Mor. 113m

DE IVSTITIA ET IVRE

cæterisque Virtutibus Cardinalibus

LIBRI QVATVOR:

Ad 2. 2. D. Thomæ, à quæst. 47. vsque ad quæst. 171.

Auctore LEONARDO LESSIO è Societate IESV

S. Th. in Academia Louaniensi Professore.

Editio tertia, auctior et castigatior.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam et Filios Io. Moreti.
M. DC. XII.

Cum Priuilegijs Cæsareo et Principum Belgarum.

SERENMO ET POTENMO
PRINCIPI
ALBERTO AVSTRIACO,
ARCHIDVCI AVSTRIAE,
DVCI BVRGVNDIÆ,
BRABANTIÆ, GELDRIÆ, ETC.
TOTIVS BELGICÆ DYNASTÆ.

NON erat magnopere ambigendum, SERENISSIME PRINCEPS, cui potiſſimùm hoc opus irem dedicatum. Tuæ enim SERENITATIS ſtatim ſe menti offerebat imago; cui id iure quodam deberi, multis de cauſis videbatur. Primùm, quia principum virtutum, de quibus hîc agitur, ἴνδαλμα quoddam & ſpecies, in te magno Principe, celſóque illo tuo ſtatu, fulget illuſtriùs, tamquam in paradigmate Principibus viris, & ſubditis omnibus ad æmulandum propoſito. Omnium enim oculi in Principem, tamquam in ſupremi Numinis Vicarium ſunt intenti; & ad normam, quam in illo cernunt, vitam ſuam moréſque componunt. Deinde, quia Principis eſt, Rempub. non ſolùm tranquillam & bonis fortunæ affluentem præſtare, ſed

etiam virtutum ornamentis illuſtrem. Si enim finis legum eſt *Ciues bonos efficere*, vt præclarè dixit Ariſtoteles; idipſum quoque eſt munus Principis, qui legum eſt auctor, cuſtos, & anima; vtpote ἔμψυχον δίκαιον. at ſine iſtis virtutibus, in quibus totius vitæ probæ cardo vertitur, boni eſſe non poſſunt. Has igitur in illos diffundere, principalis eſt muneris: quod etiam ex eo conſtare queat, quòd Princeps in Regno ſuo ſit inſtar capitis, Reſpub. vt corpus, ciuitates membra, ciues ſinguli veluti artus, ex quibus membra & totum Reipub. corpus coaleſcit. Vt igitur à capite in corpus,in membra,in artus, ſenſus ac motus influit: ita à Principe in Rempub. & ciues ſingulos Prudentia, Iuſtitia, & ſua cuiuſque proba functio. Vnde & hæ virtutes in Principe primariò & ἀρχιτεκτονικῶς à Philoſopho locantur, cùm ab illo in ceteros ſint deriuandæ. His accedit, ad eiuſdem officium pertinere, inter ſuos Ius dicere, iniuriam depellere, controuerſias dirimere, officia & onera communia congrua proportione diſtribuere, omnia ad æquitatem & æqualitatem quamdam geometricam, in qua tum pulchritudo Reipub. tum Iuſtitiæ decus conſiſtit, reuocare. Qua verò ratione in pleriſque cauſarum generibus id fieri debeat, ſiue de contractibus agatur, ſiue de delictis,ſiue de officiis, beneficiis, vectigalibus; hiſce libris breuiter & ex primis naturæ principiis declaratur. Aperiuntur enim ipſa Iuris fundamenta, ratione

tione Ἐκ τοῦ διότι, quantum fas est, & res ipsa patitur, deprompta. Ex quibus deinde longa quæstionum inde nascentium series, facili negotio dissoluitur & explicatur. Denique beneficentia & fauor, quem SER^MA familia AVSTRIACA, & nobilis eius ramus SER^TAS vestra, Societati nostræ tum alibi, tum in Belgio impendit, hoc gratitudinis & venerationis symbolum à nobis poscere videbatur. Accipe igitur, SERENISSIME PRINCEPS, tot nominibus obnoxium tibi atque debitum opus, fronte serena; velut ab animo obseruantiæ & studij in te plenissimo profectum: & hoc Seminarium nostrum Louaniense, ex quo illud prodijt, cum ceteris Belgicæ tuæ Soc^tis nostræ Collegiis tuæ benignitatis aura fouere ne desinas. DIVINITATEM oro, SER^TI vestræ & SER^MÆ pariter coniugi, præter cælestia bona sua, prosperitatem & longæuitatem impertiat. Louanij ex Collegio Societatis IESV. XXVIII. Augusti, ipso die S. Augustini, M. DC. V.

SER. V.

Humillimus in CHRISTO *seruus*

LEONARDVS LESSIVS.

IN LIBROS
DE QVATTVOR VIRTVTIBVS
R. P. LEONARDI LESSII.

OLim fertur in igneis quadrigis
Vates raptus ad ætherem fuiſſe:
Vis rapi quoque, Lector? has quadrigas
Virtutum cape, ſcande: ſponſor adſum,
In cælum rapieris hiſce libris.

I. LIPSIVS pangebat.

IN AVCTOREM
EIVSDEM OPERIS.

LESSI Theologa potens palæſtra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Ceſſas ingenito pudore, ceſſas?
Nec doctorum hominum volas per ora,
Qui buccis patulis, hiante labro
Illud grande ſophos, ſophos recantent?
Victuros animi tui labores,
Ac curas decimum premes in annum,
Quæ fractis pluteis, & vngue roſo
Dudum peruigiles olent lucernas?
Iam, LESSI, ſatis eſt, ſat eſt morarum:
Ex vmbra liber euocatus adſit,
Ardua liber expeditus arte,
Arguto liber expolitus vngue,
Venuſtus liber elegansque totus,
Extremis liber auctus vmbilicis
Extemplò in mediam ruat coronam,
Et longas hominum eſuritiones
Sua lautitia famemque paſcat.
Ceſſas ingenito pudore, ceſſas?

Et

Et manus fugis eruditiores?
Nobisque immeritò Iouis cerebrum,
Et cibos nimis inuides Deorum,
Quos docta simul explicas papyro?
Sic squallore, situque araneoso
Felices pateris perire chartas,
Et blattis pretiosa dona condis,
Dona digna mage Indicis lapillis,
Dona Acidaliis priora conchis,
Dona vellere digniora Serum?
Repugnes licet, & seris malignis
Ac valuis adamantinis recondas,
Erumpent tamen, & choro iugatæ
Solem bis geminæ petent sorores,
Et qualis Philomela lenta ramis
Dulci personat hinc & hinc susurro,
Vocem murmure molliore frangent;
Ac secum facili pioque nexu
Longam post se hominum trahent catenam,
Quæ cita properis rotis quadriga,
Quam nobis bonus artifex polisti,
Ad sedes procul euolet piorum.
Ergo de tabula manum seueram,
Censoremque oculum reduce tandem;
Parce tam bona scripta, parce quæso
Infestis obelis necare Lessi,
Lessi Theologa potens palæstra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Cessa deposito pudore, cessa.

Iacobus Bonfrerius.

ΛΕΟΝΑΡΔΩι ΛΕΣΣΙΩι,

Θεολογικὰν Ἀρετῶν Τετραορίαν
ἐκτυπουμένῳ,

Εἶδος.

Στροφὴ α΄, κώλων ιδ΄.

Ἀνωφελὲς, καὶ παρ' αἶσαν,
Λάθεος ἐν κνέφᾳ αἴγλαν
Θέμεναι ζάθεον ἐργμάτων.
Ὡς χρυσὸν εἰ Γρὺψ νέμοι
Κρυφαῖον, οὐ στίλβει.
Δρεπὼν γε Σοφιᾶν
Θυμόεσσαν σὺ κορυφαῖς,
Δῖον φρεσὶν Ἀλαθέος
Φάος Ἱδρείας λάβες·
Τί ὦν καὶ τόγε κλέπτεις;
Προφάται παρ' ἀ-
γλαοῖς, ὡς Φάρος, Μοι-
σᾶν ἱερᾶν ἔβαλες ἀ-
στεραπὰν πάλαι Γρυδίοις,

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ΄.

Σοφᾷ τε χειρῶν βοαθεί-
ᾳ ἄκρον εἰς Ἱδρείας χαύ-
νᾳ ἄγων φρενὶ παλαι μονοῦν-
τας. Δαρὸν αὐτὰρ τά δὲ
Πρὶν ἔσκε. Νῦν δὲ ἄλλοις
Σέλας, καὶ καλῶς,
Ἐκτυποῖς διὰ βίβλυ,
Ἅπτῃ τε μεγάλου κλέους
Τυχέμεν ἐγκωμίων.
Ἔχει ῥῆμα, τετελε-
σμένον μὴ χαμαὶ
Σιωπᾷ καλύψαι
Ἐσλόν. Πρόσωπα δὲ θέμεν
Χρὴ ἔργου ἀρχομένου

Ἐπῳδὸς κώ. η΄.

Τηλαυγῆ. Ὀφθαλμὲ Σοφῶν μέγας,
Γαρύεν σε θυμὸς ἔμ' ὀτρύ-
νει, εἰ κ' οὔ ῥα κάρυ-
κος ἐδοῦ, ὡς σοι πύλας
Ἀνοιγέμεν ἐπῶν. Τεκτόνων
Ἔργοις ἐπ' ἄλλοισιν ἄλλοι μεγάλοι. Ἕκα-
στον, οἷα βάσανος καλὰ,
Χρῆμα τεκμαίρει. Ἁρμόσαις δίφρω ε-

LEONARDO LESSIO

Theologicam Virtutum Quadrigam edenti,

Ode Pindarica numeris adſeruatis.

Strophe 1. verſuum 14.

NEc vtiles, nec decoræ,
Latebra quas tegit, luces,
Operúmve iubar entheum.
Ceu nullus auro color
Quod occulit Picus.
Per alta rapuit
Artis vt iuga Sacræ,
LESSI, *ſapida Veritas*
Face ſuâ te replet:
Et hanc haud benè premes?
Diu quà, Pharos
Facem vt clara lucens,
Muſæque ſcita Grudiis
Sacræ dediſti, & opes,

Antiſtropha verſuum 14.

Manu adiuuâ dum cacumen
Catus ad artium ductas
Animi priùs Inertiæ
Deprœliantes. Sed hæc
Fuere quondam. Nunc
In orbem Omnibus
(Factum & id benè!) iubar
Per ſcripta iaculas tua,
Tibique laudem occupas.
Humi ingloria tegi
Negant nam bona,
Tacerique facta.
Mos verò fulgida Operi
Præire veſtibula

Epodus verſuum 8.

Primo. Te, Ocelle ô Sapientium,
Vt tuapte laude clueas;
Tamen mens & ardet
Canere, portasque ad hoc
Recludere melos. Diſparat
Hunc Ars ab illo Sed Artem, bona velut cos,
Probatque, reprobatque res,
Si quis artitus eſt. Tot inter Artes,

Στροφὴ

Στροφὴ β΄. κώ. ιδ΄.

λέφαντι Μυρμακίδας βρα-
χὺ ζυγὸν, εὖ ἀκούει χε-
ιραρᾶν. Σὺ δὲ ὄχον Ἀρε-
τὰν συζυγεῖς. Θεολο-
γία ἔπει τὰν ἀ-
νίᾳ ἀσφαλεῖ·
Ἔνδ᾽ ἄκρῳ ὑπερέχει
Τιμά. Μάκαρ ὅπις τὸν ἐπ-
έβα ἀκάμπτοις ὁδοῖς
Ἱκέσθαι ἐπὶ μόρῳ
Ὀλύμπου πρὸς ὀ-
ροφὰς, ἔνθα εὐζω-
ὰς ἄμερον δρέπει ἄω-
τον εὐσταθοῦς, γλυκερόν

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ΄.

Τε πέψει αἰῶνα. Μή μοι
Χρόμιον, ἢ κρατήσιππον
Ἱέρωνα, Κύκνε ὦ λύρας,
Πλάκτρῳ γεγώνει. Ἄμει-
νον ἅρμα νικαφο-
ρίας ῥυσιδί-
φρῳ σύ, Λέσσιε, βίβλῳ
Νωμᾷς, ἅτε τροχηλατεῖ
Νύχα Βοώτας. Ἐφ᾽ ᾧ
Ἀερθέντα ὄχῳ ἐ-
πὶ Τιμᾶς κλυταῖς
Ἀμοιβαῖσι Φάμα
Πανδοξίᾳ σε ἀναγεῖ
Λίθῳ τε μή σε τραχεῖ

Ἐπῳδὸς κώ. ή.

Βαλλήσει ἀργὸς φθόνος. Οἴδαμεν
Ἀσταθῆ πέσαι ὄχει Φα-
έθοντ᾽ Ἁλίω. Εὖ
Σὺ δὲ διδάσκεις διφρη-
λατεῖν ποτὶ νεὼς Οὐρανοῦ,
Γεύεσθ᾽ ἀέθλων τι τετραορίᾳ εἰν Ἀ-
ρετᾶν. Ἄγε, πρόσαπτε γῶν
Σεῦ τέτρορον. Κέλευμα δὴν γὰρ ἦλθε.

Πέτρος Βούλλιος.

Stropha 2. verſ. 14.

Quadriga Myrmecidæ, arctum
Vt ebur, audit excellens.
At & Ipſe iuga ſub ſua
Virtutem adaptas: quibus
Dei-Sophia frenos
Inerrans regit:
Summa Honos habet. Iter
Felix ter ô & amplius,
Facere qui iſtis potens
Lacunaria Poli
Ad alti aurea!
Vbi & ſoſpitatæ
Vitæ optimas leget opes,
Et æuiternus aget

Antiſtropha verſuum 14.

Neci ſuperſtes. Quid? & nunc
Chromium, equiſque victorem
Hierona mî, Olor ô Lyræ,
Plectro adtones? Penſior
Quadriga mihi, libras
Libro quam tuo,
LESSI; *vt Arctica Polo*
Flectit regere doctior
Iuga Bootes. Vicem ho-
ſtiens, te ſed enim aget
Honoris bona in-
clyto Fama curru:
Mactumque gloriâ & ado-
reâ, appetet lapide

Epodus verſuum 8.

Nec Liuor acri. Phaëthon ruit,
(Nota res) vt haud benè Patris
Habenas perurget.
Quatere ſed cautiùs
Suprema ſapiens tu doces
Ad tẽpla Cæli, vtq. Virtus ſtata triumphet.
Quadrigam igitur hanc tuam
Ede: mappâ ſat Imperator vrſit.

Petrus Bouillius.

APPROBATIO SVPERIORVM.

EGO Oliuerius Manareus, Visitator Societatis IESV per Belgium, potestate ad hoc mihi facta à R^do^ admodum P. N. Claudio Aquauiua Generali Præposito, facultatem concedo, vt opus de IVSTITIA ET IVRE, ceterisque Virtutibus Cardinalibus, à P. Leonardo Lessio, Societatis nostræ Theologo compositum, ac grauium Theologorum eiusdem Societatis iudicio examinatum & approbatum, typis euulgetur. In cuius rei fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Louanij, Anno Domini M. DC. III. XV. Decembris.

Oliuerius Manareus.

APPROBATIO CENSORIS.

OPus eruditum ac prælo dignissimum, vt quod aptissima methodo, *Sobrietatem ac Prudentiam docet, & Iustitiam & Virtutem, quibus nihil est vtilius in vita hominibus.* Sapient. 8.

GVILIELMVS FABRICIVS Nouiomagus, Apostolicus & Archiducalis librorum Censor.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII CAESAREI.

RVDOLPHVS SECVNDVS Diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, Diplomate suo sanxit, nequis, LEONARDI LESSII *Societatis* IESV *Theologi de Iustitia & Iure ceterisq́ue Virtutibus Cardinalibus Libros quatuor*, *tertia hac editione auctiores & castigatiores*, præter ipsius Auctoris voluntatem, per totum Romanum Imperium, aut Regna ac Prouincias Imperio subiectas, imprimat vel imprimi curet; aut alibi terrarum impressos adducat vel diuendat, præterquam qui Antuerpiæ ex Typographia Plantiniana prodierunt; quam vnam Operi suo auctiori & castigatiori recudendo Auctor elegit. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, decem marcharum auri puri illatione mulctabitur: vti latiùs patet in litteris datis Pragæ III. Martij, M. DC. V.

Signat. RVDOLPHVS.

Ad mandatum S. Cæs. Maiest. proprium,

Io. Baruitius.

Rud. Coraducius.

SVMMA PRIVILEGII PRINCIPVM BELGARVM.

ALBERTVS & ISABELLA CLARA EVGENIA, Archiduces Austriæ, Duces Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Serenissimi Belgarum Principes, Diplomate suo sanxerunt; nequis, LEONARDI LESSII *Societatis* IESV *Theologi de Iustitia & Iure ceterisq́ue Virtutibus Cardinalibus Libros quatuor*, *auctiores & castigatiores*, præter Martinæ Plantinæ viduę & Balthasaris & Ioannis filiorum Ioannis Moreti p. m. voluntatem, vllo modo imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venalésve habeat. Qui secùs faxit, confiscatione librorum & alia graui pœna mulctabitur, vt latiùs patet in litteris datis Bruxellæ, XVII. Ianuarij, M. DC. XII.

Signat. *S. de Grimaldi.*

Et in Concilio Brabantiæ,

J. de Buschere.

PRÆ-

PRAEFATIO
AD
LECTOREM.

HAbes, studiose Lector, de Iustitia & Iure tractationem, quam annos abhinc vndecim vel duodecim publicè Louanij dictaui, recognitam illam & auctam: cui deinde reliquarum Virtutum Cardinalium, Prudentiæ, Fortitudinis & Temperantiæ explicationem adieci. Non cogitaueram initio typis euulgare, quod viderem satis multa à viris doctißimis de huiusmodi materiis, præsertim de Iustitia & Iure, in lucem edi; sed crebra multorum & diuturna flagitatio extorsit; quam non assentatoriam, sed seriam fuisse vel ex eo facilè conieci, quòd à plurimis illa dictata (sicut & pleraque alia, quæ multorum annorum decursu hîc docueram) scirem magno vel labore vel sumptu exscribi. His accedebat voluntas eorum, quibus vitæ meæ rationes omnes subieci. Deum precor, tuo sit & publico bono, cui omnis nostra seruit industria.

Seriem quæstionum D. Thomæ non omnino seruaui, præsertim in iis quæ ad Iustitiam pertinent; eò quòd ipse plurima vel non attigit, vel breuiter tantùm aut obiter, prout occasio soluendæ alicuius obiectiunculæ ferebat. Vnde sæpè 20. vel 30. dubitationes circa vnum articulum aut vnam responsionem inducendæ fuissent, magna totius materiæ & operis confusione. Quare visum fuit alium ordinem Lectori commodiorem instituere, & totum opus in quatuor libros partiri; cuique virtuti Cardinali suo libro attributo: qui tamen de Iustitia, longè ceteros sua mole superat, ob argumenti, in quo hæc versatur, copiam, & necessariam notitiam. quamobrem eumdem in septem sectiones, seu partes principales distribui: sectiones in capita, & capita in dubitationes; quas etiam quantum fieri potuit, articulis D. Thomæ aptaui.

Sectatus sum breuitatem plerisque amicam, selectiora persequens, quæ vel ad vsum, vel ad speculationem visa sunt illustriora, & ex quibus

quibus alia haud ita magno negotio possunt à bonis ingeniis exsculpi. Sententias auctorum obsoletas vel prætermisi, vel obiter tantùm attigi. In rebus claris auctores multos adducere superuacaneum duxi, & Lectori molestum; in ambiguis non prætermisi, quantum opus visum, celebrioribus aliquot expressè adductis, ceteris compendio, indicato nimirum auctore & loco, vbi particulatim citantur. Multitudinem textuum de industria vitaui, satius esse ducens paucos firmos, & ad rem pertinentes, quàm dubios vel παρέργως in medium proferre, & Lectoris studium eludere. Perspicuitatem vbique præstare sum conatus, declinatis persæpè obscurioribus loquendi formulis, quæ studiosis tenebras possent offundere. Sententiam veriorem in singulis indagare, & omni ope firmare studui, allata, quantum licuit, ratione aliqua fundamentali; insinuata tamen sententiæ diuersæ probabilitate, si quam fortè habere videbatur. Hæc enim contrariarum sententiarum cognitio commodissima, & ferè necessaria conscientiæ foro. Denique quid re ipsa præstitum sit, eruditi & candidi Lectores iudicabunt. Hoc sanè ingenuè fateri possum, magno mihi labore stetisse, & faciliùs tres tomos à me de istis argumentis, si quæ passim obuia corradere, & auctorum sententiis, citationibus, ac rationibus persequendis me diffundere libuisset, conscribi potuisse, quàm hunc vnicum. Verùm consulere volui studiosorum commoditati pariter & fructui; quos proinde oratos velim, hunc laborem meum boni consulant, & quidquid in eo reperient à præceptis opinationibus suis discrepans, benignè interpretentur.

BRE-

BREVIS EXPLICATIO ET DIVISIO VIRTVTVM TOTI OPERI SVPPOSITA.

1. *Subiectū virtutis.*

2. *Virtus immediatè ad perficiendas supremas animæ functiones ordinatur.*

SVPPONO Primò, *Virtutem* propriè tantùm esse ponendam in supremis animæ potentiis, intellectu & voluntate; & ad supremas eius operationes (quæ sunt intelligere & velle) perficiendas. Est enim *Virtus* propria perfectio naturæ rationalis, quà rationalis est. Rationalis autem est, quatenus est principium intellectionis & volitionis. Itaque tota ratio virtutis ad perfectionem harum duarum functionum immediatè ordinatur. Hæc autem perfectio consistit in attingendo *vero* & *bono*. Honestum bonum intelligo: hoc enim est proprium naturæ rationalis. Tunc enim intelligentia perfecta est, quando in qualibet re veritatem clarè & certò, quantum fas est, assequitur; & voluntas, quando bono honesto firmiter inhæret: sic enim suum finem & veluti formam, ad quam instituta est, vtraque potentia, & vtriusque potentiæ operatio consequitur.

3. *Mediatè ad inferiores.*

Habitus partis inferioris non est virtus.

Porrò ab harum perfectione pendet perfectio operationis facultatis imaginatricis, & appetitus inferioris, & potentiæ executiuæ. Et quamuis in imaginatrice & appetitu inferiori sint aliqui habitus, quibus perficiantur ad suas functiones; (assuescunt enim ab intrinseco obedire rationi & voluntati, & ad hoc faciles promptique redduntur & determinantur) tamen probabilius est hos habitus non esse virtutes, sed tantùm virtutum adumbrationes, & veluti ἀπηχήματα quædam, (vt Dionysij verbo vtar) quæ ita virtutes intellectus & voluntatis imitentur, eisque subseruiant, sicut vis imaginatrix & appetitus inferior deseruiunt intellectui & voluntati, eosque in suis functionibus imitantur. Quod ex eo confirmari potest, quòd in illis potentiis inferioribus non sit libertas; vnde earum opus nec per se liberum est, nec laude dignum, sed solùm vt subest motioni rationis & voluntatis. atqui opus, cui per se competit ratio virtutis, per se quoque maximè est laude dignum. Hoc enim est propria virtutis nota, præsertim eius, quæ est in parte appetente. Ratio à priori est, quia sicut vis imaginatrix non potest attingere rationem veri, solido iudicio discernendo verum à falso, honestum à turpi; ita nec appetitus inferior rationem honesti, amando præcisè quia honestum, rationique consentaneum, & odiendo quia turpe, ac rationi dissonum. Non enim potest ferri extra proprium obiectum, quod est esse delectabile sensibus, vel commodum naturæ, præscindendo ab ordine ad rectam rationem. Verùm exactior de his disputatio pertinet ad 1. 2. q. 56. Vide D. Bonauent. in 3. d. 33. q. 3. & ibidem Scotum.

4. *Quid virtus.*

Rectè igitur Aristoteles 7. physs. c. 3. dicit *Virtutem esse dispositionem perfecti ad optimum*; quia perficit intellectum & voluntatem ad optimam operationem circa sua obiecta & propriam materiam.

Duplex virtus.

Hinc sequitur esse duplex *Virtutum genus*; alterum intellectus, alterum voluntatis: quia duæ sunt supremæ potentiæ, & supremæ operationes immanentes, quibus optimo modo natura rationalis *vero* & *bono* coniungitur & informatur.

Virtus

Virtus intellectus est dispositio perficiens illum ad cognitionem veri; facit enim infallibili modo verum cognosci. 5. *Virtus intellectus & voluntatis quid.*

Virtus autem *voluntatis* est dispositio perficiens voluntatem ad affectum honesti.

Honestum voco, quod Græci τὸ πρέπον dicunt, id est, decens, decorum. Decorum est quod congruit cuique iuxta præscriptum rectæ rationis: seu quod congruit naturæ rationali, quà rationalis est, vel absolutè, vel supposito tali statu, aut conditione rerum: idque vel per modum operationis, vel per modum obiecti, circa quod versetur. Aliud enim decet virum, aliud feminam; aliud Regem, aliud subditum; aliud hominem, aliud Angelum, aliud Deum. Virtus igitur voluntatis in vnoquoque est affectus erga id, quod cuique congruens, & decens agere, vel appetere. *Honestũ quid.*

Suppono Secundò, Ex his virtutibus quasdam absolutè & simpliciter dicendas esse virtutes, quasdam solùm ex parte; vt D. Thomas ex Aristotele docet 1.2. q.61. art.3. 6.

Absolutè dicuntur virtutes, quæ non solùm præbent facultatem boni operis, sed etiam bonum vsum sui, id est, quæ ita voluntatem mouent & afficiunt, vt non possit illis malè vti tamquam principio operationis. Tales sunt omnes illæ, quæ vel inhærent voluntati, vel ad sui vsum postulant rectam voluntatem, vt prudentia, & fides catholica. *Virtus absolutè quid.*

Ex parte, seu *secundùm quid virtutes* dicuntur, quæ solùm præbent facultatem boni operis; (id est, vt opus in suo genere perfectum fiat) non autem bonum sui vsum: vt sunt virtutes intellectuales huius vitæ, præter prudentiam & fidem. *Sapientia* enim, *intellectus*, *scientia*, & *ars*, etsi mentem perficiant vt cognitionem veritatis assequatur, & ars etiam dirigat potentiam executricem, vt opus artificiale perfectum reddat; tamen non faciunt vt voluntas ipsis benè, honestè, & laudabiliter vtatur: (possunt enim ad prauum finem adhiberi:) & ideò tantùm ex parte sunt virtutes, non absolutè & simpliciter; quatenus tantùm præstant vt rei cognitio, vel opus externum in suo genere sit perfectum: non autem vt proueniat ex bono affectu, & ad finem honestum tendat. *Virtus secũdùm quid, seu ex parte.*

Suppono Tertiò, Inter eas, quæ absolutè dicuntur virtutes, alias esse *Theologicas*, alias *Morales*. *Theologicæ* vocantur, quæ immediatè circa Deum, seu diuinam aliquam perfectionem tamquam obiectum formale versantur, vt *Fides*, *Spes*, *Charitas*. 7. *Theologicæ.*

Morales autem, quæ in ceteris rebus mores hominum secundùm præscriptum rectæ rationis componunt. Inter has, quatuor sunt quæ dicuntur CARDINALES, *Prudentia*, *Iustitia*, *Fortitudo*, *Temperantia*; quibus ceteræ omnes sunt annexæ; tamquam partes quædam potestatiuæ, iuxta D. Thomam. *Morales.*

Vocantur autem *Cardinales & principales*, non solùm à DD. scholasticis, sed etiam à Patribus. Ambrosius in illud Luc. 6. *Beati pauperes*, dicit B. Lucam in quatuor beatitudinibus amplexum esse *quatuor virtutes veluti cardinales*. Et infrà: *Scimus virtutes esse quatuor cardinales, Temperantiam, Iustitiam, Prudentiam, Fortitudinem.* Lib.1. offic. c.14. vocat eas *principales*. Eodem nomine vocat eas Prosper lib.3. de vita contemplatiua c.18. & Gregorius lib.2. moral. cap. 36. & alij passim. *Cardinales.*

Vt autem intelligatur ratio huius appellationis, Notandum est, nomine Prudentiæ, Iustitiæ, Fortitudinis, & Temperantiæ interdum intelligi generales quasdam rectitudines, quæ in omni virtute reperiri debent. Omnis enim virtus debet esse *prudens* in operando, ne erret per inconsiderationem, vel negligentiam: 8. *Cur sic appellatæ.*

tiam: *iusta*, vt præstet quod debet Deo, proximo, vel ſibi ipſi, & vt neminem lædat: *fortis*, vt fortiter in bono perſiſtat, non ſinendo ſe ob vllas difficultates à recto dimoueri: *temperans*, vt modum à ratione præſcriptum non excedat.

Hoc modo rectè dicuntur virtutes *Cardinales*; quia ſunt generales, & principales quædam rectitudines, quibus tota vita noſtra dirigi, & in quibus veluti quibuſdam cardinibus firmari & verti debet.

Secundò, Significantur illis nominibus ſpeciales quædam virtutes, quæ etiam rectè dicuntur *Cardinales*. *Prudentia* quidem, quia eſt ceterarum virtutum fundamentum, & veluti cardo. *Iuſtitia particularis*, non quòd excellentior ſit ceteris, quæ alteri debitum reddunt; (ſic enim potiùs *Religio* eſſet dicenda virtus Cardinalis) ſed quia perfectiſſimè ea, quæ iuſtitiæ ſunt propria, (nempe *reſpicere alterum*, & *reddere debitum ad æqualitatem*) in *iuſtitia particulari*, quæ eſt hominum inter ſe, reperiuntur. *Fortitudo*, quia verſatur in maximis & difficillimis vel ſuperandis, vel tolerandis. *Temperantia*, quia verſatur in maximis voluptatibus moderandis. Itaque hæ tres ſunt *principales*, tum quia ſingulæ ſibi vendicant aliquam principalem conditionem & rectitudinem ex prædictis, quæ peculiariter in ipſis reſplendeat; tum quia verſantur in materia principali, quæ potiſſimùm illam rectitudinem poſtulat: de quibus infrà ſuis locis plura dicentur.

9. Commendantur hæ virtutes Sapientiæ 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (Sapientia) *& iuſtitiam, & virtutem, quibus vtilius nihil eſt in vita hominibus.* Vbi nomine *Sobrietatis* intelligitur Tēperantia; *Virtutis*, Fortitudo; vt docet D. Auguſt. lib. 1. retract. c. 7. & patet clarè ex textu Græco, vbi ponuntur nomina harum virtutum philoſophis vſitata; σωφροσύνην γὰρ καὶ φρόνησιν ἐκδιδάσκει, δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρίαν. Vide Ambroſ. lib. de paradiſo c. 3. & Auguſt. lib. de Geneſi contra Manichæos cap. 10. vbi tropologicè has virtutes volunt ſignificari per quatuor flumina paradiſi.

De iſtis igitur quatuor virtutibus, & iis quæ his ſunt annexæ, oppoſitiſque vitiis & peccatis, nobis hoc opere quatuor libris diſtincto tractandum eſt. De quibus agit D. Thomas 2. 2. à q. 47. vſque ad 171. cùm anteà virtutes theologicas explicaſſet. Libro Primo dicendum breuiter de Prudentia. Secundo, de Iuſtitia. Tertio, de Fortitudine. Quarto, de Temperantia.

LIBER

LIBER PRIMVS DE PRVDENTIA, PRIMA VIRTVTE CARDINALI.

Hic Liber continet duo CAPITA.

PRIMVM est, *De Prudentia secundùm se spectata.*
SECVNDVM, *De partibus Prudentiæ, & vitijs oppositis.*

CAPVT PRIMVM.

De Prudentia in se spectata. *Habet Dubitat.* 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Prudentia. *D.Thomas q.*47.

1 *Prudentia vnde dicta.*

PRVDENTIÆ nomen dictum videtur à porrò videndo, teste Isidoro lib. 10. etymol. cap. 15. *Prudens*, inquit, *dicitur quasi porrò videns. Perspicax enim est, & incertorum videt casus.* Græci vocant φρόνησιν, παρὰ τοῦ φρονεῖν, quod sapere, intelligere, cogitare significat, cum affectu quodam ad rem cogitatam. Hoc autem ἀπὸ τῆς φρενός, quod mentem denotat, deriuatur. Accipitur autem dupliciter.

Prudentia nomen dupliciter accipitur.

Primò generatim, pro omni notitia veri, præsertim quæ aliquo modo ad rectè viuendum pertinet. Hoc modo Ambrosius lib. 1. de officijs cap. 24. dixit, *Prudentiam in veri inuestigatione versari, & scientiæ plenioris infundere cupiditatem,* vt notauit D.Thomas q.47.a.2. ad 2. Sic accepta comprehendit etiam fidem, & vniuersam Theologiam, & sæpè in Scripturis vocatur *Sapientia*, vt Ecclesiastici 3. & 33. Prouerb. 3. & 8. Sapient. 6. & alibi. Secundò, speciatim & propriè, pro virtute intellectus proximè morum directrice. Hoc modo est virtus cardinalis, de qua hîc tractamus. Hanc D.Antonius, teste Cassiano collat. 2.cap.2. omnibus alijs virtutibus præferebat, tãquam directricem ceterarum, quæ non sinat eas à recto ad dextram vel sinistram deflectere. Ceteras enim virtutes, si discretio absit, necessariò impingere, vel nimio feruore, vel torpore, & remissione: hanc solam efficere vt regia via incedant. Item hanc esse, quæ in Euangelio vocetur oculus, & lucerna corporis nostri, à qua totũ virtutum veluti corpus sit illustrandum, &c. D.Ambrosius lib. 1. de officijs cap. 27. dicit prudentiam esse *primum officij* (id est, boni operis) *fontem*. Sine hac nec iustitiam, nec aliam virtutem esse posse. Idem docet D. Augustinus lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 24. Ex quibus constat quanti hæc virtus sit momenti, quantoque studio comparanda. Variis modis definiri potest.

Definitiones.

D.Augustinus lib. 1. de lib.arb.cap.13. definit *Prudentiam esse rerum appetendarum & fugiendarum sciẽtiam*. lib.83.qq.q.30. *Esse rerum bonarum, & malarum, & neutrarum scientiam*. Aristoteles lib.6. Ethic. cap. 5. *Prudentia est habitus cum ratione vera circa bona humana actiuus*. Vbi quidam legunt, est *habitus verus*. alij ex eodem Aristotele sic: *Prudentia est recta ratio agendorum*. Hæ omnes definitiones bonæ sunt: clariùs tamen sic definiri potest: *Prudentia est virtus intellectus, qua in quouis negotio occurrente nouimus quid honestum sit, quid turpe*. Hæc definitio habet tres partes.

Explicatur definitio postrema.

1. *Virtus intellectus.* ad intellectum pertinere per se notum est, & indicat ipsum nomen, vt dictum est. Deinde functiones quæ ipsi tribuuntur, vt consultare, iudicare, & imperare, quæ sunt rationis. Esse *virtutem* docet Aristot. loco citato, & 2
omnes Philosophi, atque Theologi, & colligitur innumeris sacræ Scripturæ locis, quibus Pruden-

tia commendatur, imprudentia reprehenditur & damnatur.

Probatur ratione, Primò, quia est mensura & regula virtutum, quæ sunt in voluntate; à qua ratio virtutis in ipsas descendit: vnde ipsa non potest non esse virtus. Secundò, quia est certa notitia honesti & turpis; ita enim Prudentia fertur in suum obiectum, vt ex modo iudicandi falli non possit circa proprium obiectum; quia euidenter cognoscit esse honestum vel turpe. Cuius signum est, quòd is qui iudicat sibi aliquid esse honestum vel licitum, de quo dubitat vel formidat an in eo non peccet, sit imprudens, & imprudenter iudicet: nempe quia iudicium Prudétiæ debet esse euidens & certum, excludens omnem rationabilem formidinem. Dico rationabilem; quia non semper excludit scrupulum. Hic enim sæpè perseuerat cum iudicio Prudentiæ; tamen vt tunc iudicium sit prudens, debet reputari scrupulus: & sic etiam scrupulum quodammodò excludit Prudentia. etsi enim imaginatio peccati perseueret cum quadam anxietate, tamen per prudentiam reputatur vmbra, non veritas.

Prudentia falli nequit circa proprium obiectum.

Ex his sequitur, opinionem honesti non esse iudicium prudentiæ; quia non ita fertur in suum obiectum vt non possit esse falsa: quam ob causam nō est virtus, vt rectè Aristot. 6. Ethic. cap. 3.

Prudentia non est opinio.

Nec obstat quòd interdum opinio sit vera; quia id non habet ex intrinseco modo tendendi in suum obiectum; sed per accidens & fortuitò. nam sicut est vera, ita poterat esse falsa, nulla facta in ipsa variatione.

3 Dices Primò, Etiam Prudentia falli potest, vt patet in Iacob, qui iudicabat honestum accedere ad hanc mulierem Liam; cùm tamen non esset honestum; quia Lia non erat eius vxor: de quo Genesis 29.

Obiectiones.

Respondeo, Prudentiam in proprio suo iudicio falli non posse. ratio est, quia iudicium Prudentiæ supponit diligentem, & iuxta capacitatem humanam sufficientem rei considerationem: qua posita, etiamsi opus fortasse in se non sit absolutè honestum, tamen respectu huius hominis sic affecti est honestum, & ita iudicatur cum his circumstantijs prudenter & absque errore esse honestum. Sicut enim potest aliquid esse iucundum alicui in certa dispositione & affectione, vt potus aquæ sitienti, quod extra talem dispositionem esset molestum: ita etiam potest aliquid cuipiam in certa dispositione esse honestum, quod extra eam non esset. Sic ergo Iacob per prudentiam non iudicabat hanc esse suam vxorem; vel accedere ad hanc esse absolutè honestum; (hæc enim iudicia non erant iudicia prudentiæ, neque imprudentiæ, sed inculpati erroris in homine prudente) sed iudicabat hoc esse sibi honestum, spectatis circumstantijs, quæ tunc se offerebant. hoc enim iudicium immediatè erat directiuum operationis. Erat etiam hoc iudicium verum; quia spectato illo errore inculpato, & ceteris circumstantijs, erat illi verè honestum ad hanc accedere, vt fusiùs ostensum est 1. 2. q. 19. a. 6.

4 Dices Secundò, Prudentia versatur circa operationes singulas, de quibus ob summam mutabilitatem nulla potest esse certitudo; possunt enim secundùm innumeras circumstantias variari: vnde Philosophi dicunt de rebus singularibus non esse scientiam: ergo Prudentiæ iudicium non potest esse certum.

Resp. Etsi demonstrationes non fiant de singularibus immediatè, sed de vniuersalibus, sub quibus multa singularia continētur, & hac ratione dicatur de singularibus non esse scientia: tamen de singularibus certa notitia haberi potest, qualia sint, vel esse debeant; vt hanc domum esse rectè factam vel non rectè; &, vt rectè fiat, hæc & illa requiri. hoc enim iudicium ex regulis vniuersalibus & notitia vniuersalium pendet. Sic potest esse certa notitia de actionibus singulis, sintne honestæ, nec ne; & quid requiratur vt honestæ fiant. Iudicium enim semper fit ex certis & determinatis circumstantijs, cum quibus singulæ actiones faciendæ occurrunt, & ex determinatis principiis, quæ in rebus singulis sunt consideranda.

De rebus singulis potest esse notitia certa.

Dices Tertiò, Multi prudenter agunt, & tamen posteà dubitant, vel formidant se malè fecisse: aiunt enim, Si malè feci, Deus ignoscat. ergo Prudentiæ iudicium non est certum.

Resp. Si ante actionem, vel actione iam inchoata, dubites vel formides te peccare, non potes prudenter iudicare id esse agendum; quia teneris abstinere, ne pecces. Nisi fortè in abstinendo videretur tibi esse maius, vel certè non minus peccatum. Tunc enim prudenter, & certò potes iudicare esse faciendum, & reipsa facere, absque peccato. Nec refert quòd tunc putes te peccare; quia iste error per accidens ex imbecillitate intellectus interuenit: nec impedit quò minùs illud iudicium, quo iudicas opus esse faciendum, sit prudens, eò quòd nulla suppetat ratio in præsenti negotio meliùs iudicandi. Nec obstat quòd videaris agere contra conscientiam, ac proinde imprudenter & culpabiliter: quia reuerà non agis contra conscientiam: non enim dictat tibi opus esse omittendum; sed solùm speculatiuè videtur tibi esse peccatum. cum qua peccati imagine vel opinione stare potest iudicium practicum, hoc opus hic & nunc secundùm rectam rationem est mihi faciendum; quod iudicium est certum, euidens, & prudens, & ex eo sequitur bona actio. Si verò post actionem formides esse peccatum, hæc formido non impedit quò minùs iudicium præcedens, ex quo secuta est actio, fuerit certum & euidens. Nam facilè fit, vt actio, quæ anteà se offerebat vt honesta, posteà ob considerationem nouæ circumstantiæ, vel obliuionem alicuius quæ adfuit, se offerat vt ambigua: quo modo nasci sæpè solent infiniti bonarum mentium scrupuli.

5 *Quæ formido possit consistere cum iudicio Prudentiæ.*

An peccetur contra conscientiã. 6

Secunda pars, *Qua nouimus in quouis negotio occurrente.* quia prudentia versatur circa actiones singulas. Non enim est prudens, qui nouit in genere quidnam ad quamque virtutem requiratur; & in singulis actionibus obeundis non nouit determinare circumstantias necessarias ad honestatem. v. g. locum, tempus, modum, &c. quod scire debet non in vno tantùm genere actionum, sed in omni: alioquin non est absolutè prudens, sed solùm in certa materia & secundùm quid. Itaque Prudentia in ijs, qui perfectum rationis vsum habent, extendit se ad omnes actiones liberas totius vitæ, eas considerans & dirigens. 7

Prudẽs absolutè.

Prudens in certa materia.

Tertia pars, *Quid honestum sit*, id est, quid deceat agere. Hic explicatur obiectũ, & effectus, 8

&

Id est obiectum, effectus & finis prudentiæ. & finis Prudentiæ. Agere enim honestè est obiectum Prudentię, (sicut ædificare domum est obiectum artis) quod obiectũ priùs naturâ quàm existat, cõsideratur à Prudentia per modum obiecti. Est etiam opus, seu effectus Prudentiæ, (sicut ædificare est effectus artis) quatenus Prudentia dirigit voluntatem in eligendo, & potentias executrices in exequendo. Denique est etiam finis Prudentiæ, quia Prudentia non est ob cognitionem honesti, sed ob actionem. vide Arist. 6. Ethic. cap. 6.

Nota, Prudentiam scire quid honestum & quomodo honestè agendum, quatenus nouit in particulari determinare quæ circumstantiæ sint necessariæ vt opus fiat honestum: nempe vt temperatè comedas, vt iustè iudices, vt iniuriam patienter feras, & similia.

9 QVARTA PARS, *Et quid turpe.* Sicut enim virtutis est facere bonum, & vitare malum: ita Prudentiæ est nosse bonum vt agatur, & malum vt vitetur. Vnde D. Aug. *Prudentiam* dicit *esse scientiam rerum appetendarum, & vitandarum.* Et Aristot. dicit *Prudentiam versari circa ea quæ bona vel mala sunt homini*; nempe iudicando in particulari quid homini amplectendum, & quid vitandum in agendo. Ratio est, quia contrariorum eadem est scientia: nemo enim perfectè potest scire quomodo rectè viuere debeat, nisi sciat quidnam in moribus sit vitandum.

10 Ex his facilè intelligi possunt reliquæ definitiones. *Explicantur reliquæ definitiones.* Prima enim, quæ est D. Aug. intelligenda est de scientia, seu notitia rerum appetendarum, & vitandarum in particulari, seu in singulis actionibus. In Secunda verò, quæ Aristotelis est, primò dicitur esse *habitus verus*, id est, qui per se, & naturâ suâ verus est; non autem per accidẽs dumtaxat, vt opinio. Secundò dicitur, *cum ratione actiuus*, id est, per iudicium rationis. iudicium enim rationis est proprius actus Prudentiæ, per quem actum prudẽtia operatur actus aliarum virtutum, illas in suis actibus dirigendo. Quòd autem illud, *Cum ratione* ita intelligendum sit, vt idem quòd per rationem, tamquam per proprium actum, probatur; quia alioqui Iustitia, Fortitudo, Temperantia dicentur virtutes cum ratione actiuæ; vt quæ non possint agere sine iudicio rationis. Hoc tamen est contra mentem Aristotelis, qui illa parte vult excludere alias virtutes à definitione Prudẽtiæ. Tertiò, dicitur *circa ea*, &c. id est, circa honestum & turpe, nempe vt honestum agatur, turpe fugiatur. In Tertia dicitur *Est recta ratio agendorum.* i. notitia rectè, seu honestè agendi; seu, est notitia, qua rectè dirigantur humanæ operationes.

DVBITATIO II.

Quomodo Prudentia ab alijs virtutibus distinguatur.

D. Thom. q. 47.

11 RESpondeo, Dico Primò, A Virtutibus moralibus distinguitur, Primò, quòd prudentia sit in intellectu, eiusque actus elicitus sit essentialiter notitia; Virtutes autem morales sint in voluntate, earumque actus elicitus sit essentialiter volitio vel nolitio. *A moralibus.* Secundò, hinc sequitur alia differentia; quòd prudentia sit veluti mensura & regula, qua Virtutes morales regulentur & dirigantur: quia actus voluntatis diriguntur per intellectũ. Tertiò, quòd Prudentia respiciat honestas actiones, sub ratione veri. Nam eius est considerare quænam verè sint honestæ, quæ autem solùm videantur tales, & quæ apertè inhonestæ. Virtutes autem morales respiciunt eas sub ratione boni; quia inclinant in eas, tamquam in proprium bonum naturæ rationalis.

Dices, D. Th. 2. 2. q. 47. a. 4. in corp. dicit Prudentiam respicere bonum nõ solùm materialiter, *Obiectio.* sed etiam formaliter, id est, inquit, sub ratione boni. ergo non sub ratione veri; quia fieri nequit vt eadem virtus, vel etiam eadem potentia respiciat suum obiectum sub duplici ratione formali.

Omissa solutione Caiet. Respondeo, prudentiam respicere opus honestum dupliciter. *Prudentia dup. respicit opus honestum.* Primò tamquam obiectum cognoscibile, & sic respicit illud sub ratione veri. Secundò, vt finem operabilem; & sic respicit illud sub ratione boni. Nõ enim Prudentia considerat quid honestum, vt in illa veritate cognita sistat, sed vt per virtutes morales illud operetur, quia bonum.

Aduerte tamen, etiamsi Prudentia sit essentialiter virtus intellectus, tamen ratione materiæ & finis, meritò ponenda est inter virtutes morales: vt rectè docet D. Th. 1. 2. q. 58. a. 3. ad 1. quia tota versatur in consideratione & directione morum. 12 *Prudentia quo modo est virtus moralis.* Dicitur itaque moralis; non quòd sit elicitiua morum; (sicut Iustitia, Fortitudo, Temperantia) sed quia morum directiua.

Dico Secundò, A virtutibus Intellectus distinguitur; à *Sapientia* quidem, quia Sapientia est merè speculatiua, & versatur circa res diuinas, & iudicat per causas supremas, nec postulat rectum affectum. 13 *A Virtutibus intellectus.* *A Sapientia.* Prudentia verò est omnino practica, versatur circa actiones humanas, iudicat sæpè per causas inferiores, & postulat affectum ordinatum. vide Aristotelem lib. 6. cap. 7. Ethic.

Ab *Intellectu*; quia intellectus est tantùm habitualis cognitio principiorum, ex quibus aliorum notitia ducitur. *Ab Intellectu.* Prudentia propriè versatur circa particularia, quæ ex principijs cognoscuntur. Vnde supponit tamquam fundamẽtum, Intellectum principiorum moralium, qui dicitur συντήρησις secundùm Theologos. *Synteresis.*

A *Scientia*, quòd scientia sit vniuersalium, nec postulet rectum appetitum. *A Scientia.* Ab *Arte*, quòd Ars sit recta ratio faciendorum; (τῶν ποιητῶν) Prudentia verò agendorum (τῶν πρακτῶν) iuxta Aristotelem 6. Ethic. cap. 5. *Ab Arte.*

Vbi nota differẽtiam inter facere & agere. (Græci dicunt ποιεῖν & πράττειν) *Facere*, est edere operationem transeuntem in externam materiam vt fiat aliquod opus. v. g. domus, nauis. 14 *Discrimen inter facere & agere.* *Agere*, est edere actionem immanentem vnde homo fiat bonus vel malus. Secundò, Prudentia imprimit actioni formam honesti: Ars verò imprimit non actioni, seu praxi, sed operi producto formam artificialem, vsibus humanis accommodam; vt patet non solùm in artibus, quæ externam materiam adhibent; sed etiam in ijs, quæ opus hominis; vt ars canendi, saltandi: cantus enim & saltus per se non sunt πράξεις, sed opus, ποιητόν. Tertiò, Hinc sequitur alia differentia, vt Prudentia postulet appetitum rectum, Ars minimè.

A *Fide* distinguitur, quòd fides versetur immediatè circa mysteria diuina, & alia quę non sunt in nostra potestate; sitq; magna ex parte speculatiua: neque dirigat immediatè nostras actiones: neque 15 *A fide.*

postulet rectum affectum, nisi circa auctoritatem primæ veritatis. Prudentia tamen Christiana necessariò supponit fidem: sicut scientia cognitionem principiorum, v. g. beatitudinem nostram consistere in visione Dei: hanc operibus bonis promerendam: Sacramentis vtendum, &c.

16 Denique à *Theologia* distinguitur; quòd Theologia magna ex parte sit speculatiua: & non versetur immediatè circa actiones nostras: neque postulet rectum affectum, nisi eo modo, quo fides. Prudentia tamen supernaturalis conuenit cum Theologia, quòd sicut Theologia supponit expressam fidem mysteriorum, & cognitionem multarum veritatum naturalium: ita Prudentia supernaturalis supponit fidem principiorum reuelatorum, ad mores pertinentium, & cognitionem naturalem non reuelatorum.

A Theologia.

DVBITATIO III.

Quænam sint functiones Prudentiæ.

D. Th. q. 47. art. 6. 7. 8. 9.

17 Respódeo, Generatim ab Aristotele & D. Th. numerari tres, nempe *benè consultare*, *benè iudicare*, & *præcipere executionem*. Debent autem hi actus, vt benè fiant, fieri certo modo; nempe cum *solicitudine & diligentia*: vt D. Th. art. 9. docet. Prudentia enim in suis functionibus postulat diligentiam; scilicet prout cōditio personæ, & negotij momentum, requirit. Cuius signum est, quòd nemo dicatur prudens, qui vel in consultando, vel in iudicando, vel in exequendo non adhibet diligētiam debitam. Ratio est, quia prudentię est omnes circumstantias considerare, & omnia necessaria ad finem intentum (quantum fert cōditio personæ) conuenienti modo, loco, tempore, &c. adhibere: quod sine magna diligētia fieri nequit. Dico *quantum fert conditio personæ*; quia si quis adhibuit quod potuit, vt rectè iudicaret, iudicium erit prudēs, etiamsi speculatiuè erret: vt suprà dictum est.

Functiones Prudentiæ.

Modus functionum.

Primum igitur Prudentiæ munus est, *Bene consultare*, inquirédo quæ media, & quæ circumstantiæ necessariæ sint vt opus fiat honestè, & secundùm virtutem. Operari enim secundùm virtutem est finis Prudentiæ. Ad hunc finem quærit in singulis negotiis idonea media per consultationem. Vnde Aristoteles 6. Ethic. cap. 7. *Prudentis maximè opus est, rectè consultare.* plura de consilio diximus 1. 2. q. 14.

1. munus consultare.

Secundum munus est, *Rectè iudicare* post consultationem. Hoc autem fit, quando post diligentem inquisitionem & considerationem rei concluditur quid, quóve modo, loco, tempore, quibusque alijs circumstantijs sit agendum, vt opus secundùm virtutem fiat. Ad hoc iudicium maximè expedit in promptu habere sententias Sapientûm, & in primis quæ in Prouerbijs Salomonis & Ecclesiastico. hæ enim ad omnem prudentiam in omni vita hominem informant. vnde consultum esset eas memoria tenere.

2. iudicare.

18 Per hosce duos actus Prudentia dicitur *inuenire*, & *præscribere medium virtutibus moralibus*, id est, quidnam in singulis functionibus mensuræ rationis sit commensum, nō exorbitans per excessum aut defectum. v. g. in Iustitia, quid, quantum, vbi, quādo, cui sit restituendum; in Temperantia, quantum, quo modo, vbi, quando vtendum cibo, vel vxore. Præscribit autem medium, iudicando id esse medium, seu honestum, & per hoc iudicium ostendendo, seu obijciendo illud voluntati, vt per virtutem moralem amplectatur.

Præscribit mediū Virtutibus, & quo modo.

Vtrùm autem Prudentia etiam præscribat finem virtutibus moralibus, disputatur inter Scotū & Thomistas. Scotus enim, in 3. d. 36. q. vnica a. 2. affirmat, Caiet. q. 47. a. 6. negat. Sed respondendum cum distinctione. Si enim loquamur de fine vniuersali, & abstracto, quem virtus moralis per se adæquatè respicit, sic Prudentia per se non præscribit illi finem. Non enim per se dictat Prudentia in genere esse temperatè viuendum: esse fortiter agendum, & patienter ferendum: quę sunt fines vniuersales adæquati virtutum moralium. Et hoc est quod vult D. Tho. a. 6. cùm ex mente Aristotelis ait, *Prudentiæ non esse præstituere finem virtutibus moralibus: sed solùm disponere de his quæ sunt ad finem.* 19

Vtrùm finē præscribat.

Dixi *Per se*, quia etsi prudentia per se non præscribat in genere fines virtutum; tamen præscribit eos per suum fundamētum, & principium ex quo pendet; nempe per habitum *synteresis* (vt rectè D. Th. a. 6. ad. 1.) qui est notitia principiorū moralium: vt patet ex 1. p. q. 79. Hic enim dictat esse temperatè & iustè viuendum, quæ in moralibus sunt principia. Et hoc sensu dici potest Prudentia præstituere finem virtutibus moralibus, quia cùm ipsa includat habitum συντηρήσεως, tamquam suum fundamentum & radicem; quod per hunc fit, rectè dicitur per prudentiam fieri, & hoc probant argumenta Scoti. Nam si virtus moralis secundùm suam essentiam consideretur, non supponit necessariò aliud dictamen prudentię quàm dictamen *Synteresis*; cognita enim honestate, quæ est in temperatè viuendo, potest homo in genere illi affici, & firmiter proponere temperatè viuere: quod propositum permanens habitu, erit essentialiter virtus. Si verò loquamur de fine particulari, quem virtus moralis in singulis actionibus intendit, hunc finem per seipsam præscribit Prudentia, vt expresè docet D. Th. 1. 2. q. 66. a. 3. ad 3. Quia virtus moralis in singulis actionibus intendit honestè operari, seu attingere medium, vt per se constat; hoc enim est finis intrinsecus in quaq. actione virtutis. Quid autem in singulis honestum, seu medium, & quænam ad hoc necessaria, ostendit prudentia. His adde, Prudentiam dici etiam præscribere ea quæ sunt ad finem: (vt docet D. Th. art. 6. ex Aristotele lib. 6. Ethic. cap. 12. & 13.) tum quia posito affectu generali alicuius finis per virtutem moralem, v. g. per intentionem viuēdi temperatè, Prudentia præscribit quibus, & qualibus actionibus ad eum finem pertingas: tum quia in singulis actionibus, posito affectu rectè operandi, præscribit circumstantias ad hoc necessarias. 20 21 22

Synteresis finem generalem virtutibus præscribit.

Prudentia particularem;

& media præscribit.

Tertium munus est, *Rectè imperare*. Hoc imperium multi Thomistæ putant esse actum omnino distinctum à iudicio, qui semper sit necessarius vt voluntas interiùs, vel exteriùs liberè operetur. etsi enim intellectus iudicet bonum esse hoc facere; tamen voluntatem non posse moueri, nisi intellectus imperet voluntati, interiùs dicendo Fac hoc: quo imperio posito, voluntatem non posse detrectare, sed necessariò obedire. Sed 1. 2. q. 17. a. 1. dub. 2. ostensum est tale imperium non esse necessarium, imò euertere libertatem. 23

3. rectè imperare.

Itaquequando ab Aristotele 6. Ethic. cap. 10. & 24 D. Th.

Quomodo Prudentia imperet.

D.Th.a.8. dicitur *Prudentiæ esse imperare vel præcipere*, non intelligitur imperium propriè dictum (nisi loquamur de Prudentia œconomica, vel politica quæ respicit inferiorem) nemo enim sibi ipsi propriè imperat, dum aliquid facit: sed dicitur *imperare*; quia Prudentiæ est præscribere quid & quomodo agendum, & mouere voluntatem ad consensum & ad opus. Præcipuus enim effectus, atque adeò finis Prudentiæ est vt opus fiat, vt docet Aristoteles cap. 10. distinguens Prudentiam à Synesi, id est, perspicacia. Perspicaciæ enim solùm est iudicare: sed Prudentia non sistit in iudicando; verùm vlteriùs imperat, seu mouet voluntatem vt opus faciat. Vnde quantumuis aliquis rectè iudicet; si tamen non ita iudicat in particulari vt reipsa voluntatem moueat opúsve faciat, non dicitur prudens, sed imprudens, & imprudenter agere. Non quòd aliquis actus elicitus Prudentiæ illi desit, vel etiam quòd interueniat aliquod iudicium imprudens: (etsi enim plerumque, & ferè semper tale iudicium interueniat, quando non sequimur iudicium Prudentiæ in agendo; tamen absolutè nō est necessarium: vt patet ex dictis 1.2.q.9.a.1.) sed quia vltimus effectus, & finis Prudentiæ deest; & cōsequenter, quia aliquid fit, vel omittitur contra iudicium Prudentiæ.

25 Quòd autem rectè dicatur Prudentia imperare, & præcipere ratione huius motionis, patet: tum quia præscribere quid agendum, & ita mouere, est munus imperantis, & superioris: tum quia ideò dicitur ratio imperare appetitui inferiori, & anima corpori; nempe quia aliquo modo mouet: (non autem ratione imperij propriè dicti) ergo cùm Prudentiæ munus sit, instar superioris suo modo mouere voluntatem, eamque in executione operis dirigere, rectè dicitur eius esse imperare.

26 Hinc sequitur, hoc imperium non fieri per aliquem actum distinctum à iudicio, sed formaliter per actum iudicij, quo prudens iudicat hoc opus cum talibus circumstantijs esse faciendum. Nam hoc iudicium omnino sufficit ex parte intellectus ad mouendam voluntatem: non tamen habet rationem imperij efficacis, nisi reipsa moueat voluntatem. Consistit igitur hoc imperium in causalitate, & veluti efficientia, quam actus iudicij habet in actum voluntatis: de quo plura diximus 1.2.q.9.a.1.

Imperium Prudentiæ fit formaliter per actū iudicij.

27 Ex his facilè intelligi potest quomodo Prudentia præcipiat virtuti morali, non præstituendo illi finem, sed disponēdo de his quæ sunt ad finem. vt ait D.Th. a.6. & obscurè explicat Caiet. Nempe quia prudentia per se mouet virtutem moralem, non quidem ad affectum honesti in genere: (ad hoc enim mouet *synteresis*, vt dictum est) sed ad affectum honesti in singulis actionibus ostendendo cum quibus circumstantijs debeat operari, vt honestè operetur.

Quo modo Prudentia præcipiat, disponendo de medijs.

Dices, Virtus moralis potiùs debet præcipere Prudentiæ, quàm Prudentia ipsi; quia virtus moralis versatur circa finem; Prudentia autem circa ea quæ sunt ad finem, vt dictum est; atqui virtus, quæ versatur circa finem imperat virtutibus quæ circa media; ars enim militaris imperat artibus quæ conficiunt arma: ergo. Respondet Caiet. Virtutem moralem non versari circa finem auctoritatiuè, & ideò non posse imperare Prudentiæ. Quòd non versetur auctoritatiuè, probat; quia virtus moralis non perficit primò intentionem finis, sed electionem mediorum.

Responsio Caiet.

28 Sed hæc solutio non videtur vera. Primò, quia virtus moralis per se primò est affectus habitualis honesti, v.g. temperatè viuendi: quia est affectus boni per se amabilis: ergo primò perficiet intentionem finis. Antecedens probatur ex D. August. lib. de moribus Ecclesiæ cap. 15. vbi docet *omnem virtutem esse amorem boni*: amor autem per se primò tendit in finem, non in media. Secundò, quia propositum seu intentio temperatè viuendi est actus virtutis, cùm sit difficilis, rectæ rationi consentaneus & laude dignus. atqui non potest esse actus secundarius virtutis: tum quia est adæquatus virtuti temperantiæ, tum quia non supponit vllum alium actum seu affectum, vnde sequatur: est ergo primarius actus virtutis Temperantiæ. Tertiò, Voluntas primò & immediatè inclinatur in affectum boni in genere: ergo virtus moralis inclinatur primò & immediatè in affectum honesti sui generis sibi adæquati; quia omnis potentia & habitus primò & per se respicit obiectum sibi adequatum. Quartò, Si virtus moralis, v. g. Temperantia non facit per se primò intentionem rectam circa finem, id est, circa vitam temperatam: quid est, quod illam rectam facit? Non enim natura sua est recta, debet ergo fieri recta ab aliquo habitu accessario: qui habitus sine dubio est virtus, neque alia quàm Temperantiæ. Et quamuis valdè probabile sit alium esse habitum circa finem abstractè consideratum, alium circa media; sicut in scientijs alius ponitur habitus circa principia, alius circa conclusiones; (nulla enim est ratio, quæ contrarium conuincat, & proportio quæ est inter finem & principia, inter conclusiones & media id videtur postulare) tamen habitus circa finem non est ponendus distincta virtus ab habitu circa media: sed vterque iunctus est vna integra & completa virtus moralis, tendens in vnum finem adæquatum, qui est honesta vita in tali materia. Sicut etiam habitus principiorum & conclusionum sunt vna integra & completa virtus intellectus, tendens ad vnum finem, qui est perfecta veritatis intelligentia. Dicuntur autem duo habitus & duæ virtutes intellectuales, sed partiales, & essentialiter incompletæ.

Refutatur. Virtus moralis perficit primò intentionem finis.

Probabile est esse distinctū habitum circa finē, & circa media, in virtutibus moralibus.

29 Omissa ergo sententia Caiet. Respondeo, Virtutes morales etiam quodam modo præcipere seu imperare Prudentiæ: sed aliter quàm Prudentia præcipiat ipsis. Ratio est, quia intellectus mouet voluntatem, & vicissim voluntas intellectum. Prudentia igitur præcipit Virtutibus moralibus, ostendendo, & præscribendo quomodo, & in quid ferri debeant; & ita mouendo ex parte obiecti ad speciem actus. Virtus Moralis præcipit Prudentiæ, volendo vt prudentia hoc, vel illud consideret, & ita applicando ex parte subiecti ad exercitium actus. Hoc tamen non potest facere, nisi antè mota sit à Prudentia, vel certè à Synteresi. Itaque potiùs Prudentia dicitur præcipere Virtutibus moralibus, quàm hæ virtutes Prudentiæ: tum quia omnis motio incipit à Prudentia: (non enim voluntas potest mouere, nisi antè mota per intellectum) tum quia motio Prudentiæ est sublimior. mouet enim per modū finis & specificantis actum voluntatis: Voluntas solùm per modum applicantis extrinsecus: vnde eius motio sæpè non est necessaria.

Alia responsio.

Quomodo etiam Virtus moralis præcipiat Prudentiæ.

DVBITATIO IIII.

Vtrum Prudentia pendeat à virtutibus moralibus, & quomodo.

30 RESpondeo, Prudentiam in suis functionibus pendere ordinariè à virtutibus moralibus. Colligitur ex Aristot. 6. Ethic. cap. 5. & 13. Probatur, quia Prudẽtiæ est, id quod in singulis actionibus est honestum apprehendere, seu iudicare tamquam hîc & nunc conueniens: atqui virtus moralis in voluntate existens, facit vt id quod est honestum videatur intellectui conueniens, & hîc & nunc acceptandum. Quisque enim iudicat prout est affectus: iracundus enim apprehendit intellectu vindictam tamquam conuenientem: & intemperans voluptatem: auarus, habere copiam pecuniarum: seruare autem in his modum rationis, non apprehendunt vt conueniens sibi hîc & nunc, sed vt summum, vt conueniens in genere,
31 vel pro alio tempore & statu rerum. Sicut enim in animalibus, varij instinctus & propensiones naturæ faciunt vt phantasia apprehẽdat varias res tamquam conuenientes vel repugnantes: ita in hominibus, varij affectus siue voluntatis, siue appetitus inferioris, siue habitu sint, siue actu, sunt causa cur phantasia & intellectus aliquid apprehendat vt conueniens vel disconueniens. Morales itaque virtutes in voluntate latentes faciunt vt intellectus bonum honestum in actionibus iudicet esse conueniens hîc & nunc fieri: idque præstant, partim quia comprimunt passiones, quę rationem perturbant in consideratione honesti, & bonum delectabile ostentant: partim quia subiectum ita disponunt, vt opus honestum sit ei quàm maximè congruum, sicut sitienti potus, esurienti cibus. Vnde mirum non est intellectui statim ita videri. Consensio enim illa, quæ est inter obiectum & affectum, causa est ex parte obiecti, vt apprehendatur per modum conuenientis. Sicut è contrario dissonantia est causa cur intellectus apprehendat vt dissentaneum.

Quomodo affectus mutet iudiciũ.

Vnde apparet quantam vim habeat affectus in omnibus iudicijs practicis nostrarum actionum directiuis. Idque experientia quotidiana compro-
32 bat. vide 1. 2. q. 9. a. 2. & 5. Dixi, *ordinariè*, quia aliquando (etsi rariùs) fit vt aliquis de honesto hîc & nunc prudenter iudicet, quamuis voluntas sit prauè ad illud affecta. ebriosus enim interdum iudicat bonum esse vt hoc tempore & loco, in hoc conuiuio rationis mensuram seruet; etsi affectus ad hoc non inclinet: & mœchus, vt se hîc & nunc contineat: quamuis affectus in contrarium tendat. ratio est, quia vt intellectus possit comprehendere honestum sub ratione conuenientis hîc & nunc, sufficit consensio, quam illud habet cum natura rationali, in qua veluti in radice omnes virtutes morales continentur. praui enim affectus non possunt illam consensionem & congruentiam tollere; quamuis eam multùm obscurent, & obuoluant. Vnde moraliter fieri nequit vt quis crebrò prudenter iudicet in particulari, sine virtute morali.

Cum prauo affectu potest interdum esse rectum iudicium in particulari.

Dices, Virtutes morales supponunt prudentiam; quia sunt habitus electiui secundùm dictamen prudentiæ: ergo prudentia non supponit virtutes morales: essent enim seipsis priores, & posteriores, & sibi ipsis causæ, & effectus. 33

Obiectio.

Respondeo, Virtutes morales completas supponere prudentiam completam tamquam magistram, & directricem, quę in singulis functionibus ostendat quid, & quomodo agendum. Inchoatas verò (nempe vt solùm sunt affectus honesti in genere, v. g. temperatè viuendi: cuique, quod suum est, reddendi) supponere prudentiam inchoatam per *synteresin*; quæ est rudimentũ quoddam, inchoatio, & principium prudentiæ: sicut affectus ille honesti est inchoatio virtutis moralis. At prudentia secũdùm illam suam inchoationem non supponit vllo modo virtutem moralem; sed est causa virtutis moralis inchoatæ: secundùm verò suum complementum, quod habet vt se extendit ad actiones singulas, supponit virtutem moralem, saltem inchoatam.

Virtus moralis inchoata supponit inchoatam prudẽtiam, quæ consistit in Synteresi.

Aduerte tamen prudentiam posse dici dupliciter completam; primò essentialiter, cùm se non tantùm extendit ad principia moralia, & conclusiones generales, sed etiam ad plerasque actiones indiuiduas alicuius virtutis. Secundò extensiuè, cùm potest facilè in omni casu occurrente iudicare. Simili modo virtus moralis potest dupliciter dici completa; essentialiter & extensiuè. Essentialiter, cùm extendit se ad aliquas functiones suæ materiæ promptè obeundas. Extensiuè, cùm ad omnes. Priore modo Prudentia non supponit virtutes morales, nisi inchoatas; neque omnes, sed eas tantùm, in quarum materia versatur. Altero modo supponit omnes virtutes morales etiam completas. Quia nemo potest in omni casu prudenter iudicare, v. g. in materia temperantiæ, nisi alijs quoque virtutibus sit instructus; si enim careat fortitudine, non rectè iudicabit de honesto temperantiæ mortem intentante tyranno; si iustitia, non rectè iudicabit quando ius alterius per temperantiam violaretur, negando debitum coniugi. Itaque perfecta Prudentia requirit omnes virtutes morales: singulæ quoque virtutes morales, si perfectæ sint, supponunt prudentiam; ita tamen vt prudentia priùs se extendat ad quamuis actionem in indiuiduo, quàm virtus moralis se ad illam proferat. Nam iudicium prudentiæ semper præit affectum virtutis moralis circa vnum eumdemq. actum indiuiduum. Sed de his plura 1. 2. q. 58. 34

Prudentia & Virtus moralis dupliciter dicitur completa.

Ex his intelligi potest in quibus sit prudentia; (de quo D. Tho. a. 13.) perfecta enim prudentia non potest esse nisi in viris probis, qui affectum in omni materia virtutis rectè dispositum habent. Hi enim soli rectè iudicare in omni negotio occurrente possunt. In hominibus improbis, vel alicui vitio deditis non potest esse nisi imperfecta prudentia. quia prauus affectus, quo laborant, non sinit eos prudenter in materia virtutis oppositæ iudicare. 35

In quibus sit.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

De partibus Prudentiæ & Vitijs oppositis.

Habet 4. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quæ sint partes subiectæ Prudentiæ, id est, In quas species diuidatur. *De quo D. Thom. q. 48. & 50.*

1 NOtandum est, D.Th.q.48.constituere triplices partes Prudentiæ; nēpe subiectiuas, potētiales, & integrales. *Subiectiuas* vocat species seu inferiora. quo modo homo & brutum dicuntur partes animalis. *Potētiales* vocat virtutes quasdam adiunctas, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus vel materias; ita vt non habeant totā vim principalis virtutis. quo modo potentię animę dicūtur animæ partes apud Philosophos. *Integrātes* vel quasi integrātes vocat ea, quæ necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis. Hîc quærimus de partibus subiectis, in quas tamquam in inferiora diuiditur.

2 Respondeo igitur Prudentiā posse rectè diuidi, primò in naturalem & supernaturalem, siue in acquisitam & infusam. *Naturalem* voco, quæ non excedit limites rationis naturalis. Hāc solam Philosophi agnouerunt. Pendet ex *synteresi*, quæ est notitia principiorum practicorum, vt Decalogi & similium; & ex virtutibus moralibus sui ordinis: comparaturque vsu; nascitur enim ex actibus. *Supernaturalis* est, quæ limites notitiæ naturalis excedit. pendet ex fide & ex virtutibus moralibus sui ordinis. Sicut enim sunt aliquæ virtutes morales commensæ prudentiæ naturali, & tendentes ad honestum naturale, quod est consentaneum naturæ rationali quà talis est: ita etiam videntur esse quædam virtutes morales commensæ dictamini prudentiæ infusæ, tendentes in honestum supernaturale, quod est consentaneum statui hominis supernaturali: nimirum hominis Christiani filij adoptiui Dei, &c. de quo plura 1. 2. q. 58.

Prudentia alia Naturalis, alia Supernaturalis.

3 Secundò, diuiditur immediatè in prudentiam *personalem*, seu *solitariam*, & in *gubernatricem*. *Gubernatrix* diuiditur in quatuor species; *Oeconomicam*, *Ciuilem*, *Legislatricem*, & *Militarem*. Itaque in vniuersum ponuntur quinque species Prudentiæ. Ex quibus quatuor priores ponit Aristoteles 6.Eth.c.8.& vocat partes Prudentiæ. quintam addit D.Th.quæst. 50.art.4.

Prudentiæ 5. species.

Solitaria seu *personalis* est, qua quis in singulis actionibus spectat quid agere deceat, proprium intendens bonum.

Oeconomica, qua quis rectè gubernat familiam, eius bonum solùm spectans.

Ciuilis seu *politica* est, qua quis rectè administrat ciuitatem, legesque seruari curat.

Legislatrix seu *nomothetica* est, qua quis idoneas leges condit.

Militaris, qua militia ritè administratur.

4 Ratio harum specierum est, quia Prudentię generatim acceptæ est procurare bonū hominis operationum directione: hoc autem procuratur vel directè, vel indirectè, scilicet amoliendo mala, quę bonum hominis impediunt. Si indirectè, hoc fit per prudentiam militarem, qua hostes bonum publicum & priuatum perturbantes auertuntur. Si directè, vel procuratur bonū proprium, vel communitatis: si proprium, erit prudentia personalis. Si verò communitatis, tum vel familiæ, vel Reipublicæ. Si familiæ bonum intendatur, erit Oeconomica. Si Reipubl. id fiet vel ferendo leges (quod proprium est supremi Principis) & sic erit Legislatrix: vel curando proximè vt mandentur executioni, (quod fit per magistratus immediatos) & sic erit Prudentia ciuilis. Per *ciuilem* enim non intelligit Aristoteles virtutem subditorum, qua legibus parent; (vt D.Th. videtur accipere) sed magistratuum, qua curāt leges seruari, & totam Rempubl. gubernant, vt rectè Eustratius exponit. Nam Aristoteles ponit duas huius partes, Consultricem & Iudicatricem: illa præbet in dubijs consilium, hæc exercet iudicia in tribunalibus: quorum vtrumque pertinet ad personam publicam. Adde non esse opus peculiari prudentia in ciue vt legibus communibus pareat, sicut nec domesticis vt præceptis patrisfamilias.

5 Hîc tamen Notandum est primò, solam *Prudentiam personalem* absolutè dici Prudentiam, & hominem facere absolutè & simpliciter prudentem, vt docet Aristoteles c.8. Quia is solus absolutè prudens est dicendus, qui sua præ ceteris omnibus curat, seipsum omni virtute exornans. Prudētia enim per se primò curat bonum suum, id est, sui subiecti. Ceteræ verò prudentiæ species non vocantur absolutè nomine Prudentiæ; sed secundùm quid, seu cum adiuncto, vt prudentia Oeconomica, vel Ciuilis, vel Legislatrix, vel Militaris: quia non spectant bonum suum, sed alienum; vnde neque necessariò postulant, neque faciunt affectum habentis rectum; sed potiùs affectum alienum, præsertim Oeconomica, Ciuilis, & Legislatrix; quia intendunt bonum communitatis; nempe vt familia vel Respublica secundùm virtutem degat. Nam militaris potiùs videtur esse ars quædam disponēdi exercitum ad prælium, quàm species Prudentiæ: sicut ars nautica, ars negotiandi, & similes. Vnde quidam de arte militari scripserunt. Potest tamen poni species Prudentiæ, quatenus disponit & curat vt milites fortiter & cum virtute militares functiones obeant. Hoc enim videtur propriè officium prudentiæ militaris. Vnde supponit artem militarem, eique addit rationem dirigendi milites secundùm virtutem.

Prudentia personalis est absolutè Prudentia, reliqua cū adiuncto.

Notandum secūdò, singulas species dictas posse rursus in multas alias vel species, vel potiùs in partes veluti integrantes diuidi. Probabile enim Prudentiam personalem tot habere partes speciē distinctas, quot sunt species Virtutum. Non enim qui prudens est in functionibus Iustitiæ, statim est prudens in functionibus Temperantiæ, vel For- 6

Quæuis species Prudētiæ varijs partibus cōstat, quasi integrantibus.

Fortitudinis: quamuis vt absolutè dicatur prudens, debeat in omni materia virtutis passim occurrente prudẽs esse. Idem dicendum de Prudentia Ciuili, Oeconomica, Legislatrice, & Militari. Varia enim sunt genera militiæ, & gubernationis ciuilis, & domesticę ratione variarum circumstantiarum, tum loci, tum personarum, tum finium adiunctorum, (vt commodorum vel incommodorum) quæ diuersissimam rationem agendi postulant, vt bonum exitum habeant.

7 *Prudentia personalis omnino cõpleta complectitur ceteras.* Notandum tertiò, Prudentiam personalẽ quodammodò complecti omnes aliàs prudentiæ species; quia potest se extendere ad omnes illarũ functiones, dictando de ijsdem actionibus de quibus ipsæ; sed sub alia ratione. Quidquid enim ordinat vel iubet paterfamilias per prudentiam œconomicam, spectans bonum familiæ, potest ordinare, & iubere per prudentiam personalem, spectando bonum honestum suæ actionis; nempe vt officio suo satisfaciat. Quatenus enim in agendo spectat vt familia rectè sit disposita, dirigit suam actionem prudentia œconomica; vt verò intendit satisfacere suo officio, vel agere id quod decet suam personam, dirigit eam prudentia personali. Idem dicendum de Ciuili, Militari, & Legislatrice.

Itaque prudentia personalis omnino completa, qua quis in omni statu, seu officio potest se gerere vt decet, includit illas prudẽtias tamquam partes, superaddens illis respectum ad proprium bonum, quod est honestè agere. Neq; enim Rex potest habere prudentiã suæ personæ necessariam, & facere omne id quod se decet, nisi norit leges vtiles ferre; & ita requirit prudentiã Legislatricem. Neq; Magistratus officio suo satisfacit, qui nõ nouit Remp. administrare, iudicia exercere, bono ciuium cõsulere; & ita requirit Ciuilem. Et hoc est quod vult Aristoteles c.8. in principio, cùm ait; ***Prudentiã & Ciuilem*** (πολιτικὴν) ***esse eumdem habitum, sed non habere eamdem rationem seu idem esse.*** Prudentia enim completa includit Ciuilem & reliquas tamquam sui partes: refert tamen illarum materiam ad suum finem; & ita distinguitur ratione formali. vide Gi-

8 raldum in lib.6. Ethic. q. 14. Si tamen Prudentia personalis accipiatur vt dirigit hominem constitutum extra publicum officium, sic non includit illas; sed est species omnino distincta à ceteris.

DVBITATIO II.

Quænam sint partes integrantes Prudentiæ.

D. Thom. q. 49.

9 *Prudentia non est habitus simplex.* NOtandum est Partes integrantes prudentiæ posse dupliciter poni; Primò, vt partes integrantes dicantur illæ, ex quibus veluti membris Prudentia tota propriè constat. Non enim Prudentia est simplex aliquis habitus, sicut neq. scientiæ speculatiuæ, sed constat multis partibus instar totius heterogenei, respicientibus diuersam rationem honesti, quæ est in diuersis virtutibus. Alijs enim regulis & notionibus diriguntur functiones iustitiæ, alijs temperantiæ, alijs fortitudinis & patientiæ: quæ tamen omnes necessariæ sunt ad integram & absolutam Prudentiam. Dicitur autem Prudentia vna virtus, sicut Theologia & Physica dicitur vna scientia: nempe quia respicit vnũ obiectum generale, quod est viuere secundùm virtutem; idque sub vno eodemque modo tendẽdi, qui est considerare singulas actiones cum omnibus circũstantijs, de quo plura 1.2.q.57. VerùmD.Th. non loquitur hoc modo de partibus Prudentiæ; quia non videtur tales ponere. Secundò, vt partes integrantes Prudentię dicantur quædam functiones, sine quibus non habetur perfectus vsus prudentiæ. Hoc modo ponit octo partes prudentiæ, 10 *Octo partes integrantes Prudentiæ.* ***memoriam, intelligentiam, docilitatem, solertiam, prouidentiam, rationem, circumspectionem, cautionem,*** è quibus *solertia* & *docilitas* maximè iuuant ad acquirendam prudentiam. *Memoria, intelligentia, prouidentia, ratio,* potissimùm iuuant ad vsum prudentiæ in consultando & iudicando. *Cautio & circumspectio* ad executionem operis; quæ dicitur fieri imperio Prudentiæ.

Memoriam vocat recordationem eorum, quæ legimus, audiuimus, vidimus, aut aliter experti sumus. Ex his enim sæpenumerò facilè colligimus quid in pręsenti negotio expediat; plurimùm enim valent tum exempla aliorum, tum experientia ipsa ad Prudentiam.

Intelligentiam vocat notitiam præsentiũ: vt enim prudẽter iudices, necesse est pręsentem statum rei tibi esse probè perspectum. Potest etiam hoc nomine significari notitia principiorum moralium.

Prouidentia dicitur consideratio futurorum euentuum, qui possent sequi ex opere.

Ratio dicitur promptitudo quædam ratiocinandi, & aliud ex alio colligendi.

Docilitas accipitur pro affectu & promptitudine ad discendum.

Solertia (quam Arist. vocat ἀγχίνοιαν, & meliùs Latinè diceretur sagacitas) est species bonæ coniectationis, (quæ ipsi dicitur εὐστοχία) est enim solertia, seu sagacitas, medij (id est rationis alicuius cur res sit probanda vel improbanda) inuentio tempore breuissimo, vt idem Aristoteles docet lib.2. prior. Analyt.

Circumspectio est consideratio circumstantiarum, ne qua desit in opere.

Cautio est cura vt vitentur incommoda, quibus res est exposita, v. g. ne proximus offendatur, ne incidas in aduersam valetudinem. poterat hæc sub circumspectione comprehendi.

Notandum est, non omnes hos actus à diuersis 11 *Non sunt tot habitus.* habitibus proficisci, Cautio enim, Circumspectio, Prouidentia, & Intelligentia sunt actus Prudentiæ; quia intrinsecè includuntur in prudẽti iudicio, & executione. Memoria, Ratio, Solertia, & Docilitas tantùm requiruntur ad acquirendam Prudentiam, vel ad acquisitæ perfectiorem vsum.

DVBITATIO III.

Quæ sint partes potentiales Prudentiæ.

D. Thom. q. 51.

RESpõdeo, Valdè ingeniosè à D.Th. poni tres 12 *Tres partes potentiales Prudentiæ.* partes potẽtiales Prudentiæ, *Eubuliam, Synesim, & Gnomen.* Per *Eubuliam* intelligit habitum quemdam, qui prębet facultatem rectè consultandi: id est, inueniendi bonum consilium in rebus ambiguis & perplexis. Per *Synesim* habitum rectè iudicandi de consultatis, idque ex consideratione communium principiorum practicorum, scilicet legum naturalium & positiuarum, & finium illarũ, quos fines Legislator spectauit. Per *Gnomen,* habi-

habitum rectè iudicandi ex principijs quibuſdam altioribus contra tenorem verborum legis, iuxta tamen mentem Legiſlatoris. vide Caietan. q. 120. a. 1. & 2. Vocat autem has partes potentiales Prudentiæ; quia Prudentia his vtitur ad ſuum finem, veluti membris quibuſdam ſuis; vel vt anima vtitur ſuis potentijs ad ſuum finem. Sicut enim in ſingulis animæ potentijs elucet vis, & conditio animæ, etſi non plenè: ita in iſtis facultatibus, earumque functionibus elucet natura & conditio Prudentiæ, etſi non adæquatè.

13 Vtrùm ſint habitus diſtincti ab habitu Prudentiæ dubitari poteſt. Probabilius eſt non eſſe ab illa diſtinctos realiter, ſed eſſe ipſam Prudentiam inadæquatè conſideratam; nempe vt ſe ad hanc vel illam functionem extendit; vt probat Giraldus lib. 6. q. 15. Probatur, quia Prudentiæ proprium eſt inquirere media ad finem idonea: atqui hoc fit bona conſultatione; ergo bona cōſultatio eſt actus proprius Prudentiæ. Vnde rectè Ariſtoteles ait cap. 7. lib. 6. *Prudentiæ maximè opus eſſe dicimus, rectè conſultare.* Neque ſatisfacit, ſi dicatur Prudentiæ proprium eſt benè conſultare, quòd imperet illam; nam conſultatio de medijs non imperatur propriè à Prudentia, ſed à cognitione & amore finis. In qua cognitione finis nō tam cernitur Prudentia quàm ſynteresis. Cernitur autem primò in conſultatione, ſi benè fiat: ergo bona conſultatio eſt prima functio in qua Prudentia elucet. Quòd etiam rectè iudicare ſiue ex ipſis legibus, & earum finibus, quod facit *ſyneſis*, ſiue ex altiori conſideratione, quod facit *gnome*, ſit actus Prudentiæ elicitus, patet; quia per hunc actum Prudentia imperat voluntati, eamque & potentias inferiores in executione dirigit; vt ſupra oſtenſum eſt.

Nō diſtinguuntur re ipſa à Prudentia habita.

14 Dices, Ariſtotelem per ſyneſim nō videri ſignificare partem aliquam Prudentiæ, ſeu iudicium Prudentiæ præcedens executionem; ſed perſpicaciam quamdam ingenij in alio, qui de iudicio & facto prudētis acutè iudicat, vt exponit Euſtratius in cap. 10. lib. 6. dicitur enim συνετὸς καὶ εὐσύνετος, teſte Ariſtotele ibidem, qui altero aliquid dicente vel faciēte ſtatim poteſt percipere rectène an ſecùs dictū factúmve ſit: ſicut diſcipulus dicitur ξυνιέναι & εὐσύνετος, qui ſtatim percipit quod magiſter docet. Vnde apud Græcos ξυνιέναι ſæpè vſurpatur pro μανθάνειν, quod eſt percipere quod alius dicit.

σύνεσις.

Reſpondeo verum eſſe Ariſtotelem quidem hoc pacto ſyneſim ibi accipere: non tamen negat quin ſimilis facultas in prudēte requiratur circa inuenta per conſultationem. Vnde rectè D. Th. poſuit partem Prudentiæ. Imò ipſemet Ariſtoteles lib. 1. Magnor. moral. cap. 35. expreſsè docet Syneſin eſſe Prudētiæ partem: quamuis interdum eſſe poſſit

15 in eo qui non eſt prudens. Per γνώμην idē intelligit Ariſtoteles, quod D. Thomas, nam lib. 6. Ethic. cap. 11. dicit Gnomen eſſe Rectum iudicium æqui & boni. Æquum & bonum (quod Græcis dicitur τὸ ἐπιεικὲς, eſt, quod cùm ſit contra verba legis, (etſi non contra mentem Legiſlatoris) iudicio prudentis definitur; vel vt Ariſtot. lib. 5. cap. 10. definit, eſt *correctio legis, quatenus deficit ob vniuerſalem locutionem.* Eodem pertinet ſententia D. Thomæ, cùm ait Gnomen iudicare ex principiis extraordinarijs contra verba legis. idem enim valent corrigere legē vbi deficit ob vniuerſalem locutionem, (quod propriè ad gnomen pertinet) & iudicare ex altiori principio contra verba legis. Ratio autem

Quid gnome Ariſtot.

cur interdum opus ſit hac correctione legis, & conſideratione altioris principij, quàm ſit finis proximus legis, eſt quia leges vniuerſaliter latæ ſunt, vt Legiſlator finem proximum, quem per illam intendit vt plurimùm aſſequatur: quo fit vt multi caſus occurrant, in quibus non expedit eas ſeruari, quia aliquid fieret contra aliam Legiſlatoris intentionem, & contra bonum publicum vel priuatum. Vniuerſales enim Regulæ in rebus practicis patiuntur multas exceptiones. hæ exceptiones quia verbis legum comprehendi non poterant, relictæ ſunt iudicio prudentum, & vocantur τὸ ἐπιεικὲς, id eſt, æquum & bonum. Iudicium verò quo de illis iudicatur, vocatur Gnome, quod Latinè benignam ſententiam poſſumus nominare, hoc autem peti debet ex altiori conſideratione, ob quam verba legis non ſunt ſeruanda. In legibus pœnalibus dicitur συγγνώμη, id eſt, venia, vel pœnæ mitigatio. Exempli gratia, lex vniuersè præcipit, Qui occidit, occidatur. Tu tamen inuaſus ab alio occidiſti: Vir æquus, per γνώμην iudicat verba legis hîc non eſſe ſeruanda, teque non eſſe morte puniendum: quod iudicium pendet ex alia conſideratione, quàm præceptum legis illius. Virtus verò quæ in voluntate reſpondet huic iudicio, dicitur ἐπιείκεια. Vnde ſicut ἐπιείκεια ſe habet ad iuſtitiam, ita γνώμη ſe habet ad prudentiam. Eſt igitur pars potentialis Prudentiæ ſiue Prudentia ipſa, vt verſatur circa æquum & bonum: ſicut ἐπιείκεια eſt pars iuſtitiæ, & iuſtitia quædam, vt rectè Ariſtoteles cap. illo 10. docet; quod quomodo verum ſit dicetur infrà cap. 47. Dub. 9.

συγγνώμη.

ἐπιείκεια.

DVBITATIO IV.

Quot & quibus modis peccetur contra Prudentiam.

D. Thom. q. 53. 54. 55.

DIco Primò generatim loquendo, omne peccatum eſt contra prudentiam; patet, quia omne peccatum eſt contra iudicium prudentiæ, ſicut omne opus bonum eſt ſecundùm iudicium Prudentiæ. 16

Omne peccatum eſt cōtra Prudentiam.

Aduerte tamen non eſſe neceſſarium, vt ſicut omne opus bonum ſequitur ex iudicio prudenti, ita omne opus malum ſequatur ex iudicio imprudenti; poteſt enim ſequi ex iudicio indifferenti, quo aliquid iudicatur nō quidem eſſe honeſtum, vel turpe, ſed eſſe delectabile, vel moleſtum. Hoc enim iudicium ſufficit vt voluntas poſſit illud opus velle, aut nolle, vt oſtenſum eſt 1. 2. q. 9. a. 1. Dubit. 4. & 5.

Non tamen ex imprudentia.

Dices, Omnis peccans eſt imprudens, imò & ignorans, teſte Ariſtotele: ergo omne peccatum ſequitur ex errore, vel ignorantia.

Reſp. Negandam conſequentiam. Dicitur imprudens, non quòd ſemper imprudenter iudicet, ſed quia imprudenter (id eſt, contra prudentiæ dictamen) operatur. Dicitur ignorans, nō quòd neceſſe ſit vt ignoret rem eſſe turpem, vel noxiam ſaluti: ſed quia vel ignorat, vel non ſatis conſiderat illam turpitudinem, quam ſi cōſideraret, vt par eſt, non faceret. Et quamuis fieri poſſit vt aliquis pleniſſimè rei turpitudinem conſiderans, eam nihilominùs faciat, propter voluntatis libertatem, quæ ſicut bonum honeſtum etiam clarè propoſitum non neceſſariò amplectitur, ſed poteſt repudiare, 17

Omnis peccans ignorans.

diare, ob molestiam annexam; ita obiectum turpe clarè propositum non necessariò repudiat, sed potest amplecti ob voluptatem annexam: tamen hoc rarissimè fit. Vnde vniuersè dici potest omnem peccantem esse ignorantem.

Cõtra prudentiã peccatur excessu & defectu.

18 Dico Secundò, Si magis speciatim loquamur, dupliciter contra prudentiam peccatur, iuxta D. Th. per excessum, & per defectum. Probatur, quia sicut obiecta aliarum virtutum consistunt in medio, ita etiam obiectum Prudentię: (idem enim est obiectum circa quod versatur Prudentia consultando, & iudicando, ac aliæ virtutes inclinãdo) ergo sicut contra alias virtutes potest peccari per excessum, & defectum; ita contra prudentiam.

Defectu, quatuor modis.

19 Dico Tertiò, Per defectum contra prudentiam peccatur quadrupliciter, *præcipitatione, incõsideratione, inconstantia, & negligentia.* Probatur, quia ea peccata sunt propriè cõtra prudentiam, quæ sunt cõtra regulas prudentię, quas ipsa in suis functionibus seruare debet; item quæ sunt cõtra functiones proprias prudentiæ: atqui hęc peccata sunt talia; ergo. Minor patet; Prima enim regula Prudentiæ est, vt priusquam opus aggrediaris, vel iudicium feras, deliberes de medijs, de modo, & ordine exequendi, de cauendis impedimẽtis, &c. contra hanc regulam est *præcipitatio*, quæ proposito aliquo fine statim opus aggreditur, vel certè iudicat de medijs, & modo exequẽdi, omissa deliberatione. Secunda est, vt rem de qua iudicandum est, eiusq. circumstantias diligenter inspicias: contra hanc, est *inconsideratio*, quę iudicat, omissa diligẽti inspectione. Tertia est, vt rebus deliberatis, & rectè iudicatis inhæreas, neque te sinas ob leues ratiunculas diuelli. contra hanc est *Incõstantia*, qua sine vlla, vel certè sine iusta causa mutas sententiã. Quarta est, vt rem deliberatam & iudicatam, opportuno tempore mandes executioni. contra hãc est *negligentia.* Hæc tamen dupliciter potest considerari: primò, vt est omissio diligentiæ requisitæ in ipso opere externo, & sic non est directè contra prudentiam, sed contra virtutem, in cuius materia versatur; vt negligentia in orando, est contra Religionem; in soluendo debito, contra iustitiam. Secundò, vt est omissio diligentiæ requisitæ in actu intellectus excitantis & dirigentis voluntatem & vires externas ad executionem; & sic est contra prudentiam. *Præcipitatio* igitur est directè contra *consilium: inconsideratio* contra *iudiciũ*; *inconstantia* cõtra *iudicij firmitatem*: *negligentia* contra *rationis vigilantiam* in exequendo. Est enim omissio actuũ rationis, qui necessarij sunt vt opus suo tẽpore fiat.

Præcipitatio. *Inconsideratio.* *Inconstantia.* *Negligentia.*

Qualia sint peccata.

20 Notandum est Primò, *præcipitationem & inconsiderationem* non esse peccatum mortale, nisi ratione periculi alicuius peccati mortiferi, cui se homo exponit, præcipitanter vel inconsideratè iudicando vel agendo: quia sicuti in actibus prudentiæ non quæritur rectitudo propter ipsos actus, sed propter opus quod illis actibus est dirigendum: (quia in regula non quæritur rectitudo propter ipsam regulam, sed propter id, quod regulæ est conformandum) ita prauitas imprudentiæ æstimanda est ex opere, quod inde sequitur.

Inconstantia numquam est peccatum mortale, nisi quis ex voto, vel præcepto teneatur persistere in sententia, vel ob aliquam causam extrinsecam, vt ad vitandum scandalum, &c.

Idem dico de *negligentia*. hæc enim non est peccatum mortale; nisi negligas id, ad quod sub peccato mortali teneris, vel ita sis animo remisso ad ea quæ salutis sunt, vt euidenti periculo aliquid tale negligendi te exponas.

Notandum Secundò, Ad prædicta peccata reduci alia quædam, quæ non sunt tam directè contra prudentiam, vt *obliuiositatem*, *indocilitatem*, & *defectum ratiocinandi*, ad *præcipitationem. defectum intelligentiæ, cautelæ, & circumspectionis*, ad *inconsiderationem.* ad eamdem referri potest *improuidentia*, & *defectus solertiæ*: etsi D. Th. referat ad *inconstantiam*, & *negligentiam*. sed res est parui momẽti.

Prudentia imagine peccatur sex modis. *Prudentia carnis.*

Dico Quartò, Per excessum, vel potiùs quadam specie & imagine prudentiæ, peccatur cõtra Prudentiam sex modis, iuxta D. Th. *Prudentia carnis, astutia, dolo, fraude, solicitudine temporalium, & solicitudine futurorum. Prudentia carnis* dicitur, qua quis viuit secũdùm carnem: vt colligitur ex Apostolo ad Rom. 8. vbi opponit prudentiam carnis prudentiæ spiritus; & sapere secundùm carnem, ei quod est sapere secundùm spiritum. Nam finis prudẽtiæ carnis est viuere secundùm carnem, sicut finis prudentiæ spiritus est viuere secundùm spiritum, *Viuere* autem *secundùm carnem* est sequi instinctus & motus naturæ corruptæ; seu, est facere opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, & cetera, quæ Apostolus recenset cap. 5. ad Galat. Itaque *prudentia carnis* est, quæ excogitat idonea media ad opera carnis complenda. Sicut *prudẽtia spiritus* est, quę excogitat idonea media ad opera, seu fructus spiritus; de quibus Apostolus agit eodem capite. Sicut enim omnis virtus habet suam prudentiam, qua tamquam regula in suis functionibus dirigatur, vt opus suũ honestũ reddat: (quod est eius finis intrinsecus) ita omne vitium habet suã quamdam falsam prudẽtiam, qua dirigatur ad obtinendum bonum delectabile, quod est eius finis; hæc dicitur prudentia carnis. 21

Viuere secundùm carnem.

Notandum autem est Primò, Sicut prudentia vera supponit, & includit appetitum honesti, sine quo appetitu nuda illa notitia intellectus non habet rationem prudentiæ: ita prudentia carnis, quæ est falsa prudentia, supponit, & includit affectum operum carnis, sine quo affectu non dicetur prudentia carnis. Supponit quidem; quia iudicium omnis prudentiæ siue veræ, siue falsæ plurimùm pendet ex affectu. *qualis enim quisque est, ita iudicat*, vt Aristoteles ait, id est, quisque iudicat conuenienter suis affectibus. Includit verò; quia prudentia non significat qualemcumq. notitiam mediorum, sed directam & ordinatam ad opus: itaq. includit affectum operis. Vnde Apostolus nomen prudentię seu φρονήσεως vel φρονήματος passim vsurpat pro affectu alicuius boni honesti, aut delectabilis, mouẽte intellectum ad excogitationem mediorum, quibus illud obtineatur: vel pro cogitatione intellectus, quæ ab effectu, seu intentione ad illud bonum ordinatur. Sic cap. 1. ad Rom. *sapere secundùm carnem mors est:* φρονεῖν κατὰ σάρκα, id est, habere affectum & cogitationes intentas ad opera carnis. Simili modo accipit, cùm ait; *Prudentia spiritus vita, & pax.* Et ad Philipp. 2. *Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu.* Græcè, τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, id est, talis sit in vobis affectus, vel talis cogitatio, ex affectu procedens. 22

Prudentia supponit affectum finis alicuius.

Notandum Secundò, Prudentiam carnis imitari veram prudentiam; quia sicut hæc quærit, & inuenit media verè idonea ad finem honestum; ita illa quærit, & inuenit media verè idonea ad finem dele- 23

Prudentia carnis imitatur verã prudẽtiam. delectabilem, ad honores, &c. Vnde non est necessarium in iudicio huius prudentiæ esse errorem, seu falsitatem; quia non est necesse vt media non sint idonea ad finem, vel vt iudicet illa esse absolutè bona: sed satis est si iudicet esse conuenientia ad finem propositum, ad quem verè idonea sunt. Potest tamen tale iudicium dici practicè falsum, quia est causa prauæ electionis; siue quia non est consentaneum appetitui recto.

Notandum Tertiò, Prudentiam carnis non esse peccatum, nisi ratione affectus praui, cui subest. Vnde si hic sit peccatum mortale, erit peccatum mortale; si veniale, erit veniale. vt patet ex dictis 1.2. q. 17. a. vlt. Consilium enim & iudicium sunt actus imperati ab intentione. Vnde accipiunt suam bonitatem vel prauitatem ab intentione.

24 *Astutia quid.* *Astutia* generatim, est ratio aliquid agendi modo occulto. Dicuntur enim astuti in contractibus & negotijs, qui norunt modos agendi non passim obuios, quibus vel alios decipiunt, vel cauent ne decipiantur. Videtur ab Aristotele vocari δεινότης, (*solertiam* quidã interpretantur) quam ipse etiam in malis ponit, vt patet lib. 1. magnorum Moralium cap. vlt. vbi dicit *omnem prudentem esse δεινόν, i. astutum vel solertem, sed non contrà: quia malus etiam, δεινὸς, solers est. sicut Mentor qui videbatur quidem δεινὸς, (solers) non tamen erat prudens.* itaque astutia generatim accepta, est quid communius quàm prudentia. Verùm hîc accipitur magis speciatim, nempe pro notitia prauorum mediorum ad fallendum idoneorum, cum affectu exequendi coniuncta. Hoc modo accipit D. Augustinus lib. 4. contra Iulianum cap. 3. cùm ait, *omnibus virtutibus quædam vitia esse similia; sicut astutia Prudentiæ similis est, quæ tamen est vitium.* Et Apostolus 2. ad Corinth. 4. *Non ambulantes in astutia,* Græcè ἐν πανουργίᾳ, quo nomine propriè significatur hæc vitiosa *astutia:* quia astuti omnia tentant, in omnem partem se vertunt, vt rem conficiant. Continet artem simulandi & dissimulandi. Habet locum in ijs functionibus quæ proximum respiciunt. nemo enim sibi ipse aliquid occultat, vel in modo agendi sibi aliquid occultum optat; sed tantùm proximo.

Videtur hæc *astutia* species quædam prudentiæ carnis. Hi enim maximè videntur prudentes secundùm carnem, qui modos norunt occultos obtinendi temporalia, fallendo alios.

Quale peccatum. Est peccatum mortale vel veniale, pro ratione affectus cui subest, & nocumenti quod proximo sequitur: si enim expressè vel implicitè graue nocumentum intendas, erit peccatum mortiferum: sicut mendacium perniciosum. Item si graue malum sequatur, idque aduerteris vel facilè aduertere potueris: tunc enim est intentio tacita, seu interpretatiua. Si autem nullum sit nocumentum vel modicum, erit veniale: sicut mendacium officiosum, & iocosum. Vide Caietanum in Summa verbo *Astutia.*

25 *Dolus.* *Dolus* est astutiæ executio, siue verbis, siue factis: est enim hoc nomen generale. Tantùm habet locum erga proximum, & potissimùm in materia Iustitiæ, vt in contractibus & distributionibus. *Dolus venit in contractũ duplititer.* Duobus modis, secundùm Iurisperitos, dolus venit in contractum. Primò, dando causam contractui. Dicitur autem *dare causam contractui,* quando si dolus abfuisset, alter nullo modo voluisset contrahere. Secundò, non dando causam; sed solùm incidendo in contractum: vt quando contractus fuisset quidem initus, sed non eo pretio, verùm maiori aut minori. Verùm autem & quando dolus contractum vel aliam dispositionem irritam reddat, & quando non, dicemus infrà lib. 2. cap. 17. Dubit. 5.

Porrò ignorantia iuris, etsi crassa sit, semper excusat à dolo, & consequenter à pœna legis, quando ad eam incurrendam lex requirit dolum seu præsumptionem: quia ignorantia crassa dolus non est. *Ignorantia à dolo excusat.*

Nec obstat quòd culpa lata dicatur æquiparari dolo; hoc enim solùm est verum quando lex non requirit dolum, præsumptionem, aut scientiam; sed simpliciter loquitur: & in actionibus descendentibus ex contractu, vel quasi contractu. vt notat Siluester verbo *Culpa.* q. 3. & 11. ex Bartolo, Cyno, & alijs. *Quando culpa æquiparetur dolo.*

Fraus est executio astutiæ per facta, vt cùm mensura est minor iusto: cùm moneta est adulterina. vnde est quid contractius & minùs commune quàm dolus. Itaque dolus & fraus se habent ad astutiam, sicut pactiones & actiones iustæ ad Prudentiam. Sicut enim hæc diriguntur iudicio & regulis prudentiæ; ita illa iudicio & regulis astutię. Quare hi modi agendi contra prudentiam non sunt distincti ab astutia, sed executiones tantùm, seu actus externi astutiæ. De his duobus dici solet, *Fraus & dolus nemini debet patrocinari.* Habetur cap. Ex tenore 16. de Rescriptis. Item: *Fraudem non fieri ei, qui scit & consentit.* L. Nemo. ff. de regulis iuris. 26 *Fraus.*

Dicitur etiam fraus fieri, vel *contra legem*, vel *ipsi legi. Contra legem*, quando fit contra id quod lege præcipitur vel vetatur, absque colore & artificio, quo violatio illa tegatur. *Legi* verò, quando artificio quodam, ita agitur contra mentem legis, vt videamur illi non repugnare. hoc autem fit potissimùm tribus modis, vel iuxta Silu. v. *Fraus*, quatuor. Primò, supponendo personam pro persona. vt si coniunx volens donationem facere coniugi, (quod non potest per leges) supponat aliam personam cui donet, cum onere transferendi in coniugem. Si tutor volens emere rem pupilli, (quod per leges non potest) interponat aliam personam quæ emat. Secundò, supponendo rem pro re. vt si filiofamilias volens dare mutuum, loco mutui des triticum vendẽdum, vt pretio fruatur; nimirum vt hac arte eludas vim L. 1. ff. de Senatusconsul. Macedon. vbi statuitur vt filiusfamilias ex mutuo non teneatur. Tertiò, cõtractum pro contractu. vt si vxor in speciem vendat viro, quod intendit donare. Si beneficiarius specie mutui accepti, vel etiam gratitudinis, soluat centum aureos ei à quo beneficium accepit. Si mulier, quæ fideiubere non potest, (per L. 2. ff. ad SC. Velleianum) faciat se principalem debitricem, qui his & similibus modis agunt, dicuntur facere fraudem legi, vel in fraudem legis, & non excusantur coram Deo à præuaricatione legis, etsi coram hominibus videantur legem seruare. 27 *Agere in fraudem legis.*

Solicitudo temporalium est nimia mentis occupatio in illis conquirendis vel conseruandis, proueniens ex inordinato habendi amore, vel amittendi timore. Itaque tria in hoc vitio includuntur: primum est, nimius affectus ad bona temporalia: secundum, timor & anxietas quædam, ne vel conatus nostri in iis corradendis non satis benè 28 *Solicitudo temporalium.*

benè succedant, vel damnum aliquod interueniat: tertium, nimia occupatio mentis in illis cogitandis & tractandis.

Solicitudo futurorum.

Solicitudo futurorum est nimia animi occupatio circa futura, maximè vt vitæ necessaria habeantur, coniuncta cum anxietate & parua fiducia diuinæ prouidentiæ. vt cùm quis plùs quàm par est solicitus est de victu, vestitu, aliisque rebus necessarijs, in futurum annum, mensem, vel diem, est species solicitudinis temporalium.

Est valdè perniciosa ob tres causas.

29 Hæ solicitudines, si modum iustum excedant, maximè sunt noxiæ saluti. Primò, quia includunt cupiditatem rerum temporalium, quam Apostolus 1. ad Timoth. 6. vocat *radicem omnium malorum. Radix*, inquit, *omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.* de qua infrà lib.2.cap. 47. Secundò, quia impediunt animum à seria cogitatione rerum ad salutem pertinentium: quo nihil potest esse magis perniciosum. bona enim spiritalia nisi attentè & crebrò cogitetur, non cognoscitur eorũ dignitas & pulchritudo. quod autem non cognoscitur, non æstimatur. quod non æstimatur, non amatur, non quæritur, facilè negligitur & contemnitur. Pari modo, peccatorum malignitas, & damna immensa, nisi attenta consideratione, non cognoscuntur; quo fit vt etiam non horreantur, nec vitentur vt par est. Et sanè, si quis diligenter aduertat animum, deprehendet omnes ferè lapsus & peccata hominum ex defectu considerationis prouenire; vt meritò dixerit Aristoteles *omnem peccantem esse quodammodò ignorantem.* Nam omnes, vel ferè omnes ideò peccant, quòd malitiam peccati, & pœnam ipsi debitam, vel non considerent, vel non satis considerent; quantum videlicet in tali articulo conueniret.

Hinc Scriptura vocat peccatores stultos, fatuos, insensatos, insipientes. non tamen hinc inferas omne peccatum esse ex ignorantia: hoc enim postulat vt nesciatur esse peccatum. Tertiò, quia bonas inspirationes impediunt ne fructum pariant. Vnde Matth. 13. dicitur, solicitudines sęculi, tamquam spinas quasdam, semen verbi diuini suffocare. Itaque cùm huius in considerando defectus causa sit, maxima ex parte, temporalium solicitudo, perspicuum est illam esse valdè perniciosam, & vitandam.

Prohibetur in Scripturis.

30 Vnde Dominus multis rationibus conatur eam nobis eximere, Matth. 6. *Ideò*, inquit, *dico vobis, ne soliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini.* idque confirmat primò, quia qui animam dedit, quæ longè est præstantior quàm esca, dabit etiam escam: & qui corpus dedit, dabit vestimentum. Secundò, Si Deus, qui est Pater vester, pascit aues cæli, quę neque serunt, neque metunt, neque congregant in horrea; quanto magis pascet vos suos filios? Tertiò, Si pulcherrimè vestit lilia & fœnum agri, quomodo patietur vobis vestes necessarias deesse? Ex his concludit, rursus repetens quod antè dixerat: *Nolite ergo soliciti esse dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?*

Deinde addit nouas rationes. Prima est, quòd Gentium sit, diuinam prouidentiam & paternam Dei curam ignorantium, hęc anxiè inquirere. Secunda, quòd Pater noster cælestis sciat nos his omnibus indigere: ac proinde, si ante omnia quæramus regnum Dei, & iustitiam eius, (quod ipse à nobis requirit) hæc omnia tamquam vilia & parui momenti nobis adijcienda; sicut in emptione rerum pretiosarum, vilia quædam mantissæ loco adijci solent. Tertia, quòd crastinus dies, cùm præsens fuerit, solicitus erit sibiipsi. sufficere enim diei suam malitiam, id est afflictionem & solicitudinem ipsi congruentem; nec oportere eam ex futuris diebus accersere & præcipere.

Ex his colligas quanti hæc res sit momenti. vide Chrysost. hom. 22. in Matth. Eamdem vetat Lucæ 21. *Attendite ne fortè grauentur corpora vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ; & superueniat in vos repentina illa dies.* Omitto alia Scripturæ loca plurima.

Petes, An ergo sit peccatum mortiferum?

Resp. Non semper esse peccatum mortiferum; 31
sed tunc solùm, quando quis propter temporalia reipsa violat, vel paratus est violare aliquod præceptum in re graui, omittendo, vel committendo: aliàs solùm est veniale. tamen ob causam supradictam summopere cauenda. vide D. Thomam ar. 6. q. 55.

Quale peccatum.

Aduerte tamen moderatam solicitudinẽ temporalium & futurorum non vetari, sed commendari. Prouerb. 6. *Vade ad formicam, ò piger, & considera vias eius, & disce sapientiam: quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat.* Prouerb. 10. *Qui congregat in messe, filius sapiens est; qui autem stertit æstate, filius confusionis.*

Ratio est, quia non vult Dominus vt omnia vitæ huic necessaria homini sponte, absque vlla cura ipsius & solicitudine, proueniant; id enim ipsi esset occasio otij & desidiæ, quæ maximorum malorum est origo, & meritò puluinar diaboli esse dicitur: sed vult ab eo laborem & solicitudinem adhiberi; vt hoc exercitio occupatus auocetur à libidinibus, aliisque peccatis, quę otium parit. Verùm hæc solicitudo debet esse moderata, & commensa rebus quibus impenditur; vt non sit nimis anxia, quasi Deo non essemus curæ: nec maior tribuatur corpori quàm spiritui; rebus temporalibus quàm æternis; humanis quàm diuinis, vel saltem ne hæc præ illis negligantur.

Hæc de Prudentia sufficiant.

LIBER

LIBER SECVNDVS
DE IVSTITIA, ET IVRE, ET VIRTVTIBVS ANNEXIS IVSTITIÆ, VITIISQVE CONTRARIIS.

Diuiſio Libri, & ſeries Capitum.

EXplicata PRVDENTIA, *ſequitur* IVSTITIA *cum ſuis partibus, virtus latiſſimè patens, vt quæ in omnibus hominum negotijs, quibus inter ſe communicant, cernatur. Itaque huius virtutis in quouis negotij genere leges & rationes neceſſariò cognoſcendæ ſunt, maximè ijs qui aliorum Directores vel Iudices aliquando futuri.*

Vt autem in his omnibus compendioſiore methodo procedamus, diuidemus totam hanc tractationem de IVSTITIA, *quam ſecundo Libro comprehendemus, in ſeptem Sectiones principales, & in Capita* 47.

SECTIO PRIMA.
De Iuſtitia, Iure, & ſpeciebus Iuris.

Continet ſex Capita.

Cap. 1. *De Iuſtitia in genere.*
Cap. 2. *De Iure in genere.*
Cap. 3. *De dominio, vſufructu, vſu, poſſeſſione; quæ ſunt ſpecies Iuris.*
Cap. 4. *Quibus, & in quæ Dominium competat.*
Cap. 5. *De modo acquirendi dominij in res quæ vel nullius, vel communes ſunt. Vbi de Seruitute, Venatione, Piſcatione, Aucupio, Theſauris.*
Cap. 6. *De modo acquirendi dominij in rem alterius: vbi de Præſcriptione.*

SECTIO SECVNDA.
De Iniurijs, & damnis in omnibus humanorum bonorum generibus, & neceſſaria reſtitutione.

Continet hæc 10. Capita.

Cap. 7. *De Iniuria & Reſtitutione (quæ eſt actus Iuſtitiæ) in genere.*
Cap. 8. *De Iniuria in bonis ſpiritualibus.*
Cap. 9. *De Iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem.*
Cap. 10. *De Iniuria in corpus proximi per adulterium & ſtuprum.*
Cap. 11. *De Iniurijs famæ & honoris per detractionem & contumeliam.*
Cap. 12. *De Iniurijs fortunarum per furtum, rapinam, damnúmve illatum.*
Cap. 13. *De cooperantibus ad furtum, vel damnum.*
Cap. 14. *De reſtitutione ratione rei acceptæ, & cui reſtitutio facienda.*
Cap. 15. *De ordine ſeruando in reſtitutione, de modo, loco, & expenſis.*
Cap. 16. *De excuſationibus à reſtitutione.*

SECTIO TERTIA.
De Contractibus.

Continet hæc 12. Capita.

Cap. 17. *De contractibus in genere.*
Cap. 18. *De promiſſione & donatione.*
Cap. 19. *De teſtamentis & legatis.*
Cap. 20. *De mutuo & Vſura.*
Cap. 21. *De Emptione & Venditione.*
Cap. 22. *De Cenſibus.*
Cap. 23. *De Cambijs.*
Cap. 24. *De Locatione, emphyteuſi & feudo.*
Cap. 25. *De Societate.*
Cap. 26. *De Ludo & Sponſionibus.*
Cap. 27. *De Depoſito & Commodato.*
Cap. 28. *De Fideiuſſione, Pignore & Hypotheca.*

SECTIO QVARTA.

De Iniurijs in Iudicijs & Tribunalibus.

Continet Capita 3.

Cap. 29. *De Iudice.*
Cap. 30. *De Accusatore & Teste.*
Cap. 31. *De Aduocato & Reo.*

SECTIO QVINTA.

De Iustitia distributiua.

Continet Capita 4.

Cap. 32. *De Acceptione personarum in genere.*
Cap. 33. *De Vectigalibus.*
Cap. 34. *De Beneficijs.*
Cap. 35. *De Simonia.*

SECTIO SEXTA.

De Religione, quæ est prima pars Iustitiæ.

Continet hæc 10. Capita.

Cap. 36. *De Religione in genere.*
Cap. 37. *De Oratione & laude Dei.*
Cap. 38. *De Sacrificio & Adoratione.*
Cap. 39. *De Decimis.*
Cap. 40. *De Voto.*
Cap. 41. *De Statu Religioso.*
Cap. 42. *De Iuramento & Adiuratione.*
Cap. 43. *De Superstitione eiusque speciebus.*
Cap. 44. *De Magia.*
Cap. 45. *De Irreligiositate.*

SECTIO SEPTIMA.

De ceteris Virtutibus Iustitiæ annexis.

Continet 2. Capita.

Cap. 46. *De reliquis Virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale.*
Cap. 47. *De Virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum morale.*

SECTIO PRIMA.

DE IVSTITIA, IVRE, ET SPECIEBVS IVRIS IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

De Iustitia generatim. *Habet* 4. *Dubitationes.*

D. Thom. q. 57. & 58.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Iustitia. *D. Thom. q.* 58. *multis articulis.*

1 NOTANDVM nomen *Iustitiæ* duobus potissimùm modis accipi; vt colligitur ex Arist. 5. Eth. c. 1. Primò pro complexione omnium virtutum: *Iustum* enim dicitur quod est adæquatum, & commensum suæ regulæ, cui debet commensurari. (includit enim debitum & adæquationem; vt docet D. Th. q. 80. a. vnico, & alibi.) Vnde *Iustitia* dicitur ea affectio, quæ efficit hanc adæquationem & commensionem. Quare cùm collectio omniũ virtutum, siue actu siue habitu formaliter conformet, & veluti commensam reddat voluntatem suæ regulæ, legi diuinæ, rectè vocatur *Iustitia*, & quæuis virtus pars *Iustitiæ*, præsertim cùm hac ratione ordinetur ad alterum, (quod etiam notio Iustitiæ postulat, vt idem D. Thomas cum Aristotele docet) nempe ad Deum, cuius legi conformatur. per omnem enim virtutem reddit anima Deo quod ei debet. Sic accipitur passim in Scripturis: vt cùm dicitur, *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam*: *qui faciunt iustitiam.* Sic Chrysost. hom. 12. in Matth. ait, *Iustitia nihil aliud est quàm omnium mandatorum plena custodia.* & Anselmus dialogo de veritate c. 13. *Iustitia est rectitudo voluntatis, seruata propter seipsam.* Hinc fit vt nomen Iustitiæ accipiatur etiam pro ipsa *charitate*, nempe quia charitas voluntatem reddit conformem toti legi diuinæ; vt quæ omnium virtutum complexionem quodammodò contineat, iuxta illud Apostoli, *Vinculum perfectionis dilectio.* Vnde D. Aug. lib. de natura & gratia c. 38. *Charitas Dei qua vna iustus est quicumq; iustus est.* & c. vlt. *Charitas inchoata, inchoata Iustitia est; charitas magna, magna Iustitia est; charitas perfecta, perfecta Iustitia est.* Secundò accipitur pro virtute particulari, qua voluntas inclinatur

Iustitiæ duæ acceptiones.

Iustitia generalis.

clinatur ad cuiq; reddendum ius suum ad æqualitatem: quo modo hîc de ea disputamus, & quærimus quid sit.

2 Definitur ab Vlpiano L. Iustitia. ff. de Iustitia & Iure, hoc modo, *Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.* Sensus est, Iustitia est virtus inclinans, & firmans voluntatem ad perpetuò cuique tribuendum ius suum; idque ad æqualitatem. Dicitur Primò, *constans voluntas*, quia est propositum habituale deliberatum & firmum. Secundò, *perpetua voluntas*, quia ad perpetuò reddendum: qui enim tantùm semel, aut bis, non autem semper & in omni euentu vellet cuique ius suum reddere, non esset verè iustus, nec haberet hanc virtutem. Tertiò, *ius suum*, id est, quod cuique stricta obligatione est debitum. debet autem reddi hoc ius ad æqualitatē, alioquin non perfectè redditur, ac proinde non erit perfecta Iustitia: quia Iustitia æqualitas quędam est, vel certè æqualitatem inuoluit, vt nomen insinuat. Simili pænè modo definitur Iustitia à D. Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 21. & Ambros. l. 1. de officijs c. 24. *Iustitia est virtus quæ sua cuique distribuit.*

Definitio Iustitiæ particularis.

3 Hinc patet Primò, Iustitiam esse virtutem; nam reddere cuique ius suum, & constituere vbique in actionibus quibus homines inter se communicant debitam proportionem & æqualitatem, est per se honestum & rectæ rationi consentaneum; ac proinde virtutis opus.

Patet Secundò, Hanc virtutem esse in voluntate, quam inclinat vt velit cuique reddere quod debet: est enim propositum & inclinatio voluntaria ad id quod iustum est.

4 Patet Tertiò, Hanc virtutem rectè disponere hominem ad alterum in functionibus & commutationibus mutuis. nam inclinat vt velis, & præstes quod alteri debes, & iuri eius ex æquo respōdet. Nec obstat, quòd Iustitię sit velle etiam vt alter tibi ius reddat, ideoque nō solùm te disponat ad alterum, sed etiam alterum ad te: quia formaliter solum subiectum suum disponit ad alterum; effectiuè tamen alterum ad se disponere potest. omnis enim virtus honestum sui obiecti amat in omnibus, illudque procurat quantum commodè potest.

Ad alterū disponit.

5 Patet Quartò, Distinctio huius virtutis à reliquis. Ab ijs quæ sunt in intellectu; quia est virtus voluntatis. A ceteris quæ sunt voluntatis differt obiecto: à *Theologicis*, quod earum obiectum sit Deus; Iustitiæ, debitum proximo. à *religione*, quòd religio spectet debitum Deo, vt primo principio, cui æquale reddi non potest; Iustitia, debitum proximo, cui potest rependi æquale. à *pietate*, quia pietas spectat solùm debitum parentibus & patriæ ratione ortus, cui etiam satisfieri ex æquo non potest. ab *obseruantia*, quia hæc spectat debitum maioribus ratione gubernationis, cui etiam præmium æquale reddi nequit ab homine. ab *alijs Iustitiæ partibus*, quia debitum, quod spectāt, est minus debito Iustitiæ. à *Temperantia*, quia hæc non disponit meam functionem ad alterum, sed ad meipsum, vt mihi sit commensa; inclinando me v.g. vt comedam, & bibam, sicut ratio dictat mihi conuenire ad bonam valetudinem, ad functiones animi & corporis, sine vllo ad alterum intuitu. à *Fortitudine*, quia hæc non respicit quid alteri debeatur, sed quid se deceat sustinere, & quantum, &c.

Distinctio Iustitiæ à ceteris.

Patet Quintò, Cùm *Iustitia* sit ad alterum; hominis ad seipsum non esse propriè iustitiam, vel iniuriam, neque patris ad filium, aut filij ad patrem, iuxta Aristotelem & D. Thomam: quod intellige quoad iura & debita quæ sunt inter ipsos quà tales sunt: quod enim filius debet patri, debet ei lege pietatis non Iustitiæ. debet enim ei, non vt alieno & prorsus distincto, sed vt principio sui esse. similiter quod pater filio: debet enim ei tamquam sibi ipsi. est enim filius aliquid patris, scilicet fructus eius & veluti pars ab illo abscissa, iuxta Aristotelem 8. Eth. cap. 12. in qua natura paterna conseruetur. quare cùm tanta inter ipsos sit vnio, maius est debitum quàm Iustitiæ vulgaris. 6

Inter filiū & patrem.

Nec obstat, quòd si filius patrem occidat, peccet contra Iustitiam, & teneatur heredibus ad restitutionem; quia non peccat contra Iustitiam præcisè, quatenus facit contra debitum filij & ius paternum: (sic enim solùm peccat cōtra pietatem) sed quatenus sine legitima auctoritate interimit hominē. Est enim in hoc facto duplex malitia, altera contra Iustitiam, ratione substantię personæ quæ læditur; altera contra pietatem, ratione circumstantiæ eiusdem personæ. Potest tamen inter ipsos esse debitum Iustitiæ, quatenus sunt distinctæ personæ habentes distincta iura & dominia. vt si filius sit emancipatus, vel habeat bona castrensia, aut quasi castrensia.

Pari modo inter dominum & seruum quà tales sunt propriè non est Iustitia. Ius enim domini in seruum non est Iustitiæ, sed despoticum, quo potest illi imperare, illoque vti in suum commodum, illum vendere, permutare, donare. Seruus enim est domini instrumentum & possessio. Seruus verò obstringitur domino, debito obseruantiæ seu duliæ, & debito obedientiæ. si tamen spectentur vt sunt homines distincti & in multis rebus liberi, suique iuris, diuersa iura habentes, sic potest inter eos esse Iustitia & Iniuria. vt si dominus seruum occidat, vel mutilet. nam in vita membrisque tuendis & conseruandis seruus non subest domino, sed est sui iuris. si seruus furetur vel damnum domino inferat: si fugam contra Ius & fas capessat; hoc enim furti genus est.

Inter dominum & seruum.

DVBITATIO II.

Vtrùm Iustitia tantùm versetur circa actiones, an etiam circa passiones.

D. Thom. a. 9.

Respondeo, & dico Primò, Iustitiam primariò versari circa solas actiones ritè ad alterum disponendas, & circa res vt sunt actionum materia, non autem circa passiones, vt temperantia, & fortitudo. 7

Obiectum Iustitiæ.

Probatur; quia proprium officium Iustitiæ non est curare vt homo non nimiùm irascatur, vel ne metuat, aut ne voluptates amet plus quàm par est; sed vt cuiq; præstet quod ei debitum. & quamuis ab hoc impediri possit per iram, timorē, pecunię vel voluptatum amorem; tamen eius non est hæc impedimēta per se ipsam tollere, sed aliarum virtutum præsidio. omnes enim virtutes se mutuò iuuant, dum quæuis tollit quædam aliarum im-

Virtutes omnes se inuicem iuuant.

 pedi-

pedimenta. Mansuetudo enim temperat iram; vnde iuuat illas virtutes, quarum functiones per iram impediri possent; vt iustitiam, obedientiam, humilitatem. Fortitudo moderatur timorem, liberalitas pecuniarum amorem. Idem de ceteris esto iudicium.

8 Dico Secundò, Potest tamen Iustitia secundariò moderari passiones; quatenus illa moderatio est medium necessarium ad finem ipsius intrinsecum, qui est reddere cuique ius suum.

Quomodo Iustitia possit esse causa moderationis passionum.

Probatur primò, Quia possum velle moderari iram, amorem pecuniæ, & timorem ne alicui faciam iniuriam; & ex vi huius intentionis sequetur moderatio illarum passionum, absque interuentu intentionis, quę sit alterius virtutis: atqui intentio illa neminem lædendi est actus Iustitiæ: ergo Iustitia etiam moderatur passiones.

Secundò, Quia omnis virtus ob suum finem intrinsecum potest quosuis actus externos aliarum virtutũ ad illum idoneos imperare; vt ostensum est 1.2.q.17.a.5. atqui moderatio passionum est medium idoneum & sępè necessariũ ad finem intrinsecum Iustitiæ, estque actus externus virtutis, cùm non sit in voluntate: ergo Iustitia potest illam imperare. Itaque illa moderatio tunc formaliter erit actus Iustitiæ; non autem temperantiæ, vel mansuetudinis, vel fortitudinis; quia immediatè sequitur ex affectu Iustitiæ. vt ostensum est 1.2.q.18.a.6.dub.1.

Iustitia attingit medium rei: aliæ Virtutes medium rationis.

9 Hinc colligi potest quo modo Iustitia dicatur attingere *medium rei*; reliquæ virtutes *medium rationis*. de quo D. Thom. a. 10. Iustitia enim non spectat quidnam sit commensuratum suo subiecto secundùm rectæ rationis regulam; sed quid sit commensum rei, vel iuri alterius, vt nec minus nec amplius præstetur, sed æquale: Temperantia autem & Fortitudo spectant medium rationis; id est, quidnam iuxta rationis dictamen sit commensum subiecto, nõ excedens aut deficiens modum subiecti. vnde medium in his est variabile pro varietate subiectorum: quod enim respectu vnius est medium & æquale; ad alterum est nimium, ad tertium est parum. itaque rationis examine hoc medium est inuestigandum, & ex consensu cum regula rationis statuendum. In Iustitia autem semper est idem medium, qualecumque tandem sit subiectum, quod ipsa afficit: quod medium consistit in æqualitate rei ad rem, (vt pretij ad rem venditam) vel proportionis ad proportionem: nempe vt talis sit proportio inter munera & onera communia; qualis est inter personas quibus hæc distribuuntur. Vnde meritò dicitur medium rei, non excedens, non deficiens ad Ius alterius.

DVBITATIO III.

Vtrùm præter Iustitiam particularem sit aliqua Iustitia generalis quæ legalis dicatur, & quid illa sit.

D. Thom. q. 58. a. 5. 6. 7.

RESpondeo, Esse quamdam Iustitiam legalem, seu generalem. Ita docet hîc D. Thom. a. 5. & Aristoteles l. 5. c. 1.

10 Ratio est, quia omnis pars Reipub. dupliciter potest ad alteram comparari. Primò, vt pars ad partem, ciuis ad ciuem; & sic est iustitia particularis quæ hominem in hac habitudine perficit. Secundò, vt pars ad totum: scilicet ad ipsam Rempub. sic est Iustitia generalis, quę hominem in habitudine ad Rempub. perficit.

Pars Reipub. bifariã comparatur.

Sed tota difficultas est quid sit hęc Iustitia; quod eius officium, & quomodo ab alijs distinguatur. nam D. Thom. hîc, & Soto l. 3. de Iustitia q. 2. a. 3. existimant quamdam esse virtutem particularem distinctam à ceteris omnibus, quæ procuret bonum commune. Verùm Andreas Vega l. 5. in Conc. Trid. c. 4. & multi alij putant esse complexionem omnium virtutum.

Notandum est, nos posse loqui vel de reipsa, vel de mente Aristotelis, qui primus Iustitiæ legalis nomine videtur vsus. Si de reipsa loquamur,

Dico Primò, Non videri dubitandum quin sit 11
aliqua particularis virtus bonum commune Reipub. intuens & procurans, cui hoc nomen Iustitiæ possit accommodari. Probat hoc satis D. Thom. a. 6.

Iustitiã legalem esse quadã ratione virtutem specialem.

Ratio est, quia velle & procurare bonum Reipub. habet specialem rationem honesti & laudabilis, quæ non inuenitur in functionibus aliarum virtutũ: multò enim id est laudabilius quàm curare priuata: ergo ad specialem virtutem pertinet; quæ rectè dicetur *Iustitia legalis*. *Iustitia*, quia respicit quodammodò alterum, id est, Rempub. *Legalis*, quia extendit se ad omnia quæ lege sunt statuta propter bonum commune.

Secundò, Quisque ciuium quà est pars societatis ciuilis, eiusque fruitur commodis, speciali debito obstrictus est ad procurandum bonum illius societatis: (nam pars est propter totum, & bonum partis propter bonum totius) sed vbi est specialis ratio debiti, ibi etiam est specialis ratio virtutis, & quidem Iustitiæ, cùm sit ad alterum, & etiam de ijs quæ legibus sunt præcepta.

Tertiò, Si quis negligat bonum cõmune quando versatur in periculo, vel præponat ei priuatum commodum, peccat contra hanc Iustitiam: non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex officio ei incumbat huius boni conseruatio: quod signum est hanc esse virtutem specialem distinctam à Iustitia particulari.

Dico Secundò, Probabile est hanc virtutem 12
non distingui à virtute *pietatis*; quatenus per pietatem, patriæ vel Reipub. in qua viuimus, debitum cultum obsequiumque præstamus.

Videtur nõ distingui à pietate.

Probatur, quia secundùm D. Thom. *Iustitiæ legalis* est procurare bonum commune Reipub. & ceteras virtutum functiones ad hoc destinare, quando opus est. v. g. si Respub. versetur in periculo, Iustitia legalis conatur omnibus modis eam tueri; imperat arti militari vt excogitet modos defensionis; pericula contemnit; sumptus annonæ restringit; thesauros effundit: denique nihil non molitur ex affectu erga Rempub. Sed hæc omnia videntur esse officia *pietatis* in patriam, vel Rempubl. neque explicari potest quænam alia virtus hæc præstet: ergo pietas est illa virtus, quam D.Thom. Iustitiam legalem vocat, vel certè parum ab ea distinguitur.

Dices, *Pietas* æquè est in subditis ac in Princi- 13
pe: atqui *Iustitia legalis* non est ęquè in vtroque. in Principe enim est principaliter, & architectonicè; in subditis secundariò & veluti in ministris,

stris, vt docet D. Thom. a. 6. ergo sunt diuersæ virtutes.

Respondeo, Maiorem non esse veram. *pietatis* enim virtus quoad suas functiones externas (quæ sunt Reipub. bonum procurare & conseruare) principaliùs & excellentiùs est in Principe; idque ob duas causas. Prior est, quia Princeps, si consideretur vt priuata persona, est nobilissima pars Reipub. pollens opibus, auctoritate, scientia rei militaris, aliisque præsidiis, quibus Respub. defenditur. & sic lege pietatis tenetur pro suis viribus Remp. tueri; ac proinde alios dirigere, sicut membrum nobilius dirigit ignobiliora. Altera est, quia est Superior communitatis, cui ex officio incumbit publici boni curatio. & sic tenetur ad eadem obsequia externa pietatis, lege Iustitiæ: hìc enim non comparatur ad communitatem vt pars ad totum, sed vt pars ad partem. nam tota Respub. se habet ad Principem sicut particularis persona ad custodem, quem stipendio ad se tuendum & custodiendum conduxit: & ob hanc causam maximè procuratio boni communis pertinet ad illum ἀρχιτεκτονικῶς. Nam ratione officij est in illo auctoritas iubendi & alijs præscribendi.

14 Dico Tertiò, Etsi hæc sententia probabilis sit; verius tamen est *Iustitiam legalem* à *pietate* distingui, si nomine Iustitiæ legalis cum D. Thoma & multis alijs intelligamus virtutem, quæ spectat bonum publicum, quatenus debitum à parte toti. Probatur, quia vbi est diuersa ratio debiti, ibi sunt diuersæ virtutes. sed hìc sunt diuersę rationes debitorum. nam longè strictiori & altiori debito pars obstringitur toti, & ciuis Reipub. quatenus ipsa est vnũ corpus in quo ipse membrum; quàm effectus obligetur causæ suę secundariæ, & homo suæ patrię, ratione auxilij quod ipsa ad eius ortum contulit. cuius signũ est, quòd quisq; suam Rempub. cuius est membrum, teneatur præferre parenti & vitæ suę: cùm tamẽ parens magis sit principium ortus quàm patria: atqui pietatis est curare bonum patriæ, quia hoc officium est illi debitum ratione beneficij ortus, quod ab ea accepimus: Iustitiæ autem legalis est, idem bonum siue patriæ, siue alteri Reipub. cuius sumus ciues, procurare, quia id illi debetur ratione vinculi & nexus, qui est partis ad totum, & membri ad corpus: ergo sunt distinctæ virtutes.

Verius est distingui à pietate.

15 Dico Quartò, Si verò de mente Aristotelis l. 5. Ethic. c. 1. & 2. vbi de Iustitia legali agit, sit quæstio, videtur Iustitia legalis in subdito nihil esse aliud quàm omnium virtutum complexio, quatenus legi obtemperat; in superiore eadem complexio virtutum, quatenus inclinat illum vt curet leges seruari.

Aristoteli videtur esse complexio omniũ virtutum.

Prior pars est Eustratij in illum locum, Burid. q. 4. Giraldi q. 5. in lib. 5. Ethic. & aliorum.

Probatur Primò, quia Aristoteles c. 1. dicit *Iustitiam legalem non esse partem virtutis*, (.i. speciem aliquam) *sed vniuersam virtutem: sicut iniustitia*, inquit, *legalis non est species malitiæ, sed vniuersa malitia.* Addit, *virtutem in genere, & Iustitiam legalem esse idem re, sed differre solùm* τῷ εἶναι, id est notione & ratione, vt rectè Eustratius interpretatur. atqui non rectè diceretur de aliqua particulari virtute (etiamsi ipsa alias ad suum finem referret) non esse speciem virtutis, sed vniuersam virtutem; non differre à virtute in genere, nisi ratione.

Secundò, Ita se habet Iustitia legalis ad virtutem in genere, sicut iniustitia legalis (quam ipse παρανομίαν. i. legis violationem vocat) ad malitiam in genere; vt idem Aristoteles docet. atqui violatio legis, & malitia sunt idem, etsi ratione differant. ergo similiter Iustitia legalis & virtus.

Tertiò, Iustitia legalis nihil aliud est Aristoteli quàm virtus vt legibus paret, sicut Iniustitia est legum violatio, seu παρανομία: atqui omnis virtus legibus paret: ergo collectio virtutum est Iustitia legalis.

Quartò, Aristoteles dicit legalem Iustitiam esse in maxima admiratione apud omnes homines, & prouerbiali versu dici, *In Iustitia summatim est omnis virtus*: qui sumptus est ex Theognide: atqui hoc propriè conuenit perfectæ obedientiæ, quæ fit per complexionem virtutum. Itaque Aristote- 16 les per *Iustitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*, non vt est virtus specialis, quæ affectu pręcepti facit opus; sed vt est virtus generalis. omnis enim virtus quatenus facit id quod lege præceptum est, est obedientia legis, etiamsi id faciat non affectu obedientiæ, sed propriæ honestatis. quicumq; enim facit quod lex iubet, & vitat quod ipsa prohibet, legi obedit, & legem implet.

Altera pars probatur, quia omnis virtus incli- 17 nat in suum bonum eo modo quo potest. Temperantia enim non solùm inclinat hominem vt ipse leges temperantiæ seruet, sed etiam vt ab alijs seruari curet, si commodè potest. ergo tota collectio virtutum in Principe inclinat illum vt omnium virtutum leges à subditis seruari curet.

Aduerte tamen, Superiorem posse multis mo- 18 dis inclinari vt curet seruari leges. Potest enim hæc cura considerari Primò, vt debita ex officio; & sic ad eam inclinat Iustitia particularis. Secundò, vt debita ex eo quòd sit pręcipuum membrum Reipub. & sic ad eam impellit virtus, quam D. Thomas vocat Iustitiam legalem. Tertiò, vt debita patriæ, quæ genuit & sic ad eam inclinat pietas. Quartò, vt debita ex honestate singularum virtutum, de quibus sunt leges; & hoc modo tota virtutum collectio inclinat ad eam curam. quæuis enim virtus si potest, curat vt alius quoque sit virtute prædítus, vt dictum est. Quintò, vt debita ex inclinatione charitatis naturalis in homines; & sic ad eam inclinat charitas naturalis, quæ etiam vocatur Iustitia: de qua Cicero de Finibus l. 5. *In omni honesto nihil est tam illustre, quàm ipsa charitas generis humani, quæ animi affectio suum cuique tribuens, & societatem coniunctionis humanæ æquè ac mirificè tuens, dicitur Iustitia.* Idem dicendum de quouis alio officio erga Rempub. potest enim in eo multiplex ratio debiti spectari.

Vt curet seruari leges ex varijs causis potest esse debitum.

Dico Quintò, Si qua virtus particularis vo- 19 canda sit Iustitia legalis, videtur hoc nomen maximè conuenire virtuti *obedientiæ*. Probatur, Nam ea quæ Aristoteles hìc tribuit *Iustitiæ legali*, magis conueniunt obedientię quàm vlli alteri virtuti particulari.

Ratio Iustitiæ legalis videtur maximè conuenire obedientiæ.

Primò, quia Iustitiæ legalis obiectum secundùm Aristotelem est id quod lege sancitum est, quod ille τὸ νόμιμον vocat. atqui id ipsum est obiectum obedientiæ.

Secundò, quia *obedientiæ* competit esse in magna admiratione apud homines, esse instar Hesperi inter virtutes, & omnes virtutes complecti,

 (quæ

(quæ Aristoteles tribuit Iustitiæ legali) quia omnes virtutes inserit, insertasque custodit.

Tertiò, Rectè dici potest virtus vniuersa; quatenus inclinat ad omnium virtutum functionem & materiam.

Quartò, Hæc virtus respicit alterum, id est, Superiorē, cuius legibus obedit, & bonum commune, quod consistit in legum custodia.

Denique Aristoteles nusquam alibi de obedientia agit; quasi eam hîc satis insinuauerit. In eamdem sententiam apertè inclinat D. Thomas q.120.a.2.ad. 1.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm Iustitia particularis rectè diuidatur in Distributiuam & Commutatiuam.

D. Thom. q. 61. a. 1.

RESpondeo, Dico Primò, Rectè ita diuidi. Probatur ex Aristotele 5. Ethic. cap. 2. vbi duas ponit Iustitiæ partes. quarum altera dirigimur in distributionibus, altera in commutationi-
20 bus. Eadem est sententia communis Theologorum & Philosophorum. Sed difficultas est quomodo hæ species distinguantur.

Ex triplici habitudine in Repub. triplex virtus Iustitiæ.

Dico Secundò, Rectè distingui tali consideratione. In Republica est triplex habitudo. 1. partis ad partem. 2. totius ad partes. 3. partium ad totum. Nunc, virtus quæ singulas partes disponit ad bonum totius Reipub. est Iustitia legalis, de qua dictum est. quæ verò disponit ad partem est Iustitia particularis. Porrò ad partem, est duplex habitudo, nempe totius ad partem & partis ad partem, virtus quæ dirigit partem ad partem (scilicet ciuem ad ciuem) vt constituatur æqualitas inter ciues in actionibus, quibus inter se communicant, dicitur Iustitia commutatiua. quę verò dirigit totum seu congregationem ad partes, in distribuendis per ciues rebus communibus, officijs, & oneribus, iuxta proportionē inter ipsos repertam, dicitur Iustitia distributiua. Hæc propriè & principaliter residet in Principe vel Magistratu, ad quem pertinent huiusmodi distributiones; in priuatis secundariò, quatenus eos disponit vt iustam distributionem ament, eaque legitimè facta acquiescant. Colliguntur hæc ex D. Thoma q. 61. a. 1.

Distinctio Iustitiæ cōmut. & distributiuæ.

21 Itaque distinguuntur hæ duæ species, Primò, quòd Iustitia commutatiua disponat priuatum hominē ad priuatum, vel eos qui se instar priuatorum habent. Iustitia distributiua, communitatem vel eum qui communitatem repræsentat, ad priuatum. Secundò, quòd illa dirigat commutationes, hæc distributiones. Tertiò, quòd illa spectet conditionem rei alterius, vt ei reddat æquale: hæc cōditionem personæ, (vt sitne diues an pauper: nobilis an ignobilis: doctus an indoctus: idoneus ad officium an ineptus) vt secundùm proportionem illarum conditionum fiat distributio. Quartò, finis intrinsecus illius est constituere æqualitatem inter datum & acceptum: huius finis est constituere æqualitatem inter proportionem & proportionem, vt eadem sit proportio inter res quæ distribuuntur, quæ est inter conditiones personarū quibus fit distributio. v.g. est aliquid distribuendum secundùm dignitatem personarum: si is cuius dignitas est vt duo, accipiat 3. aureos; is cuius dignitas est vt quatuor, accipiet 6. cuius vt octo, accipiet 12. &c. Vide Aristotelem lib. 5. Eth. cap. 3. & 4. Hinc patet, quando militi datur stipendium, vel operarijs publicis merces à Repub. pro cuiusque merito, non dari per *Iustitiam distributiuam*, sed per *commutatiuam*: quia non spectatur conditio personarum, sed operarum quas præstiterunt; & nihil aliud intenditur quàm vt in singulis constituatur æqualitas rei ad rem, scilicet mercedis ad operas. Vnde Respubl. non comparatur tunc ad illos vt totum ad partem: sed vt pars ad partem, vt ciuis ad ciuem: subit enim rationem vnius personæ conducentis operas singulorum. 22

Respub. soluens stipendia militi, vtitur Iustitia commutatiua.

Dices, Cùm sit distributio bonorum communium secundùm cōditiones personarum, videtur etiam fieri per Iustitiam commutatiuam, & solùm per accidens videtur resultare illa proportionum similitudo inter multos. cuius signum est, quòd si distributor aliquem fraudauerit minus dando quàm postulabat eius conditio, faciet ei iniuriam; quam tenetur sarcire per legem Iustitiæ commutatiuæ. vt docet D. Thomas q.62.a.1.ad. 3. Hæc ergo erat violata.

Omissis varijs solutionibus Respondeo, Proportionum similitudinem seu æqualitatem non resultare per accidens, sed esse primariò intentam à Iustitia distributiua, tamquam finem intrinsecum: sicut æquatio rerum primariò intenta est à Iustitia commutatiua. Tamen interdum Iustitia distributiua in sua functione includit commutatiuam, nempe quando fit distributio rerum, quæ stricto iure debentur, iuxta personarum cōditionem. vt si quis relinquat centum aureos distribuendos studiosis alicuius collegij pro cuiusque inopia, vel eruditione; Præses distributor, lege Iustitiæ commutatiuæ obligatur erga singulos; quamuis erga omnes teneatur seruare formam Iustitiæ distributiuę, vt sit ea proportio eleemosynæ ad eleemosynam, quæ est inopiæ ad inopiam. vnde si alicui pauperiori minus dederit, tenebitur ex Iustitia commutatiua ei restituere ad iustam proportionem, non secùs ac si donator ei in particulari reliquisset, v.g. 10. aureos, & Præses solùm dedisset 5. hoc ipso enim quo donator vult talem proportionem strictè seruari, singulis implicitè assignat certam summam, iuxta proportionem inopiæ, quæ singulis debetur lege Iustitiæ commutatiuæ. 23

Iustitia distribut. interdum includit commutatiuā.

Confir. Quia si pro vno solo fuisset facta assignatio, deberetur illi ex Iustitia commutatiua: ergo etiam debetur quando fit pro pluribus secundùm proportionem paupertatis, vel doctrinæ. nam æquè multum iuris quisque acquirit ac si ipsi soli assignatio facta esset. Eadem ratio locum habet quando distribuitur ęrarium commune alicuius vniuersitatis vel collegij in singulos pro cuiusque dignitate vel ordine, iuxta leges & consuetudines receptas. Itaque quando diuiditur aliquid stricto iure debitum, concurrunt in eodem actu Iustitia commutatiua & distributiua: distributiua, quatenus respicitur vt cuique detur secūdùm proportionem suæ dignitatis: commutatiua, quatenus respicitur vt cuique detur æquale iuri quod habet; quod ius ortum est ex lege vel consuetudine, vel donantis dispositione, supposita cer-

ta certa proportione dignitatis ipsius ad dignitatem aliorum,& quod alijs tantum vel tantum datum sit. Quare minus dando quàm oportet, simul violatur Iustitia vtraque: distributiua, quia non datur secundùm proportionem dignitatis quam habet ad alios: commutatiua, quatenus non datur æquale iuri quod ipsi acquisitum est. Quādo verò fit distributio rerum quæ stricto iure non debentur secundùm conditionem personarum, tunc Iustitiæ distributiua non includit commutatiuam; vt fit in distributione beneficiorum & officiorum: quæ debent quidem conferri dignioribus, non tamen ita vt ipsi Ius strictum ad illa habeant. Vnde non fit ipsis iniuria, quæ ad restitutionem obliget, etsi alijs conferantur: peccat tamen distributor contra Iustitiam distributiuam. de quo plura infrà cap. 32. dubit. 2. & 3. & cap. 34. dub. 13.

Interdum non includit.

CAPVT SECVNDVM.

De ipso Iure in genere.

Habet 2. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Ius, & quodnam sit Iustitiæ obiectum.

1 *Ius potissimum dicitur tripliciter. 1. vt sit idem quod iustū.*

NOTANDVM est, nomen *Iuris* potissimùm accipi tripliciter. Primò, vt sit idem quod *Iustum*. *Iustum* autem dupliciter accipitur, secundū Aristotelem lib. 5. Ethicor. cap. 1. nempe generatim pro *legitimo* (& sic, omne opus virtutis quatenus consentaneum legi, dicitur *Ius* & *Iustum*) & specia-tim, pro eo quod est *æquale & alteri debitum*. hæc enim tria inuoluit *Iustum* strictè acceptū, (vt colligitur ex D. Th. q. 80.) *æqualitatem*, *debitum*, & *esse ad alterum*. sic dicimur reddere ius alteri.

Iustum, generale, speciale.

2. Ius est lex.

Secundò, vt sit idem quod *lex*, quę est regula *Iusti* in genere: cumque sententia Iudicis sit etiam veluti quædam lex, (est enim lex priuata non publica) etiam ipsa *Ius* dicitur. hoc modo Iudex dicitur dictare Ius, & pręesse iuri dicundo: quamuis tunc possit accipi pro iusto & æquo.

3. Ius est potestas legitima.

Tertiò, accipitur ius pro *legitima potestate*. Sic acceptum potest hoc modo describi, *Ius* est potestas legitima ad rem
2 aliquam obtinendam, vel ad aliquam functionem, vel quasi functionem; cuius violatio iniuriam constituit.

Ius pro potestate legitima quid.

Primò, *Est potestas*, id est, habitudo quædam ad aliquid, vnde dicimur aliquid posse. hæc autem se habet vel in modum potentiæ actiuæ; vt quando est ius ad aliquid agendum vel retinendum: vel potentiæ passiuæ, vt in iure quod habes vt alaris, vt custodiaris, vt tibi seruiatur: vel potentiæ resistendi, vt in iure quod habes ne quis ædificet tali loco; ne aperiat fenestram in tuum hortum, vel aream; ne altiùs attollat murum; ne officiat tuis luminibus.

3 Secundò, *Legitima*. i. à lege concessa: quia facultas quæ secundùm legem non competit nō est ius, sed vis & iniuria. lex autem hanc potestatem concedens vel est diuina positiua, vt ad Sacramenta percipienda: vel est naturalis, vt ad vsum membrorum, ad vitam per cibum & potum sustentandam, ad matrimonium ineundum, ad vim vi propulsandam, & similia. Vel est humana, vt ad successionem hereditatis, ad præscribendam vel vsucapiendam certo tempore rem alienam, ad acquirendum, possidendum, retinendum, alienandum per varia contractuum genera. Tot enim sunt genera iurium, quot sunt genera legum, quæ ius tribuunt: quamuis hæc diuersitas non faciat diuersitatem in ipso Iustitiæ habitu.

Hinc sequitur, hanc potestatem non esse quid physicum, sed morale dumtaxat, competens homini ex aliqua Dei vel hominum ordinatione vel deputatione, vel cōcessione; sicut esse magistrum, doctorem, regem, militem.

Tertiò, *Ad rem aliquam*: vt ad obtinendum rem aliquam per successionem hereditariam, per testamentum, per donationem liberalem, per contractus, per occupationem.

Quartò, *Ad functionem*: vt ad liberum vsum membrorum & rerum suarum.

Quintò, *Quasi functionem*: vt ad possessionem ciuilem & naturalem, ad retinendum dominium, statum, & conditionem, in qua est.

Sextò, *Cuius violatio*, &c. quia iniuria nihil est aliud quàm alieni Iuris violatio. Dicitur autem violari non quando aliquis priuatur suo Iure; sed quando iure manente contra illud agitur. Non enim agi potest contra ius quod non est. Vnde quando quis priuatur officio, quod est Ius quoddam, non fit ei iniuria, nisi in ipso aliud Ius maneat respiciens illud officium: potest enim esse ius ad Ius, & dominium Iuris. His positis, *Iniuria.*

Dico Primò, Si *Ius* accipiatur pro *Iusto in genere, est formaliter obiectum obedientiæ.* 4 *Iustum in genere.*

Probatur, quia sic idem est quod *legitimum*, seu lege statutum: atqui hoc est obiectum formale obedientiæ, quæ ideò vult & facit quia est præceptum.

Dixi *formaliter*; quia si *legitimum* accipiatur materialiter, pro eo quod est lege statutum, est obiectum omnis virtutis: quia lex in omni materia virtutis aliquid statuit, vt suprà cap. 1. n. 15. dictum est.

Dico Secundò, Si *Ius* accipiatur pro *Iusto speciali*, quod est æquale, debitum alteri; sic est obiectum formale iustitiæ particularis. 5 *Iustum speciale.* probatur, quia is peculiari ratione dicitur Iustus, qui hanc æqualitatem debitam amat, intendit & seruat: Iniustus, qui eam non seruat, vt patet in contractibus. ergo hæc æqualitas quatenus debita, est

obiectum formale Iustitiæ. patet consequentia, quia obiectum formale cuiusque virtutis est illud bonum honestum, quod per illam virtutem in opere intenditur.

Aequalitas duplex. Hæc autẽ æqualitas est duplex, vt suprà cap. 1. n. 21. dictum est; altera *rei ad rem.* (vt pretij ad merces; rei reddendæ ad rem sublatam, vel peremptam) quæ æqualitas dicitur esse secundùm *proportionem arithmeticam*, estque obiectum Iustitię commutatiuæ. Altera, *proportionis ad proportionem*, (vt cùm est æqualitas inter proportionem rerum quæ distribuuntur & dignitatũ secundùm quas distribuuntur) quæ æqualitas dicitur esse secundùm *geometricam proportionem*; estque obiectum Iustitiæ distributiuæ. ratio istius appellationis est, quòd Arithmetica, præsertim vulgaris, spectet propriè proportionem numerorum, & quantitatum: Geometria proportionum.

6 *Ius pro lege.* Dico Tertiò, *Ius secundo modo*, scilicet pro lege, non est obiectum, sed regula Iustitiæ & ceterarum virtutum. Ratio est, quia virtutes in suis functionibus debent dirigi secũdùm præceptum legum: nisi enim legibus sint conformes, non erunt studiosæ nec laudabiles.

7 *Ius pro potestate.* Dico Quartò, *Ius pro potestate legitima*, non est *obiectum, quod* Iustitia intendit: est tamen aliquid vnde obiectum Iustitiæ quodammodò pendet & ad quod intrinsecum ordinem habet, quod formale *obiectum cui* dici potest.

Probatur, quia etsi Iustitia in opere suo non intendat Ius alterius, intendit tamen id quod Iuri alterius est debitum; ac proinde id quod intrinsecum ordinem habet ad Ius alterius. quod confirmatur, quia obiectum quosi Iustitia intendit, includit esse debitum alteri ad æqualitatem; debitum autem non potest esse sine Iure in altero; nam est correlatiuum eius: Debitum enim, Iuri est debitum. ergo obiectum Iustitiæ includit ordinem ad Ius alterius. Hinc fit vt nullum sit propriè opus Iustitiæ, sine Iure in altero: quia opus Iustitiæ est reddere quod Iuri alterius est debitum. vnde in altero postulat ius, in altero debitũ.

Quòd autem hoc Ius rectè dicatur *obiectum formale cui*, patet, quia est ratio cur alteri aliquid sit debitum. Pro quo notandum est, in Iustitia, sicut & in omni virtute, quæ est ad alterum, posse distingui *obiectum quod*, & *obiectũ cui*. *Obiectum quod* est illud, quod ipsa virtus intendit, & pręstat exteriùs. Hoc in proposito est redditio rei æqualis, quatenus debita, seu redditio debiti ad æqualitatem Iuris alterius. *Obiectum quod & cui.*

Obiectum cui, est is cui præstatur. hoc in proposito est proximus noster, quatenus Ius habet ratione cuius illi aliquid est debitum. ex iure enim ipsius in me vel mea, nascitur in me debitum pręstandi id, quod illud Ius impleat & exhauriat. quo posito Iustitia inclinat vt id velim affectu & præstem effectu. itaque Ius est ratio obiectiua in *obiecto cui*, vnde tota ratio Iustitiæ pendet. vide infra c. 36. dubit. 2. & cap. 46. dubit. 1.

Nec obstat quòd *Vindicatio* nõ respondeat Iuri alterius, sed ipsius vindicantis: quia hæc virtus non est species Iustitiæ particularis, sed pars potentialis, vt infra ostendetur cap. 47. dubit. 4.

Ex his patet hanc Iuris acceptionem maximè seruire nostro proposito, quia tota Iustitiæ ratio ex ea oritur. nam ipsa ratio debiti & obligationis nostræ ex ea pendet.

DVBITATIO II.

Quomodo Ius secundùm varias acceptiones diuidatur.

Respondeo, Dico Primò, Si *Ius* accipiatur 8 primo modo, id est, vt idem sit quod *Iustum alteri debitum*, diuiditur in Iustum per æqualitatem rerum, & in Iustum per æqualitatem proportionum, vt dictum est n. 5. *Diuisio Iuris pro Iusto.*

Dico Secundò, Si accipiatur secũdo modo, pro 9 lege, diuiditur sicuti lex. Itaque *Ius* aliud est naturale, aliud positiuum: *Ius positiuum* aliud est diuinum, aliud humanum. *Ius diuinum* aliud est vetus, aliud nouum. *Ius humanum* aliud est Ius gentium, aliud Ius canonicum, aliud ciuile. *Diuisio Iuris pro lege.*

Ius naturale dicitur, quod ex ipsis rerum naturis oritur. s. ex natura rationali, & naturali conditione operum, de quibus hoc Ius disponit. Vnde eius rectitudo, supposita existentia naturæ humanæ, non pendet ex aliqua libera ordinatione Dei vel hominis; sed ex ipsa rerum natura. Itaque sicut naturæ conditio est immutabilis, ita quoque lex naturalis est immutabilis, manentibus iisdem circumstantijs rerum: vt bonum faciendum, malum vitandum; Deum colendum, & cetera quæ continentur in Decalogo, vel euidenter ex eo ducũtur. *Ius naturale.*

Ius positiuum est quod pendet ex libera Dei vel hominum voluntate; vnde mutari potest, etiamsi omnes circumstantiæ, cum quibus anteà obligabat, eædem maneant. *Ius diuinum vetus* est, quod Deus in veteri Testamento tulit, de cærimonijs & politia. *Nouum* quod in nouo, vt sunt ea quæ de Sacramentis. *Ius humanum* est, quod auctoritate humana seu puri hominis est conditum. *Ius gentium* est quod passim apud omnes Gentes seruatur. *Ciuile*, quod auctoritate Principum sæcularium est conditum. *Canonicum*, quod auctoritate Pontificis vel Concilij conditum est. Sed de his plura 1. 2. tractatu de legib. q. 96. *Ius positiuum.*

Dico Tertiò, si Ius accipiatur tertio modo. s. pro 10 *potestate legitima*, diuidi potest, Primò ex parte principij, nempe secundùm diuisionem legum à quibus oritur. Vnde aliud est *naturale*, quod lege vel concessu naturæ competit: aliud *positiuum*, quod lege positiua, vel concessione libera Dei vel hominũ competit: & sic deinceps in alijs membris. Secũdò, diuidi potest ex parte termini quem respicit, & sic diuiditur in *Ius ad rem*, & *Ius* 11 *in re*. *Ius ad rem* dicitur quod non tribuit actionem in rem, sed tantùm in personam. tale ius est quod tibi competit per stipulationem, per donationem, per emptionem, aliósve contractus, ante traditionem rei. Si enim res illa alteri vendatur, & re ipsa tradatur, manet illi, nec potes illam vindicare: quia non res erat tibi obligata; sed tantùm habes actionem personalem in eum qui te fraudauit; vt infrà cap. 3. num. 12. & 13. dicetur. Tale etiam ius est, quod habes per electionem, postulationem, præsentationem ad beneficium. Imò tale etiam est, quod habes per collationem beneficij, ante acceptationem: & per successionem hereditatis, ante illius acceptationem. *Ius in re* di- 12 citur, quod tribuit actionem realem, seu quod rem obligatam habet. Tale est quod habetur per emptionem, & alios contractus, secuta rei traditione; per collationem beneficij, secuta *Ius pro potestate legitima.* *Ius ad rem.* *Ius in re.*

secuta acceptatione: per testamentum, vel successionem ab intestato, secuta acceptatione: tale etiam Ius est dominium rei, & vsus, & vsusfructus, id est, Ius vtendi & fruendi, respectu rei quæ subest illis Iuribus, item Iura quæ dicuntur *seruitutes*; Ius etiam hypothecæ & pignoris; denique omne Ius, quod rem aliquam siue corporalem, (vt sunt agri, domus, supellex) siue incorporalem (vt sunt officia, beneficia, reditus, seruitutes, & similia) ita nobis obstrictam tenet, vt ex ea possimus percipere fructus, vel emolumenta, vel securitatem creditorum, vel honorem, dicitur Ius in re. quocumque autem res talis transeat, potest vindicari tamquam nobis obstricta; quia res omnis transit cum suo onere, quo est affecta.

CAPVT TERTIVM.

De speciebus Iuris realis; vt sunt dominium, vsusfructus, vsus, possessio, & alia quædam.

Habet 13. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit dominium in genere, & quænam eius species.

1 RESPONDEO, *Dominium* in genere duo includit, nempe potentiam quamdam, & auctoritatem in rem vel personam (vt colligitur ex D.Thom. de Potentia q.7.a.10.) & subiectionem rei, vel personę, talem, vt inde dicatur ipsa esse alterius. Dominus enim vocatur qui habet aliquid suum, de quo possit disponere, vel in quod auctoritatem exercere. qui autem nihil habet suum, in quod exerat potestatem, non dicitur Dominus.

Dominium generatim. Itaque *dominiū in genere* nihil videtur esse aliud quàm ius gubernādi vel disponendi de re aliqua, tamquam sua. *Suum* autē dicitur, quod ita subiectum & astrictum illi, cuius esse dicitur, vt possit de eo disponere proprio Iure, nō ex commissione alterius. *Dominium Dei.* Sic Ius quod Deus habet in vniuersam creaturam tamquam rem suam, quo potest de illa statuere quod placuerit, est dominiū Dei, & quidem perfectissimum, cùm creatura perfectissimè sit eius, vtpote ei summè subiecta & obstricta ratione creationis, conseruationis, gubernationis, & summæ ab eo dependentiæ omnium quæ in ipsa sunt. Similiter Ius quod Rex habet in suum regnum: Dux in suum ducatum: & quiuis in suas possessiones, dominium vocatur.

2 *Dominium Iurisdictionis.* Hoc modo Dominium diuidi potest in dominium Iurisdictionis & Proprietatis. *Dominiū Iurisdictionis* est potestas gubernandi suos subditos. Gubernandi actus sunt præcipere, vetare, permittere, iudicare, punire, præmiare. *Dominium proprietatis.* *Dominiū proprietatis* est Ius disponendi de re aliqua tamquam sua in suum commodum. ab hoc dominio quisq; dicitur rei suæ dominus; siue ille sit persona priuata, siue publica, siue communitas. nam persona publica & Respub. potest possidere bona iure priuato, instar priuatę personæ. *Dominiū Iurisdictionis*

3 *Dominium sæculare, Ecclesiasticum.* diuiditur eo modo, quo Iurisdictio ordinaria, quia ab hac non videtur distingui. vnde aliud est *sæculare*, aliud *ecclesiasticum*. *Sæculare* est quod in rebus sæcularibus gubernat, pacem & publicam tranquillitatem procurans, vt est potestas Imperatoria, Regia, Ducalis, Comitalis, Marchionalis, & similes, respectu prouinciarum, oppidorum, & pagorum, quæ ipsis proprio Iure in negotijs sæcularibus subsunt. *Ecclesiasticum dominium* quod in rebus sacris & in rectè viuēdi ratione dirigit; cultum diuinum, & salutem animarum spectans; vt est potestas Papalis, Patriarchalis, Archiepiscopalis, Episcopalis, & alię inferiores, respectu subditorum, qui ipsis in spiritualibus subsunt. *Dominium Proprietatis* diuidi potest in per- 4 fectum & imperfectū, *Perfectū* dicitur quod continet proprietatem rei & commodorum eius. *Imperfectum*, quod tantùm habet vel proprietatē rei absq; emolumentis, vel emolumenta absq; rei proprietate. *Dominium proprietatis Perfectum, Imperfectum.* Vnde hoc dominiū est duplex: aliud enim dicitur *directum*, aliud *vtile*. *Directum* cōtinet solam rei proprietatem: vnde habēs hoc dominium solet dici proprietarius. *Directum, Vtile.* Tale dominium est quod habet filiusfamilias in peculio quod dicitur aduentitiū; & Princeps in feudis; & qui dedit agrum ad emphyteusim, in agro: & omnis is qui dicitur dominus eorum, quorum alteri cōcessus est vsusfructus, *Dominium vtile* continet solam rei commoditatem & vtilitatem. Tale est quod habet vsufructuarius, feudatarius, emphyteuta. Hîc tamen 5 aduertendū est, ne dominium directum esset omnino inutile, Iure statutū est, vt certis quibusdam casibus dominium vtile redeat ad dominum directum. vt patet Institut. de vsufr. §. 1. Vide Siluestrum verbo Dominium, q.1.& 2. Omisso dominio Iurisdictionis (de quo 1. 2. q. 95. tractandum) explicandę nobis sunt pręcipuę species dominij proprietatis, & quædam Iura affinia.

DVBITATIO II.

Quid sit dominium perfectum, seu plenum.

NOtandum est, Dominium veteribus Latinis 6 dici *mancipium*, quòd potissimùm apprehēsione manuum hoc Ius acquiratur. *Mancipium.* vnde *res mancipi* dicebantur, quæ dominio erant subiectæ; & *homo sui mancipij*, qui sui iuris erat: *dari & accipi mancipio*, cuius transferebatur dominium. posteà hoc Ius cœpit vocari dominium, quo nomine passim vtuntur auctores Digestorum. vt patet tit. de acquirendo rerum dominio, & alibi.

Nunc

Quid dominium perfectum.

7 Nunc Resp. Hoc dominium sic posse definiri; Dominium est ius in re, extendens se ad omnem eius vsum seu dispositionem, nisi lege prohibeatur. Definitur hîc dominium plenum, continens in se dominium directum & vtile. definitio habet tres partes. prima est *ius in re*, hoc enim est loco generis: omne enim dominium est ius in re: non contrà, vt patet in hypotheca & pignore, in vsu & vsufructu;& in iure quod coniuges habent in mutua corpora: sunt enim hæc iura in re, non tamen dominia. Excluduntur hîc omnia iura ad rem.

Dominiũ iurium.

8 Dico *in re* generatim; quia etsi Iurisperiti tantùm rerum corporaliũ velint esse dominium; incorporalia autem (vt officia, iura) possideri *quasi dominio*: tamen hæc differentia passim non seruatur, neque vulgò, neque à Theologis, neque à Iurisperitis: dicimur enim passim domini redituum, & similium iurium. vnde quotidie emuntur & venduntur etiam chirographa, & actiones personales, & seruitutes. Secunda, *Extendens se ad omnẽ eius vsum*: quæ pars est loco differentiæ. nam proprium est perfecti dominij vt possis re tua vti pro tuo arbitratu, eam vel tibi seruando, vel vendendo, vel donando, vel vastando. Hîc excluduntur Primò, omnia ea iura, quæ etsi dicantur dominia, non sunt tamen dominia plena; vt *dominium directum*, quod est dominium proprietatis nudæ sine vsufructu: & *dominium vtile*, quod est solius vsusfructus, vel vsus: & dominium Iurisdictionis, quale habet rex in regnum, & omnis superior in subditos. Secundò excluditur ius pignoris, & hypothecæ, & similia. quamuis enim per hæc obtineatur aliquod ius in re ad aliquem determinatum effectum & vsum, non tamen ad omnem vsum: quia res, in quibus hæc iura habentur, non possunt vendi, donari, destrui. Sic Religiosus non habet dominium in vestes & libros, quia non habet ius ad omnem eorum vsum, sed solùm ad determinatum.

Ad omnem vsum.

Quæ exclusa.

Lex interdum impedit vsum.

9 Tertia est, *nisi lege prohibeatur.* quia etsi dominium ex natura sua tale sit vt tribuat potestatem ad vsum seu dispositionem rei qualemcumque; tamen interdum lege impediente fit vt hæc potestas non possit exire in actum. Sicut qui habet potentiam naturalem videndi, impeditur interdum ne possit ea vti ad videndum; quo impedimento sublato, statim sine accessione noui auxilij potest in actum exire. Sic pupillus prohibetur alienare rem suam vsque ad certum tempus, cùm tamen sit verus dominus, vt Apostolus ait ad Gal. 4. Sic maioratus, fideicommissa, & alia bona, quæ dicuntur vinculata, alienari ex legum dispositione non possunt; cùm tamen vero dominio possideantur. non enim hoc impedimentum quod lex inducit, tollit naturam dominij aut Ius in re, sed solùm impedit eius Iuris vsum aliquem & executionem; quo impedimento per lapsum temporis, vel aliter cessante, sine collatione noui Iuris potes illa alienare. Simili modo potest impediri per votum & iuramentum, vt infrà patebit.

10 Ex his facilè intelligi potest illa Iurisperitorum definitio, *Dominium est Ius perfectè dispon̄edi de re corporali, nisi lege prohibeatur.* vbi *corporali*, meliùs omittitur, vt dictum est. Hæc tamen definitio non explicat hoc Ius esse in re fundatum; quod tamen ad rationem dominij est necessarium.

Dices, Dominium videtur quid prius Iure; ideò enim habes ius in re illa ad omnem vsum & dispositionem, quia es eius dominus; non contrà: ergo dominium non est formaliter Ius.

11 Resp. Perfecta ratio dominij non est prior Iure & potestate disponendi de re; sed hanc essentialiter includit, esse enim dominum rei est rem illam ita habere sibi subiectam & astrictam per aliquem actum, v. g. per emptionem & apprehensionem, vt ex vi illius subiectionis possis de ea liberè disponere. Itaque *dominium* ex parte rei dicit subiectionem rei, & veluti seruitutem, qua domino est obstricta, & dicitur formaliter esse res mea, tua, sua: ex parte domini dicit non tantùm nudam illam habitudinem, qua dicitur rem habere peremptionem & traditionem; sed etiam potestatem & ius quæ ex vi modi illius habendi sequuntur. Ad rationem in oppositum,

Dominium essentialiter includit potestatem & Ius.

Resp. Etiam dicimus hominem posse intelligere, quia habet intellectum; & tamen intellectus essentialiter est potentia intelligendi. Itaque iste modus loquendi non est sufficiens signum rationem dominij esse priorem quàm sit ratio Iuris; potentia enim omnis considerata in se & ad se, concipitur vt prior seipsa considerata in ordine ad actum; cùm tamen reuerà prior non sit; eò quòd respectus & ordo ad actum sit illi essentialis.

DVBITATIO III.

Quænam requirantur ad dominij acquisitionem.

12 RΕspondeo, Dico Primò, Quando dominium ab vno in alium transferendum est, ad acquisitionem dominij ordinariè duo requiruntur, *titulus & traditio:* ita docet Couar. l. 2. var. c. 19. Colligitur apertè L. Traditionibus. 20. C. de pactis. *Traditionibus dominia rerũ, non nudis pactis transferuntur.* iuncta simul lege Numquam. 31. ff. de acquir. rer. dom. *Numquam nuda traditio transfert dominium; sed ita, si venditio, aut aliqua iusta causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.* Ex his duabus legibus apertè habetur vtrumque requiri & sufficere. Ratio est ipsa legum dispositio: nam iure naturæ non est necessaria traditio: est tamen rationi consona. quia sicut vt possim re aliqua vti naturaliter, requiritur in me vis vtendi, & in re conueniens applicatio: ita, vt possim re aliqua vti moraliter tamquam dominus, requiritur ex parte mea aliquod ius, per contractum aliquem, vel similem modum, & ex parte rei debita applicatio, quæ fit per traditionem vel apprehensionem. Accedit, quòd hac ratione euitetur etiam incertitudo dominiorum, multarum litium seminarium.

13 *Titulus* est id in quo totum ius primitus fundatur, vt emptio, donatio, successio hereditaria, & similia. per hæc tamen nondum habetur dominium, aut ius in re; sed solùm ad rem: nisi accedat certa quædam traditio, quæ est veluti conditio necessaria vt ex vi prioris donationis vel emptionis resultet dominium. Vnde si Petrus tibi vendidisset prædium, domum, pannum, equum, vel aliud quiddam, & ante traditionem venderet alteri & traderet, secundus emptor acciperet eius dominium, nec teneretur illud tibi cedere, sed solùm haberes actionem damni in venditorem: vt patet ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione. Nisi fortè alteri esset tradita titulo gratuito; tunc

enim

enim posses illam vindicare. similiter, si alteri esset quidem tradita titulo oneroso, sed scienti eam tibi anteà venditam. de quo vide Couarr. l. 2. variarum c. 19.num.5.& infrà cap.21.dubit. 19.

14 Notandum est, Ex eo quòd per solum titulum, vel contractum non cōsequimur dominium, vel aliquod ius in re ante traditionem; sed solùm actionem personalem, (præterquã in pignore & hypotheca) resultare multos effectus, vt benè ostendit Antonius Gomez. de seruit. n.23. & 24. Primò, promisisti alicui vel vendidisti seruitutem in prædio, (v. g. ius eundi, vel currum ducendi per tuum prædium) & nondum tradidisti eo modo, quo tradi debet; si alteri vendis prædium, ille non habebit actionem in emptorem, aut in præ-
15 dium, sed in te. Secundò, si vendidisti prædium cum pacto de retrouendendo & ille vendat alteri, non habebis actionem in illum secūdum emptorem, aut in prædium, sed in primum; quia nudum pactum de retrouendendo non tribuit tibi ius in re, sed actionem contra emptorem. Tertiò, si alienasti bona tua in fraudem creditorum, & emptor alienarit in tertium; creditores non habent actionem in illa bona, vel in tertium, sed tantùm in secundum, si fuit conscius fraudis, &c. vide plura apud Gomez. suprà.

16 Dixi *ordinariè*, quia in quibusdam casibus non est traditio necessaria ad dominiũ acquirendum. Primò, in *beneficiis*: nam in his acquiritur ius in re, & quasi dominium per collationem & acceptationem. vt patet ex c. Si tibi absenti, tit. de præbendis in 6. Secundò, in *hereditate*: vt enim quis fiat dominus hereditatis, siue per testamentum, siue ab intestato, nō requiritur aliud quàm vt hereditas adeatur. vt patet ex L. Cùm heredes. 23. ꝟ. de acquirẽda vel amittenda possessione, vbi sic dicitur, *Cùm heredes instituti sumus, adita hereditate omnia quidem iura ad nos transeunt, possessio autem nisi naturaliter apprehensa sit, ad nos non pertinet.* Aditur autem hereditas, dum acceptatur verbo, vel facto, vt habetur Instit. de heredum qualitate. §. vlt. Tertiò, in *legato*; Si enim tibi res certa legata sit, statim hoc ipso quo heres acceptat hereditatem, efficeris eius dominus. vt colligitur ex L. A Titio 64. ꝟ. de furtis, vbi dicitur *quòd res legata rectà via ab eo, qui legauit, ad eum, cui legata est, transeat.* Quartò, Quando aliquid donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, ecclesijs, aut alijs pijs locis, aut in redemptionẽ captiuorum. vt colligitur ex L. vltima C. de sacrosanctis Ecclesijs. Quintò, In contractu societatis omnium bonorum per matrimonium. de quo vide Couar. lib.3. variar. c. 19. n. 1. & 2. Sextò, Si donasti & tradidisti alteri domum, fundum, vel quid simile, sub ea conditione vt tibi alimenta præbeat; illo non præbente, vt debet, statim recipis dominium & possessionem illius rei, absque vlla traditione. L. 1. C. de donat. quæ sub modo. Septimò, Si Princeps contrahat cum aliquo, vel donet, & intendat trãsferre dominium, erit translatum absq; alia traditione. vt docet Couar. l. 2. variar. c. 19. n. 3. Ratio est, quia sicut ex volũtate Principis est quòd requiratur traditio; ita etiam ipsius arbitrio potest omitti. Præter hos vix inuenias alios casus, in quibus ad comparandum dominium siue plenum, siue non plenum, non requiratur traditio iure communi Cæsareo. nam de iuribus proprijs variorum regnorum, vel dominiorum non est nobis hîc sermo.

Quādo traditio nō sit necessaria.

Aduerte tamen, ad ius hypothecæ, vel pignoris, talem traditionem, aut apprehensionem non esse necessariam, sed nudam conuentionem, vel legis dispositionem sufficere. vt patet L. 1. ꝟ. de pignoribus.

Dico Secundò, quando dominium non transfertur ab vno ad alterum, ad acquisitionem eius sufficit apprehensio: sic enim acquiruntur dominia earum rerum, quæ nullius sunt; vt infrà dicetur cap. 5.

DVBITATIO IIII.

Quidnam sit vsusfructus.

Respondeo, *Est ius rebus alienis vtendi fruendi, salua rerum substantia.* Ita habetur Instit. 17 de vsufructu, in principio. Habet hæc definitio 5. partes. Prima, *est ius*, quia nō loquimur hîc de vsu actuali, quem Iurisperiti vocant vsum facti, sed de ipso iure vtendi fruendi. Secunda est, *vtendi*, vt excludatur ius, quod habet creditor in pignore, vel hypotheca, vel depositarius in deposito; hi enim non possunt vti rebus illis; quòd si vtantur inuito domino, tenentur ei restituere æstimationem vsus. Tertia *fruendi*, vt excludatur nudum ius vtendi re aliqua, quod non extendit se ad eius fructus percipiendos: sicut facit hoc ius, quo non solùm datur potestas vtendi re illa, in qua constitutum est, (v.g. equo, domo, agro, silua) sed etiam fruendi, id est, percipiendi omnes fructus; ita vt hoc ipso quo eos colligit, acquirat in eis plenum dominium. Si tamen fructuarius, priusquam eos collegerit, moriatur, (etiamsi iam sint maturi) acquiruntur domino proprietatis: non heredibus fructuarij. vt habemus Instit. de rerum diuisione. §. Is verò. Ratio est, quia quamdiu adhærent fundo, censentur vnum cum solo, vnde pertinent ad dominum soli, donec fructuarius eos colligendo comparauerit sibi eorum dominium. quare si durante suo iure non collegerit, manebunt domino fundi. *Fructus* autem dicuntur, in grege quidem, lana, lac, fœtus: in fundo, fœnum, segetes, virgulta, salices, & omnes arbores cæduæ: fructiferæ autem non censentur in fructu. proles ancillæ non censetur in fructu, ob dignitatem naturæ. Vide de his omnibus lib. 7. ꝟ. tit. 1. potissimùm l. 8. & 59. & 68. Quarta, *rebus alienis*, vt excludatur ius vtendi & fruendi, quod quisque habet in re sua. Quinta, *salua rerum substantia*, quia fructuarius debet rem integram proprietario reseruare. Hinc fit vt vsusfructus propriè dictus non possit constitui in rebus quæ vsu consumuntur, vt in vino, oleo, frumento, pecunia. Vtilitatis tamen causa in his constitui potest quasi vsusfructus. tunc autem transfertur dominium in fructuarium; sed hic debet dare cautionem se finito tempore præscripto restiturum pecuniam, vel rei æstimationem. Vide Instit. suprà §. Constituitur.

Explicatur definitio.

Fructus qui

Quasi vsusfructus.

Notandum autem est Primò, ob hanc vltimam 18 particulam, *vt salua maneat rei substantia*, fructuarium obligari ad hæc quatuor. Primò, Si habet vsumfructum gregis, vel armenti, quamuis possit vtifrui lacte, lana, & fœtu; tamen in locum capitum demortuorum, vel inutilium, debet

Obligatur ad 4.

debet è fœtu substituere alia capita: quę postquã substituerit, cedent in dominium proprietarij: vnde si pereant, ipsi peribunt. Ita habemus Instit. de rerum diuisione. §. Sed si gregis. hoc tamen non habet locum quando conceditur vsus, non gregis collectiuè, sed animalium, seu singulorum capitum; tunc enim non tenetur substituere. Ita habemus L. Quid ergo.70.ꝟ.de vsufructu. Ratio est, quia grex est æternus; sed singula capita seorsum pereunt.

Secundò, Si vsusfructus sit constitutus in silua aut vinea, tenetur fructuarius loco arborum vel vitium demortuarum alias serere; nisi vi tempestatis vel simili casu essent euersæ. quod enim fortuitò perit absque culpa fructuarij, proprietario perit.

Tertiò, Si in ædibus sit constitutus vsusfructus, tenetur ad modicam earum reparationem proprio sumptu, vt integræ permaneant; non tamen tenetur ad magnos sumptus quibus efficiantur meliores.

Quartò, Tenetur ad dandam cautionem proprietario, se boni viri arbitratu vsurum fruiturum re ipsius, eamque restituturum finito tempore præscripto: vide plura apud Silu. sed minoris momenti.

19 Notandum Secundò, Vsum fructum acquiri

Dupliciter acquiritur. dupliciter, Primò, Legis ordinatione. Hic dicitur *legalis*, vt is, quem pater habet in peculio filij aduentitio, quamdiu filius est sub patria potestate, & quem habet mater transiens ad secunda vota in bonis prioris tori.

Secundò, Priuata dispositione, vt testamento, pactionibus, stipulationibus. vt habetur Instit. de vsufructu. §. 1. Hic dicitur *conuentionalis.* vide Gomezium, de seruitutibus, n. primo.

DVBITATIO V.

Quomodo vsusfructus amittatur.

20 RESpondeo, Amitti multis modis. Primò, si moriatur vsufructuarius. Secundò, si res ipsa pereat: vt si domus incendio consumpta sit. Tertiò, si tanto tempore non vtatur suo iure, quãto opus est vt dominus directus contra eum pręscribat. Hoc autem tempus est 10. annorum inter præsentes, & 20. inter absentes; vt colligitur C. de vsufructu, L. penult. Quartò, per maximam ca-

21 pitis deminutionem. Dicebatur autem maxima

Capitis deminutio maxima tribus Casibus. capitis deminutio, cùm ciuitas simul & libertas amittebatur: hoc autem fiebat tribus casibus. Primus est, per condemnationem ad metalla, vel ad bestias, vel generatim ad mortem. Sæpè enim cōdemnatio ad mortem longo tempore antecedebat executionem. Hi dicebantur effecti serui pœnæ. quòd autem omnes ad mortem condemnati huc pertineant, patet L. Qui vltimo, 29.ꝟ.de pœnis, & clariùs L. Quod ad statum, 12. ibidem. vbi dicitur, *eos in quos animaduerti iubetur, statim seruos pœnæ fieri*. eòdem pertinent damnati perpetuò ad triremes; vt docet Gomezius ad L. 4. Tauri. n. 1. Et quamuis per Authent. primam de nuptijs c. 8. ablata sit seruitus pœnæ, quatenus erat impedimentum dirimens matrimonium; non tamen est ablata, qua parte faciebat amitti vsumfructum, eumque reuerti ad proprietariũ, vt eruditè ostendit Molina disput. 9. Secundus est, quando libertus ingratitudinis in patronum condemnabatur, ideoque rursus in seruitutem reuocabatur. Tertius, quando se patiebatur vendi, vt esset particeps pretij. Hi tres casus habentur Instit. de cap. demin. §. 2. Quintò, per mediam capitis deminu- 22

Media cap. deminutio. tionem; quæ est, cùm ciuitas amittitur, sed libertas retinetur; hoc autem fiebat duobus casibus: Primò, cùm quis deportabatur in Insulam. Secundò, cùm aliquis proscribebatur interdictus aqua & igni: vt habetur Instit. sup. vbi

Aduerte, hæc debere esse perpetua, & cum amissione omnium bonorum; quo modo fiebat apud veteres: alioquin non inducunt mediam capitis deminutionem. Hi omnes dicuntur mortui ciuiliter, quia testari non poterant, & respectu bonorum perinde se habebant ac si mortui fuissent. vide Silu. v. Testamentum. 1. q. 4. eòdem pertinent damnati ad carceres perpetuos, iuxta communem sententiam Doctorum. Per professionem verò non redit vsusfructus ad proprietarium, sed transit ad monasterium, si est capax successionis; vt rectè Nauar. commentario secundo de Regular. n. 70. & sequent. colligitur authent. Ingressi. C. de Sacrosanct. Eccl. de quo infrà cap. 41. dub. 10.

Sextò, Si vsufructuarius cedat iure suo ipsi proprietario.

Septimò, Si acquirat rei proprietatem: quod consolidatio dicitur. Vide Instit. de Vsufructu. §. Finitur, & Siluestrum verbo Vsus. q. 11.

Octauò, Si pater fiat hæreticus, hoc ipso amittit vsumfructum in bonis aduentitijs filij; isque 23

Si parens hæreticus. statim coalescit cum dominio directo, quod habet filius. Ita docet Iacobus Simanchas Institutionum catholicarum tit. 9. n. 81. & noster Molina disp. 9. Ratio est, quia propter crimen hęresis paternum, etsi adhuc occultum, filius omnino exit patriam potestatem, efficiturque sui iuris, adeò vt nulla alia emancipatione egeat, vt expresè habetur c. 2. de hęreticis in 6. Alex. 4. Si nulla alia eget emancipatione: ergo etiam quoad bona sua est exemptus à iure paterno, vnde sequitur, posse illum vti occulta compensatione, si aliter suo iuri consulere nequit.

DVBITATIO VI.

Quid sit vsus.

RESpondeo, *Vsus est ius vtendi re aliena, salua ipsius substantia.* De hoc agunt Institu- 24 tiones & Digesta, post titulum de Vsufructu. Patet ex dictis de vsufructu. Additur *salua rei substantia*, vt excludatur ius ad vsum, quo res consumitur, vel alienatur; qui etiam dicitur vsus, sed non ita propriè. Quid autem concedatur in vsu fundi, ædium, serui, pecoris, eleganter explicatur in Instit. tit. de vsu, & habitatione.

Solùm hìc duo Notanda. Primum, Eum, cui 25

Discrimen vsus & vsusfructus. concessus est vsus alicuius rei, non posse illam alteri locare, vel gratis concedere: secùs est de eo qui habet vsumfructum. hic enim potest rem illam alteri locare, & percipere pretiũ elocationis, vel gratis concedere. Instit. de vsu. §. 1. non tamen ita vt alter fiat vsufructuarius: sed vt habeat ius quoddam ad percipiendos fructus dependens à Iure vsufructuarij.

Secundum, In omnibus rebus alienis, quibus 26 aliquo modo vti vel etiam frui possumus, considerari

derari quamdam relationem subiectionis & obligationis respondentem iuri nostro, quod in illis habemus; quæ subiectio seu obligatio vocatur *Seruitus.* *seruitus* à Iurisperitis. Instit. tit. de seruitutibus rusticorum prædiorum, & vrbanorum. ff. eodem tit.

27 Dico in omnibus rebus alienis, quia *nemini res sua seruire dicitur*, secundùm Iurisperitos, sed aliena tantùm, vt habetur L. Vti frui. §. ff. Si vsusfructus petatur: idque distinctionis causa à dominio; quia Ius seruitutis formaliter minus est quàm Ius dominij. Vnde Iurisperiti subiectionem rei, in quam habemus dominium, non vocant seruitutem formalem, sed causalem. vide Gomezium de Seruitutibus in principio.

Dvbitatio VII.

Quid sit seruitus apud Iurisperitos.

28 Notandum est, hoc nomen dupliciter accipi apud Iurisperitos; Primò, pro subiectione, & obligatione quæ est in re alterius, vt ipsa quodammodò seruiat alteri. Secundò, pro iure, quod respondet illi obligationi.

Quid seruitus pro Iure. Si accipiatur pro *Iure*, sic nihil aliud est quàm ius fruendi, vel aliquo modo vtendi re aliena, vel aliquid circa eam impediendi. hoc modo est quid generalius quàm Vsus & Vsusfructus. omne namque ius vtendi vel fruendi est seruitus; vt docet Gomezius de Seruitutibus, n. 1. & 2. non contrà: nam Ius impediendi ne altiùs attollas murum est seruitus; non tamen est vsus vel vsusfructus.

Quid pro obligatione. Si autem pro *subiectione rei*, sic nihil est aliud quàm obligatio realis, qua res alteri est obstricta, vt possit ex ipsa percipere fructum, vel ea aliquo modo vti, vel circa eam aliquid impedire.

29 *Seruitus triplex.* Diuiditur autem in tres species, secundùm Gomezium, & alios; Alia enim *seruitus* est *merè personalis*, vt ea quæ à persona debetur personæ: vt si mihi vsum serui tui ad tempus, vel ad vitã meam concesseris. Alia est *merè realis*: vt ea quæ à re debetur immediatè alteri rei, talis est quæ respondet iuri agrorum, vel domorum, & similium rerum. Dixi *immediatè*, quia hæc seruitus etiam debetur à re personæ; sed mediatè tantùm, nempe ex eo quòd fiat talis rei dominus vel conductor, v. g. ager meus habet ius vt per agrum tuum possit iri, vel iumẽtum duci in meum; ager tuus seruit meo; estque hæc seruitus realis; quia à re debetur immediatè rei; & consequenter hoc ius transit ad eum ad quem transit meus ager. Alia est *mixta*, quæ à re debetur immediatè personæ. hæc extinguitur cum persona cui debetur, talis est in re, qua possumus vti, vel frui immediatè.

30 *Seruitus realis.* *Seruitus* autem *realis* diuiditur in *Rusticam* & *Vrbanam*, id est, in eam quæ prædio rustico, & quę vrbano debetur. *Prædium vrbanum* in iure vocatur omne habitaculũ, etiamsi in villa sit, & hortus annexus, causa amœnitatis. *Rusticum* quoduis aliud; vt stabulum, horreum, ager. *Seruitutes* igitur *Vrbanæ* sunt, v. g. vt ædes tuæ non possint altiùs attolli, ne officiant vicini luminibus: vt in tuum parietem possit immitti tignum à vicino, & similia. *Rusticæ*, vt liceat tibi per fundum alterius ire in tuum, vel iumẽtum agere, vel aquam ducere, & similia; quæ optimè explicantur Instit. de Seruitutibus, & lib. 8. Digestorum tit. 1. 2. 3. 4. qui sunt de Seruitutib. Hæc enim non magnopere pertinent ad nostrum institutum. Vide plura apud Gomezium, de Seruitutibus.

Dvbitatio VIII.

Vtrùm distinguatur vsus à dominio, in rebus quæ ipso vsu consummuntur.

Svnt duæ sententiæ admodum celebres, occasione Ordinis Fratrum Minorum, qui dicunt se nullius rei habere dominium, ne in communi quidem; sed nudum dumtaxat vsum. Prior est 31
Ioannis 22. Extrau. quæ incipit, Ad conditorem. §. Quòd autem. & duabus seqq. Ius vtendi rebus illis, quæ ipso vsu consumuntur vel alienantur, non distingui à dominio earum; ac proinde Fratres Minores habere verum dominium in hisce rebus. Hanc sententiam sequitur Franciscus Sarmiento, de Redit. parte 1. c. 1. & 1. parte defensionum contra Nauar. pag. 11. & Sil. verbo Dominium. §. 3. & Turrecremata lib. 2. Summę ca. 112, ad 10. argumentum.

Altera sententia est omnino contraria; nempe in hisce rebus hæc duo distingui, & proinde Minores, etsi vsum habeant talium rerum nullo tamen modo habere dominium, sed hoc esse penes Sedem Apostolicam. Ita declarauit Nicolaus III. Extrau. *Exijt qui seminat*, de verborum significatione in Sexto, & posteà Clemens V. in Clementina, *Exiui de Paradiso*, eodem tit. Ante Nicolaum in eadem sententia fuere Innocentius IIII. & Alex. IIII. & Gregor. IX. quos Nicolaus pro se citat. Hanc sententiam sequitur Soto lib. 4. de Iustitia q. 1. a. 1. Nauar. commentario 2. de Regular. n. 3. & plerique alij. pro qua

Dico Primò, Ius vtendi potest esse separatum 32
à dominio, etiam in ijs rebus quę vnico actu vtendi consumuntur, vel alienantur. explicatur simul, & probatur.

Dupliciter enim potest alicui concedi vsus, & *Vsus concedi potest dupliciter.* Ius vtendi pane, vel pecunia. 1. *irreuocabiliter*: & tunc non videtur multùm differre à dominio. 2. *omnino reuocabiliter*, & dependenter à voluntate concedentis, ita vt quouis momento possit reuocari sine vlla iniuria vsuarij: & hoc ius sine dubio distinguitur à dominio, quia dominium est ius in re absolutum, & firmum, non dependens ex alterius nutu & arbitrio. hoc autem est conditionatum, & debilissimum. habeo enim illud, si velis; non habeo, si nolis me habere. Tale est quod singuli Religiosi in vestes, libros, cibos, & similia, quæ illis à Superioribus conceduntur, habent. Non enim ita conceditur illis ius vtendi, quin ad nutum Superioris reuocari possit. nam ratio Religiosæ paupertatis hoc intrinsecè includit.

Notandum autem est, *Vsum irreuocabilem*, à Nicolao III. Extrau. *Exijt*, vocari *Vsum Iuris*; tum 33
quia in eo habetur Ius absolutum; tum quia iura de eo loquuntur. *Vsum* autem *reuocabilem* vocat *Vsum facti*. non quòd in eo nihil sit iuris; (sic enim iniustus esset, vt rectè Ioannes argumentatur) sed quia non est ius absolutum & solidum, vtpote ab alieno nutu dependens, donec res ipso facto consumatur.

Dico Secundò, Verius est, Conuentus, to- 34
tumque ordinem Minorum, non solùm in rebus alijs, sed etiam ijs quæ vnico actu vtendi con-

Minores nō habent dominium in communi. consumuntur, habere nudum vsum seu ius vtendi separatum ab omni dominio.

Patet ex decretis Pontificum Nicolai & Clementis, quibus tres alij Pontifices consentiunt: estque communior sententia DD.

Probatur Primò, Quia cùm hæc possint separari, nihil mirum si de facto in aliquo ordine sint separata.

Secundò, Certum est, Religiosos singulos tantummodò habere talem vsum, absque omni dominio. nam quidquid habent, potest illis ad nutum Superioris auferri sine vlla iniuria. quod neque hi, qui sunt alterius sententiæ negant, vel negare possunt: nam hoc est de essentia paupertatis Euangelicæ; ergo nihil est incommodi si idipsum in aliqua communitate constituatur; ita vt ipsa tota nihil habeat, nisi nudam rei concessionem ad vsum, sine omni proprietate dominij.

35 *Obiectiones.* Obijcies Primò, Ioannes 22. extrau. Ad conditorem, dicit *se abdicare à se & à Sede Apostolica, omne dominium harum rerum, ne Fratres Minores prætendant illud esse apud Sedem Apostolicam.* ergo vel est apud nullum, vel est apud ipsos Minores.

Resp. Fideles, qui istas res largiuntur, vel intendunt sibi reseruare earum rerum dominium donec consumantur, vel non intendunt: si intendunt, manet apud ipsos: si non intendunt, transit ad Sedem Apostolicam; nam post renuntiationem illam alij Pontifices rursus illud admiserunt, vt habetur in priuilegijs Minorum, verbo Paupertas. Itaque Sedes Apostolica habet dominium non solùm rerum immobilium, sed etiam omnium mobilium Ordini à Fidelibus absolutè donatorum, ita vt possit Ordinem hisce priuare sine iniuria.

Obijcitur Secundò, Vsus distinctus à dominio est qui competit alicui in re aliena salua rei substantia; vt habetur Instit. de vsu & habitatione, & patet ex dictis. ergo ille vsus, quo quis potest rem consumere, non est distinctus à dominio: ac proinde Minores talium rerum habebunt dominium.

36 Resp. Negando consequentiam: nam solùm sequitur, hunc vsum, quo quis potest consumere rei substantiam, non esse talem, qualis est ille de quo iura loquuntur, qui propriè & strictè dicitur vsus. est autem magna differentia inter hos duos vsus: etsi enim vterque sit ius quoddam vtendi; tamen hic de quo nunc loquimur, quem ponimus in Minoribus, (quique *Vsus facti* vocari solet) est ius ad nutum reuocabile. vnde si dominus tollat rem quam dedit, non faciet illis iniuriam. ille verò de quo iura (quem *Vsum Iuris* vocant) non est reuocabilis: vnde si dominus tollat rem ante tempus concessum, faciet iniuriam. Deinde hic extendit se ad rei consumptionem, donationem, venditionem, sicut dominium; ille verò solùm ad vsum, in quo salua manet domino rei substantia. Vnde hic vsus ratione iuris est minor altero; ratione tamen functionum ad quas se extendit, est maior. *Differunt hic vsus & ille de quo Iura.*

Obijcitur Tertiò, D.Th.q.78.a.1. docet in illis rebus, quæ vsu consumuntur, cuicumque conceditur vsus, concedi etiam rem ipsam eiusque *dominium.* vnde colligitur in mutuo talium rerum non posse exigi vsuram. i. pretium vsus distinctum à pretio rei: ergo sentit *ius vtendi* non distingui in his à dominio.

Resp. D. Tho. loquitur de vsu, seu iure vtendi absolutè & independenter ab alio; quod sanè nihil vel parum distinguitur à dominio in talibus rebus, quæ vnico actu consumuntur. nos verò loquimur de iure vtendi dependenter ab alio; quod distinguitur à dominio rei. 37

Inferes: Ergo hoc ius poterit pretio vendi, retento dominio directo; & alio contractu vendi poterit ipsum dominium: quod est aperire magnam fenestram vsuris.

Resp. Concedo, absolutè posse vendi hoc Ius seu hunc vsum; sed minoris valet quàm dominium rei, vel Ius irreuocabile vtendi. Non enim tãti valet ius ad nutum alterius reuocabile, quanti ius irreuocabile. Neque ius quod cõceditur solùm ad vsum determinatum, quanti illud quod ad indeterminatum. Quòd si quis alio contractu velit vendere dominium directum, non potest pluris vendi quàm per se valeat seorsim ab illo vsu; & ita pretium vsus & pretium dominij illius directi non superabunt iustam rei æstimationem: sed hic modus contrahendi non est vsitatus; nam facilè palliaret vsuras; quamuis per se non sit illicitus. *An iste vsus possit vendi seorsim à dominio.*

Obijcitur Quartò, Si vsus distinguitur à dominio: ergo Ioannes 22. errauit. 38

Respondeo Primò, Esto; quia non in quæstione pertinente ad fidem; neque ipse asseruit suam sententiam tamquam ad fidem pertinentem; neq. alios obligare ad ita sentiendum voluit: sed solùm quid sibi videretur vt vir doctus explicuit.

Resp. Secundò, Si quis benè rem totam introspiciat, deprehendet non esse differentiam inter has sententias, nisi in modo loquendi. non enim negasset Ioannes, Fratres Minores sine consensu Superioris non posse vendere cibos, qui illis apponuntur: & Superiores posse illis auferre sine iniuria. vnde quando vult eos habere dominium, non loquitur de dominio propriè dicto; sed de quodam iure, quod in effectu æquè valet ac dominium; quia ita liberè consumunt ac si domini essent. Vide Franciscum Sarmiento, de Redditibus parte 1.c.1. *Conciliatio sententiarum.*

DVBITATIO IX.

Quid sit Possessio.

Notandum est, *possessionem* dici à *pedum positione*, vt habetur L.1.ff. de acquir. vel amit. possess. nam per *pedum positionem* super bona immobilia, quæ sunt potissima, vt super agrum vel fundum, solet acquiri possessio. tribuitur autem hoc nomen interdum ipsis rebus possessis. Sed hoc loco accipimus pro actu, vel iure possidendi, à quo denominatur quis possessor. Actus possidendi dicitur possessio facti. Ius possidendi dicitur possessio iuris. Vtraque nobis est explicanda. 39

Dico Primò, *Possessio facti est detentio rei, corporis, & animi, & iuris adminiculo.* Ita Sil. verbo Dominium q. 2. ex Hostiensi. eam explicat ex parte Couar. ad regulam Possess. p.2.n.2. in principio. 40 *Possessio facti quid.*

Prima pars, *est detentio rei*; vbi rem accipio in genere, quia non solùm res corporales, sed etiam incorporeæ, vt census, beneficium, seruitus, & similia dicuntur possideri à Theologis; quæ à Iurisperitis dicuntur quasi possideri, vt notat Couar. suprà. Nomine autem *detentionis*, intelligitur

etiam

etiam apprehensio prima, quæ ordinariè requiritur; quæ apprehensio est possessionis inceptio, & acquisitio; vt notat Couar.

Secunda, *corporis adminiculo*; quia vt res aliqua incipiat possideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se, vel in alio, in quo censeatur contineri; vt statim dicemus.

Tertia, *animi adminiculo*; quia debet eam apprehendere animo possidendi. Vnde depositarius non dicitur possidere depositum, quia non detinet illud animo retinendi sibi.

Quarta, *iuris adminiculo*, non quòd omnis possessio facti sit iusta; (nam fur verè possidet rem furtiuam) sed quia ius facit vt talis detentio sufficiens censeatur ad constituendam possessionem: nec eam impedit, sicut impedit ne detentio rei sacræ, vt loci religiosi, facta à laico, censeatur possessio; vt patet L. Qui vniuersas. 30. ff. de acquir. & amit. possessione.

41 Dico Secundò, *Possessio iuris est ius insistendi alicui rei, tamquam suæ, non prohibitæ possideri.* Ita Bartol. in L. 1. de acquir. vel amit. poss. & Cou. suprà n. 3.

Possessio iuris.

Prima pars, *est ius*, vt excludatur possessio facti, quæ formaliter est ipsa occupatio & detentio, vnde hoc ius oritur; si iusta fuerit. quòd si illa detentio fuerit iniusta, non oritur ex ea ius in conscietia. vnde solùm dicetur possessio facti: quamuis Iurisperiti omnem possessionem Ius appellent, respicientes forum externum.

Secunda, *insistendi rei*, vt excludatur dominium quod per se & formaliter tantùm est ius disponendi de re. Hoc verò ius in eo situm est, quòd possessor possit rem pacificè tenere, & iuris remedijs, & interdum etiam armis tueri aduersus perturbantes; quod hîc dicitur *insistere rei.*

Tertia, *tamquam suæ.* si quis insistat rei nomine alterius, non erit vera possessio. vnde tutor non est possessor bonorum pupilli; quia illa non detinet vt sua, sed nomine pupilli: nam pupillus possidet per tutorem. Sic etiam possum aliquid possi-

42 dere per seruum, & per filium. *vt autem possideam per alium*, requiritur vt ille habeat animum rem detinendi pro me. si enim intendat pro se detinere, id est, tamquam suam, non possideo per illum: quia non meo nomine, sed suo detinet. Excipio tamen seruum & filium nondum emancipatum. hi enim, cùm sint eius conditionis vt non acquirant sibi, acquirunt nobis; etsi hunc animum non habeant: vt docet Couar. suprà: quod intellige si iustè acquirant. si enim acquisitio esset iniusta, nec sibi nec nobis acquirerent; sed possessio maneret apud antiquum dominum. Colligitur Instit. Per quas personas nobis acquir. §. Item placet, in fine. & L. Quod seruus. 24. ff. de acquir. possess.

Per alium possidere.

Seruus & filiusfamil. non acquirunt nec possident sibi.

Quarta, *non prohibitæ possideri.* quia nemo potest habere ius possidendi contra iuris dispositionem, seu iure resistente; vt rei sacræ, loci publici, decimarum à laico.

DVBITATIO X.

Quomodo diuidatur possessio.

43 Resp. Etsi varijs modis diuidi possit, nimirum vel pro diuersitate titulorum, vel ratione bonæ & malæ fidei; vsitatissima tamen est ea diuisio, qua in *Ciuilem* & *Naturalem* diuiditur.

Ciuilis est quæ solo animo retinetur, quamuis enim initio vt incipias possidere, requiratur adminiculum animi pariter & corporis, vt dictum est; tamen posteà vt retineas & continues possessionem, sufficit animus retinēdi rem, nec desistendi à possessione: vt habetur Instit. de interdictis. §. Possidere. Hoc modo possidet is qui abest à rebus suis, sed animo eas retinet & occupat. Dicitur autem hæc *possessio ciuilis*, tum quia magis constat iure ciuili, quàm naturali; cùm naturalis modus possidendi fit per corporalem insistentiam: tum quia parit effectus ciuiles, scilicet vsucapionem rei, & dominium fructuum.

Ciuilis possessio quid.

Naturalis est quæ corpore simul & animo retinetur; vt quando quis occupat rem vt suam. potest hæc *naturalis* coniungi cum *ciuili*; vt quando quis est præsens per se vel alium, rebus quas ciuiliter possidet: diciturque tunc possessor ciuiliter & naturaliter possidere: quæ possessio est firmissima. Potest etiam esse separata à *ciuili*: vt si inuasor occupet rem meam immobile; ego ciuiliter, ille naturaliter eam possidet. hæc possessio infirmior est quàm ciuilis. Ad hoc tamē valet ne possessor possit ab extraneo deturbari; & interdum ne ab ipso quidem domino siue auctoritate publica. 44

Naturalis possessio.

Sed Aduerte, hæc duo nomina interdum aliter accipi; nempe, vt *possessio Ciuilis* dicatur qua res possidetur quoad dominium directum. *Naturalis* autem, qua possidetur secūdùm vsumfructum, vel vsum, vel habitationem, vel alia iura diuersa à dominio. vt docet Couar. ad reg. Possessor p. 2. n. 4. Sic fructuarius possidet rem nomine suo naturaliter, quoad vsumfructum; quamuis non possideat eam nomine suo, quoad dominium directum. Idem possidet vsumfructum (seu ius vtendi fruendi, quod habet in re) ciuiliter. Supradictis duabus speciebus possessionis à quibusdam DD. addi solet tertia, quā vocant *Ciuilissimā*, quæ sola legis ordinatione constat. de qua infra n. 48. 45

Ciuilissima.

DVBITATIO XI.

Quibus modis acquiratur possessio.

Resp. Tribus modis acquiri, *Apprehensione vera: apprehensione ficta: legis dispositione.* 46

Apprehensio vera est quæ fit manibus vel pedibus. hæc est necessaria, quando acquirenda est possessio earum rerum quæ dominium non habent; vt ferarum, gemmarum, thesaurorum, insularum, fluminum. Item hereditatis relictæ, quia domino caret, qui eam tradat. quando quis etiam clàm, vel vi possidere vult, requiritur vera apprehensio. denique si alius rem possideat, qui tibi nolit possessionem tradere, debes eam verè apprehendere, vt possideas. Nisi fortè auctoritate Iudicis ea tibi eminus ostendatur & ficto modo tradatur. Vide Antonium Gomezium in legem 45. Tauri n. 55.

Vera apprehensio vbi sit necessaria.

Apprehensio ficta locum habet, quando res habet possessorem à quo tradatur; vel quando loco possessoris auctoritate Iudicis traditur. huius sunt varij modi: vsitatiores sunt isti, 47

Ficta vbi locum habeat.

1. Si antiquus possessor tradat alteri, cui vult possessione cedere, claues domus in qua sunt merces tradendæ; idque apud ipsam domum, seu in præsentia domus. vt probat Couar. l. 3. variarum

rum c.16.n.11. Ratio est, quia dum emptor apprehendit claues, censetur res ipsas intus conditas apprehendere.

2. Si tradat alteri scripturam, seu instrumentum, quo constet de titulo & iure quo rem possidebat. Nam in tali instrumento res ipsa contineri videtur.

3. Si antiquus possessor eminus vel cominus ostendat mihi fundum, dicatque se tradere illius possessionem;& ego significem me acceptare:oculi enim sunt veluti longæ quædam manus, quibus res visas quasi contrectamus.

4. Quando post contractum, consentiente antiquo possessore, apponitur custodia nomine eius ad quem res transfertur: siue res sit mobilis, vt pecora, triticum, vel aliæ merces: siue immobilis, vt fundus, castrum, oppidum.

5. Si dem, aut vendam tibi rem absentem, & constituam me tuo nomine eius rei possessorem: tunc enim per me incipis possidere; nec opus est alia apprehensione. Hoc Iurisperiti vocant tradere & acquirere possessionem per *clausulam constituti*.

6. Si re tibi vendita vel donatâ, constituam me conductorem eius, vel reseruem mihi vsumfructum:nam hoc ipso censeris per me accepisse possessionem. Vide plura apud Antonium Gomezium, ad legem Tauri 45. à numero 45. & deinceps, & Molinam disp. 14.

48 *Dispositio legis.* *Legum dispositione* interdum transfertur possessio absque vlla vera vel ficta apprehensione, si leges ita statuant, vt optimè probat Couar. l. 3. variarum c. 5. n.6. Ratio est, quia modus acquirendæ & amittendæ possessionis iuri humano subiacet, quod potest statuere varios modos, prout magis videtur expedire Reipub. pro diuersitate rerum & prouinciarum. In regno Castellæ, Maioratus possessio, & omnium pertinentium ad ius primogeniti, transit ad proximum cognatum, vel agnatum, cui iure debetur, sine vlla vera vel ficta apprehensione. vt habetur L.45. Tauri, citata apud Couar. Simili modo, apud Gallos possessio defuncti transit in eius heredem, etiam extraneum, sine vllo apprehensionis actu; teste Couar. ibidem; qui id ex multis DD. probat. Hunc modum possidendi Doctores vocant *Ciuilissimam possessionem*: quia fit sola legis ciuilis potestate, absque vllo animi vel corporis adminiculo, etiam nesciente eo qui incipit possidere.

Ciuilissima possessio.

49 *Possessio iurium quo modo apprehenditur.* Possessio autem *Iurium & seruitutum* apprehenditur dupliciter. Primò, Si mittam te in agrum, in quo volo tibi seruitutem constituere, tuque illuc eodem animo eas. Secundò, Si vtaris aliquo iure tamquam ad te pertinente, sciente & ferente eo cuius intererat concedere vel prohibere; qui modus est generalis; & extendit se etiam ad ea quæ non sunt in re aliqua constituta; vt ad ius eligendi, præsentandi, & similia. de quo vide Couar. reg. Possessor 2.p. initio, à §.8. Quomodo autem beneficij possessio acquiratur, idem l. 3. variarum c.16.n.10. vbi vide multa alia ad hanc quæstionem de acquirenda possessione variarum rerum & iurium pertinentia. Verùm in his omnibus spectandæ sunt consuetudines regnorum & prouinciarum, quæ admodum sunt variæ.

Possessio beneficij.

DVBITATIO XII.

Quomodo amittatur possessio tum mobilium, tum immobilium.

RESp. Et dico Primò, *Possessio rerum mobilium* tum ciuilis, tum naturalis amittitur Primò, Sola voluntate possessoris nolentis eam amplius possidere. Secundò, Per furtum aut rapinam alterius. Tertiò, Si alterius custodiæ subsit, qui eam incipiat detinere tamquam suam. ad quod requiritur vt eam corporaliter apprehendat re vera, animo eam sibi retinendi. L. Possideri. 3. ff. de acquir. possess. Quartò, Per amissionem rei, v.g. bursæ, annuli: vel per fugam, *si sint animalia*; vt si pecus aberrauerit à grege, desinit statim possideri à domino: si gallinæ & similes aues domesticæ auolarunt, nec habeant consuetudinem per se redeundi: secùs verò si habeant consuetudinem redeundi. De quibus & alijs animalibus, vt piscibus, feris, columbis, vide plura d. L. Possideri. ff. de acquir. & amit. possessione. Dixi *si sint animalia*; quia possessio serui & ancillæ non amittitur per ipsorum fugam, vt patet L. Pomponius. 13. ff. ibidem. 50 *Possessio mobilium amittitur quatuor modis.*

Dico Secundò, *Rerum immobilium possessio ciuilis & naturalis* amittitur primò, Si possessor sit longo tempore absens; nec per alium rei insistat, neque etiam protestetur se nolle amittere possessionem:quòd si nō diu absit, vel protestetur, amittit solùm naturalem, non ciuilem. 2. Si rem sciat ab alio occupatam, & negligat. 3. Si reuersus, statim quidem repetat suam possessionem, sed ab occupante repellatur, nec audeat ei resistere. 4. Si timens repulsam non audeat repetere, aut inuadere possessionem. 5. Si nesciat rem esse suam, & ideò nec censeat illam in bonis suis: tunc enim caret animo possidendi. Hinc per longam obliuionē perditur possessio, vt docet Glossa in cap.11. Clerici. 16.q.4. & colligitur ex L. Furtum. ff. de vsucapionibus. Item si id quod possidemus, ita perdiderimus, vt ignoremus vbi sit, vt habetur L. Si id quod. ff. de acquirend. possess. 6. Si res ita sit occupata, vt nō sit probabilis eius recuperatio. vt si vir valdè sit potens, qui illam occupet; vel mare aut flumen assiduè inundet. quamdiu verò possessor est in ipsa re, vt in domo, vel fundo; aut in conspectu eius; aut saltem propè, ita vt præstò possit adesse cùm opus fuerit, retinet semper rei immobilis possessionem, tum naturalem tum ciuilem. Vide plura apud Gomezium suprà; & ff. tit. de acquir. & amit. possess. 51 *Possessio immobilium amittitur multis modis.*

DVBITATIO XIII.

Quid priuilegij conferat possessio.

RESp. Primò, *Possessio*, si sit bonæ fidei, parit præscriptionem; id est, facit vt res quæ non est tua, elapso certo tempore fiat tua, & omnes fructus percepti. Secundò, Si oboriatur dubium de rei dominio, & adhibita diligenti inquisitione maneat adhuc dubium vtrius sit, melior est conditio possidentis. Tertiò, in iudicio parit præsumptionem dominij. vnde possessor non debet probare rem esse suam; sed alter, qui eam repetit: qui nisi id satis probet, nihil obtinebit. Quartò, 52 *Quos effectus pariat.*

Pos-

Possessor potest armis suam possessionem non solùm naturalem, sed etiam ciuilem tueri, L. 3. ff. de vi & vi armata. & L. 1. C. vnde vi, & cap. Olim, de restit. spoliatorum. vt si foris rediens, inuenias domum tuam, vel agrum ab aliquo iniusto inuasore occupatum, potes illum armis expellere, conuocatis ad id auxilijs necessarijs: seruato tamen moderamine inculpatæ tutelæ. Ratio est, quia hoc non est inuadere alium, sed suam possessionem tueri. sicut enim non teneor pati vt quis me deijciat à possessione naturali domus vel agri; ita neque à ciuili: deiicior autem si non audeo illum expellere. Quintò, Possessor expulsus potest armis suam possessionem repetere, modò id fiat confestim & non ex interuallo; inquit Vlpianus dicta L. 3. vt dum fur rem tuam auferens fugit; dum rediens domum, repulsus es ab iniquo inuasore. *Dicitur autem fieri confestim*, vel *ex continenti*, quod fit quamprimùm commodè fieri potest; spectata rei difficultate & ceteris circumstantijs; vt si auxilia contrahenda essent. vide Sil. Bellum 2. n. 3. Sextò, Si Dominus rei expellat iniustè possessorem à possessione, amittit dominium, & applicatur expulso. Si non sit dominus, tenetur reddere possessionem expulso, & insuper æstimationem eius; vt habemus L. Si quis in tantam 7. Cod. Vnde vi. sed hæc lex, præterquam quòd pœnalis sit, ac proinde non obliget ad hanc restitutionem ante sententiam, non videtur ampliùs in vsu. vt docet Couar. l. 3. variarum c. 16. n. 7. Septimò, Si is qui amisit possessionem, non expellat occupatorem, sed probet illum vi, clàm, aut precariò à se accepisse, adiudicabitur ei possessio, siue ille occupator titulum habeat, siue non. Spoliatus enim ante omnia est restituendus. cap. 1. 2. & multis alijs de restitut. spoliat. & 3. q. 1. & ff. de vi & vi armata. & ff. quod vi aut clàm. & ff. de precario. Si autem nihil horum trium probare potuerit, alter retinebit possessionem. §. Quorum vis. in fine Instit. de Interdictis. Sed agendum erit de proprietate, quòd vulgò de petitorio dicitur.

Si res subtracta erat defuncto, qui illam tempore mortis possidebat; adiudicanda est eius possessio heredi, postquam hereditatem adierit. §. Sequens diuisio. Instit. de Interd. L. 1. ff. & C. Quorum bonorum. nec refert vtrùm clàm subtracta sit, an palàm tradita tamquam heredi vel legatario, cùm talis non esset. Si tamen possessor statim posset ostendere legitimum titulum, non esset priuandus possessione: vt si res vsucapta sit; vt colligitur ex d. L. 1. ff. Quorum bonorum. iuncta Glossa.

CAPVT QVARTVM.

Quibus & in quæ Dominium competat. *Constat* XI. *Dubit.*

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm soli naturæ rationali Dominium competat.

1 RESPONDEO, *Soli naturæ rationali conuenire; scilicet Deo, Angelis, hominibus.* Ratio est, quia fundamentum omnis dominij est intellectus & libera voluntas, quæ soli naturæ rationali insunt. Quod probatur Primò, quia illud est fundamentum dominij, per quod homo habet potestatem disponendi de rebus: hanc autem habet per intellectum & voluntatem: quia per hæc immediatè habet potestatem in suos actus; & per suos actus in res externas. Secundò, quia ratio dominij includit potestatem liberam, & ordinationem in aliquem finem: atqui solius rationis & voluntatis est ordinare aliquid liberè in aliquem finem. Tertiò, confirm. ex Script. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostram, vt præsit piscibus maris, bestijs terræ*, &c. vbi tribuitur homini præfectura & dominium in bestias terræ & pisces maris, ratione imaginis diuinæ; quæ consistit in intellectu & voluntate libera. Vide Franciscum Victoria, relect. de Indis 1. p. n. 20.

2 *Dominium Dei quale.* Deus quidem summum quoddam, absolutissimum, & prorsus independens in omnes creaturas habet dominium, ratione creationis & conseruationis, per quam tota creatura & secundùm substantiam & secundùm omnes suas perfectiones est ex ipso, & per ipsum, & in ipsum. Vnde de omnibus liberè disponere potest prout placuerit; nec cuiquam fiet iniuria: seposita tamen ipsius liberali promissione & ordinatione, quæ quamdam obligationem inducit, non quidem *Iustitiæ* propriè, sed *Fidelitatis*, seu, *Veritatis*; quæ virtus passim in Scriptura *Iustitia* vocatur. de quo plura 1. 2. q. 114. Cumque sit immutabilis, inducit etiam quamdam necessitatem, ita vt aliter disponere nequeat, quàm ordinauit. Hoc dominium Deus neque potest abdicare, neque vlli creaturæ communicare, neque vllam creaturam ab eo eximere: quia titulus eius neque communicari potest, neque ab eo quisquam eximi. Hic enim titulus est creatio & assidua conseruatio causæ supremæ & independentis. Itaque omne dominium quod creaturis communicatur, infinitis partibus est minus; & essentialiter dominio diuino circa vnamquamque rem subordinatum, ab eoque dependens.

Angeli propriè nõ videntur habere dominium, nisi suarum actionum. Possunt tamen etiam dici habere dominium rerum corporalium; quia magnam habent auctoritatem illas administrandi; quæ auctoritas interdum dominium dicitur. Sed hoc dominium non est tale, quale humanum, de quo modo loquimur. Non enim administrant illas vt suas; neque in suum commodum; sed sicut Præfecti Regij Prouincias & Vrbes, Regis nomine. Secùs est de dominio Christi hominis, cui omnia dedit Pater in manus, vt sint ipsius. de quo 3. p. q. 8. 3 *Angelorũ quale.*

Hominibus propriè conuenit hoc dominium in res externas: nam his solis res externæ concessæ sunt, vt de illis liberè disponant ad sua commoda: quod maximè verum est de omnibus rebus sub- 4 *Hominũ.*

sublunaribus. Vnde Psal.8.dicitur, *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues*, &c. Cælestia corpora, etsi condita sint ad hominis ministerium, tamen homo non propriè dicitur illorum dominus; quia nihil circa ea potest disponere, vel mutare: commoditatum tamen quæ ab illis percipiuntur dominus dici potest.

DVBITATIO II.

Vtrùm paruuli ante vsum rationis habeant verum dominium.

6 RESP. Habere verum dominium. vt patet ad Gal. 4. *Quanto tempore heres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omnium.* vbi Apostolus illi tribuit verum dominium hereditatis relictæ. Nec refert quòd careat vsu rationis,& libero arbitrio: quia etsi ad vsum dominij requiratur vsus rationis; non tamen ad dominium ipsum habituale, quod immediatè fundatur in potentijs. quòd autem non possint habere vsum istarum potentiarum, prouenit tantùm ab impedimento extrinseco; scilicet ex redundantia humorum in cerebro. Idem dicendum de amentibus. Vide Victoriam, relectione de Indis n. 21. & 22.

DVBITATIO III.

Vtrùm filijfamilias sub patria potestate constituti habeant dominium, & quarum rerum.

MAgni refert hæc nosse, vt sciamus de quibus validè absque patris consensu possint disponere.

7 Suppono quadruplex genus *peculij* filijsfamilias posse competere, *castrense, quasi castrense, aduentitium, profectitium*: est communis sententia DD. Vide Silu. verbo Peculium. & Nau. c. 17. n.142. *Castrense* dicitur quod in militia, vel occasione militiæ partum, vt stipendia militum, & aliorum qui castra sequuntur; prædæ ex hostibus; donatiua ducum, vel commilitonum; testamenta & legata occasione militiæ; mobilia, à parentibus, vel alijs data eunti ad militiam; vel obsequium Principis, vel in illis versanti; item quæ in obsequio Principis in palatio, & quæ in custodia alicuius arcis acquiruntur. Denique omnia lucra quæ mediante aliquo contractu ex talibus bonis proueniunt.

Quadruplex genus peculij.

Castrense.

Quasi castrense dicitur omne id quod ex beneficio ecclesiastico acquiritur. Imò quidquid acquiritur post clericatum, etiamsi aliàs esset aduentitium, vt expressè habetur Auth. Presbyteros. C. de Episcopis & clericis: quod valdè notandum. Item quidquid acquiritur officio publico, non mechanico, vt Iudicis, Aduocati, Tabellionis; vel professione alicuius artis liberalis; & quod datur intuitu talis functionis, vt libri qui dantur à parente vel alio ei, qui artem professurus liberalem; & quod liberalitate Principis. denique quod ab aliquo datur filiofamilias, vt sit tamquam castrense; seu vt ipse tantùm, non pater, habeat vsumfructum. vocantur hęc quasi castrensia, quia habent priuilegium castrensium, etsi verè castrensia non sint: & quia clerici sunt milites spirituales.

Quasi castrense.

Aduentitium, quod non proueniat à parente, respectu cuius dicitur aduentitium; neque eius causa vel intuitu principaliter datur; (sic enim esset profectitium) sed successione, vel donatione alio intuitu facta, vel industria propria, vel fortuitò ei obuenit; ita tamen vt non sit castrense, aut quasi castrense: vt si inueniat thesaurum; si lucretur negotiando ex pecunia furtiua, aut mutuo accepta; tunc enim lucrum est peculium aduentitium; si in domo parentis aliquid extra ordinem lucretur, præstitis ordinarijs operis ad quas tenetur; si plus lucretur quàm consumit, & insinuet se cupere lucrum: si non insinuat, censetur id concedere amori parentis. de quo vide infrà cap. 12. n. 81. Mortua matre ante patrem, bona materna sunt aduentitia filio respectu patris. Non tamen si pater præmoriatur, eius bona sunt aduentitia filio respectu matris: quia hoc ius oritur ex patria potestate, quā non habet mater in filium. Vide Nau. & Sil. suprà, & Molinam disput. 9. & 232. & L. 4. & 6. C. de bonis quæ lib. in potestate, &c.

Aduentitium.

Profectitium est quod prouenit à parente viuo, vel principaliter & proximè eius causa datur; nec est castrense, aut quasi castrense, vt sunt ea quæ à parentibus conceduntur filijs, vt ea administrent; & quæ dantur filio ab alijs ob amicitiam, vel obsequium parentum: secùs si ob amicitiam vel obsequium filij. L. 6. C. de bonis quæ lib. &c. & Sil. suprà cum Nauar.

Profectitium.

His positis, dico Primò, filiusfamilias habet plenum dominium in peculio castrensi & quasi castrensi; ita vt tota proprietas, & vsusfructus, & administratio horum bonorum sit penes filium. Ita communiter DD. Vide Nau. & Sil. suprà, sunt enim aperta iura. ff. & C. de castrensi peculio. 8

De castrensi & quasi castr. potest disponere.

Hinc sequitur Primò, filium de his posse disponere, non secùs ac si esset paterfamilias, per donationes vel contractus, imò etiam per Testamentum & vltimas voluntates: si tamen sit pubes. i. si expleuerit annum 14. ante enim hoc tempus testari nequit. L. A qua ętate. 5. ff. Qui test. fac. poss. qua de re infrà cap. 19. dubit. 4.

Sequitur Secundò, parentem ex his bonis non posse sibi quidquam vsurpare, nisi quantum necessarium ad alimenta filij, cùm illum ex suis alit: alioquin tenetur ad restitutionem, si filius velit. quòd si filius non speret futurum vt parens restituat, potest vti occulta compensatione, vel mortuo parente petere à coheredibus: quod est notandum.

Dico Secundò, *Peculij aduentitij* filius est dominus directus, seu proprietarius: non tamen habet vsumfructum, seu vtilitatem, quamdiu est sub patria potestate; exceptis aliquot casibus. Primus est, si pater filio condonet vsumfructum. hoc enim non est donare de suis, (quod facere non potest) sed non vsurpare de bonis filij. vnde filius non tenetur hoc conferre in suam legitimam, quando cum fratribus cernet hereditatem paternam. Secundus est, si aliquid donetur filio, ea lege vt parens vsumfructum non habeat: tunc enim filius habebit etiam vsumfructum: vt Nauar. suprà. Tertius, si aliquid ei donetur patre contradicente. nō enim est æquum vt parens ex eo commodum reportet. Quartus, si vsusfructus alicuius rei filio relictus sit: tunc enim parens nihil habe- 9 10

De aduentitio an disponat.

Quibus euentis vsusfructus pertineat ad filium.

habebit. Ratio est, quia super vsumfructum non potest statui alius vsusfructus. nam vsusfructus est ipsa commoditas & vtilitas rei. vnde dicunt Iurisperiti *seruitutis non esse seruitutem*. Quintus; si filius vnà cum patre succedat in hereditate fratris vel sororis. Vide Sil. verbo Peculium. 1. q. 3.

11 His adde 6. casum, Si parens fiat hæreticus. nam hoc ipso filius efficitur sui iuris. c. 2. §. fi. de hæret. in 6. ac proinde redit ad eum vsusfructus, quem pater habebat in bonis aduentitijs filij. Simanchas in Cathol. instit. tit. 9. n. 81. His euentis vtilitas pertinet ad filium; sicut bonorum castrensium & quasi castrensium; & coalescit vsusfructus cum dominio directo. Spectandæ tamen hac in re locorum consuetudines & propria iura. Hinc sequitur, filium de istis extra casus prædictos non posse disponere; quia administratio & vtilitas est penes patrem; potest tamen de istis donare causa mortis, patre consentiente: vt expressè habetur L. Tam is. 25. ff. de mortis causa donat. Non tamen de his testari, etiamsi pater consentiat, nisi ad pias causas. vt patet ex cap. Licet pater. 4. de sepulturis in 6. Potest tamen de castrensibus & quasi castrensibus absolutè testari. vt ibidem dicitur.

12 Dico Tertiò, *Profectitiorum* nullo modo habet dominium; quia dominium directum & vtile est apud parentes: neque filius habet auctoritatem administrandi nisi in eorum vtilitatem. vnde non potest de his quidquam alienare, vel in suam vtilitatem conuertere absque consensu parentis, respectu cuius profectitium dicitur; alioquin furtum committit. Hinc fit vt ob crimen filij hæc bona non possint fisco addici.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm serui habeant dominium aliquarum rerum.

13 RESpondeo & dico Primò, Seruos non videri habere aliquod dominium omnino perfectum & independẽs à potestate dominorum. Probatur Primò, quia Iura expressè dicũt *seruos quidquid acquirunt quauis causa, vel occasione, dominis acquirere*, vt patet Instit. per quas personas cuique acquir. §. Item nobis. & L. Id vestimentum. 25. ff. de peculio. vbi dicitur *Seruum nec esse dominum vestimenti quotidiani; quia qui ab alio possidetur, nihil possidere potest.*

Seruorum dominium non est independens.

Secundò, quia Innoc. 4. in c. Cùm olim. 2. De priuilegijs, dicit *seruum & Monachum in eo esse pares, quòd neuter alicuius rei dominium habeat.* quam sententiam Nau. de Redd. q. 1. monito 10. in praxi & theoria receptam ait.

Tertiò, quia si seruus secundùm se totum quidquid est domini est, multò magis ea quæ habet domini sunt: accessorium enim sequitur suum principale.

14 Hinc sequitur, Dominum non facere iniuriam propriè, si seruo res suas adimat; sicut faceret si ab alio acciperet: quia Ius omnia serui subiecit potestati domini. peccaret tamen dominus, si id quod concessit ei vt proprium, de quo pro arbitrio suo posset disponere, absque iusta causa auferret. id enim, præterquam quòd sit inhumanum, est etiam contra fidem tacitè ei datam. nam dum sic concedit, concedit absolutè & in perpetuum, taciteque promittit non reuocare.

15 Dico Secundò, Possunt tamen serui habere aliquarum rerum dominium imperfectum, ita vt eas non teneantur dominis suis tradere; quamuis domini absque iniustitia possint illos priuare.

Probatur Primò; quia etsi iura concesserint dominis potestatem res seruorum sibi vsurpandi; non tamen idcirco fecerunt seruos incapaces omnis iuris & dominij, instar Religiosorum; nempe vt non possint ea quæ acquirunt occultare, & teneantur ea dominis exhibere. imò credibile est id non potuisse facere: tum quia nulla causa legitima suberat; (vnde ob nullum delictum talis incapacitas hactenus est inflicta) tum quia non est consentaneum humanæ imbecillitati vt tale onus imponatur inuito: esset enim nimis magna occasio peccandi. Secundò, quia serui possunt seipsos redimere. vt patet L. Vix. 53. ff. de iudicijs. vbi seruis datur actio contra dominos, *si dicant se suis nummis redemtos, & non manumissos contra placiti fidem.* Casus autem præcipui, in quibus potest 16 seruus aliquod dominium comparare, videntur esse isti.

Lex non potest seruos ita reddere incapaces vt sunt professi.

1. Si dominus expressè vel tacitè consentiat vt possit aliquod peculium habere.

Quibus euentis serui sibi acquirant.

2. Si seruo aliquid donetur, vel legetur ea conditione vt ad dominum non perueniat: tunc enim si dominus vsurparet, hoc ipso amitteretur.

3. Si relinquatur seruo absolutè & sine conditione, non tamen intuitu domini, v. g. ob industriam, vel officium exhibitum: hoc enim videtur dari vt non sit domini, sed tantùm serui.

4. Si ei aliquid detur in compensationem iniuriæ illatæ: compensatio enim fit vt ex ea solatium capiat, loco doloris quem passus est; non vt dominus eius inde ditescat. vnde contra omnem humanitatem esset hoc ei auferre.

5. Si aliquid lucretur sua pecunia: sicut si filius lucretur peculio castrensi vel quasi castrensi. lucrum enim subit eamdem rationem quam sors, quando quis nomine suo eam exponit.

6. Si aliquid sibi subtrahat sine domini incommodo, quod liberè poterat consumere vel expendere; aut præter opera præscripta quædam alia faciat ex quibus quæstum colligat.

17 Ex his patet multum interesse inter Monachos & seruos quoad dominij rationem. etsi enim in eo conueniant quòd neutri habeant dominium omnino perfectum; tamen Monachi nullum omnino in particulari habent, vt statim dicemus, & præterea sunt omnino incapaces; serui verò sunt capaces, & preterea habẽt aliquod dominium imperfectum, ratione cuius possunt sua auctoritate rebus suis vti & frui, easque alienare absque domini consensu. & quamuis potestati domini aliquo modo subiectum sit, esset tamen inhumanitas & abusio quædam herilis auctoritatis, si hac potestate dominus vteretur. Vide Nauar. de Redditib. q. 1. monito 10. & 11. & Petrum Nauar. l. 3. de Restit. c. 1. n. 217.

Discrimen inter dominium serui & Monachi.

Notandum tamen est, multos DD. concedere seruis verum & perfectum dominium in plerisque casibus suprà dictis; eisque fieri veram iniuriam obligantem ad restitutionem, si dominus res ipsis concessas auferat. Iura autem, quæ tradunt seruos quidquid acquirunt domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina

Sententia mitior.

Disput. 38. Posset etiam addi, Iura illa consuetudine esse mitigata: & hoc malim in praxi. Itaque posset seruus vti occulta compensatione, si dominus ei res suas abstulisset.

DVBITATIO V.

Vtrùm Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.

18 *Sententia Nauarri.* NAuarrus commentario 2. de Regularibus. n.3. 34.& alibi, docet ne ipsis quidem congregationibus Religiosorum, quæ possunt habere reditus & bona immobilia in communi, competere dominium propriè talium bonorum; sed solùm administrationem: dominium autem consistere apud solum Christum dominum. Idem docet de omnibus clericis respectu bonorum ecclesiasticorum, in apol.q.1.monito 24.& sequentib. In eadem sententia est Maior in 4.d.24.q.6.Ratio præcipua est, quia hæc bona passim in Iure vocantur *patrimonium Christi.* Sed contraria sententia est communis DD. pro qua,

19 Dico Primò, Religiosi professi possunt in communi habere dominium bonorum temporalium, ita vt ipsa congregatio vero dominio illa possideat.

Conuentus Religiosorum habet dominium. Probatur Primò, ex Conc.Trid. sess.35.c.3. de Regularibus, vbi conceditur *omnibus monasterijs & domibus tam virorum quàm mulierũ etiam mendicantium, exceptis Franciscanis, (nempe Capucinis & Minoribus de obseruantia) vt deinceps bona immobilia eis possidere liceat.* atqui non propriè dicitur *possessor*, qui solam habet administrationem, sed qui dominium.

Secundò, Quia Nicolaus III. Extrau. Exijt, docet *dominium rerum quibus Franciscani vtuntur, ad Papam pertinere, non autem ad eorum congregationem*; vbi insinuat in alijs religionibus quibus licet habere bona in communi, dominium pertinere ad ipsas congregationes.

Respondet Nauarr.comm.2.n.3.per *dominium* ibi intelligi *Ius administrandi.*

Contra; quia sedes Apostolica plus iuris in illa bona, quàm sit Ius administrandi, habere videtur. nam potest ea pro suo arbitratu illis auferre & dare alijs absque iniuria; quod non potest in ea bona quorum tantùm habet administrationem. Non enim potest vnius monasterij bona sine iusta causa dare alteri monasterio, vel ecclesiæ absque peccato iniustitiæ; cuius ratio non est alia, quàm quòd non habeat illorum dominium, sed solùm Ius administrationis.

Tertiò, Quia communis sententia DD. est, *Monachum quidquid acquirit, non sibi acquirere, sed monasterio*: vt docet Innocent. communiter receptus in c. Cùm olim. 2. de priuilegijs. atqui hoc improprijssimè diceretur, si solùm ius administrandi, non autem dominium monasterio acquireretur.

Quartò, Si communitas non haberet dominium horum bonorum, vel id proueniret ex Ecclesiæ ordinatione, vel ex vouentium intentione, vel ex intentione donantium. sed ex nullo horum potest prouenire: neque enim vlla est talis ordinatio Ecclesiæ, quæ communitatem faciat incapacem dominij: neque intentio vouentium est, vt per votum paupertatis, aut professionem excludant dominium à communitate; sed tantùm à singulis in particulari: neque intentio fidelium donantium hæc bona, est transferre dominium illorum in quemquam alium quàm in ipsos ordinum conuentus; sicut qui dat pauperi eleemosynam, non intendit transferre dominium in alium quàm in pauperem. vide Franciscum Sarmentum de Redditibus Eccl.p.1. cap.1.n.21.& 22.

Aduerte tamen, hoc dominium non ita esse absolutum & independens vt sæcularium: Primò, quia annexum habet onus vt non possit alienari, (saltem quoad bona immobilia & mobilia pretiosa quæ seruando seruari possunt) nisi in commodum religionis; sed debeat transmitti ad posteros: sic enim illorum conuentui donatum est, & sacris Canonibus constitutum, vt religio perseuerare possit. qua in re est simile maioratibus, qui etsi alienari non possint, tamẽ vero dominio possidentur. Secundò, quia ob legitimam causam, per Papam (qui est summus administrator omnium ecclesiasticorum bonorum) potest ipsis adimi, & aliò transferri, relictis tamen ad vitam necessarijs: vt patet tum ex praxi quotidiana, tum quia hac mente à fidelibus censentur donata monasterijs: vt si cultus diuinus in ipsis deficiat, possint per summum Ecclesiæ dispensatorem melioribus vsibus applicari. Ad rationem Nauarri respondebitur infrà. 20 *Hoc dominium est limitatum, & affectũ.*

Dico Secundò, Religiosi professi solemniter, sunt in particulari omnino incapaces omnis dominij, vsusfructus, possessionis, & similis iuris rerum temporalium, mobilium, & immobilium; ita vt nemo ex illis aliquid suo nomine, seu tamquam proprium tenere possit. Est certa, & communis Doctorum. 21

Probatur Primò, ex cap. Non dicatis. 12. q. 1. *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia.* Desumptum est ex regula D. Augustini. Scripsit in illud Nauar. commentarium secundum de Regularibus.

Secundò, Ex capitulo, Cùm ad monasteriũ. 6. de statu monachorum. vbi Innocentius III. sic ait, *Prohibemus districtè in virtute obedientiæ, sub obtestatione diuini iudicij, ne quis mon chorum proprium aliquo modo possideat.* Et infrà dicit *nec Papam in eo dispensare posse.* & cap. Monachi. 2. eodem tit. Concil.Lateran. ait; *Qui peculium habuerit, nisi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta administratione permissum, à cõmunione remoueatur altaris,* &c.

Tertiò, Ex Conc. Trid. sess. 25. c. 2. *Nemini regularium, tam virorum quàm mulierum liceat bona immobilia, vel mobilia cuiuscumque qualitatis fuerint, etiã quouis modo ab eis acquisita, tamquam propria, aut etiam nomine conuentus possidere, vel tenere: sed statim ea superiori tradantur, conuentuique incorporentur.* Ratio est, quia Religiosus per solemnem professionem non solùm spoliauit se omni dominio; sed etiam se incapacem omnis dominij & iuris temporalis fecit. etsi enim voto simplici paupertatis non amittas dominium, nec etiam eius fias incapax; tamen voto solemni amittis, & incapax redderis.

Vnde autem votum solemne paupertatis hanc vim habeat, quæri potest. de quo infrà cap.41. dub.8. Nunc tamen breuiter Dico, Ex ordinatione Ecclesiæ hanc vim habere. quod ex eo constat quia non habet eam præcisè ex natura voti; vt patet 22 *Votum solemne reddit incapacem ex vi ordinationis Ecclesiæ.*

tet in voto simplici, quod nôn minùs est efficax in ratione voti, quàm solemne; & tamen numquam potest inducere hanc incapacitatem. Neque etiam ex intentione vouentis: si enim voueas in religione non approbata à Sede Apostolica, quantumuis intendas te reddere incapacem dominij: tamen incapax non fies: nemo enim suo arbitratu se potest reddere incapacem. Vnde non relinquitur aliud quàm ordinatio Ecclesiæ, statuentis vt professio in religione approbata hunc effectum habeat. Simile est in incapacitate matrimonij, per solemne votum castitatis inducta.

Dices, Suprà n. 21. dictum est Papam non posse concedere vt Monachus *proprium* habeat; atqui si ex constitutione Ecclesię proueniret quòd non sit capax dominij, Papa posset ei proprium concedere; quia potest in Ecclesiæ constitutione dispensare.

Quomodo non potest habere proprium seu dominium.

Resp. *Proprium* dupliciter accipi potest. Primò, vt significet dominium, quod in se & sui vsu sit omnino independens ab arbitrio Superioris, & tale proprium non potest concedere: quia essentiæ status regularis repugnat. Nam ex vi voti paupertatis, & ipsa dominij retentio, & eius vsus arbitrio Superioris subijcitur; ita vt si Religiosus dominium retineat, illud secundùm se & sui vsum debeat assiduè à nutu Superioris dependere, vt infrà cap. 41. dubit. 9. ostendemus. Itaq; constante Religionis natura, hoc proprium concedi nequit. De tali loquitur Pontifex d. Cap. Cùm ad monasterium. 6. & Concil. Lateran. loco citato.

Secundò, potest accipi generatim, vt comprehendat etiam dominium, quod in se, & in sui vsu à Superioris arbitrio dependet. & hoc modo Papa potest *proprium* seu dominium concedere. tale enim proprium cum essentia Religionis non pugnat, vt infrà loco notato dicetur. & huius *proprij* incapacitas ex Ecclesiæ constitutione prouenit, non ex ipsius voti natura, aut vouentis intentione, vt ostensum est.

23 Addo, Ecclesiam etiam absque professione posse aliquem incapacem dominij & matrimonij reddere; vt videre est in ijs, qui in nostra Societate cooptantur in Coadiutores formatos, siue spirituales, siue temporales; qui etsi professionem non faciant, tamen per formulam suorum votorum redduntur incapaces & dominij & matrimonij; ita statuente Sede Apostolica. Simili modo, qui in gradum Scholasticorum vel Coadiutorum post biennium admittuntur, fiunt inhabiles ad matrimonium, eiusdem Sedis Apostolicæ decreto, quæ hanc incapacitatem & inhabilitatem votis illorum adnexuit. Ex supradicta propositione

24 infert Nauar. lib. de Redditibus. q 1. monito 10. & 12. & commentario 2. n. 2. Religiosum professum nullius rei habere dominium, ne vestis quidem, qua induitur, aut panis quo vescitur; sed quidquid habet, esse penitus subiectum administrationi Superioris; sine cuius consensu nihil omnino habere possit.

Consectaria. Peccat religiosus peccato proprietatis.

25 Vnde Sequitur Primò, Peccare mortaliter, si aliquid notabilis momēti recipiat & retineat, sine tacito vel expresso consensu Superioris. Secundò, Si donatione, vel alio modo tale quid alienet, sine Superioris consensu; & eum, qui accepit, teneri ad restitutionem. Tertiò, Si abscondat, ne Superior sciat. Quartò, Si possideat aliquid tamquam proprium, nolens illud permittere Superioris dispositioni; aut murmurans tamquam iniuria affectus, dum ei adimitur. Ratio est, quia hæc omnia, dum absque consensu Superioris fiunt, sunt actus dominij independentis, & iuris proprietarij; qui per votum paupertatis religiosæ redduntur illiciti; vt quibus votum & professio violetur.

Dixi *Religiosos esse incapaces dominij rerum temporalium*; quia iurium & bonorum spiritualium possunt habere dominium vel quasi dominium. Nam regulares beneficiarij habent dominiū, vel quasi dominium & possessionem suorum beneficiorum; & possunt agere nomine proprio ad eorum dominium obtinendum, & ad adipiscendum, retinendum & recuperandum eorum possessionē. Similiter simplex Religiosus potest agere nomine proprio, super iure eligendi sibi competente, & iure alimentorum, & iure manendi in tali vel tali monasterio. de quo vide Nauar. q. 1. de Redditibus, monito 9. & commentario 2. de Regularibus. Ratio est, quia Religiosi per votum paupertatis non renuntiant bonis spiritalibus, nec iuribus prædictis, aut honoribus, qui pro talibus debentur; sed tantùm temporalibus; vt docet D. Th. 2. 2. q. 186. a. 7. ad 4. & Caietan. ibid. 26

Non sunt incapaces iurium spiritualium.

Dico Tertiò, Quidam Religiosi non professi, sed tamen per solum votum simplex acceptatum ab Ecclesia facti verè Religiosi, non sunt incapaces dominij: sed retinent illud quamdiu Superiori videtur; non tamen possunt habere vllum vsum suorum bonorū, vel aliorum, sine Superioris consensu. Patet ex constitutione Greg. XIII. edita hac de re anno 1584. quæ incipit, *Ascendente domino*, &c. Tales sunt Scholastici approbati, & Coadiutores, emissis votis post biennium probationis, in Societate IESV. 27

Religiosi nō professi.

Vbi Notandum est, non esse de essentia paupertatis Religiosæ vt reddat hominem dominij incapacem, vel etiam vt dominio priuet, sed tantùm vt priuet potestate vtendi, ita vt absque Superioris consensu non possis vlla re vti, vel de vlla disponere; & illo volente tenearis etiam eius dominium abdicare. Ratio est, quia parui momenti est dominium, cuius vsus ita est impeditus & dependens, & alienatio sic obstricta & debita. dominium enim rerum non æstimatur nisi propter vsum & potestatem disponendi: vnde si potestas vtendi & disponēdi ita impediatur in aliquo per votum ac si non esset dominium, sanè talis meritò Religiosæ paupertatis cultor est censendus. nihil enim amplius habet in rebus temporalibus potestatis, quę in actum possit exire, quàm is qui dominio caret.

Essentia paupertatis Religiosæ.

Hinc sequitur Primò, Talem, si alicuius rei, etiamsi sua sit, vsum vsurpet, absque Superioris consensu tacito vel expresso, peccare mortiferè, si res sit notabilis momenti; quia non secùs est priuatus potestate vtendi quàm si sua non esset. Secundò, Si de ea disponat in alium, per donationem, testamentum, vel aliter absque consensu Superioris, non solùm peccare mortaliter, sed etiam dispositionem esse irritam. Cuius ratio est, quia per votum paupertatis à legitimo Superiore acceptatum priuauit se potestate disponendi suo arbitrio, solumque retinuit potestatem disponendi ex arbitrio & consensu Superioris. vnde si hic consensus desit, dispositio erit irrita; idque multo maiori ratione quàm dispositio 28

Cōsectaria.

Dispositio est inualida absque Superioris consensu.

sitio Prælati de re Ecclesiæ est irrita, si fiat absque consensu Capituli. Simili modo dispositio pupilli est irrita absque consensu tutoris. etsi enim totum dominium sit in pupillo; tamen hoc dominium est impeditum, translata potestate disponendi in tutorem. Simili modo dominium talis Religiosi est impeditum, ita vt non possit exire in actum, nisi dependenter à voluntate Superioris. concessa tamen potestate disponendi, potest disponere in quasuis pias causas: nec Superior potest illum ad hanc vel illam restringere; vt ex Constitut. constat.

29 *Religiosi Beneficiarij.* Dico Quartò, Religiosi beneficiarij vt Abbates, Priores, Præpositi, Commendatores, & similes habentes beneficia regularia vel sæcularia, etsi nullum habeant dominium; habent tamen ius administrandi & dispensandi fructus suorum beneficiorum, tum ad sui status congruam sustentationem, tum ad alias pias causas. Id enim iure & consuetudine est eis concessum, quamdiu illa beneficia obtinent; vt probat Nauar. comment. 2. de Regular. n. 10. quamuis Franciscus Sarmiento prima parte defensionis, monito 11. contrarium teneat. de quo plura infrà cap. 41. dubit. 11.

Quomodo religiosi possint expendere. Ex his sequitur, Religiosum factum Abbatem, Commendatorem, vel Episcopum, etsi possit expendere in vsus proprios necessarios & decentes, & ad pias causas; non tamen posse expendere in res vanas, aut ditare suos amicos; & si fecerit, teneri ad restitutionem: similiter & eos, qui illa acceperunt. Ratio est, quia omnium istorum bonorum non est dominus; sed solùm administrator & dispensator, habens tantummodò ius ad expendendum illa bona iuxta præscriptum Canonum, & Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni vel Ecclesiæ reliquerunt. Vide Nauar. q. 3. de Redditibus, monito 17. & 33.

30 *Concessio bonorum stabilium.* Dico Quintò, Superiores religionum non possunt alicui regulari concedere vlla bona stabilia, (vt sunt fundi, redditus, ædium locationes) etiam ad vsum dumtaxat vel administrationem. colligitur ex Trid. sess. 25. c. 2. de regularibus, vbi sic habetur, *Nec deinceps liceat Superioribus bona stabilia alicui regulari cōcedere, etiam ad vsumfructum, vel vsum, administrationem, vel commendam. Administratio autem bonorum monasteriorum vel conuentuum, ad solos officiales eorumdem ad nutum Superiorum amouibiles, pertineat.* Nauar. comment. 2. de Regular. n. 15. & 18. *Sententia Nauarri.* putat hoc decretum solùm continere ius commune, esseque declarationem capituli *Cùm ad monasterium*: ac proinde solùm prohiberi concessionem superfluam, aut ad quosuis vsus etiam prophanos. sed longè verius est hîc nouum ius contineri, & introduci; idque tum ad tollendos abusus, qui ex hisce cōcessionibus bonorum immobilium sequi solent; tum propter speciē proprietatis, dum regulares talia bona tamquam sua videntur administrare, & fructus in quosuis vsus exponere. Itaque etiamsi non sit contra votum paupertatis aut contra ius commune, habere cum facultate Superioris, cumque assidua ab eius nutu dependentia, talium bonorum administrationem & vsum ad quasuis pias causas; tamen Concil. id in posterum prohibet, & vult ad solos officiales horum administrationem deinceps pertinere; vt apertè colligitur ex responsis Illustrissimorum Cardinalium, qui præsunt dubijs circa decreta Concilij Tridentini oborientibus, qui ne nobilissimis quidem personis id concedere voluerunt, hoc Concilij decreto permoti.

Hinc sequitur, etsi census vitales possint permitti pro alimentis & vsibus necessarijs eorum, qui monasterium ingrediuntur; tamen horum administrationem non posse ipsis concedi; sed solis officialibus; quamuis eorum fructus vsibus destinatis impendantur. Illi quoque, pro quibus relicti sunt, nihil sibi iuris in illis vindicare possunt. Vnde Superior potest illos etiam in alios vsus expendere, modo tamen aliunde satis ipsis prouideat. Pontifex tamen cuiuis Religioso potest talium bonorum liberam administrationem & vsum concedere; modò tamen id fiat ad causas pias: quia cùm sit supra Concilium, potest in eius præceptis dispensare; de quo 2. 2. q. 1. a. 10. 31 *Census vitalium administratio.*

Aduerte tamen, si alicubi talis administratio rerum mobilium vel immobilium ad vsus necessarios concederetur, non teneri religiosos ea Superioribus sponte tradere; nisi constaret alia ratione, ex communi penu (vt fit vbi perfecta vitæ communio seruatur) ipsis prospectum fore. vnde multis locis possunt excusari. nisi enim hoc modo illis esset prouisum, plerumque necessarijs rebus destituerentur, maximè vbi Abbatiæ dantur in Commendam, vel malè per Prælatos administrantur. Si tamen à Superiore legitimo alia ratio certa institueretur, per quam iuxta formam vitæ communis, ipsorum necessitatibus satis foret consultum; non possent huic reformationi resistere, etiamsi illam priorem rationem in ingressu inuenissent. 32 *An teneantur sponte cedere.*

Dico Sextò, Possunt tamen Superiores concedere aliqua mobilia suis subditis ad vsus necessarios, & etiam ad opera pia. Est communis sententia DD. v. g. vestes, libros, & similem supellectilem, (hæc tamen debet esse statui paupertatis accommodata, et omni carens superfluo, vt Conc. inquit) & etiam aliquam pecuniam, præsertim ad vsus certos & determinatos. Vtrùm ad vsus suos, vel pios indeterminatè concedi possit, dubium est. Verius videtur posse; quia hoc neque est contra professionem paupertatis, neque vllo iure vetatur. 33 *Aliqua mobilia possunt concedi, etiā pecunia.*

Dices, Conc. Trid. etiam mobilium possessionem hisce Religiosis prohibere videtur. 34

Resp. Concilium loqui videtur initio capitis de eis bonis, quæ nondum erant incorporata monasterio, aut sine iusta licentia Superioris à Religiosis obtinebantur: nam immediatè pòst tantùm vetat ne Superiores concedant stabilia, nulla facta mentione mobilium. Expedit tamen ob periculum proprietatis & abusus talia non concedi, nisi ad vsus omnino definitos.

DVBITATIO VI.

Vtrùm Clerici non religiosi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum.

NOtandum ex Nau. q. 1. de Redditibus monito 19. *Beneficiarios sæculares tria genera bonorum habere posse*; *Patrimonialia*, qualia sunt quæ ipsi hereditate, vel industria, vel donatione, vel alio modo, quo laici solent, sibi acquirunt. *quasi patrimonialia*; quæ ipsi acquirunt vt Clerici, ministeriis 35 *Tria genera bonorum Clericis.*

sterijs Clericorum absque beneficio; vt celebrando, concionando, canendo, confessiones audiendo, Vicaria temporali: item quæ assignantur alicui ad honestam sustentationem ab Episcopo vel Pontifice. *merè Ecclesiastica*: vt sunt ea quæ recipiuntur ratione Canonicatus, Decanatus, vel alterius beneficij titulo. His positis,

36 Respondeo & dico Primò, Clerici nō religiosi habent verum dominium bonorum patrimonialium, & de illis vt laici possunt disponere. est communis DD. Ratio est, quia per Clericatum vel Ordinem neque fiunt incapaces dominij, neque etiam se abdicant dominio, neque se obligant ad patrimonialia in pias causas expendenda.

37 *Possunt liberè disponere de bonis quasi patrimonialibus.* Dico Secundò, Clerici etiam habent absolutum dominium quasi patrimonialium; neque tenentur ea magis in vsus pios expendere quàm bona patrimonialia. Ita Couar. in cap. Cùm in officijs. de testamentis n. 4. Nauarrus & alij. Ratio est; quia hæc dantur vt stipendium quoddam sustentationis, & veluti merces ratione operis præstiti; vt de ijs disponant prō arbitrio: non enim fideles qui hęc tribuunt, intendunt illis vllum onus imponere; sed permittunt liberrimæ illorum dispositioni; sicut permittunt operarij arbitrio vsum mercedis quam ei persoluunt. Nec refert quòd hæc stipendia interdum longè excedant operam; quia liberè à fidelibus dantur. Vnde si alicui pro vno Sacro dentur 10. aurei, non minùs fiet illius pecuniæ absolutus dominus, quàm is, cui datur vnus dumtaxat regalis. si enim pauper fit absolutè dominus eleemosynæ, quæ ei datur sine onere, etsi ea magna sit; cur Clericus non fiat dominus stipendij, quod ei liberaliter pro aliquo opere constituitur? Vide Nauar. q. 1. de Redditibus, monito 19. & 39. vbi docet contra Innocentium, hæc bona æquari patrimonialibus; ac proinde clericos de illis liberè disponere.

38 Vnde sequitur, si de his viuant, vel expendant in pias causas, posse tantumdem accipere ex redditibus beneficij, deque eo tamquam de patrimonialibus disponere; quia cùm habeant ius accipiendi totam sustentationem ex beneficio, non tenentur viuere ex alijs suis bonis. vnde si ex alijs viuant, possunt vti compensatione, accipiendo tantumdem ex beneficio. Rursus cùm alia bona non teneantur absolutè in opera pia expendere; si sic expenderint, poterunt vti compensatione ex bonis beneficij, quæ alioquin in talia opera conferre debuissent; vt docet Nauarr. monito 32. nisi fortasse intenderint non vti compensatione: quod non est præsumendum; nisi id expressè intenderint, & voluerint sibi libertatem illam disponendi adimere. Nemo enim se priuat iure suo, nisi volens.

39 *Pars sustentationi necessaria.* Dico Tertiò, Episcopi, Canonici, & alij beneficiarij, quod ad eam partem fructuum attinet, quæ congruæ eorum sustentationi est necessaria, ita fiunt domini, vt non magis teneantur ex ea erogare ad opera pietatis, quàm ex bonis patrimonij. est ferè communis sententia Theologorum, etsi multi Canonistæ dissentiant. Ratio est, quia hæc pars est iusta merces eorum, qui Ecclesiæ seruiunt. qui enim Ecclesiæ seruit, iure potest ex bonis Ecclesiæ viuere. Vnde sequitur, si quid velint ex hac parte sibi detrahere, posse de eo disponere sicut de bonis sæcularibus: quia nullam habent obligationem particularem cur hęc potiùs quàm sæcularia bona sua in pauperes vel pias causas teneantur impendere: vt rectè docent Couar. in c. Cùm in officijs n. 2. Nauar. de Reddit. q. 1. monito 30. Sotus l. 10. q. 4. a. 3. concl. 6. Si enim liberè poterant hæc in suos vsus conuertere; cur, si seipsos fraudare, & parciùs viuere velint, vel reseruatis fructibus beneficij vti patrimonialibus, non possint eos fructus cuiuis alteri donare? Idem sentit Couar. de his redditibus quos dignissima, inquit, mercede Iustitiæ, & laboris impensi in regimine Ecclesię, recipit is, qui Ecclesię curam gessit; vt Pastor, Lector Capituli, Scholasticus, Decanus Christianitatis, & similes: quod etiam ex proposit. 2. satis constat. est enim iusta laboris merces, iustumque stipendium.

Dices, Concil. Trid. sess. 25. cap. 1. omninò 40 interdicit ne Ecclesiastici consanguineos ditare *Obiectio.* studeant de redditibus ecclesiasticis.

Resp. Concilium non loquitur de ijs, quæ quis sibi hoc modo subtraxit, vel quæ iusto labore promeritus acquisiuit; (hæc enim non censentur fructus beneficij, sed propriæ industriæ; vt rectè notat Nauar.) sed loquitur de iis, quæ tantùm ratione beneficij obueniunt, & sustentationi redundant.

Notandum hìc ex Nauarro, monito 45. sicut *In cōgruēti sustentatione possunt dari tres gradus.* iustum pretium rerum non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem: (datur enim infimum, medium, & summum) ita etiam congrua sustentatio suos gradus habet. quare sicut quiuis iustè potest rem vendere pretio summo seu rigido; ita potest insumere quod ad summum conuenientis sustentationis est necessarium: ac proinde si quid velit huic detrahere, poterit de eo disponere. v. g. infimum congruæ sustentationis sit 500. medium 600. summum 700. si velit vti infimo, & expendere tantùm 500. in se suamq; familiam alendam poterit 200. condere, vt liberè de eis disponat.

Sed tota difficultas est de ea parte fructuum, 41 quæ non est vlli gradui conuenientis sustentationis necessaria, sed superflua: vt si percipis 1000. *De parte quæ excedit latitud. congruæ sustent.* florenos ex tuo Canonicatu, è quibus 500. omninò sufficiunt, ita vt facilè 500. quotannis recondas; quęritur vtrùm efficiaris dominus illorū 500. ita vt non tenearis ex iustitia in opera pia expendere? Sunt duæ celebres sententiæ. Prior est Nauarri, qui lib. de Redditibus ecclesiasticis summis *Sententia Nauarri.* viribus nititur ostendere, Clericos non esse dominos illius portionis redundantis; sed solùm dispensatores; ita vt ex iustitia teneantur expendere in pias causas. si secùs fecerint, obligari ad restitutionem in opera pia ex aliis bonis, quæ pleno iure retinent: sicut œconomus bona domini sui contra intentionem illius expendens, ad restitutionem tenetur. Idem docent multi Theologi, Alexander Halensis 3. p. q. 36. nu. 5. a. 2. Richardus in 4. d. 45. q. 1. circa 3. principale. Henricus quodlib. 8. q. 27. Hi expressè dicunt Clericos fructuum Ecclesiasticorum solùm habere vsum, non proprietatem, Maior in 4. d. 24. q. 6. vbi etiam dicit nullum Doctorem ante ipsius ætatem contrarium tenuisse: in quo tamen fallitur. Gabriel in 4. d. 15. q. 8. a. 2. & Paludanus dist. 24. q. 3. sub finem, inclinant in hāc sententiam tamquam probabiliorem & dictis Sanctorum conformiorem: etsi fateantur alteram esse probabilem. Thomas Waldensis tom. 1. lib. 4. cap. 42. & quatuor sequētibus. Petrus Soto de Instruct. Sacerdotum, p. 2. lect.

lect.3.vbi dicit: *Primò omnium constat ex decursu totius Ecclesiæ ab Apostolis, & ipso iure diuino, bona omnium Ecclesiarum, cum Christi sint, meritò etiam pauperum esse; nec vlla ratione, aut potestate humana fieri posse, vt licitè in alios vsus quàm Ecclesiasticos & pauperum expendi possint.* & infrà; *Contrarium credimus errorem esse grauissimum; saltem contra bonos mores, & Iustitiam: & quidni etiam contra Scripturam?*

In eadem sententia sunt plerique Canonistæ, vt ostendit Nauar. Tract.2. de Reditibus, monito 7. & Sarmiento p.2. de Reditibus cap. 1. & seq. etsi in quibusdam minutis inter se discrepent. Eamdem tenet Franciscus Turrianus in quadam Epist. ad Episcopum Laodicensem, quam refert Nauar. Tract. de Redit. q.3. monito 35.

Altera sententia huic ex diametro aduersatur; Clericos beneficiarios esse absolutè dominos omnium prouentuum, quos ex beneficijs percipiunt, etiam partis illius redundantis. hanc docent passim recentiores.

42 *Sententia Nauarri est valdè probabilis.* Dico Quartò, Sententia Nauar. qua parte tenet beneficiarios non ita esse dominos partis superfluæ, quin ex Iustitia teneantur eam in opera pia expendere; adeò vt si in alia insumpserint, obligentur ad restitutionem, est valdè probabilis, sacris canonibus & rationi valdè consentanea. Primò, quia est multorum Theologorum & omnium pænè Canonistarum, vt Nauarr. ostendit. Secundò, quia multi Canones dicunt eam partem, quæ sumptibus necessarijs superest, esse pauperum; & ex bonis Ecclesiæ vnam quartam deberi pauperibus; vt patet 12.q.2.

Tertiò, quia fideles non contulerunt tantas opes in Ecclesiam vt Ecclesiastici soli illis fruerentur: sed vt ex illis caperent quod decenti sustentationi necessarium; & reliqua in pauperes aliaque pia opera conferrent: ergo acceperunt illa bona cum tali onere. quare etsi dominium omnium fructuum accipiat, tamen accipiunt cum hoc onere, vt quod superest in pauperes expendant. Hanc sententiam tamquam tutiorem, iudico in praxi beneficiarijs consulendam. Nihilominus

43 *Altera verior.* Dico Quintò, Verius videri, post erecta beneficia, certosque prouentus singulis Titulis assignatos, Beneficiarios effici absolutè dominos omniũ illorum prouentuum; ita vt quamuis partem superfluam profanè expenderint; tamen ad restitutionem pauperibus vel alijs pijs causis nõ teneantur: peccare tamen mortiferè, si hanc partem in opera pia non expenderint. ita passim DD. huius temporis. Tradit hanc sententiam Sotus lib.10. de Iustitia q.4. a.3. & 4. & videtur esse sententia D. Thomæ q.185. a.7. vt conatur ostendere Sotus & Sarmiento, quamuis Nauar. illum à se stare contendat. Adrianus in 4. Tract. de Restit. §. Pro clariori conclu.2. & 4. Couar. in cap. Cùm in officijs. de Testam. Franciscus Sarmiento de Reditibus p.2. cap.1. & 2. & p.4. & alij multi recentiores. Dixi *post erecta beneficia*, quia antequam essent instituta, & singulis sua portio assignata, alia erat ratio. tunc enim omnes oblationes & redituum prouentus erant bona communia: nam Clerici viuebant in communi, sicut modò Religiosi; & singulis dabatur ab Episcopo, qui omnium erat administrator, quantum cuique opus: quæ superabant, conferebantur in pauperes, vel in alios pios vsus: vt colligitur ex Canonibus 12.q.2. Vnde tunc nemo habebat dominium, nisi eius partis quam in singulos dies consumendam accipiebat. Verùm processũ temporis, refrigescente charitate multa exorta sunt incommoda; vel quòd non possent ita communiter pacificè inter se viuere; vel quòd plerique maiores commoditates expeterent; vel quòd nollent se statui ecclesiastico sub tanta disciplina, tamque tenui diæta mancipare. Itaque sensim beneficia & præbendæ institutæ, certique prouentus annui singulis annexi, ex quibus copiosè, seorsim, & pro suo arbitratu possent viuere.

Nunc probatur prior pars, *Ipsos fieri absolutè dominos omniũ prouentuum.* *Fieri dominos prouentuum.* Primò, quia Canones id satis apertè indicant: nam cap. vnico, de Clerico non residente in 6. dicitur, *Qui diuinis officijs non intersunt, (nisi infirmitas seu iusta & rationabilis necessitas, aut euidens Ecclesiæ vtilitas releuet) non sunt domini quotidianarum distributionum; neque faciunt eas suas; sed ad restitutionem sic perceptorum obligantur.* Supponunt ergo alios, qui intersunt, fieri dominos: quòd si isti fiunt domini quotidianarum distributionum, cur non etiam aliorum prouentuum? præsertim cùm omnes dentur propter diuinum officium, siue publicè, siue priuatim dicendum?

Respondet Nauarrus & Canonistæ, *esse dominos* quoad fidelem administrationem. Sed hæc expositio est extorta; nam sic etiam Abbates essent *domini* suorum prouentuum, quod nemo dixerit. Secũdò, Conc. Trid. sess.22. c.3. De reformatione *statuit, vt in omnibus Ecclesiis cathedralibus & collegiatis tertia pars prouentuum, omnium dignitatum, personatuum, & officiorum, in distributiones diuidatur; vt scilicet qui eas obtinent, si personaliter competẽtes ibi seruitium quolibet die statuto non impleuerint, illius diei distributionem amittant, nec eius quoquo modo dominium acquirant; sed fabricæ vel alteri loco applicetur.* Tertiò idem sess. 23. c. 1. De reformatione *statuit, vt Episcopi, qui vltra tres menses (nisi vrgente necessitate) absunt à suis Ecclesiis, fructus non faciant suos pro rata temporis absentiæ: sed teneantur fabricæ vel pauperibus erogare.* Idem statuit de alijs curam animarum habentibus. His & alijs locis apertè insinuat Conc. beneficiarios, si præstent quod debent, fieri integrè dominos omnium suorum prouentuum.

Altera pars, *quòd non teneatur ad restitutionem, etsi profane expendant*, videtur sequi ex dictis. Si enim absolutè sunt domini, cur teneantur ad restitutionem? quisque enim rei suæ est moderator & arbiter. 44 *Non teneri ad restitutionem.* Idem sentire videtur D. Th. q. 185. a. 7. vbi cùm ex can. De reditibus. 12.q.2. ostendisset reditus Ecclesiæ & oblationes fidelium in quatuor portiones esse diuidendas, ex quibus prima danda sit Episcopo, secunda fabricæ, tertia pauperibus, quarta Clericis; subdit, *Probatur ex D.Th.* *Si ergo distincta sint bona, quæ debent in vsum Episcopi cedere, ab his quæ sunt pauperibus, & ministris, & cultui Ecclesiæ erogãda, & aliquid sibi retinuerit Episcopus de his, quæ sunt pauperibus eroganda, vel in vsum ministrorum, aut in cultum diuinum expendenda; non est dubium quin contra fidem dispensatoris agat, & mortaliter peccet, & ad restitutionem teneatur. De his autem, quæ sunt specialiter suo vsui deputata, videtur esse eadem ratio quæ est de proprijs bonis; vt scilicet propter immoderatum affectum & vsum, peccet quidem si immoderata sibi retineat, & alijs non subueniat,*

ueniat, sicut requirit debitum charitatis. hæc ille. vbi videntur deesse hæc verba, *non tamen ad restitutionem teneatur*, vt notat Sotus: quia hanc redditionem requirit illud *quidem*; alioquin est oratio imperfecta & ἀνανταπόδοτος. idem postulat illa oppositio, quam statuit inter portionem ipsius vsui specialiter deputatam, & inter portiones alijs deputatas, quarum solùm est dispensator. deinde, etiamsi illa verba non addantur; tamen satis manifestè res ipsa videtur insinuari, dum ait eamdem esse rationem de bonis specialiter ipsius vsui deputatis, & de proprijs seu patrimonialibus. quod non est ita intelligendum quasi Episcopus possit vtraque eodem modo expendere, dum superflua sunt & honestæ sustentationi redundant: id enim falsum est, & contra Conc. Trident. sess. 25. cap. 1. de reform. & contra multos Canones antiquos, quibus iubentur Ecclesiastici, quæ ipsis superant in causas pias erogare. Denique repugnat communi prudentum iudicio. quis enim dixerit, cui quotannis viginti, triginta vel plura aureorum millia redundant ex fructibus ecclesiasticis eum posse de illis ita liberè disponere vt de sæcularibus? Itaque illud accipiendum quoad dominium & immunitatem à restitutione in vtroque bonorum genere; vt colligitur ex verbis præcedentibus in corp. art. Item quoad hoc, quòd non teneatur illa, nisi necessitate vrgente, in pauperes erogare: qua non vrgente liberum ei sit in alia pia opera insumere. In his igitur est eadem ratio bonorum patrimonialium & fructuum ecclesiasticorum alicui specialiter deputatorum. non tamen negat D. Thomas quin absolutè teneatur superflua bonorum ecclesiasticorum vel in pauperes vel alia opera pia erogare, & quidem strictiori Iure quàm superflua bonorum sæcularium; vt colligitur ex resp. ad 2. Vbi solùm permittit de illis bonis dari consanguineis, quãtum necesse est vt non egeant. Aliter hunc locum exponit Sarmiento & Sotus: sed meo iudicio non rectè; quia sequeretur Episcopum vanè insumendo 50. millia aureorum superflua ex reditibus Ecclesiæ, non plus peccare quàm tantumdem insumendo ex sæcularibus.

45 *Probatur ratione.* Idem Probatur ratione. Primò, Nemo cogendus est ad restitutionem alicuius rei, nisi constet esse alienam, vel lege iustitiæ alteri debitam: atqui nulla ratione, vel auctoritate cõstat Beneficiarios vel non habere dominium omnium suorum prouentuum, vel aliquam partem horum lege iustitiæ alteri deberi: ergo non sunt ad restitutionem cogendi. Maior patet ex Reg. Iuris, *In dubio nemo spoliandus est iure, quod possidet.* &, *In pari causa potior est conditio possidentis.* Minor probatur, quia hoc neque potest conuinci ex modo donationis fideliũ, quo hęc bona ad Ecclesiam translata sunt; neque ex Ecclesiæ præcepto, aut dispositione. non ex modo donationis; quia non constat fideles, qui hæc bona contulerunt, sub hoc modo & hac conditione donasse, vt Ecclesia lege iustitiæ teneretur, ex ijs quæ ministrorum honestæ sustentationi superessent, pauperes alere, vel alia opera pia promouere, vt diuersa opinio supponit. quamuis enim fideles intẽderint vel desiderauerint vt hoc fieret, tamen valdè credibile est eos Ecclesiæ talem obligationem non imposuisse: tum quia non dubitabant quin Episcopi & Prælati qui illa administrabant, id sponte sua essent abundè facturi, quod eos passim tam solicitè facere videbant: tum quia modestiores, & in suos Superiores reuerentiores erant, quàm vt illis auderent huiusmodi obligationem imponere; præsertim cùm hæc darent in redemptionem suarum animarum, vel vt seruorum Dei preces & suffragia consequerentur; vel ad cultus diuini amplificationem.

Non ex modo donationis.

Confirmatur, Quia bona Ecclesiæ à fidelibus relicta, vel sunt decimæ, vel prædia, vel census, vel dominia pagorum, oppidorum, prouinciarum, &c. atqui nullum genus horum videtur relictum cum tali onere: nisi fortè in particulari aliqua donatione id expressum sit: ergo generatim non est putandum tale onus esse impositum. Minor probatur, Nam quod ad Ius decimarum attinet; fideles ratione illius non potuerunt Ecclesiæ vllam obligationem erga pauperes imponere: decimæ enim debentur illi lege Iustitiæ, ratione administrationis spiritalium; vt communiter Doctores tradunt, & docet D. Th. q. 77. a. 1. Ratio est, quia tenetur populus lege Iustitiæ eos qui ipsi spiritalia administrant, pro dignitate sustentare: idque lumine naturali constat, etiam apud Ethnicos. porrò ad hanc sustentationem Ecclesia ab initio determinauit decimam fructuum partem, exemplo Legis veteris: vbi etsi longè pauciores essent Leuitæ & Sacerdotes, aliíque sacrorum ministri; minor quoque esset eorum dignitas, minor labor, minor sacrorum sumptus; tamen decima pars fructuum, præter primitias & oblationes, à Deo constituta & præcepta fuit: neque ipsis vlla obligatio Iustitiæ ad superflua in pauperes eroganda fuit imposita. Itaque decimę (de quibus tamen maximè est quæstio) post illam determinationem non dantur libera fidelium voluntate, sed soluuntur lege Iustitiæ; sicut tributa Principibus. quare non potuerunt fideles vllam obligationem Clericis ratione decimarum, quo ad modum expendendi superfluos illarum fructus, imponere. verùm de his infrà, cap. 39. Dub. 1. & 2. *Diuersa bona Ecclesiæ.* *Decimæ.*

Dominia, prędia, & census proueniunt quidem ex libera fidelium donatiǫne; non tamen videntur donata cum tali onere; dominia enim data sunt Ecclesiæ ad splendorem & auctoritatem: prædia & census, ad fundationem Ecclesiarum vel Monasteriorum, eorumque conseruationem, ad augmentum cultus diuini, ad erectionem alicuius beneficij, ad satisfactionem pro peccatis, ad alimenta ministrorum Ecclesiæ, & aliorum in communi viuere volentium; vt constat ex multis can. 12. q. 1.

Non ex ordinatione Ecclesiæ. Sed neque ex dispositione Ecclesiæ constare potest Beneficiarios ad restitutionem malè expẽsorum teneri. Primò, quia nusquam id in canonibus clarè explicatur; cùm tamen sit res maximi momenti, vt quæ ad omnes Beneficiarios pertineat, & summopere ad publicam ædificationem, & pauperum subuentionem faciat. sanè si vel ex natura rei, vel ex Ecclesiæ præcepto obligantur, id clarè debuisset per Summos Pontifices, vel Concilia œcumenica, aut prouincialia exprimi, nec tanta iniquitas tolerari: cùm in rebus multò minoribus & per se clarioribus id fecerint; ne quis prætextu ignorantiæ se posset excusare. v. g. Eum teneri ad restitutionem, qui diuino officio non interesset, vel preces canonicas, aut partem earum aliquando prętermitteret, aut à sua residentia supra tres menses emaneret; & alia id genus: vt videre est in Conc. Lateran. sub Leone X. Conc. Trident.

Trident. & varijs Canonibus 12. q. 1. & q. 2. & alibi.

46 Secundò probatur, quia Ecclesia non rescindit pacta, vel donationes quibus Beneficiarij fructus redundantes alienant, vel profanè aut vanè expendunt: quod tamen omnino facere deberet, si putaret eos pauperibus stricto iure deberi. Hanc enim prouidentiam & curam ipsa pauperum causis debet; vt si quid lege Iustitiæ eis debitum sit, præstari curet, & debitores, si opus sit, compellat; sicut in testamentis & pijs legatis facere consueuit. Eamdem debet suis subditis; Clericis & laicis: vt nec illis permittat quod pauperum est alienare, nec his retinere. Et sanè mirum esset Ecclesiam permittere tantam iniustitiam, & non compellere ad restitutionem; sicut administratores alienorum compelli solent, si illa in suos vsus conuerterint, vel malè expenderint: maximè cùm causa pauperum sit in primis fauorabilis. Hæ sunt præcipuæ rationes pro hac sententia. qui plures desiderat, videat Franciscum Sarmiento de Reditibus p. 4. ca. 1. vbi 12. rationes adfert: sed ferè iam dictis continentur.

47 Tertia pars, *quòd mortaliter peccent, si expendant illam portionem redundantem in vsus profanos, vel ad ditandos amicos*, est communis sententia DD. vt fatetur Sarmiento. & Probatur Primò, quia est contra districtum Ecclesiæ præceptum. Nam Concil. Trid. sess. 25. c. 1. de reformatione, sic ait, *omnino enim eis interdicit* (Episcopis sancta Synodus) *ne ex reditibus Ecclesiæ, consanguineos familiarésve suos augere studeant; cùm & Apostolorum canones prohibeant ne res ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed si pauperes sint, eis vt pauperibus distribuant.* & infrà, *Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem non solùm in quibuscumque ecclesiastica beneficia, tam sæcularia quàm regularia obtinentibus, pro gradu suæ conditionis obseruari, sed etiam ad S. E. R. Cardinales pertinere decernit.*

Esse peccatũ lethale.

Conc. Trid.

Vbi Notanda primò sunt illa verba, *omnino interdicit*, quibus apertè insinuatur strictum præceptum.

Notandum secundò, Non solùm ipsos reditus, sed etiam redituum fructus, *res ecclesiasticas*, & *res Dei* vocari. quod ex eo liquet, quòd Episcopi non reditibus ipsis, sed fructibus eorum consanguineos locupletare soleant: fructus quoque, non reditus in pauperes distribuantur. Denique quia hoc præceptum extēditur ad omnes minores Beneficiarios, quorum pauci administrationem habent, nisi suorum beneficiorum; qui si reditus ipsos in consanguineos transferre vellent, omnes illis obsisterent. Vnde etiam constat Concilium loqui non solùm de fructibus alienis, quorum habent solùm administrationem; sed etiam de iis qui mensæ Episcopali sunt applicati.

Cur dicantur esse res Dei.

Dicuntur isti fructus esse *res Dei*; quia sunt destinati tum ab Ecclesia, tum à donatoribus, vt ad honorem & cultum Dei impendantur: quo modo etiam decimæ dicuntur esse Dei. quæ causa sufficiens est vt Ecclesia singulis possit imponere præceptum, ne ex his consanguineos ditare studeant, aut vanè expendant. Idem probari potest ex antiquis Can. quibus præcipitur, vt portio fructuum & oblationum, quæ Episcopo, Clericis & Fabricæ non esset necessaria, distribueretur pauperibus; quod à temporibus Apostolorum multis sæculis seruatum est, & à varijs Pōtificibus & Concilijs confirmatum: cui ordinationi Ecclesia per erectionem beneficiorum, & per hoc quòd singulis suæ partis administrationem permisit, derogatum noluit: sed potiùs voluit ei per singulos, pro cuiusque facultate, satisfieri. quare sicut Episcopi, cùm illa administrarent, tenebantur portionem ceteris non necessariam, pauperibus seponere: ita Beneficiarij, qui in illā administrationem ex parte successerunt, tenentur ea, quæ sibi redundant, in vsus pauperum, vel saltem in pias causas, quando graues necessitates non occurrunt, seponere.

Secundò probatur, Nisi Ecclesiastici obligarentur superflua in pios vsus impēdere, valdè improuidè faceret Ecclesia tantam affluentiam fructuum illis permittendo. quid enim hoc aliud esset quàm dare illis ansam & instrumentum luxus, libidinum, superbiæ; & frustrari pia fidelium vota? deberet potiùs bonam partem illis detrahere, & inde alia bona opera instituere.

Tertiò, Clerici ratione gradus, quem obtinent in Ecclesia, sunt veluti patres & tutores pauperum & orphanorum: ergo peculiari nexu charitatis & misericordiæ tenentur illis opem ferre. Confirmatur; quia eleemosyna sæpè est necessaria ad bonum spirituale in subditis cōseruandum; vt quando pudicitia virginum ratione paupertatis periclitatur: aut aliqui ad furta & latrocinia se conuertunt. Ergo Ecclesiastici, (maximè Episcopi & parochi) qui ex officio bonum spiritale subditorum procurare debent, partem prouentuum suorum præ ceteris in opera pietatis impendere tenentur. vide Sotum lib. 10. q. 4. a. 4. conclus. 2. & 3. Verùm hæc ratio non probat extra tales casus teneri illos sub peccato mortali præcisè ratione superflui. Itaque præcipua ratio, cur tam strictè, extra necessitatem grauem corporalem vel spiritalem proximi teneantur superflua illa in pauperes, vel opera pia impendere, est Ecclesiæ præceptum: quo semoto, etsi nonnulla sit inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Contra 1. & 2. partem propositionis quintæ, qua parte astruit dominium absolutum Beneficiariorum, eosque à restitutione liberat, sunt multa argumenta ex Canonibus & Patribus, vt videre est apud Nau. q. 1. de Redit. Monito 21. 22. 23. vbi habet 17. rationes: quarum præcipuas attingemus.

Obiectiones.

Obijcitur Primò, Multi Patres & Pontifices in suis Canonibus dicunt bona Ecclesiæ *esse patrimonium Christi, res Dei, bona pauperum: & Clericos tantum esse dispensatores & procuratores bonorum Ecclesiæ:* vt videre est 12. q. 1. & 2.

Resp. Dicuntur *patrimonium Christi*; quia propter Christum, & ad cultum Christi sunt donata. 48
Dicuntur autem *bona pauperum*; tum quia omnia superflua dicūtur esse pauperum, vtpote pauperibus eroganda: (qua ratione Hieron. etiam de sæcularibus dicit, *aliena rapere conuincitur, qui vltra necessaria retinere probatur*, vt habemus d. 42. can. Hospitale) tum quia peculiari ratione Clerici ex his bonis pauperibus subuenire debent: tum denique quia hæ sententiæ referendæ sunt maximè ad illud tempus, quo nondum beneficia erant diuisim erecta, sed viuebatur in communi: tūc enim verè erāt bona pauperum, non laicorum propriè, sed Clericorum, qui tunc pauperes erant, & in particulari nullum habebāt dominium, sed communiter omnia possidebant; & aliqui ex illis erant bono-

Patrimoniũ Christi & bona pauperum quomodo dicãtur.

bonorum communium administratores, sicut in monasterijs. Nos autem agimus de tempore post erecta beneficia & bona diuisa.

49 Obijcitur Secundò, Multi canones iubent fructus redituum ecclesiasticorum, & oblationes fidelium diuidi in quatuor partes, & vnam tribui Episcopo, alteram Clericis, tertiam fabricæ, quartam pauperibus. Ita habemus can. de Reditibus, qui est Simplicij, & can. Vobis, can. Concesso, & can. Quatuor, qui sunt Gelasij; item can. Cognouimus, can. Mos est, qui sunt Gregorij primi & habentur 12.q.2. atqui in plerisq. locis non videtur quidquam assignatum pauperibus; sed solùm Episcopo, Clericis & fabricæ: ergo portio pauperum permixta est prouētibus Clericorum & Episcoporum: ac proinde tenentur ex Iustitia illam in pauperes conferre. ea autem portio censebitur esse pauperum, quæ ipsorum statui non est necessaria. Nec satisfacit si dicas canones illos intelligendos de bonis vsque ad illud tempus donatis; non autem de donandis in posterum: quia Gregorius expresse iubet *vt siue de præteritis redditibus, siue de his quæ in posterum obuenient, quartæ secundùm distributionem canonicam dispensentur.*

Resp. Ex istis canonibus satis conuinci Clericos teneri præcepto Ecclesiæ ijs locis, vbi pauperibus sua quarta non est assignata, quæ sibi redundant, erogare: non quòd ex Iustitia hæc pauperibus debeantur; sed quia sacri canones iubent vt ipsis ex Ecclesiæ redditibus quarta portio detur: vt habetur can. Mos est, 12.q.2. Vnde cùm passim in bonorum ecclesiasticorum diuisione & beneficiorum erectione nihil pauperibus videatur assignatum; dubitandum non est quin obligentur Beneficiarij singuli pro sua parte. diuisis enim bonis, simul diuisa est obligatio his bonis ordinatione Ecclesiæ imposita. Non enim Ecclesia voluit (sicut antè diximus) per erectionem beneficiorum & bonorum diuisionem hanc obligationem extinguere, vt satis ex Conc. Trident. sess. 25. cap. 1. de Reform. constat.

Dices, Hospitalia ex his bonis videntur constituta: ergo pauperibus sua quarta est assignata.

Resp. Negando antecedens; pleraque enim alia ratione sunt erecta, ita vt bonis Ecclesiasticorum nihil sit detractum. & quamuis constaret alicubi ex hisce bonis erecta esse, nihilominùs superflua tenentur in pauperes vel alias pias causas, quæ numquam desunt, impendere; quia hæc est mens canonum, & intentio fidelium.

50 Obijcitur Tertiò, Clerici non possunt de bonis ecclesiasticis testari: ergo non sunt domini. antecedens patet cap. Relatum, 12. & cap. Ad hæc 8. tit. de Testamentis. & Confirmatur; quia agri, domus & similia acquisita bonis Ecclesiasticorum pertinent ad Ecclesiam, non ad ipsos Clericos; vt patet ex can. Placuit, 12.q.3. qui est Concilij Carthaginensis Tertij, & ca. Sacerdos, 12.q.4. ex Concilio Toletano ix. item ex toto tit. de peculio Clericorum. ergo pecunia, qua acquiruntur hæc bona, ad eos non pertinet.

Resp. Hinc tantùm sequi vsum dominij in certis actibus impediri; sicut in impubere. meritò autem in condendo Testamento impeditur, tum quia par est vt quod ipsis superest relinquatur Ecclesiæ: tum quia hac ratione auocantur à studio accumulandi, & incitantur vt in vita ad pios vsus erogent. Nunc tamen consuetudine tandem obtentum vt testari possint. de qua infrà cap. 19. Dub. 4. Ad Confirmat.

Resp. Neg. consequent. quia Ecclesia potuit statuere vt si aliqua immobilia comparentur pecunia Ecclesiastica, ea cedant in dominium Ecclesiæ; nimirum ne Clerici opibus congerendis instar sæcularium inhiarent, sed potiùs suam pecuniam in pauperes conferrent. Vide plura apud Nauar. suprà, & Sarmiento, 3. p. de Reditibus ecclesiasticis cap. 2. quæ quia difficultatem non habent, omitto.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Clerici habeant dominium bonorum immobilium Ecclesiæ & supellectilis sacræ.

RESP. Nemo in particulari habet dominium bonorum immobilium Ecclesiæ, vel supellectilis sacræ, sed cœtus Ecclesiasticorum cuiusq. Ecclesiæ habet dominium bonorū suæ Ecclesiæ; sicut conuentus Monachorum habet dominium bonorum monasterij: cum his tamen limitationibus. 51

Pontifex administrator vniuersalis bonorum ecclesiasticorū.

Primò, vt Pontifex tamquam caput omnium Ecclesiarum & conuentuum Ecclesiasticorum habeat supremam omnium administrationem: de quo vide Nauarr. in cap. Non liceat, De spolijs Clericorum. §. 3. Secundò, vt si sit necessarium, vel valdè expediens ad commune bonum Ecclesiæ, possit Pontifex ea ad alios vsus, & etiam ad alias diœceses transferre. sic videmus interdum bona ecclesiastica Principibus sæcularibus concedi ad Ecclesiæ vtilitatem. absque tamen iusta causa id facere non potest: quia non est dominus, sed administrator; ac proinde leges fidelis dispensatoris seruare debet. prima autem lex est publica Ecclesiæ vtilitas. Tertiò, vt conuentus Ecclesiasticus cuiusque diœcesis teneatur illa ad posteros transmittere, nec possit ea vendere, vel extinguere pro arbitrio. quod vinculum prouenit partim ex decreto Ecclesiæ, partim ex donatorum dispositione, qui voluerunt ea perpetuò esse cultui diuino dicata. Vide Adrianum in 4. de Restit. §. Pro clariori. & Turrecrem. lib. 2. de Ecclesia c. 113.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm omnia homine inferiora cadant sub eius dominium.

RESP. Res omnes externas vsibus humanis subiectas, cadere sub dominium hominis, idque iure naturæ; vt agros, montes, flumina, plantas, bestias, metalla, & similia. Cælorum autem & astrorum propriè non sumus domini: etsi enim propter nos condita sint, vt nostris vsibus famulentur; tamen non sunt nobis ita subiecta vt de illis possimus disponere; sicut res inferiores, quas contrectamus & aptamus ad nostra commoda. Sumus tamen domini effectuum, vt luminis, caloris, auræ salubritatis; quia his vtimur quodammodò, sicut alijs rebus externis. Alio tamen modo possumus dici domini cælorum & astrorum, quia in obsequium nostrum facta sunt. Vide D.Th. 1.p.q.96.a.2. 52

53 Aduerte tamen, cùm dicitur hominem iure naturæ habere dominium in res inferiores, non esse id ita intelligendum quasi singuli habeant completum dominium à natura; sed quia potestatem habent res inferiores occupandi, & earum dominium completum comparandi. hoc enim ius cuique à natura concessum in rem quamlibet, vt eam occupare, sibique vindicare possit, si ab alio antè occupata non fuerit.

Quo modo iure naturæ dominus sit.

DVBITATIO IX.

Vtrùm homo cadat sub dominium alterius hominis.

54 RESpondeo, & dico Primò, Iure naturæ non habet homo dominium in alterum hominem. Ratio est, quia omnes homines naturæ conditione sunt pares; cùm sint eiusdem naturæ, ex eodem parente, & ad eundem finem conditi. & quamuis quidam à natura sint magis apti ad imperandum, alij ad seruiendum, (qua ratione Aristoteles 1. lib. Polit. c. 1. & 3. dixit *quosdam natura seruos, quosdam dominos*) nemo tamen natura est *seruus* propriè. cuius signum est, quòd in statu naturæ integræ nulla futura fuerit seruitus, vt communiter docent Patres, Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 15. & Gregorius lib. 21. Moral. cap. 11. quia seruitus est pœna peccati.

¶ Quo modo quidā natura serui, quidam domini. Nulla seruitus in statu innocentiæ.

55 Dico Secundò, Iure tamen gentium, & ciuili potest quis effici seruus; idque multis modis, vt statim dicemus. Patet ex Scriptura, Exodi 21. Leuit. 25. Deuter. 20. & 21. vbi variæ leges præscribuntur de varijs seruitutum generibus. & Apostolus 1. Cor. 7. *Seruus vocatus es? non sit tibi curæ.* Vnde constat etiam Christianos posse esse seruos, non solùm gentilium, sed etiam Christianorum; de quo vide Gratianum dist. 54. vbi habet multa decreta de seruis Christianis.

56 Dices, Seruitus est contra naturam; ergo. Respondeo, Non est ita cōtra naturam vt sit contra rectam rationem vel præceptum naturale; sed dicitur esse contra naturam, quia est contra primæuam naturæ conditionem, secundùm quam, cùm omnes essent recti & sine peccato, iniquum fuisset si alter alterum seruituti subiecisset. nunc autem, supposito peccato, est secundùm rationem: sicut vti pharmacis, & cruciatibus afficere homines, est cōtra primam naturæ constitutionem; non autem est contra rationem, supposito morbo vel peccato. docet hoc D. Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 15. *Rationalem factum ad imaginem suam noluit nisi irrationalibus dominari; non hominem homini, sed hominem pecori. conditio quippe seruitutis, iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam Scripturarum legimus seruum, antequam hoc vocabulo Noë iustus peccatum filij vindicaret. nomen itaque istud culpa meruit, non natura,* &c.

Seruitus quo modo contra naturam.

DVBITATIO X.

Vtrùm homo sit dominus vitæ suæ & membrorum.

57 RESp. & dico Primò, Hominem non esse dominum, sed solùm custodem vitæ suæ membrorumque, & quasi vsuarium: dominium verò horum esse apud solum Deum. Ita passim DD. D. Th. q. 64. a. 1. Caiet. in summa, verbo Homicidium. Victoria relect. de homicidio n. 21. Sotus l. 4. de Iustitia q. 2. a. 3.

Homo vitæ vsuarius eam tenens precariò.

Probatur ex Scriptura, Deuter. 32. vbi insinuatur diuinæ potestatis esse, posse occidere, & vitam concedere, *Videte quòd ego sim solus, & non sit alius deus præter me: ego occidam, & ego viuere faciam.* i. habeo ius & potestatem occidēdi. Sapientiæ 16. *Tu es domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.* Idem docuerunt non solùm Doctores Christiani, sed etiam Philosophi. Cicero de senectute refert Pythagoram dixisse, *Nemini fas esse iniussu Imperatoris summi Dei, de præsidio & statione vitæ discedere.* Eadem est sententia Aristotelis l. 5. Eth. c. 10.

Ratio est, Primò, quia dominium non est nisi in res eas, quas nostra industria nobis possumus adsciscere: has enim sicuti possumus acquirere, ita etiam relinquere: atqui vitam nemo sua industria potest acquirere. Secūdò, quia vita est fundamentum omnis dominij humani: antequam enim vitam accipiat nullius dominij est capax, quia non est: ergo par non est vt ipsa sub dominium cadat: sicut fundamentum omnium accidentium non potest esse quid accidentarium. Tertiò, quia dominium non est nisi in res distinctas: vita autem & membra non sunt quid distinctum à nobis, sed pars nostri vel substantia.

Cur homo non sit vitæ suæ dominus.

Dico Secundò, Neque Princeps, neque etiam Respublica est dominus vitæ suorū subditorum, vel seruorum. Sequitur ex dictis, & Confir. Primò, Exodi 21. *Qui percusserit virga seruum vel ancillam, & in manibus eius mortui fuerint, criminis reus erit:* nempe homicidij. Secundò, propriū veri dominij est rem pro arbitratu suo posse perimere, etiam voluptatis causa: atqui solus Deus pro arbitrio potest interficere etiam innocentes, non autem Respub. ergo Respub. nō habet dominium in vitam hominis. Tertiò, nemo est dominus suorum membrorum, sed solùm custos & gubernator, vt ostensum est: atqui quisque priuatus se habet ad Rempub. vt membrum & pars, ex qua vnà cum alijs partibus ipsa veluti vnum corpus constat: ergo non habet dominium in priuatos. 58

Nec obstat quòd Principes possint interficere malefactores, & exponere subditorum vitam in bello: quia id faciunt non vt illorum domini; sed vt custodes tranquillitatis & boni publici: sicut homo vt custos vitæ suæ resecat membrum putridum, & exponit partem pro salute totius.

DVBITATIO XI.

Vtrùm homo sit dominus suæ famæ, & honoris.

CAiet. infrà q. 73. a. 2. negat. cùm enim fama sit bonum medium inter vitam & res externas, potiùs censet eam collocandam cum vita, cuius domini non sumus, quàm cum rebus externis, quarum domini sumus. Idem videtur sentire Sil. ver. Detractio q. 3. 59

Sed dicendum est hominem esse verè dominum famæ suæ, sicut rerum externarum. colligitur ex D. Th. infrà q. 64. a. 5. ad 3. vbi docet *Hominem licitè posse disponere de seipso, quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam; sed transitum de hac vita ad aliam non subiacere libero eius arbitrio.*

Homo famæ suæ dominus.

&c cla-

& clariùs q.73.a.4.ad 1. vbi docet *in cuiusque arbitrio esse pati detrimentum suæ famæ, nisi hoc vergat in detrimentum aliorum.* Idem docet Sotus l.4. de Iustitia q.2.a.3. & Adrian.in 4. quæst. de restitutione, circa finem. Couar. l.2. variarum c.2. n.8. & alij recentiores.

Probatur Primò, Quia homo famam & honorem, post vitam diuinitus acceptam, sibi acquirit & auget, sicut res ceteras: ergo est illius dominus vt ceterarum.

Secundò, Quia nisi esset dominus, non posset eius restitutionem condonare: (nemo enim condonare potest quod non est suum) atqui certum est posse condonare eius restitutionem. Nec obstat (quod contra hanc rationem obijcit Adrian.) quòd possimus cōdonare mutilationem membri, cuius tamen non sumus domini: quia si membrum posset restitui sicut fama, nō possemus condonare. quòd igitur condonamus, est satisfactio pro illata iniuria, & restitutio pecuniaria pro dāno secuto: non autem propriè restitutio membri.

Potest homo aliquādo se infamare.

Tertiò, quia in multis casibus possumus nos infamare. Primò, ad petendum consilium. Secundò, ad nostri humiliationem; sicut latro ille apud Climacum gradu 4. qui publicè grauissima crimina confessus est. Tertiò, ad vitandum peccatum superbiæ vel aliud. Quartò, quando iniustè aliquem infamauimus, tenemur restituere ipsi famam, etiam cum nostra infamia, si opus est; atqui si non essemus famæ domini nihil horum liceret: sicut non licet seipsum occidere, mutilare, vulnerare, ob horum finium aliquem.

Contrà Obijcitur Primò, Eccles. 41. *Curam habe de bono nomine*, &c. ergo non licet famam negligere. Resp. Non licet eam negligere sine iusta ratione: hinc tamen non sequitur hominem non esse eius dominum: quia etiam pecuniæ sine iusta causa profundi non debent.

Obijcitur Secundò, D. Aug. lib. De bono viduitatis c. 22. dicit *conscientiam nostram esse necessariam nobis, famam proximis, ac proinde crudelem esse qui famam negligit.*

Resp. Fama nostra tripliciter potest esse proxi- 60

Tripliciter fama nostra proximis necessaria.

mis necessaria. Primò, quando ex nostra fama ita pendet fama proximi, vt ex nostra infamia illius infamia sequatur: sicuti ex infamia Monachi sequitur infamia quædam monasterij. Secundò, quando fama nostra est necessaria vt proximo præstemus officium ei strictò iure debitum, sicut fama personæ publicæ, Episcopi, Parochi, Abbatis, necessaria est vt benè regat subditos. & in his duobus euentis, multorum iudicio contra Iustitiam peccat, qui se infamat: non quia præcisè seipsum fama priuat; sed quia ex consequenti proximo nocet, vel inferendo infamiam vel se reddendo ineptum ad ei impendendum debitum officium. Tertiò, quando non ex officio, sed solùm ex charitate proximo prodesse tenemur, & per infamiam ad hoc reddimur inepti; tunc solùm contra charitatem peccat, qui se infamat: sicut contra charitatem peccat, qui pecuniam, qua pauperibus prodesse poterat, abijcit. Hæc de dominio vitæ & famæ; cetera dicentur infrà cap.9. de Homicidio. & cap.11. de Detract.

CAPVT QVINTVM.

De modo acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes sunt: vbi de mancipijs, venatione, piscatione, aucupio, thesauris.

Constat Dubitationibus 18.

DVBITATIO PRIMA.

Quomodo facta sit prima rerum diuisio seu distinctio dominiorum.

Occupatio. Sortitio.

1 RESPONDEO, Hæc distinctio facta est partim *occupatione*, partim *sortitione*. hi enim sunt primi modi acquirendi dominij. Nam posteri Adæ in hunc mundum veluti in amplissimam domum opibus refertam venientes, vt quisque prior aliquid occupasset, ita quoque dominus illius efficiebatur. quòd si dubium erat vter prior occupasset, vel si ante occupationem plures ad idem aspirabant, sorte decidebatur. Similiter post diluuium, filij Noë alij aliam terræ partem, maximè post linguarum confusionem occupauere; vel sorte diuisere: vt patet Gen.10. & 11. Deinde crescente genere humano, illæ partes multipliciter rursus, & propè in infinitum sectæ, diuisæ & distractæ sunt.

DVBITATIO II.

Vtrùm hæc diuisio dominiorum licita fuerit, & commoda humano generi.

D. Thom. q. 66. a. 1. 2.

RESP. Post peccatum hæc dominiorum diui- 2
sio non solùm fuit licita, sed etiam salutaris generi humano.

Quòd licita fuerit, est certò tenendum. Nam ex multis Scripturę locis cōstat licitè aliquid tamquam proprium possideri: & contrarium est hæresis quorumdam, qui vocati sunt Apostolici, vt refert D. Aug. hæresi 40. & Epiphanius hæresi 61. *qui asserebant hominem non posse saluari, nisi viueret*

Apostolici & Pelagius fas non esse possidere proprium.

instar Apostolorum, nudus ab omni diuitiarum proprietate. Idem docuit Pelagius, vt colligitur ex Augustino epistola 106. quæ est ad Paulinum.

Fuisse vtilem diuisionem rerum.

3 Quòd etiam *commoda generi humano*, Probatur Primò, Si possessiones mansissent communes, relictæ fuissent incultæ; tum quia homines facilè negligunt communia, tanquam parum ad se pertinentia; maximè autem curant propria, iuxta illud Aristotelis, *Amabile bonum, cuique autem proprium*; tum quia quisque fugit labores, præsertim abiectos & graues, (quales sunt in agricultura & rebus mechanicis) sectaturque otium & dignitatem. quamobrem quisque alteri talium rerum curam & procurationem reliquisset.

Maior esset perturbatio si res mansissent communes.

Secundò, Si mansissent communes, mundus arderet perpetuis contentionibus & bellis: quia plerumque plures concurrerent ad eandem rem occupandam, qui se mutuò conarentur impedire: & potentiores plerumque omnia raperent. nec meum & tuum (quæ dicuntur esse potissima causa dissentionum) tunc minùs fuissent quàm modò: quisque enim conatus fuisset rem communem, dum ea vtendum esset, facere suam; sicque assiduò rixæ & pugnæ inter homines extitissent. his incommodis per diuisionem vtcumque occursum est: multò enim pauciores & rariores sunt nunc occasiones, quàm tunc fuissent: (vnde Gen. 13. cùm essent iurgia coorta inter familiam Abrahæ & Loth communiter pascentes, diuisione regionis conciliati sunt) quamuis ob hominum prauitatem non omnia incommoda vitari potuerint. Denique id ipsum Aristoteles lumine naturæ ductus docuit lib. 2. Polit. c. 2. & 3.

Obiectiones.

Obijcitur Primò, *Iure naturæ omnia sunt communia*, vt habetur cap. Ius naturale, d. 1. ergo etiam post peccatum omnia debent esse communia.

Sententia Scoti.

In statu innocentiæ cōmunitas rerū non fuit præcepta.

Respondent quidam, in statu innocentiæ *omnia* Iure naturæ debuisse esse communia, sed hoc ius post lapsum esse reuocatum, & ideo potuisse fieri diuisionè. Colligitur ex Scoto in 4. d. 15. q. 2. a. 1. conclus. 1. & 2. Sed contrà Primò, quia etsi communitas rerum valdè fuerit consona statui innocentiæ; nullo tamen præcepto diuino vel naturali vetabantur inducere diuisionem: quia Deus res istas inferiores hominum dispositioni subiecit, & ex hac diuisione nihil incommodi secutum fuisset. nam singulis relictū fuisset quod abundè sufficeret: & quiuis cum altero libentissimè ex rebus suis communicasset. Secundò, non rectè dicitur Ius naturæ abrogatum: tum quia est immutabile & perpetuum, vtpote immutabilem rectitudinem continens: tum quia Ius nō dicitur reuocari ex eo quòd cesset eius obligatio in aliquo ratione alicuius circumstantiæ mutatæ: (alioquin Ius naturale, quo teneor opitulari in extrema necessitate constituto, reuocaretur eo ipso, quo cessat illa necessitas, quod est absurdum; semper enim manet illud ius & illud dictamen, etiamsi defectu materiæ hîc & nunc non me obliget actu) sed quia cessat voluntate legislatoris; qui manentibus ijsdem circumstantijs materiæ potest illud tollere. hoc enim interest inter Ius naturale & positiuum, quòd Ius naturale semper vim habeat manentibus ijsdem circumstantijs materiæ; Ius positiuum possit tolli, etiamsi nulla mutatio fiat circa materiam.

Ius naturæ non potest abrogari.

Quo modo omnia dicantur iure naturæ cōmunia.

4 Respondeo igitur non fuisse aliquod præceptum naturale iubens rerum communitatem & vetans diuisionem: sed omnia dicuntur *Iure naturæ communia*, partim negatiuè, quia *Ius naturæ* diuisionem non fecit, aut præcepit: partim positiuè, quia omnibus potestatem fecit vtendi quauis re, & dominij capiendi priusquam ab aliquo sit occupata, quod Ius etiamnum durat.

Obijcitur 2. Cap. Dilectissimis, 12. q. 1. dicit 5
Clemens I. *Communis vsus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse debuit; sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, & alius istud, & sic inter mortales facta est diuisio*. Respondeo, omissis varijs expositionibus, sensum esse, per iniquitatem hominum fuisse occasionem datam cur recta ratio dictarit esse faciendam diuisionem, cùm ante iniquitatem omnia essent communia. Canon enim iste acceptus est ex epistola 5. S. Clementis, qua hortatur Fideles, qui erant Ierosolymis ad vitam communem, ex eo quòd sit consentanea statui innocentiæ, vbi non erat *meum & tuum*: rerum autem diuisio orta sit occasione peccati.

Obijcitur Tertiò, Patres dicunt neminem de- 6
bere dicere *Hoc est meum, hoc est proprium*; *eò quòd omnia sint cōmunia*: ita Ambr. in c. 12. Lucæ, Chrysost. hom. 10. in Epist. 1. ad Cor. in morali. & orat. in S. Philogonium, &c. Respondeo, Tantùm volunt neminem ita sibi rem aliquam debere vindicare, quin paratus sit eam, quādo necesse erit cum altero communicare; eò quòd in necessitate omnia sint communia. de quo plura suprà, de eleemosyna. q. 32.

DVBITATIO III.

Quo Iure facta sit hæc diuisio.

Resp. & dico Primò, non esse factam Iure di- 7
uino. Deus enim neque fecit diuisionem illam primam, neque eam præcepit fieri. Dedit quidem Israëlitis spolia Ægyptiorum, & regna Canaitarum; hoc tamen factum est præter vsitatum morem. Denique Deus nusquam in Scripturis reuelauit hanc diuisionem esse faciendam.

Non iure diuino factā est.

Dico Secundò, non est etiam facta propriè Iu- 8
re naturali. Probatur, quia Ius naturæ neque fecit hanc diuisionem; cùm omnia reliquerit communia; neque etiam præcepit eam fieri; neque natura secundùm se ad eam inclinat: non enim illam quærit, nisi in vita ciuili, vbi viuendum cum alijs, & suppositis incommodis ex hominum prauitate prouenientibus. Hac ratione matrimonium dicitur esse Iuris naturæ; nimirum quia natura secundùm se, id est, extra vitam politicam, & sepositis externis incommodis cœlibatus, ad illud inclinat: non sic ad rerum diuisionem.

Nec iure naturæ.

Tripliciter potest aliquid dici Iuris naturæ.

Dico Tertiò, Hæc diuisio facta est Iure gētium, 9
vt habetur d. 1. cap. *Ius gentium est sedium occupatio.* & ff. de Iustitia & iure L. *Ex hoc iure dominia distincta*, &c. Hoc tamen non est ita intelligendum quasi sit aliquod præceptum apud omnes, sed quia commune omnium iudicium est diuisionem rerum expedire, tum ad pacem, tum ad meliorem rerum administrationem; idque spectata mortalium conditione, quæ sui est amans, & alieni negligens; quæ cupiditati & ambitioni miserè est subiecta. Itaque hoc *Ius gentium* nihil est aliud quàm commune hominum iudicium, & gentium consensus: vel est concessio & ius ex communi iudicio & consensu proueniens. Et quia hæc vitia plerumque in genere humano regnant apud omnes nationes; ideò expeditissimum fuit apud omnes fieri

Quo modo dicatur facta Iure gentium.

Quid intelligitur per Ius gentium.

fieri diuiſionem. Vnde ſequitur, ſi in aliquo cœtu, dono ſupernaturali hæc vitia poſſint tolli, vel comprimi vt non dominentur, Ius gentium ibidem non poſtulare, aut magis expedientem cenſere rerũ diuiſionem, ſed potiùs earumdem communitatem, qualis erat in ſtatu innocẽtiæ: præſertim cùm multa alia ex hac ſequantur commoda; temperantia, modeſtia, tranquillitas animi, vacuitas ſolicitudinis rerum temporalium, mentis ad res diuinas, & ad ſtudium ſapientiæ expeditio: hoc modo Fideles, Eccleſię primordio omnia habuere communia, maximè Ieroſolymis & Alexandriæ. Idem ſeruatur, & quidem perfectiùs, in monaſterijs & cœtibus Religioſorum; qui cùm ex multitudine ſint ſelecti, & toti rebus diuinis mancipati, faciliùs illa vitia, quæ diuiſionem rerum poſtulant, deuitare queunt. quare meritò inter eos, vt omnia ſint communia, ſtatuitur.

Communitas rerum vbi ſit expediens.

Obiectiones.

Obijcitur Primò, Inſtit. de rerum diuiſione. §. Feræ, dicitur, *Id quod antè nullius eſt, naturali ratione conceditur occupanti.* ergo diuiſio eſt facta Iure naturali. Reſpondeo, 1. *Ius gentium* interdum vocari *Ius naturale*, vt dicitur §. præcedenti eodem tit. 2. aliud eſt res eſſe diuidendas, aliud rem fieri occupantis. quòd enim res, quæ nullius eſt (præſertim fera vel gemma, cuius poſſeſſio alteri non adfert incommodum) fiat occupantis, eſt Iuris naturæ. nam etiam in ſtatu innocentiæ locum habuiſſet. quòd verò facienda ſit rerum diuiſio, eſt Iuris gentium. 10

Dicitur aliquando ius naturale.

Obijcitur Secundò, Furtum eſt contra Ius naturæ: ergo dominium rei competit alteri Iure naturæ. Reſp. negando conſequentiam, quia Ius naturale dictat nihil alteri inuito auferendum, quocumque iure illi id competat. Sicut etiam iubet Superiori obediendum, etiamſi illa poteſtas ei niſi iure humano non competat.

11 Obijcitur Tertiò, id eſt Iuris naturæ, quod ratio naturalis dictat omnino neceſſarium ad pacem generis humani: ſed diuiſio rerum eſt huiuſmodi: ergo eſt Iuris naturę. Reſp. 1. concedi poſſe illam hac ratione eſſe Iuris naturæ; quamuis alio modo negetur eſſe Iuris naturæ. 2. naturalis ratio non dictat id eſſe omnino neceſſarium: poſſet enim in ſingulis communitatibus inſtitui politia, ſecundùm quam pænè omnia manerent communia: vt fit apud Anabaptiſtas in Morauia. excipe tamen vxores, quas illi fœdè nimis contra omnia iura communes faciunt.

Obijcitur Quartò, *Quòd hæc villa ſit mea, & illa tua, eſt ex iure Imperatorum*, vt inquit Auguſtinus tractatu 6. in Ioannem; ergo non Iure gentium. Reſpondeo, Diuiſio rerum in genere eſt Iuris gentium, nõ autem huius vel illius rei varijs perſonis particularibus facta attributio. Hæc enim prouenit vel ex prima occupatione, vel ex varijs contractibus, aliiſve modis iure Ciuili approbatis.

Dubitatio IIII.

Quibus modis acquiratur dominium in homines ſeu mancipia.

12 Reſp. Quatuor modis ſeu titulis, *Iure belli, natiuitate, iuſta condemnatione*, & *emptione*; vt rectè docet Silueſter verbo Seruitus q. 3.

Primus Titulus eſt *Ius belli*, i. in bellis ſeruari conſuetum, & communi gentium conſuetudine receptum; quo non quidem præcipitur, ſed datur poteſtas ei, qui aliquem in bello iuſto capit, vt vindicet illum ſibi in ſeruum. vt patet L. Hoſtes. ff. de captiuis. cuius iuris inſtitutio profecta eſt ex naturali quadam commiſeratione; ne capti occiderentur, (cùm tamen meritò poſſent occidi) ſed ſeruarentur, morte in ſeruitutem commutata. vnde & *ſerui* dicti ſunt. Inſtit. de Iure perſonarum. Extenditur hoc Ius etiam ad paruulos hoſtium & innocentes; qui etſi non peccarint, tamen ſeruituti poſſunt addici tamquam hoſtilis Reipub. membra, quæ vti commodis, ita & incommodis ſui corporis participant, in bonis præſertim externis. Vnde cùm in his etiam cenſeatur libertas, hac ſpoliari poſſunt. accedit quòd hac ratione etiam parentes, qui deliquerunt, in ſuis puniantur. ſed de his plura 2. 2. q. 40. Apud Chriſtianos tamen conſuetudine introductum vt Chriſtiani capti à Chriſtianis non fiant ſerui; idque in honorem libertatis, quam per Chriſtum ſumus conſecuti. ſi tamen bellum iniuſtum gerant contra infideles & capiantur, fiunt eorum ſerui Iure gentium. Vide Couar. in Reg. Peccatum 2. p. §. 11. n. 6.

Vnde ſeruitus iure belli.

Innocentes in ſeruitutem rapi poſſunt.

Aduerte tamen, eum, qui in bello ex parte ſua iuſto capitur, non contrahere veram ſeruitutem. quòd ſi vtrimq. iuſtitia belli ſit ambigua ob probabile Ius vtriuſque partis, capti vtrimque fiunt ſerui; vt rectè Couar. ex lege ſupradicta. vbi tamen cõſtare cœperit vtri parti faueat iuſtitia, tunc ea pars, quæ iniuſtè cepit, debet captum in libertatem ſine pretio reſtituere.

Secundus Titulus eſt *Natiuitas*: ratione cuius 13 efficitur ſeruus, qui ex ancilla natus eſt: *nam partus ſequitur ventrem.* L. Partum. Cod. de rei vindicatione. idque meritò, quia mater eſt certior: & plus confert materiæ corpulentæ quàm pater: ſeruitus autem ſecundùm corpus conuenit.

Notandum tamen, ſi mater fuit libera quando concepit, aut in partu, aut tempore aliquo medio inter conceptum & partum (etſi vel ad momentum) proles Iure Cæſareo non contrahit ſeruitutem; vt expreſsè habemus Inſtit. de Ingenuis §. Sed & ſi quis. Ratio eſt; quia hoc ipſo momento, quo mater efficitur libera, etiam proles libertati eſt reſtituta. vnde calamitas matri ſuperueniens, non debet nocere proli libertatem aſſecutæ: præſertim cùm cauſa libertatis ſit maximè fauorabilis.

Proles quando non contrahat ſeruitutem.

Vbi tamen nulla eſt lex, vel conſuetudo diſponens de ſeruitute prolis, ſufficit vt mater in partu ſit ancilla: quia proles in partu eſt fructus ancillæ, non liberæ. Ita ſeruari dicitur apud pleraſque gentes, quæ Iure communi Cæſareo non vtuntur.

Tertius Titulus eſt *Iuſta condemnatio*, qua quis 14 fit ſeruus, ſi ad hoc propter crimen à legitimo iudice condemnetur. Sicut enim poteſt quis morte damnari; ita etiam ſeruitute, quæ mors eſt ciuilis. Sic qui deferunt arma vel alia prohibita ad Turcas vel Saracenos, fiunt ſerui Chriſtianorum eos capientium. c. Ita quorumdam, 6. tit. de Iudæis & Saracenis. Raptor puellæ in ſeruitutem deditur 36. q. 1. cap. De raptoribus. Femina quæ ſciens contraxerit matrimonium cum eo, qui ſacro ordine initiatus eſt, poteſt à Principe in ſeruitutem rapi. cap. Eos qui. d. 32. filij autem ex tali coniugio ſuſ-

Pœna ſeruitutis.

suscepti efficiuntur serui Ecclesiæ, cui parens inscriptus erat, 15. q. 8. c. Cùm multæ. Quæ omnia intellige post sententiam Iudicis: ante enim illam pœna seruitutis legibus statuta non incurritur. Vide Silu. suprà q. 3.

15 Quartus Titulus est ***emptionis & venditionis***. loquor de illa emptione, qua quis primò fit seruus ex libero; vt quando quis vel seipsum vendit, vel à parentibus venditur.

Potest quis seipsum vendere.

Quòd autem homo liber possit seipsum vendere, probatur: quia est dominus suæ libertatis, sicut famæ & pecuniæ: ergò eam potest liberè abdicare. quod Confirmatur exemplo tum S. Paulini, qui se vendi in seruum voluit, vt filium viduę redimeret: tum eorum, qui Religionem ingrediuntur, qui non solùm bona externa, sed etiam libertatē suam abdicant propter Christum: quamuis hi non efficiantur serui; eo quòd hoc non faciant in commodum Prælati temporale, sed suum spiritale. Idem apertè colligitur Exodi 21. & Deut. 15. vbi conceditur Hebræo, vt se sponte possit alteri in perpetuum seruum tradere.

Vnde patet, Iure naturæ hominem liberum posse suam libertatem vendere vel donare. vt tamen id fiat sine peccato, debet adesse iusta aliqua causa: alioquin esset profusio libertatis, quæ bonis fortunæ & famæ est præstantior.

Cōditiones, vt venditio iure Cæsareo sit rata.

16 Aduerte tamen, Iure communi, in fauorem libertatis requiri 6. conditiones vt hæc venditio sit rata. 1. vt is qui se patitur vendi, sit maior viginti annis. 2. vt intendat esse particeps pretij. 3. vt reipsa fit particeps. 4. vt emptor credat ipsum esse seruum. Vnde non permittit ius vt quis seipsum per se vendat; sed vt id per alium fiat. 5. vt sciat se esse liberū ante venditionem. 6. vt venditor sciat ipsum esse liberum. His omnibus conditionibus simul concurrentibus, venditio est valida: si vel vna desit, Iure communi est irrita. Vide Sil. verbo Seruitus q. 3. vbi tamen Iure Cæsareo non vtuntur, potest quis seipsum liberè vendere, nulla habita ratione istarum conditionum.

Potest & parens filium.

17 Quòd verò etiam parentes possint iure naturæ vendere proles non emancipatas, colligitur Exod. 22. v. 7. Ratio est; quia proles est veluti pars & fructus parentis, trahens ab ipso esse & vitam. vnde parens ius habet ex illa percipiendi ea emolumenta quæ ipsa de se, si sui iuris esset, percipere posset. atqui ipsa si esset sui iuris, posset se vendere: ergo, &c.

Cōditiones requisita vt parens possit vendere filium.

Ius tamen ciuile requirit certas conditiones, vt patet L. 2. C. de patribus qui filios distraxerunt. Primò, vt id fiat *per nimiam paupertatem & victus causa*; vt illa lex ait. quòd si ob aliam causam pretio filij egeat, v.g. ad se redimendum à morte vel seruitute, vel perpetua captiuitate, non poterit filium vendere, nec obsidem dare, vt docet Couar. l. 3. variar. c. 14. n. 4. ex Accursio, Dyno, & Alciato; quia lex illa 2. id tantùm concedit *victus causa*. Si tamen nudum ius naturæ spectemus, poterit ob quamuis grauem necessitatem. Secundò, vt soli patri hoc liceat: tamen iure naturæ etiam licitum matri. Tertiò, vt solùm possit vendere filium nondum emancipatum, qui enim sui Iuris est effectus, non subest ampliùs patriæ potestati. Quartò, vt filius ita venditus possit recuperare libertatem, soluto pretio, vel oblato alio mancipio, perinde ac si numquam fuisset seruus; ita habetur L. 2. suprà. Vide Couar. loco citato.

DVBITATIO V.

Vtrùm serui ita transeant in dominorum potestatem, vt non possint fugere.

Iniustè adducti serui.

RESpondeo, & dico Primò, Certum est posse fugere si non sint iustè in seruitutem tracti; nec solùm fugere, sed etiā vi repellere impedientes, & surripere à suis dominis quantum satis ad compensationem iniuriæ, & operæ præstitæ; imò quantum possunt, si adhuc duret bellum quod ex parte capientium sit iniustum. quia tunc possunt hoc modo nocere hosti, ex tacito Principis iustum bellum gerentis consensu, vt rectè notat Molina. Sic Christiani à Turcis capti possunt eos spoliare & fugam capessere. 18

Quando serui possunt fugere.

Dico Secundò, Si à domino incitentur ad aliquod peccatum, qui rogatus nolit desistere; vel si inhumaniter tractetur, fugere possunt. Prior pars constat; quia non tenentur cum periculo animæ suæ (ob quod etiam maximè coniuncti deserendi, iuxta illud, *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum & proijce abs te*) domino suo seruire. 19

Altera probatur; quia inhumaniter tractando (vt si fame, siti, frigore, verberibus sine causa affligat) facit eis iniuriam, à qua se possunt eripere per fugam, cùm alia ratio non suppetit. Cessantibus tamen his causis tenentur reuerti, si in posterum non est periculum: sicut coniunx, quæ ob similem causam toro maritali se subduxit. Nisi fortè iniuria tanta fuerit vt meritò libertate sit compensanda.

Dico Tertiò, Si dominus sit Iudæus aut Paganus, iurisdictioni Principis Christiani subiectus; vel si sit hæreticus; seruus Christianus hoc ipso fit liber, ac proinde potest dominum deserere. 20

Probatur L. Deo nobis 56. C. de Episcopis & Clericis. vbi Iustinianus ait, *His ita dispositis, repetita lege iubemus, vt nullus Iudæus vel Paganus vel hæreticus seruos Christianos habeat; quòd si inuenti in tali reatu fuerint, sancimus seruos omnibus modis liberos esse, secundùm antiquiorem nostrarum legum tenorem.* Idem colligitur ex c. vlt. de hæreticis, & c. 2. & vlt. de Iudæis & Saracenis.

Adde seruos infideles istorum posse etiam fugere ad Ecclesiam vt fiant Christiani, & factos Christianos statim esse liberos; vt habetur dicta L. Deo nobis. suprà.

Dico Quartò, Qui à se vel à parentibus legitimè sunt venditi, fugere non possunt. 21

Ratio est, quia cùm sint facti serui per legitimum contractum, in quem ipsi vel parentes eorum loco iustè consenserunt, tenentur contractu stare, nec possunt illum violare absque iniustitia; sicut nec alias venditiones.

Dico Quintò, Qui in pœnam criminum iustè ad seruitutem sunt condemnati, nō videntur posse fugere, est communis ferè DD. sententia. 22

Ratio est, quia reus tenetur exequi iustam sententiam, si pœna talis sit vt nō possit nisi per reum executioni mandari. atqui seruitus est talis pœna. ergo. sed de hoc plura infrà. nam si seruitus illa sit valdè calamitosa, probabile est fugere posse oblata commoda occasione. contrarium enim est nimis durum & superans humanam conditionem, præsertim talium hominum.

Dico

Dico Sextò, Proles eamdem cōditionem subit quam mater. Vnde si mater se vendidit, vel à parentibus iustè vendita est, vel ob crimen seruituti addicta, proles non potest fugere.

23 Hinc sequitur, eum, qui huiusmodi seruis consilium vel auxilium ad fugam præbet, peccare, & ad restitutionem teneri totius damni inde secuti. vt si fugit & abstulit simul 100. aureos, is qui fugam suasit, tenetur domino restituere non solùm pretium serui, sed etiam damni, quod fugiens intulit; quia totius damni causa censetur, vt rectè notauit Nauar. c. 17. n. 103.

24 Dico Septimò, Serui bello capti licitè possunt fugere ad suos; non possunt tamen dominis persequentibus vi resistere. Est contra Nauar. c. 17. n. 103. & multos alios. sed ita sentiunt D. Soto lib. 4. de Iustitia. q. 2. a. 2. Bannes 2. 2. q. 40. a. 1. Dub. 13. Couar. ad regulam Peccatum, 2. p. §. 11. n. 6. & l. 1. variar. c. 2. n. 10. & aliqui alij.

Serui bello capti fugere possunt.

Probatur prior pars §. Item ea. Instit. de rerum diuisione: vbi de seruis bello captis sic dicitur: *Qui tamen si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipiunt.* Idem insinuatur L. Nihil. 26. ff. de captiuis & postliminio reuersis. *Nihil interest*, inquit, *quomodo captiuus reuersus sit, vtrùm dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium euaserit; ita tamen, si ea mente venerit vt non illò reuerteretur.*

Probatur Secundò ratione, Primò, quia cùm hæc seruitus communi consensu gentium sit introducta, non debet eius conditio magis onerari quàm consuetudine totius orbis sit receptum. atqui consuetudo habet vt tales serui sine conscientiæ scrupulo possint ad suos fugere. neq; hoc censetur illicitum, nisi fortè dedissent fidem de non fugiendo, & ea lege vita eis esset condonata; tunc enim tenentur stare promissis. Secundò, quia hæc seruitus ceteris est nobilior, minusque probrosa: vnde etiã in viros nobiles cadere potest. ergo non est cogenda in eas angustias, in quas aliæ seruitutes. Tertiò, Si non possent fugere, beneficium illud legum, quo conceditur libertas in termino, esset inutile; quia non possent illud consequi nisi per peccatum: vnde esset illecebra ad peccandum.

Dixi, *posse fugere ad suos*; quia non licet eis fugere ad euagandum extra potestatem dominorum: sed solùm animo contendendi ad suos. hæc enim sola fuga iure & consuetudine seruis concessa est, vt per eam possint libertatem in termino recuperare: nẽpe cùm ad suos, vel ad amicam ciuitatem, vbi publico nomine tuti sint, peruenerint: vt habetur L. Postliminio. 17. ff. de captiuis. quòd si in via intercipiantur, possunt reduci: quia antequam perueniant ad suos non recuperant libertatem. Postquam autem peruenerint ita sunt liberi, vt etiamsi redeant causa mercaturæ, vel simili, non possint à priore domino retrahi in seruitutem. Si autem fugiant non animo redeundi ad suos, peccant, & tenentur redire, vt rectè Couarr. suprà. quia priuant dominum vsu sui, dum adhuc continentur sub eiusdem dominio; nec sunt in via subtrahendi se ab eo per fugam iure permissam.

Quousque fuga sit illis concessa.

Nō possunt fugere animo vagandi.

25 Altera pars, *quòd dominis persequentibus vi resistere non possint*, Probatur; nam domini habent ius illos intercipiendi & detinendi quamdiu ad suos non peruenerint; alioqui inutilis esset seruitus. quare cùm non possit esse bellum vtrimque iustum, non possunt se vi tueri. Simile est in reo, qui etsi fugere possit, non tamen ministris Iustitiæ persequentibus resistere.

Ex his sequitur Primò, Licitum esse cooperari huiusmodi seruo ad fugam; modò scandalum & aliæ indebitæ circumstantiæ absint. Secundò, Idem esse iudicium de prole; quia non est deterioris conditionis suo parente. Tertiò, Idem ius permanere, etiamsi decies quis vendatur. nam iure belli seruus censetur, cuius primæua seruitus sic est constituta, etiamsi decies vænierit.

Potest quis cooperari ad fugam.

Obijcitur Primò à Nauar. cap. Si quis seruum. 17. q. 4. vbi Concilium Gangrense sub anathemate prohibet *ne quis alieno seruo suadeat ministerium domini sui destituere.* Idem prohibetur cap. sequenti, quod est Concilij Romani sub Martino I. & confirmatur L. 1. C. de seruis fugitiuis. vbi dicitur *fugitiuus seruus furtum sui facere domino*. Et L. 3. si in fuga deprehendatur, grauis ei pœna decernitur, nempe pedis amputatio, vel damnatio ad metalla. 26

Obiectiones.

Resp. Illis canonibus solùm prohiberi, ne quis prætextu religionis seu libertatis Christianæ doceat seruum contemnere dominum suum & deserere eius ministerium; vnde nihil ad nostrũ propositum. Ad confirmationem; lex prima loquitur de eo qui fugit ad alium dominum. lex autem tertia loquitur indistinctè de seruis, qui fugiunt ad barbaros, hostes Romani Imperij; vnde excipi debent illi, qui fugiunt ad suum populum, vt colligitur ex alijs iuribus allatis.

Obijcitur 2. Qui damnatus est exilio ad certum locum, non potest ex eo loco fugere: ergo cùm seruus iure gentium damnatus sit seruitute, non potest fugere.

Resp. Negando conseq. quia hi serui non damnantur vt malefactores in iudicio; sed nobiliori quodã modo, & minùs ignominiosa seruitute, cui ex more gentium hoc priuilegium est relictum.

Obijcitur 3. Serui à dominis solent grauiter puniri si contingat eos fugere, & à fuga retrahi. ergo non licet eis fugere: quia alioqui iniustè punirentur. Resp. Primò, Fortè illos dominos sequi alteram sententiam, quæ censet fugam esse illicitam, quæ etiam est probabilis, etsi nostra sit probabilior. Secundò, Probabile est, etiamsi dominus putet fugam licitam, nihilominùs seruum posse castigari; non quòd peccauerit, sed quia priuilegium fugiendi videtur illi cum hoc onere concessum in gratiam domini; sicuti custodia publica inclusi licitè fugiunt, vt infrà dicetur; & tamen deprehensi puniuntur, L. 1. ff. de effractor. & alibi. quod magis locũ habere potest in seruis; quia cùm caperentur in bello, poterant iustè occidi: sed mors illis ita commutatur in seruitutem, vt si fugiant, nolentes in ea persistere, prior pœna ex parte possit reuocari, irrogato graui supplicio. 27

Quo modo iustè possint plecti si fugerint.

DVBITATIO VI.

Quæ animalia licitè occupentur venatione, piscatione, aucupio.

NOtandum est, animalium quædam naturali indole esse mansueta, vt sunt oues, boues, equi, sues, gallinæ domesticæ, anates domesticæ, & similes: alia esse fera seu siluestria: & horum alia vsu sunt mansuefacta, vt cuniculi, cerui, quos 28

domi

domi nutrimus, pauones, columbæ domesticæ: alia retinent indolem siluestrem.

Mansueta restituẽda. Nunc Resp. & dico Primò, Animalia natura mansueta & domestica, etiamsi dominorum potestatem longiùs euaserint, non licet capere. patet §. Gallinarum, Instit. de rerum diuisione, vbi dicitur *furtum committere qui hæc animalia cum effugerint, detinet.* Ratio est; quia hæc, licet fugerint, non tamen ideò recuperant libertatem; cùm naturali sua indole sint domestica; vnde adhuc manent in dominio prioris domini. quare vbicumque hæc inuenta fuerint oberrantia, dominis sunt restituenda. Imò etiam si capta à lupo vel à vulpe fuerint; qui eà exemerit, restituere debet quidquid de illis superfuerit.

Dico Secundò, Animalia fera seu siluestria vsu mansuefacta, quæ consuetudinem habent ex libera vagatione redeundi in potestatem domini, non licet occupare. Instit. suprà §. Pauonum. Vnde qui in suo columbario appositis illecebris, aliorum columbas eò traducit, tenetur ad restitutionem: secùs si id sine fraude accidat; v. g. quia meliùs eas alit, vel commodiorem stationem aptauit. cõsuetudo tamen est consideranda. nam quibusdam locis dicitur esse moris vt omni arte alienas columbas liceat accersere.

29 *Colũbaria permissa.* Dubitant Doctores an columbaria sint licita. Sed dicẽdum est ordinariè licita esse, nisi lege aliqua sint prohibita. Ita Nauar. c. 17. n. 126. Caiet. ver. Columbarium. Sil. Restitutio 3. q. 4. Sotus lib. 4. q. 6. a. 4. Molina disp. 48. Primò, quia passim est consuetudo. Secundò, quia non sentitur ordinariè damnum notabile: nõ enim minùs vescuntur seminibus prauis, quæ sata suffocant & strangulant, vt lolio, melanthio, orobanche, quàm bonis: vnde Astensis dicit quosdam tenere tantum prodesse quãtum nocent. Tertiò, quia potissimùm vescuntur granis prolapsis è spica, nec scalpendo detegunt semina terræ mandata; vt ferunt harum rerum curiosi. Quartò, nisi haberentur columbaria; esset maior numerus siluestrium; quia pauciores caperentur, & ita magis nocerent satis. Deniq. quia cedunt in cibum Reipub. Curare tamen debent qui eas fouent, vt pabulum in columbarijs non desit, sic enim minùs nocere possunt.

30 Dico Tertiò, Si hæc animalia amittant consuetudinem redeundi, licet occupare, & fiunt occupantis, vt habemus expresè Instit. loco citatò.

Fera vsu cicurata. Ratio est, quia tunc censentur se recepisse in naturalem libertatem, & non ampliùs esse in potestate prioris domini. vnde columbæ tuæ si se aggregarint columbis alterius columbarij, & consuetudinem redeundi deseruerint, fiunt alterius. Dicuntur autem consuetudinem redeundi deseruisse, si bis, térve tempore consueto non redeant, vt docet Nauarr. c. 17. n. 128. & Sil. verbo Inuentum, q. 2. quod de columbis est verum; non tamen de ceruis & alijs, quæ interdum vagantur iuxta domum & sponte non redeunt, tamen facilè patiuntur se reduci. Itaque prudentis arbitrio definiendum est quando censeantur consuetudinem redeundi deseruisse.

31 *Omnino fera.* Dico Quartò, Animalia omnino fera & siluestria, si potestatem domini euaserint, & in libertatem naturalem se vindicauerint, vbicumque reperta fuerint, licet prosequi & capere, & fiunt occupantis. Ratio est eadem quæ suprà, quia iam nullius sunt.

Vbi Aduerte, eum qui ceperit aliquod animal ferum seu siluestre, vt ceruum, leporem, perdicem, columbam, tamdiu cẽseri dominum, quamdiu illud sua custodia coërcet. quòd si eius custodiam euaserit, rursus fiet primò occupantis: vt si ceruus ex silua vel prato concluso euaserit. Dicuntur autem recuperasse naturalem libertatem, quando ita euaserunt vt difficilè possint comprehendi. tunc enim sunt extra domini potestatem. quòd si facilè, non cẽsentur esse extra dominium.

Vnde patet, examen apum, cùm siluestris sit naturæ, si ita euolet vt sit difficilis eius prosequutio, posse à quolibet capi, etiamsi ex arbore tua dependeat. Sicut enim auis non ideò fit tua quia in tua arbore nidificat; ita nec examen apum quia ex tua arbore pendet tuum est; potes tamen alium re adhuc integra prohibere ne fundum tuum ingrediatur, vel arborem conscendat, vt illum præuenias. quòd si in tuum alueare inuolet, tuum efficitur. Hæc omnia expresè habentur Instit. de rerum diuisione. & fusiùs in Pandectis L. 3. 4. 5. ff. de acquirendo rerum dominio. & L. 3. §. Item feras. ff. de acquirenda possessione. Vide etiam Nauar. c. 17. n. 128. 32 *Examen apum.*

Aduertendum tamen, in his omnibus habendam esse rationem consuetudinis locorum & prouinciarum.

Dvbitatio VII.

Vtrùm Principes poßint iustè prohibere venationem, piscationem & aucupium in locis publici iuris.

Couar. ad regulam Peccatum p. 2. §. 8. refert multos Doctores, qui tenent Principes non posse id prohibere; eo quòd iure naturæ vel gentium licitum sit animalia libera capere: quod ius Princeps tollere non potest. Ita Hostiensis, Ioannes Andreas, Decius, Tiraquellus, Rebuffus, & plures alij, & Iason dicit hanc sentẽtiam esse communem. Sed Couar. tenet contrarium; adductis pro se multis Iurisperitis, & conciliatis illis, qui aliter sentire videbantur. Idem ex Theologis tenent Caiet. tom. 1. opuscul. tract. 17. cap. 12. & Ioannes Medina Cod. de Restit. q. 12. Sotus lib. 4. de Iustitia q. 6. a. 4. & alij passim. Pro qua sententia 33

Dico Primò, Principes possunt prohibere hanc venationem seu captionem animalium in locis publici iuris, ex consensu populi, siue gratis, siue per aliquem contractum præstito. Ratio est, quia populus potest cedere iure suo. 34

Dico Secundò, Possunt etiam eam prohibere, si iudicetur id necessarium ad Reipub. onera sustinenda; nempe vt inde confletur maxima vis pecuniæ, officio & administrationi Principis necessaria. Quo titulo quidam Principes reseruant sibi ius piscandi certa genera piscium; vt apud Hispanos reseruant sibi ius piscandi thynnos, vt inquit Couar. n. 10.

Sed difficultas est, Vtrùm ad solam recreationem possint sibi absque populi consensu tale ius reseruare? 35

Resp. Et dico Tertiò, Principes etiam ad solam recreationem possunt absque consensu populi ius venandi in quibusdam locis sibi reseruare. Ita Couar. Sotus, & Medina suprà. *Princeps potest ad suã recreationem reseruare ius venandi.*

Ratio

Ratio est, quia Princeps cùm laboret pro Repub. potest etiam aliqua loca communia suę recreationi reseruare; præsertim cùm id etiam pertineat ad Principis dignitatem.

Non tamen vbique. Dico *in quibusdam*; quia non potest populum ab omnibus locis publicis excludere,& sibi totam venationem reseruare; nisi fortè eam ob causam remittat aliquid de tributis sibi debitis, vel aliter compenset. Ratio est, quia est nimis inhumanum & tyrannidem sapiens (vt rectè docet Medina) tantummodò sui commodi & oblectationis gratia,vniuersum populum omni recreatione & vtilitate venationis,quæ iure naturali & gentium eis est concessa,priuare.

36 *Posse quibusdam cōcedere.* Notandum Primò, Posse Principem personis de Repub. benè meritis ius venandi vel piscandi in loco communi attribuere ceteris exclusis; modò tamen id absq; notabili communitatis incommodo fiat. Sic videmus quibusdam monasterijs & nobilibus varia priuilegia in hoc genere concessa.

Notandum Secundò,etiam consuetudine legitimè præscripta posse huiusmodi ius acquiri, tum Principi, tum alijs: vt docent Caiet. Medina, & Couar. suprà. Ratio est, quia consuetudo habet vim legis & priuilegij: & sicut alia iura præscriptione acquiri possunt,ita & istud. Videndum tamen ne huiusmodi consuetudo malo titulo, vel tyrannicè sit vsurpata,vt monet Couar.n.10.

37 *Obligatur ad damna.* Notandum Tertiò, Principes qui sibi tale ius reseruant, obligari ad cauenda damna quæ feræ multiplicatæ possent agris vicinorum inferre; & si quæ inferant, teneri ipsos ad restitutionem. ita Couar. suprà n.10. ex Caiet. Estque communis DD. sententia. Ratio est,quia reseruatione istius iuris,& lege illa qua vetat venationem & ferarum peremptionem,dat causam damni quod per feras infertur. qui autem dat causam damni, ipsum quoque damnum dedisse videtur; ac proinde tenetur sarcire. Neque satis est si dicant se velle sarcire damna quæ inferentur; sed etiam debent cauere quantum opus est ne inferantur;vt rectè notat Nauar. c.17. n.125. aliud enim peccatum est inferre damnum,aliud nolle compensare illatum. quamuis si verè paratus esset totum damnum absque mora compensare, & diligenter de eo subinde inquireret; non putarem peccare mortiferè: quia nō inferret notabilem iniuriam. Verùm hoc in praxi rarum est.Excipiuntur tamen duo casus, *Duobus casibus non tenetur.* quibus Princeps ad neutrum tenetur. Primus, Si consensu Reipub. & eorum qui possident agros vicinos,hoc ius haberet:quiuis enim potest cedere iure suo. Quo tamen casu dissimulare deberet cum eo qui feram segetes vastantem in agro suo perimeret. Vtitur enim ille iure naturalis defensionis,quo populus ille se priuare voluisse nō censetur. Secundus, Si in terra hostili à se occupata tale ius in aliquo saltu instituat, antequam agri vicini diuidantur: tunc enim agri illi transeunt cum hoc onere seu seruitute ad suos possessores.

38 *Prohibens iniustè venationem.* Notandum Quartò, Eum, qui iniustè prohibet alium à venatione,piscatione, aucupio, teneri ad restitutionem probabilis lucri,quod ille deductis expensis & laboribus facturus erat, vt rectè notat Couar.n.11.& 12. Nauar. c.17.n.120. non tamē ad restitutionem animalium,quæ capta non sunt: quia illa nondum fuerunt in potestate eius qui prohibitus est. Vnde etiam secundùm quosdam non tenetur Ecclesiæ compensare decimas, quas venatores de rebus captis in quibusdam locis soluere solent:(etsi Couar.contrà sentiat) quia decimæ, nisi de rebus iam perceptis, non debentur. idem iudicium esto de eo, qui impedimento fuit agricolæ in agricultura. Sed de his infrà, cap.39. Dubit.3.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm quis possit venari in prædio vel saltu alieno.

RESP. Absolutè posse, modò illa loca non sint 39 ita conclusa, vt feræ non possint egredi. cauendum tamen ne quid damni inferatur. Quisq; tamen potest ius venandi in suis prædiis sibi reseruare,& alijs prohibere ne ibi venentur; vt habemus §.Feræ.Instit. de rerum diuisione. hæc tamen prohibitio erit irrationabilis, ac proinde parum curanda, si ipse dominus nolit ibi venari, & feræ multiplicatæ damna inferant. imò talis dominus tenebitur tunc ad restitutionem damnorum;quia censetur illorum causa per suam prohibitionem, vt notat Couar. n. 11. Et consentiunt omnes DD. vt suprà diximus. *Prohibitio aliquando parum curanda.*

Simili modo cauendum venatoribus, ne ipso 40 actu venandi in locis alienis, vel transitu per illa, damnum inferant proterendo sata, sternendo segetes,excutiendo grana,lædendo vineas,dissipando sepes, & similia. alioquin tenentur ad restitutionem. Ita docent omnes DD. qui hanc rem attingunt. Siluester v. Venatio: *Vtrùm, inquit venatores conculcantes agros, vineas & segetes, & quorum canes occidunt gallinas, & animalia pauperum, & aliorum,teneantur restituere: dicit Astensis quòd sic,ad æstimationem alias peccāt mortaliter,nisi damnum sit ita modicum, quòd probabiliter credūtur non curare.* Idem ijsdem verbis affirmat Angelus, eodem verbo. Caietanus in Summa, eodem verbo, dicit *Actum venādi esse peccatum, si damnum agris aut vineis inferatur, idque pro magnitudine damni.* Barthol. Fumus eodem,n.1. dicit, *Actum venandi esse peccatum si fiat cum damno proximi in persona vel rebus;vt quia venator exponit se periculo occidendi vel vulnerandi proximum ex defectu circumspectionis,vel destruit segetes,semina, vineas,vel huiusmodi. & tunc iudica mortale vel veniale secundùm qualitatē actus vel periculi cui se exponit;& vltra peccatū tenetur de damno per eum illato, vel eius occasione.* Nauarrus in Enchiridio cap. 17.n.125. *Peccat qui ad venandum profectus permittit vt canes sui noceant alienis auibus domesticis,gallinis,anatibus, anseribus, & id genus alys; aut vt sui equi aut famuli notabile damnum inferant prædys, aut satis per qua transeunt, aut eorum fructibus; & non vult restituere. Hostiensis in Summa de pœnit. & remiss.* Omitto alios; quia idem omnes nemine discrepante docent. *Cauenda damna.*

Ratio est perspicua. Quia vel venatio instituitur ad oblectationem, vel ad proprium commodum,vel ad bonum commune.v.g.ne ferę multiplicatę noceant agris,pecoribus,hominibus.Si ad oblectationem vel propriū commodum, manifestum est id nō posse fieri cum dispendio aliorum. Nec refert etiamsi fortè sit persona publica vel gubernator patrię;quia in ijs quę ipse agit in commodum

modum proprium comparatur ad subditos, vt priuatus ad priuatum: vnde non minùs tenetur de damno quàm si esset priuatus. Si verò ad bonum publicum instructa sit, nulla æquitas patitur, vt damnum quod occasione boni publici contractum est, à paucis hominibus priuatis sustineatur; sed iusta proportione distribuendum in omnes. alioquin peccatur contra iustitiam distributiuam: quæ sicuti præscribit bona communia certa proportione distribui in singulos; ita etiam onera & damna, quæ causa communis boni imponuntur, vel inferuntur. Sicut enim bonũ quod intenditur commune est: ita etiam damnum commune esse debet. Itaq. deberet huiusmodi ex causa damnum passis fieri compensatio ex bono communi: v. g. remissione tributorum vel exactionũ, vel immunitate à milite, vel simili modo. Pari ratione cùm causa boni publici solũ alicuius occupatur, vt cõuertatur in viam publicam, vel vt in eo fiat propugnaculum; vel cùm deijciuntur ædificia priuatorum, facienda est cõpensatio ex publico. Cùm autem damnum illatum est causa proprij cõmodi, ex proprijs cõpensatio facienda, vt per se notum est.

41 *Limitatio.* Aduerte tamen, si damnum est modicum, & dominus loci tantum ferè commodi adferat agricolis occidendo feras, quantum damni ipso actu venandi; vel si rebus illorum consulat, sua auctoritate auertẽdo milites, eosque ab alijs incommodis tutando, ita vt meritò videri possint illa damna, quæ subinde ex venatione sentiunt, non curare, & condonare; non esse obligationem restituendi: quo modo fortasse aliqui locorũ domini possunt excusari. hoc tamen non habet locum quando damna sunt grauia. Quomodo autem damnum graue aut leue agris & satis inferatur, & quodnam tale censendum sit, optimè ex ipsis agricolis cognosci potest.

An præscriptio excuset. Dices, Quid si ab hominum memoria sit vsurpatum, vt tota venantium turba cum equis & canibus, prout occasio tulerit, per media sata sese inferat, nõ curans quid damni inde resultet; nec vlla ob id fiat restitutio, maximè cùm nemo querelas apud iudicẽ deponat? videtur enim hoc euentu habere locum præscriptio, quo tanti temporis tractu hoc ius sit à domino loci vsucaptum. Resp. Vt titulus præscriptionis hîc locum habeat, debere constare 1. de ipsa consuetudine & vsũ qui memoriam hominum antecedat. 2. non fuisse factam compensationem cùm damna irrogata erant grauia. 3. Quòd damno affecti non deposuerint querelas, nec mouerint litem, id non factum desperatione obtinendi iuris, aut metu maioris mali, sed omnino liberè, & animo condonandi. alioquin cùm præsumptio sit in contrarium, non poterit censeri bona fides in venatoribus damna illa inferentibus. Sic Tyrannus non potest vsucapere ius imperij in populũ liberum, quando solo metu illum coërcet, ita vt non præsumatur liberè in illum consentire. Ratio est, quia præscriptio in huiusmodi, quæ vi præsumuntur vsurpata, non potest dare ius, nisi quatenus tanti temporis vsus & possessio parit præsumptionem liberi consensus eorum ad quos pertinet. Si tamẽ huiusmodi fundi essent beneficiarij, iure feudi vel emphyteusis domino obnoxij, posset ex huiusmodi consuetudine præsumi, talem seruitutem ab initio fuisse voluntate principis annexam; & idcircò minorem pensionem minusve obsequium domino ab emphyteutâ vel feudatario præstari. Quis autem primo loco, quis secundo, & in subsidium hîc in restitutione veniat, ex regulis generalibus colligendum. Vide infrà cap.13. Dubit.5. & sequentibus.

DVBITATIO IX.

Quomodo peccet & an teneatur ad restitutionem is, qui contra iustam prohibitionem venatur, aucupatur, piscatur.

NOtandum ex Couar. venationem prohiberi generatim quatuor rationibus. Primò *ratione status personæ.* Ita prohibetur Clericis, & multò magis Monachis; præsertim ea venatio, quæ fit magno strepitu canum & armorum, vt patet c. 1. de Clerico venatore: quod sumptum est ex Concil. Aurelianensi: vbi *Episcopus qui crebrò talibus venationibus dat operam, iubetur suspendi tribus mensibus à communione: presbyter verò duobus: diaconus ab officio:* vnde videtur frequentatio talium venationum esse peccatum mortale. Quieta tamen venatio cum retibus, laqueis, paucisque canibus, modò rarò fiat, non est omnino prohibita Ecclesiasticis; vt notat Medina q. 12. C. de Restitut. & Sil. verbo Venatio; siue fiat causa necessitatis, siue exercitij, siue moderatæ recreationis, vt notat Panor. in illud c. 1. citatum. 42 *Quadrup. ratione potest esse venatio prohibita.*

Secundò *ratione temporis.* Sic videri possit prohibita venatio diebus festis & ieiunij, ex cap. An putatis d. 86. sed hoc intelligendum est quando ratione venationis omitteretur Sacrum, vel violaretur ieiunium. alioquin absolutè non est prohibita, cùm non sit opus seruile; vt notat Nauar. c. 13. n. 11. quamuis in magnis festis & quibusdam ieiunijs sit valdè indecora, ob nimiam animi effusionem, & corporis agitationem. *Venatio & aucupium non est opus seruile.*

Tertiò *ratione publicæ vtilitatis*, ne videlicet soboles ferina extinguatur. sic prohibetur interdum venatio illis mensibus, quibus feræ sunt grauidæ; & quando sunt niues; quia tunc facilè capiuntur; & vsus certorum instrumentorum, vt bombardarum, retium tenuium, & similium, quibus facilè magno numero concluduntur.

Quartò, *ratione loci*; vt si in aliquo loco à Principe statuta sit immunitas ne quis ibi venari possit, vel si locus sit alienus. His positis

Dico Primò, Quando venatio solùm est prohibita ratione status vel temporis, ordinariè non est nisi peccatum veniale; modò scandalum absit, & periculum occisionis vel mutilationis: & animal captum non est necessariò restituendum. 43 *Quale peccatum.*

Prior pars patet ex dictis; estque Medinæ, Siluestri, & aliorum.

Altera probatur; quia cõditio personæ vel temporis non facit illum actum iniustum, aut rem obnoxiam restitutioni.

Dico Secundò, Etsi venatio prohibita sit ratione vtilitatis publicę, tamen nõ est peccatum mortale, nisi quando modus venandi censetur notabiliter perniciosus commodo Reipub. & idcircò sub graui pœna est prohibitus; vel quando reipsa notabile damnum bono publico infertur (vt si sobolem ferinam notabili ex parte extingueret) animalia tamen capta, non sunt in foro conscientiæ restituenda. Ita Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 8.

&

& alij. Ratio est, quia leges in hisce casibus non prohibēt ipsam acquisitionem ferarum, sed vsum venationis: vti autem venatione contra legis mandatum non censetur notabilis iniuria vel læsio Reipub. cùm Iure gentiū liceat occupare quę nullius sunt. Vnde fit vt venator non teneatur ad restitutionem ferarū captarum, etiamsi instrumētis vetitis ceperit; quia feræ non sunt res Reipub.

Restitutio quando necessaria.

Aduerte tamen, si quis aquas inficeret, vnde contingeret magnam vim piscium mori, vel alio modo graue damnum inferret, teneretur ad restitutionem Reipub. quæ habebat ius piscandi; quatenus censetur illud ius grauiter læsisse & spem lucri & oblectationis eripuisse. ipsa tamen animalia non tenetur restituere: sed solùm quantum illa spes, seu ius venandi censebatur valere.

Dices, Ergo semper tenebitur ad aliquam restitutionem, etiamsi vnam dumtaxat vel alteram feram ceperit; nam iniquè priuauit Rempub. iure illius venandi, & sic censetur læsisse.

Resp. neg. consequentiam, quia illud ius venandi non censetur notabiliter læsum propter vnam atque alteram feram subtractam: quamuis enim duæ vel tres feræ sint magni momenti; ius tamen venandi respectu earum, in magno saltu est parui momenti.

Qui venatur in fundo personæ priuatæ.

Dico Tertiò, Qui venatur in alieno fundo, vel prædio, vel silua, inuito domino, non tenetur ad restitutionem eius quod cepit; peccat tamen pro ratione iniuriæ & damni illati, (si quod inferat) & tenetur ad eius compensationem. Docet hoc Couar. suprà n.4. Medina q.12. & alij.

Feræ non sunt fructus fundorum.

Prior pars probatur, quia animal siluestre non erat domini illius fundi, sed nullius: ergo transit in dominium primò occupantis. Ratio est quia animantia nō sunt fructus agrorum vel siluarum vel fluuiorum, sicuti arbores quæ solo hærent; sed alia ex alijs procreantur. Vnde sequitur, etiāsi ager vel possessio talis sit vt eius fructus in venatione consistant, ipsaque venatio sit alteri elocata, non tamen ideò animalia fiunt conductoris, vel vsumfructum habentis, quamdiu naturali libertate fruuntur; sed conductor & vsufructuarius solùm ius venandi in tali fundo habent, quod ius censetur ad fructus agri vel siluæ pertinere. Vide Couar. n. 9. & 11.

Altera pars probatur, quia is qui venatur in aliena possessione inuito domino, facit illi iniuriam. Dominus enim Ius habet vt nemo ibi se nolente venetur, vt habemus §. Feræ. Instit. de rerum diuisione. & L. Item si fundi. 9. §. Aucupiorum. ff. de vsufructu, vbi dicitur, *Reditus aucupiorum, sicut & venationum, ad fructum agri pertinere, nec esse rationabile in agro alieno quemquam, nolente domino, aucupari.* Vnde vlteriùs patet, si damnum aliquod inferat, teneri ad restitutionem; vt si segetes proculcet, si sepimenta dissipet: item, si dominus illam feram venari volebat, & probabiliter erat capturus; spectanda est æstimatio illius spei. Denique si Ius venandi alteri vendere, vel elocare statuerat; & tu crebra venatione effeceris vt parui æstimetur, quòd si nullum damnum sit illatum, (vt si dominus ipse nolebat venari, nec ius illud elocare) non tenetur venator ad vllam restitutionem, etiamsi inuito domino venatus sit; quia notabile damnum non irrogauit. vetatio quoque illa parum erat rationi consentanea, cùm ipse eo iure vti nollet.

Aduertendum autem est, eamdem esse rationem extranei venantis in loco publico, atque ciuis venantis in loco priuato alterius, inuito domino: vterque enim sarcire damnum, si quod illatum fuerit, tenetur, non ipsas feras.

Qui in fundo Principi tributo.

Dico Quarto, Qui venatur in loco publico ve- 44
nationi Principum vel aliarum personarum iustè assignato, peccat venialiter: & si notabile damnum infert, mortaliter; teneturque ad compensationem damni, non autem ad restitutionem animalis capti.

Probatur prior pars, nam lex illa prohibens in tali loco venationem, etiamsi pœnam appositam habet, communi tamen hominum iudicio non censetur grauem inducere obligationem; quamuis ipsi domini ibi venari soleant; nam feræ sunt nullius, & siluæ sunt communes: & aliàs non est notabilis læsio. Vnde rationi consonum est vt reseruatio illa Iuris venandi facta per Principem, non adeò strictè accipiatur.

Dices, Si est peccatum veniale, ergo ratione grauitatis materiæ potest esse mortale.

Respondeo, Ipsa materia, secluso damno, ex genere suo est parua, & ita non constituit peccatum mortale, si damnum absit.

Altera pars constat; nam ratione damni potest censeri peccatum mortale: vt si animalia capta essent magni pretij & multa; ideoque Princeps non posset tam multa capere quàm aliàs solet. Item si feræ sint redditę fugaces, vt difficillimè posteà capiantur. Denique si aliqua ratione damnum sit notabile. Potest tamen venator excusari à restitutione, (vt notat Medina) quia Principes non solent talem restitutionem curare, sed sufficit illis vt deprehensi pœnam luant.

Pœna qualis.

Hæc autem pœna non debet esse corporalis; vt 45
mutilatio, vel flagellatio, (vt rectè notauit Silu. verbo Venatio. Nauarr. cap. 17. n. 121. & alij DD. communiter) sed pecuniaria; quia non censetur graue crimen, etiamsi graue damnum intulerit. Vnde si sit statuta pœna corporalis, non est mandanda executioni; nisi quis valdè sæpè esset deprehensus, & minoribus pœnis non emendatus; tunc enim posset aliqua corporalis, v. g. flagellatio adhiberi.

Si arte magica ceperit.

Vltima pars, *quòd non teneatur ad restitutionem animalis capti*, patet ex dictis. Notandum est, hoc etiam locum habere, etsi quis arte magica vel alia praua machinatione feras elicuerit, & ita extra siluas ceperit: vt notat Couar. n. 14. Nam modus iste capiendi, etsi sit graue peccatum, non tamen facit vt ipsa captio sit contra Iustitiam. Quamuis iste puniri possit, sicut is, qui intra siluam venatur. Qui tamen feras extra locum suum absque vlla fraude egressas caperet, non solùm ad nihil tenetur, sed neque ideò puniri debet; vt ibidem Medina & Couar. quia ipsę ferę, cùm sint nullius, Iure gentium permittuntur occupari extra saltum prohibitum.

Saltus conclusus, si vastissimus sit, non tollit feris libertatem naturalē.

Adde, Idem dicendum si quis venetur feram in saltu concluso, sed ita vasto, vt in eo difficillimè capiantur: nam in tali loco non minùs fruuntur libertate naturali quàm si captę non essent. Quod Confir. quia animalia quæ sunt in Insula duarum vel trium leucarum, naturali libertate fruuntur, & fiunt primò occupantis: ergo idem dicendum de saltu amplissimo clauso. Ita Couar. suprà n. 15.

Vtrùm autē feræ, quæ naturali libertate fruuntur,

tur, possint per aliquam legem ita alicui Magnati addici, vel bono publico seruari, vt non transeant in dominium capientis, dubitari potest. Verius est posse, modò legitima causa subsit: vt si alia ratione non posset commodè sumptibus quibusdam necessarijs prouideri. hoc tamen rarò in praxi vsu venit. Ratio est, quia lex ob iustam causam potest alios reddere inhabiles ad certæ rei dominium cōparandum. Sicut enim actiones humanæ subsunt legum dispositioni, adeò, vt per leges possit tibi cōcedi ius, vel imponi obligatio, aut etiam inijci impedimentum ad aliquas actiones obeundas: ita etiam res externæ, earumque dominium & possessio, legum dispositioni subiacet; sic vt ius acquirendi, vel incapacitas, per eas irrogari possit. Hinc quidam sunt incapaces quorumdam officiorum, successionis hereditariæ, possessionis immobilium, &c.

DVBITATIO X.

Vtrùm fera à me vulnerata, & posteà ab alio capta, sit mea, an capientis.

Tria requiruntur vt fera icta fiat percussoris.

47 RESpondent communiter DD. esse capientis, & non vulnerantis. Ita Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 8. n. 13. & alij. quod patet §. Illud quæsitum, Instit. de rerum diuisione. Sed hoc intelligendum est, nisi ita vulnerata sit vt percussor insequens eam certò esset capturus. Vnde tria requirūtur vt fiat percussoris. Primò, vt læserit eam quantum satis ad capiendum. Secundò, vt læsam insequatur. Tertiò, vt moraliter certum sit quòd eam sit apprehensurus. Ratio est, quia tunc habet illam quodammodò in sua potestate; cēsetur enim quasi capta: vnde alius non potest illum præuertere. Secùs est quando dubium erat vtrùm fera esset euasura: tunc enim fit occupantis; quia adhuc videtur habere suam naturalem libertatem, vt colligitur ex L. Naturalem. 5. ꝟ. de acquir. rerum dominio. vbi dicitur, *feram recepisse naturalem libertatem, quando difficilis est eius prosecutio.*

DVBITATIO XI.

Vtrùm fera meo laqueo capta sit mea, an eius qui fortè superueniens laqueo eximit & abstulit.

48 COuar. suprà n. 13. & Nauar. c. 17. n. 176. adiudicant illam eximenti; nisi contraria sit consuetudo in aliquo loco particulari. Idem sentiunt plerique Doctores, ob L. In laqueum. 55. ꝟ. de acquir. domin. vbi insinuatur esse eximentis. Confir. quia non acquiritur dominium feræ, nisi per apprehensionem: is autem qui laqueum posuit nondum apprehendit. ergo, &c. Hæc sententia est probabilis.

Videtur eius qui laqueum posuit.

49 Verius tamen videtur, & rationi naturali magis consentaneum, vt sit eius, qui laqueum posuit. Ratio est, quia hic eam apprehendit & occupauit per suum instrumentum, adempta ei libertate naturali: quæ apprehensio sufficiens videtur vt debeat illius censeri. sicut enim manibus, ita instrumentis aliquid apprehendere possumus, & in nostram potestatem redigere. Fauet dicta lex In laqueum, ꝟ. de acq. dominio, vbi hic casus ponitur, & respondetur *Feram meam esse si in potestatem deuenerit*; atqui venit in meam potestatem per meum laqueum. Vnde ad argument. contrar. sententiæ respondeo, Illam legem, si benè expendatur. videri facere à nobis. in alio sensu non puto receptam. Nemo enim est qui non putet sibi iniuriam fieri, si fera sic capta tollatur. Ad Confir. ille apprehendit per suum instrumentum. quòd si talis apprehensio non est sufficiens ad comparandum dominium, (quod tamē probari non potest) nihilominùs satis est ad comparādum Ius ad rem, quò tu, exclusis alijs, possis illam apprehendere; ita vt si alius præueniat, & te impediat à consecutione illius rei, teneatur ad restitutionem. ita Molina disput. 42.

Si erat eluctatura.

Hîc tamen aduertendum est primò, Si fera se erat extricatura, potuisse ab alio occupari; quia tunc nō peruenerat omnino in tuam potestatem, nec tu eam habiturus eras. Molina tamen putat tunc æstimandam spem tuam, & ab altero compensandam: quod est satis æquum. 50

Dices, Si auem cauea conclusam teneam, parumque absit quin erumpat, & tu superueniens eam eximas, mihi est restituenda, quia necdum effugerat: ergo similiter fera laqueo meo capta.

Resp. neg. consequentiam; quia hæc fera nondum facta est mea, cùm nondum eam omnino occupauerim: illa autem auis iam antè erat mea; vnde nisi reipsa assequatur naturalem libertatem, mihi est restituenda.

Si in tuum laqueum adigam.

Secundò, Si fera, quam ego persequor, incidat in laqueum tuum, vterque habet ius occupandi; tu, quia laqueo tuo capta; ego, quia mea industria incidit. nisi enim excitassem, non incidisset, itaque erit alterutrius qui prior illam occupauerit.

Nassa mea ab alio intenta.

Tertiò, Si nassam in flumine intenderim piscibus capiendis; pisces capti mei sunt: eadem enim est ratio quæ laquei. quòd si tu, vbi plena fuerit, exemptis piscibus eam eodem loco vel alibi reponas, quod secundo loco captum erit, tuum erit, si prior occupaueris. quia etsi meo instrumento, tamen hoc factum tua industria, qui nassam ibi tuo nomine posuisti: meum verò, si ego prior, quia meo instrumento captum. Hoc maximè æquitati congruit.

DVBITATIO XII.

Vtrùm venæ metallicæ auri & argenti, censeri debeant in nullius dominio, sicut feræ; & fiant primò occupantis.

Quæ in nullius dominio.

NOtandum est, præter feras, in nullius dominio esse lapillos, gemmas, ambarum, coralium, & similia, quæ in littore maris, vel promontorijs, vel fluminibus inueniuntur. vnde hæc omnia fiunt primò occupantis. vt patet Instit. de rerum diuisione. §. Feræ. & §. Lapillorum. Sed difficultas est de venis metallicis.

Resp. & dico Primò, Valdè probabile esse has in nullius dominio censeri. Sotus l. 5. q. 3. a. 3. & alij. 51

Metalla auri & argenti in nullius dominio.

Probatur, quia Principes passim sibi vindicant Ius effodiendi hæc metalla, & concedunt priuatis Ius ea inquirendi vbilibet, etiam in agro alieno; & bonam partem sibi reseruandi, compensato dum-

dumtaxat damno, quod infertur loco: quod non facerent si ista metalla essent in dominio eius cuius est ager.

Vnde sequitur, si quis eruisset aurum vel argentum in agro alieno, etiam inuito domino, non teneri ad restitutionem auri domino agri; sed solùm ad æstimationem damni illati: in quo spectanda etiam est spes illa & verisimilitudo, qua dominus putabatur auro illo potiturus. Si tamen pars aliqua auri vel argenti eruti, per regni leges esset attributa Principi, ea esset persoluenda.

52 Dico Secundò, Etsi tales venæ nullius sint, & res eruta fiat occupantis; tamen seclusa omni lege & consuetudine particulari, potestas & Ius effodiendi tantùm competit ei qui est dominus loci: vnde si locus est hominis priuati, Ius etiam est priuati; si est publicus, competit Reipub.

Ius effodiẽdi cui competat.

Ratio patet ex dictis de venatione; præsertim cùm metalla sint fundo permixta & inhærentia: animalia autem sint vaga; ergo si cuique competit Ius venandi in suo fundo, multò magis Ius ibidem effodiendi metalli.

Vnde sequitur Indos Occidentales iure potuisse prohibere Hispanos ab occupatione talium venarum in sua regione: vt rectè docet Sotus lib. 5. q. 3. a. 3. ad 2. (quamuis contrarium senserit Victoria relect. de Indis p. 3. n. 4.) quod intellige antequam illæ Prouinciæ Hispanico imperio essent subiectæ. Nam quæque Respub. potest prohibere extraneum à venatione in silua publici iuris; & quisque priuatus alium à venatione in suo fundo; vt suprà dictum est. ergo multò magis ab eruendis metallis.

Possunt exteri prohiberi.

53 Dices, Lapidicina, quæ est in meo fundo, mea est, & non tantùm Ius cædendi ibi lapides; vt ostendit Couar. qq. practicarum cap. 37. n. 3. & colligitur ex L. Vir in fundo. 8. ff. de fundo dotali. Idem sentiendum est de fodina carbonaria, cretaria: ergo similiter vena auri & argenti, stanni, cupri, &c.

Alia venæ cedũt fundo.

Respon. neg. consequ. Primò, quia venæ metallicæ sunt maximæ æstimationis; quare non est æquum illas cedere vilissimo fundo. qua ratione, §. Litteræ, Instit. de rerum diuisione, dicitur *ridiculum esse, picturam Apellis vel Parrhasij in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.*

Secundò, quia venæ istæ ab ipsa natura in Ius publicum, non autem priuatis vsibus institutæ videntur, vt rectè Sotus lib. 6. q. 3. art. 3. ait, suntque difficillimæ inuentionis & rarissimæ.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm iustè prohiberi possit pastio, & lignatio, in pascuo, vel silua Reipublicæ.

54 RESpondeo, Rempublicam posse id iustè prohibere, etiam suis ciuibus, saltem secundùm certum modum & mensuram, v. g. ne tali loco, tali tempore pascant, ne talem exscindāt stirpem, ne maiorem molem lignorum auferant. Ratio est, quia id potest esse multum expediens bono publico. atqui potestas Reipub. vel Principis (in quem Respub. suam transtulit auctoritatem) extendit se ad omnia, quæ bono publico conducibilia censentur. Non videtur tamen omnino & in totum posse prohibere; quia singuli Ius habent inde necessaria sumendi: quo iure absque suo consensu non possunt spoliari, nisi fortè aliunde sibi illa commodè parare valerent; de quo plura apud Couar. pract. qq. c. 37.

Lignatio in silua communi.

DVBITATIO XIIII.

Quale peccatum sit, contra iustam prohibitionem pascere, vel ligna cædere.

RESpondeo, & dico Primò, Si ciuis in loco publico communitatis, cuius ipse est pars, id faciat, solùm venialiter peccat; nec ad restitutionem tenetur; nisi magnum detrimentum communitati censeatur illatum. Ita Sotus lib. 4. quæst. 6. art. 4. & alij. 55

Lignatio peccatum veniale.

Ratio est, quia in hisce rebus communibus, nō censetur notabilis iniuria committi per eos, qui aliàs Ius habent; nisi fortè enorme damnum inferatur; vt si stirpes multæ notabiles incidantur, si grandiores arbores ædificijs idoneæ sternantur.

Dico Secundò, Idem dicendum de incolis duorum oppidorum vel pagorum habentium loca compascua vel siluas cæduas, si alteri in alterorum siluis hinc inde lignentur.

Ratio est, quia etsi incolæ huius loci non habeant ius lignandi in silua communi alterius loci, nec vicissim: tamen quia passim scitur contrarium ab vtraque parte fieri, cēsentur communitates vicissim condonare quod ereptum fuerit, contenti mulcta, si qui in furto capiantur.

Dico Tertiò, Si pascas vel ligneris in loco alicuius priuati, vel Reipub. alienæ, cuius ciues non possunt idem facere in loco Reipub. tuæ; vel si id facias in loco communi elocato alteri; peccas pro ratione rei ablatæ vel damni illati, (quod sæpè multo pluris est, quàm res succisa valeat) & teneris ad restitutionem. Ita Sotus suprà: vbi tamen illud de restitutione intellige, si persona vel Respub. possidens locum solet curare recuperationem talium. alioquin si non solet curare, sed satis ei fit vt comprehensi mulctam luant, non erit necessaria restitutio. Vide plura de iure pascendi apud Couarr. pract. qq. c. 37. quæ ideò non adfero, quia variantur pro diuersitate locorum: vnde consuetudo & leges municipales in his seruandæ. 56

Si locus sit alteri elocatus vel alienus.

Quando hic non sit opus restitutione.

DVBITATIO XV.

Quomodo acquiratur dominium in thesauros.

TRactat hoc Couar. regula Peccatum. p. 3. §. 2. Siluester & Summistæ v. Inuentum.

Notandum est, thesaurum esse dictum quasi θέμενον εἰς αὔριον, quòd in crastinum, seu futurum reponatur, vt docet Couar. ex Alciato. Definitur autem ff. de acq. rerum dominio L. Numquā, 31. hoc modo, *Thesaurus est vetus quædam depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat.* Vbi nomine *pecuniæ* intelliguntur quæuis opes mobiles, vt catenæ, gemmæ, vasa, nummi aurei & argentei. quòd si non sit vetus, non censebitur thesaurus; vnde non fiet inuentoris; sed si dominus inueniri nequit, 57

Thesaurus quid.

expendi conuenit in pios vsus, sicut alia bona incerti domini. His positis

58 Dico Primò, Iure naturali & gentium thesaurus transit in dominium inuentoris occupantis. est communis sententia DD. quæ enim nullius sunt, fiunt primò occupantis. at thesaurus in nullius dominio censetur: ergo, &c.

Dices, Quid si possit sciri à quorum maioribus sit conditus?

Resp. Non refert; quia quod tanto temporis spatio desijt possideri, desijt etiam esse in dominio cuiusquam.

Notandum tamen, Ius commune multa circa inuentionem thesaurorum disposuisse, vt patet §. Thesauros. Instit. de rerum diuisione. & L. vnica C. de thesauris. quare hoc ius sequendo

In proprio fundo. Dico Secundò, Thesaurus inuentus in proprio fundo totus est inuētoris. Instit. suprà, vbi dicitur *thesauros, quos quis in loco suo inuenerit, D. Adrianus naturalem æquitatem secutus, ei concessit, qui eos inuenerit.* & L. vnica C. de thesauris, idem habetur, addita ratione, *ne Dei beneficium inuidiosa calumnia prosequatur.*

59 *In fundo alieno.* Dico Tertiò, Inuentus in fundo alieno, (etiamsi is fundus Principis fuerit) si quidem fortuitò sit repertus; dimidium erit inuētoris & dimidium domini fundi; si autem de industria quæsitus sine consensu domini, totus erit domini.

Prior pars apertè habetur vtroque loco citato; estque seruanda in foro conscientiæ, etiam ante omnem Iudicis sententiam.

Ratio est, quia hæc dispositio Iuris non est pœnalis; sed definitiua proprietatis rerum; vt rectè docet Nauarr. c. 17. n. 175. & Caiet. infrà q. 66. a. 5. & alij passim.

Secunda pars, *vt totus sit domini, si de industria quæsiuisti*, non videtur obligare in conscientia ante sententiam Iudicis; sed sufficit dare dimidiam partem domino fundi, parte altera dimidia retenta. *Dispositio pœnalis.* Ratio est, quia ista dispositio est pœnalis, ad puniendam iniuriam, quam inuentor domino loci intulisse videtur, quærendo absque eius consensu in eius fundo. Confirmatur ex L. vnica C. de thesauris. vbi sic dicitur, *In alienis verò terrulis nemo audeat inuitis, id est, nec volentibus vel ignorantibus dominis opes abditas suo nomine perscrutari. quòd si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandum, aut præter huius legis tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus inuenerit, totum hoc locorum domino reddere compellatur.* Vbi expende verbum *compellatur*, quod indicat legem esse pœnalem, & compulsionem Iudicis esse expectandam.

60 *Quando dominus fundi consensit.* Dico Quartò, Si dominus consensit vt quæreret, sciens quid ille quæreret, standum est pacto, si quod initum est; si autem nullum sit pactum, totus thesaurus erit inuentoris. Nauarr. c. 17. n. 172. & alij. Ratio est, quia tunc videtur illi partem suam condonasse: nisi fortè inuentor certò sciuerit ibi latere thesaurum, & simulauerit se nihil scire; tunc enim dominus ita deceptus non censetur condonasse, vt rectè Sil. verbo Inuentum q. 3.

Sed difficultas est, si fundus habeat duos dominos, nimirum directum & vtilem; vtri domino dimidium sit restituendum.

61 Resp. & dico Quintò, Quādo fundus hoc modo duobus dominis subest. dimidium erit inuentoris, & alterum dimidium inter illos ex æquo est diuidendum, tamquam inter dominos loci. *Quid si fundus sit duorum dominorum.*

Ex quo sequitur, si dominus vtilis (vt feudatarius, vel emphyteuta) inueniat thesaurum, reddet domino directo tantummodò quartā partem, & sibi reseruabit alteram quartam partem, quatenus est eius loci dominus; dimidium verò quatenus est inuentor: quod est contra Nauarr. n. 172. & quosdam alios.

Ratio est, quia idem est inuentor, & sic debetur illi dimidium; & est etiam dominus loci ex parte, vnde ei debetur altera quarta. conductoris autem & vsuarij nulla habetur ratio; quia nullo modo sunt domini. idem dicendum de pigneratore. vide Molinam disput. 56.

De Vsufructuario nudo quæri potest vtrùm censeatur hic esse dominus loci; communis sententia est non censeri. colligitur ex L. Fructus 7. ff. soluto matrimonio, vbi dicitur, *thesaurum inuentum in fundo dotali, in quo vir habet vsumfructū, non deberi viro sed vxori, cuius est fundus: quia thesaurus non est fructus fundi.* Nauar. tamen n. 174. & quidam alij putant hunc cēsendum dominum; & eum quoque qui ad vitam conduxit. Sed quod dixi est verius. *Vsufructuarius.*

Dico Sextò, Qui scit alicubi thesaurum latere, & emit locum antequam eruat, efficitur dominus totius thesauri. Ita Nauarrus n. 175. & Sotus lib. 5. de Iustitia. q. 3. a. 3. ad 2. & indicat D. Th. infrà q. 66. ar. 5. Idem insinuatur in parabola Domini Matth. 13. 62 *Emi potest fundus.*

Ratio est, quia eruit illum ex loco proprio; nec tenebatur domino priori indicare, sed poterat vti sua sciētia, emendo agrum illum secundùm communem æstimationem; ad quam æstimationem nihil facit thesaurus absconditus, cuius nulla habetur suspicio.

Petes, Quid si thesaurus conditus fuerit in re mobili, v.g. in saccis lana plenis, vtrùm is qui efficitur dominus lanæ, efficiatur etiam dominus thesauri?

Resp. Non videri hoc ipso effici dominum thesauri; quia non intendit illum occupare. Habet tamen ius illum thesaurum occupandi ante alios. Vnde miles, qui excussit hosti saccos lupulo refertos, in quibus erant laminæ aureæ & argenteæ reconditæ, non fuit factus dominus illarum; cùm illos vendiderit antequam sciret quid lateret.

DVBITATIO XVI.

Cui cedat, si in loco publico, vel sacro, inueniatur.

Respondeo & dico Primò, Si in loco publico, v.g. in flumine, in platea effossa, in via publica inueniatur, totus videtur esse inuentoris; non Principis vel Reipub. Ita Couar. regula Peccatum, p. 3. §. 2. n. 3. citans pro se Baldum, Cynum, & alios quosdam. 63 *In loco publico.*

Ratio est, quia Respub. vel Princeps non est dominus talis loci iure dominij specialis, de quo Leges loquuntur; sed dominio iurisdictionis, & auctoritate disponendi.

Dices, §. Thesauros, Instit. de rerū diuisione dicitur, *Si quis in fiscali loco, vel publico, vel ciuitatis thesaurum inuenerit, dimidiū esse fisci, vel ciuitatis.*

Resp.

Resp. Per *locum publicum* non intelligi forum, plateam, vel similem locum, qui propriè nullius est, omnium vsibus deputatus; sed de loco, quem Respublica, specialis dominij iure possidet; vt silua, pascuum, domus, hortus: alioqui dimidium non deberet dari ciuitati, vt ibi dicitur, sed potiùs Principi.

Probabile est dimidiũ esse Principi. Fateor tamen contrariũ esse probabile, quia plerique Iurisperiti ita sentiunt, teste Couarr. suprà.

Aduerte, quando agitur de loco publico, nihil interesse vtrùm fortuitò ibi repertus sit, an de industria quæsitus. Ratio est, quia locus publicus non censetur alienus, sed communis; distinctio autem illa solùm locum habet in loco alieno.

64 *In loco sacro casu inuentus.* Dico Secundò, si inueniatur in loco sacro, vel religioso casu fortuito, totus est inuentoris, vt patet §. Thesauros. Instit. de rerum diuisione. Idem habet Glossa ad cap. Si quid inuenisti. 14. quęst. 5. & summa Rosella verbo Furtum n. 11. Contrariũ tamen etiam est probabile, quod tenet Couar. & multi alij: qui docent dimidium deberi Ecclesiæ vel Prælato; quia Ecclesia & Prælatus habentur pro domino loci sacri. Verius tamẽ puto quod dixi; quia Iustinianus, etsi optimè nouerat conditionem locorum sacrorum apud Christianos; tamen in suis Institutionibus confirmauit Legem Adriani, cuius hæc est dispositio. vnde cùm Ius Canonicum ei nõ derogauerit, videtur seruanda. Intelligo autem hæc de locis sacris & religiosis omnino publicis, quæ in Iure dicuntur esse nullius; secùs de monasterijs & similibus, quę specialis dominij iure possidentur.

Inuentus studio. Dico Tertiò, Si data opera inuentus sit in tali loco, dimidium cedet Ecclesiæ.

Probatur, quia Ecclesia censetur dominus talis loci. vnde secundùm Legem vnicam, C. de thesauris, debetur ei dimidium.

Dices: Ergo etiam debetur dimidium, si fortuitò.

Resp. neg. conseq. quia obstat aliud Ius particulare, quod aliter in eo casu disposuit.

DVBITATIO XVII.

Quid si per magiam repertus sit.

65 *Arte magica repertus.* RESp. In eo casu pertinere ad fiscum. Ita communiter DD. ex L. vnica, C. de thesauris.

Notandum tamen inuentorem non teneri illum tradere antequam à Iudice compellatur; vt rectè Nauar. n. 175. Ratio est, quia lex illa pœnalis est, & quidem sententię ferendę, non latæ. Nihil enim aliud dicit Imperator, quàm *se cuique in suis locis tribuere facultatem quærendi thesaurum, & inuento fruendi; dummodò sine sceleratis ac puniendis sacrificiis aut alia qualibet arte legibus odiosa quærat.* hîc nullum verbum habet quo illum reipsa priuet inuentis.

66 Porrò hîc aduertendum est, Primò, Si hic thesaurus quæsitus sit in loco alieno arte magica; solùm eam partem adiudicandam per sententiam fisco, quæ fuisset inuentoris; quia dominus loci ob maleficium alterius non debet suo iure priuari.

Secundò, ea quæ hactenus dicta sunt de thesauris, procedere secundùm Ius commune. quòd si in aliqua Prouincia sint aliquæ leges particulares, vel cõsuetudines hac de re iustę, sunt seruādę. Quod autem quidam dicunt consuetudinem habere vt thesaurus vbiuis inuetus sit Principis, hoc multi censent non obligare in conscientia, vt Sil. verbo Inuenta. n. 13. Sotus l. 5. de Iustitia q. 3. a. 3. ad 2. quem vide. Sæpè tamen potest iusta subesse causa vt pars aliqua Principi assignetur: vt si tale subsidium iudicaretur necessarium ad onera Reipublicæ sustinẽda: vt autem totus applicetur, durum videtur; quia valdè difficile est & dissonum Iuri naturali. Fateor tamen contrarium non esse improbabile, quod tenet Couarr. suprà n. 4. quamuis rationes ipsius non conuincant. *An Principi totus seruandus.*

DVBITATIO XVIII.

Quænam dicantur haberi pro derelicto, ita vt dominium eorum concedatur primò occupanti.

RESp. & dico Primò, *Pro derelicto haberi*, quod dominus ea mente abiecit vt id in numero rerum suarum esse nolit; vt patet §. penult. Instit. de rerum diuis. 67 *Pro derelicto.*

Vnde sequitur, ea quę in tempestate proijciuntur, leuandæ nauis causa, nõ haberi pro derelicto; vt dicitur §. vlt. suprà. quia ea libentissimè dominus seruaret, si posset; & postquam proiecit & in portum euasit, summè desiderat ea recuperare. Vnde iniqua est consuetudo, quæ in quibusdam locis seruatur, vt dominus Prouinciæ, vel territorij, bona naufragorum tamquam ἀδέσποτα, i. quæ possessore careant, occupet. Nam præterquam quòd sit cõtra Ius naturale, vtpote alieni occupatio & magna in miseros crudelitas, est etiam contra Ius Cæsareum, Auth. Nauigia, C. de Furtis. Et si sint bona Christianorum, occupantes ea incurrunt excommunicationem Bullę Cœnę Domini. de quo vide Nauar. c. 27. n. 60. & 118. & Couar. ad reg. Peccatum p. 3. §. 1. n. 5. *Bona naufragorum.*

Dices, quid si ea res certò fuerit peritura, nisi ego eripuissem (vt saccarum, frumentum, farina, papyrus) possúmne retinere?

Resp. non potes; quia (vt habetur ex L. Pomponius. 44. ff. de acquirendo dominio) quælibet res nostra, quantumcumque periclitetur, manet nostra, quamdiu non est consumpta; nempe si cupimus eam nostrã manere. Vt si ouis nostra ex faucibus lupi eripiatur, aut domus ab incẽdio, nostra manet. Vnde quod ait Nauarr. c. 17. n. 99. posse nos talia retinere, si cum aliquo vitæ periculo ea ex vndis eripuerimus, nõ est absolutè verum; nisi quando rationabiliter credi potest dominum permittere res huiusmodi, siue ciectas, siue ex naufragio periclitantes, ei, qui se periculo voluerit exponere; vt quando res illæ statim essent perituræ, & non sine discrimine possent recuperari, ita vt periculum ferè tanti æstimetur quanti res ipsæ: tunc enim etsi dominus ius habet rei vindicandæ, tamen recuperator potest exigere æstimationem sui laboris & periculi. Vnde si dominus nihil dicat, poterit retinere tamquam ratione periculi concessam.

Dico Secundò, Pro derelicto etiam haberi videtur res ea, quæ fluctibus procul abrepta est, & dominus sciens vbi sit quærenda, non curat eam recuperare; vel quia eam parui facit, vel quia essent magnæ expensæ faciendæ. *Quãdo res potest recuperari, sed dominus nõ vult.*

 Proba-

Probatur, quia dominus rem talem non videtur velle habere in bonis suis, ob incommodum coniunctum. secùs est quando omnino vellet eam recuperare, si aliquo modo posset.

Quando nulla est spes recuperandi.

Addunt quidam rem etiam haberi *pro derelicto*, quando dominus ita eam proijcit vel relinquit, vt nulla ei spes supersit industria aliqua vel aliquo casu eam recuperandi. Itaque tunc si ego extraordinaria industria eripiam vel saluem, efficiam meam. Ita Petrus Nauar. l. 4. c. 1. n. 58. sed non existimo id esse verum; nisi dominus significauerit se eam concedere occupanti; vel æstimatio industriæ sit ferè par illi rei.

CAPVT SEXTVM.

De modo acquirendi dominij in rem alterius absque eius consensu; quod fit præscriptione.

Habet Dubitationes 18.

1 HACTENVS diximus de modo acquirendi dominij in res quæ nullius sunt vel cõmunes: sequitur vt explicemus quomodo acquiratur in res, quæ dominũ habent, seu quo modo dominia ab alio in alium trãsferantur. Generatim autẽ transferuntur vel volente priore domino, vel inuito. *Volente* transferuntur tripliciter; donatione, vltima voluntate, contractu, de quibus infrà. *Inuito* totidem modis. Primò, Iure gentium; sic res bello captæ fiunt capientis, de quo suprà, 2. 2. q. 40. quæ est de Bello. Secundò, auctoritate alicuius legis particularis; idque vel sine culpa domini, vt lege præscriptionis: vel ob culpam eius, vt ob crimen hæresis, læsæ maiestatis, incœstas nuptias: de quo 1. 2. q. 96. Tertiò, sententia Iudicis; vt si fur damnetur in quadruplum; qui modus etiam obligat in conscientia, quando sententia non nititur falsa præsumptione. de quo infrà, sect. 4. Itaque ad præsentem locum solùm pertinet tractatio de Præscriptione.

DVBITATIO I.

Quid sit Præscriptio & Vsucapio.

Præscriptio tripliciter dicitur.

2 NOtandum est nomẽ *præscriptionis* tripliciter accipi apud Iureconsultos, (vt colligitur ex Couar. ad reg. Possessor, in principio, &c. §. vnico, relectione 1.) 1. generatim, vt idem sit quod *exceptio*, quæ opponitur ad excludendam actionem intentam ab actore; vnde cùm exceptio sit vel *dilatoria*, (vt si oppõnas, iudicem non esse competentem, testes infames, actorem excommunicatum) vel *peremptoria*, (vt si opponas te mandato Principis fecisse; iam antè soluisse quod petitur) etiam præscriptio erit vel dilatoria vel peremptoria. Hoc modo accipitur in titulo De exceptionibus & præscriptionibus, lib. 44. Digestorum. Simili modo accepit Tertullianus, inscribẽs librum suum *De præscriptionibus aduersus hæreticos*: agit enim de illis, quæ hæreticis, per suam doctrinam veluti litem intentantibus opponi possunt à Catholicis, ne ab eis vincantur.

Exceptio.

Secundò, accipitur specialiùs pro *exceptione peremptoria* proueniente ex eo, quòd tempore legibus definito rem aliquam possedimus, vel iure aliquo vsi sumus, vel quòd alius tali tempore ab vsu alicuius Iuris cessauerit, vt docet Couar. suprà §. vnico. n. 4. & patet ex titulis C. de præscriptione longi temporis. & de præscript. 30. & 40. annorum.

Tertiò, accipitur pro *dominij acquisitione*, vel *iuris alieni elisione*, ex tempore legibus definito proueniente. Hoc modo dicimur præscribere domũ, vineam, agrum, id est, acquirere dominium domus, vineæ, agri. Verùm sic non accipitur in Iure ciuili, sed in Iure Pontificio, & passim ab Interpretibus vtriusque Iuris; vt docet Couarr. n. 6. Ratio cur sic acceperint, est quia qui dominium alicuius rei per cõtinuatam eius possessionẽ comparauerat si impetebatur à priore domino, præscribebat. i. excipiebat & opponebat certi temporis possessionem, per quam fecerat rem suam: & ita eius actionem perimebat. Hinc ipsa *vsucapio* & *dominij acquisitio* cœpta est vocari *præscriptio*; cùm tamen præscriptio ex vsucapione oriatur, vt patet L. Emptor. 7. C. de pręscriptione lõgi temp.

Ex his patet quid sit *præscriptio*. Nam si primo modo capiatur, nihil est aliud quàm exceptio, seu oppositio aduersus actionem actoris. 3

Quid præscriptio.

Si secundo modo, est exceptio peremptoria contra priorem dominum, ex tempore legibus definito vim habens.

Si tertio modo, est dominij acquisitio, vel alieni iuris, siue realis, siue personalis peremptio, per continuationem temporis lege definiti. Vbi Aduerte, si acquisitionem dominij paulò latiùs accipiamus, nõ opus est addere illam partem (*vel alieni iuris peremptio*) quia qui ius alterius perimit, acquirit dominium suæ libertatis; liberatur enim obligatione, qua alteri erat obstrictus. rectè tamen additur causa claritatis.

Vsucapio verò *est acquisitio dominij per continuationem temporis lege definiti.* Ita habetur L. 3. ff. de Vsucapion. quę definitio causaliter est intelligenda. Vsucapio enim est causa acquisitionis dominij. formaliter autem videtur esse *possessio* quędam rei alienę. Vnde dicimus Vsucapionem interrumpi. Potest tamen etiam accipi pro ipsa acquisitione formali dominij. nemo enim dicitur res vsu cepisse, nisi iam dominium acquisierit.

Vsucapio.

Ex his colligi potest quomodo præscriptio ab vsucapione differat: si enim primo vel secundo modo sumatur, res est clara: quia præscriptio his modis est oppositio contra actorem. si tertio modo, sic est magis commune quàm vsucapio. omnis enim vsucapio est præscriptio, non contrà. Nam præscriptio, qua extinguitur actio personalis vel realis

Differẽtia inter vsucap. & præscript.

realis alterius, non est propriè vsucapio, tamen est præscriptio. Generaliter tamen posset dici vsucapio, quatenus Ius & libertas ab aliqua obligatione potest dici vsucapi; & sic æquè latè paterent præscriptio & vsucapio.

4 Aduertendum tamen, Iuris Interpretes passim distinguere præscriptionem ab vsucapione; quòd vsucapio sit mobilium, præscriptio verò immobilium. verùm hæc differentia non est fundata in Iure. Nam vsucapio etiam est immobilium. vt patet Instit. de Vsucapionibus, in principio; vbi non semel ad res immobiles refertur. & L. vnica C. De vsucapione transformanda. Similiter præscriptio in rebus mobilibus locum habet: nam quando eas vsucepimus, vtimur præscriptione, seu exceptione erga priorem dominum. Itaque hisce nominibus vtemur tamquam synonymis.

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad præscriptionem seu vsucapionem.

5 *Quatuor conditiones.* RESpondeo, Ordinariè requiruntur quatuor, ex communi DD. sententia, vt testatur Sil. verbo Præscriptio. n. 1. *Possessio, titulus probabiliter præsumptus, bona fides, & continuatio possessionis cum bona fide, per tempus lege præscriptum.*

Possessio. Primò, requiritur *possessio*; quia vt habet regula iuris in 6. *sine possessione præscriptio nō procedit*, oritur enim hoc totum ius ex possessione. debet autem hæc possessio esse qua quis nomine suo possidet, non autem nomine alieno: quia hic verè non est possessor, sed alter qui per illum possidet. cùm autem possessio alia sit *ciuilis tantùm*, alia *naturalis tantùm*, alia *ciuilis & naturalis simul*, hæc vltima est aptissima gignendæ præscriptioni. *naturalis tantùm*, non sufficit. *Ciuilis tantùm*, qua solo animo rei nostræ etiam absentes insistimus, sufficit; vt probat Couar. reg. Possessor, p. 1. §. vnico. n. 7. hæc enim etiam ideò *ciuilis* dicitur, quòd hunc ciuilem effectum pariat. *Ciuilis sufficit, nō autem naturalis.*

6 Ob defectum huius conditionis non possunt præscribi, primò loca sacra, & ius decimarum à laico; nam nō est capax possessionis ciuilis talium; cùm Ius ei resistat, vt patet ex dictis suprà c. 3. dub. 9. Secundò, Religiosus professus non potest quidquam præscribere, seu vsucapere; quia nihil potest nomine suo possidere. Tertiò, Fructuarius, colonus, emphyteuta, feudatarius, conductor, commodatarius, pignerator, non possunt rei proprietatem præscribere seu vsucapere: tum quia hanc non possident nisi naturaliter, cùm dominus directus eam possideat ciuiliter; tum quia nō possident eam nomine suo, ne naturaliter quidem, sed nomine directi domini. Vnde si post centum annos probare posses initium possessionis, nimirum rem illā nomine tuo possessam fuisse ab initio, nulla præscriptio tibi obstabit. ita expressè Glossa in cap. Clerici. 11. v. in Ius proprium. 16. q. 4. Ioannes Andreas ibidem. Siluest. Præscriptio 2. n. 20. & alij. Quod probatur d. cap. Clerici, vbi dicitur, *Quæ precariò possidentur, in ius proprium præscriptione temporis non posse reuocari.* Idem confirm. cap. Si Episcopus. 12. ibidem. Et quamuis loquantur solùm de rebus Ecclesiæ, eadem tamen sunt intelligenda de rebus aliorum, *Religiosus. Fructuarius. Emphyteuta, &c.*

cùm eadem in omnibus sit ratio, vt Glossa exponit. Idem confirm. Iure ciuili. nam L. Malè agitur, C. de præscript. 30. annorum, sic dicitur: *Malè igitur cum dominis prædiorum, si tanta precariò possidentibus prærogatiua defertur, vt eos post 40. annorum spatia qualibet ratione decursa inquietare nòn liceat.* Et infrà: *Nemo igitur qui ad possessionem conductor accedit, diu res alienas tenendo ius sibi proprietatis vsurpet; ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt, aut locatores vtiles sibi fortassis excludere, aut annis omnibus super dominio suo publicè protestari.* Sed hæc intellige, si res apud illum qui nomine alterius possidebat, vel apud eius heredem, maneat. secùs si alteri vendita ab herede bona fide fuerit. sed de hoc plura infrà dubit. 15. Possunt tamen isti præscribere Ius vtilitatis; non quia naturaliter possident rē, (vt quidam volunt) sed quia hoc ius ciuiliter possident, vtpote suo nomine; vt rectè Couarr. suprà n. 7. Quartò, Si colonus vel quiuis fructuarius venderet domū vel agrum absente domino & ignorante, emptor non posset præscribere; quia nō haberet possessionem ciuilem, sed solùm naturalem; ciuilis enim manet apud dominum absentem, quamdiu retinet animum possidendi, vel donec sciat rem suam ab alio occupatam, & sciens nō audeat eum depellere: vt dictum est c. 3. dub. 12. vbi tamē dominus amiserit possessionem, emptor poterit præscribere, vt dicetur dub. 13. Quintò, Nemo potest præscribere quamdiu apud ipsum non est possessio ciuilis, sed apud alium. nam præscriptio incipit ab eo die, quo dominus prior amittit possessionem ciuilem, vt omnes DD. tradūt, teste Couar. n. 7. tunc enim primùm incipit detentor ciuiliter possidere. *Colonus. Quando incipit præscriptio.*

Petes, vtrùm hæc conditio requiratur etiam in præscriptione, quæ fit per debitorē vel reum contra actionem personalē vel realem creditoris vel actoris? quidam negant; eò quòd reus vel debitor qui sic præscribit, nihil videatur possidere: cùm hæc præscriptio ex eo oriatur, quòd creditor vel actor aliquid omittat. Sed conformiùs dicitur etiam hîc necessariam esse quamdam possessionem, nempe libertatis suæ, quæ certo duret tempore, vt infrà dubit. 11. patebit. 7 *Præscriptio cōtra actionem.*

Secundò requiritur *Titulus probabiliter præsumptus*, id est, qui bona fide putetur validus; vt donationis, testamenti, vel successionis ab intestato, emptionis, permutationis, &c. Non est autem necessarium vt ille titulus sit verus, i. validus: nā hic sufficit sine præscriptione ad trāsferendum dominium secuta traditione: sed satis est vt probabiliter putetur verus, quāuis reuerà inualidus sit, (vt quia venditor non habuit potestatem vendendi) tūc enim ius facit vt res aliena, exacto tempore definito, fiat tua. Debet autem hæc opinio, qua putas titulum validum, prouenire, non ex ignorantia Iuris, præsertim manifesti & indubitati, (vt si putares minorem posse vendere rem immobilem sine decreto Iudicis, aut parentem validè donare filio) vt infrà dubit. 5. dicetur; sed ex ignorantia facti: vt si putes decretum Iudicis interuenisse, & non interuenit: si id quod parens dedit, putes fuisse donatum per cessionem vsusfructus, quem in bonis eius habebat. In dubio autē vtrùm ex ignorantia iuris aut facti prouenerit hæc opinio de titulo, exacto tempore præscriptionis præsumendum pro præscribente, ob possessionem bona fide toto illo tempore continuatam. secùs si 8 *Titulus.*

constet prouenisse ex errore Iuris. Aduertendũ tamen est, nõ semper requiri titulũ ad præscriptionẽ; vt docet Cou. 2. p. §. 8. quia sępè fit vt tituli obliuiscamur; multa enim habemus in rebus nostris, quę vtrũ emptione, donatione, testamento, an aliter acceperimus, ignoramus. Requiritur tamen vt breuiore vel ordinario tempore fiat præscriptio.

9 Tertiò, Requiritur *bona fides*, vt patet ex regula Iuris in Sexto. *Possessor malæ fidei nõ præscribit* (in quam regulam Couarr. doctissimum commentarium scripsit, quem sępè hîc citamus.) Idem habetur in c. finali. de præscriptionibus quod sumptum est ex Concil. Magno Lateranensi, vbi dicitur, *Quoniã omne quod non est ex fide, peccatũ est, synodali iudicio definimus, vt nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam canonica quàm ciuilis; cùm generaliter sit omni constitutioni & consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest obseruari. Vnde oportet vt qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ cõscientiam.* Ex quibus verbis hoc etiam colligitur, *bonam fidem* in proposito esse credulitatem, qua quis sibi prudenter persuadet rem esse suam, vel saltem nescit esse alienam. Dico *prudenter*, quia si ex ignorantia crassã, vel inordinata cupiditate illa persuasio procedat, non erit bona fides.

Bona fides.

Quid bona fides.

Quartò, Requiritur certi temporis continuata possessio: quod tempus varium est pro varietate rerum præscribendarum, vt infrà dicetur.

Continuata possessio.

Circa prædictas conditiones, præsertim circa 3. & 4. sunt aliquot dubitationes. Vnde sit

DVBITATIO III.

Vtrùm dubitans an res sit sua, censeatur bona fide eam possidere.

10 TRactat hoc Couar. ad Regul. Possessor, p. 2. §. 7. n. 3. & sequent.

Resp. & dico Primò, Qui dubitat non censetur habere bonam fidem ad inchoandam possessionem, quamdiu manet dubitatio. Ita Couar. suprà. Ioannes Medina Cod. de restitutione q. 17. & est communis sententia Doctorum.

Ratio est, quia vt rem quam anteà non habebam, incipiam mihi vindicare & vsurpare, requiritur vt determinatè iudicẽ eam vel esse nullius, (& ita fieri meam per occupationẽ) vel certè esse meam, quamuis id anteà non aduerterim. Quòd si dubitem an sit mea, an aliena, iniquè ago eam mihi arrogans; cùm non sit melior mea conditio quàm alterius. In hoc casu, si dubium versetur inter duos, quorum neuter bona fide possidebat, res est diuidenda: quia par est Ius vtriusque; neque est vlla ratio cur alteri potiùs quàm alteri adiudicetur, vt dictum est 1. 2. q. 19.

Si sit dubiũ quãdo neuter possidet.

11 Dico Secundò, Qui dubitat, censetur habere bonam fidem sufficientem ad cõtinuandam possessionem bona fide initam. vnde quãdo dubium superuenit ei qui bona fide cœpit possidere, non violat, nec interrumpit eam. Ita Couar. suprà. §. 7. n. 3. & sequentib. vbi multos citat pro hac sententia. Idem docet Medina loco citato. Est contra Adrianum in 4. q. de præscriptione. & Sotum l. 4. de Iustitia q. 5. a. 4. & quosdam alios, qui dicunt bonam fidem per tale dubium interrumpi, & ita non procedere præscriptionem. Sed probatur nostra sententia ex cap. Si virgo. 34. q. 1. vbi dicitur, *In iure prædiorum, tamdiu vnusquisque possessor bonæ fidei dicitur, quamdiu possidere se ignorat alienũ.* Idem indicatur c. finali de præscriptione, cùm dicitur, *Vnde oportet, vt qui præscribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conscientiam,* atqui dubius non est sibi conscius rem esse alienam, & ignorat se possidere alienum: ergo manet possessor bonæ fidei, & procedit præscriptio. loquuntur autem hæc capita de continuatione possessionis, non autem de inchoatione.

Dubitatio non interpellat præscriptionẽ.

Secundò, Probatur ratione; quia in pari dubio melior est conditio possidentis quàm non possidentis: ergo cùm is, qui incipit dubitare, iam possideat, melior est eius conditio quàm non possidentis; ac proinde potest rem retinere, etsi adhibita diligentia adhuc maneat dubitatio. quòd si potest rem retinere, etiam potest continuare possessionem perseuerante illo dubio. ergo hæc continuatio poterit perficere præscriptionem. nam sola illa possessio est inutilis ad præscribendum, quę non est sine peccato, vt patet ex dicto c. finali.

Obijcitur contrà, Bona fides est existimatio, qua quis prudenter existimat rem, quam retinet, esse suam; atqui dubitans non existimat esse suam: ergo non habet bonam fidem.

Resp. Non tantùm est bona fides cùm quis positiuè credit rem esse suam, sed etiam cùm nescit esse alienam; vt colligitur ex cap. finali suprà. Vnde cùm dubitans nesciat esse alienam, censetur habere bonam fidem, talem qualis quidem non sufficit ad inchoandam pręscriptionem, tamen ad continuandam sufficiens est.

Ex his potest colligi resolutio cuiusdam dubitatiunculæ, quam Couar. tractat n. 2. suprà: Vtrùm detur medium inter bonam & malam fidem? Dicendum est dari medium, si hæc speculatiuè considerentur: nõ autem si in ordine ad praxim. dubitans enim speculatiuè, nec bonam nec malam fidẽ habet, quia nec credit positiuè rem esse suã, nec alienam; sed hæret in medio. In ordine autem ad praxim habet vel bonam fidem vel malam: bonam, si agatur de continuatione possessionis benè inchoatæ; malam verò, si agatur de possessione primùm ineunda. Qui enim dubitat an res sit sua, mala fide possessionem inchoat: quia contra conscientiam facit. scit enim se eam rem, de qua dubitat an alterius sit, sibi vindicare non posse. bona tamen fide possessionem ritè inchoatam continuat; quia cùm possessio ei suffragetur, nouit se rem illam ob dubitationem superuenientem non teneri deserere, & alteri tradere; sed satis esse vt diligenter de veritate inquirat & si adhibita conuenienti pro rei momento inquisitione adhuc dubium perseuerauerit, se in sua possessione progredi posse: eò quòd in dubio melior sit conditio possidentis. 12

An detur mediũ inter bonam & malam fidem.

DVBITATIO IIII.

Si quis dubitans, an res sit sua, simul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, vtrùm bona fide continuet possessionem, an mala.

RESp. Mala fide continuat possessionem; vnde non procedit ei præscriptio; vt expressè 13

habe-

habetur L. Si fur. ℼ. de vſucapionibus, vbi dicitur, *Si quis id quod poſſidet non putet ſibi licere per leges vſucapere, dicendum eſt, etſi erret, non procedere tamen eius vſucapionem, vel quia non bona fide videatur poſſidere; vel quia in iure erranti nō procedat vſucapio.* Sed occaſione huius legis occurrit dubium, de quo fusè Couar. reg. Poſſ. p. 2. §. 7. n. 5. & ſequent.

DVBITATIO V.

Vtrùm ſi quis ex ignorãtia Iuris rem vſurpet vt ſuam, ſuamque eſſe exiſtimet, habeat bonam fidem ſufficientem ad præſcribendum:

VErbi gratia, comparaſti rem aliquam cõtractu vſurario, quem putabas iuſtum; quòd exiſtimares vſuras mediocres iuſtè exigi; accepiſti à Religioſo veſtem, equum, &c. neſciens Religioſum non poſſe donare; vtrùm cum tali errore currat præſcriptio? Ioannes Medina q. 17. docet quamuis ignorãtiam inculpatam tam iuris, quàm facti ſufficere ad prẹſcribendum in foro conſcientiæ. Sed contrarium eſt verius ſi agatur de præſcriptione ordinaria. Pro quo

14 Dico Primò, Iuris clari ignorantia non ſufficit ad præſcriptionem rei, etiamſi ſit omnino inculpata. Eſt communis ſententia DD. vt docet Couarr. reg. Poſſ. p. 2. §. 7. n. 6.

Probatur L. Numquam 31. ℼ. de vſucapionibus, vbi dicitur, *Numquam in vſucapionibus Iuris error poſſeſſoribus prodeſt.* & L. Iuris 4. ℼ. de Iuris & facti ignor. *Iuris ignorantia in vſucapione negatur prodeſſe, facti verò ignorantiam prodeſſe conſtat.* & L. Error 8. ℼ. eod. tit. *Error facti, ne maribus quidem in damnis vel compendijs obeſt. Iuris autem error, nec feminis in compendijs prodeſt. ceterùm omnibus iuris error in dãnis amittendæ rei ſuæ nō nocet.* Idem habetur L. ſequẽti. Quare cùm leges nolint hunc errorem prodeſſe, non procedet cum eo præſcriptio. ſicut enim præſcriptio iure humano conſtat, ita ab eodem poteſt circumſcribi.

Error iuris impedit præſcriptionẽ, maximè ſi vincibilis.

15 Dico Secundò, Huius tamen Iuris ignorantia ſeu error inculpatus ſufficit ad prẹſcribendos fructus ex re illa perceptos. Ita Nauar. lib. 1. conſil. 6. tit. de officio Iudicis. Couarr. l. 1. variarum reſolutionum cap. 3. n. 8. Gloſſa in L. Si fur 32. ℼ. de vſucap. §. 1. Innoc. Ancharana Cardinal. & Imola, in cap. Ad noſtram 11. de rebus Eccl. non alien. & alij multi. Probatur ex L. Sed etſi 25. §. Scire 6. ℼ. de petitione hereditatis: vbi inſinuatur, eum qui in iure errans poſſidet, poſſe cõparare fructus; modò non ſit prædo, id eſt malæ fidei poſſeſſor. Nec refert vtrùm fuerit error iuris nec aſſiſtentis nec reſiſtentis contractui, an iuris reſiſtentis: quia vtroque caſu verum eſt, vt docet Nauarrus & Couar. ſuprà; etſi multi Iuriſconſulti cum Bartolo id non admittant, cùm eſt error iuris reſiſtentis. Ratio eſt, quia quando ius nō diſtinguit, nec nos debemus diſtinguere: atqui d. §. Scire, nō diſtinguit, nec eſt vllus textus aut ratio efficax, qua illa diſtinctio probetur, vt Nauarrus ait. Deinde præter auctores citatos, ita docet Gloſſa in L. 2. C. Si quis ignorans rem min. eſſe; vbi Baldus & Salicetus ſecuti Gloſſam docent, errantem in iure bona fide, acquirere fructus ex contractu nullo, & iure reprobato. Idem tenet Couar. ſuprà. Præſcribuntur autem fructus triennio bona fide poſſeſſi, vt docet Couar. ſuprà n. 7. & ex infrà dicendis patebit. Ratio cur fructus præſcribatur, eſſe poteſt, quia error circa fructus videtur eſſe error facti; putat enim poſſeſſor ſe eos percipere ex re ſua.

Sufficit ad fructuum vſucapionem.

Dico Tertiò, Ignorantia vel error Iuris valdè 16
dubij, & etiam verè dubij, ſufficit ad præſcriptionem ipſius rei. Ita Nauarr. ſuprà. *Error*, inquit, *iuris dubij perinde prodeſt ad hoc*, (vſucapionem) *ſicut error facti*, Probat ex Gloſſa, Panor. Felino & alijs in cap. De quarta, de præſcriptionibus. Idem tenet Couar. §. 7. n. 12. & Sil. verbo Præſcriptio §. 4. & alij. Nec refert quòd aliqui ex his requirant vt hoc ius ſit valdè dubium; quia ſufficit eſſe verè dubium, vt Nauar. & Sil. Ratio eſt; quia quando Ius aliquod eſt verè dubium, (id eſt, de quo vtrimque ſint multorum ſententiæ) prudenter poſſumus in praxi vtramlibet ſequi, perinde ac ſi ius planum eſſet.

Error Iuris dubij.

Hinc ſequitur, poſſe vſucapere eum, qui aliquid contractu ambiguo, de quo vtrimque ſunt opiniones Doctorum, comparauit.

Sed difficultas eſt vtrum ſententia Medinæ ſit 17
aliquo modo probabilis. Quidam negant eſſe probabilem, etiamſi agatur de præſcriptione longiſſimi temporis, quæ non requirit titulum, qualis eſt 30. & 40. annorum. Probatur Primò, ex iuribus adductis n. 14. quæ expreſsè habent iuris errorem in præſcriptione non prodeſſe. Secundò, quia cum mala fide non procedit vllo tempore præſcriptio. cap. fin. de præſcript. Atqui is qui per ignorantiam iuris rem acquirit, comparando illam per contractum iure inualidum, habet malam fidem, vt iura loquũtur; ergo. Minor probatur ex L. Quemadmodum 7. C. de agricolis & cenſitis, vbi dicitur eum, qui emit adſcriptitium ſine gleba, non poſſe vſucapere. *Quia*, inquit, *malæ fidei poſſeſſorem eſſe nemo ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mercatur.* Vbi aduerte non dici talem prẹſumi habere malam fidem, ſed habere malam fidem. Nam Iura malam fidem vocant nõ ſolùm credulitatẽ qua quis credit, aut dubitat rem nō eſſe ſuam quam retinet vt ſuam; ſed etiam, qua quis ex errore iuris ſeriò putat eſſe ſuã. hanc enim ideò vocãt malam, quia eſt inutilis ad prẹſcriptionem. Tertiò, probatur ex cap. Dudum 31. de decimis. vbi Pontifex decimas, quas Rex Hungariæ dederat Hoſpitalarijs S. Stephani, adiudicat Epiſcopo: eò quòd acceperant illas à manu laici, qui iure eas non poterat poſſidere, ac proinde nec donare: vbi Pontifex non ponderat lapſum temporis 40. annorum nondum expleti, ſed titulum ex errore iuris inductum, ac proinde inualidum. Quartò, Etiamſi pars aduerſa contra quam Titius intendit præſcribere, fateretur illum ignorantia inuincibili iuris laboraſſe, nihilominùs in foro externo Titius condemnaretur: ergo ibi non proceditur ex præſumptione malæ fidei, ſed ex eo quòd credulitas ex errore proueniens ſit re vera mala fides. Confir. Quia alioquin Ius ciuile foueret peccatum, auferendo rem vero domino, qui iam præſcriptione acquiſiuerat verũ dominium. Quintò, Etiamſi concederetur illas leges procedere ex præſumptione malæ fidei, tamen res iſtæ non poſſent præſcribi tempore 30. annorum, ſed ſolùm tempore cuius initij non extat memoria:

Sententia Medinæ an ſit probabilis.

ria: quia præsumptio iuris illi obstat, iuxta cap. 1. de præscript. in 6.

Hæc ferè sunt argumenta, quibus hæc sententia probari potest, quam proinde tenet noster Molina disput.64. (qui etiam putat contrariam non esse probabilem) Glossa in cap 2. de his quæ fiunt à Prælato.& in cap. Apostolicæ, 9. de donat. Felinus in cap. de quarta, 4. n. 34. de præscript. Abbas in cap. Cùm non liceat. col.6. Cynus in L. Si quis emptionis, §. 1. C. de præscript. 30. annorũ. Bart. in L. Sed etsi, §. Scire, ff. de petit. heredit.

Contraria probabilior. Sed contrariam iudico veriorem & probabiliorem, quãdo agitur de præscriptione 30. annorum. Hanc tenet expressè Couar. ad regul. Possessor. p.2.§.7. n. 6. concl. 2. *Error*, inquit, *iuris bonam fidem inducit sufficientem ad eam præscriptionem quæ titulum non requirit, sed sola bona fide procedit*; qualis nimirum est 30. annorum. Et quamuis in sequētibus videatur hoc restringere ad errorem iuris nec assistentis nec resistentis: (quale plurimorum DD. iudicio est de testamentorum solemnitatibus) tamen posteà n. 11. idem concedit de errore iuris contractui resistentis, modò sit error inuincibilis. *Quantum*, inquit, *ad præscriptionem error iuris excluditur, nec ex eo præscriptio procedit, quia illa culpa & negligentia in iuris errore, & in non inquirendo diligenter quid leges de illo actu ad eius iustitiam statuerint, efficit, vt ad effectum præscribendi iuris error vel mala fides iudicetur, vel eius vicem habeat; iuxta regulam, Qui contra iura, &c. quo fit vt si contingat errorem iuris etiam resistentis inuincibilem esse, tunc præscriptio in animæ iudicio obtinebit, atque ita defendi poterit Ioannis Medinæ opinio. Imò & ea sic intellecta apud Iudicem exteriorem admittēda est, sicut apertissimè in tertia conclus. probatur.* Hæc Couar. Eamdem sententiam tenet Alexander Imolensis in d.cap. de quarta.& in repetit.ca.fin.col.4. in fine de pręscript.& col.10. adducit Antonium Butrio in cap. Cura. 11. de iure patron. qui etiam id docet in cap. Peruenit. 4. de empt.& vendit. vbi dicit, *Licet error iuris circa titulum impediat præscriptionem ad quam requiritur titulus, non tamen impedit præscriptionem ad cuius substantiam non requiritur titulus, sed sola bona fides, vt est præscriptio 30. annorum.* Idem tenent Paulus de Castro consil. 152.§. Circa præsentem casum, col. 3.& consil. 40. §. In causa. col. 1.& maximè in L. Celsus. 27. post principium. ff. de vsucap. Ludouicus Romanus consil. 123.§. Circa primum dubium, col.4. Pro eadem citat Couarr. Alexandrum consil. 125. Felinum in cap. Cùm contingat. 24. de rescriptis. Iason. in L. Si quis id quod notab. 8.& ibidem Decium, ff. de Iurisdictione omniũ Iudicum, & Anton. Rub. consf.75. qui hanc omnium fatetur esse communem.

Probatur Primò, Præscriptio tricenaria non requirit titulum, sed tantùm possessionem bonæ fidei tanto tempore continuatam: atqui is qui errat in iure, potest habere bonam fidē, & cùm ea possidere tempore præscripto; ergo. Minor probatur, quia doctiores, quos commodè potuit, consuluit, & omnia fecit quæ tenebatur facere ad cognoscendas contractus leges; ita vt ignorantia sit planè inuincibilis; ergo habet bonam fidem. quod confirmatur: quia cùm ius est obscurum seu dubium, ideò error iuris non excludit bonam fidem de titulo, quòd error tunc planè sit inculpatus, & homo fecit quidquid debuit ad veritatem cognoscendam. ergo similiter quando ius non est quidem obscurum sed ignotum, error non excludet bonam fidem, si homo fecit quod in se est vt veritatem cognosceret. Ita Cou. suprà, vbi dicit hanc rationem apertissimè concludere.

Secundò, Ideò error iuris impedit præscriptionem, quia qui sic errat, præsumitur habere malam fidem, vel reuerà habet; sed iure ciuili præscriptio tricenaria & quadragenaria locum habet etiam cum mala fide: vt patet L. Si quis emptionis, C. de præscript. 30. vel 40. annorum: ergo iure ciuili tricenaria præscriptio valet etiam cum errore iuris. Conseq. est clara, & antecedens quoad vtramque partem admittitur ab omnibus.

Dices, Ius ciuile qua parte cōcedit pręscriptionem tricenariam cum mala fide, est correctum per Canones; vt patet cap. Vigilanti. 5. & cap. fin. de præscriptione.

Resp. non esse correctum nisi quoad malam fidē, quę est cum peccato: tota enim ratio illius pręscriptionis tollendæ erat, quia sine peccato & dispendio salutis non poterat seruari. atqui cùm est error iuris inuincibilis, nullum est peccatum in possessione: ergo quoad hanc malam fidem non est correctum. Hæc ratio videtur hanc sententiam planè conuincere.

Tertiò, Ideò leges iuris ignorantiam circa titulum non admittunt in præscriptione ordinaria, quia is qui ius sui contractus ignorat, præsumitur non bona fide inchoasse possessionem; quia tenebatur adhibere diligentiam vt sciret quid ius pręscribat, vt rectè docet Couarr. suprà n. 10. ergo si reuerà nulla fuit negligentia, & error sit prorsus inculpatus, in foro cōscientię, vbi cessat præsumptio, poterit præscribere. Antecedens est Couarr. suprà, & multorum DD. & confir. ex regula 82. in 6. *Qui contra iura mercatur, bonam fidem habere non præsumitur*. quam regulam intelligi de præsumptione iuris docet ibidem Glossa, & ipsa verba satis indicant. Idem confir. ex L. Quemadmodum. 7. C. de agric. & censit.

Quartò, Multi DD. docent præscriptionem ordinariam, quæ titulum requirit, procedere cum ignorantia iuris in ijs, in quibus error iuris toleratur; vt in minore, rustico, milite, muliere: quia in his non præsumitur mala fides si aliquam diligentiam adhibuerunt: ita Molina Iureconsf. lib.2. de primogenijs cap.7. n.69. cum alijs quibusdam quos citat.& Baldus in L. Venditioni, C. de Vsucap. pro empt.& in L. Possessiones, C. Si quis igno. rē minor. esse. Vbi dicit excusari si errans est miles, vel mulier, vel est passus in iure difficilis, de quo interrogans sapientem, habuit responsum erroneum. Ex his patet Medinę sententiam esse valdè probabilem, & iure veriorem in præscriptione 30. annorum, quæ titulum non requirit: in præscriptione autem ordinaria, quæ requirit titulum, in foro conscientiæ non esse improbabilem. imò non videri improbabile etiam in foro externo admittendam esse, si probatum fuerit nullam negligentiam possessoris interuenisse, sed illum fecisse quantum pro sua conditione potuit, vt iura cognosceret. Idem probant 3. & 4. ratio, & confirmatio primæ rationis.

Nec obstat quòd hæc pręsumptio malæ fidei sit præsumptio Iuris, & de iure, contra quam nō admittitur probatio, cùm sit instar iuris; quia etsi ordinariè nō admittatur, tamen quando subest euidens

dens causa, potest admitti, vel Iudicis benignitate, vel restitutione in integrum, ex clausula generali, Si qua mihi iusta causa esse videbitur. de qua L.1. in fine, ff. Ex quibus causis maiores, &c.

Ad argumenta. Ad Primam ratione͂ sententiæ aduersæ Resp. illa iura loqui de præscriptione ordinaria requirente titulum, quæ triennio, 10. vel 20. annis expletur, non autem de præscriptione 30. annorum. Hæc enim iure Pandectarum (vnde sunt illæ leges citatæ) non est cognita, sed iure Codicis introducta. Secundò, dici potest illa procedere ex præsumptione malæ fidei. præsumitur enim, cùm est error iuris in cõtractu, interuenisse saltem negligentiã aliquam, nec adhibitam omnem diligentiam, quæ potuit & debuit adhiberi. & ita error iuris non prodest in compendiis: nisi probetur adhibitã omnem diligẽtiam vt ius sciretur. Cum hoc tamen stat, quòd possit prodesse in foro conscientiæ, vbi cessat præsumptio, & statur ipsa veritate.

Ad Secundam, Nego illum reuerà habere malam fidem, si error erat inuincibilis. solùm enim præsumitur habere, quia præsumitur nõ adhibuisse diligentiam quam debuit, vt sciret iura. Neque iura credulitatem ex errore inculpato vocant malam fidem, eò quòd sit inutilis ad præscriptionem: esset enim petitio principij. Ideò enim credulitas aliqua est inutilis ad præscriptionem, quia est mala fides; non autem ideò est mala fides, quia inutilis ad præscriptionem. Deinde valdè impropriè diceretur talis mala fide possidere. Denique cap. Vigilanti, & cap. fin. de præscript. nullam agnoscit in hac materia malam fidem, nisi quæ est cum peccato: talis autem credulitas ex errore iuris inculpato non est peccatum.

Nec obstat L. Quemadmodũ. sensus enim est, nullus iuris peritus ambigit esse malæ fidei possessorem (nempe quoad forum externum) qui contra legum interdicta mercatur. Confir. quia ex illa lege sumpta est regula iuris 82. ***Qui contra iura mercatur, bonam fidem non præsumitur habere.*** quæ apertè loquitur de præsumptione, illamque legem explicat: vnde eodem modo intelligenda. Confir. 3. quia eadem L. dicitur, emptorem amittere pretium: atqui hoc non est iustum nisi interuenerit aliqua culpa in emptione: ergo agitur de errore culpabili. Addo, Etiamsi mala fides sic acciperetur, tamen cùm præscriptio 30. annorum iure ciuili cum mala fide procedat, & talis mala fides non sit reiecta per Canones, consequens est eam nõ obsistere tali præscriptioni; cuius etiam signum euidens est, quòd in d. L. Quemadmodum. solùm dicatur per talem malam fidem excludi præscriptionem longi temporis: insinuando non excludi præscriptionem longissimi temporis, qualis est tricenaria.

Ad Tertiam, Ad præscribendas illas decimas requirebatur possessio 40. annorum bona fide cum titulo; vel possessio à tempore immemorabili sine titulo. quia ius illi præscriptioni resistit, vt constat ex cap. 1. de præscript. in 6. Illi autem Hospitalarij non possederant à tempore immemorabili. Vnde cogebatur ostendere titulum; in quo titulo acquirendo præsumuntur fuisse malæ fidei, eò quòd errauerint in iure manifesto, qui error præsumitur culpabilis, nisi contrarium probatum fuerit. An tempus 40. annorum fuerit elapsum, non constat ex textu, itaque non est mirum, si Pontifex id non ponderarit.

Ad Quartam, Nego id esse verũ in præscriptione tricenaria; imò probabile est nec in ordinaria verum esse, si pars aduersa fateatur illum omnem diligentiam adhibuisse. Ad confir. Non magis fouet peccatum, quàm quando testamenta non solemnia rescindit, vel non protegit; aut promissionem absque stipulatione factum nõ admittit, &c. Vel dici potest, quòd sicut præscriptio est iure ciuili introducta; ita etiam iure ciuili in quibusdam casibus possit rescindi; vt patet cùm datur restitutio in integrum contra præscriptionem. Probabile tamen est in foro conscientiæ, si constet omnem operam debitam fuisse adhibitam, non rescindi ratione ignorantiæ iuris, etiamsi contra præscribentem sententia feratur: quia sententia procedit ex falsa præsumptione. Parendum tamen sententiæ ob scandalum, & ne iuris ratio perturbetur, sicut in multis similibus vsuuenit.

Ad Quintam, Negandum est antecedens. Ad probationem resp. illud cap. loqui nõ de præsumptione malæ fidei ratione ignorantiæ iuris, sed ratione conditionis ipsius rei; eò quòd res ipsa talis sit naturæ, vt iure communi non videatur posse à tali possideri, sicut decimæ à Laico; aut decimæ huius diœcesis ab Episcopo alterius diœcesis. itaque nihil ad rem facit.

Dico Quartò, Error inducens bonam fidem omnino sufficientem ad vsucapionem, regulariter est error facti. 18

Sequitur ex dictis; vt si rem acceperis à fure, nesciens esse furem, tenes illam bona fide, orta ex errore facti. Similiter si emptione vel donatione, habeas à pupillo, nesciens esse pupillum; vt patet L. Pro emptore. 2. ff. Pro emptore. Pari modo si emas à Prælato rem Ecclesiæ, putans Capitulum consensisse, est error facti, & potes præscribere, etiamsi Capitulum non consenserit. Si autem emeris à Prælato, putans non requiri consensum Capituli, est error iuris; nec potes præscribere, nisi fructus rei, non autem rem ipsam. vt docet Couar. n. 6. intellige tempore ordinario, & vt suprà explicatum.

DVBITATIO VI.

Vtrùm aliquando cum mala fide procedat præscriptio.

Vide Couarr. ad reg. Possessor, p. 2. §. 11. 19
Resp. Propriè loquendo numquam procedit præscriptio cum mala fide. Nam leges ciuiles statuentes præscriptionem 30. aut 40. annorum, etiam cum mala fide procedere, sunt abrogatæ Iure canonico. vt patet c. finali, de præscriptionibus. Vnde omnes leges particularium locorum, statuentes præscriptionem post certum aliquod tempus, siue in rebus corporalibus siue in spiritualibus (.i. iuribus seu actionibus realibus & personalibus) requirunt suo modo bonam fidem. vt fusè docet Couar. §. 11.

Præscriptio contra debitum pecuniarium, vel actione͂. Vnde infertur Primò, vt præscribam cõtra debitum pecuniarium, vel contra actionem ad tale debitum, quam habet Petrus in me, non sufficit vt Petrus toto tempore non exigat debitum, aut non meminerit; sed requiritur vt ego certo temporis spatio bona fide existimem me nihil debere Petro; v. g. vt putem esse condonatum, vel solutum, vel

vt

vt omnino memoria exciderit. Ratio est, quia aliàs non censebor bona fide possidere ius nõ soluendi. etsi enim creditor me non interpellet; tamen terminus elapsus ipsaque dies interpellat & monet solutionis. quare cùm peccem non soluendo, non potest mihi procedere præscriptio: iuxta cap. finale suprà. Similiter, etsi famulus intra biennium, ex quo desijt famulari nõ petat stipendium à domino; non tamen potest dominus præscribere contra debitum illud, nisi bona fide putet solutum.

20 *Potest denegari actio in iudicio.* Aduerte tamen, non esse improbabile, cum mala fide posse præscribi contra actionem personalem; ita vt si certo tempore creditor nõ exigat debitum, posteà nõ possit illud petere in iudicio, eique denegetur actio; vt docet Adrianus quodlib. 6. a. 3. Sic Carolus V. Anno 1540. Bruxellæ statuit, vt famuli mercedem pactam petãt à dominis intra bienniũ, à die à quo seruire cessauerint: alioquin non possint eam petere in iudicio, nisi scripturam producant. non tamen per hoc liberatur dominus in conscientia, si mala fide retinet: sicut non liberatur is, qui rem emit minoris iusto, etsi non infra dimidium: neque is qui nudo pacto promisit aliquid; etsi contra hos non detur actio in foro externo. Contrarium tamen est verius, vt ostendit Couarr. si enim constaret debitorem mala fide non soluisse, condemnaretur. hoc autẽ constare vix potest, nisi ex ipsius cõfessione.

21 *Ius eligẽdi, præsentandi, &c.* Infertur Secundò, Vt quis præscribat ius eligendi, præsentandi, pascendi, aut venandi in alieno prædio, aut alterius seruitutis; requiri vt bona fide vtatur tali iure tempore lege cõstituto; si enim mala fide vtitur, sciens se non rectè facere, non currit præscriptio.

Obiectiones. *Contra actionem fisci.* Obijcitur Primò, Is cuius bona per legem pœnalem addicta sunt fisco, eiusque heredes præscribunt contra fisci actionem, cùm tamen sciant bona sua fisco deberi. ergo aliquando cum mala fide currit præscriptio.

Resp. Iurisperiti hoc passim vocant malam fidem: sed rectiùs dicitur cum Theologis, tales habere bonam fidem: non quidem qua sibi persuadeant hæc bona absolutè & pleno iure esse sua: sed qua iudicent licere sibi ea retinere, donec per fiscum auferantur: & se non teneri fisco ea offerre. de quo Vide Couar. ad 4. Decretal. p. 2. c. 6. §. 8. à numero 5.

Cõtra seruitutem rusticam. Obijcitur Secundò, Possum præscribere contra eum, qui habet ius seruitutis rusticæ in meo prædio, etiamsi sciam ipsum hoc ius verè habere: ergo cum mala fide.

Resp. nego conseq. Aliud enim est acquirere ius aliquid agendi in re alterius; aliud extinguere ius, quod alter habet ratione prædij rustici in re mea. hoc denique nihil aliud est quàm præscribere libertatem rerum mearum: quod fieri potest etiamsi sciam alterum ius habuisse. Itaq; altero habente ius seruitutis in prædijs meis, (v.g. vt possit transire per meum hortum vel agrum; vt possit pascere in meis prædijs) cùm non requiratur vllus actus in me vt ego contra ius illud præscribam; sed sufficiat vt ipse iure suo certo tempore nõ vtatur (vt habetur L. Hæc autem iura. 6. ℼ. De seruitutib. vrbanor. prædior.) non sum in mala fide, etsi sciam illum ius habere. nam nihil facio illicitum, nec aliquid omitto, quod debeo. non enim teneor illum monere vt iure suo vtatur. Itaque sum in bona fide, vt rectè Medina q. 17. c. de restitutione: quia bona fide sino illum iure suo non vti, & mihi libertatem creari. secùs verò est quando alter habet ius, non quidem aliquid faciendi circa rem meam; sed vt ego aliquid non faciam; v.g. ne altiùs ædificem, ne fenestras in hortum ipsius aperiam, & similia. Tunc enim vt ego extinguam illud ius, requiritur vt bona fide faciã contrarium, & ille per certum tempus non contradicat; iuxta legem citatam.

DVBITATIO VII.

Quantum temporis requiratur ad vsucapionem rerum mobilium.

Notandum est, ante tempora Iustiniani res mobiles in Italia potuisse vsucapi annali possessione bona fide cõtinuata; immobiles biennio. Verùm ipse hoc ius tamquam parum consentaneum æquitati, plenumq; litigiorum reformauit, vt videre est Tit. De annali except. Italic. contract. tollenda, & Tit. de Vsucap. transfor. cuius reformationem amplexum est Ius canonicum. Iuxta hanc igitur

Respondeo & dico Primò, Ad vsucapionem rerum mobilium priuati hominis, vel etiam Ecclesiæ, cum titulo requiritur & sufficit possessio per triennium bona fide continuata. Est communis sententia DD. vt docet Couar. reg. Posses. p. 2. §. 2. n. 5. De *rebus Priuatorum*, habetur C. de vsucapione transformanda, L. vnica. & Instit. de vsucapionibus. §. 1. 22 *Res mobiles.*

De *rebus Ecclesiæ* habetur authent. Quas actiones, C. de Sacrosanctis Eccl. *Quas actiones alias decennalis, aliàs vicennalis, aliàs tricennalis præscriptio excludit; hæ, si loco religioso competant, quadraginta annis excludũtur: Vsucapione trienny, vel quadriennÿ præscriptione in suo robore durantibus: sola Romana Ecclesia gaudente centum annorum spatio vel priuilegio.* Quæ authent. recepta est ab Ecclesia, vt patet ex Decret. 16. q. 3. ca. vlt. & penult. Ex qua constat, in rebus & actionibus, quæ minore tempore quàm decennio vsucapiuntur vel præscribuntur, par esse ius priuati & Ecclesiæ. talis est actio redhibitoria, actio de dolo, quanti minoris, & similes. Tituli autem huius Vsucapionis à DD. numerantur decem.

Primus est, *Pro soluto.* vt si putans me ex aliqua causa debere tibi 100. aureos, soluam, vel catenam auream loco solutionis tradam, tuque bona fide recipias. ita habetur L. 2. ℼ. Pro emptore; vbi dicitur, *Si existimans me debere tibi ignoranti tradam, vsucapies.* Idem dicendum cùm quid per errorem soluitur secundò. Excipe tamen nisi putem me debere, vel possidere ex emptione quæ non præcessit. Tunc enim triennio id non vsucapietur, vt ibidem dicitur. *Tituli vsucapionis mobiliũ 10.*

Secundus, *Pro emptore.* vt si emas rẽ bona fide à furioso quem putabas sanæ mentis. secùs si à prodigo vel aleatore, cui interdicta administratio: quia requiritur bona fides non solùm in accipiente, sed etiam in tradente. idq; necessarium in omni vsucapione mobilium, quocumque titulo vsucapias. L. 2. ℼ. Pro emptore.

Tertius, *Pro transacto.* vt cùm aliquid bona fide est traditum & acceptum causa transactionis, vt à lite recedatur. L. Ex causa, C. de Vsucap.

pro

pro empt. vel transact. vbi dicitur, *Ex causa transactionis habentes iustam causam possessionis, vsucapere possunt.* Nec refert etiamsi ea res fortè sit aliena: modò non sit furtiuè aut vi possessa, aut res fisci, aut pupilli; sed talis quæ vsucapi possit: quod in omni vsucapione ordinaria est necessarium.

Quartus, *Pro herede*. vt cùm quis verè est heres, aut bona fide se heredem putat. intellige vt suprà, nisi res sit vitiosa, id est cuius conditioni obstet Vsucapio. Aduerte tamen, quando extat heres qui dicitur *suus*, alios non posse contra illum vsucapere, vt infrà dubit. 13. dicetur.

Quintus, *Pro donato*. vt cùm quis bona fide donauit rem alienam ignoranti. L. 2. ff. Pro donato. *Si is qui alienam rem donauerit, reuocare constituerit donationem, etiamsi iudicium ediderit, remque cœperit vindicare, currit vsucapio.* Hîc tamen requiritur vt donatio non sit inualida ratione personæ. Hinc filius sub patria potestate constitutus non potest vsucapere donatum à patre; nec coniunx donatum à coniuge, vt habetur L. 1. ff. Pro donato. Qui tamen emit à coniuge, quod sic donatum nouit, potest illud vsucapere. quia cum consensu coniugis præsumitur venditum, vt habetur L. Si id quod. ff. Pro derelicto.

Sextus, *Pro derelicto*. vt cùm quis cœpit bona fide possidere rem, quæ à domino putabatur habita pro derelicto. Idem dicendum de eo qui conditionem rei sciens, illam emit, vt habetur d. L. Si id quod.

Septimus, *Pro legato*. vt si testator credebatur sanæ mentis, non tamen erat: si legatum per codicillum ademptum erat, & id ignorabatur; L. 4. ff. Pro legato. *Pro legato potest vsucapi, si res aliena legata sit; aut testatoris quidem sit, sed adempta codicillis ignoratur. in horum enim persona subest iusta causa, quæ sufficit ad vsucapionem.* Addit; *Idem dici potest etsi in nomine erit dubitatio: veluti si Titio legatum sit, cùm sint duo Titij, vt alter eorum de se cogitatum existimauerit.* Idem L. fin. ff. eodem.

Octauus, *Pro dote*. vt si res aliena bona fide pro dote data sit; L. 1. ff. Pro dote. Incipit autem hæc vsucapio à tempore quo cœpit esse maritus per contractum de præsenti, non antè, vt ibidem dicitur: quia dos tunc primùm incipit possideri titulo dotis. Si sponso aliquid à sponsa detur ea mente vt statim fiat eius, poterit illud vsucapere *pro suo*, non *pro dote*, vt ibidem habetur.

Nonus, *Pro suo*. hic titulus est valdè generalis, & oritur ex omnibus ijs quibus putamus nobis acquiri dominium, remque possidemus vt nostrã; vt patet L. 1. ff. Pro suo. Hoc modo potest quis vsucapere fructum rei furtiuæ, quam bona fide emit: v. g. agri, vel ancillæ, etsi rem ipsam furtiuam vsucapere nequeat. L. 4. ff. eodem. Sic si heres putet Titio aliquid legatum, quod non est legatum, vsucapiet Titius pro suo. ibidem. Denique quando quis in rebus suis inuenit aliquid non furtiuum, aut vi possessum, quod bona fide ex aliquo titulo, etsi falso, putat esse suum, potest illud vsucapere, L. fin. ff. Pro suo.

Hi ferè 9. tituli habentur lib. 41. Digestorum, & in C. lib. 7. Addunt DD. decimum, *Pro iudicato*. vt cùm res est iudicata, & spatio 10. dierum non est appellatum. Hoc modo excluditur ius appellationis; & sententia transit in rem iudicatam, vt habetur Nouella 23. Quod etiam amplexa est Ecclesia in Iudicijs ecclesiasticis, vt patet cap. 27. Anteriorum. 2. q. 6. Ex his satis patet quomodo se habeat vsucapio in mobilibus.

Petes, vtrùm vsucapio triennalis etiam locum habeat contra Ecclesiam Romanam? Videtur non habere; nam post illa verba, *Vsucap. triennij*, &c. subiungitur, *sola Ecclesia Romana*, &c. quasi sit exceptio ab vtraque sententia præcedente. Confirm. cap. Cùm vobis. 14. de præscriptionibus. vbi generatim absque distinctione mobilium & immobilium dicitur, *Contra Ecclesiam Romanam, non nisi centum annorum præscriptio locum sibi vendicat.* vbi Glossa, v. Centum; *Hæc præscriptio obtinet in rebus & possessionibus.* distinguens *res* à *possessionibus*, tamquam mobilia ab immobilibus. & Panor. in cap. Cùm dilecta. 4. de confir. vtili vel inutili. v. Possessiones: *Ecclesia Romana gaudet præscriptione centum annorum, non solùm in rebus priuatis ipsius Romanæ Ecclesiæ, sed etiam in omnibus iuribus & possessionibus, quæ competunt ratione libertatis datæ: vt cùm eximit aliquod monasterium, vel capitulum à iurisdictione Ordinarij.* addit Panorm. *Et sentiunt DD. hîc ex illa generalitate verborum hoc procedere tam in rebus mobilibus quàm immobilibus, corporalibus & incorporalibus, quod benè notes. Ex hoc enim infertur, quòd Vsucapio triennalis in rebus mobilibus non habet locum contra Ecclesiam Romanam.* Idem tenet Siluest. v. Præscriptio. 1. n. 7. §. Tertium. Hæc sententia est valdè probabilis. Nihilominùs altera quoque sententia probabilis est; nimirum triennalem mobilium præscriptionem contra Ecclesiam Romanam locum habere. ita Couarr. suprà generatim docens par esse ius priuati & Ecclesiæ in rebus & actionibus quæ minori tempore quàm decennio vsucapiuntur. & Molina disput. 68. citans Glossam, & DD. in illam Authent. Probatur, quia illa exceptio, *sola Romana*, &c. solùm intelligenda est fieri ab illis verbis, *Hæ si religioso loco competant*, &c. & illa, *Vsucapione triennij*, &c. veluti per parenthesin interiecta. Id apertè indicant DD. in periocha huius Authent. Confirm. quia aliàs non rectè diceretur *Vsucapionem triennij*, &c. *in suo robore durare*, hoc enim significat nihil in illa mutari: at aliquid in ea mutaretur, si statim ab ea fieret exceptio. Deinde hæc Authent. ex tribus diuersis Iustiniani Nouellis contexta est. Prima pars est ex Nouella 131. cap. 6. pro temporalibus præscriptionibus, &c. Secunda, *vsucap. triennij*, ex Nouella 111. cap. 1. Tertia, *sola Romana*, ex parte est ex Nouella 9. vbi solùm in præscriptione longissimi temporis, quale est spatium 30. annorum, concedit Ecclesiæ 100. annos. Vnde hoc non est extendendum ad vsucapionem triennalem & quadriennalem. Mihi tamen probatur prior sententia. quia hæc res non solùm pendet ex vi istius Authent. sed maximè ex ordinatione Canonum, qui generatim loquuntur.

Ecclesia Romana.

Dico Secundò; Ad vsucapionem rerum mobilium sine titulo, requiruntur anni 30. siue priuati eæ sint, siue Ecclesiæ. est communis DD.

Prior pars patet ex L. 3. C. de præscript. 30. vel 40. annorum; vbi res immobiles contra priuatum præscribuntur 30. annis, sine titulo. Idem ergo censendum de mobilibus; cùm nihil aliud de his sit statutum, absente titulo.

Altera probatur; quia cùm Eccleſia in mobilibus non habeat priuilegium, ſed ſolùm in immobilibus, eodem iure cenſeri debet quo priuatus. de quo vide Couarr. §. 5. n. 2. Ego tamen exceperim Eccl. Rom. iuxta prædicta.

DVBITATIO VIII.

Quantum temporis requiratur ad immobilium præſcriptionem, ſiue contra priuatum, ſiue contra Eccleſiam, vel piam cauſam.

23 *Immobilia priuatorũ.* DIco Primò, Ad præſcribenda bona immobilia priuatorum, cum titulo requiritur ſpatium 10. annorum inter præſentes; 20. inter abſentes: ſine titulo requiruntur anni 30. Eſt communis ſententia DD. in cap. Sanctorum, de præſcript. & alibi.

Prior pars habetur Inſtit. de vſucap. §. 1. & L. Cùm in longi. vlt. C. de præſcript. longi temporis. vbi tria notanda ſunt, Primum eſt, Longum tempus in materia vſucapionis vocari ſpatium 10. annorum inter præſentes, 20. inter abſentes. Longiſſimum autem ſpatium 30. vel 40. annorum. Patet ex dicta L. Cùm in longi. *Longum tempus.* *Longiſſimum.*

Præſentes. Secundum, *Præſentes* dici, qui in eodem territorio habitant; vt ſunt omnes qui in territorio Louanienſi, etiamſi non in ciuitate: *abſentes*, qui in diuerſis territorijs, vt docet Panor. in cap. De quarta, de præſcriptione. n. 30.

Tertium, Si præſens fueris 7. annis, & poſteà egrediaris territorium habitaturus alibi, opus eſt adhuc ſex annis, vt res immobilis contra te præſcribatur. Ratio eſt; quia ſupererant tres anni ad complendam præſcriptionem contra præſentem, qui debent duplicari ratione abſentiæ: vt habetur expreſsè Auth. Quòd ſi quis. C. de præſcriptione longi temporis. vnus enim annus præſentiæ æquiualet duobus annis abſentiæ. Sil. verbo Præſcriptio. 1. q. 7. & reliqui DD. *Vnus annus præſentiæ æquiualet duobus abſentiæ.*

Altera pars, *Sine titulo requiri annos* 30. patet ex cap. Sanctorum, de præſcriptione. Idem colligitur ex L. Si quis emptionis. 8. §. 2. C. de præſcriptione 30. vel 40. annorum.

Vbi non requiratur titulus. Vbi aduerte, quando agitur de præſcriptione 30. vel 40. annorum, *ordinariè* neque Iure Pontificio neque Cæſareo requiri titulum; ſed ſufficere bonam fidem cum poſſeſſione tanti temporis: vt docet Couarr. reg. Poſſ. §. 5. n. 2. ex communi Doctorum ſententia. Dixi *ordinariè*, quia interdum exigitur tituli probatio; nempe quando præſumptio Iuris eſt contra præſcribentem, vt docet Couar. l. 1. variarum c. 17. n. 7. vt fit quando Epiſcopus vnius diœceſis vult præſcribere decimas ſitas in alia diœceſi, vt habemus c. 1. de præſcriptione in 6. Hîc enim ex poſſeſſione 40. annorum non præſumitur titulus; ſed requiritur tituli probatio; vel certè, vt à tempore cuius initij memoria non exſtat, poſſederit. *Tituli probatio.*

24 *Contra pupillum & minorem.* Dico Secundò, Si priuatus ille fuerit pupillus, nulla contra eum quamdiu eſt in ea ætate, datur præſcriptio, ſiue mobilium ſiue immobilium: ſi autem non ſit pupillus, ſed minor (id eſt, nondum habens 25. annos expletos) requiruntur 30. anni.

Prior pars patet L. Sicut in rem. 3. C. de præſcriptione 30. annorum. factum id eſt in fauorem pupillaris ætatis & ſtatus.

Altera pars habetur L. vltima, C. in quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt. Ratio eſt, quia minores non ita rebus ſuis poſſunt inuigilare vt maiores, præſertim cùm adminiſtrationem non habeant.

Dico Tertiò, Ad præſcribenda bona immobilia contra Eccleſiam Romanam requiruntur anni 100. contra aliam Eccleſiam, vel Hoſpitale, vel Monaſterium, vel contra pias cauſas, requiruntur anni 40. eſt communis DD. De Eccleſia Romana habetur Authentica, Quas actiones. C. de ſacroſanctis Eccleſijs; vbi præſcriptionis tempus contra reliquas Eccleſias & pia loca reſtringitur ad annos 40. (cùm anteà eſſet annorum 100. vt patet ex L. Vt inter diuinum, quæ immediatè præcedit) & ſoli Eccleſiæ Romanæ inter loca pia reſeruatur priuilegium 100. annorum. Dico *inter loca pia*, quia hîc non reuocatur priuilegium, quod in dicta lege, Vt inter diuinum, erat conceſſum ciuitatibus, vt contra eas non poſſit præſcribi niſi 100. annorum ſpatiò, ſi quid illis per vltimam voluntatem relictum, vel ſi quid donatum vel venditum fuiſſet; vt rectè Couarr. §. 2. n. 15. Idem de *Eccleſia Romana* habetur in multis canonib. tit. de præſcriptione. De *alijs Eccleſijs* habetur tum alibi, tum cap. De quarta, de præſcriptione. De *alijs pijs locis & cauſis* habetur Authent. Quas actiones; & probat Couarr. reg. Poſſeſſor. §. 2. n. 3. vbi etiam refutat quoſdam, qui putabant contra pauperes non præſcribi. 25 *Contra Eccleſiam & pias cauſas.*

Hîc tamen Notandum eſt Primò, Quibuſdam Monaſterijs & Collegijs Regularium conceſſum eſſe vt res immobiles non poſſint contra ipſos præſcribi niſi annis 60. Conceſſit hoc Eugenius IIII. de plenitudine poteſtatis, Ordini S. Benedicti, & Iulius II. congregationi S. Saluatoris, vt ex eorum priuilegijs manu ſcriptis conſtat. Idem conceſſum Ordinibus illis, qui horum priuilegijs participant; vt Societati noſtræ, & quibuſdam alijs. *Priuilegiũ quorumdã Regularium.*

Secundò, Si res priuati incipiat eſſe Eccleſiæ, & contra priuatum præſentem anni quinque ſint exacti, non requiri vlterius ſpatium 35. annorum ad complendam præſcriptionem contra Eccleſiam; ſed ſufficiunt 20. quia quinque priores contra priuatum continent dimidium tempus neceſſarium. vt docet Sil. verbo Præſcriptio q. 7. §. Sextum. conſentiunt alij DD.

Tertiò, nomine *bonorum immobilium* hîc etiam intelligi Iura, & actiones ad immobilia: item beneficia, cenſus, reditus, Ius patronatus, vſuſfructus, & ſeruitutes. hæc enim omnia fixa manent, & inſtar immobilium fructum vel commoditatem adferunt. Itaque de his iudicandum iuxta duas propoſitiones ſupradictas. Maioris tamen lucis cauſa, & quia interdum in his eſt aliqua diuerſitas, breuiter agemus de ſingulis. *Bona immobilia quæ.*

DVBITA-

DVBITATIO IX.

Quanto tempore præſcribantur ſeruitutes, & quanto amittantur.

DE hac re fuſè agit Gomezius, tractatu de ſeruitutib. tomo 2. c. 15.

26 *Seruitus perſonalis, vt acquiratur.* Dico Primò, Seruitus merè perſonalis, quæ debetur perſonæ à perſona, nullo tempore præſcribi poteſt. i. vſucapione acquiri. L. finali, C. de longi temporis præſcriptione. idq; verum eſt, etiamſi bona fide putans eſſe ſeruum, emeris. ratio eſt, quia æquitas non patitur hominem liberum fieri ſeruum ex errore opinionis.

Dico Secundò, Seruus tamen præſcribit libertatem contra dominum, ſi per 20. annos bona fide putauerit ſe liberum; etiamſi titulum libertatis non habeat. L. 2. C. de longi temporis præſcript. quæ pro libert. Gomez. n. 26. hoc conſtitutum eſt in fauorem ſeruorum.

27 *Seruitus mixta.* Dico Tertiò, Seruitus mixta, quæ à re debetur perſonæ, vt eſt vſusfructus, præſcribitur cum titulo 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes: ſine titulo annis 30. L. fin. C. de præſcript. longi temporis. & Gomezius ſuprà, v. g. aliquis, qui non erat dominus rei, vel non habebat poteſtatem, conſtituit tibi vſumfructum in agro, ſilua, vel alia re ſimili; tuque inde poſſediſti bona fide hoc ius per 10. annos præſente eo, ad quem pertinebat: etiamſi poſteà conſtet illum non potuiſſe conſtituere, tamen tu retinebis ad vitam, vel ad tempus conſtitutum: quia hoc ius effectum eſt tuum lege præſcriptionis. quòd ſi dominus, ad quem pertinebat, ſit abſens, requiruntur anni 20. Si titulum non habes, quo ad te peruenit, (vt ſi dictum tibi fuit ad te pertinere, neſcias autem qua ratione) ſicque bona fide per 30. annos poſſideas, tuus erit ad vitam. Idem dicendum eſt de feudo, & emphyteuſi; præſcribuntur enim vt vſusfructus, cùm ſint ſpecies quædam illius.

Vbi tamen aduerte, vſumfructum non præſcribi ratione poſſeſſionis rei fructiferæ; vt agri, ſiluæ, vel alterius; (quia vſufructuarius non poſſidet hanc rem ſuo nomine, nec poſſeſſione ciuili, ſed tantùm naturali & nomine alterius) verùm ratione poſſeſſionis ipſius Iuris, quod vocatur vſusfructus: vt benè Gomezius ſuprà; qui citat alios; debes enim hoc Ius poſſidere tamquam tuum.

28 *Seruitus merè realis cum titulo.* Dico Quartò, Seruitus merè realis, ſiue ſit continua vel quaſi continua; (vt tigni immittendi, oneris ferendi, ſtillicidij, aquæductus) ſiue diſcontinua; (vt eundi per tuum prædium, agendi iumentum, ducendi currum) cum titulo & bona fide præſcribitur 10. annis, præſente eo, contra quem agitur; 20. verò eo abſente. eſt communis DD. ex L. finali, C. de præſcriptione longi temporis. vt ſi is qui verè non erat dominus rei, tamen putabatur eſſe, tibi conceſſit ius immittendi tignum in murum, vel ſtillicidium in aream, vel ducendi aquam per hortum, vel iumentum, aut plauſtrum per agrum; & tu bona fide hoc ius per decennium poſſideas, præſente eo, cuius intereſt, verè efficeris dominus talis iuris, lege præſcriptionis. neque hìc requiritur ſcientia & patientia illius, contra quem præſcribitur; quando titulus adeſt. vt communiter DD. tradunt.

Sine titulo. Dico Quintò, Seruitus merè realis, ſi ſit continua vel quaſi continua abſque titulo, cùm ſcientia & patientia aduerſarij præſcribitur decennio inter præſentes, vicennio inter abſentes; diſcontinua verò abſque titulo, non præſcribitur niſi tempore immemorabili, id eſt, cuius initij non extet memoria. Prior pars eſt communis DD. ex L. 1. & 2. C. de ſeruitutibus & aqua; eamque tradit Gomezius tomo 2. c. 15. n. 27. Si enim dominus, vel is cuius intereſt, ſcit & permittit tanto tempore, cenſetur hoc ius ſponte concedere. Altera eſt etiam communis, ex L. Seruitutes. 4. ff. de ſeruitutibus. *Tempus immemorabile.* Itaque non præſcribis ius agendi iumentum, vel ducendi currum per agrum alterius abſque titulo, niſi ab hominum memoria fuerit conſuetudo. quod ideò leges ſtatuerunt. tum quia non facilè potuit à domino aduerti poſſeſſio huius iuris, vt poſſet eam impedire, cùm ſit valdè interrupta; tum quia non poteſt aſſignari tempus quo poſſeſſio cœperit. Itaque hìc non tam præſcriptio, quàm præſumptio iuris antiqui & veri tituli locum habet; ſicut etiam in aliis, quæ tempore immemorabili nituntur: ſecùs eſt in ſeruitute continua, cuius vſus cùm ſit continuus vel quaſi continuus, facilè aduertitur. vide Gomezium n. 28.

Notandum eſt, cùm tota præſcriptio naſcatur ex continua poſſeſſione, quæ certo tempore durer, diligenter aduertendum initium poſſeſſionis, quod aliter accipitur in ſeruitutibus affirmatiuis, aliter in negatiuis; vt docet Gomezius ſuprà. 29 *Initiũ poſſeſſionis conſiderandum.* In *affirmatiuis* enim (vt ſunt illæ, in quibus tribuitur ius ad aliquid agendum circa rem alterius; vt ſunt tigni immittendi, ſtillicidia, aquæductus & ſimiles) incipit poſſeſſio ab eo die, quo quis tali iure vtitur bona fide. In *negatiuis* (vt ſunt in quibus datur Ius ad impediendum ne aliquid agas; vt, ne altiùs attollas domum, ne propiùs ædifices, ne interſis electioni, ne venêris in tali ſilua, &c.) poſſeſſio incipit ab eo die, quo prohibes vel impedis alterum, qui contrarium molitur. His poſitis, videndum quomodo ſeruitutes extinguantur præſcriptione.

Dico Sextò, Vſusfructus & omnis ſeruitus, 30 *Quo modo amittatur.* quæ non vſu amittitur, extinguitur 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes: habetur expreſsè L. penult. C. de ſeruitutibus.

Aduerte tamen eſſe differentiam inter ſeruitutes ruſticas & vrbanas. *Differentia inter ſeruitutes ruſticas & vrbanas.* Nam *ruſticæ ſeruitutes*, ſicut & vſusfructus extinguuntur per ſolum non vſum: nec requiritur vt dominus prædij aliquid faciat, quo incipiat vſucapere ſuam libertatem; (vt habetur L. Hæc autem iura. 6. ff. de ſeruit. vrban. prædiorum) vel vt neſciat te ius habere. Itaque ius itineris, agendi iumenti, ducendi plauſtri, deriuandæ aquæ per prædium alterius, paſcendi pecoris, aquandi, arenæ fodiendæ, & ſimilia amittis ſolo non vſu per decennium, ſi præſens ſis, ſi abſens, per vicennium. *Vrbanæ* autem non amittuntur ſolo non vſu; ſed requiritur vt poſſeſſor loci debentis ſeruitutem, aliquid faciat bona fide, quo incipiat vſucapere ſuam libertatem; vt habetur d. L. Hæc autem iura. v. g. habes ius immittendi tigni in murũ alterius, ſi eximas tignum, & poſſeſſor nihil faciat quo impediat ne rurſus immittas, non perdis vnquam ius tuum: ſed ſi ille

foramen obstruat, & tu per 10. annos non vtaris tuo iure, perdis ius tuum. Similiter si habes ius ne ille altiùs attollat, vel propiùs ædificet, non amittis ius nisi ille contrà faciat; & tu post illud factum, 10. annis præsens sileas. requiritur autem vt ille nesciat ius tuum & bona fide agat. Habentur hæc omnia expressè d. L. Hæc autem Iura. ff. de seruit. vrban. prædiorum. Vide Sil. verbo Præscriptio 1. q. 7. §. Vndecimò. Molinam disp. 70. Couarr. lib. 1. variar. cap. 17.

DVBITATIO X.

Quanto tempore præscribatur ius Patronatus (.i. ius præsentandi ad beneficium) & beneficium ipsum.

DE hoc Couarr. reg. Possessor. p. 2. §. 10.
31 Dico primò, Si constet Ecclesiam olim fuisse liberam, ius Patronatus à laico præscribi nequit. Est communis sententia DD.

Ratio est; quia hoc ius est spirituale. Hæc ratio tamen non videtur firma. cùm enim laicus sit capax huius iuris, cur ex possessione à tempore immemorabili non debet præsumi iusto titulo concessum? sed benè probat non præscribi absque titulo, nisi tempore immemorabili: quia præsumptio Iuris illi resistit. ampliùs conuincere non videtur.

Dico Secundò, Ius Patronatus etiam in Ecclesia parochiali, de qua dubium est an olim libera fuerit, potest præscribi à parochianis 40. annis cum titulo; tempore immemorabili, absque titulo: imò etiam annis 40. absque titulo.

Prior pars patet, quia cum titulo colorato vel præsumpto possunt præscribi à laico bona immobilia & iura (vt feudum & emphyteusis) contra Ecclesiam; cur non etiam ius Patronatus, quod est minoris momenti? Nec præsumptio Iuris est contra ipsos; cùm credibile sit ipsos esse fundatores illius Ecclesiæ, quando de alio non constat. Altera probatur, quia ex possessione huius iuris per tempus immemorabile, præsumitur iustus titulus in parochianis. Addo etiam *absque titulo* posse ipsos spatio 40. annorum hoc ius præscribere; quia neque Ius commune, neque malæ fidei præsumptio illis obsistit, vt colligitur ex Couarr. loco citato. Idem docet Molina disput. 75. §. Merito tamen.

32 Dico Tertiò, Ius nominandi Rectorem aut Prælatum in Ecclesia collegiata vel cathedrali præscribi non potest à laico contra ipsam Ecclesiam, nisi annis 40. cum titulo, aut tempore immemorabili absque titulo. Ratio est, quia Ius commune repugnat. vnde est vehemens præsumptio vsurpationis & malæ fidei. Nam Iure communi istorum debet fieri electio, quæ pertinet ad Capitulum; nisi Patronus, qui Ecclesiam ædificauit aut dotauit, id sibi cum consensu Episcopi tamquam ex pacto reseruasset, vt patet cap. Messana. 56. de electione. Quia tamen non est incapax talis Iuris, (potuit enim competere maioribus eius vel ex pacto in fundatione cum Episcopo inito, vel ex priuilegio Pontificis) potest illud præscribere 40. annis cum titulo colorato, (vt si concessum fuisset inualidè ob excommunicationem, vel alia de causa) vel absque titulo tempore immemorabili. Tam diuturna enim possessio huius iuris, & vsus absque contradictione frequentatus, tollit præsumptionem malæ fidei, & inducit titulum præsumptum. vide Concil. Trident. sess. 25. de reform. cap. 9. vbi declaratur quomodo hæc iura sint examinanda & probanda. Hoc modo multi Principes præscripserunt in maioribus beneficijs Ius patronatus.

Dico Quartò, In Ecclesia non libera, ius Patronatus à laico contra verum Patronum præscribi potest cum titulo colorato decem annis inter præsentes, 20. inter absentes: sine titulo annis 30. Est sententia communis DD. teste Couar. Patet; quia est eadem ratio quæ bonorum immobilium, & iurium contra priuatum; vt feudi, emphyteusis, quæ simili modo præscriptione acquiritur. Non enim hîc agitur contra Ecclesiam, sed contra priuatum. 33 *Ius patronatus cōtra priuatum præscribitur.*

Dico Quintò, Beneficium ecclesiasticum cum titulo colorato præscribi potest contra alium, ad quem verè pertinebat, decennio inter præsentes, vicennio inter absentes, sicut alia iura, quæ bonis immobilibus annumerantur. est communis sententia. Sine titulo non potest præscribi, quia non potest nisi institutione Canonica acquiri eius possessio. 34 *Beneficiū.*

Dico Sextò, Qui pacificè aliquod beneficium absque simoniaco ingressu triennium possedit, præscribit contra actionem cuiusuis impetitoris. patet ex regula Cancellariæ 33.

Sed difficultas est, vtrùm hæc possessio bona fide cum titulo colorato & absque simonia per triennium continuata, præscribat proprietatem beneficij, ita vt possessor posteà non teneatur illud resignare? Couar. tenet non præscribere: itaque beneficium in foro conscientiæ esse dimittendum, simul atque constiterit collationem non fuisse validam. 35

Verùm Nauar. l. 3. consil. 40. & 42. de præbendis, post Couarr. & alios, tenet contrarium, cum glossa antiqua in regulas Cancell. & Rebusso, qui affirmat ita iudicari in Parlamentis Galliæ. Estque rationi valdè consentaneum; cùm enim Pontifex post triennium nemini ampliùs concedat actionem ad illud beneficium, videtur possessorem reddere etiam securum in conscientia, si bona fide cum titulo possedit: tamquam qui triennali vsucapione fecerit suum: in qua sententia etiam est Emmanuel Sà, & alij quidam recentiores.

DVBITATIO XI.

Quanto tempore præscribantur debita, actiones, hypothecæ, legata, fideicommissa, & maioratus.

DIco Primò, Debita rerum mobilium & immobilium præscribuntur cum bona fide annis 30. contra creditores: & excluditur actio ad ea petenda. est communis sententia ex L. Sicut in rem. 3. C. de præscript. 30. & 40. annorum, vbi dicitur, *nec actiones reales, nec personales vltra 30. annorum spatium protendendas.* & infrà; 36 *Debita.*

omnes

omnes huiusmodi actiones 30. *annorum iugi silentio emori.* Idem de omnibus actionibus personalibus vndecumque ortis, vt familiæ ercifcundæ, communi diuidundo, finium regundorum, pro socio, furti, bonorum vi raptorum, &c. dicitur L. 1. §. Ad hæc. C. de annuali except. Excipitur actio hypothecaria, quæ etsi, quando competit contra extraneum, extinguatur annis 30. tamen quando contra creditorem eiusque heredes, non excluditur nisi annis 40. vt statim dicemus. Huc pertinet etiam actio illa, quam quis habet, cùm rem suam vendidit infra dimidium iusti pretij, ad petendum supplementum pretij, vel rescindendum contractum. Similiter cùm quid emit vltra dimidium iusti pretij, ad repetendum excessum. excluditur enim 30. annis, vt ex dicta L. 1. sequitur, & docet Gomezius tom. 2. cap. 2. n. 22. de emptione & vendit. ex communi DD. sententia.

Actiones quæ breuiori tempore excluduntur.

Aduerte tamen Primò, multas actiones breuiori tempore extingui, & præscribi aduersus eos quibus competunt. Etsi enim omnes extinguantur 30. annis, non tamen omnes tantum temporis requirunt. Nam actio, quam habet Respub. aduersus Quæstores & administratores, postquam computus sunt subscripti, seu expuncti, excluditur ab ipsis quidem annis 20. ab eorum heredibus annis 10. vt expresse habetur L. in omnibus. ff. de diuersis temporalibus præscriptionibus.

Actio redhibitoria ad recuperandum pretium, quando error dedit causam contractui (vt cùm quis emit rem vitiosam, quam non emisset si vitium sciuisset) præscribitur contra emptorem sex mensibus, computandis à die quo vitium resciuit. In foro tamen conscientiæ venditor ob dolum non liberatur. Si bona fide egit, potest vsucapere pretium triennio: vt constat ex dictis dubit. 7.

Actio quanti minoris, quæ est ad recuperandam partem pretij, quam noluisset dare, si vitium ei perspectum fuisset, excluditur anno. vide L. 1. & sequentes, ff. de ædilitio edicto. Si tamen huiusmodi actio vtilis competat ecclesiæ, aut pio loco, ad eam excludendam requiruntur anni 40. Omnis enim actio, quæ aliàs 10. aliàs 20. aliàs 30. annis excluditur, hæc si loco religioso competat, non excluditur nisi annis 40. vt habetur Authent. Quas actiones. C. de sacros. Eccles. vide suprà n. 22.

Item actio personalis nuda & simplex in Hispania extinguitur 10. annis: si autem habet annexum ius summariæ executionis, quod sæpè fit, extinguitur 20. annis; ipsum autem ius executionis, decem prioribus. Actio famulorum ad petendam mercedem in iudicio, extinguitur in Hispania triennio, computando à die quo desierunt seruire; in Belgio biennio. Couar. ad Regul. Possessor. p. 2. §. 11.

Quando locus vnius Episcopatus à fide Catholica defecit, si Episcopus loci monitus ab aliis Episcopis vt eum reducat, per 6. menses neglexerit; potest alius Episcopus eum conari reducere, & si reduxerit, ipsius erit; cap. 15. Placuit vt quicumque. 16. quæst. 4. Si autem non monitus neglexerit, & alius reduxerit, & reductum triennio possederit pacificè, ipsius erit: & sic ius repetendi competens priori Episcopo extinguitur triennio, cap. 1. de præscriptione.

Pari modo, si colonus prædium, quod Reipub. superiorem non recognoscenti in temporalibus vel supremo Principi est tributarium, colere neglexerit, & alius agricola id colere curauerit; biennio illud sibi acquirit, priore excluso. si præmissa monitio fuerit, sex menses solùm ad repetendum prior colonus habet. Ita statuitur in fauorem boni publici, L. Locorum. & L. Qui agros. C. de omni agro desert. Vide Couar. suprà.

Actio iniuriarum exspirat lapsu vnius anni: L. Si non conuitij. C. de iniurijs; & Panormit. cap. Ea noscitur. num. 4 de sentent. excommunic.

Actio ad accusandum adulterium ad pœnam criminalem, vel ciuilem, perit lapsu quinquennij: L. Adulter. C. ad L. Iuliam de Adult. non tamen extinguitur ad petendum diuortium, cap. 8, Admonere. 33. q. 2.

Actio de alijs criminibus accusandis ad pœnam, extinguitur annis 20. L. Querela. C. de falsis. Non tamen extinguitur ius Iudicis, quo ex officio potest procedere contra infamatum, vel canonicam purgationem indicere: quod etiam post 40. annos facere potest; vt docet Panormit. cap. Accepimus. 14. num. 1. de purgat. canon.

Actio ad reclamandum contra professionem extinguitur quinquennio, vt colligitur ex Concil. Trident. sess. 25. de Regular. cap. 19. de quo infrà cap. 41. dubit. 7.

Actio quod metus causa, in minore exspirat lapsu anni, in maiore, si prima opportunitate eam intentare negligat Panor. cap. Si quis autem. 2. n. 4. de Regular. Ex his apparet, quanta in huiusmodi actionibus, vt contra eas præscribatur, sit diuersitas.

Hypotheca.

Dico Secundò, Si res hypothecata possideatur à debitore vel heredibus eius, non extinguitur actio hypothecaria, quam creditor habet, nisi 40. annis. requiritur autem in debitore bona fides se non debere; & vt tanto tempore post diem solutioni assignatum creditor non exegerit. Si verò possideatur ab eo, qui non est debitor, nec heres eius, (vt si fuit vendita ei, qui ignorabat hypothecatam) extinguitur decennio inter præsentes, & vicennio inter absentes: habentur hæc L. Cùm notissimi. 7. C. de præscriptione 30. annorum, & L. 1. & 2. C. Si aduersus creditorem. Vide Couarr. ad reg. Poss. 3. p. §. 3. 37

Cõtra fisci actionem.

Dico Tertiò, Quando bona alicuius ob non solutum vectigal, vel ob similem causam ipso facto sunt commissa, (.i. fisco addicta) præscribuntur à reo, & ab heredibus eius contrà actionem fisci quinquennio: ita vt si quinque annis à die commissi non petantur, exspiret ius fisci. L. 2. C. de vectigalibus & commissis. vbi dicitur, *commissum, quod ante quinquennium factum dicitur, nisi lite res anticipata sit, vindicari non posse.* 38

Cõmissum ob crimen.

Dico Quartò, Quando ob aliud crimen sunt commissa (v.g. ob crimen perduellionis, ob incestas nuptias) reus quamdiu puniri potest, non potest ea præscribere; alij tamen (siue heredes sint, siue non) ad quos ea deueniunt, præscribunt

ea quinquennio contra fiscum, præterquam in casu hæresis.

Prior pars, quòd *reus non possit ea præscribere quamdiu potest puniri*, per se patet. quamdiu enim potest puniri, fiscus ius habet ea sibi vindicandi.

Altera probatur ex L. 2. supradicta, quæ generaliter loquitur. Excipio casum *hæresis*; quia bona hæretici & consequēter bona apostatæ numquam possunt præscribi contra actionem fisci, nec ab ipso, nec ab heredibus eius, neque ab alijs, ad quos ea deuenerint, nisi ipsi ignorauerint illum hæreticum esse, & 40. annis cum hac ignorantia ea possederint. Colligitur ex cap. 2. de præscript. in 6. De quo vide Couarr. in epitome 4. decret. p. 2. c. 6. §. 8. quia hæc res merè est fori externi. non enim in conscientia tenentur ea tradere, nisi post sententiam cogantur.

Bona hæretici 40. annis.

39 Dico Quintò, Legata & fideicommissa non possunt præscribi contra legatarium & fideicommissarium nisi spatio 30. annorum. Colligitur L. vlt. C. Communia, de legatis. vbi dicitur, *Nec vsucapionem, nec lōgi temporis, (id est, 10. vel 20. annorum) præscriptionem, contra legatarium & fideicommissarium procedere.* quod autem 30. anni sufficiant, est communis sententia DD. vt docet Couarr. regula Possessor 3. p. §. 3. n. 6.

Legata Fideicommissa.

Ratio est, quia defectus tituli, & mala fides eius, qui rem transfert, non nocet in præscriptione tricenaria. tantum enim spatium temporis supplet defectum tituli in possessore bonæ fidei.

40 Vtrùm autem fideicommissum possit etiam præscribi contra eos, quibus post 30. vel 40. annos erat tradendum, qui fortè nondum nati erant currente tempore præscriptionis, disputat Couar. & ostendit multis rationibus probabile esse absolutè præscribi; ita vt successoribus non sit vnquam restituendum. Idem dicendum de Maioratu & Primogenio.

Aduerte, hanc tricenariam præscriptionem requiri, si legatum vel fideicommissum vel Maioratus, qui ad alium peruenire debebat, tibi fuit traditus ab eo, qui alteri tradere debebat: tunc enim ratione malæ fidei, quæ est in auctore, non potes præscribere ante 30. annos, vt infrà dicetur. Secùs si à terrio habeas, qui bona fide acceperit ab illo: tunc enim potes præscribere tempore ordinario: vt notat Couarr. & consentiunt alij DD.

Traditum mala fide requirit annos 30. non si bona.

DVBITATIO XII.

Quanto tempore possit præscribi aduersus Principem.

NOtandum est, quinque genera bonorum Principis posse considerari: vt docet Couarr. Reg. Possessor. p. 2. §. 2. n. 7.

41 In primo sunt ea, quæ per sententiam fisco sunt tradita: hæc non possunt præscribi nisi 40. annorum spatio. L. Omnes. 4. C. de præscript. 30. vel 40. annorum. nec obstat §. Res fisci. Institut. de Vsucapionib. Vbi dicitur, *Res fisci vsucapi non potest:* hoc enim est intelligendum tempore ordinario, quo res priuati potest; vt tribus, 10. 20. annis. Secùs autem extraordinario; vt ibidem notat Glossa.

Fisco illata.

Quando autem res nondum fisco est incorporata, sed manet apud reum vel heredes, potest præscribi quinquennio: vt dictum est suprà num. 38.

In secundo sunt ea, quæ quis debet Principi in recognitionem subiectionis suæ & supremæ potestatis ipsius; vt sunt census & tributa: horum exemptionem & immunitatem nemo potest præscribere. Panormit. in cap. Cùm nobis. & cap. Ad audientiam, & alij. Secùs est de immunitate ab indictionibus & collectis, quæ non in recognitionem supremæ potestatis, sed pro expensis alicuius belli vel simili aliqua publica necessitate soluuntur: hæc enim potest præscribi contra ciuitates annis 40. vt ostendit Couarruu. ibidem, num. 8. Idem dicendum aduersus Principem, vt colligitur ex d. L. Omnes. C. de præscript. 30. vel 40. annorum, nisi aliud particulari lege statutum sit, vt ex alijs docet Couarruuias suprà num. 15.

Tributa.

Simili modo præscribi à subditis nequit immunitas ab obedientia Principis, vel ab ipsius correctione, vel vt ad eum non possit appellari; quia potestas præcipiendi, iudicandi, & castigandi omnino intrinseca est auctoritati Principis respectu subditorum. Potest tamen subditus præscribere exemptionem & libertatem, per quam desinat esse subditus, & non agnoscat illum Superiorem in temporalibus: quod multi Principes anteà subditi Imperio Romano fecère. ad hoc autem sufficiunt 40. anni cum titulo, & sine titulo tempus immemorabile: vt ex ijs, quæ nunc dicentur colligi potest. Exemptio tamen à potestate spirituali summi Pontificis nullo modo præscribi potest, sicut nec ipse Pontifex potest aliquem à sua Iurisdictione eximere: quia hæc iure diuino annexa est Pontificatui in omnes Christianos, illis verbis Domini, Pasce oues meas, Ioannis 21.

Obedietia.

In tertio sunt ea, quæ etsi dignitati Principis non sunt intrinseca; tamen ei propriè conueniunt & reseruantur. vt posse indicere vectigal, instituere Tabelliones, legitimare, & similia. Hæc acquiri possunt præscriptione ab inferiore, spatio 40. annorum cum titulo: sine titulo per tempus cuius initij non extet memoria. Panor. in C. Cùm nobis, de præscript. estque communis opinio, teste Couarr. Ratio cur hæc acquiri possint ab inferiore, est quia possunt hæc per Principem communicari subdito. Vnde si subditus (v. g. Comes aliquis eiusque maiores) à tempore immemorabili hoc vsurpauerit, præsumitur à Principibus concessum.

Principi reseruata.

Quadraginta anni non sufficiunt sine titulo; quia nisi titulum ostendat, (v.g. concessionem alicuius, qui fuerit Princeps vel pro Principe habitus) præsumptio est contra eum quòd mala fide vsurpauerit: vt patet in simili cap. 1. de Præscriptione in 6. vbi Episcopus sine titulo non potest præscribere decimas alterius diœcesis; eò quòd præsumptio iuris sit contra illum; cùm decimæ iure communi pertineant ad Ecclesias diœcesis. Simili modo cùm hæc Iura Principum sint propria, præsumptio malæ fidei est contra subditum. tollitur autem præsumptio illa, vel ostensione tituli colorati, vel possessione temporis immemorabilis. idem dicendum de præscriptone meri & misti imperij:

40. anni nō sufficiunt absque titulo.

perij: vt docet Couarruuias §. 3. num. 3.

Coronæ annexa.

In quarto sunt bona Principatus, quæ coronæ sunt annexa; vt prata, saltus, viuaria, prædia rustica & vrbana, Vrbes, Castra. hæc præscribi non possunt contra Principem, nisi 100. annis. Probatur ex L. Vt inter diuinum. 23. C. de sacrosanctis Ecclesijs, vbi in præscribendo legato, vel donato, vel empto, contra ciuitates requiruntur 100. anni; ergo multo magis contra Regnum vel Prouinciam. Hæc enim sunt bona Regni vel Prouinciæ. Est communis sententia Doctorum. Secùs est de fisco Principis. hic enim non fruitur priuilegio præscriptionis centenariæ, sed tantùm 40. annorum: sicut neque ciuitates, contra quas etiam 40. annis præscribitur; Exceptis ijs quæ habentur d. L. Vt inter diuinum, quæ sunt hereditas, legatum, fideicommissum, donatum, emptum: vt enim hæc contra ciuitatem aliquam præscribas, requiruntur 100. anni. In ceteris sufficiunt 40. vt passim docent DD.

In ciuitatibus in quibus, quæ ijs relicta.

Priuata Principis.

In quinto, sunt ea, quæ Princeps possidet vt priuatus. In his quiuis præscribit contra Principem, sicut contra priuatum. Ita Couarr. suprà num. 16. ex Baldo & aliis: Nam & res patrimoniales Clericorum præscribuntur cōtra eos, sicut contra alios. Neque vllum Ius extat, quo Principibus hac in parte aliquod Priuilegium præ ceteris, maximè Ecclesiasticis tribuatur.

DVBITATIO XIII.

Quanto tempore præscribat, qui rem accepit à possessore malæ fidei, vel eo qui mala fide tradidit.

Heres auctoris malæ fidei non præscribit.

40 RESp. & dico Primò, Is qui accepit eam vt heres immediatus, nullo tempore potest eam præscribere, etiamsi bona fide acceperit & possederit. Est communis sententia DD. vt docet Couarr. reg. Possef. §. 9. in principio. Colligitur ex L. Cùm heres. 11. de diuersis temporal. præscript. vbi dicitur: *Cùm heres in Ius omne defuncti succedat, ignoratione sua defuncti vitia non excludit: veluti cùm sciens alienum ille vel precariò possedit, quamuis enim precarium heredem ignorantem non tenet, nec interdicto rectè conueniatur, tamen vsucapere non poterit, quod defunctus non potuit.* Addit: *Idem Iuris est, cùm de longa possessione quæritur, cùm exordium rei, bonæ fidei ratio, non teneatur.* Et §. Diutina. Instit. de Vsucap. *Si ille* (defunctus) *initium iustum non habuit* (id est, si mala fide cœpit possidere) *heredi & bonorum possessori, licet ignoranti, possessio non prodest.* Idem habetur L. vlt. C. Communia. de Vsucapion. Ratio est; quia heres, defuncti personam repræsentat, ita vt fictione Iuris censeatur vna eadem persona; & eorum possessio, quasi vna continuata possessio. vnde cùm initium istius possessionis in defuncto sit vitiatum mala fide, censetur etiam vitiata qua parte extenditur ad heredem, ita vt heres fictione Iuris mala fide censeatur possidere. atqui cum mala fide non procedit præscriptio. vnde sicut defunctus non poterat rem illam præscribere, ita nec heres. Hæc ratio colligitur ex Iuribus citatis.

Probabile illum vsucapere.

Aduerte tamen non videri omnino improbabile, heredem posse præscribere spatio 30. annorum: quia hîc non requiritur titulus, sed solùm possessio bonæ fidei. atqui iste heres re vera bona fide possidet. Nec obstat, quòd iuris fictione dicatur possidere mala fide, tum quia id solùm est verum quatenus continuatur eius possessio cum possessione defuncti, & vnà cum illa censetur; non autem quatenus consideratur ipsa per se, & vt ab ipso herede habens initium per nouum actum, quo adita hereditate cœpit possidere: tum quia, cùm illa non sit vera mala fides, sed solùm ficta vel præsumpta, quæ etsi impediat præscriptionem ordinariam, quæ tribus, decem, aut 20. annis completur, non debet ei tribui tanta vis, quanta malæ fidei veræ. vnde non debet impedire extraordinariam, quæ est 30. vel 40. annorum, & nullum postulat titulum, nisi præsumptio Iuris ei aduersetur. itaque heres poterit 30. annis illa bona præscribere, non vtendo tamen accessione temporis, quo mala fide illam possedit defunctus. Hanc opinionem Iure Canonic. veram esse tenent Dynus, Bartolus, Bellamerus, & quidam alij. imò eamdem etiam Iure ciuili obtinere docet Alexander, consil. 110. num. 7. & multi alij relati per Baldum. Vide Couarr. suprà num. 1. 4. & 5. qui etiam satis in illam inclinat. Tamen altera opinio videtur Iuri conformior, quòd causam cur talis heres non possit præscribere, refert in malam fidem præsumptam, qua censetur possidere: quæ mala fides etiam præscriptioni tricenariæ obstat. Eamdem tenet Siluester Præscriptio 1. num. 8. & alij passim.

Heres mediatus.

Dixi, *vt heres immediatus*; quia heres mediatus, id est heres huius heredis; potest eam tempore ordinario præscribere, si bona fide vera prior heres possederit. Ratio est, quia fictio illa Iuris de mala fide ad secundum heredem non extenditur. vitant enim Iura duas fictiones ex eadem causa. vnde etsi mala fides vera defuncti pariat in herede fictionem, & veluti vmbram malæ fidei: non tamen hæc mala fides ficta seu vmbratilis potest similem parere in successore. vmbra enim vmbram non facit, sed verum corpus. quare etsi prior heres succedens immediatè auctori malæ fidei, ac proinde labem malæ fidei Iuris fictione ab eo contrahens, non possit rem illam vsucapere; secundus tamen heres, ad quem fictio illa non pertingit, poterit. Quòd si heres potest illam vsucapere, multo magis donatarius, emptor, & legatarius poterunt, cùm personam sui auctoris non repræsentent. vnde si immediatus heres rem defuncto commodatam, aut locatam, aut apud eum depositam, existimans hereditariam esse, bona fide, accipienti vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit: dubium non est, quin is qui acceperit, vsucapere possit, vt habetur §. Sed tamen. Instit. de Vsucap. 43

Donatarius, emptor, legatarius.

An heres suus possit vsucapere.

Hoc tamen quod diximus secundum heredem posse vsucapere; limitandum censent DD. nisi hic secundus sit heres, qui *suus* in Iure vocatur. Hic enim rem illam non potest vsucapere titulo heredis. ita colligunt ex L. Nihil pro herede. 2. C. de Vsucapion. pro herede; vbi dicitur: *Nihil pro herede posse vsucapi suis heredibus*

bus existentibus, obtinuit. quam legem DD. communiter sic intelligunt; quasi diceretur, *suos* heredes non posse vsucapere titulo pro herede, si succedant in rebus alienis apud defunctum repertis, quamuis defunctus bona fide eas tamquam suas possederit. Idem confirmant ex L. 2. ff. Pro herede, vbi dicitur: *Filius à patre heres institutus, res hereditarias à patre sibi donatas, pro parte coheredum vsucapere non potest.* Heres autem *suus* (quem Græci οἰκεῖον, id est domesticum, vocant) est filius & filia respectu patris; nepos & neptis respectu aui morientis in cuius sunt potestate; si tamen pater illorum per mortem vel aliter non amplius eidem auo suberat, vt habetur §. Sui autem. Instit. de hered. qualit. & differ. Dicuntur isti heredes *sui*, vel quia proprij & domestici, vel quia sibi ipsis quodammodò succedunt: nam etiam viuo patre quodammodò domini bonorum existimantur; vt habetur Instit. loco citato. Causa autem, iuxta communem DD. sententiam, cur talis non possit præscribere titulo heredis, est; non quòd fingatur habere malam fidem, sicut eius decessor, sed quia non habet titulum possidendi distinctum. censetur enim continuare possessionem sui decessoris, & ex ipsius titulo. Vnde cùm ille non haberet titulum, vtpote heres mali auctoris; nec heres illius habet.

Quis dicatur heres suus.

Duò tamen hìc aduertenda: Alterum est, cùm dicitur heredem *suum* non posse vsucapere, id intelligendum de vsucapione ordinaria, quæ requirit titulum, & in mobilibus peragitur triennio; in immobilibus decennio inter præsentes, & vicennio inter absentes. vnde non dicitur absolutè, non posse præscribere, sed non posse præscribere *pro herede*, id est titulo heredis. Huic tamen nihil obstat, quin possit præscribere vsucapione extraordinaria non requirente titulum, qualis est tricenaria & quadragenaria, quando præsumptio Iuris non aduersatur, vt patet ex dictis. non tamen potest vti accessione temporis sui decessoris, nisi hìc etiam præscribere potuerit. Vnde si ponamus heredem immediatum iniqui possessoris, qui catenam auream mala fide possidebat, non posse vsucapere 30. annis illam catenam etiam cum bona fide; huius filius requiret 30. solidos annos. Si autem iuxta probabilem sententiam suprà insinuatam dicamus immediatum heredem potuisse tanto tempore illam vsucapere, secundus heres poterit vti accessione temporis, quo prior possedit. vnde si tempus illud sit 10. annorum, solùm requiret annos 20. si sit 20. solùm requiret 10. ad complendam præscriptionem.

Probabile posse vsucapere.

Alterum est, ea quæ diximus de herede suo, ipsum non posse vsucapere pro herede, procedere secundùm intellectum illarum duarum Legum, quem communiter amplectuntur DD. Satis tamen probabile est, longè aliam esse mentem illarum Legum, vt ostendit Viglius in Tit. de hered. qualit. & differ. §. Sui autem. Cùm enim L. 2. C. de vsucap. pro herede, dicitur; *nihil pro herede posse vsucapi, suis heredibus existentibus*; non significatur heredes suos non posse vsucapere, sed alios non posse vsucapere titulo pro herede, contra heredes suos. Cùm enim suppetunt heredes sui ad quos ea res pertinet, alius caret titulo pro herede. vnde non potest vsucapere, nimirum tempore ordinario. Confir. L. Ex Testamento. 2. C. Vnde liberi; quæ est eiusdem Imperatoris, vbi dicitur; *ex testamento, vel ab intestato existente filio vel nepote suo herede, neminem posse ab intestato heredem existere.* Vnde sequitur illum non posse habere titulum heredis, ac proinde non posse pro herede vsucapere. Nec obstat dicta L. 2. ff. Pro herede: quia solùm agitur de rebus à patre donatis filio; quas cùm filius titulo donationis naturaliter possidere cœperit viuo patre, non potest posteà illo mortuo easdem incipere possidere titulo heredis (ob dictum vulgare, quod habetur eadem Lege, *neminem sibi causam possessionis mutare posse*) vnde nec pro herede vsucapere.

Ad rationem contrariæ sententiæ respondet Viglius, *herede suo* Iuris fictione tribui quidem dominium idem quod decessori, non tamen eamdem possessionem. Etsi enim viuo patre filius dicatur dominus ob futuram successionem necessariam, non tamen possessor. vnde etiam nihil potest attingere sine concessu patris. Accedit quòd nec primo heredi, qui immediatè succedit auctori malæ fidei, desit titulus (rem enim habet titulo successionis hereditariæ) nec defectu tituli negatur ei vsucapio; sed defectu bonæ fidei, vt ostensum est. multò minùs secundo heredi deest titulus, cùm priori de nouo succedit. Iuxta hanc sententiam *heres suus* potest vsucapere titulo pro herede, sicut alij. quæ sententia in re non multùm discrepat à sententia multorum DD. qui dicunt, etsi heres suus non posse præscribere titulo pro herede, quatenus est filius, posse tamen quatenus est cognatus vel agnatus testatoris. hoc enim nihil aliud est, quàm absolutè fateri illum posse pro herede vsucapere, licèt sub alia qualitate, seu formalitate quàm filij. quæ tamen qualitas semper includitur. Vide Gomezium tomo 1. cap. 9. de transmissione hereditatis, num. 19. & Couarr. Regul. Possessor. p. 2. §. 5. num. 3. & sequentibus.

Dico secundò, Qui bona fide accepit eam alio titulo (vt legati, donati, empti, &c.) ab auctore malæ fidei; potest eam præscribere tempore ordinario: præterquam in duobus casibus. Primus est, si res sit immobilis, & is, contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri. Secundus est, si res illa sit *furtiua*, vel *vi possessa*: tunc enim requiruntur 30. anni. Est communis DD. ex L. An vitium. 5. ff. de diuersis temporalibus præscriptionibus, vbi dicitur, *vitium auctoris non obesse emptori vel legatario.* vt si Titius vendat tibi quod alteri oppignorauerat: tunc enim mala fides auctoris solùm versatur circa rei possessionem, quam sibi iniquè vsurpat, non circa proprietatem, vt habetur d. L. An vitium. Si tradat tibi quod alteri anteà à se venditum & nondum traditum fuerat. Si Prælatus sine consensu Capituli in te aliquid transferat, cùm putares eum consensum habere. Si tibi donatum à minore quem putabas maiorem: secùs si erres in iure, putans Prælatum sine consensu Capituli posse alienare, aut minorem donare. Si accepisti ab inuentore qui putabat id necessariò dandum pauperibus. In his igitur & similibus, cùm res non sit furtiua, nec vi possessa, mala fides auctoris 44

Si alio titulo accipiatur.

auctoris non nocet successori particulari, nimirum emptori, donatario, &c. Denique si accepisti bona fide à possessore malæ fidei, & dominus sciens rem suam alienatam intra decem annos, si præsens fuerit, & intra 20. si absens, litem in te non fuerit contestatus, firmiter eam obtinebis, vt habetur Authent. Malæ fidei. C. de longi temporis præscriptione, & Nouella 119.

Probantur exceptiones.

Fecimus duas exceptiones. Prior de re immobili apertè colligitur ex d. Authent Malæ fidei; vbi dicitur: *Malæ fidei possessore alienante, cessat longi temporis præscriptio, si verus dominus ignoret ius suum, & alienationem factam. spectatur ergo 30. annorum defensio.* Secùs verò quando scit, & non se opponit vt dictum est.

In furtiuis vi occupata.

Altera exceptio probatur, quia res *furtiuæ &* quæ *vi occupatæ*) etiamsi posteà ab aliquo bona fide emptæ fuerint) non possunt præscribi spatio longi temporis, id est 10. vel 20. annorum: vt expresse habetur §. Furtiuæ. Instit. de Vsucap. Habent enim ex dispositione Iuris vitium obsistens ordinariæ præscriptioni, vt patet Instit. loco citato. Quare fallitur Sotus lib. 4. de Iustitia q. 5. a. 4. post secundam conclusionem, vbi docet, latronis filium, si bona fide paternam hereditatem adiuit, & toto tempore præscriptionis illa fide possedit, esse tutum in conscientia, etiamsi posteà innotescat fuisse aliena. Idem docet de emptore, qui bona fide emit à latrone. Sed est apertè contra Ius; heres enim mali auctoris titulo heredis numquam præscribit; vt ostensum est: emptor verò non præscribit tempore ordinario.

Sententia Soti.

Nec obstat L. Si aliena. 10. ff. de vsucapionibus, quam Sotus pro se citat; nam ex eadem lege in fine, constat rem furtiuam non posse vsucapi, ne à possessore quidem bonæ fidei. Aduerte tamen emptorem talis rei posse illam vsucapere tempore longissimo, nempe 30. annis; vt communiter DD. docent, & colligitur ex L. Sicut in rem. 3. C. de præscriptione 30. vel 40. annorum. & L. Si quis emptionis. 8. §. Quod si. C. eodem. Vnde si Breuiarium emeris à fure, & 29. annis bona fide possederis, & tunc intelligas furto fuisse sublatum, non potes retinere: vt ait Siluest. secùs si 30. expleueris. quòd si vbi 20. annis possedisti, alteri tradas; potest ille vti accessione temporis tui, & ita præscribere 10. annis. 10. enim & 20. efficiunt 30. annos præscriptionis: idque semper fieri potest, quando alter alteri in possessione succedit: si tamen vterque poterat rem vsucapere. Si enim prior non poterat vsucapere, eò quòd mala fide possideret, vel quia est heres eius, qui mala fide possidebat; non potes vti accessione temporis, quo ille rem possedit, sed debes ipse integrum tempus possidendo explere. ita habetur §. Diutina. & seq. Instit. de Vsucap. & L. penult. & vlt. ff. de diuersis tempor. præscript.

Vsucapiuntur 30. annis.

Vti accessione temporis alieni.

Idem dicendum de rebus *vi possessis*, cùm aliquis alterum è possessione sua vi deijciens, illam occupat: quamuis res litigiosa sit, aut ille suam esse putet. talis enim res, etsi bona fide ab illo inuasore eam emeris, non potest vsucapi, nisi 30. annis, secluso tempore quo ille eam possedit. Si tu illam alteri tradas, poterit ille vti accessione temporis quo tu illam possedisti, vt antè dictum est.

Petes, quid si illa res vacabat possessore, propter longam obliuioné domini absentis, aut negligentiam, aut mortem, & ab altero absque vi occupata fuit? *Si vacabat possessore.*

Resp. Illam rem posse vsucapi per eum qui bona fide illam ab Vsurpatore emerit, vel dono acceperit, tempore ordinario, nimirum 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes, vt expresse habetur §. Quod autem. Instit. de Vsucap. quia res illa nec est furtiua, nec vi possessa: vt ibidem dicitur. Sed hoc Ius posteà est correctum ab eodem Iustiniano Nouella 119. vbi requirit 30. annos in emptore, & aliis, qui à malæ fidei possessore perceperunt. *Si, inquit, verus rerum dominus ignorat, simul quòd eæ res ad ipsum pertineant, simul quòd alienatio intercesserit; iubemus vt non aliter quàm tricennij præscriptione excludatur: cùm is qui res hoc modo possidet, dicere nequeat, quòd ipse bona fide possideat, quando à malæ fidei possessore hasce acceperit.*

DVBITATIO XIV.

Quantum temporis requiratur vt consuetudo præscribat contra legem.

SVppono ex dicendis 1. 2. q. 97. Consuetu- 45
dinem posse præscribere contra ius positiuum, illudque tollere, & nouam obligationem inducere: modò sit *rationabilis & legitimè præscripta*; vt expresse definitur cap. vlt. de consuetudine; vbi Greg. 9. sic ait: *Licet longæuæ consuetudinis non sit vilis auctoritas, non tamen est vsque adeò valitura; vt vel iuri positiuo debeat præiudicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitimè sit præscripta.*

Rationabilis dicitur, quæ lege statui potest; siue quæ iusta censeretur & obligaret, si lege statuta esset. Eadem enim est materia legis iustæ & consuetudinis. nam consuetudo est tacita quædam lex; vt insinuatur l. 3. C. Quæ sit longa consuet. & ex eodem fonte profluit. Vnde etiam eamdem vim habet. quare sicut lex posterior tollit legem priorem: ita etiam consuetudo priorem legem tollere potest. Nec refert etiamsi in lege dicatur, *non obstante vlla consuetudine etiam immemorabili*: vel, *nulla consuetudine in contrarium vllis vmquam futuris temporibus valitura.* Nam prior clausula intelligitur de consuetudine quæ viguit ante illam legem, quam ea lex vtpote posterior abrogare potest, sicut & legem priorem. Altera loquitur quidem de consuetudine futura; sed intelligenda, durantibus circumstantiis cum quibus illa consuetudo tunc non videbatur rationabilis: illis tamen mutatis, & subortis aliis cum quibus consuetudo contraria incipit videri rationabilis, potest vim illius legis tollere, & nouam inducere, vt passim DD. tradunt. Et Couar. lib. 3. variarum cap. 13. n. 4. vbi dicit hanc opinionem esse communem. *Rationabilis.*

Sic consuetudine quædam festa & ieiunia Iuris communis quibusdam locis abrogata, vel alia noua introducta. Sic decimæ multæ sublatæ; sic multa circa ritus Sacramentorum consuetudine mutata. Denique idem locum habet in legibus irritan-

irritantibus, & quibusdam inhabilitatibus ad officia, beneficia, vel etiam matrimonia, inducendis vel tollendis.

Nec obstat, quòd sicut lex non potest habere vim absque consensu Principis, ita nec consuetudo: quia sicut consuetudo est tacita quædam lex; ita etiam ad eam sufficit tacitus & generalis consensus Principis, quo statuit vt consuetudo legitimè præscripta vim legis obtineat, & ius positiuum tollat. Similiter non obstat, quod habetur L. 2. C. quæ sit longa consuetudo; vbi dicitur: *Consuetudinis vsusque longæui non vilis auctoritas est, verùm non vsque adeo sui valitura momento, vt aut rationem vincat aut legem.* Sensus enim est, consuetudinem debere cedere rationi naturali: vnde vt vim habeat, debere esse rationabilem; vt Pontifex ad verba huius legis respiciens, ait. Similiter debere cedere legi superuenienti: quia per legem tolli potest. Hinc tamen non sequitur, quin possit legem priorem abrogare, si legitimè fuerit præscripta, vt d. cap. fin. dicitur.

Requiri 10. annos. His positis, difficultas est quantum temporis ad hoc requiratur. Multi DD. putant requiri 10. annos, vt consuetudo legem ciuilem aboleat: 40. vt legem ecclesiasticam. Ita Panormit. in cap. vlt. de consuetudinibus, n. 11. Angelus verbo Consuetudo, n. 8. & 9. Sil. eodem verbo, n. 6. Nauarr. l. 1. consil. 1. tit. de consuet. Ratio est; quia ad introducendam consuetudinem, Ius ciuile requirit longum tempus, C. quæ sit longa consuetudo. atqui longum tempus est tempus 10. annorum. C. de præscript. longi temporis. ergo contra legem ciuilem requiruntur decem anni.

Quòd verò contra legem ecclesiasticam requirantur 40. videtur ex eo probari, quòd contra Ecclesiam non procedat præscriptio, nisi quadraginta annis.

Sed distinguendum est. Vel enim illa consuetudo viget sciente & tolerante principe; vel eo in particulari illam ignorante. Nunc,

Non requiri certum tempus. Dico Primò, Si priore modo consuetudo se habeat, verius est non requiri certum tempus vt possit legem tollere. Ratio est; quia vt consuetudo tollat legem, solùm requiritur vt passim agatur contra legem, seu vt lex non seruetur, quando occurrit seruanda, sciente Principe & non se opponente: vt docent passim Theologi & Canonistæ. Panormit. suprà. Glossa in C. 1. de treuga & pace, & alij. dum enim scit suam legem non seruari & silet, censetur consentire vt non seruetur, ne Respub. perturbetur; ac proinde censetur tollere obligationem legis. & hoc modo consuetudo dicitur tollere vim legis, nempe quia Princeps permittens consuetudinem, im-*Vnde consuetudo habet vim tollendæ legis.* plicitè detrahit suæ legi vim obligandi. Confirmat. quia consuetudo populi habentis Principem, non potest per se tollere vim legis, quam Princeps imposuit (cùm singuli seorsim, & omnes simul ei subsint) sed hanc vim tantùm habere potest à consensu tacito, vel expresso Principis. censetur autem tacitus consensus, dum consuetudini non se opponit, etiamsi id fiat metu difficultatum.

Hinc sequitur sæpè fieri, vt paucis annis lex abrogetur per consuetudinem, etiamsi antè recepta fuerit: quia vt dicatur esse consuetudo contraria, sufficit bis, terve contrà actum esse. vt docet Sil. verbo Consuetudo, n. 6. Panormit. suprà, & alij passim: quam consuetudinem si constaret Principem scire & dissimulare, desineret lex obligare.

Nec obstat quòd Ius ciuile ad consuetudinem requirat longum tempus. Primò, quia non omne longum tempus est decennij; tantùm enim in materia vsucapionis ita definitur. Secundò, quia vt consuetudo tollat legem, non requiritur vt sit longior, quàm necesse est vt Princeps censeatur eam permittere, & suo consensu approbare. *Longum tempus.*

Dices, Cap. fin. de consuetud. dicitur, consuetudinem, vt tollat legem, debere esse *legitimè præscriptam*; sed ad præscriptionem requiritur certum tempus. ergo.

Resp. hoc intelligendum de consuetudine quam Princeps in particulari ignorat. Huic enim non censetur ita consentire, sicut illi quam nouit, & sponte tolerat. quod enim quis ignorat, non potest in particulari approbare. solùm ergo huic consentit in genere, quatenus consentit in decretum, quo statuit consuetudinem legitimè præscriptam esse instar legis. Itaque requiritur certum tempus necessarium ad præscriptionem.

Dico Secundò, Si consuetudo ignorante Principe vigeat, vt censeatur legitimè præscripta, ita 46
vt possit legem tollere, requiruntur decem anni, quibus ea consuetudo bona fide à subditis promiscuè sit seruata; eosque probabile est etiam sufficere.

Decem annos requiri, est communis sententia DD. Itemque contra legem ciuilem sufficere. Probatur, quia lex ciuilis longæ consuetudini tribuit vim legis, eamque instar legis iubet seruari. C. quæ sit longa consuetudo. l. 1. 2. 3. atqui tempus 10. annorum eodem iure censetur tempus longum, & longam efficiens possessionem; vt patet C. de præscriptione longi temporis. ergo etiam longum vsum & longam consuetudinem.

Quòd etiam 10. anni sufficiant contra legem canonicam nondum receptam moribus vtentium, docet Nauarr. lib. 5. consil. tit. de excommunic. consil. 8. & fusè probat Felinus in c. 1. de treuga & pace, n. 13. pro eadem adducens multos DD. nimirum Cald. Imolensem, Butrium, Zabar. & Dominicum, &c. idem tenet Couarr. l. 2. variar. c. 16. n. 6. citans Iasonem in L. Rem non nouam. §. Patroni. C. de Iudicijs. sequitur Azorius lib. 5. Instit. mor. c. 4. q. 3. & alij recentiores. Ratio est, quia cùm lex moribus vtentium minimè recepta non obliget, ac proinde non sit in possessione, faciliùs inducitur & conualescit aduersus eam consuetudo, quàm si iam recepta esset. quæ consuetudo ad hoc valet, vt non teneamur post decennium eam admittere, nisi Princeps de nouo eam constituat, eique nouum vigorem tribuat. itaque opus est noua promulgatione: nam lapsu decennij, vis eius est antiquata. ante decennij lapsum, etsi non obligarentur subditi, cùm non viderent illam receptam; tamen poterant compelli ad eam seruandam etiam ab inferioribus Principe. ita DD. supradicti.

An verò decem anni sufficiant contra receptam, maior est difficultas. Non videtur improbabile sufficere; primò, quia nusquam Ius ali-

quod

Contra legem Ecclesiasticam. quod distinguit inter legem Ecclesiasticam & ciuilem hac in parte: ergo si contra legem ciuilem sufficiunt decem anni, etiam contra Ecclesiasticam.

Nec obstat, quòd contra Ecclesiam non procedat præscriptio nisi annis 40. quia hoc intelligendum de bonis immobilibus, & Iuribus Ecclesiæ, quæ sunt instar bonorum immobilium. obligatio autem subditorum ad legem seruandam, non potest censeri inter bona, vel iura Ecclesiastica: itaque illæ leges præscriptionum, non sunt huc traducendæ. Secundò, Si 10. anni sufficiunt vt Princeps sæcularis censeatur tacito quodam consensu remittere vim suæ legis; cur non sufficiant Principi Ecclesiastico? præsertim cùm eius sit curare, ne subditi peccent, néve assiduis angantur scrupulis, qui ex huiusmodi interminatis obligationibus nasci solent. Itaque cùm Ecclesia contrarium non expresserit; probabiliter existimari potest, eam sequi, vt in alijs multis solet, Iuris ciuilis morem. Tutius tamen est, sententiam communem amplecti. Porrò aduertendum est requiri, vt per illud tempus subditi bona fide legem non seruauerint, ita vt non seruando non peccauerint: alioquin contra eam non præscribent, vt rectè Sil. & alij docent.

Dices, si currente illo tempore non peccant, quomodo ergo possunt puniri propter legis violationem?

Resp. quia præsumuntur peccasse. non enim præsumitur legum communium ignorantia, nisi probetur. deinde quia hac veluti conditione tacita conceditur Ius præscriptionis; vt si intra illud tempus deprehensi fuerint agere contra legem, possint plecti: vt hac ratione lex non exarmetur, dum adhuc viuit, sed habeat quò se possit tueri.

47 Dico Tertiò, Si consuetudo sit aliquo modo contra Ius Ecclesiæ, requiruntur anni 40. Patet ex dictis dubit. 8.

DVBITATIO XV.

Quæ res non possint præscribi.

48 *Non præscribuntur tempore ordinario.* NOtandum est, quædam in Iure dici non posse præscribi seu vsucapi; quia ordinario tempore non vsucapiuntur. sic res furtiuæ, res vi possessæ, & res fisci, dicuntur non posse vsucapi; cùm tamen possint, hæ 40. illæ 30. annis. Simili modo *Prohibita alienari.* dicuntur non posse vsucapi ea, quorum alienatio est prohibita; vt, fundi dotalis, maioratus, legati, fideicommissi: quæ tamen possunt præscribi tempore ordinario, ab eo, qui bona fide illa possidebat, & iam vsucapionem inchoauerat, antequam *Vsucapio inchoata antequam bona fierent onoxia.* illa bona contraherent hæc onera, seu obligationes reales. Vbi verò iam contraxerunt, non potest inchoari præscriptio ordinaria ab eo, qui hæc accepit ab auctore malæ fidei (secùs de eo qui accepit à tertio) benè tamen tricenaria: vt patet ex dictis dubitat. 11. Idem dicendum de bonis *Bona aduentitia.* aduentitijs filijfamilias, si pater ea alienet. Vbi enim cœperint esse bona eius aduentitia, non potest inchoari in illis præscriptio contra filium, quamdiu est sub potestate patris; sed inchoabitur solùm postquam desierit esse sub illa; & ab illo tempore debet continuari per 30. annos, ob malam fidem eius, qui alienauit. Vide Leg. 1. C. De bonis maternis, & Siluest. Præscriptio secundò, num. 13.

Pari modo dicuntur non posse præscribi, quæ *Alieno nomine possessa.* alieno nomine possidentur, vt precarium, commodatum, conductum, pignus, res emphyteutica aut feudalis: nimirum ab eo qui hæc sub tali titulo possidet, aut ab eius herede, vt constat ex dictis dubit. 3. & insinuatur generatim cap. Si diligenti. 17. de præscriptione, & L. Cùm notissimi. 7. §. In his. C. de præscript. 30. & 40. annorum: id expressè habetur de re emphyteutica, & conducta. Eadem est ratio rei feudalis: quia feudum & emphyteusis eodem ferè iure constant. & L. Nec creditores. 10. C. de pignoratitia actione, idem dicitur de pignore. Azo tamen ad illam legem docet heredem longissimo tempore, nempe 30. annorum, posse pignoris proprietatem præscribere. Hæc tamen omnia possunt præscribi à successoribus particularibus, quibus titulo legati, donati, empti, &c. obtigerint. vt constat ex dictis suprà dubit. 13. Ius tamē feudale & emphyteuticum quoad proprietatem potest præscribi contra dominum directum annis 30. vt habetur lib. 2. feudorum. tit. 26. §. 4. *Si quis per 30. annos rem aliquam vt feudum possedit, & seruitutem domino exhibuerit: quamuis ea de re non sit inuestitus, præscriptione tamen 30. annorum se tueri potest.* Idem dicendum de iure emphyteutico, si vniformem pensionem toto illo tempore soluit. Cum titulo autem præscribitur hoc ius 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes; iuxta ea quæ diximus suprà n. 27.

Denique, quando Ius commune, vel præsumptio malæ fidei obstat præscribenti. Tunc enim res illa præscribi non potest ab illo, nisi spatio 40. annorum cum titulo, vel tempore immemorabili sine titulo, vt expressè habetur cap. 1. de præscript. in 6. tam diuturna enim possessio habet vim tituli: nam facit iusti tituli præsumptionem, & excludit præsumptionem malæ fidei. Hoc modo dicitur non posse præscribi exemptio à iurisdictione Ordinarij, quæ tamen 40. annis cum titulo, & tempore immemorabili sine titulo acquiritur, vt constat cap. Cum personæ. 7. de priuilegijs in 6. Simili modo decimæ & ecclesiæ vnius diœcesis dicuntur non posse præscribi ab Episcopo alterius diœcesis. Nam iure statutum est, vt omnes ecclesiæ sint in potestate Episcopi in cuius territorio sunt sitæ; vt habetur cap. 10. Omnes. 16. q. 7. Possunt tamen si possideantur 40. annis cum titulo, vel tempore, cuius initij memoria non extet, sine titulo. vt patet ex d. cap. 1. de prescript. in 6.

Idem dicendum, Primò, de iure patronatus, ad nominandum Rectorem vel Prælatum, qui Iure communi erat eligendus à Capitulo. Secundò, de immunitate à soluendis decimis: omnes enim Iure communi soluere tenentur. quia tamen interdum aliqui eximuntur, potest hæc exemptio præscriptione 40. annorum cum titulo, vel tempore immemorabili sine titulo acquiri: non tamen ita, quin, si opus sit, ecclesia possit rursus obligationem soluendi imponere: quia Iure naturæ populus tenetur ecclesiæ ministros alere; vt infra cap. 39. dubit. 1. dicetur. Tertiò, de immunitate à contributionibus, alijsque publicis oneribus. Quartò, de potestate faciendi, vel concedendi aliquid, quod non nisi à Principe summo

summo fieri, aut concedi solet, vt ea quæ sunt meri & mixti imperij. Vide supra dubit. 10. & 12.

Nullo modo præscribuntur. Nullo autem modo præscribi possunt, Primò, exemptio ab obedientia Superioris, & alia, de quibus dubit. 12. Secundò, res vsibus publicis deputatæ; vt forum, via publica, pons: hæc, nec in totum, nec in partem præscribi possunt. Tertiò, Ius decimarum percipiendarum à laico. Et quidem si de ipso primæuo & fundamentali iure loquamur; nullo modo à laico præscribi potest, quia est spiritale, fundatum in ministerio sacro. Si autem de aliquo iure, quod ab illo primæuo sit deriuatum, vt est ius feudale, quo olim, nimirum ante Concilium Lateranense sub Alexandro III. circa annum Domini 1179. celebratum, laicis interdum decimæ solent concedi; dubium est, an hoc Ius aliqua ratione post illud Concilium possit præscribi. Couarr. l. 1. variarum cap. 17. n. 5. negat: quia, inquit, non solùm ius commune illis resistit, & malæ fidei præsumptio, sed etiam facti sunt incapaces per illius Concilij decretum; quod habetur cap. Quamuis. 17. & cap. Prohibemus. 19. de decimis. quando autem est incapacitas, non habet locum præscriptio. Nihilominùs, si cuius maiores à tempore cuius initij non extet memoria, tale ius possedissent, præsumerentur habuisse ante Concilium, nec opus esset alia tituli probatione, vt plurimi DD. quos ipse Couarr. citat & sequitur, docent. Quartò, Limites Prouinciarum, Episcopatuum, & parœciarum: quod intellige, si de his constet; si autem non constet, præscribi possunt. Quintò, Res indiuisa communis pluribus, nullo tempore ab aliquo illorum præscribi potest; quia ille nomine aliorum possidet. Colligitur L. Si communem. 10. ff. Quemadmodum seruitus amittatur. Vide plura apud Sil. Præscriptio secundò.

DVBITATIO XVI.

Quando præscriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi.

49 RESP. & Dico Primò, *Præscriptio* dicitur *non procedere*, quando ob aliquam causam non incipit, vel non potest incipere. Ita Couarr. reg. Poss. §. 12. Hoc fit potissimùm ob 4. causas. *Non procedit ob 4. causas.* Primò, si desit possessio ciuilis. Secundò, si desit titulus, non potest incipere præscriptio triennalis, decennalis, aut vicennalis: potest tamen tricennalis; vt dictum est dubit. 8. Tertiò, si desit bona fides. Quartò, si res non possit alienari, lege resistente; vt dictum est de fundo dotali, de bonis aduentitijs filijfamilias, de legato, fideicommisso, maioratu.

Dormire dicitur. Dico Secundò, Præscriptio dicitur *dormire*, quando iam inchoata aliquanto tempore cessat; ita tamen, vt illo exacto, rursus vim habeat, & continuetur cum tempore priore. Sic dicitur dormire. Primò, tempore belli, quando ius non dicitur, vel homines diffugiunt in aliud territorium. Similiter tempore pestis. Secundò, quando Ecclesia caret Rectore, cessat contra Ecclesiam. Tertiò, quando is contra quem præscribitur non potest agere; vt est filiusfamilias, pupillus durante ætate pupillari, (nempe vsque ad annum 14. exactum in mare; in femina vsque ad 12. exactum,) vxor viuente marito. Vide Sil. Præscriptio 1. n. 9.

Dico Tertiò, Præscriptio dicitur *interrumpi*, quando inchoata ita cessat, vt si rursus reuiuiscat, non continuetur cum tempore priore; sed de nouo debeat inchoari. *Dicitur interrumpi.*

Hæc *interruptio* generatim fit dupliciter: primò, naturaliter. secundò, ciuiliter. *naturaliter* interrumpitur, quando incipit aliquid deesse, quod est necessarium ad naturam præscriptionis; vt, possessio, vel bona fides. *ciuiliter* interrumpitur, quando per aliquem actum iuridicum interpellatur; vt, per litis contestationem, vel citationem: vt docet Couarr. §. 12. ex Panor. & alijs. *Triennalis* vsucapio non interrumpitur litis contestatione. Si tamen is, qui volebat ita vsucapere condemnetur, debet rem restituere: si non condemnetur, maneatque in bona fide, expleto triennio illam poterit retinere. *Decennalis* tamen, *vicennalis & tricennalis*, interrumpitur litis contestatione facta coram Iudice competente. Si tamen actor succubuerit in lite; vel si litem sponte deseruerit, non interrumpitur. Similiter si animo tantùm interrumpendi præscriptionem, litem mouerit. His addo, præscriptionem contra actionem fisci interrumpi sola citatione. De his plura apud Couarr. & Sil. sed parum vtilia Theologo. *Interruptio fit dupliciter.*

DVBITATIO XVII.

Vtrùm qui legitimè præscripsit rem aliquam, si termino præscriptionis elapso, constet fuisse alienam, teneatur eam restituere.

MVlti existimant, talem teneri ad restitutionē, nisi intercesserit negligentia domini in re sua inquirenda: ita Adria. in 4. q. 2. de Præscript. pag. 166. Ioannes Med. C. de Restit. q. 18. eiusdem sent. videtur Scotus in 4. d. 15. q. 2. §. De secundo: nam eodem fundamento nititur: & Gabr. ibidem q. 14. a. 1. in fine, & alij nonnulli: fundamentum huius sententiæ est, Quòd leges præscriptionis videantur solùm vel potissimùm institutæ in pœnam negligentiæ domini: vbi ergo negligentia non interuenerit, ibi locum non habere. quare is qui vsucepit, vel præscripsit, ad restitutionem obstrictus erit, vbi constiterit nullam negligentiam intercessisse. Sed contrarium est verius. 50

Vnde, Dico Primò, non solùm quando domini prioris intercessit negligentia; sed etiam quando constat nullam intercessisse, res legitimè præscriptæ transeunt in dominium noui possessoris, ita vt non teneatur eas restituere, nisi prior dominus per iudicem restituatur in integrum. Ita Couarr. ad reg. Possessor p. 3. §. 2. n. 3. vbi multos alios refert. & Sotus lib. 4. de Iustitia q. 5. a. 4. & passim DD. *Præscriptio transfert dominium, etsi absit negligētia.*

Probatur; quia L. 3. ff. De vsucapionibus, definitur *vsucapio esse dominij acquisitio per continuationem temporis lege definiti*: ergo transacto illo tempore, non tenetur is, qui vsucepit, ad restitutionem; cùm dominium acquisierit. Secundò, Leges præscriptionis numquam meminerunt, eam statui in pœnam negligentiæ dominorum: sed ob bonum

bonum publicum, nam L.1.ꝟ. de vsucapionibus dicitur, *bono publico introducta est vsucapio, ne diu & ferè semper incerta essent rerum dominia.* & L.vltima. ꝟ. Pro suo. *concessa dicitur vt aliquando litium esset finis.* Similiter canones indistinctè & absque restrictione negligentiæ, approbant præscriptiones bonę fidei; atqui Princeps per suas leges potest priuare subditum re sua, etiam absque eius culpa; si ratio boni communis ita postulat. ergo cùm ratio boni id exigat, (nempe ne semper incerta sint dominia, & ne infinita quędam litium seges suboriatur) non est dubitandum quin hisce legibus dominium transferatur.

Tertiò, quia lege pœnali non amittitur dominium ante sententiam; atqui præscriptio simul atque peracta est, dominium adimit & in nouum possessorem omnino transfert: ergo leges præscriptionis nō sunt pœnales dumtaxat, punientes dominorum negligentiam. Confir. quia ista negligentia rei suæ, non est nisi venialis, quæ non meretur ablatione rerum puniri. Vnde Adrian. requirit in ea culpam mortalem, sed hæc vel numquam vel rarissimè accidit; & ita ferè numquam præscriptio habebit effectum.

Denique non potest sciri quanta negligentia à domino priore sit commissa: itaque hæc res tota erit plena scrupulis & inutilis ad praxim.

In solùm vtile, sed etiam directum.

51 Dico Secundò, Præscriptio non solùm transfert dominium vtile, sed etiam directum, idque tam in bonis immobilibus, quàm in mobilibus. Ita Couarr. suprà §.1. in fine & passim Theologi. Leges enim & canones indistinctè loquuntur de dominio; nec restringunt ad dominium vtile, vt patet cap. 3. 4. 6. de præscript. & ex cap. Clerici, 26.q.3. vbi dominium acquisitum per præscriptionem vocatur *proprietas.* Denique ex c. Placuit. 1. & 2. 16.q.3. Idem colligi potest ex legibus citatis, & ex toto tit. C. de præscript. 30. annorum. Fundamentum Iurisperitorum, qui contrarium tenent in bonis immobilibus, falsum esse ostendit Couar. suprà §.1.n.1.

Obiectiones.

Obijcitur primò, nemo sine culpa debet priuari re sua. ergo debet intercessisse culpa.

Resp. Antecedens verum est, nisi ratio boni communis aliud postulet; vt fit in proposito.

Interdum priuatur quis re sua sine culpa.

Obijcitur secundò, fundamentum pręscriptionis est bona fides. ergo postquam constiterit rem fuisse alterius, subuertitur præscriptio; quia subuertitur eius fundamentum.

Resp. Non subuerti bonam fidem ex eo quòd peracta præscriptione constet rem fuisse alienam: quia tunc verè potest iudicare rem esse suam; quamuis anteà alterius fuerit.

Obijcitur tertiò, cui res est adiudicata per sententiam nitentem falsa præsumptione, tenetur ad restitutionem: atqui leges pręscriptionis nituntur falsa præsumptione: ergo is, cui res est adiudicata per talem legem, tenetur ad restitutionem.

Resp. primò, negando conseq. quia Iudex per sententiam non intendit transferre dominium, sed solùm declarare vtrius sit: vnde si fundamentum est falsum, quo sententia nititur, ipsa quoque corruit, nec est seruanda in conscientia. At verò Princeps per legem præscriptionis intendit transferre dominium absolutè: & quamuis fortè falsa pręsumptione ex parte nitatur, tamen iustam causam habet ita statuendi absolutè.

Secundò Respondeo. neg. minor. quia verum non est, leges præscriptionis potissimùm præsumptione negligentiæ nixas esse; vt ex dictis constat.

DVBITATIO XVIII.

Quibusnam aduersus Præscriptionem restitutio in integrum concedatur.

NOtandum est, *Restitutionem in integrum* esse 52 quoddam remedium, quod, finita præscriptione, relinquitur priori domino, qui rem suam amisit; nempe vt auctoritate Iudicis possit restitui in dominium & possessionem rei amissæ.

Quo posito Respondeo, Hoc remedium concedi, Primò, minoribus ætate, id est qui nondum *Minoribus.* 25. annos expleuerunt. Secundò, Pijs locis & Ec- *Ecclesiæ.* clesijs, etiamsi præscriptio sit 40. annorum. Ita docent Glossa, & DD. in Auth. Quas action. C. de sacros. Eccl. verb. Excluduntur: estque communis opinio, teste Panor. in cap. 1. de Præscript. & in cap. Auditis, eodem. Ecclesiæ enim concessum est priuilegium minorum, estque ipsa instar minoris, vel etiam pupilli; vt tradunt DD. in cap. 1. & 2. de restit. in integrum lib. 6. quibus locis etiam expressè Ecclesijs hoc beneficium restitutionis conceditur. Vbi aduerte Ecclesijs & minoribus hoc concedi; quamuis ipsis scientibus & resistere valentibus præscriptio facta sit; vt docet Couar. ad reg. Possessor. p. 3. §. 3. n. 3. quia ratione fragilis ætatis id concessum minoribus: quorum priuilegium extenditur ad Ecclesiam & alia pia loca. conceditur verò per quatuor annos postquam sciuerint completam contra se præscriptionem. L.fin. C. de tem. in integrum restit. Tertiò, maio- *Maioribus.* ribus ætate conceditur in præscriptione 10. & 20. annorum; modò tamen probent cum iusta & probabili ignorantia sua, aut omnino sine sua negligentia præscriptionem fuisse peractam. L.1.§.fin. ꝟ. ex quibus causis maior. Abbas & Felinus in cap. Vigilanti, de præscript. & alij. estque sententia communis, teste Couar. suprà n.1. Habent & hi quatuor annos postquam sciuerint completam præscriptionem. In præscriptione autem 30. & 40. annorum non conceditur maioribus restitutio, iuxta Couar. n.1. quamuis alij aliter sentiant: minoribus autem conceditur. Sed hæc ad forum externum pertinent. vide infrà cap.17. Dubitatione 9.

DE INIVRIIS ET DAMNIS IN OMNIBVS HVMANORVM BONORVM GENERIBVS, ET NECESSARIA RESTITVTIONE.

Xplicuimus superiori Sectione, per sex capita quid Iustitia, *quid* Ius, *quænam eius species, & in primis quid* dominium, *quibus & in quæ competat, quibúsve modis comparetur. Sequitur nunc vt tractemus de* Iniurijs *&* Damnis *quibus Iustitia & Ius violatur, &* Restitutione, *quæ est principalis actus Iustitiæ commutatiuæ, per quem ius violatum instauratur.*

Primùm igitur dicemus de Iniuria & Restitutione in genere. 2. *De Iniuria in bonis spiritualibus.* 3. *De Iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem.* 4. *De Iniuria in corpus proximi per adulterium & stuprum.* 5. *De Iniurijs famæ & honoris per detractionem & contumeliam.* 6. *De Iniurijs fortunarum per furtum, rapinam, damnum illatum.* 7. *De Cooperantibus ad hæc.* 8. *De Restitutione ratione rei acceptæ.* 9. *De Ordine seruando in restitutione, deque eius expensis.* 10. *De Excusantibus à Restitutione.*

CAPVT SEPTIMVM.

De Iniuria & Restitutione in genere.

Habet 10. *Dubitationes.*

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit iniustitia & iniuria. *D. Thomas q. 59.*

1 NOTANDVM est, sicut nomen *Iustitiæ* dupliciter accipitur (vt suprà cap. 1. Dub. 1. ostensum est) Primò, pro omni virtute, quatenus est quædã legis obedientia. Secundò, pro virtute particulari, quæ constituit æqualitatem in commutationibus & distributionibus: ita etiam nomen *Iniustitiæ* dupliciter accipitur, vt expressè docet Aristoteles 5. Ethic. cap. 1. Primò pro *omni legis violatione*, quam ipse *ἀνομίαν* vocat, nos iniquitatem. Hoc modo omne peccatum est *Iniustitia* quædam: quia est violatio æqualitatis seu conformitatis debitæ legi vel præcepto Superioris. Hinc *peccatum* definitur, *cælestium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti.* Vnde passim in Scripturis omne peccatum vocatur *iniustitia*, & peccatores *iniusti.* Ioannis 7. *Iniustitia in illo non est.* Ad Rom. 1. *Reuelatur enim ira Dei super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent.* Ezech. 18. & alibi. Similiter omne peccatum vocatur *iniquitas*, seu *ἀνομία.* E contrario omne opus bonum vocatur *iustitia.*

Iniustitia dupliciter dicitur.

Hinc patet hanc rationem *Iniustitiæ* esse generalem, & cõmunem omni peccato, sicut esse contra charitatem; neque videri distingui à ratione generali inobedientiæ: quia hæc *iniustitia* consistit in hoc, quòd conformitas legi debita violetur, quę violatio nihil est aliud, quàm legis inobedientia. Itaque peccatum non contrahit aliquam specialem prauitatem ex hac malitia (quia generalis est, essentialiter omni peccato conueniens) nisi ipsa in illo peccato, speciali modo sit volita; vt cùm quis ex contemptu legis peccat, quod fit, quando quis directè vult legem violare, vt ostendat se eam nihili pendere. generalis enim conditio obiecti non potest specialem malitiam tribuere actui voluntatis, nisi speciali modo sit volita: quia malitia forma- 2 3

Ratio Iniustitiæ communis omni peccato.

Peccatum ex contemptu.

formalis in actu voluntatis sumi debet ex ordine, quem habet ad malitiam obiectiuam, quæ cernitur in obiecto volito: vt ostensum est 1. 2. q.18.a.1.

4 Secundo modo accipitur *Iniustitia* vt opponitur Iustitiæ particulari; idque vel vt actus, vel vt habitus. Si vt actus, sic nihil est aliud, quàm alieni Iuris violatio; neque differt ab *iniuria*. Sicut enim actu Iustitiæ cuique ius suum tribuitur; ita Iniustitiæ hoc ius violatur: in qua violatione sita est *iniuriæ* ratio. Si verò accipiatur vt habitus, habitui Iustitiæ oppositus; sic nihil est aliud, quàm praua voluntatis dispositio ex iniustis actibus orta, & ad similes inclinans. Quamquam si Theologicè magis, quàm Philosophicè loquamur, *habitualis iniustitia* non tantùm consistit in praua dispositione reali; sed etiam morali & imputatiua. quod vt intelligatur,

Iniuria ratio.

5 Notandum, duplici modo fieri alteri iniuriam, *commissione* & *omissione*; neque minùs omissione reddi hominem iniustum, quàm commissione. Omissio nuda non relinquit in voluntate aliquam dispositionem realem; relinquit tamen hominem iniustum habitualiter, donec restituat, vel satisfaciat. En habitualem iniustitiam sine reali dispositione voluntatis. Et quamuis rarò fiat, vt quis debitum officium omittat absque positiua voluntatis complacentia & assensu; tamen fieri potest, & interdum fortasse fit. Idem in alijs vitijs locum habet, vbi omissione peccatur; remanet enim homo habitualiter vitiosus, absque reali habitu. Idem quoque locum haberet in virtutibus & omnibus vitijs, si ex actu nihil reale relinqueretur: morale enim illud & imputatitium ex actu relictum, sufficeret ad denominandum hominem iustum vel iniustum, temperantem vel intemperantem. Sed de hoc plura 1.2.q.49. a.1.

Dupliciter iniuria.

6 Hinc patet *Iniustitiam habitualem* generatim non tantùm consistere in reali dispositione; sed etiam in morali, seu imputatiua: quatenus complacentia interpretatiua omissionis, per quam illa omissio fuit voluntaria, censetur manere secundùm moralem æstimationem, & imputatur vt præsens, donec fiat restitutio.

Iniustitia habitualis.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliquis dicatur iniustus, eo ipso quòd faciat aliquid iniustum.

D. Thomas a. 2.

7 RESpondeo, & dico Primò, Qui sciens aliquid esse *iniustum*, sponte illud facit, eo ipso est *iniustus*. probatur; qui vult liberè id, quod nouit esse iniustum, censetur etiam velle ipsam iniustitiam & inæqualitatem annexam, ac proinde meritò dicitur iniustus. D. Thomas dicit talem intendere formaliter iniustum; quia intendit id, quod scit esse iniustum, & ita intentio fit formaliter iniusta: quamuis ipsam iniustitiam per se non intendat.

Qui sciens facit.

8 Dico Secundò, Qui ignorantia inculpata nescit esse iniustum, vel si scit, nō consentit in opus, sed vi externa impulsus facit; non est dicendus iniustus. Ratio est; quia malitia annexa operi, nullo modo est volita, ac proinde non potest ipsius voluntatem contaminare.

Qui ex ignorantia probabili.

Dico Tertiò, si ignorantia sit culpabilis, vel vis extrinseca, aut passio, qua incitatur, talis sit, vt ei possit resisti, verè erit iniustus, si faciat opus iniustum; licet minùs, quàm si sciens & volens. Ratio est; quia hæc non impediunt quin ille absolutè censeatur velle & voluntariè facere quod iniustum est, vt ostensum est 1. 2. q. 6. a. 7. & 8.

Notandum tamen, Aristotelem lib. 5. Ethic. 9
cap. 8. vbi hanc quæstionem tractat, docere, eum qui ex ignorantia vel passione quippiam iniustum designat, non esse dicendum iniustum: quia non operatur iniustè, id est, ex habitu & affectu directè inclinante ad id, quod iniustum est; sed solùm per accidens & indirectè. Verùm hoc intelligendum est, non tam perfectè dici iniustum, quàm eum, qui sciens & sua sponte facit: alioqui talis absolutè est iniustus: indirectè enim voluntarium in peccatis, recidit in speciem voluntarij directi: vt constat ex 1.2.q.6.

Notandum Secundò, circa Respons. D. Thomæ ad 3. dum quis per ignorantiam inculpatam facit opus iniustum, hoc opus non dici formaliter *iniustum*; quia non procedit à voluntate (quæ in moralibus est instar formæ) iniusta. dicitur tamen iniustum materialiter; quia constituit veram inæqualitatem rei ad rem. Idem videtur dicendum de reliquorum vitiorum operibus. qui enim accedit ad non suam per ignorantiam, vt Iacob; vel plus comedit quàm natura postulet, facit opus materialiter intemperatum; (quamuis formaliter, vt subest voluntatis affectui, possit esse temperatum) etsi enim non incongruens sit homini tale dictamen ex errore inculpato habenti; tamen est ei incongruens secundùm se & absque illo errore considerato. & ita quamuis ratio intemperati non conueniat illi operi in ordine ad actuale dictamen, conuenit tamen ei in ordine ad naturam rationalem absolutè consideratam. 10

Formaliter iniustum quid.

DVBITATIO III.

Vtrùm aliquis possit pati iniustum volens.

D. Thomas a. 3.

RESpondeo, & dico Primò, Sicut nemo potest facere *iniustum* propriè vel iniuriam, nisi volens; ita nemo potest propriè pati *iniuriam* nisi nolens. ita D. Thomas art. 3. ex Aristotele 5. Ethic. cap.9. & 11. 11

Prior pars patet; quia iniustum formaliter & iniuria includunt rationem voluntarij. hinc fit vt amens, & brutum non faciat iniuriam, etsi lædat: sufficit autem siue directè, siue interpretatiuè sit voluntarium.

Altera pars probatur; quia nemo potest pati *iniuriam*, nisi Ius eius violetur: non potest autem violari Ius alterius, nisi ipso nolente, vel expressè, si sciat; vel implicitè, si nesciat; & ita sit affectus, vt, si sciret, expressè nollet. Cuius ratio est; quia si velit, vel certè positiuè permittat se lædi; iam cedit iure suo, illudque abdicat, vel certè in arbitrio lædentis ponit: ac proinde, etsi ipse lædatur, Ius tamen ipsius (quā ipsius est) non violatur. sicut si concedam tibi vt vestem meam auferas, pono 12

Si consentit, cedit iure suo.

dominium rei meæ in tuo arbitrio. vnde si auferas, non violas ius meum.

Dixi, *quà ipsius est*; quia etsi non violetur præcisè quà ipsius est, potest tamen violari quatenus ad alium pertinet. Seruus enim habet ius vt non spolietur rebus suis inuitus; & dominus habet ius vt idem non spolietur etiam volens. Vnde qui spoliat seruum consentientem, etsi non faciat iniuriam seruo, facit tamen iniuriam domino. similiter qui vastat vineam custode consentiente. Idem vsuuenit quotiescumque alter alteri ita subditus aut connexus est, vt iura eorum inter se connexionem aut dependentiam habeant. Sic qui seipsum interficit, etsi non facit propriè iniuriam sibi, facit tamen iniuriam Reipub. cuius

Facit iniuriam Deo.

ipse est pars, & etiam Deo (iuxta D. Thomam) qui solus vitæ humanæ est dominus. Vnde tales peccant contra præceptum, *Non occides*; & pœna homicidij si fieri posset, plectendi essent: & post mortem in tanti criminis pœnam non minore ignominia afficiuntur. De quo vide Iulium Clarium lib. 5. recept. opinion. §.fin. n. 37. Sed de hoc plura infrà cap. 9. Dubit. 6. Pari modo qui alium volentem interficit, non facit quidem illi propriè iniuriam: (volendo enim occidi, cedit iure suo, ac proinde interfector non tenetur heredibus ad vllam restitutionem) facit tamen iniuriam Reipub. & Deo, & peccat contra iustitiam legalem. Vnde Dauid puniuit Amalechitem tamquam homicidam, qui se occidisse Saulem volentem dicebat, 2. Reg. 1. Idem dicendum, quando coniunx consentiente coniuge adulterium committit. Non enim facit propriè iniuriam consentienti; sed peccat contra matrimonij legem.

Cessio iuris.

Notandum tamen est, non censeri quempiam cedere iure suo, si aliquo modo inuoluntariè, & renitente affectu consentiat, inductus ab eo, qui læsurus est. Sicut enim donatio debet omnino esse libera; ita etiam cessio iuris, quæ tollit iniuriam. Vnde qui soluit vsuras, non cedit iure suo: quia non cupit vt vsurarius has exigat, nec intendit se vllo iure priuare, aut donare; sed soluit, quia aliter pecuniam obtinere nequit. Ex his patet intelligentia illius regulæ, quæ est 27. inter reg. Iuris in 6. *Scienti & consentienti, non fit iniuria, neque dolus.*

Sententia quorũdam Doctorum.

13 Aduerte tamen, quosdam Doctores hanc regulam & ea quæ dicta sunt, limitare ad ea, in quibus iure nostro cedere possumus; vt in fama, honore & alijs bonis externis, quorum sumus domini. In his enim scienti & volenti non fieri iniuriam: quia cùm hæc subsint nostræ dispositioni, hoc ipso, quo volumus his spoliari, iure nostro nos priuamus, & illud in alterius collocamus arbitrio; secus esse in alijs, quorum non sumus domini, sed custodes dumtaxat: vt in vita, & membrorum integritate, in coniuge, in prolibus, & similibus, in quibus iure nostro cedere non possumus. In his enim propriè fieri iniuriam ei, cui ipsa commissa sunt, vel obnoxia, si perimantur, vel lædantur; etsi id ipso volente fiat. Ratio est, Quia cùm cessio Iuris sit inualida, totum Ius permanet in suo vigore: ac proinde si contra illud fiat, peccatur contra iustitiam, & fit verè & propriè iniuria, quamuis consentienti. Vnde inferunt, eum qui interficit Titium volentem, facere ei propriè iniuriam; quia Titius non poterat iure illo cedere: similiter cùm quis adulterium committit cum vxore Titij ipso Titio consentiente. Alij dicunt non fieri in istis propriè iniuriam personæ, sed naturæ, vel statui.

Cõtrarium verius.

Verùm id quod diximus est magis consentaneum vsitato modo loquendi. nemo enim, qui volens in corpore læsus fuerit ab aliquo, vel coniugem alteri violandam dederit, dicet sibi iniuriam factam, aut de iniuria conqueri poterit. Deinde est ipsa doctrina Aristotelis lib. 5. Eth. cap. 9. vbi ostendit *neminem sponte pati iniuriam*; *etiamsi possit sponte lædi, & damno affici*: quia ad illud requiritur vt inuitus patiatur. Neque id intelligit solùm in ijs, quæ subsunt nostræ dispositioni; vt in fama & diuitijs; sed etiam in alijs, in quibus iure nostro cedere non possumus; vt in vita & membris: quod ex initio capitis constat; vbi ex Euripide adducit exemplum eius, qui matrem volentem & rogantem interfecit. Confirm. nam idcircò nemo sibi ipsi iniuriam facere, aut à se iniuriam accipere potest; quia non potest à se inuitus pati: non enim fieri potest, vt quis sibi damnum velit inferre, & simul nolit illud à se pati. Idem docet D. Thom. a. 3. q. 59. Confirmatur secundò, Quia qui violat filiam consentiente parente, non facit parenti iniuriam; & qui furatur à pupillo consentiente tutore, non facit tutori iniuriam: & tamen isti iure suo cedere non possunt. ergo ad formalem iniuriam non sufficit, quòd quis iure suo non possit cedere.

Est iniuria materialis.

Nec obstat, quòd quis in illis iure suo cedere non possit, ac proinde ius illud, quod habet, vt in illis non lædatur, permaneat: quia non permanet sub ratione formali iuris iustitiæ sed solùm materialiter; cùm ipse nolit eo vti, eoque quantum in se est, cedat. Vnde non censetur iniuria in illum nisi materialiter: sicut enim potest esse iniuria materialis ex parte irrogantis, ita etiam ex parte eius cui irrogatur.

Dico Secundò, fieri potest, vt quis ex parte sua 14 iniuriam inferat, & tamen alter propriè iniuriam non patiatur: & è contrario fieri potest, vt quis iniuriam vel potiùs iniustũ patiatur, & alter propriè iniuriam non inferat. ita D. Thom. ad 3. ex Aristotele suprà. prioris exemplum est; si detrahas famæ alterius, vt illi noceas; & ille cedat iure suo optans haberi infamis propter Christum. posterioris est; si per ignorantiam vendas alteri rem vitiosam, quam ille putet esse probam.

Vtrũ Christus & Sãcti sint passi iniuriam.

Dices, ergo Christus & Sancti propriè non sunt passi iniuriam; cùm libenter passi sint, & pati desiderauerint.

Resp. nego conseq. quia vt quis dicatur non pati iniuriam, non satis est quòd ob aliquam causam libenter patiatur, seu quòd gaudeat illo malo; sed oportet vt etiam cupiat illud sibi à tali irrogari, cedendo, quantum in se est, iure suo: alioquin retinet actionem iniuriarum in illum; & ille tenetur ad restitutionem, vel satisfactionem. Christus autem, & Sancti non cupiebant sibi ab impijs illa mala irrogari, nec illis ad hoc vllum ius, vel auctoritatem tribuebant; sed solùm permissiuè se habebant non repugnando, & se non subtrahendo illorum potestati; vt sic eorum malitia ad maius bonum vterentur. Vnde retinent actionem iniuriarum in illos, coram tribunali diuino; vt patet Sapientiæ 5. *Stabunt iusti in magna constantia, aduersus eos, qui se angustiauerunt.*

DVBI-

Dubitatio IIII.

Quid sit restitutio, & cuius virtutis actus.

D. Thom. q. 62. a. 1.

15 NOtandum est, *Restitutionem* propriè significare positionem rei in pristinum statum. & quia dum res ablata redditur, in priorem statum reponitur, ideò significat *redditionem rei ablatæ, siue iure, siue iniuria ablata sit*; quod aliter Latinis dicitur *Redhibitio*, & redhibere. sic depositum & commodatum dicitur restitui, & etiam mutuum; quia saltem secundùm speciem est idem. Emptor verò pretium numerans non dicitur *restituere*, sed *soluere*: & qui damnum intulit, *compensat*, non *restituit*.

Restitutio quid.

Apud Theologos tamen, hoc nomen accipitur generaliùs; vt etiam comprehendat omnem illati damni cõpensationem; & sic nihil est aliud, quàm *rei acceptæ redditio, vel damni illati cõpensatio.* Hoc modo qui damnum intulit, dicitur facere restitutionem, dum illud compensat, & æquiualens rependit. posset etiam hoc modo emptor soluens pretium, dici facere restitutionem, quia reddit rem in æquiualenti; quamuis non ita vsitatè.

16 Hinc patet Restitutionem esse opus externum Iustitię commutatiuæ; quia huius virtutis est constituere æqualitatem inter datum & acceptum, inter damnum & compensationem; quod fit restitutione.

Est actus iustitiæ commutatiuæ.

Nec obstat quòd etiam error contra Iustitiam distributiuam commissus, sarciatur restitutione, & ita videatur etiam esse opus Iustitiæ distributiuæ, quia sæpè in actu distributionis continetur debitum iustitiæ commutatiuæ, quod debitum violatur praua distributione: sicq. non est mirum, si opere iustitiæ commutatiuæ instaurari debeat: vt ostensum est c. 1. Dub. 4.

17 Petes, Quo modo differt restitutio à solutione, & satisfactione?

Differt à solutione & satisfactione.

Respondeo, A *solutione* differt, quòd non omnis solutio propriè sit restitutio, nec contrà. dicimur enim *soluere* quod ex voto, iuramento, charitate aut misericordia debitum est (nam & ex his virtutibus debitum & obligatio aliquid dandi in proximum nascitur) non tamen propriè dicimur *restituere*, aut facere restitutionem. & è contrario, qui reddit depositum, restituit, non tamen soluit. *Restitutio* enim postulat vt res quodammodò sit eadem vel in se, vel in æquiualenti: *Solutio* vt sit diuersa.

18 A *satisfactione* verò, Primò, Quòd satisfactio sit quiddam generalius: omnis enim restitutio est satisfactio, non contrà. Secundò, Quòd satisfactio respiciat personam, dum præstat id, quod alteri satis est, etsi non sit æquiualens debito. Restitutio autem respicit rem, dum pręstat æquiualens, vel rem ipsam exhibet. Tertiò, Satisfactio propriè fit pro iniuria illata, & honore violato, quamuis nihil damni illatum sit. Restitutio verò propriè vbi damnum illatum, vel res alterius ablata. Sic Deo satisfacimus, cui tamen nihil propriè restituere possumus, cùm omnia perfectissimè sint ipsius. Quartò, Satisfactio fit etiam pro damno irreparabili; restitutio solùm pro reparabili.

Dubitatio V.

Ex quibus capitibus generatim nascatur obligatio restitutionis.

REspondeo, eam ex duplici capite nasci; nempe ex *iniusta acceptione*, vel *ex re accepta* siue iustè, siue iniustè. colligitur ex D. Thom. q. 62. a. 6. & 7. docet Caiet. ibidem, & Couarru. ad reg. Peccatum. 2. p. in principio. 19

Per *Iniustam acceptionem*, intelligo non solùm furtum, sed etiam damnum quoduis per homicidium, adulterium, stuprum, furtum, infamiam, siue alio modo iniquè illatum. quicumque enim alteri damnum infert, aufert aliquid ab eo; & sic dicitur teneri ratione iniustæ acceptionis.

Quid iniusta acceptio.

Per *Rem acceptam*, intelligo nõ solùm eam, quæ à domino ablata est; vt equus, vestis, pecunia; sed etiam eam, quæ ex iustitia alteri debita est, & apud me retinetur; vt legatum alteri, aut venditum, quod apud me est.

Res accepta.

Quòd autem ex priori capite nascatur obligatio restitutionis, probatur; quia qui damnum intulit, violauit æqualitatem, quam poscit iustitia commutatiua: ergo vt æqualitatem illam sarciat, tenetur lege iustitiæ ad restitutionem, etiamsi nihil emolumenti acceperit.

Quod etiam ex secundo capite, patet; quia qui habet rem alterius, etsi nullam iniuriam intulerit, habet tamen plus quàm suum; & verus dominus tantumdem habet minus quàm suum. Vnde vt fiat æqualitas iustitiæ, per quam cuique tribuitur suum, debet domino restitui. Vide D. Thom. art. 6. & 7. q. 62. quamuis hæc duo capita paulò aliter explicet; sed res est eadem.

Dices; Qui obligatur ex stipulatione, non tenetur ex altero horum capitum: ergo hæc non sufficiunt.

Responderi potest, talem non propriè teneri ad restitutionem, sed ad solutionem. Si tamen nomen restitutionis generatim accipiatur pro omni redditione, qua res ex iustitia debita redditur in seipsa vel in æquiualenti, sic assignanda sunt *tria capita omnis restitutionis*. Primum, *Ex iniusta acceptione*, seu damno illato. Secundum, *Ex re accepta* iustè vel iniustè. Tertium, *Ex contractu*. Nam mutuum & pretium rei emptæ & similia, non debentur propriè ratione rei acceptæ, (nam fieri potest vt hæc non extet) sed ex contractu. 20

Tria generatim capita restitut.

Notandum est, inter hæc capita esse magnum discrimen. quando enim aliquid debetur ex iniusta acceptione, vel ex contractu, manet obligatio restitutionis, etiamsi res debita pereat, sine nostra culpa: quando verò debetur tantùm ratione rei acceptæ, non manet obligatio, re absque culpa nostra pereunte, vt patet in deposito. 21

Discrimen inter illa.

Ex his plurima possunt deduci, vt patebit ex sequentibus.

Dubitatio VI.

Vtrùm nascatur obligatio restitutionis ex damno dato absq; culpa, vel per culpam leuem extra officium & contractum.

NOtandum primò, tripliciter fieri posse vt damnum alteri culpa mea obueniat. Primò, 22

Si tenear ex officio impedire, & negligam. Secundò, Si ex contractu. Tertiò, Extra officium & contractum, de quo modò hîc agimus.

Culpa dupliciter dicitur.

Notandum secundò, Ex Adriano in 4. De restitut. §. Vtrùm in foro animæ, *culpam* aliter accipi apud Iurisperitos, aliter apud Theologos. Apud Theologos enim *culpa* idem est, quod peccatum, siue mortiferum, siue veniale. apud Iurisperitos verò est idem, quod omissio alicuius diligentiæ, vnde sequitur aliquod incommodum. Diuidunt autem culpam, in latam, latiorem, latissimam, leuem, & leuissimam.

Culpa quintuplex.

23 *Culpa latissima est dolus apertus. latior, est dolus præsumptus.* Est autem *dolus quauis calliditas, fallacia & machinatio ad circumueniendum, fallendum, & decipiendum adhibita. Calliditas fit tacendo, fallacia mentiendo, machinatio arte verborum.* ita tradit Glossa ff. de dolo. L. 1. Sequuntur passim Doctores.

Culpa latissima. Latior. Dolus.

Culpa lata. *Culpa lata* est omissio eius diligētiæ & circumspectionis, quam passim homines eiusdem conditionis adhibere solent: vt si quis librum commodatum relinquat foris ante ostium.

Leuis. *Culpa leuis* est omissio eius diligētiæ & circumspectionis, quam solent diligentiores illius artis vel professionis adhibere.

Leuissima. *Culpa leuissima* est omissio diligentiæ, quam diligentissimi & prudentissimi adhibent. Vide Nauarrum cap. 17. n. 177. & sequentibus. & Silu. verbo Culpa, in principio.

His positis; Angelus, verbo Culpa. n. 6. sentit, ex quauis culpa, etiam leuissima nasci obligationem restitutionis. idem tenet Adrianus suprà. probant ex quibusdam Canonibus. sed contraria sententia est tenenda; pro qua

Solùm tenemur ex culpa lata, extra contractum.

24 Dico primò, Quando non intercessit aliquis contractus, non oritur obligatio restitutionis ratione damni dati (saltem in foro conscientiæ) nisi ex culpa lata; non autem ex leui, vel leuissima. ita communiter DD. vt fatetur Angelus; Innocentius in cap. Sicut dignum, de homicidio. Gabr. in 4. d. 15. q. 14. art. 3. Dub. 2. Silu. verbo Culpa. n. 6. vbi citat Panor. & alios. & verbo Restitutio secundò. §. 12. & 17. Sotus lib. 4. de Iustitia. q. 7. a. 2. & lib. 5. q. 1. a. 9.

Probatur primò; Quia nemo tenetur adhibere maiorem diligentiam in suis operibus, ne alteri noceat, quàm eiusdem conditionis homines passim in similibus adhibere solent (nemo enim tenetur esse prudentior & circumspectior hominibus suæ sortis) ergo damnum eueniens non debet illi imputari, sed censebitur inuoluntarium.

Secundò, Talis neque tenetur ratione contractus; (sicut tenetur, qui ignorans vendidit rem vitiosam) neque ratione rei acceptæ; cùm ea non extet: neque etiam ratione iniustæ acceptionis; cùm sine omni peccato damnum sit secutum: nemo enim tenetur ratione iniustæ acceptionis, nisi quando in ea est peccatum; (alioqui teneretur quis ex casu fortuito & præstitâ summâ diligentia; quod tamen nemo dixerit) ergo cùm hîc non fuerit peccatum, non tenetur. Quòd autem ratione culpæ leuis, vel leuissimæ non interuenerit peccatum, patet; quia non tenebatur diligentiam & circumspectionem adhibere, quam prudentiores & prudentissimi solent adhibere; sed solùm eam, quam prudentes: ergo hanc adhibendo & illam omittendo, non peccauit.

Teneri verò *ex culpa lata*, constat; quia quisque in actionibus periculosis tenetur præstare diligentiam, quam homines eiusdem conditionis communiter præstare solent: ergo si hanc non adhibuerit, censebitur damnum illi voluntarium; quia non fecit quod potuit & debuit, vt constat ex dictis 1. 2. q. 6. a. 3.

Notandum est, quosdam limitare hanc propositionem hoc modo. Non teneri ex culpa leui, &c. 25 *nisi quis aduerterit damnum secuturum, vel illud intenderit.* Sed si quis benè consideret, non est necessaria hæc limitatio; quia qui *aduertit* ex sua actione secuturum damnum, tenetur maiorem diligentiam adhibere: nam quiuis prudens tunc eam adhiberet. Vt autem quis *intendat* damnum inferre per eam actionem, cui adhibet sufficientem circumspectionem vix vnquam contingit. si enim facit aliquid vt noceat, quo modo adhibet sufficientem circumspectionem ne noceat? Fieri tamen absolutè potest: vt si quis diligenti consideratione adhibita, quam prudens adhiberet, putet esse feram, & veniat in mentem fieri posse, vt sit hostis, ideoque telo petat.

Potest intendi damnum per actionē, cui sufficiēs cautio adhibetur.

Vtrùm autem tunc ad restitutionem teneatur, est dubium. videtur teneri; cùm directam nocendi intentionem habeat. Sed verius videtur, non teneri: quia damnum respectu illius actionis censetur fortuitum. actio enim illa, facta cum tali circumspectione, non censetur vllo modo tendere ad homicidium, aut esse periculosa, vt vitari debeat. nec refert, quòd ab intentione eò dirigatur; quia dirigitur in incertum tamquam in effectum fortuitum; sicut si quis iaculetur in altum eo fine, vt cadat in caput inimici, eò quòd cogitet id esse possibile; quamuis credat inimicum longè abesse. Simile ferè est, si quis in aliquo opere omnem diligentiam debitam præstet, ne noceat; optet tamen casu obuenire damnum vel mortem, (vt posset contingere in medico vel chirurgo) & ideò non adhibeat circumspectionem diligentioris aut diligentissimi: Hic enim non tenebitur ad restitutionem. Ratio est; quia non tenebatur maiorem diligentiam adhibere: adhibuit enim totum, quod ex iustitia debuit: vnde omittendo illam maiorem diligentiam, non fecit ei iniuriam; ac proinde, si æger moriatur, non illi imputabitur homicidium: quamquam coram Deo sit reus, quòd optauerit; & vt casu moreretur, omiserit maiorem diligentiam; quæ omissio fuit contra charitatem: sicut quando quis omittit pauperi succurrere in necessitate.

Potest fieri vt quis omittat diligentiam indebitam, vt damnū eueniat.

Si non aduerteris damnum posse sequi.

26 Ex his infero, Si ex facto tuo vel omissione secutum est alteri damnum, & tu nihil in hoc peccaueris, ob naturalem inconsiderationem, vel obliuionem, non teneri te ad restitutionem; quamuis in foro externo, hoc lata culpa commissum diceretur. quia neque ratione rei acceptæ teneris; vt quæ non extet: neque ratione iniustæ acceptionis; cùm non peccaueris: neque ratione contractus; cùm nullus interuenerit, vti suppono. ita Sotus suprà. v.g. egrediens cubiculum, & alia cogitatione abreptus, non clausisti ostium; hinc ingressi fures multa abstulerunt. Habes lucernam iuxta locum periculosum; & quamuis solicitè proposueris extinguere, tamen aliquid interuenit, quo absque culpa obliuisceris; vel in somnum incidis, & excitatur incendium. Aperuisti puteum & casu oblitus es tegere vel sepire, ne quis incidat: censetur enim huiusmodi euentis damnum fortuitò datum.

datum. tales casus solēt sæpè contingere inter homines, sine vllo eorum peccato, Deo sic disponente, vel permittente.

Sed difficultas est, Vtrùm in culpa lata, vt quis obligetur ex ea, debeat esse peccatum mortale.

27 Respondeo & dico secundò, debere esse peccatum mortiferum commissum, in damno dato, vt quis ex culpa obligetur ad restitutionem: ordinariè autem quando damnum est graue, culpa, seu negligentia, qua commissum est, censetur mortalis; nisi aliunde constet non esse. Prior pars est ex mēte Siluestri locis citatis, & auctorum, quos ipse citat, Innocentij, Antonij de Butrio, & aliorum, vt constat per exempla ipsorum. Soti lib. 4. de Iustitia, q. 7. a. 2. ante solutionem primi argumenti, vbi ne in commodato quidem, putat esse obligationem restitutionis damni, nisi intercesserit culpa mortalis: *Quia à venialibus*, inquit, *homines liberi esse nequeunt*: sed de hoc infrà. Approbamus sententiam Soti, quando nullus intercedit contractus. idem tenēt multi recentiores, vt Petrus Nau. l. 2. c. 1. n. 48. Henriquez tractatu de Irregularitate c. 15. vbi citat alios, Emmanuel Sà v. Restitutio. Ratio est; quia quando solùm culpa venialis commissa est, non est actus perfectus in ratione iniuriæ, sed imperfectus: ergo non inducit obligationem restitutionis, saltem perfectam, qua astringat sub peccato mortali. non enim potest obligatio maior esse in suo ordine, quàm fuerit iniuria, ex qua nascitur, in suo.

Culpa lata obligans ad restitutionẽ debet esse mortifera.

Culpa venialis, non est perfecta iniuria.

Petes, Vtrùm saltem sub veniali sit obligatio?

28 Quidam affirmant: Sicut enim cùm nulla est culpa, nulla est obligatio; cùm est lethalis, est obligatio sub peccato lethali: ita etiam cùm est culpa venialis, videtur esse obligatio sub veniali. Sed verius videtur, nullã esse obligationem restituendi; quod satis indicat Siluest. & alij DD. Nam obligatio in materia graui, non potest esse nisi sub graui peccato; pendet enim obligatio ex materiæ grauitate, posito præcepto naturali vel positiuo. mirum enim esset, hominē sub veniali dumtaxat obligari ad restitutionem decem millium aureorum; nec posse hoc peccato liberari, nisi proponat restituere. Ratio est; quia cùm solùm venialis culpa in damno inferendo intercessit; vt cùm ex quadam incōsideratione & animi ἀπροσεξίᾳ prouenit, censetur quasi fortuitò obuenisse. quis enim in huiusmodi rebus periculosis non aliquando aliquam negligentiam admittit? rarissimè tamen hinc talia damna accidunt. quasi meritò quasi fortuita videri debent.

Non tenetur sub veniali.

Ex dictis sequitur, Eum, qui subita ira correptus aliquem interimit, ita vt fuerit solùm motus secundo primus; non teneri sub mortali ad restitutionem; vt rectè colligit Petrus Nauar.

Subita ira accidens.

29 Altera pars probatur; Quia quādo opus est periculosum, vel aduertis periculum, vel non aduertis: si omnino non aduertis, naturali quadam mentis distractione; vel quia nihil occurrit, quod mentem excitet ad periculi considerationem, non peccas, etiamsi nō adhibeas diligentiam. si autem aduertis periculum, ordinariè peccas mortaliter, debitam diligentiam omittens: rarò enim in operibus externis contingit inconsideratio imperfecta, quæ sit venialis; quæ tamen frequens est in subreptitijs cogitationibus & internis animi motibus. Ratio est; tum quia opera externa statim periculum suum ingerunt & excitant mentem ad considerationem: tum quia membra exteriora non mouentur ad opus, nisi per rationem superiorem; vt docet D. Thomas 1. 2. q. 74. a. 7. Interdum tamen contingit, hanc negligentiam considerationis esse venialem: quamuis exteriùs iudicetur esse lata culpa, quia non adhibuit eam omnem circumspectionem, quam homines communiter adhibere solent: & tunc verius est, non esse obligationem restituendi.

Inconsideratio imperfecta crebrior circa motus animi, quàm circa actiones externas.

Sed contra has duas propositiones Obijcitur primò, ex cap. vltimo, de Iniurijs, vbi Greg. IX. dicit, *non excusari eum, cuius imperitia, vel negligentia damnum est datum, sed solùm eum, qui vt non occideret, de contingentibus nihil omisit.* 30

Obiectiones.

Resp. Loquitur de culpa lata, quę est peccatum: nomine enim negligentiæ & imperitiæ intelligitur peccatum; vnde subdit, *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo, iniuriam verisimiliter posse contingere.* Quòd autem ait, *illum non teneri, qui de contingentibus nihil omisit*, intelligendum est de *ijs contingentibus*, quæ prudens prouideret: non autem de omnibus; nam certum est neminem ex casu fortuito teneri.

Obijcitur Secundò, Ex Can. Consuluisti 2. q. 4. vbi Stephanus V. scribit, *Monendi sunt & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in vno lecto collocent, ne negligentia qualibet proueniente suffocentur vel opprimantur, vnde ipsi rei homicidij inueniantur.*

Respondeo, Loquitur de negligentia quæ sit peccatum, quæ facilè committitur in re tam periculosa & tam crebra; quam negligentiam quiuis prudens conaretur vitare.

Obijcitur Tertiò, Ex L. Qui occidit. 30. ff. ad L. Aquiliam. §. In hac quoque. Sed reuerà illa lex pro nobis facit. Primò enim dicit, in hac actione puniri dolum, & culpam; & subdit exemplū eius, qui in stipulas ignem immisit die ventoso; deinde addit, *At si obseruauit omnia, quæ oportuit, & subita vis venti longiùs ignem produxit, caret culpa.* Aduertendum tamen est, in foro externo, tam Ecclesiastico, quàm ciuili, interdum puniri culpam leuissimam, præsertim in committēdo positam; partim ob præsumptionem fraudis, quæ potiùs locum habet in commissione; partim ne detur locus negligentiæ vel fraudi. Sed nos loquimur in foro interiori, vbi præsumptio non habet locum.

In foro externo punitur.

Dvbitatio VII.

Vtrùm nascatur obligatio restituendi ex damno, culpa leui vel leuissima in officio vel consilio dando, commissa.

Respondeo & dico Primò, Neminem teneri in foro conscientiæ ex culpa leui vel leuissima in officio; sed solùm ex graui. Docent hoc auctores suprà allati Dubit. 6. Ratio est eadem; quia nemo tenetur in officio vel artificio esse prudentior & diligētior, quàm passim homines eiusdem conditionis esse solent: v. g. aduocatus non tenetur esse diligentior aut prudentior, quàm passim boni aduocati esse solent. vnde si contingat te cadere causa, eò quòd non præstitit quod doctissimus & diligentissimus præstitisset; tamen bona fide præstitit quod solent diligentes & docti in similibus causis; non tenetur ad restitutionem. Idem dico de medico, architecto, Prætore, Magistratu, 31

Solùm ex culpa graui tenetur.

gistratu, Principe & alijs officium vel artificium aliquod factitantibus. Vnde sequitur, etiam tutorem & curatorem non teneri in foro conscientiæ ex culpa leui vel leuissima, sed solùm ex lata, quidquid dicat Silu. Restitutio 3.q. 8. §. 3. cuius sententia in foro exteriori videtur seruari.

32 Aduerte tamen, hæc intelligenda; nisi quis profiteretur se diligentiorem aut peritiorem alijs, aut etiam diligentissimum, peritissimumque: & hac ratione eum, qui talem quærebat, ad se pertraxisset: tunc enim tenetur ex culpa leui, & etiam leuissima; vt rectè Siluest. verbo Culpa. q. 4. Ratio est; quia tunc promittit saltem implicitè, ampliùs quàm alij passim præstent, & alter hanc ob causam cessat meliorem quærere: ergo, nisi hanc diligentiam præstet, tenebitur ad restitutionem, non quidem totius damni; sed quanti iudicabitur spes illa valere, qua sperabat alter, maiori illa diligentia & peritia, quam quærebat, se voti compotem fore.

Nisi promiserit operam maiorem.

Dices, Qui aliquid ex officio facit, videtur semper teneri ex culpa leui, quia pro ea re stipendium accipit, ac proinde intercedit veluti contractus quidam in vtilitatem vtriusque: atqui cùm contractus est in vtilitatem vtriusque, tenetur ex culpa leui, vt infrà dicetur.

Quomodo dicitur teneri ex culpa leui.

Respondeo, quodam sensu dici posse talem teneri ex culpa leui; quia debet maiorem diligētiam adhibere, quàm si nihil commodi perciperet, vel non ex officio faceret. Verùm quia non debet maiorem diligētiam, quàm communiter debent homines eiusdem officij; ideò commodiùs dicitur, eum non teneri nisi ex culpa graui, nempe quæ grauis est inter homines eiusdem officij.

33 Dico Secundò, Qui præbet consilium, tenetur ad restitutionem damni secuti ratione ignorantiæ crassæ, vel culpæ latæ, si erat parochus, confessarius, cōcionator, Theologus, iurisconsultus, vel eius professionis, ad quam talis consultatio spectabat. Ita Ioan. Medina Cod. de restit. q. 7. vt si confessarius dicat quempiam teneri ad restitutionem, qui non tenetur; vel non teneri, qui tenetur; vel contractum quempiam esse licitum, qui est illicitus; si ignorantia sit crassa, vel considerandi negligentia sit grauis, tenetur ad restitutionem damni secuti. Probatur Primò; Quia talis ex officio & professione tenebatur hoc scire, & in respondendo, hunc errorem vel negligentiam vitare, & non fecit: ergo censetur causa damni secuti. Secundò, Quia ratione suæ professionis vel officij, habetur sufficiens ab eo, qui consilium petit: ergo si non sit sufficiens, & tamen respondeat, decipit alterum. Imò quicumq; dat alteri consilium suadens vt hoc vel illud faciat, aut absolutè asserens illum posse facere, tenetur habere euidentiam moralem, illud cum his circumstantijs huic esse licitum: alioquin committit culpam latam, vt patet ex dictis lib. 1. de Prudentia Dubit. 1. Ratio est, quia nemo potest aliquid aggredi, nisi cum tali iudicio, ob periculum peccati: ergo neque alteri esse auctor.

Qui non teneantur.

Aduerte tamen Primò, Numquam teneri eum, qui consultus respondet iuxta opinionem verè probabilem: vt ostensum est 1.2.q.19. Secundò, Neque eum, qui simpliciter aperit suam opinionem, dicens ita sibi videri; non autē suadet vt alter sequatur. Tertiò, Nec eū qui indicat se dubitare; tūc enim si alter sequatur, suæ temeritati asscribat.

Dico Tertiò, Si is, qui præbet consilium, erat illarum rerum parum peritus (v.g. quia non pertinebant ad eius professionem) & alter sciens eius insufficientiam petat consilium; consultor non tenebitur illi ad restitutionem. Ratio est; quia sibi debet imputare, si damnum ex illo consilio capiat; scienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius tertij; tunc talis tenebitur illi tertio. vt si suades alicui certum cōtractum iniustum, vel vt non restituat, &c. Ratio est; quia tuo malo cōsilio illi tertio inuito damnum infers. Nec refert, quòd tu cōsultor, inculpabiliter ignorabas veritatem; quia nemo potest se miscere dandis consilijs in rebus, quas non intelligit. vnde latam culpam committis. 34

Si sciatur eius ineptitudo.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm nascatur obligatio restitutionis damni ex culpa leui, vel leuissima, quando intercessit contractus commodati, conducti, depositi, pignoris, vel alterius similis.

SOtus l.4. de Iustitia q. 7. a. 2. existimat etiam tunc requiri culpam mortiferam; ita vt si is cui res commodata, vel locata, vel oppignorata est, negligenter eam custodiat, & ipsa, eius negligentia pereat, non teneatur ad restitutionem, nisi negligentia fuerit tanta, vt sit peccatum mortiferum coram Deo: ***Nam**, inquit, **à venialibus homo vix liberari potest; vnde ob illas negligentias, non est tanta pœna plectendus***. Idem tenent multi recentiores. Emmanuel Sà v. Commodatum, Henriquez de Irreg. c. 15. vbi citat alios. addens eos, qui contrarium tenent, *esse limitandos, vt id locum habeat in foro exteriori.* Verùm contraria sententia est ferè communis. 35

Respondeo igitur, & dico Primò, Si res apud commodatarium, vel conductorem pereat fortuitò, ad nullam ipse restitutionem tenetur, nisi aliter expresśe sit conuentum. Ita habetur c. vnico de Commodato. Probatur; quia res quæque domino suo perit, si nulla intercessit culpa, vel pactio, ratione cuius tenearis ad damnum sarciendum. 36

Si pereat fortuitò, non tenetur.

Aduerte tamen, in tribus casibus teneri commodatarium de euentu fortuito, qui in illo cap. exprimuntur. Primò, Si intercessit pactum de restituendo quomodocumque periret. quod pactum is, qui commodat semper potest exigere, quando gratis commodat; secùs autem quando iusto pretio; quia supra iustum pretium nihil potest exigi pretio æstimabile. talis autem obligatio præstandi euentum fortuitum, est pretio digna. Secundò, Si sit in mora restituendi; vt si tempore statuto non restituat, & posteà pereat; si enim restituisset, fortè non perijsset. est autem in mora, qui potest restituere, & non restituit, cùm tamen teneatur. Tertiò, Si ex culpa, data sit occasio casui fortuito; vt si non sis re illa vsus eo loco, quo conuentum est, sed alio, vbi erat maius periculum, ipsaque perijt. v.g. accepisti vtendum vas argenteum domi tuę, & foras extulisti. vide Instit. Quibus modis re contrah. obligatio. §. Item is. 37

Excipe tres casus.

Dices, Quid si bona fide putauit se facere volente domino?

Resp.

Si sub ratihabitione vtatur vltra terminum, vel commodo.

Resp. Si verè domino placebat vt sic vteretur, vel vt retineret vltra terminum, non tenetur; secùs verò si deprehēdat domino displicuisse. Prior pars probatur, Quia vsus est sub ratihabitione domini. ergo si posteà ratum habeat, liberabitur; *quia ratihabitio retrotrahitur, & mandato æquiparatur*, vt habetur reg. 10. de reg. iuris in 6. quod verum est maximè in contractibus & quasi contractibus; hic autem est contractus commodati. Sicut ergo, si domini expresso consensu fuisset vsus, non teneretur de casu illo fortuito; ita nec modò tenetur accedente ratihabitione, quæ æquiualet præuio & expresso consensui.

Dices, Iam est ius acquisitum domino, cui non intendit renuntiare. Confir. Quia ratihabitio non extenditur ad ignorata.

Respondeo, Illi non est ius acquisitum absolutè, sed solùm dependenter à consensu vel dissensu in vsum præteritum: sicut delata vel deuoluta hereditate ad Titium, Titius non habet ius nisi dependenter ab acceptatione.

Ad confirmationem. Ratihabitio non extenditur principaliter ad ignorata, extenditur tamen accessoriè. sicut & consensus in contractibus; vt si emas rem tibi damnosam futuram, vel, si ego nomine tuo cōtraxerim vtilissimè, & tu nolis ratum habere. error enim circa extrinseca in contractibus non vitiat contractum. Hinc fit vt sæpè contrahamus vel ratificemus, ex quibus maximum nobis obuenit damnum.

Altera pars patet ex dictis. & confir. Quia non potuit vti re illa nisi cum animo compensandi in euentu quo dominus nollet ratum habere ipsius factum; alioquin commisisset furtum, contrectando rem alienam inuito iusta ratione domino. ergo si dominus nolit ratum habere illum vsum, tenebitur perinde ac si illo inuito vsus esset. Nam re vera illo inuito vsus est; nec potest excusari à peccato, nisi per bonam fidem cum animo compensandi, si dominus nollet ratum habere.

Dices, Etiam cùm dominus ratum habet vsum præteritum, non videtur id facere nisi saluo iure de compensando si res perijt.

Resp. negando assumptum; Sicut enim in contractu commodati in futurum non postulauit vt commodatarius teneretur de casu fortuito; ita nec putandus est id requirere in ratihabitione præteriti, nisi id exprimat. Quod diximus de commodato, multò magis locum habet in conducto: quia conductor ad euentum fortuitum obligari non potest, sicut commodatarius.

Si eodē modo peritura apud dominum.

38 Nota tamen, Si res eodem modo erat peritura apud dominum, commodatarium in his casibus nō teneri ad restitutionem, vt docet Cou. reg. Peccatum p. 2. §. 6. n. 1. & multi alij, de fure & omni iniusto detentore: quia tunc non censetur domino causa damni: de quo plura infrà c. 12. Dub. 15.

Dico Secundò, Si consistamus intra limites Iuris naturalis, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiamsi apud ipsum sit ex contractu; nisi ob dolum, aut latam culpam. Colligitur ex Siluest. & alijs Dub. 6. citatis; quia generatim loquuntur.

Iure naturæ solùm teneris ex culpa lata.

39 Probatur Primò, Quia Iure naturæ nemo tenetur maiorem diligentiam præstare in custodia rei commodatæ, conductæ, &c. quàm in re propria, & quàm ipse dominus adhibuisset, si apud ipsum mansisset: ergo si hęc diligentia sit præstita, si contingat rem perire, sine culpa peribit, ac proinde sine iniustitia: atqui nemo tenetur Iure naturæ in conscientia de damno dato, nisi iniustè datum sit: ergo cùm hîc nulla sit iniustitia commissa, nō obligabitur in conscientia. Confirmatur; quia quando quis præstitit omnem diligentiam, quam tenebatur præstare, res censetur casu perijsse: ergo, &c. probatur; quia Iure naturæ non minorem postulat custodiam *precarium* quàm *commodatum* (cùm precarium nihil sit aliud quàm commodatum ad tempus incertum, nempe ad arbitrium domini) atqui *precarium* non requirit nisi custodiam communem, ita vt solùm præstare debeas dolum, & latam culpam, vt patet L. Contractus. 23. ff. de regulis Iuris. & L. Quæsitum est. 8. §. Eum quoque. ff. de precario. ergo, &c.

Iure positiuo, si cōtractus in tuā solius vtilitatem, teneris ex leuissima.

Dico Tertiò, Positis tamen legibus humanis, 40
de hisce rebus latis, si res alterius sit apud te per contractum, qui in tuam solius vtilitatem tendat; teneris non solùm ex lata culpa, sed etiam ex leui & leuissima. v. g. Si gratis tibi commodaui librum, equum, vestem tua causa, teneris in ea re custodienda adhibere non solùm eam diligentiam, quam homines communiter in suis rebus similibus præstare solent; sed etiam quam diligētiores & diligentissimi: vnde si librum commodatum reliquisti in cubiculo, & egrediens ostium attraxisti, sed non tentasti an firmiter clausum esset, teneris ad restitutionem. Probatur hæc sententia ex cap. vnico, de commodato, vbi dicitur: *Cùm gratia sui tantùm quis accommodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur*; quod DD. interpretantur de culpa iuridicè accepta; quamuis Sotus velit eam Theologicè accipi pro vera culpa in conscientia. Idem colligitur ex L. in rebus cōmodatis. 18. ff. Commodati vel contrà. & Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio. §. Item is. Ratio est; quia æquitas postulat, vt is, qui gratis re alterius vtitur in suam vtilitatem, summam diligentiam adhibeat, ne domino pereat; id enim iure naturæ ex gratitudine rependere debet; vnde sufficiens subfuit fundamentum, ad hoc lege sanciendum, & inducendum strictam obligationem.

Si in vtilitatē domini, ex lata.

Dico Quartò, Si contractus tantùm cedat in commodum domini, cuius ipsa res est; teneris solùm ex dolo, vel lata culpa, nō autem ex leuissima vel leui. Patet Instit. suprà. §. Pręterea & is. vbi dicitur, *depositarium* (nempe qui gratis rem deposi- 41
tam custodit) *teneri solùm ex dolo.* vbi nomine *doli* etiam *lata culpa* continetur, vt ibidem insinuat Glossa. Vnde si tibi commodaui librum, arma, vestem, in meum dumtaxat commodum; teneris solùm ex culpa lata. Ratio est; quia æquitas postulat, vt tunc non maiorem tenearis custodiam præstare, quàm passim homines in suis rebus solent; cùm tibi nulla fiat gratia, nec tuum commodum spectetur, sed domini.

Si in vtilitatē vtriusque, ex leui.

Dico Quintò, Si contractus cedat in vtilitatem vtriusque, teneris ex culpa lata, & leui; non autem ex leuissima. Patet hoc ex d. L. Contra- 42
ctus 23. ff. de regulis Iuris, & Instit. suprà. §. Creditor. talis est contractus pignoris; pignus enim datur vtriusque gratia, nempe creditoris & debitoris: vnde is, qui pignus accepit, non tenetur nisi ad exactam diligentiam in eo custodiendo, vt habetur Instit. suprà: non tamen ad exactissimam, vt ibidem probat Glossa. talis etiam est contractus conducti & locati; & contractus depositi,

siti, quando datur pretium pro rei custodia: secùs si gratis fiat. Denique contractus commodati, quando vtriusque causa fit. Ratio est; quia cùm res aliena tibi concedatur in tuam vtilitatem, æquitas postulare videtur vt valdè diligenter eam custodias: non tamen diligentissimè; quia non tua solius causa, sed etiam ob commodum domini traditur.

Sed nunc difficultas est, vtrùm hæ leges obligent in conscientia ante sententiam Iudicis, ad damni ex culpa leui vel leuissima dati reparationem.

43 Sotus putat ante sententiam non obligare; esse enim pœnales, & procedere ex præsumptione culpæ interioris. Idem videntur sentire ceteri suprà citati. Quæ sententia meo iudicio non est improbabilis; non quòd hæ leges pœnales sint, propriè loquendo, cùm restitutio non sit pœna: sed quòd in foro conscientiæ non videantur receptæ: nemo enim est, qui pignori vel rei conductæ putet se maiorem custodiam debere ex iustitia, quàm dominus ipse adhibere solet. idem videtur de commodato: etsi enim maiore cura hoc custodiat, quàm dominus; non tamen id facit, quòd putet se teneri lege iustitiæ, sed ex gratitudine: id enim gratitudo postulat, propter commodum, quod ex re alterius percipit. nec minùs putant homines se teneri ad custodiam precarij, quàm commodati. Vnde etiam plerumque fit restitutio, non solùm si commodatum perijt; sed etiam si precarium; quamuis absque omni culpa perierit.

Probabile est illas leges non obligare ante sententiam.

44 Dices, Si non tenetur: ergo iniquè cogitur in foro exteriori.

Respondeo, negando consequentiam: potuit enim hoc lege statui propter bonum commune; tum vt vitetur omnis fraus & negligentia circa res huiusmodi; tum vt omnes excitentur ad diligentiam eam, quæ æquitati naturali est consentanea, etsi ex iustitia non sit debita. Sicut enim qui deflorauit virginem volentem, ante sententiam nihil ei ex iustitia debet; tamen in foro externo cogitur eam dotare; lege sic statuente propter bonum commune: ita etiam qui amisit commodatum absque culpa, etsi nihil ex iustitia debeat ante sententiam; tamen potest cogi ad restitutionem, ex vi legis, ob bonum commune, ita statuentis. Neque hoc mirum videri debet; quia in foro externo, dum agitur de damno dato, etiam culpa leuissima spectatur, vt patet L. In lege.40.ꝟ.ad legem Aquiliam: tamen in foro conscientiæ hæc non obligat; vt ostensum est Dubitatione 6.

45 Fateor tamen contrariam sententiam (nempe has leges obligare ad reparationem damni ante sententiam) esse communiorem, ac proinde ordinariè in praxi seruandam. Ratio est; quia istæ leges sanciunt id, quod naturali æquitati est consentaneum circa rem alienam (quam mediante contractu apud nos habemus) præstare. qua sanctione posita, qui facit talem contractum, (accipiendo commodatum, conductum, depositum, pignus) implicitè se obligat ad præstandam eam diligentiam, quam leges requirunt. quare si hanc diligentiam non præstet, (quamuis id naturali obliuione, sine omni culpa factum sit) tenebitur ad restitutionem. Vide Couarr. in epitome 4. decret. p.2. c.6. §.6. n.15. & Nauarr. c.17.n.184.

Contraria cõmunior.

Ratio, cur obligare videantur.

DVBITATIO IX.

Vtrùm oriatur obligatio restitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante.

RESpondeo, Minimè oriri, (quidquid aliqui dixerint) si ignorantia fuit inculpata. vt patet ex dictis 1. 2. q.6. a.8. Vt, si putans esse feram, & telo petens interficias; deinde deprehendas fuisse inimicum, quem ad necem quærebas. Ratio est; quia occisio illa inimici, vel hominis, nullo modo est voluntaria; ac proinde absque omni culpa: & consequenter nõ inducit obligationem restitutionis. Nec refert, quòd illum æquè voluisses occidere, si sciuisses esse inimicum, & quòd gaudeas occidisse; quia illa voluntas non est causa operis; cùm non sit, nec fuerit; sed solùm esset, posita conditione, quæ non ponitur. gaudium verò sequitur opus. Vnde non magis obligat ad restitutionem, quàm si gauderes ab alio factum. 46

Ignorantia comitans.

DVBITATIO X.

Vtrùm restitutio sit necessaria ad salutem.

D. Thomas q. 62. a. 2.

GVido Carmelita assignat Græcis hunc errorem, Restitutionem iniquè ablatorum non esse necessariam ad salutem; sed sufficere eleemosynam ex illis datam. Sed non puto Græcos Doctores hoc docuisse; cùm scriptores antiqui non meminerint. quamuis credibile sit, aliquos eorum sacerdotes ex auaritia, hoc in absoluendis pœnitentibus obseruasse, vt partem obtinerent. 47

Græcorum sacerdotes.

Respondeo igitur, Ipsam restitutionem externam, esse necessariam ad salutem, si facultas suppetit: si autem non suppetit, non est quidem ipsa externa restitutio necessaria, propositum tamen restituendi est necessarium. Docet hoc D. August. epist. 54. quæ est ad Macedonium: *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi potest & non redditur, pœnitentia non agitur: sed simulatur. si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.*

Prior pars probatur; quia non restituere, cùm possis, est voluntariè nocere & facere iniuriam proximo: (non restituendo enim, noces proximo; nam impedis illum à possessione & vsu rei suæ vel debitæ) atqui necessarium est ad salutem vt nemini voluntariè noceamus, aut iniuriam faciamus; vt ex multis Scripturis constat. ergo necessaria est restitutio. Vide plura apud Alphonsum Castrium v.Restitutio.

Dices, Lucæ 11. Cùm Dominus dixisset Pharisæo, *quod intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate,* subdit; *Verumtamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* ergo sufficit eleemosyna ad expianda peccata iniustitiæ.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, etiam probaret pœnitentiam non esse necessariam furibus. Itaque non vult Dominus eleemosynam sufficere, sed esse optimam dispositionem ad munditiam animi. q.d. Date eleemosynam pro vestra facultate (id enim videtur significari in Græco, cùm dicitur, τὰ ἐνόντα, id est, κατὰ τὸ ἐνὸν) & facilè mundabimini; quia disponetur animus ad veram pœniten-

nitentiam & reſtitutionem. Vide Ambroſ. & Theoph. in hunc locum.

48 *Propoſitum reſtituendi eſt neceſſarium.*

Altera pars probatur: quia nemo obligatur ad impoſſibile. quòd tamen propoſitum reſtituendi tunc ſit neceſſarium, patet; quia ad remiſſionem peccati, neceſſaria eſt contritio, vel ſaltem attritio cum Sacramento: hæc autem continent propoſitum reſtituendi; tum quia continent dolorem de peccato iniuſtę ablationis, in quo dolore continetur implicitè propoſitũ reſtituendi; tum quia cõtinent propoſitum emendationis, & ſeruandi diuina pręcepta, inter quæ eſt præceptũ reſtituendi.

49 *Præceptum reſtitutionis eſt affirmatiuum.*

Petes, Quale eſt præceptum reſtitutionis. affirmatiuum, an negatiuum? Multi dicunt eſſe negatiuum; quia idem eſt dicere, *Reſtitue*, &, *Ne detine alienum*. Sed verius eſt, eſſe affirmatiuum. Primò, Quia præcipitur actus poſitiuus; in negatiuo ſolùm præcipitur abſtinentia ab aliquo opere poſitiuo. Nec obſtat, quòd interdum videatur fieri reſtitutio ſola ceſſatione detinẽdi: vt ſi deſeras domum vel agrum, quem vi occupaſti: quia hæc ceſſatio eò dirigitur, vt alter rem ſuam conſequatur, fiatque æqualitas: & ita habet terminum poſitiuum. Vnde eſt inſtar actionis poſitiuæ, qua impletur præceptum affirmatiuum. Secundò, Quia non obligat pro omni tempore, ſed ſolùm quando eſt oportunitas reſtituendi. Negatiuum autem obligat pro omni tempore. Illud autem præceptum, *Ne detine alienum*; in re potiùs eſt affirmatiuum, quàm negatiuum; quia non poteſt ſeruari, niſi per actum poſitiuum; neque obligat pro omni tempore.

Aduerte tamen, præceptum reſtituendi, naſci ex pręcepto negatiuo, *Non furtum facies*. Eiuſdem enim rationis eſt furari, & detinere alienum, cùm potes reddere. Vnde hoc ipſo, quo præcipitur, *Non furaberis*, præcipitur etiam, *vt non detineas*, ſi potes reddere: & conſequenter, *vt reſtituas*; quia actus reſtitutionis eſt neceſſarius ad non detinendum alienum. 50 *Oritur ex negatiuo.*

CAPVT OCTAVVM.

De iniuriis & damnis in rebus ſpiritualibus, & neceſſaria reſtitutione.

Complectitur Dubitationes 3.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo ſenſu, vel vſu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad reſtitutionem.

1 *Priuatio mentis, vel ſenſus non poteſt pecunia rependi.*

SOTVS lib. 4. q. 6. a. 3. in ſolut. 1. argumenti, & quidam alij putant pro his damnis præcisè conſideratis eſſe faciendam reſtitutionem pecuniariam, arbitrio boni viri.

Reſp. breuiter, Verius videri; talem non teneri ad reſtitutionẽ præcisè pro ipſo damno ſenſuum, vel vſus rationis; ſed tantùm pro damno temporali, quod inde ſequitur: vt ſi non poſſit eam artem vel functionem obire, quâ lucrum faciebat. colligitur ex Gomezio tom. 3. c. 6. n. 12. vbi probat cicatricem & deformitatem ex iniuria remanentem, non poſſe æſtimari à Iudice vel offenſo; *quia ſicut liber homo nullam recipit æſtimationem; ita nec cicatrix vel deformitas eius.* quod expresſè habetur L. fin. ff. de his qui deiecerint vel effuderint. Idem docet Nauar. c. 15. n. 19. & 20. multique alij infrà citandi. Ratio eſt, quia hæc damna

2 nullo pretio ſunt æſtimabilia; ſunt enim in bonis, quæ ſupremum locum inter bona humana tenẽt; nec quidquam eſt in hominum poteſtate, quod his cenſeatur æquiualens: vnde per pecuniam non poteſt fieri compenſatio. Itaque pro his, ſatis eſt pœnitentia coram Deo, cum petitione veniæ pro iniuria illata, quando ſcitur auctor. ſed de hoc infrà c. 9. Dubit. 23.

DVBITATIO II.

Vtrùm is, qui alterum grauiter læſit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam reſtitutionem.

RESP. & dico Primò, Qui alterum metu, vel fraude pertraxit in peccatum, tenetur ex iuſtitia ipſum ſuæ libertati reſtituere, & vim fraudemque tollere, ne ille in poſterum ſimili modo peccet. 3 eſt communis ſentẽtia DD. probatur; quia minari, aut vim inferre eſt contra iuſtitiam, ſi ſine iuſta auctoritate fiat: quæ numquam iuſta eſſe poteſt, dum quis ad peccatum cogitur. Similiter decipere alterum falſa doctrina circa fidem, mores, vel artes humanas. ſicut enim quiſque habet Ius iuſtitiæ; ne ab alio lædatur in corpore; ita etiam ne in anima lædatur inuitus, errore: ſed is, qui aliquid facit contra iuſtitiam, tenetur lege iuſtitiæ ceſſare, & quantum in ſe eſt, illud retractare, & irritum, infectúmque reddere: ergo ex iuſtitia tenetur vim tollere, minas remittere, fraudemque patefacere. Vnde non eſt verum, quod quidam docent, eum, qui fraude pertraxit aliquem in errorem, ſi ille error non verſetur in materia iuſtitiæ (v. g. circa contractum vel reſtitutionem) ſed in materia

materia fidei, vel temperantiæ, non teneri errorem tollere lege iustitiæ, sed solùm lege illius virtutis, circa cuius materiam decepit. Ratio illorum est; quia eodem præcepto, quo quis tenetur nihil contra aliquam virtutem sciens facere; eodem tenetur nihil contra illam suadere, aut docere: tam enim est contra rationem malum scientem con-
4 sulere, quàm facere. Sed etsi hęc ratio optimè probet eum, qui suadet falsum sciens, in materia fidei, vel temperantiæ, peccare contra has virtutes; tamen non probat, eum non peccare etiam contra iustitiam. Nam etsi non inuitum, & sine fraude induceret, peccaret cōtra has virtutes: ergo quando fraude vtitur (id est, quando scit vel dubitat se malè docere, vel consulere, & alterum ex simplicitate decipi inuitum,) peccat contra iustitiam.

Duplex malitia in coactione, & in deceptione ad peccatum.

5 Aduerte tamen, si quis putaretur non inuitus, sed voluntariè deceptus (quo modo multi iam ad hęreses pertrahuntur auidi nouitatum, & auribus prurientes) non nasci obligationem ex iustitiæ lege ad errorem dedocendum; sed tantùm ex lege illius virtutis, contra quam fuit alteri auctor peccandi, & ex lege correptionis fraternæ. Idem dicendum, si deceptus cognoscat aliunde veritatem; tunc enim deceptor non tenetur ex iustitia contrarium suadere. Ratio est; quia ablatus est error intellectus, ratione cuius deceptor censebatur causa operis mali: vnde si alter adhuc pergat in opere malo, non id facit ex ignorantia; sed pro-
6 pria malitia; ac proinde non potest imputari ei, qui antè deceperat. nisi fortè variis suasionibus animum ipsius inflexerit ad malum: tunc enim tenetur, si damnum tertio impendeat, quantum in se est, suadere contrarium; quamuis ille sciat aliunde veritatem. Ratio est; quia non solùm veritatis ignoratione; sed etiam tua suasione fuit inclinatus in malum: ergo nisi contrarium suaseris, censeberis adhuc causa operis, ratione effectus relicti in animo ipsius; nempe ratione inclinationis prauæ & propositi, tua suasione excitati. Sed de hoc plura infrà cap. 13. Dubit. 3.

Si voluntariè deceptus.

Si aliunde veritatem recognoscat.

7 Dico Secundò, Qui tamen alterum pertraxit ad peccatum, siue prece vel pretio, siue vi vel fraude, non tenetur ex iustitia curare, vt conuertatur; tenetur tamen ad id lege charitatis, idque magis quàm alij. docet Sotus lib. 4. de Iustitia, q. 6. art. 3. ad primum. Sil. Restitutio 3. q. 1. Petrus Nauarr. cap. 2. n. 1. & alij recentiores. Videtur esse contra Scotum in 4. d. 15. q. 3. a. 1. & Adrianum q. de Restit. §. Ex causa. & quosdam alios, qui sentire videntur, omnes istos, & etiam qui exemplo suo fuerunt alijs causa peccandi, teneri ex iustitia. sed rationes eorum solùm probant teneri ex charitate.

Nō tenetur ex Iustitia facere vt cōuertatur.

Probatur Primò, De eo, qui pretio vel prece induxit, sine vi & fraude. Nam qui ita induxit, non abstulit aliquid ab inuito, cùm iste inductus, sciens & prudens peccauerit: ergo non est ei illata iniuria.

Dices cum Adriano; etiamsi ille actu elicito non fuerit inuitus; (liberè enim consensit) tamen actu secundùm legem diuinam debito, fuit inuitus: (nam debebat ei displicere) Sicut si quis te roget vt sibi manum abscindas, etsi ipse spōte hoc damnum patiatur; tamen quia actu secundùm legē debito patitur inuitus, peccas contra iustitiam.

8 Resp. Si sufficeret ad peccatum iniustitiæ, vt quis actu debito sit inuitus, semper esset contra iustitiam inducere alium ad quoduis peccatum; quia deberet ille inuitus induci & facere; id est, deberet nolle tibi obsequi. Vnde si alicui suasisses, vt pecuniam suam profunderet in lusum vel conuiuia, tenereris ad restitutionem; quod nemo dixerit. Neque illa abscissio manus est iniuria in eum, qui consentit; sed in Rempub. & Deum; qui non consentit: quia fit inuita Repub. Deoq. nolente. Vt igitur ipsi non fiat iniuria, sufficit vt reipsa non sit inuitus.

Ad iniuriā non sufficit, vt quis actu debito sit inuitus.

Secundò, Probatur generatim de omni eo, qui 9
inductus est ad peccatum etiam vi & fraude, & scit se esse in peccato, & posse resurgere: quia nemo tenetur ex iustitia ad resarciendum damnum ei, qui censetur illud condonare; sed is, qui à te inductus est in peccatum, postquam scit se esse in peccato, & posse ope diuina resurgere, & tamen non vult; censetur tibi damnum spiritale condonare; nam vult in eo permanere, & gratiam amissam veluti ante oculos positam, non vult recuperare. Sicut si res ablata Petro, esset in eius conspectu, ita vt eam facilè posset recuperare, & tamen nollet; censeretur eam habere pro derelicto, & restitutionem condonare.

Qui scit se esse in peccato & vult permanere, cēsetur condonare.

Tertiò, Is qui fuit principalis & directa causa damni spiritalis, non tenetur ex iustitia; nempe is, qui fecit opus malum, eò quòd is, qui passus est censeatur condonare; nempe idem sibiipsi: ergo nec is, qui est causa remota, consilio, prece, vel etiam vi, tenetur; cùm alter condonet.

Quòd tamen lege charitatis præ ceteris tenea- 10
tur, patet; quia æquitas postulat, vt is, qui est auctor mali, præ ceteris laboret vt emēdetur. & hoc benè probant argumenta Adriani: maius enim ille attulit nocumentum, quàm si abstulisset pecunias: imò multi peruertendo alios exemplo, consilio, vel praua doctrina, plus mali faciunt, quàm tota vita omni diligentia sua poterunt compensare. Itaque ęquitas postulat, vt omnem operam per se & alios nauent, vt illi emendentur. Puto tamen hāc obligationem, quatenus præ ceteris obligantur, non esse sub mortali, vt docet Nau. l. 5. consil. tit. 3. consil. 2. n. 4. Probatur iisdē rationibus, quibus ostensum est non esse contra iustitiā: charitas enim non obligat ad correptionem sub mortali, nisi in necessitate, quando etiam alij obligantur. vnde prę ceteris non tenetur sub peccato mortali.

Teneri ex charitate.

Dico Tertiò, Si is, qui fraude inductus est in 11
errorem faciat opus malum, priusquam veritatem cognouerit, imputatur consultori, qui decepit: quamuis qui fecit, ob ignorantiam inculpatam non peccarit. Ratio est; quia consultori hoc opus est voluntarium, cùm sciat esse prauum: ei autem qui facit, est prorsus inuoluntarium quà malum; quia omnino eius prauitatem ignorat. Vnde si est homicidium vel mutilatio, consultor irregularitatem incurret, non executor. Adeò verum illud Hesiodi, *Malum consilium consultori pessimum.* Vide 1. 2. q. 6. a. 3. & 8.

DVBITATIO III.

Vtrùm is, qui auertit aliquem à Religione, quā volebat ingredi, vel ingressū extraxit, teneatur ad aliquam restitutionem.

DVpliciter potest quis abduci à Religione. 1. Vi, vel fraude. 2. Solis precibus aut suasionibus.

nibus. Item potest esse quæstio de restitutione vel personæ, vel commodi tẽporalis. quibus notatis,

Qui nouitiũ sine vi & fraude abducit.

12 Respondeo & dico Primò, Qui nouitium sine vi & fraude extraxit, non tenetur ex iustitia Religioni aliquid restituere, etiamsi malo animo fecerit, & grauissimè peccârit. Est contra Adrianum suprà. Ita Sotus l. 4. de Iust. q. 6. a. 3. & Petrus Nauar. l. 2. de Restitut. c. 2. n. 15. Ratio est; quia Religioni non est facta propriè iniuria: nam ante votorum acceptationem (quæ in alijs Religionibus fit in professione, in nostra verò, dum post biennium probationis, emittuntur vota simplicia Scholasticorum) Religio non habet ius ad personas, quamuis ipsæ voto se astrinxissent; vt in votis realibus, & in omni promissione accidit. Hinc patet illum etiam non teneri ad compensandum vtilitatem temporalem, quam Religio sperabat à nouitio; quia non habebat ius ad eam, nisi mediante libera voluntate nouitij, quam ille in sua libertate reliquit, dum nullam vim vel fraudem adhibuit.

Ex decẽtia tenetur.

Dixi, *non teneri ex Iustitia*; quia ex æquitate quadam seu decẽtia tenetur illum hortari ad bonum propositum resumendum; vt reparet magnum illud bonum, quod nefariè in animo eius destruxit, spiritum Dei extinguens.

Qui vi vel fraude abducit.

Dico Secundò, Is qui vi aut fraude abduxit à Religione siue professum siue nouitium, non tenetur ex Iustitia vel alio præcepto ipse ingredi; sed
13 tenetur vim tollere & fraudem aperire, suadereq; reditum. quòd si ille redire nolit, vel procul absit, vt conueniri non possit, tenetur ex æquitate quadam alium inducere, si commodè potest; non tamen ex iustitia.

Non tenetur ingredi

Prima pars, *quòd non teneatur ipse seductor ingredi*, probatur; Tum quia ipse fortè nõ est aptus; tum quia status Religionis debet liberrimè acceptari: est enim status perfectionis, quæ non nisi liberis, minimeq. coactis functionibus acquiritur:

Obligatio Religionis ingrediendi, nõ potest nasci ex delicto.

14 vnde par est, vt eius obligatio nõ nascatur ex vllo delicto; sed tantùm ex spontaneo voto. quo fit, vt etsi ob delictum possit quis concludi in monasterio ad agendam pœnitentiam, tamen non possit cogi, vt Religionem profiteatur.

Secunda pars, *quòd teneatur vim & fraudem tollere*, patet ex dubit. 2.

Tertia verò pars, *quòd ex æquitate teneatur alium inducere*, patet ex dictis. Cùm enim Deo & Religioni subtraxerit obsequium illud, quod ille præstabat, par est vt compenset eo modo, quo potest.

Non ex iustitia aliũ inducere.

quòd tamen *non teneatur ex iustitia*, docet Sotus; & probatur. Primò, Quia nec ipse Religiosus ex iustitia tenetur redire, sed solùm ex voto Religionis, vt quidam volũt. Secundò, Etiamsi teneretur redire ex iustitia, (quod verius videtur) tamen auctor non tenetur ex iustitia, nisi vim & fraudem tollere, & suadere reditum: nam aliter non potest personam restituere. vt autem aliam huius loco restituat, nec moribus receptum est, nec iustitia postulat; quia capessere Religionem, non est persuasionis humanæ, sed pendet ex inspiratione diuina. Tertiò, Quia monasterium non possidet Religiosum tamquam mancipium, propter quod, si abductum fuerit vi vel fraude, debet aliud restitui: sed tamquam filium, propter quem abductum vel occisum non restituitur alius. Quartò, Qui Religiosum occidit, non tenetur ex iustitia alium inducere: ergo, &c. Quintò, Nullus Iudex in foro exteriore id ei iniungeret; quod signum est non teneri ex iustitia.

Dico Tertiò, Qui nouitium vi vel fraude seduxit, auertitque à Religione profitenda, tenetur ex iustitia monasterio compensare, quanti spes illa temporalis commodi, quod ex ipsius hereditate, donatione, vel industria expectabatur, valebat. 15

Tenetur damnum cõpensare.

Probatur generali ratione; Quia qui aliquem impedit vi, fraude, mendacio, metu, ne tibi relinquat legatum, hereditatem, aut ne tibi conferat beneficium, quod proposuerat conferre; tenetur tibi ad restitutionem, quanti illa spes, iudicio prudentum, æstimatur. Etsi enim tu non habeas ius ad beneficium, vel legatum istud; habes tamen ius, ne alteri vis aut fraus fiat in tuum detrimentum. pari modo Religio ius habet, ne vi aut fraude eum, qui statuit ingredi, auertas. Vnde qui ita auertit, violat ius Religionis; ac proinde tenetur ad restitutionem damni consequentis, qua parte pretio illud est æstimabile.

Hîc tamen aduerte, si restituit illum suæ libertati, fraudemque aperuit intereà temporis, dum adhuc illi est integrum redire, probabile esse non ampliùs teneri: quia in posterum non censebitur causa damni monasterio; sed nouitius solus sponte non rediens. idem dicendũ, si nouitius ille fraudem aliquo modo aduertit: nam egressio tũc non fuit inuoluntaria. quòd si non ampliùs sit ei integrum redire; vt, si interim cõtraxit matrimonium, vel alia ratione impeditus est; tenebitur deceptor, quanti spes illa monasterij æstimabitur: quia censetur causa damni in posterum. dixi, *esse probabile*, quia etiamsi nouitio sit integrum redire; tamen si occasione fraudis vel vis illatæ mutet seriò animum, deceptor videtur causa damni, quia iniustè eius occasionem dedit.

Sed difficultas est, si quis professum seducat, maximè sine vi vel fraude. Quidam putant talem teneri ad restitutionem commodi temporalis, quamuis sine vi vel fraude abduxerit. Ratio est; quia Religio ius habet ad percipienda commoda temporalia ex eius functionibus; (vt si erat concionator, vel Doctor, à quo magnus prouentus, vel eleemosynæ) atqui hoc ius impedit is, qui suadet egressum: ergo peccat contra Iustitiam. Sed contrarium videtur verius; Vnde

Qui professum abducit.

Dico Quartò, Qui vi vel fraude abduxit à Religione professum, tenetur monasterio compensare, quanti emolumentum temporale, ex ipso proueniens, æstimabitur: non tamen, si precibus vel consilio absque vi & fraude id fecit. 16

Docent hoc quidã recẽtiores, inter quos Petrus Nau. suprà n. 23. & Michael Salonius q. 62. a. 2.

Prior pars patet; quia est efficax causa damni, modo iniusto; idque multo magis, quàm qui nouitium abducit. qui enim professum vi vel fraude abducit, non potest id ita facere, vt non censeatur velle nocere Religioni; cùm ipse iam sit astrictus Religioni, & teneatur (saltem ex voto obedientiæ) pro Religione laborare, & habeat voluntatem laborandi; ex quo labore prouenit emolumentum. itaque censetur causa propinqua damni, idque modo iniurioso.

Hîc tamen aduertendum est Primò, An reuerà damnum sit acceptum: si enim ille tantumdem consumebat; vel si alius absque notabili incommodo in eius locum substitui potest, qui parem vtilitatem adferat; non est opus restitutione. 17

H Secundò,

Secundò, Postquam Religiosus suæ libertati restitutus est, fraude detecta, vel vi laxata, abductorem non teneri in posterum; sed solùm pro eo damno, quod datum est interim dum vis vel fraus durabat. Ratio est; quia in posterum non censetur causa damni, sed ipse Religiosus nolens redire.

Religiosus nō tenetur laborare ex iustitia, sed ex virtute religionis.

18 Altera pars probatur; Quia Religiosus non tenetur ex Iustitia procurare illa emolumenta; sed solùm ex virtute obedientiæ & religionis; vt docet Bannes q.62. a. 2. dubit.6. & alij. Vnde etsi nolit laborare, & commoda monasterij conquirere, non peccat contra Iustitiam. Ergo is, qui illi suadet absque vi & fraude vt non procuret, non peccat peccato iniuriæ in monasterium, sed peccato irreligiositatis. Si enim ipse Religiosus non facit propriè iniuriam nolendo laborare, cùm tamen sit principalis auctor damni; ergo neque consultor, cùm solùm teneatur secundariò.

Dices primò, Iste facit iniuriam Religioni, dum suadet egressionē, & ex hac iniuria sequitur damnum: ergo tenetur de damno.

Resp. primò, Non esse iniuriam, quæ sit contra Ius Iustitiæ, sed contra virtutem Religionis; cuius violatio non obligat ad restitutionem.

19 Resp. secundò, & meliùs; Etsi sit iniuria in Religionem, suadere Religioso egressum; non tamen est iniuria suadere otium, vt illa commoda non procuret. Ac proinde suasor iste non tenetur ad illius damni vel incommodi sartionem.

Confirm. ex facto ipsius Religiosi; hic enim etsi faciat iniuriam Religioni egrediendo, & ex hac iniuria sequatur damnum: tamen ad compensationem damni illius non tenetur. Ratio est; quia etsi egredi sit iniuria; non tamen nolle procurare vtilitatem temporalem est iniuria: eò quòd nō teneatur ad hoc ex Iustitia, sed solùm ex obedientia. Vnde non omne damnum sequens ex iniuria obligat ad restitutionem; sed solùm illud, quod ita sequitur, vt per ipsam actionem iniuriosam inferatur; quod hîc non cernitur. quia quamuis suadere egressionem sit iniuria, quatenus est causa egressionis; non tamen respectu damni secuti, eò quòd hoc damnum immediatè ex libera voluntate Religiosi, non ex suasione illa dependeat.

Damnum per accidēs ex iniuria sequens.

Dices secundò, Si quis seruo suaderet ne laboraret, teneretur ad restitutionem domino: similiter si seruo emptitio suaderet fugam. ergo etiam qui monacho suadet fugam vel otium.

Respondeo, Qui tali seruo suasit fugam, effectu secuto, tenetur ad æstimationem serui; in quam veniunt etiam commoda ab illo sperata. Ratio est; quia seruus est principaliter ad commodum domini: imò quatenus est vtilis ad temporalia, est possessio domini, sicut iumentum. Vnde si seipsum domino subtrahat, furtum sui committit, & tenetur ad sui restitutionem: vt suprà cap. 4. dubit. 9. dictum est. Secùs est in Religioso, quia Religiosus non est principaliter propter commodum temporale Prælati, vel Religionis; sed ob suum bonum spiritale: propter hoc enim se Religioni sponte mancipauit. vnde non possidetur à Prælato tamquam seruus; sed subest tamquam filius in suum commodum; vt ad suam salutem rectè dirigatur. Quòd si quis seruo suaderet, non quidem fugam, sed otium & cessationem ab operibus iniunctis; etsi grauiter peccaret, non videretur tamen peccare contra Iustitiam, nec teneri ad restitutionē: quia nec ipse seruus dedens se otio, videtur contra Iustitiam peccare; sed contra obedientiam domino suo debitam. Non enim actiones serui sunt debitæ domino lege Iustitiæ, sicut mercenarij, qui pretium pro illis accipit: nec cogitur in foro conscientiæ compensare, etsi negligentiùs laborauit: sed eo Iure debentur, quo seruus tenetur obedire domino. Itaque cùm principalis auctor & executor non teneatur; etiam non tenebitur suasor. Posset tamen talis tamquam corruptor serui puniri.

20

Suadēs seruo otium.

CAPVT NONVM.

De iniuriis in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, & de necessaria restitutione.

Habet Dubitationes 26.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm liceat occidere aliquid viuens. D. Thomas q. 64. a. 1.

Manichæorum error.

1 RESPONDET VR affirmatiuè. Notandum, Manichæos negasse animantia aut plantas interimi posse; quòd omnes animas putarent esse quasdam Dei particulas, vt refert D. August. lib 1. de ciuitate, cap. 20. & lib. de hæres. c. 46. Sed fide tenendum est, homines in suos vsus animantia & plantas posse interimere. Probatur Genes. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam adferentem semen super terram, vt sit vobis in escam.* & Gen. 9. post diluuium conceduntur animantia, & omnia viuentia in cibum 1. ad Corinth. 10. *Quidquid venit in macellum, mãducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Denique ipse Dominus manducauit agnum Paschalē, quem anteà oportuit occidere. Idem definitum est in Cōcilio Bracarensi 1. c. 14. vbi hæc hæresis damnatur. Ratio est; quia homo naturaliter est dominus omnium rerum inferiorū, iuxta illud Gen. 1. *Dominamini piscibus maris, & ve-*

& volatilibus cæli & vniuersis bestijs terræ:ergo potest eas in suum vsum conuertere. Confirmatur; quia nō potest homo alii elementis simplicibus, vt terra,aqua,&c.ergo cōpositis,qualia sunt animalia & plantæ,quę sine anima non possunt cōseruari, sed mox corrumpuntur: vnde anima est ipsis data instar salis cōseruantis à putredine, (vt rectè dixit Philo) vt homo possit illis vti, cùm libuerit.

2 *Abstinendum à crudelitate.* Aduerte tamen, etsi liceat animantia occidere; abstinendum tamē à crudelitate,ne sine causa doloribus conficiantur: vnde Prouerb. 12. *Nouit iustus iumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia.* Exodi 23. *Deus præcipit diem sabbati,etiam propter quietem iumentorū.* Ionæ vlt. *Parcit Niniue,tum ob homines,tum ob iumēta.* Deuteron.21. *Non arabis simul in boue & asino*;ne videlicet totum iugum in asinum decidat; cùm sit minor.& cap.25. *Non alligabis os boui trituranti.* Nec obstat quòd Apostolus hunc locum adferens dicat; *Numquid de bobus cura est Deo?* vult enim dicere; hoc non esse principaliter scriptum propter boues; sed ob rem significatam: secundariò tamen, etiam vt animantia cum ratione tractentur.

Hinc patet Primò, posse in hac re esse peccatum,saltem veniale. est enim abusus quidam potestatis herilis, & dominij. Secundò, quanta sit suauitas diuini spiritus, etiam in creaturas ratione carentes.

DVBITATIO II.

Vtrùm liceat occidere peccatores.

D. Thom. a. 2.

3 Respondetur affirmatiuè; Ratio est;quia pars est propter totum:quare ob totius conseruationem potest exscindi: ergo cùm singuli peccatores sint pars Reipub. ob eius incolumitatem possunt occidi.

Scoti sententia fures occidi non posse. Notandum est, Scotum in 4. d. 15. q. 3. a.2. docere, non quosuis peccatores posse à potestate publica occidi: sed eos dumtaxat, quos Deus in veteri Testamento expressit. Ratio est; quia Deus Exodi 20.& Matth. 5.absolutè & generatim prohibet hominis occisionem; *Non occides.* ergo non licet quemquam occidere, quamtumuis ille malus sit, nisi Deo dispensante in suo præcepto. atqui Deus non dispensauit nisi circa quosdam peccatores,quos excepit Exodi 22. & alibi. Hinc vlteriùs infert, fures non posse occidi; quia non sunt excepti.

4 *Contrarium probatur.* Sed hæc sententia defendi nequit Primò,Nam D. Thomæ ratio generatim probat de omnibus peccatoribus Reipub. noxijs; quæuis enim pars est propter totum; ergo ob totius incolumitatem potest rescindi. Secundò, Quia si illos solos licebat occidere in veteri Testamento,quos Deus excepit, nempe maleficos, blasphemos, adulteros, Sabbatum violantes, & paucos alios; ergo in nouo Testamēto nullos licebit occidere;quia illæ leges,quibus hi iubebantur occidi,erant iudiciales, accommodatæ statui illius populi; ac proinde iam cessarunt: & in Scriptura noui Testamenti nihil de his,vel alijs occidendis habemus. Hoc Iulianus Apostata prætexens, Christianos priuabat Magistratu;vt habet Socrates lib. 3.histor.c.11. Tertiò, Principes ethnici laudabiliter occidere poterant malefactores: (qui tamen Scripturam non legerant, vt possent scire,quos Deus excepisset) vt patet ad Rom.13. *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram illi, qui malè agit.* Vide D.August.lib.1.de ciuitate cap.21.Denique Scoti sententia infirmo nititur fundamento: nam præceptum *Non occides*,intelligitur tantùm de innocentibus, iuxta illud, *Iustum & innocentem non interficies*; & de occisione, quæ fit priuata auctoritate,aut non seruato ordine Iuris. *Præceptum Nō occides, quomodo intelligitur.*

DVBITATIO III.

Vtrùm priuata auctoritate liceat interficere maleficos.

D. Thomas a. 3.

Respondeo,Non licere priuata, sed dumtaxat publica auctoritate. quod intellige de occisione ad punitionem; non ad necessariam sui defensionem. Ratio est; quia non licet interficere peccatores, nisi ob bonum Reipub.sicut non licet amputare membrum, nisi ob salutem corporis:atqui procuratio boni publici pertinet ad publicam potestatem,quę est in Principe,vel Magistratu:ergo ad solum Principem pertinet, malefactores è medio tollere; sicut ad solum suppositum, membrum secare. Vide D.August. l.1. de ciuit. c. 17. 21.26.& Gratianum 23.q.5. 5

Nec obstat,quòd interdum permittatur,vt quiuis possit occidere publicos hostes Reipub. vt latrones & proscriptos,quos Bannitos vocant; quia tunc non occiduntur auctoritate priuata, sed publica,cōcessa à Principe,qui illam dare potest;primò,quando alia via malum impendens auerti nequit: vt sæpè accidit in coniurationibus. secundò, quando criminosus alia ratione castigari non potest; tamen illum castigari omnino expedit,vel ad terrorem aliorum,vel ne plura scelera patret; vt fit in Bannitis. vide infrà num. 15. dubit. 5. 6

DVBITATIO IIII.

Vtrùm homini priuato liceat interficere tyrannum.

Alphonsus à Castro lib. de hæresibus v. Tyrannus, sentire videtur nullum tyrannum ab homine priuato posse interfici: idque probare conatur multis argumentis. Verùm distinctione vtendum.

Respondeo igitur,dupliciter fieri posse, vt quis sit *Tyrannus*. Primò, ratione *tituli*, nempe si absque vllo Iure,armis principatum inuadat, vel occupet; sicut Turca regna Orientis, & alia vicina. Talis potest à quouis de regno interfici. est communis sententia DD. D. Thomæ 2. sententiarum d.vltima q.2.a.2.ad 5.vbi pro hac sententia adducit Ciceronem laudantē eos,qui Cęsarem,quamuis familiarem & amicum occiderunt; eumq. explicans ait: *Tullius loquitur in eo casu, quando aliquis dominium sibi per violentiam surripit, nolentibus subditis; vel etiam ad cōsensum coactis; & quando non est recursus ad Superiorem, per quem Iudicium de inuasore fieri possit. Tunc enim qui ad liberationem patriæ tyrannum occidit, laudatur & præmium accipit.* Idem eruditè docet Caiet.q.64. a.3. 7 *Tyrannus duplex. 1 ratione tituli.*

H 2 Sotus

Sotus l. 4. de Iustitia q. 1. a. 3. & alij passim. Ratio est; quia talis non est Princeps; sed iniquus inuasor & oppressor Reipub. & singulorum: atqui quiuis potest iniquum oppressorē Reipub. (quando aliud non est remedium) è medio tollere. sicut enim priuata persona, si iniquè ab aliquo opprimitur, potest vim vi repellere, & inuasorem è medio tollere, quando alius modus liberationis non suppetit; ita Respub. si iniustè inuaditur, potest per quemuis suorum, vim repellere, &, si opus est, inuasorē è medio tollere. sic Aod sustulit è medio Eglon Regem Moabitarum, qui oppresserat tyrannicè Israëlitas, Iudicum 3. & Iudith Holofernem, Brutus, Cassius, & alij Iulium Cæsarem. denique apud omnes Gentes passim maximis honoribus publicè affecti sunt, qui tales tyrãnos occiderunt. vide Herodotum lib. 3. Xiphilinum in Augusto, & Alexandrum ab Alex. lib. 3. cap. 26.

8 *Duplici iure potest è medio tolli.* Potest autem id fieri duplici iure. Primò, Iure defensionis innocentis: & hoc iure posset etiam is, qui non est pars Reipub. oppressæ. mens enim Reipub. est, vt à quouis defendatur, si aliter liberari non potest. Secundò, Iure vindictæ: quia Respub. vel eius Princeps, si (Principem habet) potest vindicare iniurias illatas; ita tamen vt iniuriam vindicta non superet. Hoc iure non potest vti nisi auctoratus, vt miles; quia vindicta requirit auctoritatem. Vnde in pace non infertur, nisi per Iudicem sententia interueniente; in bello, nisi per milites.

9 *Triplex cautio necessaria.* In his tamen obseruandum Primò, Necessarium esse, vt constet illum esse iniustũ inuasorem. Si enim aliquod probabile ius habet, non censetur tyrannus. vnde non licet interficere. Quamobrem Romani cùm omnes quibuscum bella gerebant, haberēt pro legitimis hostibus, qui iure cum ipsis pugnare possent, noluerũt permittere vt priuatus quispiam ducem eorum insidiosè interimeret: vnde transfugam, qui promittebat se Pyrrhum veneno necaturum, Pyrrho tradiderunt; vt testatur Cicero 3. officiorum. Secundò, Vt non timeantur maiora mala à filio tyranni, vel amicis. Tertiò, vt non sit contra expressam Reipub. voluntatem. Huius enim est, auctoritatem istam vel certè consensum dare. censetur autem consentire, quando passim ciues optant illum sublatum; imò quando non constat de contraria voluntate: nam tunc præsumitur velle, quod iustè velle potest vt liberetur: atqui hoc iustè velle potest, cùm alia ratio non suppetat. ergo, &c.

10 *2. Ratione administrationis.* Secundò, Potest quis esse *tyrannus* ratione dumtaxat *administrationis*; vt si is, qui est verus Princeps, regni administrationem flectat non ad bonum publicum, sed ad sua priuata compendia; onerando illud iniustis exactionibus, vendendo officia Iudicum, condendo leges sibi commodas, publico parum vtiles. Talis non potest à priuatis interimi, quamdiu manet Princeps. Hoc tantùm probant rationes à Castro adductæ.

Probari id solet, Primò, ex 1. Petri 2. *Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis.* verùm hic locus non agit de subditis Principum, sed de mancipijs; & continet potiùs consilium, quàm præceptum. hortatur enim vt obediant, etiamsi ob fidem multas patiantur iniurias à suis dominis: cùm tamen in hoc casu possint fugere, si scandalum absit.

Secundò, Probatur ex Concil. Constantiensi sess. 15. vbi damnatur hic articulus: *Quilibet tyrannus potest & debet licitè & meritoriè occidi per quemcumque vasallum suum vel subditum; etiam per clanculares insidias, & subtiles blanditias vel adulationes, non obstante quocumque præstito Iuramento seu confœderatione factis cum eo; non expectata sententia vel mandato Iudicis cuiuscumque.* In quo articulo sunt multi errores. Primò, Quemlibet tyrannum posse occidi; nempe tam eum, qui tyrannicè administrat, quàm qui tyrannicè titulum occupat. Secundò, Debere occidi per quemuis subditum: cùm tamen ex his plerique excusentur. Tertiò, Idque etiam contra Iuramentum, & fœdus iuratum: cùm omne Iuramentum licitum sit seruandum. Quartò, Nulla sententia Iudicis expectata: cùm, si superiorem habet, ad eum primò sit confugiendum.

Tertiò, Probatur; Quia Princeps, etsi tyrannicè regat, tamen manet Superior (vnde Scriptura iubet nos, in rebus licitis, parere Principibus Ethnicis tamquam Superioribus, ad Rom. 13. 1. Petri 2. & alibi; etsi maximi essent tyranni, vtpote qui Ecclesiam persequerētur, & ad impietatē cogerent:) ergo non potest à subdito interfici, nisi fortè ob necessariam vitæ suæ defensionem; de quo infrà. etsi enim auferat bona; hæc tamen non sunt tanti momēti, vt ob eorum tutelam possit interfici, vim vi repellendo, sicut priuatus quispiam: tum quia hęc multis modis possunt per ipsum, vel Rempub. restitui: tum quia habēda est ratio maiestatis principalis, quæ omnibus sacrosancta esse debet, cùm nobis auctoritatem diuinam repræsentet: præsertim cùm bona externa administrationi Principis sint subiecta. Adde, si tantum excrescat tyrannis, vt non videatur ampliùs tolerabilis, nec vllum aliud remedium supersit, primùm à Repub. vel comitiis regni, vel alio habente auctoritatem, esse deponendum, & hostem declarandum; vt in ipsius personam liceat quidquam attentare. Tunc enim desinit esse Princeps. Vide Caietanum & Sotum suprà. 11 *Non potest in defensionem fortunarum interfici.* 12 *Est primò deponēdus.*

DVBITATIO V.

Vtrùm licitum sit occidere filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum.

QVidam putant, Primò, fas esse parenti, si filiam in adulterio deprehenderit, ipsam cum adultero occidere; modò adsint illæ conditiones, de quibus in L. Patri. 20. & sequentibus. ff. de adulterijs. quarũ prima est, Vt filia sit iuncta matrimonio. Secunda, Vt sit in patris potestate. Tertia, Vt eodem impetu occidat filiam & adulterum, si possit. Quarta, Vt id faciat in domo patris vel generi. Quinta, Vt deprehendat eos in opere turpi. 13 *Sententia quorũdam, esse id licitum.*

Secundò, Putant idem licitum marito in domo propria, in adulterum vxoris, si adulter sit persona vilis. ex L. Marito. 24. ff. de adulterijs. & L. Gracchus 4. C. eodem titulo. Ita sentit Iulius Clarus L. 5. sententiarũ. §. Homicidium. n. 48. & sequentibus. & alij quidam recentiores. Probari potest hæc sententia, Primò, Quia leges ciuiles non solùm hoc permittũt, quatenus volunt esse impunè (vt cōmuniter respōderi solet) sed etiam expressè 14

dant

dant ius & potestatem. Nam d. L. 20. ff. de Adulterijs dicitur, *Patri datur ius occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet.* L. 22. §. 2. *Ius occidendi, patri conceditur domi suæ, licet ibi filia non habitet, vel in domo generi.* L. 23. *Voluit lex ita demum hanc potestatem patri competere, si in ipsa turpitudine filiam deprehendat.* & C. eodē tit. L. Gracchus: *Permittitur marito vt occidat adulterum, si vilis sit: & hunc,* dicit, *legitimè interfici.* Idem patet ex L. duodecim tabularum, *Mœchum in adulterio deprehensum, necato.* vt refert ex alijs Couarr. de matrimonio 2.p. c. 7. §. 7. quæ lex etiam multò antè Athenis viguit, lata à Dracone & Solone; teste Plutarcho in Solone.

Ex his patet, legem dare hanc auctoritatem, & constituere parentem & maritum veluti executores iustæ punitionis. vnde non faciunt auctoritate priuata, sed publica.

Responsio quorundam. Respondent quidam, has leges esse iniustas. Ita Fortunius tractatu de vltimo fine, illatione 11. Sed cōtrà primò, Mirum est tot præclara ingenia Græcorum & Romanorum hanc iniustitiam tot sęculis non vidisse, eamque legibus & moribus à tempore Solonis probasse. Secundò, Eædem leges redactæ sunt in Codicem Iustiniani Principis Christiani, & à reliquis Principibus, & Iureconsultis Christianis acceptatæ. Tertiò, Lex ciuilis potest facere potestatem occidendi Bannitos (quos vocant) ob graue aliquod crimen: nam passim in Italia extāt statuta, per quę licet impunè tales occidere, vt refert Clarus suprà n. 52. Item transfugas, qui ad hostes fugere tentant. L. 3. §. Transfugas. ff. ad L. Corneliam, de sicarijs: cur non etiam possit dare potestatem occidendi adulterum & filiam in scelere deprehensos? cùm enim tales mortem mereantur, cur non potest ea, concessu legis, per patrem, vel maritum inferri? Adde, olim apud Germanos pœnam adulterarum, maritis permissam sine omni iudicio: vt refert Tacitus, de mori-

15 *Non conceditur marito occidere coniugem.* bus Germanorum. Hìc tamen aduerte, Iure Cæsareo non permitti maritis vt occidant vxores adulteras, vt quidam Theologi recentiores putant: sed tantùm vt occidant adulterum: & tunc vxorem accusent in iudicio vt puniatur, vt docet Couarr. suprà. & colligitur ex L. 2. ff. de adulterijs. olim quidem aliquamdiu licuit; sed Augustus sustulit: vt refert Suetonius in Augusto. patri tamen permittitur vt occidat filiam simul & adulterum.

16 Ob has rationes videri possit hęc sententia non improbabilis.

Verius, non licere. Respondeo tamen, & dico Primò, contrarium (nempe in foro animæ non esse licitum ante sententiam) esse tenendum. Primò, Quia est communis sententia DD. vt affirmat Couarr. suprà n. 15. à qua, in quæstione practica tanti momenti, non est facilè recedendum. Secundò, Quia istæ leges videntur improbatæ per Canones. Nam 33. q. 2. cap. Inter hæc, Nicolaus Papa consultus, Vtrùm marito liceat secundùm *legem mundanam* (nempe Longobardorum, vt ait Glossa, quæ tunc in Italia seruabatur) vxorem, quæ adulterium perpetrauit interficere: respondit; *Sancta Dei Ecclesia mundanis numquam constringitur legibus: gladium non habet nisi spiritalē, quo non occidit, sed viuificat.* vbi occultè insinuat Ecclesiam improbare illam legem. Ad idem confirmandum adduci solet caput Admonere; ibidem. sed si benè examinetur, nihil probat. Confirmari potest ex D. August. l. 2. de adulterinis coniugijs c. 15. *Postremò quæro abs te, an marito Christiano liceat, vel secundùm veterem Dei legem, vel Romanas, adulteram occidere;* (alij legunt *abijcere*, sed malè) & post pauca, *Si, quod veriùs dicitur, non licet homini Christiano adulteram cōiugem occidere, sed tantùm dimittere; quis dicat tibi, fac quod non licet, vt tibi liceat, quod non licet? cùm enim vtrumque secundùm legem Christi illicitum sit, siue adulteram occidere, siue illa viuente alteram ducere; ab vtroque abstinendum est.* idem credibile est Augustinum dicturum de parente & filia, marito & adultero.

Ratio autem potissima, cur illa potestas non sit concedenda, est; quia exponitur manifesto periculo salus animæ eorum, qui sic interficiuntur; idque absque vlla necessitate: nam possunt capi, accusari, & per sententiam puniri: secùs est de Bannitis, qui capi non possunt. deinde quia datur occasio occidendi impunè quem velis, domi tuę; fingendo quòd cum vxore vel filia voluerit habere commercium. 17 *Non subest causa sufficiens ad id concedendū.*

Dico Secundò, Post sententiam legitimè latam, potest parēs occidere filiam, & maritus vxorem, si per Iudicem ei occidenda tradatur; vt fit in quibusdam Regnis: tunc enim committitur executio iustæ sententiæ, quæ sicut cuiuis alteri, ita etiam ipsis concedi potest. 18

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat seipsum interficere.

D. Thomas a. 5.

NOtandum est, Donatistas, qui dicti sunt Circumcelliones, censuisse esse genus martyrij seipsum interimere: vnde passim se varijs modis perimebant: vt August. refert hæresi 69. & alibi. contra hos disputat toto ferè lib. 2. quē scripsit contra epistolam Gaudentij. & lib. 1. de ciuitate, à cap. 17. vsque ad 28. & alibi. 19 *Donatistarum error.*

Respondeo igitur & dico Primò, Absque diuina auctoritate non esse licitum seipsum directè seu ex intentione perimere; est communis sententia DD. Probatur Primò; Quia est contra illud Exodi 20. *Non occides.* vbi prohibetur occisio cuiusuis hominis sine legitima auctoritate: vt docet August. cap. 17. suprà: atqui nemo habet auctoritatem in seipsum; cùm nō sit seipso superior: ergo, &c. Secundò, Quia est contra illud præceptum, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*; vbi dilectio nostri constituitur mensura dilectionis proximi: atqui non licet occidere proximum sine auctoritate in ipsum; ergo nec seipsum: nam hoc est summi odij signum. 20 *Absque diuina auctoritate non est licitum.*

Dices, Optare sibi mortem si causa subsit, non est signū odij, imò nec illicitū: ergo nec irrogare.

Resp. negando conseq. multa enim sunt, quæ nobis aliisque optare possumus, nimirum vt inculpato modo obueniant; quæ tamen inferre non possumus. exemplum DD. multi adferunt in pollutione. sic possum malefico imprecari commeritum supplicium, non tamen inferre: possum optare multa pati pro Christo, quæ non possum inferre aut procurare, &c.

Tertiò, Qui se occidit, Reipub. iniuriam facit: nam illa inuita, veluti quoddam ipsius membrum 21

abſcindit. etſi enim Reſpub. non habeat dominium in ſuos ciues, ſicut dominus in ſeruum; habet tamen ius quoddam illis vtendi in rebus neceſſarijs.

An ſit iniuria in Rempub. Dices, non videri propriè iniuriam in Rempub. ſed tãtùm generali ratione, quatenus eſt contra legem Reipub. ſi qua talis lex vel conſuetudo id prohibens in Repub. ſit. quod confirmatur, tum quia Reſpub. non putat ſe ob id iniuria affectam; ſicut ſi quis ærarium expilaret: tum quia quiuis poteſt ſe ſubtrahere à Repub. & conferre ſe ad exteras Prouincias, & tunc non plus commodi ex ipſo conſtabit in Rempub. quàm ſi mortuus eſſet: tum quia fieri poteſt vt is, qui ſe interficit ſit Reipub. inutilis, vel etiam moleſtus: tum denique quia fieri poteſt vt ſit ſolitarius, nulli Reipublicæ inſitus.

Reſp. Quidquid ſit de iſtis rationibus, ſaltem eſt contra iuſtitiam legalem, quę non eſt minoris, ſed potiùs maioris momenti, quàm commutatiua. vera ratio eſt, quia deeſt auctoritas.

22 Quartò, Qui ſe interimit, iniuriam quamdam Deo facit, rem eam, quæ ipſi ſoli ſubiecta eſt, abſque auctoritate deſtruens; nam *ipſe ſolus vitæ & necis poteſtatem habet*, vt Sapientiæ 16. dicitur. ordo enim rerum naturalis poſtulat, vt ea, quæ homine ſunt inferiora, ipſius poteſtati ſint ſubiecta, ita vt ea poſſit in vſum ſuum interimere: ipſa verò humana vita, non ſit ſubiecta niſi Deo; & in certis caſibus (nempe quando vita alicuius, Reipub. eſt noxia) ipſi Reipub. loco Dei: nõ enim par eſt vt illud donũ, quod nulla ſua induſtria homo poteſt ſibi comparare, nulloque modo ab ipſius cõſenſu pendet, in ipſius ſit poteſtate, ſicut res inferiores.

Quomodo ſit iniuria in Deum. Dices, Si eſt iniuria in Deum; ergo eſt contra virtutem religionis.

Reſp. negando cõſequentiam propriè loquendo. dicitur enim iniuria in Deum, quia interimitur res, quę tantùm generali modo eſt in dominio ſolius Dei; idque ſine auctoritate à Deo conceſſa: tunc autem eſt propriè contra religionem, quando ſpeciali modo eſt res Deo conſecrata, & violatur abſque auctoritate. Denique hanc ſententiam multis locis docet D. Aug. lib. 1. de ciuit. cap. 26. ſic ait: *Hoc dicimus, hoc aſſerimus, hoc modis omnibus approbamus; neminem ſpontaneam mortem ſibi inferre debere, velut fugiendo moleſtias temporales; ne incidat in perpetuas. neminem propter aliena peccata; ne hoc ipſo incipiat habere grauiſſimum proprium, quem non polluebat alienum. neminem propter ſua peccata præterita; propter quæ magis hac vita opus eſt, vt poſſint pœnitendo ſanari. neminem velut deſiderio melioris vitæ, quæ poſt mortem ſperatur: quia reos ſuæ mortis, melior poſt mortem vita non ſuſcipit.*

23 *Obiectiones. Martyres ſe occidẽtes.* Sed contra Obijcitur Primò, Quidam coluntur vt martyres, qui tamen directè ſeipſos occiderunt; vt feminæ illæ, quę cùm ad tyrannum eſſent adducendæ, ſe in flumen præcipitauerunt, ne pudicitiam amitterent; de quibus Euſebius l. 8. c. 12. & 17. & Ambroſ. lib. 3. de Virginibus ante medium: & S. Apollonia ſeipſam in rogum coniecit, vt refert idem Euſebius l. 6. c. 33. Palladius etiam, hiſtoriæ Lauſiacæ c. 150. aliam quamdam feminam laudat, quæ cùm acceſſeretur à tyranno, ſeipſam interfecit.

Reſp. has & ſimiles, dupliciter poſſe excuſari. Primò, Quòd id fecerint diuina inſpiratione. ita excuſat eas D. Auguſt. loco citato. Simili modo etiam excuſat Sampſonem ibidem cap. 21. quamuis hic etiam aliter facilè poſſit excuſari: vt infrà n. 33. dicetur. Secũdò, Poſſunt excuſari per ignorantiam inculpatam. Nam ſe occidere ob patriæ ſalutem aut pudicitiæ cuſtodiam, non eſt ita euidens eſſe malum, quin inculpatè poſſit ignorari, & putari licitum: cùm non ſolùm ethnici, (præſertim Stoici, quorum ſententiam eleganter explicat Iuſtus Lipſius cent. 2. epiſt. 26.) ſed etiam multi Chriſtiani, etſi doctiſſimi ita videãtur ſenſiſſe: D. Hieronymus in cap. 1. Ionæ, verſus finem. *Vnde in perſecutionibus non licet propria perire manu, abſq; eo, vbi caſtitas periclitatur*; vbi apertè inſinuat in periculo caſtitatis id licere. Scio Gloſſam & alios quoſdam, hunc locum Hieronymi in contrarium ſenſum explicare; ſed violentè. Ambroſ. & Euſebius ſuprà, laudant mulieres illas, quòd ſe occidiſſent, ne violarentur. Neque id tribuunt diuinæ inſpirationi; ſed laudant factũ, tamquam honeſtum, ob talem finem. Palladius quoque non meminit vllius reuelationis. Simili modo excuſat Sotus S. Apolloniam: & excuſari poteſt Razias, de quo 2. Machab. 14.

Dices, Quomodo coluntur vt martyres, ſi ſe illicito modo occiderunt; cùm martyr ab alio debeat occidi? 24

Reſp. Quia propter fidem Chriſti ad hoc fuerunt quodammodò compulſæ. Vnde cùm ipſæ in eo facto non peccauerint; ſecundùm moralem æſtimationem cenſentur ab ipſis perſecutoribus occiſæ, & ſic ſunt martyres. *Quo modo ſint martyres.*

Obijcitur Secundò, Quando aliquis legitimè condemnatus eſt ad mortem, poteſt cuiuis à Iudice committi executio; ergo etiam ipſi reo: ergo ſaltem in hoc caſu poterit ſeipſum directè occidere. Confirmatur; quia tunc omnes rationes ſupradictæ ceſſant: non enim tunc agit contra charitatem ſui, neque contra præceptum, *Non occides*, quia non occidit innocentem, neque propria auctoritate, neque abſque Iuris ordine. Denique nulla videtur poſſe adferri ratio, cur tunc nõ liceat, ſaltem abſque peccato mortali. Si dicas, eſſe cõtra naturalem inclinationem, eſſeque nimium crudele. Hoc quidem probat, reum nõ teneri in ſe exequi, neque Iudicem id poſſe pręcipere, ita vt obliget in conſcientia; non tamen conuincit, reum ſponte non poſſe hanc commiſſionem ſuſcipere: præſertim ſi permittatur illi mors facilis; vt vena abrupta, veneno hauſto, corde transfixo; alioquin ſubituro acerbiſſimam. Sanè multò leuius eſt, minuſque natura horret ſibi conſciſcere lethum ſuaue; quàm ab alio perpeti diriſſimum. Adde, neminem ſine cauſa & iuſta auctoritate poſſe in ſeipſum eſſe crudelem, tamen ex cauſa, & cum tali auctoritate non videtur eſſe peccatum, ſaltem graue, ſi in ſeipſum crudelis ſit. Secùs tamẽ ſi tyrannus iuberet, vel is, qui non poteſt iuſtè condemnare: quia ſicut tunc non poteſt alteri committi executio, ita nec reo. deeſt enim iuſta auctoritas. qua in re multùm errarunt Stoici, non intelligentes veram cauſam, cur homo non poſſit ſe interficere. 25 *An reo poſſit committi executio in ſeipſum.*

Ob has rationes hæc ſententia videri poſſit alicui nõ improbabilis, eamque inſinuat Franciſcus Victoria relect. de homicidio n. 30. vbi docet *eum, qui damnatus eſt vt veneno pereat, poſſe illud haurire; imò poſſe ad hoc obligari.* Idem docet Arragon. q. 69. a. 4. & Corduba l. 1. q. 36. addens eſſe *Hauſtus veneni.*

eamdem.

eamdem rationem aliarum pœnarum. Et sanè dubitandum non videtur, quin possit os aperire vt infundatur. parum autem videtur referre an ipse infundat, an alius, quando nulla datur ampliùs dilatio vel tergiuersatio: item si serpentis ictu pereundum; an ipse reus applicet, an alius eum præstò habens. Quòd autem talis se directè occidat (quidquid Arragon excuset) patet; quia intrò sumit rem, quæ non minùs directè extinguit, quàm ignis, vel gladius, vel plumbum liquatum. Neque inter hæc videtur esse alia differentia; quàm quòd haustus veneni minùs habeat horroris: nec possit commodè vel decorè per alium inferri; sicut supplicium ignis & gladij.

26 Verùm mihi placet contraria sententia: tum quia communis Doctorum, à qua in rebus practicis non facilè recedendum: tum quia sicut nemo est idoneus executor sententiæ mortis in parentem, ob reuerentiam illi, qui est principium vitæ, debitam, & ob naturalem coniunctionem; ita multo minùs in seipsum: est enim actio directè pugnans cum inclinatione communis naturæ; nulla enim res seipsam vllo casu perimere intendit. Ex quo fundamento soluas argumenta alterius sententiæ.

27 *Indirectè & per accidens se occidere.* Dico Secundò, Etsi non liceat seipsum directè occidere, licitum tamē est quando iusta causa subest, aliquid facere vel omittere, vnde certò scitur secuturus interitus indirectè. Ita passim DD. infrà citandi. Ratio est; quia non est prohibitum homini ne vitam suam periculis vnquam exponat, aut vt eam conetur semper seruare; sed tantùm ne ex intentione illam quasi exosam auferat; & ne absque causa illam exponat, aut conseruare omittat: tunc enim censeretur illam ex intentione perdere, sicut prohibitum est, ne se ex intentione polluat, aut absque iusta causa, eius periculo se exponat. explicari autem hoc potest multis casibus.

Primò, Miles potest & tenetur non deserere stationem in periculo communi, etsi certus sit se occidendum.

28 *Potest se sistere Iudici plectendum.* Secundò, Reus potest non fugere ex carcere, etsi certò sciat se morte plectendum, vt multi martyres fecere. imò potest malefactor zelo Iustitiæ & exempli publici, se offerre Iudici puniendum, vt docet Petrus Nauarr. l.2.c.3.n.73. quia ob iustam causam potest quis desiderare mortem; & etiam procurare legitimo modo, sicut alteri, ita & sibi.

29 *Recusare cibum oblatum.* Tertiò, Condemnatus ad mortem per famem, potest abstinere à cibo clanculùm oblato; vt rectè docet Henricus quodl. 5.q.31. Sotus l.5.q.6.a.4. Lopez c.63. Instruct. quod mirum est negari ab Arragon. & Victoria, cùm doceat reum teneri bibere venenum, si ad hoc condemnetur. qui enim haurit venenum, positiuè sibi infert aliquid, directè interimens: qui nō comedit, nihil sibi infert, sed permittit calore interno vitam absumi; itaque solùm non conseruat vitam: ad quod satis grauem causam habet, nempe vt se iustę sententiæ conformet. Confirmatur; quia si quis tantùm haberet idolothyta in extrema necessitate, posset ijs non vesci, & præoptare mortem; vt docet August. epist.54. in fine, & Henricus suprà. Idem dico, si solùm haberet carnes humanas, quamuis etiam eo euentu talibus posset vesci, vt docet Caiet. q.148.a.2. ad 2. argumentum Martini. vide infrà lib.4.ca.3.dubit.2.

Quartò, Si duo in extrema necessitate constituti sint, potest alter alteri cedere pane, quem habet, quo vitam tueri poterat, & sinere se emori: habet enim iustam causam non comedēdi, officium charitatis in proximum. Victoria n.26. suprà, Toletus l.5.c.6. & alij.

Quintò, Potest quis se obijcere telo ad conseruandam vitam Principis, & etiam ad conseruandam vitam amici: imò si amicus sit condemnatus ad mortem, potest se pro illo offerre occidendum, inquit Toletus, intellige, si iniustè: si enim iustè, alliceret alterum ad peccatum. 30 *Offerre se pro amico.*

Sextò, In naufragio potes alteri permittere tabulam nondum à te occupatam (imò etiam occupatam) & committere te vndis, etsi non sit spes euadendi, vt docet Victoria n.26. suprà, & Petrus Nauarr. hoc enim non est directè se interimere, sed exponere se periculo, vt ab vndis, deprimente corporis pondere, vincatur. Vbi aduerte, eum, qui prior rem occupauit in tali euentu, non teneri alterum admittere, sed posse impedire; nisi vtrique sufficiat: si simul occuparunt, sorte dirimendum; nisi alter alteri sponte cedere velit. 31 *Concedere tabulam.*

Septimò, Potes seruire infectis peste, etsi putes te inficiendum.

Octauò, Potes inijcere ignem in puluerem tormentarium, ad euertendam turrim hostilem, etsi certum sit momento te dissipandum. neque enim tu te interimis propriè, sed ignis impetus, vel turris ruina; quibus te ob iustissimam causam exponis: non secùs ac is, qui se obijcit telo vt corpus Principis saluet. sic Eleazarus interfecit elephantem, à quo videbat se opprimendum; qui laudatur lib. 1. Machab. cap. 6. Sic Sampson Iudicum 16. vt interficeret hostes populi, euertit domum, cuius ruina est & ipse obrutus. Nec obstat quòd D. August. l.1. de ciuitate c.21. dicat Sampsonem non excusari, nisi quia Spiritus latenter hoc iusserat; quia alij hîc nullam talem iussionem censent necessariam. vide Caietanum, in illum locum, & Ambros. l.1. officiorum cap. 40. vbi factum Eleazari, quod est omnino simile, valdè laudat. Idem tenet Lopez 1.p. cap. 65. in fine, & multi recentiores; estq; res in bellis pænè quotidiana: alioquin non liceret cum periculo vitæ suffodere turres & mœnia. Hoc modo excusari possunt nostri milites & socij nauales, qui sæpè fortissimè cum hæreticis prælio nauali dimicantes, cùm iam vident nauem in potestatem hostium venturam, communi consensu ignem pulueri inijciunt, & se mari committunt, ne ipsi & nauis veniant in hostium potestatem. non enim intendunt sui interitum, sed ne hostis naui cum publico damno potiatur, & vt se ipsi (si qua ratione possint) morti certissimæ ab hoste inferendæ eripiant: si enim quis potest desilire in mare vt saluet amicum, cur non vt euadat hostis crudelitatem? 32 *Accendere puluerem.* 33 34

Nonò, Grassante incendio, si non suppetat alia ratio tam horrendæ mortis euadendæ, potes te è sublimi per fenestram demittere, etiam cum certo vitæ periculo: non enim intendis te occidere, sed dirum illud tormentum fuga euadere. quin etiam animantia instinctu naturæ, modis talibus se saluare nituntur. 35 *Vt vitetur incendium.*

DVBITATIO VII.

Vtrùm aliquo euentu liceat interficere innocentem.

D. Thomas a. 6.

V.G. Si tyrannus persequeretur innocentem, vt olim Constantius Athanasium, & minaretur vrbi excidium nisi illum interimat.

36 Respondeo & dico Primò, Non posse interfici. probatur, Exodi 23. *Insontem & iustum non occides; quia auersor impium.* est ergo impietas hoc facere. ratio est; quia cùm nullus hominum habeat dominium vitæ alterius, nemo potest eam tollere, nisi vel ad necessariam defensionem, vel ad criminum punitionem. Vnde D. Augustinus lib. 1. de ciuitate c. 17. & 19. docet grauius esse peccatum occidere innocentem, quàm peccatorem.

Obiectiones. Dices Primò, Respublica potest exponere vitam suorum ciuium, ob communem salutem: ergo etiam potest vitam alicui eripere, quando id necessarium est ad commune bonum. Secundò, Potest quis ad obtinendam victoriā dirigere tormentum in locum, vbi videt multos innocentes: quod nihil est aliud, quàm eos occidere. Tertiò, Viri Samariæ occiderunt 70. filios Achab timore belli quod Iehu illis minabatur, vt patet 4. Regum c. 10. & factum illud Deo placuit: ergo ob commune bonum licet interficere innocentes.

37 *Quo modo possit exponere vitam subditorū.* Ad primum, Respondeo, Rempub. posse suorum ciuium vitam exponere imperādo iustam defensionem, necessariā ad patriæ salutem, ad quam defensionem iure naturæ obligantur: quod longè aliud est, quàm ipsam vitam directè eripere, seu inferre mortem. eripere enim vitam innocenti, nihil per se confert ad auertendam Reipub. calamitatem; sed solùm ex malitia tyranni. Itaque cùm per se malum sit, non fit licitum ex eo, quòd referatur ad talem finem; alioquin licitum esset Sacramenta prophanare, & hæreticas cærimonias inducere, si tyrannus id præciperet, excidium interminans.

Dirigere tormēta eò, vbi innocentes. Ad secundum, Hoc non est directè & ex intentione occidere innocentes; sed præter intētionem; intendit enim demoliri turrim, quod licitè potest ad obtinendam vrbem. Neque tenetur abstinere, quòd hostes ibidem pueros & turbam imbellem collocent; (alioquin numquam victoria posset obtineri) sed cœpta prosequi potest, quatenus ad victoriam necesse, etiamsi inde sequatur illorum interitus. Si tamen illi essent in castris obsidentium, non possent interfici, vt ciuitas cogatur ad deditionem.

Ad tertium, Valdè verisimile est Iehu indicasse ipsis, voluntatem Domini esse, vt progeniem Achab deleret: alioquin peccasset inducendo eos ad peccatum. fuisse autem Dei voluntatem, qui vitæ necisque in omnes potestatem habet, patet 2. Paralip. c. 22. vbi dicitur, Deum vnxisse Iehu, vt deleret domum Achab.

38 *Potest illū tradere.* Dico Secundò, Potest tamen Respub. cogere innocentem vt tyrannum accedat, &, si ire nolit, potest illum tyranno tradere. Ita docet Lopez 1. p. c. 60. Instruct. & Adrianus, quem ibidem citat, & Petrus Nauarr. lib. 2. c. 3. n. 120. quamuis Sotus lib. 5. q. 1. a. 7. & quidam alij negent. Probatur Primò; quia ille innocens tunc ex charitate & pietate in patriam & ex Iustitia legali tenetur egredi, & se morti exponere, si certum sit calamitatem communem auersum iri: ergo etiam ad hoc potest cogi.

Respondet Sotus, eum non teneri ex Iustitia particulari, ac proinde non posse cogi. Sed in hoc fallitur; nam ad multa cogi possumus per Magistratum, ad quæ ex iustitia non obligamur: vt, ad dandam eleemosynam in magna fame, ad vendendum frumentum, ad vitādos sumptus immodicos in vestes, & conuiuia; ad vitandam ebrietatem, fornicationē, incestum, sodomiam, blasphemiam, certos ludos, & similia; ad quæ tamen ex Iustitia non obligamur. ergo similiter poterit iste innocens cogi, vt tyrannum accedat, etiamsi certissimè sit interficiēdus: sicut cogi potest vt stationem suam tempore belli obeat, etiamsi constet esse interficiendum. quod si nollet ire, iam verè non esset innocens: vnde posset à Repub. tyranno tradi. similiter si timeretur fuga elapsurus cum pernicie Reipub.

Secundò, Si principe in extrema necessitate constituto non suppeteret nisi vnus panis hominis priuati, posset ille cogi ad cedendum eo Principi, & etiam vi spoliari, etiamsi esset moriturus fame: ergo etiam potest cogi vt accedat tyrannum, quando id necessarium est ad salutem Reipub. Consequentia patet; quia qui aufert illi panem, non minùs videtur ad mortem cooperari, quàm qui cogit adire tyrannum, vel qui illum tradit. 39

Tertiò, Si in hoc esset aliqua iniuria, id proueniret ex eo, quòd iste tradatur inuitus. atqui hoc non obstat: quia panis etiam aufertur ab inuito; & tamen non fit ei iniuria; eò quòd ex charitate obligetur illum sponte dare: ergo cùm hîc sit obligatio sponte accedendi ad tyrannum; si cogatur, non fiet iniuria. potest enim legitimus Superior cogere ad ea, ad quæ iure naturali obstringimur.

Dices Primò, Tradere innocentem tyranno in hoc casu, est ipsi cooperari ad necem innocentis: atqui hoc est illicitum. ergo, &c. Antecedens probatur; quia si satellites ipsius caperent & traderent illum, verè cooperarentur; ergo similiter si Respub. id faceret. 40 *Obiectiones.*

Secundò, Si tyrannus in hoc casu peteret sibi tradi virginem ad violandum, non posset Respub. illam inuitam tradere: similiter si peteret codices sacros ad comburendum, vel Sacramenta ad temerandum: ergo nec innocens poterit tradi, qui ad mortem quæritur.

Ad primum, Respondeo negando id esse propriè cooperari ad necem. Ad probationem, est dispar ratio inter satellites tyranni & Rempub. Nam illi nullam auctoritatem habent in innocentem: vnde inferunt ei iniuriam. Respub. verò habet auctoritatem; est enim iure naturæ Superior singulorum: vnde potest cogere ad id, ad quod ille iure naturæ erat obstrictus; vtitur enim iure suo.

Ad secundum, Nego consequentiam: est enim ratio dissimilis. virgo enim ob periculum animæ non tenetur ire; vnde nec Respub. potest eam cogere vel tradere. potest tamen vrbe excludere, & non tueri: non enim cum tanto suo damno tenetur illam protegere, vel apud se retinere.

Quòd

Codices sacri. Quòd ad codices sacros & Sacramenta attinet, dici potest esse disparem rationem; quia neque in rebus ipsis est obligatio vt tradi debeant; neque Deus tenetur sustinere illam iniuriam, vt homines non occidantur. Accedit, quòd in huiusmodi tradendis ad imperium tyranni, ferè semper sit periculū scandali publici; videtur enim proditio quædam rerum sacrarum. vnde Veteres illud semper pro magno crimine habuerunt; vt patet ex D. Augustino epistola 64.&71. & Hæresi 69.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm liceat alterum occidere in vitæ suæ defensionem.

D. Thomas a. 7.

RESpondet D. Thomas licere, quando id necesse, modò tamen non intendatur mors inuasoris.

41 Notandum est, Augustinum de Ancona tract. de potestate Ecclesiæ q. 52. a. 3. docuisse, *occidere inuasorem nō esse licitum, sed solum permissum.* Idem videtur sensisse Gerson tract. de Eucharistia. Ratio eorum est; quia tenemur potiùs corporalem mortem oppetere; quàm vt proximum in æternam damnationem præcipitemus. Sed contraria sententia est communis; pro qua

Dico Primò, Fas esse occidere iniustum inuasorem, ob defensionē vitę suæ, & integritatis membrorum, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Ita D. Thomas hoc loco, & Victoria relect. de homicidio num. 17. Gomez. tom. 3. cap. 3. num. 22. & sequēt. Couar. relect. in Clement. Si furiosus. 3. p. §. vnico. n. 6. Sotus lib. 5. de Iustitia q. 1. a. 8. & alij. Probatur Primò, Quia Exodi 22. dicitur, *eum, qui furem nocturnum occiderit, non esse reum homicidij*; nempe quia discerni nequit, an venerit animo occidendi, an furandi tantùm: vt D. August. q. 84. in Exodum exponit. Secundò, Quia *vim vi repellere, leges, omniaque iura permittunt*, vt ait Alexander III. cap. Si verò. 1. de sententia excommunicationis. & Innocent. III. cap. Significasti. 2. de homicidio. Quare etiam Clericis & Monachis hoc concessum, sicut & laicis: idque contra quoscumque, etiam contra Superiores; vt monacho contra Abbatem, filio contra parentem, seruo cōtra dominum, vasallo contra Principem: & in quocumque officio sit quis occupatus; vt si celebret & inuadatur, potest se tueri, & occidere inuasorē, si necesse sit, & posteà sacrum continuare; vt docet D. Anton. 3. p. tit. 4. cap. 3. §. 1. Silu. Bellum 2. §. 7. & 5. & alij.

Defēsio sui cōtra quēuis cōcessa.

42 Vnde quòd Sotus ait, si inuasor sit Princeps vel persona admodum vtilis Reipub. ego verò parum vtilis, teneri me perpeti mortem; tantùm verum est eo euentu, quo ex interitu alterius, sequeretur magnum Reipub. damnum; vt, bella ciuilia ob successionem, &c. Idem Ius suo modo locum habet in bestijs: Si enim bos tuus inuasus à boue alterius, occidat inuadentem, non teneris dedere eum noxæ, domino bouis occisi; vt colligitur ex L. 1. §. Cùm arietes. ff. Si quadrupes pauper. fecisse dicatur. Eodem Iure, furiosi & amentes occidi possunt quando inuadunt; si aliter elabi nequeas.

43 Dixi *Cum moderamine inculpatæ tutelæ*, (sic enim loquitur Alexan. III. suprà) id est, cum ea moderatione, sine qua, iniuria depelli non potest: quia in defensione nō potes vti maiori vi, quàm sit necesse ad iniuriam arcendam: alioqui non est defensio, sed vltio. vnde teneberis ad restitutionem. itaque eum, qui percussit, & iam fugit, vel certè destitit, & ampliùs non metuitur; non potes occidere vel repercutere; (nisi fortè interdum ad defensionem honoris; de quo infrà) quia illa repercussio non est necessaria ad vitam tuendam ab iniuria; vt quæ iam illata sit. si tamen paret se percussor ad feriendum secundò, vel putetur aliter non destiturus, potest statim repercuti: si alioquin vis eius declinari nequeat.

Defensio inculpata quæ.

Vt autem meliùs intelligatur, quo modo quisque vitam suam tueri possit, & in quibus periculis, Notandum est, vitam multis modis impeti posse & inuadi.

Primò, Si reipsa me ferias armis. De hoc nullum est dubium.

Secundò, Si accedas ad feriendum, nec possim euadere, nisi vel fugiam, vel te præueniam. Et quidem si possim absque periculo vel ignominia declinare vel fugere, teneor ex charitate; vt graue damnum in me vel in proximo caueam. Vnde Religiosi & Ecclesiastici tenentur fugere; quia id illis non probro, sed laudi datur: non enim illorum laus est in armis & audacia, sed in pietate & humilitate. Si tamen nolint fugere, non peccabunt contra iustitiam, etiamsi inuasorem occidant, iusta moderatione seruata, vt docet Iulius Clarus de homicidio n. 32. addens hanc esse communem sententiam; incurrent tamen irregularitatem. Si absque periculo, vel nota ignominiæ non possim fugere, possum te præuenire: non enim teneor expectare donec percusseris. Ita Couarr. Sotus, Gomez. & alij, estque communis sententia DD. teste Iulio Claro n. 33. 44

Accedēs ad occidēdum.

Tertiò, Si nondum accedis, tamen instructus es ad inuadendum, nec possim euadere nisi præueniam: tunc enim possum præuenire, vt ijdem Doctores docent, & Nauar. c. 15. n. 3. vbi ponit exemplum de marito, qui pugionem condidit sub ceruicali vt vxorem interficiat; quem vxor id certò sciens, si aliud remedium non superest, potest prąuertere. Ratio est, quia etsi nondum actu inuadat, parat tamen inuadere, & ita illam tenet cōclusam & obsessam, vt aliter euadere nequeat. Idē docet Cordub. lib. 1. q. 38. de eo, qui alteri parauit venenum: posse enim illud industria conuerti in auctorem, si alia ratio euadendi non superest. 45

Instructus armis.

Quartò, Si per famulum vel sicarium me statueris occidere, nec alia sit spes euadendi. Hoc etiam casu videtur licitum præuenire, si periculum sit præsens: vt, si actu mandes vel suadeas. videtur enim eadem ratio; quæ in tertio. parum enim refert, an per te, an per alium inuadas & coneris interficere. quòd si periculum adhuc esset longinquum, vt si coniuraueris in meam necem, iamque cum sicarijs egeris, vt opportunitatē quærant exequendi; maior est difficultas. Sed videtur eadem ratio, si nulla alia supersit via euadendi; quia ita vitæ meæ insidiatur, vt alia ratione nō possim elabi. non enim teneor perpetuò me intra domum concludere, vel in exteras regiones concedere. esset tamen insidiator ille aliquoties antè monendus vt desistat. Ita docet Bannes q. 64. a. 7. dub. 4. & quidam alij recentiores. 46

Per sicariū inuadens.

Mihi tamen hic modus in praxi non probatur, tum

tum ob alias caufas; tum ob periculum abufus: tum quia perrarum eft, vt non fuppetat alia ratio mortis euitandæ.

47 Quintò, Si falfis criminationibus, teftibufque fubornatis (verbi gratia, imponendo facrilegium, vel crimen nefandum) vitam meam impetas in Iudicio, nec alia fit ratio effugij. quidam Doctores concedunt, inter quos Bannes loco citato; vbi dicit licitum effe occidere eum, qui vadit ad Iudicem vt imponat falfum teftimonium, propter quod eris occidendus, vel infamandus, vel amiffurus bona temporalia. ratio ipfius eft; quia hoc non eft inuafio, fed iufta defenfio. Idem extendit ad eum, qui contra Iuftitiam legalem pandit crimen occultum.

Petrus Nauarra lib. 2. c. 3. n. 361. fentit effe probabile. Fauet Caietanus infrà q. 95. a. 8. ad 3. Probari poteft Primò, Quia nihil refert vtrùm inuadas me gladio tuo, an alieno, vt ait Caietanus: atqui calumniator ille inuadit gladio alieno, nempe Iudicis. vnde Nathan ad Dauid ait, *Interfecifti Vriam, gladio filiorum Ammon.* & Iudæi, iuxta D. Auguft. occiderunt Dominum *gladio linguæ.* Secundò, Si dominus vocaret famulos vt me occideret, poffem præuenire, occidendo dominum, vt famulos in meam necem concitare definat, fi aliter faluus effe nequeam: vt docet Bannes loco citato. Atqui eadem videtur ratio, cùm calumniator conatur per Iudicem: cogit enim illum vt me occidat. Tertiò, Quia in hoc cafu licitum eft mihi acceptare duellum, vt docet Caietanus fuprà. Et in Summa, verbo Duellum, & alij Doctores paffim. Atqui tunc poffum occidere in pugna, fi aliter euadere nequeo iniuriam: cur non etiam fine duello? nam acceptatio duelli nullum ius tribuit, fed folùm facit, vt honeftiore modo videar me tueri. Imò Bannes apertè indicat, in eo cafu licitum effe non folùm acceptare, fed etiam prouocare calumniatorem ad duellum; citans in eam fententiam Caietanum: quamuis ego id apud Caietanum non inueniam. Sed & hæc fententia, etfi fortaffe fpeculatiuè probabilis videri queat, non tamen in praxi eft admittenda; ob incommoda, quæ ex ea fequi poffunt. Facilè enim homines fibi perfuadent, fe per calumniam accufari, & non effe effugium, nifi morte accufatoris: ficque multæ cædes iniuftæ patrarentur. denique talis in Repub. benè conftituta, vt homicida plecteretur.

Calumniator.

48 Sextò, Si malefica pofitis certis fignis magicis affiduè per dæmonem noceat. Hoc cafu fi aliud remedium non fuppeditet, vti poterimus Iure defenfionis, cogendo eam verberibus, vt ab iniuria ceffet: fi tamen certò conftet, eam effe mali auctorem, & putetur fine nouo maleficio, prius maleficium tollere poffe. Ratio eft; quia illa perinde facit, atque fi tyrannus aliquis per fuos fatellites torqueret: vtitur enim dæmone tamquam inftrumento, eum affiduè inftigans fignis illis, quibus fe dæmon obftrinxit, ad noxam inferendam. Nihil autem intereft per te, an per miniftros tuos noceas.

Malefica.

49 His adde, quando neceffe eft ad vitæ defenfionem, nec alia patet ratio contra iniuftum inuaforem, poffe acceptari duellum; imò etiam offerri: vt fi inimicus armatus te inermem inueniens, permittat tibi arma, vt militariter te occidat, vel fi roges vt arma tibi permittat: tunc enim eft vera defenfio. Caiet. fuprà. Nauarrus c. 11. n. 39. & c. 15. n. 9. Angelus v. Duellum n. 2. Lyranus in c. 17. 1. Regum, & alij. Eadē videtur ratio in inuafione fortunarum; vt colligitur ex ijfdem auctoribus; traduntque in fpecie Angelus & Bannes. Nam fortunæ funt neceffarium vitæ inftrumentum, fubfidium, & ornamentum.

Duellum.

Contra hanc propofitionem Obijcitur primò, Matth. 26. vbi Dominus Petro volenti fe & ipfum defendere, dicit; *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et confirmatur ad Roman. 12. *Non vos defendentes chariffimi.*

Obiectiones.

Refpondeo, Petrus reprehēditur, primò, Quia defenfio illa habebat potiùs fpeciē vindictæ quàm defenfionis: non enim erat probabile tantam turbam tali modo poffe repelli. Secundò, Quia erat contra Domini voluntatem, cuius refponfum debebat expectare. Tertiò, Quia Dominus non habebat opus tali defenfore; nec decebat eum tali modo defendi. Quartò, Quia erat contra Patris ordinationem, qui volebat vt Filius, illorum vim iniquam non defugeret. Vide D. Auguft. tract. 112. in Ioannem. 50

Cur Petro prohibetur defenfio.

Ad confirmationem, *Defendere,* ibi accipitur pro *vlcifci*, vt patet ex Græco ἐκ ὑμᾶς ἐκδικοῦντες, Simili modo Iudith cap. 1. & 2. accipitur.

Obijcitur Secundò, Plus tenemur diligere falutem animæ proximi, quàm vitam noftram corporalem: ergo ad hanc feruandam non licet proximum occidere; quia fi occidatur, anima peribit.

Refp. Negando confequentiam; quia non tenemur lege charitatis exponere falutē corporis pro falute animæ alterius, nifi quando ea eft in extremo difcrimine, ex quo non poteft fe nifi mea ope vindicare: vt fi infans effet moriturus fine baptifmo. Hic autem fponte & mera malitia conijcit fe in difcrimen falutis, & poteft liberrimè fe eximere. Deinde qui inuaditur, non eft certus fuæ falutis, fi fe permittat occidi; inuafor etiam iam vulneratus, poteft pœnitere, & faluari. 51

Quādo vita exponenda.

Tertiò, Poffent multa obijci ex Patribus, qui infinuāt hoc effe illicitum. Sed hi Patres loquuntur vel de vindicta, vt Cyprianus lib. 1. epiftola 1. & Cyrillus Alexandr. lib. 11. in Ioannem cap. 35. Vel de defenfione non neceffaria, vt Ambrof. l. 3. Officiorum cap. 4. Vel de aggreffione, vt Auguft. epift. 154. quæ eft ad Publicolam. Vel denique loquuntur de periculo exceffus odij, iræ, & debitæ moderationis, vt idem Auguftinus lib. 1. de libero arbitrio cap. 5.

Quæ fit mens SS. Patrum.

Obijcitur Quartò, Clerici olim, ante Clement. Si furiofus. fiebant irregulares, fi aliquem, fe defendendo, occiderent: ergo non erat illis licitum.

Refp. Verius eft non fuiffe irregulares, vt colligitur ex cap. Si verò, & cap. Significafti, fuprà citatis, & cap. De his Clericis. d. 50. Neque D. Th. hoc art. ad 3. contrarium fentit: quia loquitur de illo, qui in defenfione fui, modum exceffit. Citat enim cap. De his Clericis. quod agit de illis, qui debitum modum non feruarunt, vt exponit Gloffa: quibus ob id pœnitentia ibidem dicitur imponenda. numquam autem pœnitentia imponenda fuit quando defenfio cum debito moderamine facta eft; vt apertè ex Alexandro III. & Innocentio III. locis fuprà citatis colligi poteft. fed de hoc plura fuo loco. 52

An irregularis.

Sed difficultas eft, Vtrùm liceat occifionem intendere; an folùm ipfam defenfionem; ita vt occifio folùm per accidens inde fequatur: vt videtur docere D. Tho. hîc, Caiet. & plerique Thomiftæ.

Alij

Alij videntur aliter sentire, sed in re non est discrepantia, vnde

53 Dico Secundò, Licitum est in actu defensionis intendere omne id, quod iudicatur ad vitæ membrorumque defensionem necessarium: ac proinde interdum etiam læsionem mortiferam, & consequenter ipsam mortem; nempe in causa. Ita docet Sotus suprà, & Victoria releƈt. de homicidio n. 17. & Nauar. c. 15. n. 3. D. Antoninus 3. p. tit. 4. c. 3. §. 1. Ratio est; quia nisi liceret eam sic intendere, defensio sui sæpè redderetur impossibilis: sæpè enim fieri nequit vt te defendas, nisi inuasori vulnus lethale infligas, vt sclopo vel hasta. Quòd autem D. Th. insinuat, priuatæ personæ non licere occidere inuasorem nisi per accidens: omissa Soti solutione, sensus est, personæ priuatæ non esse licitum, absolutè desiderare vt inuasor moriatur. hoc enim nō est necessarium ad sui defensionem; sufficit enim vt concidat viribus destitutus, ne ampliùs lædere possit. Non tamen vult negare; quin modis omnibus possit se tueri, & intendere quidquid ad hoc prudēter iudicatur necessarium. Vnde in periculoso conflictu non debet esse scrupulosè anxius ne hostem lethaliter vulneret; sed potest eum ferire eo modo, quo commodiùs fuerit, vt vim ipsius comprimat; etiamsi caput vel pectus traiiciendum foret. quòd si mors sequatur, id ei displicet: non enim id directè & secundùm se intendebat: & hoc est quod vult Caietanus, & alij.

Licitum est intendere mortem in causa.

54 Petes, Qua auctoritate id facit, publica, an priuata?

Priuata auctoritate constat defensio.

Resp. Priuata; quia non facit vt Iudex, vel Princeps repræsentans Rempub. vel publico nomine, seu vt custos boni publici: sed eo Iure, quod quisque habet, vt est custos rei suæ: quò iure noxia retundere, & vim vi repellere potest: quo etiam omnia animantia vtuntur. Si publica auctoritate faceret; posset illum occidere animo vindictæ; sicut facit Iudex.

55 Dico Tertiò, Etsi licitum sit occidere inuasorem, quando aliter nos tueri nequimus; tamē *sæpè* est salutare consilium permittere se potiùs occidi, quàm occidere. Ita D. Antoninus suprà, & Silu. verbo Bellum 2. §. 7. & patet exemplo Christi & multorum Sanctorum. Idem colligitur ex D. August. l. 1. de libero arbitrio c. 5. ***legem quidem non reprehendo, quæ tales*** (latrones inuadentes) ***permittit interfici, sed quomodo istos, qui interficiunt, defendam, non inuenio.*** nempe quia facilè excedunt modum, vel opere, vel affectu. & D. Ambros. l. 10. in Lucam, exponens illa verba Lucæ 22. ***Emat gladium,*** dicit ***licitum esse se defendere vsque ad Euangelium, non autem posteà***; non quòd absolutè non liceat, sed quòd non ita deceat; quod insinuat cùm ait, ***Vt sit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio.*** Ratio est Primò; Quia periculum est, ne ira vel odium se admisceant, néve modum excedamus: & sic dum volumus seruare vitam corporis, vitam perdamus animæ.

Secundò, Quia hoc modo magis cōformamur Christo, eiusque Apostolis, & Martyribus.

Tertiò, Quia charitas, etsi non obliget; tamē ad hoc magis inclinat; ne proximus in æternū pereat.

Est salutare consilium.

Ob has rationes, sentio hoc consilium magni faciendum, & omnibus Clericis, maximè viris Religiosis amplectendum; vt malint mortem perpeti, quàm iniquum inuasorem occidere.

Dixi *Sæpè*; Quia si quis putaret se esse in peccato, & valdè timeret damnari, si tunc occideretur; teneretur se tunc omnibus modis tueri: quia magis tenetur diligere salutem animæ suæ quàm proximi. Ita docet D. Anton. suprà. 56

DVBITATIO IX.

Si is, qui inuaditur non possit se tueri, nisi cum periculo innocentis, quo inuasor se protegit, vtrùm ei liceat se cum illo periculo defendere.

RESP. Probabilius est posse. ita Corduba q. 33. lib. 1. & Petrus Nauar. l. 2. c. 3. n. 147. 57

Probatur Primò, Quia qui inuaditur, Ius habet se defendendi, quo iure nō priuatur ex illa innocentis interpositione, vt quæ ipso inuito facta sit. Secundò, A simili; qui vrbem iustè obsidet, potest dirigere tormentum in turrim vel mœnia, prout necessarium ad victoriam, etiamsi hostes ibi ligauerint aliquos innocētes; vt communiter sentiunt DD. ergo similiter ad necessariam vitæ defensionem, potes petere aduersarium, quamuis ille innocentem obijciat.

Aduerte tamen Primò, Si potes fugere, teneris, saltem ex charitate, ne innocentem interficias. Secundò, Non potes directè impetere innocentem, vt illo sublato faciliùs superes aduersarium. potes tamen petere aduersarium, etiamsi ipse innocentem ante se teneat: vt notauit Corduba. 58

Petes, Quid si fugiens hostem, non possit euadere nisi per angustū iter, vbi proteret infantem, vel claudum; poteritne illac fugere, vt se saluet?

Resp. Petrus Nauarra negat; nisi sit aliqua probabilis spes non interficiendi. Sed re vera videtur eadem ratio, quæ in casu superiori. ita Corduba l. 1. q. 38. dub. 2. & colligitur apertè ex Caietano q. 67. a. 2. vbi dicit, ***occidere innocentem per accidens, dando operam rei licitæ & necessariæ, nō est contra Ius naturale, diuinum, vel humanum.*** 59

Si periculū claudo vel infanti.

Probatur; Nam iste Ius habet ad fugam via publica; quo iure nō potest priuari in tanto discrimine, ratione infantis, vel claudi ibi fortè constituti: sicut si fugiēti amens quispiam vel ebrius se obijceret, non teneretur cum certo vitæ periculo aliò deflectere. sufficit igitur in tali casu, vt eam circumspectionem adhibeat, quam pro tempore & loco potest, ne noceat. quòd si læsio vel mors secuta fuerit; non censebitur ab ipso intenta, sed solùm permissa. Nam vtitur iure suo, extremè sibi necessario, ea circumspectione, qua potest.

Si tamen infans sine baptismo esset moriturus; eo euentu, lege charitatis teneretur potiùs se permittere occidi: quia salutem proximi spiritualem, suæ corporali tenetur anteponere.

DVBITATIO X.

Vtrùm ad conseruationem vitæ matris, liceat præbere pharmacum, quo proles putetur moritura.

QVidam DD. sentire vidētur, licitum esse dare pharmacum ad faciēdum abortum, si fœtus nondum 60

Sententia quorumdā.

nondum ſit animatus, quando id neceſſarium putatur ad curationem matris periclitantis: ſecùs verò ſi ſit animatus. Ita videtur ſentire D. Antoninus p.3.tit.7.cap.2. §.2. ex Ioanne de Neapoli. *Medici*, inquit, *dando medicinas prægnantibus ad procurandum aborſum, & mortem eius, vt occultetur peccatum, mortaliter peccant. ſed ſi faciunt hoc ad præſeruandum prægnantem à periculo mortis, in quo eſt ex puerperio; tunc ſecundùm Ioannem de Neapoli in 10. quodlib. diſtinguendum eſt de puerperio: ſi enim erat animatum, dando talem medicinam, medicus peccat mortaliter; quia eſt cauſa mortis puerperij corporalis & ſpiritalis: ſi autem puerperium nondum erat animatum, poſſet & deberet tunc dare talem medicinam*, &c. Eadem verba refert Silueſt. v. Medicus. q.4. & Fumus v. Aborſus. n.2. Eamdem ſententiam tenet Henriquez, & noſter Sanchius lib.9. de matrim. diſput. 20. n.9. & 10. Ratio eſt, quia in hoc caſu fœtus eſt aggreſſor: nam veluti inuadit matrem, dum eius ſaluti periculum creat; ſicuti praui humores inuadunt naturam. ergo ſimili rationi pelli poteſt, cùm nihil incommodi maioris momenti ex ea re ſequatur. Melius enim eſt depellere partum nondum animatum, quàm extingui matrem. Secùs eſt cùm proles eſt animata. tunc enim eſſet directum homicidium innocentis. Confir. quia ob ſalutem totius licitum eſt abſcindere partem, vt infrà dubit. 14. dicetur. atqui fœtus eſt pars ventris priuſquam diſtincta anima informetur. L.1. §.1. ff. de ventre inſpiciendo.

Etſi hanc ſententiam non damnem, tamen contraria mihi videtur omnino vera, ſi de directa intentione abigendi partus loquamur. Vnde

61 Reſpondeo & dico Primò, Non licet ei præbere pharmacum eo animo vt faciat prolis abortionem, ſiue ante, ſiue poſt animationem. Ita Couarru. Clement. Si furioſus p.2. §. 3. n. 1. & ceteri Doctores; eſt enim communis omnium ſententia, vt inquit Petrus Nauar. l. 2. c. 3. n. 140. Probatur: Non licet poſt animationem; quia non potes directè occidere innocentem vt alium ſerues. vnde ei qui hoc fecerit conſtituitur pœna mortis L. penul. C. de ſicarijs. & L. Diuus. 4. ff. de Extraord. crimin. Neque etiam antè; quia procurare aborſum propter ſanitatem eſt illicitum; ſicut procurare pollutionẽ ob eumdem finem. vtrumque enim eſt contra naturam generationis; neque eſt medium per ſe neceſſariũ ad ſanitatem. Confirmat Couarruuias ex Tertul. in Apol. c. 9. *Nobis homicidio ſemper interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc ſanguis in hominem delibatur, diſſoluere non licet. Homicidij feſtinatio eſt prohibere naſci. nec refert natam quis eripiat animam, an diſturbet naſcentem. Homo eſt qui futurus eſt: nam fructus in ſemine eſt.* Item cap. Si aliquis. 5. de homicidio, dicitur; *eum qui fecerit vt mulier non poſſit concipere, vel generare, vel vt proles non poſſit naſci, vt homicidam tenendum.* quia tamen verè non eſt homicida, non punitur morte, ſed exilio, ſi eſt nobilis; ad metalla, ſi ignobilis, vt expreſsè habetur L. Si quis aliquid. 38. §. Qui abortionis. ff. de Pœnis.

Non licet directè procurare abortum.

Dices, Quid ſi certa ſit mors vtriuſque, niſi adhibeatur tale pharmacũ; & probabile ſit matrem poſſe ſaluam conſeruari illo adhibito?

Reſp. Non refert; numquam enim licet iſta directè procurare; vt patet in ſimili de pollutione, & de acceleratione mortis infirmi; quæ nullo caſu procurari poſſunt. Imò eſt magis directè & propinquè contra naturam generationis expellere fœtum, quàm procurare pollutionem; ſicut fœtus etſi nondum animatus, longè propinquior eſt naturæ humanæ quàm ſemina nondum commixta. Deinde in pollutione ſolùm expellitur ſemen rude vnius generis, idque ex ſede non vltima ſed inſtrumentaria: in abortu expellitur ſemen geminum, commixtum, elaboratum, idque ex ſede primaria & finali à natura ad hoc deſtinata.

Dices, Pollutionem nullo caſu eſſe licitam ob voluptatem coniunctam, quæ tanta eſt vt homines in ea locarent ſummum ſuum bonum, ſi aliquo caſu permitteretur: ea autem voluptas non eſt in abortione. ita quidam Doctor.

Sed contrà: Primò, quia ſic non tam iure naturali, quàm poſitiuo diuino pollutio eſſet prohibita (quod eſt contra communem DD. ſententiam) illa enim cauſa prohibendi eſt omnino extrinſeca & remota, & etiam locum haberet in actu coniugali. Secundò, quia pollutio non eſt prohibita propter voluptatem, ſed voluptas illa eſt prohibita ob pollutionem ſeu ſeminis inordinatam emiſſionem: tum quòd naturâ ſuâ incitet ad ſpermatiſmum, vt infrà lib. 4. c. 3. dubit. vlt. dicetur; tum quia voluptas in ratione moris ſequitur conditionem operationis ex qua reſultat.

Ad rationem contrariæ ſententiæ. Etiam ſemen ſimili modo inuadit quando abundantia vel retentio morbum creat: & tamen directè pelli non poteſt, imò proles animata multò magis inuadit quàm inanima, cùm ſit robuſtior, & plus alimenti abſumat, magiſque naturam offendat. ergo ſi hæc directè poteſt depelli, etiam illa. Ad Confirm. Concedo maiorem; ſed nego fœtum propriè partem eſſe. Lex illa citata non loquitur de fœtu inanimo tantùm, ſed etiam animato. *Partus*, inquit, *antequam edatur, mulieris portio eſt vel viſcerum.*

Quod ad auctores illos tres primo loco citatos attinet, verba illorum ſunt obſcura, & ſolùm videntur velle dicere, licere dare medicinam talem quæ abortum faciat, non quidem directa intentione pellendi partus, ſed curandi morbi; vt ſi neceſſe ſit ad ſalutem matris mouere menſes, aut detrahere ſanguinem, licitum eſt hæc intendere, etſi certiſſimè inde ſequatur aborſus. Si tamen partus eſt corruptus, tunc liceret directè abigere ob matris ſalutem. quia non habet ampliùs rationem fœtus aut puerperij, ſed molæ aut malignæ maſſæ.

Dico Secundò, Si mater perieuloſè laboret, & 62
non ſuperſit aliud remedium, poteſt ei præberi pharmacum directè tendens in curationẽ, etiamſi putetur inde abortio ſecutura: modò proles nondum ſit animata. Eſt communis ſẽtẽtia DD. Silueſtri v. Medicus q.4. Anton. 3. p. t.7. c.2. §.2. Nauarr. cap. 25. n. 62.

Licitũ indirectè.

Probatur Primò, Quia mater ante prolem conceptam ius habebat vtendi remedijs neceſſarijs ad vitæ ſuæ conſeruationem, quod ius ſuperuentu prolis non eſt ei ablatum.

Secundò, Quia abortio tunc cenſetur ſolùm permiſſa, non procurata; quia præter intentionem ſuperuenit, matre ſuo Iure vtente: ſicut ſi valetudinis cauſa vtendum ſit medicamento, vel certo cibi potúſve genere, vnde pollutio ſecutura pute-

putetur, quam nullo modo intendis, censebitur solùm permissa, & per accidens eueniens.

63 Dico Tertiò, Si proles iam sit animata, non est licitum præbere matri medicamentum directè curatiuum, cum notabili periculo prolis; si certum erat, vel valdè probabile prolem sine illo viuam edendam. est contra Cordubam q. 38. dub. 2. & Ludouicum Lopez c.63. Sed nostram sententiam docent D. Anton. Nauarr. & alij suprà. Ratio est; quia quilibet tenetur præferre salutem æternam proximi, suæ vitæ corporali, & hanc pro illa exponere: ergo si matre à medicamento abstinente, proles ad baptismum seruari potest, alioquin ante baptismum moritura; tenetur mater abstinere, quamuis cum certo vitæ discrimine id futurum
64 esset. Adde tamen, si valdè probabile esset, non adhibito remedio vtrumque moriturum; eo verò adhibito saltem matrem posse seruari; eo casu licitè posse hæc remedia adhiberi.

Petes, Quando proles animatur anima rationali?

65 Resp. Couarruuias suprà putat mares animari die 40. à conceptu, feminas 80. & ita communiter sentire DD. Sed nulla videtur ratio, cur tanta sit discrepantia inter marem ac feminam. Itaque verius est, vtrumque fœtum animari simul atque fuerit formatus. Nam Exodi 21. iuxta versionem LXX. dicitur: *Qui percusserit mulierē prægnantem, & illa abortum fecerit, si fœtus erat formatus, dabit animam pro anima: si nondum erat formatus, mulctabitur pecunia.* vbi apertè insinuatur fœtum habere animam, simulatque formatus fuerit. idem docent Medici. Quoto autem die formatio absoluatur, docet Læuinus Lemnius c.11. citans Hippocratem l. de natura fœtus, *maris formationem absolui aliquando die* 30. *aliquando* 35. *aliquando* 40. *aliquando* 45. *feminæ verò, nunc* 35. *nunc* 40. *nunc* 45. *nunc* 50. Verùm Hippocrates id non docet. nam lib. de natura fœtus n. 10. docet masculum, vt longissimè, triginta diebus formari; feminam vt longissimè, 42. diebus. idque duobus locis eodem lib. repetit. & probat ex purgatione, quæ post masculi partum durat diebus 30. post feminæ 42. vt diutissimè.

Animatio prolis.

DVBITATIO XI.

Vtrùm liceat occidere furem, in defensionem suarum facultatum.

COuarruuias in Clement. Si furiosus, p. 3. §. vnico. n. 6. putat id esse licitum. Primò, Si sit fur nocturnus; eò quòd præsumatur animo occidendi venisse. Secundò, Si sit fur diurnus & telo se defendat, dum possessor vult impedire, ne rem auferat. Ratio est; quia in his duobus casibus miscetur periculum personæ cum periculo rei familiaris. Tertiò, non esse licitum, si cum re fugiat; quia non miscetur periculum personæ.

Alij putant id absolutè esse licitum laicis, non tamen Clericis.

66 Resp. & dico Primò, Laicis id esse licitum, si illæ facultates sint magni momenti; nec sit probabilis spes aliter illas recuperandi. est communior sententia DD. Antonini 3. p. tit. 4. c. 3. §. 2. (vbi docet non solùm pro rebus suis quemque posse defensionem suscipere, vim vi repellendo; sicut pro sua persona: sed etiam pro rebus apud se depositis vel commodatis, & pro rebus amicorum, eos adiuuando) Caietani q. 67. a. 7. Siluest. Homicidium 1. n. 5. Ioannis Medinæ Cod. de Restit. q. 4. Soti lib. 5. q. 1. a. 8. & multorum aliorum DD. Idem tenent plerique Iurisperiti, teste Siluestro & Couarr.

Laicis licere.

Probatur Primò, Ex Scriptura Exodi 22. vbi dicitur *non fore reum sanguinis, qui furem nocturnum occiderit, sed qui diurnum.* quod non ideò tantùm dicitur; quòd nocturnus præsumatur venire ad occidendum; diurnus minimè: sed potissimùm ideò, quòd ea, quæ noctu surripiuntur, ordinariè non possint recuperari, fure ignoto: vt rectè docet Ioannes Medina Cod. de Restit. q. 4. Ea verò, quæ interdiu, plerumque possunt. Hinc qui furem diurnum, non se telo defendentem interficeret, non excusaretur ab homicidio in foro externo; in foro tamen conscientiæ excusaretur, si non erat probabilis spes recuperandi; vel si recuperatio non erat certa, sed dubia, vt Sotus ait: quia non tenetur res suas perdere, aut probabili periculo exponere, vt fur saluus sit.

Secundò probatur ex Iure Canonico. Primò, Ex cap. Interfecisti. 2. de Homicidio; vbi ex pœnitentiali Romano dicitur, *Si autem sine odij meditatione, te tuaque liberando huiusmodi diaboli membra interfecisti; si aliquid ieiunare volueris, bonum est tibi, & eleemosynas fac largiter.* Vbi indicat, non esse necessariam pœnitentiam, ac proinde hoc licitum fuisse; hortatur tamen ad eleemosynas, ad cautelam, ne fortè modum excesserit. Secundò, Ex cap. Olim. 1. de restitut. spoliatorum. vbi Innocentius III. approbat, quòd Episcopus Tridonensis, Templarios, qui ipso ignorante possessionem occupauerant, vim vi repellendo eiecerit.
Tertiò, Ex cap. Dilecto. 6. de sententia excom. in 6. 67
Cum omnes leges, omniaque Iura, vim vi repellere, cunctisque sese defendere permittant, licuit vtique ipsi Decano (si prædictus Balliuus cū bonis suis mundanis iniuriosè spoliare, vel ea violēter occupare præsumpserit) contra illius violentiā iniuriamq; se tueri.

Tertiò probatur, Ex Iure ciuili L. Furem. 9. ff. ad L. Cornel. de sicariis. & L. 4. ff. ad L. Aquiliam.

Quartò, Ratione. 1. Quia bona temporalia sunt ad vitam seruandam necessaria: ergo sicut licet vitam tueri; ita etiam hæc, quæ vitæ sunt necessaria, non solùm præcisè vt viuamus; sed etiam vt conuenienter & honestè viuamus. 2. Quia alioqui daretur occasio furibus & latronibus viros probos spoliandi; nihil enim ab illis esset tutum, si defensio necessaria nō posset obiici. concessa autem defensione, etiam concessa censetur occisio, sine qua sæpè non potest esse defensio.

Dixi in propositione, *Si res illæ sint magni momenti;* 68
quia pro re minima, non videtur concessum Ius defensionis cum tanto alterius malo. est enim valdè iniquum, vt pro pomo, vel etiam vno aureo seruando, alicui vita auferatur. Si tamen tibi vereretur probro, nisi rem furi extorqueas, posses conari, & si opus esset etiā occidere, iuxta Sotum; tunc enim nō tam rei quàm honoris esset defensio.

Dixi, *Nec sit probabilis spes aliter recuperandi,* 69
quia si possit aliter recuperari, (v. g. per Iudicem) sæpè erit saltem cōtra charitatem, pro illius defensione occidere: vt si fur re ablata fugiat. quòd si non fugiat, sed vi se velit tueri contra eum, qui nititur furtum impedire, poterit vicissim illa vis, vi repelli,

Si fur se velit tueri.

repelli, quantum necesse est, vt res salua sit; (vt fatetur Couarr. & alij) etiamsi res per Iudicem recuperari possit: quia non dictat charitas, vt patiar res meas in mea præsentia capi, vtque tantæ furis improbitati non resistam. ratio est; qui hoc faciendo magnam contumeliam infert, quæ vi repelli potest. Confirmatur ex cap. Olim. supra, vbi Innocentius III. docet, licitum fuisse Episcopo, vi eiicere iniustum occupatorem possessionis; & tamen facile Iudicio potuisset recuperari. Idem docet Siluester, verbo Bellum 2. n. 3. vbi dicit, *quando res per viam Iudicij potest rehaberi, non licet eam defendere, nisi dum est in ipso rapi*; intellige, dum raptor adhuc præsens est, nitens alterum possessione naturali ipsius rei spoliare, etsi eum præsentem videat; hoc enim est magna contumelia.

70 Idem dicendum, quando in iudicio non potest nisi magnis molestijs recuperari.

Si fugiat. Petes, An sit contra Iustitiam, si furem procul fugientem conficias, quando res Iudicio est recuperabilis?

71 Respond. verius videri, non esse, vt docet Caietanus a. 7. & colligitur ex dictis: quia quisque Ius habet defendendæ suæ possessionis, etiam ciuilis; quam retines, quamdiu furem habes in conspectu. vnde potes eam tueri. erit tamen contra charitatem, quæ postulat vt cum quàm minimo malo proximi, rem tuam salues.

72 *Idem cōcessum clericis,* Dico Secundò, Idem licitum Clericis pro defensione rerum suarum. ita expressè D. Antoninus supra: vbi docet omnibus concessam esse defensionem rerum, quibus concessa defensio vitæ. idem tenent reliqui supra. & colligitur euidenter ex cap. Olim. & cap. Dilecto, supra. Nam ibi conceditur Episcopo & Decano. Ratio est; quia Iure naturæ id illis est concessum, neque Iure humano illis est prohibitum sub peccato: ergo, &c. Vnde idem Ius extēditur ad Religiosos, secundùm prædictos DD. *& Religiosis.* Neque obstat c. Suscepimus, de homicidio; quia illi duo fratres Benedictini non iudicantur ibi peccasse, & esse irregulares, quòd res suas moderatè defenderint; sed quòd occasionem dederint homicidio, latrones captos ligando, & cùm se soluere vellent, occidendo; cùm sine occisione, se suaque salua habere possent.

73 Vtrùm autem Clericus vel laicus sit irregularis, qui ob defensionem rerum suarum occiderit, alibi dictum est. Nunc breuiter dico laicum non esse. Idem probabile est de Clerico, si id fecerit cum debito moderamine. Cur enim fiat irregularis ob id, quod (vt habetur cap. Dilecto. 6. de senten. excom. in 6.) omnes leges & omnia iura ei permittunt? Confir. quia occisio priuata auctoritate facta non inducit irregularitatem defectu lenitatis, sicut cùm fit publica auctoritate à Iudice eiusque ministris; sed ratione culpæ. Vnde cùm absit culpa; non debet censeri irregularis. Vide Sotum l. 5. q. 1. a. 8. Couarr. Clement. Si furiosus. 3. p. §. vltimo. idem postremò egregiè defendit noster Suares in præclaro opere suo de Censuris.

Varij modi inuadendi rem alienam. Sed difficultas est, quousque se extendat hæc defensio. quare Notandum est, variis modis posse rem meam inuadi.

Primò, Si per te nitaris auferre, teque defendas contra impedientem. In hoc casu est communis sententia posse interfici. & fatetur Couarr.

74 Secundò, Si re accepta fugias. Tunc possum insequi, & ferire; vel si necesse sit, eminus telo petere; vt si quis equo meo fugiat. ita Sotus supra a. 8. Siluester v. Bellum 2. n. 3. & 10. & alij passim.

Probatur Primò, Quia inuasio rei durat, donec se in tutū receperit, vbi quietè possidere incipiat.

Secundò, Quia nisi id esset licitum, defensio rerum maxima ex parte esset inutilis; possent enim fures quidlibet rapere, & statim fuga se proripere: in fuga enim essent tuti.

Tertiò, Si re certo loco deposita, volentem ingredi in eum locum, vi impedias. Tunc videtur concessum vt vim vi repellam, meamque rem vi recuperem: si tamen desit Iudex, cuius ope id possum consequi. ita Siluester v. Bellum 2. n. 13. & Panormit. in cap. Sicut. 3. de Iureiurando. Idem sentiunt multi DD. fieri posse quando quis nulla mora interposita rem suam persequitur. D. Ant. supra. Siluest. v. Bellum 2. n. 10. Ioannes à Lignano, cuius verba citantur ab Anton. Siluest. Fumo, & aliis, quibus docet, *si vi possideas rem meam, posse me eam recuperare in continenti; nec posse te mihi resistere; secus si id tentem ex interuallo. Si possideas precario, & ego eam velim mihi restitui; si denegès restitutionem, posse me ex continenti vim tuam repellere. Nam denegando, videris spoliare. Si possides rem meam clandestinè, posse me domum tuam ingredi; quòd si me nolis admittere, posse me vim tuam repellere.* Verùm puto hæc non concedenda, si res per Iudicem possit recuperari, vel si maior perturbatio metuenda. 75 *Si intrare volentem impedias.*

Quartò, Si inuadas res meas per famulum, vel arte magica per dæmonem; nec alia ratione, quàm nece tua, possit impediri.

Quintò, Si coniuraueris in mea damna.

Sextò, Si impedias iniquè meos creditores, ne mihi satisfaciant.

Septimò, Si falsa accusatione, vel falso testimonio, me fortunis coneris euertere; nec alia ratio impediendi suppetat.

Sed de his modis, satis constat ex dubit. 8. & rursum aliquid dicetur dubit. 12.

DVBITATIO XII.

Vtrùm pro defensione pudicitiæ & honoris, liceat occidere eum, qui tentat violare.

Respondeo & dico Primò, Licitum est mulieri, adolescenti, & cuiuis alteri, pro defensione pudicitiæ occidere inuasorem. Est communis sententia DD. quamuis D. August. l. de libero arbitrio c. 5. videatur dubitare. Ratio est; quia pudicitia pluris meritò æstimatur, quàm multæ opes: præterquam quòd in hac re sit periculum peccati. Idem Ethnici senserunt. Nam vt scribit Cicero, oratione pro Milone, Adolescens, qui Tribunum occiderat, volentem vim inferre eius pudicitiæ, à Mario exercitus Imperatore absolutus fuit. 76 *Pro pudicitia.*

Dico Secundò, Fas etiam est viro honorato occidere inuasorem, qui fustem vel alapam nititur impingere, vt ignominiam inferat; si aliter hæc ignominia vitari nequit. Ita docet expressè Sotus a. 8. Nauarr. cap. 15. n. 3. & Siluester verbo Homicidium 1. q. 5. & Ludouicus Lopez cap. 62. Antonius Gomez. tom. 3. c. 3. n. 23. Iulius Clarus §. Homicidium. n. 26. vbi dicit *periculum famæ æquiparari periculo vitæ.* Ratio est; quia hic conatur auferre honorē, qui meritò pluris apud homines æstima- 77 *Pro vitanda ignominia.*

æstimatur, quàm damnum multarum pecuniarum: ergo si potest occidere, ne damnum pecuniarum accipiat, potest etiam ne hanc ignominiam cogatur sustinere.

78 *Varij modi impetendi honoris.* Notandum est, variis modis honorem alterius posse impeti & auferri, in quibus videtur concessa defensio.

Primò, Si baculum, vel alapam nitaris impingere. de quo iam dictum est.

Ad depellendã contumeliam. Secundò, Si contumeliis afficias, siue per verba siue per signa. hîc etiam est Ius defensionis. Nam, ex sententia omnium, licet contumeliosum occidere, quando aliter ea iniuria arceri nequit, (quamquam ipse armis non inuadat) ait Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. n. 376. Etsi autem id non inueniam apud auctores expressum, tamen videtur ex illis posse colligi (præciso scandalo, & aliis grauibus incommodis) quando contumeliæ sunt atroces, & alia ratione vitari nequeunt. ratio enim naturalis dictat licitam esse eam defensionem, quæ necessaria sit ad contumeliam depellendam & comprimendam: alioqui daretur licentia improbitati, optimos quosque contumeliis vexandi: quæ tamen multò quàm damna rei familiaris sunt acerbiores, magisque mordent animos. Cauenda tamen vindictæ libido. Non enim licet priuata auctoritate contumeliam vindicare, sed tantùm compescere. quod etiam in vitæ & rerum defensione seruandum: tanti interest quo animo quid agas. Verùm hæc sententia non est sequenda. Satis enim esse debet in Repub. vt iniuriæ verbales, verbis repelli & legitima vindicta comprimi & castigari possint.

79 *Ad alapam vitandam.* Tertiò, Si illata alicui alapa, cesses, vel etiam fugias; multi DD. censent in hoc casu, si vir nobilis vel honoratus huiusmodi iniuria sit affectus, posse statim repercutere, vel fugientem insequi, & tantum infligere verberũ vel vulnerum quantum putatur necessarium ad honorem recuperandum. ita tenet Nauarrus c. 15. n. 4. Henriquez de Irregularitate cap. 10. vbi citat multos pro hac sententia: inter ceteros Iasonem, Cordubam, Mantium, Pennam, Clarum, Caietanum & Antoninum. eamdem docet Petrus Nauarr. l. 2. c. 3. n. 380. & citat pro hac sententia Mercatum. Idem tenet Victoria, relect. de Iure belli num. 5. vbi dicit *eum, qui colaphũ accepit, posse statim repercutere, etiam gladio; non ad sumendam vindictam, sed ad vitandam infamiam & ignominiam, etiamsi inuasor non esset vlteriùs progressurus.* Vnde sequitur, si ille fugiat, posse læsum statim insequi & percutere. si enim potest repercutere manentem, cur non fugientem?

Probari potest hæc sententia. Primò, Qui rem meam accepit & cum ea fugit, potest à me percuti, vt eam relinquat, vel reddat, si aliter nequit recuperari. atqui is, qui illata graui ignominia fugit, honorem meum quodammodò secum defert: nam in potestate illius est eum mihi restituere, offerendo satisfactionem: ergo possum illum percutere, vt honorem meum restituat, vel saltem vt eum sic recuperem.

Dices, est dispar ratio; nam res adhuc extat, & manet tua; sed contumelia illata, honor iam periit: ergo hîc non est defensio.

Resp. In eo est paritas, quòd sicut res potest recuperari; ita etiam honor, qui in signis excellentiæ & hominum æstimatione consistit.

Secundò probatur; quia si damnum à te rebus meis illatum, non posset alia ratione sarciri, quàm tui percussione, posses statim percuti, vt illo modo fiat damni reparatio: ergo si violato honore, non potest fieri aliter reparatio, quàm si feriatur is, qui eum læsit, poterit feriri. debet autem hoc fieri in continenti, dum adhuc lęsio honoris veluti pendet, suspensis hominum de tua fortitudine & generositate iudiciis.

Tertiò, quia aliàs dabitur licentia improbis; quoduis genus contumelię in quemuis ingerendi: nam sola fuga vel cessatione tuti erunt; præsertim quando desunt testes, qui eos norint, vel quando non morantur in eodem loco.

Hîc tamen aduerte, si læsor veniam petat, offendi non posse; quia quantum in se est honorem restituit. vnde si alter velit ipsum impetere, poterit se tueri, vt rectè notat Petrus Nauarra.

Ob has rationes hæc sententia est speculatiuè probabilis; tamen in praxi non videtur facilè permittenda Primò, ob periculum odij, vindictæ & excessus: si enim D. Aug. ob has causas ægrè admittit, vt quis pro vita tuendą alterum possit occidere; quanto minùs in tali casu, ob honorem tuendum concederet? Secundò, ob periculum pugnarum & cædium. vnde qui tali casu occideret, puniretur in foro externo, vt docet Gomez. suprà n. 24. etsi mitiùs; tum quia alter dedit causam; tum quia homo intenso dolore permotus, non est omnino sui compos. 80

Quartus modus est, si nomini meo falsis criminationibus apud Principem, Iudicem, vel viros honoratos detrahere nitaris, nec vlla ratione possim illud damnum famæ auertere, nisi te occultè interficiam. Petrus Nauarra n. 375. inclinat, licitum esse, talem è medio tollere. Eamdem tamquam probabiliorem defendit Bannes q. 64. a. 7. dub. 4. addens, idem dicendum, etiamsi crimen sit verum; si tamen est occultum, ita vt secundùm iustitiam legalem non possis pandere. idem tenent quidam alij recentiores. probari potest, 81 *Ad vitandam infamiam.*

Primò, quia si baculo vel alapa impacta velis meum honorem vel famam violare, possum armis prohibere: ergo etiam, si id coneris lingua. nam parum videtur referre, quo instrumẽto quis nitatur inferre noxam, si æquè efficaciter nocebit.

Secundò, Quia contumeliæ possunt armis impediri; ergo etiam detractiones.

Tertiò, *Periculum famæ æquiparatur periculo vitæ*. quod est commune pronuntiatum Iurisperitorum, inquit Clarus. n. 26. atqui ob periculum vitæ euadendum, licitum occidere; ergo, &c.

Quartò, Quia Ius defensionis videtur se extendere ad omne id, quod necessarium est, vt te ab omni iniuria serues immunem. monendus tamen detractor priùs esset, vt desisteret.

Verùm hæc quoque sẽtentia mihi in praxi non probatur; quia multis occultis cædibus cum magna Reipub. perturbatione præberet occasionem. In Iure enim defensionis semper considerandum, ne eius vsus in perniciem Reipub. vergat: tunc enim non est permittendus. Accedit, quòd etsi speculatiuè vera esset, tamen vix in praxi posset habere locum. Nam infamia vel est illata, vel non est. Si est illata; non extinguetur per mortem infamantis. si non est illata; plerumque non satis constat, aliter non posse eam impediri: ac proinde non poterimus eo modo defensionis vti. 82

83 *Si prouocer ad duellum* Quintus Modus est, Si aliqua occasione me prouoces ad duellum,& nisi acceptem, censebor ignauus, & meticulosus; nec potero amplius in aula comparere, vel vllam promotionem militarem sperare; vt in quibusdam aulis Principum dicitur vsitatum. Cur enim tali euentu non possim duellum acceptare: non equidem animo illum interficiendi, sed comparendi in loco condicto, ne famam & opinionem strenuitatis (quæ nobilibus æquè est chara atque ipsa vita) amittam? ita tamen vt si me inuaseris, statuam me tueri cum debito moderamine. Confirmatur Primò, quia si quis mihi velit adimere vitam vel bona, nec possim aliter ea tueri nisi acceptando duellum, possem acceptare: vt patet dubit. 8. cur non etiam vt seruem meum honorem & famam?

Dices, recusare duellum non est dedecus apud sapientes, sed tantùm apud stultos: ergo, &c. Respondetur, quidquid sit; est tantum dedecus, vt passim apud nobiles pluris æstimetur quàm omnium bonorum amissio; imò sæpè quàm mors ipsa: ergo Iure naturæ possunt hoc dedecus à se depellere, etiam cum vitæ periculo.

Confirmatur Secundò, Quia acceptare duellum, & comparere tali loco, non est intrinsecè malum, sed quiddam adiaphorum, quod benè & malè fieri potest: ergo si iusta causa subsit, poterit licitè fieri. at conseruatio honoris, qui tanti æstimatur, est iusta causa: ergo, &c.

84 Hæ rationes videri possint alicui probabiles. Nihilominùs, in praxi contrarium sequendum sentio, tum ob alias causas: tum etiam quia Ecclesia sub grauissimis pœnis vetuit duella, vt patet ex Conc. Tridentino sess. 25. c. 19. de reformat. quod meritò potuit, ob maxima mala, quæ alioquin sequerentur: tum denique quia is, qui duellum offert, non nititur me spoliare meo honore: sed si honoris amissio sequi videtur, id solùm est per accidens & ex consequenti; aliaque ratione impediri potest. Primò, Si dicat se paratum fore, si per Ecclesiæ decreta liceret. Secundò, Prouocantem experturum, quicum negotium habeat, si palàm & non proditoriè aggressus fuerit.

85 *Nō tenetur fugere, si fuga sit dedecori.* Dico Tertiò, Qui fuste vel pugno inuaditur, non tenetur fugere, si fuga illi esset ignominiosa; sed potest sistere gradum, cum animo se defendendi, & ignominiam impediendi. ita communiter DD. Ratio est; quia non tenetur sustinere illam ignominiam, (quæ pluris æstimatur, quàm multæ pecuniæ iactura) ne lædat inuasorem. Idem dicendum, quando vita vel fortunæ inuaduntur. *Tenetur, si non sit.* Quòd si fuga non sit illi ignominiosa; tenetur fugere, vel alapam sustinere, (saltem lege charitatis) vt tantum malum euitetur. Vnde, Ecclesiastico vel Religioso, non liceret se tueri cum morte alterius, ad alapam vitandam; maximè quando fugere posset; quia fuga illis non est ignominiæ.

86 *Non tamen peccabit cōtra iustitiā* Vtrùm verò si Religiosus nolit fugere, sed se tueri, peccet contra Iustitiam, lædendo vel occidendo inuasorem, quæri potest. Puto non peccare contra Iustitiam; maximè si vita, vel fortunæ inuadantur. non enim ex iustitia tenetur fugere: & hæc bona, talia sunt, vt possit ea defendere. Idem dicendum, si graues ictus baculi vel pugni inferendi; quia vt hos auertat, potest se tueri. Ita Iulius Clarus, de homicidio n. 32. vbi generatim docet, inuasum non teneri fugere, etiamsi possit: siue fuga sit dedecori, siue non; dicitque esse communem opinionem Iurisperitorum. quod intellige; non ita teneri, vt peccet contra Iustitiam, si se defendat. videtur tamen peccare contra Iustitiam, si ob leuem alapam vitandam, occidat: quia res, quam defendit, magni momenti non censetur: ac proinde non videtur ei esse Ius, causa illius retinendæ, tantum malum irrogandi.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm pro defensione alterius, liceat occidere inuasorem, & an ad hoc teneamur.

Dico Primò, Posse nos vitam proximi, quæ ab alio priuata auctoritate impetitur, tueri, etiam cum interfectione inuasoris, si aliter defendi nequit. est communis DD. vt docet Clarus §. Homicidiū. n. 27. & 28. Probatur Primò. Quia sicut quisque potest tueri vitam suam; ita etiam proximi, qui charitatis & naturæ nexu ipsi est coniunctus. Secundò, quia talis censetur innocens, etsi fortè inuasioni causam dederit; nam iniustè inuaditur: atqui licitum est defendere causam innocētis: imò charitas ad hoc obligat, quando fine graui incōmodo nostro vel alterius id fieri potest. idque verum est, etiamsi ille nollet defendi, sed vellet se pati occidi: quia cùm non sit dominus suæ vitæ, non potest eam alteri donare; ac proinde non potest alijs Ius defensionis adimere. 87 *Pro defensione proximi.* 88 *Etsi velit occidi.*

Idem dicendum de pudicitia, honore, & fortunis proximi, si sit sanguine iunctus, vel opem nostram flagitet: vt docet D. Antoninus, 3. p. tit. 4. c. 3. §. 2. & alij passim. Iniuria enim, quæ fit personæ nobis coniunctæ, in nos redundat. Vnde, pater potest tueri pudicitiam honoremque filiæ; & maritus vxoris, etiamsi ipsæ nolint; & occidere inuasorem; quia iniuria in ipsum redundat.

Dices, Ergo maritus etiam vxorem volentem adulterari, poterit occidere, si aliter tantam iniuriam prohibere nequit. Respondeo neg. consequentiam: dum enim occidit inuasorem pudicitiæ vxoris, defendit rem suam, nempe corpus vxoris, vt illud sibi saluum conseruet: occidendo autem vxorem, non defendit rem suam; sed eam interimit. 89 *Maritus vxorem.*

Dices, Defendit honorem; vxor enim marito magnam facit contumeliam, si in eius conspectu tantum nefas tentare audeat.

Resp. id minore damno prohiberi posse, feriendo illam pugno vel baculo; vel ipsum adulterum armis abigendo.

Dico Secundò, Nemo tamen tenetur tueri vitam hominis priuati, cum probabili periculo vitæ suæ, etsi iure possit, si velit. Ratio est; quia non teneor exponere vitam meam pro vita corporali proximi: possum enim vitam meam diligere præ vita cuiusuis alterius priuati. Vnde neque pro defensione parentis, quamuis id esset valdè laudabile. Secùs est, si persona Principis, vnde pendet boni publici conseruatio, periclitetur. 90 *Non tenetur cum periculo vitæ.*

Dices; Quid si ex officio teneatur defendere, vt Prætor, Magistratus, Princeps? Siluester, Homicidium 1. q. 6. indicat, tunc cum periculo vitæ teneri. Sed contrarium est verius. non enim officium obligat, vt pro homine priuato vitam exponat, sed tantùm vt pro bono publico, cuius propriè & directè est custos. vnde cum periculo vitæ tenetur 91 *Obligatus ex officio defendere.*

tenetur hostes Reipub. & latrones è medio tollere:non autem causam priuati cum eodem discrimine persequi.

92 Dico Tertiò, Priuatus non tenetur tueri vitam alterius priuati, quando non potest sine occisione inuasoris. ratio est; quia vbi mala sunt paria, nemo tenetur alterum inferre, vt excludat alterum: præsertim cùm id fieri nequeat, nisi horrendo illo modo occisionis proximi. Vnde etiam nemo tenetur tueri vitam suam per mortem alterius. Adde, si inuasor sit parens tuus, non potes illum occidere, vt defendas alterum: id enim repugnat pietati filiorum in parentes. idem, & potiori ratione, si Princeps; præsertim si aliàs in gubernatione Reipub. benè se gerat. Sed difficultas est, An teneamur vitam proximi tueri, vel liberare cum iactura facultatum, & quousque. qua de re dictum est q. 32. a. 5. dubit. 1. de eleemosyna.

Nō tenetur priuatus cum morte inuasoris tueri alterum.

93 Dico Quartò, qui non defendit vitam vel fortunas proximi, dum commodè potest, peccat quidem mortiferè contra charitatem; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex Iustitia teneatur defendere. Prior pars per se patet. Altera probatur; quia peccata, quæ solùm sunt contra charitatem, non obligant ad restitutionem. Tertia probatur; quia qui lege Iustitiæ tenetur, si omittat, peccat contra Iustitiam; & consequenter tenetur ad damnum ex omissione illa secutum. Sicut enim dum quis commissione peccat contra Iustitiam, tenetur ad damnum ex commissione illa secutum: ita etiam dum omissione, tenetur ad damnum secutum ex omissione.

Omittens defensionem.

94 Petes, quinam tenentur lege Iustitiæ alios defendere? Nauarrus cap. 24. n. 18. putat omnes Superiores ad hoc teneri erga inferiores, & inferiores erga Superiores. Sed verius est, ad hoc obligari, primò, omnes Superiores publica auctoritate ad aliorum gubernationem præditos, idque iuxta modum & finem gubernationis cuiusque; vt sunt Principes, Prætores, Magistratus: item Episcopi, & Parochi. Nam & hi quoque ex officio ad hoc obligantur secundùm modum suæ potestatis, & media suæ gubernationis: sed in ordine dumtaxat ad spiritalia, v. g. ne subditi doctrina praua inficiantur, ne Sacramenta eis denegentur. Secundò, qui ad hoc potestate Magistratuum, vel Principum sunt constituti: vt tutores, & curatores. Tertiò, qui ad hoc specialiter conducti, vt milites. Quartò, qui ad hoc se explicitè vel implicitè obligarunt, vt feudatarij, & omnes famuli. Alij non videntur obligari ex Iustitia. Nam parens non tenetur defendere vitam & fortunas filiorum lege Iustitiæ, sed pietatis & officij paterni. similiter filij non tenentur parentum vitam defendere lege Iustitiæ, sed pietatis filialis. Vnde si non faciunt, peccant contra præceptum, *Honora patrem.* Pari ratione

Lege iustitiæ qui defendere tenentur.

95 parochiani non tenetur Episcopum & Parochum lege Iustitiæ defendere (quia hoc officium non susceperunt) sed lege obseruantiæ. Et subditi, qui neque sunt feudatarij, neque stipendiarij, non tenentur Magistratum, vel Principem defendere lege Iustitiæ particularis, sed legalis & etiam obseruantiæ; quamuis Princeps & Magistratus eos ex Iustitia defendere teneatur.

DVBITATIO XIIII.

Vtrùm aliquando licitum sit se mutilare, & quibus euentis.

D. Thom. q. 65. a. 1.

SVppono Primò, Potestati publicæ licitum esse mutilare malefactores, sicut & occidere. 96
Secundò, licitum esse se mutilare, quando id necessarium est ad corporis salutem, vt si cancer membrum occupet; si vipera vel aspis momordit, nec aliud remedium præstò sit. Ratio est; quia membra sunt ob bonum totius: ergo quando aliquod membrum est toti corpori perniciosum, Ius naturæ dictat posse secari.

Vbi aduerte, hominem teneri permittere sibi membrum secari, si medici id iudicent necessarium, nec magni dolores sint perferendi: vt docet Sotus l. 5. q. 2. a. 1. Ratio est; quia tenetur vitæ suæ periclitanti, mediis ordinariis non admodum difficilibus opitulari. si tamen ingentes essent cruciatus tolerandi; non tenetur permittere, neque etiam potest ad hoc cogi. Ratio est; quia non tenetur quisquam cum tanto cruciatu vitam incerto euentu conseruare. Vnde Marius, cùm ei crus aperiretur, ait, *Non est tanto dolore digna salus.* Excipio tamen duos casus. Primò, Quando vita alicuius censetur bono communi necessaria: tunc enim ob bonum publicum tenetur; & posset cogi à Republica. Secundò, Si esset Religiosus, qui se totum constituit in potestate sui superioris. 97
quamuis de hoc dubitari possit; quia non videtur Superior rem tam heroicam inferiori imperare posse. Ita docet Salonius in hunc articulum. & hoc videtur probabilius. Nisi fortè ille Religiosus esset necessarius Reipub. vel communitati, & salus esset omnino certa (quod rarum est) & dolores non nimis diuturni.

Secare membrum.

An possit imperari Religioso.

Difficultas superest de duobus casibus: prior est, Vtrùm ob animæ salutem. v. g. ad carnis tentationes vitandas aut superandas liceat se mutilare. alter est,

De duobus euentis.

Vtrùm iubente tyranno possis tibi manum abscindere, si alioquin mox esses interficiendus.

Ad priorem Respondeo, Id numquam licere, 98
vt patet can. 22. Apostolorum, & can. 1. Concilij Nicæni: vbi id expresè cauetur. Ratio est; quia id numquam est medium necessarium ad animæ salutem. non enim membra adferunt homini perniciem, (alioquin Deus prauè naturam instituisset) sed malitia & negligentia liberæ voluntatis. Vnde qui ob hanc causam membrum aliquod secant, tacitam quamdam iniuriam & blasphemiam Deo irrogant. Adde neque etiam esse conueniens remedium vel vtile. quia abscissio, seu castratio (de qua præcipuè est quæstio) non tollit tentationes carnis, sed solùm impedit generationem: quin potiùs illi, qui castrantur, præsertim in virili ætate, magis incitantur libidine; vt docent Patres, Basilius lib. de virginitate, circa finem; vbi id probat rationibus & exemplis. & Chrysostomus homil. 63. in Matthæum. & August. lib. 6. contra Iulianum c. 5. Vnde passim reprehenditur Origenes, de quo vide Euseb. lib. 6. histor. cap. 6. & fusè apud Baronium tomo 2. Annalium, ad annum Domini 208.

An ob salutem animæ possit se mutilare.

Origenes.

Dices, D. Marcus dicitur sibi pollicem præscidisse ex humilitate, ne cogeretur sacris initiari: 99

D. Marcus.

 ergo

ergo ob similem casum licebit. Resp. Hunc non fuisse Marcum Euangelistam; vt rectè docet Baronius tomo 1. ad annum 45. sed alium quemdam Marcum anachoretā; qui nisi diuina inspiratione id fecerit, vel ignorantia probabili excusetur, laudandus in eo non est. Tali inspiratione putatur fecisse adolescens ille, qui linguam mordicus sibi præscidit, & in faciem meretricis, vt se ab eius impuro contactu tueretur, (cùm aliter non posset) expuit: de quo Hieronymus in vita Pauli, in principio. quamuis etiam sine peculiari inspiratione eam cruentare, vel exigua particula, ob hunc finem mutilare potuerit; cùm alia ratio defendendi non suppeteret.
100 Sic miles in extrema necessitate posset sibi dentes excutere, iisque loco plumbeæ glandis vti; quod aliquando factum à Lusitanis, in historiis Indicis legimus.

An iubente tyranno vel casu vrgente.

De secundo casu, Sotus suprà dicit, quando necessitas abscindendi membri venit ab intrinseco, vt à morbo, vel saltem quando id per se est necessarium ad salutem corporis (vt si esses manu alligatus intra ædes, accedente incendio, vel hoste) posse te manum tuam præscindere: quia id per se est necessarium vt vita sit salua: non autem, quando prouenit ex alterius imperio.

101 Sed probabilius & verius videtur, etiam tunc licere; vt quando tyrannus, vel Iudex hoc imperaret. Sicut Iosephus, Clitoni auctori rebellionis cuiusdam imperauit, vt mox sibi manum abscinderet, vt refert ipse Iosephus lib. 2. de bello Iudaico, c. vltimo, ita Toletus lib. 5. c. 6. etsi hoc factum non benè narret, memoria fallente.

Probatur Primò, Quia pars naturaliter est propter totum: ergo ad cōseruationem totius licitum est auctoritatem habenti, partem è medio tollere: atqui quisque habet hanc auctoritatem respectu suorum membrorum; quia est gubernator & custos eorum, potestque de illis disponere vt expedit saluti totius. ergo, &c.

Secundò, Ideò nullo casu licitum est priuata auctoritate se interficere; quòd occisio sui numquam possit esse medium necessarium ad saluandum aliquid in ipso homine præstantius vita: atqui in homine, est aliquid præstantius membro, propter quod, ipsum membrum est, & ad quod conseruandum aliquando est necessarium amputare membrum: ergo est licitum. Nec refert, illam necessitatem prouenire ab extrinseco; quia necessitas est in ipso homine; siue proueniat à natura, siue ab ipso tyranno. itaque licet peccet is, qui hanc necessitatem imponit; non tamen peccat, qui tanta necessitate pressus, eo medio ad finem suum naturalem vtitur. Nec obstat, quòd Respub. non possit iubente tyranno & excidium minante occidere innocentem: quia iste est suppositum per se consistens & sui iuris, non habens essentialem ordinem aut dependentiam à Repub. sicut membrum naturale à corpore. Vnde Respub. non habet eam auctoritatem in suos ciues quam habet homo in membra vitæ suæ non necessaria. Confirm. Quia hæc membra non sunt absolutè necessaria corpori, sed solùm ad ornatum & commoditatem: ergo potest hæc perdere propter salutem totius; sicut & alia omnia quæ non sunt omnino necessaria ad vitam, possumus propter vitam prodigere, quando aliter salua esse nequit. Et sanè valdè mirum videtur hominem non posse sibi præscindere digitum, vel auriculam, vel nasum, vt mortem euadat à tyranno intentatam, cùm hæc omnia sint propter commoditatem totius, & salus totius possit sine his consistere. Quare non solùm iubente tyranno puto hæc posse abscindi, & perdi, sed etiam absque præcepto, quando sic putaretur flectendus ad misericordiam.

Dices, Ideò licitum est abscindere membrum alligatum, quia vim infert toti; vim autem vi repellere licet. atqui hæc ratio non habet locum iubente tyranno. Non enim tunc membrum, sed tyrannus vim infert, vnde ipse, non membrum perimi potest. Confirm. quia non sumus domini membrorum nostrorum sed custodes. ergo non possumus de illis pro arbitrio tyranni disponere. *Obiectio.*

Resp. Non illa sola est ratio; sed etiam, quia possumus disponere de membris non necessariis ob salutem totius, quando aliter saluum esse non potest, vt dictum est. Deinde non propriè vim infert membrum alligatum, sed vinculum, vel potiùs ipse alligans: alioquin si homo medio corpore alligatus esset, sibi ipse vim inferret; ac proinde seipsum posset interimere, si cum ingenti cruciatu vinctus esset: sicut si alius me cum ingenti cruciatu vinciret, possem illum perimere, etiamsi ego simul periturus essem. Ad Confirm. Inde rectè sequitur non posse nos pro nostro vel tyranni nudo arbitrio de partibus corporis nostri disponere; verùm quando id ad grauissimum malum auertendum est necessarium, non fit pro nudo nostro arbitrio, neque ad id necessarium est dominium. Sic possum mihi infligere vulnus, & detrahere adipem, si id necessarium sit, ad aliud vulnus, vnde alioqui mors impendet, curandum. Imò valdè probabile est ob salutem Reipub. posse me mihi præscindere nares, aures, & labia, sicut fecit Zopyrus, de quo Herodotus l. 4. Etsi enim non simus horum domini, ita vt pro arbitrio possimus de his disponere, tamen nulla apparet ratio cur ob causam tanti momenti non possimus ea perdere, cùm ad vitam non sint necessaria, sed solùm ad ornatum & commoditatem. Sic Propheta iussit se vulnerari, 3. Reg. 20. quod sanè Dominus ei non præcepisset, si esset ita intrinsecè malum, vt auctores alterius sententiæ imaginantur. Sic etiam quædam sanctæ virgines sibi nares præsciderunt, vt euaderent petulantiam tyranni. Nec refert, si dicas hæc membra esse minoris momenti: quia neque horum sumus domini, sed solùm custodes & rectores; & ita idem fundamentum in his locum habet. quòd si hæc minoris momenti possumus perdere ob minores causas, poterimus manum totam perdere propter causam maximam, nimirum ad vitam seruandam. *Responsio.*

Dices, Etiamsi id possit fieri ob grauem causam, non tamen tali modo: nimirum ad imperium tyranni. Sed nulla est ratio cur non possit fieri cogente tyranno & minante mortem odio priuato, vel ob causam politicam. Secùs autem si ob causam religionis: v. g. quia absoluisti pœnitentem, quia fecisti Sacrum. tunc enim præscindendo tibi manum ad imperium tyranni, videreris punire & improbare factum tuum veluti pœna dignum; quod redundaret in iniuriam Religionis.

DVBI-

DVBITATIO XV.

Quando homicidium casuale sit peccatum, & quando non.

D. Thom. q. 64. a. 8.

102 Respondeo & dico Primò, Homicidium quod omnino casu fit, non est peccatum; vnde nec propriè *Homicidium* vocatur; sed occisio simplex. dicitur autem casu fieri, quod nec in se, nec in causa sua est voluntarium.

Homicidiū fortuitum.

1. Si causa non erat efficax.

Tale est Primò, Quando causa non erat efficax, ita vt ex ea non soleat vt plurimùm talis effectus sequi; sed aliunde: nempe ex eo, quod per accidens coniungitur: vt si alicui inflixisti vulnus non lethale; sed mors secuta est vel malitia medici, qui noxia apposuit, vel negligentia eiusdem, vel temeritate læsi, qui remedia oportuna adhibere noluit. Hæc occisio censebitur tibi fortuita: vnde non eris reus homicidij, nec teneberis ad restitutionem vt homicida, sed solùm vt vulnerans: vt rectè Sotus lib. 5. q. 1. a. 9. & Antonius Gomez. tomo 3. c. 3. n. 25. estque communis sententia Iurisperitorum, ex L. Qui occidit. 30. §. finali. ff. ad L. Aquiliam. Et probari potest ex cap. Significasti. 2. de Homicidio. vbi Innocentius III. dicit: ***Si percussio, medicorum iudicio lethalis non fuit, percussor post pœnitentiam, ad cautelam iniunctam, poterit in officio sacerdotali ministrare***: apertè indicans non esse irregularem. Ratio est; quia etsi vulnus sit aliqua occasio; tamen re vera non est causa mortis; sed negligentia medici, vel ipsius læsi: tenebatur enim vterque diligētiam adhibere. Vnde
103 illi, qui neglexit imputandus effectus. Secùs tamen, si eo loco non erant, qui possent vulnus curare; & læsus debitam diligentiam præstitit: tali enim tempore & loco vulnus censeretur lethale.

2. Si diligētia periculū exclusit.

Secundò, Si dans operam rei licitæ, vel illicitæ, adhibuisti sufficientem cautionem, ne inde aliquid incommodi sequeretur: tunc enim etiamsi fortè secuta fuerit mors alicuius, non tibi imputabitur; quia nec in se, nec in causa erit volita. Nec obstat, quòd causa fuerit periculosa, ac proinde videatur mors volita in causa: quia diligentia abstersit periculum. Ita sentiunt passim recentiores; qui etiam volunt tunc non incurri irregularitatem. Si enim nulla est hîc culpa occisionis, cur sit irregularitas? nam hæc, cùm in pœnam statuta est, (vt in præsenti casu) sine culpa non contrahitur. Sed quidquid sit de Irregularitate, (de qua alibi) certum videtur, hîc nullam esse culpam homicidij, vel obligationē restitutionis: eò quòd mors sit verè fortuita: vt docet Caietanus a. 8. quod declaratur exemplis.

1. Clerici venatoris.

104 1. Clericus dans operam venationi cum armis, (quod ipsi est vetitum) casu hominem interficit: nempe quia crepuit fistula, vel hominem ferina pelle tectum putauit feram. etsi enim sic venando, peccet contra dignitatem status Ecclesiastici, & consequenter contra virtutem Religionis; nullo tamen modo peccato iniustitiæ, vel homicidij.

2. Clerici chirurgi.

2. Clericus peritus chirurgiæ, incidit strumam vel apostema ex artis præscripto; monet ægrum, ne se vento committat. ille neglectis monitis, confert se ad messem, corripitur febri, moritur. hæc mors non potest Clerico imputari, (quamuis operam rei illicitæ dederit) sicut nec laico, si laicus chirurgus incisionem fecisset. habetur iste casus cap. Tua nos. 19. de Homicidio; vbi etiam satis 105
significatur non esse irregularem, si id causa pietatis fecit, & sufficientem diligentiam adhibuit. qua de re vide plura apud Medinam 1. 2. q. 73. a. 8.

3. Adulteri se defendentis.

3. Accedit quis ad vxorem alterius: interuenit maritus, inuadit adulterum: adulter se debito moderamine defendens, maritum interficit: non est reus homicidij, sed occisio illa censetur fortuita. Ratio est; quia neque est culpabilis in causa. Nam 106
adulterium est causa remota, & occasio dumtaxat. non enim est via ad occisionem mariti, sed potiùs adulteri: rariùs enim mors mariti ex eo sequi solet. Neque etiam est culpabilis in defensione: quia positus in illis angustijs poterat se defendere, (non enim tenebatur se pati interfici) cum debito moderamine. vnde etiam non contrahit irregularitatem, iuxta probabilem multorum sententiam: quam tenet Petrus Nauarr. lib. 2. cap. 3. n. 362. vbi pro eadem adducit Mercatum & Siluest. Idem tenet Medina suprà. Idem dicendum quando aliquis alterum conuitio incitauit ad se inuadendum; conuitium enim non est via ad occisionem læsi; sed conuitiatoris potiùs. Contrarium docet Nauarrus cap. 15. n. 7. citat pro se Antoninum: sed hic nihil tale ibidem docet. & Caietanum q. 64. a. 8. sed Caiet. loquitur de eo, qui dat operam rei illicitæ, quæ natura sua ad occisionem tendit. Nec obstant cap. Dilectus. 13. cap. Ex litteris. 15. & cap. Ioannes. 23. de Homicidio; quibus insinuatur dantem operam rei illicitæ esse irregularem, si inde sequatur mors; quia id intelligendum de re illicita, quę ideò illicita est, quia periculosa ex se; eò quòd plerumque ex ea mors sequatur: vt auctores citati docent. & optimè Bannes q. 74. a. 8.

Aduerte tamen, Si suspicabatur talia incommoda ex adulterio secutura, tenebatur ex charitate abstinere. Vnde volendo adulterium committere, peccat non solùm peccato adulterij, sed etiam contra charitatem proximi, quatenus per adulterium constituit se in necessitate damni proximo inferendi. adulterium enim tunc non solùm habet rationem adulterij, sed etiam periculi alterius: quamuis indirectè & per accidens, ratione inuasionis alterius. Quando tamen constitutus est in tali periculo, non peccat, etiamsi se defendendo, occidat alterum; quia ius habet se tuendi. Idem dicendum, si imminente marito poterat fugere: tenebatur enim ex charitate, si videbat inde marito periculum. vnde non fugiendo peccat contra charitatem proximi: non tamen peccat, si postquam non potest ampliùs fugere, se defendendo, occidat inuasorem. occisio enim illa non est peccatum, (quia non censetur voluntaria) sed effectus per accidens secutus ex peccato. Simile est in eo, qui post votum castitatis contrahit matrimonium: peccat enim contrahendo, quia exponit se periculo faciendi contra votum per debiti redditionem: cùm tamen post contractum petitur debitum, non peccat reddendo; quia negare nōn potest. si tamen commodè posset auertere petitionem, peccaret reddendo. 107

Homicidiū mortale aut veniale.

Dico Secundò, Si occisio, non omnino casu fiat; 108
eò quòd in opere periculoso non sit præstita cautio necessaria, erit peccatum iniustitiæ & homicidij, mortale vel veniale, pro ratione negligentiæ. ita Caietanus a. 8. & alij. probatur; quia erit voluntariū in causa; nempe in omissione cautionis, &

& diligentiæ debitæ; ſicut ſubmerſio nauis eſt voluntaria in negligentia gubernatoris. vnde non cenſebitur omnino caſualis. Quòd tamen non
109 ſit maius peccatum, quàm illa negligentia, probatur; quia non eſt voluntaria, niſi ratione illius negligentiæ: vnde non poteſt niſi ratione illius, imputari ad culpam. ſi ergo negligentia ſit grauis, erit culpa mortalis: ſi leuis, erit venialis: ſi nulla, culpa quoque erit nulla.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur.

EXemplum ſit: Occidiſti occultè Petrum; imponitur homicidium Paulo, qui cum Petro exercebat ſimultates; capitur Paulus, afficitur ſupplicio.

110 Reſp. & dico Primò, Si nec ea intentione occidiſti Petrum, vt Paulo inde damnum eueniret, nec aduertiſti euenturum; non cenſeris cauſa mortis vel damni Paulo: vnde nec teneris ad reſtitutionem.

Damnum tertio præter intentionem proueniens.

Probatur Primò, Quia hoc damnum Paulo merè per accidens euenit ex actu tuo: (non enim occiſio Petri erat directa via ad nocendum Paulo) per ſe autem & directè prouenit ex malitia accuſatoris, vel teſtium: ergo non poteſt tibi imputari.

Secundò, quia tale damnum non prouenit vt plurimùm tertio, ex huiuſmodi actione, ſed raró: ergo non tenebaris aduertere illud ſecuturum: ergo ſi non aduertiſti, non teneris ad reſtitutionem; quia nihil omiſiſti conſiderare, vel cauere in tua actione, quod ratione tertij conſiderare, vel cauere tenebaris.

Tertiò, Illud damnum nec in ſe, nec in cauſa eſt volitum: ergo cenſetur fortuitum. conſequentia patet ex dubit. ſuperiore. Antecedens probatur; Non in ſe volitum eſt; quia ignoratur euenturum, nec de eo cogitatur. Non in cauſa; quia effectus non cenſetur volitus in cauſa, niſi probabiliter ex ea proueniat. qui enim raró prouenit, non cenſetur magis in illa cauſa contineri, quàm non contineri; ſed potiùs minùs.

111 Sed quid ſi aduertas damnum ſecuturum tertio? Multi Doctores videntur ſentire, tunc committi peccatum iniuſtitiæ reſpectu tertij.

Si ſcias euenturũ.

Reſp. & dico Secundò, Probabilius videri, etiamſi putes inde damnum tertio obuenturum, te non peccare peccato iniuriæ in tertium: ac proinde non teneri ad reſtitutionem. colligitur ex dictis dubit. 15. ita docet Sotus lib. 4. q. 6. a. 3. ad quartũ argumentum. Lopez tom. 1. c. 63. & multi alij. Probatur; quia quando ex aliqua actione ſequitur damnum tertio, non ex natura actionis, vel vt plurimùm; ſed ex malitia vel ignorãtia aliorum, quæ ſe immiſcet; non cenſetur illa actio iniurioſa tertio; vt patet ex ſupradictis. atqui hæc occiſio Petri eſt talis: ergo non cenſetur iniurioſa Paulo.

Dices; Qui aduertit ex opere ſuo ſecuturum damnum alteri, tenetur debitam cautionem adhibere, ne ſequatur: omnis enim prudens hoc faceret. atqui iſte non adhibuit debitam cautionem: ergo omiſſione iſtius cenſetur cauſa damni.

Reſp. Quando damnum ſequitur ex opere, 112
non natura operis, ſed per accidens, non tenetur ex Iuſtitia cauere, ne ſequatur; ſed ſolùm ex charitate: (vnde quando habet grauem cauſam aliquid faciendi, ne ex charitate quidem tenetur) itaque omittendo cautionem, & non impediendo damnum, non peccat contra iuſtitiam, ſed ſolùm contra charitatem; quæ non obligat ad reſtitutionem.

Confirmatur aliquot exemplis. Primum, Si fureris Petri theſaurum, vnde putes illum dolore moriturum. non cenſeris homicida, nec es irregularis; quia hoc damnum non ex illo furto directè; ſed ex animi voluntario affectu ſecutum: poterat enim, & tenebatur dolorem mitigare. ſi non fecit; ſibi mortem ſuam imputet. Secundum, Vendis arma militi, quibus malè vſurum putas; non tamen ideò cenſeris auctor illorum malorum: quamuis pecces contra charitatem, ſi ipſe alioqui illa mala non fuiſſet facturus. Vendis Iudæo agnum, quem putas ſacrificaturum; non tamen es cauſa ſacrilegi ſacrificij.

Sed quid ſi intendas, vt tertio damnum ſic eueniat? vt ſi cùm vendis arma militi, optes in animo occidi inimicum tuum, & ea intentione vendas. Quidam putant te tunc teneri. ita Sotus ſuprà, & Cordub. l. 1. q. 31. a. 3. Sed contrarium verius videtur, vnde

Dico Tertiò, Etiamſi intendas damnum tertij; 113
Si intendas
ſi tamẽ actio exterior cum circumſtantijs, talis ſit, vt ex ea non ſequatur damnum vt plurimùm, ſeu ex conditione actionis, ſed aliunde; non erit peccatum iniuſtitiæ. Probatur; quia ſecundùm communiorem opinionem Theologorum, intentio non facit vt opus ſit iniuſtum, niſi aliàs ex natura ſua & circumſtantijs tale ſit. ergo cùm hæ actiones, de quibus agimus, non ſint iniuſtæ reſpectu tertij, ex natura & circumſtantiis; non fient iniuſtæ ex intentione. Ratio eſt; quia intentio accipit ſpeciem ſuam ab obiecto; ergo ſi obiectum non eſt iniuſtum reſpectu intendentis, neque intentio iniuſta erit, ſed ſolùm contra charitatẽ. Obiectum autem intentum, non eſſe iniuſtum reſpectu intendentis, patet; quia quod intenditur, eſt, vt mors illi eueniat aliorum malitia: atqui hîc nulla eſt actio iniuſta, quæ ab intendente in tertium dirigatur. Etſi enim illatio mortis ſit iniuſta reſpectu eorum, à quibus procedit; non tamen reſpectu illius, à quo non procedit, quamuis illam optet fieri. quare nulla etiam eſt iniuſtitia in illa intentione: ac proinde illa intentio non poteſt eam communicare operi externo. Deinde, intentio non facit, vt opus externum magis ſit damnoſum aut noxium, aut magis violet æqualitatem: ergo ſi per ſe non eſt iniuſtum; intentio nocendi non facit iniuſtum: ſuppono enim aliàs eſſe ſatis voluntarium. vide plura infrà c. 12. dubit. 18. n. 129.

Ex his innumeræ quæſtiones ſolui poſſunt, quibus quæritur; Vtrùm ſit peccatum contra Iuſtitiam, an tantùm contra charitatem.

Dico Quartò, Si actio exterior talis ſit, vt ex ea 114
plerumque tale damnum tertio ſequi ſoleat, erit peccatum iniuſtitiæ, etiamſi illud damnum non intendas: niſi fortè in ea actione iure tuo vtaris.

Prior pars patet ex dictis. Altera probatur; quia qui vtitur Iure ſuo, nemini facit iniuriam: quamuis poſſit peccare contra charitatem; ſi parum ipſius interſit illo vti: vt ſi venas aquarum

per

per tuum prædium currentes, è quibus aqua in puteum vicini influebat, prætextu alicuius operis intercipias: si cloacam in prædium alienum aperias, &c.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mancipium tuum, vel animal, tibi imputetur; & quid si per filium.

115 *Si tua culpa.* RESpondeo, & dico Primò, Si tua *culpa lata* id factum est, tibi imputatur, & teneris ad restitutionem totius damni; vt, si iusseris, suaseris, impuleris, vel si negligens fuisti in præcauendo. Neque tunc sufficit seruum, vel animal noxæ dedere, id est, ad noxam seu damnum sarciendum: sed totum damnum compensandum: vt habetur L. Si seruus. 2. ff. de noxalibus action. & cap. Si culpa. 9. de Iniuriis & damno dato. dixi *culpa lata*: quia de *leui* & *leuissima* extra contractum & officium, non teneris: vt suprà cap. 7. dubit. 6.

116 *Absque culpa damnificatum.* Dico Secundò, Si nulla tua culpa interuenerit, non teneris ad totum damnum; sed sufficit, mancipium, vel animal noxæ dedere: liberum tamen tibi est vel damnum compensare, vel rem, quæ nocuit dedere. Est communis sententia DD. & habetur expressè locis citatis. Vide Siluestrum Restitutio 2. versus finem. & Restitutio 3. q. 4. Ratio est; quia dominus non tenetur hîc ratione sui; sed ratione rei suæ, quæ restitutioni obnoxia manet: mancipium quidem ratione culpæ: (si enim non peccauit, non manet obnoxium) animal verò ratione legis ita disponentis. Cumque mancipium & brutum nihil habeant à se distinctum, quod pro damno accipi possit, concessum est ei, qui damnum accepit, vt ex ipsorum corporibus, sibi compenset: vtrumque enim pretio est æstimabile. Hinc fit, vt dominus subeat obligationem restituendi pro damno, vel corpora ipsorum, vel damni pretium.

Sed dubium est, Vtrùm in conscientia tenearis ante Iudicis sententiam.

117 *Non tenetur iure naturæ.* Resp. & dico Tertiò, Seposito Iure positiuo, non tenetur dare corpora; vel pretium damni, ante sententiam. Probatur Primò;

Quia nec tenetur ratione rei acceptæ; cùm hæc non extet; nec ratione iniustæ acceptionis vel damnificationis; quia absque omni eius culpa commissum. Secundò, Quia seruus iure naturæ non manet obnoxius restitutioni, ita vt ipse se debeat tradere læso in compensationem; quin imò potest se abscondere & fugere: ergo nec dominus iure naturæ tenetur illum tradere; sed potest iuuare ad latebras & ad fugam. Si enim est aliqua obligatio in domino ad eum tradendum, ea est secundaria, orta ex obligatione serui, qui est auctor damni. itaque cùm seruus non teneatur se tradere pro damno, nec dominus tenetur. Idem dicendum de animali; non enim animal iure naturæ manet obnoxium læso, quia non peccauit; sicut neque statua ænea, quæ casu lapsa, aliquem læsit, obnoxia manet.

Obiectio. Dices, Is, qui læsus est, iure naturæ potest compensare sibi damnum, ex re, quæ læsit, si præter se ipsam illa nihil habeat: ergo, &c.

Resp. Primò, Antecedens non esse verum; vt patet in statua: non enim statuam illam sibi vindicare potest. Secundò, Etiamsi verum esset, non tamen inde sequeretur dominum teneri tradere, nec posse abscondere. Nam illud ius læsi, solùm est conditionatum, nempe si possit animal, vel seruum capere. Seruus enim potest fugere, & se abscondere. Itaq; dominus vt sibi vel seruo consulat, potest ad hoc iuuare; nisi aliunde prohibeatur.

Dico Quartò, Probabile est, neque Iure positiuo ad id teneri ante sententiam. Petrus Nauarr. l. 2. c. 1. n. 38. putat id esse verius; quia istę leges videntur esse pœnales. Sed non propriè possunt dici pœnales, cùm apertè excludant omnem culpam domini, vt patet L. Si seruus. & cap. Si culpa, suprà; sed constituunt id, quod est consentaneum naturali æquitati, & quid in tribunalibus debeant Iudices iudicare. interdum enim Iudex auctoritate legis, potest decernere per sententiam, aliquam restitutionem, quæ ante sententiam non erat debita. sicut enim in pœnam potest iniungere aliquam solutionem; ita etiam ob pacem publicam, dum æquitati est consonum. 118 *Nõ teneris ante sententiam.*

Ratio igitur, cur istæ leges ante sententiam, non obligent, est; quia videntur solùm pertinere ad forum externum, neque aliter vsu receptæ. Nam homines passim ignorant has leges. 119

Obiectio. Dices; Gregorius IX. cap. vlt. de Iniuriis, sic ait: *Quòd si animalia tua nocuisse proponas; nihilominus ad satisfactionem teneris; nisi ea dando passis damnum, velis liberare teipsum.* vbi apertè insinuat obligationem ante sententiam.

Cõtrarium tamen non minus probabile. Resp. Ob hoc argumentum, est satis probabile contrarium, idque multi DD. tenent. Responderi tamen potest; illa verba posse intelligi de obligatione in foro externo; quod insinuant illa verba, *Nisi velis liberare teipsum*, nempe ab impetitione actoris: vel certè, non est vsu receptum.

Notandum est; Si seruus vel animal cœperint esse extra potestatem domini, desinit erga illum actio: vt habetur §. Omnis autem. Instit. de Noxal. action. Si in alterius potestatem venerit. erit actio contra illius dominum: si fuerit manumissus; conuenietur vt liber. poterit quidem dominus vendere; sed tenetur emptori indicare vitium; id est, esse obnoxium. Hæc & alia vide Institut. &. ff. de noxalibus actionibus, pertinent enim ad forum externum. 120

Si filiusfamilias dãnũ dederit. Sed quid si filiusfamilias occiderit, vel damnum dederit? 121

Resp. & dico Quintò, Parentem non teneri ex delicto filij, vel damnum sarcire, vel filium noxæ dedere, si absque parentis culpa commissum. Institut. suprà. §. vltimo. Ratio est; Primò, Quia iniquum est, vt nequitia filij, vel filiæ, parenti, vltra ipsorum corpora, damnosa sit, vt de seruis dicitur Instit. suprà §. 1. Cumque ex alia parte parens non sit dominus corporum horum, (sunt enim libera) non etiam ratione horum, actio contra parentem potest institui. Confirmatur; quia nimis asperum est, vt parens cogatur corpora liberorum suorum noxæ dedere. Secundò, Quia filiusfamilias cùm sit liber, pro suis delictis conueniri potest; vt habetur §. vltimo, suprà, manet enim ex suo delicto obligatus tamquam liber, & capax dominij. Vide Siluest. Restitutio 2. versus finem.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm homicidia & damna, quæ inferuntur per triremes Turcarum, imputentur remigibus Christianis ibi captis, ita vt peccent contra Iustitiam, vel saltem contra charitatem.

122 NAuarrus cap. 27. num. 63. docet eos peccare mortaliter ducendo remos, quando contra Christianos agitur; potiusque debere oppetere mortem: non tamen explicat, vtrùm contra Iustitiam, an contra charitatem. Ratio ipsius est, quia cooperantur ad homicidia & damna Christianorum. Etsi enim remigatio illa per se & in genere spectata non sit opitulatio ad malum, nec mala; tamen vt hîc & nunc fit, est verè & propriè cooperatio homicidij; ac proinde mala. actiones enim spectandæ in indiuiduo cum circumstantiis sicuti fiunt. Addit tamen Nauarrus non videri excommunicatos per Bullam cœnæ (vbi *excommunicantur qui Turcis, & aliis nominis Christiani hostibus auxilium quomodolibet præstant*) quia graui metu compulsi faciunt, quales non videtur summus Pontifex velle comprehendere. Idem docet fusiùs in cap. Ita quorumdam. 6. de Iudæis notab. 11.

Sententia Nauarri.

Non peccat remiges.

Sed verius est, non peccare, quando flagris & metu mortis ad id compelluntur. Neque enim peccant contra Iustitiam; quia remigatio non est actio natura sua perniciosa Christianis, sed indifferens; sicut aurigatio. est enim delatio nauis per mare, qua Turcæ vectores benè & malè vti possunt: quod autem cedat in perniciem Christianorum, est ex malitia Turcarum: ergo quando graui supplicio vrgentur, non censentur cooperari voluntariè ad damna Christianorũ: sicut qui timore mortis reddit depositum furioso, non censetur ei cooperari ad necem, quam infert inimico; & auriga, qui dominam suam vehit ad locum adulterij, non censetur ei cooperari: vt fatetur Nauarrus. Secùs de iis, qui tormenta in Christianos dirigunt, ignemque applicant; quia directè damnum inferunt.

Neque etiam contra charitatem; quia nemo tenetur ex charitate vitam suam exponere; nisi probabile sit illi, damnum auersum iri: atqui id non est probabile illis remigibus: etsi enim vnus vel alter cesset à remigando, non ideò alij cessabunt, sicque damnum æquè eueniet. Si tamen aliquis esset, qui suo exemplo, vel exhortatione putaret reliquos cessaturos, & ita, graue damnum impediendum: (v. g. ne classis Christiana superetur) teneretur ille ex charitate, etiam cum certo mortis periculo, id præstare: secùs si damnum non sit tanti momenti.

123 Ad rationem Nauarri respondeo, illam remigationem vt hîc & nunc fit, non esse formaliter cooperationem: quia non fit intentione cooperandi ad cædes; sed solùm materialiter. neque propriè est cooperatio, quia per se est indifferens, & solùm vt subest malitiæ & vsui Turcorum concurrit ad malum, idque remotè. talis autem cooperatio non est illicita, quando non est voluntaria, sed coacta, metuque grauissimo extorta. vt patet exemplis suprà allatis. Sic non propriè cooperantur captiui, qui coguntur tormenta trahere ad locum pugnæ, munire arces, aduehere arma bellica, vel annonam in castra: quia hæ actiones non sunt noxiæ, nisi per accidens, ex malitia eorum qui his prauiis ad malum vtuntur. Simili modo valdè probabile est, licere Catholicis nautis & aurigis in Hollandia deuehere annonam ad vrbes & præsidia hæreticis insessa, & ad eorum castra, etiamsi metu graui non compellantur: modò absit praua intentio, & illis cessantibus non desint hæretici plurimi, qui id facient. Ratio est, quia hæc actio est indifferens; & si Catholici excludantur, soli hæretici, quorum maxima copia suppetit, totum lucrum capient, & Catholici ad magnam penuriam redigentur, cùm vix alia ratio viuendi hoc tempore id genus hominibus ibi suppetat. Confirm. Primò, quia hæc actio nec est mala per se, vt patet; nec ex intentione agentium: quia Catholici non intendunt quidquam mali; nec ex euentu, vt fit à Catholicis; quia si ipsi non facerent, plurimi alij non deessent. ergo non est Catholicis illo rerum statu prohibenda: præsertim cùm id esset ipsis grauissimum, & permissio nullo modo augeat vires aduersariorum. Repub. enim perturbata & tyrannide oppressa multa licent, quæ aliàs sunt illicita. Confirm. Secundò, quia si detrectent, reddent se suspectos, & fortè cogentur, aut aliis modis grauabuntur, tamquam osores boni publici. Ita mecum sentiunt viri doctissimi in hac Vniuersitate.

Ad rationem.

An sint excommunicati.

Quòd verò Nauarrus putat non esse excommunicatos; supposita altera ipsius opinione, nimirum, quòd non excusentur à peccato mortali; contrarium est longè probabilius. quando enim metus non excusat à peccato mortali, non excusat quoque à censura. vt apertè colligitur ex cap. Sacris. 5. de iis quæ vi. vbi dicitur eum, qui metu communicauit cum excommunicato, esse excommunicatum: *Quia, inquit, licet metus attenuet culpam, quia tamen eam non prorsus excludit (cùm pro nullo metu debeat quis mortale crimẽ incurrere,) excommunicationis labe credimus inquinari.* Torquent se hîc Canonistæ, quomodo metus non excusat à censura, cùm sæpè excuset à culpa. Sed dicendum, tunc excusare à pœna, quando excusat à culpa: quando verò non excuset à culpa, ita vt culpa maneat mortifera; tunc non excusare à pœna, vt hoc loco Pontifex clarè pronuntiat.

DE RESTITVTIONE, ad quam tenetur homicida.

EXplicata ratione homicidij, tum voluntarij, tum fortuiti; sequitur vt dicamus de restitutione seu compensatione necessaria.

DVBITATIO XIX.

Quantum teneatur homicida vel mutilator restituere.

RESPONDEO & dico Primò, Teneri soluere integras expensas, factas in curationem læsi; nam earum ipse causa efficax fuit. 124

Detrahẽda ipsius expensa.

Dico Secundò, Teneri etiam restituere, non quidem quantum ipse erat lucraturus, sed quantum

tum illa ſpes lucri valebat, ſi quæſtum aliquo offi-
cio vel artificio faciebat; iis tamen detractis, quæ
ipſe cõſumere ſolebat, ſi obiit.quæ enim ipſe con-
ſumebat, non poſſunt cenſeri in lucris ad heredes
peruenientibus.v.g. Spes lucri æſtimetur 1000.id
quod conſumpturus erat æſtimetur 500. ſuper-
ſunt tantùm 500. reſtituendi. quod valdè notan-
dum. Vide Couarru. l. 2. Variarum reſolut. c. 10.
n. 7. & Sotum l. 4. de iuſtit. q. 6. a. 3. ad 3.

Sed difficultas eſt, Vtrùm ex hac ſumma etiam
detrahi debeat æſtimatio laboris. Ioannes Maior
in 4. d. 15. q. 19. affirmat.

125 Sed contraria ſententia eſt communis: Iſtius
laboris non eſſe rationem habendam, ſed integrè
reſtituendum, quantum ſpes lucri, omnibus per-
penſis æſtimabitur. Ita Couarru. ſuprà n. 7. vltra
medium, & alij paſſim. Probatur Primò; Quia ſi
Aeſtimatio laboris non detrahẽda.
æſtimationem laboris detrahamus, vix aliquid ſu-
pererit; nam ſæpè lucrum non eſt maius, quàm
æſtimatio laboris; vt patet in iis artificiis, in qui-
bus eſt parum ingenioſæ induſtriæ. Secundò,
Quia qui alium iniuſtè impediuit à labore diur-
no, tenetur integrè lucrum illius diei ſarcire, nul-
la parte detracta, ratione laboris non obiti: nam
alter cupiebat laborem ſubire: ergo, &c. Senten-
126 tia tamen Maioris videtur ſatis æqua, ſi hoc modo
Niſi ipſe voluiſſet illum redimere.
temperetur; vt tantum detrahatur lucro, quan-
tum ille artifex libenter pro laboris redemptione
daturus fuiſſet: ſic enim non videtur fieri vlla in-
æqualitas. quòd ſi ille laborem nullo modo vo-
luiſſet redimi cum lucri imminutione; tunc inte-
grè reſtitutio erit facienda, iuxta communem
DD. ſententiam.

127 Dico Tertiò, Si homicida, vel qui damnum
intulit moriatur, tenentur heredes ex eius bonis.
Ratio eſt; quia heredes ſuccedunt in locum de-
functi, & in omnia eius bona, & iura: vnde etiam
in omnes eius obligationes, quibus ex iuſtitia
obligabatur.

Nec obſtat L. Ex Iudiciorum. 20. ff. de accuſa-
tionibus, vbi dicitur, *pœnam pecuniariam, quæ de-
ſcendit à delicto, non tranſire ad heredes, lite non con-
teſtata*: quia vel intelligitur de pœna propriè di-
cta, qua puniendus erat per ſententiam is, qui cri-
men contraxerat; quæ pœna non debetur ante ſen-
tentiam, nec ab homicida, nec ab eius heredibus.
ita eam intelligit Couarru. Vel certè lex iſta, ſo-
lùm negat heredibus occiſi, actionem de damno
in foro externo in heredes occiſoris; niſi ante
mortem eius lis conteſtata fuerit. ita Anton. Go-
mezius tom. 3. c. 3. n. 37. non tamen liberat eos
in foro conſcientiæ. nihil enim facit ad obligatio-
nem coram Deo, quòd lis ante mortem conteſta-
ta, vel non conteſtata fuerit.

DVBITATIO XX.

Quomodo æſtimatio lucri futuri facienda eſt, cùm ignoretur quamdiu fuiſſet victurus.

ANgelus, Reſtitutio 1. §. Homicida, dicit
eam faciendam iuxta diſpoſitionem Legis,
Computationi. ff. ad legem Falcidiam. Idem docet
Couar. lib. 2. Variarum c. 10. n. 7. circa medium.
In hac lege certum tempus conſtituitur futuræ
ætatis æſtimandæ: ita vt ſi quis ſit annorum 30.
vel infrà, is putetur adhuc victurus 30. ſi ſit 35.
putetur victurus 25. ſi 40. adhuc 20. ſi 50. adhuc
decem, ſemper diminuendo vſque ad 60. ſicut ibi
expreſsè habetur.

Sed cùm hæc lex tantùm loquatur de alimen- 128
Aeſtimatio ætatis, in alimentis legatis.
tis alicui ad vitam legatis, non videtur extendenda
ad noſtrum caſum. Deinde in foro conſcientiæ,
ſpectandæ quoque ſunt multæ aliæ circumſtan-
tiæ, ex quibus æſtimandum eſt futuræ ætatis tem-
pus & lucrum. Denique qui occideret ſenem 59.
annorum, non teneretur niſi reſtituere lucrum
vnius anni; qui ſexagenarium, nihil: quod eſt
contra omnem æquitatem. fieri enim poteſt vt ſit
validus, & putetur adhuc 20. annos victurus.

Reſp. igitur, Non poſſe commodiorem regu- 129
Hîc ſit arbitrio prudentium.
lam præſcribi, quàm vt illud reſtituatur, quod
probi prudenteſque viri, ſpectatis omnibus cir-
cumſtantiis, ratione lucri ceſſantis vel damni, ex
occiſione, mutilatione, aut etiam vitæ abbreuia-
tione emergentis, iudicauerint eſſe æquum. Nam
ſi vita alicuius acciſa, breuiorque effecta eſt ex
percuſſione iniuſta, æſtimandum tempus, quo vl-
teriùs putabatur eam producturus.

Hîc tamen aduertendum eſt, Si quis vel natu- 130
Si aliàs erat periturus abſque culpa.
rali, vel *aliàs iuſta morte* erat è medio tollendus;
qui iniuſtè præueniret, non teneretur ad reſtitu-
tionem; quamuis iniuſtitiam committeret: vt re-
ctè docet Petrus Nauarr. l. 4. c. 1. n. 78. qui pro ea-
dem ſententia citat Nauarr. & Silueſtrum. Ratio
eſt; quia non infert damnum pecuniarium; tam
breui enim tempore non erat ille lucraturus
quidquam.

Dixi, vel *aliàs iuſta morte*. quia ſi iniuſtè erat in-
terficiendus, vel à latrone, vel etiam à Magiſtratu,
& ego præueniam; omnino teneor reſtituere. Ra-
tio eſt; quia alter, qui eum interfecturus erat, 131
fuiſſet obligatus: ergo ſi ego præueniam, ſimiliter
obligabor, nõn enim aliquid iuris ideò amittit
vel viuendi, vel lucri faciendi in vita, quia alius
eum iniuſtè ſtatuerat interimere: ſicut amittit,
quando vel naturaliter, vel iuſtè per Magiſtratum
perire debet.

Idem dico de quouis alio damno iniuſtè illato,
ſi res illa apud dominum certò erat peritura, vel
Si res peritura apud dominum.
iuſta pœna, vel caſu fortuito, ſi enim tunc culpa
mea, vel etiam dolo perijt, ſub eius dominio ma-
nens, non tenebor ad reſtitutionem. v.g. ſi incendi
ſegetes, quas eluuio fluminum certò erat euerſu-
ra. Sed de hoc plura infrà c. 12. dub. 15.

Petes, Vtrùm id, quod reſtituendum eſt pro 132
lucro probabili heredibus occiſi, æſtimatum ſit
50. aureis: vt docet Nauar. cap. 15. n. 24. in quam
ſententiam adducit Hoſtienſem.

Reſp. Legem, quam citat Nauarr. illis verbis
non agere de reſtitutione damni; (hęc enim debe-
50. aureorũ pœna.
tur etiam ante condemnationem) ſed de pœna,
ſeu mulcta, quæ per ſententiam debetur; ſic enim
habet edictum prætorium: *Si eo ictu homo liber
periſſe dicatur, 50. aureorum Iudicium dabo:* & im-
mediatè antè dixerat, *ſe in duplum daturum Iudi-
cium, ſi ex eiecto, vel effuſo damnum datum eſſet.*
vnde manifeſtè patet, legem loqui de pœna ho-
micidij, non cuiuſuis, ſed fortuiti; non autem de
damno ſarciendo. Idem docet Gloſſa in cap. 1. de
Iniuriis, dicens: *Si liber homo periit, 50. aureorum
fit condemnatio.*

DVBI-

DVBITATIO XXI.

Quantum teneatur restituere, qui modum iustæ defensionis excessit.

133 *Prouocatus non tenetur.* Respondeo, & dico Primò, Qui ab altero fuit prouocatus ad pugnam, etiamsi modum fortè excessit, non tenetur ad restitutionem. ita multi recentiores. Ratio est; quia prouocans videtur ei condonare, dum facit ei potestatem, vt contra se agat quod poterit. Idem docet Bannes q. 62. a. 2. dub. 5. vbi dicit, eum, qui voluntariè se exponit periculo, prouocando alterum ad certamen, si occidatur, non esse iniustam occisionem respectu illius, sed solùm respectu Reip. vel Dei, qui est Dominus specialis vitæ. & paulò antè, dicit talem renuntiare iuri suo, etiamsi in damnum filiorum id cedat. Idem videtur dicendum, quando duo prouocant se vicissim, & pari consensu pugnam aggrediuntur.

134 Dico Secundò, Qui inuaditur ab altero sine prouocatione, si iustam moderationem notabiliter excedat, ita vt mortiferè peccet occidendo suum inuasorem, tenetur integrè damna compensare. Ita docet Nauarr. c. 15. n. 27. & plerique hoc tempore. Ratio est; quia qui ita occidit, facit alteri iniuriam, & est causa totius damni: sicut is, qui dolo vel lata culpa est alteri causa damni.

Dices, Qui alterum iniustè aggreditur aperta vi, vel ex insidiis, & occidit, maiorem infert iniuriam, quàm qui inuasus, & rei indignitate commotus, occidit aggressorem: ergo ad maiorem tenetur restitutionem.

Resp. negando conseq. Non enim quantitas restitutionis, ex iniuriæ quantitate æstimanda est, sed ex quantitate damni per iniuriam mortiferam illati. itaque cùm hìc interuenerit iniuria, quæ sit peccatum mortiferum, integrè damnum sarciendum est. Secùs est in pœna; hæc enim respondet iniuriæ, non damno: vnde vbi maior fuit iniuria, maior quoque pœna est irroganda.

135 *Probabile inuasum non teneri ad restitutionem integram.* Aduerte tamen quosdam DD. ob argumentum prædictum docere, eum, qui modum iustæ defensionis excedit, non teneri tantumdem restituere, quantum aggressorem, qui ex insidiis vel aperta vi occidit; sed multò minus. Ita Angelus, Restitutio 1. §. Homicida, Siluest. Restit. 3. q. 2. & Gomezius tom. 3. cap. 3. n. 38. Idem docet Sotus lib. 4. de Iustit. q. 6. ar. 3. ad tertium. Vbi notandum est, Siluestrum non loqui de pœna propriè dicta, (vt Nauarrus eum exponit) sed de restitutione damnorum, quam vult fieri iudicio boni viri: de qua etiam apertè Gomezius & Angelus. Quæ sententia mihi videtur probabilis, & consentanea æquitati naturali, etsi enim damnum illud par sit, siue hoc, siue illo modo illatum sit; & compensatio non sit æstimanda ex indignitate rei, vel magnitudine iniuriæ; tamen is, qui alterum inuadit, videtur ex parte amittere ius ad compensationem damni: nam sibiipsi est causa mali, alterum iniustè inuadendo. quare si occidatur vel lædatur, sibi ex parte debet imputare. Deinde difficillimum est, iustum temperare dolorem, vt ait Angelus. Quare æquitas naturalis videtur postulare, vt non tam seuerè teneatur omnia damna rependere; idque communis humani generis sensus approbare videtur.

Dico Tertiò, Qui inuasus ab altero, potest fugere, vel aliter declinare, etsi id non faciat, sed debita moderatione, se vel sua defendens occidat inuasorem; non tenetur ad restitutionem. 136 *Qui potest fugere.*

Probatur; Quia non peccauit contra iustitiam, sed solùm contra charitatem, vt ostensum est suprà dubit. 15. & 16. non enim ex iustitia tenebatur fugere, vel à via declinare.

Confirmatur, quia nemo ex sua malitia, qua vult alterum inuadere, acquirit Ius in illum, quo illum obliget ad fugam, ita vt nisi fugiat, vel patiatur se interfici, censeatur ipsi facere iniuriam: sed solùm tenetur fugere ex charitate, si sine honoris dispendio possit: & Ecclesiasticus tenetur etiam lege religionis; ne videlicet non fugiendo, aliquid committat, quod sanctitatem status ipsius dedeceat, lege tamen Iustitiæ non magis tenetur, quàm sæcularis.

Dico Quartò, Idem omninò dicendum de eo, qui alium contumelia, vel alia iniuria affecit; si ab illo inuasus, iusta ratione se tueatur, & illum occidat, non tenetur ad homicidij compensationem. est contra Nauarrum c. 15. nu. 7. ita tenet Nauarra l. 2. c. 3. n. 362. ex Siluestro & Mercato. colligitur ex dictis suprà dubit. 15. 137

Qui inuaditur ob contumeliam illatam. Probatur, quia is, qui iniuriam alteri intulit, si armis ab eo inuadatur, potest se cum iusta moderatione tueri; præsertim venia petita, vel satisfactione oblata: quia alter tunc nullum ius habet sic inuadedi priuata auctoritate. ergo si eum occidat, non facit ei in hoc iniuriam. Confirmatur; quia inuasor non habet ius iustitiæ in alterum, vt ille se non defendat; neque etiam vt fugam capessat: sed solùm vt satisfactionem pro iniuria offerat. ergo si moderatione debita se defendens occidat inuasorem, non facit contra ius ipsius: ac proinde non peccat contra iustitiam: sed habet se illa occisio tamquam per accidens, & mediante alterius malitia proueniens, occasione operis iniuriosi. vt si quis seipsum occideret præ impatientia, quia domum eius succendi, non censerer ego idcirco homicida: nam ista actio iniuriosa, non est verè iniuriosa, respectu occisionis, per accidēs ex ea prouenientis, sed solùm est contra charitatem, vt suprà dub. 16. n. 112. ostensum. vnde nec obligat ad restitutionem, causa mortis illatæ.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm quando homicida sustinuit pœnam talionis, debeat fieri damnorum compensatio.

Svmma Rosella, Restitutio 3. & quidam recentiores dicunt tunc non deberi aliam compensationem; quod etiam videtur sentire Scotus dist. 15. q. 3. a. 2. Gabriel ibidem q. 15. a. 2. Angelus Restitut. 1. §. Homicida; Adrianus q. vlt. de Restitut. 138

Respondeo, Verius est, in rigore omnia damna ex homicidio secuta, ex bonis homicidæ sarcienda. Ita Nauarr. cap. 15. nu. 25. Couarr. l. 2. Variar. c. 10. n. 7. circa medium. Gomezius tom. 3. ca. 3. n. 37. & alij. Ratio est, quia pœna infligitur à Iudice, non vt damnum parti læsæ compensetur, sed vt iniuria Reipubl. & legibus illata vindicetur, aliisque terror incutiatur. Vnde etiam ea crimina,

crimina, quæ nemini damnum inferunt, pœna mortis puniuntur. Vt sodomia, grauis blasphemia, hæresis.

139 *Cõtrarium probabile.* Quamuis hęc sententia in rigore sit vera, tamen contraria est probabilis, & consentanea æquitati, præsertim cum hac limitatione: vt heredes homicidæ, quando ipse in corpore plexus fuit, in conscientia non teneantur quidquam soluere, nisi heredes occisi id exigant: ita enim ferè habet vsus, vt pœnæ talionis censeantur acquiescere, & iniuria illata videatur sic esse compensata: sic docet Michaël Salonius q.62.a.2. Si heredes occisi exigant aliam compensationem, præter pœnam homicidæ, (quod tamen honesti non solent) tunc heredes homicidæ videntur teneri, quia damnum iniustè datum non est per pœnam talionis reparatum. Certum tamen est, heredibus occisi nihil deberi pro ipsa vita ablata, etiamsi aliàs pro ea restitutio deberetur. Ratio est; quia damnum vitæ censetur pœna talionis abundè compensatum. Ita docet Scotus in 4.dist.15.q.3.a.2. Gabriel ibidem q.15.a.2.& alij.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm sit aliquid restituendum pro vita, membro, vel cicatrice.

140 MVlti Doctores censent, non solùm pro damnis pecuniarijs ex læsione, vel homicidio secutis, restitutionem pecuniariam deberi; sed etiam præcisè pro damno vitæ, vel membri, vel cicatricis, idque arbitrio boni viri. Indicat id D. Thomas q. 62. a. 2. ad primum. Sotus lib. 4. de Iustit. q.6. art. 3. ad tertium. Siluest. Restitutio 3. q. 2. & quidam alij. Ratio est; quia qui non potest damnum totum integrè compensare, tenetur eo modo, quo licet, iuxta arbitrium prudentum. Confirmatur; quia alioqui sequeretur, teneri quempiam restituere pro vita bouis occisi, & non pro vita hominis: quod tamen videtur absurdum, eò quòd hæc sit multò pretiosior. Sed contrarium videtur verius.

141 *Pro vita serui, non autẽ hominis liberi restituendam.* Respondeo igitur; Etsi pro vita serui, vel animalis necessariò restitutio pecuniaria sit facienda; tamen pro vita, membro, vel cicatrice hominis liberi, nihil in conscientia necessariò deberi.

Prior pars patet; quia vita serui & animalis pretio æstimantur, quod ad æqualitatem rependi potest: vnde pro horum vita tantum soluendum, quanti plurimi vendi poterant: pro mutilatione & cicatrice, quanti pluris venderentur, si illæsa fuissent.

Secunda pars, est Nauarri cap.15. n.22. vbi id egregiè probat: & Glossæ in cap. 1. de Iniurijs & dãno dato: Ledesmæ in 4.d.24.q.25.a.2.Dub.7. Petri Nauarr. lib. 4. de Restitut. cap.1. num. 80. Eamdem tenet Couarr. lib. 2. variarum resolut. cap.10. n.7. circa medium, & Gomezius tom. 3. cap.6.n.12. vbi dicunt *cicatricem hominis liberi, pecunia compensari non posse*: vnde idem multò magis (si consequenter loqui velint) dicere debent de vita & membro.

Probatur Primò ex L. vltima. ff. de his, qui effud. vel deiec. *Cùm liberi hominis corpus ex eo, quòd deiectum effusumve quid erit, læsum fuerit, Iudex computet mercedes medicis præstitas, ceteraque impendia, quæ in curatione facta sunt; præterea operarum, quibus caruit, aut cariturus est ob id, quòd inutilis factus est. Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Idem habetur L. Ex hac lege. 3. ff. si quadrup. paup. fecisse dicatur.

Dices, Has leges solùm negare actionem in foro externo. Contrà; Quia apertè indicant, nihil pro his deberi, eò quòd natura sua sint supra omne pretium; ac proinde non possint conferri cum ijs rebus, quæ in humanos contractus veniunt. & sanè ratio nulla est, cur neganda sit actio, si in conscientia aliquid debetur: & cur non fiat eius taxatio per Iudicem, cùm reliquorum damnorum fiat, ipseque meliùs quàm alius quiuis, eam facere possit. 142

Heredes nõ tenentur. Probatur Secundò, Heredes non tenentur compensare damnum vitæ, aut iniuriam illatam, vt Scotus fatetur: ergo nec ipse occisor. si enim occisor ex Iustitia tenebatur ex suis bonis; cur non heredes ex ijsdem teneantur; cùm succedant in eius obligationes, sicut in iura?

Tertiò, Quando homicida punitur pœna talionis, satisfacit illa pœna pro damno vitæ: vti praxis omnium tribunalium habet, & DD. supradicti sentiunt: neque enim iustum videretur ad amplius sontem obligare. Atqui per hanc pœnam corporalem nulla fit læso pro vita compensatio; sed solùm fit vindicatio, quæ à reo non debetur ex Iustitia commutatiua, sed à Magistratu. ergo cùm post hanc pœnam censeatur in conscientia liber ab illa compensatione, quæ pro ipsa vita sit facienda; signum euidens est, ipsum anteà etiam liberum fuisse, nec Iustitiæ lege damnum vitæ debuisse compensari; sicut alia damna, à quibus non est liber post pœnam. 143

Nihil certi potest determinari. Quartò, Quia non potest statui, quantum pro vita, vel membro ex Iustitia sit restituendum; neque vir prudens certum quid arbitrari potest. si enim dixerit mille deberi pro vita; cur non duo millia, vel tria, & sic deinceps? etsi enim homicida non teneatur ita se exhaurire restituendo, vt in extremam aut grauem necessitatem incidat; tamen si opibus abundet, numquam poterit ab arbitris tantum taxari, quin dici possit amplius deberi.

Vitæ æquales. Quintò, Quia vitæ omnium hominum sunt æqualis dignitatis: ergo æqualis debet fieri pro omnibus restitutio; quod est absurdum.

Sextò, Restitutio, quæ debetur ex Iustitia, reparat damnum illatum præcisè ad æqualitatem: ergo vbi damnum natura sua irreparabile est, non debetur restitutio lege Iustitiæ. 144

Septimò, Quia nemo obligatur damnum sarcire ex bonis diuersi ordinis, sed tantùm eiusdem; hæc enim sola inter se sunt commensurabilia: ergo quando non potest fieri commensuratio, non est obligatio Iustitiæ. Antecedens patet; quia alioquin qui læsisset in vita, deberet restituere in honore, vel potiùs in bonis spiritualibus, si pecunia non posset; quod tamen neque moribus gentium est receptum, neque vllo modo necessarium: vt passim Doctores tradunt.

Solum damnum pecuniarium compensandum. Ex quibus patet Primò, Solum damnum pecuniarium, secutum ex homicidio, esse ex iustitia compensandum: pro damno autem vitæ, & pro iniuria, solùm deberi satisfactionem quamdam, signis doloris & petitione veniæ. Fieri tamen 145

potest, vt obligetur ex charitate ad aliquam pecuniariam satisfactionem, si heredes sint pauperes, & non putentur mœrorem aliter depositurі; & ipse eam sine graui incommodo possit præstare: tunc enim videtur saltem ex charitate, & quadam æquitate naturali teneri. fortè hoc voluit D.Thomas.

Secundò, Si vir nobilis aut alius occisus sit, qui nihil lucri faciebat, nihil restituendum, præter expensas in medicos, si quæ factæ sint.

Tertiò, Patet responsio ad contrariam rationem: non enim omne damnum, ex Iustitia est compensandum: vt patet de damno spirituali; quod tamen maximum est. Neque mirum videri debet, si pro vita animalis fiat restitutio, non autem pro vita hominis liberi; quia vita hominis liberi est supra omne pretium pecuniarium & humanum. sicut & bona spiritualia: non tamen vita animalis, vel mancipij. Hinc tamen non sequitur, minus esse peccatum occidere hominem, quàm bestiam.

146 Dices, L.Prætor edixit.7.§.6.ᵛ. de Iniurijs dicitur: *Posse hodie de omni iniuria, sed & de atroci ciuiliter agi, Imperator rescripsit*: ergo potest agi in Iudicio de damno vitæ sarciendo.

Respondeo, Negando consequentiam. Aliud enim est agere de iniuria vindicanda, aliud de damno sarciendo. iniuriæ enim non debetur restitutio sed vindicatio & mulcta etiam pecuniaria, quæ fit opera Iudicis: satisfactio etiam debetur, sed non pecuniaria ante sententiam. itaque potest ciuiliter agi, quia potest exigi aliqua satisfactio pecuniaria, per Iudicem imponenda.

DVBITATIO XXIIII.

Vtrùm aliquid restituendum pro expensis funeris.

147 *Pro expēsis funeris.* RESpondeo, Ordinariè nihil pro his expensis restituendum; quamuis contrarium affirmet Nauarrus cap.15.n.22. Ratio est; quia etiamsi naturali morte obijsset, nihilominùs hæ expensæ fieri debuissent. vnde per occisionem nihil damni ex hac parte illatum; nisi fortè ex acceleratione, eò quòd citiùs isti sumptus fieri debuerunt, quibus adhuc aliquid lucri facere potuisset: sed hoc sub lucro cessante comprehenditur. Vel nisi extra patriam, aut alieno loco occisus sit, vbi maiores sumptus, quàm domi fieri debuerunt; quod pertinet ad damnum emergens.

DVBITATIO XXV.

Vtrùm animæ occisi aliquid restituendum ex Iustitia.

148 SCotus d.15. qu.3.art.2. Gabriel, Adrianus, & Angelus suprà, docent, Si homicida subeat pœnam talionis, nihil ampliùs deberi pro vita occisi: si non subeat, debere satisfacere pro vita illius, bonis spiritualibus, per eleemosynas, orationes, Missas, &c.

Non ex iustitia. Sed communior sententia est, non obligari ex Iustitia ad hanc restitutionem; quamuis sit saluberrimum consilium, & æquitas naturalis videatur quodammodò postulare. Vnde meritò pro satisfactione sacramentali, ipsi à sacerdote potest iniungi. ita docet Sotus lib.4.q.6.a.3. ad tertium. Siluester suprà & alij.

Ratio est; quia bonum spirituale non potest esse pretium rei temporalis? ergo non potest ex Iustitia deberi pro damno vitæ. Antecedens probatur; quia sunt res diuersi ordinis; & vita per hoc non restituitur nec in se, nec in æquiualenti, quod apud homines habeat parem æstimationem. 149

Dices, Deberi hæc bona non pro vita, sed quia illum priuauit facultate merendi, & satisfaciendi.

Respondeo, Facultas merendi est irreparabilis, similiter meritum amissum est irreparabile: quia meum meritum non potest alteri donari; ita vt fiat ipsius. Deinde priuatio huius facultatis, non potest vllo opere nostro compensari, sicut nec vita. Et quamuis satisfactio vnius alteri prodesse possit; non tamen constat, an alter aliqua satisfactione sit priuatus, nec vtrùm ei profutura sit. Denique non potest in his certa mensura constitui, quæ lege Iustitiæ debeatur. 150 *Facultas merendi.*

DVBITATIO XXVI.

Vtrùm tantummodò vxori & liberis, an etiam alijs restituere teneatur, vt creditoribus, & ijs, quos occisus alebat.

MVlti DD. sentiunt, His omnibus faciendam restitutionem, quia per iniuriam impediti. Verùm hæc sententia est valdè difficilis in praxi, & fortè in rigore non vera. vnde

Respondeo & dico Primò, Probabile est homicidam non teneri creditoribus defuncti. Colligitur hoc ex dictis suprà Dub. 15. & 16. Tenent Sotus, Salonius, Lopez, & alij ibi citati. 151 *Creditores.*

Probatur, Nam planè per accidens obuenit damnum creditoribus: non enim illa actio occisionis ex natura sua, vel vt plurimùm est ipsis damnosa: ergo non est iniuria in illos.

Secundò, Quia creditor non habet ius in debitorem, nisi quantum extendunt se bona, quæ actu habet, vel quæ verisimiliter erat habiturus: ergo cùm homicida restituit heredibus, in quos obligatio defuncti transfertur, ea, quæ ipse putabatur lucraturus, non facit iniuriam creditoribus: possunt enim ab heredibus solutionem petere.

Tertiò, Creditor non est ita coniunctus debitori, vt damnum, quod huic fit, debeat censeri fieri creditori: nam solùm per accidēs, seu ciuili modo ei cohæret; qua ratione innumeri possunt cum ipso coniungi. Absurdum autem videtur omnes eos, qui cum ipso contrahunt, habere ius Iustitiæ in ipsius inimicum, ne ipsum occidat. Confirmatur; quia qui cum aliquo contrahunt, debent videre an ille habeat sufficientia bona, vel certè curare, vt det sufficientem cautionem: quod si non fecerint, sibi imputent; non enim tenetur inimicus ex Iustitia tam procul respicere.

Quartò, Non videtur hæc obligatio vsu recepta, imò communi hominum iudicio, non censetur homicida creditoribus obligatus, nisi fortè ea intentione occiderit, vt eis obesset.

Dices Primò, Homicida tenetur filijs occisi, quia parens illis ex Iustitia obligabatur: ergo cùm etiam 152 *Filij.*

etiam obligetur ex iustitia creditori, tenebitur ei occisor.

Resp. negando antecedens: Ideò enim tenetur filiis occisi, quia videntur vna persona cum parente, ita vt censeantur damnum passi in bonis propriis, quæ per parentem possidebant. Neque verum est, parentem debere ex iustitia filiis, cùm solùm teneatur lege pietatis.

Dices Secundò, Qui hypothecam perimit, tenetur creditori de damno: ergo etiam qui interimit debitorem, qui ratione obligationis personalis, est instar hypothecæ.

153 *Hypotheca.* Respondeo Primò, negando antecedens; Nam satisfacit dando æquiualens illi hypothecæ; vt si erat domus, ędificando domum similem; vel dando æstimationem; & compensando fructus pro tempore, quo eos impediuit.

Secundò, negando consequentiam: Quia debitor non obligatur secundùm se, vt hypotheca; (non enim potest vendi) sed ratione bonorum, quæ actu habet, vel habiturus erat; quæ compensantur ab homicida, ipsius heredibus, quorum est, defuncti debita soluere.

154 *Pauperes.* Dico Secundò; Etiam probabile est, non teneri illis, quos occisus alebat ex liberalitate. Ita docet Sotus, Lopez, & Salonius suprà.

Probatur primò; Quia hoc damnum merè per accidens illis obuenire censetur. Secundò, Quia interfectus non tenebatur: ergo nec interfector; cùm ipsi non censeantur vna persona cum interfecto. Tertiò, Quia alioqui teneretur alere omnes famulos eius & pauperes, quos ipse sustentabat, quod tamen non est vsquam receptum.

Dices, Qui per vim impedit, ne quis alteri benefaciat, tenetur illi de damno illius commodi sperati: at homicida per vim impedit. ergo, &c.

Resp. Maior vera est, si eo modo vis adferatur, vt censeatur his velle nocere: hic autem non eo modo, neque eo fine vim infert; sed quia est inimicus, cui per accidens coniunctum est damnum aliorum. Adde, quòd si ille pauperes alebat, fortè heredes facti ditiores, alent multo plures: nam singuli aliquas eleemosynas dabunt.

155 *Parens, vxor, filij.* Dico Tertiò, Occisor solùm videtur obligari parentibus occisi, filiis, & vxori. Ita Sotus suprà l.4.q.6.a.3.ad tertium. & Lopez c.62. & Salonius q.62.a.2. Bannes ibidem q.6. Idem tenent multi alij. Ratio est; non quia heres succedit in iura defuncti; nam defunctus numquam ius habuit ad illam restitutionem, vtpote cuius obligatio per mortem eius orta sit: sed quia parens & filius censentur vna persona, similiter maritus & vxor. quare qui interficit Petrum, ille vxori, liberis, & parenti eius damnum infert, eosque in re sua lædit. Nam veluti partem quamdam abscindit, à qua illis strictissimo nexu proueniebat vtilitas. Itaque si filius interfectus sit, & parens debeat succedere, eò quòd interfectus careat prole, ipsi restitutio facienda. Similiter eo casu, quo filius debuisset parentem alere, occisor tenebitur. Idem dico de vxore: ea enim commoda filiis, parentibus, & vxori eius rependenda, quæ ipse interfectus præstare debuisset. Quòd si tantummodò habet fratrem, qui fratri succedat, probabile est ei nihil deberi, nisi ratione iuris, quod defunctus ante mortem acquisiuit; quod totum in heredem etiam extraneum transit. Ita Bannes, Sotus, & alij suprà. 156 *Frater.*

Primò, Quia nec est heres necessarius, nec censetur vna persona cum eo; vnde non censetur læsus in re sua.

Secundò, Quia communi hominum iudicio non dicitur ei damnum illatum, sed potiùs commodum. citiùs enim fruitur eius bonis; & si vixisset, fortè alios heredes instituisset.

Aduerte etiam, probabile esse, homicidam non teneri vxori, si illa nullum notabile detrimentum accepit, vel si æquè commodè potest nubere, vt ijdem Doctores tradunt. Tunc enim non censetur in rebus pecunia æstimabilibus læsa. Neque parenti occisi, nisi fortè sit heres, vel filius occisus illum alebat, & aliunde ei non sit prospectum. Quia alioquin non censetur in re sua læsus, ita vt damnum pecuniarium acceperit. 157

Dico Quartò, Si læsus interfectori omnia remittat, ad nihil tenebitur; sicut qui volentem interficit. est communior sententia DD. Bannes q.62.a.2. Dubit.6. Soti, Salon. & aliorum suprà. Ratio est; quia filiis non fit iniuria per homicidam in bonis fortunæ, nisi quatenus læduntur in parente, contra ipsius voluntatem: ergo quando parens condonat omne damnum, nullum ius eis remanet. Sicut enim per eum Ius acquirunt, ita etiam amittunt. 158 *Si cōdonet.*

Nihilominùs, non rectè faciet læsus, si filiis valdè egentibus, condonet occisori omnem restitutionem: valebit tamen in conscientia, nisi fortasse, lege positiua, non permittatur ei, nisi alicuius certæ portionis bonorum dispositio, v. g. tertiæ, quartæ, vel quintæ: tunc enim non valet remissio, nisi iuxta hanc moderationem; vt quidam volunt. Alij tamen non addunt hanc limitationem, quia tale debitum, cùm ab honestissimis viris plerumque condonari soleat, non videtur censeri inter bona creditoris, de quibus loquuntur leges, portionem legitimam præscribentes. nemo enim cogitur huiusmodi actiones ex delicto vel iniuria nascentes in censu suo numerare. 159

CAPVT DECIMVM.

De iniuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, deque congrua restitutione. *Constat Dubit.7.*

NOTANDVM, esse varias luxuriæ species: vt docet D. Thomas infrà, qu. 154. ar. 1. inter quas duæ sunt, quibus potissimùm iniuria fit proximo, *stuprum* & *adulterium*. Quare de hisce duabus dicendum, & de restitutione huc pertinente. de ceteris infrà lib. 4. cap. 3.

DVBITATIO I.

Vtrùm stuprum, si fiat consentiente puella, contineat specialem deformitatem, vel iniuriam supra simplicem fornicationem.

1 *Stuprum.* CAietanus 2. 2. quæst. 154. art. 6. fusè nititur probare, *stuprum* (seu deflorationem virginis) per se continere specialem deformitatem, atque adeò specialem iniuriam in ipsam puellam, & in parentem eius, sub cuius custodia manet; eò quòd per illud violetur & reseretur claustrum virginale, cui per se debetur parentis custodia.

2 Dico Primò, Si puella non est sub potestate parentum, vel tutorum, vel si illis consentientibus se patiatur violari; illud stuprum non continet specialem malitiam mortalem supra fornicationem. Ita Sotus in 4. d. 18. qu. 2. ar. 4. post septimam conclusionem, & Petrus Nauarra lib. 2. de restitution. cap. 3. num. 433. *Violatio virginitatis.* Probatur; quia in stupro non est speciale peccatum, nisi sit specialis iniuria; quod etsi quidam negent, tamen ceteri cum Caiet. fatentur: sed hic nulla est iniuria; quia consentienti non fit iniuria: ergo, &c.

Dices ex Caietano, Nec ipsa, nec parentes poterant consentire: sicut nemo potest consentire, vt sibi abscindatur manus: atqui per stuprum fit scissio quædam & ruptio membri: ergo fit verè iniuria, etiamsi consentiant.

3 Respondeo Primò, Verius esse, nullam fieri rupturam, vt peritissimi medici docent. Deinde, etiamsi esset aliqua ruptura, illa per se non est illicita; nam potest fieri per actum matrimonij: & in se considerata, est parui momenti; cùm non lædat naturam.

Tertiò, si alicui volenti abscinderetur manus, non fieret ei iniuria: vt docet Bannes ex D. Thoma in 4. qu. 64. art. 5. in fine; & constat ex dictis suprà ca. 7. Dubit. 3. multò ergo minùs, ob innocuam illam rupturam. Denique, ipsa est domina sui corporis, & habet ius vtendi eo, etiam ad hoc opus; ita vt nemini faciat propriè iniuriam: sicut corrupta, nemini facit iniuriam, si suo corpore abutatur.

Dices Secundò, ex Caietano. Si stuprum non habet peculiarem malitiam, quando parentes & puella consentiunt: ergo neque adulterium, si maritus & vxor consentiant.

Resp. Negando consequentiam: violatur enim indissolubile illud vinculum, quod matrimonij contractus induxit, quod non est in mariti potestate. Vnde etsi vterque consentiat, adhuc duplex in adulterio malitia remanet. Primò, quia est commercium earum personarum, inter quas nullum matrimoniale vinculum intercedit: sic enim habet turpitudinem fornicationis, estque contra castitatem. Secundò, quòd per illud violetur insolubile vinculum, quo naturæ auctor alterum alteri obstrinxit, quodque Sacramenti sanctitas confirmauit, hac ratione habet malignitatem adulterij, estque quodammodò contra Iustitiam, vt multi DD. volunt; quia coniunx iure illo cedere non potest. non tamen propriè est iniuria in coniugem: vt ex dictis suprà c. 7. Dub. 3. constat. de hoc infrà lib. 4. c. 3. Dub. 10. plura. 4 *Adulteriũ cõiuge consentiente.*

Notandum tamen est, Bannes suprà constituere malitiam propriam stupri in quadam deformitate, non contra Iustitiam, sed contra castitatem; quia natura ordinauit illam integritatem ad placendum viro in matrimonio. Sed profectò, hæc obligatio videtur parui momenti; nam potest abstinere à nuptiis: potest etiam ita agere, vt vir non percipiat fuisse corruptam. denique potest ante matrimonium cum illo pacisci, vel esse parata perferre ipsius molestias. Vnde etiam ipse non multùm huic sententiæ inhæret.

Dico Secundò, Si puella potestati parentum subiecta, absque illorum consensu, patiatur se violari; illa violatio non continet specialem culpam mortiferam, ratione resignationis claustri virginei: quamuis ratione mœroris & infamiæ, quam adfert parentibus, possit interdum specialem & grauem culpam continere. Prior pars sequitur ex dictis; quia ipsa est domina sui corporis; nec parens maius habet ius in corpus filiæ inuiolatæ, quàm violatæ. Secunda pars patet; quia ingens mœror parentibus inde solet obuenire, ob dedecoratam familiam, & spes frustratas. Sed hæc incommoda per accidens coniuncta sunt violationi virginitatis; nempe ratione euulgationis: si enim occulta maneret, nihil tale sequeretur. Adde, eadem sequi posse ex fornicatione filiæ corruptæ. Vnde patet, hanc malitiam non constituere propriam speciem stupri. Est tamen valdè ponderanda; quia potest esse mortifera, vtpote quæ sit contra charitatem proximorum, & pietatem seu reuerentiam, parenti & familiæ debitam. & sæpè ex ea grauissima mala, vt inimicitiæ & cædes, sequuntur. 5 *Si parens non consentit.* *Potest addere malitiam mortiferam ratione mœroris & dedecoris familiæ.*

Dico Tertiò, Si puella consensit liberè in sui violationem, non est propriè *stuprum* à fornicatione specie distinctum, sed tunc demum propriè est tale, quando violatio fit ipsa omnino inuita. Vbi aduerte, *stuprum* aliquando accipi, pro omni coitu lege prohibito. sic, etiam adulterium & sodomia, & incestus, *stuprum* vocantur: vt patet L. Inter liberas. ff. de adulteriis. aliquando accipitur strictiùs: & sic in virginem & viduam committitur: 6 *Si consensit ipsa sola.*

mittitur: vt habetur eadem lege. Sed propriissimè accipitur pro violenta virginis corruptione; quæ Græcis propriè dicitur φθορά, id est, corruptio: vnde *stupratores* & *corruptores* virginum propriè dicuntur, qui vim inferunt: & sic propria ratio *stupri* consistit in hoc, quòd virginitati seu claustro virginali vis adferatur. Quare supra fornicationem, addit iniuriam in puellam, qua per vim integritas corporis (quæ maximi fieri solet) ei adimitur. vnde est grauissimum peccatum, pœna mortis plectendum.

Stuprum propriissimè.

7 Differt autem à *raptu*, quòd *raptus* vim includat, qua puella abripitur à domo sua, vel paterna, & locum habere potest in corrupta: *stuprum* autem tantùm in integra, & potest fieri sine omni raptu: sicut & raptus potest fieri sine violatione.

Raptus.

8 Ex his sequitur, cogitationes seu delectationes morosas in virgine, & in adolescente circa virginem, etsi sint peccata mortifera, non habere tamen specialem malitiam mortiferam supra alias delectationes morosas, nisi coniunctæ sint cum voluntate inferendæ violentiæ.

Delectationes morosæ in virgine, vel circa virginem.

DVBITATIO II.

Ad quid teneatur corruptor virginis, si non promisit ei coniugium.

9 Respondeo & dico Primò, Si puella liberè consensit, ipse ad nihil ei tenetur. Sequitur ex dictis, quia volenti non fit iniuria: neque tunc est propriè stuprum. Addo cum Soto lib. 4. q. 7. ar. 1. ad 2. neque parenti eius quidquam tunc deberi. Ratio est; quia nec illi fit iniuria; nisi fortè quatenus censetur lædi honor & dedecorari familia. puella enim est domina sui corporis. Neque D. Thom. q. 62. ar. 6. ad 3. contrarium tenet, vt quidam dicunt. Similiter ad nihil tenetur, si puella remisit damni compensationem. potest enim cedere iure suo, quod habet ad detrimenta nuptiarum sarcienda, præsertim cùm liberum ei sit à nuptiis abstinere.

Si sponte consensit.

10 Dico Secundò, Si vi aut fraude vsuram corporis extorsit, etsi absque promissione, tenetur tamen vel eam sibi matrimonio copulare, vel damnum reparare. Ita docet Nauar. c. 16. n. 16. & sequentibus, Sil. ver. Luxuria quæst. 5. Anton. 2. p. t. 5. cap. 6. §. 1. & alij. Probatur; quia damnum tunc per iniuriam illatum est, ergo debet rependi. hoc autem fiet vel matrimonio, vel damni æstimatione.

Si vi vel fraude inducta.

Sed contrà, c. 1. de adulteriis, dicitur, *Si quis seduxerit virginem nondum desponsatam, dotabit eam & habebit vxorem*. quod desumptum est ex cap. 22. Exodi. & c. 2. *Disponimus, vt quam stuprauerit, vxorem habeat; ac si renuendum putauerit, corporaliter castigatus & excommunicatus, retrudatur in monasterium.* hîc non solùm ad alterum, sed ad vtrumque teneri dicitur: nec solùm ad æstimationem damni, sed ad integram dotem.

11 Resp. Hæc intelligenda esse, post sententiam Iudicis, vt rectè docet Siluest. suprà. ante enim sententiam non tenetur, nisi ad alterum. neque ad integram dotem, sed solùm quanti pluris valebat spes nuptiarum, quam adhuc integra habebat: nam iure naturæ ad amplius non tenetur. ita Couarru. 2. p. de sponsal. cap. 8. §. 8. num. 19.

Dixi, *absque promissione*, quia si intercessit promissio, implenda est, vt statim dicemus n. 35.

Petes, Quid si parens vel puella nolit admittere matrimonium, vtrùm ipse damnum teneatur reparare pecunia? Respondeo, Si vi deflorata fuit, potest recusare ipsius matrimonium, & exigere quāti pluris eget ad alteri liberè pro sua conditione nubendum. Idem dico, si fallaciter inducta fuit; vt si adolescens fingebat se nobilem vel diuitem, vt eam deciperet. qui enim fingit aliquid, ob quod ipsa consentit, & cupit gratificari, sine quo nullo modo consensisset; iniuriam ei facit: ac proinde tenetur de damno secuto. Couar. tamen p. 2. de sponsalibus, c. 6. §. 8. nu. 19. existimat puellam, in hoc casu, admittere debere matrimonium, si ipsius conditio ei respondeat. quæ sententia nititur quadam æquitate. Sed veriùs putamus eam in rigore non teneri acceptare: quia circa ipsum decepta fuit per iniuriam; vt existimaret esse alterius conditionis quàm re vera sit; quæ deceptio causa fuit damni: vnde potest iustam compensationem exigere. 12

Si parens nolit admittere matrimonium.

Sed, Quid si ipsa velit matrimonium, teneturne corruptor? Respondeo, si nec tacitè nec expressè promisit, (vt si vi aut minis extorsit) non tenetur ante sententiam, sed sufficit in foro conscientiæ, damni illati compensationem præstare, siue vi, siue fraude & mendaciis illam induxerit; modò promissio non interuenerit. 13

Si ipsa velit.

Petes, vtrùm adolescens teneatur ad alterum prædictorum, si precibus importunis vsuram corporis impetrarit? Quidam putant non teneri, nisi coniunctæ fuerint minæ, aut metus reuerentialis; vt, si erat illius dominus, aut superior, aut magnæ auctoritatis, cui ipsa nihil audeat recusare: ita Petrus Nauarr. lib. 2. cap. 3. n. 444. & quidam alij recentiores: quæ sententia est satis probabilis, & ordinariè vera. Fieri tamen potest, vt importunitas tanta sit, vt ratione illius solius teneatur: vt si adeò importunè eam solicitet, vt ipsa malit graue illud virginitatis detrimentum pati, quàm assiduè tam improba solicitatione enecari. Tales erant preces Dalilæ, quibus expugnauit Sampsonem. Sed hoc rarum est: quia molestiam illam plerumque aliter excutere possunt, concepta ira, qualem in hac causa decet. deinde quamuis initiò videantur multùm repugnare; posteà tamen sæpè libenter consentiunt. Promissa verò vim non adferunt, sed blandè alliciunt: multoque magis munera. alioquin qui promissis vel muneribus impetrasset officium, vel legatum, teneretur ad restitutionem, quod non est probabile. vide plura infrà, cap. 17. Dubit. 6. 14

Si precibus inducta. *Promissa & munera.*

Dico Tertiò, Si puella vi aut fraude violata, fortè posteà æquè commodis potita est nuptiis, ita vt nihil detrimenti acceperit; non debet ei quidquam necessariò restitui. Ita docet Nauar. cap. 16. nu. 17. & 19. multique recentiores. Probatur; quia neque pro ipsa defloratione pudicitiæ; vt quæ irreparabilis sit, & pretio non æstimanda: neque pro damno inde secuto, cùm nullum reipsa secutum sit. 15

Si æquè commodè nupsit.

Dices, Stuprator constituit eam in periculo non inueniendi commodas nuptias; quod periculum est pretio æstimabile: ergo debet rependi. 16

Periculum damni.

Respondeo, Inferre alteri periculum, etiam vitæ & fortunarum, non obligat ad restitutionem, nisi damnum reipsa sequatur. huic tamen

non obstat, quin aliqua compensatio possit in pactum deduci, antequam se periculo quis exponat. v.g. possum iustè exigere 100. vt me exponam vitæ periculo; tamen si alius me iniustè adducat in tale periculum sine pacto, non tenetur ad vllam restitutionem, si fortè damnum secutum non fuerit. quia periculum etsi magni æstimetur ob damnum, quod potest sequi; si tamen non sequatur reipsa; nihil pro illo restituendum, (nisi pactum interuenerit) nam periculum damni, non est damnum.

17 Dices Secundò, Ergo puella, quæ iam 100. acceperat pro defloratione, tenebitur restituere, si postea æquè bene nupsit, & nihil incommodi est perpessa. Resp. negando consequ. Primò enim, poterit retinere pro ipso pudicitiæ damno: iuxta alteram sententiam, quæ probabiliter sentit, illud esse pecunia reparandum. Secundò, etiam iuxta nostram sententiam non tenebitur: ratio est; quia qui in aliquo periculo vitæ, fortunarum, vel infamiæ est constitutus, potest pacisci cum eo, qui ipsum per iniuriam in tale periculum conijcit, de damno, quod probabiliter timetur. & quamuis postea non obuenerit, poterit tamen pretium conuentum retinere, & si nondum solutum fuerit, poterit ex vi pacti exigere; eò quòd illud periculum, quod alter præstare debebat, in se susceperit. quòd enim damnum non euenerit, vel suæ industriæ, vel benignæ Dei prouidentiæ adscribat. Confirmatur, quia potest quis pacisci de lucro cessante, vel damno emergente, antequam eueniant: (nempe, certo pretio periculum horum in se recipiendo) nec tenetur restituere pretium conuentum, etiamsi non eueniant; quando alterius causa hoc periculum suscepit. ergo etiam poterit, quando alterius culpa in periculum coniectus est; quia tunc ille tenetur pericu-

18 lum præstare. debet tamen hoc pactum iniri, dum periculum adhuc durat: nam si nullum sit amplius, non est pretio æstimabilis eius præstatio: itaque tunc pro ea non poterit quidquam exigere. Similiter, nec heredes puellæ poterunt exigere, si ipsa ante tempus nubendi obierit, & ante obitum pacta non fuerit: quia damnum non est secu-

19 tum. Denique si postquam pacta est, condonauerit: potest enim hanc condonationem facere, etiamsi sub parentum cura fuerit; quia non parentibus, sed ipsi debetur.

Si æquè bene nupsit.

Potest condonare.

DVBITATIO III.

Ad quid teneatur corruptor, si eam decepit promissione coniugij.

20 Respondeo, Si promisit coniugium, & ea spe seu conditione vsuram corporis impetrauit, tenetur eam ducere, etiamsi fictè promisisset. Est communis sententia DD. Probatur, quia hæc promissio facta est in modum contractus; vnde cùm ipsa ex parte sua compleuerit contractum, tenetur etiam ipse complere, prout exteriùs iudicio prudentum sonat, alioquin si tali artificio vti liceret, infinitis fraudibus humana commercia paterent. Confirmatur, quia ipsa, consentiendo bona fide in copulam pro matrimonio futuro, Ius Iustitiæ acquisiuit ad ipsius matrimonium, cui Iuri non potest ipse satisfacere, nisi consentiendo in matrimonium. Vnde sequitur, nō satis esse eam dotare, vel largis donationibus damnum sarcire, si ipsa nolit acquiescere. Idem dicendum, si animo 21
fictò cum ea per verba de præsenti contraxit, eo tantùm fine, vt ea potiretur: vt docet Sotus in 4. d.29. q.1. ar.3. & Adria. q.2. de matrimonio, & alij. Etsi enim matrimonium illo casu sit nullum, tamen manebit obligatio eam ducendi, si ipsa velit, ratione iniuriæ & damni secuti.

Tenetur eā ducere.

Aduerte tamen, excipi aliquot casus, quibus non tenebitur eam ducere; sed sufficiet aliter damnum sarcire. Primò, Si ipse longè sit nobilior vel opulentior, idque ipsa sciuerit; tunc enim facilè 22
potuit suspicari, ipsum simulatè nuptias promittere, vt ea frueretur.

Quibus casibus non teneatur ducere.

1. Si multùm superet.

Dico, *si ipsa id sciuerit*; quia si omnino ignorauit ipsius conditionem, & exteriùs non habuit vllam causam suspicandę fraudis, tenebitur eam ducere, si ipsa velit. ita Petrus Nauarra suprà & multi alij DD. Ratio est, quia tenetur ex parte sua contractum complere, ne ipsa detrimentum patiatur. Neque illa facit iniuriam exigendo promissum; quia pacta fuit corpus pro corpore, bona fide. reliqua, vt diuitiæ, nobilitas, per accidens se habent ad hunc contractum. Quidam tamen dicunt 23
posse eum pecunia satisfacere arbitrio prudentum: quod est probabile. insinuat D.Thom. in 4. d.28. ar.2. ad 4. ait enim, *quòd teneatur eam ducere, si sint æqualis conditionis, vel si ipsa est melioris conditionis*; indicans non teneri, si ipse sit melioris. Idem tamquam valdè probabile tenet Corduba lib.1. sui quęstion. q.13. Ratio est; quia qui in contractu fictè aliquid promittit, quod est longè melius, non tenetur illud dare: sed sufficit vt det aliud, quod iudicio prudentis sit æquale. sufficit enim ad Iustitiam, vt contractus reducatur ad æqualitatem.

An pecunia compensari.

Secundò, Si ex aliis coniecturis facilè deprehendi poterat, ipsum non sincerè agere. (vt verbis ambiguis vti, inconstanter loqui, nimiis vti exaggerationibus.) Ratio est; quia in his casibus, puella facilè potest aduertere vel suspicari, ipsum reuerà nihil seriò promittere, sed se ludificari. Vtrùm verò teneatur tunc damnum, si quod secutum fuerit, rependere, dubium est: quidam putant teneri, quia per iniuriam causam damni dedit; fraude enim & mendacio eam decepit. Sed 25
verius videtur non teneri. si enim fraudem facilè potuit aduertere, non præsumitur decepta, sed fingere deceptionem, vt ait D.Tho. suprà & Sil. Matrimonium quartò qu. 8. Tabi. v. Matrimonium 2. q.7. & Fumus v. Restitutio n.22. citatque D.Thom. & Vercellensem. 24

2. Si aduertat non sincerè agere.

Tertiò, Si aliquod impedimentum legitimum interuenerit; vt si fiat eius affinis, si ducat aliam per verba de præsenti, si sacros ordines suscipiat, si graue aliquod damnum vel scandalum ex tali matrimonio sequeretur: denique, si pater nolit eam dare. In his casibus sufficit damnum sarcire. de hoc tamen vltimo est difficultas. nam si corruptor non admittitur à parente puellæ ad matrimonium, paratus alioquin promissorum fidem præstare; cur in conscientia teneatur alio modo damnum sarcire? Quidam distinguunt; si ex animo promisisset, ad nihil aliud obligandum, quia nullam iniuriam intulisset. si autem animo fallaci promisisset, tunc à parente & à puella posse repudiari tamquam impostorem & pudicitiæ insidiatorem, 26

3. Si impedimentum.

torem, & tamen ratione iniuriæ teneri nihilominus damnum sarcire. Sed verius puto, in conscientia ad aliud non teneri, quàm ad implendum promissum, ducendo eam in vxorem; sic enim abundè videtur satisfacere pro iniuria per fictionem illata. Quod confirmatur ex aliis contractibus: si enim fictè tibi promittam mutuum, eoque nomine tu emas merces; facio tibi iniuriam & teneor sarcire damnum, nisi seruem promissum: si tamen seruare volo, tu verò nolis accipere, non teneor damnum secutum compensare.

27 *Nō tenetur compensare pecunia.*

28 Quartò, Si illam contingat posteà cum alio fornicari, prior non tenebitur eam ducere. Ratio est; quia in promissione sponsalium, hæc conditio tacitè subintelligitur. Sed difficultas est, Vtrùm tunc teneatur illi aliter satisfacere? Respondeo non teneri, nisi antè fuerit conuentum. nam ex vi promissionis, solùm tenetur eam ducere. quę obligatio extinguitur per superuenientem fornicationem. vnde nisi anteà fuerit mutata in obligationem pecuniariam, nihil ei ex iustitia debebitur.

4. Si fornicata fuerit.

Quintò, Si dicenti se virginem, promisit nuptias, vt ea potiretur, & posteà deprehendat, non esse virginem, non tenebitur stare promissis. ita Lopez 1. p. cap. 76. citans pro se Armillam. idē tenet Corduba lib. 1. q. 13. sui quæstionarij dicto 3. Ratio est; quia sicut eam decepit, ita vicissim ab ea deceptus est: itaque est compensatio iniuriæ. Vnde nec videtur pecunia compēsare debere. cur enim teneatur, cùm ab ea deceptus sit? Confirmatur; quia si seriò promisisset, non teneretur propter illam deceptionem: ergo neque dum fictè.

5. Si ipsum decepit. 29

30 Sextò, Si putabat illam esse virginem, & in coniunctione deprehendat re vera non fuisse; quamuis ex verbis eius deceptus non fuerit. quo casu non tenebitur illam ducere: vt docet Corduba suprà lib. 1. q. 13. quia illa causa sufficiens est ad soluenda sponsalia, tenebitur tamen, iuxta prædictum auctorem, pecunia compensare; quia ipsa illum non decepit fraude aliqua. Contrarium tamen fortè non improbabile, quia si seriò promisisset, non solùm non teneretur eam ducere: sed neque dotare. Nam ex vi promissionis, solùm obligatur ad eam ducendam; quæ obligatio cessat ex eo, quòd deprehendat non esse virginem; vt alibi dictum est. quam sententiam inuenio probatam doctissimo viro Thomæ Sancio lib. 1. de matrimonio disput. 10. nu. 12.

6. Si non erat virgo.

31 Aduerte tamen, si sciebat eam non esse virginem, & promisit ei matrimonium fictè, ad obtinendam copulam, ea secuta, tenebitur illam ducere, si ipsa velit; quia ipse deceptus non fuit, & illa, ex parte sua, præstitit conditionem contractus. ita docet Siluest. verb. Matrimonium 4. qu. 8. Palud. d. 28. q. 1. a. 2. concl. 4. Contrarium tamen esse verius, si non timetur infamia, docet Thomas Sancius, citans Lopezium, Veracruz & reliq. quare sufficiet compensare pecunia. Ratio est; quia corrupta, exigendo tale matrimonium pro corporis sui vsura, nimium exigit. Non enim tanti æstimatur copula cum corrupta, vt matrimonio eius debeat compensari. Vnde cùm non teneatur ad matrimonium ratione promissionis, (vt quæ nulla fuerit) nec ratione damni; cùm nullum secutum sit, vt suppono: solùm tenetur iudicio prudentis compensare copulam, per talem iniuriam obtentam. secùs tamen si esset honesta vidua & impenderet infamia.

Si sciebat non esse virginem.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm is, qui antè vouerat ingredi Religionem, si posteà puellam sub promissione vera vel ficta matrimonij deceperit, possit ingredi.

Respondeo, Non posse intrare, sed teneri eam ducere: vt passim DD. tradunt: si tamen ipsa votum eius omnino ignorauit, & recuset omnem aliam satisfactionem. Probatur: Quia ingressus Religionis iam factus est ei illicitus; non enim potest ingredi, nisi grauem iniuriam irrogando puellæ; ergo, &c. 32

Non potest intrare Religionem.

Secundò, à simili, Si ego vouissem 100. dare in eleemosynam, & posteà inferrem alteri damnum tanti æstimatum, nec haberem aliunde, quo illud compensarem; tenerer dare illa 100. Deo vota, nec possem persoluere votum, omissa damni compensatione; quia obligatio strictæ iustitiæ præponderat obligationi religionis: ergo similiter hîc, cùm ratione contractus & damni pudicitiæ, corpus illius sit obnoxium puellæ, nec aliter possit ex æquo sarciri, nisi cum illa contrahendo, tenebitur contrahere, & etiam consummare matrimonium: nam contrahendo & non consummando, non censebitur reparatum damnum pudicitiæ, nec occurretur efficaciter infamiæ imminenti.

Tertiò, Quia puella bona fide ex parte sua compleuit contractum, cum damno suæ pudicitiæ: ergo alter tenetur complere ex parte sua. Neque puella tenetur admittere aliam compensationem, tum quia pudicitia non est pecunia æstimabilis, tum quia non tenetur subire infamiam amissæ virginitatis, vt ille votum suum impleat.

Aduerte tamen, si puella sciuit eum habere votum castitatis vel Religionis, non potest vrgere ipsius nuptias; quia non bona fide contraxit, cùm videret ipsum non posse nuptias promittere. Sed, tenetúrne tunc aliter compensare? Certè non videtur teneri; (nisi fortè persuaserit puellæ se facilè obtenturum dispensationem) quia non fuit ab ipso decepta. sciuit enim, quod promissum est, non posse ab ipso licitè præstari. 33

Si sciuit eius votum.

An aliter compensare teneatur.

Petes, Vtrùm in his casibus impetrari debeat dispensatio voti? Respondeo, non videri necessarium; quia executio voti facta est illi illicita. consulendum vt petatur; quia aliàs tenebitur ex parte sua seruare castitatem, si eam vouit; vnde non poterit debitum petere, sed tantummodò reddere, ea implicitè vel explicitè petente. 34

Dispensatio.

Quod dictum est de eo, qui promissione matrimonij virginem decepit, non posse illum ingredi religionem absque ipsius consensu; idem dicendum de eo, qui contractis sponsalibus non obtinuit quidem vsuram corporis, sed magnam familiaritatem, quæ moueat suspicionem copulæ, ita vt absque notabili infamia puellę, non possit recedere à cōtractu. ita Corduba & Lopez suprà n. 29. citati. Ratio est, quia non potest hanc iacturam aliter sarcire. Idem dicendum si erat vidua bonæ famæ, & non infimæ sortis, ob eamdem causam. Denique idem docet Sancius lib. 8. disput. 36. si puella vi vel dolo fuit deflorata, vel precibus violentiæ æquipollentibus; & corruptor vt huic iniuriæ satisfaciat, sponte promittat ei matrimonium: tunc enim tenetur stare promissis, nec potest illâ inuitâ Religionem capessere. Ratio est, quia ex vi 35

Si sponsalia contraxit.

Si vi vel dolo deflorata fuit.

vi illius deflorationis iniuriosæ tenetur illam ducere, vel dotare, iuxta cap.1.de adulteriis, quod ex lege veteri trāslatum in ius canonicum. Itaque cùm ratione iniuriæ violationis teneatur ad alterum disiunctiuè, vbi semel elegerit alteram partem, non potest mutare absque consensu puellæ. *quod enim semel placuit, amplius displicere non potest*: iuxta regulam 21. de regul. iuris in 6. Quod intellige, si alterius intersit, vt ibidem Glossa: atqui hîc plurimùm interest puellæ te non mutare. Confir. quia cùm obligatio est disiunctiua, facta electione alterius partis, hæc sola debetur; vt patet in aliis debitis. electio autem in huiusmodi est debitoris; vnde debet esse libera. quare si metu cogatur ad illam partem, nempe ad promittendum matrimonium, non tenetur ad illam; sed soluendo dotem, vel damnum sarciendo est liber.

Si viduam vi vel fraude. Si viduam honestam vi vel fraude absque promissione matrimonij cognouit, etsi posteà ei promitteret matrimonium in satisfactionem, nihilominùs posset alio modo pro iniuria satisfacere, & ita religionem ingredi. ita Sancius suprà. quod intellige, nisi sequeretur illam grauis infamia, cui alia ratione non possit occurri. *Promissio libera.* Ratio est, quia talis promissio fuit omnino libera; (solùm enim de deflorante virginem statutum est, vt teneatur eam ducere, vel dote augere, cap.1.& 2.de adult.) vnde habet tacitam conditionem, nisi religionem ingrediar. Sicut qui promissione pecuniæ puellam deflorauit, etsi posteà loco pecuniæ promittat matrimonium, nihilominùs potest religionem ingredi soluta pecunia promissa: quia cùm sit promissio omnino libera, non à iure imperata, habet tacitam conditionem prædictam.

Contraria sententia verior. Verùm etsi hæc sint probabilia; veriùs tamen puto esse eamdem rationem in foro conscientiæ, siue promissio facta sit viduæ honestæ, siue virgini, in prædictis casibus, modò cetera sint paria. Ratio est, quia Ius illud cap.1. de adult. non obligat ante sententiam Iudicis, vt suprà dictum est, & communiter docent auctores. Itaque promissio illa matrimonij in vtroque casu censetur liberalis; ac proinde tacitam habens conditionem, nisi religionem ingrediar. poterit ergo ingredi, soluendo dotem, aut prudentis arbitrio compensando: nisi per sententiam coactus fuerit illam ducere. Vbi etiam aduertendum, eum qui consentientem deflorauit, si posteà ei matrimonium promittat, in foro externo cogendum vt eam ducat. *In foro externo.* Ratio est, quia quando vi vel dolo fecit secuta promissione, est compellendus, vt dictum est, atqui præsumitur ita fecisse; quia non videtur sponte consensisse: vnde cogetur, nisi probet illam vel non fuisse virginem, vel sponte præbuisse consensum, vt rectè Sancius suprà.

DVBITATIO V.

Vtrùm adulter teneatur aliquid restituere marito adulteræ pro iniuria, si partus non sit secutus.

36 RESpondeo & dico Primò, Si nullum aliud damnum secutum est, non teneri quidquam pro hac iniuria marito illata rependere. Ratio est; quia iniuriæ ab omni damno separatæ, non debetur ex iustitia, nisi satisfactio, per signa doloris, veniæ petitionem, &c. quæ tamen locum non habet, quando iniuria ignoratur; vnde nisi maritus rescišcat, non tenetur adulter ad talem satisfactionem. hæc enim satisfactio non fit, nisi sentienti se iniuria affectum, cùm consistat in placatione animi exacerbati. quòd si rescišcat, & putetur cupere, tenetur: aliàs minimè.

Dico Secundò, Si maritus exigat satisfactionem pecuniariam, alter non tenetur eam præstare. 37
Ratio est; tum quia tale damnum non est illatum; tum quia hæc conuentio seu transactio pro iniuria adulterij, Iure est interdicta. L. Trāsigere. 18. C. de transactionibus, vbi dicitur; *Transigere vel pacisci de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum non est.* Idem vertatur L. Miles. 11. ff. ad legem Iuliam, de adulteriis. quod idcircò Ius vetuit, ne maritus videatur suæ vxoris lenocinium facere, eiusque corpus ad quæstum tamquam leno prostituere. Si tamen maritus occultè transigeret 38
cum adultero sine scandalo, non videretur peccare, nec ad restitutionem teneri; quia leges illæ magis pertinent ad Iudices, ne concedatur actio, nimirum in pœnam, ob præsumptionem lenocinij; quàm ad mores priuatos. *Occulta transactio non est illicita.*

DVBITATIO VI.

Vtrùm si secutus sit partus, teneatur adulter ad restauranda damna, quæ consequuntur, marito vel heredibus legitimis, ex sustentatione eius & hereditatis partitione.

RESpondeo & dico Primò, Adulter non tenetur ad vllam damni compensationem, nisi 39
ei moraliter certum sit, esse suam prolem. Vbi aduerte, non videri certum, quamdiu habet probabilem rationem dubitandi de contrario: vt dictum est 1. 2. qu.19. ar.6. Id enim moraliter certum censetur, quod prudenter ita creditur, vt contrarium nullo modo videatur probabile: talia enim passim humano more certa dicuntur. *Quid certum.* Nunc 40
probatur; quia in dubio, melior est conditio possidētis: nemo enim tenetur aliquid soluere, & re sua se spoliare, nisi ei constet se debere. consentiunt ferè in hoc DD. Quamuis enim quidam dicant illum teneri, quando probabiliter credit esse suam prolem; hoc tamen non est ita generatim intelligendum; sed quando ita credit, vt non habeat probabilem rationem dubitandi de cōtrario. Fieri enim potest, vt quis probabiliter credat esse suam prolem, & etiam probabilitatem habeat non esse: quo casu certum est non teneri. vide Sotum lib.4. de Iust.q.7.ar.2. Nauar.c.16.n.48.& 49.

Dico Secundò, Si vllo modo suasit vel procurauit, vt adultera prolem susceptam marito supponeret, fingeretque esse eius prolem, tenetur de 41
damno secuto; nempe de alimentis & hereditate, vnà cum adultera. Ratio est; quia vterque est causa totius damni. *Si suasit, tenetur.*

Vbi aduerte, vtrumque teneri pro rata æquè primò; adulterum, quia vtriusque nomine suasit; adulteram, quia vtriusque nomine fecit. Quando enim consilium est in cōmodum consultoris, ipse tenetur primo loco, executor solùm in defectum. si tantùm est in commodum executoris, executor tenetur primò, consultor solùm secundariò in defectum. *Consultor & executor.*

defectum. si in commodum vtriusque, vterque tenetur ęquè primò pro rata: in solidū verò, ex defectu alterutrius, vt infrà cap. 13. Dub. 5. dicetur.

42 Dico Tertiò, Si adulter agnoscat esse suam prolem, vel certè nullam habeat iustam rationem dubitandi, tenetur restituere saltem ea, quæ impensa in alimenta prolis, à tertio anno ætatis & deinceps, quamdiu parens tenetur filium alere, quamuis non suaserit suppositionem. Est communis sententia DD. contra Sotum suprà. Probatur; quia pater à tertio anno tenetur alere filium & deinceps, donec sibi de alimentis prouidere possit: à partu autem ad tertium annum inclusiuè, tenetur mater: colligitur ex cap. 2. De conuersione infidelium. & probat ibidem glossa. Et ex L. Nec filiū. 9. C. de patria potestate. Sed præcipua difficultas est, de restitutione hereditatis, quam nothus ille cum aliis filiis, tamquam vnus ex legitimis prolibus cernit.

Alimenta.

43

Sententia Soti & quorundam aliorum.

Quidam docent, etiamsi adulter agnoscat esse suam prolem, tamen non teneri sarcire damnum legitimis filiis, ex illegitimi successione obueniēs; modò non fuerit auctor suppositionis. docet hoc Sotus suprà, & Henriquez lib. 1. De matrimonio cap. 21. vbi pro eadem sententia citat Pennam. Alij quidam recentiores, etsi contrarium teneant, tamen fatentur, hanc Soti sententiam non esse improbabilem.

Probari potest Primò, Quia iste adulter, non est verè causa huius damni: neque enim illud intendit, neque sua actione attingit, sed aliena actione prouenit: nempe matris suppositione, & fictione, quæ illum, tamquam legitimum marito suo supponit; cuius fraudis adulter non est auctor, nec consultor, vti ponimus.

Secūdò, si adultera procuraret sibi abortionem, non censeretur adulter causa homicidij: nisi fortè suasisset vel adiuuisset: ergo similiter nō censebitur causa suppositionis, & consequenter neq; damni ex suppositione secuti; non enim videtur esse magis causa suppositionis quàm abortionis, cùm neutrū consuluerit, & vtrumque ex sola voluntate adulteræ secutum sit: ipso materiam, circa quam vtrumque fit, dūtaxat suppeditante, id est, prolem.

44 Dices, censeri auctorem huius suppositionis, quia matrem in eam necessitatem coniecit, vt necessariò deberet prolem supponere, alioquin debuisset seipsam prodere. Respondetur, non ideò censeri auctorem; quia non coniecit illam nolentem & inuitam in eam necessitatem, sed volentem: vnde ipsa sibi debet imputare, quòd in ea necessitate sit constituta. Addi potest, probabile videri, quòd etsi per iniuriam, illam in hanc necessitatem coniecisset, (quamuis teneretur illi de damno, quod ipsa pateretur) non tamen obligatum iri heredibus, quibuscum illegitimus opera matris hereditatem diuidit; vt si constituam aliquem in necessitate accipiendi mutui aut vendendæ supellectilis, & ille ratione istius inopiæ faciat iniuriam tertio, non tenebor tertio, cui ille iniuriam, occasione inopiæ, fecit; sed illi, cui ego iniuriam intuli.

45

Contraria placet.

Verùm contraria sententia mihi placet, Primò, quia communis, à qua proinde in re tanti momenti non est facilè recedendum. Secundò, quia nō expedit in re tam nefaria fauere adulteris. Tertiò, quia etiamsi adulter non suasit suppositionem, tamen est causa cur nothus ille credatur esse legitimus filius mariti, idque iniquo modo, videlicet commercio cum vxore aliena.

Vnde cùm ex iniurioso facto ipsius sequatur hæc falsa credulitas; censetur etiam causa damni, quod ex illa credulitate nascitur. 46

Neque dici potest, hoc damnum inde nasci per accidens; quia sicut ille error vt plurimùm sequitur ex tali facto iniquo, ita ex errore damnum: idque facilè erat præuidere.

Et confir. quia adulter verè est causa suppositionis: hoc ipso enim quo facit nasci prolem ex aliena vxore, supponit illam marito eius tamquam esset ipsius vera proles. nam id sufficit vt censeatur proles mariti, & consequenter vt supponatur marito tamquam sua. ergo est causa suppositionis, & consequenter damni quod sequitur. Sicut si ipse poneret prolem viuam actu in vtero vxoris alterius, verè supponeret prolem marito, non minùs quàm si occultè in domo, subtracta vel interfecta prole illius, supponeret extraneam. atqui eadem est ratio de semine, quod est proles in potentia: sicut perinde est, siue serpentem actu, siue semen eius ponas in loco, vnde posteà nociturus est.

Dices, sola mulier supponit pariens in domo mariti, vel affirmans eius esse prolem.

Resp. Negando antecedens; quia non est opus ad suppositionem, vt dicat esse prolem mariti. Nam hoc ipso quo non est suspicio adulterij, censetur esse mariti; quare eo ipso quo causam dedit pariendi, suppositionis crimen admisit. vnde cùm non sola, sed vnà cum adultero causam dederit, etiam adulter est causa suppositionis. Nec refert etiamsi foris non pariat; quia ad id non tenetur, nisi, salua fama & vita, commodè possit: & quamuis posset, non tamen idcircò, id omittendo, ipsa esset sola causa suppositionis: quia per hoc non excusaretur adulter; neque idcircò ex eius facto minus damni proueniret.

Non sola mulier est causa suppositionis.

Similiter non excusatur ille, etsi orta suspicione adulterij, ipsa iuret esse prolem mariti; quia damnum aliarum prolium semper ex eius facto iniusto sequetur, si nothus succedat. sicut quando duo causam efficacem damni futuri dederunt, non excusatur alter ex eo quòd alter causam illam occultet. v. g. Titius & Caius propinarunt alicui latens venenum, vnde ille moriturus est, nisi ei succurratur. oritur suspicio de Titio: negat Titius: hinc fit vt ille moriatur: non excusatur Caius à restitutione, sed vnà cum Titio tenetur. Quia causam efficacem dedit, vnde reipsa damnum secutum est.

Hinc etiam patet, non esse necesse vt tempore adulterij extent liberi, quibus fiat iniuria. quia sufficit per actum iniustum poni causam, ex qua liberis extantibus damnum sequetur. Manet enim actus ille iniustus virtute in causa, velut in semine. sicut cùm Tyrannus legem iniustam scribit, quæ etiam ad 100. annos nocet.

Ex his facilè soluas rationes sententiæ diuersæ.

DVBITATIO VII.

Ad quid teneatur adultera, si partus secutus sit.

Respondeo, & dico Primò, Tenetur quantum fieri potest, sine famæ dispendio & vitæ periculo procurare, ne legitimi heredes ratione huius illegitimæ prolis aliquid detrimenti capiant. 47

capiant. Ita communiter DD. Vnde si habet paraphernа, tenetur ea relinquere legitimis in compensationem. Similiter, si quid ex labore capiat lucri; ad quod ei etiam diligentia præstanda. Debet etiam solitos sumptus imminuere, quantum commodè potest, spectata conditione status, valetudinis, &c. Quòd si hisce modis non potest satisfacere, tenetur eum inducere ad capessendam Religionem, si ad eam videatur idoneus. Ratio est; quia omnibus modis debet cauere damnum heredibus.

Tenetur cōpensare.

48 Dico Secundò, Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenetur ad aliud; sed potest permittere, vt illegitimus succedat. Ratio est; quia nullum tunc sequitur damnum legitimis heredibus.

Dices, Illegitimus per leges ciuiles, est incapax hereditariæ successionis: atqui hæ leges obligant in conscientia.

49 Respondeo Primò, non esse incapacem, quando eo nomine illa portio ceteris est compensata; & res omnino est occulta: neque in hoc casu leges illas accipiendas.

Potest tunc cum aliis succedere.

Secundò, Etiamsi sit incapax, tamen potest permitti vt succedat, ne ipsa infametur: præsertim quando alij inde damnum non sentiunt, ob compensationem.

50 Dico Tertiò, Etiamsi nullo modo possit mater compēsare damnum; non tenetur tamen prodere suum crimen marito aut proli, nisi moraliter certa sit damni auertendi. Est communis DD. præter Adrian.q.1.de restitut.§.Sed restat,& Palud.in 4. d.27.q.2.ar.1.qui putant eam teneri sese prodere, quāuis existimet se nihil effecturā; quia, inquiunt, fieri potest, vt filius ei credat, & fortè credet.

Probatur nostra sententia; quia in dubio melior est conditio possidentis: ergo quamdiu prudenter dubitat an proderit reuelatio, non tenetur famam suam, crimen occultum pandendo, prodigere, multoque minùs, quando parum est credibile profuturum. Imò id magnæ esset imprudentiæ; redderet enim se infamem & exosam apud filium, & ipsum coniiceret in magnos æstus animorum; quod non est faciendum absque certo fructu, de quo probabiliter non dubitetur.

Non tenetur, si dubitet an proderit.

51 Vbi aduerte primò, raro accidere, vt adultera non habeat iustam rationem dubitandi an reuelatio proderit.

Primò, Quia filius matri dicenti ipsum spurium non tenetur credere, etsi sciat ipsam adulteram fuisse; vt docet Glossa in cap. Officij. 9. de pœnitent. & remissionib. & fatentur omnes Canonistæ in cap. Per tuas. 10. de Probationibus, & Iurisperiti in L. Si posthumus. 14. ff. de liber. & posthumis. Ratio est; tum quia alleganti suam turpitudinem, nulla debetur fides: vt in regulis Iuris dicitur; quod intellige, cum alterius præiudicio, vt in præsenti casu accidit: tum quia, cùm ipse & sua, & publica opinione sit legitimus, non tenetur cum tanto suo incommodo se reputare illegitimum, nisi conuincatur. Itaque quamdiu subest aliqua ratio suspicandę fraudis vel erroris, non tenetur credere. Tum denique, quia ingenium mulierum est, alios præter modū amare, alios odisse.

Filius non tenetur matri habere fidem.

Secundò, Quia mater potest sibi persuadere, filium, etiamsi credat animo, tamen verbis negaturum; nec ideò cessurum hereditate, sed potiùs omnia litibus & tumultibus misturum.

Aduerte Secundò, si filius omnino conuincatur, (vt, quia mater testibus probat, parentem toto illo tempore abfuisse) tenetur non adire hereditatem. 52

Si conuincatur esse illegitimus.

Dices, Qui alterum infamauit, tenetur reuocare, quamuis non putet aliquem crediturum: ergo mulier tenetur se filio aperire, &c. Ita Adrian.

Respondeo, Si infamator certus sit nihil profuturum, non tenetur: si dubius, tenetur; quia ipse damnum intulit in fama, quod etiam cum famæ dispendio debet sarciri. mulier autem ipsa damnum non intulit, sed solùm causam dedit, ex qua damnum sequetur, non famæ sed pecuniæ: vnde tenetur impedire, si potest, etiam cum dispendio pecuniæ; non tamen cum dispendio vel periculo famæ.

Dico Quartò, Quamuis certa spes esset per reuelationem criminis, damnis heredum occursum iri; non tamen tenetur crimen suum patefacere, si inde periculum vitæ vel famæ sibi impendere putaret. 53

Non tenetur cum vitæ periculo.

De periculo vitæ, est communis sententia DD. *De periculo famæ*, docet Scotus d.15.q.2.sub finē. Gabr.ibidem q.2. Caiet.q.62.a.6.& opusculo 31. responsione 14. & Nauar. cap.16. n.44. & ca.17. n.89. vbi fusè & doctè id probat, & cap.18.n.47. Couarruuias regula Peccatum, 1. p. nu.7. Innocent. Panor. & alij Canonistæ in cap. Officij. 9. de pœnit. & remiss. Castro lib.2. de potestate legis pœn.c.11. Medina C.de restitut.qu.3. Et quidem *de periculo vitæ*, patet primò, Quia vita nullo pretio est æstimabilis: ergo propter rei pecuniariæ restitutionem, non tenetur quis vmquam vitam prodigere aut periculo exponere.

Secundò, Quia in periculo vitæ cessat dominiorum distinctio, ita vt licitè re aliena tamquam tua vti possis: nec tenearis eam restituere, quamdiu periculum durat; vt si in fuga alienum equum conscenderis & ille perierit: ergo, &c. Hinc fit, vt etiamsi amplissima hereditas, aut primogenitura, aut etiam regnum ad spurium deuolui deberet; non tamen ad hoc impediendum vita exponi debeat. numquam enim potest esse tanta externorum bonorum copia, vt ipsam per se solam præferri vitæ oporteat. Si tamen spurius esset perditis moribus, ita vt ex dominatu eius timeretur mala Reipublicæ administratio; legitimus autem esset optimæ spei, teneretur adultera, etiam cum vitæ periculo impedire spurij successionem. hoc enim non prouenit ex obligatione, qua tenetur impedire damnum legitimi heredis, sed malum Reipublicæ: estque hæc obligatio potiùs ex lege charitatis vel iustitiæ legalis, quàm iustitiæ commutatiuæ. 54

Nisi maiora mala impendeat.

Altera pars, quòd *neque cum famæ periculo*, 55

Neque cum periculo famæ.

Probatur Primò, ex cap. Officij 9. de pœnitent. & remissionibus. vbi Pontifex consultus de quadam muliere, quæ partum sibi insigni artificio supposuerat, essètne absoluenda, cùm crimen suum timeret marito detegere; respondet, *Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adultero prolem suscepit, quamuis id timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda, ita nec illi; sed competens satisfactio debet iniungi per discretum sacerdotem.* Hic, Pontifex loquitur in genere de ea, quæ ob aliquam iustam causam timet marito detegere crimen; nempe ob periculum vitæ, vel famæ, vel etiam perpetuæ offensionis.

Secundò,

56 *Res superioris ordinis.* Secundò, Quia fama est res superioris ordinis, quæ iuxta Regulam Caiet. & Nauarri numquam est necessariò exponẽda pro rebus inferioris conditionis. Hinc enim fit, vt homo etiam infimæ sortis, non teneatur vitam exponere pro maximis thesauris restituendis, vel fama, etiam illustris hominis, reparanda.

Tertiò, Quia fama apud homines pecunia non solet æstimari: & si quis eam sic æstimaret, præoptando pecuniam famæ, contra rectam rationem faceret; *melius enim est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, vt habetur Prouerb. 22. quò fit, vt etiamsi ad perfectionem, pertineat pecuniarum renuntiatio: non tamen famæ & boni nominis; cùm hæc ad ædificationem proximi, & rectam officij administrationem pertineant. vide infrà c.11. Dubit. 15.

Quartò, Quia quòd soli succedant legitimi, legibus humanis est introductum; quæ non videntur obligare, sed omnino cessare, quando imminet tale dispendium.

Aduerte autem Primò, nos loqui de muliere 57 honestæ conditionis, & quæ pro tali passim habetur: hæc enim propriè est bonæ famæ. Nam si suspecta sit, vel adeò vilis, vt ipsius fama prudentum iudicio parui sit pretij; putarem locum habere posse sententiam Soti, famam iudicio prudentum esse componendam cum æstimatione hereditatis: quod tamen non admiserim de vera fama, qualem honestæ conditionis & vitæ matrona possidet.

Secundò, si maritus sit vir valdè bonus & pru- 58 dens, & pariter filius, ipsiq; rem silentio sint compressuri, neque idcircò mulierem osuri, aut probris vexaturi; non censebitur se infamare, quamuis crimen illis detegat. Vnde si hæ circumstantiæ adsint, & simul sit certa spes damni auertendi, (quod sanè rarissimum est) tenebitur se ipsa prodere.

CAPVT VNDECIMVM.

De iniurijs famæ, & honoris, per detractionem & contumeliam, deque necessaria restitutione.

Complectitur Dubitationes 27.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit fama & honor, & quomodo distinguantur.

1 *Fama.* RESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt. *Fama est illæsa dignitatis status, legibus & moribus comprobatus.* Ita habetur L. cognitionũ. §. 7. de extraord. cognit. sed hîc tantùm bona fama describitur. In genere sic describi potest. *Fama est multorum existimatio de vita & moribus alterius.* Sermo etiã de hisce & rumor, fama dici solet, nempe à *fando*. sed potissimùm consistit in ipsa opinione & iudicio interno, estque duplex; *Bona, Mala.* Nos hîc *In quibus fama bona sita sit.* solùm de bona agimus, quæ potissimùm consistit in opinione virtutis & sapientiæ: (in quibus etiam intelligo functiones ex his procedentes) hæc enim duo sunt propria hominis bona, ob quæ sola est laude dignus. secundariò autem in opinione ingenij, eloquentiæ, nobilitatis, roboris, pulchritudinis, potentiæ, opum, & similium; quæ etiam magni æstimantur apud homines, qui & famam ex hisce quærunt.

2 *Honor.* *Honor autem nihil est aliud, quàm testificatio cuiusdam excellentiæ alterius:* vt docet D. Thom. q. 103. a. 1. ad 2. immediatè tamen, est testificatio nostræ opinionis, de excellentia alterius, cum quadam nostri submissione; & mediatè, ipsius excellentiæ: nam signa externa immediatè significant nostros conceptus & affectus; mediatè res ipsas. Hoc autem fit, vel verbis, vel signis. Verbis, vt quando *Dupliciter exhibetur.* quis alterum honorificè compellat, vt sapientem, eximium, magnificum, clarissimum, &c. Signis, vt genuflexione, corporis inclinatione, cessione primi loci, erectione statuæ, &c. qui enim cupiunt honorari, nihil aliud optant, quàm talia signa suæ excellentiæ exhiberi.

Excellentia autem, quam respicit honor, potis- 3 *Excellentia in quibus consistat.* simùm consistit in sapientia & virtute: (quę etiam sanctitas dicitur) hæc enim habent præcipuam excellentiam. Deinde etiam in alijs perfectionibus & dignitatibus vel moralibus, vel realibus à Deo communicatis, siue mediante ratione naturali, siue supernaturaliter. Sic potestas, quæ est in Principibus Ecclesiasticis & sæcularibus, & quæ in sacerdotibus, est honoranda; quia est communicatio quædam diuinæ potestatis: dignitas quoque principij, seu causæ, quæ est in parentibus: denique omnis perfectio rationalis naturæ; quia est participatio quædam perfectionis diuinæ, est aliquo modo ratio honorandi, si nihil aliud impediat. Quod addo, propter *dæmones & damnatos*, qui quia in malo obdurati, & omni ignominia digni, nullo honore sunt afficiendi. Denique id 4 quod singularem quemdam ordinem, vel vt effectus, vel vt instrumentum ad hasce perfectiones habet, etiam est ratio honorandi. Sic nobilitas & diuitiæ honorantur: nobilitas, quia ex præclarè gestis orta est: diuitiæ, quia ad opera præclara facultatem præbent, suntque virtutis instrumentum.

Ex his patet differentia honoris & famæ; nam 5 *Discrimen honoris & famæ.* fama est opinio virtutis, sapientiæ, & rerum præclarè gestarum alterius: honor autem, est testimonium excellentiæ. Fama igitur consistit in interna opinione; & dum exit in opus externum, dicitur laus, vel vituperatio. Honor autem consistit in externa significatione nostræ æstimationis de excellentia alterius, & submissionis nostri. vnde supponit opinionem excellentiæ, & intentionem exteriùs per aliquod signum eam testandi,

standi, (in quo signo consistit honor) idque ideò; quia hoc excellentiæ est debitum. Hinc vt sit honor sit excellentius quid, quàm fama:nam includit famam,seu opinionem excellentiæ, & præterea eius testificationem & manifestationem. Vnde meritò Aristoteles l. 4. Ethic. c. 3. docet *honorem esse maximum inter bona externa*; cuius signum est, quia,vt ipse ait *Principatus & diuitiæ,propter honorem sunt optabilia*. sed de his plura infrà cap. 36. Dubit.1.& 2.

DVBITATIO II.

Quid sit detractio. D.Thom.q.73.a.1.

6 RESpondeo, *est aliena fama occulta & iniusta denigratio seu violatio*.Ita ab omnibus passim DD. definiri solet. Vbi aduerte, duo requiri ad *detractionem*. Primò, vt aliquid dicatur; vel eo modo dicatur, vt alicuius famam & existimationem,quam possidet in animo alterius,extinguere aut minuere valeat. Secundò, vt fiat occultè, saltem iuxta intentionem dicentis: si enim quis in præsentia alterius, famæ detrahere intendat, iam non erit simplex detractio, sed *contumelia*, quæ dictis vel alijs signis incoràm violat alterius honorem: vt patet ex D.Thoma q.72.a.1.

Detractio.

7 Vnde dupliciter differt *detractio* à *contumelia*.Primò,quòd detractio directè lędat famam;contumelia autem honorem. Secundò, quòd detractio fiat occultè, seu in absentia, sicut furtum; iuxta illud Ecclesiastæ 10. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minùs habet, qui occultè detrahit*: contumelia autem potissimùm fit incoràm. sicut enim honor non exhibetur nisi præsenti,vel absenti tamquam præsenti; (desiderat enim is, qui honorat,vt honorato innotescat & opinio ,quam de illius excellentia habet & testimonium, quod exhibet) ita contumelia non fit nisi præsenti, vel absenti tamquam præsenti. Vnde patet, detractionem ceteris paribus esse minus peccatum, quàm contumeliam; tum quia minus bonum aufert; tum quia est minus contra alterius voluntatem. nam occultè & altero nesciente aufert famam;sicut fur pecunias; quod est signum, ipsum reuereri eum, cui nocet. sed contumelia, quasi vi illata, honorem aufert scienti & actu renitenti,sicut raptor pecunias.

Differt à contumelia.

8 Notandum est, Detractionem fieri octo modis,vt colligitur ex D.Thoma: quatuor directè,& quatuor indirectè. Directè; Primò, imponendo crimen falsum. Secundò, amplificando crimen verum.Tertiò,pandẽdo crimen occultum.Quartò,sinistrè interpretando alterius factũ: qui quartus modus, quatenus in animo alterius per tuam interpretationem lædis bonam opinionem,quam ipse de proximo conceperat, vel ingeneras prauam;pertinet ad detractionem: vt verò in animo tuo sic iudicando temerè,proximo iniuriam facis; ad temerarium iudicium. Indirectè; Primò, negando rectè facta, vel dotes alterius. Secundò,ea extenuando.Tertiò,tacendo bona alterius eo loco & tempore, quo tuum silentium alij interpretabuntur tacitam vituperationem. Quartò,simulatè vel frigidè laudando;vt quando quis simulat se velle laudare aliquem, & tamen nihil affert laude dignum.Nam vt Phauorinus apud Gellium l.19. noctium Attic. cap.3. ait, *Peius est frigidè laudare, quàm apertè reprehendere.*

Fit octo modis.

DVBITATIO III.

Quale peccatum sit detractio.

D.Thom.a.2.& 3.

NOtandum est, Non esse detractionem, si quis seruato ordine correptionis fraternæ, patefaciat testibus vel Superiori crimen fratris vt emendetur;quia non est iniusta famæ læsio. Nam pro bonis superioris ordinis, licitè exponuntur bona inferiora; vt pecunia pro vita corporali, & fama pro salute spiritali. Vt autem sit detractio, requiritur,vt iniustè fama lædatur; quod dupliciter fieri potest. Primò,directa intentione. Secundò,indirectà. 9

Nunc, dico Primò, Si directè intendas famam alterius lædere, erit formalis detractio; ex genere suo peccatum mortiferum, grauius quidem furto, (quia lædit proximum in bono, quod pecunia est præstantius) sed leuius homicidio (quia illud bonum est minùs præstans quàm vita) & leuius adulterio; quia adulterium triplicem malitiam continet: nempe contra bonum prolis; contra sanctitatem matrimonij; & contra ius coniugis: vt suprà ostensum est. 10

Est peccatum mortiferum.

Dixi,*ex genere suo*, quia ratione exiguitatis materiæ, in qua quis intendit famam alterius lædere, potest esse veniale; vt si de industria aliquam paruam imperfectionem alterius narres. 11

Similiter, ratione materiæ, vel circumstantiarum fieri potest,vt aliquod furtum sit grauius aliqua detractione, & aliqua detractio adulterio:infamare enim grauiter aliquem Ordinem Religiosum,vel Pręlatum Ecclesiasticum,peius est peccato adulterij.Inter omnes detractiones ea est pessima,quæ fit per libellos famosos; tum quia ad plurimos permanat; tum quia ægerrimè potest aboleri,cùm auctor nequeat deprehendi. Vnde morte punitur & qui libellum famosum sparserit, & qui inuentum vulgauerit; vt patet L.vnica. C. de famosis libellis.

Libelli famosi.

Dico Secundò, Quòd si non intendas lædere famam: sed ex quadam loquacitate narres peccata, vel defectus alterius, est detractio materialis; quia læsio alterius, non est directè volita: est tamen peccatum mortiferum, si id, quod narratur, grauiter proximi famam lædat. Ratio est;quia etsi expressè non intendas lædere;tamen intendis implicitè,dum vis illud vnde per se læsio sequitur. 12

Dico Tertiò,Si id,quod narratur,parum lędat, erit veniale.hinc fit primò,vt narrare defectus veniales proximorum, non sit nisi veniale: vt docet D.Anton.p.2.tit.8.c.4. & Sil.ver.Detractio,n.2. Ratio est;quia cùm nemo ferè ab his sit liber,non notabiliter lędunt famam;nisi fortè cõditio personæ talis esset,vt in ea huiusmodi defectus censeantur magni momẽti;vt si quis diceret de viro graui & religioso esse mendacem, id est, crebrò mẽtiri: nam dicere illum semel vel bis mentitum,non esset mortale; quia non ideò amitteret famam. Secundò,ob eamdem causam ordinariè non est peccatum mortiferum, reuelare defectus naturales; (nisi inde aliquod notabile damnum sequatur) siue illi defectus sint animi; vt si dicas quempiam esse ignarum,parui iudicij,parui ingenij:siue corporis; vt esse cæcum, gibbosum, &c. Idem locum habet in defectibus natalium, vt si quis dicat esse filium Clerici, natum ex adulterio, & similia: vt docet 13 14

Defectus veniales narrare.

Defectus naturales.

Natalium defectus.

15 docet Pet. Nauar. lib. 2. c. 4. n. 307. & insinuat Nauar. c. 18. n. 24. nisi forte propterea putaretur valdè in animo eorum, quibus dicitur, contemnendus. Ratio est; quia ob hæc non censetur quis
16 infamis. Si tamen in faciem hæc & similia, præsertim viro honorato dicantur conuitiandi causa, erit peccatum mortale; quia censetur notabilis contumelia; secùs si vilis sit conditio; nisi forte grauem
17 mœrorem inde putetur concepturus. Tertiò, Quando ratione conditionis personæ, peccata, etiam mortifera, non censentur notabiliter lædere famam; non est peccatum mortale, horum reuelatio: vt si quis dicat, militem commisisse duellum; habere concubinam, decepisse puellam: vel, adolescentem esse prodigum, deditum amoribus.
18 Quartò, Idem dicendum, si generalibus nominibus peccatorum mortalium aliquem infames; vt si dicas, esse superbum, auarum, iracundum; vt docet Siluester Detractio n. 2. ex D. Anton. suprà. Ratio est, quia hæc nomina ordinariè non ita accipiuntur, vt sonent peccata mortalia; sed vt naturalem inclinationem, vel veniales defectus denotent. Fieri tamen potest, vt ratione dignitatis personæ, de qua dicuntur, vel quia putantur accipienda pro grauibus vitijs, sit in his peccatum mortiferum. vide Nauar. cap. 18. n. 24.

Generalia vitiorum nomina.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm auditor detractoris peccet mortaliter.

D. Thomas ar. 4.

19 RESpondeo & dico Primò, Qui ita audit vt inducat vel excitet ad detrahendum; non minùs peccat quàm ipse detractor, sed potiùs magis: similiter qui detrahentem, verbis vel gestibus animat ad prosequendum. Ita D. Thom. a. 4. & alij. Quòd magis peccet, probatur; quia non solùm ipse in se peccat affectu detractionis, sicut detractor; sed etiam alteri est causa detrahendi. detractor enim solùm est auctor sui peccati; ille verò & sui, & alterius: vnde tenetur ad restitutionem, nisi detractor ipse restituat. In hoc casu locum habet quod ait Bernardus lib. 2. de consid. sub finem, *Detrahere vel detrahentem audire, vtrùm horum detestabilius sit, non facilè dixerim.*

Inducens detractorē.

20 Dico Secundò, Qui audiendo detractorem, lætatur, non tamen inducit nec animat ad continuandum, peccat mortiferè contra charitatem (vt qui alieno malo lętetur) & etiam contra Iustitiam, quatenus gaudet eo opere, quo alteri iniustè damnum datur: non tamen tenetur ad restitutionem, quia non est causa damni.

Qui lætatur audiēs.

Dices, Tenebatur impedire, & non impediuit: ergo est causa. Respondeo, Non tenebatur obligatione Iustitiæ, sed solùm charitatis. vnde saltem non est causa per iniuriam.

Aduerte tamen, Si quis solùm delectetur eloquentia detractoris, vel curiosa cognitione factorum proximi; nō tamen desideret, vt ille detrahat, non esse peccatum mortale: sed tunc solùm, quando vel delectatur damno proximi, (quod non potest prouenire nisi ex aliquo odio) vel ita delectatur eloquentia vel curiosa cognitione, vt placeat ei quòd alter detrahat. Nam vt Apostolus ad Rom. 1. ait, *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Ex curiositate audiēs.

Dico Tertiò, Qui nec inducit, nec lætatur, tamen audit, nec resistit, cùm possit; aliquando peccat venialiter, aliquādo mortiferè. Mortiferè peccat, si infamia sit grauis, & facilè possit eam impedire, nec putet eam alia ratione auertendam, vel breui recuperandam. Ratio est; quia charitas obligat, vt graue damnum proximi, quod ipse inuitus patitur, impediamus, si commodè possumus. Vnde si sit Superior, qui ex officio tenebatur impedire proximi infamiam, obligabitur ad restitutionem, in defectum inferioris. Venialiter peccat 22 21
Primò, si detractio est leuis. Secundò, si est quidem de re graui, tamen solùm fit apud vnum, vel vt summum duos, qui rem omnino silebunt; tunc enim nō censetur notabilis infamia. ita Caiet. 2. 2. q. 73. a. 2. du. 1. Cordub. q. 2. conclus. 5. Pet. Nau. lib. 2. cap. 4. n. 334. sed hæc sententia non est ita vniuersè amplectenda, vt infrà Dub. 11. dicetur. Tertiò, si nimia verecundia vel animi pusillitate non audeat resistere. ratio est; quia tunc valdè difficile est efficaciter impedire. vnde tunc non tenetur, saltem sub peccato mortali: nisi forte infamia esset valdè atrox, vel grauia incōmoda putaretur paritura. tunc enim deberet sibi vim facere, excussa verecundia, & modestè contradicere. Quartò, Si putet detractorē sponte reuocaturum vel emēdaturum quod dixit, idque breui & efficaciter. quod vt faciat, adhibenda correptio fraterna, si opus sit. Quintò, Si putet auditores non credere. Nullo autem modo peccas, si vel non putes profuturam tuam monitionem, vel metuas aliquod magnum damnum; vt contumelias, verbera; vel si rationabilis verecūdia obstet; vt si sis famulus, vel nullius auctoritatis. debes tamen tunc si commodè possis, vel discedere, vel faciem tristiorē ostendere, vel sermonem aliò diuertere: nam hac ratione impeditur, vel saltem minuitur detractoris feruor, iuxta illud Prouerb. 25. *Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguas detrahentium.* vide Chrysost. Hom. 3. ad populum, à medio vsque ad finem: Bernard. serm. 24. in Cantica, & serm. de triplici custodia, manus, linguæ, cordis. 23

Non resistens.

Quando sit venialis.

DVBITATIO V.

Vtrùm audita, vel alia qualibet referens absque asseueratione & dubitāter, peccet mortaliter, & teneatur restituere.

RESpond. dico Primò, Non esse peccatum mortiferum si ita referat, vt ei probabile non sit vllam inde infamiam orituram, eò quòd alij non sint credituri. Ita Scotus d. 15. q. 4. Nau. c. 18. n. 50. & multi alij DD. Ratio est; quia tunc non est probabile periculum damni proximo. 24

Notandum tamen, si crimen esset valdè graue vt, hæresis, proditio, præpostera libido; & verisimile esset ex narratione, auditoribus malam suspicionem suborituram, posse esse peccatum mortiferum; quia talis suspicio videtur esse magnum malum, respectu honestæ personæ.

Dico Secundò, Si quis audita referat coram ijs, quos probabile est ex sua leuitate credituros, etiamsi ipse sufficientem occasionem ad id minimè dederit, peccat mortiferè contra charitatem, non 25

Si ex leuitate putentur credituri.

tamen contra Iustitiam; ac proinde nõ tenetur ad restitutionẽ. Quòd *mortiferè peccet*, probatur; quia qui aduertit ex suis dictis, vel factis, aliũ grauiter lædendũ, siue in fortunis, siue in fama, siue in corpore; tenetur ex charitate abstinere, si commodè possit; quamuis id ex alterius culpa prouenturum videat. Quisque enim tenetur impedire notabile damnum proximi, quantum commodè potest; & maximè quod sui occasione proueniret. Quòd autẽ non *teneatur ad restitutionem*, docet expressè

26 Caiet. q. 73. a. 3. cùm ait, *Eum, qui audita refert, non teneri ad restitutionem*. & Nau. c. 18. n. 48. vbi dicit, *non teneri, qui non dedit iustam causam credendi*. Adrianus in 4. q. de Restit. famę, in fine. Sil. v. Detractio, q. 4. & aliquot alij DD. Ratio est; quia non est causa efficax damni; sed merè per accidens ex ipsius narratione sequitur: non enim eius narratio est talis, vt idonea sit fidem facere; sed quòd illi credant, id prouenit ex illorum leuitate vel malitia. Vnde is, qui narrat audita ab hominibus parum fide dignis, indicatis suis auctoribus, non tenetur ad restitutionẽ, etiam si auditores ex sua le-

Non teneri ad restitutionem.

27 uitate credant: imò etiamsi id malo animo faceret: quia intentio nocendi, non obligat ad restitutionem, quando opus ex se non est damnosum: vt suprà cap. 7. dubit. 2. dictum est.

Dico Tertiò, Qui refert audita eo modo, vel nominatis iis auctoribus, vt audientes meritò possint induci ad opinandum malum de proximo, peccat

28 contra iustitiam, & tenetur ad restitutionẽ. Ita Sotus l. 4. de Iust. q. 6. a. 3. circa quartum argumentum. Probatur; quia dat sufficientem causam alijs malè opinandi, ex qua, mala opinio reipsa sequitur: ergo, &c. Antecedens probatur Primò, Quia si absolutè diceret Petrum cõmisisse adulterium, & alij crederent, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem: atqui quando eo modo narrat, vel eo auctore, cui meritò æquè sit credendum atque ipsi, non minùs efficaciter inducit audientes ad sic opinandũ, quàm si ipse ex se assеueraret: ergo, &c. Secundò, Quia inducere alterius testimonium, est adferre argumentum non exigui ponderis ad persuadendum: ergo, &c.

DVBITATIO VI.

Vtrùm sit peccatum mortale, infamare seipsum.

29 CAietanus q. 73. ar. 2. & in Summa v. Detractio, existimat esse peccatum mortiferũ contra iustitiam, se infamare; quia censet hominem non esse dominum suæ famæ. Vnde colligit Primò, esse grauius peccatũ se infamare quàm proximum; sicut grauius est se occidere, quàm proximum: in qua sententia videtur etiam esse D. Aug. l. 1. de ciuit. c. 20. Secundò, hominem teneri ad restituendum sibi famam. Sed communis sententia est in contrarium; pro qua

30 Dico Primò, Seipsum infamare ex genere suo non est peccatum mortiferum, neque contra iustitiam, neque contra sui charitatem. Ita Sotus l. 5. q. 10. a. 2. Nau. c. 18. n. 27. & 61. & alij passim. Probatur *non esse contra Iustitiam*; quia homo est dominus suæ famæ, sicut suarum opum: vt suprà cap. 4. dubit. 11. dictum est: ergo illam dissipando nulli facit iniuriam; (sicut neque dissipando alia bona) siue id fiat reuelando crimen verum, siue crimen falsum sibi imponendo. quæ enim lex iustitiæ obligat illum, vt retineat bonam existimationem in mentibus hominum? *Non esse etiam contra charitatem*,

Nõ esse contra iustitiã, nec peccatũ mortiferum ex suo genere.

Probatur Primò, quia charitas non obligat hominem ad bona huius vitæ, quæ extra nos sunt, comparanda vel conseruanda; nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia vel nostra vel proximorum: ergo non obligat ad famam conseruandam, si ipsa secundùm se consideretur.

Secundo, Quia prodigalitas, quæ versatur in bonis externis, ex genere suo nõ est peccatũ mortiferum, aut contra charitatem: sed solùm veniale contra liberalitatẽ: ergo cùm fama sit etiam quoddam bonum externum, eius profusio nõ erit contra charitatẽ, sed solùm erit quædam prodigalitas.

Dico Secundò, Ratione tamẽ alicuius circum- 31
stantiæ, nempe, damni, quod nobis vel aliis contingit ex nostra infamia, potest esse peccatũ mortale, se infamare. Est communis DD. Primò, Si ex mea infamia sequatur notabile scandalum, vel mihi, vel proximo. Mihi quidem, vt si ex infamia redderer effrænatior ad peccandum. Sed existimo rarò fieri, vt ex hoc capite infamare se, sit peccatum mortale; quia ordinariè est occasio remota. Proximo verò; vt si ille sciens me aliquando tale peccatum admisisse, inde occasionem acciperet idem patrandi: quamuis & hoc fortassis rarò vsu veniat; præsertim si cum dolore vel vituperatione crimen meum commemorem. Secundò, Si inde mihi immineat periculum vitæ, vt si dicam me occidisse parentem Petri, vel violasse eius torum: hoc enim non solùm est famæ, sed etiam vitæ profusio; & est alteri dare occasionem peccandi. Tertiò, Si mea fama sit necessaria muneri quod gero; vt si sim Episcopus, Parochus, Abbas, Prior. tunc enim peccabo contra iustitiam.

Potest esse peccatum mortale ex adiuncto.

Aduerte tamen, in hoc casu se infamare, aut fa- 32
mam suam negligere, non esse per se contra iustitiã: sed velle munus Prælati cum hac infamia, quia factus est ineptus, retinere. Vnde si quis vellet deponere officium, aut nouis virtutum exercitiis infamiam vincere, vt muneri non obsit; nõ erit hac ex parte contra iustitiam se infamare, aut famam negligere: vt docet Sotus l. 4. q. 6. a. 3. ad 4. Quar- 33
tò, Si mea infamia redundat in alios. v.g. in liberos, in familiam, in Ordinem religiosum. est enim magna infamia liberis, (præsertim in Hispania & Italia) habuisse parentem hæreticum; præterquam quòd fiant inhabiles ad officia, & beneficia: & familiæ honestæ infamia est, esse aliquem in ea proditorem patriæ, sodomitam, latronem, vel qui publico supplicio sit affectus: Ordini religioso, habere Religiosum impuræ vitæ, ebriosum. In his igitur & similibus casibus, plerumque erit peccatum mortale seipsum infamare; tum quia notabiliter existimatio aliorum læditur, tum quia graui mœrore afficiuntur. Vtrùm autem sit contra iustitiam, dicendum infrà dubit. 23.

Si infamia redundet in alios.

DVBITATIO VII.

Vtrùm possit quis sibi falsò crimen imponere, ad vitanda tormenta; præsertim si ob id esset extremo supplicio afficiendus.

CAietanus ver. Detractio, & quidam alij, ne- 34
gãt id licere, etiamsi hoc modo posset mortẽ euadere;

euadere; eò quòd homo non sit suæ famæ dominus. Sed hoc fundamentum, neque verum est, vt suprà ostensum; neque si verum esset, quidquam efficeret: quia etiamsi non esset dominus suæ famæ, tamen ad vitæ suæ, vel proximi conseruationem, posset sine omni peccato crimen occultum, quod verè commisit pandere; & sine peccato mortali, crimen, quod non commisit, sibi falsò imponere. Ratio est; quia rectus ordo habet, vt bona minoris momenti exponantur conseruandis maioribus: (sic enim naturæ impulsu, pars exponitur ad conseruationem totius) ergo pro conseruatione vitæ tuæ, potes famam perdere, etiamsi famæ non sis dominus. Idem dico de vita proximi; quia licitum est pro illo vitam exponere: ergo multò magis famam; præsertim cùm fama sit bonum recuperabile. Vnde respondeo &

Ob leuia tormenta non licet imponere sibi falsum.

35 Dico Primò, Ad vitanda tormenta leuia, falsò sibi crimen imponere, ob quod morte sit plectendus, est peccatum mortiferum. Ita Sotus lib. 5. de iustit. q. 10. ar. 2. estque communis sententia DD.

Probatur Primò; Quia quisque tenetur suam vitam conseruare & tueri; etiam cum aliquo dolore & incommodo, maximè quando mortem non est commeritus. Secundò; Quia in hoc casu censeretur sibi sponte mortem immeritam accersere, & seipsum quodammodò occidere; sine causa dando occasionem suæ mortis.

Pandere verum.

36 Dico Secundò, Non tamen erit peccatū mortiferum, si ob huiusmodi tormenta pandas verum tuum crimen occultum, etsi ob id morte sis plectendus. colligitur ex Scoto d. 15. q. 3. vbi dicit, *Expediret animæ homicidæ vt solueret per passiones voluntarias vel patienter susceptas; vt scilicet occideretur pro homicidio.* Vbi indicat expedire, vt se offerat Magistratui puniendum. Idem tenet Pet.

Sibi procurare mortem commeritam.

37 Nauarra l. 2. c. 4. n. 134. Probatur, quia iste meritus est mortē: ergo potest eam sibi optare & procurare, si bonum finem propositum habeat, nempe vindictam suorum scelerum, exemplum publicum, & vt abrumpat peccandi consuetudinem, quam alia ratione sibi non videtur posse deserere; deniq; vt benè se disponat ad mortem. nam alioquin est in periculo ne subitò pereat imparatus. Ob has causas, sine omni peccato videtur se posse iudicio sistere, & crimen aperire: ergo idem poterit in tormentis. Neque dici potest eum hìc peccare contra charitatem; tum quia maius bonum sibi propositum habet, quàm sit vita; ob quod vitam optat deserere; tum quia si alius, qui criminis esset conscius, illum accusaret ob bonum publicum, eiusque salutem, non peccaret contra charitatem: ergo nec ipse.

Si animi mollitie.

38 Notandum tamen, si quis mollitie quadam animi; quòd parua tormenta nequeat perferre, crimina sua occulta proderet, non excusari à peccato; quamuis putem non fore mortiferum. Nisi fortè per accidens, ratione alicuius magni damni inde secuturi; vt est infamia familiæ, scandalum publicum, & similia.

Si non sequatur graue incommodum.

39 Dico Tertiò, Ad vitanda leuia tormenta, confiteri crimen suum occultū, vel imponere sibi falsum, non est peccatum mortiferum, si nullum aliud grauius malum inde metuitur. Sequitur ex dictis; quia quisq; famæ suæ est dominus: ergo sicut eam sine causa prodigere, ex genere suo non est mortale; ita multò minus mortale erit, si ob aliquā causam, licet non omnino iustam & parem, eam prodigat.

Ad liberādum amicum.

Dico Quartò, Ad parentē, vel amicum à mor- 40
te, vel tormentis magnis eripiendum, non est per se peccatum mortiferum, absque iuramento, sibi crimen falsò impingere, quando in quęstione non proceditur iuridicè. Probatur; quia possum sine peccato mortifero mihi crimen falsum imponere, ad vitanda tormenta, si nihil aliud mali inde timeatur: atqui interitus amici vel parentis æquiualet magnis doloribus; ergo, &c. Imò si parens vel amicus sit omnino inculpatus, nec sit alia via mortis illorum auertendæ, videtur non esse peccatum, etiam se morti offerre illorum loco: quia nemini fit iniuria; & aliàs licitum est, vitam pro parente & amico exponere, vt docet Toletus l. 5. cap. 6. & Sotus lib. 5. de Iust. q. 1. art. 6.

Dixi; *Si iniustè procedatur*; quia si iustè procederetur, peruerterem iustum iudicium, & facerem iniuriam Iudici & accusatoribus & Reipub. vnde sine dubio esset graue peccatum mortiferum.

Si mors indeimpendeat.

Dico Quintò, Ad vitanda tormenta valdè gra- 41
uia, quibus meritò possis celerem mortem præoptare, non peccas mortiferè, si crimen falsum tibi imponas, quāuis certò ob id sis morte plectendus. Est contra Nauarrum & quosdam alios. sed ita tenet Angelus v. Detractio. n. 6. Siluest. eodem q. 3. Sotus suprà. Toletus l. 5. c. 66. & multi recentiores hoc tempore. vnde hæc sententia est tenenda; fauet enim multis miseris, qui alioquin non solùm corpore, sed etiam anima perirent, confitendo crimina falsò cōtra conscientiam, quæ non audent reuocare metu tormentorum.

Probatur primò; Quia non tenetur homo cum tanto cruciatu vitam tueri, ne alius eam eripiat; sicut non tenetur permittere sibi tibiam abscindi, cum tanto dolore; non enim (ait ille) tanto dolore digna est salus.

Secundò, Quia si tunc fateri crimen, de quo falsò accusatur vel interrogatur, esset peccatum mortiferum, vel id ideò esset, quòd sit mendaciū perniciosum; vel quòd sit peruersio iudicij: atqui non est perniciosum, quia neque alteri adfert aliquod malum, quod tanti sit, vt ille ex charitate aut iustitia teneatur illud cum tanto incommodo suo auertere, vti suppono. Neque etiam sibi infert malum, quod notabiliter præponderet ipsis tormentis; nam crimen fatendo, breui morte longā mortem redimit, vel potiùs multas mortes vnica simplici commutat: talia enim tormēta pati, est longa quadam & multiplici morte mori. Neque etiam 42
est peruersio iudicij propriè; quia nec peruertit Iudicem vt faciat contra officium, nec accusatorem, nec testes. mendacium enim in iudicio, si cū nullius sit iniuria, non est peccatum mortiferum; vt si Petrus à me exigat in iudicio 100. aureos, & ego iuridicè interrogatus, ad vitandas lites, fatear me debere, non pecco mortiferè; imò ne venialiter quidem, si commoda ratione me à mendacio vindicem. Neque etiā facit iniuriam Iudici aut Reip. quia non ducerent hoc sibi iniuriæ: (sicut si negaret crimen verum) sed potiùs commiseratione mouerentur, si scirent.

Tertiò, Vel interrogatur secundùm Iuris ordi- 43
nem per tales torturas, vel contra illum ordinem; si contra, non ipse Iudici, sed Iudex ipsi iniuriā facit. Si secundùm ordinem iuris; adhuc Iudici non facit iniuriam, fatendo crimen falsum; quia non

tenetur Iudici cum tantis tormentis suam innocentiam probare.

44 Dices Primò, ex Nauarro cap. 18. n. 19. Talis homo moraliter loquendo se interficit: ergo peccat.

Non se interficit. Respon. Nego illum se interficere: non enim physicè, vt patet; neque etiam moraliter; (sicut is, qui sine iusta causa se conijcit in certum periculum mortis, dicitur sibi causa mortis) quia iustam causam habet, ob quam se interficiendum exponit; sicut si quis se exponeret hostium telis, vt grauissima tormenta ab illis inferenda euaderet, non se occideret. Imò si honesta persona

45 rogaret eum, qui illa nefando modo vellet abuti, vt ipsam potiùs interficeret, non censeretur homicida sui, quamuis fortè alia ratione peccaret: ergo neque hic est homicida sui, fatendo tale crimen. Quod confirmatur; quia si rogaret Iudicem, vt se interficiat potiùs, quàm ita torqueat, non censeretur homicida sui.

46 Dices Secundò, Ergo etiam poterit alteri sine peccato mortifero falsum crimen imponere, vt tormentis se eximat.

Alteri falsum crimen impingens. Respondeo, negando consequentiam; quia non est dominus, nec eam habet potestatem in famam alterius, quam in suam, præsertim contra veritatem: vnde faciet illi grauem iniuriam, si inuito falsum crimen impingat; quæ iniuria non habet locum, dum sibi impingit.

47 Admitto tamen, non fore mortiferum, si illi constet, id non esse contra alterius voluntatem; vt si procul abesset, nec quidquam illi periculi immineret, essetque tanta amicitia alteri coniunctus, vt non sit dubium, quin æquo animo sit laturus.

48 Dico Sextò, Qui hoc modo vi tormentorum fassus est crimen falsum, ob quod erit morte plectendus, non tenetur illud posteà reuocare, quamuis anteà periurio illud confirmasset, si prudenter metuit se rursum ad tormenta raptum iri; (vti ordinariè fieri solet) sed potest sine peccato mortifero in eo persistere & mori. Ita Angelus, Sotus, & alij. Patet ex dictis, præterquam illud de periurio, quod nunc probatur; quia etsi peccauerit mortiferè, quando periurio confirmauit, tamen posteà non tenetur retractare. Ratio est; quia periurium iam transijt; & non retractando, nemini facit iniuriam: retractando autem, culpam periurij delere non potest, sed coram Deo pœnitendo, quod potest facere absque externa reuocatione: secùs est de periurio, quod in detrimentum alterius cedit; hoc enim debet reuocari.

Nō tenetur reuocare, si sibi impofuit.

49 Petes, Vtrùm teneatur ea quæ sibi imposuit retractare, saltem in extremo vitæ, cùm iam iam est occidendus? Ita enim docet Siluester suprà ex Panormitano. Sed verius est non teneri, si ea reuocatio nihil prodesset, sicut ordinariè nihil prodest.

50 Dico Septimò, Si Religioni vel familiæ, ex confessione falsi criminis, sequeretur grauis infamia, prudenter expendendum, vtrùm tormenta ipsi infamiæ præponderent, an contrà: nam fieri potest, vt tanta sit illa infamia, vt potiùs tenearis quæuis tormenta perpeti, quàm illam tibi cum tanto aliorum damno irrogare. v. g. si inde bonum publicum notabiliter læderetur; si aliqui ideò in hæresim lapsuri, &c.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ad vitanda grauia tormenta, possis alterius peccatum occultum, vel aliud secretum pandere, præsertim si ipsi inde mors immineat.

Respondeo & dico Primò, posse te ob hanc causam illud aperire, si nullū aliud incommodum alteri, quàm infamiæ impendeat. Ita docet Nauar. c. 18. nu. 54. & alij passim. Probatur; quia non teneor alterius famam cum tanto meo incommodo seruare, sicut nec alterius pecunias, si eas apud me occultatas habeam. 51

Dices, Hoc non solùm est non conseruare famam, sed etiam positiuè auferre; quod non licet. Respondeo, Id eo casu non esse positiuè auferre; quia non intendo auferre opinionem bonā, quam de ipso habent, sed solùm id, quod latebat occultum in mente mea, profero per signa in lucem, ad quod ius habeo; eò quòd ille reuerà hoc crimen fecerit, & ego illius cognitionem sine ipsius iniuria sim assecutus. Sicut enim, si epistola, quædam secreta tua continens, apud me recondita foret, possem eam proferre ad vitanda grauia tormenta; ita etiam si tua secreta in mea cognitione recōdita sint, possum ea proferre in lucem, vt aliquod graue incommodum euitem, etiamsi inde sequatur, vt alij de te malam opinionem concipiant, & bonam è mentibus suis excludant; ad hoc enim permissiuè solùm me habeo, dum iure meo vtor. 52 *Aperire occulta.*

Hinc fit, vt ad vitanda grauia tormenta, possim aperire quoduis secretum alterius, mihi cognitum; modò non sit vel ex confessione Sacramentali acceptum, vel iniuria extortum; (vt quidam excipiunt) vel nisi inde grauissima incommoda timeantur; vt si esset secretum Principis vel Reipublicæ vel exercitus; vt rectè docet Sotus lib. 5. de Iust. q. 10. a. 2. & Nauar. c. 18. nu. 54. Ratio est; quia illud secretum, est veluti quoddam depositum, apud me occultatum, quod ego non teneor seruare occultum cum tanto meo incommodo, etiamsi certum sit, alteri inde damnum obuenturum; si tamen sine causa proderem, esset iniuria, & tenerer ad restitutionem; quia voluntariè essem causa damni. 53

Dico Secundò, Ob eamdem causam potes illud aperire, etiamsi inde alteri esset periculum mortis: modò illud sine vi & fraude, & extra cōfessionem acceperis. Ita Sotus & Nau. suprà & alij. Ratio est; quia non teneor cum tanto meo incommodo seruare famam, aut etiam vitam proximi. Non negamus tamen, quin sæpè laudabilius sit, etiam quæuis tormenta perferre; quàm secreta, vel etiā crimina occulta priuati hominis patefacere: qui tamen patefecit, non peccauit, tenetur tamen posteà extra tormenta reuocare confessionem, qua parte cedit in damnum proximi, seruata veritate commodo aliquo sensu, si potest; nisi rursus tormenta, vel aliud graue incommodum metuat. 54 *Si alteri mortis inde sit periculum.*

Sed dubium hîc est, Si vi aut fraude extorsisti. Sotus putat tunc te non posse reuelare, etiamsi tormentis esses necandus. Nauarrus autem distinguit: Si damnum, inquit, irreparabile alteri immineat ex reuelatione, non potes; si autem reparabile, potes.

Resp.

55 Reſp. & dico Tertiò, Probabile eſt abſolutè, etiam in hoc caſu poſſe tale ſecretum, vel crimen alterius aperiri ad vitanda grauia tormēta, etſi ipſi inde ſit vitæ periculum. docet Petrus Nauarra l.2. cap.4. n.131. Ratio eſt; quia iuxta Sotum & alios, poſſum aperire ſecretum tali caſu; quamuis ſtipulatus ſim alteri ſilentium: ergo etiam licet iniuria extorſerim. Nam qui ex contractu aliquid debet, non minùs tenetur, quàm qui ex delicto, vt infrà dicetur.

Quid ſi iniuria extorſeris.

Secundò, Quia etſi anteà iniuriam feci extorquendo ſecretum, vel fraude expiſcando: iam tamen poſtquam ſcio, ius habeo vtendi & reuelandi in tāta neceſſitate; ſicut ſi quis furatus eſſet equum, poſſet eo in neceſſitate vti, etiā cum interitu equi: imò etiam cum interitu domini: vt ſi hoſtibus inuadentibus fugiat, domino in periculo relicto.

Tertiò, Quia in hoc caſu reuerà nō infero damnum; ſed ſi quod ſequatur, ex alterius malitia ſequitur, qui me iniuſtè torquet; nam mea confeſſio tormentis expreſſa, non eſt alicuius ponderis, nec ei debet adhiberi fides: vt patet ex cap.1. cauſa 15. q. 6. Alexandri PP. Quæ ratio benè probat, confeſſionem non eſſe per ſe cauſam damni, ſed ſolùm per accidens; & damnum illud prouenire non ex mea confeſſione, ſed ex malitia Iudicis torquentis, & cōſequenter non cenſeri me cauſam illius damni, niſi permiſſiuè.

56 Dices, Si talis cōfeſſio non cenſetur cauſa damni: ergo ſi vi tormentorum, de altero crimen falsò confitearis, non peccas mortiferè, nec teneris ad compenſationem damni.

An aliquo caſu poſſim falſum alteri imponere.

Reſp. Silueſter v. Detractio, q.3. fatetur totum; modò tamen poſt tormenta reuoces. Idem docet Pet. Nauarra lib.2. c.4. n.131. quę ſententia videtur probabilis, ſi nihil aliud quàm infamia metuatur. quia talis cōfeſſio, verè nō inducit infamiam, quando poſteà reuocatur. Si tamen inde mors vel aliud graue damnū illi impenderet, omnino mortiferè peccares: quamuis enim, ſi Iudex legitimè procedat, talis confeſſio nihil mali inferre poſſit; ſecùs tamen res habet, ſi captet occaſionem illi nocendi. Sicut ſi latro minetur mihi mortem, niſi dixero quis ſe accuſarit, non poſſum falsò id imponere ei, quem ille ob id eſſet interfecturus. Ratio eſt; quia cum talibus circumſtantijs falſum imponere, eſt per iniuriam dare cauſam magni damni. Meritò enim poteſt is queri de iniuria, cui cum tanto damno falſum imponitur.

DVBITATIO IX.

Vtrùm poſſim manifeſtare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens.

57 REſpondeo & dico Primò, Si illud damnum eſt alicuius momenti, ſiue ſit temporale, ſiue ſpiritale; poſſe crimen proximi manifeſtari ad illud impediendum, quatenus id ad illud eſt neceſſarium. Ita Sotus lib. 5. de Iuſtitia q.7. ar.1. & Nauar. cap.18. n.31. & alij. v.g. noui Petrum eſſe furem, poſſum monere eos, quibuſcum habitat, vt ſibi caueant: ſi gerit ſe pro medico, & ego noui eius imperitiam, poſſum monere quibus impēdet periculum: homicidium à Petro cōmiſſum imponitur innocenti, qui ob id erit plectendus, poſſum aperire Petrum auctorem. Imò in huiuſmodi caſibus ſępè fit, vt non ſolùm poſſim, ſed vt etiam teneat ex charitate, crimen alterius manifeſtare, nempe ſi graue damnum ex eo alijs immineat, & damnum, quod ex manifeſtatione ſequitur, non ſit tanti, vt eius ratio præ altero haberi debeat. In dubio autem, vtrùm præponderet, inclinandum in fauorem innocentis, huic enim in dubio fauendum. Ratio horum eſt; quia nemo habet ius tuendæ famæ cum tantò damno, quod inde alteri iniuſtè obueniret. Item quiſque habet ius ad proferendum in lucem, id quod in ſua cognitione abditum tenet, ſi ex occultatione alijs damnum proueniret; ſi enim quiſque id poteſt ad ſua damna auertenda; cur non etiam poſſit ad damna proximorum, cùm debeat diligere proximū ſicut ſeipſum? hinc fit, vt quando agitur de officio, beneficioque conferendo; de matrimonio contrahendo; de Religione ſuſcipienda, ſi ego ſciam aliquod iuſtum impedimentum, vnde aliquod notabile incommodum meritò timeri debeat, poſſim eius occulta pandere.

58 *Sæpè tenear manifeſtare.*

59

60 Dico Secundò, Si ad auertendum illud damnum, non eſt neceſſe crimen alterius patefacere, ſed ſupereſt alia via commodior, ſeu minùs noxia, v.g. per fraternam correptionem; non poſſum aperire: ſimiliter, ſi nihil iuuaret ad damnum auertendum. Prior pars patet; quia eſſet contra charitatem: tenemur enim minimùm lædere proximum, quantum fieri poteſt, tum in illo curando, tum in malis ab illo prouenientibus auertendis.

61 Sed difficultas eſt, An ſit contra iuſtitiam, crimen tunc aperire? Videri poſſit non eſſe; quia nemo habet ius ad famam, per quam alijs nocere parat; ſeu per quam tribuitur ei probitas vel peritia, cuius ſimulatione alijs eſſet nociturus. Vnde etiam nemo poteſt conqueri ſibi factam iniuriam, quòd illis ſui defectus ſint patefacti, ſed ſibi id imputare debet; vt qui per hanc famam alijs nocebat. Deinde quia poteſt quis interdum habere ius in famam & vitam alterius, etiamſi malum aliter auerti poſſit; vt ſi inuadaris & poſſis fugere: non enim ex iuſtitia teneris fugere, vt ſuprà oſtenſum eſt. Sic ſi accuſeris iniuſtè, & poſſis euadere vel exceptione fori, vel exceptione contra accuſatorem, pandendo crimina eius occulta; non facis illi iniuriam, ſi pandas. Nihilominùs altera ſententia eſt communior, præſertim ſi ille alioquin erat bonæ famæ. vide infrà n. 132.

An ſit contra iuſtitiam.

62 *Ius in vitam & famam alterius, dum alia via ſuppeditat.*

Altera pars probatur; quia ſi reuelatio illa non videtur profutura, fruſtrà fiet: in dubio tamen eſt licita.

DVBITATIO X.

Vtrùm liceat infamare eum qui fictis virtutibus ſibi famam parauit, vel qui crimen commiſit cui iure infamia eſt annexa.

REſpondeo & dico Primò, Licitum eſt aperire hanc ſimulationem, ſi ea vergat in alicuius detrimentum; vt ſi quis ſimulet ſe peritum aduocatum, medicum, confeſſarium, pharmacopolam, & conſtet mihi non eſſe talem. Ratio eſt; quia ille ius non habet famam ſuam retinendi 63

Si fictio cedat in damnum alicui.

cum aliorum periculo vel incommodo; præsertim cùm ea sit indignus, & tota in errore fundetur.

64 Dico Secundò, Si hęc simulatio nemini noceat, non licet eam patefacere. Probatur; quia est falsitem contra charitatem. v. g. est paupercula, quæ simulat pietatem, vt eleemosynas conquirat, non possum eius occulta peccata manifestare, nisi ex illa hypocrisi damnũ alicui proueniat. cùm enim sit verè pauper, est capax eleemosynarum. Idem dicendum de ijs, qui simulant nobilitatem, eruditionem, & quamuis peritiam, sine periculo alicuius damni.

Si nemini sit damno.

65 Sed Dubium est, Vtrùm sit contra iustitiam hanc fictionem aperire: videtur enim non esse; tum quia ille hypocrita non habet ius ad illam famam, cùm fraude & factorum mendacijs illam compararit; tum quia iste nititur decipere & ingenerare falsam opinionem mentibus aliorum, non secùs atque is, qui verbis mentitur: potest ergo veritas aperiri. Ita sentit Adrian. quodlibeto 11. qu. 1.

An sit contra iustitiam.

Si dicas, Non licet aperire crimen occultum alterius, ergo nec hypocrisim: Responderi potest, hoc esse proprium hypocrisis, vt eam patefacere non sit contra Iustitiam, quia intendit decipere, in falsam opinionem alios pertrahendo. Sed verius

66 est, esse contra Iustitiam; quia quamdiu ipsius malitia est occulta, Ius habet, non quidem vt positiuè iudicetur esse probus, sed vt non iudicetur esse malus; quia palàm nihil improbè gessit: qui autem aperit hypocrisim, facit, vt positiuè iudicetur malus: ergo facit ei iniuriam. Nec obstat, quòd intendat falsam opinionẽ suæ virtutis ingenerare: tum quia per hoc non efficaciter lædit: (iam alij non tenentur positiuè credere esse talem: sufficit enim vt

67 non iudicent contrarium; an autem talis sit, Deo committant) tum quia illud incommodum, per se est parui momenti. Fateor tamen contrarium esse probabile.

Quod attinet ad eum qui crimen commisit, ob quod lex ipso facto ante omnem sententiam infamiam infligit, iubens auctorem eo ipso esse infamem, &c. (de quo multa habẽtur ff. de his qui notãtur infamia) vt si quis contrahat simul cum duabus, vel simul habeat duas sponsas; si quis deprehendatur in adulterio; si exerceat improbum fenus, exigẽs vsuras vsurarum; si lenocinium exercet; si filias, vel neptes prostituit; si quæstus causa ludibrium sui facit, &c. Quæri potest, vtrùm talis absque iniuria infamari possit, cùm per legem iure famæ sit priuatus. Sed dicendum est non posse, quamdiu factum est occultum. Ratio est, quia retinet adhuc iustam famę possessionem, qua absque iniuria priuari non potest. Sicut cùm lex infligit hæretico, vel incestas nuptias contrahenti, amissionem bonorum ipso facto; etsi ille dominium amiserit, non tamen potest statim spoliari; quia retinet iustam possessionem vsque ad sententiam declaratoriam criminis, imò vsque ad iuridicam sententię executionem, vt infrà cap. 29. dubit. 8. dicetur. Valet tamen huiusmodi infamia legalis ad duo. Primò, vt simul atq; delictum fuerit publicum, possit eius auctor vbique repelli, & tractari tamquam iure infamis. Secundò, vt secuta sententia declaratoria retrotrahatur infamia ad tempus commissi delicti, & ab eo tempore censeatur inhabilis ad officia & beneficia, tamquam verè infamis: imò valdè probabile est, statim cõmisso crimine hanc inhabilitatem in conscientia cõtrahi: non tamen valet ad hoc, vt quamdiu manet res occulta, possis illam propalare. Sola enim publicitas (vt sic dicam) facti, & necessitas impediendi maioris mali, hanc licentiam tribuit.

DVBITATIO XI.

Vtrùm reuelare crimen proximi vni vel duobus, quibus dicere perinde sit ac si nulli diceretur, sit peccatũ mortiferum.

Caietanus qu. 73. art. 2. dubit. 1. putat non 68 esse mortiferum. Idem docet Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 335. & Corduba tract. de Detractione q. 2. conclus. 5. & Nauarrus cap. 18. n. 33. Idẽ tenent quidã alij huius ætatis DD. Fundamentum est; quia illud censetur esse leue detrimentum in fama, si non est periculum euulgationis, aut alterius incommodi.

Sententia Caietani & quorũdam recentiorũ.

Quod probatur Primò; Quia qui confitetur sua peccata sacerdoti, non censetur sibi notabile detrimentum famæ irrogare: (præceptum enim confessionis non obligat, cum notabili iactura famæ, sicut nec cum notabili iactura fortunarum) ergo hæc infamatio, quæ fit apud vnum vel alterum, qui perinde se habebunt erga infamatum, ac si nihil scirent, non censetur notabilis, & consequenter nec mortifera.

Secundò, Quia si illud detrimentum famæ esset notabile, non liceret explicare in confessione eam circumstantiam, ex qua sacerdos cognosceret socium criminis; (quod tamen licitum esse docent pęnè omnes Doctores, exceptis paucis recentioribus) quia non est licitum in confessione alterum notabiliter infamare. Quare cùm ex communi sententia DD. id licitum, imò præceptum sit; euidens signum est, non censeri notabilem famæ læsionem. Verùm hęc sententia non videtur ita vniuersè affirmanda: Nam fieri potest, vt quis malit sua crimina multis externis & plebeiis esse nota, quàm Prælato, vel alicui viro graui, cum quo assiduè versatur, vel à quo dependet: vt rectè Sotus l. 4. de iustitia q. 6. a. 3. & l. 5. q. 10. a. 2. conclus. 4. Nec obstant rationes allatæ; præceptum enim confessionis etsi non obliget cum notabili iactura famæ, quæ iactura sit extrinseca confessioni; (vnde non tenetur quis confiteri per interpretem, etiamsi fidelissimus sit, nec sacerdoti, qui timetur reuelaturus alteri) obligat tamen cum iactura famæ confessioni ipsi intrinseca: siue pœnitens illam magni faciat, siue non. fructus enim confessionis hoc incommodum abundè compensat; vt meritò eius non debeat haberi ratio. vnde etiam circumstantia complicis explicanda; quia ad integritatem cõfessionis spectat. Fateor tamen, viros prudentes, quando nihil aliud incommodi inde metuunt, parui facere, nec grauatè ferre crimen suum innotescere Prælato, vel alteri, à quo potiùs auxilium expectant, quàm incommodum. Neque hoc est vera infamia. hęc enim est plurium opinio & sermo. Secùs est, quando metuit, ne ille aliter erga se afficiatur, & ne exteriùs ab illo malè tractetur. etsi enim neque tunc sit propriè infamia, meritò tamen magni æstimatur. 69 70

Circũstantia cõplicis explicãda.

Limitatur hæc sententia.

Dices, Temerarium iudicium de proximo in re graui, est peccatum mortiferum; vt communiter 71 docent

docent DD. & tamen hîc solùm apud vnum fama amittitur: ergo vel vni aperire crimen, est peccatum mortale.

Temerariū iudicium. Respondeo, negando consequentiam, Nam temerarium iudiciū non est peccatum mortale præcisè propter damnum, quod infert; sed propter grauem iniuriam, dum ex leuibus indicijs, ei graue crimen impingit, & in corde suo contemnit. hoc enim perinde est, ac si falsum imponeret; quod est peccatum mortale; etiamsi apud vnum dumtaxat fieret. Secùs est quādo aperitur crimen verum. multò enim maior iniuria est falsum imponere, quàm verum aperire.

DVBITATIO XII.

Vtrùm iniuriam sibi ab aliquo factam referens amico, peccet.

72 RESpondeo, Si faciat intentione detrahendi, vt se hoc modo vindicet, fine dubio est peccatum; & fieri potest, vt sit mortale. *Referens amico solatij causa.* Si autem vt consolationem accipiat ab amico, siue vt querela exposita dolor mitigetur; non est peccatum, saltem mortiferum; quia iure suo vti videtur. Ita Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. n. 345. Nimis enim graue est præter humanam cōsuetudinem, vt quis cogatur iniurias acceptas solus in silentio concoquere, nec possit eas cum amico communicare; nam hac ratione magnam partem, earum veluti pondere quodam leuatur. Vnde si inde aliqua infamia auctori iniuriæ proueniat, non ipsi sed auctori imputandum. adhibenda tamen moderatio, ne pluribus dicatur, quàm ad consilium & solatium sit necesse; nec nominanda persona, nisi ad consilium sit opus, vel ad necessariam consolationem valdè expediens.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm crimen proximi, quod publicum est in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere, vbi ignoratur.

73 *Publicum tripliciter.* NOtandum est, in proposito crimen tripliciter dici publicum; Primò, si sit notorium Iure. Secundò, si facto. Tertiò, si famosum.

Notorium iuris. *Notorium Iure* dicitur, de quo constat per iuridicam sententiam; vel per confessionem rei in Iudicio; vel per legitimam testium depositionem.

Notorium facti. *Notorium facto* dicitur, quod in præsentia multorum est perpetratum; vt, in aliquo conuentu, vel in loco publico. v. g. in foro, vel celebri platea, eo tempore, quo multis innotescere potuit: vel quod maiori parti viciniæ passim ob oculos versatur; vt si quis in publica platea pugnet vel iurgia cum clamore misceat: si quis publicè concubinam habeat & domi filios alat.

Famosum. *Famosum* dicitur, cuius fama ex sufficientibus indicijs orta, ad multos peruenit, ita vt maior pars ciuitatis, vel pagi, vel parœciæ, vel viciniæ illud

74 norit. Addit Nauar. c. 25. Enchir. n. 73. etiam dici *notorium*, quod euidenter notum est maiori parti alicuius congregationis seu collegij, vbi non sint pauciores quàm decem; itaque si 6. aut 7. in congregatione, vbi 10. vel 11. sint, factum sciant; dicetur esse *notorium.* quod verum est respectu illius congregationis, nō autem absolutè. quidquid enim notum est maiori parti alicuius collegij vel congregationis, est notorium in illa congregatione, non autem absolutè respectu totius vrbis vel parœciæ. Vnde etiam talia, non possunt absolutè dici publica. sed illa dumtaxat absolutè publica dicuntur, quæ eo loco, & cum illis circumstantijs sunt gesta vel propalata, vt cuiuis innotescere potuerint: v. g. in foro, vel publica platea; quia non curauit auctor, quis videret vel non videret. His positis,

Dico Primò, Reuelare alicuius crimen, quod 75
aliquo istorum trium modorum sit publicum, eo loco, vbi ignoratur, non est contra iustitiam. Docet hoc Caietan. opusc. 31. Resp. 9. & Nauar. c. 18. n. 26. Ratio est; quia quando hoc modo crimen est publicum, auctor amisit Ius ad famam: nam ipsa facti euidentia, & iusti Iudicij ratio ei repugnat, ne possit queri sibi fieri iniuriam narratione factorum, quæ iam in propatulo sunt posita. & quidem si per sententiam sit publicum, non potest esse dubitatio. Nam vna ex pœnis, qua Iudices afficiunt reos, est, quòd eo loco & tempore Iudicia exerceant, & pœnas infligant, quo eorum crimina in plurimorum notitiam venire queant; ergo non est contra iustitiam, ea quouis loco diuulgare. Si verò sit publicum euidentia facti vel indiciorū; iam sponte videtur cessisse Iure suo, quod ad famam habebat: nam hoc ipso, quo non est veritus in publico crimen admittere, vel eius indicia manifesta dare; non videtur curasse quis sciat, vel non sciat: eo enim loco & modo fecit, vt quiuis videre posset. quòd si reipsa multi non viderint, id per accidens est; quia accidit, ibi tunc non adesse. Secùs de eo, qui in aliqua domo coram aliquibus peccat. non enim hic censetur abiicere suam famam, nisi respectu domesticorum, qui ad talem locum conuenire solent. Idem confirmatur ex consuetudine totius orbis. nusquam enim homines putant se iniuriam facere, si publica crimina alibi referant, vel litteris perscribant, historijs commendent, vel historijs commendata legant vel referant. *Qui in publico peccat, videtur cedere Iure famæ.*

Dices, Is, qui hîc amisit famam, non ideò alibi 76
est infamis: ergo cùm ibi adhuc retineat bonum nomen, non potest eo spoliari.

Respon. Petrus Nauarra & alij quidam, putant eum retinere Ius ad famam in locis remotis; vnde si quis crimen, quod hîc publicum est, ibi referat, peccaturum cōtra Iustitiam. Sed contrarium videtur verius: vnde dicendum est, retinere quidem alijs locis famam re ipsa & facto, non tamen Iure: postquam enim crimē publicum factum est, amisit Ius famæ, ita vt nemo ex iustitia teneatur amplius priorem existimationem de illo retinere, vt ex Caiet. & Nau. suprà, colligitur.

Sed quid si per iniuriam factum sit publicum? 77

Etiamsi per iniuriā factum sit. Respondeo, Non refert: (etsi quidam aliter sentiāt) nam hoc ipso, quo factum est verè publicum, Ius amisit vt homines aliter de se sentiāt; vt si confessus fuit crimina sua occulta, per tormenta.

Dices, Per iniuriam nemo amittit Ius: ergo.

Respondeo, Non amittit Ius præcisè per iniuriam, sed per id, quod ex iniuria sequitur, quod est esse publicum, & in propatulo. Publicitas enim facti tribuit licentiam loquendi, ita vt non censeatur ampliùs iniuria, siue sit publicum per se, siue

ratione famæ, vt ostensum est. Nunc videndum, an hoc sit contra charitatem.

78 Dico Secundò, Detegere crimen eo loco, quo fama communis illud breui erat perlatura, non est peccatum contra charitatem saltem mortiferum: quòd si fama non erat eò perlatura, vel saltem non nisi post longum tempus, sæpè erit peccatum mortiferũ, si ille ibi erat bonæ famæ. Prior pars probatur; quia tunc non censeor aliquod notabile damnũ inferre, cùm iam sit paratum in fama & rumore communi, ex quo, necessitate quadam eueniet, spectata hominũ conditione & communi consuetudine; idque sine peccato, saltem mortali eorum. Idem docet Nauarr. suprà, ex D. Thoma in 4. d. 19. q. 2. a. 3.

Si breui fama perlatura erat crimen.

79 Secunda pars videtur esse contra Nauarrum & Caietanum; insinuant enim non fore peccatum mortiferum. Sed quidquid sit de horum sententia, est ferè communis aliorum, esse mortiferum: quod probatur; quia tunc lædo proximum in re magni momenti, quod meritò ægerrimè ferrem mihi fieri. Nec refert, quòd ille Ius ad famam non habuerit; quia sine cuiusquam iniuria & absque fraude eam possidebat, eaque adhuc diu fuisset fruitus: ergo contra charitatem est, illum spoliare bono nomine; præsertim si nihil commodi proueniat detractori.

80 Aduerte tamen, Non fore peccatum mortale, Primò, si ille parum curet se alibi infamari; quod sæpè fieri solet, præsertim si procul absit. Secundò, Si quis ob graue crimen fuerit publicè punitus: tunc enim sæpè expedit ista ad aliorum exemplum narrari. Et in his casibus, potest intelligi Nauarrus & Caietanus.

81 Petes, Quid si damnum aliquod in corpore vel fortunis inde proueniat; (vt si subtrahatur pensio, vel conijciatur in vincula) tenebitúrne is, qui diuulgauit? Respondeo, Quidam putant teneri; sed verius credo non teneri. ratio est; quia hæc infamatio non fuit contra iustitiam, sed solùm contra charitatem: vt ostensum est: ergo etiamsi inde illi damnum obueniat, non tenebor; quia non censebor causa iniusta illius: quamuis peccatum contra charitatem tunc sit grandius. Confirmatur; quia si actio ipsa non est iniuriosa, neque id, quod ex illa sequitur; vt patet in eo, qui absque vi & fraude impedit legatum, vel beneficium, quod alius tibi volebat conferre: si enim actio, qua impedit, non est tibi iniuriosa, non inducit obligationem restitutionis; quamuis ex ea tibi damnum proueniat.

Quid si damnum sequatur.

82 Dico Tertiò, Si is, qui olim ob sua criminia fuit infamis, nunc famam honestè viuendo recuperauit, est peccatum contra charitatem, illa crimina apud eos, qui ignorabant commemorare; non tamen videtur esse contra iustitiam, modò non detur occasio opinandi illum adhuc improbum esse. Esse *contra charitatem*, patet ex dictis. Non esse tamen *contra iustitiam*, probatur; quia etsi Ius habeat ad famam, quam ex eo tempore benè viuendo comparauit, non tamen vmquam acquirit ius, vt dicatur, vel æstimetur fuisse probus, illo tempore, quo crimina sua publica fecit, ergo qui narrat eum olim illa fecisse, non facit ei iniuriam; modò id non ea forma narret, vt indicet eum etiamnum improbum esse. Quòd si alij inde acciperent occasionem dubitandi de præsenti probitate, teneretur saltem ex charitate illam suspicionem amoliri.

Si nunc famam recuperauit.

Dvbitatio XIIII.

Vtrùm eum, qui vno aut altero crimine infamis est, liceat de alijs infamare.

Respondeo & dico Primò, Si illa alia sint valdè affinia & ordinariè cõiuncta grauiori crimini, quod iam publicum sit, non erit peccatum, saltem mortiferum, illud aperire apud eos, qui principale norunt; vt si narres de adultero, cuius crimen sit publicum, scripsisse litteras amatorias, misisse munera, &c. si de ebrioso, non rectè curare familiam, rixari cum vxore: si de illo, qui insigne furtum commisit, referas alia minora fecisse. Ratio est; quia non censetur noua infamia. Opus tamen hîc est magna circumspectione, an crimen ita sit annexum alteri, vt non censeatur notabiliter infamiam augere. 83

Si crimina connexa.

Dico Secundò, Si crimina illa non sint ita connexa, non solùm est contra charitatem, sed etiam contra iustitiam illa patefacere, præsertim si sint alterius generis. Est communis sententia DD. contra Paludanum in 4. d. 19. in fine, quem refutat Adrianus quodlib. 11. ar. 1. 84

Si disparata.

Probatur Primò; Quia qui est infamis in vno genere vitij, non ideò amisit Ius ad famam, quam habet in alijs virtutibus: (potest enim quis haberi ebriosus & tamẽ esse & haberi iustus in contractibus, fidelis vxori, catholicus) ergo non potest infamari de alijs occultis.

Secundò, Sicut diuersarum virtutum diuersa laus est, alia maior, alia minor; ita etiam diuersorum criminum diuersa est infamia, & alia pluris, alia minoris æstimatur. multi enim parum curant infamiam fornicationis, vel ebrietatis, qui tamen maximi faciunt infamiam furti & periurij. ergo nullo modo qui amisit Ius famæ in vna virtute, censetur amisisse in alijs; sicut qui læsus est in vno membro, non amisit idcircò integritatem in alijs. Ratio à priori est; quia fama non est quid simplex, sed constat varijs quasi partibus, quarum vna sicut non pendet vllo modo ab alia, sic sine alia haberi potest, & à diuersis, diuersæ, partes famę possidentur. rarum autem est, vt quis in omni virtute, fama sit clarus, omnesque bonæ famæ partes sit consecutus. 85

Fama non est quid simplex.

Sequitur altera pars huius capitis.

De famæ restitutione, quomodo, quibus, & à quibus facienda.

Dvbitatio XV.

Vtrùm fama cum periculo vitæ sit restituenda.

Dominicus Sotus lib. 4. q. 6. ar. 3. & quidam alij affirmant; si fama sit illustris familiæ.

Respondeo & dico Primò, Quãdo ex infamia, quam intulisti, non euenit alteri damnum in bonis superioris ordinis, (nempe in spiritalibus, aut in vita corporali) nõ teneris cum vitæ periculo famam illi restituere. Ita Caietan. suprà, q. 62. ar. 3. & opusc. 31. respon. 14. vbi generatim docet *rem inferioris ordinis, numquam esse restituendam ex Iustitia,* 86

Non cũ periculo vitæ.

Non iacturam rei superioris ordinis. *stitia, cum iactura rei superioris.* Quam regulam optimè defendit Petrus Nauarra lib.2.c.4.n.405. Idem eruditè probat Nauar. cap.17. n.89.90.91. contra Sotum. Idem breuiter repetit cap.18.n.47. *Quatuor*, inquit, *sunt bonorum ordines, videlicet animæ, corporis, famæ* (cui annexus honor) *& pecuniæ: & nemo tenetur restituere bona inferioris ordinis, cum iactura bonorum ordinis superioris.* In eadem sententia est Corduba l.1.q. 31. & Silu.ver. Detractio q. 4. casu 2.

Probatur Primò; Quia nullũ temporale bonũ, siue pecunia, siue fama, siue vita, exponendum vel restituendum, cum damno boni spiritalis; idque ideò, quia bonum spiritale est superioris ordinis, nec æstimabile bono inferiore; ergo similiter fama non est restituenda cum periculo vitæ; cùm vita sit bonum præstantius.

Secundò, Nemo tenetur sarcire damnum pecuniarium, iactura suæ libertatis, seipsum vendẽdo, aut tradendo in seruitutem, vt passim omnes docent; idque ideò, quia libertas est superioris conditionis: ergo, &c.

87 Tertiò, Quia iustitia commutatiua solùm postulat, vt fiat restitutio in bonis, in quibus iniustè alterum læsisti; nempe vt vitam exponas pro vita proximi, (si eam in periculum per iniuriam coniecisti) famam pro fama, pecuniam pro pecunia; quia dumtaxat per illa fit æqualitas. Quòd si hæc æqualitas per te fieri nequeat sine iactura boni superioris, censetur impossibilis; ac proinde non te obligat iustitia, vt restitutionem exequaris: sed tribuit Ius læso, vt per iudicem procuret vindicationem.

Quartò, Idem confirmari potest ex ijs, quæ suprà cap. 10.dub.7. diximus de adultera, quæ sibi partum supposuit, quæ cum periculo vitæ vel famæ, non tenetur se aperire; etiamsi maxima hereditate legitimi heredes essent priuandi; vt plurimi DD. tenent.

An possint commensurari. Dices, Res inferioris ordinis potest sumi tanta quantitate, vt prudenti iudicio præponderet rei superiori.v.g. tanta potest assignari vis pecuniæ, vt præstantior censeatur quàm fama; & tam illustris potest esse fama, vt præstantior habeatur quàm vita: ergo tunc debebit fieri restitutio, etiam cum damno boni superioris. Confirmatur; quia qui latrocinio sibi amplum statum adsciuit, tenetur facere restitutionem, etiam cum amissione illius status & honoris: ergo, &c.

88 Respondeo, Etsi fieri possit, vt prudẽter præferas ingentem pecuniæ tuæ summam famæ vel vitæ alterius cõseruandæ; non tamen prudenter eam præferes famæ aut vitæ tuæ; nemo enim prudenter pro quantauis magna fama eliget mori, vel pro maxima vi pecuniæ suscipiet infamiam; quia fama omnibus thesauris melior, Ecclesiastici 41. Itaque vita & fama propria non possunt pecunia æstimari. Vnde non sequitur; ego possum pluris facere mille aureos, quos habeo, quàm vitam huius rustici ex latronibus redimendam: ergo si rusticus mihi eos abstulerit, tenebitur reddere cum vitæ periculo; potest enim ille vitam suam pluris facere, quàm centum millia aureorum.

89 Ad confirmationem; Qui furtis sibi honorificum statum parauit, non habet ius ad illum statum, cùm per iniuriã eum obtineat; vnde non est mirum, si teneatur restitutionẽ facere cum amissione illius status & famæ, quæ ex illo præcisè orta est. Adde, amissione status, non amitti famam: potest enim status sine culpa amitti.

Aduerte tamen, licitum esse vitam pro fama restituenda exponere; non quòd fama pluris æstimetur quàm vita, sed quòd pro virtute licitum sit vitam periclitari. 90

Dico Secundò, Si ex infamia, (de falsa intellige) periculum vitæ vni vel pluribus impendeat, vel mala Reipublicę administratio, vel aliud grande malum, teneris etiam cum vitæ periculo reparare. Est communis DD. Quia tunc obligaris non ratione solius infamię, sed ratione damni. quod ex ea sequitur; quod contingere potest in infamia Principis, Papæ, Prælati, Religiosi ordinis, & similium, vnde magna in Republica damna. 91 *Si periculũ vitæ impendeat.*

DVBITATIO XVI.

Vtrùm si fama restitui nequeat, debeat pecunia compensari.

Respondeo & dico Primò, Probabilius videtur, Iustitiam minimè postulare, vt infamia compensetur pecunia, si reuocatione dictorũ tolli nequit. Colligitur ex Nauarro ca.17.n.90. vbi ait, *Quando fama restitui nequit, aliquam pecuniam dari; non quidem pro fama; quæ nullum pretium habet, sed pro damni compensatione, quod ob eius iacturam quis incurrit.* Idem docet Siluest.v. Detractio q.4. casu 2. & Franciscus Victoria, vt refert Salonius, Pet. Nauarra suprà n.417. multique recentiores. quod probari potest illis rationibus, quibus suprà ostendimus, pro ipsa vita ablata, non esse necessariò faciendam restitutionem pecuniariam. Ratio est; quia Iustitia commutatiua tantùm postulat, vt restituatur quod ablatum est, vel quod communi hominum æstimatione est æquiualens; quòd si neutrum fieri possit, cessat eius obligatio. Vnde qui damnum pecuniarium non potest sarcire pecunia, non tenetur illud compensare orationibus, aut honore exhibendo. Item qui vi aut fraude aliquem pertraxit in peccatum, non tenetur ipsi, aut heredibus pecuniam rependere. 92 *Non necessariò est cõpensanda pecunia.*

Dices, Pecunia est mensura omnium rerum humanarum: ergo in pecunia potest dari æquiualens. Deinde etiamsi non detur æquiualens, tamen debet dari opera, vt quàm proximè ad hoc accedatur. sicut is, qui intulit damnum mille aureorum, si non potest reddere æquiualens, tenetur tamen dare quantum potest, vt quàm proximè accedat ad æqualitatem. 93

Respondeo, Pecunia secundùm communem vsum hominum, non est mensura, nisi rerum venalium, quas homines solent pecunia commutare, fama autem neque natura sua, neque gentium consuetudine pecunia solet æstimari. Quod etiam patet ex Scripturis. Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi & magni*; & Prouerb.22. *Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, id est, infinitæ. Quamuis interdum ex quorumdam animi vilitate accidat; vt famam pretio exponant: sed hoc æstimationi famæ non officit.

Ad confirmationem, Is, qui damnum mille aureorum irrogauit, tenetur vel totum damnum sarcire ex æquo si potest; vel si non potest, tenetur partem ex æquo; quòd si nec totum nec partem, 94

cessat

cessat obligatio iustitiæ commutatiuæ; atqui hîc nec tota fama, nec pars pretio æstimatur ex æquo. quod cõfirmatur Primò; Quia alioqui infamator posset eam pecunia compensare, etiam nolente infamato; sufficit enim vt restituat id, quod æstimatione æquale est. Confirmatur Secundò, Si vir diues pro compensatione infamiæ acceptæ pecuniam exigat, ridiculus erit, eò quòd exigat id, in quo nullum damnum accepit, quodque non solet pretium vel totius vel partis famæ censeri. Vnde sequitur eamdem esse rationem pauperis. nam status eius, qui iniuriam accepit, non mutat Ius, seu rationem iustitiæ commutatiuæ. Fieri tamen

95 *Aliquando ex charitate tenemur.* potest vt ex quadam æquitate, & etiam ex charitate tenearis infamiam pecunia compensare: nimirum, si infamatus sit pauper, qui talem satisfactionem desideret, nec aliter mœrorẽ videatur depositurus; & is, qui infamauit sit diues. Sicuti enim ratione alicuius coniunctionis vel beneficij accepti, lex charitatis me magis obligat erga hunc, quàm erga istum; ita etiã ratione alicuius incommodi, quod alteri ex me obuenit; vt si aliquem induxi in peccatum, magis ego ex charitate teneor illum emendare, quàm alius; & quàm alium, ceteris paribus; vt patet ex dictis cap. 8. dub. 1.

96 Dico Secundò, Si infamator per Iudicem condemnetur ad pecuniariam satisfactionem, vel si transigat cum eo, quem infamauit certa pecuniæ summa, tenetur ex Iustitia eam numerare. Probatur; quia supposita tali iniuria, potest Iudex in pœnam criminis talem satisfactionem imponere, & ille ex Iustitia tenetur eam exequi, quia iustæ sententiæ tenetur ex iustitia parere. Idem posset Iudex, etiamsi fama iam esset recuperata, idque in pœnam prioris delicti; quia potest iusta pœna punire delicta, etiam post damna sarta. Similiter pacta & conuentiones iustæ obligant: atqui hoc pactum potest esse iustum; quia infamatus habet Ius accusandi infamatorem, & etiam exigendi restitutionem, quando erit possibilis: vnde vt hoc Iure cedat & omne debitum condonet, potest certa pecunia pacisci.

97 *Compensatio infamiæ per pecuniam.* Dico Tertiò, Debitor pecuniæ, v.g. 100. aureorum iniustè læsus in fama vel honore à creditore, non tenetur ad solutionem illius pecuniæ, sed potest vti compensatione secundùm æstimationem damni accepti iudicio prudentis faciendam, si à creditore aliam restitutionẽ obtinere nequit. Sequitur apertè ex sententia eorum qui famam pecunia compensandam docent, quando aliter sarciri nequit. Quæ sententia est satis probabilis, & plurimorum DD. sicut & illa quæ vitam ipsam, & cicatricem pecunia compensari vult. Si enim infamator tenetur dare pecuniã, v.g. 100. aureos, pro infamia vel dedecore quod intulit, eò quòd aliter satisfacere nequeat, vel nolit: ergo alter potest eam exigere, vel si debet, potest non soluere. Hæc enim omnia paria sunt. Quòd si infamator possit quidem restituere famam, sed nolit, tunc etiam in altera sententia tenetur vel famam restituere, vel certè tantum pecuniæ, quantum iudicio prudẽtis alter potest exigere. etsi enim fama nõ possit, iuxta eam sentẽtiam, pecunia æstimari, obligatio tamen illius restituendæ, qua ille tenetur, & incõmodum quod læsus patitur, potest pecunia æstimari. Confir. quia cùm possit restituere, tenetur vel restituere, vel alia ratione ei satisfacere, ita vt ille liberè acquiescat.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm si fama alia via sit reconciliata, teneatur infamator eam restituere, v.g. si virorum grauium testimonio, vel probitate vitæ penitus absterserit infamiam.

RESpondeo, Tunc non teneri ad famæ restitutionem, quia iam restituta est; sicut si dominus recuperauerit vel sua vel aliorum opera equum, quem sustulisti, non teneris ad restitutionem; quia non potest bis eamdem rem accipere. 98 *Si fama reconciliata.* Si tamen intereà ratione infamiæ aliquid damni accepisset, v.g. si impeditus fuisset à consecutione beneficij, officij, vel legati, tenereris ad illius compensationem; quia hoc damnum ex iniusta tua infamatione illi obuenit. Vtrùm autem aliquid 99 *Pro infamia medij temporis.* sit restituendum pro ipsa infamia, quam ille medio tempore, vsque ad illam recuperatam subijt, quæri potest. Sed respondendum est, deberi aliquam satisfactionem, si putetur illam velle: (quod addo, quia alioquin censetur condonata, nec consuetum est aliàs offerre) nempe significatione doloris & veniæ petitione, vel honore aliquo aut laude, iuxta conditionem personarum: vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. n. 421. & Nauarrus cap. 18. n. 47.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm si infamia iam penitus abierit in obliuionem sit restituenda. v. g. infamauit adolescens puellam, se illi pudicitiam eripuisse, deinde temporis successu homines penitus obliuiscuntur.

RESpondeo, Teneri restituere etiam post viginti annos, si periculum est, ne aliquando 100 illa infamia reuiuiscat: quod facilè fieri potest; nã homines data occasione facilè recordãtur eorum, quæ anteà exciderant; quod maximè locum habet, quando falsum impositũ fuit. vt docet Caiet. q. 62. art. 2. si enim verum fuit, non facilè memoria renouanda, nisi periculũ sit euidens. quòd si putetur nullum esse periculum, non tenebitur, vt docet Nauarrus c. 18. n. 47. contra Caietanum; quia fama iam censetur restituta, vel certè damnum illatum omnino euanuisse; idque verum est, siue crimen fuerit verum, siue falsum, vt ibidem Nauarrus.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm totum damnum, quod sequitur ex infamia, sit compensandum.

RESpondeo, & dico Primò, Damnum, quod 101 *Damnum ex infamia falsa.* sequitur ex infamia falsa, est integrè reparandum. Est communis sententia DD. Ratio est; quia hæc infamia est penitus iniuriosa. impositio enim falsi criminis, duplicem continet iniuriam. Primò, calumniã, eò quòd crimen impingatur ei,

qui

qui ſcitur innocens. Secundò, infamationē, quòd hoc aliis perſuadeatur. itaque hæc actio omnino eſt iniurioſa: atqui omne damnum, quod alicui ſequitur ex actione in ipſum iniurioſa eſt reſtituendum: ergo, &c.

Dices, Hoc damnum per accidens ſequitur. v.g. Infamaſti Petrum adulterij: vnde præter intentionem tuam factum eſt, vt exciderit officio vel beneficio, quod ambiebat.

102 Reſpon. Hoc non cenſeri per accidens ſequi; quia etſi non intendebas, tamen labes infamiæ, quam intuliſti, eſt quædam veluti praua diſpoſitio, moraliter apta impedire varia commoda & accerſere incommoda, ita vt hæc crebrò ex ea ſequantur. qui ergo hanc per iniuriam infert, cenſetur eſſe cauſa iniuſta damnorum, quæ inde ſequuntur.

Quantum reſtituendum.

103 Aduerte tamen, non eſſe tantumdem reſtituendum, quanti officium vel beneficium iam obtentum valet; (niſi fortè obtento priuatus fuiſſet) ſed quanti ſpes illa obtinendi valebat.

Quid ſi de crimine vero.

Sed maior difficultas eſt, de patefactione criminis veri. Nam Sotus l.4. de Iuſt. q.6. ar.3. ad 4. ſentit, damnum, quod hinc ſequitur, non eſſe integrè compenſandum, ſed partem dumtaxat arbitrio boni viri definiendam. Ratio eſt; quia ſi ille priuetur officio, vel impediatur ab eo conſequendo, id non tam prouenit ob criminis manifeſtationem, quæ eſt iniurioſa, quàm ob ipſum crimen, quod verè cōmiſſum eſt; manifeſtatio autem eſt ſolùm conditio quædam veluti applicans & adducens crimen occultum tamquam cauſam principalem in cognitionem. hæc ſententia non eſt improbabilis, prçſertim cùm multi recentiores illam ſequantur. contraria tamen eſt communior, pro qua

Damnum ex infamia vera.

104 Dico Secundò, Verius videri eum, qui patefacto crimine occulto alteri fuit cauſa damni, teneri ad integram reſtitutionem, ſicut qui impoſuit falſum. Vt, ſi impediuit à beneficio, ab opimo matrimonio, ab eleemoſynis, cū eſſet probè dignus. Ita Nau. c.18.n.45. & alij paſſim, qui in genere dicunt infamatorem teneri ad reſtitutionem omnium damnorum; nec diſtinguunt inter crimen

Eſt cauſa principalis.

105 falſum & verum. Ratio eſt; quia eſt cauſa principalis (moraliter) illius damni; ſicut is, qui ignem occultum cineribus detegit, & applicat ſtraminibus, vnde vento flante accenditur domus. Deinde ipſum crimen non poteſt eſſe cauſa damni, niſi accedente cognitione; vnde quamdiu crimen manet occultum, non poteſt inferre damnum, & ita ſe habet ac ſi non eſſet: ergo qui illud manifeſtat, tribuit illi veluti vim nocendi: ergo cenſetur cauſa principalis damni ſecuti.

DVBITATIO XX.

Quomodo fama eſt reſtituenda.

RESpondeo & dico Primò, Si crimen falſum diſſeminaſti, debes adhibere omnem induſtriam, vt falſa illa opinio animis hominum eximatur: vnde teneris illis ſignificare, te deceptum

Aliquando iuramētum adhibēdum, aliquando etiā teſtes.

106 fuiſſe, aut falſum dixiſſe, aut etiam mentitum eſſe, ſicut videris opus eſſe vt credant; adhibito etiam iuramento, ſi aliter non putentur crediturì, & rei grauitas poſtulet. Ratio eſt; quia reuocatio efficax debet adhiberi.

Sed quid ſi auditores ne iuranti quidem credere velint, teneberiſne teſtibus confirmare?

Reſp. Fieri poſſe vt tenearis. vt docet Sotus l.4. 107
q.6.a.3. præſertim ſi id ſine magno tuo incommodo facere poſſis; tunc enim vel charitas ad hoc obligaret; imò interdum etiam Iuſtitia: vt ſi alij haberent aliquas probabiles cauſas ſuſpicandi, te non ex animo, ſed pretio inductum reuocare. Ratio eſt; quia Iuſtitia obligat, vt efficaciter reuoces, id eſt, eo modo, vt auditores meritò poſſint debeantque tibi credere, nec habeant occaſionem ſuſpicandi rem fictè geri; rarò tamē accidit, vt hoc vſu veniat. Nauarro tamen c.18.n.45. videtur du- 108
rum, vt quis aliquando ad teſtes obligetur. Ratio ipſius eſt; quia, ſi ne iuranti quidē contra ſeipſum credere velint, id ex malitia eorum proueniet; itaque mala opinio, quam retinent, cenſetur non ampliùs prouenire ex dicto tuo, qui illud ſatis efficaciter reuocaſti, ſed ex ſua ipſorum malitiâ, qui ſine vlla cauſa volunt malè de proximo ſentire. Idem ſentit Pet. Nauarra l.2.c.4.n.378. Sed quod diximus verius eſt, ob rationem allatam.

Aduerte tamen, ſi auditores nullam habentes 109
probabilem rationem, nolint tibi ſiue iuranti, ſiue teſtes adhibenti fidem habere, ad nihil ampliùs te obligari; quia non ampliùs cenſeris cauſa iſtius prauæ opinionis, ſed illorum peruerſitas.

Quatuor modis fama poteſt reſtitui.

Dico Secundò, Qui crimen occultum alterius manifeſtauit, quatuor modis poteſt famam reſtituere. Primò, Si dicat ſe quidem tale quid narraſ-
ſe, ſed in eo fuiſſe mentitum, aut dixiſſe falſum. 110
Hoc modo reſtitui poſſe probatur; quia etſi vno ſenſu dictum tuum falſum nō fuerit; nempe quia erat cōforme rei: (verè enim commiſerat crimen, quod eum cōmiſiſſe dixeras) alio tamen ſenſu falſum fuit; idq; dupliciter. Primò, quia nō fuit conforme legi diuinç, vtpote peccatum, quod in Scripturis vocatur mendacium, & falſitas: ſicut omne opus bonum, quia conforme legi diuinæ, vocatur veritas. Secundò, Quia non fuit verum veritate publica, licet veritate occulta verum fuerit. Hoc modo reus, cuius crimen eſt occultum, poteſt negare ſe feciſſe, quia non fecit publicè, vel ita vt teneatur fateri, & Iudex aliquē condemnans ex allegatis & probatis contra ſuam priuatā ſcientiam, pronuntiat illum reum & crimínoſum, quamuis verè non ſit; quia ſecundùm publicam probationem talis eſt. pari modo poteſt iſte dicere, ſe dixiſſe falſum, vel mendacium, quia non eſt verum, ſecundùm publicā ſcientiam: vt rectè Pet. Nauar. l.2.c.4.n.381. Verùm, etſi hic modus ſit valdè bonus & efficax, tamen ad illū non teneris; tum quia nō teneris te infamare, tamquam qui falſum crimen impoſueris, cùm verum dixeris, tum quia multi putant hunç modum illicitum, vt qui continere videatur mendacium: quorum ſententia eſt probabilis, quamuis contraria ſit probabilior.

Secundò, Si dicat deprehendiſſe, ſe fuiſſe deceptum, vel erraſſe: qui modus eſt etiam bonus: ſed non tenetur eo vti; quia etſi fortaſſe hoc modo ſe non infamet, tamen videtur decipere auditores ſpecie quadam mendacij: quod non tenetur facere, imò non poteſt, ſecundùm Caietanum & Sotum.

Tertiò, Si dicat ſe malè vel iniquè locutum eſſe de proximo, rogetque vt talem opinionem deponant; verùm hic modus parum eſt vtilis apud ingenioſos; inde enim magis confirmabuntur, illum

illum crimen commisisse. apud simplices tamen sæpè est vtilis & vsurpandus.

Quartò, Laudãdo infamatum & honorificè de eo loquendo, vbi datur occasio. hic modus necessarius est, dum quis non vult vti primo, vel secundo, & tertius esset inutilis vel noxius; sic enim sensim ex vna parte tantumdem famam eius illustrare poterit, quãtum ex altera obscurauit. Hunc tradunt Sotus l.4.de Iust.q.6. ar.3.ad 4. Caiet. q.62. ar.2.& 72.ar.3. Nauar.cap.18.nu.45.& multi alij.

Petes, Tenetúrne infamator reuocare apud eos, quibus ipse non dixit, sed alij, qui ab ipso acceperant, v.g. narrasti tribus, illi verò narrant alijs.

111 Resp. Si ab illis tribus stipulatus est silentium, vel putauit omnino rem tacitam fore, non tenetur nisi apud eos reuocare; quia infamia per illos irrogata, censetur quasi fortuita respectu ipsius. Secùs verò si aduertit probabile periculum vlterioris infamiæ; & maximè si crimen sit falsum, tunc enim si isti non restituant, tenetur tamquam causa: vt rectè Pet. Nauarra l.2.c.4.n.443.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm heredes infamatoris teneantur ad famæ restitutionẽ, si ipse eam nõ restituit.

112 *Heredes nõ tenentur, nisi ad dãna secuta.* RESp. & dico Primò, Heredes, loco defuncti non teneri ad famæ restitutionem. Ratio est; quia hæc obligatio est merè personalis; (non enim est ad aliquid dandum, sed ad aliquid agendum) vt obligatio voti personalis, & restitutionis honoris, orta ex contumelia, quæ non transit ad heredes; cùm nullo modo afficiat vel respiciat bona, in quibus ipsi succedunt, sed nudam personam.

113 Dico Secundò, Tenentur tamen ad reparationem damnorum, quæ ex infamia illa secuta sunt. Ita Nauarr. c.18.nu.45. & Adrian. quodlibet. 11. Ratio est; quia hæc obligatio non est purè personalis; sed afficit quodammodò bona infamatoris. vnde cum ea affectione seu obligatione perueniunt ad heredes: veluti si defunctus domum alterius per iniuriam incendisset, heredes tenerentur damnum ex bonis illius rependere.

Dices, Quid si is, qui ratione infamiæ damnum passus est, iam obierit?

Resp. Tunc restitutio facienda est heredibus ipsius, quia hi succedunt in omnia iura defuncti; sunt enim hæc veluti partes hereditatis.

Petes, Vtrùm defuncto sit fama restituenda?

114 *Etiã mortuo restituenda.* Resp. Affirmatiuè; quia fama est bonum, quod homo etiam post mortem censetur possidere. per hanc enim viuit quodammodò in memoria hominum: vnde maximè solent homines appetere famam post mortem, quasi per hanc consequantur quamdam immortalitatem.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm is teneatur ad restitutionem famæ, qui bona fide existimans esse verum & publicum, narrauit & infamauit proximum: Item quid si auditores de alio intellexerint.

115 RESpondeo, & dico Primò, Qui hoc modo proximum infamauit apud Superiorem vel alium, etiamsi fraternæ correptionis causa id fecerit, simul atque cognouerit errorem, tenetur ad restitutionem.

Probatur; quia qui damnum dedit iniustum in re aliena, etiam absque culpa, vbi cognouerit, tenetur illud reparare, saltem ex charitate, si potest, atqui hic damnum dedit iniustum in fama alterius, vti supponimus. ergo. Item, qui abstulit rem alienam iniustè, quamuis sine culpa, & solùm materialis iniustitia fuerit, tenetur eam restituere simulatque sciuerit iniustè se abstulisse. atqui hic abstulit iniustè materialiter. ergo, &c.

Dico Secundò, Non tenetur eam restituere 116 *Nõ tenetur cum graui suo incommodo.*
cum graui suo incommodo: vt, cum propria infamia, vel magno damno fortunarum. Probatur; quia sine culpa eam abstulit: ergo non tenetur cum suo graui damno eam restituere; sicut si deprehendas equum vel librum alterius apud te, sine tua culpa, non teneris remittere, magnis tuis expensis. Pari modo si damnum absque culpa intulisti.

Vbi Aduerte differentiam inter eum, qui infamauit proximum cum culpa iniustitiæ, & eum, qui sine culpa; quòd ille teneatur famam restituere, etiam cum detrimento famæ suæ; sicut qui iniustè formali iniustitia damnum intulit, tenetur, etiam cum æquali damno suo sarcire; hic verò non teneatur cum notabili damno, sed solùm cum modico, vti prudentia & charitas dictabit.

Dico Tertiò, Si is, qui ita infamatus est sine culpa infamatoris, interim aliquid damni patiatur, 117 *Neque de damno secuto.*
impediatur ab officio, beneficio, aut etiam priuetur, non tenetur alter ad restitutionem. Ratio est; quia non est causa huius damni, nisi quatenus est causa infamiæ, ex qua hoc damnum est secutum. sed est causa infamiæ sine culpa: ergo etiam sine culpa est causa damni inde consecuti; ac proinde non tenetur illud sarcire. Hæc ratio benè probat, si damnum illud secutum sit ex infamia priusquam ille suum errorem rescifcat, nam tunc sine vlla eius culpa sequitur.

An teneatur de damno secuto. Sed difficultas est, si ille, antequam damnum sequatur ex infamatione, agnoscat suum errorem, & reuocando quæ dixit, possit damnum auertere. Videtur adhuc non teneri. nam communis sententia DD. est, eum qui rem alterius absque sua culpa peremit, si inde non est factus ditior, non teneri ad restitutionem. quia neque ratione rei acceptæ, vt quę non amplius extet: neque ratione iniustæ acceptionis, cùm in ea non peccauerit: neq. ratione contractus, cùm nullus interuenerit: quæ tria tantùm sunt radices restitutionis ex iustitia debitæ; vt patet ex dictis cap. 7. Dubit. 5. Atqui iste absque sua culpa rem alterius, nimirum famam, peremit. ergo non tenetur lege iustitiæ ad eius restitutionem: ac proinde neque ad reparationem damni quod inde secutum.

Dices, aliam esse rationem famæ, aliam rerum pecunia æstimabilium. illa enim solo verbo, absque vllius rei iactura, restitui potest: damnum verò aliarum rerum non potest absque similium rerum amissione sarciri. vnde in damno rerum meritò lex iustitię non obligat, quando sine culpa datum est; ne homo sine sua culpa cogatur se rebus suis spoliare. secùs tamen in damno famæ, quod sine vllo detrimento sarciri potest.

Resp. hoc argumẽtum benè probare in damno famæ esse maiorem obligationem charitatis; quia charitas

charitas magis obligat vbi malum minore incommodo potest tolli. non tamen videtur probare obligationem iustitiæ: hæc enim non pendet ex facilitate restitutionis, sed ex radicibus supradictis. Vnde etiamsi solo verbo posset reparari damnum rerum absq; culpa illatum, cùm res est destructa; non tamen esset obligatio ex iustitia, sed solùm ex charitate. Confir. hæc sententia; si enim qui absque culpa aliquem infamauit, teneretur lege iustitiæ, etiam teneretur cum famæ suæ amissione. Iustitię enim lex obligat etiam cum bonorum eius ordinis iactura; vt patet in eo qui iniustè damnum in rebus vel in fama intulit. atqui iste non tenetur cum iactura suæ famæ: ergo non ex iustitia. Ob has rationes hæc sententia non videtur improbabilis.

118 Nihilominùs contraria sententia mihi placet, nimirum eum qui sic infamauit, lege iustitiæ teneri ad restitutionem famæ cùm errorem suum deprehenderit, si absque notabili incommodo suo possit.

Probatur Primò, Qui famam alterius lædit, potiùs est similis furi rem alienam auferenti, quàm damnum inferenti peremptione rei: nam ex natura rei fama illius manet in eius potestate, quasi eam apud se retineat: vnde dicitur fama auferri, surripi, restitui; sicuti res dicitur auferri à fure, detineri & restitui. atqui is qui rem alterius abstulit, & habet in sua potestate, tenetur ex iustitia illam restituere, simulatque cognouerit se iniustè abstulisse. ergo idem dicendum in fama.

Secundò, Qui ex errore dixit falsum testimonium, tenetur, si commodè potest, lege iustitiæ reuocare, vbi deprehenderit suum errorem: alioquin censebitur intulisse grauem iniuriam, & poterit puniri in foro externo tamquam falsus testis. Ergo etiam qui ex errore infamauit.

Tertiò, Qui est auctor mali etsi absque culpa, longè strictiori iure tenetur illud emendare, si commodè potest, quàm alius qui non est auctor. sed alius tenetur lege charitatis: ergo ille tenetur lege strictiori, quæ non videtur esse alterius virtutis quàm iustitiæ.

Quartò, Etiamsi consideremus talem nō teneri lege iustitiæ ad reparationem famæ præcisè qua parte iam est perdita; tamē videtur omnino teneri ad impediendum damnum impendens, sicut qui absque culpa incendit stramina ædibus vicina, vbi aduertit periculum, tenetur lege iustitiæ cauere, ne serpat vlteriùs, néve sequatur inde aliud damnum: & qui laqueum vel aliud instrumentum periculosum intendit, aut puluerem tormentarium certo loco posuit, tenetur vbi aduertit periculum, impedire ne noceat; adeò vt si neglexerit, teneatur de damno secuto. atqui ex infamia ferè semper impendet damnum: tum quia ordinariè tamquam flamma quædam serpit vlteriùs, iuxta illud poëtæ,

Fama malum quo non aliud velocius vllum, &c.

tum quia alios bonos successus in temporalibus & spiritalibus impedit.

Denique ratio est, quia quisque ex iustitia tenetur neminem lædere, & consequenter cauere, quantum commodè potest, ne ex sua actione vel opere, quod in ipsius est potestate, alteri nocumentum inferatur.

Aduerte tamen eum qui absque culpa læsit, aut causam lædendi posuit, non teneri cum tanto onere restituere, aut damnū impendens impedire, cum quanto tenetur is qui cum culpa iniustitiæ. par enim non est æquè grauari inculpabilem atque culpabilem ceteris paribus. Vnde qui ideò solùm lege iustitiæ tenentur impedire malum aliquod, quòd ratione officij ad id obligentur, non tenentur cum pari suo damno, vt infrà cap. 13. n.70. dicetur. Iste autem qui absque culpa causam lęsionis dedit, est similis illi qui tenetur ex officio; non autem illi, qui ex culpa iniustitiæ. Ex quibus ad argumenta alterius sententiæ respondeas.

Dico Quartò, Si te narrante de aliquo, auditores alium intelligant, quàm tu velis, sicque illi oriatur infamia, teneris ex charitate ad restitutionem, si commodè potes, non tamen ex iustitia. 119

Prior pars patet; quia charitas postulat, vt damnum proximi auertamus & tollamus, si absque notabili incommodo possumus.

Altera probatur; quia tua narratio non est causa directa illius infamiæ, sed illorum praua intelligentia, qui imprudenter id ex verbis tuis colligunt. Aduerte tamen, si ea esset conditio & dispositio auditorum, vt ea spectata tale quid prudenter vel probabiliter ex verbis tuis videantur posse colligere, idque aduertas, teneris non solùm lege charitatis, sed etiam iustitiæ, te explicare & infamiam auertere: quia etsi narratione tua non des hominibus perspicacibus, vel circumstantias rei intelligentibus, iustam occasionem talis opinionis prauæ; das tamen istis rudioribus & rerum ignaris, vel alias opiniones sinistras non improbabiliter de tali viro conceptas habentibus, coram quibus narras. sermones enim operantur pro capacitate & dispositione auditorum.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm Prælatus non impediens infamatorem teneatur ad restitutionem.

Respondeo & dico Primò, Prælatus, seu Superior non impediens externum, à quo videt infamari suum subditum, non tenetur, saltem ratione famæ, suo subdito ad restitutionem. Ita Sotus lib. 5. de Iustitia q.10.ar. 4. Ratio est; quia ex officio non suscepit defendendam subditi famam, sed salutem procurandam. 120

Dixi, non teneri *saltem ratione ipsius famæ*; quia videtur aliquando teneri ratione bonæ vitæ, salutisque spiritalis, subditi. Nempe si bona fama 121
putaretur necessaria, vel valdè commoda, ne ille licentiùs viuat: multi enim amissa fama fiunt impudentes ad peccandum, tamquam fræno honestatis, quo coërcebantur sublato. Itaque cùm Superior ex officio teneatur impedire ea, quæ subditorum saluti aduersantur, tenebitur etiam impedire subditorum infamiam, & si neglexerit, bonam famam restituere.

Dico Secundò, Si non impediat subditum, alteri non subdito detrahentem, cùm facilè potest, tenebitur ad restitutionem famæ, nisi subditus restituat. Probatur; quia ex officio incumbit illi subditum suum corrigere & impedire, ne alteri iniustè noceat: ergo si non impediat cùm facilè possit, censebitur causa moralis damni: sicut si Prætor non impediat furta & latrocinia in ciuitate, 122

tate, tenebitur ad restitutionem, quia indirectè censetur causa.

Dico Tertiò, Si tamen subditus in absentia Superioris famam alterius violauerit, non tenetur Superior eam restituere, subdito non restituente; modò quantum in se est compellat subditum vt restituat. Prior pars patet; quia non censetur tunc causa damni, cùm absens non potuerit impedire.

Secunda pars probatur; quia Superior ex officio tenetur compellere inferiorem, ne persistat in iniuria alteri inferenda, sicut ne primò illam inferat; atqui is, qui infamauit & non restituit famam cùm possit, persistit in iniuria, eamque continuat; sicut is qui rem alienam detinet inuito domino: ergo Prælatus tenetur eum compellere.

Petes, Qui Superiores hîc intelliguntur obligari.

123 *Superiores quinam.* Resp. Parètes respectu liberorum, quamdiu eorum regimini subsunt; domini respectu seruorum; Superiores Regularium, Episcopi & ex parte Parochi, quia hi etiam possunt suos subditos compellere: denique Principes & Magistratus. sicut enim hi tenentur contumelias impedire, ita & detractiones; maximè per libellos famosos, qui capitali sententia vindicàtur. vt patet L. vnica. C. de famosis libellis. *Libelli famosi.* Non tamen tenentur cogere ad restitutionem famæ, nisi parte id iuridicè petente; nisi fuerint aliquo modo infamiæ causa. sic enim vsus habet: ratio est; quia parte non petente, præsumi potest condonata.

DVBITATIO XXIIII.

Vtrùm restitutio famæ possit condonari, præsertim à Prælato.

124 Respondeo, Restitutionem famæ, sicut & aliorum bonorum externorum, posse condonari, nisi fortè nobis sit necessaria, vel ad proximi ædificationem, vel ad vitandum scandalum, vel ad officium, quo proximo obstringimur, ritè obeundum. Vnde Infero primò, Priuatum posse condonare hanc restitutionem, nisi fortè esset infamatus de crimine, vnde timeretur scandalum; (vt de hæresi) vel eius infamia redundaret in familiam; tunc enim eam condonare, esset contra charitatem, condonatio tamen esset valida. Quod intellige, Si non alia ratione redundat in familiam, quàm quòd ille infamis homo, dicatur esse illius familiæ, illorum frater, cognatus, &c.

125 Secundò, Si vir valdè vtilis bono publico, qui suis concionibus vel doctrina multùm proderat Reipublicæ, condonaret restitutionem famæ, vnde posteà impediretur fructus consuetus, peccaret contra charitatem: infamator tamen non ampliùs teneretur ex iustitia; ex charitate tamen teneretur, si commodè posset; quia tenetur ex charitate istud damnum Reipublicæ, cuius ipse causam dedit, auertere, tollendo causam.

126 Tertiò, Si fama tua videtur necessaria ad rectam muneris tui administrationem, non potes condonare. Excipio tamen duos casus. Primò, Si possis & velis officium deponere: tunc enim posses condonare sine peccato mortifero; vt patet ex dictis suprà, & docet Sotus lib.4. de Iust. q.6. ar.3. ad quartum.

Secundò, Si humilitate & aliis virtutum officiis, facilè hanc iacturam possis apud subditos sarcire.

Sed quid si condonet reipsa, nolens officium deponere, vel aliter suæ auctoritati consulere; eritne condonatio valida? 127 *Superior condonans infamiam.*

Respon. cum Soto suprà, validam videri; quia ipse verè est dominus suæ famæ, non subditi. Neque per hanc condonationem facit iniuriam subditis; (nisi fortè infamia in ipsos redundaret) quia non habent Ius, vt ipse suam famam conseruet, nisi supposito quòd velit manere Superior, & aliis modis eam recuperare nolit: quorum vtrumque in ipsius arbitrio positum est. vnde non tam condonando restitutionem, quàm volendo cum illa ineptitudine permanere in officio, iniuriam illis facit.

Dices, Parens non potest condonare restitutionem bonorum, quæ sunt necessaria alendæ proli: ergo nec Superior restitutionem famæ necessariæ ad gubernandum subditos. 128

Resp. Primò, Negando consequentiam; quia parens non potest cedere officio parentis, sicut Superior officio Superioris.

Secundò, Negando antecedens; (si consistamus præcisè in iure naturę) quia potest mendicatò illis victum conquirere si velit; quòd si nolit, sibi imputet; non enim manet illa condonatione absolutè impotens ad prolem alendam.

Quartò, Si infamia tua redundet in alios, ita vt ipsi inde maneant infamati vel suspecti: tunc enim condonatio non videtur valere. Talis est infamia Religiosi, quæ redundat in Monasterium. valdè enim læditur bonum nomen Ordinis, dum dicitur habere sceleratum Monachum. nam tota communitas quodammodò redditur plebi suspecta. Vnde etiam sæpè ingenti pecunia vellent hanc labem redimere. Nec obstat quòd Religiosus videatur dominus suæ famæ, vt dictum est cap.4. dub. 5. (non enim per votum paupertatis renuntiat famæ & honori suo) quia non est dominus famæ Conuentus, quæ per ipsius infamiam violatur. Talis etiam videtur infamia parentis, præsertim de crimine hæresis, proditionis, vel alio simili, quæ redundat in liberos. Habentur enim viles, & inhabiles ad officia & dignitates. Idem dicendum de graui infamia filij vel filiæ, si adhuc sub cura parentum existant. imò etiamsi non existant: si tamen infamia illorum, parentes suspectos reddat. eadem enim in his omnibus ratio. Si enim mea infamia vel labes ex tua pendet, non potes tuam sine meo consensu condonare. Secùs si tua infamia non aliter redundet in me, quàm quòd dicar habere fratrem vel cognatum sceleratum; vt dictum est nu. 124. 129 *Si infamia tua in alios redundet.*

DVBITATIO XXV.

Vtrùm in restitutione famæ fieri posit compensatio.

Respondeo & dico Primò, Non potest ita fieri compensatio infamiæ, vt si alius te infamarit, tu vicissim illum possis infamare. Ratio est; quia est manifesta vindicta, quam nemo priuata auctoritate potest facere. reddere enim malum pro malo vt fiat æqualitas, solius est publicæ potestatis. *Cōpensatio* 130

Dico

Potes aperire aliorũ peccata. Dico Secundò, Si quis te infamet, nec tu possis infamiam alia ratione auertere, potes aliquos defectus illius occultos aperire, ne ipsi fides adhi-
131 beatur. Ita Sotus suprà & alij passim, v. g. potes dicere, isti fidem nō esse habendam, eò quòd aliàs in mendacio vel periurio sit deprehensus.

Probatur Primò; Quia quisque habet Ius tuendæ non solùm vitæ, sed etiam famæ, cum iusta moderatione: (id est, sine qua, iniuria prohiberi nequit) ergo cùm infamiam, quam ille per iniuriam tibi irrogare nititur, aliter prohibere nequeas, nisi criminibus eius patefactis, potes ea patefacere. Secundò; Quia potes aperire crimen alterius ad vitanda tormenta tua, vel damna proximi: vt patet ex dubit. 8. & 9. ergo multò magis ad auertendum damnum, quod ipse criminosus tibi parat inferre. nam ratione iniuriæ amittit Ius, quod habet, ne crimen eius occultum pandas.

132 Aduerte tamen Primò, Si criminis detectio nō est vtilis ad famæ tuæ defensionem, est iniqua; quia non est defensio, sed vindicta: vnde si tibi restituat, teneris illi vicissim ad restitutionem.

Contra charitatem. Secundò, Si alia via famam tuam possis tueri, v. g. interposito iuramento, vel adhibitis testibus; erit contra charitatem aperire crimen occultum ad fidem ei detrahendam; quia lædis illius nomen plusquam est necesse. videri tamen possit non esse contra Iustitiam; quia non teneris ex iustitia confugere ad istos modos; non enim ille Ius habet, vt parcas nomini ipsius in defensione tui, cùm ipse famam tuam iniustè oppugnet. non tamen potes plura in illum dicere, quàm necesse sit vt ei fides non habeatur. communior tamen sententia DD. id vult esse contra Iustitiam, quam & ego probo, auctoritate illorum ductus.

133 *Potes vti compensatione, non restituendo* Dico Tertiò, Si tu alium iniustè infamasti, qui te anteà infamauerat; non teneris ei ad restitutionem, si ipse tibi restituere nolit; sed potes vti cōpensatione, seruata tamen æqualitate, quantum fieri potest. Est contra Nauarrum cap. 18. n. 47. & Caiet. q. 62. ar. 2. & Petrum Nauarra ca. 4. n. 395. Sed nostra sententia est verior eamque docet Adrian. in 4. qu. penult. de restit. §. Circa prędicta. Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad 4. Iosephus Angles in 4. de restit. famę, dubio 3. Tolet. lib. 5. cap. 70. & alij.

134 Dixi, *seruata æqualitate*; quia si tu intulisti ei multò grauiorem infamiam, diuisibilem tamen, detegendo plura crimina, teneris ad restitutionem, donec damnum à te illatum, sit æquale damno, quod ipse tibi intulit. Probatur; quia in rebus temporalibus, quando iura sunt paria, si alter non vult tibi seruare Ius & soluere debitum, nec tu teneris illi seruare & satisfacere: vt patet in debitis pecuniariis. atqui fama est bonum temporale, cuius sumus domini: ergo est eadem ratio. Idem videtur dicendum, quamuis iura non sint paria, si infamia, quam intulisti non posset per partes restitui: (vt si illum de grauiori crimine infamasti, quàm ille te) tunc enim eam instar pignoris detinere potes, vt eum ad restitutionem compellas; & ipse sibi imputet quòd nō restituas. sicut si annulum aureum habeas ab eo, qui tibi debet tres Philippicos; potes retinere instar pignoris, vt cogas ad solutionem.

135 *Obiectio Nauarri.* Dices cum Nauarro, Damnum famæ à te illatum, per reciprocum damnum non tollitur, sicut debitum pecuniarium vnius, tollitur per debitum reciprocum alterius: ergo est dispar ratio.

Resp. Etsi damnum à te illatum non tollatur per infamiam tibi vicissim illatam, tamen tollitur debitum sarciendi illius damni; si alter sarcire nolit quod à se illatum est: quod etiam vsu venit in damnis fortunarum. si enim tu incendisti ædes Petri, & Petrus vicissim tuas, non tollitur per hoc damnum à te illatum Petro; sed tollitur debitum satisfaciendi Petro, propter compensationem.

Hinc patet, compensationem hanc fieri posse etiam altero inuito, si ipse nolit restituere: multò ergo magis mutuo consensu, contra Caietanum. Quæ omnia intelligenda sunt de iis, qui possunt facere condonationem infamiæ sibi irrogatæ; nempe quorum infamia non pertinet ad subditos vel socios: vt patet ex dictis dub. 24. inter tales enim non potest fieri compensatio, propter iniuriam, quæ subditis vel sociis fieret.

Petes, Vtrùm possit fieri compensatio infamiæ cum damno fortunarum, v. g. intulisti Petro damna in fortunis, & ille te grauiter contra iustitiam infamauit; vtrùm possis illi denegare damnorum restitutionem, si ipse nolit tibi famam restituere.

Resp. Probabile est hanc compensationem fieri 136 posse; quia probabilis est ea sententia, quæ asserit infamiam pecunia esse compensandam, quando in suo genere non restituitur. Itaque si ille non velit, vel non possit eam in suo genere compensare, possit tamen pecunia, licitum tibi est pro ea, pecuniæ certam summam, iudicio prudentis arbitrandam, exigere; ac proinde denegare debita vsque ad illam summam. Idem etiam in altera sententia locum habet, quando famæ restitutio est possibilis, & infamator non vult eam restituere; tunc enim iure pro ea pecuniam exigere potes, seu potiùs pro redemptione obligationis restituendi. Secùs tamen in hac sententia, si restitutio famæ esset impossibilis; tunc enim nihil pro ea exigere posses. nisi fortè competeret tibi actio iniuriarum, pro cuius cessione aliquid pacisci potes. *Cũ damno fortunarũ.*

DVBITATIO XXVI.

Quænam excusent famæ restitutionem.

Respondeo. Primò, Iusta condonatio, id est, 137 quæ ab eo facta est, cuius infamia non redundat in alios. vt patet dubit. 24. *Excusantia restitut. famæ.*

Secundò, Iusta compensatio: vt si ab eo, quem infamasti, pari modo sis infamatus. vt patet dubit. 25.

Tertiò, Si fama alia ratione iam sit recuperata. dubit. 17.

Quartò, Si infamia prudenter existimatur abiisse in obliuionem; tunc enim non teneris, siue falsum imposueris, siue verum. dubit. 18.

Quintò, Si crimen occultum, quod aliquibus dixisti, alia ratione fiat publicum. tunc enim amisit Ius restitutionis. dubit. 13.

Sextò, Si restitutio sit impossibilis. dubit. 15. & 16.

Septimò, Si non possit fieri sine periculo vitæ. dubit. 15. 138

Octauò, Si non possit fieri sine amissione famæ, quæ sit longè maioris momenti; vt si prælatus, vel vir illustris infamauit plebeium, non tene- *Si amittẽda fama maioris momenti.*

tenetur cum iactura ſui nominis reuocare; ſed ſufficit vt illum laudet in eo genere virtutis, vbi infamauit. quòd ſi ſic videatur non ſatis reſtituta, reliquum poterit pecunia compenſare arbitrio prudentum, vel potiùs remiſſionem reſtitutionis pecunia impetrare; ſi tamen commodè poſſit, alioquin non tenetur. Ratio eſt; quia ille plebeius non poteſt cum ratione exigere, vt ille famam ſuam tanti momenti amittat; ſed debet eſſe contentus laude, humanitate & muneribus pecuniariis ex arbitrio prudentum. Ita Sotus lib.4. q.6.art.3.ad quartum. Toletus lib.5.cap.70. Corduba lib.1.q.33.art.2. Couarr.ad regulam Peccatum, 1.p.nu.8.§.Tertiò, adultera.& alij.

Nonò, Si bona fide perſuaſus eſſe verum & publicum, narraſti, nec poſſis ſine damno famæ tuæ reſtituere. dubit.22.

Decimò, Si reuerà nulla fuit infamia ſecuta, eò quòd infamator eſſet nullius fidei, (quod ſæpè accidit) vel quia illi, apud quos infamauit, ſciebant ſimilia; ita vt infamia non fuerit notabiliter aucta.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm honor ſit reſtituendus, & quo modo.

139 *Honor læditur.* NOtandum eſt, Honorem lædi contumeliis, irriſione, ſannis, alapa inflicta, aliiſque ſimilibus modis. ſicut enim honoramus aliquem edito ſigno, quo teſtemur eius excellentiam, noſque eam magnifacere, cum quadam noſtri ſubmiſſione: ita honorem lædimus edito aliquo ſigno, quo teſtemur eius vilitatem, noſque illum contemnere, quod fit modis enumeratis.

Dico Primò, Qui iniuſtè alterius honorem læſit, tenetur ad reſtitutionem ſeu ſatisfactionem, ſiue id publicè coram aliis, ſiue priuatim fecerit

140 coram illo ſolo. Eſt communis DD. Prior pars patet; quia fecit veram iniuriam contra iuſtitiam commutatiuam.

Dices, Alter nullum accepit damnum ex contumelia, præſertim ſi nemo alius id aduertit; ergo nihil reſtituendum.

Reſp. Eſto, non acceperit damnum, tamen illata eſt ei verè iniuria; vnde teneris ſaltem ad ſatiſfactionem, ſi nolis hoc vocare reſtitutionem, quod confirmatur illa ſententia Domini, Matth.5. ***Qui dixerit fratri ſuo, Fatue***, (id eſt graue conuitium) ***reus erit gehennæ ignis***; & ſubiicit Dominus, ***Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo.*** vbi manifeſtè Dominus exigit ſatiſfactionem, etiam pro contumelia priuata.

141 *Damnum dignitatis.* Reſpon. Secundò, Inferri etiam damnum quoddam hominum æſtimatione, non fortunarum, ſed dignitatis. dum enim contumelia afficis, veluti labem quamdam dignitati irrogas, eamque quantum in te eſt, viliorem reddis. Vnde contumelia affecti, dicunt honorem & dignitatem ſuam læſam & imminutam. Hanc autem læſionem tanti æſtimant, vt ſæpè damna fortunarum grauiſſima præoptent; vnde etiam ſolent maxima indignatione ob hanc iniuriam commoueri.

142 Dico Secundò, Omiſſio honoris debiti ſuperioribus vel æqualibus, non eſt contra iuſtitiam commutatiuam, ſed contra virtutem obſeruantiæ: vnde per ſe non obligat ad reſtitutionem. Patet; quia aliud eſt non honorare, aliud contumeliam irrogare. *Omiſſio honoris.*

Dixi *per ſe*; quia fieri poteſt, vt ratione alicuius contumeliæ interpretatiuæ, quæ illi omiſſioni coniuncta eſt, obligeris; vt ſi aliis honorantibus Epiſcopum, vel Paſtorem prætereuntem, tu illum ſine vllo honoris ſigno impudenter aſpicias.

Dico Tertiò, Qui in alterius abſentia aliquid fecit vel dixit apud alios in eius contumeliam, tenetur apud eoſdem reſtitutionem facere, ſi probabile eſt aliquid honori ipſius apud eos detractum. Patet ex iis, quæ ſunt dicta de fama. ſi enim in animis eorum, dignitas ipſius imminuta eſt, ibi quoque inſtauranda eſt. 143

Dico Quartò, Varij ſunt modi honoris reſtituendi: ex quibus is tantummodò eſt neceſſariò adhibendus, quo, iudicio prudentis ſatisfit honori violato. Hæc propoſitio per ſe patet; & docet eam Caiet. opuſc. 31. reſp.13. dub.5. *Modi reſtituendi honoris.*

Primò, Reſtitui poteſt honor amica & honorifica ſalutatione aut compellatione; & hic ferè ſufficit Prælatis & Superioribus erga inferiores: & viris nobilibus erga plebeios, vt rectè Caiet. q.72.ar.3. non enim tenentur ij adeò ſeſe demittere, vt veniam petant; quod expreſsè D. Auguſtinus docet in ſua regula, de Superioribus. 144

Secundò, Adhibendo ad menſam, dando locum honorificum, propinando, &c. qui modus ſæpè ſufficit, etiam inter eos, qui ſunt paris conditionis.

Tertiò, Petendo veniam: qui modus eſt efficaciſſimus; quo debent vti inferiores erga Superiores, & ſæpè etiam æquales inter ſe; nam ſi læſus hanc ſatisfactionem iuſtè exigat, (vt ſi graui contumelia affectus fuerit) nec aliam velit admittere, tenebitur alter veniam petere, ſi ſit inferior vel æqualis.

Notandum Primò, fieri poſſe, vt non ſufficiat veniæ petitio; vt ſi atrox iniuria viro nobili illata ſit; tunc enim poteſt exigi maior humiliatio, v.g. vt flexis genibus cum fune in collo veniam petas. ſed qui iniuriam intulit, non tenetur eam præſtare ante ſententiam Iudicis. ſic enim moribus Gentium eſt receptum, vt etiam pro ſummis iniuriis, non teneatur quiſquam ſponte maiorem ſatisfactionem exhibere, quàm humilem veniæ petitionem cum ſignis doloris. Quòd ſi alter maiorem exigat, eam per Iudicem curet imponi vel infligi. 145 *Si iniuria atrox.*

Dices, Satisfactio exhibẽda eſt ad æqualitatem.

Reſp. Satisfactio pro iniuria dupliciter poteſt eſſe æqualis iniuriæ. Primò exactè, ita vt gratiam non habeat admixtam. & hæc quia valdè difficilis eſt, infligenda eſt per Iudicem. Secundò, quadam proportione, ſic vt tota ferè nitatur gratia condonantis: & hæc conſiſtit in humili veniæ petitione, ſigniſque doloris, eſtque præſtanda, etiam ante ſententiam.

Notandum Secundò, Si petas veniam omnium iniuriarum, & alter eam concedat, non cenſeri condonatas, niſi eas iniurias, quas veriſimiliter intendit condonare. Itaque ſi aliqua illum latet, quam ſi noſſet, nollet ſine ſatisfactione condonare, non cenſetur eam condonaſſe; quia ignorantia condonationem reddit inuoluntariam. 146

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

De iniurijs fortunarum, per furtum, rapinam, damnúmve illatum: & de necessaria restitutione ob hanc causam.

Constat Dubitationibus 20.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit furtum. *D.Thomas q.66.art.3.*

RESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt, *Furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei vel etiam vsus, possessionisve.* Ita habetur L. 1. §. Furtum. ff. de Furtis. & Institut. de obligationibus, quæ ex delicto. §. 1. quam supplet
1 & explicat Nauarr. cap. 17. nu. 1. Clariùs & breuiùs Theologi, *Furtum est occulta rei alienæ acceptio inuito domino.* Hæc definitio habet tres partes. Prima est, *occulta*, vt distinguatur à rapina & aliis iniustis acceptionibus, per iniquos contractus; occulta enim acceptio est, quæ fit domino nesciente, vel quam quis intendit facere domino nesciente. In contractu autem non intendit contrahens aliquid tollere domino nesciente, quamuis non cupiat vt dominus aduertat rei iniustitiam.

Furtum quid.

2 Dices Primò, Qui accipit rem, domino vidente, non accipit occultè, & tamen committit furtum: ergo.

Resp. Si sciat dominum videre & non curet, potiùs committit rapinam quàm furtum: si autem ignoret dominum videre, est furtum; quia intendit ipso nesciente accipere, ita vt aliter nollet.

Dices Secundò, Detentio rei alienę habet rationē furti: ergo non tantùm consistit in acceptione.

Resp. Detentio est instar acceptionis; quia acceptio & accepti detentio moraliter censetur eadem actio. quòd si quis id, quod iustè accepit, posteà iniquè retineat, perinde facit, ac si primò tunc iniustè acciperet. vide D. Thomam in respons. ad 2. & Caiet. ibidem.

3 Dices Tertiò, Crimen non accipit speciem ex eo quòd sit occultum: ergo de ratione furti non est vt occultè fiat.

Occultum & manifestum.

Resp. Quando quis in iniuria inferenda vtitur modo occulto, tamquam medio ad exequendum opus, facit speciem distinctam à manifesto; quia tunc occultum & manifestum continent diuersas iniurias. Hac ratione furtum differt specie à rapina, & dolosa inuasio à manifesta, & contumelia à detractione. Si autem vtatur modo occulto ob verecundiam, vel ad vitandum scandalum, aut supplicium, est circumstantia generalis.

4 Secunda est, *rei alienæ*; quia acceptio rei suæ, quæ est apud alium, non est furtum, saltem quà suæ; quamuis possit esse furtum quatenus illa res est alteri commodata vel oppignorata; tunc enim aufertur illi vsus, vel securitas, quam per illam rem habebat.

Tertia est, *inuito domino*; Si quis enim putaret domino non displicere, non esset furtum, quamuis occultè illud acciperet; eò quòd per verecundiam vereatur petere; debet autem esse cum ratione inuitus. vnde qui occultè accipit in extrema necessitate, non est fur. Item qui compensandi causa, quando aliter quòd suum est recuperare nequit. Addunt aliqui, *rei corporalis & mobilis*; sed meliùs omittuntur: nam potest quis etiam furari Iura; vt census & seruitutes, & res immobiles, occupando domum vel agrum alienum, domino absente.

Ex his patet Primò, Eum, qui accipit hominem liberum, v. g. vxorem vel prolem alicuius, 5 non committere *furtum*; quia homo liber non habet dominum à quo possideatur: sed dicitur committere *plagium*, seu *crimen plagiatus*, si fiat ad vendendum, vel ad retinendum in mancipium; si verò fiat ad fruendum, dicetur *raptus*: quæ propriè non sunt species furti. Quòd si quis furetur ancillam vel mancipium, vt illud vendat, erit verum furtum; quia est acceptio rei alienæ, quà aliena; intendit enim eam accipere ratione vtilitatis temporalis, quæ est domini. si autem furetur, vt ad tempus abutatur, non dicetur furtum; quia illa ancilla secundùm illum actum non subest dominio alterius, nec ipse quærit in ea id, quod alterius est, sed quod ipsius ancillæ. Infert quidē damnum domino, dum priuat ancillæ obsequio; sed non omnis damnificatio est furtum. Quamuis enim furtum non sit peccatum, nisi quia infert 6 alteri damnum, priuando eum re sua, contra ipsius rationabilem voluntatem: (si enim vna eademque res in duobus locis esset vel à duobus possideri integrè & vsurpari posset, nullum peccatum committeretur) tamen nō omnis damnificatio est furtum; sed differunt hæc saltem materialiter. furtum enim postulat acceptionem seu vsurpationem, qua quis rem sibi vindicet; etsi ad breue tempus, & animo eam paulò pòst abiiciendi: quo modo Augustinus furabatur poma. vnde qui incendit alterius segetes, nō est fur, tamen damnum infert; nec minùs peccat, quàm si eas auferret.

Plagium. *Raptus.* *Differunt furtum & damnificatio.*

Patet Secundò, Eum, qui rem sacram accipit, 7 aut prophanam in loco sacro, tamquam in asylo depositam, committere peccatum furti; quia accipit alienum inuito domino; quamuis huic furto coniuncta sit malitia sacrilegij, quæ quia præcipua est, ei nomen tribuit. Sunt tamen in hoc peccato duæ malitiæ distinctæ contra duas distinctas virtutes.

Sacrilegiū.

DVBITATIO II.

Vtrùm furtum & rapina differant specie.

D. Thomas a. 4.

RESpondeo, specie differre in ratione iniuriæ, ita D. Thomas & Caietanus. Ratio 8 est;

Rapina. est; quia *rapina* includit violentiam, quæ fiat domino ſcienti; quam *furtum* excludit. Itaque nouam rationem iniuriæ continet; quia nouam rationem inuoluntarij. aliter enim eſt inuoluntarium, quod quis ignorans patitur; aliter quod ſciens & renitens. quamuis enim vtrumque ſit abſolutè inuoluntarium, tamen alterum eſt longè magis inuoluntarium, & alterius rationis. Vnde etiam patet rapinam eſſe grauius peccatum quàm furtum, ceteris paribus: vt docet D. Thomas art. 9. & ibidem Caietanus.

Petes, Quomodo furtum & rapina differunt ab iniuria, quæ fit per iniquos contractus?

9 *Per contractus iniquos.* Reſp. Quòd furto & rapina patiatur dominus damnum omnino inuoluntariè, nempe per ignorantiam, vel per vim: in contractibus autem patiatur damnum inuoluntariè mixtim, ſi ſciat iniquitatem contractus, id eſt, partim voluntariè, partim inuoluntariè, mauult enim hoc damnum iniuſtè pati, quàm contractum omittere. ſi autem ignoret contractus iniquitatem, & ideò contrahat, erit furtum, ſeu eiuſdem, ac furtum, rationis. Ex his conſtat, rationem genericam communem furto & rapinæ, eſſe *iniuſtam ablationem rei alienæ, abſolutè inuoluntariam.* Vt autem contineat etiam iniuſtitiam contractuum dicetur *iniuſta ablatio rei alienæ*, vide Ioannem Medinam qu. 4. Cod. de rebus reſtituendis.

10 *Furtum generatim acceptum.* Aduertendum tamen eſt, aliquando omnem iniuſtam acceptionem vocari furtum, & rapinam: vt patet cap. 4. Si quid. 14. q. 5. ex D. Auguſtino, *Si quid inueniſti, & non reddidiſti, rapuiſti.* Sic Exodi 20. dum prohibetur *furtum*, omnis iniqua acceptio rei alienæ intelligenda eſt, vt docet D. Auguſtinus lib. 2. quæſt. 72. in Exodum. & hoc modo diuiditur furtum in fraudulentum, occultum & violentum. Sed propriè accipitur pro occulto, vt dictum eſt.

DVBITATIO III.

Vtrùm fur & raptor continuò peccent donec reſtituant.

CAietanus qu. 66. art. 3. circa ſolutionem tertij argumenti, putat ipſam detentionem non poſſe continuare peccatum actuale furti, eò quòd non ſit actio, ſed effectus actionis: vnde vult detentorem eſſe ſolùm in peccato habituali. Sed contrarium eſt verius, vnde

Reſp. & dico Primò, Fur & omnis iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, continuè

11 *Continuè peccat detentor.* actu peccat, toto eo tempore, quo cùm poſſit non reſtituit. colligitur ex Gabriele in 4. d. 15. qu. 2. art. 2. concluſ. 2. & Soto lib. 4. qu. 7. art. 4.

Probatur Primò; quia non reſtituendo lædit continenter proximum, ipſum impediens à poſſeſſione & vſu rei ſuæ vel debitæ: quæ læſio quo diutiùs durat, eo cenſetur maior. atqui hæc læſio aſſiduè pendet vel à voluntate libera non reſtituendi, vel à libera voluntatis omiſſione: ergo eſt peccatum actuale, eo ſaltem modo, quo in omiſſione operis externi, qua alius læditur, eſt peccatum actuale.

Secundò, Qui non reſtituit cùm poſſit, voluntariè detinet rem alienam: atqui detentio rei alienæ, etſi non ſit propriè actio, eſt tamen inſtar actionis, ſicut poſſeſſio: ergo quamdiu hęc detentio exterior liberè pendet à voluntate, eſt actuale peccatum, actu nocens proximo.

Tertiò, Qui conijcit proximum iniuſtè in vincula & ibi relinquit, continuò peccat actu; quia continuò nocet: perinde enim eſt ſiue manibus ſiue vinculis eum aſſiduè tenendo affligat, cùm vtrumque æquè liberè continuetur. ergo etiam qui aſſiduè rem alienam cum incommodo continuo detinet, continuum peccatum committit. 12

Dices Primò, Ergo is, qui alteri vulnus inflixit, continuò peccat, quia continuò nocet.

Reſp. neg. conſequ. Non enim propriè continuè nocet, ſed ſemel nocuit, & tunc peccauit actu. omne autem nocumentum deinceps ſecutum, naturaliter manat à primo nocumento, ita vt non dependeat ampliùs à præſenti ipſius voluntate, vt ſit vel non ſit; ſed ſolùm à præterita, in qua ſemel cenſetur volitum. Quòd ſi eſſet in ipſius poteſtate tollere quotidianam moleſtiam ex vulnere prouenientem; & non faceret; continuò noceret præſenti voluntate, & ſic continuò peccaret: ſicut is, qui præſenti voluntate continuò nocet, conſtrictum tenendo, quem ſingulis momentis poſſet ſoluere. Simile videmus in tyranno, qui Idolum erigit, vel iniquam legem ſancit. tamdiu enim peccat, quamdiu illud Idolum vel illa lex aſſiduè ex ipſius libertate dependens, manet: nam ex parte ſua tamdiu actu nocet; quod nocumentum quouis momento poteſt & debet tollere. 13 *Obiectiones.* *Vulnerans.* 14 *Iniquam legem ferens.*

Nec refert, quòd erecto Idolo vel lege data nihil ampliùs agat; quia illa libera dependentia rei nocentis, eſt inſtar continuæ noxiæ actionis. qui enim omnibus momentis cauſam noxiam, quam poſuit, poteſt auferre; ſi non auferat, continenter nocet & peccat.

Dices Secundò, Ergo ſingulis momentis peccat. 15

Reſp. Verum eſt, non quidem nouum peccatum addendo, ſed prius actu continuando: ſicut ſi mala voluntas per integrum diem duret, eſt vnum continuum peccatum; quod quò plus liberè durat, eò ceteris paribus, eſt grauius. Similiter detentio rei alienæ toto tempore, quo commodè reſtitui poteſt, eſt vnum peccatum continuum actuale, quod ſingulis momentis creſcit, idque dupliciter.

Primò, ratione maioris liberæ durationis. Secundò, ratione maioris nocumenti, quod inde domino prouenit. ſi enim inde dominus continuò crucietur animo, vel noua experiatur incommoda; hæc detentio fit continuè peior, idque intrinſecè quodammodò: ſicut ſi ignem ſegetibus immiſſum ſingulis momentis poſſis extinguere & omittas, aſſiduè creſcit peccatum, ratione maioris damni: & ſi proximum, quem vides fame cruciari, non iuues, cùm ſingulis momentis poſſis, aſſiduè creſcit illa omiſſio, ratione maioris incommodi. quòd ſi inde nihil aliud incommodi eueniat, quàm quòd dominus careat re ſua, ſolùm augebitur priore modo: ſicut omne peccatum, & omne meritum augetur ex circumſtantia durationis; quamuis in bonitate vel malitia intrinſeca, non creſcat. vt oſtenſum eſt 1. 2. quæſt. 74. 16 *Quomodo creſcat hoc peccatum.*

Dices Tertiò, Si hæc detentio eſt vnum continuum

tinuum peccatum actuale: ergo homo actu peccat, etiam cùm dormit, tunc enim detinet.

17 Resp. Primò, Quodam sensu concedi posse, hominem peccare dum dormit; nõ quidem quòd tunc nouam culpam contrahat, vel contractam augeat, sed quia prauum propositum exequitur, vel in executione cœpta perseuerat: quo modo ipse somnus peccatum esse potest; vt si dormias loco vel tempore vetito, vel vt diuinationem assequaris in somno, vel turpi voluptate perfruaris. his enim euentis ipse somnus est peccatum externum seu executio peccati; pendet enim à priori voluntate, & ab ea informatur. Simili modo, tempore somni potest continuari aliud peccatum anteà incœptum. vt si innocentem duris vinculis constrictum relinquas, & ita cubes.

An, cùm dormit, peccet.

18 Respon. Secundò, Dum dormit, propriè loquendo actu non peccat, vero & formali peccato; quia neque somnus, neque id, quod fit in somno dependet ab aliqua voluntate libera, tamquam actio, quæ assiduè liberè fit & continuatur; sed tamquam effectus voluntatis præteritæ, à qua ita pendet, vt cùm cœperit, non sit in nostra potestate continuare vel abrumpere: vnde peccatum non crescit, etsi somnus longior fuerit opinione, neque minuitur, si breuior. Hinc etiam fit, vt
19 quando somnus est executio peccati, non teneamur somnum in confessione explicare: sed sufficiat dicere, nos tali fine ad somnum composuisse; hoc enim est actio libera, non autem somnus. Hinc patet, peccatum detentionis in somno non continuari formaliter, sed effectiuè; quia effectus eius anteà præuisus & præuolitus continuatur; qui effectus etiam dicitur peccatum, quia est executio malæ voluntatis, vel continuatio executionis, anteà per malam voluntatem inchoatæ. Vt autem formaliter continuetur, requiritur vt assiduè dependeat ab hominis libertate, ita vt quouis momento possit & debeat tollere. non est tamen necessarium, vt continenter actu formali nolit tollere: sufficit vt non tollat, & aduertat se posse tollere. tunc enim si omittat, liberè omittit; habetque actu voluntatem interpretatiuam continuam detinendi seu non restituendi; vt patet ex dictis 1.2.q.6.ar.3.

Peccatum vt formaliter continuetur.

20 Ex his sequitur, toto eo tempore, quo commodè potest fieri restitutio, non fieri nouum peccatum (moraliter loquendo) per illam voluntariam retentionem; sed continuari antiquum, quod anteà per acceptionem erat inchoatum, nam illa retentio informatur à prima voluntate retinendi, quæ interpretatiuè censetur actu manere. Et quamuis interim ille haberet aliquoties voluntatem expressam, toto eo tempore non restituendi, non censeretur tamen moraliter nouum peccatum, neque plura numero peccata, nisi physica ratione; sed vnum peccatum grauius: quia omnes illæ internæ voluntates referuntur ad vnum, idemque opus externum continuatum, & cum eo vnum numero peccatum efficiunt, sicut cùm quis versatur in conatu occidendi inimici, omnes actus præuij occisioni, sunt vnum numero peccatum; quia omnia interna desideria tendunt ad eumdem conatum.

Non fit nouum peccatum moraliter.

DVBITATIO IIII.

Quibus modis istud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.

RESpondeo, Tripliciter interrumpi, ita vt formaliter non continuetur. Primò, Ratione ipsius propositi: vt dum quis propositum detinendi mutat, constituens prima opportunitate restituere, & hæc est perfecta interruptio. Secundò, Ratione detentionis externæ, quando illa in se incipit non ampliùs esse iniuriosa, eò quòd restitutio eo tempore facta sit impossibilis: vt si procul absit, vel graui penuria laboret: tunc enim externa detentio non est ampliùs peccatum. vnde etiamsi ferretur excommunicatio in eum, qui rem illam detineret, detentor tunc non incurreret, etiamsi animum numquam restituendi haberet. quia etsi illa voluntas interna peccatum sit; detentio tamen externa peccatum non est. non enim est voluntaria, seu à voluntate dependens, etiamsi fortè sit volita. Incideret tamen, simulatq; offerret se opportunitas restituendi & eam negligeret, quia tunc detentio rursus inciperet esse voluntaria, ac proinde peccatum externum. 21

Tripliciter interpellatur peccatum detentionis.

Dices, Quid si detentor non aduertat se tali tempore non teneri ad restitutionem, putetque se teneri? Respondeo, Tunc externæ detentionis peccatum interrumpitur quidem materialiter; quia illa detentio re vera in se non est iniusta, aut peccatum: non tamen interrumpitur formaliter; quia ipse putat eam esse iniustam & vult continuare. Sicut si acciperem à te rem meam, nesciens esse meam; acceptio illa esset iniusta formaliter, (id est, vt subest illi iniquæ voluntati) non tamen in se & materialiter; quia est actio in se iusta, quæ iustè potest appeti & fieri. 22

Tertiò, Ratione somni vel alterius distractionis, per quam fit, vt homo non habeat tunc in sua potestate, de illius rei detentione cogitare. vt enim illa detentio sit libera, necesse est, vt in potestate hominis sit aduertere se detinere: alioquin pro illo tempore non est libera, ac proinde non est peccatum formaliter, sed materialiter tantùm vel effectus peccati. Itaque interrumpitur peccatum detentionis formaliter; quia iste homo formaliter tunc non peccat, cùm illa detentio ab illo liberè non pendeat, continuatur tamen effectiuè; quia effectus prioris peccati immediatè volitus continuatur: qui effectus, est peccatum in sua causa, à qua dependet; nempe in voluntate, quæ præcessit. Hinc fit, vt peccatum ratione huius detentionis non sit maius vel minus, siue ea diutiùs duret, siue breuiùs, nisi quatenus id est præuisum & præuolitum; & consequenter, solùm ratione voluntatis præcedentis. 23

Petes vtrùm interruptio huius peccati debeat explicari in confessione? Videtur sanè id non esse necessarium; sed sufficere vt explicetur, Primò, Quamdiu rem retinuerit. Secundò, Quoties interim occasionem restituendi habuerit & neglexerit. Tertiò, An interim dominus graue damnum vel afflictionem magnam senserit. Primũ requiritur, Vt intelligatur aliquo modo multitudo actuum interiorũ, vel continuatio æquiualens multis actibus internis. Secundum, Vt intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. 24

Quo modo explicanda in confessione.

Tertium, Vt quanta in illis actibus externis fuerit malitia: non requiritur verò vt explicet, quoties resiliit à proposito restituendi: tum quia is, qui decies mutauit propositum, non magis peccauit, quàm qui permansit continuè in voluntate retinendi, si cetera sint paria: tum quia omnes istæ volitiones non restituendi, referuntur ad continuationem vnius actus externi; ac proinde moraliter censentur vnum peccatum.

Mihi probatur, vt etiam numerus talium volitionum explicetur: quia per se sunt distincti actus: puta, si potest meminisse.

DVBITATIO V.

Vtrùm dum quis vtitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato, quotiescumque id facit.

RESp. Quidam putant id esse nouum peccatū. Ita Nauarr.c.17.n.54.& Caiet.qu.66. art.3.

25 Sed verius est, non esse nouum, sed vnum idemque continuatum. colligitur ex Gabr. & Soto suprà cit.n.11. Ratio est; quia rem alienam accipere, retinere, vti, & destruere, censentur eiusdem rationis & speciei moralis: ergo quando hæc simul concurrunt, est vnum peccatum continuatum.

Vsus rei nō est nouum peccatum.

Hîc tamen duo Aduertenda. Primò, Si domino perinde sit, vtarisne re sua, an eam apud te
26 detineas otiosam, non magis crescere culpam vsu, quàm nuda detentione; vt, si sit gemma, annulus, torquis, vel quid simile, quod vsu nō fit deterius: si sit pecunia, eamque alienes, modò ea alienatione non fias ad restituendum impotentior. quòd si dominus longè ferret ęgriùs vsum, quàm otiosam detentionem, eò quòd res vsu atteratur, vel periculo exponatur, tunc peccatum magis vsu augesceret quàm detētione: (semper tamen intra eamdem speciem) vt si sit vestis, vel equus, &c.

Secundò Notandum; Si res ita apud te facta sit deterior, vt verisimile sit dominum eam non ampliùs velle, sed pretium eius; non est peccatum ea vti, aut etiam destruere; quia hoc non fit ampliùs inuito domino, cùm eam nolit sibi restitui. peccatum tamen esset nō restituere eius pretium, si commodè posses. quòd si etiam id tunc commodè non posses, neque hoc peccatum esset.

DVBITATIO VI.

Quale peccatum sit furtum.

REspondeo & dico Primò, Ex genere suo esse peccatum mortiferum. Ratio est; quia infert proximo nocumentum: atqui hoc est contra charitatem: ergo.

27 Aduerte tamen, Furtum ex genere suo esse minimum peccatum, quod in proximum committitur; quia bona fortunæ sunt infima. ratione tamen incommodorum, quæ inde sequuntur, posset esse maius aliis.

Dico Secundò, Fieri tamen potest, vt ex indeliberatione, vel ex materiæ paruitate, sit tantùm peccatum veniale. Est certa. Et quidem ratione paruitatis materiæ patet; quia in furto tali, non est notabilis læsio. Ratione autem indeliberationis, quomodo possit esse peccatum veniale difficilius est; nam opus illud externū videtur vix fieri posse absque plena consideratione. Sed quidquid sit de 28
opere externo, saltem voluntas furandi potest carere plena & sufficienti aduertentia: vt patet, dum quis tentatur ad furtum; ac proinde in hac peccatum veniale erit. Puto tamen etiam fieri posse, vt hæc voluntas exeat in opus externum, auferendo rem alienam sine plena animaduersione. Quidam enim ex consuetudine ita sunt propensi & veluti determinati ad furandum, vt rem auferant priusquam perfectè aduertant quid agant. Idem fieri potest ex vehementia tentationis, præsertim in festinatione, vbi non conceditur deliberatio.

Furtum indeliberatum.

Dico Tertiò, Vt furtum sit peccatum mortale, 29
requiritur, vt materiæ quantitas notabilis sit. patet; quia non cuiusuis rei ablatio potest esse culpa mortifera. v. g. pomi vel oboli.

Sed difficultas est, quænam censenda sit quantitas notabilis. Nauarrus ca.17.nu. 4. putat dimidium regalem esse quantitatem notabilem, quæ constituat furtum mortiferum. Toletus li. 5.c.16. vnum regalem, vel duos; etiam respectu ditissimi. Barth. Medina 1. 2. quæst.88.art.4. duos regales. Sotus lib. 5. q. 3. art. ad tertium, vnum vel duos aureos. Denique quidam centum aureos requirunt, vel amplius, seposito omni incommodo extrinseco. Alij verò docent non posse in genere taxari, quæ quantitas sit notabilis; sed hanc statuendam arbitrio prudentum, pro varia personarum & locorum conditione. Ita Ioannes Medina C.de restit.q.10.& Petrus Nauar. lib.3.c.1.n.35. Ratio est; quia quod respectu vnius censetur notabile, respectu alterius non censetur tale; sed modicum & parui momenti. iuxta quam sententiam dici potest, Primò, respectu omnium, etiam Regis & hominis prædiuitis, vnum aureum videri quid notabile. vnde furtum vnius aurei, erit mortiferum. Ita Pet. Nauarra, & Sotus suprà.

Quantitas notabilis.

Nec obstat, quòd hæc quantitas respectu Re- 30
gis modica videatur: quia etsi modica sit ad donationes pro regia magnificentia faciendas; non tamen est modica, spectatis omnibus Regis oneribus, ad quæ subleuanda hæc quantitas notabiliter iuuat: vt patet cùm militi soluendum est, qui per mensem vnum, pro duobus aureis vitam exponit. Deinde censetur notabilis, cùm agitur de iniuria subeunda: non enim minùs Rex se suaque omnia tuta esse vult ab iniuria, quàm alius quilibet. Secundò, Respectu mediocriter diuitum, quatuor regales, siue vnum florenum censeri quid notabile, iuxta Petrum Nauarram: quia sufficit illis ad victum vnius diei, addit ille, minorem quantitatem non censeri notabilem. Tertiò, Respectu mechanicorum, duos regales; iuxta sententiam Medinæ. inde enim commodè victitant, & hæc summa ferè æquat mercedem diurnā. Sotus tamen & Petrus negant duos sufficere. Quar- 31
tò, Respectu pauperis, vnum regalem, vel etiam dimidium. Sententia illa de centum aureis, est nimis laxa, nec satis consentanea Scripturæ, qua dicitur, *Fures regnum Dei non possidebunt.* pauciores enim sunt, qui tantas summas surripiant.

Nihilominùs, etsi hæc vltima sententia satis probabilis videatur; placet tamen sententia Bartholomæi Medinæ, & Toleti, qui duos regales absolutè quantitatem notabilem statuunt. quamuis etiam minor summa talis censeri possit, si notabilem læsionem secum trahat; vt si pauperi surrepta

repta fuerit: vt Toletus notat. Quod confirmari poteſt ex Nauarro, qui dicit, In quibuſdam Epiſcopatibus ſolitam ferri excommunicationem ob furtum duorum regalium. Hoc tamen, modò poſt Concilium Tridentinum fieri non debet: imò per ſe res ſatis indigna videtur, niſi in caſu aliquo particulari, circumſtantiæ tale remedium poſtulent. Vide Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 3. de refor. vbi ſtatuitur vt huiuſmodi excommunicationes non ferantur, niſi ob rem non vulgarem, cauſa diligenter per Epiſcopum examinata. Vnde non facilè excuſauerim eos, qui pro tribus vel quatuor florenis excommunicant.

32 Dices, Si furtum duorum regalium, in diuitem commiſſum, eſt peccatum mortiferum, nō infrà; ergo ſi quis auferat duos regales, minùs vno obolo, non peccabit mortiferè.

Reſpondeo, Non poſſe hanc quantitatem mathematicè ſtatui, ſed moraliter; ſicut iuſta rerum pretia, quę non conſiſtunt in indiuiſibili termino. Itaque cenſebitur etiam peccare mortiferè, qui ſaltem vno vel altero aſſe non abeſt ab hac quantitate. quæ enim parum diſtant, nihil diſtare videntur.

33 Dico Quartò, Quamuis ipſa res, quæ ſurripitur, non ſit notabilis pretij, tamen ſi auferatur ei, qui inde graue incommodum accipiet, eſt peccatum mortiferum; quamuis non mortiferum in ſpecie furti. Prior pars, *eſſe peccatum mortale*, probatur; quia notabile damnum proximo irrogatur; vt ſi ſutori ſurripias ſetas, vel ſartori acum; nec poſſint aliunde habere: ſic ſi auferas cuipiam rem parui momenti, quam tamen ille maximi facit, & propter quam valdè perturbabitur, vel diras imprecabitur, vt ait Sotus ſuprà.

Si notabile incommodum ex re parua.

34 Secunda pars, *Non eſſe peccatum mortiferum* in ſpecie furti, optimè probatur à Nauarro ſuprà, c. 17. n. 2. quia res, quę ſurripitur, non eſt notabilis pretij: ergo non eſt materia furti mortiferi. Vnde ſequitur, ſi talis ferretur excommunicatio, Quicumque rem notabilem furatus fuerit, ipſo facto ſit excommunicatus, hunc non fore excommunicatum.

Petes, Ad quam ſpeciem ergo pertinebit hoc peccatum, quà eſt mortiferum?

Reſp. Si ſequatur damnum, v. g. lucrum ceſſans, erit in ſpecie damnificationis iniuſtæ; (quæ proprio nomine caret) quia huius damni cauſam iniuſtè dedit: ſi autem ſciat fur, talem ſolere peierare, imprecari, blaſphemare, erit peccatum ſcandali, pertinens ad eam peccati ſpeciem, cuius ſciebat ſuo furto etſi exiguo, ſe fore cauſam.

35 Ex his ſequitur, eum, qui ſurripit minima, cum animo maiora furandi ſi poſſet, peccare quidem mortiferè; non illo actu, quo vult furari hoc minimum, ſed alio huic coniuncto: talis enim habet duos actus voluntatis, vnum abſolutum, quo vult hanc rem paruam furari: & hæc voluntas exit in actum externum, eſtque ſolùm peccatum veniale: alterum conditionatum, ſcilicet vellem auferre maiora ſi poſſem: & hæc velleitas eſt peccatum mortiferum, ſed non exit in actum externum. vnde talis fur non inuolueretur ſententia excommunicationis, latæ in eos qui rem notabilem furati eſſent.

Animus furandi maiora.

DVBITATIO VII.

Vtrùm is, qui minutis furtis intendit ſurripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.

RESPONDEO, Qui per furta minima intendit 36
ditеſcere, aut conquirere notabilem pecunię quantitatem, peccat mortiferè illa intentione, & quouis externo furto minuto, ex eius vi procedente. Eſt communis DD. ſententia. Prior pars patet; quia intendit accipere rem alienam magni momenti inuito domino.

Dices, Intendit accipere à diuerſis & nemini cupit facere notabilem iniuriam: ergo non eſt peccatum mortale. Ob hoc argumentum Hieronymus ab Hangeſto cap. 9. moralium pag. 130. admittit hoc non eſſe peccatum mortale, nec teneri ad reſtitutionem. 37
Sed hanc ſententiam non facilè conceſſerim in praxi. Primò, quia alioquin non peccarent mortiferè, qui vtuntur ponderibus vel menſuris iuſto minoribus: quod videtur eſſe contra illud Prouerb. 11. *Statera doloſa, abominatio eſt apud Deum.* & Deuter. 25. *Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus,* &c. *abominatur enim Deus eum, qui facit hoc.* vbi ſatis inſinuatur eſſe peccatum mortale. Secundò, quia præbet occaſionem hominibus, vt ex alieno diteſcere ſtudeant. Tertiò, quia eſt contra communem DD. ſententiam. Ioannes Medina C. de reſtitut. qu. 10. in fine putat *non eſſe peccatum mortale, ſi ille id in fraudem legis de non furando, non faciat; ſed quia fortè non habet alias, vnde ipſe & familia ſua viuat.* quæ ſententia teneri poteſt, Primò, ſi illius hominis conditio ſit talis, vt alij teneâtur ei ſuccurrere: vt docet Angelus v. Furtum, nu. 37. Fumus eodem verbo nu. 10. & alij. Secundò, quando conſtat illos, à quibus accipit, ſi noſſent hominis ſtatum, non fore inuitos circa rei ſubſtantiam, etſi circa modum inuiti ſint; dum diſplicet occulta ſurreptio vel fraus. aliàs non eſt tuta.

Surripientes minima.

Vnde ad obiectionem Reſpondeo negando 38
conſequentiam; nempe quòd ille non peccet mortiferè, dum intēdit à multis parum accipere. Ratio eſt; quia multis inferre paruum damnum, perinde eſt ac ſi vni inferas magnum. nam omnia illa parua ſimul iuncta, efficiunt vnum magnum, quod eſt illius communitatis.

Reſpondetur.

Nec refert, quòd ſinguli vix ſentiant aliquid incommodi; quia etſi nemo in particulari ſentiat; tamen reſpectu communitatis eſt notabile incommodum; quia tali ſumma poteſt Reſpublica aliquem notabiliter iuuare, vel aliquod debitum diſſoluere. ſicut ſuprà dictum eſt de Rege; qui etſi in ſua perſona ex furto duorum aureorum nihil ſentiat incommodi; tamen cenſetur ei quid notabile, ſpectatis omnibus eius oneribus & obligationibus. Simili modo, qui ex immenſo tritici numero, ad Rempublicam pertinente duos modios auferret, parum incommodi ſingulis inferret: tamen peccaret mortiferè; quia reſpectu Reipublicæ id cenſetur notabile. Adde, hanc rationem furandi, remque ſuam augendi, valdè repugnare ſocietati humanæ, & in omni Republica benè inſtituta valdè exoſam; ac proinde tamquam rem valdè noxiam hominum ſocietati, cenſeri prohibitam ſub peccato mortifero: ſicut fornicatio

catio prohibita est sub peccato mortali; quia per se noxia est educationi prolis.

39 Altera pars probatur; quia singula externa furta procedunt ex intentione mortifera, suntque eius executio: ideò enim furta parua committit, vt sensim ad magnam quantitatem perueniat: vnde singulæ acceptiones, sunt executiones partiales illius intentionis mortiferæ, & consequenter in illis est peccatum mortiferum. quidquid enim fit ex intentione mortiferi peccati, est peccatum mortiferum.

40 Notandum tamen, in singulis non committi nouum peccatum mortale, sed continuari iam cœptum: omnes enim istæ acceptiones & detentiones acceptorum censentur vna cõtinua executio illius prauæ voluntatis. Sed committitur nouũ peccatum veniale in singulis; & simul cõtinuatur executio mortiferæ intentionis. Itaque quæque volũtaria acceptio est intrinsecè peccatum veniale; denominatione autem extrinseca est mortale. Vnde fieri potest, vt is, qui sic furatur, non magis peccet, quàm si vno actu eamdem quantitatem furaretur, sed potiùs minùs, si cetera sint paria.

Idem peccatum veniale & mortale.

41 Petes, Vtrùm iste, qui sic à plurimis corrasit, teneatur ad restitutionem, & cui?

Cui restituet.

Resp. Teneri ad restitutionem iis, à quibus accepit, si tamen commodè possit; quòd si nõ possit, vel quòd ignorentur, vel quia executio est difficilior, quàm res tantilla postulet, vel quia est periculum infamiæ; iniungendum illi à confessario, vt det in pauperes, vel alia pia opera: hoc enim videtur maximè consentaneum iustæ voluntati dominorum, à quibus subtractum. Sed de hoc plura infrà cap. 14. dub. 6.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea committit, peccet mortiferè.

42 RESpondeo & dico Primò, Antequam perueniat ad quantitatem notabilem, non peccat mortiferè; tamen simulatque ad eam pertingit, mortiferè peccat. nisi per inaduertentiam excusetur. Prior pars est manifesta. Secunda etiam est communis DD. & probatur; quia iam incipit voluntariè detinere alienum notabili quantitate.

Sed difficultas est, Vtrùm illud vltimum furtum complens quantitatem notabilem, sit peccatum mortiferum. Multi affirmant. Exempli causa; accepit quis nouem furtis paruis, nouem asses: tandem ex occasione accipit decimum: in acceptione decimi dicunt esse peccatum mortiferum. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Secundò, Furtum illud decimum, per se non est nisi veniale; sed detentio voluntaria rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur, est peccatum mortiferum. Prior pars est Nauarri c. 17. nu. 139. Altera patet ex supradictis.

43 Dices, Hoc decimò furto infert iam notabile damnum: ergo peccat per illud mortiferè.

Furtum complens summam notabilem.

Resp. Damnũ illatum incipere tunc quidẽ esse notabilis pretij; tamen hoc non infertur per decimum furtũ; sed per hoc & præcedentia collectim sumpta, quorũ vnumquodque est solùm veniale.

Admitto tamen, tunc incurri peccatum mortiferum, si ille fur aduertat se iam habere quantitatem notabilem & non proponat restituere; cùm tamen commodè possit. tunc enim saltem implicitè habet voluntatem retinendi alienum quantitate notabili: peccat ergo mortiferè, non quidem voluntate accipiendi hunc decimum assem, sed voluntate illa, qua hunc decimum cum aliis antè acceptis (qui simul iuncti faciunt rem notabilem) vult retinere.

Si tamen non aduerteret se iam habere alienum quantitate notabili, non peccaret mortiferè. Similiter si aduerteret quidem, sed non haberet commoditatem restituendi, proponeretque prima oportunitate restituere. Ratio est; quia talis neque accipit tunc alienum quantitate notabili, neque etiam habet voluntatem culpabiliter tale quid retinendi (licitè enim potest adhuc nolle restituere priores nouem) & acceptio decimi non est peccatum mortiferum, sed solùm veniale: ergo non peccat nisi venialiter.

Dices, Quid si post quantitatem notabilem per minima furta sublatam, addat quis furta alia parua, erúntne mortifera?

Resp. Per se non fore mortifera, sed mortifera erit voluntas retinendi illa minuta cum aliis; & hoc peccatum voluntatis & externæ retentionis sensim crescet, prout plus & plus detinebitur. vt si post 10. illos accipiat alios duos, & alia occasione tres, & posteà vnum, sicque sæpiùs, retinens interim omnia priora. Si tamen non sit commoditas restituendi priora, illa voluntas retinendi, mortifera non erit; modò concipiatur propositum restituendi prima oportunitate: sed tunc quando illa noua furta rursus ad quantitatẽ notabilem ascendent, committetur nouum peccatum mortiferum, iuxta modum supradictum. 44

Ex his patet, fieri posse, vt quis commiserit tantùm furta venialia, & tamen sub peccato mortali teneatur restituere; quia velle retinere illam quantitatem sic partam per furta venialia, est peccatum mortale. 45

Aduerte tamen, ad peccatum mortale maiorem quantitatem requiri, quando quis eidem magnis temporum interuallis subtrahit paruis furtis & non ex industria, sed per occasionem, quàm dum breui tempore vel de industria vel simul accipit, vt ibidem Nauarrus docet. Ratio est, quia homines minùs ægrè ferunt sibi auferri longo interuallo & casu, quædam minima, etiam ad notabilem quantitatem, quàm eamdem quantitatem simul vel per partes, de industria. Vnde si is mortiferè peccat & ad restitutionem tenetur, qui ab eodem aufert 10. simul, vel per partes de industria: requirentur 15. vel 16. aut etiam viginti, vt quis sub peccato mortali teneatur restituere acquisitum per minuta furta fortuita; præsertim si longis interuallis sint facta. Ratio tamen, qua id probat Nauarrus non videtur firma. ex illa enim sequeretur, numquam peccari retentione sic ablatorum, etiamsi essent 10. scuta: Ita enim argumentatur Nauarrus, Minùs peccat qui retinet, quàm qui capit, ceteris paribus: at capiendo illa parua sine animo perueniendi ad quantitatem notabilem non peccat plus quàm venialiter: ergo nec retinendo. Etsi enim minùs quis peccet retinendo, quàm capiendo ceteris paribus, hîc tamen non sunt paria; nam retentio comparatur ad quantitatem notabilem, tamquam ad vnum obiectum: vnde potest esse mortifera; sed acceptiones 46

Maior quantitas requiritur vt sit notabilis.

ptiones

ptiones singulæ comparantur ad res non notabiles; vnde non possunt esse nisi veniales. hęc tamen ratio Nauarri ad hoc iuuat, vt ostendatur requiri maiorem quantitatem ad peccandum mortiferè sola retentione; quàm acceptione, quæ simul fit.

47 His adde, maiorem quoque quantitatem requiri, quando quis à diuersis minuta furatur, quàm quando ab vno; quia diuersi illi parum læduntur, nec ita curant, rerum minutarum casu surreptarum restitutionem. Denique, maior requiritur quantitas in furtis filiorum à parentibus; quàm famulorum à dominis; & in furtis famulorum, quàm externorum.

48 *Furta famulorum.* Vbi aduerte, furta esculentorum, & poculentorum, quæ committuntur à famulis & ancillis, etiamsi sensim perueniant ad notabilem quantitatem, non esse peccata mortalia, si furentur ea, vt ipsimet consumant, (secùs verò si vt vendant) sintque ordinaria, quæ non solent accuratè concludi, de quo vide Nauarrum cap. 17. nu. 138. Ratio est; quia dominis non omnino displicet, vt hæc capiantur: cuius signum est, quòd etsi sciant ista passim fieri, tamen non impediunt; & si rogarentur, facilè cōcederent. Vnde potiùs displicet modus accipiendi quā ipsa acceptio seu consumptio. atqui non est peccatum mortiferum accipere

49 *Si modus accipiendi displicet, non acceptio.* aliquid occultè ab eo, cui non displiceret acceptio, si res ab eo peteretur; quamuis modus accipiendi displiceat; vt rectè docet Caietan. in Summa v. Furtum. & Nauar. c. 17. n. 138. & cōment. 2. de Regular. nu 20. quia dominus non est inuitus circa substantiam acceptionis, sed solùm circa modum. quod valdè notandum, ob furta filiorum, vxorum, famulorum, amicorum, & similium, qui per verecundiam vel timorem non audent petere.

50 Si tamen surripias ad eum vsum, ad quem ille nullo modo voluisset concedere, vt ad compotationes, ludos, &c. erit verum furtum: quia nō vult rem esse tuā ad talem vsum; & ita acceptio secundùm substantiam censebitur fieri inuito domino. id enim maximè ex vsu & fine, ad quem res accipitur, spectandum est. Vide infrà cap. 41. nu. 80. Monendi mihi sunt hoc loco pro his & similibus casibus Confessarij, vt non facilè in furtis etiā minutis, & quæ ad peccatum mortale non pertingunt, dissimulent; sed pro conditione & capacitate personarum semper aliquam restitutionem iniungant, quæ fiat vel reddendo rem eamdem si extat, vel eiusdē speciei, vel pretium rei, vel compensando maiore obsequio, quàm ex contractu teneantur; vel si creditoribus nōn possunt, conferendo tantumdem in pauperes. Hac enim ratione, cùm non impunè transeunt, magis ab huiusmodi peccatis absterrentur, quàm aliis pœnitentiolis. alioquin fiunt ad huiusmodi furtula faciliores, & ad maiora gradum faciunt.

DVBITATIO IX.

Quando plures vni per minuta furta graue damnum inferunt, vt cùm multi vineam prætereuntes, botrum vnum vel duos carpunt; vtrùm singuli peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionē.

RESP. & dico Primò, Si id fiat communi consilio, peccant mortiferè & tenentur ad restitutionem in solidum, iuxta multorum sententiam, de qua infrà, cap. 13. dub. 2.

Si casu fiat. Dico Secundò, Si casu id fiat, ita vt alter alterius non sit conscius, nemo peccat mortiferè, neque tenetur ad restitutionem. Ita Nauarr. cap. 17. nu. 130. & alij. Ratio est; quia nemo est causa notabilis damni.

Sed quid si aduertant notabile damnum inferendum? 51

Respon. Multi DD. affirmant, tunc singulos mortiferè peccare & ad restitutionem suæ partis teneri. Ita docet Couar. li. 1. variarum. cap. 3. n. 12. Medina C. de restitutione qu. 10. Petrus Nauarra l. 3. c. 1. nu. 48. & alij. Ratio est; quia si aduertas magnum damnum à pluribus per minuta furta dari, & ipse nihilominùs fureris; ad illud cooperaris & auxilium præbes: atqui hoc est peccatum mortale. Vnde vlteriùs sequitur, teneri te ad restitutionem tuæ partis sub peccato mortali; quia retinendo, cooperaris cum aliis ad retentionem rei notabilis. debet ergo fieri restitutio, donec res retenta, non fuerit ampliùs notabilis pretij. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Tertiò, Is, qui alteri nullo modo suo exemplo vel hortatione est causa accipiendi, etiamsi sciat alios accipere, non tamen peccat mortiferè, modicum accipiendo; neque tenetur sub peccato mortali ad restitutionem: colligitur ex Soto in 4. d. 22. q. 1. ar. 2. casu 3. Probatur; quia iste infert parum damni: ergo ex hac parte non peccat nisi venialiter, & nemini est causa vel occasio furandi; vt suppono: ergo ex eo, quòd alij furentur, peccatum ipsius non aggrauatur. sicuti is, qui nouit alios furari à Rege & parum furatur, non peccat mortiferè, quando suo exemplo aliis nō est causa. Quod addo, quia etsi exemplum non inducat obligationem restitutionis; tamen est ratio cur quis peccet mortiferè. 52 *Si alteri non sis causa furandi.*

Nec obstat, quòd talis cooperetur magno damno; quia solùm in parua parte cooperatur & præter ipsius intentionem est, quòd illa cum aliis iungatur & magnum damnum constituat. vnde non est verum, quòd consentiat in totum damnum: quia displicet illi, quòd magnum damnum inferatur.

Dices Primò, Iste est causa cur damnum, quod alioquin non fuisset notabile, sit factum notabile: (v. g. alij abstulerunt 9. asses, quod damnum suppono nondum esse notabile, sed fit tale ablato decimo, quem iste furatur) ergo peccat mortiferè. 53

Complens damnum. Resp. Negando consequ. quia non est verè causa damni notabilis, sed parui: quòd autem hoc furto posito, iam illatum sit damnum notabile, id omnino per accidens est, & præter ipsius intentionem, neque vllo modo sequitur ex conditione illius furti; sed ex eo, quòd accidit alios antè abstulisse nouem. itaque complere hoc modo damnum & efficere, vt ex non notabili, fiat notabile, non est notabiliter lædere, vel notabili iniuria afficere; sed totum illud, quod est notabile, accipere vel retinere; quod iste non facit. Sicut qui complet lineam 10. pedum, addendo vnum pedem, non est causa longæ lineæ: & qui complet summam 100. florenorum, dando vnum florenum, non dat summam 100. florenorum: ita qui auferendo vnum, complet damnum decem assium, non dat damnum notabile. Quòd etiam inde confirmatur; quia alioquin si sciens alium abstu-

abstulisse nouem, auferas vnum, infinitè ampliùs peccabis auferendo vnum, quàm ille auferendo nouem, quod per se est absurdum. Vnde patet, istud argumentum, quod est fundamentum contrariæ sententiæ, parum esse firmum.

54 *Possunt compelli.* Dices Secundò, Qui hoc modo damnum vineę intulerunt, possunt sub pœna excommunicationis compelli ad restitutionem: ergo peccarunt mortiferè, &c.

Resp. negando consequentiam; potest enim quis ex iusta causa compelli sub peccato mortali ad id, ad quod aliàs non tenebatur; vt v. g. venire ad supplicationem, soluere mulctam lege impositam. ad hoc enim satis est, vt sit iusta causa præcipiendi; etiamsi hęc causa per se absque præcepto Superioris non sufficiat ad obligandum. Itaque cùm hîc sit iusta causa præcipiendi sub pœna excommunicationis, vt singuli suam partem restituant; nempe vt ille graue damnum acceptum resarciat, potest sic præcipi. Hæc tamen causa non sufficit, vt singuli iure naturæ absque præcepto Superioris teneantur sub peccato mortali; quia quisque in particulari potest cogitare suam restitutionem parum profuturam ad damni compensationem, eò quòd alij non restituent. Addo non videri posse compelli sub pœna excommunicationis, eos qui notabilem quantitatem nō acceperunt; nisi quando res ita essent comparatæ, vt ex defectu restitutionis vnius, notabile damnum sequeretur: vt si Titio particulam suam non restituente, alij quoque restituere nollent.

55 Dices Tertiò, Ergo fieri potest, vt quis magnum damnum accipiat, & tamen nemo teneatur sub peccato mortali restituere.

Resp. concedendo totum: neque enim hoc absurdum videri debet, quando à multis datum est: cùm etiam locum habeat, quando ab vno absque culpa lethali irrogatum, vt suprà ostensum cap. 7. dubit. 6.

DVBITATIO X.

Vtrùm occultè vindicare rem suam, vel sibi debitam, surripiendo eam alteri, sit peccatum mortiferum.

56 *Si iusto titulo extet apud alterum.* RESp. & dico Primò, Si res tua iusto titulo, v. g. pignoris, locationis, commodati, &c. apud alium extet, eamque occultè recuperes, peccas peccato furti, & teneris ad restitutionem. Est communis DD. Ratio est; quia iniquè spolias alterum suo iure, quod in illam rem habebat; quòd si magni sit momenti, necessariò est restituendum; hoc tamen intellige, si probabile erat, te rem tuam iure alterius finito, commodè recuperaturum.

57 *Si iniusto.* Dico Secundò, Si iniusto titulo apud alium fuerit, vel aliàs tibi debita, non teneris ad restitutionem, etiamsi eam occultè receperis: peccas tamen, nisi certæ conditiones adsint.

Prior pars patet; quia nulla fit inæqualitas; neque alter iusta ratione est inuitus. teneris tamen tunc monere, si commodè potes, nihil tibi deberi, vel remittere debitum, vt ille sentiat se non ampliùs obligatum; tum ne permaneat in peccato, existimando se detinere tuum vel tibi debitum; tum ne secundò tibi satisfiat, vt rectè Sotus lib. 5. de Iustit. q. 3. art. 3. Caiet. q. 66. art. 5. Nauarr. cap. 17. nu. 113. & alij.

Altera pars, Quòd pecces, probatur; quia fit iniuria publicæ potestati, quæ ad hoc constituta, vt singulis ius suum tribuat, vt rectè D. Thomas q. 66. art. 5. ad tertium.

Dixi, *Nisi certæ conditiones adsint*; his enim positis, licitum est rem suam occultè recuperare, & pro debitis, compensatione vti. 58 *Certæ conditiones necessariæ.*

Prima est, Vt moraliter certum sit, rem tuam esse, vel tibi ex iustitia deberi. si enim id esset dubium, non posses eam accipere; nam in dubio melior est conditio possidentis. Similiter, si non esset debita ex iustitia, sed solùm ex gratitudine.

Secunda est, Vt non possis eam alia ratione recipisci, vel certè non absque notabili molestia, vel expensis, vel amissione beneuolentiæ & fauoris. 59

Tertia, Vt non accipias rem aliquam apud debitorem depositam, sed tuam vel tui debitoris; nam compensatio fieri debet ex bonis debitoris, quæ in eius sunt dominio.

Quarta, Vt absit periculum scandali vel infamiæ, ne tamquam fur puniaris vel habearis. Hæ conditiones si adsint, licitè potes vti compensatione. Quidam addunt, *ne compensatio fiat in deposito:* 60 *Depositum* Ita enim expressè docet Greg. IX. cap. Bona fides; de deposito. Sed hoc videtur pertinere ad forum exterius, in quo cogetur reddere depositum, ob præsumptionem perfidiæ, vt ibi insinuatur. quod video etiam placuisse Emanueli Sà.

Ex dictis sequitur Primò, Si feratur excommunicatio in eos, qui surripuerunt; non comprehendi eum, qui in compensationem accepit, etiamsi alia via recuperare potuerit: (quod est contra Ioannem Medin. q. 11.) nisi in hisce tribus casibus. Primò, Quando debitum erat dubium. Secundò, Quando notabiliter vltra æqualitatem progressus est; nam respectu illius excessus, est verum furtum. Tertiò, Quando rem alienam accepit, quæ non erat debitoris. Extra hos casus, non ligatur hac excommunicatione. Ratio est; quia etsi peccauerit sic accipiendo, nō tamen peccat retinendo; quia solùm peccauit in modo accipiendi. vnde etiam non tenetur ad restitutionem. Neque Iudex intendit illum cogere, sed iniustum detentorem. & quamuis intenderet nihil tamen efficeret; quia ille non tenetur restituere: vnde excommunicatio esset inefficax. quamuis enim peccauerit, fortè etiam mortiferè, tamen illud peccatum iam præteriit; vnde propter, illud non potest excommunicari: vlteriùs autem detinendo, non peccat; vnde neque ob hanc causam. 61 *Excommunicatio.*

Dices, Iudex per modum pœnæ poterit imponere hanc restitutionem ob peccatum pręteritum. 62

Resp. Negando posse; quia Iudex non potest aliquem punire pœna pecuniaria vel simili ob delictum, nisi priùs iuridicè audiatur reus & conuincatur.

Sequitur Secundò, Si is, qui iustè accepit rogaretur à Iudice, num sciret quis acceperit, vel an ipse nō acceperit, posse negare se scire, etiam cum iuramento; mente intelligendo se nescire quis ita acceperit, vt Iudex intendit, nempe iniustè. quòd si non rectè accepisset; (eò quòd via iuris facilè potuisset recuperare) quamuis nunc iustè retineat, tamen iuridicè interrogatus tenebitur fateri; *Si rogetur à Iudice.*

fateri; quia Iudex tunc habet ius interrogandi, sicut de aliis criminibus. vnde nõ potest vti artificio prædicto. vide Nauar.cap.17.nu.114. & duobus sequentibus. Contrarium tamen non est improbabile; quia alia videtur mens Iudicis, nempe an acceperit iniustè, non quoad modum tantùm, sed quoad substantiam acceptionis.

63 *Famuli.* Sequitur Tertiò, Famulos non posse sibi occultè compensare ex bonis dominorũ, dum queruntur stipendia sua esse iusto minora; nisi reuerà iudicio prudentis ita sit; nec solùm lege gratitudinis, sed etiam iustitiæ plus debeatur; quod potest fieri dupliciter. Primò, Si paruo quidem sit conuentum, ea tamen mente, vt dominus, seruitio diligenter præstito esset suppleturus, & hanc mentem famuli dominus satis aduerterit; tunc enim ex iustitia dominus tenetur supplere: quia hoc tacitè in pacto continetur. Secundò, Si pressus necessitate, exiguo conuenit; quia dominus amplius dare noluit. tunc enim quòd operam suam multò pluris valentem tam paruo locet, non sponte facit; sed necessitate compulsus: (sicut si quis necessitate pressus, paruo vendat rem aliquam magni pretij) tenetur ergo dominus supplere stipendium ad æquiualentiam. hoc tamen intellige, si tali seruitio egebat, vel si magnum ex eo capiat emolumentum. quòd si non egebat, sed solùm ad preces alterius, nullo magno suo commodo admisit, meritò potest minus offerre ac dare, *merces enim vltroneæ*, vt dici solet, *vilescunt*: vide Nauarr.c.17. nu.109. & sequentibus.

DVBITATIO XI.

Vtrùm aliquando liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuã obtinere.

64 Respond. Dominicus Sotus putat id licere, quando Respublica ita est perturbata, vt nemo ius suum obtinere valeat, modò tamen sine armis & moderatè fiat. Sed vtendum distinctione. Si res tua extet apud alterum in sua specie,
65 (v.g. equus, vestis, torquis, &c.) & non possis eam aliter recuperare ob Reipublicæ perturbationem, non est improbabile, posse te domum ingredi & eam auferre: & si ille velit impedire, posse te etiam armis tueri. habes enim ius recuperãdi rem tuam. Neque hîc videtur propriè aggressio, sed defensio; vt suprà dictum est, ex D. Antonino & Siluestro. Si tamen res non extet, sed ille tantùm sit debitor tuus, nõ potes hoc modo illam vindicare; quia tu non es dominus rei illius, sed ipse: vnde habet ius tibi resistendi, si eam vi auferre nitaris, & tu censeris aggressor, non ille; quia ipse non detinet rem tuam, sed tu inuadis rem ipsius.

Vim adferre, quando liceat.

DVBITATIO XII.

Vtrùm in extrema vel etiam in graui necessitate, licitum sit aliena surripere.

D. Thomas q. 66. art. 7.

66 *Primò debet peti.* Notandum est, Eum, qui in necessitate versatur, non posse alienum vsurpare, nisi antè petierit iuuari, explicata sua miseria; vel nisi certò sibi persuadeat, se nihil obtenturum: si enim probabilis spes sit, posse te conuenienti modo petendo (non enim tenetur vir honestæ conditionis ostiatim mendicare) consequi vt sit tuum, non videris redactus ad eam necessitatem, vt cogaris surripere alienum. Hoc enim tunc demum Iure gentium conceditur, quando alia via occurrendi necessitati non suppetit. Quare si aliter facis, contra debitum ordinem facis: nemo enim potest viuere ex alieno, quando potest ex proprio; efficiendo vt res aliena fiat sua per donationem vel aliter. Non tamen videtur esse peccatum mortale, si hic ordo non seruetur; modò scandalum absit. quia siue dominus concedat, siue non concedat, potes accipere. est enim dumtaxat inordinatio in modo.

67 *In extrema licitũ surripere.* Nunc, Dico Primò, Quemuis in extrema necessitate constitutum posse accipere rem alienam, qua extremè indiget ad vitæ suæ conseruationem. Est communis sententia DD. Probatur; quia in extrema necessitate *omnia sunt communia*, vt habet receptum axioma. non quòd per illam statim transferatur dominium; (vt rectè probat Nauarrus cap.17. num.61.) sed quia quoad Ius vtendi, communia sunt, ita vt licitè quiuis illis angustijs pressus, possit occupare, sibique vindicare rem quamlibet, adeò sibi necessariam, & ex eius vsu sibi & proximo opitulari. Cuius ratio est; quia finis 68 rerum inferiorum est, vt hominibus in necessitate sint subsidio, & vt homines per illas possint vitam suam conseruare & tueri: ac proinde omnibus à natura hoc Ius competit. Neque diuisio Iure gentium introducta potuit hoc Ius adimere: quia Ius gentium, supponit, non euertit, Ius naturale; præsertim quod tantopere necessarium ad vitæ conseruationem. censeri itaq; debet diuisio esse facta, reseruato cuique Iure naturali, quatenus erat necessarium ad vitam tuendam: alioquin non esset rationabili modo facta.

69 *Non potest impediri.* Hinc sequitur Primò, Si quis in tali necessitate constitutus, vellet aliquid sibi necessarium occupare, non posse à domino illius rei prohiberi; quia Iure suo vtitur. quare poterit se tueri, tamquam qui iniustè ab altero inuadatur: & si necesse sit, seruato iustę defensionis moderamine, impedientem occidere.

Sequitur Secundò, Talem acceptionem non esse furtum aut rapinam; quia non fit domino iure inuito; tenetur enim consentire, cùm tu iure tuo vtaris.

70 *Si domini sit par necessitas.* Aduerte tamen, Si dominus sit in pari necessitate, te non posse ab illo accipere, vt omnes fatentur; quia in pari causa, melior est conditio possidentis. Vtrùm autem tenearis restituere, dicetur infrà cap. 16. dub.1.

Sed difficultas est, Vtrùm idem sit licitum in graui necessitate. Multi DD. negant, putantes id iuris soli extremæ necessitati reseruatum. Ita Caiet.q.66.art.7. Sotus l.5.q.3.art.4. Couar.ad reg. Peccatum p.2.§.1.nu.3.& multi alij. Aliis placet contrarium.

71 *In graui necessitate.* Dico Secundò, Probabile est, non solùm in extrema, sed etiam in graui necessitate morbi, famis, nuditatis, posse te clanculùm surripere ab opulentis, si aliter graue illud malum auertere nequeas. Angelus v.Furtum.§.37. Sil.eodem q.5. Nauarr. c.17.num.5. Ioan.Medina C.de eleemosyna.q.7. Couarruuias suprà, sentit esse probabile. Petrus Nauar.l.3.c.1.nu.375. Per grauem intelligo, non

quouis modo grauem, sed valdè grauem, etsi non extremam.

Probatur Primò, quia sicuti à natura omnibus concessa est potestas succurrēdi extremæ necessitati ex rebus humanis, ita & valdè graui. cur enim hæc potestas restricta sit ad extremam? Secundò, Ex graui necessitate facilis est lapsus in extremā: ergo quod in extrema concessum est, extendendum est etiam quodammodò ad grauem. Tertiò, Sicut diuisio rerum non debuit, nec iure potuit efficere, quin extrema in necessitate haberes Ius surripiendi ab iis, qui non sunt in simili necessitate, nempe superflua naturæ, quamuis essent aliquo modo necessaria statui; ita neque potuit efficere, quin dum grauis necessitas premit, quando aliud remedium nō suppetit, liceat surripere superflua, vel parum necessaria alterius statui. Itaque in diuisione & attributione rerum, qua factum est, vt nemini ius sit in rem alterius, semper debuit hæc conditio tacita intelligi, *nisi extrema vel certè valdè grauis necessitas postulet*: alioquin contra rationem & æquitatem facta esset. Secùs de necessitatibus communibus, & non admodum grauibus, quæ crebertimæ sunt; & non sic vrgent, vt diuisio & attributio Iure gentium facta debeat violari. alioquin omnia furtis plena essent, nec posset pax inter homines conseruari.

72 Hinc patet, Talem surreptionem non esse furtum; quia dominus tenetur consentire: nec potest cum ratione esse inuitus circa substantiam acceptionis; quamuis modus displicere possit, si accipias priùs quàm petieris, tuamque inopiam aperueris. Si tamen ipse sit in pari necessitate, vel status ipsius notabiliter læderetur; posset recusare, sicque esset furtum; quia in hac necessitate non licet surripere ab alio, cum notabili detrimento status illius: sicut in extrema non licet accipere cum graui detrimento naturæ illius.

Nō est furtum.

73 *Si statu læderetur.*

74 Dices Primò, Cap. Si quis. 3. de furtis, dicitur; *Si quis ob necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestē, aut pecus, pœniteat hebdomadas tres, & si reddiderit, non cogatur ieiunare.* Hic imponitur pœnitentia ei, qui ob grauem necessitatem furatus fuerit. Ita Couarruuias.

Respon. Primò, Ibi fortè agi de necessitate non ita graui, vt docet Glossa ibidem & D. Thomas q.66.art.7. ad primum. *Decretalis*, inquit, *illa, loquitur in casu, quo non erat vrgens necessitas.* vbi tamen Aduerte, istud cap. non esse ex decretalibus Pontificum, sed ex Pœnitentiali Theodori.

Respond. Secundò, Fortasse agi de iis, qui indebito modo suæ necessitati consuluerunt, surripiendo clanculùm, cùm facilè potuissent obtinere si suam necessitatem aperuissent.

75 Dices Secundò, Si in graui necessitate posses surripere; posses etiam ad dandum cogere, vel in Iudicio vel extra: sed non potes cogere: ergo nec surripere. Minor probatur; quia nemo potest cogi ad id, ad quod non tenetur ex iustitia, ille autem non tenetur ex iustitia tibi dare: ergo. Ita Sotus.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, concluderet, ne in extrema quidem necessitate te posse surripere, quia diues non tenetur ex iustitia dare, sed solùm ex charitate, vt Sotus fatetur. Itaque neganda est minor. potest enim diues cogi per legitimam potestatem ad succurrendum pauperi, & si te volentem occupare rem tibi sic necessariam conetur impedire, potes te tueri, si scandalum absit.

Potest cogi quis ad eleemosynam.

Ad probationem Respondeo, negando assumptum. ad multa enim cogi possumus, ad quæ ex Iustitia non obligamur, vt ad nō se inebriandum, ad non fornicandum, non blasphemandum, imò ad dandam eleemosynam. vt enim quis cogi possit, satis est eum obligari alicuius virtutis præcepto; & necessarium esse vel valdè expediens ad bonum publicum, vt huiusmodi opera fiant.

DVBITATIO XIII.

Quando filius peccet mortiferè accipiendo, vel expendendo bona paterna, & quando non.

Respondeo, Peccat mortiferè Primò, si notabilem summam accipiat occultè ex bonis parentum, (nempe quorum dominium vel vsusfructus est parentum) ipsis meritò inuitis; & tenetur ad restitutionem. est communis sententia Doctorum, quia est verum furtum in materia notabili: vnde Prouerb. 28. dicitur; *Qui subtrahit aliquid à patre suo, & à matre; & dicit, hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est.* vbi satis indicatur esse mortiferum. 76

Ex bonis parentum accipiens.

Sed aduertendum est, Non idem censeri *notabile* in furtis filiorum vel vxoris, quod censetur tale in furtis externorum, vt rectè inter alios notauit Petrus Nauarra lib. 3. p. 2. cap. 1. sed maiorem quantitatem requiri, neque hæc quantitas est eadem respectu omnium, sed varia pro conditione status, ætatis, personarum, locorum & aliarum circumstantiarum, prout prudens iudicabit. vnde si filius subtraxit duos vel tres aureos parēti prædiuiti: non statim putandum est mortale, præsertim cùm parens talis, sæpè non sit multùm inuitus: secùs si parēti mechanico, vel cui res angusta.

Quid hic notabile.

Secundò, Si expendat in res turpes aut vanas (vt in ludum, in compotationes, in feminas) notabilem summam contra voluntatem parentum, ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos vsus dedit, v.g. ad emendos libros, vestes; ad soluendum didactra magistris: vt rectè Nauar. cap. 17. n. 164. Ratio est; quia parens non concessit ei pecunias illas ad tales vsus, sed ad alios. neque intendit illas simpliciter donare, & dominium earum in filium absolutè transferre, iuncto solùm mandato vt honestè, vel in hos vsus impendat: sic enim ad restitutionē non videretur teneri, sed solùm contra paternam obedientiam fecisse. Sed intendit donare cum restrictione ad vsus determinatos; v.g. ad emendos libros: ita vt filius non accipiat earum dominium, nisi ad tales vsus. Potest enim parens suam donationem limitare pro suo arbitrio, ita vt non plus iuris conferat, quàm ipse conferre intendit. quare si filius aliter expenderit, tenebitur ad restitutionem, cùm ad alium vsum ius non habuerit. Hoc tamen intellige, si parens inde damnum acceperit, ita vt ei idcircò plus causa filij expendendum fuerit: secùs si in solius filij incommodum cesserit. quòd si non possit restituere, tenetur adducere in diuisionem: nisi fortè constet alios tantumdem expendisse, vel nisi parens condonauerit, vel putetur facilè condonaturus, si filius auderet rogare: qua ratione multi excusantur ab hac 77

Expendens cōtra voluntatem parentum.

78 ab hac restitutione. Et quamuis donatio patris facta filio non valeat, nisi in certis casibus, vt infrà cap. 18. dubit. 12. dicetur; tamen morte confirmatur, nisi excedat eam summam, de qua parens potest disponere. Vide Nauarr. cap. 17. num. 158.

79 Non peccat accipiendo, vel certè non mortiferè, Primò, Si quantitas pro conditione status & personarum non censeatur iudicio prudentum notabilis.

Excusatur à peccato mortifero multis casibus.

Secundò, Si putet parentem rogatum, facilè concessurum; tunc enim non videtur inuitus circa substantiam acceptionis, sed tantùm circa modum, vt dictum est dubitat. 8. nu. 49.

Tertiò, Si dum versatur in studijs, vel extra domum paternam, expendat more aliorum suæ conditionis, in eleemosynas, ludum, & honestas recreationes: præsumitur enim parens id permittere, nisi constet de contraria voluntate, Nauarrus num. 157.

80 Quartò, Si in extrema vel etiam graui necessitate proximi surripiat ad eleemosynam: tunc enim parens non potest esse cum ratione inuitus, quia ipsemet tenetur dare.

Quintò, Si accipiat ex bonis suis castrensibus vel quasi castrensibus, nempe ex partis occasione militiæ, vel officij publici, vel beneficij, &c. quia hæc non pertinent ad patrem, nec pater vllum ius in his habet, sed ipse filius est in his veluti paterfamilias, vt ostensum est cap. 4. dubitat. 3.

Sextò, Si parens sibi vendicet bona castrensia, vel quasi castrensia filij, vltra id, quod expendit in eius alimenta, filius potest tantumdem repetere. quòd si non audeat, potest occultè vti compensatione, vel repetere à coheredibus. Quod valdè notandum confessariis, ne facilè cogant filium ad restitutionem, cuius fructus beneficij percipiuntur à parente.

Septimò, Si parens sit hæreticus, bona aduentitia filij, in quibus ille habebat vsumfructum, redeunt ad filium, & vsusfructus consolidatur cum proprietate, vt patet ex dictis cap. 3. dubit. 5. vnde filius potest ea sibi vindicare. quòd si non audeat vel non possit, potest occulta compensatione, ex aliis bonis paternis, sibi consulere.

81 Octauò, Si filius gerit negotia patris, potest, deductis expensis, quas pater facit in illo alendo, pro suo labore & industria tantumdē accipere, quantum daretur extraneo; nisi intendat facere gratis. Ita Nauarr. cap. 17. num. 144. Angelus v. Peculium, num. 11. & alij.

Si gerit negotia paterna.

Hic tamen sunt tria necessaria, Primò, vt filius protestetur se velle lucrari: qui enim negotium alterius gerens petit mercedem, debet id explicare, si potest: maximè quando alter est præsens: nam hic fortè nolet, rebusque suis aliter consulet. quòd si ob reuerentiam paternam non audeat, non est necessarium; quia parens non potest tunc id iure ægrè ferre. Secundò, vt constet parentem non facturum per se, neque inuenturum alium, qui gratis vel minoris faciat. Tertiò, vt vsumfructum istius lucri non sibi vendicet ante mortem patris, vel suam emancipationem; quia pertinet ad patrem. censetur enim hoc lucrum in bonis aduentitiis, vt dictum est cap. 4. dub. 3.

Dices, Filius iure naturali tenetur seruire parenti sine stipendio: ergo.

Resp. Negando antecedens; nisi pater egeat, vel nisi alij filij etiam lucrentur patri. nulla enim æquitas dictat, vt ipse teneatur sine stipendio laborare, aliis otiantibus.

DVBITATIO XIIII.

Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet administrationem, & quando non.

Respondeo, Mortiferè peccat, si summam notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratio ipsius est, ipso cum ratione inuito, accipiat. Ratio est; quia accipit illud, cuius dominium vel certè administratio & vsusfructus est alterius. Itaque tenetur ad restitutionem, etiamsi ex dote, vel ex bonis communibus accepisset: quia etiamsi tota dos & dimidia pars communium bonorum ad ipsam pertineat, quod ad proprietatem attinet; tamen administratio & dimidia pars emolumentorum sunt mariti, quibus iniquè illum priuat. Secùs de pupillo, qui clàm surripit à tutore: quia tutor non administrat bona pupilli in suum commodum, sicut maritus bona vxoris. si tamen putaretur maritus non vtiliter administraturus, non teneretur tunc quidem: sed soluto matrimonio, debet adducere in partitionem cum heredibus mariti, quantum subtraxit, dimidium eius sibi detrahendo. Idem faciendum in aliis casibus, quando non habet vnde restituat. 82 83

Quando peccet.

Si maritus nō administret vtiliter.

Hinc patet, non esse verum, quod ait Paludanus in 4. dist. 15. quæst. 3. art. 6. vxorem ex facultatibus communibus posse facere eleemosynas, quantum rediret ad eam vel ad liberos, eius nomine, soluto matrimonio. sic enim totam suam partem posset dare, & priuare maritum eius administratione: vide Nauarrum cap. 17. nu. 155. §. Ad tertium.

Non peccat mortiferè, Primò, Si quantitas iudicio prudentis, spectato statu, opibus, & ceteris, non sit notabilis. 84

Quando excusetur.

Secundò, Si maritus rogatus concederet.

Tertiò, Si det in extrema vel graui necessitate proximi; in extrema enim quisque tenetur ex eo, quod superest naturæ: in graui, ex eo, quod statui.

Quartò, Si det ex suis, quorum habet liberam administrationem, vt ex paraphernis, vel ex lucris suæ industriæ; (præsertim si attulit dotem sufficientem ad se alendum) vt docent Nauarrus, Siluest. & alij: quod intellige iure communi Cæsareo; nam quibusdam locis hæc lucra censentur communia.

Quintò, Potest facere donationes & eleemosynas secundùm consuetudinem aliarum suæ conditionis mulierum. quòd si maritus vetet, videtur vetare excessum. Ita passim DD. Paludanus suprà, Siluest. v. Eleemosyna, quæst. 5. Angelus ibidem nu. 7. & alij. Si tamen constet illum omnino vetare; Nauarrus & alij quidam, dicunt illam non posse quidquam dare. Sed contrarium est verius, 85
quod etiam tenet Molina disputat. 274. & Petrus Nauarr. lib. 3. cap. 1. nu. 83. & colligitur ex ratione, quam Sil. Ang. Paludanus & alij DD. adferūt; quia *consuetudo tribuit Ius, non secus ac priuilegium vel lex*; quo iure maritus illam priuare nequit: præsertim cùm Ius positiuum magnam vim habeat

Potest vti priuilegio consuetudinis, in donationibus.

beat circa bonorum administrationem, vt eam vel restringat marito, vel laxet.

Confirmatur Primò; quia vir tenetur vxori præstare decentem sustentationẽ, spectata eius cõditione, suisque opibus: atqui in hac sustentatione continetur non solùm victus, vestitus, ornamẽta, & famulatus, sed etiam alia, quæ feminæ similis conditionis, illis locis habere & facere consueuerunt, ad recreationes, eleemosynas & largitiones. ergo tenetur ei hoc concedere. Secundò, quia vxor nõ est mancipium viri, sed socia, habens etiam auctoritatem administrationis, etsi sub viro, ne quid inordinatè aut profusè faciat: ergo non potest ei maritus omnes donationes prohibere.

Sextò, Potest dare ad impediendum damnum mariti, siue tẽporale, sicut fecit Abigail 1.Reg.25. (hoc enim damnum redundat in vxorem) siue spirituale; largiendo eleemosynas, ne Deus illum ob flagitia puniat, vel vt conuertat, vt docent Angelus, Siluest. supra, Nauarr. num. 154. & alij. hic enim vtilissimè gerit negotium mariti, nec ipse potest cum ratione esse inuitus.

Septimò, Si pro rebus familiæ vel sibi necessariis accipiat, vt pro vestibus, pro victu, pro medicamentis: quia maritus non potest iustè recusare.

Octauò, Si maritus est amens vel fatuus; tunc enim administratio ad illam deuoluitur, nisi aliter à Magistratu sit prouisum.

86 Nonò, Si maritus est absens; nam tunc etiam pertinet ad eam administratio, nisi aliud à marito sit præscriptum. Nauarrus tamen putat eam in his duobus casibus nõ posse amplius dare, quàm maritus præsens, vel compos mentis solitus erat. Sed verius est, eam posse dare, prout ratio dictabit: quia potest secundùm suam prudentiam administrare. vnde alij DD. non addunt eam limitationem, vt Palud. Siluest. Angelus.

87 *Si maritus dissipator.* Decimò, Si maritus est dissipator, rem communem in cõpotationes, largas donationes, vel mulieres profundens. tunc enim facit vxori iniuriam, partem ipsius sine ipsius consensu profundens. nam dimidia pars bonorum in matrimonio acquisitorum, est vxoris, & dos tota. vnde soluto matrimonio, tenetur maritus vel eius heredes ad restitutionem vxori vel eius heredibus. quare si vxor difficultates metuit, potest occultè vti compensatione, accipiendo ex bonis mariti vt sibi vel liberis consulat, quantum opus est, vt sua pars salua sit. vt rectè docet Petrus Nauarr. l.3.c.1.n.114. contra Nauarrum cap.17.nu.155. qui putat maritum non teneri ad restitutionem, si malè impendat ex lucris communibus. Ratio ipsius est; quia non censentur lucra, nisi quę tempore diuortij inueniuntur. Sed hæc ratio non est vera. Primò, *Lucra statim fiunt communia.* Nam vxor reuerà acquirit dominium & possessionem istorum lucrorum, simulatque percipiuntur. sicut in omni societate, singuli socij acquirunt dominium & possessionem totius lucri ab initio, quo illud cedit societati, etsi partialiter. Neq; maritus quidquã habet amplius, quàm Ius administrandi in suum & vxoris cõmodum. Debet autem hæc administratio fieri secũdùm dictamen rationis; sicut & omniũ bonorum cõmunium: alioquin non est administratio sed dissipatio, quæ non debet obesse sociæ, sed soli auctori. Secundò, Quia alioquin maritus, si faceret notabiles donationes absque consensu vxoris, non teneretur computare in suam partem; (quod tamen Nauarrus negat, affirmans eum teneri) nam daret de iis, quę nõdum cesserant in rationem lucrorum communium.

Aduerte tamen, Si maritus ludo perdidit, damnum censeri commune; quia ludus est contractus fortuitus, quo potuit perdere & lucrari. vnde cõmunia hîc esse debent & lucra & dispendia; sicut & in aliis contractibus. Nisi fortè ordinariè amitteret, & vxor nollet consentire; non enim tenetur, cùm videatur esse dissipatio, rem suam ita periculo exponere. 88 *Si ludo perdidit.*

Vndecimò, Si pater vel mater vxoris sint pauperes, ita vt miserè secundùm statum suum viuant: tunc enim si maritus nolit illis succurrere, potest vxor ex bonis communibus vel ex sua dote subtrahere, vt illis det. Idem dicendum, si habeat proles ex alio matrimonio, quæ similiter egeant. Ita Petrus Nauarra num.159. & Cordub. qu.125. Ratio est; quia iure naturæ tenetur istis succurrere, si potest; & isti Ius habent alimenta ab ea petendi. vnde maritus non potest iure id iniquè ferre. Tenetur tamen vxor hæc omnia, quæ sic dederit, referre in suam partem, cùm ad partitionem cum heredibus viri ventum erit.

Probabile tamen est, quod docet Molina disput. 274. Si matrimoniũ fuit celebratũ contractu medietatis bonorum, posse huiusmodi necessitati succurri ex bonis communibus: ita vt vxor non teneatur id in suam partem referre. Similiter si matrimonium sit celebratum cõtractu arrharum & dotis; (vt solet iure communi) & extent aliqua lucra communia; posse de his lucris sumi, vt onus in vtrumque recumbat. Idem dicendum de marito, si in suos donationes fecerit.

Duodecimò, Si frater vel soror vxoris, simili paupertate conflictentur, probabile est, vxorem posse illis, simili ratione succurrere. Ita Petrus Nauarra n.161. Probatur; quia maritus iure communi tenetur fratribus suis subuenire, (vt docent cõmuniter DD. cum Glossa in L. Qui filium. 4. ff. Vbi pupillus educari debeat) cur vxor id non possit? Confirmatur ex lege Mutus. 73.§.1.ff. De Iure dotium, *Manente matrimonio, non perituræ vxori ob has causas dos reddi potest: vt se suosq; alat, vt fundum idoneum emat, vt in exilium vel in Insulam relegato parenti præstet alimonia, aut vt egentem virum, fratrem, sororémve sustineat.* 89

DVBITATIO XI.

Vtrùm si res furtiua pereat, fur teneatur ad restitutionem.

RESpondeo & dico Primò, Si res furto vel aliter iniquè parta, casu pereat, nihilominùs is, qui sustulit, tenetur ad pretij restitutionem, si non putetur similiter peritura fuisse apud dominum. Est communis DD. D.Thomæ q.62.art.6. Couarr. ad regulam Peccatum p.2.§.6. num.1. & aliorum. Probatur Primò, quia qui eam iniustè accepit, non solùm obligatur ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis: ergo siue res extet, siue non, tenetur sarcire damnum. consequentia patet; quia iniusta acceptione est causa interitus; nam credibile est, si non accepisset, non perituram: ergo, &c. Secundò, qui iniustè detinet, semper est in mora: ei autẽ qui est in mora, etiam casus fortuitus imputatur, vt patet ex cap. 68. 90 *Etsi casu pereat, tenetur.*

Decimæ.

91 Decimæ.16.qu.1.Si tamen purgasset moram,rem offerens domino,& is noluisset tunc accipere, sed ei custodiendam commisisset, non teneretur ex casu fortuito;quia non esset amplius in mora.

Sed controuersia est inter Doctores,Vtrùm fur aut iniquus possessor teneatur ad restitutionem, quando res certò erat apud dominū peritura. v.g. Abstulisti vestes, frumentum,pecuniam ex domo alterius, quæ paulò pòst incendio vel hostili incursione peritura erant apud dominum, Incendisti segetes,quas inundatio postridie erat euersura. Paludanus in 4. d. 15.q. 2.art. 1. conclus. 5. docet, etiam in hoc casu teneri iniquum detentorem. Ratio eius est; *quia semper est in mora: mora autem trahit ad se periculum, vt iura determinant.* Hæc ille. Idem tenent plerique Iurisperiti, vt refert Couarruuias loco citato.

92 *Si apud dominū erat peritura, nõ tenetur.* Dico Secundò, Si res casu,vel iusta hostium incursione,certò erat peritura apud dominum, non tenetur fur ad eius restitutionem, si apud eum similiter perijt.Ita Couarruuias supra,& Ioan.Medina C.de restitut. quæst. 6. conclus. 6. Siluester Restitutio 7.qu. 5.§. Tertium. Petrus Nauar. lib. 4. c. 1.nu.17. Nauarrus cap.17.num. 8.Dixi, *casu vel iusta hostium incursione*; quia si non erat peritura apud dominum, nisi per iniuriam, tenebitur; qui enim eam sic abstulisset, vel destruxisset, teneretur: ergo si tu præuenias, teneberis; nam obligatio,quam alius subiisset, in te, ratione damni transfusa est.

Dixi, *Si certò erat peritura apud dominum*, quia si id sit dubium, vel si dominus eam erat venditurus,vel alienaturus ante illud tempus,teneberis; quia in dubio, *melior est conditio innocentis.*

Nunc probatur propositio, Primò, Quia si res certò erat apud dominū peritura, ita vt nihil Iuris vel commodi inde ad eum rediturum esset, nihil quoque noui detrimēti est illi illatum, dum apud te periit: ergo nihil est ei compensandum pro re illa. Antecedens probatur; quia illud detrimentum iam erat præparatum in causa;ita vt nō posset impediri à domino,ac proinde secundùm æstimationem moralem perinde se habebat, ac si iam illatum esset: ergo non censetur ille fur nouum damnum intulisse. Secundò, Quia fur non est causa damni ratione interitus rei, cùm ad hunc non cooperetur, vti suppono; neque ratione iniquæ acceptionis; cùm similiter interitura fuerit apud dominum, etiamsi non fuisset accepta.quid enim dominus potest queri de damno per acceptionem illato, cùm res illa etiam non accepta, esset peritura? Tertiò, Quia iniqua acceptio non inducit restituendi obligationem, nisi quatenus infert damnum efficaciter: atqui hæc acceptio non fuit talis: ergo. Quartò, Probatur ex L. Si plures. 14.§. Siue autem. ff. Depositi vel contrà. vbi dicitur *Eum, contra quem agitur, vt reddat depositum*, (qui sanè habet instar furis) *si sua natura res ante rem iudicatam interciderit*, veluti, *si homo mortuus fuerit, absolui debere*, (id est, liberari à restitutione pretij) Ratio subditur, *quod æquum sit naturalem interitum ad actorem pertinere; vtique cùm interitura esset ea res, etsi restituta esset actori.* Hæc ibi. Quintò,Probatur ex L.fin. §.finali, ff. De lege Rhodia, de Iactu; vbi dicitur, *Si ea conditione nauem conduxisti, vt ea merces tuæ deportarentur, easque merces nauta, nulla necessitate coactus, cùm id sciret te fieri nolle, transtulit in nauem deteriorem,& merces cum ea naue perierunt; habes ex conducto locato cum priore nauta actionem: imò contra,inquit Paulus, si modò ea nauigatione vtraque nauis perijt.* vbi clarè constat,nautam non teneri, si etiam melior nauis periit; quia ex eo quòd merces translatæ sint in deteriorem contra pacta,non censetur datum damnum. vnde patet hanc sententiam, etiam foro externo esse conformem. vide Couarruuiam & Siluest.suprà. Sed quid si res periit culpa furis?

Dico Tertiò,Probabile esse, furem non teneri, 93 *Si culpa furis periit.* etsi culpa ipsius res talis perierit,v.g.si eam negligentia perdiderit, vel etiam vastarit aut consumpserit;modò eam peremerit eo loco, quo alioquin peritura erat, & intra illud tempus, quo apud dominum periisset. Probatur;quia illa res in eo statu considerata,domino nullius est pretij;nam eo loco certò est peritura, absque vllo domini commodo: ergo etiamsi fur illam perimat,non censetur irrogare damnum alicuius momenti: vt si incendas segetes, quas vides mox eluuione euertendas; si absumas annonam, quæ proijcienda est in mare, vel naufragio peritura;si interficias equum, quem iustus hostis erat abducturus. quamuis enim in his & similibus casibus rem perimas, vel consumas,vel alienes, nō tamen censeris notabile damnum inferre, ac proinde non teneris ad restitutionem. Ob eamdem rationem, si occidas eum, qui certissimè paulò pòst moriturus erat, vel vi morbi, vel iusta sententia Magistratus, etsi grauiter pecces, non teneris tamen damni secuti.

Dices, Si res mea, quam pretio tradidi custodiendam, pereat culpa depositarij, tenetur ipse ad 94 restitutionem, etsi apud me peritura fuisset, atqui fur non minùs tenetur rem custodire quàm depositarius: ergo si culpa ipsius periit, tenebitur, quamuis apud dominum peritura fuisset. Ita Petrus Nauarra lib.4.ca.1.n.17.qui etsi fateatur nostram sententiam probabilem, tamen contrariam tenendam putat.

Respondeo, Non quouis euentu furem æquè *Depositarius quomodo tenetur.* teneri ad custodiam ac depositarium. nam depositarius, quādo vllo modo verisimile est rem saluari posse,si aliò transferatur vel abscondatur, tenetur ex iustitia id præstare; nam ad hoc conducitur,vt omni ratione rem saluam præstet.si tamen constet interitum rei caueri non potuisse, non tenebitur depositarius, etiamsi negligens in ea custodienda fuerit,vel eam cōsumpserit. Fur verò non tenetur ex iustitia eam aliò transferre, si videt eam apud dominum,& eo loco vbi nunc est perituram esse, vnde etiamsi eam tunc consumat, non tenebitur ad restitutionem: quia in eo statu considerata,domino nullius est pretij.

Dices,Hoc ipso,quo est apud furem,qui potest 95 cauere ne pereat, res incipit domino esse maioris æstimationis, quia tenetur eam domino custodire,sicut ex eo quòd est apud depositarium, qui potest eam saluare,est pluris, quàm si apud dominum esset: ergo.

Respondeo, Si custodia non est ei commissa, non tenetur hoc casu ex iustitia eam custodire, sed solùm ex charitate: (sicut tenetur ignem auertere à domo proximi, qui casu ibi accensus est) vnde si nolit, res non valet pluris domino apud furem, quàm apud ipsum. (secùs apud depositarium) quare si rem perimat, non censetur causa noui damni.

96 Dixi, *Modò eam perimat eo loco*, &c. Quia si eam perimat alio loco, vel posteà, vbi non periisset, tenebitur ad eius compensationem. Exemplum, Si furatus es vestem, vel equum è domo alterius, quæ paulò pòst casu cum tota supellectile conflagrauit (in qua etiam res illę periissent, nisi apud te seruatæ fuissent) & hæ res posteà apud te pereant, vel casu surripiantur; teneris. Ratio est; quia quando periculum transit, si res extet, rursus incipit domino valere; quia ipsius mansit: ergo etsi casu pereat, fur tenetur, cùm fuerit in mora; si enim restituisset quando debebat, dominus eam saluam recepisset; neque apud eum periisset. Idem dicendum de rebus, quæ ex naufragio eripiuntur. iam enim incipiunt domino valere: secùs erat ante naufragium, cùm iam tempestas sæuiret. Idem dicendum, si alio loco, v.g. Detulisti annonam in alium locum, vbi non periisset: si eam ibi consumas, teneris. Ratio est; quia res illo loco constituta, iam incipit domino rursus valere, & consequenter debet ei restitui.

Si alio loco vel tempore destruas, vbi nō periisset.

97 Dices, Si eam restituisset, peritura erat apud dominum; ergo non censetur domino valere.

Resp. negando consequentiam; quia re ipsa restituta non fuit, sed mansit in loco tuto, ac proinde non potuit ibi consumi, sine obligatione restituendi.

98 Dico Quartò, Si fur rem vendidit, vel eam consumendo factus est locupletior, tenetur ad restitutionem, quatenus factus est locupletior, etamsi apud dominum fuisset peritura. Probatur; quia pretium & illud augmentum fortunarum furis, successit in locum rei; ita vt res censeatur extare veluti in altero se & æquipollenti: ergo hoc totum domino rei restituendum. Confirmatur, nam pretium est instar rei, eiusque vice fungitur apud omnes gentes. Nec refert, quòd dominus non habeat actionem realem in pretium, sufficit enim personalis, vt ei debeat restitui. Satisfacit tamen restituendo rem similem. vide infrà num. 107.

Si factus locupletior.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm fur & quiuis alius iniquus possessor, teneatur restitutionem facere iuxta summam æstimationem, quam tempore detentionis habuit.

99 Quidam affirmant. v.g. Furatus es modium tritici, qui tunc valebat tres aureos, sed ante restitutionem excreuit ad quinque, deinde sensim remisit ad tres: dicunt te teneri ad quinque. Ita Nauarrus cap. 17. num. 26. Idem videtur sentire Gabriel dub. 15. q. 2. art. 3. dubio 1. conclus. 3. Ratio est; quia quidquid incrementi accessit, est domini. vnde totum illud tenebaris domino reddere: qua obligatione non es liberatus; non enim per solutionem, nec per remissionem, nec per donationem: ergo, &c.

Sed vtendum est distinctione cum Ioanne Medina, Cod. de restit. qu. 6. & Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 6. num. 2. Vnde

100 Dico Primò, Si res effecta sit melior vel maioris pretij apud furem, & adhuc extet; tota domino reddenda, etiam cum illo incremento. Ratio est; quia res semper mansit in dominio prioris domini: vnde ad eumdem pertinet eius incrementum & status melior. vt, si abstuleris pullum equinum, aut vitulum, qui posteà apud te adolescat: si nummos, quorum pretium apud te sit auctum.

Si effecta melior, extet.

Nec refert, quòd apud dominum non fuisset effecta melior vel fortè periisset; quia hoc ipso quo extat, domini est: vnde ratione rei acceptæ & extantis, debes restituere. Hinc sequitur eum, qui accepit frumentum vel pecuniam, & retinuit donec excreuit æstimatio, teneri restituere simile frumentum, si prius consumpsit, vel illam æstimationem, si adhuc durat. Etsi enim fortè non statuisset illam tunc temporis vendere, tamen quamdiu durat illa æstimatio, est in ipsius potestate, tanti vendere. vnde non tenetur in restitutione tunc temporis minore compensatione esse contentus.

Notandum tamen ex Couarruuia num. 3. expensas esse deducendas, (saltem in foro interiori) quibus res effecta est melior, quas dominus facere debuisset, si rem ad eum statum voluisset perducere. nemo enim cum damno alterius locupletari debet. vt si ex argento furtiuo pateram confeceris, vel equum magnis expensis educaueris vel curaueris. In foro tamen externo, leges non patiuntur expensas æstimari, sed in pœnam, fur illis priuatur. Verùm, cùm hoc pœnale sit, non obligat ante sententiam Iudicis, teste Couarruuia ibidem. Itaque dominus accipiens rem suam ita meliorem effectam, tenetur in foro conscientiæ, æstimationem expensarum facere, non solùm necessariarum, sed etiam vtilium; industriæ item & laboris, à fure adhibiti, vt docent Couarr. & Medina suprà, & Petrus Nauarra lib. 4. cap. 1. num. 32. Si tamen dominus interim cum damno suo caruisset vsu vel fructu rei suæ; hoc etiam æstimare potest: vt omnibus consideratis, fiat æqualitas. 101

Expēsæ detrahendæ.

Dico Secundò, Si res permanserit in eodem statu, sufficit eam vti est restituere, lucrum tamen cessans & damnum emergens ex detentione, domino sarciendum est. Quare si industria domini res futura erat multò melior, hoc est æstimandum; (deductis laboribus & expensis eius) nam hoc ad lucrum cessans pertinet. 102

Dico Tertiò, Si res effecta sit deterior, vel minoris pretij quàm erat anteà; sed idem euenturum erat apud dominum, qui eam vsque ad hoc tempus erat seruaturus; satis est illam reddere vti modò est. vt si pretium frumenti vel pecuniæ rursus decrescat, si equus, antè sanus & valens, debilitetur, &c. colligitur ex dub. 15. res enim accrescit & decrescit domino suo. Idem docent Couarr. & Medina suprà. Itaque in casu illo tritici, teneris solùm ad tres aureos: (nisi fortè eo tempore, quo valebat quinque, coactus fuerit dominus emere quinque; tunc enim ratione damni emergentis, teneris ad quinq;) Ratio est; quia licet incrementum illud, quod res habuit, siue in se, siue in æstimatione, totum fuerit domini; tamen dum ponimus eam tunc non vendendam, sed seruandam in aliud tempus, quo rursus futura erat deterior, aut minoris pretij, censetur illud incrementum domino prorsus inutile, ac nullius pretij. vnde si res sic effecta deterior, illi restituatur, nullū damnum superest: tantum enim habet, quantum si ablata 103

Si apud dominum deterior futura.

ablata numquam fuisset; & aliàs de illo incremento nihil ampliùs extat.

104 Hinc patet responsio ad argumentum pro sententia Nauarri suprà allatum. Fur enim soluitur obligatione sarciendi illius incrementi, per hoc quòd non ampliùs extet, & simili modo apud dominum erat desiturum. In hoc enim casu, tenebatur solùm ad illud incrementum ratione rei acceptæ; non autem ratione damni illati; quia non censetur domino damnum ex omissione restitutionis illatum esse, quando res apud dominum simili ratione deterior futura, aut incremẽtum nullius vtilitatis domino est futurum.

Petes, Quid si fur illam vendidit in optimo statu?

105 Respon. & dico Quartò, Si res intrinseco augmento melior effecta, vendita est vel aliter alienata per furem, tenetur domino restituere æstimationem, quam habet in illo statu, (detractis tamen impensis) etiamsi apud dominum non erat melior futura: si autem solùm extrinseca æstimatione aucta est, eamque tunc vendidit, & dominus eam venditurus non erat, tenetur solùm ad æstimationem, qua domino erat valitura. Loquor autem in euentu, quo neque rem ipsam, neque similem paris bonitatis potest restituere.

Si vendita à fure in optimo statu.

Prior pars patet; nam totum illud incrementum intrinsecum, statusque optimus, rei inhęrens, est quiddam pertinens ad dominum rei, ratione cuius ipsa res pluris valet: ergo sicut ęstimatio substantiæ rei est domino restituenda, ita etiam æstimatio huius augmẽti. vt, si abstulisti pullum equinum; & adultum vendidisti: quidquid enim accessit illi pullo magnitudinis, roboris, dexteritatis, est domini; ac proinde si domino restitui non potest, æstimatio restituenda est, non solùm pulli, sed etiam illius accessionis: nam in vtroque damnum datum est. Puto tamen non esse restituendam domino æstimationem rigorosam, etiamsi ipse ita vendidit. quia non censetur domino in hac damnum illatum, nisi ipse rem tanti erat venditurus. Sufficit igitur restituere mediam, vel etiam infimam. Sufficit etiam restituere rem eiusdem speciei æquè bonam, detractis expensis & compensato damno si quod interuenit, &c.

106 Altera pars probatur; quia quando sola æstimatione aucta est, nihil ei accessit, ratione cuius pluris valeret, quàm ante vel pòst; sed incrementum pretij prouenit ob causam extrinsecam, v. g. ob raritatem rei, vel copiam emptorum, vt patet exemplo tritici & pecuniæ, suprà. ergo si eo tempore vendita fuit, quo valuit plurimi, non tenebitur restituere illam æstimationem, si dominus illam non erat tunc venditurus. Ratio est; quia hoc ipso, quo dominus eam rem non erat venditurus, sed seruaturus donec pretium decresceret; non censetur accepisse damnum, quoad illud incrementum. vnde fur potest illud retinere; quia censetur fructus industriæ. sicut enim industriæ est rem efferre in locum vbi pluris valet, ita etiam eam scire vendere eo tempore, quo pluris valet. Cōfir. Quia res suo tempore scitè vendita, est maioris vtilitatis, quàm seruata in tempus importunum, quo pretium erit vile. atqui quòd opportunè sit vendita est ex industria furis, neque id habitura erat apud dominum. ergo lucrum illud est fructus industriæ: ac proinde non debitum domino, cùm opportunitas effluxerit, & pretiũ decreuerit. tunc enim non est ampliùs in potestate domini, tanti vendere. Quare qui accepit modium frumenti, cùm valeret tribus aureis, & vendidit eo tempore, quo valuit quinque, non tenetur restituere domino, nisi tres; si rursus pretium eousque decreuit, & dominus vsque ad hoc tempus erat seruaturus; vel si erat venditurus aut consumpturus, antequam pretium intenderetur.

Dices, Dominus habet Ius ad pretium rei suæ: 107
ergo est ei totum restituendum: confirmatur; quia nemo potest ditescere ex alieno.

Respond. Dominus in præsenti casu non habet ius ad pretium rei per furem vẽditæ, nisi quatenus id est necessarium ad sarciendum damnum ex ablatione rei acceptum. Nam totum pretium est furis, vt patet ex L. Qui vas. 48. §. vltimo. ff. De furtis. Vnde solùm potest à fure repetere æstimationem damni. quare si eam non erat venditurus dum valebat quinque, non potest exigere quinque: nisi adhuc tanti valeat.

Ad confirmationem. Non potest quis ditescere ex re aliena, ita vt per eam formaliter fiat ditior, hoc enim est detinere alienum, sed benè potest ex ea, tamquam ex causa, ditescere absque damno alterius; sicut cùm quis pecunia furtiua negotiatur.

Dices Secundò, Si fur cùm res apud dominum esset peritura, eam accipiat & vendat, dominus potest repetere pretium, quia pretium succedit in locum rei, & ad bonam fortunam domini pertinet, rem tunc fuisse surreptam; ergo similiter si fur eam vendat quando valet plurimi, dominus poterit pretium repetere, cùm id in locum rei succedat, etiamsi eam ipse non erat venditurus. Quòd enim tunc vendita sit, ad bonam eius fortunam pertinet: vnde non erit vllum discrimen inter augmentum rei intrinsecum & extrinsecum.

Obiectio.

Respond. Negando conseq. est enim dispar ratio. Cùm enim à fure venditur res apud dominum peritura, tenetur fur non ratione iniustæ acceptionis (si enim periisset similiter apud furem, ad nihil obstrictus mansisset) sed ratione rei acceptæ, quæ apud illum exstat in æquiualenti, quatenus ex pretio factus est ditior, sine vlla peculiari industria; vt dictum est suprà n. 98. Si enim peculiari industria sua pluris vendidisset (v. g. pretio rigoroso, aut quia repentina superuenit caritas, quæ mox cessauit) non teneretur nisi de pretio ordinario, id est, quanti res tunc temporis communiter æstimatur. Nam illud auctarium esset fructus industriæ. Nos autem loquimur hîc in euentu, quo fur factus est ditior ex peculiari industria, per quam res illi pluris valuit quàm domino; quẽ excessum dicimus non teneri restituere. Confir. Quia in prædicto casu fur satisfacit restituendo tantumdem frumenti paris bonitatis: atqui non valet iam nisi tribus aureis: ergo non suppetente frumento, restituendo tres aureos satisfacit ad æqualitatem. Pari modo in altero casu, si fur restituat domino rem venditam, vel aliam similem paris bonitatis; non est quòd dominus, apud quem erat peritura, pretium venditionis exigat. Pretium quidem succedit in locum rei; non tamen succedit in omnes rei obligationes, neque qua parte censetur fructus industriæ: & semper res similis paris bonitatis restitui potest compensato damno, si quod ex detentione domino obuenit. Confir. Quia non minùs res empta aliena pecunia succedit in locum pretij, quàm pretium succedit in lo-

Responsio.

cum rei alienæ venditæ. At fur pretij non tenetur restituere rem emptam, sed satisfacit restituẽdo pretium acceptum: ergo fur rei non tenetur restituere pretium rei venditæ, sed satisfacit restituendo rem vẽditam, vel similem paris bonitatis.

Dices, Cùm pretium frumenti decreuit, non censetur frumentum paris bonitatis: ac proinde non satisfaciet ad æqualitatem. Sed hoc est contra communem modum loquendi. Nemo enim dixerit, frumentũ esse melius quia carius, aut deterius quia minùs carum. Deinde si non est paris bonitatis quando est minoris pretij; ergo si cùm modius frumenti valebat 5. aureis dedisti mihi mutuum vnum modium, concesso termino vsque ad messem, nõ satisfaciam reddendo tantumdem in messe, si tũc minoris valet; quod est absurdum. Tertiò, Bonitas æstimationis est tibi nullius pretij, si non statueras vendere, & occasio vendendi iam est elapsa. Nec refert, quòd hac ratione homo commodum perciperet ex dilatione restitutionis; quia id per accidens est. Sicut enim accipit commodum quando pretium decrescit, & talis res faciliùs haberi potest: ita potest incurrere incommodum, si pretium crescat, & res illa difficilior sit obtentu. Addo semper accipere incommodum spiritale incomparabiliter maius.

108 *Si dominus erat venditurus.* Dico Quintò, Si dominus rem erat venditurus in optimo statu, vel summa æstimatione, tenetur fur præter rem ipsam, restituere æstimationem illius incremẽti, vel pretium rei, quo dominus eam vendidisset; etiamsi ipse inde commodum non perceperit. In hoc casu vera est sententia Nauarri. Ratio est; quia tunc est verè causa huius damni per suam iniquam detentionem, impediendo ne dominus inde lucrum faceret, quod alioquin facturus erat.

Nec refert, vtrùm res, casu, an culpa furis perierit, deteriórve facta sit; quia mora sua est damni causa. Idem dicendum, si res intrinsecè melior effecta apud furem, deinde facta est deterior vel perijt; quæ si suo tẽpore reddita fuisset, id incommodi apud dominum non accepisset. quo casu, etiam vera est Nauarri sententia; nam totum hoc incrementum erat domini, ac proinde illi restituendum. Si ergo non restituit, est in mora; & consequenter tenetur etiam in casu fortuito.

109 Dico Sextò, si incertum sit quo pretio aut in quo statu dominus eam erat venditurus, restitutio facienda secundùm optimum statum & summam æstimationem, quam intereà habuit. Ita passim DD. Ratio est; quia in eo statu vendi poterat, & in dubio melior est conditio innocentis, in eiusque fauorem inclinandum.

Dices, Non constat, an verè damnum illud optimi status intulerim; ergo non teneor, nemo enim tenetur plus restituere, quàm constet abstulisse.

Æstimãda incertitudo Ob hoc argumentum, verius videtur, in rigore non debere restitui secundùm optimum statum in foro conscientiæ; sed posse detrahi æstimationem illius incerti. cur enim tantum teneatur restituere, quãdo est incertum, quantum dum est certum? illud enim esse incertum, minuit æstimationem damni. Inclinandum autem in fauorem innocentis in foro externo, vbi nocens est puniendus, & quando non suppetit melior ratio constituendæ æqualitatis.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm fur & quiuis alius malæ fidei possessor, fructus perceptos, & eos, qui percipi poterant, teneatur restituere.

NOtandum est, Eum, qui detinet rem alienam, detinere vel bonâ fide; (vt si putet esse suam, vel legitimè concessam) & hic dicitur possessor bonæ fidei, de quo infrà agendum. vel mala fide; (vt si sciat vel putet, se non legitimè detinere) hic dicitur possessor malæ fidei, qualis est fur, raptor.

Notandum Secundò, Fructus esse duplices; 110 *Fructus reales & industriæ.* quidam sunt fructus rei, qui nimirum ab ipsa re proueniunt, quamuis intercedat humana industria; vt sunt fructus agrorum, arborum, ædium & earum rerum, quę habẽt vsum locabilem. pretium enim locationis est fructus earum, quem mediante vsu sui, qui pretio est æstimabilis, pariunt. Alij sunt fructus industriæ, vt quæstus, qui percipitur negotiatione, vt emendo vili, vendendo carè, ratione temporis vel loci. Nudum autem rei pretium non censetur fructus rei, sed succedit in locum rei, tamquam altera res. Item quæstus, qui ex vsu artificioso alieni instrumenti; vt si alieno penicillo, vel coloribus alienis pingas.

Nunc sit Prima Propositio, Possessor malæ fidei tenetur restituere non solùm rem alienam, sed etiam fructus ex ea perceptos: nempe fructus rei, non autem nudę industriæ. est communis sententia DD. Ratio est, quia fructus rei hoc ipso quo producuntur, cedunt in dominium eius, qui est dominus rei. §. Is verò. Instit. de rerum diuisione: ergo non minùs sunt restituendi, quàm res ipsa. deducendæ tamen sunt expensæ, quas dominus facere debuisset ad illos percipiendos: vt si fur agrum coluit alterius; si equum furtiuum aluit. quod non solùm intellige de impensis necessariis, sed etiam vtilibus, quibus res effecta est melior & fructuosior. Item de opera & labore non solùm conductitio, sed etiam quem fur per se præstitit. horum omnium ęstimatio detrahi potest, si dominus tantumdem impendere debuisset. Secùs si ipsemet sine impensis, vel certè minoribus, æquè multum erat præstiturus. 111 *Restituit fructus reales.*

Dices, Si expensæ possunt deduci, id fiet ratione damni, quod fur incurrit, rem alienam curando; atqui dominus non tenetur illud damnum æstimare, sed fur sibi imputet, quod fecit: ergo. 112 *Expensæ detrahẽdæ.*

Respon. Non præcisè ratione damni furis, expensæ deducuntur; sed quia rem alterius suo sumptu vel labore meliorem reddidit, quod dominus sine pari sumptu non fecisset.

De impensis in ea, quæ solùm ad ornamentum & voluptatem pertinent, distinguendum est: Si enim dominus illud ornamentum velit retinere, debent deduci; si nolit, non debent. poterit tamen tunc iniquus possessor illud auferre; vt si horologium ædibus affixit. Si nequeat auferri, res arbitrio prudentis transigenda. Dixi *fructus rei, non autem nudæ industriæ*; quia *fructus nudæ industriæ* non sunt restituendi: vt si aliena pecunia es negotiatus, non teneris lucrum dare; sed dumtaxat summam surreptam, compensato 113

simul

simul damno emergente, si quod ratione inopiæ pecuniæ interuenerit: si alienum frumentum vendidisti, sufficit restituere frumentum eiusdem pretij, nisi dominus illud carius interim erat venditurus.

114 *Torques locatus.* Ex his sequitur Primò, Eum, qui torquem aureum, furto surreptum aliquoties pretio locauit, teneri non solùm ad restitutionem torquis, sed etiam pretij locationis, quamuis dominus eum locare non consueuerit, quod est contra Nauarrum cap. 17. n. 25. Ratio est; quia illud lucrum non est fructus industriæ, sed pretium locationis, seu vsus; qui vsus est instar fructus rei, ac proinde eius vtilitas est domini. Idem dicendum de equis & mulis surreptis & elocatis, quamuis dominus elocare non sit solitus. Nauarri tamen sententia locum habet, quando dominus est vir diues, qui tale pretium non putaretur velle.

115 *Ager sterilis excultus.* Sequitur Secundò, Eum, qui agrum sterilem sibi oppignoratum, quem dominus coli non curabat, excoluit, & aliquos inde fructus percepit, teneri ad illorum fructuum restitutionem, contra Sotum lib. 6. qu. 1. art. 2. vt rectè docet Nauarrus cap. 17. nu. 117. deducenda tamen sumptuum, laboris & industriæ æstimatio.

116 *Fructus percipiendi diligentiâ domini.* Dico Secundò, Non solùm fructus perceptos, sed etiam non perceptos, quos tamen dominus singulari sua diligentia percepisset, tenetur sarcire. Ratio est; quia sua detentione iniqua, est causa illius lucri cessantis. Vbi notandum, perinde esse vtrùm illi fructus percipiendi fuerint ex re, mediante industria domini, (vt ex agro per diligentissimam culturam) an ex nuda industria, vt ex peritia negotiationis & contractuum: tenetur enim malæ fidei possessor omne lucrum cessans & damnum emergens, quod dominus ratione iniquæ detentionis patitur, reponere. nam huius totius censetur causa iniusta.

Petes, Quid si fur rem meliorem fecit, sed postea sua negligentia exiguos fructus percepit, quam si dominus cum illo incremento recepisset, longè plus fructuum collegisset, tamen apud ipsum, res illud augmentum habitura non fuisset.

117 *Si dominus erat percepturus fructus, rem tamen non effecturus meliorem.* Resp. Quidam tenent, furem tunc non teneri de excessu illo fructuum, quos dominus percepisset, ita Couar. lib. 1. variar. c. 8. n. 4. Ratio est, quia in his non intulit domino damnum: nam si illa res apud dominum mansisset, nō fuisset melior reddita, ac proinde, nec dominus illos fructus percepturus erat. Hæc sententia est probabilis; quia nititur quadam æquitate. Tamen contrarium videtur verius; quia rei melioratio eo ipso quo est, domini est, & iniquè à fure detinetur, ex qua detentione lucrum domino cessat. Confirmatur; quia fur non restituendo illud melioramentum, est in mora; ac proinde tenetur de casu fortuito, & de omni damno, quod ex detentione sequitur; quod aliàs, si suo tempore restituisset, non erat secuturum. quamuis enim non sit causa damni prima acceptione, est tamen causa damni detentione rei, postquam facta est melior; quod Couarruuias non videtur aduertisse.

118 *Si fur singulari industria percepit.* Dico Tertiò, Tenetur etiam restituere fructus rei, quos ipse sua singulari industria percepit, deductis tamen expensis, quamuis dominus eos percepturus non fuisset. Probatur; omnes fructus rei cedunt in dominium eius, cuius est ipsa res, eo ipso quo extant, vt patet Institut. de rerum diuisione. §. Si Titius, & duobus sequentibus, vbi dicitur, *Plantas, quæ terræ coaluerint; & frumenta, quæ sata sunt, solo cedere.* ergo si fructus extent, vel iniquus detentor sit factus ex illis locupletior, domino sunt restituendi.

Sed difficultas est, Si neque extent, neque illis fur factus sit locupletior, eò quòd consumpserit cum sociis, an sint restituendi, quando dominus eos non fuisset percepturus. Quidam tenent in hoc euentu non esse restituendos. Primò, quia fur nec tenetur causa rei acceptæ, cùm non extet; neque causa iniquæ acceptionis, quia iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad restitutionem, nisi quatenus efficaciter intulit damnum; atqui hic verè non intulit damnum secundùm æstimationem moralem; quia etiamsi rem alterius non accepisset vel detinuisset, dominus non ideò esset locupletior; ponimus enim rem ei futuram infrugiferam, vel certè minùs frugiferam. Secundò, Quia quando res apud dominum non erat fructificatura, & industria alterius effectum est vt fructificaret, adscribendum videtur industriæ, nō rei: ergo. Ita Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 6. num. 4. & Ioannes Medina q. 6. de restit. & Silu. v. Restit. 3. nu. 9. in principio. Petrus Nauarra l. 4. c. 1. nu. 44. Hæc sententia est probabilis; nititur enim quadam æquitate, & iuxta eam posset etiam defendi, quod Nauarrus docet de torque & equo furtiuo elocato, si à domino elocari non solent, vt colligitur ex Siluestro. 119 *Si fur non est factus locupletior*

Contrarium tamen in rigore est verius. Ratio est; quia fructus hoc ipso quo extant, quomodocumque proueniant, (etiamsi casu vel sponte) domino cedunt, vt patet ex Iure citato: ergo statim debent domino restitui, cùm sint in specie debiti. ergo eos consumere est domino verum damnum inferre; est enim consumere rem ipsius, quæ si suo tempore reddita fuisset, apud dominū non periisset. Item cùm debeant restitui statim, si fur eos tunc non restituit, est in mora; ac proinde etiamsi fortuitò pereant, tenebitur ad restitutionem. Si tamen pereant fortuitò, vel etiam culpa leui, priusquam commodè possent restitui, non tenebitur; quia non censetur fuisse in mora. etsi enim rem iniquè detinuit, non tamen fructus. 120 *Sunt restituendi.*

Hinc patet solutio rationis prioris, contrariæ sententiæ; etsi enim non censeatur intulisse damnum iniqua detentione rei; (quia apud dominum fuisset infrugifera) intulit tamen damnum, quia fructus perceptos debito tempore non restituit; qui hoc ipso quo sunt, domini sunt. Secùs est, quando, si res reddita fuisset, apud dominum erat peritura. 121

Ad secundum Respondeo, Non esse fructum nudæ industriæ, sed ipsius rei supposita industria. vnde solùm sequitur pretium industriæ deducendum.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm is, qui alteri est causa damni, siue impediendo ab aliquo bono, siue alia aliqua ratione, teneatur ad restitutionem.

OMissis opinionibus, Notandum est ex Nauarro cap. 17. num. 69.

Duplici-

122 Dupliciter posse aliquem petere beneficium, officium, vel aliud commodum.

Dupliciter aliquid debitum.

Primò, Si habeat Ius in re vel ad rem, (de quibus suprà cap.2.dubit.2.) ita vt res ei ex iustitia sit debita, scilicet per iustam promissionem, stipulationem, venditionem, præsentationem, oppositionem, expectatiuam, regressum, accessum, coadiutoriam, primogenituram, &c. aut alium titulum, per quem datur actio ad rem petendam. qui talem impediret, etiam solùm suadendo, sine vi & fraude, ne res, ad quā Ius habet, ei detur, teneretur ad restitutionem, non quidem quanti illa res valebat, sed quanti illud Ius, illaque spes iudicio boni viri, consideratis omnibus circumstantiis, æstimaretur.

Secundò, Si nullum habeat Ius in re vel ad rem propinquum, quod ei tribuat actionem in Iudicio; sed solùm remotum, quia dignus est, vel benè meritus: & de hoc est tota difficultas.

Vi vel fraude impediēs tenetur.

123 Nunc dico Primò, Qui vi aut fraude impedit aliquem à consequendo aliquo beneficio, vel officio, quo dignus erat, vel ne instituatur heres, vel ne fiat ei donatio, legatum, &c. tenetur ad restitutionem, quanti iudicio prudentis ea spes ipsi valebat. Est communis DD. Probatur; quia fraus & vis vel exercentur circa eum, qui beneficium sperat: (vt si quis illum vi detineat; vel minetur ei ne solicitet, vel litteras intercipiat, vel fraude auertat à re prosequenda) & sic manifestè fit ei iniuria, ex qua sequitur damnum. nam contra voluntatem suam modo iniusto impeditur à prosecutione, ad quam Ius habet; (etsi enim non habeat Ius ad illud bonum, quod prosequitur, habet tamen Ius ad illud prosequendum, rogando, solicitando) ergo damnum, quod inde sequitur, censetur per iniuriam datum. Vel exercetur circa ipsum collatorem, (vt minando, ne conferat tali, aut persuadendo ipsum esse indignum, ignarum, &c. idque falsò) & sic etiam fit iniuria petenti. Ratio est; quia violatur Ius ipsius, quod habet ad illud bonum; quod Ius non est quidem absolutum, sed conditionatum; quia in libera voluntate collatoris positum. si enim velit, res tibi debetur: si nolit, non debetur. Vnde si quis voluntatem eius, qui proposuit vel deliberat tibi dare, per vim aut fraudem directè impediat, aliòve inflectat; veram tibi iniuriam facit, nam Ius tuum, in libertate collatoris constitutum, violat.

Si crimen occultum aperiam.

124 Dices, Ergo si crimen tuum occultum pandam, ob quod collator mutauit animum, non tenebor; quia collator non inuoluntariè, (non enim fraude deceptus vel metu compulsus) sed voluntariè statuit tibi non conferre.

Respond. Vel ita pando, vt sequatur infamia apud plures; vel soli collatori & iis, quorum interest, patefacio. Si priore modo; & illa infamia sit causa cur collator non conferat, aliàs collaturus, teneor ad restitutionem; quia per iniuriam sum damni causa. Si secundo modo, non teneor: quia Ius est, quando de officiis vel beneficiis agitur, patefacere ea, quæ homine minùs habilem, vel collationem minùs decoram reddunt. Vnde solent capi occultè informationes. Quare fortasse etiam in priore casu non tenebor, si non tam ob infamiam, quàm ob crimen occultè cōmissum, nolit conferre. Confirmatur; quia non est iniquum patefacere id, cuius ignoratio collationem reddit inuoluntariam; ita vt eo cognito nollet conferre. atqui ignoratio huius occulti criminis redderet illam collationem inuoluntariam: ergo patefactio huius, qua parte ad collatorem pertinet, non est iniusta; etiamsi apud alios, iniusta sit. Secùs est, quando falsa dedecora impinguntur. tunc enim collator decipitur: eiusque libertas impeditur, & inuoluntariè sententiam mutat.

Petes, Quid si is, qui falsò collatorem informauit, sua dicta reuocet, tenebitúrne adhuc ad restitutionem?

Si calūnia reuocata.

Respond. Si reuocet dum res non est integra, tenebitur; quia ex vi prioris iniuriæ damnum est secutum: nec est ampliùs in arbitrio collatoris illud impedire vel non impedire. Si verò res est planè integra, non tenebitur; quia non censebitur causa damni in posterum, sed libera voluntas collatoris. Ratio est; quia quamdiu res est integra, infamator non censetur intulisse damnum, sed solùm posuisse causam vnde damnum timetur. Fecit enim per iniuriam, vt collator nollet, quod anteà volebat; quod *nolle* erit causa damni, videlicet *Non collationis*. at sublata falsa informatione, si collator perstet in proposito, & nolit conferre, non ampliùs huius *nolle* causa erit infamator, (quia non propter eius dicta pergit nolle) sed libertas collatoris; qui pro suo arbitratu voluntatem mutare poterat. Circa prædicta quædam sunt aduertenda.

Primò, Si is, qui petit, nullo modo est dignus seu idoneus officio vel beneficio, non teneris ei restituere pro illo incommodo; etiamsi vi aut fraude impediuisti. Ratio est; quia tunc nullum Ius habebat in libera collatoris voluntate positum: non enim poterat ei conferre. teneris tamen ad famæ restitutionem; nisi, ratione mali impedien-di, potueris eius crimen detegere; vt ex suprà dictis constat. 125

Secundò, Si erat quidem dignus & idoneus, tamen nulla spes erat in ipsum fore cōferendum: tunc etsi vi aut fraude nisus fueris impedire, non teneris ad restitutionem. Ratio est; quia tuus conatus est inefficax; nam ex eo nullum reipsa damnum obueniet: æquè enim illi collatum non fuisset. Nec refert, quòd fuerit dignus; quia si hæc dignitas nullam ei spem pretio æstimabilem tribuebat, nihil ei censetur iniustè ablatum. si tamen aliquam ei spem tribuebat, quamuis paruam, hæc iudicio boni viri æstimanda est & compensanda.

Si impediuisti vt cōferretur digniori.

Tertiò, Si erat dignus & spem habebat, sed eam impediuisti, vt cōferretur digniori vel aptiori; quidam putant te teneri ad restitutionem, quanti illa spes ipsi valebat. Sed verius est te non teneri, nisi ad restitutionem famæ, de qua modò non disputamus. Ratio est; quia officia & beneficia secundùm rectam rationem & Reipublicæ, Ecclesiæq; intentionem, debent conferri dignioribus; & contra rationem est, conferre ea digno, relicto digniore, quando collatio est libera. Neque is, qui dignus tantùm est, Ius habet, vt collator non cogatur conferre digniori. Vnde etsi fiat iniuria collatori, si ab eo, qui potestate caret vis ei inferatur; tamen petenti officium, non fit iniuria. Ita Couarr. ad reg. Peccatum.p.2.§.7.n.8. & Michaël Salonius qu.62.art.2.controuers.25. Secùs est, si procurasti vt æquè digno conferretur; tunc enim teneris illi, quem iniustè impediuisti, nam respectu alterius æquè digni, Ius habebat, vt collatori sua libertas relinqueretur. 126

Quartò,

127 *Si impediuisti dignũ vt daretur indigno.*

Quartò, Si iniquè impediuisti dignum, vt daretur indigno, teneris non solùm digno, sed etiam Ecclesiæ vel Reipublicæ, quæ inde damnum patitur; idque iuxta damni ęstimationem, iudicio prudentum faciendam. Patet; quia es causa vtriusq; damni. Pari ratione teneris Ecclesiæ, si dignior quærebatur, tuque vi aut fraude impediuisti ne id fieret, vt conferretur ei, qui erat minùs dignus: quia Ecclesia Ius habet quærendi optimos ministros, quod Ius tu iniquè impediuisti. Sicut si quis optimum operarium quærens, per te deciperetur, vt acciperet minùs idoneum: huic enim teneberis, iuxta damni æstimationem.

Quintò, Si erant plures competitores digni, & tu illos omnes vi vel fraude impediuisti; teneris singulis, quanti cuique sua spes, iudicio prudentis æstimabitur.

128 *Impediens sine vi & fraude.*

Dico Secundò, Qui sine vi aut fraude, precibus, blanditiis, muneribus, impedit dignum vel digniorem ab officio, beneficio & similibus, non tenetur illis ad vllam restitutionem, etiamsi illud malo animo & ex odio faciat. Est contra Caietanum q.62.art.2. & Couarruuiam suprà, qui putant eum, qui quouis modo impedit digniorem vt detur digno, teneri ad restitutionem digniori, quia secundùm iustitiam distributiuam ei erat debitum. Est etiam contra Maiorem, in 4.d.15.q.16. qui docet eum, qui quouis modo impedit dignũ vel digniorem, teneri, si id faciat ex odio, secus si vt sibi vel alteri consulat. Sed nostram sententiam docet & probat Nauarrus cap. 17. num. 69. & sequentibus, & Sotus lib.4.de Iust. qu.6.art.3. versus finem, & alij passim. Ratio est; quia iste dignus & dignior Ius non habent, nisi in libera voluntate collatoris; ergo si relinquas collatorem in sua libertate, nec aliquid facias, quod illi libertati repugnet, non censeris hoc Ius violare. ergo cùm preces, munera, blanditiæ non repugnent libertati, (non enim collator inuoluntariè censetur facere, quod ita inductus facit) nullo modo infers illis iniuriam.

Malus animus nõ obligat ad restitut.

Nec obstat, quòd malo animo id facias. Primò, Quia iste malus animus non est contra iustitiam, sed contra charitatẽ: non enim est contra aliquod Ius, quod illi habeant, quando nõ intendis impedire libertatem collatoris. Secundò, Quia generatim loquendo verius est, malum animũ seu intentionem, numquam obligare ad restitutionem, nisi opus externum secundùm se sit iniustum, etiamsi Scotus & Richardus d.15.& Caiet. qu. 62. art.2. contrarium sentire videantur. Ratio est; quia nisi opus externum secundùm se sit iniustum exteriùs, nulla cõmittitur iniustitia; ac proinde damnum, quod fit opere externo, non censetur illatum contra Iustitiam. Sicut si quis animo hæretico aliquid dicat, quod exteriùs nullam habet speciem hæresis, non est hæreticus exteriùs, nec excommunicatus, vt dictum est 2.2.qu.11. Neque D.Thomas qu.62.art.2.ad. 4. contrarium sentit; quia intelligi debet de eo, qui impedit alium modo iniusto.

Dices, Lege 2.ff.de aqua, & aquę pluuię arcendæ.§.Idem Labeo, dicitur, *Qui auertit torrentem, ne sibi noceat, vnde factum sit vt vicino noceatur, cum eo aqua pluuiæ arcendæ agi non posse à vicino; si modo non hoc animo fecit vt vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Idem habetur L.1. Vnde sequi videtur, si id fecit vt vicino noceat, iniuriam fore: ergo pari ratione qui impedit alterum ab officio vt illi obsit, non vt sibi vel alteri prosit, est illi iniurius; quamuis sine vi & fraude id faciat.

Respond. Omissa solutione Nauarri, quam habet nu.71. illa exceptione indicari, concedi actionem in foro externo, si probari possit, nullo suo commodo, animo dumtaxat nocendi id factum. potest enim talis in pœnam cogi ad reparationem damni, & operis in priorem statum restitutionem. hinc tamen non sequitur, illum obligari ante sententiam.

Notandum Primò, Si absque vi & fraude procurasti vt beneficium daretur indigno, non teneris quidem aliis competitoribus dignis, (quia nihil contra ius illorum fecisti) sed teneris Ecclesiæ vel Reipublicæ, cuius Iura violasti, procurando ei ministrum ineptum: sicut is, qui ad opus publicum operarios ineptos curauit, ad restitutionem tenetur. Vbi hic seruandus est ordo; vt primo loco teneatur is, qui officium administrauit & stipendia accepit: hic enim primò tenetur restituere stipendia, quæ ei data pro officio; quia id vel non præstitit, vel non vt oportet: deinde sarcire damna, quæ ipsius negligentia vel imperitia sunt contracta. Secundo loco tenetur collator. Tertio suasor. 129 *Procurans vt detur indigno.*

Hinc patet, Quanti oneris sit, conferre beneficia vel officia publica, quod tamen Ius plerique tantopere expetunt.

Notandum Secundò, Si absq; vi & fraude impediuisti digniorem vt daretur minùs digno; peccasti quidem, non tamen teneris ad restitutionem. non enim digniori; quia contra ius eius nihil est actum: non etiam Ecclesiæ; quia nullũ damnum per iniuriam illi illatum: nam in potestate Prælati erat eligere dignum, relicto digniore, quamuis in eo non sit fidelis dispensator. hinc peccat contra fidelitatem dispensandi, & quidem sæpè mortiferè, vt infrà dicetur. Etsi enim Ecclesia nõ ita obliget Prælatum, aut Respublica Principem, vt semper teneatur lege Iustitiæ, restitutionis vinculum inducente, conferre dignioribus; obligantur tamen ad hoc lege fidelitatis. *Si minùs digno.*

Dices, Ergo numquam poterit petere beneficium vel officium, qui suos competitores videt esse digniores & aptiores.

Respon. Si certò illi constaret alios multo meliùs & fructuosiùs obituros officium, peccaret sollicitando, sicut & collator conferendo; quia debet bonum commune præferre priuato. Si tamen hoc illi non constet, (vt ferè semper fit: non enim qui maximè videtur idoneus, semper optimè pręstat officium) & ope diuina confidat se tam benè functurum munere quàm alios; non peccat, si bona fide se collatori offerat: quia ministros eligere non est ipsius, sed collatoris.

Dico Tertiò, Si fraus vel iniuria non censeatur verè causa damni secundùm æstimationem moralem, sed occasio dumtaxat; non tenetur ad restitutionem. Ratio est; quia tunc damnum non sequitur ex vi actionis iniuriosæ, sed aliunde. explico exemplis. Das alapam alicui, qui inde per impatientiam incidit in morbum, & moritur: vel libidine vlciscendi, te vult interficere, à quo non potes te expedire, nisi ipsum interimas: non teneris de damno secuto, vt suprà ostensum cap.9. dubitat.8. Scripsisti falsò litteras, & sparsisti per viam, magnam esse in Hispania frumenti inopiam, 130 *Si solùm est occasio.*

inopiam, quas Petrus repertas aperiens, mittit magnum frumenti numerũ cum ingenti damno suo: non teneris de damno, etsi grauiter contra charitatem peccasti; quia suæ leuitati assignare debet, quòd huiusmodi litteris fidem adhibuerit. Secùs si ad ipsum eas scripsisses & misisses. ita Lopez 1.p.cap. 124.

131 Petes, Vtrùm is qui secretum alterius per iniuriam cognouit, si eo vtatur in suum commodum cum incommodo alterius, teneatur ad restitutionem, v. g. Titius Cameraco scribit Romam ad Caium vacare beneficium in mense Pontificis. Litterę veniunt ad manus Sempronij: hic suspicatus quod res erat, illas aperit, & posteà clausas reddit Caio, sed illum præueniens apud S. Sanctitatem impetrat beneficium.

Si litteras detinuit. Dico Primò, Si Sempronius litteras illas suppressit, vel serò reddidit, ita vt Caius non posset solicitare, tenetur ad restitutionem, quanti spes Caij æstimabitur. Ratio est, quia per iniuriam impedit illum à prosecutione istius beneficij. Tenebatur enim ex iustitia tempestiuè tradere, prout ei erat mandatum: ac proinde omissio tradendi, vel dilatio est contra iustitiam. ex hac autem directè sequitur, quòd non possit prosequi illud beneficium; & consequenter amissio illius beneficij. vnde & hæc iniustè inferuntur. nam quod directè ex actione iniusta sequitur, iniustè irrogari censetur. Tenetur ergo illi, non quanti valet beneficium, nisi fortè certum erat illum fuisse obtenturum; sed quanti spes obtinendi æstimabitur.

Si legit. Dico Secundò, Si litteras tempestiuè tradidit, sed illas anteà artificio quodam apertas legit; & sibi beneficium impetrauit; probabilius est non teneri ad restitutionem. Probatur, Quia etsi commissa sit iniuria aduersus Caium in litterarũ apertione & lectione, non tamen in comparando beneficio, cùm Caius non haberet maius ius quàm alter; & cuiuis esset ius solicitandi. Confir. Quia etsi notitia aliqua per iniqua media sit parta; tamen postquam iam habetur, est illius qui illam possidet, & potest ea vti in suum commodum, non minùs quàm si iusto modo acquisita esset: vt si noris secretam artem alterius opera dæmonis; vel occultè ingressus illius musęum, chartas eius euolueris, artificia inspexeris; potes illa arte vti, etiamsi lucrum alterius inde minuatur. Similiter si illum coëgeris vt te doceat, vt machinas suas tibi ostenderet, &c. Etsi enim fortè pro opera docendi aliquid soluendum sit, tamen ratione vsus illius notitię, & lucri quod inde consecutus es, ad nihil ipsi teneris: cùm nemo per talem vsum censeat alteri fieri iniuriam. Sicut enim illa notitia est tua, ita etiam vsus illius; & consequenter fructus, qui inde prouenit.

132 *Obiectio.* Dices, Illa apertio & lectio litterarum est iniuriosa Caio: atqui hinc sequitur ipsi damnum: ergo censetur damnum illatum per iniuriam.

Respon. Damnum istud non sequitur ex apertione aut lectione litterarũ, nisi remotè & per accidens; quatenus inde sequitur notitia rei, & ex notitia solicitatio, & ex solicitatione permotio voluntatis collatoris, & collatio beneficij. itaque iniustitia statim intercipitur, & damnum illud sequitur Caio, ex eo quòd tu vtaris iure tuo, & re tua. non enim ille caret beneficio, quia tu eum per iniuriam impediuisti, sed quia tibi conferri curasti; quod iure poteras. Simile esset, si visa vel contrectata bursa alterius (qualis fingitur fuisse bursa Fortunati) tantumdem tibi pecuniæ compararès quantũ ea continetur: tunc enim etiamsi per iniuriam & vi illius bursam contrectasses, & tantumdem tibi illo contactu comparasses, posses illa vti non minùs, quàm si tibi ab illo donata fuisset. vnde si illum præuenires in emptione mercium, non tenereris ad restitutionem.

Petes, Quale peccatum est in illa litterarum apertione? videri possit non esse peccatum mortale. 133 *Quale peccatum.* Primò, quia non facit animo lædendi, aut aliquod damnum inferendi, sed solùm sibi consulendi: atqui non videtur esse peccatum, nisi quis animo lędendi id faciat, aut læsionem iniustam inde secuturã putet, aut dubitet; vt indicat Nau. c.18.n.53. Secundò, quia si litteræ illæ non fuissent signatæ; vel si iam resignatæ fuissent inuentæ in cubiculo alterius, non esset peccatum mortale illas legere: atqui resignatio non est peccatum mortale nisi ratione lectionis. ergo cùm lectio per se non sit peccatum mortale, neque resignatio erit. Tertiò, Possum aperire litteras inimici, si ex illis metuo mihi notabile nocumentum; ergo etiam litteras amici, si inde spero magna commoda absque iniuria alterius.

Sed verius videtur esse peccatum mortiferum. Ratio est, quia communi hominum iudicio resignare litteras alterius, & legere in re magni momenti, censetur grauis iniuria, & in eum qui illas misit, & in illum ad quem mittuntur. Sigilla enim consensu gentium adhibentur tamquam supremum munimen, & custodia secreti chartis commissi; vnde iure gentium debent esse inuiolata; sicut legati. Sine enim huiusmodi immunitate & veluti priuilegio vix posset esse communicatio inter absentes: quod in magnum damnum Reipub. redundaret. Violare ergo sigillum est res grauis, vtpote tendens ad euersionem communicationis inter absentes; ac proinde peccatum mortiferum.

Quando non sit peccatũ mort. Potest tamen excusari; 1. Si sit Superior regularis qui aperit. hic enim Ius habet aperiendi litteras quæ mittuntur ad subditum ab iis, quibus Superior iste non subest. idem dicendum de parente & aliis qui sunt loco parentis. 2. Ex ratihabitione mittentis, vel eius ad quem mittuntur. 3. Causa sibi cauendi ab iniuriis & insidiis: quomodo litteræ interdum intercipiuntur & aperiuntur à Magistratibus. 4. Si ex inaduertentia fiat, putans eas ad te scriptas. 5. Si contineant res parui momenti. 6. Si ex curiositate, & nullum sit periculum alterius incommodi. Vide Nauar. suprà, & Emanuelem Sà v. Litteræ.

Petes Secundò, Quid si is, cuius bona ob crimen iustè sunt confiscanda vel diripienda, fraude aut mendaciis impediat; tenetúrne ad restitutionem? 134 *Impediens confiscationem.* Videtur teneri, quia iniustè impedit fiscum ab eo consequendo ad quod ius habet, maximè si crimen sit saltem semiplenè probatum; tunc enim tenetur veritatem fateri. Vnde in hoc casu talem teneri ad restitutionem docet Sotus l.1.de iustitia q.6. a.6. paulò ante quintam conclus. Et Molina disput.95.§.Duo sunt; estque opinio probabilis.

Sed contraria est verior & probabilior, quam tenet Nauar. cap.18.n.49. Bannes 2. 2.q.62.a.3. Petrus Arragon. & Michaël Salon. ibidem. Sancius lib.10. de matrimonio n. 14. Probatur, quia huiusmodi occupatio bonorum constituta est in pœnam criminis: atqui pœna non debetur ante sen-

ſentētiam ſaltem declaratoriam criminis; vt communiter DD. tradunt: imò non eſt ſoluenda ante ſententiam conſtitutiuam pœnæ, qua ipſa pœna iubeatur ſolui: ergo ſententia non ſecuta non debetur pœna.

Dices, non deberi per modum pœnæ ratione criminis initio commiſſi, ſed per modum compenſationis damni, ratione doli, quatenus mendaciis impediendo curſum iudicij, & ſententiam, impediuit commodum, quod inde erat obuenturum fiſco.

Obiectio- nes. Sed contrà Primò, Quia opus illud quo ſententiam impedit, non eſt cōtra iuſtitiam commutatiuam, nec propriè iniuria, ſed ſolùm contra veritatem, obedientiam & iuſtitiam legalem, quæ virtutes non obligant ad reſtitutionem. Non enim poſita ſemiplena probatione, tenetur lege iuſtitiæ commutatiuæ veritatem fateri; ſed lege obedientiæ & iuſtitiæ legalis, vel religionis ſi iurauit. Deinde, etiamſi opus illud quo impedit eſſet iniuria, in ordine ad ferendam ſententiam (vt ſi minaretur iudici ne ſententiam ferat, vel actori ne in cauſa pergat) non eſſet tamen iniuria in ordine ad iſta bona, quatenus fiſcum, vel actorē ab iſtis obtinendis impedit. Ratio eſt; quia ſicut quiſque habet ſummum ius in tuenda vita; ita etiam in tuendis bonis quæ ſunt inſtar vitæ, cùm abſque illis *vita*, ſit *inuita*, vel, vt Græci dicunt, βίος ἄβιος. vnde etiam ipſa bona βίος *vita* vocantur. Ergo ſicut is qui non ſinit ſibi eripi vitam alioquin iuſtè ob crimen auferendam, non facit iniuriam reſtitutioni obnoxiam, etiamſi alteri inde maximum commodum erat obuenturum; ita nec is qui non ſinit ſibi eripi bona iuſtè alioquin in pœnam criminis auferenda, facit iniuriam reſtitutioni obnoxiam. Facit quidem iniuriam reſiſtendo armis iudici, vel illi minando; hæc tamen iniuria non eſt in illum cui pœna erat applicanda: quia ille ius non habebat, niſi ſuppoſita ſententia iudicis. Imò illa ſuppoſita, non habet ius vt reus ſponte bona ſua ei tradat, aut vt cum illis non fugiat; cùm ad horum nihil ſit condemnatus: ſed ſolùm vt per miniſtros publicos ea occupet & auferat: qua occupatione facta, & pacifica eorum poſſeſſione obtenta, reus non ampliùs ius habet illa ſurripiendi aut vi auferendi, cùm illorum dominium & poſſeſſionem omnino amiſerit: vnde ſi poſteà auferret, teneretur ad reſtitutionem.

Confirmantur ſupradicta; Primò, Quia cùm bona ſunt alteri applicanda, reus non minus iuris habet ad ea defendenda ne ſibi auferantur, quàm cùm nulli ſunt applicanda, ſed igne vaſtāda. Non enim ipſe ob vtilitatem alterius minùs eſt liber ad impediendam rerum ſuarum ablationem; hæc enim ipſi æquè grauis eſt, imò grauior cùm alteri prodeſt. Atqui cùm ſunt vaſtanda, non facit iniuriā reſtitutioni obnoxiam, etiamſi fraude, dolo aut vi impediat ablationē; ergo neque cùm alteri ſunt applicanda. Confir. Secundò, Quia obligatio illa reſtituendi nimis eſſet grauis, nec accommodata fragilitati humanæ. Quotuſquiſque enim eſt hominum, qui vbi bona ſua hoc modo eripuiſſet periculo amiſſionis, ſponte ea offerret fiſco, vel alteri, cui in pœnam ea erant ceſſura? Sanè vix vllus reperietur. atqui lex vt iuſta ſit, debet eſſe hominum moribus & fragilitati attemperata; vt communiter Theologi, & Canoniſtæ docent, cap. Erit. cap. In iſtis. d. 4.

Hinc infertur Primò, Hæreticum qui fraude, mendaciis, falſis teſtibus ſe defendit, & impediuit ſententiam, aut confiſcationem bonorum, non teneri ad reſtitutionem. Quia non fecit iniuriam fiſco, vel ſaltem non talem quæ reſtitutioni ſit obnoxia, propter ſummum ius defenſionis ſuiipſius, & rerum ſuarum. 135 *Conſectaria.*

Secundò, Idem dicendum de adultera, quæ ipſo iure amittit dotem. Non enim tenetur ea quæ habet, tradere ante ſententiam definitiuam & vltimam. Vnde etiamſi falſis probationibus ſe defendat, aut falsò probet etiam maritum mœchatum eſſe; ſicque ſententiam diuortij impediat, non tamen tenetur ad reſtitutionem. Similiter ſi à ſententia appellet, etſi iniquè. nam appellatio ſuſpendit ſententiam. Ita Sancius ſuprà, multos alios citans. Si tamen maritus dotem habet, non tenetur eam repetenti reſtituere; quia poteſt ei opponere exceptionem adulterij; vt apertè colligitur ex capite Plerumque. de donationibus inter virum & vxorem.

Tertiò, Idem locum habet in eo cuius bona ob non ſolutum vectigal, vel res prohibitas importatas aut exportatas, ſunt ipſo facto commiſſa ſeu addicta fiſco, vel redemptori. hoc enim cùm fiat in pœnam criminis, requirit ſententiam iudicis, vel euidentiam tantam, vt poſſit iuſtè ferri ſententia. Vnde ſi ſententia impediatur, vel ita agatur vt crimen certò conſtare non poſſit; non tenetur. Similiter, ſi cum rebus ſuis priuſquam occupentur, fugiat. Ipſum tamen vectigal, ſi iuſtum erat, tenetur ſoluere; quia non eſt conſtitutum in pœnam, ſed in iuſtam compenſationem ratione ſecuritatis vel gubernationis, quam Princeps in patria præſtat.

Quartò, Idem cernitur cùm miles iuſtè oppidum aliquod conceſſu Principis expilat. Fit enim hoc in pœnam delicti, cuius omnes præſumuntur participes. Vnde etiamſi mendaciis, fraudibus, vel etiam vi militem impedias ne res tuas diripiat, non teneris ei ad reſtitutionem. Addo tamen in prædictis caſibus, ſi aliquod damnum iniuſtè inferatur ab eo qui res ſuas tuetur, teneri ad illius compenſationem; vt ſi falſis teſtibus ſe defendat, tenetur ad expenſas litis; ſi reſiſtendo lædat, tenetur ad expenſas medicorum.

Petes Tertiò, Quid dicendum de teſtibus qui falſo teſtimonio impediunt ſententiam, & conſequenter confiſcationem? Videntur ſanè non teneri ad reſtitutionem, etiamſi rem ſuam non defendant, ſed alienam. Si enim principalis auctor, & qui mandat, non tenetur, cur teneantur ſecundarij, qui illum iuuant? Deinde quia fiſcus vel actor non habet ius ad bona occupanda, niſi poſita ſententia: ergo ſi illa non ponatur, non fit ei hac ex parte iniuria. Confir. Quia à tali teſte detecta falſitate fiſcus non ſolet exigere compenſationem damni, quòd bona rei non obtinuerit; ſed ſatis habet illum puniri vt periurum; non ergo cenſet ſibi factam iniuriam reſtitutioni obnoxiam. 136 *Teſtes.*

Vtrùm autem Iudex teneatur ad reſtitutionem ſi huiuſmodi reum non condemnet, vide infrà cap. 13. n. 73.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm si quis damnum intulerit in re adhuc indies crescente, teneatur integrè, perinde ac si adulta esset, rependere.

137 DOminicus Sotus l. 4. q. 6. a. 5. & Michaël Salonius q. 62. ar. 4. affirmant, si ex malitia rem illam peremit; non autem si ex negligentia. vt si conculcasti segetem, nunc æstimatam 100. in messe 200. Si interemisti pullum equinum, nunc valentem 20. intra biennium 100. Ratio illorum est; quia dominus rei non tenetur eam vẽdere pretio, quo nunc valet, sed potest eam retinere, præstando omnes casus, eosque non æstimando.

Tenetur solum ad rei æstimationem.

Resp. Contrarium esse verius. Ratio est; quia restitutio damni illati non est vmquam facienda nisi secundùm æqualitatem, prout prudentes arbitrabuntur. itaque pro talibus segetibus non est amplius restituendum, quàm illæ iudicio prudentum spectatis circumstantiis tunc valebant. Idem dicendum de pullo equino & similibus.

Est maior iniuria.

Nec obstat, quòd ille eo pretio vendere noluisset; hinc enim non sequitur damnum esse maius quàm ipsa res nunc valeat, sed iniuriam esse maiorem; quia hinc fit vt damnum sit magis contra domini voluntatem; quod ad incrementum iniuriæ pertinet, non damni: pro qua iniuria, non pecunia, sed veniæ petitio, vel quid simile præstari solet. vnde illa distinctio damni ex malitia & negligentia, sententiam Soti non iuuat. etsi enim maiorem faciat iniuriam qui infert damnum ex malitia quàm qui ex negligentia, non tamen infert maius damnum; vnde neque ad maiorem tenetur restitutionem.

DVBITATIO XX.

Vtrùm qui in tempestate eiicit merces alienas, teneatur ad sarciendum damnum.

138 REspondeo & dico Primò, Si is, qui eiicit alienas, habet suas, tenetur illi pro sua parte ad restitutionem. Ratio est; quia cùm etiam propriæ merces cooperentur ad nauis depressionem, iniquum est totum onus conferre in merces alterius. Imò hoc casu, omnes tenentur pro sua parte, qui ibidem merces habent; vt patet L. 2. & 4. ff. de lege Rhodia, de Iactu.

Sed tenetúrne pro mercium suarum æstimatione, an pondere? Quid si tantùm habeat gemmas vel margaritas, quæ nauem parum onerant?

Omnes tenentur pro ratione mercium.

Resp. Seposita lege positiua, videtur tantùm habenda ratio ponderis; quia pōdus adfert naui periculum, non æstimatio vel pretiositas. Lege tamen positiua statutum est, vt habeatur ratio æstimationis, vt quisque pro mercium pretio conferat ad compensandum ei, cuius merces sunt eiectæ. Cuius ratio esse videtur, quia quò merces tuæ sunt magis pretiosæ, eò pluris interest tua, vt nauis salua sit; ac proinde eò amplius te in collationem dare par est. quæ ratio habet quidem aliquid æquitatis, ob quam possit lege sanciri: si tamen lex absit, alterum videtur seruandum.

Dico Secundò, Si is, qui alienas eiicit, nullas habeat, nō tenetur ad vllam restitutionem. Colligitur ex L. secunda, vbi dicitur, *Liberi corporis, non oportere fieri æstimationem*; nempe ad sarciendum damnum. Idem docet Ioannes Medina C. de restit. q. 3. causa prima, & Petrus Nauar. l. 3. c. 1. num. 381. Probatur; quia id potest duplici Iure, *Vsus & defensionis.* Iure Vsus, quia quando alicuius rei vsus mihi est extremè necessarius ad vitam conseruandam, possum eam rem licitè consumere; & si inde non sum factus ditior, non teneor ad restitutionem; vt si hostem fugiens insilia m in equum alienum, qui in fuga perimitur: non enim ratione acceptionis, vt quæ sit concessa; neque rei acceptæ, vt quæ non extet in se vel in sui pretio: neque contractus, cùm nullus intercesserit, vti suppono. Hæc tamen ratio non habet locum, nisi in paupere; & fortè contrarium huius fundamẽti est verius: vt infrà cap. 16. dubit. 1. dicetur. Altera tamen ratio est solida; nempe ex Iure defensionis; quia iure naturæ quiuis potest à se repellere, quidquid ei adfert interitum, vel est impedimento, ne se possit in extremo periculo saluare: atqui merces illæ adferent interitum, deprimendo nauem, cui insideo. Idem dicendum, si quis fugiens pertundat parietem, vel conculcet segetes, aliter se saluare non valens, vt rectè Petrus Nauarra. 139

Eiiciens alienas.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

Complectitur Dubitationes 11.

NOTANDVM est, Dupliciter furtum vel damnum inferri posse. Primò, immediatè exequendo; & de hoc dictum est cap. 12. Secundò, mediatè cooperando: vt consulendo, mandando, &c. De his modis nunc agendum est: sic enim plenè intelligetur quis ad restitutionem teneatur.

DVBITATIO I.

Quot modis censeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.

REspondeo, Passim à Doctoribus nouem modos numerari, qui continentur hisce versibus:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Et

Et sic vniuersum sunt 9. genera personarum, quæ tenentur ad restitutionẽ, præter executorem. De quibus modis vide D. Tho. qu. 62. art. 7. & Gabrielem in 4. q. 2. d. 15. ar. 3. Siluest. Restit. 3. qu. 6. Adrianum in 4. tract. de restit. qu. 1. §. Circa prædicta. Ioannem Medin. C. de rest. q. 7. & 8. Sotum lib. 4. q. 7. ar. 3. Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 12. Denique Nauarrum c. 17. num. 17. & seq.

Aduertendum est, sex prioribus modis, positiuè cooperari, tribus posterioribus, priuatiuè.

DVBITATIO II.

Vtrùm ij, qui positiuè cooperantur, semper teneantur ad restitutionem: an solùm quando sunt causa, sine qua damnum non fieret.

1 QVidam DD. sentire videntur, hosce cooperatores solùm teneri ad restitutionem, quando ita cooperantur mandando, consulendo, consentiendo, &c. vt sine ipsis damnum non fieret: quando verò sine ipsis æquè damnum inferretur, non teneri. Ita docet D. Anton. p. 2. cap. 1. tit. 12. §. 12. ex Paludano & Richardo. Siluest. Restit. 3. qu. 6. §. 3. vbi dicit hanc esse communem sententiam. Adrianus in 4. §. De concurrentibus cum fure. Nauarr. c. 17. num. 17. & sequentibus: denique ipse D. Thomas in 4. d. 15. q. 1. ar. 5. ad 3. quæstiunculam. quæ sententia quodam sensu est apertè falsa, quodam certa, quodam probabilis. vt autem res intelligatur,

2 *Nemo excusatur ex eo quòd alius erat id æquè facturus.* Dico Primò, Qui iubet, consulit, cõsentit, laudat vel refugium præbet executori, ita vt ex hisce causis ille motus fuerit ad damnum inferendum, non ideò excusatur à restitutione, quòd alius non defuisset, qui iussisset, consuluisset, &c. Ita docet Caiet. qu. 62. ar. 6. Ioannes Medina q. 7. Sotus l. 4. qu. 7. art. 3. & alij. Est certa, nec credibile est, auctores prioris sententiæ id negaturos. quòd si eorum sententia sic accipiatur, vt huic repugnet, est apertè falsa. Probatur; quia talis ita est causa damni in hoc casu, vt si ipse vel alius similis non moueret executorem, damnum non fieret; ergo verè est causa sine qua non fieret. Patet consequentia, Nam causa sine qua non, est ea, quæ ita cooperatur, vt sine ipsa vel simili superueniente, non fieret effectus à causa executrice; non autem illa dumtaxat, quæ si absit, effectus non fiet. nam alioquin is, qui suadet vel præcipit homicidium, non esset causa, si alius erat suasurus, vel præcepturus: imò occisor non erit causa damni, si alius erat occisurus: quæ apertè sunt falsa. sicut enim ille iniquè erat facturus & restitutionis obligationem incursurus, si suasisset vel præcepisset maleficium; ita etiam is, qui in eius locum succedit.

3 Dices, Illa dumtaxat est vera causa, qua posita sequitur effectus, & qua non posita non sequitur: ergo si tuo consilio non posito, effectus nihilominus sequeretur, tuum consilium non potest censeri causa.

Resp. Non esse de ratione causæ, vt illa non posita, effectus non ponatur; sed tantùm vt illa posita, effectus ponatur: idem enim effectus potest poni per multas causas. pari modo, causa sine qua non, est ex cuius cooperatione, sequitur effectus, ita vt nisi ipsa vel similis superueniens cooperetur, non sequatur effectus.

Dico Secundò, Si executor absque illo consilio, consensu, mandato, laude, vel ministerio æquè benè & eodem modo damnũ erat illaturus, quamuis nulla alia similis causa esset superuẽtura; tunc illi non tenentur ad restitutionem. Est communis sententia DD. vt si consilio, mandato, laude, inuites eũ, qui antè ad facinus paratissimus erat, quique non ideò celeriùs, atrociùs, aut amplius inferet mali, nec firmabitur in proposito, non teneris ad restitutionem. Ratio est; quia etsi grauiter pecces, etiam contra Iustitiam, tamen consilium & mandatum tuum inefficax est; quia damnum ex ipso tamquam ex causa non sequitur, ipsumque dumtaxat vt quid concomitans se habet. hoc modo Petrus Nauarra l. 3. c. 4. num. 48. & quidam alij putant explicari posse sententiam illorum DD. quo sanè sensu est certa. 4 *Si eodem modo malũ erat patrandum.* 5

Sed si quis eorum verba perpendat; illi non requirunt, vt damnum eodem modo sit inferẽdum ab executore; sed tantùm vt absolutè sit inferendum, siue cum iisdem circumstantiis, siue cum diuersis. Sententia igitur illorum Doctorum est, hos non teneri, etiamsi executorem mouerint, vt citiùs vel animosiùs, vel alio loco faceret, si ipse iam ita erat comparatus, vt sine ipsis vel similibus superuenientibus absolutè esset facturus. pari modo si causam dederint, vt plus damni inferret, quàm alioquin illaturus erat, non tenentur nisi ad illud amplius. Probatur; quia D. Thomas suprà, vt consulens teneatur ad restitutionem, duo requirit, nempe, *vt probabiliter credat, consilium suum fuisse efficax, & quòd sine eo iniusta ablatio commissa non fuisset*: vbi satis insinuat, etsi consilium sit efficax, ita vt moueat executorem; vt citiùs vel expeditiùs faciat, tamen nõ inducere obligationem restituendi, si executor absque consilio erat facturus, licet non eodem modo. D. Antoninus, ex Paludano, *Si sine consilio vel mandato fuisset nihilominus facta rapina vel damnificatio, & nihil amplius per illa est additum, non tenentur, nisi quantum ad eos de rapina peruenit: si verò aliquid amplius ex mandato vel consilio factum est, ad illud amplius tenentur in solidum.* hîc solùm requirunt, vt ipsa damni substantia absque consilio fuerit inferenda; non autem vt eodem modo vel tempore. Idem disertè docet Nauarrus num. 20. & ceteri suprà citati, & Gabriel in 4. d. 15. qu. 2. ar. 3. dub. 2. 6 *Doctores non requirunt vt eodem modo absque cooperatione sit inferendum.* 7

Hæc sententia est probabilis. Primò, propter Doctorum auctoritatem. Secundò, propter rationem: quia isti tunc non tam sunt causa substantiæ damni, quàm modi vel circumstantiæ, cum qua mandatur executioni; vt quòd fiat hoc tempore, hoc loco, hoc instrumento, hoc modo, vel cum hoc incremento: ergo non tenentur substantiam damni rependere. 8 *Si dãnum æquè absq. tali cooperatione erat inferendum nõ teneri.*

Dices, Sunt causa totius actionis, vt hîc & nunc fit: ergo tenentur. Confirmatur, quia non potest quis esse causa istorum accidentium & circumstantiarum, nisi etiam sit causa substantiæ actionis. 9 *Obiectio.*

Resp. Ob hoc argumentum altera sententia (hos obligari in solidum) est valdè probabilis: quam tenent Caietanus, Medina, Sotus & Petrus Nauarra suprà. Responderi tamen potest; etiamsi sint causa totius actionis indiuiduæ, vt hîc & nunc fit; tamen quia illa actio, quatenus damnosa, *Responsio.*

secundùm suam speciem iam erat parata in causa exequente, & omnino secutura, non videntur circa eam quidquam efficaciter operati, nisi inducendo nouas circumstantias; quod nō est magni momenti ad substantiam damni. quando etiam aliqua causa est exitura per se in actum; parum refert vtrùm hoc celeriùs fiat an tardiùs, hîc an alibi, hac an illa actione indiuidua, hoc an illo instrumento. Ad confirmationem, Concedo esse causam substantiæ illius actionis in indiuiduo, nempe quòd potiùs sit hæc indiuidua actio quàm illa: sed hoc parum facit ad obligationem restitutionis.

Primò, Quia qui est causa vt differatur damnum in crastinum, est causa cur sit alia actio indiuidua damnificans, & tamen non tenetur. Similiter qui rogat vt alio loco occidat, vbi minus erit scandali.

Secundò, Qui volenti furari 10. suadet vt furetur 20. est causa illius indiuiduæ actionis, qua vult 20. & illius, qua accipit 20. & tamen non tenetur nisi ad 10. eò quòd furti dumtaxat horum, censeatur causa, vt docet Medina, Couarr. Petrus Nauarr. & alij: ergo vt quis teneatur in solidum, non sufficit vt sit causa totius actionis vt hîc & nunc fit, sed vlteriùs requiritur, vt actio illa secundùm suam speciem, sine tali cooperatione à
10 tali executore non sit processura. Ex his patet, hanc sententiam esse probabilem, etsi altera quoque probabilis sit, & hoc tempore in scholis receptior. vnde sentio in praxi ordinariè sequendam; id enim isti iniqui cooperatores merentur, vt in posterum sibi caueant.

DVBITATIO III.

Quomodo oporteat positiuè cooperari, nempe iussione, consilio, consensu, palpatione, receptione, & participatione, vt censearis causa damni.

11 RESpondeo Primò, De *Iussione*. Qui ita iubet, vt alterius animum ad maleficium moueat, *Iussio.* censetur damni causa; imò inter causas præcipua: quia non est efficacior modus, quo creatura rationalis liberè ab alio moueatur, quàm per mandatum. mandans enim, quamdam obligationem & necessitatem imprimit alteri. Dupliciter autem potest quis mandare, Primò, Expressè; vt si dicas famulo, Occide, volo occidas. Secundò, Implicitè; vt si dicas, Vtinam mihi hoc obsequium quis præstet, carus mihi erit qui hoc fecerit.

12 Aduerte tamen Primò, Si reuoces mandatum ante maleficium patratum, idque mandatario innotescat, non teneris; quia iam tollis causam: qua de re sunt multa Iura, ff. mandati.

13 Secundò, Eum, qui ratum dumtaxat habet maleficium nomine suo factum, non obligari in foro conscientiæ ad reparationem damni, vt rectè Medina quæst. 7. ad quartum argum. quod est contra Nauarrum cap. 27. num. 233. qui putat ratihabitionem obligare instar mandati, si dum mandare poteras, damnum tuo nomine sit illatum. Sed contrarium est verum. Ratio est; quia ex illa ratihabitione facti præteriti, ipsum factum, per quod damnum illatum est nullo modo pendet, tāquam ex causa mouente. Nec refert, quòd nomine tuo *Ratum habens.* factum sit; quia inde tantùm sequitur voluntatem tuam fuisse causam finalem, & ideò illum fecisse, vt tibi gratificaretur, quia putabat tibi gratum futurum: sed hoc non sufficit, vt tu censearis causa efficiens, & voluntariè mouens ad damni irrogationem. Finis enim non mouet voluntariè, sed naturaliter, ex parte sua.

Dices, Cap. Ratihabitionem, de regulis Iuris, in Sexto, dicitur, *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari.*

Respondeo, Comparatur mandato, non respectu operis patrati, & obligationis restituendi, sed respectu contractuum. (quia sola voluntate foris expressa firmari possunt contractus præteriti, non autem causari damnum præteritum) Item respectu pœnæ in foro externo: quia qui ratum habet maleficium, punitur sicut qui mandauit.

Secundò, *De consilio.* Hoc similiter est causa, 14
dum quis ex eo permouetur ad faciendum opus. *Consilium.* Huc etiam pertinent preces & promissiones. Ex qua verò culpa in dando consilio quis teneatur, explicatum est suprà cap. 7. dub. 7. Modò satis sit, eum teneri, qui fraude vel culpa lata iniquum consilium dedit.

Sed difficultas est Primò, Si consultor ante perpetratum maleficium reuocet consilium, vtrùm nihilominùs teneatur?

Resp. & dico Primò, Si dedisti consilium fal- 15
sum vel falso fundamento subnixum, (v. g. dicendo contractum esse licitum; bellum esse iustum, & similia) sufficit vt posteà retractes sententiam, dicendo te deceptum, & sincerè veritatem explices, eo modo, iisque rationibus, vt is cui consilium dedisti, intelligat te ex animo, non muneribus corruptum loqui: sic enim prius consilium satis eliditur. vnde si ille nihilominùs in concepto facinore persistat, iam non tuo consilio, sed sua dumtaxat malitia, vel priuata opinione videbitur moueri; ac proinde tibi non imputabitur. *Reuocans consiliū an teneatur.*

Dico Secundò, Si dedisti consilium verum, 16
ostendendo vtilitatem vel honorem, qui ex opere iniquo consequetur, vel machinanti malum, occultam nocendi rationem aperuisti, non sufficit reuocare ostendendo rem esse illicitam, suadereque contrarium; sed oportet persuadere. si enim ipse permotus ista vtilitate, vel commoditate exequendi, quem aperuisti, facinus perficiat, teneberis. Ratio est; quia ostensione commodi vel honoris, voluntatem ipsius ad damnum inferendum permouisti, & hæc motio manet, quam diu ipse eodem motiuo incitatus, conceptum facinus vult prosequi: ergo cùm sis causa istius voluntatis, etiam es causa effectus eius, scilicet damni secuti. Simili modo, occultum nocendi artificium aperiendo, veluti armis & auxiliis instruxisti vt noceat, sine quibus non potuisset nocere, & per quæ in proposito nocendi fuit confirmatus: sicut qui furenti præbet arma vt inimicum occidat, tenetur nisi re ipsa abstulerit, ne illis occidat. Confirmatur; quia cùm prauum consilium dares, debebas cogitare mala, quæ inde sequi poterant, & non fore posteà in tua potestate impedire, quin consilium illud exeat in opus. *Consilium assiduè voluntatem in malo retinens.*

Hinc intelligi potest distinctio inter *mandan-* 17
tem & consulentem: cùm enim mandatarius agat nomine mandantis, vt ipsius volūtati morem gerat, hoc ipso quo mandans reuocat mandatum, & reuocatio innotescit mandatario ante operis execu- *Discrimen iubentis & suadentis.*

cutio-

cationem, cessat omnis ratio agendi, à mandante proposita; ac proinde omnis motio, ab ipso proueniens: non secùs ac si vis telo impressa, subitò cohibeatur & extinguatur. Dixi, *Si reuocatio innotescat mandatario*, quia si non innotescat, tenetur mandator effectu secuto, non minùs quàm si non reuocasset; quia ex vi mandati damnum datum est. Vnde etiam incurrit censuras & irregularitatem, si fortè mandanti, (vt v.g. in percussione Clerici) posita sit. nec refert quòd modò sit in statu gratiæ; quia etsi censura talis non contrahatur nisi propter peccatum mortiferum, non tamen est opus, vt illius peccati culpa tunc committatur, sed sufficit commissam esse, & effectum eius, seu opus externum ex vi illius tunc fieri: sicut in proposito accidit. Nam opus externum imputatur mandanti tamquam auctori principali, qui altero sit vsus vt instrumento. Qui verò consilium accipit, agit nomine suo, id est, vt rebus suis cõsulat, vnde non statim cessat ratio agendi ipsi impressa, nisi contrarium persuadeatur, vel certè nisi ostendatur, illam rationem, ob quam motus fuit, non subesse. vnde effectu secuto, censuras incurret.

Quando verò quispiam precibus, blanditiis, promissis induxit alterum ad conflandum maleficium; sufficit, vt quantum in se est, ostendat sibi displicere, seque propositum mutasse, & promissa rescindere. nam alter nomine ipsius acturus erat, seu vt ipsi gratificaretur.

18 Aduerte tamen, non esse improbabile, consultorem non teneri, si consilium, quantum in se est reuocet & contrarium persuadere nitatur, quamuis reipsa non persuadeat. Ita Petrus Nauarr. l. 3. cap. 4. num. 27. citans pro se Ioannem Medinam. Idem docet Salonius qu. 62. art. 7. controuers. 6. Neque ponunt in hoc discrimen inter mandantem & consultorem. Ratio esse potest, quia quando fecit, quod potest vt consilium prius euertat, vel ostendit, omnibus consideratis, esse iniquum & non sequendum, non videtur executor ipsius consilio moueri, sed sua malitia. Sed quod diximus videtur verius.

Petes, Vtrùm si mandatarius post reuocationem mandati ipsi insinuatam perstet in proposito patrandi maleficij. v.g. occidẽdi Titij, teneatur mandans lege iustitiæ monere Titium vt sibi caueat, vel aliter impedire effectum. Quidam putant sic teneri. Ratio est; quia mandans dando mandatum de Titio ocidendo, fecit ei iniuriam. ergo ex iustitia tenetur impedire damna, quæ ex illa iniuria sequi possent. ergo si scit inde ipsi imminere periculum, ex iustitia tenetur illud impedire, prout commodè potest, v.g. admonendo illum vt sibi caueat, &c. Confir. Quia ad hanc obligationem sufficit vt Titius ex iniuria à mandante illata, sit constitutus in hoc periculo.

Sed contrarium tenent plerique DD. non teneri Lege iustitiæ, sed solùm charitatis, etsi fortè strictiùs quàm alij, eò quòd occasionem periculi dederit. Ratio est; quia etsi fecerit iniuriam Titio mandando eius homicidium, & voluntatem alterius ad hoc flectendo, tamen hæc iniuria ante effectum fuit ablata. Nam voluntas illa occidendi in gratiam mandantis, planè euanuit. Nec refert quòd ille dicatur perstare in voluntate occidendi, quia hæc voluntas non est eadem sed diuersa, vtpote ex alio motiuo concepta, quæ planè per accidens & fortuitò sequitur priorem voluntatem. Ad confir. Periculum in quo post reuocationem mandati Titius versatur, nõ est ex iniuria vel opere mandantis, sed ex malitia & arbitrio mandatarij. Denique si illa sententia vera esset, mandans semper teneretur ad restitutionem secuto effectu, etiamsi nõ solùm reuocasset mandatum, sed etiam omnibus aliis modis conatus fuisset impedire: sicut qui per iniuriam constituit aliquem in periculo hostium, ex quo illum non potest eripere, tenetur secuto damno.

Secundò, Difficultas est, Vtrùm consulens minus damnum ad auertendum maius, teneatur ad restitutionem? 19 *Suadens minus malum.*

Respon. Si consulas inferri alicui damnum minus, ne eidem inferatur maius, non teneris. Ratio est; quia vtiliter negotium illius geris, & meritò tibi gratiam debet pro hoc beneficio. Neque peccas suadendo minus, etsi ille de eo non cogitasset, (vt putat Petrus Nauarra suprà nu. 29) quia non suades absolutè, (hoc enim est illicitum, sicut & facere) sed sub conditione, nempe si alterum omnino velit facere, vel si aliter à maiore abduci non potest: quæ conditio intelligitur, quando suadetur ei, cuius animus putatur obfirmatus. Si autem 20 suadeas latroni, vt alteri, de quo non cõgitabat, damnum minus inferat, teneris: quia iniuriam illi facis, dum illum animo latronis, nocendi cupido, obiicis. non enim licet impedire damnum Petri cum iniuria Pauli. Hinc sequitur, Peccasse Loth Genes. 19. dum Sodomitis in hospites irruere conantibus, suasit stuprum filiarum; quia suasit iniuriam in eas, de quibus ipsi non cogitabant: vt omittam, quòd ex officio paterno, earum pudicitiã tenebatur tueri. quamuis fortè excusari possit, quòd vel ex perturbatione id dixerit, vel ad declarandam sceleris, quod attentabant immanitatem: quo modo dicere solemus, Me potiùs interfice quàm illi noceas. vide Caietanum in illum locum & Lipomani Catenam.

Aduerte tamen Primò, Si Paulus esset vir opulentus, qui non putaretur grauatè suscepturus minus damnum ad auertendum damnum Petri multo grauius, liceret illud consulere. Idem videtur, si Petrus illud minus damnum Paulo esset repensurus: tunc enim Paulus ex charitate teneretur permittere.

Secundò, Si latro de vtroque cogitaret & anceps esset vtri vellet damnum inferre, constituisset tamen firmiter inferre alterutri, posses suadere in genere quod minus est, malum enim minus, respectu maioris non censetur malum. Neque per hoc consilium fit iniuria ei, cui minus damnum infertur; quia non reuocas malefico in mentem aliquid, quod non cogitabat, sed tantùm in genere doces, minus malum potiùs esse faciendum, quàm maius, si necesse sit alterum fieri, (quæ doctrina vera est & vtilis) & indicas vtrùm ex duobus sit minus; in quo etiam veritatem, quam nosse expedit, ostendis. Vnde non potest alter queri sibi factam à te iniuriam: non enim dicis, Fac huic potiùs iniuriam quàm isti; sed tantùm proponis veritatem speculatiuam; quod vt facias, iustam causam habes. Iuxta hæc intelligendus est Sotus lib. 4. de Iustitia, quæst. 7. ar. 3. sub finem. Contrarium videtur sentire Petrus Nauarra suprà numer. 30. Sed nihil aliud eius ratio cõcludit, quàm in particulari non licere directè maleficum inclinare in alterutrum, rogando vt huic potiùs quàm 21 *Si latro sit anceps de duobus.*

illi noceat. Nos autem tantùm dicimus, posse in genere suadere, vt faciat id, quod minus est, & indicare vtrum sit minus; relinquendo ipsius iudicio, vtrum malit amplecti.

Consentiens.

22 Tertio loco est *Consensus*, hic est causa, quando ab alicuius consensu pendet, vt res fiat, vel nō fiat, v. g. vt huic inferatur bellum; vt iste eligatur in Prælatum. Quòd si id à consensu tuo non pendeat, eò quòd auctoritatem nullam habeas, vel si absque tuo consensu iam anteà æquè erant parati, neque illum expectarint; non censetur causa damni. Hinc fit vt quando plures ferunt suffragia, vel

Dans suffragium.

23 subscribunt in causam iniquam, si tu etiam consentias, postquam sufficiens numerus suffragatus est, non tenearis ad restitutionem damni secuturi: (etsi mortiferè peccaueris consentiendo) nisi spes fuerit, te contrario suffragio posse malum impedire. Ita Nauarrus cap. 17. num. 21. & Caietanus v. Restitutio, cap. 1. §. Consensus. Ratio est; quia iam causa damni ita est disposita, vt æquè & eodem modo damnum sit secuturum absque tuo suffragio, atque cum illo. quare tuum suffragium accedens, non est vllo modo causa damni. Si tamen tuum suffragium antè contulisti, quàm sufficiens numerus esset causæ iniquæ suffragatus; teneris ad restitutionem: etsi certò scieris, sequentes in eamdem partem concessuros, vt rectè Caietanus. Ratio est, quia suffragium tuum causæ damnosæ aliquid contulit, eiusque pars in effectum influens est effecta.

24 Dices, Hoc suffragium non fuit causa sine qua non: ergo, &c.

Resp. negando antecedens, fuit enim causa sine qua non fieret damnum, nulla alia simili causa accedente: nam quando se adiunxit causæ damnosæ, (suffragantium numero) nondum ipsa erat ita disposita & valida, vt sufficeret ad damnum inferendum. Hoc autem suffragium accedens, illam compleuit. Similiter teneris, si spes erat te alios ab iniquo suffragio posse reuocare; quia ex officio quisque suffragantium tenetur damnum impedire, si potest.

Laudans malefactorem.

25 Quarto loco est *Palpo*, id est, adulatur, qui laudat malefactorem, aut scelus patrandum cōmendat. Quò etiam pertinet exprobratio ignauiæ; vt quòd iniuriam, quam accepisti, non sis vltus. Hic tenetur, quando ex tali laudatione vel exprobratione alter impellitur ad maleficium. Ratio est; quia est instar consilij, proponit enim laudē, gloriam, decus, vel ignominiæ abstersionem, quæ ex maleficio videntur consecutura.

Præbens refugium.

26 Quinto loco est *Recursus*, seu recursum præbens. hic tenetur, quando eo modo præbet recursum vt moraliter censeatur furi cooperari ad damnum inferendum, vel ad non reparandum illatum, v. g. si illum recipiat & non alios passim, si illum aut eius instrumenta occultet, ita vt hinc animetur ad damnum inferendum.

Dices, Ergo qui occultat furem, dum quæritur à lictoribus, tenebitur ad restitutionem, si postea ille damnum intulerit.

27 Resp. Verum est, si id ita faciat vt in posterum det spem similis opitulationis, & fur illa fidens, rursum damnum inferat. alioquin si non det illi spem refugij in posterum, non tenetur, quia non eo fine, nec eo modo abscondit, vt moraliter censeatur causa damni: sed tunc merè per accidens ex illo opere damnum sequitur. Dicitur etiam *receptator*, qui rem furtiuam in custodiam accipit, vt furi seruet: hic tenetur domino, si eam furi reddiderit; (si tamen absque notabili incommodo poterat ei denegare) quia non poterat eam in deteriori statu constituere, quàm apud se erat. Item quia censetur cooperari furi ad retentionem rei alienæ. Vide Siluestrum Restit. 3. q. 6.

Participans.

Sexto loco est *Participans*. Dupliciter autem dicitur quis *particeps*, Primò, qui particeps est 28 prædæ: & hac ratione tenetur pro ea parte, quæ ei obuenit. Secundò, dicitur participans, qui particeps est iniquæ operationis, præbendo auxilium & adiuuando ad executionem, sicut qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente, qui excubias agit, qui instrumenta suppeditat, qui furem comitatur defendendi causa; qui iuuat effringere, asportare, &c. qui remos in triremibus hostium impellunt, qui tormenta ad mœnia vel propugnacula hostilia pertrahunt, & similes. Hi semper tenentur ad restitutionem hoc ipso, quo aliquid auxilij ad iniquam executionem contulerint; si id sponte & sine compulsione fecerunt; & maximè quando aliàs damnum non fuisset secuturum.

Iusto metu compulsus.

Dixi, *Si id sponte fecerunt*; quia si quis iusto 29 metu coactus fecerit, non tenetur; modò id, quod facit, non sit per se malum. Itaque hoc metu compulsus, potest apponere scalas, præbere instrumenta effringendi, iuuare conscendere murum; hæc enim per se sunt indifferentia. neque lædunt dominum, nisi ex iniqua intentione & vsu furis, qui his auxilijs vtitur ad malum finem. pari modo potest iuuare in re, postquam sublata est, asportanda, & in pecore abigendo. in his enim non est iniuria in dominum, si ex graui metu fiant, postquam res sublata est. sicut enim fur ipse iusto metu vrgente, non tenetur rem ablatam restituere, ita potest eam ob similem metum de loco in locum transferre. quare multò magis id poterit innocens, qui rem non surripuit.

Hinc sæpè excusantur rustici qui prædas mi- 30 litum iniustas coguntur auehere, vel pecora sublata deducere. Non tamen hoc metu potest quis domum alienam perfringere vel per fenestram penetrare, & res foras proiicere; vel pecora è stabulo abigere, nam hoc est esse causam principalem & directam furti & iniuriæ. quicumque enim res meas primò aufert vel damnificat, iniuriam mihi facit, quocumque metu id faciat. Nisi fortè id faciat cum animo compensandi: tunc enim dominus id meritò debet permittere, ne alter grauissimum malum incurrat.

Obiectio.

Dices, Isti cooperatores, qui functiones illas ad malum præuias obeunt, possunt interfici ab iis, qui iniustè oppugnantur, vel impetuntur, si malum alia ratione nequit auerti: ergo iniquè agunt. Consequentia patet, quia alioquin daretur bellum vtrimque iustum, seposita ignorantia. Confirmatur; quia etsi illud, quod faciunt, in abstracto & per se consideratum non sit malum, sed adiaphorum; tamen vt hîc & nunc fit, est vera cooperatio iniustæ inuasionis.

Ob hoc argumentum putant quidam cum Nauarro remiges Christianos, qui coacti metu mortis, agunt remos apud Turcas, non excusari.

Sed responderi potest, posse interfici, non iure vindictæ tamquam reos criminis, sed iure necessariæ defensionis: (alioquin enim impossibilis esset defensio) quo modo etiam pueri, & amentes, inter-

interfici possent. etsi enim illi Ius habeant ad illam actionem, quatenus est necessaria vt mortem euitent; qui tamen impugnantur, aduersus quos hostis vtitur illorum opera, ius habent vt se defendant, & victoriam persequantur; & consequenter vt faciant ea, quæ ad hunc finem necessaria sunt. Ad probat. consequentiæ, Concedo posse dari speciem quamdam belli vtrimque iusti, maximè vbi ex altera parte non est propinqua vel directa oppugnatio. Sic seruo bello capto, licitum est fugere, tamen si fugerit, dominus potest eum castigare; vt dictum est suprà cap. 5. dub. 5. & reus potest effracto carcere erumpere, tamen si fecerit, potest puniri, vt infrà cap. 31. dubit. 5. ostendetur. idem aliis exemplis posset ostendi. secùs tamen, si vtrimque sit propinqua impugnatio. vnde illi dum causa defensionis impetuntur, non possunt se defendere, lædendo iustos defensores vel inuasores, sed tenentur desistere; quia cessat coactio; vel si adhuc durat, illi parendo, mortem non vitabunt, sed aliunde incurrent.

Bellum vtrimque iustum.

Ad confirmationem, Dicendum est, illud opus non esse malum vt procedit à voluntate eius, qui coactè agit; sed solùm vt subest directioni cogentis, & vtentis eo ad malum finem: quæ malitia non est imputanda illi misero; nec actionem, vt ab ipso est, contaminat: sicut cùm quis restituit gladium ardenti in cædem hostis sui, metu mortis adactus.

31 Petes, Vtrùm is, qui vendit arma properanti ad bellum iniustum, vel venenum machinanti mortem alterius, censeatur cooperari, ita vt teneatur ad restitutionem?

Vendens arma ad bellum iniquum, vel venena.

Respondeo Primò, Si vendas arma soli parti iniquæ, & recuses alteri, teneris: quia ita vendis vt censearis cooperari. Secundò, Si vendas passim omnibus petentibus, non teneris; quia externo actu venditionis non censeris magis cooperari parti iniquæ, quàm alteri. Deinde quia damnum omnino remotè & per accidens sequitur ex huiusmodi venditione: non enim magis tendit ad irrogandam iniuriam, quàm ad depellendam. Tertiò, Si vendas, iam contracta pugna, vel proximè impendente, teneris: quia vendendo ei, qui iam proximè comparatus est ad iniuriam inferendam, censeris ei propinquè cooperari; sicut qui furenti in cædem inimici, præbet gladium. cùm enim tantum malum possis & tenearis impedire, arma negando; si ea præbeas non videris ob exiguum illud lucellum præbere, sed vt iuues & seruias eius intentioni. Secùs si magnum lucrum vel damnum esset propositum. Quartò, Si vendas venenum ei, qui dicit se petere ad interimenda noxia animalia, non teneris; etiamsi putes eum malo fine petere. Ratio est; quia eo modo vendis, quo aliis vendi solet. Confirmatur; nam qui vendit agnum Iudæo, quem putat sacrificij causa emere, non censetur ei cooperari ad superstitionem: quia ista venditio cum his circumstantiis facta, est indifferens ad vsum bonum & malum, & ex modo, quo fit, non videtur fieri ad vsum malum, quem alter occultè intendit, sed ad bonum, quem ex natura sua vel iusta institutione habet: ergo neque qui arma vel venenum, si eo modo vendat, quo passim aliis consueuit.

Agnum Iudæo.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui aliquo horum sex modorum cooperatur, teneatur in solidum.

Respondeo, Quod ad quinque priores modos attinet, *consulens, mandans, consentiens, laudans & receptans*, tenentur ad reparationem totius damni, si totius causa fuere; partis verò, si solùm partis damni causam dedêre. patet ex dictis. 32
Sed quid, si volenti furari 10. suaseris vt acciperet 20. teneberisne ad 20.

Resp. Si volenti furari 10. suasisti vt prætereà alios 10. furaretur, non teneris nisi ad 10. quia non fuisti causa prioris volitionis, qua cepit hæc 10. sed posterioris tantùm, quæ ad alia 10. pertinet. Si verò suasisti vt furetur 20. putat Adrian. qu. 1. de restit. §. Iam dicam, eum teneri ad 20. quia est causa nouæ voluntatis, pertinentis immediatè ad 20. Sed contrarium est verius, vt docet Medina C. de restit. qu. 8. & Couarr. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 12. num. 4. nempe solùm teneri ad 10. Ratio est; quia suo consilio non fuit causa, nisi ablationis 10. nisi forte suo cōsilio reddiderit ipsum in proposito firmiorem, vel causa fuerit vt citiùs ageret, quàm alioquin erat facturus: tunc enim censetur causa totius iniquæ damnificationis, quatenus hîc & nunc peragitur, iuxta Caietanum, Sotum & Medinam, de quo dubit. 2.

Qui volenti furari 10. suadet furari 20.

33

Vtrùm autem aliquis, alterius consilio sit firmior redditus, non potest facilè deprehendi, nisi exteriùs aliqua cernatur in opere variatio; vt si citiùs, audaciùs, ardentiùs solito, faciat; vel indicet se ambiguum antè fuisse.

Sed præcipua difficultas est de sexto modo: 34
nempe de *participante* vel *adiuuante*, vt quando milites spoliant vrbem: quidam enim videntur existimare, singulos damni socios teneri in solidum; alij negant. Sed vtendum est distinctione: vel enim cooperantur ad idem indiuiduum damnum, vel ad diuersum: quo posito

De militibus spoliantibus vrbē.

Dico Primò, Si cooperetur ad idem damnum indiuiduum, tenetur in solidum, etiamsi socius constituerat solus inferre; iuxta sententiam Caietani, & Soti & Medinæ suprà: vt si iuues ad eamdem domum incendendam, ad idem pondus auferendum, ad eumdem gregem abigendum, ad eamdem domum effringendam. Et de tali cooperante intelligendi sunt prædicti Doctores, dum dicunt eum qui cooperatur ad idem damnum, teneri in solidum: hoc enim limitādum est ad idem indiuiduum damnum, quòd à pluribus, tamquam partibus vnius integræ causæ, infertur. quisque enim tunc est causa partialis totius damni, vt hîc & nunc fit, & in totum vim confert, licet partialem: sicut dum plures vnam nauem trahūt, vnum pondus gestant. Nec refert, quòd sine te fieret; quia non fieret, nisi tu vel alius tuo loco similem vim conferret. nam per solam illam vim, quam nunc socius adhibet, executio non fieret; vel certè non eodem modo fieret: per plures enim fit faciliùs, celeriùs, animosiùs.

Cooperantes ad idem indiuiduū damnum.

Hîc tamen Aduerte, hanc sententiam maximè habere locum, quando quis cooperatur immediatè exequendo maleficium cum alio, tamquam causa partialis: tunc enim proximè est causa damni, 35

Hoc maximè locum habet in executoribus.

damni, ita vt sine ipso, vel alio similem opem conferente non fieret; vt patet in eo, qui iuuat rem auferre. Si verò solùm cooperetur mediatè, præbendo instrumenta, iuuando conscendere, ligando vinctum; probabilis est sententia Nauarri, Siluest. & aliorum, non teneri: si damnum æquè per executorem erat inferendum, iuxta ea, quæ diximus dubit. 2.

36 *Si damnum sit diuiduum.* Dico Secundò, Si verò non concurrat ad idem damnum indiuiduum, sed distinctū irroget, non tenetur in solidū, sed dumtaxat pro sua parte. Ita docet Adrianus qu. 1. de restit. Siluest. Restitut. 3. qu. 6. §. Quartum. Nauarrus cap. 17. nu. 21. & alij. Ratio est; quia tunc quisque solùm est causa partis damni, quam ipse per se dedit, non autem totius, aut partis, quam alius fecit. nisi fortè alium impulerit, vt citiùs aut alacriùs faceret, aut nisi se vicissim permouerint vel animarint: sicut quando tres vel quatuor milites se mutuò excitant ad alicui damnum inferendum: tunc enim singuli censentur causa totius damni. hoc tamen ordinariè non accidit, nisi inter paucos.

37 *Miles gregarius.* Hinc fit, vt miles gregarius non teneatur nisi de damno, quod ipse per se in bello iniquo dedit: non autem ad totum illius belli; (quod est contra Couar. reg. Peccatum 2. p. §. 12. num. 2. & Iosephum Angles in 4. difficultate 10. de restitut. ex bello) quia totius damni causa non fuit, sed dumtaxat suæ partis, vt rectè Siluest. v. Bellum 1. q. 10. §. Sexta. & Nauarr. num. 22. Nec obstat, quòd singuli iuuerint ad iniquam expugnationem, & ingressum in vrbem; quia solùm iuuerunt faciendo partem suam; non autem procurando vt alij suam in illo damno facerent, aut vt vrbem expugnarent. vnde sicut iste non est causa damni, nisi ratione partis, quam ipse intulit; ita non tenetur ad restitutionem, nisi pro sua parte. Sicut enim totus exercitus est causa totius damni, ita singuli suæ tantùm partis, nisi alia ratione alios iuuerint vel incitauerint. Dux tamen tenetur ad totum, quod per milites illatum est, quia vel eos ad hoc direxit, vel si non direxit, saltem tenebatur ex officio impedire.

Petes, Quid si dubium sit, an alios tuo consilio vel laude permoueris?

38 Resp. Te in dubio non teneri, quia melior est conditio possidentis; cur enim tantum onus in te suscipias, si dubitas an causa damni fueris? debet igitur moraliter esse certum. Idque locum habet in omni casu, quo dubitatur an causa damni fueris; si enim post diligētem inquisitionem dubium manet, non teneris; vt ostensum est 1. 2. q. 19. ar. 6. Idem docent Siluester suprà q. 6. in principio, vbi dicit esse communem sententiam, & Petrus Nauar. lib. 3. c. 4. num. 58.

DVBITATIO V.

Quo ordine teneantur isti in solidum restitutionem facere.

39 *Is ad quem res peruenit.* OMissis variis sententiis, Respondeo, Si aliquid ablatum sit, Primo loco & ante omnes tenetur is, ad quem res furtiua peruenit; siue extet in specie, siue non extet, si tamen inde factus sit ditior. Ratio est; quia hic obligatur ratione rei acceptæ, quæ obligatio est summa: nam res aliena, quamdiu extat in specie, per se debetur, semperq; clamat, vt dici solet. Si cōsumpta sit; vel consumpta est bona fide ab eo, qui ignorabat esse furtiuam, & sic non tenetur, nisi quantum ex ea factus est ditior; vel cōsumpsit mala fide, sciens esse alienam vel certè dubitans; & sic tenetur restituere pretium; quia quòd cōsumpserit eam mala fide, non liberat eum, quin primo loco teneatur, perinde ac si extaret. alioquin noua illa iniuria liberaret eum à restitutione. cùm enim ipse ex ea re commodum, sciens & volens perceperit præ reliquis; par etiam est, vt præ aliis quoque veniat in onus restitutionis. Si aliquis ex sociis damnum compensauerit, illi restituenda est res illa vel pretium 40
eius, non domino: quia in Ius domini successit. Vide Caietanum q. 62. ar. 6. & Couar. reg. Peccatum, p. 2. §. 12.

Dubium tamen est, An is, qui bona fide rem furtiuam emit, possit eam furi restituere; vt pretium redipiscatur, etiamsi dominus eam non esset recuperaturus; de quo infrà cap. 14. dubit. 3. Si 41 *Qui bona fide emit à fure.*
verò nihil ablatum sit, sed tantummodò damnum irrogatum, primo loco tenetur is, qui coëgit, vel fraude induxit, vel qui imperauit; cui alter non fuit ausus contradicere: vt si Dux imperet militi vt occidat, incendat, spoliet: si quis persuadeat id esse licitum, si conuitiis impellat. Ratio est; quia hic iniustè coniecit alterum in obligationem restitutionis. vnde si hic restituit, executor, vel is, qui hoc modo inductus est in maleficij societatem, non tenetur quidquam ei refundere; quia hic inductor totum debet compensare. Pari modo tenetur primo loco qui suo nomine fecit, vel rogauit fieri, vel suasit. Primò, quia is, cuius nomine fit, est causa principalis, quæ instar finis & efficientis moralis mouet ceteras: ergo tenetur ante ceteras. Secundò, quia qui commodi vel honoris, vel oblectamenti sui causa cupit fieri maleficium, implicitè hoc ipso cēsetur in se totum onus restitutionis suscipere. par enim non est, vt onus & obligationem maleficij in alios reiiciat, qui sua causa illud fieri postulat, vt si roges Petrum vt interficiat tuum inimicum. in hoc casu vera est sententia Caietani, Soti & Bannesij, qua affirmant, eum, qui alios induxit, teneri primo loco; & inductos non teneri illi quidquam refundere.

Ratione damni dati, qui primò tenentur. *Qui coëgit.* 42 *Qui sua causa suasit.*

Aduerte tamen, esse quādam sententiam, quam Petrus Nauarra l. 3. cap. 4. num. 101. & sequentibus, multis rationibus confirmare nititur: nempe hunc nō teneri primo loco, quin executor & alij teneantur suas partes conferre, etsi minores, v. g. damnum sit 6. aureorum; is qui iussit suo nomine fieri, tenebitur in restitutionem conferre 3. executor 2. laudator 1. Ratio præcipua est; quia omnes isti verè concurrunt ad damnum inferendum: ergo etiam concurrere debent ad restitutionem. Quæ sententia non est improbabilis, maximè quando executor mercedem habuit prò maleficio. tunc enim etiam suo nomine fecisse videtur. Contrarium tamen puto esse verius; quia qui maleficium sua causa fieri cupit, censetur etiam onus restitutionis in se recipere. 43 *Si executor mercedem accepit.*

Secundo loco tenetur executor, quatenus est executor. 44 *Executor, secundo loco.*

Tertio loco, ceteri, qui consilium dederunt, qui consenserunt, qui laudauerunt, vel animauerunt, qui præbuere recursum, & qui præstiterunt obsequium, instrumenta, comitatum. Probatur; *ceteri post hunc.*

quia

quia executor, post eum, qui iussit, vel suo nomine fieri voluit, est principalis; ceteri verò sunt causæ accessoriæ & secundariæ, fulcientes, & quodammodò seruientes executori. quod enim faciunt, non sua causa faciunt, sed vt ipsum instruant & arment. alius enim ostendit viam perficiendi, alius vtilitatem, alius laudem promittit, alius securitatem, alius obsequium & instrumenta præbet.

45 *Si executor restituerit.* Vnde sequitur Primò, Si executor restituerit, hos nihil teneri ipsi refundere; quia tenentur solùm in eius defectum. quamuis vt antè insinuaui, non sit improbabile, quòd ceteri teneantur illi ad aliquid refundendum, si ipsum induxerunt, aliàs non facturum, & ipse non sua causa executus est. Ita enim tenet Caietanus q. 62. ar. 6. ad tertium argum. Bannes ibidem art. 7. & Sotus lib. 4. quæst. 7. ar. 4. vbi etiam dicit, Si auctor non intentaret malum, nisi comitatus sociis, socij tenentur ei restituere. Ratio illorum est; quia qui inducunt aliquem ad maleficium, sunt causa cur ille incurrat obligationem restitutionis: similiter qui comitantur eum, qui aliàs non auderet. Sed quod diximus est verius. quamuis enim sint executori causa vel occasio mali, tamen quia nulla vi vel fraude illum inducunt, non tenentur ipsi ratione huius inductionis, neque censentur obligationem in se recipere; quia non sua causa fieri volunt.

46 *Quid si noluerit vel non valuerit.* Sequitur Secundò, Si executor noluerit, vel non potuerit restituere, teneri istos: quia succedunt in defectum executoris; sicut executor in defectum iubentis.

Sequitur Tertiò, Si isti soluerint, executorem (secundùm veriorem sententiam) teneri illis refundere totum. Ratio est: quia soluendo successerunt in Ius, quod dominus habebat in executorem qui priùs tenebatur. vnde sicut executor debuisset soluere domino ante ipsos; ita tenebitur ipsis soluere, qui Ius Domini in se transtulerunt, soluendo loco executoris: sicut si fideiussor, qui secundo loco tenetur, soluat, transfert in se actionem domini, quam habebat in principalem debitorem. Pari modo, si executor soluerit, tenebitur ei iussor, vel is, qui causa sua fieri voluit. vide de his Siluestrum Restit. 3. q. 6. §. Quintum, vbi pro hac sententia citat D. Thomam, Rosellam, & supplem. Idem docet Couarr. ad regulam Peccatum, p. 2. §. 12. num. 3.

47 *Si omnium nomine factum est.* Sequitur Quartò, Si executor nomine omnium executus est facinus, omnes simul teneri primo loco; quia illorum causa factum est, & illi, in hoc consentiendo vt sic fieret, tacitè in se receperunt obligationem. executor autem, quà executor, tenetur secundo loco; quamuis vt vnus illorum, quorum nomine factum est, teneatur primo loco. Itaque si ipse restituerit in solidum, reliqui tenentur ei conferre suas partes: ita tamen vt ipse quoque pro sua parte in compensationem veniat, non vt executor, sed vt vnus illorum, quorum nomine factum est. v. g. totum damnum sit 100. aureorum: omnes quorum nomine factum, comprehenso executore, sint 10. reliqui nouem debent ei singuli 10. aureos.

DUBITATIO VI.

Vtrùm inter causas secundarias, quæ tenentur post executorem, videlicet inter consultorem, consentientem, animantem, receptatorem, & subministrantem, sit aliquis ordo in restituendo.

PEtrus Nauarra lib. 3. cap. 4. num. 81. ponit inter has causas ordinem aliquem. Ratio ipsius est, nam, illa prior tenetur, quæ priùs & immediatiùs effectum attingit: atqui inter has alia priùs & magis attingit, alia posteriùs & minùs. aliter enim attingit consultor, aliter laudator, aliter receptator. Idem docet Alcoçer in Summa cap. 21. vbi Primo loco dicit teneri imperantem & consulentem. Secundo, executorem. Tertio, receptatorem. Quarto, qui non impediunt, cùm ex officio teneantur. Quinto, custodem specialiter deputatum. Sexto, qui tacuerunt; vt testes iuridicè interrogati. 48

Sed verius est, non esse inter has causas secundarias, ordinem talem, qualis est inter principalem & secundariam, ita vt vna soluente, reliquæ maneant liberæ: sed in defectum principalis, omnes hæ causæ videntur teneri æquè primò, sic tamen vt alia ad plus, alia ad minus teneatur. Ratio est; quia vna non est operata ad damnum, tãquam instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed quæque per se in suo ordine. laudans enim non seruit consentienti vel consulenti, nec eius nomine agit, neque contrà, vt suppono. (si enim ponamus aliquem ex his, alterius nomine agere, nõ tenebitur ille æquè primò, sed secundariò & in defectum illius, cuius causa egit, vt dictum est, quia ille in se suscipit obligationẽ) Itaque æquissimum videtur, si executor non restituat, vt isti omnes in locum eius immediatè succedãt, & teneantur pro rata portiones conferre, maiorem quidem is, qui magis videtur executorem mouisse; minorem, qui minùs. vnde is, qui est causa sine qua damnũ non fieret absolutè, plus tenetur conferre quàm is qui solùm est causa sine qua non fieret tali modo; id est, ita celeriter, audacter vel atrociter. Ex quo vlterius sequitur, quòd plus interdum teneatur conferre consulens, quàm receptans vel consentiens; & interdum contrà; prout executor magis vel minùs ab hac vel illa causa motus fuit. Et hoc videtur velle Petrus Nauarra. nihil enim aliud probat eius ratio. omnes enim mediatè & secundariò attingunt effectum; (non vna mediante altera, vt instrumentũ alterius) quamuis alia efficaciùs aliâ. Vnde solùm sequitur, aliam plus debere in restitutione, aliam minus, non autem priùs vel posteriùs. alioquin si receptator restitueret, ceteri nihil tenerentur ei refundere. Ille autem ordo, quem ponit Alcoçer, non probatur, quia nulla est ratio, cur receptator teneatur prior, quàm Superior consentiens; aut consultor, prior, quàm receptator. Imò si quis ordo ponendus sit; post executorem, prior teneri videbitur Superior consentiens, quàm consultor vel receptator; quia ille tenebatur etiam ex officio impedire. vnde duplici ex causa tenetur; & quia consensit, & quia non impediuit.

49 *Non est ordo inter has causas.*

Qui plus mouit, tenetur ad amplius; qui minùs, ad minus.

50

51

DUBI-

DVBITATIO VII.

Quando plures sunt causæ damni æquè principales, vel æquè secundariæ, quæ videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ teneantur.

52 *Causæ æquè principales.* RESpondeo Primò, Tenentur æquas portiones ad restitutionem damni conferre. Secundò, In defectum reliquorum, quisque tenetur in solidum. Tertiò, Ei, qui priùs soluit, tenentur reliqui, singuli pro sua parte. v. g. tres communi consilio incenderunt domum valentem 3000. aureorum, quisque tenetur conferre 1000. pro sua parte: si duo nolint, tertius tenetur in solidum; sed tunc habet Ius exigendi 1000. ab vtroque sociorum. Primum patet; quia cùm eodem modo & æquè principaliter ad damnum sint cooperati, æqualiter tenetur ad eius reparationem; ac proinde æquis partibus. Secundum patet; quia quisque cooperatur ad totum damnum: ergo in defectum
53 sociorum tenetur ad reparationē totius. Tertium patet: quia Ius, quod habebat dominus exigendi à singulis partem, translatum est in eum, qui pro sociis satisfecit; nō enim pro eis satisfecit, vt essent omnino liberi, sed quia illis nolentibus, tenebatur domino restitutionem procurare: ergo potest ab illis repetere, quod nomine illorū domino dedit, quodque ipsi dare debuissent. Cōfirmatur Primò, Quia in hoc, rectè eorum negotium gessit, ac proinde ipsi ratum habere tenentur. Secundò, Quia dum nolunt soluere; nō solùm creditori, sed etiam socio iniuriam faciunt, cogentes eum soluere pro ipsis. ergo potest ab illis repetere. Tertiò, Quia aliàs peior esset cōditio eius, quem priùs pœnitet.
54 Nec obstat, quòd ipse alios induxerit ad damnum *Qui alios induxit.* inferēdum; quia si non imperauit, nec coēgit, nec induxit in sui gratiam, vt facerent, sed ob communem vtilitatem; omnes censentur eodem gradu & loco cooperati: nec quisquam videtur totum onus damni in se recipere. vnde singuli ad suas portiones conferendas eodem gradu tenētur. ac proinde qui totum soluit, potest à ceteris suas partes exigere.
55 Contrarium tenent Caietanus, Sotus, & Bannes suprà; nempe eum, qui induxit alios, nō posse exigere ab illis vt partes cōferant, eò quòd ipsis sit causa damni, inducendo in societatem maleficij. Sed quod diximus est verius: quia non fecit illis iniuriam, sed volentes & consentientes induxit.

56 Ex his sequitur, nō esse vniuersè verum, quod docet Angelus v. Furtum, num. 16. *Vno soluente, ceteros non teneri illi refundere, nisi fuerint causa, sine qua ille, qui soluit, non fuisset inductus in crimen.* etsi enim hoc sit verum in principali auctore soluente, respectu executoris, & in executore respectu reliquorum, vt dictum est; non tamen est verum in duobus executoribus, vel consultoribus, vel laudatoribus, &c. quorum alter non induxit alterum in crimen: neque in laudante, consentiente, consultore, &c. quorum alius alium non induxit, sed tantùm induxerunt executorem. Fateor tamen in foro externo non dari actionem in socios, propter commissum crimen; & hoc est quod significatur L. Si plures 17. ff. de dolo, quam citat Angelus.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm si is, qui damnum accepit, vni sociorum obligationem restituendi condonet, reliqui maneant liberi.

RESpondeo & dico Primò, Si condonet auctori principali; qui secundo loco tenebantur, manent liberi. Est communis sententia DD. Patet; quia hæc remissio est instar solutionis: (vnde solet à Iurisperitis vocari acceptilatio, quæ est imaginaria quædam solutio) atqui soluente eo, qui primo loco tenebatur, ceteri manent liberi, vt patet ex dictis: ergo, &c. vide Medinam q. 8. dub. 3. & Sotum lib. 4. q. 7. ar. 3. in fine. 57 *Condonatio facta auctori principali liberat ceteros.*

Dico Secundò, Si remittat ei, qui secundo loco tenebatur, non ideò liberatur is, qui primo loco. Ratio est; quia obligatio principalis auctoris non pendet ex obligatione secundarij, sed contrà. quo fit, vt secundario soluente, teneatur ei principalis ex integro; soluente autem principali auctore, secundarius nihil teneatur ei rependere. 58 *Codonatio facta secundario.*

Dico Tertiò, Quando plures eodem gradu tenentur, (id est, æquè primò, vel æquè secundariò) etsi vni perfecta fiat remissio, non ideò ceteri sunt liberi à suarum partium restitutione. Ratio est; quia obligatio vnius non pendet ab altero, sed omnes æquè mediatè vel immediatè se habent ad damnum. 59

Sed difficultas est, quantum quisque debeat, si id, quod superest, in solidum sit compensandum, v. g. Titius, Stichus & Caius intulerunt damnum 300. aureorum, & Caio fit remissio.

Resp. Stichum & Titium debere suas partes, nempe vtrumque seorsim 100. Quòd si Titius nolit restituere, vel non possit, Stichus non tenebitur ad totam portionem Titij, sed solùm ad dimidiam, nempe ad 50. vnde in vniuersum vt restitutionem faciat, non tenebitur, nisi ad 150. non autem ad 200. vel 300. Ratio est; quia alterum dimidium portionis Stichi, qui non volebat vel non poterat restituere, ferre debet Caius, cui facta est remissio; nam eam ferre debuisset, si nulla remissio facta fuisset: atqui per remissionem non possunt socij grauari, sicut nec per solutionem. Itaq; dum Caio fit remissio; triplex remissio ei fieri intelligenda est. Primò, Eius partis, quam deberet, ceteris conspirantibus ad restitutionem, nempe 100. aureorum. Secundò, Partis, quam deberet, vno recusante restitutionem; nempe 150. si enim Stichus noluisset restituere, tunc Caius cum Titio debuisset restituere in solidum, collatis vtrimque 150. Tertiò, Totius, quod debuisset soluere, vtroque socio solutionem recusante, nempe 300. 60 *Si vni facta sit condonatio.* 61

DVBITATIO IX.

Quomodo censeatur quis causa damni negatiuè.

RESpondeo, Si non impediat damnum, dum ex officio tenetur. hoc fit tribus modis, qui notantur his verbis, *mutus, non obstans, non manifestans. Mutus* dicitur, qui omittit præcipere: si erat Superior; consulere, si consultor; clamare aut strepitum 62 *Causæ negligendo.*

ptum edere, si erat custos rei, ad damnum impediendum. *Non obstans* dicitur, qui omittit opem vel operam, qua poterat damnũ impedire, & quam ex officio tenebatur nauare, vt Principes, Magistratus, Præpositi viarum & similes. *Non manifestans* dicitur, qui cùm ex officio teneatur, omittit manifestare malefactorem, siue ante factũ, quando damnum erat impediendum, siue post factum, quando sarciendum; vt custos rei custodiendę deputatus. ita passim has causas explicant Sotus, Caiet. Siluest. Medina, & Nauarrus suprà.

DVBITATIO X.

Vtrùm qui hoc modo causa damni fuere, semper teneantur ad restitutionem.

63 CAietanus v. Restitutio, cap. 1. §. Aduerte, quòd in his tribus; putat etiam eos teneri ad restitutionem, qui etsi ex officio non tenerentur, tamen tenebantur ratione articuli necessitatis, & facilè poterant sine suo incõmodo damnum impedire; vt si scias aliquos statuisse spoliare domũ, vel occidere, & nisi indices, sequetur damnum. Ratio est; quia talis censetur causa illius damni, saltem indirectè; quod sufficit. Idem tenent Angelus v. Furtum, num. 26. & Richar. d. 15. art. 5. q. 4. & quidam alij, cum hac limitatione, si, quòd non impedias, ex malo animo facias. Sed contraria sententia est communis, pro qua

Solus is, qui obligatur ex officio, tenetur ad restitut. Dico Primò, Neminem ratione damni non impediti teneri ad restitutionem, nisi ad hoc obligatus fuerit ex officio. colligitur hoc ex D. Thoma qu. 62. art. 7. ad 3. & docet Medina q. 9. Na-
64 uar. c. 17. num. 18. Couarr. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 3. num. 5. qui dicunt hanc sententiam esse ferè communem. Ratio est; quia qui non obligatur ad impediendum ex officio, solùm obligatur ex charitate: atqui violatio obligationis ex charitatis lege nascentis, non inducit necessitatem sarciendi damni; id enim proprium est vinculi Iustitiæ, vt omnes tradunt.

Obiectiones Dices Primò, cap. Quantæ, de sent. excommunic. Innocent. III. dicit *eos, qui consentiunt inijcientibus violentas manus in Clericos, & eos, qui iniciunt, pari pœna condemnari ab Ecclesia*, nempe pœna excommunicationis. Secundò, cap. Sicut dignum 6. de homicidio, Alexander III. ait, *Qui potuit hominem liberare à morte, & non liberauit, occidit.* Tertiò, qui suadet alteri, ne impediat furem vel latronem aggredientem aliquem, tenetur ad restitutionem: ergo etiam is, qui non impedit, dum facilè potest.

65 *Solutio.* Resp. Ad Primum. Innocentius ibi loquitur de iis, qui consentiunt vel non impediunt, cùm ex officio teneantur impedire; vt exponit Glossa, quãquam non negauerim posse excommunicationem ferri etiam in talem, qui non tenetur ex officio. Inde tamen non sequitur, eum obligari ad restitutionem: nam propter peccatum mortale potest quis excommunicari, non tamen obligari ad restitutionem.

Ad Secundum. Dicitur *occidere*; sicut is, qui non pascit fame morientem; nempe culpa homicidij, vt est contra charitatem, non vt contra Iustitiam. cap. Pasce, d. 87. ex Ambrosio.

66 *Impediens. defensionē.* Ad Tertium. Medina, concesso antecedente, negat consequentiam, & conatur ostendere, eum, qui remotior est, interdum teneri, quando propinquior non tenetur. Sed ex dictis cap. 12. dubit. 18. colligitur, antecedens esse distinguendum: si enim is, qui suadet tibi ne latronem, qui inuadit innocentem, impedias, id faciat sine vi aut fraude, non tenetur ad restitutionem, quamuis grauissimè peccet contra charitatem. Ratio est; quia non fecit contra aliquod Ius iustitiæ, quod alter habeat, sed solùm contra charitatis debitum: ille enim innocens non habet Ius iustitiæ ad tuum auxilium, nisi quatenus in tua libera voluntate illud positum est. Vnde quamdiu libertas tuæ voluntatis non impeditur, non fit ei iniuria. Si tamen vi aut fraude impediret, tunc veram ei iniuriam irrogaret.

Ad rationem initio allatam pro sententia Caietani, Respondeo, Eum, qui tali modo est causa 67 damni, solùm esse causam priuatiuam; quæ cùm nullo modo influat in effectum, non tenetur ad restitutionem; nisi ex officio obligata fuerit ad impediendum. si enim solùm ex charitate teneatur, solùm contra charitatem peccabit.

Sed quid si fur det tibi aliquid, ne impedias ipsius furtum, clamando vel manifestando, teneberisne ad restitutionem?

Resp. Primò, Te non teneri ad restitutionem 68 *Si fur det pecuniam, ne impedias* pretij, nisi fortè sit pars furti. hanc enim teneris restituere, ratione rei acceptæ.

Secundò, Quod ad compẽsationem damni attinet, Sotus l. 4. q. 7. ar. 3. putat te etiam non teneri: quod probatur Primò, Quia non ideò magis obligaris ad impediendum, quòd pretium acceperis vt non impedias. Secundò, Quia recipiendo illud pretium, non facis iniuriam ei, quem fur parat inuadere: sicut non facis iniuriam, dum precibus tibi persuaderi sinis, ne maleficium impedias.

Contrarium videtur verius; quod tenet Petrus Nauarra l. 3. cap. 4. num. 132. & Salonius pag. 273. Ratio est; quia hîc non solùm est non impeditio, sed etiam actus positiuus, quo animat furem: sine quo vel non fecisset, vel non tam audacter & securè fecisset. Aliud enim est, non impedire, aliud externo aliquo signo animare & securiorem reddere: accipiendo autem pretium, videtur spondere securitatem. Quòd si solùm non impediret, non teneretur, etiamsi pretium accepisset, vt benè probant argumenta.

Dico Secundò, Omnes, qui obligantur ex of- 69 *Omnes qui ex officio tenentur.* ficio impedire damnum alterius; si id ex culpa graui negligant, tenentur ad restitutionem. Est communis sententia Doctorum. probatur; quia illi ex Iustitia debent illum actum impeditionis damni: ergo omissio eius est contra Iustitiam: ergo si ex illa omissione sequatur damnum, omittens est causa illius damni contra Iustitiam. Consequentia patet, quia sicut damnum, quod sequitur ex iniusta commissione est iniustum: ita etiam quod sequitur ex iniusta omissione. Vnde sicut teneris ad reparationem damni, quod alteri datur ex opere tuo, contra Ius ipsius facto, seu contra Iustitiæ debitum commisso; ita etiam teneris ad illud, quod datur ex omissione, quæ fit contra Ius ipsius, seu contra debitum, quo ipsi obligaris. quo modo debitor tenetur creditori ad interesse, quod sequitur ex non præstita solutione debita, vt rectè Medina qu. 9.

Ex his infertur Primò, Principes, Magistratus, 70 Prætores & Duces belli, teneri ad restitutionem, *Magistratus, &c.* si omit-

si omittant impedire furta, latrocinia, iniusta monopolia, & similia damna, cùm possint sine suo notabili detrimẽto vitæ, famæ, honoris, aut rei familiaris. Ita Siluester Rest. 3. q. 5. & alij Doctores. Ratio est; quia ex officio, ac proinde lege iustitiæ commutatiuæ tenentur, tamquam ad hoc conducti: ideò enim stipendia & honores à Republica accipiunt. Dico, *Sine notabili detrimento*: quia non tenentur impedire damnum minus, cum suo maiori vel æquali. ita enim censentur Reipublicæ operam suam veluti locasse, vt grauia communitatis damna (vt sunt latrocinia, hæreses & similia) teneantur impedire, etiam cum vitæ periculo; quia talia longè præponderant damno priuato: damna verò priuatorum; quando id facere possunt sine pari damno suo.

71 Infertur Secundò, Idem dicendum de omnibus illis, qui per modum contractus sese ad alicuius rei custodiam obligarunt, stipendia ob eam causam accepturi. nam lege iustitiæ tenentur custodiam præstare; vnde si omittant, tenentur damni secuti, siue ab hominibus inferatur, siue à feris; vt custodes hortorum, vinearum, saltuum, stagnorum, &c. Debet tamen damnum istud esse magni momenti, & dominus iusta ratione inuitus: vnde si custos permittat aliquid pauperi, non ideò statim tenebitur. vide Nauarrum capite 17. num. 122. & 123.

72 *Si pœnam non curant solui.* Sed difficultas est, Vtrùm, si pœna sit constituta in eos, qui certo loco venantur, lignantur, pascunt; aut certas merces exportant aut important, aut vectigal non soluunt; custodes dissimulantes aut non accusantes teneantur eam compensare? Quidam putant teneri, ita Petrus Nauarra l. 3. c. 4. num. 142. Salonius q. 62. ar. 7. controuers. 5. colligitur ex Soto lib. 1. q. 6. art. 6. in fine quartæ solutionis. Ratio est; quia non accusando, vel non apprehendendo, sunt causa damni suis dominis, à quibus stipendia accipiunt, quorum tenẽtur commoda procurare. cùm enim domini, hoc ipso, quo quis contra legem huiusmodi pœnalem delinquit, Ius acquirant ad mulctam pecuniariam; tenentur ipsi hoc ius non negligere: quòd si negligant, peccant cõtra Iustitiam; ac proinde tenentur de damno secuto. Hæc sententia est probabilis.

73 *Verius est non teneri.* Contrarium tamen videtur verius: Hos custodes non teneri mulctam dependere, quæ delinquentibus irroganda erat. Ita Nauarrus cap. 25. num. 34. Siluester Restit. 3. q. 5. Idem tenuit S. Bernardinus, teste Siluestro & Nauarro. Ratio est; non quòd pœna non debeatur ante sententiam, vt videtur velle Nauarrus; (non enim hîc agitur de solutione pœnæ, sed de damno dato, vel commodo contra officium neglecto) sed quia custodes huiusmodi, non tenentur ex iustitia accusare, vt dominus vel Respublica ditetur mulctis; sed solùm vt damna impediãtur & vectigalia soluantur; officium enim illorum non est mulctas procurare, sed vectigalia recipere, & res suæ custodiæ creditas, indemnes præstare. Leges quoque pœnales & commissoriæ non sunt factæ, vt Respublica ex pœnis locupletetur, sed vt leges seruentur, & subditi officium præstent. Vnde neque Procurator fiscalis non accusans, neque Iudex non condemnans in tali casu, tenentur ad pœnæ illius compensationem.

74 *Tutores.* Infertur Tertiò, etiam teneri tutores & curatores, qui negligunt impedire damna pupillorum & minorum; nam ex iustitia ad hoc obligantur. Etsi enim stipendia non recipiant, tamen potestas publica, siue lege, siue imperio, potest hanc obligationem imponere, & ipsi tenentur admittere, & vbi admiserint, lege Iustitiæ sunt obstricti. Simi- 75 *Famuli.*
lem obligationem contrahit famulus, quando ei domus vel rerum custodia à domino demandatur; secùs est si non demandetur. Nam non hoc ipso, quo quis alteri famulatur, tenetur iustitiæ lege res ipsius custodire, saltem contra domesticos: ad hoc enim non censetur se obligasse, nisi is, cui inter famulos ea cura speciatim est commissa. Vnde si alium famulum videat aliquid surripientem, non tenetur lege iustitiæ impedire; & consequenter nec damnum restituere. Contra externos tamen tenetur; nam ratione famulatus censetur obligari ad res domini ab iniuria externorum tuendas, vt rectè docet Sotus l. 4. qu. 7. art. 3. & ita ferè habet communis gentium sensus. Cui verò domus cura commissa, tenetur ex officio custodire, etiam contra domesticos. Simili modo, multo- 76 *Testis.*
rum sententia tenetur testis, si iuridicè interrogatus, veritatem non manifestarit; vnde fiat vt alteri damnum detur, vel anteà datum non rependatur. Ratio est; quia testis tunc ex imperio Iudicis accipit obligationem & quasi officium manifestandæ veritatis. Secùs si interrogetur non iuridicè, v. g. tamquam amicus aut familiaris, aut si res sit occulta. Si tamen periculum vitæ, famæ vel rei familiaris inde illi impenderet, nõ teneretur, quamuis iuridicè interrogatus; sicut nec Iudex cum pari discrimine tenetur damna priuata impedire. Illud tamen de obligatione testis non est certum; imò contrarium videri possit verius: de quo infrà cap. 30. dubit. 8. dicetur.

Petes, Vtrùm confessarij teneantur, si pœnitentem non cogant ad restitutionem, vel non moneant? Multi DD. docent teneri. Rosella Restit. 2. num. 5. Angelus Restit. vltimò num. 5. Nauarr. 77 *Cõfessarij.*
cap. 17. nu. 22. Petrus Nau. l. 3. cap. 4. n. 125. quam sententiam puto valdè probabilem, si loquamur de iis, qui ex officio habent curam animarum, vt *Habentes curam animarum.*
sunt Episcopi & Parochi. Ratio est; quia cùm isti sint Superiores, ex officio tenentur regere subditos, & pro modo suæ gubernationis impedire, ne aliis damnum inferant: (ideò enim decimas à populo & stipendia Ecclesiastica percipiunt; sicut Principes & Magistratus sæculares tributa & vectigalia) ac proinde tenentur curare, si commodè possint, vt restitutionem faciant. eiusdem enim rationis est damnum inferre, & illatum nolle sarcire. quare cùm in hoc Sacramento administrando, id commodè possint procurare; si negligant, tenentur de damno ex omissione secuto. Sufficit autem vt ex culpa lata vel etiam leui negligant, vt rectè Petrus Nauar. *leui* inquam, non quæ ipsis 78
leuis sit, sed quæ leuis esset in eo, qui non tenetur ex officio, nec stipendia recipit. quę enim culpa est leuis in eo, qui facit non ex officio, est grauis in eo, qui ratione officij & stipendij tenetur; quia maiorem diligentiam præstare debet. Si verò loquamur de illis, qui ex officio ad curam animarum non tenentur, vt sunt Religiosi; verius est hos non *Religiosi & Capellani.*
teneri de damno secuto, etiamsi ex ignorantia vel negligentia pœnitẽtem non monuerint. Ratio est; quia administratio Sacramenti pœnitentiæ, præcisè non obligat confessarium ad impediendum damnum tertij, sed solùm ad curandum bonum

num pœnitentis. & quamuis ex præsenti munere teneatur pœnitentem monere & instruere; non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium; (sicut Superior tenetur) sed ex obligatione erga pœnitentem, qua tenetur eius salutem spiritalem procurare. vnde si omittat, peccat contra debitum iustitiæ, quo obstrictus est pœnitenti, non quo tertio.

His addo, idem probabiliter dici posse de Episcopis & Parochis: quia eorum obligatio, qua lege Iustitiæ obstricti sunt populo, solùm videtur esse in ordine ad spiritalia, vt suprà cap. 9. dubitatione 13. dictum est.

DVBITATIO II.

Vtrùm hi teneatur in solidũ, & quo ordine.

79 RESpondeo & dico Primò, Qui fuit causa damni, non impediendo, aliquo horũ trium modorum, cùm ex officio teneretur, obligatur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Est communis DD. Ratio est; quia fuit causa sine qua non, totius damni; quod sufficit in causa permissiua. tunc enim causa permissiua dicitur verè causa, quando sine eius permissu, damnum non fuisset illatum, & ipsa, lege iustitiæ tenebatur impedire: de quo plura 1.2. q. 6.a.3.

80 Vtrùm autem inter has causas sit aliquis ordo, non ita constat. Petrus Nauarra num. 147. putat, Primo loco teneri Superiorem, qui non impedit damna, vt Principes, Magistratus, Prælatos: sicut enim in illis est primaria potestas impediendi; ita negligentia illorum censetur primaria causa damni. Secundò loco, custodem rei. Tertiò, testem, qui rogatus, non aperit veritatem; & eum, qui tenetur ex officio dare consilium, rectaque monita, & negligit. Quæ sententia videtur vera, si sint causæ damni æquè propinquæ. Alioquin custos rei particularis, videtur priùs teneri, quàm Magistratus, qui solùm est custos vniuersalis; quia hic adhibetur, vt illius defectum suppleat, eiusque negligentia, est causa propinquior damni, quàm negligentia Magistratus.

Quo ordine.

Dico Secundò, Hæ causæ non impedientes, tenentur post omnes causas positiuas, & in defectum earum succedunt. Ratio est; quia sicut causa positiua est potior, magisque influit, quàm permissiua; ita etiam priorem locum habet in restitutione. 81 Confirmatur, quia causa positiua animat aliquo modo malefactorem, ac proinde positiuè mouet, & inclinat ad damnum inferendum; causa autem permissiua nullo modo inclinat, sed solùm non impedit. Quòd si contingeret malefactorem, 82 considerata Superiorum vel custodum præterita negligentia animari, alia esset ratio; tunc enim causa permissiua, esset instar causæ positiuæ; ac proinde teneretur simul conferre in restitutionem cum positiuis, non post illas.

Causæ priuatiuæ tenentur post positiuas.

Nisi fortè animetur inde malefactor.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

De restitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda restitutio.

Habet Dubitationes 9.

EXPLICVIMVS duobus capitibus, quisnam teneatur restituere ratione iniustæ acceptionis, eam immediatè exequendo, vel mediatè cooperando. Nunc breuiter dicendum de iis, qui tenentur ratione rei acceptæ; quales sunt, qui bona fide rem alienam apud se habent.

DVBITATIO I.

Vtrùm is, qui bona fide rem consumpsit, vel alienauit, teneatur posteà ad restitutionẽ.

1 RESpondeo & dico Primò, Quicumque habet rem alienam, quamuis optima fide illam hactenus tenuerit, putans esse suam, simulatque tamen cognouerit esse alienam, tenetur ad eius restitutionem prima opportunitate, idque tantummodò ratione rei acceptæ. Ratio est; quia non potest retinere rem alienam inuito domino. Hinc lex 2 ciuilis concedit domino euictionem & vindicationem rei suæ, vbicumque ea fuerit. Neque pretium, quod pro ea dedisti, exigere à domino potes (L. Mater tua. 3. L. si mancipium, 23. C. de rei vind.) quia par non est, vt ipse rem suam emat (L. Suæ. 16. ff. de contrah. empt.) sed illud tibi à venditore repetendum. L. 1. ff. de euict. Quòd si eam postquam scieris esse alienam, vlteriùs detineas, habita restituendi opportunitate: incipis esse possessor malæ fidei, & obligari non solùm ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniquæ detentionis, quæ æquiualet iniquæ acceptioni. vnde si interim pereat, quamuis casu, teneris ad restitutionem; quia censeris esse in mora.

Non potest exigere pretium rei.

Dico Secundò, Si is, qui rem alienam bona fide 3 possidebat, eam interim consumpsit, vel alienauit, solùm tenetur restituere id, quo inde factus est locupletior. Est communis DD. vide Caietanum q. 62. a. 6. Medinam q. 10. de restitut. & Silu. Restitutio 3. q. 7. Nauar. c. 17. nu. 7. & sequẽtibus. Ratio est, quia solùm tenetur ratione rei acceptæ; quæ cùm non ampliùs apud illum extet, cessat quoque cum ea, eius obligatio.

Si consumpta vel alienata bona fide.

Hinc sequitur Primò, Si eam bona fide emit, 4 & deinde eodem pretio vel minoris bona fide vendidit, ad nihil teneri. si verò pluris vendidit, ita vt rem familiarem auxerit, tenetur solùm restituere illud auctarium.

Si bona fide vendidit.

Secundò, Si eam dono accepit & vendidit, tenetur restituere pretium; nisi fortè illud insum- 5 pserit in lusum, vel largitiones, ita vt ex eo non sit factus locupletior. quod intellige, si alioquin talia impendia facere non constituerat. si enim iam decreuerat, vel si necessarium erat impendere, quamuis illius rei pretium non obtigisset;

Si factus locupletior.

iam pepercit rebus suis, quas impendisset: & sic censetur factus locupletior. Vnde tenetur, quatenus rebus suis, insumendo aliena, pepercit: vt si insumpsit decem aureos ex re aliena, solumq; pepercit quinque ex suis, eò quòd non consumpsisset nisi quinque, non tenetur nisi ad quinque; quia his tantummodò videtur locupletior.

6 Tertiò, Si eam bona fide donauit, non donaturus aliam similem vel dissimilem, si hanc non habuisset, non tenetur ad quidquam; quia non est factus ditior. Secùs est, si aliam ex suis erat donaturus: quia tunc pepercit rei suæ, donando alienam, & ita, compendium ex re aliena fecit.

Si periit ex culpa.

7 Quartò, Si res periit durante bona fide, ad nihil tenetur, siue fortuitò, siue culpa parua aut magna perierit: quamuis Nauarrus c.17. nu.7. contrarium insinuet, dum ait, *Si absque ipsius culpa periit.* & Sotus l.4. de Iust. q.7. ar.2. *Si absque magna culpa periit.* Ratio est, quia non tenetur ratione damnificationis, seu iniustæ acceptionis; (nam consumptio illius rei vel negligens custodia, non est actio iniusta, cùm bona fide se gerat erga illam, tamquam erga rem suam) sed solùm tenetur ratione rei: ergo si res non extet, nec in se, nec in pretio, quomodocumque id factum sit, non tenetur. vide Siluestrum suprà.

DVBITATIO II.

Vtrùm possessor bonæ fidei, teneatur etiam fructus perceptos restituere.

Fructus extantes.

8 Respondeo & dico Primò, Tenetur restituere omnes fructus, qui apud illum extant, modò non sint fructus meræ industriæ. Ratio est; quia fructus hoc ipso, quo proueniunt ex re tua, cedunt in tuum dominium, vt constat Instit. de rerum diuisione. §. Si Titius, & sequenti. Tales sunt qui sine vllo labore proferuntur, vt fœnum, glandes, poma, nuces, &c. & etiam qui interueniente labore, vt segetes, vuæ. In his tamen detrahendæ sunt expensæ. Fructus autem nudæ industriæ non sunt restituendi, ne quidē à malæ fidei possessore: vt si quis aliena pecunia negotiatus sit; vt suprà dictum est.

Non extantes.

9 Dico Secundò, Si fructus quidem non extent, tamen illis factus sit locupletior, tenetur quatenus locupletior: siue illi fructus fuerint merè naturales, siue mixti; id est, ex re, mediante industria, prouenientes. Ita Gabriel d.15. q.3. art.3. dubio 5. Ioannes Medina C. de restit. q.10. Couarr. l.1. variar. cap.3. nu.6. & alij passim; Ratio est, quia fructus debentur domino, detractis expensis; in locum autem fructuum, succedit eorum pretium, qua parte eo factus est ditior: idque seruandum esse in foro conscientiæ docet Siluester v. Fructus quæst. 1.

Fructus mixti.

10 Aduerte tamen, in quibusdam tribunalibus, fructus mixtos non extantes (etsi inde factus sis ditior) iudicari non esse restituendos, vt refert Couarruuias li.1. variar. cap.3. nu.6. quæ etiam est multorum Iurisperitorum sententia, vt ibidem docet. Nec videtur omnino improbabilis; nam quædam Iura huic videntur fauere. Institut. de rerum diuisione. §. Si quis à non domino. L. Quæsitum, 40. ff. de acquirendo rerum dominio.

Contrarium tamen, quod diximus puto verius; quia est communis sententia, & firmiore nititur ratione, & fauet apertus textus L. Si & me & Titium, 32. ff. Si certum petatur. Ad Iura illa, respondere potest esse intelligenda eo casu, quo non sis factus locupletior.

Dices, L. Qui scit, 25. §. vlt. ff. de vsuris, dicitur, 11 *Bonæ fidei emptorem, qui prius quàm fructus perciperet, cognouit fundum alienum esse, censeri adhuc bonam fidem habere, vt fructus suos efficiat, donec fundus euictus sit:* ergo etiamsi extent, potest retinere.

Resp. Hanc legem non videri æquam seu veram: certum enim est, simulatque quis nouit rem esse alienam, non posse fructus eius suos facere, vt apertè colligitur L. Qui bona fide. 23. & L. Bonæ fidei, 48. ff. de acquirendo rerū dominio; quia fructus cedunt solo, vt suprà ostensum est. Neque mirum interdum in Pandectis huiusmodi antinomias reperiri, quas frustra nituntur interpretes conciliare: quia hoc opus collectum est ex plurimorum Iurisconsultorum responsis, qui sæpè contraria sentiebant; & collectores non poterant in tanta voluminum & sententiarum multitudine semper meminisse quid alibi posuissent. vide Couarruuiam suprà nu.7.

Dico Tertiò, Possessor bonæ fidei, non tenetur 12 ad restitutionem fructuum, quos ratione negligentiæ suæ non percepit, sicut tenetur possessor malæ fidei. Probatur; quia cùm non sit factus ditior, non tenetur ratione rei acceptæ; & cùm non fuerit causa iniusta damni, domino obuenientis, (sicut possessor malæ fidei, iniusta detentione) non tenetur ratione iniustæ acceptionis.

Qui non percepit per negligentiam.

DVBITATIO III.

Vtrùm si emeris rem furtiuam bona fide, tenearis eā domino reddere; an verò possis dissoluere contractum, recepto pretio.

Respondeo & dico Primò, Si gratis eam 13 accepisti, teneris, vbi cognoueris alienam, domino restituere: nec potes reddere furi, nisi moraliter sis certus, furem restituturum. Ratio est; quia teneris ratione rei acceptæ, quæ apud te est: non furi, cùm non sit eius: ergo vero domino. Nam restitutio, quæ facienda est ratione rei acceptæ, debet fieri illi, cuius res est.

Si gratis accepta.

Dico Secundò, Si bona fide eam emisti, vbi intellexeris esse alienam, poteris rescindere contra- 14 ctum, & reddere furi, à quo accepisti, vt pretium recuperes: nec teneris tunc domino restituere. Ita docet Nauarr. c.17. n.9. Siluester v. Restit. 3. q.7. Angelus Restitutio 1. n.1. Gabriel in 4. d.15. q.3. a.3. dub.5. vbi citat Hostiensem. Alex. Halensis 4. p. 86. membro 3. ar.5. Probatur Primò, Quia nullam iniuriā intulisti domino hanc rem emendo & apud te detinēdo, cùm bona fide egeris: ergo non potest dominus meritò ægrè ferre, tamquam iniuria affectus; si eam, ne pretium amittas, in eo statu, in quo erat antea, constituas.

Si empta fide bona, potest restitui furi.

Secundò, Quia hic contractus fuit omnino inuoluntarius: error enim dedit causam contractui; nam si sciuisses esse alienam, noluisses eam emere: aut certè fuit non voluntarius, ita vt non voluntariè habeas rem alienam: ergo potes contractum rescindere & rem acceptam restituere, vt pretium recuperes. consequentia probatur, quia

quia talis contractus vel natura sua est nullus, propter defectum voluntarij, vel certè in irritum reuocari potest, pro arbitrio eius, qui deceptus est, vt infrà cap. 17. dub. 5. dicetur. Tertiò, Si quis inuentam rem alienam in plateis, sibi assumeret, & postea aduerteret eam sibi fore damnosam, posset reponere eodem loco: nec teneretur eam cum suo damno seruare, vt domino restituatur: ergo, &c.

15 *Cõtrarium probabile.* Aduerte tamen, contrariam sententiam esse probabilem, quam tenet Caietanus 2.2.q.62.ar.6. Sotus l.4.q.7. ar.2. & Couar. ad reg. Peccatū 3.p. in initio, & lib. 1. variar. cap. 3. nu. 6. quorum hæc sunt præcipua argumenta.

Primò, Si talis emptor rei alienæ potest eam furi reddere, vt pretium recuperet: ergo, si fur non inueniretur, vel si obiisset, posset eam alteri vendere, ne damnum patiatur.

16 *Argumēta contraria sententia.* Resp. Negando consequentiam; quia si non inueniatur à quo illam emit, iam non potest contractum rescindere, nec rem in eodem statu constituere; vnde tenetur eam domino reddere; quia neque potest eam retinere, cùm sit aliena: neque potest eam vendere, cùm eius dominium transferre non queat. Neque etiam potest à domino pretium exigere; quia nullum Ius habet in dominum, cùm sine domini culpa ad ipsum peruenerit; sed tantùm ius habet in venditorem: ac proinde ab hoc solo potest damnum suum sarcire, & non ab alio.

17 Secundò, Qui rem furtiuam reddit furi, cooperatur ipsius iniquæ detentioni: ergo, &c.

Resp. Negando antecedens; vtitur enim iure suo, vt se indemnem pręstet, relinquens furem suę conscientiæ. non enim suadet vt non restituat; quin potius illi præbet restituendi exemplum: neque etiam dat occasionem noui peccati, quia fur iam antè non constituerat restituere.

18 Tertiò, Si dominus rei posset conuenire talem emptorem coram Iudice, Iudex eum condemnaret ad restitutionem: ergo etiam anteà tenebatur restituere.

Resp. Negando consequentiam; ideò enim condemnabitur emptor ad restitutionem, quia res aliena apud ipsum reperitur. Iudex enim statim inquirit à quo eam emerit: qui si potest inueniri, iubet, non vt illi restituat; (quia non vult dominum rei per istas ambages ducere) sed vt restituat domino, cuius est, & ipse si velit pretium ab illo recuperet. Iudices enim, id quod est expeditissimū sequi solent. si ille inueniri nequit, iam æquè tenebitur domino. quòd si furem sciens, nolit ipsum detegere, meritò à Iudice in pœnam cōdemnatur, vt rem domino, non furi, restituat.

19 *Si empta fide mala.* Dico Tertiò, Si mala fide rem emisti, vt tibi retineres, sciens vel dubitans esse furtiuam; teneris eam domino restituere. Ita docet Nauarrus, Caiet. Sotus & Couar. suprà. Ratio est; quia iste tenetur non solùm ratione rei acceptæ; sed etiam ratione iniustę acceptionis. accepit enim rem alienam inuito domino, sciens vel dubitans esse alienam. ergo etiamsi periret, teneretur de damno: ac proinde tenebitur eam domino reddere, etiamsi oporteat pretium amittere. Cōfirmatur; quia cùm sciuerit esse alienam, & nihilominus voluerit emere; censetur damnum in se voluisse suscipere, & iure suo cedere, quod habuisset ad contractum dissoluendum, si alienam esse ignorasset. Itaque sibi imputet, quòd pretium dederit pro ea re, quam sciebat restitutioni obnoxiam.

Petes, Vtrùm saltem possis repetere pretium, quod pro ea dedisti? *An pretiū à domino possis exigere.*

Resp. Si eam sciens esse alienam paruo pretio emisti, vt domino inuento restitueres; pretium repetere potes, & dominus in conscientia tenebitur reddere, & in foro externo, etiam cogetur, vt colligitur Instit. de obligationibus, quæ quasi ex contractu. §. 1. & L. 2. Si quis absentis. ff. de negotiis gestis. Ratio est; quia vtiliter gessisti negotium domini: non enim dedisti pretium, vt rem tibi retineres, sed vt eam periculo, in quo erat eximeres, ne domino periret. Vide Couarruuiam ad regul. Peccatum 3. p. in initio nu. 5. Si magno vel pænè æquali in eumdem finem comparasti, non tenetur dominus totum refundere; (nisi fortè prudenter putaueris eam longè pluris valere) quia nihil vtilitatis tali emptione domino attulisti, nec vtiliter eius negotium egisti. tenebitur tamen ad aliquid arbitrio prudentum, nimirum quantum prudenter, gerendo negotium ipsius, impendere potuisti. colligitur d. L. Si quis absentis. ff. de negot. gestis. Si verò eam tibi emisti, non potes pretium repetere: quia neque nomine venditionis (non enim domino rem suam vendere potes) neque nomine gestionis negotij, quia non eius causa emisti. colligitur ex L. Si Pupilli. 6. §. Sed & si quis negotia. ff. suprà. vide Gabrielem & Siluest. suprà. 20

Circa hanc Tertiam propositionem, Notandum Primò, Contrariam sententiam, Nempe, etiam eum, qui mala fide emit, posse contractum cum fure initum rescindere, vt pretium redipiscatur, non videri improbabilem, eam enim tenent Alexander Halensis, Gabriel, Angelus & Silu. suprà. Ratio illorum est, quia sibi quisque consulere potest præ altero: præsertim cùm rescindendo contractum non constituat rem peiori loco, quàm erat antè. Hæc sententia videtur valdè rationi consentanea, quando rescinditur ex continenti, vel non ita diu postquam est initus: quia non censetur notabilem iniuriam domino fecisse, rem ipsius tantisper contrectando. 21 *Contraria non improbabilis.*

Notandum Secundò, Ea, quæ hisce tribus Dubitationibus dicta sunt, potissimùm esse intelligenda de rebus alienis, quæ propriis non sunt ita permixtæ vt discerni nequeant. quæ enim ita permiscentur vt non possint discerni, transeunt in dominium eius, cuius rebus permixtæ sunt, & perit obligatio realis, solumque manet personalis, iuxta Siluestrum Vsura 6. q. 1. Ioann. Medinam q. 10. de restitutione, & Angelum v. Vsura 2. n. 18. quorum sententia est probabilis & consentanea Legi, Si alieni nummi. ff. de solutionibus, vbi de alienis nummis dicitur, *Si mixti essent, ita vt discerni non possent, eius fieri, qui accepit, in libris Caij scriptum est: ita vt actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret.* Ratio est; quia in talibus non est causa, cur potius hæc pars quàm illa censeatur aliena. Itaque si emeris frumentum, oleum & similia, quæ furto sublata fuere, & rebus venditoris eiusdem generis permixta, non teneris ad restitutionem, etiamsi id scias & res apud te adhuc extet. vt docet expressè Medina quæst. 30. Verùm de hoc plura infrà cap. 20. dubit. 18. nu. 156. & sequentibus. 22 *Res aliis permixta.* *Si res alienæ proprijs sint permixta.*

P 2 DVBI-

DVBITATIO IIII.

Vtrùm si dubites an res sit aliena, possis eam accipere, retinere, alienare.

23 *Si dubium superueniat.* RESpondeo & dico Primò; Qui initio bona fide rem accepit vel habuit, si posteà incipiat dubitare, an sit aliena, tenetur inquirere veritatem, & manente dubio post inquisitionem, non tenetur restituere: sed manet in possessione bonæ fidei. Ita Ioannes Medina q. 10. & Silu. Restitutio 3. q. 7. §. Tertium, Gabriel suprà, & alij. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis: vnde nisi moraliter certus esse incipiat, alienam esse, non tenetur ea se priuare. vide cap. 6. dub. 3. de præscriptione. Hinc sequitur, Si rem illam, domino post diligentem inquisitionem non inuento, vendat, non teneri posteà illo comparente; vt rectè Siluester, Gabriel, & alij. Ratio est; quia neque tenetur ratione iniustæ acceptionis, cùm bona fide illam habuerit, & vendiderit; neque ratione rei acceptæ, vt quæ nec per se ipsam, nec per aliquid sui, quod vicem eius suppleat, apud ipsum extet. Quod addo, quia si ipse ex ea factus est locupletior, eatenus tenetur. res enim ratione illius accessionis, quæ ex ea rebus illius facta est, censetur adhuc extare.

Dices, Quid si occurrente dubio, non instituit inquisitionem, & posteà certo deprehendat rem fuisse Titij?

Resp. Tunc tenetur Titio restituere, non solùm rem illam, sed etiam fructus consumptos ex eo tempore, quo dubitare cœpit. ratio est; quia ex quo exorta dubitatione, an esset aliena, cœpit negligere inquisitionem, non fuit ampliùs possessor bonæ fidei, sed mala fide & contra conscientiam suam rem illam, cum ea animi dispositione possedit. Deinde ex iustitia tenebatur veritatem inquirere; vnde omissio illa, seu negligentia fuit contra iustitiæ legem. quare tenetur damni, quod ex ea omissione vero domino obuenit.

24 *Si ab initio dubitet.* Dico Secundò, Qui dubitat, vtrùm res sit aliena, potest nihilominùs eam accipere titulo donationis, permutationis, emptionis, &c. modò eo animo accipiat, vt eam domino, si post diligentem inquisitionem inuenerit, restituat. Ratio est; quia in hoc nullam facit domino iniuriam, sed beneficium; nam alioquin fortasse numquam fuisset restituenda.

25 Dico Tertiò, Quòd si non eo animo eam accipiat, sed potiùs vt sibi retineat, peccat quidem, vt suprà dictum est, non tamen tenetur eam statim restituere, sed mutato animo, debet diligenter an aliena sit inquirere, & vbi moraliter certus fuerit alienam esse, integrè restituere cum fructibus etiam consumptis: si autem aliquid dubij remanserit, tenetur eam cum altero, de quo dubitat, diuidere; plus vel minus pro ratione dubij & inclinationis animi illi assignando: qui si sit persona nota, ei sua pars tribuenda, si verò sit ignota, pauperibus. Ita Caietanus q. 62. ar. 5. Sotus l. 4. qu. 7. ar. 1. circa tertium argumentum, Ioannes Medina quæst. 17.

Ex dictis sequitur, Si accipias rem aliquam ab eo, qui bona fide possidebat, neque moraliter certus sis, tuam esse; non posse te retinere, sed totam debere restituere; quia in dubio possessio illi fauet, ita vt nisi moraliter certum sit eius non esse, non possit ea spoliari: & ita in omnibus tribunalibus, apud omnes gentes iudicatur. Si verò neuter possidebat, vel alter non bona fide possidebat, non potes in dubio totam tibi vindicare, sed prout animus magis in hanc vel illam partem inclinat, restitutio ex ea facienda. quare in pari dubio, poteris retinere dimidium: si probabilius putes esse alienam, ei maior pars reddenda: si tuam, tu maiorem retinebis, idque secundùm varios gradus, qui in hoc assensu esse possunt, cùm enim neutri possessio suffragetur, res ex coniectura & opinione Iuris vtriusque partis statuenda est.

DVBITATIO V.

Vtrùm qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente, teneatur contractum venditionis rescindere, reddito pretio emptori, cui vendidit: an sufficiat cedere ei sua actione.

NAuarrus cap. 17. num. 8. existimat satis esse, vt cedat ei sua actione, v. g. emi equum à Petro, & vendo eum Paulo bona fide; deinde rescitur esse Ioannis, eique restituitur: dicit Nauarrus me non teneri refundere pretium Paulo, cui vendidi, à quo Ioannes recuperat equum, sed sufficere vt ei cedam actione, quam habeo in Petrum, à quo emi. Sed contrarium est tenendum; 26 *Tenetur restituere pretium.* nempe vbi constiterit rem esse alienam, & Paulus voluerit idcircò contractum rescindere, debere me esse paratum rescindere & pretium restituere. Ita docet Sotus l. 4. qu. 7. ar. 2. & colligitur ex D. Thoma q. 77. ar. 2. Probatur; quia qui vendit alteri rem vitiosam tamquam bonam, vbi constiterit de vitio, tenetur se paratum exhibere, vel ad tollendum vitium, vel ad rescindendum contractum: sicut si quis daret bona fide monetam adulterinam, teneretur posteà dare bonam vel rescindere contractum: atqui hæc conditio esse alienum, est quoddam vitium rei: ergo, &c. Respondet Nauarrus, esse solùm vitium extrinsecum, rem verò intrinsecè non esse defectuosam: secùs esse in falsa moneta & similibus, quæ intrinsecum vitium habent. Sed hæc responsio non satisfacit: 27 nam nihil videtur referre, sitne vitium intrinsecum an extrinsecum, quando reuerà tale est, vt emptor meritò sit inuitus, faciatque eius ignoratio emptionem inuoluntariam. tunc enim emptio est inualida, ac proinde rescindenda, (si velit emptor) reddito pretio. vt infrà cap. 17. dubit. 5. dicetur. Secundò, Quia venditor tenetur emptori de euictione: ne potest illum ad alium ablegare, (cum quo illi negotiū non fuit; sed ipsemet tenetur illi satisfacere. vt constat ex L. 1. & multis aliis Iuribus, ff. de euict. & C. eodē. Tertiò, Quia venditor non potuit transferre dominium in emptorem, cùm res fuerit aliena: ergo etiam ex hac parte contractus est inualidus: ac proinde tenetur ei pretium restituere, si ipse velit.

Dices Primò, Quid si Paulus eam mox restituat, antequam mihi exhibeat, tenebórne ei reddere pretium?

Resp.

Si pretio proprie restituat.

28 Resp. Non tenebor; si videlicet ex illa redditione incurri damnum, non valens recuperare pretium à Petro, quod tamen potuissem recuperare, si rem illam mihi à Paulo redditã, ei restituissem. Si enim Paulus volebat à me pretium recuperare, debebat mihi rem illam restituere, vt ego me indemnem seruarem: iuxta ea, quæ diximus dubit. 3. Quòd si illa accelerata restitutio non sit causa, cur ego nequeam pretium à me datum Petro, redipisci, tenebor pretiũ, quod accepi à Paulo, eidem refundere; quia vendendo ipsi rem alienam ei causam damni dedi; & ipse, sua restitutione mihi vicissim damnum non intulit; sicut fecit, quando poteram me indemnem præstare.

Dices Secundò, Quid si domino comparente, Paulus, qui rem habet, non inueniatur.

Si possessor non inueniatur.

29 Resp. Tunc ad nihil teneor, nisi ex venditione factus sim ditior: quia neque ratione rei acceptæ, cùm illam non habeam, & ex ea factus non sim ditior: neque etiam ratione iniusti damni; quia bona fide vendidi. Paulo etiam non teneor, quia nullum damnum ex rei emptione, quam à me habet incurrit; cùm bona fide illam retineat.

Dices Tertiò, Quid si mihi innotescat post venditionem, fuisse alienam, tenebórne monere dominum vel indicare Paulo, esse alienam?

Si post alienationem sciatur esse alienam.

30 Resp. Non teneberis, si inde tibi damnum immineret; vt si non posses recuperare pretium, quod bona fide dedisti. Ratio est; quia cùm rem alienam non habeas, nec alicui sis causa damni iniusta, non teneris cum magno tuo damno curare, vt dominus rem suam redipiscatur, si tamen absque tuo damno possis, teneris ex charitate.

DVBITATIO VI.

Vtrùm bona, & debita incerta, (id est, quorum ignotus est dominus vel creditor) sint pauperibus restituenda.

Incerta.

31 SVppono Primò, bona non censeri *incerta*, nisi post eam inquisitionem, quæ iudicio prudentis pro rei qualitate videatur sufficiens; maior enim diligentia, & in pluribus locis, & longiori tempore adhibenda, quando res est magni pretij, quàm dum parui. Quòd si quis ante debitam diligentiam præstitam, talia conuertat in pia opera; posteà domino comparente, tenebitur ei ad integram restitutionem, vt communiter docent DD.

Debita communitati.

32 Suppono Secundò, non censeri *incerta*, quando constat ea deberi certæ alicui cõmunitati, vel toti, vel maiori eius parti. etsi enim in particulari non constet, quid cui debeatur; tamen constat hæc esse illius communitatis, ita vt ipsa tota, vel maior eius pars ius in illa habeat, & singuli vel plerique censeãtur habere aliquid in illo cumulo: vt quando exercitus expilat iniustè pagum vel oppidum. tunc enim restitutio facienda communitati, opera Magistratus, Episcopi vel Parochi, vt hi distribuant iis, qui in eo hominũ cœtu maius damnum accepisse iudicabuntur. Nec potest fieri in pauperes, aut in alia pia opera; quia hæc bona non cẽsentur esse incerta. Item quando pauciores quidẽ ex illo cõuentu damno affecti sunt; tamen per aliquã industriam cognosci potest qui sint; videlicet opera Parochi vel Magistratus euocatis generatim vt compareant, qui spoliati fuere, & examinatis vbi, quãdo, quibus & qualibus rebus spoliati, &c. quod faciendũ est in rebus magni momenti; non tamen id necessariũ in paruis, vt cùm quis minutis venditionibus fraudauit. Quando tali industria sciri nequit quibus debeantur, conferenda sunt in pauperes, siue illius loci, siue alterius. His positis,

Resp. & dico Primò, Bona *incerta* (id est habentia dominum ignotum) & incerta debitã, siue ex contractu, siue ex delicto, restituenda sunt in pauperes, saltem iure positiuo vel consuetudine. Est communis DD. sententia, præterquam de bonis inuentis. Vide Couarruuiam ad reg. Peccatum. p. 3. §. 1. nu. 3. Ioan. Med. C. de restit. q. 3. causa 10. Nauar. c. 17. nu. 92. & 93. & alios. 33 *Incerta in pauperes conferenda.*

De incertis ex delicto debitis probatur ex cap. Cùm tu, de vsuris. Vbi Alexander III. iubet, *vt ea, quæ vsuris iniquè acquisita sunt, si non supersunt illi, quibus debentur, aut eorum heredes, dentur pauperibus: & vsurarij, eorumque heredes ecclesiasticis pœnis ad hoc cogantur.* quod DD. communiter extendunt ad *incerta* ex aliis delictis debita, (vt ex furto, rapina, damno dato & iniquis contractibus) idque meritò, quia eadem vel etiam maior est in his ratio: ne videlicet hominibus iniquis integrum sit, ex iniquitate & iniuriis ditescere. Nomine autem *pauperum* intelliguntur non solùm mendici, sed etiam quibus necessaria ad decentem statum desunt, & etiam quæuis opera pia; vt inter ceteros docet Nauarrus c. 17. nu. 93. 34 *Pauperes qui.*

De debitis *ex contractu*. v. g. ex deposito, commodatò, mutuo, venditione, &c. probatur; quia etsi de his non extet Canon, tamen vbique est consuetudo piorum, vt hæc in pias causas expendantur, quando dominus inueniri nequit, vt animæ eius prosit.

Sed difficultas est, Vtrùm etiam iure naturæ pauperibus piisve operibus hæc sint eroganda. Ferè omnes DD. ita sentire videntur: id enim sequi videtur ex ratione, qua vtuntur. aiunt enim hæc in pauperes esse restituenda; quia debitor Iure naturæ tenetur hæc restituere eo modo, quo potest; nempe vt vel ipsæ res, vel vtilitas ex illis ad dominum perueniat: atqui hoc fiet si dentur pauperibus ad salutem domini viui vel mortui: ergo Iure naturæ hæc in pauperes danda. 35 *Quo iure pauperibus.*

Verùm hæc ratio, etsi rectè probet, iuri naturali, supposita fide, consentaneum esse vt sic erogentur; non tamen probat, id lege iustitiæ esse debitum. Primò, Quia fieri potest vt dominus in hæresi vel alio peccato mortifero obierit: quo euentu nihil potest ei prodesse. Secundò, Quia in quibusdam locis, fiscus Principis, occupat bona eorum, qui intestati moriuntur, & nullum heredem intra decimum gradum relinquunt. Item animalia incertorum dominorum oberrantia, si domini post diligentem inquisitionem inuenti non fuerint, applicantur in Hispania quibusdam Magnatibus. Idem fit de ceteris inuentis in Gallia, teste Couarruuia suprà nu. 5. quæ omnia iniquissima essent, si iure naturæ pauperibus deberẽtur. Quòd si hæc illis non debentur, cur debeantur alia, cùm omnia æquè sint dominorum incertorum? nec minùs hæc quàm illa in dominorum vtilitatem sint expendenda? Tertiò, Quia fieri potest compositio cum Pontifice super incertis, etiam iniustè acquisitis, vt ea liceat retinere: quod signum est, non esse Iure naturæ pauperibus debita. Quartò, Lex restitutionis est lex naturæ; atqui ratio naturalis non dictat hæc bona pauperibus 36 *Non teneri iure naturæ.*

esse debita: alioquin etiam apud Ethnicos id di-
37 ctaret; quod constat nō esse verum. Quintò, Omnis restitutio Iure naturali debita, debetur certæ personæ vel certæ communitati; sicut etiam omne damnum & omnis iniuria fit certæ personæ vel communitati: sed hæc incerta non debentur certæ personæ vel communitati: ergo non debentur Iure naturali. Iure tamen positiuo vel arbitrio humano, potest aliquid deberi in incertum; vt si tradam tibi aliquid distribuendum in pauperes vel alias pias causas, in quas volueris, ex Iustitia teneris; & nisi distribuas, iniuriam facis tum mihi, cuius rem retines; tum pauperibus in confuso.

38 Ex his satis patet, hæc Iure naturali pauperibus vel piis causis non deberi. Vnde cessante lege positiua, vel consuetudine vim legis habente, bona incerta, non necessariò sunt in pauperes eroganda. Itaque cùm solùm lex inueniatur de iis, quæ ex delicto debentur, nempe de vsuris, putat Petrus Nauarra l. 4. c. 2. nu. 47. ea, quæ ex contractu debentur, posse tamquam adespota, post diligentem inquisitionem retineri: quæ sententia non est improbabilis, præsertim cùm non constet consuetudinem esse in contrarium. Contrarium tamen in praxi, tamquam magis pium & communi Doctorum sententiæ conformius, ordinariè iudico sequendum.

Incerta ex contractu debita, quasi adespota.

39 Ad rationem pro contraria sententia allatam,

Resp. ad rationē contrariam.

Resp. Teneri quidem debitorem iure naturæ restituere rem eo modo, quo ipsa, vel vtilitas temporalis ex ea, seu pretium ad dominum peruenire queat: non tamen Iure naturæ tenetur curare, vt si vtilitas temporalis, ad eum peruenire nequeat, proueniat illi vtilitas spiritalis; quia lege Iustitiæ non tenetur damna temporalia compensare bonis spiritalibus, vt suprà ostensum est. Fateor tamen valdè esse æquitati consentaneum, vt ita fiat; maximè quòd hæc etiam videatur esse tacita dominorum voluntas.

40 Petes, Quo iure potest Pontifex de bonis incertis disponere?

Ius Pontificis.

Resp. Primò, Quia est supremus Princeps in spiritalibus; cuius est de temporalibus suorum subditorum disponere, prout expedit ad bonum spiritale. quod maximè locum habet, quando ipsi domini de illis disponere nequeunt. Itaque potest hæc in pias causas ad salutem dominorum incertorum destinare. Secundò, Quia potest debitores talium bonorum in pœnam iniustitiæ vel etiam in fauorem pauperum reddere incapaces, ne possint illorum dominium acquirere. Tertiò, Quia talia bona ex tacita dominorum voluntate videntur in causas pias eroganda. Vnde cùm Pontifex sit communis parens pauperum & causarum piarum, maximè ad ipsum pertinet sua lege curare, vt ita fiat. Hinc patet potuisse Pontificem dispositionem talium bonorum Principibus sæcularibus subtrahere & sibi reseruare; sua lege statuendo, vt in causas pias conferantur. quod nisi fecisset, possent Principes de his, sicut de thesauris & aliis bonis domino carentibus, statuere. Ratio est; quia bona hæc incertorū dominorum, post diligentem inquisitionem censentur tamquam adespota; (id est, quæ domino carent) quia non magis illis prodesse possunt, quàm si illorum non essent, & omnino domino carerent. vnde si leges de his disponant, nulla fit dominis iniuria.

Dico Secundò, Si is, qui hæc bona habet, verè pauper est, poterit ea tamquam vnus è numero 41
pauperū sibi retinere. Ita docet Scotus d. 15. q. 3. Caiet. q. 62. ar. 5. & alij. Ratio est, quia non debet esse peioris conditionis, quàm alij pauperes, præsertim si non intercessit ipsius culpa in re illa acquirenda, vel debito contrahendo. Quòd si culpa intercessit, meretur quidem ea re priuari; tamen paupertas est sufficiens ratio, cur possit illi per confessarium, vel etiam propria sua auctoritate applicari. non enim est necesse, vt detur pauperiori vel sanctiori; (quamuis id expediat) sed satis est, vt detur pauperi, nomine paupertatis. Vbi 42
autem illi res hoc modo applicata fuerit, non tenebitur posteà copiosior effectus, aliis pauperibus restituere; quia sibi eam causa paupertatis vindicando, benè eam distribuit; iuxta generalem intentionem eius, cuius est, de bonorū incertorum distributione statuere, scilicet Pontificis & domini incerti.

Si possessor sit pauper.

Petes, Quid si Dominus posteà comparuerit? 43

Resp. Primò, Si aliis pauperibus post debitam diligentiam distribuisti, ad nihil ampliùs teneris. neque enim ratione rei, vt quæ in tua potestate non sit ampliùs; neque ratione iniustæ acceptionis, quia etiamsi iniustè acceperis, tamen hæc culpa iam est abstersa per restitutionem factā iis & eo modo, quo potuit & debuit in tali casu fieri.

Si dominus comparuerit.

Secundò, Si eam tibi tamquam pauperi assignasti, teneris domino cognito, modò adhuc extet in se vel in pretio, idque quamuis sine tua culpa illam habueris. Ratio est; quia teneris ratione rei: nec es in tanta necessitate, vt eam tibi possis reseruare.

Tertiò, Si verò ipsa nec in se, nec in pretio extet, ad nihil teneris: præsertim si sine culpa illam acquisiueras: quia qui bona fide rem alienam consumpsit, nō tenetur, nisi quatenus factus est ditior.

Quartò, Si per culpam acquisiueras, adhuc probabilius videtur te non teneri, domino cōparente, si post debitam inquisitionem, animo restituendi factam, tibi tamquā pauperi applicasti, eamque sic consumpsisti, ita vt nec in se, nec in pretio apud te extet. Ratio est; quia neque ratione rei acceptæ teneris; (vt quæ neque in se, neque in pretio extet) nec ratione iniustæ acceptionis; quia culpa abstersa est per voluntatem restituendi, & diligentiam præstitam vt domino restitueres & per restitutionem, quam tibi tamquam pauperi, fecisti.

Aduerte tamen, quosdā Doctores tenere, Rem 44
semel debito modo pauperi applicatam, (etiamsi tibi ipse applicueris) non debere domino posteà comparēti restitui, etiamsi in sua specie extet. Insinuat Petrus Nauarra l. 4. c. 2. n. 57. & docet apertè Henriquez, de Indulgentiis c. 34. nu. 8. Ratio esse potest Primò, Quia dum applicata est pauperi, censetur in vtilitatem domini restituta, & dominus tenetur hanc restitutionem ratam habere. Secundò, Quia per hanc applicationem transfertur dominium. Sed facilè ad has rationes responderi potest. Ad primā, Non tenetur dominus habere ratum, nisi donec rem suam inueniat. quia cum hac tacita conditione debet fieri applicatio, videlicet, vt si dominus compareat, ei restituatur. Ad secundam, Negatur transferri dominium, nisi 45
posteà possideatur tempore necessario ad vsucapionem, vt rectè Couarruuias: Iura enim hunc modum transferendi dominium ignorant. Si tamen

Quorumdam sententia.

men in aliqua Prouincia esset aliqua constitutio, ordinans vt sic dominium transferatur; non esset damnanda: quia dispositio talium bonorum subest auctoritati Principum, nisi quatenus Pontifex eam sibi reseruat.

46 Dixi in Secunda propositione, *Si is, qui hæc bona habet, verè est pauper*; quia si solùm est pauper pro loco vel tempore, tenebitur posteà, iuxta communem sententiam, veris pauperibus ad restitutionem. nam ex ordinatione Ecclesiæ & consuetudine piorum, veris pauperibus sunt distribuenda. *Pro loco* pauper est, qui alibi bona habet. *Pro tempore*, qui nouit artem vel industriam, qua facilè sibi necessaria ad statum comparare potest, vel aliunde ea proximè expectat.

47 *Per quem facienda distributio.* Aduertendú autem est, expedire, vt quis in hac distributione (& præsertim quando sibi rem alienam reseruat) vtatur consilio Episcopi, vel Parochi, vel prudentis confessarij; quia facilè amor proprius in hoc negotio decipit. absolutè tamen non est necessarium; nam sufficit, vt prudẽter fiat, vide Siluestrum v. Restitutio 8. q. 5. & Medinam q. 3. causa 10. & Nauar. n. 92. qui notat, in quatuor casibus Episcopum se posse interponere.

DVBITATIO VII.

Cui facienda restitutio inuentorum, habentium dominum, sed incertum, & an inuentor possit ea sibi retinere.

48 *Inuenta posse retineri non est improbabile.* DOminicus Sotus lib. 5. de iustitia q. 3. art. 3. ad 2. putat, inuentorem, si post diligentem inquisitionem dominus inuẽtus non fuerit, posse hæc sibi retinere; neque obstare vllum Ius positiuum ecclesiasticum aut diuinum, quo hæc necessariò sint pauperibus eroganda.

Probatur Primò, Quia talia bona, hoc ipso, quo per sedulam inquisitionem tempusque ad id sufficiens, dominus non potest deprehendi, censentur adespota: ac proinde iure naturæ fiunt occupãtis, sicut thesauri, & alia, quæ nullius sunt: nisi quòd tacita quædam obligatio illis annexa sit, vt si dominus compareat, restituantur.

Secundò, Quia super huiusmodi bonis numquam solet fieri compositio cum Pontifice, vt testatur Petrus Nauarra l. 4. c. 2. n. 71. quod signum est ea non esse necessariò in pios vsus eroganda. Eamdem sententiam sequitur Petrus Nauarra l. 4. c. 2. nu. 75. qui pro eadem citat Ledesmam, Mercatum, & Barthol. Medinam. Hæc sententia est probabilis.

49 *Esse conferenda in pios vsus, est communior sententia DD.* Contraria tamen est ferè cõmunis DD. nempe hæc pauperibus vel aliis piis operibus esse impendenda; eamque tenet D. Thomas q. 62. art. 5. ad 3. & passim Theologi in 4. d. 15. Silu. v. Inuentum, n. 2. vbi dicit, *Omnes Canonistas ita sentire.* Nauarrus c. 17. n. 170. Couar. ad reg. Peccatum, 3. p. §. 1. n. 1. & seqq. qui etiam non probat consuetudinem illam applicandi hæc Magnatibus. Hanc sententiam ordinariè in praxi iudico sequendam. Primò, Quia est ferè communis. Secundò, Quia magis fauet pietati. Tertiò, Quia passim apud pios est consuetudo, vt piis operibus hæc impendantur: quæ consuetudo videri potest habere vim legis; orta enim est ex praxi communis sententiæ, quæ vsque ad Sotum viguit. vnde magnum scrupulum plerique si hæc sibi retinuerint, concipiunt. Quartò, Quia est magis consentanea iuri communi. Nam Authent. Omnes peregrini. C. Communia, de success. statuitur, *Si peregrinus intestatus decesserit, ad hospitem nihil perueniet, sed bona ipsius per manus Episcopi loci, si fieri potest, heredibus tradantur, vel in causas pias erogentur*, &c. quę constitutio magis pia est, quã quę huiusmodi fisco applicat. Quintò, Quia hæc videtur esse domini voluntas, vt sic ei res sua aliquo modo prosit; & quisq; de rebus suis perditis, ita fieri cuperet.

Aduertendum est, nullo modo tolerabilem esse 50 consuetudinem, quæ in quibusdam locis dicitur esse, vt bona naufragorum in littus eiecta, habeantur tamquam adespota; & occupentur à Gubernatore loci. (de quo vide Couarruuiam suprà) sunt enim excommunicati per Bullam cœnæ Domini: & meritò, quia est afflictionem addere afflictis; & maximo damno affectis, modicum, quod benigna sors ad solatium extremæ miseriæ indulserit, eripere.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm acceptum ob turpem causam sit necessariò restituendum, & cui.

PRima sententia est, Pro nullo opere, quod per 51 se turpe seu peccatum sit, (vt est fornicatio, adulterium, homicidium) posse aliquid accipi; & si quid sit acceptum, id esse necessariò restituendum; nisi videatur gratis donatum. Ita Ioannes Medina C. de restit. q. 20. & 28. Idem aliquando sensit Nauarrus c. 17. n. 38. & seqq. Fundamẽtum est, quia peccatum, est nullius pretij, vtpote nihil, teste Augustino; ac proinde prorsus inuendibile.

Secunda sententia est, Pretium acceptum pro opere turpi, quod non sit cõtra iustitiam, non esse restituendum: secùs verò si sit contra Iustitiam. Ita Sotus lib. 4. q. 7. ar. 1. ad secundũ. Fundamentum ipsius est, quia acceptum pro opere debito ex Iustitia, necessariò est restituendum: ergo etiam quod acceptum fuerit pro opere iniusto.

Tertia est, Acceptum pro omni opere prauo, quod legibus punitur, esse restituendũ; secùs verò de accepto pro opere, quod leges non puniunt. Ita ferè omnes vtriusque iuris DD. quos refert Couarruuias ad regulam Peccatũ, p. 2. §. 2. Probatur, L. Generaliter 26. ff. de verb. obligat. *Generaliter nouimus, turpes stipulationes nullius esse momẽti. velut si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, sed & officio Prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari.* Et L. Pacta 6. C. de pactis. *Pacta, quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati Iuris est.* Si nullam vim habent, nulliusque sunt momenti; ergo id, quod ex vi talis pacti accipitur, non efficitur accipientis, ac proinde est restituendum. Pro resolutione,

Dico Primò, Si solùm Ius naturæ spectetur, 52 *Non iure naturæ restituendum est.* acceptum ob turpem causam, seu propter opus, quod est peccatum, opere impleto non necessariò est restituendum, siue illud opus sit contra Iustitiam, siue non. colligitur ex D. Thoma q. 32. ar. 7. in corp. & q. 62. ar. 5. ad 2. vbi docet, *posse retineri id, quod propter opus malum est acceptum.* Nec distinguit, sitne opus illud contra iustitiam

 an non.

an non. Idem docet Caietanus ibidem & Couar. ad reg. Peccatū p.2.§.2. Probatur Primò, Quia si Iure naturæ esset restituendum, deberet restitui ei, qui dedit; atqui huic non debet restitui; quia in accipiendo nulla huic facta est iniuria. libenter enim & liberè dedit pro opere, quod tu facere non tenebaris. Secundò, Quia etsi opus malum, pro quo dedit, non sit æstimabile pretio quà malum, tamen quà delectabile vel vtile vni, & alteri detrimentosum, periculosum, laboriosum, inter homines pretio æstimatur: ergo quod hac ratione pro eo est acceptum, non est restituendum; nisi
53 forte quis communem æstimationem excesserit: vt si meretrix, quæ vsuram sui concedere solet vno aureo; ab aliquo iuuene extorserit 50. tamquam pretium. Hoc tamen locum non habet in ea, quæ putatur honesta: vt si matrona aliqua vel filia, 100. aureos pro vsura corporis accipiat ab eo, qui dare poterat, retinere potest; nam tanti & pluris potest suam pudicitiam æstimare. Res enim, quæ certum pretium non habent, nec ad vitam sunt necessariæ, sed voluptatis causa quæruntur, arbitrio venditoris possunt æstimari, vt probabiliter docet Petrus Nauarra & alij.

54 *Pro iniusta sententia.* Notandum tamen est, Couarruuiam & Caietanum excipere id, quod acceptum est à Iudice, vt iniustam sententiam ferat, hoc enim putant iure naturæ esse restituendum; quia iniusta sententia & peruersio iudicij non est res vendibilis. Sed hæc ratio non est firma; nulla enim est causa, cur magis debeat Iure naturæ restitui, quod acceptum fuerit pro iniqua sententia, quàm quod pro iniqua occisione. quod tamen etiam illorum iudicio non est necessariò restituendum.

55 Dices, D. Augustinus epist. 54. ad Macedonium ait, *Sceleratius accipi pecuniam pro sententia iniusta, quàm pro iusta, pro testimonio falso, quàm pro testimonio vero:* atqui pecunia accepta pro sententia iusta, est restituenda: ergo & pro sententia iniusta. Ita Sotus.

Resp. Negando consequ. non enim quia aliquid est sceleratius, ideò magis vel æquè obligat ad restitutionem. Hæc enim obligatio non sequitur magnitudinem sceleris, sed damnum per iniuriam datum. at qui accipit pro sententia iniusta, nullam infert iniuriam danti; sicut is, qui pro iusta. porrò illud est sceleratius quàm hoc, tum quia peius est ferre sententiam iniustam, (ad quam ferendam iam habet animum, qui pecuniam accipit, propter iniuriam, quæ fit alteri parti) quàm accipere pecuniam pro sententia iusta ferenda: tum quia (vt ibidem Augustinus ait) sceleratiùs datur pro iniusta, quàm pro iusta, quamuis detur voluntariè & libenter. loquitur enim de sententia ferenda. Adde, ibidem Augustinum significare, pecuniam istam etsi sceleratiùs acceptam, non esse opere impleto restituendam; dum dicit *datam à volentibus*. Volenti enim non fit iniuria. secùs si data sit pro sententia iusta; quia censetur dara coactè, metu sententiæ iniustæ.

Dixi, *Opere impleto*, quia ante opus impletum, debet restitui, eò quòd opus, propter quod datur, debet omitti. vide infrà cap. 18. dubit. 3.

56 *Neque iure positiuo restituendum est.* Dico Secundò, Verius etiam videtur, neque Iure positiuo, id necessariò restituendum. Ita D. Anton. 2. p. tit. 2. cap. 5. in principio, Angelus v. Concussio, num. 2. & v. Restitutio §. Turpe. Sil. Restitut. 2. & v. Eleemosyna qu. 4. Nauar. c. 17. nu. 30. & 36. Idem tenent Couarr. & Caietanus suprà. qui tamen excipiunt id, *quod acceptum est à Iudice pro sententia iniqua ferenda*, innixi non iuri positiuo, sed naturali, quod iam refutatū est. Idem tenet ex parte Sotus, sed excipit id, *quod acceptum est ob maleficium commissum contra iustitiam*. verùm non sibi constat. nam ibidem docet, acceptum ab adultera non esse restituendum; cùm tamen adulterium sit maleficium contra iustitiam. Deinde ex eius sententia sequeretur, militem debere restituere stipendium acceptum in bello iniusto; & fabrum pretium instrumenti fabricati ad furta vel homicidia, & armorum ad bella iniqua. quæ omnia sunt contra communem hominum sensum, vt rectè Couarruuias suprà. Ratio est, quia 57 *Leges pacta turpia irritantes.*
leges istæ suprà citatæ & similes, quæ pacta turpia & iniqua rescindunt, non ideò reddunt irritam acquisitionem rei ex tali causa; nec faciunt accipientem inhabilem ad comparandum eius rei dominium: sed tantùm videntur decernere, vt ante opus patratum habeantur illa pacta inualida, & ne ex illis oriatur obligatio ciuilis, id est, ob quam possit in iudicio peti promissum, vt docet Couaruuias suprà nu. 6. & Nauarrus suprà. Confirmatur, Quia credibile est, his legibus non rescindi obligationem naturalem, quæ ex talibus pactis opere completo nascitur. ita enim leges positiuè sunt interpretandæ, si fieri potest, vt dispositioni Iuris naturalis consonent.

Dices Primò, L. 2. C. de donat. inter virum & vxorem, *iubetur restitui ancilla militi, quam ipse donauerat concubina*; ergo tenebatur restituere. 58 *Priuilegiū militum.*

Resp. Ibi tantùm concedi militibus ius repetendi in iudicio, quod meretricibus donarunt, vt docet Adrianus, tractatu de restitut. §. Oritur alia quæstio, An meretrix, &c. in fine. Hinc tamen non sequitur debere restitui ante sententiam: deinde id non conceditur alijs: imò alij in foro externo coguntur soluere pretium turpitudinis meretrici, vt probat Couarruuias num. 2. Denique id non conceditur in aliis delictis. nam L. 3. 7. de condict. ob turpem causam dicitur, *Vbi dantis & accipientis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus, veluti si pecunia detur vt male iudicetur.* Et L. 8. dicitur *Solutum ob turpem causam, non posse repeti*. idem patet ex L. 2. & 5. C. eodem, ex quibus legibus satis probabiliter colligitur, posse ista retineri in conscientia. Mens enim legum est, vt is, qui dedit, in pœnam criminis, non possit recuperare.

Dices Secundò, Is, qui accipit aliquid ob maleficium, peccat, quia videtur illud approbare: ergo non potest accipere: ergo nec retinere. 59 *Accipere pretium ante maleficium est peccatum, non autem accipere post.*

Resp. Accipere pretium ante maleficium patratum, est peccatum, similiter & dare, ratio est, quia tunc dare, est inducere ad maleficium; & accipere, est spondere & promittere maleficium; nam sub tali conditione datur & accipitur. Verùm accipere post maleficium, non est peccatum, sicut nec dare; non enim tunc accipitur vel datur, quòd maleficium placeat; sed ratione laboris, sumptus, vel periculi suscepti; vel ratione pacti onerosi & fidei obligatæ, quod fieri potest cum perfecta criminis detestatione, & animo numquam committendi.

Dico Tertiò, Etsi hæc sententia verior sit, contraria tamen, quæ censet id, quod acceptum fuerit ob crimen legibus punibile, (nisi censeatur donatum) esse restituendum, non est improbabilis. 60

bilis. Patet, quia est ferè communis omnium Iurisperitorum, vt docet Couar. suprà num. 6. Item Medinæ & Nauarri olim, (licet hic posteà mutarit) & aliorum; habetque rationes ex Legibus petitas, vtcumque probabiles.

Cui facienda restitutio.

61 Sed tunc difficultas est, cui restitutio sit facienda. Communior sententia est, esse restituendum pauperibus, vt ibidem Couarr. docet. Cùm enim leges non velint istud restitui illi, qui dedit & induxit ad maleficium; neque possit retineri iuxta hanc sententiam, (eò quòd pactum fuerit irritum) consequens esse videtur, vt in pias causas sit expendendum. Sed reuerà hoc potiùs est salutare consilium, quàm præceptum, vt rectè docent Antoninus, Nauar. & alij. Meritò tamen id poterit iniungi in pœnitentiam à confessario, quando ei videbitur expedire; præsertim cùm tot DD. dicant, absolutè in pauperes conferendum. Sotus & Couarr. putant si restituendum est, esse potiùs restituendum ei, qui dedit. Si enim dominium non transtulit, apud ipsum mansit: quia non intendit aliter rem à se alienare, quàm vt in hunc transferretur. ex qua ratione confirmatur prior sententia. absurdum enim est, vt illi fiat restitutio, & contra mentem legum, quæ intendunt illum punire, negata conditione seu actione repetendi? ergo nulli debet necessariò restitui ante sentẽtiam.

DVBITATIO IX.

Vtrùm acceptum ob causam honestam, ad quam tamen obligabaris, (v. g. vt facias vel omittas, quod tenebaris facere vel omittere) debeat restitui.

QVidam putant, generatim id esse restituendum. Ita Medina q. 26. Nauar. ca. 17. n. 34. Couarr. ad reg. Peccatum. p. 2. §. 3. vnde si alicui detur aliquid ne fornicetur, ne blasphemet, ne
62 peieret, id esse restituendum. Sed verius est non esse restituendum; nisi actio vel omissio debita fuerit ex iustitia, vel nisi debita fuerit ex charitate erga proximum, & sine vllo sumptu vel labore possit præstari, quod vt distinctè explicetur,

Dico Primò, Si opus vel omissio ex iustitia sint debita proximo, non potest pro illis quidquam exigi; & quod acceptum fuerit est restituendum. est communis DD. vide Couarr. & Medinam suprà, & Sotum l. 4. q. 7. ar. 2. Probatur primò, Quia

Si lege iustitiæ debitum.

63 manifestè violatur æqualitas, si pro eo, quod iam ex iustitia absolutè est debitum, aliquid amplius exigatur vel accipiatur. Secundò, Quia id, quod datur pro iustitia obtinenda, vel iniuria vitanda, non censetur dari sponte, sed coactè & ex metu iniuriæ, proueniente ab eo, cui datur: ergo necessariò est restituendum: quia censetur per tacitam quamdam iniuriam extortum. hæc est vera ratio, cur sit restituendum.

Iudex.

64 Hinc sequitur Primò, Iudicem teneri restituere id quod accepit, vt iustam sententiam ferret: intellige, si datum est timore iniuriæ, aliàs non dandum: secùs, si instar muneris liberalis, vt maiorem quàm solet, quamque tenetur, diligentiam in causa adhibeat.

Vbi aduerte in sententia iudicis duo considerari posse. Prius, Quòd sit actio maximè vtilis & necessaria Reipub. egens multo labore & examine actorum & probationum, & magna auctoritate personæ. Alterum, Quòd sit iusta. Ratione prioris aliquid pro sententia à partibus accipi potest, si aliàs iustum stipendium iudici non est assignatum. Sic enim debita est ei merces lege iustitiæ, sicut & labori Aduocatorũ & Iurisconsultorum. Ratione alterius, nullum ei debetur stipendium; sed supposito officio Iudicis, gratis hanc qualitatem in sua actione procurare debet. quod etiam locum habet, cùm est ea varietas sententiarum, vt ei liberum sit vtramlibet partem in iudicando sequi. vt enim sententia sit iusta, semper gratis curandum est Iudici. Verùm quia tunc vtraque pars iusta censetur, dubitari potest, vtrùm contra iustitiam peccet, si aliquid accipiat, vt hanc potiùs quàm illam in iudicando sequatur. Videtur non ita peccare. Primò, Quia rationes prædictæ hîc cessant. Secundò, Quia non tenetur ad alteram determinatè, sed liberum ei est sequi quam maluerit. ergo si aliquid accipiat, vt hanc sequatur potiùs quàm illam, non faciat vlli iniuriam. Consequentia patet, Quia cùm res non est debita, non est contra iustitiam (si solùm ius naturæ spectemus) exigere pro ea re pretium; si alioquin pretio sit æstimabilis. Tertiò, Quia non accipit pretium pro iustitia sententiæ, sed quia in hac causa hanc opinionem præfert isti, ad quod nullo modo tenebatur. Hoc autem est pretio æstimabile; tum quia vtilissimũ parti; tum quia sequendo hanc opinionem amittit fauorem alterius partis, cui potuisset gratificari. Quartò, Quia nemo dixerit, illi parti à qua iudex aliquid in hoc casu acceperit, factam esse iniuriam. imò passim hac mente dantur à partibus, & accipiuntur munera à iudicibus, vt quantum intra limites iustitiæ possunt, iudices suum fauorem impendant: quamuis hoc sit valdè reprehensibile, & meritò legibus vindicandum. Idem sæpè fit in collatione officiorum sæcularium. in Beneficiis tamen erit simonia, quamuis fortè iure naturæ non sit obligatio restituendi, vt infrà cap. 35. dub. 28. dicetur. Hæc argumenta, si solùm ius naturæ spectetur, faciunt hanc sententiam satis probabilem. Nihilominùs legibus id vetitum est, quæ etiam possunt ad restitutionem obligare, imò & incapaces reddere dominij rei hoc titulo datæ acquirendi.

Si vtramq; sententiam sequi potest.

Testis.

Sequitur Secundò, Testem teneri restituere 65
quod accepit, vt verum testimonium diceret. etsi enim nõ semper ex iustitia teneatur testari, tamen si testari velit, tenetur ex iustitia testari veritatem. Si tamen veritatis testimoniũ esset illi detrimentosum, posset aliquid exigere pro damno, vel periculo, quod metuitur. similiter si labor aut sumptus testi sit subeundus.

Pro deposito, commodato, &c. reddendo.

Tertiò, Nihil posse exigi pro reddendo deposito, 66
vel cõmodato, vel inuento, vel pro soluendo debito. quod intellige de ipsa nuda redditione, nihil habente laboris aut molestiæ. secùs si coniunctus sit labor, vel aliquid aliud pretio æstimabile.

Pro omissione iniuriæ.

Quartò, Neq; etiam vt non fureris, non occidas, non detrahas. quia hæ omissiones ex iustitia sunt debitæ absque vllo pretio, & nihil sumptus vel laboris habent. vnde L. 2. ff. de condict. ob turpem causam dicitur, *Iulianus dicit, si dedero tibi ne hominem occidas, condici posse*, id est, posse repeti.

Dices, Etsi talis omissio est debita, non tamen 67
est debita in tui gratiam: ergo si quis tua causa abstineat ab his alteri inferendis, qui te non contingit,

tingit, poterit ratione huius obsequij aliquid exigere & accipere.

Resp. Sotus suprà, ob hoc argumentum concedit posse sic aliquid accipi. Sed communis sententia est in contrarium. ratio est; quia quando opus vel omissio secundùm se est inuendibilis, etiam est inuendibile obsequium, quo fit in tui gratiam. alioquin vsurarius posset aliquid exigere, quòd in tui gratiam det mutuum alteri; & collator beneficij, quòd tua causa huic conferat, & iudex, quòd tua causa iustam sententiam ferat. tale enim obsequium, quando opus est absolutè debitum, non censetur dignum pretio apud homines, sed vt summum amicitia. Si quid tamen ex liberalitate ob hanc causam esset datum, posset retineri; quia non censetur donatum inuitè, neque ob causam, quæ sit nullius pretij, sed sponte & ex causa virtutis, vnde promissio facta sub tali conditione, non magis obligat, quàm promissio liberalis absoluta.

68 Dices, Miles ex iustitia tenetur militare, & tamen potest exigere stipendium; ergo pro opere debito ex iustitia potest pretium exigi.

Resp. Miles non tenetur ex iustitia, nisi ei iam constitutum sit stipendium. præter hoc autem non potest ampliùs exigere. Idem dicendum de Iudice, aliisque officiis, quæ non sunt debita ex iustitia, nisi post contractum, quo illis stipendium iustum est promissum.

Debitum ex charitate proximo.

69 Dico Secundò, Si opus debitum sit proximo ex charitate, non potest pro eo pretium exigi, nisi fortè sit laboriosum, vel sumptuosum. Ita Couar. & Medina suprà. Probatur primò, quia communi hominum iudicio hæc non sunt pretio æstimabilia. Secundò, quia cùm valdè intersit proximi, vt hæc fiant; si quid pro eo det, censebitur coactè datum, (non gratis) pro re nullius pretij. Sic nihil potes exigere, vt ex animo deponas odium mei, vel vt mihi indices furem, qui res meas surripuit, vel locum vbi deposuit; si id sine labore, sumptu, periculo facere possis, vt rectè Couarr. suprà. Denique vt in extrema necessitate des tenuem eleemosynam pauperi.

70 Dico Tertiò, Quando aliquid datum est pro opere vel omissione, quæ solùm cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei, non necessariò est restituendum: sed potest retineri. Ita Petrus Nauarr. lib. 4. c. 2. nu. 100. & ex parte Sotus suprà. Ratio est; quia tunc censetur esse liberaliter donatum ex causa, vel sub conditione: nemo enim ab alio emit actiones vel omissiones liberas, illi soli commodas vel Deo honorificas, ad quas tenetur; sed si quid pro illis offerat vel det, censetur datum in bonum illius, vel ad honorem Dei, merè liberaliter.

Debitum dumtaxat in bonum operantis, vel in honorem Dei.

Hinc sequitur, Eum, qui aliquid accepit ab altero, vt fieret Christianus, vt confiteretur in Paschate, vt non fornicaretur, non blasphemaret, posse retinere; nec teneri restituere, nisi repetatur in iudicio. Nec obstat L. 2. ff. de conditione ob turpem causam, vbi dicitur; *Si tibi dedit ne sacrilegium faceres, condici posse*, id est, repeti: quia solùm conceditur repetitio in iudicio, idque quando datum est, ne crimen fieret, quod legibus punitur; hinc tamen non sequitur, ante sententiam esse restituendum. Puto tamen id, quod pro huiusmodi causa promissum fuerit, impleta causa, non esse debitum nisi ex virtute fidei; sicut si absque huiusmodi conditione promissum esset. Ratio est; quia reuerà hæc opera non sunt pretio æstimabilia; sicut nec alia supradicta: sed discrimen inter hæc opera, & illa est; quòd datum pro his non censeatur extortum ab inuito, sed liberaliter donatum; eò quòd is, qui dat, nulla necessitate compellatur. secùs de dato pro illis, quæ ex iustitia vel charitate proximo sunt debita. 71

Si putetur datum liberaliter.

Aduertendum tamen est, Quando constat vel prudenter præsumitur aliquid datum per modum muneris liberalis, ad inclinandum eum, qui accipit, ad bonum opus ex iustitia vel charitate debitum, vel ad eum à malo auertendum; non esse restituendum, nisi lex positiua in aliquo casu expressè inhabilem reddat ad dominium eius rei capessendum, sicut videntur fecisse Iudices L. Plebiscito. 18. ff. de officio Præsidis, & L. Solent. §. finali, ff. de officio Proconsulis. de quo plura infrà suo loco. vide Siluestrum v. Iudex 1. q. 8. 72

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

De ordine in restitutione seruando, deque loco & expensis.

Complectitur Dubitationes 8.

1 NOTANDVM est, Quando bona debitoris, in solutionem omnibus creditoribus sufficiunt, non esse opus vllo ordine: nam omnibus integrè est satisfaciendum: sed tum demum certus ordo seruandus est, quando non sufficiunt.

DVBITATIO I.

Vtrùm debita certa sint priùs soluenda quàm incerta.

Debitum incertum tripliciter.

2 SVppono, Debitum variis modis dici *incertum*. Primò, si non satis constat, vtrùm debeas, necne: & tunc non est necessaria restitutio; quia melior est conditio possidentis. Secundò, Si constat quidem rem deberi, sed dubitas cui ex duobus vel tribus debeatur. Hoc euentu, si dubium est æquale, res æqualiter est inter eos diuidenda, vel ex illorum consensu sorte applicanda: sic enim seruatur iustitia. quòd si posteà constiterit, vter sit verus creditor, alter tenetur ei restituere suam partem, nisi eam legitimè vsuceperit. si noluerit restituere, tu tamen liber manes; quia restituisti eo modo, quo potuisti & debuisti; nec in eo incerto, amplius à te potuit exigi. Si dubium non fuit æquale, ei debetur maior pars, de quo minus est dubium; alteri verò minor, iudicio prudentis. vide suprà cap. 14. dubit 4.

Tertiò, Dicitur incertum debitum, quando constat

constat quidem deberi; sed nescitur cui vel quibus ex tota multitudine: siue res ipsa in specie sua sit aliena, (vt equus, vestis, torquis, & similia) siue tantùm sit debita confusè; vt quando loco ei peremptæ debetur pecunia. His positis,

3 Dico Primò, Si res incertum habens dominum, in specie sua est aliena, primo loco est restituenda, non certis creditoribus, sed iis, quibus incerta restitui solent; iuxta ea, quæ cap. 14. dubit. 6. & 7. dicta sunt: quamuis nihil aliud supersit, quod certis creditoribus dari possit. Est communis DD. Ratio est; quia creditoribus debet satisfieri ex bonis debitoris, non ex alienis. Itaque hæc omnia sunt segreganda à bonis debitoris, & in pios vsus eroganda.

Si aliena in specie.

4 Dico Secundò, Si res ipsæ non sunt in sua specie alienæ; tunc ex eis priùs facienda est restitutio certorum debitorum, quàm incertorum. Est communis DD. Antonini 2. p. tit. 2. cap. 3. in principio, Caiet. v. restit. cap. 8. Silu. restit. 6. qu. 5. Medinæ, C. de restit. qu. 2. §. Ad aliud, quod quinto loco, & Nauarri cap. 17. nu. 47. & aliorum.

Si non sint aliena in specie.

Sed difficultas est, quænam sit huius ratio. DD. qui censent incerta iure naturæ pauperibus esse danda, valdè laborant in assignanda ratione, nec quidquam afferunt quod omnino satisfaciat.

5 Sed iuxta sententiam, quam suprà cap. 14. dubit. 6. & 7. secuti sumus, nõ est difficile. Ratio igitur, cur certis creditoribus priùs sit soluendum quàm incertis, est; quia Iure naturæ tenetur debitor ex iustitia soluere creditoribus certis, etiamsi nulla lex positiua id iuberet; idque de bonis suis, quorum dominium habet. Non tamen Iure naturæ de his bonis tenetur soluere creditoribus incertis; quia his ipsis solutio fieri non potest. quòd autem loco eorum teneatur pauperibus; id solùm iure positiuo constitutum est: quod Ius locum non habet, quando certi creditores extant. neque mens legislatoris fuit, nec verò potuit esse, eo casu obligare: quia quod debitum est iure naturæ, non potest tolli per legem positiuam.

Cur certis creditoribus prius soluendum.

Adde, non soluendo talia incerta, nemini in particulari fieri iniuriam; secùs verò si non soluantur certa.

Dices, Quando res est in specie aliena, & dominus reperiri nequit, non debetur Iure naturæ pauperibus, & seposita lege positiua potest retineri: ergo etiã ex ea debet satisfieri creditoribus certis.

6 Resp. Negando consequentiam; quia etsi seposita lege positiua posset debitor ex ea satisfacere, non tamen tenebatur; eò quòd non teneatur, nisi de rebus suis soluere. Vnde iure positiuo statui potuit, vt hæc darentur pauperibus, etiamsi creditores certi, nihil essent habituri. quòd si debitori vt pauperi res illa applicetur, tunc videtur ex illa creditoribus esse soluendum; quia non ampliùs aliena censetur: nisi fortè paupertas illum excuset.

DVBITATIO II.

Vtrùm inter debitores certos, priùs soluendum sit venditori, cui pretium nondum est solutum, re vendita extante.

7 Respondeo & dico Primò, Si res sit Ecclesiæ vel fisci vel minoris, & adhuc extet inter bona debitoris; ante omnia soluendum est pro ea pretium iustum, vel certè res ipsa est restituenda. Probatur; quia talis rei non est translatum dominium per conuentionem mutuam, & secutam traditionem; nisi reipsa persoluatur pretium, vt docet Angelus v. Emptio n. 4. Siluest. eodem verbo n. 2. & notat Bartholus in L. A Diuo Pio, 15. §. Sed si emptor. ff. de re iudicata. & Panor. in cap. Cùm olim, de officio de leg. & colligitur ex L. Si curator. 5. ff. de iure fisci, iuncta Glossa, vnde sequitur talem rem, vbicumque extiterit, etiamsi aliis vendita fuerit, posse vindicari.

Res Ecclesiæ fisci & minorum.

Dico Secundò; Si res alterius vendita fuerit tali debitori, & ille nec pignus aut fideiussorem dederit, nec pretium in præsenti obtulerit, nec venditor illud pro soluto habuerit fidens emptori, tunc vel pretium ante omnia soluendum, vel res restituenda venditori. Probatur; quia iure communi in hoc casu nondum censetur translatum dominium, etiamsi res tradita fuerit, vt expressè habetur Instit. de rerum diuisione. §. Venditæ. vbi dicitur, *Venditæ verò res & traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quàm si is venditori pretium soluerit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti ex promissore aut pignore dato: quod quamquam cauetur ex L. duodecim tabularum, tamen rectè dicitur & iure gentium, id est, Iure naturali id effici.* Idem habetur L. Quod vendidi. 19. ff. de contrahenda emptione. Vnde sequitur, rem talem, vbicumque extiterit, vindicari posse, nisi pretium solutum fuerit, vt dicitur L. Procuratoris. 5. §. Sed si dedi. 18. ff. de tributoria actione. 8

Res alioriũ vendita.

Sed hîc difficultatem parit, quod in eodem §. Instit. suprà, additur his verbis; *Sed si is, qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est statim rem emptoris fieri.* semper enim videtur fidem emptoris sequi, quando ei credit absque fideiussore vel pignore. Vnde tunc semper transfertur dominium.

Resp. Tunc tantùm censetur sequi *fidem emptoris*, quando ipsius nuda promissione est contentus, perinde ac si pretium esset solutum: quod Vlpianus in d. L. Procuratoris ait, *In creditum abire*, & Pomponius in d. L. Quod vendidi, *Fidem habere emptori sine vlla satisdatione.* 9

Petes, An ergo tunc venditor non habeat Ius prælationis? Couarruuias l. 1. variar. cap. 7. nu. 3. putat non habere. pro qua sententia adfert multos Iurisperitos, qui dicunt hanc esse communem. Idem sentit Petrus Nauar. l. 4. cap. 4. n. 39. & Molina disput. 536. Probatur Primò, quia illa res non est ampliùs venditoris, cùm translatum sit dominium, vti suppono; neque manet illi obnoxia Iure hypothecæ. Nam neque Iure naturæ, neque Iure positiuo constituta est in tali re hypotheca. Non Iure naturæ, quia hoc Iure nulla inducitur tacita hypotheca. si enim contrahentes pacto expresso non obligant rem solutioni, non est cur illa iure naturæ debeat priori domino censeri obligata; cùm eius dominium perfectè in alium transierit, non secùs ac si solutio in præsentia esset facta. Non etiam Iure positiuo; quia nullum Ius positiuum inducens in tali re hypothecam in iure Cæsareo reperitur. Secundò, Si emptor ille alteri venderet, prior venditor non posset eam vindicare: ergo non erat ipsi hypothecata. Tertiò, Quia neque expressa hypotheca ex conuentione contrahentium potest in emptione sic constitui, vt venditor habeat Ius præla- 10

Non habere venditorem ius prælationis.

Rationes adferuntur.

prælationis præ aliis hypothecis iure poſitiuo conſtitutis. nam contrahentes non poſſunt ſuo conſenſu efficere, vt is, qui iure ciuili vel municipali habet ius prælationis, debeat poſtponi. vt ſi emi à te domũ vel nauim, & poſteà ad eius reparationem accipiam ab alio pecuniam mutuam; hic tibi præferetur in ſolutione; quia iure poſitiuo habet Ius prælationis, etiam reſpectu prçcedentium hypothecarum, vt infrà dicetur. Ex quibus ſequi videtur, venditorem eſſe numerandum inter creditores hypotheca carentes; ac proinde omnibus hypothecam habentibus poſtponendum. Hæc ſententia eſt valdè probabilis. Contraria magis videtur æquitati conſona. vnde

11 Dico Tertiò, Probabile eſt, venditorem ſi ab emptore fideiuſſorem vel pignus non accepit, & res adhuc apud emptorem extet, in ea re ceteris eſſe præferendum; ita vt vel pretium ei ſoluendum ſit, vel res ipſa reſtituenda. Ita tenet Caietanus, v. Reſtitutio cap. 8. Silu. Reſtitutio 6. qu. 5. Fumus, eodem verbo nu. 36. Medina C. de reſtitutione qu. 2. §. Tertium dictum. Nauar. cap. 17. nu. 49. Idem tenet Archidiaconus, Baldus & alij, teſte Silueſtro. Probatur Primò, quia valdè durum eſt, & ab æquitate naturali alienum, vt res mea, quam à me emiſti, non ſoluto pretio, extans in ſua ſpecie, aliis aſſignetur, & ego re mea ſimul & pretio frauder. ſepoſito enim omni Iure poſitiuo, ſtatim iudicio naturali quiuis cenſeret, æquius eſſe vt venditori res ſua reſtituatur, ſi emptor ſoluendo non ſit, quàm vt detur alteri. Secundò, Si tibi locaui meam domum, inuecta & illata in eam manent obligata pignori pro penſionibus annuis, & damnis in domum datis, vt habetur L. 2. ff. Ex quibus cauſis pig. vel hypoth. tacita contrahatur. ergo argumento à fortiori etiam res vendita manet obligata pro pretio. Tertiò, Quia Iure gentium non transfertur dominium rei venditæ ante ſolutum pretium, niſi datum fuerit pignus vel fideiuſſor: vel niſi venditor ſecutus fuerit fidem emptoris, vt habetur §. Venditæ, ſuprà: idque quia non cenſetur venditor dominium alia ratione velle transferre. atqui quando venditor credit emptori, etiamſi intendat transferre dominium, non tamen intendit ſe priuare omni Iure & recurſu ad rem ſuam, niſi reipſa ſolutum fuerit pretium, vt patet ex vſu & communi hominum ſenſu: ergo ſaltem quamdiu extat apud emptorem, cenſetur quaſi hypothecata pro pretio.

Probabile eſt, venditorem in re vendita eſſe præferendum.

12 Vnde, ad primam rationem in contrarium Reſpondeo, Etſi Iure naturæ ſeu gentium non contrahatur vlla hypotheca perfecta qualis Iure poſitiuo, nempe in quam retineatur Ius apud quemcumque extet; benè tamen poteſt contrahi imperfecta & inchoata, in quam retineatur Ius, quamdiu extat apud emptorem. talem videtur habere venditor in re empta, vt dictum eſt. Si tamen emptor alteri vendat, non manet ampliùs obligata, ſicut nec pretium pro ea acceptum; vt rectè Nauarrus.

Reſp. ad rationes.

Ad ſecundam, Inde tantùm ſequitur, non eſſe hypothecam perfectam, quales ſunt omnes hypothecæ ſpeciales Iure poſitiuo introductæ.

Ad tertiam, Inde ſolùm probatur, aliquam hypothecam huic præferendam, nempe eam, quæ conſtituta eſt ratione mutui accepti ad rei in-
13 ſtaurationem; ſecus de aliis. Idem ob eaſdem rationes videtur dicendum, de omni alia re, titulo oneroſo alienata, vt ſuprà docet Nauarrus: vt de re mutuata, permutata, &c. quod intellige, ſi res illa in ſua ſpecie adhuc extet in bonis debitoris; maximè ſi aliis permixta nondum ſit. Imò etiamſi permixta ſit, ſi certò conſtet illam ibi contineri. quia æquiſſimum eſt, vt ante omnes, illi, qui eam tradidit reſtituatur, vel ipſa, vel pretium eius; nec alij creditores poſſunt id meritò ægrè ferre, cùm debitor, eius redditione non fiat impotentior ad ipſis ſoluendum, quàm fuiſſet, ſi eam non accepiſſet.

DVBITATIO III.

Vtrùm debita ex delicto, præferenda ſint debitis ex iuſto contractu.

SVnt tres ſententiæ. Prima eſt, Debita ex delicto eſſe priùs reſtituenda, quàm ex contra- 14
ctu (niſi fortè in contractu interuenerit hypotheca) & quò delictum fuit maius, eò quoque priorem deberi reſtitutionem. Ita Ioannes Medina quæſt. 2. de reſtitut. dub. 5. Vnde poſt hypothecas Primò, reſtituendum debitum ex rapina. Secundò, ex furto. Tertiò, ex vſuris. Quartò, ex contractu oneroſo; vt ex mutuo, emptione, &c. Quintò, ex contractu gratuito; vt ex legato, promiſſione non completa, &c. probatur Primò, Auctoritate D. Bonauenturæ. Secundò, Quia illa debita ſunt priùs ſoluenda, quæ cum maiori iniuria & peccato ſunt contracta; eò quòd quando non poteſt ſimul ab omnibus peccatis recedi, conſentaneum ſit, vt priùs à grauioribus, deinde à leuioribus recedatur. atqui maius peccatum, maiorque iniuria, ceteris paribus, eſt in rapina, quàm in furto, & in furto, quàm in vſura: ergo priùs ſoluendum pro rapto, quàm furto, & priùs pro furto, quàm pro vſura, & priùs pro vſura, quàm pro contractu, in quo nulla commiſſa iniuria. inter contractus autem, magis obligat is qui eſt oneroſus, quàm qui gratuitus; idque meritò; quia per oneroſum, homo non fit impotentior ad ſoluendum aliis; nam vna res ſupponitur loco alterius, ex natura contractus: per gratuitum verò ſecùs. Idem ſentit D. Thomas opuſculo 73. c. 18. *Cùm neceſſaria ad ſalutem, præcedant ea, quæ ſunt deuotionis, iuſtè ſoluuntur debita ante legata. ſed maiori iuſtitia reſtituenda ſunt ablata, quam debita ſoluenda: cùm in hoc impleatur Iuſtitia, & tollatur iniuria facta Deo & proximo. In ſolutione autem debitorum, nulla tollitur iniuria, ſed ſolùm impletur Iuſtitia.* Idem tenet Michaël Salonius qu. 62. art. 8. in fine, & videtur tenere Angelus Reſtitut. 2. nu. 18. Hæc ſententia non eſt improbabilis.

1. Prius quæ ex delicto.

Secunda Sententia eſt, Priùs ſoluenda eſſe debita ex contractu iuſto oneroſo, non gratuito, 15
quàm ex delicto: niſi fortè res ex delicto parta, in ſpecie ſit aliena. Ita Caietanus v. Reſtitutio c. 8. Nauar. cap. 17. num. 52. Bartholom. Medina l. 1. Summæ c. 14. §. 33. Denique D. Anton. p. 2. tit. 2. c. 7. §. 1. & 2. qui etſi aſſentiatur primæ ſententiæ in ordine debitorum ex delicto, nempe priùs reſtituendum, quod ex rapina debitum, quàm quod ex furto, & priùs ex furto, quàm ex vſura; addit

2. Prius quæ ex contractu.

dit tamen, priùs esse restituenda, quæ ex contractu iusto debita. hæc sententia probabilis est, si res ex contractu accepta, extet apud debitorem, iuxta ea, quæ diximus dubit. 2. alioquin non video qua ratione probabili queat defendi; nisi fortè in vsuris.

16 Tertia Sententia, quam veriorem iudico, est, Inter hæc debita nullum esse ordinem; sed ea pari iure censeri. esseque debita personalia, sine iure prælationis: præsertim si res ex contractu accepta, apud debitorem non extet. Ita docet Siluester, Restitutio 6. qu. 5. puncto 5. Petrus Nauarra l. 4. c. 6. seu vltimo, nu. 41. & alij recentiores. Probatur Primò, Quia neque iure positiuo aliquid hac de re cautum est, neque vlla ratio sufficiens adferri potest, qua probetur, Ius naturæ postulare, vt alterum debitum alteri præponatur. ergo sunt paria. Secundò, Quia etsi maior fiat iniuria per rapinam quàm per furtum, & per furtum fortè quàm per vsuram: tamen posteà, dum quis non vult restituere, est eadem iniustitia in ipsa rei detentione. eiusdem enim speciei peccatum est, non soluere debitum ex contractu post elapsum terminum, inuito creditore; & non soluere debitum ex rapina aut furto: quia æquè fit inuito domino. quamuis enim in rapina sit maior iniuria, eo quòd sit maior contemptus domini, & ipse magis inuoluntariè patiatur; tamen posteà nõ est maior obligatio restituendi; nam pro excessu iniuriæ, qui est in primo aggressu, non est facienda restitutio pecuniæ, de qua hîc agimus, sed alia satisfactio.

3. Non esse inter hæc ordinem.

17 Dices Primò, Quamdiu raptor non restituit, non recedit ab iniuria, quam intulit personæ, vi rapiendo; atqui ab hac maximè tenetur recedere: ergo ante reliquos, &c.

Replicat.

Resp. Primò, Negando maiorem, nam hoc ipso, quo desinit vim inferre, iniuria personalis non continuatur, sicut detentio rei; sed transit. vnde etiamsi non restituat rapta, tamen non censetur continuare actualem rapinam, sed solùm rei alienæ detentionem.

Respondeo Secundò, Negando subsumptum. non enim magis tenetur ad sarciendam iniuriam illatam personæ, quàm ad faciendam restitutionem rei detentæ: præsertim cùm in rei detentione, etiam iniuria domino fiat, & præter iniuriam, damnum. Itaque cùm is, qui debet ex contractu, æquè obligetur elapso termino, atque is, qui ex vsura, furto vel rapina: non est cur naturali iure vllum ordinem inter ista debita constitutum putemus. Quod etiam ex eo confirmatur: quia alioquin contra Ius naturæ faceret Iudex, qui iuberet pro rata talibus creditoribus restitui; & teneretur ipse de suo supplere. quod nemo dixerit.

18 Dices Secundò, Detentio vsurarum non tantum repugnat voluntati domini, quantum detentio rei furtiuæ, vel raptæ, vel ex contractu oneroso debitæ: ergo in vsuris, non est tanta obligatio restituendi, quanta in ceteris. Antecedens patet, ex communi hominum sensu; nemo enim de illis magnopere queritur, neque conatur recuperare. vnde etiam non est tam detestabilis vsurarius, quàm fur vel raptor, vel debitor ex cõtractu, qui post elapsum terminum non vult soluere,

19 cùm possit. Ob hoc argumentum, nõ videtur improbabile, debita ex contractu oneroso, ex furto & rapina, posse præponi debitis ex vsura. Quia tamen contrarium puto verius,

Debita ex vsuris.

Resp. Omnia hæc contra voluntatem dominorum retineri; ita vt si possent, curarent sibi restitui; quod sufficit, vt æquè iniustè, seu contra eamdem iustitię speciem retineantur. Et quamuis detentio vsurarum, non tantum repugnet actuali voluntati domini, quantum debitum ex cõtractu vel furto, id non refert: quia hoc non prouenit ex eo, quòd intendat vsurario eas donare, vel aliquid Iuris concedere: sed ex eo, quòd spem non habeat recuperandi; sitque malum necessarium sponte subeundum. Sicut qui sponte dat lytrum latroni, non renititur actuali voluntate (nisi inefficaciter) illi detentioni; & tamen non minùs iniustè ille detinet, quàm fur vel raptor. Itaque hæc actualis repugnantia, non facit vt detentio rei sit magis contra Iustitiam, quàm aliàs esset; sed facere potest, vt magis sit contra charitatem: vt si quis vehementer se inde cruciaret. 20

Dvbitatio IIII.

Quis ordo sit seruandus in solutione certorum debitorum.

Respon. Primò restituenda ea, quorum dominium non fuit translatum in debitorem. 21

Ordo restitutionis.

Secundò, Soluendum pro moderatis expensis funeris debitoris, L. penultima. ff. de Religiosis, & sumptibus funeris. Huc etiam pertinent ea, quæ necessaria sunt ad cõscribendum testamentum, ad faciendum inuentarium, ad custodiam supellectilis, & similia opportuna, vt fiat restitutio. Vnde si quis fecerit has expensas pro debitore, aut pro funere alterius, quem debitor sepelire debuisset; (vt pro funere vxoris, filij, vel mancipij) ei iure naturali, primò restitutio facienda est.

Tertiò, Soluendum iis, qui habent hypothecam, (quantum ea se extendit) ante alios, qui non habent, vt habetur L. Eos. 9. C. Qui potiores in pignore. Ratio est; quia hypotheca datur creditori ad securitatem, vt in omni euentu possit ex ea curare sibi satisfieri. 22

Quartò, Inter hypothecarios creditores, primò soluendum iis, qui tempore sunt priores; hæc enim regula Iuris, *Qui prior est tempore, potior est iure.* intelligenda est de iis, qui in eadẽ re habent hypothecam, vt docet Siluester v. Restitutio 6. q. 5. & colligitur L. 2. 4. 5. 6. 7. 8. C. Qui potior, in pign. hab. (vtrùm etiam vera sit in creditoribus personalibus, dicetur dubitat. 6.) estque generaliter vera, siue hypotheca sit tacita, siue expressa, siue generalis, siue specialis, siue sit conuentionalis, siue iudicialis, siue Prætoria. Exceptis quibusdam casibus, in quibus posterior præfertur priori, vt statim dicemus. Neque solùm expressa prior, præfertur expressæ posteriori; sed etiam tacita prior, præfertur expressæ posteriori, vt patet in hypotheca dotali, quæ etsi tacita sit, præfertur tamen expressæ posteriori. vt docet Couar. l. 1. var. c. 7. num. 2. & colligitur ex L. Hac edictali. 6. §. His illud adiungimus. C. de secundis nuptiis. Similiter generalis prior præfertur etiam speciali posteriori: vt colligitur ex L. 2. ff. Qui 23

Qui prior tempore.

Q potio-

potiores in pignore vel hypotheca habeantur.

24 *Nauarrus.* Vnde patet Primò, Falli Nauarrum cap. 17. num. 50. & 51. & Siluestrum Restitutio 6.q.5. Dum dicunt eos, qui expressas habent hypothecas, præferri iis, qui habent tacitas. hoc enim verum non est, nisi illa expressa sit tempore prior; exceptis quibusdam casibus iure declaratis.

25 *Siluester.* Patet Secundò, Falli Siluestrum, quando vult eum, qui habet specialem hypothecam posteriorem, præferri habenti generalem priorem omnium bonorum, & præterea specialem in aliqua re, quę distincta sit ab hypotheca speciali alterius. Nec obstat L.2. C. de pignoribus & hypothecis, quam ipse pro se adducit; nihil enim aliud ibi dicitur, quàm tuum pignus posterius, debere tibi saluum esse, si priori creditori, habenti generalem hypothecam, & etiam specialem in alia re, quæ à tuo pignore distincta sit, possit integrè satisfieri ex illa speciali. tunc enim non potest impedire tuam specialem, ratione suæ generalis prioris. qui enim præter generalem hypothecam, etiam capit specialem. id facit, quòd primò velit vindicare specialem; & non attingere generalem, nisi in euentu, quo specialis non sufficiat. Vnde sequitur, tuum pignus nō fore tibi saluum, si alteri ex speciali illa hypotheca non possit integrè solui. & consequenter generalis prior, præfertur speciali posteriori. vide Couarru. l.3. variarum cap. 18.

26 *Posterior tempore aliquando præfertur priori.* Aduerte tamen, Esse aliquos casus, in quibus posterior tempore præfertur priori, habenti hypothecam expressam vel tacitam.

1. Mutuans pro re conseruanda. Primus habetur L. 5. ff. Qui potiores in pign. Si tibi credidi, seu mutuaui pecuniā, ad refectionem vel conseruationem alicuius rei, alteri antè obligatæ; vt ad reficiendam vel armandam nauem: tunc enim præferri debeo aliis, habentibus in eadem re hypothecam generalē vel specialem etiam expressam. cuius ratio est; quia sine tali mutuo, pignus illud vel non extitisset, vel certè periisset; ac proinde prior creditor parū vel nihil ex eo habuisset commodi. vnde non potest ægrè ferre, quòd is, cuius pecunia saluum est, prior ex eo solutionem illius pecuniæ accipiat.

2. Mutuās pro re custodienda. Secundus habetur L.6. suprà. Si tibi mutuaui, v.g. 100. vt satisfaceres pro mercium vectura, vel pro conductione ędium, in quibus asseruarentur; manent mihi merces istæ obligatæ, ita vt primus solutionem ex illis habere debeam ante alios, generalem vel specialem, tacitam vel expressam hypothecam habentes.

3. In hypotheca dotali. Tertius est, In hypotheca dotali, per quam bona mariti sunt obligata vxori, eiusque descendentibus, ita vt ipsa & ipsius filij ex illis suam dotem ante alios creditores, habentes tacitas hypothecas priores, possint deducere; vt patet L. Assiduis. 12. C. Qui potiores in pignore.

27 Notandum tamen est Primò, Dotem non præferri hypothecæ expressæ priori. Ratio est; quia lex non intendit doti dare priuilegiū cum iniuria priorum creditorum, qui ex speciali conuentione iam ius habebant in bonis debitoris. valdè enim durum esset, per nuptias viri superuenientes, omnes priores amittere Ius, quod expresse pacti erant. Secùs est de iis, qui habebant tacitam priorem, lege introductam; (his enim dos præfertur. nisi etiam priuilegium prælationis habeant, vt in casu primo & secundo,) quia lex potuit suum beneficium, quod concedit prioribus, ita restringere, vt postponatur priuilegio mulieris in causa dotis, vt docet Siluester v. Dos, nu. 14.

Hinc patet, Non sequi; expressa hypotheca prior, præfertur doti posteriori: & hæc dos præfertur mutuo posteriori pro refectione, ergo expressa hypotheca prior, præfertur illi mutuo posteriori, vide Couarr. l.1. variar. c.7. vbi ostendit in iis, quæ iure humano constant, non esse necessarium, vt si a. vincat b. & b. vincat c. a. vincat c. Idem Siluester suprà. 28

Notandum Secundò, Dotem non præferri priuilegio, quod habet is, qui mutuauit pecuniam iuxta primum & secundum casum; nisi tempore dos sit prior; vt rectè docet Siluester suprà. Neque contrarium colligitur ex Nouell. 97. c. 3. (vt quidam putant) quia ibi solùm dicitur, ***Eum, qui mutuauit ad ædificationem vel refectionem domus vel nauis non præferri doti priori, sicut præfertur aliis non priuilegiatis.*** Hinc tamen non sequitur dotem posteriorem, illi pręferri, aut illum doti posteriori non præferri. 29

Quartus casus est, Quando ex pecunia pupilli empta est res aliqua; illa res manet pupillo obligata ante omnes; ita vt si ea alteri sit hypothecata, ipse sit præferendus, vt possit recuperare pretium. Idem colligitur ex L. penult. C. de seruo pign. dato. 30 *4. Emptum pecunia pupilli.*

Quintus est, Si tibi dem mutuam pecuniam ad emendam domum vel prædium vel rem aliā, cum pacto expresso, vt ea res mihi maneat hypothecata pro debito; præferar aliis creditoribus, habentibus hypothecam generalem in omnibus tuis bonis, quamuis talis hypotheca comprehendat etiam bona futura & consequenter hanc ipsam domum. Ita habetur L. Licet. 7. C. Qui potiores in pign. vide Couar. sup. num. 3. *5 Mutuās ad aliquid emendum, &c.*

Sextus est, Quando quis contraxit cum fisco, manent ipsius bona fisco obligata cum priuilegio prælationis. Idem Ius habet fiscus ratione tributi nondum soluti. Vnde omnia bona Receptorum & Redemptorum vectigalium, sunt fisco hypothecata, L.2. C. de priuil. fisci. dos autem & fiscus pari iure censentur. L. Dotis tuæ. 9. C. de Iure dotium. vide Couarr. suprà. 31 *6. Contrahens cum fisco.*

Septimus est, Quando quis alicui credit pecuniam ad militiam, v. g. vt emat equum, arma, vel vt se in militia sustentet; habet hypothecam iure prælationis, etiam ante dotem, etsi dote sit posterior. vt patet ex Nouella Iustiniani 97. ca. 4. Vnde huic ex bonis mariti integrè soluendum, quamuis vxoris dos esset peritura. In his casibus non est seruanda illa regula, *Qui prior est tempore, potior est Iure:* nam habent priuilegium, vt pręferantur, etiamsi tempore sint posteriores; non quidem semper omnibus, sed quibusdam. In ceteris autem hypothecis, tale priuilegium non habentibus, & in his, quæ æquale priuilegium habent, est seruanda, ita vt integrè satisfieri debeat ei, qui priorem hypothecam habuerit. Verùm accurata horum tractatio, est Iurisperitorum. vide doctissimum tractatum de pignore Antonij Negusantij. 32 *7. Credens ad militiā.* 33

Quintò, Post eos, qui habent hypothecam, si quid superfit, soluendum creditoribus personalibus, id est, qui non habent vllam rem debitoris, sibi immediatè in genere vel in specie obligatam, 34 *Creditores personales.*

sed

Habentes priuilegiũ personale. sed solam personam. Inter hos Primo loco soluendum iis, qui habent personale priuilegium prælationis, absq. hypotheca; quale habet sponsa de futuro, in bonis sponsi, ratione dotis traditæ, nõ secuto matrimonio, vt docet Glossa in L. Eos. 9. C. Qui potior in pig. &, Qui deposuit pecunias apud nummularium, non percipiens inde vsuras, vt patet L. Si hominem. 7. §. 2. ff. depositi, *Depositũ, commodatum, pignus.* vel contra. quod quidem DD. extendunt ad omnia deposita, & ad commodatum & ad pignus, si dolo vel culpa debitoris perierint. Item ad pecuniam depositam in societate mercatorum ad negotiationem. Si tamen hæc extaret, etsi mixta esset, ante hypothecas restituenda esset, quia in specie est aliena: nam quando talia voluntate dominorum commiscentur, singulæ partes fiunt communes; vt habetur §. Si duorum. Instit. de rerum diuisione, & L. Marcellus. 3. §. Pomponius.

35 ff. de rei vindicat. Secundo loco soluendũ ceteris *Chirographarij.* creditoribus chirographiariis ex titulo oneroso, cuique pro rata; non habita ratione temporis prioris vel posterioris, quo debitum est contractum. Ita Siluester suprà & Nau. cap. 17. num. 51. Tertio loco soluendum creditoribus ex titulo gratuito; vt si defunctus alicui piæ causæ aliquid vouerat. Quarto, reliqua erunt pro heredibus & legatariis; ita tamen vt heredes præcedant legatarios ad suam legitimam obtinendam, si sunt heredes necessarij: vel ad quartam bonorum (quæ dicitur Falcidia) si non necessarij.

36 Quæ hactenus dicta, iure communi Cæsareo *Obligant in conscientia.* seruãda sunt, vbi & quatenus illud est receptum. Quòd si in aliquibus locis sint hac de re aliæ aliquæ leges, vel consuetudines rationi consentaneæ, eæ sunt seruandæ; & quidem in foro conscientiæ; vt docent communiter DD. Vnde fallitur Gabriel in 4. d. 15. q. 2. dub. vlt. vbi dicit, quæ Canonistæ disputant, quinam Iure potiores sint in restitutione, potiùs ad Iudicij quàm ad conscientiæ forum spectare. Nam hæ leges non nituntur præsumptione, sed æquitate naturali; ex qua propter bonum commune statuunt hunc ordinem: quod non minùs potuerunt facere, quàm

37 transferre dominia vsucapione. omnis autem lex *Lex humana.* humana rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsa præsumptione, seruanda est in conscientiæ foro.

DVBITATIO V.

Vtrùm priùs petenti liceat priùs soluere.

38 DIco Primò, Si debitor vel eius heres *Soluens posteriori.* soluat posteriori, omisso eo, qui habet hypothecam priorem, vel priuilegiatam, sciens id fieri cum damno prioris, tenetur priori de damno; & potest prior recuperare à posteriore quod solutum est. Patet L. Scimus. 22. §. Etsi prẽfatam. C. de Iure deliberandi.

39 Dico Secundò, Si sint plures creditores per- *Iterpetes.* sonales, inter quos nullum sit priuilegium prælationis, & aliquis ex illis exigat ante alios solutionem debiti, siue in iudicio, siue extra; potest & tenetur debitor ei integrè soluere, etiamsi tempore esset posterior. Ita docet Nauarrus cap. 17. nu. 52. & Sil. Restitutio. 6. qu. 8. & colligitur ex L. Pupillus. 24. ff. Quæ in fraudem creditorum. Ratio est; quia diligẽtia posterioris creditoris fecit eum potiorem, sicut hypotheca vel priuilegium, vt dicitur in prædicta lege. vnde sequitur, creditorem posse petere integrum debitum, quãdo timet debitorem non fore omnibus soluendo; & retinere, vbi acceperit.

Petes, Vtrùm non petenti, possit debitor sciens statum suum labantem integrè satisfacere, vt ei gratificetur?

Resp. Non posse; quia Ius hoc non concedit. 40 *Offerẽs non exigenti.* Cùm enim iste par sit aliis iure, neque diligentia in petendo faciat eum potiorem; non potest ei fieri integra restitutio cum damno aliorum: sed pro rata: vt rectè docet Nauar. suprà. Addo tamen eum, qui in hoc euentu solutionem accepit, non teneri in conscientia restituere; quia non accepit rem alteri obligatam. Et colligitur ex 41 *Potest solutum retineri.* L. Quod autẽ. 6. §. 6. & 7. ff. Quæ in fraudem creditorum. Idem dicendum, etiamsi alij creditores habeant priuilegium personale prælationis absque hypotheca; vt colligitur ex L. dicta, vbi dicitur: *Qui debitam pecuniam recepit, antequam bona debitoris possideãtur,* (id est, auctoritate Iudicis occupentur ab aliis creditoribus) *quamuis sciens prudensque soluendo non esse, recipiat; non timet hoc edictum;* nempe quo reuocantur ea, quæ in fraudem creditorum alienata sunt. Idem docet Molina disp. 536. etiamsi Siluester & alij contrarium sentire videantur.

Nec refert, quòd ad hoc induxeris debitorem, quia Iura id concedunt, teste Molina. Nec obstat L. Pupillus. 24. ff. eodẽ tit. quia est alius casus, in quo tutores sponte gratificati sunt vni ex creditoribus. vnde dicitur ibidem, *tale debitum reuocandum:* quod intellige, *per Iudicem.* quare nisi sic reuocetur, poterit ille creditor retinere.

DVBITATIO VI.

Vtrùm regula illa Iuris, Qui prior est tempore, potior est Iure, *possit extendi ad creditores personales.*

MVlti Doctores affirmant, illam locum habere in omnibus creditoribus eiusdem ordinis, id est, quorum alter non habet aliunde priuilegium prælationis contra alterum. Ita Gabriel 42 d. 15. q. 2. dub. vltimo. Medina C. de restitut. q. 2. dub. 5. Salon. qu. 62. ar. 8. in fine. Valentia disp. 5. q. 6. puncto 10. Toletus lib. 5. c. 25. Emunuel Sà v. Restitut. nu. 63. Idem videtur sentire Nauarr. cap. 17. nu. 53. in fine. Probatur Primò, Quia quo diutiùs creditor caruit suo, eo strictiùs ei debetur; & eo citiùs est ei restituendum. Secundò, Quia maiori incommodo priùs est occurrendum; atqui is, qui diutiùs caruit suo, plus accepit incommodi. ergo. Hæc sententia, ob auctoritatem horum *Est probabilis.* DD. non est improbabilis, & est satis rationi consentanea: nam quando prius debitum contrahitur, debitor est magis soluendo, quàm posteà quando noua debita accedunt. vnde par esse videtur, vt primus creditor non fraudetur propter debita posteriora. non enim debent ipsi esse fraudi posteriora debita ex cõtractu vel delicto, cùm eo tempore, quo cum illo contraxit, illa non haberit. Accedit, quòd illa regula, *Qui prior est tẽpore, potior est Iure,* non solùm intelligenda sit in 43 habentibus eamdem rem sibi hypothecatam, sed etiam

Q 2

etiam in ordine confessus Canonicorum in Capitulo, In ordine subscribendi instrumentis actuū capitularium; In habentibus gratias expectatiuas in eadem Ecclesia; vt notat Glossa in illam regulam. Imò eadem Glossa dicit eam seruandam inter plures creditores, quando venduntur res debitoris, vt illis satisfiat. quare non obscurè est in hac sententia.

44 *Contrariū verius.* Contrarium tamen puto verius, nempe non esse seruandam inter creditores chirographiarios seu personales carentes hypotheca vel alio iure prælationis; sed tantùm inter creditores habentes eamdem rem sibi hypothecatam. Ita expressè docet Siluester, Restit.6. qu. 5. & D. Anton.p.2. tit.2.c.7.§.3.ex Baldo; & alij passim. colligitur ex L.1.ff. de separationibus. vbi dicitur; *Licet alicui, adiiciendo sibi creditorem, creditoris sui deteriorem facere cōditionem,* &c. & ex multis legibus C. Qui potiores in pign. vbi tantùm hypothecis applicatur hæc regula.

DVBITATIO VII.

Vtrùm inter chirographiarios carentes priuilegio prælationis, possit satisfieri pauperi, omissis ditioribus.

45 *Soluens pauperiori.* MVlti DD. affirmant id fieri posse. Medina suprà, *Si debitor posterior, est longè pauperior priore, tunc debitum posterioris videtur præferendum, quia maiori damno prius occurrendum.* Idem tenet Salon. ob eamdem causam. Idem expressè docet D. Thomas opusc. 73. cap. 18. & probat; *quia plùs læsus est pauper ablatione suorum, & plùs indiget.* Emmanuel suprà, ait, *excusari eum, qui soluit priùs petenti vel valdè indigenti.* Siluest. Restit.6. in fine, dicit *talem excusari iure poli, non tamen fori.*

46 *Verius non licere.* Sed contrarium videtur verius. Probatur: quia pauper neque Iure positiuo habet ius prælationis, vt patet: neque Iure naturali, nisi fortè sit in extrema vel graui necessitate, ita vt charitas obliget illi subuenire. tunc enim creditor diues, meritò pati debet debitum suum differri vel numquam solui, vt alteri, par Ius habenti, in tanta afflictione consulatur. Quòd si pauper non tanta prematur inopia, non potest alter penitus priuari, vt illi integrè satisfiat. Nec refert, quòd pauper plus incommodi sentiat ex dilatione vel priuatione partis rei debitæ; hinc enim nō sequitur, illum habere Ius prælationis, sed vt summum, ceteris paribus amplius posse ei solui, quàm diuiti, qui tale incommodum non sentit. sicut plus restituendum ei, cui debentur 100. quàm cui 50. quando secundùm proportionem fit solutio.

47 *Cōtrarium non est omnino improbabile.* Nihilominùs fateor sententiam alteram non esse omnino improbabilem, præsertim cùm D. Thomas tam expressè illam teneat.

DVBITATIO VIII.

Quo loco & cuius expensis facienda est restitutio.

NOtandum est, Obligationem restitutionis nasci vel ex iniusta acceptione, vel ex re accepta, vel ex contractu, vt explicatum est suprà cap.7. dub. 5. Nunc

Dico Primò, Si debitum ortum sit ex iniusta acceptione, restitutio facienda est expensis debitoris, idque eo loco, vbi dominus illam possessurus erat, si ablata non fuisset: ita Caietanus 2. 2. q.62.ar.5.circa solutionem tertij argumēti, Sotus l.4.de Iust.q.7.ar.1.circa solutionem tertij argumenti. Couarr.ad reg.Peccatum 1.p.nu.9. Ioannes Medina C.de restitut.qu.2.dub.3. Probatur, quia ex eo quòd dominus rem suam amiserit debitoris iniquitate, non debet vllum damnum sentire; sed lege iustitiæ debet ita fieri restitutio, vt in pristinum statum restituatur, perinde ac si res ablata non fuisset: ergo restitutio non debet fieri ipsius expensis, sed debitoris, qui sibi imputet, quòd eas subire cogatur. 48 *Si ex delicto debita, expensis debitoris restituunt.*

Dices Primò, Ergo tenetur ad amplius, quàm ad rei ablatæ seu damni illati compensationem. 49

Respon. Verum est, teneri ad amplius, quàm damnum secundùm se consideratum æstimetur; non quidem vt dominus inde amplius accipiat commodi, quàm accepit detrimenti: sed quia id est necessarium tamquam medium, vt fiat restitutio. qui enim tenetur ad finem, tenetur ad medium necessarium.

Dices Secundò, Non debet imputari debitori, quòd creditor in aliū locum migrauit: ergo tunc illius sumptibus non erit mittenda.

Resp. Negando consequentiam; quia creditor non debet amittere libertatem transferendi se quò libuerit, ob iniustitiam debitoris; qui sibi imputet, quòd sumptus illos in restitutione facere cogatur. debebat enim rem relinquere in bonis creditoris; sic enim cum aliis paruo vel nullo sumptu translata fuisset. si tamen creditor facturus erat sumptus in re illa asportanda, possunt deduci. non enim teneris illi cum lucro restituere; sed satis est vt ex ablatione nihil damni sentiat, de quo vide Couarr. suprà.

Notandum tamen est, Si res non potest sine magnis sumptibus restitui, posse ex quadam æquitate naturali differri restitutionem, modò inde dominus vel nihil vel parum damni capiat. Si tamen ea est rerum constitutio, vt nisi modò restituas, posteà nec ipsi, nec heredibus restituere possis, omnino nunc restituenda vel res ipsa, vel iustum rei pretium, quamuis magnæ expensæ essent faciendæ; quia dominus non ideò potest re sua in perpetuum priuari, quòd debitor tantumdem in sumptum impendere cogatur. nisi probabile esset, domino in hoc casu non displiciturum, vt amicis eius vel pauperibus detur: quod per litteras ab eo peti debet, si res est ambigua. si verò spes sit, fore vt aliquando restituatur sine tanto sumptu, poterit restitutio differri. si res sit parui momenti & sine duplo vel triplo sumptu restitui nequit, probabile est, pauperibus dari posse; præsumi enim potest id domino non displicere. 50 *Si magni sumptus.*

Dico Secundò, Quæ debentur solùm ratione rei acceptæ, restituenda sunt in loco vbi habentur; nec teneris ea mittere domino expensis tuis, sed mittes expensis domini: vt, si bona fide emeris rem à fure. Ratio est; quia cum tuo damno, non teneris dominum in pristinum statum restituere, cùm eum per iniuriam non deturbaueris, sed solùm teneris ad rei custodiam; monito interim domino vt significet, quo modo velit eam sibi 51 *Si non ex delicto.*

sibi transmitti. qua in re non teneris vllos sumptus ferre. imò si contingat te in alium locum migrare, nec possis eam commodè apud aliquem, qui restituat deponere, sed cogaris auehere, potes expensas à domino repetere: qui tenetur ad omnes expensas, rei suæ custodiendæ necessarias, in vtilitatem ipsius factas; vt habetur expressè L. 2. ff. de negotiis gestis.

52 *Si ex contractu.* Quod attinet ad ea, quæ ex contractu debentur, hæc sunt triplicia. vel enim debet restitui idem numero, vt depositum, commodatum, pignus; vel debet restitui quid distinctum, quod pro alio commutatur, vt in mutuo, venditione, locatione, &c. vel debet restitui id, pro quo nihil accipitur, ita vt solùm ex altera parte sit obligatio; vt in promissione, donatione, testamento, legato. His positis,

53 *Si res eadem numero reddenda.* Dico Tertiò, Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero est restituenda, si in alterius tantùm partis vtilitatem accepta sint, debent eius expensis restitui: idque eo loco, vbi sunt tradita: nisi aliter iusta aliqua pactione conuentum sit. Prior pars patet; quia par non est, vt eius expensis restituatur, cuius commodum in contractu non quæritur: ergo. Altera probatur; quia in huiusmodi contractibus tacitè censentur pacisci de eodem loco; nisi ob aliquam causam extrinsecam aliter expressè inter illos sit conuentum. æqualitas enim postulat, vt sicut idem restituendum, quod acceptum est, ita etiam eodem loco.

54 *Commodatum.* Hinc fit, vt si tua causa equum commodatum acceperis, tenearis eum tuis expensis restituere in eum locum, in quo tibi traditus est. Non tamen teneris eum in locum remotum mittere, in quem fortè dominus commigrauit; quia ibi commodatum non accepisti, nec illius longinquitatis es causa, sed dominus sibi imputet, quòd commodatum ante discessum non repetierit.

Depositũ. E contrario, si depositum gratis custodiendum accepisti, restituendum est expensis deponentis; quia par non est, vt depositarius, cùm nihil commodi ex deposito perceperit, suis expensis illud ad dominum remittere cogatur, siue dominus in eodem loco manserit, siue aliò commigrauerit. Secùs est, si depositarius in alium locum remotiorem commigraret: quia tenetur rem depositam repræsentare in eo loco, vbi eam custodiendam accepit, vt inde expensis domini restituatur. Idem dicendum de commodato, quod gratia solius commodantis acceptum est.

Sed quid, si depositum surripiatur & transferatur in alium locum; cuius expensis remittendum erit ad depositarium?

55 *Si depositũ translatum fuerit.* Resp. Si sine culpa lata depositarij translatum est, debet quæri & referri expensis domini deponentis, non autem depositarij; quia vitium & incommodum, quod obuenit deposito sine culpa lata depositarij, non est ei præstandum, sed auctori: si verò ex culpa depositarij lata factum sit, tenetur suis expensis; imò si pretio illam custodiat, tenebitur etiam ex culpa leui, iuxta ea, quæ diximus cap. 7. dub. 6.

Dico Quartò, Quæ debentur ex contractu, in quo pro re accepta est reddenda alia, restitutio ex natura contractus, non quouis loco fieri potest, sed ibi facienda est, vbi res, pro qua datur est accepta, secundùm quem locum, etiam res quæ datur, est æstimanda. Prior pars, ***non quouis loco fieri posse restitutionem***, probatur, quia hoc sæpè alteri parti esset magno damno; vt si emens Antuerpiæ, vellet soluere in Hispania; vel contrà. ergo debet esse certus aliquis locus, in quo ex natura contractus fiat solutio. is autem est, vbi res vendita, mutuata vel permutata, fuit tradita & accepta. nullus enim magis iustitiæ congruit: eò quòd in omnibus istis contractibus, vna res in locum alterius quasi substituitur; quod perfecto modo fieri nequit, nisi idem locus seruetur. 56 *Si alia reddenda.* Hinc fit vt nemo ex vi mutui possit obligari vt alibi reddat: aut ex contractu venditionis vel locationis, vt alibi pretium soluat. Nam hi contractus vt iusti sint, reducendi sunt ad æqualitatem respectu certi loci, in quo res prior traditur. 57 *Mutuum.* Idem dicendum de emptione censuum. *Census realis.* hi enim ex natura contractus, non sunt soluendi in loco vbi est creditor, sed vbi ipse census est constitutus, seu vbi est res illa, in qua obligatio est constituta, v. g. domus, ager, pratum, &c. nam pensio annua est veluti fructus hypothecæ, qui non est alibi, ex natura contractus, tradendus, quàm vbi nascitur. 58 *Personalis.* Quòd si census sit omnino personalis, nullam habens hypothecam, soluendus est vbi iusta pactione constitutus fuerit. Si in pactum non est deductum, soluendus est in loco, vbi debitor commoratur; quia immediatè in ipso debitore constitutus est. quod intellige, si debitor non abeat valdè procul. si enim tam procul discedat, vt emptori inde graue incommodum oriatur in pensione exigenda, ita vt si de eo cogitasset, noluisset censum emere; tenebitur debitor mittere ad locum priorem. His tamen non obstat, quin contrahentes possint de aliò loco solutionis pacisci, modò hoc onus iusta mercede compensetur.

59 *Donata, legata, &c.* Dico Quintò, quæ debentur ratione donationis, legationis, testamenti, reddenda sunt in loco, vbi erant cùm donarentur; nisi aliud in ipsa dispositione expressum fuerit: ac proinde expensis eius, cui donata sunt. Patet, quia qui rem gratis dat, vel legat, non intendit se ad amplius obligare; sed permittit eam alteri, vt, si velit, suo sumptu illam auferat; si nolit, relinquat. si tamen heres aliò transferret, teneretur suo sumptu illam mittere, vbi erat priùs.

60 Circa prædicta, Nota, Quando res est restituenda expensis creditoris, eas ex ipsa re deduci posse, quando alia commodior via non suppetit: vnde si opus fuerit, poterit ea vendi, vel ex parte, vt residuum ad creditorem mittatur; vel tota, si est indiuisibilis, (vt equus) vt ei pretium mittatur. *Si magna expensa.* Quòd si tantæ essent in remittenda re vel pretio expensæ, quanti valet, non est restituenda, sed monendus dominus: vel si id fieri nequit, danda pauperibus, si putetur dominus numquam ad viciniora loca venturus.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

De causis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

Constat Dubitationibus 12.

1 IOANNES Medina, C. de rebus restituendis, qu. 3. enumerat 12. causas à restitutione excusantes, quas ordine prosequitur.

Prima est, Inopia debitoris. 2. Remissio creditoris. 3. Cessio bonorum. 4. Damnum, quod verisimiliter putatur creditori, vel Reipub. vel alicui tertio obuenturum. 5. Solutio facta creditori tui creditoris. 6. Rei debitæ interitus. 7. Iuris aut Iudicis auctoritas. 8. Religionis ingressus. 9. Excommunicatio creditoris. 10. Incertitudo creditorum. 11. Dispensatio vel compositio cum Papa. 12. Compensatio. De quibus breuiter dicendum.

DVBITATIO I.

Quæ inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione.

2 *Extrema necessitas.* RESpondeo: Dico Primò, Extrema necessitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter subuenire nequis, nisi rem alienam, vel alteri debitam impendendo, excusat à restitutione, quamdiu ea durat. Est communis DD. Ratio est, quia in tali euentu omnia sunt communia, saltem quoad vsum, ita vt licitè quiuis possit occupare, sibique vindicare rem adeò necessariam, & ex eius vsu, sibi & proximo opitulari, vt ostensum est cap. 12. dubit. 12.

Sed difficultas est, Vtrùm transacta necessitate tenearis ad restitutionem?

3 *Ea transacta, an restituẽdum.* Resp. Certum est, in quibusdam euentis, si res sit magni momenti, nec censeatur donata, te teneri, dum suppetet commoditas.

Primò, Si res adhuc extet; tunc enim teneris ratione rei acceptæ, vt si eguisti vsu rei, quo res non consumitur, vt equi, vestis, nauis, &c. non enim extrema necessitas Ius tribuit ad amplius, quàm opus sit, vt ex periculo te eripias. Si quid ergo supersit, restituendum.

4 *Si debitum ex contractu.* Secundò, Si intercessit contractus, siue ante necessitatem, siue in ipsa necessitate, per quem translatum sit dominium: vt si acceperis mutuum vel emeris. si enim ante necessitatem accepisti, & per illam rem te in extrema necessitate potes iuuare, non incidis in extremam necessitatem respectu opis alienæ, (de qua hìc agimus) id est, qua res aliena tibi sit necessaria. nam per rem tuam, quam emisti anteà, vel mutuam accepisti, quæ in tuum dominium cessit, potes tibi consulere. vnde manifestum est, non esse tibi Ius accipiendi & consumendi rem alienam. manet ergo obligatio per contractum inducta. Si tamen per contra-

5 *Si non erat translatum dominium.* ctum non sit translatum dominium. vt in commodato, precario, conducto; & in extrema necessitate rem consumpseris, probabile est, te non teneri; nisi re, vel spe seu facultate propinqua dides sis. Ita Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. num. 26. Ratio est; quia non teneris ratione rei, vt quæ nec in se, nec in pretio extet: neque ratione acceptionis, cùm eam iure tuo consumpseris: neque ratione contractus, quia isti contractus non obligant re pereunte, nisi culpa tua perierit. Hìc autem absque culpa periit. colligitur ex Siluestro Restitutio 5. num. 2.

Tertiò, Si habes ex delicto, (vt si furatus sis ante necessitatem) teneris, etiamsi posteà in necessitate consumas. quia obligatio iam antè contracta, per necessitatem superuenientem non est extincta, sed consopita: quare transacta illa necessitate reuiuiscit. Ita Scotus d. 15. qu. 2. §. Ad argumenta. Idem tenent Richardus, Paludanus & Silu. Restitut. 5. num. 2. qui hos citat. Hæc sententia mihi videtur vera. 6 *Si debitum ex delicto, teneris.* Contrarium tamen est probabile, Scilicet, te non teneri; vt docet Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. num. 24. & quidam alij. quia licitè potuisses accipere, si non habuisses anteà, & consumere. 7 *Contrariũ probabile.* Addunt iidem Doctores: Si accepisti rem absq; peccato, nempe in ipsa necessitate constitutus, te non teneri restituere, quia vsus es iure tuo, illam accipiendo & consumendo. *Si absque peccato acceptisti.* Sed contrarium puto esse verius. Nempe, si res, quam consumpsisti sit magni pretij, nec putetur donata, te semper ad restitutionem teneri, quando commodè poteris. 8 *Si res sit magni pretij, verius est te teneri.* Ita docet Nauarrus cap. 17. num. 61. & 62. Adrianus in 4. tract. de restitut. §. Quia dictum, pag. 159. Couarruuias ad regul. Peccatum p. 2. §. 1. nu. 3. & 4. Medina q. 3. in principio, Toletus lib. 5. cap. 24. Ratio est; quia extrema tua necessitas, non transfert in te dominium rei alienæ; sed tantùm tribuit Ius vtendi, idque prout opus est, vt periculum euadas, & cum minimo alterius incommodo. ergo non aufert obligationem restitutionis faciendæ, si copiosior euaseris. Confirmatur; quia alter non tenetur eam dare, nisi quatenus opus est vt consulas tuæ necessitati: sed ad hoc sufficit, vt rem tibi vendat, vel mutuet, vel det cum obligatione restituendi, cùm veneris ad lautiorem fortunam: ergo. Quòd si res sit parui pretij, non teneris posteà restituere; maximè si re & spe seu proxima facultate pauper eras: quia talia non solent pauperibus sub onere restituendi dari, sed absolutè. ridiculus enim esset diues, qui à paupere pro aliquot panibus, vel calceis, vel trita veste, talem obligationem exigeret.

Petes, Quo iure tenebitur restituere rem talem, si non intercessit contractus, quo se ad hoc obligarit, neque delictum?

Resp. Tenetur ratione cuiusdam tacitæ obligationis iure gentium introductæ, qua quis rem alterius in necessitate cõsumens, se tacitè obligat ad rependendum, quando suppetet copia. etsi enim diuisio rerum non potuit impedire vsum 9 *Quo iure tenetur.*

rei alienæ, tibi necessariæ; fecit tamen, vt tenearis ad restitutionem, quãdo commodè poteris. rationi enim consentaneum est, vt consulatur tuæ necessitati absq; notabili alterius damno. Alioquin si exercitus extrema inopia laborans, absumeret bona multorum agricolarum, non teneretur ad restitutionem; quod planè falsum est. Tacitè ergo se obligant iure gentium ad restitutionem faciendam, dum commodè poterunt.

Dices, Si quis in extremo periculo, dum fugit hostem, vtatur equo alterius, & contingat equum perire, non tenetur ad restitutionem, vt multi DD. docent. ergo non oritur tacita obligatio ex vsu rei alienæ.

10 *Si equus quo fugit pereat.* Respondeo, Si non sit probabile periculum interitus equi, non tenetur soluere pretium; quia interitus censetur fortuitus. sed solùm tenetur pro vsu, si ille sit diuturnus, vel cum notabili damno domini. Pari modo, neque conductor tenetur ad pretium; quia res domino suo perit; nisi interueniat pactum vel mora, vel culpa. Si autem sit periculum; verius puto, teneri soluere pretium si intereat: etiamsi aliqui DD. indistinctè loquentes, contrarium sentire videantur: quia sicut dominus in hoc casu non tenebatur absque illo onere concedere, ita non videtur ipse sine tali onere accepisse; cùm æquitas naturalis & Ius gentium videantur ad hoc obligare: non enim plus Iuris potest sibi in re alterius vindicare, quàm alter tenebatur concedere. vide Nauarrum & Couarr. suprà.

11 *Præceptum eleemosynæ.* Hinc tamen non sequitur, præcepto eleemosynæ satisfieri mutuando; sed benè donando sub conditione, quando res est magni pretij. quod verum est; nemo enim potest iure queri sibi 20. vel 30. aureos non dari absolutè, sed cum onere vt teneatur refundere, si locuples aliquando euaserit.

12 *Si creditor in pari necessitate.* Petes, Quid si creditor sit in pari necessitate?

Resp. Primò, Si creditor subtractione illius rei coniectus est in illas angustias, teneris illi restituere. Primò, quia subtrahere alicui rem, qua ille extremè indiget, est perinde atque occidere. Secundò, quia in pari causa melior est conditio possidentis, præsertim domini. Ita passim
13 DD. Scotus, Siluester & alij suprà. Secundò, Si verò creditor subtractione illius rei non est coniectus in extremum illud discrimen, sed aliunde incidit, non teneris illi in pari discrimine, quamuis simul inciderit, (etiamsi Scotus, Richardus & Paludan. contrarium teneant) idque non solùm quando res est sub dominio debitoris; sed etiam quando in specie est debita creditori: etsi Nauarrus num. 60. cap. 17. tunc contrà sentiat. Ita docet Caietanus qu. 62. art. 5. Sotus lib. 4. qu. 7. art. 1. ad quartum argumentum, Toletus, de peccatis mortalibus cap. 39. Ratio est; quia pro eo tempore cessat vis & potestas dominij, iure gentium introducta; & perinde se res habent, ac si diuisæ numquam fuissent. etsi enim dominium rei maneat apud priorem dominum, quasi in habitu, tamen actus eius impeditur, perinde ac si non esset. Itaque manent intra limites Iuris naturæ. quare cùm seposito Iure gentium, quo facta est diuisio, possit quisque sibi consulere ex re, quam occupat & possidet; non tenetur eam tunc restituere domino. Vnde si antè occupaui tuum panem in solitudine, vel tuam sarcinam aut tabulam in naufragio, vel equum in fuga, non teneor tibi tunc restituere, etiamsi simul in extremum periculum inciderimus; quia per hanc subtractionem non incidisti in periculum: neque in periculo constitutus, hanc rem occupaueras, vt per eam te saluares. Si eodem momento res sit occupata in extrema necessitate à duobus, tunc vel diuidenda est, si potest diuidi, vel sorte tribuenda.

Idem licitum esse non solùm pro se, sed etiam 14
pro parente, vxore & liberis: hos enim in extrema necessitate præferri posse creditori docet Sotus suprà, Lopez 1. p. cap. 53. & Toletus de 7. peccatis mortalibus cap. 39. reuocans id, quod dixerat lib. 5. cap. 24. addens, etiam fratres in hac necessitate, posse præferri creditoribus. Idque mihi videtur probabile. etsi Couarru. & alij id non concedant, nisi cuique pro se.

Dico Secundò, Non solùm extrema, sed etiam 15 *Grauis necessitas excusat.*
grauis necessitas tua & proximi excusat, quamdiu durat; nisi creditor sit in pari necessitate. est communis sententia Doctorum, & patet ex dictis cap. 12. dub. 12. vbi ostensum est, probabile esse, licere in hoc casu clanculùm surripere; ergo multò magis licitum est non restituere, etiamsi res in specie debita sit. Itaque ob periculum morbi, magnæ famis, nuditatis & similis afflictionis, quam aliter nequis auertere, nisi rem alteri debitam impendendo, potest differri restitutio. has enim dicuntur graues necessitates.

Dixi *quamdiu durat*, quia verius est, per hanc 16 *Non extinguit debitum.*
necessitatem non extingui debitum, neque rem alienam magni pretij posse consumi, sine obligatione restitutionis faciendæ; quando commodè
fieri poterit, vt patet ex supradictis. Non tenetur 17
tamen de lucro cessante vel damno emergente ex dilatione; quia non censetur esse in mora, neque tacitè videtur ad hoc se obligasse, cùm solùm per accidens eueniant ex dilatione.

Aduerte tamen, non esse improbabile, si is, 18
qui consumpsit rem alienam in graui necessitate & spe pauper erat, non teneri posteà ad restitutionem. Ita Siluester v. Furtum quæst. 5. Angel. eodem nu. 37. vbi dicit, *Posset etiam dici, quod licet aliquis non sit in extrema necessitate, sine peccato & obligatione restituendi, possit occultè & bono modo accipere rem alterius. quando scilicet ille ita abundat, & iste ita eget, vt ex præcepto teneatur huic subuenire*. Idem tenet Petrus Nauarr. suprà num. 26. vbi etiam docet, Si quid ante necessitatem abstulisti iniustè, & in necessitate consumpsisti, debitum extingui; sicut antè dixerat de necessitate extrema. Hoc tamen non est concedendum, quando debitum est ex contractu, per quem translatum est dominium in debitorem; iuxta ea, quæ diximus circa primam propositionem, num. 4.

Dixi, *Nisi creditor sit in pari necessitate*; quia 19
tunc tenereris ei restituere, iuxta communiorem DD. sententiam. Nam in pari necessitate (præter extremam) potior est conditio creditoris. Imò multi DD. vt Scotus, Richardus, Paludanus apud Siluestrum Restitutio 5. quæst. 2. tenent, etiam in pari necessitate extrema, esse resti-
tuendum. Sed contrarium est probabile, & fortè 20 *Si creditor inciderit in grauem necessitatem.*
verius. vt si debitor sit in graui necessitate ratione morbi, famis, vel nuditatis, non tenebitur restituere, etiamsi creditorem contingat in parem inci-

incidere; modò debitor illum in eam non coniecerit;idque siue ex furto debitum sit ortum, siue ex contractu. Ratio est;quia nō solùm in extrema necessitate,sed etiam in graui, videtur esse melior cōditio possidentis,vt colligitur ex dictis cap. 12. dubit. 12. Ideò enim melior est cōditio possidentis in extrema necessitate; quia tunc omnia sunt communia; ita vt ius habeas occupandi ea, quæ sunt apud alterum, non similiter egentem. & postquam occupasti, non teneris restituere, durante illa necessitate; quamuis alter casu in parem necessitatem inciderit,modò tu illum in eam non conieceris. atqui simile Ius occupandi ex rebus alterius,ipsi nec ad personam, nec ad statum necessariis, videtur concessum in graui necessitate; vt ibidem probabiliter est ostensum:ergo etiamsi alter posteà incidat in similem statum, non teneris tunc illi restituere.

Periculum salutis, rei familiaris, vel status, excusat.

21 Dico Tertiò, Excusat etiam à restitutione statim facienda, Primò,magnum periculum salutis animæ tuæ,vel tuorum. Secundò,magnum detrimentum in rebus non debitis. Tertiò, notabilis iactura decentiæ status. Primum docet D. Anton.2.p.tit.2.cap.8.ex Scoto d.15.qu.2.§. vlt. & Henrico quodlib. 6.qu. 24. Idem tenet Nauarr. cap.17.nu.57.vt si periculum sit,ne vxor vel filiæ præ inopia se prostituant, ne filij fiant latrones, ne ipse in desperationem prę impatientia incidas. vt rectè D.Antoninus. Magnæ enim sunt infirmitates animorum, quæ non quouis modo vinci possunt. Ratio est;quia quisque magis tenetur saluti animæ suę & suorum consulere,quàm debita soluere. Debet autem hoc periculum esse *notabile*, ita vt non suppetat alia commoda ratio eius auertendi, nisi differendo solutionem. Secundum & Tertium docet iidem auctores & Couar. ad reg. Peccatum,p.1.nu.2.Medina qu. 2.dub.4. & alij. Ratio est; quia in hisce casibus, creditor secundùm rectam rationem tenetur cōsentire in dilationem: contra enim æquitatem & charitatem faceret, si vellet sibi cùm tanto alterius incommodo statim satisfieri. ergo non peccas contra iustitiam,etiamsi differas. Patet consequentia, quia cùm omnis iniustitia sit contra rectam rationem; vbi rectæ rationis dictamen non læditur, non peccatur contra iustitiam, vt docet Scotus suprà. Confirmatur,quia nemo tenetur restituere, quamdiu dominus non potest iure esse inuitus circa detentionem:atque hic non potest iure esse inuitus: ergo.

Si res paruo pretio esset vendenda.

22 Hinc infertur Primò,Eum, qui debet 100. aureos,si non potest statim soluere, nisi domum vel prædium aliquod vendat multò minoris quàm valeat;non teneri statim,sed posse differre. Idque verum est,non solùm quando debet ex cōtractu, sed etiam quando ex delicto, vt Nauar. suprà ex D.Anton.docet. Etsi Caietanus v. Restitut.q. 6. & Sotus l.4.q.7.ar.4. contrarium sentiat. Ratio est,quia etsi creditor, quando debitum est ex furto,non teneatur ex iustitia dilationem concedere; tenetur tamen ex æquitate & charitate. æquum enim est, vt creditor permittat differri restitutionem, quæ suo debitori tam est damnosa, cùm
23 id sine suo notabili incommodo facere possit. Itaque quando is est rerum mearum status, vt non possim debitum præstare statim, sine magna aliarum rerum mearum iactura, licitum est mihi ex quadā æquitate Iuris naturalis,differre. nisi fortè creditor simile detrimentum accepturus putetur. Secùs est,quando tales sunt circumstantiæ,vt nisi modò restitutio fiat, numquam sit futura. tunc enim si res iniustè ablata est,statim restitui debet; etiamsi magni sumptus essent faciendi,vt dictum est cap. 15. dubit. 8.

Si solùm desino lucrari.

Dixi, *Aliarum rerum mearum*, quia si non pa- 24
terer iacturam nisi in rebus debitis, quibus me spolio dum soluo,non possem idcircò differre restitutionem. hoc enim non est propriè damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas & debitas. Similiter, si ex restitutione, non paterer quidem damnum in rebus meis, quas possideo, sed solùm in lucro,quod intendo consequi;non possem idcircò differre, vt rectè Nauarrus nu.59.& Caiet.v.Restit.cap.6. quia tunc nihil amitto de meo, sed solùm desino lucrum facere de alieno, seu alteri debito. atqui æquitas non dictat, alteri carendum esse rebus sibi debitis, vt ego ex illis lucrum capiam. quod tamen intelligendum est, nisi illud lucrum quęram,vt etiam aliis creditoribus meis satisfaciam; quibus alioquin soluere nō potero. tunc enim charitas postulat, vt creditor permittat dilationem, si commodè possit. quia contra rationem est, vt velis tibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum incommodo, quod dilata solutione posset vitari. Ita Petrus Nauarra lib.4.cap.4. n. 52. ex Corduba & Medina.

Non teneris statim cum amissione decentia status.

Infertur Secundò, Si vir nobilis non posset 25
statim soluere nisi priuet se omni obsequio famulorum & equorum, cogaturque abstinere à consortio sui similium:& si ciuis primarius, non possit statim,nisi ita se priuet, vt cogatur obire artem mechanicam sibi insuetam;posse differre restitutionem, donec absque iactura status sui possint restituere. Quod intellige, *si statum suum iustè obtinent*. debent tamen sibi detrahere quantum possunt intra limites decentiæ status, quæ non consistit in indiuisibili, vt sensim restituant, vt notat Anton. suprà. Et quāuis, si debita sint ex delicto, 26
plerique existiment statim esse soluenda, etiam cum amissione status: Verius tamen & æquius videtur, posse differri restitutionem, si statum illum iustè obtinent, & ex improuiso calamitas incidens, ad eas angustias redegerit, vt debita olim ex delicto conflata, non possint dissoluere, sine sui status amissione. Ita Nauarrus cap. 17. nu.63.& Silu.Restit.5.qu.1.3.& 4.vbi dicit hanc sententiam esse veriorem & humaniorem, & pro ea citat Scotum, Archidiac. & Ioannem Nyder. videndum tamen, an creditores non sint in pari angustia.

Dices, Ob hanc causam non licet accipere alienum: ergo nec retinere; cùm hæc eiusdem rationis videantur.

Resp. Negando consequ. minùs enim est reti- 27
nere per aliquod tempus dum possides, quàm primùm à domino auferre, eumque possessione spoliare; sicut minus est non curare vulnus inflictum,quàm illud infligere, idque cōfirmat communis hominum sensus; qui minùs curant, rem suam per aliquod tempus non restitui,quàm primò auferri.

Si tua culpa eò redactus, non excusaris.

Sed quid si ad eas angustias tua culpa sis reda- 28
ctus, v. g. ludis, comessationibus, superfluis sumptibus?

Resp. Tunc non mereris dilationem, neque debitorum ex contractu, neque ex delicto. Tibi

enim

enim imputare debes, quòd iam sine status amissione non possis satisfacere. Secùs est, quando infortunium fuit improuisum. Ita docet Sotus l. 4. de Iust. qu. 7. ar. 4. & Pet. Nauarra suprà num. 44. Quod est notandum pro quibusdam nobilibus, qui debita sine fine contrahunt, vt supra conditionem sui status expendant.

Si status iniquè partus, non excusatur.

29 Dixi, *Si statum illum iustè obtinent*; Quia si quis rapinis, vsuris, & similibus fraudibus ad aliquem honorabilem statum peruenisset, teneretur etiam cum eius amissione confestim restituere. vt communiter docent DD. Ratio est; quia hoc non est tam statum suum amittere, quàm alienum dimittere, & ad suum reuerti. Quod est valdè notandum pro multis hoc tempore, qui magnis fraudibus repentè diuites & magni euadunt. non enim possunt differre restitutionem vsque ad mortem; sed tenentur statim restituere, etiam cum dimissione status malè acquisiti. Hoc tamen intelligendum, nisi debitor iste passim habeatur vir probus & honestus, & non possit subitò statum mutare, nisi de suis fraudibus se infamet: tunc enim sensim posset restituere; quia periculum infamiæ excusaret, ne statim teneatur.

Dices, Dimittere statum, semper est quædam infamia: ergo qui restituendo deberet eum dimittere, numquam debet restituere.

30 Resp. Negando antecedens; quando enim passim scitur statum illum fraudibus comparatum, nulla est infamia illum deponere, sed hoc potiùs bonam famam conciliat, malamque abstergit. Quando verò putatur iustè acquisitus, tunc interdum dimissio status infamiam parit. nempe si homines inde suspicentur iniustè conquisitum fuisse.

Si creditor simile dãnum patiatur.

31 Petes, Quid si creditor ex dilatione par damnum accepturus sit in re familiari, vel statu?

Respon. Tunc teneris statim restituere, vt communiter docent Doctores; quia iactura rei familiaris vel status, nō tribuit tantum Iuris, quantum extrema vel grauis necessitas, nec facit vsum rerum communem. Itaque in causa paris damni, potior est conditio creditoris.

Discrimen inter debita ex delicto, & ex contractu.

32 Notanda est quædam differentia inter dilationem debitorum ex contractu iusto, & debitorum ex delicto: quando enim licitè differo solutionem eorum quæ ex delicto debeo, teneor compensare damna, si quæ interim eueniant creditori, & lucrum cessans ratione dilationis. Ratio est; quia iniustè fui causa, dum accepi rem illam lucri cessantis vel damni emergentis; debebam enim aduertere, facilè hoc incommodum ex tali acceptione euenire. Quando autem licitè differo solutionem debitorum ex contracto iusto, tunc probabile est, me non teneri compensare damna, si quæ fortè ille interim patiatur. Docet hoc Petrus Nauarr. nu. 56. Ratio est; quia talis (inquit) non est in mora. Quod existimo verum

Grauis necessitas, & amissio status excusant à compensatione dãni emergentis.

33 esse, si debitor inciderit in grauem necessitatem, vel in eam inopiam, vt non possit sine amissione status restituere: nō autem si dumtaxat damnum aliquod pecuniarium esset passurus, quale creditor patitur. tunc enim si solutionem differat, vt damnum vitet, debebit creditorem reddere indemnem, quamuis ex contractu debeat. Nam contractus tacito consensu videntur sic intelligendi; vt videlicet post terminum tenearis soluere, vel damna emergentia compensare; nisi fortè interim in grauem necessitatem incideris, aut in eam inopiam, vt si tunc restituas, statum tuum retinere nequeas. tunc enim non est par creditoris & debitoris necessitas. Fortè tamen in censibus soluendis, illa sententia locum habere possit. nemo enim in his cogitur ad præstandum damnum creditori obueniens, aut ad lucrum ei cessans compensandum, quando sine notabili suo damno non potest statutis terminis soluere. Addo, Quando debitum est ex delicto, debitorem non teneri de damno emergente vel lucro cessante pro eo tempore, quo non poterat restituere, nisi coniiciendo se in grauem necessitatem; vt ex suprà dictis colligitur.

DVBITATIO II.

Vtrùm remissio creditoris excuset.

RESP. Sicut dilatio concessa à creditore excusat, ne statim tenearis; ita *remissio*, ne vmquam tenearis; est communis D D. Caietani v. Restit. c. 7. Couar. ad reg. Peccatũ p. 2. n. 1. Soti l. 4. q. 7. a. 4. Nauar. c. 17. n. 45. &c. Ratio est; quia sicut creditor potest ius suum, quod habet in debitorem, alteri donare; ita etiam ipsi debitori; quod est remittere: quia remissio est quædam donatio. Nec refert, etiamsi debitor non haberet animum restituendi; quia etsi peccet, tamen debitum extinguitur, si alter liberè remittat. Hîc tamen tres requiruntur conditiones ex communi DD. sententia. 34

Cõdonatio creditoris.

Prima est, Vt hæc remissio sit *omnino libera*, id est, non extorta metu vel fraude; iuxta ea, quæ dicenda sunt c. 17. dub. 5. & 6. tunc enim etsi fortè aliquo modo sit valida, tamen ad arbitrium donantis est reuocabilis; & donatarius tenetur vim & fraudem tollere, & donatorē in suam libertatem restituere, vt ratum habeat vel irritum, quod deceptus vel compulsus fecit. *Metu extorta* censeretur, si expressè vel implicitè debitor minaretur creditori, nisi integrè vel ex parte remittat: quod interdum fit, quando potentes debent mechanicis aut mercatoribus. Similiter si cogeret eū subire multas molestias in solicitando, sæpè venire frustrà, diu expectare, &c. *Fraus esset*, si fingeret se longè pauperiorem, quàm reuerà sit. Blanditiæ autem & preces non obsunt, quia non reddunt condonationem inuoluntariam; nisi fortè præter modum essent importunæ, ita vt quis mallet sua pecunia priuari, quàm tanta importunitate solicitari. tunc enim remissio non valeret in conscientia; quia causa redimendæ iniustæ vexationis fieret. Non tamen hîc opus est præsentem exhibere pecuniam, vt quidam putant. Imò vt rectè notat Caietanus, expedit vt pauper non offerat diuiti rem debitam, quando petit remissionē; quia fortè præsentia rei moueretur ad non cōdonandum, vel certè esset difficilior. faciliùs enim remittimus non habita, quàm ea, quæ iam habemus in potestate. quandocumque tamen creditor ex signis præsumitur non liberè condonasse, debitor non liberatur. 35

Primò debet esse libera.

Secunda conditio est, *Vt possit condonare.* nemo autem potest condonare, nisi qui donare. vnde paterna debita non potest filius familias remittere, sicut nec vxor mariti. 36

Secundò, vt possit condonare.

Tertia,

37 *Tertiò, vt ius non resistat condonationi.* Tertia, Vt condonatio *non fiat in casibus Iure exceptis*, qui tres inueniuntur. Primus casus est, Si Episcopus vel Archiepiscopus visitans Ecclesias, aliquid accipiat ab eis præter sumptus, qui necessarij sunt ad victum illis diebus, quibus visitat: tunc enim tenetur ad eius restitutionem intra mensem; & quidem in duplum, etiamsi libera eis fiat remissio à dantibus. *Episcopi visitantes.* Quòd si intra mensem duplum non restituerint, Archiepiscopis & Episcopis interdictus est ingressus Ecclesiæ: inferiores autẽ, ab officio & beneficio sunt suspensi, quousque grauatis Ecclesiis, de duplo huiusmodi, satisfactionem impendant. Ita habetur cap. Exigit, de censibus & exactionibus, quod est Greg. X. in Concilio Lugdun. & cap. sequenti, in 6. quod est Bonifacij VIII. quod nonnihil moderatur caput præcedens; quia permittit, vt sumptus necessarios recipiant in pecunia, cùm Gregorius solùm esculenta permitteret. 38 *Lex pœnalis obligans ante sententiam.* Notandum hìc est, legem pœnalem de duplo, obligare ante sententiam; quod perrarum est, nec vmquam præsumitur, nisi ex modo loquendi sit euidens. Secundus casus est, Si Iudex delegatus aliquid receperit à partibus, nisi fortè esculentum aut poculentum, mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi: vel si, dum cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plusquam moderatas expensas; vel denique si aliquid acceperit, quãdo partes sunt notabiliter pauperes; tenetur ad restitutionem, non obstante quauis remissione. 39 *Iudices delegati.* Patet ex cap. Statutum. §. Insuper, iuncto. §. Si quid, de rescriptis, in 6. 40 *Inquisitores.* Tertius casus, Si inquisitores prætextu officij Inquisitionis, pecunias extorserint, tenentur restituere, nullis priuilegiis, pactis vel remissionibus, super hoc valituris. Clement. Nolentes, de hæret.

41 *Canonicus.* His adde Quartum, Si Canonicus, qui officio non interest, accipiat distributiones, tenetur ad restitutionem. nec prodest remissio ceterorum, quibus illæ accrescunt. vt habetur in Conc. Trident. sess. 24. cap. 12. de reformat.

DVBITATIO III.

Vtrùm cessio bonorũ excuset à restitutione.

42 *Cessio.* Respondeo & dico Primò, *Cessio bonorum* in foro conscientiæ non magis excusat, quàm necessitas sine cessione excusaret, vt rectè Nauarrus cap. 17. nu. 86. Probatur; quia in hac cessione tantùm conceduntur alimenta; idque ex quadam misericordia: neque semper, sed quando casus id videtur mereri; vt patet L. Qui bonis. ff. de cessione bonorum: atqui hæc etiam absque cessione, consistendo in lege naturæ & gentium, retineri possunt. Non enim tenetur debitor se spoliare necessariis alimẽtis, ita vt cogatur mendicare: sed potest retinere ea, quæ spectata conditione suæ personæ, & eorũ, quos alere tenetur, iudicio prudentis censentur necessaria; vt patet ex dictis dubit. 1. 43 Idque verum est, etiamsi debeat ex delicto, vt idem Nauarrus docet. quamuis si delictum sit notorium, (vt si sciatur illum iniquis modis opes collegisse) non tantum retinere possit, quantum si ex contractu deberet, & casu aliquo in grande infortunium incidisset; vt suprà ostensum est. quantum autem quisque in tali euentu possit retinere, iudicio prudentis est definiendum.

Dico Secundò, In foro tamen exteriori, cessio ad hoc iuuat, ne debitor possit conijci in carcerem; vt patet L. 1. C. Qui bonis cedere possunt: 44 & ne, si post cessionem aliquid acquirat, ei possit auferri, quando est necessarium ad suam vel suorum sustentationem, vt patet ex L. Is, qui bonis. 4. & L. Qui bonis. 6. ff. de cessione bonorum: & §. vltimo Instit. de actionibus.

Hinc sequitur, Eum, qui absque culpa cogitur cedere bonis, si fiat executio in bonis eius per creditores, posse abscondere quantum necessarium est, vt tenuiter viuat secundùm suum statum; vt docet Petrus Nauarr. l. 4. c. 4. num. 60. & Silu. Restit. 7. q. 6. & alij, qui admittũt, eum posse retinere vt *non egeat*; id est, (vt expressè Siluester ait) *ne aliquatenus indecenter viuat*. 45 *Absque sua culpa cedens.* Idem colligitur apertè ex Iuribus citatis, maximè quoad ea bona, quæ post cessionem acquirit: de quibus etiam is, qui debitor est ex delicto, potest retinere quantum necessarium est, vt pro sua conditione non indecorè viuat; nam leges generatim loquuntur.

Petes, An leges id permittant de bonis, quæ 46 tempore instantis cessionis habebat?

Resp. Ita videtur colligi ex d. L. Qui bonis. 6. ff. de cessione bonorum, vbi dicitur, *Eum qui bonis cessit, non esse fraudandum quotidianis alimentis:* quod est æquitati consentaneum in debitore, qui absque sua culpa, non est soluendo.

Dico Tertiò, Si illi, qui hoc modo bonis cessere, 47 posteà ad lautiorẽ fortunam peruenerint, tenentur integrè satisfacere. *Posteà tenetur.* Est cõmunis DD. & patet; nam idem Ius, quod cessionis priuilegiũ induxit, hoc expressè statuit, vt patet ex L. Cùm & filij familias. 7. C. Qui bonis cedere possunt. vbi dicitur, *Apertissimi iuris est; si quid pinguius accesserit debitoribus, hoc iterùm vsque ad modũ debiti, posse à creditoribus legitimo modo auelli.* & L. 4. ff. De cessione bonorũ dicitur, *Is, qui bonis cessit, si quid posteà acquisierit, in quantum facere potest conuenitur.* *Quæ posteà acquirit* Idẽ habetur §. vlt. Instit. de actionibus. Ratio est; 48 quia per cessionem, debitum non fuit extinctum, sed consopitum; donec ad pinguiorem fortunam perueniret. Quod tamen intelligendum est, si acquisierit plusquam sibi est necessarium ad decentiam status. nam si non amplius acquisierit, nõ tenetur. vt colligitur ex d. L. Qui bonis. 6. & §. vlt. Instit. suprà, iuncta Glossa, quæ dicit *illum teneri soluere, deducto tamen semper, ne egeat*, iuxta L. In condemnatione. 173. ff. de regulis Iuris.

Notandum tamen est Primo, Quosdam Do- 49 ctores sentire, eum, qui cessit bonis, quibusdam actibus iuxta consuetudinem locis ignominiosis, *Qui actu ignominioso cessit.* (v.g. sedendo in loco publico, cum corbe capiti imposito) non teneri soluere debitum, etiamsi posteà pinguiorem nactus fuerit fortunam: quia ea ignominia satis videtur punitus; videturque hæc pœna esse loco solutionis; sicut qui punitus est pœna corporali, loco pecuniariæ, quam præ inopia soluere non potuit. Sed contrarium est verius, vt docet Couarr. 2. variar. cap. 1. nu. 6. quia hæc pœna non imponitur vt liberetur à solutione, sed vt plectatur culpa, quæ præsumitur ab eo admissa, accipiendo mutuũ & contrahendo, cùm esset impotens solutionis. Accedit, quòd per cessionem bonorum, non tollatur obligatio naturalis, restitutionis; sed solùm competat exceptio, impediens litis cõtestationem; iuxta communem sententiam DD. de qua vide Couarr. suprà.

Notan-

50 Notandum Secundò, Clericum inopem non teneri bonis cedere, nec posse tamen ob debita in carcerem coniici, vt notant Abbas, Imola, Ancharanus & alij in cap. Odoardus 3. de solutionibus; quia Clericus non potest conueniri, nisi quatenus facere possit, deductis necessariis alimentis; vt colligitur ex d. cap. Odoardus, & tenent cõmuniter Doctores, secuti Glossam in cap. Miles. ff. De re Iudic. & Glos. in ca. 40. Studeat. d. 50. Ratio est; ne in opprobrium status ecclesiastici cogatur mendicare. vnde nec potest Clericus huic priuilegio renuntiare.

Clerici non tenentur cedere.

51 Couarruuias suprà n. 9. intelligit hæc de Clerico sacrorum ordinum, vel qui proprio ministerio Ecclesiæ inseruit; de tali enim intelligendum esse caput Odoardus. Rebuffus tamen extendit ad omnes. ne conueniatur vltra id, quod facere possunt: id est, vt necessaria alimenta illis sint relinquenda, iuxta d. L. In condemnatione. 173. ff. de regul. Iuris. Puto extendendum ad omnes & solos Clericos, qui iuxta Concil. Trident. sess. 25. c. 6. gaudent priuilegio fori, exceptis Clericis côiugatis; vt sunt, Primò, Omnes initiati sacris. Secundò, Habêtes beneficium ecclesiasticum. Tertiò, Qui clericalem habitum & tonsuram deferentes, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inseruiunt. Quartò, Qui in seminario Clericorum, aut in aliqua schola vel Vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores Ordines versantur, & habitum cum tonsura gestant. Excipio

Ad quos clericos pertineat cap. Odoardus.

52 *Clericos coniugatos*, qui si cum virgine contraxerunt, & alicuius Ecclesiæ seruitio ab Episcopo deputati, eidem Ecclesiæ seruiunt, & clericali habitu & tonsura vtuntur, gaudent quidem priuilegio fori & canonis, non tamen ceteris Clericorum priuilegiis, vt expressè habetur cap. vnico, de Clerico coniugato, in 6. ac proinde nec isto.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm si restitutio putetur creditori vel alteri nocitura, possit differri.

53 Respondeo, Posse differri; & interdum debere, vel lege charitatis vel etiã iustitiæ. Prior pars patet; quia qui differt solutionem, vt creditorem à malo, in quod alioqui incurret, auocet, vtiliter & salubriter negotium eius gerit. ergo ille non potest iure id ægrè ferre. Altera, quòd interdum debeat differri, patet: vt si dominus repetat rem suã, v.g. depositum vel mutuum, vt insumat in libidines, vel vt emat beneficium; & dilata solutione spes sit, malum illud fore impediêdum. tunc enim lege charitatis teneor differre, nisi inde aliquod notabile incommodum metuam. Ita Sotus l. 4. q. 7. art. 1. & Nauarr. cap. 17. nu. 62. & 63. Ratio est; quia teneor impedire malum proximi spiritale, etiam cum aliquo ipsius incommodo temporali, vt patet in correptione fraterna, dum adhibentur testes; & in denuntiatione, tendente ad emendationem, vbi læditur fama proximi: ergo si differendo restitutionem, possim tale malum impedire, teneor ex charitate.

Si putetur nocitura.

Dices, Ille habet Ius petendi rem suam: ergo nisi restituo, facio ei iniuriam. Confirmatur; quia nemo potest inuitus impediri ne se inebriet, ne scortetur, ne per aleam decoquat.

Resp. Habet quidem Ius petendi, si illud per se spectes; sed quando vult re illa, ad quam Ius habet in suum vel alterius damnum abuti; ex charitate teneor obsistere, si commodè possim: & quamdiu est spes eum impediendi, non facio iniuriam; quia salubriter eius negotium ago. non enim quouis modo agere contra Ius alterius est iniuria, (vt patet in eo, qui negat depositum furenti) sed sine iusta causa vel debito modo agere. quamuis propriè & formaliter, quando iusta causa subest, non agatur quippiam contra Ius alterius, (cùm ille Ius non habeat, vt id non agatur) sed solùm materialiter, quatenus res aliqua denegatur vel tollitur, ad quam, præcisa illa praua intentione, Ius habet. Ad cõfirmationem; Non potest ita impediri, vt vis ei à priuato afferatur, sed aliis modis benè potest. 54

Agere contra ius alterius, ex causa.

Dices Secundò, Parochus tenetur subdito petenti in Paschate Eucharistiam porrigere, quamuis sciat eum esse in peccato occulto, eò quòd subditus Ius habeat ad eam; etsi petendo peccet: ergo teneor etiam reddere debitum, petenti ob malum finem.

Resp. Propriè loquendo, iste subditus non habet Ius petendi Eucharistiam, sed habet Ius, ne à Parocho infametur; aut ne confessio ipsius reueletur: quod tamen ex publica Eucharistiæ denegatione sequeretur. & hac ratione à Doctoribus dicitur habere Ius ad eam, nempe quia sine iniuria non potest ei negari; quæ iniuria in hoc consistit, quòd ille infametur, vel secretum côfessionis violetur. secùs est in nostro casu: ex dilatione enim non sequitur nouum incommodum. 55

Petens Eucharistiam in peccato occulto.

Dices Tertiò, Maritus, qui vouit castitatem, habet Ius petendi debitum, & vxor tenetur reddere, (de quo cap. 40. dubit. 10.) quamuis ille petendo peccet. ergo similiter in nostro casu. 56

Maritus vouens castitatem.

Resp. Etsi Ius habeat; tamen quando vult illo iure abuti, potest vxor debitum negare, si commodè potest; & speret hoc pacto peccatum mariti impeditum iri, præsertim in posterum. Quod addiderim; quia maiori tergiuersatione vtendum, quando agitur de impediendis nouis peccatis, in quæ vel ille incideret, vel alium induceret; quàm cùm agitur de impediendo opere externo, cuius iam culpa est interiùs commissa.

Aduerte tamen, Si ex dilatione solutionis est periculum maioris vel paris incommodi, non possumus illam differre; quia non est Ius differendi, nisi quatenus est spes mali impediendi. Item quando tergiuersatio parum prodesset; vt si te vocaret in Ius. Denique si tibi inde aliquid incommodi notabilis metuas, non teneris: vt si idcircò vel illius amicitiam, vel aliqua emolumenta amitteres. non enim teneris proximi peccata cũ notabili tuo incômodo impedire. Adde, quosdam putare, quando creditor vult abuti rebus suis, tantummodò in suum damnum, vt in aleam, compotationes, libidines; debitorem non obligari ad solutionem differendam; quia non est ipsius curare, quo modo ille res suas sit impêsurus. Itaque cùm ex Iustitia debeat, non esse differendum. Ita Petrus Nauarr. l. 4. c. 2. n. 34. Puto tamen esse verius, quod diximus; quamuis rarò obligetur sub peccato mortali. tum quia creditor potest illum Iure cogere; tum quia passim apud homines hæc ratio differendæ solutionis parũ est in vsu, & sæpè parum efficax ad malum creditoris impe- 57 58

Si est periculum paris mali.

Ordinariò nõ tenetur differre.

impediendum, & cum molestiis & calumniis coniuncta.

59 Tertia pars, *Quòd interdum tenearis ex iustitia differre restitutionem*, patet; vt si furens ira in inimicum, reposcat depositum gladium. tunc enim reddere, censeretur esse propinqua cooperatio, vide Nauarrum suprà & L. Si pignore. 54. §. 4. ff. de furtis. vbi dicitur, *Qui ferramenta sciens commodauerit ad effringendum ostium vel armarium: vel scalam sciens commodauerit ad ascendendum, licet nullum eius consilium principaliter interuenerit ad furtum faciendum, furti tamen actione tenetur.* quod intellige, nisi ex recusatione graue malum tibi impenderet: tunc enim illa reddere vel commodare non censeretur cooperatio: quia est actio per se indifferens.

DVBITATIO V.

Vtrùm si id, quod tibi debeo, soluam tuo creditori, liberer à restitutione tibi facienda.

60 *Solutio facta creditori creditoris mei.* RESpondeo, Hæc solutio me liberat in foro conscientiæ, si mihi constet te illi debere. Ita Angelus v. Solutio num. 13. ex Glossa Instit. Quibus modis tollatur obligat. Silu. v. Solutio nu. 4. Medina qu. 3. causa 5. vt si tibi debeam 100. & tu tantumdem debeas meo fratri; si soluam fratri, tibi non ampliùs obligor. Ratio est; quia dum soluo tuo creditori 100. cui debes tantumdem, transfero in me Ius, quod ille in te habebat ad exigendum à te 100. vnde si tibi tantumdem debeam, possum vti compensatione. nam Ius, quod ego in te tunc habebo, tanti valet, quanti illud, quod tu in me. Itaque in conscientia tibi non ampliùs obligor. Dico *in conscientia*, quia secundùm Bartolum in L. Solutum. 11. ff. de pignora. actio. cogar in foro externo tibi soluere; nisi res debita, quam restituo tuo creditori, sit illi obligata; vt si conduxi à te domum, quam tu conduxisti ab illo; vel nisi mea causa factus sis debitor illi; vt si gerens mea negotia mutuum acceperis. Verùm in foro conscientiæ, hæc minimè sunt necessaria; sed sufficit, vt tu verè ex lege Iustitiæ alteri debeas, vt Angelus & Siluest. suprà docent.

61

DVBITATIO VI.

Vtrùm rei debitæ interitus excuset.

62 *Rei interitus.* RESpondeo, & dico Primò, Si res, quam debes restituere, sit in specie aliena, excusaris eius interitu, si non intercessit tua culpa, vel mora vel pactum. Secùs verò si aliquid horum intercessit, nisi similiter fuisset peritura apud dominum, vt patet ex dictis cap. 7. dubit. 6. & 8. & cap. vnico, de commodato.

63 *Si consumpta in necessitate.* Dico Secundò, Si rem alienam magni pretij in extrema necessitate tua consumpsisti, verius est, te non excusari à restitutione, dum pinguior fortuna obtigerit; sed teneri tacito quodam pacto, quod censetur iure gentium interuenisse: etsi contrarium sit probabile. patet ex dictis dubitat. prima huius capitis.

64 Dico Tertiò, Si res non sit in specie aliena, sed tua, eius interitus non te excusat. Ratio est; quia res domino suo perit. vt si pecunia destinata solutioni, surripiatur; vel à confessario, cui executionem commisisti, retineatur. Vbi Notandum est, quosdã existimare in hoc casu quo negotium confessario vel Parocho commissum est, tradita ei pecunia vt restituat, (eò quòd debitor sine sui infamia non possit per se exequi) si eam retineat, debitorem excusari. ratio illorum est, Primò, quia hic restitutionem quantum in se est fecit, vt debuit & potuit: ergo ab eo non est amplius exigendum. non enim tenebatur per se restituere, cùm id sine suspicione criminis facere non posset; (vti supponimus) neque poterat inuenire commodiorem & tutiorem viam, quàm per Parochum, vel cõfessorem. Secundò, Quia si creditor actu expresso consensisset, vt fieret hoc modo restitutio, debitor non teneretur ad amplius: sed in hoc casu creditor implicitè & actu debito censetur consensisse, (quia tenebatur consentire) qui consensus implicitus & debitus eamdem vim habet, quam expressus: ergo excusatur. *Pecunia tradita confessario vt restituat.*

Sed contrarium est longè verius, vt docet Nauarrus c. 17. nu. 67. & D. Anton. p. 2. tit. 2. c. 4. §. 1. idque siue res in specie sit aliena, siue nõ. Si enim non est in specie aliena; vt si mittas pecuniam vel rem tuam tradendam creditori, & non tradatur, tibi perit, etiamsi debeas ex contractu. Nisi fortè creditor miserit vel assignauerit hominem certum, cui numeres: hic enim loco creditoris acceptat, & ita transfertur dominium in creditorem. Vnde si retineat, creditoris est damnum. vt docet Siluester Restitut. 4. q. vlt. 65 *Si non exequatur, non liberaris.*

Si verò est aliena in specie, v.g. torquis, vestis, equus, etiam tuo periculo perit & retinetur, si iniustè accepisti. Ratio est, quia intercessit culpa, per quam dedisti occasionem damni domino obuenientis. si enim non surripuisses, ille rem suam non amisisset. Confirmatur, quia qui rem surripuit, tenetur de casu fortuito, eò quòd apud dominum non sic periisset, vt patet ex cap. 7. dubit. 8. & cap. 12. dubit. 15. ergo, &c. debebat enim, cùm acciperet, cogitare, similes casus ex surreptione posse euenire. 66

Ad primam rationem, Respondeo, Fecit quidem quod debuit & potuit pro illo tempore, sed cum tacita obligatione, vt si res non succederet, teneretur inire aliam viam, donec damnum reipsa sit compensatum. 67 *Ad rationes in contrarium.*

Ad secundam, Dominus non tenebatur consentire, vt per Parochum restitueret; nisi cum onere iterùm restituendi, si reipsa Parochus non exequeretur.

Aduerte tamen, contrariam sententiam non videri omnino improbabilem; ob rationes allatas, & quorumdam doctorum virorum, qui illam tenent, auctoritatem.

DVBITATIO VII.

Vtrùm iuris vel Iudicis auctoritas excuset à restitutione.

RESpondeo, Quibusdam casibus excusare. Primò, Quando res legitimo modo est vsucapta: tunc enim auctoritas legis transfert dominium in eum, qui vsucepit; de quo suprà cap. 6. 68

cap.6. Secundò, Quando Iudex in pœnam delicti, per sententiam imponit alicui mulctam in fauoré eius, qui iniuriam passus est. oportet tamen sententiam niti veritate, non falsa præsumptione, de quo infra. Tertiò, Quando Iudex auctoritatem legum & naturalé æquitatem secutus, aliquid alicui adiudicat, quod aliàs non deberetur ex rigore iustitiæ; is, qui hoc percepit, nō tenetur restituere. de quo vide cap.7. du.8. Quartò, Quando aliquis per sententiam ordine Iuris latam, priuatus est officio, beneficio vel hereditate. Is, qui hæc posteà obtinet, non tenetur restituere, etiamsi priuatim sciat condemnatum esse innocentem; modò ille causa falsæ illius sententiæ non fuerit. vide infrà cap.29. dubit.10.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ingressus in Religionem liberet à restitutione.

69 MEdina q.3. causa 8. docet, debitorem, qui manendo in sæculo poterat soluere, & ingrediédo se reddit impotentem, non posse ingredi Religionem, nisi antè soluerit. quòd si ingrediatur & profiteatur, tamen adhuc manere obligatum, & labore suo vel arte, si quam nouit, debere conari soluere. ratio est; quia iure naturæ tenetur satisfacere. Contrarium tenet D. Th. q. vltima huius partis ar.6. ad 3. & ibidem Caiet. Silu. Religio. 2.q.4. & alij Summistę omnes. docent enim non teneri manere in sæculo, sed sufficere si bonis cedat suis creditoribus.

70 *Valet professio.* Pro resolutione, dico Primò, Si debitor ingrediatur & profiteatur, omnino valebit professio, nec poterit reuerti ad statum sæcularem. In hoc conueniunt omnes. Idque probat ratio D. Thomæ, quia etiamsi sit pecuniæ debitor, tamen eius persona est libera. vnde etiamsi concederemus illum malè facere, dum se Religioni mancipat, debitis non solutis; tamen illa traditio est valida: sicut si facultates ad soluẽdum creditori necessarias alteri donares, donatio iure naturæ valeret; (quãuis in ea peccares) quia res illę tuę erant. Secùs est si seruus profiteatur; quia cùm persona ipsius libera non sit, sed domino ex iustitia addicta, non potest validè se alteri donare; ac proinde nec profiteri sine domini consensu. Idem dico de coniuge, matrimonio iam consummato. non enim est sui iuris. secùs est ante consummationem.

71 *Si res in specie extet.* Dico Secundò, Qui debet aliquid extans in specie, non potest omissa restitutione Religionem ingredi. Ratio est; quia hîc nulla est iusta ratio non restituendi. Idem dicendum, si quis sit obnoxius reddendis rationibus. vt ibidem D. Thomas ex B. Gregorio docet, id enim breui tempore fieri potest. Similiter si alicui sint parentes in graui necessitate constituti, aut proles adhuc teneræ alendæ; de quo infrà.

72 *Si facili negotio possit.* Dico Tertiò, Si debitor possit breui tempore, vt paucis annis & consuetis laboribus satisfacere creditoribus, tenetur aliquãtisper differre ingressum, vt illis satisfaciat. Ita Petrus Nauarra l.4.c.4. n.94. & Lopes 1.p.c.129. Idem sentit Medina suprà, & Doctores Parisiẽses, quos ipse citat; quia tũc creditores meritò sunt inuiti, si illis anteà non satisfaciat; cùm facili negotio possit. neque tunc beneficio cessionis se poterit liberare. quia hoc non est introductum, nisi in fauorem eorum, qui aliter se à debitis eripere nequeunt.

Dico Quartò, Si opus esset longo tempore, (vt multis annis, vel insolitis laboribus) non teneretur expectare, sed relinquendo omnia sua creditoribus, poterit Religioné ingredi. Ita P. Nauarra n.95. idem dicent omnes, qui D. Th. sequuntur. Ratio est; quia qui actu bona non habet, nec est in propinqua potentia ad ea habenda, absolutè censetur impotens ad soluendum, ac proinde ab obligatione restitutionis est excusatus. Neq; obligandus ad insolitum aut longum laboré, quando dedit quidquid habuit; quia ne Iudices quidem in foro externo ad hoc obligant, vt ex praxi tribunalium satis constat. sufficit enim eis si viderint debitorem, omnia, quæ actu habebat, dedisse, nec breui tempore posse reliqua conquirere. Vnde etiam colligitur, non esse hoc priuilegium Religionis, sed ex natura rei obligationem cessare vel potiùs sopiri ratione impotentiæ. idque non solùm locum habet, quando ex contractu, sed etiã quando ex delicto est debitum, vt ex furto, vsuris, rapinis. sufficiet enim dare omnia, & non posse breui aut facilè, iudicio prudentis, reliqua soluere. 73 *Si difficulter possit.* 74 *Liberatur relictis omnibus.*

Non est tamen negandum, quin status Religionis aliquid peculiaris fauoris hac in re mereatur, vt etiam propter illum, creditores non debeant plus exigere, quàm possit actu & sine longa mora præstare; præsertim cùm in longa mora, sit periculũ salutis, vel damni spiritalis. Adde, cùm quis est debitor ex iusto contractu, potest facilè beneficio cessionis liberari, retentis etiam necessarijs alimentis, vt suprà ostensum est. 75

Ex his sequitur, Si is, qui Religionem vult ingredi, est vir honoratus, quem dedeceat seruire, vel manibus operari, hunc non teneri ad illas lucrandi rationes descendere, sed posse statim ingredi; quia talis, vbi omnia dederit, quæ actu habet, ad nihil ampliùs tenetur, cùm nulla ratio lucrandi, quæ ipsum deceat, suppetat. si autem est talis, cui aliqua lucrandi ratio honesta & statui ipsius consentanea suppeditet: tunc videndum, an breui tempore sine animę periculo possit se expedire, an non. & iuxta ea, quæ dicta sunt, statuendum. Fatendum tamen D. Thomę sententiam esse probabilem. vide Silu. Religio 2.q.4. 76

DVBITATIO IX.

Vtrùm excommunicatio creditoris liberet à restitutione.

REspondEO. Non esse improbabile posse differri, donec Ecclesię recõcilietur. Hoc enim tenet Adrian. q.3. de clauibus. §. Si petas, an. & Felinus in cap. Inter alia, de sententia excommunicationis. Panormit. in d. cap. Inter alia. 31. & cap. Intelleximus. 7. de Iudicijs. Glossa in caput Absolutos, de hæreticis. & quidam alij apud Couarr. ad regul. Peccatum 1.p.n.8. Probatur Primò ex cap. Nos sanctorum, 15.q.6. vbi Gregorius VII. sic ait: *Eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt, Apostolica auctoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omni ratione prohibemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* & cap. seq. *Iuratos milites* 77 *Excommunicatio.*

 (inquit

(inquit Vrbanus II.) *Hugoni comiti, ne ipsi quamdiu excommunicatus est, seruiant, prohibeto.* Qui Canones etsi tantùm videantur intelligi de debito fidelitatis, quod subditus debet Principi, aut miles Duci, aut famulus domino; tamen videtur esse eadē ratio de debito pecuniario. vnde Glossa in d.cap. Nos sanctorum, probat multis, hanc sententiam esse probabilem. Secundò probatur, Cap. Quòd in dubijs,& sequenti dicitur, *Nullus scienter nominatim excommunicato communicare tenetur, nisi quadam persona, quæ per illud* Gregorij *Papæ caput*, *Quoniam multos*, *specialiter excusantur.* sed illo cap.Gregorij, non excusantur debitores.ergo nō tenentur. Vnde Glossa & Adrianus colligunt non teneri, etiamsi iuramento promisissent soluere; quia Iuramentum habet tacitam conditionem, si talis permanserit, cui communicare liceat.

78 Aduerte tamen, Etsi quidam Canonistæ, idem videantur sentire de debitore excommunicato, videlicet eum nō teneri ad soluendum, quamdiu est in excommunicatione; id tamen omni ratione & probabilitate carere; quia non debet ei excommunicatio tanto esse commodo, vt rectè notat Glossa in can.Nos sanctorum: alioquin multi essent, qui cuperent excommunicari.

79 Dico Secundò, Verius tamen videri, etiamsi creditor nominatim sit excommunicatus, non ideò differri posse restitutionem. Ita tenet Couar. suprà. Silu.excōmunicatio 5.q. 12. Ioannes Medina q.3. causa 9. & plerique alij. Ratio est; quia neque Iure diuino, neque etiam Iure humano debitor liberatur à tali debito statim soluendo post elapsum terminū. *Non Iure diuino*, quia nullum tale Ius reperitur, præsertim cùm etiam ethnicis & publicanis debita soluenda sint. vt colligitur ad Roman. 13. nisi fortè spes esset, tua dilatione ipsum conuersum iri, & reconciliandum Ecclesiæ, quod interdum vsu venit, quando debitor est magnæ auctoritatis, & recusat soluere creditori, nisi redeat ad Ecclesiam. *Non* etiam *Iure humano*, quia Iura citata non loquuntur de debito pecuniario, sed de debito fidelitatis & obsequij. leges enim pœnales sunt strictè interpretandæ. quamuis Medina & quidam alij, putent etiam agere de debito pecuniario, quod ex promissione & stipulatione iuramento confirmata sit contractum, & de omni alio debito solis verbis conflato; quod est probabile.

Verius non liberare.

Debitum fidelitatis & obsequij.

80 Dices, Excommunicati sunt vitandi in omni conuictu humano, atqui soluere creditori est habere cum eo humanum commercium. ergo hoc non licet.

Resp. Hoc esse vnum ex præcipuis argumentis contrariæ opinionis: sed dicendum cum Couarruuia, istam communionem esse valdè paruam & breuem; & cùm sit in re necessaria, (vtpote in debito iustitię, quod creditor potest exigere, saltem extra Iudicium) non debet talis communicatio videri prohibita. sicut eleemosyna potest & debet dari excommunicato, quando eleemosynæ præceptum erga proximum obligat.

81 Aduerte tamen, Si excommunicatus repetat debitum in Iudicio, posse eum à debitore repelli, vt expressè habetur cap. Pia, de exceptionibus in Sexto.

DVBITATIO X.

Vtrùm creditorum incertitudo excuset à restitutione.

RESpondeo, Creditorum incertitudo nō omnino excusat: tunc enim restitutio facienda est in pauperes, iuxta communem sententiam, ordinariè in praxi seruandam. vide suprà cap. 14. dub. 6. & 7. 82

DVBITATIO XI.

Vtrùm dispensatio vel compositio cum Prælato excuset.

RESpondeo, & dico Primò, Quando incertū est quinam sint creditores, tūc excusat compositio cum Pontifice, siue debitum sit ex delicto, vt in vsuris, furtisque minutis; siue absque delicto, vt in debitis ex contractu, & inuentis. Ratio est; quia quando ignoratur proprius horum dominus, hæc restituenda sunt in vsus pios, non iure naturæ, sed iure positiuo; (vt suprà cap.14.d.6. & 7. ostensum est) in quo iure potest Pontifex dispensare. sublata autem illa obligatione restituendi, possunt hæc retineri. 83

Compositio.

Dico Secundò, Si creditores sint noti, non potest Pontifex te liberare à restitutione, nisi legitima causa subsit: ea tamen supposita, potest. Prior pars patet; quia non potest Pontifex aut Princeps, absque iusta causa res vnius alteri donare; neque enim est dominus bonorum, suorum subditorum, neque dispensator; sed tātùm defensor iuris cuiusque, & Iudex vindexq; criminum.

Altera pars patet; quia Pontifex habet supremam potestatem in bonis temporalibus omnium Christianorum, licet indirectam, nempe quatenus opus est ad regimen spiritale. vnde posita iusta causa, potest de rebus illorum disponere. Itaque potest imponere mulctas pecuniarias, & confiscationem bonorum pro criminibus: & consequenter condonare restitutiones, huiusmodi hominibus faciendas. quod notandum propter ea, quæ debentur hæreticis, siue ex delicto, siue ex cōtractu: cauendum tamen scandalum. vide cap. Cùm secundùm leges, de hæret. in 6. Siluestrum Restitut.7.q.2.§.Quintum, & Innocentium IIII. in cap. Quæ in Ecclesiarum, de constitution. 84

Potestas Pontificis.

Sed quia aliqui hac de re nonnihil dubitarunt, probatur hac ratione. Summus Pontifex ob tale crimen potest priuare dominio bonorum, illudq; addicere fisco, iuxta d. c. Cùm secundùm leges: potest subditos eximere obligatione seruiendi, obediendi, soluendi tributa, alijsq; vinculis etiam iureiurando confirmatis, iuxta cap. Absolutos.ex. de hæret. cur non etiam debitores liberare obligatione soluendi, & debita condonare? est enim hoc multò minus.

Dices, Potest ista per sententiam generalem seu legem; non autem per sententiam priuatam, nisi præcedat cognitio causæ, & sententia declaratoria criminis: alioqui sequeretur magna perturbatio in Repub. deinde quia pœna debet cognosci à reo & sentiri; alioqui non est pœna. at illa sententia priuata non cognoscitur. Respondeo negando quod assumitur. expedit enim vt etiam per sententiam

tiam priuatam possit irrogari pœna, cùm iusta causa subest: vt si crimen alia ratione puniri nequeat, ob potentiam vel absentiam Rei, vel perturbationem quæ metuitur; & pœna illa non sit omnino noua, sed contineatur in alia iam ipso facto incursa, vt in confiscatione bonorum. & quamuis ad executionem, confiscationis per realem ablationem bonorum, requiratur sentẽtia declaratoria criminis, vt patet ex d.cap. Cùm secundùm leges: tamen hęc sententia non est necessaria quando pœna non requirit aliam executionem præter eam quam lex vel sententia secum defert. quia inde non sequitur vlla perturbatio, sicut ex reali ablatione. Imò potest talis pœna irrogari per sententiam conditionalem. v.g. *Si constat Titium tali crimine obstrictum, non ei fiat solutio*, &c. vnde nec alia causę cognitio requiritur. Ad illud de notitia pœnę: Nõ est necesse vt semper reus pœnam sentiat. satis est vt possit eam apprehendere & timere; quamuis in executione eam non sentiat: vt patet in pœnis quæ post mortem inferuntur.

Idem puto posse Principem sæcularem respectu suorum subditorum. Iam enim iusta lege illorum bona fisco addicta sunt. sed ob potentiam non potest fieri executio.

DVBITATIO XII.

Vtrùm compensatio excuset.

Respondeo, Excusare tum eum, qui compensatione vsus est, ne cogatur restituere id, 85
quod compensationis causa alteri subtraxit: tum eum contra quem vsus est, ne rursus cogatur soluere. vide suprà c.12. dub.10. & cap.11. dub.16.

SECTIO TERTIA. DE CONTRACTIBVS.

SVPERIORI *Sectione, diximus de iniuriis in bonis animi & corporis, & generatim de Iniustitia in bonis externis, necessariaque restitutione; sequitur nunc vt agamus de quibusdam specialibus modis Iniustitiæ, qui contingunt in rebus externis per varios contractus. Primùm igitur dicemus de contractibus in genere, deinde de præcipuis in particulari.*

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

De Contractibus in genere.

Constat Dubitationibus 11.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Contractus, quid pactum.

1 *Definitio contractus strictè accepti.* CONTRACTVS *est vltrò citroque obligatio: quod Græci συνάλλαγμα vocant.* Ita habetur L.19. Labeo. ff. de verb. signific. quæ definitio non sic est intelligẽda, quasi contractus sit formaliter obligatio, (obligatio enim est effectus per contractum productus in contrahentibus) sed quòd sit causa obligationis: est enim formaliter locutio, vel scriptura, vel aliud externum signum, quo homines exprimunt mentem suam, & sese vicissim alter alteri obligant, & iura
2 commutant. Itaque *contractus* est signum externum practicum, vltrò citroque obligationem ex consensu contrahentium pariens: quod nomine Græco clariùs indicatur.

Hinc sequitur, donationem & promissionem 3
non esse propriè contractus; quia non pariunt *Donatio, Promissio.*
obligationem, nisi in altera parte.

Dices, Mutuatio non inducit obligationem nisi in mutuatario; ergo non est contractus.

Respondeo Negando antecedens; nam mutuator tenetur non repetere statim; sed debet ad aliquod tempus permittere, vt alter mutuo fruatur: & sic etiam in ipso nascitur obligatio ex mutuo. *Mutuatio.*

Aduertendum tamen est, sæpè in Iure, nomen 4
contractus accipi paulo laxiùs, vt etiam compre- *Cõtractus latè.*

 hendat

hendat *donationem & promissionem acceptatam*, vt patet L. Contractus. 16.C.de fide Instrument.& alibi,vbi *donatio* vocatur contractus. & sic, *cõtractus est conuentio duorum, obligationem saltem in al-*
5 *terutro pariens.* quo modo non distinguitur à *Pa-*
Pactum. *cto*,quod definitur esse *duorũ consensus atque conuentio*,vt enim fiat pactum,necesse est vt duæ voluntates in idem conueniant reciproco consensu. dico *reciproco consensu*: quia non sufficit vt quouis modo in idem conueniant; sed requiritur vt consensus suos in se mutuò dirigant. Vnde donatio & promissio,etiamsi à duobus communi consensu fiant, antequam sint acceptatæ & accedat consensus reciprocus eius, in quem diriguntur, non habent rationem pacti. sed per acceptationem transeunt in *pactum*. vide Gomezium tom.2.c.9. n.2.& infrà cap.18.dubit.6.n.42.& sequentibus. Nos nomine *cõtractus* vtimur hîc amplè, vt idem sit quod *pactum*, & comprehendat contractus gratuitos, qui sunt veluti semicontractus.

DVBITATIO II.

Quot modis perficiantur contractus.

6 *Duplex perfectio contractus.* NOtandum est, *Contractum* dici dupliciter perfectum.Primò,Quando res,circa quam versatur, est tradita. sic emptio dicitur perfecta, quando res est tradita & pretium solutum,verùm hæc perfectio nõ est intrinseca rationi cõtractus: sed sæpè est effectus contractum consequens, atque adeò finis,ob quem contractus fit.Nam contractus emptionis & venditionis est perfectus in ratione contractus ante traditionem rei. dicitur enim propriè res empta & vendita, simulatque inter emptorem & venditorem conuenit de pretio. Secundò, Quando ipse contractus habet omnia necessaria, quæ secundùm suam speciem requirit,vt tale nomen mereatur; siue traditio rei ad hoc sit necessaria,siue non.de qua perfectione hîc loquimur.

7 *Perficitur quadrupliciter.* Resp. Igitur, contractum quadrupliciter perfici,nempe *re,scriptura, verbis, consensu*. Ita Siluester v. Contractus, n.6.& colligitur Instit.de obligat. in fine. *Re* perficiuntur, qui non consistunt in conuentione sola,sed requirũt rei traditionem; vt *depositum,commodatum,mutuum,permutatio,pignus, donatio.* non enim contractus hi censentur celebrati, nisi re tradita, vt ipsa nomina indicant, quibus significatur rei traditio. vnde ante traditionem, dum in solis verbis consistunt, dicuntur
Pactũ nudum. pacta nuda, quæ non pariunt obligationem ciuilem, nisi ex aliquo Iuris priuilegio.

8 *Scriptura* perficiuntur, qui ante scripturam rati non habentur. vt *emphyteusis*, & omnis contractus,quem contrahentes nolunt concludere, nisi coram notario, qui instrumentum conficiat.

9 *Stipulationes.* *Verbis* dicuntur perfici, qui requirunt certam verborum formulam. tales sunt omnes *stipulationes*. Hæ sunt formulæ quædam, quæ constant interrogatione præuia vnius & responsione subsequa alterius, v.g. spondes dare tantum? spondeo. promittis 100? promitto. dabis 1000. pro domo mea? dabo. facies? faciam. fideiubes? fideiubeo. & similes: infinitum est enim omnes stipulatio-
10 num formulas persequi, teste Cicerone in Topicis. vide Instit.de verborum obligationibus. Hæ autem formulæ possunt adhiberi in omnibus cõtractibus, eisque maiorem firmitatem in foro externo tribuunt.de quibus vide plurima apud Gomezium to. 2.ca.9.quæ quia solùm ad forum externum pertinent, (in quo etiam paruum vsum nunc habent) omitto.

Consensu perficiuntur, qui non requirunt certam verborum formam, sed sufficit consensus, quouis modo exteriùs vtrimq; explicatus, vt emptio,venditio, locatio, conductio. 11

DVBITATIO III.

Quomodo diuiditur cõtractus & pactum.

RΕspondeo, Multas assignari à DD. diuisiones, vt videre est apud Siluestrum verb. Contractus & verb. Pactum. Primò *Contractus* diuidi potest in *explicitum* & *implicitum*; siue in *formalem* & *virtualem*. *Formalis* contractus est, cùm expresse duo in idem conueniunt cum obligatione mutua, vel saltem alterius erga alterũ, vt dub.1. dictum est, & hic propriè dicitur contractus. *Virtualis* cõtractus est, cùm solùm implicitè conueniunt absque vlla expressa pactione se obstringentes. Hunc vocant *quasi contractum*, vt Tutela,& quoduis aliud officium,mandatum, & negotiorũ gestio. qui enim aliquod officiũ suscipit, eo ipso se obligat erga alterum, & alter obligatur erga illum,iuxta leges vel consuetudinem receptam. similiter qui aliquid mãdat,vel mandatum alterius suscipit;& qui negotium alterius gerit. in his enim non requiritur vlla conuentio expressa; sed hoc ipso quò ista suscipiuntur, vi legis vel cõsuetudinis in quam omnes consenserunt, tacita nascitur obligatio. & ideò non vocantur propriè contractus, sed quasi contractus. 12 *Prima diuisio.*

Secundò, Cõtractus diuiditur in *nominatum*, & *innominatum*. contractus *nominatus* est, qui habet speciale & propriũ nomen, quo ab aliis distinguatur; vt emptio,venditio,mutuũ, locatio, societas, commodatum,pignus, depositũ,& similes. *Innominatus est*, qui nõ habet nomen speciale, sed genericũ tantùm. Huius sunt quatuor species, *do vt des*; *do vt facias*; *facio vt des*; *facio vt facias*. vt si Petro des panem pro vino, erit cõtractus innominatus; *do vt des*, nõ enim est emptio aut vẽditio; quia non datur pretium pro merce: nec est mutuũ; quia non recipitur res eiusdem speciei post certũ tempus: nec locatio aut conductio; quia non datur pretium pro vsu vel opera: sed datur vna res pro alia, quarum neutra est pretium alterius: qui contractus proprium nomen non habet. *Secunda diuisio.* 13 *Contractus innominatus.*

Dices, Est *permutatio*. Respondeo, Verum est, sed hoc nomen est generale, non specificum; conuenit enim emptioni & mutuo. vnde non constituit contractum nominatum. Simili modo, si Petro des panem, vestem,&c. vt pro te laboret, vel scribat, erit contractus *do vt facias*. si autem des pecuniam, erit conductio. Si scribas vel seruias alicui, vt det panem, vestem, libros; erit contractus *facio vt des*. si illi seruias vt te doceat; erit contractus *facio vt facias*.

Aduertendum est, Etsi ex his contractibus innominatis oriatur statim obligatio naturalis; non tamen oritur obligatio ciuilis, (id est, quę Iure ciuili tribuat actionem in foro externo) nisi ex altera parte sit impletus, vel nisi vestiatur formula stipula- 14 *Obligatio naturalis ex cõtract. innominatis, non ciuilis.*

stipulationis, aut iuramento, aut alia ratione. de quibus vide plura apud Gomezium to.2.cap.8.& Siluestrum v. Pactum qu.5.&6.

15 Tertiò, Diuiditur in contractum *bonæ fidei*, & *stricti iuris*. *Tertia diuisio.* *Contractus bonæ fidei* sunt, in quibus Iudex multa potest ex æquo & bono arbitrari, vt sunt emptio, locatio, societas, commodatum, depositum, pignus, permutatio & similes. *Contractus stricti iuris* sunt, in quibus Iudex ad verba adstringitur; vt in stipulationibus, in contractu feudali & emphyteutico, in promissione liberali, in donatione. vide plurima de hac diuisione apud Couarruuiam ad regulam, Possessor, p.2.§.6.

16 Quartò, Diuiditur in *lucratiuum*, & *onerosum*. *Quarta diuisio.* *Lucratiuus* est, in quo nihil rependitur; vt promissio, donatio, commodatum, precarium. Huc referri possunt *testamentum* & *legatum*, quæ sunt donationes quædam in diem. vnde testamentum apud Græcos & Hebræos vocatur *pactum*, & inter pacta numeratur: Berith enim & διαθήκη, (quæ idem valent, quod testamentum) passim in Scripturis pro pacto accipiuntur. *Onerosus* est, in quo aliquid loco eius, quod datur, debet reddi, vel præstari. hic autem vel transfert dominium integrum, vt mutuum, emptio, &c. vel vtile tantùm, vt feudum & emphyteusis: vel vsumfructum aut vsum; vt locatio, conductio: vel securitatem confert; vt pignus, hypotheca, fideiussio. ceteri contractus ad hos reducuntur; vt contractus censualis ad emptionem; depositi ad locationem, &c.

17 Quintò, Contractus seu pactum, diuiditur in *pactum nudum*, & *vestitum*. *Quinta diuisio. Pactū nudum.* *Pactum nudum* dicitur, quod in meris finibus conuentionis consistit, omni alio firmamento carens. talis est omnis contractus innominatus, antequam ex altera parte sit impletus; nisi accedat ei formula stipulationis, vel iuramentum, &c. Item omnis contractus, qui re perficitur, est pactum nudum ante rei traditionem; vt donatio, mutuum, &c.

18 *Pactū vestitur 6. modis.* *Pactum vestitum* est; quod habet aliquid amplius, vnde iure ciuili robur obtineat. vestitur autem sex modis. Primò, Reipsa; vt si ex altera saltem parte sit impletus. Secundò, Verbis; vt si accedat formula stipulationis. Tertiò, Litteris; vt si litteris fatearis tibi esse satisfactum, etiamsi satisfactum non sit; quod vocatur *acceptilatio*. Quartò, Specifico nomine contractus. sic omnes contractus nominati, qui consensu perficiuntur, (vt emptio, venditio, locatio & similes) sunt contractus vestiti. Imò omnes contractus nominati, sunt vestiti, si in suo genere sint perfecti. Quintò, Cohærentia cum contractu vestito; vt si vendam tibi domum 1000. aureis, cum pacto vt illam adhuc inhabitem; & tibi pro inhabitatione dem hanc vestem. Pactum enim istud accessorium, per se est pactum nudum; tamen quia cohæret cum venditione, quæ est pactum vestitum, censetur etiam vestitum: nam accessorium sequitur naturam principalis. Sextò, Iuramento; nam iuramentum non minùs confirmat pactum nudum, quàm quiduis aliud. vide Siluestrum v. Pactum num. 2.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm omnis contractus pariat obligationem in foro conscientiæ & externo.

DIco Primò, Omnis contractus etiam nudus, 19 sponte libereque factus, si contrahentes sint *Parit obligationē naturalem.* habiles, parit obligationem naturalem, seu in foro conscientiæ, ita vt parte inuita non possis rescindere; nisi iure positiuo sit irritus, vel detur irritandi potestas. est communis sententia Doctorum, vt docet Gomezius to.2.cap.9.num.2.& Couarru. in cap. Quamuis pactum, p.2. §.4. num. 23. Probatur Primò, Quia iure tenetur quisque præstare quod promisit, altero acceptante; siue promiserit titulo gratuito, siue oneroso? Nec refert an pacto nudo an vestito promiserit; quia iure naturæ & gentium, nulla est inter hæc distinctio; sed solo iure ciuili: quæ etiā solum forum externum respicit. Secundò, Quia ad obligandum sese, sufficit animus verbis expressus, & acceptatus; vt communiter docent Theologi. vide Siluestrum v. Pactum n.4.

Dixi, *Nisi iure positiuo sit irritus*, &c. quia ius 20 humanum potestatem habet, vel irritandi omnino pactum aliàs validum, ita vt nullam pariat obligationem; vel tribuendi facultatem & ius alteri contrahentium, cuius interest, obligationem elidendi; vt patet in contractu impuberis, in alienatione fundi dotalis, in contractu parentis cum filio vel filia, vt pro certa summa cedat legitima portione; aliisque innumeris, qui iure naturali & gentium essent validi, nisi Ius positiuum eis resisteret. Ratio est; quia sicut duo homines priuati, seposito omni iure positiuo, possunt inter se statuere certas formulas & conditiones, sine quibus contractus eorum in posterum non censeantur validi, nec obligationem naturalem possint inducere: ita Respublica, quæ naturaliter est Superior singulorum, seu cui naturaliter competit potestas in singulos, potest constituere huiusmodi conditiones: & consequenter Principes sæculares, in quos suam potestatem Respublica transtulit: multoque magis Principes Ecclesiæ in iis, quæ ipsorum gubernationi subsunt, id possunt; quatenus necesse est, vel expedit ad bonum spirituale subditorum. hanc enim potestatem habent à Christo, qui naturaliter supremus est omnium Dominus.

Dico Secundò, Contractus tamen, qui dicitur 21 *Pactum nudum*, non parit obligationem in foro *Pactum nudum.* ciuili. est communis sententia Doctorum, vt docent Couarruuias & Gomezius suprà; & patet clarè L. Iuris gentiū.7.initio. ff. de pactis. vbi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem.* & L. Ex placito.3. C. de rerum permut. *Ex placito permutationis, nulla re secuta, constat nemini actionē competere. Nulla re secuta*, id est, neutra ex parte cōtractu cōpleto per rei traditionem. si enim altera ex parte completus fuerit, iam parit obligationem in foro externo, in fauorem eius qui impleuit. L.1. ff. de rerum permut. & alibi. tunc enim vestitur reipsa, vt dictum est suprà num. 18. Ratio autem, cur pactum nudum obligationem in foro externo non pariat, est, quia etsi ius ciuile non resistat talibus con-

contractibus, eos irritando; tamen noluit etiam illis assistere concedendo actionem, ne lites multiplicarentur. imò permittit illos rescindi causâ pœnitentiæ, etiam altera parte nolente, quamdiu pactū nudum neutra ex parte est impletum: vel, si ex altera parte impletum est, liberum est huic pœnitere, vel cogere partem ad complendum, vt constat ex L. Si pecuniam. 5. ff. de Condict. causâ data. & L. 1. ff. de rerum permut. Verùm, hoc non est licitum in foro conscientiæ; quia vtraque pars tenetur seruare promissum, & exoluere fidem altera volente & perstante: vnde in foro ecclesiastico, & vbi Iure Canonico vtuntur in tribunalibus, coguntur stare cōtractu, & implere promissum, vt docet Couarruuias suprà num. 24. & Siluester verb. Pactum. num. 3. & patet ex cap. 1. de pactis. vbi id passim notant Doctores. Ratio est, quia Ius Canonicum, cùm sit conditum ad salutem animarum, respicit obligationem conscientiæ, eamque iubet impleri; nisi fortè præsumat errorem vel fraudem. quam ob causam non concedit actionem ad exigendum promissum, nisi exprimatur causa, cur sit promissum. Siluester suprà. alioquin non præsumit seriò & liberè promissum.

Ius ciuile ei non assistit.

22

Secùs de Iure Canonico.

23

Notandum tamen est Primò, Talia pacta, ratione obligationis naturalis habere alios quosdam notabiles effectus, etiam in foro externo. Primò, Pariunt exceptionem. vt habetur d. L. Iuris gentium. Secundò, Impediunt soluti repetitionem. Tertiò, Tribuunt ius compensandi in foro conscientiæ. Quartò, Potest eis accedere fideiussor, & efficaciter obligari. Quintò, Potest retineri pignus. quæ omnia satis in Iure sunt nota, & infrà magis patebunt.

24 Secundò, Quædam pacta nuda, priuilegio Iuris dare actionem ciuilem. vt patet ex Glossa in §. De constituto, Instit. de actionibus; vbi enumerat septem casus. tale pactum est, *donatio verbalis acceptata, promissio dotis, promissio soluēdi pro se, vel pro alio*, &c. sunt enim parui momenti.

25 *Iuramentum.* Dico Tertiò, Si tamen pactum nudum iuramento confirmetur, parit actionem in vtroque foro. est communis sententia Doctorum, inquit Couarruuias suprà n. 26. Probatur; nam si contractus, qui iure ciuili est irritus, iuramento confirmetur, datur ex eo actio eodem iure ciuili, modò non sit contra bonos mores; vt patet Authent. Sacramenta puberum, C. Si aduersus vendit. & colligitur ex cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. ergo multò magis ex contractu, qui non est irritus, dabitur actio iure ciuili. sed de hoc infrà dubitat. 7. Idem putat Couarruuias esse dicendum de pollicitatione iuramento confirmata, quæ tamen non est pactum. Contrarium tamen puto verius, quia ex pollicitatione (id est, ex promissione nondum acceptata) nullum ius acquiritur ei, cui fit: nam requiritur acceptatio, vt infrà dicetur. ergo etiamsi fortè implenda sit, (de quo infrà numero 52.) propter obligationem, qua tenemur efficere, ne Deum adduxerimus in testem falsi; non tamen ob vllum ius, quod acquisitum sit illi, in cuius fauorem facta est: secùs de pactis Iure ciuili irritis; quia hæc pacta non irritantur, nisi dum sola sunt, & sine iuramento fiunt. Dum

Pollicitatio iuramento cōfirmata.

26 autem fiunt cum iuramento, Ius ciuile non intendit ea irritare, sed relinquit in suo vigore, quem habent, præciso iure positiuo. atqui hoc iure præciso, sunt valida & inducunt obligationem: ergo accedente iuramento inducunt suam propriam obligationem, & ius conferunt, illudque iuramento confirmatur. Vnde dici solet, iuramentum sequi naturam contractus, quam habet ex natura rei; non autem quam habet ex iuris prohibitione. atque ita duplici obligatione tenemur illa implere, nempe obligatione iustitiæ & religionis. vnde mirum non est si Iure ciuili detur actio ex tali pacto. quòd si Ius intenderet ea irrita reddere etiam cum iuramento, omnino irrita essent. Sicut enim potest impedire ne ex pacto simplici obligatio nascatur; ita etiam ne ex iurato.

DVBITATIO V.

Vtrùm contractus, cui error vel dolus causam dederit, sit validus.

Notandum est, *Dolum* vel errorem posse cōtingere, vel circa substantiam rei, vel circa accidentia & extrinseca, quæ alliciunt, aut auertunt à contrahendo. Rursus, potest hic *dolus dare causam contractui*, ita vt sine illo non velles contrahere: aut non dare causam, sed solùm *incidere in contractum*; vt si velles quidem contrahere, sed non tanto pretio. Denique hic *error* seu *dolus* potest prouenire vel à parte, quæ tecum contrahit, vel à tertio, ita vt pars non sit vllo modo illius particeps, vel ex propria tua opinione. His positis, 27 *Dolus multis modis in contractu.*

Dico Primò, Quando contingit in altero contrahentium esse errorem circa substantiam rei, contractus iure naturæ est irritus. est communis sententia Doctorum. ratio est; quia deest substantialis consensus: nam non consentit in illam rem, sed in aliam, quam putat subesse istis accidentibus. vt si venditor gemmam putet esse vitrum, & pro tali vendat, emptor re comperta tenetur ad restitutionē gemmæ, vel ad iustum eius pretium, prout de nouo inter eos conuenerit; quia venditor non consentit in alienationem gemmę, sed vitri. Similiter si venditor vitrum vendat pro gemma; quia emptor non consensit in emptionem vitri, sed gemmæ, quam putabat esse sub illa specie. Idem patet ex contractu matrimonij. *Error circa substantiā.*

Dico Secundò, Si non sit error circa substantiam, contractus est validus, modò dolus non det causam contractui. est communis sententia Doctorum, D. Antonin. p. 2. titulo 1. cap. 17. §. 6. Caietani quæst. 77. art. 3. Soti lib. 6. qu. 3. artic. 2. & aliorum. probatur, quia iste verè consentit, v. g. in emptionem istius rei, sciens & volens, absque metu & fraude: qui consensus sufficiens est ad contractus validitatem. Nec refert quòd fuerit dolus circa qualitatem rei; tum quia non requiritur, vt omnes rei qualitates norit, aut vt in omnes consentiat; tum quia non habet expressè vel tacitè animum huic contractui repugnantem. etsi enim sciret rei qualitatem; tamen vellet contrahere, quamuis non eo pretio. 28 *Si dolus nō det causam contractui.*

Hinc sequitur, Contractum esse validum, etiamsi quis deceptus sit in pretio vltra dimidium: quia dolus non dedit causam contractui, sed solū est causa maioris vel minoris pretij. vnde ipse cōtractus non potest rescindi, nolente emptore,

sed ad æqualitatem reduci. Ita docet Glossa in cap. Cùm dilecti. 3. de emptione & venditione; & expressè habetur eodem cap. & C. de rescind. vendit. L. 2.

29 *Si dolus det causam cõtractui.* Dico Tertiò, Si dolus det causam contractui & proueniat ab altera parte, vel saltem illa sit particeps doli, contractus adhuc iure naturæ non est omnino irritus, tamen pro arbitrio eius, qui deceptus est, (si solubilis sit) irritari potest. *Nõ esse omnino irritum.* Quòd non sit omnino irritus, Probatur Primò, ex contractu matrimonij, qui dolo initus, validus est; & quia natura sua insolubilis est, validus perseuerat, nec ob iniuriam acceptam irritari potest. Secundò, Quia dolus iste versatur, non circa substantiam contractus aut materiæ; sed circa causam contrahendi, quæ rei est extrinseca & accessoria: ac proinde non tollit consensum, qui aliquo modo sit sufficiens ad naturam contractus. Tertiò, Si deceptus velit contractum constare, deceptor non potest resilire, ne ex dolo commodum reportet, vt colligitur ex cap. 1. de eo qui duxit in matrimonium, & docent plurimi Doctores. quod est signum contractum non fuisse omnino inualidum. Quartò, Quia communis sententia Doctorum est, contractum stricti iuris, etiamsi dolus vel metus ei causam dederit, validum esse; doli tamen mali vel metus exceptione actionem elidi. & colligitur L. Dolo. 5. C. de inutilibus stipulationibus, & apertiùs Institut. de exceptionibus, initio. hoc autem falsum esset, si iure naturæ esset omnino irritus. quia quod iure naturæ est irritum, iure ciuili non potest esse validum, & tribuere actionem.

Posse irritari. Quòd autem possit irritari pro arbitrio decepti, patet: quia qui dolo inducit alterum ad contrahendum, iniuriam ei facit; ac proinde tenetur illum restituere in integrum & reddere omnia infecta, si deceptus velit.

Deinde etsi dolus iste non habeat eam vim vt reddat contractum planè irritum, quia non tollit consensum substantialem; tamen tribuit ius recedendi à contractu, eiusque irritandi. Ita enim vsu omnium gentium receptum est, vt si quis deprehendat se penitus deceptum, nolit stare cõtractu, præsertim si res est adhuc integra. Vnde omnis contractus solubilis iure gentium videtur habere hanc tacitam conditionem, quòd contrahens stabit contractu, nisi deprehenderit se grauiter deceptum; id est, tali errore qui sit causa cõtractus. Nemo enim ita intendit inhærere contractui, vt non possit retrocedere, etiamsi ex graui errore contraxisset; quia defuit plenus consensus. Itaque duplici iure potest talis contractus rescindi, ratione iniuriæ, & ratione defectus consensus, qua parte ignorauit. Cùm autem metu extortus est, solùm ratione iniuriæ rescindi potest, vt sequenti dubit. dicetur. nam adfuit consensus ex parte cognitionis; sed defuit plena libertas in consensu, idque per iniuriam.

30 *Deceptor tenetur ad restitutionem.* Hinc sequitur, Deceptorē teneri ad restitutionem rei & fructuum, etiamsi dominium translatum fuerit; quia per iniuriam fuit causa alienationis: & deceptum posse vti occulta compensatione, si aliter quod suum est, recuperare nequit.

31 *An iure positiuo sint irriti.* Sed difficultas est, vtrùm tales contractus sint omnino irriti iure positiuo. Iurisperiti sic distinguunt; omnes contractus *bonæ fidei*, quibus dolus partis causam dederit, irritos esse: eos autem, qui vocantur *stricti iuris* (vt sunt omnes, qui fiunt per formulam stipulationis & quidam alij) esse validos, & tribuere actionem in foro externo, sed posse exceptione doli mali elidi. de quo vide Couarruuiam ad regulam Possessor. 2. p. §. 6. n. 6. *Contractus bonæ fidei & stricti Iuris.*

Verùm, quidam hanc distinctionem reijciunt, tamquam non satis in iure fundatam; & docent eamdem esse rationem contractuum bonæ fidei & stricti iuris: omnes enim aliquo modo validos esse, & posse exceptione doli elidi. Ita Ioannes Ignæus in L. Contractus. 23. ff. de reg. iur. n. 150. Faber & Bellapertica apud Couarru. suprà. Hæc sententia non est improbabilis, sed meo iudicio valdè probabilis si rectè explicetur. Primò, Quia sicut d. L. Dolo. 5. C. de inutilibus stipulationibus dicitur de contractu stricti iuris: *dolo vel metu adhibito, actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit, per doli mali tamen, vel metus exceptionem submoueri petitio debet*: ita L. Si dolo. 5. C. de rescindenda venditione dicitur de contractu bonæ fidei, *si dolo aduersarij deceptum, venditionem prædij te fecisse Præses Prouinciæ aditus animaduerterit, sciens contrarium esse dolum bonæ fidei, (quæ in huiusmodi contractibus maximè exigitur) rescindi venditionem iubebit.* itaque insinuat contractum *bonæ fidei* non esse omnino nullum, sed posse rescindi. Nec obstat L. 7. Et eleganter. ff. de dolo. vbi dicitur *nullam esse emptionem, si in hoc ipso vt vẽderet circumscriptus est*: tum quia ibi agitur de minore per dolum decepto vt venderet seruum, cuius contractus, quo talem rem absque decreto Iudicis alienat, est planè nullus, vt patet L. 16. In causæ cognitione. §. Item relatum. ff. de minoribus: de quo infrà dub. 8. tum quia ibi agitur de emptione, cui causam dederat dolus tertij: quo casu emptio in aliis non est irrita, etsi sit irrita in minore, ob defectum decreti. Itaque hæc lex non probat, talem contractum esse planè nullum.

Probatur Secundò, Quia quando metus dat causam contractui, non est omnino irritus, sed in irritum reuocandus, vt dicemus dubitat. 6. atqui metus & dolus in iure censentur paria L. Si dolo. ff. de inutilib. stipul. & cap. Cùm contingat. 28. de iureiurando. Tertiò, Quia id magis consentaneum est Iuri naturæ, per quod tales contractus non sunt omnino irriti, quamuis etiam non omnino validi. Quartò; Est magis expediens bono publico, ad coërcendos huiusmodi deceptores, qui interdum hac ratione capi possunt in astutia sua, si is, qui deceptus fuerit, velit contractum valere, quando est ipsi vtilis. Ob has rationes sentio esse verius, nullum esse discrimen hac ex parte in foro conscientiæ inter contractus bonæ fidei & stricti iuris, cùm dolus causam dedit: sed vtrosque aliquo modo esse validos, & parere aliquam debilem obligationem iure naturę in foro conscientiæ, quæ tamen dolo detecto possit elidi per eum qui deceptus est: neque hanc obligationem Iure ciuili impediri. Idem colligi potest ex Couar. ad regul. possess. p. 2. §. 6. n. 8. vbi dicit: in foro conscientiæ non esse considerandam distinctionem contractus bonæ fidei, & stricti iuris.

Nec obstat, quòd talis contractus dicatur aliquando *irritus* vel *nullus*, vel *nullam vim habere*. rectè enim dicitur *irritus*, tum quia deceptor ex eo nihil solidi iuris acquirit, nisi alter illum ratificet; nam tenetur ad restitutionem in integrum,

Quomodo dicatur irritus.

ante omnem sententiam. tum quia in fauorem decepti est irritus. potest enim hic, vbi resciuerit deceptionem, illum irritum reddere, & petere restitutionem rei traditæ: tum denique, quia in iure sępè dicitur irritum, quod est irritandum, & contrà. Potest etiam dici *validus* non simpliciter, sed secundùm quid, nempe in fauorem decepti; quia potest illum ratificare.

Vt autem hæc meliùs intelligantur, Notandum est contractus stricti iuris, quibus dolus causam dedit, iure ciuili dici validos; quia mero iure ciuili (vt distinguitur à iure Prætorio) nō datur actio ad talis contractus rescissionem, aut ad vindicandum dolum deceptoris: contractus autem bonæ fidei dici irritos; quia illo iure datur actio ad rescissionē contractus, & doli vindicationem. Iure tamen Prætorio (quod est moderatio quædā iuris ciuilis) etiam datur actio ad rescissionem cōtractus stricti iuris, cui dolus causam dedit, & ita iure Prætorio etiam hic contractus est simili modo inualidus. Æquitas enim postulat vt possit rescindi. Ita Couar. suprà n.6. ex Duareno, & alijs. Ex quibus patet, illam distinctionem solùm pertinere ad forum externum; & esse *irritum* seu *inualidum*, aut *validum*, nihil aliud esse quā dari vel nōn dari actionem ad rescissionem contractus: & cùm dicitur *ipso iure*, hanc clausulam non intelligi more vulgari, neque de iure ciuili in genere, sed de iure ciuili primario & stricto, vt distinguitur contra ius Prætorium: quod multi non aduerterunt.

Deceptor potest cogi ad implendum contractum.

Ex hac sentētia sequitur, Eum, qui deceptus est, posse cogere deceptorem ad implendum contractū; nec opus esse nouo consensu deceptoris; quia ex primo consensu manet obligatio: (obligauit enim se deceptor quantū potuit ex parte sua) quæ non perit, nisi deceptus, cognita deceptione, resiliat à contractu. Vnde si deceptor reuocet suum consensum, antequam alter resiliat, non valet.

An teneatur ratificare, volēte decepto.

32 Petes, Vtrùm in altera sentētia, quæ tenet, contractus bonæ fidei, quibus dolus causam dederit, iure positiuo esse omnino nullos; obligetur deceptor in conscientia contractum ratificare & implere, si deceptus velit? Multi Doctores docent, in cōscientia teneri ante sententiam Iudicis. Primò, Quia, etsi contractus validus nō fuit, tamen ex parte sua fidem dedit, quam debet seruare. Secundò, Quia iura ita statuerunt, non in pœnam dolosæ machinationis, sed ob naturalem æquitatem; quia bono communi ita expedit. quę sententia est valdè probabilis, eamq. tenent Richardus in 4.dist.36. circa 3. principale, q.1. Siluest. Matrimonium.8.q.2.§.Nonum. Nauar.ca.22.n.33. Molina disput. 352. & alij.

Sed habet difficultatem: si enim non tenetur implere ratione contractus; ergo solùm ratione pœnæ: at nemo tenetur ad pœnam nisi post sententiam. Suppono non interuenisse damnum decepto; quod non sit aliter reparabile. si enim tale interuenisset, tunc ratione damni sarciendi teneretur contractum ratificare & implere; vt si sponsam cognouisset.

Dices, Tenetur ratione iniuriæ. Contrà; Illa iniuria, si absit damnum, non est tanti; & facilè alia ratione ei satisfieri potest. Confirmatur, quia qui fictè contraxit, non tenetur, saltem sub peccato mortali, ratificare contractum, si nullum incommodum secutum sit, vt infrà c.18.num.61. dicetur: ergo neque qui dolo. Vnde valdè probabile videtur, posita illa sententia, non teneri ratificare contractum, saltem sub peccato mortali, nisi ratione damni secuti, vel ratione sententiæ Iudicis. Ita sentit Conradus, de contractibus q. 57. Ioannes Medina C. de restit. qu. 33. Sotus in 4. d.35. q. vnica. a. 2.

Si pars non sit particeps doli.

Superest, vt dicamus de illo euentu, quo is, 33 quicum contrahis, nō est particeps doli; sed deceptus es à tertio, vel propria opinione. Quidam enim putant tunc adhuc contractum esse irritum: Ita Conradus & Medina suprà. Ratio illorum est, quia deest consensus liber. nam quòd consentis, est ex errore inuincibili, qui facit inuoluntarium. Sed contrarium est verius, Vnde

Est validus.

Dico Quartò, Talem contractum absolutè validum esse. Ita Glossa in c. Cùm dilecti, de empt. & vendit. Bartolus in d.L. Et eleganter. ff. de dolo, in principio. Couar. reg. Possessor, p.2.§.6.n.6. & alij. Ratio est, quia non est error circa substantiam rei, sed solùm circa extrinseca; vt circa causas, quæ alliciunt vel auocant à contractu. vt Bartolus ait. & aliàs nulla interuenit iniuria partis. Accedit, quòd nullum ius talem contractum irritum reddat. Vnde sequitur, eum, qui tali contractu aliquid consecutus est, non teneri ad restitutionem, nisi contractus in irritum reuocetur; quia nullam iniuriam intulit.

Petes, An hic contractus, detecto errore possit in irritum reuocari arbitrio eius, qui deceptus est?

Potest in irritum reuocari.

Resp. Si sit contractus gratuitus, vt promissio vel donatio liberalis, potest pro arbitrio reuocari, si dolus vel error circa motiuum ei causam dederit; quia in his spectanda est etiam intentio tacita & habitualis: nam ex sola intentione legem accipiunt, cùm omnino sint gratuita. deinde ad vitandas multas lites & perplexitates ita passim vsu est receptum. secùs tamen in voto, vt infrà c.40.d.2. dicemus. Si verò sit onerosus, maior est difficultas; quia hic contractus pendet etiam ex consensu alterius, qui talem conditionem nollet admittere. Deinde, quia vel tua opinione deceptus es, & sic tibi ipse imputare debes, quòd rem meliùs nō examinaueris: vel dolo tertij; & sic in illum actionē habes, vt expressè habetur d. L. Et eleganter. 7. ff. de dolo. & L. Si proxeneta. 2. ff. de proxeneticis.

Nō tenetur implere, si res sit integra.

Verius tamen puto, quandocumque error inuincibilis dedit causam contractui, & res adhuc est integra, eum, qui deceptus est, vbi sciuerit veritatem, in conscientia non teneri implere contractum; nisi fortè per sententiam Iudicis cogatur. Patet hoc, Primò, in contractu sponsalium, quem non tenetur deceptus implere, simulatque cognouerit aliquid subesse, quod si ab initio sciuisset, noluisset contrahere. Secundò, Quia si tale quid post contractum eueniret, non teneretur illum implere, eò quòd status rerum sit notabiliter mutatus; ergo etiam non tenebitur, si id, quod ab initio latebat, posteà se aperiat. nam paria sunt, superuenire de nouo, & proferri in lucem, seu incipere cognosci. Tertiò, Quia alter non potest conqueri de iniuria, cùm tacita mens contrahentium sit, non obligare se ad implendum contractum, si se deceptos deprehendant: idque confirmat consuetudo passim recepta. eadē conditio tacitè ex vsu omniū gentium intelligitur in promissione standi contractu eiusq. non reuocandi. Si tamen inde alteri damnum obueniret,

Si damnū parti obueniret.

deberet

deberet alter compensare. Quando autem res non est integra, vt si contractus sit vtrimque vel altera ex parte completus; tunc est distinguendum; vel enim alter erat conscius vitij seu defectus, vel non erat: si non erat conscius, iura non concedunt rescissionem, sed solùm actionem quanti minoris, id est, vt tanto minus soluas, quanti minoris, detecto vitio rem esses empturus, vt habetur L. 13. ℔. de actionibus empti, in principio; vt si *oues morbidas emisti, vel ligna cariosa*, vt ibidem dicitur. quod non solùm in contractu emptionis, & venditionis, sed etiam in alijs permutationibus locum habet, vt constat L. 18. in fine, ℔. de ædilitio edicto. Seposito tamen iure positiuo, puto posse rescindi, si deceptio est causa contractus, & circa rem magni momenti, in qua meritò non censetur voluisse consentire. Vide Siluestrum, Iuramentum 3. q. 1. & Nauarrum cap. 12. num. 13. de quo infrà cap. 42. dubit. 7.

Si conscius vitij. Si autem is, qui tecum contrahit, conscius est vitij, contractus est irritus in tuum fauorem, ita vt pro arbitrio tuo, detecto vitio possis illum irritare, vel confirmare. colligitur ex dicta L. 13. Ratio est, quia tunc censetur particeps doli. nam tenebatur quasi ex officio, saltem iure positiuo, aperire tibi omnia occulta rei vitia. Hoc enim statuitur L. 1. ℔. de ædilitio edicto; & colligitur etiam d. L. 13. de actionibus empt. itaque si non fecit, contra iustitiam peccauit. vide Medinam, C. de restitutione qu. 34. Puto tamen, seposito illo iure positiuo, illum ex iustitia ad hoc non teneri, nisi rogatum, vt infrà cap. 21. dubitatione 11. dicetur.

34 *Libertas sufficiens ad contractum.* Ad rationem Conradi & Medinæ, Respondeo; Illum consensum habere libertatem sufficientem ad essentiam contractus, vt patet in matrimonio, quod validum est, etiamsi decipiaris circa causas contractus. Ratio est, quia consentis hîc & nunc in rem, quã nosti. error enim est circa aliquid extrinsecum. dicitur inuoluntarius solùm secundùm quid, ratione taciti dissensus, qui esset actu, si error abesset. quia tamen nec actu est, nec virtute, sed solùm habitu, non reddit irritum contractum. imò neque si actu esset, irritaret. quia solùm est simplex displicentia; nollem si scirem. Hic tamen error, & hoc inuoluntarium sufficit ad reuocandum contractum vel non implendum, vt dictum est.

DVBITATIO VI.

Vtrùm contractus, cui metus causam dederit, sit validus.

35 *Metus grauis seu cadens in constantem virum.* NOtandum est, *Metum*, alium esse *grauem*, alium *leuem*. *Grauis*, alius est *grauis absolutè*, alius *respectiuè*. *Metus absolutè grauis* est, qui cadit in constantem virum. Dicitur autem metus *cadere in constantem virum*, qui est alicuius mali, quod viro constanti est formidabile; eumq. meritò commouere queat. *Quorum malorũ sit.* talis est, Primò, Metus mortis. Secundò, Mutilationis. Tertiò, Atrocis cruciatus. Quartò, Longi carceris. Quintò, Diuturni exilij. Sextò, Seruitutis. Septimò, Stupri in viro vel femina. Octauò, Amissionis honorifici status. hæc omnia habentur ℔. Quod metus causa, & C. Eodem. Et in 1. decretal. eod. titulo. Nonò, Amissionis omnium bonorum, vel certè notabilis partis; nam sine his non potest commodè & honoratè viuere. Decimò, Infamiæ iuris, vel etiam facti, quæ difficulter possit abstergi; fama enim præfertur opibus, iuxta illud Prou. 22. *Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.* Vndecimò, Excommunicationis iniustæ. secùs si iusta sit. hæc enim facilè potest caueri, sublata contumacia. Duodecimò, Etiam metus grauis dicitur, si hæc mala liberis nostris timeamus, *quia pro affectu parentes magis in liberis terrentur.* vt habetur L. Isti quidem. 8. in fine. ℔. Quod metus causa. Idem dicendum, si parenti vel vxori impendeat: quia hi etiam pr̨ liberis diligẽdi. Imò idem videtur, si fratri, sorori, vel alteri, arctissimo amicitiæ vinculo nobis copulato: quia horum mala, nostra reputamus. Decimotertiò, Ad metum *Metus reuerentialis.* quoq; grauem pertinet, metus reuerentialis, quo filius timet offensionem parentum, pupillus tutorum, subditus Principis, vxor viri, Monachus Abbatis, Clericus Episcopi; nimirum si hæc offensio putetur fore magna & diuturna, cum asperitate vultus vel verborum, vel alia mala tractatione. Item si parens vel alius, cui hæc reuerentia debetur, aliquid importunè & assiduè petat. Vnde non quiuis metus reuerentialis cẽsetur grauis; sed ingens; vel si coniunctæ sint minæ, vel timor malæ tractationis, vel preces importunæ, id est, vehementes & s̨epiùs repetit̨: h̨ec enim, dum iunguntur illi reuerentiæ, quæ Superioribus deferri solet, æquiualent metui graui. Vide de his Couarruuiam in epitome 4. decretal. p. 2. cap. 3. §. 4. & Henriquez lib. 1. de matrimonio cap. 9. & nouissimè Sanches lib. 4. de matrimonio disput. 5. 6. 7.

Respectiuè grauis. *Respectiuè grauis* dicitur, qui est alicuius mali, quod etsi viro constanti non sit formidabile, tamen feminæ, vel seni, vel puero, vel homini meticuloso, formidandum meritò videtur: quòd iudicio prudentum relinquitur. nam secundùm rectam rationem hi non minùs concutiuntur minoribus malis, quàm viri robusti & constantes, maioribus.

Respectiuè etiam grauis dici potest, quando malũ, quod timetur, maius est, quàm damnum, quod per contractum incurritur, vt si mineris auferre equum, nisi vendam tibi vestem. hic tamen absolutè leuis est. His positis,

Dico Primò, Contractus metu graui celebratus neque iure naturæ, neque etiam iure positiuo est omnino irritus, sed est aliquo modo validus. 36 *Non est omnino irritus iure natura.* Prima pars, *quòd nõ sit irritus iure naturæ*, est communis ferè Doctorum sententia, Soti in 4. d. 29. q. 1. a. 3. Richardi, eadem dist. circa 1. princ. q. 2. Palud. d. 15. q. 2. a. 5. & aliorum, qui tenent, tales contractus non esse irritos, sed irritandos. Probatur, si est omnino irritus iure naturæ, id prouenit vel defectu cõsensus, vel quia interuenit iniuria. non defectu consensus, quia qui metu coactus consentit, absolutè consentit voluntariè: omnibus enim consideratis, vult. Nec obstat, quòd illi volitioni iungatur nolitio: quia est solùm nolleitas, vt ita dicam; qua nollet, si timor mali abesset; quæ proinde est omnino inefficax, cùm conditio non extet. Confirmatur, quia quando quis iustè cogitur, valet contractus; & tamen est simile inuoluntarium, & simile nolle.

Non

Non etiam ratione iniuriæ: tum quia iniuria non est immediata causa contractus, sed consensus contrahentis, tum quia etsi iniuria possit esse sufficiens causa ad reuocandum consensum & contractum irritandum, non tamen est sufficiens, vt ipsum reddat omnino irritum, vt patet in contractu, cui dolus causam dedit, qui, etsi iniuria interueniat, non tamen est iure naturæ irritus, sed irritandus, vt dictum est dubit. 5. num. 29. & 31. Item cùm quis decipitur citra vel vltra dimidium iusti pretij.

Nec iure positiuo. Altera pars, *quòd non sit omnino irritus iure positiuo*, est etiam ferè communis sententia Doctorum, vt docet Nauarrus in cap. Accepta. opposit. 5. n. 7.

Probatur Primò, Institut. de exceptionibus in princ. *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus, stipulanti Titio promisisti quod non debueras promittere, palàm est, iure ciuili te obligatum esse; & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est.* Vbi Glossa, *obligatum esse: scilicet inspecto iuris rigore: & efficax est, scilicet in sui substantia.* Secundò, Probatur L. Si mulier. 21. §. fin. ff. Quod metus causa. *Si metu coactus adiui hereditatem, puto me heredem effici; quia quamuis, si liberum esset, noluissem, tamen coactus volui, sed per Prætorem restituendus sum vt abstinendi mihi potestas tribuatur.* Tertiò, Ex L. vlt. C. de his, quæ vi. *Venditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extortæ sunt, præcipimus infirmari*: ergo erant aliquo modo validæ. Idem probari potest ex L. 3. §. 7. C. De his, quæ vi. & ex cap. 2. & 4. de his, quæ vi.

37 *Excipiuntur aliquot casus.* Excipit tamen Glossa in cap. 2. de his, quæ vi. sex casus, in quibus metu facta sunt omnino irrita. Primus, Contractus matrimonij, etiamsi iuramentum accedat. vt cõmuniter Doctores in cap. Cùm locum, & cap. Veniens. 2. de sponsalib. non tamen probo, quod Glossa addit, matrimonium ex metu esse irritum, qualiscumque metus ille sit, ex culpa, an sine causa. Verius enim est, non esse irritum, si metus iure incutiatur. Secundus, Si dos promissa vel soluta sit per metum; quia est accessoria ad matrimonium, ff. Quod metus causa d. L. Si mulier. §. Si dos. Tertius, In rebus Ecclesiæ non tenet promissio vel traditio ex metu. 15. q. 6. c. 1. & cap. Peruenit, de iureiurando. quia iure requiritur certa solemnitas in rerum Ecclesiæ alienatione, de qua cap. Sine exceptione. 12. q. 2. & nos infrà cap. 24. dubitat. 10. Quartus, Si votum ex metu emissum; cap. 1. de his, quæ vi. Quintus, Iurisdictio per metum extorta non valet, L. 2. ff. de Iudicijs. Sed contrarium est verius, Talem iurisdictionem validam esse, & ea, quę ex ipsa sunt secuta. Colligitur ex Glossa in cap. Abbas. 2. De his, quæ vi. vbi dicit; *quia generaliter ea, quæ metu gesta sunt valent, nisi ius speciatim irritet.* Nec obstat d. L. 2. de Iudicijs, quia loquitur in casu speciali, quando iurisdictio conceditur vel prorogatur à partibus litigantibus, Iudici alicui, cui aliàs non sunt subiectæ, qui metu hoc ab illis extorquet: talis iurisdictionis collatio & prorogatio est irrita; & gesta ex illa, non valent. Sextus, Auctoritas tutoris per metum extorta, ff. de auctorit. tutor. L. 1. §. vlt.

Iurisdictio metu extorta.

His addunt aliqui alios casus. Septimus ergo sit, Si sponsalia metu sint extorta. Sed verius videtur, ea non esse omnino nulla, sed more aliorum contractuum irritanda. caput enim Ex litteris, de desponsat. impuberum, quo illi nituntur, solùm probat, ea posse irritari.

Dices, Ergo ex illis oritur impedimentum publicæ honestatis.

Sponsalia metu extorta. Respondeo, Id posse concedi; nihil enim incommodi. potest etiam negari, quia quod ab initio est ita debile, vt pro arbitrio partis possit in irritum reuocari, censetur iure quasi irritum. Octauus, Promissio & donatio metu facta; quia hi actus debent omninò esse liberi, nam liberali donationi repugnat coactio.

Promissio metu extorta. Sed verius est, hos actus non esse omnino irritos: non enim ad illorum substantiam requiritur maior libertas, quàm ad contractus onerosos. Neque donationi liberali propriè repugnat coactio, sed donatio onerosa. Confirmatur L. vltima. C. de his, quæ vi; vbi donationes cum contractibus onerosis dicuntur infirmandæ: non sunt ergo per se omnino irritæ. Nonus, Renuntiatio beneficij metu facta. Sed probabilius est, illam non esse omnino irritam, sed irritandam, vt docet Nauarrus in cap. Accepta. opposit. 5. a. 7. Vnde ipse infert, Primò, Renuntiantem non teneri ad Horas, sed eum, cui beneficium ex renuntiatione collatum est. Secundò, Renuntiantem non posse ad titulum illius beneficij ordinari; quia non est ampliùs ipsius. Contrarium tamen in vtroque dicendum esset, si renuntiatio illa esset omnino irrita. quæ sententia etiam est valdè probabilis, vt ex eodem Nauarro patet.

Renuntiatio benefícij.

Dico Secundò, Etsi hi contractus non sint omnino irriti, possunt tamen in foro conscientiæ rescindi, & in irritum reuocari pro arbitrio eius, qui metum passus est, si metus iniustè incussus fuit ad contractum extorquendum. Est communis sententia Doctorum. Hinc passim in iure dicitur; *quæ vi & metu fiunt, debere in irritum reuocari, debere robore firmitatis carere.* cap. 2. & 4. de his, quæ vi. Ratio est, quia qui metum iniustę incussit, iniuriam alteri intulit; vnde tenetur illum in priorem statum restituere: & alter ius habet exigendi hanc restitutionem. 38 *Possunt rescindi.*

Dices, Hæc ratio benè probat, si metus tibi incussus sit à parte, cum qua contrahis: non autem si à tertio, ita vt pars non sit iniuriæ particeps: tunc enim non videris posse rescindere contractum, sed solùm habere actionem in tertium. 39 *Si à tertio incussus.*

Resp. Etiam tunc potes rescindere, & rem tuam recuperare, vt patet L. Item si cum exceptione. 14. §. In hac actione. 3. ff. Quod metus causa, vbi dicitur, *in hac actione non quæritur vtrùm is, qui conuenitur, an alius metum fecit. sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum, vel vim.* Idem colligitur ex cap. 1. 3. & 4. de his, quæ vi. nam agitur de specie facti, in qua metus à tertio illatus est. Vtrùm autem id ex iure naturæ proueniat, an ex positiuo, non satis constat. Plerique Doctores videtur sentire, ex iure naturæ. ratione enim iniuriæ, rem manere obligatam priori domino; & consequenter, cum illo onere transire ad quosuis. consensum enim per iniuriam extortum non transferre rem solidè & irreuocabiliter: sed eo modo, vt maneat ius in rem, & non tantùm in personam, quæ iniuriam intulit. par enim non esse, vt quis per iniuriam alterius, ius omne in rem suam amittat. Confirmatur, quia ratione iniuriæ eadem res in pristinum statum est restituenda: ergo est obnoxia restitutioni, vbicumque fuerit. Hæc sententia est

Vtrùm iure naturæ possit irritari.

est valdè probabilis;& etiam in eo, quod metu leui extortum est, locũ habebit, vt statim dicemus: & quando dolus tertij dedit causam contractui; quia vtrobique interuenit iniuria. nisi ius ob bonum commune aliter disponat; sicut fecit, quando neuter contrahentium est cõscius vitij occulti; vt superiore dubit. dictum est. Crediderim tamen, eum, qui bona fide rem talem emit, ignarus iniuriæ, quæ intercessit, non teneri ad restitutionem, nisi quando is, qui iniuriam passus est, in rem agere cœperit: quia consecutus est dominium rei, & ipse nullam iniuriam intulit.

Si ignarus sit iniuriæ tertij.

40 Dixi *si incussus fuit ad contractum eliciendum.* quia si ob alium finem incussus fuit, & ad illud malum euadendum contractus initus, non potest rescindi. vt si captus à latrone promittas tertio, qui iniuriæ non est particeps 100. vt te liberet. tūc enim metus non est propriè causa contractus, sed solùm occasio; nec potest dici metu extortus, sed cùm iam metus ob aliam causam est iniectus, adhibetur contractus tamquam medium ad illum pellendum. itaq; qui contractum tecum init, non infert metum, sed aliunde illatum aufert. vnde non meretur vt contractus ei rescindatur.

Si ob illum finē incussus metus.

41 Dixi *iniustè*; quia si iustè incussus fuerit, etiam ad eliciendum contractum, non potest irritari. Iustè incutitur, quando malum, quod minamur, iure inferre possumus. Sic qui contraxit sponsalia, metu excommunicationis, potest compelli contrahere matrimonium. cap. ex litteris. 2. de sponsalibus. qui violauit virginem, compellitur eam dotare vel ducere: qui promisit aliquid, ne accusaretur de crimine, de quo iure poterat, tenetur. Ratio est, quia hi contractus non possunt irritari, nisi ratione iniuriæ, quæ abest, quando metus iustè incuti poterat. Siluester v. Metus. q. 6. Angelus ibidem n. 10. & alij.

Si iustè.

42 Petes, Quid si ei, qui minabatur accusationem, non erat animus accusandi, sed solùm terrendi; poteritne id, quod sic extorsit, retinere? Videtur nõ posse; quia dolus dedit causam contractui. noluisset enim alter dare, nisi fuisset deceptus. Deinde quia dedit, vt deponas animum, quem non habes; itaque titulus nõ subsistit. Vnde Molina disput. 514. docet, eum, qui poterat in iudicio repetere amissa ludo prohibito, posse quidem seriò comminari repetitionem; & ne vtatur hoc iure, pacisci cum illo, vt partem lucri restituat; tamen si fictè minatus fuerit, non posse retinere, quod extorsit. Hæc sententia est probabilis.

Si non erat animus inferēdi mali, sed terrendi tantum.

Contrariam tamen credo veriorem, quam tenet Sanches lib. 4. de matrimonio, disput. 9. Ratio est; quia etsi non habeat animum, habet tamen ius accusandi, eoque iure vti potest; quod ius est pretio æstimabile, siue habeat animũ eo vtendi, siue non. Itaque si aliquid des vt eo iure non vtatur, poterit id retinere. Nec obstat, quòd dolus dederit causam cõtractui, ac proinde ille contractus videatur irritus; iuxta ea, quæ dub. 5. diximus: quia nõ est dolus malus seu iniustus, de quo illa sunt intelligẽda; sed iustus. nam iustè poterat minari accusationem, siue haberet animum, siue non. Neq; tu præcisè dedisti vt deponat animum, sed vt reipsa non accuset, & iure accusandi cedat: quorum vtrumque ille præstat: potest ergo pro eo aliquid accipere. Idem dicẽdum, cùm quis minatur tibi repetitionem eorum, quæ perdidit. siue enim ex animo minetur, siue fictè, potest retinere quod tu hac de causa dederis. quia das vt cedat iure repetendi, & vt reipsa non repetat.

Verius posse retinere.

Dices, Multi Doctores docent, supradictos contractus esse inualidos, defectu cõsensus & voluntarij: atqui dum metus iustè incutitur sæpè non minùs inuoluntariè consentit, quàm dum iniustè: ergo. 43

Qui iustè cogitur, censetur voluntarius moraliter.

Resp. Si physicè res consideretur, nõ minùs inuoluntariè consentit, qui iustè cogitur, quàm qui iniustè. vterque enim consentit repugnante voluntate, tum per simplicem affectum nolitionis, tum per dolorem animi. moraliter tamen loquendo, is qui iustè cogitur, non censetur inuoluntariè consentire: quia voluntariè causam metus & coactionis dedit: vnde timor ille mali non censetur extrinsecùs inferri, sed ab illomet nasci, ac proinde consensus inde secutus non censetur inuoluntarius; cùm sit omnino voluntarius in sua causa. Qui verò iniustè cogitur, censetur inuoluntariè consentire; quia causa metus non est illi voluntaria, nec ab ipso ortum habuit; sed solùm à causa extrinseca. Vnde consensus inde secutus, quatenus à causa extrinseca oritur, censetur inuoluntarius. Hoc modo intellige, quãdo Doctores dicũt, ad contractus requiri *consensum liberum: & coactionem* repugnare libertati contractuum: loquuntur enim de contractibus firmis, qui non possunt pro arbitrio partis irritari, & de *coactione* à causa extrinseca, non habente ortum ab intrinseco. *Liberum* vocant, non coactum à causa extrinseca, seu per metum iniustum, & dolo non inductum. si enim cogaris ex causa iusta, id non officit libertati contractuum. Simili modo intellige cap. Cùm locum. 14. de sponsal. vbi dicitur, *Ibi locum non habet consensus, vbi metus & coactio intercedit.* loquitur enim de consensu, qualis solet requiri in contractibus, vt firmi sint; & de *coactione iniusta.* Et illud in regulis Iuris; *Nihil consensui tam contrarium, quàm vis & metus.*

Liberum.

Coactum.

Consensus.

Ex his patet Primò, Omnes emptiones, venditiones, transactiones, concessiones, promissiones, donationes, contractus, & distractus, seu contractuum rescissiones, & generaliter omnes consensus, per metum grauem iniustè extortos, posse in irritũ reuocari, & quidquid ex illis est secutũ. 44

Consectaria 5.

Secundò, Eum, qui ex huiusmodi contractu, vel consensu aliquid est consecutus; teneri ad restitutionem; siue ipse, siue alius metum intulerit. Ratio est, quia qui metum intulit, ratione iniuriæ tenetur omnia in pristinum statum restituere; ac proinde reddere, quod consecutus est. qui autem rem habet, & non fuit particeps iniuriæ, tenetur saltem ratione iuris positiui, quo non solùm datur actio in personam, quæ iniuriam intulit, sed etiam in rem, apud quemcumque existat; vt expresè habetur L. 9. §. Sed quod. & §. Volenti, ff. Quod metus causa. Imò valdè probabile est, teneri etiam iure naturali, vt suprà num. 39. ostensum est; quamuis fortè non ante rescissionem contractus, si bona fide processit.

Tertiò, Si non pateret alia via illius recuperandę, priorem dominum posse eam occultè surripere; vel si id non daretur, vti occulta compensatione, sicut in alijs debitis. quo modo etiam dum res aliqua mihi promissa est, si illam aliter consequi nequeo, possum iuxta probabilem sententiam, mihi occultè consulere.

Occulta cõpensatio.

Quartò,

Quartò, Nō posse in irritum reuocari id, quod ex metu iustè illato actum est; quia nulla iniuria interuenit, ratione cuius hæc potestas rescissionis competat.

45 Aduerte tamen, si nimis grauis sit obligatio, vel res, quam metum inferens exigit, & non habeat proportionem cum iure, quo ipse cedit, malum intentatum remittens, vel cum opera, quam præstat, malum aliunde impendens auertens; posse consensum reuocari, quo ad illum excessum, vt contractus ad æqualitatem reducatur. vt si, ne accusem te furti, vel alterius criminis, exigam maiorem partem bonorum; si dum hostem fugis, vt concedam latebras, petam à te aliquem contractum valdè damnosum. In his enim aliqua proportio & æqualitas seruanda est: prout prudentia determinabit; quæ si excedatur, committitur iniustitia: ac proinde tenetur alter ad restitutionem; quam si non fecerit, potest læsus vti occulta compensatione; alia via recuperandi non suppetente.

Si nimis grauis obligatio exigatur.

Quintò, Nihil referre in foro conscientiæ, vtrū alter reuerà malum inferre cogitauerit, an non; si tu seriò apprehendisti periculum tibi impendere; & ideò consensisti animo repugnante; id est, nullo modo consensurus, nisi tale malum apprehenderes. Ratio est; quia malum non causat metum, nisi quatenus apprehensum. vnde siue reuerà impendeat, siue non impendeat; si eodē modo concipiatur, eumdem metum concitabit, easdemque vires habebit ad consensum extorquendum. In foro tamen externo non admittitur hæc exceptio metus, nec datur actio ad rescindēdum, nisi iusta ratione conceptus fuerit; quia aliàs non præsumitur fuisse causa consensus; imò non putatur fuisse verus metus, sed simulatus.

Si falsò putasti malū impendere.

Quæ hactenus dicta sunt, intelligenda de metu graui, qui vocatur metus cadens in constantem virum. Item de metu reuerentiali, cui coniunctæ sunt minæ tacitæ vel expressæ, aut timor diuturnæ aut grauis offensionis; hic enim meritò grauis à Doctoribus censetur, vt suprà diximus.

46 Nunc difficultas superest de metu leui, quo vir constans permoueri non solet; quia L. Metum, 6. ff. quod metus causa, dicitur, *metum vani hominis non esse spectandum, sed eum, qui in constantissimum cadit.* & ff. de reg. Iuris, *Vani timoris nulla est excusatio.* Vnde etiam in foro externo non datur rescissio actus, qui per metum leuem extortus est.

De metu leui.

Respondeo & dico Tertiò, Etsi ea, quæ per metum leuem acta sunt, sint aliquo modo valida, nec in foro externo admittatur exceptio huius metus, nec detur actio ad rescindendum contractum; tamen in foro conscientiæ possunt in irritum reuocari, & quæ tradita sunt repeti, & qui ea obtinet, tenetur restituere; si metus ille per iniuriā ad illa extorquenda sit incussus. Ita Siluester v. Restitutio 2. dicto 7. Nauarr. cap. 17. n. 15. vbi dicit, *in foro conscientiæ idem esse, siue iusto metu consentias, siue minore; dummodo coram Deo ille fuerit causa principalis, consensus. Causam principalem* vocat, quæ sola, vel præcipuè impellit, & mouet animū ad consensum. & cap. 22. num. 51. §. Septimum, *Ad reddendum actum inefficacem coram Deo, sufficit quilibet timor, etiam minor iusto, modò sit causa sine qua non, saltem principalis, eius.* vbi etiam matrimonium & votum ex metu leui, videtur velle esse inualidum. de quo infrà cap. 40. dub. 1. Adrianus tract. de restitut. dubit. 5. in fine, vbi loquitur de omnibus transactionibus. Sotus in 4. d. 29. q. 1. ar. 3. vbi docet, omnes contractus, præter votum & matrimonium, quocumque metu notabili factos, rescindi. Idem tenet Couarruuias reg. Peccatum 2. p. §. 3. n. 7. & passim recentiores. Probatur Primò, Quia sæpè metus leuis. id est, minoris mali, non minùs perturbat hominem, & impellit nolentem ad consensum, quàm metus mali grandis, cadens in virum constantem: ergo si hic tribuit potestatem rescindendi cōtractum, etiam ille. Secundò, Quia quod hoc metu obtinetur, per iniuriam obtinetur; atqui id, quod per iniuriam comparatum est, obnoxium est restitutioni: vt enim fiat æqualitas, debet restitui ei, à quo ablatū est. Tertiò, Qui metu cogitur, priuatur per iniuriā sua libertate: ergo debet in pristinū statum restitui, vt liberè probet vel improbet cōtractum, & ipse ius habet hunc statum sibi assumendi, & quę gesta sunt cōfirmandi vel irritandi.

Acta per metū leuē iniuriosū, possunt rescindi.

Hîc tamen, Primò, Excipe contractum matrimonij; qui per metum leuem, iuxta veriorem sententiam, non est irritus; vnde nec irritari potest, cùm semel validè initus, sit insolubilis. 47

Matrimoniū ex metu leui.

Altera tamen sententia, coram Deo tale matrimonium irritum esse, est probabilis, eamq; tenet Nauarrus suprà, & aliqui recentiores, quam esse satis probabilem affirmat Thomas Sanches lib. 4. de matrimonio, disput. 17. n. 4. Imò coguntur eam tenere, si sibi constare velint, omnes qui sentiunt metum grauem iure naturæ matrimonium irritum reddere, vt Couarruuias in 4. p. 2. c. 3. §. 5. n. 6. D. Bonauent. in 4. d. 29. q. 1. Scotus ibid. q. vnica. Gabriel. in supplem. eadem dist. q. 2. a. 2. D. Antonin. 3. p. tit. 1. c. 7. in princip. & alij multi, quorum sententia est valdè probabilis. Si enim metus grauis iure naturæ matrimonium irritum reddit, id prouenit ex eo, quòd adimat libertatem illi contractui necessariam: atqui sæpè metus leuis non minùs adimit: ergo similiter irritabit. Sed quia contrarium fundamentum est probabilius & verius: nempe solo iure positiuo id fieri; verius etiam est, matrimonium metu leui non reddi inualidum.

Probabile est metum iure naturæ inualidum reddere actum.

Secundò, Excipe votum, Etsi enim probabile sit, votum metu iniurioso factum, iure naturæ esse inualidum; tamen contrarium est verius, vt infrà c. 40. dub. 3. dicemus.

Ex dictis sequitur Primò, Ea, quæ solo metu reuerentiali acta sunt, posse rescindi; & eum, qui inde commodum percepit teneri ad restitutionem. Ita Siluester Restitutio 2. dicto 7. & v. Metus. q. 12. Nauar. suprà, & c. 17. n. 152. Petrus Nauar. l. 3. de restit. c. 1. n. 332. & alij. quia hic metus, etsi non sit grauis, tamen est iniuriosus & causa actus. vt si filius non audens vllo modo contradicere patri, aliquid promittat, donet, vel alicui iuri renuntiet, animo repugnante; quamuis aliud malum non timeat. parens enim, qui sua auctoritate filij libertatem veluti oppressam tenet, obligatur ex iustitia, in huiusmodi actibus eam laxare, vt pro suo arbitrio eligat quod placuerit: vnde si non fecerit, iniuriam infert; & tenetur ad restitutionem eius, quod per talem consensum consecutus est. 48

Consectaria tria. Ex metu reuerentiali acta.

Secundò, Si vxor cōsentiat in aliquem contractum mariti, vel promittat aliquid vel fideiubeat, quia

quia non audet contradicere marito, timens iurgia & austerum conuictum; posse illam reuocare consensum, & eos, qui inde aliquid acceperunt ad restitutionem teneri. Patet ex iisdem auctoribus. Ratio est, quia iniuriam patitur, dum eius libertas sic impeditur, & cogitur.

Preces importunæ. Tertiò, Ea, quæ per preces importunas ab aliquo obtenta sunt, voluntate illius repugnante, & solùm ad repellendam molestiam illam concedente, restituenda esse. Siluester suprà, dicto nono. Nauarr. cap. 16. num. 17. Thomas Sanches libro 4. de Matrimonio disput. 10. vbi citat plurimos auctores pro hac sententia. Ratio est, quia iniuriam facit, qui tali modo aliquem affligit. *Preces* enim *importunæ* dicuntur, quibus aliquis vehementer & crebrò vrget, cum ingenti molestia eius, qui rogatur. Si ergo hic, vt illam molestiam depellat, & ille finem vexandi faciat, consentiat; consensus iste per iniuriam videtur elicitus, ac proinde reuocari potest.

Duplex limitatio. Hoc tamen dupliciter sentio limitandum. Primò, Vt is, qui huiusmodi precibus vrgetur, non possit illam importunitatem alia ratione, minore incommodo repellere. si enim posset facilè aliter repellere, non videretur concessisse inuitus, nec per iniuriam quasi coactus. vt cùm officia vel beneficia aliquando à Principibus vel Prælatis improba sollicitatione obtinentur. non enim omnino inuiti concedunt, (quia si vellent, facilè petentes coërcerent) sed ex parte tantùm. nec volunt videri coacti. Secundò, Vt is, à quo sic extortum est, maneat inuitus, & putetur cupere vt fiat restitutio. multi enim etsi inuiti concedant, vbi tamen semel concessere, vel non cupiunt fieri restitutionem, vel facillimè condonant. Ad rationem ex iure allatam,

49 *Leges solùm denegant actionem.* Resp. Illis legibus non approbari contractus metu leui initos, nec vllum robur illis dari; sed solùm actionem in foro externo denegari ad eos rescindendos, idque meritò. Primò, ne lites in immensum excrescant; facilè enim talis metus incidere & probari potest. ob quam causam non conceditur actio ex dolo, nisi dederit causam contractui, vel nisi deceptus sis vltra dimidium iusti pretij. Secundò, quia quando metus leuis est, nō præsumitur causa actus, sed liber consensus. Si quis tamen enormiter læsus esset, posset officium Iudicis implorare, etiamsi metus grauis non fuerit.

DVBITATIO VII.

Vtrùm contractus per se inualidi confirmentur iuramento.

HÆC quæstio est valdè perplexa apud Iureconsultos; de qua tractat fusè Couarruuias in cap. Quamuis pactum, p. 2.

50 *Quid sit iuramentum esse validū.* Notandum est, non esse idem, *Iuramentum esse validum*, & *iuramentum confirmare contractum:* sed habent se vt magis & minùs commune. Iuramentum enim *validum* dicitur, quandocumque est seruandū ob honorem diuini numinis, etiamsi ei, in cuius fauorem fit, nullum ius per illud acquiratur. *Quando confirmare cōtractum.* *Confirmat contractum*, quando non solùm seruandum est, sed etiam alteri, in cuius fauorem fit, ius tribuit, & contractum in sua specie validum efficit. Hinc fit, vt etiamsi iuramentum relaxetur, maneat tamen obligatio iustitiæ ex contractu, quæ transit ad heredes; sicut & Ius alterius ad heredes transmittitur. Panor. c. Cùm contingat. nu. 8. de Iureiurando.

Nunc duo nobis potissimùm sunt explicanda; prius est, quando iuramentum appositum contractui censeatur validum, quando non: alterum est, quando confirmet contractum, quando non.

Quod ad prius attinet, vt sciamus quando iuramentum est validum, quando non; Notandæ sunt duæ regulæ.

Prima est, Quando id, quod iuramento alicui promittitur, sine vllo promittentis peccato seruari potest; iuramentum ordinariè est validum & seruandum. intellige, si ille in cuius fauorem factum est, illud seruari velit, & aliàs legitimè non relaxetur. *Quando sit validum 1. regula.*

Secunda est, Quando id, quod promittitur, sine peccato promittentis seruari nequit, iuramentum est inualidum & irritum. vtraque apertè colligitur cap. Cùm cōtingat, de Iureiurand. vbi dicitur, *seruari debere huiusmodi iuramenta*, (quæ fiunt super contractu iure ciuili non obligante) *sine vi & dolo sponte præstita; cùm in alterius præiudicium non redundent, nec obseruata vergant in dispendium salutis æternæ.* Idem habetur cap. 2. de pactis in 6. Vnde à contrario sensu colligitur, non esse seruanda, si obseruatio vergat in dispendium salutis. vergit autem, si est peccatum mortiferum, aut veniale. Idem colligitur ex illa regula Iuris, *Nō est obligatorium iuramentum, contra bonos mores præstitum.* Quod intellige de *bonis moribus naturalibus*, vnde homo dicitur bonus; & quorum contrarium est peccatum: non de *ciuilibus*, quos tantùm expedit esse in Republica, vt benè sit ordinata politicè. Ratio prioris regulæ est; quia honor & reuerentia diuinæ maiestatis (quam iuramento in testem adduximus) postulat, vt efficiamus verū esse, quod promisimus; (si modò id licitè fieri potest) ne illam testem falsi faciamus. Posterioris ratio est; quia nemo obligari potest ad peccatum; id enim contradictionem implicat. *2* *Contra bonos mores.*

Petes, Quid si vi, vel alia iniuria extortum sit? 51

Respon. breuiter (nam plura de hac re dicenda infrà cap. 42. dub. 6. & 7.) Si dolo extortum sit, ita vt dolus dederit causam contractui, cui iuramentum apponitur, communis sententia DD. est esse inualidum, nec egere relaxatione. Ratio est; quia iuramentum non confirmat incognita, sed solùm ea quę cognoscuntur. cadit enim super actū prout apprehenditur. vnde iurans non tenetur, nisi prout bona fide apprehendit. Confir. Primò, quia iuramentum non additur, vt non possit occurrere fraudi ignotæ, sed ne violet contractum spectatum prout bona fide est initus. Confirm. Secundò, quia omnis promissio standi contractu, vel non reuocandi (loquor de contractu, qui natura sua est solubilis) habet ex vsu recepto & iure gentium hanc tacitam conditionem, nisi deprehendero me deceptum, vt suprà cap. 5. num. 29. dictum est. semper enim excepta censetur iniuria ignota. quare eamdem conditionem retinet iuramentum, cùm sequatur naturam actus cui apponitur, vt infrà num. 52. ostendetur. Idem dicendum quando error inuincibilis dedit causam contractui; quia hîc etiam habet tacitam cōditionem, vt suprà ostensum. Vnde docent DD. iurantem non obligari ad ea quæ si cogitasset, exclusisset,

aut noluisset comprehendere. ita Bart. L. Si quis pro eo. num. 15. ff. de fideiussoribus, & Panormit. cap. Cùm contingat. 28. num. 3. de Iureiur. ex Ioanne Andr. &c.

Si vi seu metu extortum sit, etsi plurimi DD. putent esse inualidum, verius tamen est, validum esse, cùm plenus consensus adfuerit, nec habeat tacitam aliquam conditionem. Etsi enim alter nullum ius ex eo consequatur; tamen honor Dei postulat, vt seruetur quod promissum est, quando sine peccato seruari potest. Confirmatur ex cap. Debitores. de Iureiur. vbi dicitur, eum, qui iuramento promisit soluere vsuras, teneri. vide plura infrà cap. 42. dub. 6. & 7. Potest tamen hoc eueniu peti relaxatio iuramenti: (quam Episcopus, vel alius habens priuilegium dispensandi in iuramentis absque præiudicio tertij, dare potest) & tunc non solui. vt patet d. cap. Debitores, & cap. Si verò, de Iureiur. ad quod insinuandum in d. cap. Cùm contingat, dicitur, *iuramenta sine vi & dolo sponte præstita*, esse seruanda; quia si dolo præstita sint, non obligant: si vi aut metu, potest peti relaxatio: & tunc possunt non seruari. Si autem sine vi vel dolo; non potest; & ita *omnino seruanda sunt*, (vt notanter dicitur d. cap. 2. de pactis) id est, ita vt non possit dari dispensatio. quod intellige, nisi culpa fuerit in promissario; ad hanc enim puniendam potest Superior Iuramentum promissoris relaxare. item nisi præstitum ab impubere; tunc enim potest irritari. Potes etiam, quando vis vel dolus interuenit, satisfacere momentanea solutione. quandocumque enim habes ius repetendi, si iurasti soluere, teneris quidem soluere, vt impleas, quod iurasti: sed potes mox repetere; quia ius repetendi habes, & contrarium, iuramento non promisisti. Potest etiam ab Episcopo petere relaxationem vt non soluas; quia hoc non censetur in præiudicium tertij, dum est animus repetendi.

Quando intercessit iniuria, potest peti relaxatio.

Momentanea solutio.

Dixi in 1. regula *Ordinariè*, quia excipiuntur aliquot casus, quibus iuramentum de re alioquin licita, non obligat. Primus est, Quando Ius irri-
52 tum reddit non solùm contractum, sed etiam iuramentum appositum. sicut Concilium Trident. sess. 25. cap. 16. de regular. irritam reddit omnem renuntiationem & dispositionem nouitij, etiam iuratam; nisi facta sit cum licentia Episcopi, vel eius Vicarij, intra duos menses proximos ante professionem: & statuit vt etiam tunc non possit effectum sortiri, nisi secuta professione. Secundus est, Quando iuramentum factum est in fauorem tertij, sed nemo acceptauit, vel saltem non validè acceptauit; nec aliàs factum est in modum voti. Ratio est; quia Iuramentum sequitur naturam & qualitatem actus, super quem cadit; vt communi consensu Doctores docent. *Accessorium enim sequitur naturam principalis*. & colligitur apertè L. vlt. C. de non numerata pecunia. ibi Bartol. n. 1. & alij. Hinc fit, vt quando actus alicuius, vel ex iuris dispositione, vel ex recepta consuetudine, vel ex agentis intentione, tacitam aliquam conditionem includit; eamdem quoque includat iuramentum actui appositum; nisi agens, contrarium intendat. Itaque cùm promissio facta absenti non obliget, nisi ab ipso vel ab alio eius nomine validè acceptetur, & sub hac conditione semper fieri censeatur; etiam iuramentum huic promissioni appositum non obligabit ante acceptationem; nam eamdem conditionem includit. quare reuocari pro arbitrio poterit, ne acceptetur. Ita tradunt multi Doctores quos refert & sequitur Sancius lib. 1. de matrimon. disputat. 7. num. 24.

Iuramentum irritum de re permissa.

Iuramentũ sequitur naturam actus.

Dices, Deus acceptauit Iuramentum: ergo non potest reuocari.

Respon. Negando antecedens. Deus enim iu- 53
ramentum promissorium, factum in fauorem hominis, non acceptat, nisi quatenus homo illud acceptat. vnde etiam remittente homine, remittit Deus: quia hoc iuramentum hanc tacitam conditionem includit, *Si acceptetur, si non remittatur*, &c. Dixi, nec *aliàs factum sit in modum voti*; quia tunc obligat instar voti, etiamsi ab homine promissio non acceptetur: acceptatur enim à Deo; vt si iures te non lusurum alea, aut ingressurum Religionem, &c. tunc enim promissio censetur dirigi in Deum, & prætereà confirmari iuramento: vnde est votum iuramento confirmatum.

Quomodo Deus accipiet Iuramentum.

Idem dico, etiamsi tale iuramentum non accipiatur vt promissorium, seu vt propriè vim habẽs voti; sed vt assertorium de bono opere faciendo, vel malo vitando. Etsi enim tali ratione non intendat homo alicui quidquam promittere, intendit tamen se in bono proposito firmare, quod propositum Deus acceptat, & cupit impleri. quare cùm non desit vlla conditio tacita necessaria ad obligandum, implendum est, ne Deum facias testem falsi. Secùs, si quid adiaphorum, vel quod maius bonum impediat, iuraueris. quia tale propositum Deus non acceptat. Vnde deest conditio necessaria, nimirum, si Deo gratum est.

Tertiò excipiuntur omnes illi casus à plerisque DD. in quibus actus aliquid prohibetur, seu irritus decernitur principaliter ob fauorem publicum: de quibus infrà num. 55.

Ex prædictis regulis sequitur Primò, Inuali- 54
dum esse iuramentum Clerici, quo renuntiat priuilegio fori, promittens se compariturum coram iudice sæculari. Ratio est, quia sine peccato id exequi non potest; cùm sit illi prohibitum, vt apertè habetur cap. Si diligenti, de foro competenti. Secundò, Inualidum esse iuramentum, quo vir iurat vxori, se non accusaturum illam de vllo crimine: quia fieri potest vt teneatur illam accusare. vnde cap. Quemadmodum, de iureiurando dicitur, tale iuramentum *esse temerarium*; nempe quia iuratur id, in quo potest esse peccatum.

Cõsectaria duo.

Priuilegij fori renuntiatio facta à Clerico.

Iuramentũ de non accusando.

Petes, An iuramentum hoc valeat, saltem quamdiu non committitur crimen, in quo teneatur accusare?

Videri possit valere: quia obligatio videtur diuidua. non enim solùm intendit se obligare ad celanda ea quæ sunt contra bonum publicum, sed etiam ea quæ ipsum priuatim lædunt. vnde etsi respectu illorum non possit se validè obligare, tamen obligatio manebit valida, quatenus se extendit ad ea quæ sileri possunt. Sicut si Titius iurauit seruare secretum in omnibus quæ illi dices; etsi non teneatur seruare in his quæ vergunt in damnum publicum, vel tertij, in alijs tamen tenetur: quia obligatio est diuidua, & vtile non debet per inutile vitiari.

Resp. Fateor obligationẽ esse diuiduam, nisi ipse intenderit se tantùm obligare ad omnia coniunctim, ita vt si non teneretur, vel non posset omnia

celare,

celare, nollet obligari ad singula seorsim, tamen ex alio capite videtur irritum hoc iuramentum, si intelligatur de crimine committendo; nimirum quia tali promissione inuitatur cõiunx ad peccandum,& remittitur dolus futurus, cõtra L.Si vnus. 27.§. Illud.& §. Pacta.ꝟ.de pactis. Vnde est peccatum tale quid promittere, & promissionem non rescindere. quare non potest iuramentũ accedens esse validum.Secùs si agatur de crimine iam commisso,aut de accusatione ciuili ad diuortium. Vide Panormit. in cap. Quemadmodum. 28. de iureiur. nu. 14.vbi fusè hanc distinctionem tractat.

Si ius prohibeat. Tertiò, Quotiescumque ius prohibet aliquem actum tamquam illicitum, eumque punit, iuramentum de eo faciendo appositum est irritum;vt cùm prohibetur exportatio frumenti,vel auri,&c. tum quia hæc censentur illicita, saltem ciuiliter: tum quia sunt prohibita immediatè propter bonum publicũ:tum quia nullum vinculũ priuatum potest hominem obligare contra legem publicam, etiamsi illa lex non obligaret nisi ad pœnam. Ob *Iuramentum prodigi* eamdem causam quidam volunt irritum esse iuramentum prodigi, cui interdicta est bonorum administratio,quo ille confirmat aliquem contractũ. ita Bartolus in L. Is cui bonis. 6. n.7. ꝟ. de verb. obligat. vbi pro hac sententia citat Iacobum de Arena,& quemdam magnum Canonistam.;& in addit. citatur Angelus, Baldus, Ancharanus, &c. alij dicunt esse irritum, quia præsumitur carere iudicio.ita Couarr.in cap. Quamuis pactum.p.2. §.3.n.11. quam rationem etiam adfert Bartolus & alij. Verius tamen credo,etsi hoc iuramentum non confirmet contractum, non esse irritum. Ratio est,quia non prohibetur ei administratio ob fauorem publicum,vel tamquam illicita,sed ob priuatum: at quando lex aliquid decernit irritum ob priuatum commodum, non inducit obligationem peccati, etiamsi vtatur verbis in personã directis, quibus ei aliquid mãdet vel vetet. vt rectè Couar. suprà. §.2.num.14. ergo hac ex parte nihil obstat iuramenti vinculo. Secùs tamen si ob cõmodum publicum.tunc enim obligat sub peccato pro grauitate materiæ,vt vult Couarr.Deinde etsi ipsi aliquo modo cõtractus esset prohibitus sub peccato, non tamen ideò teneretur illum semel factum rescindere. hoc enim ei non est præceptum. ergo etiamsi non possit suo iuramento obligari ad alienandum;poterit tamen obligari vt alienationi iam factæ non contraueniat. Idem dicendum, quotiescumq;præceptum legis dirigitur ad personam, ita vt ei aliquam obligationem imponere intẽdat. iuramentum enim non potest contra legis publicæ obligationem, quamuis ea peccatum non contineat, vinculum iniicere.quia omnis lex iusta ad bonum publicum pertinet, hoc modo sustineri ex parte potest doctrina Bartoli in d.L.Is cui bonis, num. 7. & in L. Si quis pro eo. 56. num. 9. ꝟ. de fideiussoribus.

Ex his patet iuramentũ semper esse seruandum & egere relaxatione, nisi vel iure sit irritum, vel desit tacita conditio, vel sit de re illicita, vel sit contra aliquam legem, aut alia aliqua ratione sit contra commodum publicum.

55 *Quando confirmet cõtractum.* Restat alterum, quod nobis erat explicandum. nimirum, quando iuramentum confirmet contractum, quando non. Bartol. in d. L. Si quis pro eo.ꝟ.de fideiuss. & mandator. assignat decem regulas, quæ ferè ad duas reduci possunt.

Prior est, Quando actus aliquis principaliter prohibetur iure ciuili ob priuatam vtilitatem alterius contrahentium, confirmatur iuramento, nisi vis aut dolus interuenerit. *Regula 2.*

Altera est, Quando actus prohibetur principaliter ob fauorem publicum, non confirmatur iuramento; imò iuramentum est inualidum, ita vt non egeat relaxatione.

Prior regula est recepta ab omnibus, eiusque complura adferam exempla infrà nu. 56. Ratio est, quia quisq; potest renuntiare quod in suum fauorem est introductum; iuramentum autem accedens sequitur actum consideratum secundùm suam primordialem naturam, vt suprà n. 26. dictum est. quare cùm actus secundùm naturam suam seposito iure ciuili sit validus, confirmabitur iuramento.

Altera regula etiam à plerisque comprobatur & ratio eius petitur ex cap. Si diligenti. 12. de foro competenti. & L. Ius publicum. 38. ꝟ. de pactis. quibus locis dicitur, non posse ius publicum pactis priuatorũ tolli. Sed discrepantia est inter DD. in assignandis exemplis; satis enim obscurum est, quando aliquid sit prohibitũ primariò ob bonum publicum, quando ob priuatũ. Vnde multa exempla quæ à Bartolo adferuntur, ab aliis refutantur. vt patet apud Couarr. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 2. & 3. Adferam tamen aliqua in quibus minus est dubitationis.

Primum sit, iuramentum Clerici, quo renuntians foro suo promittit se compariturum coram iudice sæculari.cap.Si diligenti suprà.Sed hoc iuramentum potiùs est inualidum, quia de re illicita, vt quę redundet in ignominiam ordinis Ecclesiastici, vt suprà dictum est. *Exempla vbi iuramentum irritum. Renuntiatio fori.*

Secundum, iuramentum metu extortum appositum matrimonio metu contracto, vel sponsalibus similiter metu contractis. Talia enim sponsalia & matrimonia esse prohibita ob fauorẽ publicum: eò quòd odia,lites, pugnæ, quibus Respub. perturbatur, ex huiusmodi sequerentur: ac proinde iuramentum accedens esse inualidum. Sed hæc iuramenta alia ratione possunt censeri inualida. Iuramentũ enim appositum tali matrimonio; vel ita intelligitur, vt velis inhærere illi matrimonio absque nouo consensu; & sic est omnino illicitum; ac proinde inualidum: quia cùm matrimonium illud fuerit nullum propter metum, opus est nouo consensu; iuramentũ enim non supplet defectum consensus, qui ex natura rei est necessarius. Deinde hoc iuramentum habet ex natura rei tacitam conditionem,nempe si liber adfuit consensus: qui cùm non adfuerit, cessat obligatio iuramenti defectu conditionis. Vel intelligitur, vt velis inhærere adhibito consensu nouo requisito,& sic est promissio sponsalium. est tamen irritũ tale iuramentum.si enim obligaret,tenereris contrahere matrimonium inutile. nam matrimonium metu contractum est irritum. istud autem metu contrahetur. nam iuramentum est metu mortis iniustè extortum; cuius iuramenti violandi metu cogeris contrahere. vnde metus mortis erit causa contractus.quod enim est causa causæ, est causa causati. atqui is qui exigit hoc iuramentum, non intendit matrimonium inualidum, sed validum. ergo hîc deest tacita conditio, nempe hæc, *si matrimonium metu contractum sit validum.* Quòd autem tale iuramentum sit irritum, colligitur ex cap. Ex litteris. *Matrimonium metu cõtractum.*

teris. 11. de deſponſat. impub. vbi ſponſalia metu contracta & iurata à puella duodenni iudicantur irrita. & docet Caietan. v. Periurium. cap. 3. Arragon. 2. 2. q. 89. a. 7. Sancius l. 4. de matrim. diſputat. 21. n. 3. & alij multi.

Aduerte tamen contrariam ſententiam, ſcilicet, hoc iuramentum eſſe validum & requirere abſolutionem, eſſe valdè probabilem, eamque tenet Silueſt. v. Sponſalia. num. 6. in fine, & aliqui alij. quia res eſt licita quæ promittitur. ſed quod diximus, eſt verius.

Votum, profeſſio. Tertium eſt iuramentum, quo quis cogitur confirmare votum aut profeſſionem metu extortam. id enim inualidum eſt, eò quòd tale votum ſit prohibitum ob fauorem publicum. ita Sancius ſuprà. Sed dici poteſt hoc iuramentum eſſe irritum ob defectum tacitæ conditionis, nimirum ſi adfuit liber conſenſus. Hunc enim ex natura rei requirit profeſſio. quare cùm hic defuerit, ceſſat obligatio iuramenti defectu conditionis.

Quartum, iuramentum quo Clericus confirmat donationem factam concubinæ. id enim eſt inualidum, quia hæc donatio prohibita eſt fauore publicæ vtilitatis & honeſtatis, ita Couar. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 1. n. 12. adductis multis Doctoribus.

Idem dicendum de iuramento militis, quo confirmat donationem à ſe factam meretrici; ob eamdem cauſam & colligunt Doctores ex L. Miles. 41. §. Mulier. ff. de teſtament. militis. Verius tamen puto, tale iuramentum donationi iam factæ appoſitum, egere relaxatione. Secùs, ſi appoſitum promiſſioni donandi. vt colligitur ex dictis num. 54. in fine.

Vide alia quædam exempla magis dubia apud Couarr. loco citato. & §. 3. Nam vt ſuprà dictum eſt, non poteſt probari talia iuramenta non egere abſolutione, niſi opus ſit illicitum, vel contra legem, vel contra bonum publicum, &c.

Vt autem meliùs intelligatur, quando iuramentum confirmet contractum, quando non; aſſignari poſſunt duæ iſtæ regulæ.

56 *Alia regula. 1. regula.* Prima ſit, Quando actus iure naturæ eſt irritus, vel irritari poteſt, non confirmatur iuramento: quamuis iuramentum regulariter ſit ſeruandum, ſi id, quod promittitur non eſt illicitum. Prior pars eſt communis Doctorum. Omnes enim fatentur, teſte Couarruuia, contractum iure naturæ irritum non confirmari iuramento; vt quando vi vel dolo extortus eſt. tunc enim ratione iniuriæ tenetur extortor ad reſtitutionem. vnde nullum ſolidum ius acquirit; & qui iurauit, ratione iniuriæ poteſt petere iuramenti relaxationem. Altera pars euidenter patet ex duabus regulis initio poſitis, ex iure Canonico.

Dixi *regulariter*, quia ſi dolo extortum ſit, aut contra legem, non eſt ſeruandum, nec eget vlla relaxatione, vt ſuprà dictum eſt.

2. regula. Secunda regula ſit, Quando actus talis eſt, vt ipſe vel promiſſio illius ratificandi, vel non reuocandi, inducat obligationem naturalem, confirmatur iuramento; etiamſi aliàs iure ciuili ſit irritus, vel in irritum reuocabilis, modò vis vel fraus non interceſſerit: ſi verò nec ipſe, nec promiſſio illa inducat obligationem vllam, ne naturalem quidem, vel ſi vis aut fraus interuenerit, non confirmatur iuramento; eſt tamen hoc iuramentum ſeruandum, niſi relaxetur. Hæc regula conſtat duabus partibus, quæ vt intelligantur,

Dupliciter iuramentū poteſt addi contractui. Notandum eſt, Dupliciter poſſe iuramentum addi contractui. Primò, Si iures te promittere, donare, vendere, &c. & hoc modo non confirmat contractum, nec vllum ei robur tribuit: quia non eſt iuramentum promiſſorium, ſed aſſertorium tantùm eius, quod fit. vnde non minùs poteſt contractus reuocari, quàm ſi tale iuramentum additum non eſſet. Secundò, Si iures te ſemper contractum ratum habiturum, nec vmquam reuocaturum. & hoc modo intelligi debet iuramentum, vt confirmet contractum. Ratio prioris partis eſt, Si enim ipſe contractus inducit obligationem naturalem; manifeſtum eſt confirmari iuramento: quia iuramentum aufert omnia remedia Iuris & facti, quibus illa obligatio poterat elidi; & ſic manet omnino firma, & irreuocabilis. Hoc modo confirmantur omnia pacta nuda, & omnia alia, quibus ius neque aſſiſtit neque reſiſtit; de quibus ſuprà hoc eodem cap. num. 14. 17. 21. & 25. Denique omnes illi contractus, qui iure ciuili non ſunt omnino irriti, ſed datur ſolùm poteſtas elidendi actionem & ius alterius. Si autem contractus ſit omnino irritus, promiſſio tamen non reuocandi, poteſt inducere obligationem naturalem, cùm hæc iure non ſit irrita. vnde ſi huic promiſſioni accedat iuramentum, confirmat illam: & conſequenter contractus ille reuocari nequit ſine iniuria. nam promiſſio non reuocandi, ius tribuit alteri vt contractus non reuocetur: quod ius fit omnino firmum iuramento. Aliam rationem attuli ſuprà num. 26. ſed hæc eſt clarior. *Probatur & explicatur prior pars regulæ. Pacta indu centia obligationem naturalem*

Exempla in variis cōtractibus. Contractum minoris. Donatio inter coniuges. Promiſſio in ludo. Fideiuſſio mulieris. Exempla, vbi contractus inducit obligationem naturalem, ſunt; Primò, Contractus minoris, præſertim de re mobili, ſine auctoritate curatoris, de quo infrà num. 65. Secundò, Donatio inter patrem & filium nondum emancipatum; inter maritum & vxorem; de quibus cap. 18. n. 88. & 90. Tertiò, Promiſſio ſoluendi & non repetendi, quod credito vel ludo vetito ludens amiſeris. De quo infrà cap. 26. n. 26. & 27. Quartò, Fideiuſſio mulieris facta etiam inſtrumento publico. infrà cap. 28. num. 17.

Contractum minoris de re immobili. Vbi non inducit obligationem naturalem; Primò, Contractus minoris, quo alienat rem immobilem vel mobilem, quæ ſeruando ſeruari poterat, abſque auctoritate Iudicis. hunc enim irritum eſſe, nec naturaliter obligare, colligitur ex L. 7. 11. & 15. C. de prædiis minorum: iuramento tamen cōfirmari, patet L. 1. C. Si aduerſus venditionem. nam promiſſio non reuocandi obligat naturaliter. Secundò, fideiuſſio mulieris ſine iuris ſolemnitate. de quo infrà cap. 28. num. 17. His adde exempla ſequentia, ſiue contractus ſit irritus ſiue non: nam ea res valdè eſt perplexa apud Iuriſconſultos; & probabile eſt, quando contrahentes ſunt habiles, & adeſt vtrimque plenus conſenſus, cōtractum inducere obligationem naturalem, etiamſi ſolemnitas iuris non ſeruetur; de quo infrà cap. 19. nu. 33. Itaque Tertium ſit, Renunciatio futuræ ſucceſſionis in paterna hereditate, ca. 2. de pactis in 6. de qua vide multa apud Couarr. de pactis p. 3. §. 3. & 4. Quartò, Alienatio fundi dotalis, aut rei donatæ propter nuptias, facta abſque Iudicis auctoritate. cap. Cùm contingat, de iureiur. Quintò, Promiſſio inſtituendi hunc heredem. Sextò, Promiſſio non reuocandi teſtamen- *Renunciatio ſucceſſionis. Alienatio fundi dotalis.*

Promissio nō mutandi testamenti, &c.

mentum. Septimò, Promissio soluendi 100. in pœnam, si testamentum mutetur. De quibus tribus promissionibus infrà cap. 19. num. 95. Octauo, Donatio facta absque insinuatione vltra 500. solidos. Nonò, Donatio omnium bonorum, præsentium & futurorum, de quibus cap. 18. num. 96. Decimò, Promissio pœnæ sponsalibus adiectę, soluendæ ab eo, qui resilierit. etsi enim hæc promissio fortassis sit prohibita; (vt videtur colligi posse ex cap. Gemma, de sponsalibus. vbi dicitur *huiusmodi pactio meritò improbanda*) tamen solutio seu impletio promissionis, prohibita non est; sicut nec receptio rei, quæ soluitur. imò videtur inducere obligationem naturalem. nam is, cui hæc mulcta soluta fuerit, non tenetur ad restitutionem ante sententiam Iudicis; vt post alios docet Sanches lib. 1. de matrimonio disp. 32. nu. 21. quod signum est aliquod ius per talem promissionem acquiri: ergo accedente iuramento confirmatur.

Donatio omnium bonorum.

Promissio pœnæ in sponsalibus.

Si habens ius repetendi, iurauit soluere.

Aduerte tamen si solùm iurauit soluere, non intendens sibi adimere ius repetendi, quod ei per leges concessum est; tenebitur quidem soluere. poterit tamen posteà vti iure suo in repetendo: imò si habet animum repetendi, poterit petere dispensationem, ne teneatur soluere, quia hoc casu solutio est parui momenti; ac proinde non soluere, non censetur esse in præiudicium tertij; vt suprà num. 51. dictum est.

Contraria tamen sententia, hanc promissionem pœnæ non confirmari iuramento, imò hoc iuramentum esse irritum, est probabilis; quia plurimorum Doctorum, quos refert & sequitur Sanches lib. 1. de matrimonio disputat. 32. num. 21. Ratio tamen, qua id probant non videtur solida. putant enim non solùm promissionem esse peccatum; (quod tamen certum non est) sed etiam solutionem: eò quòd promissor dum soluit, videatur promissionem suam approbare. Sed hoc necessarium non est. promissor enim soluendo non magis approbat promissionem, quàm promissarius, solutum acceptando. hic tamen acceptando & retinendo non peccat; vt ipsi fatentur. Deinde si per solutionem approbatur promissio, numquam potest quis teneri ex promissione prohibita; quod constat esse falsum. dixi, *modo vis aut fraus non intercesserit*: quia tunc non confirmatur iuramento; siue dicatur obligatio naturalis orta ex contractu tali, siue non; vt patet ex dictis num. 51. & 56.

Posterior pars regulæ.

Ex dictis patet posterior pars regulæ assignatæ. quando enim actui nulla prorsus subest obligatio; non habet locum confirmatio illius: non enim confirmatur, nisi quod aliquam vim habet, etsi ea debilis sit & infirma. Deinde vbi nulla est obligatio, ibi nullum est ius in altera parte: atqui vbi nullum est ius, nulla fit iniuria, etsi actus rescindatur. itaque laxari potest vinculum iuramenti; (quia per hoc nulla iniuria irrogatur tertio) & tunc actus rescindi. Ante tamen illius relaxationem, omnino seruandum est, propter honorem diuinum; quia absque salutis dispendio seruari potest.

Contractus pupilli.

Exempla sunt; Primò, Contractus pupilli, etiamsi pubertati sit proximus: vt cùm habet decem annos cum dimidio, si sit mas; vel nouem cum medio si femina. hic enim cōtractus, quamuis sit de bonis castrensibus vel quasi castrensibus, iure est irritus; iuxta multorum sententiam, quam sequitur Couarruuias de matrimonio p. 1. cap. 5. §. 1. nu. 4. & Molina disput. 130. & 161. & multi alij; estque valdè probabilis, ob multa iura, quibus significatur pupillum non contrahere obligationem. Vide §. Nunc admonendi. Instit. quib. alien. licet. Promissio quoque non reuocandi talem contractum irrita est ob eamdem causam: vnde per eam nulla inducitur obligatio; quæ accedente iuramento possit confirmari. itaque poterit tale iuramentum relaxari vel irritari: quia id non cedit in iniuriam tertij. Couarruuias loco citato, docet posse iuramentum illud relaxari ob facilitatem illius ætatis; quia præsumitur deceptus.

Aduerte tamen, contrariam sententiam (pupillum contrahere obligationem naturalem, & consequenter eius contractum iuramento confirmari) esse probabiliorem, vt eruditè ostendit Sanches lib. 6. de matrimonio disput. 38. quæst. 2. de quo plura infrà dubit. 8.

Contractus prodigi.

Secundò, Contractus prodigi, cui datus est curator. *hic enim non potest promittendo obligari, & ideò nec fideiussor interuenire potest pro eo*; vt expressè dicitur L. Is cui bonis. 6. ff. de verborum obligat. Iuramentum tamen est seruandum nisi relaxetur, vt suprà probabilius esse diximus.

Promissio irrita.

Tertiò, Omnis promissio, quæ prorsus est irrita, ita vt nullam obligationem pariat; vt est omnis promissio de re prohibita, aut quæ non est in potestate promittentis. quare cùm de multis promissionibus sit quæstio, vtrùm inducant obligationem naturalem; vt de promissione instituendi hunc heredem, non reuocandi testamentum, soluendi certam summam, si testamentum mutatum fuerit, & similes; probabiliter teneri poterit, licitum esse petere dispensationem iuramenti, quod tali promissioni apponitur. Idem dicendum de promissione metu vel fraude extorta.

Actus cōtra prius iuramentum.

Petes Primò, Vtrùm actus, qui fit contra iuramentum anteà præstitum, sit validus, maximè si 57
iuramento muniatur; Siue, Vtrùm iuramentum confirmet contractum, vel actum contra prius iuramentum? De hac re agit Couarruuias in cap. Quamuis pactum p. 2. §. 2.

Respondeo, & Dico Primò, Si actus ille, qui fit contra iuramentum, talis sit, vt per se sine iuramento factus, sit validus; manet validus, etiamsi in eo committatur periurium. Ita Couarruuias suprà num. 5. & alij Doctores passim. Ratio est, quia iuramentum prius, contra quod agitur, solùm facit vt non possit contrà fieri absque periurio; non autem transfert dominium, aut reddit inhabilem ad actum contrarium per se validum, qui suum robur à iuramento nō debet accipere. Patet exemplis: Qui sponsalia contraxit cum aliqua, eaque iuramento confirmauit, validè posteà contrahit matrimonium cum alia. cap. Sicut. 22. de sponsalib. Qui aliquid cùm iuramento vendidit Caio absque traditione; si posteà vendat & tradat Titio, hic actus est validus. vt colligitur L. Traditionibus. 20. C. de pactis. & L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione. Qui iurauit non reuocare testamentum, non reuocare procuratorē, validè posteà reuocat. Qui iurauit tibi conferre beneficium, validè alteri confert. Si Canonici iurarunt, edito statuto, se non aucturos numerum Canonicorum, si posteà auxerint, valet. Nec contrarium dicitur cap. Dilecto. 25. de præbendis, quia

solùm dicitur eos id non posse facere, nempe licitè, quia contra Iuramentum: non autem esse irritum si faciant; vt notat Panormitanus ibidem. non enim hoc iuramento se priuarunt iure augendi.

58 Dico Secundò, Si actus ille, qui contra prius iuramentum fit, per se absque iuramento sit inualidus, non potest confirmari iuramento contra prius iuramentum. Couarr. suprà, & alij quos ibi citat. Ratio est; quia iuramentum, in quo est periurium, non potest firmare contractum per se inualidum. Item iuramentum posterius non potest obligare contra iuramentum prius. Exemplum: Si mulier iurauit se non alienaturam res dotales, aut donatas propter nuptias, & posteà alienet, non valet alienatio, etiamsi eam iuramento confirmet, vt docet Glossa in cap. Licet. 2. de iureiur. in 6. quia per se iure est irrita, nisi fiat auctoritate Iudicis, vt patet L. Iulianus. 5. ff. de fundo dotali. & Authent. Siue à me. C. ad S. C. Velleianum: & periurio non potest confirmari. Si maritus iurauit se non donaturum vxori, & posteà donet, addito iuramento de non reuocando, non confirmatur donatio; quia donatio per se inualida, non potest robur accipere à periurio.

Actus iure inualidus non confirmatur iuramento cōtra prius iuramentū.

59 Dices, in iuramento non reuocandi illam donationem, non est periurium; quia antè non iurauit se donationem (si contingeret eam facere) reuocaturum.

Resp. Non iurauit id exprefsè; censetur tamen id tacitè iurasse, dum iurauit non alienare. ex vi enim huius iuramenti, tenetur reuocare alienationem, si potest. vnde si posteà iuret se eam non reuocaturum, cùm tamen potestatem habeat reuocandi, facit contra prius iuramentum; & ita committet periuriū, non solùm donando contra prius iuramentum; sed etiam iurando non reuocare. Secùs quando contractus, qui fit contra prius iuramentum, per se est validus, nec potest reuocari. tunc enim etsi contrahendo fiat periurus; non tamen iurando nō reuocare. Denique quando actus contrarij sunt eiusdem rationis, si prior est validus, secundus huic contrarius est inualidus, etiāsi iuramento muniatur: vt si promittam tibi rem, quam anteà alteri promisi, vel Deo voui. Sic sponsalia iurata cum secunda, non obligant contra prima simplicia. Ratio est, quia promissio posterior non potest mandari executioni sine peccato; fieret enim cum iniuria eius, cui prior facta est. vnde etiam est inualida per se, etsi non sit contra vllum iuramentum. Idem dicendum de venditione secunda, facta contra primam; nisi in secunda facta sit traditio. tunc enim transfertur dominium. idem de donatione; vt constat ex dictis suprà capite 3. dub. 3.

Contractus eiusdem rationis.

Dvbitatio VIII.

Quinam possint contrahere.

RESpondeo, Generatim omnes, qui habent administrationem bonorum, posse contrahere, quatenus illa administratio se extendit: nam administratio magna ex parte in contractibus consistit. qui verò carent administratione, nō possunt; nisi ex consensu eorum, quibus subsunt. Sed præcipua difficultas est de pupillo & minore.

Dico Primò, minor, & pupillus pubertati proximus possunt sine auctoritate curatoris, vel tutoris validè contrahere in suum commodum, non tamen in suum incommodum: non enim possunt sine auctoritate eorum, quibus subsunt, aliis validè & efficaciter obligari, quamuis possit alios sibi obligare. est communis sententia Doctorum, & habetur exprefsè Instit. de auctor. tutor. initio; vbi post pauca dicitur, *Placuit meliorem quidem suam conditionem (pupillum) facere posse, etiam sine tutoris auctoritate: deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris auctoritate. Vnde in his causis, ex quibus obligationes mutuæ nascuntur, vt in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depositis; si auctoritas tutoris non interueniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur, at in vicem pupilli non obligantur.* Idem habetur Instit. de inutil. stipulat. §. Pupillus. vbi etiam additur, hoc intelligendū de *pupillo pubertati proximo*, id est, qui habet ætatis decem annos cū medio, si mas est: vel nouem cum medio, si femina. ante hoc tempus dicitur *infans*, vel *infantiæ proximus*; nec præsumitur Iure satis habere iudicij ad contrahendum. *Infantia* durat vsque ad annum ætatis septimum completum. *Pubertas* verò incipit masculis in termino quartidecimi; feminis duodecimi. Vnde intra hos terminos constituti, quando sunt propinquiores termino, in quo incipit pubertas, quàm in quo desinit infantia, dicuntur proximi pubertati; & præsumūtur Iure habere sufficiens iudicium ad alterum sibi per contractum obligandum. ita docet Glossa in d. §. Pupillus. v. Infantiæ proximus. inchoata pubertate, desinit ætas pupillaris, & incipiunt vocari *puberes* & *minores* vsque ad annum vigesimumquintum expletum: post quod tempus vocantur *maiores*. 60

Minor & pupillus.

Pubertati proximus quis dicatur.

Infantia.

Pubertas.

Idem intelligendum de contractu *pupilli* vel *minoris cum maiore*. Si enim minor cum minore, vel habente priuilegium minoris, contrahat, non illum sibi obstringit; quia eodem priuilegio vtitur. Secùs de maiore. Vnde dici solet, contractum maioris cum minore claudicare; quia *solùm ex altero latere est obligatio*, vt Iureconsultus ait L. Iulianus. 13. §. Si quis à pupillo, ff. de actionib. empti. Porrò statuerunt hoc Iura in fauorem illius ætatis: *vt minoribus, ætas in damnis subueniret, & in prosperè gestis non obesset*, vt habetur L. Non eò minùs. 14. C. de procurat.

Petes, Vtrùm nullo modo, & in nullo contractu obligentur.

Respondeo & dico Secundò, In contractu, quo alienant vel oppignerant propria auctoritate, rem aliquam immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruando seruari queat, nullo modo obligantur: in aliis verò probabilius est obligari ex contractu naturaliter, non tamen ciuiliter; possunt tamen hanc obligationem beneficio restitutionis in integrum elidere, & ita non obligantur validè seu efficaciter. 61

Prior pars, est ferè communis sententia Doctorum; nam ad alienationem rei immobilis, vel mobilis pretiosæ pupilli vel minoris, requiritur non solùm auctoritas tutoris vel curatoris, sed etiam decretum Iudicis; alioquin est irrita, vt patet ex multis Iuribus, ff. de rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis. vel supponendis. & L. 7. 11. 15. C. de prædiis minorum. Itaque si tale aliquit alienauit sua auctoritate,

In quibus cōtractibus non obligentur naturaliter.

Requiritur decretum.

ritate, nullo modo obligatur: ac proinde potest non implere contractum: & si impleuit, rem suam repetere, absque beneficio restitutionis. hoc enim beneficium non est necessarium, nisi quando contractus fuit validus, saltem quoad obligationem naturalem inducendam. maior quoque, cum quo contraxit, tenetur, etiam ante sententiam, rem acceptam restituere volente minore aut eius curatore: quia per contractum, nullum ius acquisiuit.

An maior teneatur restituere.

Vbi tamen aduertendum est, maiorem non teneri restituere ante sententiam Iudicis, nisi minor restituat pretium, quod accepit. si enim nolit pretium restituere, poterit maior iure retentionis, aut compensationis rem retinere, vt docet Sarmiento, de reditibus p. 1. cap. 2. num. 6. nam Iure naturali tenetur alter pretium restituere. imò ad hoc quoque tenetur iure ciuili, quatenus ex eo factus est locupletior, vt patet ex L. 1. ⁊. de auctor. tutor. Quòd si non sit factus locupletior; vt quia amisit vel consumpsit, Iure ciuili non tenebitur, sed solùm obligatione naturali; quam obligationem poterit excutere, vtendo beneficio restitutionis in integrum, & cogendo maiorem ad restitutionem rei venditæ, per sententiam Iudicis; qua sententia posita, tenebitur eam reddere, amisso pretio, vt omnes Doctores docent. de quo infrà dubitat. 9. Si tamen dolo pupilli res periit, datur actio aduersus illum vt soluat: quia cùm sit doli capax, tenetur de dolo. habetur expressè L. vnica C. de reputationibus, quæ fiunt in iud. &c.

In quibus naturaliter

Altera pars, *In aliis contractibus, priuata auctoritate factis, probabilius esse, minorem obligari naturaliter*, est plurimorum Doctorum, Bartoli, Pauli, Angeli, Saliceti, Fulgosij, Azonis, Alexandri, Decij, Cornei, & aliorum, quos citat & sequitur noster Sanches lib. 6. de matrimon. disput. 38. n. 21. Item Ant. Gomezij, de restit. minorum num. 1. Nauarri lib. 4. consil. 39. num. 11. de sponsalibus. Lopez 1. p. ca. 124. & Molinæ disput. 224. Cordubæ in Summa, q. 155. Primò, Quia fideiussor minoris obligatur etiam ciuiliter, vt colligitur L. fin. ⁊. de Iureiur. & L. Marcellus. 25. ⁊. de fideiussoribus. ergo obligatur ipse minor, saltem obligatione naturali. Consequentia patet, quia communis sententia Iurisperitorum est, principali nullo modo obligato, non obligari fideiussorem: deficiente enim principali obligatione non valet accessoria. vnde vt fideiussor teneatur, requiritur vt principalis saltē naturaliter obligetur. L. Cùm lex. 46. ⁊. de fideiussoribus & mandatoribus. & L. Naturaliter. ⁊. de condict. indebiti. Secundò, L. Si pupillus. 21. ⁊. ad L. Falcidiam. apertè indicatur, pupillum ex mutuo accepto, cōtrahere *obligationem naturalem* reddendi. & L. 1. ⁊. de Nouat. *illū obligari naturaliter*, si sine tutoris auctoritate promiserit, similia habentur multis aliis textibus.

Fideiussor.

Mutuum.

Hac sententia tamquam probabiliore supposita; etsi minor non possit resilire à contractu Iure ordinario, seu spectata conditione contractus: potest tamen Iure extraordinario, seu priuilegio restitutionis in integrum, & hac ratione dicitur non obligari ex tali contractu: quia non obligatur efficaciter, sicut maior, cùm possit hanc obligationem naturalem, beneficio Iuris ciuilis elidere. Hoc modo intelligenda sunt alia Iura, dum habent, pupillum & minorem sine auctoritate tutoris vel curatoris non obligari, vt fusè ostendit Sancius ex multis Iurisperitis. Potest tamen tutor vel curator pro suo arbitratu rescindere contractum: quia ipsi commissa est administratio.

Habens à minore.

Ex his sequitur, Eum, qui à pupillo & minore habet aliquid per contractum vel donationem, ad cuius alienationem non requiritur decretum, non teneri ad restitutionem ante sententiam Iudicis. etsi enim pupillus & minor non possint transferre dominium per talem actum, secuta traditione; id impediente Iure ciuili: vt apertè habetur §. Nunc admonendi, & §. fin. Instit. Quibus alien. licet. tamen obligatione naturali tenentur stare contractu, & rem illam alteri tradere, & traditam permittere possidere: vnde alter ius habens, vt hoc sibi fiat, poterit eam retinere, donec per remedium restitutionis iubeatur restituere. ita Sanches suprà, & Molina disputat. 224. & sequent. & consentiunt omnes auctores, qui admittunt in minore obligationem naturalem: obligatio enim naturalis tribuit creditori Ius retinendi & compensandi, vt Iurisperiti docent ex L. 3. §. Pupillus. ⁊. de negot. gest. & L. Etiam quod. 6. ⁊. de compensat.

Contraria sententia est probabilis.

Aduerte tamen, Alteram quoque sententiam esse valdè probabilem, nimirum, ex nullo contractu pupilli vel minoris vllam obligationē nasci. & iuxta illam poterunt rem traditā mero iure absque beneficio restitutionis repetere: & alter tenebitur eam ante omnem sententiam restituere. in hanc propendent plerique Theologi. Si tamen accesserit minoris iuramentum, nec ipse poterit repetere, nec alter tenebitur restituere, vt constat ex dictis suprà dubitat. 7.

Si iuramēto confirmetur.

Circa prædicta, sunt Notanda tria. Primò, 62
Eum, qui contraxit cum minore, etsi non possit resilire, potest tamen nolle implere contractum, nisi minor antè procuret consensum curatoris, vel decretum Iudicis, in euentu, quo illud est necessarium; vel nisi iureiurando confirmet contractum: quia alioquin exponeret se periculo damni; & minor, si hæc recuset, non videtur agere bona fide.

Castrensia. & quasi castrensia.

Secundò, Prædicta intelligenda de bonis minorum, quorum etsi habeant dominium, non tamen habent administrationem, vt sunt hereditaria, & alia, quæ neque castrensia, neque quasi castrensia sunt. nam de castrensibus & quasi castrensibus possunt omnino validè contrahere absque auctoritate eorum, quibus subsunt: quia horum non solùm habent dominium, sed etiam administrationem. Si tamen grauem læsionem senserint, possunt vti beneficio restitutionis, vt infrà dicetur.

Etiam aliis quibusdam euētis claudicat contractus.

Tertiò, quòd dictum est suprà, Contractum pupilli & minoris cum maiore claudicare, etiam locum habere in quibusdam aliis casibus. Primò, In contractu Ecclesiæ, quo rem immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruari poterat, sine debita solemnitate alienauit. Ecclesia enim est instar minoris. hic enim contractus est irritus ex parte Ecclesiæ, vnde ipsa potest resilire si velit; alter tamen, cum quo contraxit, non potest, si Ecclesia nolit, & curet eum debito modo ratificari, supplendo solemnitatem omissam, vt docet Sarmiento, de reditibus p. 1. cap. 2. num. 18. Secundò, In contractu prodigi, cui datus est curator. L. Is, cui bonis. 6. ⁊. de verb. obligat. est enim hic instar pupilli. quamuis ex huius contractu nulla oriatur obligatio, vt patet ex dicta L. Is, cui bonis:

sicut nec ex contractu Ecclesiæ, cui deest solemnitas requisita. Tertiò, In contractu Religiosi, absque expressa vel tacita sui Superioris facultate contrahentis. potest enim Prælatus hunc contractum ratificare, vel irritum reddere, prout ei libitum fuerit; idque siue suo, siue monasterij nomine Religiosus ille contraxerit, vt docet Nauarrus comment. 2. de Regul. num. 30. & 65. in fine. Quartò, In contractu fraude vel metu iniquè extorto. qui enim fraudem aut vim passus est, potest perstare, vel resilire, vt docet Sarmiento suprà num. 18. & colligitur L. Iulianus. 13. §. Si quis à colludente. ff. de action. empti. de quo suprà n. 32.

An alter possit non implere. & 38. Probabile tamen est, in huiusmodi euentis, quando contractus fuit irritus, alterum re adhuc integra non teneri implere contractum, nisi per sententiam cogatur; iuxta ea, quæ dicta sunt n. 32. De ceteris, qui contrahere possint, vide infrà capite 18. dubit. 11.

DVBITATIO IX.

Quibus concedatur restitutio in integrum, si ex aliquo contractu damnum notabile acceperint.

NOtandum est, Hoc beneficium propriè non habere locum, quando contractus fuit omnino irritus: tunc enim *communi auxilio & mero iure munitus es*, vt habetur initio L. In causæ cognit. 16. ff. De minoribus. vbi in fine additur, *generaliter probandum est, vbi contractus non valet, pro certo Pratorē se non debere interponere.* Quo posito,

63 *Minoribus.* Respon. Hoc beneficium concedi, Primò, Minoribus, id est, qui nondum 25. annum expleuerunt, si intereà in aliquo contractu non satis prudenter & circumspectè facto, damnum acceperint; L. 3. & 5. C. De in integrum restit. minor. etiamsi iste contractus sit factus de consensu tutoris vel curatoris, & auctoritate Iudicis, vt patet ex L. 1. & sequentibus, ff. de minoribus & ff. de in integrum restitutione. Ratio est; quia consensus tutoris & decretum Iudicis solùm faciunt vt actus mero Iure valeat; non autem excludunt beneficium restitutionis.

Si læsus ex venditione. Vnde sequitur Primò, Si læsus est ex venditione, quòd rem vendiderit minoris iusto; poterit agere ad iustum pretium. sį oportebat rem non vendi; poterit agere contra quemuis possessorem ad eam recuperandam. vt rectè Gomezius tom. 2. cap. 14. num. 7. Secundò, Si læsus est ex mutuo *Si ex mutuo.* accepto; vt quia pecuniam illam amisit, vel malè consumpsit; potest vti beneficio restitutionis in integrum, & solùm soluere id, quo factus est locupletior. quod est notandum pro iis, qui minoribus dant mutuum sine fideiussore. (cùm enim naturaliter obligentur, potest eis accedere fideiussor, vt suprà num. 61. ostensum est) vel sine auctoritate parentis, tutoris, vel curatoris: vide L. 2. C. de filiofamilias. Tertiò, Si læsus est in solutione pecuniæ sibi facta, potest restitui, si enim *Si ex eo quod debitor ei soluit* debitor ei soluit sine auctoritate tutoris vel curatoris, solutio ipso Iure est nulla. Vnde debitor non manet liber, nisi pecunia sit salua, vel conuersa in vtilitatem minoris. Hoc tamen intellige in foro externo. non enim tenetur sponte soluere secundò: sed potest expectare sententiam Iudicis; quia solutio valuit naturaliter. si verò soluit ei cum auctoritate tutoris vel curatoris, manet liber ipso Iure: sed restituitur minor, si pecunia sit deperdita vel consumpta facilitate vel culpa ipsius. Hoc tamen casu, credo debitorem habere actionem in eos, quorum auctoritate & mandato soluit. quòd si etiam Iudicis auctoritas accesserit, qui compulit illum soluere minori; tunc perfectè manet liberatus, nec potest aduersus eum restitutio in integrum peti. habentur hæc omnia §. At ex contrario, Instit. Quibus alienare licet, iuncta Glossa. Quartò, Si donauit rem notabilem, censetur læsus, & potest restitui. si tamen ex rationabili causa donauerit, verbi gratia, propter obsequia ab altero accepta, quæ decuit sic remunerari; vel propter nuptias, vel sponsalitiam largitatem, spectata qualitate personarum & consuetudine regionis; non restituitur: non enim per talē donationem censetur læsus: quia prudenter & secundùm rectam rationem facta est. L. 1. C. Si aduersus donationem. Quintò, Si læsus est ex quasi contractu; vt quia damnosam hereditatem sibi testamento delatam acceptauit, etiamsi cum auctoritate tutoris vel curatoris id factum sit. tunc enim ex tacito contractu obligatur creditoribus defuncti & legatariis: vel si lucrosam repudiauit. Gomezius num. 4. pari modo si læsus sit in electione, eligendo partem deteriorem. Gomezius num. 5. Sextò, Si læsus est imprudenti resignatione vel permutatione beneficij, multi censent esse restituendum. vt Couarruuias lib. 1. variar. c. 5. nu. 3. & alij, quos ibi citat. in eamdem sententiam propendet Molina disput. 573. idque verum esse censent, etiamsi beneficium sit iam alteri collatum. quæ sententia probabilis est: etsi contraria sit etiam probabilis & plurium DD. de quo vide Couarr. suprà, cap. 5. num. 1. 2. 3. puto tamen non esse in vsu, vt detur restitutio.

Ex donatione. *Ex quasi contractu.* *Ex resignatione beneficij.*

Petes, Quanto tempore competat hoc priuilegiū minoribus? Respondeo, Vsque ad annum 29. completum. nam durat quatuor annis integris post expletum annum 25. ætatis, quo desinunt esse minores. L. fin. C. De tempor. in integrum restit. estque communis sententia DD. 64 *Quanto tempore.*

Aduerte tamen, Etsi minor possit restitui aduersus omnes contractus, in quibus est læsus, durante minori ætate factos, si nihil aliud accessit: non tamen, si maior factus (id est, expleto anno 25. ætatis) eos ratificauit. Et quidem si contractus, in quo minor fuit læsus, mero Iure valuit; vt quia cum debita Iuris solemnitate celebratus fuit; ratificatio tollit beneficium restitutionis, quod illi ratione minoris ætatis cōpetebat, vt patet ex L. 1. & 2. C. Si maior factus ratū habuerit. Si verò non valuit ipso Iure; vt quia aberat decretum in casu, quo requirebatur; ratificatio quidem confirmat contractum, & tollit beneficium restitutionis, competens ratione minoris ætatis: non tamen tollit beneficium seu Ius competens maioribus; vt est remedium legis. 2. C. De rescindenda venditione, quod datur illi, qui deceptus est vltra dimidium iusti pretij vel aliud simile, vt docet Gomezius suprà num. 11. & habetur expressè L. 1. C. Si maior factus alienationem factam sine decreto, ratam habuit. 65 *Obstat ratificatio.*

Similiter non datur restitutio, si contractum in minore ætate iuramento confirmauit; quamuis alioquin per se irritus & nullus esset. Auth. Sacramenta *Iuramentum.*

menta puberum. C. Si aduersus venditionem. vbi generatim dicitur, *iuramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum nō retractandis, inuiolabiliter custodiantur.* Idem patet ex L. 1. eusdem tit. Ex quibus constat, contractum minoris iuramento confirmari, & ipsum fieri instar maioris. Si tamen commissa fuisset iniustitia, vt si fraude vel metu fuisset inductus ad contrahendum, obtenta iuramenti absolutione, quam tunc petere poterit, fas ei erit restitutionis remedium implorare. Idem dicendum, si adhuc erat impubes, dum iurauit: impubertas enim est sufficiens causa relaxandi iuramenti, sicut metus; vt docet Couarruuias in cap. Quamuis, de pactis, p. 3. §. 1. num. 4. quia iudicium adhuc est valdè infirmum. addo etiam à tutore in irritum reuocari posse, vt infrà cap. 42. dub. 12. dicetur.

Impuberis iuramentū.

66 Secundò, Conceditur hoc beneficium Ecclesiis, aliisque piis locis. Hæc enim instar minorum habent quadriennium à celebrato contractu, vel quasi contractu, vt communiter tradunt DD. ex c. 1. & 2. de restitutione in integrum lib. 6. vide ibidem Glossam & Couarru. lib. 1. variar. cap. 3. num. 10. & 11. Vbi nota, Ecclesię, si valdè enormiter sit læsa ex contractu, concedi ampliùs quàm quadriennium, vt ibidem docet Couarru. ecclesiastici tamen in suis contractibus, quos priuato nomine faciunt, non fruuntur hoc priuilegio, Couarruuias c. 4. num. 3.

Conceditur piis locis.

67 Tertiò, Conceditur Reipublicæ cuiusuis oppidi L. 4. C. Quibus ex causis maiores in integrum restituantur. vbi dicitur, *Respublica minorum Iure vti solet; ideoque auxilium restitutionis implorare potest.*

Reipub.

Quartò, Supremis Principibus, quoad bona principatus alienata. quia hæc ad Rempublicam pertinent.

Principibus supremis.

Quintò, Vniuersitati studiorum, iuxta Panormitanum, in cap. 1. De in integrum restit. & alios multos.

Academiæ.

Sextò, Interdum conceditur rudibus, vt rusticis & mulieribus, qui ignorant iura, vt ex Maranta, qui alios citat, refert noster Molina, disp. 574. §. Militibus.

Rudibus.

De restitutione in integrum contra pręscriptionem, dictum est cap. 6. dubit. vlt.

68 Circa prædicta, duo sunt notanda. Primum est, Dupliciter posse peti restitutionem in integrum. Primò, implorando officium Iudicis, citata parte; vt quando solutio facta est, vel res ab altero possidetur. Secundò, Excipiendo contra eum, qui petit solutionem, vel rem tradi, se læsum eo contractu vel actu fuisse; vt docet ex communi sententia doctorum Gomezius nu. 8. Confirm. ex reg. Iuris 71. in Sexto. *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multò magis admittendus.* & reg. 156. ℔. eodem, *Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere, multò magis quis dixerit.* Hæc exceptio semper durat, quamdiu solutio facta non est. Postquam facta est, opus est sententia Iudicis vt recuperetur: nec licita est occulta compensatio. quia lex solùm concedit hanc recuperationem, mediante Iudicis sententia. colligitur L. Si curatorem. 3. C. de in integrum restit. minor.

Quomodo petatur restitutio.

69 Secundum est, Non ex eo censeri quempiam læsum, quòd re ipsius vendita, præsentet se alius, qui plus offerat: vt multi DD. affirmant, si enim iusto pretio vendita est, eoque tempore & modo, quo prudens venderet, non potest minor petere restitutionē, vt colligitur ex L. Verum. 11. §. Sciendum. ℔. de minoribus. si verò vendita est infra iustum pretium, vel non debito tempore, vel non cum debitis circumstantiis; tunc potest petere restitutionem, & eam vendere pluris licitanti. Idem dicendum de elocationibus & conductionibus, aliisque contractibus. vide plura apud Gomezium tom. 2. cap. 14. Sed quæ diximus abundè satis sint Theologo.

Quis dicatur læsus.

DVBITATIO X.

Vtrùm in hac in integrum restitutione comprehendantur etiam fructus percepti.

Dico Primò, Si res minoris contractu gratuito sit alienata, possunt repeti etiam fructus ex ea percepti; deductis tamen expensis, quæ in illis colligendis sunt factæ. vt si prædium vel domus ipsius, alteri sit donata. ratio est, quia non tantùm censetur tunc minor esse læsus alienatione rei, sed etiam fructuum. Idem dicendum de rebus Ecclesiæ & Reipub. 70

Si cōtractu gratuito.

Dico Secundò, Si sit alienata contractu oneroso, vt si prædium sit venditum; Couarruuias l. 1. variar. cap. 3. num. 1. multique alij Doctores docent, etiam omnes fructus repeti posse; Sed verius est, in foro conscientiæ non posse repeti fructus, *Si res iusto pretio fuit vendita.* Probatur Primò, Quia in alienatione horum fructuum non censetur fuisse læsus: nam sicut emptor ex re, quam accepit, fructus percepit; ita potuit venditor ex pretio lucrum facere; quòd si non fecit, suæ negligentiæ assignet. Secundò, Quando iustum pretium persoluitur, non censetur contractus damnosus minori; nisi quia expediebat rem illam non vendi; non autem ratione fructuum aliquot annis percipiendorum: ergo in restitutione non potest repeti, nisi res ipsa, non autem fructus percepti. Tertiò, Quia nulla videtur esse ratio, cur iure ciuili id possit statui. cùm enim contractus fuerit validus, & fructus bona fide sint percepti ex re propria, & non censeatur fuisse facta læsio ratione fructuum, sed solùm ratione rei venditæ; non videtur subesse legitima causa, cur hi fructus iubeantur restitui; præsertim cùm talis lex potius in damnum, quàm in commodum minorum sit cessura: nemo enim tam iniqua conditione volet cum ipsis contrahere. nam donec minor annum 29. ætatis expleuerit, emptor erit in periculo restituendi rem cum omnibus emolumentis perceptis. 71

Si iusto pretio alienata.

Nec obstat Lex, Quòd si minor. 24. §. Restitutio. ℔. de minoribus, & aliæ quædam citatæ à Couarruuia, quibus expressè dicitur *rem esse reddendam cum fructibus,* quando conceditur restitutio in integrum; quia explicari possunt de fructibus perceptis postquam contractus beneficio restitutionis est rescissus. alioquin illæ leges non sunt consentaneæ rationi, vt docet Molina disputatione 575.

Dixi, *Si res iusto pretio vendita fuit;* quia si infra iustum, repeti potest per hoc remedium restitutionis ea fructuum pars, quæ respondet rei, quatenus res excedit pretium datū: vt si res valeat 1200.

Si infra iustum.

& tu

& tu emeris 600. cogeris per sententiam restituere dimidiam partem fructuum : quia hæc respondet rei, qua parte superat pretium datum : superat enim parte dimidia. Si emisti 900. cogeris restituere quartam partem fructuum, quia res, quarta sui parte superat illud pretium. Si 800. tertiam. Ratio est, quia venditor non solùm in rei venditione, sed etiam in hac portione fructuum censetur læsus; vnde si sit minor vel Ecclesia, competit illi restitutio quoad illam partem. Vtrùm autem absque beneficio restitutionis debeantur venditori fructus illi, vt multi Iurisperiti volunt, dicemus infrà cap. 21. dub. 13.

DVBITATIO XI.

Quando contractus fuit inualidus, quomodo debeat ratificari.

Contractus ob varias causas inualidus.

NOtandum est, Contractum posse esse inualidum vel ratione fictionis (vt si vterque vel alter contrahentium in animo non consensit) vel ratione metus, vel ratione doli, vel ratione alicuius impedimenti irritantis, vel ratione defectus formæ essentialis.

72 *Ratione fictionis vel metus.*

Dico Primò, Si ratione fictionis vel metus in altero contrahentium, contractus fuit inualidus, probabilius est nihil requiri nisi consensum liberum ex parte eius in quo fuit defectus. ita Nauarr. c.22. num. 51. & 80.& lib.3. Consil. tit. De Regul. consil. 24. Lopez 1. p. c. 85. & passim DD. in 4. d. 29. agentes de eo qui metu consensit. Ratio est; quia quando simulatè contraxit, nihil defuit contractui, præter eius internum consensum. nam exteriùs consensum præstitit, & alter interiùs & exteriùs : ergo ad ratificandum nihil requiritur præter illius internum consensum.

Similiter quando contractus ratione metus fuit inualidus, nihil requiritur, nisi vt is qui metu consensit, sublato metu nouum consensum interiùs præbeat. Nec refert etiamsi multum temporis à primo contractu inualido intercesserit; vt rectè Nauarr. d. nu. 80. quia alter manet in priore consensu, vtens re tamquam sua.

Dices, Consensus internus non sufficit ad contractum, sed debet exteriùs exprimi. Respondent quidã sufficere, vt initio expressus fuerit; illi enim externo accedere hunc internum, & efficere integrum consensum constantem interno & externo. Sed contrà, Iste consensus internus post annum præstitus, non exprimitur vllo modo consensu illo externo tempore cõtractus exhibito, nec vllo modo illum informat; cùm signum illud ab hoc consensu non procedat. ergo hæc duo nõ possunt coire ad vnum integrum consensum constituendum; ac proinde requiritur aliud signum externum expressiuum illius consensus interni.

Respon. Rectè probari ista duo non coalescere in vnum; & requiri aliquod signum externum, sed nõ est opus alio, quàm vsu & possessione rei tamquam suæ. per hoc enim satis exprimit consensum in contractum. Similiter sufficit quoduis aliud signum quo ostendat sibi contractum probari.

Dixi *esse probabilius*, quia contraria quoque sententia, nimirum, requiri nouum cõsensum ex parte vtriusque, est probabilis, vt docet Stancius lib.2. de matr. disput. 32.n.8. pro qua citat aliquot DD.

Sed quid si vterque metu vel fictè consensit? 73

Si vterque fictè vel metu.

Resp. Quidam dicunt tunc requiri vtriusque nouum consensum more recepto exteriùs expressum. Ratio est, quia tunc cõtractus neutra ex parte fuit inchoatus. Sed videtur distinguendum. Vel enim alter nouit defectum qui est in altero, vel ignorat. si nouit, non potest præsumere illum manere in consensu priore valido, vt sic consensus ipsius accedens perficiat, (vt in casu supradicto) ergo debet vterque de nouo mutuum & respectiuum cõsensum præbere & exigere. Si tamen vterque ignoraret defectum alterius, & putaret illum validè consensisse, & ideò vterque interiùs consentiret, alter priùs, alter posteriùs, iuxta casum sup radictæ assertionis, putarem valere. ita enim expressè docet Siluest. v. Matrimonium. 8. qu. 11. dicto 4. ex Richardo d. 29. a. 2. qu. 1. Idem tenet Anton. 3. p. tit. 1. cap. 7. Ratio est; quia etsi v. g. Titius, qui prior sic consentit, falsò præsumat Lucretiam consensisse; tamen absolutè iam consentit, & hunc consensum satis exprimit seruando contractum, & re tamquam sua vtendo : ergo cùm superuenit consensus Lucretiæ, contractus perficitur iuxta primam assertionem : quia cõcurrit cum consensu Titij, qui præcessit, & vsque ad illud tempus mansit vel formaliter vel virtute. Nec refert quòd falsò putet Titium ab initio validè consensisse. quia parum refert vtrùm initio valuerit an non, modò nunc valeat, quando ipsa consentit.

Dico Secundò, Si dolus dedit causam contractui, deceptus non censetur illum ratificare nisi veritate detecta rursus exteriùs consentiat. Idem dicendum, quando suberat aliud impedimentum irritans. vbi enim sciuerit sublatum impedimentum, opus est nouo consensu. Prior pars patet, quia quamdiu latet dolus, & veritas ignoratur, consensus non est liber: imò iure non censetur esse consensus. Nam voluntas non fertur in incognitum, vt suprà dubit. 5. & 7. ostensum est. nisi quis forte ita præberet consensum, vt actum vellet esse ratum, etiamsi in eo esset deceptus. Tunc enim dolus non esset causa illius consensus. Altera pars etiam patet, quia quando erat impedimentum, consensus fuit inualidus, vtpote in materiam inhabilem. ergo impedimento sublato requiritur nouus consensus. 74

Si dolus causam dedit.

Si norint impedimentum sublatum.

Aduerte tamen, si contrahentes scirent impedimentum sublatum, non esse opus verbali contractu ad ratificandum; sed satis esse vt interiùs in animo consentiant, & vsu ipsarum rerum hunc consensum exprimant. quod maximè locum habet in matrimonio. quando enim matrimonium ob aliquod occultum impedimentum fuit inualidum, sublato impedimento satis est vt coniuges id scientes affectu maritali vtantur matrimonio; vt apertè colligitur ex cap. 2. & 4. de coniugio seruorum. hic enim est nouus consensus, qui satis ipso vsu exprimitur. Si tamen nesciant sublatum, non sufficit. quia non est nouus consensus, sed repetitio antiqui; ideò enim volunt permanere, quia putant primum consensum fuisse validum. Simile est in ratificatione professionis, vt infrà cap. 41. dubit. 7. in fine dicetur. item in collatione beneficiorum & officiorum, quando fuit inualida ratione impedimenti, v. g. irregularitatis. Nam eo sublato sufficit, vt collator vel summus Pontifex id sciens consentiat retentioni, aut non contradicat

dicat cùm facilè possit. vt infrà cap. 34. dubitatione 22. dicetur.

Denique idem cernitur in donationibus, aliisque contractibus dolo factis, detecto enim errore, si is, cuius interest, non contradicit cùm facilè possit, censetur ratificare, nec velle in irritum reuocare quod factum est.

75 *Si alter tantùm nouit.* Sed difficultas est maximè in matrimonio, quando fuit irritum ob aliquod impedimentum; vtrùm eo sublato, ad ratificandum matrimonium requiratur, vt vterque nouum consensum praebeat, intendatque de nouo contrahere. Multi Doctores putant id non esse necessarium, sed sufficere vt altera pars, v. g. vxor, conscia impedimenti, eo sublato, intendat de nouo cōtrahere & consentire per aliquem actum externum, maritò vicissim per actum externum suum consensum exprimente, quo illam pro vxore habeat. Ratio est; quia cùm mariti consensus cadat in materiam habilem, est validus. itaque si accedat consensus vxoris, erit nouus contractus. Confirmatur, quia etsi mariti consensus fuerit inualidus pro tempore quo durabat impedimentum, eo tamen cessante, incipit esse validus, si continuetur. Vnde volunt sufficere vt vxor sublato impedimento intendat per actum coniugalem de nouo contrahere, petendo vel reddendo debitum ea mente; nec opus esse vt maritus sciat fuisse impedimentum, aut vt intendat nouum contractum inire. nam reddendo debitum satis indicat suum consensum, quo illam pro vxore habere cupit. ita tenet Angelus Matrimonium 3. impedimento 4. num. 10. Tabiena Matrimonium 2. q. 7. num. 8. Supplementum Gabrielis d. 29. qu. 1. a. 3. dub. 3. Sotus d. 35. qu. vnica a. 2. dicit se nescire vtrùm contraria non sit probabilior. Eamdem tenent multi Doctores antiquiores, vt refert Innocent. in cap. 1. de eo qui duxit in matrimonium, &c. & multi alij quos citat Sancius lib. 2. de matrimon. disput. 36. num. 2. qui docent non esse necessarium indicare marito impedimentum, sed sufficere vt coniunx illum inducat ad rursum contrahendum aliquo praetextu: quo casu maritus non praebebit consensum nisi fundatum in errore, quo putat primum contractum valuisse. Sed haec sententia est parum probabilis. Vnde

76 *Vterq; debet intendere nouum cōtractum.* Dico Tertiò, contrariam esse multo probabiliorem, & tenendam; nimirum requiri vt vterque intendat de nouo contrahere, perinde ac si nullus contractus praecessisset. itaque necessarium esse vt vel impedimentum marito aperiatur, vt sine ambagibus de nouo contractus ineatur, vel ita cum illo agatur, vt velit matrimonium renouare perinde ac si anteà non fuisset contractum. Ita sentiunt plerique Doctores, ita vt Couarr. de matrimon. p. 2. cap. 4. in principio num. 5. dicat esse communem sententiam. Scotus in 4. dub. 35. Adrianus in 4. tract. de sponsal. dub. 13. Siluester Matrimonium 8. qu. 2. Nauarr. c. 22. n. 47. & alij quos adducit & sequitur Sancius suprà disput. 36. num. 3. Ratio est; quia prior consensus mariti fuit omnino irritus, cùm fuerit circa materiam inhabilem. ergo cùm reddita fuerit habilis, requiritur nouus consensus, qui non fundetur in priore contractu. Si enim ideò consentit, quòd putet contractum fuisse validum, non intendit aliquid noui iuris transferre in alterum, sed solùm approbare quod antè fecit. Quare cùm id fuerit irritum, consensus ille nihil operatur. non enim consensus & approbatio quae fertur in contractum prout ex parte rei gestus est, potest habere maiorem vim, quàm ipse contractus. Confir. Primò, Quia ille consensus est ex errore circa substantiam contractus; consentit enim, quia putat priorem contractum fuisse validum, cùm non fuerit: & ex errore personae: nam consentit quia putat hanc esse iam suam vxorem, cùm non sit. ergo est omnino inualidus. Confir. Secundò, Quia si non requiritur nouus consensus mariti, non etiam requiritur nouus consensus vxoris. vnius enim consensus nonf acit contractum. Itaque sublato impedimento si se mutuò cognoscant affectu maritali, erit matrimonium, etiamsi vterque ignoret impedimentum sublatum. atqui hoc videtur omnino falsum: quia vbi non est vllus nouus consensus, non potest esse nouum vinculum, noua obligatio, nouum ius; nec potest esse ratificatio actus inualidi. Neque dici potest esse nouum consensum in actu maritali: quia hic actus agitur in virtute prioris consensus, qui nullus fuit: illius enim est signum & approbatio actus iste, vt rectè inquit Scotus loco citato. non enim intendunt per illum actum aliquid noui iuris sibi mutuo conferre, sed solùm vti iure, quod putant se ex priore contractu habere.

Aduerte tamen contrariam sententiam non ita esse improbabilem, quin in casu grauissimae necessitatis ea possimus vti: vt si maritus non posset induci ad nouum contractum modo supradicto ineundum; nimirum, quo illam in vxorem accipiat, etiamsi hactenus vxor non fuisset: nec vxor auderet illi detegere impedimentum ob periculum vitae aut grauis infamiae, aut scandali quod sequeretur ex separatione: & ex altera parte non posset effugere debiti redditionem. Ita Sancius d. disput. 36. ex Dominico Soto, & aliis. Ratio est; quia grauissima necessitas facit, vt licitum sit quod aliàs minimè liceret: vt patet cùm infans baptizatur in digito tantùm, aliis partibus non extantibus; & cùm absolutio datur ei qui absente sacerdote dedit signa contritionis. Confirmatur ex dicto Soti de secreto, membro 3. p. 2. conclus. 3. vbi dicit hominem non teneri sequi suam opinionem, si inde magnum immineat periculum; sed posse sequi alteram partem de qua solùm habet formidinem (id est, quam opinatur quidem esse falsam, tamen non est certus de falsitate, ita vt putet se posse decipi circa eam) modò illa formido apparentem habeat probabilitatem. Idem approbat Sancius suprà, citans in eamdem sententiam Nauarrum. magnitudo enim periculi facit, vt formido in moralibus praeponderet opinioni, & vt minùs probabile praeferendum sit probabiliori. Itaque in tali euentu sufficeret inducere maritum sub aliquo praetextu (vt maioris amoris, vel suae consolationis) ad renouandum simpliciter contractum; vel si id non posset, satis esset, vt ipsa petendo vel reddendo debitum intendat de nouo consentire. nam mariti consensus adest hoc ipso, quo illa tamquam vxore vtitur. Et quamuis fundetur in priore consensu, qui erat ob materiae inhabilitatem inualidus, tamen iam cadit in materiam habilem. quod confirmari potest. quia intendit modis omnibus actum coniugalem, nec vllo modo vult fornicari: ergo hoc

77 *Possumus vti in grauissima necessitate.*

hoc ipso tacitè consentit absolutè in illam, nec videtur restringere consensum suum ad primum contractum. Numquam tamen hac sententia vtendum extra casum grauissimæ necessitatis, ob tenuem illius probabilitatem, vt dictum est.

78 Notandum est, ea quæ diximus de matrimonio priuatim ratificando, intelligenda esse, quando anteà in facie Ecclesiæ contractum fuit, ita vt præsumeretur verum matrimonium, siue bona siue mala fide contrahentium: vel vbi decretum Concilij de parocho & testibus adhibendis non est promulgatum.

79 Dico Quartò, Si actus solùm fuit irritus ratione solemnitatis iure requisitæ; pro foro conscientiæ, probabile est, non opus esse alia ratificatione, quamuis pro foro externo requiratur illa solemnitas. Ratio est; quia quando agentes sunt per se habiles, & adest plenus eorum consensus, probabile est actum in foro conscientiæ esse validum; ita vt neutra pars ante sententiam teneatur illum rescindere. de quo vide infrà cap. 19. nu. 32. & sequentib. Vnde Siluest. v. Electio, 1. n. 11. *Si electio tenuit iure naturali, puta quia interuenit consensus eligentium; sed non tenuit iure positiuo, quia omissa fuerunt substantialia; secundùm Innocen. quem communiter sequuntur DD. in cap. Quod sicut. de electione, si confirmetur electus, est verus Prælatus, & non tenetur in foro conscientiæ resignare.* In contractibus autem certum est non teneri rescindere ante petitionem partis. itaque parte non vrgente, non opus est ratificatione. Quomodo ratificanda sit professio quando interuenit impedimentum, dicetur infrà cap. 41. dubitatione 7. num. 65. & 66.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

De Promissione, & Donatione.

Habet Dubitationes 17.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Promissio.

1 NOTANDVM est, Nomen *promissionis* esse generale, posseque extendi ad omnes contractus, sicut & nomen stipulationis: possum enim promittere rem aliquã sub aliquo onere, (v.g. vt detur pretium aut res alia) vel gratis. Verùm hîc loquimur de *promissione gratuita*, qua aliquid promittitur gratis ex liberalitate, vel

2 gratitudine; quæ sic describi potest; *Promissio simplex* est deliberata & spontanea fidei obligatio, facta alteri de re quapiam bona & possibili. Dico *deliberata*, nempe plena deliberatione seu attentione, qualis requiritur ad peccatum mortiferum, ad meritum, & ad votum validum. vt rectè Nauarrus cap. 18. num. 7. Vnde si quis promittat aliquid cum semiplena deliberatione, non satis aduertens quid faciat; non obligatur ad implendum, ne sub veniali quidem. Ratio est, quia cùm hæc obligatio sit onus quoddam, quod sponte suscipitur, non debet censeri cuiquam impositum, nisi perfectè in illud consenserit. quod non fit absque perfecta deliberatione seu animaduersione quid agas. deinde quia alioquin non est actus perfectè

3 humanus. vnde sequitur, etiam votum Deo factum cum imperfecta deliberatione, non obligare ne sub veniali quidem. quamuis violatio voti validi, facta ex imperfecta deliberatione, venialis sit. de quo infrà cap. 40. dub. 1.

Quid promissio. Debet esse deliberata.

Votum.

4 Dico *Spontanea*, vt excludatur promissio metu aut fraude extorta; hæc enim non est valida promissio. vnde eam non tenemur implere nisi sit iurata, vt docet D. Thomas qu. 89. ar. 7. Nec refert, (saltem in foro conscientiæ) etiam si metus ille leuis fuerit, iuxta Siluestrum v. Restitutio, 2. §. Septimò. & Nauarr. cap. 17. num. 30. ratio est, quia qui metu etiam leui vel fraude extorquet promissionem, iniuriam facit; vnde ratione iniuriæ potest promissor non soluere promissum. de quo plura diximus cap. 17. dubit. 6.

Spontanea.

Metus leuis.

Dico *obligatio fidei*; quia non sufficit dicere, ego faciam, significando solùm voluntatem faciendi; 5
sed oportet vt fides detur & obligetur, id est, vt homo se obliget alteri ex virtute fidei, seu fidelitatis; vt rectè Sotus l. 7. de iustit. q. 1. ar. 2. vnde etiã non est satis dicere, ego promitto me hoc facturum, si solùm intendat significare animi sui propositum; non autem dare fidem, vt sæpè fit. Si tamen ex tali modo loquendi alter deciperetur cum 6
notabili suo detrimento; teneretur ille sub peccato mortali implere, quod verborum specie promisit. vt docet Nauarrus cap. 18. num. 6. quia non implendo, daret causam damni. Similiter non sufficit dicere, ego promitto me facturum quidquid iusseris; si id dicas vt affectum tuum & animi promptitudinem, ad alteri placendum testeris; non autem vt te illi obliges: quod etiam frequens est inter homines. Ratio est, quia hæ & similes formulę loquendi, sæpè vsurpantur voluntatis, vel testandi animi causa, non autem ex intentione se absolutè obligandi. vnde tunc absolutè non obligant. cùm enim omnis vis obligandi promissionis, sit ab intentione; non possunt vltra intentionem obligare. Vide Nauarr. comment. de datis & promissis pro iustitia, &c. num. 22. & 23.

Promissio sola specie verborum.

Dices, Quid si promissor sit dubius, quo animo verbis promissoriis vsus sit?

Resp.

7 Resp. In vtroque foro inclinandum esse in eius fauorem, quia in dubio non est imponendum onus, quod, nisi sponte, non suscipitur. Ita multi Doctores. Verius tamen puto, si verba expressam promissionem præ se ferunt, in dubio in vtroque foro interpretandum valere, & obligationem induci, maximè in voto. Ratio est; quia quando verba sunt promissoria, non est præsumendum defuisse animum promittendi, cùm hic ex natura rei adesse soleat: nisi de contrario, saltem per rationes probabiles constet; vel nisi verba sint talia, vt cum talibus circumstantijs non minùs soleant vsurpari aliter quàm promissoriè. Neque tunc imponitur onus dubium, sed moraliter certum. Confir. quia hîc nō est par conditio promissoris & promissarij. nam constat de verbis promissionis, quæ fauent promissario. ergo hæc seruanda, nisi aliunde constet defuisse animum.

In dubio.

8 Dico, *De re quapiam bona*; vt excludatur promissio operis, quod sine peccato præstari nequit; quia nulla potest contrahi obligatio ad id, quod sine peccato pręstari nō potest. vt patet ex cap. vlt. de pactis. id enim contradictionem implicat. sic enim fieret vt idem esset peccatum & virtus, bonum & malum; & vt homo peccaret non minùs omittendo peccatum, quàm faciendo.

Dices, Ergo promissio prodiga non obligat; cùm profusio rerum suarum sit opus malum.

9 *Promissio prodiga.* Resp. Plerique DD. expresè concedunt, promissionem, qua parte prodiga est, non obligare; idq. verum esse quidam aiunt, etiamsi iuramento confirmata sit. Ita enim docet Sotus lib. 4. de Iust. qu. 7. a. 1. ad 2. & Bannes qu. 62. a. 5. dub. 5. Quam sentētiam quibusdam euentis veram censeo. Primò, Quando ita est prodiga, vt eius executio absolutè sit illicita. hanc enim rationem in probanda sententia sua prædicti DD. adferunt. Secundò, Quando aliquid est promissum in modum pretij, nec promissor aliter intendit dare. tunc enim non tenetur ad excessum, nisi iuramentum interuenerit. vt patet in promissione vsurarū & pretij enormis. Denique quando meritò pręsumi potest, promissorem fuisse deceptum, aut promissionem non fuisse omnino liberam. alioquin si nihil horū intercedat, & executio sine peccato fieri possit, non video, cur promissio prodiga non obliget, maximè iureiurando accedēte; etiamsi ipsa imprudenter & cū peccato facta fuerit. multa enim imprudenter & cum peccato fiunt, quæ tamen facta tenent, nec facilè rescindi possunt: vt si puella nobilis, contra voluntatem parentum, & cum familiæ indignatione promittat nuptias ignobili & pauperi, peccat quidem promittendo; tamen verè obligatur.

10 pari modo etiamsi promissio aliquando peccatum sit ob circumstantias, vel quia prodiga; tamen fieri potest, vt impletio eius peccatum non sit. *Executio non est peccatum.* suppono enim rem esse in plena potestate promittentis, neque illam alteri priori debitam. ratio est, quia etsi prodiga largitio, quæ est executio promissionis, peccatum sit, dum adhuc liber es, & nondum obstrictus; tamen postquam te obligasti promissione vel iuramento, non est peccatum, sed actus iustitiæ vel fidei, vel religionis, prout te intendisti obligare; neque ampliùs habet immediatè rationem donationis; sed solutionis debiti. sicut enim prodiga donatio, incipiens à traditione, dominium transfert; ita prodiga promissio ius tribuit, quo iure in altero iam posito, teneris promissum soluere, si nihil prædictorum impediat. In hanc sententiam intelligo Sancium lib. 1. de matrimonio disput. 14. & Molinam disput. 271. & quosdam alios Doctores.

DVBITATIO II.

Quid sit donatio, & quomodo differant donatio, promissio, pollicitatio, pactum, & stipulatio.

NOtandum est, nos hîc loqui de *donatione gratuita*, quæ fit vel ex mera liberalitate, vel etiam ex gratitudine. Hæc definiri solet, *Datio liberalis*. Per *dationem* intelligitur actio donantis, 11
natura sua sufficiens ad dominium transferēdum, quæ fit vel traditione rei, vel verborum officio. Est enim duplex *donatio*; alia incipit à reali traditione; vt quando res ipsa simul traditur: & hæc est completa donatio, transferens dominium. *Duplex donatio.* alia incipit à promissione, vel à verbali traditione; vt cùm dico, do tibi meum equum, qui absens est. hæc donatio verbalis natura sua sufficiens est ad dominium transferendum; tamen iure positiuo impeditur, ne dominiū transferat, nisi secuta reali traditione. vt dictum est cap. 3. dubit. 3. vnde si quis rem sic donatam Petro, donaret aut venderet 12
Paulo & eidem traderet; Paulus acquireret illius rei dominium, & Petrus solùm haberet actionem personalem in donatorem, vt compenset rei æstimationem; quia per donationem verbalem, non secuta reali traditione, non fuit translatum dominium in Petrum, sed solùm cōcessum Ius ad rem, tribuens actionem personalem. in Paulum autem per traditionem realem translatum est dominium. vide infrà cap. 21. dubit. 19.

Dicitur *liberalis* datio: quia neque fit tamquam 13
iure debita, neque vt aliquid reddatur tamquam *Liberalis.*
iure debitum. vnde excluditur omnis donatio, quæ habet rationem solutionis debiti, vel permutationis; neutra enim est liberalis.

Dico *tamquam iure debita*, quia benè fieri po- 14
test tamquam debita ex gratitudine, quæ donatio *remuneratoria* dicitur. non enim repugnat aliquid dari ex liberalitate, & ex gratitudine; cùm liberalitas sit dispositio necessaria ad gratitudinem. nemo enim potest esse gratus in benefactores, nisi sit liberalis. Imò eadem donatio simul ex affectu liberalitatis & gratitudinis sequi potest. Potest enim quis in donando vtriusque virtutis bonum & laudem spectare. vt ergo dicatur *liberalis*, sufficit vt non sit debita ex iustitia, neque ad tale debitum alteri imponendum ordinetur. quæ tamen merè liberalis est, non fit ex gratitudine, sed affectu solius liberalitatis.

Ex his patet, quomodo distinguantur *promissio* 15
& *donatio*. *Promissio* enim natura sua (id est, seposito iure positiuo) non habet vim transferendi dominij: *donatio* verò, etsi tantùm verbis fiat, habet. *Discrimen promissionis & donationis.* Ratio est, quia promissio respicit donationem futuram: donatio verò est translatio rei in alterum in præsenti. posito tamen iure, quo impeditur translatio dominij per donationem verbalem, parum videtur interesse inter hanc donationem & promissionem.

Pollicitatio est offerētis solius promissum; L. 3. ff. de 16 *Pollicitatio*
T polli-

pollicit. seu est nuda promissio, nondum secuta acceptatione. vnde omnis pollicitatio est promissio, non contrà.

Pactum. *Pactum est duorum consensus atque conuentio.* dicta L. 3. ff. eodem. vnde ad rationem pacti requiritur consensus duorum: ad rationem pollicitationis, solùm vnius. Transit autem pollicitatio in pactum, quando is, cui facta est, eam acceptat.

Stipulatio. *Stipulatio* autem est contractus verborum, vel formula contrahendi, quæ fit præcedente interrogatione creditoris, & secuta responsione debitoris. vt suprà cap. 17. dubit. 2. explicatum est. vide Gomezium to. 2. c. 9. nu. 1. 2. 3. & Siluestrum v. Pollicitatio.

DVBITATIO III.

Vtrùm promissio ob turpem causam, seu propter opus malum (v. g. ob fornicationem, homicidium) obliget.

17 *Ante opus præstitum nō obligat.* RESpondeo & dico Primò, Promissio, omnisque pactio ante patratione operis praui, cuius causa ipsa est facta, est inualida, & vltrò citroq. nullius roboris. Ratio est, quia nemo potest obligari ad peccatum; hoc enim contradictionem implicat: vnde promissor operis non tenetur: quare nec promissor pecuniæ, opere nondum præstito, tenetur; cùm eius promissio respectiua fuerit, vtpote solo intuitu illius operis facta: imò tenetur illam reuocare, tamquam iniquam, & ad malum directè allicientem.

18 *Opere patrato obligat.* Dico Secundò, Patrato opero malo, verius est promissorem obligari soluere promissum. colligitur ex Couarr. ad reg. Peccatum. p. 2. §. 2. nu. 1. Caietan. qu. 32. ar. 7. Medina C. de restitutione. q. 28. etsi enim hic putet solutum debere restitui. eò quòd opus turpe sit inuendibile; tamen dicit promissum debere solui, vt fidem suam promissor liberet. Verùm, non tantùm ex virtute fidei, vt vult Medina, sed etiam ex iustitia videtur teneri. Probatur, quia non fuit promissio gratuita, sed onerosa, nempe locatio & conductio operarum, vel contractus innominatus, do vt facias: (vt si promittas annulum vel catenam pro maleficio) ergo si opera iudicio humano tanti valet, quanti res promissa; vbi præstita fuerit, nascetur obligatio iustitiæ in promissore. quãdo enim altera pars impleuit contractum; tenetur altera lege iustitiæ. quod autem in huiusmodi contractu possit esse æqualitas, patet; quia in opere præstito, non solùm est malitia consideranda, sed etiam labor, pe-

19 *Quæ in opere æstimentur pretio.* riculum, detrimentum fortunarũ & similia, quæ executor tua causa subijt. Item fidelitas, quam tibi præstitit, & voluptas aut vtilitas, quæ tibi inde prouenit: atqui hæc omnia apud homines digna pretio æstimantur, vt rectè docet Caietanus. Nec refert, quòd malitia illis sit connexa, quia possunt hæc seorsim à malitia operis considerari: sicut in bonis operibus labor, periculum, damnum, possunt considerari per se, & præcisa ab operis sanctitate, ita vt non committatur simonia; vt si quis paciscatur dare sacerdoti 100. aureos, vt in loco, vbi est periculũ capitis, semel faciat sacrum; hîc, periculum abstrahitur ab operis sanctitate & pretio æstimatur absque simoniæ culpa: ergo similiter in malis, poterit periculum abstractim pretio æstimari absque malitia.

Hinc sequitur, Mercedem opere præstito accipi & exigi posse; quia debetur iure naturali: & eam accipiẽdo non obstringit se ad aliquid, quod sit peccatum, nec approbat facinus commissum. potest enim illud detestari quà peccatum, & dolere se fecisse: tamen quia factum est, potest persequi commodum & Ius, quod ex eo obuenit. Secùs si accipiat mercedem ante opus: quia non potest accipere nisi obligando se & promittendo tacitè operis executionem. qui enim accipit pactam mercedem ante opus, confirmat se in contractu, & spondet opus, vt ex parte sua contractum impleat. cumque antea solùm esset promissio conditionata, seu respectiua, *si solues mercedem*, iam fit absoluta; quia impletur conditio sub qua promiserat opus. *Discrimen solutionis ante opus & post opus*

Aduerte tamen, probabile esse, eum, qui aliquid promisit pro opere malo, quod legibus punitur, vt pro homicidio, adulterio, furto, & similibus; non teneri ad implendum promissum, etiam opere secuto: quia est communis sententia Doctorum vtriusque Iuris. vt docet Couarruuias suprà num. 6. Et confirmatur ex L. Si plagij. 123. ff. de verborum obligationibus. vbi dicitur; *Si plagij* (alij legunt flagitij) *faciendi, factive causa, concepta sit stipulatio, ab initio non valet.* & L. Generaliter. 26. ff. eodem. *Generaliter nouimus, turpes stipulationes esse nullius momēti.* quibus locis lex reddit irritas tales conuentiones. Quamuis responderi possit, leges illas, & similes ita accipiendas esse, vt significent non valere tales stipulationes ante factum, neque etiam post factum dari Ius petendi promissum in foro externo: non autem earum mentem esse, tollere obligationem naturalem, quę ex huiusmodi promissionibus onerosis oritur. vide suprà cap. 14. dub. 8. 20 *Contraria est probabilis.* 21 *Mens istarum legum*

DVBITATIO IV.

Quænam promissiones sunt irritæ iure positiuo.

SVppono, Iure naturæ irritas esse omnes promissiones, quarum impletio est illicita: quia nemo potest obligari ad peccatũ. Iure autem positiuo probabile est esse irritas, Primò, Omnes eas promissiones, quæ factæ sunt ob turpem causam, quæ legibus punitur, etiamsi earum impletio illicita non sit: quamuis contrarium verius videatur; vt iam dictum est. 22

Secundò, Irritæ sunt omnes promissiones, quæ præbent occasionem peccandi, vt si promittas alicui, quòd non tenebitur in posterum de dolo, de vi, de iniuria, de furto. vt patet L. 27. §. 4. ff. de pactis. si tamen post iniuriam commissam, liberè eam condones, valet condonatio. non enim leges impediunt condonationem; sed volunt, ne ex vi promissionis aut pacti præcedentis, tenearis condonare. 23

Tertiò, Irritæ sunt, quæ adimunt libertatem disponendi de rebus suis. vt si promittas alicui, quòd illum institues heredem, quòd non reuocabis testamentum, quòd dabis tantum, v. g. 100. si non instituas heredem. Hęc omnia comprehenduntur L. Pacta. 6. C. de pactis, vbi sic dicitur; 24

Pacta,

Pacta, quæ contra leges, constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati iuris est. Idem colligitur ex L. Stipulatio hoc modo. 61. ff. de verb. obligat. *contra leges* ea dicuntur fieri, in quibus promittitur aliquid, quod leges prohibent, vt homicidium, furtum. *contra bonos mores* fiunt, per quæ datur occasio iniquè agendi, vt in exemplis nu. 23. vel impediuntur illi mores, quos expedit esse in Rep. benè instituta. vide Siluest. v. Pactum. nu. 8. & 11. & Molin. disp. 271.

25 Aduerte tamen, etsi promissiones & pacta quæ dicuntur esse contra bonos mores sint per se irrita, tamen si accesserit iuramentum, esse seruanda: vt docet Siluest. v. Pactum. n. 11. Omne enim iuramentum seruandum est, nisi sit de re illicita, vel contra leges, vel alia ratione contra bonum publicum, vt suprà cap. 17. dub. 7. nu. 54. ostensum est.

Iuramento confirmata sunt valida.

Nec obstat, quòd hæc pacta dicantur esse contra bonos mores: iuramentum autem contra bonos mores præstitum non sit obligatorium, vt habetur cap. Non est obligat. 58. de regulis Iuris in 6. quia

26 vt Siluester ait, non sunt *contra bonos mores naturales*, (de quibus intelligenda est ista regula) *sed ciuiles*; id est, non sunt contra virtutem, ita vt res promissa sit peccatum, sed possunt incommodare moribus, quos expedit esse in Republica. Hoc modo pactum, quod filia, dum nuptui traditur, cum patre init, vt dote contenta, nullum ad bona paterna regressum habeat, est contra bonos mores, & irritum iure ciuili; tamen iuramento confirmatur, vt constat cap. Quamuis pactum. de pactis in 6. & promissio vsurarum est contra bonos mores; quia occasionem præbet exigendi vsuras; tamen impleri debet, si iuramentum accedat.

Contra bonos mores.

27 c. Debitores. de iureiurando. Potest tamen in huiusmodi pactis peti dispensatio iuramenti ab Episcopo, si in illis aliqua iniuria intercessit, & tunc promissum non seruari. vt suprà cap. 17. dubit. 7. dictum est.

DVBITATIO V.

Vtrùm promissio vel donatio interna obliget nos homini.

28 RESpondeo, & dico Primò, Etsi promissio vel donatio purè interna facta Deo, obliget nos Deo cordium inspectori; non tamen facta homini, obligat homini. est communis sententia DD.

Non obligat homini.

29 Sed difficultas est, Vtrùm id proueniat ex solo iure positiuo, an ex iure naturali. Quidam putant id prouenire ex solo iure positiuo. cōsistendo enim intra limites iuris naturalis, talem actum inducere veram obligationem. Ita Ledesma in 4. p. 2. q. 18. ar. 1. dub. 13. & inclinat Sotus lib. 7. q. 1. ar. 2. Molina disp. 266. Probari potest Primò, Quia promissio interna addit aliquid supra nudum propositum: ergo magis obligat. Secundò, Actu interno, quo quis non vult ampliùs rem habere in bonis suis, potest amitti possessio & dominium: ergo etiam causari obligatio erga alterum. Tertiò, Tota vis obligandi promissionis & donationis est à voluntate interna: ergo hæc sufficiens est ad obligandum. confirmatur, quia expressio exterior non est necessaria, nisi vt possit cognosci & acceptari ab altero: atqui hæc acceptatio iure naturæ non est necessaria. Hæc sententia est probabilis.

In probabilis.

30 Dico Secundò, Probabilius tamen videtur, promissionem, donationemque internam iure naturę esse insufficientem & inualidam ad obligandum, colligitur ex D. Thoma quæst. 88. art. 1. vbi dicit, promissionem vnius hominis non posse alteri fieri, nisi per signa externa; Deo autem posse fieri per internam cogitationem. Idem tenent passim Thomistæ. ratio est; quia promissio & donatio sunt signa quædam practica, efficientia id ipsum, quod significant. qui enim dicit, promitto tibi, do tibi, non solùm significat internam cogitationem & affectum dandi; sed etiam ipsum actum donationis & promissionis, qui in hisce verbis sub tali intentione prolatis, formaliter consistit; & effectum eius, scilicet obligationem, quæ nascitur in promittente, & Ius, quod nascitur in promissario. quare cùm actus interni non sint idonea signa ad alteri significandum, non sunt etiam idonea instrumenta ad se alteri obligandum: nam hæc aptitudo fundatur in significatione ad alterum. Si tamen alter posset cognoscere internas cogitationes, sicut possunt Angeli, quando ad eos diriguntur; tunc per actum internum optimè posset donatio & promissio fieri. Accedit, quòd talis promissio non sit acceptata; quod tamen necessarium est ad obligationem, vt statim dicetur. sub hac enim tacita conditione fieri censetur.

Promissio interna iure naturæ videtur inualida ad obligandum se homini.

31

32

Ad primum Respondeo, Interna promissio addit supra propositum aliquam inchoationem promissionis; quæ tamen adhuc est insufficiens ad causandam obligationem.

Ad argumenta.

Ad secundum, Etsi possessio & dominium possint amitti actu interno, vt cùm res habetur pro derelicto; non tamen transferri in alterum: ad hoc enim plura requiruntur. facilius enim est aliquid desinere, quàm incipere esse, aut in altero produci. vnde nec Ius alteri dari per internam promissionem potest.

Ad tertium, Etsi tota vis obligandi sit à voluntate, tamen voluntas non potest eam immediatè in homine causare absque actu externo, tamquam instrumento. alioquin hoc ipso, quo interiùs vellem, alter haberet ius in omnia bona mea, nec possem ea alteri dare vel retineri. hinc fit, vt etiam Iurisdictio sine actu externo dari nequeat, vt communiter Theologi docent. Ad confirmationem. Non tantùm ideò requiruntur externa signa, vt alteri significetur voluntas donandi, sed etiam vt ipsa donatio & promissio per illa fiat. vt dictum est. 33

DVBITATIO VI.

Vtrùm promissio vel donatio externa obliget ante acceptationem, & quomodo acceptanda dum sit absenti.

RESpondeo & dico Primò, Promissionem ante acceptationem ordinariè nullam parere obligationem naturalem aut ciuilem. est communis sententia Doctorum teste Gomezio to. 2. ca. 9. n. 1. & seqq. & patet L. 1. ff. de pollicitationibus. Idem dicendum de donatione, vt ex communi sententia Doctorum docet idem Gomez. tom. 2. cap. 4. nu. 3. & colligitur apertè ex L. Absenti. 10. ff. de 34

Potest reuocari. ff. de donat. & L. Nec ambigi. 6. C. eodem. Vnde sequitur, ante acceptationem semper reuocari posse: quod tum ex prædictis iuribus, tum ex alijs clarè deducitur. vt L. Multum interest. 6. C. Si quis alteri, vel sibi. & L. Si pater. 4. ff. de manumissis vindictâ.

Idem in omnibus alijs contractibus locum habet. L. Contractus. 16. C. de fide Instrumentorum. & alibi. Ratio est, quia obligatio non nascitur nisi mutuo duorum consensu. L. 1. ff. de pactis. quare priusquam alterius consensus accedat, prior potest pœnitere, & suam oblationem reuocare.

35 *An valeat mortuo donatario.* Ex his patet Primò, Mortuo donatario ante acceptationem, inualidam esse donationem: quia ampliùs acceptari nequit.

Dices, Poterit acceptari ab heredibus.

Respon. Ex rigore Iuris non posse; quia ad illos directa non fuit. videtur tamen posse ex quadam æquitate, quia heredes personam defuncti repræsentant: & præsumendum est, eam esse mentem donatoris, vt si defunctus beneficio eius frui non posset, heredibus illius prodesset; nisi de contrario constet. quod intellige, si illi heredes sint liberi: secùs si extranei.

An mortuo nuntio. Secundò, Quando donatio defertur per nuntium, si contingat illum mori ante insinuationem vel traditionem, censetur tacitè reuocata: quia per mortem mandatarij soluitur mandatum. L. 57. Mandatum. ff. mandati. vnde consensus donatoris, qui illi commissus & per illum deferendus erat ad donatarium, quasi euanescit: quo fit vt duorum consensus non possint concurrere.

Hoc tamen intellige, si nuntio commissum erat vt verbis, & traditione reali rem perageret: secùs si solùm litteras deferendas habuit. hæ enim si ad manus donatarij peruenerint, sufficiunt ad donationem insinuandam vel deferendam. vnde ipse vicissim per litteras poterit eam acceptare.

36 *Quædam pollicitationes obligãt.* Dixi *ordinariè*, quia à Doctoribus excipiuntur quædam pollicitationes, quæ obligant ante acceptationem; nempe quæ fiunt ciuitati, vel vniuersitati, vel Ecclesiæ, vel hospitali. In Iure tamen non inuenitur expressè, nisi de promissione facta ciuitati ad instaurandas ruinas, vel ob honorem ab ea receptum aut recipiẽdum, vel ad opus aliquod faciendum, si hoc opus iam sit inchoatum. de quibus, ff. de pollicitationibus, per totum. Verùm Doctores id extendunt ad promissiones iam dictas: quia promissiones & donationes ad pias causas, videntur æquari donationibus & promissionibus factis ciuitatibus, si priuilegia spectemus. vt patet L. Illud. 19. & L. Vt inter. 23. C. de sacrosanctis Ecclesijs.

37 *An iure naturæ requiratur acceptatio.* Sed difficultas est, vnde proueniat quòd ex promissione & donatione, ante acceptationem non oriatur obligatio. Quidam putant id prouenire ex solius iuris positiui dispositione; nam consistendo intra limites iuris naturalis sufficere consensum ad obligationẽ. Ita Couarruuias in caput Quamuis pactũ. p. 2. §. 2. nu. vlt. Molina disp. 263. *Couar. sententia, non requiritur.* Probatur Primò, Quia ex pollicitatione facta ciuitati oritur obligatio: ergo hic actus natura sua ad hoc est sufficiens. consequentia patet; quia Ius ciuile non tribuit contractibus maiorem vim, quàm natura sua habeant; quamuis interdum ob bonum commune, illis vim, quam per se habent, adimat. Secundò, Quia in gratuitis promissionibus acceptatis, obligatio non oritur ex acceptatione, sed ex gratuita promissione, quæ non expectat obligationem reciprocam.

Hæc sententia est probabilis; & ex ea sequitur, 38 promissiones & donationes ad pias causas esse va- *Donationes ad causas pias.* lidas ante omnem acceptationem. quod tenet Felinus in cap. 1. de pactis, nu. 7. citatque pro se Bartolum, Baldum, Panorm. & alios. ratio est; quia iure naturali sunt validæ; & iure ciuili non sunt redditæ inualidæ: nam leges ciuiles, quæ irritas reddunt tales promissiones & donationes, non habent vim in pijs causis, eò quòd iure Canonico (ad quod ea res pertinet) non inueniantur approbatæ. Sed contraria sententia videtur esse communior Doctorum, vnde

Dico Secundò, Verius videri, quòd promissio 39 & donatio non habeant vim obligandi ante acceptationem, id prouenire non tantùm ex iure ciuili, sed etiam ex iure naturali, vel iure gentium. *Verius est, Iure gentiũ requiri acceptationẽ.* vnde vt habeant vim absolutè obligandi, iure gentium requiri acceptationem. Probatur Primò, Quia in contractibus onerosis, ante acceptationem licitum est vbique gentium pœnitere & reuocare suam oblationem; vt patet in contractu emptionis, sponsalium, matrimonij & alijs: nec opus est expectare donec alter acceptet vel reijciat: ergo idem licitum erit in promissionibus, & donationibus gratuitis, nisi lex positiua adimat hanc potestatem. Secundò, Sicut promissio vel oblatio onerosa, qua quis se obligat, habet tacitam conditionem, nempe, *Si alter vicissim se velit obligare*; ita etiam promissio & donatio habent tacitam conditionem, *si acceptentur*: Nam vt L. Qui absenti. 38. ff. de acquirenda vel amitt. possess. dicitur, Qui promittit vel donat, non videtur animum se obligandi habere, donec alter acceptet. ergo sicuti ibi conditione nondum impleta, potest reuocare oblationem; ita & hîc. Tertiò, Quia ex contraria sententia sequitur, eum, qui apud se, nemine audiente, diceret, promitto vel do Ioanni 100. teneri manifestare hanc suam donationem Ioanni, an velit acceptare; nec posse pœnitere. quod tamen videtur durum, & credibile nusquam gentium vsitatum.

Ad primam rationem Respõdeo, Ius ciuile non 40 efficere vt pollicitatio facta ciuitati vim habeat *Ius ciuile impedit reuocationẽ.* absolutam ante acceptationem; (nihil enim tale colligi potest ex vlla lege toto titulo de pollicitationibus) sed ne possit reuocari pro libito, sicut ex natura rei posset: vt patet ex L. 3. eodem tit. vnde fit, vt talis promissio semper possit acceptari, & promissum peti: quæ petitio videtur necessaria vt tenearis soluere, vt ijsdem legibus indicatur. Nec tenetur promissor eam ciuitati insinuare: nulla enim lex id præcipit. Idem dicendum videtur de pollicitationibus ad causas pias: nisi ex intentione promittentis vim habeant voti: nam tunc sponte solui debent. Itaque ex pollicitatione omni, nascitur quædam obligatio veluti conditionata & suspensa, donec acceptetur, vel reuocetur; quam reuocationem Ius positiuum potest impedire. vnde tunc Ius ciuile non tribuit propriè pollicitationi vim, quam iure naturali vel gentium non habet, sed impedit ne possit reuocari.

Ad secũdam, Obligatio non oritur ex accepta- 41 tione tamquam ex causa directa, sed tamquam ex conditione sine qua non. sicut enim ignis est sufficiens causa calefactionis aquæ, tamen non potest ex eo nasci calefactio, nisi aqua debito modo appli-

applicetur; ita promissio est sufficiens causa obligationis, & iuris in altero, si alter eam acceptet: quæ acceptatio est veluti conditio necessaria, vt promissio vim exerat, Iusque tribuat.

42 Quòd ad alteram partem huius dubitationis, quæ est de modo acceptandi, seu quid requiratur, vt donatio facta absenti, validè possit acceptari, attinet; dicendum est, Primò requiri, vt donator, absenti per epistolam, vel nuntium, cui id commiserit, eam deferat, vel insinuet. id enim necessarium est, vt duorum voluntates in vnum cõcurrant; vt colligitur L. Absenti. 10. ff. de donationib. & L. 1. ff. de contrahenda emptione. Vnde si alius quispiam præcurrens, cui id mandatum non fuit, donationem illi insinuet, non sufficit vt validè acceptari possit; quę est communis sententia DD. vt refert Clarus lib. 4. §. Donatio. qu. 12. & colligitur ex Glossa in L. Nec ambigi. 6. C. de donationibus. Ratio est; quia cùm promissor non intendat per hunc hominem, suum cõsensum & obligationem in alterum dirigere, non potest alter, acceptando, aliquid Iuris acquirere. nam cui nihil validè offertur, nihil etiam potest validè acceptare. Cùm autem ipse nuntium mittit, tunc in verbis nuntij suum consensum & obligationem ponit, vt per eum ad absentem deferatur: & sic dum absens coram nuntio acceptat, duorum consensus concurrunt; quod ad rationem pacti est necessarium. vt dictum est dubit. 1. cap. 17.

Altera pars. De modo acceptandi, quando facta absenti.

Debet insinuari per nuntiũ vel epistolam.

43 Secundò, Si donatio per nuntium deferenda, vel facienda est absenti; requiritur vt hic eam coram nuntio acceptet: nec sufficit eam acceptare coram alijs; vt ex multis auctoribus ostendit Sancius lib. 1. de matrimonio disput. 7. nu. 35. Ratio est; quia alioquin duorum consensus non concurrunt, nec vicissim innotescunt. Quam ob rem, acceptatio debet exprimi illi, qui eam offert; id est, ipsi promittenti, vel eius nuntio, qui eius locum supplet. Hoc ipso enim, quo aliquis destinatur ad absentem, vt offerat ei promissionem alterius; constituitur etiam ad recipiendam eius acceptationem: vel, si promissio sit onerosa, eius repromissionem.

Debet acceptari corã nuntio, si per nuntium offeratur.

Vnde sequitur, Non videri veram sententiam Siluestri ver. Matrimonium 5. qu. 12. & quorumdam aliorum, qui docent, quando matrimonium contrahitur per nuntium vel litteras, sufficere vt absens exprimat cõsensum suum alijs. debet enim consensus absentis exprimi illi, qui eum petit, & qui sub conditione illius sibi rependendi, in alterum consentit; nisi constet, aliam esse promittentis mentem. Quod addo; quia non est de essentia contractus, vt consensus absentis, cum quo contrahis, tibi innotuerit. Si enim mens tua est, vt statim contractus valeat posito alterius consensu, etiam antequam tibi innotescat, statim valebit. hoc tamen non præsumitur, nisi clarè sit expressum.

Si verò per litteras promissionem tuam absenti obtuleris; vt acceptatio eius sit valida, ita vt retrocedere nequeas, requiri, vt ea tibi vicissim per litteras, vel per nuntiũ ad te missum, innotescat. Ita Sancius suprà. Probatur Primò, Quia requiritur acceptatio exteriùs expressa, ita vt promissor eam possit intelligere. Deinde, quia alioquin non concurrunt consensus duorum in vnum. Denique, quia antequam tibi innotescat consensus alterius, potest ille suum consensum reuocare: ergo & tu potes tuum. quod maximè locum habet in promissionibus respectiuis, quæ requirunt repromissionem. hæ enim omnes, hanc tacitam conditionem habẽt; si is, cui promittis, vicissim repromittat, seseq. obliget: quod fit signo externo, ad promissorem directo. In gratuitis tamen promissionibus, vel donationibus, non puto necessarium vt litteræ acceptationis, vel nuntius ad donatorem peruenerint: quia non tanti interest eum, qui gratis donat, scire suam donationem acceptari, quàm eum, qui sub onere aliquid offert, & repromissionem expectat, nosse, alterum repromittere. cuius signum est, quòd donator non sit multùm de eo cognoscendo solicitus. Secùs verò in eo, qui contractum onerosum init. Deniq. qui gratis donat, nõ videtur beneficium suum ad hoc velle restringere, vt non habeat vim, nisi litteras de acceptatione acceperit: sed potiùs cupit illud, simulatque debito modo acceptatum fuerit, efficax esse.

Si offeratur per litteras

Tertiò, Requiritur vt non reuoces donationem ante acceptationem. si enim reuoces, & nuntio, quem misisti, id innotescat; non potest quidquam efficere. L. Si verò. 12. §. Si mandauero. ff. Mandati. *quia extinctum est mandatum*, vt ibidem dicitur; ac proinde omnis potestas insinuandi, vel tradendi, ei adempta. Si autem non innotescat ante executionem, tunc distinguendum est: vel enim ille se habet solùm instar nuntij, referentis alterius donationem, aut rem tradentis; vel habet mandatum faciendi donationem. Si priore modo se habeat; facta reuocatione, nihil fit: quia deest omnino consensus ex parte donantis. ille enim nuntius solùm habet officium nuntiandi vel tradendi; non autem tribuendi aliquid Iuris. Si secundo modo, valent eius acta, non quidem ad transferendum dominium; sed ad tribuendum donatario Ius ad rem, & donatori inijciendam obligationem ad consensum. Colligitur L. Si mandassem. 15. & L. 26. Inter causas. ff. Mandati. Tenetur enim mandator ratum habere, quod ex vi mandati, bona fide, eius nomine gestum est. Vide Gomezium tom. 2. cap. 4. num. 3. 44

Si reuoces consensum, misso nuntio.

Petes, Vtrùm post mortem donatoris, possit donatio validè acceptari?

An post mortem donatoris possit acceptari.

Resp. Primò, Quando ipsa donatio ante mortem facta est ex parte donatoris, & missa epistola vel nuntius, qui illã absenti insinuet, vel rem tradat; si contingat donatorem mori ante insinuationem, verius est illam nihilominùs validè acceptari posse. Ita docet Sancius lib. 1. de matrimon. disput. 6. num. 5. & Molina Iureconsultus lib. 4. de primogen. cap. 2. num. 77. Ratio est; quia donatio illa, ex parte donantis fuit valida, etsi reuocabilis; vt expressè habetur L. Nec ambigi. 6. C. de donat. & manet virtute impressa litteris vel nuntio, vt ad donatarium transeat. Vnde perseuerat post mortem; ac proinde potest tunc acceptari. Cõfirmatur Primò, Quia donatio mortuo donatore non potest reuocari per heredẽ, etiamsi nondum sit acceptata, vt passim docent DD. Couarr. lib. 3. variar. cap. 14. nu. 17. Iulius Clarus §. Donatio. qu. 13. in fine & alij. quod est signũ illam posse validè acceptari post mortem. quorsum enim adempta heredi potestas reuocandi, si non potest acceptari? Confirmatur Secundò, Quia donatio est gratia quædam: quando autem gratia facta est ex parte concedentis, potestas executoris non exspirat morte concedentis, vt expressè dicitur cap. Si super 45

Si facta erat ex parte donatoris, potest acceptari.

super gratiam. 9. de offic. delegati, in 6. Contraria tamen sententia est plurimorum Doctorum, vt ostendit Sancius: quorum fundamentum est, quia mandatum morte mandantis soluitur. Verùm hîc non est propriè mandatum donandi, sed donatio ipsa, vt dictum est. Itaque illa ratio ad alium casum pertinet. Vnde

46 Dico Secundò, Quando donatio ante mortem donatoris non est facta ex parte ipsius, sed solùm mandata fieri; vt si misit rem per nuntium vel procuratorem, cum mandato vt suo nomine det absenti: tunc si antè quàm ille munere suo fungatur, contingat donatorem mori, non potest donatio validè acceptari. vnde res illa restituenda est heredibus donatoris. Ratio est; quia ante mortem donatio facta non fuit, sed solùm datum fuit mandatum donandi. mandatum autem, morte mandantis expirat, vt habetur d. L. 26. Inter causas. ff. Mandati. vnde procurator ille non potest donationem nomine sui mandatoris facere; & si fecerit, erit nullius momenti: ac proinde etiam acceptatio. Hoc tamen intelligendum est, nisi mandatum fuerit in fauorem piæ causæ; quia istud morte mandantis non expirat, vt notat Molina ex Couarruuia lib. 1. variar. cap. 14. num. 16. vnde etiam post mortem est exequendum. cuius ratio est; quia quisque præsumitur ita tacitè voluisse in vita: cùm opera pietatis tunc maximè homini sint necessaria. Confirmatur ex L. Si pater. 4. ff. de manu. vind. vbi mandatum de manumittendo seruo non expirat morte mandantis, fauore libertatis: ergo multo magis idem dicendum fauore piæ causæ, & salutis animæ.

Si solùm sit mandata, non potest.

Mādatum in fauorem pia causa.

Hinc sequitur, Si culpa nuntij donatio non fuerit tempestiuè ante mortem donantis facta, ipsum teneri ad duplicem restitutionem: nam heredibus defuncti tenetur ratione rei, quæ tunc illorum est; donatario ratione damni, quod eius culpa contraxit, vt rectè notauit Molina disput. 263. posito enim tali mandato, tenebatur nuntius lege Iustitiæ adhibere diligentiam, & mandatum ex mente mandantis in commodum donatarij implere.

Aduerte tamen quosdam sentire mandatum donandi non expirare morte donatoris, eò quòd sit gratia quædam. ita Emanuel Sà v. Donatio, nu. 21. & v. Mandatum. num. 2. quæ sententia est probabilis: & iuxta illam non tenebitur nuntius ille heredibus, sed soli donatario.

DVBITATIO VII.

Qui possint promissionem vel donationem absenti factam acceptare: siue, vt Iurisperiti loquuntur, Qui possint pro absente stipulari.

Respondeo, Primò, id potest omnis, qui ab altero generalem vel specialem habet commissionem.

47 Secundò, Is qui est sub alterius potestate, ita vt non sit sui Iuris. vt filiusfamilias pro patre, seruus pro domino, Religiosus pro Prælato. Ratio est, quia cēsetur vna persona, non tamē famulus mercenarius pro suo domino, aut subditus pro Principe, quia sunt sui Iuris. vnde Instit. de inutilibus stipulationibus. §. Si quis alij, dicitur, *Si quis alij, quàm ei, cuius iuri subiectus sit, stipuletur, nihil agit.*

Tertiò, Qui aliorum curam gerunt, vt tutor pro pupillo, curator pro furioso. Item Princeps pro subdito: quia cùm hic alteri possit facultatem facere stipulandi pro altero, multo magis ipse eam habet. Item Notarius publicus, præsertim si de eo conficiat Instrumentum. de quo vide Couarruuiam lib. 1. variar. cap. 14. nu. 11. & deinceps. Hoc tamen de Notario solùm in Iudicio locum habere multis testimonijs ostendit noster Sancius lib. 1. disput. 7. num. 11.

Quartò, Is, qui ex donatione vel promissione facta absenti, commodum reportat, vel onere aliquo liberatur. vt patet §. Sed & si quis. Institut. de inutilibus stipulationibus: vt creditor pro debitore, socius pro socio, vxor pro marito: vel si pœna sit adiecta in fauorem præsentis; de quo vide Couarru. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. nu. 5.

Quintò, Quiuis priuatus potest stipulari & acquirere Ecclesiæ, piisve causis, iuxta Glossam, communiter receptam in cap. Quoties cordis. 1. qu. 7. de quo Couarruuias suprà. nu. 14. Ad hos reduci possunt omnes, quos refert Glossa in §. Si quis alij. Institut. suprà. Præter hos autem nemo potest iure communi validè pro absente stipulari seu acceptare promissionem in fauorem absentis factam, ita vt inde nascatur aliqua stricta obligatio. Ratio est; tum quia Iura resistunt tali stipulationi, eamque irritam reddunt. vt patet d. §. Si quis alij. & L. 126. Si ita stipulatus. §. Chrysogonus. ff. de verb. oblig. Tum quia promissio facta alicui, cuius nihil interest eam impleri, censetur solùm verbis facta illi; reipsa autem solùm facta est tertio, in quem est exequenda. Nihilominùs secundùm communem vsum hominum, amicus pro amico ita stipulari solet, vt aliquam leuem obligationem pariat. Si tamen hæc iuramento confirmetur, non solùm in foro conscientiæ obligat, sed etiam in foro ciuili tribuit actionem, vt patet ex dictis dubit. 4. Secùs verò quando stipulatio nihil valet: quia iuramentum secundùm naturam actus, in quem cadit accipiendum est. atqui actus habet tacitam conditionem, puta, si validè acceptetur: ergo donec validè acceptatus fuerit, poterit reuocari, etiamsi iuramentum intercesserit. vide suprà cap. 17. dubit. 7. num. 52. 48

Circa prædicta

Notandum Primò, Vt is, qui præsens est, possit 49 pro absente stipulari, (id est, promissionem in absentis commodum petere & validè acceptare) requiri vt verba obligationis dirigantur expressè vel implicitè ad præsentem, v. g. promitto tibi me daturum Petro 100. &c. Si enim dirigantur ad absentem, is qui præsens est, non potest promissionem acceptare, quia illi non fit. Ita docet Couarruuias ex communi sententia Doctorum, in c. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. nu. 13. vnde si dicat, Promitto Petro absenti 100. nemo potest validè acceptare talem promissionem nomine Petri. Ratio est, quia vt fiat pactum, necessarius est consensus reciprocus duorum in idem, vt patet ex pacti definitione dub. 1. hîc autem non est consensus reciprocus, quia non adest consensus eius, in quem tuus consensus & verba tuæ promissionis diriguntur. Itaque talis promissio, semper potest reuocari, quamdiu ab eo, qui absens est, acceptata non fuerit.

Verba promissionis ad præsentem dirigenda.

Dixi *Expressè vel implicitè*, quia dupliciter verba

verba promissionis censentur ad præsentem dirigi. Primò, Quando exprimitur persona præsens, vt promitto tibi, &c. Secundò, Quando persona, cui fit promissio, non exprimitur, quamuis ea, in cuius fauorem fit, exprimatur. vt si dicas, promitto me daturum Petro 100. tunc enim implicitè censetur fieri præsenti: sic enim vsus hominum consueuit; & in dubio is sensus verbis contractus est tribuendus, qui faciat valere. L. Quoties in stipulat. 80. ff. de verb. obligat. quare si præsens acceptet, valet.

50 Notandum Secundò, Eum, qui validè nomine alterius promissionem acceptauit, non posse eam condonare, quia iam tertio ex dispositione legum est Ius quæsitum, quo illum priuare non potest. obligatio tamen, qua obstringitur promissor tertio, adhuc pendet, donec à tertio acceptata fuerit: vnde ante eius acceptationem non tenetur eam exequi. ratio est; quia præsens non acceptauit eam nomine suo, sed nomine tertij & sub eius beneplacito. vnde si ille eam repudiet, tota est irrita; quamuis id in damnum præsentis verteret. secùs est, quando is, qui acceptat promissionem pro tertio, vicissim aliquid repromittit: tunc enim potest condonare promissionem in fauorem tertij factam. ratio est, quia potest seipsum obligatione soluere, consentiente promissore, cui se obstrinxit. Confirmatur ex reg. 35. ff. de reg. Iuris. *Nihil tam naturale est, quam eo genere quidque dissoluere, quo colligatum est.* itaque cùm hoc vinculum ortum sit ex acceptatione stipulantis, poterit eiusdem remisione dissolui.

Stipulator non potest eam condonare.

Dices, Hoc argumentũ videtur probare, etiam posse condonare, etsi nihil repromiserit: quia ijsdem causis res dissoluitur, quibus ab initio constitit. Nec obstat, quòd tertio videatur Ius acquisitum; quia dici potest, ita esse acquisitum, vt pendeat ex arbitrio stipulantis; sicut quando stipulans vicissim aliquid repromisit. Confirmatur, quia cõsistendo intra limites legis naturæ potest remittere; atqui nullum est Ius positiuum, quòd sciam, quod hanc remissionem irritam reddat; præsertim cùm verba promissionis non ad absentem, sed ad stipulantem directa fuerint. Denique stipulãs non tenetur absenti indicare se in fauorem ipsius stipulatum esse; præsertim quando ex officio vel mandato non tenebatur res ipsius curare: ac proinde inutilis ei erit illa stipulatio.

Ob has rationes illa sententia non videtur improbabilis: eamq. tenet collector decisionum Pedemontan. in 70. & fauent auctores, qui tenent, donationem in fauorem absentis factam & acceptatam, reuocari ex consensu donatarij posse. de quo vide Couarr. lib. 1. variar. cap. 14. num. 13. & infrà dub. 9. num. 64. & 65.

51 Notandum Tertiò, Ea, quæ diximus de acceptatione promissionis pro absente, intelligenda esse tantummodò de promissione gratuita seu lucratiua. Si enim promissio sit onerosa, seu respectiua, (vt cùm promitto tibi me ducturum tuam filiam, si ipsa vicissim velit promittere: me venditurum parenti tuo meam domum, si pro ea mille dare velit) non sufficit vt tu pro absente acceptes; sed requiritur vt absens eam acceptet, & repromittat. vnde ante eius repromissionem, quę vicissim priori promitteti nota sit, semper reuocari potest. Ita Sancius suprà nu. 12. Molina disput. 164. & quidam Iurisperiti. Probatur Primò, Quia ante vtriusque partis obligationem, non potest effici perfectus contractus: contractus enim respectiuus, habet tacitam cõditionem, si alter repromittat; qua non impleta, potes resilire: quia promissio non est plenè acceptata. Secundò, quia absens potest nolle acceptare cum illo onere: ergo similiter contrahens cum absente, potest retrocedere. patet conseq. quia contractus onerosi non debent claudicare. Tertiò, Qui acceptat pro absente, non potest acceptare, nisi quatenus ei potest esse commoda: sed hæc nullo modo sufficit; quia etiamsi fieret per ipsum absentem, & coràm, non sufficeret: debet enim simul adesse repromissio; vt ex vsu communi omnium gentium patet.

Promissio onerosa facta absenti.

Dices, Omnis promissio seriò facta & acceptata ab eo, cuius interest eam impleri, seruanda est lege naturæ, siue sit absoluta, siue conditionata. si enim est conditionata, expectandus est euentus conditionis, vt mandetur executioni. Confirmatur Primò, Quia talis promissio facta præsenti in fauorem absentis, est absoluta promissio; conditio autem, quæ additur vel subintelligitur, non afficit ipsam promissionem, sed eius executionem; ergo hoc ipso, quo acceptatur ab eo, cui immediatè fit, obligat absolutè; quamuis ad executionem non teneatur, nisi posita conditione. Confirmatur Secundò, Quia qui tale quid promittit, simul censetur promittere se expectaturum vt consensus alterius inquiri possit. alioquin videretur delusoriè promittere præsenti.

Respon. Si illa promissio est respectiua, postulans repromissionem, potest reuocari ante repromissionem: neque huius conditionis euentus est expectandus lege Iustitię, sed solùm lege constantiæ, (si res intereà non mutentur) quæ tamen non obligat, nisi fortè ad veniale. Ad Primam confirmationem. Illa promissio non est absoluta, quia promissor non intẽdit se obligare irreuocabiliter, nisi alter repromittat. Ad Secundam confirmationem. Non promittit se expectaturum: alioquin præter promissionem respectiuam, esset alia, quæ sit gratuita; quod est contra suppositum. agimus enim de eo casu, in quo solùm est respectiua. neq; ideò est delusoria promissio; quia seriò promisit, neque ab initio habebat in animo reuocare.

DVBITATIO VIII.

Quantum obliget promissio externa legitimè acceptata.

SVnt tres sententiæ, Prima est Caietani infrà qu. 113. ar. 1. sub finem, vbi docet, promissionem per se, solùm obligare sub peccato veniali; per accidens tamen, nempe ratione damni, quod promissarius ea non impleta incurreret, posse obligare sub mortali. Ratio ipsius est; quia solùm ex quadam honestate morali fidelitatis seu veritatis tenemur promissa implere. sicut enim ex virtute veritatis tenemur dicere verum, & facere vt verba respondeant menti; ita ex eadem virtute obligamur, vt opera respondeant verbis. atqui veritatis virtus non obligat sub peccato mortali: ergo, &c. Sed quidquid sit de veritate huius sententiæ, hoc fundamentum Caietani non est verum. Primò, Quia promittere, non tantùm est affirmare se daturum vel facturum, sed vlteriùs est se obli-

52 Sententia Caiet. solùm obligare sub ven.

Refutatur fund. Caiet.

obligare alteri, & cõsequenter ius illi tribuere ad exigendum. vnde dici solet, *promissionem parere debitum*. Secundò, Quia inde sequeretur eum, qui promittit, nõ magis obligari, quàm eum, qui absque promissione affirmat se facturum; quod constat esse falsum communi hominum vsu & sensu. Hoc sequi patet, quia qui tantùm affirmat se facturum, tenetur ex virtute veritatis suum dictum verificare, ne lædat honestatem huius virtutis. atqui secundùm Caietanum hæc est tota ratio, cur teneatur promittens: ergo non magis obligatur.

Veritas obligat ad duo.

53 Vbi Aduerte, Virtutem *veritatis* nos obligare ad duo; nempe vt dicta nostra conformemus menti, ne committamus mendacium; & vt facta conformemus dictis, ne dicamus falsum. vtrumque enim requiritur vt quis sit verax in dictis. magis tamen obligat ad non mentiendum, quàm ad non dicendum materialiter falsum. Itaque si promissio solùm obligaret lege veritatis, minus peccatum esset violare promissum, quàm mentiri mendacio officioso; (quod tamen manifestè falsum est) quia minus peccatum est non facere quod affirmasti te facturum, quàm mentiri. certum igitur videtur, promissionem non tantùm obligare ex virtute veritatis; (etsi hæc obligatio in ea inueniatur) sed etiam ex peculiari ratione & virtute, quam *fidelitatem* & *fidem* promissorum vocamus.

Alia tamen ratione hæc sententia probari potest. Primò, Quia liberalis promissio solùm obligat lege fidelitatis; sed fidelitas non videtur obligare sub peccato mortali, si alia incommoda absint. violatio enim fidei, solùm continet quamdam deceptionem proximi absque damno. Secundò, Quia homines parum solent æstimare violationem talium promissorum, nec ideò solent haberi iniusti, sicut fures, aut qui debita iustitiæ non soluunt; sed leues, inconstantes, non satis fidi. Tertiò, Quia plerique promissores, si rogarentur an velint suam promissionem chirographo firmare,

Est probabilis.

54 dicerent se nolle tam strictè obligari. Itaque hæc sententia est probabilis; si tamen promissor non intendat ampliùs se obligare, quàm ex fidelitate, eamque tenent multi docti viri, vt Henriquez de excommunicatione cap. 17. Franciscus Garçia de contract. 1. p. cap. 3. Fumus verb. Perfidia, & ex parte Molina disput. 362.

Secunda sententia est, Obligationem promissionis, pendere ex intentione promittentis. si enim promissor intendat se solùm obligare ex honestate morali; solùm tenebitur sub peccato veniali. si verò intendat se obligare strictè & ex iustitia; tunc tenebitur sub peccato mortali. Ita Molina suprà, estque probabilis, sed non satis explicat vim promissionis, quantum ipsa per se, præcisa intentione extrinseca, obliget.

55 Tertia sententia est communior DD. Promissionem, si materia notabilis sit, obligare sub peccato mortali. Pro qua

Obligare sub p. m.

Dico Primò, Omnis promissio seriò facta animo promittendi, in re magni momenti, vbi acceptata fuerit, obligat sub peccato mortali ad sui impletionem. Tenet Nauar. c. 18. nu. 6. Sotus l. 7. qu. 2. ar. 1. ad. 1. Richardus in 4. d. 38. circa tertium principal. qu. 3. Antoninus 2. p. tit. 10. cap. 1. §. 4. vbi fusè agit de hac re, & videtur esse communis Canonistarum. vide Couarru. in cap. Quamuis pactum. §. 4. vbi citat multos.

Probatur primò, Quia omnis promissio, si fiat per formulam stipulationis, tribuit actionem in foro externo, & promissor cogitur eam implere, vt omnes DD. tradunt: ergo inducit strictam obligationem; nempe lege Iustitiæ, vel virtutis Iustitiæ valdè affinis, quæ proinde Iustitia dici possit.

Dices, Hinc solùm sequi, promissionem inducere talem obligationem, si fiat interueniente formula stipulationis, non autem si fiat simpliciter.

Respon. Formula stipulationis non reddit promissionem firmiorem in foro conscientiæ, sed solùm in foro externo; quia præsumitur maiore cum deliberatione facta, quando hæc interuenit. Deinde etsi Iure Digestorum, requisita fuerit stipulatio, vt promissio simplex tribueret actionem in foro externo; tamen Iure Codicis non videtur requiri; vt colligi potest ex L. 1. Si quis argentum. C. de donationibus. Adde, quidquid sit de Iure ciuili, tamen Iure Canonico conceditur actio ex promissione acceptata, etiamsi formula stipulationis non interuenerit. vt patet ex cap. 1. de pactis. estque communis sententia Doctorum, teste Gomezio tom. 2. cap. 9. n. 2. & Couarr. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. n. 24. & 25. Nec refert quòd Ius Canonicum requirat expressionem causæ, quia dum causam non exprimis cur promittas, videris per errorem promittere: quæ tamen præsumptio cessat in foro conscientiæ. vide Siluestrum v. Pactum, num. 3.

Iure Can. datur acti. ex promis.

Probatur Secundò, Promissio onerosa acceptata obligat lege Iustitiæ, vt omnes fatentur: ergo etiam gratuita. consequentia probatur: quia etsi in onerosa sit perfectior obligatio, eò quòd pro obligatione rependatur æqualis obligatio; tamen hoc non facit obligationem promittentis esse alteris generis, aut non pertinere etiam suo modo ad virtutem Iustitiæ.

Dices, Qui facit promissionem gratuitam, non videtur se tam strictè velle obligare, sed solùm ex virtute fidei; ita vt si non seruet, faciat cõtra fidem seu fidelitatem, non tamen contra Iustitiam.

Resp. Virtutem fidei esse eam, qua quis seruat promissum, quia promisit, & se verbis obstrinxit. vnde quantum obliget promissio, non est spectandum ex virtute fidei; sed contrà, quantum fides obliget, diiudicandum est ex natura promissionis: atqui promissio ex natura sua obligat supra simplicem assertionem, vt ostensum est: ergo fides, cuius est implere promissum, obligat plusquam virtus veritatis, cuius est verificare assertum. neque intelligi potest, quæ sit hæc maior obligatio nisi sit Iustitiæ, vel virtutis, Iustitiæ valdè affinis.

Fides.

Tertiò probatur, Quia promissione datur ius ad rem, quod etiam ad heredes promissarij transit: sicut & obligatio promissoris ad ipsius heredes traiicitur: atqui huiusmodi Iuri respondet obligatio iustitiæ. Confirmatur; quia promissarius dicit sibi rem deberi: potestque debitum exigere, vel condonare; quod signum est esse debitum Iustitiæ, vel virtutis affinis.

Promissione datur Ius ad rem.

Quartò, Omnis obligatio contractuum est obligatio Iustitiæ, & non oritur nisi promissione: ergo promissio inducit obligationem Iustitiæ.

Quintò, Quia homines queri solent, iniuriam sibi fieri, si promissio violetur. ergo fit contra obligationem Iustitiæ.

Sextò, Homines non solent acquiescere simplici assertioni, sed solent exigere promissionem, quasi

quasi tunc demum sint securi: sentiunt ergo inducere obligationem Iustitiæ.

Septimò, Quia Cicero lib. 1. offic. dicit, ***Fundamentum iustitiæ est fides, id est, dictorum, conuentorumque constantia & veritas.*** vocat *fidem*, *Iustitiæ fundamentum*; quia est causa operum iustorum, seu cur impleantur promissa & seruentur contractus. nam *fides* nihil est aliud, quàm affectus voluntatis, inclinans ad seruanda promissa, non tantùm gratuita, sed etiam onerosa; idque non tantùm ad verificandum quod dictum est, sed propriè ad satisfaciendum obligationi, quæ ex promissione est orta. vnde videtur esse pars Iustitiæ.

Petes, Quanti momenti debet esse res promissa, vt violatio promissionis censeatur esse mortifera?

56 *Quāti res promissa esse debeat.* Respon. Nauarrus cap. 18. nu. 6. insinuat sufficere vt res sit notabilis. rem autem ***notabilem*** explicat esse eam, quæ in furto notabilis censetur. Sed certum est in promissione longè maiorem requiri; vt docet Lopez lib. 2. de contract. cap. vltimo & Ioannes Penna, quem ibidem adducit. vnde si furtum vnius aurei est peccatum mortale; requiruntur plures aurei, vt promissio sub mortali obliget. Ratio est, quia promissum longè imperfectiore modo est debitum. nam per promissionem solùm datur Ius ad rem; & multis modis potest reuocari, vel impediri. Deinde censetur maior iniuria, si vnum aureum surripias, vel ex contractu oneroso debitum, non soluas, quàm si quatuor vel quinque ex liberali promissione debitos, non soluas.

57 *De virtute fidei.* Dices, Debitum ex Iustitia, & debitum ex fidelitate distinguuntur: atqui obligatio promissionis est fidelitatis: ergo non est Iustitiæ. maior patet ex communi modo loquendi DD. qui solent dicere, deberi quippiam ex fidelitate non ex iustitia. Sic œconomus & omnis, qui officium aliquod nomine alterius administrat, dicitur ad quædam teneri ex fidelitate, & non ex Iustitia.

Debitum fidelitatis & iustitiæ. Respon. Si nomen *iustitiæ* omnino strictè sumatur, videtur debitum fidelitatis à debito Iustitiæ, & fidelitas à iustitia distingui. Debitum enim fidelitatis, quod ex liberali promissione oritur, est multò imperfectius, quàm id, quod debetur lege Iustitiæ, ratione contractus, vel damni dati. Primò, Quia promissio solùm tribuit Ius ad rem, & remotum. Secundò, Multis modis potest reuocari. Tertiò, Quia pendet ex liberalitate promittentis; non enim rependitur æquiualens. Quartò, Non ita adstringit, vt si violes, tenearis ad compensationem lucri cessantis. nemo enim sua liberali promissione censetur se ad hoc velle obligare; nisi id exprimatur. Quintò, Quia non necessariò respicit eum, qui est sui iuris, vt patet in promissione domini ad seruum, patris ad filium, & Dei ad hominem. Denique quia promissio non impedit, quo minùs res dicatur posteà gratis dari. debitum autem *perfectæ iustitiæ* longè maius est; & si non soluatur, obligat ad lucrum cessans refundendum: & solùm est ad eum, qui est sui iuris, & omnino distinctus; & impedit donationem gratuitam. Itaque hæc debita sunt distincta. Vnde cùm virtus *fidei*, seu fidelitas respiciat solum debitum promissionis; Iustitia autem debitum perfectum, (restituit enim cuique quod ei perfectò iure debetur; vt si damnum datum, si contractus initus, si res aliena ablata) sequitur has quoque virtutes distinctas esse. quamuis si *Iustitia*, non tam arctè sumatur, etiam *fidelitatem* sub se comprehendat, & sic fidelitas nihil erit aliud, quàm iustitia inadæquatè concepta; nempe quatenus reddit cuique Ius suum ex promissione debitum. & hoc modo debitum promissionis, à multis DD. dicitur debitum Iustitiæ. Verùm meliùs dicitur hæc distingui sicut diximus.

Hinc patet Primò, Qua ratione œconomus *Oeconomus* teneatur ex ***fidelitate*** in contractibus & negotijs gerendis spectare maxima commoda sui domini; & non ex Iustitia: quia etsi ad hoc principaliter ex officio suo non teneatur, tenetur tamen secundariò ex tacita quadam promissione, qua dum officium suscepit, censetur se adstringere ad curandam summam vtilitatem domini, quantum commodè seu communi diligentia poterit. de quo plura infrà cap. 32.

Patet Secundò, Deum, etsi ex sua promissione *Deus non tenetur ex Iustitia propriè.* debeat pœnitentibus ignoscere, non tamen teneri ex iustitia; sed solùm ex fidelitate; tum quia promissioni satisfacit fidelitas propriè; non iustitia strictè accepta; tum quia Deus non potest creaturæ lege perfectæ iustitiæ obstringi; eò quòd semper sit in eius dominio, multò magis quàm seruus in potestate domini.

Dico secundò, Si quis vtatur verbis promissorijs, non quidem animo seriò promittendi, sed 58 tantùm ad significandum firmum propositū, vel ad firmiùs asseuerandum, vt ei credatur, non obligabitur sub peccato mortali ad implendum quod ita promisit: nisi ratione damni inde secuti. Probatur; quia talis non obligatur nisi lege veritatis, qua tenetur dicta sua efficere vera, & cauere ne dixerit falsum: atqui ad hoc non obligatur sub peccato mortali, vt rectè Caietan. docet. Hoc modo multorū promissiones, qui leuiter solent multa promittere, sunt intelligendæ: non enim mens illorum est seriò se obligare, aut ius alijs tribuere exigendi, sed dumtaxat firmiter asserere. Idem de illis, qui non intendunt se obligare absolutè; sed cum conditione circa executionem, v. g. nisi fuerit incommodum aliquod, vel nisi aliud melius occurrerit. Si tamen promissarius putaret alterum 59 seriò promisisse, & inde posteà contingeret illum damno affici, (vt quia non potest soluere ad diem condictum) promissor tenetur implere sub peccato mortali: quia illo modo promittendi illum decepit, eaq. deceptio est causa sine qua non, damni secuti. quod vt euitetur, debet promissum præstare. Pari modo si promissio facta sit in modū con- 60 tractus onerosi, & altera pars impleuerit onus seu *Si altera pars contractum impleuit.* conditionem impositam, tenetur implere promissum, etiamsi animo non se obligādi, sed decipiēdi promiserit. ratio est, quia tenetur euitare damnum promissarij, & grauem deceptionem, cui causam dedit fictè promittendo. Deinde quia in contractibus huiusmodi, ex iustitia tenebatur internum consensum adhibere; alioquin decipit alterum, & non rependit æquale. Adde, nullam fore fidē contractuum inter homines, si hac ratione se possent expedire, dicendo se fictè promisisse. Si tamen res 61 adhuc sit integra, & nihil incommodi timeatur, *Ficta promissio.* non videtur peccatum mortale non seruare tale promissum, vt docet Siluester v. Pactum. num. 4. (quamuis potuerit esse peccatum mortiferum in promittendo, propter animum decipiendi) vt si quis animo decipiendi promiserit puellæ nuptias: quia

quia reuerà nihil promisit, sed simulauit se promittere, ex qua simulatione nihil incōmodi puellæ obuenit. quòd si talis à Iudice rogetur an promiserit, poterit negare etiam cum iuramēto; quia re vera non promisit. quòd si per sententiam Iudicis iubeatur promissum implere, debet parere; si non parendo timeretur scandalum: alioquin non tenebitur. quare potest vertere solum, ne cogatur sententiæ, in falsa præsumptione fundatæ, morem gerere. vt in simili docet Sotus l. 7. qu. 1. ar. 2.

DVBITATIO IX.

Vtrùm promissioni vel donationi iam acceptatæ possit apponi aliquod onus, vel impositum tolli.

62 DIco Primò, Ante acceptationem promissionis vel donationis, potest onus imponi. vt si dem tibi domum vel agrum sine onere; priusquam acceptes, possum imponere onus, vt mihi vel alteri tenearis inde soluere aliquam pensiunculam annuam, vel post certum tempus restituere. ratio est, quia potest tota reuocari: ergo multò magis onus imponi.

63 Dico Secundò, post acceptationem, non potest vllum onus imponi, absque consensu promissarij. Ita Couarruuias l. 1. variar. cap. 14. nu. 1. ratio est; quia iam consecutus est ius ad rem sine onere; ac proinde sine onere est ei debita. habetur expressè L. Perfecta. 4. C. de donat. quæ sub modo. 161. *Perfecta donatio conditiones posteà non capit.*

64 *Onus impositum in fauorem tertij.* Dico Tertiò, Si acceptes donationem cum onere in fauorem tertij apposito, ille tertius hoc ipso acquirit Ius vt illud onus ei præstes. quod Ius transit ad ipsius heredes: est tamen hoc Ius reuocabile à donatore vsque ad tempus, quo onus est implendum; nisi fuerit à tertio acceptatum. Ita docet Couarruuias num. 3. & 11. Iulius Clarus §. Donatio qu. 13. nu. 5. Prior pars colligitur apertè ex L. Quoties. 3. C. de donat. 3. quæ sub modo. Altera colligitur ex L. Eum qui. 3. ꝟ. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt. vbi significatur à contrario sensu, in potestate venditoris, qui grauamen in fauorem tertij apposuit, esse, illud reuocare ante tempus, quo erat implendum. Idem colligitur ex L. 1. & vltima C. Si mancipium ita fuerit alienatum, &c.

65 Sed dubium est, Vtrùm sit reuocabile à donatore, postquam tempus aduenit. v.g. dedi tibi domum cum onere vt post quinquennium ea cedas Petro: transactum est quinquennium; nondum cessisti, nec Petro quidquam significatum: vtrùm possim te hoc onere liberare, vel domum meam repetere, vt mihi seruem.

Potest onus illud tolli ante acceptationem tertij. Resp. & dico Quartò, Etsi probabile valdè sit tunc non posse ampliùs reuocari; tamen contrariū quoque est probabile, nempe posse reuocari à donatore, donec ipse vel alius nomine ipsius acceptauerit quod in ipsius fauorem est constitutum: vel donec cœperit impleri. Priorem partē tenet Clarus nu. 5. multique alij, quos ipse refert. & videtur colligi ex d. L. Quoties 3. C. De donationibus quę sub modo, vbi corrigitur Ius vetus, quo post tēpus elapsum, si onus appositum in fauorem tertij non erat præstitum à donatario, concedebatur vt à donatore & ab heredibus eius posset reuocari.

Alteram partem tenet Couarruuias nu. 13. & 66
Bartol. in L. Qui Romæ. 122. §. Flauius. num. 1. ꝟ. de verborum obligationibus. ratio est, quia donatio ante acceptationem non est valida: ergo cùm tertius ille non acceptauerit eam per se vel alium, poterit reuocari. Nec obstat d. L. Quoties: Quia ad eius interpretationem satis est vt heredes donatoris non possint eam reuocare, & vt illi tertio competat actio in donatarium, volente donatore: non autem donatore nolente & reuocante onus impositum.

Aduerte tamen, si tertius ille, in cuius fauorem onus impositum est donationi, sit ciuitas vel causa pia, statim atque fuerit acceptata à donatario, acquirit Ius irreuocabile, & actionem in rem: vt patet ex L. Vt inter. 23. C. de sacrosanctis Ecclesijs. & docet Couarruuias nu. 14. 67 *Ciuitas. Causa pia.*

Dixi, *Posse reuocari à donatore*; quia ipsius heredes non possunt reuocare onus impositum, etiamsi nondum sit impletū, nec tempus implendi aduenerit. vt patet ex d. L. Quoties, & docet Couarruuias num. 17. estq. sententia communis. Ratio est, quia eius est reuocare, qui donationem liberè fecit. vnde mortuo donatore, onus illud fit irreuocabile. Similiter fit irreuocabile, quando cœperit impleri; quia tunc censetur ille tertius acceptasse. qui enim rem donatam acceptat, satis acceptat ipsam donationem. 68

DVBITATIO X.

Quibus euentis promissio acceptata & anteà valida desinat obligare.

QVidam dicunt, eam desinere obligare, quando ita mutatur status rerum vel personarum, vt si promissor hanc mutationem præcogitasset, noluisset promittere vel donare. Ita Nauar. ca. 18. nu. 7. & quidam alij. quæ regula in multis casibus est idonea; præsertim quando promissio vel donatio facta est homini. In quibusdam tamen factis Deo, habet difficultatem. multi enim vouent castitatem vel Religionis ingressum, non præcogitantes difficultates obuenturas, quas si præuidissent, noluissent promittere; vt ipsimet testantur: tamen omnium iudicio manent obligati; nam debebant hæc omnia præcogitare, & iuxta monitum Saluatoris, sedere & cōputare sumptus, qui ad turrim euangelicam extruendam sunt necessarij. vnde si non fecerint, sibi imputent. reuerentia enim diuinæ Maiestati debita, postulat, vt promissio impleatur secūdùm eum sensum, eamque mentem, quam promissor reipsa habuit explicitè vel implicitè, dum promitteret; non autem secundùm eam, quam habuisset, si hæc vel illa præsciuisset. Id tamen in promissionibus homini factis non est necessarium, quia hæ faciliùs reuocantur. vide infrà c. 40. dub. 2. 69 *Promissio facta Deo*

Resp. igitur, Faciliori modo hanc rem explicari posse, si dicamus promissionem desinere obligare, Primò, Si res promissa fiat illicita, vel inutilis, vel impossibilis. Ita Caietanus qu. 113. ar. 1. sub finem, & alij Doctores communiter. 70 *Quibus euentis desinit obligare.*

Secundò, Si status rerum vel personarum ita mutetur, vt promissor secundùm iudiciū prudentum non videatur illum euentum voluisse comprehendere: quod ex conditione rei promissæ, 71

promis-

promissionis, & promissarij dispositione, ceterisque circumstantijs iudicandum est; vt rectè Caietanus suprà. Ratio est; quia promissio non habet vim nisi ex voluntate & intentione promittentis, quam expressè vel implicitè habet dum promittit: ergo vltra hanc intentionem expressam vel prudenter interpretatam, non potest obligare. Confirmatur; quia lex, quæ absolutè lata est, non obligat in illis casibus, quos legislator expressè vel interpretatiuè voluit exceptos: atqui promissio est lex quædam particularis, quam sibi quis sponte imponit: ergo non obligabit in illis casibus, quos expressè vel tacitè ex prudentum interpretatione censetur excepisse: vt si promisisti operam tuam alteri certo tempore; & filius tuus in morbum incidat, vt non possis eum deserere, non teneris præstare promissum: vt inquit Caietanus.

72 *Sponsalia.* Si puellæ promisisti nuptias, putans esse virginem, alioquin non promissurus, & postea constet non fuisse virginem; non teneris eam ducere; quia secundùm affectum & intentionem, quam habebas promittendo, non censeris te voluisse obligare ad implendam promissionem, si talem defectum in ea deprehenderes.

73 Nec refert, etiamsi iuramento promissionem confirmaueris; quia iuramentum non dat vim promissioni, nisi secundùm eam mentem, qua ipsa censetur facta. vnde si promissio habet tacitam conditionem siue ex iuris interpretatione aut dispositione, siue ex mente promittentis, iuramentum accedens non tollit eam conditionem, sed solùm secundùm eam confirmat promissionem. vide infrà cap. 42. dub. 4. Nec obstat cap. Quemadmodum, de iureiurando; vbi dicitur, *Qui iurauit se ducturum aliquam in vxorem, non posse ei postea obijcere fornicationem præcedentem:* quia intelligitur de fornicatione sibi nota, vt colligitur ex Glossa, §. *Præcedentem.*

Aduertendum est, Eum, qui tempore constituto nō impleuit promissum, cùm facilè posset, non

74 *Sopitur obligatio promissionis.* solui obligatione, si posteà incidat in paupertatē; sed obligationē pro eo tempore sopiri: vnde cùm fuerit soluendo, tenebitur implere promissum. ratio est, quia iam non est tantùm debitor ex promissione, sed ex delicto, eò quòd fuerit in mora; per quam moram fuit promissario causa damni. itaque ratione damni, ex mora prouenientis, tenetur. in quo damno continetur & id, quod promissum est, & si quid occasione promissionis non impletæ, prætereà incommodi incurrit.

75 *Cōpensatio in promissis.* Tertiò, Desinit obligare, vel potiùs consopitur, quando duo vicissim sibi aliquid promiserunt, & alter non vult implere promissum: tunc enim alter non tenetur, sed potest vti compensatione. Nauarrus ca. 18. nu. 7. citato, putat id solùm esse concessum, quando posterior promissio facta est intuitu prioris, veluti in remuneratione; tunc enim si is, qui prior promisit non impleat, alterum non teneri: non autem quando secunda promissio alio fine est facta. Sed verius est, siue hoc respectu, siue alio facta sit secunda promissio; si prior non impleat, alterum non teneri. Primò, Quia hæc iura & debita sunt eiusdem rationis; ergo in illis potest fieri compensatio. Secundò, Quia secundus promissor non censetur se voluisse obligare ad præstandum promissum, eo euentu, quo contingeret promissarium, qui prior promiserat, fieri ingratum & fidem violare. hæc tamen ingratitudo non est sufficiens ad reuocandam donationem iam completam. etiamsi id quidam affirment, de quo 76 infrà dubit. 14. quamuis donator possit vti compensatione occulta, tantumdē subtrahendo, quantum ille promiserat, si alia via rem promissam consequi nequit.

Quartò, Quando aliquid promissum est ob causam, quæ non subest: vt si promiseris, quòd putes te accepisse ab ipso aliquod beneficium, cùm non acceperis. tunc enim non teneris implere. quia est error circa causam principalem. vide infrà cap. 40. dub. 21.

DVBITATIO XI.

Quinam possint donare, qui non.

Respondeo, Eos solos donare liberè posse, qui 77 habent dominium & administrationē, cum facultate alienandi. Qui tantùm habent dominiū; non possunt donare; quia donatio pertinet ad regimen & dispositionem bonorum. Qui tantùm administrationem, non possunt, nisi secundùm mentem domini, vel in eius commodum. Qui carent facultate alienandi, non possunt; nisi prout ius vel Superior id eis permittunt.

Primò igitur, Donare non potest is, qui caret rationis vsu ad id sufficiente: qui talis esse debet, qualis in contractibus, & votis.

Secundò, *Prodigus*, qui à Magistratu positus est sub curatore; quia adepta est ei administratio. vnde qui aliquid à tali acceperit, tenetur restituere.

Tertiò, *Impubes*; talis est masculus, qui nondum 78 expleuit annum 14. & femina, quæ nondum 12. vt patet L. finali, C. Quando tutores vel curatores esse desinant, estque communis sententia doctorum hunc donare non posse. colligunt id ex L. finali, C. de testamento militis, vbi tribuno impuberi denegatur potestas testandi, etiam de bonis castrensibus: *eò quòd stabilem mentem nondum sit adeptus*, quæ ratio etiam locum habere videtur in 79 donationibus. ex illa tamen lege non videtur prohiberi donare ad causas pias, sed solùm extraneis. idem colligitur L. 2. ff. de pollicit.

Quartò, *Filiusfamilias*, etiamsi pubes sit, non 80 potest donare sine consensu expresso vel tacito patris, nisi habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, iuxta ea, quæ dicta sunt cap. 4. dubit. 3. & c. 12. dubit. 13. Si tamen de his bonis donauerit profusè, ita vt sentiat damnum notabile, potest petere restitutionem in integrum; vt dictum est capite 17. dubit. 9.

Quintò, *Minor 25. annis*, si curatori subsit, 81 donare nequit de bonis suis, quæ neque castrensia, neque quasi castrensia sunt, absque consensu expresso vel tacito, vel debito sui curatoris. censetur autem consensus eius tacitus vel certè debitus, vt possit donare, & expendere pro sua conditione & facultate, prout alijs paris conditionis passim permitti solet: qua in re spectandus est natalium splendor, magnitudo patrimonij, causa donandi, & mos receptus, vt rectè Sarmiento 1. parte de reditibus. ca. 2. num. 5. Si profusè donet vel *Profusa donatio minoris.* expendat, peccat; quia contra præscriptum eius, cui tenetur obedire. rarò tamen ob hanc causam erit peccatum mortale; quia nemini fit iniuria. vnde illi, quibus donatio est facta, non videntur teneri ad restitutionē, donec donatum, à curatore repetatur, v el ipse donator petat restitutionem in inte-

integrum, vt docet Molina disp. 224. 261. & 277.

Sextò, *Vxor* non potest donare absq; consensu mariti, nisi prout explicatum est cap. 12. dub. 14.

82 Septimò, *Ecclesiastici* non possunt de ijs, quæ ex fructibus beneficiorum decenti sustentationi supersunt, donare ad vsus prophanos: alioquin peccant mortiferè si summa est magna: nisi fortè id faciant cum animo ex alijs, quorum liberã habent dispositionē, tantumdem in causas pias refūndi. est communis sententia DD. vt ostēsum est c. 4. dub. 6. qui tamen acceperint, non tenentur ad restitutionē; iuxta probabilem multorum DD. sententiam. quamuis contrarium quoque non minùs videatur probabile. vt ibidem dictum.

83 *Regulares.* Octauò, *Superiores Regularium* nō possunt donare ad vsus prophanos; (v. g. ad locupletandos suos consanguineos) & qui acceperint, tenentur ad restitutionem. ratio est; quia non sunt domini bonorum Monasterij, sed tantùm administratores: ergo non possunt ea conferre quibus voluerint; sed tenentur in illis tractandis leges boni administratoris & œconomi seruare, & secundùm præscriptum & intentionem Ecclesię impendere. Confirmatur, quia Conuentus, qui est dominus istorum bonorum non consentit in tales donationes; imò nec potest cōsentire, eò quòd per Canones hæc potestas sit illi adempta, qui non permit-

84 tūt donationes, nisi ad pias causas. etsi enim Conuentus habeat dominium istorum bonorum; tamē hoc dominium per votum paupertatis & Ecclesiæ constitutiones est restrictum & limitatum ad pios vsus: & subest dispositioni Summi Pontificis, qui est supremus istorum bonorum administrator. Vnde Prælati Regularium, qui solùm sunt administratores subordinati, nō possūt ab eo pręscripto recedere. Vide constitut. Clementis VIII. contra prophanas Regularium largitiones editam: & Nauarrum comment. 2. de Regular. nu. 9. & sequentibus.

85 Nonò, Subditi Regulares non possunt donare, ne quidem ad causas pias, nisi ex consensu Prælatorum expresso vel tacito. vnde qui versantur extra Monasterium in studijs, possunt facere eleemosynas, aliasque expensas minutas, quas vsus receptus habet: quia censetur Superioris adesse consensus, nisi constet de contrario: nullo tamen

Ad res illicitas. modo ad res illicitas; v. g. ad turpes voluptates. & quod hoc modo acceptū fuerit, est restituendum; quia non potuit transferri ob eam causam dominium; nec valet ad hoc consensus Superioris. vide Siluest. Religio. 6. qu. 7. dicto 2. & suprà cap. 4. dub. 5. & infrà cap. 41. dub. 9.

DVBITATIO XII.

Vtrùm donatio inter coniuges & inter liberos & parentes sit valida.

86 *Donationes inter coniuges sunt inualidæ.* DIco Primò, Donationes coniugum inter se, iure communi sunt inualidæ, ita vt ad arbitrium donantis sint reuocabiles; exceptis quibusdam casibus. est communis sententia DD. ex L. 32. Cùm hic status. ff. de donat. inter virum & vxorem, & cap. fin. eodem tit. hoc autem ideò iure statutum est, ne coniuges mutuo amore se bonis suis spoliarent. Itaque etiamsi maritus aliquid dederit vxori, potest tamen illud vendere, & pretium in commune conferre; per hoc enim tacitè donatio reuocata censetur. Alij contractus inter coniuges valent, vt venditio, mutuum, permutatio. L. 5. Si sponsus. ff. de donat. inter vir. & vxor.

Notandum tamen est Primò, Donationes duobus modis confirmari, Primò, Morte donantis, modò hęc pręcedat mortem donatarij; sicut legatum & donatum causa mortis cōfirmatur morte, vt patet ex d. L. Cùm hic status. vt tamen morte confirmetur, requiritur vt res ante mortem fuerit aliquo modo tradita, ita vt donatarius eius possessionem aliqua ratione acceperit, vt docet Couarruuias Rubri. de testamentis p. 3. nu. 3. & Gomezius tom. 2. c. 4. n. 23. secuta autem morte, retrotrahitur cōfirmatio vsque ad tempus traditionis, ita vt omnes fructus ab illo tempore collecti cedant donatario. vt ibidem docet num. 7. & Iulius Clarus lib. 4. §. Donatio. q. 9. nu. 7. 87 *Confirmatur dupliciter.*

Dixi, Si mors donatoris præcedat: nam si mors donatarij præcedat, irrita erit donatio, vt patet ex d. L. Cùm hic status. ff. suprà.

Secundò, Confirmatur iuramento; vt si coniunx iuret se eam non reuocaturum. vt patet ex dictis suprà dub. 4. & c. 17. dub. 7. 88

Notandum Secundò, Esse quosdam casus, quibus hæc donatio statim valet, neque expectanda est mors donatoris. de quibus Siluest. v. Donatio 2. quæst. 4.

Primus est, Si Imperator donet Augustæ, vel contrà. L. 26. C. de donat. inter vir. & vx. Idem dicendum de quouis Principe supremo, eiusq. vxore. Ratio est, quia Iure naturę valet; lege autem positiua non redduntur inhabiles, vel certè Princeps dispensat. vnde in illorum contractibus, non requiruntur solemnitates Iure ciuili præscriptæ. 89 *Statim valet in hisce casibus.*

Secundus, Si coniunx coniugi det ad instaurationem ædium succensarum. L. 14. ff. eodem.

Tertius, Si donans ex donatione non fiat pauperior; id est, si nihil ei detrahatur ex bonis vel iuribus iam quæsitis, vt benè explicat Gomez. to. 2. cap. 4. nu. 23. & 24. vt si maritus repudiet hereditatem vel legatum vel fideicommissum sibi delatum & nondum acceptatum, vt perueniat ad vxorem, statim valet. d. L. Si spōsus. §. Si maritus. ff. de donat. inter vir. & vxor. Hoc tamen intellige, si vxor aliàs erat successura, vt quia erat marito substituta, vel quia ab intestato debebat succedere; vt rectè notat Gomezius suprà. Tunc enim non accipit immediatè à marito, sed iure proprio, quod habebat marito non acceptante. alioquin si ipsa nullum ius habebat, & maritus repudiet in fauorē vxoris, erit potiùs cessio quàm repudiatio. nam ipsa immediatè ius à marito accipiet. atqui cessio talis in fauorem vxoris non valet; quia cōtinet tacitam acceptationē natura priorē. hoc ipso enim quo cedit alteri, censetur tacitè & natura priùs adijsse, seu acceptasse, vt apertè colligitur L. Si auia. C. de iure deliberandi. Similiter non valet, si mihi donatum iubeam dari vxori. quia hoc ipso quo id mando, supponitur me tacitè acceptasse. Idem enim operatur tacitum quod expressum. vt colligitur L. 1. ff. de rebus eorum qui sub tut. vbi dicitur, si minor emat prædium obligans illud pignori donec soluat integrè pretium, obligationem non valere: quia hoc ipso quo dominium quæsitum est minori, incipit non posse obligari. censetur autem quæsitum tacitè & priùs natura quàm possit oppignerari. *Repudiat heredit. legati.*

Dices,

Dices, Legatarius rei certæ statim per mortem legantis acquirit dominium legati; nam vt habetur L. A Titio. 64. ff. de furtis, *Ea quæ leguntur, recta via ab eo qui legauit, ad eum cui legata sunt, transeunt*. Vbi Bartolus dicit hoc dominiũ transire fictè à die mortis, verè à die aditæ hereditatis. ergo repudiatio talis legati est alienatio & donatio; ac proinde non valet.

Respond. negando conseq. Quia hoc dominium non est omnino perfectum & absolutum ante acceptationem; sed habet hanc imperfectionem quòd sit repudiabile: adeò vt si repudietur, retrotrahatur repudiatio; & fingitur numquam acquisitum; vt expressè habetur L. 1. ff. Si quid in fraudem patroni. vbi dicitur; *Quamuis legatum retrò nostrum sit, nisi repudietur; attamen cùm repudiatur, retrò nostrum non fuisse palam est*. Idem cernitur in hereditate respectu heredis sui. hic enim statim accipit dominium hereditatis absque aditione (vnde & ad suos heredes transmittit) sed reuocabiliter, ita vt possit repudiare; vt constat L. Apud hostes. C. de suis & legit. heredibus. L. Si fratris. C. de iure deliber. Vide Gomezium tom. 1. cap. 9. nu. 7. & 20. Valet igitur in supradictis casibus repudiatio, etiamsi bona omnia repudiantis sint hypothecata, aut fisco iure addicta ob crimen; aut quamuis fiat in fraudẽ creditorũ, quibus potuisset soluere, si non repudiasset. quo postremo casu etsi Gomezius tom. 2. ca. 4. n. 22. putet illum licitè id posse facere: credo tamen peccare contra iustitiam. Eadẽ enim virtute obligamur ad finem & ad media necessaria. atqui ille debitor obligatur ad finem, nimirum solutionem: ergo ad acceptationem hereditatis, quæ hîc & nunc est medium necessarium. nihilominùs repudiatio est valida.

Quartus, Si donatarius non fiat ditior: vt si maritus det vxori ad fucos, ad vnguenta, ad dandas eleemosynas. Denique si ipsa ita expendat, vt locupletior non fiat. L. 7. ff. eodem. quamdiu tamen inde aliquid extat non expensum, potest id repeti.

Quintus, Si alter det alteri vt aliquam dignitatem assequatur, v.g. vt fiat Doctor. L. 40. Quod adipiscendæ. ff. eodem.

Sextus, Si fiat causa remunerationis, vt si maritus senex donet vxori iuueni; vel ignobilis nobili, statim valet, vt ex cõmuni sententia docet Gomezius n. 23. quia potiùs est remuneratio, quam rependit pro nobilitate, vel iuuenili flore coniugis, quàm simplex donatio. colligitur ex d. L. 7. Quod autem. §. Si vir. ff. eodem. Idem dicendum, si maritus ex certa scientia fateatur se dotem accepisse, quam non accepit. censetur enim eam donare vxori in remunerationem.

90 *Patris in filium.* Dico Secundò, Donatio patris in filium nondum emancipatum est inualida, ita vt pro arbitrio patris reuocari possit, L. 2. C. de inoffi. donat. & L. Cùm de bonis. 11. C. de donat. & alibi. confirmatur tamen tũ morte donantis; (si res anteà fuerit tradita) tum iuramento, sicut donatio inter cõiuges; vt habet communis sententia DD. Ratio, cur Iura voluerint esse inualidã, est, quia quamdiu filius est sub potestate patris, censetur veluti vna persona ciuilis cum patre, & ita videtur pater sibi donare. confirmatur tamen morte, quia tunc filius desinit esse in potestate patris. Hinc infert Gomezius suprà n. 25. Primò, Valere donationem patris in filium emancipatum, quia in hunc cessat patria potestas. Secundò, Donationem matris in filium esse validam, quia filius nõ est in potestate matris, sed patris. Tertiò, Donationem patris in filium naturalem illegitimum valere, quia iure Cæsareo non est sub patria potestate. Quartò, Validam esse donationem filij in patrem & matrem, si det de castrensibus vel quasi castrensibus.

Sunt tamen aliqui casus, in quibus donatio pa- 91 *Valet in his casibus.*
tris in filium sub patria potestate cõstitutum statim valet. Primò, Si aliquid detur in dotem, vel ad matrimoniũ. Secundò, Cùm donat bona mobilia proficiscenti ad bellum. Tertiò, Si professuro aliquam disciplinam libros donet; hæc enim duo genera efficiuntur statim castrẽsia, vel quasi castrensia bona. Quartò, Si vsumfructum, quem habet in bonis aduentitiis filij condonet filio. Quintò, Si in remunerationem obsequiorum. Denique in omnibus pænè casibus, in quibus donatio inter coniuges valet statim, valet etiam parentis in filium, teste Nauarro cap. 17. n. 147. quem vide ibidem cum Siluestro Donatio 2. q. 7.

Aduerte tamen, In his omnibus, si donatio ex- 92
cedat illam quantitatem, de qua parens potest liberè disponere, eam secũdùm hunc excessum reuocari, ne legitimæ aliarum prolium officiat.

DVBITATIO XIII.

Quantum possit quis validè donare.

RESP. & dico Primò, Donatio, qua quis donat 93 *Donatio omnium bonorum.*
alicui omnia sua bona tam futura quàm præsentia, iure communi est inualida. est communis sententia DD. ex L. Stipulatio hoc modo. 61. ff. de verb. oblig. vt docet Clarus q. 19. nu. 1. & Couar. Rub. de testamentis p. 2. n. 8. & l. 3. var. c. 12. Ratio est; quia per hanc donationem homo aufert sibi potestatem testandi: quod leges improbant, tamquam contra bonos mores, quos in Repub. benè instituta esse decet.

Vnde sequitur, Validam fore donationem om- 94
nium bonorum præsentium; quia non adimit sibi potestatem testandi de futuris, vt rectè infert Clarus n. 2. & Couar. l. 3. variar. c. 12. n. 4. Similiter si donator reseruet sibi aliquid ex bonis suis, vel saltem vsumfructum, vt idem Clarus n. 8. & 9. quia de hoc testari poterit. Deniq; si donet omnia bona sua præsentia & futura, donatione causa mortis, (sicut sæpè fit inter coniuges, cùm paciscuntur vt superstes habeat omnia) valebit donatio, quia hæc donatio non aufert potestatẽ testandi. potest enim donator non obstante tali donatione, alium heredem instituere; qui etsi teneatur posteà donatario dare iuxta conuenta in donatione, tamen potest detrahere Falcidiam (vt inquit Clarus n. 7.) id est, quartam partem, eamque sibi retinere.

95 *Donatio omnium bonorum ad causam piam.*
Notandum tamen est, Esse duos casus, in quibus donatio inter viuos omnium bonorum præsentium & futurorũ valet. Prior est, si fiat Ecclesiæ, vel in aliquam piam causam. Ita Clarus q. 20. n. 3. & Couar. Rubr. de testamentis p. 2. num. 13. vbi citat multos, qui dicunt hanc communem esse DD. sentẽtiam. Probatur Primò, Quia talis donatio non potest censeri contra bonos mores. si enim possum personam meam tradere Ecclesię vel Monasterio, cur nõ etiam omnia bona? Secundò, quia Ius ciuile non potest impedire officia pietatis & consilia Euangelica; atqui talis donatio est officium pietatis & consilium Christi: ergo.

96 *Si iuramẽto confirmetur, valet.* Posterior est, Si iuramento confirmetur. Ita Couarruuias nu. 14. etsi plerique Iurisperiti contrarium sentiant. sed illorum ratio est infirma: non enim donatio omnium bonorum est cõtra bonos mores, sicut id, quod est illicitum, sed solùm quia expedit in Repub. passim esse libertatem testandi. quare cùm absque vllo peccato possit quis omnia sua donare; si iuramento promittat se non reuocaturum, valet donatio. vt apertè colligitur ex capite, Quamuis pactum. de pactis in Sexto.

97 Dico Secundò, Potest quis validè donare vsque ad 500. solidos: vltra verò hanc summam donatio est inualida, quoad excessum; nisi fiat cum insinuatione. Habetur expressè L. penul. C. de donationibus, sub finem. quod ideò statutum est, ne homines, metu vel fraude, vel inconsulta temeritate impulsi, se donationibus exhaurirent. valent autẽ 500. solidi, teste Claro q. 15. n. 1. scutis Hispa- *Insinuatio.* nicis 700. vel vt alij volunt 750. *Insinuatio hæc*, est simplex suæ mentis declaratio, qua quis declarat Iudici, se liberè donare huic tantum vel tantum. nec requiritur causæ cognitio, vel facultas à Iudice, sed sufficit eius præsentia, vt docet Clarus num. 5. Iudicis autem est inquirere, an donatio sit omnino libera, an coacta.

Hinc sequitur Primò, Si quis donet pluribus, & excedat prædictam summam, donationem quoad excessum esse inualidam; modò donatio illa simul, & quasi vno animi impetu fiat, detrahendũ autem tunc singulis secundùm proportionem. Si tamen diuersis temporibus, animiq; motibus fiat, erit valida. vt patet ex L. Sancimus. 34. C. de donat. §. 4.

98 *Debitorum condonatio.* Secundò, Si quis debitum aliquod liquidum, hanc summam excedens, remittat, inualidam esse remissionem; quia remissio est instar donationis. Ita Clarus qu. 16. num. 2.

99 *Potest retineri donec repetatur.* Aduerte tamen, Eum, cui vltra hanc summam donatum est, posse retinere, nisi à donatore vel eius heredibus repetatur; quia leges non intendũt obligare donatarios, vt sponte restituant, (hoc enim non pertinebat ad bonum commune) sed vt restituant, si donator vel eius heredes velint. non enim reddunt donatarium inhabilem, sed tribuunt donatori potestatem pro arbitrio repetendi. quamdiu ergo non repetit, possunt retinere. scienti enim & volenti non fit iniuria. Nec refert, etiamsi donator ignoret se posse repetere; quia donatarius nõ tenetur id illi dicere cum suo incommodo; sed potest retinere rem, donec aliunde rescifcat & repetat.

100 *In quibus euentis sit valida absque insinuatione.* Excipiuntur tamen aliquot euentus, quibus donatio absque insinuatione est valida, etiamsi 500. solidos excedat. Primò, Si iuramento confirmetur, ita Clarus q. 18. qui dicit vtramq; scholã tam Legistarum quàm Canonistarum ita sentire hoc tempore; etsi olim plurimi contrarium senserint. ratio est euidens; quia donare supra illã summam nullo iure est prohibitum; ergo si iuramento confirmetur, est omnino seruandum: patet conseq. ex cap. Quamuis pactum. 2. de pactis in Sexto. vide suprà dubitat. 4. & cap. 17. dubitat. 7. Secundò, Si donatio fiat ad redemptionem captiuorum. Tertiò, Si ad reparationem ædium, incendio vel ruina destructarum. Quartò, Cùm magister militum dat militi mobilia, quamtumuis ea sint magni pretij. Hæ tres exceptiones ponuntur
101 L. penultima. C. de donationibus. Quintò, Quando donatio est remuneratoria obsequiorũ vel beneficiorũ. Ita Clarus q. 16. n. 6. ex L. Aquilius. 27. ff. de donationibus. Sextò, Cùm quis renũtiat bonis vel iuribus speratis nondum obtentis; vt si filius vel filia renuntiet hereditati vel legato, quod sperat ratione substitutionis. Ita Gomezius cap. 4. num. 10. quiuis enim potest renuntiare iuri, quod illi offertur eo modo, vt dependeat ab ipsius arbitrio acceptare vel recusare. Sed hîc propriè nõ est donatio; quia non datur aliquid, quod fit suum, sed recusatur alienum quod futurum erat suum.

Sed difficultas est, Vtrùm donatio ad pias causas sit inualida, si fiat absque insinuatione, supra dictam summam.

Resp. Absolutè validam esse talem donationem 102 *Donatio ad pias causas sine insinuatione.*
in vtroque foro, vt docet Iulius Clarus qu. 17. vbi dicit hanc sententiam esse communem. Siluest. v. Donatio 1. q. 4. & Angelus Donatio 1. n. 20. Tabiena ibid. n. 14. etsi Gomezius suprà n. 10. cõtrarium sentiat. Probatur Primò, Quia etsi fortè Ius ciuile non permittat nisi 500. solidos validè donari: tamen hoc non est seruandum in præiudicium piarum causarũ, vt rectè ait Clarus. ratio est, quia Principes sæculares non possunt aliquid statuere *Potestas Principis sæcularis.* in præiudicium bonorum operum & salutis animarum. solùm enim ita possunt gubernare Remp. ad tranquillitatem temporalem, vt ea gubernatio non impediat studium pietatis & media ad finem supernaturalem; sed potiùs subseruiat & iuuet: atqui si talis insinuatio esset necessaria in causis piis, sæpè bona opera impedirentur; idque cum magno boni spiritualis damno.

Secundò, Capite Relatum. 1. de testamentis, Pontifex decernit, *ne pro legatis ad pias causas requiratur solemnitas septem vel quinque testium iure ciuili definita, sed sufficiãt duo vel tres, sicut iure gentium satis est.* vnde Panorm. ibid. n. 4. deducit, donationẽ ad pias causas valere absq; insinuatione, in quãtauis magna summa, quidquid Leges ea de re disponant; addens se ita sæpè respõdisse. si enim Pontifex sustulit illum numerũ testium, ne pia legata impediantur; quis dubitet, quin eius mẽs sit, ne donationes piæ implicentur, aut circumscribantur legibus insinuationis, sed vt omnino liberum & expeditum relinquatur earũ exercitium?

Tertiò, Si Imperator in fauorem militiæ liberas reliquit largitiones Ducum in milites; quantò magis idem priuilegium debetur donationibus piis in fauorem diuini cultus, salutis animarum, & sustentationis pauperum?

Quartò, Donatio quantumuis magna ad redemptionem captiuorum est valida; cur non etiam ad alias causas non minùs Deo gratas & salutares?

DVBITATIO XIV.

Quibus euentis donatio possit reuocari.

SVpponu duplicem esse donationem; *Inter viuos & mortis causa. Donatio inter viuos* est, cùm quis sic donat, vt etiam se viuo velit rem absolutè esse alterius. *Donatio mortis causa* est, cùm sic donat, vt rem non velit absolutè & irreuocabiliter esse alterius, nisi post suam mortem; vt si dicam, dono tibi hanc rem post mortem meam, vel cùm moriar, vel quia timeo nunc mori. vide Siluestrum v. Donatio 1. num. 1. & Gomezium num. 19. Nunc 103 *Duplex donatio.*

Dico

104 Dico Primò, Donatio inter viuos, etiamsi sit acceptata, & res sit tradita, generatim triplici ex causa potest reuocari. Primò, Ob ingratitudinem donatarij. Secundò, Ob prolem susceptam. Tertiò, Si sit inofficiosa. Ita Iulius Clarus qu. 21. num. 1. Gomezius to. 2. cap. 4. num. 11.

Donatio inter viuos, reuocatur tripliciter.

Ratione ingratitudinis.

Primò, *Ratione ingratitudinis.* huius ponuntur quinque casus L. fin. C. de reuocandis donat. Primus est, Si donatarius iniurias atroces in donatorem effuderit. Secundus, Si manus impias intulerit. Tertius, Si iacturam non leuem bonis eius attulerit. Quartus, Si periculum vitæ ei intulerit. Quintus, Si conditionem donationi appositam non impleuerit. His addunt DD. Sextum, Si inopia pressum non aluerit. quod est notandum pro simplicibus, qui omnia donāt suis liberis & postea negliguntur, vt rectè Siluest. Donat. 1. num. 17. Idem docet Clarus num. 3. & Gomezius nu. 14.

105 Notanda tamen hîc sunt tria: Primum est, Hæc non habere locum, quando donatio est ob causam; vt propter obsequia, quæ eam merebantur. neque in donatione facta Ecclesiæ vel Monasterio; quia censetur facta Deo & ob grauem causam. vt notat Clarus.

106 Secundum est, Donatarium non teneri ad restitutionem ante sententiam; quia est pœna, vt apertè colligitur ex L. citata. vnde debet interponi querela & ingratitudo probari. Si tamen res nondum sit tradita, potest non tradere, & petentē, exceptione ingratitudinis repellere: cui enim datur repetitio post solutionem seu traditionem, datur exceptio ante traditionem, vt non teneatur soluere, vt suprà cap. 17. nu. 68. ostensum est. Quòd si re tradita, donatarius per iniuriam impediat querelam; potest donator via cōpensationis occultè sibi consulere; quia per iniuriam patitur damnum.

Nō tenetur ante sententiam.

107 Tertium est, Si donator nō reuocauit in vita ob hanc causam, nec heredes eius posse. Ita expressè habetur d. L. fin. C. de reuocand. donat. quod intellige nisi fortè donator per ignorantiam ingratitudinis in se commissæ, eam non reuocauerit; tunc enim heredes eam reuocare possunt; sicut etiam possunt alium heredem ab hereditate repellere, vt docet Gomezius suprà nu. 14. Siluest. Donatio 1. n. 18. ratio est, quia etsi ignoretur ingratitudo, tamen tacitè censetur reuocata donatio, hereditas, legatū & fideicommissum factum ingrato; vnde heredes donatoris possunt eā reuocationem post mortem eius exequi, etiam contra heredes eius, qui ingratus extitit.

Quādo heredes possint reuocare.

108 Secundò, Reuocatur ratione prolis susceptę; vt si quis prole carens, magnam partem bonorum suorum donauit, & postea nascatur ei proles. L. Si vmquam. 8. C. de reuocandis donat. ratio est, quia præsumitur fuisse facta sub tacita conditione, nisi

Ratione prolis.

109 nascerentur ei liberi. Et quidem si donatio facta sit extraneo, reuocatur tota; si facta sit alicui ascendentium, v.g. patri vel auo, reuocatur solùm quoad legitimas liberorum posteà susceptorum, iuxta Gomezium. Idem dicendum si donatio facta sit Ecclesiæ, vel ad aliam piam causam; solùm enim reuocatur, quantum necesse est vt filij, qui pòst nascuntur, habeant legitimam. vt communiter docent DD. vide Gomezium num. 11. & Clarum q. 23. n. 2. Silu. Donatio 1. n. 22. Probatur Primò, Quia quod datum est priori filio, non reuocatur nisi quoad legitimas aliorum pòst susceptorum; atqui Ecclesia est instar filij, vt Panormitanus & alij docent. Secundò, Quod datur in piam causam, datur propter salutem animę, cuius causa nō est minùs fauorabilis, quàm causa filiorū, vt colligitur Authent. Si qua mulier. C. de Sacrosf. Eccles. Interdum tamen expedit ad ædificationem populi, vt id, quod Ecclesię vel Monasterio datum est ante liberos natos, Pręlatus, iis posteà susceptis, totum restituat; sicut fecit Aurelius Carthaginensis Episcopus, vt refertur ca. fin. 17. q. 4. ex D. Augustino serm. 52. ad fratres in eremo.

Donatio ad piā causam quousque reuocetur.

Notandum tamen Primò, Donatarium non teneri ad restitutionem, donec donatum repetatur: quamdiu enim non repetitur, potest præsumere donatorem non cupere restitutionem, & cedere suo iure. 110

Debet repeti.

Secundò, Si donator expressè & in specie renuntiet priuilegio legis *Si vmquam*, dum donat; non posse reuocare dum viuit, etsi ei nascantur liberi; poterunt tamen liberi post eius mortem reuocare, quatenus fuit eis inofficiosa; id est quatenus legitimam eorum læsit; quia renuntiatio patris non potest tollere ius filiorum, quod post mortem patris habent ad suas legitimas. vide Clarum qu. 22. num. 4.

Si renūtiet priuilegio.

Tertiò, Si iurauit, se non reuocaturum donatione, nihilominùs potest reuocare suscepta prole. ratio est, quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem, quæ ex iuris dispositione inest illi donationi. vnde ille tantùm censetur iurare se non reuocaturum; sub hac conditione, si nati ei non fuerint liberi. Ita Iulius Clarus q. 23. num. 1. Gomezius nu. 11. & alij. si tamen ille expressè excluderet illam conditionem, velletq; donationem valere, etiamsi filij nascerentur, eamque iuramento confirmaret; non posset eam reuocare, vt idem Clarus q. 22. num. 4. docet. ratio est, quia quando iuratur id, quod non est malum, iuramentum est seruandum, vt suprà cap. 17. dub. 7. ostensum est. Atqui non reuocare talem donationē est non malum. ergo, &c. poterunt tamen liberi eam reuocare post mortem patris, ob rationem paulò antè allatam. 111

Si iuramēto confirmauit.

Tertiò, Reuocatur si sit inofficiosa, id est, si sit contra officium pietatis paternæ in filios; vt cùm tantum donat, vt filij priuentur sua portione legitima, L. 1. & seq. C. de inofficiosa donat. Primò, Si facta est alicui ex filiis, reuocatur solùm vsque ad legitimam aliorum. L. 5. & 8. C. eodem. Secundò, Si facta est extraneo, animo fraudandi liberos, reuocatur tota. si tamen aliquid liberis relictum est, probabile est non reuocari, nisi quoad legitimas filiorum; idq; tenent plurimi DD. cum Bartolo & Panorm. quos citat Couar. lib. 1. var. c. 19. versus finem. Idem tenet Clarus qu. 24. num. 4. Tertiò, Si nō eo animo facta est, reuocatur solùm quoad legitimas filiorum. vide Couarr. suprà, Gomezium n. 13. Clarum q. 24. Quartò, Si facta est Ecclesiæ vel piæ causæ, solùm reuocatur vsque ad portiones legitimas filiorum, vt docet Iason consil. 141. & Decius consil. 247. quia Ecclesia est instar filij, & donatio est facta in fauorem animæ. Imò secundùm Nauarrum, possunt parentes minuere legitimas filiorum, tum per contractus onerosos, tum etiam per donationes remuneratorias, & ad causas pias. quia donatio talis non est vera donatio, sed donatio ob causam. ita Nauarr. ca. 26. num. 39. ex Alberico: nec vllo iure contrarium probari. 112

Ratione inofficiosi.

V 2 Circa

113 Circa prædicta duo sunt Notanda; Primò, Donationem inofficiosam, quam parens liberos habens fecit, non reuocari, nisi post mortem parentis; nam tunc primùm debetur filiis sua legitima; ac proinde tunc primùm incipit donatio illa cedere in filiorum præiudicium.

Quãdo reuocetur, si parẽs habet liberos.

Secundò, Donationem inofficiosam, etsi valida sit vsq; ad mortem donantis, tamen non fieri sine peccato; quia fit in damnum liberorum, quod post mortem donantis sentient. vnde etsi quis promittat aliquid inofficiosè, eamque promissionem iuramento confirmet, non tamen tenetur implere; quia sine peccato implere nequit. vt colligitur ex multis Iuribus, C. de inofficiosis donat.

114 Dico Secundò, Donatio, quę mortis causa facta est, reuocari potest ob tres causas. Primò, Si pœniteat donatorem. sicut enim testamentum & legatum, vsque ad mortem pro arbitrio testatoris reuocari potest; ita etiam donatio, quæ mortis causa fit. Nec refert, vtrùm expressè pœniteat, an implicitè; vt si rem illam alteri donet. colligitur L. Qui mortis causa. 30. ff. de mortis causa donat.

Donatio mortis causa, reuocatur tripliciter.

115 Secundò, Si donator dedit intuitu alicuius periculi instantis, ex quo metuit mortem incurrere; hoc ipso, quo periculum euaserit, censetur tacitè reuocata donatio. vt si quis det in graui morbo, vel instante prælio. vt patet L. 3. & sequentibus. ff. de mortis causa donationibus. vide Gomezium num. 19.

116 Tertiò, Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso iure est reuocata. idem vsuuenit in testamentis & legatis. Secùs est in promissione & donatione inter viuos, quæ non extinguitur morte donatarij, si sit acceptata, sed transit ad heredes; quamuis sit donatio conditionata, vel in diem. Quòd si donator, in donatione promittat se eam non reuocaturum, transit in donationem inter viuos. vt docet Gomezius numer. 19. & alij. de quo vide etiam Couarr. Rubr. de testam. p. 2. num. 37. & sequentibus.

Promissio & donatio inter viuos non extinguitur.

DVBITATIO XV.

Vtrùm promissio vel donatio conditionalis sit valida, & quam vim habeant conditiones appositæ.

117 RESpondeo & dico Primò, Conditio præsentis vel præteriti, addita donationi, vel alteri dispositioni, non suspendit eam; sed si conditio existit, valet dispositio; si non existit, non valet, etiamsi ignoretur: vt do tibi hanc vestem, si fuisti Romæ; si es meus cognatus. habetur L. Cùm ad præsens. 37. & 2. sequent. ff. si certum petetur. & L. conditio in præteritum. 100. ff. de verb. obligat. Idem dicendum, si conditio est de eo, quod necessariò vel omnino certò futurum est; quia quòd hoc futurum sit, iam in præsenti est verum, ac proinde conditio censetur præsens. futuritio enim (vt sic loquar) iam inest rei: vt promitto, do, vendo tibi, si es moriturus, si iudicium est futurum, L. Si pupillus. 9. ff. de nouat. estque communis sententia DD. vt testatur Gomezius cap. 12. de legatis num. 63.

Præsentis, præteriti & certò futuri.

118 Dico Secundò, Conditio futuri incerti suspendit donationem & alias dispositiones, vsque ad euentum conditionis; v.g. promitto tibi 100. si nubes, vel si fies sacerdos. ratio est, quia ante euentum conditionis non potest certò constare an extabit. vnde qui ita donat, non intendit vt illud fiat donatarij, nisi conditio euenerit. Gomezius supra num. 64.

Conditio futuri incerti.

Aduerte tamen, Ex huiusmodi promissione vel donatione acceptata, statim nasci obligationem in donatore, & ius in donatario, (pendens tamen à futuro quoad sui impletionem) quod non potest reuocari à donatore, nisi in casibus dub. 14. positis, nec nouo aliquo onere grauari inuito donatario, vt rectè Siluest. Donatio 1. qu. 15.

Inducit obligationem pendentem.

Nec obstat, quòd donatio mortis causa possit reuocari; quia ex dispositione iuris habet hanc tacitam conditionem, vt valeat si non reuocetur. d. L. Qui mortis causa. ff. de mort. causa donat. 119

Dico Tertiò, Si conditio, sub qua donatio facta est, suo tempore impleta non fuerit, donatio non obligat, sed in irritum recidit. Idem dicendum de quauis alia dispositione, sub conditione futuri facta. Ratio est; quia dispositio pendens ex hominis libertate non habet maiorem vim obligandi, nec aliter obligare potest, quàm disponens intendit: atqui non intendit se obligare conditione non impleta: ergo. 120

Dico Quartò, Conditio impossibilis non suspendit, sed irritam reddit donationem, & quemuis alium cõtractum, ita vt nulla ex eo oriatur obligatio, nec ei possit accedere fideiussor. (non loquor modò de contractu matrimonij, & dispositione vltimæ voluntatis) Ita Gomez. tractatu de legatis tomo 1. c. 12. n. 67. colligitur ex L. Impossibiles. 7. ff. de verborum obligat. & L. Non solù. 31. ff. de actionibus & obligat. Vbi etiam ratio insinuatur; *quia omnium ea cogitatio est, vt nihil agi existiment apposita ea conditione, quam sciant esse impossibilem.* est enim talis cõditio signum dissensus, nisi aliunde præsumatur ioco adiecta. 121

Cõditio impossibilis irritum reddit contractum.

Notandum est, Conditionem dici dupliciter *impossibilẽ*, reipsa & iure. *Reipsa impossibilis* est, quæ fieri nequit, siue id ex natura rei proueniat, vt si lunam detraxeris; siue ex impotẽtia illius, cui imponitur, vt si pauper millionem aureorum dederis.

Reipsa impossibilis.

Iure impossibilis dicitur, quæ stante Iure, eoque inuiolato fieri nequit; vt est omnis conditio turpis peccatum continens. Item quæ nihil boni in se continet, & alicui bono est impedimento. qualis olim apud ethnicos erat conditio non nubendi. Item, si eleemosynam non dederis; si amicitiam illius deserueris, &c. Igitur si conditio sit priore modo impossibilis, irritum reddit cõtractum, siue sit de futuro, siue de præsenti vel præterito; quia talis conditio est signum non adesse consensum serium in contractum, sed dissensum potiùs. dum enim consensus suspenditur ab eo, quod est impossibile; sicut hoc eo tempore, in quod refertur, non extat, ita nec consensus absolutus extat. Vnde etiam non refert, vtrùm putetur possibilis an impossibilis. Si enim putatur impossibilis, signum est, ab initio deesse serium consensum, & ita nihil agitur. Si possibilis, adest quidem serius consensus, sed seriò suspenditur à conditione, quæ numquam extitit nec extabit. & ita expectandus est euentus, donec sciant esse impossibilem. simul autem atque id rescifcunt, cessat omnis obligatio, quæ esse poterat ratione conscientiæ errantis, quamdiu putabatur possibilis. nam ex parte rei nulla

Iure impossibilis.

nulla ab initio subfuit obligatio, cùm conditio ab initio fuerit determinata ad non esse.

Cõditio iure impossib. irritũ reddit contractum de futuro.

Si secundo modo dicatur impossibilis, nimirum quia turpis, non irritat contractum, nisi sit conditio de futuro, non autem si de præsenti vel præterito. Ratio est; quia quãdo est de futuro, obstringeret vel alliceret alterum directè ad peccatum; atqui nemo potest obligari ad seruandam promissionem, qua alius obstringatur vel alliciatur ad peccatum. hoc enim contradictionem implicat. v.g. promitto vel do tibi 100. si illum occideris: vendo tibi meam domum, si fœnus in ea exercere velis. Itaque ante cõditionem impletam, omnes huiusmodi promissiones & donationes sunt nullius momenti. Impleta tamen conditione obligant; quia non ampliùs ad peccatum obstringunt. & aliàs potest opera alterius, omnibus spectatis tanti æstimari; de quo vide suprà dubitat. 3. Vnde etiamsi talis cõditio sit de præterito vel præsenti, non infirmat promissionem, quia ad peccatum non allicit.

Excipitur contractus matrimonij in foro externo.

122 Excepi *contractum matrimonij*, propter caput finale, de conditionibus appositis. Vbi Gregorius IX. statuit *conditiones impossibiles & turpes, contractui matrimonij adiectas, debere propter eius fauorem pro non adiectis haberi; ac proinde non irritare contractum: exceptis iis, quæ sunt contra substantiam coniugij*. de qua constitutione, etsi ea ad tractatum matrimonij pertineat, hîc etiam aliquid dicẽdum. Difficile enim est intelligere, quomodo conditio impossibilis possit haberi pro nõ adiecta in contractu matrimonij, cùm sit potiùs signum, consensum deesse, quã adesse; & Ecclesia non possit defectum consensus in matrimonio supplere. Item quomodo conditio turpis non irritet potiùs contractum, cùm alliciat ad peccatum, & etiam suspendat sæpè consensum in futurum.

Respon. breuiter, (cùm res non sit huius loci) Conditionem, quæ reipsa impossibilis est, haberi in foro externo pro non adiecta in contractu matrimonij, & illum non reddere irritum in tribus casibus.

Quo modo cõditio impossibilis in contractu matrimonij habetur pro nõ adiecta.

Primò, Quando aliunde constat illam à contrahentibus ioco adiectam, nec illi voluisse inhærere, aut suum consensum ab illa suspendere: vt si vir dicat, accipio filiam tuam in vxorẽ, sed debes pro dote numerare vnum millionem aureorũ. Ita communiter DD. Medina C. de restit. q. 23. Couarr. in 4. decret. cap. 3. §. 2. Lopez p. 2. c. 44. & alij.

Secundò, Quando vterque contrahentium scit conditionem esse impossibilem, & Iure statutum esse, vt habeatur pro non adiecta. hac enim cognitione stante, si volunt contrahere addita tali conditione, præsumuntur illam ioco addere, & velle vt ex parte rei habeatur pro nõ adiecta, sicut sciũt illam à iure haberi. Medina & Couarruuias suprà, Adrianus de sponsalibus dub. 11. & alij.

Tertiò, Quando non constat vtrùm seriò an ioco adiecerint talem cõditionem. In dubio enim iudicandum est in fauorem matrimonij. cap. finali, de sententia & re iudicata. idq; propter periculum animæ, ne videlicet separati & aliis iuncti, in adulterio viuant, si ex parte rei prior contractus validus fuit.

Idem iudiciũ de turpibus quæ non sunt contra substantiam.

Quod attinet ad conditiones turpes, quæ non repugnant substantiæ; vt si mecum furari volueris: hæ etiam pro nõ adiectis habendæ sunt in foro externo, sicut impossibiles; & iisdem casibus; nimirum si vel constet ioco adiectas, vel dubium sit vtrùm ioco an seriò. vel denique, si contrahentes sciant esse turpes & à Iure reiici. quia Pontifex eodem modo de istis & de impossibilibus loquitur. hoc tamen intelligendum est, si istę conditiones turpes sint de futuro. si enim sunt de prętерito vel præsenti, non habentur pro non adiectis; quia sic non inducunt ad peccatum, sed supponunt factum. Ita Adrianus in 4. de sponsalib. dubitat. 9. Lopez p. 2. cap. 42. Siluester Matrimoniũ 3. q. 1. D. Thomas in 4. d. 29. qu. vnica a. 3. & alij. Porrò sicut istæ conditiones habentur pro non adiectis in contractu matrimonij, ita etiam in contractu sponsalium, vt communiter DD. tradunt, quia sunt via ad matrimonium.

Circa prædicta Notandum est, etsi illa procedant in foro externo, & quoad præsumptionem illius fori; tamen si vterque vel alter contrahentium animum habuit conditioni impossibili affixum, non intendens præbere consensum absolutum, nisi eueniente conditione, certum est nihil effici coram Deo, nec vllam induci obligationem; quia reuerà nullus est cõsensus. Vnde quoad hoc, est eadem ratio contractus matrimonij & ceterorum. Idem dico, si conditio erat turpis & de futuro, & animus similiter illi erat affixus; tunc enim suspenditur consensus vsque ad euentum conditionis. Quare cùm talis contractus alliciat ad peccatum, nullam inducit obligationem ante euentum. Vbi autem posita fuerit conditio, ex vi prioris contractus oritur obligatio vel matrimonij vel sponsalium, iuxta diuersas hac de re sententias, sicut in reliquis contractibus. Vnde etiam ex hac parte est eadem ratio contractus matrimonij & ceterorum. quare solùm est discrepantia quoad præsumptionem fori externi.

Hæc exceptio solùm pertinet ad forum externum.

Cõditiones quæ contra substãtiam matrimonij.

Ceterùm, conditiones quæ sunt contra matrimonij substantiam (vt sunt illæ, quæ sunt contra bonum prolis, vel fidei, vel sacramenti) non habentur pro non adiectis in foro externo, sed absolutè reddunt contractum irritum. vt si alter dicat alteri, contraho tecum, si generationem prolis euites, vel donec inueniam ditiorem, vel si corpore quæstum facies. Ita expressè habetur dicto capite finali. Quod intellige si sint de futuro: sic enim solùm imponunt obligationem contrariam obligationi substantiali matrimonij. vide lib. 5. de matrimonio Thomę Sancij, vbi de his omnibus fusè & eruditè disputat.

Excepi etiam *vltimas voluntates*, vt sunt institutio heredis, fideicommissum, legatũ, & donatio mortis causa; nam conditio impossibilis vel turpis illis apposita, nõ reddit dispositionem irritam, sed habetur pro non adiecta. vt constat L. 1. 4. 6. 8. 9. ff. de cõditionibus institutionum. & §. Impossibilis. Instit. de heredibus instituendis. vide Gomezium de legatis nu. 67. Neque id tantùm in foro externo & quoad præsumptionem, sicut in matrimonio & sponsalibus; sed etiam in conscientia. ratio est; quia etsi Ius nõ possit supplere consensum in spõsalibus & matrimonio, eò quòd in his quisque sit sui Iuris, nec vlla potestas humana possit alteri dare potestatem mei corporis ad vsum matrimonij absq; meo consensu; potest tamen illum supplere in vltimis voluntatibus; quia res externæ subsunt dispositioni Iuris humani, suppetente iusta causa. Idem potuisset in aliis contractibus si voluisset, sed iustas ob causas nõ fecit. Causa verò, 123

Vltimæ voluntates.

 cur

cur in vltimis voluntatibus, non in aliis ita statuerit, est, quia mortuo testatore, non superest qui possit eius mentem interpretari, quomodo conditionem intellexerit, seriòne an ioco adiecerit, an satis aduerterit qualis conditio esset: vnde nasci potuissent plurimæ lites. Deinde si conditio sit turpis, meritò reijcitur, in pœnam testatoris: si impossibilis, reiicitur tamquam impertinens. In aliis contractibus non reiicitur, sed reddit contractum irritum; quia contrahentes rursus contrahere possunt, si velint. Si tamen testator putabat conditionem possibilem & honestam, non reiicitur, sed irritam reddit dispositionem. vt docet Gomezius suprà num.65. & alij, ex L. Seruo manumisso. 58. ff. de condictione indebiti.

Cõditio nubēdi vel nõ nubendi. Conditio *Si non nupseris, si vxorem non duxeris*, apposita vltimæ voluntati habetur Iure Digestorũ pro non adiecta. L. Titię. 100. ff. de conditionibus & demonstrat. idque fauore matrimonij, vt Respub. augeatur. posteà tamen Iure Codicis hoc restrictum est ad primas nuptias; & constitutum vt in secundis hæc conditio vim haberet, ita vt si contrà facias, legatum amittas; Authentica, Cui relictum. C. de indicta viduitate tollenda. Parem modò vim habet conditio *Si Religionem non ingrediaris*. Ita Gomezius suprà n.78. & alij. Si dicatur Lego tibi 200. *si nupseris*, nihil addendo de ingressu Religionis, consequeris 200. etiamsi Religionem ingrediaris. Conueniunt in hoc omnes DD. teste Molina disput. 207. & habetur apertè Nouella 123. de Sanct. Ep. c. 37. & Authent. Nisi rogati. C. ad S.C. Trebellian. ratio est; quia non censetur de Religione cogitasse, cùm id non expresserit; ac proinde noluisse eam excludere. Si autem dicatur, Lego 200. si nupseris, 100. si Religionem ingrediaris, est dubium. Multi enim tenent te habiturum 200. etiamsi Religionem ingrediaris, quia illa conditio, si nupseris, quatenus retrahere potest à Religione, habenda pro non adiecta. Siluester verbo Hereditas 4. qu. vlt. Medina qu. 23. Panorm. in c. In præsentia, de probationibus. estque communior sententia Iurisperitorum. colligitur ex Authenticis proximè citatis. Contrarium tenet Couarruuias lib. 1. variar. c. 19. num. 7. & sequentibus, cum aliis, quos citat. Eadem placet Molinæ disput. 207. etsi contrariam fateatur probabilem. Ratio est; quia testator expressè contrarium statuit, & potuit ad hoc iusta ratione moueri. hoc tamen ex circumstantiis iudicandum est.

Nihilominùs prior sententia videtur iuri conformior, vt docet Felinus cap. In pręsentia. de probationibus, nu. 37. Vbi pro hac sententia adducit Ioannem Andream, Antonium de Butrio, Romanum, Bartolum, Albericum, Abbatem, Matthesilanum, & Baldum; quamuis Baldus sibi non constans alibi doceat contrarium. Pro eadem Couar. lib. 1. variar. c. 19. n. 9. citat Soncinatem, Aretinũ, Iasonem, & Ioannem Crottum. Idē passim tenent Summistæ. Ratio est; quia si quis benè consideret, Nouella illa 123. Iustiniani c. 37. non nititur præsumptione tacitę volũtatis testatoris (vt volũt auctores contrariæ sententię, qui proinde nolunt illam locum habere, quando testator expressè monasterium excludit) sed absolutè intendit fauere pietati, etiam contra testatoris voluntatem; & ideò vult talem clausulam haberi pro non adiecta: sicut iure Digestorum clausula *Si non nupserit*, habebatur pro non adiecta, quia volebat ius fauere nuptiis. Quomodo enim pręsumi potest passim de quouis testatore, qui sic disponit; *Lego Fuluia* 200. *si nupserit, si autem non nupserit* 100. non cogitasse de statu religionis, & si cogitasset, ita affectũ fuisse erga illam, vt Fuluię ingredienti Religionem relicturus esset 200. perinde ac nubēti? Sanè hoc pręsumi non potest, sed potiùs contrarium. nam ingredi Religionē est maximè affine ei, quod est nõ nubere; & homines tunc omnia expendere solent. Deinde pauci erga Religionē ita sunt affecti, vt ita vellent disponere. Quidquid enim ad Religionem peruenit, videtur familiæ perire. Vnde idem Iustinianus eadē Nouella in fauorē Religionis statuit, ne parentes possent filios Religionē ingredientes legitima priuare, sed vt hanc tenerentur monasterio dare. Et multa alia ibidem cõstituit in Religionis fauorem, ne parentes & consanguinei quidquam ingredientibus detraherent. Quare etiamsi constet de contraria voluntate testatoris, nihilominùs clausula illa habebitur pro non adiecta, vt rectè docent Auctores suprà citati.

Nec obstat, quod Couar. obiicit; Neminem qui seriò Religionem cogitet, ratione talis clausulæ auertendum: quia etsi id verum sit quando legatum est paruum (nam ob tale, ne nuptias quidem omittet, qui seriò de illis cogitat) non tamen quando est amplissimum, ex quo manens in sæculo maxima bona ad Dei gloriam perficere poterit; quod legatum diuites amici occupabunt, & vanè expendent, si Religionem ingressus fuerit. Addo nōn tantùm agi, ne auertantur qui firmo animo religionem destinarunt; sed etiam ne illi qui de illa deliberant.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm donatio facta ad certum vsum vel finem, vel sub certo onere; si illud onus, vel ille finis non præstetur, sit valida.

DIco Primò, Quando aliquis donat ob certum finem, si non intendat ad illum finem obligare, sed solùm allicere animum, vel præbere media ad illum consequendum, si placuerit; non est irrita donatio, etiamsi finis non sequatur. v. g. 124
Petrus legauit puellæ 100. vt nubat, nec aliud expressit; illa verò ante nuptias obiit; legatum non est restituendum, sed transit ad heredes puellæ. imò etiamsi manens in vita coleret cœlibatum in sæculo, vel ingrederetur Religionē, non teneretur restituere. vt docet Molina disput. 208. quia non censetur legato maius bonum voluisse impedire, nisi aliunde de contrario constet. Ob hanc causam valida est donatio, qua quis donat collatori ad alliciendum ipsius animum, vt beneficium conferat; vel mercatori, vt ad mutuandum inclinetur; vel puellæ, vt ad consensum flectatur, quamuis finis non sequatur. quia non est donatio conditionata: sed absoluta, facto non animo obligandi, sed tantùm alliciendi ad liberum consensum. vnde potest acceptare, etiamsi non intendat præstare quod donator exoptat. 125 *Donatio ad alliciendũ animum.*

Dico Secundò, Si intendat donatarium ad illum finem vel vsum obligare, donatio erit irrita, 126
fine

Donatio ad certũ vsum vel finem fine non præstito, si ille sit principalis finis donationis: si verò sit secundarius, non erit irrita, poterit tamen in irritum reuocari, si donatarius nolit præstare. Ita docet Ioannes Medina C. de restitut. qu. 24. Prior pars patet ex multis textibus, ff. de condictione causa data non secuta. & C. de condictione ob causam. quibus conceditur repetitio causa non secuta.

Probatur, quia quando dat ad certum vsum, tamquam ad finem principalem, limitat suam donationem ad illũ vsum, nec habet aliam causam, cur velit rem esse ipsius. sicut enim est in potestate ipsius donare, ita etiam limitare suam donationẽ ad certum finem & vsum, prout placuerit; nam tota vis donationis pendet ex intentione donantis. vt si parens det filio pecuniam, eo dumtaxat fine, vt emat libros; si filius non emerit, tenetur ad restitutionem; quia donator limitauit donationem suam ad certum vsum, nec aliam causam donandi habuit. si tamen filius bona fide conatus fuisset emere, & aliunde fuisset impeditus; vel si insumpsisset in res alias æquè vtiles, nõ esset obligandus ad restitutionem; quia parens posset præsumi id ratum habere. Idem dicendum de similibus donationibus. Altera pars probatur; quia

127 *Si finis secundarius non præstetur.* etsi finis secundarius non præstetur, tamen subest finis principalis, ob quem donatio est facta; & ita non censetur irrita, nisi ex circumstantiis constet aliam donatoris mentem fuisse. vt si des Monasterio 100. aureos sub aliquo onere, est valida donatio, etiamsi Monasterium onus non præstiterit. quia non censetur ille principalis finis donationis, sed salus animæ, ob quam Monasterio videtur absolutè donatum, etsi cum onere. imò nec reuocari potest, nisi id additum sit in donatione, vel nisi aliunde constet, eam donatoris mentem fuisse. vt docet Medina suprà. & colligitur ex cap. Verùm, de condit. appositis. potest tamen compelli Monasterium, vt onus impleat; quòd si nolit, per sententiam Iudicis

Donãs sub certo onere.

128 potest priuari. Si tamen impletio oneris non est in ipsius potestate, (vt quia alij impediunt vel pendet à consensu aliorum, qui nolunt consentire) non potest compelli. sufficit enim vt sit paratum facere quantum in se est, vt onus impleat. non enim donator censetur aliud intendisse, nisi expresserit; cùm recta ratio non plus exigat, quàm homo possit præstare. Idem dicendum de omnibus donationibus, quæ ob aliquem finem principalem fiunt, cum aliquo onere annexo.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm donatio ob causam præteritam vel præsentem sit valida, si causa non subsit.

129 *Si causa nõ subsit.* Respondeo, Talem donationem esse inualidam, nisi donator actu vel habitu ita sit affectus, vt illam censeatur velle valere, quamuis causa non subsit. colligitur ex Medina q. 24. Probatur Primò, Quia talis donatio est inuoluntaria: procedit enim ex errore, qui si non esset, donatio non fieret: atqui donatio vt omnino valida sit, debet esse plenè voluntaria, cùm ex liberalitate pendeat. Secundò, Quando error dat causam contractui vel alteri dispositioni; actus est irritus vel saltem in irritum reuocabilis, vt ostensum est suprà cap. 17. dubitat. 5. atqui hìc dat causam actui: ergo. Tertiò, Cùm quis exprimit se donare ob causam, videtur donatio fieri sub conditione, *si causa subsit*: ergo si illa conditio non subsistit, donatio est nulla. Hoc tamen argumentum non est firmum; quia expressio causæ non habet vim conditionis; vt patet in contractu matrimonij, si quis ita dicat, accipio te in vxorem, quia es bonis moribus, quia diues, &c. talis enim contractus est validus, siue causa illa extet in re, siue non. solùm enim exprimitur quid moueat & impellat animum ad contrahendum, non autem ponitur vlla conditio consensui.

Circa hanc assertionem Aduertendum est, si res absolutè donetur, & error non sit circa substantiam rei donandæ, vel personam donatarij, vel circa substantiam ipsius actus (vt cùm est error circa causam principalem, dantem speciem actui) sed solùm circa conditionem accidentariam, vel causam secundariam, donationem non esse omnino irritam: dici tamen *inualidam*, quia pro arbitrio donantis reuocari potest, errore cognito. & quidem si donatarius est causa deceptionis, tenetur errorem detegere, & ponere rem totam in arbitrio donatoris, vt donationem ratificet vel reuocet. si verò non est causa, non videtur ad hoc teneri. vnde poterit retinere, donec reuocetur, iuxta ea, quæ d. dubit. 5. cap. 17. diximus. *Discrimen erroris circa substantiã, & circa cõditionẽ accidentariam.*

Dixi, *Nisi actu vel habitu*, &c. quia sæpè fit, 130
quempiam ita esse affectũ, vt si sciret causam esse falsam, nollet donare; tamen quia dedit, non vult donationem esse irritam. vt si donasti aliquid amico, quia putas illum curasse aliquod negotium, quod non curauit; tamen multa alia tua causa fecit, ob quæ velles donationem confirmare.

Petes, Quando causa, ob quam aliquid datur non subest; quomodo scietur vtrùm velit donationem valere, an non?

Resp. Quando id non exprimitur, esse colligen- 131 *Causa principalis & secundaria dandi.*
dum ex conditione dantis & accipientis, & rei donatæ, & ex cõditione causę. si enim causa ob quam datur non est principalis, sed secundaria, ob quam hìc & nunc solùm se applicat ad donandum, & extat aliqua causa principalior; tunc donatio non est censenda irrita, etiamsi illa causa secundaria non extet, vt patet exemplo allato. item cùm datur eleemosyna pauperi simulanti fidem catholicam, vel sanctitatem; nam principalis causa dandi est paupertas. posset tamen talis donatio reuocari: si error ei causam dedit. deinde etsi causa principalis ob quam datur non extet; si tamen conditio donantis, vel rei donatæ est talis, vt putetur nolle obligare ad restitut. poterit donatarius retinere.

Hinc sæpè fit, vt qui simulatione sanctitatis, 132 *Paupertatis simulatione obtentum.*
paupertatis vel infirmitatis, vel obsequiorum aliquid impetrarunt, nõ teneantur ad restitutionem; quia donatores non censentur id onus velle imponere; idq; vel ob liberalitatem, vel ob beneuolentiam & amicitiam, vel ob rerum paruitatem, vel quia res est consumpta, & difficilis esset donatario restitutio. Si tamen putetur donator velle, vt sic per fraudem obtentum restituatur, est restituendum, maximè si quantitas est notabilis. Imò etiam in dubio est restituendum; saltem pars aliqua, pro ratione dubij; quia cùm non inceperit bona fide possidere, non potest ratione possessionis, ipsius conditio melior censeri: vel certè debet fraudem aperire & rẽ in libero arbitrio donantis cõstituere.

133 Dubium tamen est inter DD. cui sit restituendum id, quod simulatione paupertatis obtentum est, si donator putetur illum velle ad hoc obligare. Plerique DD. docent id esse conferendū in alios pauperes, vel in alios pios vsus. quia donator illud iam à se alienauit, & Christo donauit, accepturus pro eo mercedem, nō secùs ac si verè pauperi dedisset. ita Nauarr. cap. 17. num. 107. Scotus in 4. d. 15. q. 2. art. 3. Adrianus in 4. tract. de restit. q. 5. & Medina suprà. Sotus tamen lib. 9. de Iustit. q. 7. art. 3. ad 4. putat esse restituendum donatori; quia hic nō intendit donare Christo, nisi quatenus intendit donare huic pauperi. Sed possunt conciliari, si dicamus esse restituendum donatori, si is sit notus, & res sit notabilis, & ipse putetur velle vt sibi restituatur. alioqui si res sint minutę, vel ignoti qui dederunt, vel si putentur velle illud aliis pauperibus dari, aliis dandum est.

Cui restituendum.

CAPVT DECIMVMNONVM.

De testamento & legatis.

Constat Dubitationibus 8.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit testamentum, & quomodo à codicillo differat.

1 RESPONDEO, *Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult.* Ita definitur L. 1. ff. Qui test. fac. poss. Verùm quia hęc definitio conuenit etiam aliis vltimis voluntatibus, nempe codicillo, legato, fideicommisso & donationi causa mortis; addunt Doctores, *cum directa heredis institutione.* per quam particulam testamentum discernitur ab illis: quia nulla alia vltima volūtas continet heredis institutionem. vnde propriè loquendo *Testamentum est heredis institutio.* Ideò enim instrumentum illud dicitur *testamentum* iure ciuili, quia cōtinet heredis institutionem; non autem quia continet legata vel fideicommissa. nam quòd hæc in eodē Instrumento scribantur, est extrinsecum & accessorium
2 rationi testamenti: possent enim omitti. Differt autē à *codicillo*, Primò, Quòd codicillus non fiat ad instituendum heredem; (nisi interdum ex priuilegio, quale concessum militi, vt patet L. Militis codicillis. 36. ff. de milit. testam.) sed ad aliquid in testamento explicandum vel mutandum, addendum vel detrahendum; vt ad legata instituenda, vel ad substitutionem fideicommissariam faciendam, &c. Secundò, Quòd in codicillo sufficiant 5. testes, etiāsi non sint rogati; inter quos possunt etiam esse mulieres. In testamento requiruntur 7. testes rogati masculi & puberes. vide Siluestrū
3 v. Testamentū 1. n. 2. Hinc fit vt *clausula codicillaris* testamēto addita (qua significat testator se velle suam dispositionem valere per modum vel testamenti, vel codicilli; vel generatim se velle illam valere meliore modo, quo potest) eam vim habeat, vt etiamsi testamentum ob defectum solemnitatis non valeat quà testamentum (id est, quoad institutionem heredis directam) valeat tamen quà codicillus. Vnde efficitur Primò, Vt legata tali testamento relicta, sint soluenda. Secundò, Si testator non habens liberos, instituat extraneum heredem; institutio illa directa habebit vim substitutionis fideicommissariæ. nam frater vel alius, qui ab intestato succedit, tenebitur illi tradere hereditatem, retenta solùm quarta eius parte, quam vocant Trebellianicam. Tertiò, Si verò habeat liberos, illi habebunt solùm legitimam; extraneus verò sic institutus habebit reliqua. vide Siluest. suprà nu. 11. & Molinam disput. 132. & Iulium Clarum §. Testamentum qu. 46.

Codicillus.

Clausula codicillaris.

DVBITATIO II.

Vtrùm testamentum factum ad piam causam sit validum; si ei desint solemnitates, quas requirit Ius ciuile.

VErbi gratia, si non adsint 7. testes, vel non omnes sint masculi, & puberes; vel non omnes sint rogati, vel si nō omnes subscripserint, &c. quæ habentur L. Hac consultissima. 21. C. de testamentis. dicitur autem factum ad piam causam, quando heres instituitur pia causa, vt Ecclesia, Monasterium, pauperes.

Respondeo, Vt testamentum ad pias causas sit 4
validum, etiam in foro externo, non requiruntur solemnitates Iuris ciuilis; sed sufficiunt eæ, quæ sunt Iuris gentium; nempe vt duo testes adsint. Ita Couarr. cap. 11. de testament. n. 9. & Iulius Clarus §. Testamentum. q. 6. nu. 1. & colligitur apertè ex cap. Relatum. 1. de testamentis. Vbi Alexander III. mandat vt Iudex, causas, in quibus agitur de iis, quę relicta sunt Ecclesiis, tractet non secundùm leges, sed secundùm Canones, duobus vel tribus dūtaxat legitimis testibus requisitis. quod etiam in foro ciuili seruandum esse docet Clarus 5
suprà & alij DD. Neque requiritur præsentia Parochi, vt quidam volunt. nam Pontifex dicit non nisi duos legitimos testes requirendos. potuit autem Summus Pontifex hac in re legibus ciuilibus 6
derogarę; quia potestatis ecclesiasticæ (cuius plenitudo est in Pontifice) est, ordinare hominum actiones ad finem supernaturalem, qui est salus animæ: & consequenter potest submouere & tollere omnia, quæ studium & cursum bonorū operum ad salutem animæ pertinentium impediunt: atqui istæ leges, in causis piis impedirent studium bonorum operum: ergo.

Testamentū ad piam causam.

Duo testes sufficiunt.

Petes, Vtrùm necessarij sint duo testes, vt tale testamentum sit validum in foro conscientiæ?

Resp.

7 Resp. Non esse necessarios: sufficit enim in his testamentis id, quod Iure naturali est sufficiens, nempe vt sit potestas in disponente, capacitas in eo, in cuius fauorem disponitur, & libertas in dispositione. quod probatur, quia nulla solemnitas Iuris ciuilis in his testamentis est necessaria. vt patet ex cap. Relatum. 1. de testam. neque etiam necessarij sunt duo testes Iure Canonico; quia Ius Canonicum non requirit eos vt dispositio sit valida in foro conscientiæ; sed vt possit probari in foro externo, quantum satis est, vt Iudex pro ea sententiam ferat. vt colligitur ex d. cap. Relatum.

Non sunt necessarij in foro conscientia.

8 Hinc sequitur Primò, In tali testamento, vt validum sit, non requiri heredis institutionem. ratio est, quia hæc necessaria tantùm est iure ciuili: atqui vt testamentum ad pias causas validum sit, nihil requiritur solo Iure ciuili introductum. Ita Iulius Clarus q. 6. num. 8.

9 Secundò, Etsi testamentum aliquod ad causas prophanas, defectu solemnitatis sit inualidum; tamen legata pia in eo contenta, valida esse. Ita Couarr. cap. 11. nu. 4. ratio est, quia caput Relatum, loquitur generatim de omnibus ad piam causam relictis; vnde etiam comprehendit legata.

Legata pia

Tertiò, Legata prophana posita in testamento ad pias causas minùs solemni, valere, esseque soluenda. est sententia communis DD. vt refert Clarus §. Testametum. q. 6. n. 9. ratio est, quia solemnitas, quæ sufficit ad institutionem heredis, etiam sufficit ad legata illi apposita. accessorium enim sequitur naturam principalis.

Legata prophana.

10 Quartò, Etsi regulariter non valet dispositio vltimæ voluntatis captatoria; (id est, quæ confertur in alterius arbitrium) tamen valere in dispositione ad pias causas. Ita Clarus q. 6. n. 5. çitat Bartolum & alios, qui dicunt hanc esse sententiam communem. Ratio est, quia Iure gentium talis dispositio est valida. & satis apertè colligitur ex cap. Cùm tibi, de testamentis, vbi dicit Innocent. III. *Qui extremam voluntatem in alterius dispositionem committit, non videtur decedere intestatus.* quod multi DD. intelligunt in causis piis, & ita exponitur in summario illius capitis.

DVBITATIO III.

Vtrùm testamentum factum ad causam non piam sit validum in foro conscientiæ, si ei desint solemnitates iure positiuo requisitæ.

11 COuarruuias cap. 10. de testamentis num. 12. docet tale testamentum etiam in foro conscientiæ inualidum esse; ita vt heres tali testamento institutus, & legatarius teneantur ad restitutionem heredibus ab intestato. citat pro hac sententia Baldum & Fortunium. eamdem tenent quidam recentiores. nihilominùs

Sententia Couarr.

12 Resp. Contrariam sententiam omnino veriorem videri, Tale testamentum in foro conscientiæ validum esse, & licitè retineri quod ex tali testamento possidetur, siue titulo hereditatis, siue legati. Probatur Primò, Quia communis sententia DD. vtriusque Iuris est, ex testamento minùs solemni oriri obligationem naturalẽ, vt testatur Iulius Clarus §. Testamentum. q. 90. n. 1. & Iason in L. Cùm quis. 10. C. de Iuris & facti ignorantia n. 13. & fatetur Couarruuias n. 10. atqui hoc nihil aliud est, quàm testamentum tale in foro cõscientiæ esse validum, ita vt heres ab intestato teneatur ei satisfacere; & institutus possit relictum petere & retinere: quamuis Ius ciuile ex eo actionem nõ tribuat. sicut simplex promissio in foro conscientiæ est implenda, etiamsi Ius ciuile ex ea non concedat actionem. Respondet Couarruuias, Illam sententiam Iurisperitorum intelligendam de obligatione naturali; non stricta, ratione cuius heres ab intestato teneatur ex iustitia; sed laxa, qua teneatur solùm ex honestate morali: vnde eum, qui sic institutus est, non posse retinere hereditatem vel legatum, eò quòd Ius Iustitiæ non habeat. Verùm hæc responsio nõ satisfacit, Primò, Quia obligatio naturalis apud Iurisperitos vocatur ea, quæ 13 præciso omni Iure positiuo oritur ex natura actus, & à iure positiuo superueniente non irritatur: atqui seposito iure positiuo, oritur obligatio iustitiæ ex tali testamento: ergo loquuntur de obligatione iustitiæ. Secundò, Si oritur ex tali testamento obligatio honestatis; ergo heres ab intestato tenebitur saltem sub peccato veniali illi satisfacere. nam alioquin faceret contra honestatem virtutis. similiter heres tali testamento institutus poterit retinere quod ipsi sic datum fuerit. sicut quod datur ex vi promissionis, verè debitum est & retineri potest; quamuis non sit debitum nisi ex honestate morali, vt multi DD. docent. Denique quòd Iurisperiti hanc sententiam intelligant de obligatione stricta, patet ex eo, quòd inde concludant heredem ab intestato teneri in foro animæ restituere hereditatem ei, qui sic est institutus; & institutum posse retinere. vide Angelum v. Heres n. 5. & alios infrà.

Contraria verior.

Obligatio naturalis.

Resp. Coua.

Reiicitur.

Probatur Secundò, Quia plerique Theologi, 14 qui hanc quæstionem attigerunt, apertè docent tale testamentum in foro conscientiæ validum esse, Adrianus quodlib. 6. art. 1. illatione 2. Angelus v. Heres nu. 5. Tabien. ibidem n. 4. Silu. v. Testamentũ 1. q. 5. §. Quartum, secundùm Archidia. & v. Hereditas 3. q. 7. Ioannes Medin. C. de restitut. q. 23. in fine, Lopez 2. p. c. 14. Idem ex parte tenet Sotus lib. 4. de Iustitia q. 5. art. 3. Bannes q. 62. disput. 5. quatenus docent, id quod ex tali testamento possidetur non esse restituendum, donec per sententiam heredi ab intestato adiudicetur. denique noster Molina disput. 81.

Tertiò, Ex L. Etsi inutiliter. 2. C. de fideicommissis, vbi Antoninus sanxit, *Non posse per te repeti* 15 *fideicommissum relictũ à defuncto inutiliter*, (id est, in scriptura minùs solemni) *si tu sciens voluntatem defuncti, cuius es heres, illud præstitisti.* rationem subdit, *Quia non ex ea sola scriptura, sed ex cõscientia relicti fideicõmissi, defuncti voluntati satisfactum esse videtur.* Hìc apertè supponit, voluntatem defuncti, de qua constet per confessionem heredis, cuius interest, validã esse debere etiam in foro externo; etsi per scripturam minùs solemnẽ non satis probetur. Vnde colligũt Iurisperiti, legata, quę in 16 testamento minùs solemni tibi sunt relicta, si à te possideantur, non solùm posse in foro cõscientiæ retineri; sed etiam in externo defendi per legitimam exceptionem, quam sententiam Iason dicit esse communem, vt refert Couarr. n. 19.

Quartò, Probatur ex §. vltimo, Instit. de fidei- 17 cõmissariis hereditatibus, vbi Iustinianus statuit, vt si

vt si testator fidei heredis sui commisit, vt hereditatem vel speciale fideicommissum tibi restituat; & posteà nec ex scriptura, nec ex quinque testium numero possit probari hanc fuisse eius voluntatem; possis ei offerre iuramentum; & si iurare noluerit, vel si falsus fuerit, cogatur tibi restituere: nec liceat ei ad subtilitatem iuris cōfugere, (id est, non liceat ei opponere, testamento defuisse debitam solemnitatem) rationem subdit, *Ne depereat vltima voluntas testatoris, fidei heredis cōmissa.* Idē habetur L. Quæstionem. 32. C. de fideicommiss.

18 Quintò, Quia numerus testium & similes solemnitates solùm requiruntur in testamentis, vt fidē faciāt in foro externo, seu vt falsitas & omnis deceptio euitetur; vt expressè dicitur d. L. Quæstionē. C. de fideicommiss. vbi sic habemus, *Cùm enim per testium solemnitatē ostenditur, tunc & numerus testium & nimia subtilitas requirenda est. Lex enim, ne quid falsitatis incurrat per duos forte testes compositum testamentum, maiorem numerum testium expostulat; vt per ampliores homines perfectissima veritas reueletur. Cùm autem is, qui ex voluntate defuncti lucratur (& maximè ipse heres, cui summa auctoritas totius causæ commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem; qualis locus testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidē decurratur, propria & indubitata fide relicta? Cùm & in leges respeximus, quæ iustis dispositionibus testatorū omnino heredes obedire compellunt; & sic strictius causam exigunt, vt etiam amittere lucrum hereditatis sanciant eos, qui testatoribus suis minimè paruerint.*

Ex quibus clarè patet, non fuisse mentem legislatorum reddere irrita talia testamenta in foro cōscientiæ; sed tantùm in foro externo non assistere, seu non dare actionem: sicut non dant actionem ex nuda promissione, nisi formula stipulationis, vel simili modo sit vestita.

19 Sextò, *Nihil est tam conueniens naturali æquitati, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi*; vt habetur §. Per traditionem. Instit. de rerum diuisione: ergo non est conueniens naturali ęquitati, vt omissio talium solemnitatum (præsertim si per ignorantiam vel obliuionem vel impotentiam proueniat) hanc voluntatem reddat inualidam. valdè enim durū est, vt nō possim testari, vel aliquid legare in fauorem amici, eò quòd desit vnus testis, vel notarius; & ob hanc causam amicus teneatur in conscientia restituere fratribus meis, vel sororibus, vel cognatis, quibus, ob iustas causas, nihil volui relictum.

20 Septimò, Ideò introductæ sunt istæ solemnitates, vt voluntati testatoris certiùs satisfieret, nec posset variis hominum artibus interuerti. homines enim maximè desiderant vltimæ volūtatis suæ dispositionem seruari: vnde Authent. de nuptiis coll. 4. cap. 46. Imperator ait, *Vbique custodire volumus morientium voluntates.* ergo non intenderūt legislatores ob defectum illarum irritas reddere vltimas voluntates; si aliunde constet de mente testatoris. hoc enim esset euertere finem, vt seruētur media. Denique hanc sententiam tamquam maximè rationi cōsentaneam tenet Plinius Secundus lib. 2. ep. ad Annianum, *Ego*, inquit, *propriam legem mihi dixi, vt defunctorum voluntates, etiamsi defecerent, quasi perfectas tuerer.* Et l. 5. ep. ad Caluisium, *Hoc enim si ius aspicias, irritum; si defuncti voluntatem, ratum & firmum est: mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iurisconsulti quod dicturus sum accipiant) antiquior iure est.*

Ex his Sequitur Primò, Heredem ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, teneri restituere hereditatem & soluere legata eis, quibus testamento minùs solemni debentur. 21 *Consectaria 5.*

Secundò, Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum illis componere pro ratione dubij. Ita Molina disput. 81. ratio est, quia cùm nec ipse nec alij cœperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio. Probabilius tamen videtur heredem ab intestato hoc casu posse totum retinere. Ratio est, quia habet ius certum, à quo non debet excludi per ius alterius dubium. hæc enim est ratio cur melior sit conditio possidentis. quia possidens qui certus est se habere ius possidendi, non tenetur rem nec totam, nec partem eius deserere, ob ius dubium alterius.

Tertiò, Si heres ab intestato retineat hereditatem & legata; possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relictum, vti occulta compensatione; nam reuerà res illę erant ipsorum. Siluester v. Hereditas 3. q. 7. 22 *Si iudex ad iudicet heredi ab intestato.*

Quartò, Si heres ab intestato fateatur mentem testatoris fuisse, vt hereditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquod solueret; aut si oblato iuramento, iurare noluerit, cogendus est etiam in foro externo hereditatē tradere, (detracta tamen quarta parte, quam vocant Trebellianam) & soluere legatum. vt patet ex quarta & quinta probatione. 23 *Si heres fatetur.*

Quintò, Idem ob eamdem causam dicendum est, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, vt hereditas non vt fideicommissum, sed immediatè perueniret ad institutum. non enim recurrendum est ad fidem testium, vel ad iuris subtilitatem, quando is cuius interest, confitetur testatoris voluntatem; vt habetur d. L. Quæstionem. 32. C. de fideicommissis. 24

Sed contrà obiicitur ex Couarruuia, Primò, Ex L. Hac consultissima. 21. C. De testamentis. *Non subscriptum à testibus ac non signatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.* & subdit, *Ex imperfecto testamento voluntatem tenere defuncti (nisi inter solos liberos habeatur) non volumus.* & §. Ex eo. Instit. Quibus modis testam. infir. *Imperfectum testamentum nullum est.*

Respondent quidam, has leges niti pręsumptione fraudis, quæ præsumitur commissa in talibus testamentis, quando præscriptæ solemnitates desunt. vnde quando constat nullam fraudem commissam, sed hanc esse veram & liberam voluntatem testatoris, leges hasce non habere locum. Sed solutio non videtur vera. Primò, Quia non potest prudenter præsumi fraus, ex eo, quòd vnus vel alter testis, vel subscriptio alicuius desit. nam multis modis fieri potest, vt aliquid horum sit omissum. Secundò, Quia quatuor testes possunt sufficere, vt constet nō subesse fraudē; sufficiunt enim in rebus maioribus, vt in causa criminali, in qua agitur de vita. Tertiò, Etiamsi Iudices sciant nullam subesse fraudem, tamen non adiudicabunt ex tali testamento hereditatem, nisi heres ab intestato fateatur hanc fuisse mentem testatoris, vel nisi recusauerit oblatum iuramentum. Vnde aliter respondetur, Illas leges loqui de nullitate in foro externo; quia in foro externo non datur actio ex tali testamento. lex enim Ciuilis ei non assistit: 25 *Non nituntur præsumptione fraudis.* 26 *Est nullum in foro externo.*

non

non tamen ei reſiſtit, vt rectè docet Franciſcus Sarmiento de reditibus p. 1. cap. 2. num. 3. habetur itaque pro *infecto, irrito*, & *nullo* in foro externo; quia non conceditur actio ex tali teſtamento, perinde ac ſi nullum omnino extaret. cum hoc tamen conſiſtit, quòd ex eo naſcatur obligatio naturalis in herede ab inteſtato ad res illas tradendas; & ius in iis, quibus ſic aliquid eſt relictum, ad exigendum: ſicut patet in pactis nudis, ex quibus etſi nulla oriatur obligatio ciuilis, oritur tamen obligatio naturalis. vt dictum eſt cap. 17. dubit. 4.

Cur deneget actionē.

27 Potuit autem ius Ciuile actionem ex huiuſmodi teſtamentis denegare ob iuſtas cauſas. Primò, Ad vitandas plurimas lites, quæ ortę fuiſſent, ſi licuiſſet heredi inſtituto & legatariis probare, hanc fuiſſe mentem teſtatoris. quam etiam ob cauſam factum eſt, vt certas ſolemnitates requireret, quæ niſi ſeruatæ eſſent, aliæ probationes non admitterentur, præter confeſſionem heredis ab inteſtato, cuius intereſt. Secundò, Ad excludendas varias hominum artes & machinationes, quibus conati fuiſſent vltimas voluntates interuertere, ſi ſatis fuiſſet probationibus iure gentium requiſitis vti. dum enim vident tam multa requiri ad faciendam fidem in cauſa teſtamentaria, deſperant de ſucceſſu, & ceſſant à fraudibus. Tertiò, Ne heredes ab inteſtato, quibus non conſtat de voluntate teſtatoris, gemino dolore afficerentur, ſi priuati ſolatio defuncti, cogerentur extraneis dare hereditatem. quòd ſi illis de voluntate defuncti conſtet, non poſſunt queri, quia par eſt vt ſatisfaciant voluntati defuncti, quam ipſimet agnoſcunt.

28 Obijcitur Secundò, Si illa teſtamenta in foro conſcientiæ eſſent valida, iniquè Iudices adiudicarent heredibus ab inteſtato; fouerent enim apertam iniuſtitiam; præberent etiam occaſionem heredibus illis, iniquè petendi, quod alijs relictum eſt.

Reſpond. Non adiudicari heredibus hereditatem illam, tamquam abſolutè ad illos pertineat; ſed non concedi actionem ijs, qui nituntur tali teſtamento; quia repelluntur tamquam deſtituti probatione, quam leges requirunt. quòd ſi contingat hos eſſe poſſeſſores; datur quidem heredibus repetitio, quia putantur bona fide agere, nec ſcire aliam eſſe defuncti voluntatem: non tamen intendit Iudex decernere rem abſolutè illorũ eſſe; ſed eſſe illorum, quantum apparet ex probationibus, quæ iure admittuntur, interim relinquens eos ſuæ conſcientię. quòd autem heredes inde occaſionem accipiant petendi quod alijs relictum eſt, ipſorum malitiæ imputandum, non legum diſpoſitioni, quæ iuſtis cauſis nititur. Simile cernitur in pactis nudis, ex quibus etſi aliquid debitum ſit in conſcientia; Ius tamen ciuile Cęſareum non concedit actionem. imò concedit repetitionẽ, ſi alter aliquid hoc nomine abſque voluntate partis acceperit. vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum, p. 2. §. 4. vbi docet dari repetitionem heredi, ſi ex ignorantia facti (nempe ex eo, quòd putauerit teſtamentum eſſe ſolemne) ſoluerit legatum, vel fideicommiſſum. non autem ſi ex ignorantia Iuris; id eſt, ſi ſoluerit, quòd putaret teſtamentum minùs ſolemne eſſe validum. ſed hoc ad forum externum pertinet: nam in conſcientia non licet repetere, ſi putat illam fuiſſe defuncti voluntatem.

29 Obijcitur Tertiò, Si tale teſtamentum in foro conſcientiæ eſt validum: ergo tutor non poterit agere pro pupillo (qui eſt heres ab inteſtato) ad reſciſſionem teſtamenti minùs ſolemnis in fauorem alterius conditi, ſi ſciat voluntatem teſtatoris fuiſſe vt alius eſſet heres: quod eſt graue incommodum. ſi enim agat, peccabit mortaliter: ſi non agat, condẽnabitur vt pupillũ præſtet indemnem.

Reſpon. Non poſſe agere. ſi autem ideò cogatur pupillo compenſare damnum, pupillus tenetur ei in conſcientia ad reſtitutionem, & ipſe poteſt occultè tantumdem detrahere ex illius bonis.

Sententia oppoſita eſt probabilis.

30 Aduerte tamen Primò, Sententiam Couarruuiæ eſſe probabilem, & ſecuram in conſcientia, etſi noſtra ſit verior & probabilior: potuiſſent enim legiſlatores ita ſtatuere; quamuis non ita conſentaneè naturali æquitati. vnde poterit tutor ea vti, & ſic agere contra tale teſtamentum. Iuxta hanc ſententiam Primò, Is, cui ſic quid relictum eſt, non poteſt illud petere tamquam ex iuſtitia debitum. Secundò, Si poſſidet, non poteſt retinere: niſi fortè ſit fidei commiſſum, quod teſtator fidei ſui heredis commiſerit: vel legatum, quod heres iam ſoluerit, ſciens teſtamentum non fuiſſe ſolemne; iuxta ea, quæ dicta ſunt in 3. 4. & 5. probatione. Tertiò, Heres ab inteſtato poteſt illud retinere; &, ſi alter poſſidet, repetere in iudicio. Quartò, Quod ſi non poſſit ob potentiam aduerſarij, vti poteſt occulta compenſatione.

Sententia Soti.

31 Aduerte Secundò, Dominicum Sotum & Bannes ſuprà, tenere quamdam ſententiam mediam; ſentiunt enim teſtamentum minùs ſolemne, quadam ratione eſſe validum, quadam inualidũ. Validum; quia inſtitutus poteſt capere hereditatem, ſi nemo ei ſe opponat, & retinere, donec Iudex illi eam abiudicet. Inualidum; quia heres ab inteſtato poteſt eam capere & retinere, etiamſi ſciat voluntatem defuncti aliam fuiſſe; quòd ſi alter eam occupauerit, poteſt in iudicio eam petere, & cùm adiudicata fuerit, retinere. Hæc ſententia non eſt improbabilis. nec dubitandum eſt, quin legiſlatores ita potuerint ſtatuere; nempe vt tale teſtamentũ non eſſet irritum in conſcientia, ante ſententiã Iudicis; & per eã irritaretur vel declararetur irritum ex vi legis, &c. Verùm, non videtur illa fuiſſe mens illorum: nam ſi heres fateatur voluntatem teſtatoris fuiſſe vt alteri traderet fideicommiſſum vel legatum, cogetur vi legum ſoluere. vt ſuprà dictum eſt.

Aliorũ contractuũ ſolemnitates.

32 Aduerte Tertiò, Ea, quæ dicta ſunt de ſolemnitate teſtamentorũ, à quibuſdam extendi ad contractus, donationes, beneficiorum & officiorum collationes, electiones, præſentationes & ſimiles actus, qui ex diſpoſitione Iuris Ciuilis vel Canonici requirunt varias ſolemnitates. v. g. vt celebrentur certis verbis, certo loco vel tempore, per tres tractatus, corã certo numero teſtium. ſi enim hi actus ſolo defectu ſolẽnitatis laborent, ob quem iure poſitiuo decernantur irriti, non ideò deſinere valere in foro conſcientiæ: ita enim docent omnes DD. Iuris, qui tenent, teſtamentum minùs ſolemne valere; vt fatetur Couarruuias n. 10. & omnes Theologi citati in 2. argumento. Vnde ſi contra-
hentes ſint per ſe habiles, & adſit plenus eorum 33
cõſenſus, cõtractus erit validus in foro conſcientiæ. Nec obſtat, quòd contractus matrimonij ſit irritus ſine Parocho & teſtibus; quia Conc. Tridentinum ſeſſ. 24. cap. 1. de refor. expreſsè reddit illos inhabiles ad ſic contrahendum: & prætereà ſatis

satis significat se omnino irritum reddere in foro conscientiæ. Simili modo, si electioni ad Prælaturam adsit legitimum suffragium eorum, qui habent ius eligendi;& alienationi rei Ecclesię auctoritas personarum, quæ illam facere possunt: hi actus erunt validi in foro cōscientiæ, quamuis aliquæ solemnitates per Canones requisitæ desint. Pro quo facit Lex Cùm amplius solutū. ff. de reg. Iuris, vbi dicitur, *Is natura debet, quē Iure gentium*
34 *dare oportet, cuius fidem secuti sumus.* Hanc sententiam tāquam probabiliorem amplectitur Bannes disput.3.ad qu.62.p.100. vbi docet, eum, qui per cōtractum minùs solemnem possidet, iustè possidere, donec à Iudice spolietur; nec teneri vitium cōtractus alteri parti indicare. ratio ipsius est, quia leges positiuæ tam ecclesiasticæ quàm ciuiles, quę irritos faciunt contractus minùs solemnes, non sunt nisi iuxta hanc moderationem receptę; nimirū vt nemo teneatur rem, quam sic habet, ante sententiam dimittere. itaque per huiusmodi contractus transferri quidē dominium, sed infirmum & reuocabile. excipit tamen electionē Prælatorum, hanc enim, si ei desit solemnitas necessaria, esse irritam, propter rei momētum: quia Iurisdictio spiritualis per eam conferri debet: alij tamen Doctores nullam faciunt exceptionem. Videtur hęc sententia satis probabilis, maximè spectato vsu, qui passim est receptus. non enim consuetum est, vt quis ea, quæ per tales contractus habet, restituat, nisi cogatur per sententiam. Durum enim est, vt qui rem habet ex consensu eius, qui poterat illam tradere, cogatur sponte ea cedere; quòd non eo loco vel tempore, vel coram illis testibus, quos lex præscribit, tradita fuerit.

Bannes.

Dominium reuocabile.

35 Nihilominùs contrarium est Iuri conformius & verius; nimirum huiusmodi actus & contractus, quibus deest solemnitas, sine qua lex illos absolutè irritos decernit, non inducere obligationem naturalem; nisi fortè alibi explicetur in Iure, illam solemnitatem solùm requiri ad probationem in Iudicio, sicut in testamentis. Ita ferè tenent reliqui DD. & Couarr. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. nu. 7. & Sarmiento de reditibus p.1.cap.2.nu.3.& alij. Probatur Primò, Quia non est dubitandum quin potestas ciuilis & ecclesiastica possint talem irritationem & nullitatem actibus inducere, vt nullam omnino vim habeant: ergo iudicandum est eas reipsa id facere, quando claris verbis actum irritum & nullum decernunt, nec indicant vsquam id ad forum externū restringendū. Secundò, Quia L. In causę cognitione. 16. ff. de minoribus, apertè insinuatur, multos esse cōtractus, qui defectu solemnitatis à lege requisitæ, ita sint irriti, vt ad eos rescindendos non opus sit beneficio restitutionis; sed mero Iure possint dissolui: ergo tales contractus etiam ante sententiam Iudicis omni robore carent, ita vt ne naturalē quidem obligationē inducant. obligatio enim naturalis non potest elidi, nisi beneficio restitutionis, vt patet ex dictis c. 17. d. 8. & 9. Tertiò, Quando cōtractus inducit obligationē naturalem, potest illi accedere fideiussor; vt colligitur ex L. Fideiuss. 16. ff. de fideiuss. & mandat. sed multi contractus defectu solemnitatis ita sunt irriti, vt non possit illis accedere fideiussor. L. Qui contra. 11. ff. de fideiussor. ergo. Denique ratio est, quia quando lex irritum reddit contractum ob defectum solemnitatis, facit hanc pertinere ad formam essentialem contractus, & adimit contrahentibus potestatem aliter se inuicem obligandi. Vide dicta suprà c. 17. dubit. 8. num. 61. & dubit. 7. nu. 56. vbi attulimus aliquot exempla.

Cōtrarium verius.

Hinc sequitur, etiam completo tali contractu, 36 alterum posse resilire inuito altero, & rem suā repetere, offerendo quod pro ea accepit: & alterum teneri restituere, etiam ante sententiam, nisi fortè causas probabiles habeat, quibus se possit tueri. non tamen tenetur, quamdiu alter rem traditam non repetit, vel acceptam nō restituit. Nec obstat contraria consuetudo; quia negari potest esse talem consuetudinem, nisi quando is, qui conuenitur putat se habere causas iustæ defensionis; vel qui repetit, non potest rem acceptam restituere. Fieri tamen potest, vt dissoluere talem cōtractum sit contra charitatem; vt si bona fide erat initus, & alter sine graui incommodo non possit rem acceptam restituere.

Potest rescindi.

Dubitatio IIII.

Quinam non possint testari.

Respondeo, Eos non posse testari, qui vel sufficienti rationis vsu carent, vel Iuris dispositione prohibentur. Inter hos, Primò est impubes, id est masculus ante 14. annum expletum, & femina ante annum 12. expletum. vt apertè habetur L. A qua ætate. 5. ff. Qui testamenta. vbi dicitur illud tempus debere esse completum, ita tamen vt sufficiat vltimum diem esse inchoatum. 37

Impubes.

Secundò, Filiusfamilias. hic tamen si pubes sit, 38 potest testari de bonis castrēsibus & quasi castrensibus; L. Nemo. 11. C. Qui testamenta. De bonis aduentitiis, si quidem ea ante clericatum ei obuenerint, nō potest testari ad causas prophanas, etiāsi pater consentiat, vt docet Clarus qu. 18. ex communi DD. sententia; quia est contra aperta iura. L. Qui in potestate. 6. ff. Qui testamēta. & L. Nemo, 11. C. eodem. Potest tamē ad causas pias cum patris consensu. vt idem Clarus docet qu. 5. nu. 7. & apertè colligitur ex c. Licet, de sepulturis in 6. estque communis sententia DD. De bonis verò aduentitiis, quæ post clericatum cōsecutus est, testari potest absolutè absque patris consensu; quia illa sunt quasi castrensia. vnde eorum commoditas & dispositio ad ipsum pertinet, vt patet ex dictis suprà c. 4. d. 3. & expressè habetur Authent. Presbyteros. 1. C. ne Episcopis & Clericis.

Filiusfamilias.

Tertiò, Testari non possunt, qui commiserunt 39 aliquod crimē, cui iure annexa est pœna, qua ipso facto sunt intestabiles, L. Is cui. 18. & L. Cùm lege. 26. ff. Qui testam. vt sunt illi, qui insecuti sunt hostiliter Cardinalem; vel eum ceperunt, aut percusserunt, & qui ad hoc fuerūt cooperati. vt habetur cap. Felicis, de pœnis l. 6. Tales etiam sunt hęretici, vt patet L. Manichæos. 4. C. De hæret. Item credentes, receptatores, defensores, & fautores eorum, si intra annum non satisfecerint; vt patet Authent. Credētes. C. De hęreticis, quæ est Frederici Imperatoris. & cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes. ex Concilio Lateran. magno. vbi dicitur, *Sit etiam intestabilis, vt nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hereditatis successionem accedat.* Simili modo testari non potest, qui dānatus est ob libellū famosum, vt habetur d. L. Is cui. §. Si quis.

Criminosi.

Quartò,

40 *Religiosi.* Quartò, Religiosi testari non possunt, nisi ex concessione Summi Pontificis: qui sicuti potest facere potestatem donandi ad pias causas inter viuos, ita etiam condendi testamenti: sed tantùm ad pias causas. vide Couarruuiam de testam. c. 2. n. 17. & 18. hæc autem facultas concedi non solet, nisi Religiosis habentibus beneficium aliquod regulare vel sęculare, vel degentibus extra Monasterium & sua industria victum quærentibus, vel quibus quotannis aliquid certi à Monasterio assignari solet, vt se inde sustentent, vt docet Nauar. comment. 2. de Regularibus num. 58. vide infrà cap. 41. dubit. 8. n. 73.

Sed præcipua difficultas est de Clericis beneficiarijs, Vtrùm de prouētibus suorum beneficiorum testari possint, etiam in suos consanguineos.

41 *Beneficiarij.* Respond. & dico Primò, Omnes Clericos qui non sunt Religiosi posse testari, etiam ad causas prophanas de patrimonio & alijs, quæ suo labore & industria congregarunt. denique de ijs quæ ex prouentibus beneficiorum congruenti sustentationi subtraxerunt. patet ex dictis cap. 4. dub. 6. vide Nauarrum tractatu de Reddit. eccles. q. 3.

42 Dico Secundò, De ijs verò, quæ ex beneficiorum prouentibus congruenti sustentationi superant, si ius scriptum spectemus, testari nequeunt, ne ad pias quidem causas: ex consuetudine tamen multis locis recepta, possunt de his ad opera pia testari. Prior pars patet ex cap. Quia nos, & cap. Relatum. 2. & cap. Cùm in officijs, de testamentis. quæ capita explicantur à Couarruuia tract. de testamentis. estque communis sententia Doctorum. vt docet Couarr. in cap. Cùm in officijs (quod est cap. 7. de testamentis) n. 16. hoc autem ideò iure statutum est, vt ecclesiastici non studerent opibus accumulandis; sed eas in vita liberaliter in pios vsus expenderent.

43 Alteram partem docet Couarruuias n. 23. vbi dicit, *moribus receptum esse, vt solis Episcopis testandi licentia sit necessaria; Clericos enim ceteros omnes liberè testari de ijs, quæ ex reditibus ecclesiasticis adepti sunt; atque in ijsdē parentes, fratres, cognatos succedere intestatis.* vnde patet, multis locis consuetudine hæc iura esse abrogata. hęc enim consuetudo non est per se mala, neq; corruptela dici potest, si ad pias causas referatur. Vnde etiam in Episcopis locū habere potest, quos videmus multis locis testari; quod Pontifex nō ignorat. quare potest consuetudo etiā in illis abrogare ius illud positiuum.

44 *Peccant mortiferè si ad prophana.* Dico Tertiò, Peccant tamen mortiferè beneficiarij, siue sint Episcopi siue Canonici, qui de parte illa prouentuum disponunt ad causas prophanas, relinquendo eam consanguineis diuitibus, vel sponte sinunt eos succedere ab intestato. dispositio tamen huiusmodi & successio est valida; vbi consuetudo inualuit. Quòd peccent mortiferè est communis sententia Doctorum. si enim peccant mortiferè disponēdo de his prophanè inter viuos; (vt ostensum est cap. 4. dub. 6. & sentiunt omnes Doctores) multò magis disponendo per vltimam voluntatem. nam semper minùs concessum fuit beneficiarijs cōdere testamentum, quàm donare inter viuos. confirmari potest ex multis Canonibus, quibus grauiter prohibetur, ne de ijs, quæ ex bonis Ecclesiæ acquisita sunt, testentur, præsertim Episcopi; vt patet ex cap. Cùm in officijs. de testamentis. & 12. q. 5. per totam. & quāuis istis Canonibus sit derogatū plerisq; locis quoad causas pias; minimè tamen quoad prophanas; & portionem bonorum cōgruæ sustentationi superfluam: viri enim boni valdè ab eo semper abhorruerunt. & sanè mirum est in quibusdam ecclesiasticis tantam esse salutis suæ incuriam & futurorum securitatem, vt etiamsi mox ad Christi tribunal rapiendi sint; ea tamen negligant, quibus facilè salutem consequi possent; & insuper rem adeò periculosam, vt amicos suos locupletent, audeant attentare. Verùm hæc est huius sæculi fascinatio, & Principis huius mundi, corda mortalium excæcantis, potestas.

Nec obstat, quòd Summus Pontifex aliquando concedat alicui Episcopo vel Clerico facultatem testandi: hoc enim solùm est intelligendum ad pias causas, vt monet Nauarrus in Apolog. q. 3. monito 6. & alibi. 45

Altera pars, *Quòd dispositio sit valida*, non est quidem certa, nam plurimi Doctores tenent contrarium cum Nauarro, vt suprà cap. 4. dubit. 6. ostensum est: est tamen probabilis. ratio est; quia beneficiarij sunt domini omnium fructuum, etsi cum onere & obligatione vt superflua in pios vsus expendant: ergo validè trāsferunt illorum dominium, siue donatione inter viuos, siue per vltimam voluntatem. supponimus enim eos ex consuetudine esse habiles ad testandum. 46 *Est valida dispositio.*

Nec refert, quòd peccent mortiferè; quia aliud est dispositionem esse illicitam, aliud esse irritam. etsi enim ex præcepto Ecclesiæ & fundatorum intentione teneantur expendere in pios vsus; non tamen decernitur irritum, si contrarium fecerint: sicut eùm quis de superfluis suis disponit in vsus prophanos, cùm ea in eleemosynam, vrgente graui necessitate proximorum, conferre tenetur; dispositio valet, etiamsi ipse mortiferè peccet. 47 Hinc etiam patet, heredes validè succedere; accipiunt enim ab illo, qui validè poterat disponere. neque illa per se sunt obligata pijs vsibus; sed omnis obligatio erat personalis, ad solum testatorem pertinens, quæ non transit ad heredes. quo fit vt heredes non peccent ea accipiendo iure hereditario; sed solus testator, ita expressè vel tacitè disponendo, & qui ipsum ad hoc induxit. 48

Postremò, Damnati ad mortem naturalem vel ciuilem: (vt eiecti in exilium perpetuum.) Item damnati ad perpetuos carceres testari non possunt, nisi ad pias causas. de quibus & alijs quibusdam minutioribus vide Siluestrum, Testamentum 1. q. 3. & 4. nam in varijs locis sunt variæ leges & consuetudines; nec vbique seruatur ius Codicis vel Digestorum. 49 *Damnati.*

Dubitatio V.

Quinam non possint testamento institui heredes vel legatarij.

Respondeo, Inter eos, qui heredes, vel legatarij institui non possunt, numerantur Primò, Hæretici & apostatæ. L. Fin. C. de hæreticis. & L. Hi, qui sanctam. 3. C. de apostatis. Secundò, Credentes. Tertiò, Receptores. Quartò, Defensores. Quintò, Fautores hæreticorum, si tamen intra annum non pœnituerint, vt patet ex Authent. Frederici Imperatoris, C. de hæreticis. & cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes. 50 *Hæretici.* *Credentes &c.*

X Hinc

51 Hinc sequitur, heredes catholicos posse tales heredes excludere;&,si impediantur, vti aduersus eos occulta compensatione: quia Ius non habent. Vtrùm verò illi teneatur ad restitutionem eorum, quæ tali successione acquisiuerunt, dubitari potest: videntur enim in conscientia teneri, quia facti sunt inhabiles ad succedendum, ac proinde debentur illa bona heredibus ab intestato, catho-

52 licis. Sed probabile est nō teneri ante sententiam, vel certè antequam catholici heredes sese opponant. quamuis enim ex rigore Iuris videantur teneri, tamen hoc Ius cum illo rigore non est vsu receptum. est enim valdè durum & parum consentaneum conditioni talium hominum, vt obligentur talia commoda sponte restituere.

Non tenentur ante sententiam.

Sextò, Qui persequuntur Cardinales, eosque percutiunt vel capiunt. c.Felicis.5.de pœnis,in 6.

53 Septimò, Quicumque ob crimen aliquod est intestabilis actiuè, (id est, ita vt non possit condere testamentum) est etiam intestabilis passiuè (id est, eo modo vt non possit capere ex testamento) vt docet Glossa in cap.Is cui.ff. Qui testam. quam communiter approbant DD. vt docet Clarus q.34. de testam. ex Aretino.

Criminosi.

54 Octauò, Fratres Minores non possunt heredes institui, vt patet Clement. Exiui, de verborum signific.§.Quia igitur.Hoc tamen intelligendum, vt exponit Glossa, non posse absolutè institui heredes,ita vt ipsi acquirant Ius ad bona immobilia, & teneantur ad onera defuncti, vt heredes. potest tamen in eorum fauorem hereditas relinqui, vt per executores vendatur & detur eis pretium. vide cetera apud Siluestrum, Hereditas. 3.qu. 2. non tamen placet, quòd putet excommunicatum non posse esse heredem, cùm id nullo iure probetur.

DVBITATIO VI.

Vtrùm illegitimus possit institui heres.

55 Notandum est, *Illegitimorum* generatim duas esse species;quidam vocantur *naturales*,quidam *spurij*. *Naturales* sunt, qui nati sunt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis vel natiuitatis nullum erat impedimentum dirimens.vt docet Couarr. de matrimonio p. 2. cap.8. §. 4. n. 4. etsi enim Iure Cæsareo solùm dicebatur naturalis, qui natus erat ex vnica concubina domi retenta; tamen iure Canonico omnes illi vocantur naturales,qui ex parentibus solutis geniti; omnesque eodem iure gaudent. quod etiam consuetudine receptum est in foro ciuili, vt docet Panorm. in cap. Per venerabilem, Qui filij sint legitimi. potiùs enim fauendum est ei,qui natus est absque concubinatu, quàm ei, qui ex concubina domi retenta, cùm hoc sit deterius, vt idem Panormitanus ait.

Illegitimi duplices. Naturales.

56 *Spurij* dicuntur, qui nati sunt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis & natiuitatis erat impedimentum dirimens, vt docet Couar. §. 5. n. 1. 2. 3. Sub his duabus speciebus comprehenduntur nothi & manzeres appellati: quæ nomina variè ab auctoribus vsurpantur; nec quidquam ad rem explicandam faciunt. vide Couarruuiam §.4. n. 1. & 11.

Spurij.

57 Ex his patet, Eum,qui natus est ex femina foris habitante, esse naturalem, si nullum erat impedimentum inter eam & virum, etiamsi ipsa esset meretrix,cuius filius in iure vocatur nothus. Item eum, qui natus est ex virgine vi compressa; quia etsi talis coniunctio lege puniatur,id non fit,quòd ipsæ personæ sint inhabiles; sed ob vim illatam. Item eum, qui natus ex Clerico beneficiario in sacris non existente & ex soluta. quia beneficium non est impedimentum dirimens. neque illa coniunctio in iure vocatur coitus damnatus. Idem dicendum de eo, qui natus est ex parentibus votum simplex castitatis habentibus. Denique de eo, qui natus est ex parentibus, inter quos erat impedimentum;sed illud omnino erat ignotum,saltem alteri parti: quia talis coniunctio formaliter non est nisi simplex fornicatio. Qui verò natus est ex soluta & coniugato,ex soluta & sacerdote,est *spurius*. His positis

Respondeo & dico Primò, *Spurius* non potest 58
aliquid à patre capere, siue ex testamento, siue ab intestato,siue ex contractu inter viuos.Ita Couarruuias de matrimonio p.2.c.8. §.5. n.5.& Clarus q.31.de testam. patet Auth. Licet. C.de naturalibus liberis,in fine; vbi dicitur, *Qui ex dãnato sunt coitu, omni prorsus beneficio secludantur*. & Nouella 74.cap.6.dicitur: *Nulla eis participanda clementia est: sed sit supplicium etiam hoc patrum vt agnoscant eos nihil habituros*. Quòd si pater illi aliquid in testamento præter alimenta relinquat, nihil per hoc iuris illi acquiritur; sed tenetur in conscientia legitimis heredibus. vt docet Couaruuias n. 11. ratio est,quia ipse per leges factus est incapax. Hęc intellige de spurio patris. nam si vxor habeat spurium,is est marito instar extranei. vnde lex de illo non loquitur. quare maritus seu pater putatiuus potest illi relinquere sicut extraneo.

Spurius nō succedit patri.

Tenetur in conscientia restituere.

Hinc sequitur Primò, *Spurium* à patre non 59
posse substitui, nec vulgari, nec fidei commissaria substitutione, vt idem docet numero 7. quia perinde est, capiatne à patre immediatè, an ab alio ex patris ordinatione. Potest tamen substitui substitutione pupillari, non quidem ita vt bona paterna per pupillum ad ipsum perueniant; sed vt in alia bona pupilli succedat. hæc enim non habebit à patre, sed à fratre, cui succedere potest; vt docet Couar. numero 6. vide infrà num. 79. dubitat. 7.

Sequitur Secundò, Si pater heredem instituens, 60
roget eum vt hereditatem restituat spurio, & ille promittat se id facturum; non teneri illum heredem implere promissum; quia promissio fuit nulla, vtpote contra legem: vnde potest hereditatem sibi retinere: tamquam verus heres à testatore institutus. conditio enim seu grauamen appositum à testatore, cùm sit contra legem, censetur tamquam non appositum in vltimis voluntatibus, vt patet ex L. Impossibilis. 7. ff. de verb. oblig. Vide Gomez. tom.1.cap.12. n.67. & suprà c. 18. n. 123. dubit. 15.

Dices, Tenetur restituere fisco; quia bona illa hoc ipso, quo heres promittit, sunt confiscata, vt ex multis legibus patet L. penult. ff. de Iure fisci. L. Prædonis. 46. ff. de petitione hereditatis.

Resp.Non teneri ante sententiam; quia est pœna (vt rectè Couarr. n.13.)constituta heredi à legibus in punitionem illius promissionis iure prohibitæ; pœna autem non debetur ante sententiam condemnatoriam. vnde si à Iudice interrogetur, an tale quid promiserit testatori; non tenetur fateri,

61 Nō tenetur fisco ante sententiam.

fateri, nisi præcesserit infamia: vt rectè idem Couarr. num. 14. quia agitur de crimine occulto, ob quod grauiter, si verum fateatur, mulctabitur; nempe confiscatione, non solùm illius hereditatis, sed etiam omnium bonorum, & deportatione in Insulam, eò quòd sponte non reuelauerit, vt patet C. de ijs, qui se deferunt, L. vnica. quo fit vt nec testis teneatur testari, nisi præcesserit infamia, vel probatio semiplena, sicut in alijs delictis. Si tamen sponte reuelasset antequam interrogaretur, concessa fuisset ei tertia pars bonorum in præmium. Si spurius reuelasset, data ei fuisset pars dimidia. vt patet L. vnica, C. suprà citato.

62 *Si heres promisit se traditurum.* Sequitur Tertiò, Si heres institutus nihil promisit testatori de hereditate restituenda spurio, potest eam restituere ex sua liberalitate; & spurius potest eam accipere; quia accipit illam voluntate veri domini, nulla lege vetante. si verò tacitè vel expresè promisit testatori id petenti; peccauit quidem mortiferè promittendo, sicut & testator ita disponendo; si tamen illa bona tradat, potest ea spurius retinere. Ita Couarr. num. 11. *Quòd mortiferè peccarit promittendo*, patet; quia leges talem promissionem sub grauissima pœna vetant. *quod tamen traditio valeat*, probatur; quia fit ab eo, qui est dominus bonorum, & lex, etsi prohibet promissionem factam testatori, non tamen prohibet quin heres, qui est verus dominus illorum bonorum possit ea dare heredi & tradere.

63 Dices, Hæc traditio fit ex voluntate parentis: ergo spurius est incapax illius per legem.

Resp. Cùm heres sciat se neque sua promissione, neque ex dispositione testatoris obligari, non censetur ea dare ex vi illius dispositionis, sed ex sua liberalitate. quòd si putaret se obligari, & idcircò ea daret spurio; spurius non efficeretur illorum dominus: quia donatio non esset voluntaria; procederet enim ex ignorantia. vnde teneretur ea ipsi restituere. si tamen ipse re intellecta permitteret ea spurio, posset retinere. colligitur ex Couarr. num. 11.

64 *Non succedit matri.* Dico Secundò, *Spurius* etiam non potest succedere matri, etiamsi nulla proles alia supersit. Couarruuias §. 5. n. 20. Molina disp. 167. dicit esse omnium DD. sententiam. probatur; quia illegitimus, qui non potest succedere patri, non potest etiam succedere matri, nisi aliquo iure sit de hoc exceptio; vt colligitur ex d. Authent. Licet, suprà, & ex Nouella 74. cap. 6. atqui nulla de successione spurij in bonis maternis extat in Iure exceptio; sicut de alijs illegitimis, vt patet Instit. ad S.C. Orficianum. §. Nouissimè. & L. Si qua illustris. 5. C. eodem.

65 Aduerte tamen Primò, Quosdam existimare filium coniugati ex soluta, succedere posse matri: similiter filium sacerdotis, ex soluta vno vel altero concubitu susceptum; eò quòd tales coniunctiones legibus non vindicentur. Hæc sententia non videtur improbabilis; nam in praxi plerumque est recepta, teste Couarruuia n. 20. Contraria tamen est verior; quia reuerà isti concubitus legibus damnantur, etsi rariùs puniantur.

66 *Sententia probabilis.* Aduerte Secundò, Quosdam sentire (quibus accedit Emmanuel Sà, verbo Hereditas, & Henriquez lib. 1. de matrimonio cap. 21. n. 1.) *spurium* posse retinere ea, quæ mater ipsi reliquit, donec per Iudicem priuetur. modò notabiliter non noceat legitimis liberis. Quæ sententia mihi videtur non improbabilis; præsertim de matre nõ illustri. nam si quis benè expendat iura, quibus Doctores probent matrem non posse aliquid ei relinquere, non omnino vrgent. Authentica enim Licet, & Nouella 74. loquuntur apertè de patre. similiter Authentica, Ex complexu. C. De incestis nuptijs, vbi dicitur, *ex cõplexu nefario aut incesto, seu damnato, liberi nec naturales sunt nominandi, omnis paternæ substantiæ indigni beneficio, ita vt nec alantur à patre*: cur hoc extendamus ad substantiam maternam, cùm odia sint restringenda? In d. L. Si qua illustris. 5. C. ad S.C. Orficianum, solùm dicitur, mulierem illustrem, si proles habet legitimas, non posse quidquam dare vel testamento relinquere suo spurio. Hinc tamen non sequitur, quin mulier non illustris id possit, etiamsi alias proles habeat. Item non sequitur illustrem non posse, si alijs liberis careat.

Aduerte Tertiò, Etiam spurijs deberi alimenta, 67 si aliunde nõ se possunt sustentare, vt patet ex cap. *Alimenta debentur.* Cùm haberet, de eo, qui duxit in matrimoniũ, &c. estque communis sententia DD. teste Couarruuia §. 6. num. 9. ratio est, quia parens iure naturali tenetur alere prolem, si possit. Nec obstat, quòd Iure ciuili fuerit vetitum, ne proles ex damnato concubitu à patre alerentur, vt patet d. Authent. Ex complexu. C. de incest. nupt. quia Ius Canonicum illud sustulit, tamquam minùs consentaneum naturali pietati. & ita nunc seruatur etiam in foro sæculari, vt idem Couarruuias docet. Nomine autem *alimentorum* intelligũtur omnia, quæ 68 pro conditione personæ sunt necessaria; vt victus, *Alimenta.* vestitus, habitatio, medicinæ, &c. hæc autem præstanda sunt, spectata conditione parentis & prolis, prout prudens arbitrabitur, vt colligitur ex dicto cap. Cùm haberet. Vnde sequitur, filiæ spuriæ *Dos spuriæ.* deberi dotem; quia hęc succedit in locum alimentorum, etiamsi parens esset sacerdos; vt docet Nauar. in cap. Non liceat. §. 19. num. 11. & colligitur ex Couarr. nu. 15. Neque satisfacit pater huic obligationi, si filium ponat in aliquo hospitali pauperum, vt rectè Couarruuias n. 13. nisi fortè ipse pauper sit; vel nisi res sit occulta, & aliàs timeatur infamia. tunc enim ad tempus posset exponi ad aliquod hospitale, vitandæ infamiæ causa. nam etiam ad similes casus hospitalia quædam sunt fundata. teneretur tamen tunc parens hospitali illi compensare sumptus, etsi non ex rigore iustitiæ; (nisi fortè pro solis pauperibus sit institutum) tamen ex decentia & gratitudine. Possunt autem hęc alimenta secundùm quosdam relinqui, (præsertim si eorum quantitas lege sit definita) etiamsi filius non egeat, quamuis Couarruuias nu. 14. de hoc dubitet. cur enim parens non possit dare filio spurio, quod potest extraneo? Ita sentit Henriquez lib. 1. de matrimonio. cap. 20. nu. 4. Sed contraria sententia est communis, & ex mente legum. 69

His adde, Matrem teneri alere prolem primo 70 triẽnio, vel suis sumptibus curare ali, si possit: post *Mater quãdo tenetur alere.* hoc triennium tenetur pater, donec filius sua industria se possit iuuare, vt docet Couarr. num. 19. & alij DD. & patet ex L. Nec filium. 9. C. de patria potestate, vbi id expresè habetur. Idem insinuat Gregorius IX. ca. fin. de conuersione infidelium, dum ait, *Pueri post triennium apud patrem ali debent*; vide Molinam disp. 169. §. Mater.

Dico Tertiò, Filius *naturalis* potest institui he- 71 res vniuersalis à suis parentibus, si ipsi legitimas *Filius naturalis, an patri succedat.*

 proles

proles non habeant. patet ex d. Auth. Licet. C. de filijs naturalibus.

72 Aduerte tamen, Si aliquis carens prole legitima, habeat ascendentes, ijs iure communi Cæsareo deberi portionem legitimam: vt patet Authent. de heredibus ab intestato, Nouella 118. Couarr. §. 4. num. 20. hoc tamen plerisque locis non est in vsu. vnde ibi totum potest dari filio naturali. Similiter totum relinqui potest nepotibus, siue ex filio naturali sint nati, siue ex spurio; quia nulla lex id ve-
73 tat. quòd si filius naturalis non instituatur heres, non succedet patri ab intestato, nisi in duabus vn-
cijs, id est, in sexta parte bonorum. vt habetur ea-
74 dem Authent. Licet. Si pater habet liberos legitimos, non succedet cum illis ab intestato; potest tamen ei relinqui vncia, id est, pars duodecima bonorum. vide Couarr. num. 19.

Succedit matri.

75 Dico Quartò, Filius *naturalis* succedit matri carenti legitimis, etiam intestatæ, vt heres ex asse. habenti autem legitimos, succedit ex æquo cum illis. d. L. Si qua illustris. 5. C. ad S. C. Orficianum. sed exactior horum tractatio pertinet ad Iurisperitos.

DVBITATIO VII.

Quibus modis potest aliquis heredi substitui.

DE his agit Gomezius tom. 1. c. 3. vsque ad 8. & Couarr. toto cap. 16. de testamentis.

76 Respondetur, generatim sex modis, vt docet Gomezius cap. 3. n. 1. & alij passim, nempe *substitutione vulgari, pupillari, exemplari, fideicommissaria; reciproca* & *compendiosa.* quatuor priores sunt simplices. duę reliquę sunt compositę ex pluribus.

Vulgaris.

77 *Substitutio vulgaris* est, qua quiuis iure non prohibitus, potest substitui à quouis testatore. nam per hanc substitutionem testator solùm substituit sub conditione; nempe si is, qui ipsi ex testamento vel ab intestato successurus erat, nolit aut nõ possit esse heres: vt si moriatur ante testatorem, si propter crimẽ fiat incapax, si repudiet hereditatem. his euentis succedet substitutus. Hæc autem conditio in omni substitutione vulgari vel exprimitur, vel saltem tacitè subintelligitur. fit enim

Fit tripliciter.

78 vel *verbis generalibus*; vt si testator dicat, Titium instituo heredem, & Sempronium ei substituo. & tunc non exprimitur vlla conditio, sed subintelligitur. vel *verbis specialibus*, vt, Titium instituo heredem, & si is heres non erit, substituo ei Sempronium. hîc exprimitur conditio, sed verbis specialibus, sub quibus continentur diuersæ conditiones singulares. vel denique *verbis singularibus*; vt quando exprimitur conditio specialissimè. vide Couar. de testamentis cap. 16. §. 4. num. 3. 4. 5. & plurima de varijs formulis huius substitutionis apud Gomezium tom. 1. cap. 3.

Pupillaris.

79 *Substitutio pupillaris* est, qua quis proli impuberi in sua potestate constitutę aliquem substituit. cùm enim nemo ante pubertatem possit condere testamentum; Iura concesserunt vt pater impuberis possit loco illius quodammodò testari in suo testamẽto, directè substituendo ei heredem, si ante pubertatẽ decesserit; per quam substitutionem fit, vt non solùm bona illius pupilli, quæ à patre obtinuerit, sed etiam alia ad substitutum perueniant, perinde ac si ipsemet testamentum fecisset; vt docet Gomezius cap. 4. n. 13. Nam vt §. Igitur Instit. de pupill. substit. dicitur, *In pupillari substitutione, duo quodammodò sunt testamenta, alterum patris, alterum filij, tamquam si ipse filius sibi heredem instituisset.*

Duo requiruntur.

Vbi tria notanda sunt, Primum est, Vt hæc sub- 80
stitutio sit valida, duo requiri. Primò, Vt testator eum, cui substituit, habeat in sua potestate. vnde mater non potest pupillariter substituere, vt docet Couarr. §. 5. n. 18. quia liberi non sunt in potestate matris. nec pater filio illegitimo, ob eamdem causam. Secundò, Vt pupillus, cui substitutio fit, non recidat per mortem testatoris in alterius potestatem. vnde auus non potest nepotem pupillariter substituere, si pater viuit; quia nepos post mortem aui recidit in potestatem patris. Nec pater filium, si auus adhuc viuit; quia nepos est in potestate aui iure communi. vide Gomez. c. 4. n. 2.

Secundum est, In hac substitutione semper ex- 81
primi, vel certè subintelligi conditionem *si in ætate pupillari,* (id est, ante pubertatem) *decesserit.* nam ratione huius dicitur substitutio pupillaris, vt DD. tradunt. Intelliguntur etiam aliæ conditiones, ratione quarum continentur tacitè aliæ substitutiones. Nam in omni formula substitutionis, continetur omnis substitutio, cuius persona, cui substituitur, est capax; seu quæ verbis illius formulæ significari potest. nisi constet de contraria mente testatoris.

Potest fieri tripliciter.

Tertium est, Substitutionem pupillarem ex- 82
pressam posse fieri tripliciter, vt antè dictum est de vulgari. Primò, Verbis generalibus; vt si testator loquens de filio suo impubere, non tamen exprimens specificè quòd sit impubes, dicat, Instituo filium meum heredem, & ei Titium substituo. Secundò, Verbis specialibus; vt si mentionem faciat pupillaris ætatis. Tertiò, Verbis specialissimis; vt si exprimat conditionem, Instituo filium meum impuberem heredem, & si in pupillari ætate post mortem meam decesserit, substituo ei Titium. quandocumque autem vno ex his tribus modis facta est substitutio, tũc substitutus pupillaris excludit matrem pupilli, si ille pupillus in ætate pupillari mortuus fuerit: vt docet Gomezius cap. 4. num. 7. & Couarr. §. 5. num. 20.

Exemplaris.

Exemplaris est, cùm filio amenti, vel surdo si- 83
mul & muto, vel prodigo, cui bonorum administratio interdicta (qui duo posteriores testari non possunt, nisi ad pias causas) fit substitutio; vt si testator habens talem filium dicat; Instituo filium meum, & ei substituo Titium. Si hic filius nondum fuerit pubes, eadẽ substitutio etiam erit pupillaris. in eadem etiam semper continetur vulgaris. si enim contingat filium mori ante testatorem, substitutus succedet ex vulgari. Idem dicendum, si nomine ipsius hereditas repudietur. Expirat hæc substitutio, si filius redeat ad sanam mentem nec citò in insaniam relabatur. Dicitur hæc substitutio exemplaris, quia ad exemplum pupillaris substitutionis est inuenta.

Vbi notandum Primò, Posse hanc substitutio- 84
nem fieri non solùm à patre, sed etiam à matre, idque in diuersos substitutos: & patris substitutio valebit in bonis prouenientibus à patre & linea paterna: matris verò valebit in ijs, quæ à matre & linea materna. vt docet Gomezius cap. 6. num. 13.

Secundò, Si ille, cui fit substitutio, habet liberos vel fratres, debet vnus vel plures ex his substitui,

stitui, relicta legitima eis, quibus iure debetur. vt idem Gomezius num. 6.

85 *Substitutio fideicommissaria* est substitutio indirecta seu obliqua, qua heres grauatur, vt hereditatem totam vel partem eius aliquotam (v. g. dimidiam, tertiam, quartam, &c.) restituat alteri, qui fideicommissarius dicitur; vt ait Gomezius cap. 5. numero 1. vbi

Fideicommissaria.

Tria notanda occurrunt. Primò, Ceteras omnes substitutiones esse *directas*, quia per eas hereditas directè & immediatè à testatore defertur substituto, absque ministerio alterius. Hæc autem est *indirecta* seu obliqua; quia per eam defertur hereditas ministerio alterius, vt docet Gomezius suprà, & Couarruuias cap. 16. §. 4. num. 2.

Est indirecta.

86 Vnde sequitur, hanc substitutionem posse fieri codicillo; ceteras minimè. ratio est, quia per codicillum benè potest heredi imponi onus vt hereditatem alteri restituat; (vt fit in hac substitutione) non tamen per codicillum potest aliquis directè institui heres; quod fit in ceteris substitutionibus. nam in illis instituitur heres sub certa conditione, nempe si prior institutus non fiat heres, vel si heres factus, moriatur in pupillari ætate, vel in amentia, &c. Si tamen aliquis codicillo faciat substitutionem vulgarem, vel pupillarem, vel exemplarem, vel reciprocam, vel compendiosam; ex benigna Iuris interpretatione habebit vim substitutionis fideicommissariæ; ita Glossa communiter recepta, Instit. de vulg. subst. in principio.

Sola potest fieri codicillo.

87 Secundò, Heredem sic institutum & grauatum restituere, posse detrahere quartam partem eius, in quo institutus est; idque, tum ne vana sit heredis institutio, tum vt alliciatur ad acceptandum & præstandum quod testator cupit; vt si est institutus in tota hereditate, cum onere eam restituendi alteri, detrahet quartam totius: si in dimidia cum simili onere, detrahet quartam illius dimidij: si in decima, detrahet quartam illius decimæ. quòd si testator aliquid ei certi assignet, & reliquum iubeat restitui; si illud certum non adæquat quartam partem totius, in quo institutus est, poterit detrahere de reliquo, donec compleat quartam. hæc patent §. Sed quia stipulationes. Institut. de fideicommissarijs hereditatibus. L. 1. & sequent. C. ad S. C. Trebellianum. Vocatur autem hæc quarta *Trebellianica*, à Senatusconsulto Trebelliano, per quod est constitutum vt detraheretur. vt colligitur

Potest detrahere quartam Trebellianam.

88 ex dicto §. A legatis non detrahitur hæc quarta vt docet Couarr. c. 16. §. 1. n. 10. similiter cùm fideicommissum est ad piam causam, seu cùm substitutus, est pia causa; vt docet Gomezius cap. 5. n. 11. & Couarr. de testam. cap. 18. num. 13. sicut enim fauore piæ causæ in legatis pijs cessat Falcidia, vt patet Authent. Similiter, C. ad L. Falcidiam; ita in fideicommissis pijs cessat Trebellianica. nisi fortè etiam heres, qui grauatur, sit causa pia; tunc enim detrahet; quia vna causa pia contra aliam non habet priuilegium; sed iure communi censetur. Siluester v. Legitima, num. 9.

Non detrahitur à legatis nec à pijs causis.

Petes, Vtrùm testator possit prohibere ne heres detrahat Trebellianam?

89 Respondeo posse, vt docet Gomezius suprà. quia potest prohibere ne heres detrahat Falcidiam à legatis, Authent. Sed cùm testator, C. ad L. Falcidiam: ergo etiam ne detrahat Trebellianam à fideicommissis. consequentia probatur, quia in Iure Trebelliana & Falcidia æquiparantur, ita vt ipsa nomina sæpè confundantur. Idem docet Couar. cap. 18. num. 10.

Potest prohiberi hæc quarta.

Tertiò, Si is, cui imponitur fidei commissum sit 90 heres primi gradus, (id est, filius vel parens, cui debetur legitima) hunc ante omnia posse detrahere suam legitimam; hæc enim fideicommisso grauari non potest. deinde de reliquo, quando illud erit restituendum, potest detrahere quartam Trebellianam; vt docet Couarr. cap. 16. §. 11. n. 10. ex cap. Raynutius, & ex cap. Rainaldus, de testamentis, vbi id expressè habetur. nisi fortè iussus sit statim post mortem testatoris restituere fideicommissum; tunc enim non posset quartam illam deducere; sed deberet esse contentus legitima, vel illa quarta, prout maluerit; vt ibidem docet Cou. A legatis tamen, habita legitima, non potest vlteriùs detrahere Falcidiam. Vocatur autem *Falcidia* 91 ea pars, quam detrahit heres à legatis, vel donationibus causa mortis factis. & quidem si sit heres primi gradus, (id est, cui debita sit legitima) & testator tam multa fecerit legata, vt non relinquerit illi integram legitimam, detrahit à legatis, spectata singulorum proportione, donec compleat legitimam. Si autem sit heres, cui iure non sit debita legitima, detrahit solùm vsque ad quartam bonorum; quam sibi potest seruare, sicut in fideicommissis. vide Siluestrum v. Legitima, num. 9. & Molinam disputat. 213.

Heres primi gradus detrahit duas portiones.

Si statim sit restituendum, non detrahit Trebell.

Falcidia.

Substitutio reciproca (quæ & *breuiloqua* dicitur) 92 est, qua instituti, sibi vicissim substituuntur. hæc complectitur plures substitutiones quoad personas. vt si dicas, Instituo Seium & Caium meos heredes, & eos inuicem substituo. hîc, vt minimum sunt duæ substitutiones vulgares. si vterque est impubes; sunt duæ vulgares & duæ pupillares. si alter est impubes, alter puber; sunt tantùm duæ vulgares: quia hæc substitutio solùm cõplectitur eas, quæ vtrique substituto pariter conueniunt, vt docet Couarr. cap. 16. §. 7. n. 4. Potest etiam continere duas fideicommissarias; vt si fiat per codicillum; vel si fiat in testamento verbis obliquis, id est, quibus iubeantur, vel rogētur heredes, vt is, qui prior moritur, restituat alijs hereditatem; Couarruuias num. 3. vide etiam Gomezium cap. 8.

Reciproca.

Plures continet.

Substitutio compendiosa est, quæ plures complectitur substitutiones, quoad diuersa tempora. 93 comprehendere enim potest omnes heredes & omnes ætates eorum, vt ait Gomezius cap. 7. n. 1. vt si testator dicat, Instituo filium meum heredem; & quandocumque ex vita decesserit, substituo ei Titium. hîc enim si filius moriatur ante patrem, vel alia de causa non fiat heres, Titius substitutus succedet ex vulgari. si verò filius fiat heres & moriatur in ætate pupillari, succedet Titius ex pupillari. Si verò filius moriatur post pupillarem ætatem, succedet ex fideicommissaria, detracta legitima, & quarta Trebellianica. si verò filius sit amens, succedet ei ex exemplari. Gomezius numero 2.

Compendiosa.

Plures continet.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm testamentum possit semper reuocari.

Respondeo, Testamentum per se consideratum, semper vsque ad mortem potest reuocari & mutari. nam *primùm in mortuis confirmatur*, 94 vt ait Apostolus ad Hebr. 9. idem omnia Iura &

gentium mores docent. vide Couar. Rubr. de testam. p. 2. in principio.

95 Sed difficultas est Primò, Vtrùm reuocari possit, si testator iurauerit se non reuocaturum. Multi enim Iurisperiti, vt refert Couarr. suprà, n. 48. docent liberè reuocari posse absque vllo peccato. Sed omnino tenendum est, absque peccato mortali reuocari non posse. Ratio est; quia iuramentum, quod absque salutis præiudicio seruari potest, implendum est, vt apertè habetur cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. de quo suprà cap. 17. dub. 4. atqui hoc iuramentum tale est: nam non reuocare testamentū & relinquere eum heredem, quem instituisti, est res licita, quæ absque salutis incommodo possit seruari. imò fieri potest vt sit multò melius quàm oppositum; vt si testamentum factum sit ad piam causam. tunc igitur nullo modo absque sacrilegij scelere potest reuocari: est enim instar voti. Nec obstat, quòd testamentum natura sua sit reuocabile; hoc enim intelligendum de testamento per se & nudè considerato, absque iuramento: sicut donatio inter coniuges & donatio mortis causa est reuocabilis per se considerata; si tamen confirmetur iuramento, non potest absque

Si iuramento confirmetur, non potest reuocari.

96 peccato mortifero reuocari. imò promissiones & contractus, qui iure positiuo vel naturali sunt irriti, iuramento ita confirmantur vt omnino impleri debeant, si eorum impletio licita est; vt patet in promissione solutionis vsurarum, quæ iure naturæ est irrita; & alienatione fundi dotalis, quæ iure ciuili est irrita. Quæ etiam vera sunt, etsi prohibitum esset iuramentum apponere. etsi enim tunc peccaret iurando, eò quòd faceret contra iustam prohibitionem; tamen non peccaret iuramentum implendo; nam hoc non est prohibitum. vide suprà. cap 17. dub. 7.

Aduerte tamen, Si quis metu vel fraude inductus esset ad iurandum, posset petere dispensationem in iuramento, & tunc reuocare. sed de hoc infrà cap. 42. dub. 12. num. 64.

97 Secundò, An, si testator reuocet tale testamentum iuramento confirmatum, confecto alio, reuocatio sit valida, ita vt prius testamentum reddatur irritum? Couarruuias n. 46. cum plurimis Iurisperitis affirmat secundum testamentum esse præferendum priori: ac proinde prius esse irritum, etiamsi id conditum esset ad pias causas. Probatur; quia si constituam te meum procuratorem, & iurem me non reuocaturum; si tamen reuoco, valet reuocatio, & desinis esse meus procurator. similiter si iurem me ducturum hanc in vxorem; si posteà duco aliam, valet actus secundus. ratio esse potest, quia iuramentum non aufert potestatem ad testandum, quam Ius gentium & ciuile concedit; sed solùm facit vt sis periurus si aliud condas. Hæc sententia benè probat prius testamen- 98
tum non habere vim testamenti; sed secundum. verùm non probat ex priori non esse acquisitum ius ad bona testatoris, ratione iuramenti. si enim testator promitteret tibi se daturum sua bona vel partem illorum & hanc promissionem iuramento confirmaret; acquireres Ius ad illa in vtroque foro; quod Ius transiret ad tuos heredes, & ipse contraheret obligationem, quę transiret ad ipsius heredes; vt constat ex dictis suprà cap. 17. dub. 7. vnde heredes defuncti tenerentur satisfacere huic obligationi, ante impletionem testamenti, sicut alijs 99
debitis in vita contractis; quia succedunt in omnia onera realia defuncti. Idem dicendum de testamento, iureiurando confirmato. vt docet Molina disput. 149. & 152. hoc tamen intelligendum 100
est, si is, in cuius fauorem testamentum illud fuit conditum, sciuit & acceptauit. si enim nesciuit, ex iuramento illo non est orta obligatio realis, quæ ad heredes transeat, sed personalis tantùm, quæ mansit in solo testatore. nam vt suprà cap. 18. dubit. 6. dictum est, ex promissione non acceptata, non oritur obligatio. itaque heredes non tenebuntur. Hæc sufficiant de testamentis. nam cetera ferè ad Iurisperitos pertinent, & diuersissimę sunt de hisce rebus, diuersorum locorum leges & consuetudines.

An reuocatio valeat.

Restrictio illius sententiæ.

CAPVT VIGESIMVM.

De mutuo & vsura. *D. Thomas qu. 78.*

Constat Dubitationibus 24.

1 NOTANDVM est, lucrum vsurarium vocari *vsuram*, eò quòd ex *vsura*, id est, *vsu* pecuniæ alteri mutuatæ proueniat. *vsura* enim idem valet quod *vsus*: dicimus enim Latinè, habere vsurā huius lucis, vsuram breuissimi temporis. & Cicero, *Natura dedit vsuram vitæ, sicut pecuniæ.* Hinc factum est vt lucrum ex vsura seu vsu pecuniæ proueniēs, *vsura* vocetur. Idem lucrum vocatur etiam fœnus, quasi quidam fœtus pecuniarum, & Græcè τόκος, id est, partus. de quo vide pulchra apud Ambros. l. de Tobia c. 12. & 13. & Basil. hom. 2. in Psalmum 14. qui dicunt vsuram vocari fœnus & τόκον, quòd cùm pecunia sit natura sua maximè sterilis; tamen industria auarorum, vincat fœcunditate omnia viuentia.

Vnde vsura dicta.

Τόκος

2 Notandum Secundò, hæc nomina non semper accipi in malum; vt Deuter. 29. *Fœnerabis gentibus multis, & à nullo fœnus accipies*, id est, mutuabis. Ecclesiastici 29. *Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis.* Similiter apud prophanos scriptores sæpè pro iusto lucro seu interesse accipiuntur.

DVBITATIO I.

Quid mutuum.

NOtandum est, nomen *mutuum*, aliquando accipi pro reipsa, quæ cadit in contractum mutua-

mutuationis; vt cùm dicimus dari vel reddi *mutuum:* aliquando pro ipsa mutuatione: quo modo hîc loquimur de mutuo; & potest sic describi.

3 *Mutuum est traditio rei numero, pondere vel mensura constantis, facta eo animo, vt statim fiat accipientis, cum obligatione vt similis specie & bonitate restituatur.* colligitur ex Instit. tit. Quibus modis re contrah. obligat. & ff. Si certum petetur, L. 2. *Mutuum quid.*

Explico singula. *Est traditio*; quia mutuum perficitur traditione, sicut donatio, commodatum, depositum. hinc excluduntur contractus, qui verbis perficiuntur; vt emptio, venditio, locatio, conductio, & similes.

4 *Rei, numero, pondere vel mensura constantis*; quia mutui obligatio in his rebus consistit, quæ numero, pondere, mensuráve constant; vt in vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro; vt habetur Instit. Quibus modis re contr. oblig. in principio, & d. L. 2. ff. Si certum petetur. Non dico *vsu consumptibilis*; quia si tibi mutuem libram ęris vel argenti, est verum mutuum, vt patet ex locis citatis; non tamen rei istius vsus, est consumptio vel alienatio. Vnde non est verum, quod ait Nauarrus cap. 17. num. 206. mutuum reperiri in solis rebus, quæ vsu consumuntur; etsi verum sit, vt plurimùm in his reperiri. Dicuntur autem *vsu consumi*, quarum vsus est consumptio; (vt oleum, vinum) vel alienatio (vt pecunia) Hæ res dicuntur à Iurisperitis *accipere functionem* (vt patet L. 2. ff. Si certum pet.) quia vna potest fungi vice alterius, vt frumentum, frumenti; pecunia, pecuniç; vt colligitur ex eadem Lege. Similiter non est propriè mutuum si quis alteri det ouem vel bouem, recepturus aliam ouem vel bouem. quia hæc non constant pondere, numero vel mensura. vnde etiam non solemus dicere, mutua mihi vnam ouem. sed potiùs est contractus innominatus, dabo vt des. sicut si quis det sacculum pecuniæ vt alium recipiat similem; non est mutuum, sed contractus innominatus; vt inquit Glossa Institut. suprà in principio.

Eo animo, &c. quia *mutuum* dicitur quasi ex meo tuum; ita enim à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat; vt habetur Instit. suprà & d. L. 2. suprà.

Cum obligatione, quia hæc traditio non habet rationem mutuationis, nisi cum obligatione fiat. hinc excluditur donatio.

5 *Vt similis in specie*; si enim reddenda sit res alterius speciei, non erit mutuum, sed permutatio: si verò eadem numero, non erit etiam mutuum; sed commodatum, vel depositum. Itaque ad rationem mutui requiritur vt mutuatarius obligetur reddere rem similem secundùm speciem: vt autem seruetur æqualitas, debet esse paris bonitatis.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliqui ex mutuo non obligentur.

6 Respondeo, Omnes, qui possunt contrahere, iure naturæ ex mutuo obligari; nisi priuilegio Iuris positiui eis concessum sit vt in certis casibus non obligentur, vel certè obligationem possint elidere exceptione. Tale autem priuilegium concessum est *filiofamilias, Ecclesiæ, ciuitatibus & minoribus.*

Filiusfamilias. Ac Primò quidem *filiusfamilias*, qui est sub patria potestate, si mutuam pecuniam absque consensu patris acceperit, non tenetur in effectu ad restitutionem; ne post mortem quidem patris: quia potest opponere mutuatori exceptionem Senatusconsulti Macedoniani, quo concessum est ei, vt non teneatur soluere. vt docet Gomezius tom. 2. cap. 6. num. 2.

Vbi notandum Primò, Huius Senatusconsulti 7 occasionem dedisse quemdam Macedonem fœneratorem. hic Romæ filijsfamilias petentibus pecuniam mutuabat; qui posteà oppressi ære alieno, vitę parentum insidiabantur, vt hereditate potiti, possent soluere. quam ob causam Senatusconsulto cautum fuit, vt si quis filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, ei non daretur actio, petitioque, ne quidem post mortem patris, vt habetur L. 1. ff. de S. C. Macedoniano. *S.C. Macedonianum.*

Notandum Secundò, Quamuis verbis huius 8 Senatusconsulti solùm videatur tolli obligatio ciuilis; tamen etiam tollitur obligatio naturalis, ita vt in foro conscientiæ non teneatur vmquam tale mutuum restituere, si velit hoc priuilegiò vti. vt docet Gomezius suprà, ex Innocentio in cap. Quia plerique, de immunitate Ecclesiarum, & ex communi sententia DD. & Molina disput. 301. idque statuit lex, tum in pœnam eorum, qui talibus mutuarent; tum vt omnis occasio machinationis prauæ contra parentes, filijs præscinderetur. vnde etiam huic priuilegio nō potest filius renunciare; quia magis est in fauorem parentum, quàm ipsius. Si tamen filius iurauit se soluturum, tenebitur soluere, saltem post mortem patris, quando 9 commodè poterit. quia semper iuramentum in alterius fauorem factum seruandum est, quando absque peccato seruari potest. vt patet ex dictis suprà cap. 17. dub. 7. potest tamen huius iuramenti peti relaxatio à Prælato: quia in fraudem legis appositum est; & aliàs lex facilè redderetur inutilis: eaque obtenta poterit non soluere. *Etiam naturalis obligatio tollitur.* *Si iurauit soluere.*

Notandum Tertiò, Hanc exceptionem competere, non solùm filiofamilias sed etiam filięfamilias, & parentibus eorum, & heredibus, & fideiussoribus eorum. vt patet L. 7. & 9. ff. de S. C. Macedon. Gomezius suprà. 10

Aduerte tamen, esse multos casus, in quibus filius tenetur. Primò, Si habet bona castrensia vel quasi castrensia. Secundò, Si publicè putabatur sui iuris. Tertiò, Si accepit mutuo non pecuniam sed rem aliam, vt triticum, vinum, & similia; (nam lex solùm loquitur de mutuo pecuniario) nisi id fecerit in fraudem legis, vt inde conflaret pecuniam. Quartò, Si pecunia versa sit in vtilitatem patris. Quintò, Si pater debuisset eam secundùm rectam rationem suppeditare. vt si filius absens causa studiorum, accipiat mutuum necessarium vt viuat, vt emat libros necessarios, vt soluat didactra. vide Gomezium suprà. 11 *Exceptiones, quibus filius tenetur.*

Secundò, Si *Ecclesia vel causa pia* mutuum datum sit, & dubitetur posteà, num pecunia illa versa sit in eius vtilitatem; non tenetur Ecclesia vel locus pius soluere, nisi creditor probet in vtilitatem eius pecuniam illam versam esse. Ita habetur in Authent. Hoc Ius porrectum. C. de Sacrosanctis Ecclesijs, quæ translata est in Ius Canonicum, 10. q. 2. Idem dicēdum, si mutuum datum sit *oppido*; vt patet L. Ciuitas. 27. ff. Si certum petetur. 12 *Ecclesia.* *Oppidum.*

Aduerte tamen, si Prælatus cum consensu 13 Capituli, mutuum nomine Ecclesiæ accepit, & possit solui absque alienatione rerum immobilium

lium Ecclesiæ, solui debere, etiamsi creditor non probet pecuniam in Ecclesię vtilitatē versam fuisse. Ratio est; quia ad alienationem rerum mobilium, non est opus vt constet illā Ecclesiæ esse vtilem. quare cùm Prælatus cum Capitulo habeant plenam administrationem, possunt hęc in hoc casu alienare. Si verò solui non possit absque alienatione bonorum immobilium; tunc creditor debet probare: quia hæc alienatio non est valida, nisi constet illam esse necessariam vel vtilem Ecclesiæ: & in hoc casu intelligenda est ista Authentica.

14 Si particularis aliquis administrationi Ecclesiæ vel pij loci deputatus, mutuum nomine illius loci acceperit, debet creditor probare esse conuersum in illius vtilitatem; nisi tali administratori concessum fuerit tantam summam accipere. vide hac de re fusè apud Panorm. in cap. Quòd quibusdam, de fideiussionibus, & Molinam disputat. 300.

15 *Minor.* Tertiò, Si tutor nomine pupilli, vel curator nomine minoris mutuum acceperit, non tenetur ille posteà etiam maior factus soluere, nisi creditor probarit id in eius vtilitatem esse conuersum. Ita communiter DD. ex L. 3. C. Quando ex facto tutoris.

16 In his tamen casibus, datur actio aduersus eum, qui nomine alterius mutuum petierit.

17 *Restitutio conceditur.* Quartò, Si aliquis minor 25. annis mutuum acceperit & inde se læsum deprehenderit, vt quia pecuniam inutiliter consumpsit; potest petere restitutionem in integrum. vt non teneatur, nisi quatenus inde factus est locupletior. vt dictum est cap. 17. dub. 9. & docet Gomezius tom. 2. c. 14. numero 2.

DVBITATIO III.

Quid sit vsura.

18 NOtandum est, hoc nomen in præsenti negotio accipi tripliciter, Primò, Pro lucro vsurario. Secundò, Pro contractu vsurario vnde hoc lucrum. Tertiò, Pro voluntate sic contrahendi. *Vsura.* Si accipiatur primo modo, sic definiri potest, *Vsura est lucrum immediatè ex mutuo prouenient. Lucrum* *Lucrum.* vocatur acquisitio rei supra sortem pecunia æstimabilis, & aliàs indebitæ. vnde si mutuem tibi mille, vt desinas iniquè nocere, vt soluas debitum, vt reddas depositum, non erit vsura; quia nihil acquiro supra sortem, nisi quod alio titulo mihi erat debitum. si mutuè vt consequar amicitiam vel fauorem, non erit vsura, quia amicitia non æstimatur pecuniâ. & quamuis fauor magni æstimetur in electionibus & suffragijs; si tamen non intendas obligare, sed solùm allicere, nulla erit vsura, vt statim constabit.

19 *Immediatè*, quia debet hoc lucrum prouenire ex vi pacti mutuationis. si enim immediatè proueniat ex amicitia vel gratitudine, vel ex spe alliciendi mutuantem ad continuandum mutuum, *Ex vi mutui.* non erit vsura. vt autem censeatur ex vi mutui prouenire, requiritur vt mutuator intenderit mutuatarium ex vi pacti mutuationis obligare obligatione stricta seu iustitię, qualis per pacta induci solet; vel certè vt mutuatarius putet hanc mutuantis fuisse mentem.

20 *Ex mutuo prouenient.* si enim vendas rem tuam supra iustum pretium, lucraris quidem, sed hoc lucrum non est vsura, quia prouenit non ex vi mutui, sed ex iniqua venditione. Idem dicendum de locatione, conductione & similibus contractibus. vnde talis non incurrit pœnas vsurariorum.

Aduerte tamen, nihil referre, sitne mutuum illud, ex quo tibi lucrum obuenit supra sortem, expressum, (vt cùm aliquis expresè mutuauit) an implicitum; vt cùm vendit rem pluris iusto, ob dilationem solutionis; aut emit minoris iusto, ob anticipationem: dum enim venditor concedit dilationem, implicitè illi mutuat pretium vsque ad tempus solutionis: & dum emptor anticipat solutionem, implicitè mutuat vsque ad tempus traditionis rei emptæ. vnde lucrum hinc proueniens est vsurarium. 21 *Mutuum expressum. Implicitum.*

Ex his facilè intelligitur quid vsura pro contractu & pro voluntate. *Vsura* enim pro contractu nihil est aliud, quàm mutuatio expressa vel implicita, cum pacto reddendi aliquid supra sortem ratione mutui. *Pro voluntate*, est voluntas capiendi lucri supra sortem ex vi mutui, quam definitionem explicat Couarr. lib. 3. variar. cap. 1. num. 2. 22 *Vsura pro contractu & voluntate.*

DVBITATIO IIII.

Quo iure sint prohibitæ vsuræ.

D. Thomas qu. 78. art. 1.

SVppono, *vsuras* (id est contractus vsurarios & acquisitionem lucri ex his contractibus) esse prohibitas: imò hæresim esse dicere vsuram non esse peccatum; vt definitum est in Concilio Viennensi, & habetur Clement. vnica, tit. de vsuris, §. vlt. & colligitur ex multis Scripturæ locis. Est contra Carolum Molinæum, qui in tractatu de commercijs n. 7. 11. & alibi, probat vsuras moderatas, quas Ius Ciuile permittit. vide Nauarr. comment. de vsuris. n. 11. 23

Sed difficultas est, quo Iure sint prohibitę. Quidam enim existimarunt solo iure positiuo interdictas esse. Ita Abul. in cap. 25. Matth. q. 171. & 172. Sed dicendum est, non solùm iure positiuo; (diuino & humano) sed etiam naturali illicitas esse. est communis sententia Theolog. & Canonistarum, vt videre est apud Couarr. lib. 3. variar. cap. 1. Quòd *iure diuino*, patet Psalmo 14. vbi dicitur, *eum, qui pecuniam suam non dederit ad vsuram, habitaturū in monte sancto Domini*, vbi indicatur eum qui dederit ad vsuram, non habitaturū. Ezech. 18. dicitur de eo, qui dedit ad vsurā, quòd *non viuet.* denique Lucæ 6. *Benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes*, nempe vltra sortem vt plerique DD. Scholastici, & Vrbanus III. cap. Consuluit. de vsuris, hunc locum explicant. Et quamuis videatur Dominus ibi tradere consilium perfectionis Christianæ; vt benefaciamus proximo, eique mutuum demus, etsi nullum simile beneficium ab ipso speremus: tamen ille etiam sensus est probabilis, & colligi potest ex illis verbis, argumento à maiori; vt inquit Sotus lib. 6. qu. 1. art. 1. 24 *Iure diuino vetita.*

Quòd etiam *iure Canonico*, patet ex Decreto causa 14. q. 3. & 4. & ex Decretalibus toto titulo de vsuris. & ex 6. Decretalium eodem titulo. & Clement. de vsuris. 25 *Iure Canonico.*

Deinde quòd etiam *iure naturali* sint illicitæ, probatur; quia est contra ius naturæ vt idem bis, seu duplici pretio vendatur. Item vt vendatur id, quod non est vendentis: atqui is, qui vsuras accipit, 26 *Iure naturali.*

accipit, vendit idem bis, & vendit id, quod non eſt ſuum: ergo peccat contra Ius naturæ. Minor probatur, quia qui vſuras accipit; vel accipit eas pro ſorte, & ſic pro eadem re duplex pretium accipit, nempe ſummam ſorti æqualem, & prætereà vſuram; vel accipit eas pro vſu ſortis, & præterea vſuram; vel accipit eas pro vſu ſortis, & ſic vendit alteri vſum rei non ſuæ ſed ipſius. nam per mutuum transfertur dominium in mutuatarium, & conſequenter etiam vſus rei. Item vſus rei illius non diſtinguitur à ſubſtantia rei, ſi æſtimationem ſpectes: nam vſus illius eſt alienatio, & quaſi conſumptio ſubſtantiæ: ergo pro vſu rei, & pro ſubſtantia rei non poteſt diſtinctum pretium accipi. vide Couar. ſuprà num. 5. vbi adfert teſtimonium Ariſtotelis, Plauti, Catonis, Ciceronis & Ariſtophanis contra vſuras.

27 Dices, non deſunt alij tituli vſurarij, ratione quorum videntur poſſe accipere ſupra ſortem; vt ratione temporis, quo alter pecunia vtitur: ratione obligationis, qua ſe obligat ad non repetendam ſortem intra certum terminum: ratione carentiæ pecuniæ, quia interim priuat ſe facultate ea vtendi. denique ratione laboris mutuandi, ſcribendi, numerandi.

Qui tituli poſſint obtendi.

Reſp. Titulum, quo vſura accipitur, propriè eſſe vſum pecuniæ ad certum tempus conceſſum: ceteri tituli propriè & per ſe non ſunt vſurarij, ſed tantùm quatenus implicitè in illum recidūt. quod fit, dum exceditur in æſtimatione. Itaque ratione temporis nihil accipi poteſt, quia hoc nihil eſſet aliud quàm accipere ratione vſus tanti temporis.

28 Ratione laboris ſcribendi & numerandi dum datur & reſtituitur mutuum, aliquid exigi poteſt, vt docet Silueſter ex Hoſtienſi v. Vſura 1. nu. 32. & Nauarr. cap. 17. nu. 209. ratio eſt; quia hoc totum fit in gratiam mutuatarij, eſtque nauatio operæ pretio æſtimabilis. ſi tamen iuſta æſtimatio excedatur, præſumetur vſura.

Labor numerandi.

Ratione obligationis non repetendi & ratione carentiæ pecuniæ, quæ duo parum differunt, an aliquid accipi poſſit, dicemus infrà.

29 Ex his patet, vſuram eodem iure vetitam, quo furtum. ac proinde eſſe intrinſecè malam, ſi formaliter conſideretur. ſicut enim intrinſecè malum eſt accipere rem alienam inuito iuſta ratione domino: ita etiam intrinſecè malum eſt exigere lucrum ſupra ſortem ex pacto mutui ſeu titulo mutui. vnde nulla diſpenſatione poſſunt fieri licitæ. Poteſt quidem Deus tibi concedere, vt vltra ſortem poſſis exigere, ſed tunc tamquam Dominus omnium hoc tibi donabit; & ſic non exiges præcisè ex vi obligationis inductæ per pactum mutui, ſed ex donatione Dei, qui eſt Dominus omnium. ſic Iſraelitę ſpoliantes Ægyptum non committebant furtum, aut aliam iniuriam.

Sunt intrinſecè malæ.

Indiſpenſabiles.

30 Sed cōtrà Obijcitur Primò, Deuteronomij 23. *Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem; ſed alieno.* &c. 28. *fœnerabis gentibus multis & ipſe à nullo fœnus accipies:* ergo licitum eſt ſaltem ab infidelibus exigere vſuras.

Obiectiones

Reſpondeo negando conſequentiam. nam in prioe teſtimonio illis verbis (*ſed alieno*) vel ſignificatur tantùm permiſſio vſurarum erga infideles, maioris mali vitandi cauſa, ne videlicet ſuos fratres vſuris exhaurirent, ſicut exponit D. Thomas q. 78. art. 1. ad 2. vel conceduntur vſuræ erga infideles, qui erant hoſtes Iudæorum; quos iure poterant rebus ſuis ſiue artificio, ſiue vi ſpoliare: ita Ambroſ. l. de Tobia cap. 8. In ſecundo non dicitur *fœnerabis ad vſuram*, ſed *fœnerabis*, id eſt, mutuum dabis; & ſignificatur benedictio cuſtodientium legem: videlicet, tantas fore eorum opes, vt multis gentibus poſſint dare mutuū. vide D. Thomam ſuprà, & Couarr. lib. 3. var. cap. 1. nu. 7.

Obijcitur Secundò, Ius ciuile permittit vſuras, 31
& ad eas exigendas concedit actionem; ſi tamen per ſtipulationem de eis cōuenerit, vt patet L. 1. 2. & alijs, C. de vſuris. atqui ſi iure naturali eſſent vetitæ, id non latuiſſet acutiſſimos illos Iureconſultos. Ob hoc argumentum Car. Molinæus lib. de commercijs, num. 6. & ſequent. concedit vſuras moderatas eſſe licitas, quales præſcribuntur L. Eos qui. 26. C. de vſuris. ſed hoc iam ſatis refutatum eſt. vnde

Reſpondeo, Vſuras ob bonum Reipublicæ poſſe permitti, ſicut & prostibula. qua parte tamen Ius ciuile videtur eas approbare tamquam licitas, 32
& cogit ad ſolutionem, eatenus eſt abrogatum per Ius Canonicum; dum Canones damnant illas tamquam illicitas, vt patet ex plurimis Canonibus: & inſuper excommunicant Iudices cogentes ad earum ſolutionem; vt patet Clement. vnica, de vſuris. Quod ad Iuriſconſultos attinet, puto eos facilè intellexiſſe vſuras formaliter eſſe illicitas; tamen conceſſiſſe quaſdam moderatas, tum ob bonum publicum, tum quia ſæpè aliqui iuſti tituli intercedunt. quamuis in eo ſententia illorum non ſit admittenda, quòd generatim tales vſuras tamquam licitas & iuſtas concedant.

Poſſunt permitti.

Vbi aduerte, Iure Cæſareo non quaſuis vſuras 33
concedi; ſed has tantùm, Primò, Si illuſtres erant perſonæ, tantùm poterāt ſtipulari ſeu exigere tertiam centeſimæ; id eſt, pro centum aureis, ſingulis menſibus tertiam partem aurei. Secundò, Si erant negotiatores, vel pręerant ergaſterijs, tantùm beſſem centeſimæ, id eſt, duas tertias vnius aurei per menſem pro 100. Tertiò, In traiectitio contractu (.i. cùm pecunia dabatur mercatori traijcienti mare) vnam centeſimam, id eſt, vnum pro centum in ſingulos menſes. Quartò, Ceteri non poterant ſtipulari niſi dimidiam centeſimę, id eſt dimidium aureum pro centum, in ſingulos menſes, hęc omnia habentur d. L. Eos qui. C. de vſuris & L. vltima, eodem titulo, tollit Iuſtinianus omnem anatocismum .i. omnes vſuras vſurarum: quę naſcuntur ex eo quòd vſuræ nondum ſolutæ annumerentur ſorti, & pariant ſimiliter lucrum; quod lucrum rurſus adijcitur & parit; & ſic in infinitum. 34

Vſuræ quænā Iure Ciuili cōceſſæ.

Vſuræ vſurarum ſublatæ.

Hinc patet, in maximis vſuris non fuiſſe permiſſum exigere niſi 12. in centum, idque tantùm in fœnore nautico, vbi periculum ſortis, erat mutuantis, vt patet ex omnibus legibus, ff. de fœnore nautico. In ſecundis, octo pro centum: in tertijs ſex pro 100. in minimis 4. pro centū: nunc paſſim permittuntur 33. in centum; magno miſerorum hominum malo; cui magna ex parte occurri poſſet per montem pietatis; vt infrà dubitat. 23. dicitur.

DVBITATIO V.

Vtrùm licitū ſit ſperare lucrum ex mutuo.

OMiſſis varijs ſententijs, quæ non tam re, 34
quàm verbis differunt,

Dico Primò, Nec principaliter nec minùs prin-

principaliter licet sperare lucrũ, quod detur tamquam ex obligatione iustitię propter mutuum. Ita Sotus lib.6.q.1. art.1.& Ioan. Medina q. 1. C.de vsuris restituendis.§.Tertiò inquirendum.Probatur Primò, Quia velle accipere & retinere tale lucrum,est iniquũ; est enim velle accipere alienum: nam dando tali modo nõ transfertur dominium, vt infrà dubit. 18. dicetur: ergo tale lucrum non licet sperare; non enim licet sperare, quod non licet accipere. Secundò, Per mutuum tu nullum ius acquiris ad tale lucrum, nec ille obligationem iustitiæ contrahit ad illud dandum: ergo iniquum est illud desiderare tamquam ex obligatione iusti-

36 tiæ per mutuum inducta. Hoc sensu verum est, non licere sperare lucrum ex mutuo, nempe tamquam ex pacto mutui, obligatione iustitiæ debitum. Et hoc est, quod ait Vrbanus III. cap.Consuluit. tit. de vsuris, *Qui mutuat,aliàs non mutuo daturus,eo proposito,vt licet omni conuentione cessante,plus tamen sorte recipiat; pro huiusmodi lucri intentione, quam habet, iudicandus est male agere.* Loquitur enim de eo, qui sine externa conuentione intendit lucrum tamquam debitum ex iustitia, siue principaliter,siue minùs principaliter. Neque hîc est facienda distinctio inter lucri spem & lucri intentionem, quasi hæc non liceat,illa sit licita; vt facit Medina suprà: quia spes & intentio non sunt actus distincti.

Sperare lucrum ex mutuo. Cap. Consuluit.

37 Dico Secundò, non est iniquum etiam principaliter sperare lucrum ex mutuo, mediante amicitia vel gratitudine; ita vt non speretur immediatè ex ipso mutuo, tamquam pretium eius. Colligitur ex Soto suprà, & tenet Petrus Nauarra l. 3. de restitut. cap. 2. num. 198. Probatur, quia accipere tale lucrum sic datum, non est iniquum; non enim accipitur inuito domino, cùm illum ad hoc non obliges; sed ipse omnino liberè, ratione amicitiæ vel gratitudinis illud det:ergo intendere accipere, iniquum non est,siue principaliter, siue minùs principaliter intendas per mutuationem tale lucrum adipisci; hoc enim nihil facit ad iniustitiam. quamuis fieri possit, vt sit signum auaritię, si principalis finis mutuationis in tali lucro con-

Principaliter sperans lucrum.

38 stituatur. Fieri tamen potest vt licitè lucrum principaliter intendas; vt si mutues alicui Principi, intendens principaliter per eius amicitiam aliquod officium vel priuilegium quæstuosum ad bonum finem referendum. licitum enim est aliquando amicitiam alicuius ambire propter aliquod commodum temporale, ita vt eam desideres tantummodò vt medium ad illud; vt si talis amicitia tibi alioquin esset grauis. sic multi captant fauorem aulicorum.

39 Dico Tertiò, Licitum etiam est ex mutuo sperare amicitiã tam principaliter quàm minùs principaliter;& ex amicitia lucrum. Quòd licitum sit sperare amicitiam principaliter,seu vt finem principalem, & secundariò lucrum ex amicitia, satis manifestum est. possum enim desiderare amicitiam alicuius, propter eius virtutẽ vel sapientiam, & ad eam mihi conciliandam dare illi mutuum cum spe,quod ex amicitia illa etiam aliquid com-

40 modi mihi proueniet. Quòd *etiam liceat sperare amicitiam minùs principaliter*, nempe tamquam medium ad lucrum principaliter speratum, (etsi Nauarrus contrà sentire videatur) patet ex dictis. quamuis enim amicitia absolutè sit bonum præstantius quàm pecunia, ac propterea non debeat tota eius dignitas æstimari ex vtilitate ad lucrum temporale;(valdè enim inordinatum esset,nullam appetere amicitiam,nisi ob commodum temporale) tamen quòd me applicem ad huius vel illius amicitiam in particulari,fieri potest etiam propter solam pecuniam,idque absque omni inordinatione. quod enim ad multa vtile est,potest desiderari ob hanc vel illam vtilitatem, nulla habita ratione aliarum vtilitatum, quæ illi rei insunt; modò illa res secundùm se non æstimetur tantummodò ex illa vna vtilitate.hoc enim non est facere commodum temporale finem illius rei, sed finem huius desiderij, quo hîc & nunc magis desideratur hoc commodum, quàm illa amicitia; quia magis necessarium. vt cùm is, qui statuerat manere cœlebs,mutat sententiam,eò quòd offeratur pulchra & opulenta vxor, decernitque hanc ducere; hîc non facit pulchritudinem finem matrimonij propriè, sed suæ applicationis seu electionis, qua hîc & nunc mutat animum, & se ad matrimonium applicat,vt benè explicat Caietanus to.1 opusc.12. qu. 3. Idem dicendum de eo, qui amicitiam alicuius affectat, eam dumtaxat ob causam, vt inde aliquid commodi temporalis percipiat.

Amicitia minùs principaliter intenta.

DVBITATIO VI.

Vtrùm qui animo vsurario aliquid accepit pro mutuo, sine vllo externo pacto, teneatur ad restitutionem.

NOtandum, hũc à DD.vocari *vsurariũ mentalẽ*,quia sine vllo externo pacto mente vsuraria aliquid accipit, siue alter det gratis,siue non.

Vsurarius mentalis.

Respondeo & dico Primò,Si mutuans intendat 41 aliquid accipere tamquam pretium mutui, seu tamquam debitũ ex pacto mutui, & mutuatarius eo modo det, (quod interdum accidit,quando indoles mutuantis ei est perspecta) tunc iudicio omnium,tenetur ad restitutionem. Ratio est,quia mutuatarius non intendit donare gratis,sed solùm tamquam debitum ex pacto mutui;atqui non erat debitum:ergo nihil dat.Iuxta hunc casum videtur intelligendum cap. Consuluit,de vsuris,vbi Pontifex dicit, eum, qui ex proposito mutuam pecuniam credit, vt plus sorte recipiat, (nempe tamquam debitum ex mutuo)inducendum efficaciter ad restitutionem: quamuis sine omni conuentione id fecerit. vide Couar. ad regulam Peccatum p. 2. in principio nu. 4.

Dico Secundò,Si mutuatarius det gratis seu ex 42 amicitia, & mutuator id ignorans accipiat tamquam datum ex obligatione ratione mutui; tunc non tenetur ad restitutionem ex parte rei, sed solùm ratione cõscientię erroneę, quamdiu illa durat.docet hoc Caieta.tom.2.opusc.8.q.3.Couarr. suprà. Gabr.d.15.qu.11.dub. penultimo. Scotus eadem dist. q.2.a.2. Quòd *ex parte rei nõ teneatur*, Probatur Primò, Quia alter verè & reipsa donauit, & transtulit dominium in mutuantem: (non enim dedit tamquam pretium mutui, sed ex gratitudine, vti supponimus) ergo quocumque animo alter acceperit, non tenetur ad restitutionem. Secundò,Quia nemo tenetur ad restitutionẽ,nisi qui habet alienum, vel qui iniustè læsit: atqui hic non habet alienum nec iniustè læsit.etsi enim habuerit intentionẽ lædendi dum accepit tamquam debitum

Si nesciat dari gratis.

debitum ex obligatione; tamen in re læsio non fuit secuta; nam alter non dedit ex illa obligatione iniusta, quam mutuator intendebat, sed ex amicitia: ergo læsus non fuit. sicut si accipiendo librum à Petro, putares te furto accipere & consentires in furtum: si liber reuerà sit tuus; (quamuis id ignores) ex parte rei non tenereris ad restitutionem; quia in re non læsisses illum, vt rectè notat Sotus l. 6. qu. 1. art. 2. Similiter si quis liberam condonationem obtineat à creditore, liber est à debito, quamuis habuisset propositum numquam restituendi, & eo animo remissionem petijsset. Tertiò Probatur ex L. Inter omnes. 46. §. Rectè. ff. de furtis, vbi sic dicitur, *Contrectans rem, credens inuitum dominum, committit furtum; sed furto non est obligatus, si dominus erat volens.*

43 Dices, Quamuis mutuatarius det gratis, tamen mutuator non acceptat illud vt donum, sed vt debitum: ergo donatio hæc non est valida, cùm non sit acceptata vt donatio; quod tamen requiri docent Iurisperiti.

Quomodo acceptetur hæc donatio. Respon. Donationem non esse validam, quando acceptans non vult eam acceptare titulo donationis, sed debiti dumtaxat. quòd si velit eam acceptare omni titulo, seu modo, quo potest, (quod semper censetur facere dum contrarium non exprimit) valida est donatio. confirmatur, quia cùm hìc mutuator nihil quærat nisi lucrum; nulla subest ratio cur non censeatur acceptare il-

44 lud omni modo, quo potest. Adde quamuis non acceptasset tunc implicitè vt donum, posteà tamen semper poterit acceptare quando volet, nempe quamdiu alter in eodem proposito donandi permanere censetur, seu quamdiu non reuocat donationem. vnde non tenebitur ad restitutionem. Itaque hæc obligatio restituendi nulla est, vel certè nullius momenti, cùm ex libertate debitoris pendeat.

Petes, Quid si mutuatarius det aliquid mutuanti, dum ei restituit sortem, & ille dubitet quo animo detur, vtrùm possit retinere.

45 Respondeo. Caietanus suprà, videtur sentire, posse retinere. Sed dicendum est non posse cum vero dubio, siue negatiuo, (vt quando non habet signa, vnde probabiliter conijciat dedisse, sed omnino nescit dederítne gratis, an vt pretium mutui) siue positiuo, (vt cùm vtrimque paria sunt motiua) retinere. Ratio est, quia cum tali dubio non potest rei alicuius possessionem inchoare. vt ergo possit retinere, requiruntur tales circumstantiæ, vt omnibus perpensis, moraliter quasi certum sit gratis donari. quod ordinariè censendum est, quando mutuans non dedit vllum signum se aliquid petere; & mutuatarius non præsefert tristitiam in dando, aut aliquam molestiam, aut metum seu coactionem, nec est auarus; vt insi-

Si accipiens dubitet.

46 nuant Caietanus & Couarr. suprà. Quòd si bona fide putauerit aliquid gratis donatum, & pòst deprehenderit contrarium, tenebitur ad restitutionem; si tamen extet vel factus sit ex eo locupletior. secùs si bona fide consumptum, nec quidquam inde emolumenti supersit. vt patet ex dictis cap. 14. dubitat. 1. & 2.

DVBITATIO VII.

Vtrùm licitum sit mutuare alteri cum pacto vt pœnam debitam, vel famæ, honorísve violati restitutionem condonet.

Respond. & dico Primò, Licitum est tibi mutuare alteri cum pacto vt priuatā vindictam tibi condonet. Probatur, quia sic nihil lucraris, sed solùm redimis iniustam vexationem tibi impendentem. nullum enim Ius habet ad talem vindictam. Idem dicendum, si exigat iniustam aliquam satisfactionem pro fama, vel honore violato. 47 *Vt priuatā vindictam condonet.*

Dico Secundò, Si iustam vindictam vel satisfactionem exigat, non potes eum ratione mutui obligare pacto iustitiæ vt condonet; potes tamen pacto amicitiæ. 48

Vbi Aduerte, Pactum iustitiæ esse, quo quis intendit alteri inijcere vinculum & obligationem iustitiæ. Pactum amicitiæ, quo solùm intendit eam obligationem, quam amicitia vel virtus gratitudinis inducit. *Pactum iustitiæ & amicitiæ.*

Nunc probatur Prior pars, (quę est communior sententia DD. Angeli v. Vsura 1. nu. 3. Conradi qu. 37. concl. 2. & passim recentiorum.) Primò, Quia ex vi mutui præcisè non licet obligare nisi ad æquale: atqui sors est æqualis rei, quæ traditur in mutuo, & redditio sortis est æqualis actui mutuationis: ergo ex vi huius contractus non licet obligare ad aliud, quàm ad redditionem sortis. Secundò, Condonatio vindictæ & restitutionis famæ & honoris est res magno pretio ęstimabilis; (plerique enim ingenti summa pecuniæ vix hæc condonent) ergò vsura est, si ratione mutui, pacto ciuili, seu iustitiæ ad condonationem obliges.

Dices Primò, Fama & honor, quæ mutuator iste debet restituere, non æstimantur pretio: ergo per condonationem illam non lucratur aliquid pretio æstimabile.

Resp. Dicuntur non æstimari pretio, non quasi nullo pretio sint digna, sed quia superant omne pretium pecuniarium: & ideò maximi æstimantur apud homines. deinde etsi fama non æstimetur pretio, onus tamen & obligatio restituendę famæ pretio æstimatur; est enim opus valdè molestum, plenum verecundiæ, quod homines sæpè magno redimunt. huius autem oneris remissionem tamquam debitam ex iustitia; vel potiùs obligationem ciuilem ad remittendum hoc onus lucratur vltra sortem. 49 *Fama & honor.*

Dices Secundò, Pœna non est debita ante sententiam: ergo saltem nō erit vsura, si mutues cum pacto vt vindictam condonet, quam per Iudicem poterat exigere. Ob hoc argumentum Nauar. cap. 17. num. 138. putat hoc non esse vsuram.

Resp. Etsi pœna non sit ante sententiam proximè debita, est tamē debita remotè, quatenus potes accusari. huius autem debiti remissionē lucraris supra sortem, quæ remissio magni apud homines æstimatur. vnde cùm supra sortē ad hanc obliges alterum obligatione ciuili, vsuram cōmittis. 50

Altera pars, *quod pacto amicitiæ possit quis obligare alterum vt hæc condonet*, probatur; quia tunc condonatio ista non exigitur vt pretium mutui, neque immediatè ex pacto & obligatione mutui; sed vt officium amicitiæ, præstandum non ex obligatione iustitiæ, sed ex amicitia, pro obsequio 51 *Potes pacto amicitiæ obligare.*

ex

ex amicitia præstito vel præstando. Si enim petis à me aliquod amicitiæ officium; possum respondere me esse paratum tale officium præstare, si tu vicissim aliud præstare velis, quod etiam ex amicitia exhiberi solet. Imò possum exigere vt prior præstes. si tamen ego prior mutuum dedero, non obligaberis ex iustitia præstare quod promisisti, sed tantùm ex gratitudine. non enim intendisti aliter te illa promissione obligare, cùm ego aliam
52 obligationem non potuerim exigere. Iuxta hunc modum defendi facilè potest sententia Soti, quam habet lib. 6. qu. 1. ar. 2. cùm dicit non esse vsuram si mutues alteri, cum pacto vt læsionem famæ vel honoris condonet; quia natura sua iure amicitiæ condonari solet. vnde patet eum loqui tantùm de pacto amicitiæ.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm sit vsura, si tibi mutuem, vt mihi vicissim remutues, aut vt ex mea officina quæ tibi opus sunt emas, aut meo molendino molas.

53 RESpondeo & dico Primò, Si tibi mutuem pecuniam ea lege, vt statim mihi remutues frumentum vel vinum, non est vsura; modò tibi hoc non sit magis damnosum, quàm illud mihi. colligitur ex D. Thoma ar. 2. ad quartum, cùm ait; *Licet simul mutuanti vnum, aliquod aliud mutuum recipere. non autem licet eum obligare ad mutuandum in posterum.* Probatur Primò, Quia qui à me petit officium amicitię, potest vicissim à me rogari simile officium, & si nolit præstare, tamquam ingratus repelli.

Vt statim remutues aliam speciem.

Dices, Officio tuo, quo mihi mutuas, respondet ex æquo redditio sortis: ergo non potes pro eo aliud officium (v. g. mutuationem vini vel olei) cum quo tua functio permutetur, exigere.

54 Resp. Actioné illam mutuandi dupliciter posse considerari. Primò, Vt est contractus quidam, quo traditur certa summa pecuniæ, & sic respondet ei redditio sortis, vt officiũ iustitiæ; nec quidquam amplius tamquam ex iustitia debitum, potest exigi. Secundò, Vt est officium amicitiæ, quod ab amico in commodum amici præstari solet: & sic debetur ei compẽsatio per aliud officium amicitiæ; eaque potest exigi in præsenti.

Actioni mutuandi duo actus respondent diuerso modo.

55 Probatur Secundò, Quia nihil hîc deducitur in pactum, quod sit pretio æstimabile. si enim mea mutuatio non est pretio æstimabilis, neque etiam ipsius. Tertiò, Quia non exigitur vt pretium mutuationis, sed vt conditio quædam in mutuatario, quæ ipsi non est grauior, quàm mihi mutuatio. Secùs esset si esset illi longè grauior; tunc enim videretur pretium: nam talia gratis rependi non solent. Hinc patet, non esse periculum, ne hac ratione pallietur vsura.

Dices, Omne onus à mutuo debet abesse.

Resp. Id verum esse de onere, quod maius sit quàm onus mutuantis. item de onere in futurum, non de officio amicitiæ in præsenti.

56 Dico Secundò, Nõ est etiam vsura si mutuem, vt mihi vicissim in posterum cùm opus habebo, & tibi cõmodum erit remutues, aut vt iusto pretio à me emas, aut vt meo molendino molas, aut vt agrum meum iusto pretio colas; modò tamen ad hoc te non obligem obligatione ciuili, sed solùm gratitudinis. Ita docet Angelus v. Vsura primò nu. 4. cùm ait; *non esse vsuram, cùm naturalis obligatio ita deducitur in pactum, vt non magis teneatur quàm ex ipsa naturali obligatione.* Idem tenent Hostiensis & Gregor. Ariminensis citati ab Angelo. Adrianus in 4. tract. de restitut. §. Dico igitur ad quæsitum. Gabriel in 4. d. 15. qu. 3. a. 3. dubio 1. Ratio est clara; quia si nulla imponitur maior obligatio in futurum quàm ex ipsa beneficij natura oriatur, non potest esse vlla iniustitia: atqui ex tali beneficio oritur obligatio antidoralis seu remuneratoria, ratione virtutis gratitudinis: ergo absque vlla iniustitia potest imponi & exigi.

Vt remutues cùm opus habebo.

Petes, Vtrùm possim statuere mutuatario terminum, vt quando desierit meam apothecam frequentare, cogatur reddere mutuum?

Respondeo cum Angelo, Gabriele & Adriano locis citatis, affirmatiuè. quia quilibet mutuans potest constituere terminum, quem voluerit, præsertim si alterum non obliget lege iustitiæ ad id, quod solùm lege gratitudinis facere tenebatur, v. g. vt apothecam frequentet. potest tamen illum obligare lege iustitiæ ad reddendum mutuum, quando illud, quod ex gratitudine faciebat, facere desierit. vt si tibi mutuem 100. toto eo tempore, quo meam apothecam frequentabis; ita vt cogaris restituere, quando illam deserueris. possum enim meum beneficium desinere, quando tu desines tuum. 57

Statuere terminum mutui.

Sed difficultas est, Vtrùm mutuans possit mutuatario imponere obligationem ciuilem ad ista rependenda in posterum, quando absque notabili suo incommodo poterit. Plerique DD. sentiunt id esse vsuram. indicat D. Thomas suprà. Anton. p. 2. titulo 1. cap. 7. §. 8. Gabriel suprà. Sotus l. 6. q. 1. ar. 2. Caietanus in Summa v. Vsura exterior, casu 8. Probatur, quia ista obligatio est pretio ęstimabilis; vnde mutuans ex vi mutui lucratur aliquid supra sortem pretio æstimabile: atqui hoc est vsura. Hinc inferunt DD. mutuantem teneri relaxare illam obligationem & compensare pecunia arbitrio prudentis, non tamen teneri ad restitutionem eorum, quæ sic lucratus est, vt si mutuatarius multa ab ipso emit eo pretio, quo apud alios emere debuisset: vel si ea occasione multi alij ad ipsius officinam cõfluxerint. qua in re falluntur quidam, dum putant ea pauperibus eroganda. Hęc sententia est tenenda in praxi, præterquam quòd putem non esse necessarium, vt obligatio illa pecuniâ compensetur, si nullum ex ea damnum est secutum. quia iniuria nuda non ęstimatur pecunia, vt ostensum est cap. 11. dub. 16. & cap. 9. dub. 23. 58

Obligatio in posterum

Contraria tamen quibusdam videtur non improbabilis, quam apertè tenet Adrianus suprà. §. *Sed contra*, cùm ait, *licere mutuando pacisci & inducere obligationem ciuilem, si per illud pactum ad nihil aliud obligetur, quàm ad quod priùs erat obligatus naturaliter.* Idem tenet D. Anton. sup. §. 10. de eo, qui mutuat rustico, cum pacto vt colat iusto pretio ipsius agrũ, idque probat ex Gregorio Ariminensi. Probari potest Primò, Quia non videtur esse notabile onus, quòd obliges te obligatione ciuili ad illud, ad quod iam obligatus eras obligatione naturali ex gratitudine, ita vt sine ingratitudine non posses recusare. Secundò, Amicitiæ officium, quod præstatur mutuando, videtur mereri, 59

vt mutuatarius se obliget ad gratificandum, quando locus & tempus id postulabunt: ergo talem obligationem seu promissionem exigere, non est quidquam exigere extra debitum amicitiæ & gratitudinis. Tertiò, Sicut ille se obligat ciuiliter ad rependendum beneficium, v.g. ad molendum in mola mutuantis, ita vicissim, mutuans se ciuiliter obligat ad non repetendam sortem vsque ad certum terminum; non tamen ad hoc tenebatur; cur ergo illa obligatio nō poterit pro hac exigi? Quartò, Si tibi debeam 2000. in fine huius anni soluenda, possum nunc tibi offerre 1000. cum pacto, vt alia 1000. non soluam ante biennium; vt Doctores fatentur. atqui hoc est dare nunc mutuum implicitum cum pacto vt vicissim implicitè remutues in fine anni. Quintò, Licitum est mutuare ea lege, vt mox vicissim aliam speciem remutues, atqui hoc non est minùs graue quàm obligatio ciuilis mutuandi in posterum, quando gratitudo id postulabit. imò multi mallent hanc obligationem, quàm mutuare statim; quia incertum est an alter indigebit; & non teneris nisi commodè possis.
60 Denique quando quis tenetur ex charitate alquid facere, licitum est ei mutuare cum pacto imponente obligationem ciuilem, vt id faciat, v.g. vt medicus mihi vel alteri in necessitate cōstituto curationem iusto pretio adhibeat, vt aduocatus patrocinium necessarium præstet, vt docet Medina, de vsura quæst. 4. ergo etiam quando tenetur ex gratitudine. vtrobique enim supra obligationem naturalem imponitur obligatio ciuilis. Fateor tamen non esse omnino eamdem in hisce duobus rationem. Neque huic sententiæ obstare videtur D. Thomas, quia loquitur de obligatione absoluta ad vicissim mutuandum quouis euentu, quo alter indigebit. quod posset cedere in magnum damnum. eodem modo intelligendi
61 reliqui DD. Hæc autem sententia loquitur de obligatione conditionata, nempe si commodè possit. Verùm sententia prior est tenenda; nisi eo euentu, quo onus carendi pecunia tanto tempore, par censeretur isti obligationi ciuili: licitum enim est par onus exigere. vnde etiam pro obligatione ciuili, quam subeo, dum tibi mutuum promitto (vt fit inter mercatores) possum vicissim parem à te obligationem exigere. etsi enim pro actu mutuandi non possit exigi obligatio ad aliquid reddendum vltra sortem, pro obligatione tamen mutuādi possum vicissim exigere obligationem. Hinc ad prædicta argumenta responderis: debet enim esse onerum paritas, vt iusta sit conuentio.

DVBITATIO IX.

Vtrùm liceat mutuare cum pacto, vt mihi vel alteri officium vel beneficium conferas.

PEtrus Nauarra lib. 3. c. 2. nu. 267. & Adrianus suprà, §. Ex his suboritur. distinguunt, si officium sit sæculare & fructus non excedant operas, non esse vsuram cum tali pacto mutuare vt statim conferatur. secus verò si fructus excedant. Verùm

62 Respondeo, & dico Primò, Siue fructus excedant operas, siue non excedant; si officium sit tale, vt ex amicitia benè idoneis conferri soleat, non esse vsuram mutuare cum pacto, vt tale officium conferatur, modò illud pactum sit tantùm amicitiæ. Idem dicendum, si agatur de collatione in futurum, vt patet ex dictis dubit. 6. & 7. sola enim obligatio iustitiæ ad aliquid supra sortem reddendum repugnat mutuo: non autem obligatio amicitiæ vel gratitudinis. quòd si ille non conferat ex amicitia, sed veluti coactus ex obligatione sibi imposita pactione mutui, collatio non est valida. vnde qui sic accepit non potest retinere; vt docet D. Thomas opusculo ad Ducissam Brabantiæ: quia nullo titulo possidet. non enim titulo liberalis collationis, vt suppono; nec etiam titulo mutui, quia ex isto titulo non debetur aliquid vltra sortem. si tamen præsumeretur collator nolle illum obligare ad relinquendum officium, vt regulariter fit, posset retinere. *Si ex amicitia.*

Dico Secundò, Si autem illud pactum sit iustitiæ, erit vsura. ita expressè docet D. Thomas opuscul. cit. ratio est, quia exigitur aliquid supra sortem tamquam ex iustitia debitum, ratione mutui. 63

Dico Tertiò, Si mutues alteri cum pacto vt conferat beneficium Ecclesiasticum, siue in præsenti, siue tempore futuro, partim est vsura, partim simonia: modò illud pactum sit iustitiæ: secùs si amicitiæ. *Quòd sit vsura*, probatur, quia supra sortem exigit obligationem iustitię, quam alter libens pretio redimeret; nam hæc obligatio adimit ei libertatem alteri gratificandi, quæ libertas pretio est æstimabilis. *Quòd etiam sit simonia*, probatur, quia datur temporale pro spirituali. 64 *Si pro beneficio, est simonia & vsura.*

Dices, Illud temporale non est pretio æstimabile, quia mutuatio non est pretio æstimabilis, cùm nullum pretium pro ea liceat accipere, vt quæ omnino gratis sit præstanda: ergo non est simonia, etiamsi fiat pro beneficio vel beneficij collatione, præsentatione, electione, &c. 65

Resp. Etsi non sit pretio æstimabilis, est tamen quid merè temporale; ac proinde non potest dari vel permutari cum spirituali: non enim minor fit iniuria rei spirituali si commutetur cum re temporali, quæ pretio non est digna, quàm quæ est digna: sed potiùs maior. quòd si pactum sit solùm amicitiæ, nec erit vsura, vt patet ex dictis, nec simonia; quia simonia requirit obligationem iustitiæ, vt infrà dicetur.

Aduerte tamen, in praxi non esse facilè concedendum pactum amicitiæ in huiusmodi; nam facilè sic palliaretur vsura & simonia. vnde in foro externo condemnarentur huiusmodi pactiones tamquam vsurariæ vel simoniacæ. 66

Ex superioribus Dubitat. satis constat, nihil posse exigi, ratione ipsius mutuationis, supra sortem. Sed quia mutuationi multi alij tituli possunt esse connexi, videndum est, vtrùm ratione horum possit aliquid exigi. Præcipui sunt isti. Primò, Damnum inde emergens. Secundò, Lucrum inde cessans. Tertiò, Periculum sortis & molestiarum in ea recuperanda. Quartò, Carentia pecuniæ vel obligatio non repetendi pecuniam ante certum tempus. Quintò, Pœna conuentionalis. 67 *Varij tituli mutuantium.*

DVBITATIO X.

Vtrùm ratione damni emergentis ex mutuo possit mutuator aliquid supra sortem exigere.

Damnum emergens.

68 NOtandum est, ***damnum emergens** & **lucrum cessans communiter vocari Interesse. Damnum emergens*** dicitur, quando quis detrimentum patitur in rebus, quas habet, vel quæ ipsi debentur: vt cùm quis ratione mutui, quod alteri præstitit, cogitur ipse pecuniam fœnori accipere, & vsuram soluere, vel res suas minoris iusto vẽdere, &c.

Lucrum cessans.

Lucrum cessans dicitur, quando quis impeditur ab aliquo bono consequendo, seu à lucro, quod illi non erat debitum. His positis, Scotus in 4. d. 15. q. 2. §. De tertio, sentit esse illicitum exigere aliquid ratione ***damni emergentis.*** ratio ipsius est, quia lex diuina præcipit vt nihil exigatur supra sortem: ***quòd si quis ex mutuo*** (inquit) ***metuit damnificari, reseruet pecuniam suam, quia non cogitur facere misericordiam.*** Sed contrarium tenendum cum ceteris Doctoribus.

69 Resp. igitur & dico Primò, Quando mutuatarius est in mora, si inde damnum aliquod eueniat mutuanti; tenetur mutuatarius ad illius compensationem. dicitur autem mutuatarius & quiuis alius debitor ***esse in mora***, dum elapso iam termino non soluit, cùm tamen non possit; aduertens explicitè vel implicitè creditorem sibi velle solui. Neque necesse est vt creditor eum interpellet de solutione: quia ipsa dies satis interpellat, virtute pacti ab initio conuenti. quòd igitur teneatur de damno hinc emerso, Patet Primò, quia per omissionem solutionis, est causa damni. quare cùm hæc omissio sit contra iustitiam, etiam erit causa damni contra iustitiam; ac proinde tenebitur ad compensationem. Secundò, Quando in contractibus constituitur terminus solutionis vel rei exhibendæ, initur tacitum pactum, vt non soluens teneatur ad interesse, defectu solutionis obueniẽs, vt colligitur ex L. 2. §. Non vtique, & §. Nunc de officio. ex L. 4. π. de eo, quod certo loco dari oportet. Hoc tamen intelligendum est, nisi absque omni culpa sua redditus sit impotens solutionis; vt si incendio res eius sint absumptæ, si ipse abreptus sit in captiuitatem; vel inciderit in tantam paupertatem, vt non possit soluere, quin se coniiciat in extremam vel grauem necessitatem. His enim casibus non videtur obligandus ad interesse. nam præter quàm quòd omni culpa vacet tunc non soluere; non videtur etiam tacitum illud pactum se ad hos casus extendere, eò quòd hoc sit nimis durum, & moribus hominum non receptum. Secùs verò est, si potest soluere, quamuis non sine magno detrimento rei familiaris: tunc enim vel tenetur soluere ad diem constitutum, vel certè in animo esse paratus compensare interesse. vide suprà cap. 16. dubit. 1.

Esse in mora.

70 *Si absque culpa redditus impotens.*

71 Aduerte tamen, si bona fide putaret creditorem consentire in dilationem, non censeretur esse in mora, nec teneretur in foro conscientiæ ad restitutionem damni; nisi anteà de eo esset cõuentum. de quo plura suprà cap. 7. n. 37. & seq.

72 *Potest à principio pacisci.*

Dico Secundò, Licitum etiam est à principio pacisci de aliqua pecunia vltra sortem reddenda, vel ratione periculi damni ex mutuatione impendentis, etiam ante terminum & moram mutuatarij; vel ratione ipsius damni, si quod euenerit. D. Thomas art. 2. ad 1. & alij. ratio est; quia illa pecunia, quæ mihi necessaria est ad aliquod damnum impediendum, non solùm mihi valet quanti ipsa nudè considerata æstimatur; sed etiam quanti est carere tali damno. non enim tantummodò æstimatur res secundùm seipsam, sed etiam quatenus domino est causa certi boni consequendi, vel mali vitandi. vnde licitè potest vendi pluris quàm per se valeat, cùm in ipsa illud etiam commodum vendi censeatur. confirmatur, quia nulla æquitas postulat vt quis ex beneficio mutui damnum reportet: ergo damnum illud, & periculum illius à mutuante æstimari potest.

Requiruntur tamen ad hoc tres conditiones. 73
Tres conditiones necessariæ.
Prima est, Vt mutuum sit causa damni, sine qua non eueniret; vt si per mutuum efficeris impotens illius impediendi. Secunda, Vt mutuatarium illius damni admoneas, ne illum decipias: nam fortè nollet mutuum cum tanto onere.

Aduerte tamen, si re vera ex mutuo tibi damnum impendeat, v.g. si ex mutuo 100. aureorum, 74
certò sis accepturus detrimentum aureorum 10. non erit vsuræ peccatum, etiamsi nõ monito mutuario de hoc damno, paciscaris tibi reddi 110. ratio est; quia in re nulla est inæqualitas, quamuis ipse hoc ignoret, & existimet te ratione mutui exigere, ac proinde des ei occasionem scandali, Neque ipsum decipis contra iustitiã; quia per hoc non datur ei occasio vt putet pecuniam illã pluris valere, quàm valeat, aut vt acceptet contractum, quem aliàs non erat acceptaturus; vti suppono.

Dices, In venditione venditor debet emptori vitium rei vel onus, si quod habet, aperire; alioquin facit ei iniuriam: ergo similiter si mutues alteri non significans onus tuæ pecuniæ annexum, facis iniuriam.

Respondeo, Est dispar ratio, Primò, Nam quòd 75
hæc pecunia damnum emersurum sit impeditura, non est vitium eius, seu onus illi annexum; sed est bona quædam conditio, & veluti vis quædam insita, ratione cuius mihi pluris valet, quàm alteri. vnde plus possum exigere, quàm ipsa per se valeat: sicuti venditor potest pluris æstimare rem quampiam sibi peculiariter commodam, quàm ipsa per se cõsiderata valeat. Secundò, Quia si rem pluris æstimet propter suum commodum, quàm ipsa per se valeat, neque id significet emptori; fortasse illum decipit, dando occasionẽ vt putet eam esse meliorem, quàm sit; secùs in pecunia. quòd si certò sciat illam nõ ideò esse meliorem, non video quam iniuriam faciat emptori, æstimando eam pluris quàm per se valeat, ratione damni, quod eius alienatione incurrit; quamuis id non expresserit. Idem dico in pecunia: suppono autem, quòd æquè illam erat accepturus, siue causa illius æstimationis illi aperiretur, siue non.

Tertia conditio est, Vt non cogas illum pacisci 76
de periculo damni potiùs quàm de damno; sed relinquas ipsius arbitrio: etsi enim periculum illud damni probabiliter euenturi, sit ab initio æstimabile pretio; (quamuis minori, quàm ipsum damnum) non potes tamen alterum cogere vt pro ipso periculo aliquid promittat. nam si mutuatarius paratus est sarcire damnum omne, quod euentus patefecerit; mutuator seruatur indemnis. si tamen ipsi

ipsi sit indifferens vtro modo paciscatur; vel malit pro periculo, certo pretio pacisci, quàm pro incerto damno manere in ancipiti; potes acceptare pactum: & quamuis damnum posteà non euenerit, poteris tamen conuentum exigere; nam periculum, quod subiisti, pretio erat æstimabile.

77 *Si non est deductum in pactum.* Aduerte tamen, si neque damnum ipsum, neque periculum damni deduxisti in pactum, mutuatarius non tenetur quidquam pro eo soluere, etiamsi posteà eueniat: modò ipse non fuerit in mora soluendi. quia nec tenetur ratione pacti, nec ratione culpæ; sed mutuans hoc ipso, quo non deduxit in pactum, censetur illud in se recepisse. secùs est si fuerit in mora. tunc enim damnum ex culpa ipsius euenit. similiter si per vim coactus fuit mutuare, hîc enim est causa damni per iniuriam. vide Nauarrum cap. 17. nu. 211.

Petes, Vtrùm ratione damni emergentis possis exigere supra sortem, quantum tu supra sortem coactus fuisti soluere vsurario, v. g. accepisti 1000. aureos ab vsurario. Petrus à te petit mutuum; vtrùm possis tantum exigere, quantum tu soluis vsurario?

78 *Si mutuãs ipse vsuram soluerim.* Resp. Non ideò te posse exigere supra sortem: sicut non quia tu carè emisti, potes carè vendere; sed spectandum est, quantum ea res tibi commodet. si enim ita tibi sit commoda, vt non pœniteat te tantum vsuræ nomine pro ea soluisse, potes à mutuatario tantumdem exigere: tanti enim æstimas illud commodum, quo te causa alterius priuas. imò si pluris æstimares, plus posses exigere. si verò hoc commodum æstimes minoris, ita vt pœniteat te tantum soluisse nomine vsuræ, non tamen pœniteret soluisse dimidium; solùm potes exigere dimidium, seu tantum, quantum ipse te velles dedisse. denique si res illa tibi non sit ita commoda vt velles pro ea aliquid dare supra sortem, nihil etiam potes exigere supra sortem; quia ex eius mutuatione nullum tibi damnum vel incommodum oritur. Iuxta hæc intellige Molinam disput. 314. Potes tamen alteri cedere toto contractu: tunc enim non tu vsuram exiges sed vsurarius: nec tu lucraris sed pecuniã acceptam cum toto onere in alterum volentem deponis. sicut qui rem supra iustum pretium emit, potest alteri ante solutionem contractu cedere.

DVBITATIO XI.

Vtrùm ratione lucri cessantis liceat vltra sortem exigere.

79 *Si metu vel fraude impulsus ad mutuandum.* SVppono, si quis metu vel fraude, vel Principis iussu compulsus sit mutuare, & inde ei lucrum cesset; posse ab auctore exigere huius lucri compensationem; vt rectè Sotus ar. 3. & alij DD. quia talis est ei causa damni. Idem dicendum, si ex eo, quòd mutuatarius non soluat ad diem præfixum, lucrum aliquod amittat. neque in his euentis opus est vt fuerit hoc deductum in pactum.

Sed difficultas est, si absit omnis coactio, vtrùm liceat de hoc lucro pacisci? Quidam Doctores docent id esse illicitum. Ita Durandus in 3. d. 17. qu. 2. ad primum. Sotus l. 6. de Iustit. q. 1. art. 3. (etsi fateatur contrarium esse probabile.) Idem insinuat D. Thomas ar. 2. ad primum. Idem tenent multi Canonistæ, vt Ioannes Andreas, & Innoc. IIII. in cap. Nauiganti, de vsuris, & quidam alij. Sed contraria sententia est ferè communis. vide Couarr. lib. 3. variarum cap. 4. & Nauar. cap. 17. nu. 211. & in comment. de vsuris nu. 43. qui alios citant. Vnde

Resp. Licitum esse pacisci ab initio de lucro 80 *Pro lucro cessante pacisci.*
cessante cum mutuatario, quamuis ab eo vi vel fraude non sis inductus; seruatis tamen quibusdam conditionibus. Probatur Primò, Quia pecunia illa, quam mutuas alteri, quatenus subest industriæ tuæ ad lucrum ex ea faciendum, pluris tibi valet, quàm ipsa per se considerata; est enim veluti semen fœcundum lucri per industriam, in quo lucrum ipsum virtute continetur: ergo plus pro ea exigi potest, quàm ipsa per se valeat. patet consequentia, quia dum illam tradis, etiam lucrum in illa latens tradere censeris; eo enim te spolias. sicut si triticum destinatum sationi (quo si careas, carebis fructu) mutuum des; plus potes pro eo exigere, quàm per se valeat: quia in illo virtute cõtineatur fructus, & dum illud das, simul das fructum in eo latentem. Secundò, Quia dum priuas te hac pecunia lucro destinata, non solùm illa te priuas, sed etiam spe lucri, quam ex illa per tuam industriam conceperas. atqui hæc spes est pretio æstimabilis: (potest enim spes lucri, seu lucrum speratum vendi) ergo pro ea potest aliquid exigi. Tertiò, Hæc spes lucri non est minoris æstimanda, quàm metus damni: atqui dum metuitur damnũ ex mutuatione, licitum est de eo pacisci: ergo etiam dum speratur lucrum. Confirmatur, quia amissio rei speratæ computatur inter damna; quod enim spe possidemus, aliquo modo censemur habere.

Ex his patet, nihil referre siue sponte mutues, 81 *Non refert an sponte mutues, an coactè.*
siue inuoluntariè per vim, fraudem, vel præceptum Superioris impulsus; quod est contra Sotum suprà. si enim qui per iniuriam cogitur mutuare, de lucro cessante pacisci potest, etiam poterit qui nõ cogitur. nam iniuria non facit vt centum quæ alteri mutuas sint æqualia centum & decem quæ ab illo exigis; sed lucrum speratum per 100. id facit. alioquin si ratione iniuriæ esset illa æqualitas, darentur 10. illa, pro iniuria illata, non pro lucro cessante; & ita lucrum cessans esset impertinens. Item, non possent mercatores exigere pro lucro cessante, quando coguntur à Principe vel Repub. ad mutuandum; (quod tamen non admittit Sotus) quia nulla fit illis iniuria.

Obiicitur Primò, ex D. Thoma q. 78. art. 2. ad primum, vbi dicit *cõpensationem damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia nõ lucretur, non posse in pactum deduci, quia non potes vendere id, quod nondum habes, & à quo potes multipliciter impediri.* *Obiectiones.*

Respondeo, D. Tho. loquitur ibi de lucro re- 82
moto; nempe quando pecunia nondum erat negotiationi destinata: vel certè solùm vult non posse tantum exigi, quantum erat lucrum possibile. non tamen negat, quin spes illa lucri, quæ minoris valet, quàm ipsa res sperata, possit in pactum deduci. vt colligitur ex q. 62. ar. 4. ad 1. & docet Caietanus q. 78. ar. 2. ad primum.

Obiicitur Secundò, Mutuum debet fieri gratis: ergo cùm non tenearis mutuare, non potes quidquam exigere.

Respon. Mutuum debet fieri gratis, quia pro ipso mutuo præcisè spectato nihil potest exigi supra sortem: benè tamen potest exigi pro spe lucri, quam ex illa pecunia acceperas, qua spe *Quo modo mutuum debeat gratis fieri.*

simul te priuas, dum illam pecuniam tradis. quo modo licitum est aliquid accipere ratione damni emergentis.

Obiicitur Tertiò, Lucrum tibi cessare, est te à lucrando prohiberi & impediri; atqui preces non cogunt, præsertim si te ad mutuandum offeras: ergo non potest iure videri lucrum cessans, quando vel ipse te offers, vel precibus cedis. ita Sotus.

Quando lucrum dicatur cessare.

83 Resp. Non tantùm dicitur alicui *cessare lucrum*, quando inuitus priuatur vel impeditur; sed etiam quando ipse se priuat, siue id faciat sponte, siue ad preces alterius. hoc enim est pretio æstimabile. sicut si quis me roget, vt non laborem, vel vt instrumenta artis meæ ipsi commodem; possum pacisci de lucro cessante. non enim teneor me priuare meo emolumento gratis.

Cõditiones requisitæ. 1. conditio. Mutuatio debet esse causa lucri cessantis.

84 Aduerte tamen, vt hæc pactio sit licita, requiri tres conditiones. Prima est, Vt hæc mutuatio sit causa lucri cessantis: vt si pecuniam destinatam negotiationi vel emptioni rei frugiferæ, subtraham illi destinationi, vt tibi mutuem; & ita amittam spem illius lucri.

85 Hinc sequitur, si quis relicta aliqua negotiatione propter datum mutuum, conferat se ad aliam rationem lucrandi per artificium vel aliam industriam, & ita compenset totum lucrum negotiationis; non posse ratione lucri cessantis quidquam exigere; quia per mutuum non cessat illi lucrum absolutè: datur enim ei occasio lucrandi alia via, quam non habuisset, si in negotiatione perstitisset. si tamen illa ratio lucrandi est molestior, potest illam molestiam æstimare, & pro ea exigere compensationem. similiter si minus ista alia via lucretur, quàm lucratus fuisset prosequendo negotiationem. potest enim tantum exigere, quantum prudens arbitrabitur, omnibus circumstantiis perpensis.

Tripliciter potest pecunia negotiationi destinata, ab ea auelli. 1. Si te petente eam auellam, vt tibi mutuem.

86 Vt autem meliùs intelligatur quando mutuatio sit causa lucri cessantis, Notandum est, Pecuniam variis modis posse esse lucro destinatam, & ab ea destinatione causa mutui auelli. Primus est, Si absolutè sit destinata certæ negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, (vt census, agri, domus) & vt tibi petenti mutuem, eam inde auellam. tunc enim possum pacisci de lucro, quod tua causa mihi perit. Idem dico, si erat destinata negotiationi in genere; vt fit à quibusdam, qui in omnem lucrandi occasionem sunt intenti. nihil enim refert, sit ne certæ, an incertæ negotiationi
87 destinata, modò æquè lucrum speretur. Hîc tamen requiritur (vt notant DD.) vt non habeam aliam pecuniam otiosam, quam commodè in mutuatæ locum possim supponere, & eidem lucro destinare. Dixi, *commode*, quia, (vt rectè notauit Nauar. nu. 212.) etsi habeam aliam repositam in alios euentus, (vt ad alendam familiam, ad dotandas filias, ad solandam senectutem, vel ne statum meum periculo exponam) quam proinde nolo propter lucrum in aliquod discrimen coniicere; tamen possum pro lucro cessante pacisci; quia reuerà illa mutuatio est causa cur lucrum illud mihi pereat, quod per illam pecuniam sperabam. Nec refert, quòd inani timore non audeam illam exponere; quia ex quo absolutè decreui non amplius impendere negotiationi, quàm hanc certam summam; si ex ea mutuem, verè lucrum mihi cessat, quod aliunde non compensatur, vt etiam notauit Molina disputat. 316. vnde absolutè loquendo, sufficit vt nolim aliam loco mutuatæ impendere.

2. Si abstraxi pecuniam antè quàm petas.

Secundus modus est, Si antequam mutuum 88 petas, ego pecuniam meam negotiationi subtraxerim, vt tibi, quem scio petiturum, possim mutuare. Hoc euentu etiam possum pacisci de lucro cessante, etsi non eodem prorsus modo, quo priùs. ibi enim pecunia, quam do mutuam, pluris mihi valebat, vt subest illi destinationi, quàm ipsa per se valeat; (per hanc enim facta erat veluti semen lucri futuri) & ideò plus poteram exigere, vt fieret æqualitas: vt pro 100. 110. quia 100. destinata negotiationi, valebant 110. hîc verò quod do non pluris mihi nunc valeat, quàm per se æstimetur; cùm iam desierit esse semen lucri, eò quòd priùs subtraxerim negotiationi, quàm mutuum peteretur. vnde dum mutuum rogor, non possum exigere supra sortem quòd illa mihi nunc pluris valeat, sed ob aliam causam; nempe quia cum damno meo pecuniam meam ex statu fecundo ad statum sterilem reduxi, idque vt mutuarem tibi prudenter coniectans te id cupere, & ratum habiturum. vnde ratione huius possum exigere, quanti istud lucrũ, quo tua causa me priuaui, æstimabitur. Negotium enim tuum cum meo damno gessi. Etsi enim mutuum hîc non sit immediata causa lucri cessantis; est tamen causa mediata: nam subtractio pecuniæ à negotiatione est causa immediata. Hæc autem subtractio fit propter mutuum, estque præparatio & dispositio ad mutuum; quæ subtractio etiam censetur fieri voluntate eius, qui mutuum est petiturus. Hac ratione excusari videntur mercatores, qui præ- 89 scientes Regem petiturum, pecuniam suam à negotiatione subducunt, vel ea abstinent, vt ingentes summas paratas habeant: non enim id faciunt sine magno lucri detrimento; & alia ratio non suppetit ad tantam vim numeratæ pecuniæ simul repræsentandam.

3. Si non fuerit destinata, nisi sub conditione.

Tertius modus est, Si pecuniam destinarim 90 negotiationi, nõ absolutè, sed dumtaxat sub conditione; vt si dicam, vellem negotiari, nisi multi mutuum peterent. de quo modo est difficultas. Quidam enim doctissimi viri putant, etiam tunc posse aliquid exigi ratione lucri cessantis.

Probari potest Primò, Quia si abstineas negotiatione, vt paratam habeas pecuniam ad mutuandum Principi, potes exigere interesse, dum ille mutuum petet: ergo similiter, si id facias vt mutues iis, qui è Repub. sunt petituri.

Dices, Esse disparem rationem; quia dum id facis ad mutuandum Principi, certa mutuatio (nempe ea, quæ Principi est facienda) est causa lucri cessantis; & sic potest à principe exigi compensatio: dum verò id facis vt mutues iis, qui passim se offerẽt; nulla certa mutuatio est causa lucri cessantis. (quamuis enim non mutuares huic vel isti in particulari, non tamen ideò lucrum ex negotiatione caperes) quare non potes ab hoc vel illo in particulari compensationem exigere.

Respondeo, Etsi nulla particularis mutuatio 91 seorsim spectata sit causa; tamen omnes collectim sumptæ sunt causa totius lucri cessantis. nam vt mutues passim occurrentibus, abstines à negotiatione, & subis detrimentum lucri inde prouenturi. quare cùm omnes collectim sint causa, potest onus compensandi hoc lucrum distribui in singulas mutuationes secundùm cuiusq; proportionem. sicut

sicut quando multi collectim sunt causa alicuius damni; onus restitutionis debet distribui in singulos, prout quisque ad illud damnum est cooperatus. Simile videmus in monte pietatis (de quo infrà dubit. 23.) vbi onus distribuitur in singulos mutuatarios.

92 Secundò, Si Respublica, boni communis causa aliquem mercatorem cogeret abstinere à mercatura, vt passim daret mutuum iis, qui sunt petituri; posset iste mercator exigere à singulis interesse: non enim tenetur gratis abiicere spem illam quaestus, vt aliis commodet: ergo etiam poterit, quamuis sponte ob eam causam abstineat: consequentia patet, quia quòd coactus vel sponte abstineat, non mutat rationem Iustitiae & aequalitatis; nec tribuit Ius exigendi interesse: sed quòd lucrum ei cesset, vel non cesset.

93 Tertiò, Si quis praesciret in particulari, quinam essent petituri, posset abstinere à mercatura, vt pecuniam habeat paratam, & quando peterent, exigere interesse. tunc enim certae & determinatae mutuationes essent causa lucri cessantis: ergo idem licitum erit; etiamsi nesciantur in particulari. quid enim refert ad iustitiam, vtrùm scias in particulari qui sint; an in genere esse aliquos? hinc enim non pendet ratio aequalitatis, de qua sola nunc quaerimus.

Quartò, Mutuatarij in hoc casu non putant sibi fieri iniuriam; imò aequum censent, vt ei compensetur, quantũ spes lucri per negotiationem (quam causa mutui reliquit) consequendi, valebat.

94 Quintò, Si quis venderet aliquod instrumentum artis suae, quo multum poterat lucrari, & quo vellet vti nisi sciret à multis desiderari, posset exigere ab emptore interesse lucri cessantis: atqui pecunia est instrumentũ mercatorum, quo possunt multum lucrari, & quo vellent vti negotiando, nisi scirent illud à multis aliis expeti: ergo si illud à se alienent, possunt exigere interesse.

95 *Videtur probabilis.* Ob has rationes, haec sententia mihi olim visa est probabilis & etiam nunc videtur, praesertim speculatiuè considerata; modò ille non exigat amplius quàm spes illa lucri, detracta laborum & expensarum aestimatione valebat; & semper retineat animum negotiandi illa pecunia, si mutuum non peteretur. In praxi tamen ob periculum palliandi vsuras, non est facilè admittenda. post factum tamen, non ausim cogere ad restitutionem.

96 *2. Cõditio. Spes sola aestimanda.* Secunda conditio est, Vt non tantum exigas, quantum est lucrum, quod sperabas, sed minus. deducenda enim est aestimatio laborum, expensarum, & quanti pluris valet id, quod certum est & praesens, quàm quod futurum & incertum; vt DD. passim docent. itaque solùm potes deducere in pactum, quanti valet illa spes lucri deductis laboribus & expensis: vt si paratus sis spem illam lucri vendere 10. aureis, & labores expensasque ob illud subeundas redimere tribus; non potes exigere nomine lucri cessantis nisi aureos septem. si amplius petas, iniustitiam committis, pro lucro cessante plus exigens, quàm ipse illud aestimes. non tamen id esset propriè vsura; quia non peteretur nomine mutui, sed amissionis lucri.

97 *Lucri cessantis compensatio dupliciter deducitur in pactum.* Notandum tamen Primò, Dupliciter hoc lucrum posse in pactum deduci. Primò, ***Indeterminatè***; nempe vt mutuatarius, teneatur tantum soluere pro interesse, quantum euentus declarauerit lucri fuisse futurum: ita vt si posteà ex euentu deprehensum fuerit, mutuo non dato, lucrum futurum fuisse 100. aureorum; teneatur pro eo soluere 100. (deductis tamen deducendis) si 50. solùm quinquaginta, si nullum, nihil. id autem sciri poterit vel ex euentu, quem idem mercator in alia pecunia negotiationi exposita experitur; vel quem alij mercatores in simili mercimonij genere versantes, sortiuntur.

Secundò, *Determinatè*, nempe stipulando à principio à mutuatario vt aliquid determinati promittat pro spe lucri, qua se mutuans per mutuum priuat. & tunc poterit mutuans hoc exigere, etiamsi euentus declarat nullum lucrum fuisse obuenturum, & sortem ipsam cum naui perituram: quia spes illa, cùm mutuum daret, pretio erat aestimabilis, eamque censetur vendidisse.

Notandum Secundò, Sotum l. 6. qu. 1. art. 3. tenere, laboris & molestiarum aestimationem non necessariò esse deducendam mercatori. quod probatur; quia si petas à mechanico vt tibi sua commodet instrumenta, vel vt te comitetur, potest tecum pacisci de toto lucro sarciendo, quod eo tempore amittet; nec tenetur laboris aestimationem deducere; ergo nec mercator tenetur aestimationem laboris & molestiarum negotiationis detrahere. Quae sententia mihi placet, quando iste labor talis est, vt mercator non optet illum pecunia redimere; quia vel cupit illum subire, vt otium aliamve molestiam vitet; vel facili conatu cum ceteris negotijs eum praestabit. 98 *An labor deducendus sit.*

Tertia conditio est, Vt lucri cessantis compensatio non exigatur statim dato mutuo; sed conuenienti interuallo. vt si ex mutuo 100. aureorum, debeantur tibi 10. nomine lucri cessantis, non potes pacisci decem statim dari; vt rectè docet Medina de vsuris q. 3. §. Septima conditio. ratio est, quia si statim velis reddi 10. iam in re non mutuas alteri 100. sed solùm 90. solùm enim 90. retinet dum decem tibi restituit. vnde hac ratione fiet vt tantumdem exigas pro lucro cessante ex nonaginta, quantum ex centum; quod apertè est iniquum. cùm enim non cesset tibi lucrũ nisi ex 90. non est aequum vt velis compensationem, quasi cessantis ex 100. 99 *3. Cõditio. Nõ statim exigenda compensatio.*

Aduerte tamen, si mutues 100. aureos ea lege vt statim reddat 9. (ratione lucri cessantis ex 91. quae ipse retinet) non esse vsuram. ratio est, quia hoc nihil est aliud quàm mutuare 91. cum interesse; & alia nouem sine interesse: quae tamẽ statim sint reddenda ad soluendum interesse ex 91. prouenien. in quo cõtractu non magis grauatur mutuatarius, quàm si differretur solutio interesse. 100 *Si statim exigat cõpensationem.*

Petes, Vtrùm vt pactio lucri cessantis sit licita, necessarium sit vt mutuans se non offerat ad mutuandum, sed alterius precibus compulsus mutuet? 101

Resp. Id necessarium non esse: (etsi Conradus qu. 30. & quidam alij id existiment) vt rectè Nauarr. num. 212. & Sotus suprà ar. 3. ratio est, quia aequalitas & iustitia contractus non pendet ex eo, quòd desideres vel non desideres illum fieri: sicut possum offerre alteri equum meum, qui mihi valdè est commodus, venalem; aestimato commodo, quo me priuo. in hoc tamen casu teneor patefacere emptori, me ratione commodi, quo priuor, amplius petere; ne decipiatur putando equum esse meliorem quàm sit, & ita emat meum commodum nesciens, loco bonitatis equi. *An non possit se offerre.*

DUBITATIO XII.

Vtrùm qui bona fide fecit contractum vsurarium, vel aliàs iniquum, quem si talem sciuisset, fecisset alium iustum; possit ratione lucri cessantis, veritate comperta, tantum retinere, quantum contractu illo iusto lucraturus fuisset.

102 *Quidam affirmant.* QVidam viri sanè docti affirmant, & dicunt in tali casu contractum illum iniquum bona fide initum, reducendum esse ad limites contractus iusti, quem contrahens cum eodem vel cum altero poterat facere. Probatur hæc sententia Primò, Quia iste contractus est causa cur relinquat alium contractum, quo iustè lucratus fuisset: ergo poterit exigere interesse lucri cessantis.

Dices, Ergo etiamsi mala fide contraxisset, posset exigere interesse.

Respondeeri potest negando consequentiam; quia dum mala fide contrahit iudicans contractum esse iniustum; tunc in contrahendo non censetur habere rationem lucri cessantis per alios contractus iustos. si enim illius rationem habere vellet, facilè in suo contractu posset constituere iustitiam & æqualitatem, & ita non esset iniquus. Qui autem putat contractum esse iustum, non intendens nisi iustè contrahere; implicitè videtur in subsidium accersere omnes titulos iustos, qui in tali contractu possunt reperiri: & consequenter etiam titulum lucri, quod cessat ex alio contractu, quem fecisset, nisi hunc contractum probum putasset.

103 Secundò, Quia in hoc contractu, formaliter & ex intentione contrahentis seruatur æqualitas: & etiam est æqualitas ex parte materiæ; nam potest in ea materia inueniri titulus iustus; etiamsi à contrahente non consideretur: ergo talis contractus etsi secundùm se sit iniquus, tamen ratione intentionis & tituli latentis potest iustificari.

Tertiò, Quia nemo per talem contractum putabit sibi factam iniuriam; non enim facta est iniuria formalis, cùm mutuator non intenderit nisi iustè contrahere: nec etiam materialis, quia in materia reperitur titulus iustus, quem ille implicitè censetur voluisse: non enim est necesse vt expressè cogitarit, si hic contractus esset iniquus, vellem facere alium, aut vellem exigere compensationem lucri cessantis: quia sufficit intentio virtualis, quam videtur habere negotiator diligens, in omnem occasionem intentus. si enim rogaretur, diceret hanc esse mentem suam in omni contractu.

104 *Refutatio sententiæ generatim acceptæ.* Verùm hæc sententia ita generatim accepta, non videtur vera. Primò, Quia si emisti rem minoris iusto, bona fide; posteà tamen intellecta veritate teneris complere pretium; nec potes confugere ad alium contractum, quem cum alio iniuisses, & quo plus lucratus fuisses; ratio est, quia venditor non consensit in illum titulum; non enim mens eius est rem suam minoris iusto vendere propter interesse emptoris.

Secundò, Si vendas aliquid bona fide supra iustum, teneris posteà comperta veritate restituere excessum, nec potes confugere ad lucrum cessans. ratio est, quia emptor non consentit in illum titulum, non enim intendit compensare interesse venditoris; sed tantùm emere rem iusto pretio. vnde quòd amplius soluat, est quia decipitur, putatque rem pluris valere, quàm reuerà valeat. si enim sciuisset rei pretiū, noluisset dare quantum dedit. quòd si illum excessum volebas ratione tui interesse, hoc ei debebas explicare, nam fortasse noluisset rem emere supra iustum, ob tuum incommodum sarciendum. Idem dicendum de locato & conducto, de cambiis & censibus.

Si tamen limitetur hæc sententia ad contractus eos, in quibus vterque contrahentium censetur consentire in eosdem titulos; ita vt is, cum quo contrahis, intendat tibi dare lucrum omni eo titulo, quo tu intendis illud accipere, vt fit in mutuo; sic non videtur improbabilis. & potest habere locum in quatuor casibus. 105 *Limitatio sententiæ.*

Primò, Si quis dum alteri tradit, v. g. 100. intendat expressè omni titulo, quo potest, lucrari sex; hic poterit posteà exigere sex; si reuerà lucrum cessans, deductis deducendis, tanti æstimetur, etiamsi de hoc non cogitauerit. Similiter poterit exigere, si alio iusto titulo salua sorte tantum poterat peti, vt per tres contractus cum mercatore; (de quibus infrà) aut per contractum census vtrimque redimibilis, aut alium: quia satis est vt intendat omni iusto titulo id lucrari à tali: vt eruditè docet Gregorius à Valentia disput. 5. qu. 25. du. 3. ratio est, quia ad iustitiam, seu æqualitatem, perinde est siue titulus sit cognitus & volitus in genere, siue in specie; modò reuerà extet & propter illum exigatur æquiualens. *1. Si expressè intendas omni titulo lucrari.*

Secundò, Si quis implicitè & virtute aliquem titulum iustum intendat; quod potest fieri tripliciter. Primò, Si intendat accipere lucrum eo titulo, quo consueuit passim à mercatoribus, v. g. in Bursa accipi. tunc enim implicitè spectat illum titulum, ex quo illa consuetudo est orta, etiamsi illum in particulari ignoret. vnde si ille titulus sit in se iustus & reuerà hîc & nunc subsit; potest iustè illud lucrum accipere. Orta autem videtur hæc consuetudo ex interesse, quod incurrunt mutuando: vnde si interesse lucri cessantis subsit huic mutuo, poterit lucrum illud accipere; quia implicitè hoc interesse spectauit. 106 *2. Si implicitè. Id fit tripliciter.*

Simili modo, si consuetudo illa dandi pecuniam pupillorum & viduarum in depositum (vt vocant) & exigendi 5. vel 6. pro centum, orta sit ex iusto titulo: (v. g. triplicis contractus cum mercatore, aut veri interesse) qui sic contrahunt iuxta morem receptum, implicitè spectant titulum illum vnde consuetudo illa est orta. vnde si subsit interesse, vel si ille cum quo contrahitur est talis, vt per tres contractus ab eo tantum peti queat, possunt illud exigere. 107 *Pecunia pupillorū.*

Secundò, Censetur implicitè intendere iustum titulum, si ex vi præcedentis propositi, quo statuit in hoc contractu exigere lucrum omni titulo, quo potest, sese applicet posteà ad hunc contractum celebrandum: tunc enim etiamsi actu id non cogitet, tamen implicitè censetur velle ita contrahere, & reipsa sic exequi, sicut antè proposuit. quo modo fortè excusari possent aliqui, qui initio cùm ad Bursam darent, expressè sæpiùs intenderunt illud lucrum omni titulo iusto accipere; & inde consuetudine contracta, non ampliùs posteà id actu cogitant, nam censentur 108 *Ex vi præcedentis propositi contrahens.*

semper

ſemper contrahere ex vi illius conſuetudinis & habitus inducti per priores illos actus, in quibus erat expreſſa intentio omnium iuſtorum titulorum; quæ intentio cenſetur manere in habitu, & conſequenter in omnibus actibus ex illo habitu ſeu conſuetudine ſecutis.

109 Tertiò, Videri poteſt implicitè intendere iuſtum titulum, qui cupit iuſto modo lucrari, & non aliter. Hic enim intendit formaliter iuſtum titulum, & ita eſt affectus, vt ſi ſciret titulum huius contractus non eſſe iuſtum, nollet contrahere, ſed faceret alium contractum; vel ſtatim titulum iuſtum inueniret (vt lucri ceſſantis) & deduceret in pactum: vnde videtur iſte virtute intendere titulum omnem iuſtum, qui ſubeſt; neque ſe alligare ad hanc formam contractus, v. g. mutui: nam ita eſt actu diſpoſitus, vt ſi rogaretur quo titulo, quáve forma contractus velit lucrari illa ſex pro 100. reſponderet, omni modo meliore, quo poſſum: quam clauſulam Notarij plerumque ſolent addere Inſtrumentis, quia cenſetur ea eſſe mens contrahentium.

110 Hoc animo viri iuſti, Deumque timentes ſolent contrahere, dum res eſt obſcura. Iuxta hanc rationem excuſari poſſent multi, qui pecuniam pupillarem apud homines induſtrios vel mercatores deponere ſolebant. hi enim non intendunt niſi licito modo hoc lucrum percipere: & ſi rogarentur, ex vi ſuæ conſuetudinis & præſentis affectus idipſum reſponderent. Itaque non auſim hos cogere ad reſtitutionem. quamquam putem non permittendum, vt quis in poſterum ſic contrahat abſque expreſſo titulo ob quem lucrum petat: quia cùm tituli non conſiderantur expreſsè, non conſtat an ex parte rei ſeruetur æqualitas. deinde non ſatis liquet, an iſte tertius modus implicitæ intentionis ſit ſufficiens. videtur enim potiùs intentio habitualis quàm virtualis: & ſi ſit ſufficiens, an reipſa interuenerit, quare hunc modum non probauerim in formali pacto mutui. niſi expreſſeris te velle contrahere meliore modo, quo potes.

Dubitatio XIII.

Vtrùm ratione periculi ſortis, vel difficultatum aut expenſarum, quæ in ea recuperanda metuuntur, liceat aliquid vltra ſortem exigere.

111 *Ratione periculi.* QVidam putant id eſſe illicitum. Ita Nauarrus c. 23. n. 81. Sotus lib. 6. qu. 4. ar. 1. ad 1. & quidam alij, ob rationes infrà ponendas.

Reſpondeo tamen, Abſolutè id eſſe licitum, vt docet Angelus Vſura 1. n. 38. Sil. Vſura 1. q. 35. Ioan. Medina C. de reſtitut. qu. 38. §. Ad tertiam cauſam, Corduba in Summa qu. 78. Petrus Nauarra lib. 3. c. 2. nu. 343. & alij recentiores. Probatur Primò, Quòd me coniiciam in tale periculum eſt pretio æſtimabile; vt ſi mutuem homini non ſatis noto, aut decoctori, aut dubiæ fidei: aut ſi timeam probabiliter magnas moleſtias in recuperanda ſorte: (quos caſus ponunt Ioannes Medina & Petrus Nauarr.) ergo poſſum pro eo pretium exigere. iuſtiſſimum enim eſt, ſi pro eo, quod pretio æſtimabile eſt, pretium exigatur.

Secundò, Quia fideiuſſor poteſt ratione periculi, quod fideiubendo ſubit, aliquid exigere: atqui fideiubere eſt quoddam mutuare.

Dices, Fideiuſſor accipit ratione obligationis, quam ſubit.

Reſpondeo, Non tantùm ratione obligationis, ſed etiam & maximè ratione periculi. etſi enim poſſit ratione ſolius obligationis aliquid exigere; cùm omnis obligatio ciuilis ſit pretio æſtimabilis: tamen multò magis poteſt ratione periculi; vt patet in eo, qui fideiubet vbi periculum eſt nullum; & in eo, qui idem facit vbi magnum: hic enim longè amplius exigere poteſt, nec alius ei titulus in hoc ſuffragatur, quàm periculi.

Tertiò, Qui vendit ad diem, ſeu creditò, poteſt ratione periculi, quod ſubit dilata ſolutione, aliquid exigere ſupra iuſtum rei nudæ pretium, vt infrà cap. 21. dubit. 6. dicemus: atqui dilatio ſolutionis eſt tacitum quoddam mutuum: ergo ſi licet in hac dilatione, etiam licebit in mutuo expreſſo.

Quartò, Si tibi commodē vel elocem equum, domum, veſtem, poſſum aliquid exigere ratione periculi, quod tua cauſa ſubeo, ſi prudenter metuo ne apud te res pereat, vel deterior efficiatur; vt quia te noui negligentem aut non probæ fidei: (quod etiam Sotus fatetur) ergo etiam quando mutuo pecuniam. Nec ſatisfacit quod ait Sotus, eſſe diſcrimen, quòd ibi non transferatur dominium, hìc verò transferatur: hoc enim parum ad rem facit. nam ſicut tu obligaris reddere locatum & commodatum, ita etiam totum mutuum; & ſicut mea res tibi locata, eſt in periculo, ita ſumma mihi debita, eſt in periculo.

Quintò, Mutuator poteſt exigere vt mutuatarius ei caueat, dato fideiuſſore aut pignore: ergo poteſt etiam ipſe aliquid accipere cùm periculum fideiuſſoris ſubit.

Notandum tamen, Vt hoc iuſtè fiat tria requiri. Primò, Vt non cogas mutuatarium vt te adhibeat loco fideiuſſoris, ſed liberum ei facias pignore vel fideiuſſore cauere: quia obligatio illa, quòd teneatur te loco fideiuſſoris accipere potiùs quàm alium, eſt onus quoddam pecunia æſtimabile. Itaque non potes id ei imponere, niſi fortè ratione lucri ceſſantis, vt ſic illud compenſes. 112 *Tria requiruntur.*

Secundò, Vt non plus exigas ratione huius periculi, quàm ipſe alteri velles dare pro talis periculi redemptione, ſi pecuniam tuam in illud conijcere cogereris. hoc enim eſt ſignum, te iuſtam æſtimationem non excedere. 113

Tertiò, Vt ſit verum periculum, ex quo probabiliter timeatur incommodum. Nec refert etſi poſteà fortè damnum nullum euenerit: quia non pro ipſo damno futuro, ſed pro periculo damni pactus es.

Sed cōtrà obiicitur ex Nauarro, Primò, Quòd hæc ſententia ſit contra communem ſententiam Theologorum & Canoniſtarum. 114 *Obiectiones.*

Reſpondeo, Eſt contra communem ſententiam, licitum eſſe cogere mutuatarium vt vtatur mutuante loco fideiuſſoris; non autem inire cum illo talem contractum, ſi ſponte conſentiat.

Secundò, *Eccleſia*, inquit, *determinauit contrarium, cap. In ciuitate, de vſuris. ex quo colligere licet Eccleſiam determinaſſe, talia pericula non eſſe conſiderabilia.* 115 *Cap. In ciuitate.*

Reſpondeo, Falli Nauarrum; nam in illo cap. nihil aliud definitur ab Alexandro III. quàm ra-

tione solutionis dilatæ non licere merces pluris vendere, quàm modò valeant; nisi dubium sit, illas plus minúsve tempore solutionis valituras.

Vbi aduerte, non damnari eum, qui plus exigit ratione periculi, cui sors per dilationem solutionis exponitur; de hoc enim nulla fit ibi mentio; imò tacitè insinuatur id esse licitum. si enim tibi ius est, rem quæ nunc valet 5. vendere 6. dilata solutione, quando dubium est, vtrùm ea tempore solutionis sit plus minúsve quàm sex valitura, vt docet Pontifex; multò magis Ius erit exigere aliquid supra rei præsentem æstimationem, ratione periculi totius sortis. si enim illud licet quia exponis te periculo amissionis lucri; multò magis hoc licebit, cùm te exponas periculo non minuti vel ambigui lucelli, sed totius sortis amittendæ.

116 Tertiò, Ex cap. Nauiganti. 19. de vsuris, vbi Gregorius IX. sic ait, ***Nauiganti vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo, quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est censendus.***

Expositio cap. Nauiganti. Respondeo, Vel Pontifex loquitur de eo, qui ita mutuat vt alterum cogat inire secum contractum pręstandæ securitatis mercium aut pecuniæ: qui videlicet non vult mutuare, nisi alter alium contractum secum ineat, quo ipse certo pretio in se periculum pecuniæ vel mercium recipiat; & hoc est illicitum, & ex parte vsurarium, vt dictum est: quia hoc onus est pretio æstimabile, & fortè alia ratione, minore detrimento securitas præstari potuisset, dato pignore vel fideiussore. Ita docent Angelus & Silu. suprà, & Ioann. Medina suprà, ad 4. & alij DD. ferè omnes; vel certè solùm intendit damnare vsuras centesimas, quæ in traiectitia pecunia iure ciuili permittebantur; de quibus dubit. 4.

117 Quartò, Ex Soto, Quamuis inquit periculum, quod subis mutuando vel vendendo creditò sit pretio æstimabile; tamen non potes pro eo quidquam exigere, nisi inuoluntariè hoc patiaris. atque is, qui se offert vel rogatus mutuat, non patitur hoc periculum inuoluntariè: ergo non potest quidquam pro eo exigere.

Respondeo, Ad hoc suprà dub. 11. responsum est; nam eodem argumento probabat Sotus, non licere quidquam exigere pro lucro cessante, nisi inuoluntariè id patiaris. Dico igitur, verum non esse, quod assumitur. si enim pretio æstimabile est exponere pecuniã tali periculo; nihil refert vtrùm voluntariè an inuoluntariè id facias. etsi enim dum res sponte offertur, eius pretium minuatur; (nam vt dici solet *merces vltroneæ vilescunt*) & ideò minus exigere debeas dum te loco fideiussoris offers, quàm si ad hoc rogatus esses; tamen iudicio prudentis spectatis circumstantiis, hoc officium meretur mercedem.

Quintò, Si posset aliquid exigi ratione metus & periculi; is, qui magis est meticulosus, posset plus exigere; quod est absurdum.

118 Respondeo, Metus debet niti iusta ratione; debet enim esse verum periculum, ob quod prudenter metuitur. vel tale vt ipsemet libenter tanti illud redimeret, si cogeretur subire.

Dvbitatio XIIII.

Vtrùm ratione carentiæ pecuniæ, seu obligationis non repetendi ante certum tempus, poßit aliquid exigi: vt si mutuem tibi 1000. *aureos ad vnum annũ, priuans me non solùm pecunia, sed etiam facultate repetendi per tantum tempus.*

QVidam, vt refert Molina disput. 308. putant hoc titulo posse aliquid exigi, in qua sententia videtur esse Ioannes Medina C. de restitut. qu. 32. §. Inde infertur. vbi dicit, *Inde infertur posse mutuantem aliquid supra sortem recipere sine vitio vsuræ aut iniustitia: ratione grauaminis, quod ex carentia mutuatæ pecuniæ patitur; si inde non daretur occasio infamiæ aut scandali: quia ob illam causam licitum est vendenti, supra iustum pretium accipere.* hæc ille. quæ sententia probari potest Primò, Quia fideiubere alterius nomine ad vnum annum pro tanta summa, est pretio æstimabile, etiamsi nullum sit periculum in debitore: ergo etiam mutuare cum obligatione non repetendi. consequentia probatur, quia hoc est difficilius quàm illud. plures enim inuenias, qui nomine tuo fideiubeant pro tanta summa, quàm qui eam tibi velint ad tantum tempus mutuare, vt experientia constat. & ratio est; quia qui fideiubet in hoc casu, moraliter certus est se nullam pecuniam numeraturum; & si fortasse contigerit eam esse numerandam, certus est se eam recuperaturum: imò potest eam statim repetere, & omne interesse. qui verò mutuat, iam reipsa numerat, & quidquid euenerit, non potest ante annum repetere. si quoque interim ei obuenerit interesse, non compensabitur, nisi expresè de eo fuerit conuentum. 119 **Quorundam sententia.**

Secundò, Licitum est aliquid exigere pro obligatione mutuandi 1000. suscepta per vnum annum: ergo etiam pro obligatione non repetendi pecuniam mutuatam tanto tempore.

Dices, Esse disparem rationem: nam omnis obligatio est pretio æstimabilis. vnde licet aliquid stipulari pro fideiussione & obligatione mutuandi, quamuis nihil sit periculi vel damni in illis. at verò quòd quis non possit mutuatam pecuniam repetere ante annum elapsum, non est obligatio aliqua, sed liberalis concessio suæ pecuniæ, (sicut fit in donatione, vbi donator nullam subit obligationem) quæ satis compensatur redditione æquiualentis in fine anni. 120 **Solutio quorumdam.**

Sed contrà Primò, Non solùm dantur obligationes ad actus positiuos sed etiam ad priuationes actuum. sicut enim me obligo ad aliquid faciendum; ita etiam me possum obligare ad non faciendum: vt si prommittam alicui non vti via vel actu per agrum ipsius, non vrgere solutionem ante certum tempus, non vocare in Ius, non egredi vrbe; in quibus constat induci veram obligationem ad aliquid non faciendum: contra quam si fecero, Ius alterius violabo, & tenebor de damno secuto. Nec refert, quòd is, qui donat, nullam dicatur subire obligationem; quia plus oneris subit, quàm si obligationem solùm aliquam susciperet; cùm rem penitus à se alienet, non retento iure repetendi; quod omne est pretio æstimabile. **Refutatio.** **Obligatio ad non agendum.** 121

Secundò,

122 Secundò, Etiamsi concederetur, non dici obligationem, tamen negari non potest, quin sit onus quoddam indebitum; tale autem onus subire est pretio æstimabile. sicut enim fieri potest vt is, qui fideiubet pro eo, qui maximè est soluendo, incommodum aliquod subeat; ita etiam fieri potest, vt is, qui mutuat cum tali onere, incommodum aliquod inde reportet, etiamsi modò non appareat; vt experientia docet. sæpè enim fit vt qui ditissimi videntur, non sint; vel si sint, repentè fiant pauperes, & non sint soluendo per infortunium, vel occultam calumniam, vt sæpè fit in magnis emporiis.

123 Tertiò, Probatur hæc sententia; quia sicut aliis rebus & oneribus potest aliquod pretium imponi; ita etiam oneri carendi sua pecunia tanto vel tanto tempore. cùm enim pecunia sit instrumentum negotiandi, & priuare se instrumento suæ artis sit pecunia æstimabile; cur non etiam mercatores poterunt carentiæ pecuniæ pretium aliquod communi consensu imponere; præsertim si ratio boni communis id postulet? Quòd autem bonum commune postulet vt id faciant, probatur; quia cùm plurimi pecunia præsenti egeant, nec facilè possit inueniri qui gratis mutuare velit, (partim ratione periculi sortis, vel difficultatis in ea recuperanda; partim ne priuet se commoditate variis modis negotiandi maximè per cambia, quæ hoc tempore vigent) ratio postulabat, vt mercatores communi consensu constituerent veluti certa pretia carentiæ pecuniæ, spectatis omnibus illis circumstantiis, ex quibus ea carentia posset pro tempore pluris vel minoris æstimari; idque vt passim omnibus constaret quanti pecunia haberi possit, & ne singuli pro suo arbitratu suum interesse, suaque incommoda, cum magno mutuatariorum damno taxare possent.

Carentiæ pecuniæ an possit pretium imponi.

124 Et hic videtur esse vsus Bursæ seu Peristylij Antuerpiensis, quò mercatores quotidie conueniunt, & habita ratione copiæ vel inopiæ pecuniæ, multitudinis cambiorum, mercimoniorum, omniumque lucrandi rationum, (in quibus opus est pecunia præsenti) statuunt tum per se, tum per suos proxenetas pretium carentiæ pecuniæ, quòd mercatores mutuantes, pro eo quòd tàto tempore sua pecunia careant, nec ante terminum constitutum liceat repetere, possint exigere. Hoc pretium interdum est sex pro 100. in annum; aliquando 7. 8. 9. 10. 11. 12. amplius quàm 12. vetantur exigere constitutione Caroli V. edita Bruxellæ anno

125 1540. 4. Octob. quæ habetur pag. 767. diuersarum ordinat. vbi si ampliùs exigatur, declaratur vsurarium. Porrò hoc pretium videtur posse ibidem exigere quiuis mercator, etiamsi nullum ei lucrum cesset. Primò, Quia est iustum pretium carentiæ pecuniæ inter mercatores. nam iustum pretium rei vel oneris in aliqua communitate, est, quod bona fide, causa boni communis, ab illa communitate spectatis omnibus circumstantiis imponitur. atqui hoc pretium sic imponitur: ergo est iustum. Secundò, Quando alicui rei vel obligationi ob iustas causas, quæ communiter adsint, est pretium impositum, possum illud exigere, etiamsi mihi talis obligatio non sit oneri, imò etiamsi sit commoda; eò quòd communiter tanti æstimetur: ergo etiamsi ex carentia pecuniæ per annum, non cesset mihi lucrum, nec sit periculum sortis; tamen quia huic carentiæ ob iustas causas tale pretium est impositum, possum illud exigere sicut ceteri: sicut pro fideiussione possum exigere pretium communiter taxatum, si quod sit, etiamsi nullum mihi sit periculum, imò etiamsi mihi sit percommoda: cùm tamen fideiussio potissimùm ex periculo incommodi æstimetur.

Hæ rationes videri possint alicui probabiles, 126 potissimùm tertia; & iuxta eas consuetudo Bursæ Antuerpiensis excusabilis; quam præstaret seruari, quàm illam, quæ modò introducta est: qua multi nolunt cuiquam mutuare secundùm morem Bursæ, sed tantùm dare ad cambium. vnde fit vt qui mutuãdo solùm lucrarentur 7. 8. vel 10. in 100. facilè extorqueant 20. vel 30. in 100. per varia cambia & recambia intra vnum annum.

Nihilominùs sentio non esse tam laxas habenas mercatoribus dandas; nec illis concedendum vt quidquam supra sortem exigant, si illis ex carentia pecuniæ nullum lucrum cessat, nullum periculum impendet, nullum incommodum metuitur. Primò, Quia sententia illa videtur noua, 127 nec illam apud auctores reperio: ac proinde in re morali tanti momenti non facilè admittenda. Deinde quia carentia pecuniæ & obligatio non repetendi ante aliquod tempus, est quid intrinsecum rationi mutui: (alioquin mutuum non differret à precario) vnde si mutuum debet gratis fieri (vt constat ex supradictis) nihil pro hac carentia vel obligatione petendum est.

Ex hoc fundamento elicienda est responsio ad 1. & 2. argumentum.

Ad Tertium Responderi potest, tale pretium imponi à mercatoribus non posse; quia carentia pecuniæ non est pretio æstimabilis, nisi ratione alicuius incommodi vel periculi coniuncti.

DVBITATIO XV.

Vtrùm in mutuo pœna conuentionalis locũ habeat; siue, vtrùm licitum sit pacisci, vt mutuatarius, si ad terminum statutum non restituerit, aliquid soluat in pœnam suæ moræ vltra sortem.

RESpondeo, Id esse licitum. Ita Scotus d. 15. 128 q. 2. & ex Scoto Gabriel q. 11. ar. 1. columna 4. Siluester, Vsura 1. num. 28. Ioannes Medina qu. 3. de vsura. §. Quarta causa. & Nauarr. cap. 17. nu. 215. & alij. Ratio est, quia debitor, qui est in mora, peccat contra iustitiam retinendo alienum seu alteri debitum; ac proinde dignus est pœna: ergo ex conuentione partium potest illi aliqua pœna constitui; sicut illi solet pœna imponi, qui à contractu resilierit: & hæc pœna poterit exigi etiamsi mutuans nihil incommodi sit passus.

Pœna conuentionalis.

Dices, Nemo potest alteri imponere pœnam, 129 quam teneatur subire, nisi Superior: ergo, &c.

Respondeo, Solus Superior potest inuitum obligare ad pœnam; sed priuatus potest alterum obligare consentientem; tunc enim ille per suum consensum seipsum obligat, sicut in aliis pactis.

Notandum tamen, hîc requiri 4. conditiones. 130 Prima est, Vt non fiat in fraudem vsurariam, vt notant Scotus, Gabriel & alij: vt si non cures vtrùm soluat ante talem terminum, an non; sed

4. Conditiones requisitæ.

vt

1. Cōditio, vt absit fraus vsuraria. vt possis lucrari ex mutuo, terminum illi cum pacto pœnali constituis. tunc enim non ex culpa, quæ nulla esset in non soluendo; sed ex vi mutui censeretur illud lucrum expectari. eodem pertinet si vt lucreris, breuem nimis terminum, intra quem scis illum soluere non posse, constituas. Necesse igitur est vt dum mutuas, velis tibi ad talem terminum restitui, siue tua intersit, siue non; & vt is iusta temporis intercapedine, vt intra eum soluere queat mutuatarius, distet. tunc enim non restituendo peccabit; ac proinde potes pacisci de pœna; vt si contra hanc tuam voluntatem restituere omiserit, eam teneatur soluere. quòd si constituta iam pœna, optes illam incurri, peccas contra charitatem, optando peccatum proximi ob tuum commodum; non tamen contra iustitiam; nec inde fit vt exactio pœnæ sit iniusta: (etsi contrarium sentire videatur Nauarrus supra) quia omissio solutionis non ideò desinit esse peccatum.

131 *2. Vt sit culpa.* Secunda est, Vt debitor verè sit in culpa non soluendo. nam sine culpa non potest imponi pœna; siue ea sit iudicialis, quam Iudex imponit per sententiam; siue legalis, quæ lege est constituta; siue conuentionalis, quæ constituitur ex conuentione partium. vnde si factus sit impotens, non

132 *Si contractus erat irritus.* potest exigi, vt rectè notat Nauarrus suprà. Pari modo si contractus, cui apposita est pœna, iure sit irritus: quia absque peccato talis contractus potest non seruari. si tamen huiusmodi contractus iuramento esset confirmatus, pœna peti posset; quia tunc obligaret; ac proinde eius violatio esset peccatum, quod pœnam meretur.

Sed quid, si culpa sua factus sit quispiam impotens?

Resp. Si aduertit vel facilè aduertere potuit ex negligentia vel actione sua culpabili secuturam impotentiam, tenebitur ad pœnam. ratio est quia tunc non soluere est culpabile, volitum in causa culpabili. vnde meretur pœnam. vt si alea vel commessatione decoxit rem familiarem. Secus si id ita factum sit, vt nullo modo aduerterit.

133 *3. Vt sit pœna moderata.* Tertia est, Vt pœna sit moderata iuxta mensuram culpæ: quod etiam in pœna iudiciali & legali requiritur. quando enim pœna est immoderata, iniquè cogitur mutuatarius in eam consentire: ac proinde non potest peti, qua parte iustum modum excedit. Hinc pactum legis commissoriæ in pignoribus (id est, vt pignus sit creditoris, si certo tempore debitor non soluerit) est iure prohibitum cap. Significāte. 7. de pignoribus, & L. 1. & 3. C. de pactis pigno. Hinc sequitur, si pars debiti soluta fuerit, non posse totam pœnam exigi, sed partem tantùm; eam nimirum, quę parti debiti proportione respondeat.

134 *4. Vt mora notabilis.* Quarta, Vt mora sit notabilis. non enim vnius diei, vel etiam hebdomadæ internallum ordinariè sufficiens dici debet ad pœnam incurrendam. hîc tamen qualitas negotij & mos Prouinciæ spectandus est. Nam si concessum est spatium sufficiens, & intra illud solutio facta non sit, poterit peti, etiamsi vel vnum diem excesserit, si iuris rigore vti velit mutuator.

Petes, Vtrùm hæc pœna post moram sit debita in foro conscientiæ ante Iudicis sententiam?

135 Resp. Valdè probabile est ante omnem sententiam deberi. Ita Siluester v. Pœna nu. 14. & Couarr. in epitome 4. Decret. 2. p. c. 6. §. 8. nu. 11. & alij. ratio est; quia debetur ex vi pacti inter contrahentes initi, & sic communis sensus hominum eas accipit. vnde multùm differt hæc pœna à pœna legali & iudiciali, quæ non debentur ante sententiam; quia non ex vi pacti & promissionis rei; sed Iudicis præcepto, delictum punientis.

Aduerte tamen, sicut legalis & iudicialis non debentur ante sententiam Iudicis, ita conuentionalis non debetur ante exactionem partis, quæ hîc Iudicis vicem supplet: est enim nimis durum & moribus hominum non satis accommodatum, vt solutio debeatur ante exactionem: æquum verò, vt parte exigente; quia debetur ex pacto. quare sicut Iudici iubenti non licet resistere, ita neque parti exigenti pœnam conuentam, denegare. ita Couarr. loco citato. Molina disp. 97. & multi Iurisperiti. 136 *Non debetur antè quàm exigatur.*

Dixi esse *valdè probabile*; quia non est certum. Imò cōtrarium etiam probabile est; videlicet pœnam conuentionalem non esse necessariò soluendam in foro conscientiæ antequam debitor illius per sententiam Iudicis cogatur. ita enim sentit Adrianns quodlib. 6. a. 1. concl. 2. illatione 3. vbi generaliter docet, nullam pœnam esse soluendam ante condemnationem. Lopez l. 1. de contract. c. 31. & l. 2. ca. 34. Victoria, vt refert Lopez, insinuat Nauar. c. 23. n. 68. eamdem tenet noster Sanches l. 1. de matr. disput. 37. & dicit multos neotericos doctissimos ita sentire. Ratio est; quia illa videtur esse mens contrahentium & pœnam apponentium; nisi aliud exprimant. ideò enim apponunt pœnam vt cogant secum contrahentem ad seruandam fidem; & vt ius habeant compellendi ad eius solutionem, si fefellerit. confirmatur, quia cùm pœna sit contra voluntatem; eius conditio naturalis postulat, vt non sit debita solutio, nisi quis cogatur. hæc tamen ratio non omnino conuincit, quia quod ex pacto debetur, non requirit sententiam Iudicis. Itaque verius puto spectandam consuetudinem; quæ nisi requirat condemnationem Iudicis, credo teneri ante sententiam, ad solam partis requisitionem. In dubio tamen de consuetudine, censeo alteram sententiam probabilem.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm is, qui pignus ab alio habet, si fructus ex eo perceperit, teneatur eos in sortem putare.

Dico Primò, Si pignus creditori datum sit tantummodò in securitatem debitorum, tenetur creditor fructus ex eo perceptos in sortem computare; nisi ratione lucri cessantis, damni emergentis, vel periculi sortis, vel pœnæ conuentionalis, (iuxta ea, quæ suprà diximus) vel ratione expensarum in pignore custodiendo factarum, posset eos retinere. est communis sententia DD. & apertè colligitur ex cap. 1. & 2. de vsuris. ratio est; quia nullū ius habet ad fructus illos ratione mutui. vnde etiamsi agrum sterilem, quem mutuator non colebat, acceperit in pignus; si sua diligentia inde fructus collegerit, tenetur eos, deductis expensis in colendo factis, referre in sortem, vt rectè Nauarrus cap. 17. nu. 216. contra Sotum: 137

quia

quia fructus hoc ipso, quo nascuntur ex re alterius, pertinent ad dominum illius rei. vide suprà c. 12. dub. 17. Quòd si quis vellet accipere fructus rei quæ in pignus offertur, & nihilominùs postea recipere sortem; deberet illam rem emere cum pacto de retrouendendo. tunc enim posset percipere fructus, donec venditor rem suam redimeret; vt rectè Caietanus q. 78. ar. 2. circa resp. D. Thomæ ad sextum. nam tempore illo medio res ipsius esset, & rei periculum; vnde etiam fructus. posset autem hæc emptio fieri etiam post contractum mutui & pignoris, si vtriusque consensu rescisso contractu mutui, iniretur contractus emptionis cum pacto de retrouendendo: de quo infrà cap. 21.

138 *Quomodo possint fructus pignoris percipi.*

139 Excipiuntur duo casus, in quibus creditor non tenetur fructus pignoris in sortem computare. vt docet Nauarrus cap. 17. nu. 217. & Gabriel. d. 14. q. 11. ar. 2. concl. 4. & alij. Prior est, si feudatarius debeat aliquid domino directo, eique in pignus tradat feudum: tunc enim dominus directus feudi potest eius fructus percipere, sorte manente integra; vt patet ex cap. 1. de feudis, quod est Innocentij III. & cap. Conquestus 8. de vsuris, quod est Alexandri III.

Duæ exceptiones, in feudo, & in emphyteusi.

Posterior est, si emphyteuta oppigneret domino directo rem emphyteuticam: tunc enim dominus directus, etiamsi laicus sit, potest fructus rei illius percipere. ratio horum est; quia contractus feudi & emphyteusis habent tacitas quasdam conditiones, cum quibus semper censentur celebrari, nisi contrarium exprimatur. inter has vna est, vt si dentur in pignus domino directo, possit ipse percipere eorum fructus, sorte non imminuta; idque ne res apud dominum directum existens fructificet alteri, quod non videtur consonum rationi. Ex similibus tacitis conditionibus fit, vt feudum in multis casibus reuertatur ad dominum directum. vt docet Siluester v. Feudum. n. 17.

140 Requiruntur tamen tres conditiones vt dominus possit fructus istos percipere. Primò, Vt non exigat obsequium vel pensionem solitam. Secundò, Vt non percipiat eos, quos res producit, qua parte est melior effecta per industriam emphyteutæ. Tertiò, Vt feudum vel emphyteusis non sit comparata magna pecuniæ summa, vel magnis obsequiis antecedentibus; sed bona ex parte gratis concessa: aliàs iniquum esset pactum illud de fructibus horum (cùm oppignerata hæc domino directo fuerint) percipiendis. vide Siluestrum suprà nu. 29. & 39. Nauar. & Gabrielem suprà.

141 Dico Secundò, Si pignus datum sit non solùm ad debiti securitatem, sed etiam vt creditor interim eo fruatur, loco rei debitæ; tunc non tenetur eos in sortem conferre. Hoc modo intelligendum est caput Salubriter, de vsuris, vt rectè ostendit Molina disput. 321. & colligitur ex Caietano loco cit. sic enim ait Innocentius III. illo cap. *Sanè generum, ad fructus possessionum, quæ sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, cōputandos in sortem non credimus compellendum: cùm frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda.* q. d. ideò fructus talis pignoris non sunt computandi in sortem; (in diminutionem dotis) quia tale pignus non consueuit dari vt dos minuatur; cùm fructus dotis integræ frequenter non sufficiant oneribus matrimonij sustentandis; in quem tamen finem dos datur. non ergo mens soceri est, vt ratione horum fructuum dos minuatur; sed vt gener fruatur illis, donec ei dos repræsentata fuerit. hæc videtur esse mens Pontificis: non enim intendit aliquid statuere præter ius commune, aut aliquod priuilegium concedere genero ratione onerum matrimonij in pignore dotis, quod ex conditione contractus non habeat; (vt ex ipso modo loquendi satis patet) sed tantùm explicat generum non teneri, supposita consuetudine, quæ passim viget.

Cap. Salubriter, de vsuris.

Hinc sequitur Primò, Generum hos fructus posse seruare, etiamsi ex dilatione dotis nullum ei lucrum cesset; quia non conceduntur hi fructus ratione lucri cessantis: (vt plerique DD. putant, teste Couarr. l. 3. variar. c. 1. nu. 3.) sed vt onera matrimonij, donec dos soluatur, sustententur; nisi de contraria soceri intentione constet. Idem dicendum, etiamsi is, qui dedit dotem, sit extraneus. 142

Non requiritur vt genero lucrum cesset.

Secundò, Si constet socerum pignus non dedisse, nisi in securitatem dotis, non potest gener fructus retinere, nisi ratione lucri cessantis: (vt si socer sit in mora, non soluens tempore constituto) ratio est, quia tunc isti fructus pertinent ad socerum; neque genero alia ratione sunt debiti, vti suppono. Vnde gener in hoc casu non potest obligare socerum, vt socer ei illos fructus concedat, aut vt nouum contractum, quo illos possit percipere donec dos soluatur, secum ineat. Posset tamen lege constitui; vt etiam in hoc casu, gener ad onera matrimonij sustinenda, possit percipere fructus pignoris, donec dos soluatur: imò vt possit petere à socero pensionem annuam, donec dotem soluerit; idque non tantùm ratione interesse, sed etiam tamquam pretium onerum matrimonij. hoc enim æquitati est consentaneum, & pertinet ad Reipub. bonam ordinationem & tranquillitatem.

Potest lege statui, vt percipiat fructus pignoris.

Tertiò sequitur, Viduam non posse soluto matrimonio percipere fructus pignoris, ei pro securitate dotis assignati; nisi ratione lucri cessantis vel damni emergentis; quia tale pignus non solet dari nisi ad securitatem. Contrarium tamen tenent multi DD. Bannes q. 78. a. 2. sub finem. Petrus Arragon. ibidem. Lopez, & quidam alij. vnde sententia illa non est improbabilis. Sed puto spectandam consuetudinem, vel mentem oppignerantis. 143

DVBITATIO XVII.

Vtrùm licitum semper sit in mutuo pacisci, vt res restituatur in eadem mensura, etiamsi pretium eius, tempore restitutionis creuerit:

VT si mutues mihi 10. modios tritici, valentes nunc 20. aureis, Vtrùm possis exigere totidem modios, etiamsi pretium crescat ad 25. aureos.

Sotus lib. 6. q. 1. art. 2. putat in mutuo semper posse exigi eamdem mensuram, seu idem pondus rerum. ratio ipsius est, quia in mutuo spectatur proportio seu æqualitas corporum, quæ permutantur, non pretiorum. si enim pretiorum æqualitas spectaretur, esset potiùs emptio & venditio, quàm mutuum. Sed vtendum distinctione, vnde 144

Dico

145 *Si dubium an pluris minoris ve valebit.*

Dico Primò, Si sit dubium vtrùm res tempore restitutionis valebit pluris an minoris, potest mutuator exigere parem mensuram rei æquè in se bonæ, eamque suo tempore accipere, etiamsi interim pretium eius valdè creuerit. ratio est, quia tunc par est vtriusque conditio. sicut enim mutuator potest lucrari, ita & amittere. vnde si lucretur, non prouenit id ex obligatione mutui; (quasi illud lucrum supra sortem exigatur ex pacto) sed per accidens, & casu fortuito, eò quòd res tempore redditionis, facta sit maioris æstimationis. In casu vera est sententia Soti.

146 *Si certum valituram minoris.*

Dico Secundò, Si certum sit vel saltem probabilius rem valituram minoris, potest mutuator maiorem quàm dederit mensuram exigere, (prout id magis vel minùs certú fuerit) vt fiat æqualitas; idque siue rem illam esset nunc venditurus aut in familia consumpturus, siue seruaturus. Probatur; quia qui dat mutuum, potest spectare in re sua non solùm naturalem bonitatem, sed etiam pretium; & exigere vt restituatur æquale non solùm bonitate, sed etiam pretio. si enim in omnibus aliis contractibus potest exigi æquale in pretio; cur non etiam in mutuo? ergo si tibi mutuo 10. modios dum valent 25. aureis, possum pacisci, vt restituas mihi 12. modios & dimidium, si tempore restitutionis singuli modij non valebunt nisi duobus aureis; quia illi duodecim cum dimidio æquales erunt æstimatione meis decem.

147 Dico, *Si tempore restitutionis non valebunt nisi duobus:* quia non possum te obligare, vt ad illud tempus differas restitutionem; possum tamen obligare vt non differas vltra certum terminum, & intra illum soluas, ea mensura, quæ adæquet pretium mensuræ, quam tibi nunc trado.

Dices, Iste contractus non est mutui, sed venditionis frumenti tui & emptionis alterius: nam implicitè exigis pretium frumenti tui, (quod est 25. aureorum) & emis frumentum alterius, tibi suo tempore reddendum.

Sed contrà, Si esset contractus emptionis & venditionis, non possem exigere vt reddas mihi rem eiusdem speciei. si enim pretium frumenti mei est 25. aureorum, debeo illo in venditione esse contentus: nec possum vlteriùs obligare emptorem vt vendat mihi vicissim frumentum vsque ad illam summam, pretio tempore traditionis currente: hæc enim obligatio exigeretur supra iustum pretium. Est igitur formalis contractus mutui, etsi implicitè venditionem & emptionem contineat.

148 *Non refert, quòd eam non eras seruaturus.*

Dices, Si rem illam eras seruaturus in illud vsque tempus, quo minoris erat valitura, non censetur tibi pluris nunc valere, quàm tunc valebit: ergo non potes nunc pro ea amplius exigere, quàm tunc valebit. Quidam concedunt totum.

Sed neganda est consequentia; quia etsi toto eo tempore, quo manebas in proposito illam seruandi non pluris valeret; tamen hoc ipso, quo mutasti illud propositum, statuendo illam nunc alienare per mutuum, potes illam æstimare secundùm præsentem valorem, quem modò habet, ac proinde huic æquale exigere.

149 *Si non est conuentum de maiore mensura.*

Petes, Quid si in contractu non fuerit conuentum de restituenda maiore mensura, vel de exæquando pretio, sed tantùm de restituendo mutuo, tenebiturne mutuatarius posteà cùm pretium decreuerit, maiorem mensuram restituere?

Petrus Nauarra l. 3. c. 2. n. 252. & sequentib. putat eum teneri. Primò, Quia alioquin non seruatur æqualitas pretiorum, quę in ceteris omnibus permutationibus seruari solet. Secundò, Si mutuo tibi 100. aureos dum singuli valent 12. regalibus, & posteà decrescat pretium eorum vsque ad 11. non satisfacis si mihi restituas idem pondus auri; sed maius dare debes: ergo similiter in aliis, vbi materia distinguitur à pretio. Hæc sententia est probabilis.

150 *Non tenetur reddere maiorem.*

Contraria tamen videtur vsu recepta: quam tenet Sotus suprà. ratio est; quia in mutuo ita vsu receptum est, vt mutuatarius non censeatur obligatus, nisi ad reddendam rem similem specie, & parem bonitate & mensura; nisi ratione mutationis pretij aliter sit conuentum. hæc enim est conditio puri mutui, cui nulla implicitè miscetur emptio aut venditio.

Ad primum responderi potest, In mutuo nudo, non spectari æqualitatem pretiorum, sed bonitatis naturalis & mensuræ. quamuis si mutuans velit, possit etiam habere rationem pretij: sed si non fecit, sibi imputet. 151

Ad secundum: Alia est ratio nummorum, alia frumenti & rerum similium. in nummis enim non spectatur nisi pretium: vnde non debet restitui nisi pretium æquale. in aliis rebus primariò spectatur ipsa materia. nemo enim petit mutuum frumentum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus & substantiam eius.

152 *Si valitura pluris, non potes exigere mensuram parem.*

Dico Tertiò, Si certum est, vel probabilius rem tẽpore traditionis valituram pluris, quàm modò valeat, non potes ad parem mensuram reddendam obligare; sed tantùm ad eam, quæ tunc temporis adæquabit pretium rei à te traditæ. vt si 10. modij, qui nunc valent 20. aureis, restituendi sint eo tempore, quo valebunt 25. non potes exigere vt restituantur 10. ratio est, quia non potes pacisci vt aliquid reddatur vltra id, quod æquiualet rei tuæ. 10. autem modij tempore redditionis pluris valebunt quàm res tua, quam modo tradis. excipe, nisi rem tuam vsque ad illud tempus constituisses seruare; tunc enim ratione lucri cessantis posses ampliùs exigere quàm res valeat. hîc tamen detrahenda esset ęstimatio custodiæ vsque ad illud tempus faciendæ, & æstimatio periculi corruptionis; tantoque minus exigendum. 153

154 *Posse exigi mensuram parem, est probabile.*

Aduerte tamen, Sotum suprà & Molinam disput. 311. putare non esse contra iustitiam, etiamsi exigat in hoc casu parem mensuram; modò non obliget illum vt differat solutionem vsque ad illud tempus, sed solùm obliget vt soluat dum mutuans repetet. ratio est, quia tunc mutuatarius sibi imputare debet quòd expectauerit donec pretium creuit. Hæc sententia etiam probabilis est, si non erat certum, pretium fore augendum; vel si mutuans constituerat rem seruare, aut erat adhuc anceps. alioquin si constabat pretium augendum, & constituerat rem consumere aut alienare ante illud tempus, non video quo iure possit æqualem mensuram repetere: hoc enim est manifestè aliquid lucrari supra æstimationem sortis, ex pactione mutui.

DVBI-

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm dominium vſurarum transferatur in vſurarium.

155 *Sententia quorumdam, trãſferri dominium.* MVlti putant vſurarium acquirere dominium vſurarum, (id eſt, earum rerum, quas ratione mutui ſupra ſortem accepit) ſiue illæ ſint vſu conſumptibiles, vt vinum, frumentum, pecunia; ſiue nõ, vt veſtes, annuli. Ita docet Scotus in 4. d. 15. q. 2. ar. 3. ad ſecundum. Palud. ibidem q. 2. art. 5. Nauar. c. 17. nu. 265. Fundamentum præcipuum eſt, quia voluntas illa mutuatarij, qua illas ſoluit, ſufficiens eſt ad dominium transferendum: nam abſolutè voluntariè ſoluit; & ſolùm inuoluntariè ſecundùm quid. Sed contraria ſententia eſt communior, pro qua

156 *Si miſceantur.* Reſp. & dico Primò, Si res illæ nomine vſuræ acceptæ, ita miſceantur rebus vſurarij ſimilibus, vt non poſſint ab eis diſtingui, tunc earum dominium cenſetur translatum. eſt communis ſententia DD. colligitur ex §. Si duorum. & 2. ſequentib. Inſtit. de rerum diuiſione. & L. Si alieni. 78. ff. de ſolutionibus, vbi dicitur, *Si alieni nummi inſcio vel inuito domino ſoluti ſunt, manent eius, cuius fuerunt. ſi mixti eſſent, ita vt diſcerni non poſſent, eius fieri qui accepit in libris Caſſij ſcriptum eſt; ita vt actio domino cum eo, qui dediſſet, furti competeret.* valdè tamen credibile eſt, quamdiu cumulus iſte extat, aliquo modo idem permanens, ſiue apud vſurarium, ſiue apud alium; eum, cuius res ibi permixta eſt, habere ius in re, vt ante alios omnes ei ex illo ſatisfiat: imò eum poſſe ſibi ex illo occultè accipere, quantum è re ſua ibi permixtum eſſe nouit. *Dominus habet Ius in re, quãdiu manet eadem.*

157 ratio eſt, quia etſi quando miſceo, v. g. frumentum alterius, frumento meo abſque voluntate domini, aceruus ille ex vtroque reſultans non fiat communis ac proinde nec ſingula grana communicentur, ſicut cùm vtriuſque conſenſu miſcetur: tamen competit illi actio in rem, quamdiu aceruus extat totus. vt habetur Inſtit. ſuprà. quod eſt valdè conſentaneũ iuri naturali. cur enim cùm certò mihi conſtat rem meam eſſe huic permixtam, non poſſim mihi vindicare ex mixto illo, quantum de meo ineſt? Confirmatur ex L. Marcellus. 3. §. Pomponius. ff. de rei vindicatione, vbi dicitur: *Si quid quod eiuſdem naturæ eſt, ita confuſum & mixtum eſt, vt ſeparari nequeat, pro parte vindicandum, vt puta meum argentum & tuum in maſſam redactum eſt.*

158 *Non transfertur dominium vſurarum.* Dico Secundò, Si non ita permiſceantur, non transfertur earum dominium in vſurarium; ac proinde numquam transfertur ex vi ſolutionis ſeu traditionis factæ ratione contractus mutui. Eſt communior ſententia DD. D. Thomæ ar. 3. Caiet. to. 2. opuſc. 8. cap. 1. Medinæ q. 4. de vſura, §. Ad tertium principale. Soti lib. 6. q. 1. ar. 4. Couar. l. 3. variarum c. 3. nu. 6. & aliorum. ratio eſt; quia per illam ſolutionem mutuatarius non intendit donare gratis, vti ſuppono, nec plus iuris dare vſurario quàm habeat, aut quàm ei debeatur ratione mutuationis: atqui ratione mutuationis nihil debetur præter ſortem: ergo non intendit transferre dominium, ſed ſolùm externam traditionem facere, quæ neceſſaria eſt vt fidem ſuam liberet, & pecuniam mutuam impetret. confirmatur ex L. Numquam. 31. ff. de acquir. rerum domin. Vbi dicitur, *Numquam nuda traditio dominium transfert, niſi præceſſerit venditio, aut iuſta aliqua cauſa*; atqui hîc non præceſſit iuſta cauſa, id eſt, iuſtus titulus: ergo. Addo, etiamſi quis fateri vellet, transferri dominium, hoc tamen eſt adeò debile, vt nullius ſit momenti: quia tenetur ſponte reſtituere propter iniuriam; & mutuatarius retinet Ius in re; ſicut quando aliquid metu extortum eſt. de quo ſuprà cap. 17. dub. 6.

Hinc patet reſponſio ad fundamentum diuerſæ ſententiæ, Illam voluntatem non eſſe ſufficientem, non defectu voluntarij propriè; quia eſt abſolutè libera; ſed quia per eam non eſt volitum vt iſtæ vſuræ abſolutè cedant in dominium vſurarij, ſed ſolùm vt ſint ipſius, quatenus ei debentur, non aliter. 159

Ex his ſequitur, ſi res nomine vſuræ accepta, ſit fructifera, non ſolùm rem illam, ſed etiam fructus perceptos reſtituendos eſſe. vt docet D. Thomas ſuprà. quod etiam admittunt illi, qui putant dominium vſurarum transferri in vſurarium. vide Couarruuiam l. 3. variar. c. 3. nu. 6. 160 *Si ſit res fructifera, etiam fructus deberi.*

Dico Tertiò, Res tamen lucrifactæ pecunia vſuraria, ſtatim ac ipſi traditæ fuerint, tranſeunt in ipſius dominium; eſt communis ſententia DD. D. Thomæ art. 3. Adriani in 4. tract. de reſtitut. q. de vſura. §. Occurrunt. Medinæ, de vſura q. 4. §. Ad quartum principale, Couarr. lib. 3. var. c. 3. nu. 6. & aliorum. & colligitur apertè ex L. 1. C. Si quis alteri, vel ſibi ſub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit. vbi ſignificatur eum effici dominum, cuius nomine alienâ pecuniâ res empta fuerit, ſi ei tradatur poſſeſſio, & L. 8. ibidem, *Qui aliena pecunia comparat, non ei, cuius nummi fuerint, ſed ſibi tam actionem empti, quàm dominium, ſi ei tradita fuerit poſſeſſio, quærit.* Item L. Si ex ea. 6. C. de rei vindicat. ratio eſt; quia talis res eſt fructus induſtriæ, non pecuniæ. vt quæ per ſe ſit ſterilis. 161 *Res pecunia vſuraria parta, eſt vſurarij.*

Dico Quartò, Si vſurarius res alienas loco vſurarum acceptas vendat, acquirit dominium pretij; licet dominium iſtarum rerum non transferat in emptores. Prior pars patet ex L. 48. Qui vas, in fine, ff. de furtis, vbi dicitur, *Nummus, qui redactus eſt ex pretio rei furtiuæ, non eſt furtiuus.* & paulò antè: *Cùm fur rem furtiuam vendidiſſet, eique nummos pretij dominus rei per vim extorſit: furtum eum nummorum feciſſe, rectè reſpõſum eſt.* poteſt tamẽ dominus pretium capere in cõpenſationem, quando timet ſe rem ſuam non recuperaturum. 162 *Si vendat res alienas.*

Dices, Talis contractus eſt inuoluntarius ex parte emptoris: (ſi enim ſciret rem eſſe alienam, nollet emere) ergo eſt irritus. confirmatur, quia non intendit transferre dominium pretij in venditorem, niſi venditor transferat viciſſim dominium rei in illum: atqui venditor hoc non poteſt vllo modo facere: ergo, &c. 163

Reſp. Eum quidem aliquo modo eſſe inuoluntarium, cùm ex errore procedat: quia tamen hic error non eſt circa rei ſubſtantiam, ſed circa conditionem quamdam extrinſecam, non eſt ipſo iure contractus irritus. poteſt tamen emptor illum reſcindere vbi ſciuerit, & pretium repetere, vt conſtat ex cap. 17. dubit. 5. ſed quamdiu hoc non facit, pretium eſt venditoris. Ad confirmationem: Non intendit pretium transferre ſub conditione illa; ſed transfert illud abſolutè cum onere vt venditor rem quoq; transferat in ipſum.

vnde venditor ſtatim fit dominus pretij traditi; ſed manet obligatus vt rem faciat emptoris; teneturque de euictione.

164 Aduerte tamen, hîc requiri vt emptor bona fide res illas emerit neſciens eſſe alienas. ſi enim id ſciuit, contractus eſt irritus. vnde tunc vſurarius non acquirit dominium pretij. vt patet L. Si in emptione 34. ff. de contrahenda emptione.

Altera pars probatur; quia qui non eſt dominus rei, non poteſt illius dominium in alium transferre. vt colligitur L. Ex empto 11. ff. de actionibus empti. hinc vbicumque reperta fuerit, poterit à priore domino vindicari.

DVBITATIO XIX.

Quænam poſſimus ab vſurariis titulo gratuito vel oneroſo accipere.

HÆc quæſtio locum habet in omnibus debitoribus, qui non ſunt ſoluendo.

165 *Si res ſint alienæ.*
Reſp. & dico Primò, Non potes ab vſurario vel fure accipere vllo titulo res alienas, quæ in ſpecie extant, vt veſtes, catenas, lectos; etiamſi ipſi eas alienando, non fierent impotentiores ad ſoluendum. ratio eſt; quia cùm ipſi talium rerum non habeant dominium, non poſſunt illud in alium transferre. Hinc ſequitur, eas non poſſe emi. & ſi quis eas ſciens eſſe alienas emeret, teneretur ad reſtitutionem earum, & etiam fructuum omnium.

166 Notandum tamen eſt, hæc eſſe intelligenda, quando inuito domino emerentur. ſecùs verò ſi ex conſenſu eius, ſaltem tacito & præſumpto. vnde excuſandi videntur, qui emunt pignora & alia, quæ vſurarij paſſim in oppidis publicè venduntur. Primò, Quia non conſtat an hæc ſint aliena; talia enim ſolent ſponte à mutuatariis relinqui per modum venditionis pro ſorte & vſuris. & ita dominium eorum tranſit in vſurarium, quamuis teneatur pretium ſupplere. Secundò, Quia mutuatarij poſtquam ea reliquerunt pro vſuris, non ſolent curare ad quos perueniant; & ſi rogarêtur, libenter facerent poteſtatem emendi.

Emptio pignorum ab vſurariis.

167 *Si vſurarij propria.*
Dico Secundò, Potes ab vſurario & à fure accipere etiam titulo gratuito res eas, quarum ipſe dominium habet. ratio eſt; quia hæ res non ſunt alienæ, ſed ipſius vſurarij: neque aliis ſunt vlla reali obligatione obnoxiæ. non enim res vſurarij ſunt tacitè hypothecatæ pro vſuris, vt quidam olim putarunt. nuſquam enim in Iure poſitiuo talis hypotheca conſtituta inuenitur: Iure autem naturali nulla eſt tacita hypotheca. Accedit quòd ne furis quidem bona pro furtis hypothecata ſint, vt communiter DD. docent. vide Nauar. c. 17. nu. 265. Silueſtrum Vſura 6. nu. 5. Couar. l. 3. variar. c. 3. nu. 6. & alios: ergo poteſt earum dominium validè in alios transferre. conſequentia patet, quia dominus rei alteri non obligatæ, habens liberam adminiſtrationem, poteſt eius dominium transferre in alium.

Petes, Quid ſi per eam donationem vel alienationem fiat impotens ad ſoluendum?

168 *Si res alienetur in fraudem creditorũ.*
Reſp. Multi DD. in hoc caſu docent, eum, qui aliquid accepit, teneri ad reſtitutionem: quia accepit in fraudem creditorum, ac proinde iniuſtè.

Sed vtendum eſt diſtinctione. Primò, Si non inducis illum ad donandum vel ad alienandum, ſed ipſe ſponte tibi donat, vel vendit, aut emit; non teneris ad reſtitutionem in foro conſcientiæ, etiamſi ſcias ipſum per hoc fieri impotentem ad ſoluendum. Ita Petrus Nauar. l. 3. cap. 4. nu. 218. & Molina diſput. 327. colligitur apertè ex L. vltima, §. 4. ff. Quæ in fraudem creditorum. & patet ex ratione allata; quia illæ res nemini ſunt obſtrictæ, & ipſe eſt earum dominus; & nulla lege eſt inhabilis ad transferendum earum dominium: ergo transfert reipſa. Nec obſtat, quòd ille peccet donando, quatenus per hoc reddit ſe impotentem ad ſoluendum creditoribus: quia tu non es cauſa cur velit donare; ſed ſuppoſito quòd ipſe ſponte velit, tu acceptas, vtens iure tuo. nec enim vel iuſtitia, vel charitas poſtulat, vt negligas tuum commodum, etiamſi inde per accidens ſequatur alteri tantumdem damni.

Si non induxiſti ad donãdum potes accipere.

169 *Cõceditur actio iure Ciuili.*
Aduerte tamen, ſi titulo gratuito accepiſti, iure ciuili concedi creditoribus actionem, qua poſſint illud à te repetere. & quidem ſi ſciuiſti illum ea donatione fieri impotentem, cogêris reſtituere, etiamſi neque res extet, neque ex ea factus ſis locupletior. ſi verò neſciuiſti, ſolùm teneberis quatenus extat, vel ex ea factus es locupletior. vt patet ex L. Quòd autem. 6. ff. Quæ in fraudem creditorum. Quòd ſi titulo oneroſo accepiſti; ſi quidem ſciuiſti illum ſic reddi impotentem (vt ſi venderet domum vel agrum, vt inſumat in conuiuia, in ludum) cogêris reddere non reſtituto pretio, niſi quatenus inde aliquid extat in bonis debitoris, vt patet L. 7. 8. & vltima, ff. Quæ in fraudem creditorum. Si verò neſciuiſti, non datur actio creditoribus ad reſcindendum; vt expreſsè habetur d. L. Quòd autem. 6. d. tit. vbi dicitur; *Si quid in fraudem creditorum factum ſit, ſi tamen is, qui cepit, ignorauit, ceſſare videntur verba edicti.*

Notandum eſt, hanc actionem concedi creditoribus ſolùm per vnum annum, qui computandus eſt ab eo die, quo primùm ſciuerunt alienationem eſſe factam; vt patet ex iuribus citatis. 170

Si induxiſti eum.
Secundò, Si verò illum induxiſti ad donandum vel alienandum, putans eum per hoc fore impotentem, teneris ad reſtitutionem, ſi hæc impotentia ſit cauſa non ſoluendi. ratio eſt, quia qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur. Si tamen hæc impotentia non ſit cauſa cur non ſoluat, non teneris; vt ſi ipſe ea eſſet induſtria vt facilè poſſit tantumdem lucrifacere: tunc enim non impotentia, ſed negligentia eſſet cauſa non ſoluendi. quo euentu potes licitè ab illo petere donationem vel condonationem. Pari modo ſi iam antè ſtatuerat non ſoluere: (vt fit in multis occultis vſurariis) tunc enim etſi tua inductione fiat impotens, tamen non teneris ad reſtitutionem; quia hæc inopia non eſt cauſa non ſoluendi, ſed propoſitum illud prauum: confirmatur, quia creditores nihil à talibus expectant: vnde non cenſent ſibi fieri iniuriam, ſi quis à talibus aliquid ſibi donari vel condonari petat.

Debes eſſe paratus reſtituere.
Notandum tamen eſt, eum, qui induxit alium ad donandum, aduertens eum ſic reddi impotentem ſolutionis, ita vt induſtriâ non poſſit ſupplere, debere eſſe paratum ad reſtituendum, quandocumque viderit illum cupere ſoluere ſuis creditoribus, & per impotentiam (cuius ipſe ſua inductione eſt cauſa) impediri. ratio eſt, quia in eo caſu ipſe eſt cauſa non ſoluendi, cùm ſit cauſa impotentiæ, propter quam debitor non ſoluit 171

soluit. Idem dicendum, si creditores putentur bona illius publica auctoritate occupaturi: quia tunc esset causa, cur creditores minus in bonis eius inuenirent.

172 *Per vltimam voluntatem non licet accipere.* Dico Tertiò, Si vsurarius vel alius debitor non est soluendo, nihil potest ab eo accipi per vltimam voluntatem, vt per testamẽtum, codicillum, fideicommissum, vel donationem causa mortis; sed totum in conscientiæ foro restituendum creditoribus. colligitur ex d. L. Quòd autem. §. 9. ff. Quæ in fraudem creditorum. & L. vltima. §. Etsi. C. de iure deliberandi. ratio est, quia nemo post mortem suam habet potestatem lucrandi & compensandi creditoribus, si quid ex bonis ipsius, quod creditoribus dandum erat, in alios collatum fuerit. ergo par non est, vt de rebus suis possit pro eo tempore cum damno creditorum disponere. confirmatur; quia ideò potest res suas alienare dum viuit; quia quamdiu viuit, manet ipsius persona obligata, quæ adhuc lucrari potest: ergo cùm post mortem non possit ipsius persona manere obligata, aut aliquid lucrari vnde soluatur creditoribus; non potest etiam in illud tempus aliquid in fraudem creditorum alienare.

DVBITATIO XX.

Vtrùm heredes vsurarij teneantur in solidum.

173 NAuarrus cap. 17. nu. 278. sentire videtur, singulos heredes in solidum teneri: ait enim, *Si quis heredum non habeat vnde restituat, alius ad id pro sua hereditatis parte, quantum feret obligatur.* Probat per cap. Tua nos. 9. de vsuris, vbi dicitur, *Quòd filij ad restituendas vsuras, ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui, si viuerent, cogerentur.* Idem censet de donatario & legatario, deficientibus heredibus. Eamdem tenet Glossa in illud caput. Sed contraria est verior, pro qua

174 *Si res aliena in specie extet.* Dico Primò, Si res aliqua in specie extet apud vsurarium, quam nomine vsurarum acceptam esse constet, ea ad quemcumque heredem deuenerit, est restituenda. Patet ex dictis; quia est aliena. secùs est de iis, quæ pecunia vsuraria sunt coëmpta; nam horum dominium est penes vsurarium, vt dictum est suprà dub. 18.

175 Dico Secundò, Heredes non tenentur in solidum, nec alter pro altero; sed singuli tantummodò pro sua parte iuxta vires hereditatis. Ita Caietanus tomo 2. opusc. 8. quod est de vsura q. 5. Siluest. Vsura. 6. qu. 10. Couarru. l. 3. variar. cap. 3. Sotus lib. 6. q. 1. ar. 4. Medina q. 4. de vsuris. §. Ad quintum principale. ratio est, quia in successione hereditatis sicut bona defuncti diuiduntur in heredes, ita etiam eius obligationes personales & debita. rationi enim consentaneum est, vt qui tantummodò ex parte commodum percipit, onus quoque ex parte dumtaxat sentiat. dico *personales*, quia si aliquid obligatione reali sit obstrictum, illud in totum conueniri potest.

Ad cap. Tua nos, Respondeo, Ibi tantùm significari totam obligationem restituendi transire ad heredes simul iunctos; ita tamen vt singuli non teneantur, nisi ex parte.

176 *Legatarij non tenentur.* Dico Tertiò; Etiamsi omnes heredes deficiant, tamen legatarij & donatarij non tenentur ad restitutionem, si illa, quæ heredibus relicta sunt, sufficiunt ad soluenda debita, & ad portionem heredibus iure debitam. Ita docet Ioannes Medina suprà. Probatur, quia onera debitorum testatoris non transeunt ad legatarios, sed ad heredes: hoc enim ratio hereditatis includit, heres enim dicitur, qui succedit in vniuersum Ius defuncti. L. Hereditas. 63. ff. de regulis Iuris; ac proinde etiam in onera eiusdem; substituitur enim in locum defuncti.

Aduerte tamen, si bona heredibus titulo hereditatis cum oneribus defuncti relicta, non sufficiant vt ipsi solutis debitis habeant suam legitimam, vel quartam iure debitam; tunc legatarios & donatarios, quibus aliquid causa mortis donatum est, teneri contribuere, seruata proportione, vt solutis debitis legitimam vel quartam illam, quæ Falcidia dicitur, obtineant; vt patet ex dictis cap. 19. dub. 7. 177 *Si bona relicta heredibus non sufficiant ad onera. Falcidiam detrahunt.*

DVBITATIO XXI.

Quinam ex cooperantibus ad vsuras teneantur ad restitutionem.

RESpondeo, & dico Primò, Omnes eos teneri, qui agunt partes vsurarij, & sunt causa efficax cur vsuræ soluantur, vel solutæ non repetantur. Tales sunt Primò, Qui persuadent alicui vt fiat vsurarius & vsuras exigat; vt rectè Nauar. cap. 17. nu. 265. & Sotus l. 6. q. 1. ar. 4. sub finem. sicut qui suadet alteri vt fiat fur, tenetur de damno inde secuto; nisi fortè putauerit, mutuatariis; qui aliter mutuum obtineri nequeunt, id gratum fore. tunc enim quodammodò illorum partes agit; ipsisque tacitè consentientibus & ratum habentibus, suadet. 178 *Qui agunt partes vsurarij, tenentur.*

Secundò, Omnes Iudices, qui statuto vel sententia compellunt soluere vsuras, vel decernunt vt solutæ non repetantur, tenentur in solidum iis, qui eas ob hanc causam soluunt, vel solutas non audent repetere. sunt etiam hi ipso facto excommunicati, vt patet Clementina vnica, de vsuris. Secùs est, si vsurarios solùm in Repub. permittant, ad maiora incommoda vitanda, nullum eis auxilium præbentes: tunc enim non censentur vsurarum causa: nisi fortè ingentes summas pro licentia fœnerandi exigant, vnde fiat vt ipsi vsuras augeant & pauperes magis exhauriant. 179 *Excommunicantur Iudices. Pretium pro licentia fœnoris.*

Sicut in quibusdam fit locis, vbi tanta pensio vsurariis imponitur, vt pænè tertiam partem lucri soluere cogantur. Vnde augent vsuras & exigunt à mutuatariis circiter 33. in centum per annum; id est tres quadrantes in libram Flandricam per hebdomadam; cùm pro se, remissa illa pensione, sint contenti 21. in centum & duobus quadrantibus in libram per hebdomadam. Tenentur tamen solùm secundo loco, nempe in defectum vsurariorum, quando fuerunt causa. *Abusus insignis.*

Petes, vtrùm Iudices possint denegare actionem repetere volentibus vsuras. Videntur non posse; quia d. Clement. vnica de vsuris, excommunicat omnes Iudices qui impediunt vsurarum repetitionem. at denegare actionem ad repetendum, est impedire repetitionem: ergo. Deinde, quia Iudices tenentur ex officio administrare iustitiam ius habentibus: isti autem habent ius repetendi. *Denegatio actionis.*

Resp. per se loquendo Iudices non posse actio-

nem illam reiicere, sed teneri admittere. Etsi enim Clement. illa nō videatur loqui de simplici actionis denegatione; solùm enim prohibet hos actus: 1. Facere, scribere, dictare statuta, vt soluantur vsuræ. 2. Liberè & scienter iudicare vt solutæ cùm repetuntur, non restituantur. 3. Huiusmodi statuta iam edita ex libris communitatum non delere. 4. Talia statuta, vel consuetudines parem vim habentes obseruare; & hæc omnia cum præsumptione. Vbi manifestum est, non contineri simplicem actionis denegationem. Tamen secunda ratio allata satis probat Iudices ordinariè id non posse.

Quando possit denegari. Dico *Ordinariè.* Quia si alicubi putaretur necessarium, vel valdè expediens bono publico, vt vsuræ permittantur, eò quòd non suppetat alia ratio minore incommodo, pauperculis, mechanicis, & aliis indigentibus succurrendi; & vsurarij nollent mutuare, si talis actio concedatur: tunc posset Princeps supremus permittere, & etiam statuere, vt Iudices inferiores actionem denegēt. Sic enim denegatur actio in multis aliis causis, vbi tamē est obligatio naturalis; vt cùm quis deceptus est citra dimidium iusti pretij. Itaque ob publicum commodum non videtur dubitandum, quin hæc actio denegari possit: in qua sententia deprehendi posteà esse Azorium, lib. 8. Instit. moral. cap. 22. q. 13. dubit. 3. & Nauarrum in cōsil. lib. 5. tit. de Iudæis & Sarracenis, consil. 3. nu. 7. & 8. & consil. 4. n. 3. qui non restringunt ad casum, quo id videatur necessarium bono publico: sed absolutè docent Principes supremos posse repetentibus vsuras denegare actionem. Imò Nauarrus ampliùs affirmat; Principem posse statuere & compellere vt vsuræ permissæ soluantur. Ratio est; quia Princeps non tenetur in omni casu iustitiam subditis administrare, sed solùm quando id fieri potest, sine notabili incommodo. ergo sicut, vt vitetur incommodum multarum litium, potest denegare actionem in deceptione citra dimidium, & in promissionibus simplicibus, &c. ita ad vitandum incommodum pauperum & mechanicorum in repub. potest denegare actionem in repetitione vsuræ. Confir. quia Princeps non tenetur administrare iustitiam, quando ipsa communitas id non vult; sed mauult pati aliquā iniuriam, quàm priuari certo commodo. atqui in hoc casu nostro communitas non cupit. ergo, &c. Non tamen vsurarij idcircò sunt liberi in conscientia, nec minùs ab Ecclesia iuxta canones puniri possunt; aut vsuræ in foro ecclesiastico repeti.

Quando non possit. Cùm autem nulla in eo vertitur boni communis vtilitas, puto Principem non posse talem actionem repellere, aut permittere vt Iudices inferiores repellant; sed tenetur eos cogere vt admittant. Tum quia tenetur impedire peccata præsertim contra legem naturæ; vt sunt vsuræ: tum quia tenetur administrare iustitiam, & curare vt ab omnibus administretur, nisi iusta aliqua ratio permittendæ iniuriæ subsit. Clementina illa non pertinet ad supremos Principes, sed solùm ad Iudices inferiores, vt ex verbis eius manifestum est.

180 *Notarij.* Tertiò, Notarius, qui Instrumentum vsurarium ita conficit inuito mutuatario, vt ex eo reipsa cogatur soluere vsuras: vt si contractui vsurario prætendat honestum nomen mutui vel venditionis. Notandum tamen, qualecumque Instrumentum conficiat, si id faciat volente mutuatario, non teneri ad restitutionem; quia non lædit inuitum. similiter non tenetur, si exprimat contractum, qualis est. nam ex vi talis Instrumenti non possunt vsuræ exigi. nisi fortè alicubi esset iniquum statutum, quo cogerentur mutuatarij eas soluere. rarò tamen vsu venit vt Notarius teneatur; quia non facit Instrumentum nisi volente mutuatario. peccat tamen semper mortiferè talia Instrumenta conficiendo; quia facit contra suum iuramentum, quod Notarij, dum munus illud suscipiunt, facere solent.

Quartò, Famuli & factores vsurariorum, qui 181 faciunt ipsos contractus iniquos. *Famuli.*

Aduerte tamen, Siluestrum v. Vsura 7. q. 4. cum Monaldo docere, non teneri famulum, qui ex speciali mandato domini dicentis, *Mutua Petro decem libras ad vsuram meo nomine*, mutuum dedit. quæ sententia vera est, si contractus iam cum domino sit initus; ita vt famulus tantummodò pecuniam numerare debeat. Secùs verò si ipse contractus per famulum sit ineundus. tunc enim videtur efficax causa damni, imponendo illi obligationem iniustam, ob quam posteà vsuras soluit. si tamen non erat in potestate famuli absque eo contractu pecuniam dare, eò quòd dominus 182 esset præsens; non videtur teneri; quia mutuatarius non censet sibi iniuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniam numerare non potest; sed à domino. & hoc videtur velle Siluester suprà. *Si famulus non poterat aliter dare.*

Quintò, Famuli qui cogunt ad solutionem 183 vsurarum. quòd si nō vrgeant, & mutuatarij alioquin sponte erant soluturi, putat Sotus lib. 6. de Iust. q. 1. a. 4. in fine, illos non teneri: quia mutuatarij non putant sibi ab illis fieri iniuriam, & consentiunt vt dominis suis vsuras acceptas tradant. sed verius est hoc ipso quo exigunt iniuriam fieri: quia iure dominorum suorum, quod nullum est, exigunt, & directè spoliant alterum re sua. Verùm quia id sponte non faciunt, sed iussu dominorum, nec ipsis inde emolumentum prouenit, non censent debitores sibi tantam iniuriam fieri, vt velint per ipsos fieri restitutionem; vel saltem quin libenter sint condonaturi si rogentur. *Qui cogūt ad solutionem.*

Dico Secundò, Qui verò agunt partes mutua- 184 tarij, vel certè non efficaciter concurrunt, non tenentur ad restitutionem, etiamsi videantur cooperari. Tales sunt Primò, Famuli, qui recipiunt pignora, eaque asseruant. Secundò, Qui numerant pecuniam. Tertiò, Qui referunt omnia in libros rationum. Quartò, Proxenetæ, qui quærunt eos, qui pecunia egent & adducunt ad vsurarium. hi enim potiùs beneficium præstant, quàm iniuriam inferunt. vide Siluestrum v. Vsura 7. q. 3. quia non est in potestate illorum vt vsurarius det pecuniam suam sine vsura. Quintò, Qui pecuniam suam apud vsurarium deposuerunt: modò tamen non suaserint vt vsuras exigeret, nec sint earum participes, vt docet Caietanus q. 78. art. 4. Ratio est, quia nemo mutuatarius censet sibi per hoc fieri iniuriam, aut id ægrè fert. quid enim illis obest quòd vsurarius pecuniis abundet? fieri tamen potest vt is, qui deponit, peccet; quatenus ei præbet materiam plurium iniquorum contractuum: sic intellige D. Thomam qu. 78. art. 4. ad vltimum, vbi Caietanus non videtur assecutus eius mentem. *Non efficaciter concurrentes.* *Deponens pecuniam apud vsurarium.*

DVBI-

DVBITATIO XXII.

Quænam pœnæ sint vsurariis constitutæ.

NOtandum est, multas pœnas tum iure Ciuili, tum maximè iure Canonico in vsurarios manifestos esse constitutas; vt patet cap. Quamquam, de vsuris l.6. & alibi. de quibus fusè Couarruuias lib.3. variar. cap.3. & Siluester Vsura 9. quæst.4.

185 *Manifesti vsurarij qui dicantur.* Dicuntur autem manifesti vsurarij, qui facto vel iure manifestè sunt tales. Facto quidem manifestè tales dicuntur, qui palàm, ita vt nulla tergiuersatione negari possit, ad vsuram dant. Iure verò, qui Iudicis sententia de hoc crimine sunt condemnati, vel qui de seipsis legitimo Iuris ordine hoc crimen coram Iudice sunt confessi, vel denique de quibus id per idoneos testes in iudicio est plenè probatum, vt docet Couarr. suprà n. 4. & 5. Infamia, aut semiplena probatio non sufficit, teste Conarruuia. Imò nec confessio extra iudicium, coram Parocho & testibus; vt docet Molina disput. 333. quia confessio extraiudicialis non inducit notorium Iuris. vide Glossam cap. Manifesta. 2. quæst. 1.

186 *Infamia.* Prima pœna est, infamia Iuris. L. Improbum. 20. C. Ex quibus causis irrog. infam. vnde si frater meus illum heredem instituat, possum agere contra illum actione inofficiosi testamenti, vt docet Siluester ex Bartolo; & patet ex L. Fratres. 27. C. de inofficioso testamento. Item si est Clericus, beneficij obtinendi est incapax; vtpote irregularis.

Secunda est, Quòd non sint admittendi ad communionem altaris: cap. Quia in omnibus. 3. de vsuris. quibus verbis nō significatur, vt quidam volunt, eos esse excludendos ab officio diuino tamquam excommunicatos, sed solùm à perceptione Eucharistiæ; hæc enim communio altaris dici solet. Addo, ipsos iure communi non esse excommunicatos; & pœnas esse restringendas.

187 Tertia, Nec ad oblationes offerendas; dicto cap. Quia in omnibus. qui oblationes eorum acceperit, ipso facto est suspensus ob officio, donec ad arbitrium sui Episcopi satisfecerit: & compellitur reddere; vt ibidem habetur.

Quarta, Nec ad confessionem peccatorum, donec satisfecerint reipsa pro sua facultate; vel idoneam cautionem dederint; (nempe pignoratitiam vel fideiussoriam) idque vel creditoribus ipsis (si sint præsentes) vel Ordinario loci, aut eius Vicario, vel Parocho coram testibus fide dignis, vel Notario publico, habenti mandatum ab Ordinario; vt patet ex d. cap. Quamquam, suprà. Si talem cautionem præstare non possunt, debent iurare se non posse, & se facturos quidquid poterunt, vt fiat restitutio. si periculum non patiatur moram, statim absoluendi sunt, & posteà cautio exigenda.

188 Quinta, Nec ad sepulturam ecclesiasticam, d. cap. Quia in omnibus. Imò qui eos scièter sepelire præsumpserit, ipso facto est excommunicatus; nec est absoluendus donec arbitrio Episcopi satisfecerit; Clementina 1. de sepulturis. Vbi non solùm vespillonem seu sandapilarium, qui corpus in sepulchrum demittit, puto comprehendi, contra Nauarr. cap. 27. n. 137. & Caiet. v. Excom. cap. 46. in hos enim rarissimè competit illud, *qui propria temeritatis audacia præsumpserint sepelire*; quod tamen hîc requiritur. Vnde ridicula foret hæc constitutio, vt rectè docet Glossa in hanc Clement. sed etiam & in primis parochum, qui funeri præest: hic enim propriè dicitur sepelire. comitantes tamen non comprehenduntur; quia hi non propriè sepeliunt, sed funus honoris causa deducunt, & adstant. Vtrùm autem hæc censura & illa, de qua §. 3. modò incurrantur ante sententiam condemnatoriam vel declaratoriam criminis in ipsos vsurarios specialiter latam, dubitari potest. Sanè in extrau. Ad euitanda, quam refert Nauar. cap. 27. nu. 35. videtur requiri sententia specialis: nec generalem Iuris prohibitionem sufficere. sed de hoc alibi.

Sexta, Testamenta ipsorum sunt irrita, nisi ante mortem soluerint vel cautionem legitimam dederint. d. cap. Quamquam.

Septima, Ecclesiastici non possunt vsurariis exteris elocare domos, aut permittere in eis habitare, imò tenentur eos expellere ex suis terris intra tres menses: alioquin ipso facto incurrunt pœnam suspensionis, si sint Episcopi: excommunicationis, si sint minores Episcopi; interdicti, si sit Collegium vel Vniuersitas ecclesiasticorum. vt patet cap. 1. de vsuris in Sexto. vide plura apud Siluestrum & Couarr. suprà.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm montes, qui dicuntur pietatis, excusentur ab vsura, & qua ratione.

NOtandum est, in multis Christiani orbis locis, iam à 160. & ampliùs annis, fuisse à piis viris ingentes pecuniæ summas ad mutuandum pauperibus deputatas; quæ summæ solent vocari *montes pietatis*. constituti autem sunt hi montes cum hisce conditionibus. 189

Prima, Vt ex illis detur mutuum ad certam summā pauperibus loci, nō exteris, aut diuitibus. 190 *Coditiones montis.*

Secunda, Vt ad certum tempus, v.g. ad annum, vel paulò ampliùs id eis permittatur.

Tertia, Vt mutuatarij dent pignus idoneum: quia alioquin talis mons facilè exhauriretur, multis posteà non soluentibus.

Quarta, Singulis mensibus aliquid minutum soluant pro sumptibus necessariis ad montis conseruationem; vt pro stipendio ministrorum, qui montem custodiunt, & administrant; semperque parati esse debent ad mutuandum, ad pignora recipienda, custodienda, reddenda; pro conductione domus, pro libris rationum, ceterisque necessariis instrumentis.

Quinta, Si tempore præscripto non soluerint, vendatur pignus; & quod ex pretio, detracta sorte & menstruis detrimentis superfuerit, illis restituatur. Patent hæc ex Medina, de vsuris qu. 10. & Nauarro tract. de vsuris n. 59. & sequentibus.

His positis, Caietanus to. 2. opusc. 6. cēset hunc montem & hanc mutuandi rationem illicitam esse. Idem docet Sotus l.6. qu. 1. ar. 6. In eamdem sententiam inclinat Siluester Vsura 5. quæst. 4. 191 *Sententia Caiet. & Soti.*

Verùm dicendum est, certum esse hanc rationem mutuandi & hosce montes licitos esse & pios. Ita Nauarr. & Medina loco cit. & alij passim. *Montes esse licitos.*

Probatur Primò, Quia Leo X. in Concilio Later. sess. 10. vnà cum ipso Concilio approbat

hosce montes, tamquam pios, & cupit eos erigi cum conditionibus expositis; concedens Indulgentias iis, qui manus adiutrices ad huiusmodi erigendos porrexerint: denique excommunicationis sententiam profert in omnes, qui contrarium docere vel concionari præsumpserint; vt patet ex Bulla eiusdem, quæ tota extat apud Medinam, & in tomo 4. Conciliorum. vnde videtur hæc doctrina fide tenenda.

Sotus. Respondet Sotus Primò, Caietanum, qui Concilio interfuit, non obstante hac determinatione, integro opusculo contrarium docuisse, idque esse signum eam non esse validam.

192 Respondeo, Caietanum scripsisse illud opusculum ante Concilium, nempe anno 1498. vt patet ex fine opusculi; Concilium autem, hoc definiuit anno 1515. vt patet ex fine Bullæ.

Secundò Respondet Sotus, hoc Concilium non esse receptum in iis, quę statuit de eiusmodi montibus. Sed hæc responsio nihil valet: nam vt definitio alicuius veritatis rata sit, non eget receptione populorum; sed hoc tantummodò locum habet in legum obligatione. non enim veritas, quæ definitur, pendet à receptione aut censura subditorum, sed obligatio legis, quæ imponitur.

Tertiò Respondet, Concilium solùm approbasse hosce montes, quatenus non sunt contrarij sacris Canonibus; atqui conditiones positæ, sunt illis contrariæ, præsertim ea, qua pauperes iubentur aliquid soluere in singulos menses.

Verùm Sotus non videtur expendisse Bullam, quam Concilium approbauit: nam in ea expressè habetur & approbatur illa conditio his verbis, *Declaramus & definimus, montes pietatis, in quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum, ad illorum conseruationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat vltra sortem, absque lucro eorumdem montium recipitur, nec mali speciem præferre, nec vllo pacto improbari.* Id autem, quod ipse dicit, scilicet montem approbari quatenus eius capitula non sunt contraria sacris Canonibus, non habetur in illo Concilio; sed Pontifices, qui fuerant ante Concilium, conditionem illam in suis Bullis adiecerant, vt patet ex Caietano. Sed quia hæc conditio maximas controuersias inter Theologos excitauerat, debuit tota res apertè definiri, sublatis illis verbis ambiguis.

Denique dicit Sotus non pertinere ad Concilium huiusmodi quæstiones, quæ magis ex philosophia, quàm Sacris litteris pendent, definire. Sed *Conciliorũ definitio.* hæc responsio parum digna est tanto viro. Nam ad Concilium pertinet, definire omnia ex quibus pendet salus animarum; vt, vtrùm hoc licitum an illicitum, peccatum an meritum. hoc enim nosse non minùs necessarium est, quàm quæ merè speculatiua: nam proximè pertinent ad hominum mores. & sanè Ecclesiæ auctoritas esset valdè imperfecta, si de his certò & infallibiliter statuere non posset. Neque opus est, dum non agitur de veritate aliqua supernaturali, vt decisio ex Sacris litteris vel traditionibus immediatè colligatur; sed satis est ex illis mediatè seu remotè aliqua adiumenta peti; ex quibus vnà cum ratione naturali iunctis, veritas illa firmiter deducatur. quo modo etiam ab Ecclesia definitum est, *animam rationalem, esse corporis formam.*

Secundò, Probatur ex Concilio Tridentino, hoc enim Concilium sess. 22. c. 8. 9. 11. enumerans loca pia, quæ ab Episcopo visitari debent, ponit etiam hosce *montes*; supponit ergo esse pia opera, vt xenodochia, &c.

Tertiò, Probatur ratione. Primò, Quia nihil 193
exigitur à mutuatariis ratione mutuationis; sed solùm ratione expensarum, quæ necessariæ sunt ad montis conseruationem & administrationem; vt patet ex Bulla Leonis: atqui licitum est aliquid pro his expensis exigere: ergo quod in istis montibus datur, iustè exigitur. Minor probatur, quia expensæ illæ fiunt in gratiam & commodum eorum, qui mutuum petituri sunt, nempe vt maius damnum euitent, nec cogantur vsurarios accedere; ergo si quis cupiat frui commodis montis, potest cum eo iniri pactum, vt pro sua parte ad illas expensas contribuat. par enim est, vt qui commodis alicnius rei frui cupit, etiam contribuat ad illius rei necessariam conseruationem. Secundò, Nulla æquitas postulat, vt quis cum damno suo mutuet: ergo tantum exigere potest, quantum est necessarium ad damnum vitandum: & consequenter quantum opus est pro domo conducenda, pro stipendiis ministrorum, pro libris, &c. atqui hæc non possunt commodiùs exigi, quàm si singuli pro ratione mutui contribuant. cùm enim ad eos simul sumptos hoc onus pertineat, debet distribui in singulos pro ratione commodi, quod ex monte percipere volunt. Nullo tamen modo potest aliquid exigi vt mons augeatur, vel vt dominus illius ditior fiat. vt rectè Medina quæst. 10.

Hinc sequitur, etiam hominem priuatum pos- 194
se huiusmodi montem instituere, etiamsi pecuniam illam sub onere alicuius census accepisset; & exigere à mutuatariis quantum opus est, vt se indemnem prę̃stet, etiamsi 8. vel 10. in 100. ab illis soluenda essent. dum enim hoc totum in commodum illorum agit, & veluti negotium illorum vtiliter gerit, potest exigere quantum opus est vt se indemnem præstet. Negotium eorum vtiliter geri, patet; quia tunc non soluerent nisi 8. vel 10. cùm iam soluant 33. & in quibusdam locis 44. vel. 45. Nec obstat, quòd eò amplius exigatur, quo diutiùs sortem retinent; quia par est vt illi plus ad onera montis contribuant qui diutiùs illius commodis fruuntur, quorumque pignora diutiùs custodiuntur. Denique non obstat, quòd illi, qui dant pignora, in quibus nihil molestiæ (vt catenam auream vel annulum) tantum soluant, quantum qui dant molestiora, vt vestes: quia debuit certa quædam & æquabilis ratio erga omnes constitui. quando enim ob varias circumstantias non potest vbique seruari æqualitas, sufficit aliquid generatim determinari, quod maximè videatur accedere. Ex his patet responsio ad rationes Soti & Caietani.

Ex dictis patet, valdè optandum & adlaborandum esse, vt passim per oppida huiusmodi montes, sublatis vsurariis, qui vbique dominantur, & plebem exhauriunt, excitentur. Inde enim multiplex vtilitas in Rempub. proueniret. Primò, Impediretur peccatum vsuræ, Deo & hominibus valdè detestabile. Secundò, Pecunia remaneret in patria, cùm iam aliò exportetur: quia vsurarij ferè sunt exteri, qui sedem sæpè mutant, & vbi euaserint opulenti, in suas regiones redeunt.

Tertiò,

Tertiò, incolæ pecunia affluentes haberent locum vbi securè & fructuosè eam possent collocare, emendo census super monte fundatos: tales enim census essent optimi & securissimi. vnde numquam deessent qui pecuniam copiosè conferrent. Quartò, Homines tenuiores, in omni euentu ad sua negotia possent statim habere pecuniam numeratam, idque mediocri detrimento, soluendo 6.7.8.9. vel 10. in 100. aut etiam multò minùs. nam credibile est successu temporis multos fore, qui hosce census sint condonaturi, vel testamento relicturi, aut alias summas legaturi: sicque sensim montem ad magnas opes peruenturum, vt tandem seipsum, sine notabili contributione mutuatariorum, possit sustentare, sicut in multis Italiæ locis accidisse videmus. Quintò, Venditis pignoribus, restitueretur quod sortem & detrimenta excedit: cùm vsurarij totum pretium pignoris, etiamsi multò pluris valeat, sibi reseruent.

DVBITATIO XXIIII.

Vtrùm si vsurarius, qui mihi sit debitor 100. librarum, assignet mihi solutionem petendam ab eo, qui vsuræ nomine ei debet tantumdem, possim acceptare & exigere.

QVòd possim, Probatur Primò, quia Antuerpiæ, & passim per orbem dantur & acceptantur tales assignationes, nec quisquam sibi facit scrupulum: itaque videtur hoc vsu gentium receptum. Secundò, Quia nullam facio iniuriam debitori vsurarij; si enim mihi non soluisset, debuisset soluere vsurario. Tertiò, Si iste velit repetere vsuras, quas mihi soluit, semper habebit recursum ad vsurarium, cui eas primò debebat: & ita nihil ego ei damni intulisse censebor.

195 Resp. tamen & dico Primò, Me non posse à tali hanc adsignationem exigere, si mihi certò constet illam vsurario nullo modo deberi. *Ni possum exigere.*

Probatur Primò, Quia communis sententia DD. est, famulum vsurarij non posse exigere vsuras nomine sui domini, eò quòd non debeantur: ergo neque creditor vsurarij potest eas exigere: non enim hic minùs exequitur iniquam exactionem, nec minùs exigit indebitum, quàm famulus.

Secundò, Ipse vsurarius non potest eas exigere; & si exigat, peccat contra iustitiam & tenetur ad restitutionem, vt omnes fatetur: ergo nec creditor vsurarij potest. patet consequentia, quia creditor vsurarij non habet plus iuris in illum, quàm ipse vsurarius: cùm nō exigat illas nisi ex vi chirographi, & Iuris, quod vsurarius in illū transtulit; quod ius nullum fuit, sicut & chirographum iniquum.

Tertiò, Creditor vsurarij eodem titulo illas exigit, quo ipse vsurarius exigeret, nempe tamquam debitas pro vsu pecuniæ ab vsurario mutuatæ: (sicut si tibi sint debita 100. à Petro causâ venditionis, & mihi soluas chirographo Petri, exigam illa 100. titulo venditionis, quo tibi debentur) atqui exigere illas eo titulo, quo exigit vsurarius, est iniquum: ergo creditor vsurarij iniustè exigit.

Quartò, Si tyrannus, qui Rempublicam vi oppressit, debeat tibi 1000. & det assignationem super subditos, quibus iniusta tributa imposuit, non potes ab eis solutionem exigere: cuius non est alia ratio, quàm quòd tyrannus nullum Ius ad illa habeat, ac proinde nec alteri dare possit: ergo similiter si vsurarius vel alius iniquus oppressor adsignet solutionem super eos, qui nihil ei iure debent, non potes illos conuenire.

Quintò, Qui soluit vsuras creditori vsurarij, potest solutum repetere; & si alia ratio ei non suppetat, vti occulta compēsatione: quod signum est, ei factam iniuriam, non solùm ab vsurario, sed etiam à creditore. Antecedens patet, tum quia si soluisset vsurario, posset repetere, & vti compensatione erga illum: ergo etiam dum soluit creditori vsurarij, qui eodem iure sciens & prudens ab illo exegit, potest repetere & vti compensatione: tum quia non est translatum dominium illa solutione. sicut enim non transfertur dominium vsurarum in vsurarium, qui proprio nomine illas exigit, ita neque in illum, qui nomine & iure vsurarij; præsertim cùm hic etiam sciat non subesse titulum.

Ex dictis sequitur Primò, Eum, qui ex vi talis chirographi solutionem accepit à debitore vsurarij, teneri ad restitutionem primo loco; quia tenetur ratione rei acceptæ, quamdiu pecuniam eius apud se habet: ea autem alienata tenetur solùm secundo loco, nempe si vsurarius, qui principalis est auctor damni per contractum vsurarium, & in cuius commodum facta est solutio ipsius creditori, non restituerit. 196 *Tenetur ad restit. primo loco.*

Secundò, Posse vtrumque conueniri & cogi per Iudicem ad restitutionem, ratione iniustæ actionis, per quam damnum alter accepit. qui enim damnum à pluribus per iniuriam accepit, ita vt singuli in solidum sint obstricti, potest à quolibet eorum compensationem exigere, prout illi commodius fuerit, nec tenetur inter eos ordinem seruare, quamuis ipsi inter se ordinem tenere debeant: nam ratione iniuriæ habet immediatè Ius in singulos. Neque potest Magistratus impedire ne vsuræ solutæ repetantur, quia Clemens V. approbante Concilio generali, excommunicat omnes Iudices & Magistratus, qui statuunt vel iudicant, vt vsuræ, cùm repetuntur, non restituantur. vt patet Clement. vnica, de vsuris.

Ad primum Respondeo, Apud Christianos, vbi vsuræ puniuntur, nō acceptari à viris probis tales assignationes, quando constat eas non deberi. Sed quia plerumque præsumuntur iustæ, eò quòd non constet de contrario, ideò passim illis fit solutio. vbi autem vsuræ communiter fiunt, non est mirum eas acceptari. sed hæc consuetudo non facit illud licitum, cùm sit corruptela cōtra ius naturæ. *Ad argumenta.* 197

Ad secundum, Nego nullam fieri iniuriam dum exiguntur illæ vsuræ: exigere enim id, quod nullo titulo est debitum, idque non gratia soluentis, vt ei commodetur, sed gratia exigentis, est vera iniuria; & solutio non minùs fit inuitè, quàm si fieret ipsi vsurario, cùm eodē titulo fiat. Accedit, quòd si iste non exigeret, posset adhuc pecuniam retinere. Denique quia exiguntur à creditore vsurarij tamquam iniustum debitum: qua etiam in re fit iniuria, cùm vsurarij titulus approbetur. *Exigere illas est iniuria.*

Ad tertium, Etiamsi idem damnum accepturus erat per vsurarium, tamen hoc non excusat alterum; tum quia fortè non tam citò; tum quia sicut vsurarius illud iniustè intulisset, & fuisset obligatus

ligatus ad restituendum, ita qui loco illius infert, iniustè agit & tenetur ad restitutionem.

198 Dico Secundò, Si mihi non constat illam iniusto titulo exigendam, eò quòd proximus non sit condemnandus vsuræ, nisi res sit euidens, possum tali assignatione vti, & exigere solutionem. Probatur Primò, quia quando res non est euidens, possum inducere in animum subesse causas, ob quas iustè possit exigi per meum debitorem, ac proinde me etiam posse exigere. Secundò, Quia cùm inter mercatores plerumque fiat solutio per adsignationes; si propter aliquod leue dubium vel suspicionem deberent recusare assignationes, non possent inter se tractare. si tamen iustæ rationes dubitandi occurrant, inquirenda primùm est veritas, vel assignatio recusanda. manente tamen dubio post debitam inquisitionem, potes eam suscipere, quia in dubio, proximus non est censendus vsurarius, sed iustus negotiator: ac proinde eius assignatio putanda est iusta. si tamen posteà contrarium detectum fuerit, debeo esse paratus restituere, illo non restituente; nisi tempus vsucapioni necessarium effluxerit. Simile est in emptione rei, de qua dubito an sit furtiua, seu an venditor eam iure possideat. de quo vide suprà cap.14. dubit.4.

199 *Si scio hæc pecuniam esse alienam, teneor eam restituere.*

Petes, Quid si ipse vsurarius vel alius iniquus possessor pecuniam ab aliquo iniustè acceperit, & eâ mihi soluat, teneórne eam restituere ei, cui scio iniustè extortam vel surreptam?

Resp. Si mihi constat hanc pecuniam materialem alienam esse, in rigore Iuris teneor eam restituere. Primò, Quia dominium non est translatum in vsurarium, vti suppono; neque etiam in me, quia non potest vsurarius rei alienæ in me dominium transferre, ac proinde nullum Ius habeo ad eam retinendam. Secundò, Dominus illius pecuniæ potest eam sibi vindicare, vbicumque eam inuenerit, etiam per occultam compensationem, accipiendo æquiualens à possessore illius. quod signum est me teneri ad eius restitutionem; præsertim si sciam eum, qui eam dedit, non restituturum æquiualens. Tertiò, si equum, vestem, vel aliam rem, quam in specie scio esse Petri, non possum retinere inuito Petro, cur possim retinere pecuniam, quam in specie ipsius esse scio? Quartò, Non habeo vllum alium titulum ad eam retinendam, quàm illum, quem habebat iniquus possessor, à quo eam accepi; sed ille non habebat iustum titulum ad eam retinendam; supposito quòd non voluerit domino reddere aliam æquiualentem: ergo nec ego habeo vllum titulum iustum illius retinendæ, supposito quòd nec ego nec ille habeat voluntatem restituendi domino æquipollentem. Quintò, Acceptum à fure, vel alio iniquo possessore, restituendum est vero domino, omnium DD. sententia; nisi vel contractum cum fure mox dissoluas, ne amittas pretium rei: vel certò scias furem domino restituturum æquiualens, quod ipsi æquè placeat ac res sua. Neque hîc excipienda pecunia; quia omnes generatim loquuntur de re aliena, & eadem est ratio pecuniæ, & aliarum rerum, quæ functionem recipiunt, seu quæ in numero, pondere & mensura consistunt.

Dices, Dominus huius pecuniæ parū curat cui hi materiales nummi dentur; quia non ideò redditur ipsius conditio peior, quamdiu prior iniquus possessor est soluendo; nam æquè facilè potest recuperare rem suam: ergo non censet sibi vllam à me fieri iniuriam, si ego hanc pecuniam, mihi à priore iniquo possessore numeratam acceptem. 200 *Obiectio.*

Resp. Illum parum curare cui illa pecunia numeretur; quia ille, cui numeratur, manet similiter obligatus ad eam restituendam, saltem ratione rei acceptæ. non enim per hoc quòd permittit eam alteri numerari, & ratam habet illam numerationem, intendit cedere Iure suo, quod in rem ipsam habet, aut liberare alterum obligatione, quam ex rei alienæ vsurpatione contrahit. Idem dicendum de omnibus rebus functionem recipientibus; nam si quis eas accipiat gratis, vel contractu oneroso ab iniquo possessore, sciens esse alienas, tenetur ratione rei acceptæ vero domino; etiamsi domino perinde sit in quem hæc res fuerit alienata. Vnde patet, si is, cui hæc pecunia numeratur, eam acceptet cum animo non restituendi, etiam eo euentu, quo prior possessor nollet restituere; eum facere iniuriam vero domino, cuius illa pecunia erat: non enim potest eam acceptare, nisi cum animo restituendi, in euentum quo prior nollet restituere. Idem dicendum de iis, qui emunt pignora, quæ sciunt esse in specie aliena, vtpote pro solis vsuris accepta; sed hoc vix vmquam constare potest: putantur enim vendita pro sorte & vsuris; quæ venditio satis est ad transferendum dominium in vsurarium, etsi teneatur pretium supplere.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

De Emptione & Venditione. *D.Thomas qu.* 77.

Habet 21. *Dubitationes.*

DVBITATIO PRIMA.

Quid emptio, venditio, negotiatio, & hæc quibus prohibita.

1 RESPONDEO, *Emptio* definiri potest, *pactio pretij pro merce. Venditio, pactio mercis pro pretio.* colligitur ex L. 1. ff. de contrahenda emptione. vbi tria requiruntur pro forma, seu substantia huius contractus, merx, pretium, & mutuus consensus.

Merx. *Merx* vocatur quæuis res vendibilis. tales sunt res omnes mobiles & immobiles, actiones & iura, quæ pecunia æstimari & comparari solent. Item omnia bona præsentia & futura, simul sumpta. hæc enim vno actu vendi possunt, etiamsi non possint donari, vt colligitur ex L. Stipulatio hoc modo concepta. 61. ff. de verb. obligat. quia per talem venditionem non impeditur libera facultas testandi; cùm possit de pretio testari: impeditur vero

verò per gratuitam donationem. Pari modo merx & res vendibilis est hereditas iam delata. non tamen ea, quæ nondum delata est; vt quæ expectatur ab homine viuente. huius enim venditio est irrita; vtpote contra bonos mores, vt patet ex L.1. de hereditate vel act. vendita.

Pretium. *Pretium* verò est nummus seu pecunia: hæc enim inuenta est vt sit mensura & pretium omnium, quæ in contractus humanos veniunt; vt docet Aristotel. lib.5. ethic. cap.5. Neque hæc per se merx esse potest, aut instar mercis vendi; nisi ratione materiæ, vel circumstantiæ, quæ ipsius rationi sit extrinseca: vt quia vetus, quia pulchra, quia commoda ad transferendum, quia absens, quia difficilis recuperatu, &c. Ante vsum nummi non erat emptio, vel venditio, sed solùm permutatio, vt d. L.1. ff. de contrahenda emptione, habetur, sed quia ea res erat incommoda, inuentus est nummus.

Est pactio. hoc ponitur loco generis, quia emptio & venditio sunt species pactionis: vel potiùs partes vnius integræ pactionis, quæ sit species pactionis in genere. nam ex emptione & venditione fit integrum pactum; quod consensum duorum intrinsecè includit. istæ autem partes, etsi distinctæ sint, tamen se mutuò respiciunt, adeò vt altera sine altera non possit intelligi: sicut in aliis relatis accidit.

Perficitur consensu. Porrò consistit hic contractus in nuda pactione, seu conuentione partium: nec requirit ad sui substantiam traditionem rei aut pretij; quia solo consensu perficitur, vt dictum est suprà cap. 17. dubit. 2. & habetur d. L.1. ff. de contrahenda empt. in fine. vnde inter absentes contrahi potest, & per nuntium, & per litteras, vt ibidem dicitur. vt tamen transferatur dominium per hunc contractum, requiritur traditio, vt constat ex cap. 3. dubit. 3. vnde non secuta vtrimque traditione, censetur adhuc incompletus; quia etsi secundùm substantiam perfectus sit, non tamen habet vltimum suum complementum, ad quod contrahentes peruenire intendunt. Hinc quando emptioni aut venditioni pœna aliqua apponitur, ea intelligenda est de actibus vtrimque per traditionem completis, nisi expressè legislator aliud intendat. Pari modo, non requiritur stipulatio; quia est contractus bonæ fidei: nec scriptura; nisi partes ante vel in contractu ita velint ad maiorem securitatem: & tunc censentur suspendere suum consensum extremum, donec conuentio scripto sit consignata & relicta, vt docet Gomezius tom. 2. cap.3. num.17.

Est contractus reciprocus. Cùm dicitur *pretij pro merce, & mercis pro pretio*, indicatur apertè, hunc contractum esse reciprocum, & requirere repromissionem, seu mutuum consensum. *Distinguitur ab aliis.* hac parte distinguitur tum à donatione & promissione liberali; tum ab omnibus aliis contractibus, in quibus fit commutatio inter alia, quàm inter mercem & pretium: vt est permutatio, mutuum, & omnes contractus innominati. item locatio, & conductio: res enim, quæ dicitur locari vel conduci, non datur pro pretio; sed solùm conceditur ad vsum: quamuis vsus ipse quodammodò vendi videatur; quia pro pretio conceditur. sed propriè non dicitur vendi; quia non tam vsus ipse, quàm res vtenda, proponitur in contractu.

Petes, Quid si pro re aliqua detur pecunia & res, (vt pro domo, alia domus & 100. aurei) eritne emptio vel venditio?

Resp. Si res illa, quæ datur, sit multò maioris valoris, quàm pecunia, erit permutatio: si verò 2 pecunia sit multò maioris valoris, censebitur emptio & venditio; nam à maiori parte fit denominatio. quòd si sint paris valoris, vel ferè paris, censebitur talis contractus, qualem ipsi intenderunt. de quo vide Gomezium num.10. *Si detur pecunia & res, pro re.*

Ex his sequitur, quando tributum aliquod soluendum est ex contractu emptionis & venditio- 3 nis, hoc tributum statim post conuentionem partium incipere deberi, etiamsi res nondum sit tradita, aut pretium solutum; quia debetur ex contractu perfecto: hic autem perficitur statim per cōsensum mutuum verbis expressum. quod intellige si consensus sit absolutus, & pretium sit determinatum. si enim consensus sit *conditionalis*, suspendit contractum vsque ad euentum conditionis: qua posita contractus perficitur; sed eo modo, vt eius effectus, qui est obligatio absoluta, Iuris fictione retrotrahatur ad tempus initi contractus, perinde ac si ab initio consensus absolutus fuisset, vt constat ex L. Qui balneum. 9. & L. Potior. 11. ff. Qui potiores in pignore. & aliis iuribus. *Tributum ex contractu emptionis.* *Si cōsensus conditionalis.*

Limitatio. Sed hoc intellige si conditio sit casualis; secùs verò si potestatiua: tunc enim non fit retrotractio. Ita docet Bartolus in d. L. Qui balneum. & fusè in L. Si is qui pro emptore. in q.5. n.44. & sequentibus. ff. de vsucap.

Casualis conditio dicitur, cuius impletio non est vllo modo in potestate eius cui imponitur, sed pendet ab euentu fortuito; vt si naues ex India venerint hoc anno.

Potestatiua est, cuius impletio est in potestate eius solius cui imponitur; vt si tutelam susceperis; si officium tuum mihi resignaueris.

Ratio est; quando conditio est potestatiua, intendit is, qui conditionem apponit, allicere alterum ad celerem impletionem. vnde tunc impleta conditione non debet fieri retrotractio; sed contractus tunc primùm incipiet, quasi tunc solùm initus esset. alioquin non excitaretur ad conditionem celeriùs implendam. nam perinde esset siue citiùs, siue tardiùs impleretur: cùm æquè ad initium contractus obligatio retraheretur. Hæc autem ratio cessat, quando conditio contractui apposita est casualis. Vnde cùm is qui hanc conditionem apponit, sit ita affectus, vt vellet statim inducere obligationem absolutam, si ea conditio præsens esset; ita refert se ad euentum conditionis, vt ea posita velit omnia sic geri, quasi ab initio extitisset. Atque hoc modo interpretandi sunt contractus, nisi constet aliam fuisse mentem contrahentium. Hi enim ita possunt contrahere, vt etiamsi conditio sit casualis, non fiat retrotractio; & è contrario vt fiat, quando est potestatiua. sed tunc id disertè debet exprimi. alioquin præsumendum in dubio sicut diximus.

Hinc fit, vt etiã debitum vectigalis retroagatur, & debeat solui redemptori, qui erat tempore contractus, non autem qui est dum impletur cōditio.

Simili modo, quando contractus requirit *ratihabitionem* alterius, etiamsi absolutè initus videatur, non censetur perfectus, nisi accesserit ratihabitio: quia talis contractus ex dispositione Iuris continet tacitam conditionem, quæ illi vim dare debet, eumque perficere. quæ vbi accesserit, perfi- *Si requirat ratihabitionem.*

perficitur quidem contractus; sed eo modo, vt fictione Iuris hæc perfectio, & obligatio eam sequens retrotrahantur, perinde ac si hæc omnia ab initio fuissent: nam perinde omnia sunt agenda. Colligitur ex regul. Ratihabitionem, de regulis Iuris in 6. & L. fin. C. ad S. C. Macedon. vbi id eleganter explicatur: & ex multis aliis Iuribus, quæ citat Gomezius to. 2. cap. 11. nu. 30. vbi hanc rem fusè tractat.

Si pretium indeterminatum. Denique non est perfectus contractus emptionis; si pretium non sit *determinatum*; vt si contrahentes conferant illud in arbitrium tertij. est quidem validus contractus priusquam ille definiat, ita vt non possint retrocedere absque mutuo consensu; non tamen est perfectus, vt patet §. Pretium, Institut. de emptione & vendit. vnde non debetur vectigal ante definitionem. hîc tamen non habet locum retrotractio; quia contractus fuit absolutus, non conditionatus, aut requirens ratihabitionem; sed ob solam pretij indeterminationem imperfectus. videre de his est plura apud Gomezium suprà & nostrum Molinam disput. 337.

4 *Negotiatio.* *Negotiatio est cùm quis rem aliquam comparat eo animo vt integram & non mutatam vendendo, lucretur*; vt ait Chrysost. ho. 38. in Matth. & habetur cap. 11. Eiiciens. d. 88. vbi illud *vendendo* accipitur generatim vt etiam *permutationem* contineat; nam apud barbaros negotiatio fit permutatione: & campsores permutatione pecuniæ negotiantur. Hęc res per se non est illicita, sed indifferens; quia ad bonum, malum, vel indifferentem finem referri potest; vt ostendit D. Thomas q. 77. art. 4.

Obiiciens verba Chrysostomi, *Eiiciens* (inquit) *Dominus vendentes & ementes de templo; significauit, quòd mercator numquam potest Deo placere: & ideò nullus Christianus debet esse mercator.* Respondet D. Thomas Chrysostomum loqui de eo, qui finem vltimum in lucro constituit, paratus offendere Deum mortiferè vt lucretur: quod plerique faciunt. vel (quod in idem redit) loquitur de eo, qui fraudibus & periuriis negotiationem exercet.

Clericis prohibita. Aduerte tamen Primò, Eam esse prohibitam Clericis, vt patet cap. Consequens. d. 88. vbi Gelasius ait, *Clericis ab indignis quæstibus abstinendum, & ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio cessandum, aut in quocumque gradu sint positi, mox à clericalibus officiis cogatur abstinere.* Idem patet ex cap. Negotiatorem. 8. ex Hieronymo & cap. Fornicari. 9. ex August. & cap. finali, de vita & honestate Clericorum. & c. Secundum 6. Ne Clerici vel Monachi; vbi Pontifex ait, *Sub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi vel Clerici causa lucri negotientur.* Ex his patet esse peccatum mortale, si multùm negotiationi dent operam. quod intellige de Clericis, qui sacris initiati; de Monachis verò generatim, vt notat Medina C. de restitut. q. 30. Causa secunda, in fine. Ratio cur Ecclesia id tam seuerè prohibuerit, est, tum quia valdè indecorum est, Clericos lucris captandis incumbere; tum quia mirè occupat animum & à spiritualibus auocat; tum quia plena est periculis periurij, fraudum & iniustitiæ. vnde Ecclesiastici 26. *Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerũt; difficilè exuitur negotians à negligentia* (intellige rerum ad salutem pertinentium) *& non iustificabitur caupo à peccatis.* Idem apertiùs Apostolus 1. ad Timotheum 6. *Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus*, rationem subdit, *Nam qui volũt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas.*

Ratio vetandi.

Aduerte Secundò, posse Clericos comparare rem aliquam, vt sit materia ex qua aliam conficiant, quam vendant; quia id non est negotiari; vt expresse Chrysostomus suprà docet. sic olim Religiosi sportas, storeas, & similia faciebant vt venderent & ex pretio se sustentarent: & Apostolus artem scenofactoriam faciebat. Similiter possunt agros proprios colere, vt fructus vendant; lapides vel metalla ex suis fundis cædere vel eruere, siue ea mutent in aliam speciem, siue non; greges in suis prædiis alere, vt ex fœtu, lacte, lana, pecuniam conficiant, aut vt ipsa animalia adulta & saginata vendant, vt rectè docet Medina C. de restit. qu. 30. Causa secunda, & Molina disput. 342. hæc enim omnia sunt fructus vel quasi fructus agrorum. 5 *Quid illis permissum.*

Tertiò, Non posse tamen conducere aliena prædia, vel similes res fructiferas, vt fructus vendant, & ita quæstum faciant. etsi enim hoc non sit negotiatio, est tamen expressè prohibitum 21. q. 3. c. 1. 2. & 3. ex Concil. Carthag. 1. & 4. secùs si pro sua necessaria sustentatione. Ibidem prohibetur ne suscipiant administrationem vel procurationem domus sæcularis. 6 *Conductio alieni prædij.*

Quartò, Non esse peccatum si Clerici vel Religiosi per alios negotientur, qui totam industriam præstent; vt si pecuniam in societate mercatorum depositam habeant; quia tunc cessat ratio prohibitionis, & quia solùm prohibitum est, ne per se negotientur, vt probat Medina suprà. videtur tamen parùm decorum statui ecclesiastico. vnde non putarem faciendum, nisi iusta aliqua causa excuset. *Per alios negotiari.*

DVBITATIO II.

Quodnam censendum sit æquale, seu iustum pretium rerum venalium.

Respondeo, *Iustum pretium* censeri, quod vel à potestate publica ob bonum commune est taxatum, vel communi hominum æstimatione determinatum. 7 *Iustum pretium.*

Dupliciter enim solet pretium imponi. Primò, Per Principem vel Magistratum, qui consideratis circumstantiis, ex quibus æstimatio rerum pendet, statuunt quanti vendi debeat; idque potissimùm ne emptores decipiantur, vel cogantur soluere pro libidine venditorum. Hoc vocant DD. *pretium legitimum*, quasi lege definitum. Quòd autem hoc iustũ censeri debeat, (nisi fortè constet spe munerũ vel odio venditorum, vel crassa ignorantia taxatum esse) patet; quia quod potestas publica ex officio statuit, non potest à subditis in dubium vocari. atqui hoc pretiũ statuit ex officio, sicut enim ceteris in rebus bonum commune curare ad potestatem publicam pertinet, ita etiam in negotiatione; ad auertendas fraudes & pauperum expilationes. Accedit quòd Superiores possunt meliùs ceteris omnes nosse circumstãtias, ex quibus æstimatio rerum crescit vel decrescit; quarum quædam spectantur circa merces ipsas, vt copia, *Imponitur dupliciter. 1. Per Principem.* 8 *Circumstantiæ considerandæ in taxatione.*

inopia,

inopia, necessitas, & vtilitas earum: quædam circa venditores, vt labores, expensæ, pericula, damna in illis comparandis, adducẽdis & conseruandis. item modus vendẽdi, nempe an vltrò offerant, an rogati vendant: quædam circa emptores, sintne multi an pauci, sitne pecuniæ copia an inopia.

9 Secundò, Imponi solet communi hominum intelligentium æstimatione, vnde dicitur *vulgare*: à quibusdam verò *naturale*, tamquam à naturali prudentia constitutum, cerniturque in iis rebus, quibus à publica potestate pretium non est impositum. quòd autem hoc iustum censeri debeat, patet ex L. Pretia.63.7.ad L. Falcidiam. vbi dicitur, *Pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate singulorum, sed communiter funguntur*, id est, definiuntur & taxantur; nisi fortè legendum sit *finguntur*. ratio est; quia iudicium priuatum est fallax, & facilè lucri cupiditate peruertitur. iudicium verò commune est minùs errori obnoxium. quare cùm hîc certior regula non suppetat, hoc sequendum est. Fit autem hæc communis æstimatio consideratis prædictis circumstantiis. vide Nauar. cap. 23. nu.78. & sequentibus, Medinam C. de restitut. q.31. Couar.l.2. variar.c.3.in principio.

2. Cõmuni hominum æstimatione.

10 Notandum autem, esse discrimen inter hæc duo pretia; quòd *pretium legitimum* consistat in indiuisibili; *vulgare* non item; sed habeat quamdam latitudinem, vt docet Scotus d.15.q.2.& alij DD. ratio est, quia legitimum taxatur ab vno vel à multis in vnum conuenientibus: vulgare autem à plurimorum iudicio pendet, qui non idem omnino iudicant. quod enim aliqui æstimant 9. alij æstimant 10. alij 11. Hinc fit, vt *pretium vulgare* sit triplex vt communiter docent DD. *Infimum* seu pium, *medium, summum*, quod & *rigorosum* dicitur. v.g. pretium medium sit 10. infimum erit 9. plus minùs, summum 11. rursus medium sit 100. infimum 95. summum 105. vt ait Couarr. suprà num.1. ipsum quoque medium suam habet latitudinem, similiter infimum & summum.

Differunt pretium legitimum & vulgare.

11 *Pretium vulgare triplex.*

12 Hinc vlteriùs sequitur, quando pretium lege taxatum est, non licere amplius accipere; sed restituendum, si quid suprà exigatur. quando autem pendet ex vulgari æstimatione, licere eamdem rem triplici illo pretio vendere, prout occasio tulerit.

Petes, Quid si pretium legitimũ discrepet à vulgari, v.g. tritici legitimũ pretium sit 10. regalium, vulgare autẽ propter abundantiam vel raritatem emptorum sit 8. licebitne vẽdere pretio legitimo?

Quando pretium vulgare & legitimum discrepant.

Resp. & dico Primò, Si pretium legitimum maius sit quàm vulgare, ordinariè non esse licitum exigere pretium legitimum. ratio est, quia ordinariè pretium taxatur in gratiam emptorum vt non excedatur; non autem vt infra non descendatur, si circumstantiæ varientur & communis æstimatio minoris faciat. Dixi *ordinariè*, quia interdum taxatur in gratiam venditorum, vt non minuatur: (vt fit in venditione censuum perpetuorum & vitalium & similium iurium, quæ homines non nisi coacti penuria vendunt) & tunc licebit totum pretium legitimum exigere. Imò si quis minoris emeret, non esset tutus in conscientia. ratio est, quia iudicium Magistratus præferendum est iudicio populari: nam Magistratus auctoritate publica & boni communis intuitu tale pretium constituit.

13 Si legitimũ sit maius.

14 Dico Secundò, Si pretium legitimum sit minus, vulgare maius; non licebit exigere vulgare, sed solùm legitimum. ratio est, quia hoc censendum est verum rei pretium à Magistratu definitum, ne excedatur. Aduerte tamen, si mutatis circumstantiis copiæ, inopiæ, & similibus; Magistratus esset notabiliter negligens in pretio legitimo mutando, posset res vendi pretio vulgari; nam lex censeretur iniqua, vt rectè Ioan. Medina q.36. Sed hoc non est priuatorum iudicare, nisi moraliter sit euidens, (semper enim in dubio pro Superioribus est præsumendum) vt si constaret Magistratum corruptum muneribus, aut malè instructum de circumstantiis mercium, vel odio vendentium aut ementium, pretium taxasse.

Si minus.

DVBITATIO III.

Vtrùm res eæ, quæ non habent pretium legitimũ, vel vulgare, (vt sunt quædam gemmæ, insignes canes, falcones, aues Indicæ, picturæ veteres, & similia) possint vendi quanti volet dominus.

QVidam affirmant. Ita Sotus l.6. q.2. ar. 3. & Petrus Nauarra l.3. c.2. nu.11. Probatur Primò, quia cùm non sint necessariæ vitæ humanæ, si quis velit eas emere, sponte censebitur velle dare quod alter exigit: (alioquin non emeret, cùm nulla necessitas eum ad hoc compellat) quare venditor poterit accipere. 15

Sententia quorumdam.

Secundò, Quia *quisque in rebus suis est moderator & arbiter*, vt habemus L.In re mandata.21. C.mandati. & commune proloquium est, *rem valere quanti vendi potest*. L.2. §. Si heres. ff. ad Trebellianum S. C.

Respondeo tamen, contrarium verius videri, nempe res tales non posse vendi pro arbitrio venditoris, sed iuxta æstimationem intelligentium, vel certè iuxta æstimationem ipsius venditoris, bona fide spectatis circumstantiis supradictis, initam. colligitur ex Nauarro c.23. n.78. & Caiet. in art.1.q.77. Probatur Primò, Quia iustum pretium earum rerum, quæ nec lege, nec communi æstimatione taxatæ sunt, sumendum est ex iudicio intelligentis mercatoris, qui spectatis circumstantiis, ad rei valorem facientibus, eam æstimet. atqui res quælibet debet vendi iusto pretio: ergo non est licitum tanti vendere, quanti vendi potest. Maior probatur: quia hîc certior regula haberi nequit, quàm iudicium intelligentis. Secundò, Non ideò res tanti valet, quia venditori placet eam tanti vendere; sed quia prudentum iudicio omnibus consideratis tanti æstimatur: ergo non potest eam vendere quanti lubet. Confirmatur: quia iudicium, quo iudicatur tanti valere, debet esse prudens; atqui nemo potest prudenter iudicare eam valere tanti ex eo, quòd venditor tanti velit vendere. Tertiò, Quia alioquin venditor rem eam, quam bona fide æstimat 10. posset vendere 100. vel 1000. si videret Principem aliquem ea delectari, eamque velle emere. 16

Contraria verior.

Aduerte tamen, si venditor ei valdè afficiatur, posse hunc suum affectum æstimare; (vt docet Nauar. ca.23.nu.83.) sed id bona fide fieri debet. 17

Affectus æstimari potest.

Ad primum Respondeo, Illum emptorem non censeri sponte donare excessum pretij, quia non intendit donare, sed emere, & soluere dumtaxat pretium rei. vnde cùm in re nihil respondeat incremento pretij, non potest hoc incrementum 18

Ad rationes.

instar

instar pretij retineri. Nec refert, quòd ei nulla vis aut necessitas emendi inferatur, quia alioquin possent vsuræ peti ab eo, qui nulla necessitate coactus, sed in lusum, vel in alias oblectationes mutuum petit.

Dices, Si non intendit donare excessum pretij, cur illum dat, cùm sciat rem non tanti valere, & nemo illum cogat emere?

Resp. Quia rem illam desiderat, & mauult facere iacturam illius incrementi, quàm re illa carere: sicut qui promittit vsuras vt habeat pecuniam præsentem ad lusum.

19 Ad secundum, Lex illa nihil ad rem facit, nam non loquitur de æstimatione rebus imponenda; sed tantùm significat quemque de rebus suis posse disponere pro suo arbitratu, etiam in suum incommodum; mandatarium autem non posse. Commune autem dictum illud, *Res tanti valet, quanti vendi potest*; intelligendum est intra limites iustę æstimationis; quia iustitia pretij non consistit in indiuiduo.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm liceat interdum pluris vendere vel minoris emere quàm valeat.

D. Thomas q.77. art.1.

20 *Deceptio vltra vel citra dimidium iusti pretij.* NOtandum Primò, In foro externo non dari actionem ei, qui emendo cariùs vel vendēdo viliùs nō est deceptus vltra dimidium iusti pretij. v.g. si agrum tuum valentem nūc 100. libris, vendas 70. vel. 60. vel etiam 50. libris, nō potes intentare actionem ad rescindendam venditionem, aut ad supplendum pretium; quia non es deceptus vltra dimidium iusti pretij; secùs autem si vendidisses 48. vel 49. vel minoris. Pari modo, si agrum valentem 100. libris, emas 152. vel pluris; potes agere vt vel restituatur excessus ille, vel emptio rescindatur: non tamen si emeris 140. vel etiam 150. colliguntur hæc apertè ex L.2. C. de rescindenda venditione, & L.8. ibidem. & ex cap. Cùm dilecti. & cap. Cùm causa, de emptione & venditione. vide Gomezium tomo 2. cap.2. nu.22. & Couarr. l.2. var. ca.3. Permittit autem Ius vtrimque deceptionem, quæ non est vltra dimidium iusti pretij, ad vitandas innumeras lites quæ sequerentur, si ex qualibet fraude daretur actio.

21 *Tenetur in foro conscientiæ.* Notandum Secundò, Fraudatorem, qui citra dimidium decepit, non ideò excusari à restitutione eius, in quo alterum circumuenit, siue emendo, siue vendendo; vt communis sententia DD. habet, D. Thomas hoc articulo, D. Anton. 2. p. ti.1. c.16. §.3. Io. Medina. q.32. Couar. 2. var. cap.4. nu.11. & alij, quos ipse citat. ratio est, quia illud, quod excedit, non censetur liberaliter donatum, sed solùm quatenus debitū est titulo emptionis vel venditionis, nempe tamquā iustum pretium, vel tamquam æquiualens & debitum pretio oblato. si ergo non est debitū, eò quòd superet æqualitatem; non potest retineri, nisi conuenienti modo compensetur, supplendo defectum pretij vel rei. vide Nauar. in c. Nouit, de Iudiciis notab.6. n. 54. & sequentib.

22 *Opinio Gersonis.* Hinc patet falli Ioannem Gerson opusc. de contractib. p.2. proposit.11. (habetur in t.2. alph.35.) dum putat talem non teneri ad restitutionem; (quamuis peccarit & confiteri teneatur) eò quòd scienti & volenti non fiat iniuria: quia ille non est absolutè volēs, sed solùm modo explicato; sicut is, qui soluit vsuras. Adde, sententiam illam includere repugnantiam. si enim talis fraudatio est peccatū, certè est peccatum contra iustitiam: ac proinde obligat ad restitutionem. Neque leges approbant hoc, tamquam licitum, sed permittunt, non cogendo restituere, aut contractum rescindere, ad maiora incommoda vitanda; vt docet D. Thomas hoc art.1. & Bartolus in legem illam 2. & 8.

Nec obstat Lex, In causæ cognitione. 13. in fine, ff. de minoribus, vbi dicitur; *Idem Pomponius ait, in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumuenire*. nam hoc intelligendum est de circumuentione intra latitudinem iusti pretij, vt ait Couar. l.2. var. c.3. nu.2. vel dicitur *licere naturaliter*, quia Iure gentium permittitur. His positis, 23

Respondeo, & dico Primò, Esse aliquas causas, ob quas licitum est interdum pluris rem vendere, quàm per seipsa alioquin valeret aut venderetur. Prima est, Ratione officij mercandi; sic mercatores possunt paulò pluris vendere, quàm ab aliis vendi soleat, qui non ex officio, sed ex occasione aliquid vendunt. Ita Ioan. Medina C. de restit. q.3. §. Secundum erat. & Caiet. ar.1. ratio est, quia pretio est æstimabile, quòd curas & cogitationes suas in rebus conquirendis, conseruandis & distrahendis assiduè impendant, aliasque multas lucrandi rationes omittere cogantur. Hinc fit vt multò pluris æstimetur res, dum vendenda est à mercatore, cui ex officio competit eam vendere, quàm dum venditur à milite vel mechanico, qui fortuitò illam obtinet & vendit. *Causæ vendendi pluris.* 24 *1. Ratione officij mercandi.*

Aduerte tamen Primò, Non ideò posse mercatorem pluris vendere, quàm lege vel communi æstimatione sit præscriptum; quia in taxatione pretiorum habita est ratio officij mercandi.

Secundò, Si ille, qui vendit aliquid ex occasione, tantum exigat, quantum solēt mercatores, non facere iniuriam emptori, modò res sit æquè bona, quia potest eam vendere pretio currenti, etiamsi ipse eas curas & impensas nō habuerit, quas mercator. non enim necesse est ipsum subiisse omnia incommoda, ex quibus æstimatio creuit, vt illam æstimationem petere possit. Nec obstat, quòd minoris in manibus eius æstimetur; quia non ideò minoris æstimatur, quòd reuerà minoris valeat, supposita voluntate eam opportunè vendendi; sed quia tales nolunt vel nesciunt opportunitatem expectare, & vltrò emptoribus ingerunt. 25 *Potest vendi pretio vsitato.*

Secunda, Ratione lucri cessantis vel damni emergentis ex rei alienatione, vel ratione peculiaris affectus aut oblectationis, qua se priuat, potest eam pluris vendere, quàm per se valeat, iuxta æstimationem ipsius lucri vel damni, oblectationis, vel affectus. ratio est, quia hîc non tantum vendit rem illam nudam, sed etiam suum commodum vel oblectationem vel affectum: ergo etiam horum æstimationem exigere potest, etiamsi res habeat pretium legitimum. vt rectè docet Petrus Nauar. l.3. c.2. nu.23. 26 *2. Ratione lucri cessantis, &c.*

Hîc tamen tria notanda sunt, Primò, Venditorem debere emptori significare causam cur tantum exigat, ne putet rem pluris valere, quia fortè non cupit illius incommodum redimere. 27

Secundò, Si ratione affectus, quo erga rem afficitur, eam pluris æstimet; affectum illum debere aliqua iusta ratione niti, ob quam prudenter possit *Ob affectum.*

tanti

tanti æstimari: vt si gemmam valdè raram, vel statuam valdè antiquam habeas.

Sed quid, si affectus ille ratione non nitatur, & nihilominùs verè ex illo affectu rem tanti facias, quanti pretium, quod exigis? vt si domum valentem 1000. aureis æstimes bis mille, quia accepta longo ordine à maioribus. Quidam admittunt; quia sua incõmoda quiuis æstimare potest. Equidem non omnino probauerim; quia affectus à ratione alienus corrigendus est, non enormi pretio redimendus vel solandus.

28 *Si cõstitueras rem seruare.* Tertiò, Titulo lucri cessantis, rem posse pluris vendi, si eam constitueras seruare; donec pluris esset valitura, & iam se aliquis emptor offerat. potest autem tunc pacisci dupliciter. *Dupliciter potest pacisci.* Primò, De pretio determinato: & quidem si certum sit rem illo tempore valituram. v.g. 30. aureos, potes eam nũc vendere 30. detracta tamen æstimatione custodiæ & periculi corruptionis vel interitus rei, vnde si custodiam & periculum æstimes solùm duobus aureis, potes vendere 28. si vno tantùm, 29. Si autem sit dubium an valebit 30. tamẽ certum sit valituram inter 24. & 30. potes eligere pretium, quod sit medium inter 24. & 30. idque maius vel minus pro ratione dubij. & in hoc casu intelligẽdum est c. In ciuitate, de vsuris. loquitur enim de eo, qui rẽ seruaturus erat vsq; ad tempus solutioni destinatum, & dicit eum nũc posse illam vendere eo pretio, quo plus minúsve illo tempore putatur valitura; id est pretio medio inter summum & infimum illius temporis. vide Couar. 2. var. c. 3. n. 6. Secundò, Potest pacisci de pretio indeterminato, nempe vt emptor soluat quantum euentus ostendet communiter valere eo tempore, quo venditor statuerat vendere; detracta tamen æstimatione custodiæ & periculorum. non potest tamen pacisci vt soluat ei summum pretium, quo tunc valebit; quia non est certus se eo venditurum, si rem asseruet; & ita nõ cessat ei certò hoc lucrum. detrahenda ergo æstimatio illius certitudinis, id est, quanti æstimatur, esse certum de summo pretio.

29 *Ratione laborum & expensarum.* Tertia causa, cur possis pluris vendere, est ratione laborum & expensarum, quas subiisti in rebus illis conquirendis, aduehendis & conseruandis: hoc tamen intelligendum est, si res istæ non habebant pretium statutum; tunc enim, cùm pretium primò sit imponendum, potest vẽditor habere rationem expensarum extraordinariarũ in eo taxando. vt videmus in mercibus, quæ deferuntur per loca periculosa, vbi opus est comitatu manus militaris aduersus volones. non tamen hoc intelligo de expensis ratione infortunij vel per imprudentiam factis. secùs verò est si res illæ iam pretium suum, quo passim vendantur, habent: quia semper tenetur eas vendere pretio currente, vel sibi reseruare; vt docet Medina q. 31. & Couar. l. 2. var. c. 3. n. 3. & alij. In hoc enim pretio taxando iam habita est ratio laborum & expensarum, quæ ordinariè fieri solent. quòd si ab aliquo plures factæ sint, ipsius est infortunium, nec ideo pretium commune augere potest; sicut nec tenetur minuere, etiamsi nullas expensas fecerit. hæc enim est conditio mercatorum. vt sicut possunt lucrari, si merces habuerint expensis exiguis, ita perdere, si ingentibus, & extraordinariis.

30 *Ratione copiæ emptorum, &c.* Quartò, Ratione copiæ emptorum & pecuniarum, & penuriæ mercium, possunt res pluris vendi, quàm alioquin venderentur, si emptorum vel pecuniarum esset raritas, vel mercium abundantia. ratio est, quia ex his crescit æstimatio communis mercium. id enim pluris æstimatur, quod à pluribus quæritur, quodque difficiliùs vel minore copia inuenitur. minoris verò, cuius maior est copia, vel quod minùs quęritur. Hac ratione interdũ fit vt repentè rerum pretia valdè augescant, superueniente magna emptorum, qui opulenti sunt, & auidi ad emẽdum, copia; & statim illis abeuntibus ad priorem statum redeant: vt cùm Princeps cum aula subitò ad aliquod oppidum venit, vel classis Indica appellitur, vt rectè docet Molina disput. 346. quo casu non censet damnandum, quòd res cariùs vendantur externis illis, quàm indigenis; si pro vtrisque sit satis magna copia. nam respectu externorum illorũ, qui pecunia abundant, & plurima emere volunt, res istæ censentur pluris valere, quàm respectu indigenarum. *An cariùs exteris vẽdere liceat.* Si tamen res non sufficerent pro vtrisque, accresceret pretium absolutè respectu omnium: neque vẽditores permittendi essent vendere cariùs exteris, vt viliùs dent indigenis. Vel dici potest, vtroque casu accrescere pretium respectu omnium; neque venditores teneri minoris vendere indigenis, quàm aduenis; tamen consuetudine receptum esse, vt indigenis fiat gratia, eò quòd incrementũ illud sit fortuitum & transiens. non enim est illicitum vendere cariùs exteris, quàm incolis: modò limites pretij rigorosi non excedantur cum exteris.

Quintò, Si vendas in gratiam emptoris, aliàs non venditurus, potes aliquanto pluris æstimare, quàm si venderes sponte. ratio est, quia æstimabile pretio est, quòd rem tuam, quæ venalis nõ erat, venalem facias. Sed hoc limitauerim, si aliquid inde incommodi vel molestiæ sentias. 31 *Si in gratiam emptoris.*

Aduerte tamen, non posse rem pluris vendi ob singularem aliquam vtilitatem vel necessitatem emptoris, (vt multi absque vlla conscientia faciũt) Ita D. Thomas hoc ar. & communiter DD. ratio est, quia nemo potest alteri vendere id, quod est ipsius; illa autem vtilitas est ipsius emptoris, non venditoris, & prouenit ex aliqua alia circumstantia, cuius venditor non est causa. *Vtilitas emptoris.*

Dico Secũdò, Sunt etiam aliquæ causæ ob quas emptor potest interdum emere rem minoris quàm aliàs valeret. *Causæ emendi minoris.* Primò, Si emptori parum est vtilis, eamque in gratiam venditoris emat. Ita Medina q. 32. Nauarrus cap 23. n. 84. & alij. pretium enim vilescit, tum ex eo, quòd emptores non inueniantur, tum ex eo, quòd ipsis res parum sit commoda. 32 *Si emptori parũ vtilis.* Secundò, Ratione modi vendendi; vt si vendantur auctione publica, vel si quærantur aut rogentur emptores. nam vt prouerbio dici solet (teste Caietano) *merces vltroneæ vilescũt pro tertia parte.* 33 *Ratione modi vendendi.* Ita Caiet. ar. 1. Medina suprà §. Similiter. Couar. suprà, n. 5. Nauar. cap. 23. n. 78. & alij. ratio est, quia iste modus vendendi indicat copiam mercium, & paucitatem emptorum, qui communi modo velint emere; quæ duo faciunt rem minoris æstimari. sic spolia militum paruo veneunt. Similiter si res sit inutilis vel incommoda venditori, minoris æstimatur.

Notandum tamen Primò, Si res habet pretium legitimum, statutum in gratiam venditoris (vt fit in censibus, præsertim nouis) non debet diminui ratione modi vendendi, aut ratione copiæ. quia hoc pretium non statim mutatur ob aliquarum circumstãtiarum variationem, si ordinatio eadem 34 *Census.*

perseueret: alioquin liceret emere reditum nouum aurei vnius, aureis 12. si emptor rogaretur; quod est falsum: quia est contra legem receptam. secùs est in reditibus antiquis; quia pretium legitimum ob varias causas circa hos, consuetudine est abolitum, præsertim in Belgio.

35 *Si in auctione pretium sit maius.* Notandum Secundò, In auctionibus interdum excedi pretium commune ex emptorum contralicitatione: & tunc probabile est venditorem non teneri ad restitutionem; vt docet Petrus Nauar. suprà & Mercatus. ratio est, quia ibi res subsunt fortuito & incerto pretio; vt sicut plerumq; venduntur minoris quàm sit pretium mercatorum, ob ementium raritatem & frigus; ita vendantur interdum pluris ob ementium multitudinem vel feruorem. quare sicut illud ad malam, ita hoc ad bonam fortunam ipsius censebitur pertinere. confirmatur, quia iustum pretium illius fori est, quod absque fraude potest illo modo vendendi obtineri: sic enim passim habet hominum doctorum & piorum vsus.

36 *Ratione copiæ mercium, &c.* Tertiò, Si multæ sint merces & pauci emptores: vt fieri solet in fine nundinarum; maximè cùm tūc accedat etiam inopia pecuniæ: hæc enim valdè minuunt pretium vulgare rerum venalium. Dico *vulgare*, quia *legitimum pretium* non tam facilè variatur: quare nō licet statim ab eo recedere.

37 *Ratione donationis.* Quartò, Ratione donationis potest res emi minoris quàm sit pretium commune, quando vēditor censetur defectum pretij condonare: sicut è contrario potest pluris vēdi, quando emptor censetur excessum pretij donare. Ita Conradus q. 57. & 58. de contract. Medina qu. 32. hæc tamen donatio non præsumitur interuenire, quando vel ignorantia iusti pretij, vel necessitas emendi, aut vendendi interuenit; sed requiritur vt contrahentes sciant rerum pretia, & omnino liberè contrahant, absque fraudis aut coactionis admixtione. Neque puto hæc sufficere, nisi coniunctio aliqua sanguinis, vel amicitia intercedat. nam inter extraneos non præsumitur donatio, nisi huius euidentia signa appareant. vide Caiet. art. 1. & Cou. l. 2. variar. cap. 4. n. 9.

38 *Si simul multa emas.* Quintò, Ratione copiæ mercium, quas simul emis, potes emere minoris, quàm si paucas emeres. ratio est, quia venditorem exoneras multis curis & occupationibus, quas circa illas merces habuisset, eumque reddis expeditiorem, vt statim alias comparet. quod magis cedit illi in lucrum, quàm si eas pretio ordinario sensim vendidisset. vnde hic modus emendi, facit vt venditor pretium accidat, & minuat.

DVBITATIO V.

Vtrùm si sciam pretium mercis mox minuendum, possim eam vendere pretio currente.

VErbi gratia, accepi litteris magnam copiam aliunde aduehi, vel breui in lucem proferendam, quæ hactenus suppressa fuit; vtrùm possim id dissimulare & vendere pretio vsitato.

39 Disputatur hæc quæstio apud Cicer. l. 3. offic. inter Antipatrum & Diogenem Babylonium. Antipater vult id esse contra officium boni viri; Diogenes negat. vtrùm autem sit contra iustitiam non clarè exprimunt. Cicero tamen id clarè affirmat. Idem tenet Medina C. de restitut. q. 35. & Conradus quæst. 62. & 63. de contractibus. Sed contrarium est verius. vnde

Respondeo, Etiamsi vēditor sciat futuram pretij remissionem, emptorque nesciat, nihilominùs potest res suas absque iniustitia vendere pretio currente. Ita D. Thomas q. 77. a. 3. ad quartum. & Caiet. ibidem, Siluester v. Emptio, qu. 15. Sotus l. 6. q. 3. ar. 2. ad tertium. Couar. ad regu. Peccatum p. 2. §. 4. n. 5. & 6. & alij. ratio est, quia res iustè vendi potest iuxta communem æstimationem pro tempore vigentem. nam iustum pretium est, quod vel Principis lege, vel communi æstimatione constat. confirmatur, quia priuata scientia venditoris communem sensum & æstimationem non mutat, sicut nec priuata scientia emptoris illam mutat: alioquin emptor non posset emere pretio currente, si sciret pretium posteà valdè augendum, quod tamen falsum esse constat exemplo Ioseph, Genesis 41. qui sciens posteà fore maximam caritatem, omne frumentum Ægypti pretio currente comparabat. 40 *Potest vendi pretio currente.*

Dices ex Medina Primò, Illa communis æstimatio non est prudens: non enim facta est ex omnibus circumstantiis ad valorem rei facientibus. *Obiectiones.*

Resp. Negando illam non esse prudentem: sufficit enim vt sit facta ex circumstantiis, quæ communiter sciri possunt. euentus enim futuri non possunt vulgò cognosci; vnde ex illis sumi non debet æstimatio rei. alioquin semper iniquo pretio res venderetur, quando imminet maior copia mercium, vel ratione fertilitatis, vel ratione nauium aliunde aduehentium, vel alio casu, quamuis vterque contrahentium id ignoraret. 41

Dices Secundò, Merces iam aduectæ & præsentes faciunt decrescere pretium; quia abundantia mercium minuit pretium: ergo etiam illæ, quæ breui erunt præsentes: quia quæ parum distant, non videntur abesse, & habentur quasi præsentia.

Respond. Abundantia præsens vel imminens facit decrescere pretium, si passim sciatur; secùs si ignoretur. vnde etiamsi merces sint in portu, vel in oppido, si id vulgò ignoretur, non decrescit pretium. vnde potes tuas pretio antiquo eatenus vsitato, vendere. 42

Dixi *absque iniustitia posse sic vendi*; quia interdum fieri potest vt sit contra charitatem; vt si vni ingentem copiam talium mercium vēdas, qui inde graue damnum incurret, statu & fortunis euertendus. regulariter tamen non est contra charitatem; (vt apertè indicat D. Thomas cùm ait, *abundantioris fore virtutis, si pretium minuat vel futuram copiam exponat*) quia potest quis rebus suis consulere, etiamsi inde par damnum proximo obueniat. Cauendum tamen hîc est, ne emptorem fraudibus vel mēdaciis alliciat ad emendum. quia sic iniusto modo esset illi causa damni: ac proinde teneretur ad restitutionem. vt si subornaret aliquem, qui emptoribus persuaderet pretium breui augendum. Si tamen ipse rogatus, an non expectentur naues, vel an non sit futura maior copia, diceret se nescire; putarem non teneri ad restitutionem; quia non tenetur veritatem aperire cum tanto suo incommodo. Imò quidam putant non teneri, etiamsi diceret non fore copiam. hoc enim mendacium censeri officiosum, ad vitandum damnum proprium. sicut si pauper astās ostio diuitis, 43 *Potest esse cōtra charitatem.*

uitis, & expectans eleemoſynam, diceret alteri pauperi accedenti, iam eſſe datam, non teneretur. ſecùs ſi alius, cuius nihil intereſt, ſic mentiretur: cenſeretur enim cauſa nocendi eſſe mentitus. Ita Petrus Arragon q.77.ar.3. Quæ ſententia probabilis eſt, ſi ille in hoc non ſit cenſendus fide dignus: tunc enim qui credit, ſuæ leuitati imputet, ſi quid inde incommodi ſentiat.

44 Ex his patet, quid dicendum ſit de caſibus, quos Medina proponit, Primò, Si ſcias obſidionem futuram, poſſe te celeriter merces, quas habes in ciuitate, diuendere pretio currente, non monitis emptoribus de periculo impendente. Secundò, Poſſe te elocare domum tuam pretio ſolito, etiamſi ſcias pretia elocationum minuenda, ob aulæ receſſum. Tertiò, Poſſe te vendere triticum tuum pretio currente, etiamſi ſcias Magiſtratum condidiſſe decretum de illo minuendo. ſi tamen hoc nondum eſt promulgatum. Idem dicendum de pecuniæ commutatione, & alienatione.

45 In hoc tamen tertio caſu quidam putant non poſſe te plus tritici, vel alterius mercis (cuius pretium per Magiſtratum ſcis eſſe minuendum) vendere, quàm vēditurus eras, ſi id non ſciuiſſes: alioquin ſi ratione huius ſcientiæ amplius vendas, teneri te ad reſtitutionem. Ita Molina diſp. 354. & quidam Iuriſperiti, quos ibi citat. ratio eſt, quia ſi Magiſtratus alicui aperiret ſuum decretum ante promulgationem, qui occaſione huius notitiæ cum aliorum damno ditaretur, teneretur ad reſtitutionem, quia dedit occaſionem damni: ergo etiam ille tenebitur, qui hac occaſione ditatus eſt, quomodocumque tandem ea ſcientia ad ipſum deuenerit.

46 Sed contrarium videtur verius, nempe non eſſe contra iuſtitiam, etiamſi occaſione illius ſcientiæ plus mercium vēdas: quod expreſsè tenet Couarruuias loco citato. Probatur, quia etiamſi ſciam decretum à Principe vel Magiſtratu conditum circa merces vel monetam; tamen quamdiu illud non eſt promulgatum, non obligat, nec vllam vim habet; ac proinde antiquum pretium adhuc durat: ſicut prior lex vim habet, etiamſi alia, qua hæc abrogetur, iam ſit conſcripta; modò tamen non ſit promulgata: ergo poſſum vendere pretio antiquo.

47 Dices, Poſſe me vendere pretio antiquo bona fide, vt alij vendunt, qui decretum neſciūt, donec illud decretum promulgetur; non tamen poſſe me ratione notitiæ huius decreti vendere plus mercium eo pretio, quàm alioquin eram venditurus, quia non poſſum priuatim cum aliorum diſpendio vti lege, quæ omnibus debet eſſe communis. Sed hæc reſponſio non ſatisfacit; Primò, *Quidam reſp. reiecta.* Quia nulla lex vetat ne vtar notitia illius decreti in meum commodum. Secundò, Quòd vendam aliquid permotus notitia illius decreti, vel ob aliam cauſam, nihil facit ad æqualitatē vel inæqualitatem, quæ ſeruanda eſt in contractibus. atqui ſi vendam modium frumenti pretio currente, nihil ſciens de illo decreto, erit æqualitas inter rem & pretium, iuſtaque venditio; nec tenebor ad reſtitutionem, etiamſi pretium paulò pòſt per decretum minuatur: ergo etiam erit æqualitas & iuſta venditio, etiamſi ſciam illud decretum. Tertiò, Intentio interior non poteſt facere vt actio exterior aliàs iuſta, fiat iniuſta, & obliget ad reſtitutionem. vt oſtenſum eſt cap.12. n.129.

48 *Ad ratione contrar.* Ad rationem in contrarium, Reſpondeo negando conſequentiam; Magiſtratus enim ex officio tenetur dare operam quantum fieri poteſt, ne ex huiuſmodi decretis, quibus pretia mutantur, aliquibus præ aliis damnum obueniat. Hinc tamen non ſequitur, illum, qui notitia tali vſus eſt, teneri; quia nō tenetur ex officio ciuium commoda curare, vel damna auertere. ſicut ſi Magiſtratus ſine cauſa excluderet alios venditores; & ita mercium tuarum pretium valdè excreſceret; teneretur ille ciuibus compenſare damnum illius incremēti: quia contra officij ſui debitum eſt cauſa cur pretium ita creuerit. tu tamen non teneris; quia res tua tanti valuit, ſuppoſita aliorum excluſione. Si tamen fuiſti cauſa, cur Magiſtratus alios excluderet iniuſtè; teneris de damno, tum excluſis; tum 49 Reip. idque primo loco; quia in tuum commodum ad hanc iniquitatem, Magiſtratum induxiſti. Idem videtur dicendum ſi muneribus corruptum induxiſti, vt tibi decretum ſuum ante promulgationem patefaceret, & hac ratione merces tuas cum graui aliquorum damno, magno pretio diſtraxiſti.

Neſcio tamen an hoc ſecundum ſit ſatis ſolidum. quia illa reuelatio Magiſtratus, etſi ſit contra officium (ac proinde ob illam poſſit puniri, ſicut ob violationem aliorum ſecretorum) tamen non videtur cauſa damni iniuſti. Nam iſte iuſto pretio merces ſuas vendidit. Vnde nec ipſe reuelator videtur ante ſententiam qua ad hoc cōdemnetur, ad reſtitutionem ſeu compenſationem damni teneri.

Simile eſſet, ſi in caritate annonæ ſcriberetur ad Magiſtratum magnā frumenti vim intra octiduum adfuturam; & aliquis ex ipſis, quamuis impoſitum eſſet omnibus communi conſilio ſilentium, hoc amico patefaceret, vt intereà omne ſuum frumentum diuenderet: non videtur eo caſu ille reuelator ad cōpenſationem vllam teneri.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat cariùs vendere dilata ſolutione, ſeu credito, quàm vendi ſoleat præſenti pecunia.

50 *Venditio credito.* Reſpondeo & dico Primò, Intra limites iuſti pretij licitum eſt vendere rem cariùs dilata ſolutione: vt ſi præſenti pecunia vendebas infimo vel mediocri; potes credito vēdere pretio ſummo: quia omne illud pretium cenſetur iuſtum.

51 *Supra rigoroſum.* Dico Secundò, Supra pretium rigoroſum, quo res poterat vendi pecunia numerata, non licet eam vendere ob ſolam dilationem ſolutionis. eſt communis ſententia DD. ratio eſt; quia dilatio ſolutionis eſt implicitum quoddam mutuum (dum enim creditor differt ſolutionem, perinde facit, ac ſi acceptam à debitore pecuniam eidem mutuet) atqui pro mutuo nihil licet accipere ſupra ſortem: ergo nec pro dilatione ſolutionis, vltra iuſtum pretium.

52 *Si dubium an pluris valebit.* Aduerte tamen, ſi res, quæ nunc valet 10. tempore ſolutionis creditur valitura plus, minúſve quàm 12. poſſe nunc vendi duodecim credito; ſi tamen eam rem venditor vſque ad illud tempus conſtituerat ſeruare. vt patet ex cap. In ciuitate. 6. de vſuris; de quo ſuprà dubitat. 4. tunc enim non ratione dilatę ſolutionis, ſed ratione lucri ceſſantis

tanti vendit. vnde etiam præsenti pecunia posset tantidem vendere. secùs tamen si non constituerat seruare. Qua in re fallitur Caietanus q.78.a.2. ad septimum, vbi docet, quando quis vendit credito, & res tempore solutionis erit maioris pretij, posse nunc de illo pretio pacisci, etiamsi rem non constituisset seruare in illud tempus. ratio ipsius est, quia tempore traditionis pretij complectur contractus ex parte ementis: atqui tunc res valet pluris, quàm tempore conuentionis: ergo postulat æqualitas vt detur maius pretium.

Sed contrarium est communis sententia DD. vide Couar. lib.2. variarum cap.3. n.6.& Medinam q.38. causa 5. ratio est, quia hoc ipso, quo venditor rem tradit, amittit eius dominium, fitque emptoris: vnde si crescat eius pretium, crescit emptori; ac proinde venditor non potest quidquam pro eo incremento exigere: nisi ipse eam rem fuisset seruaturus. Nec obstat cap. In ciuitate, de vsuris, quia loquitur de eo, qui merces erat seruaturus; vt exponit Glossa & DD. communiter. & colligitur ex cap. Nauiganti. 19. ibidem. vbi similis species facti expeditur.

Ad rationem Caietani Respondeo, Contractum emptionis & venditionis essentialiter compleri mutuo consensu verbis expresso, & pretium rei esse spectandum secundùm valorem rei, quem habet tempore traditionis, quando transfertur dominium in emptorem. dicitur autem compleri solutione pretij, quia est finis & terminus contractus; vt dictum est dubit.1.

53 Dico Tertiò, Licitum est tamen augere pretium ratione lucri cessantis vel damni ex illa dilatione, seu credito venditione emergentis. patet ex dictis cap.20.dub.11. sicut enim in mutuo ob hanc causam licet vltra sortem exigere, ita in venditione supra iustum pretium: quia dilatio solutionis est quoddam mutuum implicitum.

Ratione lucri cessantis ex dilatione.

54 Dico Quartò, Etiam licitum est aliquid exigere supra iustum pretium ratione periculi sortis, cui mercator credito vendens exponitur. Item ratione expensarum & molestiarum, quas timet in recuperanda sorte. Ioan. Medina C. de restit. q.38. §. Ad tertiam causam. Corduba q.78. Petrus Nauarra l.3. cap.2. n.110. consentiunt Sotus lib.6. q.4.ar.1.ad 2.& Nauar. cap.23. nu.81. quoad secundam partem; primam tamen negant.

Ratione periculi sortis & molestiarum solutionis.

Sed probatur Primò, Quia exponere se tali periculo est pretio æstimabile, omnium iudicio: ergo pro eo potest aliquid exigi.

Secundò, Quia venditor potest petere fideiussorem, qui vt periculum illud præstet, seu in se suscipiat, potest iustum pretium stipulari: ergo si emptor cupiat venditorem illud in se suscipere, poterit & ipse iustum eius pretium exigere. vide dicta suprà c.20. dub.13. vbi id pluribus confirmauimus, & ad rationes Soti & Nauarri respondimus: nam eadem vtrobique est ratio.

55 Aduerte tamen Primò, Debere esse verum periculum, non fictum. Secundò, Venditorem non posse cogere emptorem vt se potiùs quàm alium pro periculo præstando accipiat. Tertiò, non posse plus exigere, quàm ipse libenter alteri daret ad simile periculum redimendum, si necesse foret. Quartò, Significandum emptori, quo titulo tantum exigat; præsertim si dubium sit an illi placeat: fortè enim nolet eo titulo quidquam dare.

Cōditiones requisitæ.

Dico Quintò, Licitum etiam est eas merces, quæ communiter non nisi credito seu ad terminum (vt aiunt) vendi solent, pluris vendere, quàm venderentur, si solùm numerata pecunia distraherentur: colligitur ex Soto l.6.q.4.art.1.ad quartum. Et Couarr.lib.2. variar. cap. 3. numero 6. sentit esse probabilem, citatque pro ea Salicetum & Decium. Tales sunt, quæ ingenti copia ex India aliisve locis in magna emporia deferuntur, & mox distrahuntur in varios mercatores, qui ad diuersa loca eas destinant, vt ibi sensim præsenti pecunia vendantur. Sic Antuerpiæ merces Venetæ, quædam venduntur ad terminum 10. mensium, quædam ad 8. Florentinæ ad 10. Lucensium ad 9. Neapolitanæ & Mediolanenses ad 6. vel 8. 56

Solitæ vēdi credito, possunt pluris vendi.

Denique merces cuiusuis generis venduntur vt plurimùm ad terminum 6. 8. 9. 10. 12. mensium. non rarò hi termini duplicantur, ea lege, vt emptor elapso medio tempore numeret dimidium pretij, reliquum in fine.

Ratio autem, cur sic possint pluris vendi, est, 57 quia cùm istæ merces non possint ea copia, qua expedit Reipub. & emptores desiderant, præsenti pecunia vendi; necessarium fuit instituere modum eas vendendi credito, seu ad terminum; qui modus facit vt mox plurimi emptores sese offerant, quorum copia pretium incendit, facitque crescere. & sic non venduntur pluris præcisè ob dilationem solutionis; sed quia iste modus vendendi, per accidens facit pretium crescere, alliciendo copiam emptorum. Accedit, quòd cùm pretium non consistat in indiuisibili, sæpè fit vt pretium, quo venduntur credito, nō excedat pretium rigorosum, quo numerato vendi possent. denique ferè semper mercatoribus est incommoda illa dilatio solutionis: nam sæpè videmus postquam credito vendiderunt, eos agere cum emptoribus de anticipando termino; remittendo 8. vel.9. in 100. per annum, vel plus minúsve, secundùm numerum mensium. Itaque in taxando illo pretio potuit haberi etiam ratio illius incommodi. Nec refert, quòd aliquis in particulari hoc incommodum non sentiat, quia non ideò cessat pretium commune, vt suprà ostensum est.

Ex quibus patet, non esse illa pretia, quibus 58 merces credito pluris vendi consueuerunt, facilè condemnanda; nisi aliunde constet esse iniusta. Nam meritò præsumi potest illud esse verum pretium talium mercium in tali modo vendendi, quod à mercatoribus, spectatis circumstantiis omnibus ad rem facientibus, impositum est. Si tamen Magistratus pretium imponat, hoc seruandum.

Iustum pretium rerum, quæ credito vēduntur.

DVBITATIO VII.

Vtrùm liceat minoris emere ob anticipatam solutionem.

Respondeo, Infra pretium infimum non licet emere præcisè ratione anticipatæ solutionis. 59 est communis sententia DD. ratio est, quia hoc esset lucrari aliquid supra sortem ex vi impliciti mutui. Qui enim solutionem anticipat, implicitè mutuat; & posteà dum ei res empta pluris valens traditur, implicitè fit ei restitutio cum vsura. nam illud incrementum, quo res pluris valet quàm pretium, datur ex vi pacti præcedentis

Anticipata solutio.

propter

propter anticipatam solutionem, id est, propter vsum pecuniæ tanti temporis.

60 Aduerte tamen, interdum per accidens licere minoris emere ratione anticipatæ solutionis; vt si per illam anticipationem emptor patiatur damnum, vel lucri iacturam: vel si esset periculum fraudis in venditore, quòd vel merces non traderet, vel non sinceras, vel non stato tempore: hæc enim omnia æstimabilia sunt. Denique quia modus hic vendendi inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorum; ac proinde facit pretium decrescere. *Causa cur sic liceat emere minoris.*

61 Hinc patet non esse facilè condemnandas anticipatas emptiones lanarum, quæ in Hispania & alibi fieri solent; in quibus arroba lanæ (est pondus 25. librarum) videtur multò minoris emi anticipata solutione, quàm valeat tempore traditionis: quas emptiones defendi posse docet Sotus l. 6. q. 4. art. 1. ad 4. & fusè Corduba q. 85. in Summa, & nouissimè Molina disput. 360. qui praxim earum fusè explicat. *Lana anticipatè minoris empta.*

Probatur Primò, Quia mercatores, qui eas anticipata solutione emunt, patiuntur ex illa anticipatione iacturam lucri: nam aliquot mēsibus ante traditionem mercis, carent sua pecunia, qua interim per cambia lucrari potuissent. cuius signum est, quòd libenter soluant vnum vel duos regales in singulas arrobas amplius, si venditor patiatur extrahi solutionem in tempus traditionis mercis, vel in duos trésve mēses pòst. vnde sequitur, posse tanto minoris emi, quàm valeat tempore traditionis, quanti æstimatur spes lucri, qua se per anticipatam solutionem priuant. *1. Ratione lucri cessantis.*

Secundò, Quia sæpè metuunt defectum ex parte venditorum; vt quòd non præstabunt totum pondus, vel non sinceram mercem; sed infectam & sordidam, aut infimæ notæ: cuius signum est, quòd libenter emant pluris solito, medio regali singulas arrobas, si sperent venditorem præbiturum sinceram: & quòd eo plus dent in singulas tales mensuras, quòd venditor maiorem copiam habiturus est; quia tunc minùs timent defectum in contractu implendo. atque hic metus pretio est æstimabilis: vnde facit mercium æstimationem decrescere. *2. Ratione metus perfidiæ.*

Tertiò, Sicut modus vendēdi credito facit pretium crescere, quatenus inducit multitudinem emptorum; ita è contrario modus vendendi solutione anticipata facit pretium decrescere; quia inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorum, nam pauci sunt, qui hoc modo lanam emant, & plurimi qui vendant. quo fit vt iustum pretium in hoc modo vendendi minus sit, quàm pretium in venditione rei præsentis. *3. Ratione paucitatis emptorum, &c.*

Quartò, Res, quæ emptori primùm tradenda est post aliquot menses, minoris illi valet, quàm si statim ei tradenda esset; multas enim opportunitates habet res præsens, eiusque præsens dominium, quas non habet res futura. ergo si eam nunc emat & soluat, potest minoris emere, quàm tempore traditionis emenda foret. *4. Quia emerenti, res minùs cōmoda.*

62 Quintò, Si nulla fieret venditio anticipata illius lanæ, (vt si edicto esset prohibita, vel si mercatores nollent eam emere ante tempus traditionis) non venderetur tunc pluris quàm nunc anticipata solutione vendatur; sed potiùs minoris, vt periti mercatores affirmant, & ratio ipsa probat: nam tunc pretium valdè decresceret, tum ratione copiæ, quæ summa est tempore tonsionis: tum quia venditores eam passim emptoribus ingererent; idque partim ad vitandos sumptus in ea conseruanda subeundos; partim ad obtinendam pecuniam, qua tunc summè ad debita soluenda, & pabulum in hiemem comparandum egent. vnde sequitur, per has anticipatas emptiones nullam iniuriam fieri venditoribus, cùm tanti emantur, quanti si nulla anticipata emptio fieret. *5. Alia ratione non emerentur pluris.*

Dices, Res tempore traditionis valet pluris, quàm pro ea soluatur anticipatè: ergo non emitur iusto pretio. probatur consequentia, quia iustum pretium rei est, quanti ipsa res valet tempore traditionis; non autem tempore conuentionis. Si enim dum triticum valet 10. regalibus, emam illud anticipata solutione 10. sed tradendum post 4. menses dum valebit 14. iniqua est emptio, continens implicitam vsuram; eò quòd res tempore traditionis pluris valet: ergo similiter si pondus lanæ, quod tempore traditionis valebit 18. regalibus emam 14. iniqua est emptio, continens implicitam vsuram: nam excessus rei est lucrum proueniens ex anticipata solutione. *Obiectio.*

Respondeo, negando consequentiam. Ad probationem dico iustum pretium rei esse, quanti ipsa valet tempore traditionis; nisi ex causis extrinsecis tempore contractus minoris æstimetur: vt si ex modo vendendi tali tempore, cōtingat esse paucos emptores & multos venditores, si ex tali modo emendi cesset lucrum vel timeatur fraus, aut defectus aliquis in venditore; tunc enim etsi res ipsa nudè & secundùm se considerata pluris valeat, non tamen pluris valet cum illis circumstantiis. His adde, iustum pretium rei tempore contractus non esse æstimandum ex pretio, quod erit tempore traditionis, quādo hoc pretium pendet ex præcedentibus contractibus, nempe quando per illas emptiones anticipatas inducta est raritas mercium (ac proinde caritas) tempore traditionis. cùm enim ista raritas pendeat ex præcedentibus contractibus, non potest pretium in præcedentibus contractibus, quando non erat raritas, sumi ab æstimatione, quam merces habent in raritate. alioquin qui emit, dum offertur magna copia mercium, deberet emere eo pretio, quo valebunt dum erit raritas; si venditur non posset anteà tradere; quod est absurdum. 63 *Solutio. Quando nō sumitur pretium rei ex tempore traditionis.*

Requiritur ergo, vt pretium, quod erit tempore traditionis, aliunde proueniat quàm ex emptionibus anticipatis; ita vt etiamsi tales emptiones non præcessissent, nihilominùs tanti res illa tempore, quo tradenda est, sit valitura: quod hîc locum non habet. nam si lana multis huiusmodi anticipatis contractibus vendita non fuisset, non esset carior tempore traditionis, quàm fuit tempore anticipatæ conuentionis. Denique non est eadem lana, quæ carior est tempore traditionis, & quæ venditur anticipata solutione, sed alia, nempe ea, quæ tunc adhuc vendenda superest, quæ ob raritatem carior est. alioquin si tota lana anticipatè vendita, ponatur tempore traditionis non vendita, non erit carior. hoc tamen requiritur, vt pretium emptionis anticipatæ, debeat sumi ex tempore traditionis. 64

DVBITATIO VIII.

An chirographa, seu credita poßint emi minoris quàm contineant. v.g. vtrùm Ius ad 100. aureos soluendos intra annum, poßit modò emi minoris, vt 96. vel 97.

65 SVppono, talia posse minoris emi si difficilis vel ambigua sit solutio, vel cum molestiis obtinenda. Item ratione lucri cessantis aut damni emergentis ex emptione.

Sed tota difficultas est, Si nihil horum subsit, an secundùm se minoris emi possint? Sunt duæ sententiæ. Prior est, Posse talia iura minoris emi, ita Panormitanus & Innoc. in cap. In ciuitate, de vsuris, Caietanus v. Vsura, sub fine, Nauarr. c. 17. n. 230. Idem docuit olim doctissimus Cardinalis Bellarminus Louanij, & Petrus Parra Romæ.

66 *Sententia quorūdam posse minoris emi.* Probatur Primò, Quia talia iura, dum proponuntur venalia instar mercis, communi hominum iudicio, minoris æstimatur, quàm pecunia præsens, vt experientia patet: eò quòd hæc multarum rerum facultatem præbeat, quam iura illa non tribuunt: ergo minoris emi possunt. patet cõsequentia; quia illud censetur iustum cuiusque rei venalis pretium, quod communis hominum æstimatio statuit. si enim in ceteris rebus censetur iustum pretium, quod ex communi æstimatione statuitur, cur non etiam in his chirographis?

67 Dices, Quòd homines communiter hæc chirographa minoris faciant, hoc fit ob inopiam eorum, qui magis egent numerata: ergo hęc æstimatio non est prudens; ac proinde non licet ea vti. alioquin quando quis ob inopiam esset paratus dare duplum, liceret exigere duplum.

Respondeti poterit, negando conseq. nam omnium ferè rerum æstimatio pendet ex necessitate, cui subiecti sunt homines, & nihili æstimarentur, si ea necessitas abesset; vt patet in medicamentis, in cibis, in ædificiis, & eorum materia. Neque requiritur vt ea necessitas sit omnium; sufficit vt sit multorum, vel ferè omnium, ita vt ratione eius, res illa tanti æstimetur. Itaque cùm illa iura minùs sint necessaria, quàm pecunia numerata, & non præbeant eam facultatem lucrorum & aliorum commodorum, prudenter minoris æstimantur.

Nec refert, quòd tibi in particulari perinde sit, vtrùm habeas pecuniam præsentem, an tale chirographum; quia id per accidens est. non enim ex tua æstimatione pretium rei pendet, sed ex communi: sicuti etsi nullis vnquam egeres medicamentis, posses nihilominus ea pretio communi vendere.

68 *Census personales.* Secundò Probatur, Si talia Iura non valent minoris quàm pecunia præsens; ergo iniustæ erunt emptiones censuum personalium, quæ in plurimis locis sunt receptæ. Sequela patet; quia in his nihil emitur aliud, quàm Ius ad recipiẽdam quotannis, v. g. sextamdecimam partem sortis, ita vt sextodecimo anno tota sors sit exhausta. nihil autem refert ad iustitiam, siue diuisam quotannis, siue totam summam in fine totius illius temporis recipias: ergo si Ius, v. g ad 96. recipienda diuisim 16. portionibus ad annos 16. tanti valet quanti pecunia pręsens 96. non licebit emptori censũs, post annum 16. quidquam amplius accipere; neque licebit recipere totam sortem, si venditor interim voluerit censum redimere; sed pensiones annis elapsis solutæ, erunt in sortem computandæ: quorum vtrumque est contra praxim multarum Prouinciarum, in quibus Bulla pij V. de censibus non est recepta: quam praxim vt iniquam damnare, valdè durum est.

Tertiò Probatur, L. Minùs. 205. ff. de Reg. Iuris, vbi dicitur, *minus est actionẽ habere, quàm rem.* 69
ergo minoris valet & minoris emi potest. Addunt aliqui ob periculum palliandi vsuras, hãc sententiam non esse passim vsurpandam, sed tantùm in censibus, in quibus lege publica vel communi æstimatione pretium est taxatum, & in aliis iuribus iam antè constitutis. v.g. Petrus ex mutuo vel empto debet mihi 100. aureos soluendos post biennium; si tibi velim Ius meum vendere, poteris illud minoris emere, v. g. 97. vel 98.

Si petas, vtrùm ipse debitor possit illud emere, vt ita se obligatione liberet?

Respondetur, Si creditor illud offerat venale, non videri cur debitor non possit illud emere, eo modo, quo quiuis alius; vt docet Nauar. loco citato. non enim ipse debet esse peioris conditionis in emptione illius iuris, quàm alij. nisi fortè ipse sit causa cur creditor velit vendere; vt si se præberet difficilem ad soluendum. tunc enim non posset eo pretio emere, quo alij. ratio est, quia tenetur illam difficultatem tollere, & præferre solutionem fore facilem & securam termino elapso. vnde ob illam difficultatem non potest debitum minoris æstimare. alij tamen possunt, quia nõ sunt causa illius difficultatis, nec tenentur eam tollere. *Debitor potest emere.* 70 *Nisi sit causa difficultatis.*

Altera sententia, Talia Iura non posse minoris emi, est communis aliorum DD. Medinæ, C. de restitut. q. 38. Soti lib. 6. q. 4. ar. 1. ad 3. Siluestri, Vsura 2. q. 14. Gabrielis d. 15. q. 11. dub. 4. ad 3. & aliorum; quæ & mihi probatur. Primò, Quia est communior & securior. Secundò, Quia debitor 100. aureorum soluens minus, quàm debet (v. g. 96.) ob anticipationem, committit vsuram: 71 implicitè enim mutuat 96. vsque ad terminum solutioni destinatum, vt tũc pro illis recipiat 100. nam debitum 100. aureorum extinguitur. atqui hoc iste facit, qui emit chirographum 100. aureorum pro 96. ergo. *Contraria sententia.* *Probatur altera sententia.*

Dices fortè, Maiorem esse veram, si ideò præcisè minus det, quia terminum solutionis præuenit: secùs autem si minus det, non gerens se vt solutorem debiti, sed vt emptorem Iuris alieni, quod per modum mercis expositum venale, non pluris æstimatur, nec pluris vendi in tota ciuitate posset. tanti interest, quo titulo, quáve forma quis contrahat. Sed hæc diuersitas videri possit magis esse in mente quàm in re ipsa: vnde

Probatur Tertiò, Nam hac ratione poterunt 72 vsuræ multæ palliari. vsurarius enim dicere poterit se nolle mutuare; sed esse paratum emere Ius, v.g. ad 100. vel. 200. aureos, quod quisque sibi potest imponere.

Dices forsan, Non fore vsuram palliatam, si tale Ius vel actio non minoris ematur ab vsurario, quàm publicè vendi posset, addita pignoris securitate. Sed hoc suprà cap. 20. dubit. 14. discussum est, & in praxi improbatum.

Nec satisfacis, si dicas hanc sententiam non esse admittendam in nouo iure, quod quis sibi è

vestigio

vestigio imponit vt vendat: (nisi sit census annuus) eò quòd iste modus contrahendi non sit receptus, cùm planior sit via per mutuum; ac proinde meritò censeri vsurarium, qui eo vteretur. Secùs esse de chirographis seu iuribus, iam antè; aliam ob causam constitutis: hæc enim frequentissimè in emporiis vendi solere, & semper minoris, quàm contineant: hoc, inquam, non satisfacit: nam saltem in re non erit inæqualitas: si enim non est in antiquis, cur sit in nouis? non ergo censendus est vsurarius, sed potiùs auarus, & durus in proximum.

73 Quartò, Si ius ad 100. aureos in fine anni recipiendos, minoris valet quàm 100. præsentes; ergo si quis exigeret 100. præsentes, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem.

Fateor tamen hoc argumentum non conuincere. nam poterit negari consequentia. Primò; Quia 100. præsentes non omnino excedunt limites iusti pretij, sed pertinent ad pretium rigorosum; vnde si quis velit illud dare, poterit accipi. Secundò, Quia venditor non tenetur in huiusmodi iuribus vendendis quidquam remittere de pretio, etiamsi solutio sit difficilis; sed potest totum exigere, non æstimando difficultatem vel dilationem solutionis: vsu enim receptum est, vt quisque vendat talia iura quanti potest, intra tamen limites summæ debitæ. Idem videmus in censibus antiquis. Vnde si inueniatur emptor, qui sciens rei conditionem, tantum velit dare, iustè potest accipi.

Ad argumenta. Ad primam rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Chirographa minoris æstimari, vel propter aliquod periculum, aut difficultatem annexam; vel quia qui dat pecuniam præsentem, priuat se aliqua potestate aut commoditate, quam non habet per chirographum.

Ad Secundam, In reditibus personalibus semper est aliquod periculum ob temporis diuturnitatem. deinde non ipsæ pensiones, sed Ius ad illas emitur, vt infrà cap. 22. dub. 5. dicetur.

DVBITATIO IX.

Vtrùm chirographa, seu librancia, vt vocant, possint interdum emi dimidio pretio, si difficilis vel ambigua sit solutio.

74 RESpondeo, Id sæpè iustè fieri posse, nempe si solutio tam sit difficilis obtentu, vel tam incerta, vt ob hanc circumstantiam coniunctam, prudenter æstimentur dimidio minoris: vt si chirographum per se consideratum valeat 100. & difficultas vel incertitudo annexa sit tanta, vt passim quiuis eam libenter redimeret 50. tunc potest emi 50. & paulò minoris. imò fieri potest vt licitè ematur 40. vel 30. prout difficultas & incertitudo solutionis maior fuerit.

Si tibi non sit difficilis obtentu. Dices, Etsi aliis solutio difficilis sit impetratu, Petro tamen, eiusque sodalibus, ob fauorem Principis vel officialium, vel ob contractus, quos cum

75 illo ineunt, non est difficilis, nec incerta: ergo ipsi non poterunt illud tam modico pretio emere: nam ratio illa detrahendi de pretio, in illis cessat. Ob hoc argumentum quidam putant non posse librancias militares à mercatoribus, qui cum Rege contrahunt, minoris emi (saltem notabiliter) quàm contineant; quia certi sunt integræ solutionis, idque absque difficultate.

Sed contraria sententia est probabilis, & verior, 76 posse emi tali pretio absque iniustitia. in qua præter alios est etiam doctissimus vir Ludouicus Molina disput. 361. ratio est; quia dum hæ librancíæ offeruntur venales, earum pretium non pendet ex cõmodo vnius vel paucorum, sed ex publica æstimatione, qua æstimarentur si publicè in foro, sub voce præconis, concurrente tota ciuitate, proponerentur. Confirmatur, quia cùm non habeant pretium lege præscriptum, illud assignandum est ex communi æstimatione. vnde si Princeps Turcarum tibi debeat 1000. aureos; nullaque vel parua sit spes obtinendæ solutionis, vel non nisi magnis sumptibus aut laboribus, fas est hoc debitum emere paruo pretio, v. g. 100. vel 50. aureis; etiamsi emptor peculiarem aliquam rationem norit, qua facilè integram solutionem obtinere queat. hoc enim ab bonam ipsius fortunam pertinere existimandum est. Sæpè tamen fit vt mercatores illi peccent contra charitatem, si miseris militibus, qui per magnam inopiam coguntur eas vendere, rationabile pretium dare nolint; cùm ipsi tam ingens lucrum inde reportent.

Librancia-rum æsti-matio est iuxta pu-blicas.

Peccāt sæpè contra cha-ritatem.

Aduerte tamen Primò, Integrum esse iis, qui ta- 77 lia chirographa habent, non æstimare difficultatem vel incertitudinem solutionis debitæ, ac proinde nolle vendere nisi integrè numeretur tota summa: vsu enim receptum est, vt hæc vendantur quanti vendi possunt absque fraude & ignorantia, intra limites summæ contentæ.

Possunt vēdi quanti continent.

Secundò, Huiusmodi chirographa non posse 78 emi tali pretio à debitore vel eius ministris, quorum officium est ea soluere: vt dictum est dub. 8. quia ipsi sunt causa malignæ solutionis: qua in re interdum grauiter peccatur à Receptoribus & Quæstoribus Principum. secus tamen si Quæstor causa non sit, & scandalum absit.

Receptores & Pagadores.

DVBITATIO X.

Vtrùm si sciam occultè debitorem meum non esse soluendo, possim iis, qui id nesciunt, vendere illud debitum pretio ordinario.

ISte casus est frequens inter mercatores. Videri 79 possit non esse contra iustitiam; modò mendaciis vel fraudibus non alliciam emptorem. Primò, Quia qui vendit rem quanti cõmuniter æstimatur, non facit emptori iniuriam: (nam hoc censetur iustum rei pretium) atqui iste sic vendit: ergo, &c. Nec refert, quòd ista æstimatio nitatur errore, dum putant illum debitorem esse soluendo, eò quòd passim pro opulento habeatur: quia iste error non versatur circa rei substantiam; (qualis esset, si quis emeret chirographum fictum, putans illud esse verum; vel vitrum, putans esse gemmam) sed circa aliquid extrinsecum, nempe circa conditionem quamdam non rei, quę venditur, sed eius, qui debet eam tradere. Atqui talis error non facit contractum iniquum, nec tollit pretium vulgare; vt si rem meam, quæ est in potestate alterius, qui passim habetur vir bonus, vendam tibi cum onere illã recuperandi, & ego sciam, non sine graui difficultate recuperatum iri; nemo dixerit

Chirographa, quorū debitor non est soluendo.

Vendēs rem difficilem recuperatu.

hanc venditionem eſſe iniuſtam: non enim venditoris eſt, explicare conditiones illas extrinſecas rei, niſi rogetur, ſed emptoris eſt de illis inquirere, & omnia circumſpicere.

80 Secundò, Qui vendit merces ſuas pretio currente, ſciens maximam copiam breui proferendam in lucem, non peccat contra iuſtitiam; vt dictum eſt dubit. 5. & tamen æſtimatio illa nititur errore vel ignorantia: ergo ſimiliter nec iſte contra iuſtitiam peccabit, qui vẽdit tale debitum pretio, quo vulgò æſtimatur inter mercatores, etiamſi illa æſtimatio ex errore vel ignorantia procedat. ſicut enim illæ merces ob communem æſtimationem tanti valent; ita etiam iſtud debitum, ſeu obligatio chirographica.

Tertiò, Si ſciam ſegetem delendam vel domum incendendam ab hoſte, poſſum nihilominùs eam vendere iis, qui id neſciunt, pretio ordinario; & tamen nemo vellet emere, ſi id ſciret: ergò, &c.

Quartò, Si obligatio nihil valeret quando debitor non poteſt ſoluere; ergo etiam quando non vult ſoluere; nec ob potentiam poteſt cogi: (hæc enim idem valent, ſecundùm communem hominum æſtimationem) ac proinde non poſſem tunc eam vendere pretio ordinario alicui mercatori, qui ſua induſtria poſſet ſolutionem obtinere: quod tamen falſum eſſe conſtat ex dictis ſuprà dubitat. 9.

81 *Cõtrarium verius.* Verùm quidquid ſit de ratione Iuſtitiæ, mihi videtur abſolutè illicitum; quia ſaltem eſt contra charitatem, maximè quando alicui tenuiori eſſet occaſio grauis damni. deinde videtur eſſe contra Iuſtitiam. ſicut enim Ius fructuum agri ſterilis, in ſe eſt parui momenti, nec poteſt vendi eo pretio, quo Ius in agro fertili: ita Ius in illum, qui non eſt ſoluendo. Vnde hoc vitium videtur intrinſecum rei, ac proinde manifeſtandum. quod ſi non fiat, ſaltem contractus poterit reſcindi, cùm dolus ei cauſam dederit; iuxta dicta cap. 17. du. 5. ſecùs eſt in caſibus, qui in argumentis proponuntur: res enim ibi non eſt intrinſecè deterior, aut minoris momenti; ſed per accidens, ratione alicuius extrinſeci, minoris æſtimata. Ex quibus patet reſponſio ad argumenta.

DVBITATIO XI.

Vtrùm venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire.

D. Thomas art. 2. & 3.

82 *Defectus mercis.* SVppono iniquum eſſe vendere rem habentem vitium in quantitate, (id eſt, cui non eſt iuſtum pondus, aut numerus, aut menſura) aut qualitate, eo pretio, quo venderetur, ſi omni defectu careret; vt docet D. Thomas art. 12. ratio eſt, quia in tali contractu deeſt æqualitas debita. ſic peccant œnopolæ, qui vino miſcent aquam, & frumentarij, qui tritico miſcent ſecale aliáve ſemina, vel quiſquilias: ſicut illi, qui Amos 8. dicunt, *quiſquilias frumenti vendamus*. Item qui ſericum tincturæ, mangonio multò faciunt ponderoſius, & tamen non multò minoris vendunt, quàm ſi fucatum non eſſet. qua ratione multi Antuerpiæ & alibi, facti ſunt ditiſſimi. decipiũtur enim emptores & nollent tanti libram emere, ſi fraudem ſcirent. Denique omnes, qui menſuras adhibent doloſas, contra illud Prouerb. 11. *Statera doloſa abominatio eſt apud Deum.* Si tamen 83 *Admixtio.*
res ex illa admixtione non eſſet minùs bona, quàm ea, quæ ab aliis venditur; non eſſet condemnandus iniuſtitiæ, qui eodem pretio venderet: quia illa fraude nullum damnum infert emptori. Cur enim rem ſuam non poſſit ad eum ſtatum reducere, in quo ſunt res aliorum, & tunc eam vendere eodem pretio, quo alij? fit hoc interdum in vino, tritico, & ſimilibus ſpeciebus; dum vino valdè præſtanti miſcetur aliud tenue, vel aqua; aut tritico valdè puro, ſecale; ea tamen moderatione vt non ſint deteriora quàm quæ ab aliis paſſim venduntur. docet hoc apertè Lopez p. 2. cap. 42. ſui Inſtruct. etiam in eo caſu, quo pretium à Republ. eſt taxatum. Crediderim tamen, talem poſſe puniri, tamquam ſpecierum vendendarum adulteratorem, & emptorum deceptorem. tales enim mixtiones ſunt in Republica valdè odioſæ, & auctores infames.

Pari modo iniquum eſt emere rem vitio carentem pro vitioſa; & pretioſam pro vili, vt gemmam loco vitri; etiamſi venditor ob ignorantiam, eam non pluris indicet, quàm ſi vitioſa aut vilis eſſet. ratio eſt, quia non ſeruatur æqualitas. non enim venditor intendit rem donare, qua parte excedit, ſed totam vti eſt, vendere, & iuſto pretio commutare. 84 *Emens rem pretioſam pro vili.* Si tamen in aliqua regione res illa paſſim parui æſtimaretur, eò quòd ignorent, alibi eam magni fieri; poſſet ibi paruo emi. 85 Sic apud Indos licitum erat contra aurum aliaſque res pretioſiſſimas commutare ſpecula, tintinnabula, cultellos, & ſimilia crepundia.

Item ſi aliquæ gemmæ pretioſiſſimæ in aliquo oppido, paruo æſtimarentur à gemmariis illius loci, poſſet alius, qui earum præſtantiam noſſet, eas paruo emere: quia illo loco non pluris cenſentur valere. Denique faſcis herbarum, qui venditur ad pabulum animalium, poteſt emi pretio, quo talia vulgò vendi ſolent, etiamſi emptor ſciat ibi pretioſas quaſdam herbas contineri. ratio eſt, quia tota illa res ad eum vſum, quo vendi ſolet non pluris æſtimatur. His poſitis

86 *Si venditor rogetur, tenetur aperire.* Reſp. & dico Primò, Si emptor roget venditorem, an res ſit bona, an careat vitio, vel ſi petat ad certum vſum; tenetur venditor ex iuſtitia aperire rei vitia, maximè occulta, vel talem, qualem ille deſiderat offerre. eſt cõmunis ſententia DD. Probatur, quia tenetur ex officio explicare conditionem rei ſuæ, quam vendendam exponit, pręſertim ſi rogetur ab emptore; alioquin maximæ contingerent fraudes, quæ non poſſent ab emptoribus vitari. ordinariè enim nemo nouit meliùs rei conditiones, quàm ipſe venditor. Itaque ſi venditor affirmet rem vitio carere, eamque laudet, cùm tamen occultum vitium habeat, iniuriam facit emptori; & quidem ſi hac ratione alliciat eum, qui alioquin emere noluiſſet; contractus eſt inualidus: quia dolus dat cauſam contractui, iuxta ea, quæ dicta ſunt c. 17. d. 5. Si autem voluiſſet quidem e- 87
mere, ſed non tanti, quanti nunc emit, eò quòd facilè repeririſſet illo pretio meliorem; nõ eſt quidem inualidus contractus, quia dolus non dedit cauſam contractui, ſed ſolùm cur pluris emeret: tenetur tamen reſtituere ex pretio, quanti minoris emenda fuerat; quia eatenus eum decepit.

Pari

Pari modo, si petenti ad certum vsum, offerat rem inutilem vel parum vtilem: vt si pannum adustum vendat pro firmo; aromata euanida pro recentibus; semina corrupta pro sanis. Item si mangonio artis ita tegat rei vitia, vt non possint facilè deprehendi;&sic vendat eam tamquam integram. tunc enim etiamsi nihil dicat; tamen facto suo mentitur rei bonitatem: vt si quis guttulam argen-
88 ti viui infundat in aures equi, vt excutiat segnitiem, & præseferat generositatem. In his & similibus casibus, in quibus dolus verborum vel factorum dat causam contractui, tenetur venditor ad omnia damna inde secuta; nisi tempestiuè emptorem admoneat. quod intellige de damnis, quæ probabiliter ex tali deceptione præuideri poterant euentura: vt si oues morbidas vendidit pro sanis, per quas totus grex est infectus: si tigna vitiosa, vnde domus ruinam est passa. Ita expresse habetur L. Iulianus. ff. de actionibus empti & venditi.

Tenetur damnis secuti.

Petes, Vtrùm teneatur rescindere contractum & restituere pretium?

89 Resp. Si res adhuc est integra, tenetur monere emptorem vt rescindatur contractus, si velit: si tamen nullum incommodum notabile inde timetur emptori, & res alioquin ipsi sit vtilis pro ratione pretij, non tenetur, saltem sub peccato mortali: quia etsi peccauit; nullum tamen notabile damnum intulit. sic sæpè possunt excusari, qui vinum Mosellanum pro Rhenano vendiderunt, modò iustum pretium non excesserint. Si autem res non sit integra, vt si est consumpta, nec aliquid detrimenti inde emptor accepit, non tenetur; quia non fuit excessus in pretio, vti suppono. quòd si fuit aliquis excessus, reuocandus est contractus ad æqualitatem per occultam compensationem. vide Lopez p. 2. cap. 42. vbi pro hac sententia multos citat.

An rescindendus contractus.

Dixi, *Maximè occulta vitia aperienda*; quia potest existimare, manifesta facilè ab emptore esse deprehendenda: si tamen putaret non deprehendi, teneretur etiam illa aperire: quia generatim rogatur de omnibus.

90 Notandum tamen, etiamsi venditor laudet rem suam supra meritum, vel celet vitium, quod illam non reddat notabiliter minùs vtilem ad vsum, cui expetitur, non censeri irritum contractum, nec teneri ad restitutionem; etiamsi fortè emptor alioquin non fuisset empturus. Ratio est, tum quia hæc ferè est consuetudo mercatorum, quæ passim ab emptoribus scitur: tum quia emptor non incurrit per hoc notabilem aliquam læsionem: tum denique quia nimis durum esset tale genus hominum tam strictè obligare ad omnium vitiorum detectionem. quod maximè verum est, quando emptor expressè non rogat de vitiis, sed petit rem bonam & vtilem sibi exhiberi. Ita Lopez suprà, Victoria & alij, quos ibidem citat.

Si venditor laudet rem supra meritum.

91 Dico Secundò, Si emptor suo iudicio fidens, rem aliquam ex multis deligat, nihil interrogans, præterquam de pretio, non peccat venditor contra iustitiam, etiamsi occultum vitium non aperiat; modò non vendat supra iustum, sed detrahat de pretio, pro ratione vitij. colligitur apertè ex D. Thoma art. 3. solùm enim requirit vt defectus indicetur, ne emptor inde periculum incurrat; quod satis post contractum præstari potest. Idem apertè docet Quodlib. 2. ar. 10. consentiunt Sotus lib. 6. q. 3. ar. 2. & D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 17. §. 6. Lopez & Victoria suprà. Probatur, quia hîc nullam iniuriam facit in ipso contractu, nam vendit rem suam iusto pretio; neque per iniuriam allicit illum ad contrahendum: non enim vllo mendacio vel fraude est causa cur emptor emat: ergo nullam hîc cōmittit iniustitiam. si enim neque in contractu est iniustitia, neque in modo alliciendi ad contractum, absolutè nulla est hîc iniustitia. Nec obstat quòd non indicet vitium, quia ad id non tenetur ex iustitia, nisi emptor petat; nam exploratio rei ad emptorem pertinet. nec enim emptor meritò queri potest de iniuria sibi facta per venditorem, qui vitium non aperuit; sed si deceptus est, sibi imputet, eò quòd iudicio suo præfisus, non petita sententia venditoris; rem emerit. Nec obstat Lex Iulianus. 13. ff. de action. empti. & L. 1. ff. de ædilitio edicto, vbi statuitur vt *venditor aperiat omnia vitia occulta emptori*; *alioquin concedi actionem redhibitoriam*. quia vel illa lex est positiua, nec locum habet nisi vbi moribus recepta: vel intelligenda quando emptor id petit: vel solùm datur actio ad rescindendum, & redhibendum per sententiam Iudicis.

Si emptor suo iudicio fidat.

Aduerte tamen Primò, Si venditor quodam ingenio artis, vitium texit; non excusari; quia dolus dedit causam contractui, vt dictum est. Idem dicendum, si rem illam ponat cum aliis vitio carentibus, vt distingui ab emptoribus non possit. 92

Secundò, Etiamsi non sit contra iustitiam non monere emptorem dum suo iudicio fidit, tamen potest esse contra charitatem; vt si videat emptorem ex simplicitate decipi, & putet rem ei fore inutilem, quamuis aliis inutilis non sit. Quòd si etiam putatur fore noxia, ratione occulti defectus, videtur quoq; ex iustitia teneri aperire defectum, saltem post contractum; vt DD. communiter docent: nam hoc ipso, quo rem suam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur officij sui lege cauere ex parte sua, ne quis inde aliquod nocumentum capiat; alioquin videtur causam nocumenti dedisse: vt si vendat equum sternacem, oues interno morbo laborantes, tigna vitiosa. colligitur ex d. L. Iulianus. ff. de actionib. empti. Puto tamen ante contractum ad hoc non teneri, quando emptor suo iudicio rem emit, vt dictum est; modò illa post contractum monitione, omnia damna & incommoda possint caueri. colligitur ex Soto & Lopezio suprà. 93 94

Si putatur fore noxia.

DVBITATIO XII.

Vtrùm si res vendita pereat, vel deterior fiat, pereat emptori, an venditori.

RESpondeo & dico Primò, Si res vendita pereat vel deterior fiat post traditionem, perit emptori, etiamsi pretium nondum sit solutum. ratio est, quia per traditionem translatum est dominium in emptorem; res autem domino perit. vide suprà c. 3. dub. 3. & infrà dub. 19. 95

Si post traditionem pereat.

Dico Secundò, Si pereat ante traditionem, sitque res certa & determinata, (v. g. hic equus, hæc domus, hoc dolium vini) peracto contractu venditionis, perit emptori; vnde non tenetur venditor eius pretium restituere. Pari quoque modo eius incrementum ad emptorem pertinet. 96

Si res sit certa, perit emptori.

Ita

Ita Siluester v.Emptio,num.3.& Couarr.practic. quæstionum c.3.n.5.patet ex L. Quòd sæpè.35. §.In his.ff. de contrahenda empt.& ex L.1.& sequent. C. de periculis & commodis rei venditæ. Ratio est, quia cōtractus venditionis rei determinatæ, absolutè celebratus, sufficiens est iure gentium ad transferendum dominium: quòd autem reipsa dominium nō transferat ante traditionem, est ex dispositione Iuris ciuilis, quod ob certas causas ista statuit, vt dictum est cap.3.dub.3. noluit tamē hoc ius impedire, quin ante traditionem omnia rei commoda & incommoda ad emptorem pertinerent, perinde ac si dominium translatum esset. itaque etsi impediat dominium, non tamen impedit effectum, qui ex dominio sequi solet. Idque meritò, quia mens contrahentium est, vt statim res cum sequentibus eius euentis ad emptorem pertineat, nisi aliter expressè sit conuentum. Si tamen culpa venditoris, qui ex officio tenetur rem custodire, donec eam tradat emptori, deterior fiat, vel pereat; ipse tenetur. Similiter si sit in mora tradendi, & interim pereat vel deterior fiat; nisi similiter deterior futura fuisset apud emptorem; vt rectè docet Siluester suprà.

97 *Si res sit indeterminata vel ad mensuram vendita.*

Dico Tertiò, Si autem res sit indeterminata, (vt si quis emat 10. modios tritici ex messe vel granario, 10. oues ex grege) vel si emat rem determinatam, sed ad mensuram, (v.g. totum aceruum tritici, vno floreno in singulas mensuras) tunc ante rei traditionem vel mensurationem, periculum interitus pertinet ad venditorem. Ita Siluest. suprà, Couarr. n.7. & expressè habetur d.L. Quòd sæpè.§. In his. ff.de contrahenda emptione. Ratio est, quia quando fit emptio rei indeterminatæ, vel ad mensuram, intelligitur tacita conditio, si res tradatur; vt dicitur in illa lege. vnde nisi sequatur traditio vel mensuratio (in qua continetur quædam traditio, cùm coram emptore fieri debeat) emptor non tenetur; quia non censetur perfecta venditio, cùm conditio non sit impleta.

98 *Si interim fiat melior vel deterior.*

Aduerte tamen, si res fiat interim melior, vel deterior absque culpa & mora venditoris, commodum & incommodum pertinere ad emptorem. ratio est, quia emit rem prout erit tempore traditionis, exponens se fortuitis euentibus. vide Siluestrum & Couar. suprà.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm venditor possit percipere fructus vel vtilitates rei à se venditæ, donec soluatur pretium.

99 *Sententia Couarr. & Iurisperitorum.*

Couarruuias lib.3. variarum cap.4.n.1.& sequentibus, affirmat, fructus pòst venditionem natos, deberi venditori, donec emptor pretium soluerit: quòd si res tradita fuerit, & emptor hos fructus percipiat, ipsum teneri eos compensare pecunia, quia re vera ad venditorem pertinent; etiamsi emptor non fuerit in mora, vt dum ei concessus est terminus ad soluendum. probat ex L.Curabit.5. C.de action. empti, vbi dicitur, *Curabit Præses Prouinciæ compellere emptorem, qui nactus possessionem, fructus percipit, partem pretij, quam penes se habet, cum vsuris restituere, quas, & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis fauor, licet nulla mora intercesserit, generauit.* quod intelligit Couarruuias & alij doctissimi Iurisperiti de vsuris non lucratoriis, quæ illicitæ sunt, sed compensatoriis fructuum, quos venditor percipere debuisset. Item, L.Iulianus.13.§.Ex vendito.ff.de actio.empti.vbi dicitur, *Nam cùm re emptor fruatur, æquissimum est, eum vsuras pretij dependere.* Hanc sententiam vt omnino improbabilem refutat Petrus Nauarra l.3.c.2.n.157. Siluester Vsura 2.q.11. & alij multi.

Pro solutione Notandum est, nos posse loqui vel de fructibus ex re tempore contractus pendentibus, vel de aliis pòst natis. Nunc

Fructus pendentes.

Dico Primò, Si loquamur de fructibus pen- 100
dentibus, certum est hos quoad valorem, quem tunc habent, deberi emptori, nisi aliter conuentum fuerit. habetur expressè d. L. Iulianus. §. Si fructibus. ff.de actionibus empti. estque communis sententia DD. vt docet Gomezius to.2. cap.2. n.11. & Couar.1. variar.c.15.n.1. ratio est, quia fructus actu existentes tempore contractus, reique cohærentes, censentur pars rei emptæ; ac proinde simul cum re empti sunt pretio conuento. Itaque debentur emptori, quandocumque pretium soluerit, sicut res ipsa. Dixi, ***quoad valorem, quem tunc habent***: quia non censentur pars rei emptæ, si considerentur secundùm valorem, qui crescendo ipsis accedit. vt si emas vineam, dum primùm floret; valor florum ad te pertinet, tamquam pars rei emptæ; non sic incrementum, quod crescendo capiunt. hoc enim est effectus & fructus rei emptæ, non pars.

Fructus post cōtractum nati. Si emptor obtulit pretium, & venditor sit in mora.

Dico Secūdo, Si verò loquamur de fructibus, 101
qui post contractum nascuntur, vel de incremento quod posteà prouenit, distinguendum est: vel enim emptor soluit, aut certè obtulit pretium, vel non obtulit; si soluit, aut obtulit pretium venditori, & venditor sit in mora rei tradendæ; omnes isti fructus debentur emptori. imò venditor tenetur illi ad omne interesse intrinsecum; vt si plus fructuum ex re fuisset percepturus; si res deterior est facta vel minoris pretij, interim dum apud venditorem fuit, & emptor si eam habuisset, opportunè & cum lucro alienasset, vel non esset apud eum reddita deterior. ratio est, quia huius totius damni venditor est ei causa ex iniusta rei deten-
tione. Dixi, *Ad omne interesse intrinsecum*; quia 102
venditor non tenetur emptori ad interesse *extrinsecum*, id est, quod per accidens emptori euenit. v.g. ex eo, quòd rem in alium locum, vbi pluris valebat non potuit trāsferre, vel ex eo, quòd mancipia fame mortua sunt, ob rem non traditam. Ita expressè habetur L.Si sterilis.21.§.Cùm per venditorem.3.ff.de actionibus empti. E contrario, emptor, si in mora fuerit soluendi pretij, non tenetur venditori, nisi ad vsuras pretij; non autem ad interesse lucri cessantis ex eo, quòd pretio non sit negotiatus; vt expressè habetur L. finali. ff. de periculis & commod. rei emptæ.

Sed aduerte, hæc intelligenda in foro externo: nam in foro conscientiæ non distinguitur interesse *intrinsecum & extrinsecum*; neque interesse vsurarum & lucri cessantis. quicumque enim per iniuriam est causa damni, tenetur ad totum interesse, quod probabiliter poterat præuideri; vt communiter Theologi docent: & patet ex dictis suprà cap.7.dub.6.& 8.& cap.20.dub.11.& 12.

Dico Tertiò, Si pretium non soluit, aut obtulit, 103
nec

Si nec emptor obtulit pretiũ, nec venditor ei fidem habuit. nec venditor ei fidem de pretio habuit, tunc iure communi Cæsareo hi fructus debentur debitori. quòd si res tradita sit emptori; & ipse fructus eius percipiat, tenetur venditori eodem iure soluere vsuras pretij, pro ratione fructuum. Ita Gomezius & Couarr. suprà, & colligitur ex Legibus citatis. vt si domũ tuam vendideris simpliciter 1000. aureis, & emptor contractu celebrato non soluat, cùm tamen ei terminum non concesseris: vel si dixit se statim soluturum, & non soluat. Ratio est Primò, Quia tunc dominium non est translatum, etiamsi res sit tradita, (vt patet §. Venditæ, Instit. de rerum diuisione) idque factum culpa emptoris. vnde meritò fructificat venditori, apud quem dominium mansit iuris dispositione. Secundò, Quia æquitas non patitur, vt emptor percipiat fructus ex re empta, & venditor non possit frui pretio, (quamuis desideret) idque proueniat culpa emptoris. vt colligitur ex L. Iulianus. 13. §. Ex vendito. ff. de act. empti.

104 Dices, Vsuræ sunt prohibitæ. Respondet Couarruuias lib. 3. variar. c. 4. n. 1. vsuras lucratorias esse prohibitas, non autem compensatorias. nempe quibus compensantur fructus, qui venditori debebantur. non enim soluit vsuras, quia pretium quasi mutuum tenet; sed quia fructus percipit, qui ad venditorem adhuc pertinent. vnde sequitur, si nullos fructus emptor percipiat, & venditor etiam nullos percepturus fuisset; emptorẽ ad nullas vsuras teneri. si multos percipiat, teneri ad multas, nempe quæ exæquent fructus perceptos. v. g. emisti domum 1000. aureis; cuius elocatio valet 50. si nihil ex pretio soluisti, & domum inhabites, vel eloces; teneris venditori compensare totum vsum domus; (hic enim est fructus eius) ac proinde soluere 50. si solùm pretij dimidium soluisti, teneris soluere dimidium æstimationis fructuum nempe 25. si tertiam partem pretij soluisti, teneris soluere duas tertias æstimationis fructuum: & sic deinceps, seruata proportione inter partes pretij fructuum soluendorum, & partes pretij, quæ restant soluendæ.

Vsura cõpensatoria, & lucratoria.

105 Dico Quartò, Si vẽditor emptori rem tradidit, habita fide de pretio & concessa dilatione ad soluendum; fructus omnes debentur emptori, nec tenetur ad vsuras pretij nõ soluti. Ita Couarruuias suprà n. 5. ratio est; quia quando venditor sponte rem tradit & concedit dilationem absque alia pactione, censetur renuntiare constitutioni Cæsareæ, dictæ legis, Curabit.

Si vẽditor rem tradidit & concessit dilationem.

Notandum tamen, vẽditorem in hoc casu iuxta Couarruuiam & multos Iurisperitos, quos adducit, posse stipulari vsuras, vel interesse, donec pretium solutum fuerit. Ratio ipsorum est, quia si noluisset ei rem tradere, nec habere fidem de pretio, potuisset sibi reseruare fructus. Item si rem tradidisset & noluisset habere fidẽ de pretio, potuisset exigere vsuras pretij, iuxta L. Curabit. 5. atqui per hoc, quòd rem tradat emptori, habeatq; ei fidem de pretio, non onerat illum; sed beneficium potiùs & commodum præstat. ergo ratione huius non amittit ius exigendi vsuras pretij pro ratione fructuum, donec pretium solutum fuerit.

106 Ex hac sententia Sequitur Primò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, habita fide de pretio, eamque tibi tradam, posse me stipulari, vt soluas pretium elocationis, donec solueris pretium domus.

Consectaria illius sententia.

Secundò, Si eam tibi vendam, non habita fide de pretio, & tradam; teneberis soluere vsuras pretij ex Iuris dispositione, etiamsi id in pactum non sit deductum, quia censeris esse in mora. 107

Tertiò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, 108 posse me stipulari, vt percipiam fructum locationis, donec inuenta fuerit alia res frugifera, quæ pretio comparetur, relicto interim pretio in deposito, vel apud emptorem, prout emptori placuerit. possum enim vendere ea lege, vt non fiat traditio antequam alia res frugifera inuenta fuerit; quæ pretio comparetur, quo contractu inito, possum adiicere alium, quo faciam traditionem, & transferam dominium domus, & iis percipiendi fructus, vsque ad illud tempus, quo res alia inuenta fuerit, pro pensione annua, quæ exæquet fructus, vt docet Molina disput. 368.

Circa prædicta Aduertendum est, ea, quæ ad 3. & 4. assertionem, & in consectariis de fructibus à venditore percipiendis, & vsuris ab emptore soluendis dicta sunt, procedere secundùm ius Cæsareum: contrariam tamen sententiam esse veriorem & naturali æquitati conformiorem, nempe, omnes fructus peracto contractu venditionis, pertinere ad emptorem, nisi aliter conuentum expressè fuerit. quòd si conuentum fuerit, vt certo tempore maneant venditoris; tunc etiam periculum rei, debere esse venditoris: deinde emptorẽ, si sit in mora soluendi, solùm teneri ad interesse. Ita tenet Siluester Vsura 2. q. 11. citans pro hac sententia Franciscum Mayronium in 4. d. 15. sanctum Bernardinum Senensem, Rosellam & Archidiaconum. eadem est communis Theologorum, teste Archidiacono. Probatur Primò, Quia contractu celebrato, res statim censetur ita pertinere ad emptorem, vt si pereat, ipsi pereat; non venditori; vt suprà dubitat. 12. de iis rebus, quæ venduntur non ad mensuram, sed ad corpus, (id est, prout corpus rei obiicitur sensibus) dictum est: atqui non est æquitati consentaneum, vt totum periculum rei sit emptoris, & venditor interim fructus omnes percipiat. nam inæqualis esset contrahentium conditio, venditor enim, nihil nisi commodum ex venditione perciperet, positusque esset extra omne periculum incommodi: & emptor solùm periculum & incommodum. quare si venditor fructus percipere velit, oportet vt etiam toto eo tempore res periculo ipsius constet. Secundò, Quia contractus talis videtur implicitam continere vsuram: videtur enim venditor illos fructus percipere ob dilationem solutionis pretij; non enim percipit illos ratione lucri cessantis, vt Couarruuias fatetur: (alioquin si nullum lucrum ei cessaret, non posset percipere, quod tamen ipse negat) neque ratione alicuius periculi, quod ipse in se suscipiat; quia totum periculum reiicitur in emptorem: ergo ratione dilationis pretij.

Contraria sententia verior.

109 (beside "ster Vsura 2. q. 11.")

110 (beside "contractus talis videtur implicitam continere")

Tertiò, Venditor vel patitur interesse ex dilatione solutionis, vel non patitur. si patitur interesse; potest illud deducere in pactum ab initio contractus, & hoc modo sibi satis cauere. si non patitur, non est æquum vt exigat fructus, vel eorum compensationem, reiecto periculo rei in emptorem. eodem modo, si emptor est in mora soluendi, & venditor inde patiatur interesse; abundè ei satisfit, si illud æstimetur. quare non est ratio, cur fructus percipiat, nisi simul periculum

rei

rei præstare velit; idque ab initio in pactum deducat.

111 *Ad argumentum Conar.* Ad legem Curabit, responderi potest, illam legem, qua parte concedit vsuras, esse abolitam iure Canonico; vnde reuocandam esse ad æquitatem naturalem, nempe vt emptor cogatur compensare interesse, si vel sit in mora, vel si ab initio est deductum in pactum. Eodem modo respondetur ad legem, Iulianus. certum est enim illas leges loqui de vsuris pretij absolutè, siue fructus sint magni, siue parui. eæ autem vsuræ erant iure Cæsareo semisses, id est quibus soluebantur 6. in 100. vt patet L. Eos. 26. C. de vsuris. Quod autem Couarruuias ex Carolo Molinæo docet, leges illas loqui de vsuris compensatoriis fructuum, non videtur verum. Primò, Quia fructus re vera pertinent ad emptorem, maximè in casu legis, Curabit. vbi emptor non erat in mora. Secundò, Quia alioquin leges non dicerent esse soluendas vsuras pretij, sed esse fructus compensandos, vel fructus pertinere ad venditorem. Tertiò, Quia alioquin non semper eædem vsuræ essent soluendæ.

Dices, Cùm re emptor fruatur, æquissimum est eum vsuras pretij dependere, vt habet dicta Lex, Iulianus, suprà.

112 Resp. Id non esse æquum, nisi venditor patiatur tantumdem incommodi ex dilatione pretij; vel nisi præstet periculum rei, & fructus æquiualeant illis vsuris, idque ab initio deductum sit in pactum. Cùm enim venditor suscipit in se periculum rei, potest deducere in pactum vt recipiat fructus, donec pretium sit solutum; & proinde potest emptori fructus illos pro certa pensione relinquere, quæ vsuræ nomine vocari potest.

DVBITATIO XIIII.

Vtrùm licita sit emptio & venditio cum pacto retrouenditionis, vel redemptionis.

113 RESPONDEO, Esse licitam, modò iusto pretio fiat. Et quidem licitam esse *venditionem* cum pacto redemptionis in fauorem venditoris, est communis sententia DD. & patet in censibus, qui ferè semper cum tali pacto, saltem implicito vendũtur. nam ex dispositione Iuris hoc pactum subintelligitur. Idem confirmari potest ex cap. 25. Leuitici, vbi Dominus filiis Israël vult esse potestatem redimendi possessiones omnes venditas, præter domos intra vrbem constitutas. Ratio est, quia quisque est arbiter rei suæ, eique modum, quem vult, imponere potest.

De *emptione* cum pacto retrouenditionis in gratiam emptoris, est maior difficultas. sed verius est, non esse illicitam, modò iusto pretio fiat. Ita Cou. l. 3. var. c. 9. n. 3. vbi etiam pro hac sententia citat Ioannem Medinam q. de censu redimibili, quæ est vlt. de Vsura, & Ioannem Maiorem in 4. d. 15. q. 34. deniq; Imolensem & Alexãdrum. ratio est, quia sicut iusto pretio compensari potest onus, quod vẽditor imponit emptori, nempe tantumdem detrahendo de pretio: ita etiam onus, quod emptor imponit venditori, compensari potest, tantumdem augendo pretium in prima venditione. Vt autem sciatur an iustum sit pretium,

Dico Primò, Quando res venditur cum pacto redemptionis in fauorem solius venditoris apposito, (id est, quo fiat ei potestas redimendi, si velit) debere eam minoris vẽdi, quàm per se nuda æstimetur: ratio est, quia venditor imponit emptori onus quoddam pretio æstimabile, nempe vt ipsi volenti teneatur rem reuendere, seu restituere intra aliquod tempus. quare de pretio rei detrahendum est, quanti hoc onus æstimabitur; vt rectè Maior suprà q. 34. in fine. 114 *Pactum retrouenditionis in fauorem venditoris.*

Vbi Aduerte Primò, Non esse iniquum, si venditor vendat cum pacto, vt eodem pretio possit redimere: hoc enim non est aliud, quàm vendere cum pacto, vt liceat post aliquod tempus contractum dissoluere. non enim tunc in redemptione est nouus cõtractus, sed solùm est dissolutio prioris contractus, facta ex vi pacti appositi. quare non est necesse vt venditor tantum det pro re, quanti ea absolutè tunc valet, cùm tunc nullus nouus contractus fiat. Similiter non est iniquum, vt venditor vẽdat ad certum tempus, cum pacto vt post illud rem suam absque vllo pretio recipiat. & si ante illud tempus velit redimere, emptor teneatur fructus perceptos pro rata annorum computare in sortem. quo modo vendebant Iudæi suas possessiones, vt patet Leuitici 25. 115 *Redimere eodem pretio.*

In eo tamen casu, quo venditor cupit sibi seruare ius redimẽdi, posset emptor, qui rem iusto pretio emit, ab ipso exigere, vt quando volet redimere, soluat quanti tunc æstimabitur; & consequenter vt plus soluat, quàm pro illa re accepit, si valdè probabile est tempore redemptionis pluris valituram; vel si eam aliò delaturus erat maiore quæstu. ratio est, quia emptor non tenetur consentire in pactum, quo venditio est dissoluenda; sed potest exigere, vt quando venditor volet rem illam recuperare, eam emat nouo contractu; & consequenter eo pretio, quo tunc æstimabitur. tanti interest quem contractum ineas. Imò etiamsi non esset pluris tunc valitura, posset tamen exigere plus quàm dedit: quia emit rem cum onere in fauorem venditoris apposito; ac proinde minus debuit pro ea dare, quàm si absque onere emisset. cogitur autem eam reuendere absque onere: ac proinde potest exigere pretium rei per se consideratæ; quod maius est, quàm pretium rei cum onere spectatæ.

Aduerte Secundò, Iniquam etiam fore venditionem cum pacto redimendi eodem pretio, si magni sumptus in re faciendi essent, & exigui fructus percipiendi, ita vt onus sumptuum, & præstatio periculi non compensetur fructibus: tunc enim non seruatur æqualitas: nam emptor plus debet restituere, quàm accepit. Similiter est iniqua, si paciscatur vt minoris redimere possit, quàm vendidit; vt patet ex dictis: nisi fortè constet illam minoris valituram. 116

Dico Secundò, Quando pactum redemptionis apponitur venditioni in fauorẽ emptoris tantùm, (id est, vt venditor teneatur redimere, si placuerit emptori) tunc emptor debet illam pluris emere, quã ipsa per se valeat, & cõsequenter, quàm possit illam vendere alicui tertio. ratio est, quia talis emptor cõsequitur rem in perpetuum, quantum est ex parte ipsius, perinde ac alius quiuis, qui absque vllo pacto apposito rem emeret; vlteriùs autem imponit grauamen venditori: ergo etiam illud compensare debet; cùm sit pretio æstimabile. 117 *In fauorem emptoris.*

Petes,

118 *Vtrùm cũ venditore.* Petes, vtrùm emptor possit pacisci vt venditor teneatur eodem pretio rem illam redimere. Videtur non posse: quia non potest alicui tertio eo pretio vendere, vt dictum est, eò quòd res per se tanti nõ valeat, quanti cum illo onere quod imponitur venditori: ergo neque venditori potest imponere obligationem redimendi eodem pretio. Confir. hoc exemplo: habes domum æstimatam 4000. aureorum. ego illam à te emo 4300. ea lege, vt quando post aliquos annos mihi placebit, tenearis eam redimere. itaq; soluo 4000. pro domo quam mihi perfectè comparo; & 300. pro onere quod tibi impono. Valdè enim onerosum est venditori, quòd semper teneatur habere paratam pecuniam apud se vel amicos, qua domũ redimat, quando emptor volet. atqui hoc onus iam subiit venditor, quando domum redimit: ergo emptor non potest repetere pretium quod pro eo onere dedit; neque ab initio pacisci vt illud reddatur; sed solùm vt reddatur pretium domus, nempe 4000. Confir. Secundò, Quia si domum emerem simplici contractu emptionis absq; adiectione illius pacti, deberem pro ea soluere 4000. vt suppono. & si facto illo contractu vellem pacisci cum vẽditore, vt eam teneatur redimere eodem pretio, nempe 4000. deberem illi dare pro illa obligatione 300. aureos, vt etiam suppono; nec posteà in redemptione possem illos 300. repetere: ergo neque etiam in altero contractu, vbi pactum redemptionis annectitur ab initio. quæ enim pacta seorsum inita non sunt iusta, neque etiam iunctim inita iusta sunt.

Responsio. Resp. In rigore videri tale pactum iniquum, vt rationes allatæ probant. Spectato tamen vsu communi & æstimatione hominum, posse excusari. Nam magni æstimatur inter homines, quod emptor tam diu caret illis 300. aureis, quos pro illo onere dedit, & quòd fortasse domus numquam redimetur, & quòd vẽditor intereà potuit illa pecunia vti in suum cõmodum, & spem habeat fore vt nõ cogatur redimere, &c. quæ omnia sæpè tanti possunt æstimari, quanti illa obligatio quam in se suscepit: quo casu posset emptor pacisci vt venditor eodem pretio redimat, non per nouum contractum, sed per nudam contractus resolutionem; vt passim fit in reditibus.

119 Quòd si emptor paciscatur vt vẽditor rem venditam maiore pretio post aliquot annos redimat, contractus erit iniustus (nisi aliquid excuset, vt melioratio rei, incrementum pretij futurum, &c.) non seruans in pretio æqualitatem. nõ tamen erit vsura, sed gignet vsuræ suspicionem, maximè si fructus percepti computentur in sortem. Vnde contractus ille, quo quidam emit prædium ab eo, qui egebat pecunia, 23. libris, ea lege, vt si intra biennium emptori displiceret emptio, teneretur venditor intra annum post displicẽtiam, redimere 26. libris, fructibus in sortem computatis; de iure præsumitur vsurarius, ex tribus indiciis simul iunctis; vt patet ca. Illo vos. 4. de pignoribus. Primum est, Quòd fructus computentur in sortem: quod non solet fieri, quando res verè fuit empta; nam tunc pertinent ad emptorem. signum ergo est non fuisse veram emptionem, sed oppignerationem pro mutuo. Secundum est, Quòd exigat tres libras ampliùs quàm dederit. Tertium est, Quòd emptor ille solitus sit vsuras exercere. Itaq; quando hæc tria signa simul conueniunt, oportet contractum vsurarium in foro externo pronuntiare. Vtrùm autem tale pactum in fauorẽ emptoris sit licitum in censibus, dicemus ca. 22. dub. 10.

Casus cap. Illo vos, de pignoribus.

Præsumptio vsurarij de Iure.

Dico Tertiò, Si hoc pactum appositum sit contractui venditionis in fauorem vtriusque, ita vt in potestate venditoris sit redimere, & emptoris reuendere quando voluerit; tunc res debet minoris vendi quàm per se valeat; pluris tamen, quàm si cum pacto redimendi in fauorem solius venditoris venderetur. Itaque si res per se valeret 100. cum pacto autem in fauorem solius vẽditoris 80. dum apponitur pactum in fauorem vtriusque, valebit fortè 88. vel 90. prout prudens arbitrabitur circumstantiis consideratis. Ita docet Medina q. vltima, de vsura. 120 *In fauorẽ vtriusque.*

Limitatio. Notandum Primò, Hęc omnia intelligẽda esse seposito interesse ementis & vendentis. nam si emens incurrat interesse ratione emptionis, poterit minus dare pro re & pacisci vt non redimatur, nisi post certum tempus, vt interim ex fructibus sarciat lucri iacturam. item vt venditor teneatur eodem pretio redimere.

Notandum Secundò, Etsi probabile sit ex pacto de retrouendendo dari venditori actionem in rem; ac proinde posse eam vindicari vbicumque reperta fuerit; (quod tenet Couarruuias l. 3. var. cap. 8. n. 2. & 3.) tamen contrarium videri verius, nempe venditori, solùm in factum, seu in personam actionem cõpetere. vnde si emptor domum, quam ei cum tali pacto vendidisti, vendat tertio, & tradat; tu non poteris domum illam tertio eripere, sed tantùm agere contra eum, qui vendidit, vt damnũ tibi inde proueniens sarciat. Ita tenent Alexander, Iason, Curtius, & alij apud Couarr. & Gomezius cap. 2. n. 29. & Molina disp. 374. ratio est; quia illud pactum non habet maiorem vim, nec tribuit maius ius, quàm simplex venditio; atqui simplex venditio absque traditione nõ tribuit ius in rem, sed solùm in personam, vt patet ex c. 3. dub. 3. ergo neque illud pactum. sed de hoc plura infrà dubit. 19. 121 *An detur actio in rẽ ex hoc pacto.*

Notandum Tertiò, quando venditor redimit rem olim à se venditam reseruato iure redimendi, non teneri alterum, è cuius manibus redimit, de euictione, sicut venditor in venditione. quia redemptio non est emptio, neque contractus aliquis sed distractus, seu prioris contractus resolutio. fit enim vi primi contractus, quo ipse vendidit cum tali pacto. vnde nec requirit consensum alterius, sed eo inuito fieri potest; nec debetur vectigal venditionibus impositum.

DVBITATIO XV.

Ad quem pertinent fructus medij temporis, quando venditionis contractus dissoluitur.

SVppono contractum posse dissolui quinque modis, de quibus vide multa apud Gomezium to. 2. ca. 2. n. 21. & seqq. Primò, Per **nouum pactum**; vt si postquã absolutè est initus, interposito iusto interuallo temporis, pœniteat, & mutuo consensu contrahentium rescindatur. & tunc est noua venditio & emptio, siue fiat eodem pretio, siue diuerso. hoc casu, omnes fructus, quos res protulit eo tempore, quo perseueratum est in contractu, pertinent 122 *Quinque modis dissoluitur.*

tinent ad primum emptorem; iuxta ea, quæ dicta sunt dub.13.quia ad eum pertinuit periculum rei. Nec refert, etiamsi cōtractus dissoluatur remedio legis 2. C. de rescindenda venditione; nimirum quòd venditor deceptus fuerit vltra dimidium iusti pretij, & emptor nolit pretium supplere; sed malit dissoluere contractum: quia fructus percipiendi,& etiam pendentes, secundùm æstimationem,quam rescissionis tempore habēt, ad emptorem pertinent,vt docet Gomezius suprà n. 24.ratio est;quia etsi iustum pretium non dederit; emptio tamen valida fuit,& sufficiens ad dominium, secuta traditione, transferendum: & ita percepit fructus ex re sua; & qui adhuc ex re illa pendent, ad ipsum pertinent. Confirmatur,quia nullam iniuriam fecit venditori, quòd rem possederit, & fructus ex illa perceperit;sed quia iustum pretium non dedit. vnde in foro conscientiæ solùm tenetur quanti interetat venditoris,supplementum illud pretij ab initio fuisse solutum. vnde si bona fide actum est, nihil debet.

123 *Si resoluatur ex pacto retrouenditionis.*

Secundò,Ex vi *pacti retrouenditionis*, in prima venditione appositi; quo euentu si eodē pretio res debet redimi,quo vendita fuit,omnes fructus,qui à tempore venditionis vsq; ad tempus redemptionis producti sunt,secundùm valorem, quem tunc habent,ad emptorem pertinent; vt docet Couarr. l.1.variar.c.15.n.6.& 7.cum multis aliis DD.nisi aliter cōuentum tacitè vel expressè fuerit. Secundùm valorem autem, quem acquirūt post tempus retrouenditionis, aut postquam emptor cœperit esse in mora: nolendo rem redimi; pertinent ad priorem venditorem, cui res debet restitui. Si verò diuerso pretio fieri debet redemptio, nempe pretio tunc currente, fructus omnes pendentes pertinent ad primum venditorem, qui rem redimit, sicut in aliis venditionibus. ratio est; quia hîc est nouus contractus emptionis & venditionis, & ita reuenditor potest pretium augere, ratione fructuum pendentium; ibi verò non est nouus contractus, sed tantùm resolutio prioris contractus; vnde non potest pretium augere, nec exigere fructuum compensationem: atqui contra æquitatem est, vt cogatur rem cum suis fructibus restituere, si illam sine fructibus accepit. vide Couarruuiam suprà, & Molinam disput.374.

124 *Si ex pacto legis commissoria.*

Tertiò,Ex *pacto legis commissoriæ*. dicitur autem venditio resolui *ex pacto legis commissoriæ*, quando res alicui est vendita ea lege, vt nisi intra certum tempus pretium eius soluat, res sit inempta,& cōtractus irritus;&posteà emptor intra illud tempus non soluit.tunc enim ipso facto cōtractus est nullus;si tamen venditor velit: quia in eius fauorem appositum fuit.vnde hæc cōditio subintelligitur; vt apertè colligitur ex L.2.&3.ff.de lege commissoria. In hoc casu, si hoc pactum conceptum fuit verbis directis,(id est, quibus significetur vt contractus ab initio censeatur irritus,vel res inempta) omnes fructus pertinent ad venditorem.ratio est; quia etsi venditio fuit pura,seu absoluta,non conditionalis; & per eam trāslatum fuerit dominium in emptorem,si res ei tradita fuerit: (vt docet Gomezius to.2.c.2.n.30.& Couarr.lib.3.variar.c.8. nu.1.) tamen ex vi pacti ita dissoluitur ac si numquam fuisset;ac proinde omnes fructus sunt restituendi.quamuis enim venditio nō fuerit pendens ab aliqua conditione; tamen effectus venditionis,id est, dominium rei & fructuum translatum in emptorem ita fuit pendens, vt conditione non impleta penitus euanescat ac si numquam fuisset: irritatio enim retrotrahitur ad tempus contractus. Si verò hoc pactum conceptum fuit verbis obliquis seu indirectis; (id est, quibus significetur cōtractum esse rescindendum in posterum, vel rem redituram ad venditorē) tunc fructus medij temporis pertinent ad emptorem. ratio est; quia tunc irritatio contractus non censetur retrotrahi vsque ad tempus celebrationis, sed fieri solùm in posterum: ac proinde fructus prioris temporis manent apud emptorē. In his tamen nō tam formula verborum inspicienda,(quę sępè ambigua est) quàm mens contrahentium;si in foro cōscientiæ agatur.

125 *Si ex pacto additionis in diem resoluatur.*

Quartò,Resoluitur *ex pacto addictionis in diem.* dicitur autem venditio *ex pacto addictionis in diem resolui*, quando res alicui est vendita ea lege, vt si intra certum tempus,(v.g. intra mensem vel annum) alius meliorem conditionem obtulerit, res sit inempta; & interim alius meliorem conditionem affert,offerendo maius pretium vel commodiorem solutionem, vel minori cum onere;vt explicat Couarr.suprà.& patet ex L.1.& 4.ff.de addictione in diem. In hoc casu idem dicendum, quod in tertio; nam eadem vtriusque est ratio vt ostendit d. loco Couarruuias.

126 *Dominium quo modo redeat ad venditorē*

Aduertendum est autem Primò,In vtroque casu,si pactum conceptum sit verbis directis,dominium redire ad venditorem, etiam antequam res ei ab emptore reddita fuerit.Si autem verbis obliquis, non redire ante traditionem: iuxta communem sententiam DD. quamuis probabile sit, in quarto casu dominium redire ante traditionem, etiamsi verbis obliquis pactum fuerit cōceptum, vt docet Couarr.suprà.

127 *Vectigal.*

Secundò,In neutro casu deberi vectigal ex venditione solui consuetum,si pactum verbis directis initum fuit. ratio est, quia ex vi pacti ita dissoluitur, ac si numquam fuisset.retrotrahitur enim irritatio ad tempus contractus. Nec refert, quòd venditio fuit absoluta,non conditionalis;quia dominium,& omne ius acquisitum ex illa venditione, fuit quasi conditionatum, & dependens ex euentu futuro. si autem conceptum fuit verbis obliquis, debetur; quia tunc non retrotrahitur irritatio. sed solùm valet in posterum. vnde venditio vim habuit absolutam vsque ad tempus, quo incipit esse irritum.ac proinde ex ea est ius acquisitum Principi;sicut ex venditione,quæ resoluitur per pactum de retrouendendo. vide Gomezium c.2.n.31. vbi hanc rem clarè & fusè prosequitur.

128 *Si sit conditionalis.*

Quintò, *Si venditio sit conditionalis*, & conditio impleta non fuerit: tunc enim venditio est irrita. In hoc casu,fructus omnes ante conditionem impletam percepti, pertinent ad venditorem. Nec refert,quòd res tradita fuerit,& pretium solutum; quia venditio non fuit perfecta,(nam eius perfectio & impletio pendebat à conditione) ac proinde traditio illa nullam vim habuit ad transferendum absolutum dominium rei vel fructuum in emptorem. Dico *absolutum*,quia transfert aliquale dominium & Ius in re, vt colligitur ex L. Sub conditione, de solutionibus; & notant ibidem DD.cum Bartolo; sed illud pendet omnino ab euentu conditionis, eaque non eueniente euanescit,quasi ab initio non fuisset.

Si tamen emptor ex solutione pretij pateretur iacturam lucri,posset eius æstimationem ab initio dedu-

deducere in pactum, vt si conditio impleta non fuerit, ei fiat compensatio. Si verò cõditio impleta fuerit, tunc omnes isti fructus pertinent ad em-
129 ptorem, sicut & res ipsa. ratio est, quia ea est natura contractus conditionalis, vt impleta conditione, eius vis retrotrahatur ad tempus contractus; quasi tunc purè celebratus fuisset, & quasi conditio tunc fuisset præsens, vt suprà dubit. 1. dictum est. & docet Gomezius to. 2. cap. 2. nu. 30. ex multis iuribus, & fusiùs cap. 11. num. 30. nisi sit conditio potestatiua, (vt aiunt Iurisperiti) id est, cuius tota impletio est in potestate eius, cui imponitur. hæc enim non retrotrahit contractum; vt ibidem docet Gomezius. quod intellige, nisi alia sit mens contrahentium, quæ maximè in foro conscientiæ spectanda.

Cõditio potestatiua.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm venditiones & emptiones reciprocæ eiusdem rei diuerso pretio, quas Hispani vocant Baratas & Mohatras, sint licitæ:

EXemplum sit, Petit quis 100. aureos mutuos: mercator non vult mutuare, sed paratus est vẽdere illi merces credito, summo pretio, v.g. 105. vel 106. aureis, vt eas vendat pecunia numerata cui voluerit: ille emptas offert mercatori, qui easdem emit vel potiùs redimit pecunia numerata, sed minoris, pretio nimirum medio vel infimo; v.g. 100. aureis, & ille manet debitor 105.

130 Quidam DD. existimant id esse iniustum, & palliatam vsuram, quando idem redimit, qui vendidit. Sed veriusest non esse iniustum, etiamsi redimat ipse venditor, modò intra limites iusti pretij consistat; ita vt quando vendit credito, non excedat pretium rigorosum, & quando redimit numerato, non descendat infra iustum infimum; ita Nauarrus 23. n. 91. & Petrus Nauarra lib. 3. cap. 2. nu. 170. & alij recentiores. Ratio est; quia & venditio prima iusta est, cùm fiat iusto pretio, quamuis summo; & secunda etiam est iusta, qua eædem merces reuenduntur. Nec refert, quòd hęc reuenditio fiat pretio infimo; tum quia pretium infimum etiam est iustum, prętertim in numerata pecunia; tum quia merces, quę à venditore ingeruntur, vilescunt. Nec etiam refert, quòd idem sit emptor, qui antè erat venditor; quia si alius quiuis poterat illo pretio emere, cur non ille, qui vendidit? Imò beneficium alteri in hoc præstari videtur, dum ille liberatur à quærendis aliis emptoribus & sumptibus in proxenetas faciendis. non tamen potest illum ad hoc cogere, sed debet omnino liberum relinquere.

Mohatra seu Barata

131 Aduerte tamen, hunc modum contrahendi sæpè nõ carere culpa in mercatore, qui ex composito ita vendit, vt pretio infimo redimat. nam Primò peccare potest contra charitatem; vt si cogat miserum aliquem hominem emere merces, quibus non eget, magno illius dispendio; cùm possit illi facilè, & absque suo incõmodo mutuum dare. Secundò peccare potest præbendo malum exemplum; nam contractus ille habet speciem mali, &
132 suspicionem vsuræ. Tertiò seipsum & suos infamando. non tamen tenetur ad restitutionem: (vt inquit Nauarrus) quod intellige non teneri ex iustitia, sed fieri potest vt teneatur ex charitate; vt si alter sit pauper, & graue sit illi tale detrimentum: cùm enim ipse sit causa illius grauis incommodi, tenetur illud amouere ex charitate, si commodè potest. cessante tamen paupertate alterius, non teneretur; quia nec charitas nec iustitia illum obligat. Quòd si vendidisset bona fide, nihil de redemptione cogitans, & posteà rogatus redimeret præsenti pecunia, non peccaret, vt rectè docet Angelus Vsura 1. num. 60. idem dicendum si ipse iustam aliquam rationem habeat sic contrahendi cum aliquo diuite, & scandalum absit.

Sæpè peccat contra charitatem.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm is, qui vendidit rem alienam, possit retinere pretium.

HAnc dubitationem attigimus ca. 14. dub. 1. & 5. & cap. 20. dubit. 18. num. 163.

Notandum est, quòd ille, vel bona fide vendidit, nesciens esse alienam, vel mala: rursus vel ditior factus est, vel non est.

Dico Primò, Si bona fide vendidit, & non est 133
factus locupletior, non tenetur domino ad pretij restitutionem. Probatur, quia neq; ratione rei acceptæ; cùm hæc apud ipsum non extet, nec vllum ex ea perceperit emolumentum: neque ratione iniustæ acceptionis; cùm nullam iniustitiam commiserit. neque etiam emptori, quamdiu emptor rem illam retinet; quia contractus fuit validus, & emptor nullum ex illo damnum accepit. Si tamen res euincatur, vel domino restituatur, tenebitur emptori de euictione. Non tamen tenetur monere emptorem esse alienam, si casu cõtigerit id eum rescire; quia non tenetur cum pari suo damno curare, vt alteri fiat restitutio eius, quod nulla eius culpa periit, vel alienatum est. vide suprà cap. 14. dubit. 1. & 5.

Si bona fide vendidit.

Dico Secundò, Si factus est locupletior ex venditione, tenetur illud lucrum restituere domino: 134
quia illud lucrum supplet vicem rei alienæ. vnde etsi nõ sit alienum, tamen quia in locum eius successit, & ex ea prouenit, debet restitui, veluti fructus rei. par enim non est, vt quis ex re aliena ditescat absque sua industria. Secùs si illud lucrum ex industria proueniat: vt si rem detulit in alium locum, vbi pluris vendidit: tunc enim non tenebitur illud restituere, quia est fructus industriæ; vt suprà loco citato ostensum est.

Dico Tertiò, Si mala fide vendidit, & non est 135
factus locupletior, eò quòd tantidem emerit, distinguendum est; vel enim poterat rem domino restituere, vel non poterat; si poterat rem domino restituere & eam alienauit, cõmunis ferè DD. sententia est, teneri ad restitutionẽ pretij seu æstimationis. ratio est, quia eam alienando, damnum infert; sicut si eam perimeret. & aliàs nullum ius ad illam alienandam habebat. Secùs est, dum res empta à fure, eidem restituitur: hoc enim nõ est alienare, aut in aliũ transferre; sed contractum priorem resoluere: quod iuxta probabilem sententiam poterat facere, ad vitandum damnum pretij, si alia ratione caueri non poterat; vt dictum est cap. 14. dub. 3. Verùm extra hunc casum, tenebatur etiam

Si mala fide vẽdidit,

cum damno pretij, rem domino restituere, vnde si non fecerit, tenebitur compensare æstimationem. Si verò non poterat eam domino restituere, & per alienationem non reddidit eam recuperatu difficiliorem, non videtur domino teneri; nisi quatenus ex illa alienatione factus est ditior. Ratio est, quia per illam alienationem nihil damni intulit domino. Itaque non tenetur ratione rei acceptæ; neque ratione iniustæ acceptionis. suppono enim, quòd ipse domino eam non eripuerit; neq; sit causa cur ei restitui non possit. Confirmatur, quia ob hanc causam multi DD. tradunt, emptum à fure etiam mala fide, posse eidem restitui, ad pretium recuperandum; etiamsi domino restitui possit, vt suprà ca.14.dub.3.ostensum est: ergo multò magis, quando non potest restitui, poterit absque iniuria alteri vendi.

Si non poterat domino restitui.

Qui bona ecclesiastica vendiderunt.

Hac ratione multi in Anglia & Hollandia, qui bona ecclesiastica immobilia ab aliis empta, aliis posteà vendiderunt, excusari possunt à restitutione. per hanc enim venditionem nihil damni Ecclesiæ, cui illa bona, hoc statu rerum, restitui non possunt, intulerunt. Vnde non tenentur Ecclesiæ restituere pretium, vel æquiualens. Si tamen ex fructibus, vel venditione, facti sint locupletiores, tenentur eatenus: nam fructus sunt Ecclesiæ, hoc ipso, quo in re Ecclesiæ nascuntur: & lucrum ex venditione, etsi Ecclesię non sit; est tamen ei debitum, tamquam id, quod succedit in locum rei; nisi ex industria prouenerit.

Neque etiam hi tenentur emptoribus, qui ab ipsis ea bona emerunt; quia etsi contractus fuerit irritus, & consequenter non fuerit translatum dominium pretij, vt patet ex dictis cap.20. dubit.18. tamen quia venditor illud volente emptore accepit & retinet, & emptor nollet dissoluere contractum & restituere emptum; non tenetur venditor illi pretium restituere, sed potest retinere loco rei venditæ. Si tamen emptor vellet dissoluere contractum & emptum restituere, deberet venditor ei reddere pretium, quia ab initio contractus fuit irritus.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm licitum sit aliquando rem alienam emere, & emptam retinere.

136 VIdetur non posse vmquam emi, aut retineri res talis. Primò, Quia venditor non potest eam vendere, cùm sit raptor, fur, aut iniquus detentor; sed tenetur restituere domino: ergo nec emptor potest emere. Secundò, Quia per talem venditioné non transfertur dominium (non enim venditor potest transferre in alterum ius, quod ipsemet non habet) ac proinde manet aliena in specie. atqui res aliena restituenda est domino, si fieri potest: vel si non potest, eò quòd ignoretur, danda est in pauperes; illa enim censetur domini volútas, & sic quodammodò ipsi domino in pauperibus restituitur. nam fructus restitutionis redundat in dominú, cùm pauperes pro ipso orent; vt passim DD. docent. Tertiò, Qui emunt res furtiuas vel raptas fiunt participes criminis, & quodammodò fouent auctores in crimine: si enim non inuenirentur emptores, non raperent aliorum merces.

Pro responsione notandum est, rem alienam, quæ à fure, raptore, vel alio possessore iniquo venditur, vel posse restitui domino, vel non posse restitui: rursus vel esse spem fore recuperandam à domino, vel non esse: deniq; vel non defore alios multos emptores, qui numquam restituent, si ego non emero; vel tales defore. Nunc

Dico Primò, Si spes erat dominum alia ratione rem suam recuperaturum, non possum illam emere, nisi animo ipsi restituendi, nec possum exigere pretium quod dedi, sed solùm quantum prudenter consideratis circumstantiis iudicabitur dominus in ea recuperanda fuisse expensurus. Ratio est, Quia cùm res sit aliena, & possit restitui, debet restitui: nec dominus tenetur aliquid soluere, nisi quatenus vtiliter negotium eius gessi, seu quanti æstimabitur rei saluatio. si plus dedi, meæ id imputem imprudentiæ: quia non tenetur ipse meos errores luere. vt apertè colligitur L. Sed an vltrò. 10. in fine, ff. de negotiis gestis.

Si erat spes recuperãdi.

Dices, Gestor negotiorum non tenetur nisi de culpa lata: quia totum agit in vtilitatem alterius, ergo dominus tenebitur compensare, etiamsi culpa leuis commissa sit; vt si putabam rem fore irrecuperabilem, vel plus solui quàm par erat pro talis rei redemptione.

Obiectio.

Respondeo illum non teneri domino ex culpa leui, si per talem culpam illum lædat; v. g. expendendo ipsius pecuniam, vel rem vendendo, &c. Si tamen gerendo negotium alterius seipsum lædat, per talem culpam, v.g. suam pecuniam expendendo; dominus non tenetur illi: quia non tenetur nisi quanti prudenter gestio talis negotij seu saluatio rei æstimabitur. Vnde si per errore amplius de suo impenderit, sibi imputet. Si tamen hîc & nunc gestio negotij prudenter instituta fuerit, tenetur eam integrè compensare; etiamsi fortè dominus alia via minore sumptu rem erat recuperaturus. quia id per accidens est; & hæc cauillatio semper opponi posset. Idem dicendum, etiamsi posteà res absque culpa gestoris perierit, vel deterior facta sit. d. L. Sed an vltrò, sub finem. & L. Siue hereditaria. 22. ff. de negotiis gestis.

Responsio.

Dico Secundò, Si nulla probabilis spes sit dominum rem suam recuperaturum, nisi ego emero; me verò emente possit illi restitui; non possum illam emere animo mihi absolutè seruandi: & si id fecero, dominus potest illam posteà sibi vindicare absque vlla compensatione: possum tamen emere animo illi exhibendi vt vel mihi illam permittat, vel si id nolit, iustam compensationem gesti negotij soluat.

Si non erat spes recuperandi.

Prior pars probatur, Quia dominus, neque pro reipsa mihi tenetur, vt quæ ipsius sit (nemo enim rem suam emere tenetur) neque pro gestione negotij. quia non gessi negotium ipsius sed meum. non enim vt ipsi aliquid commodi adferrem emi, sed vt mihi seruarem. vnde si dominus posteà rem suam inueniat apud eum qui à fure in suum commodum emit, non tenetur ei quidquam dare; nisi quatenus factus est inde locupletior; vt si res sit notabiliter meliorata sumptibus emptoris, &c. Colligitur apertè L. 6. §. Sed etsi. ff. de negotiis gestis. Si tamen bona fide nesciens esse alienam emisset; dominus teneretur refundere expensas, saltem ad eam quantitatem, quam ipse in ea recuperanda facere debuisset. L. Liberto. 31. §. 1. ff. de negotiis gestis: quia vtiliter reipsa negotium eius gestum

Si nesciebat esse alienã.

gestum est: nec par est, vt alter absque sua culpa hoc damnum sustineat.

Altera pars probatur, Quia cùm sic vtiliter negotium eius gestũ sit, tenetur refundere sumptus; vt patet ex L.2.3.& sequẽtibus. ff. de negotiis gestis: vel relinquere ei rem redemptam, si fortè malit ea carere, quàm sumptus præstare. Quod si nolit, poterit nihilominùs alter in compensationem retinere: quia eo animo rem alioquin perituram suo sumptu liberauit; & ita passim vsu receptum; modò tamen non valdè infra limites iusti pretij eam redemerit. Si enim res longè pluris valet, quàm expensæ, & dominus nolit refundere expensas, & rem sibi restitui: debet gestor esse contentus expensis, quas vel auctoritate iudicis, vel ex re ipsa obtinere poterit, si ea fructuosa sit; vel eam retinebit veluti in pignus, donec dominus soluerit.

137 *Si publicè vendatur.* Dico Tertiò, Quando non est probabilis spes, rem domino posse restitui, eaque publicè venditur; possum & ego, per se loquendo, emere, animo mihi seruandi vel vendendi, si dominus nõ comparuerit; & si comparuerit, illi eodem pretio relinquendi. Probatur, Quia in hoc casu nulla fit iniuria domino ab emptore, imò agitur negotium domini, quantum agi potest; vnde nec ipse censetur inuitus, sed consentiens in translationem dominij cum illo onere. *Rapta à piratis.* Hoc modo Catholici in Hollandia possunt emere merces ibi publicè propositas, quas hæretici in mari ceperunt. Confirm. Quia alioquin totum hoc lucrum solis hæreticis cederet, qui iniustum bellum fouent, & religionem oppugnant, nec emunt animo restituendi in euentu quo dominus compareret, sed omnino sibi retinendi tamquam iustè capta.

Sed aduertendum est, rarò sciri posse qui sint domini, nisi aliqui mittant suos actores, qui nomine ipsorum illa redimant. Primò, Quia sunt res diuersissimæ, nec sciri potest, quid cuius fuerit. Deinde, quia interdum 100.200.300. vel plures partem in illis mercibus habent. plurimi enim ad huiusmodi nauticas traiectiones solent contribuere. vnde si res in tam multos diuidenda foret, singulis minimum obueniret. itaque non curant recuperare. Denique multi nolunt sciri se damnum passos, seque, quantum possunt, occultant, præsertim cùm desperant se quidquam nisi maiore sumptu recuperaturos.

Ad argumenta. Ad Primam rationem in oppositum, Neganda conseq. Quod enim raptor vendat, facit inuito domino, qui vult sibi restitui; vel si id fieri nequit, saltem pauperibus. Supposita tamen illius iniqua voluntate vendendi, non est dominus inuitus, neque verò cum ratione esse potest circa talem emptionem, qualem diximus.

Ad Secundam, Translatio dominij in emptorem non fit auctoritate & voluntate raptoris, sed tacito consensu domini, cui expedit tali modo illud transferri: quia transfertur cum onere restituendi, si dominus comparuerit. Dici etiam potest transferri dominium iure gentium tamquam rei adespotæ, etsi cum onere in euentu domini cõparentis; maximè cùm emptor ille non sit particeps iniquæ inuasionis & rapinæ, nec illi faueat. Expedit enim communiter Reipub. vt bona incerta non maneant vacantia. Neque necesse est vt fiat restitutio in pauperes, quando res empta est præsertim tali animo; consulendum tamen esset, vt id in quo facti sunt ditiores, pauperibus conferant. quia illud domino restitui deberet, detracta tamen industriæ & expensarum æstimatione. Vide suprà cap.14.dubit.6. & 7.

Ad Tertiam, Qui emunt talia modo supradicto, nimirum cum illis circumstantiis quas exposuimus, non sunt participes criminis, nec fouent auctores in malo, cùm plurimi emptores alij nõ sint defuturi, qui absque animo restituendi sint empturi. Prædictam sententiam expresse post hæc scripta deprehendi traditam à Molina disp. 118. §. Illud postremò.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm is, cui aliquid traditum est vendendum, possit sibi aliquid ex pretio retinere, si pluris vendiderit, quàm ei est præscriptum.

REspondeo nõ posse, si vel mercedem pro suo labore accipiet, vel erat in famulatu; vel si gratis hoc officium præstandum suscepit. ratio est, quia non habet vllum legitimum titulum, quo possit sibi aliquid ex pretio vsurpare. non enim ratione rei venditæ, cùm hæc non sit ipsius; nec ratione industriæ vel ministerij, quia pro ea mercedem accipit; vel si erat in ministerio, tenebatur sine mercede. Ita Siluester ex Archidiacono verb. Emptio, q.24. & alij. Nec obstat, quòd dominus rei vendendæ pretium determinauerit; quia id solùm videtur fecisse ne venderetur infra, non autem ne supra, si fortè occasio ita ferret. Vnde eo ipso, quo pluris fuit vendita, totum illud cessit domino. 138 *Retinere ex pretio.*

Aduerte tamen, si talis famulus rem illam pretio à domino indicato sibi compararet, & posteà suo nomine pluris venderet, non facturum contra iustitiam; ac proinde ad restitutionem obligatum non iri: quia eam iusto pretio à domino comparauit, & posteà iusto pretio suo nomine vendidit. Nisi fortè dominus ei mandasset vt venderet quanti intra latitudinem iusti pretij vendi posset. quo casu tenetur illam diligentiam præstare. quo facto, posset eam sibi vindicare eo pretio, quod alij obtulerunt. 139

DVBITATIO XX.

Quando res in solidum ex interuallo duobus fuit vendita, vtri debeatur.

HAnc quæstionem tractat Couar. li.2.variar. resolut.cap.19. ad quam breuiter

Respondeo & dico Primò, Si neutri sit tradita, debetur priori emptori. est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia res illa nõ poterat vendi secundo emptori, cùm iam esset vendita: vnde nec potest ei tradi sine iniuria prioris: ergo ne fiat iniuria, tradenda est priori. 140 *Si neutri facta sit traditio.*

Dico Secundò, Si tradita sit secundo emptori, priori autem solùm vendita; debita est secundo. Est communis sententia Doctorum, vt docet Couarr. suprà, n.1. & constat ex L. Quoties.15.C.de *Si tradita secundo emptori.*

rei vindicatione, in principio, & in fine, & L. Traditionibus. 20. C. de pactis. Ratio est, quia solo cōtractu absque traditione non transfertur dominium, nec acquiritur Ius in re; (exceptis quibusdam casibus) sed præter contractum requiritur traditio, vt constat ex dictis legibus. qua de re vide suprà, cap. 3. dub. 3. quod nō solùm locum habet in contractu emptionis; sed etiam in promissione, donatione & similibus contractibus, imò etiam in locatione, vt docet idem Couar. n. 8. quia etsi conductor per traditionem rei conductæ non habeat dominium; habet tamen rei detentionem, à qua si expelleretur, ante omnia Iudicis officio restituendus esset: sicut is, qui possessione fuit spoliatus. Vnde iure detentionis se defendet contra primum cōductorem, qui solùm habet actionem personalem in locatorem. Nec refert, quòd contractus cum priore fuerit fortasse iuramento confirmatus; quia hoc quidem efficiet vt sit periurus, si alteri eam tradat; non tamen impediet dominij translationem, vt docet idem Couarr. epitome de sponsa. p. 1. cap. 5. nu. 9.

Habet locū in aliis contractibus.

141 Notandum tamen Primò, Hoc non procedere in iis euentis, quibus peculiari iure ex solo contractu absq; alia traditione transfertur dominium: vt si aliquid venditum aut donatum sit Ecclesiis, locis piis, vel ciuitatibus. iuxta L. fin. C de Sacros. Ecclesiis. tunc enim dominium trāsfertur per solum contractum: vnde non poterit secundus emptor vel donatarius, per traditionem dominium acquirere: secùs si res solùm sit promissa; quia promissio facta pio loco, vel alteri, non transfert dominium, nec tribuit ius in re: vnde si res Ecclesię promissa, alteri donata & tradita fuerit, huius erit.

In quibus euentis hoc locum non habeat.

Secundò, Non habere etiam locum, quando priori emptori in securitatem contractus res fuit hypothecæ nomine subiecta: tunc enim secundus emptor per traditionē non poterit eius dominium comparare, vt docet Couarr. suprà, num. 7. ex L. Si creditor. 13. §. fin. ff. de distract. pignorum: & ratio est, quia qui habet pignus, est simplici creditori præferendus, maximè in ipso pignore.

Si res hypothecata priori.

142 Tertiò, Si secundus emptor mala fide egit, conscius nimirum prioris contractus, prior poterit ab eo rem euincere, tamquam in fraudem ipsius alienatam. Ita Glossa communiter recepta in cap. Si tibi absenti, in 6. Sponte tamen eam priori tradere non tenetur: nisi fortè induxerit emptorem, vt eam sibi venderet; quo casu est causa damni iniusta, quod prior per illam venditionem incurrit, iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap. 20. dubit. 19. Si autem non fuit conscius, non poterit ab eo euinci, nisi fortè prior titulum emptionis vel alium onerosum habeat; secundus verò titulum donationis: tunc enim etsi secūdus inscius fuerit prioris contractus, tamen prior poterit illam euincere, vt colligunt Doctores ex L. Ignoti. 5. C. de reuocandis his, quę in fraudem creditorum. vide Couarr. n. 5. Donatarius tamen non tenetur illam sponte tradere, sed solùm si emptor illam intra tempus iure constitutum exigat, iuxta ea, quæ cap. illo 20. dubit. 19. diximus.

Si mala fide egit.

143 Dico Tertiò, Si vterque emptor affirmet rem sibi traditam fuisse, nec liquere possit vtri priori tradita fuerit; adiudicanda est priori. Ratio est; quia seclusa traditione, ius prioris est potius: ergo in dubio huic fauendum. Nisi fortè posterior numerauerit pretium, prior verò nihil: tunc enim præsumptio est, posteriori factam traditionem. Ita Couarruuias num. 6. ex Baldo & aliis.

Si dubiū sit vtri priori tradita.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm omnia monopolia sint iniqua.

NOtandum est, *Monopoliū* propriè dici cùm 144
vnus vel pauci efficiunt, vt ipsi soli aliquod mercium genus vēdant eo pretio, quo ipsis libuerit. generatim autem accipitur à Doctoribus pro omni machinatione & industria mercatorum, qua efficiunt, vt ipsi soli vel aliquid vendant vel certo pretio vendant. Hoc autem fieri potest quatuor modis: vel enim *cōspirant* inter se de pretio, vt nemo vendat minoris: vel agunt vt ipsi soli certas quasdam merces vendant; idque vel *priuilegio Principis*, vel *industria*, coëmendo omnes merces, easque supprimendo, donec creuerit pretium: vel *impediendo* ne aliunde importentur ab aliis. Si primo modo fiat,

Monopoliū. Potest fieri 4. modis.

Dico Primò, Si vēditores *conspirent in pretium*, 145
modò id non sit supra legitimum, vel supra vulgare summum, non peccant contra iustitiam. (quamuis benè contra charitatem) Similiter nec emptores, si conspirent in pretium infimum; aut rogent alios, ne pluris emant, quàm tāti vel tanti; modò id non sit infra iustum. Hoc interdum fieri solet in auctionibus publicis, dum quis rogat alterum, ne pluris licitetur, vt ipse rem illam minoris emere possit; non tamen infra latitudinem iusti pretij illius fori.

1. Cōspiratione in pretium.

Aduerte tamen, si aliqui mercatores fraude vel 146
minis impedirent alios ne minoris venderent, tenerentur ad restitutionem emptoribus, qui inde damnum caperent; iuxta ea, quæ dicta sunt c. 12. dubit. 18.

Dico Secundò, Si pretium, in quod venditores 147
conspirant, sit supra legitimū, vel supra summum vulgare, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem illius auctarij, quod emptores soluere coacti sunt, atque adeò totius damni inde secuti. ratio est, quia pretia rerum non pendent ex libidine mercatorum; sed vel ex Superioris taxatione, vel ex communi ęstimatione, bona fide, absque conspiratione, & dolo inita, spectata copia & raritate mercium, emptorum, venditorum, & ceteris circumstantiis. quare is, qui suo consilio vel consensu causa est, cur aliquis supra illud pretium soluat, est illi causa damni iniusta; ac proinde tenetur ad restitutionem.

Si supra legitimum.

Aduerte tamen, Primò loco teneri eum, qui pretium accepit. Secundò loco, seu in subsidium huius, ceteros conspiratores, idque vel in totum vel in partem, prout ad illam conspirationē sunt cooperati; iuxta ea, quæ diximus cap. 13. dub. 4.

Dico Tertiò, Pari modo emptores contra iustitiam peccant, quando conspirant vel rogant alios, vt non liceantur rem iusto pretiō, sed minoris. ratio est, quia venditores ius habent ad pretium maius; nempe ad illud, quo bona fide res æstimatur: vnde per talem conspirationem fit illis iniuria.

Emptores.

Si secundo modo, nēpe *priuilegio Principis* fiat 148
monopolium, vt cùm aliquis à Principe impetrat priuilegium, vt sibi soli liceat aliquod genus mercium inuehere & vendere: tunc distinguendum est: vel enim illud priuilegium iusta aliqua ratione con-

2. Priuilegio Principis.

ne concessum est, vel non; si iusta ratione concessum est: (v.g. quia aliter nemo tales merces sufficienti copia vellet inuehere ob sumptus, quos non facilè potest recuperare, nisi ad tempus aliquod priuilegium habeat; vel quia Princeps eget pecunia pro bono publico, ad quam conflandam tale priuilegium aliquibus vendit) tunc tale monopolium est licitum: modò iustum pretium à Principe taxatum, vel prudentum iudicio spectatis circumstantiis omnibus, taxandum, non excedant.

149 Vbi Aduerte, quãdo Princeps tale priuilegium cõcedit in mercibus communiter Reipub. ad politicam vitam necessariis, debere simul pretium taxare. quòd si id eorũ arbitrio relinquat, iniquum hac in parte erit tale priuilegium; nam datur illis occasio vendẽdi iniquo pretio cum notabili damno Reipub. quod ipse tenebatur pro officio suo impedire, vt rectè notat Nauarrus cap. 23. nu. 92. secùs tamen si id concedat in mercibus, quæ solùm ad delitias & luxũ pertinent, quas nemo cogitur emere. vt sunt picturæ, varia genera tapetium, sericorum pannorũ, & holosericorum, aleæ, fritilli, chartulæ lusoriæ, latrunculi & similia. cùm enim in his nemo grauetur, nisi qui sponte vult, (nisi fortè pauci aliqui diuites) facilè potest princeps habere iustam causam nõ impediendi ne iustum pretium excedant. si verò priuilegium sine iusta ratione concessum fuerit, est iniquum; fitque iniuria & subditis, tales merces vendere volentibus, qui iniustè impediuntur; & emptoribus, qui eas meliore pretio emerent. vnde vtrisque tenentur ad restitutionem, Primo loco qui absque ratione priuilegium impetrarunt. (sunt enim causa principalis, cùm in suum commodum Principem ad concedendum, & ad alios iniustè prohibendos pertraxerint) Secundo loco qui cõcesserunt. Hoc tamen intellige, si iniquitas priuilegij sit manifesta vel certa, alioqui in dubio nõ tenetur. præsumendum enim ob auctoritatem & prudentiam Principis in fauorem Priuilegij.

150 *3 Si pauci coëmant omnia.* Si tertio modo fiat, vt quando vnus vel pauci *coëmunt omnes merces* certi generis, (v.g. frumentum tempore messis, vel ante, aut post) vt ipsi posteà, pro suo arbitratu vendant: Doctores passim tenent hos peccare contra iustitiam, & obligari ad restitutionem. Ita Gabriel d. 15. q. 10. art. 5. dub. 2. Ioannes Medina C. de restit. q. 36. & alij. Probatur Primò, Quia iniuriam faciunt Reipub. inducendo caritatem, interim dum tantam copiam apud se retinent. quamdiu enim illa copia ibi manet, Respublica Ius habet vt pretium non augeatur. Secundò, Iniuriam faciunt, posteà carè vendendo; nam illud pretium respectu ipsorum non est iustum, cùm per fraudem sint ipsius causa. Hæc sententia est valdè probabilis.

151 Contraria tamen semper mihi visa est non improbabilis; nempe hos non teneri ex rigore iustitiæ, ad restitutionem, neque peccasse contra Iustitiam particularem; sed tantùm contra charitatem *Cõtrarium non est improbabile.* proximorum & contra iustitiam legalem, seu publicam vtilitatem. quam video etiam placuisse doctissimo viro Ludouico Molinæ disput. 345. in fine. Probatur, quia non peccarunt contra iustitiam emendo; emerunt enim pretio currente, vti suppono. Nec refert quòd hac ratione inducta sit caritas: quia etiam multitudo emptorum inducit caritatem; non tamen ideò illi emendo peccant contra iustitiam; quia actio illa, ex qua prouenit caritas, non est contra iustitiam. Neque etiam supprimendo, seu non vendendo; quia non tenebantur ex iustitia tunc non vendere, cùm nullo pacto se ad hoc obligarint. poterant enim eas in aliud tempus seruare, vel in alia loca deferre, vel etiam vastare absque iniuria cuiusquam: quia perfectum dominium earum habebant. Neque ciues habebant ius iustitiæ ad eas emendas, nisi ipsis vendere volentibus. alioquin dicendum esset ipsos peccaturos fuisse contra iustitiam, si res suas in flumen proiecissent. Nec obstat quòd possint cogi à Magistratu, vt sua proferant & opportunè vendant, & grauiter puniri ob talem compressionem; quia multa crimina per publicam potestatem puniri possunt, quæ tamen non sunt contra iustitiam particularem: sufficit enim vt aliquo modo sint contra bonum publicum.

Hinc patet responsio ad rationes allatas. Respub. enim non habet Ius iustitiæ vt pretium non augeatur, si copia mercium, quæ est in vrbe, sit suppressa & ignota. vt patet ex dubit. 5. nam pretium pendet ex communi æstimatione: alioquin alij, qui bona fide tunc carè vendiderunt, tenerentur posteà ad restitutionem. vnde etiam hoc pretium respectu eorum, qui suppresserunt non est iniustum; quia nulla iniusta actione illud procurarunt. Ad alterum argumentum, 152

Respondeo, hoc solùm probare, illos peccasse contra Iustitiam particularem, si arbitratio pretij, spectatis circumstantiis temporis, quo vendunt fuerit irrationabilis: quo modo intelligenda est illa sententia. Sicut cùm conspirant in pretium, vt dictum est num. 147.

Si Quarto modo fiat; si quidem vi aut fraude *impediat*, ne maior copia aliunde importetur, vt maneat caritas in Repub. tenetur ad restitutionem, tum Reipub. quatenus iniustè ei causa fuit maioris pretij; tum mercatoribus, quos impediuit, quatenus priuauit eos probabili lucro. Ita Siluester v. Emptio, q. 13. Si verò sine vi aut fraude impediuit, non tenetur. Quo modo monopolia factitantes puniantur in foro externo, vide apud Siluestrum v. Emptio, d. qu. 13. & 18. 153 *Quartus modus.*

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

De Censibus seu Redditibus annuis.

Complectitur Dubitationes 15.

POst contractum venditionis & emptionis, agendum nobis est de censibus, quorum contractus, est species venditionis & emptionis.

DVBITATIO I.

Quid sit Census.

1 NOTANDVM, nomen *census*, variè accipi, vt docet Couarruuias lib.3.var.cap.7.nu.1. Primò, Pro æstimatione fortunarũ cuiusque, quę fieri solet, vt sciatur quãtum quisque Principi tributi nomine soluere debeat: censere enim est æstimare. Secundò, Pro ipsis fortunis, quæ censentur, iuxta illud, *dat cẽsus honores, Census amicitias.* Tertiò, Pro ipso tributo, siue capitatim, siue ratione fortunarũ imposito. sic Matth. 22. *Licet censum dare Cæsari, an non?* Quartò, Pro omni eo, quod annuatim alicui solui solet in signum subiectionis vel dominij. Quintò, Accipitur non pro pecunia aut re aliqua corporali, quæ solui solet; sed pro re spiritali, nempe pro iure quodam in re alterius, vt ex ea quotannis aliquid soluatur, potestq; sic describi: *Census est ius percipiendi annuam pensionem ex re vel persona alterius.* Dico *Est ius*, quia census in proposito non est ipsa pensio soluenda; (quamuis sæpè hoc nomen sic vsurpetur) sed ius quoddam ad exigendum quotannis certam pensionẽ ab alio; cui iuri respondet in altero obligatio soluendi. Hinc fit, vt qui vendit censum, nõ vendat pecuniam aut fructus aliquos annuos, vt quidam putarunt, sed ius quoddam exigendi certam pecuniæ summam, vel certos fructus: quæ sanè plurimùm differunt. *Ex re alterius*; quia nemo super re sua propriè dicitur censum vel reditum habere; (cùm habeat in ea ius multò perfectius, nempe dominium) sed tantùm super re alterius, in quam ipse ratione census nullum ius habet, nisi ad exigẽdam ex ea pensionem; cùm dominium vtile & directum sit penes alterum. *Vel persona alterius*; quia etiam super persona nuda hoc ius constitui potest, vt infrà dicemus.

Census varia acceptio.

2 *Cẽsus quid.*

3

DVBITATIO II.

Quotuplex sit census; seu de variis censuum generibus.

REspondeo & dico Primò, Censum generatim diuidi in Reseruatiuũ & Consignatiuũ.

4 *Reseruatiuus* dicitur, quando quis transfert rem suam in alterum quoad dominium directũ & vtile, donando, legando, vendendo, aut permutando, seruata sibi pensione annua super eadem re. Talem censum constituit Ioseph in omnibus terris Ægyptiorum, præterquam sacerdotum, cùm eas emptas & subiectas dominio Pharaonis, Ægyptiis restituit, vt patet Gen. 47. vers. 24. De tali non agit Constitutio Pij V. vt notat Thomas Boninsignius tractatu de censibus & alij. vnde in huius contractu posset apponi pactum legis commissoriæ, id est, vt res, super qua cõstituitur, cadat in commissum & redeat ad eum, qui illam contulit, si biennio vel triennio non fuerit pensio soluta, vt docet Couarruuias lib.3. variar. cap.7. n.1. Distinguitur autem hic contractus ab emphyteusi, teste Couar. suprà. Primò, Quia in emphyteusi non transfertur nisi dominium vtile: hîc autem vtrumque, directum & vtile. Secundò, Si in emphyteusi non soluatur pensio intra biennium, dum est Ecclesię, vel intra triennium, dum est sæcularis: dominium vtile cadit in commissum, & ipso iure coalescit cum dominio directo. hoc autem non fit in censu, nisi de hoc expressè sit pactum inter partes. Tertiò, Emphyteuta nõ potest rem vendere, domino directo non monito, aliàs cadit in commissum; & ex pretio tenetur ei soluere certam partem, quam vocant laudemium: ad neutrum tenetur debitor census.

Reseruatiuus.

5 *Differt ab emphyteusi*

Consignatiuus dicitur, quando quis super bonis suis, quorum dominium directum & vtile retinet, vel etiam super persona sua, alteri ius pensionis annuæ consignat. de hoc est tota disputatio apud Doctores.

Consignatiuus.

Dicò Secundò, Consignatiuus census variè diuiditur. Primò, Ratione materiæ, in realem, personalem, & mixtum. *Realis* est, qui super re aliqua fundatur, ita vt ex ea re pensio debeatur. Huic respondet Primò, In reipsa obligatio realis, quæ rẽ perpetuò comitatur, etiamsi alteri vendatur, tamquam onus quoddam, seu grauamẽ illi annexum, donec legitimè redimatur. Secundò, Obligatio personalis in eo, cuius illa res est. nam onus rei redundat in dominum. Tertiò, Relatio debiti in pensione. vnde patet, censui reali triplex correlatiuum partiale ordine quodam respondere. 6

Diuisio. *Realis.*

Personalis est, qui immediatè super personam, quæ seipsam obligat ad pensionis solutionẽ, constituitur. huic respondet tantùm obligatio in persona, & debitũ in pensione. Nec obstat, quòd hîc interdùm interueniat hypotheca: quia hæc nõ interuenit ex vi contractus censualis; sed superuenit per alium contractum: nam hypotheca solùm exigitur ad securitatem contractus alterius. vnde ex ea non est soluenda pensio, nisi eo euentu, quo aliter solutio à persona debitore nequiret obtineri. 7

Personalis.

Hypotheca in personali

Mixtus est, qui constituitur super re & super persona immediatè: ita vt etiamsi res pereat, persona tamen maneat obligata. secùs in merè reali, vbi re ex parte vel in totum pereunte, perit similiter census, vt infrà dicetur. 8

Mixtus.

Secundò, Diuiditur ratione pensionis; scilicet in *fructuarium*, ex quo debentur fructus, vt frumentum, vinum, &c. & *pecuniarium*, ex quo pecunia. 9

Fructuarius. *Pecuniarius.*

Tertiò,

10 Tertiò, In censum certum & incertum. *Certus* est, cùm determinata pecuniæ summa vel fructuũ mensura, in pensionem cõstituta est. *Incertus*, cùm indeterminata, v.g. tertia vel quinta pars fructuũ constituitur soluenda. sicut fecit Ioseph in Ægypto. hic enim modus non est licitus, nisi in censu reseruatiuo.

Certus. *Incertus.*

11 Quartò, Ratione temporis futuri, in *perpetuum & temporalem*. *Perpetuus* diuiditur in *Redimibilem & Irredimibilem*. *Temporalis* verò in eum, qui extenditur in tempus certũ, v.g. 10. vel 20. annorum; & in eum, qui in incertũ, vt ad vitam vnius, duorum, vel trium hominum, qui vitalitius dicitur. vide Ioannem Maiorem in 4.d.15.q.34.

Perpetuus Redimibilis, & Irredimibilis. Teporalis.

DVBITATIO III.

Vtrùm emptio census noui sit licita.

12 QVidam DD. olim putarunt emptionem censuum nouorum, (id est, qui tunc primùm constituuntur quando vendendi sunt) illicitam esse, etiamsi in re aliqua fructifera constituantur; si pensiones recipiendæ putentur tandem superaturæ pretium. Secùs tamẽ esse de antiquis, hos enim licitè emi posse pretio communiter taxato. Ita sentit Henricus quodlib. 8. quæst. 23. ratio ipsius est, quia emptio reditus noui, non emptio, sed purum mutuum est: sed in mutuo non licet plus pecuniæ accipere quàm datum sit: ergo, &c. Maior probatur, quia extrema huius contractus (inquit) sunt, pecunia simul data & pecunia per quotas recipienda; pecunia autem vendi non potest, sed mutuo datur. Nec refert, quòd in re aliqua fructifera videatur constitui, quia hæc solùm se habet per modum hypothecæ. Idem sentire videntur Innocentius & Ioannes Andreas in cap. In ciuitate, de vsuris.

Sententia Henrici de nouis censibus.

13 Verùm cõtraria sententia est communis & certa, Non minùs licitè emi nouos reditus, quàm antiquos. Ita Cõradus q.79. vbi 12. rationibus Henrici sententiam refutat. Sotus l.6.q.5.art.1. Medina de vsura q.12. Couarr. lib.3. variar. cap.7.n.2. Nauarr. comment. de vsuris n. 69. & seqq. & alij. Probatur Primò, Quia Martinus V. & Calixt. III. in suis Extrauagantibus, quæ habentur inter communes, titulo de emptione & venditione, auctoritate Apostolica declararunt, *census eos, qui conditiones ibidem positas haberent, esse iustos & licitos, & debitores ad solutionem obligari.* Nec distinguunt hi Pontifices inter antiquos & nouos; sed in genere de omnibus loquuntur. Secundò, Quisque potest de nouo constituere ius percipiendæ pensionis in suis bonis, titulo donationis, vt ipsi fatentur: ergo etiam titulo emptionis; non enim minoris valet quod emitur, quàm quod donatur. Tertiò, Quia antiqui aliquando fuerunt noui, & lapsus temporis non fecit eos esse iustos: ergo sicuti antiqui vendi possunt, ita & noui. Quartò, Potest quis alteri vendere Ius seruitutis in suo agro, de nouo cõstituendum: ergo etiam Ius percipiendæ pensionis annuæ. patet consequentia; quia sicut Ius seruitutis est particula quædam, decerpta ex Iure integro, quod dominus habet in re sua; ita & census, seu Ius pensionis annuæ, est pars quædam Iuris, quam dominus habet in re sua. si ergo illa vendi potest, etiam hæc.

Emptio cẽsuum concessa, etiam nouorum.

Ad fundamentum cõtrariæ sententiæ Respondeo, Verum non esse, nullam hîc interuenire mercem præter pecuniam, seu pensiones annuas: nam id, quod venditur & emitur propriè & immediatè in hoc contractu, non est pecunia aut pensio annua; sed Ius ad pensionem annuam exigendam: quod ius multùm distinctum est à reipsa; vt ostẽdit Conradus. deinde etiam pecunia absens & periculis exposita vendi potest pro præsente, vt infrà dicetur, cap.23. dubit.4. 14

Ad rationẽ sententiæ contrariæ.

Dices, Illud Ius non extat: ergo nõ potest vendi.

Respondeo Primò, Etsi nunc non extet, tamen paulò pòst extabit; vnde potest vendi, sicut hereditas futura, & iactus retis futurus vendi potest, vt rectè Medina quæst.12.

Respondeo Secundò, Falsum esse, hoc Ius non extare antequã vendatur: extat enim in ipso vendente; nam hic Ius habet percipiendi pensionem ex re sua, (quamquam tunc non vocetur census) quod ius sicuti alteri donare potest, ita etiam vendere, tamquam rem modò extantem.

DVBITATIO IV.

Vtrùm iure naturæ emptio census personalis sit licita.

SVppono, emptionem census realis redimibilis licitam esse; quod expressè habetur in Bulla Pij V. ann. 1568. de censibus edita, & in Extrauag. Martini V. & Calixti III. titulo de empt. & vendit. ratio est; quia sicuti emptio prædij licita est cum pacto de retrouendendo, ita etiam emptio iuris percipiendi fructus ex illo prædio; quod Ius est pars quędam Iuris existentis in domino prædij. vt enim dominus potest vendere totum Ius suum, quod habet in prædio, ita etiam potest vendere partem Iuris, quę nihil est aliud quàm census realis. vide Couarr. lib.3. variar. cap.7.n.5. 15

Emptio census realis.

Sed difficultas est de personali. Multi DD. negant, quos citat & sequitur Nauarrus comment. de vsuris, nu.81. Innocentius, Hostiensis, Ioannes Andreas, Ancharanus, Antonius de Butrio, Cardinalis Zabarella, Panorm. & Anani. in cap. In ciuitate, de vsuris, D. Antoninus 2.p.tit.1.ca.8. Angelus v. Vsura. §.78. & quidam recentiores. Probat hanc sententiam Nauarrus, Primò, Quia census personalis est inuentio noua & numquam in Repub. Romana post susceptam religionẽ Christianam vsurpata. Secundò, Pensio non potest in libera persona constitui, eo modo, quo in prædio constituitur. Tertiò, Liber homo non potest pignori dari, cap.2. de pignoribus: atqui Ius census maius est Iure pignoris: ergo. Quartò, Quia liber homo non potest in seruitutem rapi ob debita. 16

Personalis. *Quidã putant illicitam empt. personalis.*

Verùm ex his rationibus satis constat, hos auctores nõ loqui de censu personali, qui passim est in vsu; sed de eo, qui ita cõstituitur in persona, sicut constitui solet in prædio; adeò vt si non sit soluendo, creditor possit debitorem vendere, aut trahere in seruitutem, sicut prædium vendi aut vindicari in dominium potest. Nos autem non loquimur de tali censu personali, sed de eo, qui in creditore solùm ponit Ius pensionis annuæ; (cui interdum ad securitatem accedit Ius hypothecę in omnibus bonis debitoris) in debitore verò tantùm obligationem personalem illius soluendæ, (& in 17

De quali censu personali loquantur.

bonis obligationem hypothecariam) quæ transeat ad heredes; ita tamen vt non obliget illos nisi secundùm vires hereditatis. quo fit vt sæpè tales census pereant, etiamsi omnia bona pro illis hypothecata fuerint.

18 *Esse licitã.* Respondeo igitur & dico Primò, Census personalis emptionem licitam esse. docet hoc Conradus qu. 74. & 79. Maior in 4. d. 15. qu. 34. Gab. ibidem q. 12. art. 1. conclus. 1. Sotus l. 6. q. 5. art. 1. concl. 4. Ioannes Medina, de vsura q. 11. §. Sed quæret aliquis. Couar. l. 3. variar. ca. 7. n. 5. Thomas Boninsignius ca. 4. n. 7. denique puto fore paucos ex auctoribus, quos Nauarr. citat, qui talium censuum emptionem condemnarent. Nam Panormitanus, citatus à Nauarro q. 5. aperte eam admittit esse licitam. Probatur Primò, Quia olim etiam Ecclesię debebantur decimæ personales, scilicet ex labore manuum, & ex negotiatione; vt patet cap. Decimæ, 16. qu. 1. & cap. Apostolicæ, & cap. Pastoralis, de decimis, quæ etiam nunc quibusdam locis soluuntur. Item Esdræ lib. 2. cap. 10. fideles constituerunt annuum reditum tertiæ partis sicli pro fabrica templi, panibus propositionis & sacrificiis, idque tantùm super personas suas: atqui talis obligatio vel spōte suscepta, vel à Superiore legitimè imposita, est certo pretio æstimabilis: ergo vendibilis. quare etiam cēsus personalis vendibilis erit, cùm talis obligatio sit verè census personalis.

19 Secundò, Si ad censum res aliqua distincta à persona venditoris requireretur, super qua census dicatur constitui, id esset vel quia illa res deberet emptori census vendi, vel certè quia fructus eius, illi vendi deberet; atqui neutrum est verum. Non enim res illi venditur; quia dominium rei directum & vtile manet apud venditorem census, qui liberè eam potest alienare in quem voluerit, vt patet ex Bulla Pij V. Neque etiam fructus propriè illi venduntur; quia sæpè fit vt sit census pecuniarius, qui super agro constituitur. Deinde etiamsi cōcederemus fructus rei vendi; simili modo vendi possunt fructus, & lucra personæ. Si dicas rem fructiferam requiri, vt ius percipiendi ex ea fructus (quod ius est penes dominum rei) possit alteri vendi, in quo iure alteri collato consistit ratio census: cur non similiter potest vendi Ius illud, quod quisque habet, percipiendi lucri ex sua industria, suisque bonis; obligando se & posteros suos ad eam diligentiam, quæ ad solutionem sufficiat? sicut enim fertilitas agri est naturalis, ita fertilitas (vt ita dixerim) hominis, qua potest acquirere lucrum, est voluntaria; ac proinde potest se homo ad eam obligare. quòd si etiam agri fertilitas esset in hominis potestate, posset similiter homo obligari ad eam procurandam: imò hoc ipso, quo census super agro constitutus est, homo, sine alio pacto, tenetur ad eum bona fide & diligenter colendum. non ergo mirum esse debet, si possit obligari censu personali ad eam industriam, qua tantum acquirat, quantum necesse est ad pensionis solutionem.

Nec obstat, quòd posteri quoq; obligentur; quia sicut obligationes alię personales ex aliis cōtractibus ortæ, transeunt ad heredes, eosque obligant lege iustitiæ: ita etiam hæc obligatio soluēdæ pensionis, etiamsi merè sit personalis, ad heredes trāsire potest. omitto alias rationes minoris momenti.

20 Dico Secundò, Hanc emptionem esse licitam, etiamsi pensiones sperētur excessurę pretium. colligitur ex auctoribus citatis. qui enim admittunt hunc censum, admittunt eo modo, quo passim est in vsu: atqui nemo huiusmodi censum emit, nisi verisimile ei sit, pensiones cum tēpore excessuras pretium: est enim census perpetuus, etsi redimibilis, ex parte venditoris. vnde semper sperat emptor se plus accepturum, quàm dedit: nam sperat se accepturum pensiones aliquot, & postea si venditor voluerit post aliquot annos se liberare, totam sortem. *Si pensiones superēt sortem.* Probatur Primò, Quia per hanc emptionem non emuntur propriè pensiones futuræ, sed ius quoddam illas exigēdi, quod in omni Repub. longè minoris valet, quàm pensiones speratæ, si essent præsentes, valerent. Secundò, Census realis perpetuus licitè emi potest minoris quàm sint pensiones speratæ: ergo etiam personalis. Conseq. probatur à paritate rationis: sicut enim ibi non violatur æqualitas, eò quòd non emantur propriè fructus, qui longè superant pretium, sed ius ad illos, quod censetur æquale pretio; ita etiam hîc non emuntur pensiones, sed ius & actio ad illas, quæ actio communi hominum æstimatione non pluris valet. Confirmatur, quia communi hominum iudicio pluris æstimatur census realis super amplissimo agro vel copiosis decimis fundatus, quàm census personalis cum hypotheca: ergo si ille minoris emi potest, quàm sint pensiones, etiam hîc potest.

Tertiò, Nisi liceret tales census emere minore pretio, quàm sint pensiones speratæ, cōdemnandi essent pleriq; census in Belgio, Germania & Gallia, nam plerique antè quàm certo modo realizentur coram Magistratu, (quod sæpè non fit, vel non nisi post longum tempus) sunt merè personales, cum hypotheca speciali, vel generali omnium bonorum; & emuntur senis denis in singula annua, seu pretio decuplo sextuplo. atqui non est facilè damnandum quod tot viri docti & religiosi in tot Prouinciis faciunt.

Dico Tertiò, Persona, in qua census constituitur, debet esse vel fructifera; (id est, talis vt aliquē fructum sua opera vel industria pariat, vnde soluat) vel vt aliqua bona in re vel in spe habeat. Ita Medina q. 11. ratio est, quia alioquin ius illud nullius esset momēti; & ita nō esset pretio ęstimabile. 21

Dico Quartò, Licitum etiam est in emptione census personalis, exigere hypothecam generalē, vel specialem securitatis causa. colligitur ex iisdem auctoribus. Probatur Primò, Quia in reliquis contractibus licet exigere hypothecam, vt in mutuo, in venditione ad terminum, & similibus; cur non etiam in emptione census? si enim contractus est validus, meritò potest exigere is, cuius interest, securitatem, vt firmus maneat & non violetur. ad hoc autem pertinet hypotheca. 22 *Licita est hypotheca in cēsu personali.*

Dico Quintò, Licita etiam est emptio census mixti, id est, qui partim sit personalis, partim realis. probatur, quia si emptio vtriusque seorsim est licita; cur non etiam iunctim? exemplū sit, Si emas censum super prædium, ea lege, vt etiamsi prædium, nihil vel parum aliquando ferat, teneatur nihilominùs venditor totā pensionē soluere. quo casu si prædiū vendatur tertio, poteris pensionem exigere, & à venditore cēsus, ratione obligationis personalis; & à tertio, ratione obligationis realis, quæ est in prædio. Item si emas censum in prædio vel domo, ea lege vt venditor obligetur, si res omnino pereat. quāuis dici possit, pactū illud accesso- 23 *Cēsus mixti liciti.*

rium,

rium, esse pactum assecurationis pensionum ex prædio soluendarum. Denique si emas censum in prædio, cuius fructus non sufficiunt, ea lege vt tota pensio soluatur: quo casu est realis: quatenus se extendit ad fructus prædij; personalis, vt ad reliquam partem.

24 Sed contrà Obiicitur Primò, Martinus & Calixtus Pontifices in suis extrauag, titul. de empt. & vendit. solùm reales census licitos esse declararunt: ergo personales sunt illiciti.

Obiectiones

Respondeo, Non declararunt solos reales esse licitos, quamuis de illis solis declarationem fecerint; eò quòd de his solis essent consulti.

25 Obiicitur Secūdò, Si tibi darem 1000. aureos, ea lege vt quotannis pro vsu mihi persolueres 50. vsuram committerem; eò quòd vsum pecuniæ seorsim venderē; sed ita fit in emptione cēsus personalis: ergo, &c. Hoc argumentum ait Lopez Sotum numquam potuisse soluere.

Resp. In censu personali non vendi ab emptore vsum pecuniæ; sed emi ius super alterum, qui sibi obligationem personalem potest imponere.

26 Dices, Qui emit Ius exigendi pecuniam, emit ipsam pecuniam; atqui pecunia nō est vendibilis; cùm ipsa sit pretium & mensura rerum aliarum, iuxta Aristotelem: ergo hîc non est vera emptio sed mutuum. Maior probatur, quia qui emit Ius alicuius possessionis, principaliter censetur emere possessionem: ergo, &c. Cōfirmatur, propter quod vnum quodque tale; illud magis tale; atqui illud Ius emitur propter pecuniam: ergo ipsa pecunia magis emitur.

Emptio Iuris, & rei differunt.

Respondeo ad maiorem, Verum non esse, eum, qui emit Ius ad pecuniam, emere propriè ipsam pecuniam; nam hęc multùm differunt, vt ex communi vsu hominum patet, qui quotidie Iura sua & actiones pecuniarias vendunt.

27 Ad probationem maioris Dico verum non esse, eum, qui emit solùm Ius ad possessionem, emere propriè ipsam possessionem, vt patet dum Ius litigiosum emitur: tunc enim non dicitur emi ipsa possessio, sed ius & actio alterius. deinde etiamsi ius sit liquidum; qui habet ius ad possessionem, non ideò habet ipsam possessionem; ac proinde qui vendit ius suum, nō propriè vendit possessionem. sic qui transfert in alterum ius, quod habet in beneficium per præsentationem, non transfert in illum beneficium.

Ad minorem Respondeo Verum non esse, pecuniam vendi non posse: si enim distet loco, vel adiunctas habeat aliquas difficultates, aut pericula, vendi potest, sicut aliæ merces, vt cap. 23. dicetur. quamuis in censu personali non ipsa propriè, sed ius ad illam vendatur, vt dictum est.

28 Ad confirmationem, Etiamsi illud ius ematur propter pensiones, ipsæ tamen pensiones non sunt propriè id, quod emitur in contractu censuali; sed sunt ratio emendi. Sicut qui emit agrum, non dicitur emere fructus, quos singulis annis ager feret, quamuis propter fructus emat. quare pensiones non habent se propriè instar mercis in hoc contractu; sed ius ad illas.

Illud autem axioma non sic est intelligendum, quasi quæuis denominatio alicui conueniens propter aliud, debeat illi magis conuenire. domus enim emitur propter vsum, non tamen vsus; emitur medicamentum ob valetudinem, non tamen ipsa valetudo.

Obiicitur Tertiò, Qui emunt prædiū vel equos ab iis, qui iis carent, eaque rursus pro annua pensione iisdem fictis venditoribus locant, censendi sunt vsurarij: atqui non essent vsurarij, si ius ad personales annuas pensiones possent emere: ergo tales pensiones non possunt emi. 29

Respon. Negando minorem, Primò, Quia non intendunt emere aliquem censum; sed accipere pretium fictę locationis. quare cùm titulus sit planè confictus, ob quem expressè intēdunt lucrum, nullo modo possunt illud lucrum percipere. Secundò, Quia intendunt repetere sortem, quam dederunt, quod non fit in censibus.

Obiicitur Quartò, Emptio cēsus personalis non est aliud quàm emptio personalis debiti, successiuè soluendi, & Iuris personalis, ad illud exigendū; sed tale debitum & ius, si nullum timeatur periculū, non minùs valet quàm res ipsa: ergo non potest emi minoris, quàm sint omnes pensiones speratæ.

Respondeo Primò Negando minorem; longè enim pluris cōmuni hominum æstimatione censetur valere pecunia pręsens, quàm actio personalis, seu ius ad illam sic per partes & per tanta interualla exigēdam. cuius signum est, quòd nusquam inueniretur, qui tantum vellet pro tali iure soluere, si illud per modum mercis venale proponeretur. quòd si fortè aliquis inueniretur, cui perinde sit habere tale ius ac pecuniam præsentem; id non refert; quia communis hominum æstimatio pretium rebus & iuribus imponit. Accedit, quòd tale ius non pluris valeat, quàm ius reale in optimo & securissimo agro; quod tamen minoris æstimatur, quàm omnes pensiones, quæ inde sperantur, si simul essent. 30

Resp. Secundò, Cùm ius personale ferè semper cum aliquibus periculis & difficultatibus sit coniunctum, & pecunia præsenti res fructiferæ possint emi vel negotiatio cum magno lucro instrui, meritò potuit cōmuni hominum æstimatione vel Principis decreto, isti iuri certum pretium imponi, omnibus istis circūstantiis probè expensis; quod pretiū à quouis exigi possit, etiamsi fortè illæ circumstantiæ in ipso locum nō habeant. non enim necesse est, vt omnes illæ causæ, ex quibus crescit communis æstimatio rei, in quouis locum habeant, vt suprà cap. 20. dubit. 14. dictum est. 31

Potest Iuribus imponi commune pretiū, ratione circūstantiarū, quæ ordinariè adsunt.

Obiicitur Quintò, Si hoc ius minoris valet, quàm pensiones speratæ: ergo qui dat mutuos 1600. aureos, potest exigere 1700. per partes reddendos, ita vt quotannis soluantur 100. (nam mutuans solùm acquirit ius ad 1700. sic soluendos, quod ius non valet pluris quàm pretium, nempe 1600.) atqui constat id esse vsurarium, seposito lucro cessante, damno emergente, & omni periculo: ergo illud ius non valet minoris quàm pensiones.

Respondeo negando sequelam maioris: quia qui dat mutuo, nō intendit emere aliquod ius, nec mutuatarius intendit aliquod ius vendere; (non enim proponitur hîc aliquod ius per modū mercis vendibile) sed vterque tantùm intendit celebrare contractum mutui, ex cuius vi, solùm potest exigi res eiusdem speciei & valoris; nec habetur ratio distantię temporis, si nullum inde sit periculum vel incommodum. pensiones autem 17. centenûm aureorum, seposita temporis distantia pluris valent quàm 1600. aurei. secùs est, quando ius aliquod per modū mercis exponitur venale. nam æstimatio mercium & rerum, quæ subiiciuntur 32

contra-

contractui emptionis & venditionis pendet ex variis circumstantiis, quæ communiter adsunt. & quamuis contingat aliquas respectu huius vel illius abesse, non ideò mutatur pretium lege vel cōmuni æstimatione impositum. quare hoc ius emi potest pretio taxato. tanti refert quo modo quis
33 contrahat. Cuius ratio est, quia vna eademq; res secundùm varios contractus variam æstimationem recipit; vt si illam vendas in auctione publica, minoris censetur valere, quàm si per manum periti mercatoris. simili modo si mutues operario 30. aureos, ea lege, vt iusto pretio pro te laboret, erit vsura, vt plerique DD. fatentur; si verò anticipato pretio eadem pecunia cōducas ipsius operas, non erit; & tamen idem consequeris, etsi non plus pecuniæ exponas, si mutues 1000. aureos, accepto agro in pignus, non potes fructus percipere nisi velis eos computare in sortem: si autem eadem pecunia agrum emas cum pacto retrouendendi, potes omnes fructus percipere, & posteà pretium totum repetere. neque metuendum hoc modo vsuras palliatum iri; tum quia in censu non licet repetere sortem; tum quia nemo libenter in tot annos alteri credit.

Dubitatio V.

Vtrùm emptio census perpetui irredimibilis, sit licita minore pretio, quàm sint pensiones speratæ.

34 *Census irredimibilis licitus.*

Respondeo & dico Primò, Emptio cēsus realis perpetui & irredimibilis licita est minori pretio, quàm sint pensiones speratę. est communis sententia DD. Ioan. Medinę q. 12. & 15. de vsura, Soti l. 6. q. 5. ar. 2. Couarr. l. 3. variar. cap. 7. & aliorum. probatur quia res ipsa, seu dominium rei, in qua census iste fundatur, est minoris pretij quàm fructus ex ea sperati: nam fructus, qui temporis successu percipiuntur, decuplo pluris valēt, quàm res cōmuniter æstimetur. atqui census realis nihil est aliud quàm pars illius iuris, quod in dominio continetur: ergo multò magis emi potest minore pretio quàm fructus. minùs enim est habere censum super re, quàm eius dominium.

Pereunte re, perit cēsus realis.

Couarr. & Sotus.

Notandum tamen Primò, si res illa casu pereat, censum quoque concidere, id enim commune est omni censui merè reali. quia sicut pereunte re, dominium eius perit; ita etiam ius omne percipiendi fructus ex illa. vnde patet falli Couarr. suprà n. 5. & 6. & Sotum suprà art. 1. dum putant re perempta, non perire censum realem; (nisi contrarium
35 in contractu sit expressum) sed venditorem manere obligatum. ratio ipsorū est, quia putant rem censui subiectam, à qua dicitur census realis, esse veram hypothecam pro censu. atqui hypotheca pereunte vel in alium trāslata, adhuc manet obligatio personalis in priore debitore. ergo, &c. Sed hoc fundamentum non est verum, neque id, quod ex eo infertur. nam census realis nihil est aliud, quàm ius percipiendi fructum vel pensionem ex re fructifera alterius. vnde se habet sicut ius seruitutis, quod quis habet in re alterius. v.g. ius eundi per prædium alterius, venandi, piscandi, colligendi glandes & similia; ratione cuius iuris res nō dicitur hypothecata pro illo iure. si enim res pereat perit ius; si ad alium transferatur, prior dominus omni obligatione soluitur. quando autem res aliqua est hypothecata, tunc etiamsi pereat, vel in alium transferatur, manet tamen obligatio personalis; quia hypotheca datur in securitatem alterius debiti, maximè personalis. Itaque dicere rem subiectam censui esse hypothecam pro censu, est omnes census facere personales. Quod confirmatur ex constitutione Pij V. Martini V. & Calixti III. de quibus infrà dubit. 12. vbi expressè requiritur hæc conditio tamquam intrinseca censui reali, vt pereunte re, pereat etiam pro rata ipse census.

Res subiecta censui reali non est propriè hypotheca.

Notandum Secundò, In census realis irredimi- 36
bilis emptione posse hypothecam exigi. sed hæc hypotheca nullum habebit vsum, si res cēsui subiecta pereat; solumque ad hoc seruiet, vt si fortè debitor census nolit (re cēsui subiecta permanente salua) soluere pensiones, possit vendi hypotheca, vt ex ea solutio petatur.

Vsus hypotheca in cēsu reali.

Notandum Tertiò, non solùm fructuarium sed etiam pecuniarium censum irredimibilem, posse in re fructifera fundari. ratio est, quia non tantùm res illa, quam ager profert cēsetur fructus eius, sed etiam pecunia illi æquiualēs. sicut fructus domus, non solùm est vsus & habitatio, sed etiam pretium vsus. vnde sicut dominus agri non solùm ius habet ad agri segetem, sed etiam ad pretium ex segete capiendum; ita hoc ius vendere alteri in perpetuum potest.

Census pecuniarius irredimibilis.

Dico Secundò, Etiam emptio reditus persona- 37
lis irredimibilis est licita, etsi pretium sit minus quàm pensiones speratæ. colligitur ex Medina, & Soto suprà. Probatur Primò, Quia minor est species vsuræ in hac emptione, quàm in emptione census personalis redimibilis: cùm nulla sit spes recuperandæ sortis. ergo si hic emi potest pretio minore quā sint omnes pensiones speratæ, etiam ille potest. Secundò, Quia certum est hominem sibi posse talem obligationem imponere, quæ ad heredes transeat secundùm hereditatis facultates: atqui hæc obligatio communi hominum iudicio est certo pretio æstimabilis, v. g. 30. aureis in singulos; cùm tamen plures sperentur recipiendi intra annos 40. Confirmatur, quia si vir aliquis opulentissimus tale onus sibi suisque posteris in perpetuum imponeret, illudque publicè venale proponeret, nemo tantum offerret, nec tāti illud æstimaret, quāti omnes pensiones, si præsentes essent; sed longè minoris: atqui pretia rerum & iurium ex communi hominum æstimatione pendent. Tertiò, census realis irredimibilis pretium minus est, quàm sint pensiones speratæ: atqui sæpè fit vt census reales sint multò meliores & securiores quàm personales: ergo etiam pretium iustum personalis irredimibilis minus est, quàm omnes pensiones speratæ.

Cēsus person. irredimibilis licitus.

Nec obstat, quòd pretium census personalis ir- 38
redimibilis maius esse debeat, quàm pretium census realis irredimibilis nudè considerati, eò quòd venditor ibi maius onus sustineat: (etsi enim omnia eius bona pereant, non tamen perit obligatio huius census, cùm sit personalis; sed tantùm consopitur, donec melior fortuna obtigerit) quia si census realis annexum habeat pactum assecurationis, non est minore pretio dignus, quàm census personalis perpetuus: atqui pretium eius tunc est minus, quàm pensiones speratæ: ergo etiam pretium census personalis.

Cēsus realis cum pacto assecurātionis nō est minoris pretij, quàm personalis irredimilis.

Dices,

39 *Obiectio.* Dices, Nullum poteſt dari pretium cenſui irredimibili æquale: ergo eius emptio eſt iniqua. Antecedens probatur, quia ſi des 24. vel 25. vel etiam 30. in ſingula, intra totidem annos habebis ſortem, & reliqua ſupra ſortem accipies. Imò quantumuis ſors ſit magna, decurſu annorum ſuperabitur penſionibus.

Reſp. Non emi ipſas penſiones, ſed ius ad penſiones, quod communi hominum æſtimatione æquiualet certæ ſummæ pecuniæ præſentis. vnde non refert quòd penſiones ſuperent; quia hæ ſunt inſtar fructuum illius iuris, quod primò & principaliter emitur, & cuius pretium vel lege publica, vel communi hominum æſtimatione ſtatuitur: alioquin nō liceret emere agrum certo pretio, quia fructus agri intra aliquot annos pretium ſuperabunt. neque cenſum realem irredimibilem, ob eamdem cauſam, nam aliquot annis penſiones ſuperabunt pretium. id tamen eſt contra praxim orbis, & communem ſententiam DD.

DVBITATIO VI.

Vtrùm cenſus tēporalis poſſit emi minoris, quàm ſint omnes pēſiones ſimul iunctæ.

NOtandum eſt, temporalem dici, qui ad certum vel incertum tempus conſtitutus eſt, in cuius termino ſpōte extinguitur, ſorte non refuſa.

40 *Vitalitius cenſus licitus.* Reſp. & dico Primò, Qui ad incertum tempus conſtitutus eſt, (vt eſt omnis vitalitius) emi poteſt pretio, quod minus ſit, quàm penſiones ſperatæ: eſt communis ſententia DD. Gab. in 4. d. 15. q. 12. art. 3. dub. 2. Maioris ibid. q. 34. cõcluſ. 2. Medinæ de vſura, q. 14. Couar. lib. 3. variar. c. 7. n. 3. & 4. & aliorum. Probatur Primò, Quia quòd penſiones ſimul iunctæ ſuperent ſortem, id eſt fortuitum. ſicut enim poſſunt ſuperare, ita etiam ſuperari, eſſeque minores ſorte; cùm valdè incertum ſit, an tot annos ſit victurus is, ſuper quem conſtitutus eſt.

41 Nec obſtat, quòd interdum multò probabilius ſit eſſe diutiùs victurum, ac proinde plures penſiones perſoluturum: quia non emuntur penſiones; ſed ius ad illas exigendas: quod ius minoris longè valet, quàm penſiones præſentes; tum ob commoditatem pecuniæ præſentis, tum quia multis modis tanto tempore fieri poteſt vt nihil ex eo poſſit percipi. Secundò, Quia cenſus vitalitius eſt res quædam æſtimabilis communi hominum iudicio, certo pretio; quod ferè ſemper minus eſt, quàm penſiones ſperatæ: (nemo enim emeret cenſum, niſi id ſperaret) atqui res omnis vendibilis, iuſtè emi poteſt pretio, quo communiter æſtimatur: ergo.

Notandum autem, hoc pretium, ſi cenſus ſit ad vitam vnius ætate florentis, alibi eſſe octonûm, alibi ſeptenûm nummûm in ſingulos: ſi ad vitam duorum, denûm. quod enim in quauis Prouincia lege vel communi æſtimatione eſt taxatum, præſumendum eſt eſſe iuſtum pretium, niſi contrarium ſit euidens.

42 *Cenſus ad certum tempus.* Dico Secundò, Probabile etiam eſt, eum, qui ad certum tempus conſtitutus eſt, v. g. ad 10. vel 20. annos, poſſe minoris emi. v. g. ſi quis vellet vendere penſionem 10. aureorum in decennium, probabile eſt licere emere 90. Tenet hoc Cõradus q. 79. & 80. Couarr. cap. illo 7. nu. 4. Caiet. v. Vſura, ſub finem. Nauarr. cap. 17. num. 230. & commentario de vſuris nu. 71. vbi indicat, 100. aureis poſſe emi penſionem annuam 10. aureorum ad annos 15. & quidem ſi ſit cenſus realis, non videtur dubium. ſicut enim emi poteſt ius percipiendi fructus ſeu emolumenta ex re fructifera alterius in perpetuū; ita etiam ad certum annorum numerum. quod ius ſemper æſtimatur minoris, quàm emolumentum ſperatum, ſi præſens eſſet. Confirmatur, quia alioquin pluris valeret cenſus temporalis quàm perpetuus. nam cenſus perpetuus redimibilis emi poteſt denis ſenis nummis in ſingulos: hoc autem pretio non poſſet emi cenſus temporalis ad 20. annos. Item cẽſus irredimibilis emi poteſt 30. nummis in ſingulos. atqui hoc pretio emi non poſſet cenſus temporalis ad annos 33. quæ omnia per ſe abſurda ſunt.

Si autem loquamur de cenſu perſonali ad certum tempus, maius eſt dubium: tamen probabile eſt licitè emi minoris; ita enim docent auctores citati. Probatur Primò, Quia alioquin pluris valeret cenſus perſonalis ad annos 17. vel 20. quàm reditus perſonalis, vel realis perpetuus redimibilis, imò quàm perpetuus irredimibilis: vt oſtenſum eſt. 43 *Perſonalis certi temporis.*

Secundò, Quia non poteſt dari ſufficiens ratio cur communi hominum æſtimatione vel Principum lege non poſſit iuribus perſonalibus aliquod certum pretium imponi, ſpectatis omnibus circumſtantiis, quæ communiter ſolent interuenire, quod pretium minus ſit quàm res, quę in futurum expectatur. vt enim hoc fiat, commune bonum videtur poſtulare. vt ſuprà oſtenſum eſt.

Dices, Ergo licitus eſt hic contractus, do tibi 180. aureos ea lege, vt per 20. annos mihi ſoluas quotannis 10. hoc autem eſt abſurdum: nam ſepoſito lucro ceſſante & damno emergente, eſt aperta vſura: ergo. *Obiectio.*

Reſpond. Si iſte intendat emere cenſum, non erit iſte contractus illicitus: quia intendit emere actionem perſonalem, quæ non pluris æſtimatur in illa Repub. vti ſuppono. Si autem intendat ſolùm dare mutuum, erit illicitus: quia mutuum non datur pro iure; ſed pro alia re ſimili in ſpecie, eiuſdem valoris. Simile erit ſi dicat, do tibi 180. aureos, vt per 20 annos ſoluas mihi annuè 10. aureos ex fructibus: nec minùs poterit hoc modo palliari vſura, quàm illo altero. verùm non eſt magnopere timendum, ne hac ratione vſuræ inualeſcant, quia non deſunt alij modi multò vtiliores. quamquam cenſeam omnino diſſuadendum, ſi quis hoc modo vellet contrahere. 44 *Alia ratio emptionis, alia mutui.*

DVBITATIO VII.

Vtrùm cenſus licitè poſſit emi minore pretio, aut vendi maiore, quàm fuerit ab initio conſtitutus.

REſpondeo & dico Primò, Si cenſus ille habeat pretium legitimum à Principe conſtitutum, non videtur poſſe emi minore pretio, quàm initio fuerit creatus: poteſt tamen vendi maiore. ratio eſt, quia taxatur pretium in gratiam venditorum, ne miſeri venditores, qui propter inopiam coguntur cenſum vendere, & emptores rogare, minore pretio cogantur eſſe contenti: non autem ne ma- 45 *Si habeat pretium à lege.*

ne maiore possint vendere, si emptorem inueniant. quare cùm pretium legitimum consistat in indiuisibili, non potest minùs dari. vnde videmus in Belgio puniri eos, qui census, dum primò creantur, emunt minore pretio quàm 16. in singula: non autem eos, qui vendunt maiore, v. g. 18. vel 20. in singula.

Dices, Principis decretum tantùm est intelligendum de prima census emptione & constitutione, non autem de emptione secunda vel tertia.

Resp. Negando assumptum, nisi id exprimatur: dum enim in genere taxat census pretium, iubendo ne minoris emantur, videtur loqui de omnibus; sicut dum taxatum est pretium frumenti, non solùm in prima emptione seruandum est, sed etiam in sequentibus.

46 Aduerte tamen, in Belgio hoc non seruari: nam passim videmus antiquos census emptos ad rationem 16. in singula, multò minore pretio vendi, Principe sciente nec contradicente: vnde videtur hac in parte consuetudo legi derogasse. Imò quibusdam locis ne in prima quidem constitutione pretium legitimum seruatur, emunt enim ad rationem 15. vel 14. vel etiam 12. in singula. quod quia permittitur à Principe, seu Concilio, non ausim condemnare; meritò tamen deberet prohiberi. sed non multi inueniuntur emptores, quia solutio maligna.

47 Dico Secundò, Si census non habeat pretium legitimum, vel si illud passim non seruetur, potest emi minore pretio, quàm initio fuerit constitutus. ratio est, quia pretium vulgare non consistit in indiuisibili. vnde quod primò emptú est pretio summo, sæpè posteà venditur pretio infimo. Accedit, quòd quando multi sunt emptores, qui quærunt census, pretium possit augeri; sicut è contrario, quando multi sunt venditores, & pauci emptores, minuitur, vt experientia in Belgio ab anno 1585. vsque ad præsentem, qui est 95. docuit.

Si caret pretio legitimo.

48 Hinc sequitur, sepositа lege positiua, posse ab initio iniri pactum, vt si venditor velit redimere, teneatur redimere eo pretio, quo tempore redemptionis æstimabitur, & quo aliis túc vendi posset. quòd si moraliter certum sit pluris valiturum, eò quòd hypotheca erit melior, vel quia plures erunt emptores, potest etiam pacisci vt pluris redimatur. Ordinariè tamen tale pactum lege positiua prohibetur, & Pius V. in sua constitutione illud prohibuit, statuens vt venditor eodem pretio possit redimere, quo primùm vendidit. Idem sanxit Carolus V. non solùm de censibus, qui ab origine sua fuerunt redimibiles, sed etiam de omnibus irredimibilibus; exceptis censibus reseruatiuis, & piorum locorum, qui antè fuerunt irredimibiles; vt patet ex ordinatione ipsius, facta Bruxellæ anno 1528. die 21. Februarij.

Pactum vt redimatur pretio maiore.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm licitum sit emere censum cum pacto vt venditor, quando voluerit redimere, teneatur redimere eadem moneta:

VErbi gratia, Si emptus sit 100. coronatis in specie, vt teneatur totidé in specie vel quanti tunc in specie valebunt, refundere.

Resp. & dico Primò, Id quibusdam euentis esse licitum. Primò, Si certum erat æstimationem monetæ non esse mutandam. Secundò, Si vtrimque par erat dubium an esset augenda an minuenda. Tertiò, Si certum erat æstimationem augendam, & emptor statuerat pecuniam suam in illud tempus seruare: tunc enim ratione damni, quod patitur, pecuniam illam tunc exponendo, potest tale pactum apponere. Quartò, Si tanti emerem quanti emi solent irredimibiles; tunc enim non teneor reuendere. vnde possum exigere vt eadé moneta redimat, si redimere voluerit. hoc tamen non habet locum in Belgio: nam Carolus V. in sua ordinatione, qua census irredimibiles vult posse redimi eodem pretio, quo primùm venditi sunt, statuit vt id fiat ea moneta, & secundùm eum valorem accepta, quem ipse vltimò imposuerat: non autem secundùm valorem antiquum. Vbi tamen non vetat, quin si monetam valdè excrescere contigerit, possit redimi, secundùm eum valorem monetæ, quem pro tempore habuerit: non enim intendit venditores grauare, sed illis consulere. 49

Redimere eadem moneta.

Dico Secundò, Extra hos casus tale pactum non esse licitum. vnde si census redimibilis ematur pretio ordinario, & addatur pactum, vt venditor quádo redimere voluerit, eadem moneta redimat, hoc pactum est iniquum, nec obligat in conscientia. Probatur, quia emptor non dat nisi pretium census absolutè considerati, v. g. 16. in singula, & prætereà imponit venditori graue onus, magno pretio æstimabile; pro quo onere, neque dat quidquam, neq; ipse vicissim aliquod incommodum æquale in se suscepit. ergo non est æqualitas inter emptorem & venditorem. Confirmatur, quia quando emptori, vel rei imponitur aliquod onus à venditore, quod non requiritur ex vi contractus; potest emptor exigere compensationem: ergo similiter quando ab emptore venditori onus imponitur, potest venditor præter iustum pretium census, compensationem illius oneris exigere, vt sit æqualitas. 50

DVBITATIO IX.

Vtrùm emptio census, cum pacto, vt non possit redimi, nisi ante vel post certum tempus, sit licita.

REspondeo & dico Primò, Absolutè licitum est emere censum cum pacto vt non possit redimi nisi intra certum tempus; (v. g. intra decénium) ita vt si intra illud tempus non redimatur à véditore, fiat irredimibilis. Ita Gabriel d. 15. q. 12. art. 2. conclus. 4. Sotus suprà art. 3. Couar. l. 3. var. cap. 8. n. 7. Medina de vsura q. 15. dub. 1. §. Aduerte tamen. Probatur Primò, Quia talis emptionis exemplum habemus Leuit. 25. v. 29. vbi dicitur, *Qui vendiderit domum intra vrbis muros, habebit licentiam redemendi, donec vnus impleatur annus. si non redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor possidebit eam & posteri eius in perpetuum, & redimi non poterit, etiam in Iubilæo.* Secundò, Tale ius est certo pretio æstimabile: ergo iustè poterit eo vendi. Tertiò, Licitum est emere censum irredimibilem absolutè; ergo etiam licitum emere perpetuum irredimibilem sub illa conditione: nam illa 51

Vt nõ possit redimi, nisi ante certũ tempus.

illa conditio est in fauorem venditoris. Quartò, Quia sæpè potest esse iusta occasio tale pactum apponendi; vt si intra illud tempus occursuræ essent occasiones emendi res frugiferas, vel census irredimibiles, quæ putarentur non habendæ posteà: tunc enim ratione lucri cessantis, posset tale pactum apponere.

52 *Pretiũ huius census.* Notandum tamen, pretium talis census debere esse maius, quàm si semper maneret redimibilis; & minus, quàm si absolutè esset irredimibilis, vt per se patet. Item quò tempus illud, quo libertas relinquitur est longius, eò debet pretium esse minus; & quo tempus illud est breuius, eò debet esse maius; vt rectè notauit Medina.

53 *Vt nõ possit redimi nisi post certum tempus.* Dico Secundò, Licitum etiam est emere cẽsum cum pacto vt possit redimi post certum tempus, v.g. post decennium, ita vt antè redimi nequeat. Patet ex iisdem auctoribus. ratio ferè est eadem; quia licitum est emere censum cum pacto vt perpetuò redimi possit, & cum pacto vt numquam redimi possit: ergo etiam cum pacto, vt ante certum tempus non possit; post autem illud tempus, possit. hic autem, pretium eò maius esse debet, quò tempus est longius, quo redimere non licet; & eò

54 *Pretium.* minus, quò hoc tempus est breuius. quòd si tempus, quo nõ possit redimi, sit paucorum annorum; hoc onus plerumque est parui momenti.

DVBITATIO X.

Vtrùm licita sit emptio census vtrimque redimibilis.

55 SVppono licitam esse emptionem census redimibilis ex parte venditoris: (id est, cum pacto, vt venditor possit redimere quando voluerit) tales enim sunt census, quos approbant Pontifices, vt infrà dicemus. Sed difficultas est, Vtrùm emptioni talis census possit adiici pactum in fauorem emptoris, nempe vt emptor possit illum reuendere, quando voluerit, vel resoluere contractum, recepto, quod dedit.

Redimibilis ex parte emptoris. Sotus l.6. q.5.art.3. concl.1.censet tale pactum esse vsurarium. ratio ipsius est, quia vbicumque datur pecunia cum pacto eamdem rursus recipiendi & aliquid vltra sortem, illic vsura vel patet, vel latet: atqui hoc fit dum das 1000. aureos, ea lege vt quotannis recipias 50. donec refundat sortem, & vt reddat illam, quando petes: ergo.

Resp. tamen contrariam sententiam esse probabilem, & speculatiuè veriorem, hanc enim tenet Gabriel d.15.q.12.art.2.concl.4.& a.3.ad 3.contra 4.conclus.Conradus q.84.post 5.concl.§.Cir-

56 *Pactũ venditioni census variè apponi potest.* ca enim solutionem, & corollario primo, vbi docet, venditioni census posse apponi pactum multis modis, Primò, Vt neuter habeat potestatem resoluendi contractum. Secundò, Vt solus venditor habeat. Tertiò, vt solus emptor. Quartò, Vt vterque, fructibus minimè in sortem computatis. Nec obstat quod Gabriel in respon.ad 3. argumentum contra 4.conclus.addat: *Verùm hoc dico recitatiuè & probabiliter, sciens quosdam DD. notabiles hæc scripsisse. offero tamen examini peritorum.* Sic enim loqui solemus ad declinandam inuidiam, quando aliquid noui & receptæ opinioni aduersum ex nostra sententia proferimus. quamuis ibi etiam apertè fateatur sententiam illam esse probabilem, & à notabilibus DD. teneri. Simile quid addit Conradus; sed argumenta eius quæ in 5. conclus. & in corol.1. & 2. inculcat, satis indicant quid in animo probet. Idem expressè tenet Ioannes Medina q.15.de Vsura dub.5. Petrus Arragon.q.78. art.4. & optimè Gregorius à Valentia 2.2.disp.15.q.22. puncto 6. & q.25. puncto 2. vbi etiam refert eamdem sentẽtiam à multis doctissimis Theologis Romæ in quadam consultatione, cui ipse interfuerit anno 1581. probabilem esse iudicatam; etsi ob periculum vsurarum minimè suadendam. Probatur Primò, Venditor potest vendere censum cum pacto vt possit redimere quando voluerit, & vt emptor teneatur tunc censum seu litteras census reddere, vt omnes fatentur: ergo similiter emptor potest emere censum cum pacto, vt possit illum reuendere & reddere venditori, & vt tunc venditor teneatur illum redimere. consequentia patet à paritate rationis; si enim venditor potest sibi tale ius reseruare & talem obligationem emptori imponere, ad rem, quam alienat, recuperandam; cur emptor non possit sibi simile ius reseruare, & similem obligationem imponere venditori, ad recuperandam pecuniam, quam alienat?

Dices, Esse disparitatem rationis; quia dare pecuniam cum obligatione ad eam reddendam, est mutuare, non emere: dare tamen rem aliam vendibilem pro pretio, cum obligatione ad illam restituendam, non est mutuare, sed vendere cum pacto redimendi: ergo est dispar ratio. 57

Resp. Dupliciter posse dari pecuniam cum obligatione ad rem reddendam. Primò, si detur immediatè pro simili pecunia eiusdem valoris, cum obligatione vt illa post aliquod tempus reddatur; & tunc est mutuum. Secundò, si detur immediatè pro re aliqua vendibili, cum obligatione vt venditor illam rem post aliquod tempus redimat, & pro ea pretium restituat: & tunc est vera emptio. hoc modo fit in proposito; non enim emptor census dat pecuniam immediatè pro pecunia refundenda in redemptione, sed pro censu; neque obligat alterum vt reddat pecuniam pro pecunia accepta, sed vt recipiat rem, seu ius, quod vendidit, & reddat pro ea iustum pretium. *Dupliciter datur pecunia cum obligatione reddendi.*

Quidam vir doctus prædictam rationem conatur infringere, negando imponi onus emptori, dum cogitur admittere redemptionem. Quia, inquit, venditioni censuum id per se coniunctum est, vt non habeat effectum perpetuum; ac proinde vt possit à venditore redimi. Secùs de venditione aliarum rerum. Rationem diuersitatis adfert, ex fine venditionis censuum & aliarum rerum. qui enim vendit censum, non intendit alienare rem aliquam, qua non indiget, sicut qui res alias vendit; sed in necessitate constitutus ne magis egeat, in bonis frugiferis sibi necessariis censum constituit, sperans se felicioribus annis exoneraturum. Intendit itaque censum redimibilem vendere; quod & emptor intendere debet. Hinc sequitur, inquit, si rem penitus inspiciamus, facultatem redimendi venditori reseruatam, non esse propriè conditionem grauantem emptorem, sed ipsi contractui natiuam. *Solutio cuiusdam.*

Resp. Si illud ius venditori reseruatum, dicatur non esse onus emptori, eò quòd cõpensetur, dum minuitur pretium census, sic fateor non esse onus; sed simili modo dicetur non esse onus venditori, quòd emptor sibi ius reseruet, quia id compensatur au- *Refutatur.*

Illam obligationem esse onus.

tur aucto pretio. Quòd autem sit verum onus patet; Primò, Quia omnis obligatio in futurum quam quis magno cuperet redimere, est onus: atqui hæc obligatio quæ imponitur emptori, vt teneatur admittere resolutionem cõtractus censualis, est talis obligatio; ergo est onus. Secundò, hæc obligatio potest ei esse valdè incommoda: quia etiamsi offerant se occasiones pretij vtilissimè impendendi, non tamen potest illud repetere, & tamen venditor potest illud refundere quando id ipsi erit inutile, vel damnosum, vt cùm pretium pecuniæ est auctum, vel cùm est magna pecuniæ copia, & nulla fructifera sunt venalia. Tertiò, Si vendam tibi agrũ meum reseruato iure redimendi, impono tibi onus; ergo similiter si vendam tibi ius fructuum, v.g. 10. modiorum, in agro reseruato iure redimendi, censeor tibi onus imponere.

Dices, Esse disparem rationem; quia est de natura census consignatiui, vt possit redimi pro voto venditoris. vnde nõ est onus distinctum. Sed hoc non est verum; nam plurimi sunt census, qui non possunt redimi, qui tamen sunt verissimi & perfectissimi census. Deinde census per se est ius percipiendi fructus ex re alterius, quod absolutè trãslatum est perpetuum. Itaque verum non est hanc esse naturam censuum, vt possint redimi; aut venditioni censuum per se conuenire, vt non habeat effectum perpetuum. fateor plerumque census ita vendi, sed non semper; nec emptores tenentur tales emere, sed possunt exigere, vt redimi nequeat. tales enim ipsum ius ciuile admittit tamquam minimè suspectos; & si non admitteret, saltem ius naturæ & gentium admittit; de quo nobis hîc est sermo. Loquimur enim de iustitia huius contractus spectato iure naturæ & gentium. Neque peccant emptores contra iustitiam, etiamsi fini vendentis se non accommodent. parum enim ad iustitiam contractus & rerum æqualitatem refert, quo fine venditio fiat.

58 *Obligatio illa potest cõpensari.*

Secundò Probatur, Ideò venditor iustè potest emptori imponere obligationem reuẽdendi; quia hoc onus potest compensari, tantò minoris rem vendendo: atqui obligatio, quam emptor imponit venditori ad rem redimendam, potest similiter compẽsari ad æqualitatem, tantò pluris emendo: (non enim est infiniti pretij) ergo similiter potest imponi. Confirmatur, quia emptor census potest pacisci cum tertio, vt ille teneatur censum à se emere quando placuerit: ergo simile pactum potest inire cum venditore.

Obiectio cuiusdam.

Dices, Nullus venditor sponte talem obligationem admittet; si ergo admiserit, coactè id faciet. atqui iniquum est cogere ad aliquam obligationem vltra naturam contractus. Deinde si illam obligationem redimendi suscipiat, peribit veritas emptionis, & ex emptione fiet mutuum. vnde ex vi mutui pensiones percipiet, quod est vsurarium.

Responsio.

Resp. Primò, negando maiorem; quia illa obligatio ex æquo compensatur, dum emptor dat maius pretium soluendo 20. in singula, cùm aliàs sine tali obligatione non solueret nisi 16. in singula. Itaque illa obligatio non est venditori notabiliter onerosa. Confir. Quia quando emptor volet resoluere contractũ, facilè inueniet sortem vendendo alicui censum ordinarium, seu redimibilem ex parte venditoris. vnde patet illum minùs lædi tali censu vtrimq; redimibili quàm censu ordinario. Deinde distinguo minorẽ. Dupliciter potest quis cogi ad aliquam obligationem vltra naturam contractus. Primò, Ex vi solius contractus principalis, absque iusta compensatione illius obligationis: & hoc est iniquum; neque hîc fit, vt ostensum est. Secundò, Per distinctum contractum, saltem implicitum, & iusta compensatione; & sic non est iniquum, sed iustũ & quotidianum. possum enim nolle inire vnum contractum absq; alio cõtractu.

Ad alteram rationem, Nego per hoc perire veritatem emptionis. Si enim ex eo quòd obligo venditorem ad restituendum pretium rei venditę, quando cupiam cõtractum resoluere, emptio vertitur in mutuum; nulla emptio cum pacto retrouenditionis ex parte emptoris erit licita: nec emptor poterit lucrari fructus rei, sed tenebitur computare in sortem; quod falsum esse ostendimus cap.21. dubit.14. estq; contra Couar. & alios multos DD. Similiter in societate mercaturæ, contractus societatis & conductio operarum vertetur in mutuum, si socius cui pecunia traditur, obligatur iusto pretio ad præstandum periculũ sortis. Quod etsi Sotus concedat, Couar. tamen & alij negant; & falsum esse ostendemus cap.25. dubit.3. itaque non per hoc emptio vertitur in mutuum. Rationem attulimus suprà n.57. in resp. ad 1. replicam.

Pro obligatione potest peti mutua obligatio.

Tertiò, Si petas à me vt emam à te censum, possum vicissim à te petere vt emas post aliquod tempus à me domum, idq; in pactum deducere: (nam pro obligatione licita, potest peti mutua obligatio) ergo similiter possum petere vt post aliquod tempus eumdem censum redimas. si enim possum in pactum deducere, teque obligare vt emas à me rem aliam; cur non etiam vt eamdem, quam mihi vendidisti, redimas?

Quartò, Hoc pactum potest addi emptioni aliarum rerum, v.g. agrorum, domorum, animalium, vt dictum est cap. 21. dubit. 14. cur non etiam emptioni censuum? vnde Couarruuias, dum lib.3. variar. cap.2. n.3. admittit hoc pactum in aliarum rerum emptione, & nu.4. negat in emptione censuum, ἀσύστατα docet.

Quintò, Pacta, quæ seorsim fieri possunt, ita vt neutrum destruat alterũ, etiam fieri possunt iunctim: (quæ enim seorsim iusta sunt, etiam simul iũcta sunt iusta) atque hæc pacta seorsim fieri possunt. qui enim emit censum, redimibilem ex parte solius venditoris, 100. aureis, ei debentur quotannis 6. aurei & quadrans; sed hic potest inire pactum cum venditore vt quotannis non soluat nisi 5. aureos, & vt pro reliqua parte se obliget ad redimendum, quando emptori placuerit: illa enim obligatio videtur satis compensari, si quotannis condonetur pro ea vnus aureus, & tres regales. 59

Pretiũ huius census

Hæ rationes satis probant, probabile esse, hoc pactum emptioni census realis apponi posse. nam sicut totum rei dominium emi potest cum pacto redimendi in fauorem vtriusq; apposito; ita etiam ius fructuum, quod est veluti pars dominij. Si verò agatur de emptione census personalis, maior est difficultas. Sed auctores citati etiam de hac intelligendi sunt: nam generatim loquuntur. Imò Gabriel, Medina, & Valentia expresè de hac agunt: & iisdem rationibus probatur: nam sicut census realis est ius quoddam certo pretio vendibile, ita & census personalis: vnde eædem rationes vtrobique locum habent. 60

61 *Pretium in Belgio tal census.*

Ex his sequitur, cùm in Belgio ematur communiter census personalis, redimibilis ex parte solius vendi-

venditoris, 16. in singula, non fore illicitum (vbi lex positiua non obstaret) emere censum personalem vtrimque redimibilem 20. in singula. nam onus illud, quod imponitur venditori ad redimendum quando placuerit emptori, satis videtur compensari dum tanto pluris emitur. Confirmatur, quia nō magis grauatur tali censu, quàm censu personali ordinario; imò minùs. qui enim vendidit talem censum, v. g. 100. aureis, quotannis non soluit nisi 5. aureos, & quando cogetur redimere, facilè inueniet pretium, vendendo alteri censum ordinarium 100. aureis, qui pendet sex aureos & quadrantem. itaque singulis annis vnum aureum & quadrantem minùs dedit in censu vtrimque redimibili, quàm debuisset dare si fuisset census ordinarius.

62 *Pecunia pupillorum & Vsura pupillares.* Hoc modo videntur posse excusari contractus quidam valdè vsitati; quibus solet pecunia pupillorum tradi mercatori vel alteri pro vsura quincunce, id est, pro quinq; in 100. & quamuis contrahentes non cogitent expresse de censu vtrimq; redimibili; tamen videntur implicitè in illū consentire, dum is, qui pecuniam tradit, intendit hoc lucrum percipere omni modo, quo iustè id fieri potest, & alter intendit eo titulo, quo ille accipit, dare. qua de re aliquid dictum est suprà cap. 20. dubit. 12. vide plura apud Valentiam disp. 5. q. 25. puncto 2. Verùm hic modus contrahendi meritò in posterum deberet vbique prohiberi.

63 *Redimibilis pro solius emptoris arbitrio.* Petes, Vtrùm licita sit emptio census cum pacto vt non possit redimi nisi velit emptor, & ipso volente debeat redimi?

Respon. Ex natura rei esse licitam, modò iusto pretio fiat; quod sanè deberet esse maius, quàm pretium census absolutè irredimibilis. ratio est, quia ex parte venditoris est absolutè irredimibilis; & prætereà imponitur obligatio venditori, vt eum redimat, quando emptor voluerit, quæ etiam est pretio æstimabilis. Potest tamen emptor paci-

64 *Redemptio eodem pretio.* sci, vt si redemptio fiat, eodem pretio fiat, quo emptio facta est: quia potest pacisci vt resoluatur contractus. sicut enim dum emitur talis census, acquirit emptor censum, & illam obligationem à venditore: ita etiam dum emptio resoluitur, restituit venditori censum & illam obligationem: ac proinde potest exigere pretium pro vtroque datum. vide suprà cap. 21. num. 118. vbi alia ratio, eaque solidior indicata.

DVBITATIO XI.

Vtrùm alia quædam pacta, quibusdam locis contractui censuali addi consueta, sint licita.

65 *1. Pactum, etsi res pereat, soluendam pensionem.* PRimum est, vt venditor semper teneatur ad pensionem, etiamsi res cēsui subiecta casu pereat. Quidam putant hoc pactum esse iniquum. Primò, Quia est contra naturam contractus censualis, qui postulat vt re pereunte, census pereat. Secundò, Iniquus esset contractus, si emerem abs te agrum, annuè reddētem 10. mensuras, cum pacto vt si ager pereat, vel minus reddat, tenearis in perpetuum supplere ex tuis bonis vsq; ad 10. mēsuras: atqui talis est emptio census cum illo pacto: ergo,

66 Sed verius est, hoc pactum iniquum non esse, si iusto pretio compēsetur. iustum autem pretium est, quanti illa obligatio conditionalis iudicio probi & intelligentis viri, considerato periculo euentus, æstimabitur. si enim paruum vel nullum sit periculum, paruo æstimabitur; si magnū, magno. *Non est iniquum.* Probatur Primò, Quia hìc sunt duo pacta, quæ seorsim iustè fieri possunt; vt si primò ematur iusto pretio census absolutè: deinde iusto pretio fiat pactum illud soluendæ pensionis in quouis euentu: ergo etiam possunt simul fieri; quæcumq; enim seorsim sunt iusta, etiam iunctim iusta sunt. non enim ex vi vnius contractus, vltra iustum pretium obligat emptor venditorem ad alium; quod est illicitum: (vt dictum est cap. 20. dubit. 7. & 8.) sed non vult celebrare vnum contractum sine alio: quod potest licitè facere. potest enim se nolle obligare, vel applicare ad vnum contractum, nisi alter se obliget, vel paratus sit applicare ad alterum.

Secundò, Pactū illud accessorium, est pactum assecurationis: atqui pactum assecurationis aliis contractibus addi potest; ergo etiam contractui censuali.

Tertiò, Istud pactum habet vim pacti census personalis: atqui census personalis est licitus, vt ostensum est dub. 5. ergo etiam illud pactum. quo fit vt totus census emptus tali contractu, sit census mixtus ex reali & personali; vel certè, vt sit census realis cum pacto assecurationis. vt suprà dictum est dubit. 4.

Ad primum Respondeo, Pactum non est ita contra naturam contractus censualis, quasi destruat naturam contractus censualis; sed quia obligat ad aliquid, ad quod nullo modo obligat nudus contractus census realis; idque inducendo nouum contractum, nempe assecurationis vel census personalis. sic pactum retrouenditionis est contra naturam contractus emptionis, & tamen licitè ei additur. 67 *Ad rationes.*

Ad secundum, Ille contractus non est per se illicitus, quia est emptio agri cum pacto assecurationis fructuum in perpetuum: quod pactum est licitum. si enim fieri potest pactum assecurationis fructuum ad tempus, cur non etiam in perpetuum? item, si fieri potest tale pactum cum tertio, cur non etiam cum venditore agri?

Secundum pactum addi solitum, est, Vt si per biennium vel triennium pensio soluta non fuerit, res censui subiecta cadat in commissum, & in pœnam negligentię efficiatur domini census. Hoc pactum continetur implicitè in contractu emphyteusis, cui contractus censualis est aliqua ex parte similis. vnde huic etiam addi posset, præsertim cōtractui census reseruatiui. In contractu verò consignatiuo addi non potest, nisi ex æquo compensetur, aucto pretio census arbitrio prudentis: quia sicut in pignoribus pœna commissi est excessiua, (non enim par est vt ob nō solutum tempore præfixo paruum debitū, amittas pignus aliquod pretiosissimum) & ideò iure prohibita, cap. Significante, de pignoribus: ita etiam in rebus censui subiectis (quæ sunt instar pignoris & hypothecæ) excedit iustum modum, nisi pretio compensetur. tunc enim poterit esse iusta. Posset tamen absque pretij augmento apponi pactum vt si per biennium non soluerit, contractus resoluatur & censuarius cogatur restituere pretium, vt notat Medina q. 5. de vsura dub. vltimo; quia pactum legis commissoriæ tali modo in contractibus est licitum, vt suprà cap. 21. dubit. 15. ostensum est. 68 *2. Pactum legis commissoria.* 69 *Quomodo possit apponi.*

70 Aduerte tamen, si absque culpa factum sit, vt debitor non soluerit pensionem, rem non debere censeri commissam: nam vbi non est culpa, locum non habet pœna.

71 Tertium pactum est, vt debitor census non possit rem illam vendere, non requisito priùs illo, qui in ea censum habet, sicut in contractu emphyteutico. hoc pactum, etsi sit præter naturam contractus censualis, tamen non est iniquum. nam si res vendatur viro potenti, vel multis priuilegiis instructo, difficulter obtinebitur solutio pensionum. Vnde puto emptorem posse hoc pactum apponere absque augmento pretij: præsertim cùm Pius V. illud inter ceteras conditiones numeret, vt dubit. 12. dicetur.

3. Pactum, vt res non vendatur irrequisito domino census.

72 Quartum est, Vt si debitor rem vendat, teneatur decimam partem pretij dare emptori census. hoc iniquum est, nisi ex æquo compensetur; quia est valdè onerosum, & præter naturam contractus censualis. Possent tamen hæc tria vltima pacta locum habere, si prędium illud, vel rem aliam fructiferam (super quam alter censum cupit vendere) iusto pretio emeres, & reseruato tibi dominio directo & censu annuo, dominium vtile in eumdem vẽditorem transferres cum obligatione pensionis annuæ & decimæ partis soluendæ, si dominium vtile vendi contingeret, ceterisque pactis; sicut fit in contractu emphyteutico. quia tunc hic esset verè contractus emphyteuticus post emptionem rei. Possent autem hi contractus volente venditore simul fieri.

4. Pactum, de soluendo laudemio.

73 Quintum pactum est, Vt non possit redimi per partes. hoc non est illicitũ, imò est consentaneum naturæ contractus. nam in ceteris rebus, dum aliquid venditur cum pacto vt liceat eodem pretio redimere, non censetur venditor habere ius redimendi per partes. id enim posset cedere in graue incommodum emptoris: ergo neque in censibus. vnde nisi expresse conuenerit vt liceat per partes redimere, vel nisi iura aut consuetudines id concedant, (omnis enim contractus censetur celebrari secundùm consuetudinem loci, nisi aliud exprimatur) non poterit venditor nolente emptore sic redimere; sed tenebitur redimere totum simul, sicut totum simul vendidit.

5. Pactum, non redimendum per partes.

DVBITATIO XII.

Quæ conditiones iure positiuo requirantur in emptione censuum.

74 HActenus explicuimus quænam iure naturæ sint necessaria vt emptio census sit iusta; & ex omnibus hactenus dictis sequitur, nihil aliud esse necessarium, quàm vt sit æqualitas secundùm æstimationem inter censum & pretium; & si aliqua grauamina hinc inde præter naturam contractus per pacta accessoria imponantur, ea prudentis arbitrio debitè compensetur.

Quid iure naturæ necessarium.

Restat igitur vt breuiter explicemus conditiones, quas requirit Ius positiuum, maximè Canonicum, seu Pontificium. cùm enim ex hoc cõtractu (propter procliuem ex eo lapsum ad vsuras) facilè possit animarum saluti periculum creari, pertinuit ad Summum Pontificem huic occurrere & statuere quæ conditiones sint in eo seruandæ.

Conditiones iuris positiui.

75 Igitur Martinus V. anno 1423. & Calixtus III. anno 1455. in suis extrauagantibus, tit. de emptione, varias referunt conditiones obseruari solitas in Polonia & Germania, quas ad octo reducit Nauarrus comment. de vsuris, num. 72. quas tamen hi Pontifices non requirunt vt necessarias ad iustitiam census; (vt quidam opinati sunt) sed dumtaxat affirmant, census eos, qui hasce conditiones haberent, iustos esse & licitos: de hoc enim consulti erant. vnde ex hisce extrauagantibus statui nequit quæ conditiones ad iustitiam censuum sint necessariæ. Imò Sotus lib. 6. q. 5. art. 1. censet nullam illarum esse necessariam, præter illam iusti pretij, & vt venditor ad census redemptionem non cogatur.

Conditiones autem positæ ab his Pontificibus sunt istæ. Prima est, Vt certam rem immobilem & fructiferam designet venditor, cui censum imponat. Secunda, Vt illa sola maneat obligata solutioni census; non autem ipsius persona, aut alia bona. Tertia, Vt pretium iustum soluatur, quod possit esse 10. 11. 13. vel 14. in singula annua; vel plus aut minus secundùm temporum qualitatem. Quarta, Vt pretium statim soluatur pecunia præsenti. Quinta, Vt venditori liberum sit censum eodem pretio redimere, siue totum simul, siue per partes. Sexta, Vt venditor ad redimendum non obligetur. Septima, Vt re, super qua census est constitutus, pereunte, ipse quoque pereat. Octaua, Vt pensiones non superent æstimationẽ fructuum rei, in qua census est constitutus. Sed cùm Pontifices non dicant has esse necessarias, non potest hinc ad propositam dubitationem responderi. Itaque Pius V. anno 1569. edita constitutione, multas conditiones requirit, & iubet seruari in contractu censuario, sine quibus decernit ipsum contractum irritum & fœneratitium habendum. hanc refert & explicat Nauarrus comment. de vsuris, nu. 84. & sequentibus, & Thomas Boninsignius, tract. de censibus cap. 4. & sequentibus. Sunt autem vniuersim conditiones 14. 76

Cõditiones censuum Martini V. & Calixti III.

Conditiones Pij V.

Prima est, Vt census constituatur super re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, naturâ suâ fructifera, & certis finibus designata, & nullo modo aliter. 77

1. Conditio, super re immobili.

Vbi Notandum Primò, Tales res censeri agros, domos, flumina, siluas, montes, portus, ripas, fodinas metallicas, & similes, ex quibus emolumentum percipitur. Item censum ipsum; habetur enim pro re immobili, (vt expresse dicitur Extrauag. Exiui. §. Cumque annui reditus, de verb. signific.) & fructifera. vnde super ipsum alius census fundari potest, vti videmus supra census regios & Iura vectigalium, alios constitui. debet autem ille census, super quo alius fundatur, esse irredimibilis: si enim esset redimibilis, eo redempto periret census in eo fundatus, vel maneret personalis. si tamen in hoc euentu, venditor, qui secundum in primo fundauit, paratus esset eum in alia re fructifera collocare; putarem non esse illicitum in censu redimibili alium censum fundare.

In alio cẽsu

Notandum Secundò, Illam rem debere esse certis finibus designatam, ne super omnia bona præsentia & futura census constituatur. talis enim videtur esse personalis, eiusque totum periculum reiici in venditorem, quem Pontifex hic intendit prohibere. 78

Ex his patet, hîc excludi omnes census personales & etiam mixtos, siue hypothecam habeant, siue

siue non; quia obligatur implicitè persona. vide Nauarrum à num. 85. & deinceps.

Petes, Quid si res censui supposita, non possit obligari, vt si sit primogenij vinculo obstricta, vel aliena.

79 *Res aliena, vel vinculata.* Resp. Si emptor ignorabat rem esse talem, potest exigere pensiones, pro eo tempore, quo ignorauit. ratio est; quia venditor celans vitia rei venditæ, tenetur emptori ad interesse, L.Iulianus 13. ff.de action.empti. Ita Nauarr.nu.118. Postquam autem sciuerit, non potest in posterum eas exigere, quia census in re non subsistit: (nemo enim in rem alienam inuito domino, aut vinculatam, Ius alteri vendere potest) potest tamen eum cogere vt censum in alia re æquè bona cōstituat, vel vt pretium restituat. si autem sciebat vel suspicabatur rem esse alienam, non potest pensiones exigere. Ita Nauarr. num.119. ratio est, quia neque ratione contractus censualis, vt qui non subsistat: (sicut qui emit boues ab aliquo, sciens non esse ipsius, & eosdem illi locat, non potest exigere pretium locationis; quia locatio non subsistit) neque ratione interesse; nam venditor non tenetur ei de euictione: (cùm emptor sciens & volens eam emat) ac proinde non est ei causa vllius interesse, vt patet ex L. Si fundum. 27. C.de euictione.

80 *1. Vt pecunia numeretur.* Secunda conditio est, Vt non fiat nisi numerato, & accepto iusto pretio, idque tempore contractus & coram Notario, & testibus. Notandum ex Nauarro n.88. in foro conscientię posse anticipari solutionem pretij; (vt si venditor cupiat debitum, quod mihi debet, computare in partem sortis, vel etiam in totam sortem) quamuis in foro exteriori id non permittatur, propter suspicionem fraudis vsurariæ. Idem docet Boninsignius cap.5.nu.5.

81 *3. Vt pensio non anticipetur.* Tertia est, Vt non fiat, nec in pactum deducatur anticipata solutio, id est, vt venditor non cogatur soluere pensionem, nisi pro rata temporis elapsi. ex quo patet, emptorem, dum pretium numerat, non posse ex eo detrahere pensionem primi anni, per modum anticipatæ solutionis, aut elapsa parte temporis exigere amplius quàm pensionem illi parti respondentem. hæc conditio etiam Iure naturæ est necessaria; nisi hoc onus alia ratione compensetur.

82 *4. Pacta de casu fortuito.* Quarta est, Vt conuentiones directè vel indirectè obligantes ad casus fortuitos, ad quos ex natura contractus nō tenetur, non valeant. vt si emptor obliget vēditorem, vt ipse (etsi casu rem subiectam vel fructus contingeret perire) nihilominùs teneatur soluere, cùm enim in censu reali solùm vendatur Ius ad fructus rei; si casu nulli fructus sint, nihil ex vi contractus debetur. si tamen sint aliqui fructus, hi debentur emptori census: nec dominus rei quidquam ex illis percipere potest, nisi integrè emptori sit satisfactum.

83 *5. Pactū de nō alienando & de laudemio soluendo.* Quinta est, Vt non fiat pactum restringens libertatem alienandi rem censui suppositam, neque venditor cogatur emptori census soluere laudemium; id est, quinquagesimā, vel trigesimam partem pretij illius rei alienatæ. ratio est, quia cùm emptor non habeat dominium directum rei, sed solùm Ius quoddam ex ea percipiendi aliquos fructus, vel aliquid fructibus illis æquiualens, non postulat natura huius contractus, vt res non possit liberè vendi. nam obligatio census semper illam comitatur, & cum ea transit ad alium dominum, sicut obligatio hypothecæ transit cum re hypothecata. vnde sicut res hypothecata liberè vendi potest à domino, ita & res censui subiecta. Laudemium autem non debetur nisi domino directo, in huius dominij recognitionem; vt infrà cap. 24. dubit.8. dicetur.

Sexta est, Vt dominus rei cēsuariæ, si illam vendere velit, indicet domino census pretium & conditiones, quibus res est vendenda; & per mensem expectet, num ipse velit emere, eumque aliis præferat; nempe iis, qui anteà non habebant ius prælationis, vt notat Nauarrus nu.127. Hæc conditio poterat omitti; quia non pertinet ad contractum censuarium, sed ad emphyteuticum, vt idem testatur nu.92. non tamen deest causa cur meritò possit exigi, vt dictum est dubit.11. 84 *6. Vt offerat rem domino census, &c.*

Septima conditio, Vt non fiat pactū, quo venditor census incidat in vllam pœnam ob moram solutionis pensionum; vt in pœnam commissi seu amissionis rei censuariæ, aut interesse lucri cessantis, aut aliquarum expensarum. 85 *7. Pœna cōmissi, aut interesse.*

Notandū tamen, si ex dilatione solutionis damnum emptori, seu domino census obuenerit, iure naturali debitorem teneri; sed hoc non potest in pactum deduci ob fraudem vsurariam: potest tamen posteà exigi tamquam debitum. Idem dicendum, si emptor aliquas expensas in solutione adipiscenda coactus fuerit subire, idque ex culpa debitoris. Similiter si ex mora lucrum ei cesset. Hoc tamen iuxta quosdam, quos sequitur Molina disput. 390. intelligendum de lucro intrinseco; vt si tenebatur soluere triticum, dum valebat duos aureos, & tanti erat à creditore vendendum. Sicut enim in emptione & venditione, qui est in mora, vel rei tradendæ, vel pretij soluendi, non tenetur nisi ad interesse lucri intrinseci, non autem extrinseci; (quale est, quod per industriam negotiationis; vt transportatione in alium locum, perciperetur) vt colligitur L. Si sterilis. 21.§. Per venditorem. ff.de actionibus empti; ita nec in contractu censuali; quia hìc est emptio quædam & venditio: & solutio pensionum est veluti partialis traditio rei emptæ. de quo vide Nauarr. n.93.116. & 138. 86 *Interesse intrinsecū & extrinsecum.*

Verùm etsi hoc in foro externo locum habere possit; tamen in foro conscientiæ videtur etiam ad interesse extrinsecum, cuius ipse per moram iniquam est vera causa, teneri. si enim ex eo, quòd statuto tempore mihi non soluas triticum, contingat mancipia mea mori, quibus ego alia ratione succurrere non potui; cur non tenearis ad eorum æstimationem? & tamen hoc est interesse extrinsecum, vt patet ex d. L. Si sterilis. vide suprà c.21. num. 102.

Octaua conditio est, Vt ex pensionibus cessis non augeatur census iam constitutus. quod intellige, antequam illæ re ipsa solutæ fuerint; secùs cùm fuerint solutæ: nam ex pecuniæ numeratæ additione augeri potest: sic enim ab initio est constitutus. Nauarrus num. 94. 87 *8. Non augeatur pensionibus.*

Nona est, Vt non fiant pacta, quibus cogatur onera aliqua soluere is, qui ex natura contractus ad ea non tenebatur: vt si consuetudo sit, vt emptor aliquid soluat fisco; non potest obligari venditor, nec contrà. vide Nauarr. nu.94. & 132. *9. Pacta oneris extrinseci.*

Decima est, Vt re in totum, vel in partem perempta vel effecta infructuosa, pro rata pereat census. 88 *10. Re pereunte, perit census.*

Vbi Notandum est Primò, Hanc conditionem intelligendam esse de re, quæ in perpetuum periit

vel infrugifera est reddita; siue tota, siue ex parte: tunc enim tantummodò, census perit pro rata. si enim ad tempus pars aliqua rei pereat vel infrugifera sit reddita (vt si eam flumen, ripis perfossis, occupauit) nō perit census ex parte, sed totus manet. vnde si reliqua pars aliquid ferat, ex ea debetur solutio integra. etsi enim census totus ita fundatus sit in agro toto, & pars in parte agri, vt pereunte parte vel in perpetuum reddita infrugifera, pereat census pro rata: hoc tamen non est ita accipiendum, quasi re manente salua & ad tempus ex parte infrugifera, non debeat pars pensionis illi respondens solui: quia si res secundùm nullam sui partem sit absolutè in perpetuum infrugifera effecta, manet secundùm se totam, & secūdùm omnes sui partes obligata pro tota pensione: quod omnium confessione verum est, quamdiù tota res censui subiecta, manet in dominio vnius.

Si ad tēpus solùm perit vel infrugifera redditur.

89 Sed dubium est, Si res diuidatur in plures heredes, vel vendatur pluribus per partes, vtrùm à singulis possit dominus census exigere totam pensionem? Couarruuias lib. 3. variar. cap. 7. nu. 7. negat; quia istæ obligationes sunt in rebus; diuisis igitur rebus, diuiduntur obligationes.

Res diuisa non diuidit censum, seu obligationem.

Sed contrarium est verius, vt docet Nauarrus nu. 114. quia conditio creditoris non debet fieri peioris conditionis ex heredum multiplicatione. Deinde quia nemo vellet tali conditione censum emere. quare dicendum est obligationem non diuidi, quamdiu res salua manet; sed totam manere in tota re, & quodammodò in singulis partibus; ita vt ex quauis, totam solutionem possit accipere. & hoc vsus ipse satis comprobat.

90 Notandum Secundò, Non esse illicitum pacisci, vt semper pensio integra soluatur; re salua manente, etiamsi interdū ob sterilitatem vel casu minus ferat; modò tamē talis sit, vt aliàs tantumdem amplius ferat, ita vt illud alio anno compensetur.

Pactum vt pensio semper sit integra, licitū.

91 Notandum Tertiò, Si dolo aut culpa censuarij res destruatur, teneri eum reddere pretium cēsus, aut illum super alia re immobili constituere. quòd si res destructa (v.g. domus, molendinum) instauretur, non est ipsa censui subiecta, nisi de nouo ei supponatur; quia est distincta à priore. Ita Nauar. n. 118. In hoc tamen est spectanda consuetudo loci; quia multis locis vsus est contrarius.

Res noua, non est subiecta.

92 Vndecima conditio est, Vt semper eodem pretio, quo emptus est, possit redimi, nec fiant vlla pacta, quibus directè, vel indirectè talis facultas adimatur.

11. Redimendus eodem pretio.

Notandum est Primò, Hîc reiici census irredimibiles, non quidem omnes; (iuxta Nauar. n. 98.) sed eos, qui non emuntur multò pluris quàm redimibiles; hi enim sunt iniqui. qui verò iusto pretio emuntur, cùm per totum orbem Christianum sint receptissimi, per iustam ἐπιείκειαν possunt excipi; vt ibidem rectè docet Nauarrus. non enim credibile est Pontificem tam generalibus verbis, tam obiter, census tam receptos velle tollere, præsertim cùm in illis cesset omnis præsumptio vsuræ. Reiiciuntur etiam census temporales, (v.g. ad decennium) quibus adiicitur pactum, vt si intra certum tempus non redimantur, fiant irredimibiles. Ita Boninsignius cap. 14. num. 9.

Non prohibētur irredimibiles.

93 Notandum Secundò, Non teneri emptorem permittere venditori, vt censum per minutas partes redimat, quamuis id in censibus Martini V. & Calixti III. concessum esset. hoc enim Pontifex non requirit hoc loco, & meritò: quia id posset esse valdè incommodum emptori: qui si integram summam perciperet, vel bonam eius partē, posset prædium vel aliam rem fructiferam comparare. Ita Thomas Boninsignius cap. 14. num. 11. quare posset in pactum deduci vt non redimat, nisi totum simul, vel notabilem partem.

Non per partes, præsertim minutas.

Duodecima est, Vt venditor volens redimere censum, moneat emptorem ante bimestre, & post denuntiationem poterit cogi intra annum vt redimat; elapso anno non poterit cogi.

12. Vt moneat emptorem, &c.

Decimatertia est, Vt emptor non possit ab inuito venditore pretium repetere. ex hac conditione sequitur, omnes census esse perpetuos, seu irredimibiles ex parte ementis, quamuis ex parte vendentis semper sit libera redimendi facultas: nisi sit census irredimibilis iusto pretio comparatus, vt dictum est conditione 11. 94

13. Nō possit repeti sortem.

Decimaquarta conditio est, Vt pretium census semel constitutum non possit augeri vel minui ob temporis vel contrahentium qualitatem, aut ob aliud accidens. hoc intellige, non posse fieri in grauamen vendentis. hic enim semper eodem pretio potest censum extinguere, quo vendidit. Vtrùm autem alteri, maiori vel minori pretio, quàm initio emptus fuerit, possit vendi, dictum est suprà dubitat. 7. 95

14. Vt pretium non augeatur.

Circa has conditiones Notandum Primò, Eas non extendi ad contractus ante Bullam factos, sed solùm post illam faciendos. Secundò, Solùm extendi ad eos contractus, qui fiunt per modum emptionis & venditionis, in quibus dato pretio, census constituitur; non autem ad eos, qui fiunt per contractum donationis, aut dotis constituendæ, aut per viam legati, fideicommissi, vel alterius vltimæ voluntatis. vt notant Boninsignius suprà cap. 18. & Nauarr. nu. 98. 96

Circa Bullam obseruanda.

Tertiò, Contractus sub alia forma in posterum celebrandos, à Pontifice iudicari fœneratitios. 97 quod intellige, saltem quoad præsumptionem fori externi: nam ex parte rei fieri potest vt non sint fœneratitij. Quidam ex illis verbis colligunt, dari vsuram Iuris humani, vt datur simonia Iuris humani. Ita Boninsignius, cap. 17. ratio est; quia potest Pontifex absolutè prohibere formam aliquam contractus, in qua est species quædam seu similitudo vsuræ, & efficere vt ille contractus sit necessariò vitandus ob periculum vsuræ; ita vt si quis post talem prohibitionem non vitet, committat peccatum vsuræ. Sed contrarium est verius. ratio est, quia vsura non est, nisi vbi ex parte rei est inæqualitas contra Iustitiam: sed fieri potest, vt in contractibus aliter celebratis, quàm hæc Bulla postulat, nulla sit inæqualitas iustitiæ contraria, (vt si debitum aliquod conuertatur in censum: si non fiat coram Notario, & testibus, &c.) ac proinde vt nulla sit vsura. De simonia est alia ratio; quia dum aliquis contractus prohibetur ob reuerentiam rerum sacrarum, committitur peccatum irreligiositatis, si quis illum attentet. sed de hoc alibi.

Vsura Iuris humani non datur.

Quartò, Quidquid expressè vel tacitè contra has conditiones dari, remitti, aut dimitti contigerit, à fisco vindicari posse. Ita habet Bulla.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm hæ conditiones obligent vbique.

98 RESpondeo & dico Primò, Has conditiones vi Bullæ non obligare, vbi illa non est promulgata vel recepta. Probatur Primò, Quia probabile est non solùm leges Imperatorias, sed etiam Pontificias non obligare, nec vim irritandi habere, nisi sint promulgatæ in Prouincia; vt ostensum est 1.2.q.90.art.4. Secundò, Quidquid sit de aliis quibusdam constitutionibus Pontificiis, non est credibile suam Sanctitatem velle, vt hæc Bulla, quæ tot nouas & iure naturali minimè requisitas conditiones continet, circa contractum ciuilem obseruandas, in aliis Prouinciis vim habeat ante promulgationem in iisdem factam; nam ex contrario sequerentur grauissima incommoda: infiniti enim contractus bona fide celebrati, essent irriti, cum maximo plurimorum damno. tenerentur enim plurimi, omnes pensiones receptas computare in sortem; & multi amissa sorte deberent etiam aliquas pensiones refundere: (idque absque vlla sua culpa) qui tamen cum pari vel maiore lucro eam in rem fructiferam vel negotiationem impendissent, si cōtractum censualem irritum esse putassent. neque enim ex sola promulgatione Romæ facta passim potuit innotescere noua illa ordinatio; sed paucissimis tantùm: atqui ratio postulat legem eo modo promulgari, vt commodè & humano more possit innotescere omnibus, ne (quantum est ex parte legislatoris) subditi damnum incurrant ex ignorantia; neque se iustè possint excusare, si non obseruent. Tertiò, Quia etiamsi lex sit promulgata, si tamen ipso vsu & moribus vtentium non recipiatur, nec Superiores instent, & curent executioni mandari, non obligat. vt docet Nauar. lib. 1. consil. 5. tit. de constitutionibus, & in Enchirid. cap. 23. num. 41. & Couarr. lib. 2. variar. cap. 16. n. 6. vel certè desinit post decennium obligare. decreta enim Concilij generalis, quæ per decennium in aliqua Prouincia non sunt recepta, amittunt vim suam, & desinunt obligare, vt idem docet lib. 3. consil. 83. titulo de Regularibus. Sed de his plura suo loco.

Nō obligat vbi non est promulgata.

99 Ex his sequitur, has conditiones non obligare in Belgio; tum quia numquam hîc promulgatæ: tum quia contrarius vsus semper perseuerauit. Idem credo de Gallia & Germania. Addo nec in Regno Siciliæ vim habere. ibi enim concessum est primùm à Nicolao V. deinde à Greg. XIII. vt cum tribus conditionibus possint census emere. quarum Prima est, vt constituatur super re aliqua certa, vna vel pluribus, & posset addi generalis obligatio omnium bonorum. Secunda est, vt venditor possit redimere quando voluerit. Tertia, vt census non excedat decimam partem sortis, seu pretij. habentur hæc in Bullario nuper edito à Greg. XIII. vnde patet non vbique censendos esse vsurarios omnes census aliter constitutos, quàm in Bulla Pij V. præscribitur.

Nō obligat in Belgio.

Nec in Sicilia.

100 Dico Secundò, Vbi Bulla Pij V. est promulgata & recepta, est omnino seruanda in foro conscientiæ; idque eatenus quatenus recepta est. omnis enim lex iusta & recepta obligat in conscientia. hæc autem talis est: ergo. quòd si ex parte solùm recepta sit, prout visum fuit expedire bono publico regni, etiam ex parte dūtaxat vim obligandi habet. sed de hoc vide Nau. de vsuris, nu. 106. & 107.

Dico Tertiò, Vbi hæc Bulla non est recepta, 101 seruandæ sunt leges & consuetudines ibidem vsitatæ, quæ tamen legi diuinæ vel naturali non repugnent. vbi autem nulla esset certa consuetudo habens vim legis, satis est seruare legem naturalem, quæ tantummodò requirit æqualitatem inter censum & pretium.

Vbi nulla est certa lex vel cōsuetudo.

DVBITATIO XIV.

Quomodo constituendum sit iustum pretium censuum?

RESpondeo Illud optimè cōstitui ex proportione pretij rerum fructiferarum, vt agrorum, domorum, siluarum & similium. quo enim pretio emi potest res frugifera, quæ deductis expensis quotannis reddat 100. aureos; eodem, & etiam minore, iustè potest comparari census realis irredimibilis, tantumdem pendens. ratio est, quia amplius est habere plenum rei dominium, quàm solùm ius percipiendi tantumdem fructuum, quantum res illa solita est ferre. quòd si census irredimibilis eo pretio emi potest; multò minore poterit census redimibilis, etiam personalis, quia longè minoris æstimatur quàm irredimibilis realis; imò sæpè non pluris quàm redimibilis realis, in bono fundo constitutus. Considerandum etiam est, vtrùm in ea Prouincia multùm vigeat negotiatio. hæc enim facit pecuniam præsentem pluris æstimari, & census minoris, denique sitne copia an inopia pecuniæ. nam inopia pecuniæ facit census vilescere; vt experientia superiorum annorum in Belgio docuit. 102

Iustū pretium.

Ex his fit vt pretia censuum pro varietate temporum & locorum sint varia. nam pretium census irredimibilis in Hispania est 28. 29. vel 30. aureorum in singulos, vt testantur Medina & Nauarrus. cùm enim pretium huius non sit lege præscriptum, est varium: sicut & aliarum rerum, quæ pretio vulgari venduntur. vnde fit, vt nunc infimo, nunc medio, nunc summo vendantur. 103

Pretiū Irredimibilis.

Pretium verò census realis redimibilis est lege taxatum, estque 14. in singula. In Sicilia tamen huius pretium est solùm 10. in singula, quod approbauit Nicolaus V. & Greg. XIII. pro Sicilia. Calixtus quoque III. & Martinus V. idem approbarunt in censibus realibus pro Polonia & Germania, quando pro varia temporum conditione talis est consuetudo vel æstimatio, vt patet ex illorum extrauag. Aliquando est 11. vel 13. vt patet ibidem. Hinc patet, non debere iniquam videri emptionem censuum personalium cum hypotheca, pretio 16. aureorum in singulos. nam hi census, vt experientia docet, ordinariè non sunt securiores quàm census reales, qui tamen multò minoris emi possunt. Deinde eo pretio ferè potest emi prædium, quod tantumdem reddat. Denique quia ita viget negotiatio, vt multi parum curent census personales. nam facilè tantumdem & amplius lucrari possunt per tres contractus in societate mercatorum, idque absq; vlla molestia. Census irredimibiles in Belgio nō habent pretium legitimū, nec possunt de nouo creari, vt patet ex constitutione 104 105

Pretiū Redimibilis.

Pretium in Belgio.

ſtitutione Caroli V. anno 1528. Bruxellæ facta. reſeruatiui tamen vendi poſſunt pretio 25. in ſingula vel etiam minoris.

DVBITATIO XV.

Vtrùm ſi cenſus emptus fuerit minoris iuſto, penſiones ſint reſtituendæ, quatenus ſuperant pretium datum.

106 QVidam docent penſiones reſtituendas: vt ſi cenſum valentem 15. aureos in ſingulos, emeris 10. reſtituendum eſſe tertiam penſionum perceptarum partem, iuxta ea, quæ dicta ſunt cap. 21. dubit. 13.

Si pretium cōſtitutum cum clauſula irritante.

Sed vtendum eſt diſtinctione, ſi enim pretium cenſus eſt lege conſtitutum, cum clauſula irritante contractum; tunc neceſſariò ſunt reſtituendæ penſiones, qua parte excedunt iuſtum pretium. ratio eſt, quia contractus, qua parte cenſus ſuperat pretium eſt irritus; ac proinde non ſubeſt vllus titulus, quo recipiatur ille exceſſus penſionum. itaque qui cenſum valentem 15. emit 10. debet reſtituere trientem, id eſt, tertiam penſionum partem. poterit tamen duas tertias retinere, quia reſpectu illarum pretium eſt iuſtum; ac proinde contractus validus. non enim lex irritare intendit contractum illum, niſi qua parte penſiones ſuperant pretium iuſtum. ſi verò pretium non ſit lege conſtitutum, vel ſaltem non cum clauſula irritante, tūc dubium eſt. Quidam enim putant nihilominùs exceſſum 107
illum penſionum reſtituendum; iuxta ea, quæ dicta ſunt cap. 21. dub. 13. de fructibus reſtituendis; quæ ſententia eſt probabilis, ob rationes ibi allatas. Contrariam tamen puto veriorem, Nempe nihil ex penſionibus eſſe reſtituendum: ſed tantùm pretium eſſe ſupplendum, & intereſſe (ſi quod ex carentia iuſti pretij obuenit venditori) compenſandum. Ita Ioannes Medina qu. 15. dubit. 4. §. Sed pone. Probatur, quia venditor non eſt fraudatus ex eo, quòd emptor penſiones perceperit (vt quæ ipſi erant debitæ ex valido contractu) ſed quòd iuſtum pretium non fuerit ei perſolutum. confirmatur, ſi quis emeret agrum minoris iuſto, non teneretur fructus agri reddere, ſed pretium ſupplere & farcire damnum, ſi quod ex defectu iuſti pretij ſecutum ſit: atqui penſiones ſunt veluti fructus cenſus. ergo, &c.

Supplēdum pretium & intereſſe.

Dices, Qui emit cenſum valentem 15. pro 10. non efficitur dominus niſi dodrantis, id eſt, duarum tertiarum cenſus, cùm pro reliqua tertia nullum pretium dederit, vel promiſerit: ergo penſiones illius tertiæ retinere non poteſt.

Reſpondeo negando antecedens. fit enim dominus totius cenſus, nam venditor totum intendit in emptorem transferre, & emptor totum emere & pro toto pretium dare: ſed quia pretium non fuit æquale tribus trientibus, ſed duobus tantùm; manet obligatus vt ſuppleat quod deeſt pretio, pro reliquo.

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

De Cambiis.

Habet Dubitationes 11.

C*Ambium* magnam habet affinitatem cum contractu emptionis, ideò proximè poſt emptionem & venditionem, & poſt contractum cenſuarium (qui eſt ſpecies emptionis) dicendum eſt de cambiis.

DVBITATIO I.

Quid ſit cambium & quotuplex.

NOTANDVM eſt, *Cambium* generatim idem eſſe quod permutationem. *cambire* enim eſt permutare. ſed ex vſu vulgato ſolùm accipitur pro permutatione numiſmatum. & hoc modo hìc loqui-
1 mur de cambio. ſoletque ſic definiri, *Cambium eſt permutatio pecuniæ pro pecunia.* Nomine *permutationis* generatim ſignificatur omnis contractus oneroſus. nam in his omnibus eſt quædam commutatio, vt patet in emptione, mutuo, locatione & ſimilibus. verùm in propoſito *permutatio* accipitur propriè, vt diſtinguitur à contractibus nominatis; vt nihil ſit aliud quàm vltrò citroque datio rei pro re, vel pecuniæ pro pecunia. hoc modo eſt genus ad cambium, & ad permutationem rerum.

Cambium quid.

Permutatio.

Per hanc partem excluditur mutuum à ratio- 2
ne cambij, *mutuum* enim propriè non eſt permutatio, quia non eſt vltrò citroque datio ſeu traditio; perficitur enim traditione ſolius rei, quæ mutuo datur: nec includit redditionem æquiualentis, ſed ſolùm obligationem, vt poſt temporis interuallum reddatur æquiualens eiuſdem ſpeciei: *permutatio* verò vtrimque requirit traditionem; neque cenſetur perfecta ſecundùm ſuam propriam rationem, niſi vtrimque ſecuta ſit traditio. vnde non ſolùm res, quæ prior datur, ſed etiam quæ rependitur, dicitur permutari. Deinde non poſtulat vt vllum intercedat temporis interuallum inter dationem & redditionem, ſicut mutuum: niſi interdum per accidens ratione rerum, quæ permutantur. nam fieri poteſt vt permutetur res præſens cum ea, quæ multùm diſtat, cuius
non poteſt ſtatim fieri traditio. Imò res, quæ exi- 3
ſtit, poteſt permutari cum futura, vt triticum præſens cum eo, quod in meſſe fuerit collectum; vt rectè docet Nauarrus c. 17. n. 287. ſi enim talia poſſunt emi & vendi, cur non etiam permutari? cùm contra-

Mutuum differt à cambio.

Res exiſtēs cum non exiſtēte & futura poteſt permutari.

contractus permutationis similis sit emptioni & venditioni; vt habetur L.1. & 2.ff. de rerum permutatione. vnde non rectè dixit Sotus lib.6.q.12. art.2. & alibi, ad rationem permutationis requiri vtriusque rei existentiam, & vt is, qui recipit, in promptu habeat vt reddat. id enim nullo Iure, nullâve ratione requiritur; vt contra eumdem docet Nauarrus suprà. verum tamen est contractum permutationis non fore completum in sua ratione, nisi res, quæ reddenda est, existat, & præterea nisi sit tradita. licitum tamen est facere pactum & inchoare ipsam permutationem, tradendo rem præsentem, etiamsi altera nondum sit. Si tamen neutra existat, non potest quidem inchoari permutatio, cùm nulla possit fieri traditio. potest tamen fieri conuentio de permutando, vt patet ex L.1. ff. de rerum permutatione; hæc enim perficitur consensu.

Petes, Ad quam speciem contractus pertinet *cambium?*

4 Respondeo, Posse referri ad varios. Primò enim ex vi nominis pertinet ad contractum *permutationis*, tamquam eius species, vt dictum est; siue permutentur pecuniæ diuersorum generum, siue diuersorum locorum, nempe præsens cum absente. Secundò, Pertinere potest ad contractum *emptionis & venditionis*. Ita Caietanus opusc. de cambiis cap.7. quod habetur t.2.tract.7. Siluester Vsura 4. quæst.8. Boninsignius tract. de cambiis cap.6.nu.7. quod maximè consentaneum est vsui mercatorum; qui pecuniam absentem spectant tamquam mercem, eamque præsenti pecunia tamquam pretio emunt & vendunt: nam pecunia non solùm est pretium & mensura rerum venalium; sed etiam potest esse merx venalis: tum ratione materiæ, quæ melior vel deterior est: tum ratione commoditatis conseruandi, deferendi, numerandi: tum ratione distantiæ localis, vt infrà patebit. Tertiò, Ad contractum *locationis & conductionis operarum*; præsertim si loquamur de cambio, in quo campsor accipit prior, vt alibi reddat: tunc enim censetur pecuniam alterius ex hoc loco in alium traiicere; quæ opera est pretio digna. dum verò hîc dat vt alibi accipiat, non ita propriè traiicit alterius pecuniam, sed permutat præsentem cum absente, quæ minoris æstimatur; quia vt præsens fiat, traiici debet. Quartò, Referri potest ad contractum *innominatum* do vt des. Ita Nauarrus cap.17.num.294. sed parum refert ad quod genus contractus pertineat, modò seruetur æqualitas inter datum & acceptum. vt rectè docet idem Nauarrus.

Cambium refertur ad varios contractus.

Pecunia vt sit merx.

5 Diuiditur autem à DD. *cambium* in *reale*, & *siccum*. *Cambium siccum* vocatur, quod nō est verum cambium, sed fingitur esse, eò quòd imaginem quamdam cambij præseferat; vt quando habetur sola ratio temporis; aut quando fingitur alibi solutio facienda, & fit eodem loco cum vsura. dicitur *siccum*, quia caret humore, seu iusto titulo ad pariendum lucrum.

Diuisio cambij. Siccum.

6 *Reale* est legitima permutatio pecuniarū, ex qua iustè aliquid lucri capi potest. Hoc subdiuiditur in *minutū* & *locale*. *Minutum* est permutatio numismatum diuersæ rationis & speciei, vt aureorum cum argenteis, argenteorum cum æreis, maiorum cum minoribus, arrosorum cum integris, vetitorum cum legitimis, antiquorum cum nouis, patriorum cum externis.

Reale. *Minutum.*

Locale cambium (quod etiam vocatur *cambium per litteras*) est quando permutatur pecunia præsens cum absente. *Locale.*

DVBITATIO II.

Vtrùm in cambio minuto liceat aliquid accipere supra valorem nummi lege definitum?

Vt si aureus nummus lege taxatus sit 120. grossis; vtrùm liceat exigere 122. vel 123. dum aurei nummi commutantur cum minutis argenteis? 7

Varij tituli lucrandi in cambio minuto.

RΕspondeo, Posse interuenire varias causas, ob quas id sit licitum.

Primò, Ratione lucri cessantis tantum potes exigere supra valorem legitimum, quanti æstimabitur illa spes lucri, quâ te per cambium priuas: vt si constitueras nummos aureos aliò deferre, vbi pluris valent; vel alibi merces emere, vbi sine damno alia moneta emere nequis. Nec obstat quòd pretium lege taxatum consistat in indiuisibili; quia illud incrementum non accipitur pro nummo ipso præcisè considerato, sed pro lucro ex eo sperato. Eodem modo licitum est accipere supra pretium legitimum frumenti, vini, & aliarum rerum, si aliò, vbi pluris valent delaturus eras. vt suprà dictum est.

1. Lucri cessantis causa.

Secundò, Ratione officij cambiendi, præsertim si id alicui à Repub. vel Principe sit concessum. hoc enim officium includit obligationem cambiendi, & multa onera, (vt paratam habere pecuniam varij generis in gratiam aliorum, numerare cùm aliquis petierit, custodire assiduè cum solicitudine) quæ sunt pretio æstimabilia. Itaque pro hac obligatione & his obsequiis, quæ in commodum aliorum præstat, potest à singulis aliquid exigere; (si aliunde stipendium non habet) nempe quantum necesse est vt tale officium ex æquo compensetur; sicut dictum est de monte pietatis c.20.dub.penult. vide Conradum q.99. cōclus.4. Ratione huius tituli non solùm potest aliquid lucrari, dum monetam magnam cambit pro parua, vel auream pro argentea; sed etiam dum minutam pro magna, siue aurea, siue argentea, commutat: nam vtrumque fit in gratiam eius, qui permutationem petit, & ob vtrumque officium suscipitur & varia pecunia procuratur. 8

2. Ratione officij cambiendi.

Dixi, *Præsertim si à Principe hoc officium sit concessum*; quia quidam putant nihil posse accipere eum, qui sponte sua absque tali auctoritate hoc officium sumit. Verùm si hic eadem obsequia præstet, non video cur non possit aliquid exigere; etsi non tantum, quantum illi, qui id ex obligatione faciunt. nam obsequia illa in gratiam eorum, qui petituri sunt, præstita, aliquam mercedem merentur. & ita tenet Nauarrus cap.17. num.288. 9

An sine auctoritate Principis.

Tertiò, Ratione laboris numerandi pecuniam. Caietanus tract.de cambiis c.1. putat ratione huius tituli nihil posse accipi; tum quia non est pretio æstimabilis: tum quia si pretio æstimare quis velit, compensatur labore alterius, qui pecuniam etiam numerare debet. 10

Ratione laboris numerandi.

Verùm communis sententia DD. est, ob hunc titulum posse aliquid exigi, etsi parum. Ita Conradus

dus qu.99.concluſ.5. Nauarr.ſuprà. Sotus lib.6. q.9.art.vnico. ratio eſt,quia hic labor eſt pretio æſtimabilis, etſi interdũ gratis pręſtari ſoleat: quare cùm fiat ad petitionem alterius,poterit pro eo exigi compenſatio. ab eo enim, qui petit aliquid in ſuum commodum præſtari, poteſt merces repeti. vnde etiam in mutuo aliquid ratione huius laboris accipi poteſt. Neque verum eſt,numerationem vnius compenſari per numerationem alterius; quia vtraque fit in gratiam eius, qui cambium petit;ſicut in mutuo. nam ſecunda eſt propter primam; prima autem eſt propter petentem: ergo & ſecunda cenſetur eſſe propter eundem.

11 *Ratione materiæ.* Quartò, Ratione puritatis materiæ. Medina qu.7.de vſura, negat hoc titulo poſſe aliquid accipi à campſoribus. ratio ipſius eſt, quia in taxando pretio Princeps habuit rationem puritatis materiæ,ac proinde non poteſt ob hanc cauſam pluris æſtimari.

Sed contrarium tenent Caietanus de cambiis cap.6. Sotus & Nauarr. ſuprà & alij. Probatur, Quia ſcutum auri puriſſimi,cui nihil alieni metalli eſt admixtum, etſi non ſit maioris taxæ legalis, quàm ſcutum auri impurioris; eſt tamen maioris pretij vulgaris, ratione materiæ;cõmuni enim hominum iudicio pluris æſtimatur,quia materiæ æſtimabilis (nempe auri) plus habet: ergo inſtar mercis pluris poteſt vendi, & commutari. ſic antiqui ducati duplices pluris æſtimantur quàm noui,etiamſi lege idem pretium habeant. Itaque licet veteres commutare nouis cum tanto auctario, quanto eſt plus auri in illis quàm in his.

Reſp. ad rationem Medinæ. Ad rationem Medinæ Reſpondeo, Principis mentem non eſſe, quin huiuſmodi nummi puriores,ſi tamquam res commutentur cum impurioribus, poſſint ratione materiæ pluris æſtimari; (id enim eſſet irrationabile, ac proinde non obligaret ſubditos in conſcientia) ſed tantùm præſcribere pretium eorum,quatenus ſunt menſura rerum venalium & ſolutionis debitorum; vt infrà magis declarabitur.

12 *Ratione variarum commoditatum.* Quintò, Ratione commoditatis conſeruandi, transferendi, numerandi, & vbique negotiandi. hunc etiam negat Medina & quidam alij Doctores. Primò, Quia Princeps in pretio taxando,huius commoditatis rationem habuit. Secundò,Sicut moneta magna & aurea habet ſua commoda,ita etiam minuta.

Sed contrarium tenent Doctores citati; & meritò; quis enim non pluris æſtimet 1000. coronatos in auro, quàm in pecunia minuta argentea? itaque in his permutandis poteſt hæc commoditas, qua ſe quis priuat, æſtimari. nihil tamen amplius peti poteſt ratione commodi, quod alteri inde prouenit; vt rectè notat Caietanus.

13 *Reſp. ad rationes Medinæ.* Ad primam rationem Reſpondeo Primò, Principem eatenus habuiſſe rationem huius commoditatis, quatenus maius pretium illis nummis impoſuit, quàm tantumdem auri in minutiſſimas partes diſtributum haberet.eo tamen pretio impoſito,adhuc pluris æſtimatur, quàm pretium illud in minuta pecunia. neque id Princeps tollere poteſt, (quamuis poſſit prohibere commutationem) quia eſt conditio conſequens rei naturam.

14 *Quo modo taxatio Principis ſit intelligenda.* Reſpondeo Secundò, Principem non intendere illos nummos taxare ſecundùm omnem rationem; & ad omnem vſum, quem habere poſſunt; ſed ſolùm,vt ſunt menſura rerum venalium,& ſolutionis debitorum. dupliciter enim nummi conſiderari poſſunt. Primò, Formaliter vt nummi,ſeu vt ſunt menſura rerum venalium; qui eſt vſus earum primarius. ſic non pluris valent quàm lege Principis ſunt taxati, vel ſaltem quàm vulgò in emptionibus & ſolutionibus debitorum ſolent exponi.quod addo,quia ſæpè fit vt formalis æſtimatio nummorum creſcat ſupra taxam legalem, ex appretiatione & vſu vulgi, Principe non contradicente; idque ob materiæ puritatem vel pondus, vel quia in locis vicinis pluris æſtimantur: & tunc poſſunt paſſim in contractibus eo pretio exponi;quia illud cenſetur legitimum. Secundò, Materialiter,ſeu ratione cõditionum, quas habent ex materia vel figura; vt ratione puritatis vel copiæ materiæ,vel raritatis,vel antiquitatis,vel commoditatis; hæc enim omnia cenſentur conditiones materiales. nam etiam ipſa imago eſt quid materiale in nũmo,quà nummus eſt. ſecundùm hanc rationem habent vſum ſecundarium, & fiunt res vendibiles & permutabiles cum aliis nummis.nec ſunt taxati lege; ſed habent vulgarem æſtimationem, quæ non conſiſtit in indiuiſibili ſicut legitima, ſed conſtat ſuis gradibus pretij infimi, medij, ſummi. vnde poſſunt vendi & permutari cum aliquo lucro, iuxta receptam locorũ conſuetudinem. ita docent Caietan.cap.1.&6.Conradus,Sotus,& Nauar. ſuprà, & alij paſſim. Nemo tamen in ſolutionem debitorum tenetur eos acceptare, niſi ſecundùm æſtimationem legalem, ſeu eam, quam habent vt nummi ad vſum primarium.

Nummi dupliciter conſiderantur.

Pretium pecuniæ interdum creſcit vulgi æſtimatione.

Ad ſecundam rationem, Monetæ paruæ etiam ſua commoda habent; ſed exigua copia cuique ſufficit, quæ facillimè poteſt haberi; nemo enim quærit ingentes aceruos mitarum vel ſtuferorum. ſecùs de magna,cuius ſumma copia quæritur.

Sextò, Ratione antiquitatis vel raritatis. hæc 15 enim cõditio facit nummos pluris æſtimari,quàm alioquin valerent. *Ratione raritatis.*

Septimò,Ratione vſus ſeu expendibilitatis, vt 16 aitCaietanus,vt ſi in aliquo loco commutes nummos,qui poſſunt ibi expendi,cum iis, qui nõ poſſunt. cùm enim non habeant ibidem pretium vt nummi, ſed ſolùm vt aurum vel argentum; poſſunt notabiliter minoris emi, quàm valeant in ſua Prouincia.

Petes, Quid ſi lege publica cautum ſit ne quis 17 præter publicos campſores tale cambium factitet: tenebitúrne ad reſtitutionem qui contrà fecerit? Sotus ſuprà putat teneri. *Campſores publici, & priuati.*

Sed verius eſt non teneri; non enim tenetur Reipub.cùm nihil damni huic ſit illatum: neque etiam ei, quicum cambium fecit,quia nulla ei facta eſt iniuria, cùm non plus ab eo ſit acceptum, quàm communi campſorum iudicio nummi in tali permutatione ſoleant æſtimari.

Ex dictis ſequitur, ſi tradam famulo vel nego- 18 tiorum geſtori mille aureos in auro, vt ſoluat meo creditori,non curans qua ſpecie id fiat, & ille eam cõmutet contra monetam argenteam cum lucro, eaque ſoluat creditori retento lucro; non teneri ad reſtitutionem illius lucri. ratio eſt, quia illud lucrum eſt fructus induſtriæ,proueniens ex negotiatione pecuniaria, famuli induſtria & periculo facta; ac proinde nec mihi domino pecuniæ debetur; (ſicut dum fur vel vſurarius negotiatur aliena pecunia, non tenetur domino pecuniæ ad lucri reſtitutionem) nec etiam meo creditori; quia hæc

Famulus pecuniam ſoluendam cum alia cõmutans.

hæc species illi non erat debita, & illi integrè alia specie est satisfactum. Si tamen mens mea erat, vt illam pecuniæ speciem meo creditori traderet, eò quòd cuperem illi gratificari, & dare occasionem illâ lucrandi; tunc distinguendum est. vel enim creditor illa specie erat lucraturus, vel non erat. si erat lucraturus, tunc famulus tenetur ei de lucro cessante, quanti illa spes lucri æstimabitur, quia hæc species ei erat debita, quam non soluendo, est ei causa iniusta amissionis lucri. si autem non erat lucraturus, sed pretio communi expositurus, ad nihil tenetur; quia etsi iniuriam fecit, speciem debitam non soluens; tamen nihil damni intulit. Sed de his plura suprà cap. 20. dub. 18. & 19.

DVBITATIO III.

Vtrùm in cambio locali, quando campsor prior accipit, vt alibi restituat, possit aliquid lucrari, & quo titulo.

19 RESpondeo, Posse aliquid lucrari, idque variis titulis. est communis sententia DD. Gabrielis d. 15. qu. 11. art. 3. dub. 12. Conradi qu. 99. Caietan. c. 6. Medinæ qu. 9. de vsura. Nauar. c. 17. nu. 289. Soti l. 6. qu. 10. art. 1. & aliorum.

1. Titulus. Translatio. Primò, Titulo translationis pecuniæ. traiicit enim pecuniam, quam hîc habes, in locum, vbi optas eam esse, v. g. Antuerpiâ Hispalim; quæ opera in gratiam alterius præstita, est pretio æstimabilis. Nec obstat, quòd reipsa non transferat; quia eam quasi transfert, faciendo id, quod æquiualet reali translationi. vnde etiam vsus communis loquendi habet, vt talis pecunia dicatur traiici & transponi. itaque cùm æquiualenter eam traii-
20 ciat, ita vt tibi tantum commodi prętet, quantum si reipsa transferret, meritò potest pro illo obsequio pretium exigere. sicut nuntius, qui certo pretio pactus est 100. aureos in locum remotum transferre; etsi inueniat hominem, qui accepta hîc illa pecunia, paratus sit tantumdem ibi gratis numerare; nihilominùs potest accipere pretium translationis, perinde ac si reipsa transtulisset: quia sua industria præstitit id, quod æquipollet translationi. Nec refert, quòd sine incommodo vllo vel labore hoc fecerit; quia id ipsius industrię vel bonæ fortunæ assignandum. Idem dicendum de campsoribus.

21 *Quantum hoc nomine possint exigere.* Notandum tamen, campsores non posse tantum exigere pro hac virtuali translatione, quantum si reipsa transferrent; sed solùm quantum inter ipsos bona fide pro tali obsequio est constitutum: quod ordinariè est multo minus. quia facilitas operæ & commoditas, quam percipit is, qui eam præstat, multum detrahit de pretio, secundùm communem hominum æstimationem. sicut enim aliarum rerum pretium ex communi peritorum æstimatione, consideratis omnibus circumstantiis pendet; ita etiam huius operæ, quam ipsi præstant.

Obiectio. Dices Primò, Is, qui dat hîc suam pecuniam campsori vt eam recipiat Hispali, non intendit conducere operam campsoris, sed solùm permutare pecuniam, quam hîc habet, cum ea, quam campsor habet Hispali: ergo iste titulus est fictitius. Confirmatur, quia transfert dominium suæ pecuniæ in campsorem: ergo non conducit operam campsoris ad illius traiectionem. non enim conducit operam campsoris ad illiusmet pecuniam transferendam.

Respond. Primò, Negando antecedens: quòd 22 *Responsio.* enim intendat operam eius conducere, patet ex forma loquẽdi; petit enim pecuniam suam, quam campsori tradit, transponi seu traiici Hispalim. deinde etsi fortè non semper expressè intendat operam conducere; tamen id implicitè & virtute facit, cùm tradit pecuniam campsori, cum obligatione vt Hispali tantumdem reddat. hoc enim campsor non potest facere, nisi per realem vel æquipollentem translationem. procurare enim vt reddantur Hispali centum aurei accepti Antuerpiæ, secundùm communem hominum æstimationem, est eos virtute & æquiualenter transferre; quia idem commodum præstatur. Denique etiamsi cõcederemus illum solum intendere permutare; tamen campsor poterit suam pecuniam, quam Hispali habet, pluris æstimare; quatenus per illam virtute potest transferre pecuniam, quæ aliis locis est, Hispalim: seu quatenus illi pecuniæ inest ea conditio, quæ pecuniis, quas hîc accipit, non inest; nempe esse Hispali; pro qua conditione vt insit, dari pretium solet. nam pretio æstimabile est, quòd pecuniam, quam habes Antuerpiæ, possis recipere Hispali, vbi eam optas esse. Et ita si quis attentè consideret, semper implicitè videtur contineri in hoc contractu, operarum locatio ad pecuniam transferendam.

Ad confirmationem. Non transfertur domi- 23 *Trãsfertur dominium permissiuè.* nium præcisè ex vi huius contractus; sed tantùm permissiuè: quia potest campsor illud nolle admittere, integro permanẽte campsorio contractu. quia tamen is, qui pecuniam tradit, permittit illi dominium, potest campsor illud admittere, & vti illa pecunia tamquam sua: nam alteri perinde est, siue vtatur, siue non; modò aliam æquiualentem in loco destinato repræsentet. sicut quando quis tabellario publico tradit pecuniam in alium locum transferendam, conducit ipsius operam: tamen permittit illi pecuniæ dominium: nam perinde est ei, siue eamdem numero realiter transferat, siue æquiualenter; quod fit ibidem numerando æquiualentem.

Dices Secundò, Pecunia præsens pluris valet *Obiectio 2.* quàm absens: ergo si alter intendat commutare præsentem cum absente, non poterit campsor lucrari hoc titulo.

Respon. negando consequentiam: quia quòd 24 pluris valeat, id prouenit ratione commoditatis, quam adfert vtenti, quam non tenetur campsor æstimare; quia non cupit alterius operam, vt pro absente detur ei præsens: sed alter ipsius operam flagitat, vt pro præsente det ei absentem. vnde potest absentiam suæ pecuniæ æstimare. quia per eam præstat id, quod pretio est æstimabile, leuando illum onere transferendi, eiusque pecuniam æquiualenter traiiciendo.

Secundus titulus, quo lucrari potest campsor 25 *2. Titulus. Præstatio periculi seu assecuratio.* in hoc cambio, est assecuratio. Ita Lopez tract. de cambiis cap. 4. quam sententiam dicit esse inter omnes receptissimam. Probatur, quia campsor accipiens hîc pecuniam aliò traiiciendam, non solùm suscipit onus transferendi, sed etiam periculum, vt si pereat, non danti, sed ipsi pereat. atqui præstare periculum traiectionis est pretio æstimabile; vt patet quando cum nuntio paciscimur vt

pecuniam suo periculo trãsferat. Nec refert, quòd campsori in pecunia transferenda nullum sit periculum, cùm ipse alibi eam paratam habeat; id enim ipsius industriæ vel fortunæ assignandum. nam satis est, illam obligationem, qua se obligat alteri, vt rem ipsius saluam loco condicto repræsentet, esse pretio æstimabilem; etiamsi eam facillimè possit implere.

Ex his sequitur, quò longius est iter, & quò maiora sunt pericula, eò amplius ratione assecurationis & translationis posse stipulari: quia eò traiectio pecuniæ, si reipsa fieri deberet, esset difficilior & periculosior.

3. Diuersitas pretij. Tertius titulus esse potest, si pecunia sit minoris pretij in loco, vbi campsor accipit, quàm vbi restituit. de quo plura dubit. sequenti.

26 *Obseruatiuncula.* Circa prædicta Notandum est, assecurationem implicitè contineri in obligatione transferendi, prout in praxi exercetur. hoc ipso enim, quo campsor accipit pecuniam vt alibi restituat, censetur eam assecurare; quia acceptat eius dominium, ac proinde non minùs se obligat, quàm si eam assecuraret. quare videtur non minùs posse exigere pretium, quàm si duplici obligatione se obstringeret, traiectionis, & assecurationis. Verùm non ita est in praxi; quia enim dominium præsentis pecuniæ, quam hîc accipiunt, est valdè commodum campsoribus, ideò communiter parui æstimant illam implicitam assecurationem & traiectionem: neque multùm curant, an locus procul absit, an sit propinquus; sintne pericula itinerũ, an non. quo fit vt sæpè is, qui petit pecuniam suam aliò traiici, prior tradens, vt posteà alibi recipiat, lucretur à campsoribus, tamquam ipsemet campsoris munus exerceret: qua in re campsores ostendunt se nõ satis intelligere iustos titulos, ob quos in reali cambio possent lucrari, & sæpè alia quædam spectare, in quibus est magna suspicio vsuræ; quamuis sibi aliqui ex his persuadeant, hoc negotium cambiorum, & iustos titulos, meliùs à se quàm à Doctoribus intellectos. In eo tamen quòd in pretio cõstituendo non omnes titulos congerant, quos alioquin possent, ostendunt se satis sincerè procedere; nec facilè eorum contractus tamquam vsurarios condemnandos, quando pretia communi iudicio, vt passim fit, sunt constituta.

DVBITATIO IV.

Vtrùm quando campsor dat prior, vt alibi recipiat, possit lucrari, & quo titulo.

27 QVidam existimant campsorem non posse tunc quidquam lucrari: quia tunc non traiicit alterius pecuniam, sed solùm dat suam mutuo, vt alibi cum incremento recipiat, quod est vsurarium.

Sed contrarium tenendum est cum communi sententia Doctorum. Ita Conradus suprà, Caiet. tractatu de cambiis, c. 6. Sotus li. 6. de Iustit. q. 10. art. 1. Nauarr. ca. 17. num. 289. Probari id potest, explicando titulos, quibus videtur iustè aliquid lucri in tali cambio exigere.

28 *1. Tit. Virtualis trãslatio.* Primus titulus est virtualis translatio, vel (quod in idem redit) maior æstimatio pecuniæ præsentis quàm absentis. Probatur Primò, Quia numerando hîc pecuniam præsentem ei, qui habet absentem, tantum obsequij illi præstat, quantum si pecuniam absentẽ huc transferret. atqui obsequium translationis est pretio æstimabile: ergo etiam numeratio pecuniæ præsentis pro absente est pretio æstimabilis, quia æquiualet translationi. Secundò, Quia qui petit pecuniam præsentem pro absente, petit leuari onere translationis suæ pecuniæ in hũc locum; atqui hoc onere leuat illum campsor, numerando præsentem, & illud in se suscipit: hoc autem est pretio æstimabile: ergo, &c.

Aduerte tamen quosdam Doctores non admittere hunc titulum in hoc cambio. Primò, quia is, qui prior accipit à campsore vt alibi restituat, videtur potiùs pecuniam campsoris aliò traiicere, quàm campsor ipsius: ergo illi potiùs mercedem debebit campsor, quàm ipse campsori. Secundò, Campsor non potest aliunde huc transferre pecuniam alterius, nisi anteà eam acceperit; atqui nondum accepit: ergo, &c. Verùm qua ratione campsor censeri possit transferre pecuniam alterius, iam satis est explicatum: ideò enim censetur transferre, quia præstat operam æquiualentem; & quia liberat illum onere transferendi. & quamuis alia ratione campsatius videatur traiicere pecuniam campsoris; non tamen ideò campsor ei debet mercedem; quia hanc eius operam non implorauit. Hinc patet responsio ad primum. Ad alterum Respondeo, Non potest eam transferre realiter antè quàm acceperit; potest tamen æquiualenter. facit enim id, quod æstimatione æquè valet ac si pecuniam alibi acceptam huc transferret. sicut si petam Louanij vt tabellarius mihi 100. aureos Antuerpiâ huc transferat, & ille mihi numeret eos Louanij antequam Antuerpiæ acceperit, æquiualenter eos transtulit. Sed etiamsi concederemus, campsorem non traiicere pecuniam alterius in hoc cambio; tamen ex ratione permutationis aliquid lucrari potest: quia pecunia procul absens à loco contrahentium, minoris æstimatur quàm præsens: ergo præsens potest cum lucro contra absentem permutari. Antecedens probatur, tum quia absens non præbet ex natura rei eam facilitatem & commoditatem, quam præsens: tum quia absens (quantum est ex natura rei) sine sumptu & periculis non potest effici præsens. Hinc fit vt etiam merces absentes minoris valeant quàm præsentes. Ita docet Siluester Vsura 4. quæst. 4. versus finem. Caietanus cap. 7. de cambiis. Nauarrus cap. 17. num. 295. & in cap. fin. de vsuris, num. 62. & 63.

29 Quomodo transferre censeatur.

30 Pecunia absens minoris æstimatur.

31 Nec obstat Primò, Quòd campsor eam sine periculo & sumptu possit efficere præsentem: tum quia id non semper verum est. nam sæpè magnos sumptus & pericula ob id perferunt, & suos factores, quos alibi habent, magna mercede conducunt; tum quia si id ita est, hoc ipsius industriæ aut bonæ fortunæ est acceptum ferendum. satis enim est pecuniam absentem loco, ex ipsa rei conditione minoris æstimari, eò quòd communiter non sine periculis & sumptibus præsens haberi queat.

32 Non obstat Secundò, Quòd interdum campsori commodum sit pecuniam habere absentem; quia hoc non prouenit ex ipsa conditione absentiæ per se consideratæ; sed ex industria campsoris, qui pecuniam absentem nouit vtiliter impendere.

vnde

vnde non tenetur idcircò eam secundum se pluris æstimare. Sicut enim is, cui commodum est reducere equum Louanio Parisios, non tenetur illud commodum æstimare, aut minùs pro reductione equi stipulari, si aliquis eius opera in equo reducendo vti velit: ita campsor, cui vtile est, pecuniam, quam dat Hispali, recipere Antuerpiæ, non tenetur illud compendium æstimare, aut minùs pro sua opera exigere, quando aliquis flagitat ad hoc eius industriam.

33 Ex his patet Primò, Campsorem lucrari posse, etiamsi vtrobique sit idem pretium monetæ, & eadem copia vel inopia; vt docet Nauarrus in cap. fin. de vsuris nu. 21. & sequentib.

Intra idem regnum. Secundò, Posse lucrari, etiamsi det ad locum intra idem regnum, vt docet idem Nauarr. ca. 17. n. 290. & Boninsignius c. 7. n. 27. quod est contra Sotum q. 10. ar. 1. & q. 13. a. 1. Ratio est, quia sicuti opera, quam præstat transferendo eam de vna Prouincia in aliam, est pretio æstimabilis, ita etiam ex vna vrbe in aliam in eadem Prouincia, vt Antuerpiâ Insulas, & contrà.

34 *2. Titulus. Maior æstimatio pecuniæ.* Secundus titulus, quo in hoc cambio lucrari potest, est maior æstimatio pecuniæ in loco, vbi datur, quàm vbi redditur, siue ea æstimatio sit intrinseca, siue extrinseca.

Duplex pecuniæ æstimatio, Intrinseca, extrinseca. Vbi Aduerte, duplicem esse pecuniæ valorem seu æstimationem; altera prouenit à lege vel communi consuetudine, qua pecunia taxatur vt valeat tot vel tot nummos minutos in eodem loco. sic in Belgio regalis æstimatur 10. grossis: philippicus 100. scutum aureum 130. hæc potest dici legitima & intrinseca, quia lege cõstitui solet, (etsi consuetudo interdum eam nonnihil augeat) & accipitur ex causis intrinsecis; nempe ex conditione materiæ & ponderis. Altera est extrinseca & fortuita, proueniens ex causis extrinsecis & fortuitis; ratione cuius non censetur pecunia maior pluris valere respectu minutarum in eodem loco; sed tota pecunia simul pluris vel minoris valet, tum respectu rerum venalium in eodem loco; tum respectu pecuniarum, quæ sunt in alio loco.

35 *Prouenit æstimatio extrinseca ex 4. causis.* Prouenit autem hæc æstimatio ex quatuor causis. Primò, Ratione copiæ & inopiæ pecuniæ. quò enim in aliquo loco apud mercatores est maior copia pecuniæ, eò ipsa est minoris valoris ad res venales præsentes, & etiam ad pecunias dissitas (quæ tunc rerum venalium rationem subeunt) comparandas: & consequenter pro iisdem mercibus plus pecuniæ dandum est, quàm dum est inopia; copia enim pecuniæ facit pretia mercium crescere: quia pecunia, quæ pro illis datur, minoris æstimatur. Pari modo, quò minor est copia pecuniæ, eò ipsa est maioris valoris respectu mercium; quia plus mercium eadem pecunia comparari potest. hinc pecuniæ inopia facit pretia mercium decrescere; quia pecunia, quæ datur, pluris æstimatur. sic ob copiam, in Indiis pecunia minoris æstimatur quàm in Hispania, etiamsi idem sit pretium legitimum, & in Hispania minoris, quàm in Belgio. sicut enim pretia mercium ob copiam decrescunt, & ob inopiam crescunt; ita etiam valor pecuniarum omnium. Secundò, Prouenit hæc æstimatio ratione maioris vel minoris multitudinis petentium ad cambium. sicut enim multitudo emptorũ facit vt crescant pretia mercium, ita etiam multitudo petentium ad cambium, facit vt crescat valor pecuniæ campsoris, siue ea sit præsens, siue absens. Tertiò, Prouenit ex multitudine vel paucitate dantium ad cambium; quò enim sunt pauciores, qui velint dare ad cambium, eò pecunia campsoris pluris æstimatur. sicut quò pauciores sunt venditores, eò merces pluris æstimantur. Quartò, Ex necessitate pecuniæ: vt si Principi ingentes summæ pro bello vel alia causa publica sint corrogandæ, vel ingens copia mercium offeratur venalis. quò enim pecunia est magis necessaria ad quosdam vsus magni momenti, eò pluris æstimatur respectu aliarum rerum venalium.

His positis, Dico ratione vtriusque æstimationis posse campsorem aliquid lucrari. Primò, Ratione æstimationis intrinsecæ: vt si det 100. aureos Antuerpiæ, vt recipiat Hispali, debet Hispali accipere plus quàm 100. quia Antuerpiæ habent maiorem æstimationem legalem: plus enim est Antuerpiæ habere 100. aureos quàm Hispali. vnde vt fiat æqualitas, debet Hispali plus recipi quàm 100. quòd si det Hispali vt recipiat Antuerpiæ, non poterit Antuerpiæ accipere tantumdem pecuniæ, sed minus, seposito pretio traiectionis, & carentiæ suæ pecuniæ: quia alioquin non esset dati & accepti æqualitas in æstimatione, quæ in omni contractu est seruanda; addito tamen pretio cambij & carentiæ pecuniæ, rarò fit vt minus accipiant. Secundò, Ratione æstimationis extrinsecæ seu fortuitæ lucrari posse. Patet; quia sicuti merces ratione paucitatis & necessitatis, ratione multitudinis petentium & raritatis venditorum, pluris valent & emi debent quàm aliàs emerentur; ita etiam pecuniæ præsentes ob hasce quatuor causas pluris valent, tum ad merces, tum ad pecunias absentes comparandas, quàm si istæ causæ abessent. nam pecuniæ absentes se habent instar mercis respectu præsentium, vt rectè docet Caietanus ca. 7. & Nauarr. nu. 291. Siluest. Vsura 4. qu. 8. §. 1. & alij. non enim habent pretium legitimum, nisi respectu monetarum eiusdem loci: Princeps enim sua lege & populus communi consuetudine non intendit eis imponere pretium respectu monetarum, quæ sunt in aliis locis; sed tantùm respectu monetarum eiusdem loci. quare respectu pecuniarum dissitarum, relinquitur pretium imponẽdum iudicio mercatorum & eorum, qui sic negotiantur. quod cùm sit vulgare, non consistit in indiuisibili; sed habet latitudinem pretij infimi, medij & summi. itaque possunt emi & vendi sicut aliæ merces, secundùm hanc triplicem æstimationem, quam periti illius negotiationis bona fide imponunt.

36 *Ob vtramque æstimatione potest lucrari.*

37

Pecunia absens est mercis instar. 38

Ex his patet, campsores interdum simul lucrari triplici titulo; videlicet traiectionis & duplicis valoris explicati: tamen potissimùm solent respicere ad valorem extrinsecum, & ratione huius lucrari. vnde semper inquirunt, vbi sit futura penuria vel necessitas pecuniæ, vt ibi dare possint, & recipere vbi est vilitas & copia. 39 *Ratione triplicis tituli.*

Dices, Si campsor velit lucrari ratione traiectionis pecuniæ, non videtur posse simul lucrari ratione maioris valoris; & contrà, si velit ratione valoris, non potest propter traiectionem; cùm enim dat tibi 100. aureos Antuerpiæ, recipiendos Hispali, traiicit pecuniam tuam Hispali Antuerpiam, vbi pluris incipit valere: atqui hoc incrementum est tuum non campsoris: ergo non debes ei aliquid ratione maioris valoris: vel si des 40 *An possit lucrari ratione vtriusque tituli.*

ratione valoris, eò quòd pecunia, quam ipse dat, pluris valet, quàm tua; non poterit quidquam exigere ratione traiectionis, quia non traiicit pecuniam tuam.

41 Ob hoc argumentum Sotus qu.12.art.2.docet, campsorem dum lucratur ratione maioris valoris, non posse simul lucrari ratione traiectionis.

Sed contrarium docent reliqui Doctores, & Probatur Primò, Quia sunt distincti tituli pretio æstimabiles. Secundò, Si pecuniæ vtrobique haberent æqualem valorem, nihilominùs posset aliquid lucrari ratione traiectionis; seu quia pecunia absens minoris valet quàm præsens, vt suprà ostensum est.

Quare Respondeo ad argumentum, Campsorem non trasferre realiter pecuniam tuam in specie; (tunc enim non posset petere nisi pretium translationis & assecurationis; sicut baiulus) sed transferre illam secundùm æquiualentiam, dando tantumdem de suo. vnde debes ei reddere æquiualens alibi, & pretium translationis.

42 Tertius titulus est, ratione lucri cessantis, vt si pecunia, quam tradit ad cambium erat destinata maiori lucro, ita vt (deducta æstimatione laboris, expensæ, & periculi) illa spes lucri maioris, pluris valeret, quàm cōmune lucrum cambij; tunc enim posset illud incrementum exigi. nam sicut in aliis contractibus potest haberi ratio lucri cessantis, vt te indemnem serues: ita etiam in contractu cambij. Pius V. tamen vetuit, ne illud ab initio definiatur, & in pactum deducatur; sed solùm ex euentu secuto constituatur.

3. Titulus, lucrum cessans.

43 Quartus titulus esse potest Carentia pecuniæ suæ, & id, quod huic carentiæ est coniunctū, nempe periculum ne non restituatur, & priuatio commoditatis ea pecunia negotiādi: magni enim æstimant omnes mercatores & campsores, quòd ad vnum, duos, vel tres menses cogantur carere sua pecunia, idque tum ob periculum, cui exponitur; tum quia interim priuantur commoditate per illam aliter negotiandi. vnde in omnibus cambiis, quò longius est tempus, in quod eam concedunt, eò plus exigunt lucri, & quò breuius, eò minus. Atque hic est potissimus titulus, quem mercatores in cambiis hoc tempore spectant, vt ipsimet disertè fatentur: addentes, omnia cambia huius temporis iniqua esse, si hic titulus non sit iustus. parui autem æstimant traiectionem, quantumuis locus distet. qua in re non videntur prudenter facere; nam reuerà hic titulus est præcipuus in cambio reali; ob hanc enim causam sunt cambia introducta. Secundo loco æstimant valorem pecuniæ extrinsecum, qui ex copia & inopia pecuniæ, & similibus causis prouenit. vtrùm autem titulus iste quartus excusari possit, dicemus dubit.6.

4. Carentia pecuniæ.

Quem titulum potissimùm spectent cāpsores & mercatores.

44 Ex dictis patet, quid dicendum sit ad speciem facti, quam Sotus l.6.qu.12.art.2. proponit, cuius æquitatem se ignorare fatetur. Tempore enim Soti, si campsor Metinæ accipiebat prior, restituturus in Flandria; lucrabatur in singulos aureos 50. dupondia, seu marauedinos: si verò prior dabat in Flandria, recepturus Metinæ, lucrabatur 70. vel 75. cùm tamen videatur non debuisse lucrari nisi 50. tunc enim tanti valebant in Flandria 360. marauedini, quanti Metinæ 400. vnde prior accipiens Metinæ, vt in Flandria restitueret, poterat accipere 400. qui valore æquantur 360. in Flandria reddendis; & præterea 10. in pretium traiectionis. & ita lucrabatur 50. Verùm non apparet ratio cur in Flandria prior dans 360. possit Metinæ recipere 430. cùm non possit Metinæ plus accipere, quàm ipse ibidem solet dare pro 360. Flandricis.

Species facti à Soto proposita.

Sed dicendum est, quòd quando accipit prior Metinæ, tunc solùm lucratur ratione diuersæ æstimationis pecuniæ & ratione traiectionis. ratione diuersæ æstimationis, accipit 400. marauedinos Metinæ, pro 360. in Flandria. nam hæ duæ summæ sunt valore æquales, ad diuersa ista loca comparatæ. ratione autē traiectionis accipit adhuc 10. & sic lucratur 50. accipit enim 410 marauedinos, & reddit solùm 360. tunc enim dicitur lucrari, quando plus materialis pecuniæ accipit, quàm dederit; etiamsi illud plus, non pluris æstimetur illo loco, quàm istud minus hoc loco. 45

Si verò prior det, idque in Flandria, tunc solùm dat 360. marauedinos, & Metinæ recipit post duos menses 430. vel 435. sicque lucratur 70. vel 75. 400. enim accipit ratione diuersi valoris; cùm 400. Metinæ non pluris valeant quàm 360. in Flandria. præterea accipit 10. ratione traiectionis, & 20. reliquos ratione carentiæ pecuniæ, eò quòd prior det, & debeat per duos menses sua pecunia carere: hunc enim titulum maximè æstimant. Sed hoc lucrum re vera est nimium, & excedere videtur metas iustitiæ; nec quisquam est, qui hoc tempore tantum lucretur. duobus enim mensibus lucratur 20. in centum; nam in singula scuta lucratur 75. marauedinos. Quòd si prior det Metinæ 410. marauedinos, non recipiet in Flandria solùm 360. vt quidam putant; (sic enim nemo vmquam campsor vellet pecuniam suam dare; nam amitteret 50. marauedinos in singulos aureos) sed tanti æstimabit carentiam pecuniæ duorum mensium, vt ei in Flandria sint restituendi 410. vel circiter. 46

DVBITATIO V.

De praxi cambiorum, quæ hoc tempore viget.

VT hæc praxis intelligatur, tria potissimùm sunt consideranda: personæ, quæ ad cambium concurrunt: nummi, secundùm quos cambia ad varia loca reguntur: & variatio pretiorum, secundùm longius vel breuius tempus. 47

Quod ad primum attinet, regulariter quatuor personæ requiruntur vt contractus cambij sit perfectus, campsor, campsarius, respondens campsoris, & respondens campsarij. dum enim campsor alicui pecuniam numerat, accipit vicissim ab illo obligationem de pecunia illa alibi soluenda: & hanc transmittit ad suum respondentem, vt ibi eam recipiat: & campsarius similiter scribit ad suum respondentem, vt ibidem soluat. si hic acceptet, & soluat respōdenti campsoris, iam perfectum censetur primū cambium. sæpè tamen fit, vt respondens campsarij non soluat respondenti campsoris; sed tradit illi obligationem tamquam ab eo accepisset ad cambium, quam ille remittat ad campsorem; & simul scribit ad campsarium, vt soluat campsori recambium. quòd si respondens campsarij soluat reipsa; tunc respōdens campsoris dat eamdem pecuniam alicui alteri ad cambium, 48 49

4. Personæ requisitæ.

cambium, & acceptam ab eo obligationem mittit ad primum campsorem. & sic semper redit cum lucro. campsor tamen ordinariè scire non potest quantum lucretur, nisi dum pecunia per secundum vel tertium cambium, tandē ad ipsum redit.

50 Interdum fit vt campsarius non habeat respondentem in loco, vbi pecunia est restituenda: sed campsor assignat ei suum respondentem, qui acceptet debitum, & sibi soluat, quatenus diuersas personas repræsentat, seu diuersa officia subit: hic rursus obligationem scribit, tāquam ipse ad cambium acceperit, eamque transmittit ad primum campsorem, vt à campsario solutionem accipiat, cum pretio cambij & recambij. quotiescumque autem fit solutio, respondens campsoris detrahit ex tota summa suas prouisiones, (quas vocant) id est, mercedem sui laboris, quæ sunt bini vel terni aurei in singulos millenarios. Vtrùm autem hæc sint iusta, patebit ex dub.7. & 8.

51 *Quo genere nummorum reguntur.* De secundo, Vario nummorum genere cambia reguntur ad varia loca; quod vt intelligatur, explicabo quo modo id fiat Antuerpiæ ad loca præcipua Europæ. Igitur Antuerpiæ ad pleraque loca reguntur grossis: nam campsor pecuniam Antuerpiæ numerans, certo numero grossorum Flandricorum intendit emere ducatum, qui est in Italia vel Hispania; aut coronatum, qui in Gallia; aut florenum, qui in Germania, &c. Exempli gratia, anno 1600. 7. Decembris cursus cambiorum Antuerpiæ erat talis, Antuerpiâ Venetias dabat campsor 91. grossos & tres quartas, vt Venetiis reciperet vnum ducatum intra mensem à contractu inito; qui ducatus Venetiis æstimatur in Banco, id est, apud trapezitas 124. solidis seu piccolis Venetis. hoc enim intelligunt Venetiis per ducatum, dum agitur de soluendis cambiis. Antuerpiâ Mediolanum dabat 105. grossos & medium, vt Mediolani reciperet ducatum post vnum mensem. hic ducatus æstimatur 5. libris & 16. solidis. Florentiam dabat 110. grossos & medium, vt ibi reciperet ducatum intra mensem. Madritum dabat 106. grossos, vt Madriti vnum ducatum intra duos menses reciperet. Hispalim 105. grossos & medium, vt Hispali intra duos menses ducatum reciperet.

Vlissiponem 101. grossos, recepturus ducatum. Vbi aduerte, in Lusitania per ducatum intelligi 10. regales, quando de cambiis agitur; in Castella & reliquis Hispaniæ locis 11. regales.

Antuerpiâ Vesuntium, cambium agitur grossis & coronatis. campsor enim Antuerpiæ dabat 120. grossos & medium, recepturus Vesuntij in proximis nundinis vnum coronatum Francicum, vel eius valorē. celebrantur hîc nundinæ quotannis quater, etsi exiguo concursu; nempe circa Pascha, in Augusto, circa festum omnium Sanctorum, & circa festum Epiphaniæ.

Lugdunum 117. grossis, pro coronato, Lugduni proximis nundinis recipiendo. aguntur & hîc quater nundinæ, quę 14. diebus nundinas Vesuntinas præcedunt.

Parisios & Rotomagum 119. grossis & medio, pro coronato illis locis intra mensem recipiendo.

Antuerpiâ Francofurtum regitur grossis, & florenis Germanicis. dabantur Antuerpiæ 76. grossi pro floreno Germanico, Frācofurti proximis nundinis recipiendo. aguntur hîc binę nundinę celebertimæ, in Septembri & circa Pascha. Florenus Germanicus Francofurti in solutione cambiorum valet 65. critseros; ad rationem monetæ Belgicæ, pęnè grossos 80. Antuerpiâ Hamburgum agitur grossis & daleris. Londinū scellingis & libris Anglicanis. Coloniam libris Flandricis. dantur enim Antuerpiæ 100. librę vt Coloniæ recipiantur 102. libræ monetæ ibidem vsitatæ, idque intra duos, 3, 4, 6, 8, 10, vel 20, dies post litteras exhibitas, prout conuentum fuerit.

Quod ad tertium attinet, Quandocūque mercatores cambia sua dirigunt secūdùm nundinas, tunc quò longiùs absunt nundinæ, eò maius faciunt pretium cambij; ac proinde eò minus dant pro pecunia, quàm alibi sunt accepturi: quò verò propiùs absunt, eò minus est pretium; ac proinde eò plus dant pro pecunia, quam alibi sunt accepturi; ita vt sæpè non lucrentur, si nundinæ sint valdè vicinæ: quod an iustè fieri possit, dicemus dubit. seq. Hæc de praxi. 52 *Pretium cambiorū.*

DVBITATIO VI.

Vtrùm cambium Francofurtense & similia, in quibus pretium variatur pro maiore, vel minore temporis intercapedine, sint licita.

NOtandum est, Francofurti binas quotannis agi nundinas, alteras circa Pascha, alteras in Septembri: in quibus fiunt solutiones cambiorum. reguntur autem hęc cambia florenis Germanicis & grossis Flandricis, vt dictum est. Nam qui dant Antuerpiæ ad cambium, vt recipiant Francofurti, certo numero grossorū emunt florenum Germanicum, & contrà qui Francofurti dant, vt Antuerpiæ recipiant, floreno Germanico emunt certum numerum grossorum. In pretio autem ferè seruatur hæc ratio: Si Antuerpię campsor quinto mense ante nundinas pecuniam numerat, solùm dat, v.g. 73. grossos pro floreno Germanico. si quarto mēse numerat, solùm dat 74. si tertio 75. si secundo 76. si vno dumtaxat ante nundinas 77. vel circiter. In nundinis autem recipiunt florenum Germanicum, æstimatum ibidem 79. vel 80. grossis; vel Antuerpiæ suas obligationes seu litteras cambij aliis vendunt, ita vt 4. 5. vel 6. grossos in singulos florenos Germanicos lucrētur. Similis ferè ratio seruatur, quotiescumque datur cambium ad loca, vbi celebrantur nundinę; quò enim longiùs absunt nundinæ; eò campsores minus dant, & plus recipiunt: & contrà quò sunt propinquiores, eò plus dant & minus lucrantur. 53 *Nundinæ Francofurtenses.*

Respondeo & dico Primò, Pretium cambij non posse variari ratione solius temporis longioris vel breuioris. ratio est, quia in cambio non requiritur temporis interuallum, nisi quatenus id necessarium ad translationem litterarum, & ad præparationem solutionis, vt ea commodè in loco distanti fieri possit: ergo si plus temporis concedatur ad solutionem, id non fiet ex vi contractus cambij, sed taciti cuiusdam mutui: atqui in mutuo aliquid exigere ratione temporis longioris est vsura. ergo. 54 *Ratione temporis.*

Dico Secundò, Posse hoc pretium ob alias causas iustè variari, quas cùm valdè probabile sit in casu proposito subesse, probabile etiam est hanc 55 *Aliæ causæ probabiles.*

variationem pretij iustè à mercatoribus constitui; ac proinde tale cambium licitum esse. Prior pars patet ex dictis dub. 3.& 4. Altera verò, quòd hæ
56 causæ reperiantur in hoc cambio, Probatur Primò, Quia ordinariè campsores pluris æstimant carere pecunia sua quinque mensibus, quàm quatuor,& carere quatuor, quàm tribus; idque partim quia interim carent facultate lucrandi illâ pecuniâ; partim quia diutiùs versatur sors in periculo. vnde hæc æstimatio non est irrationalis; nititur enim iusta ratione, idque ex communi mercatorum & campsorum iudicio. Secundò, Quia quò plures sunt menses ante nundinas, eò plures petūt pecuniam à campsoribus, vt diu pretio frui possint: atqui quò plures sunt petentes, eò magis crescunt pretia cambiorum. Hæc causa quibusdam videtur sufficiens ad inducendam tantam pretij variationem. Tertiò, Si non concederetur plus temporis, quàm natura vnius cambij postulet; qui pluribus mensibus egent pecuniâ, deberent sępiùs ad cambium petere, cum magno suo damno & incommodo. quod considerantes campsores concedunt longum tempus, vt in vno cambio, virtute comprehendant plura cambia, quæ ipsi interim facerent cum iisdem campsariis, si solùm tempus præcisè necessarium ad translationem concederetur: & hoc cedit in commodum campsariorum, qui longè minùs soluunt, quàm si tot cambia cogerentur facere. causa igitur, cur quò tempus longius est, eò maius pretium statuant, est, quia eò plura cambia virtute cēsentur fecisse. Hac ratione vir quidam doctissimus illam pretij variationem excusabat; mihique probatur: pręsertim accedente etiam prima & secunda causa.

57 *Iustum pretium.* Confirmatur, quia iustum pretium censetur in quoque foro, quod periti illius negotiationis, bona fide consideratis omnibus circumstantiis imponunt, & quo inter se contrahendo vtuntur nemine contradicente vel conquerente. atqui periti campsores & mercatores, omnibus consideratis sic pretia variant, & sic inter se contrahunt, nemine conquerente. ergo hæc variatio non est censenda iniusta.

Ex his patet, talia cambia non esse damnanda; præsertim cùm omnes passim illis vtantur: inter quos multi viri probi & conscientiæ religiosæ; qui si iuberentur abstinere, soli laxiores illis vterentur, quo fieret vt pretia cambiorum istorum cum magno Reipublicę incommodo valdè incēderentur. neque enim vmquam obtineri poterit, vt mercatores non pluris æstiment concessionem longi temporis, quàm breuis.

58 *Si alij contractus misceantur.* Ex hoc & supradictis dubiis facilè intelligi potest, quid dicendum sit de cambio, quando ei miscetur alia species contractus, & nominatim de quodam cōtractu, quem mercatores Antuerpienses sępe cum Rege inierunt. de quo abhinc 18. annos ab eis consultus fui. Dabant Regi Antuerpiæ *Contractus mercatorū cum Rege.* ad bellicos vsus centum millia aureorum, octoginta duo millia in pecunia & 18. millia in pannis, dimidio tamen supra iustum, æstimatis. Nam quod valebat duobus, æstimabant tribus. vnde cùm pannus totus valeret solùm 12000. aureorum, æstimabant 18000. Porrò ipsi in Hispania intra duos menses accepturi erant 100000. aureorum in pecunia.

Respondi Primò, Hunc contractum videri sic conceptum, vt fraus fieret militibus: ideò enim totum onus cambij videri reuolui in pretium panni, vt in solutione stipendiorum, militi pannus æstimetur quasi re verâ tanti valeret. Verùm quia solutio ista non fit à mercatoribus, sed ab officialibus regiis, non est hæc iniuria mercatoribus imputanda, si huius consilij causa non sint. Si tamen possent eam absque suo incommodo impedire, ineundo aliam speciem contractus, tenerentur ex charitate.

Secundò, Hunc contractum non videri illicitum, nisi fortè sit excessus in lucro. continet enim tres contractus; per quos si seorsim ad tantum lucrum perueniri potest, potest etiam per eosdem vnitos. dantur enim 82000. ad cambium, & venditur pannus valens 12000. & hoc pretium implicitè datur ad cambium in locum dissitum. nam pretium panni soluendum est in Hispania post bimestre. Itaque si cambio 82000. millium Antuerpiâ in Hispaniam, & venditione illius panni, & cambio pretij illius, tātùm à Rege lucrari potuissent, contractus est iustus. (quę enim seorsim iusta sunt, etiam iunctim.) Nec obstat, quòd videantur pannum vendere supra iustum pretium; quia in eo pretio comprehendunt pretium cambij expressi 82000. & taciti 12000. Neque propriè est venditio; sed cōtractus innominatus, do vt des, comprehendens virtute plures contractus nominatos. Si verò non potuissent tantum exigere seorsim, contractus est iniquus, & tenentur ad restitutionem excessus. Et sanè lucrum videri possit excessiuum: nam in effectu non dant nisi 94000. aureorum, & recipiunt 100000. vnde intra bimestre lucrantur sex in 100. & consequenter, dum illum contractum quoque bimestri repetunt, lucrantur 36. in centum intra vnum annum. Accedit, quòd hac ratione vendant magnam vim merciū, quod commodum etiam est pretio æstimabile. Ad hæc respondent ipsi se, tātam vim pecunię sine magnis sumptibus, laboribus & periculis non posse conquirere; cùm eam vel ab aliis cum graui interesse debeant accipere, vel etiam ex Italia & Hispania per mulos cum magno periculo curare deferri. Deinde in contractibus cum Regibus magna esse pericula; soluere enim illos quando volunt, & facilè antiquos contractus, si per eos læsi videantur, reuocare. Quod ad pannum attinet, ideò se hunc inserere summæ, quòd id fiat sine vllo Regis incommodo: & quòd ipsi tantam vim numeratæ pecuniæ, non possint assiduè habere paratam. Quòd autem lucrum videatur magnum, id fieri ob crebram eiusdem cōtractus repetitionem. Verùm vtrùm lucrum sit moderatum, an modum excedens; non est Doctorum determinare, sed proborum virorum in arte illa peritorum. Hoc tantùm affirmo, hunc contractum ex forma sua iniquum non esse.

DVBITATIO VII.

Vtrùm cambium Besuntinum sit licitum.

NOtandum, nomine cambij *Besuntini* intelligi propriè quod ad vrbem Besançon traijcitur, vbi non est frequentia mercatorum aut mercium. quidam nunc vocant *Placentinum*, quòd ad eam quoque vrbem frequens detur. generatim tamen intelligi potest omne cambium, quod dirigitur ad locum, vbi campsarius nec vllam pecuniam, 59

niam, nec vllum reſpondentem, nec fidem habet; ſed rogat campſorē, & ipſe nomine eius aliquem, qui reſpondeat, procuret, vel ipſe per ſuum factorem reſpōdeat; qui poſteà eamdem pecuniam per recambium remittit, vt ita fiat ſolutio cambij & recambij, in loco, vbi fuit primò accepta. tale eſt cambium, quod maximè in illas vrbes à Genuenſibus & aliis dicitur celebrari.

60 Quidam Doctores ſentiunt tale cambium non
Sententia quorũdam. eſſe contra iuſtitiam, ſi bona fide iuſtum pretium, quantum fieri poteſt, conſtituatur. Ita reſponderunt in quadam conſultatione ſex viri doctiſſimi in Luſitania. & tenet Siluester v. Vſura 4. qu. 9. dicto.6.& Nauarr.l.5. conſilio 1.titulo de vſuris. & in enchiridio ca.17. n.289. & 301. & Thomas Boninſignius cap.7.de cambiis num.7. 8.9. Quæ
61 ſententia probari poteſt Primò, Quia ſi hoc cam-
1.Probatio. bium eſſet iniuſtum, id ideò eſſet, quòd campſarius non habeat pecunias eo loco, vbi ſoluendum eſt: atqui hoc non obſtat; quia non requiritur vt actu ibi habeat; ſed ſufficit vt habeat in credito apud amicum, vel vt facilè poſſit habere correſpondentem, qui eas ibi det mutuo, vel ad cambium; vt rectè docet Nauarrus in enchirid. c. 17. num.289. & 301. & in conſiliis, loco citato: hoc enim ſufficit vt fiat cambium verum & reale, non ſiccum: atqui iſte hoc pacto facilè poteſt ibi habere pecuniam & reſpondentem: ergo ex hac parte non eſt iniuſtum; fiet enim tunc vera emptio vel permutatio pecuniæ, quam campſarius ibi habet, vel habiturus eſt per mutuum, vel per aliud cambium reale.

62 Dices Primò, Non habet ibi alium reſponden-
Obiectiones tem, cui debitum traiiciat, præter reſpondentem campſoris: atqui hoc perinde eſt ac ſi ipſe campſor reſponderet: quod videtur fieri in fraudem vſurariam.

Reſpond. Si campſor illum cogeret vt ſuo reſpondenti traiiceret debitum, id iniquum foret; (quia præter naturam contractus nemo poteſt obligari) ſed campſor id ei relinquit liberum. quòd ſi ipſe ſponte petat à campſore ſibi aliquem reſpondentem dari, certè nulla fit ei iniuria. ſicut enim quiuis alius (qui cōdicto tempore ibi poteſt ſoluere) poteſt ei reſpondere, debitumq; acceptare, ita etiam is, quo ipſe campſor vtitur, ibi poteſt hoc munere fungi.

63 Dices Secundò, Saltem hoc non licebit, quando reſpōdens campſoris, cui creditum tranſmittitur, eſt famulus, vel merus executor campſoris: nam tunc cenſetur vna perſona cum campſore; ac proinde dum ipſi debitum traiicitur, ipſe ſibi ſoluet; quæ ſolutio videtur fictitia & imaginaria.

Reſp. Non eſſe imaginariam ſolutionem; poteſt enim vnus, idemque, quatenus ſubit diuerſas perſonas, ſeu officia, ſibi ipſi ſoluere, ſibique eſſe creditor & debitor.

Vbi Aduerte, campſorem hîc ſubire duas perſonas, nempe campſoris, quatenus hîc dat ad cambium, & tranſmittit creditum ad ſuum reſpondentem: & campſarij, quatenus nomine eius traiicit debitum in eumdem ſuum reſpondentem: hoc enim ad officium campſarij pertinebat. Similiter reſpondens duplex officium præſtat. Primò, Quo creditum acceptat, eſtque reſpondens campſoris. Secundò, Quo debitum acceptat, eſtque reſpondens campſarij; ſoluturus ſibiipſi, tamquam reſpondenti campſoris. nihil enim refert ad iuſtitiam contractus, ſiue hæ perſonæ ſint diuerſæ, ſiue eædem; modò id in arbitrio eius, cuius intereſt, relinquatur. nam etiam in mutuo, ipſe mutuans poteſt eſſe fideiuſſor, ſeu aſſecurator, ita volente mutuatario. vt oſtenſum eſt ca.20.dub.11. vnde fieri poteſt, vt campſor ſubeat officia quatuor perſonarum, ſi videlicet reſpondens ſit eius famulus, vel collega in ſocietate; nam ſocij omnes ſunt inſtar vnius perſonæ.

Secundò, Probari poteſt, quia ſi tu à mercato- 64
re petas mutuũ, & ille dicat ſe non dare mutuum; *2.Probatio.*
ſed eſſe paratum vendere pannum credito, quem ipſe præſenti pecunia illi, vel alteri reuendas, non peccat contra iuſtitiam; quamuis interdum contra charitatem, vt oſtenſum eſt cap.21.dub.16. Similiter ſi dicat ſe eſſe paratum emere præſenti pecunia ſi quid habeas hîc vel alibi venale; & ſi nihil habeas, offerat tibi merces (quas alibi habet vendendas) credito, iuxta communem æſtimationem; quas paratus eſt, ſi velis, præſenti pecunia redimere. Atqui hic contractus eſt ſimilis illi, de quo agimus, in quo dicit campſor ſe nolle mutuare; ſed eſſe paratum emere pecunia præſenti tuam pecuniam abſentem, quam habes v.g. Beſuntij: & ſi ibi non habes, nec potes habere per alios; paratus eſt tibi credito ibi vendere, & præſenti pecunia eamdem emere.

Dices Primò, Iſte non liberè, ſed coactè accipit 65
tale cambium: atqui coactio, ſeu inuoluntarium ir- *Obiectiones*
ritat cōtractum: ergo hoc cambium eſt iniquum.

Reſpond. Eſſe hîc ſufficientem libertatem vt validus ſit contractus; quia abſolutè, liberè & voluntariè contrahit. & quamuis ex parte faciat inuoluntariè; (quia mallet alia ratione pecuniam conſequi) tamen quia per iniuriam ad hunc modum contrahendi non compellitur, non obeſt hoc inuoluntarium. multi enim valdè inuoluntariè res ſuas vendunt; quia tamen per iniuriam ad hoc non coguntur, venditio eſt valida. Idem dicendum de aliis contractibus. Pactio autem vſurarum non ideò eſt irrita, quia inuolūtaria; ſed quia mutuatarius non intendit transferre vſuras, niſi quatenus eas iure debet pro vſu pecuniæ. vt dictum eſt cap.20.dub.18.

Dices Secundò, Pretium in hoc cambio ſem- 66
per eſt iniuſtum: ergo & ipſe contractus iniquus eſt. Antecedens probatur, quia pecunia, quam campſarius vendit, campſori pluris valet, ob ſumptus, quibus eam comparare debet. ſicut merces maioribus laboribus & ſumptibus comparatæ, pluris valent, v.g. frumentum aduectum ex Sicilia Romam, quàm in agro Romano natum.

Reſpon. Quando merces ſecundùm ſe, habent communem æſtimationem, non ideò pluris valent, quòd maioribus ſumptibus ſint comparatæ; vt dictum eſt ſuprà cap.21.dubit. 4. atqui pecunia illa habet ſuam æſtimationem communem in illo loco, ad quem cambium mittitur, vt patet; alioqui ſequeretur, ſi aliquis comparaſſet 100. vlnas panni, maiori pretio, non poſſe eas emi pretio infimo currente; quod eſt contra communem ſententiam. nec eſt ſimile de frumento: quia Siculum melius eſt Romano. quòd ſi non eſſet melius, poſſem illud emere eodem pretio quo vulgò venditur Romanum.

Dices Tertiò, Hoc cambium videri ſiccum, & 67
verum mutuum: quia litteræ remittuntur inanes: vnde eodem loco, vbi pecunia accepta eſt, reddi-

tur campsori cum lucro, quod lucrum non videtur exigi, nisi ratione dilationis.

Resp. Non esse siccum; nam litteræ, per quas fit, verè mittuntur,& virtute earum fit vera solutio in loco destinato; non enim est necesse pecuniam reipsa ibi numerari; sed sufficit ipsam ibi esse, & debita creditaq. per chirographa transferri: (qui modus solutionis est vsitatissimus inter mercatores) ita vt sit aliquis qui acceptet debitum, & aliquis qui acceptet creditum;siue vnus idemque vtramque obligationem & functionem subeat,siue diuersi. hoc enim non mutat rei iustitiam. vnde verum non est litteras redire inanes: nam aliæ remittuntur, quibus fit recambium.

68 Vt explicem quid de hac sententia sentiam,Dico Primò, Si is, qui petit à campsore, non sit habiturus pecunias alibi actu vel potestate, seu in credito, idque campsor norit; contra iustitiam peccat, si ei ad illum locum cambiat. est communis sententia Doctorum. Siluestri, Vsura 4.qu.9. Nauarri c.17.nu.289. & 299.Thom. Boninsignij c. 7. Ratio est,quia dare ad cambium,vel est permutare pecuniam præsentem cum absente,vel est pecuniam absentem emere, aut transferre: atqui hîc non est vlla res,quæ possit emi vel transferri à campsore, vel permutari cum pecunia præsente: est ergo emptio & permutatio ficta; ac proinde lucrum inde proueniens caret iusto titulo. sicut si quis emeret boues ab aliquo, qui nullos habet, eosque illi certo pretio locaret, lucrum illud esset iniustum; quia nulla hîc est locatio, sed solùm fictio locationis.

Quid sentiendum in hac quæst.

Si alibi non habet pecuniā re ipsa vel fidem.

69 Aduerte tamen, si campsor bona fide ad cambium dederit in certum locum, putans alterū ibidem habere pecuniam, aut habiturum;potest,vbi resciuerit fraudem, illum cogere vt contractum impleat,& ibi soluat: quòd si alter nolit illic soluere, poterit campsor repetere sortem & pretium cambij in loco, vbi dedit; & interesse, quod patitur ex eo, quòd loco constituto solutum non sit. ratio est, quia cùm ipse bona fide contractum ex parte sua impleuerit,tenetur alter quoque ex parte sua implere quantum potest;vel soluere quantum intererat campsoris eum impleri.alioquin contractus semper paterent fraudibus; & contrahentes possent cum magno suo incommodo eludi.

Si bona fide dedit campsor.

70 Dico Secundò, Si is, qui petit, possit alibi habere pecuniam per amicum vel alium, qui non sit in ministerio vel societate campsoris, non peccabit contra iustitiam campsor, si nolit ei dare nisi ad cambium in talem locum. fieri tamen potest vt peccet contra charitatem proximi. Prior pars patet; quia ex iustitia non tenetur ei dare mutuū; sed potest nolle ei dare pecuniam, nisi aliquid emendo iusto pretio: atqui pecunia illa, quam iste habere potest alibi, est pretio æstimabilis: ergo etsi campsor nolit ei dare pecuniam, nisi emendo talem pecuniam absentem, non peccabit contra iustitiam. sicuti si nolit ei dare pecuniam, nisi emendo domum, vel agrum, vel equum, non facit ei iniuriam.

Si alibi habet per amicum.

Altera pars patet; vt si proximus sit pauper, & in aliqua graui necessitate constitutus: nam contra charitatem est, compellere hominem tenuem hîc egentem pecunia præsenti, vt alibi, vbi non eget,cū magno suo damno eam procuret. vt enim campsarius ei, qui alibi pro se respondit, satisfaciat, cogitur ibi facere recambium, & sic in loco, vbi accepit, soluere pretium cambij & recambij, grauissimo suo incommodo.

Dico Tertiò, Si is, qui petit à campsore, non 71 possit habere alium, qui ipsius nomine satisfaciat in loco condicto,quàm ipsum campsorem,vel socium eius, cui pecunia in loco illo est numeranda; probabile est, esse contra iustitiam tunc ad cambium dare. Contraria tamen sententia non est improbabilis, & speculatiuè verior; tamen omnino dissuadenda, nec facilè permittenda. Prior pars probatur, quia ita tenent multi Doctores. videtur enim esse mutuum palliatum.intentio enim non videtur esse alia, quàm dare pecuniam cum obligatione, vt in eodem loco restituatur; cetera videntur agi non seriò, sed tegendi mutui causa. Secunda pars probatur rationibus suprà allatis. suppono autem seriò agi, ita vt si factor campsoris, qui respondet pro campsario, fugeret vel decoqueret, campsor non sit habiturus directam & nomine suo actionem in campsarium. nam hoc ipso, quo acceptata est obligatio respōdentis, liberatur campsarius, ita vt campsor in illum agere saltem suo nomine non possit: quòd maximè locum habere debet, quando factor campsoris respondet. potest tamen ei competere actio indirecta, nomine sui debitoris.

Probabile est non esse contra iustitiam.

Tertia pars patet; tum quia sæpè est contra charitatem; tum quia inducit præsumptionem Iuris & de Iure, vsurarum. vt patet ex Bulla Pij V. de cambiis. vnde talis in foro externo posset plecti tamquam vsurarius. 72

DVBITATIO VIII.

Vtrùm prouisiones, quas solent campsores & bancarij accipere, iustè accipiantur.

NOtandum est, nomine *prouisionum* significari mercedem & lucrum, quod campsores & bancarij detrahunt pecuniæ numerandę,ratione operæ, quam præstant scribendo, numerando pecuniam, soluendo pro alio, litteras mittendo, pecuniam depositam custodiendo, pro alio se obligando, alterius negotia expediendo. Itaque possunt hîc interuenire varij tituli, de quibus seorsim dicendum. 73

Prouisiones.

Dico Primò, Campsor vel nummularius, qui pecuniam mercatorum, vel aliorum accipit custodiendam, cū obligatione eam reddendi quando, & cui voluerint depositores, potest accipere iustam mercedem pro hac custodia & obligatione, si de ea antè stipulatus fuerit; vel si ex consuetudine dari soleat. ratio est, quia tale obsequium in gratiam alterius præstitum, per se est pretio æstimabile. 74

Pro custodia.

Dixi, *Si antè stipulatus fuerit*, &c. quia alioquin non censebitur locasse operam suam pretio; sed gratis, vt vsu pecuniæ frueretur: vel accepisse eam mutuo. nam depositores ordinariè nihil dare solent, cùm bancarij libentissimè gratis hoc onus suscipiant, ob commodum, quod illis inde prouenit.

Vbi Aduerte, fieri interdum posse, vt bancarij lucrentur; vt si nolint pecuniam suscipere custodiendam, nisi certo pretio operam suam ad hoc elocando:quod possunt facere, etiamsi ex vsu pecuniæ interim magnum quæstum capiant: etsi enim 75

Quando lucrentur bancarij,& quando depositores.

enim permittatur illis vsus pecuniæ, tamen pretio æstimabile est, quòd obligent se ad pecuniæ custodiam, & ad eam restituendam, quando alteri placuerit: quòd autem interim quæstum vsu pecuniæ faciant, industriæ fructus est, non pecuniæ: vnde hoc non impedit, quin pro obsequio, quod præstant depositori, possint mercedem pacisci. Interdum fieri potest, vt deponentes lucrentur; vt si nolint pecuniam suam tradere, nisi in societatem negotiationis per tres contractus, de quibus infrà. Hoc modo in Hispania & Gallia fortasse accipiunt depositores 6. vel 7. in 100. à bancariis, quamuis Nauarr. ca. 17. num. 293. putet eos committere vsuram, si ex pacto tacito vel expresso accipiant. Sed hoc intellige, nisi talis, vel similis cõ-
76 tractus interuenerit. Interdum fieri potest, vt neuter lucretur: vt si depositores nolint eam tradere titulo depositi, sed mutui vel precarij: tunc enim nihil poterit exigi ratione custodiæ, quia alter custodit rem suam, non alterius; cùm ex vi mutui transferatur dominium in mutuatariũ. neque ratione obligationis soluendi; quia hæc obligatio tali mutuo est intrinsecè connexa. Deinde etiamsi non cogitent de mutuo, sed simpliciter apud bancarium deponant, tamen non tenentur soluere mercedem; quia cùm magnum bancario beneficium præstent, quòd apud ipsum potiùs, quàm apud alium pecuniam suam deponant; vicissim intendunt ab ipso beneficium accipere, (videlicet custodiam suæ pecuniæ) ad quod ex gratitudine tenetur. si enim indicaret se nolle id gratis præstare; facilè alij inuenirentur, qui id libentissimè susciperent.

77 Dico Secundò, Campsor potest aliquid exigere nomine prouisionis seu mercedis à campsario. Primò, Si periculum sortis, volente campsario, in se suscipiat. sicut enim mutuans vel emens anticipata solutione, vel credito vendens, potest exigere pignus vel fideiussorem, vt sibi cautum sit de sorte: ita etiam cambiens; vt rectè docet Boninsignius cap. 7. num. 23. vnde si campsarius non habeat pignus vel fideiussorem; vel si petat vt ipse campsor id periculi subeat; poterit campsor aliquid pro eo onere bona fide æstimatum accipere. Secundò, Si fideiubeat pro campsario apud eum, cui debitum traiicitur, id est, apud respondentem campsarij; præsertim si ille non sit famulus, seu factor campsoris. ratio est, quia obligat se pro campsario ad soluendum illi, si contigerit campsarium illi non soluere: quæ obligatio est aliquo pretio æstimabilis, quamuis exiguo; præsertim quando campsor aliunde est securus suæ sortis. est tamen alicuius momenti; quia si alius fideiussisset, campsor non posset conueniri à respondente campsarij; atqui nunc conueniri potest, si campsarius tempore constituto, suo respondenti
78 nõ soluat. Quòd si ille sit famulus, vel factor campsoris; non potest campsor quidquam pro fideiussione exigere: tum quia verè non fideiubet; (non enim obligat se alteri pro campsario, nec vllum nouum periculum subit) tum quia hoc ipso securus est famulus de solutione sibi facienda pro debito traiecto, quo dominus eius securus est de sorte & lucro sortis: (nam censetur vna, eademque persona) atqui dominus est securus, si iam anteà pignus vel aliam sufficientem cautionem acceperit: ergo non potest hic esse vera fideiussio pretio æstimabilis. Dico, *si cautionem sufficientem acceperit*: quia si nullam cautionem accepit nec campsarius eam dare potest, aut non cupit, potest æstimare periculum, cui suam pecuniam, prior numerando, exponit: non tamen fideiussionem, qua apud suum famulum videtur fideiubere.

Quibus casibus cãpsor à cãpsario prouisiones possit accipere.

Si famulus vel factor, seu gestor negotiorũ.

Dico Tertiò, Exigere etiam potest prouisionem 79
is, cui debitum traiicitur, id est, respondens campsarij, vel campsoris, qui pecuniam in loco dissito numerare debet: huic tamen satisfacere debet is, cuius nomine pecunia numeratur; (isti enim ille operam suam locatam habet, & obsequium præstat) non autem ille, cui numeratur. vnde iniqua est consuetudo quorumdam, qui cùm debeant v.g. 1000. aureos, mittunt chirographum ad suum respondentem, vel ad bancarium, quo iubent solui tantùm 1000. cùm sciant ipsum nomine prouisionum detracturum 5. vel 6. de tota illa summa: debent enim curare vt integra solutio fiat. vnde tenentur illud supplere, quod ille detraxit; quamuis ille detrahendo, iniuriam non fecerit.

Qui pecuniam nomine alterius numerant.

Dico Quartò, Campsor & respondens, nihil 80
possunt exigere à campsario, ratione laboris numerandæ pecuniæ, vel scribendi litteras & mittẽdi ad suos respõdentes. ratio est, quia ex natura contractus hunc illi laborem debent. sicut emptor numerans pecuniam venditori, vel scribens ad amicum vt ei soluat, non potest aliquid pro eo labore à venditore petere. similiter nec amicus pecuniam ipsi numerans, quamuis huic merces debeatur ab eo, cuius nomine illam numerat.

DVBITATIO IX.

Vtrùm possit fieri pactum de eo, quod interest campsoris, vel de recambio, si campsarius fuerit in mora.

RESpondeo & dico Primò, Iustè posse fieri pactum de interesse, sicut in aliis contractibus: 81
vt si campsor ob hanc moram debuerit accipere pecuniam sub vsura, aut lucris per eam speratis exciderit. Potest autem à principio dupliciter pacisci. Primò, De incerto, vt campsarius cogatur omne damnũ emergens & lucrum cessans, quod posteà ratione dilationis obuenisse fuerit deprehensum, sarcire. Secundò, De certo aliquo; vt si exigat certum quid pro periculo, cui se exponit, concedendo dilationẽ vltra terminũ ordinarium: sed hoc secũdum non est licitum, vbi Bulla Pij V. de cambiis seruatur. aliàs verò per se non est illicitum, cum ea moderatione, qua dictum est c. 20. dub. 13. posse id in mutuo permitti. hæc enim concessio dilationis, est tacitum mutuum.

Pactum de interesse.

Dico Secundò, Campsor non potest pacisci cum 82
campsario, vt si elapso termino nõ soluerit, teneatur eamdem summam accipere ad recambium: nisi certò constet tantum lucri illum ex illa mora amissurum, quantum ex recambio perciperet. ratio est, quia non potest plus exigere ratione moræ, quàm æstimationẽ lucri cessantis & periculi sortis. itaque cùm detrimenta recambiorum sæpè sint maiora, non potest illum ad hæc obligare. si 83
tamen campsor moraliter certus esset, se eamdem pecuniam, si termino constituto soluta fuerit, statim ad cambium æquè vel magis lucrosum dare posse; posset stipulari vt campsarius teneatur tamdiu pecuniam illam per cambia & recambia ad singu-

De recambio.

ſingulos terminos accipere, donec tandem ſolue-rit ſortem: quia hoc nihil eſt aliud quàm illum obligare ad intereſſe lucri ceſſantis.

84 *Prouiſiones* Petes, Vtrùm tunc ipſe campſor & eius reſpondens poſſint conſuetas prouiſiones exigere? Videntur enim non poſſe: tum quia campſarius non petit illas ſcriptitationes & gyrationes vltrò citroque; ſed illæ fiunt gratia campſoris, vt videatur ſemper verum cambium factitare; tum quia non fit noua pecuniæ numeratio.

Reſpondeo, Poſſe in rigore exigere; (quamuis id ſit ſatis inhumanum, ac proinde apud honeſtos non vſitatum) idq; titulo lucri ceſſantis. nam ponimus campſorem, eiuſque reſpondentem percepturos eas ab aliis, ſi campſarius condicto tempore ſoluiſſet. Adde has ſcriptiones non poſſe omitti; quia alioqui campſor cenſeretur vſurarius apud ſuos: inter quos vſu receptum eſt vt niſi litterarum miſſio appareat, cenſeatur cambium ad eumdem locum, & condemnetur tamquam vſurarium. vnde etiam ratione indemnitatis, neceſſaria eſt litterarum miſſio.

Petes, Vtrùm id, quod campſoribus debetur ratione prouiſionum & intereſſe, poſſit ab ipſis continenter adiici ſorti, vt cambium augeant?

85 *An ſorti poſſit adiici* Reſp. Id fieri non poſſe, niſi moraliter certi ſint ſe illud potuiſſe aliis ſtatim ad cambium dare, & per illud lucrari; tunc enim ratione lucri ceſſantis poſſunt illud ſorti vnire ad cambij augmentum.

DVBITATIO X.

Vtrùm campſor, quando poſt multa cambia & recambia, debitor ei ſoluit partem aliquam, teneatur illam acceptare in ſortem, antequam ſit ſatisfactum detrimentis cambij.

86 *Cõſuetudo campſorũ.* NOtandum eſt, eſſe conſuetudinem campſorum, vt non acceptent ſolutionem ſortis, niſi ſimul ſoluantur cambiorum detrimenta, ſeu lucra & intereſſe. Quidam putãt id eſſe iniquum. Primò, Quia quando quis eſt debitor ex pluribus cauſis eidem creditori, in poteſtate debitoris eſt, ſoluere priùs vtri debito maluerit; quia debitor poteſt legem dicere rei ſuæ, nempe vt ſit pro debito, quod ipſi placuerit; vt habetur L.1. ff. de ſolutionibus. Secundò, Quando quis eſt debitor ex pluribus cauſis, ſi aliquid ſoluat, id cenſetur ſolutum pro debito, quod magis grauat: niſi debitor contrarium exprimat; vt habetur L.3. 4. & 5. ff. eodem titulo. atqui magis grauat debitum ſortis quàm vſurarum, ſeu detrimentorum, quando hæc non ſunt vnita ſorti: ergo prima ſolutio cenſetur facta pro ſorte.

87 *Non eſt iniqua.* Reſpondeo tamen, veriùs eſſe, illam conſuetudinem non eſſe iniquam; ſed Iuri conſentaneam. probatur, quia quando ex debito aliquo principali, tamquam ex radice, naſcuntur alia debita tamquam fructus; tunc ſi fiat ſolutio, primò cenſetur fieri pro fructibus illis dependentibus: deinde ſi quid ſuperſit, computatur in ſortem; vt expreſsè habetur L.1. C. de ſolutionibus, & L. Si vſuras. 21. C. de vſuris. idque conſentaneum eſt praxi in ſimilibus debitis: vt in debito cenſuum, & in debito ex contractu ſocietatis. Leges autem illæ in contrarium citatæ, loquuntur de debitis ex diuerſis cauſis. hæc autem nõ naſcuntur ex diuerſis, ſed ex vna eademque radice: nam alterum ex altero, tamquam fructus à re fructifera, pendet. Idem dicendum, quando aliquid debetur ratione intereſſe prouenientis ex mutuo; hoc enim Iura paſſim vocant vſuras, quas volunt intelligi ſolutas ante ſortem; vt patet d. L. Si vſuras, ſuprà.

DVBITATIO XI.

De conditionibus, quas requirit Pius V. in ſua Bulla de cambiis, & an omnes obligent.

HAnc Bullam refert Nauarrus c. 17. nu. 300. 88
Reſpondeo Primò, Damnat Pontifex tamquam vſuraria omnia cambia ſicca; qualia ſunt ea, in quibus ex intentione contrahentium fit ſolutio in eodem loco, eò quòd alter alibi pecuniam non habeat. *Cambia ſicca damnantur.*

Secundò, Iubet ſeruari quaſdam conditiones in cambio reali. *Cõditiones requiſitæ à Pio V.*

Prima eſt, Ne campſor ratione dilationis, vltra terminum præſtitutum conceſſę, paciſcatur de aliquo lucro; id enim eſſe vſurarium.

Secunda eſt, Ne ab initio vel poſteà, paciſcatur de certo intereſſe, etiam in euentu, quo non fieret ſolutio debito tempore.

Vbi Notandum Primò, Solùm prohiberi pactum de certo intereſſe futuro ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis. vnde non prohibetur pactũ de intereſſe incerto, quod poſteà ex mora campſarij deprehenſum fuerit. Item nõ prohibetur ne pœna moderata adiiciatur, ſi ex negligẽtia tempore conuento non fuerit facta ſolutio. 89

Notandum Secundò, Nauarrum exiſtimare hanc prohibitionem fundari in præſumptione fraudis vſurariæ: itaque in foro conſcientiæ, vbi ceſſant præſumptiones, valere pactum de certo intereſſe; ſi moraliter conſtet illud iuſtum eſſe; idque etiam in locis, vbi hæc Bulla recepta fuit. Ita docet ca. 17. enchiridij nu. 301. verſiculo Nota quartò. quæ ſententia videtur vera, præſertim cùm Pontifex non irritet tale pactum; mens tamen ipſius eſt, abſolutè tale pactum vetare. vnde erit illicitum, vbi Bulla eſt recepta, quamuis non irritum. 90 *Pactum de certo intereſſe, non eſt irritum.*

Tertia Conditio, Ne realia cambia aliter quàm ad proximas nundinas fiant; vel ſi nundinæ non agantur, proximis terminis, iuxta receptum locorum vſum. Vbi Nota Primò, Non licere ad ſecundas nundinas dare cũ maiori lucro quàm ad proximas; cum pari tamen licere. Nota Secundò, Si quis ratione veri intereſſe plus exigeret quãdo ad ſecundas nundinas concedit, vel terminum ordinarium proferr, peccaret contra hanc Bullam, vbi eſt ea recepta, & puniretur in foro exteriori tamquam vſurarius; non tamen teneretur ad reſtitutionem ante ſententiam Iudicis. ratio eſt, quia in re, nulla eſt facta inæqualitas. 91 *Ad proximas nundinas.*

Quarta eſt, Vt in terminis ſolutionum conſtituendis, habeatur ratio longinquitatis & vicinitatis locorum, in quibus ſolutio deſtinatur; ne dum longiores præfiguntur, quàm loca deſtinata ſolutioni deſiderant, fœnerandi detur occaſio. 92 *Termini ſolutionũ.*

Vbi

Vbi notandum est, non improbari hîc termi-nos solutionum in nundinis, qui sæpè triplo vel sextuplo sunt longiores, quàm locorum interca-pedo postulet; quia non possunt illis locis cōmodè alij termini constitui: sed de terminis extra nun-dinas videtur autem tacitè improbari consuetudo illa, qua campsores eò amplius lucrātur, quò lon-gius est tempus ante nundinas. Verùm probabile est eam non improbari, quando illa variatio fit communi mercatorum iudicio; idque ob causas, quæ communiter ipsis videantur æquæ, vt suprà dictum est. Quòd ad obligationem eius attinet, 93 *An recepta* puto paucis locis, & fortè nusquam (saltem quoad omnes eius conditiones) esse receptam.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

De Locatione & Conductione, Emphyteusi & Feudo.

Constat Dubitationibus 11.

HI contractus sunt inter se valdè similes; nam in his vtilitas & fructus rei transferuntur in alterum pro aliqua pensione vel obsequio, retento dominio, saltem directo. quare de his breuiter, vno eodemque capite tractabimus.

DVBITATIO I.

Quid locatio, conductio, emphyteusis, feudum, & liuellus.

1 *Locatio.* RESPONDEO, *Locatio* est cōtractus, quo persona, vel res aliqua, ad vsum, vel fructum pretio conceditur. Dico *persona*, quia potest quis seipsum, & seruum suum locare alteri. Dico *res*, in genere, siue mobilis sit, siue immobilis. *Ad vsum vel fructum*; quædam enim locantur solùm ad vsum, vt seruus, equus, domus & similia, quorum fructus non est alius quàm vsus ipsorum. quędam ad fructum, vt agri & pascua. Item Iura, vt reditus, vectigalia. *Pretio*, id est, pro pecunia: sicut enim emptio requirit pecuniam, ita etiam locatio. alioquin si fiat pro alia re, vel obsequio; erit contractus innominatus, do vt des, do vt facias, &c. vide Siluestrum v. Locatio num. 1.

2 *Conductio.* *Conductio* est contractus, quo persona vel res ad vsum vel fructum comparatur pretio. sicut enim vnus idemque contractus ex parte vnius vocatur emptio, ex parte alterius venditio: ita etiam vnus idemque contractus, ex parte vnius est locatio, quæ est similis venditioni; ex parte alterius conductio, quæ est similis emptioni: nam emit operas, vel fructus rei aut personæ.

3 *Emphyteusis.* *Emphyteusis*, idem est propriè quod ἐμφυτεία, id est, implantatio, insitio. vnde dicitur ager dari εἰς ἐμφύτευσιν, quando datur vt conseratur arboribus, vel segetibus. Hinc accommodatū est hoc nomen ad significandum contractum, quo res datur ad emphyteusim: quo significatu nunc de emphyteusi loquimur. *Emphyteusis* igitur sic accepta (non rectè quidam vocant emphyteosim) est concessio rei immobilis cum translatione dominij vtilis, retento directo, sub onere certæ pensionis proprietario soluendæ; idque vel in perpetuum, vel ad vnius vel plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non sit minus. *Emphyteuta* autem dicitur, qui dominium vtile rei immobilis sic accipit.

Differt à contractu locationis, Primò, Quòd 4 *Differt à locatione.* emphyteusis solùm constitui possit in re immobili, quæ cultura potest effici melior. Secundò, Quòd per eam transferatur dominium vtile, manente solo dominio directo apud priorem dominum. Tertiò, Quòd non fiat ad breuius tempus, quàm decennij: quorum nullum cernitur in locatione strictè accepta: si enim res immobilis locetur alicui ad decennium aut vlteriùs, vel *Res immobilis locata ad decennium.* ad vitam conductoris, quæ censeatur decennio futura prolixior; transfertur iure communi vtile dominium & ius in re in conductorem; ita vt ei competat actio in rem contra quemuis, vt communiter docent Iurisperiti, teste Couarruuia l. 2. variar. cap. 16. & colligitur ex L. 1. ff. de superficiebus. Quare tunc non tam est locatio quàm contractus emphyteuticus; nam omnes definitionis partes illi conueniunt. secùs est, si locetur breuiori tempore quàm decennio; aut si sit res mobilis, vel Ius aliquod incorporale; hæc enim in emphyteusim non dantur.

Feudum dictum est à fide seu fidelitate, vt communiter docent Doctores, & accipitur tum pro 5 *Feudum.* re, quæ datur in feudum, id est, pro fundo beneficiario; tum pro contractu feudali. Pro contractu sic definitur, *Feudum* est concessio rei immobilis vel æquipollentis, cum translatione vtilis dominij, proprietate retenta, sub onere fidelitatis & obsequij personalis exhibendi. vide Iulium Clarum, de feudo qu. 4. & 5. Differt ab emphyteusi potissimùm, quòd in puro feudo nō soluatur pensio vt in emphyteusi; sed solum obsequium personale. Interdum tamen etiam in feudo aliquid soluitur in recognitionem dominij directi; sed ea ex parte declinat ad conditionem emphyteusis. In ceteris hi contractus sunt valdè similes, adeò vt sæpè nomina confundantur.

Notandum est, emphyteusim vulgò vocari *li-* 6 *Libellus.* *uellum* vel *libellum* & *contractum libellaticum*, vt notat Clarus, de emphyteusi quæst. 1. & alij. idem nomen tribuitur etiam feudo. vnde communiter id, quod datur in emphyteusim vel feudum, dicitur dari ad liuellum. propriè tamen *contractus libellaticus* dicitur, quando emphyteuta vel feudatarius, rem eam, quam in feudum vel emphyteusim accepit, simili contractu tradit tertio, vt sit veluti subfeudum, & subemphyteusis, vt docet Antonius Negusantius, de pign. parte 2. membro 2. num. 51.

DVBI-

DVBITATIO II.

Vtrùm si conductor impediatur ab vsu vel cultura rei, absque sua culpa, teneatur soluere pensionem?

Verbi gratia, conduxit aliquis domum, & viciniam inuadit pestis; vel incipiunt ibi grassari milites, qui omnia vastant, vel est infesta spiritibus; conduxit famulum, qui incidit in morbum.

7 *Si impedimentum proueniat ex parte rei conducta.* Respondeo & dico Primò, Si superueniat aliquod impedimentum ex parte rei conductæ absque culpa conductoris, ob quod meritò rem deserat, vel ea non vtatur, aut non colat, non tenetur ad pensionem pro illo tempore; ita Nauarrus ca. 17. num. 187. & Couarruuias l. 3. variar. ca. 13. num. 8. de famulo ægrotante. & practic. qq. quæst. 30. num. 3. de peste & quauis causa iusta. & colligitur ex L. Habitatores. 27. ff. Locati. vbi dicitur, *Si causa iusta fuisset, cur periculum timeret, quamuis periculum vere non fuisset, tamen non debere mercedem.* ratio est, quia conductor non censetur promittere pensionem, nisi quatenus re illa poterit vti aut frui. atqui quando aliquid tale rei superuenit, vt iusto timore impediatur, non censetur posse vti vel frui: ergo, &c. Puto tamen non esse vsu receptum, vt si quis propter pestem domum deserat, aliquid de pensione ei debeat remitti. Itaque seruanda est in his consuetudo & Ius cuiusque loci.

8 *Si culpa cõductoris.* Dico Secundò, Si illud impedimentum proueniat culpa conductoris, vel etiam sine culpa ab illo originem trahat, (vt si sui commodi causa vel damni vitandi cogatur aliò proficisci) non potest quidquam de pensione detrahere, nisi quatenus cum domino rei conductę conuenerit. Ita Nauarrus ca. 17. num. 197. de eo, qui conducto operario non est vsus eius opera, ob impedimentum ex persona sua obueniens. hic enim conductor tenetur ei de integra mercede, perinde ac si operã pręstitisset; & num. 198. de eo, qui alia re conducta, ob simile impedimentum, non est vsus. colligitur ex L. Qui operas. 38. & L. Si vno. 16. ff. Locati.

9 *Quid si res alteri non erat locanda.* Petes, An conductor teneatur ad integram pensionem vel mercedem, si æquè benè res alteri locanda non fuisset? Siluester v. Locatio, quæst. 12. sentit non teneri; quia contra æquitatem videtur, vt cogaris operario, cuius opera non potes vti, soluere mercedem; qui si à te conductus non fuisset, æquè nihil lucraturus erat; aut integram pensionem domus, qua vti non potes, soluere, si alteri ea locanda non erat.

10 Respon. In eo casu non esse summo Iure agendum; sed rem ex æquitate transigendam: ita vt non tota merces soluatur; sed tamen aliquid arbitrio prudentis, prout cõditio rei postulauerit: quia conductor potestatem facit locatori, vt rem vel operam suam alteri elocet; quod est pretio æstimabile. si tamen conductio illa causa est, cur alteri, qui integram mercedem soluisset, locata non sit, aut cur reliquo tempore, quod superest, locari non possit, tunc meritò integra merces soluenda est; quia conductor est causa lucri cessantis.

11 Aduerte tamen, quando conductor, re, vel opera conducta non est vsus, si ea res vel opera alteri pro mercede aliqua elocata fuerit, tantumdem de pretio prioris conductionis detrahendum. v. g. conduxeram operam tuam in 10. dies, posteà impeditus, non sum ea vsus per 5. dies; si illis quinque diebus eam alteri locasti eo pretio, quo a me conducta fuerat, non teneor tibi soluere pro illis quinque diebus: si minoris locasti, non teneor nisi de incremento. ratio est, quia opera illa, ratione conductionis mihi erat debita; vnde si illam alteri pretio eloces, mihi debetur pretium, sicut si rem eam, quam à te emi, & nondum solui, alteri vendas, mihi debetur pretium, posito quòd priorem emptionem velis esse ratam. *Si opera alteri elocata.*

DVBITATIO III.

Vtrùm locator rei fructiferæ teneatur remittere de pensione conuenta, si sterilitas, vel calamitas, absque culpa conductoris obuenerit.

Respondeo & dico Primò, Si pacti sint à principio, vt conductor quouis euentu teneatur ad integram pensionem, nõ tenetur locator quidquam remittere. posse autem hoc in pactum deduci, patet; tum quia potest conductor renuntiare omnibus casibus fortuitis & dispositioni fauorabili legis vel consuetudinis, quæ in euentibus fortuitis concedunt remissionem; vt docet Gomezius tom. 2. ca. 3. num. 19. tum etiam quia tale pactum est consentaneum naturæ contractus locati, & conducti. est enim hic contractus valdè affinis emptioni & venditioni, vt habetur L. 2. ff. Locati. locator enim agri videtur vendere colono fructus, quos ipse suo cultu & diligentia poterit percipere; & locator domus, vsum domus. vnde sicut rei emptæ periculum est emptoris, ita etiam ex natura huius contractus, periculum fructuum est conductoris, qui est veluti emptor illorum. Nec obstat, quòd fructus successiuè nascantur; (vt obiicit Gomezius) quia etiam id, quod successiuè fit, simul vendi potest; qua venditione facta, totum periculum est emptoris. vnde nisi Ius vel consuetudo habeat vt fiat remissio, non est necessariò facienda. hoc tamen casu pensio deberet esse minor, quàm vbi conceditur remissio, idque quanti æstimabitur illud onus, seu illa renuntiatio casus fortuiti. 12 *Si pacti sint in casum fortuitum.* 13

Dico Secundò, Non tenetur etiam quidquam remittere, quando est partiarius, seu quando pensio consistit in parte aliquota fructuum, v. g. in dimidia vel tertia; Nauarr. c. 17. num. 190. ratio est, quia partiarius colonus quasi societatis iure, & damnum, & lucrum cum domino fundi partitur, vt habetur L. Si merces. 25. ff. Locati. 14 *Partiarius colonus.*

Dico Tertiò, Si sterilitas vel calamitas anni sit tanta, vt conductor nihil ex re conducta percipiat, tota pensio remittenda est, nisi aliter sit conuentum. est communis DD. L. Ex conducto. 15. ff. Locati, vt si eluuione, vel hostium incursione, vel grandine, vel brucho vastentur segetes; si molendini elocati aditus intercipiantur. ita vt nemo ampliùs illud accedat molendi causa. 15 *Si nihil percipiatur*

Dico Quartò, Si non sit tanta vt nihil percipiatur, tamen re vera sit magna, faciẽda est remissio pensionis pro rata. habetur expressè cap. Propter 16 *Si paruum.*

pter ſterilitatem. 3. de locato & cõducto, vbi Gregor. IX. ait, *Propter ſterilitatem afficientem magno incommodo conductores, vitio rei, ſine culpa coloni, ſeu caſu fortuito contingentem, colonis Eccleſiæ tuæ pro rata, penſionis remiſſio eſt facienda: niſi cum vbertate præcedentis vel ſubſequentis anni valeat ſterilitas compenſari.* & colligitur ex L. Si merces. §. Vis maior. ꝟ. Locati: eſtque communis ſententia Doctorum teſte Gomezio num. 18. Hoc autem ex quadam æquitate conſtitutum eſt, ne ſolus conductor ſit ſemper in periculo damnorum, locatore ſecuro. natura tamen huius contractus id non poſtulat, (etiamſi contrarium ſentire videatur Gomezius) vt ſuprà dictum eſt.

Quæ magna ſterilitas. Sed difficultas eſt, quando cenſeatur *ſterilitas magna*, ob quam ſit facienda remiſſio pro rata. Gomezius ſuprà nu. 18. & Couarruuias pract. quæſt. cap. 30. recenſent multas opiniones Doctorum, quarum tres ſunt maximè probabiles: Prima
17 eſt, *Magnam ſterilitatem*, vulgi iudicio definiendam. Secunda eſt, Eam cenſeri magnam, quando res conducta nõ dat dimidiam partem fructuum, quos dare conſueuit. Tertia, Quando detracto ſemine & expenſarum æſtimatione, non ſupereſt quod ſufficiat ſaltem dimidiæ penſionis ſolutioni. ſi autem id, quod ſupereſt, ſufficiat dimidiæ penſioni, tunc nulla remiſſio eſt facienda; quia non cenſetur ſterilitas magna, ſed modica. ſicut ſi quis ſit deceptus, non tamen vltra dimidium iuſti pretij, non cenſetur læſio enormis. Hanc tertiam amplectuntur plerique Doctores, & iuxta illam facienda eſt remiſſio reliquæ partis, quæ ſemper maior eſt, quàm dimidia penſio.

18 *Si fructus collecti pereant.* Notandum eſt, ea, quæ dicta ſunt de ſterilitate, etiam intelligenda eſſe, quando fructus iam collecti, poſiti in fundo, vel in area, pereunt caſu fortuito, antequam commodè potuerint in domum recondi; tunc enim perinde facienda eſt remiſſio, ac ſi ſterilitas fuiſſet, vt patet, d. L. Ex cõducto. 15. §. 1. ꝟ. Locati. vide Gomezium ſuprà. Idem puto dicendum, ſi conditis in horreo, fulmen, vel hoſtis ex improuiſo ſuperueniens calamitatem inferat; nam eadem videtur ratio.

19 *Si fertilitas compenſet.* Dico Quintò, Si præcedentium annorum fertilitas compenſet præſentem ſterilitatem, non tenetur quidquam remittere: quòd ſi præcedentes anni eam non compenſent, tamen ſequentes id præſtent, tunc id, quod remiſit annis præcedentibus, poteſt inde repetere. eſt communis DD. & habetur d. L. Ex conducto. ꝟ. Locati. & cap. Propter ſterilitatem, ſuprà. Ratio eſt, quia æquitas id poſtulare videtur; ſi enim ob ſterilitatem fit remiſſio, par eſt vt ob fertilitatem id compenſetur.

Petes Primò, Quanta debet eſſe *fertilitas*, vt per eam cenſeatur compenſari ſterilitas?

20 *Quæ cenſeatur talis fertilitas.* Reſp. Si anni præcedentes & ſequentes ſimul collati, tantum attulerint colono commodi ſuprà conſuetum modum, quantum annus ſterilitatis damni: ita vt omnibus inter ſe collatis, non cenſeatur eſſe in damno. Ita Gomezius ſuprà.

Petes Secundò, Vtrùm ſi aliquo anno ſit extraordinaria vbertas, locator poſſit penſionẽ augere.

21 *Si vbertas extraordinaria.* Reſp. poſſe, ſi ea proueniat ex caſu fortuito, non autem dumtaxat ex coloni induſtria. Ita Gomezius ſuprà ex communi ſententia DD. qui id colligunt ex L. Si merces. 25. §. Vis maior. ꝟ. Locati, & ſimilibus iuribus, à paritate rationis. vnde infert Bartolus in d. §. Vis maior. nu. 8. *Si quis conduxit molendinum & alia vicina impetu aquarum ſint destructa, debere augeri penſionem.* ratio eſt, quia ſi penſioni aliquid eſt detrahendum ob ſterilitatem, etiam poſtulat æquitas, vt ob inſolitam vbertatem aliquid ei addatur; vt ſicut locator ſentit onus ex ſterilitate, ita etiam commodum ex vbertate reportet. Sed hoc intelligendum eſt, quando ratione 22
illius vbertatis, non multùm minuitur pretium; ita vt longè maiorem pecuniam tunc poſſit conflare quàm ordinariè ſolet: ſi enim ratione abundantiæ pretiũ ita decreuit, vt magna illa fructuum copia, non multò pluris valeat, quàm conſueta meſſis, par non eſt penſionem augeri. nec obſtat quod dicto §. Vis maior. dicitur, *Immodicum lucrum colono non auferri*, quia id intelligendum de lucro ratione induſtriæ coloni, vel clementiæ cæli obueniente. Bartolus & alij antiqui Doctores pro *immodicum* paſſim legunt *modicum*.

Quæ diximus ſeruanda ſunt ſecundùm Ius commune Cæſareum, & niſi aliud deductum ſit in pactum. ſecùs ſi alicubi hiſce de rebus ſint propriæ leges, vel conſuetudines.

Dubitatio IV.

Quodnam cenſeatur iuſtum ſtipendium operarij, famuli, & eius, qui aliquod officium habet.

Reſpondeo, Illud *ſtipendium* cenſeri iuſtum, 23
quod paſſim eo loco huiuſmodi operariis, *Stipendium iuſtum.*
officialibus, & famulis, tali miniſterio occupatis dari ſolet; ita vt non ſit minus infimo, nec maius ſummo, quod dari conſueuit. ſicut enim pretium rerum venalium, quod non eſt aliqua lege taxatum, non conſiſtit in indiuiſibili, ſed habet latitudinem ſummi, medij & infimi; ita etiam pretium operarum, & obſequiorum. vnde ſi locator ſuæ operæ mercedem exigat maiorem quàm ſit ſumma, vel ſi conductor det minorem, quàm ſit infima dari conſueta; facit iniuriam & tenetur ad reſtitutionem, reducendo mercedem ad proximos limites pretij iuſti. locator enim detrahet quod accepit ſupra ſummum: & conductor addet quod deeſt vſque ad infimum. ſicut is, qui vendidit aliquid ſupra iuſtum. tenetur ſolùm reſtituere quod accepit ſupra ſummum pretium iuſtum: & qui emit aliquid infra iuſtum, tenetur ſolùm reſtituere quod deeſt vſque ad pretium infimum iuſtum. ſufficit enim ad iuſtitiam vt contractus iniuſtus reducatur ad proximos iuſtitiæ limites; qui ſunt pretium ſummum & infimum. ſummum eſt proximus limes reſpectu eius, qui ſupra iuſtum accepit: infimum, reſpectu eius, qui infra iuſtum dedit.

Hinc ſequitur Primò, Quando famulo, vel 24
operario, vel cuiuis alteri officiali non omnino *Si dubium ſit.*
conſtat, ſtipendium, ſeu penſionem, quæ ipſi conſtituta eſt, eſſe infra infimum iuſtæ mercedis gradum, non poſſe vti compenſatione, ſubtrahendo de rebus domini: quia in dubio vtrùm aliquid ſit iuſtitiæ lege debitum, non habet locum compenſatio; vt dictum eſt cap. 12. dubit. 10. non eſſe autem infra infimum ex eo conſtare poteſt, ſi multi alij non deerunt, qui libenter tale munus, officium, vel obſequium pro tali ſtipendio ſint

præſtituri; hoc enim manifeſtum eſt ſignum, talem mercedem ſpectatis omnibus circumſtantiis non eſſe indignam tali functione: etſi enim functio aliqua multos labores coniunctos habeat; tamen ſi honores vel emolumenta alia ei coniuncta ſint, ſtipendium poterit eſſe paruum; nam honor & commoda coniuncta, ſunt veluti pars ſtipendij.

Si mercedis modus relictus arbitrio domini.

Sequitur Secundò, Etiamſi nulla facta ſit conuentio de certo ſtipendio, & res tota relicta ſit arbitrio domini; nihilominùs dominum teneri ſaltem ad infimum mercedis iuſtæ. non enim famulus mercedem ita relinquit in arbitrio domini, vt ei totum obſequium, vel partem intendat præſtare gratis, ſi ille nihil velit dare; ſed mens eius eſt, vt ſoluat quod æquum & iuſtum ei viſum fuerit.

25 *Excipiuntur duo caſus.*

Aduerte tamen, in duobus caſibus non eſſe neceſſarium vt ſtipendium attingat infimum iuſtæ mercedis modum. Primò, Si conductor non egeat opera alterius, ſed ſolùm ex miſericordia, ad preces ipſius, ipſum conducit. tunc enim ſatis eſt ei dare alimenta. ſi tamen opera eius multò maiorem vtilitatem conductori adferret; ita vt illa longè amplius illi valeret, quàm alimenta, teneretur illam compenſare, ſaltem infimo iuſtæ mercedis modo. ratio eſt, quia ille non intendit operam ſuam donare, ſed vendere. quare cùm notabiliter pluris valeat conductori, quàm alimenta, ali-
26 quid amplius pro ea dare debet. Secundò, Si famulus ſponte non petat iuſtum ſtipendium, vt hac ratione alliciat animum domini ad procurandum beneficium vel officium: tunc enim cenſetur obſequium ſuum, qua parte pluris valet, donare: ſicut qui munera dant alicui ad alliciendum animum ipſius ad beneuolentiam, vt ex beneuolentia & gratitudine concedat quod ab ipſo ſunt petituri. Si tamen tacitè intenderet dominũ ſuum hoc pacto obligare ad procurandum beneficium eccleſiaſticum, eſſet ſimonia; & dominus hanc mentem aduertens, cùm non poſſit talem obligationem ſuſcipere, teneretur ei iuſtam obſequij mercedem rependere. non enim ille intendit obſequium ſuum donare gratis, ſed cum eo onere, quod dominus non poteſt admittere. Itaque ſi illius obſequio velit vti, tenetur illud alia ratione iuſtè compenſare, ſoluendo illi quantum meretur. Si verò intenderet illum obligare ad procurandum officium ſæculare, tunc dominus id aduertens, vel teneretur obligationem illam in ſe ſuſcipere, & quantum in ſe eſt facere vt id conſequatur; (modò tamen ſit idoneus) vel ſi hoc nollet, teneretur ei iuſtam mercedem conſtituere. Si dominus fecerit quantum in ſe eſt vt illi officium procuraret, videtur ad nihil amplius teneri, quamuis non ſit conſecutus: quia famulus non videtur ad aliud voluiſſe obligare, niſi id expreſſerit, & quamuis opera illa, quam impendit in ſolicitando, non tanti valeat quanti obſequium, quod famulus præſtitit, tamen id non refert; nam famulus ſponte & omnino liberè obſequiũ ſuum pro tali ſolicitatione obtulit contractu innominato, faciam vt facias: vnde qua parte obſequium eius pluris valet, cenſetur liberaliter donatum. ſecùs eſſet, ſi à domino ad hoc compelleretur.

Simonia.

DVBITATIO V.

Vtrùm is, qui pluribus operam ſuam in ſolidum locat, poſſit plura integra ſtipendia accipere.

VErbi gratia, Titius locauit operam ſuã Sempronio ad reducẽdum eius equum Louanio 27
Pariſios 4. aureis, vtrùm poſſit Caio eamdem locare pari pretio, vt illius equum reducat.

Videtur non poſſe. Primò, Quia ſi vna eademq; res vendatur duobus, nõ poteſt illius rei integrum pretium exigi à ſingulis: atqui locatio operarum eſt inſtar venditionis: nam opera vendi cenſetur; ergo ſi duobus elocata fuerit, non poteſt à ſingulis integrum pretium exigi.

Secundò, In omni contractu iuſto debet ſeruari æqualitas: atqui hîc non videtur ſeruari; opera enim non valet niſi 4. aureis, & tamen accipit 8. ergo contractus ille non eſt iuſtus.

Tertiò, Quia alioquin qui pactus eſſet cum Titio 50. aureis obire pro illo peregrinationem ſacram Lauretum, poſſet paciſci cum Caio pari pretio: ſimiliter cũ tertio & quarto. & ita 200. vel 300. aureos acciperet pro labore iſtius peregrinationis, cùm ſolùm valeat 50. aureis.

Quartò, Commiſſarius cauſarum, cui pro vnius cauſæ expeditione, dum foras proficiſcitur, permiſſum eſt, in ſingulos dies accipere duos aureos ab eo cuius negotia gerit, poterit accipere quatuor aureos ſi agat negotia duorum, ſex ſi trium: quod tamen videtur abſurdum. Sic enim fieret ſtatim valdè diues exiguo labore; nam vna profectione, vnoque labore omnia illa peragit.

Pro ſolutione adhibendæ ſunt aliquot diſtinctiones; vel enim ille obligat operam ſuam ſingulis in ſolidum, ita vt teneatur ſingulis, etiamſi alij reſilirent: vel obligat illam omnibus ſimul. Rurſus, vel illa opera eſt æquè commoda ſingulis ac ſi pro vnoquoque illorum ſeorſim tota impenderetur: vel non æquè eſt commoda. Denique, quando certum ſtipendium conſtitutum eſt alicui functioni, vel conſtitutum eſt tamquam integra merces, ita vt non poſſit amplius accipere, ſiue vni illam impendat, ſiue pluribus ſeorſim; vel ſolùm ita vt ſit integra merces pro negotiis vnius, non prohibendo interim qu in tantumdem accipiat ab alio, ſi eadem opera eius negotium agat. His poſitis

Si non ſingulis in ſolidum.

Dico Primò, Quando quis non obligat ſuã operam ſingulis in ſolidũ, ita vt teneatur eam præſtare pro vnoquoque ſeorſim, etiamſi alij non concurrerent, non poteſt tantum exigere, quantum ſi vni ſoli eam obligaret. Ratio eſt, quia obligatio partialis eſt minoris pretij, quàm totalis & integra; ſicut dominium partiale eſt minus totali. Hinc nuntius ordinarius non poteſt tantum exigere à ſingulis pro delatione litterarum, quantum ſi vni ſoli ſuam operam obligaret. Idem dicendum de magiſtro multos docente diſcipulos; & aliis ſimilibus, qui nolunt ſuam operam ſingulis addici in ſolidum.

Si nõ ſit æquè ſingulis commoda.

Dico Secundò, Quando opera multis præſtita, 28
non eſt tam vtilis aut commoda ſingulis, quàm vni ſoli exhibita, non poteſt tantum exigi à ſingulis, quantum cùm vni ſoli impenditur. Sic qui facit

facit sacrum pro multis, non potest pro sustentatione sua tantum exigere à singulis, quantum posset ab vno, si pro vno solo fecisset. Quia multis applicatum, non tantum prodest singulis ex opere operato, quàm vni soli attributum. Simili modo si quis pro pluribus peregrinationem piam suscipiat, non potest tantumdem accipere à singulis, quantum ab vno, si pro eo solo fecisset. quia vna peregrinatio non tantum prodest singulis per modum satisfactionis, quantum vni: vnde singuli cupiunt sibi solis totum laborem & cultum illum applicari. Idem dico, quando non æquè vtiliter & perfectè pro multis agitur ac pro vno.

Si æquè commoda singulis.

Dico Tertiò, Quando quis pluribus obligat operam suam singulis in solidū, & illa æquè commoda est singulis ac si pro illis solis fuisset exhibita, potest à singulis tantum exigere, quantum ab vno posset, si pro eo solo præstitisset.

Probatur Primò, Quia qui proprij negotij causa debet proficisci Romam, potest tantum pacisci ab alio, qui eum suo nomine cupit ire, quantum si propria causa iturus non fuisset, vt omnes concedunt, & vsus quotidianus cōprobat. Ergo idem dicendum de eo qui antè ex pacto cum quodam alio ire debebat. Parum enim refert, si illuc ire debebas, vtrùm tua, an alterius causa. id enim non variat æstimationem illius functionis. Simili modo qui quærit equum vt negotij sui causa proficiscatur Parisios, si inueniat equum reductitium, tantum potest exigere pro reductione equi, quantum alius qui equo non egebat, nec eò ire cogitarat. Idem patet cùm quis negotia diuersi generis eadem profectione expedire potest.

Secundò, probatur allata ratione, Quia quod vna eademque opera pluribus æquè possim commodare ac vni, non minuit æstimationem operæ respectu singulorum. non enim opera mea minoris tibi valet, quòd eadem dum tibi impenditur, simul alteri prosit: ergo si tibi soli exhibita valet tibi duobus aureis, non minoris tibi valebit, quòd simul alteri per eam possim commodare. Sic si medicus vno eodemque suffitu posset curare tres ægros, tantum posset exigere à singulis, quantum ab vno: non enim opera & suffitus ille minoris valet respectu Petri, eò quòd simul curet Ioannem. Idem & potiore ratione dicendum est quando functiones ipsæ pro quibus merces exigitur sunt diuersæ, sed requirunt per accidens aliquam actionem præuiam, quæ eadem diuersis illis subseruiat; v.g. profectionem ad locum remotum vbi diuersæ res sunt gerendæ. Vt cùm quis nomine diuersorum proficiscitur ad locum dissitum, vt ibi illorum negotia tractet, vel testimonia & probationes in eorum causis conquirat. non enim datur tunc principaliter merces pro itinere, sed pro functione peragenda in termino; quæ tamen pluris æstimatur ratione distātiæ loci & itineris, quod est medium quoddam ad illam actionem necessarium. Porrò ad bonam fortunam vel industriam illius pertinet, quòd plura negotia concurrant, ita vt vno medio possit ad ea conficienda vti, vel eamdem functionem pluribus impendere. Neque opus est, vt qui sua negotia ipsi committunt, eiusque opera vti cupiunt, sciant illum etiam aliorum negotia gerere, vel plura simul expediturum: sed sufficit vt tam vtiliter & oportunè ea gerere possit, ac si alia simul gerenda non haberet, & suam operam cuique seorsim impenderet.

Hæc tamen assertio sic limitanda est. Primò, nisi alioquin merces annua vel diurna ita sit taxata auctoritate publica, vel recepta vsu, vt siue vnius siue plurium causam agas, non possis amplius exigere; vt fit cùm salarium est constitutum ex publico, & non exigitur à priuatis: secùs cùm à priuatis, & obligatio fit singulis in solidum. *Limitatio.*

Secundò, Vt non accipiat plura stipendia nisi pro actione quam simul pluribus in solidum impendit, idque pro tempore quo illa durat; non autem pro illis, quas singulas singulis. Vnde potest accipere pro itinere quod omnium causa facit, pro numero dierum quo profectio eundo & redeundo durat; non autem pro actionibus, quas pro diuersis diuersas facit in termino constitutus. v. g. si pro negotio Petri, vbi peruenit ad locum destinatum, impendat vnum diem, pro negotio Pauli duos, pro negotio Andreæ medium: singuli soluent pro negotiis suis pro rata temporis.

29 Ad Primum, Est dispar ratio. quandò enim vna res venditur duobus, non venditur singulis in solidum, nec eo modo potest duobus tradi, vt singuli tantum ex ea commodi accipiant, quantum si cuique eorum soli traderetur. vna verò eademque opera potest duobus in solidum obligari, & impendi, vt ostensum est. Si tamen fingeremus eamdem rem duobus in solidum posse tradi, concederem illam bis posse vendi, & duplex pretium pro ea accipi. *Ad argumenta.*

Ad Secundum, Negandum est non seruari hîc æqualitatem. etsi enim illa actio, v. g. profectio ad illum locum, quatenus tendit ad confectionem vnius negotij sub vna obligatione non pluris æstimetur duobus aureis; tamen si consideretur, vt tendit ad aliud negotium sub noua obligatione cum altero in solidum ineunda, valet duplum. Simili modo opera magistri eximij, etsi non pluris valeat 10. aureis, quatenus in vno discipulo scientiam raræ alicuius artis parit; valet tamen duplum, si consideretur vt in duobus illam efficit: & triplum vt in tribus; modò erga singulos in solidum se obliget.

Ad Tertium, Patet ex dictis. peregrinatio enim pro multis obita, non prodest singulis in solidum.

Ad Quartum, Concedo totum. modò id non putetur esse contra mentem Magistratus tale pretium taxantis. Vnde vbi est talis consuetudo iam olim recepta, præsertim Magistratu qui mercedem taxauit, & ipso quoque populo sciente & non contradicente; censeo non esse iniiciendum scrupulum: etsi plura stipendia diurna, dum plurium causam ex diuersa cum singulis obligatione gerit, accipiat; modò æquè vtiliter singulis ita simul conficiat, ac si seorsum pro eis ageret. Et sanè si id non esset licitum, debuisset magistratus non solùm præscribere, quantum accipiendum sit ab vno, dum vnius causam agit, sed etiam quantum à singulis, quando plurium: v. g. si duorum, si trium, si quatuor. Æquum enim est, vt si ab vno, cùm vnius causa proficiscitur, potest in singulos dies exigere duos aureos, possit exigere amplius à duobus, si duorum causam acturus erat; & amplius à tribus, si trium; & sic deinceps: ita vt singuli teneantur conferre amplius pro rata, quàm ad conficiendos duos aureos sit opus. quò enim plurium causæ sunt agendæ, eò onus est grauius notabiliter. Non tamen hinc sequitur, quòd talis statim exiguo labore ditescet: tum quia non est

paruus labor singula negotia exactè peragere; tum quia multorum causæ non semper ita concurrunt, vt simul peragi possint. Denique non est mirum hominem industrium in opimo officio breui ditescere.

DVBITATIO VI.

Ex qua culpa teneatur locator conductori, & conductor locatori.

30 *Conductor quando tenetur.* RESpondeo, Teneri de dolo, de culpa lata, & de leui; non autem de leuissima, nec de casu fortuito: eò quòd contractus sit in commodum vtriusque: de quo plura diximus cap. 7. dubit. 8. conductor quidem tenetur, si res, quam conduxit ad suum vsum, vel ad fructum ex ea capiendum, ipsius negligentia periit, vel deterior facta est. similiter si conduxit, vel redemit aliquod opus faciendum, vel aliquam rem transferendam, aut transuehendam; eaque res ipsius negligentia vel imperitia periit, vel surrepta est, vel aliquo modo vitiata. Numquam tamen tenetur, (nisi aliud deductum sit in pactum) si eam diligentiam & circumspectionem in re custodienda & tractanda adhibuit, quæ communiter ab huiusmodi conductoribus adhiberi solet. non enim amplius præstare tenetur, quàm passim ab aliis in huiusmodi rebus præstari solet.

Locator quando. E contrario locator tenetur conductori, si locet illi rem vitiosam, (v.g. vasa vitiosa, vel prauo liquore imbuta) indeque fiat vt conductor damnum capiat: vt si liquores infusi corrumpantur, vel effundantur. hîc tamen requiritur aliqua negligentia, vel culpabilis ignorantia in locatore. si enim præstet id, quod passim solet ab iis, qui res huiusmodi locant, ad nihil tenetur. pari modo, si locator operæ suæ, non præstet operam promissam (quod sæpè faciunt operarij negligentes) tenetur partem mercedis, quam non est promeritus, restituere, & si quid inde damni acceperit conductor, sarcire. 31 *Non præstantes promissa.* Domini quoque, & alij conductores, qui non permittunt suis famulis & operariis, aut non præstant ea, quæ in contractu tacitè vel expressè promiserunt, tenentur ad compensationem damni & incommodi secuti. si maiorem operam exigant quàm conuentum sit, tenentur ad maius stipendium: quod est animaduersione dignum. nisi fortè stipendium sit ita largum, vt meritò plus ab ipso exigi possit.

DVBITATIO VII.

Quas ob causas licitum sit conductorem expellere, vel priuare conducto.

32 RESpondeo, Doctores ex Iure Cæsareo passim recensent quatuor causas, quæ etiam breuiter insinuantur & approbantur Iure Canonico, d. cap. Propter sterilitatem. 3. §. Verùm. De loc. & cond. *1. causa expulsionis.* Prima est, Si conductor tempore constituto pensionem non soluerit. colligunt id ex L. Æde. 3. C. de locato.

Dices, Ius Canonicum, §. Verùm. videtur requirere vt per biennium non soluerit: & tunc adhuc concedit vt possit purgare moram, celeriter offerendo satisfactionem: ergo non potest statim expelli.

Respondet Glossa in illum §. & Nauarr. ca. 17. num. 193. & multi alij, Illud esse intelligendum, quando res fuit locata in decem vel plures annos, aut saltem in quinque vel sex; non autem quando in pauciores; vt tres, vel quatuor: tunc enim posse statim expelli.

Sed verius videtur, semper esse biennium expectandum, quando res vltra biennium est conducta. 33 *Esse biennium expectandum.* Primò, Quia Ius Canonicum apertè insinuat biennium esse necessarium. Neque verum est, Pontificem ibi loqui de re locata in decem, vel plures annos; tum quia talis locatio non est propriè locatio; sed emphyteusis, cùm transferat dominium vtile rei in conductorem, vt dictum est dubit. 1. Vt autem quis possit expelli ex re emphyteutica propter pensionem non solutam, requiritur triennium, si emphyteusis sit sæcularis, vt infra dicetur: tum quia reliquæ causæ, quas Pontifex ibi enumerat, conueniunt in res locatas breuiori tempore. Secundò, Quia Ius Ciuile nusquam apertè dicit posse conductorem statim expelli; sed Doctores id colligunt à contrario sensu, (nempe ex eo quòd lex dicit, æde non posse expelli eum, qui soluit pensionem) quod argumentum sæpè non est firmum. Tertiò, Idem Ius Ciuile alibi insinuat requiri biennium, vt patet L. Quæro. 54. §. Inter locatorem. ff. locati. Denique quia Pontifex Gregorius IX. ita videtur Ius Ciuile interpretari; nam ponit easdem causas, quæ recensentur L. Æde. 3. C. de locato. vnde puto iuri esse conformius vt non expellatur, nisi biennio pensionem non soluerit.

Secunda est, Casus improuisus, per quem domus, quam elocasti, tibi incipit esse necessaria ad habitandum. 34 *Secunda causa.* vt si prior, quàm inhabitabas, corruat, vel comburatur; vel cogaris migrare propter hostes.

Notandum est, hanc causam tantùm locum habere in domibus causa habitandi necessariis; non autem in prædiis rusticis, seu agris; vt rectè notat Gomezius tom. 2. ca. 3. nu. 6. quia lex hoc concedens continet priuilegium, quod non debet extendi: idque meritò; tum quia in aliis locator sibi faciliùs potest prospicere; tum quia alioquin cum magno incommodo conductorum, sæpissimè res conductæ eis auferrentur: semper enim locator posset causari, rem esse sibi necessariam.

Tertia. Tertia est, Si domus vel alia res elocata necessariò egeat refectione vel instauratione, quæ non possit fieri inhabitante conductore. illa tamen peracta, domus est conductori restituenda.

Quarta. Quarta est, Si conductor re conducta abutatur, siue damnum inferendo, siue infames personas introducendo, siue alia ratione cum scandalo vtendo.

Insinuantur hæ causæ breuiter d. L. Æde. C. de locato. vbi dicitur, *Æde, quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum soluisti, inuitam te expelli non oportet, nisi propriis vsibus dominus eam necessariam esse probauerit, aut corrigere domum maluerit, aut tu malè in re locata versata es.* 35

Circa prædicta Notandum Primò, Primam & quartam causam habere locum non solùm in ædibus & prædiis vrbanis; sed etiam in prædiis rusticis; imò etiam in mobilibus. 36 *Prima & quarta causa.* si enim harum conductor pensionem suo tempore non soluat, aut

aut re conducta abutatur, poterit ea priuari. ratio est, quia non præstat ea, ad quæ ex vi contractus tenetur; ac proinde locator non tenetur etiam stare contractu.

37 Notandum Secundò, Si conuenerit, vt locator conductorem non expelleret; si quidem locator intendit renuntiare iuri suo, quod leges ei concedunt, non poterit eum expellere: nisi fortè conductor ita se gerat, vt locator ad scandalum impediendum teneatur eum expellere. si autem non intendit renuntiare suo iuri, poterit illum ob causas supradictas expellere, etiamsi iuramento illa conuentio fuisset confirmata, quia in pactis non censentur comprehendi casus illi, qui iure sunt excepti; nisi contrahentes intenderint illos comprehendere.

Si iuramento confirmata.

38 Notandum Tertiò, Quando conductor priuatur re conducta, quia locator illâ eget, vel quia ipsa eget reparatione; condonandam esse pensionem pro rata temporis. quando verò priuatur, quia re abutitur, si quidem possit res alteri ita elocari, vt elocator nullum damnum sentiat, facienda etiam est condonatio: si autem non possit sine damno, tenetur conductor illud compensare, quia censetur causa iniusta illius damni. Si autem priuetur ob non solutam pensionem, videtur facienda remissio pro rata; quia si quod damnum inde proueniat, censetur locatori voluntarium: nam nihil est quod ipsum cogat vt conductorem priuet.

An rem. [*f*] *sis facienda.*

DVBITATIO VIII.

Vtrùm licitum sit locare domum vel rem aliam ei, qui putatur ea abusurus ad peccatum mortiferum.

NAuarrus cap.17. num.195. in principio, generatim sentire videtur id esse illicitum. Sed vtendum est distinctione. vnde

39 Dico Primò, Id esse illicitum, si vel fiat elocatio in illum finem; vel elocator possit & teneatur peccatum alterius impedire. vt si eloces domum furi, vel latroni, quem putas inde habiturum opportunitatem nocendi ciuibus, si loces, aut vendas arma ei, qui contracto litigio parat inuadere. Imò in hisce duobus casibus locans censetur præbere auxilium, ac proinde tenetur ad restitutionem damni secuti: si loces domum tuam meretricibus vel vsurariis, qui alibi domum commodam non inuenirent; idque eo loco, vbi nullo modo expediebat tales permitti.

Si elocator teneatur impedire.

40 Dico Secundò, Si locatio fiat ob finem indifferentem, (v. g. ad commodandum dumtaxat de habitatione) & locator non possit, aut non teneatur impedire illa peccata, quæ ibi committentur, non peccat talibus elocando, seposito scandalo. ita tandem sentit Nauarrus suprà, citans Maiorem, & totius orbis consuetudinem. ratio est, quia illa elocatio per se est indifferens; nec vitiatur malo fine, aut vlla praua circumstantia. Vnde sequitur non esse peccatum (si aliàs absit scandalum) elocare domum meretrici; si vel multæ alię domus æquè commodæ non sint ei defuturæ; vel si expedit vrbi ad maiora mala vitanda, illas permitti: quia tunc vel non possum vel non teneor illarum peccatum impedire. Idem dicendum de vsurariis. Confirmatur; quia cùm hæc duo hominum genera permittantur in Repub. nullus priuatus tenetur eos eiicere, aut illorum peccata impedire; & consequenter potest quiuis eis domos elocare, & alia necessaria vendere; absque intentione aut cooperatione peccati. Iure tamen Canonico vetitum est, ne quis vsurariis alienigenis domum elocet. vt patet cap.1. de vsuris, in Sexto. hoc tamen non videtur multis locis seruari; nam passim à Principibus & Rebuspublicis admittuntur, Episcopis minimè contradicentibus. 41

Si non teneatur impedire.

DVBITATIO IX.

Quænam conditiones iure communi requirantur ad contractum emphyteuticum.

REspondeo, Varias conditiones posse apponi huic contractui. nam pacta contrahentium huic contractui dant legem, magis quàm vlli alteri; vt patet ex L.1. & 3. C. de iure emphyteut. Hinc fit, vt in variis Prouinciis diuersæ admodum sint de hoc contractu leges & consuetudines. Iure tamen communi Cæsareo, potissimùm sequentes (quæ habentur L.1.2. & 3. C. de iure emphyteut.) locum habent, nisi aliter inter contrahentes conuenerit. 42

Emphyteuseos conditiones.

Prima est, Vt constituatur in rebus immobilibus & fructiferis; vt in agris, domibus, pascuis, siluis, stagnis, & similibus, quæ cultu & industria possint fieri meliora. Institutus enim est initio hic contractus ad terras steriles fœcundandas. deinde successu temporis extensus est etiam ad fœcundas, & ad alia corporalia, quæ fructum vel emolumentum annuum reddunt. 43

Secunda est, Vt dominium directum & possessio ciuilis huius rei maneat apud priorem dominum, qui rem dat in emphyteusim: dominium autem vtile eiusdem rei transferatur in emphyteutam. Ius enim, vtrumque dominum vocat.

Ex hac conditione sequitur Primò, Agros emphyteuticos, quoad dominium directum, non posse ab emphyteuta pręscribi; (vt patet L.Malè.2. C. de præscriptione 30. annorum) quia prior dominus manet in possessione ciuili. etsi enim emphyteuta vellet illos incipere possidere tamquam suos; quamdiu tamen non eiicit dominum, manet dominus in possessione: atqui contra possidentem ciuiliter non est præscriptio, cùm hæc ipsa possessio ad præscriptionem sit sufficiens. vt dictum est suprà ca.6. dub.2. vide Siluestrũ v. Emphyteusis, nu.19. potest tamẽ emphyteuta contra dominum directum præscribere dominium vtile & ius emphyteuticum; quia hoc, nomine suo possidet: idq; tempore 30. annorum contra sæcularem; 40. contra Ecclesiam priuatam; 100. contra Ecclesiam Romanam, iuxta dicta cap.6. dub.8. & 11. 44

Præscriptio emphyteusis.

Secundò Sequitur, Laicum habentem agros Ecclesiæ in emphyteusim, teneri ex illis soluere tributa, quæ laicis imponuntur; quia dominium vtile, ratione cuius tributum debetur, non est Ecclesiæ, sed laici.

Tertiò Sequitur, Emphyteutam posse rem illam alteri donare, locare, vendere, & dare in emphyteusim quamdam secundariam; quia est res ipsius quoad ius & dominium vtile. itaque potest illam secũdùm illud ius in alium transferre; modò

tamen id faciat absque domini directi incommodo,& vt iura præscribunt. Siluest.num. 20. Simili modo vsusfructus quiuis vendi & elocari potest, vt dictum est cap. 3.dub. 6.emphyteusis autem est quidam vsusfructus.

45 *Solutio pensionis.* Tertia conditio est, Vt emphyteuta teneatur ad certam pensioné quotannis soluendam. Vbi Notandum Primò, Hanc ordinariè minorem esse, quàm fructus detractis expensis valeant. nihil tamen vetat quin possit illis esse adæquata, sicut in locatione. Secundò, Eam solui posse vel in pecunia, vel in fructibus, prout fuerit conuentum.

Quarta est, Vt si hanc pensionem intra certum tempus nó soluerit, amittat rem emphyteuticam, cú omnibus meliorationibus & emponematibus, seu operibus, quæ in ea fecit, eaq; redeat ad priorem dominum, & dominium vtile consolidetur cum directo. est communis sententia DD. & colligitur L.2.& 3. C. de Iure emphyteut.

46 Vbi Notandum Primò, Si emphyteusis sit ecclesiastica,(id est,si res, quæ data est in emphyteusim, sit res Ecclesiæ, vel pij loci) tunc si per duos annos non soluerit pensionem constitutam, amittit eam, nisi celeri satisfactione sibi consulere studuerit, moramq; purgauerit. Ita habetur cap. Potuit, de locato & conducto. Si verò sit emphyteusis communis, seu sæcularis; requiritur vt triennio non soluerit; sed non conceditur moræ purgatio per celerem satisfactionem. sicut elapso biennio in emphyteusi ecclesiastica. Siluest.v.Emphyteusis, nu.9. Vt autem tunc res censeatur commissa, non requiritur vt debitor fuerit interpellatus de pensione soluenda; quia dies ipsa interpellat pro creditore; aut vt sententia Iudicis interueniat; quia ipso iure cadit in commissum. Non tamen tenetur se illa spoliare, antequam dominus directus declaret, se velle pœnam illam commissi mandare executioni; vt docet Clarus qu.9. & Siluester num. 7. post tamen illam declarationem, tenetur cedere; sicut fit in pœna conuentionali; (ad hoc enim tacitè se obligauit ex vi contractus) nisi iure possit excipere, opponendo aliquid, cur in commissum non videatur cecidisse. Verius autem est pœnam non esse retrotrahendam ad punctum temporis, quo res cecidit in commissum; (quia censetur solùm cecidisse sub conditione si dominus directus declarauerit se ita velle) sed tantùm incipiendam à tempore, quo dominus voluntatem suam declarauerit. deinde quia pœna non retrotrahitur, nisi vbi id lege est statutum, vel stylo fori receptum. ex natura enim rei, nulla est in pœnis retrotractio.

47 *Si alia pœna adiuncta sit.* Notandum Secundò, Si præter pœnam commissi, apposita sit alia in contractu, v. g. vt si non soluerit, teneatur ad duplum pensionum non solutarum; non potest vtraque simul exigi, sed altera tãtùm, prout placuerit creditori. Ita Clarus v. Emphyteusis. q.8.num.12. & alij: quia vtraque simul iuncta, excedit iustam moderationem.

48 *Restitutio in integrũ.* Notandum Tertiò, Si Ecclesia, vel pius locus rem sæcularis in emphyteusim acceperit, & Rector loci ex negligentia pensionem intra tempus constitutum non soluerit, cadit in commissum, sicut quiuis priuatus; tamen conceditur ei restitutio in integrum, sicut minori; ne negligentia Prælati tanto sit ei detrimento; iuxta ea, quæ dicta sunt cap.17. dubit. vltima. Idem dicendum quando emphyteuta ex ignorantia non soluit pensionem, (vt si ignorabat rem esse emphyteuticam) aut quia legitimè fuit impeditus. Ita Siluester num. 10. & Clarus qu.8. num.9.

49 *Si res pereat.* Quinta conditio est, Vt si res sine culpa emphyteutæ omnino pereat, aut absque spe recuperandi occupetur à mari vel ab hoste; emphyteuta liberetur à solutione pensionis: nisi obligauerit se ad casus fortuitos. Ita habetur L. 1. C. de iure emphyt. estque communis sententia Doctorum. ratio est; quia res emphyteutica perit proprietario. si tamen aliqua pars rei supersit, tenetur ad integram pensionem; vt ex eadem lege colligitur. ratio est; quia pensio soluitur potiùs in recognitionem dominij directi, quàm ad compensandos fructus, vt inquit Clarus qu. 8. nu. 8. Si tamen pensio esset magna, ita vt ferè responderet fructibus; tunc ex æquitate esset remissio facienda pro rata. similiter si pensio solueretur ad mensuram rei fructiferæ: vt si pro singulis iugeribus solueretur vnus aureus, & ex viginti iugeribus perirent 10. solùm esset obligandus ad pensionem decem aureorum. Ita Iulius Clarus suprà: idque potiùs ex æquitate, quàm ex rigore iuris. Ratione autem sterilitatis dicunt Doctores nihil de pensione minuendum, (quia emphyteuta manet in possessione rei, & saltem aliquid percipit) nisi fortè pensio sit magna: tunc enim æquitatem postulare remissionem. Ratione autem belli, si res coli non potuit, dicunt esse faciendam remissionem. vide Clarum suprà nu. 7. & 8. Sed hæc omnia potiùs pendent ex quadam æquitate, & iudicio τῆς ἐπιεικείας, quàm ex iuris dispositione. 50

Sexta est, Vt si rem notabiliter deteriorem reddat, eam amittat, eique possit auferri. Vbi Nota, ita expressè statutum esse de emphyteusi ecclesiastica, Authent. Qui rem. C. de sacrosanctis Ecclesiis. & Doctores ob paritatem rationis illud extendere etiam ad emphyteusim sæcularem. Ratio est; quia cùm emphyteusis instituta sit ad rem meliorandam, meritò ea priuari potest, si reddiderit deteriorem: vt si arbores inciderit, si vineam non putauerit, vt notat Siluester v. Emphyt. n. 11. & Clarus qu. 26. 51 *Si deterior efficiatur.*

Septima est, Vt emphyteuta ius emphyteuticum & melioramenta à se facta non vendat, nisi domino directo antè admonito, vt ipse ante alios emere possit, si velit: quòd si contrà fecerit, totum sit commissum, & redeat ad dominum directum. colligitur ex L. 3. C. de iure emphyteut. & cap. Potuit, de locato, estque communis sententia DD. 52 *Si eam vendat.*

Vbi Nota Primò, Si emphyteuta hæc vendat quidem, sed non tradat, nisi domino ante interrogato an ipse eodem pretio emere velit, non cadere in commissum, vt rectè notat Siluest. nu. 11. & Clarus qu. 13. num. 3. ratio est; quia ante traditionem venditio non est omnino perfecta; dominium enim non est translatum. vnde res non censetur adhuc alienata, quod tamé lex requirit. Idem dicendum, si solùm sub hac conditione (si dominus directus emere nolet) vendat & tradat: quia ipse contractus venditionis non est perfectus; vt patet ex dictis cap. 21. dub. 1. 53 *Requiritur traditio.*

Nota Secundò, Posse eum illa donare, domino non interrogato; hoc enim iure non est prohibitum. non tamen potest donatarium inuestire seu in possessionem immittere; (alioquin suo iure excideret) sed debet rogare dominum directum, vt id faciat; qui non tenetur id facere, nisi sit persona idonea, 54

idonea, (à qua facilè possit obtineri solutio pensionis) & solemni stipulatione promittat, se annuam pensionem soluturum. Ita Siluester nu. 23. ex Baldo. Simili modo potest eam legare, permutare, & oppignerare; vt idem docet nu. 24. ex eodem Baldo. si tamen sit res Ecclesiæ, non potest oppignerari. per Authent. Hoc ius. &, Qui rem. C. de sacros. Eccles.

55 *Duo menses ad deliberandum.* Nota Tertiò, Postquam significauerit domino directo pretium, quod ab aliis pro iure emphyteuseos, & melioramentis offertur, domino concedi duos menses ad deliberandum; post quos, si eo pretio nõ acceptauerit, potest emphyteuta aliis liberè, eodem vel maiori pretio vẽdere, modò non sint personę iure prohibitę. patet ex L. 3. C. de iure emphyt. & ca. Potuit. Idem tempus conceditur ei, vt deliberet an teneatur donatarium vel legatarium inuestire; vt docent communiter DD.

56 *Locatio ad decennium.* Nota Quartò, Emphyteutam non posse rem locare alteri ad decennium, vel vltra, domino minimè requisito; (nisi alicubi sit contraria consuetudo) posse tamen ad breuius tempus. Ita Clarus q. 19. ratio est; quia locatio ad decennium vel vltra, est vera alienatio rei, quod dominium vtile, pro pretio; vt dictum est dub. 1. non potest autem rem alienare pretio, nisi eam domino antè eodem pretio obtulerit, vt patet L. 3. C. de iure emphyt. Simili modo non potest eam subemphyteuticare, seu alteri dare in emphyteusim, (quod passim dicitur *dare ad libellum*,) domino minimè requisito; idque ob eamdem causam, vt docet Clarus q. 20.

57 Octaua conditio est, Vt quoties res venditur, vel donatione, aut permutatione alienatur, is, qui eam accipit, soluat domino directo laudemium, idq; pro inuestitura, seu possessione, quam ab ipso accipit. vt patet L. 3. C. de iure emphyt. vbi Nota *Laudemiũ.* Primò, *laudemium* vocari certam partem pretij, seu æstimationis rei venditæ, quæ iure communi est quinquagesima, consuetudine verò trigesima. vt docet Siluester ex Hostiensi num. 28. Nota Secundò, Hoc non deberi quando heres necessarius accipit rem illam titulo hereditatis, vel filia titulo dotis, vel quando res redit ad venditorem resoluto contractu, ex pacto de redimendo; vel quando plures heredes eam inter se diuidunt; vt ostendit Siluester suprà. Hæc ferè iure communi de emphyteusi sunt sancita, de quibus plurima disputant Iurisperiti; sed inspicienda est locorum consuetudo, quæ admodum est varia.

DVBITATIO X.

Quæ conditiones requirantur ad contractum feudalem.

58 *Cõditiones contractus feudalis.* Respondeo, Ferè easdem requiri, quæ in emphyteusi, à qua non multùm differt. Nam Primò, Constitui debet in re immobili: vt in regno, prouincia, vrbe, arce, pago, agro. Secundò, Dominium directum & possessio ciuilis ipsius rei manet apud dominum; vtile transfertur in vassallum, illudque vassallus ciuiliter & naturaliter possidet. Tertiò, Non tenetur ad vllam pensionem; (si est feudum purum) sed loco pensionis debet obsequium, idque tantùm, quando de hoc interpellabitur. Quartò, Si obsequium constitutum non præstiterit, amittit feudum; sicut emphyteuta non soluens pensionem. Quintò, Sine domini voluntate illud alienare non potest, alioquin amittitur. Sextò, A domino debet inuestiri & mitti in possessionem; & tunc iurare domino fidelitatem. Septimò, Non potest sine domini voluntate feudum donare, vel impignorare, vel alteri in feudum concedere sine domini voluntate. vide plura apud Siluestrum & Iulium Clarum v. Feudum & alios: nam variæ sunt locorum consuetudines, & varia feudorum genera.

DVBITATIO XI.

Vtrùm res Ecclesiæ possint in feudum, vel emphyteusim à Prælatis dari, vel ad longum tempus locari, & quomodo.

Respondeo, Et dico Primò, Si res illæ proximè antè datæ fuerant in feudum vel emphyteusim, possunt iterùm sic dari; idque absque solemnitate, quam Ius Canonicum præscribit: modò tamen id fiat ad Ecclesię euidentem vtilitatem, & antequam illius rei fructus Ecclesiæ incorporentur, id est, eius vsibus à Prælato applicentur. est communis sententia DD. vt refert Clarus, de emphyteusi qu. 6. & de feudo qu. 13. & Couarru. lib. 2. var. ca. 17. nu. 4. Ratio est; quia id non censetur noua alienatio; (quæ iure prohibetur) sed continuatio alienationis antè factæ. 59 *Si anteà in feudum data.*

Dico Secundò, Si res Ecclesiæ anteà non fuerant sic traditæ, vel si post traditionem expirante contractu fuerant rursus quoad fructus, Ecclesiæ incorporatæ; non possunt de nouo dari in feudum vel emphyteusim, vel alia ratione alienari, nisi ex iusta causa, & seruatis solemnitatibus iure prę̄scriptis. est etiam communis Doctorum. Probatur Primò, Ex cap. Nulli. 5. de rebus Eccl. alienan. vel non alienandis, vbi dicitur: *Nulli liceat alienare rem Ecclesiæ suæ immobilem, siue agrum, siue rusticum mancipium: neque specialis hypothecæ titulo obligare. alienationis autem verbum continet conditionem,* (aliàs conductionem, nempe ad longum tempus) *donationem, venditionem, permutationem & emphyteuticum perpetuum contractum.* Secundò, Probatur Ambitiosæ Extrauag. commun. de reb. Eccles. non alien. vbi Paulus II. *Prohibet omnem bonorum ecclesiasticorum, immobilium & mobilium pretiosorum, quæ seruando seruari possunt, alienationem, omneq; pactum, per quod dominium transfertur, concessionem, hypothecam, locationem & conductionem vltra triennium, infeudationem & contractum emphyteuticum; præterquam in casibus iure expressis, & omnem talem contractum irritum reddit, inflicta excommunicationis sententia iis, qui contra prædictam prohibitionẽ alienare præsumpserint.* Tertiò, Probatur ex cap. 53. Sine exceptione. 12. qu. 2. *Sine exceptione decernimus* (inquit Leo I.) *ne quis Episcopus de rebus Ecclesiæ suæ quidquam donare, vel commutare, vel vendere audeat, nisi fortè aliquid horum faciat, vt meliora prospiciat, & cum totius Cleri tractatu atque consensu id eligat, quod non sit dubium Ecclesiæ profuturum.* & infrà, requirit subscriptionem Clericorum. Idem habetur cap. 1. & 8. de iis, quæ fiunt à prælato absque consensu Capituli. Eadem habentur Authen. Hoc Ius porrectum. C. de sacrosanctis Eccles. circa quos Canones

60 *Si non fuerant antè data in feudum.* 61 *Extr. Ambitiosæ.* *Alienatio immobiliũ & mobiliũ pretiosorũ.*

62 Notandum est Primò, Non solùm res immobiles Ecclesiæ non posse alienari vel impignorari absque præscripta forma; sed neque etiam mobiles, si sint pretiosæ & seruando seruari possint, vt sunt vasa aurea, argentea, gemmæ, casulæ pretiosæ, tapetes; item quæcumque triennio non corrumpuntur, & simul fructificant, vt ouium grex, teste Siluest. v. Alienatio, nu. 7. Secùs de iis, quæ ipso vsu consumuntur, vt vinum, oleum, frumentum, pecunia: nisi hæc rei immobili comparandæ, voto, iuramento, vel præcepto Superioris sit destinata. tunc enim inter immobilia numeranda est.

63 Notandum Secundò, Vt valida sit alienatio rei Ecclesiæ immobilis vel mobilis pretiosæ, ex dispositione horum Canonum, duo requiri. Primò, Iustam causam: ea autem est quadruplex, vt docet Siluest. v. Alienatio, nu. 2. ex Panormitano. Prima est, Necessitas, cui aliter occurri nequit. Secunda est, Vtilitas manifesta. Tertia est, Pietas, v. g. ad redimendos captiuos, ad succurrendum graui proximorum necessitati. Quarta est, Incommoditas, vt si res sit Ecclesiæ sumptuosa, & parum vtilis. Secundò, Requiritur certa forma, quæ consistit in quatuor.

Solemnitas requisita ad alienationem rei Ecclesiæ.

Quadruplex causa iusta alienandi.

Forma.

Primò, Vt fiat super ea re tractatus, vt inquit Leo: id est, in Capitulo discutiatur, allatis vtrimque rationibus, an expediat alienari. sufficit autem vnus tractatus diligens; vt colligitur ex Canonibus citatis, & docet Siluester num. 10. ex Panormitano. Vbi autem res non tractantur capitulariter, sed tantùm per Superiorem & consultores, sufficit tractatus cum consultoribus, iuxta priuilegia instituti, vt in nostra Societate, vt rectè notauit Molina, disp. 468.

Secundò, Vt Capitulum expresse consentiat. Hic cōsensus sequitur tractatum, & est eius veluti conclusio. Sufficit autem vt maior pars Capituli præsentis consentiat; vt notat Panorm. in ca. primum, de iis, quæ fiunt à Prælatis, nu. 5.

Tertiò, Vt Capitulū subscribat. hoc tamen non est necessarium, nisi in venditione, donatione, & permutatione; vt docet Panormit. suprà, & colligitur ex decreto Leonis, imò iam consuetudine receptum est, vt sufficiat subscriptio Notarij.

Quartò, Vt adsit auctoritas Superioris: qui in non exemptis est Episcopus; in exemptis autem Prælatus, cui Ecclesia vel Monasterium immediatè pleno iure subest, vt Abbas in Ecclesiis sibi subiectis: Generalis vel Prouincialis in Ordinibus mendicantium, & aliis, qui eorum fruuntur priuilegiis: quòd si Prælatus procul absit, & res non patiatur moram, puto sufficere consensum præsumptum; vt si sit periculum ne ab hæreticis confiscetur: ita Panormitanus in cap. fin. de reb. Eccles. non alien. & Fumus v. Alienatio, num. 18. Siluester num. 16.

64 Notandum Tertiò, Præter hanc formam, in Extrauag. Ambitiosæ, etiam præcipi sub grauibus pœnis, *vt non fiat alienatio bonorum Ecclesiæ, Monasterij aut pij loci inconsulto Romano Pontifice, & si facta fuerit, sit inualida.* quæ dispositio etsi non videatur recepta quoad pœnas; (vt docet Nauarr. cap. 27. num. 149.) tamen id, quod in ea ordinatur, seruatur passim ab Episcopis, & Abbatibus iis, qui vigore litterarum Apostolicarum consecrantur. nam id ipsum in formula iuramenti fidelitatis, quod præstant Summo Pontifici, quando sunt consecrandi, insertum est. In formula enim Episcoporum sub finem sic habetur, *Possessiones verò ad mensam meam pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo, nec de nouo infeudabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cum consensu Capituli Ecclesiæ meæ, inconsulto Romano Pontifice. & si ad aliquam alienationem deuenero, pœnas in quadam super hoc edita constitutione contentas, eo ipso incurrere volo.* Formula Abbatum, qui à Pontifice confirmantur, sic habet, *Possessiones verò ad Monasterium meum pertinentes, non vendam, nec donabo, neque impignorabo, &c.* sicut in priore. Constitutio verò, cuius hîc fit mentio, est illa Pauli II. quæ incipit, Ambitiosæ, vbi inter cetera dicitur, *Alienanti verò bona Ecclesiarum, Monasteriorum, locorumque piorum quorumlibet, inconsulto Romano Pontifice, aut contra præsentis constitutionis tenorem, si Pontificali vel Abbatiali præfulgeat dignitate, ingressus Ecclesiæ sit penitus interdictus. & si per sex menses immediatè sequentes sub interdicto huiusmodi perseuerauerit, à regimine Ecclesiæ vel Monasterij, cui præsidet in spiritualibus & temporalibus, sit eo ipso suspensus.* Deinde inferiores Prælati & Rectores Ecclesiarum sic alienantes, priuantur omnibus beneficiis & officiis, ita vt hæc vacent absque alia declaratione, & liberè possint aliis conferri. Hoc tamen postremum non videtur in eo rigore receptum, vt infrà ca. 29. dub. 8. dicetur. Porrò Legatus à latere non potest dare licentiam alienandi contra prædictum iuramentum, vt docet Siluester v. Alienatio, n. 16. in fine, ex Panormitano & Speculatore. & meritò, quia id esset in præiudicium Romani Pontificis, cui hoc iuramentum Prælatos obstringit.

Ne fiat inconsulto Rom. Pont.

Formula iuramenti Episcoporū & Abbatū.

Aduerte tamen, in rebus parui momenti non opus esse hac consultatione. idem dicendū, si alienationem constet esse necessariam; vel si res non patiatur moram, vt docet Panormit. in cap. Vt super. de reb. Eccl. non alien. nu. 15. & in cap. fin. de Ecclesiis ædif. num. 8. sed solùm in rebus maioris momenti, in quibus possit esse aliqua ambiguitas: in his enim dumtaxat locum habet consultatio. Pari modo, non est necessaria (sicut nec aliæ supradictæ Iuris solemnitates) in alienatione summæ pecuniariæ ad pium vsum, quantumuis ea magna sit, si ad mensam Prælati pertineat: quia non est res Ecclesiæ, sed Prælati, de qua ad causas pias liberè disponere potest. quòd si Prælatus sit Regularis, etsi non habeat dominium; habet tamen ad causas pias administrationem. vide Siluest. v. Alienatio, num. 7.

Vbi non sit necessaria illa consultatio.

Petes, Vtrùm sine prædicta solemnitate Prælatus validè repudiet legatum vel hereditatem delatam Ecclesiæ. 65

Renūtiatio legati, &c.

Respondeo, Valdè probabilem esse partem affirmantem: quia hæc repudiatio seu renuntiatio, non est alienatio rei Ecclesiæ; sed solùm non acquisitio. illa enim res non pertinet ad Ecclesiam ante acceptationem Prælati. Vnde etiamsi Prælatus non possit res Ecclesiæ alienare absque forma supradicta, hinc tamen non sequitur, quin possit nolle acceptare quod Ecclesiæ offertur. non enim paria sunt, lucra non capere, & quæsita perdere. L. Si sponsus. 5. §. Si maritus. ff. de donat. inter vir. & vxor. de quo vide Siluestrum suprà nu. 18. Potest tamen in hoc euentu Ecclesia implorare beneficium restitutionis in integrum: id enim ei concessum est, quando negligentia vel facilitate

tate Prælati læsa est, non solùm damno accepto, sed etiam lucro amisso, vt docet Glossa cap. Audistis. v. Restituimus, de in integrum restit. vide suprà cap.17. dubit. 9. Potest etiam agere contra Prælatum; quia ex officio tenebatur rem Ecclesiæ agere, eiusque vtilitatibus consulere. cap. Quicumque. 12. quæst. 4.

Addo tamen, contrariam sententiam etiam esse valdè probabilem; nimirum talem renuntiationem non valere. etsi enim Ecclesia nondum acquisiuerit dominium rei; tamen acquisiuit Ius ad rem, quo Iure Prælatus per suam renuntiationem non potest eam priuare. de quo videri potest Geminianus in cap. 1. num. 19. de rebus Eccl. non alien. in 6.

Quo modo possint dari in feudum vel emphyteusim.

66 Dico Tertiò, Seruata supradicta forma & posita iusta causa, possunt res ecclesiasticæ validè in emphyteusim & feudum dari, & specialiter oppignerari. patet ex dictis: quia licitum est eas sic vendere, permutare & donare: ergo multò magis dare in feudum vel emphyteusim. Quinimò si alicubi longa consuetudine forma supradicta seruata non sit, non est alienatio censenda inualida; modò consensus eorum, qui ex natura rei debent consentire, adfuerit. ratio est, quia cùm forma illa sit iure positiuo humano introducta, potest contraria consuetudine aboleri; etsi aliqui Canonistæ contrarium sentire videantur. Adde, multorum sententia eum, qui aliquid per supradictos contractus, non seruata forma præscripta ab Ecclesia, habet, non teneri in conscientia ad restitutionem, aut rescindere contractum; modò consensus eorum, qui necessariò debebant consentire, in contractu adfuerit; vt docet Siluester ex Antonio de Butrio, & Panormitano verb. Alienatio, nu. 12. & 13. & Nauarrus comment. de alien. rerum Eccles. num. 17. & sequentibus. & ratio illorum est; quia in foro animæ sufficit contractum tenere secundùm limites Iuris naturalis seu gentium: ad quod sufficit adesse prædictum consensum. Sed quid de hoc dicendum sit vide suprà cap.19. dubitatione 3.

Elocatio ad vitam.

67 Dico Quartò, Res Ecclesiarum non possunt etiam elocari ad vitam, aut ad longũ tempus; imò neque vltra triennium. Prior pars est communis Doctorũ, teste Couarr. lib.2. var. cap.16. nu.1. & colligitur apertè ex Clement. 1. de rebus Eccl. non alienandis; vbi Prælato Regulari contrà facienti ponitur pœna suspensionis ab officio. Idem colligitur ex cap. Nulli, eodem titulo. Altera pars expressè habetur in constit. Pauli II. suprà citata.

Longum tempus.

68 Notandum autem est, *longum tempus* hîc vocari 10. annorum, & quidquid est vltra. *modicum* seu breue, quod intra decennium, vt notant Couarruuias & Nauarr. suprà. vnde ante Pauli II. extrauag. poterant res Ecclesiæ locari ad nouem annos, non seruatâ Iuris solemnitate. post tamen illam, non possunt nisi ad triennium. si ad plures annos fiat elocatio, est irrita; vt patet ex verbis illius constitut. num. 61. addictis. Vbi intellige esse irritam non solùm quoad annos illos, qui triennium superant; sed absolutè quoad omnes; vt docet Couarruuias contra multorum sententiam, suprà num. 5. ratio est, quia ex vi contractus, contrahentes non consentiunt nisi in locationem & cõductionem plurium annorum: non enim conductio triennalis ita commoda est, sicut nouennalis; imò potest esse detrimentosa. Si tamen ipsi contrahentes tacitè consentirent in triennium, tunc ex hac parte valeret; quia implicitè esset duplex contractus scilicet in nouennium, & (si hic non subsisteret) in triennium.

Elocatio vltra triennium est irrita absolutè.

Aduerte tamen Primò, d. extrau. loqui de rebus, quæ quotannis dant fructum: vnde si aliqua 69
res solùm alternis fructificet, poterit locari ad sexennium; si tertio quoque anno dumtaxat, poterit ad nouennium; vt notat Couarr. nu.6.

Secundò, sicut pœnæ istius extrauag. non sunt receptæ, teste Nauarro cap.27. num.150. ita etiam multis locis hanc dispositionem non esse receptam, vt Couarr. nu.6. notat, & Siluest. v. Alienatio, qu.13. itaque ibi poterit fieri elocatio ad 9. annos absque forma Iuris supradicta.

Non videri receptam.

Non tamen est tolerabile, quod quibusdam locis fit, vbi beneficiarij prædia Ecclesiæ ad multos annos exigua pensione elocant, ea lege vt statim conductor soluat poculum vini (vt vocant) 1000. florenorum. fraudant enim hoc modo successores, (si fortè intereà mori contingat) percipientes partem pensionis successoribus debitam. Vnde tenentur eorum heredes ad restitutionem ex illa pecunia anticipata, pro numero annorum, qui post mortem beneficiarij supersunt.

Tertiò, Non videri hîc prohiberi, quin fructus 70
beneficiorum & bonorum ecclesiasticorum possint elocari aut vendi in plures annos; (modò ipsi fundi non elocentur) quia hi non sunt res Ecclesiæ, sed priuatorum: & locatio expirat morte locantis, & beneficij amissione. nam conductor nullum acquirit Ius in fundum, sed solùm in fructus ad locatorem pertinentes. Secùs est, quando fundus elocatur. hæc enim elocatio ipsum fundum immediatè attingit, & manet, etiamsi locans, beneficium amittat. vide Panorm. in cap. Continebatur. de his, quæ fiunt à Prælatis, nu.7.

Fructus beneficiorum elocari possunt, &c.

Petes, An Prælatus successor teneatur stare elocatione rei Ecclesiæ, quam eius decessor fecit? 71

Resp. Teneri, si legitimè facta fuit; sicut tutor pupilli, qui alteri tutori succedit, tenetur stare contractibus à suo decessore legitimè factis. secùs si non fuerit legitimè facta. Vide Couar. lib.2. var. cap.15. sub finem. Si tamen successor deprehendat Ecclesiam enormiter læsam ex illo contractu, poterit vti beneficio restitutionis.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

De contractu societatis.

Complectitur Dubitationes IV.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit societas, & quibus modis contrahatur.

1 *Societas.* RESPONDEO & dico Primò, *Societas* in proposito, est conuentio duorum, pluriúmve, ad conferendum aliquid in vsum vel quæstum communem, contracta. hic contractus perficitur solo consensu exteriùs expresso, absque vlla alia Iuris solemnitate; vt docet Gomezius tom. 2. cap. 5. num. 1. vnde collatio bonorum vel operarum in commune, non est contractus societatis, sed effectus eius.

2 *Quatuor requirũtur ad societatis contractum.* Vt autem hæc definitio intelligatur, Notandum est, quatuor potissimùm ad hunc contractum requiri. Primum est, Vt singuli socij aliquid in commune cōferant, siue pecuniam, siue operam & industriam, siue instrumenta, (v. g. nauem, equos) siue animalia, siue alia bona, prout conuentum fuerit. nisi enim aliquid præstent, vel cooperentur ad lucrum vel commodum, non possunt eius esse participes; vt qui titulo careant.

3 Secundum, Vt id, quod à singulis sociis collatum fuerit eo animo vt sit commune, statim cedat in dominium singulorum, ita vt singuli efficiantur domini totius sortis partialiter, seu partiali dominio. colligitur ex L. 1. & seq. ff. pro socio. Idem dicendum de iis, quæ socius nomine communi comparat; non autem quæ nomine proprio, vt docet Couarruuias l. 3. variar. c. 19. n. 1. Dixi, *Eo animo vt sit commune*, quia alioquin non cedet in dominium sociorum; vt patet quando non fit communio in capitali, sed solùm in lucro; vt quando alter pecuniam, alter industriam confert.

Tertium, Vt lucrum & damnum sit commune. colligitur ex iisdem legibus suprà, & L. 1. & sequentibus, C. pro socio.

Quartum, Vt fiat diuisio lucri, secundùm proportionem sortis à singulis collatæ, L. Si non fuerint. 29. & L. Verùm. 63. ff. pro socio. hæc tamen tertia & quarta conditio intelligenda est, nisi aliter expressè fuerit conuentum, & onus, quod præter naturam huius contractus alteri parti imponitur, debitè compensetur. Ex his facilè intelligi potest, quomodo hic contractus differat à ceteris.

4 *Variis modis contrahi potest.* Dico Secundò, Societatem variis modis contrahi posse. Primò, Ex parte finis; possunt enim esse varij fines proximi huius contractus. sic aliquando contrahitur ad vsum tantùm; vt quando libri, vel alia supellex, vel pecunia, in vsum & victum communem conferũtur. aliquando ad lucrũ tantùm, vt in negotiatione. aliquando ad vtrũque, vt in matrimonio, vbi vir & mulier conferũt bona & operas ad perpetuum conuictum & lucrum.

Secundò, Ex parte materiæ; sic vel contrahitur societas omnium bonorum, vt fit in matrimonio, quod celebratur contractu medietatis bonorum. hîc omnia bona, quomodocumque obuenientia, sunt communia, & facto diuortio æqualiter diuidenda. similiter damna sunt communia, præter ea, quæ culpa socij obueniunt, præsertim lata, (hæc enim soli auctori sunt imputanda) & ea, quæ socius malè expendit, v. g. in meretrices & comessationes. Vel contrahitur societas lucrorum dumtaxat; vt quando bona heredum manent indiuisa. hîc solùm communicantur lucra ex hereditate illa prouenientia & damna circa eam absque culpa sociorum obuenientia. Vel denique contrahitur societas certæ alicuius partis bonorum, vel certæ negotiationis. vide Siluest. v. Peculium, 2. num. 2. Aliquando ita contrahitur societas, vt alter conferat pecuniam, vel gregem animalium, alter industriam & operam necessariam: vel vterque partim pecuniam, partim industriam.

Tertiò, Ex parte temporis; alia enim contrahitur ad vitam, alia ad certum tempus, alia vsque ad finem certi negotij. Ad heredes autem hic contractus non transit, etiamsi expressè conuentum sit vt heres in eamdem societatem succedat. vt patet L. Adeò. 59. L. Verùm. 63. §. Heredem. ff. pro socio: quia in hoc contractu industria personæ eligitur, vt habetur d. L. Adeò. Si tamen socij iuramento promiserunt se continuaturos contractum cum herede, valet pactum, & tenetur eum admittere, quidquid aliqui in contrarium senserint. Ratio est, quia iuramentum seruandum est, quando absque salutis dispendio seruari potest: imò eam vim habet, vt contractum iure humano aliàs irritum, reddat in sua specie validum; vt dictum est suprà cap. 17. dub. 7. 5 6 *Iuramentum.*

DVBITATIO II.

Quomodo contractus societatis iniri debeat, quando alter confert sortem, alter operam; & quomodo diuisio in fine facienda.

OMissis sententiis Doctorum qui valdè perplexè loquuntur, 7 *Primus modus in quo pars lucri est locomercedis.*

Respondeo, Variis modis iniri posse. Primò, Vt is, qui operas & instrumenta, (v. g. nauem vel currum) præbet, habeat aliquotam partem lucri, quam ipsius opera meretur, & reliquum totum cum sorte pertineat ad eum, qui sortem contulit. Verùm hîc potiùs est conductio operarum, quã m con-

contractus societatis; vt rectè Nauarrus cap. 17. nu.252.docet. Talem contractum plerumque ineunt mercatores cum suis factoribus. non enim volunt eos admittere in societatem, dum nullam pecuniam conferunt; sed vt diligentiores sint, dant eis in mercedem partem lucri, quo fit, vt si res benè succedat, longè plus accipiant, quàm opera illa mereatur; si malè, longè minus. debet enim esse talis pars aliquota, vt tanta sit illis spes accipiendi amplius quàm opera præcisè meretur, quantum est periculum accipiendi minus: aliàs non est iusta merces.

8 Secundò, Vt is, qui operas confert, admittatur vt verus socius, & solùm sit particeps lucri secundùm æstimationem operarum, quasi tantum pecuniæ in societatem contulisset, quanti valent operæ. vt si conferas 1000. aureos, & opera socij æstimetur 100.aureis; sitque particeps lucri quasi contulisset solùm 100.aureos. Hic contractus, etsi à quibusdā DD. probari videatur, est tamen omnino iniquus. ratio est; quia socius id, quod confert, certò amittit; (perit enim opera illius) tu verò quod confers non amittis; sed manet tibi saluū: vnde est dispar conditio sociorum; quod repugnat contractui societatis; nisi aliunde fiat compensatio. Deinde hoc pacto, socius, qui cōfert operam, numquam aliquid lucrabitur, sed certò semper amittet; nisi lucrum sit plusquam 1100. aureorum, quod vix vmquam continget. cùm enim solùm vndecima pars lucri ei sit assignata, nisi hæc excedat 100. aureos, quibus opera eius æstimabatur, nihil habebit supra id, quod contulit. si autem vndecima pars lucri sit infra 100. aureos, necessariò amittet, vt patet. Itaque talis societas ferè est leonina, in qua alter sociorum solùm habet damnum, alter solùm lucrum; de qua vide d.L. Si non fuerint. 29.§. fin. ff. pro socio.

Secundus modus, in quo est particeps lucri secundùm æstimationem operarum.

Est iniquus

9 Tertiò, Vt is, qui operas confert, non solùm sit particeps lucri, sed etiam sortis, secundùm æstimationem operarum; ita vt negotiis peractis, ex tota summa, quæ ex lucro & sorte conflata erit, tantum extrahat, quantum si loco operarum pecuniam æquiualentem contulisset: vt si tu conferas 1000.aureos, socius autē operam valētem 100. aureis; & lucrum sit 500. aureorum, socius extrahet vndecimam partem, non solùm è lucro, sed etiam ex sorte; id est, ex 1000.& 500. aureis. vnde ille habebit 136. aureos & vnam tertiam. tu verò habebis reliquas decem partes. hic contractus est iustus. probatur, quia qui confert operas, non minùs debet esse particeps tum lucri, tum sortis, quàm qui ponit tantumdem pecuniæ. non enim ipsi soli opera perire debet; cùm non minùs conferat ad negotiationem, quàm is, qui contulit tantumdem pecuniæ: atqui is, qui in casu proposito contulit 100. aureos, extrahit vndecimam partem non solùm lucri, sed etiam sortis: ergo etiam is, qui contulit operam eiusdem æstimationis. Itaque

Tertius modus, cùm particeps sortis & lucri.

10 in hoc contractu opera socij æstimanda est pecuniā; eaque æstimatio sorti addenda, vt fiat veluti vna sors communis, v.g.1100. aureorum, in qua socius habeat partem vndecimam; perinde ac si tantumdem pecuniæ contulisset. vnde posteà in diuisione competit ei vndecima pars sortis & lucri, seu totius summę. Si opera ipsius valebat quāti sors alterius; debetur ei dimidium totius summæ. si erat æqualis tertiæ, quartæ, quintæ, vel sextæ parti pecuniæ; debetur ei tertia, quarta, quinta, vel sexta pars totius summæ, quæ reperietur finitis negotiis. Iuxta hunc modum intellige quæ habet Couarruuias lib. 3.variar.cap.2.& Nauarr.ca.17. num.251. etsi non satis clarè explicent an socius operam conferens, debeat esse solùm particeps lucri, an etiam sortis.

11 Notandum est, quando hoc modo inita est societas, si sors pereat ante præstitam totam operam; socium, qui eam conferre debebat, teneri soluere alteri (cuius sors periit) partē æstimationis operarum, quæ conferendæ restabant. sicut enim salua sorte & operā exhibitā, debetur socio conferenti operam certa pars sortis, vt dictum est; ita pereunte sorte, & operā saluā, (id est, nondum exhibita) debetur socio, qui sortem posuit, pars æstimationis operæ restantis, iuxta modum supradictum.

Si sors pereat.

12 Quartò, fieri potest pactum, vt is, qui operam confert, non sit particeps sortis, sed tantùm lucri; ita vt si peracta negotiatione nihil supersit præter sortem, nihil habeat. hoc potest esse iustum. Verùm tunc non est comparanda pecuniæ quantitas, quam alter confert, cum pretio operarum, vt in secundo modo: neque est conflanda vna sors ex illa pecunia, & pretio operarum, vt in tertio: sed consideranda sunt ea, quæ vtrique pereunt, & hæc inter se comparanda, vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 3.cap.2.num. 452. Ei igitur, qui pecuniam confert, duo pereunt. Primò, Æstimatio

Quartus modus.

Consideranda quæ vtrique pereunt.

13 periculi, seu pretium assecurationis capitalis, siue illud periculum in se suscipiat, siue alteri persoluat eius pretium: hæc enim paria censentur. Secundò, Perit illi æstimatio lucri, illa pecunia sperati; seu pretium, quo alteri vendi poterat spes lucri illa pecunia percipiendi, detractis operis & expensis. qui enim exponit 1000.aureos negotiationi, facilè inueniet multos, qui libenter pro lucro sperato dabunt 100. 200. vel 300. aureos, iuxta conditionem mercimonij, operis solutis. itaque hoc totum perit ei, qui sortem confert. Vnde non 14
rectè Sotus lib. 6. quæst. 6. art. 1. docuit, solum pretium periculi sortis hîc esse considerandum, quasi illud solùm periret conferenti sortem: nam etiam perit pretium lucri sperati. & sanè si sententia Soti vera esset, is, qui confert decem millia aureorum ad negotiationem valdè securam, vbi periculum non æstimatur nisi centum aureis, non posset plus ex lucro accipere, quàm alter, qui posuit operam centum aureorum: etiamsi lucrum sit quatuor millium aureorū; quod omnino absurdum est, & nusquam vsurpatum, vt rectè Nauarrus suprà, hanc sententiam refutans, ait: etsi enim pecunia per se sit sterilis; tamen vt subest industriæ alicuius, fit fœcunda, eiusque fœcunditas magni æstimatur. Patet igitur hæc duo perire ei, qui pecuniam confert.

15 Ei verò, qui confert operam, solùm perit æstimatio operæ. hæc igitur inter se sunt comparanda, & secundùm horum proportionem lucrum est diuidendum; detracta primùm sorte pro eo, qui illam posuit. vt si cōtuleris 1000.aureos, quorum periculum æstimetur 100. spes autem lucri, detractis expensis, æstimetur 200. censeris contulisse 300. aureos, qui omnino tibi pereunt; opera verò alterius æstimetur centum: censetur itaque contulisse 100. aureos, qui ipsi pereunt. lucrum autem sit 800. qui operam posuit, habebit quadrantem lucri, nempe 200. quia quartam partem contulit respectu alterius. qui pecuniam posuit, habe-

habebit 600. videlicet dodrantem lucri, seu tres quadrantes; quia tres quadrantes contulit respectu alterius. quòd si lucrum sit 400. aureorum tantùm, neuter quidquam lucrabitur, aut amittet; nam vterque solùm accipiet quantum contulit ex eo, quod necessariò periturum erat. Si lucrum sit nullum, vterque amittet, eadem proportione. is enim, qui pecuniam contulit, amittet 300. aureos, videlicet pretium periculi sortis, & pretium lucri sperati, is, qui operam, amittet 100. id est, pretium operæ.

16 *Obiectio.* Dices, Sæpè fit vt etiam sors pereat: ergo hoc etiam est æstimandum, ac proinde ratione huius, debebitur ei amplius ex lucro, quàm dictum est: qui enim præstat operam, non potest amittere nisi æstimationem operæ, v.g. 100. aureorum: qui pecuniam confert, potest totam sortem 1000. aureorum amittere.

Responsio. Respondeo, Periculum sortis incertum debet reduci ad certum pretium, quod in casu proposito est centum aureorum, vti supponimus exempli causa; nec alia æstimatio huius periculi est facienda. Nec refert quòd possit amittere 1000. quia hoc periculum non æstimatur nisi 100. quos si alteri dare velit, non poterit amittere 1000. in potestate enim ipsius est vel subire periculum amittendi mille, vel dando centum; efficere vt mille securos habeat. Itaque ratione periculi non pereunt ei nisi 100. aurei.

17 *Si sors pereat.* Ex his patet, si sors pereat, perire illi, qui illam posuit, nec quidquam ei ab altero compensandum. si verò aliquid superfit, hoc eidem deberi. si præter æstimationem sortis aliquid supersit, id diuidendum secundùm proportionem dictam; ita vt vterque ex eo ea proportione capiat, qua contulit ad id, quod necessariò vtrique periturum erat.

18 *Si opera pluris valeat quàm sors.* Petes, Quid si opera socij pluris valeat quàm pecunia alterius; & tantùm sors sit salua, tenebiturne is, qui illam posuit, socio aliquid compensare? Quidam putant teneri; quia socius certò amittit totam æstimationem operæ, quæ pluris valet quàm sors alterius, quæ non perit necessariò. Sed dicendum est, si contractus initus est secundùm hunc quartum modum, nihil teneri ei compensare; quia dominia eorum, quæ conferuntur, non fuerunt communicata; sed manserunt diuisa: (in hoc enim modo contrahendi solùm fit communicatio lucrorum, quæ deducta sorte supersunt) quæque autem res domino suo perit. itaque sicut quando sors lõgè superat operas, nihil compensare debet qui contulit operas, etsi sors pereat: (quia tota perit ei, qui illam posuit) ita vicissim quando operæ superant sortem, nihil compensare debet qui sortem posuit, etiamsi sola supersit. Nec refert quòd socius certò amittat totam æstimationem operarum, & quòd hæ operæ pluris valeant, quàm sors alterius; quia ideò longè amplius lucri capiet, si extiterit.

19 Si autem initus fuit secundùm tertium modum, sic debet fieri compensatio; nam totum debet diuidi certa proportione, vt dictum est; eò quòd dominium eorum, quæ conferuntur, fiat commune, tamquam vnius massæ seu sortis, ex diuersorum collatione conflatæ.

20 *Si alter pecuniã, alter operam conferat.* Ex his patet, quid dicendum sit, si alter conferat solùm pecuniam, alter pecuniam & operam: item si vterque conferat pecuniam & operam inæqualiter. nam iuxta tertium modum, omnia reuocanda sunt ad ęstimationem pecuniariam, vnaque summa conflanda, quæ sociis sit communis; & finita negotiatione, diuisio totius, quod inuentum fuerit, facienda secundùm proportionem eorum, quæ singuli contulerunt. Iuxta quartum modum, æstimandum est periculum sortis, & spes lucri per talem sortem obtinendi, deductis operis & expensis. Deinde æstimandæ sunt operæ singulorum, & hac æstimatione iuncta cum pretio periculi sortis, & lucri sperati, duæ summæ vtrimque conflandæ, & iuxta harum proportionem facienda est diuisio lucri.

Petes, Vtrùm hi tres modi contrahendi, etiam locum habeant in societate circa greges ouium vel similium animalium?

Respondeo Habere. De Primo patet; quia potest 21 alicui tradi grex 100. ouium, vt eas pascat pro di- *Societas circa greges.* midia parte fructuum; (id est, fœtus, lanæ, lactis) siue illi copiosi fuerint, siue exigui. Secundus probatur; quia potest iniri æstimatio pasturæ & ipsius gregis, vt ex vtroque conffetur vna res cõmunis: & finita pastura aliquot annorum, fiat diuisio totius, iuxta æstimationem eorum, quæ singuli contulerunt. Tertius probatur; quia periculum gregis, & spes lucri ex eo percipiendi, possunt æstimari ex vna parte; (hæc enim pereunt ei, qui gregem tradit) & cura pascẽdi ex altera parte; (hęc enim perit ei, qui gregem suscipit) & iuxta horum proportionem, poterit fieri diuisio fructuum.

DVBITATIO III.

Vtrùm in societate licitum sit pactum cum sociis, vt saluam præstent sortem, & reddant quotannis certum lucrum paruum, pro incerto magno.

Caietanus tom. 1. opusc. vltimo, responsione 22 vndecima, putat formam hanc contractus, *Caietan.* quam ei proposuerat Conradus, esse illicitam; *Petrus consignat centum florenos apud Paulum mercatorem, vt ei pro parte lucri, capitali saluo, assignet per annum quinque florenos, residuo lucri sibi reseruato.* Primò, quia est contractus societatis, in quo socius obligatur ad assecurandum capitale, cùm nihil ei pro hac assecuratione detur; & ad reddendum certum lucrum, cùm tamen nemo alius pro incerto lucro vellet dare certum illud pretium, quod exigitur à socio.

Secundò, quia non est licitum illos tres contractus simul cum vno eodemq; celebrare, etiamsi in singulis daretur iustũ pretium: non enim licitum est in contractibus obligare & grauare alterum vltra naturam cõtractus: sicut cùm quis dat mutuũ, non est licitum obligare mutuatarium ad remutuandum. Pari ergo modo, qui contrahit societatem cum aliquo, non potest eum obligare ad contractum assecurandi capitale, & emendi lucrũ incertum certo pretio; nisi idipsum alter cupiat, sic vt fiat cõmuni consensu & condicto. Addit tamen Caietanus posse hæc pacta cum eodem fieri successiuè; modò in singulis seruetur æqualitas.

Sotus verò lib. 6. qu. 6. art. 2. & quidam alij pu- *Sotus.* tant hęc pacta esse illicita, siue simul fiant, siue successiuè. Ratio præcipua est, quia qui ita pecuniam suam tradit, vt periculum eius transferat in acci-

pien-

pientem, censetur eam dare mutuò, non ad societatem: atqui ex mutuo non potest peti lucrum: ergo talis contractus est iniustus. Maior probatur, quia dum transfert periculum in socium, amittit dominium illius pecuniæ, & transfert illud in socium. is enim est dominus, cui res perit: cuius signum est, quòd illa pecunia possit emere prædium, vel dotare filiam. Confirmatur, Quia hæc formula aperit fenestram vsuris. facilè enim fiet, vt homines hoc modo tradãt suam pecuniam iis, qui neque negotiantur, neque alium quæstum faciunt; & non curent vtrùm illi, quibus eam dederunt, negotiationi an suis vsibus impendant.

23 *Esse licita hæc pacta.* Verùm contraria sententia est multò probabilior & verior; nimirum hæc pacta in societatis contractu esse licita; siue simul fiant cum sociis, siue successiuè; modò prudentis arbitrio seruetur æqualitas. Hanc expresſè multi viri doctissimi & religiosissimi tenent; quorum verba breuiter adducam, vt maiorem fidem faciant apud eos, qui vel aliter sentiunt vel rem non penetrant, & magis auctorum numero quàm rationum pondere mouentur.

Probatur ex DD. Angelus v. Societas, 1. §. 7. *Idem dicerem* (scilicet licitum esse) *quando socius accipiens ipsum capitale, conueniret liberè cum socio dante capitale, de dando sibi tale modicum de lucro.* Et infrà dicit hoc habere locum, *quando negotiatio est talis qualitatis, quòd assecurationem inueniret soluendo tria vel quatuor pro centenario; & tum verisimiliter pro lucro societatis esset recepturus sex vel octo, & aliquando plus: & conueniret cum socio vt solùm daret tres vel quatuor pro lucro, & cum de capitali assecuraret.* Vnde sequitur, si lucrum verisimiliter sit 10. 12. vel amplius in centum, posse deponentem conuenire cum socio, vt socius det 5. 6. vel amplius in centũ. Et infrà docet, non solùm in pecunia dotali, sed etiam *in omni capitali dato ad societatem, posse redimi periculum à socio: modò duo concurrant. Alterum est, vt socius accipiens, liberè hoc velit facere. Alterum, quòd ponens capitale paulò amplius verisimiliter sit lucraturus supra id, quod ex lucro ipsi obueniet; nempe quantum est id, quod cuiuis alteri pro assecuratione solueret.* Quæ omnia in nostro casu concurrunt. Non tamen est necessarium, vt socius ille vellet assecurare, etiamsi non esset in illa societate, vt videtur Angelus requirere; quia satis est, vt omnino liberè assecuret. Si enim non esset socius, fortè nollet illam pecuniam assecurare; quia non sciret quomodo impẽderetur, & quę fraudes possint interuenire. Cùm autem est socius, ipse totum negotium dirigit; & sic minus est periculi, & tota res est ei perspecta. vnde tunc eam libentiùs assecurat.

Gabriel in 4. d. 15. q. 11. dubit. 10. ad verbum sequitur Angelum.

Maior in 4. d. 15. qu. 27. *Si mutuatarius rogaret mutuatorem post mutuum in se suscipere periculum; vel si vltrò mutuator ad hoc se offerat, potest taliter subire onus periculi sicut non mutuator.* Idem docet qu. 49. vbi etiam dicit hanc sententiam à doctissimo Theologo Ioanne Eckio fuisse publicè Bononię defensam. Eamdem fuisse communem Theologorum Parisiis tempore Maioris refert Ludouicus Lopez ex scholijs Victorię lib. 1. de contractibus c. 65. Etsi Iuristæ forum externum spectantes & præsumptioni innixi contrarium tenerent.

Siluester v. Societas, 1. q. 2. sub finem, etsi nonnihil confusè loquatur, hanc sententiam tamen apertè indicat: *Fallit,* inquit, *quod dictum est, si capitale sit saluum non ex contractu societatis, sed assecurationis facta ab aliquo, qui nõ sit socius, cui datur certum quid vt subeat periculum capitalis. Et idem est, si ista assecuratio fiat à socio; modò intentio sit recta,* &c. Rationem subdit, *Quia sibi sunt duo contractus, scilicet societatis & assecurationis, quorum quilibet per se est licitus.*

Nec refert quòd Siluester velit aliquid certum solui pro hac assecuratione, & vt socius sit paratus assecurare, etiamsi non esset socius: quia perinde est, siue id quod soluitur sit certum & definitum reipsa, vt v.g. duo in cẽtum; siue sit in se incertum, sed certum in æstimatione, qualis est pars aliquota, v.g. quarta vel quinta lucri sperati. Hæc enim ab intelligentibus certo pretio æstimari potest, & vendi vel commutari cum re alia, aut obligatione. Similiter non est necessarium, vt ille assecurator vellet assecurare, si non esset socius (fortè enim tunc assecuratio esset illi incommoda, vel suspecta ob ignorantiam periculi & fraudum) sed sufficit vt sponte sua cupiat & malit ipse præstare securitatem sortis tali pretio, quàm eam præstari ab alio; vt infrà dicetur. Nec Siluester illa requirit vt absolutè necessaria, vt patet ex ratione quam adfert; sed solùm ponit exẽpla, in quibus res sit clarior.

Bartholomæus Fumus v. Societas, n. 6. *Si primò fiat contractus, vt periculum pecuniæ sit apud deponentem, postmodum depositarius assecuret deponentem de capitalis salute, recipiendo tria vel duo pro centenario, vel defalcando de lucro, puta sic: Ista pecunia verisimiliter lucrabitur octo pro centum; sed quia volo te assecurare de capitali, conuenio tecum, tantùm dare quinque pro centum: hic contractus est licitus; quia etiam qui non est socius, potuisset illum hoc modo assecurare. ergo nec minus potest dum est socius, dummodò intentio sit, quòd hoc fiat propter assecurationem.* Concordat Siluester v. Societas, §. 2.

Vbi aduerte requirere hunc auctorem, vt primò fiat contractus societatis absolutè, per quem periculum sit penes deponentem. Sed hoc ideò requirit, vt vitetur præsumptio coactionis & fraudis vsurariæ. Certum enim est, illud non esse necessarium, quando alter sociorum cupit sua sponte periculum in se suscipere, & alio modo non vult contrahere: quia non cupit rationes suas aliis patefacere.

Eadem apertissimè & distinctissimè tradunt recentiores.

Nauarrus cap. 17. n. 255. docet licitè fieri hos tres contractus cum eodem. *Primum societatis, in quo alter pecuniam, alter operam & industriam confert. Secundum assecurationis, in quo qui operam confert, assecurat alterius sortem. Tertium vt ad tollendas suspiciones, & rationum molestias, qui operam confert, lucrum incertum aliquo certo minore redimat; vel ex lucro verisimili seu incerto, tantumdem certi retineat.* Idem docet in consil. lib. 1. tit. de constit. q. 34.

Couarruuias lib. 3. variarum resolut. cap. 2. n. 3. *Potest,* ait, *licitè dari pecunia alteri, vt per eum adhibita industria, quæstuaria ars exerceatur; ita contracta societate, vt pecunia salua sit, eiusque periculum ad mercatorem pertineat: lucrum tamen, quod alioquin æquis portionibus commune foret, maiori ex parte ad subeuntem periculum pecuniæ spectet; quasi ea pars lucri, quæ dimidium excedit, iustum sit arbitrio*

f *boni*

boni viri pretium subeundi periculi: possuntque hi contractus vno actu & contextu fieri.

Gregorius à Valentia disput.5.q.24. puncto 2. *Licet*, inquit, *contractus societatis inire, ac cum eodem socio cōtractum assecurationis capitalis pro parte lucri sperati probabiliter, & assecurationis lucri certi minoris pro alia parte sperati lucri.* Addit hanc sententiam se præsente Romę anno 1581.placuisse multis & doctissimis Theologis, re priùs diligenter excussa: & pro ea citat multos DD.

Ludouicus Molina de Iustitia & Iure tract. 3. disput.417. *Potest quis*, inquit, *dare pecuniam ad negotiationem vt cooperetur & pariat lucrum, cum pacto vt vel tertius, vel is qui eam accepit, securā illi reddat: ineundo insuper contractum lucri quod est in spe, pro certo & determinato lucro quotannis sibi reddendo; siue hac pacta ex interuallo ponantur, siue à principio formaliter & expressè, siue etiam virtute, & implicitè tantùm.*

Franciscus Garçia de contract. p.2.c.17. *Potest in contractu societatis socius assecurare sortem socij sui, & lucrum ex ea societate speratum.*

Eamdem sententiam apertè docet Ludouicus Lopez de contract.lib.1.cap.65. vbi primùm ponit tres conditiones. Prima est, vt deponens pecuniam velit obligare mercatorem ad negotiādum. Secunda, vt non nimis multum lucri ab eo exigat. Tertia, vt mercator spōte velit capitale assecurare. Deinde addit: *Cum his conditionibus potest licitè fieri ex se contractus prædictus cum socio, siue eodem tempore cum contractu societatis, siue successiuè; & non solùm formaliter & explicitè, sed etiam implicitè & equiualenter, vt ait Nauarrus.* Deinde citatis aliquot auctoribus, addit; *Sed neque Victoria, neque Frater Ioannes de Penna, neque Caietanus (qui videntur tenere contrarium) ausi sunt hanc conclusionem omninò damnare.*

Eamdem tenet Bartholomæus Medina in sua Instructione §.27.vt idem Lopez refert.

Franciscus Toletus l.5.c.41. *Contractui societatis possunt annecti alij duo. puta assecurationis capitalis: sicut enim vnus potest assecurationem capitalis cum tertio facere, ita etiam potest cum socio. Potest etiam locare fructus & lucrum pretio conuenienti, vel assecurationem lucri facere. Et ita sentit Caietanus opusc. 16.q.11. & Nauar.cap.17.n.255. quamuis Soto id non recipiat. Sed non videtur id negandum, dummodò vt Caietanus dicit, non obliget socium ad tales contractus, sed liberum relinquat, sicut & alium tertium.*

Eamdem tenet Iosephus Anglez in Floribus 4. sententiarum, quæst. de societate.

Eamdem apertè indicat F.I. Benoiđ lib.3.c.9. §. *Exemple.*

Eadem nuper à doctissimis viris absque vlla difficultate fuit Romæ approbata: & passim per Italiam est in vsu, vt ex formulis impressis mercatorum constat.

Denique plurimi hoc tempore per Italiam, Hispaniam, Germaniam, Galliam, S.Theologiæ professores celeberrimi eamdem absque dubitatione tradunt.

24 Probant Doctores Primò, ex Iure canonico cap.Per vestras.de donat.inter virum & vxorem: vbi, si marito vergente ad inopiam, nec valente dare sufficiētem cautionem pro dote vxoris conseruāda, dos versetur in periculo; iubetur talis dos tradi mercatori ad societatem negotiationis, vt nimirum & securè apud illum conseruetur, & ex eius lucris possint onera matrimonij sustentari. atqui hoc fieri non posset, nisi cum mercatore ineantur tres supradicti contractus formaliter vel æquipollenter. Hæc ratio est probabilis, sed non conuincit, vt ostendit Lopez suprà.

Secundò, probatur ex iure.

Secundò, ex iure ciuili. L. Si non fuerint.29. ff.pro socio, dicitur *ita coiri societatem posse, vt nullam partem damni alter sentiat.* quod alia ratione fieri non potest, nisi contractui societatis addatur contractus assecurationis sortis.

Tertiò Probatur ratione. Si esset aliqua iniquitas in hoc contractu, vel id proueniret ex eo quòd nōn seruetur æqualitas inter ea quæ commutantur, vel quòd mercator obligetur ad aliquid supra naturam contractus, vel denique ex eo quòd ratione assecurationis pręstandæ a mercatore sit implicitum mutuum, ex quo nō licet lucrum captare. non enim sunt aliæ causæ ob quas auctores aliqui velint hunc contractum iniustum. sed ex nullo horum capitum est iniquitas: ergo, &c. 25

Tertiò, probatur ratione.

Non ex primo, Quia supponimus esse æqualitatem secundùm peritorum æstimationem inter ea quæ vtrimque præstantur & commutantur; nimirum ex parte deponentis sortem, & ex parte mercatoris. Ex parte enim deponentis tria conferuntur, quæ ipsi pereunt.

Ex 1. cap. non esse iniustitiam.

Primum est, æstimatio periculi, cui pecuniam suam exponit. etsi enim mercator dicatur eam assecurare, hæc tamen securitas est valdè infida, & cum ea plurimi euertuntur. Vnde plerique libenter adhuc darent vnum in cētum pro perfecta assecuratiōne, per pignus aut hypothecam sufficientem obtinenda. Quare exponendo sic sortem censetur mercatori dare vnum in centum, cùm periculum sortis tanti æstimetur.

Secundum, æstimatio commoditatis, quam habebat ex pecunia præsenti. commodum enim cuique est habere pecuniam suam expeditam ad omne lucrum, quod se fortè offeret, hæc æstimatio est facilè duorum vel trium in mille.

Tertium, est æstimatio lucri sperati, quæ quando industrius est mercator facilè est 10. vel 12. in centum, & sæpè multò amplius, vt quotidiana experientia, & mercatorum confessione constat.

Ex parte mercatoris similiter tria conferuntur. 26
Primum est elocatio operarum, seu obligatio ad impendendam illam pecuniam negotiationi. hæc non magni à mercatoribus pecuniam accipientibus æstimatur; quia eadem opera illam pecuniam vnà cum sua impēdunt. Imò id auget illorū fidem & facit illustriores, quòd magnam vim pecuniæ habeant. Vnde fit vt meliori pretio emant, partim propter fidem, seu creditum; partim quia merces in maxima quantitate numerata pecunia comparant: quod facere absque adminiculo illo non possent.

Secundum est assecuratio sortis. hæc etiam non magni penditur; tum quia ea securitas parùm est secura, & multis periculis exposita, vtpote nulla nitens hypotheca, sed sola fide mercatoris. (vnde non est maior, quàm sit securitas bonorum ipsius mercatoris, quæ omnia fortunæ sunt exposita) tum quia si mercator euertitur fortunis, nihil iuuabit alterum, pactum illud assecurationis. si non euertitur, libenter soluet sortem, ne apud alios amittat fidem.

Tertium est obligatio soluendi 6. & ½ in centum,

tum, vel quantum iudicio peritorum conuentum fuerit. quæ obligatio minoris æſtimatur quàm cenſuaria, propter infirmitatem fundamenti; nimirum quia caret hypotheca, & quia omnia bona illius magis ſunt expoſita periculis, quàm eorum, à quibus cenſus emi ſolent.

Conferantur nunc hæc tria quæ vtrimque præſtantur inter ſe; cui dubium eſſe queat, quin iudicio & æſtimatione peritorum mercatorum poſſit inter hæc ſtatui æqualitas? Si poteſt ſtatui æqualitas, nihil obſtat quin hæc inter ſe poſſint commutari iuſto contractu. atqui iudicio peritorum mercatorum in formula illa eſt æqualitas, ſaltem eatenus vt non cenſeatur plus exigi à mercatore, aut ipſe plus grauari, quàm valeat id, quod ipſe præſtat pecuniæ depoſitori. ergo illa formula hac ex parte non eſt iniuſta.

27 Hinc patet hos tres cõtractus poſſe fieri per modum vnius contractus innominati, *Do & facio vt des & facias:* nimirum trado tibi hanc meam pecuniam ad negotiandum (exponens eam periculo, & priuās me illius commoditate) & do tibi totum lucrum; vt tu ea negotieris, & te obliges ad reddẽdam ſortem, & ad ſoluendum 6. ¾ in centum. Vel ſic, Si velis mea pecunia negotiari, aſſecurare ſortem, & obligare te ad ſoluendũ 6. ¾ in centum, tradam tibi meam pecuniam, & cõcedam tibi totum lucrum. Hîc non ſunt tres contractus à ſe mutuo independentes; ſed vnus ſolus inuoluens omnia, quæ vtrimque ſunt conferenda & commutanda.

Poſſunt fieri in modum vnius pacti.

Ex his patet ex primo capite nullam eſſe iniuſtitiam in hoc contractu.

28 Sed neque ex ſecundo, nimirum quòd mercator obligetur ad aliquid ſupra naturam contractus ſocietatis, vel cõductionis operarum. Primò, Quia non obligatur ad hoc ex vi contractus ſocietatis aut conductionis: hoc enim iniquum eſt, eò quòd grauetur ſupra naturam cõtractus; quod grauamen nouo pretio non compenſatur: vt ſi quis ex eo ſolo quòd ineat contractum ſocietatis mercaturæ cum altero, velit ſibi præſtari periculum ſortis, & nihilominùs æqualiter particeps eſſe lucri; (hæc enim eſt ſocietas leonina, in qua vult quis eſſe immunis à damno, & par vel maior in lucro) ſed obligatur ex alio contractu in quo noua datur compenſatio æqualis illi grauamini. ideò enim pars aliqua lucri ſperati ei conceditur.

Ex 2. cap. non eſſe iniuſtitiam.

Nec refert, quòd ſine hoc contractu aſſecurationis nolit depoſitor pecuniæ inire contractum ſocietatis, aut conductionis operarum mercatoris: cuique enim liberum, nolle inire vnum contractum ſine alio. v. g. contractum venditionis ſine contractu redimendi; aut contractum venditionis vnius ſpeciei, ſine venditione alterius ſpeciei, &c.

Accedit quòd mercatores ſic malint quàm aliter, maius enim lucrum ſic percipiunt. Aſſecurationem enim ſortis ſæpè nõ magni æſtimant; quia norunt eam ſecurè impendere; vel ſi exponunt eam periculis, & res malè ceſſerit, cogitant ſe non fore ſoluendo; ac proinde depoſitorem fore damni participem: quod ſæpè fieri videmus. Lucrum autem incertum, quod illis offertur, libenter certo pretio redimunt, quia ſperant ſe multò plus lucraturos: & tales venditiones & emptiones rerum non habentium certum euentum, inter eos ſunt creberrimæ. Adde quòd ex tali contrahendi formula non cogãtur rationes ſuas & computus aliis patefacere. Itaque tantum abeſt, vt ad contractum aſſecurationis, & certæ penſionis annuæ pro lucro ſperato, adigantur mercatores inuiti, vt alia ratione pleroſque nolint ad ſocietatem admittere, aut eorum negotia curare.

Denique iſti tres contractus poſſunt iniri per modum vnius, vt antè explicatum eſt; modò ea quę commutantur, exæquẽtur æſtimatione & iudicio peritorum mercatorum: & tunc non poterit dici, quòd ex vi vnius contractus obligetur ad alium, cùm reuerà tantùm ſit vnius cõtractus. Itaque ex hoc capite ſecundo non eſt iniquitas.

Ex tertio etiam capite non eſt iniquitas; Quia falſum eſt, quòd ratione aſſecurationis præſtandæ à mercatore cui datur pecunia, amittatur dominium, & fiat implicitum mutuum, vt putat Sotus. Non enim magis amittitur dominium, aut tranſit in mutuum, quando cum eodem, cui pecunia traditur, & veluti locatur ad negotiandum, pactum ſecuritatis initur; quàm quando cum tertio initur. 29

Non ex 3. cap.

Non tranſire in mutuum.

Quod tripliciter probatur. Primò, Quia in locato & commodato non amittitur dominium, nec deſinit eſſe contractus locati aut commodati, etiamſi conductor aut commodatarius ſuſcipiat in ſe periculum rei, vt colligitur ex cap. vnico de commodato. & L. 1. ff. depoſiti. & per ſe ſatis conſtat. ergo neque in propoſito contractu; ſiue conſideretur vt contractus ſocietatis, ſiue vt locatio pecuniæ, aut conductio operæ ad negotiandum illã pecuniã; quomodo ordinariè in praxi ſolet exerceri. Nec refert quòd pecunia illa miſceatur cum pecunia mercatoris; quia id non facit amitti dominium; ſed potiùs facit depoſitorem dominum partialem totius ſummæ, cùm communi conſenſu miſceantur; vt apertè colligitur Inſtitut. de rerum diuiſione, §. Si duorum.

Secundò, Quia mercator non poteſt illam in alios vſus quàm in mercimoniũ impendere: alioquin iniuriam tibi facit, & tenetur quanti tua intereſt, non fuiſſe ſic impenſam. Vnde verum non eſt, illum ea pecunia poſſe emere prædium, aut dotare filiam; quia non eſt illi ad eum vſum conceſſa; niſi id faciat cum animo mox aliam eius loco ſubſtituendi: quo modo etiam depoſito vti licet, cuius tamen dominium non amittitur.

Tertiò, Si contingat mercatorem non eſſe ſoluendo, depoſitor poteſt ante omnes creditores pecuniam ſuam, ſi adhuc inueniatur, extrahere, tamquam rem ſuam: & ſi ſurrepta fuerit, actione in rem illam vindicare: quæ omnia ſunt aperta ſigna dominij, & nullum hîc eſſe mutuum. ſecùs enim res ſe in mutuo habet. Vnde patet ex nullo iſtorum trium capitum ſupradictorum eſſe iniuſtitiam in hoc contractu; ac proinde contractum non eſſe iniquum.

Secundò, ſi hic contractus eſſet iniquus, vel id eſſet ratione pacti aſſecurationis annexi, vel ratione lucri certi pro incerto. ſed non eſt iniquus ratione pacti aſſecurationis, vt iam oſtenſum eſt: neque etiam ratione lucri certi pro incerto; quia omnes DD. fatentur hoc pactum licitum eſſe, vt docet Lopez ſuprà. ſicut enim vendi poteſt iactus retis, ita etiam lucrum ſperatum. 30

Secunda ratio.

Tertiò, Iſti contractus poſſunt iniri cum diuerſis, vt omnes fatentur. poſſum enim cum Paulo mercatore inire contractum ſocietatis, vel conductionis operæ nauandæ conferendo 1000. aureos, & aſ-

Tertia ratio.

& assignãdo ei pro industria sextam vel septimam partem lucri sperati. Deinde contractum assecurationis cum Petro, vt præstet periculum sortis, relicta ei quarta, vel quinta parte lucri incerti. Denique contractum venditionis lucri incerti cum Ioanne, vt pro reliquis partibus lucri sperati certum quid mihi soluat. cur non possint fieri cum eodem, præsertim cùm ille id petat, & alios admisceri nolit? quæ enim inita cum diuersis iusta sunt, etiam cum eodem iusta sunt; si ille sic contrahere sponte sua cupiat, vt Siluester, Lopez, Nauarrus, & alij DD. annotarunt. Iustitia enim consistit in æqualitate rei ad rem, non in habitudine ad personam, seu subiectum. In hoc enim ab aliis virtutibus præsertim moralibus distinguitur, vt omnes Theologi & Philosophi docent.

Si dicas, quando tale pactum assecurationis cum eodem contrahitur, amitti dominium pecuniæ, fierique tacitum mutuum; hoc iam antè satis refutatum est. *Quarta ratio.* Denique hæc pacta possunt fieri cum eisdem successiuè, cur non etiam simul? Antecedens fatetur Caietanus, & passim ceteri DD. excepto Soto; & per se satis constat. sunt enim pacta iusta. Primum enim est pactum societatis, vel conductionis operæ; secundum assecurationis; tertium venditionis lucri incerti maioris pro certo pretio minore. Consequentia patet; quia simul vel successiuè fieri non mutat iustitiam pactorum, modò semper seruetur æqualitas, & vtrimque libertas.

Conclusio. Ex his patet, Primò, Contractum illum supradictum, quem Conradus proposuit Caietano, ea forma qua proponitur non esse iniquum: continet enim triplex pactum iam explicatum. *Ad rationes Caiet.* Neque verum est, pro assecuratione nihil dari; quia datur pro ea pars lucri incerti; quæ iudicio prudentis, spectatis circumstantiis censeatur illi æquiualere. pro reliquo lucri incerti maioris, exigitur aliquid certi quod minus sit, quod iudicio prudentis spectata conditione negotiationis, & reliquis circumstantiis, censeatur spei illius æquiualens; vel certè non pluris æstimetur.

Nec obstat, quòd fortè tertius nollet illud lucrum incertũ eo pretio certo emere; tum quia sæpè contrarium est verum: tum quia id prouenit ex eo, quòd tertius non possit certò scire quantum lucri prouenerit. Nam potest ei fraus magna fieri; cùm non sit conscius eorum quæ geruntur. secùs est de sociis, vt ex dictis constat.

Secundò, constat formulam illam, quæ in Italia & Antuerpiæ variis linguis circumfertur, non esse iniquam, continet enim tres illos contractus, *Formula mercatorũ.* estque talis: *Ego infrascriptus confiteor hoc meo chirographo, me accepisse à Titio mille aureos, vt eos impendam legitimæ negotiationi: & loco incerti lucri maioris, quod illi ex hac negotiatione posset competere, promitto me illi daturum 6. & $\frac{1}{4}$ in centum quotannis, & eiusdem summæ periculum præstiturum.*

Ad argumentum Soti abundè constat ex rationibus supradictis. Ex quibus etiam facilè soluitur aliud argumentum quod quidam valdè vrgent: De ratione cõtractus societatis est, inquiunt, vt sicut socius est particeps lucri, ita etiam sit damni. L. 1. & sequen. ff. & C. Pro socio. atqui in prædicto contractu socius ille qui pecuniam confert est extra damnum, & solùm est particeps lucri: ergo non est ibi vera societas, sed vel mutuum cum vsura, vel societas leonina. Dicendum enim, hinc rectè sequi nõ esse contractum societatis purum, de quo illæ leges loquuntur: hic enim illam paritatem in lucris & dãnis requirit; sed mixtum alio contractu. vtrùm autem ratione illius admixti transeat in aliam contractus speciem, ita vt non debeat ampliùs dici contractus societatis, parum refert, modò in re seruetur æqualitas. vt autẽ passim est in vsu, potiùs est contractus conductionis operarum ad negotiandum, quàm veræ societatis: neque verum est esse contractum mutui, vt suprà ostensum. neque dici potest societas leonina; quia quòd damni non sit particeps, compensatur alio contractu sponte vtrimque inito. si illam immunitatem iusta ratione & socio inuito nollet compensare, esset societas leonina.

Petes Primò, vtrùm hi contractus debeant 31
semper expressè fieri?

An debeant fieri expressè. Respondeo, id non esse necessarium; vt rectè Nauarrus suprà ex Maiore: sufficit enim vt contrahentes implicitè illos intendant per vnicum contractum expressum, modò seruetur æqualitas; ita vt per tres expressos contractus, iustè ad id, quod ex vnico quæritur, possit perueniri. Idem enim operatur consensus implicitus & expressus. Vnde potest quis vti hac forma cum mercatore: Confero 1000. ad mercaturam, vt quotannis soluas 5. vel 6. salua sorte, eo modo, quo Doctores docent id esse licitum. satis enim per hoc indicantur isti contractus; satisque intelligitur, pro lucro incerto exigi onus præstandæ sortis, & soluendæ certæ pensionis. quò autem negotiatio est magis lucrosa, eò plus exigi potest. Vnde si campsori detur, vel negotianti apud Indos, non damnarem, etiamsi 8. vel 10. in 100. exigantur.

Debent intendi. Notandum tamen est Primò, Necessarium esse vt hi contractus saltem implicitè intendantur, iuxta aliquem istorum modorũ, quos suprà c. 20. dubit. 11. & 12. explicuimus; quia requiritur iustus titulus exigendi certum lucrum vltra sortem; nullus autem apparet præter contractus prædictos: (nisi fortè quis intendat emere censum vtrimque redimibilem, de quo modò nõ agimus.) Vnde si quis intendat mutuare mercatori, & exigat partem lucri, tenetur ad restitutionem. similiter si putet mercatorem non velle vti ea pecunia, aut alia eius loco, ad negotiationem: quia tũc contractus negotiationis & venditionis lucri incerti non habent locum. itaque censetur mutuum cum obligatione reddendi aliquid supra sortem, quod est illicitum. Si tamen bona fide dedisset, putans illum velle vti ad negotiationem, posset exigere pretium conuentum; quia contractum ex parte sua bona fide impleuit; ac proinde potest alterum cogere vt etiam impleat, aut soluat quanti sua intererat ipsum pacta conuenta præstitisse.

Notandum Secundò, hoc pactum assecurationis etiam esse licitum in societate circa greges animalium. potest enim tradi grex 100. ouium pascẽdus, ea lege, vt pastor præstet eum saluum, supplendo si quid etiam fortuitò perierit; & præterea quotannis soluat aliquid certi pro fructibus. Vt tamen hic contractus sit iustus, necesse est, vt spes fructuum ex illo grege sit tanta, vt iudicio prudentis æquiualeat oneribus, quæ pastori imponuntur; nempe obligationi præstandi integrum numerum, & soluendi quotannis certam pensionem.

32 *An expediat Reip.* Petes Secundò, vtrùm expediat hoc tempore in Belgio,& aliis locis similiter cōstitutis, permittere huiusmodi formulam contrahendi?

Videri possit non permittenda. Primò, Ob periculum fraudis vsurariæ, quæ facilè sic tegi potest: vt si pecunia detur ei, qui per eam quæstum facere non cogitet; aut si non cures, vtrùm negotietur,nec ne:tunc enim erit implicitum mutuum sub specie contractus societatis. Vnde quidam ex supradictis DD. dicunt hunc contractum non esse consulendum, & posse prohiberi, & sæpè habere coniunctum scandalum.

Secundò,Quia,si talis formula contractus permittatur, homines passim negligent emptionem redituum & prædiorum, aliorumque bonorum immobiliū,ex qua Principi,vel Reipub.tributum seu vectigal aliquod pendi solet. itaque cedet hæc res in damnum Principis, & Reipub.

Tertiò, Quia contingit multos priuatos euerti fortunis, quando mercatores (quod sæpè accidit) cedunt foro:quod incommodum vitabitur,si talis contrahendi ratio fuerit prohibita.

Expedire probatur. Nihilominùs sentio esse expediēs,pręsertim hoc tempore, & ad salutē animarum, & ad cōmodum Principis, & ad compendiū viduarum & pupillorum, hanc formam non prohiberi, sed permitti. Quòd ad salutē animarū expediat,probatur;Quia si hæc forma prohibeatur, subtrahetur plurimis, qui reditus nō habent, nec venales inueniūt,ratio viuendi salua sorte,quā tamen omnes cōseruatam volunt.Itaq;cōferent se ad iniquas artes,ad occultas vsuras,ad fraudes emptionū & venditionū, ad cambia sicca & ficta,ad mohatras,monopolia,furta.Alij paucis annis sortē cōsument;sicq;filię non poterūt honestè elocari, nec filij in studiis liberalibus ali: aliaque plurima incommoda sequentur.

Quod ad commodum Principis & Reipub.attinet,patet.Si enim hic cōtractus prohibitus fuerit,non poterunt mercatores Principi suppeditare pecuniam, nisi sub maximis detrimētis. cogentur enim omnem ferè pecuniam accipere aliunde per cambia,quorum pretia in annum sępè excrescunt ad 12. 14. 18. vel amplius in centum. vnde etiam multò amplius nomine cambij vel interesse exigent à Principe. Cùm autem hìc in patria accipiunt pecuniam triplici illo cōtractu à viduis,pupillis,& aliis, qui eam aliter impendere vtiliter nō possunt,ordinariè solùm soluunt 6. & ½ in cētum secundùm rationem redituum : & ita minus interesse exigunt à Principe. Itaq; hic cōtractus maximè redundat in cōmodum Principis & Reipub.

Neque verum est,alia ratione Principi obuenire damnum,quòd negligatur emptio redituum,& bonorum immobilium : quia hoc tēpore rarò offeruntur reditus boni venales; quin potiùs passim redimuntur refusa sorte. Nemo enim est, qui non malit reditū benè hypothecatum, quàm hunc triplicem contractum cum mercatore.Itaque si omnes possent sortem suā impendere in reditus, non confugerent ad mercatores. Idem dicendum de emptione prædiorum , & aliorum immobilium. hęc enim vel se nō offerunt;vel si offerant,ita grauantur, vt ex fructibus parum percipiant, & non possint inde viuere. Durum autem est, cogere subditos ad emptionem earum rerum, quæ ipsis pro hoc tempore futuræ sint parùm vtiles.

Quòd etiam ad commodum viduarum,pupillorum,& plurimorum aliorū,qui alia ratione fructuosè suam pecuniam non possunt impendere, expediat hunc contractum permittere, constat ex dictis.alioquin cōsument sortem, & tandem redigentur ad inopiā, vel ad turpia lucra se cōuertent.

33 *Ad rationes.* Nec obstat, quòd aliquos contingat vnà cum mercatoribus euerti; quia hi pauci sunt ad reliquos,qui nō euertuntur.Deinde non statim euertuntur. sed plerumque post multos annos, quando iam diu fructum perceperunt. at si viuere debuissent ex capitali,non minùs post aliquot annos ad inopiam vergere cœpissent.

Quod ad speciem vsuræ attinet, ea facilè absterget ur, si contractus ineatur cum industrio & sedulo mercatore, eiq; detur dumtaxat ad impendendum legitimæ negotiationi , vt formula præscribit. Quòd si quis aliter faciat, id nō est vitium huius formulę,sed hominis à formulæ præscripto recedētis: quod in omnibus contractibus vsu venire potest. atqui ob abusum quorumdam, id quod in se rectum est,& expediens bono publico, non est prohibendum.

Nec obstat quòd Sixtus V. in cōstitutione edita anno 1586.12.kal.Nouemb. damnet & reprobet omnes contractus in posterum ineundos, per quos cauebitur personis pecunias, animalia, aut res alias,societatis nomine tradētibus,vt sors ipsa, etsi fortuito casu pereat,semper salua sit,& integra à socio recipiente restituatur; & statuat, vt talis contractus posthac vsurarius censeatur.

Primò,Quia intelligi potest,quando ex vi contractus societatis exigitur assecuratio. Secundò, Quia non obstante hac constitutione in Italia maximè viget,& semper viguit ista forma cōtrahendi: & passim schedulis impressis extat, & versatur in omnium manibus. Vnde patet illam constitutionem vel numquā ibi fuisse receptam, vel certè non vetare hāc formulam, sed aliò spectare. Multò minùs fuit recepta hìc in Belgio, vbi neque fuit vmquam promulgata, neque cognita.

Simili modo Pius V. anno 1569. multa statuit de censibus,(v.g. vt statuantur super re immobili, fructifera, certis finibus designata; vt re pereunte pereat cēsus pro rata;vt pecunia reipsa numeretur, idque coram Notario & testibus;& alia huiusmodi)& iubet cōtractum censeri vsurarium,si aliqua ex his conditionibus defuerit: tamen quia hìc in Belgio illa constitutio non est recepta , nemo sibi facit scrupulum,etiamsi eam non seruet.

Idem alia constitutione de cambiis edita anno 1571.statuit, vt quādo solutio differtur in secūdas nundinas, nō plus exigatur quàm cùm in primas tantùm , & vt æquè multum soluatur siue nundinæ illæ sint propinquæ tempore, siue remotæ. Neutrum tamen seruatur in praxi,nec DD. damnant,eò quòd constitutio recepta non fuerit.

Neque etiā obstat cap.In ciuitate,de vsuris:quia solùm ibi vetatur,ne vēditio creditò maiori pretio fiat,quàm ea quæ agitur pręsenti pecunia.alius lōgè est casus noster.Nihilominùs non obstante illa prohibitione, sæpè vēditio fit creditò maiori pretio;nō solū quando res putatur pluris tēpore solutionis valitura,quod permittitur illo cap.sed etiam in aliis euētis; vt ratione interesse, ratione periculi cui exponitur,& ratione multitudinis eorum, qui sic volunt emere: vt constat ex praxi mercatorum vbique recepta,& à DD. excusata & defensa.

Dices,vsuræ pupillares sunt vetitæ multis locis; ergo etiam hic triplex contractus vetandus.

Respondeo, esse magnam disparitatem: nam illæ vsuræ sunt veræ vsuræ, nec habent alium titulum quàm puri mutui (depositum vocant) nisi forte deponentes explicitè vel implicitè intendant triplicem illum contractum, & agant cum mercatore. quo casu nulla est in illo contractu iniustitia. Sed reuerà plerique pecuniam suam vel pupillorum ita deponentes nihil cogitant, nec sciunt de illo modo contrahendi: & sæpè non agunt cum mercatore, sed cum aliquo, qui pecuniam ad suæ familiæ sustentationem, vel solutionem debitorum, expetit. Vnde meritò talis contractus est prohibitus. addo totam hanc deductionem à primariis professoribus sacræ Theologiæ huius Vniuersitatis esse examinatam, qui eam in omnibus & singulis suis conclusionibus probarunt, & vsui publico permittendam esse iudicarunt. Hæc fusiùs præter meum morem persecutus sum, quòd videam adhuc à quibusdam propter vmbras quasdam vsuræ hunc contractum damnari: cuius prohibitionem hoc tempore cum damno publico futuram non dubitauerim.

DVBITATIO IIII.

Quæ damna & expensæ ponentis operam sint communes, quæ non.

34 Respondeo Primò, Si quid hac de re inter eos iusta pactione est conuentum, id est seruandum. Secundò, Si nihil est conuentum, seruanda est consuetudo loci; nam contractus censentur celebrati secundùm consuetudinem loci; quando aliud non est expressum.

35 *Regula generalis.* Tertiò, Si non constet de aliqua recepta consuetudine loci, qua res possit decidi, sequenda est hæc regula; Vt impendia & damna, quæ causa negotiorum societatis sunt accepta, sint communia; vt si ad merces coëmendas profectus, in latrones incideris, pecuniamque tuam, vel res alias perdideris; si tu vel serui tui ab iis fuerunt vulnerati, & impensæ in medicos sint factæ. Ita habemus L. Cum duobus. 52. §. Venit. ff. pro socio. Similiter si captus ab hoste, te redemeris. Vtrùm autē expensis itinerum detrahendum sit quod domi manens insumpsisses, dubium est. Siluester n. 12. ex Baldo & aliis affirmat. Nauarrus c. 17. n. 283. negat; nisi contrarium sit deductum in pactum. Vtrumque est probabile. Sententia tamen Nauarri est conformior Iuri & praxi. Ad expensas etiam pertinet, si quid de suo socius impendit ad conseruationem mercium communium, ne perirent vel deteriores redderentur.

36 Vtrùm autem ex iustitia teneatur de suo ad hoc impendere, quærunt aliqui. Dicendum est teneri, si alia ratione nō possit damnum commune auertere. ratio est; quia tenetur eam diligentiam rebus communibus adhibere, quam quisque propriis adhibere solet: atqui ad res suas conseruandas quisque de suo impendit: ergo idem præstare debet ad cōseruationem rerum communium. Confirmatur, quia talis tenetur petere mutuum, si aliter non potest damnum commune auertere: ergo si id nolit, vel non possit ab aliis petere, tenetur accipere à seipso nomine societatis. Ita Molina disput. 418.

Aduerte tamen, si aliquid damni eueniat culpa socij, illud non fore commune: vt si res furto sint ablatæ defectu debitæ custodiæ, vt patet L. cit. tenetur autem nō ad exactissimam diligentiam; sed ad talem, qualem rebus propriis adhibere solet. vt habetur L. Socius. 72. ff. pro socio. vel potiùs qualem socij cōmuniter præstare solent. Pari modo, si priuato tui odio vel amore damnū vel commodum tibi quis adferat, etiamsi societas sit eius occasio, non erit commune: vt si inimicus inuentum in via, & ad negotia communia proficiscentem vulnerauerit: si absentem amicus heredem non scripserit. vide Siluestrum, Societas 1. n. 9. 37 *Si culpa tua vel odio tui damnum illatū sit.*

Denique si alter sociorum prodigè administret ex lucris, tenetur alteri compensare. Vnde sequitur in contractu societatis inter maritum & vxorem, vbi lucra sunt communia, si maritus, cui commissa est administratio, prodigè agat; soluto matrimonio, illius heredes teneri vxori: quia prodiga administratio, non est administratio, sed profusio: & aliàs, hoc ipso, quo lucra aliqua extant, dimidia pars est vxoris; sicut in alio societatis contractu, ad commune lucrum inito. quare tenetur sicut socius, cui concessa administratio ad bonum commune. Vnde in hoc casu vxor, si alia ratio sibi consulendi non suppetat, poterit vti occulta compensatione, quantum ex prodigè donatis, vel consumptis à marito ad eam pertinebat; vt rectè Petrus Nauar. lib. 3. de restitut. cap. 1. numero 114.

Contrarium tamen docet Nauar. c. 17. n. 155. vbi dicit, maritum non teneri restituere vxori, quę de lucris communibus malè impēdit. ratio ipsius est; quia, inquit, illa sola, quæ tempore diuortij inueniūtur lucrifacta, cēsentur lucra: reliqua enim, licet pro dimidio lucrifiāt vxori, lucrifiunt tamen reuocabiliter, ita vt maritus benè vel malè administrando, potuerit illa sibi & vxori reuocare. Sed hæc ratio non est solida: nam reverà vxor habet dominium & possessionem talium bonorum ab initio, quo sunt acquisita, non minùs quàm maritus, etsi partiale; sicut quando res indiuisa, est communis duorum: & maritus nihil præ illa iuris in eis habet, nisi administrationis. ergo ab initio ei pars dimidia debetur; & si maritus malè administret, non potest hoc Iuri vxoris officere, sicut nec in paraphernis.

CAPVT

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponsionibus. *Habet 5. Dubitationes.*

DVBITATIO PRIMA.

Quid ludus, quid sponsio, & vtrum hi contractus sint liciti.

1 LVDVS propriè accipitur pro dictis vel factis ad oblectationem animi destinatis. vt colligitur ex D. Thoma 2.2.q.168.a.2. hîc verò accipimus pro *contractu, quo ludentes inter se paciscuntur, vt victori cedat, quod vterque deposuit.* Itaque ludus propriè est veluti certamen quoddam duorum, ad animi oblectationem pertinens. *contractus autem ludi* est pactum, vt victori certaminis, res ab vtroque exposita tribuatur.

Contractus ludi.

2 *Sponsio* est contractus, in quo duo de veritate vel euentu alicuius rei contendentes, sibi vicissim aliquid spondent, vt id eius sit, qui veritatem fuerit assecutus.

Sponsio.

3 Vterque contractus iure naturæ est licitus, modò debitæ conditiones adsint. sicut enim in potestate cuiusque est rem suam alteri donare absolutè; ita etiam transferre in alterum sub aliqua conditione; siue ea fortuita sit, siue ex industria pendeat. Vnde nō est verum, ex intentione lucri reddi illicitum, & mortiferum peccatum, vt vult Siluester v. Ludus, q.4. & alij, quos ibi citat: nisi affectus lucri sit immoderatus. non tamen erit ob hāc causam peccatum mortiferum; nisi affectus ille, ex quo procedit, tantus sit, vt quis ex illo paratus sit facere notabilem iniuriam proximo, vel aliquod præceptum sub peccato mortifero obligans violare, vt si amore lucrandi per ludum, die festo omittat sacrum.

Esse iure naturæ licitos.

4 Aduerte tamen Primò, Quosdam ludos Iure ciuili esse prohibitos, etiam laicis; vt sunt omnes ludi, qui magis fortunâ quàm arte reguntur, qui communiter nomine *alearum* significantur in Iure; vt patet L. 1. & 3. C. de aleatoribus; vbi etiam quinque dumtaxat ludi permittuntur, *cursus, saltus, vibratio quintiana* (id est, hastiludium absque spiculo) *lucta* & *hippodromus*; & conceditur ditioribus vt in singulas commissiones, vnum solidum (nummus erat aureus) tantummodò possint deponere. *si in plus lusum fuerit,* (inquit) *neque repetitio detur, & solutum repetatur.* Causa huius prohibitionis est triplex. Prima, quòd ex hoc genere ludi sępè iræ & blasphemiæ in Deum (cui euentus fortuiti solent assignari) concitentur. Secunda, quòd inter ludentes sæpè oriantur lites & pugnæ. Tertia, quòd facilè tota substātia per illud exhauriatur: vnde fit vt ad furta & latrocinia se conferant. insinuantur hæc d. L. Alearum, suprà. Iure Digestorum etiam prohibitus erat aleæ lusus; præsertim si quis in pecuniam luderet; vt habetur L. Solent. 2. ff. de aleatoribus: vbi tamen permittuntur quinque illi ludi supradicti, virtutis exercendæ causâ. vetitum etiam erat commodare illis locum ad ludendum, L. 1. ibidem. Ex quibus apparet quantò meliores fuerint in hac causa mores illius æui quàm huius.

Quidam iure ciuili prohibiti.

Causæ vetandi.

Aduerte Secundò, Iure Canonico, Clericis esse prohibitum ludum alearum, vt patet can. 41. Apostolico, *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus aleæ, atque ebrietati vacans, aut desinat, aut deponatur.* & can. 24. *Subdiaconus, aut cantor, aut lector similia faciēs, aut desinat, aut separetur*; (id est communione priuetur) *similiter & laici.* Et cap. Clerici. 15. de vita & honestate Clericorum, ex Concilio magno Lateran. *Ad aleas & taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint.* Et cap. Inter dilectos. 11. de excessibus Prælatorum, collatio beneficij facta cuidam Clerico irritatur, quia erat publicus aleator, & vsurarius. Denique Conc. Trid. sess. 22. c. 1. de reform. *Statuit sācta Synodus, vt quæ aliās à Summis Pontificibus, & à sacris Conciliis de Clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaq; retinenda; ac simul de luxu, comessationibus, choreis, aleis, lusibus, necnon sæcularibus negotiis fugiendis sancita fuerunt; eadem in posterum iisdem pœnis, vel maioribus, arbitrio Ordinarij imponendis obseruentur,* &c. Ex quibus sequi videtur esse peccatum mortiferum: non quidem si semel, bis, terve clericus sic luserit; sed si huic ludo vacauerit, id est, crebrò & per longum tempus luserit: his enim solis pœnæ imponuntur. Itaque si ad breue tempus recreationis causa, etsi crebrò, sic luserit, non damnandus peccati mortiferi, si absit scandalum; præsertim cùm hoc tēpore isti Canones non videantur recepti; (nisi quatenus prohibent id fieri cum periculo scandali) neque per Superiores curentur executioni mandari. Laicis tamen non est peccatum mortiferum, nisi alicubi aliqua lex politica, sub graui pœna id prohibēs, sit in vigore; quia Iure Canonico non est illis vetitum, nisi canone illo Apostolorum 42. cuius hac in parte obligatio per contrariam consuetudinem iam olim cessauit; sicut & obligatio illius Authent. Iustiniani. vnde id per se in illis nō est modò vllum peccatum; quamuis ratione circumstantiarum plerumque cum peccato fiat. 5 6

Clericis prohibetur.

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad iustitiam huius contractus.

RESpondeo, Tres potissimùm requiri. Prima est, Vt ludentes habeant liberam dispositionem rei, quam in ludum deponunt: non enim possunt res alienas, vel quas alienare non possunt, periculo exponere. 7

Prima conditio.

Secunda est, Vt alter alterum per iniuriam (vt minis, fraude, conuitiis) ad ludum non pertraxerit; quia si ille sic pertractus perdat, alter est ei causa damni per iniuriam, ac proinde tenetur ei ad restitutionem. Ita Caietanus 2.2. qu. 32. art. 7. ad secundum. Couarr. ad Reg. Peccatum, p.2. §.4. n.7.

Secunda.

Sotus lib.4.q.5.ar.2.& alij. adeò vt hæc sententia ferè sit cõmunis DD. vt si simulet se parum peritum, vt alterum alliciat, qui alioquin ludere noluisset; si conuitiis lacessat; ad quæ vitanda alter consensit in ludum, aliàs non consensurus.

8 Aduerte tamen, quosdam putare, dum quis minis vel cõuitiis coactus lusit & perdidit, victorem non teneri ad restitutionẽ. Ita Molina disput. 516. & Franciscus Garçia de cõtractib. p.2. c.19. Probari potest Primò, Quia talis absolutè voluntariè lusit, & solùm secundùm quid inuoluntariè: atqui tale voluntarium est sufficiens ad transferendum dominium; præsertim contractu oneroso: vt patet cùm quis inuitus vendit domum suam iusto pretio: ergo, &c.

Si dicas talem contractum posse rescindi, & alterum teneri ad restitutionem: Respondebo id fieri posse, quando ea, quæ commutata sunt, possunt restitui; non autem quando sunt aliquid transiens; sicut hîc, vbi proximè fit commutatio iuris lucrandi cum iure lucrandi; quæ non possunt restitui, quia ipso actu pereunt.

Secundò, Si ille sic inductus vincat, poterit retinere lucrum: ergo etiam inductor poterit, si lucretur: debet enim esse par vtriusque conditio.

Tertiò, Hoc ipso, quo intendis lucrari ab altero, censeris ei concedere liberè ius lucrandi à te: alioquin debebas habere animum restituendi in euentum lucri; nam aliàs non esset æqualitas: ergo non tenetur.

9 Hæc sententia est probabilis, Contraria tamen, quæ est communis, videtur verior. Primò, Quia est contractus per iniuriam extortus: ergo ratione iniuriæ tenetur ad restitutionem damni ex illo secuti. Confirmatur, quia abstulit illi libertatem, & arbitrium animi per iniuriam: ergo tenetur illam ei restituere. Secundò, Si per vim cogam te ludere cum tertio & periculo dare rem tuam, tenebor ad restitutionem, si inde damnum tibi proueniat: ergo etiã collusor tenebitur, si te cogat: nam vtrobique eadem est iniuria. Tertiò, Si cogam te mecum inire contractum societatis mercaturæ, tenebor ad restitutionẽ, si nauis pereat, vel si alia damna accidant; quia sum causa sine qua damnum non incurrisses: ergo similiter hîc. Quartò, Denique non est dubitandum quin collusor teneatur ad restitutionem, si tu non habebas animum lucrandi: atqui animus lucrandi ex contractu, supposita coactione iniusta, non adimit ius sarciendi damni, si quod fortè ex tali contractu secutum fuerit; nam in potestate ipsius est, contractum confirmare vel rescindere: ergo, &c.

Contrariũ verius.

10 Ad Primum, Etsi tale voluntarium mixtum absolutè sufficiens sit ad validum aliquatenus efficiendum contractum, & ad dominium secuta traditione transferendum; tamen si illud vi vel fraude fuit extortum; potes acta rescindere, & rem alienatam recuperare. nam ratione iniuriæ competit tibi actio in rem, & in personam. vt dictum est cap. 17. dubitat. 6. Nec refert, quòd ea, quæ per se primò in contractu ludi commutantur, non possint restitui; id enim est per accidens, nempe quia non extant: satis est damnum inde secutum rependi posse; qui enim coactus lusit, non sponte sua, sed metu compulsus, alteri spem lucrandi concessit, & ludum executus est: vnde illi damnum obuenit.

Ad rationes. Voluntarium mixtum.

Ad Secundum, Neganda est consequentia; tenetur enim inductor ratione iniuriæ, ex qua damnum alteri obuenit; quia debet esse par conditio ludentium, si præcisè contractum ludi spectes: Secùs si intercedat iniuria. si enim mihi iniuriam facis in numero punctorum, vel calculorum, non potes lucrari: ego tamen possum. Item debet esse par conditio, nisi alter tacitè iure suo cedat: sicut cùm quis exponit præsentem pecuniam contra creditam: nam qui ludit creditò, ei à iure datur potestas non soluendi, & solutum repetendi. Sic qui ludit cum eo, qui per iniuriam cogitur; sponte subit hoc onus: vnde sibi ipse imputare debet, si commodum non possit reportare ex ludo.

Quomodo debet esse par cõditio ludentium.

Ad Tertium, Qui compulsus ludit, non liberè, sed coactè dat alteri ius lucrandi; sicut qui coactus init societatem, vel alium contractum: vnde potest reuocare. nec est necesse vt habeat animum restituendi, si ipsum lucrari contigerit; quia quando quis coactus per iniuriam contractum fecit, est in potestate ipsius postea illum ratificare, vel in irritum reuocare, prout illi commodius fuerit, vt ostensum est cap. 17. dubitatione 6. 11

Importunæ preces, quibus aliquis te ad lusum attraxit, non sufficiunt vt teneatur ad restitutionem, nisi tanta sit importunitas, vt tu malis rem tuam periclitari, quàm tantis molestiis affici; quod rarum est. Iuxta hæc intelligendum, & limitandum quod habet D. Thomas 2.2. quæst. 32. art. 7. ad secundum, de trahente ad lusum ex lucri cupiditate. 12

Importunæ preces.

Tertia conditio est, Vt non vtantur fraudibus contra leges ludi; alioquin tenentur tum ad restitutionem eius, quod sic lucrati sunt; tum etiam ad reparationem damni, quod incurrit qui alioquin lucraturus erat: qui enim fraude vicit, non tantùm tenetur restituere id, quod ab altero accepit; sed etiam quod alter iustè lucraturus erat, nisi fraude impeditus fuisset: quia est huius damni causa iniustè. si tamen erat dubium an esset lucraturus, non tenetur ei rem suam, quam exposuerat, dare; quia in dubio melior est conditio possidentis. tenetur tamen rem, quam ab eo sic lucratus est, restituere, ob eamdem causam: quia in dubio non possum mihi rem alterius attribuere, eò quòd in dubio melior sit conditio prioris domini possidentis. Leges autem ludi sunt, quas vel ipsi ludentes communi consensu inter se statuêre, vel si nihil hac de re egerint, quæ eo loco, vel apud eam gentem, cuius more ludere statuerunt, sunt receptæ: nam contractus, nisi aliud exprimatur, censentur celebrari secundùm consuetudines loci; quamuis fortè alter contrahentium, vel vterque aliquas earum ignoret. Fraudes tamen, seu astutiæ communi consuetudine receptæ, vel in quas expressè aut tacitè ludentes consentiunt, sunt licitæ; nec reddunt obnoxium restitutioni: vt si quis aduertens se certò lucraturum, roget aduersarium, velítne deponere duplum: aut si videat errantem in numerandis signis, & non moneat: quisque enim suas tantummodò partes agit, neque censetur ludenti prodesse, quod per negligentiam non aduertit. hoc tamen non est vniuersè verum, sed tantùm vbi consuetudine id est receptum. 13 14 15

Ne fraudibus vtantur.

Astutiæ.

DVBI-

DVBITATIO III.

Vtrùm is, qui ludo vetito aliquid est lucratus, teneatur ad illius restitutionem.

Sententia DD. antiquorum.

16 QVidam Doctores docent, acquisita ludo vetito, nullo modo retineri posse, eò quòd dominium per talem ludum non transferatur; sed esse restituenda vel pauperibus, si victus victorem induxit ad lusum; vel ipsi victo, si illum victor induxit. Ita D. Bonauentura in 4. d. 15. num. 67. expressè docet de aleatoribus, idemque sentit de omnibus ludis illicitis: nam ratio ipsius ad omnes pertinet. Idem tenent D. Thomas eadem dist. q. 2. art. 4. quæstiuncula vlt. ad secundum. Richard. eadem distinct. in fine. Palud. eadem dist. qu. 3. art. 5. & alij quidam.

Nō esse obnoxia restitutioni.

17 Resp. & dico Primò, Omnino veriùs esse acquisita ludo vetito retineri posse, nec esse obnoxia restitutioni ante sententiam Iudicis iubentis restituere; est communis sententia Doctorum aliorum, Alexandri Halensis 4. p. q. 86. memb. 3. a. 6. Adriani in 4. tract. de restit. §. Quia in superioribus. Ioannis Medinæ C. de restit. qu. 22. Castro l. 2. de lege pœnali, c. 2. Soti l. 4. de Iust. q. 5. a. 2. Couar. suprà n. 2. & 3. & aliorum. Idem tenent passim Canonistæ in cap. penult. de vita & honest. Clericorum, teste Couarruuia. Probatur, quia contractus ludi iure naturæ habet vim transferendi dominij: ex eo autem, quòd talis ludus est prohibitus, neque iure naturæ, neque iure positiuo impeditur dominij translatio: ergo acquisita tali ludo, nō sunt obnoxia restitutioni. Maior patet ex dubitat. prima. Minor probatur; non enim impeditur iure naturæ; quia etsi contractus aliquis sit prohibitus, vel etiam iure naturæ illicitus, non ideò naturalis ratio dictat esse irritum; vt patet in matrimonio contracto post votum castitatis, vel post sponsalia cum alio inita; in venditione rei, quam Deo vouisti: in promissione facta meretrici pro vsura corporis. aliud enim est, contractum esse licitum, aliud esse irritum, seu carere vi obligandi; multa enim illicitè fiunt, quæ tamen facta, tenent. Sed

Ius Cæsareum.

18 neque iure positiuo Cæsareo; (de quo illi Doctores loquuntur) quia ius illud nusquam irritum reddit talis ludi contractum: sic enim habetur L. Alearum. 2. C. de aleatoribus, de quibus maximè posset dubitari: *Nulli liceat in publicis vel priuatis domibus, vel locis ludere, neque in genere, neque in specie: & si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio*; (id est, victus non cogatur soluere) *sed solutum reddatur & competentibus actionibus repetatur ab his, qui dederint, vel eorum heredibus, aut his negligētibus, à patre, aut defensoribus illius ciuitatis, vel recipiat fiscus, non obstante quinquaginta annorum præscriptione.* In Græcō textu sic habetur; *Victum in alea lusu non posse conueniri, & si soluerit, habere repetitionem tam ipsum, quàm heredes eius, aduersus victorem & eius heredes: idque perpetuò, etiam post triginta annos.* Hæ leges non reddunt irritum ludi contractum, nec efficiunt ludentes inhabiles ad dominium transferendum; sed solùm concedunt perdenti repetitionem: quod Doctores passim intelligunt de repetitione in Iudicio, vt per sententiam Iudicis recupe-

Debet repeti in Iudicio.

19 retur amissum. vnde inferunt, non sufficere vt repetitio priuatim fiat, aut etiam vt fiat in iudicio, nisi sequatur condemnatio, qua victor iubeatur restituere; ante hanc enim, victorem non teneri. Ita Couarruuias suprà numero 8. Castro lib. 2. de potest. legis pœnal. cap. 2. corol. 3. Medina q. 22. & alij. ratio est, quia hæc lex, qua parte iubet solutum reddi, est pœnalis; ac proinde non obligat ad id præstandum, quod in pœnam statutum est, ante sententiam; vel si non est pœnalis, saltem est dispositiua modi, quo res perdita debet recuperari; sicut cùm concedit restitutionem in integrum contra præscriptionem, vel contractum vtrimque impletum; iuxta ea, quæ diximus suprà cap. 6. dubit. 18. & cap. 17. dubitat. 9. quod etiam satis colligi potest ex illis verbis, *Competentibus actionibus repetatur ab his, qui dederint*, &c. vbi solùm cōceditur ius repetendi per ministerium Iudicis. Adde, nō esse consentaneum moribus hominum, vt victor obligetur ante sententiam: quia rari futuri sunt, qui sponte restituent; & ita conscientiæ hominum implicarentur absque fructu. Denique cōsuetudine receptum est, vt nemo putet se teneri hæc lucra reddere, nisi per sententiam Iudicis compellatur.

Dices, In Græca editione dicitur, *Data super aleæ lusu cautio sit irrita & condici possit*: ergo contractus ludi est irritus, ac proinde solutum debet restitui, etiam ante sententiam.

Cautio interueniens.

Resp. *Cautionem* distingui ab ipso contractu, ad 20
cuius securitatem datur: vnde etsi cautio sit irrita, non ideò contractus ludi est irritus. dicitur autem irrita *cautio*, quia ex vi ipsius non potest victus cogi ad solutionem: & si quis ex ea coactus fuerit soluere, eò quòd non potuerit probare illam esse datam super aleæ lusu, potest vti occulta compensatione; quia coactus est soluere ex vi cautionis, quæ nullam vim habebat.

Si victor impediat sententiam.

Petes Primò, Quid si victor impediat ne Iudex 21
illum condemnet ad restitutionem lucrorum, tenebiturne adhuc restituere?

Resp. Si impediat per vim vel fraudem, tenebitur: quia per iniuriam impedit ne victus possit recuperare id, ad quod leges ei ius tribuunt. si autē absque vi vel fraude impediat, non tenebitur; quia vtitur iure suo, ne condemnetur. vt si neget se quidquam ludo lucratum, eò quòd res sit omnino occulta, nec victus habeat vllum testem quo id probet. cùm enim hîc examinetur criminaliter, vt puniatur priuatione lucri in pœnam criminis; non tenetur fateri, etiamsi sub iuramento rogetur, antequam sit semiplenè probatum per vnum testem omni exceptione maiorem; vt docet Molina disput. 514. Hæc sententia probabilis est. Contraria tamen videtur verior, ex contrario fundamento. non enim ista lex videtur esse pœnalis, sed dispositiua æqui & boni, ne homines rebus suis per ludum irrecuperabiliter priuentur, cum magno Reipub. incommodo, vt dictum est dubitat. 1. sicut illæ leges, quæ certis casibus concedunt in integrum restitutionem. Confirmatur, quia si victor in pœnam delicti condemnaretur ad restitutionem lucri, non deberet fieri restitutio victo, qui fuit particeps delicti, sed fisco; sicut cùm aliquid datum est pro adulterio, vel homicidio. Itaque victor non examinatur criminaliter, sed ciuiliter; sicut cùm petitur restitutio in integrum: ac proinde rogatus tenetur fateri veritatem, etiamsi res occulta sit.

Petes Secundò, Quid si victus non audeat re- 22

Si victus non audet repetere.

petere in iudicio, metu dedecoris, poteritne vti occulta compensatione aduersus victorem?

Respond. Non posse. Ita Castro & Medina suprà. Idem tenet Sotus, etsi dubitanter. in eadem sententia est Adrianus q. de Ludo, §. Sed oritur ex his: etsi Sotus & Medina contrariam sententiam ei tribuant. ratio est, quia victus non habet ius ad recuperandum amissum, nisi per Iudicis sententiam: aliud enim ei leges non concedunt. potest tamen minari accusationem & repetitionem in iudicio; & si victor, vt hoc declinet, restituat ei lucrum, poterit victus illud accipere; modò tamen verè animum haberet in iudicio repetendi; quia tunc tanti valet repetere, quanti est id, quod accipit vt non repetat.
23 Secùs si non habebat animum repetendi, sed solùm fingebat, iuxta Molinam loco cit. Quamuis etiam in hoc casu verius putem, posse accipere; quia habet Ius repetendi: quo iure cedit. vide suprà cap. 17. dub. 6.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm is, qui ludo vetito perdidit, teneatur soluere in foro conscientiæ.

24 QVidam Doctores dicunt teneri soluere, quamuis solutum possit posteà in iudicio repetere. Ita Castro & Medina suprà. ratio est, quia iure naturali, quisque tenetur implere promissa.

Nõ tenetur soluere, si velit.

Respondeo tamen, iure communi Cæsareo, non teneri soluere quod sic amisit. Ita Adrianus suprà, Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 4. num. 8. Insinuat Nauarrus c. 20. n. 17. videtur enim probare sententiam Adriani & Couarruuiæ.

Probatur Primò, Quia iure Cæsareo sancitur, *vt victus non cogatur soluere*: atqui parum est non cogi in foro externo, si interim cogitur in foro conscientiæ. deinde cur vult illum non cogi, nisi quia mens eius est, vt non soluat, & rebus suis se non exuat, & victor non fruatur lucro?

Secundò, Ibidem conceditur, vt victus & eius heredes possint solutum repetere: atqui hoc ipso videtur concedi, vt nõ teneatur soluere: cur enim non eximat illum obligatione soluendi, cui concedit ius, si soluerit, repetendi? Confirmatur; quia *qui ad agendum admittitur, est multò magis ad excipiendum admittendus*, vt habetur ca. Qui ad agendum. de reg. Iuris in 6. ergo cùm victo detur actio ad recuperandum pretium solutum, conceditur eidem etiam ius excipiendi contra victorem, vt ei non soluat. quorsum enim per inutiles ambages ducatur, vt rem suam recuperet, cùm ab initio possit non soluere?

25 Tertiò, In lege Græca redditur *irrita omnis cautio data super aleæ lusu.* vult ergo ex aleæ lusu non nasci obligationem soluendi, cur enim vellet cautionem, quæ contractum confirmet, esse irritam, si ex cõtractu vellet aliquam obligationem nasci?

Obiectio.

Nec obstat, quòd iure naturæ teneamur, promissa liberè facta implere: hoc enim verum est, nisi maior potestas reddat ea irrita & inualida; aut nisi faciat potestatem non implendi; quod ob iustam causam facere potest. Idem dicendum de quouis alio contractu. quamuis enim lex contractum ludi non reddat propriè irritum; (victor enim potest exigere à victo solutionem rei, quam lucratus est; & cùm ei tradita fuerit, acquirit eius dominium, nec tenetur eam restituere victo ante sententiam: quod est signum, contractum non fuisse irritum) tamen concedit victo potestatem liberandi se & excutiendi obligationem per contractum inductam, si velit. Itaque etsi victor possit solutionem exigere, tamen non potest eam extorquere, si victus beneficio legis vti volens, nolit soluere.

Lex dat potestatem excutiendi onus soluendi.

Petes Primò, Quid si vterque renuntiarit beneficio legis, cesseritque iure suo; poteritne victus adhuc denegare solutionem? 26

Renũtiatio beneficij legis.

Respondeo, Si solùm renuntiauit simplici verbo absque iuramento, poterit nõ soluere; & si soluerit, repetere: simplex enim cessio non priuat hominem Iure, quod lex ei tribuit, in fauorem boni communis. alioquin facillimè omnis vis legis redderetur inanis & frustratoria. Si verò renuntiauit cum iuramento, iurando se non vsurum beneficio legis, tenetur soluere, & solutum non potest repetere; si tamen de ea re liberè poterat disponere. quia iuramentum de re licita, alteri factum, necessariò est seruandum, vt patet cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. Si iurauit tantùm se soluturum, tenetur quidem soluere, sed poterit solutum repetere; quia non iurauit se non repetiturum: nisi fortè mens eius fuerit etiam ad hoc se obligare; iuramentum enim secundùm mentem iurantis astringit.

Petes Secundò, Vtrùm iste in hoc euentu possit petere iuramenti relaxationem à Prælato, & tunc non soluere, vel si soluit, repetere? 27 Molina putat tale iuramentum non posse relaxari absque consensu eius, cui factum est; quia factum est in illius commodum, absque vi & fraude: ac proinde per illud acquisitum est illi ius, quo non potest spoliari inuitus. Alij verò putant, absolutè relaxari posse, sicut iuramentum de soluendis vsuris. Verùm dicendum est tale iuramentum posse relaxari, si solùm iurauit soluere, seu tradere rem, absque intentione non repetendi; quia tale iuramentum non confirmat contractum; cùm non excludat priuilegium legis, quo conceditur repetitio. Si autem iurauit soluere, & non repetere, vel saltem ea mens eius fuit, etsi non expresserit; non potest relaxari inuito eo, cui præstitum est; nisi vis aut fraus interuenerit.

An hoc iuramentum possit relaxari.

Secùs est de iuramento soluendi vsuras: hoc enim est per iniuriam extortum, & vsurarius per hoc nullum Ius acquirit; sed solùm est implendum, ne Deus videatur fuisse assumptus in testem falsi. vide cap. 17. dub. 7.

DVBITATIO V.

Vtrùm per ludum & sponsiones possit lucrari is, qui non potest perdere.

NOtandum est, Esse potissimùm dubium in tribus casibus. 28 Primus est, Si alter sit ita peritus ludi, vt moraliter certum sit ipsum lucraturum; aut si ita sit certus de re super qua fit sponsio, vt non possit amittere. Videri possit alicui hos posse lucrari, si nihil simulatè aut fraudulenter agant, quò alios ad ludum vel sponsionem pertrahant, sed simpliciter se offerãt: quod expressè docet Toletus l. 5. c. 27. de faciẽte sponsionem, quod etiam docuit Decius consil. 115. & Couar. Regula Peccatum, p. 2. §. 4. n. 6. Decij sententiã approbans.

Si alter sit certus lucrandi.

bans, eademque videtur ratio ludentis; quia non tenetur ex iustitia suam peritiam declarare aduersario ne ille amittat: quisque enim hîc suas partes agit. ille verò suæ temeritati imputare debet, quòd ignotum prouocarit, aut prouocatus, periculo perdendi se exposuerit, non examinata eius quali-
29 tate. Nec obstare videtur, quòd is, qui vendit rem aliquam, teneatur vitium eius occultum aperire, ac proinde, pari ratione eum, qui ludit, teneri suā peritiam patefacere. Respondere enim poterit: Primò, Venditorem ad hoc ex iustitia non teneri, si emptor id non postulet, sed suo iudicio rem explorare velit; iuxta ea, quæ dicta sunt suprà ca. 21. dub. 11. Secūdò, Quidquid sit de venditore, aliam esse rationem in ludo; quia in venditione & emptione quæritur æqualitas rei & pretij: in ludo verò & sponsionibus, quæritur victoria, vel fortunæ, vel industriæ, vel scientiæ. vnde etiamsi tua industria vel scientia sit maior, non teneris eam aduersario patefacere. satis est vt eam non tegas aliqua simulatione, qua alter decipiatur.

30 Verùm contraria sententia est communis, vnde & nobis amplectenda. Fundamentum huius est, non quod quidam ponunt, quia debet esse par conditio ludentium; (id enim verum non est de paritate industriæ, vel notitiæ; sed de paritate in legibus seruandis; & iure lucrandi, vel perdendi; vnde ad rem non facit) sed quia error, seu dolus dat causam contractui. si enim hic alterius peritiam nosset, nollet suam cum ea committere: at quando error dat causam contractui, hic vel irritus est, vel in irritum reuocari potest; vt ostensum est cap. 17. dubit. 5. n. 29. & sequent. Vide, si placet, quæ ibi dicta: ex quibus rationi alterius sententiæ responderis.

Nec obstat, quòd is cui in ludo felicior sors aut partitio accidit, ita vt certus sit de lucro, possit ea re dissimulata augere sponsionem, & offerre duplum aut quadruplum in ludum, etiamsi alter decipiatur; vt docent Couar. & Decius suprà, & Ioannes Medina C. de restit. q. 22. & alij: quia ludi leges consuetudine receptæ id permittunt, vt iidem auctores docent. Vnde si consuetudo simili modo permitteret excessum peritiæ in altero, non putarem cogendum ad restitutionem.

Si habet animum non soluendi.

31 Secundus casus est, Cùm is, qui ludit, habet animum non soluendi, vel solutum repetendi. Talis non potest lucrari. Primò, Quia decipit aduersarium; (hoc ipso enim, quo exponit rem suam, significat se esse paratum soluere & amittere, si ludo vincatur, cuius tamē contrarium mente gerit) quam deceptionem si aduersarius sciret, nollet ludere. Secundò, Quia debet esse par conditio ludentium; nempe vt vterque eodem modo paratus sit amittere rem depositam, si victus fuerit. qui tamen sincero animo lusit, non cogitans de non soluendo, vel de recuperādo amisso, aut habens animum soluendi, & non recuperandi; potest peracto lusu mutare animum & nolle soluere; vel si soluit, repetere solutum: quia hoc vtrique leges concedunt, & in eo sunt pares. idque locum habet, siue vterque ludat credito, siue vterque præsenti pecunia, siue alter credito, alter præsenti pecunia. sicut enim qui ludit credito, potest postea nolle soluere; ita etiam qui præsenti pecunia ludit, potest repetere solutum. vnde verum nō est quod quidam docent, eum, qui ludit credito, non posse lucrari ab eo, qui exponit præsentem pecuniam, nisi iuret se soluturum. satis enim est vt ludens credito, bona fide intendat soluere, vtque aduersarius, eius fide sit contentus.

Petes, Quid si ludens credito non teneatur soluere, & ludenti pecunia numerata non detur repetitio; Vtrùm tunc is, qui credito ludit, possit lucrari?

Respond. Posse, si cùm luderet animum habebat soluendi: quia alter censetur cedere iure suo, hoc ipso, quo sciens & volens cum tali ludit, præsentem pecuniam exponens. Talis lex lata est à Carolo V. in Hispania, de qua Couarruuias reg. Peccatum, p. 2. §. 4. numero 8. & Castro lib. 2. de lege pœn. cap. 2.

Si non possit alienare. Religiosus.

Tertius est, Cùm alter ludentium non potest 32
rem depositam alienare; vt si sit Religiosus vel filiusfamilias. Religiosus absque cōsensu Superioris non potest quidquam ludo acquirere; quia sine eo non potest quidquam in ludum deponere. vnde si lucretur, tenetur ad restitutionem; sicut & ille tenetur, qui ab eo lucratus fuerit. Cum consensu tamē Superioris potest lucrari & perdere, etiam 33
notabilem summam; quia est contractus onerosus, qui potest Monasterio esse vtilis. quāuis peccet, res Monasterij sic exponendo: & quidem mortiferè, iuxta Nauarrum cap. 20. n. 9. Si tamen contigerit Monasterium grauiter lædi ex ludo, datur ei restitutio in integrum, sicut in aliis contractibus. De pupillo & minore habente curatorem, dictum est suprà cap. 17. dubitat. 8. Filiusfami- 34
lias pubertatem ingressus, si habet castrensia vel quasi castrensia, vel alia à parente concessa ad animi oblectationem, vel ad liberam administrationem, potest lucrari & perdere; & qui ab eo lucratus fuerit, non tenetur ad restitutionem. si autem solùm habet aduentitia, quorum vsusfructus sit apud parentem, nōn potest quidem ea exponere in ludum absque parentis cōsensu; si tamen fecerit, & perdiderit, probabile est eum, qui lucratus fuerit, non teneri ad restitutionem parenti aut filio, vt docet Molina disput. 519. ratio est, quia etsi filius non potuerit dominium horum transferre in alterum; (eò quòd administratio pertineret ad parentem) tamen quia ad ipsum pertinet dominium directum, poterit victor hæc retinere iure retentionis, pro debito, quo filiusfamilias manet illi ex ludo, naturali iure, obstrictus. hoc tamen limitauerim ad eum euentum, quo parens censeri possit condonare filio vsumfructum & cedere iure administrandi illa bona: vel quando per filium alia ratione compensari potest. Alioquin si parens 35
id, quod amissum est, repeteret, vel constaret ipsum velle sibi restitui, deberet reddi; sed filius teneretur de euictione ex rebus suis quamprimum commodè posset. Nisi fortè ludo vetito amiserit; (tunc enim sicut non tenetur soluere, ita neque compensare si fuerit euictum) vel nisi se possit eximere beneficio restitutionis in integrum, quod minori, si læsus fuerit, competit vsque ad 29. annum completum; vt dictum est suprà cap. 17. dubitat. 8.

Filiusfamilias.

Aduentitia filiorum.

Si filiusfamilias non habet quidquam proprij, 36
sed tantùm aliena, quæ ipse non potest in alium trāsferre, & aduersarius id nouit, neuter potest lucrari: quia contractus est irritus, cùm vtrimque sit mala fides. Idem dicendum, si quis ludat cum eo, quem scit deponere rem furtiuam. colligitur ex L. Si in empt. 34. §. Item si emptor. ff. de contra-

Res aliena si deponatur in ludū.

henda

henda emptione. Si autem aduersarius bona fide putat esse rem ipsius, aut ipsi esse concessam liberam administrationem; tunc vterque potest lucrari, quia contractus est validus propter bonam fidem alterius contrahentium; vt colligi potest ex L. Rem alienam. 28. ff. de contrahenda emptione. vide dicta cap. 20. dubit. 18. vbi tamen victor sciuerit rem, quam lucratus est, esse alienam, tenetur illam curare restitui; sed tunc filiusfamilias tenetur illi de euictione, manetque obligatus ad compensandum.

37 Duo tamen hic sunt Notanda: Alterum est, filiumfamilias, qui à parente sustentatur in aula vel Vniuersitate, posse particulam aliquam summæ sustentationi destinatæ, ludo honesto insumere, nempe 4. vel 5. in centum. vt docet Sotus l. 4. q. 5. ar. 2. & Nauar. cap. 20. num. 12. ratio est, quia ad alimenta pertinet etiam honesta recreatio, ætati & statui conueniens, & æqualibus passim concessa, sine qua non posset decorè & liberè cum sociis versari. Idem sentit Nauarrus de Religioso, qui versatur in studiis, impensis sui Abbatis, vel in negotiis Monasterij foris; modò tamen id honestæ recreationis causa faciat.

Dum versatur in aula vel studiis.

Alterum est, Eum, qui solùm quatuor potest deponere in ludum, non posse singulis commissionibus ab vno eodemq; lucrari plusquam quatuor; quia debet esse par conditio ludentium: nisi alter sciens conditionem socij, cedat iure suo. potest tamē amplius lucrari, si plures sint, in quos ludit; vt si quatuor ludant, & singuli deponant quatuor, poterit lucrari duodecim. diuersis etiam commissionibus poterit ab vno eodemque plus lucrari, quàm potest perdere. cùm enim non possit perdere nisi quatuor, potest lucrifacere centum. ratio est, quia satis est ad singulorum ludorum lucra, vt possit alienare quod in quoque ludo deponit. Adde, posse etiam deponere quidquid lucratus fuerit; quia parens ad id tacitam facultatem dare censetur. vide Nauarrum suprà. 38

Potest quis plus lucrari quàm perdere, & cōtrà.

CAPVT XXVII.

De Deposito & Commodato.

Constat 6. Dubitationibus.

EXpositis contractibus, quibus transfertur dominium, dicendum est de quibusdam aliis, quibus non transfertur: inter quos primò occurrunt contractus Depositi & Commodati.

DVBITATIO I.

Quid sit depositum, quid commodatum.

1 RESPONDEO & dico Primò, *Depositum* vocatur & res ipsa, quę alicui custodienda traditur, & cōtractus, quo aliquid traditur custodiēdum, vt integrum restituatur; vt colligitur L. 1. ff. Depositi.

2 Dico Secundò, Contractus hic re ipsa perficitur: nempe dum res traditur à deponente, & suscipitur à depositario: tradere enim vel deponere in domo non sufficit, nisi alter significet se eius custodiam suscipere: nisi fortè ex officio teneatur eam custodire; vt sunt caupones, stabularij, nautæ, & aurigæ; sufficit enim illis videntibus rem in domo, vel naui, vel curru deponi, teste Gomezio to. 2. c. 7. num. 2.

Perficitur reipsa.

3 Dico Tertiò, Deponi ordinariè solent res mobiles aut se mouentes; non autem immobiles, nisi quando est de aliqua re immobili controuersia: tunc enim deponi solet apud sequestrum, vt custodiatur, & vt fructus eius seruetur ei, qui superior fuerit in lite. vide Siluestrum v. Depositum, num. 1. Solet autem apud sequestrum fieri depositio, quando neuter litigantium est in possessione rei; aut alter contra iuris ordinem possessionem est ingressus. Item quando timetur ne alter cum re fugiat, aut eam deuastet; & in aliis quibusdam casibus.

Quæ res deponantur.

4 Dico Quartò, *Commodatum* vocatur, tum res ipsa, cuius vsus alteri conceditur; tum contractus, qui nihil est aliud, quàm rei alicuius quoad solum vsum gratuita concessio; vt colligitur §. Item is, Institut. quibus modis contrahatur oblig. hinc patet esse contractum, qui reipsa perficiatur.

Commodatum.

Dico Quintò, *Commodatum* differt à *mutuo*. quòd per illud non transferatur dominium, sitq; idem numero restituendum, possitque esse tam rei immobilis, quàm mobilis: nam etiam domum nostram cōmodamus. mutuum verò, dominium transfert, & diuersum numero restituendum est, solumque in rebus mobilibus, quæ numero, pondere, vel mensura constant, cernitur. à *precario* verò, quòd commodatum sit certi temporis, expressi, vel impliciti, ante quod non possit repeti. Expressi, vt si commodem tibi librum ad mensem. Impliciti, vt si cōmodem tibi librum, vt eum transcribas: tunc enim implicitè tantum temporis concedo, quantum necessarium est ad describendum commodè; L. 5. & 4. ff. commodati. vide Siluestrum v. Commodatum, numero 1. Si ante hoc tempus repetas, commodatarius non tenetur. si inuito extorqueas, teneris illi de damno secuto. *Precarium* verò est reuocabile ad nutum concedentis.

Differt à mutuo.

A precario.

DVBITATIO II.

Vtrùm depositarius possit deposito vti.

RESpondeo Non posse, alioquin censetur furtum committere; & si vsus sit pretio æstimabilis, (vt est vsus equi, vestis, monilis) tenetur soluere pretium: si tamen putetur dominus illud velle. ratio est, quia vsus rei non est ei concessus, sed tantùm res ipsa, vt eam custodiat. 5

Idem

Idem dicendum de pignore; & de commodato, si quis eo aliter vtatur quàm concessum sit; vt docet Couarruuias lib.3.variar. c.15. nu.vlt.

6 Aduerte tamen, in tribus casibus posse deposito vti. Primò, Si id illi à deponente est concessum. per hanc enim concessionem, depositum transit in mutuum, vel in commodatum, hoc ipso, quo vti cœperit: in mutuum quidem, si est res vsu consumptibilis, vt pecunia, triticum, oleum: in commodatum, si non est vsu consumptibilis. vide Nauar.c.17.nu.181.& colligitur ex L. Certi condictio.9.§.vlt.ꝟ.de rebus creditis.

Potest vti in tribus euentis.

7 Secundò, Si depositarius bona fide existimet domino id non displicere: tunc enim non peccaret vtendo, nec furti actione teneretur, quamuis posteà constaret domino displicuisse, & deberet vsum, domino volente, compensare: quia fur censeri non potest, qui putat se domino non inuito rem contrectare. ita Couarruuias suprà.

8 Tertiò, Quando depositum est res vsu consumptibilis, v.g. pecunia, triticum, vinum; & depositarius certus est, se, quando depositum repetetur, paratum habiturum tantumdem eiusdem mensuræ & bonitatis; tunc non erit peccatum, saltem mortiferum, vti deposito, & illud alienare: quia nullum incommodum irrogatur deponenti. imò hoc cedit in eius commodum: quia etiamsi res casu, vel culpa leuissima depositarij periret, maneret deponenti salua; aliàs ipsi peritura. Ita Molina disputat.524. Idem docet Siluester v.Depositum, num.10.

Si certus est se posse restituere.

DVBITATIO III.

Ex qua culpa depositarius teneatur, si depositum perit, vel deterius effectum est.

9 Respondeo & dico Primò, Si depositio tantùm cedit in commodum deponentis, depositarius solùm tenetur ex dolo & culpa lata; non autem ex leui vel leuissima.

Si in commodum deponentis solius.

Dico Secundò, Si verò cedit in commodum vtriusque, tenetur etiam ex culpa leui; vt si pretium pro custodia accipiat; vt patet L.1.ꝟ.depositi. hinc sartores, molitores, & similes artifices, quibus res aliqua traditur polienda, vel immutanda; item nautæ, aurigæ, caupones & similes, apud quos res deponitur, tenentur ex culpa leui: quia depositio etiam in ipsorum commodum cedit.

Si in commodum vtriusque.

10 Imò L.1.cit. nautæ, stabularij & caupones dicuntur teneri ex culpa leuissima. quod sanè probabile est, non solùm in foro externo; (vt vult Siluester v.Nauta, num.1. & Angelus, eodem in princ.) sed etiam in foro conscientiæ; præsertim si quis rem aliquam ipsis expresse tradiderit custodiendam: id enim leges, ad fraudes omnes, quæ à talibus committi solent, excludendas, meritò potuerunt constituere. secùs tamen, si quis rem suam, ipsis tantùm videntibus, in diuersorio vel naui deposuerit; (quamuis illa lege id significetur) quia nisi illis specialis cura committatur, censentur cuique rerum suarum custodiam relinquere; idque ob multitudinem accedentium & recedentium, quorum fidem & factum ipsi præstare nolunt. ita ferè nunc est consuetudo.

11 Dico Tertiò, Si depositio fiat in commodum solius depositarij, tenetur de culpa leuissima: vt si quis deponat apud aliquem pecuniam eo fine, vt possit illa vti, si opus illi fuerit. colligitur ex L.4.ꝟ.de rebus creditis. sic intellige L.1.§. Sæpè. ꝟ.depositi. vbi dicitur: *Si se quis deposito obtulit, idem Iulianus scribit periculo se depositi illigasse; ita tamen vt non solùm dolum, sed etiam culpam & custodiam præstet; non tamen casus fortuitos.* loquitur enim de eo, qui tantùm sui commodi causa se obtulit; non autem de illo, qui causa vtriusque, vel deponentis dumtaxat. hic enim non magis tenetur, quàm qui se non obtulit: nisi aliud expresse conuenerit; aut nisi diligentissimam custodiam promiserit. vide dicta suprà. cap.7. dubit.8. vbi etiam diximus, non esse improbabile, neminem teneri in foro conscientiæ, nisi ex culpa graui; nisi aliud expresse sit conuentum.

Si in commodum solius depositarij.

Notandum est, si quid depositum sit apud Abbatem, vel Religiosum cum consensu Abbatis; idque culpa eius perierit, Monasterium non teneri depositi: quia non tenetur ex delicto Prælati, aut Religiosi. Idem dicendum de deposito apud Episcopum, vel Canonicum. patet ex cap. Delictum. de regul. Iuris, in 6. & cap. Episcopum. 16. qu.6. *quia delictum personæ, non est in damnum Ecclesiæ conuertendum*, vt ibidem dicitur. Si tamen id totum vel ex parte versum esset in commodum Ecclesiæ vel Monasterij, teneretur quatenus inde commodum percepit. 12

Petes, Quid si dubium sit, Vtrùm depositum vel commodatum culpa depositarij, vel commodatarij perierit?

Resp. Si adhibita diligenti inquisitione res dubia maneat, non tenetur; quia in dubio nemo præsumitur delictum facturus. colligitur ex L. Meritò. 51.ꝟ. Pro socio. quod maximè verum est in dubio vtrimque æquali: nam si indicia in alteram partem magis inclinent, potest fieri præsumptio in contrarium: de quo Couarruuias Clement. Si furiosus. p.2.§.2.n.1. vbi ex eodem principio colligit, consultorem, damno secuto teneri ad restitutionem; quando dubium est, vtrùm ex vi consilij secutum sit, an verò auctor suopte nutu facturus fuerit; quia in dubio non præsumitur quis commissurus delictum. Itaque auctor in illo casu non præsumitur absque consilio malè facturus. Confirmatur, quia in dubio æquali censetur indeterminatus: ergo consilium accedens determinauit illum ad alteram partem. secùs verò si dubium esset an consilium datum sit: vel si constaret ex ignorantia inculpata datum: quia tunc non teneretur, partim ob eamdem regulam, partim quia non intercessit culpa; iuxta ea, quæ dicta suprà cap.7. dubitat.7. 13

Si dubium cuius culpa perierit.

DVBITATIO IIII.

Quando depositori repetenti depositum possit non reddi.

Respondeo, Quatuor casibus. Primò, Si petat vt sibi vel alteri noceat; vt si furens repetat ensem. 14

Secundò, Si bona eius fisco sint addicta: tunc enim fisco tradenda. colligunt id DD. ex L. Bona fides. 31.ꝟ.depositi. Sed ex eo loco non colligitur id esse necessarium. Vnde nisi Iudex bona fisco addicens, vetuerit, puto illi posse restitui; quia ille adhuc ius ad eam rem habet, cùm dominium nondum

Si depositū generatim confiscatum.

nondum amiserit. Ita quidam recentiores, & Emmanuel Sà, v. Depositum, non tamen puto depositarium ad hoc obligari; sed posse, si velit, ad fiscum deferre, quia etiam fiscus Ius habet, vt eam rem sibi vindicet.

15 Tertiò, quando dominus & fur in repetitione rei concurrunt, non est restituenda furi, qui deposuit. Idem dicendum, si constet rem furto esse sublatam per deponentem: tunc enim ipsi non est restituenda, sed domino; nisi putetur illam repetere vt restituat domino.

16 *Cōpensatio in deposito.* Quartò, Causâ compensationis: probabile enim est, etiam in deposito locum habere compensationem in foro conscientiæ, quando nulla alia ratio suppetit rei sibi debitæ obtinendæ. Idem dicendum de commodato: ita tenet Nauarrus c.17.nu.115. Emmanuel Sà, & multi recentiores. Iure enim naturæ & gentium, potest quis sibi ex qualibet re alterius satisfacere, quando aliter solutionem obtinere nequit. In foro tamen externo hæc compensatio non admittitur, sicut nec in commodato: imò neque in rebus diuersæ speciei: in quibus constat ex communi DD. sententia posse fieri compensationem in foro conscientiæ. Siluester v. Compensatio, nu. 3. cum Panormitano admittit compensationem indirectam in deposito, commodato, & ceteris omnibus. Indirectam compensationem vocant, qua res detinetur donec solutio fiat.

DVBITATIO V.

Vtrùm commodatum possit repeti ante tempus, cum damno commodatarij, si commodanti simile damnum impendeat.

17 NAuarrus c.17. nu.182. negat, ratio ipsius est; quia commodans, sua voluntate propriæ rei vsum concessit, & suam fidem seruare tenetur. confirmatur ex c. vnico, de commodato. & ex L. In commodato.17.§. Sicut. ff. commodati.

18 *Si vtrique par incommodum, potest repeti.* Respondeo tamen, verius esse, ob par incommodum vel damnum vitandum, posse repeti ante tempus; ita Angelus v. Commodatum, n.4. Siluester ibidem nu.4. Lopez l.2. de contractibus, c. 34. Molina disput. 294 & alij. Probatur Primò, Quia commodator non censetur talem euentum voluisse comprehendere: si enim de eo rogatus fuisset, expressè negasset. Secundò, Quia locator potest repetere rem locatam ante tempus, si superuenerit euentus, quo res illa ipsi sit necessaria, vt suprà cap.24.dub. 6. ostensum est: ergo multò magis poterit repeti commodatum,
19 quod gratis concessum est. Hæ rationes probant non solùm tunc posse repeti, quando commodatarius non potuisset sibi alia ratione prospicere quàm per commodatum, vt volunt Angelus, Silu. & Lopez; sed etiam quando potuisset sibi alio modo consulere; & quamuis ita affectus fuisset vt si sciuisset fore repetendum, non voluisset illud acceptare, sed aliunde petere; vt rectè Molina: quia locator potest expellere conductorem, etiamsi conductor rem illam non fuisset conducturus, si id præsciuisset futurum. debet enim commodatarius ab initio, quando illud acceptat, cogitare, posse talem euentum superuenire: ac proinde paratus esse tunc ea re priuari cum suo incommodo & damno: vel pacisci expressè; vt quidquid euenerit, non teneatur ante certum tempus restituere.

Ad rationem Nauarri: Etiamsi sua voluntate rem concesserit, id tamen intelligendum cum hac 20 *Promissio desinit obligare.* tacita conditione, Nisi interim contigerit eam commodanti esse necessariam. quisque tenetur seruare fidem promissorum, quamdiu manet idem status rerum, qui erat tempore promissionis: si res notabiliter mutentur, non tenetur; vt docet D.Thomas q. 110. art.3. ad 5. & alij Doctores: vt si quis promiserit alteri alimenta, & posteà ipsemet incidat in egestatem. si promisisti operam tuam, & interueniat morbus vxoris. si promisisti puellæ nuptias, quòd putares illam esse virginem, & posteà deprehendis non fuisse. his & similibus casibus reuocatur promissio, eò quòd promissor non censeatur eos voluisse comprehendere. Idem potiori ratione dicendum, si quis alteri promiserit aliquid commodandum, vel etiam commodauerit, & euentus superuenerit, quem non intendebat complecti.

Dices, Si tibi donem librum aut vestem, & 21 posteà contingat eius vsum mihi esse necessarium; *Donatio.* non possum reuocare donationem: ergo neque commodatum; nam in commodato alienatur vsus rei.

Respondeo negando consequ. quia commodator retinet dominium rei & ius ad repetendum vsum: donator verò non retinet dominium, sed rem omnino à se abdicat. vnde non est mirum si minus Iuris habeat, quàm commodator. deinde non censetur res donari sub hac tacita conditione, vt possit repeti, si donatori opus fuerit. Vbi tamen aliqua tacita conditio, vel ex mente donantis, vel ex dispositione Iuris interuenit, etiam donatio reuocari potest, vt patet ex cap. 18, dubitat. 14.

DVBITATIO VI.

Vtrùm commodatarius, & depositarius possint præferre res suas rebus commodatis & depositis, si vtrasque saluare nequeant.

QVidam sentiunt, deposita apud te, vel tibi 22 commodata, causâ solius deponentis, in periculo posse postponi omnibus tuis; si causâ vtriusque, tuis æqualibus; si tuâ causâ solùm, tuis pretiosioribus. Ita Angelus v. Commodatum, n.10. Silu.nu.9. Fumus nu.11. & quidam alij. Sed prima pars huius sententiæ non videtur vera. si enim quis in stabulo tuo deposuerit equum 200. aureorum, contra omnem rationem facis, si orto incendio relinquas equum tanti pretij, vt salues tuum vitulum, vel vnam ouem.

Respondeo igitur cum distinctione; vel enim res tua, quæ cum altera confertur, est pretiosior re commodata, deposita, conducta, &c. vel est minus pretiosa, vel est æqualis pretij. Nunc

Dico Primò, Si tua res est pretiosior, potes eam 23 in periculo incendij, naufragij, hostilis irruptionis, *Res pretiosior præferenda.* præferre rebus tibi commodatis, depositis, conductis, & oppigneratis. est communis DD. ratio est, quia nemo tenetur subire damnum maius, vt auertat alterius damnum minus.

Aduerte

24 Aduerte tamen, si res aliena erat apud te, in tuum solius commodum; tunc teneris alteri interitum rei suæ compensare ex rebus tuis. Primò, Quia æquitas non patitur vt alter damnum sustineat, quod tua solius occasione obuenit, rebus tuis saluis: postulat enim gratitudo, vt ipsum etiam cum æquali rerum tuarum iactura serues indemnem: quæ ratio non solùm de commodato; sed etiam de precario concludit, vt rectè Molina ostendit disput. 296. Secundò, Ad hoc videris te tacitus obligare, dum illam rem in tuum dumtaxat commodum petis; nam tacitus te obligas ad diligentissimam custodiam; ac proinde teneris eam seruare præ rebus tuis. quòd si res tuæ sint magis pretiosæ, poteris quidem eas præferre, sed cum animo compensandi.

Si in tuum solius commodum.

25 Mihi tamen non est improbabile, te non teneri ex iustitia compensare; quia res illa absque tua culpa periit, ac proinde periit domino. Ita Siluester, Angel. Fumus, suprà, & alij: quamuis ex decentia & quadam gratitudine tenearis. Certum tamen est, si rem alterius, periculo eripuisti, te non teneri ad expensas, ad eam curandam vel reparandam necessarias, si fortè læsionem aliquam ex incendio vel hoste contraxit: quia hanc impedire non potuisti.

26 Si verò erat in commodum alterius tantùm, vel etiam vtriusque, vt in deposito, pignore, & conducto; tunc non teneris compensare. si enim non in tuum, sed in alterius dumtaxat commodum concessa vel deposita sit, non teneris cum proprio damno illam conseruare: non enim tunc tuâ causâ est in periculo, sed alterius. vnde par non est, vt tu ex ipsius cõseruatione damnum reportes. Idem dicendum, si in vtriusque commodum: non enim tunc est ratio, cur alteri potiùs quàm tibi consulere debeas: in communi enim periculo, ceteris paribus, quisque potest sibi consulere præ aliis. Itaque tunc quæque res domino suo perit.

Si in commodum alterius vel vtriusque.

Dico Secundò, Si res alterius est pretiosior, teneris eam præferre rebus tuis vilioribus, eamque saluare, tuis relictis. ratio est; quia deposito, commodato, pignori, locato, ea debetur custodia, quam quisque prudens suis rebus adhiberet: quisque autem saluaret res suas pretiosiores, relictis vilioribus. 27

Si res alterius est pretiosior.

Hîc tamen Aduerte, si res illa erat apud te, tui dumtaxat commodi causâ, nõ potes exigere compensationem pro rebus tuis: quia cum iactura rerum tuarum, quæ sint minoris vel æqualis pretij, teneris alterum præstare indemnem; cùm tantùm tui commodi occasione res eius in periculum istud inciderit. Si verò causâ solius alterius, vel vtriusque, apud te erat, potes exigere compensationem: quia tunc non teneris illam cum tuo damno præstare incolumem. vnde etsi tenearis saluare rem alterius pretiosiorem, id tamen facis cum animo exigendi compensationem in rebus tuis, quas siuisti idcircò perire. 28

Dico Tertiò, Quando res tua & alterius sunt æquales, potes præferre rem tuam, si res alterius est apud te in commodum solius alterius, vel in commodum commune. Si verò est in commodum tui solius, teneris præferre rem alienam, eamque tua relicta saluare. nec ille tibi debet compensare. est communis sententia: patet ex dictis. Cetera, quæ hîc dici possent, vide suprà cap. 7. dubit. 8. 29

Si æqualis.

CAPVT XXVIII.

De Fideiussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca.

Complectitur 7. Dubitationes.

HI contractus sunt veluti subsidiarij reliquorum. ineuntur enim ad alios contractus confirmandos, vel ad rem aliquam aut obligationem periclitantem saluandam: vnde meritò de his post ceteros agendum.

DVBITATIO I.

Quid sit fideiussio, & quas conditiones requirat.

1 RESPONDEO & dico Primò, *Fideiussio* est alienæ obligationis in se susceptio, qua se quis obligat ad eam implendam, si debitor principalis non soluerit. vide Gomezium to. 2. cap. 13. nu. 11.

Fideiussio.

Perficitur hic contractus iure ciuili verbis; quia sine formula stipulationis non parit actionem in foro externo, tamquam pactum nudum; vt colligitur ex L. Blanditus. 12. C. de fideiussoribus & mandatoribus. Iure tamen Canonico, & in foro conscientiæ non requiritur formula stipulationis; sed sufficit consensus verbis expressus. iuxta ea quæ dicta sunt cap. 17. dubit. 4.

Dico Secundò, Requiruntur in hoc contractu ordinariè quatuor conditiones, quibus natura eius continetur. Prima est, Vt hic contractus sit accessorius, supponens alium debitorem & aliam obligationem principalem præsentem, vel futuram. Instit. de fideiussoribus, §. 1. & 3. inde enim dicitur *fideiussor*, quòd alienum contractum, vel factum, vel debitum fide sua esse iubeat, hanc pro eo obstringens. Neque refert, vtrùm fideiussor præcedat, an sequatur principalem obligationem; potest enim quis fideiubere in contractus amici futuros. Similiter non refert vtrùm obligatio principalis orta sit ex contractu, an ex delicto, an ex sententia Iudicis: item vtrùm sit obligatio ciuilis & naturalis simul, an naturalis tantùm. his enim omnibus potest accedere fideiussor. Instit. suprà §. 1. Gomezius cap. 13. num. 1. 2

Cõditiones requisitæ.

Est obligatio accessoria.

Ex his sequitur, non esse propriè fideiussionem, cùm quis constituit se pro alio debitorem principalem: quia non se obligat accessoriè, seu in defectum alterius; sed æquè primò: vnde potest statim conueniri. 3

4 Secunda conditio est, vt fideiussor non possit in plus obligari (id est, vt amplius alio loco, aut tempore soluat) quàm principalis debitor. Instit. suprà, §. 6. Gomezius nu. 1. est communis DD.

Non in amplius obligari potest.

Aduerte tamen, posse fideiussorem arctiùs obligari, vt cum iuramento, vel cum hypotheca, vel cum Instrumento publico, (quod Guarantigium vocant) quod habeat paratã executionem, etiamsi principalis debitor nõ sit ita obligatus; vt ostendit Gomezius nu. 2. estque per se satis manifestum.

Potest arctius obligari.

5 Tertia est, Vt si obligatio principalis debitoris est omnino inualida, etiam fideiussoria inualida sit, L. Cùm Lex. 46. ff. de fideiussoribus: vt si quis fideiussit pro solutione vsurarum; vel pro solutione pretij promissi pro re sacra à laico vendita.

Si obligatio principalis sit nulla.

6 Aduerte tamen si ex contractu, vel facto aliquo debitoris principalis nascebatur saltem obligatio naturalis, & accesserit fideiussor, tenebitur hic non solùm naturaliter, sicut principalis debitor, sed etiam ciuiliter: poteritque conueniri hoc ipso, quo principalis non potest, vel non vult soluere, vt docet Gomezius num. 2. & colligitur Instit. suprà, §. 1. Vt si quis fideiusserit pro seruo, vel pro minore contrahente sine auctoritate curatoris, vel pro Religioso contrahente sine auctoritate Superioris, vel pro muliere contrahente sine auctoritate mariti. hi enim obligantur ad complendum contractum quantum in ipsis est: ac proinde si adhibeant fideiussorem, is obligatur; etiamsi ipsi obligationem, beneficio restitutionis in integrum, elidant, aut illi, à quibus pen-

Obligatio naturalis.

7 det ratificatio, contractum irritum reddant. Si tamen minor vendat rem immobilem vel mobilem pretiosam absque decreto Iudicis & adhibeat fideiussorem; fideiussor non tenetur; quia ex hoc contractu nulla oritur obligatio nec ciuilis, nec naturalis. L. 2. C. de fideiusso. mino. Idem dicendum, si minor emat aliquid absque auctoritate curatoris, supra dimidium iusti pretij, aut vendat infra dimidium: quia non obligatur naturaliter aut ciuiliter ad seruandum contractum, vt colligitur ex d. L. 2.

Notandum tamen, quando nulla est in contractu iniustitia, si fideiussor adhibeatur ad securitatem contractus, ne rescindatur à Superiore, aut beneficio legis, tenebitur, etiamsi principalis non teneatur: quia obligauit se pro principali in euentum, quo ille nollet stare contractu. secùs verò si adhibeatur solùm ad securitatem debiti soluendi. tunc enim non tenebitur, si contractus sit iure irritus: quia tunc solùm se obligauit in euentum, si principalis deberet, & non solueret.

8 Quarta est, Vt fideiussor non possit conueniri, nisi facta excussione principalis debitoris, constiterit ipsum non esse soluendo; Authent. Præsente. C. de fideiussoribus. Ante hanc Authenticam poterat conueniri ante excussionem principalis, vt docet Gomezius n. 14. nisi esset fideiussor, qui dicitur *indemnitatis*. Sæpè enim fit vt creditor accepto vno vel pluribus fideiussoribus, non putet se satis securum, eò quòd nesciat, an satis habeant in bonis: vnde petit, vt aliquis pro his spondeat. hic vocatur *fideiussor indemnitatis*, quia spondet creditorem fore indemnem fideiussoribus istis, & se obligat in euentum, quo ipsi deprehensi fuerint insufficientes. hæc fideiussio natura sua postulat excussionem omnium fideiussorum priorum. hoc tamen non postulat fideiussio communis; sed id habet ex dispositione d. Authent. Præsente.

Excussio principalis.

Aduerte tamen, esse aliquos casus, in quibus potest conueniri fideiussor communis, ante excussionem principalis. Primus est, si renuntiauit beneficio Authent. Præsente: quod facere potest; quia tantum eius fauore est constitutum. Secundus, Si constet principalem non esse soluendo aut procul abesse, & non habere bona in eodem territorio. Tertius, Si fideiussor conuentus, negauit se fideiussorem; quia per hoc perdit beneficium excussionis. L. Si dubitet. 10. §. 1. ff. de fideiuss. Quidam addunt etiam posse conueniri ante excussionem, si iuramento confirmauit suam fideiussionem. sed vt rectè Gomezius docet, hoc non est verum: nam iuramentum intelligendum est, secundùm naturam contractus, neque plus se extendit, quàm ipsa simplex natura contractus, quem confirmat, ex intentione contrahentis vel Iuris dispositione extenditur. Itaque si communi modo intendit fideiubere, poterit opponere exceptionem præuiæ excussionis. Si tamen intendisset se obligare in euentum, quo principalis nollet soluere, & solutio ab ipso non posset impetrari via amicabili; (sicut fit, dum quis fideiubet pro aliquo valdè potente) tunc teneretur ante excussionem. sic intellige cap. Ex rescripto, de Iureiurando. 9

Euentus quidam, in quibus non requiritur præuia excussio.

Iuramentum.

Si in aliquo horũ casuum, in quibus requiritur excussio, fideiussor per ignorantiam non opposuit hanc exceptionem, ideoque fuit condemnatus soluere, vel iam soluit, valet solutio; nec creditor tenetur ei restituere; quia talis exceptio non inducitur à Iure contra substantiam actionis, & obligationem; sed solùm ratione ordinis procedendi. vnde oportet eam opponi ante litem contestatam, quia est exceptio dilatoria. vt docet Gomezius num. 14. 10

DVBITATIO II.

Qui possint validè fideiubere, qui non.

Respondeo, Omnes eos fideiubere posse, qui possunt principaliter obligari, nisi per legem aliquam id eis reperiatur prohibitum. Præcipua difficultas est de mulieribus & de minoribus. 11

Dico Primò, Si mulier fideiubeat pro marito, est irrita fideiussio. Authent. Si qua mulier. C. ad S. C. Velleianum. vnde sequitur, si causâ huius fideiussionis soluit pro marito; creditor tenetur ei ad restitutionem, quia soluit indebitum, ac proinde non transtulit dominium, cùm non subesset titulus. si tamen iuramento promisisset, teneretur; quia iuramentum seruandum est, si eius executio non est saluti noxia. cap. Quamuis pactum. de pactis in 6. 12

Si mulier fideiubeat.

Dico Secundò, Si fideiubeat pro aliquo absque Instrumento publico; vel per Instrumentum absque tamen tribus testibus, est irritum, nec tenetur soluere. Ita habetur L. Antiquæ. 23. §. fin. C. ad S. C. Velleianum, estq; communis sententia DD. vnde creditor tenetur ei restituere quod sic ipsa soluit; nisi ipsa iuramento suam fideiussoriam obligationem confirmasset. In duobus casibus prædictis non opus habet beneficio S. C. Velleiani, quia contractus per se irritus est. 13

Dico

14 Dico Tertiò, Si ipsa pro aliquo fideiubeat Instrumento publico, adhibitis tribus testibus, tenetur ciuiliter & naturaliter; tamen competit ei exceptio S.C. Velleiani, per quam potest elidere hâc obligationē. Prior pars habetur expresse d. L. Antiquæ. §. fin. vbi etiam requiritur vt tres isti testes Instrumento subscribant. Sed nunc passim consuetudine receptum est, vt sufficiat Notarium publicū, præsentibus tribus testibus, subscribere.

Requiritur Instrum. pub. & tres testes.

15 Altera habetur L. 1. & multis sequentib. C. ad S. C. Velleianum, estque communis sententia DD. vt docet Gomezius num. 16. Vbi Aduerte, quando mulier priuilegio huius S.C. vti vult, ita elidere omnem obligationem, vt etiam in foro conscientiæ non teneatur soluere. quòd si per ignorantiam huius soluerit, valet quidem solutio, & creditor non tenetur sponte restituere: potest tamen ipsa posteà, vbi suum priuilegium cognouerit, hanc exceptionem opponere, & solutum repetere per condictionem indebiti; quia hæc exceptio est fauorabilis & minimè ad certum tempus limitata, vt idem docet: & tunc creditor tenebitur restituere. Potest autem hæc exceptio à muliere opponi, etiam post sententiam definitiuam, qua iubetur soluere: modò tamen id faciat ante executionem sententiæ. quod addo, quia post executionem sententiæ definitiuæ non datur repetitio, L. Iulianus. 59. ff. de cōdictione indebiti. vnde tunc creditor non tenetur ei restituere; non enim illa habet ampliùs ius repetendi, cùm nimis diu expectauerit. Potest tamen opponere post executionem factam, si hæc facta sit non virtute sententiæ definitiuæ, sed virtute Instrumenti Guarantigij, quod ipsa creditori concesserat; Gomezius suprà.

Elidit omnem obligationem.

16 Aduerte tamen, mulierem non posse beneficio Velleiani se iuuare. Primò, Si expresse huic priuilegio renuntiauit. quisque enim potest renuntiare iis, quæ in suum fauorem sunt inducta. Verùm non sufficit simplex renuntiatio in Instrumento; (eadem enim facilitate, qua mulier inducitur ad fideiubendum, induci potest ad renuntiandum huic priuilegio; & sic esset nullius momenti, vt benè ostendit Gomezius nu. 17.) sed requiritur vt fiat coram Magistratu: quando enim ætas vel fragilitas personæ est causa priuilegij, non sufficit simplex renuntiatio, sed requiritur vt fiat coram Magistratu, vel cum iuramento, ne priuilegium

Quando non possit vti beneficio Velleiani.

17 reddatur vanum. Secundò, Si iuramento suam fideiussionem confirmauit; tunc enim tenetur implere, etiamsi suum priuilegium ignorauit dum iuraret. Couarruuias tamen in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 3. n. 5. cum multis aliis putat eam hoc casu posse vti Velleiani S. C. beneficio, quia iuramentum non se extendit ad incognita. Sed contraria sententia est communis, vt ait Gomezius. ratio est, quia etiamsi sciuisset illud suum priuilegium, nihilominùs iurasset. ideò enim iurauit, vt sibi omnes vias præcluderet non implendi promissionem: vnde implicitè renuntiat etiam huic priuilegio. Fatendum tamen etiam Couarruuiæ sententiam esse probabilem & securam in praxi; vt docet Sanches lib. 4. de matr. disputat. 9. nu. 15. quia altera non est ita communis, quin hæc quoque multos auctores habeat. Tertiò, Si pretium pro fideiussione accepit. vide alios casus minoris momenti apud Siluestrum v. Fideiussor, nu. 2. & Molinam disput. 540.

Si iuramento confirmauit.

Quod ad minores attinet, Dico Primò, Si minor 25. annis pro aliquo fideiubeat, obligatur quidem naturaliter; tamen beneficio restitutionis in integrum potest obligationem elidere; quia semper præsumitur læsus. colligitur ex L. Ait prætor. 7. §. Non solùm. 3. ff. de minoribus, estque communis, teste Gomezio num. 19. 18

Minores.

Dico Secundò, Si tamen minor fideiubeat pro patre incarcerato, efficaciter obligatur. ratio est, quia tenetur hoc facere; imò si non faceret, posset exheredari, si sit masculus 18. annorum. colligunt DD. ex Authen. Si captiui. C. de Episcopis, & Clericis, & ex aliis iuribus.

Quod ad Episcopos & Clericos attinet, etsi non possint fideiubere in præiudicium Ecclesiæ, possunt tamen in damnum proprium; ita enim habet consuetudo. Nec obstat cap. 1. de fideiussionibus, vbi dicitur, *Clericus fideiussionibus inseruiens abiiciatur*; agit enim de eo, qui huic rei vacat; idque fortè ob quæstum. Clericus tamen non tenetur ex fideiussione, nisi quantum ex patrimonio, vel fructibus beneficij potest; sic tamen vt non remaneat in egestate. cap. Odoardus. de solut. 19

Clerici.

Religiosus non potest fideiubere, aut mutuum accipere sine consensu Prælati & maioris partis Capituli; si aliter factum sit, Conuentus non tenetur, nisi quatenus versum in eius vtilitatem; cap. Quod quibusdam, de fideiussoribus. similiter nec Prælatus, sine consensu maioris partis Capituli; nisi in re parua, de qua per se potest disponere; Siluester v. Fideiussor, nu. 4. 20

Religiosus.

DVBITATIO III.

Vtrùm singuli fideiussores teneantur in solidum.

Respondeo & dico Primò, Quando sunt plures fideiussores pro eodem debito, singuli tenentur in solidum; qui tamen in solidum conuenitur, potest excipere, vt quilibet conueniatur pro sua parte: v.g. tres fideiusserunt pro debitore 300. aureorum: si debitor non sit soluendo, & vnus fideiussorum conueniatur à creditore, non tenetur hic soluere nisi 100. aureos, sed potest illum remittere, vt reliquas partes à ceteris exigat. Ita habetur L. Inter fideiussores. 26. ff. & L. Non rectè. 3. c. de fideiuss. Concessum est illis hoc beneficium rescripto Adriani Imp. vt ibidem dicitur; sine quo singuli tenerentur totum soluere ex vi contractus fideiussorij. 21

Exceptio, vt singuli pro sua virili conueniantur.

Dico Secundò, Hæc exceptio debet opponi ante sententiam definitiuam, qua iubeatur soluere; vt docet Gomezius nu. 15. Post illam, (præsertim si executioni mandata sit, facta solutione) non potest opponi, iuxta supradicta de muliere. quòd si cogeretur soluere non virtute sententiæ definitiuæ, sed vi Instrumenti Guarantigij, posset adhuc opponi, vt ibidem Gomezius docet. similiter si post sententiam definitiuam fideiussor appellasset. 22

Dico Tertiò, Hæc tamen exceptio non competit fideiussori, si iam vel sponte, vel compulsus per sententiam definitiuam, soluit; vel si fideiubendo, huic priuilegio renuntiauit. Ita Gomezius suprà. vnde minus est hoc priuilegium quàm mulieris, quæ post solutionem factam per ignoran- 23

tiam sui priuilegij, potest solutum repetere. ex S.C. Velleiano.

Si totum soluit. Aduerte tamen, fideiussorem, si totum soluerit, posse compellere creditorem, vt sibi cedat actione, quam habebat in reliquos fideiussores, exigendi ab illis partes viriles, quas à singulis ex rescripto Adriani poterat petere, v. g. 100. aureos ab vnoquoque in proposito exemplo. à debitore autem principali potest petere eam partem, quæ se propriè contingebat, v. g. 100. aureos; & sic recuperabit 300. aureos, quos soluit. reliqui verò fideiussores, solùm possunt repetere suas partes à debitore principali. potest etiam fideiussor, qui soluit pro debitore principali, & inde damnum incurrit, repetere à debitore non solùm totum, quod soluit, sed etiam compensationem damnorum, quæ incurrit ex culpa ipsius.

DVBITATIO IIII.

Quid sit contractus assecurationis, & quidnam ad eius iustitiam requiratur.

24 *Assecuratio* RESpondeo & dico Primò, *Assecuratio* est periculi alieni præstatio: seu est contractus, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit: obligando se vel gratis vel certo pretio ad eam compensandam, si perierit. si gratis hanc obligationem suscipiat, est promissio gratuita. si pretio, est contractus similis emptioni & venditioni; qui enim pretio assecurat, videtur vendere suam obligationem, qua se obligat ad soluendam rei æstimationem, in euentum quo perierit: & alter hanc videtur emere. *Similis est contractui vēditionis.*

Dico Secundò, ad iustitiam huius contractus requiritur æqualitas inter pretium, quod assecuranti datur, & obligationem, quam in se suscipit, nempe vt tanti valeat iudicio viri intelligentis illa obligatio, quanti est pretium, quod pro ea datur. sicut enim in contractu emptionis & venditionis, debet seruari æqualitas inter pretium & rem venalem, ita hîc inter pretium & illam obligationem, quæ alteri venditur.

Si sciat rem esse saluam. Hinc sequitur Primò, Si assecurator certus sit rem ante contractum peruenisse ad terminum, (v. g. in portum in quem illam assecurat) non posse pretium exigere: quia obligatio, quam in se suscipit, nullius est pretij. conditio enim sub qua se obligat (nempe si pereat antè quàm perueniat in portum) est omnino impossibilis; idque ipse certò nouit. confirmatur, quia nulli periculo possibili se exponit: atqui obligatio illa non est æstimabilis pretio, nisi ratione alicuius periculi possibilis: ergo. quo fit, vt in hoc casu contractus sit nullus: tum quia venditur res nullius pretij & æstimationis; tum quia dolus dat causam contractui. vnde vlteriùs sequitur assecuratorem teneri non solùm ad restitutionem pretij, quod accepit, sed etiam ad expensas contractus & damna secuta. si tamen nesciret certò illa esse in termino, posset exigere, quanti periculum, cui se exponit, æstimatur. quò enim periculum putatur esse maius, eò plus potest exigere; quò minus, eò potest minus petere, etiamsi in re nullum periculum subsit: nam periculum censetur tale, quale bona fide æstimatur.

25 Sequitur Secundò, Si mercator, qui rem suam cupit assecurari, certò sciat eam periisse, non posse pacisci de eius assecuratione: nec petere eius æstimationem sibi restitui. ratio est, quia obligatio, quam petit, est ad id, quod ipse nouit esse impossibile; impossibile enim est præstare periculum rei, vbi iam res periit. præstatio enim periculi & assecuratio, supponit rem adhuc esse in periculo, vel certè esse posse: at si scitur periisse, scitur non posse in periculo esse; ac proinde scitur non posse assecurari. Deinde quia dolus dat causam contractui: decipit enim assecuratorem, quia dum rem, quam nouit periisse, petit assecurari, indicat eam non periisse, vel certè se putare nondum periisse. Itaque si assecurator soluit æstimationem rei, quæ periit, tenetur mercator ipsi eam restituere; & præterea tenetur sarcire damna, si aliqua ex eo contractu sint secuta. assecurator autem tenetur ei refundere pretium acceptum; quia contractus fuit nullus. Si tamen non erat omnino certum rem periisse, videtur mercator aliquid posse exigere ab assecuratore, vt notat Molina disput. 507. quia soluendo pretium, exponit se alicui periculo amittendi illius pretij absque incommodo assecuratoris. si enim forte non perierit, assecurator absque vllo damno retinebit pretium: ergo si perierit, poterit ab illo aliquid repetere supra pretium: quia si assecurator potest lucrari, æquitas postulat vt etiam possit perdere: at non posset perdere, nisi aliquid amplius, quàm sit pretium acceptum, possit ab eo repeti. Tantum ergo poterit tunc repetere, quantum ipse oblaturus fuisset, si rei veritatem intellexisset; vel certè quantum prudens æstimabit in tali casu, spectatis omnibus circumstantiis, debuisse offerri. *Si mercator sciat rem periisse.* 26

Aduerte tamen, si ordinariè multum detur pro assecuratione, (v. g. tria in 100.) ob magna pericula, quæ plerumque vel à tempestate, vel à piratis impendent, quamuis ego præsciam ex Astrologia vel aliunde non fore tempestatem; aut ex litteris amici, non fore piratas, aut fore securum comitatum, possum nihilominùs pretium ordinarium assecurationis accipere. quia illa obligatio passim tanti æstimatur, eò quòd pericula ordinariè occurrentia, sint magna. occultæ enim illæ causæ mihi dumtaxat notæ, quæ periculum minuunt, non minuunt communem æstimationem; quia sunt ignotæ. sicut merces possunt vendi pretio, quo passim à peritis æstimantur, etiamsi ea æstimatio pendeat ex raritate, quæ exteriùs apparet, & tamen in re non est; cùm sint adhuc multæ merces occultæ vel propinquæ. ita etiam obligatio ista potest vendi pretio, quo communiter æstimatur à peritis, etiamsi ea æstimatio pendeat ex opinione communi periculorum, quæ hîc & nunc scis esse impedienda. 27 *Si sciat non fore periculum.*

Petes Primò, Quidam nullas habens merces in naui; sed fingens se habere, easque valere 10. millibus aureorum, petiit illas sibi assecurari Antuerpiâ Hispalim, datis quingentis aureis: Vtrùm tunc si nauis pereat, teneatur assecurator soluere 10000? 28 *Quid si nullæ fuerint merces.*

Respondeo breuiter, si assecurator sciebat vel suspicabatur nullas esse merces, vel non tanti valoris, tenetur soluere: quia censetur esse contractus sponsionis, vt rectè docet Sotus lib. 6. qu. 7. art. 1. nempe, vt si nauis salua venerit, lucretur 500. si perierit amittat 10000. Si autem bona

fide

fide putabat esse merces, vel esse tanti pretij; tunc esse distinguendum, vel enim cum ea dispositione animi fecit contractum, vt etiamsi sciuisset nihil esse, nihilominùs voluisset contrahere; & hoc euentu tenetur soluere: quia tacita mens erat, etiam in eo euentu se obligare, & lucro damnoque exponere. Si autem ita erat affectus, vt si sciuisset, noluisset contrahere, ob metum fraudis, vel aliam causam; non tenetur soluere. sed etiam tenebitur (quamprimum sciuerit illam fictionem) pretium restituere; quia non consensit in contractum. Verùm ordinariè qui assecurant, parum curant an merces tanti valeant;

29 *Æstimatio vt mercibus applicanda sit.* sed solùm curant æstimationem: hæc autem æstimatio mercibus illis, si quæ sint, secundùm proportionem applicari debet. vnde si tota mercium quantitas pereat, tota æstimatio soluenda est, etsi merces illæ longè supra iustum æstimatæ fuerint. Si media pars earum pereat, media pars illius æstimationis est soluenda: si tertia, tertia; & sic deinceps.

Petes Secundò, Quid si plures sint assecuratores, quorum singuli solùm pro parte aliqua spondeant, & dimidium mercium pereat?

30 Respondeo, Si partes singulorum designatæ fuerint, illi tantùm tenentur, quorum partes pereunt: si autem non fuerint designatæ, tunc omnes tenentur contribuere pro rata ad partem, quæ periit. v. g. merces æstimentur 8000. aureorum, & quatuor sint assecuratores, quorum singuli quartam partem (nempe æstimationem 2000.) assecurent: si dimidium perierit, singuli tenentur conferre 1000. aureos: si quarta pars, 500. & sic deinceps.

DVBITATIO V.

Quid sit pignus & hypotheca.

31 NOtandum est, *Pignus* propriè dici rem, quæ traditur creditori. Hypothecam verò, quæ sine traditione, nuda conuentione continetur, vt habetur Institut. de actionibus, §. Item Seruiana. dicitur enim *pignus* à pugno, quod manu tradatur, Græcè ἐνέχυρον. vnde *pignus* propriè est rei mobilis, *hypotheca* rei immobilis. hæc tamé distinctio non seruatur; nam hæc nomina passim in iure idem valent; vt patet Instit. suprà.

32 *Vsurpâtur trifariàm.* Vsurpantur tamen tripliciter. Primò, Pro re ipsa: & sic pignus, seu hypotheca dicitur res aliqua mobilis vel immobilis, corporalis vel incorporalis, de qua inter debitorem & creditorem conuenit vt sit pro debito obligata, ita vt si debitor non soluerit, possit creditor ex ea solutionem petere. Secundò, Pro contractu, seu conuentione illa, qua pignus constituitur. Tertiò, Pro obligatione, quæ ex contractu in re nascitur. Simili modo mutuum, commodatum, depositum vsurpantur pro re ipsa, pro contractu, & pro obligatione ex contractu orta.

DVBITATIO VI.

Quot modis contrahatur hypotheca.

33 REspondeo & dico Primò, Generatim dupliciter contrahi. Primò, *Expreßè*. Secundò, *Tacitè*. *Expreßè* autem contrahitur dupliciter.

Primò, Conuentione partium; hæc vocatur *hypotheca conuentionalis*. ad hanc solùm opus est partium consensu; nec requiritur præsentia rei, aut traditio, vt patet L. 1. ff. de pignore. de hac vide multa apud Negusantium in tract. de pignor. parte 3. membro 1.

Secundò, Decreto Iudicis; hæc vocatur *pignus prætorium*. ad hoc autem requiritur, vt quis mittatur in possessionem, seu detentionem rei auctoritate Iudicis vel Magistratus; vt patet L. Non est mirum. 26. ff. de pignorat. act. Quidam distinguunt pignus iudiciale à prætorio; sed non esse opus hac distinctione colligitur ex L. 1. & 2. C. de prætorio pignore, vbi omne pignus auctoritate Iudicis constitutum, vocatur prætorium, siue ante sententiam definitiuam, siue post eam sit constitutum. Idem colligitur ex d. L. Non est mirum, suprà: de hoc Negusantius part. 3. membro 2.

Dico Secundò, *Tacitè* contrahitur, quando legis dispositione constituta est. id autem iure communi fit multis casibus, quos enumerat Siluester v. Pignus, q. 2. & Molina disput. 526. & fusissimè Antonius Negusantius par. 2. membro 4. ex quo hæc maximè decerpta: 34

Primò, Qui ratione contractus, vel tributi nomine aliquid debet fisco, seu Principi, eius bona omnia sunt tacitè illi hypothecata. Negusantius num. 113. Excipitur minor, qui si à fisco aliquid emerit, sola res empta manet hypothecata pro pretio. quando autem ratione criminis bona ipso facto sunt confiscata, non censentur hypothecata, sed debita fisco, si posteà feratur sententia: de quo vide Negusantium num. 115.

Secundò, Bona omnia mariti sunt hypothecata vxori pro dote. Idem dicendum de bonis fideiussorum, si aliqui pro dote restituenda fideiussores à marito sint dati. hæc hypotheca, & fisci, habent priuilegium prælationis, vt aliis tacitis hypothecis tempore prioribus simili priuilegio non instructis præferantur: non tamen expressis prioribus; vt dictum est cap. 15. dubitat. 4. Negusantius num. 108. 35

Tertiò, Qui dotem promisit, eius bona manent hypothecata donec soluerit.

Quartò, Bona tutoris & curatoris sunt hypothecata minori pro administratione. Negusantius num. 6.

Quintò, Bona Prælati & administratoris Ecclesiæ, pro administratione: quia Ecclesia fruitur priuilegio minoris & pupilli. Negusantius num. 120.

Sextò, Bona eorum, qui administrant res ciuitatum, pro administratione: quia ciuitas fruitur priuilegio pupilli. Negus. nu. 119.

Septimò, Bona patris administrantis aduentitia filij, sunt tacitè hypothecata filio pro administratione, num. 13.

Octauò, Omnia bona defuncti sunt hypothecata pro legatis. Idem num. 157.

Nonò, Si vxori aliquid à marito, vel intuitu mariti donatum est, mortuo marito, id pertinet ad liberos communes: quòd si mulier illa transeat ad secundas nuptias, omnia eius bona quæ à tempore donationis accesserunt, manent liberis prioribus oppignerata pro illa re. Idem dicendum, si marito aliquid donatum sit ab vxore, vel vxoris intuitu. Idem nu. 20. & 22.

36 Decimò, Emptum pecuniâ pupilli, manet ei hypothecatum pro pretio; idque cum priuilegio prælationis ante omnes alios habentes in ea re hypothecam. Idem dicendum de empto pecunia militis. num. 163. 164.

Vndecimò, Fructus rei conductæ sunt hypothecati domino fundi pro pensione. nu. 150.

Duodecimò, Inuecta in prædium conductum sunt obligata domino prædij pro pensione soluenda, & pro damnis rei conductæ illatis; siue prædium sit vrbanum, siue rusticum. si tamen prædium rusticum sit, debent esse illata domino sciente. si enim ipso ignorante illata sint, non sunt ipsi obligata. num. 128. & sequentibus.

Decimotertiò, Ædificium, ad quod restituendum vel reparandum pecunia mutuò data est, manet hypothecatum pro illa pecunia cum Iure prælationis ante alias hypothecas etiam expressas & priores, in eodem ædificio constitutas. excipe tamen hypothecam vxoris pro dote; quæ si prior fuerit, præfertur. nu. 162.

Decimoquartò, Nauis, ad quam extruendam, emendam, ornandam, vel rebus necessariis instruendam, pecunia est mutuata, manet obligata pro ea pecunia, sicut de ædificio dictum est. num. 162.

37 Decimoquintò, Omnis res, ad cuius conseruationem pecunia mutuò data est, manet obligata pro ea pecunia, idque præ aliis habentibus in ea priorem hypothecam. vt si quis dedit pro reficienda naui vel ædificio, vel pro nautis necessariis ad illam saluandam. Item si soluit pretium vecturæ mercium; si mercedem comitatui eas deduceti, &c. vide plura apud Molinam disput. 438. & 536. & Antonium Negusantium tractatu de pignore. Quædam tamen ex his non sunt vbique recepta, & in diuersis Prouinciis sunt diuersæ leges & consuetudines: nam in quibusdam locis, ex omni contractu venditionis, omnia bona contrahentium manent in perpetuum obligata iure specialis hypothecæ, ita vt nulla præscriptione possit hæc obligatio tolli; quæ consuetudo est valdè exorbitans à Iure communi.

38 Dico Tertiò, Vtraque hypotheca, id est, *tacita & expressa*, est duplex; alia enim est vniuersalis, alia particularis. *Vniuersalis* est in qua omnia bona obligantur; quod intellige, non solùm de præsentibus, sed de futuris, quæ pro tempore habuerit; vt patet L. fin. C. Quæ res pign. obligari possint. hæc tamen non impedit quin res possit liberè vendi; quia in locum eius succedit pretium. *Particularis* est, quando res certa obligatur. hæc semper afficit rem, ad quemcumque perueniat, donec debitum fuerit solutum, vel obligatio condonata, vel præscriptione extincta.

DVBITATIO VII.

Quæ possint vel non possint esse pignori.

RespondeO & dico Primò, Ea non posse esse pignori, quæ non possunt vendi; vt Ecclesia, cœmeterium, sepulchrum, L. 1. §. vltimo, ff. Quæ

39 *Ius Patronatus.* res pign. vel hypoth. Ius etiam patronatus non potest oppignerari. cap. Bartholdus, de sententia & re iudicata. ratio est, quia non est res, per quam debitum pecuniarium possit compensari. vnde etiamsi castrum, aut villa, cui hoc ius est annexum, oppigneretur, ius tamen patronatus non censetur oppigneratum; & præsentatio manet apud priorem patronum. Si tamen res illa, cui hoc ius annexum, vendatur, simul etiam ius istud transfertur, & præsentatio incipit pertinere ad emptorem: quia accessorium sequitur principale. Mobilia pretiosa cultui diuino dicata, vt *Bona Ecclesiæ.* calices, casulæ: item immobilia, non possunt oppignerari, nisi ex causa necessaria, & cum debita solemnitate; vt si aliter vel debita solui nequeant, vel captiui Ecclesiæ liberari, vel fame oppressis subueniri: quia in his & similibus casibus etiam vendi possunt. vide suprà cap. 24. dub. 10. Possunt tamen obligari tit. hypothecæ generalis, vt colligitur ex capite Nulli. de rebus Ecclesiæ alienandis vel non alienandis. vide Siluestrum v. Pignus, num. 3.

Homo liber non potest oppignerari, vt patet 40 cap. 2. de pignor. si quis tamen sit captus, potest *Homo liber* seipsum tradere in pignus pro pretio, quod alius nomine ipsius persoluit; idque donec pretium vel obsequio vel pecuniâ restituerit: potest tamen *Obses.* homo liber dari obses, præsertim in causa belli, vt stetur pactis. Quòd si Respublica vel Princeps, qui illum tradidit, violet pactum absque culpa obsidis; non potest idcircò interfici, (iuxta illud Exodi 23. *Insontem & iustum non interficies*) nec mutilari, nec flagellis cædi; quia hæc sine culpa directè irrogari non possunt. potest tamen spoliari bonis & detineri, & in seruitutem rapi, si Christianus non sit. sicut alij innocentes in bello. de quo plura 2. 2. qu. 40. art. 1. dub. 7.

Pari modo, qui fideiussit pro reo, cui periculum 41 capitis vel mutilationis impendebat, vt à carcere *Fideiussor in causa criminali.* ad tempus liberetur; si reus absque culpa illius fugam capessat, nō potest loco Rei pœna capitis, vel mutilationis, vel flagellorum plecti: quia hæc sunt supplicia criminum, non solutiones debitorum. Deinde quia non intendit se ad hoc obligare, sed solùm ad pœnam pecuniariam, ad quam cōdemnaretur à Iudice. Imò nec potuit se ad illa obligare, cùm non sit dominus vitæ & membrorum. est communis sententia DD. teste Iulio Claro l. 5. sententiarum, §. fin. q. 46. nu. 18.

Dico Secundò, Ceteræ res oppignerari possunt 42 ab iis, qui earum liberam habent administrationem, siue sint immobiles, siue mobiles; siue incorporales, (vt census, debita, vectigalia, imò etiam iurisdictio, quia hæc etiam sæpè magno pretio æstimatur) siue corporales.

Notandum est Primò; Si agrum tuum vel aliam 43 rem fructiferam oppignerasti, etiam fructus à te *Fructus accessoriè oppignerati.* satos, vel eo tempore conceptos, oppigneratos esse, & manere; etiamsi interim rem illam vendideris, & fructus sint ab emptore percepti; vt patet L. Quamuis. 3. C. In quibus causis pignus vel hypoth. tacitè contrahatur. & L. Potior. 11. §. Si de futura. ff. Qui potior in pign. Fructus tamen, qui post alienationem vel elocationem sati vel concepti sunt, non sunt oppignerati, nisi quamdiu sunt pendentes; seu quamdiu solo cohærent. tunc enim quia vnum censetur cum solo, oppignerati sunt; possuntque à creditore vindicari, si opus sit; detractis tamen expensis, quas in re colenda conductor, vel emptor fecit, L. Si fundus. 16. §. In vindicatione. ff. de pignor. postquam percepti sunt; desinunt esse oppignerati; nisi percepti sint ab herede, ad quem res illa iure hereditario

deue-

deuenit. L. Paulus. 29. §. Si mancipia. ff. de pignoribus. vide Molin. disput. 529. & Siluest. v. Pignus, num. 2. & 3.

44 Notandum Secundò, Creditorem, qui pignus ab aliquo accepit, posse illud alteri oppignerare, vt patet L. 1. & 2. C. Si pignus pignori datum sit. ratio est, quia potest ius suum, quod in eo pignore habet, alteri in pignus dare: possunt enim iura & actiones oppignerari. simulatque tamen ipse solutionem acceperit, desinit secunda oppigneratio, quia desinit prima, in qua fundabatur secunda.

Pignus oppignerari potest.

Notandum Tertiò, Quando pignus vel hypotheca transit in dominium creditoris cui erat obligata, perire actionem hypothecariam, quam habebat in priorem possessorem: quia ipsemet iam est possessor, nisi velis dicere illum habere actionem in se ipsum. Idem dicendum quando ipse destruit, vel extinguit hypothecam. Sicut si census quem Titius habet super agro Caij erat oppigneratus Caio, & Caius illum extinguat seu redimat, refusa sorte Titio vel Sempronio, cui Titius illum vendiderat, extinguitur actio hypothecaria, quia extinguitur hypotheca. Neque dici potest, sortem succedere loco hypothecæ, sicut pretium succedit loco rei. quia obligatio realis transit cum re, & cum eadem extinguitur, neque transfertur de vna re in alteram, nisi expressè ita sit conuentum. Vt patet cùm venditur domus hypothecata; etiamsi vendatur ad destruendum, pretium tamen non manet obligatum. Confir. Quia obligationes hypothecariæ sunt onerosæ & odiosæ; ac proinde restringendæ ad sola expressa. Itaque cùm alicui reditus aliquis realis simpliciter est hypothecatus, non est id vllo modo extendendum ad pretium census.

Nec obstat, quòd quando reditus subest fidei commisso, etiam pretium quo redimitur subsit; quia reditus ille non pertinet absolutè ad heredem grauatum; vnde nec pretiũ: sed solùm habet veluti vsumfructum, & tenetur illa bona transmittere in fideicommissarium absque diminutione.

Plura de his dici possent; sed ea vel ex supradictis intelligi facilè possunt, vel ad forum externum pertinent; in quo magna in diuersis Prouinciis legum & consuetudinum est diuersitas. Itaque hæc de contractibus sufficiant.

SECTIO QVARTA.

DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

SEQVITVR *vt dicamus de iniuriis, quæ in Iudiciis committi solent. In quibus tres personæ spectantur, Iudex, Accusator, & Reus; accusatori iungitur testis, reo aduocatus. Itaque hanc sectionem diuidemus in tria capita: Primum erit de Iudice. Secundum, de accusatore & teste. Tertium, de reo & aduocato.*

CAPVT XXIX.

De Iudice.

Constat Dubitationibus 18.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm Iudicium sit actus Iustitiæ. *D. Tho. q. 60. art. 1.*

1 NOTANDVM est, nomen *Iudicij* potissimùm duobus modis accipi. Primò, Generatim, pro sententia animi vera vel falsa, de quacumque re ea sit. sic distinguitur contra *apprehensionem* nudam, in qua non est veritas vel falsitas. nec per se est actus virtutis, sed potentiæ intellectiuæ, componentis, vel diuidentis suos conceptus.

Iudicium quid.

2 Secundò, Strictè, pro determinatione Iuris, facta per Iudicem, id est, pro sententia Iudicis exteriùs prolata, qua in controuersiis contractuum, delictorũ, aliisve iuris quæstionibus definit quid cui sit debitũ; hoc enim propriè vocatur *Iudicium*, quasi *iuris dictio*. Hinc extenditur ad significandum totum illum actum & causæ discussionem, quæ in tribunalibus fieri solet, per quam Iudex disponitur, vt iustam sententiam ferre possit.

Hoc modo est quidem actus elicitus à scientia iuris; tamen est etiam actus iustitiæ, idque duplici ratione. Primò, Tamquam causæ dispositiuæ; quia iustitiæ affectus inclinat Iudicem vt velit sententiam iustam ferre, ac proinde incitat eum, vt quàm diligentissimè causam examinet; deinde occulta quadam consensione facit vt ea, quæ iusta sunt, etiam iusta illi videantur. quisque enim iudicat secundùm suos affectus. affectus enim facit, vt res intellectui videatur conueniens & amplectenda. 3

Est actus scientiæ Iuris, & Iustitiæ, idq; dupliciter.

ctenda. Itaque affectus iustitiæ facit, vt id, quod iustum est, intellectui iudicis appareat bonum & amplectendum. Simili modo affectus temperantiæ facit opera temperata videri pulchra, & conuenientia homini; & fortitudo, opera fortia, siue illa exteriùs cernantur, siue sola imaginatione comprehendantur. Iuxta hunc modum, rectum iudicium de obiecto vel opere cuiusque virtutis procedere dicitur ex eadem virtute. vide suprà lib. 1. cap. 1. dubit. 4.

4 Secundò, Est actus iustitiæ, tamquam causæ præcipientis & obligantis; Iustitia enim imperat actum iudicij, & iudicium ad eum obligat; sicut debitorem obligat ad solutionem debiti: quia ex officio debet hoc partibus; ideò enim stipendia accipit. hoc modo iudicium propriè ad iustitiam pertinet, vt quoddam obiectum iustitiæ, & actus externus necessarius, sine quo iustitia in Iudice esse nequit; sicut reddere cuique suum, est actus iustitiæ in genere.

DVBITATIO II.

Vtrùm iudicium temerarium, sit peccatum mortiferum.

D. Thomas q. 60. art. 3.

5 *Iudicium temerariũ.* NOtandum est Primò, *Iudicium temerarium* dici, quod de alicuius peccato, aliòve infami malo ex leuibus indiciis concipitur. quod enim ex iustis seu sufficientibus causis concipitur, non est temerarium, sed rationi consonum. vt si iudices aliquem impurum, quòd in tenebris sæpiùs eum videris loca impura frequentantem; si hæreticum quòd Missæ sacrificium rideat; si iniustum, quòd vsuras exigat. Fit autem hoc iudicium vel de internis, vel de externis, quorum auctor est occultus; vel de futuris, vt hunc fore furem, vel numquam emendandum, vt colligitur ex D. Augustino li. 2. de sermone Domini in monte, cap. 28. & S. Basilio in regul. breuior. interrog. 164.

6 *Tres gradus suspicionis.* Notandum Secundò, D. Thomam distinguere tres gradus suspicionis, vel iudicij temerarij.

Primus est, *Cùm homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius dubitare incipit.*

Secundus est, *Cùm pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indiciis.*

Tertius est, *Cùm aliquis Iudex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum.* vbi rectè Caietanus sub primo gradu comprehendit etiam *opinionem.* quia D. Thomas, ex Cicerone vult *suspicionem esse opinionem mali, ex leuibus indiciis conceptam.* Propriè tamen *opinio* & *suspicio* differunt.

Possunt poni quinque gradus. Vnde si quis hos gradus exactè distinguere velit, erunt quinque. Primus, In dubitando. 2. In suspicando 3. In opinando. 4. Infirmiter iudicando. 5. In ferenda sententia. *Dubitatio* propriè est, cùm animus hæret in medio suspensus, neutram in partem inclinans. *Suspicio* est, quando in alteram partem inclinat; nondum tamen absolutè assentitur. non enim est assensus & determinatum iudicium, sed inclinatio vel concitatio animi ad assensum; quæ fit vel per motus quosdam assentiendi imperfectos & indeliberatos, vel quòd species aliqua veri subluceat in hac parte, quæ non in altera. vnde & verbum Latinum *suspicari*, & Græcum ὑποπτεύειν ductum videtur, quasi aliquid subtus latens appareat. *Opinio* est assensus alterius partis, & iudicium determinatum, sed infirmum & vacillans, habens coniunctam formidinem de opposito. quamobrem opinantis animus quodammodò fluctuat & dicitur adhuc dubitare; quia etsi non maneat suspensus quoad assensum in genere, cùm alteri parti aliqualem assensum accommodet; manet tamen suspensus quoad assensum firmum, cùm neutri parti assentiatur firmiter. Et hoc modo nomen dubitationis sæpè accipitur. vulgò enim dicimus, nos dubitare, quamdiu in neutram partem certi sumus: qua ratione tres priores gradus nomine dubitationis D. Thomas complecti videtur. *Iudicium firmum* est assensus sine formidine veritatis oppositæ. *Sententia* est iudicij interni patefactio exterior. Verùm ne sit discrepantia in vsu vocum, quæ sæpè rem obscurat, nomine *suspicionis* comprehendemus etiam *opinionem*, sicut D. Thomas, Caietanus, & alij, & nomen *dubitationis* sumemus propriè. Vide de his Nauarrum in cap. Si quis autem, de pœnit. dist. 6. num. 10. & sequent. & D. Antonium 1. p. tit. 3. cap. 10. §. 9. ex Alberto. vbi tamen suspicionem & scrupulum accipit pro eodem. nam in rebus agendis, scrupulus est tenuis suspicio mali circa rem bonam vel adiaphoram.

Dubitatio. *Suspicio.* *Opinio.* *Quomodo dicatur dubitare.*

Porrò hi gradus ita se habent, vt maiora indicia requirantur ad suspicionem, quàm ad simplicem 7 dubitationem; & maiora ad firmum iudicium quàm ad suspicionem. denique maiora ad sententiam quàm ad iudicium. vnde ex iisdem signis sententia seu iudicium externum sæpè est temerarium, ex quibus internum non est temerarium. vt enim possit ferri sententia condemnatoria exteriùs per Iudicem, requiruntur saltem duo testes, vel confessio rei, vel euidentia facti; cùm ad iudicium internum sæpè vnus testis vel indicia, abundè satis sint. His positis,

Dico Primò, Iudicium temerarium Iudicis 8 prodiens in actum externum per sententiam, semper est peccatum mortiferum contra iustitiam. est communis sententia DD. ratio est, quia grauem iniuriam & læsionem irrogat reo, idque contra obligationem sui officij, quo astringitur non iudicare, nisi ex iustis idoneisque probationibus, vel rei confessióne; vnde tenetur ei ad restitutionem famæ, & damnorum secutorum.

Dico Secundò, Iudicium temerarium in animo 9 tuo residens, non est peccatum, priusquam aliquo modo aduertas, vel dubites, te ex signis in insufficientibus iudicare: postquam autem cœperis id aduertere, erit saltem peccatum veniale, si in eo perseueres, numquam tamen erit mortiferum ante plenam animaduersionem.

Iudicium temer. internum quale peccatum.

Animaduersio mal[...] Prior pars probatur; quia priusquam animaduertas causas, ex quibus iudicas, non esse sufficientes, vel saltem priusquam de illis dubites, non est illud iudicium vllo modo voluntarium, saltem qua parte temerarium, sed censetur primus motus libertatem voluntatis præueniens, etiamsi longo tempore durasset. Idem dicendum de omnibus aliis motibus intellectus, voluntatis, imaginationis, & sensuum externorum: nisi enim aduertatur turpitudo, vel saltem de ea dubitetur, non potest in illis esse vlla culpa, ne venialis quidem: quia turpitudo illis annexa, non censetur vllo modo volita, cùm sit omnino ignorata. vnde ibi solùm est turpitudo obiectiua; non formalis,

quæ

quæ est in libero consensu expressè vel interpretatiuè adhibito, quæ sola animam coinquinat.

10 Altera pars probatur; quia si quis, postquam aduertit aliquo modo hoc iudicium esse temerarium, vel de eo dubitare incepit, adhuc pergat, nec conetur excutere, iam turpitudo eius incipit esse voluntaria. qui enim voluntariè admittit in se aliquem motum vel actum, cui suspicatur inesse turpitudinem moralem; etiam ipsam turpitudinem velle, & in se admittere censetur, ac proinde peccat. *Imperfecta aduertentia.* Verùm quia imperfecta est illa animaduersio malitiæ, neque pro eo tempore eius grauitas satis perspici potest, (eò quòd mens simul aliis rebus sit intenta, neque regulas morales possit tunc, nisi veluti per transennam, intueri) ideò est etiam imperfectus consensus in illam, ac proinde venialis tantùm. ad peccatum enim mortiferum requiritur perfectus consensus, qui ex perfecta grauitatis obiecti aduertentia procedit. perfecta autem aduertentia grauitatis est, quando mens sui compos, non abrepta aliis cogitationibus, reflectit se super suum actum, & considerat illum in materia notabili diuinæ legi esse contrarium, vel saltem de eo dubitat. Verùm de hoc plura 1.2. qu. 74. art. 8. Hinc patet tertia pars propositionis.

11 Dico Tertiò, Iudicium temerarium, quod cum plena animaduersione de graui malo proximi cõcipitur, ordinariè est peccatum mortiferum contra iustitiam. Ita cõmuniter DD. & D. Thomas ar. 3. Probari potest Primò, Ex scripturis, Matth. 7. & Lucæ 6. *Nolite iudicare & non iudicabimini*, vel *vt non iudicemini; nolite condemnare & non condemnabimini.* Hic Dominus inter cetera prohibet iudicium temerarium, (quo quis ex leuibus signis de altero malè sentit, eumq; prauum & supplicio dignum æstimat) & minatur iudicium & condemnationem. Ita Basilius in reg. breuioribus, respons. 164. Ambros. in hunc locum Lucæ, August. l. 2. de sermone Domini in monte c. 28. 29. & 30. & passim recentiores. etsi enim Dominus hanc sententiã maximè dicat propter eos, qui sua peccata grauiora dissimulant, & in minora aliorũ sunt curiosi, temerarij & seueri Iudices; sentẽtia tamen generalis est, & ad omnes pertinet 1. Cor. 4. *Nolite ante tẽpus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* hîc apertè vetatur iudicium de occultis, non autem de iis, quæ per sufficientia signa manifestantur. Iacobi 4. *Qui detrahit fratri suo, aut qui iudicat fratrem, detrahit legi & iudicat legem: si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex.* & infrà; *Tu autem quis es, qui iudicas proximum?* Ad Roman. 14. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit*, &c. dicitur *detrahere legi*, eamque *iudicare*; quia facto suo illam improbat, & condemnat, vt passim DD. exponunt. & ita gerit se erga legem, non vt illi subditus, sed vt Superior & Iudex.

12 Secundò, Probatur ratione, Primò, Grauis iniuria irrogatur proximo, dum sine causa habetur improbus: hoc enim perinde est ac si falsum crimen ei impingeretur. longè enim acerbior & grauior est falsa infamia, quàm vera. Itaque, etsi vera infamia apud vnum contracta, quorumdam sententiâ non sit tantum malum, vt peccet mortiferè qui eam infert; (de quo, quid sentire conueniat dictum est suprà c. 11. dub. 11.) tamen infamia falsa omnium iudicio censetur graue malum, etsi apud vnum tantùm resideat. cuius signum est, quòd homines molestissimè ferant, talem de se haberi existimationem. Secundò, Ex huiusmodi iudiciis grauia mala sequi solent, præsertim si in actum externum prodeant: & quamuis in animo maneant, tamen extinguunt bonam opinionem, & bonum nomen proximi, inferunt prauam, pariunt magnum contemptum, & impediunt charitatem. Tertiò, Quia vsurpatur quodammodò iudicium Dei, cuius solius est de occultis iudicare. hæc ratio tangitur ad Rom. 14. 1. Cor. 4. & Iacobi 4.

Dixi *ordinariè*, quia interdum fieri potest vt 13
iudicium temerarium non sit peccatum mortale; *Si indicia sint probabilia.* vt si indicia non sint quidem omnino sufficientia ad certum iudicium, tamen magnam habeant probabilitatem, ita vt efficiant rem valdè verisimilem & credibilem. tunc enim non erit peccatum mortale, etsi quis iudicet esse moraliter certum. nam nõ est tanta distantia inter moralem certitudinem & magnam probabilitatem, vt censeatur notabilis irrogari iniuria, si quod valdè probabile est, iudicetur esse certum; præsertim cùm hæc certitudo non excludat omnem formidinem de opposito. exemplum sit; si iuuenem inuenias solum cum puella in cubiculo, & inde iudices illos tractare turpia: si ex eo, quòd vides quempiam ebrium, iudices eum esse in malo statu.

Dixi *de graui malo*; quia si quis temerè iudicet 14
de altero in re leuis momenti, vel quam ille par- *Quale malum.*
ui æstimet, non erit peccatum mortiferum; sicut suprà cap. 11. dub. 3. de detractione dictum est. Idem dicendum de defectibus, qui sunt inculpabiles; vt si iudices alterum esse spurium, vel filium Iudæi: quia hæc carent omni vituperio apud sapientes, cùm non sint in hominis potestate; vt rectè Petrus Nauarra l. 2. cap. 4. nu. 450. Quod limitauerim, nisi fortè idcircò illum contemnas aut infames, aut ab aliquo officio, aliòve bono consequendo iniquè impedias.

DVBITATIO III.

Vtrùm dubitatio & suspicio temeraria sit peccatum mortiferum.

SVnt tres sententiæ, Prima est, Omnem suspi- 15
cionem temerariam de graui malo proximi, si deliberata sit, esse peccatum mortiferum. Ita Bannes q. 60. ar. 3. Michael Salon. & Petrus Arragon. in hunc articulum. Secunda est, Nullam esse peccatum mortale. Ita Caietanus hoc loco, & Nauarr. in Rubric. de Iudiciis nu. 48. & Petrus Nauarra l. 2. c. 4. nu. 454. Tertia est, Suspicionem temerariam plerumq; esse peccatum veniale; fieri tamen interdum ratione grauitatis materiæ, vt sit mortiferum; vt si suspiceris ex leui indicio virum Religiosum esse hæreticum, vel incestasse matrem. Ita Sotus l. 3. quæst. 4. art. 3. & multi recentiores.

Pro resolutione notandum est Primò, Dupliciter posse aliquem malè suspicari de proximo. Pri- 16 *Duplex suspicio.*
mò, Ex errore quodam intellectus, quo apprehendit illa signa, tamquã sufficientia ad suspicandum, paratus suam suspicionem deponere, vbi rem melius considerarit. Secundò, Non tam ex errore intellectus, quàm ex prauo affectu & maleuolẽtia erga

erga illum de quo suspicatur; qua fit vt etiamsi aduertat signa illa non esse sufficientia, velit nihilominùs pergere in sua suspicione.

17 *Suspicio dupliciter voluntaria.* Notandum Secundò, Suspicionem posse dici dupliciter voluntariam seu deliberatam. Primò, Secundùm se, vt cùm quis aduertit se malè suspicari de proximo, & etiam aliquo modo dubitat an causa sit sufficiens ad sic suspicandum, tamen neglecto eius examine non excludit suspicionem, paratus excludere si aduerteret causam non esse sufficientem. Secundò, Potest dici voluntaria, qua parte est temeraria; vt cùm quis aduertens causam suspicandi non esse quidem sufficientem, tamen ex malitia vult sic de proximo sentire. his positis,

18 *Si ex errore humano suspiceris.* Dico Primò, Si priore modo suspicetur malum de proximo, non erit peccatum mortiferum, sed tantùm veniale. Probatur Primò, ex D. Augustino tract. 90. in Ioannem, vbi dicit, *Quòd de occultis hominum aliquando, imò assiduè non vera sentimus, id pertinere ad tentationem humanam, sine qua duci ista non potest vita, ac proinde esse ignoscendum nobis, modò de rebus ipsis rectè sentiamus, & amemus quod amandum est, & detestemur quod detestandum est.* & infrà; *Quamquam & in his rerum tenebris humanarum, id est, cogitationum alienarum, etsi suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus: iudicia tamen, id est, definitiuas firmasque sententias continere debemus, neque ante tempus iudicare, donec veniat Dominus vt illuminet abscondita tenebrarum*, &c.

Dices, D. Augustinus videtur loqui de suspicionibus non plenè deliberatis; has enim vitare non possumus, & ad humanam tentationem pertinent; deliberatæ enim facilè vitari possunt, nec pertinent ad tentationem humanam, quia consensum includunt.

19 Resp. D. Augustinum non loqui quidem de suspicionibus, quæ plenè voluntariæ sint secundũ rationem temeritatis, seu in quibus temeritas sit plenè voluntaria; (hæ enim ex malitia procedunt) sed tamen loquitur etiam de iis, quæ plenè voluntariæ sint secundùm substantiam, (in quibus aduertit quis se malè suspicari) & non plenè secundùm rationem temeritatis. duo enim sunt consideranda in tali suspicione, nempe ipsa substantia suspicionis; vt quòd sit opinio talis de malo proximi, & hæc est plenè voluntaria. Secundò, Quòd sit temeraria; (id est, quòd concipiatur ex signis non idoneis) & hoc non est plenè voluntarium, nisi quis aduertat signa non esse sufficientia. Quòd autem D. Augustinus etiam de talibus loquatur, patet ex illis verbis, *Quando ergo non erratur in rebus, vt recta sit improbatio vitiorum, virtutumque probatio, profectò si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio.* vbi loquitur in genere de omni suspicione, quæ ex errore prouenit. Item ex hac suspicione dicit sæpè multa pio zelo fieri ab hominibus, quæ non fierent si veritas cognosceretur: atqui suspicio, ex qua multa fiunt, est voluntaria. dicit autem illas pertinere ad *humanam tentationem*, quia ex errore humano & fragilitate iudicij proueniunt, ita vt non possint omnino vitari. quis enim est qui non aliquando suspicetur malum, aduertens se ita suspicari; & dubitans an habeat iustam causam suspicandi, nihilominùs pergat in sua suspicione, absque examine causarum?

Quo modo pertinent ad tentationem humanam.

20 Secundò, Ex D. Thoma, vbi ait; *primum gradum suspicionis esse, cũ homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius incidit dubitare: & hoc esse veniale & leue peccatum*; idque probat ex D. Augustino. vnde patet D. Thomam eodem modo esse intelligendum.

Tertiò, Probatur ratione, quia tali modo suspicandi non censetur fieri notabilis iniuria proximo: tum quia non ex malitia, sed ex imbecillitate iudicij & humano errore sic suspicatur, paratus corrigere, vbi meliùs aduerterit; vnde talis suspicio non est perfectè voluntaria, qua parte est temeraria: tum quia signa, ex quibus suspicatur, non carent omni verisimilitudine & proportione ad talem suspicionem. quando enim suspicio non est ex maleuolentia, sed ex humano errore, indicia non carent omni ratione. longè enim pauciora indicia requiruntur ad suspicandũ, quàm ad iudicandum pro certo. tum denique quia ipsa suspicio est iudicium imbecillum & vacillans, cui coniuncta est notabilis formido de opposito. qui enim suspicatur, simul putat actu tacito vel expresso se posse facilè falli, qua in re multò minus iniuriæ infertur proximo, quàm per iudicium, quo quis iudicat rem vel omnino certam, vel ferè certam, ita vt vix falli possit.

Non fit notabilis iniuria.

Dico Secundò, si secundo modo, nempe ex prauo affectu, & aduertens signa non esse sufficientia, suspicetur quis de proximo graue malum, (id est, quod illi sit magnæ infamiæ) peccat mortiferè. Probatur Primò, Quia talis suspicio non procedit ex errore humano aut fragilitate aliqua, sed ex malitia, qua quis vult ita suspicari, vt eum contemnat, & pro vili habeat, aut ne cogatur illum in corde suo sibi præponere; qua in re grauis est iniuria: nam præterquam quòd suspicio talis proficiscitur ex prauo affectu erga illum, etiam est pertinax. etsi enim suspicator ille, aduertat se iustam causam non habere; tamen vult in sua praua opinione persistere. Sic hæretici & politici solent malè suspicari de viris probis & Religiosis, eos esse impuros, auaros, quæstus & honoris causâ omnia facere, & similia; partim quia ipsi tales sunt, & ne cogantur eos sibi præponere, talia de ipsis pro sua libidine sibi confingunt; partim vt eos contemptui habeant. hinc libentissimè legunt & audiunt quæ ad illorum infamiam pertinent; quæ verò ad laudem, vel excusationem & defensionem, audire nolunt. 21

Si ex prauo affectu.

Probatur Secundò, Quia si illi merentur iudicium & condemnationem, qui neglectis suis vitiis grauioribus, minora fratrum suorum vitia acriter insectantur & condemnant, vt ipsi sanctiores videantur; (contra quos expressè Matth. 7. & Lucæ 6. agit Dominus) quantò magis merentur, qui ex odio & malignitate imaginantur, quæ non sunt? cùm enim non possint illos tales efficere, quales vellent eos haberi, imaginantur illos tales esse, vt possint eos pro talibus, affectu & interna æstimatione ducere. Nec refert, quòd fortasse non firmiter iudicent, putentque se posse falli, 22 quia non minor iniuria est, pertinaciter suspicari malum grauius, quàm iudicare minus. deinde, etsi non firmiter iudicent ex parte obiecti, dum putant fieri posse vt res aliter habeat; tamen ex parte subiecti, iudicium est firmum, quia pertinaciter in eo volunt persistere; qua in re non minor est iniuria, quàm si absque tali pertinacia iudicarent.

Petes,

23 *Quale peccatum sit ex genere suo.* Petes, Vtrùm suspicio temeraria ex genere suo, sit dicenda peccatum mortale, an veniale?

Resp. Posse dici ex genere mortale: quia si sit plenè voluntaria, & de graui malo proximi, est peccatum mortale, solumque est veniale, vel quia non est de graui malo, vel quia aliquo modo procedit ex errore humani intellectus, qui error si non esset, homo nullo modo vellet ita suspicari. vnde etiam paratus est deponere suspicionem, si aduertat causam non esse sufficientem. potest etiam quodam sensu dici ex genere suo veniale, quia secundùm se & conditionem naturæ suæ habet, vt nascatur ex errore intellectus, & non sit planè voluntaria: cuius signum est, quòd sublato errore euanescat, quasi error, illius causa extiterit. hinc fit vt per se non censeatur grauis iniuria, sed solùm vt procedit ex maleuolentia. vnde etiam numquam est peccatum mortale, nisi ex hac procedat.

24 Dices, Actus ex genere suo venialis, non potest fieri mortalis per hoc quòd fiat omnino voluntariè, & cum plenissima animaduersione: atqui suspicio ex veniali potest fieri mortifera, ex eo quòd accedat plena animaduersio, ipsaque fiat omnino voluntariè; vt dictum est: ergo non est venialis ex genere.

Actus venialis ex genere. Respondeo, Dupliciter potest actus dici venialis ex genere. Primò, Ratione materiæ, quæ toto genere suo in moralibus censetur leuis. & hic propriè dicitur talis ex genere; nam ex materia, seu obiecto sumitur genus actus. & qui tali modo dicitur ex genere suo venialis, non potest vmquam fieri mortalis, ratione solius animaduersionis. Tale est mendacium officiosum, verbum otiosum, &c. Suspicio autem non dicitur eo modo venialis ex genere.

Secundò, Ratione alicuius naturalis conditionis; vt si connotet errorem aliquem inuoluntarium, ex quo procedat. & hic non propriè dicitur venialis ex genere. vnde non est mirum, si accedente pertinacia voluntatis, possit fieri mortalis. hæc autem pertinacia accedit, quando homo aduertens fundamento carere suam suspicionem, nihilominùs vult in ea perstare.

25 *De dubitatione.* Dico Tertiò, De dubitatione ita ferè sentiendum sicut de suspicione. si enim quis etiam aduertens non esse iustam causam, velit tamen pertinaciter dubitare de probitate proximi, erit peccatum mortiferum: si autem solùm ex errore humano dubitet, erit tantùm peccatum veniale. Prior pars probatur, quia talis dubitatio procedit ex maleuolentia & contemptu alterius; ac proinde censetur grauis iniuria in materia graui. maior enim est iniuria dubitare pertinaciter de viro probo an sit proditor an Iudæus, quàm iudicare esse concubinarium. vnde indignissimè homines ferunt ita de se dubitari. Altera pars satis patet ex supradictis; dubitare enim minus est quàm suspicari: qui enim suspicatur, iam propendet in alteram partem, vel etiam assentitur, & determinatè opinatur esse improbum, etsi assensu imbecillo & ancipiti; qui autem tantùm dubitat, sustinet assensum veluti in æquilibrio, in neutram partem magis inclinando, & vtramque æquè ancipitem iudicando.

26 Dices Primò, Non tenemur positiuè opinari proximum esse probum; possumus enim mentem ad alia conuertere, & nolle circa res illas occupari: ergo nulla est iniuria in actu dubitandi.

Respondeo negando consequentiam; qui enim dubitat non eo præcisè facit iniuriam quòd assensum sustineat seu suspendat; sed ex eo, quòd absque iusta causa iudicet huius probitatem esse ambiguam, & eum non posse prudenter iudicari probum, aut pro tali reputari. *Dubitans facit iniuriam.*

Dices Secundò, Si temerè iudicare, suspicari, & dubitare de proximo est contra iustitiam: ergo obligat ad restitutionem: at cui, vel quomodo fiet ista restitutio, cùm nihil sit ablatum? 27 *Quæ restitutio facienda.*

Respondeo, Si loquamur de restitutione propriè, vel compensatione alicuius damni exteriùs illati; sic non obligat ad restitutionem, nisi processerit in opus externum per sententiam, detractionem, vel contumeliam; quia nullum damnum externum illatum est: & hoc vult D. Thomas in respons. ad 3. Si verò loquamur de restitutione generatim, sic verum est obligare ad restitutionem: nam hæ prauæ opiniones de proximo, sunt damna quædam famæ proximo illata in mente iudicantis, vbi vel bonam famam possidebat, vel saltem infamiæ malo non laborabat. itaque ex iustitia tenemur has opiniones, tamquam iniusta quædam damna famæ, depellere.

Nec obstat, quòd Iustitia dicatur versari circa actus externos; id enim pro maxima parte verum est, non vniuersè: nam actu interno, nempe temerario iudicio, iniuria inferri potest, etiamsi nullo modo in actum externum prodeat. Adde, posse dici illam versari circa actus externos, vt hoc nomen tribuitur omnibus actibus non elicitis à voluntate, sed ab aliis potentiis.

Ex dictis patet, quando censendus sit quispiam iudicio temerario interno peccasse mortiferè; quando venialiter tantùm. Primò, Si non fuit graue malum, quod proximo temerè in mente sua impegit, non est peccatum mortale. Secundò, Si fuit graue malum, sed non perfectè aduertit se malè iudicare. Tertiò, Si aduertit quidem se malè iudicare, tamen non aduertit signa esse insufficientia, nec occurrit ei dubium de eo. Quartò, Si signa erant sufficientia ad probabilem opinionem; tunc enim etsi quasi certò crediderit, non erit peccatum, nisi veniale. Quintò, Si tantùm suspicatus est, non erit peccatum mortiferum, nisi suspicio fuerit pertinax; vt cùm prouenit ex contemptu vel ex maleuolentia, non ex humano errore, sitque de graui malo. Vt autem sciatur vtrùm fuerit suspicio, an iudicium firmum, præsertim quando formido de opposito non est expressè coniuncta, Notanda est hæc regula, Dum quis ita iudicat, vt rogatus an habeat pro certo, responsurus sit, sibi certum, aut ferè certum videri; tunc est iudicium firmum. si verò ita iudicet, vt responsurus sit se non esse moraliter certum, sed facilè posse ea in re falli; tunc solùm est suspicio. Ita ferè Caietanus, art. 3. 28 *Varij gradus iudicij temerarij.* 29

DVBITATIO IIII.

Vtrùm dubia in partem meliorem sint interpretanda.

D. Thomas art. 4.

NOtandum est Primò, Vel esse *dubium* de rebus, v.g. sitne talis contractus licitus, an illicitus; vel de personis; nempe de probitate vel impro- 30

improbitate earum; aut quis hoc, vel illud crimen commiserit. Rursus, si sit dubium de personis, possumus nos habere quadrupliciter. Primò, Interpretando in partem peiorem. Secundò, In partem potiorem. Tertiò, Habendo rem in ancipiti, seu dubitando. Quartò, Suspendendo iudicium, seu nolendo applicare mentem ad alteram partem iudicandam. aliud enim est dubitare de alicuius probitate, aliud iudicium suspendere tamquam de re ad se non pertinente.

Quadruplex interpretatio de personis.

Notandum Secundò, Dupliciter nos posse aliquid in peiorem partem interpretari; speculatiuè, & practicè. *Speculatiuè* quidem, vt quando opinamur partem deteriorem esse veriorem, non tamen ideò nos aliter erga ipsum hominem gerere debere, cùm res sit incerta. *Practicè* verò, quando censemus illum habendum interno affectu & æstimatione pro improbo. His positis,

Speculatiuè & practicè interpretari.

31 Dico Primò, Dubia de rebus, non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis æstimanda momentis. ratio est, quia in iudicio rerum, tantùm agitur id vnum vt attingatur veritas; nec timetur, ne cuiquam iniuria inferatur. In iudicio personarum, ita quæritur veritas, vt maximè cauendum sit ne proximo iniuria irrogetur, & de possessione bonæ famæ in re dubia depellatur.

Dubia de rebus.

32 Dico Secundò, Dubia de personis, ad bonam vel malam existimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda. Ita D. Thomas art. 4. & communiter DD. colligit hoc D. Augustinus, de serm. Domini in monte lib. 2. cap. 18. ex illis verbis Domini: *Nolite iudicare: Hoc loco*, inquit, *nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi vt ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.* Idē docet Bernardus ser. 40. in Cantica, sub finem: *Etiamsi*, inquit, *perperàm quid factum deprehendas, nec sic iudices proximum; magis autem excusa. excusa intentionem, si opus non potes, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum*, &c. Idem docet Seneca l. 2. de ira cap. 24. *Simplicitate opus est, & benigna rerum æstimatione, vt nihil, nisi quod in oculos incurret, manifestumque erit, credamus.* Confirmatur ex communi illo DD. dicto, *In dubio non esse præsumendum delictum*; quod colligitur ex L. Meritò. ff. Pro socio. de quo vide Couarruuiam, Clem. Si furiosus, p. 2. §. 2. num. 1.

Dubia de personis.

Sed difficultas est, quomodo sint in potiorem partem interpretanda, vtrùm negatiuè tantùm; id est, vt in dubio nòn putemus proximum improbum, vel auctorem criminis, vel peccasse mortiferè; an etiam positiuè, id est, actu positiuo credendo illum esse probum, non peccasse, habuisse bonam intentionem, aut ex ignorantia fecisse. Respondeo, &

33 Dico Tertiò, Certum videtur, in dubio nos non teneri ad iudicandum actu positiuo & speculatiuè, proximum re ipsa esse innocentem, non peccasse mortiferè, habuisse bonam intentionem, & similia. Ita Caietanus q. 60. a. 4. & alij recentiores, nec puto Sotum id negaturum, etsi l. 3. qu. 4. art. 4. generatim contra Caietanum doceat, dubia positiuè in bonam partem interpretanda. Probatur, quia nemo tenetur ad assensum, aut ad modum assentiendi, in quo exponit se notabili periculo errandi: talis enim assensus non est actus virtutis, neque ad actum virtutis necessarius; sed est quiddam errori obnoxium, quod perfecta prudentia deuitat, ex imperfectione nostri intellectus proueniens: vnde non fuisset in statu innocentiæ, neque fuit in beatissima Virgine. Confirmatur Primò, Quia omnis modus assentiendi subiectus errori, & omnis error pertinet ad aliquale malum intellectus; quod sapienti est vitandum, quantum commodè fieri potest, etiamsi non magni sit momenti. Confirmatur Secundò, Quia nulla est necessitas talis iudicij; vt enim erga proximum me geram sicut oportet, sufficit, vt iudicem probabile aut verisimile, esse probum, non peccasse; aut vt suspendam iudicium speculatiuum, nolendo in alterutram partem definire qualis ille in re sit, & hoc totum committendo Deo: cum hac enim suspensione iudicij stare potest, vt habeam illum pro viro probo, & pro tali habendum sentiam.

Non tenemur in dubio speculatiuè iudicare esse probum, vel non improbum.

Dico Quartò, Non tenemur etiam semper occurrente dubio, actu positiuo practicè iudicare probum; (id est, hîc & nunc habendum & tractandum tamquam probum) sed possumus etiam hoc iudicium suspendere. Probatur, quia non semper, quando occurrit aliquod dubium de proximi probitate, tenemur positiuè statuere, illum habendum pro viro probo, puro à tali, vel tali crimine; sed sufficit illud iudicare, quando ratione affectus & actionis ipsum concernentis fuerit operæ pretium; vt quando cum illo tractandum, vel prauus in illum animi motus vincendus. quod maximè patet, dum de illis agitur, de quibus neutram in partem habemus positiuam opinionem, eò quòd res illorum nobis penitus sint ignotæ. hos enim in dubio facile est Deo permittere, neutram in partem aliquid statuendo. Maior difficultas est, dum dubium occurrit de iis, de quibus habemus bonam opinionem: difficile enim videtur eam non minui per hanc iudicij suspensionem. sed absolutè fieri potest vt non minuatur; vt quando quis non vult causas dubij expendere, tamquam nihil ad se pertinentes, & mentem aliò deflectit. 34

Nec semper practicè, & actu positiuo.

Aduerte tamen, valdè esse consentaneum charitati, vt semper hoc pacto dubia in bonam partem interpretemur, iudicando illum loco viri probi habendum, eò quòd de contrario non constet. nec ideò me expono periculo erroris; quia non iudico illum in re esse probum & innocentem; (hoc enim Deo permitto, tamquam mihi incertum) sed esse pro tali habendum & æstimandum; (id est, ita affectu interno, & externo modo agendi à nobis tractandum, ac si re ipsa probus esset) quod iudicium est verum. Adde, si velimus hîc & nunc statuere apud nos, quo loco habendus sit apud animum nostrum, etiam tenemur actu positiuo dubium in potiorem partem interpretari, iudicando illum loco viri probi habendum. 35

Dico Quintò, Tenemur tamen lege iustitiæ dubia interpretari in potiorem partem negatiuè & practicè, ita vt propter dubium non habeamus proximum pro improbo vel auctore criminis. sic potissimùm intellige testimonia suprà allata. (quamuis etiam insinuent, illum positiuè habendum loco probi; præsertim si iudicare velimus) ratio est, quia iustitia postulat, vt in dubio nemo condemnetur criminis, non solùm exteriùs, sed etiam ne interiùs quidem in animo: quisque enim Ius habet vt sibi non irrogetur certa infamia, pro incerto crimine. Confirmatur, quia censeri pro impro- 36

Tenemur semper negatiuè & practicè interpretari.

improbo est notabile malum proximi, & veluti pœna quædam criminis: ergo non potest inferri sine iusta causa, de qua constet: sicut pœna irrogari non potest nisi constet de crimine.

37 *Negatiuè & speculatiuè non tenemur ex iustitia.*

Dico Sextò, Non tenemur tamen lege iustitiæ, ea negatiuè & speculatiuè interpretari in meliorem partem, ita vt non opinemur seu suspicemur ipsum in re esse improbum, quando dubium est positiuum. Probatur, quia quando dubium est positiuum, tunc vtrimque suppetunt argumenta ad probabiliter opinandũ vtramuis partem, cum formidine de opposito: (hoc enim vocatur dubium positiuum) ergo si tunc assentiaris parti deteriori, opinando esse improbum, non ei facis iniuriam; quia cùm argumenta ad talem opinionem ancipitem animo ingenerandam sufficiant, non habet ius vt sic de ipso non suspiceris.

38 *Tenemur aliquo modo ex charitate.*

Aduerte tamen, videri aliquo modo contra charitatem sic suspicari. ratio est, quia ex charitate tenemur vitare omnem malam opinionem de proximo, etiam speculatiuam, quantum possumus, cùm sit aliquod malum eius: ergo cùm possimus talem opinionem vitare, dum res est dubia, tenemur. Quòd possimus vitare, patet Primò, Quia numquam cogimur ad aliquem assensum, nisi quando res est euidens. Secundò, Non magis cogimur assentiri huic parti quàm alteri, cùm vtraque sit dubia. Tertiò, Quia perfectissima prudentia postulat, vt in dubiis non assentiamur absolutè alteri parti, ne fortè erremus: talis enim assentiendi modus est fallax. vnde non fuisset in statu innocentiæ, nec est in Angelis, vt suprà diximus. expedit igitur in dubiis sustinere assensum, vel solùm iudicare rem esse probabilem, verique similem.

Dices, Si non est contra Iustitiam eo casu suspicari improbum; ergo etiam non est contra charitatem; nam in hac materia, si est peccatum, est contra Iustitiam.

Respondeo negando consequentiam. Ad confirmationem: Sæpè fit vt in materia Iustitiæ peccetur in proximum non violata lege Iustitiæ; vt cùm ille nullum Ius strictum habet vt aliquid fiat, aut non fiat: & res alioquin ipsi est incommoda. vt si infames eum, cuius delictum alibi est notorium iuridicè: si occidas inuasorem inculpata defensione, quando aliter te poteras subtrahere, & aliis modis. Idem dicendum in exemplo proposito, vt mihi quidem ratio allata probare videtur. quamuis putem non esse nisi veniale.

39 *Si dubium sit negatiuum.*

Dixi, *Quando dubium est positiuum*: quia si sit negatiuum, vbi in neutram partem suppetunt rationes, est contra iustitiam malè opinari. quisque enim Ius habet, vt non habeatur de se mala opinio, nisi indicia aliud suadeant.

40 Dices, Si non est contra iustitiam opinari deteriorem partem speculatiuè, dum dubium est positiuum: ergo etiam non est contra iustitiam opinari practicè; quia iudicium practicum sequitur ex speculatiuo.

Iudicium practicum non sequitur necessariò ex speculatiuo.

Respondeo negando sequelam; quia iudicium practicum non sequitur necessariò ex speculatiuo; præsertim quando speculatiuum est incertum. Iudicium enim practicum in proposito est, quo iudico aliquem habendum pro improbo; quod longè aliud est, quàm putare in re esse improbum. habere enim aliquem pro improbo, est æstimatione, affectu, & contemptu interno se gerere erga alterum ac si improbus esset. vnde fieri potest vt speculatiuè opiner Petrum esse improbum, vel furem; & practicè iudicem esse probum: quia etsi verisimile mihi sit, & opiner ipsum in re & coram Deo esse improbum; tamen quia mihi id certum non est, nolo hac opinione meum affectum & æstimationem internam erga illum regere; sed ea seposita quasi non esset vera, iudico illum habendum loco & gradu viri probi.

Minor æstimatio ex dubio.

His addo, non videri contra iustitiam, si quis 41 propter dubium non tanti æstimet hominem, quanti anteà; quia non tanti debet æstimari cuius incerta seu dubia est virtus, quàm cuius certa. non tamen ideò potes æstimare improbum, charitas tamen suadet, vt propter dubium nihil de æstimatione & interna reuerentia detrahamus.

Suspicio ad cautelam.

Dico Septimò, Quando agitur de vitando ali- 42 quo damno, vel de adhibendo remedio; dubia sunt in deteriorem partem accipienda, non quidem iudicando proximum esse furem vel improbum, vel habendum pro tali; sed iudicando ita exteriùs cauendum, & sibi illique consulendum; ac si dubia esset eius probitas. Ita D. Thomas hoc loco ad 3. & alij DD. qui dicunt tunc dubia in deterius interpretanda, non definitiuè iudicando, sed per quamdam suppositionem concipiendo malum de proximo. Hoc modo, dum accipimus ignotum in ædes, ita cauemus rebus nostris, ac si dubia esset eius probitas; nullo tamen modo habentes illum pro improbo. Sic Superiores ob in- 43 dicia quædam dubia, interdum obiurgant suos subditos, pœnitentias imponunt, aliaque remedia illis corrigendis adhibent, tamquam si ipsos malos putent; quamuis eos pro malis non habeant, & eorum facta vel intentionem apud animum suum excusent. nam Superiores quoque hanc regulam de dubiis in meliorem partem interpretandis, quoad internam affectionem & æstimationem seruare debent: quamuis in ordine ad emendationem, vel cautelam mali, exteriùs ita se gerere possint erga subditos, ac si mali aliquid perpetrassent, & meritò; non enim solùm ab omni malo, sed etiam ab omni mali specie abstinendum. Hìc tamen cauere debent, ne vel modum excedant, vel illos aliis suspectos reddant, vel de illorum virtute diffidere videantur.

Superiores.

Dubia interpretãda in potiorem partem, per quamdam suppositionem.

Simili ferè modo dubia sunt in potiorem partem 44 interpretanda, quando non agitur de vitando incommodo, sed solùm de interna æstimatione & reuerentia erga proximum. tunc enim etsi definitiuè non iudicemus ipsum in re bonum esse; tamen id iudicandum per quamdam suppositionem, supponendo esse probum, & iudicando ita illum æstimandum & cum illo agendum interiùs & exteriùs, ac si re vera probus sit.

DVBITATIO V.

Vtrùm liceat aliquando iudicare non secundùm leges scriptas.

D. Thomas art. 5.

Respondeo, & dico Primò, Si leges illæ 45 scriptæ contineant Ius naturale, semper secundùm eas iudicandum est. ratio est, quia numquam licitum est à iure naturali recedere, cùm contrarium huius iuris semper sit iniquum.

Dico Secundò, Si leges scriptæ contineant Ius 46

positiuum, ordinariè secundùm eas iudicandum, præsertim Iudici inferiori. Ita D. Thomas & alij.

Dixi, *Præsertim inferiori*, quia supremus Princeps potest interdum dispensare in lege positiua, legisque rigorem, vel pœnam relaxare, vel mitigare, quando ita putat expedire Reipub. hoc autem non potest inferior, nisi ex tacita vel expressa Superioris concessione.

Quando inferior contra verba legis facere possit.

ἐπιείκεια.

47 Dixi *ordinariè*; quia interdum potest Iudex inferior recedere à lege scripta, iudicando contra verba legis. Primò, Quando constat mentem legislatoris esse aliam, nec voluisse hunc casum verbis legis esse comprehensum; tunc enim vtendum ἐπιεικείᾳ: magis enim tenetur sequi mentem legislatoris, quæ legis est anima, quàm corticem verborum. alioquin summum Ius, summa iniuria. Neque in hoc casu tenetur legislatorem vel Superiorem consulere, vt quidam volunt; quia non opus est inquirere de mente, quando de ea constat. Confirmatur ex L. Nulla ratio. ff. de legibus, & L. Non dubium. C. de legibus.

Secundò, Quando non quidem constat, sed probabilius est aliam legislatoris esse mentem, & res non patitur moram vt Superior consulatur. tunc quoque esset contra rectam rationem verba sequi: nam semper intentio legislatoris præferenda est verbis legis. Quòd si Superior facilè consuli possit, consulendus est: quia lex infringi non debet, ne quidem quoad verba, nisi constet aliam esse mentem legislatoris, si tamen de ea constare potest: quòd si de ea constare non potest, tunc sequendum id, quod probabilius videtur.

Tertiò, Si vtrimque æquale sit dubium & Princeps consuli nequeat, tenetur inferior Iudex secundùm verba legis iudicare. Ita communiter DD. ratio est, quia lex est veluti in possessione suæ auctoritatis: vnde in pari dubio non potest Iudex, cùm ex officio sit custos legis, eam sua auctoritate priuare.

DVBITATIO VI.

Quinam peccent vsurpatione Iudicij.

D. Thomas q. 60. art. 6.

48 NOtandum est, tria requiri ad iustum iudicium; vt colligitur ex D. Thoma q. 60. a. 2. Primò, Certitudinem in cognitione causæ: & defectu huius, iudicium dicitur *temerarium*, de quo dubitat. 2.

Secundò, Iustitiam in ipso actu iudicij, id est, vt seruetur æqualitas in iure suo cuique reddendo. ad hoc requiritur, tum vt iudicetur secundùm leges; (de quo dubit. 5.) tum vt seruetur ordo iuris, (id est, ordinata ratio procedendi à iure Iudicibus præscripta) de quo infrà. huius defectu, iudicium dicitur *peruersum* & iniquum.

Tertiò, Auctoritatem in iudicante: qui enim auctoritate caret, siue in personas iudicandas, siue in causam, (vt si sit exempta) iniuriam facit, tum partibus, causæ illarum se ingerendo; tum legitimo Iudici, cuius potestatem & officium sibi assumit. huius defectu iudicium dicitur *vsurpatum*, vel præsumptum. His positis,

Vsurpatione Iudicij peccant.

49 Respondeo & dico Primò, Omnes eos peccare vsurpatione iudicij, qui iudicant eum, qui vel absolutè non est ipsis subditus, vel non in iis causis, in quibus eum iudicant; ac proinde sententia illorum est irrita. ratio est; quia in his iudiciis deest potestas in eum, qui iudicatur, quæ ante omnia requiritur: quia Iudex debet habere auctoritatem & obligandi conscientiam, (sententia enim est veluti lex quædam particularis imposita alteri, quam ille tenetur subire) & cogendi ad executionem eius, ad quod obligauit; alioquin sententia esset inefficax.

Quinque modi subiectionis.

Vbi Notandum est, Quinque modis posse quempiam esse alteri subiectum, ita vt ab eo iudicari queat. Primò, Ratione potestatis ordinariæ: sic fideles Pontifici, & Episcopis suis; & ciues suo Regi sunt subiecti. Secundò, Ratione potestatis delegatæ: sic Legato Apostolico subsunt Prouinciæ, ad quas ipsius delegatio pertinet; & ciues Proregi vel Gubernatori. Sic Daniel iudicauit senes potestate sibi à Deo delegata, ca. 13. & iuxta probabiliorem sententiam, Moyses Ægyptium, Exod. 2. vt testatur D. Aug. l. quæstionum in Exod. q. 2. & apertè colligi videtur Act. 7. vbi Stephanus ait, *Fecit vltionem ei, qui iniuriam sustinebat, percusso Ægyptio. existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis.* Tertiò, Ex consensu partium, vt quando partes ex compromisso se alicui subiiciunt, siue vt Iudici, (vt si ille aliàs auctoritatem iudicandi habebat, etsi non in illos) siue vt arbitro. de quo vide Sil. v. Arbiter. Quartò, Ratione delicti in alieno loco perpetrati: nam ratione delicti sortitur quis forum. cap. Postulasti. 13. & cap. fin. de foro compet. vbi Glossa v. Ratione delicti. Simili modo sortitur quis forum ratione contractus, domicilij, & rei, de qua contra possessorem causa mouetur, vt eodem cap. dicitur. Quintò, Ratione iniuriæ, subdito alterius Principis illatæ. si enim Superior eius, qui iniuriam fecit, interpellatus, nolit illam vindicare, poterit id facere Princeps eius, qui iniuriam accepit. Quicumque igitur iudicat aliquem, qui aliquo horum quinque modorum non est ei subiectus, peccat vsurpatione iudicij; quia vsurpat sibi auctoritatem iudiciariam in eum, in quem non habet. Sic Pilatus iudicando Christum peccauit vsurpatione iudicij (etsi contrà sentiat Caietan. q. 67. a. 1. & Sotus l. 5. q. 4. a. 1.) quia Christus non erat ei aut Cæsari re vera subditus, cùm esset Filius Dei & omnium Dominus; (quam ob causam neque tributum debebat Cæsari, vt colligitur Matth. 17. ex illis verbis, *Ergo filij liberi sunt*) idque facilè poterat Pilato constare. Neque subiecit se Pilato dando auctoritatem; sed solùm permisit se iudicari. Simili modo peccant Iudices sæculares iudicantes Clericos; quia sunt exempti ab eorum iurisdictione, tam in ciuilibus quàm in criminalibus, vt patet tota distinct. 96. & 11. q. 1. per totam. & in Decretalibus de immunitate Ecclesiarum, & in Concil. Trid. sess. 23. c. 20. de reform. vbi renouantur omnes Canones, qui hac de re agũt. Idem patet Iure ciuili, Authentica, Vt Clerici proprios Iudices conueniant, collatione 6. Adde nec posse Clericos huic exemptioni renuntiare, vt à Iudice sæculari validè possint iudicari, etiam in ciuilibus; vt patet cap. 41. Inolita. 11. qu. 1. & cap. Placuit. 42. ibidem, & cap. Si diligenti. 12. extra, de foro competenti: vbi etiam redditur hæc ratio, *quia non est beneficium hoc personale, cui renuntiari valeat, sed potius toti Collegio ecclesiastico publicè indultum, cui priuatorum pactio derogare non potest.* Possunt tamen in ciuilibus se

50

Danielis iudicium.

Moysis in Ægyptiũ.

51

Iudicium Pilati vsurpatum.

Iudicium sæcularium in Clericos.

52

Nõ possunt renuntiare exemptioni.

se subiicere Iudici sæculari vt arbitro; qui tamen nolentem stare sententia, non potest per se cogere. Item potest Clericus vt actor, laicum pertrahere ad Iudicem sæcularem, nō autem vt reus pertrahi. in casu tamen reconuentionis potest à Iudice sæculari iudicari: vt si dum laicum pertrahit ad Iudicem, laicus vicissim illum in causa ciuili reconueniat; vt expressè docet Glossa communiter recepta, in cap. 2. de mutuis petitionibus. & colligitur tum ex illo cap. tum ex 3. q. 8. cap. 1.

Reconuentio.

Confugiens ad Ecclesiam.

Simili modo censetur vsurpatio Iudicij, & irrita est sententia, si eum, qui ad Ecclesiam tamquam ad asylum confugit, vi vel fraude extrahat, & ad mortem vel mutilationem condemnet: quia talis exemptus est à Iudicis potestate; saltem quoad hanc pœnam irrogandam, & Iudex tenetur eum Ecclesiæ restituere. vt colligitur ex cap. Inter alia, de immunit. Eccles. & ex multis Canon. 17. q. 4. de quo vide Clarum pract. criminal. q. 30. & Salonium q. 60. art. 4. controuersia 2.

Sententia lata in Ecclesia.

Dici etiam potest vsurpatio Iudicij, si Iudex Iudicium exerceat vel sententiam ferat in Ecclesia: nam eo loco id faciendi potestatem non habet, cùm quidquid ibi actum fuerit, sit irritum; vt statuitur cap. Decet. §. Ordinarij, de immunit. Eccl. in 6. vbi dicitur: *Processus iudicum sæcularium, ac specialiter prolatæ sententiæ in eisdem locis*, (Ecclesiis) *omni careant robore firmitatis.*

Exemptorum causa.

Denique vsurpatione iudicij peccant Ordinarij, dum exemptorum causas discutere præsumunt, in quibus Concilium Tridentinum eos non subiecit.

53 Dico Secundò, Hoc peccatum vsurpationis iudicij ex genere suo est mortiferum. ratio est, quia fit iniuria, tum partibus, in quas illæ potestatem non habet; tum etiam Superiori, cuius auctoritatem sibi assumit. censetur autem hæc iniuria grauis, vt ex communi hominum sensu constat: nam auctoritas publica violatur.

Est peccatum mortale.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Judex excōmunicatus peccet vsurpatione iudicij, si iudicia exerceat.

Sententia occultè excomm. est valida.

54 RESpondeo & dico Primò, Si excommunicatio est occulta, non peccat vsurpatione iudicij, & sententia, ceteraque eius acta publica, sunt valida. Ita Glossa in cap. Ad probandum. §. Innodatus, de sententia & re iudicata, & est communis sententia DD. Richardi in 4. d. 18. principali 7. q. 1. Palud. eadem dist. q. 4. & dist. 17. qu. 6. ar. 2. Silu. Excomm. 3. nu. 3. & nu. 5. vbi dicit hanc esse communem opinionem: licet ipse contrariam v. Excōmunicatio 2. nu. 1. putet veriorem. Couar. in cap. Alma. 1. p. §. 7. n. 9. Soti d. 22. q. 2. a. 1. & 4. Probatur Primò, Quia non est priuatus, nec suspensus ab officio: soli enim publicè excommunicati suspenduntur per Canones, vt colligunt DD. d. ca. Ad probandum, ex illis verbis, *Si pro eo, quòd vnus ex delegatis Iudicibus excōmunicationis vinculo esset publicè innodatus.* vbi à cōtrario sensu insinuatur, secùs esse si occultè. Secundò, Quia cùm eius excommunicatio ignoretur, sequerentur grauissima incommoda, tum in Ecclesia, tum in Repub. quæ nullo modo possent vitari: innumeræ enim sententiæ, præsentationes, electiones & collationes beneficiorum & officiorum deberent rescindi, cum magno damno & perturbatione innocentum. Tertiò, Quando excommunicatio Iudicis est occulta, ipse non est publicè vitandus, sed solùm occultè, vt colligitur cap. Cùm non ab homine, de sent. excom. imò fieret ei iniuria, si quis in publico detrectaret eius communionem, propter infamiam, quæ inde sequeretur. ergo cùm partes non possint ipsius Iudicium propter excommunicationem occultam recusare, (nisi fortè velint suscipere onus probandi ipsum esse excommunicatum, ad quod non tenentur) oportet vt ipsius quoque sententia valida sit. absurdum enim est vt partes teneantur sese sistere tribunali Iudicis, à quo nisi irritam sententiam referre non possunt. denique idem probari potest ex L. 3. Barbarius, de officio Prætorum, & 3. qu. 7. cap. Infamis. vide infrà num. 66. 55

Quæ diximus intellige non solùm in sententiis & actis fori externi, sed etiam interni & sacramentalis, vt infrà magis patebit: quia DD. generatim loquuntur, & rationes eædem vtrobique locum habent.

Excommunicatus publicè.

Dico Secundò, Si excommunicatio Iudicis sit publica seu notoria, ante quidem Concilium Constantiense, peccabat vsurpatione iudicij, iudicando, & sententia erat irrita: post tamen illud Concilium, verius est non sic peccare, nec sententiam, reliquaque eius acta publica esse irrita; nisi sit denuntiatus nominatim, vel notorius percussor Clerici. 56

Prior pars est cōmunis DD. & colligitur apertè ex cap. Ad probandum. 24. de sententia & re iudicata, vbi iubetur *cassari* (id est, cassa & irrita declarari, vt exponit Glossa) *sententia lata à pluribus Iudicibus delegatis, eò quòd ex illis vnus erat vinculo excommunicationis publicè innodatus*, vt ibidem dicitur. Hoc tamen intellige, quando certus numerus Iudicum ad causæ definitionem requiritur. tunc enim vnius excommunicatio sententiam reddit inualidam: quia iudex excommunicatus est inhabilis; ac proinde numerus Iudicum necessariorum non est completus. secùs si certus numerus ad sententiam non requiritur, sed solùm maior pars: tunc enim sententia erit valida, si maior pars Iudicum habilium consenserit. Idem probari potest ex cap. Audiuimus. 24. qu. 1. vbi dicitur, excommunicatum excommunicare non posse: quod de publicè excommunicato intelligendum est, vt ibidem Glossa v. Non potuit, annotat: vbi illud, *non potuit*, significat carentiam potestatis: ac proinde sententia talis Iudicis est irrita. vide Glossam ibidem v. Absoluendo. Idem confirmari potest ex cap. Decernimus. 8. de sententia excommunicat. in 6. iuncta Glossa. ratio est, quia tales, etsi non sint priuati officio; (retinent enim illud in habitu) sunt tamen priuati eius vsu, seu suspensi ab eius executione, ex dispositione Canonum. potestas autem suspensa & à functione sua impedita, perinde est ac si non esset: vnde non plus possunt, quàm si Iudices non essent. dum ergo iudicant, peccant vsurpatione iudicij, assumentes sibi potestatem iudicandi, quam non habent. etsi enim habeant potestatem in habitu hæc tamen ita est impedita, vt in actum exire non valeat. Vnde actus ille Iudicij non ex hac procedere censetur; sed ex alia, quam temerè vsurpant. quare meritò peccatum mortiferum iudicatur.

Si vnus ex Iudicibus excommunicatus.

57 *Acta excō-municati valida esse.* Alteram partem, Scilicet *post Concilium Constantiense, acta talis excommunicati esse valida, quamdiu toleratur ab Ecclesia*, docet Nauarrus cap. 27.nu.7. Sotus in 4.d.22.q.2. ar.1. Henriquez de excommunicatione cap. 7. & passim recentiores. estque probabilior, etiamsi altera quoque probabilis sit, & multorum DD. Probatur, quia Concilium Constantiense statuit tantùm vitandos esse nominatim excommunicatos & notorios Clericorum percussores; & concessit vt fideles possint cum aliis in omnibus rebus tam diuinis quàm humanis, tam publicis quàm priuatis habere communicationem; vt refert D. Antoninus 3.p.tit.25. cap.2. Sotus d. 22.qu.1. ar. 4. & alij: ergo etiam tacitè vult eorum actus esse validos. nisi enim id vellet, non deberet concedere in omnibus. quorsum enim concederet vt ab illis possimus Ius, & alios actus legitimos exigere, pręsentationes, electiones, collationes, & confirmationes petere, si tales illorum actus sunt inualidi? sanè illusoria & noxia videretur talis concessio: nam plurimi per eam deciperentur, & cum magno multorum damno omnia hæc deberent rescindi vel retractari. videtur itaque Ecclesia, dum rigorem antiquorum Canonum circa communionem cum excommunicatis temperauit, tacitè etiam sustulisse illam suspensionem iurisdictionis, quam olim excommunicatio continebat: quod sanè erat expediens hoc statu rerum, quò sæpè Iudices diu in excommunicatione, vel ob hæresim, vel ob violatam libertatem ecclesiasticam, vel ob alias causas, manent.

58 Aduerte tamen, neminem teneri admittere Iudicem excommunicatum; potest enim contra illum excipere, quòd sit excommunicatus; vt patet cap. Exceptionem, in fine, de exceptionibus. quod verum est, etiamsi eius excommunicatio hoc loco non sit manifesta; modò tamen alibi sit publica, vt colligitur ex eodem cap. iuncta Glossa v. Publicè, vel ipse possit illam probare. Ratio est, quia etsi Concilium concedat vt possis cum Iudice excommunicato habere communionem, & Ius ab illo petere, non tamen cogit. itaque sicut olim poterat recusari, ita & nunc. Si tamen partes in illum consenserint, & sententia debito modo lata fuerit, non potest propter excommunicationem rescindi; quia legitima potestate, cui partes se submiserunt, lata est: sicut cùm sponte se alieno Iudici, permittente Iure subiiciunt, sententia rescindi non potest.

Nec obstat, quòd quidam Patres affirment hæreticos & schismaticos nullam habere potestatem, nec posse soluere & ligare, quia sunt extra Ecclesiam, & excommunicati: (ita Cyprianus epist.76. ad Magnū, de Nouatiano. Ambros. lib.1. de pœnitentia cap.2. Nicolaus I. epist. ad Michaëlem Imper. & alij, vt videre est 24. qu.1.) ad hoc enim respondere potest, Primò, In his esse peculiarem rationem, quia ita ab Ecclesia se segregant, vt nullum ampliùs cum ea communionem retineant: alij verò excommunicati retinent fidem, & fidei confessionem, & solùm ex parte sunt extra Ecclesiam. Secundò, Hæc procedere iure antiquo, quo omnes hęretici publici ita erant excommunicati, vt non ampliùs essent tolerati ab Ecclesia.

Petes, An talis peccet mortiferè ex alio capite, ratione videlicet communicationis, iudicando?

59 Quidam recentiores putant esse solùm peccatum veniale. ratio est, quia cùm Concilium non suspendat illum ab officio, nec priuet vsu istius potestatis, solùm videtur illum actum prohibere, quatenus est communicatio quædam humana; non autem præcisè quatenus est actus iurisdictionis & potestatis iudiciariæ. cui sententiæ fauet Caietanus v. Excommunicatio vetita: vbi docet, actos iudiciales excommunicati, si absit iniustitia, non esse nisi peccata venialia; quia solùm prohibentur secundariò. quæ sententia est probabilis, eamque sequitur Bartol. à Ledesma, dubit.9. de excommunicatione. Henriquez de excommunicatione cap.7. & quidam alij. *An sit peccatū mortiferum.*

Verius tamen videtur, esse peccatum mortiferum, nisi ignorantia vel inconsideratio, aut functionis breuitas excuset. Est communior sententia DD. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam, non solùm generali ratione cōmunicationis humanæ; sed etiam vt est vsus Iurisdictionis & potestatis, dignitatem quamdam continens. vnde cùm illa sit res grauis, & magni momenti, non video cur præceptum non obliget sub peccato mortali. *Esse mortiferum.*

Nec obstat, quòd Concilium non suspendat Iudices ab officio; quia id fit propter bonum aliorum: non tamen idcircò intendit ipsos Iudices in aliquo releuare, vt expresse idem Concilium testatur. Si tamen partes iustitiam exigant, vel ratio postulet vt in aliquo casu ex officio procedat, non peccabit; quia Concilium concedit, vt in commodum aliorum, suo munere fungi possit.

Tertia pars, scilicet *Iudicem nominatim denuntiatum & manifestum Clerici percussorem peccare vsurpatione Iudicij, contra Iustitiam, & omnia eius acta esse irrita*, est communis sententia DD. & apertè colligitur ex cap. Ad probandum, suprà cap. Audiuimus, & cap. Miramur. 24. quæst.1. hos enim excipit Concilium Constantiense. vnde manent suspensi ab officio, sicut erant ante Concilium. 60 *Denuntiati, & percussores Clericorum.*

Petes, Vtrùm hoc etiam locum habeat in Iudicibus sæcularibus.

Respondeo habere; ita enim tenēt passim DD. & probatur Primò, cap. Exceptionem. 12. de exceptionib. vbi in fine dicitur, *Excōmunicatus autem publicè, etsi huiusmodi exceptio non opponitur, nihilominus est officio Iudicis repellendus*: vbi loquitur in genere de cuiusuis Iudicis officio; sicut in verbis prioribus de officio actoris & aduocati. 61 *Locum habet etiam in sæcularibus.*

Secundò, Quia omnes excommunicati sunt priuati vsu Iurisdictionis in suos subditos, vt colligitur cap. Nos Sanctorum. 15. qu.6. vbi dicitur, *Nos sanctorum prædecessorum nostrorum statuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt; Apostolica auctoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omnibus modis prohibemus; quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* Si subditi non tenentur eis obedire; ergo suspensa est eorum iurisdictio, ac proinde sententia non obligabit, sed erit irrita. Idem confirmatur cap. fin. ibidem.

Tertiò, Cap. Decernimus. 8. de sentent. excommun. in 6. excluditur excommunicatus à munere actoris, patroni & testis: ergo multò magis censetur exclusus à functione Iudicis. absurdum enim esset Iudicis excommunicati acta valere, actoris verò, aduocati, & testis non valere.

Quartò, Quia non poterat commodè & efficaciter prohiberi communicatio cum tali Iudice,

nisi priuando eum vsu Iurisdictionis, & reddendo irrita eius acta. alioquin si acta eius vtilia fuissent, subditi ad ipsum in suis causis recurrissent vt anteà. Denique quia non poterat alia ratione commodiùs frangi talis hominis contumacia.

Iudex hæreticus vel defensor aut fautor hæretici. Idem peculiariter statuitur de hæreticis, receptatoribus, defensoribus, & fautoribus eorum; si intra annum satisfacere contempserint, cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes, ex Concilio magno Lateranensi; vbi & alia quædam expresè in eosdem statuuntur, quæ tamen etiam aliis excommunicatis sunt communia: vt quòd non possint esse aduocati, nec tabelliones, quòd sint repellendi à Sacramentis, & ab ecclesiastica sepultura, & eorum oblationes non admittendæ. Idem statuit Concilium illud, *aduersus Consules & Rectores ciuitatum, & alios, qui Ecclesias, & ecclesiasticos viros tallijs, seu collectis & exactionibus alijs, grauare nituntur:* quos primùm excommunicat. Deinde subiicit: *Quia verò nec sic quorumdam malitia contra Dei Ecclesiam conquieuit; adiicimus vt constitutiones & sententiæ, quæ à talibus, vel de ipsorum mandato fuerint promulgatæ, inanes & irritæ habeantur, nullo vmquam tẽpore valituræ.* vbi Glossa, *Sententia, vel constitutio per excommunicatum prolata, est nulla; nec tractu temporis conualescit.* & quamuis hic effectus sit communis excommunicatis, tamen specialiter in his criminibus exprimitur, tum ad maiorem terrorem, tum quia propriè Iudices attingunt.

Iudex grauans Clerũ exactionibus.

62 Aduerte tamen, si aliquis sic excommunicatus conferret se in aliam vrbem vel Prouinciam, vbi eius censura sit ignota, fieretque Iudex; vel si in loco suæ Iurisdictionis non haberetur pro denuntiato, vel publico Clerici percussore, acta eius fore valida. Ratio est, quia eo loco verè est excommunicatus occultè, & ab Ecclesia censetur toleratus, eademque incommoda sequerentur, si eius acta essent irrita, quæ ex actis alterius, qui vbique occultus: vnde eodem modo de illo sentiendum: & iisdem rationibus probari potest.

Si alibi sit vbi ignoratur.

Hic tamen grauiùs peccat, quàm alij occulti vel publici non denuntiati, actus iudiciarios & alios similes obeundo; quia reuerà est suspensus; & quantum est ex parte sua, vsurpat sibi potestatem, quam non habet.

Dices, Si est suspensus, quomodo eius acta non sunt irrita?

Respondeo, Quia Ecclesia ob communem vtilitatem vel tacitè hanc suspensionem ad singulos actus in hoc casu ei relaxat, etsi velit ipsum secundùm se manere suspensum: vel certè nouam ei potestatem ad singulos actus extraordinariè tribuit, supplendo defectum, qui ex parte ipsius erat, ne cum damno aliorum, actus sit irritus: qui duo modi parum in re differunt.

Dvbitatio VIII.

Vtrùm Iudex, qui propter crimen ipso iure est priuatus titulo, vel solùm habet titulum putatiuum, peccet vsurpatione Iudicij iudicando, ita vt sententia eius sit irrita.

63 Prior pars huius Dubitationis pendet ex alia, quæ 1.2. quæst. 96. art. 4. dub. 6. tractanda est, Vtrùm leges humanæ, quæ statuunt priuationem beneficij, vel officij, aut bonorum confiscationem, eam vim habeant, vt commisso crimine, beneficium vel officium statim vacet, & bona ad fiscum pertineant; ita vt reus ipse teneatur ea dimittere ante sententiam.

Ad quam nunc breuiter Respondeo, propriè loquendo non vacare, nec teneri dimittere ante sententiam: etiamsi in lege dicatur, *ipso facto sit priuatus*; nisi apertè constet illam fuisse legislatoris mentem: vt si addat, *teneri in conscientia dimittere*, vel *non posse absolui, nisi dimittat*, vel *beneficium eo ipso vacare, ita vt alteri liberè possit conferri.* vt in casu cap. Dudum. 2. de electione; cùm quis accipit secundum beneficium incompatibile. colligitur apertè ex D. Thoma 2. 2. q. 62. art. 3. & Caietan. ibidem. Soto lib. 1. de Iust. q. 6. a. 7. Adriano quodlib. 6. art. 1. Couarr. de matrim. p. 2. ca. 6. §. 8. n. 9. & 13. & passim recentioribus. Vtrùm autem vacet quando dicitur in lege, *sit priuatus ipso facto absque alia declaratione*, dubium est. Couarruuias & Dominicus Soto suprà, & Henriquez de excommun. cap. 56. multique alij recentiores tenent non vacare; sed requiri sententiam declaratoriam criminis. illam autem clausulam *absque alia declaratione*, intelligendam de declaratione, qua declaretur pœnam esse incursam, non autem qua declaretur crimen commissum. quæ expositio etsi nonnihil videatur violenta, tamen vsus ipse eam confirmat. ita enim sunt vsu receptæ leges huiusmodi, vt ante declarationem criminis, possessores non teneantur resignare. imò vsus habet, vt nisi executio fiat per sententiam, ita vt per eam non solùm declaretur crimen, sed etiam reus ipse priuetur beneficio vel officio, non censeatur omnino priuatus, vt patet ex Couarruuia suprà. vnde & leges illæ, quæ statuunt vt beneficium *ipso iure vacet*, vt in extrauagan. Ambitiosæ, de rebus Ecclesiæ non alienandis, non videntur receptæ in illo rigore, vt sponte teneatur se reus spoliare.

Non vacat beneficium, aut officium.

Petes, Quam ergo vim habent huiusmodi constitutiones, quibus aliquis ipso iure priuatur officio vel beneficio, siue propter crimen, siue propter adeptionem alterius incompatibilis? 64

Quã vim habeant.

Respondeo, Hoc efficere, vt statim amittat titulum ipsum, ita vt non sit ampliùs dominus beneficij, retinet tamen possessionem, qua priuari non potest, nisi causa cognita, vt docet Glossa c. Licet Episcopus. 28. de præbendis in 6. Et quamuis illud caput solùm loquatur in casu adeptionis beneficij incompatibilis; tamen Glossa & DD. quos ibi citat, volunt esse eamdem rationem in ceteris, vbi quis ipso iure priuatur. id enim ad publicam tranquillitatem est valdè expediens. *Titulum* voco ius illud firmum, quod accepit per collationem, quo aliàs nõ poterat inuitus priuari: quo amisso, adhuc retinet possessionem beneficij, & totius iurisdictionis, quam antè habebat. & quidem si iure permittente illam retineat, ita vt Ius non obliget ipsum ad eam deserendam, vocatur *possessio Iuris*: si verò Ius resistat illi possessioni, obstringens reum ad illam deserendam, dicitur *possessio facti*.

Priuant titulo, non possessione.

Simili modo, quando bona ipso Iure confiscantur, vt in crimine hæresis, iuxta cap. Cùm secundùm leges. 19. de hæret. in 6. vel propter incestas nuptias, iuxta idem caput, & Authent. Incestas,

Confiscatio priuat dominio.

ceſtas, C. de inceſtis nuptiis; vel propter ſpecierum illicitarum tranſuectionem, aut rerum vectarum omiſſam profeſſionem; vt d. c. & aliis Iuribus habetur: in his inquam, & ſimilibus caſibus, ſtatim amittitur ipſa rerum, quæ dicuntur confiſcari, vel in commiſſum cadere, proprietas, & illarum proprietas fiſco acquiritur, vt expreſsè d. cap. habetur. permittitur tamen poſſeſſio & vſus, donec ſecuta ſententia declaratoria, hæc quoque auferantur.

Hinc fit, vt executio retrotrahatur vſque ad tempus commiſſi criminis. nam ex illo tempore, dominium, ſeu proprietas in fiſcum tranſlata eſt, & conſequenter omnes fructus ex illo tempore percepti ad ipſum ſpectant. Sed de his plura 1.2. qu.96.art.4.

Sententiæ non ſunt irritæ. Ex his ſequitur, ſententiam, aliaque acta talis Iudicis non eſſe irrita, neque iudicium vſurpatum, cùm re vera adhuc iuriſdictionem ſuam retineat, neque ab ea ſit ſuſpenſus, etſi enim ius illud prius, quo illam Iuriſdictionem obtinebat, amiſerit; habet tamen adhuc Ius poſſidendi, & vtendi eadem, donec per ſententiam auferatur. Confirmatur, quia cùm crimen ſit occultum vel certè non conſtet eum per legem eſſe priuatum, ſi acta eſſent irrita, idem Reipub. obueniret incommodum, quod ſequeretur ſi acta occultè excommunicati eſſent irrita: quod ex iis, quæ nunc dicturi ſumus, magis conſtabit. Quod ad alteram partem dubitationis attinet, omiſſis opinionibus, quas recenſet Paludanus in 4. d. 17. q.6.art.2.

65 *Habentis titulum putatitium acta valet.* Reſpondeo, Si habet titulum coloratum, & communi errore putetur legitimus Superior, eius ſententiæ & alij actus iuriſdictionis ſunt validi. Ita paſſim DD. in cap. Nihil. 44. de elect. & in L.Barbarius.ff.de officio Prætoris. Idem fusè docet Paludanus ſuprà, Caietanus v. Abſolutionis impedimenta, Nauar. in cap. Placuit, de pœnitentia d. 6. nu. 180. Medina C.de confeſſione, q.22. Arragon.qu.60.art.6. & alij multi recentiores, qui id docent non ſolùm de ſententia & actis fori externi; ſed etiam fori ſacramentalis, de quo tamen longè magis dubitari poterat. Probatur ex lege Barbarius Philippus.ff. de officio Prætorum; vbi expreſsè caſus huius aſſertionis ponitur. cùm enim iſte Barbarius eſſet alibi conditione ſeruus, Romæ, vbi latebat eius conditio, & liber habebatur, promotus eſt ad præturã, cuius tamen ob illud occultum impedimentum erat incapax, nihilominùs approbantur eius acta, quæ geſſit quamdiu latuit; idque ob vtilitatem eorum, qui apud ipſum egerant: & ratio additur, quia *populus Romanus*, cuius auctoritate hæc dignitas collata fuerat, *potuiſſet etiam ſeruo hanc poteſtatem decernere.* Idem probatur ex Synodo Romana 3. qu. 7. cap.1. vbi dicitur, *Si ſeruus, dum putaretur liber, ex delegatione ſententiam daret; quamuis poſteà in ſeruitutem depulſus ſit, ſententia ab eo dicta, rei iudicatæ, firmitatem tenet.* Ratio eſt; quia niſi huiuſmodi acta eſſent valida, magna ſequeretur in Repub. & populo Chriſtiano perturbatio; omnes enim ſententiæ, collationes officiorum & beneficiorum, præſentationes, electiones, & alia huiuſmodi, deberent reſcindi tamquam inualida.

Notandum eſt ex Panormitano in d. cap. Nihil, Caietano ſuprà, & aliis Doctorib. duas conditiones debere concurrere, vt Iudicis putatiui acta valeant. Alteram ex parte ipſius iudicis, nimirum vt habeat titulum. Alteram ex parte populi, vt communi errore putetur legitimus Superior. vtrumque colligitur ex Iuribus citatis. quibus concurrentibus, ius ipſum confert iuriſdictionem extraordinariè ad ſingulos actus, propter bonum commune. Debet autem hunc *titulum* habere à vero Superiore, vel ſaltem ab eo, qui aliàs poterat illum dare, vt inſinuatur d.L.Barbarius. nam approbantur acta illius; quia populus, à quo habebat officium, potuiſſet ei hanc poteſtatem decernere. & confirmatur; quia ſi non accepit ab eo, qui poterat dare, iam non habet titulus ille colorem, quo verus videri poſſit; imò non eſt titulus, cùm hic non niſi à Superiore dari poſſit. omnis enim iuriſdictio à Superiore deſcendit. vnde Caietanus collationem Superioris titulum vocat. *Duæ conditiones concurrere debent, Titulus & communis error.* *Titulus eſt collatio Superioris.*

Hinc fit, vt ſi beneficium habeas ab eo, qui non poterat dare: vel ſi ſolùm ſis electus, aut præſentatus; non autem acceperis inſtitutionem, aut confirmationem, (quæ ſunt collatio poteſtatis) nihil agas, vt qui ſis intruſus; vt Panormitanus, Nauarrus, & alij docent. ſufficit tamen in collatore titulus coloratus communi errori coniunctus, vt eius collatio ſit valida. ſicut enim alia eius acta valida ſunt, ita etiam collatio iuriſdictionis.

Ex his ſequitur Primò, Valida eſſe acta Prælati, qui accepit Prælaturam in excommunicatione, irregularitate, vel alio impedimento occulto, ratione cuius collatio ſit irrita; vel interuentu ſimoniæ realis completæ, aut confidentiæ; ſi communi errore facti habeatur pro vero Prælato. Itaque valida erit ſententia excommunicationis ab eo lata, & abſolutionis, & collatio beneficij, & delegatio iuriſdictionis, &c. 66 *Accipiens Prælaturam in excommunicatione.*

Secundò, idem dicendum non ſolùm de eo, cui collata eſt poteſtas ordinaria, ſed etiam cui delegata; præſertim ſi ad vniuerſitatem aliquarum cauſarum, vt benè oſtendit Paludanus ſuprà, vt ſunt Commiſſarij, Vicarij foranei, Pœnitentiarij, &c. quia horum iuriſdictio non minùs ſpectat communem vtilitatem, quàm Ordinariorum: imò plures ad ipſos cauſæ deferuntur. Vtrùm verò idem ſit in Delegato ad cauſam particularem, dubium eſt. Quidam negant; quia non agitur de bono communi. Sed contrarium eſt verius; quod tenet Paludanus ſuprà, circa primam opinionem, & alij DD. Idem docent etiam de ſacerdote delegato ad confeſſiones. Confirmatur, quia dicto cap. Infamis, apertè agitur de Delegato; & quidem vt videtur, ad cauſam particularem. Et quamuis ſinguli tales non deputentur niſi ad cauſas certas, nec de quorumlibet quæſtionibus cognoſcere poſſint; tamen maximi intereſt publicæ vtilitatis, vt horum acta valeant, cùm ſæpè & variis caſibus deputentur. *Accipiens delegationem ad vniuerſitatem cauſarum.* *Delegatio ad cauſam particularem.*

Nec obſtat quod habetur L. fin. C. Si à non competente Iudice iudicatum eſſe dicatur; vbi dicitur, *Et in priuatorum cauſis huiuſmodi forma ſeruetur, ne quemquam litigatorum ſententia, non à ſuo Iudice dicta, conſtringat.* quia intelligitur quando non eſt occultum non eſſe verum Iudicem: quod generaliter in omnibus cauſis, etiam publicis, verum eſt.

Ter-

Non refert an Superior sciat impedimentum. Tertiò, Eadem locum habere, etiamsi Superior conferens officium vel iurisdictionem, sciat impedimentum alterius, aut collationem esse inualidam: modò ipse conferat quantum in se est, saltem actu externo, & communi errore populi putetur esse validum: quia si ipsius ignorantia non impedit iurisdictionem, multò minùs impediet scientia, quæ tollit inuoluntarium. Nec opus est vt ipse possit impedimentum auferre, vt rectè Paludanus suprà: vt patet cùm Episcopus confert illegitimo, vel occulto homicidæ beneficium parochiale. *Si impedimentum non possit auferri ab homine.* requiritur tamen vt supremus Princeps possit illud tollere, & personam efficere capacem. Vnde si sit impedimentum Iuris diuini, vel naturalis, nihil fiet. vt si sit femina, vel non sit Sacerdos, cui potestas absoluendi commissa est, communis error nihil iuuabit: quia potestas humana hunc defectum supplere nequit, nec vllo modo talibus hanc potestatem concedere.

Non refert an litigatores sciant. Quartò Sequitur, Idem procedere, etiamsi litigatores, vel quorum causa agitur, impedimentum sciant: quia hæc iurisdictio concessa est generatim, propter errorem communem: vnde priuata scientia illam non impedit. Hinc absolutio data à Parocho, quem scis occultè simoniacum, valet, vt passim Doctores fatentur, nisi fortè tu alterius copiam haberes, vel extra necessitatem illum induxeris; & ita, illi confitendo pecces mortiferè: quia tunc, etsi non sit irrita defectu iurisdictionis, est tamen ratione indispositionis pœnitentis.

67 *Si iurisdictio occultè ablata.* Quintò, Idem dicendum esse, quando alicui Iurisdictio occultè est ablata, & ille nihilominùs se pro Superiore gerit, & communi errore talis habetur. Potest autem hoc quatuor modis contingere. Primò, Si ipso iure beneficium vacet. Secundò, Si per sententiam ei sit abrogatum, vel si potestas Delegati reuocata. Tertiò, Si Delegans mortuus sit. Quartò, Si Iurisdictionem Delegantis contingat suspendi.

Si beneficiũ ipso iure vacet. Quod ad primum modum attinet, ita tenet expressè Panormitanus in d. cap. Nihil. Nauar. in cap. Placuit. nu. 180. Arragon q. 60. art. 6. Paludanus suprà, Siluester v. Confessor, 1. qu. 19. & passim Canonistæ. Ratio est, quia hîc duo illa concurrunt, titulus publici officij, (vt quia ab Episcopo institutus) & error facti. Nec refert, quòd titulus & possessio iuris ei sint adempta; quia id omnino occultum est; & non ita sunt adempta, quin adhuc aliquæ reliquiæ maneant. retinet enim possessionem facti, vt Nauarrus ait.

Resp. ad cap. Dudum. Nec obstat cap. Dudum. 22. de electione, vbi insinuatur, absolutiones datas ab eo, qui simul plures parochiales Ecclesias retinebat absque dispensatione, fuisse irritas, eò quòd obtenta secunda, vacet prior, iuxta dispositionem Concilij general. cap. De multa, de præbendis: quia publicè notum erat, illas vacare. Si id occultum ratione communis ignorantiæ fuisset, non fuissent irritæ; vt ibidem notat Panormitanus & alij. Nec refert, quòd id proueniat ex errore iuris: modò sit probabilis, & causet errorem facti.

Si per sententiam abrogatũ, vel expressè reuocatum. De secundo modo, etsi multi aliter sentiant, est tamen probabile valere. ita enim tenet Paludanus suprà, circa primam opinionem; vbi id affirmat in eo, cuius commissio est occultè reuocata. & Henriquez lib. 3. de pœnitentia cap. 6. vbi dicit valere absolutionem, si habet titulum coloratum, & non scitur de reuocatione. & lib. 2. cap. 4. valere confessiones factas virtute Bullæ, vel facultatis, quæ nescitur esse reuocata. Idem tenet noster Sancius lib. 3. de matrimonio disputat. 20. nu. 58. citans pro ea Baldum, Iasonem, Corneum, Mascardum, Henriquez & Manuelem, qui primo tomo Summæ cap. 60. num. 3. dicit valere confessiones Religiosis semel approbatis factas, quamuis occultè facultate audiendi sint priuati. Ratio est, quia duo illa supradicta hîc etiam concurrunt, titulus & error communis: institutus enim fuit ab habente potestatem, & ideò habetur adhuc verus Iudex, cùm ignoretur reuocatio.

De Tertio, Verius etiam est valere; quia etsi morte vel priuatione officij delegantis expiret potestas delegati, re adhuc integra, vt patet L. More. 5. ff. de Iurisdictione omnium Iudicum, & cap. Licet. 30. cap. Gratum. 20. cap. Relatum. 19. de officio delegati: tamen quamdiu hoc communiter ignoratur, & ille se adhuc gerit pro Delegato; est eadem ratio, quæ in supradictis. non enim hîc magis est priuatus, quàm in primo & secundo casu; & tamen ibi valent acta, ob communem errorem: ergo & hîc valebunt. Ita tenet Thomas Sancius, & multos pro ea citat Doctores. Et confirmatur, quia potestas Vicarij generalis magis dependet à iurisdictione Episcopi, quàm potestas Delegati à Delegante: nam à Vicario ad Episcopum non est appellatio, eò quòd sit vnum eorum tribunal, vna Iurisdictio, & veluti vna persona, vt apertè colligitur ex cap. 2. de consuetud. in sexto. Vbi per Officialem Episcopi intelligitur Officialis generalis, vt Glossa communiter recepta exponit, quem vocamus Vicarium generalem. At à Delegato ad Delegantem est appellatio, vt ibidem Glossa affirmat: quia diuersum tribunal habent, & diuersi Iudices habentur. Hinc mortuo Episcopo expirat potestas Vicarij, etiam causâ integrâ, vt docent Ioannes Andreas, Dominicus, & Hostiensis in cap. 1. de officio Vicarij in sexto. & tamen valent acta Vicarij, & litteræ dimissoriæ ab eo datæ, si communiter mors Episcopi ignoretur, vt docet Henriquez lib. 3. de pœnit. cap. 13. neque desinunt istæ litteræ valere, etiamsi posteà, re integra, sciatur mortem fuisse priorem, vt idem docet de Ordine cap. 22. & consentit Sancius suprà. *Si morte delegantis.*

De quarto non est difficultas, si enim suspensio primaria, quæ est in ipso Delegante, non inualidat actum ipsius, dum communiter ignoratur, multò minùs inualidabit acta Delegati, qui solùm secundariò suspensus est. quod intellige vt antè, si res vulgò ignoratur. *Si delegans suspendatur.*

Sextò Sequitur, Supradicta locum habere, non solùm in foro contentioso, sed etiam in sacramentali, vt docet Paludanus circa quartam opinionem, Nauarrus suprà, & alij passim. quia eadem ratio boni communis id postulat: & Ecclesia defectum iurisdictionis non minùs hîc, quàm in foro externo supplere potest, & vult, concurrente titulo colorato, & communi errore. Nec obstat, quòd expressum ius hac de re non habeatur; quia quod iura disposuerunt in vno casu, id etiam intelligendum in aliis, vbi est par, vel maior ratio; vt est in proposito. quod confirmatur, quia supposita potestate Ordinis, in reliquis, vtrius-

vtriusque fori est paritas: nec plus requirit hoc forum quàm illud: sufficit enim vtrique eadem iurisdictio. vnde supposita ordinis potestate, quicumque potest soluere & ligare in foro externo, potest etiam in interno, vt rectè Paludanus dixit.

Septimò, Supradicta procedere etiam in iis, quæ geruntur ex officio publico, quamuis non sint actus iurisdictionis; vt in Instrumento tabellionis: in electione & præsentatione ad beneficia & officia: in actu Parochi, assistentis contractui matrimonij. hic enim actus non est iurisdictionis, sed exhibitionis præsentiæ sui, tamquam testis iure requisiti.

68 *Probabilis opinio DD.* Adde, non solùm errorem communem, sed etiam probabilem DD. opinionem efficere vt Ecclesia det Iurisdictionem; etiamsi fortè opinio illa sit falsa. vt docet Henriquez lib. 2. de pœnit. c. 14. nu. 3. & 4. & optimè Sancius suprà nu. 65. vt si probabile sit talem posse absoluere à reseruatis, vel censuris, assistere matrimonio, excommunicare, eligere confessorem, priuilegium non esse reuocatum, & similia: & ille ex hac opinione operetur, validum erit, Ecclesia supplente defectum, si fortè subsit. cùm enim licitum sit operari ex opinione probabili; si omnia illa essent irrita, grauissima incommoda sequerentur. Imò vt ait Panormit. in cap. Nihil. 44. de electione, quem refert & sequitur Rosella v. Confessor, 3. in fine, & Siluester v. Confessor, 1. q. 19. Sancius n. 56. & sæpè indicat Henricus, valent acta, etiamsi populus dubitet, an Superior sit officio priuatus. Et ratio est, quia cùm antè fuerit habitus Superior, non debent propter dubium superueniens eum reiicere, cùm in officio perseueret. in dubio enim, nemo est suo Iure spoliandus; quia melior est conditio possidentis.

Ex his patet, Etsi illi, qui solùm habent titulum coloratum, possint generatim dici peccare vsurpatione Iudicij, quia quantum in ipsis est, vsurpant potestatem, quam non habent; non tamen sententia illorum est irrita; quia dum hoc attentant, Ecclesia iurisdictionem extraordinariè propter bonum commune, in ipso actu suppeditat.

DVBITATIO IX.

Vtrùm tyrannus peccet vsurpatione iudicij, eiusque sententiæ sint irritæ.

69 *Tyrannus duplex.* NOtandum est, alium esse *tyrannum vsurpatione potestatis*, (qualis est, qui absque vllo iure Remp. inuasit & opressam tenet) alium *vsu regiminis*, cùm aliàs sit verus Princeps, legitimam potestatem obtinens. Nos hîc loquimur de eo, qui vsurpatione potestatis tyrannus est, & iam in pace imperat, Repub. non ampliùs ei resistente, virium defectu. nam de vero Principe constat eum non peccare vsurpatione iudicij, modò secundùm leges iudicet, etiamsi aliàs tyrannicè gubernet.

Sotus lib. 3. qu. 4. art. 6. docet, tyrannum, qui Rempub. inuasit, non posse ferre vllam legem, nec Ius dicere, quod obliget in conscientia; ac proinde sententias eius esse irritas. Contrarium docet Franciscus Victoria, relectione de potestate ciuili, nu. 23. Pro solutione

Respondeo & dico Primò, Tyrannus huiusmodi peccat vsurpatione iudicij ius dicendo; sententiæ tamen ipsius sunt validæ, & tenentur ciues illis obtemperare, donec irritentur. 70 *Peccat vsurpatione Iudicij.*

Prior pars probatur, quia iudicando vsurpat sibi potestatem Principis, & gerit se vt verus Princeps, cùm tamen re vera non sit: ergo peccat vsurpatione iudicij: qui enim vsurpat sibi potestatem alienam & intendit ea vti in iudicando, peccat vsurpatione iudicij.

Dices, Ille quidem peccauit inuadendo principatum, & illam auctoritatem sibi vsurpando; non tamen peccat posteà, si ea debito modo, & vt Reipubl. expedit, vtatur: quia ea censetur esse mens Reipubl. Imò si omitteret Ius dicere, peccaret.

Respondeo negando secundam partem assumpti; quia non solùm peccauit Rempub. inuadendo, sed etiam posteà assiduè peccat tum ipse, tum eius heres, eam oppressam, sibique subiectam seruando; donec tandem vel sponte à regno suscipiatur; (quod fieri potest, si illud sit sui iuris, nulli alteri Principi obnoxium) vel longo temporum interuallo tandem nascatur præscriptio. ratio est, quia assiduè iniuriam infert, & opprimit; sicut qui per iniuriam compingit aliquem in carcerem, non tantùm peccat in principio, sed etiam posteà, idque assiduè, quamdiu voluntariè hanc calamitatem continuat. vt patet ex dictis cap. 12. dubitat. 3. & 4. Cùm igitur tyrannus continenter peccet Rempubl. oppressam tenendo, & sibi vsurpando principatum, etiam peccat iudicando; quia in hoc actu sibi assumit auctoritatem principalem, seque loco Principis gerit.

Aduerte tamen, hoc non esse nouum peccatum, sed continuationem quamdam peccati antiqui; neque addere aliquam nouam malitiam mortiferam supra vsurpationem tituli principatus; quia per hoc non fit noua iniuria, sed continuatur prior. imò magis peccaret, si, quando res postulat, Ius non diceret, retento principatu; quia magis ciuibus noceret, & maiorem iniuriam irrogaret. sicut qui rem alienam detinet & ea vtitur, peccat vtendo; tamen si iste vsus est rei vtilis vel necessarius, non addit nouam malitiam supra rei detentionem; & non vtendo magis peccaret. 71 *Non est nouum peccatum.*

Dices, Si peccat iudicando: ergo ciues non possunt ab eo Ius petere: non enim licet petere ab aliquo, quod ipse sine peccato præstare non potest.

Respondeo negando consequentiam; quia non petunt absolutè, sed sub tacita quadam conditione, Nempe si velit se gerere loco Principis; qua conditione posita, (sicut manifestum est eam poni) petitur id, ad quod ipse tenetur. quamuis enim peccet iudicando, magis tamen peccaret iudicium negligendo. Itaque non petitur nisi ex suppositione, & tamquam minus malum, quod eo modo petere est licitum. ita Caietanus in Summa v. Tyrannus, & alij. 72 *Licitum est ab eo Ius petere.*

Altera pars, *Sententias eius esse validas*, probatur; quia eius sententiæ & iusta mandata, etsi non habeant vim à tyrannica potestate; habent tamen aliunde; primò & inchoatè à Iure naturali, quod, supposito tali rerum statu, dictat esse obtemperandum, propter bonum commune; alio- 73 *Sententias esse validas.*

alioquin omnia essent plena furtis & latrociniis: secundò & completè à Repub. idque vel quia durante illo statu, tacito quodam consensu dat ei auctoritatem, dum vult vt ille iustitiam administret, & officio vsurpato, debito modo fungatur; vel potiùs quia tacitè approbat eius mandata & acta, legibus & vtilitati communi consentanea,& vult sententias iustas, quibus lites ciuium dirimuntur,& sontes plectuntur, esse validas & subditos obligari. nisi enim validæ essent & obligarent,nemo nisi in speciem obtemperaret; sed quisque occultè faceret contrarium, cum magno Reipubl. incommodo. Potest autem Respub. hanc vim sententiis & actis tyranni dare, quia est singulorum Superior, etiamsi tyrannide sit oppressa; & iustas tyranni sententias pro suis habere.

74 Secundò, Probant quidam, quia Romani oppresserant Iudæos per tyrannidem, & tamen Dominus Matth. 22. insinuat, Cæsari reddendum tributum. Verùm credo neminem in conscientia teneri tyranno tributum soluere, nisi fortè causâ scandali, vel maioris mali vitandi: neque enim ratio naturalis id dictat, neque Respub. censetur id velle; quia expedit illum non abundare, vt faciliùs eius iugum possit excuti. Sententia Domini est generalis, solùm significans, Principi reddendum, quod ei debetur. non enim conueniebat, vt alterutram partem distinctè definiret.

75 Dico Secundò, Inferiores tamen Iudices à tyranno constituti, si eius tyrannidem non sustentent, aut iuuent, non peccant ius dicendo, modò alioquin omnia iure agant. ratio est, quia nullam Reipub. faciunt iniuriam, & ipsa Respub. posito hoc rerum statu, tacitè in illos consentit, cùm illorum administratio in bonum commune cedat. Verùm rarò fit vt Iudices inferiores nō cogantur multa iniqua mandata & sententias dare & exequi: vnde non facilè excusantur, qui huiusmodi officia suscipiunt. Hinc patet quid dicendum de iis, qui in Hollandia tyrannidem occupant.

Inferiores Iudices.

76 Petes, Vtrùm tyrannus peccet peccato homicidij,& teneatur ad restitutionem, si sontes secundùm ordinem iuris interficiat, aut bonis spoliet?

An homicida.

Respondeo negatiuè; quia Respub. tacitè ad hoc tribuit illi auctoritatem, dum consentit & cupit vt ita faciat. Itaque solùm peccat in hoc actu, quatenus in eo se gerit vt Princeps, continuans auctoritatem anteà assumptam.

Dices, Etiamsi Respublica concedat illi tacitè ad hoc auctoritatem, tamen hac non intendit vti, sed ea tantùm, quam sibi assumpsit; quam re vera non habet: ergo occidit illum auctoritate priuata; ac proinde est homicida; & tenetur ad restitutionem; sicut quiuis alius priuatus, sontem occidens.

Resp. Tyrannus non excludit eam auctoritatem, quam Respublica ad huiusmodi actus illi concedit; sed intendit vti omni sua auctoritate, quam habet: & ita occidit illum auctoritate publica. vnde non est homicida, nec tenetur ad restitutionem.

DVBITATIO X.

Vtrùm Iudex possit condemnare reum, qui per testes legitimè est probatus criminosus, v. g. homicida; quem tamen certò nouit innocentem.

D. Thomas q. 67. art. 2.

SVppono, in tali casu teneri Iudicem omnes vias & rationes inire, quibus possit eum liberare; vt impediendo accusationem, si potest, sæpè, & per interualla examinando testes, an nihil varient; extrahendo iudicium, aperiendo carcerem, si commodè & sine scandalo fieri potest. Si his rationibus non potest eum iuuare, debet Iudex inferior causam remittere ad Superiorem, & deposita Iudicis persona assumere officium testis apud Superiorem, si putet eum hac ratione liberari posse; vt docet Caietanus q. 67. art. 2. & indicat D. Thomas qu. 64. art. 6. ad tertium. Sed difficultas est, si his modis non possit illum liberare, & pars aduersa vrgeat condemnationem. Multi Doctores docent Iudicem tunc posse illum condemnare secundùm allegata & probata. Ita D. Thomas q. 67. art. 2. & eius discipuli, & plerique Theologi, & Couarruuias lib. 1. variar. cap. 1. nu. 6. & alij multi, quos ipse citat. Fundamentum præcipuum est, quia Iudex non iudicat vt persona priuata, sed vt publica; ergo non debet sequi priuatam, sed publicam scientiam. 77

Dico Primò, Hæc sententia est probabilis, quia plurimos auctores, eosque doctissimos habet, quorum auctoritas sententiam probabilem & securam reddit.

Dico Secundò, Contraria nihilominùs videtur verior, nempe Iudicem nullo modo posse talem innocentem ad mortem condemnare; sed potiùs debere officium dimittere, etiamsi hoc modo nihil esset reo profuturus. Tenet hoc Nicolaus Liranus in cap. 23. Exodi, explicans illud, *Innocentem & iustum.* Adrianus quodlib. 6. art. 3. Angelus v. Iudicare, num. 7. Petrus Nauarra cap. 3. nu. 161. Item Hostiensis, Calderinus, & Panormitanus in cap. Pastorali, 28. de officio Delegati. & multi alij, quos citat Couarruuias suprà num. 3. 78

Innocētem non posse condemnari.

Probatur, quia humana auctoritate directè & ex proposito occidere innocentem est intrinsecè malum, sicut cognoscere non suam: ergo sicut non potes reddere debitum huic mulieri, quam certò nosti non esse tuam coniugem, etiamsi millies probetur esse tua vxor; ita non potes hunc morte damnare, quem nosti vacare culpa. Nec obstat, quòd probetur esse in culpa; hoc enim nihil detrahit eius innocentiæ, nec facit eum digniorem pœna: ergo ob id non potest puniri.

Quòd autem sit intrinsecè malum, probatur Primò, Quia per se malum est adimere alicui vitam sine auctoritate; atqui Iudex nullam habet auctoritatem in vitam innocentis, cùm hæc soli Deo sit subiecta: ergo Iudicem eam adimere, per se malum est. Secundò, Si Iudex habet hanc auctoritatem condemnandi innocentem, id ei concessum est propter bonum Reipublicæ: atqui ob nullum Reipub. bonum, etsi in proximo periculo verse-

versetur, licet directè innocentem occidere; vt ostensum est suprà c. 9. dubit. 7. ergo multò minùs licebit ob hoc periculum remotum, & cui alia ratione potest obuiari.

79 Dices, Licitum est indirectè occidere innocentem; vt cùm in oppugnatione vrbis dirigitur tormentum in locum, vbi multi sunt innocentes: atqui hîc innocens occiditur indirectè; quia non intendit illum occidere, sed procurare bonum publicum, seruando legum præscriptum. Ita quidam.

Discrimen. Respondeo esse valdè disparem rationem: qui enim vrbem oppugnat, ius habet dirigendi tormenta in quamuis partem vrbis, quæ ei visa fuerit; quo iure non potest priuari per hoc, quòd aliqui innocentes ibi constituantur. Deinde datur hîc actus distinctus ab occisione innocētis, quem actum ille directè intendit; cui solùm indirectè & per accidens coniuncta est occisio innocentis. *Occisio innocentis per se intenditur.* qui autem condemnat innocentem, non habet ius ferendi sententiam in hunc hominem, cùm hoc ipsum sit directè occidere hominem innocentem. neque intendit aliquem actum distinctum ab occisione innocentis, cui ipsa per accidens sit coniuncta; sed ipsammet occisionem.

Dices, Intendit seruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum, cui per accidens coniuncta est occisio innocentis: sicut qui occidit alterum causâ defensionis sui, intendit conseruationem sui, cui per accidens & indirectè coniungitur occisio inuasoris. Ita Caietanus.

Resp. Seruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum in hoc casu, non est quid distinctum ab occisione huius hominis. nam directè per huius occisionem intenditur hæc conseruatio; imò condemnatio & occisio huius hominis putatur esse conseruatio ordinis iudiciorum, & consequenter boni publici. Illud autem exemplum ex parte nobis fauet; qui enim seipsum defendit, directè intendit saltem læsionem alterius grauem (si aliter non possit se expedire) tamquam medium necessarium ad sui conseruationem. vnde si Iudex eodem modo intendit mortem vel mutilationem innocentis, non est dicendus eam solùm per accidens & indirectè intendere. Adde, minorem esse cōiunctionem inter occisionem inuasoris & conseruationem vitæ defendentis, quam inter occisionem innocentis & conseruationem ordinis iudiciarij; quia condemnatio & occisio innocentis putatur formaliter esse conseruatio boni publici. His adde, quando Iudex interficit sontem ex allegatis & probatis, de quo nescit contrarium, directè intendit illum priuare vita, eò quòd tale crimen de illo probatum est: ergo similiter quando insontem interficit, intendit illum directè priuare vita, quia crimen de illo probatum est. Sanè non video, quo modo possit quis imaginari Iudicem, qui eum ad mortem condemnat, & iubet interfici, non intendere eius mortem, aut eum non interficere nisi per accidens. non enim refert, quòd inuitus & dolens id faciat; quia omnibus consideratis, absolutè vult & facit.

80 *Cur sequenda notitia publica.* Tertiò probatur, quia ratio naturalis ideò dictat Iudicem debere sequi notitiam publicam per allegata & probata acceptam, ne facilè aberret aut discedat à veritate & iustitia in iudicando: hæc enim est ratio illius legis & obligationis: ergo quando ei est omnino euidens iudicium fore iniustum si sequatur probata & allegata, non debet nec potest ex illis iudicare: nulla enim lex seruari debet, quando ex eius obseruatione sequeretur id, quod est intentioni & fini legis contrarium.

Quartò, Si Iudex certò sciret se non habere auctoritatem in reum, non posset eum iudicare, etiamsi multi testarentur illum habere, & ei mortem minarentur nisi faceret. similiter si sciret factum non mereri pœnam iuxta legem: ergo neque etiam poterit, quando certò scit reum esse penitus innocentem. Patet consequentia, quia ad condemnandum aliquem morte, non minùs requiritur veritas criminis in reo, quàm vera potestas in Iudice, & vera æquitas in lege, secundùm quam debet iudicari.

Quintò, Fieri potest vt multorum conspiratione integrum Monasterium accusetur & testibus conuincatur de proditione Reipub. de idololatria, de sodomia, & similibus grauissimis criminibus; & Iudex certò sciat illorum innocentiam: quis non horreat dicere, illum tunc posse & teneri viros innocentissimos equis discerpere vel flammis tradere, ob calumnias & minas perditorum? 81

Sextò, Fieri potest vt ipse Iudex accusatorem & falsos testes apposuerit, & posteà non possit illorum impetitionem impedire; poteritne etiam tunc illum condemnare?

Septimò, Si lex aliqua statueret, vt qui per calumniam oppressus est, condemnetur, etiamsi Iudex sciat illum innocentem esse, talis lex esset iniqua, & æquas aures offenderet: ergo illud ipsum opere exequi est iniquum.

Octauò, Denique hæc sententia probari potest ex illo Exodi 23. *Insontem & iustum nō occides, quia auersor impium.* Respondent quidam; illum, qui conuictus est per testes, non esse insontem; quia publica opinione habetur sons & improbus. Sed contrà, Opinio & calumniæ aliorum non possunt me facere sontem aut dignum pœna; alioquin Susanna fuisset dicenda sons, quam tamen Scriptura, Danielis 13. vocat innocentem.

Ex his sequitur Primò, Iudicem non posse innocentem illum condemnare ad mortem, etiamsi officium suum deberet amittere: imò etiamsi ipse alioquin occidendus à populo foret: quia est intrinsecè malum. Idem videtur dicendum de pœna mutilationis, vt præter alios (teste Siluestro v. Iudex 2. q. 5.) etiam docet Raymundus in sua Glossa dicens: *debere Iudicem potiùs omnia mala tolerare, quàm condemnare talem ad mortem, aut mutilationem, etiam ad præceptum Superioris, vel exponere condemnandum.* quia etiam in hac pœna homo non est subiectus dispositioni Reipublicæ, ita vt Respub. possit eam innocenti inferre, nisi ob veram culpam. 82 *Consectaria.*

Sequitur Secundò, Etiam ministrum iustitiæ non posse mandare executioni sententiam mortis vel mutilationis, quam certò nouit esse iniquam. sicut enim intrinsecè malum est, te iubere occidi eum, quem scis innocentem; ita malum est, te hæc iussa exequi. Confirmatur, quia subditus, qui certò nouit bellum esse iniquum, non potest inscribi, & militare, (quod est sententiam Principis contra hostes exequi) etiamsi Princeps iubeat: ergo similiter si sciat certò hunc iniquè damnatum, non potest sententiam exequi. Secùs tamen si nō esset moraliter certus de innocentia, vel iniqua damnatione: tunc enim debet credere potiùs Superiori, 83 *Executor sententiæ.*

riori, quàm sibi. Caietanus tamen qu.67.art.2.in fine,& Couar.lib.1.variar.cap.1.n.10. putant ministrũ posse exequi, si aliàs deberet officium suum amittere, nisi sententia sit notoriè iniqua: & probant ex c.Pastoralis,ad quod infrà respõdebimus.

84 Sed difficultas est, Vtrùm hæc etiam locum habeant in causis ciuilibus & in criminalibus, vbi non agitur nisi de pœna pecuniaria, vel exilij, vel priuationis officij aut beneficij? Liranus, Angelus, Panorm.& quidam Canonistæ putant idem in his causis dicendum. Sed cõtrarium est verius. vnde

De causis ciuilibus. Dico Tertiò, In causis ciuilibus & criminalibus minoribus, quando Iudex certò scit alteram partem falsis probationibus niti, tenetur quidẽ omni industria curare vt falsitas detegatur, vel vt processus impediatur; tamen si id non potest efficere, potest ex illis probationibus sententiam ferre. Ita ferè sentiunt ceteri DD.

Probatur Primò, Quia Respublica habet auctoritatem disponendi de fortunis suorũ ciuium, easque de vno in alium transferendi, prout bono publico expediens fuerit; vt patet ex legibus vsucapionum: atqui hîc videtur esse iusta causa; tum ne forma publicorum iudiciorũ cum populi scandalo peruertatur; tum quia non suppetit ratio, incommodum huius hominis auertendi: ergo potest statuere, vt Iudex in tali casu formã publicam iudiciorum sequatur; etiam si inde fiat, vt fortunis eum spoliare debeat, quem priuatim innocentem, vel bonam causam habere nouit.

Secundò, Quia nemo ciuium id meritò potest ægrè ferre, aut queri sibi iniuriam esse factam à Iudice per talem sententiam, cùm videat se ab illo iuuari non posse; neque par esse vt Iudex officium potiùs deserat, quàm sententiam ferat.

Tertiò, Quia hæc bona possunt recuperari: nec ita per sententiam illis priuatur vt eorum dominium amittat. vt rectè docet Arragon. qu.60.a.5. in fine, & Sotus l.3. de Iustit.q. 4.a.5.& alij DD. non enim ea est mens Reipublicæ nec esse iustè potest, cùm sententia falsis probationibus nititur: id enim esset absque necessitate calumniatoribus fauere. Itaque potest ea occultis modis recuperare ab eo, cui sunt adiudicata. Hoc tamen intellige de re pecuniaria; non autem de officiis & beneficiis. cùm enim aliquis per sententiam legitimo Iuris ordine datam, his priuatur, verè amittit dominiũ, & possunt alteri validè conferri, vt docet Sotus supra de beneficiis. Panorm. in cap.1.de cõcessione præbendæ, Innocentius in cap. Quia plerique. 8. de immunit. Ecclef. & alij etiam de officiis. nam eadem quoad hoc est ratio officiorum ac beneficiorum; hæc enim sunt bona publica, de quibus Ecclesia vel Respulica potest liberiùs disponere, quàm de bonis priuatorum. Itaq; quando causa subest, potest non solùm eorum possessione, sed etiam dominio priuare. hîc autem iusta causa suppetit; tum ne dominia & Iurisdictiones sint incerta; quæ res sæpè perturbat hominum cœtus; tum quia is, qui spoliatus est, non potest ea recuperare clanculùm, sicut alia bona; sed debet à collatore accipere; qui nihil faciet, nisi publicè de eius innocentia constiterit. quòd si contingat de ea posteà constare, potest Ecclesia ei aliter compensare, aliud beneficium ei conferendo. In bonis autem fortunæ, sufficit vt spoliet possessione. vide infrà cap. 31. dubit. 5.

85 Ex his patet Primò, Immeritò Couarruuiam suprà num.7.§.Secundum, dicere, Non posse dari congruam distinctionem in præsenti negotio inter causas ciuiles & criminales: cùm enim Respublica possit disponere de rebus, de quibus sunt causæ ciuiles, non autem de vita & membris, de quibus sunt potissimùm causæ criminales; mirum non est, si possit statuere in illis, vt seruetur forma iudiciorum contra priuatam scientiam; nõ autem id possit in his. Secundò, Si quis in iudicio peteret hereditatem ex testamẽto, quod Iudex priuatim nouit esse suppositium, tamẽ id nullis indiciis probari potest, Iudicẽ posse illam hereditatem ei adiudicare: imò ad hoc cogetur à Principe. Tertiò, Posse quem condemnari ad pœnam infamię, si illa crimini statuta sit. nam hoc ipso, quo probatus est criminosus, nec vlla patet ampliùs ratio effugij, possessionem famę amisit, & causam infamiæ contraxit. vnde Iudex proferendo sententiam, quam declinare non potest, non videtur aliquid noui irrogare, quod in causa non extiterit: nam potiùs est declaratio eius, quod probatum est, quàm nouæ pœnæ inflictio.

Sed contra propositionem, Obiicitur Primò, Deut. 17. *In ore duorum aut trium testium peribit, qui interficietur.* & Matth. 18. *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.* 86 *Obiectio.*

Respondeo, Tantùm vult dicere, non sufficere vnum testem, sed requiri vt minimùm duos, vt quis possit interfici. non tamen mens Domini est, vt quandocumque adsunt duo testes, possit quis occidi, etiamsi Iudici constet illos calumniari, & reum esse innocentem; sed solùm vult declarare, quid regulariter fieri possit, nempe quando Iudex non nouit contrarium.

Obiicitur Secundò, Ex D. Ambrosio ser.20. in Psal.118. *Bonus Iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & Iura pronuntiat, statutis Iuris obtẽperat, non indulget propriæ volũtati, nihil paratum & meditatũ domo defert; sed sicut audit ita iudicat, & sicut se habet negotij natura, decernit; obsequitur legibus, nõ aduersatur, examinat merita causæ, nõ mutat.*

Respondeo, Verba ista non habere difficultatem. *Nihil facit ex arbitrio suo*, non quòd non debeat vti magna industria, testes examinando seorsim, minando, promittendo, differendo iudicium, mittendo ad Superiorem, quæ omnia ex priuata scientia facit; sed quia debet pronuntiare sententiam ex legum præscripto, non contrà: vt si lex irritat contractum, debet pronuntiare irritum; si iubet esse ratũ, debet pronuntiare esse ratum; si constituit crimini certam pœnam, nõ potest eam mutare, præsertim in grauiorem. *Iudicat sicut audit*, nempe regulariter, quando non constat ei de contrario. Item, quia numquam iudicat cõtra id, quod probatum est. *Nihil meditatum adfert*, quia non statuit de sententia, nisi omnibus auditis. nimis profectò rigidè interpretatur, qui hæc verba ita accipit, quasi Iudex in omni prorsus euentu nihil debeat agere, quàm iudicare secũdùm audita. Patres enim loquuntur de officio Iudicis, prout regulariter exerceri debet, sepositis extrinsecis circumstantiis, quæ rarissimè incidunt. 87

Obiicitur Tertiò, Iudex non iudicat vt persona priuata, sed vt publica: ergo non potest sequi priuatam scientiam; sed tenetur sequi publicam. 88

Respondeo, Hinc benè sequi, Iudicem ex priuata sententia non posse auctoritate iudiciaria condemnare & absoluere; (nisi fortè in casu aliquo,

de quo dubit. sequenti) non tamen hinc consequens est eum teneri sequi publicam scientiam in condemnando, quãdo certò nouit illam scientiam nihil esse aliud quàm iniquum errorem & calumniam: cum hac enim rationabili exceptione, intelligendæ sunt huiusmodi generales sententiæ, ne id, quod pro iustitia seruanda introductum est, detorqueatur ad iniuriam.

89 Obiicitur Quartò, Si nostra sententia vera est, facilè poterunt Iudices corrumpi pecunia, vt dicant se certò scire reum esse innocentẽ, & ita eum absoluant, vel certè non puniant: quod cedet in magnum Reipublicæ damnum.

Respondeo, Rarissimè vel numquam accidet vt Iudices velint subire magnum illud discrimen, quod illis impendet, si verè criminosum, qui iuridicè probatus est talis, liberauerint. difficile enim est sustinere tam apertum mẽdacium, quod honorẽ accusatoris & testium tantopere attingit, quòd si id aliquando contingeret, non esset sanè tanti momenti, vt ad illud euitandum, etiam innocẽtes sint damnandi. melius enim est decem nocentes absolui, quàm vnum innocentem damnari.

90 *Non potest absoluere.* Adde, Iudicem, præsertim inferiorem, ex priuata scientia non posse absoluere vel damnare, vt dictum est. quamuis enim debeat non damnare, non tamen potest ex auctoritate absoluere; sed potest illũ detinere in carcere, donec habeat opportunitatem emittẽdi, aut certè remittere ad Superiorem.

Cautio scandali. Quòd autẽ quidam obiiciunt de scandalo populi, parum vrget; nã facilè caueri potest: vel certè curari vt careat iusta ratione, si reus vel detineatur ad tempus in carcere, vel remittatur ad Superiorem; vel si Iudex sit supremus Princeps, poterit interposito iureiurando apud populum, eius innocẽtiam testari. ferinum enim esset post tanta testimonia & innocentiæ signa, vitam miseri hominis persequi.

91 *Executio sententiæ, quam scis iniustam.* Obiicitur Quintò, cap. Pastoralis. §. Quia verò, de officio & potestate Iudicis delegati, Innoc. III. ait, *Attendentes, quòd non cognitio, sed executio tantùm, demandatur eidẽ, respondemus, quòd cùm Ordinarius teneatur obsequi Delegato, etsi sciat sentẽtiam illam iniustam, exequi nihilominùs tenetur eamdem.*

Respondeo, Pontifex ibi loquitur de eo, qui merus est executor, & nullam habet causæ cognitionem. hic tenetur exequi sentẽtiam Delegati, quam scit esse iniustam, id est, contra Ius litigatoris; quia cùm litigator nõ appellet, videtur cedere iure suo; vel agnoscere crimen. si enim putet sibi iniuriam fieri per sententiam Delegati, debet ab eo appellare ad Papam. Non tamẽ potest eam exequi, si sciat esse nullam; vt si esset lata auctoritate falsarum litterarum, vel per falsa Instrumenta, vel per dolum aduersarij: tũc enim debet supersedere executioni. Ita Glossa; quæ expositio fauet nostræ sententiæ. Adde, Põtificem hîc loqui de causis ecclesiasticis, in quibus agitur de iis rebus, quæ subsunt Ecclesię dispositioni: vt de priuatione beneficij, officij, fructuũ, &c. nõ de supplicio capitis vel mutilationis.

DVBITATIO XI.

Vtrùm Iudex possit aliquem ex priuata scientia, aut certè non citatum & auditum condemnare.

92 SVppono, inferiorem Iudicem nullo modo id posse: quia non potest dispensare in legibus ad ordinem Iuris pertinentibus, quarũ duæ sunt præcipuæ. Prior, Vt nemo condemnetur inauditus. *Inferior nõ potest.* Altera, Vt nemo condemnetur sine testibus; iuxta illud Deut. 17. *In ore duorũ vel trium testium peribit, qui interficietur.* Imò nec in aliis minoribus, etsi merè sint Iuris positiui, dispẽsare potest, v.g. vt accusatio non fiat in scriptis, vt non detur certus terminus reo ad respõdendum. Ratio est, quia inferior non potest dispensare in legibus Superioris. Itaque tota difficultas est de supremo Principe. Quidam sentiunt, hunc posse ex priuata scientia, etiam contra fidem actorum, sententiam proferre tam condemnatoriam, quàm absolutoriam. Ita Couarr. lib. 1. variar. ca. 1. nu. 7. *Principem ex priuata scientia posse, quidam putant.* Idem docent Cynus, Bartolus, & alij in L. 1. C. Vt quæ desunt aduocatis partiũ, Iudex suppleat. 93 Albericus in L. Illicitas. §. Veritas. ff. de officio Præsidis, & Felinus in cap. Pastoralis. §. Quia verò. Probatur Primò, Quia supremus Princeps potest dispensare in illo iure, quo statuitur, vt ex allegatis & probatis sententia feratur, cùm non sit naturale, sed positiuum. Secundò, Quia Principi supremo non minùs credendum est, quàm duobus vel tribus testibus; ac proinde ipsius iudicium & scientia æquiualet scientiæ publicæ, quæ censetur esse in duobus vel tribus testibus.

Sed Contrarium est verius, vnde

Respondeo & dico Primò, Probabilius & verius est, supremum Principem non posse aliquem reum condemnare ex sola scientia sua priuata. 94 *Cõtrarium verius est.* Ita Caietan. v. Homicidium, in principio. Nauarrus cap. 25. nu. 9. Sotus lib. 5. de Iustitia q. 1. art. 3. & colligitur ex D. Thoma qu. 67. art. 3. ad 3. vbi dicit *eumdem hominem non posse esse simul Iudicem, accusatorem, & testem.* Probatur Primò, Quia quod solus Iudex vidit, censetur adhuc occultum in iudiciis humanis; vndę reus potest negare, (in sensu tamẽ vero) si de tali crimine rogetur: ad hoc enim ius habet, vt omnes passim fatentur: non enim tenetur ad mentem Iudicis respondere, nisi quando iuridicè interrogatur. Itaque grauis ei fieret iniuria si de tali crimine puniretur. Confirmatur, quia tollitur ei iusta sui defensio: potest enim se defendere, quamdiu crimen non est probatum; & maximè si probari nequeat. Deinde, quia vsurpatur in illum potestas iudicandi, cùm solus Deus sit occultorum Iudex, vt passim Canones tradunt; cap. Erubescant. d. 32. cap. Consuluisti. 2. qu. 4. & cap. Tua nos, de simonia: quibus locis est sermo de occulto, quod testibus probari nequit, etsi in opus externum prodiit.

Secundò, Quia Iudex, sicut ex potestate publica, ita etiam ex publica scientia iudicare debet, actus enim publicus debet à potestate, voluntate & notitia publica, tamquam à causa sibi commensurata procedere, vt rectè Caiet. suprà.

Potestas Principis à Repub. Tertiò, Princeps nõ habet maiorem potestatem quàm sit ea, quam Respub. in illum trãstulit: nam omnis potestas Principis est à Repub. atqui Respublica nusquam gentium, vbi non est regimen tyrannicum, hanc potestatẽ Principi dedit, vt pro suo iudicio reos posset absoluere tamquam innocentes, vel damnare tamquam nocentes, contra publicas probationes: id enim esset ei licentiam exercendæ tyrannidis & omnia pro sua libidine exercendi, dare.

Quartò, Vt sententia feratur ex publicis probationibus, non est merè iuris positiui, in quo Prin-

ceps

ceps possit dispensare; sed est iuris gentium, quod apud omnes est receptum, & sub cuius onere & obligatione Respublica censetur suam potestatem in Principem transtulisse; ita vt si Princeps non obseruet, iam manifestè videatur declinare in tyrannidem. nihil enim videtur magis tyrannicum, quàm condemnare & absoluere contra publicas probationes iudiciorum. Hinc patet responsio ad priorem rationem.

95 Ad alteram Respondeo, Etsi Principis assertio in testamentis & contractibus possit æquiualere pluribus testibus; non tamen in causis criminalibus, quando agitur de aliquo condemnando; maximè si probationes sunt in contrarium. & quamuis minus incõmodi sit, posse absoluere ex scientia priuata, quàm posse cõdemnare; tamen verius puto, nec absoluere posse auctoritate publica; tum quia hæc potestas nõ est ei necessaria ad liberationem innocentis: (sufficit enim impedire progressum iudicij, vel testari apud populum sub iureiurando innocentiam accusati, eò quòd tali tempore illum viderit tali loco, cum talibus, &c.) tum quia absolutio iudiciaria ex publica notitia procedere debet, secundùm formam iuris apud omnes receptam. Potest tamen dici absoluere reum auctoritate priuata, quia iudicat & testatur non esse condemnandum; & habenda est ei fides, vt qui fide sit dignissimus. sed hoc nihil est aliud, quàm priuata auctoritate defendere innocentem; vnde etiam cuiuis priuato, qui id posset, liceret.

Principis assertio æquiualet pluribus testibus in contractibus, & testament.

96 Aduerte tamen, sententiam cõtrariam non esse improbabilem, maximè si crimen sit atrox, ita vt valdè expediat auctorem puniri, & tamen nõ conueniat rem vulgari ob infamiam coniunctam: vt si aliquis vim Reginæ vel filię Regis intulerit, solusque Rex id sciat; tali enim casu videri possit Respublica consentire: quod vt meliùs intelligatur,

97 Dico Secundò, Respublica posset Principi concedere auctoritatẽ, vt ex priuata scientia absoluere & condemnare possit. probatur, quia potest cedere iure suo, quod habet ad famam circa occulta: item iure, quod habet vt de occultis non possit ab homine puniri, & hoc totum ius conferre in Principem: ergo tunc Princeps absque vlla iniuria poterit de occultis, de quibus ipsi certò constiterit, punire. & quamuis hæc cessio Iuris esset contra rectam gubernationem, eò quòd Princeps vel malitiâ vel ignorantiâ facilè posset peruersè iudicare, & hoc iure cum magno Reipub. damno abuti; tamen non esset contra iustitiam; nam quiuis iure suo cedere potest. Vnde nec Princeps peccaret sic puniendo ex priuata scientia, quando causa subesset digna tali pœna. Confirmatur, quia in quibusdam Religionibus ita iure suo cessere subditi, vt à Superioribus suis ex priuata scientia puniri possint, saltem pœnis modicis: cur non idem fieri possit in Republica, absolutum ius suo Principi concedente, etiam in magnis? imò si Princeps esset eius sanctitatis & sapientiæ, vt neque fallere, neque falli facilè posset; prudenter id ei à Republica concedi posset, vt si talis esset, qualis erat Moyses, vel Apostoli.

Potest Respub. hanc potestatem dare.

98 Dico Tertiò, Quando non agitur de puniendo crimine, sed de auertẽdo in posterum malo, quod Reipub. vel innocenti intentatur, potest Princeps ex priuata scientia, si alia ratio non suppetit, iubere interfici auctorem. Patet, quia hîc non agit vt Iudex auctoritate publica puniens, sed vt quiuis priuatus, se aut rem sibi commissam defendens.

malum auertendũ.

Dico Quartò, Princeps quantumuis sit certus de crimine, non potest ordinariè condemnare, nisi citatum & auditum. est communis DD. ratio est, quia contrà facere, esset auferre arma reo, quibus se iure potest defendere, negando crimen, si est occultum: vel certè excusando eo modo, quo poterit. vnde iure gentium hoc receptum est. imò videtur esse iuris naturalis, nam Clement. Pastoralis, versus finem dicitur; *De crimine graui delato, facultas defensionis, quæ à iure naturali prouenit, adimi non valet, cùm illa tollere Imperatori nõ licuerit, quæ iuris naturalis existunt.* Sed sæpè in vtroque Iure, id quod propriè est iuris gentium, dicitur iuris naturalis, vt ostensum est cap. 5. dubit. 3. 99

Cõdemnare nõ potest non auditũ.

Dixi *Ordinariè*, quia in quibusdam casibus id non est necesse seruare. Primò, Si crimen est publicum, vt rectè Nauarr. cap. 25. nu. 10. sic latrones reperti in crimine, interdum è vestigio suspenduntur, sine vlla defensione aut processu. ratio est, quia factum notorium seu publicum, est loco accusatoris & testium, nec relinquit illi ius vllum defendendi sui in iudicio. 100

Quando possit condẽnari reus nõ auditus.

Secundò, Quando esset periculum rebellionis, vel alterius grauis turbationis, si iuridicè procederetur, vt idem Nauarrus docet, & Siluest. v. Homicidium 1. q. 2. ex Archidiacono; vt si esset valdè potens. tunc tamen debet eius causa priuatim discuti; nisi sit omnino euidens.

Tertiò, Quando quis machinatur Reipub. vel priuatis perniciem, quæ aliter auerti nequit, vt antè dictum est. Sed hoc non tam est punire crimen commissum, quàm impedire malum impendens.

Quartò, Si crimen soli Principi & tribus aliis notum sit, ita vt iuridicè probari possit: tunc enim posset occultè interfici reus, sine citatione & probationibus, si publicè absque graui aliquo incommodo puniri nõ possit. ratio est, quia quando crimen sic est probabile; manifestum est reum non habere iustam vllam defensionem in iudicio. Ita Petrus Nauarra n. 192. & Arragon. q. 67. art. 2. qui pro eadem sententia citat Gregoriũ Lopez. Idem sentit Couarr. lib. 1. variar. cap. 1. nu. 7. & Iurisperiti suprà citati. 101

Notandum est, ea quæ diximus de non condemnando ex priuata scientia, vel non auditum, potissimùm intelligenda de condemnatione ad mortem vel mutilationem; tamen videntur etiam habere locum in priuatione bonorum, officiorum perpetuorum, carcere, exilio, vt notauit Nauarrus suprà: nam eædem ferè rationes accommodari possunt. 102

DVBITATIO XII.

Quot modis Iudex iuridicè procedat aduersus crimina.

Respondeo, Communiter poni à DD. tres modos: vel enim procedit via *accusationis*, vel *denuntiationis*, vel *inquisitionis*; habetur expressè cap. Qualiter & quando 2. de accusationibus. *Via accusationis* procedit, quãdo est aliquis actor, qui spondet se obiecta probaturum. *Denuntiationis* verò, quando aliquis detulit crimen, qui non vult suscipere onus probandi. hoc enim differunt accusator & simplex denuntiator, quòd accusatori 103

Triplex via procedendi in Iudiciis.

incumbat onus probandi; denuntiatori minimè. Est autem duplex *denuntiatio*, quædam dicitur *euangelica*, quæ tendit ad emendationem fratris, & fit Superiori tamquam patri: de qua suprà qu. 32. de correptione fraterna. Alia *Iudicialis*, quæ spectat vel punitionem criminum, ob bonum commune, vel certè mali damnique impeditionem, & fit Superiori tamquam Iudici.

Via *Inquisitionis* proceditur, quando Iudex seu Superior ex officio procedit ad purgandum Prouinciam, vel ad locum aliquem suæ iurisdictioni subiectum reformandum, vel ad inuestigandum criminis commissi auctorem.

104 Dices, Iudex non potest aliquem condemnare sine accusatore, vt docet D. Thomas qu. 67. art. 3. ex D. Ambrosio: ergo tantùm potest via accusationis procedere.

Vicem accusatoris supplentia. Resp. Iudicem non posse condemnare sine accusatore generatim accepto: nam semper requiritur accusator formalis vel virtualis. Virtualis dicitur id, quod vices accusatoris supplet. vicem eius supplet in criminibus contra bonum publicum, simplex denuntiatio: in priuatis si sint notoria, ipsa facti euidentia. Imò hæc in omnibus delictis supplet vicem accusatoris, testis, & totius processus iuridici, si etiam Iudici cum hac, ipsa persona sit notoria; vt docet Caietanus qu. 67. art. 3. Si autem non sint notoria, & per denuntiationem euangelicam procedatur, tunc ante contumaciam reus puniri non potest: vnde non opus est accusatore. post contumaciam potest iuridicè contra illum procedi: & tunc ipsa contumacia Iudici & aliis quibusdam nota, est loco accusatoris. Si autem procedatur per inquisitionem, tunc infamia, vel indicia locum illius supplent. Ita Sotus de secreto, memb. 2. qu. 6.

105 *Cōmodius ponitur duplex via.* Aduertendum tamen est, cōmodiùs poni tantùm duos modos procedendi contra criminosos; alterum *ex officio*; alterum *ad instantiam partis*. denuntiatio enim non est per se aliqua distincta via procedendi, sed est quiddam præuium vt Iudex procedat ex officio; vt rectè docet Iulius Clarus lib. 5. §. Practica criminalis. qu. 3.

Ex officio procedit, quando præcedente aliqua infamia, vel denuntiatione, capit informationes, & format inquisitionem contra auctorem, vt sic ad plenam probationem & sententiam perueniat.

Ad instantiam partis, quando pars offensa, vel alius, ad quem id Iure spectare potest, accusationem porrigit, & Iudex ea admissa, secundùm eius probationes procedit. quando igitur Iudex agit ex officio, procedit per inquisitionem: dum ad instantiam partis, per accusationem.

106 *In quibus procedatur ex officio.* Modus procedendi ex officio, seu per inquisitionem, extendit se ex dispositione Iuris Canonici ad omnia crimina, secundùm Archidiaconum in cap. Felicis. 5. §. vlt. de pœnis in 6. In omni enim genere criminum possunt Iudices per inquisitionem procedere. Idem ex consuetudine seruatur in foro ciuili. vnde in quibusdam regnis, via inquisitionis adeò est ordinaria, vt altera, nempe accusationis, non admittatur, nisi in paucis causis. In regno enim Neapolitano, nemo admittitur ad accusandum, nisi suam vel suorū iniuriam exequatur. Et in regno Franciæ prohibita est accusatio omnis ad vindictam publicam tendens; & solùm permittitur pro interesse ciuili. vnde in omnibus causis criminalibus proceditur per viam inquisitionis, vt docet Clarus suprà num. 6. ex Gvilelmo de Bened. & Practica Millæi.

Dubitatio XIII.

Quando procedit Iudex via inquisitionis generalis, vtrùm debeat præcedere infamia personæ vel delicti.

Notandum, esse triplicem inquisitionem. 107

Triplex inquisitio. Prima est *Omnino generalis*, qua in genere inquiritur, an subditi seruent leges, an non committantur crimina, an de nullo sit fama vel suspicio alicuius criminis. hac vtuntur Prælati & Superiores in visitatione Prouinciæ, & locorum subiectorum.

Secunda est *Omnino specialis*, qua de certa persona & de certo crimine quæritur, v. g. an Petrus commiserit simoniam, furtum, &c.

Tertia est *Mixta*, quando vel solum crimen est speciale, vel sola persona: vt, quis fecerit istud homicidium, an Petrus seruet statuta vel ordinationes synodales. His positis,

Respondeo & dico Primò, Vt Iudex faciat inquisitionem omnino generalem, nō est necesse vt aliqua infamia præcesserit. est communis DD. sententia. 108 *Inquisitio generalis.* Probatur Primò, Quia in Iure præcipitur Prælatis ecclesiasticis, & Superioribus, vt suo tempore faciant visitationes & inquisitiones generales. vt patet cap. Perniciosa. 1. de officio Iudicis ordinarij: *Habeant Episcopi singularum vrbium, in suis diœcesibus liberam potestatem adulteria & scelera inquirere, vlcisci & iudicare.* Glossa tamē putat hîc agi de inquisitione speciali, quæ fit præcedente infamia: sed potest etiam intelligi de generali. Item cap. Romana. 1. §. Sanè, de cēsibus, in 6. *Proposito verbo Dei quærat de vita & conuersatione ministrantium in Ecclesiis.* vbi apertè agitur de inquisitione generali. Probatur Secundò, Quia talis inquisitio est necessaria ad purgandam Rempub. moresque in cœtibus hominum reformandos, Tertiò, Per eam nulli fit iniuria, cùm de nemine in particulari fiat inquisitio. Nec refert, quòd hac ratione detegantur occulti peccatores; quia id per accidens & præter intentionem inquirentis contingit: & aliàs bonum cōmune huic incommodo anteponendum est. Denique nisi talis inquisitio fieret, multa crimina manerēt impunita; (quæ tamen puniri omnino expedit, ne criminosi inualescant) nemo enim ea sponte deferret.

Dico Secundò, In hoc tamen casu interrogati 109 subditi, non debent patefacere criminosos occultos, qui nulla talis criminis infamia laborant. est communis sententia DD. D. Thomæ qu. 69. a. 2. & Caietani in illum art. Soti, de tegendo & retegendo secreto, membro 2. q. 6. Nauarri, cap. Inter verba, conclus. 6. n. 21. & in Rubr. de iudiciis n. 87. & colligitur ex cap. Qualiter & quando, suprà. ratio est, quia id, de quo nulla adhuc est fama, censetur *Occulta nō debēt pādi.* occultum, dum via inquisitionis proceditur: atqui Iudicis potestas nō se extendit ad eliciendo occulta; maxima enim inde incommoda in Repub. sequerentur. Itaque etiamsi sub iuramento, vel sub pœna excommunicationis præcipiat vt dicas veritatem de eo, quod nosti; tamen non teneris: sed potes cum restrictione mentali dicere, te nescire quid-

quidquam: intelligẽdo tacitè, te nescire eo modo vt tenearis patefacere. de quo suprà cap. 11. du. 20. & infrà cap. 30. dub. 6.

110 Sed difficultas est, Vtrùm etiam obligentur non manifestare, ita vt peccent contra iustitiam, si in hoc casu crimina occulta aperuerint. Videri possit alicui, saltem quando crimen probari potest in iudicio, non peccare contra iustitiam eos, qui illud in huiusmodi inquisitione patefaciunt Superiori: nam eo euentu ius habent accusandi vel denuntiandi auctorem. Quicumque enim vel testibus vel aliis indiciis crimen probare potest, non peccat contra iustitiam, si illud Iudici denuntiet: expedit enim bono publico, vt omnibus hæc potestas detur. generatim enim loquendo, infamia & punitio, quæ priuato infertur, abundè compensari videtur exemplo publico & timore, qui aliis inicitur, per quem sibi à peccando cauent. Idem confirmari videtur ex praxi totius orbis; vbique enim consueuerunt tales deferri, non solùm quando generalis inquisitio instituitur, & subditi interrogantur, sed etiam sponte à non rogatis; vt docet Clarus qu. 7. Nihilominùs communis ferè DD. sententia est id illicitum esse, quando ad solam punitionem tenditur: tunc enim debere præcedere infamiam, vt colligitur ex cap. Qualiter. suprà. Nec obstat praxis orbis contraria: nam multi hac in re peccant per ignorantiam, multi etiam nõ tam punitionẽ spectant criminosi, quàm emendationem, vel mali impeditionem & auersionem; quo casu denuntiatio est licita, etiamsi non præcesserit infamia, vt passim DD. tradunt.

Si potest probari.

111

His addo, Quando crimen nullo modo probari potest, apertè contra iustitiam peccari, si illud aperias; quia nullum ius habes illius patefaciendi. cùm enim non possit probari, non potest quoque puniri, ac proinde non potest ex eius reuelatione aliud sequi quàm infamia.

112 Excipe tamen duos casus, quibus potest Superiori patefieri, etsi omnino occultum sit. Prior est, quando id putatur esse necessariũ ad ipsius emendationem: tunc enim aperiendum Superiori, non vt Iudici, sed vt patri; vt sua prudentia & auctoritate illum emendet. Alter est, dum aliquod malum spiritale vel temporale impendet ab aliquo, quod commodè auerti non potest, nisi Superioris opera: tunc enim non est habenda ratio famæ; vt dictum est suprà cap. 11. dub. 9.

Occultum potest aperiri duobus euentis.

Dubitatio XIV.

Vtrùm quando crimen est publicum, sed auctor ignoratur, Iudex possit inquirere quis fecerit.

113 Multi docent id non esse licitum: Caietanus qu. 69. art. 1. & 2. & Sotus de secreto, membro 2. qu. 6. dubit. 4. & quidam alij. Primò, Quia Canones vetant ne procedatur per inquisitionem, nisi de auctore sit fama, vel certè indicia. c. Cùm oporteat. 19. de accusat. *Nisi super prædictis famam ipsius læsam esse noueritis, ad inquisitionem illorum non subitò procedatis.* Idem habetur cap. Inquisitionis. 21. & cap. Qualiter & quando. 24. eodem tit. Secundò, Si liceret in genere inquirere malefactorem, sequeretur quòd ipse malefactor, si fortè interrogaretur, teneretur seipsum prodere; quod nemo concedat. Sed contrarium videtur verius, vnde

Sententia Caiet. & Soti.

Respondeo & dico Primò, Quando manifestum est crimen, Ius est Iudici quærere in genere quis fecerit, non tamen in particulari an Petrus fecerit, nisi de eo sit aliqua fama vel indicia. Ita Siluester v. Correptio nu. 6. Nauarr. in cap. Inter verba, conclus. 6. nu. 15. in Enchir. cap. 18. nu. 40. Innocent. in cap. Bonæ. 1. de electio. nu. 5. *Item notat, inquit, quòd sic seruat totus mundus, quòd contingente maleficio notorio, statim inquirit Iudex generaliter, non contra certam personam: & facta inquisitione, vocat nominatos in inquisitione de maleficio, vt se defendant: & quod longam interpretationem recipit ex iteratione factorum, mutari non debet.* Idem tenent Panormitanus & Imola ibid. & alij. Probatur Primò, Ex praxi communi Iudicum tam ecclesiasticorum quàm sæculariũ, quam durum est condemnare. Secundò, Nisi tales inquisitiones fierent, duo grauissima mala in Repub. sequerentur: nam & populus grauiter offenderetur, videns Iudicem non inquirere auctorem aperti criminis, putaretque eum maleficio fauere; & malefici spe impunitatis inualescerẽt. Tertiò, Quia nemo potest queri sibi factam iniuriam per hanc generalem inquisitionem, imò tota Respub. illam desiderat. 114

Si crimen sit publicũ.

Ad primum argumentum contrariæ sententiæ Respondeo, In illis Canonibus agi de inquisitione speciali, qua inquiritur de Petro vel Paulo; non autem de ea, qua in genere quæritur, quis fecerit; vt patet ex ipso textu. 115

Dices, Inquisitio illa, qua Iudex quærit in genere quis fecerit, non minùs præbet occasionem reuelandi crimina occulta, contra ordinem charitatis & iustitię, quàm inquisitio specialis, qua quęritur an Petrus fecerit: ergo est iniqua.

Respondeo, Quòd occulta crimina detegantur, id non prouenit ex ipsa conditione interrogationis; sed ex imperitia eorum, qui interrogantur; qui nescientes iura, putant se teneri occulta patefacere. Verùm propter tale incommodum per accidens proueniens, non debet omitti inquisitio, tantopere bono publico necessaria; cùm hæc secundùm se talis sit vt nemini iniuriam irrogete. Neque Iudex inquisitionem faciens tenetur instruere rudiores ne auctorẽ detegant, si fortè nulla infamia laboret; id enim redderet eum suspectum corruptelæ, vel fauoris in criminosum; sed potest simpliciter inquirere sicut videt bono publico expedire. quòd si occultus auctor detegatur, poterit contra eum procedere, nec damnum secutum, ei imputabitur, vt rectè Nauarrus in Rubric. de Iudiciis n. 87. quia iure suo vtitur. hoc ipso enim, quo criminis auctor est publicè detectus, (etiamsi id ab altero iniquè factum sit) potest contra eum informationes accipere & particularem inquisitionem facere, & conuictum punire: modò tamen ipse per iniuriam non sit causa illius detectionis. atqui hîc non est causa detectionis per iniuriam; nam propter bonum commune potest talem inquisitionem instituere: nec tenetur cum offensione populi cauere, ne interrogati occultos auctores patefaciant; sed potest illud permittere: nam bonum commune præponderat priuato, pręsertim hominis noxij; & supplicio digni. Itaque illa iniusta detectio nec directè nec indirectè censetur illi voluntaria; ac proinde contra talem criminosum 116

Nõ refert quòd occultum detegatur.

minosum ita iniustè detectum potest procedere. Simili modo, potest inquirere in eum, cuius crimen cùm anteà esset occultũ, iniustè per aliquem in sermones publicos est deductum: nisi fortè per reuelationem confessionis id factum esset, tunc enim nullo modo posset procedere. vide Sotum de secreto, memb. 3. qu. 1.

117 Ad secundum argument. Respondeo, Etsi Iudex possit interrogare, non tamen inde sequitur, reum si fortè interrogetur, teneri seipsum patefacere; certũ enim est Iudicem in crimine læsæ Maiestatis posse interrogare, seu inquirere, reũ tamen, ante infamiam vel semiplenam probationem non teneri seipsum prodere. Nec obstat, quòd D. Thomas in Capitulo generali Parisiis, dicitur respondisse, occultũ auctorem teneri se prodere ad præceptum Prælati, quando notorium est crimen, v.g. furtum esse cōmissum: quia tunc solùm erat Baccalaureus & ceteri Magistri ei contradixerunt, vt refert Siluest. v. Correctio, nu. 6. vnde

118 Dico Secundò, Etsi Superior in hoc casu, vt officio suo satisfaciat, possit sub iuramẽto generatim inquirere à subditis quis fecerit; subditi tamen non tenentur patefacere auctorem, si nulla laboret infamia, & nihil mali in posterum timeatur. Prior pars patet ex dictis. Altera est cōmunis sententia DD. & colligitur ex Canonibus supradictis. ratio est, quia Superior non potest obligare subditos vt reuelent occultos peccatores, sed solùm vt eos, qui infamia aliqua laborant. multò minùs occultus peccator tenetur se ipse prodere. Nec obstat factum D. Gregorij epist. 30. lib. 5. qui sacra communione interdixit cuidam, qui libellum famosum sparserat, nisi se proderet, & excommunicat eumdẽ, si se non prodens accedat sacram communionem; vt habetur 5. qu. 1. cap. Quidam maligni: nã infamator ille tenebatur alterius famam reparare, vel certè probare quæ in libello habebantur, quorum neutrũ sine sui patefactione fieri poterat. potest enim quis obligari ad se prodendum, quando id necessarium est ad falsæ infamiæ iniquè irrogatæ abstersionem; quamuis non sit necesse illam detectionem fieri coram Iudice.

Subditi nō tenentur patefacere, si est occultum.

119 Notandum tamen, si crimen adhuc esset perpetrandum, vel continuandum, vel si ex eo graue damnum alicui impenderet, quod alia ratione nō posset commodè auerti; interrogatus, posset, & etiam deberet auctorem patefacere etsi omnino occultum & nulla infamia laborantem, & Iudex posset opportuna remedia adhibere, vt dictum est dubit. superiore.

120 Petes, Quid si Superior sub iuramento interroget, & absque vlla restrictione iuraueris te patefacturum quidquid nosti de facto & auctore?

Respondeo, Eo casu non teneris patefacere, nisi quod absque iuramento licitè posses. vnde non teneris, si auctor penitus est occultus, & per occultam monitionem corrigi potest. Secùs si de illo est rumor; vel si aliter non putatur emendandus. Pari modo, etsi sub pœna excommunicationis præceperit, non teneris; nisi de illo sit aliqua fama, vel nisi damnum alicui inde impendeat. de tali enim est huiusmodi præceptum intelligendum. Ita Siluester suprà, & passim alij DD. Cui addiderim, vel nisi alia ratione nō speretur emendandus; quia tunc tenetur etiam absq; præcepto Superioris: ergo poterit ei præcipi sub pœna excommunicationis.

DVBITATIO XV.

Vtrùm ad inquisitionem specialem necesse sit infamiam præcedere.

RESpondeo, Communis sententia DD. est, Vt Iudex possit contra aliquem instituere inquisitionem specialem tendentem ad punitionem criminum, debere præcedere aliquam infamiam auctoris. Dico *Tendentem ad punitionem*: quia ad malum impediendum, vt quando agitur de beneficiorum & officiorũ collatione, vel de matrimonio contrahendo, licitum est inquirere de impedimentis, vel delictis personarum particularium, etsi nullus de illis sit rumor. omnia enim alioquin erũt plena incestis, sacrilegis vel nefariis coniugiis, & prauis rerum sacrarum & ciuilium ministris. debent tamen tunc crimina Superioribus aperiri secretò, & quàm minima fieri potest famæ læsione. Similiter, quando inquisitio fit ad maleficia impedienda & eorum occasiones tollendas, non requiritur infamia; vt ad auertenda homicidia, sacrilegia, furta, hæreses & similia. vide Nauarrum in Rubr. de Iudiciis nu. 92. 121

Inquisitio specialis.

Probatur hæc sententia ex cap. Inquisitionis, §. Tertiæ, de accusation. vbi dicitur, *Ad hæc respondemus, nullũ esse pro crimine, super quo non laboret infamia, seu clamosa insinuatio nō præcesserit, puniendum. quinimò super hoc depositiones contra eum recipi non debere: cùm inquisitio fieri debeat solummodò super illis, de quibus clamores aliqui præcesserunt.* & cap. Qualiter. 2. eodem titulo; *Sicut accusationem legitima debet præcedere inscriptio, sic & denuntiationem charitatiua monitio, & inquisitionem clamosa insinuatio præuenire.* idque probatur ibidem exemplo villici euangelici Luc. 16. qui primò infamatus est apud dominum suum; deinde dicitur ei, *Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ.* & exemplo Sodomorum Genes. 18. de quibus Dominus ait, *Descendam & videbo vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.* ratio est, quia Iudex, quando ad punitionem criminum procedit, debet ex sciẽtia publica procedere: scientia autem publica est, quæ habetur per accusationem vel confessionem rei in iudicio, vel per infamiam, aut per facti euidentiam in conspectu Iudicis & aliorũ. Confir. quia meritò quisque posset queri sibi fieri iniuriam, si in vitam eius iuridicè inquireretur, cuius fama alioquin est integra: nam per talem inquisitionem redditur suspectus. 122

Infamia laborare debet.

Scientia publica.

Petes, Quanta debeat esse ista infamia?

Respond. Non sufficere vt duo vel plures etiam iurati affirment se vidisse illum crimen committentem, vt expresse habetur cap. Inquisitionis; quia adhuc res est occulta, ac proinde minimè per publicam inquisitionem prodenda: sed requiritur vt rumor de eo sparsus sit per maiorem partem viciniæ, vel Collegij, vel Vniuersitatis in qua cōmoratur, vt dicatur ibidem infamia laborare, vt rectè docet Sotus de secreto, memb. 2. q. 6. §. Tertium dubium, ex Bartolo. Idem ferè Caietanus qu. 69. art. 2. vbi requirit vt sit vox publica & frequens, per quam apud viros probos & prudentes meritò reddatur suspectus. quòd si constaret à maleuolis & maledicis ortam esse infamiam, non sufficeret; vt patet ex d. cap. In dubio tamen quibus auctoribus 123

Quãta infamia.

ribus orta sit, indicenda est purgatio, saltem propter scandalum; vt notat Glossa in d. cap. Inquisitionis.

124 *Quãdo non requiritur infamia.* Notandum tamen est, excipi aliquot casus à DD. quibus non requiritur ad specialem inquisitionem infamia præuia de illo crimine.

Si confessus in Iudicio. Primus est, Si quis confessus sit crimen occultum in iudicio, etiam coram paucis; vt coram solo Iudice & Notario; vt colligitur ex cap. 1. de accusat. in 6. nam talis confessio inducit notorium Iuris. Idem dicendũ, etiamsi solùm incidenter illud confessus sit, vt communiter tradunt Iurisperiti cum Bartolo in L. 2. §. Si publica. ff. ad L. Iuliam, de adulteriis. Neque refert, vtrùm illud, quod sic confessus est, sit circumstantia delicti, de quo agitur, an distinctum delictum: nam etiamsi sit omnino distinctum, Iudex contra illud procedere potest, vt rectè docet Nauarrus in Rubr. de Iudiciis nu. 86. contra Sotum. Non tamen sufficit confessio extra iudicium, etiamsi coram multis facta sit, nisi ex ea orta sit infamia, vt vult Nauarrus suprà: etsi putem cõtrarium seruari in praxi. vt infrà patebit dub. 17. nu. 157. Neque ea, quæ facta est metu tormentorũ, si posteà tamquam metu facta reuocetur. Neque ea, quæ facta est coram Prælato incogitanter, aut in aliqua epistola secreta, quam Prælatus aperuit, vt vult Sotus de secreto, memb. 2. qu. 6. & consentit Nauarrus suprà.

125 *Si patefactum in generali inquisitione.* Secundus est, Quando Iudici per generalem inquisitionem procedẽti, patefactus est auctor: tunc enim potest contra eum procedere, vt docet Nauarrus suprà nu. 87. contra Sotum: estq; communis sententia Iurisperitorum in L. 2. §. Si publico. ff. de adulter. Nec refert, quòd testis fortè peccauerit reuelando, eò quòd nulla esset infamia: quia ex quo crimen deductum est in publicam Iudicis notitiam siue benè, siue malè, ille tenetur contra illud procedere per particularem inquisitionem, & punire, vt idem contra Sotum docet, & patet ex dictis suprà. Confir. quia si priuatus quispiam extorsisset crimen alterius per iniuriam, & deduceret illud in publicum, vel in Iudicium, Iudex deberet contra illud procedere, vt idem Sotus fatetur, membro 3. qu. 1. cur non etiam dum per iniuriam detegitur à priuato in iudicio?

126 Aduerte tamen, casus supradictos non esse propriè excipiendos à regula illa generali, qua dicitur, Absque infamia non esse speciatim inquirendum; quia notorium iuris vel facti plus est quàm infamia. vnde si præcedente infamia licet, etiam licet cùm res est notoria.

Si commissum in Iudicio. Tertius est, Quando delictum commissum est in Iudicio: vt si testis falsum deponat in iudicio, si accusator calumnietur, aut præuaricetur, aut tergi-
127 uersetur. Ita Nauarr. num. 88. ex Specul. Bart. & aliis. ratio est, quia hæc crimina censentur valdè noxia bono publico, eò quòd iustitiam iudiciorũ publicorum vel euertant vel impediant. vnde meritò ex indiciis & vehementi suspicione contra ea procedi potest.

Si cõtra bonum publicum. Quartus est, In crimine hæresis & apostasiæ; in his enim sine accusatore vero vel ficto, (id est, qui
128 vicem accusatoris suppleat) etiam sine infamia, inquiri potest. vt docet Nauarrus nu. 93. & colligitur ex cap. Excommunicamus. §. Adiicimus, de hæreticis, & L. Apostatarum. 4. C. de Apostatis. Ratio est, quia hæc crimina sunt maximè noxia Reipub. ab his enim semper impendet aliis periculum euersionis. requiritur tamen aliqua suspicio orta ex indiciis non leuibus.

Quintus est, In omni crimine læsæ maiestatis 129 *Crimẽ læsæ maiestatis.*
humanæ, vt constat per Extrauag. Frederici Imperatoris, quæ incipit, Ad reprimendum, & habetur post librum feudorum. In hoc crimine ante illam Extrauag. nõ poterat procedi sine infamia vel notorietate; post eam potest, vt ait Bartolus in dictam Extrauag. v. Inquisitionis, quod Nauar. nu. 94. sic intelligit, ante illam non potuisse procedi ad inquisitionẽ illius criminis iam perpetrati, nisi quis de eo esset infamatus, vel manifestus: post illam, posse procedi etiam ex suspicione: vt si vnus vel plures suspicentur de aliquo, & id Iudici nũtient. tunc enim Iudicem posse procedere ad inquisitionem, seu informationem secretam, tendentem ad punitionem.

Sextus est, Quando inquiritur de morte domi- 130 *Suspicio cõmunis.*
ni contra seruos: vt si dominus inueniatur occisus & nesciatur auctor; iuxta L. 1. ff. ad S. C. Silanianum, & contra nautas nauis submersæ, iuxta L. Quoties. 3. C. de naufrag. quia etsi nulla aliquorum hominum fama sit cõtra illos seruos vel nautas, tamen est quædam populi de illis suspicio. Idem dicendum quandocumque est suspicio populi vel communitatis contra aliquem; hæc enim supplet vicem infamiæ. vt docet Nauarrus ex Antonio de Butrio, Abbate, & Aretino nu. 95.

Sed præcipua difficultas est, Vtrùm in aliis ca- 131 *Præcipua difficultas de praxi Iudicum sæcularium.*
sibus licitum sit Iudici ad inquisitionẽ specialem procedere; & consequenter, Vtrùm probanda sit praxis Iudicum sæcularium, qui ex denuntiatione publici officialis ad id muneris deputati, vel alicuius priuati, aut ad querelam partis offensæ, quæ tamen onus probandi in se suscipere nõ vult, procedũt ad capiendas informationes & indicia; quibus habitis formant libellum inquisitionis. Ex doctrina enim communi Theologorum & Canonistarum, videri possit alicui hæc praxis damnanda; qui docent sine præuia infamia vel æquipollenti, non posse procedi ad inquisitionem. quod probatur Primò, Ex Canonibus citatis. Secundò, Probat Nauarrus, quia lege diuina & naturali prohibemur inordinariè detrahere proximo, aut dare causam detrahendi. Tertiò, Quia eadem lege prohibemur scandalizare proximum: at publicatio peccati occulti est proximi scandalizatio. Quartò, Quia licet regulariter vtilis sit Reipub. criminum punitio, id tamen verum non est, quando crimina sunt occulta, & non est accusator verus vel fictus. tunc enim vtilior est Reipub. quieta conseruatio famæ & honoris subditorum, quàm punitio, qua turbatur Respub. & illi priuantur maximis suis bonis, honore & fama. Hinc infert, legem de non damnando sine infamia, vel alio æquipollenti, esse naturalem & diuinam, ac proinde nulla contraria consuetudine posse abrogari. *Eam esse damnandam, argumenta.*

Verius tamen existimo, illam praxim non esse 132 *Non esse damnandam.*
damnandam, si circumspectè & secundùm leges vel consuetudines in Prouinciis receptas, fiat; idq; in grauibus causis; (vt in furtis, homicidiis, sacrilegiis, incestibus, aliisve criminibus Rempub. turbantibus) & non ad nudam punitionem, sed quia censetur necessarium bono Reipub.

Hæc sententia sic limitata & explicata probari potest Primò, Quia est praxis Iudicũ sæcularium Deum timentium in omnibus pænè Prouinciis & maximè per Italiam recepta; vt testatur Iulius

Clarus quæst. 3. neque tamen à Summo Pontifice vel Episcopis idcirco reprehenduntur, aut censentur in malo statu.

Secundò, Quia ita sentiunt doctissimi Iurisconsulti cum Bartolo in L. 2. §. Si publico. ff. ad L. Iuliam, de adult. Cardin. Alciatus in cap. 1. de officio Iudicis ordinarij, Angelus in L. Si vacantia. C. de bonis vacant. & alij.

Vt infamia præcedat, est iuris positiui. Tertiò, Vt non fiat inquisitio sine infamia auctoris præuia, nō est iuris diuini aut naturalis: sed est iuris positiui humani, vt fatetur Sotus, de secreto, memb. 2. qu. 6. dub. 2. vnde infert, *Papam in Ecclesia, & Principem in suo foro posse ex causa rationabili in eo dispensare*: atqui ius humanum potest contraria consuetudine legitimè præscripta, (vel etiam absque præscriptione, Principe sciente & non contradicente) aboleri: ergo hoc ius meritò potest videri abolitū in sæcularibus tribunalibus, si tamen vmquam fuit ibi receptum.

133 Quartò, Si essent frequētissimi criminosi, à quibus Respubl. grauiter perturbaretur, posset fieri lex, vt quotiescumq; fuerint duo vel tres testes cōtra aliquem, infligeretur ei pœna legis, absque alio accusatore vero vel ficto, vt docet Sotus suprà, & Nauarr. in Rubri. de Iudiciis, nu. 89. cùm ait; *Papam & Imperatorem ex iusta causa posse inducere nouos casus, in quibus possit specialiter inquiri sine accusatore vero vel ficto*: ergo similiter potest lege vel consuetudine statui, vt Iudex possit inquirere testes, etiamsi non sit præuia infamia, & instituere fiscalem, qui accuset. nulla enim videtur ratio, cur si illud fieri potest, non possit etiam hoc, cùm vtrobique absque infamia procedatur.

134 Quintò, Etiamsi esset iuris naturalis vt non fiat inquisitio absque præuia infamia; id tamen esset intelligendum, nisi Respub. vel ipse inquirendus cesserit iure suo. quod enim illud sit illicitum, id prouenit ex Iure, quod quisque habet ad famam suam; quo iure si cesserit, non erit illicitum: atqui Resp. videtur cessisse iure suo, dum probat tales inquisitiones, easq. cupit fieri: ergo nō sunt illicitę.

135 Sextò, Hic modus videtur necessarius ad plurimas iniurias, maleficiaque prohibenda, & ad Innocentiam illæsam præstandam. cùm enim pauci sint, qui velint accusare, & sæpè ex maleficio non sequatur infamia; sine metu, improbi, viris probis, simplicibus & Religiosis iniurias & damna inferent: quam ob causam multis locis cōstituuntur publici officiales, qui denuntient Iudicibus ea, quæ viderunt, vel audiuerunt, & indicāt à quibus pleniorem informationē habere possint: quæ res mirificè maleficos coërcet. etsi enim sibi persuadeant, eos, qui iniuria affecti sunt, aut alios, qui interfuerunt, non accusaturos; tamen valdè metuunt, ne per hunc officialem ad Iudicem res deferatur; qui deinde pleniorem informationem à testibus oculatis accipiet.

Est necessarium ad bonum publicum.

136 Aduerte tamen Primò, Iudicem non posse vmquam ex seipso incipere inquisitionem; sed semper debere aliquid præcedere, quod inquisitioni viam aperiat, & Iudicem cogat vt ex officio procedat: vt notitia publica, infamia, suspicio communis, querela partis, denuntiatio officialis, vel alterius, aut simile quiddam; alioquin totus processus est iure nullus, vt docet Clarus q. 5. n. 4. Vnde non potest procedere ex delatione facta ei non vt Iudici, sed vt priuato; vel incerto auctore, vel suppresso nomine, etiamsi in schedula nominarentur testes, qui nossent factum, vt idem docet, & exemplis declarat. quod ideò statutum est, ne Iudices possint pro arbitrio impetere quos volent; & quia illis casibus idem est accusator & Iudex, quod Iure gentium reprobatur.

Iudex non potest ex se incipere.

Nec obstat cap. Postquam. 1. de accusat. in 6. vbi dicitur, puniendum reum ex confessione coram Delegato facta, etiamsi dicat se diffamatum non fuisse; quia ille Delegatus non processerat ad causam ex seipso, sed ad eam fuerat deputatus. vnde necesse est vt ibi præcesserint indicia. Deinde ille liberè censebatur cōfessus coram suo Iudice; nihil enim erat, quod illū cogeret, cùm posset excipere; ex libera autem confessione damnari quis potest. 137 *Confessio sponte facta.*

Secundò, Antequam Iudex inquirat de persona, priuatas informationes capiendo, debere aliquo modo ei constare de crimine, an sit commissum. vnde si crimen relinquat vestigium, vt incēdium, homicidium, perfossio domus, debet ea priùs inspicere, vel curare inspici, prout fert rei conditio. si autem non relinquant, sufficit denuntiatio vel querela, ad capiendam informationem de auctore. 138 *1. Delictū stare delictum.*

Tertiò, Vbi iam constat de delicto commisso, si nihil sciatur de auctore, potest de eo generatim inquirere; & habito aliquo indicio, vocare illum ad se defendendum, instituturus contra illum inquisitionem particularem. vt docet Clarus qu. 5. ex Innocentio, & aliis. Neque prædictis obstat communis doctrina Theologorum & Canonistarum, (à qua in re tanti momenti non facilè recedendum) qui docent non esse procedendum ad inquisitionem specialem, nisi præuia infamia: quia id intelligendum est quando solùm intēditur punitio criminis, neque inquisitio putatur necessaria ad bonum Reipub. & mali compressionem: hoc autem prædicta sententia non negat. & hoc modo istæ sententiæ videntur posse conciliari. 139

Ad primum argumentum; qua parte prædictis aduersari videtur, Responderi potest Primò, Canones illos loqui de Iudice ecclesiastico: hic enim nō debet procedere ad inquisitionem absque præuia infamia & clamosa insinuatione, qua sæpiùs ad aures ipsius res deferatur. In ca. enim Cùm oporteat, instruit Pontifex Archiepiscopum Tarraconensem, quo modo debeat procedere contra Episcopum Vicent. In cap. Inquisitionis, instruit Episcopum Gebennensem, quomodo in causa Episcopi & Canonicorum Valentinensium. Denique in cap. Qualiter, Cōcilium generale instruit Prælatos, quomodo ad subditorum excessus inquirendos & puniendos debeant procedere. vbi etiam Concilium requirit, vt non semel tantùm, sed sępè clamor Iudici rem insinuet. vnde videri queant hæc ad Iudices sæculares non extendenda. Ideò enim absque præuia infamia Prælati non debent inquisitionem instituere, præsertim contra personas ecclesiasticas: tum quia harum infamia plus scandalizat sæculares, quàm castigatio ædificet: tum quia faciliùs correptione fraterna emendari solent: tum denique quia Prelatorum potiùs est in spiritu lenitatis subditos quosuis, etiam sæculares corripere, quàm asperitate pœnarum sæuire. vnde Canones iubent vt non ad primam famæ insinuationem inquirant; sed tum demum, quando sæpiùs eorum aures pulsauerit: quod tamen minimè necessarium videtur in Iudicibus sæcularibus. Rursum iubent, vt depositiones contra eum, qui infamia non laborat, minimè recipiantur, etiamsi *Ad argumenta.* 140 *Modus Prælatorum.*

tres

tres vel plures iurati affirment se vidisse illum crimen committentem; vt patet cap. Inquisitionis: quod etiam minimè locum habet in Iudice sæculari. hic etiam statim per suum fiscalem debet causam prosequi, etiamsi tantùm sint duo testes iurati; alioquin à Principe punietur. Denique iubent vt accusationem præcedat legitima inscriptio, & inquisitionem clamosa insinuatio: at si hoc in foro externo seruaretur, rarò possent delicta puniri: rarissimi enim sunt, qui se velint inscribere; id est, sub pœna talionis suscipere onus probandi. Imò in multis regnis nō permittitur, nisi in suis & suorum iniuriis; vel in causa ciuili, vt suprà dictū est.

Respondeo Secundò, Canones illos etiam ad Iudices sæculares extendi posse, quando inquisitio solùm tendit ad punitionem delicti: tunc enim etiam præuia infamia requiritur. Quidam tamen putant illos in Iudiciis sæcularibus, vel numquam moribus fuisse receptos, vel contraria consuetudine abrogatos.

141 Ad Secundum, Prohibemur quidem iure naturæ inordinatè aliquem infamare, aut dare causam infamandi; sed negamus illos Iudices inordinatè id facere. sicut enim qui accusat aliquem de crimine occulto; quod testibus vel sufficientibus indiciis probare potest, non infamat illum inordinatè: sic neque Iudex, qui ex denuntiatione informationes capit: nam habet iustam causam id faciendi, nempe vt criminosi non inualescant, vt innocentia in Repub. sit tuta, vt omnes securè & tranquillè degant. debet tamen Iudex vti magna prudentia, & habere rationem personarum, & donec videat an res probari possit, eo modo capere informationes, vt quàm minimùm fama lædatur. vnde si videt eam probari non posse, debet desistere. Idem dicendum de fiscali, qui grauiter peccat, si accusationem suscipiat, cuius probationem putat se defecturam.

Ad Tertium, Publicatio peccati alterius, maximè sæcularis, non est scandalizatio, quando sequitur punitio: sed cedit in exemplum toti populo. ideò crimina loco celeberrimo solent publicari, & castigari.

142 Ad Quartum, Patet ex dictis: neque deest hîc accusator fictus, nam denuntiator iuridicè denuntians, habet vicem accusatoris, vel illud, quod Iudici viam ad inquisitionem aperit.

Dvbitatio XVI.

Quibus modis aperiatur via Iudici, præsertim sæculari, ad inquisitionem.

143 *Modi quibus via inquisit. aperitur.* Respondeo, Multis modis, de quibus iam ex parte dictum est suprà.

Primus est, Si delictum sit notorium & auctor occultus. sed tunc solùm potest inquirere generatim quis fecerit, vt suprà dictum est.

Secundus, Si auctor sit notorius: Probatur autem aliquid esse notorium per duos testes; vt docet Glossa in cap. Deus omnipotens. 2. q. 1.

Tertius, Si sit fama de auctore. In hoc tamen & secundo casu, Iudex primò debet capere informationes, an sit reuerà notorius auctor vel an sit fama

144 *Quomodo probetur fama.* de illo. Ad probandum famam, sufficiunt duo testes, vt omnes fatentur. hi tamen non debent testari se audiuisse à maiori parte populi, (vt vult Glossa in L. 3. §. Eiusdē. ff. de probationibus, quam plerique Iurisperitorum sequuntur) sic enim vix vmquam posset fama probari, ac proinde modus iste procedendi esset inutilis: quis enim est, qui cum maiore parte oppidi aut viciniæ loquatur, aut aduertat se locutum? sed satis est vt testentur se ita publicè audiuisse, vel ita passim dici; vt docet Baldus in cap. Litteras. 14. num. 2. de præsumptionibus & alij, sicque passim seruatur, teste Claro q. 6. debent tamen nominare à quibus audierint; vt sciatur famam habuisse originem ab honestis & probis, & testes non fingere. vnde si non nominarent eos, non probarent famam in criminalibus.

Habita informatione de infamia, si infamatus est præsens, debet illum Iudex interrogare de veritate criminis, vt si fateatur, illum puniat: sin minùs, vt inquisitionem cōtra eum formet. si est absens; debet illum citare, & significare se intendere contra illum de tali crimine, de quo est infamatus, inquisitionem facere.

Aduerte tamen, si Iudex absque informatione de infamia, processerit ad inquisitionē specialem, nihilominùs valet processus, & potest reus condemnari: si tamen reus præsens non exceperit; vt colligitur ex cap. 1. & 2. de accusat. in 6. & docet Nauarrus nu. 91. in Rubr. de Iudiciis, quòd si statim exceperit, & Iudice volente prosequi, appellauerit, nō valet processus: quia per appellationem, Iudicis potestas suspenditur. 145

Quartus est, Si sit communis suspicio de auctore, de quo suprà num. 130.

Quintus, Quando de aliquo sunt indicia iudicialiter probata. hæc enim cùm pariant quamdam Iuris notorietatem, possunt pro infamia & ficto accusatore haberi; vt ait Nauar. suprà n. 78. & 96.

Sextus, Quando est semiplena probatio: vt si crimen ipsum sit notorium, & accedat vnus testis omni exceptione maior, de auctore. non enim minùs hæc semiplena probatio inducit auctorem in publicam notitiam, quàm indicia probata, aut infamia. est enim plus quàm infamia, cùm fama non probet, vt dici solet, sed tantùm accuset. vnde mirum est Sotum & Nauarrum concedere de indiciis, & negare de semiplena probatione. Confirmatur, quia nisi Iudices habita semiplena probatione possint inquirere testes, bona pars maleficiorum manebit impunita, cùm testes non se sponte offerant. 146 *Semiplena probatio.*

Septimus, Si pars offensa querelam offerat, & indicia vel testes, à quibus informari possit, Iudici insinuet: tunc enim Iudex potest ab illis informationes de plano, vt dicitur, & absque strepitu accipere; quibus vbi satis instructus fuerit, poterit citare criminosum, & contra eum inquisitionis libellum formare. Ita Clarus qu. 10. 147 *Querela partis offensa.*

Octauus, Si publicus officialis, vel alius denuntiet iudicialiter, & testes vel indicia significet. de quo vide Clarum qu. 7.

Aduerte tamen, nihil debere denuntiare, nisi quod bona fide putat legitimè per testes vel indicia posse probari; vt suprà dictum est.

Nonus, Quando pars impingit crimen testi, vt contra illum excipiat, & illud probat, etsi non omninò plenè; tunc enim Iudex de eo inquirere potest, si ad eius iurisdictionē pertinet, vt docet Clarus qu. 19. hoc enim est necessarium ad causæ progressum: & aliàs illa probatio efficit illum publicè suspectum; vnde est instar infamiæ.

Decimus,

Decimus, Dum quis intentat actionem ciuilem, vt sibi damnum sarciatur ex delicto: vt, ex incendio, homicidio, vel furto illatum: tunc enim potest Iudex etiam contra illud delictum procedere; quia iam factum quasi notorium. Idem Clarus quæst. 19.

Vndecimus, Si delictum sit commissum in iudicio, vt suprà dictum est.

Duodecimus, Si reus vel testis incidenter confessus sit in iudicio; Clarus qu. 19.

148 *Fiscalis.* Duo tamen Notanda; Primum est, In omnibus casibus, quibus potest Iudex procedere ex officio, posse constituere fiscalem, qui partes accusatoris accipiat; vt docet Gomezius to. 3. cap. 1. num. 10. quod intellige, si aduocatus fiscalis ordinarius non sit constitutus.

Alterum est, Non posse formari libellum inquisitionis contra reum, nisi legitima indicia præcedant, quæ sufficerent ad ipsum iuridicè interrogandum, si præsens esset: & è conuerso, dum præsens est, non potest iuridicè interrogari, nisi adsint indicia, quæ sufficiant ad faciendā inquisitionem contra absentem. non enim procedendum est ad inquisitionem formandam, nisi quando reus citatus vt respondeat, vel negat, vel non comparet, vt docet Clarus quæst. 20. nu. 3.

DVBITATIO XVII.

Ex quibus indiciis possit Iudex reum subiicere torturæ.

149 NOtandum Primò, *Indicia* à Iurisperitis generatim vocari omnia ea, ex quibus potest aliquo modo colligi quis sit auctor criminis; vt fama, suspicio publica, testimoniū vnius vel plurium, confessio Rei, & similia.

Indiciorum sunt quinque gradus. Notandum Secundò, Distingui quinque gradus indiciorum. In primo gradu sunt leuia, probabilia tamen, quæ probabilem suspicionem de auctore criminis commouent. In secundo sunt leuia probabiliora, quæ faciunt præsumptionem, id est, valdè probabilem suspicionē. In tertio sunt indicia grauia, quæ & legitima & indicia Iuris vocantur. In quarto est probatio semiplena. hęc enim amplius quid est, quàm indicium legitimum. In quinto sunt indicia grauissima, quæ & indubitata dicuntur.

150 *Captura.* Indicia primi & secundi generis sufficiunt ad capiendas informationes & etiam ad capturam, spectata conditione personæ & causæ & ceteris circumstantiis. huiusmodi sunt, assertio vulnerati morientis: vt si dicat se à Petro vulneratum; grauis inimicitia pręcedens; assertio socij, qua socium criminis detegit. hæc tamen indicia non sufficiunt ad formandum libellum inquisitionis contra aliquem, neque ad torturam, quia ad hæc requiruntur indicia grauia, & maximè ad torturam, quæ est graue malum, quod sine graui causa irrogari non potest.

151 *Tortura seu quæstio.* Notandum Tertiò, Torturam esse introductam non in pœnam criminis cōmissi; (hoc enim cùm nondum sit plenè probatum, non potest puniri) sed in subsidium probationis; vt quia sufficiens & plena probatio deest, ipse reus confitendo veritatem, suppleat quod ad plenam probationem requiritur: vt docet Couarr. practic. quæst. q. 23. ex communi sententia DD. & Clarus qu. 64. num. 6. Vnde sequitur, torturam adhiberi non posse, nisi quando crimen est semiprobatū, vel quando vehementia indicia vrgent, ita vt ferè moraliter certum sit, ipsum auctorem esse. In hoc autem casu, eam adhiberi posse ad confessionem, est consentaneum rationi naturali. si enim non posset, improbi audacter & impunè peccarent, damna & iniurias aliis inferrent, quando putarent se testibus, vel externis indiciis non conuincendos. cùm verò vident ex indiciis vel vno teste tormentis subiiciendos, se continent. Accedit, quòd pleraq; maleficia grauissima nō possent puniri; quia paucis vel nullis consciis committuntur, cùm tamen id ad bonum Reipublicæ sit necessarium: alioquin omnia sceleribus & sceleratis essent plena. Nec obstat, interdum fieri vt innocēs torqueatur; quia in rebus humanis non omnia incommoda vitari possunt. etiam interdum fit vt innocens damnetur: non ideò omne iudicium tollendum. satis est ea media, easque cautiones adhiberi, quibus maiora vitentur, etsi iisdem interdum minora præter intentionem eueniant. *Esse licitā.*

Notandum Quartò, Torturam tantummodò adhibendam in criminibus grauioribus, quæ pœna corporali, vt mortis, mutilationis, triremium castiganda sunt, non autem in iis, quæ exilio vel pecunia; vt docet Gomezius to. 3. cap. 13. nu. 2. Ratio est, quia reo nondum conuicto non potest irrogari pœna, quæ sit maior quàm illa ad quam est condemnandus.

Notandum Quintò, Iudicem non posse reum subiicere torturæ ad extorquendam criminis confessionem, quando legitimè est conuictus per testes, etiamsi nolit fateri crimen; vt rectè docet Nauarrus cap. 18. nu. 59. & Clarus qu. 64. nu. 8. ratio est, quia cùm tortura adhibenda sit in subsidium, ob defectum plenæ probationis, frustrà infertur reo conuicto: quia confessio non est necessaria ad condemnandum. 152 *Reus conuictus nō torquetur.*

Excipe tamē duos casus. Prior est, quando reus malitiosè appellat ad superius tribunal, vt executionem iustæ sententiæ impediat: quod in Italia & regno Castellæ permittitur, si non sint confessi crimen; vt testatur Nauarr. tunc enim si crimen esset atrox, vt latrocinium, sacrilegium, &c. & expediret reum ibi puniri, posset torqueri ad eliciendam confessionem, vt iniqua appellatio impediatur. *Excipe duos casus.*

Alter est, quando putatur habuisse socios, vel cōmisisse alia crimina; tunc enim etiam per torturam potest de his interrogari, moderatè tamē, pro ratione causæ & indiciorum. Ita seruat tota Italia & Francia, teste Claro qu. 64. n. 8. debet tamen de illis esse semiplena probatio, vel indicia æquipollentia; vt ex supradictis colligitur. His positis

Dico Primò, Ad torturam sufficere semiplenam probationem, si tamen persona talis sit, vt torqueri possit. est communis sententia DD. teste Claro lib. 5. qu. 21. nu. 2. & Gomezio cap. 13. nu. 7. tunc autem est *semiplena probatio*, quando vnus testis, contra quem nulla est exceptio, deponit se vidisse hunc tali loco & tempore occidentem, v. g. Petrum; auferentem hoc vel illud è tali domo. quòd si nō viderit, sed audiuerit à fide dignis, aut si contra illū sit aliqua exceptio, vt si sit mulier, aut minor viginti annis, aut infamis, excommunicatus, inimi- 153 *Sufficit probatio semiplena.*

inimicus, eius depositio non facit indicium sufficiens ad torturam. Vnde grauiter reprehendendi Iudices, qui ex tali indicio absque vllo alio probationis adminiculo torquent; quia Ius id illis non permittit: vnde iniuriam reo faciunt, & ad restitutionem damni secuti tenentur. sufficit tamen tale indicium ad capiendas informationes de auctore criminis, vt habet praxis passim recepta.

154 *Quidam prohibetur torqueri.* Dixi, *Si reus possit torqueri*: quia quidam Iure prohibentur torqueri, idque vel ob ætatem, vt impubes: (id est, qui nondum impleuit quatuordecim annos) vel ob debilitatem, vt senex; possunt tamen hi terreri & leuiter torqueri: vel ob periculum abortus, vt mulier prægnans; quæ etiam post puerperium differenda est, donec vires confirmatæ: vel ob priuilegium, vt vir illustris: aut in dignitate constitutus, eiusque filij: & Doctor, eiusq; liberi: & miles; de quibus Gomezius cap. 13. n. 3. & Clarus q. 64. hi ne leuiter quidem torqueri possunt, etiamsi sit semiplena probatio contra eos: nisi in hæresi vel proditione, vel simili crimine læsæ
155 Maiestatis. Si in aliis torti fuerint & confessi, quãuis postridie confessionem suam ratificent, non possunt tamen condemnari; quia confessio fuit irrita, vtpote per iniuriam extorta, & consequenter ratificatio, quæ ex illa sequitur. colligitur ex L. penult. ff. de quæst. à paritate rationis, vbi dicitur, *confessionem factam in tormentis, non præcedentibus indiciis, esse nullam, etiamsi sequatur ratificatio.* & ex L. Non dubium. 5. C. de Legibus; & ex aliis iuribus, quæ citat Gomezius nu. 4. Adde, neque ex huiusmodi confessione posse inquisitionem institui, vt docet Nauarrus rubr. de iudiciis, n. 86. possunt tamen secundùm Gomezium & alios Iurisperitos, terreri verbis; & si confessi fuerint, valet, tamquã confessio spontanea. Colligitur ex L. Item apud Labeonem. 15. §. Quæstionem. 41. ff. de iniuriis; *Quæstionem*, inquit, *intelligere debemus, & tormenta & corporis dolorem ad eruendam veritatem, nuda ergo interrogatio vel leuis territio non pertinet ad hoc edictum.* vbi Glossa & communiter Doctores ita tradunt.

Nec obstat, iure paria censeri torturam, & eius terrorem seu comminationem, argumento L. Nouissimè. ff. Quod falso tutore auctore: ac proinde talem confessionem huiusmodi cõminatione elicitam, non esse validam censendam: illud enim de terrore propinquo intelligendum est, vt cùm quis spoliatur & ligatur, vt patet ex d. L. Item apud Labeonem: non autem de remoto, qui in solis verbis & nuda machinæ ostensione sistit, vlteriùs nihil adhibens; quo casu iura præsumunt illam fuisse spontaneam, vt colligitur ex LL. allatis. Si tamen ex circumstantiis moraliter constet non fuisse reuerà talem, sed extortam per metum, ita vt metus fuerit causa confessionis illius, non est sufficiens ad condemnandum, nisi secuta fuerit libera ratificatio.

156 *Alia indicia ad torturam.* Dico Secundò, Præter semiplenam probationem, etiam alia quædam indicia minora quàm semiplena probatio, sufficiunt ad torturam: quorum præcipua sunt hæc.

Fama publica. Primum est, Fama publica de auctore criminis; præsertim si aliquibus aliis adminiculis iuncta sit; vt si ei accedat aliquis testis minùs idoneus: vt assertio socij, vel minoris, vel si appareat vestigium facinoris in veste, armis, &c. Quidam putant solam famam sufficere, per duos testes probatam. Ita Gomez. n. 10. Sed verius est, regulariter famam non sufficere absque alijs indiciis, vt docet Clarus q. 21. n. 1. ratio est, quia fama in criminalibus non probat, sed se habet instar accusatoris: estque indicium remotum & fallax. deinde suppeditat Iudici aliam rationem cognoscendæ veritatis, nempe per inquisitionem.

Aduerte tamen, si quis iam esset malæ famæ de similibus delictis antè commissis, & etiam publica fama grauaretur in præsenti delicto, hic posset torqueri; quia fama prior adiuncta posteriori, facit vehementem præsumptionem, vt ibidem Clarus docet. *Duplex fama suffic.*

Secundum est, Confessio Rei extra iudicium. vt 157 si apud aliquos (saltem apud duos) se iactauerit de crimine, vel dixerit se auctorem. est communis sententia DD. vt docet Felinus in cap. Olim. 25. de rescriptis. nu. 5. & Gomezius suprà, n. 8. debet hoc tamen probari per duos testes omni exceptione maiores, si neget se dixisse: quia debet omnino de tali indicio constare, vt docet idem Gomezius nu. 18. & 19. cùm enim crimen ipsum non certò concludatur ex tali indicio, etsi de indicio constet; si ipsum quoque indicium dubium est, ita vt non constet an existat; æquitas non patitur vt quis propter illud torqueatur ad criminis eliciendam confessionem. *Cõfessio Rei extraiudicialis.*

Idem dicendum de confessione facta coram 158 Iudice incompetente: id est, qui non habet potestatem cognoscẽdi in causa, eò quòd vel reus non sit ipsi subditus, vel causa sit exempta: etsi enim ex tali confessione reus non possit cõdemnari à proprio Iudice; (vt patet ex cap. At si Clerici, de Iudiciis) potest tamen torqueri, tamquam ex indicio, quod maximam præsumptionem criminis ingerit. debet tamen illa cõfessio non esse extorta metu tormentorum, sed metu probationum, vel omnino esse spontanea. *Coram Iudice alieno.*

Quod autem multi Iurisperiti cum Bartolo in 159 L. 1. §. Diuus Seuerus. ff. de quæstionibus, docent confessionem extraiudicialem ita valere ad torturam vt si reus in tortura idem confiteatur, possit condemnari, etiamsi posteà non ratificet confessionem; verum non est, si de condemnatione ad pœnam ordinariam criminis intelligatur; quia confessio in tormentis, præcedentibus indicijs facta, semper requirit perseuerantiam & ratificationem: alioquin est nullius momenti, cùm vi tormentorum censeatur expressa: quod confirmatur, quia confessio illa non est efficacior, quàm semiplena probatio: atqui si quis torqueatur post semiplenam probationem & in tortura cõfiteatur, adhuc requiritur ratificatio post torturã: ergo etiam in hoc casu. posset tamen ob huiusmodi confessionem extraiudicialem imponi aliqua pœna extraordinaria; quia in iniuriam alterius visus est se de crimine iactasse, vt notat Abbas, & communiter DD. in cap. Quàm sit graue. 9. de excessibus Prælatorum. *Cõfessio extraiud. iterata in tortura.*

Aduerte tamen, confessionem factam sacerdo- 160 ti, tamquam locum Dei tenenti, ad obtinendam remissionem, nullum effectum operari ad torturam aut inquisitionem, aut ad vllam informationem, etiamsi iniquus sacerdos eam patefaciat, & crimen deducatur in publicum, ita vt omnibus de eo constet, vt communiter docent omnes Theologi & Canonistæ, argumento cap. Si Sacerdos. 2. de officio Ordinarij, & Baldus in L. Archigerontes. *Confessio facta sacerdoti.*

tes. C. de epiſcopali audient. ratio eſt, quia quod pœnitens confitetur, non dicit vt homini, ſed tamquam Deo ipſi, & iudicium planè diuinum exercenti. vnde ita ſecretum manere par eſt, nec magis nocere debet, quàm ſi ſoli Deo dictum eſſet. patet conſequentia, quia reuelatio eius & quidquid ex vi iſtius reuelationis agitur, cedit in iniuriam Dei, cui tale ſecretum cōmiſſum eſt. Adde quòd alioqui tantum ſacramentum, omnibus qui crimen occultum commiſerint, ſuſpectū redderetur, cum magna Dei iniuria, (qui illud ſecurum eſſe voluit tamquam ſuum tribunal) & animarum pernicie. vide Sotum de ſecreto, membro 3. q. 1. concluſ. 5.

161 *Aſſertio ſociorum.* Tertium indicium eſt, Aſſertio duorū vel trium ſociorum. quando enim duo vel tres capti fatentur crimen, & produnt aliquem ſocium criminis, poteſt hic capi & torturæ ſubiici. Ita Clarus q. 21. nu. 10. dicitque ita ſeruari in regno Neapolitano & Gallia. Debent tamen tunc cum iuramento deponere; quia agunt vt teſtes. hoc tamen intelligi debet, quando non eſt iuſta ſuſpicio id ex maleuolentia proficiſci. Dictum vnius ſocij, etiamſi iuramento confirmetur, non facit indicium ſufficiens ad torturam, niſi alter ſimul infamia vel graui ſuſpicione illius criminis laboret; quia per ſe eſt teſtis minùs idoneus; qui tamen cum fama, poteſt vehemētem præſumptionē parere. Ita Clarus n. 4.

162 *Quæſtio exercita vt ſocij reuelentur.* Porrò de ſociis reus interrogari poteſt etiam per tormenta, quando conſtat vel fama eſt ſocios habuiſſe, aut quando crimen eſt tale, vt regulariter ſine ſociis non committatur. tunc enim ob famam ſociorum Iudici fas eſt de ſociis exquirere. poſtulat hoc etiam bonum publicū, vt ſic crimina compeſcantur. eſt communis ſententia, teſte Gomezio *Conſilium.* cap. 12. nu. 16. In hoc tamen caſu, conſultiſſimum eſſet, vt reus antè cōdemnetur, & poſt ſententiam diſponatur per cōfeſſarium, vt reuelet ſponte omnes ſocios, quos putat à maleficiis non abſtenturos. ſic enim ad ſocios eliciendos non erit magnis tormentis opus.

163 *Affirmatio læſi.* Aſſertio vulnerati perſiſtentis in ea vſq; ad mortem, non facit indicium ad torturam, vt expreſsè habetur L. Si quis in graui. 3. ꝥ. ad S. C. Silanianum. & ratio eſt, tum quia non dixit iuratus, ſicut debet teſtis dicere; tum quia præſumitur ex offenſione aliqua vel errore dixiſſe. ſufficit tamen ad capturam & ad informationes capiendas, idq. non tam iure ſcripto, quàm conſuetudine, teſte Gomezio cap. 13. nu. 16.

164 *Fuga.* Quartum indicium eſt, Fuga ſtatim patrato delicto inita. habetur expreſsè L. Lege Cornelia 25. ꝥ. ad S. C. Silanianum. ſi tamen citatus compareat, abſtergit omnem ſuſpicionem. Crediderim tamen cum fuga coniungendam famam & communem ſuſpicionem, vt ordinariè fit: alioquin fugam ſolam non ſufficere. quod notatur in additionibus ad Clarum qu. 21. nu. 18. quòd ſi quis fugiat, cùm videt de ſe capi informationes, vel dum citatur; talis fuga non eſt ſufficiens ad torturam; vt tenet cōmunis opinio, teſte Claro n. 23. quia habet cauſam timendi, cùm ſe peti videt, etiamſi ſit innocēs.

Inimicitia. Quintum indicium eſt, Inimicitia grauis, non ſola, ſed cum aliis indiciis ex ea pendentibus; vt ſi antè minatus eſt, & minas ſuas ſolitus ſit exequi; ſi parauit arma, & viſus eſt circa illū locum eo tempore, quo homicidium putatur commiſſum. tenet Bartol. in L. final. ꝥ. de quæſtionibus & alij Doctores paſſim.

Sextum eſt, Inconſtantia & titubatio Rei, dum examinatur circa principalia cauſę, iuncta aliis indiciis; vt docet Clarus nu. 39. ſola tamen titubatio, vel ſolum mendacium non ſufficit. Spectanda etiam eſt conditio perſonæ, & cauſæ: quidam enim ita perturbantur in illo examine, vt vix ſciant quid dicant. *Inconſtantia Rei.*

Septimum indicium eſt, Si quis viſus ſit exire ex aliqua domo vel loco cum enſe ſtricto, & ibi reperiatur aliquis interfectus. Ita Gomezius nu. 11. & multi Iuriſperiti, quos citat.

Octauum indicium ad torturam eſt, Si res ſublata, reperiatur apud reum; niſi docere poſſit, vnde eam habeat. Ita communiter DD. teſte Gomezio nu. 12. & Claro nu. 41. hoc tamen limitant DD. Si eſt perſona vilis, & de qua non ſit bona opinio. ſecùs ſi ſit bonæ famæ: nam interdum fieri poteſt vt res aliena ſit apud nos, neſcientibus nobis, & ſine noſtra culpa. 165 *Si res apud reum reperta ſit.*

Nonum, Si commiſſo aliquo magno furto, cuius neſcitur auctor, aliqua vilis perſona, quæ ibi crebrò verſari ſolet, apparet repentè diues: illis enim circumſtantiis concurrentibus naſcitur maxima præſumptio contra eam, quæ ſit ſufficiens ad torturam, vt ex communi ſententia DD. docet Gomezius nu. 13. Hæc ferè ſunt præcipua indicia à Doctoribus explicata, ex quibus cetera prudenter æſtimari poterunt. nam tota ferè hæc res prudentiæ Iudicis relinquitur, qui in re tanta, magna circumſpectione procedere debet, ne proximo contra ius & fas torturam inferat, aut maiorem quàm par ſit. 166 *Repentinæ diuitiæ.*

Petes Primò, Vtrùm ſit ſufficiens indicium ad capturam, & torturam, quòd recēs occiſus, emittat ſanguinem per vulnus ad præſentiam huius & nō ad præſentiam aliorum. Quidam affirmant: vnde etiam aliqui Iudices eo indicio vtuntur, & deprehendunt eos culpabiles, quibus id contigit. 167 *Emiſſio ſanguinis è corpore occiſi.*

Sed contrarium tenendum eſt cum Gom. n. 15. quia hoc indicium eſt nobis incertum, vtpote ex cauſis nobis ignotis. non enim conſtat an id fiat operatione diuina in deteſtationem homicidij, & vt ſic homicida occultus patefiat; an ex aliqua cauſa naturali, vt ex impreſſione aliqua affectuū animæ in ſanguinem & ſpiritum, quæ ad præſentiam rei inimicæ veluti ad repugnandum concitetur; an fraude aliqua diaboli.

Idem dicendum ſentio de probatione illa per aquam, qua Iudices aliqui feminas ſortilegij ſuſpectas, ſolent in aquam certo modo ligatas iniicere: quæ ſi mergantur, abſoluuntur; ſi mergi nequeant, adiudicantur torturæ, quaſi hoc ſit indicium ſufficiens ad torturam: incertum enim eſt illud ſignum; nam ſi id opera dæmonis agitur, vti omnino agi videtur, incertum eſt an ille non permittatur aliquando hanc calumniam ſtruere innocentibus. Itaque vſitatis, & iam olim probatis indiciis vtendum eſt, ne in re proximo tam detrimentoſa erretur. *Immerſio veneficarū in aquam.*

Petes Secundò, Vtrùm reus poſſit ſæpiùs torqueri. 168 *An ſæpiùs quæſtioni ſubdendus.*

Reſpondeo Primò, Si nihil confeſſus eſt, non poteſt ſæpiùs torqueri, niſi indicia ſint grauiſſima: quia per illam conſtantiam videntur indicia eliſa. Secundò, Si tamen noua indicia ſuperueniant, repeti quæſtio poteſt. vt habetur L. Vnius, 18. ꝥ. de quæſtionibus, in principio. Tertiò, Si quæ confeſſus in quæſtione eſt, poſtridie reuocet, verius eſt

rurſus

rursus subiici posse, etiamsi noua indicia non superuenerint: quia per talem reuocationem indicia non sunt elisa; imò illa variatio nouum indicium videtur fecisse. Adde, si non posset repeti, totum hoc remedium esset sine vllo effectu. nam nemo ratificaret suam confessionem, si putaret in se non posse ampliùs quæstionem exerceri.

Aduerte tamen, ne in actu tam odioso procedatur absque termino, in hoc casu reum non debere subiici quæstionibus plusquam ter. Itaque si tertiò tortus, & in tormentis confessus, tertiò etiam ductus ad ratificandum, reuocauit, non potest condemnari, imò debet absolui, vt docet Gomezius num. 27.

Petes Tertiò, Vtrùm reus aliquando ex indicio possit condemnari?

169 *An ex indicio possit cōdemnari.* Respondeo, Verius est non posse condemnari ad pœnam ordinariam criminis; quia etsi violentissima inde capiatur præsumptio seu suspicio; (vt quando est indicium, quod Doctores vocant indubitatum) tamen nō habetur certitudo; vt si quis visus sit facie pallida cum gladio cruento egredi è domo habente vnum tantùm aditum, & ibi reperiatur aliquis recens interfectus. fieri enim potest, vt alius fecerit: vel vt ipse quidem fecerit, sed causa defensionis. Item si constet aliquem decubuisse eodem lecto; & alia huiusmodi. In criminalibus enim debent esse probationes luce meridiana clariores, vt dici solet, & colligitur ex L. Absentem. 5. ꝟ. de pœnis. & docet Bartolus & alij in illam Legem. Posset tamen in eiusmodi euentu condemnari ad pœnam extraordinariam minorem, prout Iudici videbitur, & causa postulabit: quod receptum esse testatur Clarus suprà lib. 5. q. 21. nu. 40. vbi etiam dicit, in arbitrio Iudicis positum esse, talem vel graui quæstioni subiicere, vel pœna extraordinaria punire.

Quod probari potest. Primò, Quia iure naturæ ad puniendum reum non requiritur nisi certitudo moralis publica. atqui sæpè ex indiciis vel semiplena probatione, præsertim quibusdam aliis adminiculis suffulta, potest haberi certitudo moralis; imò tanta quanta ex testimonio duorum: ergo poterit aliqua pœna infligi, etsi non ordinaria, eò quòd desit illa probatio quam ius positiuum ad pœnam ordinariam requirit.

Secundò, Quando quis laborat infamia criminis, & desunt aliæ probationes, nec expedit adhiberi inquisitionem propter scandalum, vt si persona sit ecclesiastica vel grauis, potest ei indici purgatio canonica assignatis ei certis compurgatoribus, in qua ipse iuret se tale crimen non commisisse, & compurgatores iurent se credere illum verum dicere; vt habetur variis capp. tit. de purgat. canon. Et si nō plenè se potuerit purgare, potest ei infligi pœna, sed minor quàm sit ordinaria, pro arbitrio iudicis; vt docet Panorm. cap. accedēs. 23. nu. 5. de accusatione. sed inde non habetur maior certitudo quàm ex vehementissimis indiciis, vel probatione semiplena, præsertim quibusdam indiciis adiuta. ergo poterit similis pœna irrogari.

Tertiò, Sæpè ipsa indicia culpam secum trahunt; quia non solùm ab omni malo, sed etiam ab omni specie mali abstinendum, iuxta Apostolum. ergo vel ob culpam huiusmodi indiciorum, pœna aliqua poterit irrogari.

Atque hæc sententia non solùm apud regulares, vbi modus iuridicus non est tam strictè obseruandus, (vt cap. Qualiter & quando, sub finem insinuatur) & crimina de quibus moraliter constat, non debent relinqui omnino impunita; sed etiam in foro sæculari & ecclesiastico locum habet, vt Clarus & Panormit. suprà, & alij qui ab his citantur, docent. quia æquitate naturali nititur; nec iuri scripto repugnat, & consuetudini plerisque locis receptæ est conformis.

Excipiuntur tamen à DD. aliqui casus à legibus 170 approbati, quos refert Gomezius cap. 12. nu. 25. in quibus Iudex potest aliquem ex indiciis pœna ordinaria plectere. *Codemnatio ex indiciis ad pœnam ordinar. in 4. casibus.*

Primus est, Si alicui ter denuntiasti, ne tuam vxorem alloquatur, & posteà reperiatur aliquo loco cum illa colloquens; puniri potest pœna ordinaria adulterij, vt habetur in Nouel. constitut. 117. Iustiniani, cap. 15.

Secundus est, Si Officialis fugit tempore syndicatus: habetur enim pro confesso. L. Consiliarios. C. de assessoribus.

Tertius est, Si quis sit infamatus de simonia, & non possit se purgare, debet condemnari perinde ac si crimen esset probatum. cap. De hoc. 11. de simonia.

Quartus est, Quando aliquis Clericus deficit in purgatione hæresis, punitur vt conuictus, & depositus ab officio & beneficio, detruditur in Monasterium ad pœnitentiam. cap. Inter sollicitudines. 10. de purgat. canonica, in fine.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm Iudex teneatur ad restitutionem heredibus Rei, si, postquam præter ordinem Iuris crimen vel extorsit, vel deprehendit, reum condemnet.

RESpondeo & dico Primò, Certum est Iudicem teneri ad restitutionem si condemnet 171 non subditum, aut in crimine exempto. Probatur, quia facit ei manifestam iniuriam: etsi enim iste dignus erat morte, Iudex tamen ille non habebat auctoritatem illum puniendi: atqui ex iniuria nascitur obligatio restituendi, si ex ea damnum secutum sit: ergo, &c. *Condēnans non subditum vel in crimine exempto.*

Notandum tamen, si proprius Iudex, qui legitimè poterat reum condemnare, ratum habeat seu approbet factum alterius, illum liberari obligatione restituendi. ratio est, quia hoc ipso, quo Iudex proprius ratum habet alterius iudicium, vult illud ex hoc tempore censeri tamquam à se factum; ac proinde liberat illum obligatione restitutionis. sicut enim Iudex poterat reum per se condemnare, si ad eum missus fuisset; ita poterat etiam alteri cognitionem causæ permittere, & factum alterius ratum habere, & approbare, quod ad substantiam operis attinet; & consequenter condonare obligationem restituendi, ortam ex defectu debitæ potestatis. cōfirmatur; quia qui habet potestatem confiscandi & auferendi omnia bona tua ob crimen à te commissum, potest liberare obligatione restituendi, eum, qui bona illa per iniuriam vastauerit: ergo similiter qui habet potestatem auferendi vitam propter crimen commissum, potest condonare obligationem restitutionis, ei, qui per iniuriam, illam abstulerit. hæc tamen intellige eo casu, quo *Proprius Iudex potest ratificare.*

Iudex proprius erat satis instructus ad illum condemnandum, & poterat alteri cognitionem committere. si enim ipse illum condemnare non poterat, non potest etiam condonare obligationem damni sarciendi, quod ab altero per iniquam damnationem est illatum.

172 *Condẽnans ex priuata sciētia, vel per iniuriā extorta.* Dico Secundò, Etiam Iudex proprius, qui condemnat reum vel ex priuata scientia, vel ex cognitione per iniuriam extorta, ad restitutionem tenetur. Ita Sotus de secreto, membro 3. qu. 1. concl. 5. Nauarr. cap. 18. nu. 59. & alij. ratio est, quia quando ex priuata scientia condemnat, facit iniuriam reo, tamquam Iudex minimè competens: nam nō est ei concessa talis auctoritas, nisi fortè rarissimo casu, vt dictum est suprà. dub 11. Quando autem per iniuriam extorquet crimen, dat iniustè causam damni; vnde tenetur ad reparationē damni, quod ex illa cognitione iniustè parta sequitur. Sicut si quis occultum crimen alterius patefaceret, vnde contingeret illum condemnari, teneretur ad restitutionem, quia causam damni iniustè dedit.

173 *Crimen per iniuriam multis modis extorquetur.* Potest autem multis modis fieri vt per iniuriam crimen à Iudice extorqueatur, & consequenter vt confessio sit nulla, nec possit sequi condemnatio.

Primò, Si Iudex à seipso inquisitionem inchoet nulla præcedente infamia, aut denuntiatione iuridica, quæ viam inquisitioni aperiat, vt dictum est dubit. 15.

Secundò, Si tormentis vel propinquo metu tormentorum elicuit confessionem, cùm tamen non essent indicia idonea ad torquendum. Nec refert quòd confessio fuerit postridie ratificata, quia hęc ratificatio est ex causa iniuriosa, ac proinde est nulla; L. Non dubium. 5. C. de legibus, & L. penult. ff. de quæstion.

Tertiò, Si erant quidem indicia ad torturam, tamen persona non poterat torqueri, ob dignitatem, vel ætatem. Ratio est eadem; quia extorquet crimen occultum per iniuriam, de quo Gomez. cap. 13. nu. 4.

Quartò, Si dolo induxit ad confitendum, v.g. promittendo impunitatem. paria enim sunt confessionem esse factam dolo, & metu: vtraq; enim per iniuriam elicita; vt probat Gomez. cap. 12. n. 6. & Clarus quæst. 55. v. Circa secundum.

Quintò, Si confugientem ad locū sacrum abstraxit cōtra Ius; tunc enim tenetur illum restituere in illum locum, nec potest vlteriùs progredi, nisi legitimè in eius potestatem deueniat, hoc tamen priuilegio non fruuntur latrones publici, agrorum nocturni populatores, & qui in loco sacro enormia committunt, fiduciâ immunitatis. vide Siluestrum, Immunitas, 3. quæst. 2.

174 *Si alia ratione poterat reum damnare, nō tenetur ad restitut.* In his tamē & similibus casibus, Aduertendum est Primò, Si Iudici suppetebant aliæ rationes, ex quibus reum iuridicè damnaturus erat, vel damnare poterat, non teneri ad restitutionem: quia solùm in modo inferendi damni, iniuria commissa est, cùm idem damnum alia ratione iustè posset inferre. Itaque cùm ad ipsam substantiam damni inferendi Ius habeat, non censetur iniuriam fecisse, nisi quoad modum; & consequenter non tenetur ad restitutionem damni quoad substantiam. Confirmatur, quia etiamsi restitueret illi vitam ademptam, posset tamen illam alia ratione auferre, & sic restitutio esset nullius momenti.

Secundò, Quando error à Iudice contra Iuris ordinem commissus est in aliquo puncto, in quo Princeps supremus poterat dispensare, ita vt ipsemet Princeps posset sic procedere, si de causa illa cognouisset: (vt si tortus est miles, vel vir in dignitate constitutus) tunc potest Iudici remittere restitutionem; quia potest eius factum approbare, vt suprà dictum est.

Tertiò, Quando Iudex contra Iuris ordinem procedendo, reum fecit crimen confiteri, omni modo curare debet, ne ei inde damnum sequatur; alioquin tenebitur ad restitutionem; nisi ratione supradicta excusetur.

Dices, Quid si Princeps patefacto iam crimine, omnino iubeat illum condemnari, poterítne Iudex inferior obedire? 175 *Si Princeps iubeat reū plecti.*

Respondeo Posse obedire; ratio est, quia hoc ipso, quo crimen patefactum est in iudicio absque iniuria, quæ à Principe processerit, & excepto casu reuelatæ confessionis, habet Princeps Ius procedendi iuridicè contra criminosum confessum, maximè, si bonum publicum id postulet; vt si crimen sit atrox. etsi enim ex tali confessione non posset reus immediatè condemnari, eò quòd non videatur satis constare de delicto: tamen est indicium ad inquirendum, si Princeps velit. quod confirmatur, quia si priuatus extorsisset ab aliquo cōfessionem criminis occulti, & illud patefaceret, posset Iudex contra talem procedere: etsi enim per iniuriam patefactum sit, non tamen id factum est per ipsum Iudicem, neque ipsius consensu: ergo similiter, si Iudex inferior extorsisset contra Iuris ordinem cōfessionem criminis atrocis in iudicio, posset Princeps, qui in hanc iniuriam non consensit, contra talem procedere. Si potest ipse procedere, potest etiam alteri causę cognitionem committere: ac proinde etiam illi ipsi Iudici, per quem est patefactum. In hoc tamen casu, Iudex, qui illud iniquè extorsit, tenebitur ad restitutionem, nisi vel alia ratione potuisset iustè contra illum procedere absque fundamento illius extortæ confessionis, vel Iudex supremus possit condonare, & condonet. quando autem condonare possit, antè explicatum est. *Tenetur ad restitut.*

Dices, Quomodo Iudex tenetur ad restitutionem, si potest illū condemnare mādato Principis? 176

Respondeo, Quia huic necessitati damnandi, causam dedit per iniuriam: sicut si ipse solus crimen sciens euulgaret, peccaret contra iustitiam infamando occultum peccatorem: crimine tamen euulgato, posset ex officio vt Iudex contra illum procedere. nihilominùs teneretur de damno inde secuto, cui per iniuriam dedit causam.

CAPVT

CAPVT XXX.

De Accusatore & Teste.

Constat Dubitat. 8. *D. Thomas quæst.* 68. *&* 70.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit accusatio, & quas requirat solemnitates.

1 RESPONDEO & dico Primò, *Accusatio* propriè est delatio Rei de crimine, ad vindictam publicam, libello facta. Ita Siluester, ex Azone. Finis accusationis est vindicta publica ad exemplum populi, vt omnes ab huiusmodi criminibus sibi caueant.

2 *Requisita ad accusat.* Dico Secundò, Ad eam Iure communi requiruntur sex. Primò, Vt fiat in scriptis. Secundò, Vt exprimatur dies & annus, quo intentatur. Tertiò, Nomen accusatoris & accusati. Quartò, Species delicti. Quintò, Locus, & etiam tempus, nempe annus, & mensis, quo delictum commissum est. Sextò, Inscriptio accusantis. colligitur ex L. Libellorum, 3. §. 1. ff. de accusationibus, vbi in formula hæc omnia ponuntur, & deinde additur, *Quòd si libelli inscriptionum legitimò ordinati non fuerint, Rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum potestas erit.* quibus verbis vult hæc ita pertinere ad formam accusationis, vt si omissa fuerint, totus processus sit irritus, & accusator damnandus sit in expēsas: quamuis ius habeat rursus de nouo suam accusationem instituendi.

Ratio cur singula requirantur. Primum requiritur; tum vt constet quid præcisè accusatori sit probandum; tum vt in eo non possit quidquam mutare, si fortè viderit se probare non posse. consuetudine tamen receptum est, vt possit fieri verbaliter, modò Notarius eam statim in scriptum redigat; vt notat Clarus quæst. 12. num. 7.

Secundum modò nō est necessarium, vt testantur Doctores: parum enim ad rem facere videtur.

Tertium est necessarium, quia debet constare quis sit accusator & quis accusatus. si accusati nomen ignoretur, potest ex habitu, officio, vel aliis circumstantiis describi.

Quartum est etiam omnino necessarium, quia super hoc fundatur intentio accusantis.

3 Quintum etiam est necessarium, adeò vt si in accusatione criminali omittatur, ipsa sit nulla. vt colligitur ex d. L. Libellorum. & docent communiter DD. in L. Edita. 3. C. de edēdo. ratio est, quia alioquin accusatio redderetur incerta & lubrica, & reo eriperetur facultas se defendendi, probando negatiuam, & testes conuincendo falsi.

4 *Non debet exprimi dies.* Aduerte tamen, non teneri exprimere in libello diem commissi delicti, sed solùm mensem; vt expresè habetur d. L. Libellorum, quia alioquin potestas accusandi & probandi nimis restringeretur. facilè enim fieri potest, vt quis diei vel etiam hebdomadæ sit oblitus: quia non ita cadit sub sensum, vt locus.

Petes, Quid si reus petat exprimi diem & horam delicti, vt probet se eo die fuisse absentem, cogendúsne erit accusator vt exprimat? Gomezius cap. 11. nu. 4. negat. Primò, Quia d. L. Libellorum, dicitur, *Nec diem autem nec horam inuitus comprehendet.* Secundò, Quia alioquin reus facilè eluderet accusationem, subornando testes, qui deponerent, illum eo die & ea hora alibi fuisse.

Sed communis sententia est, cogendum esse, vt fatetur ipse Gomezius. Idem tenet Clarus suprà nu. 13. & Emmanuel Soarez in annot. in Gomezium. ratio est, quia hoc esset defensionem reo intercludere; cùm non aliter probare possit se non fecisse, quàm ostendendo se eo tempore non potuisse facere, eò quòd esset alibi, vel infirmus. 5 *Si velit reus, tenetur exprimere.*

Ad primum Respondeo: Tantùm ibi significatur non esse per se necessarium vt ponatur dies & hora, sicut necessarium est vt ponatur mensis. hinc tamen non sequitur non esse necessarium, si reus velit.

Ad secundum: Non est præsumendum tam facilè testes subornari, cùm id magno illorum periculo futurum sit. Si tamen accusator non meminit diei & horæ, potest iurando se non recordari, defungi; vt Clarus notat. quòd si meminit, & edat diem; non tamē tenetur probare, quia ad hoc se non obstrinxit.

Petes, Quid si sponte posuit diem & horam, & non possit probare illo tempore esse commissum, sed alio; poteritne sequi condemnatio? Communis ferè DD. sententia est, non posse: quia non est probatum id, quod est positum in libello. 6 *Etsi nō possit probare diem & horam, non refert.*

Sed hæc sententia non seruatur in praxi, vt docet Clarus nu. 14. & Gomezius nu. 6. neq; est consentanea Iuri aut rationi: si enim apertè probatum est per testes omni exceptione maiores, delictum, v.g. sacrilegium vel furtum talis rei à te verè esse commissum tali tēpore vel loco, quid refert quòd erratum sit in die, hora, vel loco particulari? non enim puniendum delictum, quia hoc vel illo loco, hoc vel illo die commissum est; sed quia commissum est, & commissum esse constat. Nisi fortè ratio delicti ex circumstātia loci vel temporis pendeat; vt si quis loco vel tempore prohibito piscatus, venatus, vel pastus fuerit: tunc enim locus & tempus eatenus exprimendum in libello, & probandū in progressu, quatenus ad delicti substantiam opus est. Pari modo, si qualitas aliqua vel conditio delicti sit proposita in libello, tantùm aggrauans delictum & pœnam eius, (vt si accusetur, quòd occiderit proditoriè, vel quòd furatus sit bis, terve) etiamsi qualitas illa non possit probari; si tamen ipsum delictum simpliciter probatum 7 *Sufficit probari substantiam delicti.*

 fuerit,

fuerit, potest, & debet sequi condemnatio; quia interest boni publici, vt tale delictum etiam semel, vel absque tali conditione commissum puniatur, quando plenè in iudicio probatum fuerit. Ita docet Gomezius nu.7. parum enim refert, quòd accusator non potuerit conditionem illam delicti probare, quādo probauit delicti substantiam. Accedit quòd in libellis apponi solet clausula, qua accusator testatur se nō velle obligari, nisi ad probandum id, quod est necessarium & principale.

8 Sextum, Nempe inscriptio accusantis, qua accusator se obligat ad pœnam talionis, modò non est necessaria in foro sæculari; imò nec in vsu: tum quia id retraheret homines ab accusando; rari enim reperientur, qui velint suscipere onus probandi sub tanto periculo: tum quia hoc tempore Iudex ex officio procedere potest, si accusator defecerit.

Inscriptio non est in vsu in foro sæculari.

9 In foro tamen ecclesiastico, vbi seruatur Ius Canonicum, necessaria est, vt colligitur ex cap. Qualiter & quando. 2. de accusationibus. Verùm etiamsi in foro sæculari non addatur, tamen tacitè intelligitur ex legis dispositione, præsertim si deprehensus fuerit accusator per calumniam accusasse. Patet ex L. Mulier 4. & L. seq. Quæsitum. ff. ad S. C. Turpilian. Consuetudo tamen habet, vt non puniatur pari pœna, sed minore, pro arbitrio Iudicis; ne homines ab hoc actu omnino deterreantur, vt docet Couarruuias lib. 2. variar. cap.9. num. 1.

DVBITATIO II.

Vtrùm accusationem debeat præcedere secreta monitio.

10 RESpondeo & dico Primò, Quandocumque crimen est probabile in iudicio, non tenetur accusator ex iustitia præmittere secretam monitionem, v.g. vt reus desistat, vt satisfaciat; sed potest sine iniuria accusationem instituere. ratio est; quia tunc propter bonum publicum concessa est accusatio, vel saltem denuntiatio, vt crimina in exemplum aliorum puniantur; sicque omnes à malo absterreantur. vnde reus non potest queri de iniuria sibi facta, quòd antè monitus non fuerit.

Si crimen est probabile.

11 Dices, qui denuntiaturus est denuntiatione euangelica, tenetur priùs monere peccatorem, si putet eum emendatum iri, idq; ex iustitia, vt multi volunt: ergo etiam qui iudicialiter denuntiat vel accusat.

Denuntiatione euāg. præcedit monitio.

Respondeo Esse disparem rationem; quia qui vtitur denuntiatione euangelica, nullam habet causam denuntiandi, si proximus putetur priuatim emendandus; nam hæc non instituitur ad punitionem, seu ad exemplum publicum, cùm ex ea nemo puniri possit; sed solùm ad fratris emendationem; quæ cùm sine eius infamatione possit obtineri, nullum ius habere videris ad eius famam violandam. qui autem accusat vel iuridicè denuntiat, spectat punitionem ob bonum publicum. itaque etiamsi esset priuatim emendandus, tamen subest iusta ratio illum deferendi, nempe vt eius punitione alij terreantur.

12 Dico Secundò, Fieri tamen sæpè potest, vt priusquam accuses vel denunties iuridicè, tenearis lege charitatis proximum monere, vt desistat à crimine: vt si delictum sit occultum, & speretur priuatis monitis esse emendandus, & ad debitam satisfactionem inducendus; maximè si persona habeatur honesta; tunc enim contra charitatem esset, tantum malum illi irrogare.

Interdum est contra charitatē.

Aduerte tamen, quando crimen est contra bonum publicum, & adhuc pendet, vel continuandum putatur in futurum, charitatem ordinariè non postulare vt monitio secreta accusationem vel denuntiationem præcedat; sed debere statim deferri Iudici vt malo occurrat: vt si occultè hæreticus aliquis in vrbem irrepserit, si quis cum hoste occultè tractet, vel consilia Principis significet, si quis falsam monetam cudat. ratio est, quia periculum, quod impendet, est maioris momenti, quàm infamia & damnum omne, quod iste ex accusatione incurret. Neque hîc scrupulosè examinandum an forte emendabitur priuata monitione; quia in re tanti momenti, eligendum est id, quod tutius est. facilè enim posset talis priuatim monitus simulare emendationem & pœnitentiam, ac intereà occultè exequi quæ destinauerat. Itaque in huiusmodi, nisi certò constet periculum caueri posse priuata monitione, non est adhibenda. Secùs est in aliis delictis, ex quibus non impendet incommodum, nisi ipsi peccatori, vel alteri priuato, vt dictum est cap.11. dubitat.9. vide D.Thomam qu.68. art.1. 13

Si crimen contra bonum publicum.

DVBITATIO III.

Vtrùm accusator possit desistere ab accusatione incepta, & quas ob causas.

RESpondeo & dico Primò, Certum est posse, & etiam debere desistere, si deprehendit se errasse, cùm putauit hunc esse auctorem criminis; vel si res incipit ei esse dubia, perseuerante dubio post diligentem inquisitionem; vel denique si videt se probare non posse. tunc enim pergere in accusatione esset calumniari. 14

Dico Secundò, Certum est posse desistere, si Iudex accusationem refutet, nolendo eam admittere, vel si rescindat admissam: hoc autem Iudex facere potest, Primò, Si videt libellum habere aliquem defectum substantialem. Secundò, Si accusatur aliqua persona, quæ non potest sine magna Reipub. perturbatione puniri: tunc enim supremus Iudex seu Princeps potest accusationem inchoatam abolere, etiamsi accusator priuatâ causâ, vt suas iniurias persequatur, accuset; vt docet Caiet. quæst.68. art.3. ratio est, quia Principis est, primariò gerere curam boni communis, ad quod refertur bonum priuatorum: ac proinde ipsius est cauere damnum publicum, etiam cum incommodo priuatorum. Iudex autem inferior, ob eamdem causam potest accusationem ab initio non admittere, & repellere, idque non ordinario iure & potestate; sed ex tacita quadem Principis voluntate, seu ex ἐπιεικείᾳ vt ait Caietanus: admissam tamen non potest ex auctoritate abolere; sed potest suspendere & dissimulare, & interim totum negotium Principi exponere. Tertiò, Si persona illa bono publico censetur necessaria, vel valdè conducibilis: tunc enim supremus Princeps potest accusationem abolere. Inferior autem Iudex potest eam non admittere, & admissam impedire ἐξ ἐπιεικείας si non agitur de iniuria partis. Si autem 15 16

Iudex accusationem rescindit, seu abolet in tribus euentib.

agitur

agitur de iniuria partis, non poteſt; non enim ad ipſum ſpectat principaliter boni publici promotio, ſed officij iniuncti adminiſtratio. Itaque tenetur parti Ius dicere, nec poteſt ſe prætextu maioris boni publici eximere. alioqui ſæpè hac arte Iudices liberarent quos vellent. poteſt tamen Principi ſcribere, quid iudicet expedire, & interim ſententiam ſuſtinere.

In cauſa ciuili.

17 Dico Tertiò, In cauſa ciuili poteſt actor à lite recedere, ſiue per gratiam, ſiue per tranſactionem. Si tamen actio ſit famoſa, qualis eſt actio furti, non poteſt in ea tranſigere poſt litis conteſtationem, ſine Iudicis auctoritate: alioquin notatur infamia, vt patet L. Furti. 6. §. Pactus. ff. de his qui notantur infamia. vide Gloſſam in cap. 1. de colluſione detegenda.

In cauſa criminali.

18 Dico Quartò, In cauſa criminali, ante litem inchoatam licitum eſt deſiſtere per gratiam; (quod intellige in euentu, quo non tenetur accuſare vel denuntiare) poſt litem inchoatam, non eſt licitum ſine Iudicis auctoritate; neque etiam ſine conſenſu Rei, ſi fuit ſubiectus tormentis, vel ex accuſatione infamatus; quòd ſi aliter deſtiterit, incurrit pœnam S.C. Turpiliani, quo (ſi quidem erat crimen publicum, quod accuſauerat) punitur infamia, & quinque libris auri. vt patet L. 1. C. ad Turpilianum. Si autem erat priuatum, punitur pœna extraordinaria arbitrio Iudicis. L. Si quis. 7. ff. eodem. vide Gloſſam ſuprà & Silueſtrum v. Accuſatio, num. 8.

19 Petes, Quod crimen dicatur publicum, quod priuatum.

Publicum crimen.

Reſpondeo, *Publicum* crimen dicitur, cuius accuſatio cuilibet conceſſa eſt, quia ad publicam vtilitatem maximè pertinet illud puniri. vt patet ex L. 1. & ſequent. ff. de public. iudic. Tale eſt Primò, Omne illud, quod directè fit contra Deum, vel res diuinas: hoc enim in omnium iniuriam fieri cenſetur: vnde meritò quiuis illud accuſare poteſt: vt hæreſis, blaſphemia, euerſio Templorum & imaginum, & ſimilia ſacrilegia. Colligitur ex L. 4. C. de hæreticis. Secundò, Tale etiam eſt, quod fit contra maieſtatem Principis vel Reipub. vt omnia crimina læſæ maieſtatis. Tertiò, Quod fit contra priuatam perſonam, ita demum cenſetur publicum, ſi lege ſtatutum ſit vt publicum habeatur; vt crimen homicidij, parricidij, adulterij, peculatus, falſi, vis publicæ vel priuatæ, ambitus, repetundarum, annonæ: vt patet dict. L. 1. ff. de publicis Iudiciis.

Priuatum crimen.

Priuatum dicitur, cuius accuſatio ſolùm conceſſa eſt ei, qui iniuriam vel damnum paſſus eſt, vt crimen furti, iniuriarum, ſtellionatus. vt patet ex d. L. Si quis. 7. ff. ad Turpilian. & L. final. ff. de priuatis delictis.

Tranſactio.

20 Dico Quintò, Licitum eſt tranſigere in crimine publico capitali, (id eſt, quod pœna capitis punitur) præterquam in crimine adulterij; quia hîc tranſactio eſt turpis. ſi autem eſt crimen publicum non capitale, non eſt licitum tranſigere, niſi in crimine falſi. vtrumque habetur L. Tranſigere. 18.
21 C. de tranſactionib. In criminibus priuatis, generatim tranſactio eſt licita. Ita Gloſſa in ca. 1. de colluſ. inſinuat. hæc tamen intelligenda ſunt ante accuſationem; nam poſt accuſationem, non poteſt fieri ſine auctoritate Iudicis. Verùm in his videndæ ſunt leges & conſuetudines Prouinciarũ: nam hæc, quæ ex Iure communi allata ſunt, ſupponunt accuſationem fieri cum inſcriptione; vt patet ff. & C. ad Turpilianum: quæ tamen iam vix eſt in vſu. Adde ſi accuſator aliter quàm par eſt deſiſtat, poſ- 22
ſe Iudicem procedere per inquiſitionem, vt communiter Doctores docent.

DVBITATIO IIII.

Quot teſtes in cauſis criminalibus requirantur, & quomodo plenè probent.

NOtandum eſt, neminem condemnari poſſe, 23
niſi per publicam ſcientiam conſtet Iudici de crimine & criminis auctore: quia cùm ex poteſtate publica, iudicia exerceat, ſententia, præſertim condemnatoria, ex publica ſcientia proficiſci debet. Tribus autem modis crimen per publicam ſcientiam conſtare poteſt. Primò, Si ipſe Iudex cum tribus vel quatuor aliis deprehendat illum in flagranti delicto. Secundò, Si reus in iudicio confiteatur crimen. Tertiò, Si teſtibus conuincatur. hic tertius modus eſt ferè ordinarius. itaque inquirendum eſt, quot & quales teſtes requirantur.

Tribus modis delictũ patere poteſt.

Dico Primò, Quando per teſtes veritas inqui- 24
ritur in cauſis criminalibus, requiruntur & ſufficiunt duo teſtes legitimi, fide digni, & omni exceptione maiores. eſt cõmunis ſententia DD. vtriuſque Iuris, & Theologorum. & colligitur ex L. Vbi numerus 12. ff. de teſtibus. & cap. Licet vniuerſis. 23. de teſtibus. & cap. Cùm eſſes. 10. de teſtam.

Duos teſtes requiri.

Duos requiri, ita vt vnus non ſufficiat ad condemnandum, Iure gentium receptum eſt: facilè enim vnus peruerti poſſet. duos autem peruertere & efficere vt conformiter loquantur, nec vſquam ſe falſitas prodat, eſt valdè difficile. Nec obſtat, 25
quòd quidam dicant id eſſe iuris naturæ; quia ius gentium paſſim vocatur Ius naturale, eò quòd ratio naturalis omnes gentes id docuit. propriè tamen loquendo, non eſt vniuerſim Iuris naturæ. poſſet enim Reſpub. Principi ſapienti & iuſto dare poteſtatem condemnandi ex propria ſcientia cum vno teſte, vel etiam ſine teſte: imò probabile eſt Principem in quibuſdam caſibus hanc poteſtatem habere. vt dictum eſt cap. 29. dub. 11. Credo tamen Rempub. non poſſe dare poteſtatẽ Principi, vt etiam quando ipſe alia ratione de crimine non eſt certus, ex dicto vnius teſtis condemnare poſſit: quia non habetur ſufficiens certitudo ex vno teſte, ad pœnam mortis, vel mutilationis inferendam; niſi fortè teſtis ſit ſummæ auctoritatis & fidei. & hac ratione eſt propriè Iuris naturæ vt ſint duo teſtes, id eſt, non pauciores, quàm duo.

Quadam ratione eſt Iuris naturalis, quadam gentium.

Duos ſufficere, ſimiliter eſt Iuris gentium; non 26
quòd Ius gentium præcipiat vt duo ſufficiant; ſed quia non plures requirit, ſed permittit reũ ex duobus teſtibus condemnari. Huic tamen non obſtat, quin Ius Ciuile, vel Canonicum in aliqua cauſa poſſit plures requirere. ſic iure Canonico ad condemnandum Epiſcopum Cardinalem requirun- 27
tur 72. teſtes: ad Presbyterum Cardinalem 64. ad Diaconum Cardinalẽ 27. ad reliquos Clericos 7. vt patet cap. 3. Præſul. 2. qu. 5. ex Silueſtro Papa. ratio eſt, tum quia iſti apud multos ſæpè ſunt in magna inuidia, eòquòd alios corripere debeant: tum quia ex eorum damnatione multum detrahitur exiſtimationi & reuerentiæ, quæ debetur miniſtris

Duos ſufficere.

Plures requiruntur ad condemnandos eccleſiaſticos.

nistris Ecclesiæ. Notat tamen Clarus qu.66.hunc numerum testium in praxi non seruari. Sic etiam Iure ciuili in testamentis clausis requiruntur 7.testes, in apertis quinque, in codicillis quinque. In criminalibus tamen hoc Iure sufficiunt duo: quia in testamentis plures sunt insidiatores, & testator mortuus non potest suam mentem interpretari.

28 Petes Primò, Vtrùm etiam iure diuino positiuo hic numerus testium sit definitus.

Nō est modo Iuris diuini positiui.

Respondeo, In lege veteri ita definitum fuisse, vt patet Deut. 17. *In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur. nemo occidatur vno contra se dicente testimonium.* & cap. 19. *Non stabit vnus testis contra aliquem, quidquid illud peccati & facinoris fuerit, sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum.* In noua tamen lege hoc ius non obligat, nisi quatenus continet id, quod est Iuris naturæ; quia omnia præcepta legis veteris, qua parte continent ius positiuum, cessarunt per mortem Christi. Nec obstat illud Matth. 18. vbi Dominus iubet fratrem peccantem corripi coram vno vel duobus testibus, *vt,* inquit, *in ore duorū vel trium testium stet omne verbum.* Solùm enim vult ostendere id esse consentaneum legi veteri, & rationi naturali: optimè enim poterit per duos vel tres testes conuinci, si neget se malè fecisse.

Petes Secundò, Vtrùm duo testes requirantur præter accusatorem?

29 Respondeo, Iure Ciuili & Canonico duos testes requiri prçter accusatorem, vel id, quod vicem accusatoris supplet, vt patet ex dictis cap.29.dub.12. quia Iudex non potest procedere sine accusatore vero vel ficto. Puto tamen id neque Iure naturali, neque Iure diuino positiuo, neque Iure gentium esse necessarium. *Non iure naturali aut gentium,* quia accusator non requiritur vt ipse ex se adferat vllam probationem, vel confirmationem delicti; sed solùm vt excitet & quodammodò cogat Iudicem ad causam cognoscendam, quam ipse illi probat tantummodò per testes. Itaque tota cognitio & certitudo criminis commissi est ex testibus; atqui Iure naturæ non requiritur, vt Iudex aliunde excitetur ad causæ cognitionem; sed hoc constitutum est iure positiuo ad coërcendum malignitatem, qua alioquin iudices vti possent, si spōte sua, vel relatione alicuius priuati extraiudicialiter facta, possent causas inchoare, nulla infamia præcedente. Deinde quando crimen est manifestum &

Accusator solo Iure positiuo requiritur præter duos testes.

30 auctor omnino occultus, si accedant duo testes, potest condemnari, & tamen nullus hîc est, qui hunc in particulari accuset: (nisi fortè fiscalis, qui tamen non scit aliunde quàm ex illis duobus testibus) quòd enim crimen notorium dicatur vicem accusatoris supplere, eatenus tantùm verum est, quòd instar accusatoris excitet iudicē, vt procedat ex officio. *Non etiam Iure diuino* requiritur accusator à teste distinctus, quia Deuter. 17. & 19. solùm requiruntur duo testes, vt quis possit condemnari ad mortem. & Matth. 18. is, qui corripit fratrem, & posteà illum denuntiat Ecclesiæ, vocatur testis; vt patet ex verbis Domini, cùm ait, *Corripe eum inter te & ipsum solum, si te non audierit, adhibe tecum adhuc vnū vel duos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* si enim vnum adhibes, iam estis duo testes: si duos, estis tres. ipse ergo, qui accusat vel denuntiat, testis est, si deponat eo modo, quo testis debet: & satis vnum huic accedere. vnde patet Iure diuino non fuisse necessarios duos testes, præter accusatorem vel denuntiatorem; sed vnum fuisse satis, si ipse vt testis poterat deponere.

Dices, Qui furantur fructus ex hortis, vel ligna 31
ex siluis, puniri solent ex solius custodis testimonio: ergo non requiruntur duo testes; imò vnus sufficit, qui sit accusator pariter & testis.

Respondeo, Custodis testimonium non sufficere ad condemnationem absque aliis indiciis, si reus neget; sed tantùm ad inquirendum, examinandum, & minandum. Adde, ad leuem aliquam castigationem, quæ fit absq; infamia, irrogandam, posse interdum vnum testem, si simul sit accusator, sufficere; vt solet fieri in scholis inter studiosos: ad grauem autem pœnam, cui coniuncta infamia, requiruntur duo testes, præter id, quod supplet vicem accusatoris.

Dico Secundò, Vt duo testes plenè probent, 32
requiritur Primò, Vt deponant iurati. Secundò, De eodem facto. Tertiò, Quòd sensu externo illud perceperint, (v.g. quòd viderint occidentem, furantem; audiuerint blasphemantem.) Quartò, Vt sint omni exceptione maiores.

Vt testes plenè probent.

Primùm, Vt sint iurati, patet cap.Nuper.51.de testibus, vbi Honorius III. ait, *Nullius testimonio, quamtumuis religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in alterius præiudicium debet credi.* Idem patet cap.Tuis. quæst.39. eodem titulo. vbi Panor. ait, *Ne Episcopo quidem, vt testi credi in alterius præiudicium, nisi iurato.* ratio est, quia absque iuramento faciliùs est mentiri quàm cum iuramento; diuini enim numinis reuerentia prohibet mentiri iuratū. debet autem veritas in iudiciis certissimo modo inuestigari. Porrò iurare debet se dicturum totam veritatem, quam in causa præsenti nouit, nulla falsitate adiecta, vt patet cap.20.Hortamur.3.qu.9.

Secundò, Vt de eodem facto, patet; quia alio- 33
quin non erunt cōtestes, sed testes singulares, quorum alter alterius dictum non cōfirmat, sed vterque suum tantùm: & sic erit tantùm probatio per vnum testem. vnde debent conuenire in tempore, loco, & delicti specie: nam ex diuerso tempore & loco colligitur non esse idem factum, de quo deponunt. si tamen alter exprimat certum diem, alter dicat se non meminisse diei, valet. Secùs tamen si alium diem exprimeret; tunc enim putaretur aliud factum: nisi ipsum sit tale vt non possit bis fieri. Vnde sequitur, si vnus testis deponat de vna propositione hæretica asserta à reo, & alius de alia, non plenè probari hunc esse hæreticum; quia neutra hæresis est plenè probata. sicut enim nemo potest probari esse homicida, aut adulter, aut fur, aut sacrilegus, nisi vnum idemque factum externum per duos testes probetur; ita etiam nemo potest probari hæreticus, nisi vna eademque hæresis asserta, per duos testes probetur. Quare fallitur Gomezius & Iurisperiti, quos ipse citat cap. 12. nu.12. contrarium absque firma ratione vel textu tenentes. nam quòd ipsi dicunt hæresim continere multas species, ac proinde si vnus testis deponat de vna hęresi & alius de alia, plenè probari delictum in genere, quod ex speciebus resultat; idem dici potest de furto, & reliquis delictis; continent enim multas species seu facta, ex quibus resultat aliquem esse furem. Fatendum tamen est, huiusmodi probationem esse plus quàm semiplenam: nam vtraque est semiplena; sed quia sunt de factis diuersis, non possunt vnam plenam conficere. Al-

Vna eademq; hæresis per duos probanda.

tera

tera tamen alteri addit nouum indicium, seu suspicionem. Quòd si duo de eadem hæresi asserta deponant,& solùm in tempore discrepent, plenè probant; quia in substantia delicti conueniunt: & quamuis non sit idem numero actus, tamen quia est idem numero significatũ, habetur pro eodem actu: imò discrepantia temporis interdum facit ad maiorem fidem.

34 Tertium est, Vt sensu externo perceperint. L. Sola.4.C.de testibus, vbi Glossa & communiter Doctores,& cap.Si testes.4.§.Solam.4.q.3.Ratio est, quia non possunt esse certi de facto externo, nisi per aliquem sensum. vnde si solùm ab aliis audierint, non probant plenè, sed solùm faciunt indicium ad inquirendum ab illis.

Quartum est, Vt sit omni exceptione maior, de quo dubit. sequenti.

Dvbitatio V.

Quinam sint testes idonei; qui minùs idonei.

35 Notandum est, quosdam dici *testes idoneos*, seu omni exceptioni maiores, eos nimirum contra quos nihil potest iure opponi, cur minùs sit illis fides adhibenda, seu cur non sint ad testificandum admittendi. Minùs idonei sunt, quibus aliquid opponi potest, vel ex natura rei, vel ex iuris dispositione. & quia omnes habentes perfectum vsum rationis sunt idonei, nisi aliquid in illis sit, ob quod ius velit eos cêseri minùs idoneos, videndum est quinam iure repellantur: sic enim intelligetur quinã sint omni exceptione maiores.

36 *Qui iure repellatur. Mulier.* Primùm igitur in causis criminalibus Iure Canonico repellitur mulier, ob fragilitatem sexus & ingenij mutabilitatem. Ita habetur cap. Forum.10. sub finem, de verb. significat. & cap. 16. Mulierem.33.qu.5. Iure tamen ciuili in omni causa admittitur, L.Ex eo.18.ff. de testibus. præterquam in testamento, L. Qui testamento. 20.§. Mulier. ff. Qui testam.fac. poss. Ita communiter tradunt DD. vt docet Gomezius cap. 12. nu. 13.

37 *Minor.* Secundò, Repellitur minor viginti annis, L. In testimonium.20.ff.de testibus.dictum tamen eius facit indicium sufficiens ad capiendam informationem; non tamen ad torturam, vt ibidem docet Gomezius. vnde non est verum, quod ait Siluest. v.Testis, qu.1.dictum impuberis facere indicium ad torturam. Si tamen sit puber, (id est, quatuordecim annorum in masculo, duodecim in femina) admittitur in ciuilibus.

Inimicus. Tertiò, Inimicus eius, contra quem testimonium dicitur. hic repellitur etiam in criminibus exceptis, in quibus alij testes minùs idonei admittuntur, vt in probanda simonia, hæresi, & similibus. vt patet cap. Per tuas.32. de simonia. debet tamen esse inimicitia grauis; vt si præcessit inter eos iniuria, vel lis super causa capitali, vel magna parte bonorum. sed hoc relinquitur arbitrio Iudicis definiendum.

Sanguine iuncti. Quartò, Ascendentes & descendentes accusatoris; item collaterales: sed hi tantùm vsque ad quartum gradum. vt docet Gomezius n.15. Idem dicendum de affinibus.

38 Aduerte tamen, Consanguineos & affines Rei interdum admitti posse ad reum defendendum, eiusque innocentiam probandam: sic enim habet vsus, teste Claro q.24.nu.12.

Quintò, Domesticus ipsius producentis. *Domesticus.*

Sextò, Infamis infamiâ Iuris; qualis est omnis, qui de aliquo crimine est damnatus. Infamis autem facto, etiam regulariter repellitur. potest tamen interdum admitti in subsidium, quando aliter veritas cognosci nequit; sed cum tortura, vt docet Clarus nu.13. *Infamis.*

Septimò, Periurus, qui in aliqua causa falsum cum iuramento deposuit: qui enim semel peierauit, putatur facilè secundò peieraturus. *Periurus.*

Octauò, Socius criminis, L.finali, C. de accusationibus,& capite Veniens.10. de testibus. ratio est, hic enim facilè alium nominabit, vel quia illius priuilegio veniam sperat, vel quia odio cupit illum eodem supplicio perire, vt habetur d. L. finali. In criminibus tamen exceptis, admittitur socius vt idoneus testis; vt in hæresi, crimine maiestatis, falsæ monetæ, maleficio seu sortilegio, sodomia, & furto famoso. Addit Gomezius nu. 16. idem dicendum in delictis, quæ non possunt sine socio committi. Itaque in huiusmodi, depositio socij non solùm erit sufficiens indicium ad torturam; sed etiam erit semiplena probatio, & accedente alio socio, qui idem deponat, erit plena probatio,& poterit reus condemnari. vt docet Cynus in d.L.vlt.C.de accusat.& Panor.in cap.1.de confessis. debet tamen hæc depositio fieri tamquam à teste, nempe cum iuramento & citata parte: cui etiam danda est copia depositionis, vt possit se defendere. 39 *Socius criminis.*

Nonò, Persona vilis,& inops, de qua suspicio est facilè posse pecunia corrumpi: secùs si sit honesta. vide L. 3. & 4.ff. de testibus, vbi ferè hæc omnia habentur,& Siluest.v. Testis qu.1. *Inops.*

Circa hæc Notandum Primò, Etsi testis minùs idoneus nõ probet semiplenè; facit tamen aliquod indicium, quod cum aliis coniunctum sufficiat ad torturam: nisi repellatur ob subiectionem vel reuerentiam, quam debet accusatori; vt si sit seruus, vel libertus, vel filius: tunc enim nullum facit indicium; similiter si ob inimicitiam. Denique si repellatur, eò quòd sit receptus ante litem contestatam, vel parte non citata: hoc enim casu attestationes non valent; (vt habetur cap. Quoniam.5. vt lite non contest. non procedatur) præterquam in casibus ibidem,& in Glossa exceptis. Quidam tamen dicunt testes minùs idoneos non facere vllum indicium, si tempore depositionis pars opposuit exceptionem inhabilitatis; idq; approbat Gomezius nu.20. sed non puto receptum in praxi. 40 *Testis minùs idoneus sæpè facit indicium.*

Notandum Secundò, Testes minùs idoneos admitti tamquam idoneos, quando delictũ est commissum eo loco vel tempore, vbi copia testium haberi nequit; vt in campo, silua, cubiculo, monte, vel nocturno tempore, vt patet capite finali, de testibus. Item si alter testium sit valdè dignus fide, potest supplere defectum, qui est in altero minùs idoneo, ita vt simul efficiant plenam probationem; vt tenet Baldus in L.Si quis ex argentariis.6. §.1.ff. de edendo, & alij Doctores ibidem. 41 *Aliquando admittuntur.* 42 *Si alter valdè dignus fide.*

DVBITATIO VI.

Vtrùm semper teneatur quis testari vel denuntiare, Iudice præcipiente, vel iuramentum deferente.

RESpondeo & dico Primò, Subditus tenetur denutiare & testari, posito præcepto Iudicis.

43 Primò, Si auctor laboret infamia delicti.

Tenetur testari posito præcepto, certis casibus.

Secundò, Si nulla quidē laboret infamia, tamē ab eo impendeat damnu bono publico in futurum, quod alia ratione quàm per Iudicē auerti nequit. hoc casu etiam absq; præcepto Iudicis obligatur.

Tertiò, Si graue malū impendeat alicui priuato, quod aliter nequeat impediri. nam tūc etiam charitas obligat ad denuntiandum vel testandum. In his tribus euentis Iudex habet auctoritatem præcipiendi denuntiationem & testificationem: vnde si præceperit sub pœna excōmunicationis latæ sententiæ; qui non obedierit, incurret censuram, quia tenebatur obedire, vt rectè docet Nauarr. cap. 17. nu. 34. & 35. & cap. 25. nu. 46. & 47

Quartò, Si de auctore delicti est semiplenè probatum. si enim vmquam testem cogere potest, certè tunc potest; vnde delato iuramento, tenetur testis iurare de veritate dicenda. Confirmatur, quia delictum iam incipit esse publicum, non minùs quàm per infamiam: ergo si positā infamiā Rei tenetur testari, etiam tenetur posita semiplena probatione. cessat enim ratio, cur possit excusari, nempe infamatio Rei de crimine occulto.

44 Quintò, Si procedatur via accusationis, & delictum plenè probari possit, testis citatus tenetur testari. colligitur ex L. Inuiti. 8. & 19. ff. de testibus, vbi dicitur, quinam non possint compelli ad testandum inuiti: vnde à contrario sensu intelligitur ceteros posse inuitos compelli, inter quos etiam est iste. Probatur, Nisi hoc casu testis possit cogi, nemo auderet accusare; quia non posset probare nolente teste; & sic videretur calumniator: hoc autem redundaret in damnum publicum. Adde quando quis accusauit vel denuntiauit, eò quòd in conscientia ad hoc obligaretur; tunc testis tenetur sponte se offerre in testem; vt docet Nauar. cap. 25. nu. 47. quod intellige, si videt suum testimonium esse necessarium.

Sponte se offeret.

45 Dico Secundò, multis tamen casibus non teneris denuntiare vel testari.

Quādo nō teneatur. 1. casus.

Primò, Si nosti ex cōfessione sacramentali: imò tunc nulla ratione potes; etiamsi inde Reipub. salus penderet: vt communiter Doctores tradunt.

2. casus. Si causā consilij vel auxilij.

Secundò, Si tibi sub secreto patefactum est, consilij vel auxilij petendi causā, ad salutem animi vel corporis miseri delinquentis: vt si sis medicus, aduocatus, obstetrix; tunc enim non potes denuntiare, nec testimonio tuo confirmare, etiamsi de auctore esset infamia, vel semiplena probatio. Ita Corduba lib. 1. qq. qu. 43. dub. 2. Nauarr. cap. 25. num. 46. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. nu. 222. qui multos citat pro hac sententia: qui tamen id non docent in euentu infamiæ & semiplenæ probationis. ratio est, quia non debet misero homini obesse, quòd consilij vel auxilij petendi causā se alteri bona fide patefecerit. alioquin peccatores à consilio petendo auerterentur: vnde multa mala sequi possent.

Dices, Iudex habet ius inquirēdi, dum est infamia vel semiplena probatio: ergo qui nouit, tenetur patefacere, etiamsi sub iuramento promiserit seruare secretum; tua enim promissio & tuum iuramentum non potest iuri Iudicis præiudicare. 46

Ob hoc argumentum Sotus de secreto, membro 2. qu. 7. concl. 4. contrarium tenet. Sed neganda est consequentia; etsi enim Iudex legitimè inquirat, vt officio suo & Reipub. satisfaciat; ego tamen, qui sic cognoui, nec teneor, nec possum aperire, ob rationem dictam. multò enim magis cedit in bonū publicum vt huiusmodi sileantur, quàm vt detegantur.

Aduerte tamen, si denuntiatio vel testificatio sit necessaria ad damnū aliquod publicum vel priuatum auertendum, promissionem secreti, etiam iuramento confirmatam, non obligare; quia nullum iuramentum promissorium cedens in damnū iniustum tertij obligat: ac proinde talis tenetur illud aperire, non secùs, ac si non promisisset. 47

Tertiò, Si auctor non laborat infamia, nec timetur damnum in futurum, (vt si speretur emendandus priuatis monitis) non teneris denuntiare, neque testari contra eum, quando proceditur per inquisitionem, etiamsi tu cum duobus vel tribus aliis scias. est ferè communis sententia DD. qui docent, Iudicem non posse tunc inquirere; vel si potest inquirere, id non esse ex eo, quòd iurisdictionem habeat in auctorem occultum criminis; sed vt satisfaciat Reipub. quæ postulat vt fiat diligens inquisitio, vt malefactores timeant & cōpescantur: non tamen postulat vt in hoc casu reuelentur. Ita Silu. v. Inquisitio 1. nu. 7. & v. Correptio nu. 6. Fumus v. Inquisitio nu. 10. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 168. vnde hîc datur species quędam belli vtrimque iusti, dum Iudex iustè testem vrget, & testis iustè negat. 3.

Putant tamen quidem in huiusmodi euentu nō esse cōtra iustitiam, si denunties aut testeris; modò crimen non sit adeò occultum, quin aliquo modo probari possit. quia qui potest probare, ei concessum est propter bonum publicum, Ius accusandi vel denuntiandi: hoc enim expediebat ad malefactores coërcendos. verùm quousq; id licitum sit, ostensum est suprà cap. 29. nu. 111. & 112. 48

Si possit probari, nō est contra iustitiam denūtiatio.

Addo, non esse contra iustitiam dum crimen est publicum & auctor occultus, si contra eum deponas cum iureiurando tamquam testis, etiamsi solus videris; quia efficies semiplenā probationem: quā positā, Iudex potest procedere ex officio etiam ad torturam.

Nequecùm solus nosti auctorem.

Quartò, Quando proceditur via accusationis, si testis videt rem probari non posse, eo quòd ipse solus & accusator sciant, non tenetur testari, quia accusator nō potest tunc accusare, nisi fortè id necessarium fuerit ad malum impediendum. potest tamen testari si velit; & efficiet semiplenam probationem; poteritque Iudex ex officio procedere contra reum, eum subiiciendo quæstionibus. nam generali consuetudine receptum est, vt nec accusatio impediat inquisitionem, nec inquisitio accusationē, & vt hæc duo remedia possint simul concurrere in principio, medio, & fine totius causæ, & alterum alteri possit succedere, esseque adminiculo; vt docet Clarus lib. 5. §. Pract. criminal. qu. 3. & Gomezius to. 3. cap. 13. 4. 49

Aliquando potest testari, sed nō tenetur.

Quintò, Quando Iudex quærit quis acceperit, nō tenetur subditus patefacere eum, qui quòd non posset 50 5.

posset aliter obtinere solutionem, accepit causâ iustæ compensationis; vt rectè Nauarrus cap. 17. nu. 115. ratio est, quia præceptum Superioris procedit ex præsumptione alicuius iniustitiæ, quam subditus putat hîc non subesse.

6. Sextò, Si ex denuntiatione vel testificatione aliquod notabile damnum mihi meisve immineret: non teneor. non enim hæc officia præstare tenemur cum nostro damno; nisi bonum publicum illud necessariò postulet. Ita Nauar. cap. 25. nu. 50. & Couarr. qq. pract. cap. 18.

7. Septimò, Si cognoui ab iis, qui fide non sunt digni: hoc enim perinde est ac si nescirem: vnde non teneor testari aut denuntiare; vt rectè Nauarr. cap. 25. nu. 46. neque expedit reuelare eos, qui dixerunt, si fide digni non sunt; quia reus exponeretur periculo iniustæ infamiæ & pœnæ. Iudex enim, qui nescit fidem eorum suspectam, fortasse eis credet, & ex eorum testimonio pœnam inferet. Si non possum probare, (vt si solus noui) non teneor denuntiare, etiamsi Superior præcipiat; ita Nauarr. cap. 17. nu. 136. quod intellige de denuntiatione, quæ fit tamquam Iudici, & in ordine ad punitionem. Si tamen agatur de testando, satis est me scire; quia testis non tenetur probare.

51 *Iuramentū testium.* Notandum autem est, in omnibus casibus, in quibus non tenetur reuelare iniuratus, non teneri etiam iuratum: modò iuramentum suum conuenienti modo intellexerit; nempe cum interna restrictione, quæ casum præsentem excludat: vt si dum præcepto Iudicis iuras te dicturum veritatem, quam nosti, restringas mente, *quatenus iure teneor*: quando enim non tenetur testari Iudice præcipiente; non potest Iudex ei imponere obligationem vt secundùm mentem suam iuret: quare potest iurare alio sensu sibi commodo; neq; vllum in eo committitur mēdacium, vt multis exemplis ostendi potest. vide suprà cap. 11. dub. 20. Cauere tamen debet, ne deprehensa veritate, à Iudice putetur periurus, & pœna falsi plectatur. quòd si quis absque huiusmodi restrictione iurauerit, tenetur reuelare omnia, quæ absque peccato reuelare potest, vt iuramento satisfaciat. *Iuramenti interna limitatio.*

DVBITATIO VII.

Vtrùm testis ratione falsi testimonij teneatur ad restitutionem.

52 *Si ex graui culpa dixit falsum testimonium.* Respondeo & dico Primò, Si vel sciens vel ex crassa ignorantia dixit falsum testimonium, ratione cuius alter iniustè damnum acceperit, tenetur ad restitutionem damnorū in solidum. ratio est, quia per iniuriā est causa efficax totius damni.

Si reus antè erat conuictus, non restituet. Aduerte tamen Primò, Si reus iam erat per alios testes conuictus; & tuum testimonium accedens nihil effecit, eò quòd pœna propter illud non est aucta, nec Iudex firmior redditus est ad eam irrogandam; te non teneri ad restitutionem: quia etsi iniuriā ei facias, non tamen es causa efficax damni, quod ex prioribus testimoniis iam censetur illatum. vide suprà cap. 13. dub. 2. & 3.

53 *Tenetur reuocare, vt malū auertatur.* Secundò, Qui hoc modo falsum testimonium dixit, ratione cuius mors vel mutilatio est inferenda, tenetur sua dicta retractare, si id profuturum putet, quamuis ipsi similis pœnæ periculum crearetur, vt communiter docent DD. quisque enim tenetur damnum, quod alteri iniquè parauit, auertere, etiam cum pari damno suo; vt patet in restitutione famæ, pecuniæ, & honoris: nam in pari damno, melior censeri debet conditio innocentis. vide suprà cap. 11. dubit. 20. & 22.

Dices, Quisque magis tenetur consulere vitæ suæ quàm alienæ: ergo non tenetur succurrere vitæ alienæ cum periculo suæ.

Resp. Antecedens solùm est verum in pari causa innocentiæ; vt si vita tua sine mea culpa sit in periculo, non teneor tibi consulere cum periculo meæ. secùs est, si meâ culpâ & iniuriâ periclitetur. Hinc fit, vt si alios ad falsum testimonium dicendum induxeris, ex iustitia tenearis eos monere vt retractent. quòd si noluerint, debes Iudici totam tuam machinationem aperire, vt innocens liberetur; quamuis inde tibi certa mors impenderet; vt rectè docet Petrus Nauarra li. 2. cap. 3. nu. 253. quod intellige, modò spes sit reuocationem illam profuturam. 54

Dico Secundò, Qui falsum testimonium dixit ex ignorantia vel inaduertentia nō damnabili, vel ex obliuione, saltem non mortifera, ratione cuius contingit aliquem damnari, non tenetur ad restitutionem. Ita Caiet. q. 70. art. 4. & Petrus Nauarra suprà. Probatur, Quia neque ratione rei acceptæ; (cùm nihil inde habeat) neq; ratione iniustę damnificationis; quia non peccauit, saltem mortiferè, vti supponimus: atqui probabile est non teneri ad restitutionem ex damno illato, eum, qui non peccauit mortiferè, vt ostēsum est suprà cap. 7. dub. 6. censetur enim huiusmodi damnum quasi fortuitò illatum. Hinc etiam sequitur, illum non teneri cum vitæ periculo suum testimonium retractare; vt ibidem Caietanus. 55 *Si absque graui culpa dixit.*

DVBITATIO VIII.

Vtrùm testis teneatur ad restitutionem, si nolit testari, vel si veritatem occultet.

Svppono Primò, Non teneri ad restitutionem ex eo, quòd se non obtulit; quia non tenetur ex iustitia se offerre: quamuis interdum teneatur ad hoc ex charitate; vt si suum testimonium videt esse necessarium ad liberandum innocentem, vel ad accusatorem, (qui propter bonum publicum tenebatur accusare) eripiendum periculo pœnæ talionis; vt docet Nauarrus cap. 15. nu. 17. 56 *Tenetur aliquando se offerre.*

Secundò, Etiam non teneri ad restitutionem si nolit testari, quando graue damnum ei inde impenderet; quia non tenetur tunc testari: nec Superior potest eum ad hoc obligare, nisi ratio boni publici id postulet. vnde potest vel citatus non comparere, vel si compareat, aliquo artificio se eximere; vt docet Sotus de secreto, memb. 2. quæst. 7. dub. 3. & Nauarr. cap. 25. nu. 50. & alij. *Nō tenetur cum graui damno.*

Sed difficultas est, si nullū damnum immineat, & à Iudice citetur, vel iussus sit citari. Multi Doctores docent, si hoc casu fugiat vel se occultet, vel aliqua arte Iudicis interrogationem eludat, teneri ad restitutionem. Ita Nauarrus cap. 25. num. 41. Sotus lib. 5. de Iustitia, qu. 7. art. 1. Michaël Salon q. 70. art. 1. dubit. 3. & alij. Probatur Primò, Quia hoc ipso, quo citatus est, vel iussus citari, misso ad eum publico nuntio; tenetur ex iustitia testimonium dicere; sicut quando alicui munus tutoris impo- 57 *Si nullum impendeat damnum.*

imponitur. Secundò, Si Iudex præciperet tibi vt proferas scripturam quamdam, ad causam pertinentẽ, & tu eam occultares vel lacerares, tenereris ad restitutionem damni inde secuti: ergo similiter si præcipiat vt proferas tuum testimonium.

58 *Occultans se vel fugiens non tenetur restit.* Respon. & dico Primò, Verius omnino videri, eum, qui se occultat vel fugit priusquam Iudicis præceptum aut citatio ei legitimè denũtietur, non teneri ad restitutionem damni, defectu testificationis secuti: quamuis potuerit grauiter contra charitatẽ proximi peccasse. Ita tenet Salon, adducens pro hac sententia Petrum Soto & Ioan. à Penna. Probatur, quia nemo obligatur præcepto Superioris, priusquam id ei debito modo imponatur; sicut si inferior vitet conspectum Superioris, ne ab eo mandatum aliquod accipiat; non obligatur mandato, etsi malè faciat tali vtens artificio. Simili modo qui fugit vel se occultat, ne instituatur à Magistratu tutor vel curator pupilli, non peccat contra Iustitiam, etiamsi norit se ad hoc quæri.

59 *Si iussio ei insinuata.* Dico Secundò, Non videri quoque improbabile, Si postquam citatio Iudicis per ministrum publicum ei est insinuata, fuga vel fraude aliqua, testificandi actum declinauerit: vt si dicat reum sibi esse inimicum. Tenet Molina disput. 83. promittens se probaturum tract. 5. & multi viri docti huius Vniuersitatis à me consulti. Idem apertè indicat Siluest. v. Testis, nu. 8. vbi dicit eum qui falsum testatur peccare contra Iustitiam; eum verò qui iubente Superiore non vult testari, peccare eò quòd agat contra obedientiam & charitatem proximi, non iuuando proximum vel bonum commune quando debet. Similiter alij DD. etsi testem falsum dicant peccare contra iustitiam & teneri ad restitutionem, id tum non dicunt de eo qui iussus recusat testari; sed solùm dicunt eum peccare mortiferè. ita Tabiena v. Testis, nu. 10. Fumus eodem. nu. 10. Caiet. v. Testimonium.

Probatur Primò; Quia citatio illa & præceptum non imponit illi obligationem Iustitiæ ad se sistendum & ad testandum, sed solùm obedientiæ. non enim censetur iniustus si non compareat, sed inobediens vel contumax: sicut si quis iustus à Magistratu capessere tutelã, nollet obedire, vel falsis prætextibus se excusaret, non esset iniurius in Magistratum aut in pupillum; sed esset tantùm inobediens Magistratui, & in pupillum parum pius. Secundò, Quia obligatio, qua quis lege Iustitiæ tenetur in gratiam proximi aliquam functionem obire, non nascitur præcisè ex præcepto Superioris; sed ex acceptatione eius, qui illam obit. hic enim acceptando officium vel functionem, implicitè promittit; & ita se ad illam obligat, & alteri ius tribuit ad illam exigendam. Nemo enim potest alteri dare ius ad functiones liberas alterius, nisi qui illarum est dominus. quare cùm nemo sit dominus mearum functionum præter me, nemo absq; meo consensu alteri ius ad illas dare potest. *Obligatio Iustitiæ vnde oriatur.* Vnde vlteriùs sequi videtur, testem, etiamsi à Iudice præsente interrogetur, non teneri ex Iustitia respondere aut iurare de dicenda veritate; sed solùm ex obedientia: quia Iudex præcepto suo, non potest imponere illi obligationem iustitiæ ad iurandum, vel ad respondendum. Quare si nolit iurare aut respondere, puniri quidem potest tamquam inobediens, sed non tenetur ad restitutionem damni secuti reo vel accusatori. Secùs est si agatur de scripto proferendo in lucem; quia est res externa, de qua Respub. potest disponere, sicut de aliis bonis, quando causa subest.

Petes, Quid si iurauerit se dicturum veritatem, 60
nonne tunc tenebitur ex iustitia dicere veritatem? *Si iurauit.*

Resp. Probabile esse non teneri ex iustitia, sed solùm ex obedientia & virtute religionis; quia per hoc iuramentum non intendit vllum ius iustitiæ conferre in eum, cuius causâ iurat, non enim intendit ei aliquid promittere, sed solùm iurare hoc futurũ; nempe quòd sit dicturus veritatem, quam nouit. Secùs si promiserit. Hæc dixerim non omnino asserendo, sed disputando, vt res ista à viris doctis magis examinetur. alioquin mihi sententia magis recepta est cordi.

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

Continet Dubitat. 9. D. Thomas quæst. 69. & 71.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm licitum sit reo & aduocato, occulta crimina testium detegere ad labefactandum eorum testimonium.

1 *Non est cõtra iustitiam.* RESPONDEO & dico Primò, Si illa crimina valeant ad infirmandum testimonium, non est contra iustitiã ea aperire, maximè si alius modus illius repellẽdi sit incommodus. est communis Doctorum. vide Sotum lib. 5. de Iustitia, qu. 7. art. 3. Ratio est, quia quisque potest seipsum tueri cum iusto moderamine, eodem genere armorum, quo oppugnatur: nec alter potest queri de iniuria, cùm sit inuasor, & sponte se huic periculo exponat, hoc ipso, quo testatur vel accusat. Talia crimina sunt, periurium, crimen falsi; & omnia, ob quæ incurritur ipso facto excommunicatio, si nondum est absolutus. denique omnia, ob quæ incurritur infamia iuris vel facti, vt si alibi infamis de aliquo crimine. vide Clarum qu. 24.

Dico Secundò, Fieri tamen potest vt sit contra 2
charitatem talia crimina patefacere. Primò, Si *Potest tamẽ esse contra charitati.*
testis non se sponte ingessit, sed coactus à Iudice; & crimen,

& crimen, quod ei obiicitur esset graue, ob quod capite sit plectendus; causa verò Rei non sit magni momenti. quòd si sponte se obtulisset ad testificandum, non esset tanta ratio habenda istius incommodi; sibi enim imputare debet illud detrimentum, quod per alterius exceptionem incurrit. Secundò, Si alia ratione minùs noxia possis eum repellere; vt si sit consanguineus vel affinis actoris, vel de eius familia, si testis tibi inimicus, si pauper, si mente non firma, si impuber; & in causa criminali, si nondum est viginti annorum, de quibus suprà cap. 30. dub. 5.

3 Dices, Quando reus testem aliter repellere potest, videtur esse contra iustitiam, si occulta eius crimina pandat; quia si ratione minùs noxia se possit tueri, non habet Ius vtendi defensione nocentiore; sicut qui inuasorem minore incommodo potest repellere, non potest ei grauem læsionem irrogare.

4 Respondeo, Reum habere Ius repellendi testem quouis modo magis idoneo; cùm testis hoc ipso, quo vult testari, videatur cedere iure suo & permittere reo, vt omni modo, qui ipsi erit commodior, se tueatur. In illo tamen modo tenetur non excedere debitam moderationem. sicut is, qui inuaditur armis, non tenetur ex iustitia fugere, aut terrere inuasorem clamoribus; præsertim quando hæc decorè facere non potest; sed potest se armis tueri, faciendo id, quod necessarium est ad euasionem; quamuis aliquando ex charitate possit obligari vt alio modo vtatur.

Habet Ius repellendi teste omni modo magis idoneo.

DVBITATIO II.

Vtrùm reus, si impingat accusatori crimen mendacij seu calumniæ, peccet & teneatur ad restitutionem.

D. Thomas quæst. 69. art. 2.

5 RESpondeo & dico Primò, Reus saltê ex charitate ita tenetur respondere & se defendere, vt quàm minimùm accusatorem lędat: vt si de occulto accusetur, sufficit vt simpliciter neget. quare abstinendum est ab illa verborum asperitate, qua calumniæ vel mendacij crimen accusatori ingeritur: nam contra charitatem est, si proximo maius malum inferas, quàm ad tui defensionem sit necessarium.

Debet quàm minimùm lædere.

Dico Secūdò, Reus accusatus de crimine, quod iuridicè probari nequit, non peccat contra iustitiam, etiamsi neget crimē, imò etiamsi dicat accusatorem mentiri & calumniari. Ita Siluest. v. Restit. 3. q. 3. Nauarr. cap. 18. nu. 49. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. n. 348. Colligitur ex D. Thoma q. 69. art. 2. vbi dicit, *reum se posse tueri quacumque via, modò non dicat mendacium*: atqui dum dicit talem accusatorem mentiri & calumniari, nō dicit mendacium. Nam qui accusat de eo, quod probare nō potest, calumniator præsumitur; vt docet Glossa in cap. 2. de calumniatoribus: ac proinde etiam censetur mentiri; tum quia contra mentem, seu contra dictamen conscientiæ suæ loquitur; tum quia falsum præsumitur in iudicio, quod probari nequit. Idem dicendum esse docent DD. de omni eo, qui etiam extra iudicium negat se dixisse aut fecisse quippiam, quod alius illicitè patefecit, vnde infamia vel offensio nasceretur: vt si sub secreto commisi quippiam, vel tamquam amico ex cōfidentia tibi patefeci, & tu id alteri referas, qui inde grauiter offendetur. tunc enim si ille mecum de eo expostulet, possum negare me dixisse, conuenienti modo, intelligendo, vt mendacium vitetur: negando enim vtor iure meo; quisque enim ius habet sua occulta dicta & facta, vnde nasceretur offensio, tegendi quantum potest. quòd si iniquo delatori inde aliquid obueniat incommodi, id ipse sibi imputet, vt rectè Petrus Nauarr. cap. 4. nu. 348. Secùs quando alter poterat licitè patefacere, tunc enim ei fieret iniuria, si negaretur: nam sine sua culpa infamaretur vt mendax.

Calumniatur.

7 *Illicitè patefactum, negari quadam ratione potest.*

DVBITATIO III.

Vtrùm reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem.

D. Thomas q. 69. art. 4.

RESpondeo & dico Primò, Reum non teneri veritatem fateri, aut iurare de calumnia, (id est, se in omni parte litis veritatem dicturū) si Iudex non interroget iuridicè, seu iuris ordine seruato. colligitur ex cap. Qualiter & quando. 17. & cap. Cùm oporteat. 19. & cap. Inquisitionis. 21. de accusationibus; estq; communis sententia DD. vide Henricum quodlib. 1. qu. 34. Siluest. & Angelum v. Confessio delicti, q. 1. Petrum Nauar. lib. 2. cap. 4. num. 136. Idem expressè docet D. Thomas, q. 69. a. 2. *Non tenetur*, inquit, *aliquis omnem veritatem fateri, sed illam solùm quam ab eo potest, & debet requirere Iudex secundùm ordinem Iuris.* Ratio est, quia quando non procedit iuridicè non potest reo vllam obligationem imponere ad crimen aperiendum, aut ad iurandum, cùm ius ei hanc potestatem non concedat. Vnde sequitur, reum non teneri ad eius mentem respondere, aut iurare; sed artificio posse eludere.

8 *Iurare de calumnia.*

Notandum est, iuramentum de calumnia hæc quinque continere, iuxta Glossam in cap. 1. de iuramento calumniæ. Primò, Putare se bonam causam tueri. Secundò, Se interrogatum à Iudice veritatem non celaturum. Tertiò, Scienter falsas probationes se non adhibiturum. Quartò, Se litem fraudulenter non prorogaturum. Quintò, Se nihil promisisse, vel deinceps promissurum alicui causâ litis, nisi quod iura permittunt. Sed non sunt hæc omnia semper iuranda, maximè reo in criminalibus.

Petes, Quando Iudex dicitur interrogare reum, seruato ordine Iuris, & quando non?

Resp. D. Thomas suprà, quem passim sequuntur Theologi, ponit tres euentus, quibus Iudex potest inquirere secundùm ordinē iuris, & etiam debet. Primus est, cùm præcessit infamia. Secundus, cùm suppetunt indicia expressa. Tertius, cùm habetur probatio semiplena. Sub *infamia* intellige etiam *notorium*; cùm videlicet delictum cum suo auctore est publicè notum. Debet autem hæc fama esse legitimè probata per duos testes omni exceptione maiores; nimirum vt iuridicè cōstet esse talem famam, eamque ortam non à maleuolis, vt suprà cap. 29. dubit. 16. dictum est. Itaque si reus potest

Tribus euētibus ritè inquirit.

poteſt excipere contra teſtes, vel oſtendere famam à maleuolis ſparſam, vel ex errore aliquo natam, non tenebitur fateri, vt rectè notat Salonius q.69. art.2. controuerſia 2. Similiter indicia debent eſſe legitimè probata. Semiprobatio criminis fit per vnum teſtem iuratum omni exceptione maiorem. hæc non ſufficit ad interrogandum iuridicè, niſi ſit coniuncta cum formali accuſatione, vel cum eo quod vicem accuſatoris ſupplet: vt ſunt notorium delicti, fama de auctore, & denuntiatio iuridica; quia Iudex ex ſe iudicium inchoare non poteſt, ſed aliquo horum modorum ad id debet prouocari. Itaque ſi nihil horum præceſſit, non poteſt reum obligare in conſcientia ad reſpondendum; vt docet Caiet. q.69. art.2. Sotus de ſecreto, m.2. q.6. & alij. Ex his conſtat, quando Iudex interroget non iuridicè ſiue reum, ſiue teſtem; nimirum id tunc facit, quando de crimine occulto interrogat, de quo neque eſt fama contra reum, neque indicia competentia, neque probatio ſemiplena. vt enim reo poſſit imponi obligatio à Iudice ad fatendum crimen, requiritur vt iam aliquo horum modorum deductum ſit ad notitiam publicam, ita vt reo non ſuppetat probabilis ratio celandi, ſeque defendendi. quamdiu enim delictum eſt ita occultum, vel incertum, vt ipſe poſſit ſe probabiliter tueri & depellere obiecta; contra omnẽ rationem, atque adeò contra ius naturæ eſt, vt ipſi imponatur obligatio in foro conſcientiæ ad illud in ſuam perniciem pandendum: tale enim præceptum eſt nimis durum, & minùs conſentaneum conditioni hominũ; cùm nemo, vel niſi pauciſſimi illud ſint ſeruaturi. confirmatur, quia nemo ſpoliandus eſt armis, quibus videtur iuſtè ſe ſuaque tueri.

Semiprobatio.

9 *Quando nõ ſeruetur ordo Iure præſcriptus in reo interrogãdo.*

Si non tendat ad pœnam.

Aduerte tamen, quando interrogatio iudicis vel ſuperioris nõ tendit ad punitionem, ſed ad impediendum peccatum, teneri ſubditum fateri veritatem etiam de occultis, etſi nulla præceſſit infamia, aut ſemiprobatio, aut indicia; vel certè debere abſtinere ab eo in quo eſt peccati periculum. vt cùm promouendus ad ordines rogatur de natalibus, de cenſuris, de irregularitate: cùm inituri matrimonium interrogantur de impedimentis, &c. Superior enim cauſa impediendi peccati ius habet interrogandi; & ſubditus non habet iuſtam cauſam celandi, cùm non poſſit ſine graui peccato cum talibus impedimentis illa ſuſcipere, aut illis vti; & aliàs liberè poſſit abſtinere.

10 *Si dubitet an legitimè interroget.*

Dico Secundò, Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat vtrùm Iudex iuridicè, (id eſt, ordine Iuris ſeruato) interroget. Idem dicendum de teſte. Ita Caietan. q.69. art.1. Sotus de ſecreto, memb.3. q.2. conclu. 2. Adrianus quodlib.2. Probatur Primò, Quia nemo tenetur parere Superiori cum graui ſuo vel alterius incommodo, niſi cõſtet eum legitimè præcipere & habere auctoritatẽ obligandi. cur enim tantum onus teneatur ſuſcipere ab eo, de quo dubitat an poſſit imponere? Secundò, In dubio fauendum eſt reo, ſecùs eſt, quando nullum inde notabile incommodum metuitur.

Hinc ſequitur, Iudicem teneri aperire reo ſtatum cauſę, probationes, indicia, & teſtes, vt videat iuridicè contra ſe procedi, ſeq; interrogari poſſe; & vt ſi quid contrà habeat, poſſit opponere & excipere; vt docet Caiet. q.69. art.1. & alij.

11 *Si iuridicè procedatur.*

Sed difficultas ſupereſt, ſi iuridicè procedatur, idque reo ſatis conſtet. Sunt duæ ſententiæ. Prior eſt, neque tunc reum teneri ſuum crimen fateri; ſi inde pœna temporali plectendus foret: ſecùs verò ſi pœna ſpirituali; vt excommunicatione; tũc enim teneretur fateri. Ita Panorm. in cap. Cùm ſuper, de confeſſis, col. penult. Silueſter v. Confeſſio delicti, q.1. Angelus eodem, nu.1. Fumus eodem, nu 8. & alij quidam recentiores. Altera tenet contrarium. Pro reſolutione

Dico Tertiò, Si Iudex iuridicè interroget, idq; reo notum ſit, tenetur veritatem fateri, etiamſi capite plectendus eſſet: eſt communior ſententia DD. D. Thomę q.69. art.1. & Caiet. ibidem. Henrici quodlib.1. qu.33. Palud. d.19. qu.4. verſus finem, Gab. d.15. q.6. art.2. concluſ.6. Soti de ſecreto, memb.2. q.7. Nauar. cap.25. nu.53. Couar. qq. pract. q.23. Anton. Gomezij to.3. cap.12. nu.5. Hi auctores generatim loquuntur, nec diſtinguunt inter pœnas. Probatur, quia quiſque tenetur obedire Superiori legitimè præcipienti: atque Superior legitimè pręcipit, quando ſecundùm ordinem iuris interrogat reum, aut iuramentum ei defert: ergo reus tenetur parere, dicendo veritatem. Secundò, In hoc caſu Iudex habet ius eliciendi veritatem ob bonum publicum: ergo ſi reus eam occultet, facit contra ius & auctoritatem Superioris. Hinc colligunt Sotus & alij, reum non ſolùm teneri quando iurauit, ſed etiam abſque iuramento ex vi ſolius præcepti Superioris. 12

Communior ſententia DD. eſt, illum teneri fateri.

Aduerte tamen Primò, In re parui momenti occultare veritatem, aut mentiri in iudicio, non eſſe peccatum mortiferum, ſi abſit iuramentum: vt ſi mentiatur circa aliquam circumſtantiam facti, vnde ſtatus cauſæ non pendet; quia materiæ tenuitas in præceptis excuſat à mortali. 13

Secundò, Si iudex quærat de facto, quod abſq; culpa, ſaltem lethali patratum eſt, teſtem & reum non teneri reſpondere ad mentem Iudicis, v.g. occidiſti Petrum te inuadentem cum iuſto moderamine, vel abſque notabili exceſſu; non teneris fateri te occidiſſe, etiamſi de te ſparſa ſit infamia: nec teſtis tenetur illud teſtari: quia Iudex quærit de occiſione criminoſa: & ſi fatereris, nec poſſes probare te causâ neceſſariæ defenſionis feciſſe, condemnaret te homicidij, ex falſa pręſumptione. pari modo ſi tu non es auctor criminis, non teneris fateri aliquas circumſtantias, ex quibus orietur vehemens ſuſpicio te eſſe auctorem. v.g. hunc eſſe tuum pugionem, te eo loco fuiſſe, &c. quia ipſius interrogatio etſi iuridica ſit, tamẽ ex falſa præſumptione procedit, vt docet Salon. q.69. art.2. & Sotus de ſecreto, m.2. q.7. dub.2. In his igitur euentis negare poteſt quod ſibi detrimentoſum foret, adhibita conuenienti reſtrictione mentis; de qua vide Nauarr. in cap. Humanæ aures. 22. q.5. vide infrà cap.42. dubit.10. 14

Si factum abſque culpa commiſſum.

Si ex falſa præſumptione procedatur.

Notandum autem eſt, vt reo poſſit iuramentum deferri in cauſa criminali, requiri ea indicia ſeu probationes, quæ ſufficiant ad torturam; vt docet Couarr. & alij DD. quia iuramentum eſt ſpiritualis quædam tortura, cùm non peſſimam mentem non minùs vrgeat ad veritatem dicendam, quàm tortura. Idem dicendum videtur de obligatione confitendi criminis. nam non minùs eſt imponere hanc obligationem, quàm imponere neceſſitatem iurandi. vnde ex ſimplici infamia, ſi nullum aliud adſit indicium, non puto poſſe imponi obligationem fatendi: & meritò, quia infamia non facit ſemiplenam probationem, ſed ſolùm ſupplet vicem accuſatoris, vt ſuprà cap.29. dubit.15. dictum eſt. 15

Quando poſſit reo iuramentũ deferri.

Dico

16 *Sententia probabilis.* Dico Quartò, Non est tamen improbabile, reū non peccare mortiferè negando crimen, præsertim in causa capitali, quamdiu est spes euadendi, etiamsi iuridicè interrogetur: colligitur ex auctoribus prioris sententiæ. Idem tenet Petrus Nauarra suprà, Emanuel Sà v. Reus, & quidam alij recẽtiores. Probatur Primò, Quia quãdiu est spes euadendi, eò quòd nondum sit plenè probatum, præceptum illud fatendi criminis videtur nimis difficile, neque satis accõmodatum humanæ imbecillitati. vix enim è centum vnus reperietur, qui si speret hac ratione se posse euadere mortem, non sit crimen negaturus: atqui præcepta vt obligent, debent esse consentanea conditioni humanæ, sicut & leges. Secundò, Lex humana non potest obligare cum periculo mortis, nisi magnitudo negotij aliud postulet, vt verior sentẽtia tenet, & plerique Doctores docent. ergo nec præceptũ humanum: eadem enim est vtriusq; ratio, si cetera sint paria. atqui ex confessione criminis incurrit certissimum periculum mortis; non confitendo autẽ est ei spes euadendi: ergo non tenetur confiteri. Tertiò, Nemo potest cogi ad testificandum contra sanguine iunctũ; vt patet ex L. 4. ff. de testibus. nemo etiam tenetur testari, quando inde sibi graue damnum metuit; vt suprà cap. 30. dub. 6. ostensum est. atqui nemo cuiquam magis est sanguine iunctus, quàm ipse sibi; nec maius potest esse damnum quàm vitæ: ergo non tenetur cõtra se fateri. Quartò, L. Nimis graue. 7. C. de testibus, dicitur, *Neminem teneri contra se exhibere id, per quod sibi negotium fiat.* ergo, &c. Confirmatur, durum enim nimis est, vt cogatur Iudici subministrare arma, quibus iuguletur, cùm aliàs spes sit euasionis.

17 *Cõsectaria.* Ex dictis sequitur Primò, non teneri iurare ad mentem Iudicis, sed posse vti amphibologia, vel mentali restrictione. Secundò, Eadem sententiam non videri improbabilem, etiam in causis non capitalibus, in quibus valdè grauis pœna imponitur; vt damnatio ad triremes, vel ad perpetuũ carcerem, vel confiscatio bonorum. secùs si solùm pœna excommunicationis, quia facilè tollitur.

18 *Ad rationẽ contrariæ sententiæ.* Ad rationem adductam in contrarium responderi potest, fieri posse vt Iudex habeat ius interrogandi causâ boni publici, vt officio suo fungatur; & tamen alter non teneatur respondere ad eius mentem; idque ob summum ius vitæ suæ tuendæ, per quod licitum est ei contegere & abscondere ea, per quæ vita ipsa eripietur. sicut qui est in periculo vitę, potest fugere è carcere, etiamsi Iudex & leges præcipiant ne fugiat, & fugientẽ puniant: & citatus potest non comparere, quamuis Iudex præceperit vt compareat: & seruus bello captus potest fugere, quamuis dominus pręceperit ne fugiat. nihil enim repugnant, Iudicem habere ius inquirendi veritatem à reo, & reum habere ius celandi. quo casu, etsi possit præcipere, præceptum tamen eius non obligat; neque fit ad obligandum, sed ad inducendum vel terrendum reum vt veritatem fateatur. Ex his patet, sententiam supradictam non esse improbabilem: ac proinde sacerdotem non debere cogere pœnitentem vt veritatem fateatur, quamdiu est spes euadendi. quod etiam notat Emmanuel Sà, suprà. Quando tamen non

19 *Si non est spes elabendi.* est spes euadendi, (vt si videt crimen facilè plenè probari posse) tunc tenetur veritatem fateri, quia cessat ratio celandi, & aliàs tenetur Superiori legitimè præcipienti obtemperare.

Dices, L. 2. C. de Iureiurando propter calumniam dando, dicitur *partes debere iurare de calumnia.* hoc autem iuramentũ quatenus attingit reum, duo continet principalia; alterum est, quòd putet se bonam fouere causam: alterum, quòd non negabit id, quod credit esse verum, seu quòd interrogatus dicet id, quod putat esse verum. vide Glossam in cap. 1. de iuram. calumniæ. 20 *Obiectio. Iuramentũ Rei de calumnia.*

Resp. Primò, Quòd valdè expediret, si Summus Pontifex præciperet, vel Principes supremi legem conderent, Ne Iudex in causis ingerentibus pœnam sanguinis, posset à reo exigere iuramentum de dicenda veritate, propter euidentem occasionem periurij, vt inquit Gomezius suprà. sicut in cap. Clericos. 3. de cohabit. Clericorum & mulierũ, dicitur; *Clericos, qui tenent cõcubinas, non esse cõpellendos ad eas abiurãdas, propter periculũ periurij, sed censuris cogendos.* maius periculũ est in reis. 21 *Responsio prima. Expediret hoc iuramentum tolli.*

Resp. Secundò, Per *iuramentum calumniæ* eo loco non intelligi iuramentum de dicenda veritate, sed de non agendo calumniosè; seu quòd non committet calumniam in causa. si quis enim benè aduertat, in nullo paragrapho illius Legis requiritur vt reus iuret se in omni parte litis veritatem dicturum, sed tantùm, quòd *putans se bona instantia vti, ad reluctandum venerit; & quod causâ patrocinij Iudicibus nihil dederit vel promiserit.* 22 *Secunda.*

Nec obstat L. Marcellus. 11. §. 1. ff. de act. rerum amotarum. vbi in actione rerum amotarum facto diuortio, cogitur coniunx, cõtra quem actio instituitur, iurare: quia id intelligitur de iuramento, quod parti à parte defertur ad litem terminandam & ad recuperandum suum, vel sibi debitum, quod pars ex iustitia debet restituere. Simili modo intelligendæ quędam aliæ Leges, quas adducit Gomezius suprà. nos autem hîc agimus de Iuramento, quod à Iudice defertur reo in causa criminali. 23

DVBITATIO IV.

Vtrùm reus condemnatus secundùm allegata & probata, teneatur obtemperare sententiæ.

Respondeo & dico Primò, Quando sententia re ipsa est iniqua, vt quia nititur falsa præsumptione, aut falsis probationibus, non obligat in conscientia, quamuis secundùm ordinem Iuris sit lata. Est communior sententia DD. Ratio est, quia sententia est veluti lex quædam alicui priuatim imposita. at lex non obligat, quando ex eius obseruatione sequeretur id, quod est contrarium fini legis. quare cùm finis sententiæ sit vt cuique tribuatur quod suum est, si ex eius obseruatione contrarium eueniret, non obligat. 24 *Sententia nitens falsa præsũptione vel falsis probationibus.*

Vnde sequitur Primò, Eum, qui per talem sententiam, aliqua re priuatus est, vt legato, vel hereditate, vel mulctatus pecunia, non teneri in conscientia ad solutionem; nisi non parendo sententiæ, maius malum aut scandalum timeretur. 25 *Nõ tenetur soluere.*

Sequitur Secundò, Eum, cui res talis est applicata, si sciat sententiam falso fundamento niti, non posse eam retinere, sed obligari restituere; quia illa res est alterius. Ita Sotus l. 3. qu. 4. art. 5. & Innoc. in cap. Quia plerique. 8. de immunitate Eccles. & alij. 26 *Cui res applicata, tenetur restituere.*

Nec obstat quòd Respub. & Princeps possit ex

causa de bonis subditorum disponere, eaque aliis tribuere, vt patet in præscriptione; hic autem videatur esse sufficiens causa, nempe vt publica iudiciorũ forma seruetur: quia etsi hæc causa fortè sit sufficiens vt Iudici tribuat auctoritatem iudicandi secundùm allegata & probata contra priuatam scientiam suã, & exequendi iudicatum; tamen non est sufficiens, vt iste amittat re vera rem suam, ita vt in foro conscientiæ teneatur ea alteri cedere, aut vt alter, cui applicata est, non teneatur eam restituere si possit, & sciat sententiam falsa præsumptione niti: hoc enim ad bonum publicum nõ est vllo modo necessarium, aut expediens. quis enim dicat expedire Reipub. vt si per calumniam probatum sit me esse heredẽ à Petro institutum, possim hanc hereditatem mihi arrogare, etsi certò sciam me heredem non esse? aut vt fiscus possit sibi vindicare bona eius, de quo illi certò constat, per falsos testes conuictum de hæresi vel incestis nuptiis? sanè nulla æquitas hæc patitur.

Institutus in beneficio quo alius iniustè priuatus.

27 Aduerte tamen, si quis esset priuatus beneficio vel officio per sententiam secundùm allegata & probata latam, & illud tibi à legitimo collatore esset collatum; probabile esse te non teneri ad restitutionem, etiamsi scires sententiã falsis probationibus niti: id enim docet Innocen. in cap. Quia plerique. 8. de immunitate Eccles. & Panorm. in cap. 1. de concessione præbendæ, Glossa ibidem, & communiter Canonistæ, probant, quia hoc ipso, quo condemnatus non appellauit, acquieuit sententię, & ita transiuit in rem iudicatam, iuxta cap. Quod ad consultat. 15. de sententia & re iudicata. & cap. Cùm dilectus. 32. de electione.

28 Verùm hæc ratio nõ satisfacit: solùm enim probat, præsumendũ in foro externo sententiam fuisse iustam, eò quòd nõ appellauerit; & ideò posteà illum non esse admittendum in iudicio, si repetat beneficium: non tamen probat beneficium iustè retineri, si sciatur illum iniustè priuatum.

Vnde aliter probatur hæc sententia, quia Ecclesia & Respub. eo casu priuant reum absolutè beneficio vel officio, & applicant ei cui posteà confertur: id enim facere possunt, cùm hæc sint bona communia, in quibus multò maiorem habent potestatem, quàm in fortunis priuatorum, & aliàs subest iusta causa sic faciendi: tum ne Iurisdictiones sint incertæ, quæ res multò maioris est momenti, quàm vt nemo sine culpa iure suo priuetur: tum quia cùm constiterit de innocentia Rei, facilè poterit ei alia ratione consuli, conferendo ei aliud officium vel beneficium: tum quia quamdiu non constat publicè fuisse innocentem, restitutio est impossibilis: nam beneficium non potest restitui, nisi per collatorem: collator autem nolet restituere, vel quia de Rei innocentia illi non constat, vel quia nolet videri fecisse contra Iudicis sententiam, vel quia ipsemet est Iudex, qui reum priuauit. quare is, cui tale beneficium est collatum, poterit illud retinere, cùm resignando, non possit alteri prodesse. neque etiam tenetur illi restituere fructus: si enim titulum retinere potest, & præstare officiũ, etiam fructus potest seruare, cùm hi sequantur titulum, & debiti sint propter officium. neque tenetur alia ratione compensare; quia causa non est, cur alter sit priuatus. vnde hic queri non potest, sibi ab illo iniuriam fieri. Idem dicendum de officiis sæcularibus.

29 Dico Secundò, Reus tamen in hoc casu non potest per vim se defendere contra Iudicem aut ministros, ne sententiam talem exequantur. Ita D. Thomas qu. 69. ar. 4. Sotus l. 5. q. 6. ar. 4. estque ferè communis sententia DD. Probatur Primò, Quia Iudex habet Ius exequendi talem sentẽtiam, imò auctoritate Principis & Reip. ad hoc compellitur. ergo reus non potest ei resistere: alioquin daretur bellum vtrimque iustum, absque ignorantia. Secundò, Quia nasceretur inde graue scandalum & perturbatio in Repub. nam omnes iudicarent illum committere crimen maiestatis, & concurrerent ad eum opprimendum; & si benè illi cederet, nefarij homines imitarentur. Suppono Iudicem seruato Iuris ordine processisse.

Non potest se per vim tueri.

Aduerte tamen, quosdam sentire, in hoc casu non esse illicitum vti mera defensione, si scandalum absit, & alioquin innocens plectendus esset morte. Ita etiam dicitur tenuisse Franciscus Victoria, & docent quidam Iurisperiti, quos citat Couar. l. 1. variar. ca. 2. nu. 13. nempe Paris à Puteo, Lucas Penna, & Hippolytus. quæ sententia probari potest, quia Iudex & ministri in eo casu non habent verum ius inuadendi, cùm iste non sit dignus pœna; sed solùm præsumptum, seu in opinione: ergo potest aduersus eos vti defensione: sicut qui inuaditur ab innocente furioso, potest se contra illũ tueri, etiam cum ipsius læsione & morte, si aliter eius vim declinare nequit; eò quòd ille Ius inuadendi non habeat. similiter quando erratur in persona malefactoris. Idem & potiori ratione dicendum, si Iudici de iniquitate causæ constaret. Verùm ego istam sententiam in vsum non facilè admiserim, maximè propter scandalum, quod vix abesse potest. Quòd si Iudex non processisset Iuris ordine seruato, tunc omnino posset reus se defendere, vt etiam D. Thomas fatetur. 30

Sententia quorumdã.

DVBITATIO V.

Vtrùm reus possit fugere ex carcere, & vincula carceremque effringere.

Respondeo & dico Primò, Ante sententiam fugere posse, nisi forte iurauerit se permansurum, est communis sententia DD. (vide Couar. l. 1. var. cap. 2. nu. 11.) quam vsus omniũ gentium confirmat. Ratio est; quia non coniicitur in carcerem vt ibi spõte maneat, (hoc enim nemo, vel certè perpauci facturi sunt) sed vt ibi detineatur interim dum causa eius excutitur. Nec refert, quòd ex fuga illa cõmentariensi damnum obueniat; quia iure suo vtitur, & ille suæ negligentiæ id assignet, vt qui non meliùs illũ custodiuit. hic tamen reus considerare debet, vtrùm tanti sua intersit fugam capessere, vt damnum illud proximi secundùm charitatis legem non sit curandum. 31 32

Ante sententiam potest fugere.

Dico Secundò, Etiam post sententiam fugere potest, si damnatus sit ad pœnam mortis vel mutilationis; D. Thomas qu. 69. art. 4. & Caietan. ibidem, Sotus lib. 5. qu. 6. ar. 4. Couarr. suprà. Ratio est, quia non potest ei præcipi cum obligatione vt cum tanto damno suo ibi maneat: hoc enim præceptum esset nimis difficile, inhumanum, & quodammodò superans humanam conditionem. confirmatur ex D. Thoma suprà, quia nemo potest condemnari ad faciendum aliquid, vnde ei mors sequetur; adde, vel aliquod graue corporis damnum. 33

Etiam post sententiam potest.

damnum. atqui sponte manere in carcere in hoc casu est aliquid facere, vnde mors vel graue damnum sequetur, vt inquit D. Thomas: ergo, &c.

34 Vbi Nota, etsi possit quis aliquid facere, ex quo per accidens seu ab alio mors infertur, vt manere in carcere, ascendere scalas, præbere iugulum & similia; nemo tamen potest ad hęc facienda ita condemnari, vt quouis euentu ad hęc obligetur. nā si ostenderetur spes euasionis, posset reus etiam sub patibulo vel ictu gladij fugam capere: tantum enim cuique Iuris est ad vitæ conseruationem, vt nulla potestas humana obligare possit ad eam non conseruandam, si eius conseruandæ spes & copia ostendatur: nisi bonum publicum aliud postulet; vt si vrbs in periculo versetur; nam pars pro toto exponenda est. vbi autem talis causa non subest, nimis durum & inhumanum esset tale pręceptum. vnde patet non posse lege humana statui vt damnatus ad mortem vel mutilationē, vel etiam aliam grauem pœnam corporalem, non possit fugere: quod est contra Caietanum, qui existimat, etsi reipsa nulla talis lex sit; posse tamen statui, & tunc reum obligatum iri vt maneat in carcere, quamuis esset capite plectendus. sed nobiscum sentit Sotus & alij, ob rationem allatam.

Ius vitæ conseruandæ, quantū.

35 Sed difficultas est, vtrùm possit tunc vincula rumpere & carcerem effringere. Quidam Doctores negant, Henricus quodlib. 9. q. 25. Couar. l. 1. var. c. 2. num. 14. fauet Siluest. v. Accusatio, nu. 12. Probatur Primò, quia carceris effractores grauissimè à legibus puniuntur, nempe pœna capitali, vt probat Couar. ex quatuor legib. Ciuilibus: ergo peccant sic fugiendo vel fugam moliendo: si enim non peccarent, tam grauis punitio esset iniusta.

Effringere carcerem.

Secundò, Si licuisset carcerem effringere, non tenerentur de damno inde secuto; atqui tenentur, vt etiam Caiet. & Sotus docent: ergo, &c.

Tertiò, Quia effringere carcerem est vim inferre publicæ potestati. Hęc sententia est probabilis. Contraria tamen est verior & probabilior, vnde

36 Dico Tertiò, Eum, qui licitè potest fugere, posse etiam vincula rumpere & carcerem pertūdere. Ita Caiet. & Sotus suprà, Nauar. ca. 17. nu. 102. & passim recentiores. Probatur Primò, Quia cui licitus est finis, licita etiam sunt media: ergo cui licita est fuga, licitum etiam se ad eam expeditum reddere, eiusq; impedimēta remouere. Neque hoc est vim inferre potestati publicæ: quia hæc non est in vinculis & lapidibus, sed in Iudice & ministris, quibus non licet vim inferre, quando iusta est cōdemnatio. secùs est de vinculis & carcere: sicut si quis obiiceretur leoni deuorādus, posset se pro viribus contra eum tueri. Secundò, Reus non tenetur ibi manere, sed Iudicis est curare vt vi maiore detineatur, ideò enim catenæ, compedes, numellę sunt ferrea, & carceres firmissimi. alioquin si vinculis stupeis constrictus esset, non posset ea disrumpere, quod est ridiculum. Tertiò, Illud præceptum, oblata occasione euadendi, nimis esset durum, & humanis moribus minimè accommodum.

Potest effringere.

37 Vnde ad primum Respondeo, Legislatores illos fortè secutos fuisse alteram sententiam, quæ etiam est probabilis; vel certè illos procedere ex præsumptione, quòd effractores vim custodibus intulerint, quod ipsa verba legis insinuant; præsertim lex penult. ff. de custodia & exhibit. & L. 1. ff. de effractoribus. Vel denique, etsi culpa in tali fuga non sit, tamen ob bonum Reipub. vt faciliùs Rei possent detineri, pœnam aliquam statui potuisse, non quidem capitis, (nisi fortè vis illata esset custodibus) sed mitiorem, pro arbitrio Iudicis. non enim pœna effracturæ est supplicium capitis, sed longè clemētior, & arbitraria, vt docet Gomezius tom. 3. cap. 9. nu. 11.

Ad rationes.

Ad secundum: Quòd teneantur ad reparationem carceris, id prouenit non ratione iniuriæ illatæ, sed ratione taciti contractus. cùm enim iustè detineantur, videntur tatitè consentire in compensationem damni, si quod fugiendo inferant directè: idque meritò Respub. potest ab illis exigere. non enim par est vt per fugam suam damnum Reipub. inferant. Puto tamen hanc restitutionem vix esse in vsu.

Notandum tamen, si occasione fugæ tuæ, carcere pertuso, etiam alij captiui fugiant, non ideò teneberis de damno, quod inde actoribus vel Reip. euenit; quia illorum fuga per accidens sequitur ex tuo facto, nec tenebaris illam impedire, aut propter illā vitandam iure tuo non vti. vt rectè Michaël Salon qu. 69. art. 4. Non tamen videtur verum, quod ibidem docet, iniustè condemnatum, si carcerem perfregerit, etiam ad reparationem eius teneri; quia cùm per iniuriam detineatur à Repub. seu Reipub. ministro, potest vti iure suo & erumpere absque animo compensandi incōmodi, quod Respub. ex illa eruptione incurret, eò quòd ipsa non haberet ius illum sic detinendi: sicut si detinear à priuato, possum pertundere murum; nec teneor illud damnum rependere. 38

Si alij quoq; fugerint.

Ad tertium patet ex dictis.

Dico Quartò, Damnatus ad pœnam carceris temporariam non potest fugere. Probabile tamen est, damnatum ad carcerem perpetuum, grauem præsertim; item damnatum ad triremes, fugam capere posse. 39

Damnatus ad carcerē.

Prior pars est communis, quia hæc pœna nō est ita grauis, quin reus, qui ob sua crimina iustè ad eam est damnatus, debeat eam sponte subire; sicut soluere mulctam pecuniariam, concedere in exilium, seruire ad tempus in hospitali, manere ad tempus conclusus intra Monasterium, & similia.

Altera pars, *de carcere perpetuo*, præsertim graui, est contra Caietan. q. 69. ar. 4. Sotum suprà, & Couar. num. 14. hi enim putant eum non posse fugere: quę sententia etiam probabilis est. Crediderim tamen cum Michaële Salon, eum posse fugere, si carcer valdè grauis esset: tum quia non tam condemnatur vt ibi sponte maneat, quàm vt detineatur; tum quia nimis graue esset, obligare in conscientia ad sponte manendum, quando esset euidens spes euadendi. secùs si carcer esset laxus & commodus.

Idem, & potiori ratione dicendum de damnatis ad *triremes*: non enim damnantur vt sponte ibi maneant, sed vt detineantur.

Triremes.

De *exilio* alia est ratio; nam illa pœna non potest executioni mandari, nisi spontanea actione Rei. si tamen exilium esset grauissimum, fortè non esset illicitum fugere.

Exilium.

De pœna *seruitutis*, videtur eadem ratio atque de carcere perpetuo. Itaque si seruitus esset valdè dura, posset fugere. secùs si esset tolerabilis. Salonius tamen generatim tenet, damnatum ad seruitutem, absolutè posse fugere, sicut seruos bello captos: quod non videtur improbabile; præsertim cùm seruitus sit mors ciuilis.

Seruitus.

DVBITATIO VI.

Vtrùm alij possint reo fugam è carcere consulere & auxilium ad eam præbere.

40 Respondeo & dico Primò, Cuicumque fas est fugere, ei possint alij fugam & vinculorum diruptionem consulere, modò non sint potestatis publicæ ministri. Ita Caietan. & Sotus suprà, & alij passim. ratio est, quia quod tibi licitum est facere, id possum tibi esse suasor & auctor vt facias; nisi ratione officij prohibear: quo modo prohibentur ministri iustitię; qui cùm ex officio teneantur curare vt reus detineatur, contra iustitiam Reipub. debitam facerent, si fugam suaderent.

Possunt qui non ministri iustitiæ.

41 Dico Secundò, Probabile etiam est, licitū esse eisdem captiuo porrigere instrumēta, quibus vincula incidat, & carcerē effringat. est contra Sotum l. 5. q. 6. art. 4. sed ita expressè docent Caietanus & Michaël Salon suprà. Probatur Primò, Quia si potes alicui consulere finem, cur non etiam porrigere media necessaria ad illum consequendum, præsertim cùm consilium non videatur aliud esse quàm spiritale quoddam instrumentū? Secundò, licitum est ostendere illi viam & modū, quo possit elabi, vt etiam Sotus fatetur; (hoc enim ad consilium pertinet) atqui hoc non est minùs opitulari, quàm præbere instrumenta. Tertiò, Nulla est ratio, cur non possim præbere instrumentum ei, qui licitè vtetur, nisi ob aliquam peculiarem causam id mihi sit prohibitū. Neque id est violare publicam custodiam, quia non iuuo effringere, neque porrigo instrumenta ei, qui iniustè vsurus sit.

Præbere instrumenta captiuo.

Dices, Si quis probaretur instrumenta prębuis-
42 se, grauiter puniretur: ergo est peccatum.

Resp. Etiam consultor effractionis & fugæ, & ipse reus fugiens punirentur, & tamen hæc consulere licet, & fugere, etiam sententiâ Soti.

43 Aduerte tamen, quamuis reo non possit prohiberi ne fugiat, ita vt obligetur in conscientia; tamen aliis potest prohiberi ne aut fugam suadeant aut instrumenta præbeant. non enim alij tantum Iuris ad hæc habent, quantum ipse reus; neque illis hoc præceptum ita est durum, sicut reo.

44 Dico Tertiò, Non tamen possumus iuuare reū effringendo exteriùs carceres & rumpendo vincula. est communis Doctorum. Probatur Primò, Quia solus reus ad id ius habet, propter maximum incommodum, quod ipsi imminet. Secundò, Alioquin nihil posset Iudicibus satis esse firmum & tutum ad custodiam reorum; quod cederet in maximum Reipub. damnum.

Nō possunt iuuare effringendo.

DVBITATIO VII.

Vtrùm aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis.

D. Thom. qu. 71. art. 1.

45 Respondeo & dico Primò, In extrema necessitate pauperis, quando putatur nemo alius illi patrocinium præstiturus, quiuis aduocatus tenetur ei succurrere, etiam gratis. Ita D. Thomas q. 71. ar. 1. & alij DD. dicitur autem esse in *extrema necessitate*, v. g. cùm imponitur illi crimen, ob quod plectendus sit capite, vel spoliandus omnibus bonis & in extremam coniiciendus inopiam, nisi defendatur. ratio est, quia quisque tenetur extremè egenti illud impendere quo ipse instructus est, si ipse similiter non eget; vt si pauper extremè eget cibo, tenetur succurrere qui habet cibum; qui autem non habet cibum, sed pecuniam, non tenetur, nisi in defectum alterius; vt si aliter cibus obtineri non possit. si extremè eget pecuniâ, tenentur succurrere qui pecuniam habent; si opera medici vel chirurgi, tenentur hi gratis operam suam præstare; neque diuites tenentur pro eo soluere, nisi fortè illi ex sua malitia nollent aliter opitulari; tunc enim pecunia illi esset necessaria ad vitę conseruationem. Idem dicendum de aduocato, cuius patrocinio pauper extremè eget. vide D. Gregoriū Homil. 9. in Euangelia, sub finem; *Habens*, inquit, *intellectū, curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordiæ largitate non torpescat: habens artem, qua regitur, vsum illius cū proximo partiatur; habens loquendi vsum, apud diuitem pro pauperibus intercedat. talentum quippe ab vnoquoque nostrûm venturus Iudex exiget, quantum dedit.*

In extrema necessitate tenetur.

Sed difficultas est, vtrùm idem dicendum sit de 46
graui necessitate? Nauarrus cap. 25. num. 20. putat non teneri nisi in extrema necessitate pauperis, quando ex patrocinio vita ipsius vel ipsi coniunctorum, vt patris, matris, vxoris, prolis, pendet: quod intellige, non teneri sub peccato mortali: nam intolerabile esset dicere sub nullo peccato teneri. Idem sentit Caietanus in hunc artic. dicens tunc solùm obligari sub veniali. Sed contrarium longè verius, vnde

Vtrùm etiā in graui.

Dico Secundò, In graui necessitate pauperis (vt si iniustè damnādus putaretur ad triremes, ad publicam flagellationem, ad durum carcerem, vel amissa lite iusta grauem morbū contracturus) tenetur aduocatus sub peccato mortali suū patrocinium exhibere, modò ipse aliquo modo superfluū suo statui habeat; id est, modò præter illā operam, quæ illi necessaria est ad statum suum sustentandum, aliquid temporis vel industriæ ei supersit. Ita Siluest. v. Aduocatus, nu. 11. Sotus l. 5. q. 8. ar. 1. & alij. ratio patet ex dictis de eleemosyna, q. 32. ar. 5. dub. 5. vbi ostensum est, eos, qui quoquomodo superfluū habent, teneri in graui necessitatę proximi sub peccato mortali; quod ibidem sensit Caietanus. vnde parùm sibi constat, dum hîc cōtrarium tradit. Communis necessitas vix locum habet in ista materia; quia causæ iudiciales sunt ordinariè magni momenti respectu pauperū, vel certè pauperes non sunt. vide suprà cap. 12. dubit. 12. & cap. 16. dubit. 1.

Etiam in graui tenetur.

DVBITATIO VIII.

Quando aduocatus teneatur ad restitutionem parti.

Respondeo & dico Primò, Quando ex negli- 47
gentia vel imperitia ipsius, cliens iustā causā excidit, tenetur de damno, quod ipsi inde obuenit. ratio est, quia lege iustitiæ tenetur suo clienti pro causæ conditione diligentiam pręstare: vt si sit difficilis, si magni momenti, tenetur magis laborare, quàm si facilis vel parui momenti. similiter ex officio tenetur esse instructus conuenienti peritia, cùm pro idoneo aduocato se gerat, & vt talis stipendia exigat. vide suprà cap. 7. dub. 7.

Negligētia, imperitia aduocati.

Dico

48 Dico Secundò, Quando tuetur causam, quam aduertit esse iniquam, tenetur ad restitutionem omnium damnorum, quæ parti obueniunt ratione illius patrocinij; vt expensarum factarum, & eorum omnium, quæ per litem amisit: tenetur etiam suo clienti, si eum bona fide procedentem non monuit de causæ iniustitia; horum enim omnium est causa vel committendo, vel omittendo contra debitum officij.

Si aduertit causam esse iniquam.

49 Vbi Aduerte Primò, Si cliens monitus de causæ iniustitia, nolit desistere, aduocatum debere illum deserere; non tamen secreta causæ prodere parti, nisi id foret necessarium ad graue aliquod damnum proximi impediendum: tunc enim deberet Iudici aperire, vt occurrat. quiuis enim Iure charitatis tenetur proximi damna impedire, quantum sine suo damno potest. Neque tunc potest inducere partem ad transactionem, si ea cum damno eius futura esset; quia solùm in causa dubia, transactio locum habet. vide D. Thomam qu. 7. art. 3. ad 2. Siluest. v. Aduocatus, num. 16. & Nauarr. cap. 25. num. 28. vnde grauiter peccant aduocati & consiliarij, qui dum in successu litis aduertunt partem alteram tueri causam iniquam, inducunt alteram ad compositionem.

Cliens monendus.

Transactio non suadenda.

50 Aduerte Secundò, Aduocatum Rei, qui ipsum fraudibus defendit contra fiscum, non teneri ad compensandum emolumentum, quod fisco ex damnatione prouenisset, si illum non defendisset; sicut nec ipse reus tenetur. quia pœna non debetur, nisi secutâ sententiâ; ac proinde nec compensatio. & quamuis fraudibus istis faciat iniuriam Reipub. quatenus peruertit iudicium publicum; hæc tamen iniuria non obligat ad restitutionem: quia non est contra Iustitiam particularem, sed legalem: qualis etiam est iniuria Rei falsum testem subornantis, vt pœnam euadat.

Fraudibus contra fiscū defendens.

51 De aduocato fisci est maior dubitatio, multi enim Doctores inter quos est Michaël Salon, putant hunc teneri ad compensandum fisco emolumentum talis pœnæ, si causam eius negligenter aut non fideliter egit: nam ex officio tenetur fisci commodis consulere. Sed contrarium videtur verius ex contrario fundamento: quia officium eius non est curare vt fiscus mulctis & confiscationibus ditescat, sed vt leges seruentur & legum violatores puniantur. Itaque cùm ipse ex iustitia non teneatur causam prosequi vt fiscus bona rei acquirat, non tenetur ad restitutionem, etiamsi causæ prosecutionem omittat; præsertim cùm fiscus Ius propinquum ad bona illa non habeat, nisi secuta damnatione vel criminis declaratione. vide suprà cap. 13. dub. 10.

Aduocatus fisci.

Aduerte Tertiò, Si clienti intentetur actio criminalis, & aduocatus eum ita defendat vt acccusator non potuerit conuincere, & ideò damnatus sit ad pœnam talionis, non teneri aduocatum ad restitutionem illius damni, nec effici irregularem: quod est contra Nauarrum cap. 27. num. 209. sed ita docet Couarruuias in Clement. Si furiosus. p. 2. §. 5. num. 5. & Salonius quæst. 71. art. 3. controu. 1. Ratio est, quia hoc damnum per accidens & præter ipsius intentionem accusatori obuenit, cuius ipse causam non tenebatur iuuare. Idem dicendum de reo, ex cuius negatione sequitur accusatori pœna.

Si accusator deficiat in probatione.

DVBITATIO IX.

Vtrùm aduocatus possit causam dubiam tueri.

Respondeo Primò, si vtraque pars est quasi æquè probabilis, potest suscipere vtriusuis, id est, siue Rei, siue actoris patrociniū: tunc enim vterque Ius habet iudicio experiundi. 52

Si causa dubia.

Dico Secundò, Si causa Rei minùs quidem sit probabilis quàm actoris, absolutè tamen sit probabilis, potest aduocatus eam tueri. Ita Sotus l. 5. quæst. 8. art. 3. Patet; quia reus tunc se potest tueri: ergo, &c.

Sed difficultas est, si causa actoris sit minùs probabilis, quàm Rei? Sotus existimat aduocatū tunc non posse causam actoris suscipere, si inde graue damnū Reo immineret; id enim fore contra charitatem. quod interdum locū habere potest, quando causa potiri, parum interest actoris. ordinariè tamen quando causa est verè probabilis, suscipi potest, siue sit actoris, siue Rei: quia non semper id, quod videtur probabilius, est verius. imò sæpè id, quod minus videtur, verius est. vnde etiamsi aduocato videatur causa Rei probabilior; potest tamen bona fide suscipere causam actoris, quæ etiam probabilis sit, & subiicere se Iudicis determinationi, allatis iis, quæ pro illa faciunt. 53

Si causa actoris sit minùs probabilis.

Dices Primò, Ea pars est iure potior, cuius causa est probabilior: atqui iniquum est agere contra eum, qui maius Ius habet: ergo, &c. 54

Obiectio 1.

Respondeo, Ille, cuius causa est probabilior, videtur quidem Iure potior, non tamen semper est reipsa: vnde is, cuius causa est probabilis, non tenetur eam deserere, quòd aduersæ partis videatur probabilior; sed potest adferre quæ pro sua faciūt; & totam determinationem Iudici relinquere, cui fortè aliter videbitur.

Dices Secundò, Cuius causa est minùs probabilis, non potest alteri bellum inferre; vt patet ex dictis qu. 40. art. 1. dubit. 4. ergo nec litem aduersus eum suspicere.

Obiectio 2.

Respondeo negando consequentiam. Ratio est, quia per litem fit inquisitio veritatis, vtri reipsa plus Iuris conueniat, & decisio relinquitur Iudici, cuius est vtriusque partis momenta expendere. sed belli illatio est sententiæ executio: vnde supponit sententiam esse latam, vel debere ferri in fauorem eius, qui bellum infert. cuius autem Ius est minùs probabile non debet sententia pro illo sed potiùs contra illum ferri; ac proinde non potest bellum mouere.

Alia est ratio litis, alia belli.

Vtrùm autem Iudex teneatur sequi sententiam probabiliorem in Iudiciis, dictum est 1. 2. qu. 19. art. 6. dubitat. 7.

SECTIO QVINTA.

DE OFFICIIS IVSTITIAE DISTRIBVTIVAE.

HACTENVS *dictum est de officijs Iustitiæ commutatiuæ, quæ potissimùm cernuntur in tribus, nempe in restitutione ob varias causas facta; in commutationibus contractuum; & in publicis Iudiciis, quibus puniuntur rei & absoluuntur innocentes. Sequitur vt breuiter agamus de functionibus Iustitiæ distributiuæ & iniuriis, quæ ibi committuntur. Hæ autem functiones maximè consistunt in distributione onerum & officiorum publicorum. Hæc onera publica potissimùm sunt vectigalia, & tributa: officia autem publica sunt vel sæcularia vel ecclesiastica, quæ dicuntur beneficia, in quibus maximè committi solet simonia. Iniuria autem, quæ propriè Iustitiæ distributiuæ repugnat, vocari solet acceptio personarum. quamuis hæc etiam contra Iustitiam commutatiuam interdum admittatur. Quare hæc sectio constabit quatuor capitibus. Primum erit, De acceptione personarum generatim, & speciatim in officiorum distributione. Secundum, De vectigalibus. Tertium, De beneficiis. Quartum, De simonia. etsi enim simonia propriè sit contra virtutem religionis; tamen quia maximè in beneficiis locum habet, de ea proximè post beneficia disputabimus.*

CAPVT XXXII.

De acceptione personarum.

Habet 4. *Dubitationes.* *D. Thomas qu.* 63.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit acceptio personarum & quale peccatum.

1 DICO Primò, *Acceptio personarum* (Græcè προσωποληψία, quod nomen non minùs rectè potuisset verti *acceptio vultus*, vel *faciei*, vt passim ex Hebræo cõstat נְשׂא פָּנִים) generatim iuxta modum loquendi Scripturæ dicitur, quando in aliqua distributione nõ respicitur causa, sed persona; id est, aliqua personę conditio nihil ad prædictam distributionem faciens, ob quam is, qui minùs dignus est, præfertur digniori: vt si quis Pręlatus beneficia, officia, vel ordines sacros, omissis dignioribus, conferat indignis, vel minùs dignis, quia amici, consanguinei, diuites. si Iudex sententiam ferat pro amico, non pro eo, qui Ius habet. Itaque duo propriè ad hoc vitium re-

2 *Duo requiruntur.* quiruntur. Primò, Vt bona, quæ distribuuntur, sint aliquo modo communia, saltem destinatione eius, qui illa distribuit: vt si quis ludos institueret propositis præmiis, & ea distribueret posteà non victoribus, sed amicis suis; diceretur acceptor personarum. Secundò, Vt in distribuendo spectetur aliqua conditio personæ, nihil ad distributionem faciens, ob quam indignior præfertur digniori.

Hinc patet, apud Deum nõ esse acceptionem per- 3 *In Deo non est acceptio personarũ.*
sonarum, etsi dona sua neque omnibus, neque æqualiter inter homines distribuat. Primò, Quia acceptio personarum locum non habet, dum quis bona sua propria, ad quæ illi, quibus fit distributio, nullum Ius habent, distribuit. Secundò, Deus in hac distributione non pręfert indignum digno, ob aliquam conditionem in homine existentem, quæ nihil ad distributionem faciat. etsi enim interdum minùs dignos maioribus auxiliis præueniat, id facit ob iustissimas causas, nempe vt ostendat se gratis dare, & nemini se esse debitorem horum donorum. Tertiò, Quia omnibus auxilia

prima

prima salutis impertit prout fert conditio cuiusque, & quemque iuuat ad vlteriora, saltem quatenus se ille per priora auxilia disponit & idoneum reddit. Hinc Actor. 10. cùm Petrus cognouisset Cornelium gentilem cum familia ad fidē Christi vocari, dixit: *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente, qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi*; vbi insinuat potuisse videri acceptionem personarū apud Deum, si solis Iudæis, non etiam Gentibus eum timentibus & iustitiam operantibus, fidē in Christum contulisset. cùm enim Cornelius se per priora auxilia idoneum & dignum fecisset hoc dono, & Iudæi plerique essent indigni, debebat etiam ipsi conferri. alioquin visus fuisset Deus acceptor personarum: nam visus fuisset Iudæos minùs dignos præferre Gentibus dignis, idcircò tantùm quòd Iudæi essent; & pluris valuisset apud Deum in dono fidei conferendo esse Iudæum, quàm Deum timere & mandata eius obseruare in Gentibus. hæc tamen acceptio personarum non fuisset contra iustitiam: quia Gentes ad Christi fidem Ius nō habebant, vt probat Apostolus ad Rom. 15. Simili modo Apostolus ad Ro. 2. dicit *apud Deum non esse acceptionem personarum*; eò quòd cuique siue Iudæo siue Græco reddet secundùm opera sua. vnde insinuat, si Iudæis malè operantibus parceret, quia Iudæi; Gentibus autem malè operantibus non parceret: vel si Iudæos benè operantes remuneraret, Gentes non remuneraret, fore acceptionem personarum: etsi in parcendo his, non illis, non esset iniustitia.

4 *Quale peccatum.* Dico Secundò, Acceptio personarum ex genere suo est peccatum mortiferum, quia fit cum iniuria proximi: ratione tamen exiguitatis materiæ potest esse peccatum veniale: vt si in re parui momenti (v. g. in loco accumbendi ad mensam) præferatur minùs dignus digniori; vel si non sit magnum discrimen inter minùs dignum & digniorem.

DVBITATIO II.

In quorum bonorum distributione potissimùm locum habeat acceptio personarum.

5 *1. In Iure dicundo.* Respondeo, Primò, In distributione Iuris, quam facit Iudex, dum partibus ius dicit; vt docet D. Thomas qu. 63. art. 4. etsi enim ius dicere sit actus iustitiæ commutatiuæ, quatenus ex officio est debitum; tamen quatenus fit inter duos, habet modum iustitiæ distributiuæ. Ius enim suo modo est quoddam bonum cōmune distribuendum partibus. In huius igitur distributione, si Iudex aliquid respiciat præter causarū merita, committit hoc vitium acceptionis personarum: quod sæpè ei prohibetur in Scripturis; Leuit. 19. *Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis, iustè iudica proximo tuo.* Item Prouerb. 18. *Accipere personam in iudicio non est bonum*, id est. nihil habet boni, valdè est malum.

Vbi Aduerte, non tantum esse vitium acceptionis personarum, quando Iudex in ferenda sententia considerat personam potiùs quàm æquitatem causæ; sed etiam quando causas pauperum differt & extrahit; causas autem diuitum expedit. Similiter quando vni parti concedit longiorem terminum ad probandum vel informandum quàm alteri, cùm tamen par sit vtriusque ratio.

Dices, Iudicis arbitrio relinquitur vt terminos probationum constituat: ergo non facit iniuriam parti, si amico concedat longiorem. 6 *Obiectio.*

Respondeo, Relinquitur arbitrio eius vt constituat terminos longiores vel breuiores prout expediens visum fuerit & causa postulauerit: non autem vt pro sua libidine & gratificandi studio vni possit concedere terminum longiorem quàm alteri: maximè cum notabili incommodo partis: nam hoc concessum est Iudicibus in gratiam vtriusque partis.

Secundò, Locum habet in collatione beneficiorum, & in electione & præsentatione ad illa. beneficia enim Iure naturali & positiuo debent conferri dignioribus, id est, qui optimè putantur officio functuri. vnde si consanguinitas, amicitia, vel simile quiddam nihil ad officium pertinens, in electione, præsentatione vel collatione spectetur, omissis dignioribus, committitur vitium acceptionis personarum. Vide D. Thomam ar. 2. Sed de hoc plura infrà cap. 34. dub. 13. 7 *2. In conferendis beneficiis.*

Tertiò, In conferendis officiis sæcularibus, vt in officio Consulis, Prætoris, Senatoris, Consiliarij, Quæstoris, & similibus: hæc enim sunt bona quædam communia Reipubl. instituta ad ipsius commodum, quorū distributio pertinet ad Principem. vnde tenetur iure naturæ ea maximè idoneis & Reipub. vtilibus conferre. *3. In officiis sæcularibus.*

Quartò, Locum habet in oneribus distribuendis: hæc enim iusta proportione distribui debent, ne pauperes magis grauentur quàm diuites; vt cap. 33. dicetur de vectigalibus. *4. In vectigalibus.*

Quintò, In exibendo honore seu reuerentia: vt si quis in publico consessu aut in mensa alicui non assignet locum, qui ei ratione eruditionis vel gradus debetur. debet tamen id fieri dolo vel lata culpa: alioquin non censetur iniuria. 8 *5. In honore.*

Notandum est, Titulum, ob quem alicui debetur honor, esse excellentiam naturæ rationali congruentem; quæ consistit in sapientia, virtute, & potentia: nullæ enim aliæ perfectiones reddunt naturam rationalem excellentem & honore dignam. 9 *Cur honor debitus.*

Vnde maximè honorandi, Primò, Homines sapientia & sanctitate præditi.

Secundò, Qui potentia præstant; vt Principes, quia diuinæ potentiæ sunt participes; & parentes, quia post Deum sunt nobis principium naturæ.

Tertiò, Senes, quia senium est signum prudentiæ & virtutis.

Quartò, Diuites, quatenus diuitiæ sunt instrumentum virtutis, dum ad multa bona opera facultatem præbent. Quòd si diuitiæ per se considerentur, nullo honore dignæ sunt; quia per se nullam excellētiam habent, qua naturam rationalem ornent, cùm ex rebus infimis cōstent. vnde si quis diuiti propter illas (quasi illæ per se aliquid magni sint) honorem, præ aliis virtute aut scientia claris, exhibeat, committet vitium acceptionis personarum: nam in honore distribuendo non spectabitur causa, sed persona, cum iniuria quadam probitatis & sapientiæ.

Aduerte tamen, dupliciter posse diuites ob diuitias præcisè consideratas honorari. Primò, Si solùm 10 *Dupliciter diuites honorantur.*

solùm exteriùs honorentur ob receptam consuetudinem, sine tamen interiori æstimatione & reuerentia erga diuitias; & hoc modo non est peccatum, si fiat sine cuiusquam iniuria: quia externa illa consuetudo non est per se mala. Secundò, Si fiat ex interiori quadam æstimatione, qua diuitiæ secundùm se præferantur, vel exæquentur virtuti; & sic est peccatum acceptionis personarum, quod reprehendit D. Iacobus cap. 2. suæ epistolæ, cùm ait; ***Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri*** IESV ***Christi gloriæ. etenim si introierit in conuentum vestrum vir annulum aureum habens, in veste candida,*** &c. vbi docet esse peccatum acceptionis, talem præferre fideli pauperi ob nudas diuitias. & fieri potest vt sit mortale; vt si fiat cum notabili alterius contemptu vel iniuria; alioquin est solùm veniale.

11 *Obiectio 1.* Dices, Videtur semper esse mortale; quia præferre diuitias virtuti, easq. pluris æstimare, videtur esse peccatum mortale; tum quia est magnus contemptus virtutis, tum quia talis videtur esse paratus deserere virtutem propter diuitias.

Respondeo, Si expressè & cum plena animaduersione diuitiæ præferantur vel exæquentur virtuti, sine dubio id erit peccatum mortale, ob rationem allatam; sed regulariter non ita fit: nam hæc comparatio non fit expressè & formaliter, seu vt dici solet in actu signato; sed solùm implicitè seu interpretatiuè ipso exercitio. solæ enim diuitiæ versantur ob oculos & magni æstimantur, & relicta virtutis consideratione honorantur.

12 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Honoris exhibitio pertinet ad obseruantiam, non ad iustitiam distributiuam: ergo acceptio personarum in ea locum non habet.

Respondeo Negando consequentiam; quia vbicumque est aliqua distributio rerum aliquo modo debitarum inter plures; ibi suo modo locum habet acceptio personarum, etiamsi talis distributio non sit propriè actus Iustitiæ distributiuæ; vt patet in Iure dicundo.

Dici etiam potest, exhibitionem honoris, quatenus respicit debitum singulorum virtuti seorsim, absque comparatione ad virtutem aliorum, pertinere ad obseruantiam: quatenus verò immediatè respicit debitum proportioni, nimirum vt honor exhibitus respondeat proportioni, quæ est inter virtutem multorum, sic pertinere ad iustitiam distributiuam: quia iustitiæ distributiuę seruat formam.

DVBITATIO III.

Vtrùm illi, qui conferunt officia sæcularia, peccent mortiferè peccato acceptionis personarum, si non eligant dignissimos quosque.

13 *Assumens indignum, tenetur.* RESPONDEO & dico Primò, Eos, qui assumunt ad officia sęcularia (v. g. ad officium Gubernatoris oppidi vel arcis, Prætoris, Iudicis, Capitanei, Secretarij, Commissarij, Quęstoris & similia) ineptos, aut qui malè putātur administraturi, peccare mortiferè, & teneri Reipub. ad sarcienda damna inde secuta. est communis sententia DD. Probatur Primò, Quia qui hæc officia conferunt, vel conferunt ea ex debito sui officij, vt Principes & Gubernatores; vel ex horum commissione. Si conferunt ex officij debito, tenentur lege iustitiæ procurare Reipub. ministros idoneos: nam officiùm ipsorū obligat ipsos lege iustitiæ erga Rempub. cùm propter illud stipendia & tributa accipiant. sicut œconomus, cui gubernatio domus commissa est, tenetur ex officio (ac proinde ex iustitia) conducere famulos & operarios idoneos. Si ex commissione, tenentur similiter ex iustitia: quia qui ex cōmissione facit, non minùs tenetur, quàm is, qui commissionem dedit: nam hoc ipso, quo commissionem seu mandatum acceptat, seipsum obligat ad ritè exequendum. Secundò, Principes & Gubernatores tenentur ex iustitia Rempub. rectè administrare, & quantum commodè possunt eius dāna impedire: atqui hoc facere non possunt, nisi idoneis ministris & officialibus vtantur: nam pleraque per hos exequenda sunt: ergo si ineptos adhibeant, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem damni secuti. qui enim causam damni dat, damnum dedisse videtur.

Dices, Etsi modò non sint idonei, speratur tamen aliquando valdè idoneos fore: ergo saltem poterunt talibus conferri. 14

Resp. Id posse interdum locum habere tranquillâ Republicâ, dum officium per Vicarium administrari commodè potest, & aliæ iustę causæ, cur ita fiat, adsunt. Secùs est quando Respub. est turbata, & præsentem opem virorum aptissimorum, tum in politia, tum in militia flagitat.

Hinc patet, eos, qui constituunt Quæstores seu Receptores, quos sciunt malignè soluere, & tergiuersando munera extorquere à creditoribus, teneri rependere damna, quæ creditores per tales Quæstores incurrunt; si ipsimet Quæstores (qui proxima causa sunt) non restituant.

Dico Secundò, Qui omissis aptioribus assumit minùs idoneos, peccat quidem & sæpè mortiferè, non tamen tenetur ad restitutionem; si isti verè idonei erant. Colligitur ex Soto l. 3. de Iustitia q. 6. art. 4. & apertè docet Michaël Salon qu. 63. art. 2. Petrus Arragonius eodem loco, qui pro eadem sententia citat Didacum Perezium. 15 *Assumens minùs idoneum.*

Quòd peccet, Probatur Primò, Quia iniuriam quamdam facit digniori, præferendo ei minùs dignum: maius enim ius habet, qui est aptior. hæc tamen iniuria non est contra iustitiam commutatiuam, ac proinde non obligat ad restitutionem; sed tantùm contra iustitiam distributiuam, cuius ius consistit solùm in maiore aptitudine & proportione ad bonum distribuendum.

Secundò, Quia plerumque nascuntur graues offensiones & alienationes subditorū à Superioribus ob huiusmodi collationes, quę interdum sunt causa multorum malorum: vt cùm vident negligi eos, qui in fide & obsequio Principis perstiterunt, & exilia sunt perpessi; promoueri autem, qui partis aduersę fautores fuerunt.

Tertiò, Quia constituendo ministros minùs idoneos, quando aptiores non desunt, facit contra fidelitatem, quam debet Reip. tenetur enim saltem ex fidelitate, procurare ministros quàm maximè idoneos, si potest: sicuti œconomus, si fideliter officium suum pręstare velit, tenetur conducere operarios & ministros domino suo quàm maximè idoneos, quantum commodè potest. vnde sicut œconomus grauiter peccaret contra fidem ex officio debitam domino suo, si in conducendis operariis solùm spectaret vt suos amicos promoueret,

ueret, reiectis aliis, qui longè plùs prodessent domino; ita illi, qui officia Reip. conferunt, grauiter peccant, si promoueant eos tantùm, qui sanguine vel amicitia ipsis iuncti sunt, vel munera obtulerunt, vel priuatis ipsorũ intentionibus meliùs seruient; præteritis aliis longè aptioribus: quia peccant in Rempub. præferentes commoda priuata vtilitati communi, contra fidem Reip. datam.

16 Vbi Aduerte, eum, qui aliquam administrationem suscepit, videri se tacitè ad duo obligare, Primò, Ad curandum vt suâ negligentiâ nullũ damnum detur; & ad hoc se obligat lege iustitiæ, ita vt teneatur ad restitutionem, si non præstiterit. Secundò, Quòd promouebit commoda eius, cui per officium seruit, in omnibus, quantum commodè poterit; seu quòd officium quàm optimè administrabit. etsi enim qui officium instituit, non obliget alterum ad diligentiam extraordinariam, sed solùm ad communem; (qualem alij eiusdem conditionis præstare solent) tamen mens eius est, vt officium, quantum commodè fieri poterit, quàm optimè administretur. & hoc ipsum censetur aliquo modo promittere qui officium acceptat. nemo enim vellet cõducere operarium vel famulum, quem alia mente esse putaret. Verùm hæc obligatio, qua parte se extendit ad optimum modum, non censetur esse ex iustitia, ita vt inducat necessitatẽ restitutionis, si non omnia optimè præstita fuerint; (modò damnum datum non sit, nec aliquid, quod ex officio erat necessariò faciẽdum, prætermissum) sed solùm ex fidelitate, absque obligatione restitutionis. Non enim satis fideliter dicitur officium peregisse, qui aliqua domini sui commoda, quę facili negotio potuisset curare, prętermisit; sicut exemplo œconomi, qui prætermissis optimis operariis, conducit mediocres, sibi amicitia deuinctos, ostensum est.

In officio duplex obligatio.

17 Principes igitur & alij, qui vel ex officio vel ex commissione conferunt minora officia Reipublicæ, tenentur ex fidelitate, quam Reipub. debent, conferre ea maximè idoneis, quantum commodè poterunt: alioquin erunt infideles Reipublicæ; quæ infidelitas in re magni momenti potest esse peccatum mortale, & meretur puniri in subditis priuatione officij & mulctâ pecuniariâ.

Tenentur ex fidelitate conferre dignissimis; ex iustitia, dignis.

Confirmatur, Quia mens Reip. & ipsius Principis est, vt officia conferantur dignissimis; & cum tali onere permittit quædam conferri à supremis suis officialibus, vel à Gubernatoribus oppidorum, vel à præfectis militum in militia: ergo hi omnes tenentur conferre maximè idoneis; id est, iis, qui optimè putantur functuri: alioquin peccant in re graui contra fidem, quam Principi &

18 Reip. debent; & merentur puniri. quia grauissima mala consequuntur, ex eo quòd non detur opera, vt officiis publicis applicentur aptissimi: dum enim satis est collatori, illum, cui vult conferre, videri vtcumque idoneum, sæpè fit vt fallatur, sitq; ineptus, vel certè prauus & malè administraturus: quo fit vt peruertatur Iustitia, & omnia per munera & extorsiones gerantur. Itaque in re tanti momenti & periculi, tenentur Superiores dare operam sub peccato mortali, vt quàm maximè idoneis conferantur.

Denique, nisi in officiis conferendis summa cura adhibeatur, sensim Respub. impletur ministris atheis, politicis, ambitiosis, auaris; qui sua, & suos dumtaxat curent & promoueant, commune bonum negligant, omnia ad priuatas quasdam suas intentiones dirigant; qui Ius & fas, iustitiam & religionem auro venalem habeant; ex quibus nihil aliud quàm euersio religionis & iustitiæ expectari possit.

Quales autem esse debeant, qui cõstituuntur officiales in Rep. breuiter insinuat Iethro socer Mosis Exodi 18. *Prouide*, inquit, *de omni plebe viros potentes, timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & cõstitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos.* Vbi notantur quatuor cõditiones, quas Principes in conferendis officiis debent habere præ oculis, teste Caiet. Prima est, Vt sint *potentes*, id est sapientia, industria, & strenuitate idonei, vt rectè Caiet. explicans illum locum. Secunda, *timentes Deum*, nihil enim ita compellit hominem iustè agere, vt timor Dei, vbique præsentis & omnia intuẽtis. vnde alibi Scriptura ait, *Qui timet Deum, faciet bona.* &, *Qui sine timore est, non poterit iustificari*, quare nec iustè agere. Tertia, In quibus sit *veritas*, id est, qui neminem decipiant, sed faciant quod promiserunt, & quod legibus præscriptum est. Quarta, *odientes auaritiam*, id est, qui non studeant opibus accumulandis; & multò minùs munera accipiant, hic est enim maximus Iustitiæ scopulus. 19

Quatuor conditiones requisitæ in iis qui præsunt.

Ex his patet, præcipuum munus Principis esse, curare vt quàm maximè idoneos ministros habeat: hinc enim totum Reipub. bonum dependet, cùm per hos omnia administrentur. Itaque peccatum mortiferum erit si id negligat. Non tamen tenebitur ad restitutionem, nisi in particulari constet aliquem ineptum adhibitum: quia aliàs non censetur causam damni contra obligationem iustitiæ dedisse. 20

Præcipuum munus Principis.

Notandum tamen Primò, quando Princeps aduertit, sensim multos abusus irrepere, teneri lege iustitiæ obuiàm ire; ac proinde eos adhibere, qui talibus incommodis possint mederi. Itaque cùm ij, qui aliàs possent videri idonei, hoc statu rerum non sint idonei, non potest eos applicare: debent enim esse idonei pro statu præsenti. 21

Debent esse idonei pro statu præsenti.

Notandum Secundò, Ea, quæ diximus, maximè intelligenda esse de officiis maioris momenti, vt sunt omnia, quæ coniunctã habent iurisdictionem, vel à quibus multùm pendet in Repub. vt officium Præsidis, Secretarij, Consiliarij, Thesaurarij, & similia. Si autem officium non sit tale, non erit peccatũ mortale, saltem in supremo Principe, conferre minùs digno; modò tamen verè sit idoneus. Idem dicendum, si non sit inter eos magnum discrimen aptitudinis, ita vt hic non putetur notabiliter minùs benè functurus munere, quàm ille, cui præfertur. vnde diximus in propositione, *sæpè* peccare mortiferè, non, *semper*. Verùm de his plura infrà cap. 34. De beneficiis. 22

Officia maiora & minora.

Notandum Tertiò, Caietanum v. Electio officialis, putare non esse peccatum mortale prętermittere digniorem: quia, inquit, non video hîc acceptionem personarum, nec video hîc habere locum iustitiam distributiuam; cùm officium hoc non detur ciui, vt parti cõmunitatis. Sed hæc ratio nullius est momenti, etsi enim non peccetur mortiferè ob iniuriam factam digniori; (quia nullum ius strictum ad illud officium habet, sicut is, qui electus est aut præsentatus) peccatur tamen ob iniuriam vel infidelitatem in Rempub. Deinde falsum est, iustitiam distributiuam hîc locum non habere: 23

Sententia Caietani.

Refutatur.

habere: quia pleraque officia non possunt dari nisi subditis. Denique etsi possint interdum dari extraneo, tamen si velit dare subdito, debet dare maximè idoneo: is enim maius ius habet in distributione; quamuis violatio huius Iuris non sit semper peccatum mortale, vt suprà diximus.

DVBITATIO IV.

Vtrùm officia sæcularia possint vendi.

Quinque in officio consideranda.

24 Notandum, In officio sæculari quinque considerari posse. Primum est, Obligatio ad certas functiones, quæ propriè vocatur officium, & est fundamentum ceterorum. Secundum, Iustum stipendium, vel Ius ad tale stipendium, quod ius oritur ex officio. Tertium est, Dignitas quædam & eminentia, ob quam in Republica honoratur. Quartum, Occasio lucrandi. Quintum, Excessus stipendij supra debitum. Nunc

Qua ratione possint vendi, qua non.

25 Respondeo & dico Primò, Officia sæcularia ratione primi & secundi vendi non possunt; ratione tamen reliquorum trium vendi possunt; ac proinde non est per se illicitum talia officia vendere. Prior pars patet; quia nemo potest mihi vendere onus, quod mihi ipsi subeundum est: hoc enim quisque potiùs optat redimere & excutere, quàm emere & accersere. neq; etiam potest mihi vendere iustum stipendium illi oneri annexum; quia hoc ex iustitia debitum est ei, qui onus subit. Confirmatur vtrumque, quia nemo potest operario vendere obligationem laborandi in horto suo, aut iustum stipendium labori illius debitum.

Eminentia seu dignitas, & occasio lucrandi, pretio sunt æstimabiles.

26 Altera pars probatur Primò, Nam eminentia illa magni æstimatur apud homines, & pecuniâ comparari solet. longè enim pluris veneunt dominia, quæ habent annexos maiores titulos dignitatum. similiter occasio & commoditas lucrandi magni ęstimatur. qualis est in officiis, quibus competit pars confiscationis vel iustę prędæ, vt in quibusdam officiis curiæ Romanę. Denique si stipendium excedat operam & industriam officij, ille excessus æstimari potest, maximè ab ipso Principe, qui potest eum ab officio separare: si ergo relinquatur, potest exigi compensatio.

27 Probatur Secundò, Quia hæc omnia sunt res humanæ, non spiritales, & pretio æstimari solent: ergo nihil obstat quin per se vendi possint. secùs est de beneficiis, quæ sunt res spiritales.

Tertiò, Quia Barones, Comites, Marchiones & Duces possunt vendere suos titulos & status; vt recepta consuetudo probat: ergo officiorum sęcularium venditio per se non est illicita.

Plerumque est illicitu.

28 Dico Secundò, Etsi per se non sit illicitum hæc officia vendere, tamen ob multa incommoda, quæ inde sequi solent, plerumque est illicitum & etiam perniciosum, maximè si aliquam iustitiæ administrationem habeant. est communis Doctorum. vide Caietanum v. Officiorum venalitas. Sotum lib. 3. qu. 6. art. 4. Nauarr. cap. 25. num. 7. Probatur, quia hinc plerumq; solent sequi hæc incommoda. Primò, Quòd non conferantur dignioribus, imò neque dignis; sed indignis, qui pecuniis supplent quod meritis deest. digni enim vel tantis pecuniis carent, vel certè censent indecorum hac via ad officia irrepere. Secundò, Quòd hoc modo magis prouocentur homines ad studium pecuniarum, quibus vident dignitates parari, quàm ad studium probitatis & bonarum disciplinarum, quibus in Repub. vident parum loci relictum. Tertiò, Quòd ij, qui hæc officia sunt consecuti, non administrent ea prout Reipub. bonum postulat, sed pro suo compendio, vt & pretium recuperent, quod soluerunt, & prætereà ditescant. vnde fit vt multa iniustè extorqueant, iustitiam venalem habeant, diuitibus & potentioribus faueant, causas pauperum negligant. Quare meritò hæc venditio censenda est pestis Rerumpublic. vnde rectè etiam in iure prohibetur, collatione 2. titulo vt Iudices sine quoquo suffragio fiant, cap. 1. vbi præcipitur, vt personæ, quibus conferuntur officia publica, pro iis nihil soluant; & apud Sinenses omnia officia conferuntur gratis, & non nisi maximè idoneis per longum examen iudicatis.

Incómoda subsequa.

Petes, Quibus circumstantiis licitè fieri possit hæc venditio?

Respondeo & dico Tertiò, Vt licitè fiat, requiruntur hæ conditiones. Primò vt vendens habeat auctoritatem. Secundò, Vt vendantur quantum fieri potest digniori. Tertiò, Vt pretio moderato. Quartò, vt id censeatur necessarium, vel vtile bono publico. Quod ad primam attinet, auctoritas vendendi est in solo Principe supremo, vel in Republica libera. ratio est, quia hæc sunt bona Reipublicæ, ac proinde eorum dispensatio est supremi Principis, aut ipsius Reipubl. si sit sui Iuris. Inferiores itaque, etsi Magnates sint, non possunt, nisi vel Principis concessu vel legitima præscriptione seu vsucapione. 29

Conditiones requisitæ vt possint vendi.

De secunda conditione ratio est, quia omnia officia dignioribus cōferenda sunt. quare si Princeps vēdiderit alicui inepto, debet rescindere contractum, & officium venditum resumere, & consequenter pretium pro eo acceptum restituere. Damnum secutum primo loco sarcire tenetur emptor, secundo loco Princeps. Si tamen particularis persona ex facultate Principis vendiderit, non tenetur restituere pretium, etiamsi emptor ob indignitatem suam priuetur; quia venditor non rescindit contractum, nec priuat emptorem re vendita, sed emptor, qui suæ conditionis conscius ausus fuit emere, sibi imputet si officium amittat. neque venditor tenetur ei de euictione, quia conditionem rei non ignorauit. 30

2. conditio. Si venditum inepto.

De tertia, Nisi pretium sit moderatum, datur occasio emptori vt multa iniquè extorqueat; vt quotidiana docet experientia.

3. conditio.

Petes, Vtrùm is, qui inmmodico pretio dedit occasionem emptori præter Ius & fas exigendi à subditis, teneatur ad restitutionem damni Reip. si ille non restituerit? 31

Sarcire damnum secutum.

Respondeo non teneri, nisi talis sit vt ex officio teneretur illud damnum impedire, vt Princeps, Gubernator, Præses, &c. ratio est, quia illa venditione solùm est causa remota illius damni. non enim si tibi aliquid vendidi immodico pretio, & tu vt soluas, furtum committas, ego censeor causa furti. si tamen Princeps vendidit, tenetur illud damnum sarcire, non pręcisè quia occasionem dedit, sed quia cùm teneretur impedire ex officio, non impediuit.

Quod ad quartam attinet, nempe hanc venditionem non posse licitè fieri nisi ob Reipubl. necessitatem, vel vtilitatem; probatur; quia hęc officia non sunt bona Principis propria, vt tributa, 32

4. conditio.

sed

ſed Reipub. communia, quorum adminiſtrationem & collationem commiſit Principi, communis vtilitatis causâ: atqui Reipub. mens non eſt vt hæc officia vendantur niſi id videatur expediens bono communi: vt ſi ſumma eſſet conflanda, quæ aliter commodè haberi nequiret. Nec poteſt alia eſſe iuſta ratio ea vendendi; quia venditio eſt contra naturalem inſtitutionem talium officiorũ. Si tamen Princeps extra hunc caſum venderet, non eſſet venditio irrita; peccaret tamen, præſertim ſi hoc officiũ haberet vllam iuſtitiæ adminiſtrationem. Ita Sotus & Caiet. ſuprà, & alij DD. paſſim.

CAPVT XXXIII.

De Tributis & Vectigalibus.

Conſtat Dubitationibus II.

1 NOTANDVM eſt, nomine *Tributi* generatim ſignificari id, quod Principi vel Reipublicæ à priuatis ſolui ſolet, ad onera communia ſuſtentanda: quod variis nominibus appellari conſueuit. vt videre eſt apud Siluestrum v. Gabella primò. Duo tamen ſunt præcipua nomina Latina huic rei accommodata, *tributum* & *vectigal*, quæ habentur ad Roman. 13. *Reddite*, inquit Apoſtolus, *omnibus debita, cui tributum*, (Græcè φόρος) *tributum, cui vectigal*, (Græcè τέλος) *vectigal*. vbi *tributum* (φόρος) accipitur ſtrictè vt diſtinguatur cõtra *vectigal*, (τέλος:) & hoc modo *Tributum*, nihil eſt aliud quàm penſio, quæ ſubditis ſoluenda imponitur iuxta cuiuſque facultates, præſertim prædiales, ad Principis dignitatem vel communia impendia ſuſtinenda. Sed paſſim à Doctoribus accipitur generaliùs.

Tributum.

2 *Vectigal* autem propriè ſignificat, Primò, Penſionem, quæ ſoluitur pro rebus, quæ exportantur vel importantur in ciuitatem vel prouinciam; vt ea, quæ ſoluuntur in portubus & regnorum confiniis. & olim quidem octaua pars debita erat, vt docet Couarruuias ad regul. Peccatum, par. 2. §. 5. nu. 1. & patet L. Ex præſtatione. 7. C. de vectigalibus. Sed hoc tempore iſtud vectigal varium eſt pro diuerſitate regnorum, ex quibus deferuntur, vel in quæ importantur.

Vectigal varium.

Secundò, Id, quod ſoluitur pro tranſuectione mercium per pontes & flumina, quod ſolet vocari portorium; quamuis hoc nomen etiam generaliter vſurpetur pro quouis vectigali.

Portorium.

Tertiò, Quod ſoluitur à tranſeuntibus per aliquam viam ſeu locum, pro cuſtodia viarum; quod pedagium ſeu guidagium dici ſolet.

Pedagium.

3 Quartò, Quod ſoluitur ex rebus venditis aut permutatis; quod Hiſpani vocant alcauala, teſte Medina qu. 13. vt ſi vendas domum 1000. aureis, quibuſdam locis ſoluendi Principi 100. aurei, id eſt, decima pars pretij. ita fit in Hiſpania, teſte Couarr. & Medina ſuprà; ſed dimidiũ ſoluit emptor & dimidium venditor, ſi autem domum permutes cum alia domo, vel cum agro, ex vtraque re ſoluitur decima pars, quaſi duplex ſit venditio.

Ex venditione vel permutatione.

4 Aliquando vectigal accipitur amplè, vt etiam tributum complectatur, & ſic agri dicuntur vectigales, ex quibus penditur tributum: vt notat Couarruuias.

Præter hæc debita, ſunt quædam onera ſubditorum, quæ à Iuriſperitis *Munera* vocantur. ea autem ſunt triplicia, realia, perſonalia, mixta.

Munera triplicia.

Munera realia ſunt obſequia, quæ Principi præſtantur rebus ſubditorum, vt iumentis, plauſtris, canibus. *Perſonalia*, quæ per ipſas perſonas exhibentur: vt ſeruire certis temporibus Principi in aula vel foris; illum ad hęc vel illa loca, aut etiam ad bellum comitari. *Mixta* ſunt quæ vtroque exhibentur; vt cùm quis ſuis ſumptibus tenetur illum ad bellum comitari. His poſitis, ſit

DVBITATIO I.

Quæ conditiones requirantur vt vectigal ſeu tributum generatim acceptum cenſeatur iuſtum.

CAietanus in Summa v. Vectigalia iniqua, requirit quinque conditiones; nempe vt ſit iuſtum ex agente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vſu, 5

Quinque conditiones iuſti vectigalis iuxta Caiet.

Ex agente iuſtum eſt, quando imponitur ab eo, qui habet legitimam auctoritatem; & conſequenter illis, qui non ſunt exempti.

Ex fine, quando eſt iuſta cauſa imponendi. hæc duplex eſt; Prima, Suſtentatio dignitatis Principis: cùm enim Princeps pro Republica laboret, eam regendo, in pace cõſeruando, & defendendo; Iuſtitia poſtulat vt viciſſim Reſpublica eum pro dignitate ſuſtẽtet: dignus enim eſt operarius mercede ſua. Hac ratione tributum eſt iuſtum Principis ſtipendium. Secunda, Neceſſitas vel certè magna vtilitas boni publici, cui alia ratione ſubueniri nequit; vt ſi miles neceſſarius pro defenſione patriæ, pro ſecuritate viarum; ſi inſtauranda opera publica, &c.

Ex forma, quando debita proportione imponitur, nempe pro ratione facultatum cuiuſque, & cõtractuum, quos quiſque facit; ne pauperes grauentur præ diuitibus, & non mercatores præ mercatoribus: iniquum enim eſt ſi pauperiores amplius ad Principis ſtatum vel communia impendia conferre cogantur quàm ditiores; aut non mercatores, quàm mercatores; aut ſi alij præ aliis immodicè grauentur. 6

Ex materia, quando imponuntur illis rebus, quæ negotiationis cauſâ deferuntur, & non illis, quę ad vſus neceſſarios & inopiæ ſolatium emuntur & venduntur; vt ſunt panis, potus communis ciuium, caro, & ſimilia.

Ex vſu, quando inſumuntur in cauſam publicam, ob quam ſunt impoſita, & non prorogantur vltra neceſſitatem.

Hę omnes conditiones debent concurrere iuxta Caie- 7

Quinque modis potest esse iniquũ. Caietanum, vt vectigal iustum censeatur: vnde etiam quinque modis fieri potest vt sit iniquum. Primò, *Ex auctore:* vt si non habeat auctoritatem Principis, aut imponat exemptis. Secundò, *Ex fine:* vt si non imponatur ob publicam necessitatem, aut magnam vtilitatẽ. Tertiò, *Ex forma:* vt si subditi onerentur absque proportione debita; vel si grauamen sit immodicum: vt si alicui speciei (v.g. cereuisiæ vel farinæ) tantum imponatur, vt qui illam faciunt & vendunt, non possint ex lucro se sustentare: respectu enim horum est immodicum. Quartò, *Ex materia:* vt si imponatur rebus ad vitam omnino necessariis. Quintò, *Ex vsu:* vt si non impendatur ad publicam vtilitatem.

8 Aduerte, illud de materia, non esse omnino necessarium, vt infrà dicemus. vnde Medina C. de restitutione qu. 13. solùm requirit tres conditiones ad iustitiam vectigalis. *Medina requirit tres tantummodò.* Prima est, Vt sit *auctoritas* in imponente. Secunda, Vt sit *iusta causa* ob quam imponitur. Tertia, Vt *cõuenienti forma* seu proportione imponatur. proportio enim est veluti forma vectigalium, cùm debeant imponi secundùm rationem iustitiæ distributiuæ. His conditionibus concurrẽtibus vectigal iustum erit, & iustè exigetur. quòd si posteà non impendatur vt oportet, tunc cessat causa exigendi: non enim est iusta causa exigendi, nisi curetur vt in eam impendatur.

DVBITATIO II.

In quibus existit hæc potestas legitima vectigalis imponendi.

9 *1. In Summo Pontifice.* RESpondeo, Existere tantùm in iis Principibus & Rebuspublicis, quę in sua administratione Superiorem non agnoscunt. Primùm igitur hæc potestas est in *Summo Pontifice*, qui in locis, quæ ipsi in temporalibus subsunt, potest tributa imponere, & ea aliis concedere: in aliis autem locis directè non potest; quia tributa debita sunt Principibus sæcularibus pro regimine ciuili seu temporali: pro spirituali autem non dantur tributa, vel vectigalia, seu gabellæ; sed decimę.

10 *Potest vbique indirectè.* Si tamen id esset necessarium ad bonum Ecclesię, (vt si Turcę infinito numero se infunderent in orbem Christianum, vel hęretici supra modum inualescerẽt, & Principes Christiani essent negligentes, nec alia suppeteret ratio succurrendi) posset Papa extra ditionem suam temporalẽ, aliquod vectigal imponere, & subsidia necessaria imperare; quia habet plenam potestatem in temporalibus, prout necesse est ad defensionem Ecclesiæ & bonorum spiritualium. & omnes Christiani non minùs tenentur obtemperare & succurrere Pontifici ad defensionem Reipublicæ spiritalis, quàm Principi sæculari ad defensionem Reipub. ciuilis, cùm ipsi ad vtramque Rempub. pertineant. Posset etiam in tali casu Principẽ Christianum, qui nollet opitulari, deponere, & alium sufficere, qui tributa necessaria ad huiusmodi sumptus imponat, & Ecclesiam defendat. Denique posset ciuitati seu Reipubl. dare ius absolutum & independens se administrandi, & non agnoscendi Superiorem in temporalibus, priuando priorem Principem suo regno in pœnam illius criminis: horum enim omnium est eadem ratio: quia supremam potestatem habet in temporalibus in ordine ad spiritualia, vt communiter Theologi tradunt, de quo plura 2. 2. q. 1. art. 10. dicenda sunt.

Secundò, Hæc potestas est in *Concilio generali,* 11 *2. In Concilio generali.* vt patet ex cap. Super quibusdam. §. Præterea, de verborum significat. vbi Innocent. III. sic ait, *Duximus declarandum illa esse pedagia, guidagia, salinaria interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Concilij Lateranensis largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine, à tempore, cuius non extat memoria, introducta.* Ex quibus verbis colligitur Primò, Hanc potestatem concedendi vectigalia, esse in quouis Concilio generali; quia omne Concilium generale parem auctoritatẽ habet. Secundò, Eam potestatem esse etiam in Pontifice; (vt rectè notat Caietanus v. Vectigalia) quia tota potestas, quæ est in Concilio, est in Pontifice, cùm totum Concilium non maiorem habeat iurisdictionem quàm Pontifex solus, vt passim Theologi tradunt. Porrò quando hæc potestas dicitur esse in Concilio, accipiendum est Cõcilium cum suo capite; quale fuit Concilium Lateranense: non enim est vlla ratio, cur hæc potestas debeat concedi Concilio acephalo, cùm hoc dici vix possit Concilium, & iure diuino teneatur caput, si desit, eligere.

Aduerte tamen, hîc non dici Concilium posse 12 imponere, sed solùm insinuari posse concedere: quod potest fieri dupliciter. Primò, Concedendo tributa ex locis Ecclesiæ subiectis; quo modo regna & ducatus, Ecclesiæ temporaliter subiecta, Principibus sęcularibus conceduntur in feudum: & hæc sicut Concilium potest cõcedere, ita & imponere. Secundò, Tribuendo alicui domino vel communitati Ius supremi dominij, seu Imperij, quo ab alio in sua administratione nõ dependeat, & consequenter Ius exigendi vectigalia, quod ex illo sequitur. hæc tamen non potest ipsum Concilium immediatè & directè imponere: potest tamen indirectè, sicut dictum est de Pontifice.

Tertiò, Hæc potestas est in *Imperatore*, qui potest tributa imponere omnibus locis Imperio subiectis, si Principes inferiores, vel Respub. legitima vsurpatione hoc Ius cõtra ipsum non præscripserunt; quatenus enim præscripserunt, eatenus ipse non potest; de quo vide sup. cap. 6. dub. 12. *3. In Imperatore.*

Quartò, Est in omnibus *Regibus* & in aliis potestatem quasi regalem habentibus, eò quòd in sua administratione Superiorem non recognoscant. qualis est Dux Florentinus, Mediolanensis, Brabantinus, & similes: Comes Flandrię, Hannoniæ, Arthesiæ, & similes; & multæ Respub. vt Veneta, Genuensis. *4. In Regibus.*

Petes, Quare hæc auctoritas solùm est in illis, 13 qui in suo regimine Superiorem non agnoscunt? *Cur in solis supremis.*

Respondeo, Quia qui Superiorem non agnoscunt, immediatè habent auctoritatem à populo: vnde à populo accipere debent tum quæ necessaria ad sustentationem status & dignitatis; (id enim est iustum stipendium functionis, quam subeunt boni publici causâ) tum quæ necessaria ad rectam administrationem. multis enim opus habent, partim vt officialibus stipendia soluant, partim vt fines tueantur, hostes repellant, & iniurias vindicent. Itaque sicut operario Iure naturæ debetur merces, & omne id quod necessarium est ad perficiendum opus prout expressè vel tacitè conuentum fuerit; ita Principi Iure naturæ debentur à populo, tum iusta stipendia ad sustẽtandam dignitatem,

tatem, tum necessaria subsidia ad rectam administrationẽ. qui verò in sua administratione ab alio Superiore dependet; non à populo, sed ab eo, à quo constitutus est, & officium accepit, stipendia & necessarios sumptus accipere debet; nec vllum Ius habet quidquam exigendi à populo, nisi quod ei à suo Superiore concessum fuerit. ab eodẽ enim debetur stipendium, à quo imponitur administratio. Vnde patet Proreges, Gubernatores & quosuis alios Principum Vicarios non posse tributa exigere. Idem dico de Ducibus, Comitibus, Marchionibus, qui à Principibus absolutis constituti, acceperunt dominium aliquorum oppidorum vel pagorum cum parte aliqua vectigalium, qua statum suum sustentent: cùm enim in sua administratione Superiorem agnoscere debeant, non habent potestatem noua vectigalia imponendi.

14 Quintò, Hæc potestas est in omnibus dominis locorum, & Rebusp. quæ legitima præscriptione Ius illud quasi regium, seu liberæ administrationis obtinent: etsi enim ius exigendi vectigalia, quę à Rege imposita & concessa fuerint, præscribi seu vsucapi possit contra alium, qui prætenderet ea à Rege sibi concessa, idque sine Iure illo quasi regio; tamen Ius imponendi & suo nomine exigendi vectigalia non potest vsucapi, nisi simul Ius illud liberæ iurisdictionis vsucapiatur: ex hoc enim illud dependet. Sicut Ius decimarum non potest à laico nomine proprio vsucapi; quia essentialiter dependet ex titulo ecclesiastico. Itaque cùm hoc Ius liberę & independentis administrationis, quod vocatur Ius meri & mixti Imperij, possit vsucapi absque titulo, tempore immemorabili, & cum titulo, tempore quadraginta annorum, vt sup. ca. 6. dub. 12. ostensum est, cũ Couarruuia ad reg. Possessor, p. 2. §. 3. nu. 3. etiam Ius imponendi vectigalia, quod ex illo sequitur, eodem tempore vsucapi potest. Vnde non rectè id negauit Alphonsus Castro l. 1. de lege pœnali, cap. 11.

5. Iniis, qui præscriptione acquisiuerunt.

15 Notandum Primò, Ciuitates, etiam subiectas, posse suis ciuibus ob publicum bonum imponere quædam onera, quæ vocantur *collectæ*, vt docet Caiet. ver. Vectigalia iniqua; vt ad reparationem mœnium, pontium, viarum, modò nõ imponantur peregrinis, & id fiat per comitia, ad quę omnes ciues, vel decani à ciuibus deputati, possint conuenire. ratio est, quia hæ collectæ non debent esse coactæ, sed Respubl. debet in eas liberè cõsentire, vel suffragiis maioris partis, vel duarũ tertiarum, vel aliter pro consuetudine locorum.

Collectæ.

16 Imò posset Episcopus cum consensu Capituli, in Ecclesiis sibi pleno Iure subiectis, aliquam collectam imponere ad reparationem Ecclesiarum & necessaria ministrorum alimenta, quando aliter his prouidere nequit: quia cùm sit Princeps sacrorum in sua diœcesi, sicut Pontifex in tota Ecclesia, habet in temporalibus eam potestatem, quæ necessaria est ad bonum spiritale in sua ecclesia conseruandum, & promouendum, nisi à Pontifice limitetur.

Episcopus potest collectam indicere.

17 Notandum Secundò, Eos, qui sine legitima potestate, in suis terris noua pedagia seu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibitæ sunt imponi vel augeri, exigunt, teneri ad restitutionem; quia rapinam committunt, extorquentes alienum sine legitima potestate; & insuper esse excommunicatos in Bulla Cœnæ Domini, vt patet ex verbis Bullæ; in quam vide Nauarrum cap. 27. num. 61. vbi docet, per *exigentes* intelligi etiam heredem imponentis, qui eas continuat; & publicanum seu conductorem, & famulos, qui iussu dominorum exigunt.

Imponens sine potestate, vel sic imposita exigens.

DVBITATIO III.

An ecclesiastici à vectigalibus sint exempti.

Respondeo & dico Primò, Certum est Ecclesias & ecclesiasticas personas & res illarum à vectigalibus soluendis exemptas esse. Probatur Primò, Ex Iure Canonico, cap. Quamquam. 4. de censibus in 6. vbi Bonifacius VIII. inter cetera ait; *Cùm igitur Ecclesiæ, ecclesiasticæque personæ ac res ipsarum, non solùm iure humano, quin imò & diuino à sæcularium personarum exactionibus sint immunes*, &c. & infrà, *Excommunicat personas priuatas ipso facto, quæ talia ab ecclesiasticis exigunt, & communitates subiicit interdicto, à quibus pœnis non possint absolui, nisi facta restitutione.* Ibidem contrariam consuetudinem dicit esse corruptelam. Vnde sequitur hoc Ius non posse contra Ecclesiasticos vsucapi. Idem sanxit Clemens V. in Cõcilio Viennensi, Clement. Præsenti, de censibus, vbi præcipitur Episcopis vt eiusmodi censuram excommunicationis & interdicti, quam incurrunt ij, qui portoria vel vectigalia ab ecclesiasticis exigunt, publicent, & à suis publicari faciant. Idem antè statutum fuerat in Concilio magno Lateranensi, sub Innocentio III. vide cap. Aduersus 7. & cap. Non minùs 4. de immun. Eccles. vbi statuitur vt post admonitionem, nisi destiterint, ipso Iure sint excommunicati. 18

Ecclesiastici exempti.

Exigentes excommunicati.

Secundò, Probari potest ex Iure Ciuili, Nouella Friderici Imp. quæ incipit, Item nulla, de Episcopis & Clericis, vbi sic dicitur: *Item nulla communitas vel persona publica vel priuata collectas vel exactiones, angarias vel parangarias Ecclesiis vel aliis piis locis aut ecclesiasticis personis imponere præsumat.* &c. & L. Sãcimus 22. C. de Sacrosãctis Ecclesiis. omnibus piis locis immunitas ista conceditur.

Petes, Vtrùm etiam bona patrimonialia & alia sęcularia, quę ad ecclesiasticos vel ad Ecclesias, aut ad Monasteria deueniunt, sint immunia.

Respon. & dico Secundò, Hæc esse immunia à nouis tributis imponendis. est communis sententia DD. vide Siluestrum v. Immunitas, 1. num. 6. Probatur ex cõstitut. Bonifacij suprà, vbi dicitur, *personas ecclesiasticas, & res ipsarum exemptas esse*, vbi de omnibus ipsorum rebus loquitur: quas intellige esse exemptas à nouis exactionibus imponẽdis, quamdiu sunt ecclesiasticorũ. Dico à *nouis*, quia si antequam ad illos venirent, onus aliquod certum & inuariabile annexum habebant, v. g. aliquem cẽsum vel seruitutem Principi debitam. vel onus reparandæ viæ publicę adiacentis, hoc etiam ab ecclesiastica persona præstandum est; quia res quæque cũ suo onere transit. cap. Cùm non sit. 33. & cap. Pastoralis. 28. de decimis; vide Siluestrum v. Immunitas. 1. num. 19. Secundò, Probatur ex Bulla Cœnæ Domini, vbi *excommunicãtur omnes, qui absque speciali & expressa Summi Pontificis licẽtia imponunt collectas, decimas, talias, præstantias, aut alia onera personis ecclesiasticis, aut eorum bonis, siue Ecclesiarum aut Monasteriorum ipsorum; aut imposita exigunt, aut à sponte dantibus recipiunt, aut his actibus quoquomodo cooperantur.* Vbi distinguit Pontifex *bona Clericorum* à *bonis Ecclesiarum*; ac proin- 19

Etiam patrimonialia ipsorũ sunt exẽpta, &c.

m

proinde loquitur non tantùm de bonis ecclesiasticis, quæ dicuntur bona Ecclesiarum; sed de quibusuis bonis ecclesiasticorum. quod est notãdum contra Nauarr. cap. 27. num. 128. qui tamen ca. 17. num. 202. nobiscum sentit. nam expresse affirmat eos, qui pedagia à Clericis exigunt, aut exigi iubent, incurrere censuram Bullæ Cœnæ: etsi id, quod vehunt, important, vel asportant, sit de eorum patrimoniis vel ecclesiasticis prouentibus, quod autem dicitur de *sponte dantibus*, intelligitur quando exactor recipit ab eo, qui ideò sponte dat, quia ecclesiasticis sunt imposita, siue ab eo qui dat antequam exigatur.

Sponte dantes.

Obiectio.

20 Dices, Princeps habebat Ius imponendi vectigal huic prędio antequã peruenisset ad Ecclesiam; hoc autem Iure non debet spoliari ex eo quòd fiat Ecclesiæ: ergo tale prædium non est immune. Secundò, Si ista res ad Ecclesiam non perueniret, sæpè venderetur vel commutaretur cum alia re, & tunc Principi debitum esset certum vectigal, v.g. decima pars pretij. dum autem trãsit ad Ecclesiam vel pium locum, numquã ampliùs venditur; vnde Princeps nihil amplius inde commodi percipit; ac proinde meritò potest legibus suis cauere ne res immobiles ad Ecclesias vel Monasteria trãsferantur. Hæc argumenta valdè mouent eos, qui rem politicè considerant; ideoque Principibus consilium sanciendi tales leges suggesserunt.

An cedat in dãnum Principis.

21 Respondeo tamen ad Primum, Principem non habere ius imponendi vectigal prędio, nisi quamdiu illud pertinet ad personam carentẽ priuilegio immunitatis. vnde hoc ipso, quo transit ad Monasterium, vel ad Ecclesiam fruentẽ immunitate, amittit hoc Ius. neque hoc mirum videri debet, cùm Principes Christiani iam à mille & ampliùs annis in hoc consenserint, (vt patet ex L. Sancimus, quæ est Iustiniani) & tot sæculis seruauerint. neque vlla causa est, cur possint hoc priuilegium semel Ecclesię ad honorem Dei donatum auferre. hoc enim perinde esset atque si quis agrũ, domum vel reditum Ecclesiæ semel donatũ auferret. quod est manifestum sacrilegium. Simile omnino contingit, quando huiusmodi prædia transferuntur in Magnates à vectigalibus immunes: tunc enim Principes amittunt Ius imponẽdi vectigalis, quod antè habebant.

Respons.

22 Ad Secundum Respondeo, Numquam Principem vllum esse factum pauperiorem ex eo quòd ipse vel subditi eius fuerint liberales in Ecclesiam; vt patet in Constantino & Carolo, vtroque verè magno, & aliis plurimis. Deus enim, cuius protectione & directione regnorum administratio maximè nititur, infinitis modis exiguum illud detrimentum vectigalium, quod ipsi seruis eius condonant, compensare potest; vel calamitates & seditiones auertendo, vel prosperos successus bellorum, noua regna, vbertatem terræ, & alia huiusmodi largiendo. Sæpè fit vt ob aliquam seditionem vel bellum, (quod fortasse pietas ista & religio Principis auertisset) vno anno plus ipse amittat, quàm mille annis ex huiusmodi vectigalibus percipi posset. quid tunc prodest illi politicorum istorum consilium?

23 Aduerte tamen, in quibusdam casibus Clericos non esse exemptos. Primò, Si negotiationem exerceant: tunc enim licitè ex eo, quod emunt, vendunt, aut deferunt negotiationis causâ, possunt vectigalia exigi. patet ex cap. Quamquam, suprà: quod Ecclesia concessit in odium negotiationis, quæ maximè ecclesiasticos dedecet: vnde etiam seuerè ipsis interdicitur. vide suprà cap. 21. dub. 1. & si ter moniti à Superiore nolint desistere à negotiatione, perdunt priuilegiũ clericale, quoad bona; vt patet ex cap. Ex litteris. 16. de vita & honestate Clericorum: ex quo cap. colligit Glossa, Clericos ante trinam monitionem non teneri in conscientia soluere vectigal; quia gaudent priuilegio clericali vsque ad tertiam monitionem.

Quibus euentis Clerici non sint exẽpti.

Secundò, Si possessio aliqua habebat aliquod onus perpetuum & inuariabile annexum antequam veniret ad Ius Ecclesiæ, vel ecclesiastici, vt suprà dictum est.

Tertiò, Quando contributio facienda est æquè primariò in vtilitatem Clericorum ac laicorum, 24 v.g. pro reparatione aggerum, ne flumen vicinos agros Clericorum & laicorum inundet. Non potest tamen potestas laica hoc casu Clericos recusantes compellere per se; sed per Superiorem ecclesiasticum. Quòd si id commodè fieri non posset, putant quidam non esse omnino improbandam realem executionem; quia in tali casu præsumi potest ratihabitio, seu tacita licentia Summi Pontificis. sed tutius censeo vt hæc expressè ad tales casus per Principes petatur.

Ad reparationem autem pontium, viarum 25 publicarum, murorum vrbis & similium, quæ primò & principaliter spectant ad communitatem, non tenentur Clerici contribuere, vt communiter Canonistæ docent; quia non tangit illos principaliter, sed solùm secundariò vt sunt membra communitatis. alioquin nimis angustum & propè nullum esset in oneribus publicis priuilegium Clericorum.

Neque obstat L. Ad instructiones. 7. C. de sacrosanctis Ecclesiis, *Ad instructiones itinerum, pontiumque, etiam diuinas domos & venerabiles Ecclesias, libenter adscribimus*, &c. quia cùm sit contra immunitatem ecclesiasticam, vim non habet, nisi speciatim ab Ecclesia approbetur; vt communiter Doctores Canonum & Theolog. docent. vide Siluestrum v. Immunitas, 1. num. 20. Multi tamen Doctores, pręsertim Iuris ciuilis, ob legem citatam contrarium tenent. Item Innocentius, Hostiensis, Glossa, Cardinal. Anchara. in cap. Non minùs, de Eccles. immunitate. Sed prior sententia est verior, propter Iura supradicta.

Contraria sententia multis placet.

Quartò, Quando laicorum facultates non sufficiunt ad succurrendum publicæ necessitati, 26 potest etiam aliqua cõtributio imponi ecclesiasticis. Ad hoc tamen olim requirebatur consensus Episcopi & Cleri, vt patet ex cap. Non minùs, de immun. Ecclesiarum, ex Cõcilio Lateran. nunc verò Summi Pontificis, vt patet ex Bulla Cœnæ Domini: quem consensum etiam requirit Innocentius III. in Concilio Lateran. cap. Aduersus, de immun. Ecclesiarum: nisi fortè periculum esset in mora; tunc enim non deberet Papæ consensus exspectari; sed sufficeret consensus Episcopi cũ Clero; vt notat Siluest. suprà. Consensus tamen Episcopi non potest obligare exemptos. Vnde necesse 27 est vt hi quoque consentiant. posito autem consensu Prælatorum, quorum est consentire, tributum nõ exigitur auctoritate laica, sed ecclesiastica; & ita omnes inferiores illorum tenentur.

Si laicorũ facultates non sufficiant.

Exempti debent consentire.

DVBI-

DVBITATIO IV.

Quo Iure ecclesiastici sint exempti à vectigalibus.

Iure diuino non sunt propriè exempti.

28 RESpondeo & dico Primò, Non ita sunt exempti Iure diuino, vt absque vlla alia exemptione non sint subditi Principibus sæcularibus, sic vt Principes peccent cótra Iustitiam, si de causis eorum temporalibus cognoscant, aut tributa ab illis exigant. est communis sententia Theologorum, præsertim recentiorum, Caietani v. Excommunicatio, cap.31.& 37. Francisci Victoriæ relect. de potestate Ecclesiæ sub finem, Ioannis Medinæ, C. de Restitut. q.15. Soti in 4.d.25.qu.2. art.2. Couarr. qq. practic. cap.31. num.2. Nauarri cap.27. num.119.& aliorum.

Probatur Primò, Quia neque ex Sacris litteris, neque ex traditione, neque ex naturali ratione, neque PP. testimonio talis exemptio probari potest.

Secundò, Initio nascentis Ecclesiæ erant subiecti Principibus sæcularibus, vt videtur colligi ex Apostolo ad Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. vbi etiam cóprehenduntur Clerici; nam vt Glossa ait, cùm dicitur, *omnis anima*, nullus excipitur, & Chrysostomus in illum locum, *Ostendens*, inquit, *ista omnibus imperari & sacerdotibus & monachis, nó solùm sæcularibus: quod declarat cùm dicit, omnis anima: etiamsi Apostolus sis, si Euangelista, si Propheta, siue quisquis tandem fueris*. Theodoretus, *Siue est sacerdos quispiam, siue antistes, siue monachus, is cedat, quibus sunt mandati Magistratus*. Theophylactus, *Instituens omnem animam, siue sacerdos sit, vel monachus, vel Apostolus, subiici principatibus*. D. Thomas in illum locum, dicit exemptionem ecclesiasticorum à tributis, habere æquitatem, non tamen esse ex necessitate, quasi sit de Iure diuino. Neque dici potest id solùm scandali vitandi causâ præceptum esse: nam Apostolus causam refert in ordinationé diuinam; *Quia*, inquit, *qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*. additque *eos esse Dei ministros; & idcircò eis deberi tributa*. vnde colligitur etiam Clericos tributa debituros, nisi essent exempti.

Verùm si quis rectè consideret, locus iste Apostoli nó vrget; solùm enim in genere proponit ius diuinum naturale, quo tenetur quisque obtemperare suo legitimo superiori. huius enim potestatem in subditum esse à Deo; & qui huic resistit, Dei ordinationi resistere, &c. quæ omnia generalia sunt, & respectiuè intelligenda; nimirum de quouis homine respectu sui superioris. Simili modo etiam nunc post exemptionem loqui possemus. omnis enim potestas superiorú est à Deo, & omnis superior minister est Dei, & vindex in irá malè agenti. Vnde hinc probari nó potest ecclesiasticos subesse Principi sæculari quoad vim coactiuã; etsi quoad vim directiuam in quibusdam subsint. v.g. in pretio rerum venalium, & huiusmodi.

29 Tertiò, Quia olim Ecclesia ex agris suis tributa soluit, etiam Imperatoribus Christianis, vt constat ex testimonio Ambrosij, quod habetur cap.26. Si tributum. 11. q.1. *Si tributum petit Imperator, non ei negamus: agri Ecclesiæ soluant tributum*. & ex Vrbano Papa, cap.22. Tributum. 23. q.8. *Quod in ore piscis inuenitur pro Petro & Domino dari iubetur; quia de exterioribus Ecclesiæ, quod constitutum antiquitus est, pro pace & quiete, qua nos defensare debent, Imperatoribus persoluendum est*. hoc autem Ecclesia non fecisset, si putasset se Iure diuino exemptam: sicut numquam passa est se subiici Imperatoribus in Ecclesiarum administratione; quòd sciret se Iure diuino exemptã, vt patet ex testimonio Ambrosij & Vrbani: vide cap. Conuenior. 21. & cap. 22. Tributum. 23. quæst.8. vbi agnoscunt subiectionem in temporalibus, non autem in spiritualibus.

30 Dico secundò, Rectè tamen quadam ratione dici possunt Iure diuino exempti, quadam Iure Canonico & Ciuili. Prior pars probatur Primò, Quia ius diuinum naturale etsi non efficiat illam exemptionem; (non enim Deus immediatè hanc exemptionem concedit) tamen dictat eam à Principibus esse concedendam & à Pontifice fieri posse; idque ob tres causas. Primò, Ob dignitatem status; per quem ecclesiastici peculiari modo sunt diuinis rebus mancipati & consecrati: atqui contra reuerentiam Deo debitam est, si id, quod semel Deo consecratum est, tractetur tamquam prophanum. Hinc Dauid ne defensionis quidem causâ vmquam fuit ausus lædere Saulem, quia vnctus erat Domini; quæ tamen vnctio solùm erat vmbra vnctionis & sanctificationis ecclesiasticorum. Secundò, Ecclesiastici sunt Pastores & Patres sæcularium, & Iudices eorumdem loco Dei in causis summis, quæ salutem æternam contingunt, constituti: atqui contra decorum & reuerentiam debitam est, vt ouis iudicet suum pastorem, & filius patrem; & qui antè fuit reus, suum Iudicem, qui illum auctoritate diuina iudicauit & absoluit; maximè si alia commoda ratio iniri potest. Tertiò, Etsi Principes, Clericos ab iniuria defendant, & curent vt tranquillitate temporali fruantur; tamen Clerici vicissim Principibus longè maius & diuinius beneficium conferunt: ipsorum enim ministerio fiunt Christiani, accipiunt doctrinam salutis, remissionem peccatorum, animæ sanitatem, panem cælestem & vitam æternam; ipsorum orationibus & sacrificiis fulcitur regnum, auertuntur calamitates, conciliatur pax, tranquillitas & felix status rerum. Vnde Constantinus & Constans concedentes Clericis perpetuam securitatem, nempe ab oneribus personalibus, addunt, *Scientes, magis religionibus, quàm officiis ex labore corporis vel sudore nostram Rempub. contineri*. vt refertur cap.23. In qualibet. 23. q.8. Itaque suis muneribus ecclesiasticis abundè compensant Principi & Reipublicæ: vt omnis æquitas postulet eos ad alia tributa adstringi non debere.

Quadam ratione sunt Iure diuino exempti.

Tres causæ.

1. Quia rebus diuinis mancipati.

2. Quia patres & Iudices sæcularium.

3. Quia maiora beneficia rependunt.

31 Ex his patet, Principes lege religionis, obseruantiæ & gratitudinis obligari, vt ecclesiasticos exemptos habeant seu eximant: non autem ipsam exemptionem immediatè à Deo factam.

Secundò, Probatur exemplis Scripturæ sacræ; nam Ioseph Gen. 47. totam terram Ægypti subiecit Regi, fecitque tributariam, vt penderet quintam partem fructuum, præter terram sacerdotum; quibus etiam ex publico cibaria dabantur. vnde colligit Vrbanus Papa cap.22. Tributum.23. q.8. *agros Ecclesiæ non esse Imperatorum exactionibus subiiciendos*. & 1. Esdræ 7. Artaxerxes vult Sacerdotes, Leuitas & alios templi ministros à vectigalibus esse immunes. Quòd si naturale lumen rationis dictabat illos sacerdotes eximédos esse: quanto magis dictat vt sacerdotes & ministri noui Testa-

Exemplis Scripturæ probatur.

menti eximantur; quorũ & dignitas & functio est incomparabiliter sublimior, & Reip. fructuosior?

32 In hunc sensum accipiendi videntur Canones, dum dicunt, Clericos & eorum res, *non solùm Iure humano, sed etiam diuino exemptos* esse: quod expressè habetur cap. Quamquam. 4. de censibus in 6. & insinuatur cap. Non minùs 4. de immunit. Eccles. cap. 12. Si Imperator. d. 96. & Concil. Trident. sess. 25. de refor. cap. 20. vbi dicit *Personarum ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione & canonicis sanctionibus cõstitutam esse*, quamuis dici possit, in hoc vltimo testimonio, illud, *Dei ordinatione*, referendum esse ad immunitatem in spiritalibus. sed verius est, intelligendum esse generatim, de integra immunitate, iuxta modum supradictum: vt colligitur ex sequentibus verbis Concilij. hoc modo videntur Canonistæ posse cum Theologis conciliari.

Explicatio Canonum.

33 Altera pars, *Quòd Iure Canonico & Ciuili exempti sint reipsa*, probatur, quia quod Ius diuinum naturale dictabat esse faciendum, id Iure Canonico & Ciuili præstitum est, vt patet ex Canonibus citatis. Item ex cap. In qualibet 23. & duobus seqq. 23. qu. 8. & 11. qu. 1. per multa capita. Item cap. Et si Clerici. 4. cap. Clerici. 8. cap. Qualiter. 7. de Iudiciis.

34 Vbi Aduerte, toto tempore, quo Imperatores fuerunt ethnici, Clericos in temporalibus fuisse illis subiectos sicut laicos: quia neque Principes eos eximebant, cùm eorum dignitatem non agnoscerent, neque etiam Pontifex Summus, eò quòd vel non posset, vel non expediret. Postquam autem cœperunt esse Christiani, sensim eos cœperũt eximere. Primùm quidem Constantinus lege lata exemit eos ab oneribus personalibus; vt patet d. cap. 23. In qualibet. 23. qu. 8. & à solutione publici census, vt testatur Sozom. lib. 1. cap. 8. hist. in ceteris tamen manserunt subiecti. Deinde à Iustiniano fuerunt exempti in causis ciuilibus pro prima instantia solùm: in criminalibus tamen reliquit eos sub Iudice sæculari, vt patet ex Nouella 83. & 123. multa tamen vsurparunt sibi isti Imperatores in causis ecclesiasticis, quæ Iure diuino sunt omnino exemptæ. Idem concessit immunitatem à quibusdã tributis, L. Sancimus. 21. C. de sacrosanctis Ecclesiis. Deniq; à posterioribus Principibus omnino exempti fuere; eaque exemptione multis sæculis consensu totius orbis sunt potiti.

Quomodo Clerici sensim exẽpti.

35 Vnde sequitur, eam à successoribus reuocari non posse. Primò, Quia fuit absoluta & perpetua ex mente cõcedentium: omnis autem donatio vel exemptio facta communitati, in perpetuum est irreuocabilis. Secundò, Fuit facta ad remuneranda beneficia spiritualia, quæ regna percipiunt ab Ecclesia. Tertiò, Quia principaliter ad Dei honorem facta fuit: sicut donatio agrorum aut villarum, quę offeruntur Ecclesiæ, eiusque ministris. vnde sicut sacrilegium esset repetere agros Ecclesiæ donatos; ita sacrilegium erit infringere Clericorum immunitatem. Quartò, Orbis Christianus, à quo Principes habent auctoritatẽ, consensit in hanc exemptionem. vnde non est in Principis potestate eam reuocare: sicut quod semel consensu regni est alienatum, non potest repeti. Quintò, Quia Concilia & Pontifices, qui sunt supra ipsos Principes, eam confirmarunt. denique quia iure diuino naturali Principes tenentur eam facere, & factam ratam habere, vt ostensum est.

Non potest hæc exẽptio reuocari.

His adde, etiamsi Principes noluissent in hanc exemptionem consentire, Summi tamen Pontifices & Concilia œcumenica habebant auctoritatem eam inducendi; vt communiter docent Doctores, & probat Couarruuias in pract. c. 31. nu. 3. & 4. ratio est, quia habent potestatem à Christo, statuendi id, quod ad bonum spiritale Ecclesiæ & Dei honorem videtur necessarium, aut valdè expediens: atqui exemptio Clericorum à Iurisdictione sæcularium, est necessaria ad bonum spiritale Ecclesiæ & Dei honorem: ergo. Minor patet tum ex causis suprà allatis; tum quia valdè vilesceret status ecclesiasticus, & res diuinæ, quas tractant, si instar laicorum ad Iudices sæculares traherentur: tum quia valdè distraherentur à rebus diuinis; nam facilè à laicis possent vexari: tum quia periret libertas illa sacerdotalis, qua in laicis instruendis & corripiendis vti debent: tum denique, quia laici facilè etiam causas ecclesiasticas ad se pertraherent. Accedit quòd Principes sint subditi Pontifici sicut oues pastori: atqui Superior potest aliquem eximere à Iurisdictione sui subditi, præsertim quando recta gubernatio & honor Dei id postulat. Quòd si Pontifex potuit Clericos eximere à Iurisdictione sæcularium Principum; consequens est vt etiam potuerit eximere à tributis; quia tributa ob Iurisdictionem penduntur; vt constat ex Apostolo ad Rom. 13. *Ideò necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed propter conscientiam: ideò enim & tributa præstatis.* 36

Pontifex potest hanc exẽptionem facere.

DVBITATIO V.

Quinam Clerici sint exempti.

RESpondeo Primò, Omnes Clericos sacrorum ordinum, & beneficiarios & Religiosos & Religiosas exemptos esse; idque præcipuo quodam Iure. est communis sententia Doctorum, teste Couarru. in pract. cap. 31. num. 5. nam hi omnes vel firmiter ecclesiastico statui sunt addicti, vel actu Ecclesiæ deseruiunt. 37

Sacris initiati, beneficiarij, Religiosi.

Secundò, Clerici minorum ordinum, & primæ tonsuræ, si non sint coniugati, secundùm Canones sunt etiam à tributis liberi; etsi neque beneficiarij sint, neque in aliqua Ecclesia deseruiant. colligitur ex cap. finali, de vita & honest. Clericorum. cap. Quamquam, suprà, & ex L. Presbyteros. 6. C. de Episcopis & Clericis. 38

Clerici minores.

Nec obstat Concilium Trident. sess. 23. cap. 6. de reformat. quia loquitur solùm de priuilegio fori, quo non possint ad tribunal sęculare pertrahi: quod priuilegium Concilium non concedit, nisi illis Clericis primæ tonsuræ vel minorum ordinum, qui aut beneficium ecclesiasticum habent, aut clericalem habitum & tonsuram deferentes, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi deseruiunt, aut in Seminario Clericorum, vel in aliqua schola, vel Vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores ordines, versantur.

Qui priuilegio fori fruantur.

Tertiò, Longa tamen consuetudine contraria, Clerici primæ tonsuræ & minorum ordinum, qui nec beneficium habent, nec vlli Ecclesiæ deseruiunt, videtur hanc exemptionem amisisse etiamsi coniugati non sint; quia iam à multo tempore vectigal soluunt sicut laici. Ita Couarruuias num. 9. vbi in fine ait se vidisse litteras regias in hoc decretas, vt Clerici primæ tonsuræ etiam non coniugati,

Cõsuetudo eos subiicit.

iugati, cogantur soluere decimam partem rei venditæ: quod tamen videtur esse contra Ius Pontificium, in cap. Quamquam, de censibus in 6.

39 Dices, Non potest vmquam valere præscriptio aut consuetudo contra immunitatem & libertatem ecclesiasticam, vt expresse habetur in Nouella Friderici Imperatoris, quæ incipit, Cassa & irrita. & colligitur ex cap. Causam, de præscriptionibus, & cap. Clerici, de Iudiciis: ergo consuetudine non potuit hoc introduci.

Præscriptio an contra valeat.

Respondeo, Non posse quidem eam valere inuito Pontifice, seu non accedente libero eius consensu; sed præsumi posse hunc consensum propter commoda Principum interuenisse. nam hæc consuetudo non erat omnino à ratione aliena; præsertim ob multitudinem talium Clericorum; quorum plerique ideò dumtaxat Clerici fiebant, vt à tributis eximerentur, absque vllo animo ad ecclesiasticum statum conscendendi.

Quod ad priuilegium fori attinet, talibus Clericis iuxta Canones antiquos & Concilij Tridentini formam competens, si in Seminario vel studiis versentur, non est credibile Ecclesiam consentire aut consensisse vt possint eo per contrariam consuetudinem priuari: quia magis per hoc dignitas status ecclesiastici læderetur, & Principibus nihil commodi accederet.

40 Quartò, Clerici coniugati non sunt exempti à vectigalibus, neque Iure Canonico neque consuetudine; vt rectè Couarruuias; quia duo tantùm priuilegia hisce conceduntur, nempe fori & canonis. vt patet cap. vnico, de Clericis coniugatis in 6. Ad quæ tamen duo requiruntur. Primò, Vt duxerint virginem, & quidem vnicam. Secundò, Vt deferant tonsuram & vestes clericales: quibus addit Concilium Tridentinum, *vt priuilegio fori non gaudeant, nisi ab Episcopo alicuius Ecclesiæ ministerio sint deputati.*

Clerici coniugati.

DVBITATIO VI.

Quæ sit legitima causa imponendi vectigalis.

41 RESpondeo, Causa iusta duplex est; Prior *necessitas publica*, cui aliter commodè succurri nequit; vt si necessarium sit ad stipendia militaria, ad reparationes vrbium, vel aliter ad bonum publicum valdè expediens. huc etiam pertinet status principalis sustentatio: nam & hæc ad bonum publicum pertinet; ratio est, quia sicut Principis est populum regere, Ius dicere, hostes arcere; denique tranquillitatem & prosperitatem temporalem totis viribus procurare; ita vicissim populus tenetur sumptus necessarios ad hæc præbere. vnde etiam potest à Principe, si opus sit, ad hoc cogi.

Causa vectigalis duæ. 1. Necessitas publica.

42 Sed quatuor hîc sunt requisitæ conditiones. Prima, Vt constet causam esse iustam; vel si de ea sint diuersæ opiniones, vt habeat probabiles rationes, ob quas possit prudenter statuere se hîc & nunc posse ob talem causam tributum imponere. si tales rationes non habeat, vel certè non consideret sitne iustum, quod agit, an non; sed cęco more progrediatur; non potest exigere; quia nescit an Ius exigendi habeat. vnde exigendo, iniuriam populo irrogat, & ad restitutionem tenetur; nisi posteà constet causam iustam fuisse; quia mala fide acquisitum est restituendum.

Quatuor conditiones.

Secunda, Vt causa sit vectigali proportionata; seu, vt vectigal non sit maius, quàm causa postulet: qua parte enim excedit, est iniquum.

Tertia, Ne insumatur in alienos vsus; vt in prodigas largitiones & alias expensas inutiles publicas, vel priuatas, ad quas populus nō tenetur contribuere: teste Caietano v. Vectigalia, & Petro Nauarra l. 3. cap. 1. num. 255.

Quarta, Ne diutiùs quàm causa postulat, continuetur: nisi fortè noua causa superuenerit, ob quā de nouo imponi potuisset; tunc enim licebit continuare; quia causa continuatur in simili, dum in locum prioris causæ, alia æquè iusta succedit. 43

Vbi tamen Aduerte ex Alphonso Castro l. 1. de lege pœna. cap. 11. si causa immediata tributi non sit negotium aliquod transitorium, sed obligatio quædam permanens, (v. g. ad vindicandum perpetuò mare à piratis, itinere à latronibus) non statim cessare tributum, si aliquo anno piratæ vel latrones non grassentur: quia pro ipsa obligatione exigitur, quæ continua est, semperque manet; tenetur enim Princeps semper esse paratus, & habere naues & milites expeditos. secùs est quando immediatè pro aliqua necessitate transitoria indicitur, illa enim cessante tributum cessat.

Si causa sit permanēs.

Quòd si hæ conditiones seruatæ non fuerint, tenetur Princeps ad restitutionem, & ipso non restituente, tenetur exactor: est enim fraus & rapina; vt docet Caietanus v. Vectigalia iniqua; & consentiunt ceteri Doctores. 44

Circa tamen exactorem Notandum est ex Caietano, §. Occurrunt; si dubium sit an vectigal sit iustum, an iniustum; aliis affirmantibus, aliis negantibus; exactor, qui est subditus Principis, & obedientiā compulsus exigit, nō peccat, nec tenetur restituere; quia obedientia in dubio excusat. sicuti subditus, qui compellitur ire ad bellum, quod non constat ei esse iniustum, excusatur; etiamsi posteà iniustum fuisse deprehendatur. ratio est, quia in dubio melior est conditio Superioris, qui ius imperandi possidet: meritò enim inferior in dubio iudicium suum Superiori debet submittere & obsequium debitum non subtrahere. Secùs tamen esset, si sciret Superiorem suum dubitare, & dubitanter imperare; quia sciret tunc illum non habere ius imperandi. Si verò non est subditus, aut si non compellitur, non potest se sponte ad talia dubia vectigalia exigenda offerre; nisi tantam sciat esse Principis probitatem & prudentiam, vt meritò in eius iudicio possit acquiescere. alioqui mortiferè peccat exponens se periculo cooperandi iniustitiæ, & tenetur ad restitutionem; nisi posteà deprehensum fuerit iustā fuisse. ratio est, quia mala fide exegit, & latā culpā damnū intulit. sicut is, qui à suo debitore exigit aliquid, de quo ambigit an debeatur. 45 46

Exactor, seu redemptor in dubio.

Vtrùm autem talis exactor sit excommunicatus, quando dubitatio de iustitia vectigalis oritur ex dubitatione de potestate imponentis, quæri potest. Sed dicendum est non esse excommunicatum, nisi ex parte rei, is, qui imposuit, deprehendatur potestate caruisse. si enim ille verè caruit potestate, exactor cum tali dubio exigens, ab initio excommunicatus censeri debet: quia mala fide exigit quæ imponi non poterant, & ita accommodantur ei verba Bullæ Cœnæ. & cap. Quamquam, de censibus. in 6. vide Nauarrum cap. 27. num. 61. & 70. 47

An sit excommunicatus.

48 Petes, Quid si Rex sua culpa ærarium exhauserit, v. g. ludis, conuiuiis, profusis largitionibus, bellis inconsultis, poteritne vrgente necessitate, noua tributa imponere?

Si culpâ Principis exhaustū ærarium.

Respondeo posse, si alia ratione non possit publicum malum auertere; quia subditi in publica necessitate tenētur opem ferre. sed hoc casu deberet Princeps omnes sumptus parū necessarios accidere; & posteà cùm res meliori loco fuerint, illud extraordinarium damnum, culpa sua conflatum, populo farcire, vt rectè docet Medina qu. 13.

49 Altera causa iusta imponendi vectigalis est compensatio sumptuum & damnorum acceptorum, & iusta vindicta. Tale tributum solet imponi tum subditis, qui iniquè rebellarunt cōtra suum Principem, eique causa multorum sumptuum & damnorum fuerunt; idque partim titulo iustæ punitionis, partim Iure farciendorum damnorū: tum etiam hostibus externis iam deuictis, qui vel damnum intulerunt, vel iniquum bellum mouerunt; vt docet Victoria, relectio. 4. de Iure belli, num. 57. & probat ex cap. 20. Deuteron. ratio ferè est eadem, quæ in subditis rebellibus. fit enim partim iure vindictæ, quòd iniuriam irrogarint; partim iure compensationis damnorum & sumptuum, quorum causa extiterunt.

2. Compensatio sumptuum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm vectigalia constituta super eis rebus, quæ ad vsum necessarium familiæ emuntur, aut venduntur, aut aduehuntur sint iusta.

50 CAietanus v. Vectigal, circa principium, §. Ex forma, & circa finem, §. Quintum est, condemnat huiusmodi vectigalia, & solùm admittit ea, quæ imponuntur rebus causâ negotiationis aduectis. eiusdem ferè sententiæ est Driedo quoad pauperiores, lib. 2. de libert. Christiana ca. 5. Probatur Primò, Quia in illis non seruatur iusta forma tributorum, quæ postulat vt pauperiores non magis onerentur quàm diuites; sed quisque pro portione suarum facultatum & lucrorum. In hoc autem genere magis grauantur pauperes, quibus paruæ facultates & nihil lucri ex negotiatione: quod sanè videtur iniquū. Minor probatur, quia quò quis est pauperior, pluribusq; liberis oppressus, eò plura de rebus suis debet vendere, & de rebus alienis emere ad necessarium vsum: diuites autem non coguntur sua vendere, & possunt ipsi alere pecora, & reliqua necessaria è suis villis parare; possunt etiam obseruare tēpus, quo res sunt viliores, & tunc magno commodo coëmere: ergo hoc vectigali multò magis grauantur pauperes, quàm diuites. Confirmatur ex Driedone suprà, vbi dicit, *Iniusta esse vectigalia, si sic imponantur vt plus grauentur qui iusta ratione minùs sunt grauandi; vtpote si magis indigentes grauentur plus aut æqualiter cum ditioribus, minusq. egentibus. Iniquum est pauperem pro rebus, quas vsu suo consumendas defert, tantumdem ad supportandum Reipub. onera soluere, quantū diues soluit pro similibus rebus æqualis ponderis, ad vsum suum delatis,* &c. & infra dicit *non esse ingerendum scrupulum, huiusmodi vectigalia fraudantibus, præsertim pauperibus: quia non tenentur æqualiter diuitibus ad onera Reipubl. contribuere, sed solùm secundùm proportionem suarum facultatum.*

Sententia Caietani.

Secundò, Probatur ex Iure ciuili, nam L. Vniuersi, C. de vectigalib. sub pœna capitis prohibetur, ne ex rebus, quæ ad vsum proprium inuehuntur, vectigalia exigantur.

Tertiò, Ex capite Quamquam, de censibus in 6. vbi dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam iure Canonico, quàm Ciuili, regulariter meritò esse damnatas*, quod intellige de *pedagiis*, quæ imponuntur rebus, quas ad suum quisque vsum defert. Eamdem sententiam tenet Toletus l. 5. instruct. sacerd. cap. 73. vbi dicit, non solùm peccare exactores huiusmodi vectigalium; sed etiam esse excommunicatos in Bulla Cœnæ. nam ibi excommunicantur, qui prohibita pedagia exigunt: hæc autem sunt prohibita. vnde non minùs sunt excommunicati qui exigunt ea à laicis, quàm qui à Clericis. Idem tenet Angelus v. Pedagium, num. 3. & quidam recentiores.

Respondeo, Hanc sententiam ordinariè veram esse: sunt tamen quatuor casus, in quibus talia vectigalia possunt imponi. Primò, Si publica necessitas vrgeat; & vectigalia, quæ aliunde colligi possunt, non sufficiant: tunc enim hisce rebus imponi possunt; ita tamen vt non sint maiora, quàm illa grauis Reipubl. necessitas postulet. Ita diuus Antoninus 2. p. tit. 1. ca. 13. §. 9. Medina q. 15. Siluest. v. Gabella, 3. q. 5. Nauar. ca. 17. nu. 202. Ratio est Primò, Quia membra Reipubl. tenentur pro bono communi omnes fortunas & etiam vitam exponere si necesse sit: ergo multo magis ex rebus ad victū necessariis aliquid soluere, si aliter communi bono prouideri nequit. Secundò, Vectigal illud, quod soluunt mercatores pro suis mercibus, tandem recumbit in pauperes, & eos, qui sibi necessaria parant; & tamen hæc censentur iusta: ergo illa alia non sunt condemnanda, quando alia ratio commodior non suppetit. 51

Quatuor casus, quibus possunt imponi.

Quòd autem non debeant hæc vectigalia esse maiora, quàm necessitas præcisè requirat, ex eo constat, quòd à iusta forma nonnihil exorbitent, à qua, quàm minimùm fieri potest, recedendum est: quam ob causam Iure Canonico & Ciuili regulariter sunt prohibita. Addo, multò æquiora esse quæ rebus non ita necessariis; vt ad delitias, elegantiam, vel luxum spectantibus imponuntur, v. g. panno pretioso, serico, holoserico, vndulato, tapetibus, vasis argenteis, pretiosis vinis, & eduliis, & similibus, sine quibus homines viuere possunt: tunc enim potissimùm onerantur ditiores, & qui commodè ferre possunt.

Secundò, Si ob aliquam causam publicam ex consensu totius populi statuatur; vt inquit Medina. ratio est, quia quisque potest sibi onus imponere eo modo, quo lubet. hic tamen consensus debet esse liber & solùm consentientes constringere. quare qui non consenserunt vel coactè consenserunt, non obligabuntur.

Tertiò, Si pro securitate viarum, nempe personarum & rerum deuectarum imponatur, quando alia ratione consuli earum securitati nequit. satius enim est hoc onus sustinere, quàm omnia amittere vel periculo exponere: tunc tamen ratio pauperum haberi debet.

Quartò, si sit consuetudo, quæ memoriam hominum excedat: hæc enim potest talia tributa excusare; modò tamen ratio pauperum habeatur. 52

Si cōsuetudo memoriam hominū vincat.

Adde,

Adde, & modò non conſtet, cauſam ob quam impoſita fuerunt, ceſſaſſe: tunc enim putarentur non bona fide continuata, ac proinde non legitimè præſcripta.

Crediderim tamen hanc limitationem non habere locum, quando illa conſuetudo tanto tempore abſque murmure & oppoſitione plebis fuiſſet ſeruata: quia tunc potiùs præſumendū eſſet aliam cauſam legitimam in locū prioris ſucceſſiſſe, quàm illa tributa iniquè tam longo tempore fuiſſe extorta. Vſus enim temporis immemorabilis vincit omnem iniuſtitiæ præſumptionem, iuxta ea, quæ dicta ſunt ſuprà cap. 6. dub. 10. & 12.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm qui vectigal, quod rebus venditis, vel in proprium vſum comparatis, impoſitum eſt, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad reſtitutionem. Item an poßit res illas vendere pretio currente.

53 *Sententia multorum Doctorum non eſſe peccatum mortale fraudare.* QVidam Doctores docent hos non peccare mortaliter: ac proinde non teneri ad reſtitutionem. Ita Angelus v. Pedagium, num. 6. Nauar. ca. 23. num. 55. & 60. Beja in ſuo libello caſuum, caſu 1. ſecundo Aprilis. Probari poteſt hæc ſententia Primò, Quia hæc vectigalia ordinariè imponuntur per ſtatutum, nullum cōtinens verbum præceptiuum, ſed tantùm verbum *ſtatuimus* vel *ordinamus* vt quilibet ſoluat tale quid ſub pœna cadendi in commiſſum, qua forma non ſignificatur obligatio ſub peccato mortali, ſed tantùm rem poſſe à fiſco vindicari poſt ſententiam, ſi vectigal ſolutum non fuerit. Confirmatur, quia lex purè pœnalis (qualis eſt iſta) non obligat niſi ad pœnam, idque poſt ſententiam, vt docet Henricus à Gandauo quodlib. 3. quæſt. 22. Ita Angelus ſuprà, & v. Inobedientia, num. 1. vbi addit: *ſtatutum purè pœnale, ex forma ſtatuti ſolùm obligare ad pœnam,* (nempe poſt ſententiam) *ex intentione autem*
54 *ſtatuentis obligare ad culpam, ſi paßim temerariè aut cauſa leui violetur.* Vnde ſequitur non fore peccatum, ſi quis ſemel, bis, aut ter fraudet. ſecus verò ſi paſſim vel crebrò. Secundò, Leges ciuiles, etiamſi verbo præceptiuo vtantur, non obligant ad peccatum mortale, præſertim quando apponunt pœnam in bonis temporalibus: tunc enim videntur ſatis habere, ſi illa pœna, iis, qui deprehenſi fuerint, irrogetur. Probat id fusè Nauarrus, citatque pro ea ſentētia Matthæum Matthiſium virum doctiſſimum, & alios. Tertiò, Quia leges & ſtatuta, quibus vetatur ne quis aurum, argentum, vel ſimilem ſpeciem è regno efferat ſub pœna commiſſi, (id eſt, ſub pœna amiſſionis rei) non obligant ſub peccato, vt multi Doctores ſentiūt; (pauci enim ſunt, qui ſibi inde ſcrupulum faciant, præſertim in efferendo auro & argento) ſed ſolùm tribuunt ius Principi ad rem, ſi deprehenſi fuerint, fiſco vindicandam. quare idem dici non poterit de ſtatutis vectigalium?

55 Ob has rationes videri poſſit alicui hæc ſententia non improbabilis, præſertim in vectigalibus nouis & multùm oneroſis: etſi enim per tales fraudationes aliquid Principi vel redemptori decedat; mulctæ tamen & confiſcationes in deprehenſos facilè compenſant. Accedit quòd redemptores ſciant talia fieri conſueuiſſe; & ideò minoris conducant.

Reſpondeo tamen & dico Primò, Verius eſſe, 56 *Contrariū verius.*
quando conſtat huiuſmodi vectigal iuſtè impoſitum eſſe & vtiliter expendi, eos, qui fraudant in ſumma notabili, mortiferè peccare & teneri ad reſtitutionem. Siluester Gabella tertiò, num. 21. & 22. vbi dicit omnes Summiſtas ita ſentire, præter Angelum; Caietan. v. Vectigalia; Fumus v. Vectigal, num. 6. Ioannes Medina qu. 13. Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 5. num. 5. & alij recentiores.

Probatur Primò, Ad Roman. 13. *Ideò & tribu-* *Probatur.* *ta præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruientes: Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* vbi apertè Apoſtolus docet, vectigal eſſe debitum Principi propter adminiſtrationem Reip. & Matth. 22. *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ ſunt Dei, Deo.* vbi ſatis indicatur vectigalia iuſta eſſe ſoluenda.

Secundò Probatur, Quia Reſpublica lege iu- 57
ſtitiæ debet Principi iuſtum ſtipendium adminiſtrationis & ſubſidium neceſſarium ad conſeruationem publicæ tranquillitatis: hoc enim tacitè promiſit, dum eum ſibi præpoſuit: ergo quando hæc obligatio eſt in ſingulas Reipublicæ partes diſtributa, aſſignata cuique ſua portione, & determinatis rebus, ex quibus ſoluenda ſit; ſinguli ex Iuſtitia tenentur illam ſoluere. Eadem enim obligatione, qua Reſpublica tenetur in genere ad ſumptus neceſſarios, ſinguli in particulari tenentur ad ſuam partem ipſis debito modo aſſignatam: quare cùm ſingulis aſſignetur ſua pars per tale vectigal, tenentur ſinguli lege iuſtitiæ tale vectigal ſoluere.

Tertiò, facta determinatione decimæ partis 58
ſoluendæ miniſtris Eccleſiæ in ſtipendium ſuſten- *Decima.*
tationis, ſinguli ex iuſtitia tenentur decimā illam ſoluere: ergo ſimiliter, facta determinatione vectigalis, quantum, & ex quibus rebus ſit ſoluendum Principi, ſinguli lege iuſtitiæ tenentur illud ſoluere. eſt enim par vtrobique ratio: ſicut enim decimæ debentur Prælatis Eccleſiæ ob gubernationem ſpiritalem, ita vectigalia Principibus ſæcularibus ob gubernationem temporalem.

Ex his ſolui poſſunt argumenta ſententiæ ad- 59
uerſæ. Nam leges tributorum non tantùm ſta- *Leges tributorum & vectigalium.*
tuunt vel præcipiunt quid ſit agendum; ſed etiam determināt iuſtum ſtipendium Principis, vel ſubſidium ad onera publica ferenda neceſſarium: quare ſicut aliæ leges, quibus pretia rerum determinantur, obligant in conſcientia: etiamſi nullum verbum præceptiuum habeant; ita etiam leges & ſtatuta vectigalium. Adde, fundamentum illud Angeli & Nauarri de lege pœnali, non eſſe ſolidum: de quo prima ſecundæ qu. 96. art. 4.

Dices, Has rationes ſolùm probare de vecti- 60
galibus antiquis, quæ iam olim ſtatuta ſunt Principi in ſtipendium, pro adminiſtratione Reipublicæ: non autem de iis, quæ recens inſtituuntur ob aliquam publicam neceſſitatem: quia Reſpublica non tenetur ex Iuſtitia talia admittere; ſed ſolùm ex obedientia & amore boni communis: ac proinde non cenſentur ſinguli ciues in particulari obligari ex iuſtitia, ſed ſolùm ex obedientia Principis, & ſub pœna pecuniaria, quam ille

 ſtatue-

ſtatuerit: hoc enim ſufficit ad finem propoſitum.

Reſpondeo, Cùm Reſpub. totam ſuam poteſtatem in Principem tranſtulerit, non apparet ratio, cur Princeps non poſſit obligare ſingulos, non ſolùm lege obedientiæ, ſed etiam iuſtitiæ, ad vectigal ſoluendum: quia Reſpub. potuiſſet eos ſic obſtringere: quòd ſi poteſt, cur non cenſeatur facere; cùm hæc ratio ſit efficacior ad finem conſequendum?

Vtrùm debeat exigi.

61 Notandum tamen eſt Primò, Multos viros doctos ſentire, vectigal pro rebus de loco in locum tranſuectis, (præſertim quando eſt graue) non debere ſolui, niſi exigatur; modò nihil fraude actum ſit: vt ſi non abſconderis, cuſtodes non deceperis: non enim teneris ipſe exactorem quærere. Ita Tabiena v. Pedagium. §. 8. Sotus l. 3. de Iuſtitia, qu. 6. art. 7. in fine. Henriquez de Indulgentiis cap. 36. Probabilius tamen eſt ſeruandam eſſe conſuetudinem: hæc enim eſt optima legum & voluntatis Principis interpres.

Si ob extremam vel grauem neceſſitatem aliquid ematur aut vendatur.

62 Notandum Secundò, Æquitati conſentaneam eſſe multorum Doctorum ſententiam, Eum, qui rem aliquam defert, emit, aut vendit ad ſolatium ſuæ extremæ, vel magnæ neceſſitatis, non debere in conſcientia vectigal. Ita docet Pet. Nauarra l. 3. cap. 1. nu. 236. ex Caietano, Pedraza, Nauarro, D. Antonino, Soto, Fumo, Siluestro, Angelo. ratio eſt, quia reſpectu talis perſonę cenſetur immodicum, ac proinde carens debita forma iuſti vectigalis. vnde infert Petrus Nauarra, pauperes, qui aliquid vendunt ex propriis fructibus: vel ex ſupellectili, nihil debere; cùm id faciant ad ſupplenda neceſſaria vitæ, vltra quæ nihil vel parum habent. Puto tamen hîc etiam eſſe conſiderandam conſuetudinem: ſi enim conſuetudo habet, vt tales etiam partem aliquam ſoluant, ea meritò ſeruari poteſt; præſertim ſi Princeps aliunde neceſſaria habere nequeat. Si tamen aliunde ſibi poſſet conſulere, conſuetudo illa, corruptela cenſenda eſſet, teſte Angelo, Caietano, Gabriele & Silueſtro, vt docet Petrus Nauarra num. 237.

Quid ſi dubia ſit iuſtitia vectigalis.

Sententia multorum Doctorum eſt debere conſtare de Iuſtitia nouorum.

63 Sed difficultas ſupereſt, Vtrùm coram Deo ſit obligatio ſoluendi, quando ſunt probabiles rationes dubitandi de Iuſtitia vectigalis. Multi DD. affirmant omnia noua vectigalia, & veterum vectigalium noua incrementa, (id eſt, quæ ab hominum memoria ſunt inſtituta) niſi cõſtet de eorum Iuſtitia, præſumi iniuſta, ac proinde in conſcientia non deberi, ſi ſcandalum abſit. Ita Angelus v. Pedagium, num. 6. Gabr. in. 4. diſt. 15. qu. 5. concl. 7. Caietanus ſuprà, Silueſter Gabella 3. qu. 3. verſu ſecundo, & qu. 14. Fumus Gabella num. 18. Arragon. qu. 62. art. 3. Driedo lib. 2. de libert. Chriſtiana cap. 5. §. Ceterùm.

Fundamentum horum DD. eſt duplex, Primò, Quia pręſumptio Iuris his vectigalibus obſtat. dicitur enim cap. Quamquam, de Cenſibus in 6. *Pedagiorum exactiones tam iure Canonico quàm Ciuili, regulariter meritò ſunt dãnata.* cuius cauſa eſt, *quia tot conditiones requiruntur ad iuſtitiam vectigalis, vt difficile fortè ſit iuſta inuenire,* inquit Caietanus. Debent enim eſſe iuſta ex cauſa efficiente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vſu, vt dictum dub. 1. ergo niſi moraliter certum ſit eſſe iuſta, populus non tenetur. Secundò, Quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis. atqui populus poſſidet ſuam pecuniam & immunitatem. ergo, &c.

64 Reſpondeo tamen & dico Secundò, Verius eſſe, vt ſubditi teneantur ad ſolutionem vectigalis noui, non eſſe neceſſarium vt ipſis conſtet eſſe iuſtum; ſed ſatis eſt, vt non habeant probabiles rationes ob quas probabiliter poſſint iudicare eſſe iniuſtum. ſi tamen tales rationes habuerint, non tenebuntur in conſcientia ſoluere. Ita Petrus Nauarra lib. 3. cap. 1. num. 263. Prior pars probatur Primò, quia ſubditus in dubio negatiuo, (id eſt, quando dubitat ex ignorantia, quòd in neutram partem rationes habeat) tenetur ſe conformare iudicio Superioris; nullam enim habet cauſam, cur contrà ſentiat. Secundò, Quia Princeps vt poſſit imponere vectigal, non neceſſariò debet eſſe certus ſpeculatiuè de iuſtitia vectigalis; ſufficit vt de ea rationes probabiles habeat. quiuis enim in actionibus ſuis ſententiam probabilem ſequi poteſt, adeò, vt etiam in bello inferendo Princeps probabili ſententiæ dictanti licitum eſſe inferre, ſe poſſit conformare: ergo ſubditus vt obligetur ſoluere, non debet eſſe certus, ſed ſufficit vt non habeat probabilem rationem credendi eſſe iniqua. 65

Contrariũ verius.

Non debet eſſe certus ſpeculat.

Ad primum fundamentum ſententiæ contrarię 66
Reſpondeo, Præſumptionem Iuris non obſtare vectigalibus nouis, quæ à ſupremis Principibus conſtat eſſe impoſita: nuſquam enim in Iure Canonico vel Ciuili hæc damnantur: imò apertè approbantur cap. Super quibuſdam. 26. de verbor. ſignificatione. & L. Non ſolent. C. Vectigalia noua inſtitui non poſſe; ad quas tamen duas ſanctiones reſpicit Pontifex, cùm ait: *Iure Canonico & Ciuili eſſe damnata,* vt notat Gloſſa. loquitur ergo de vectigalibus, de quibus non conſtat eſſe legitima auctoritate inſtituta vel conceſſa; vt ab Imperatore, Rege vel Concilio generali; aut antiqua conſuetudine, quæ memoriam hominum ſuperet, introducta. & quia tempore Bonifacij pleraque, quæ per Italiam vigebant, erant talia, dicit ea *regulariter* eſſe damnata, id eſt, ea, quæ regulariter ſunt in vſu per Italiam; quia abſque legitima auctoritate introducta. Ad ſecundum patet ex prima probatione. In eo caſu, vt ſummum, habet Ius differendi ſolutionem donec diligenter de tota re inquiſiuerit.

Cõtra quã ſit præſumptio Iuris.

Altera pars, *Subditum non teneri quando ſunt probabiles rationes eſſe iniquum,* eſt communis Doctorum. D. Antoninus 2. par. tit. 1. c. 14. §. 8. Petrus Nauar. ſuprà nu. 263. & ceteri DD. ſuprà citati. ratio eſt, tum quia poſſunt ſe conformare opinioni probabili: tum quia in tali dubio melior eſt conditio poſſidentis. Illud autem dictum commune, *In dubio præſumendum pro ſententia Superioris,* intelligendum eſt quando non agitur de intereſſe ſeu damno inferioris. Nec obſtat quòd Princeps iuſtè poſſit exigere; quia vtraque pars ſuo Iure vtitur, dum probabiles rationes ſequitur. quo modo ſæpè fit vt vtrimq; bellum ſit iuſtum; ignorantia enim veritatis facit, vt vterque propter rationes ſpeciem veritatis habentes, bona fide iuſtitiam à ſe ſtare putet. Cauendum tamen eſt ſcandalum & maior Reip. turbatio. 67

Si ſubditus probabiles rationes habeant.

Quod ad ſecundum attinet in ipſa dubitatione 68
propoſitum, quidam putant eos qui non ſoluerũt vectigal ratione rei vendendæ debitum, non poſſe rem illam vendere pretio ordinario, ſed minore. Ratio eſt; quia illud pretium eſt taxatum ratione oneris ſoluendi vectigalis, quod iſte fraudator non ſubiit. Vnde debet detrahere de pretio, quantum ei ra-

Ad alterã partem dubit. propoſita.

An res poſſit vendi pretio currente.

ei ratione illius oneris accreuerat. Sed contrarium est multo probabilius, vt ex iis, quæ cap. 21. de emptione & venditione dub. 5. dicta sunt, colligitur. Ratio est, quia pretium cõstitutum est communi æstimatione vel lege magistratus, ratione oneris, quod communiter omnes vendentes subire iussi sunt, quod pretium non mutatur ex eo quòd hic vel iste oneri isti non satisfaciat: nam qui id fecit, manet obnoxius punitioni & mulctæ magistratus si detegatur: imò tenetur restituere redemptori vectigalis, vel Principi, si tale est, vt cum eo rigore censeatur obligare. Quòd si non putetur habere tam rigidam obligationem, nihil refert: non enim idcirco venditio fuit iniusta. Si enim non est iniusta, cùm obligatio restituendi est strictissima; cur sit iniusta, cùm non est stricta, sed persona solùm manet obnoxia punitioni si deprehendatur? Deinde si Princeps alicui condonaret hoc vectigal, ille posset rem vendere pretio currente; alioquin nullum esset istud Principis beneficium: ergo etiam is qui illud fraude non soluit. Quia sicuti condonatio Principis non mutat rei æstimationem communem: ita nec illa fraudatio. Tertiò, quando pretium auctum est ratione sumptuum, vel periculorum, quibus passim aduectio mercium est subiecta; si aliqui sint qui absque huiusmodi sumptibus vel periculis eas merces compararunt, siue iure, siue iniuria, hi possunt eas vendere pretio communi, etiamsi causa ob quam illud pretium est constitutum in ipsis locum non habeat; vt omnes fatentur: ergo similiter in præsenti casu. Denique res est æquè bona, æquè commoda emptori; nec emptor expositus est, ratione fraudis quam fecit venditor, illi periculo aut damno, vt suppono; sicut ferè accidit in rebus quæ vsu ipso consumuntur. Secùs tamen foret, quando ipse ignarus fraudis exponeretur probabili periculo damni, vt si res ipsa caderet in commissum, vel ex ea deberet fieri solutio, &c. tunc enim venditor peccaret contra iustitiam, exponendo emptorem huic periculo, & secuto damno teneretur compensare.

DVBITATIO IX.

Vtrùm is, qui emit à mercatore, quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur ex mercibus emptis illud soluere, principali non soluente.

69 RESpondeo, Hoc vectigal posse esse vel partem aliquotam mercium. v.g. quintam, decimam, decimam quintam, vel vigesimam, vel pecuniam aliquam: & quidem si non est certa pars mercium, sed pecunia per venditorem soluenda, certum est non teneri emptorem in conscientia illud soluere, quamuis norit venditorem fraudasse; modò tamen illi causa non fuerit. Ratio est, quia illud tributum non est onus affixum rei, quod simul cum re transeat in emptorem; sed est onus personale mercatoris, permanens in ipso, quamuis ex mercis deportatione contractum.

70 Notandum tamen, cùm mercator ante venditionem dum adhuc res erat ipsius, vectigal deberet, rem illam contraxisse obligationem hypothecæ: quia omnia bona eius, qui tributum debet,

Res est hypothecata.

sunt tacitè instar pignorum pro tributis obligata, vt expressè habetur L. 1. C. Quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahatur. quo fit vt cum hac obligatione ad emptorem transeat; ac proinde si fraudator vectigalis non sit soluendo, vel effugerit, potest super ea fieri executio: alioquin si ab ipso recuperari debitum potest, executio super re illa, postquam in alterius dominium cessit, fieri non potest, vt colligitur ex Authent. Hoc si debitor. C. de pignoribus & hypothecis. vbi dicitur, *Si alius quàm debitor rem hypothecatam possideat, inhibetur hypothecaria actio; donec personaliter actũ sit cum reo & intercessore*, id est, cum debitore & fideiussore. Putarem tamen hæc intelligeda quando emptor nesciebat has res esse hypothecatas: si enim sciebat, videtur omnino liberum creditori vt vel actione personali agat contra debitorem, vel hypothecaria contra possessorem. vt habemus L. Distractis. 14. C. de pignoribus & hypothecis.

Sed maior difficultas est, Si vectigal ex ipsis mercibus debitum, erat certa aliqua mercium portio: videtur enim tunc emptor in conscientia teneri, si sciat venditorem non soluisse. Primò, Quia illud debitum seu onus est reale & inhærens ipsis mercibus immediatè: atqui res transit cum suo onere, ad quemcumque perueniat possessorem. Secundò, Ex cap. Cùm non sit in homine 33. tit. de decimis, vbi dicitur, *Fructus nondum decimatos*, (id est, ex quibus decimæ nondum sunt extractæ) *non posse alienari absque onere decimarum*. & ratio additur, *quia res transit cum suo onere*: ergo idem censendum est de tributo, quando est aliquota pars ipsius mercis. Hæc sententia est probabilis: quam indicat Siluester Gabella 3. num. 18. 71

Si vectigal est pars mercium.

Contraria tamen videtur verior, quam aduerto placuisse nostro Molinæ disputat. 675. Probatur Primò, Quia onus soluendi illius vectigalis non pertinet ad emptorem, sed ad venditorem, qui tales res adducit & vendit: hic enim iubetur quintam vel decimam partem mercium soluere, non emptor: ergo emptor non tenetur. 72

Contrarium verius.

Est onus venditoris.

Secundò, Illa pars mercium antequam sit separata & tradita, non magis pertinet ad Principem, cui vectigal soluendum est, quàm res vendita & nondum tradita pertinet ad emptorem. at si talis res secundo emptori vendatur & tradatur, hic acquirit eius dominium, & non tenetur priori emptori ad restitutionem, vt patet ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione. & L. Traditionibus. 20. C. de pactis: estque communis sententia Doctorum. vt suprà cap. 21. dubit. 19. ostensum est: ergo similiter si merces illæ, in quibus continetur hæc pars soluenda nomine vectigalis, vendantur, non tenebitur emptor ad illius restitutionem in foro conscientiæ. Maior patet, quia Princeps non habet dominium illarum mercium, aut alicuius partis earum, antequam ea sit separata ac tradita; sed solùm habet Ius ad aliquam partem indeterminatè, vt venditor eam ipsi soluat; & prætereà habet Ius hypothecæ in totas merces, vt vbicumque fuerint, possit ex illis partem suam decerpere; & in cetera omnia bona venditoris, vt ex dictis constat. 73

Tertiò, Emptor neque tenetur ratione acceptionis, quia emit à vero domino; & non fuit causa cur ille non solueret, vt suppono: neque ratione rei acceptæ, quia iam acquisiuit dominium rei

per emptionem & apprehensionem. neque ratione oneris impositi illi rei; quia hoc onus pertinet ad venditorem, non ad emptorem, vt dictum est: ergo non tenetur.

Respondetur ad argumenta. Ad primam rationem alterius sententiæ Respondeo, Illud onus soluendi tributi non esse propriè reale, sed personale, solam personam vendentis afficiens. secundariò tamen potest dici reale; quatenus solutio non pecuniâ, sed ex rebus ipsis per venditorem fieri debet.

Ad secundam dici potest aliam esse rationem
74 *Alia est ratio decimarum.* decimarum: has enim iubetur soluere non solùm is, qui fructus colligit, sed quiuis ad quem fructus indecimati peruenerunt: vt colligitur ex d. cap. Cùm non sit, de decimis; vbi sic habetur, *Statuimus vt in prærogatiuam dominij generalis, exactionem tributorum & censuum præcedat solutio decimarum: vel saltem hi ad quos census vel tributa indecimata peruenerint, (quoniam res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimare cogantur Ecclesijs, quibus de Iure debetur*. Idem insinuat D. Thomas q. 87. ar. 2. ad 4. Imò valdè probabile est hoc ipso, quo fructus extant, decimam partem indeterminatè ad Ecclesiam pertinere, in eiusque dominium cedere, vt infrà ca. 39. dub. 3. dicemus. Et quamuis Ecclesia dominium non haberet; tamen facilè statuere potest, vt ad quemcumque dominium rei non decimatæ peruenerit, is hoc ipso obligationem soluendi contrahat. sicut enim hypotheca, etsi non sit vel tota vel ex parte in dominio creditoris; tamen hoc habet onus, vt apud quemcumque reperta fuerit possit ex ea petere solutionem, si opus sit; ita etiam res non decimata potest immediatè habere hoc onus, vt in cuiuscumque dominio fuerit, ille teneatur ex ea decimam partem Ecclesiæ dare. Simile statui potuisset in illis tributis, vbi pars rei loco tributi soluitur; sed reipsa non videtur ita statutum: ac propterea non eadem in vtrisque ratio.

DVBITATIO X.

Vtrùm is, cui Princeps debet, nec potest solutionem impetrare, possit fraudatione vectigalium sibi compensare.

SVppono non esse dubium, si vectigal non sit venditum vel locatum alteri, sed Princeps ipse per suos Quæstores illud immediatè recipiat: tunc enim manifestum est compensationem licitam esse.

Sed difficultas est, si alteri sit elocatum, qui certam summam Principi pendat, vt totum vectigalis emolumentum in se transferat.

Respondeo, Etiam in hoc casu licitam esse com-
75 *Licita est compensatio.* pensationem, vt rectè docet Syluester, Gabella 3. qu. 9. & Petrus Nauarra l. 3. cap. 1. num. 249. Primò, Quia Redemptores verè damnum non accipiunt, cùm ob plurimas subditorũ fraudes (quas ipsi norunt interuenire) longè minoris redimant, quàm valeant: vnde & in ipso contractu censentur esse parati talia incommoda subire. Secundò, Totum Ius, quod acquirit conductor, assiduè dependet à Iure Principis: nihil enim est aliud quàm facultas quædam exequendi illud ius, quod ipse Princeps decursu totius anni habet; ac proinde nõ potest esse maius, quàm Ius illud, quod Princeps singulis momẽtis per annum habet: effectus enim assiduè ab aliqua causa dependens non potest vllo temporis momento habere maiorem vim, quàm ipsa causa illo momento habeat: ergo conductor non potest habere maius Ius ad exigendum à me vectigal, quàm ipse Princeps eo tẽpore in me habeat. quare cùm ratione Iuris, quod ego vicissim habeo in Principem, Ius Principis elidatur compensatione; consequens est vt in conductorem Ius vllum exigendi à me vectigal transferre nõ possit.

Idem vsu venit in censibus, decimis & similibus Iuribus, quæ elocari possunt: conductor enim 76
cùm Ius habeat assiduè pendens à Iure domini elocantis, nõ plus potest, quàm ipse dominus posset, si ipsemet suo Iure exigeret. quare si is, cui ego debeo decimas vel pensionem annui census, mihi vicissim alio nomine sit debitor, nec possim obtinere solutionem, licitum mihi est vti compẽsatione, non soluendo decimas vel pensionem. Quòd si conductor damnum incurrat, repetat à locatore: non enim potest creditor elocare Ius, quod habet in debitorem, cum damno debitoris.

Secùs tamen esset, si totum Ius vectigalis seu decimarum, vel census in alterum transferretur, non retento dominio directo: tunc enim si prior dominus mihi ex aliqua causa fieret debitor post illam alienationem, non possem vti compensatione, non soluendo; quia solutio census nullo modo esset debita priori domino, & ille nullum Ius ad illam haberet. *Si totũ Ius translatum fuit; aut cõtractum debitum.* Si tamen ante alienationem mihi debitor fuisset, possem vti compensatione, alia via 77
non suppetente; quia non potuit transferre alteri Ius in me, si ipsemet erat mihi debitor: hoc enim esset vendere rem meam; vt rectè Siluester ait: nam Ius, quod ille habet in me, per compensationem fit quasi meum: ita enim extinguitur in Principe ratione debiti, quod ipse mihi debet; seu ratione Iuris, quod ego in ipsum vicissim habeo, ac si meum fieret. Pari modo, si ego debeam tibi censum annuum 100. aureorum, & tu mihi intuleris 78
damnum iniustum pluris vel minoris æstimatum, non potes illum censum ita vendere vt ego compensatione vti non possim, si aliter mihi debitum à te nequeam redipisci: hoc enim iniquum foret: nam ratione Iuris, quod in te habeo, possum ius tuum, quod habes in me, secundùm iustam proportionem extinguere. Sicut enim debitor non potest debitum transferre in alium sine consensu 79
creditoris; ita creditor ius suum, quod habet in debitorem, non potest in alium transferre, quando ipse vicissim est debitor: quia id fieret cum alterius iniuria.

Dices, Si tu mihi sis debitor, & gratis vel pretio *Obiectio.*
concedas vsumfructum agri tui Petro, non possum ex eo clàm mihi compensationem facere: ergo neque ex censu, quem ego tibi debeo, si eius vsum alteri concesseris.

Respondeo neg. consequentiam; quia concesso 80
vsufructu agri tui, fructus enati, eo ipso pertinent *Responsio.*
ad vsumfructuarium vel conductorem: sed si concedas vsumfructum census, quem ego tibi debeo, fructus illius census non efficiuntur vsufructuarij, sicut nec tui antequam consignentur; sed manent in medio dominio: vnde retinendo illos non vsurpo alienum, sed retineo meum, in quod tu quidem ius habebas, sed illud ius pari Iure compensatur & extinguitur.

DVBI-

DVBITATIO XI.

Vtrùm actores mercatorum teneantur ad restitutionem suis dominis, si cum Gabellariis transigant, & sibi vectigalia retineant.

81 FRequenter id fieri in Hispania ab iis, qui ibidem negotiis mercatorum alibi habitantium præsunt, narrant mercatores Antuerpienses.

Respondeo itaque breuiter, id fieri posse quatuor modis: vel enim actor mandatum habet à domino vt transigat cum Gabellario pro mercibus, quas inuecturus est, vel non habet: si habet mandatum, tenetur illud exequi si potest; alioquin tenebitur de damno, siue sibi retineat vectigal, siue non retineat: quia hoc ipso, quo mandatum acceptauit, se obligauit ad illud implendum; imò hoc ipso, quo suam operam ad negotia alterius gerenda locauit, tacitè se obligauit ad eius mandata implenda, quæ ad negotia illa pertinerent; & proinde si omisit, tenetur.

82 Secundò, Si autem non habet mandatum, vt quia Dominus non cogitauit; tunc vel vnà cum Gabellario conducit gabellas; & sic potest accipere partem sibi obuenientem per societatem conductionis, tam ex mercibus sui domini, quàm ex alienis, quia est socius Gabellarij: sicut enim alius poterat hanc societatem cum Gabellario inire, ita etiam ipse. Nec refert quòd sit actor mercatoris, quia ideò non est factus inhabilis ad alios contractus suo nomine ineundos.

Tertiò, Vel non inita societate emit sibi totum Ius Gabellarij, quod Gabellarius in merces domini certo temporis spatio habiturus erat; & hoc modo non peccabit etiam cõtra iustitiam, etiamsi totum illud vectigal sibi retineat; quia non tenebatur ex Iustitia illud ius in vtilitatem sui domini redimere; cùm ad hoc mandatum non haberet; neque inhabilis erat ad illud sibi emendum. sicut enim quiuis alius potuisset illud à Gabellario emere, ita etiam iste actor.

Quartò, Vel denique intendit absolutè redimere vel extinguere obligationem vectigalis; & tunc non potest sibi illud vectigal retinere, quia non transtulit in se ius Gabellarij, sed illud extinxit, dominumque suum illa obligatione liberauit. hoc enim ipso quo quis intendit redimere aliquam obligationem, intendit eam extinguere, vt desinat esse obligatus, qui antè erat. Vnde longè aliud est transferre in se ius Gabellarij, aliud redimere obligationem sui domini; nam potest ius Gabellarij in actorem transferri, manente obligatione in domino: non tamen potest hæc obligatio redimi, aut ius Gabellarij extingui, nisi dominus liberetur. Itaque in hoc casu tenetur domino ad gabellarum redemptarum & acceptarum restitutionem.

CAPVT XXXIIII.

De Beneficiis. *Complectitur Dubitationes 38.*

IN hoc capite, Primò dicendum quid beneficium, & quibus modis acquiratur. Secundò, De conditionibus requisitis in beneficiariis. Tertiò, De iis, ad quæ obligantur. Quartò, De amissione beneficiorum. Quintò, De pensionibus, quæ beneficiis imponuntur.

DVBITATIO I.

Quid sit beneficium.

1 OMissis variis definitionibus, Respondeo Beneficium esse *Ius perpetuum percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis, propter aliquod officium spiritale, auctoritate Ecclesiæ constitutum*. colligitur ex Innocentio, & Hostiensi in cap. Relatum.9. de præbend. Ioanne de Silua, de beneficiis, qu.1. & aliis.

[illegible] in beneficio. Vbi Notandum Primò, Tria posse distingui in beneficio. Primum est, *ipsum officium* seu obligationem, qua quis tenetur aliquã functionem spiritalem obire; vt legere preces Canonicas, facere Sacrum, administrare Sacramenta, prædicare verbum Dei. hoc est omnino spiritale, non tamen est beneficium, sed fundamentum & causa beneficij.

2 Secundum est, *Ius percipiendi certos reditus* ex bonis ecclesiasticis, & hoc ius est propriè beneficium, nasciturq; ex officio tamquam ex sua causa, diciq; solet præbenda, peculiariter in canonicatibus. vnde patet beneficiũ esse quid spiritale; quia oritur ex re spiritali, nempe ex spiritali officio, in quo fundatur, & cui inseparabiliter est annexum; vt docent Hostiensis, & Ioannes à Silua, suprà.

Tertium, *Sunt ipsi fructus*, qui sunt quid temporale. hi percipiendi sunt ex bonis ecclesiasticis, id est, ex bonis Deo dicatis & Ecclesiæ donatis; de quibus suprà c.4.dub.6. dictum est ea fuisse olim in quatuor portiones diuisa, & ex illis auctoritate Ecclesiæ posteà fuisse beneficia erecta, singulis titulis certa portione fructuum assignata.

Notandum Secundò, Hoc ius debere esse *perpetuum*; quia si sit temporale tantùm, non est beneficium. Vnde Vicaria temporalis non est beneficium, de quo loquuntur Canones, vt rectè docet Nauarrus lib.3.consil.6.de præbendis. Secùs est de Vicaria & capellania perpetua. 3 *Quomodo debeat esse perpetuum.*

Dices, Ergo Prioratus non est beneficium; quia pro arbitrio Abbatis tolli potest. Similiter Abbatiæ quibusdam locis non obtinentur nisi triennio. Denique beneficia regularia, & omnia quæ manualia vocantur, quæ ad nutum Superioris auferri possunt.

Respondeo Negando consequentiam, quia etsi tolli possint, id non habent ex sua institutione, sed ex eo quòd is, qui ea obtinet, subiectus sit Superiori quoad officia, habitationem, totamque vitæ directionem. Simili modo dicunt quidam Pontificem ex plenitudine potestatis posse etiam sæculares priuare suis beneficiis pro arbitrio, & aliis conferre: quod etsi non putem esse verum, nisi causa iusta subsit; (quia non est dominus beneficiorũ, sed solùm supremus dispensator ad Ecclesiæ vtilitatem; & sæculares non ita ei subsunt, vt Monachi

nachi suo Abbati) tamen etiamsi verû esset, rectè tamen beneficia dicerentur perpetua, quia ex sua institutione talia sunt, nec possunt per aliû, quàm per Superiorem auferri. Adde, beneficia dici per-
4 petua, non quia non possunt auferri, sed quia instituta sunt vt semper durent, vtque dum vni auferuntur, alij tribuantur. Secùs de pensionibus, quæ morte pensionarij extinguuntur.

Auctoritate eccles. institutum.

Notandum Tertiò, Hoc ius auctoritate ecclesiastica debere esse erectum vel cõfirmatum; alioquin non censebitur beneficium ecclesiasticum, vt colligunt DD. ex cap. Nemo. 7. de consecrat. dist. 1. vt si quis institueret aliquem capellanum perpetuum, vel daret prouentus Ecclesiæ pro instituendo canonicatu; nisi auctoritas Prælati accedat nõ erit beneficium. Ratio est, quia solius Prælati est officia in Ecclesia instituere, eisque prouentus ecclesiasticos annectere; ipsius est dispicere quot & qualibus ministris Ecclesia opus habeat; & proinde nouos admittere vel excludere: alioquin magna sequeretur confusio.

DVBITATIO II.

Quotuplex sit beneficium.

5 Respondeo, Beneficium aliud est sæculare, aliud regulare. Item aliud est simplex, aliud duplex. Ita Rebuffus in praxi, pag. 5, & 6. & alij. *Sæculare* est omne illud, quod non est pro Regularibus institutum, aut illis peculiariter annexum. Hæc Regularibus sine dispensatione Papæ conferri non possunt; quia est regula generalis, *Beneficia sæcularia sæcularibus; regularia, Regularibus conferenda esse*: quæ colligitur ex cap. Possessiones. 10. de rebus Ecclesiæ non alienandis, & cap. Cùm de beneficio. 5. de præbendis in 6.

Sæculare beneficiû.

6 Excipe tamen beneficia curata: hæc enim etsi sæcularia sint, possunt Regularibus conferri absq; speciali dispensatione: nam vt habetur cap. Quòd Dei timorem. 5. de statu Monachorum, *Per antiquos Canones, etiam Monachi possunt ad Ecclesiarum parochialium regimen in presbyteros ordinari.* estque communis sententia DD. teste Panormitano in d. cap. Quòd Dei timorem.

7 *Regulare* beneficium est, quod pro Regularibus est institutum, vt Abbatia, Prioratus, Canonicatus Regularis; vel ita annexum vt per eos debeat administrari, vt sunt quædam parœciæ. hoc genus etiam non potest conferri sęcularibus sine dispensatione; exceptis curatis, quæ cum consensu Monasterij possunt sæcularibus conferri, hæc enim in commodum populi instituta sunt: vnde sufficit vt dentur maximè idoneo.

Regulare.

8 Notandum autem, omne beneficium præsumi sæculare, nisi probetur esse regulare. Regulare autem esse probatur vel ex prima institutione, vel quia 40. annis possessum fuit à Regularibus absq; dispensatione. nam per possessionem tanti tẽporis pacificam, ex regulari fit sęculare, & contrà, ratione præscriptionis; vt docet Glossa in cap. Cùm de beneficio, de præbend. in 6. & colligitur apertè ex illo cap. & ex cap. De quarta, de pręscriptione: tanto enim tempore completur legitima præscriptio contra Ecclesiam & Monasterium, vt patet ex dicto cap. De quarta, vide suprà cap. 6. dub. 8.

Præsumitur sæculare.

9 *Beneficia duplicia* vocantur omnia, quę sunt cum administratione: inter quę maximum est Papatus, cui nomen beneficij tribuitur cap. 1. de maledicis. Deinde Patriarchatus, Archiepiscopatus, Episcopatus, & Cardinalatus; cap. 2. Cleros de 21. & cap. Felicis. 5. de pœnis in 6. Item beneficia, quæ dicuntur *Dignitates*, vt Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia sæcularis, quæ est in quibusdam Ecclesiis instar Decanatus, Abbatia regularis, Prioratus conuentualis, & claustralis. Est autem *Dignitas* præeminentia cum iurisdictione in foro externo, secundùm Panormitan. in cap. De multa, de præbendis. vnde etiam Episcopatus & Papatus interdum dignitates dicuntur, quamuis hoc nomen presè accipiatur pro beneficiis infra Episcopatum eminẽtiam habentibus. Præter hæc sunt beneficia, quæ dicuntur *Personatus*: hæc habent eminentiam in Ecclesia sine iurisdictione, vt honorificum locum in choro, in processionibus, in suffragiis dandis: vt Cantoriæ, & similes.

Duplicia.

Dignitas.

Personatus.

Aduerte tamen, spectandum esse vsum locorum; nam quibusdam locis Dignitates & beneficia curata vocantur Personatus; vt notat Siluester v. Beneficium, 1. num. 2.

Huc etiam pertinent beneficia, quæ vocantur *Officia*, vt beneficium Sacristæ, seu Thesaurarij Ecclesiæ. hæc habent administrationem rerum ecclesiasticarum sine Iurisdictione.

Denique beneficia parochialia, seu curata. hæc omnia dicuntur duplicia; quia pręter recitationem precum, quæ cõmunis est omnibus, habent etiam administrationem, vel certè aliquam eminẽtiam.

Beneficia simplicia dicuntur reliqua omnia, quæ 10
neque administrationẽ, neque eminentiam singularem habent; sed tantùm instituta sunt ad preces Deo persoluendas, aliaq. diuina officia obeunda: tales sunt Canonicatus, etiam Ecclesiæ cathedralis, vt docet Nauarr. lib. 3. consil. 45. de præbend. Item Canonicatus regulares, capellæ, sacella, altaria. Deniq; præstimonia, quæ sunt beneficia instituta vel pro studiosis, vt sua studia prosequi possint, habentque sæpè exiguum onus, verbi gratia, quinquies Pater & Aue Maria quotidie; vel in subsidium terræ sanctæ, vt ait Rebuffus, in praxi benefic. pag. 6. de quibus infrà num. 166.

Simplicia.

DVBITATIO III.

Quibus modis beneficia acquirantur.

Omissis modis illicitis, Respondeo acquiri sex 11
modis. Primò, Præsentatione patroni præuia, & institutione subsequa. Secundò, Electione & cõfirmatione. Tertiò, Postulatione & confirmatione. Quartò, Collatione libera. Quintò, Permutatione. Sextò, Resignatione in fauorẽ, cum secuta collatione. Verùm quia his duobus postremis modis beneficium priùs amittitur quàm acquiratur, ideò de illis dicendum infrà, sub finem capitis.

Sex modi acquirendi beneficia.

Præsentatio, secundùm Panormitanũ in cap. Ea 12
noscitur, de his, quæ fiunt à Prælatis, est Personæ per patronum Episcopo, vel alteri, ad quem institutio pertinet, legitimè facta exhibitio, *Institutio* autem est beneficij & iuris in re in beneficio, collatio & attributio: vnde institutio solùm fieri potest per ecclesiasticos; horum enim est beneficia ecclesiastica conferre, non laicorum. Præsentatio etiam per laicos fieri potest; (si Ius patronatus habeant) quia per eam non datur Ius in re; datur tamen ex dispositione Canonum Ius ad rem, ita vt beneficium alteri conferri non possit.

Præsẽtatio.

Institutio.

Differt

13 Differt *præsentatio* ab *electione*, quòd electio fiat à pluribus, vt à Capitulo, & à solis Ecclesiasticis, & per suffragia, & potissimùm in Prælaturis locum habeat; præsentatio verò etiam ab vna persona, etsi laica, & in quouis beneficij genere.

Electio.

Similiter institutio & confirmatio differunt, quòd *institutio* sit eius, qui præsentatus est à patrono; *confirmatio*, eius, qui electus vel postulatus: vtrumque tamen est vera collatio beneficij, seu Iuris in re, & dominij; sed solùm connotant diuersum modum conferendi, & diuersam personæ, cui beneficium datur, præsentationem.

Confirmatio.

Postulatur autem is, qui eligi non poterat, vel quia non erat de Capitulo, vel quia Iure non erat capax. Habet tantùm locum in Prælaturis. debent in postulatum consentire saltem duæ partes Capituli. vide plura apud Rochum, tractatu de Iure patron. in princ. qu. 4. & 5. & Siluestrum v. Electio, & v. Postulatio.

Postulatio.

14 *Collatio* dicitur, quando beneficium solo Iure Prælati datur, nec subest Iuri patronatus.

Notandum est, omni beneficio commune esse, vt sine institutione canonica liberè obtineri nequeat. vt habetur regula prima de regul. Iuris in 6. vbi nomen *institutionis* accipitur latè, vt comprehendat etiam collationem & confirmationem. Dicitur *Canonica*, quæ facta est secundùm Canones, seu dispositionem Iuris Canonici; vt si facta sit à Prælato habente potestatem, absque simonia, &c. sic electio canonica dicitur, quæ secundùm Canones facta est.

Institutio Canonica.

15 Tam autem canonica institutio est necessaria, vt si quis absque ea possessionem capiat, vel administrationi bonorum se immisceat, censeatur intrusus, & amittat Ius, quod per electionem canonicam erat consecutus; vt patet cap. Auaritiæ. 5. de electione in 6. vnde confirmatio secuta non valebit, nisi Pontifex Ius amissum ei restituat; vt docet Rebuffus, §. de missione in possessionem, n. 8. 9. 10. & colligitur ex cap. citato. Ratio est manifesta, quia confirmatio nititur electione vt fundamento, & ex virtute illius procedit. Illud tamen non habet locum in eo, qui post præsentationem patroni, ante institutionem administrat; quia lex pœnalis non est extendenda vltra suum casum. vnde cùm loquatur solùm de electione, nō est extendenda ad præsentationē. vide plura infrà, n. 123.

Intrusus.

16 Circa prædicta notandum est, præsentationem, electionem, & collationem validam esse, etiamsi patronus, elector, vel collator re vera ius non habebat, sed illud competebat alteri, modò tempore illius actus fuerit in pacifica possessione iuris illius, ita vt præsumeretur talis. ita expressè habemus de præsentatione quidem cap. Consultationi, tit. de iure patronatus, de electione verò, cap. Querelam, de electione & electi potest. de collatione, cap. Cùm olim, de causa possess. & propriet. Hoc ipso enim quo est in pacifica possessione illius iuris, & passim habetur talis, voluerunt iura actum valere. argumento in L. Barbarius. ff. de officio prætoris.

Sufficit possessio conferendi.

Dvbitatio IV.

Quid & quotuplex est Ius patronatus.

17 Notandum est, *Ius patronatus* dupliciter accipi in Iure. Primò, Pro Iure, quod habent patroni in libertos ex manumissione: & sic accipitur lib. 37. ff. de Iure patronatus; nec pertinet ad nostrum institutum. Secundò, Accipitur pro Iure præsentandi ad beneficium, competens patronis beneficiorum & Ecclesiarum, quod etiam vocatur Ius aduocationis; vt patet cap. Quia Clerici, de Iure patronatus. hoc modo accipitur in proposito, & à DD. communiter sic definitur. *Ius patronatus* est potestas præsentandi instituendum ad beneficium ecclesiasticum vacans. Dico *vacans*; quia si non vacet est irrita præsentatio; vt docent omnes DD. & meritò; quia est contra bonos mores, vtpote præbens occasionem captandæ mortis; cap. Nulla, de concess. præbendæ.

Ius patronatus.

Quid Ius patron.

Est autem hoc Ius duplex; Aliud enim est Ius patronatus ecclesiastici, aliud laici. *Ius patronatus ecclesiastici* iuxta Couarruuiam in qq. pract. c. 36. n. 2. dicitur, non quod ecclesiasticus possidet; (is enim etiam laicum patronatum possidere potest) sed quod competit alicui ex eo, quòd ex bonis ecclesiasticis Ecclesiam fundauit, vel extruxit, vel dotauit, vel quod habetur ratione Rectoratus Ecclesiæ, aut dignitatis ecclesiasticæ; vt si fundasti Ecclesiam, id est, si tribuisti fundum in quo ædificata est; si eam extruxisti, vel dotasti, si beneficium pecunia ex bonis ecclesiasticis percepta erexisti, habes Ius patronatus ecclesiastici, seu patronatum ecclesiasticum. Item si habes Ius præsentandi, quia Decanus, Præpositus, Abbas vel Episcopus, &c. hoc Ius est patronatus ecclesiastici; ita Glossa in Clement. 2. de Iure patron. & alij. 18

Patron. ecclesiasticus.

Ius patronatus laici dicitur, quod competit alicui, quia ex bonis patrimonialibus, seu sæcularibus Ecclesiam fundauit, vel construxit, vel dotauit, aut beneficium aliquod erexit, aut quia ab aliquo horum causam habuit. 19

Patronatus laicus.

Notandum Primò, Si patronatus laicus donatione vel testamento, vel alia ratione transferatur in Ecclesiam, Capitulum, vel Monasterium, vel annectatur alicui beneficio, v. g. Decanatui, Præpositure, &c. tunc fieri patronatū ecclesiasticum, & de illo tamquam de ecclesiastico iudicandum; vt notauit Couarruuias suprà, & colligitur ex cap. vnico. §. vltimo, de Iure patronatus, in 6. 20

Secundò, Ius illud præsentandi, quod competit confraternitatibus vel sodalitatibus, quæ aliquam capellam vel beneficium collatis symbolis vel aliter instituerunt, esse patronatus laici; quia ipsi laici sunt, & ex bonis sæcularibus instituerunt: vnde de illo tamquam de laicorum patronatu iudicandum; quamuis ipsi in quibusdam locis Ecclesia vocentur. vide Couarruuiam suprà, & Glossam in d. cap. vnicum. 21

Dvbitatio V.

Quibus modis acquiritur Ius patronatus, respectu Ecclesiæ vel beneficij.

Respondeo, Primò acquiritur, si quis Ecclesiæ constituendæ fundum concedat cap. Nobis, de iure patrona. & cap. Quicumque, cap. Decernimus. 16. qu. 7. Secundò, Si eam cum consensu Episcopi construat. Tertiò, Si eam dotet vel beneficium aliquod erigat; colligitur ex iisdem Canonibus & ex Concilio Trident. sess. 25. de reform. c. 9. Quartò, Multiplicatis præsentationibus 22

Quinque modi acquirendi patronatum.

nibus per tempus, quod memoriam hominum excedat. Ita Cõcilium Trident. ſuprà. Quintò, Conceſſione Pontificis, vt ſi Eccleſia ab initio fuerit libera, nulli patronatui ſubiecta, & vt meliùs de-
23 fendatur ab aliorum iniuriis, Pontifex adoptet illi patronum. hoc modo plerumque Principes ſæculares videntur conſecuti Ius patronatus in Eccleſiis cathedralibus & dignitatibus: non enim ipſi vel eorũ maiores, omnes illas Eccleſias vel dignitates fundarunt aut dotarunt: ſed pleræque fundatæ & dotatæ ſunt vel ex bonis eccleſiaſticis, vt ex decimis & fructibus bonorum iam antè Eccleſiæ donatorum, vel ex ſymbolis & eleemoſynis fidelium, vel ex opulentorum hominum patrimoniis, qui ſe, ſuaque omnia Eccleſiæ, vel Monaſterio conſecrabant. vnde illæ Eccleſiæ & dignitates ab initio erant liberæ, nulli patrono ſubiectæ. Similiter beneficia pleraque libera erant; nam ex bonis communibus Eccleſiæ erecta ſunt. Itaque tunc Prælati non nominabantur à Principibus, ſed eligebantur vel à clero ſimul & populo, vt primis ſæculis fieri conſueuerat; vel à clero ſolo, vt mediis ſæculis factitatum fuit. Tandem poſterioribus ſæculis, partim vſurpatione, partim Pontificum conceſſione hoc Ius nominandi pleriſque locis obtentum eſt à Principibus, politicæ adminiſtrationis intuitu; qua in re concedenda vel permittenda Pontifices ſe faciliores præbuerunt; quòd ſperarent Eccleſias per eos diligentiùs fore defendendas.

Ius patronatus Principũ.

24 Notandum Primò, Concilium Trident. circa huius Iuris acquiſitionem, poſſeſſionem & alienationem, multa conſtituiſſe: ſeſſione enim 14. cap. 12. ſtatuit *vt nemo cuiuſuis dignitatis, eccleſiaſtica vel ſæcularis, quacumq; ratione, niſi Eccleſiam, beneficium, aut capellam de nouo fundauerit & conſtruxerit; ſeu iam erectam, (quæ tamen ſine ſufficienti dote fuerit) de ſuis propriis & patrimonialibus bonis competenter dotauerit; Ius patronatus impetrare, aut obtinere poſſit, & vt inſtitutio reſeruetur Epiſcopo.* hæc tamen intelligenda ſunt in futurum: ſimiliter & caput ſequens. ſeſſ. verò 25. cap. 9. de reformatione, dat Epiſcopis *poteſtatem examinandi patronorum titulos*, & abrogat multorum Iura, quæ iuxta formam ibi præſcriptam probata non fuerint. Item dat eiſdem *poteſtatem examinandi præſentatos*, ſiue ab ipſis inſtituendi ſint in beneficiis, ſiue ab inferiore. Denique vetat Ius patronatus vendi, ſub pœna excommunicationis & interdicti ferenda; & ſub pœna amiſſionis illius Iuris ipſo facto incurrenda. puto tamen in hac amiſſione expectandam eſſe ſententiam Iudicis, neque ante hanc teneri quemquam ſe hoc Iure ſpoliare, iuxta ea quæ dicta ſunt ſuprà cap. 29. dubit. 8. de quo plura 1. 2. q. 96. ar. 4. Eſt tamen ſimonia vendere illud Ius per ſe; aut propter illud vendere pluris bona, quibus annexum eſt; quia eſt res ſpiritualis, vt infrà dicetur cap. 35. dub. 2.

Conc. Tridẽt. de Iure patronorũ.

Examinandi præſentati omnes.

25 Notandum eſt, quando plures concurrunt ad donationem fundi, vel dotationem Eccleſię vel beneficij, omnes fore patronos: ac proinde omnes debere pręſentationem facere; vt colligitur ex Canonibus ſuprà. quomodo autem id fieri debeat, dicetur dubit. 8.

DVBITATIO VI.

Intra quantum temporis teneatur patronus præſentare, beneficio vacante.

Reſpondeo Primò, Si patronatus ſit laicus, 26
patronus intra quatuor menſes à vacatione beneficij vel Eccleſię tenetur pręſentationem facere: ſi autem ſit eccleſiaſticus, intra ſex. Ita habetur cap. vnico, de Iure patronatus in 6. ſpectanda enim eſt conditio patronatus, ſitne eccleſiaſticus an laicus. porrò etiam eccleſiaſticus eſt cenſendus, quando à laicis Eccleſię eſt datus, vt ſuprà, n. 20. dictum eſt.

Quatuor menſes.

Sex menſes.

Secundò, Si patronatus partim ſit laicus, (id eſt, laico Iure competens) partim eccleſiaſticus; (vt ſępè fit, quando duo ſunt patroni, quorum alter eſt laicus, alter Capitulum, Decanus, vel Paſtor) tunc laicus propter ſocietatem eccleſiaſtici, habebit ſex menſes, vt docent Ioannes Andreas & Archidiac. in d. cap. vnicum: hoc enim priuilegium ei conceditur ob communionem cum eccleſiaſtico; ſicut qui habet rem communem cum pupillo, particeps eſt priuilegij pupilli, quo res illa non poteſt pręſcribi. L. Si cõmunem. ff. Quemadmodum ſeruit. amitt.

Tertiò, Si intra tempus conſtitutum ſcientes 27
non pręſentauerint, in Epiſcopi poteſtate eſt conferre beneficium cui voluerit, cap. Quoniam, de Iure patronatus; vbi Panormitanus & alij; quamuis id contingat ex eo quòd patroni de Iure patronatus inter ſe contẽdant, vt ibidem notat Panorm. nam cap. illud generatim loquitur. quod ideò conſtitutum eſt ne Eccleſia diu miniſtris careat; quod propter patronorum lites fieri par non eſt. Secùs eſt quando electio extrahitur propter contentionem ſuper iure eligẽdi: quia electio eſt maioris momenti & magis neceſſaria ad bonam collationem, vide Siluestrum v. Ius patronatus, qu. 5. patronis tamen vacationem beneficij ignorantibus non currit hoc tempus, ſed incipit à tempore ſcientię cap. Quia, in fine, de conceſſ. præbendę.

DVBITATIO VII.

Qualem teneatur patronus præſentare.

Reſpondeo Primò, Non poteſt ſeipſum pręſentare, vt colligitur ex cap. Per noſtras, de 28
Iure patronatus: Epiſcopus tamen poſſet ipſi motu proprio conferre beneficium; modò ipſe conſentiat, vt patet ex cap. citato. poteſt etiam pater præſentare filium ſi idoneus ſit. Secundò, Tenetur pręſentare idoneum; quòd ſi ineptum pręſentet, ſi quidem ſit patronus laicus, iubendus eſt 29
alium pręſentare, qui beneficio ſit dignus. ſi autem ſit eccleſiaſticus, vel Monaſterium, vel Capitulum, priuatus eſt ea vice Iure præſentãdi, & collator liberè poteſt conferre, vt docet Gloſſa in cap. Cùm vos. v. Minùs idoneæ, de officio ordin. citans cap. Cùm in cunctis. 7. de elect. Sed contrarium eſt valdè probabile. quia cap. Cùm in cunctis, ſolùm loquitur de electoribus, & quidem Epiſcopi. vnde cùm ſit conſtitutio pœnalis, non debet extẽdi ad patronos, maximè in aliis beneficiis. qua parte autem punit Epiſcopum facientem contra diſpoſitionem illius cap. continet pœnam ferendam.

ferendam. vnde puto patronum non esse ipso iure priuatum ea vice, sed priuandum. quod etiam insinuat Glossa suprà, quando patronus est persona aliqua singularis, non collegium. sed quidquid sit de patrono Ecclesiastico, laicus tamen non priuatur, quia laici non tenentur ita cognoscere qui
30 sint digni & idonei, sicut ecclesiastici. Tertiò, Præsentato digno, Episcopus tenetur conferre, & potest compelli, cap. Pastoralis. 29. de Iure patronatus.

Episcopus tenetur instituere præsentatum si est dignus.

DVBITATIO VIII.

Si multi præsententur, quisnam ex illis sit instituendus.

31 RESpondeo Primò, Si patronus, qui antè præsentauit Petrum, posteà præsentet Ioannem, velitque hunc præferri; tunc, si quidem patronatus sit laicus, in arbitrio Prælati erit instituere vtrum maluerit, patet ex cap. Cùm autem. 24. de Iure patronatus: quando enim patronatus est laicus, præsentatio secunda non reddit irritam primam, nec contrà. Quòd si patronatus sit ecclesiasticus, tunc qui prior est tempore, potior est Iure; vt habetur dicto cap. vnde prior præsentatus, est instituendus.

Vter præferendus.

32 Secundò, Si vnus idemque sit præsentatus à patrono laico & ecclesiastico, non potest laicus præsentare secundum, sed collatio debet fieri priori; quia hic à duobus est præsentatus. Panor. in d. cap. Cùm autem. Nec refert quòd secundus sit magis idoneus, quia sufficit priorem esse verè idoneum; modò beneficium non habeat curam animarum, vt docet Panorm. suprà. Crediderim tamen, si secundus sit notabiliter magis idoneus, posse huic conferri omisso priore: quod tenet Ioannes Andreas in d. cap. Cùm autem. Prælatus enim huic fauere potest, tum ob præsentationem laici, qui mutare potest; tum ob maiorem aptitudinem, quæ maximè in beneficiorum collatione est spectanda.

An secundus possit præsentari.

33 Tertiò, Si duo sint patroni, & alter præsentet Petrum, alter Ioannem, in arbitrio collatoris est conferre vtri maluerit. Addo probabile esse Episcopum tunc posse cõferre alicui tertio: quia dum patroni inter se non conueniunt, Ius non cogit illum instituere alterutrum ex præsentatis. Ita Silu. suprà q. 8. ex Panormitano.

Si patroni dissentiant.

Quartò, Quando multi sunt patroni, & non sunt inter se concordes, is instituẽdus est, in quem plures consentiunt, siue illi præsentent per modum vnius corporis, siue seorsim.

34 Vbi Aduerte, quando plures præsentant per modũ Collegij, vel Capituli, debere omnes conuocari, qui commodè conuocari possunt: alioquin qui vocatus non fuerit, potest curare illam præsentationem per Iudicem irritari, etiamsi ceteri omnes in eam consenserint; argumento cap. Cùm in Ecclesiis. 33. de præbendis in 6. vbi ita disponitur de electione & collatione, quę à multis est facienda. Quando autem plures præsentant seorsim, non est necesse conuocare; sed satis est vt plures seorsim in aliquem consentiant. In his tamen habenda est ratio consuetudinis receptę. vide Siluestrum quęst. 11. & 12.

DVBITATIO IX.

Vtrùm Pontifex possit derogare Iuri patronatus, conferendo beneficia non præsentatis.

RESpondeo & dico Primò, Pontificem posse derogare, siue patronatus sit ecclesiasticus, siue laicus. est communis sententia DD. in cap. Cùm dilectus. 28. de Iure patronatus; vt docet Couarr. in pract. cap. 36. n. 1. Ratio est, quia hoc Ius cõcessum est à Pontificibus principaliter propter bonum Ecclesiæ, vt Ecclesia haberet defensores: secundariò in honorem ipsorum fundatorum. ergo quando Summus Pontifex iudicat Ecclesiæ expedire vt non expectet patronorum præsentationem, vel vt alteri conferat, poterit liberè conferre; quia semper maior debet haberi ratio finis principalis, quàm secundarij. Secundò, Quia ex eo quòd aliis hoc Ius præsentandi concesserit, non censetur seipsum in omni euentu voluisse spoliare suâ conferendi potestate; sed sufficit vt regulariter præsentationes aliorum admittat: quod maximè verum censuerim in Iure patronatus, quod ex nuda concessione absque fundatione ab aliquo obtinetur. 35

Potest derogare.

Notandum tamen ex Couar. suprà, num. 2. si patronatus sit laicus, non censeri ei derogatum, etiamsi Pontifex de facto conferat alteri beneficium, nisi id disertè in litteris per clausulam derogatoriam exprimatur. Ita communiter DD. in c. 2. de præbendis in 6. & colligitur ex cap. Super eo. 15. de officio Delegati. Neque sufficit vt in litteris collationis dicatur, conferimus Petro hoc beneficium ad cuiuscumque præsentationem vel collationem pertineat; sed expressè debet derogare patronatui laico, vt habet decisio rotæ 331. teste Couarruuia, n. 2. Quòd si ad Regem, Ducem vel Marchionem pertineat, debet idipsum exprimi, vt habetur in regul. cancella. 43. Si autem patronatus sit ecclesiasticus, potest ei Pontifex derogare per simplicem beneficij collationem, etiamsi nulla mentio eius derogationis in litteris prouisionis fiat. vt iidem Doctores in dictum caput 2. de præbendis, docent. 36

Debet apponi clausula derogatoria, si patron. est laicus.

Ex quibus infertur, reseruationes Apostolicas beneficiorum, quæ fiunt propter crimen, vel quia contingit beneficia vacare apud sedem Apostolicam, vel ob aliam rationem, ex Iuris communis, vel regularum cancellariæ dispositione non comprehendere beneficia Iuris patronatus laicorum, quoad eorum præsentationem tollendam; benè tamen quoad institutionem, quæ Prælatis competit: hęc enim tunc petenda est à Summo Pontifice; vt docet Glossa in reg. 40. cancella. sub finem. hoc tamen Couar. suprà, n. 5. intelligit de Episcopatibus, Abbatiis, Prioratibus, Decanatibus & aliis dignitatibus, quę Summo Pontifici per regulam 2. & 3. cancellariæ reseruantur; non autem de beneficiis minoribus, quorum præsentatio ad laicos pertinet: hæc enim eò quòd sint Iuris patronatus laicorum, ab omnibus reseruationibus esse exempta, etiam quoad institutionem à Prælatis faciendam. 37

Reseruationes beneficiorum quo modo intelligendæ.

Dico Secundò, Legatum à latere, & consequenter Nuntium Apostolicum cum potestate Legati de latere, posse derogare patronatui ecclesiasticorum, 38

Legatus.

siasticorum, non tamen laicorum: est communis sententia DD. in cap. Dilectus. 6. de officio Delegati. & in cap. Cùm dilectus. 28. de Iure patronatus, vbi vtrumque habetur.

39 Dico Tertiò, Episcopus tamen nec patroni ecclesiastici, nec laici Iuri derogare potest: si tamen præueniēdo præsentationem patroni conferat beneficium, collatio non est irrita: verùm secuta præsentatione patroni intra tempus Iure præscriptum, collatio illa resoluetur & euanescet, vt patet cap. 32. Decernimus. 16. q. 7. Si autem intra illud tempus patronus neminem præsentauerit, vel se non opposuerit, collatio manebit valida; quia iam ad Episcopum est deuoluta; & prior collatio non fuit irrita nisi secuta præsentatione patroni intra tempus iure definitum: vbi ergo hæc non sequitur, confirmabitur, & manebit valida.

Episcopus.

40 Petes, Quid si Ius patronatus partim sit laici, partim Ecclesiæ.

Respondeo, Tunc non censebitur ei facta derogatio absque expressa clausula, perinde ac si tantùm esset patronatus laicorum. Ita communiter DD. teste Cou. c. 36. qq. pract. n. 4. ratio est, quia par non est vt laicus ratione socij ecclesiastici incommodum in re indiuidua sentiat. Et quamuis laicus gaudeat Iure Clerici, quoad tempus præsentationis sex mensium; nō tamen debet pati incommodum derogationis ratione socij Clerici; ne forte laici à fundatione & dotatione Ecclesiarum & beneficiorum huiusmodi offensiunculis auocentur: vnde etiam eorum patronatui maiora sunt cōcessa priuilegia, quàm patronatui Clericorum, vt rectè docet Cou. suprà. Simili modo si duo patroni sint laici & totidem ecclesiastici, censebitur

Si patronatus sit diuersorum, an valeat derogatio.

41 patronatus laicus quoad derogationem. Secus tamē si ecclesiastici sint plures, v.g. tres, & laici duo; tunc enim censebitur in derogatione ecclesiasticum: nam Ecclesiastici, quorum cōsensus sufficit, cùm sint maior pars, tenentur admittere derogationem. quòd si omnes sint laici, v.g. quinque, non erit rata derogatio, nisi maior pars consentiat, nempe tres vt minimum; horum enim consensus sufficit, etiam in præsentando.

42 Dico Quartò, Si Ius patronatus solùm priuilegio vel præscriptione acquisitum sit, potest Pontifex ei derogare, sine expressa clausula derogatoria, etiamsi sit laicorum; modò tamen non constet à laico esse fundatum; imò etiam Legatus poterit tale beneficium sine præsentatione conferre. est communis sententia DD. vt ostendit Couarr. suprà, n. 5. ratio est, quia talis patronatus censeri potiùs debet Ecclesiasticorum, cùm originem ex Ecclesiasticis trahat. vide hac de plura apud Cou. pertinent enim hæc ad forum externum.

Si priuilegio acquisitum, valet derogatio.

DVBITATIO X.

Quibus competat Ius collationis beneficiorum.

43 RESpondeo & dico Primò, In quaque diœcesi Episcopum esse proprium collatorem omnium beneficiorum: hic enim in sua diœcesi est Princeps & moderator sacrorum; ac proinde ad ipsum pertinet omnes Ecclesiæ ministros constituere & officia sacra conferre. quod intellige, Nisi ex fundatione beneficij vel legitima præscriptione hoc ius alteri competat, v. g. Capitulo, Decano, Præposito, Abbati vel alteri Ecclesiastico.

Propriè & per se Episcopus est collator.

Dico Secundò, Summus Pontifex est generalis 44 collator, habens generalem potestatem conferendi omnia beneficia in quauis diœcesi. ratio est, quia est supremus dispensator bonorum ecclesiasticorum, & Superior omnium Episcoporum & Ecclesiasticorū, atque adeò Ordinarius Ordinariorum totius orbis; vt ait Glossa in cap. Fœlicis. §. fin. de pœnis in 6. & cap. vlt. Per principalem. 9. q. 3. vnde non minùs quàm particularis Episcopus potest Ecclesiis ministros dare, & ecclesiastica officia conferre; sicut vbiq. potest sacros ordines administrare. Porrò tribus modis potest beneficia con- 45 ferre, vt docet Rebuffus in sua praxi. §. de deuolutionibus, nu. 46. Primò, Iure præuentionis, vt quando alicui confert gratiam expectatiuam ad beneficium primò vacaturum; vt patet cap. Dudum. 14. de præbendis in 6. Secundò, Concurrendo cum aliis collatoribus, cap. Quia. 1. de concessione præbendæ, & Panor. ibidem n. 5. quo modo semper potest conferre, quia concurrit cum quolibet Ordinario in potestate & Iurisdictione. Necesse tamen est vt in hoc casu reseruet vel conferat beneficium ante Ordinarium; alioquin collatio Ordinarij erit valida; arg. cap. Si eo tempore. 44. de electione in 6. Hac ratione etiam Legatis à latere concedi solet vt beneficia conferant, cap. Si à sede. 31. de præbendis in 6. & DD. ibidem. Tertiò, Confert Iure deuoluto; vt quando ratione criminis, (v.g. ob simoniam confidentiæ) vel ratione negligentiæ collatoris, Ius conferendi deuoluitur ad Pontificem ex dispositione Canonum. eodem Iure semper confert Episcopus, quando inferiores collatores sunt negligentes.

Pontifex per totum orbem confert.

Tribus modis potest beneficia conferre.

Vbi Notandum est Primò, Dignitates infra Episcopatum & Abbatiam, & alia beneficia, regulariter conferri debere intra sex menses; alioquin deuoluuntur ad Superiorem; cap. Nulla. 2. de concessio. præbend. & alibi. Simili modo si patronus laicus non præsentet intra quatuor menses, & ecclesiasticus intra sex; beneficium efficitur liberum, eiusque dispositio deuoluitur ad eum, cuius est instituere præsentatum. vt patet ex dictis dubitat. 6. 46

Quando fiat deuolutio.

Notandum Secundò, Quod ad Episcopatum 47 & Abbatiam attinet, si electores per tres menses absque legitimo impedimento neglexerint eligere, deuoluitur electio ad proximum Superiorem, qui cum concilio Capituli sui Ecclesiæ prouidebit. Quòd si hic etiam per totidem menses neglexerit, puniendus est secundùm Canones, & Summus Pontifex prouidebit, cap. Ne pro defectu. 41. de electione. In inferioribus beneficiis, si ad Episcopum vel Capitulum spectet collatio siue coniunctim siue diuisim; tunc negligente Episcopo per sex menses, deuoluitur ad Capitulum, & contrà. singuli autem ad quos fit deuolutio, habent 6. menses in inferioribus beneficiis. vide plura apud Rebuffum, §. de deuolutionibus.

Quo modo & ordine.

Notandum Tertiò, Pontificem rariùs vti Iure 48 præuentionis & concursus, vt confusio & lites vitentur, & ideò in multis Ecclesiis reseruasse sibi certos menses, quibus cōfert, reliquis relictis Ordinario. Porrò causa cur sibi aliqua beneficia reseruauerit, suoque Iure interdum in conferendo vtatur, est, vt Ecclesiasticorum & Ecclesiarū, quæ sunt per orbem, maior sit communicatio & coniunctio

Cur Pontifices fecerint reseruationes mensium, &c.

iunctio cum Ecclesia Romana matre sua, dum nō solùm in spiritualibus; (quæ sæpè parū curantur) sed etiam in temporalibus & prouentibus ecclesiasticis ab ea dependent. quò enim in pluribus ab ea dependent & ad eam confugere debent, eò magis eam reuerentur, amant, & in iis, quæ ad fidem, mores & sacra ministeria pertinent, se illi submittunt. Quòd si in nullo ab ea dependerent, facilè vnio Ecclesiæ per schismata dissolueretur.

49 *Episcopi non conferunt in Curia.* Notandum Quartò, Ex Couarr. l. 3. variarum c. 20. n. 9. consuetudine receptum esse vt Episcopi existentes in Curia Romana, non possint vlla beneficia conferre etiamsi vacent in propria diœcesi; sed necessium esse vt Curiam exeant ad ea conferenda: possunt tamen in aliena diœcesi. Quæ autem in Curia vacauerint, ea pertinēt ad Pontificis dispositionem. Talia sunt eorum, qui sunt de Curia Romana, & eorum qui Romæ moriuntur, aut prope Romam ad duas dietas, id est, 40. miliaria Italica. denique eorum, qui ibi resignant aut permutant; vt patet ex regulis Cancell.

50 *Capitulum sede vacante.* Petes, Vtrùm sede Episcopali vacante, vel Episcopo suspenso, Capitulum possit conferre beneficia, quæ ad liberam Episcopi collationem pertinebant.

Respondeo non posse conferre, cap. Illa. 2. Ne sede vacante; nec ad ea præsentare; vt docet Ioannes Andreas in cap. vnicum, Ne sede vacante. in 6. potest tamen Capitulum tunc instituere præsentatos à patronis, quorum institutio ad Episcopum pertinebat, cap. primo de institut. in 6. Item potest conferre ea, quorum collatio communiter erat Episcopi & Capituli, cap. Si ad Episcopū, Ne sede vacante, in 6. Secùs tamen si collatio erat solius Episcopi, etsi ex consilio Capituli. vide Rebuffum suprà, §. de deuolutionibus, n. 70. & seqq.

DVBITATIO XI.

Si Episcopus conferat beneficium absenti per litteras aut nuntium, Vtrùm possit reuocare collationem, & alteri conferre, antequam iste acceptauerit.

51 *Beneficiū collatum absenti.* Respondeo non posse, vt expresè habetur c. Si tibi absenti, de præbendis in 6. Imò si alteri conferat antequam ille recusauerit acceptare, collatio viribus non subsistet, vt ibidem dicitur. quod ideò constitutum est, non quòd per talem collationem acquisitum sit dominium ante acceptationem; sed quia non decet Episcopum variare. secùs est de donatione rei suæ, quæ non valet ante acceptationem: vnde liberè potest reuocari. imò quamdiu res tradita non est, si alteri donetur aut vendatur, valet secunda dispositio; vt suprà cap. 18. dub. 6. & c. 21. dub. 19. dictum est. Potest tamen Episcopus illi præscribere tempus, intra quod teneatur acceptare. quo elapso, si non acceptauit, poterit alteri conferri. si tamen acceptes antequam alteri cōferatur, tuum erit beneficium, quamuis terminus iam sit elapsus. patent hæc omnia ex d. cap. Si tibi absenti. 17. de præbendis, in 6. & apud Couarruuiam lib. 3. variar. cap. 16. num. 4.

Sequitur nunc vt dicamus de conditione & qualitate eorum, quibus beneficia conferenda.

DVBITATIO XII.

Vtrùm aliquando liceat conferre beneficium indignis.

Notandum *indignum* dici, qui ad officiū præstandum est ineptus ratione infamiæ, prauæ vitæ, ignorantiæ, morbi, vel similis impedimenti: vel putatur non futurus vtilis, nec satisfacturus officio. Potest enim quis censeri indignus vel ratione conditionis præsentis, quæ non tolletur; vel futuræ. Dignissimus autem censetur, non qui doctissimus est aut sanctissimus; sed qui omnibus consideratis putatur optimè officio satisfacturus, Ecclesiæque futurus vtilissimus. His positis 52 *Indignus.*

Respondeo & dico Primò, Numquam licere beneficium ecclesiasticum conferre indignis, modò aliqui reperiantur digni, quibus conferri possit. Probatur ex cap. Cùm in cunctis. 7. de electione, vbi tria requiruntur vt quis censeatur dignus beneficio habente curam animarum, ætas conueniens, probitas morum, & scientia debita: & Clerici, qui aliquem contra prædictam formam elegerint, eo ipso priuati sunt potestate eligendi pro illa vice, & triennio à suis beneficiis suspensi. Episcopus autem si contrà fecerit aut consenserit fieri, amittit similiter potestatem conferendi. vide tamen aliquas limitationes & explicationes huius cap. in cap. Si compromissarius. §. Si verò, de elect. in 6. & cap. Graue nimis, 29. de præbendis. vbi præcipitur vt beneficia non conferantur indignis; qui contrà post secundam correptionem fecerit, iubetur suspendi à beneficiis cōferendis. ratio est, quia beneficium datur propter officium: ergo qui ineptus est ad officium præstandum, iure naturæ est arcendus à beneficio. Confirmatur, quia omnes ferè hæreses & mala Ecclesiæ hinc orta sunt, quòd indignis beneficia fuerint collata: dum enim Episcopatus conferuntur hominibus indoctis vel improbis, qui nihil minùs quàm de munere Episcopali sunt soliciti, necesse est vt etiam Parochi similes instituantur. Tales enim Episcopi parum curant quales habeant Parochos. quòd si Parochi indocti, vel etiam improbi sint, necesse est Christianam plebem in fide & moribus non rectè instrui: hæc autem non rectè instructa, & malâ vitâ suorum Superiorum scandalizata, facilis est ad nouos Doctores, reformationem & purum verbum Dei promittentes, excipiendos; maximè cùm videat illos eloquentia, doctrina, & externa vitæ probitate suis Parochis & Episcopis præstantiores. Sanè si nascente hæresi Lutheri tales fuissent vbique Episcopi & Parochi quales esse debuissent, facilè illam in semine oppressissent. hoc optimè significatur in parabola Domini Matth. 13. *Dum dormirent homines venit inimicus homo & superseminauit zizania*; vt explicat D. August. lib. qq. in Matth. c. 11. & Chrysost. hom. 47. in Matth. Ex quo patet quanti momenti sit vt Principes quàm maximè idoneos ad Prælaturas promoueant. 53 *Tria requisita vt quis sit dignus beneficio.* *Pœna in eligētes indignum ad curam animarum.* 54 *Omnia penè Ecclesiæ mala ex promotione indignorū ministrorū.*

Dixi *Modò aliqui reperiantur digni*; quia si nullus talis inueniatur, vel si inueniatur & non admittatur, (sicut interdū fit in locis septemtrionalibus) poterit conferri indigno ad maiora mala impedienda; nempe ne deueniat ad hæreticos, vel 55 *Quando possit conferri indigno.*

 alios

alios magis indignos: hic enim etsi absolutè non sit dignus, tamen respectu aliorũ, qui haberi possunt, dignus censetur. Vbi tamen ei beneficium collatum est, tenetur se præstare dignum & satisfacere officio, tum per se, tum per alios, quantum commodè potest: alioquin tenebitur ad fructuum restitutionem. ratio est, quia lege Iustitiæ obligatur ad præstandum munus sui officij, & consequenter ad se reddendum idoneum officio, quantum potest.

56 Dico Secundò, Vt collator sit securus, nõ solùm requiritur vt nesciat illum, cui confert, esse indignum, sed debet etiam positiuè scire esse dignum; vt rectè Adrianus in 4. tract. de restit. q. de dispensatione beneficiorum. ratio est, quia ex officio tenetur quantum in se est curare vt conferantur dignis. ergo debet positiuè iudicare esse dignũ. quod intellige non de certa scientia, sed de probabili iudicio, quod pro rei magnitudine, magis vel minùs certum esse debet. Idem dicẽdum de patronis qui habent ius præsentandi; grauiter enim peccant si aliquem præsentent, de cuius vita, moribus & doctrina non sint satis informati per viros probos & idoneos, ita vt meritò possint confidere esse idoneum; vt colligitur ex cap. Graue nimis, de præbendis. Tales enim patroni sunt causa cur beneficia conferantur indignis, cum maximo Ecclesiæ damno: nam Prælatus ecclesiasticus, qui instituit, non potest pręsentatum repellere, nisi ferè sit euidens esse indignum, c. 32. Decernimus. 16. q. 7. & alibi. hoc autem vt euidens fiat, valdè est difficile. deinde vix audet rem exactiùs discutere, præsertim quando patronus est Princeps sæcularis.

Debet scire esse dignũ.

Idem dicẽdum de patronis.

57 Dico Tertiò, Etsi omnis conditio, quæ reddit hominem indignum beneficio, sufficiat ad irritandam collationem vel electionem indigni, non tamen omnis reddit ipso facto collationem irritam, vt infrà dicetur. vide Nauar. in cap. Si quando. 5. de rescriptis, exceptione 16. & 17.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm prætermissis dignioribus, liceat interdum conferre dignis.

58 RESpondeo, In quibusdam euentis licitum esse. Primò, si patronus præsentet dignum; huic enim debet conferri, etsi sint alij magis idonei. 16. q. 7. cap. Monasterium, & cap. Decernimus, quod limita nisi sit beneficium cum cura animarum: hoc enim dandũ est dignissimo, si patronus est ecclesiasticus, vt patet ex Concil. Trident. sess. 24. cap. 18. Si tamen patronus sit laïcus & præsentet dignum, hic ab Episcopo instituendus est, aliis omnibus prætermissis, vt ex eodem loco Concilij constat. Pari modo, si fundator constituisset vt si quis ex sua familia idoneus repertus fuerit, ei detur; seruandum esset, etiam in cura animarum, aliis dignioribus præteritis. vt docet Couarr. reg. Peccatum, p. 2. §. 7.

Dignior potest prætermitti quinque euentũ.

59 Secundò, Si beneficium ex sua institutione dandum sit alicui ex certa familia, vel oppido; (vt sunt ea, quę dicuntur patrimonialia) vel si decreto Canonum eligendus sit aliquis ex Clericis eiusdem Ecclesiæ; tunc aptissimo inter eos dandum est, non aliis, etsi aptioribus. vide cap. Nullus. 13. & cap. 16. Obitum. d. 61. & c. 19. Metropolitano. d. 63. ex quibus constat, olim ministros eligi debuisse ex Clericis eiusdem Ecclesiæ, si aliquis erat idoneus. Simili modo Pontifex eligendus est ex Collegio Cardinalium, modò aliquis inter eos sit idoneus. cap. Oportebat. 3. cum sequenti, dist. 79. ex Concilio sub Stephano Papa III.

Tertiò, Si aptiores reseruandi sint beneficiis parochialibus, eò quòd pauci benè idonei ibidem reperiantur; tunc enim illis prætermissis beneficia sine cura, quamuis opima, debent conferri minùs dignis, vt rectè notauit Adrian. suprà. ratio est, quia in dispensatione beneficiorum, magis spectanda est spiritualis vtilitas Ecclesiæ, quàm commodum temporale ministri.

Quartò, Si plures sint electores, & paucorum suffragia inclinent in dignissimum; tunc si meum suffragium nihil esset profuturum dignissimo, prodesset tamen ad vitandam electionem indigni, vel minùs digni, teneor omisso dignissimo, conferre illud in dignum vel digniorem. ratio est, quia in hoc casu si dem suffragiũ in dignissimum, ipsi non prodero, & Ecclesiæ obero: quod Ecclesiæ incommodum vitare possum si faueam digno. Neque hîc cum aliis ad opus malum concurro; quia eligere minùs dignum non est malum, nisi quando spes est posse obtineri digniorem. 60

Si suffragium non esset profuturum digniori.

Quintò, Si quis resignet beneficium suum in fauorem alterius, nõ est necesse vt quærat dignissimum. Ita Caietanus v. Beneficium, & alij: sic enim recepta consuetudo habet. ratio est, quia non incumbit illi ex officio præficere Ecclesiæ ministrum; & aliàs confert id, quod suum est, & propter quod, cùm possideret, non tenebatur plus facere, quàm mediocriter idoneus faceret: vnde nõ facit iniuriam Ecclesiæ, talem sibi substituendo. quamuis si multò dignior se offerat vel in promptu sit, charitas boni communis obliget vt hic pręferatur. 61

Resignans.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm extra hos casus beneficia semper sint conferenda dignissimis.

RESpondeo & dico Primò, Electores, Præsentatores, & Collatores semper tenentur quantum in ipsis est curare vt dignissimis beneficia conferantur. Est communis sententia DD. D. Thom. qu. 63. art. 2. ad 3. *Vt electio non possit impugnari in foro iudiciali, sufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem; quia sic omnis electio posset habere calumniam. Sed ad conscientiam eligentis necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune.* Ibidem ad 1. docet, *Prælatum posse eligere consanguineos suos, si æquè digni sint; non autem si alij sint digniores.* Idem docet infrà q. 185. ar. 3. Ioannes Maior in 4. d. 24. q. 3. Nicolaus Lyranus in illud Ioannis 21. *Simon Ioannis diligis me plus his?* D. Anto. 2. p. tit. 1. c. 20. §. 1. Angelus v. Electio, n. 20. & 21. Caiet. v. Acceptio personarum, & in locum D. Thomæ citatum. Adrian. in 4. qu. citata, Siluester v. Electio, & v. Acceptio personarum, Nauar. in cap. Si quando. 5. de rescriptis, except. 16. nu. 10. Sotus l. 3. de Iustit. q. 6. ar. 2. & alij Theologi passim. Et quamuis Alexan. Halensis p. 2. q. 136. §. 2. putet solùm in Episcopatibus esse peccatum prætermittere 62

Dignissimi præficiendi.

Alex. Halensis opinio.

mittere digniorem, non autem in minoribus beneficiis: alij tamen Theologi id generatim de omnibus habentibus curam animarum, docent. Accedunt multi Iurisperiti, quos refert & sequitur Couarruuias ad regul. Peccatum. p. 2. §. 7. num. 4. vt Panorm. Rochus, Ludouicus Gomezius, Cæsar Lambertinus, & alij, & addit Couarruuias eam esse communem. Probatur Primò, Exemplis sacræ Scripturæ; vt electione Aaronis Leuit. 8. vbi Dominus indicauit se velle præstantissimum eligi, dum omnibus Principibus ad ostium tabernaculi adductis, eius solius virgam florere fecit. in quem locum Origenes hom. 6. (habetur Can. Licet. 8. qu. 1. sic ait) *Requiritur ergo in ordinando Sacerdote, etiam populi præsentia, vt sciant omnes, quòd qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium.* Item electione Saülis 1. Regum 10. vbi eligitur *qui ceteris eminebat, & quo non erat melior in Israël.* quod explicans Gregorius lib. 4. cap. 4. in lib. 1. Regum, fusè docet, *dignissimum eligendum.* Idem docet cap. 5. vbi multa pulchrè in hanc sententiam. Idem cernitur in electione Dauidis, & in electione Petri: cùm enim Dominus Ioan. 21. Petrum Ecclesiæ vellet præficere, non solùm rogat an ipsum diligeret, sed an plus ceteris diligeret, & ter rogat. Apostoli etiam Actor. 1. conati sunt optimum eligere.

1. Exemplis Scrip. probatur.

63 Probatur Secundò, Ex Iure Canonico; nam cap. vnico, tit. vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur, Innoc. III. inter cetera sic ait, *Non ex affectu carnali sed discreto iudicio debuisti ecclesiasticum officium in personam magis idoneam dispensare.*

2. Ex iure Canon.

Tertiò, Probatur ex Patribus; vide Origenem suprà. Hieronymus in cap. 1. epist. ad Titum: *At nunc,* inquit, *cernimus plurimos hanc rem,* (id est, electionem) *beneficium facere, vt non quærant eos, qui possint plus Ecclesiæ prodesse, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti.* Chrysost. l. 3. de sacerdotio, parum ante medium, *Equidem non opinor aliunde tam multas in Ecclesia turbas nasci, quàm ex Episcoporum & Antistitum electionibus, casu potius ac temere, quàm diligenter & accuratè factis: nam caput valentissimum esse oportet,* &c. Augustinus epist. 29. ad Hieronymum, non procul à fine: *Quis ferat eligi diuitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore ac sanctiore?* Idem docet Leo epist. 84. c. 6. & Bernard. l. 4. de considerat. ad Eugenium, & in declamatione, *Ecce nos reliquimus omnia.*

3. Ex Patribus.

Idem confirmatur ex quadam pragmatica sanctione Concilij Basileensis sess. 12. vbi decernitur, *vt electores iurent Deo & sancto Ecclesiæ patrono in qua est præbenda, se electuros quem nouerint digniorem.* Probatur Quartò ratione; Quia beneficia primariò sunt instituta ad cultum Dei & Ecclesiæ vtilitatem; secundariò vt sint præmia virtutum, quibus digniores in Ecclesia honorentur & iuuentur: atqui contra vtrumque finem est si digniores & Ecclesiæ vtiliores omittantur, & in iis conferendis spectetur consanguinitas, aut priuata amicitia, aut commendatio potentium.

4. Ratione.

64 Dico Secundò, Ad beneficia habentia curam animarum vel aliam functionem magni momenti in Ecclesia, eligere, postulare, aut præsentare dignũ omisso digniore, qui in promptu est, est peccatum mortale. Idem dico de conferente, qui liberè confert. *Digniorem* voco, qui notabiliter dignior & aptior videtur, speraturque multò meliùs functurus officio: nam si paruus vel dubius sit excessus, non erit peccatum mortale. Colligitur ex DD. suprà allatis, probaturq; iisdem testimoniis; nam ea maximè agunt de talibus beneficijs. Idem colligitur ex Concil. Trident. sess. 24. cap. 1. de reformat. vbi dicitur, *Omnes & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quomodocumque Ius habent, mortaliter peccare, nisi quos digniores & Ecclesiæ magis vtiles ipsi iudicauerint, non quidem precibus vel humano affectu aut ambientium suggestionibus; sed eorum exigentibus meritis præfici diligenter curauerint.* Et quamuis ibi loquatur de Episcopatibus, tamen idem sentire de parœciis patet manifestè ex cap. 18. de quo infrà dub. 16. Eadem ratio locum habet in aliis omnibus magni momenti beneficiis. Talia sunt præter Cardinalatum, Episcopatum, Archidiaconatum & Parœciam; Decanatus, Præpositura cum Iurisdictione, Canonicatus affectus onere docendi vel cõcionandi, aut pœnitentiariæ. Denique Abbatia, Prioratus & similia. Ratio est, quia qui omittit digniorem, facit contra fidelitatem, quam Ecclesiæ ex officio debet, (iuxta illud Matth. 24. *Quis, putas, est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?*) idque in re grauis momenti; nam inde contingit eam priuari ingenti bono, quod ipse tenebatur ei procurare eligendo dignissimum ministrũ: atqui in re graui fidem debitam violare est peccatum mortiferum, vt suprà ca. 32. n. 16. & 17. in simili diximus: ergo qui præsentant vel eligunt vel beneficia liberè cõferunt, grauiter peccant, si digniores prætermittant, siue sit Papa, siue Episcopus, siue Princeps sæcularis: non enim sunt domini beneficiorum, sed œconomi: vnde tamquam œconomi tenentur rem domini sui, quantum commodè possunt, promouere. Confirmatur, quia in beneficiis est peculiaris ratio, quæ non in aliis. nam totum ferè Ecclesiæ bonũ in fide, moribus & ritibus sacris pendet ex bona ministrorũ electione: sicut è contrario totum ferè malum ex mala prouisione: atqui nisi quàm maximè idoneos eligere conemur, periculũ est ne sæpè parũ apti præficiantur; quia tam multa requiruntur, vt non rarò qui valdè apti videntur, reipsa parum aptos esse, experiẽtia & successus rerũ demonstret: ergo ne in tales impingamus, tenemur in re tanta sub peccato mortali eligere aptissimos. quod non solùm verũ est de electore & collatore libero, sed etiã de patrono, vt rectè Couarr. suprà, cõtra Cæsarẽ Lambertinum, qui sine iusta ratione id negat. 65

Est peccatum mort. omittere digniorem in maiorib. benef.

Conc. Trident.

Dico Tertiò, In ceteris beneficiis, vt in canonicatibus, capellis, &c. non videtur peccatum mortiferum semel vel bis prætermittere digniorem, modò conferantur ei, qui verè dignus sit: videtur tamen esse mortiferum si quis id passim faciat, aut si rarò curet vt digniores præferantur. Prior pars est Alex. Halensis, & Soti suprà, Gabrielis in 4. d. 15. 7. a. 3. vbi pro eadem citat Antoninum & alios. Idem docet Angelus suprà, & sentire videtur D. Tho. quodlib. 6. a. 9. licet obscurè, citantque illum Angelus & Gabriel. Denique multi recentiores, vt Petrus Nau. l. 2. nu. 141. Emmanuel Sà, verbo Beneficium, Petrus Arrag. in qu. 63. art. 2. Ratio est, quia quòd semel vel iterùm dignior prætermittatur in huiusmodi beneficiis, non censetur notabile incommodum, aut notabilis iniuria 66

In quibus non sit peccatũ mort.

in Ecclesiam: paucorum enim mediocritas, aliorum virtute facilè compensatur.

Obiectio. Dices, Fit iniuria digniori, qui postponitur; nam ei lege iustitiæ distributiuæ debetur. deinde est contra Ecclesiæ & ipsorum fundatorum intentionem; quorum mens est vt dignissimis conferantur.

Ob hæc argumenta multi DD. tenent esse peccatum mortale, præsertim si dignior sese offerat. Ita Couarr. ad regulam Peccatum, p. 2. §. 7. nu. 4. Caiet. q. 63. ar. 2. Salonius ibidem. in eadem sententia videtur esse D. Antoninus suprà: quia violationem iustitiæ distributiuæ putat esse peccatum mortale, & Nauarr. de oratione miscella. 38.

67 *Resp. Nō fit propriè iniuria digniori.* Sed responderi potest ad Primum, Non fieri propriè iniuriam digniori, quia nō est ei debitum strictoiure, sicuti debetur præsentato vel electo: sed solùm largo, quod consistit in maiore aptitudine & proportione: hoc autem ius violare non est per se peccatum mortiferum, neque violatio iustitiæ distributiuæ semper est peccatum mortiferum, nisi redundet in violationem iustitiæ commutatiuæ; vt rectè Sotus ait.

Ad Secundum, est quidem contra Ecclesiæ & fundatorum intentionem; sed in re, quæ ad bonum Ecclesiæ non est tanti momenti. Fateor tamen rationes istas facere illam sententiam valdè probabilem; & ex illis confirmatur altera pars nostræ propositionis: qui enim sæpè hoc faceret vel non curaret præponere digniores, censeretur grauiter peccare contra fidelitatem Ecclesię debitam, *Si sæpè fieret, esset p. m.* 68 eiusque magnum bonum negligere: magni enim interest ad bonum Ecclesię vt diuina officia quàm decentissimè & deuotissimè celebrentur, vt Canonici & alij sacrorum administri doctrina & probitate populo præluceant. Denique vt spe beneficij obtinendi plurimi ad probitatem vitæ & studia litterarum incitentur; sunt enim beneficia ex Ecclesiæ & fundatorum destinatione non solùm stipendia ministeriorum, sed etiam præmia virtutum: atqui hic stimulus tolletur, si dignioribus prætermissis, fauore & affectu carnali dispensentur.

Ex his patet, semper esse peccatum, saltem veniale *digniorem* & *aptiorem* prętermittere. si autem id sæpè fiat, esse peccatum mortiferum. quòd si ex sua institutione habeat vt debeat dari digniori vel per oppositionem, tunc semper est peccatum mortale.

69 *Obiectiones contra secundum dictum.* Contra secundam propositionem Obiicitur Primò, Iura antiqua & noua solùm requirunt vt beneficia conferantur *dignis*; nam Concil. Tridét. sess. 7. ca. 3. de reformat. solùm requirit, vt etiam beneficia curata *dignis* conferantur, & citat constitutionem Alexandri III. & Gregorij X. in quibus idipsum statuitur.

Respond. Concilium hoc solùm requirit; non vt collatio sit sine peccato, sed vt non sit irritanda in foro externo, vt patet ex verbis sequentibus, *aliter facta collatio omnino irritetur*. Eodem modo intelligi possunt quidam canonistæ, dum dicunt sufficere vt eligatur idoneus; vt notat Couarruuias suprà. Quòd autem Concilium velit ad parœcias eligi dignissimos, patet sess. 24. cap. 18. de reform.

Obiicitur Secundò, Iuxta antiquos Canones non solent beneficia conferri nisi presbyteris & Clericis eiusdem Ecclesiæ, vt patet ex cap. Nullus, & can. Obitum. d. 61. ergo non sunt quærendi dignissimi.

Respond. Idcircò hoc solet fieri, & in multis locis adhuc seruatur, quia plerumque hi solent esse vtiliores & fideliores suæ Ecclesiæ quàm extranei: magis enim ei afficiuntur, magisque omnia norunt, cùm sint in ea educati: firmiùs quoque resident.

Obiicitur Tertiò, Apost. ad Tim. 3. & ad Titum 1. enumerans conditiones Episcopi, solùm requirit vt sit *sobrius, pudicus, doctor, hospitalis, irreprehensibilis*, &c. non autem requirit vt sit ceteris omnibus dignior.

Respond. Tot conditiones requirit Apost. vt 70 rarissimi sint qui eas omnes habeant. vnde etiam qui dignissimus visus fuerit, vix implebit Apostoli formulam.

Quartò, Si collator teneretur conferre digniori: ergo is, qui se putat minùs dignum, non poterit se offerre, nec acceptare collationem; quia *Minùs idoneus potest se offerre.* alioqui consentiret peccato alterius: petere enim aliquid sibi præstari, quod alter non potest sine peccato præstare, est peccatum. similiter in illud consentire.

Respond. negando conseq. Etsi enim alius videatur aptior, potes tamen iudicium totum relinquere electori vel collatori. cuius est vtriusque merita & dotes examinare. hoc enim iudicium non est eius, cui fit collatio; sed eius, qui confert aut eligit, vnde bona fide potes te illi offerre, non quidem desiderando & petendo absolutè vt tibi conferat, etiamsi alterum iudicet fore vtiliorem; (hoc enim peccatum esset) sed sub conditione, si bona fide iudicauerit te non minùs vtilem fore. & quamuis tu putes alterum esse magis idoneum, potes tamen tecum statuere diligentiâ compensare quantum aliis dotibus videris superari. Quòd si certò existimes collatorem non iudicio sed fauore te prætulisse, hoc tibi non imputabitur, si hoc neque petisti, neque animo desiderasti, sed bona fide solicitasti, vel non solicitanti tibi est oblatum.

DVBITATIO XV.

Vtrùm is, qui sibi vel alteri minùs digno procurat beneficium omisso digniore, teneatur digniori aliquid restituere.

PAludanus in 4. dub. 15. q. 2. ar. 2. & Caietanus 71 q. 62. a. 2. dub. 3. affirmant. ratio est, quia beneficium illud secundùm iustitiam distributiuam debitum est digniori. addit tamen Caietanus eum non teneri qui sibi procurat, non intendens impedire digniorem: secùs verò de eo, qui ita procurat sibi vt non curet de impedimento dignioris.

Respondeo & dico Primò, Probabilius est ta- 72 lem beneficiarium non teneri ad restitutionem, *Nō tenetur digniori.* modò sit verè idoneus, & beneficium non fuerit per oppositionem conferendum. est sententia Scoti & Richardi in 4. d. 15. vt fatetur Caietanus. Idem tenet Adrianus in 4. §. Quia iam determinatum. Sotus lib. 4. qu. 6. ar. 3. ad 6. Couar. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 7. n. 7. Nauar. c. 17. num. 72. & multi alij. Probatur, quia neque Ecclesiæ, neque digniori tenetur: ergo non tenetur. *Non digniori*, quia ille non habet ius strictum ad illud beneficium;

beneficium; sed largum dumtaxat, consistens solùm in maiori aptitudine, vt antè dictum est: vnde non fit ei propriè dicta iniuria.

Obiectio. Distributio communiũ. Dices, Si distributor ex bonis communibus mihi debeat centum, & non det nisi quinquaginta, tenetur ad restitutionem quinquaginta; quia in illis violauit iustitiam commutatiuam; vt colligitur ex D. Thoma q. 62. ar. 1. ad 3. ergo cùm beneficia sint bona communia debita dignioribus, & ego sim dignior, si mihi non contulerit, tenebitur ad restitutionem. Hoc argumento potissimùm commoti sunt Paludanus & Caietanus.

73 *Resp.* Resp. Hoc tantùm esse verum in communibus, quæ præcipuè ideò data sunt communitati, vt pro dignitate cuiusque, vel inopia, vel eruditione, vel meritis distribuantur; vt rectè Sotus & Couarr. respondent: at beneficia non sunt talia bona communia; non enim sunt principaliter præmia meritorum & dignitatis cuiusque, vt Paludanus & Caietanus velle videntur; sed stipendia ministrorum Ecclesiæ: quia potissimùm & ferè ob vnicam hanc causam sunt instituta, vt sint stipendia eorum, qui Ecclesiæ deseruiunt: vnde dignissimi eligendi, non quòd ipsis hęc propriè sint debita, sed quia Ecclesiæ debitum est, vt quàm optimi ministri, qui pro istis quasi stipendiis haberi commodè possint, adsciscantur. Itaque si qua esset obligatio restitutionis, ea esset erga Ecclesiam non erga digniorem prætermissum.

74 *Nõ obligari Ecclesiæ.* Sed quòd *neque Ecclesiæ* obligentur restituere, probatur; quia Ecclesia non intendit collatores & patronos sub onere restitutionis obligare ad procurandum semper maius bonum, & digniores ministros; modò procurent eos, qui verè sint digni & vtiles: neque collatores censent se sub tali onere obligari; idque tum ob multas perplexitates, quæ inde quotidie orirentur; tum quia Ecclesia non videtur damno affecta, quamuis maius bonum non sit procuratum. Idem dico de œconomo Principis, qui non conduxit optimos operarios, sed mediocres.

Si non sit idoneus. Dixi, *Modò beneficiarius sit idoneus*; si enim non sit idoneus, tenebitur is, qui procurauit ad restitutionem, nõ quidem digno vel digniori, sed Ecclesiæ, quæ debito ministerio caruit, vel etiam damnum accepit, vt rectè Couar. suprà, nu. 2. & Sotus l. 4. q. 6. ar. 3. ad. 6. vel certè pauperibus, vt quidam volunt, argumẽto c. 1. sess. 23. Conc. Trid. §. Si quis autem. de quo infrà n. 157. & sess. 9. Conc. Lateran. de quo n. 175. & 177. quod intellige, nisi beneficiarius, qui primo loco tenebatur, restituat. *Si officium per alios præstitum.* Si Ecclesia nullum damnum passa est, & officium per alios præstitum, ad nihil tenebitur auctor.

75 *Si dandum per oppositionem.* Dixi, *Modò beneficium non fuerit dandum per oppositionem*: quando enim per oppositionem datur, tunc dignior ius strictum habet ex lege, vt rectè Nauarrus c. 17. n. 74. Itaque si non admittitur ad examen, vel examinatus & manifestè dignior aliis repertus reiicitur, fit ei propriè iniuria: vnde collator ei tenetur ad damnum sarciendum iudicio prudentis; si tamen manifestè & notabiliter dignior sit; nam si paruus tantummodò sit excessus, non tenebitur.

76 *Si putet se idoneum.* Dico secundò, Qui institutus est, si verè se putet idoneum, non tenetur resignare, etiamsi alterum iudicet magis idoneum. ratio est, quia ipsi non incumbit Ecclesiæ ministros dare, sed satis est vt pro sua virili satisfaciat officio.

Dices, Hinc tantùm sequi, illum non teneri ex officio, seu lege Iustitiæ: poterit tamen ex charitate teneri. *Obiectio.*

Respondeo, Id quidem fieri posse, sed raró fieri: vt si quis certò sibi persuaderet alterum Ecclesiæ longè fore vtiliorem, & ipse sine notabili incommodo suo posset illo beneficio carere. Sed valdè rarum est vt constet alterum longè vtiliorem fore. In dubio autem non tenetur se tanto commodo suo priuare. *Resp. Quãdo tenetur ex charitate.*

Dices, Quid si collatorem induxerit vt sibi conferret, cùm sciret se minùs idoneum altero? 77 *Si induxit collatorem.*

Resp. Tunc quidem peccauit illum inducendo vt faceret contra fidelitatem; non tamen tenetur ad resignationem, modò sit verè idoneus: quia collatio fuit valida. vnde cùm ipsi non incumbat optimorum ministrorũ procuratio, non tenetur beneficium deserere: tenetur tamen tunc (saltem ex decentia) quàm optimè muneri suo satisfacere, & diligentiâ supplere defectus, ratione quorum ab altero superatur.

DVBITATIO XVI.

Quæ formula seruanda in conferendis Ecclesiis parochialibus.

Respondeo, Hęc describitur à Concilio Trident. sess. 24. cap. 18. vbi Notandum est, Ecclesiam parochialem vacare posse ratione obitus, vel resignationis simplicis, vel permutationis, vel delicti. Item Ius patronatus esse Ecclesiasticorum vel laicorum. Nunc

Dico Primò, Si parœcia vacet per obitum vel 78 crimen, & Ius patronatus sit Ecclesiasticorum, Episcopus, & patronus, intra certum tempus ab Episcopo præscribendum, debent aliquot Clericos, qui videantur idonei ad Ecclesiam illam regendam, nominare. Ita Concilium. vbi Nota, posse Episcopum, etiam per publicum edictum conuocare omnes, qui volent se offerre; & quemuis posse suggerere si quos nouit idoneos: & hi omnes sunt describendi, vt ibidem dicitur. *1. Conuocandi multi.*

Dico Secundò, Transacto tempore constituto, 79 hi omnes (nempe qui voluerint & comparuerint) debent examinari ab Episcopo, vel eius generali Vicario, & tribus saltem examinatoribus à Synodo diœcesana approbatis. *2. Examinandi.*

Vbi Notandum, Quotannis in Synodo diœcesana ab Episcopo vel eius Vicario sex debere proponi examinatores, qui à Synodo probentur, & ex his ad quodque examen tres minimùm pro arbitrio Episcopi debent assumi.

Secundò, Hi debent iurare se omni affectione humana postposita, fideliter munus suum executuros.

Tertiò, Nihil ratione huius examinis possunt accipere: alioquin simoniæ vitium tam ipsi, quàm dantes incurrent, à quo absolui nequeant, nisi dimissis beneficiis, etiã antè obtentis, & ad alia redduntur inhabiles. vbi Nota, simoniam iuris humani pœna exorbitante puniri: quam tamen puto non esse receptam in beneficiis antè obtentis, ante sententiam Iudicis. *Nihil pro examine accipendum. Simonia iuris humani.*

Dico Tertiò, Peracto examine, examinatores debent renuntiare quoscumque ex his idoneos iudicauerint ætate, moribus, doctrina, prudentia, & aliis

& aliis rebus ad vacantem Ecclesiam regendam opportunis.

80 Dico Quartò, Ex his Episcopus eum eligere debet, quem ceteris magis idoneum iudicauerit, & huic, non alteri, collatio fiet ab eo, cuius est conferre. Si verò Iurispatronatus ecclesiastici erit, tunc patronus debet ex his eligere quem digniorem iudicabit, & hic ab Episcopo debet institui, si institutio ad eum pertineat. alioquin si ad alium pertinet, Episcopus solus eliget digniorem suo iudicio, & patronus hunc præsentabit ei ad quem pertinet instituere. vt si institutor vel collator sit Capitulum, Decanus, Archidiaconus: Episcopi enim est non solùm conuocare & habere Ius examinandi cum aliis examinatoribus, sed etiam eligendi digniorem, qui à patrono præsentetur instituendus.

Episcopus eligit.

Si patronatus ecclesiastici.

81 Dico Quintò, Si Ius patronatus est laici, non est necesse vt fiat examen per concursum: præsentatus tamen à patrono, debet examinari à deputatis examinatoribus, & si fuerit idoneus repertus, admitti.

Si patronatus est laici

Dico Sextò, Omnis collatio seu institutio facta præter supradictam formam, censetur subreptitia & nulla; & collatio si pertinebat ad Episcopum, deuoluitur ad Sedem Apostolicam. hoc postremū statuit Pius V. qui etiam clariùs explicuit mentem Concilij in Bulla, quæ incipit, In conferendis Ecclesiis, edita anno 1567. Kal. Aprilis.

Collatio alioquin irrita.

82 Vbi Notandum Primò, Hoc examen adeò esse necessarium, vt etiam in Doctore Theologiæ adspirante ad parochialem Ecclesiam sit seruandum, vt respondit Congregatio Cardinalium. non tamen est necessarium in Dignitate vel Canonicatu, qui parochialem Ecclesiam accessoriè, etiam perpetuò annexam habet; vt eadem Congregatio censuit.

Examen quando necessarium.

83 Notandum Secundò, Si Episcopus minùs habilem postpositis magis idoneis post examen elegerit, possunt ij, qui reiecti fuerint, à mala electione huiusmodi ad Metropolitanum; vel si elector Metropolitanus aut exemptus fuerit, ad viciniorem Ordinarium, vt Apostolicæ Sedis Delegatum; aut aliàs ad Sedem Apostolicam appellare, & electum ad nouum examen coram appellationis Iudice prouocare, vt digniori detur. Intereà tamen electio prior executioni mandanda est, & prouisus non potest amoueri, nisi alteri debito modo collatum fuerit. Ita Pius V. suprà.

Appellare potest aptior.

84 Dico Septimò, Si Ecclesia vacet ratione resignationis factæ in manibus Papæ, in fauorem certę personę, & à Papa fuerit admissa resignatio, non debet fieri examen per cōcursum; sed sufficit eum examinari à deputatis examinatoribus cum Episcopo, & dignū iudicari. Ita respondit Congregat. Cardinalium. Ratio est, quia tunc Papa censetur in hoc decreto dispensare. Secùs verò si collator sit inferior Papa, vt Metropolitanus, vel Episcopus, vel Capitulum; tūc enim resignatione in manibus eius facta, debet fieri examen per concursum, & nisi resignatarius iudicatus fuerit post examen aptior ceteris, vel certè non minùs aptus, non potest ei fieri collatio; vt colligitur ex Concilio. ratio est, quia inferior non potest in decretis Concilij œcumenici dispensare.

Si vacet ratione resignationis.

85 Dico Octauò, Si vacet permutationis causâ, debet nihilominùs fieri examen, & quidem per cōcursum, nisi permutatio fiat cum alia parochiali ferè paris conditionis: tunc enim non est opus nouo examine, vt declarauit Congregatio: quia per examen antiquum vterque censetur idoneus. Quòd si fiat permutatio cum simplici, vel cum alia parochiali, vbi maior requiritur industria, debet fieri examen per concursum, vt colligitur ex Concilio.

Si causâ permutationis.

Aduerte tamen multa ex his passim non esse recepta; quamuis meritò omnia recipi deberent. vnde ibi non sunt irritæ collationes, quæ secundùm hanc formam non sunt factæ.

Vbi hæc non recepta.

DVBITATIO XVII.

Quæ conditiones requirantur in particulari, vt quis censeatur idoneus ad beneficium.

Respondeo, Posse numerari decem. Prima, Legitimus torus. Secunda, Clericatus vel Ordo. Tertia, Ætas conueniens. Quarta, Cœlibatus. Quinta, Non esse irretitū censura vel irregularitate. Sexta, Morū probitas. Septima, Scientia debita. Octaua, Habilitas ex parte corporis. Nona, Intētio status ecclesiastici. Decima, Vt non habeat aliud beneficium incompatibile.

DVBITATIO XVIII.

Quomodo requiratur legitimus torus.

Respondeo & dico Primò, Qui est ex toro illegitimo, est incapax Episcopatus, & cuiuscuis alterius beneficij habentis curam animarum, nisi per Pontificem cum eo dispensetur. Est etiam incapax simplicis beneficij: potest tamen ad hoc ei per Episcopum dispensatio dari, etiamsi sit ex incestu, vel sacrilego complexu natus. Ita habemus c. 1. de filiis presbyterorum. in 6. 86

Episcopus dispensat cum illegitimo ad beneficium simplex.

Vbi Notandum Primò, Episcopum posse cum tali dispensare ad Canonicatum etiam Ecclesiæ cathedralis, vt ibidem docet Glossa ex Archidiacono. Rebuffus tamē in praxi beneficiorum, §. De dispensatione super defectu natalium, pag. 269. tenet, Episcopum non posse dispensare in præbenda Ecclesiæ cathedralis cum illegitimo; dicitque stylum Curiæ Romanæ ita seruare: cuius sententia videtur tenenda post Concil. Tridentinum, in quo statuitur, vt omnibus Canonicatibus Ecclesiæ cathedralis sit annexus ordo sacer, ad quem Episcopus non potest illegitimum habilitare, vt d. cap. 1. habetur. Iuri tamen conformius videtur, Episcopum posse ad talem Canonicatum habilitare eum, qui antè à sede Apostolica ad ordines sacros admissus esset.

Notandum Secundò, Episcopum non posse dispēsare cum illegitimo ad Dignitatem vel Personatum, etiam sine cura, secundùm Glossam: quia quando Papa concedit vt alicui prouideatur de beneficio, intelligitur beneficium simplex, neque extendi debet ad Dignitatem, cap. vlt. de præbendis: ergo neque hîc per beneficium sine cura intelligi poterit Dignitas sine cura, aut Personatus. Confirmatur, quia non est credibile Pontificem velle illegitimum talibus honorari, cùm illum ab omni ordine sacro excludat. Glossam sequuntur passim DD.

Nō ad Dignitatem.

Dices,

87 Dices, Quid si Canonicatus habeat annexum accessoriè beneficium parochiale, poteritne Episcopus dispensare?

Respondeo posse, vt docet Siluester v. Beneficium, 3. q. 8. ex Archidiacono, quod limita cum Lapo & Siluest. modò parœcia per Vicarium administrari soleat; aliàs non. Ratio est, quia accessorium sequitur suum principale. Hęc tamē omnia intelligenda sunt, nisi obstet aliquod particulare alicuius Ecclesię statutum iuratum, vel per Papam confirmatum, quo caueatur ne quis illegitimus ad beneficia illius Ecclesiæ promoueatur.

88 Dico Secundò, Illegitimus etiam cum dispensatione Episcopi, non potest habere vllum beneficiū vbi pater est Prę̄fectus; (v.g. Episcopus, Prępositus, Decanus, Parochus) aut etiam vbi Canonicus. habetur c. Ad Prę̄sentiam. 2. c. Cùm decorem. 15. c. Ad abolendam. 16. de filiis presbyterorum. Hoc autem idcircò Canones statuerunt; tum quia alioquin pleraq; beneficia ad huiusmodi sobolem industriā parentum peruenirent; tum quia fœdum est in eadem Ecclesia parentem & filium nothum residere, totiq; mundo exemplum incontinentię paternæ, veluti cum prę̄mio & dignitate in prole assiduè ostentari.

89 Notandum est, Concil. Trid. sess. 25. cap. 15. de reformat. hisce canonibus aliquid noui Iuris adiecisse, Vt illegitimi beneficiū habere nequeant, nō solùm in Ecclesiis vbi parentes actu obtinent, sed etiam vbi aliquando habuerunt, qualecumque illud sit, siue paruum, siue magnum. Nec possint habere pensiones super fructibus beneficiorum, quę parētes obtinent vel aliquando obtinuerunt: nec reciprocæ resignationes in illorum fauorem à parentibus factæ, illis prosint.

90 *Filij legitimi presbyt.* Dico Tertiò, Quod ad legitimos presbyterorum filios attinet, hi possunt habere beneficia in Ecclesiis vbi eorum parentes præsident, non tamen illud ipsum, quod proximè parens habuit. Prima pars habetur cap. Ad hæc. 12. de filiis presbyt. Altera verò cap. Ex transmissā. 7. & cap. Conquerente. 4. eodem. Ratio est, *Ne beneficia successione hereditaria transmitti videantur: quam speciem hereditariæ successionis Canones semper in beneficiis valdè exosam habuerunt*, vt ait Concil. Trid. sess. 25. cap. 7. de reformatione.

91 *Si alius intercessit, filius est capax.* Aduerte tamen, Si inter patrem & filium alius intercessit, censebitur species illa successionis hereditarię abstersa; & ita filius legitimus poterit illud obtinere sine dispēsatione. c. Ex transmissā. 7. de filiis presbyterorum. Adde, patrem posse habere beneficium filij, quia hîc non est illa imago hereditariæ successionis: similiter nepotem *Beneficium aui.* beneficium aui: quod intellige, si adhuc pater viuit; secùs autem si pater obierit: tunc enim nepos non poterit aui beneficio frui. ratio est, quia si pater viuit, nepos non potest succedere auo: vnde cessat imago hereditarię successionis. Verùm si mortuus sit pater, nepos tunc succedit auo, vt notat Siluester beneficium, 3. ex Hostiensi.

Dvbitatio XIX.

Quomodo requiratur clericatus seu ordo in singulis beneficijs.

92 *Clericatus necessarius.* Respondeo & dico Primò, Ante omne beneficiū requiritur præuius clericatus, seu prima tonsura, ita vt sine hac sis inhabilis; colligitur ex cap. Cùm adeò. 17. de rescriptis, & c. Ex litteris. 6. de transaction. estque communis sententia.

Prima tonsura. Vbi Notandum Primò, Primam tonsuram & ordines debere conferri à proprio Episcopo. *Proprius* autem *Episcopus* hoc loco est triplex, originis, domicilij, & beneficij, vt apertè habetur cap. *Proprius Episcopus.* Cùm nullus. 3. de tempor. ordin. in 6. Episcopus *Episcopus domicilij.* domicilij dicitur Episcopus loci, vbi quis habet domicilium. Dicitur autē habere *domicilium, vbi quis larem, rerumque ac fortunarum suarū summam constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet; vnde cùm profectus est, peregrinari videtur; quòd si rediit, peregrinari iam destitit*: vt habetur L. Ciues. 7. C. de incolis. Vnde patet, vt quis dicatur habere alicubi domicilium, requiri vt ibidem sedem fixerit, animo perpetuò manendi, nisi quid auocet. Itaque studiosi non habent domicilium in Vniuersitatibus, etiamsi ibi ad 8. vel 10. annos manere statuerint, si retinent animum in patriam redeundi. qui verò alicubi incipiunt habitare animo perpetuò manendi, statim ibidem domicilium contrahunt; nec opus est vt multos annos habitauerint, vt patet ex dicta descriptione domicilij. Porrò domicilium semel acquisitum, solo animo migrandi non amittitur; sed opus est reali migratione, vt apertè colligitur ex L. Domicilium. 20. ff. ad municipalem; vbi dicitur, *Domicilium re & facto transfertur, non nuda contestatione:* sicut enim solo animo non acquiritur, ita nec amittitur. vide Panormitanum in cap. vlt. de parœciis, & Siluest. v. Domicilium, n. 2.

Episcopus originis. Episcopus originis est Episcopus loci, cuius quis ratione originis dicitur ciuis, vel originarius. dicitur autem ciuis ratione originis, non vbi fortuitò natus est, si parentes alibi habebant domicilium, sed vbi erat illorum domicilium; vt docet Panormitanus in cap. Rodolphus. 35. de rescriptis. & Bartolus in L. Filios 3. C. de municipibus. & apertè ex eadem L. colligitur, & ex d. L. Ciues. C. de incolis. Iure enim fingitur natus, vbi parentes habent domicilium tempore natiuitatis. Ratio est, quia etsi ad tempus alicuius negotij causâ aliò recesserint, tamen censentur ibi semper mansisse; vt patet L. Retrò, de captiuis, vbi dicitur, *Retrò creditur in ciuitate fuisse, qui ab hostibus aduenit.* vide Silu. v. Ciuitas, quæst. 4. & Panormitanum suprà.

Episcopus beneficij. Episcopus beneficij est Episcopus loci, vbi quis habet beneficium requirēs residentiam: tale enim beneficium constituit domicilium. secùs si non requirat residentiam, vel si cum eo dispensatum vt non teneatur residere; vt notant DD. in cap. Quia in tantum. 5. de præbendis.

Ex his patet, quis dicatur proprius Episcopus in tonsuræ & ordinum collatione. Quòd si quis tonsuram ab alieno Episcopo sine litteris dimissoriis, vel dispensatione Pontificis acceperit, non est capax beneficij; vt docet Rebuffus, §. Formula dimissoriarum. colligitur ex cap. Illud. 1. & cap. 3. Si quis ausus. d. 71. vbi dicitur, *vt si quis alienum sine cōsensu proprij Episcopi ordinauerit, irrita sit ordinatio.* intellige quoad vsum & priuilegiū ordinis seu gradus accepti, quia caret priuilegio & vsu illius.

Sed difficultas est, quid tali sit faciendum 93 vt capax fiat. Glossa in dictum cap. Illud, putat sufficere vt proprius Episcopus posteà ratum habeat, quod etiam tenet Decius & alij in ca. 1. de tempor.

tempor ordinando. in 6. probat Glossa ex cap. 24. Salonitanæ, d. 63. vbi Gregorius I. cùm Episcopus Salonitanus esset ordinatus ipso nesciente, scribit *se id ei ita ex animo relaxare; ac si ipso auctore ordinatus fuisset.* vbi notat Glossa, *Episcopum posse remittere quæ ad ipsum spectant*: quam sententiam puto veram, etsi Rebuffus, §. Formula dimissoriarum, n. 12. & 29. contrarium teneat, velitque necessariò opus esse dispensatione Pontificis & litteris, quæ vocantur *perinde valere*. Nec obstat, quòd ordinatio talis dicatur *irrita*; & quod ab initio est vitiosum, non possit tractu temporis conualescere; item quòd *nemo potest ratum habere, quod suo nomine non est gestum.* dicitur enim *irrita* non quasi nihil sit actum; sed quia suspenditur, quoad vsum & priuilegium: quam suspensionem Episcopus tollere potest, cùm nusquã Summo Pontifici reseruetur. dicitur *habere ratam* talem collationem, quia consentit in illam, volendo illam valere ac si à se facta esset.

Probabile est Episcopum posse habilitare.

94 Fortè quispiam putauerit talem non esse beneficij incapacem: nam Concilium Tridentinum sess. 7. cap. 10. de reform. cùm ademisset Capitulis potestatem concedendi dimissorias intra primum annum sedis vacantis, subdit, *Capitulum contrauenientes, ecclesiastico subiaceat interdicto; & sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti fuerint, nullo priuilegio clericali, præsertim in criminalibus, gaudeant.* vbi nihil illis adimit, nisi priuilegium fori in criminalibus. Sed veriùs est istum casum esse specialem, nec esse extendendum ad eum, qui ordinatus est ab alieno sede non vacante, aut absque vllis dimissoriis.

95 Notandum Secundò, Si quis acceperit tonsuram aut ordines minores in excommunicatione, suspensione, interdicto, non ideò esse incapacem beneficij post absolutionem illius censuræ obtinendi, vt rectè docet Nauarrus contra quosdam l. 5. consil. 28. n. 14. pag. 608. quia accipiendo tonsuram vel ordines minores in censura, non incurritur alia censura vel irregularitas, aut alia inhabilitas ad beneficia: vnde sublata priore censura, manet omnino habilis per ordinem susceptum. Secùs est si quis ordinem sacrum in cẽsura accipiat; quia incurrit suspẽsionem, cap. Cùm illorum. 32. de sententia excommunicationis.

96 Dico Secundò, Si beneficium ex institutione requirit certum ordinem, qui illo ordine caret, est inhabilis ad illud beneficium. Ita Panorm. & alij in cap. Dudum. 1. de elect. talia sunt beneficia illa, quæ ex litteris suæ institutionis debent dari sacerdotibus, vel diaconis. ratio est, quia fundator potuit fundationi talem modum apponere, cùm rationi & Canonibus sit conformis.

Beneficium requirens certum ordinem.

97 Aduerte tamen, longam consuetudinem potuisse illum rigorem mitigare: sicut enim potest derogare legi, ita etiam dispositioni fundatoris, quæ est instar legis. vnde si talia beneficia alicubi consueuerunt dari iis, qui nondum sunt sacerdotes, puto valere; præsertim si intra annum fiant sacerdotes, vel certè subdiaconi; vt absolutis studiis sacerdotium capessant: iuxta eam moderationem, quam ius concessit Parochis, qui tamen maximè deberent esse sacerdotes, dum parœciam acceptant. vnde eadem conuenienter applicatur huiusmodi beneficiis. Vide Emanuelem Sà v. Beneficium, numero 27. vbi pro eadem sententia citat Nauar.

Consuetudo.

Dico Tertiò, In ceteris beneficiis non requiritur certus ordo præuius; sed sufficit prima tonsura, & habilitas ad suscipiendum intra annum ordinẽ beneficio conuenientem; patet ex Clement. Vt ij, de ætate, qualitate, & ordine præfic. excipio tamen Episcopatum, ad quem requiritur saltem subdiaconatus, cap. A multis. 9. extr. eodem. Hæc vera sunt iure antiquo. Sed quia Concilium Trident. quædam nouo iure de his disposuit, explicandum breuiter, qui ordines & intra quantum tempus ad singula beneficia requirantur. 98

Dispositio Conc. Tridentini.

Dico Quartò, Adeptus Episcopatum, si munus consecrationis intra tres mẽses non susceperit, ad fructuum perceptorum restitutionem tenetur. si totidem posteà menses idem neglexerit, Episcopatu ipso iure est priuatus. Ita Tridentinum sess. 23. cap. 2. de reformatione. 99

Adeptus Episcopatum.

Dico Quintò, Adeptus Ecclesiam parochialem, tenetur ordinari ad sacerdotium intra annum; quòd si intra hoc tempus promotus non fuerit, ipso iure, nulla etiam monitione præuia, suo beneficio est priuatus. habetur cap. Licet Canon. 14. & cap. Commissa. 35. de electione in 6. 100

Adeptus Parœciam.

Vbi Notandum Primò, Tempus, à quo incipit fluere prædictus annus, esse illud, ex quo pacificã possessionem habere cœpit, cap. Commissa, suprà.

Secundò, Hanc obligationem intelligendam cessante iusto impedimento: si enim illo tempore ægrotauit, vel in irregularitatem lapsus dispensationem obtinere nequiuit, vel Episcopus absens fuit; non censebitur priuatus, etiamsi intra tempus annuum non fuerit ordinatus; vt colligitur ex cap. Commissa, suprà. Ratio est, quia hęc priuatio constituta est in pœnam negligentiæ: pœna autem locum non habet vbi non est culpa. Item intelligenda est de Ecclesia parochiali cum cura in actu; id est, quam ipse beneficiarius per se obire debeat: secùs verò si solùm habeat curam in habitu; id est, si per Vicarium perpetuum vel temporalem sit administranda: hæc enim non necessariò requirit primo anno sacerdotium; vt docet Nauarrus l. 3. consil. 4. de præbendis.

Tertiò, Si promotus intra annum non fuerit, mox eo elapso esse priuatum, ita vt in conscientia teneatur beneficium dimittere: nam in cap. Licet Canon, dicitur, *Nulla etiam præmissa monitione sit priuatus.*

Dices, Pœna temporalis non debetur in foro conscientiæ ante sententiam; atqui hæc est pœna temporalis: ergo. 101

Obiectio.

Resp. Maiorem esse veram quando est pœna propriè dicta, qua quis priuatur re aliqua, quæ omnino & absolutè sua erat; secùs quando pœna se habet vt priuatio rei, quæ nondum absolutè erat sua, sed solùm sub certa conditione; tunc enim eã non impletã, tenebitur rem illam restituere: quia solùm conditione impleta, absolutè erat futura sua. Sic officia, beneficia, & fructus eorum possunt à legitima potestate sub hac conditione concedi, vt si hoc vel illud factum aut omissum fuerit, teneamur in conscientia restituere: ita Nauarrus cap. 25 n. 118. Lopez parte 2. Instructo. pag. 668. qui dicit hanc esse communem DD. sententiam. Fortasse meliùs diceretur illud beneficium fuisse absolutè ipsius, cùm fructus eius absolutè suos fecerit, nec teneatur eos restituere conditione non impleta: esse tamen priuatum ipso facto, si promotus non fuerit; quia resoluitur contractus

Resp.

Resoluitur collatio ex vi conditionis, quæ iure censetur apposita.

contractus seu collatio ex vi conditionis, quæ censetur fuisse apposita à principio, ex Iuris dispositione. potest enim quis rem suam transferre in alium, ita vt absolutè fiat ipsius, apposita tamen conditione, vt resoluatur contractus, si hæc vel illa conditio euenerit: vt patet ex dictis cap. 21.dub.14.15.& hoc credo velle Nauarrum.

102 Quartò, Eamdem Ecclesiam non posse eidem ea vice iteratò conferri, cap. Commissa, suprà; alioquin frustrà videretur disponi vt sit priuatus. vide plura infrà dubit. 26.

Petes Primò, Vtrùm pœna imposita Episcopis, intra tres vel sex menses non consecratis, eodem modo sit intelligenda?

103 Respondeo, Probabile est similiter esse intelligendam, quia Concilium eodem modo loquitur, *Ad restitutionem*, inquit, *fructuum perceptorum teneantur, & ipso Iure sint priuati.* Verius tamen videtur, Episcopum in conscientia non esse priuatum titulo ex dilatione consecrationis, nisi post sententiam: non enim Concilium addit, *vt nulla præmissa monitione sit priuatus*, aut *vt teneatur deserere Episcopatum*, sed solùm ait, *Ipso Iure sit Episcopatu priuatus:* quam formam loquendi ita passim in Iure consuetudo recepta interpretatur & mitigat, vt nemo teneatur officiū vel beneficium, quo sic priuatus dicitur, dimittere ante sententiam: nisi alia clausula, quæ hanc benignam interpretationem excludat, apponatur. Satis enim censetur priuatus, si iure illo perfecto, & quasi dominio, quo Episcopatum anteà obtinebat, priuatus sit, retenta tamen eiusdem possessione; vt suprà cap. 29. dub. 8. ostensum est.

Non tenentur titulū dimittere ante sententiam.

104 Petes Secundò, Vtrùm Episcopus non possit dispensare vt Parochus differat sacerdotium vltra annum?

Respondeo posse, idque ob vnicam causam studiorum, & quidem ad septennium; modò tamen intra annum, quo debebat fieri Sacerdos, ordinetur subdiaconus; scilicet ne à statu ecclesiastico possit resilire. quòd si intra annum non fuerit factus subdiaconus, ipso facto est priuatus Ecclesia. similiter si expleto septennio studiorum non fuerit intra annum factus Sacerdos. Ita habemus cap. Cùm ex eo, de electione in sexto. vbi Nota, hanc facultatem dispensandi videri Episcopis ademptam per Concil.Trident.sess.22.c.4.de reformat.vbi sic dicitur, *Nec aliis in posterum fiat prouisio, nisi iis, qui iam ætatem & ceteras habilitates integrè habere dignoscantur*; *aliter irrita sit prouisio*. vnde videtur requirere præsentem eruditionem. Sed contrarium est probabile: ita tenent Nauarrus & Lopez suprà, & quidā alij: quia quod ad scientiam attinet, non videtur velle inducere correctionem Iuris antiqui, (alioquin id clariùs explicare debuisset) sed solùm renouare id, quod Iure antiquo erat decretum, addita clausula irritante, in qua tacitè subintelligi potest exceptio iure antiquo concessa, nempe *Nisi Episcopus causâ studiorum dispensauerit.* Itaque non est cur dicamus illis hanc potestatem ademptam.

Episcopus potest Parocho concedere 7. annos studiorum.

Dico Sextò, Qui Dignitates, Personatus, Officia, Præbendas, Portiones ac quælibet alia beneficia in Ecclesiis cathedralibus vel collegiatis vel regularibus obtinent, quibus varia onera sunt annexa, (v.g. vt alij Missas, alij Euangelium, alij

105 Epistolam dicant) tenentur intra annum iusto impedimento cessante, ordines suo officio conuenientes suscipere. Ita Conc. Trident.sess.22.cap.4.

Vbi Notandum Primò, Qui negligunt ordinem debitum intra annum suscipere, non ideò priuati sunt ipsis beneficiis; alia tamen incommoda incurrunt. Primò, Amittunt vocem in Capitulo non solùm passiuam, sed etiā actiuam; vnde electiones per tales factæ possunt irritari. Secundò, Potest & debet illis subtrahi dimidia pars distributionum chori. Tertiò, Peccant mortiferè vbi Concilium est receptum; quia violant præceptum Ecclesiæ, vt patet ex verbo *Teneantur*, idque in re graui, ad quam etiam iure naturæ obligantur, supposito tali beneficio; quia sine tali ordine non possunt præstare id, ad quod ex officio obligantur. per alios autem non possunt sine dispensatione; quia sunt onera personalia. Vnde patet non esse paruum abusum, quòd passim altaria & capellaniæ dentur pueris vel aliis, qui non sunt Sacerdotes: neque enim hoc Ius cum suis pœnis est nouum; nam idem constitutum fuit in Concil. Viennensi, vt patet Clement. Vt ij, de ætate & qualitate ordinandorum, & Concilium Triden. illius Concilij decretum innoat.

Qui negligunt ordinem suscipere.

Notandum Secundò, In Ecclesiis cathedralibus omnes Canonicatus habere annexum ordinem sacrum presbyterij, diaconatus, vel subdiaconatus, vt statuit Conc.Trid. sess.24.c.12.de refor. Permittitur tamen Episcopis cum Capituli consilio vt designent quibus canonicatibus quis ordo annexus esse debeat; ita tamen vt saltem dimidia pars sint presbyteri. Ex quo sequi videtur, omnes tales Canonicos, etiamsi eorum Canonicatus ex primæua institutione sacrum ordinem annexum non haberent; tamen vbi Concilium seruatur, teneri sub peccato mortali & priuatione vocis in Capitulo, intra annum ad ordinem sacrum, saltem subdiaconatus promoueri; quamuis fortè ex negligentia Episcopi non esset facta distributio & designatio, quæ præbendæ quem ordinem habere debeant: nam ipsum Concilium sua auctoritate annectit omnibus ordinem sacrum in genere; etsi velit ab Episcopo, cū consilio Capituli designari in particulari, quis cūi annecti debeat. 106

Præbendæ Eccl. cathedralis.

Notandum Tertiò, Eos, qui post monitionem ordines debitos sumere recusant, ab Ordinario priuari debere suis beneficiis, vt Congregatio Cardinalium respondit.

His adde, Quando ius aut statutum requirit aliquem gradum in eo qui eligendus, vel præficiendus est, sufficere, vt tempore electionis sit habilis ad eum statim comparandum, vt si dicatur non esse cōferendum nisi Doctori vel Licentiato. qui enim iam proximè habilis est ad aliquid, ita vt possit illud statim obtinere, perinde censetur, ac si iam obtineret. Confirm. Primò, Quia sacerdotiū magis requiritur ad beneficium parochiale, & capellaniam, quàm gradus ad Episcopatum, archidiaconatum, vel præbendam Theologicam; cùm illud sit necessarium essentialiter ad illorum beneficiorum functionem. atqui Iura explicant satis esse ad acceptandam Parochiam vt intra annum possis fieri Sacerdos. Idem suprà dictum de capellania: nec requiritur vt actu sis Sacerdos tempore collationis. ergo, &c. Confirm. Secundò, quia gradus non faciunt aptum functioni beneficij, sed solùm sunt testimonium publicum aptitudinis: atqui perinde est siue iam actu testimonium habeas, siue mox habere possis. Denique non est

O credibile

credibile conditores talium iurium & statutorum ita voluisse inhærere illi conditioni, vt eum qui actu eam nõ habet, velint censeri inhabilem: quia id nõ solùm videtur à ratione alienum, sed etiam bono Ecclesiæ noxium. Nam sæpè multi carentes gradu doctiores & aptiores sunt gradu insignitis; qui omnes excluderentur, eò quòd actu gradum non habeant; cùm tum facilè possint illum capessere. idem praxis quotidiana declarat, cùm plurimi, facta electione, gradum suscipiant.

DVBITATIO XX.

Quænam ætas ad singula beneficia sit necessaria.

107 Respondeo & dico Primò, Ad Episcopatum requiritur ætas 30. annorum exactorum, habetur cap. Cùm in cunctis. 7. de elect. ex Concil. Lateran. sub. Alex. III.

Dico Secundò, Ad dignitatem ecclesiasticam inferiorem Episcopatu, habentem tamen curam animarum, requiritur ætas 25. annorum saltem inchoatorum. habetur expresè d. c. Cùm in cunctis. §. Inferiora, & in Concilio Trident. sess. 24. cap. 12. vbi etiam d. cap. dispositio renouatur. Vnde patet, ad Abbatias, ad Prioratus conuentuales, ad Decanatus, ad Præposituras, ad Archidiaconatus & similes dignitates, quibus cura animarum connexa, requiri & sufficere ex rigore Iuris annos 25. inchoatos.

Abbatia, Prioratus, Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus.

Officium Abbatissæ.

Aduerte tamen, hîc non esse sermonem de officio Abbatissæ, Priorissæ, vel Præfectæ Monialium; quia hæc non sunt beneficia ecclesiastica, de quibus hîc agimus; sed officia quædam cum Iurisdictione. Concilium Trident. sess. 25. cap. 7. de Regularib. in omnibus huiusmodi Præfecturis requirit vt præficienda non sit minor 40. annis, & vt octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit, quòd si his qualitatibus non reperiatur in eodem Monasterio, ex alio eiusdem Ordinis eligi posse. Si hoc incommodum Superiori, qui electioni præest, videatur, ex iis, quæ in eodem Monasterio annum trigesimum excesserint, & quinque saltem annis post professionem rectè vixerint, Episcopo, vel alio Superiore consentiente, eligendam.

108 Dico Tertiò, Ad alias Dignitates vel Personatus, quibus non subest cura animarum, requiritur vt quis non sit minor annis 22. Ita Concilium Trid. sess. 24. cap. 12.

Vbi Notandum Primò, Illâ formulâ, *Vt non sit minor 22. annis*, insinuari annos 22. debere esse completos: qui enim nondum compleuit, est eis minor ætate. Secundò, Episcopum olim potuisse dispensare, vt hæ Dignitates, quibus animarum cura nõn incumbit, conferrentur anno 20. completo, vt habetur cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6. Quod Siluester v. Beneficium, 3. n. 3. sub finem ex Paludano intelligit etiam de Archidiaconatu, quia non habet curam animarum in foro interiori, vt oporteat esse Sacerdotem. Verùm post Concilium, certum est non posse dispensare pro anno 20. quia apertè inducit nouum Ius, requirens vt minimùm 22. annos expletos. Addo Archidiaconatum videri computandum inter Dignitates, quibus animarum cura connexa est; nam cap. Cùm in cunctis, §. Inferiora, apertè numeratur inter illas cum Decanatu: & requiruntur 25. anni. Idem insinuat Concilium Trid. suprà: vnde sententia Siluestri & Palud. non videtur vera.

Archidiaconatus.

Dico Quartò, Ad beneficium parochiale requiruntur 25. anni inchoati. cap. Licet Canon, de electio. in 6. Nec Episcopus in hoc dispensare potest; vt colligitur ex cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6.

Dico Quintò, Ad alia beneficia, qualiacumque ea sint, requiritur vt minimùm ætas 14. annorum inchoatorum. Ita statuit Concil. Tridentinum sess. 23. c. 6. *Nemo ante 14. annum beneficium possit obtinere*. Itaque etiamsi olim poterant quædam beneficia post annum ętatis septimum pueris dari; vt docet Siluester v. Ætas, §. 2. nunc tamen non possunt, sed irrita est collatio. 109

14. annis in ceteris.

Aduerte tamen, Canonicatus & similia, quæ maturitatem consilij requirunt, numquam pueris dari potuisse sine dispensatione, vt ibidem Siluester. Imò Caietanus v. Beneficium, dicit esse intolerabile vt pueris ecclesiastica beneficia dentur. Potest tamen Pontifex circa filios Principum & quandocumque iudicat Ecclesiæ expedire, dispensare. Dixi *Vt minimum*, quia ætas hæc 14. annorum etsi per se sufficiat, tamen ratione ordinis & habilitatis ad ordines, quam Concilium Trident. requirit, sæpè exigitur maior ætas, vt patet ex dictis. Vnde sequitur, eum, qui accipit beneficium, quod requirit subdiaconatum, (vt sunt omnes Canonicatus Ecclesiæ cathedralis) debere inchoasse annum 21. nam debet esse habilis vt intra annum fiat subdiaconus; subdiaconus autem fieri nequit ante 22. inchoatum. Quòd si beneficium requirat diaconatum, debebit saltem inchoasse annum 22. vt in principio anni sequentis possit fieri diaconus. Si sacerdotium, debebit inchoasse annum 24. alioqui irrita erit collatio, vt colligitur sess. 22. cap. 4. & sess. 24. cap. 12. 110

Canonicatus non dantur pueris.

Ætas in beneficiis ordinem requirentibus.

In his tamen & similibus Iure nouo inductis, multi poterunt excusari, vel quia ius illud non est receptum, vel quia bona fide per triennium fuerunt in possessione, absque simonia & intrusione: quæ possessio parit veluti vsucapionem & dominium, iuxta Nauarrum l. 3. consil. 42. de præbendis, de quo dictum suprà, cap. 6. dubit. 10.

Excusatio.

DVBITATIO XXI.

Quomodo requiratur cœlibatus ad beneficium.

Respondeo, & dico Primò, Omnis collatio beneficij facta ei, qui matrimonio est iunctus, irrita est. colligitur hoc ex cap. 1. 2. & 8. de Clericis coniugatis, & ex Concilio Trident. sess. 22. cap. 4. Aduerte tamen, eum qui duxit virginem, si consentiente vxore castitatem voueret, posse ad beneficium admitti, vt habetur cap. 2. de Cleric. coniug. tunc tamen si vxor esset iuuenis, deberet antè Religionem ingredi; si prouectior, deberet saltem vouere castitatem in sæculo, vt notat Glossa ibid. ex cap. Cùm sis. 4. & cap. Ad Apostolicam. 13. de conuersione coniugat. 111

Beneficij collatio in coiugatum irrita.

Dico Secundò, Si clericus minorum ordinum, habens beneficium, contrahat matrimonium, ipso Iure illud amittit. Ita communiter DD. in cap. 1. 112

Clericus minorum ordinum.

cap.1. de Clericis coniugatis; & docet Nauarrus cap.25.nu.120. Ratio est, quia suscipit statum incomparibilem, imò sub hac conditione tacita censetur ei collatum.

Obiectio. Dices, Capite illo primo solùm dicitur *esse compellendos vt beneficia relinquant*, & cap.3. *debere beneficio spoliari*, & infrà, *esse beneficiis priuados*. Idem dicitur cap.5. *Resp.* Respondet Glossa Canones istos loqui nō de priuatione Iuris, sed facti seu possessionis. Nec obstat quòd cap.5. dicitur, coniugatum non posse spoliari beneficio per eum, qui illud ipsi contulit; sed solùm per Superiorem: quia loquuntur de coniugato, cui Episcopus in coniugio existenti contulit, quem iubet priuari, non per Episcopum, (vt cōsulat eius honori, ne ille proprium factum rescindere cogatur) sed per Superiorem.

113 *Si matrimonium sit inualidè contractū.* Petes Primò, Quid si Clericus minorum ordinum contraxerit matrimonium inualidè, ob aliquod impedimentum, vacabitne beneficium? Panormit. putat vacare, modò non defuerit consensus: hunc sequuntur multi alij DD.

Verius tamen puto contrarium; quia Canones apertè loquuntur de matrimonio valido, vt patet cap.1.3.5. quia fundant se in eo, quòd non possit vxori & voluptatibus carnis dare operam, & diuinis obsequiis vacare; quæ ratio cessat, si matrimonium sit irritum: idem sentiunt multi docti viri in hac Vniuersitate à me consulti. Confirm. Si enim vacaret, vel id esset in pœnam delicti; vel ob tacitam renuntiationem; vel quia capessit statum incompossibilem. Non primum, tum quia absque culpa potuit contrahere; tum quia pœna non debetur ante sententiam. Non secundum, quia etiamsi expresè renuntiasset, non vacaret: requiritur enim renuntiationis acceptatio facta per Superiorem. atqui tacitum non plus operatur quàm expressum. Non tertium, quia re vera non assumpsit statum repugnantem, cùm actus sit inualidus. Confirm. Secundò ex reg. 52. de reg. iuris, *Non præstat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum.*

Si vxor ingrediatur Relig. Petes Secundò, Quid si vxor ante consummationem ingrediatur Religionem?

Respond. DD. plerique existimant beneficium nihilominùs vacare, ita vt retineri non possit, idq. ex d.c.1. probant. Contrarium tamen alicui verius videri possit ob rationem allatam; tunc enim cessat ratio cur debeat relinquere: vnde nisi per iudicem priuetur, non tenetur in conscientia. & cōfirmatur, quia id magis consentaneum verbis illius Canonis & sequentium, si rectè ponderentur. Nihilominùs non recesserim facilè à sententia communi DD. quę in huiusmodi vim magnā obtinet.

114 *Sponsalia.* Dico Tertiò, Si contrahat solùm sponsalia, non amittit ipso iure; quamuis mereatur priuari. est communis DD. Primum patet; tum quia spōsalia solui possunt; tū quia Iura nihil de hoc statuerunt. Secundum patet; tum quia non potest retinere beneficium, si velit promissioni sponsalium satisfacere; tum quia dedecorat statum ecclesiasticum contrahendo sponsalia retento beneficio.

115 *Clericus sacrorum ordinum.* Dico Quartò, Si Clericus sacrorum ordinum contrahat matrimonium, non amittit ipso facto beneficium, sed est priuandus. colligitur ex dicto cap.1. & ita docet ibidem Glossa communiter recepta. Ratio est, quia matrimonium est irritum, & compellendus est manere in ordine suscepto, vnde non conueniebat vt ipso facto esset priuatus, ne fortè cogeretur mendicare.

Notandum est, hæc esse intelligenda de beneficio propriè dicto, quod competit alicui ratione spiritualis tituli: nam præbendas quasdam temporales ratione paupertatis, vel temporalis administrationis, laici coniugati habere possunt, quales dicuntur esse in Ecclesia Carnotensi S. Martini; vt refert Siluester, Beneficium, 3. qu.4. *Præbenda laicorum.*

DVBITATIO XXII.

Vtrùm requiratur vt non sit vlla censura irretitus, aut alia inhabilitate affectus.

Respondeo & dico Primò, Hoc adeò requiri, vt collatio beneficij facta excommunicato excommunicatione maiore, aut suspēso, aut interdicto, sit nulla, iuxta communem DD. sententiam. De *excommunicato*, habetur cap. Postulastis. 7. de Clerico excommunicato. De *suspenso* probant ex cap. Cùm dilectus. 8. de consuetudine, cap. Cùm inter R. seniorem. 16. de elect. & ca. Cùm bonæ. 8. de ætate & qualit. De *interdicto*, colligūt ex cap.1. de postulatione Prælatorum: quamuis ibi non dicatur inhabilis, qui est interdictus, sed qui interdictum violauit. videtur tamen consonum Canonibus, vt etiam ij, qui sua culpa interdictum personale incurrerunt, inhabiles sint: quia qui non possunt præstare officium publicè, vt in Ecclesia fieri solet, par est vt nō sint capaces beneficiorum; vt colligitur ex Canonibus citatis. Dixi *Excommunicato excommunicatione maiore*; quia si minore tantùm erat excommunicatus, collatio non est ipso facto irrita, sed irritanda; vt patet ex cap. Si celebrat. 10. de Clerico excommunicato. quamuis Glossa & multi alij illud *irritanda* exponant *irrita declaranda*. sed in pœnis mitior interpretatio facienda: & odia restringenda, vt habet regula iuris. vnde hæc sententia videtur verior. 116 *Excommunicatus inhabilis.*

Notandum Primò, Non solùm *collationem*, sed etiam *electionem*, *præsentationem* & *postulationem* excommunicati, suspensi, & interdicti, & resignationem in eius fauorem esse irritam; vt colligunt ex iisdem locis, & aliis multis: & docent communiter DD. Rebuffus, §. Formula dimissoriarum, num.24. Couarr. in cap. Alma. 1 p. §.7. nu.1. & 2. Glossa in cap. Postquam. 3. de elect. & alij. *Omnis prouisio beneficiaria tali facta, est irrita.*

Notandum Secundò, Hæc esse intelligenda in omnibus beneficiis, quæ potestate humana conferuntur, etiam in Episcopatu; quia Canones generatim de beneficiis loquuntur; nec vllus DD. aliquam exceptionem facit: & meritò; quia qui minorum capax non est, quomodo maiorum capax erit? Dico, quæ *potestate humana conferuntur*, vt excludam Papatum, qui non ab hominibus, sed ab ipso Christo Domino confertur ei, qui secundùm formam in Ecclesia receptam à Cardinalibus electus fuerit: etiamsi ille excommunicatus, suspensus, aut irregularis sit; vt colligitur ex cap. Licet, vbi dicitur; *Ille absque vlla exceptione, ab vniuersali Ecclesia pro Romano Pontifice habeatur, qui à duabus partibus concordantibus electus fuerit & receptus.* vnde apertè sequitur, non obesse illi vllam censuram priorem, neque suam, neque eligentium. Idem de eligentibus statuitur Clement. Ne Romani. §. Ceterùm. causa statuendi fuit vt vitentur occasiones schismatum, quæ maximè sunt Ecclesiæ perniciosa: cessat autem illo casu *Episcopatus.* *Papatus.*

excommunicatio per seipsam: quia euectus in illam dignitatem non potest ampliùs lege excommunicationis, vtpote à pari constituta, constringi.

Probabilis sententia. Notandum Tertiò supradicta procedere iuxta communiorem DD. sententiam. Nihilominùs satis est probabile, etsi suspensio siue ab officio, siue à beneficio faciat hominem indignum collatione noui beneficij, & Canones velint eum priuari, & hac ratione possit dici inhabilis; non tamen ita esse inhabilem, vt collatio sit ipso iure irrita, & ille teneatur beneficium, etiam post ablatam suspensionem, sponte dimittere. Id enim ex Canonibus non satis potest probari. Solùm enim ex illis colligitur, collationem esse irritandam, ipsumque esse priuandum, vt patet singulos expendenti: quæ formulæ loquendi indicant requiri sententiam iudicis. Vnde in re tam dura & difficili, nõ videntur extendendæ ad priuationem latæ sententiæ, & inhabilitatem absolutam. Quam sententiam veriorem esse docet doctissimus Suares tomo de censuris, partim disput.26. sect. 3. n.7. partim disput.27. sect.5. n.25. Nec obstat cap. Cùm bonæ, de ætate & qualit. quod maximè videtur vrgere; vbi de quibusdam suspensis Clericis dicitur, quòd non licet eis beneficium in suspensione obtentum aliquatenus retinere. Facilis est responsio. Non enim ibi tam ponderat Pontifex quòd absolutè in suspensione beneficiũ obtinuissent, quàm quòd in tali suspensione, nempe triennali, in qua per triennium contumaces perstiterãt; quod indicant verba illa extrema: *Vnde Archiepiscopo dedimus in mandatis, vt eos pro tanta pertinacia & contemptu Apostolico, beneficiis quæ habent, non differat spoliare.* Quod confirmatur. quia non solùm de beneficiis in suspensione obtentis dicit Pontifex eos non posse illa retinere; sed idem omnino dicit de illis, quæ ipsi ante suspensionem habebant. at certum videtur quòd non tenebantur hæc sponte dimittere. Tantùm ergo dicere voluit fore turpe & scandalosum, si post tantam contumaciam permitterẽtur suis beneficiis frui, ac proinde à Superiore priuandos. Addo credibile esse tanto tempore aliquando officio ordinum functos, ac proinde factos irregulares, & hac ratione ad noua beneficia factos inhabiles.

Quod diximus de suspensione, idem videtur probabile de Interdicto: quia à Canonibus hîc minus præsidij. Nam cap.1. de postulat. prælat. quo maximè nitũtur, loquitur expressè de violante Interdictum, non de eo qui solùm interdictus, vt suprà insinuatum. Quia tamen cui prohibita est functio aliqua, ei quoque prohibita censetur susceptio eius quod ordinatur ad illam functionem: ideò omnis collatio beneficij suspensis & interdictis facta, meritò est irritanda, & ipsi spoliandi; vt colligitur ex cap.fin. de Clerico exc. ministrante. Cùm enim non sint habiles ad officij functionem, non debent admitti ad beneficia, quę propter officij functionem dantur.

117 *Si ignoret censuram.* Petes Primò, Quid si prouisus ignoret se excommunicatum ignorantia probabili, erítne tunc electio & collatio beneficij irrita? Nauarrus in cap. Fratres, de pœnit. dist. 5. nu.45. absque hęsitatione docet validam esse: pro qua sententia citat Glossam secundã in cap. Apostolicæ.9. de Clerico excommunicato ministrante, Felinum, & Cardinalem. Idẽ potiori ratione dici potest de suspenso & interdicto. Hæc sententia probabilis est.

Contrariam tamen puto veriorem cum Glossa communi, Abbate & aliis in dictum cap. Apostolicæ; & ita seruatur in praxi: nam Papa ad cautelam solet absoluere à censuris, dum alicui de beneficio prouidet; scilicet ad effectum dumtaxat præsentis collationis consequendum. ratio est, quia etsi ignorantia excommunicationis valeat ad non incurrendam irregularitatem & alias pœnas, iis, qui aliquid prohibitum in eo statu fecerint, statutas; non tamen ad habilitandum hominem ad ea, ad quæ per illam est inhabilis; vide Couarruuiam in cap. Alma mater. p.1. §.7. nu.3.

Petes Secundò, Quid si alicui facta sit collatio ante excommunicationem, qui postea in excommunicatione acceptet, erítne valida acceptatio? 118 *Acceptatio in excommunicat. est valida pro tempore absolut.*

Respondeo, Communior sententia DD. est, illam acceptationem in excommunicatione factam valere: quam refert Cauarr. l.3. variarum cap.16. nu.4. & in cap. Alma, suprà nu.4. eique fauet praxis, vt ibidem ait. ratio est, quia iam ante excommunicationem censetur illi Ius quæsitum per collationem: acceptatio enim, seu consensus non tribuit nouum Ius, cùm fiat priuata auctoritate; sed solùm declarat consensum beneficiarij cupientis collatum sibi ius retinere. Sed hæc ratio non videtur firma; quia etsi per talem collationem acquirat Ius ad rem, non tamen in re, nec facit illud suum; ad hoc enim requiritur acceptatio, vt ostensum cap.18. dub.6. de promissione & donationę: & apertè colligitur ex cap. Si tibi absenti.17. de præbendis, in 6. Itaque cùm illo tempore sit incapax noui Iuris acquirendi, non videtur acceptatio pro illo tempore esse valida, sed pro tempore, quo desinit esse excommunicatus: tunc enim acceptatio prior, quæ adhuc censetur manere, cùm non sit reuocata, habebit effectum; nec opus erit noua acceptatione. Ita Couarruuias suprà. Fateor tamen contrarium esse probabile, præsertim cùm ei etiam consonet praxis, vt dictum est. nam vsus hæc positiua moderari potest.

Petes Tertiò, Vtrùm è contrario, si is, qui in excommunicatione est electus aut præsentatus, fiat capax per absolutionem, priusquam acceptet electionem vel præsentationem, acceptatio sit valida? Similiter si collatio facta sit existenti in censura; vtrùm valida sit acceptatio facta post absolutionem. Multi DD. putant huiusmodi acceptationem validam esse; imò etiamsi acceptaueris electionem, præsentationem, collationem, aut institutionem cum impedimento excommunicationis vel irregularitatis, nihilominùs sublato eo impedimento per dispensationem vel absolutionem, illum actum conualescere, & ius tribuere in foro conscientiæ, ita vt noua electione, præsentatione, aut collatione opus non sit. Ita docent Speculator, Innoc. Hostiensis, Ioannes Andr. Butrio, Anchar. Sapia, Calderinus, Milis, Felinus, Nauarrus, & Borgasius: quos refert Sancius lib.8. de dispensationibus disputat.7. n.12. eorumque sententiam dicit probabilem ac tutam cum his limitationibus. Primò, Vt impedimentum sit occultum. alioquin actus nullum haberet colorem, sed esset planè irritus in foro externo. Secundò, Vt id in nullius cedat præiudicium. Si enim duo electi essent, præferendus esset qui caret impedimento; quia hic solus absolutè ius habet. Tertiò, Vt si sciens suum impedimentum, acceptaret collationem beneficij, nõ solùm impetret dispensationem illius 119 *Si electio, præsent. vel collatio facta sit excommunic. & post absolut. acceptetur.*

illius impedimenti prioris, ſed etiam illius quod incurrit per talem acceptationem. ita enim acceptando beneficij collationem incurrit vitium intruſionis, per quod fit inhabilis ad idem beneficium (etſi non ad alia, vt infrà dicetur) vnde etiam eget diſpenſatione huius impedimenti; qua obtenta poterit beneficium retinere. Quæ ſententia ſic probari poteſt. Nam electio illa fuit valida & efficax ex parte eligentium, vt ſupponitur, (idem dicendum de præſentatione & collatione) ſed ſolùm requiritur capacitas in electo. ergo ſimulatq; fuerit capax factus ſublato impedimento, ex vi prioris actus ius acquiret: ſicut cùm quis acceptat in excommunicatione collationem ſibi factam ante excommunicationem, ſublato illo impedimento ius acquirit abſolutum ex vi illius acceptationis, vt antè dictum eſt. Deinde, quia electores in priore voluntate manere cenſentur, cùm illam non reuocarint; ergo vis electionis manet: ac proinde poterit eam ſublato impedimento validè acceptare. Denique, is cuius profeſſio fuit irrita ob aliquod impedimentum, vt ob defectum ætatis, vel quia nondum completus annus probationis, ſublato impedimento poteſt manere in religione, & ratificare ſuam profeſſionem abſque noua admiſſione Prælati, vt infrà cap.41.dubit.7. nu.64. dicetur. ergo ſimiliter in noſtro caſu ſufficit vt impedimento ſublato, acceptet apud ſe electionem vel collationem præteritam. Eamdem ſententiam tenet Henriquez de excommunicatione cap. 13.

Verius eſt non eſſe validam. Sed contrarium eſt probabilius, & tenet Nauarrus cap.27.n.194. Panorm. cap. Innotuit. n.11. de electione, & alij paſſim. Probatur Primò, quia canones ſacri abſolutè irritam reddunt electionem habentis tale impedimentum, nec meminerunt acceptationis. Deinde, electi, præſentati, vel prouiſi in excommunicatione, vel alio impedimento, facilè poſſent differre acceptationem, & interim curare ſe abſolui; & ita nihil illis illud impedimentum obeſſet: quod videtur contra mentem Canonum. Tertiò, quando contractus vel conſenſus alicuius eſt irritus ob impedimentum occultum alterius partis, non ſatis eſt tolli illud impedimentum, ſed opus eſt ſecundùm veriorem ſententiam nouo conſenſu alterius: vt patet in contractu matrimonij. ergo ſimiliter hìc opus eſt nouo conſenſu electorum, quo confirment priorem actum, aut velint in eo perſtare. Quòd ſi impedimentum eis fuerit notum, non opus eſt nouo conſenſu, ſed ſufficit eos ſublato impedimento in priore conſenſu perſeuerare. vt docet Panor. in d.cap. Innotuit.20. nu.11. de electione. Ex his vtcumque ſoluas rationes ſententiæ diuerſæ. Ad Primum dici poteſt, id habere locum quando electores ſciunt impedimentum: (quando enim crimen illorum eſt occultum, non ſunt omnino priuati iure eligendi ante ſententiam, vt multi probabiliter docent) ſecùs quando neſciunt: tunc enim error cenſetur cauſa conſenſus, qui proinde illum reddit inualidum ex parte eligentium. Neque eſt ſimile quod adfertur de acceptatione electionis factæ ante impedimentum.

Ad Secundum, patet ex dictis. Ad Tertium, dicendum infrà cap.41.dubit.7.n.64.

Præter cenſuras propriè dictas ſunt alia quædam impedimenta acquirendi beneficij, vt Irregularitas, Inhabilitas proueniens ex eo quòd quis ſit filius hæretici, vel quòd ad preces hæretici obtinuerit beneficium; vel quòd in beneficio commiſerit ſimoniam, vel quòd ſit intruſus. Nõ enim omnis inhabilitas ad beneficia eſt propriè cenſura, vel etiam irregularitas, ſed ſunt quædam inhabilitates ab illis diſtinctæ, vt patebit ex dicendis.

120 *Irregularis.* Dico igitur Secundò, Etiam requiritur vt non ſit irregularis; alioquin collatio erit nulla. Eſt communis ſententia, quam tenet & probat Nauarrus cap.27.nu.251. & Panor. in cap. Tanta.18. de exceſſibus Prælatorum. Ratio eſt, quia inhabilis ad vnum, eſt inhabilis ad ei annexum: at irregularis eſt inhabilis ad ordines & eorum vſum: ergo etiam ad beneficium ordini annexum. Deinde irregularis in Iure dicitur egere diſpenſatione, etiam ad beneficium ſimplex, vt patet Can. Studeat. d.50. & c.2. de Clerico pugnante in duello. Confirmatur, quia collator non intendit conferre, niſi ſecundùm Canones; ergo cùm ſubeſt irregularitas, deeſt ei intentio conferendi, ac proinde collatio eſt irrita: ſicut impetratio gratiæ eſt irrita, quando celatur illud quod impediret conceſſionem.

Dices has rationes non conuincere. Nam irregularis non eſt inhabilis ad recitandum priuatim officium diuinum: at multa beneficia non requirunt amplius, vel ſi quid amplius oneris habeant (v.g. aliquot Sacra) id poteſt præſtari per alium. ergo ſaltem talium beneficiorum nõ erit incapax. Deinde etſi irregularis ſit inhabilis ad ordines, non tamen collatio ordinum ipſi facta eſt irrita; ergo ſimiliter etſi dicatur inhabilis ad beneficiũ, collatio beneficij non erit irrita. Vt enim dicatur quis inhabilis, ſufficit vt habeat tale impedimentum, cum quo non poſſit ſine peccato obtinere. Nec refert quòd iſtis Canon. dicatur egere diſpenſatione; tum quia ibi agitur de clerico homicida (homicidium autem peculiari ratione impedit collationem & retentionem beneficij, non ſolùm ob irregularitatem, ſed quia Canones iubent illum priuari, vt patet cap.1. de homicidio, in 6.) tum quia ſine diſpenſatione nullus irregularis poteſt licitè beneficium obtinere aut retinere. Nec obſtat quòd Canones vetent talibus dari beneficia, quia inde tantùm ſequitur id eſſe illicitũ, non autem eſſe irritum. Imò non eſt cenſenda irrita collatio ex vi alicuius prohibitionis, niſi expreſsè addatur, vt ſi contrà factum ſit, conſeatur irritum & inane, vt expreſsè habetur cap. Si ſoli.6. de præbendis, lib.6. Atqui nullus eſt Canon, qui habeat clauſulam irritantem: ergo. Denique non vrget confirmatio. quia error, qui non eſt circa cauſam principalem donationis vel contractus, non reddit illum irritum, vt oſtenſum eſt cap.17. dub.5. Itaque non deſunt graues DD. qui doceant hanc collationem non eſſe irritam, ſed irritandam à Superiore. Ita expreſsè Innoc. in cap. Cũ noſtris, de conceſſ. præbendæ: vbi dicit, *Quòd homicida & alij irregulares ſine diſpenſatione iuſtè tenent dignitates ſuas, quouſque renuntient, vel deponantur, etiamſi tales eſſent tẽpore collationis vel electionis.* Et Petrus de Ancharana in reg. peccati venia. in 1. opp. lib.6. *Illud autem certum eſt, quòd ſi homicida promoueatur ad beneficium, recipit titulum.* Quod confirmat ex Innoc. ſuprà. Idem docet Felinus in cap. Inquiſitionis, n.6.7.8. de accuſat. vbi præter prædictos citat pro hac ſententia Rotæ deciſiões & Calderinum. Eamdem ſententiam expreſsè

docet Glossa Raimundi, & Siluester v. Excommunicatio,4. n.4. illam Glossam adducens. Sequuntur aliqui recentiores, & quidam expressè dicunt in rigore iuris hanc sententiam esse probabilem. Et iuxta illam peccaret quidem irregularis beneficium acceptando, vel retinendo, solùm tamen egeret dispensatione irregularitatis ad illud licitè retinendum.

Nihilominùs in praxi sentio adhærendum nostræ assertioni tamquam securiori, etsi rationes supradictæ illius non omnino conuincant. Primò, quia est communis; à qua non facilè recedendum in praxi. Secundò, quia videtur omnino consentanea praxi & stylo curiæ Romanæ: stylus autem seu consuetudo curiæ in iudiciis, ius facit. Tertiò, quia Canones facilè ita possunt intelligi, & plerique DD. ita eos intellexerunt. Non enim antiquiora illa iura ita distinctè & disertè omnia exprimunt; sed satis est vt dicant, talem non posse beneficium obtinere. Ex communi autem sententia DD. facilè nascitur consuetudo, quæ instar iuris habeat.

Irregularis secundum quid. Notandum tamen Primò, Eum, qui sacro ordine diaconatus vel subdiaconatus est initiatus, posse fieri irregularem ad suscipiendum sacerdotium; ita tamen vt non sit irregularis ad functionem ordinis suscepti, v.g. ad canendum Euangelium vel Epistolam: & Sacerdotem amissis aliquot digitis fieri posse inhabilem ad celebrandum; ita tamen vt maneat idoneus ad audiendas confessiones; quo euentu poterit ei conferri beneficium, quod non requirit aliud ministerium, quàm illud ad quod ille aptus remásit, vt rectè Nauarr. suprà.

Reualidatio tituli. Notandum Secundò, Quando titulus inualidè collatus fuit ob censuram, irregularitatem vel inhabilitatem, quæ per Episcopum tolli poterat, Episcopum, sublata illa inhabilitate, non posse titulum reualidare, si prima collatio ad Pontificem pertinebat: hæc enim reualidatio fieri debet per eum, cuius est beneficium primò conferre. Si tamen iusta causa subsit, vt si esset vir benè meritus, & pro ratione sui status indigens, & cui sine scandalo vix liceret beneficium deserere, quique ob paupertatem non posset commodè Romam confugere, posset Episcopus ei titulum reualidare ex tacito quodam S. Sanctitatis consensu, vt multi recentiores tenent, teste Henriquez cap.14. de excommunicatione. Idem dicendum putant aliqui & potiori ratione, si iusta causa subsit, & collatio ad alium pertineat, apud quem iste infamaretur si se aperiret; id enim suadere æquitatem, (præsertim cùm prior quātum in se est, suam collationem iam antè in illum fecerit) & meritò posse præsumi hanc esse S. Sanctitatis mentem, quæ in hoc casu titulum reualidare potest. quare si ille non potest Romam confugere, concedi Episcopo, sicut in casu priore.

121 *Hæretici & filij eorum.* Dico Tertiò, Omnes hæretici, credentes, receptatores, defensores, & fautores, ipsorumque filij & nepotes per lineam masculam, sunt inhabiles ad omne beneficium ecclesiasticum & officium publicum: item qui ad preces talium ecclesiasticum beneficium scientes obtinuerunt, sunt inhabiles ad illud & ad alia omnia. Prior pars habetur cap. Quicumque. 2. §. Hęretici, & ca. Statutum. 15. de hæreticis, in 6. Altera habetur d. cap. Quicumque. §. Ad hæc; eodem.

Notandum Primò, Quòd hîc de filiis & nepotibus hæreticorum, credentium, fautorum, &c. dicitur, esse intelligendum de filiis eorum, quos tales adhuc esse, vel in tali statu decessisse constat; *Quorum hæreticorū filij.* non autem eorum, quos constat esse emendatos; vt expressè habetur cap. Statutum. Imò quidam recentiores requirunt vt parentes sint damnati de illo crimine; quia cap. Statutum, dicitur, *Qui tales esse, vel tales etiam decessisse probantur.* vbi videtur requiri vt id *probatum sit in iudicio.* quę sententia non displicet quibusdam in iis locis, vbi ob multitudinem hæreticorum non censetur infamia esse filium vel nepotem hęretici. secùs verò in aliis. Sed re vera non est ea mens Canonis: si enim ageretur de probatione in Iudicio, dicendum erat non qui tales esse vel decessisse *probantur*, sed *probati legitimè fuerint*; debuisset enim probatio præcessisse: idque non in solis defunctis, sed etiam in viuentibus. Vnde nec filij hæreticorum viuentium essent incapaces, nisi in Iudicio probatum sit parentes iam esse hæreticos, & fuisse tales ante filiorum procreationem. *probantur* ergo idem est quod *noscuntur*, ita vt publicè de eorum hæresi constet. quæ forma loquendi valdè frequens est B. Gregorio, quem alij Pōtifices libenter sequuntur. Itaque comprehenduntur omnes illi, quos passim constat vel adhuc tales esse, vel tales decessisse. Præterea illud intelligendum de filiis post hæresim natis, vt docet Simanchas in Enchir. ca. 36. & alij. hi enim soli labem, sui ortu à tali parente contrahere videntur. Qui autem antè nati sunt, non censentur per hæresim parentis superuenientem inquinari. Denique de iis, quos constat filios esse talium; si enim res sit occulta, non adfert illis infamiam. Addunt tamen quidam, etsi *Posse ordinari.* supradicti filij sint inhabiles ad beneficia, posse tamen ordinari; quia Iure non prohibentur. Sed credo stylum Curiæ obstare, qui seruari debet. Imò si quis benè aduertat, deprehendet ipsum ius obstare. Nam d. §. *hæretici*, dicitur, *ad nullum beneficium seu officium publicum admittantur. quod si secus factum fuerit, decernimus irritum & inane.* At nomine officij publici, etiam ordines continentur. Vnde suspensus generatim ab officio, est suspensus ab ordinibus, etsi non sit suspensus à beneficio. Addo nullam esse rationem admittendi ad ordines præsertim sacros, eos qui ab omni officio publico, vt Iudicis, Notarij, Aduocati, &c. excluduntur. vide Glossam ibidem.

Notandum Secundò, Si mater sit hæretica, pater autem non sit, tunc nepotes non sunt inhabiles, sed filij soli. cap. Statuimus, suprà.

Notandum Tertiò, Hanc pœnam extendi ad eos, qui hostiliter insecuti sunt Cardinales vel Episcopos, & ad filios, nepotesque illorum, cap. Felicis, de pœnis in 6. & Clement. 1. de pœnis.

Dico Quartò, Triplex simonia inducit inhabilitatem ad omnia beneficia; nimirum simonia confidentiæ, simonia in electione Papæ, & in examine ad parœcias. de quibus infrà cap. 35. nu. 147. & 148. alia autem simonia realis in beneficiis inducit inhabilitatem solùm ad idem beneficium in quo admissa est, non ad alia; de quo vide infrà cap. 35. nu. 139. 122 *Inhabilitas ad omnia.*

Dico Quintò, Intrusio in beneficium adfert etiam inhabilitatem ad idem beneficium; non tamen ad alia. Colligunt id DD. ex variis textibus Iuris Canonici, vt videre est apud Felinum cap. In nostra. 32. n. 11. de rescriptis. & cap. Veniens. 15. notab. 2. 123 *Intrusio.*

notab. 2. de accusationibus. Est autem *Intrusio* in beneficium, (vnde quis dicitur intrusus) cùm quis sciens absque canonico titulo beneficium accipit aut retinet: vel cùm quis accipit aut retinet beneficium sciens nullum ius (saltem perfectum) sibi in eo competere, vt ex multis probat Couarr. lib. 3. variarum, c. 16. n. 7. Hoc autem fit multis modis, vt refert Felinus locis citatis, Rebuffus in praxi beneficiorum, Regula de subrogandis, Glossa 4. Ludouicus Gomez in Regulam de triennali possessore, 47.

Primus est, cùm quis non Superioris, sed sua vel parentum auctoritate occupat beneficium: vt sunt illi, qui nullum habent titulum, iuxta Innoc. in cap. Nihil. de electione. Hos enim esse inhabiles ad illud, colligunt ex cap. Ad aures. 3. de excessibus Prælatorum, vbi tales per censuras dicuntur cogendi dimittere beneficium sic occupatum. & cap. Quia diuersitatem. 5. de concess. præbendæ. dicitur, eum qui sine collatoris auctoritate se intruserit, cogendum dimittere, etiamsi à Sede Apostolica confirmationem obtinuisset; scilicet non facta mentione intrusionis, vt notat Glossa.

Secundus est, cùm is, contra quem est lata sententia depositionis, à qua non est appellatum, retinet beneficij possessionem. ita Innoc. in cap. Qualiter. 24. de accusationibus. Hic enim propria auctoritate beneficium retinet.

Tertius modus locum habet in tribus casibus. Primus est, cùm quis electus dumtaxat, ingerit se ante confirmationem electionis, administrationi, tamquam verus possessor. Secundus est, cùm quis est confirmatus, sed illa confirmatione à Superiore cassata, retinet adhuc administrationem. Tertius casus est, cùm præsentatus seu nominatus ingerit se administrationi ante institutionem.

In primo casu est priuatus ipso facto omni iure quod per electionem habebat; vt patet per cap. Auaritiæ. 5. de electione, in 6. quod Glossa v. Priuatos, cum Ioanne Andrea & Ioanne Monacho intelligit de eo qui quæsito aliquo colore administrationi se ingerit. v.g. sub ficto titulo œconomi aut procuratoris. secùs de eo, qui absq; huiusmodi colore id facit. Hunc enim tantùm esse per sententiam priuandam suo iure per electionem obtento.

In secundo & tertio casu solùm videtur priuandus per sententiam. id enim aperte insinuat Glossa, & auctores citati: cùm dicunt, etiam electum administrationi se ingerentem ante confirmationem, iure antiquo non fuisse priuatum, sed solùm priuandum per sententiam. ergo cùm Ius nouum in cap. Auaritiæ. solùm disponat de electo, non autem de præsentato vel confirmato, cuius confirmatio est cassata, non erit pœna electi ad hos extendenda, sed solùm pœna iuris antiqui quod iubet tales priuari per sententiam, iuxta Glossam. Confir. Quia cap. Cùm iamdudum. 17. de præbend. & dignit. & cap. Bonæ. 1. de electione, quæ maximè huc pertinent, solùm iubent tales priuari. Rebuffus tamen suprà n. 8. dicit intrusum in prædictis tribus casibus esse ipso iure priuatum omni iure quod habebat; idem tenet Ancharanus consil. 51. Sed fortè solùm volunt, talem non posse beneficium illud obtinere, nisi cum eo dispensetur ob quamdam inhabilitatem illa sui intrusione contractam. Aliud enim est fieri inhabilem, aliud ius acquisitum amittere, vt etiam docet Couarr. suprà n. 7.

Quartus modus est, cùm quis accipit titulum & possessionem à non habente potestatem; vt si alius erat collator; vel si iste à quo accepit erat nominatim denuntiatus de excommunicatione aut suspensione ab officio. Colligitur ex cap. Quia diuersitatem. 5. de concess. præbend. & cap. fin. de excessibus Prælatorum.

Quintus est, cùm quis accipit beneficium, quo alter iniustè & præter ordinem iuris est priuatus, cap. fin. de excessibus Prælatorum.

Sextus est, cùm quis vi occupat possessionem beneficij, cap. Eum qui 18. de præbend. in 6. 124
Hic perdit omne ius quod in beneficium illud per electionem, præsentationem, aut collationem habebat, vt ibidem dicitur. Aduerte tamen hunc non dici propriè intrusum, si anteà collationem habebat, sed violentum, vt notat Dominicus in cap. Eum qui. & Ioannes Milis in Repertorio, v. Intrusus videtur: si tamen beneficium sic occupatum retinuerit, dicetur intrusus secundùm eosdem, quia ius omne amisit. Sed hoc benè refutat Couarr. de sponsal. p. 2. c. 6. §. 8. n. 8. quia non tenetur dimittere beneficium ante sententiam, sicuti nec in aliis casibus, vbi priuatio beneficij obtenti ipso facto ob crimen statuitur. Vide suprà cap. 29. dubit. 8. n. 63. Quòd si beneficium à nemine possidebatur, & is cui collatio facta est possessionem vacuam propria auctoritate apprehendat, non incurret pœnam cap. Eum qui; nec amittet ius suum. quia hoc cap. in illo casu non loquitur, sed tantùm cùm alter è possessione est deiiciendus, vt ex communi sententia DD. tradit Couarr. lib. 3. variarum, c. 16. n. 7. Simili modo legatarius propria auctoritate occupans rem sibi legatam, etiam post aditam hereditatem, priùs tamen quàm possessio ab herede fuerit apprehensa, non amittit ius quod in ea re habebat, vt docet Glossa in L. Non est dubium. C. de legatis. secùs si possessione iam apprehensa, vt patet ex dicta L. Non est dubium. An autem qui ita beneficij possessionem accipit, possit puniri, & an ea possessio habeat effectus veræ possessionis, vide Couarr. n. 8. suprà.

Si habebat collationẽ.

Septimus est, cùm quis sine canonico & legitimo titulo scienter beneficij collationem & possessionem accipit. ita Rebuffus suprà n. 5. & Nauar. cap. 27. n. 194. vt si quis in excommunicatione vel irregularitate sciens beneficium accipiat. Hunc Nauarr. dicit fieri inhabilem ad idem beneficium impetrandum: vnde non solùm egere dispensatione ratione censuræ, sed etiam rehabilitatione ratione illius intrusionis contracta. nō tamen efficitur quis intrusus, si electionem vel præsentationem in excommunicatione sciens acceptet: hoc enim non est accipere beneficium.

Octauus est, cùm quis electioni per abusum laicorum de se factæ consentit. Hic fit inhabilis non solùm ad idem beneficium, sed etiam ad alia omnia; etiamsi nec collationem nec possessionem acceperit, ita habetur cap. Quisquis. 43. de electione. Hic tamen propriè non est intrusus; quia nondum occupat beneficium.

Notandum est, Etsi in prædictis modis non semper incurritur priuatio iuris acquisiti ipso facto, sed solùm vbi id à sacris Canonibus inuenitur statutum: tamen incurritur inhabilitas ad idem beneficium obtinendum; ita vt in impetratione talis beneficij debeat fieri mentio intrusionis,

nis, vel certè ante impetrationem curanda rehabilitatio: alioquin gratia, seu collatio erit irrita; vt docet Nauarr.cap.27.num.194. Rebuffus suprà, n.26.& probat Felinus in cap. Postulasti.27.n.14. 15.16.de Rescriptis: quem sequuntur alij.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm requiratur morum probitas.

125 *Probitas requisita.* RESpondeo & dico Primò, Iure naturæ requiri morum probitatem, scilicet vt non sit deditus grauibus peccatis, nec infamis. Ratio enim dictat, ministros Dei & Ecclesiæ maximè debere virtutibus esse ornatos, cùm monitis, exemplis, & piis precibus alios debeant in pietate promouere. Dominus quoque Matth. 24. requirit vt sint *prudentes & fideles*: fidelitas autem in munere ecclesiastico, potissimùm in charitate fundatur; vnde cap.7. Cũ in cunctis, de electione, ex Concil. Lateran. *In cunctis sacris ordinibus & ecclesiasticis ministeriis, ætatis maturitas, grauitas morum, & litterarũ scientia sunt inquirenda.* & Cõcil. Tridentinum sess.24.cap.12. de refor.morũ, hanc probitatem strictè requirit. Et sanè huius conditionis in electionibus, præsentationibus, & collationibus potissima ratio est habenda; nam ex huius neglectu ferè pernicies Ecclesiæ manauit, vt sæpè queritur Rebuffus. Sicuti enim is, qui improbis est moribus maximè Ecclesiæ obest, etiãsi alioqui sit eruditus; ita valdè probus, etsi aliquid scientiæ vel habilitatis defuerit; plurimùm proderit: quod enim per se non poterit, curabit suppleri per alios. Ipse quoque cum suo exemplo plus proderit doctrinâ & concionandi gratia mediocri, quàm alij magnâ, bonis exemplis destitutâ.

126 *Criminosus.* Dico Secundò, Collatio tamen facta criminoso, non est ipso Iure irrita, nisi illud crimen annexam habeat censuram, vel aliquam Irregularitatem. Ita Nauarrus cap.27.num.251.& in cap. Si quando. exceptione 16. & 17. Et tamen irritanda ab eo, qui potestatem habet; vt patet ex cap. Inter dilectos, de excessibus Prælatorum.

DVBITATIO XXIIII.

Quænam scientia sit necessaria.

127 RESpondeo, Eam scientiam ad quodque beneficium requiri, quæ ad munus beneficio annexum ritè obeundum est necessaria; vt patet ex Conc. Lateranensi, cap. Cùm in cunctis, de elect. estque ratione naturali per se euidens. Cõcil. Trid.
Episcopus. sess.22.cap.2.requirit, vt is, qui futurus est Episcopus, *sit Doctor aut Licentiatus in Theologia, vel Iure Canonico; aut saltem publico alicuius Academiæ testimonio ad alios docendos idoneus ostendatur.*

Cardinalis Vbi aduerte, ea omnia & singula, quæ Concilium Trident. constituit de Episcoporum præficiendorum vita, ætate, doctrina, & ceteris qualitatibus, seruanda esse in creandis Cardinalibus; vt eadem Synodus sess. 24. cap.1. de reform. decernit. vnde pari eruditione instructi esse debent; & meritò, cùm sint Summi Pontificis in causis fidei & morum intimi Consiliarij; & summus orbis
Archidiaconus. terrarum Senatus. Eamdem eruditionem cap.12. requirit in Archidiaconis; quia, inquit, oculi Episcoporum dicuntur. In ceteris nihil certi præscribitur; sed quisque debet esse instructus scientia muneri suo necessaria, quæ vtrùm adsit, iudicabit Episcopus & examinatores. quia nemo sine 128 *Examen necessariũ vt benefic. possit obtineri.* examine ad quodcumq; demum beneficium admitti debet, vt statuit idem Concilium sess.7.c.13. & sess.25.c.9. vbi etiã reddit irritam institutionem factam ab eo, qui inferior est Episcopo, nisi institutus, fuerit anteà ab Episcopo examinatus.

Excipiuntur tamen præsentati & nominati ab Vniuersitatibus ad beneficia non parochialia: hi *Qui eximantur.* enim non sunt examinandi; vt patet sess.7. cap.13.

Petes, Vtrùm collatio facta ei, qui non habet scientiam requisitam sit irrita?

Respondeo, Si omnino est illitteratus, est irrita; 129 *Omnino illitteratus.* vt docent plerique DD.cum Panorm.in cap. Dudum.1.de electione, & Innoc.in c.7.Cùm in cunctis, eodem titulo. quod fusè probatur à Nauarro in cap. Si quando. exceptione 16. & confirmatur ex Tridẽt. Concilio sess.22.cap.4. vbi *irrita decernitur omnis prouisio facta ei, qui ætatem, & ceteras habilitates integre non habuerit.* ratio est, quia planè illitteratus nullo modo officium præstare potest: de quo vide plura apud Nauarrum in dictum cap. Si quando. Si autem aliquam scientiam habeat, *Mediocris.* ita vt aliquo modo possit satisfacere officio, non est quidem irrita, posset tamen & omnino deberet irritari; nisi breui putaretur habiturus sufficientem. colligitur ex cap. Nisi.10.de renuntiatione: tenet Innocent.in cap. Cùm in cunctis, de electione, quem ceteri sequuntur.

DVBITATIO XXV.

Quæ aptitudo ex parte corporis sit necessaria.

RESpondeo, Eam aptitudinem requiri, quæ 130 *Aptitudo corporis.* necessaria est ad decenter præstandum officium: hæc enim Iure naturæ necessaria est; (vt colligitur ex cap. Nisi, de renuntiatione) ita vt collatio facta ei, qui hac aptitudine caret, sit irrita; vt colligitur ex Concil. Trident. sess. 22. cap. 4. Hinc cæcus est incapax; quia preces Canonicas *Cæcus.* recitare nequit.

Notandum tamen, si debilitas aliqua superueniat, per quam reddatur ineptus ad officium, non ideò priuari beneficio antè obtento, sed posse eo liberè frui. si tamen habeat curam animarum, prouidere debet vt per Vicarium benè administretur.

DVBITATIO XXVI.

Quæ & qualis intentio sit necessaria.

RESpondeo & dico Primò, Ad omne bene- 131 *Intentio status ecclesiast.* ficium requiri determinatam intentionem status ecclesiastici, & ordinis muneri suo necessarij. Est communis DD. non enim par est vt ecclesiastica beneficia dentur iis, qui nondum statuerunt se ministerio Ecclesiæ mancipare.

Sed dubium est, vtrùm quis ita absolutè debeat sibi statum ecclesiasticum præfigere, vt non possit habere propositum deserendi, si lautior conditio in sæculo se obtulerit? Respondeo, &

Dico Secundò, Satis esse, si sincerè & bona fide *Intentio determinata esse debet.* proponat statum ecclesiasticum, nec velit ab eo proposito resilire, nisi causa aliqua iusta inciderit, v. g. nisi frater primogenitus moriatur; vel nisi opimum matrimoniũ, ad conseruandam magnam familiam vel ad lites extinguendas necessarium, obla-

oblatum fuerit. Ita Nauarrus cap. 25. num. 118. ratio est, quia non est mens Ecclesiæ per beneficium ita firmiter ad statum ecclesiasticum obligare, vt nullam ob causam possis deserere; hoc enim nimis durum esset, & sæpè rationi non satis consentaneum: nam maiora bona impedirentur.

132 Dico Tertiò, Qui accipit beneficium eo tantùm animo vt eius fructibus alatur donec studia absoluerit, vel opulentam vxorem inuenerit, cum animo tunc deserendi, peccat mortiferè, nec potest illud beneficium retinere. Est communis sententia DD. Vide Nauarrum de orat. miscell. 44. & l. 3. consilio 16. de præbendis.

Nō tenetur fructus restituere. Aduerte tamen, hunc non teneri ad restitutionem fructuum, si muneri suo satisfecit; quod est contra Gabrielem d. 15. q. 8. a. 3. & Siluestrum, Beneficium 3. q. 5. nec esse ipso Iure priuatum, nisi sit beneficium parochiale; vt docet Nauarrus suprà, & Sotus l. 10. de Iustit. q. 5. ar. 6. quia nusquam id iure statutum. Imò Sancius noster l. 7. de matrimonio, disp. 45. n. 29. putat in supradicto casu, si beneficium non haberet annexum ordinem sacrum (vt quando illius functio huiusmodi ordinem non requirit) non esse peccatum mortiferum, modò suo muneri, quamdiu illud retinet, satisfaciat. quia nullum ius requirit in eo animum perseuerandi in statu clericali. Imò Canones relinquunt illi liberum transitum ad nuptias. cap. Diuersis. 5. & cap. Ioannes. 7. de clericis coniugatis. Est tamen culpa venialis; quia aliquo modo decipit Ecclesiam, quæ putat eum bona fide statum ecclesiasticum proposuisse. Hæc tamen deceptio non videtur grauis; alioqui iure alicubi statuisset, vt tale propositum adsit; nec relinqueret posteà tantam libertatem. Quæ sententia mihi non improbatur; præsertim si causa studiorum, vel simili fine honesto id fiat. secùs vt si splendidè viuat: quia Ecclesia tunc magis inuita, & deceptio est grauior.

133 *Benef. parochiale accipiens sine animo sacerdotij.* Dico Quartò, Qui accepit beneficium parochiale sine animo suscipiendi intra annum sacerdotij, vt fructus per annum ex eo percipiat, posteà dimissurus, tenetur fructus perceptos restituere; nisi voluntate mutata, intra annum promotus fuerit; ita expressè habetur cap. Commissa. 35. §. Ceterùm, de electione in 6.

Vbi Notandum Primò, Sufficere intentionem sinceram & seriam, quamuis iustam aliquam conditionem annexam habeat, vt rectè Nauarrus suprà. nam conditionalis intentio est vera intentio.

Secundò, Si voluntate mutata promotus fuerit ante finem anni, potest retinere fructus, non solùm post mutatam voluntatem, sed etiam ante illam perceptos: quod est contra Sotum, suprà conclus. 1. Ita docet Glossa in dictum caput, & ipse textus indeterminatè loquens satis indicat. ratio est, quia collatio in hoc casu ab initio valida fuit, sed pendens à conditione; quæ si non fuerit secuta, resoluitur ab initio; sicut cùm res venditur ea lege, vt si melior conditio obtigerit, sit inempta; si autem secuta fuerit, maneat valida, & omnino irresolubilis. Idem dicendum de perceptione fructuum.

Tertiò, Si intra præscriptum tempus promotus non fuerit, amittit ipso iure beneficium & fructus simul, resoluto contractu, & efficitur inhabilis ad illud, vt habetur eodem capitulo. vnde non sufficit mutatio prioris voluntatis prauæ; nisi secunda voluntas habeat effectum.

Dico Quintò, Qui tale beneficium cum debita intentione suscipiendi sacerdotij acceperit, si posteà mutata voluntate promotus non fuerit intra tempus statutum, non tenetur ad restitutionem fructuum perceptorum ante voluntatem mutatam; sed neque etiam post illam, modò per idoneum Vicarium muneri suo satisfecerit; ita docet Glossa in cap. Commissa, Nauarrus cap. 25. nu. 118. & Lopez p. 2. c. 105. contra Sotum. ratio est, quia per illam mutationem animi non amittit beneficium antè legitimè acceptatum; nec vllum Ius statuit vt etiam fructus amittat: ergo cùm muneri suo satisfecerit, non est cur dicamus eum fructus amisisse: non enim Iure naturæ amisit, cùm muneri satisfecerit; nec Iure positiuo, cùm hoc non sit expressum. 134 *Accipiens cum animo sacerdotij.* *Non amittit fructus.*

Dices, Qui accipit curam sine intentione sacerdotij, tenetur ad restitutionem, si promotus non fuerit: ergo etiam is, qui accipit quidem cum intentione, sed posteà eam bonam intentionem mutauit. Ita Sotus. 135

Respondeo negando consequentiam: tum quia multò plus peccauit qui ab initio intentione caruit; hic enim fraudulenter ad beneficium irrepsit: vnde potiori Iure puniri debuit: tum quia lex illa pœnalis est, ac proinde non extendenda extra suum casum, etiamsi ibi esset par ratio, vt benè Nauarrus lib. 3. consil. 26. de præbendis. expleto tamen anno, si promotus non fuit, statim amittit beneficium, & in posterum fructus suos non facit.

Dico Sextò, Qui beneficium parochiale accipit animo non residendi, sed tantummodò permutandi vel renuntiandi, peccat quidem, non tamen est ipso facto priuatus, nec tenetur ad fructuum perceptorum restitutionem. ***Quòd peccet***, probatur; quia decipit Ecclesiam, quæ in talibus requirit animum seruiendi; & nisi putaret illum talem animum habere, nullo modo vellet ei conferre. Nauarrus tamen suprà, consilio 24. insinuat non esse peccatum mortiferum: quia non infertur notabile detrimentum. quod puto esse verum, nisi fortè resignet in fauorem eius, qui parum est idoneus, cui Prælatus aliàs nullo modo voluisset conferre. ***Quòd non teneatur ad restitutionem fructuum***, patet; quia nullo Iure hoc est statutum. modò interim officio curet satisfieri & cetera adsint. 136 *Accipiens paroeciam animo permutandi.*

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm licitum sit habere plura beneficia, & qualia.

RESpondeo & dico Primò, Habere plura beneficia non est intrinsecè malum, nec omnino indifferens, sed speciem mali præseferens; ita tamen vt adhibitis debitis circumstantiis cohonestari possit. Docet hoc D. Thomas quodlib. 9. ar. 15. quem alij sequuntur. ratio est, quia solitariè consideratum inordinationem quamdam inuoluit. Primò, Quia minuitur cultus diuinus. vnus enim habens tria beneficia, non recitat ter preces Canonicas, nec tria facit Sacra. Secundò, Ecclesia destituitur suis operariis: vnus enim non potest in pluribus locis residere, nec plurium ministeria 137 *Habere plura beneficia.* *Speciem mali habet.*

nisteria obire. Tertiò, Fundatores frustrantur sua pia intentione. Quartò, Quia frustrantur multi pauperes fortè magis idonei, magisque vtiles Ecclesiæ futuri. Denique multa incommoda inuehit hæc pluralitas; vt nimiam solicitudinem temporalium, ambitionem, luxum, incontinentiam, concubinatum, lites, scandala pusillorum & similia, vt meritò Concilium Triden. sess.24.ca.17. dixerit, *hanc pluralitatem esse peruersionem totius ordinis ecclesiastici*, & Alexander III. cap. Quia in tãtum.7. de præbendis, *Pluralitatem beneficiorum certum continere animarum periculum*. vide Extrauagan. Ioan. XXII. quæ incipit, Execrabilis, vbi decem incommoda recensentur ex hac pluralitate promanantia. Cum certis tamen circumstantiis cohonestari poterit; quarum præcipua est, si id Ecclesiæ profuturum putetur.

Mala pluralitatis beneficiorum.

138 Dico Secundò, Nemo quacumque dignitate præfulgens potest recipere & simul retinere plures Episcopatus in titulum aut commendam, aut alio quouis nomine. Ita Cõcilium Trident. sess.7. cap.2. de reform. Quod intellige, sine iusta dispensatione Papæ. huius enim potestati, decretum Concilij, etiam generalis, non potest præiudicare: & interdum potest iusta causa incidere.

Plures Episcopatus.

Petes, Vtrùm obtento secundo Episcopatu, vacet ipso iure prior, si absit dispensatio?

Vacat prior

Respondeo vacare, cap. De multa. 28. de præbendis: quia Episcopatus est dignitas habens curam animarum. Sed de hac re non oportet nos esse multùm solicitos; quia Pontificis est Episcopos confirmare. qui censebitur dispensare, si habenti vnum, confirmet secundum.

139 Dico Tertiò, Electus ad Episcopatum, obtenta bonorum administratione & consecratione, vel saltem elapso tempore consecrationi præfixo, amittit ipso Iure omnia beneficia, quæ antè obtinebat. Ita habetur cap. Cùm in cunctis.7.§. Cùm verò, de electione.

Episcopatũ consecutus amittit priora.

Vbi Notandum Primò, Hunc Canonem non loqui de Episcopo titulari, non habente vllam administrationem bonorum ecclesiasticorum, quales sunt quidam Suffraganei.

Secundò, Si Episcopus est pauper, probabile est, ei beneficium simplex posse conferri, quo iuuetur: quia etsi amittat priora, non tamen extat ius, quo efficiatur inhabilis ad futura simplicia, vt docet Nauarrus l.3. consil.3. de concessione præbendæ.

Episcopo pauperi.

140 Dico Quartò, Habens beneficium cum cura animarum, vel Dignitatem vel Personatum vel Officium, si secundum huius generis acceperit, obtenta pacifica possessione secundi, vacat prius. Ita habetur cap. De multa, de præbendis. & multò distinctiùs Extrauag. Execrabilis, eodem.

Vbi Notandum Primò, Hæc beneficia vocari *incompatibilia primi generis.* quia ipso iure alterum excludit alterum, posterius prius. Eiusdem etiam generis sunt præbendæ vniformes sub eodem tecto, vt patet cap. Litteras.9. de cõcessione præbendæ, vt duo Canonicatus, vel duæ sacellaniæ ad eamdem functionem concurrentes in eadem Ecclesia. Vnde si habens vnam, obtineat alteram in eadem Ecclesia, vacabit prior, vbi secundæ pacificam possessionem nactus fuerit.

Beneficia incompatibilia primi generis.

Incompatibilia secundi generis sunt, quæ simul quidem licitè retineri non possunt absque dispensatione, tamen non ita pugnant vt alterum vacet obtento altero.

Secundi generis.

Notandum Secundò, Si beneficium secundum sit litigiosum, non vacabit prius, donec pacificus secundi possessor fueris. si autem secundum pacificè possederis, vacabit prius; etiamsi sit litigiosum. quòd si obtento titulo vnius talis beneficij absque possessione, accipias secundum litigiosum, & posteà antequã incipias esse pacificus possessor secundi, accipias pacificam possessionem primi, non ideò amittis secundum litigiosum, vt quidam putarunt, quia id Iure statutum non est; vt docet Nauarrus lib.3. consil.31. de præbendis. Denique non satis est habere possessionem tituli secundi beneficij, sed requiritur vt etiam fructus percipere incipias. vnde si alteri reseruati sint, non amittis prius: quia inutilis est & sine effectu talis possessio. Ita expressè habetur cap. Si tibi concesso.26. de præbendis, in 6. 141

Si secundũ sit litigiosum.

Tertiò, Eos, qui retinent plura beneficia, de quibus Extrauag. Execrabilis, & cap. De multa, scilicet Dignitates, Personatus, Officia, & non statim resignant primum, esse ipso iure priuatos etiam secundo, & inhabiles ad sacros ordines, & ad quodcumque beneficium ecclesiasticum, & ipso iure beneficia illa esse dispositioni Sedis Apostolicæ reseruata; vt apertè habetur dicta Extrauag. 142

Retinens simul plura incompatibilia.

Quartò, Eum, qui vtrumque retinuerit, non ita esse priuatum secundo vt teneatur illud sponte dimittere; sed per sententiam Iudicis esse priuandum; vnde si nulla sententia sequatur, poterit illud retinere, iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap.29. dubit. 8. hoc enim ita constitutum est in pœnam retentionis vtriusque. Primum verò obtento secundo ita amittitur, vt non opus sit sententia; nam expressè dicit Extrauagans, *quòd vacet, & possit statim alteri conferri, sine vlla sententia.* non ita loquitur de secundo. ratio est, quia eius priuatio non est pœna, sed resolutio primæ collationis. Vnde puto ipsum non facere fructus suos, quos in posterum ex illo recipiet; etsi aliqui contrà sentiant. 143

Dico Quintò, Reliqua beneficia residentiam postulantia, non sunt incompatibilia primi generis, ita vt habito secundo vacet prius, tamen videntur incompatibilia secundi generis, ita vt sine graui peccato simul retineri nequeant. Prior pars est Nauarri l.3. consil. 29. de præbendis; vbi docet, Dignitatem & Canonicatum in diuersis Ecclesiis non esse etiam post Concilium Trident. incompatibilia primi generis, sed secundi, si requirunt residentiam. Quòd si alicubi ex consuetudine non requirunt, non esse incompatibilia, ne secundi quidem. In eadem autem Ecclesia dicit non esse vllo modo incompatibilia, eò quòd sint beneficia difformia, & vtrique simul seruiri possit: atqui difformia eiusdem Ecclesiæ sibi non repugnantia semper fuere compatibilia, vt idem affirmat. Et consilio 26. multis rationibus nititur probare *nullum beneficium simplex esse incompatibile primi generis cum altero, nisi sint vniformia sub eodem tecto*. Idem docet consilio 24. Confirmantur hæc omnia, quia nullus est Canon, quo statuatur vacare prius obtento secundo; aut ipso facto induci priuationem vtriusque, si simul retineantur, præterquam de beneficiis cum cura animarum, Dignitatibus, Personatibus & Officiis: ergo hoc non est ad alia beneficia extendendum. 144

Incompatibilia secundi generis retinens.

Nec

Nec obstat Concilium Trident. sess. 7. cap. 4. de reformatione, vbi priuatur ipso facto qui plura curata vel aliàs incompatibilia beneficia recipere & retinere præsumpserit: quia loquitur expressè de illis, de quibus cap. De multa; quod non agit nisi de curatis, Dignitatibus & Personatibus.

145 Dices, Congregatio Illustriss. Cardinalium pro Concil. Trident. deputatorum, declarauit vacare beneficium simplex eius, qui obtinuit parœciam; eò quòd hæc duo beneficia sint incompatibilia, si vtrumque residentiam postulet. vnde sequi videtur, quandocumque duo beneficia sunt incompatibilia, eò quòd alterum sit sufficiens, vel vtrumque residentiam poscat, semper adeptione secundi vacare primum.

Respondet Nauarrus l. 3. consilio 42. de præbendis, si constaret Congregationem declarasse Concilium Trid. sess. 7. cap. 4. ita esse intelligendum, eaque declaratio à S. Sanctitate confirmata esset, ita fore tenendum; sed quia id non constat, & aliàs ex verbis Concilij id non videtur efficaciter probari posse, (quod ipse conatur ostendere) non est quòd ad hanc sententiam nos adstringat. Equidem hanc declarationem numquam vidi. Si tamen facta est, iudico tenendam; & omnia huiusmodi beneficia in eo conuenire cum incompatibilibus primi generis.

146 Altera pars, *Quòd sint incompatibilia saltem secundi generis*, patet ex Concil. Tridentino; nam sess. 24. cap. 17. sic habetur, ***Statuit sancta Synodus vt in posterum vnum tantùm beneficium ecclesiasticum singulis conferatur; quod quidem si ad vitam eius honestè sustentandum non sufficiat, liceat nihilominùs aliquid simplex sufficiens, dummodò vtrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. hæcque non modò ad cathedrales Ecclesias, sed etiam ad omnia alia beneficia tam sæcularia quàm regularia quæcumque, etiam commendata pertineant, cuiuscumque tituli aut qualitatis existant***. Vnde manifestè sequitur, omnia beneficia simplicia, quæ residentiam postulant, esse aliquo modo incompatibilia, nec absque dispensatione Pontificis posse huiusmodi plura obtineri, nec Episcopum posse in hoc dispensare: quia non potest dispensare in statuto Concilij generalis. si tamen absque dispensatione alicui conferantur, collatio erit valida; poterit tamen eo priuari, nisi quod antè habebat, dimiserit.

Omnia quæ requirunt residentiã sunt incõpatib. secũdi generis.

147 Dico Sextò, Sunt tamen aliquot casus, in quibus etiam post Concilium licet habere plura beneficia, etiam sine dispensatione.

Primus est, Quando sunt beneficia simplicia, etiam Canonicatus, quorum neutrum sufficit ad honestum vitæ cultum, & alterum non requirit residentiam; siue ex sui institutione, siue ex præscripta consuetudine.

Qualia possint haberi plura, absque dispensat.

Secundus, Si Ecclesia cathedralis vel parochialis vel Dignitas sit insufficiens sustentationi, poterit simul cum ea obtineri beneficium simplex non requirens residentiam. vterque casus satis colligitur ex verbis Concilij Tridentini sess. 24. cap. 13. & 17.

Vbi Aduerte, ante Concilium potuisse etiam plura curata possideri, si ita erant tenuia, vt non possent proprios Sacerdotes alere, vt patet c. Eam te, in fine, de ætate & qualit. Nunc verò id minimè licet absque dispensatione Pontificis, vt patet sess. 24. cap. 17. vbi habens plures parœcias cogitur sub graui pœna alteram resignare; etiamsi neutra per se sufficiat.

Curata tenues.

Crediderim tamen, si essent valdè vicinæ, ita vt vnus possit vtrique satisfacere, & non possent facilè inueniri qui vni soli velint deseruire, posse duas eidem committi, iuxta cap. 1. Clericus. 21. quæst. 1. 148

Tertius, Si Dignitati vel Canonicatui accessoriè annexa sit Parochialis, quæ per Vicarium administrari solet. ratio est, quia beneficium alteri perpetuò vnitum, censetur vnum cum illo, & illius naturam induit. vnde parochiale annexum simplici, induit conditionem simplicis: quod etiam post Concil. Tridentinum locum habet, vt docet Nauarrus.

Parochialis annexa Canonicatui.

Quartus, Si vnum beneficium detur in titulum, alterum in commendam ad sex menses, etiamsi esset parochiale, vt patet ex cap. Nemo, de electione in 6. saltem cum Ordinarij dispensatione. non tamen potest dari vnum in titulum & alterum in commendam perpetuam sine iusta causa & dispensatione Pontificis; quia commenda perpetua æquiualet titulo, vt probat Nauarrus cap. 25. num. 126.

DVBITATIO XXVIII.

Vtrùm per dispensationem Pontificis licitum sit habere plura beneficia requirentia residentiam.

RESpondeo & dico Primò, Id licitum esse, modò adsint iustæ causæ dispensandi. ratio est, quia Concilium nec potuit nec voluit impedire quin ob legitimas causas Pontifex possit dispensare; nam Pontifex est supra Concilium: & SS. Pontifices olim dispensarunt; inter quos est Gregorius I. vt patet l. 2. epistolarum cap. 52. qui quemdam Episcopum Agnellum nomine ob certam Ecclesiæ necessitatem duos Episcopatus habere voluit. 149

Causæ iustæ dispensandi præcipuæ sunt duæ, ad quas reuocantur ceteræ. Prima est, Ecclesiæ necessitas vel magna vtilitas; vt si desint alij vel idonei, vel satis potentes. sic filiis Principum dantur interdum Episcopatus, etiam ante ætatem, vt Ecclesiæ aduersus hæreticos defendantur. Item si quis putetur magis profuturus absens, quàm alius præsens.

Causa dispensandi in pluralit. benefic.

Secunda, Si alicui viro præclaro vnum non sufficiat ad honestè viuendum iuxta suum statum, & alterum possit ei sine Ecclesiæ incommodo dari. hæc tamen causa reducitur ad primam. nam quòd personæ sublimes & litteratæ pluribus beneficiis honorandæ sint quando vnum non est sufficiens, iuxta Conc. Lateran. cap. de Multa. id non debet fieri nisi propter Ecclesiæ vtilitatem. Quod confirmatur ex D. Bernardo epist. 271. ad Comitem Theobaldũ; *Honores & dignitates ecclesiasticas non ignoro deberi his, qui eas dignè & secundùm Deũ administrare & velint & possint; porrò eas acquiri paruulo filio vestro precibus meis vel vestris, nec vobis iustum, nec mihi tutum esse noueritis: nam nec cuiquam vel adulto plures in pluribus Ecclesiis habere licet, nisi dispensatoriè quidem ob magnam*

vel Ecclesiæ necessitatem, vel personarum vtilitatem. hæc ille.

150 *Cur requiratur dispensatio.* Petes, Cur requiritur dispensatio Pontificis, si Episcopus videat Ecclesiæ suæ profuturum vt eidem plura beneficia dentur?

Respond. Primò, Quia lex obligat inferiorem, quamdiu ex eius custodia nihil euidenter sequitur contra legislatoris intentionem: atqui numquam aut rarissimè euenit aliquid contra intentionem Concilij ex eo quòd vni non dentur duo beneficia. numquam enim euidens est id esse contra maius Ecclesiæ bonum & proximorum ædificationem; quæ duo Concilium per huiusce præcepti custodiam intendit.

Secundò, Quia potissimùm Summi Pontificis est procurare bonum Ecclesiæ, & iudicare quid ad illud expediat.

151 *Si desit iusta causa, dispensatio non sufficit.* Dico Secundò, Si non putetur subesse legitima causa dispensandi, is, qui obtinuit plura beneficia per dispensationem, non est tutus in conscientia, sed tenetur alterum resignare. Est ferè communis Theologorum: D. Thomæ quodlib. 9. art. 15. Maioris in 4. dist. 24. qu. 4. Adriani in 4. qu. de pluralitate præbendarum, quæ incipit, Quia in præmissis. Caietani v. Beneficiorum multiplicatio, Soti l. 3. de Iustit. qu. 6. art. 3. Toleti lib. 5. cap. 71. Eamdem docent multi Iurisperiti, & Canonistæ. Ratio est Primò, Quia Papa non est dominus beneficiorum, sed dispensator: atqui dispensator non potest pro suo arbitrio distribuere bona dispensanda, sed iuxta rationabilem voluntatem eorum, qui ea dispensanda reliquerunt, & eorum, in quorum vtilitatem relicta sunt, quæ in proposito est Ecclesia vniuersalis. Secundò, Quia est contra Ius diuinum naturale vt vnus habeat plura beneficia; nisi aliqua iusta ratio id excuset; vt docet Caietanus suprà: atqui Pontifex non potest dispensare in iis, quæ sunt Iuris diuini naturalis, nisi interueniat iusta causa, quæ turpitudinem tollat; vt patet in votis, iuramentis, & indulgentiis, de quo vide Bernardum epist. ad Robertum nepotem, & epist. 7. ad Adam monachum.

152 *Collatio tamen est valida.* Aduerte tamen, collationem secundi beneficij, tertij, & ceterorum esse validam, & conferre verum titulum, vt patet ex multis Canonibus: nam ad nullum eorum Iure naturæ est inhabilis. tenetur tamen resignare aliqua ex illis, quæ vel non sunt illi secundùm suum statum necessaria, vel in quibus legitima causa non intercessit: fructus tamen interim perceptos non tenetur restituere, si muneri suo, saltem per Vicarium satisfecit. si non satisfecit, tenetur ad fructuum restitutionem, vel Ecclesiæ, vel ad pias causas, vide infrà num. 159.

Sequitur nunc vt dicamus ad quæ beneficiarij obligentur.

DVBITATIO XXIX.

Vtrùm teneantur beneficiarij ad residentiam, & non residentes amittant fructus.

153 *Iure diuino tenentur.* RESpondeo & dico Primò, Omnes qui habent beneficia, quibus incumbit cura animarum, tenentur iure diuino residere, & per se suum officium administrare. probatur ex Concilio Tridentino sess. 23. cap. 1. de reform. *Cùm*, inquit, *præcepto diuino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oues suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbóque Dei prædicatione, Sacramentorum administratione, ac bonorum operum exemplo pascere, pauperum, aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, & in cetera omnia pastoralia incumbere; quæ omnia nequaquam ab iis præstari & impleri possunt, qui gregi suo non inuigilant, & assistunt, sed mercenariorum more deseruiunt*, &c. Ex quibus verbis patet, Episcopos & alios habentes curam animarum iure diuino teneri ad personalem residentiam, ex Concilij Tridentini sententia. Ratio est, quia Iure diuino naturali tenentur ad præstandum ea, quæ sunt sui officij.

Dices, Sufficit vt faciant per alios.

Resp. Non sufficere, nisi causa maioris momenti cogat eos ad tempus abesse; nam contra rectam rationem est vt tu officium cum emolumentis habeas, & alius præstet onus; nisi maior aliqua ratio cogat te abesse. Confirmatur, quia quicumq; accipit aliquod officium, obligat suam personam ad proprias illius officij functiones, taciteque promittit se illas obiturum quantum res feret; & nisi putaretur id facturus, non ei daretur. Numquam enim Princeps constituet Gubernatores vrbium, Præfectos arcium, ductores militum, qui putantur crebrò futuri absentes & per alios administraturi. 154 *Nō sufficit vt regant per alios.*

Dico Secundò, Episcopi possunt quotannis siue continuè siue interruptè, à suis Ecclesiis ex iusta causa ad summum tres menses abesse, sine alia Superioris approbatione. non tamen ampliùs; habetur dicto cap. 1. sess. 23. 155 *Episcopi tres menses abesse possunt.*

Vbi Nota debere iustam causam subesse, & totum sine vllo detrimento gregis fieri; alioquin grauiter peccant, vt colligitur ex verbis Concilij: onerat enim Concilium eorum conscientias ea in re, proposito Dei timore.

Dico Tertiò, Si præter hos tres menses oporteat ob aliquas causas ampliùs abesse, (vt si Christiana charitas, vrgens necessitas, debita obedientia, euidens Ecclesiæ vel Reipub. vtilitas ampliùs abesse postulent) debebunt hæ causæ approbari à Pontifice, vel à Metropolitano, vel eo absente ab antiquiore Suffraganeo, (qui etiam Metropolitani absentiam approbare debebit) *idque in scriptis.* Ita Concilium ibidem. Vbi Nota, excipi debere vnum casum, nempe quando Episcopus abest ob munus vel officium Reipub. quod Episcopatui est annexum; ad hoc enim obligatur ex officio: sicut quando in Belgio, & in Germania debent interesse comitiis ordinum, in quibus ipsi primum locum obtinent. 156 *Si ampliùs, causæ approbandæ Superiore, &c.*

Dico Quartò, Si præter tres menses supradictos aliquamdiu abfuerint sine dicta approbatione; fructus pro rata temporis absentiæ non faciunt suos, sed tenentur in conscientia eos vel fabricæ Ecclesiæ vel pauperibus loci erogare. Ita decernitur eodem cap. & additur, *Prohibita quacumque conuentione vel compositione, quæ pro fructibus malè perceptis appellatur, ex qua etiam prædicti fructus in totum aut pro parte eis remitterentur.* Quibus verbis prohibet omnibus Pontifice inferioribus, & hortatur ipsum Pontificem ne vllo modo eis hæc restitutio condonetur. His adde, si Episcopus aliquis 157 *Alioquin fructus non faciunt suos. Applicandi fabricæ vel pauperibus.*

Si amplius annum abfuerit. aliquis amplius annum continuè à sua Ecclesia sine dicta approbatione abfuerit, Metropolitanus tenetur eum, sub pœna interdicti ingressus Ecclesiæ eo ipso incurrenda, intra tres menses Romano Pontifici denuntiare. Ipsum autem Metropolitanum absentem, Suffraganeus antiquior residens denũtiare debet. Ita habetur sess. 6. c. 1. de reform. quòd autem illo cap. dicitur de quarta parte fructuum vnius anni amittenda per absentiam sex mensium, auctum est sess. 23. cap. 1. vbi statuitur vt fructus omnes pro rata absentiæ amittat.

158 *Si non in scriptis approbatæ.* Petes, Vtrùm si causæ sint approbatæ, sed non in scriptis, ista pœna incurratur?

Respondeo, Si causæ legitimæ fuerunt, & approbatæ sunt ab eo à quo debebant, probabile est ob illam solemnitatem omissam, in foro conscientiæ fructus non amitti. insinuat Nauarrus lib. 3. consil. de præbendis, cõsil. 13. n. 11. Ratio est, quia concessio Iure gentium & naturæ valida fuit. In foro tamen exteriori posset cõdemnari. vide suprà c. 19. dubit. 3. Applicantur hi fructus fabricæ, vel pauperibus loci, vt patet ex Concilio suprà.

Vbi Aduerte, non astringi fabricæ aut Ecclesię; fortasse idcircò, quia nullum damnum in temporalibus Ecclesiæ per illam absentiam datum est; & aliàs illi fructus censentur quasi superflui, cùm Episcopus illorum sit incapax. Itaque permittitur vt in pauperes sicut alia superflua Ecclesiasticorum dentur; vt qui olim suam quartam in bonis ecclesiasticis habere solent.

159 *Si parochi vltra duos menses absint.* Dico Quintò, Parochi si vltra duos menses absque legitima causa per Episcopum cognita & approbata absint, prẹter culpam mortalem, quam incurrũt, etiam fructus pro tempore absentiæ amittunt. colligitur ex eodem Concilio, d. cap. 1.

Vbi Notandum Primò, Dubium esse, vtrùm sine tali approbatione, possint abesse continuè vel diuisim vt Episcopi, saltem ad duos menses. Nauarr. ca. 25. nu. 121. probabiliter existimat posse, si iustam causam habeant. Ratio est, quia ante Concilium licebat, & Concilium hoc expressè non reuocauit. si tamen sine iusta causa absint, peccabunt mortiferè contra præceptum Concilij, & contra Ius naturale diuinum, de residendo.

Nec obstat, quòd Concilium dicat, vt non obtineant licentiam ab Ordinario nisi ad bimestre, & ex graui causa; quia intelligendum est de alio bimestri. Interim tamen idoneus Vicarius cũ debita mercede est substituendus. Verius tamen puto, mentem Concilij esse vt non absint primo bimestri absque facultate Episcopi; quia dicit, *quandocumq; eos abesse contigerit, debere causam esse prius cognitam & probatam per Episcopum.* quod facilè fieri potest, cùm Episcopus non procul absit. Credo tamen non esse receptum.

160 *Extenditur ad omnes habentes curam animarum.* Notandum Secundò, Quod de Parochis dictum est, cẽsendum esse de aliis, qui aliquod beneficium curam animarũ habens obtinent, vt inquit Concilium. vnde etiam de perpetuis Coadiutoribus est intelligendum, vt Congregatio Cardinalium dicitur explicuisse, & meritò; quia talis Coadiutoria est beneficium cum cura.

161 *Non tamen ad Abbates vel Priores.* Petes, Vtrùm prędictæ pœnę pertineant ad Abbates & Priores habentes curam animarum suorum Religiosorum?

Respondeo Non pertinere, nisi habeant curam animarum secularium, per ipsosmet administrandam; de tali enim cura loquitur Concilium, vt Congregatio respondit. Regulares autem, in administratione suorum subditorum Regularium relinquit suis statutis, & Superiorum Regularium ordinationibus.

Dico Sextò, Qui in Ecclesiis cathedralibus vel collegiatis obtinent Dignitates, Canonicatus, Præbendas, vel Portiones, non possunt quolibet anno abesse vltra tres menses; alioquin primo anno debent priuari dimidia parte fructuum, quos ratione præbendæ suos fecerunt: secundo anno, omnibus fructibus, quos illo anno lucrati fuerint. Ita disponit Concilium Trident. sess. 24. cap. 12. de reform. continet autẽm hæc dispositio pœnam sententiæ ferendæ, non latæ. 162 *Alij beneficiarij.*

Vbi Notandum Primò, Reuocari hîc omnia statuta & consuetudines, quibus anteà licitum erat vltra tres menses abesse; non tamen reuocantur priuilegia, si quæ erant à Sede Apostolica concessa. vnde quod Nauarr. c. 25. n. 121. ait consuetudinem honestam, esse causam excusantem longiorem absentiam, verũ quidem est Iure antiquo; non autem post Concilium, vbi hoc eius decretum est receptum. secùs verò vbi non est receptum; nam ibi iure antiquo agitur. Consuetudo tamen absentandi se sine causa non valet, ex communi Doctorum sententia, teste Nauarro suprà. *Reuocãtur contraria consuetudines.*

Notandum Secundò, Esse aliquas causas excusantes à residentia. 163 *Causæ excusantes absentiam.*

Prima est, Audire Theologiam vel Ius Canonicum: hoc enim excusat à residentia ad quinque annos.

Secunda, Docere Theologiam vel Ius Canonicum: hoc excusat quantumuis longo tempore. In his duobus casibus non requiritur licẽtia Episcopi vel Prælati; nam ad Theologiam audiendam & docendam, Pontifex facit copiam in cap. Super specula, de Magistris. & hoc capu^r DD. extendunt ad Ius Canonicum, secuti Archidiaconum in c. 2. de priuilegiis lib. 6. & Panormitanum in dictum cap. Super specula. Ad litteras autem humaniores & philosophiam requiritur licentia Episcopi; nisi vbi contraria consuetudo viget, vt notat Nauarrus cap. 25. num. 21.

* Tertia, Si duo Canonici sint in obsequio Episcopi ad Ecclesiæ vtilitatem; cap. Ad audientiam, de Clericis non residẽtibus: quod Nauar. l. 3. consil. 11. de præbendis, extendit ad obsequium Cardinalis non Episcopi, quem dicit posse habere saltem vnum Canonicum sui tituli in obsequium.

Quarta est, Obsequium Papæ ad Ecclesiæ vtilitatem. cap. Cùm dilectus, de Clericis non residentibus.

Quinta, Licentia legitima ex quauis alia iusta causa, iuxta Glossam in cap. Inter quatuor, de Clericis non residentibus.

Sexta, Honesta consuetudo; iuxta Innocentium, Panormitanum & alios Doctores, vt docet Nauarrus suprà. sed hoc intellige vbi Concilij dispositio nõ est recepta. quòd si quis absque iusta causa absit, peccat mortiferè: non tamen tenetur ad fructuum restitutionẽ, si officio satisfecit, nisi ad eam condemnetur; vt docet Nauarrus ex Panormitano c. 25. n. 121. vel nisi id Iure sit expressum, iuxta ea, quæ suprà diximus de Episcopis & Parochis.

Notandum Tertiò, Eos, qui etiam ex legitima causa absunt, nõ lucrari distributiones: quia Concilium illis solis vult eas dari, qui horis statutis interfuerint, quauis collusione & remissione exclusa. 164 *Distributiones.*

clusa, nisi aliquis cogatur abesse ad curanda Ecclesiæ negotia ex commissione Capituli, vel omnino inuoluntariè absit ob morbum, captiuitatem, excommunicationem iniustam, &c.

165 *Professio fidei.* Notandum Quartò, Eos, qui intra duos menses adepti certi beneficij, non fecerint fidei professionem, fructus non facere suos. & quidem prouisi de beneficiis curam animarum habentibus, tenentur intra duos menses adeptæ possessionis coram Ordinario, vel eo impedito, coram generali eius Vicario, seu Officiali, orthodoxæ fidei facere publicam professionem, & iurare se permansuros in Ecclesiæ Romanæ obedientia. Idem debent facere prouisi in Ecclesia cathedrali de Canonicatibus vel Dignitatibus, non solùm coram Ordinario, sed etiam coram Capitulo; alioquin non faciunt fructus suos, nec possessio ipsis suffragatur. Concilium dicta sess. 24. cap. 12.

DVBITATIO XXX.

Vtrùm beneficiarij omnes teneantur ad preces canonicas.

166 *Obligãtur ad preces canonicas.* Respondeo, Beneficiarios regulariter ad preces canonicas obligari; est communis sententia Doctorum in c. 1. de celebr. Missarum, & patet ex cap. Quia per ambitiosam, de rescriptis in 6. vbi Pontifex reprehendit quosdam beneficiarios, quòd officium precum, propter quod beneficium datur, omitterent: & ex Concilio Lateranen. sub Leone X. sess. 9. §. Statuimus; vbi priuantur fructibus, qui officium diuinum non dixerint. Ratio est, quia Iure naturali quisque tenetur ad officium, propter quod beneficium datur: atqui omne beneficium ecclesiasticum datur propter officium, in quo regulariter comprehenduntur preces canonicæ; vt patet ex communi sententia Doctorum, & praxi Ecclesiæ.

Dixi *regulariter*, quia sunt quædam beneficia, quæ ex sua institutione ad preces illas non adstringunt, sed ad aliquas alias; vt sunt quædam Præpositura & aliqui Personatus & aliqua Præstimonia, quæ non requirunt quotidie nisi horas B. Virginis, vel 5. Pater noster & Aue Maria, vel semel psalmum Miserere. His tamen exceptis, omne beneficium Iure communi annexum habet onus horarum canonicarum. vide Nauar. de oratione c. 7. num. 27. & 28. & in Enchirid. c. 25. num. 103.

Petes, Ex quo tempore incipiunt obligari?

167 *Quando incipit hæc obligatio.* Resp. Certum est non obligari à tempore præsentationis vel electionis; quia per hæc nondum habent dominium, seu ius in re. Nauarr. cap. 7. de orat. nu. 29. docet eos obligari ab eo tempore, quo per collationem & acceptationem, vel per institutionem, aut confirmationem incipiunt habere ius in re, & beneficium incipit esse ipsorum: ex illo enim tempore debentur illis fructus, etiamsi nondum possessionem acceperint. Ibidem refellit sententiam eorum, qui putant eos non teneri ante captam possessionem. Hæc sententia Nauarri est rationi & Iuri valdè conformis.

Altera tamen, *quòd non teneantur ante captam possessionem*, est probabilis, eamq; tradit Flaminius Parisius Romanus l. 1. de resignatione beneficiorum q. 9. nu. 15. vbi dicit hanc opinionem esse veriorem, & crebriorem, & in praxi obseruari. Ratio esse videtur, quòd sæpè ante initam possessionem ius sit incertum, & multis modis possit impediri, qui primùm se produnt quando capienda est possessio. Crediderim tamen hanc sententiam non debere intelligi de iis, qui per industriam differunt possessionem, vt horas non recitent; sed solùm de iis, per quos non stat quò minùs eam capiant: quia fraus nemini debet patrocinari.

DVBITATIO XXXI.

Quæ excusent beneficiarium à precibus horariis, & quæ non excusent.

Loquor de illis, qui non sunt in sacris ordinibus.

Respondeo Primò, Excusari eos, qui nec per se, nec per suos, vllos fructus percipiunt, nec percepturi sunt; si per eos tamen non steterit quò minùs sint percepturi; vt docet Nauarrus suprà, Caietanus v. Horarum canonicarum omissio, & alij Doctores communiter. neque enim beneficiarij ex sua vel Ecclesiæ intentione se obligant ad officium, nisi persoluantur eis stipendia sustentationis, propter quæ illam obligationem susceperunt. cessante enim stipendio ministri, cessat obligatio ministerij. 168 *Causæ excusantes à lectione horarum.*

Secundò, Probabile etiam est excusari eos, qui valdè parum recipiunt; vt si beneficium sit adeò tenue vt non habeat supra octo aureos. Ita tenet Sotus lib. 10. qu. 5. ar. 3. quem sequuntur multi recentiores, & fatetur Nauarr. suprà cap. 7. nu. 27. multos viros pios & doctos ita sentire: quamuis ipse cum plerisque contrarium teneat. Probatur Primò, Quia *qui altari deseruit, de altari viuere debet*, iuxta Apostolū 1. Corinth. 9. ac proinde qui Ecclesiæ seruit, de eius prouentibus viuere debet: atqui beneficiarij Ecclesiæ seruiunt: ergo beneficium tribuere debet saltem bonam partem moderatæ sustentationis; alioquin non censetur viuere de Ecclesia. Hoc argumento probat Pontifex cap. Cùm secundùm Apostolum. 16. de præbendis, eos, qui ordinantur, debere ali ab Ecclesia. Secundò, Isti beneficiarij non obligantur ratione ordinis, vt suppono; sed tantùm ratione mercedis, quam accipiunt: atqui non videtur rationabile vt is, qui solùm septem vel octo aureos accipit pro mercede, ad tantumdem obligetur, ad quantum qui centum. Tertiò, Qui nihil accipit, ad nihil tenetur: ergo similiter qui parum, non tenebitur ad totum. Quartò, Quia vt ait Caietanus, v. Beneficiorum multiplicatio, beneficium adeò tenue vt non sufficiat ad sustentandum ministrum, non est beneficium, nisi imperfectè, cùm non possit sana ratione institui vt vnum sit in vnius stipendium. quod confirmatur ex cap. Is cui. 19. de præbendis in 6. vbi beneficium insufficiens habetur quasi non esset beneficium. Vnde mihi videtur probabile, eum non teneri ad quotidianum pensum precum canonicarum, cuius beneficium est adeò tenue vt non suppeditet bonam partem tenuis sustentationis, v. g. 15. vel 16. aureos. Sentio tamen, omnes, qui aliquid percipiunt, aliquoties teneri per annum, v. g. festis & Dominicis, prout ratio dictauerit: non enim par est vt fructus aliquos percipiant, & numquam officium recitent; neque etiam vt ob tam exiguos fructus obligentur quotidie; sed vtendum ἐπιεικείᾳ, & moderandum iuxta piam Ecclesiæ mentem. 169 *Parum recipientes.*

Tertiò,

170 Tertiò, Non excusari beneficiarium à precibus primo & secundo anno, eò quòd fructus beneficij horum annorum in quibusdam Ecclesiis debeantur fabricæ vel decessori mortuo, vt notat Nauarrus cap.7.num.30.tum, quia debetur ei dimidia pars fructuum, prout Ioannes XXII. declarauit, Extrau. Suscepti, Ne sede vacante; tum quia potest deseruire & sustentationem Vicario debitam percipere; tum quia alterius anni fructus recipiet post mortem; alterius verò recipiet per totam vitam, nempe in eo, quod alioquin cum ceteris debuisset in fabricam impendere; quam ex fructibus suorum beneficiorum tenentur conseruare. nam quarta bonorum ecclesiasticorũ, quæ ex Canonum dispositione fabricæ erat assignanda in illis Ecclesiis, Canonicorum præbendis incorporata fuit, cum onere vt ex fructibus suarum prębendarum fabricam conseruarent. vt autem se ab hoc onere liberarent, effecerunt vt quod tota vita per partes contribuendum erat, primo anno simul daretur: per quod non potuerunt efficere vt illo anno non diceretur officium. Neque credibile est eam mentem S.Sanctitatis, si illud inuentum confirmauit, fuisse: non enim par est vt per talia compendia diuinum officium minuatur.

Pro anno fabricæ & domus mortuaria.

171 Aduerte tamen, etsi hæc sententia omnino vera videatur; non videri improbabile nouos Canonicos non teneri pro anno fabricę, si nõ est in eorum potestate vt aliquid ex eo recipiant. Ita enim in simili tenet Nauarrus de oratione cap.7.n.30. sicut enim à principio potuerunt beneficia cum hoc modo institui vt primo vel secundo anno sint prouisis inutilia, fructibus eorum fabricæ applicatis; ita etiam longa consuetudine potuit id introduci: sic enim non videtur illis refundi posteà quod tũc amittunt; quia numquam habuerunt obligationem pro fabrica contribuendi.

Sententia non improbabilis.

Dixi, *Si non est in eorum potestate vt aliquid recipiant*: quia si residendo possunt recipere saltem ex distributionibus, quantum sufficit ad bonã partem sustentationis, non video quomodo possint excusari: cùm per illos stet quo minus recipiant. Si enim velint munere suo fungi, recipient aliqua, etsi non omnia. Nam distributiones ad fructus beneficiorum pertinent. Nisi fortè possint excusari per consuetudinem legitimè præscriptam, de qua tamen debet constare.

172 Quartò, Non videri excusandos eos, qui habent altaria vel capellas, & cùm non sint Sacerdotes, expendunt maiorem partem prouentuum in substitutum, qui sacra faciat: est enim nonnullus abusus meritò reformandus, quòd talia beneficia dentur adolescentibus. vnde non potest censeri mens Ecclesiæ vt excusentur. deinde illa beneficia per se sufficiunt ad bonam partem sustentationis. quòd autem illi maiorem partem prouentuum cogantur aliis dare, est ex eo quòd ipsi sint inepti ad beneficij primariam functionem; quod non debet eos excusare. quia tamen passim est consuetudo vt talia dentur adolescentibus, senserit aliquis nõ condemnandum, si quis cum illis aliqua moderatione causâ studiorum vtendum putet. supposita enim illa consuetudine, non plus censetur beneficium suo possessori valere, quàm quod deducto stipendio Sacerdotis superest. Sed hæc res non est amplianda; nec putarim faciendum absque expresso vel tacito Pontificis consensu.

Adolescentes habẽtes altaria.

173 Quintò, Eos, qui sunt in possessione, non excusari ex eo quòd beneficium sit litigiosum, aut quòd fructus sint sequestrati, vel ab alio percipiantur. si tamen probabile sit ipsos in lite fore superiores, & fructus illos obtenturos. quòd si non sperant se pro illo tempore quidquam habituros, non tenentur.

Sextò, Non excusantur qui ideò nihil recipiũt, quòd non resideant, cùm tamen possint: qui si residerent, essent recepturi saltẽ distributiones: quia per ipsos stat quòd non percipiant. secùs si impediantur à residentia vel periculis hostium, vel aliâ causâ, quam ipsi non possunt tollere.

Non residentes.

Petes, Quid dicendum de adolescentibus, qui magna parentum auctoritate coguntur acceptare beneficium, cùm tamen non habeant animũ status ecclesiastici, & statim dimitterent, si auderent? 174

Respond. Teneri illos ad officium, si tamquam beneficiarij intendunt percipere commodum fructuum: quia tunc censentur satis consentire in acceptationẽ & retentionem beneficij & oneris annexi. si verò nolunt quidquam ex fructibus, non videntur teneri. ratio est, quia acceptatio illa, & retentio beneficij est omnino coacta per metum reuerentialem, cõiunctum cum minis, vel importunitate parentum, qui in adolescentibus æquiparatur iusto & graui. hic autem sicut excusat à voto, etiam solemni explicitè vel implicitè facto, vt infrà cap.40. dubit.2. dicetur; ita etiam ab obligatione precum Canonicarum. Confirmatur, quia non est æquitati consentaneum vt ille cogatur ad preces illas, qui non cupit frui stipendio, & solùm coactus recipit titulum beneficij. debet tamen iste habere animũ resignandi quamprimùm commodè poterit, & restituendi fructus perceptos: non tamen ampliùs quàm ad ipsum peruenit. Imò si pater nomine filij percepit, vt fieri solet, non videtur hîc filius magis obligandus ad restitutionem, quàm ceteri heredes, quos pater suis bonis aluit. Sed primo loco tenebitur pater; & eo mortuo omnes heredes pro rata. ille enim est causa iniuriæ, non filius. nec emolumentum censetur magis ad filium peruenisse, quàm ad alios; cùm parens illum non minùs teneretur alere quàm ceteros. non est ergo cur illi totum onus restitutionis imponatur. debet tamen filius ceteris illam obligationem patefacere.

Adolescentes, qui coacti receperunt benef.

Fructus à quo restituendi.

DVBITATIO XXXII.

Vtrùm beneficiarij non recitantes preces Canonicas, teneantur ad restitutionem fructuum.

RESpondeo, Omnes beneficiarios ad preces Canonicas adstrictos, saltem ex dispositione Iuris canonici teneri ad restitutionem fructuum, si eas omiserint, idque pro rata omissionis. Probatur ex Concilio Lateran. sub Leone X. sess.9. *Statuimus vt nemo beneficium curatũ, aut simplex habens, qui elapsis sex mensibus ab eius consecutione, sine legitimo impedimento officium diuinum recitare omiserit, pro tempore, quo non recitauit, fructus suos faciat; imò eos impendere tamquam rem iniustè captam in fabricam Ecclesiæ aut eleemosynas pauperum teneatur.* Verùm quia prædicta constitutio videtur quibusdam, inter quos Sotus l.10. qu.5. art.6. non fuisse recepta, vel potiùs quia non fuit satis ad 175

praxim reducta, nec satis distinctè rem complexa, ideò à Pio V. fuit renouata, declarata & suppleta per quamdam Bullam, quam refert Nauarrus capite 25.num.122.ex qua

176 Notandum Primò, Eum, qui habet beneficium cum cura vel sine cura, si primis sex mensibus officium non dixerit, peccare quidem grauiter, nisi legitimo impedimento excusetur; non tamen ad restitutionem ex prædicto Iure teneri; colligitur ex Concilio, & Bulla Pij V. vnde tenentur beneficiarij statim accepta possessione incipere.

Primis sex mensib. non tenentur ad restitutionem, etsi peccent letiferè.

Secundò, Post sex primos menses elapsos, si omiserint, etiam tenentur ad restitutionem pro rata omissionis officij & temporis; quia fructus non faciunt suos. vnde qui per vnum diem officium omiserit, tenetur restituere omnes fructus illius diei: qui Matutinum tantùm omiserit, dimidiam partem: qui reliquas omnes Horas, alteram dimidiam: qui harũ singulas (v.g. Laudes, vel Primam, vel Tertiam, &c.) sextam partem fructuum illi diei respondentium; comprehensis etiam distributionibus, quas non lucrantur, etiamsi aliàs choro intersint; vt expressè habet d. Bulla.

Pòst, tenentur pro rata omissionis.

177 Tertiò, Hanc restitutionem faciendam fabricæ Ecclesiæ vel pauperibus, siue illius loci, vbi beneficium situm est; siue alterius: nam Concilium & Bulla in genere loquuntur. vnde si beneficiarius est pauper, potest ipsi illa restitutio applicari; quod intellige, nisi ex consuetudine vel statuto, id quod alij amittunt, accrescat aliis, qui intersunt & recitant officium, vt distributiones, & interdum ipsum corpus fructuum; vt notat Nauarrus num. 123. Credo tamen, quando res est occulta, & restituendo distributiones vel alios fructus, suum peccatum proderent, posse in alios vsus pios expendere.

Restitutio facienda fabricæ vel pauperibus.

Quartò, Meritò tam seueram constitutionem esse editam, propter enormem multorum negligentiam, qui impudenter officium etiam per mẽses & annos omittunt: non tamen videtur passim cũ eo rigore recepta. vnde in eo, qui ordinariè satis diligens est, posset fortasse aliquod moderamen adhiberi. Henriquez c. 13. de excommunicatione, refert praxim cum sapientum consilio ita hunc rigorem moderari, vt Parochus & Episcopus quintam partẽ pro rata restituant, reliquas quatuor, ratione tituli & onerum retineant: Canonicus quartam partem restituat: alij beneficiarij tertiam. citat Barthol. Medinam, Lopezium, Peñam, Cueuos, Gallo, additq; cum ea moderatione Bullam Pij V. in Hispania receptam. Hæc tamen moderatio videtur iusto laxior, præsertim in Canonicis, & aliis, qui non habent aliud onus quàm precum. Vnde eam limitauerim ad eos beneficiarios, qui alia onera habent, idque iuxta onerum proportionem.

Moderatio quorumdã.

178 Sed dubium est, Vtrùm solo Iure Canonico teneantur ad restitutionem, an etiam Iure naturali?

Quo iure teneantur ad restitut.

Sunt duæ sententiæ, Prior est, eos Iure naturali non teneri. Ita Siluest. v. Clericus 4. num. 16. vbi pro hac sententia citat Innocen. Ioan. Andream, Antonium de Butrio, & Panorm. in ca. 1. de celebrat. Missarum. item Rosellam, Paludanum & alios multos: quam Couarru. l. 3. variar. cap. 13. num. 10. fatetur esse communem.

Altera est, Eos Iure naturæ ad restitutionem teneri; hanc tenet Calderinus, Dominicus, Decius & alij, quos citat Couarruuias, Adrianus in 4. qu. An Clericus teneatur restituere, & cet. Angelus v. Horæ Canonicæ, num. 11. Sotus l. 10. q. 5. ar. 6. Couarruuias suprà & alij.

Sed videtur distinguendum; si enim loquamur 179
de beneficiis curatis, & capellis, certum est beneficiarios non teneri Iure naturæ ad restitutionem, etiamsi preces canonicas omiserint; quia hæc non sunt instituta ad illas preces, saltem vt ad finem præcipuum; sed ad alias functiones; vt ad offerendum sacrificium, ad ministranda Sacramẽta, prædicandum verbum Dei, &c. vnde qui hæc præstiterit, Iure naturæ non tenebitur quidquam restituere, vel saltem non nisi parum, etiãsi Horas omiserit. nam illa oratio est functio tantùm secundaria talis beneficij. Si verò loquamur de beneficiis, quorum tota vel præcipua functio est precatio canonica; subest quidem ex natura rei sufficiens ratio vt stipendium possit repeti, & beneficiarij cogi ad restitutionem; tamen non tenentur sponte restituere, nisi Ecclesia significet se velle. Prior pars, *subesse sufficientem rationem* vt possint priuari, patet; quia beneficium datur propter officium, vt habetur cap. finali, de rescriptis in 6. & proinde si officium nõ fuerit præstitum, fructus beneficij possunt repeti: *datum enim ob causam, eâ nõ secutâ Iure repetitur.* hoc argumentũ sibi obiicit Panormitanus in cap. de celeb. Missarũ. quod satis probat ipsum teneri, si Ecclesia declaret se velle vt restituat.

Beneficia, quorũ alia est functio quàm precatio canonica.

Benef. quorum præcipua functio est precatio.

Altera pars Probatur Primò, Quia ante Concilium Lateranen. sub Leone X. nullus erat Canon, quo beneficiarij, qui officium omiserant, iuberentur restituere: quod signum est eos Iure non fuisse obligatos priusquam Ecclesia significaret se id velle. 180

Non tenentur restituere nisi Ecclesia significet se velle.

Secundò, Concilium Lateran. & Pius V. in Bulla satis apertè insinuant eos non obligari primis sex mensibus à capta possessione: nempe quia Ecclesię placuit indulgentiùs agere pro tempore, quo incipiunt: quod signum est eos Iure naturæ non obligari, nisi Ecclesia velit. si enim absolutè tenentur ad restitutionem Iure naturæ, sicut mercenarius diurnus omisso opere diurno, non minùs obligantur primis sex mensibus, quàm posteà.

Tertiò, Quia fructus beneficiorum non dantur illis immediatè pro officio quotidiano, sicut mercenariis pro opere diurno; neque etiam vt famulis pro obsequio annuo, sicut dominus solet constituere mercedem famulo pro ministerio annuo; (quia officium diuinum non est pretio æstimabile, sicut obsequium famuli) sed dantur immediatè ad sustentationem ministri Ecclesiæ, sub onere recitandi illas preces pro fundatore & populo Christiano, Deumque per illas laudandi. Vnde tenetur quidem lege Iustitiæ preces illas recitare, sicut Parochus lege Iustitiæ tenetur Sacramenta administrare; si tamen omiserit, non tenetur Iure naturæ fructus refundere; quia non censetur aliquid pretio ęstimabile omisisse vel detraxisse, quod eo modo compensari debeat. non enim illi fructus dati sunt pro obsequio aliquo temporalem vtilitatem habente, sed absolutè in sustentationem, cum obligatione orandi. Vnde patet differentia inter famulum & beneficiarium; famulus enim etsi non teneatur ad restitutionem ob paucorum dierum negligentiam, sicut mercenarius diurnus; eò quòd stipendium ei detur immediatè pro obsequio annuo, in quo omissio paucorum dierum non censetur notabilis; tamen si multas hebdomadas omittat, tenebitur; quia subtraxit domino suo aliquid notabi- 181

Fructus dantur non immediatè pro officio diurno vel annuo, sicut mercenario vel famulo.

Discrimen inter famulum & beneficiarium.

notabile, quod pretio æstimetur: ac proinde debet illud pretio vel aliquo obsequio compensare. beneficiarius autem nō subtraxit aliquid pretio æstimabile, ac proinde non tenetur illud per restitutionem fructuum compensare; sed vel manet obligatus vt id quod omisit adhuc præstet per se vel per alium; (vt si omisit Sacra pro fundatore dicenda) vel obligatio cum tempore euanuit, eò quòd opus annexum esset tempori, & proinde per lapsum temporis factum sit impossibile: & sic solùm tenetur dolere de peccato cum proposito emendationis; vt si officium precum non soluit. quòd si illæ preces non essent singulis diebus addictæ, deberet eas posteà recitare.

Quartò, Si Iure naturæ esset debita hæc restitutio, esset debita Ecclesiæ: atqui huic non est ita debita: tum quia non tam Ecclesia censetur læsa per illam omissionem, quàm anima fundatoris: tum quia si Ecclesiæ Iure naturæ esset debita, non posset aliis piis operibus applicari.

Quintò, Si Iure naturæ esset debita, deberetur etiam cùm absque culpa officium omissum est; sicut operarius tenetur restituere mercedem, si per morbum vel simile impedimentum ex parte sua proueniens, opus non præstiterit: atqui Ecclesia numquam tales obligauit.

Potest Ecclesia restitut. præscribere duplici modo.

182 Hinc patet, nisi Ecclesia constituat vt restitutio fiat, illam non esse necessariam. Potest autem id dupliciter constituere. Primò, Per modum legis pœnalis, priuando eos, qui omiserint, in vindictā peccati: hoc enim Ecclesia per absolutam potestatem suam facere potest. Verùm non sic videtur fecisse, quia ratio commodior suppetebat. Secundò, Per modum oneris, seu conditionis impositæ beneficiis: potest enim Ecclesia dare beneficia cum eo onere & sub ea lege & conditione, qua iudicat expedire. Itaque potest omnibus beneficiis, etiam curatis, imponere hanc legem, vt qui illa habet non possit fructus absolutè suos facere, si ex culpa preces omittat. Eamdem legem posset imponere fundator. vnde propriè pœnalis non est, etsi in eos solos constituta sit, qui ex culpa omittunt, seu qui cessante legitimo impedimento non recitant.

Quando acquirant absolutum dominium fructuum.

183 Ex dictis sequitur Primò, Beneficiarios non habere absolutum dominium fructuum, etiam antè perceptorum, nisi postquam officium tempori illi respondens dixerint; vel certè absque culpa prætermiserint: nam expresse dicit Pontifex & Concilium, *vt fructus non faciant suos, si cessante legitimo impedimento officium omiserint.*

Qui per ignorantiā omittunt.

Secundò, Eos, qui per ignorantiam inculpatam omiserunt, non teneri ad restitutionem; vt si eis persuasum fuit à viris doctis, quibus meritò poterant credere, se non teneri pro anno domus mortuariæ, vel dum versantur in studiis.

Quæ attentio sit necessaria, dicetur infrà ca. 37. dubit. 11. de oratione.

DVBITATIO XXXIII.

Vtrùm Canonici non canentes in choro officium diuinum, teneantur ad restitutionem distributionum.

184 Dico Primò, Vbi est consuetudo vt ipsi Canonici canant in choro, qui non canunt, non merentur distributiones, etiamsi domi preces recitent, aut submisse in Ecclesia dicant. Ita Sotus l. 10. qu. 5. ar. 4. & Nauarrus de orat. ca. 10. nu. 47. Probatur Primò, Quia distributiones non sunt constitutæ ob nudam præsentiam, sed vt cum aliis psallant, & diuinum officium decantent, vt rectè Sotus ait: Canonicorum enim officium est psallere in choro, vt habet Concil. Basileense sess. 21. §. 3. Secundò, Quia Caietan. opusc. 31. responsione 8. docet eum non satisfacere præcepto Ecclesiæ de dicendis horis, qui in Ecclesia alternantibus choris, suos versiculos submisse recitat, quamuis alios attentè audiat; eò quòd non communicet cum ceteris canendo, & sic per communicationem non censeatur totum recitare: quod Nauarrus sic intelligit, non satisfacere præcepto Ecclesiæ, ita vt lucrari possit distributiones, quæ canentibus sunt constitutæ. Satisfacit tamen ita vt non peccet mortiferè, nec teneatur repetere; vt etiam docet Tabiena, §. vltimo: quia etsi non communicet cum eis quatenus canunt, communicat tamen quatenus recitant.

Dicens suū versiculū submisse in choro, an satisfaciat.

Dico Secundò, Vbi est consuetudo vt Canonici per Vicarios officium peragant, probabile est eos posse distributiones lucrifacere, etsi officium in choro vel domi recitent; modò temporibus cōstitutis præsentes sint. colligitur ex Caiet. v. Horæ canonicæ, sub finem; tenet Petrus Nauarra lib. 2. cap. 2. num. 217. & Bernardinus Sandoualis de diuinis officiis cap. 16. 185

Vbi per Vicarios canunt, non tenentur per se.

Probatur Primò, Quia etsi veteri Iure, & prima institutione teneantur Canonici per se diuina officia canere; tamen consuetudine in multis locis introductum est vt per Vicarios canant, Prælatis scientibus & non contradicentibus: quæ consuetudo non est omnino contra rationem; nam sic diuinum officium magnificentiùs & suauiùs canitur, cùm Canonici sæpè voce, suauitate, vel peritia canendi careant: vnde per eam potuit Iuri antiquo derogari.

Secundò, In multis locis vtuntur cantu figurato, cui non expedit Canonicos se admiscere; sufficiet ergo vt ipsi tamquam maiores Clerici suâ præsentiâ omnia moderentur, & quæ alij canunt, ipsi attentè meditentur, (vt suprà ait Caietanus) vel reuerenter assistant.

Tertiò, Quia Concilium Trident. sess. 24. c. 12. de reform. non videtur requirere aliud quàm decentem præsentiam; *Distributiones*, inquit, *qui statutis horis interfuerint, recipiant; reliqui, quauis collusione aut remissione exclusâ, his careant.* Idem habetur in cap. 1. de Clerico non residente, Bonifacij VIII. quod citatur à Concilio. Si Concilium vel Pontifex iste voluisset cantum esse necessarium, id expressisset.

Dico Tertiò, Superiores Canonicorum, vt Episcopi, Decani, Præpositi habentes Iurisdictionem in Capitula, tenentur curare vt Canonici per se & non per substitutos diuina officia obeant. colligitur ex Concilio Trident. suprà, *Omnes verò diuina per se & non per substitutos compellantur obire officia, & Episcopo celebranti, aut alia Pontificalia exercēti assistere & inseruire; atque in choro ad psallendum instituto, hymnis & canticis Dei nomen reuerenter, distinctè, deuotèque laudare.* quod intellige quando non adhibetur cantus figuratus; non enim illi cantui suas voces miscere tenentur. 186

Superiores debent Canonicos cogere, &c.

Aduertendum autem, hoc præceptum dirigi non ad Canonicos, sed ad Prælatos, vt conuenienti-

nientibus Iuris remediis Canonicos cogant. vnde peccant Prælati, si id negligant; non autem Canonici sua consuetudine vtentes, quamdiu à Prælatis non vrgentur.

DVBITATIO XXXIV.

Quibus modis beneficia amittantur.

DIximus de modis acquirendi beneficij, de conditionibus in beneficiario requisitis, & de iis ad quæ beneficiarij obligãtur: sequitur nunc vt dicamus de beneficiorũ amissione; quod quarto loco nobis in hoc capite propositum erat.

187 Porrò amitti beneficium antè possessum potest vel ex dispositione Iuris, vel per sententiã Iudicis, vel per liberam dimissionem, seu resignationem.

Ex dispositione Iuris.

Ex dispositione Iuris amittitur, Primò, Propter crimen aliquod, cui pœna amissionis ipso facto per Ius est annexa. Secundò, Propter alterius beneficij incompatibilis consecutionem. Tertiò, Per professionem Religionis approbatæ. Quartò, Per matrimonium validè initum. de tribus postremis satis dictum est suprà suis locis: de primo aliquid dicendum. Multa sunt crimina, quibus hæc pœna annexa est.

Crimina, quibus annexa est amissio beneficij.

Primò, Hæresis, cap. Ad abolendam.9. de hæreticis, §. 1. adeò vt hæretico non prosit regula de triennali pacifica possessione, vt docet Rebuffus pagina 311.

Secundò, Schisma, cap. Nos consuetudinem, d.12. cap. Quia diligentia. 5. de electione.

Tertiò, Sodomia sæpiùs exercita, ex Bulla Pij V. apud Nauarrum cap. 27. num. 249.

Quartò, Percussio Cardinalis vel Episcopi. cap. Felicis, de pœnis in 6.

Quintò, Homicidium qualificatum; nempe per sicarium pretio conductum. cap. 1. de homicidio, in 6. iuxta Alexandrum consil. 166.

Sextò, Falsificatio litterarum Apostolicarum; cap. Ad falsariorum. 7. de crimine falsi.

Septimò, Si quis per se vel alium occidat Rectorem vel alium Clericum suæ Ecclesiæ in qua beneficium habet, cap. In quibusdam. 12. de pœnis.

Octauò, Si examinatores ad parochialem, aliquid pro examine acceperint; de quo sup. dub. 16.

Nonò, Ob simoniam confidentiæ, ex Bulla Pij IIII. & Pij V. apud Nauarr. cap. 23. nu. 100. de quo infrà.

Decimò, Si obtinens Episcopatum, non acceperit consecrationem intra sex menses à pacifica possessione; suprà dub. 19.

Vndecimò, Si obtinens parochialem, non fuerit promotus ad sacerdotium intra annum; dubitat. 19.

Duodecimò, Si quis duo incompatibilia primi generis simul retinere præsumpserit absque dispensatione, amittit etiam secundum, de quo suprà dubit. 27.

Decimotertiò, Si Prælatus vel administrator alienet bona Ecclesiæ vel Monasterij absque forma Iure præscripta, vel inconsulto Romano Pontifice, Extrauag. Ambitiosæ, de rebus Ecclesiæ non alienandis.

Decimoquartò, Si quis vi possessionem sit ingressus. cap. Eum qui. 18. de præbendis lib. 6. vbi statuitur, vt *qui beneficium, cui animarum cura imminet vi occupat, seu se scienter iniustè intrudit in eo, sit ipso iure priuatus beneficio, quod cum cura similis primitus obtinebat.* item, vt qui vi & propria auctoritate occupat aliquod beneficium, eo ipso amittat Ius, si quod antè ad illud vel in illo habebat, v.g. per electionem vel præsentationem, vel collationem.

Notandum est, in his & similibus casibus (si tamen Iura illa quoad pœnas, non sint vsu abrogata) beneficium impetrari posse tamquam vacans; sed crimen est probandum. Ipse tamen beneficiarius non tenetur sponte sua dimittere ante sententiam, vt suprà cap. 29. dubitat. 8. diximus, nisi in casu vndecimo & fortè decimo; quia Iura nõ sunt cum eo rigore recepta. Quando autem nõ est quis Iure priuatus, sed solùm priuandus; tunc beneficium ab alio impetrari non potest, nisi priùs feratur sententia priuatiua. Multa autem sunt crimina, ob quæ quis priuandus dicitur; vt homicidiũ non qualificatum, cap. Clericis. 5. ne Clerici vel Monachi, &c. sacrilegium, periurium, adulterium, & similia grauia delicta depositione digna; vt docent DD. in cap. Et si Clerici. 4. & c. Cùm non ab homine. 10. de Iudiciis. 188

Beneficium tale potest ab alio impetrari.

Crimina ob quæ dicitur priuandus.

Ratione absentiæ non vacat beneficium ipso iure, sed requiritur sententia, qua absens priuetur. Hæc tamen sententia ferri non potest nisi ipso antè citato, vt colligitur ex cap. Quoniam. Vt lite non contestata, &c. & Glossa ibidem. & ex cap. 2. de Cleric. non resident. iuncta Glossa v. Depositus. & cap. Ex parte. eod. Quòd si nescitur vbi sit, seruanda est forma quæ præscribitur cap. Ex tuæ. eod. vt docet Glossa in d. cap. Quoniam, Nempe *vt in eorum Ecclesiis trina citationis edictum publicè proponatur, vt reuertantur.* quòd si posteà vltra sex menses redire distulerint, poterunt suis beneficiis spoliari. quòd si absentis beneficium absque huiusmodi citatione alteri collatum fuerit, reuertenti non oberit collatio, cap. Tuæ. de cler. non resident. vbi Panor. & alij. De quo vide Rebuffum, Titulo de Collat. n. 58.

DVBITATIO XXXV.

Quid resignatio in beneficiis, & quæ ad illam requirantur.

RESignatio, hoc loco est Iuris sui libera dimissio seu cessio. *Libera*, inquam, non coacta, quia *coacta* per iniuriam, est nulla, vel certè annullanda cap. Super hoc, de renuntiatione. & Clem. Multorum, de pœnis. Hæc autem fit tacitè vel expressè. *tacitè* fit ex Iuris dispositione, absque verborum expressione; vt si quis matrimonium contrahat; si lite super beneficio mota cedat; si per tres annos eam non prosequatur; si in ordinibus constitutus, militiæ adscribatur; & aliis modis, quos vide apud Rebuffum. §. de tacita resignatione, & Flaminium Parisium lib. 1. de resignat. qu. 1. 189

Expressè fit, quando disertis verbis agitur. hæc autem est duplex, alia *pura*, quæ fit sine conditione & pacto apposito; & tunc Ordinarius potest conferre beneficium cui libet. alia est *conditionalis* seu in fauorem: & hæc vel est *simplex* in fauorem, vt quando fit absque reseruatione; vel est *qualificata*, vt quando fit reseruato sibi iure regressus vel ingressus, vel pensione, vel aliquibus fructibus: de quibus plura infrà cap. 35. de simonia. vide Flaminium quæst. 2.

Circa

190 Circa quæ Notandum est, Vt *resignatio conditionalis* & id, quod ex vi illius secutum fuerit, sit validum, requiri Primò, Vt beneficium sit resignantis; quia resignatio est sui Iuris dimissio. vnde si ita sit priuatus, vt sponte ante sententiam teneatur dimittere, non potest hoc modo resignare. quòd si fecerit, collatio ex vi illius secuta, erit inualida. Si autem non tenetur dimittere ante sententiam, resignatio valida erit; quia adhuc beneficium est ipsius quoad Ius possidendi & fruendi: potest tamen posteà per sententiam irritari: sicut contractus & alienationes eius, cuius bona ipso Iure sunt confiscata ob crimen hæresis, perduellionis, incestarum nuptiarum, &c. irritari possunt; etsi valeant donec sententia irritationis feratur: de quo vide suprà cap. 29. dub. 8.

Vt resignatio sit valida quæ requirãtur.

Secundò, Debet esse libera, non metu vel dolo extorta; alioquin est inualida, vt dictum est; quando enim fraus vel metus dat causam contractui, non obligat, præsertim si velit is, qui iniuriam passus est; nam saltē arbitrio eius potest rescindi; L. 1. ff. Quod metus causa gestum; de quo suprà c. 17. dub. 5. quòd si quis spoliatus beneficio, coactus fuerit renuntiare, potest intentare remediū c. 3. Redintegrãda. 3. q. 1. Nec Iudex debet audire detentorē, nisi spoliato fuerit restituta possessio, cap. Super hoc. 5. de renuntiat. vide Gloss. in cap. penult. de his quæ vi, metúsve causa fiunt.

191 Tertiò, Debet fieri in manibus eius, qui potest eam admittere. Hic autem est Summus Pontifex, respectu omnium beneficiorum. Deinde Ordinarius, respectu eorum quæ ipsi subsunt. Tertiò, Collator vel institutor; præsertim si habeat Iurisdictionē, qua possit ex causa etiam beneficio priuare. colligitur ex cap. Admonet. 4. de renuntiat. Quidã tamen insinuant apertè talem Iurisdictionem non esse necessariam: nam solùm dicunt non esse improbabile eam requiri. Ita Innocent. in cap. Quod in dubiis. 8. in fine. de renuntiat. & Glossa Clement. 1. de renuntiat. v. Manibus.

Vbi aduerte, quando resignatio fit in manus Ordinarij, & collatio pertinet ad inferiorem, vt ad Decanum, Præpositum, vel Canonicum; non posse Ordinarium sine illius consensu conferre: nam nō debet proprius collator vel institutor per hoc Iure suo priuari. Quòd si fiat in manibus laici, valet quidem in præiudicium resignantis, ita vt possit eo spoliari; nō tamen ita vt vacet, nisi Superioris consensus accesserit; vt apertè colligitur ex d. cap. Quod in dubiis. Idem dicendum si fiat coram Notario, vel alio, qui non est Superior ecclesiasticus resignantis; cap. fin. de renuntiat. vide Flam. Parisium lib. 7. qu. 9. & Rebuffum de resignat. expressa, num. 11.

Porrò Ordinarius nō potest admittere resignationem cum regressu vel ingressu, quia continet simoniam confidentiæ, vt infrà dicetur. Potest tamen Pontifex eam admittere; cuius auctoritate hæc labes potest tolli à resignatione, cùm solo Iure humano sit inuecta. De resignatione cum pensione & in fauorem tertij est dubium: plerique enim Doctores tenent eam esse simoniacam, nisi fiat in manibus Pontificis. sed de hoc infrà cap. 35. de simonia. dub. 14. & 15.

Resignatio cum reseruatione pensionis.

Quartò, Debet acceptari à Prælato, in cuius manibus fit; alioquin resignans non perdit Ius suum, cap. finali de renuntiat. & cap. Inter. 17. de præbendis.

Quintò, Debet conferri illi, in cuius fauorem cum clausula consueta est resignatum; alioquin prouisio non valebit, etiamsi à Papa sit facta. vt docet Rebuffus, §. de resignatione conditionali, num. 16. & colligunt Doctores ex cap. vnico, de rerum permutatione in 6. non enim potest Ius meum mihi auferri & dari alteri me inuito, nisi in pœnam. 192

Sextò, Requiritur, vt is, cui confertur ex vi resignationis, illud acceptet; alioquin resignans non amittit suum beneficium, propter clausulam *non aliter*, &c. Vbi aduerte, etiamsi beneficium iam sit collatum resignatario, tamen resignans manet in administratione sui beneficij, donec alter possessionem acceperit; quia antè non amittit possessionem. Sicut Proconsul manet in administratione, donec successor aduenerit, & quasi Prouinciæ possessionem ceperit; L. Meminisse. 10. ff. de officio Proconsulis.

Quando amittat possessionē.

Septimò, Requiritur consensus patroni, si est beneficium Iuris patronatus; vel electorum, si est electiuum; alioquin resignatio in fauorem non valebit; sicut nec permutatio. Ita Glossa in Clement. vnica, de rerum permutat. Felinus in cap. Cùm Bertoldus. 18. col. 5. de sent. & re iudicata, Rochus de iure patronatus, v. Honorificum q. 3. Gigas, de pensionibus qu. 23. & 24. 193

Consensus patroni.

Si tamen resignatio illa putaretur Ecclesiæ vtilis, posset eam Superior approbare; (sicut dicemus de permutatione) & valeret absque consensu patroni. Hoc tamen casu si patronatus est laici, debet ei derogari in litteris collationis. Idem dicendum in permutatione, alioquin non est valida, vt docet Gigas qu. 24. num. 5.

Octauò, Si resignans sit infirmus, debet superuiuere 20. dies post resignationem: alioquin censetur beneficium vacare per obitum, non per resignationem; ac proinde omnis collatio ex vi talis resignationis secuta, est irrita. Ita exprefsè habet regula cancellariæ, quam explicat Rebuffus, §. Regula de infirmis. 194

20. dies ante mortem.

Nonò, Si resignatio fiat in curia Romana, debet intra sex menses, à die supplicationis oblatæ computandos, publicari in loco beneficij: si autem fiat extra curiam, intra mensem publicari debet: alioquin si contingat resignantem mori antequam resignatarius ceperit possessionem; beneficium censebitur vacare per obitum, & collatio facta resoluetur. Ita habet regula cancellariæ, quam idem Rebuffus explicat, §. Regula de publicandis.

Publicatio resignationis.

DVBITATIO XXXVI.

Quid permutatio, & quæ ad eam requisita.

PErmutatio, *est certa rei ad alteram facta mutua præstatio.* vt habetur L. 1. ff. de rerum permutatione. quæ definitio etiam beneficiorum permutationi conuenit. Ad hanc ferè omnia requiruntur, quæ ad resignationem in fauorem. Primò enim Requiritur, vt permutantes sint domini suorum beneficiorum: nemo enim potest permutare cum alio nisi rem suam. Vnde qui iam accepit secundum beneficium incompatibile; non potest permutare primum cum alio simplici; quia vacat, ita vt non sit ampliùs ipsius. Secus si in pœnā delicti dicatur vacare, vt dictum est suprà num. 190. pari modo si alter nihil Iuris habeat in beneficio, 195

Requisita ad permutationem.

1. Debent esse domini beneficij.

quod permutat, non valet permutatio; cap. Cùm venerabilis, de exceptionibus, & L. 1. ff. de rerum permut. & vterque redit ad suum beneficium, sine noua collatione, vt notat Ioannes Andr. in cap. vnicum de rerum permutatione in 6. quia nihil censetur actum defectu conditionis necessariæ. Si beneficium post permutationem deprehendatur subiectum liti, qui illud resignauit, debet litem prosequi; & si euictum fuerit, alter redibit ad suum; cap. Si beneficia. 20. de præbendis, in 6.

2. Libera. Secundò, Debet esse libera, id est, non fraude vel metu extorta, vt suprà nu. 190.

196 *3. In manus Ordinarij.* Tertiò, Requiritur vt vterque beneficium suum resignet in manus Ordinarij, cui beneficium subest, siue is sit vnus idemque, siue alius & alius. Vbi Aduerte, inferiorem Episcopo, absque præuio illius consensu permutantibus præstito, non posse recipere resignationes causa permutationis, & ex vi illius conferre: id enim solis Episcopis concessum videtur, cùm aliàs sit Iure prohibitum; vt patet cap. Quæsitum. 5. de rerum permutatione. vbi dicitur, *Generaliter teneas, quòd commutationes præbendarum de Iure fieri non possunt, præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritalia vel connexa spiritalibus, labem semper continet simoniæ. Si autem Episcopus causam inspexerit necessariam, licitè poterit de vno loco ad alium transferre personas*, &c. confir. ex cap. Admonet. 4. de renuntiat. vbi dicitur, *Vniuersis personis tui Episcopatus sub districtione prohibeas, ne Ecclesias tuæ diœcesis ad ordinationem tuam pertinentes, absque aßensu tuo intrare audeant, aut detinere, aut te dimittere inconsulto.* Itaque solius Episcopi est auctoritatem permutandi præbere, sine qua omnia erunt irrita. Si tamen collatio ad alios pertineat, Episcopus non potest sine eorum consensu exequi permutationem, recipiendo resignationes & conferendo ipsa beneficia; sed permutantes ad collatores sunt remittendi, vt in manus eorum resignatio fiat, & ipsi iure suo vtantur. *Consuetudo.* Non enim hi iure suo priuandi. Si tamen alicubi sit consuetudo vt etiam inferior Episcopo, vt Abbas, Præpositus, Decanus, sua auctoritate permutationes admittant & exequatur, valebit, vt docet Glossa & DD. in Clem. 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis. Quòd si Ecclesiæ sint exemptæ, earum permutatio à Summo Pontifice est approbanda.

197 *4. Collatio fiat in permutantes.* Quartò, Requiritur vt fiat collatio in permutantes. Vbi Aduerte, beneficium causa permutationis resignatum, non posse cõferri nisi compermutanti: si alteri collatum fuerit, irrita est collatio, vt expressè habetur Clem. vnica, de rerũ permutatione, vnde Ordinarius, si admiserit permutationem, astringitur ipsis conferre. Neque est necesse vt resignationes aut collationes fiant eodem tempore; possunt enim sæpè multi menses intercedere: quod maximè locum habet, quando beneficia sunt in diuersis diœcesibus; tũc enim debent resignari corã diuersis Episcopis, à quibus posteà debent etiam conferri. Vnde sequitur, si Petrus & Paulus permutẽt sua beneficia, & Paulus resignet prior, factaque resignatione & collatione moriatur antequam Petrus resignationem sui beneficij faciat, Petrum habiturum vtrumque; vt etiam docet Rebuffus, §. de permutat.

198 *5. Cõsensus patronorum, &c.* Quintò, Requiritur consensus illorum, ad quos electio vel præsentatio spectat: alioquin non valebit permutatio; Glossa, in Clem. dictam, cum Felino & Rocho suprà num. 193. citatis.

Aduerte tamen, si patronus requisitus nolit consentire, posse Episcopũ (si iudicat permutationem expedientem Ecclesiæ) sua approbatione supplere consensum, & valebit permutatio. Ita iudicauit totus Senatus Parisiensis, teste Rebuffo nu. 22.

Sextò & Septimò, Requiruntur duæ vltimæ conditiones, dubitatione præcedenti positæ. 199

Petes Primò, Vtrùm Ius ad rem possit permutari, v.g. Ius præsentationis, vel gratiæ expectatiuæ cum simili Iure, vel cum beneficio? *Ius ad rem an possit permutari.*

Communis sententia Doctorum est id fieri non posse, probant ex cap. fin. de rerum permutat. Sed ibi tantùm dicitur *spiritalia cum temporalibus permutari non posse*, vt Ius decimarum cum pecuniæ summa: gratia autem expectatiua, & Ius nominationis non est quid temporale, sed spiritale. Nihilominùs tenenda est communis sententia, præsertim de gratia expectatiua; quia gratiæ sunt personales, & non excedunt casum expressum; vnde nec personam, cui conceduntur. Ita Panormitan. in cap. Cùm olim. 7. de rerum permutat. quod probatur ex cap. Cui de non sacerdotali. 27. de præbendis in 6. vbi dicitur, *Mandata de prouidendo, seu gratias expectatiuas non debere extendi vltra casus expressos.* Puto tamen has permutationes non esse irritas, si Ordinarius illas admittat; *Non videntur irritæ ipso facto.* quia nusquam hoc Iure expressum: & interueniente Superioris auctoritate in huiusmodi non committitur Simonia, cùm sint res spiritales. vnde si ob iustam causam, v. g. ad litem componendam fieret, non putarem damnandum. Vide cap. 35. dubit. 4. num. 30.

Petes Secundò, Si quis velit suum beneficium resignare in meum fauorem, & Ordinarius nolit talem resignationem admittere, vt ipse possit beneficium alteri conferre; Vtrùm ego possim vti permutatione ficta, resignando causâ permutationis beneficium, quod non habeo? 200 *Permutatio ficta.*

Rebuffus, §. de permutat. num. 14. & 15. putat talem permutationem validam esse. ratio est, quia non interest nisi partis, cui nulla hîc fit iniuria. vel enim est conscia, & sic consentit; vel si nõ est conscia, integrum illi manet aut redire ad suum beneficium, aut agere ad complementum permutationis. Confirmatur, quia si tibi dedi rem meã causâ permutationis, & posteà nolim tuam, eamque tibi condonem, non irritatur permutatio.

Hæc sententia alicui vera videri queat, si tu bona fide putabas me habere beneficium, quod cum tuo permutarem, & ideò resignasti coram Ordinario, qui mihi illud contulit: tunc enim transfertur dominium propter bonam fidem contrahentis; iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap. 20. dubit. 18. & 19. Potes tamen me cogere vt impleam contractum, vel vt acceptum restituam. Si autem sciebas me non habere beneficium, res est minùs verisimilis; quia tunc non poteras bona fide velle permutare, sed donare gratis, seu resignare in fauorem; quam resignationem Episcopus noluisset admittere. vnde videtur collatio facta per errorem, ac proinde irrita.

Dices fortè non esse irritam, quia Episcopus confert absolutè volente parte, cuius est beneficium: vnde hîc nulli fit iniuria. Nec refert quòd Episcopus conferat per errorem, quia hic error est extrinsecus, versatur enim circa causam collationis; putat enim se conferre causâ permutationis, cùm non sit permutatio.

Nihilo-

Nihilominus hæc sententia mihi non probatur. Primò, Quia ianuam multis fraudibus aperit. Secundò, Quia ficta permutatio non est permutatio, & consequenter nullam vim habet. vnde Lud. Gomez. q. 19. in reg. Cancellar. de infirmis, dicit permutationem cum beneficio, quod vocant *de pertica*, id est, cum beneficio ficto, non valere. Tertiò, Quia collatio in hac permutatione est per errorem & fraudem extorta. Nec refert quòd error sit circa aliquid extrinsecum: nam etiam talis error, quando est causa contractus vel alicuius dispositionis, reddit illam irritam, vel certè in irritum reuocabilem, vt dictum est cap. 17. dub. 5.

DVBITATIO XXXVII.

Quid & quotuplex sit pensio.

201 PEnsio hoc loco, *est Ius percipiendi fructus ex alieno beneficio.* Dico *Ex alieno*; quia nemo ex suo beneficio dicitur habere pensionem, cùm eius habeat proprietatem & fructus omnes; sicut nemo dicitur habere vsumfructum in suis bonis, sed solùm in alienis; est enim pensio similis vsufructui à proprietate separato.

202 *Pensio triplex.* Pensio est triplex, temporalis, spiritalis, media. *Temporalis* dicitur, quę datur propter aliquod ministerium temporale præstitum vel præstandum; vt ea, quæ datur viro illustri vel Principi vt Ecclesiam defendat; quæ œconomo, vel alteri negotia Ecclesiæ agenti. Item quæ datur ob bonam operam Ecclesiæ nauatam, vel ob spem nauandæ.

Spiritalis est, quæ fundatur in titulo merè spiritali, vt ea, quæ datur concionatori, vel adiutori Episcopi aut Parochi.

Media est, quæ fundatur in solo statu spiritali, non tamen in officio spiritali præstando; vt ea, quæ datur Clerico pauperi, vel Parocho seni, vt se sustentet; & quæ datur causâ resignationis vel litis componendæ. hæ duæ postremæ vocantur clericales, seu ecclesiasticæ pensiones, quia solis Ecclesiasticis dantur: prima verò laica, quia laicis.

DVBITATIO XXXVIII.

Quænam requirantur vt pensio ecclesiastica possit obtineri.

203 *1. Capacitas, quæ requirit. Clericatus.* PRimò requiritur vt obtinens sit capax. vt autem sit capax, necesse est Primò, Vt sit Clericus, ac proinde vt habeat primam tonsuram, vt docet Gigas q. 22. quod intellige si pensio reseruetur alicui tamquam Clerico: quia etsi Ius expressum hac de re non sit, tamen ita seruat stylus Curiæ Romanæ, qui pro lege seruatur; vt dicunt DD. *Ætas.* Ætas autem ea sufficit, quæ ad tonsuram, vt docet Gigas qu. 13. Neque Concilium Trident. quidquam hac in re mutauit: etsi credam magis secundùm mentem Concilij esse vt adsit ætas necessaria beneficiis. *Legitimus.* Secundò, Vt non sit illegitimus: hic enim sine dispēsatione non est capax pensionum, vti nec beneficiorum; vt probat Gigas qu. 16. neque Episcopus cum eo dispensare potest, nisi ad pensiones, quas ipse potest reseruare. *Non innodatus censura.* Tertiò, Vt non sit excommunicatus; hic enim sicut aliorum priuilegiorum impetrandorum est incapax, ita etiam pensionum. Vnde is, cui pensio reseruatur, solet in litteris absolui ad cautelam, sicut in litteris prouisionis beneficiariæ. Idem videtur dicendum de ceteris censuris & irregularitate; nam ab his omnibus ad cautelam absolui solet.

Secundò, Requiritur vt subsit *iusta causa*: qui 204 *2. Causa iusta.* enim sine iusta causa pensiones obtinent, non sunt tuti in conscientia, etiamsi Pontifex cum eis dispensauerit; vt docet Toletus l. 5. c. 73. ex communi sententia Theologorum. Sicut qui accipit pecuniam ab œconomo, quem scit malè dispensare res domini sui, non potest retinere; præsertim si nullum officium pro ea præstiterit. hæc autem causa debet cedere in vtilitatem Ecclesiæ; vt propter aliquod ministerium temporale vel spiritale Ecclesię exhibitum vel exhibendum, vel ad pauperem Clericum alendum, vel ad litem beneficiariam componendam, vel ad permutationem beneficiorum inæqualium faciendam.

Tertiò, Requiritur *potestas* in constituente seu reseruante. *3. Potestas.* hæc autem est in Summo Pontifice, ad quem plenaria dispositio beneficiorum noscitur pertinere; vt habetur cap. 2. de præbendis in 6. & Clement 1. in fine, Vt lite pendente.

Sed dubium est, Vtrùm Episcopus possit pensionem constituere? *An Episcopus pensionem reseruet.*

Quidam docent posse, si causa iusta subsit. Ita Gigas q. 6. qui pro hac sententia citat Oldradum, 205 Felinum, Antonium de Butrio, Innocēt. Imolam, Petrum Ancharanum, Decium & Caccialupum. *Causa iusta* censetur, Primò, Si assignetur seni Parocho, non valenti ampliùs seruire, vt alatur. Secundò, Si causâ transactionis in lite; vt patet cap. Nisi essent. 21. de præbendis, & c. Audiuimus. 3. de collusione detegenda. Tertiò, Si causâ permutationis, ob inæqualitatem fructuum, cap. Ad quæstiones. 6. de rerum permutatione, vbi satis apertè id videtur concedi. causâ verò simplicis resignationis, Doctores Episcopo id nō concedunt; nisi resignans esset senex, & ad præstandum officium ineptus; vel nisi alia rationabilis causa interueniret. In his casibus non potest eam cōstituere, nisi ad vitam eius, cui assignatur; vt docet Gigas ex Oldrado & Ancharano. Verùm quidam dicunt 206 pensionum constitutionem per stylum Curiæ reseruari Summo Pontifici. Vnde Ordinarij nō poterunt, nisi quatenus id eis priuilegio vel consuetudine est concessum. nam stylus Curiæ Ius facit: quod maximè in pensionibus verum est, quarum Ius vniuersum ferè constat consuetudine. Confirmatur, quia pensionum constitutio est contra ius cōmune, quo statuitur vt beneficia sine imminutione cōferantur, Decretal. lib. 3. tit. 12. Itaque continet in se dispensationem iuris. at Episcopus vtpote inferior, non potest dispensare in iure, nisi quatenus id ei ipsum ius, vel consuetudo legitimè præscripta, quæ instar iuris habeat, concedit. Idem confirmari potest Extrau. Ambitiosæ. de rebus ecclesiæ non alienandis. Nam constitutio pensionis non minùs est alienatio quàm vel decennalis locatio, vel hypothecatio: quia est alienatio rei immobilis, nempe Iuris Ecclesiæ competentis. pars enim Iuris Ecclesiæ ad fructus alienatur. quod maximè locum habet in pēsionibus perpetuis. Ius autem tale inter immobilia censeri constat. Idem crediderim de pensionibus vitalibus. quia nō minùs inter immobilia censeri debent, quàm reditus vitales, & vsusfructus. Addo has pensiones plerumque annexam habere aliorū bonorum obligationem, quæ etiam illi Extrau. repugnat. Requirit autem ea consuetudo de qua diximus, vt legitimè præ-

præscripta cēseri debeat, secundùm cōmuniorem sententiam DD. vel 40. annos cū titulo, vel tēpus immemorabile sine titulo. quia Ius cōmune & Iuris pręscriptio ei obstat, iuxta c.1. de pręscript. in 6.

4. *Moderata.* Quartò, Debet esse moderata, ita vt beneficiario relinquatur quantum satis est ad sustentationem; præsertim si sit beneficium cum cura animarum. Vnde inoleuit consuetudo vt non excedat tertiam partem fructuum, teste Caccialupo, tractat. de pensionib. qu. 7. & regulariter Legatis Apostolicis datur potestas reseruandi pensiones super fructibus beneficiorū ex causa resignationis vsque ad tertiam partem prouentuum; vt testatur Gigas qu. 6. & 9. potest tamen Pontifex maiorem constituere.

207 *Consensus patroni non est necessarius.* Quintò, Etsi beneficium, cui pensio imponitur, sit Iuris patronatus laicorum; non tamen est necessarius consensus patroni, vt quidam volunt: quia id nullo iure cauetur; & aliàs nullum fit ei per impositionem pensionis præiudicium: patroni enim non est percipere aliquos fructus, nisi in necessitate, quando ab Ecclesia deberet ali: quæ necessitas, cùm non impendeat, non est considerabilis: sed tantùm eius est præsentare instituendum; quod ei per pensionem non adimitur. secùs est in permutatione & resignatione, quæ fit in fauorem, & in vnione beneficiorum; in quibus suo Iure priuatur. vnde debet ordinariè eius cōsensus interuenire. debet tamen in litteris pensionis fieri mentio, & derogatio patronatus, si sit laicorum, vt habet stylus Curiæ; teste Gigante quæst. 24. non tamen si sit Ecclesiasticorum; vt tradunt DD. in cap. Cùm dilectus, de Iure patronatus. difficiliùs enim Pontifex onerat beneficia patronatus laicorum, quàm Ecclesiasticorum.

Sextò, Pensionarius etsi iure antiquo non tenebatur ad aliquas preces; nunc tamen post constitutionem Pij V. vbi ea est recepta, tenetur recitare officium B. Virginis; vt patet ex Bulla eiusdem. quod si omiserit, non facit fructus suos; eodē prorsus modo, quo beneficiarius horas Canonicas omittens. vide Bullam eius apud Nauarrum cap. 25. num. 122. 208 *Recitat horas B. Virginis.*

Septimò, Pensio non est perpetua vt beneficium, sed morte pensionarij extinguitur, sicut vsusfructus morte vsufructuarij. Posset tamen Pontifex efficere vt sit perpetua instar beneficij, vtque de vno in alium transferatur. sed hoc ex plenitudine potestatis, non ex natura & conditione pensionis.

Vtrùm pensio possit redimi, vel vendi, dicetur capite sequenti dubit. 22.

CAPVT XXXV.

De Simonia.

Constat Dubitationibus 31. *D. Thomas qu.* 100.

ETsi simonia sit peccatum oppositum religioni, tamen visum est de ea proximè post beneficia tractare, eò quòd potissimùm in præsentationibus, electionibus, postulationibus, collationibus, resignationibus, & permutationibus beneficiorū locum habeat. Primùm dicemus de simonia secundùm se. Deinde de præcipuis modis in particulari, quibus fieri solet. Tertiò, de pœnis eius.

DVBITATIO I.

Quid simonia.

D. Thomas ar. 1. *qu.* 100.

1 *Dicta simonia à Simone mago ob tres causas.* NOTANDVM est *simonia* peccatum à *Simone* mago nomen accepisse, idque ob tres causas.

Primò, Quòd ille primus tempore noui Testamenti legatur hoc crimine infectus fuisse, Actor. 8.

Secundò, Quòd grauissimè inter omnes antiquos hoc genere peccati peccauerit: voluit enim emerę pecuniâ donum illud, & potestatem admirabilem visibiliter conferendi Spiritum sanctum, idque eo fine vt ipsum Spiritum sanctum posteà venderet; vt docet D. Augustinus tract. 10. in Ioannem, *Volebat*, inquit, *emere Spiritum sanctum, quia vendere volebat Spiritum sanctum*; & colligi potest ex c.8. Actorum. Priores autem solùm rem spiritalem creatam vendiderunt; vt Balaam suam prophetiam, Num. 22. & 23. Giezi minister Elizæi sanitatem diuinitus concessam, 4. Reg. 5.

Tertiò, Quia Simon videtur etiam pertinaciter sensisse hoc ipsum esse licitum, ac proinde fuisse hæreticus hac in re: quod insinuat D. Ambros. l. 2. de pœnitentia c. 4. & habetur 1. q. 1. can. Petrus. videtur autem hoc vitium maximè cœpisse vocari nominę simoniæ tempore Gregorij I. qui etiam vocat illud *hæresim simoniacam*, nempe quia est exterior quædam professio hæresis seu prauæ opinionis; (sicut imaginum deturbatio & conculcatio est professio hæresis internæ) præsertim si publicè & sine pudore fiat, sicut fiebat in Galliis tempore Gregorij, vbi palàm pro collatione ordinum exigebatur pecunia, vt constat ex registro epist. 110. 113. & 114. Priores tamen Patres vocant illud passim vitium Simonis, vt Chrysostomus, Ambrosius, & Nazianzenus. vide plura testimonia 1. qu. 1.

Notandum Secundò, Simoniam esse vitium contra virtutem religionis, consistens in rerum sacrarum indigna tractatione, non qualibet; (variis enim modis indignè tractari possunt) sed qua res sacræ tamquam prophanæ æstimantur, & in contractus deducūtur: hæc enim est magna in Deum, à quo sanctitatem habent, irreuerentia; quæ vocatur simonia. Vnde patet simoniam esse speciem sacrilegij, qua res sacra indignè tractatur, dum pretio temporali æstimatur, & in contractum deducitur. Solet autem sic definiri: 2 *Est contra religionem.*

Simonia est studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spiritale, vel spiritali annexum. sic Glossa in cap. 11. Qui studet. 1. qu. 1. passim à DD. recepta. solùm additur à DD. *pretio temporali*, maioris explicationis causâ. Hæc definitio habet quatuor partes. 3 *Definitio simoniæ.*

Prima,

Explicatur definitio. Prima, *Studioſa voluntas*, id eſt, deliberata; vt excludantur motus voluntatis non plenè deliberati, vel procedẽtes ex ignorantia inculpata. loquimur enim de peccato ſimoniæ in ſua ſpecie perfecto.

Secunda, *emendi aut vendendi*; quibus verbis ſignificatur omnis omnino contractus non gratuitus, ſiue ſit vera emptio, ſiue locatio, ſiue permutatio, &c.

Tertia, *Pretio temporali*; ſi enim detur ſpirituale pro ſpirituali, non erit propriè ſimonia, vt infrà dicetur. turpitudo enim huius peccati conſiſtit in eo, quòd ſpiritalia æſtimentur pretio humano vel re aliqua humana, quæ ſit pretio æſtimabilis.

4 Solet autem à DD. triplex pretium diſtingui, ex *Triplex pretium.* cap. 8. Saluator. 1. qu. 3. *Pretium muneris*, vt pecunia, equus, bos, veſtis, & ſimilia vendi conſueta. *Pretium linguæ*, vt laus & vituperatio, patrocinium aduocati, commendatio apud Principem: hoc enim officium eſt pretio æſtimabile. *Pretium obſequij*, vt miniſterium aliquod in rebus temporalibus, vt eſt famuli, œconomi, &c.

Quarta, *Aliquid ſpiritale, vel ſpiritale annexum*; quia res merè temporalis non eſt materia ſimoniæ; illius enim cõmutatio non eſt contra reuerentiam rebus ſacris debitam. *Malitia huius peccati.* Hinc patet malitiam huius vitij in eo conſiſtere, quòd iniuria quædam & irreuerentia fiat rebus ſacris, atque adeò ipſi Deo, dum tamquam res temporales pretio æſtimantur & contractibus ſubiiciuntur.

5 *Spiritale* hîc vocatur non omne aut ſolum in- *Spiritale.* corporeum; ſed quod eſt aliquo modo ſupernaturale, ſiue ſit aliquid reale, ſiue morale tantùm, ſiue in modum actus, ſiue in modum habitus. talia ſunt virtutes ſupernaturales, gratiæ præuenientes, gratiæ gratis datę, Sacramenta, conſecrationes, benedictioneſque Eccleſiæ, & omnis vſus poteſtatis ſupernaturalis.

Annexum ſpiritali. *Spiritali autem annexum*, eſt quod cum aliquo ſpiritali connexionem habet: quod tripliciter fieri poteſt; antecedendo, conſequendo, comitando. *Antecedendo*; vt Ius patronatus; quia ſupponitur pręſentationi beneficiorum. Item ſecundùm quoſdam veſtes & vaſa ſacra, templa, altaria; quia referuntur ad ſacrificium Miſſæ. *Conſequendo*; vt beneficia eccleſiaſtica, quia ſupponunt officium diuinum. *Comitando*; vt labor in miniſterio Sacramentorum.

6 Petes, Quare ſola ſupernaturalia cenſentur eſſe *Supernaturalia ſunt ſimoniæ materia.* materia ſimoniæ?

Reſpondeo, Quia cùm hæc naturâ ſuâ ſint talia vt humana induſtria non poſſint comparari, ſed ſolùm diuino munere gratis concedi, magna irreuerentia eſt, ſi pretio, ſicut aliæ res humanæ æſtimentur; quod locum non habet in iis, quæ naturaliter poſſunt haberi; etiamſi per accidens alicui ſupernaturaliter infuſa ſint, vel poſt amiſſionem reſtituta; vt ſi alicui ſit infuſa ars mechanica, vt Beſeleel; vel oculi amiſſi diuinitus reſtituti. Non enim quia aliquid diuinitus acceptum eſt, ideò efficitur inuendibile; ſed quia eſt ordinis ſupernaturalis, nullis cauſis naturalibus comparabile, & directè conceſſum à Deo ad animarum conuerſionem & ſalutem ſupernaturalem. Vnde etſi fama & vita non ſint pretio æſtimabilia, tamen quia ſunt bona humana ordinis naturalis, non debetur illis ea reuerentia, vt non ſubiiciantur pactis & pretio temporali. Nam vita licitè pecunia redimitur, & homines emuntur in ſeruos, & fama interdum interuentu pecuniæ vel comparatur, vel recuperatur.

Ex his ſequitur Primò, Non eſſe ſimoniam ven- 7 dere doctrinam vel notitiam cuiuſuis veritatis na- *Vendere doctrinam licitum.* turali induſtria comparabilis; vt rectè docet Sotus l. 9. qu. 5. art. 1. Victoria, de ſimonia releċt. 1. num. 5. & Adrianus quodlib. 9. ar. 11. Vbi id fusè probat, & citat Durandum, Richardum & Paludanum. Eſt contra Altiſiodorenſem 3. p. qu. penult. de ſimonia, & Alex. Halenſem 2. p. qu. 185. nu. 3. qui dicunt ſcientiam vendi non poſſe, quia eſt inæſtimabilis pretij; ſed ſolùm laborem, qui in docendo ponitur. Sed probatur Primò, Quia naturali induſtria paratur, & ex cauſis naturalibus illa cognitio oritur. Secundò, Quò quis eſt doctior, eò maius ſtipendium poteſt exigere, & tamen minùs laborat: quod eſt ſignum æſtimari ſcientiam ipſam. Tertiò, Idem patet ex eo, quòd pro ſublimiori doctrina maiora ſolent peti ſtipendia; quod tamen non liceret, ſi vendere doctrinam eſſet ſimonia.

Nec refert, quòd ſapientia non poſſit auro æſtimari; quia ſapientia non ſolùm pendet ab alterius doctrina, ſed etiam à lumine interno. Deinde etſi ſecundùm naturam ſuam non poſſit auro conferri; tamen ratione quarumdam conditionum annexarum, quę æſtimantur apud homines, vt ſunt voluptas cognitionis, dignitas apud homines, vtilitas temporalis inde proueniens, poteſt ſine iniuria auro conferri. Simili modo, homo ſecundùm naturam ſuam eſt præſtantior toto mundo; tamen ratione vtilitatis temporalis ex illo prouenientis, poteſt pretio vendi.

Sequitur Secundò, In ſtatu nudæ naturæ non 8 futuram fuiſſe ſimoniam propriè dictam; quia *An apud Ethnicos, Iudæos, & in ſtatu nudæ naturæ.* nihil ibi fuiſſet ſupernaturale. Similiter nec apud Iudæos modò, nec apud Infideles eſt vlla vera ſimonia in venditione rerum ſacrarum; niſi ex conſcientia erronea, quâ exiſtimant ſe vendere rem ſacram, (ſicut Ieroboam vendens ſacerdotia excelſorum 3. Reg. 13.) cùm nihil ſit apud ipſos verè ſacrum aut ſupernaturale. In ſtatu tamen nudæ naturæ potuiſſet eſſe aliquid affine ſimoniæ; nam fuiſſet ibi verus Dei cultus, veri Sacerdotes, ſacrificia & ſacrificandi inſtrumenta, quæ nonnullam habuiſſent ſanctitatem, in morali quadam deputatione conſtitutam, quam pecuniâ æſtimare, nonnulla videtur futura fuiſſe irreuerentia. Poteſt etiam ethnicus committere veram ſimoniam in rebus Chriſtianorum, vt ſi venderet baptiſmum, aut vaſa ſacra propter conſecrationem.

Sequitur Tertiò, Non eſſe ſimoniam dare alicui 9 beneficium ob amorem humanũ; vt quia ſangui- *An ob amorem vel timorem.* ne vel amicitia iunctus, &c. quia nullum intercedit pactum pro pretio. Similiter nec ob timorem; vt ſi des alicui beneficium ne tibi noceat; modò pactum non interueniat. Quòd ſi pactum interuenerit, dubium eſt, de quo inf. d. 21. Negari tamen non poteſt, quin nonnulla ſit in ſacrum officium irreuerentia; ſi beneficium ob amicitiam humanam vel ſimilem cauſam detur: magiſque ſpectentur cauſæ priuatæ, quàm bonum Eccleſiæ.

Sequitur Quartò, Non eſſe ſimoniam quando 10 Sacerdos pręſtat miniſteria ſacra, etiam principa- *An ob lucrum.* liter ob lucrum temporale; modò nullum pactum tacitum vel expreſſum interueniat: quia ratio ſimoniæ conſiſtit in pactione & contractu, ſecundùm communem ſententiam Doctorum.

Nec

Nec obstat, quòd D. Thomas quodlibet. 8. ar. 10. contrarium sentire videtur in casu proposito; quia in Summa videtur mutasse sententiam, cùm ad simoniam requirat pactum; vt patet ar. 1. ad 5. Potest tamen dici latè simonia; quia qui æstimat ministerium spiritale ex vtilitate temporali, magnam irreuerentiam in illud committit, & facilè ad contractum descenderet.

11 *An si animo decipiendi promittas temporale?* Sequitur Quintò, Non esse simoniam si quis animo non quidem verè emendi aut soluendi, sed decipiendi dumtaxat, promittat aliquid temporale pro beneficio; vt rectè Caiet. opusc. 9. q. 2. to. 2. & Sotus l. 9. qu. 8. ar. 1. Idem sentit Toletus l. 5. c. 90. ratio est, quia iste non habet voluntatē verè emendi, sed mendacio decipiendi. peccat tamen, tum quia alterum inducit ad simoniam; tum quia externum opus simoniacum facit. Potest tamen beneficium sic obtentum retinere, si à legitimo collatore sit collatum, vt iidem DD. tradunt, & fatetur etiam Nauarrus cap. 23. num. 106. quamuis velit esse simoniam conuentionalem.

DVBITATIO II.

Vtrùm omnis venditio aut commutatio rerum spiritualium pro temporalibus, sit simonia Iure diuino prohibita.

12 *Quatuor modis res dicitur spiritalis seu sacra.* Notandum est, rem aliquam in proposito posse dici *spiritalem* vel *sacram*, ita vt sit materia simoniæ, quatuor modis. Primò, Quia talis est naturâ suâ; vt sunt omnes supernaturales virtutes, & gratiæ præuenientes, & omnes gratiæ gratis datę, siue consistant in habitu aliquo, siue in quadam assistentia Spiritus sancti. Secundò, Dicuntur sacræ, quia sunt causa sanctificationis; siue effectiua, vt Sacramenta; siue dispositiua & excitatiua, vt sacramentalia, concio, preces, exorcismus. Tertiò, Quia sunt effectus vel vsus sacræ potestatis, vt excommunicatio, absolutio, benedictiones, & consecrationes, quas facit Ecclesia; quamuis hæc etiam possint dici sacra secundo modo. Item prophetare, miracula facere; quia sunt operationes potestatis supernaturalis. Quartò, Dicuntur sacræ solùm, quia annexæ sunt rebus sacris, idque vel propriè, vt beneficia, Ius patronatus, Ius eligendi: vel impropriè, vt officium sacristæ, officium œconomi Ecclesiæ.

13 Notandum Secundò, In quibusdam rebus spiritalibus esse aliquid tēporale secundùm se pretio æstimabile: vt in calice consecrato, in beneficiis; in quibusdam nihil esse tale; vel si quid sit, minimi est pretij; vt in Eucharistia, in Baptismo.

14 *Simonia Iuris diuini.* Dico Primò, Omnis venditio & commutatio rerū spiritalium cuiusuis generis pro pretio temporali, si in ea habeatur ratio consecrationis, vel eius, quod supra naturam est, est simonia iure diuino prohibita: vt si quis vendat Sacramenta, vel sacramentalia, vel functiones potestatis spiritalis: vel si pluris vendat calicem consecratum, quàm non cōsecratum; globulos benedictos, quàm non benedictos, idque non ratione laboris vel sumptuum, quos fecit vt curaret benedici, sed ratione benedictionis. est communis sententia Doctorū. D. Thomæ qu. 100. ar. 2. Durandi in 4. d. 15. qu. 5. Richardi eadem distinctione circa tertium principale q. 1. Adriani quodlibet. 9. ar. 1. Victoriæ relect. de simonia nu. 15. Soti libro 9. q. 5. ar. 2. Nauarri cap. 23. nu. 99. & 100. & aliorum.

Probatur Primò ex Scripturis, 4. Reg. 5. Giezi diuinitus punitur lepra, quòd ausus fuerit pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exigere. Matthæi 10. *Gratis accepistis, gratis date*, hîc Apostoli iubentur functionem doni miraculorum & sanitatum gratis præstare; quia illud donum gratis acceperant: atqui cetera omnia supernaturalia gratis accepta sunt: ergo gratis dari debent.

Vbi Aduerte, causam cur gratis dare debeant, non esse præcisè quia gratis acceperunt; (qui enim scientiam vel artem naturalem à Deo infusam haberet, posset eius vsum vendere) sed quia res talis est vt non possit humanâ industriâ, sed solo Dei munere haberi. & hoc vult Dominus significare illis verbis *gratis accepistis*, quasi dicat, donum illud tale est, vt vestrâ industriâ non potueritis assequi, sed gratis vobis concessum est: ac proinde etiam gratis eo vti debetis. Quibus verbis etiam significat illa spiritalia dona non esse ipsis collata ad temporalia emolumēta, sed ad fructum Euangelij, ad cōuersionem & salutem animarum, vt patet ex verbis quæ proximè antecedunt: *Euntes*, inquit, *prædicate dicentes, quia appropinquauit regnum cælorum: infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite; gratis accepistis, gratis date*: nempe ad hunc finem. Itaque solùm ad hunc finem concessa sunt. Vnde ex modo concessionis & fine constat non esse nobis datum dominium istorum donorum, seu ius disponendi de illis vel eorum vsu pro nostro arbitrio, sed solùm dispensationem in spiritalem vtilitatem proximorum: ergo vendēdo iniuria fit Deo; tum quia vsurpatur dominium rei ipsius, cuius ipse solam dispensationem cōcessit: tum quia hoc modo impeditur finis ad quem collata sunt: hoc enim ipso quo aliquid venditur, insinuatur non esse quid diuinum supernaturale pertinens ad salutē ęternam, sed rem temporalem & humanam ad commoda huius vitæ dumtaxat spectantem. talia enim sunt omnia apud omnes gentes, quæ in contractus veniunt. Itaq. homines nō putarent ista fieri virtute diuina, & desiderio salutis ipsorum, sed arte diabolica, & totum negotium religionis putarent esse fictitium & ad quæstum comparatum. Vnde patet hoc præceptum non esse positiuum, sed continere ius naturæ, maximè cùm in nouo Testamēto nulla sint præcepta diuina positiua, præterquam fidei & Sacramentorum, vt communior sententia Doctorum tenet, & docet D. Thomas 1. 2. q. 100. ar. 2. in corpore & ar. 1. ad 2. Actor. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (ait Petrus Simoni mago) rationem addit, *quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri*, id est, quia voluisti id, quod sola Dei donatione haberi potest, acquirere pecuniâ; vbi apertè insinuatur esse contra legem naturæ. ratio est, quia per talem contractum fit notabilis irreuerentia rei sacræ, & consequenter Deo eius largitori, dum tamquam prophana & humanis viribus parabilis æstimatur pecunia; in qua irreuerentia consistit malignitas simoniæ. 15 *Non est positiuum præceptum illud Matthæi 10. Gratis accep. &c.*

Petes, Vtrùm hæc simonia sit ita praua, vt mendacium, adulterium, & alia intrinsecè mala. 16 *An sit intrinsecè mala.*

Respon. Nomen *simonia*, sonare id, quod intrinsecè malum est, non minùs quàm nomen *mendacium* vel *adulterium*. An autem venditio spiritua-

tualium ita sit mala, vt ne per absolutam Dei potentiam concedi possit, est dubium. Verius videtur non ita malum esse, quin aliquādo per aliquas circumstantias eius malitia possit impediri. fieri enim potest vt interdum eiusmodi sint circumstantiæ, vt prudentis iudicio non censeatur vlla iniuria fieri rei sacræ, etiamsi pecunia ad eam obtinendam detur vel exigatur, vt infrà dicetur d. 7. modò tamen ipsa res sacra pecuniâ non æstimetur, quasi non pluris valeret: hoc enim nec per absolutam Dei auctoritatem videtur posse concedi. etsi enim Deus sit absolutus omnium bonorum spiritalium Dominus; tamen ipse statuere non potest vt non pluris æstimentur quàm pecunia: hoc enim intrinsecam inordinationem continet, non minus quàm loqui contra mentem, vel cognoscere alienam: ipsa enim conditio rerum, quam ex natura sua habent, postulat diuersam æstimationem. vnde id fieri non posset sine iudicio falso & affectu peruerso. Quidam tamen putant Deum tamquam absolutum omnium rerum Dominum posse per suam absolutam potentiam concedere licentiam captandi quæstum ex vsu talium donorum, v. g. ex vsu gratiæ sanitatum vel prophetiæ, & etiam ex collatione talium donorū, si quis posset ea in alterum conferre. Nam hæc omnia etiam temporalia commoda adferunt, v. g. sanitatem corporalem, notitiam vtilem ad negotia humana. quo casu cessaret irreuerentia. Nam ille homo vteretur iure suo sibi à supremo Domino concesso, idque secundùm illius voluntatem: & tunc illa res non censeretur merè spiritalis. quia non ordinaretur neque concederetur solùm ad salutem supernaturalem sicut modò (imò parum vel nihil ad eam tunc valeret) sed potissimùm ad commoda temporalia, itaque ex fine censeretur quasi temporalis. Esset tamen huiusmodi licentia conditioni illarum rerum quasi violenta, nec satis diuinæ sapientiæ consentanea. Multa enim non repugnat fieri sola Dei potentia & auctoritate spectata; quæ tamen, si consideretur ratio diuinæ sapientiæ, & quid illam maiestatem deceat, repugnantiā inuoluere videntur. Sic etsi ex parte potentiæ nullo modo repugnet Deum assumere in vnionem hypostaticam quamuis naturam irrationalem, tamen ex parte sapientiæ potest repugnare, quia deest iusta ratio, ob quam decorè fieri possit.

17 Sed dubium est, Vtrùm ea in quibus est aliquid pretio æstimabile, possint ratione illius vendi? De quibusdam nulla est difficultas; vt de calicibus, vestibus sacris, chrismate & similibus, quorum materia magno constat antequam consecretur: non enim amittit suum pretium per consecrationem. Sed maxima controuersia est de beneficiis.

An beneficia Iure natura sint omnino inuendibilia.

Sunt duæ sententiæ; Prior est ferè communis Theologorum, Beneficia Iure diuino esse inuendibilia: quia Ius percipiendorum fructuum est spiritale. Ita Caietanus to. 2. tract. 9. q. 1. Victoria, de simonia n. 42. Sotus lib. 9. q. 7. ar. 1. & alij.

Resp. conciliãdo sententias.

18 Altera est Nauarri ca. 23. n. 108. vbi multis rationibus probare nititur, beneficia quoad partem pecuniariam & temporalem vendi posse à Summo Pontifice, sicut vasa sacra. Eamdem tenet ferè omnes Canonistæ, secuti Glossam in cap. Ex parte. 1. de officio Delegati, & in cap. 1. de simonia.

Respondeo & dico Secundò, Vtramq; sententiam rectè explicatam veram videri: si enim beneficium consideretur planè formaliter, quatenus est ius fructuum, obtingens per officium sacrum, sic Iure diuino est inuendibile; quia non potest vēdi officium sacrum, per quod hoc Ius habetur. Simili modo Ius decimarum dicitur esse inuendibile, quia non potest vendi ministerium sacrum, per quod hoc Ius competit: vēdere enim hoc modo Ius fructuum, est vendere officium, in quo illud Ius consistit. neque Nauarrus id intendit negare. Si verò beneficium consideretur materialiter, nempe pro Iure ad illos fructus, qui officio sunt annexi; sic beneficium vendi potest per Pontificem absque simonia Iuris diuini; quia in potestate ipsius est, Ius ad illos fructus separare ab officio, & alteri dare, vel relinquere officio annexum. sicut ergo si illud separaret & alteri venderet, nullam simoniam committeret, quia non venderet aliquid spiritale; sic etiam si aliquam summam pecuniæ exigeret ab eo, qui beneficium sibi cupit conferri, vt ius illud titulo annexum relinquat, vel vt separatum illi vniat, nullam simoniam iuris diuini committeret. hæc est mens Nauarri. Idem docet Adrianus quodlib. 9. ad 5. principia. vbi dicit, *Beneficia ratione Iuris fructuum posse vendi, si Papa intendat vendere ius fructuum non mediante aliquo officio spiritali: secus autem si mediante tali officio.* Vnde sequitur idem posse facere Episcopos absque simonia, nisi Iure esset prohibitum: quia possunt ex causa Ius fructuum saltem secundùm partem ab officio separare, & illud alteri attribuere. Imò idem aliqua ratione possent priuati, nisi Iura obstarent. seposito enim Iure positiuo, posset priuatus partem fructuum ad vitam elocare, & beneficium cum reliqua parte in alterum resignare: ac proinde posset etiam aliquid exigere vt beneficium cum integris fructibus resignet; siue vt partem illam fructuum elocatam, sibi non reseruet. Verùm quia Iure statutum est vt non possint vllo modo sine auctoritate Superioris Ius fructuum in totum vel in partem ab officio seu titulo separare, (vt patet toto titulo, Vt ecclesiastica benef. sine diminutione conferantur) necesse est vt si resignent titulum, simul etiam censeantur renuntiare omnibus fructibus, ita vt hoc ipso, quo alter accipit titulum, accipiat etiam Ius ad omnes fructus titulo annexos. Quare si exigat aliquid temporale pro Iure fructuum, censebitur illud pro ipso officio exegisse; quia Ius fructuum in alterum transferre non potest, nisi mediante titulo: & ita præsumitur commisisse simoniam Iuris diuini. In re tamen non est necesse vt sit simonia Iu- 20
ris diuini; quia etsi Iure non possit Ius fructuum separare à titulo, & transferre in alium absque interuentu tituli spiritualis, tamen potest illud facere facto vel tentare facere. sicut cùm elocat partem fructuum ad vitam, vel etiam absque elocatione sibi seruat, & resignat titulum cum reliqua parte prouentuum, resignatario non contradicente, non committit simoniam Iuris diuini, neque etiam committet, etiamsi hoc Ius posteà illi vendat: quia iam antè titulus in eum translatus erat. erit tamen iniustitia, & tenebitur ad restitutionem; quia non potuit Ius fructuum à titulo separare. Vnde vnà cum titulo in resignatarium est translatum; & consequenter ipsi fructus debentur, nisi eos condonet.

Qua ratione per Pontif. posset vendi benef. absque simonia. 19

Ex his patet Primò, Hîc non esse verè simoniam 21
Iuris diuini, nisi quis intendat ius fructuum vendere mediante officio, vt benè Adrianus dixit; licet

licet præsumatur esse. quo modo autem sit simonia Iuris humani, statim dicetur.

Patet Secundò, Multò minùs esse simoniam Iuris diuini in venditione officij sacristæ & œconomi Ecclesiæ; quia nultò minùs sunt spiritualia, quàm beneficia: sunt enim officia merè temporalia, etsi aliquem ordinem habeant ad supellectilem sacram, quam tractant, vel ad Ecclesiæ ministros cultumque diuinum; quatenus horum prouentus, qui ad cultum diuinum sunt deputati, administrant.

DVBITATIO III.

Vtrùm permutatio rerum spiritualium inter se, sit simonia Iuris diuini.

22 RESpondeo non esse, si nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat. Ita Victoria num. 17. qui pro hac sententia citat Innoc. in cap. Quæsitum, & D. Tho. in 4. d. 25. q. 3. a. 3. ad 8. Eamdem tenet Sotus l. 9. qu. 5. art. 2. & Durandus d. 25. qu. 5. num. 9. & alij. Est contra Richardum in 4. d. 25. circa tertium princip. q. 1. & contra Adrianum quodlib. 9. ad quartam confirmationem littera E.

Cōtra Adr. & Richar.

Probatur Primò, Quia omnes Theologi & Canonistæ tenent, licere cum auctoritate Superioris permutare beneficium cum beneficio, & titulum cum titulo; idque etiam constat ex cap. Ad quæstiones, de rerum permut. & ex Clement. vnica, eodem titulo, vbi Ecclesiarum, beneficiorum, & titulorum permutationes à Pontificibus approbantur; & tamen plerique Theologi docent beneficia Iure diuino naturali esse inuendibilia, certumque est titulos ipsos omnino inuendibiles esse pretio temporali: atqui si talis permutatio esset iuræ naturæ prohibita, non posset fieri cum auctoritate Superioris: hic enim à Iure naturæ eximere non potest, neque facere vt liceat, quod eo iure est nefas.

Secundò, Quia hæc permutatio non videtur vllam irreuerentiam continere; nihil enim indecori est, si paciscamur mutuas preces, mutua sacrificia, mutuam operam in audiendis confessionibus, & similibus officiis, vt Sotus ait. Similiter si globuli benedicti & rosaria inter se commutentur, etiam habita ratione sanctitatis & benedictionis: non enim iniuria est rei sacræ si cum alia sacra componatur; sed si cum temporali. Vnde etiam non erit simonia, si duo adulti paciscantur vt se mutuò baptizent; etsi contrarium doceat Richardus suprà.

23 Sed contrà Obiicitur Primò, Matthæi 10. dicitur, *Gratis accepistis, gratis date*; sed is, qui permutat rem sacram cum sacra, nō dat gratis: ergo, &c. Ita Adrianus.

Obiectiones.

Resp. negando minorem, ad sensum verborum Domini: nam *gratis dare*, est dare sine mercede vel pretio temporali, vt colligitur ex verbis sequentibus, *Nolite possidere aurum*, &c. Ita Hieronymus, Chrysost. & Glossa in hunc locum Matthæi, & alij Patres.

Gratis dare.

Obiicitur Secundò, Qui permutat hoc modo rem spiritalem pro spiritali, insinuat suo facto se eius habere dominiū, cùm permutatio dominium transferat: ergo committit irreuerentiam in illam.

Respondeo Primò, Negando antecedens: sicut enim is, qui rem spiritalem confert absque permutatione, non testatur per hoc se eius habere dominium, quamuis in alterum eam conferat; sed solùm se habere potestatem illam conferendi: ita neque is, qui eam commutat cum alia, indicat se habere dominium, sed solùm Ius quoddam eam in alterum conferendi, & pro ea aliam exigendi, in qua non dominium propriè, sed simile Ius acquiritur.

Permutatio non necessariò requirit dominium.

Secundò, Concesso antecedente, nego consequentiam. certum enim est nos multarum rerum sacrarum habere dominium; vt earum, quæ in nostris actionibus sitæ sunt, & quarum materia nostra est, vt rosariorum, icuncularum, &c. non tamen idcircò illis quouis modo vti possumus, sed eo, qui non repugnet illarum sanctitati; vt cùm inter se commutantur. vnde tale dominium non est vllo modo contra reuerentiam ipsis debitam.

Obiicitur Tertiò, In commutatione, quæ ex pacto præuio, nascitur obligatio naturalis, quæ quatenus hominem ab aliquo temporali cōmodo impedire potest, & onerosa censetur, est pretio æstimabilis: ergo si licet res spirituales interueniente pacto cōmutare, dabitur spiritale pro temporali.

Respond. negando consequentiam; si enim ex pacto sit obligatio reciproca, tunc obligatio compensatur cum obligatione. si autem obligatio solùm sit ex altera parte; (vt quando alter in præsenti rem tradit, altero se obligante) tunc nō traditur res pro obligatione, sed pro re spiritali futura, quam quia alter non potest modò exhibere, obligat se ad eam in futurum; nunc autem nihil dat. Sicut si tibi sumptus aliqui essent faciendi ad rem debitam sistendam præsentem, hi non darentur in solutionem, neque pro re alterius; ita nec obligatio illa datur in solutionem. Denique & illa obligatio per se spiritalis est, etsi per accidens incommodum aliquod temporale annexum habeat. hoc enim non refert; nam solùm habetur ratio rei spiritalis, quam hæc obligatio directè respicit.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm sit aliqua simonia Iuris humani, & in quibus contractibus ea cernatur.

DVrandus in 4. dist. 25. q. 5. & quidam recentiores hunc secuti, existimant nullam esse simoniam solo Iure ecclesiastico introductam. Ratio ipsorum est, Primò, Quia circa id, quod non ex se, sed solùm ex prohibitione Iuris est malum, tantummodò potest esse peccatum inobedientiæ, non autem irreligiositatis: nam tota ratio peccati est ex violatione præcepti humani: atqui violatio præcepti humani solùm constituit peccatum inobedientiæ. Secundò, Quia Ecclesia suâ prohibitione, id, quod non est sacrum, non potest facere sacrum; sed necesse est, si velit facere sacrum, vt adhibeat aliquam benedictionem; & tunc venditio eius erit simonia Iuris diuini, non humani. Addunt tamen dici simoniam, quia tali contractui constitutæ sunt pœnæ simoniacorum. 24

Sententia Durandi.

Respondeo & dico Primò, Esse aliquam veram & propriè dictam simoniam solo Iure ecclesiastico introductam, est communior sententia Theologorum 25

Simonia Iuris humani.

logorum & Canonistarum in cap. Quæsitum. & cap. Cùm olim, de rerum permutatione. ratio est, quia Ecclesia, solâ suâ lege & ordinatione potest facere vt id, quod naturâ suâ ob partem temporalem non erat inuendibile, fiat inuendibile, seu inhabile ad venditionem, ob partem spiritalem, seu in reuerentiam rei spiritalis connexæ; non addendo tamen nouam aliquam sanctitatem, vel consecrationem: ergo si quis tunc rem illam pretio venderet, committeret veram simoniam, violando rei illius sanctitatem per contractum. Confirmatur à simili, quia locum sacrum ratione sanctitatis potest suo decreto reddere immunem, ita vt Iudex sæcularis non possit reum inde vi abstrahere; adeò vt si contra faciat peccet non solùm contra obedientiam, sed etiam contra virtutem religionis & loci sanctitatem: & eum, qui habet ordinem aliquem vel tonsuram, potest reddere immunem à potestate Iudicis sæcularis, ita vt peccet contra religionem, si eum ad suum tribunal pertraxerit: ergo etiam rem sacram potest reddere immunem à venditione, ita vt si vendita pretio fuerit, peccetur contra rei sanctitatem, & non tantùm contra obedientiam.

Immunitas loci & personæ est à lege positiua.

26 Dico Secundò, Hæc simonia iuris humani, Primò, Locum habet in venditione beneficiorum secundùm partem temporalem.

In quibus locum habeat.

Secundò, in venditione quorumdam minùs spiritualium, vt officij sacristæ, œconomi Ecclesiæ, aduocati Ecclesiæ & similium; & fortè etiam in venditione pensionum.

Tertiò, In permutatione beneficiorum facta sine auctoritate Superioris, in renuntiatione reciproca, in simonia confidentiæ, & similibus.

Venditio beneficiorum.

Prior pars, *de venditione beneficiorum*, probatur; quia omnium sentẽtia constat hanc esse simoniam; id enim plurimi Canones expresse habent: atqui non est simonia iuris diuini, si non intendant aliud emere & vendere quàm ius fructuum, & ipsam dignitatem seu officium absque pretio transferant: ergo est simonia iuris humani. sicut iuris humani sacrilegium est capere rem in Ecclesia, percutere Clericum.

Venditio officiorum.

Altera pars, nempe *de venditione officiorum* illorum, probatur cap. Saluator. 1. q. 3. vbi ad eamdem rem adducitur auctoritas Concilij Chalcedonensis, quæ verbatim refertur can. Si quis Episcopus. 1. q. 1. his locis dicitur esse simonia vendere officium *œconomi, vicedomini, aduocati, sacristæ, castaldi*: atqui non est simonia Iuris diuini; quia sunt officia temporalia, ordinata solùm ad temporalium administrationem; nec est in illis vlla sanctitas per consecrationem vel benedictionem: nam *Oeconomus* est, qui res Ecclesiæ & Canonicorum gubernat. *Vicedominus*, est œconomus rerum Episcopi. *Aduocatus*, qui causis Ecclesiæ tractandis præest. *Castaldus* est, qui aliàs dicitur Maior domus, vt Glossa explicat: ergo solùm est simonia Iure ecclesiastico.

Obiectio.

27 Dices vocari simoniam, quia pœna simoniæ tali venditioni constituta est. Sed hoc non satisfacit; ideò enim pœnæ simoniacorum statuuntur, quòd simonia commissa sit; non autem ideò dicitur commissa simonia, quòd pœnæ illæ sint contractæ, vt patet ex Canone Saluator, vbi sic dicitur: *Cur sancta Synodus Chalcedonensis, procuratorem vel defensorem Ecclesiæ, vel quemlibet regulæ subiectum, adeò per pecuniam ordinari prohibet, vt interuentores quoque tanti sceleris anathematizet; nisi quòd eosdem simoniacos iudicet?* Ratio est, quia in his officiis est quædam dignitas ob coniunctionem, quam habent cum supellectili sacra, vel cum rebus & ministris Ecclesiæ, ob quam dignitatem Ecclesia potuit statuere vt essent inuendibilia & immunia à contractibus humanis; quæ immunitas non potest violari absque violatione illius dignitatis, à qua mediante Ecclesiæ statuto prouenit: sicut immunitas, & Ius asyli concessum locis sacris, non potest violari absque sacrilegio & violatione sanctitatis, à qua illa immunitas mediante lege Ecclesiæ dependet. sicut enim Ecclesia per suam legem, qua prohibet à loco sacro (ob eius reuerentiam & sanctitatem) hominem auelli, constituit actum illum, quo legi obeditur in specie religionis, & contrarium, quo lex violatur, in specie sacrilegij, & ipsum locum sacrum facit materiam religionis & sacrilegij quoad hunc actum; ita hæc officia facit materiam religionis & simoniæ per suam legem; & actum venditionis & non venditionis facit actum simoniæ & religionis.

Quomodo sit in his simonia.

Hinc patet responsio ad prius argumentum Durandi: negandum enim est, Id, quod tantùm est malum ex Iuris prohibitione, esse solùm contra obedientiam: esse enim contra obedientiam est solùm ratio generica, præter quam debet habere malitiam certæ speciei contra aliquam virtutem particularem, in cuius materia peccatur, & ex cuius motiuo præcipitur. sic vesci carne in Quadragesima, Feria sexta, vel Sabbato, non solùm est contra obedientiam, sed etiam contra temperantiam vel abstinentiam Christianam, quæ temperantiæ est species: & omittere Missam die festo non solùm est contra obedientiam Ecclesiæ debitam, sed etiam contra religionem, qua Deum colere tenemur: & auellere furẽ è loco sacro, est sacrilegium cõtra reuerentiam sanctitati loci debitam. Eodem modo vendere vel emere officia illa temporalia Ecclesiæ, non solùm est contra obedientiam, sed etiam contra religionis virtutem. quia præceptum humanum in materia alicuius virtutis, potest intuitu motiui illius virtutis, id quod non erat materia necessaria, facere materiam necessariam; & actum, qui non erat necessarius, facere necessarium, ita vt virtus sine illo, vel certè cum eius contrario consistere nequeat, vt suprà explicatum est. Ratio à priori est, quia in his concurrit duplex ratio obligandi: altera generica, altera specifica. Generica est, quæ præcisè prouenit ex præcepto Superioris, abstrahendo ab hac vel ab illa materia virtutis. Specifica est, quæ supposito præcepto resultat ex conditione materiæ, & particulari honestate obiecti formalis seu motiui, quod Superior in illa materia respicit, & ob quod præceptum imponit. 28

Ad argumentum Durandi.

Lex facit materiam necessariã virtutis, quæ per se talis non erat.

Ad secundum argumentum, Etsi Ecclesia per suam prohibitionem ex re prophana non faciat sacram, sicut per suam benedictionem, & consecrationem; tamen facit vt illa res, propter ordinem, quem habet ad rem sacram, fiat inuendibilis; & hoc sufficit ad obiectum simoniæ. 29

Tertia pars, de *beneficiorum permutatione*, probatur ex cap. Quæsitum. 5. de rerum permutatione, vbi Vrbanus III. ait, *Generaliter teneas, quod commutationes præbendarũ de Iure fieri non possunt, præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritualia vel spiri-* 30

Permutatio beneficiorum.

spiritualibus annexa, labem semper continet simoniæ, & cap. Cùm olim. 7. eodem titulo iubentur priuari suis beneficiis, qui ea propria auctoritate permutant. Ratio est, quia Ecclesia ob sanctitatem sacri ministerij potuit ea facere impermutabilia.

Dicitur simonia generaliori ratione. Aduerte tamen, hanc permutationem non dici propriè simoniam, sed tantùm generali ratione & imitatione quadam; nam propriè simonia est, cùm datur temporale pro spirituali; vt suprà dictum est, & docet Sotus l. 9. q. 5. art. 1. & q. 7. ar. 2. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 2. num. 436. Arragon. q. 100. art. 1. & alij: idque patet ex facto Simonis, vnde nomen traxit. Confirmatur, quia aliud genus irreuerentiæ est dum datur temporale pro spirituali, aliud dum spiritale pro spirituali contra præceptum Superioris.

31 *De permutatione aliarum rerum, an simoniaca.* Dices Cap. Quæsitum. 5. dicitur, *Pactio circa spiritualia vel spiritualibus connexa labem semper continet simoniæ*, & c. vlt. de pactis; *Pactiones factæ pro quibusdam spiritualibus obtinendis*; *cùm in huiusmodi omnis pactio, omnisque conuentio debeat omnino cessare, nullius sunt momenti:* ergo etiam commutationes aliarum rerum spiritualium erunt simoniacæ censendæ.

Respond. Canones loqui vel de pactione in qua interuenit aliquod temporale, quod detur pro spirituali. vt cap. vlt. de pactis, & cap. 2. Quàm pio. 1. q. 2. vel de beneficiis, quorum permutatio propria auctoritate facta, peculiariter est prohibita, vt cap. Quæsitum, & cap. Cùm olim, suprà. aliarum enim rerum spiritualium commutatio nusquam inuenitur prohibita: quod etiam Toletus fatetur lib. 5. cap. 78. & Sotus l. 9. q. 5. in fine.

Adde, in quibusdam rebus contraria consuetudine hisce Canonibus esse derogatum, ita vt etiam temporale aliquid liceat pacisci; vt infrà dubitatione 8. dicetur.

De renuntiatione reciproca, & simonia confidentiæ infrà dubit. 14. & 16.

DVBITATIO V.

Vtrùm Papa possit esse simoniacus.

32 *Nō contrahit pœnas Iuris.* RESpondeo & dico Primò, Papam non posse incurrere pœnas simoniæ iure ecclesiastico statutas; vt excommunicationem, suspensionem, inhabilitatem, &c. est communis DD. Ratio est, quia Princeps non subest suis legibus, quoad vim cogendi per pœnas, cùm nemo iurisdictionem in seipsum habeat; sicut nec par in parem. vnde etiam sequi videtur, eum, qui contrahit cum Papa, non incurrere hasce pœnas; etsi contrarium sentiat Adrianus quodlib. 9. & Ioannes Andreas ab ipso citatus, & multi alij. ratio est, quia hoc ipso, quo cupit aliquem secum sic contrahere, censetur illum eximere à lege quantum potest: non enim credibile est quòd velit illum punire pro opere ad quod inuitat, vel certè in quod consentit; sic enim seipsum condemnaret. Idem dicendum de Episcopo, qui ludum aleæ sub pœna excommunicationis vetuit, & posteà alium ad ludendum secum inuitat. Huius sententiæ est Sotus lib. 9. qu. 5. art. 2. Siluester v. Simonia, qu. 4. Palud. dist. 25. q. 4. a. 1. conclus. 3. Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 8. num. 9. Vnde sequitur talem non teneri renuntiare.

Nec qui cum illo paciscitur.

Dico Secundò, Papa potest contrahere culpam simoniæ Iuris diuini. ratio est, quia æquè ac alij subiectus est legi diuinæ & naturali.

Sed tota difficultas est de simonia Iuris humani. Sotus putat Papam non posse huius simoniæ labem contrahere: idem sentit Siluester q. 4.

Respondeo & Dico Tertiò, Verius esse Papam incurrere culpam simoniæ Iuris humani exigendo pecuniam pro officiis Iure vendi prohibitis, vel pro beneficiis; nisi rationabilis causa subsit, ob quam illa lege censeatur exemptus. Patet ex iis, quæ 1. 2. qu. 96. art. 5. tradi solent, & docet Victoria relect. de simonia n. 39. ratio est, quia obligatio, qua Princeps tenetur seruare legem suam, non oritur immediatè à voluntate & potestate Principis volentis se obligare, sicut ea obligatio, quæ est in subdito; (nam Princeps non est sibi Superior, vt seipsum possit immediatè suo præcepto obstringere) sed oritur ex ipsa rei natura. i. ex conditione Principis & Reipublicæ, ex qua prouenit vt Ius naturale dictet Principem debere pati legē, quam ipse subditis imponit: L. 1. tit. Quod quisq; Iuris, & cap. Cùm omnes, de constitutionibus: quod intellige si ratio legis æquè in vtrisque locum habeat. Vnde sequitur Principem non posse seipsum pro arbitrio lege sua eximere, cùm iure naturali teneatur se suis subditis conformare. quare si contrà fecerit, peccabit pro conditione materiæ & virtutis præceptæ; vt si non ieiunet tempore Quadragesimæ, peccabit contra temperantiam: si non seruet diem festum, contra religionem. Vnde si vendat officia Ecclesiæ vel beneficia, peccabit simonia. obligatio enim illa, qua tenetur se conformare subditis, est generalis, quæ contrahitur secundùm variam materiam, & species virtutum, ad quas subditi obligantur. Quòd si iusta causa subsit, quidam dicunt posse tunc secum dispensare, sicut cum subdito. Sed verius est dispensationem hîc locum non habere; quia non obligatur ex imperio suæ voluntatis, sed iure naturali, in quo non potest dispensare. Neque verò ea est opus, quia positâ causâ, cessat illa obligatio per se; eò quòd desinat illa ratio, ob quam se subditis debebat conformare. 33 *An labem simoniæ Iuris positiui contrahat.* *Obligatur Princeps suis legibus, quo modo.* *Positâ causâ non est opus dispēsatione.*

Aduerte tamen, si absque iusta causa fecerit contra suam legem, non peccaturum mortiferè, modò scandalum absit; quia non tenetur illam seruare, nisi illo Iure, quo se tenetur conformare subditis. Sed de his plura 1. 2. q. 96. ar. 5. 34 *Non peccat mortiferè.*

DVBITATIO VI.

Quotuplex sit simonia.

RESpondeo, Duæ sunt præcipuæ diuisiones simoniæ. Prior est, qua diuiditur *simonia* in eam, quæ est *Iuris diuini*, & in eam, quæ *Iuris humani*, de qua satis dictum est dub. 2. 3. 4. 5. 35

Altera est, qua simonia diuiditur in *mentalem, conuentionalem*, & *realem*. vide Nauarr. cap. 23. n. 102. & Caiet. v. Simonia, & alios. *Simonia triplex.*

Simoniam mentalem vocamus propriè hoc loco, non quidem internum propositum, quo quis vult exteriùs simoniacè contrahere; (quamuis hoc etiam sic appellari possit) sed propositum internum, quo quis, dum confert alteri spiritale, intendit illum obligare ad reddendum temporale: vel contrà, quando confert temporale, intendit illum *Mentalis.*

obligare

obligare ad reddendum spiritale, sine vllo pacto externo: vt si quis seruiat Episcopo hac intentione vt in mercedem conferatur ei beneficium, & tandem beneficium conferatur, nulla tamen exteriùs verbis aut nutibus facta conuentione, erit simoniacus mentalis.

36 *Conuentionalis.* *Simonia conuentionalis* est, quando nō solùm est internum propositum obligandi, sed etiam proceditur ad externam conuentionem, sine tamen executione, saltem vtrimque facta. Et hæc conuentio non tantùm fit verbis expressis & directis, sed etiam obliquis & obscuris. interdum nutibus, vel sola pretij oblatione in speciem donationis; tamē ex circumstantiis aduerti potest. Est autem hæc conuentionalis duplex. Alia enim est *purè conuentionalis*, vtpote neutrâ ex parte completa. Alia est *conuentionalis mixta*, quæ completa est ex altera tantùm parte, ita vt quodammodò constet reali & conuentionali: vt si pactione inita conferatur beneficium, altera parte nondum soluente pretium; vel contrà, si soluatur pretium nondum collato beneficio. huius species est simonia, quæ dicitur *confidentiæ*, qua quis paciscitur cum eo, cui confert vel renuntiat beneficium, vt eo cum suis fructibus vel eorum portione cedat alteri, v.g. nepoti, fratri, &c.

Realis. *Realis* est, quando pactio ex vtraq; parte completa est, saltem inchoatè; vt si collatio beneficij facta sit, & pretij pars soluta. hæc peior est quàm conuentionalis; excepta ea, quæ est confidentiæ, vt infrà dicetur.

Sequitur nunc vt explicemus modos particulares, quibus simonia videtur posse committi.

Dubitatio VII.

Vtrùm in graui vel extrema necessitate liceat dare pretium pro Sacramentis.

Pro baptismo. Exemplum sit, habes infantem baptizandum morti vicinum, & sacerdos recusat eum baptizare, nisi 10. aureos numeres, nec alia tibi ratio procurandi baptismi suppetit. Item, tu ipse nondum es baptizatus, & morte instāte, alia ratione baptismum obtinere nequis.

37 *1. Sententia.* Prima sententia est, In hoc casu nō esse licitum dare pecuniam pro baptismo, etiamsi infans sine baptismo esset moriturus. Ita D. Thomas in 4. d. 5. q. 2. a. 2. & d. 25. q. 3. a. 2. & insinuat q. 100. a. 2. ad. 1. Alexander Halensis 2. p. q. 187. n. 3. a. 1. §. 1. Rich. d. 25. a. 2. qu. 1. Palud. eadem distinct. q. 8. & Glossa in c. 100. Baptizandis. 1. q. 1. vbi dicit, in hoc casu potiùs permittendum infantem mori: addens, ego tamen potiùs darem pecuniam, quàm permitterem eum sic mori, licet non deberem sic facere: quod sanè absurdè satis dictum est, etsi fortè benignè possit explicari. Ratio horum est, quia emere Sacramentum est intrinsecè malum, sicut & vendere: ergo nullo casu licitum; non enim sunt facienda mala vt eueniant bona.

2. Sententia. Altera sententia est, In eo casu licere dare pecuniam, non quidem pro Sacramento propriè, sed ad vexationem redimendam. Hanc tenet Gerson tract. de simonia, ad sextam rationem. Panorm. in cap. Cùm in Ecclesiæ corpore, de simonia, Caiet. qu. 100. ar. 2. sed hi duo tantū id concedunt in casu infantis, non adulti; quia hoc potest sibi alia ratione consulere. Eamdem sententiam probabilem esse insinuat Richardus.

Tertia est, Absolutè licitum esse in eo casu dare pro ipso Sacramēto obtinendo. Indicat Sotus l. 9. q. 6. a. 1. & dicitur Franciscus Victoria ita sensisse, & Thomistæ dicunt esse probabile, & apertè tenet Adrianus suprà. *3. Sententia.*

Dico Primò, Non potest dari pecunia pro baptismo, tamquam pretium æquiualens: id enim intrinsecè malum est, vt dictum est suprà nu. 16. & iuxta hunc sensum prima sententia est vera. 38

Dico Secundò, Si sacerdos aliquis nollet hoc vel aliud Sacramentum administrare nisi pro pecunia, possem ei dare pecuniam, vt prauam illam voluntatem deponat, & debito modo conferat. Ita Adrianus suprà. ratio est, quia hoc non est emere Sacramentum, sed inducere vt malum propositum commutet, & iniuriam rebus sacris non inferat; sicut enim potest induci pecuniâ vt ab aliis peccatis abstineat, ita etiam vt à simonia. *Vt deponat prauā voluntatem.*

Dico Tertiò, Valdè probabile est, in casu prædicto licitum esse offerre pecuniam, non quidem tamquam pretium Sacramenti propriè, sed tamquam medium alliciendi animi alterius ad obtinendum Sacramentum. tenet Altisiodorensis 3. p. Summæ q. 3. de simonia. vbi dicit, *in illo casu possunt paruulum baptizare; si non habent aquam, licet eis pecuniam dare sacerdoti, non pro baptismo*; (intellige vt pretium baptismi) *sed pro remouenda furia siue obstaculo quò minùs habeant quod puero debetur.* Adrianus suprà, *Sicut liceret sacerdotem illum inducere minis & precibus, ita etiam pecuniâ.* idem credo velle auctores secundæ sententiæ, dum dicunt licere ad redimendam vexationem; & Sotum loco citato. 39 *Licitū dare pecuniam pro baptismo obtinendo in necessitate.*

Probatur Primò, Quia dans pecuniam eo euentu, non censetur vllam irreuerentiam irrogare Sacramento, sed potiùs magnam reuerentiam, dum suo facto testatur esse necessarium ad salutem. non enim æstimat illud pecuniâ, neque intendit pecuniam dare tamquam pretiū; sed solū intendit inducere illum vt velit id, quod debet velle & explere insanam cupiditatem, quæ illum impedit quò minùs det quod alteri ad salutem necessarium.

Secundò Extrema necessitas multa alia excusat à peccato sacrilegij, homicidij, furti, inobedientiæ, intemperantiæ & similibus, in quibus si abesset necessitas, esset malitia talis peccati; vt patet in absolutione data in extremis ob signa contritionis, in occisione ob defensionem, in surreptione rei alienæ ob famem extremam, &c. cur non etiam excuset in hoc casu hanc pecuniæ dationem ab irreuerentia? necessitas enim facit vt id, quod aliàs censeretur esse irreuerentia, hîc & nunc non censeatur; vt patet in Dauide & sociis, cùm sumerent panes propositionis, quibus solis sacerdotibus vesci licebat. 1. Reg. 21. & Matth. 12. Eodem modo necessitas poterit facere vt oblatio pecuniæ, causâ obtinendi Sacramenti, non censeatur irreuerentia aut sacrilegium, aut propriè emptio Sacramenti; quæ tamen aliàs talis haberetur. *Necessitas multa excusat.*

Tertiò, Si alius sacerdotem impediret ne Sacramentum conferret, posset ei dari pecunia vt cesset impedire: cur non etiam potest dari ipsi sacerdoti, vt tollat impedimentum, quod ipse sibi per auaritiam posuit?

Quartò, Licitum est illum inducere minis; cur non etiam muneribus & pecuniis?

Quintò, Omnia bona temporalia sunt homini concessa vt iuuent eum ad suum finem: ergo si spiritalia ad salutem necessaria non possis ob malitiam ministrorum, vel diuinam dispositionem aliter obtinere quàm dando pro eis tua temporalia, nihil inordinatum ea ratione committes. Confirmatur, quia si mea salus esset in potestate tua, & tu nolles me saluare nisi dem pecuniam, possem omnem meam substantiam largiri vt mihi salutem impertias.

In quo sita potissimùm turpitudo simoniæ.

40 Sextò, Simoniæ turpitudo non tam sita est in eo, quòd per temporalia cõpares spiritalia tibi salutifera, quàm quòd per spiritalia conquiras temporalia, ex illis quæstum faciendo: hoc enim cedit in magnam irreuerentiam spiritalium bonorum, quia ordinantur ad temporalia, tamquam media ad finem; ac proinde minoris videntur æstimari: & hoc est, quod passim in Scripturis prohibetur; vt Matth. 10. Act. 8. Simon enim volebat emere vt venderet: Giezi quoque ex spiritalibus temporalia captabat. Qui autem dat tẽporalia pro spiritalibus, quæ gratis obtinere nequit, non destinat spiritalia ad temporalia, sed cõtrà temporalia tamquam media destinat ad spiritalia tamquam ad finem; vnde pluris æstimat spiritalia: si tamen ex illis alia commoda temporalia (vt fit in beneficiis) non expectet. Itaque in hoc opere non vide-
41 tur alia esse inordinatio, quàm quòd dando pecuniam videaris consentire venditioni spiritalium, & pretium temporale exæquare rei spiritali. sed neutrum obstat in nostro casu: non enim magis consentit venditioni, quàm petens mutuum consentit iniquæ voluntati vsurarij: & si consentiret, solùm consentiret tamquam in minus malum; minus enim malum est vt sacerdos vendat baptismum, quàm vt infantem perire sinat. vnde si aliter obtineri baptismus nequiret, posset sacerdos induci, vt saltem pro pecunia administret, vt rectè Adrianus ait. neque etiam censetur æquare pecuniam Sacramento, quia non dat illam vt pretium Sacramenti, sed vt medium necessariũ ad alliciendum animum & Sacramentum obtinendum.

Obiectiones.

Dices Primò, Si licet aliquid dare ad obtinendam collationem Sacramenti in eo casu: ergo licebit aliquid etiam spiritale vendere, si iniquus ille sacerdos id postulet.

42 Respondeo negando consequentiam, quia præterquam quòd venditio est longè deterior, vti dictum est; si vellet sibi rem spiritalem vendi, & non gratis dari; censeretur id velle in contemptum religionis, & per consequens videreris eius prauitati morem gerere. Vnde non probo quod ait Sotus l. 9. qu. 6. ar. 1. *Si sacerdos ita esset malus vt nollet præbere, nisi iures te dare pretiũ pro ipso Sacramento, te posse iurare, & dare pro ipso Sacramẽto.* quia cùm ille petat in contemptum religionis, non potes ei morem gerere.

Dices Secundò, Ille sacerdos non censetur vexare nisi negando vel non dando Sacramentum, quod saltem ex charitate tenetur conferre: atqui hoc non tollitur nisi conferendo. negatio enim actus non tollitur nisi actu opposito: ergo dare pro redimenda vexatione in hoc casu, est dare pro ipsa collatione Sacramenti.

Respondeo negando consequentiam propriè loquendo; collatio Sacramenti est quidem finis cur detur pecunia; non autem id, cui pecunia vt pretium respondet.

Quomodo censeatur esse redemptio vexationis.

Dicitur autem dari pro redemptione vexationis, quia datur ad alliciendum animum vt prauam voluntatem non dandi deponat, & in bonam commutet; quod sanè licitum est. Quando enim praua alicuius voluntas est mihi causa mali; possum precibus, promissis & donis inducere vt illam mutet, & in beneuolentiam conuertat: & quia hoc fit ad ingens malum, quod occasione iniquitatis ipsius obueniret, auertendum, dicitur redemptio vexationis. Pari modo, si non electo Petro, secuturum esset vt hæretici occuparent Ecclesiam, possem dare pecuniam, non pro electione Petri propriè; sed ad alliciendos animos electorum ad fauorem, vt sic electo Petro tantum malum auertatur. 43

Pro adulto baptismo.

Ex dictis sequitur, non solùm pro infante, sed etiam pro adulto posse dari pecuniam ad alliciendum animum sacerdotis, si alioquin absque baptismo moriturus esset: quia illa necessitas sufficiens est ad tollendam irreuerentiam; & non minùs censetur dari ad redimendam vexationem, quàm in casu infantis: quia est iustus metus damnationis. Idem dicerem quando agitur de absolutione in extrema necessitate. Imò si esset aliqua regio, quæ non posset impetrare prædicatores Euangelij, vel sacerdotes, qui illi Sacramenta administrent, hæc posset offerre Pontifici pecuniam, vt hoc medio illum alliciat ad eos mittendos: possumus enim temporalia nostra expẽdere ad ea consequenda quæ saluti sunt opportuna; viderint illi, qui ea exigunt. Confirmatur, quia ad illa obtinenda ius habent, & ille denegando facit illis iniuriam, & grauiter eos lædit: atqui illum qui facit nobis iniuriam, possumus inducere siue precibus, siue minis, siue promissis & donis, vt ab iniuria cesset, ac proinde possumus his modis allicere eius voluntatem ad concedendum, quatenus illa concessio est quædam cessatio iniuriæ & vexationis iniquæ. Vnde parum interest, siue dicas pecuniam dari, vt prauum animum deponat; siue vt ad beneuolentiam alliciatur. quia non censetur dari pro re sacra tamquam eius pretium; sed vt ab iniuria seu vexatione, quam denegando facit, cesset. 44

Pro absolutione.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm pro spiritalibus functionibus, quibus labor aliquis coniunctus est, liceat pecuniam dare vel accipere.

D. Tho. art. 3.

V. g. pro administratione Sacramentorum, Sacrificij oblatione, concione, precibus canonicis, consecratione Ecclesiarum & similibus.

Quatuor in tali functione spectanda.

Notandum est, in tali functione quatuor spectari posse. Primò, ipsam actionem, quà talis est. Secundò, Laborem intrinsecè coniunctum. Tertiò, Laborem extrinsecùs annexum. Quartò, Ministri sustentationem. Nunc

Pro actione spiritali.

RESPONDEO & dico Primò, Pro ipsis actionibus spiritalibus, quà spiritales sunt, aliquid accipere vel dare, est simonia. Patet ex dictis d. 2. quia hoc est sanctitatem rei pretio æstimare, vt quando eò amplius exigitur, quò functio est sanctior. vide D. Thomam art. 3. 45

Dico Secundò, Non est simonia aliquid dare vel

Pro labore per accidẽs connexo.

vel accipere pro laboribus extrinsecus seu per accidens adiunctis, siue præuij sint actioni sacræ, siue comitentur. Est communis DD. ratio est, quia illi labores in se sunt quid temporale, per se pretio æstimabile; neque rei spirituali necessariò connexum. sic cantor aliquid potest exigere pro labore & artificio canendi voce aut instrumentis; hæc enim per accidens comitantur officia diuina, vt quæ sine cantu fieri possunt: nec ex coniunctione cum re sacra amittunt suam æstimationem, quam aliàs in re prophana haberent. similiter sacerdos pro obligatione faciendi Sacri tali loco & tempore, & pro labore præuio in eundo ad locum dissitum: nam labor iste per accidens annexus est sacræ actioni,& per se pretio æstimabilis.

Hæc eadem obligatio etiam pretio æstimari potest, quatenus hominem sua libertate & facultate aliarum actionum vtilium, vel commoditatum priuat, quas alibi eo tempore percipere potuisset; vt rectè Caietanus 2. 2. q. 100. ar. 3. & in Summa v. Simonia, regul. 4. Pari modo Vicarij Prælatorum, & Parochorum possunt exigere mercedem pro obligatione, qua se ad annum, mensem, hebdomadam astringunt; vt rectè Nauarrus cap. 23. n. 102. & Caiet. suprà. Item pro laboribus subeundis in visitatione, in audiendis partibus, in examinandis causis: quia vel omnino, vel secundùm præcipuam sui partem temporales sunt; vt docet Caietanus ver. Simonia, reg. 6.

Sic etiam qui procurat alteri beneficium, aliquid pro suo labore accipere potest; non tamen quatenus is ordinem habet ad beneficium; sed quanti per se in alia re non sacra, vt in causa ciuili, æstimaretur: vt si litteras scribat, si iter conficiat, si alias expensas rationi consonas faciat. non tamen licitum est hæc pluris æstimare propter felicem successum, vel beneficij opimitatem. vnde
46 communiter docet DD. esse simoniam si aliquid des alteri vt procuret tibi beneficium. Ita Nauarrus l. 3. consil. 54. de præbendis, & in Enchirid. cap. 23. n. 106. §. Ad quintum, Angelus verbo Simonia 1. n. 7. Fumus eodem nu. 7. & 9. Sotus l. 9. q. 7. ar. 3. Siluest. v. Simonia q. 6. Ratio est, quia etsi labor ille procurandi (si quis sit) secundùm se pretio aliquo possit æstimari, non tamen quatenus vtilis est ad obtinendum beneficium, ita vt ratione beneficij pluris æstimetur; sic enim haberet suam æstimationem, saltem ex parte, à re spirituali, & ita ipsa res spiritualis vendi censeretur. si enim medium, quatenus vtile ad finem, est vendibile, etiam finis vendibilis videtur. Hinc etiam est si-
47 monia si aliquid detur pro electione, præsentatione, postulatione, vel collatione; quia hæc æstimantur ex ordine ad beneficium; vt docet Nauarrus cap. 23. num. 111. §. Nonò.

Pro curando alteri beneficio.

Pro electione, &c.

Dico Tertiò, Non est etiam simonia si des aliquid pro sustentatione ministri sub obligatione rei spiritualis; aut si minister aliquid pro sustentatione exigat; ita D. Thomas art. 3. Caiet. ibidem & v. Simonia. reg. 4. estque communis DD.

Pro sustentatione.

Vbi Aduerte, eis, qui ministrant populo spiritualia, deberi ex iustitia sustentationem, sicut operario debetur merces; vt patet ex Scripturis. vide cap. 9. prioris ad Corinth. vbi Apostolus id fusè probat, & satis insinuatur Matth. 10. vbi Dominus ait, *Dignus est operarius cibo suo*: vnde à DD. vocatur *stipendium sustentationis*, quia verè debitum est vt stipendium. Ratio est, quia qui ministeriis spiritalibus incumbunt, priuant se facultate vacandi negotiis temporalibus, ex quibus lucrum capere & se sustentare (vt alij homines) possent; idque in commodum populi: ergo sæculares ratione huius priuationis in ipsorum commodum factæ, ipsisque necessariæ, tenentur ex iustitia eos sustentare, dum illis spiritalia administrant; sicut qui vtiliter negotia alicuius gerit, ei debetur sustentatio necessaria, quam ille aliunde cepisset, nisi per negotia illius impeditus fuisset: argumento L. Ex duobus, 27. ff. de negotiis gestis, & L. fin. C. eodem. Accedit, quòd nemo possit spiritalia decenter administrare, nisi sustentetur secundùm suum statum: ergo qui aliquibus hæc administrat, potest ab eis sustentationem pro illo tempore exigere, non vt pretium rei spiritalis, sed vt adminiculum ex natura rei necessarium ad spiritalium administrationem. quòd enim aliunde habeat vnde possit ali, id per accidens est; nec impedire potest quin spectata præcisè rerum natura, seu officio, quod præstat, illi debeatur sustentatio. Idque etiam ratione naturali est euidens: vnde etiam apud Ægyptios publicis sumptibus sacerdotes alebantur, vt patet Gen. 47. Idem modò seruatur apud omnes gentes. Hoc titulo licitum est aliquid exigere pro Missis, pro concionibus, pro Ecclesiarum consecratione, pro visitatione, iuxta consuetudinem in Ecclesia receptam, & Canonum dispositionem. Eodem titulo Episcopatibus, parœciis, canonicatibus, aliisque ministeriis ecclesiasticis annexi sunt magni prouentus; non tamquam sacrarum functionum pretium, sed tamquam stipendia necessaria sustentandis ministris, iuxta suam ipsorum dignitatem & conditionem. Et quamuis hi prouentus ante ipsam annexionem non semper integrè debeantur; quia non omnibus Ecclesiæ ministris debetur integra sustentatio; (multi enim parum præstant & minimè sunt necessarij) post annexionem tamen debentur integri; quia à legitimo dispensatore assignati sunt eorum ministerio; & ius ad eos percipiendos attributum. Cui autem prouentus sufficiunt, nihil amplius exigere potest, nisi ob iustam causam Ecclesia id permittat; quo modo Episcopis concessum vt in consecratione Ecclesiarum & in visitatione accipiant procurationes, id est, expensas seu alimenta, vt infrà n. 55. dicetur.

Ministris ex iustitia debetur sustẽtatio.

Petes Primò, Vtrùm liceat ministris rerum 48
spiritalium pacisci de certo stipendio ad sustentationem, v. g. pro Missis & prædicationibus? Caietanus art. 3. putat id solùm ministris pauperibus licere, non autem iis, quia aliunde se possunt sustentare.

Verùm dicendum est, Iure naturæ non esse simoniam, siue sit pauper, siue diues. Primò, Quia ministris rerum spiritalium ex iustitia debetur sustentatio, siue sint diuites, siue pauperes: ergo possunt de eo pacisci: quiuis enim potest pacisci sibi dari, quod ipsi Iure naturæ debetur. Secundò, Si stipendium à Prælato sit taxatum, poterit illud exigere, etiamsi diues sit, vt etiam fatetur Caietanus: ergo etiam quando non est taxatum: hoc enim non mutat nec extinguit ipsius Ius.

An pacisci licitum sit stipendium sustentationis.

Notandum tamen, Iure antiquo fuisse simo- 49
niam sic pacisci, siue minister esset pauper, siue diues; vt patet ex cap. fin. de pactis, cap. Quæsitum, de rerũ permutatione, c. Tua nos, 34. de simonia, & cap. Quàm pio. 1. q. 2. quibus locis prohibetur

Olim fuit illicitum pacisci.

omne pactum in ſpiritalibus. Huic tamen Iuri per contrariam conſuetudinem in quibuſdam rebus & functionibus ſpiritalibus, eſt derogatum, vt docet Sotus lib.9. q.6. ar.1. nam paſſim eſt ea conſuetudo in eccleſia, Prælatis ſcientibus & conniuentibus; quę poteſt facere vt id, quod olim erat ſimonia Iuris humani, iam non ſit aut ſimonia, aut aliàs illicitum. Optandum tamen eſſet vt hæc conſuetudo abrogaretur, quia ſpeciem quamdam negotiationis habet, præſertim apud imperitos. Qui tamen paciſci nunc volunt, debent expreſsè ſignificare ſe non pro ipſa functione ſacra, ſed pro neceſſaria ſuſtentatione exigere tantum, vt rectè Caietanus monet; ne alij offendantur; & vbi aliquid certi conſuetudine vel ſtatuto Prælati eſt pręſcriptum, id excedi in paciſcendo non debet.

50 *An gratis miniſtrēt.* Dices, Si Clerici poſſunt paciſci & exigere hoc ſtipendium tamquam ipſis ex iuſtitia debitum: ergo non gratis miniſtrant.

Reſpondeo negando conſequentiam: dicuntur enim *gratis miniſtrare*, quia non exigunt quidquam tamquam miniſterij pretium; hoc enim tamquam maius omni pretio gratis præſtant: vt tamen hoc præſtent gratis, requirunt neceſſariam ſuſtentationem à populo.

51 *Quid ſi ſupra ſuſtentationem.* Petes Secundò, Quid ſi nimium exigant pro ſuſtentatione, eritne ſimonia?

Reſpondeo non fore reuerà, ſed præſumetur in foro externo: cùm enim illud ſtipendium neceſſariam ſuſtentationem vel communem taxationem ſuperet, videbitur iſtud auctarium accipi non pro ſuſtentatione, ſed vt pretium operis ſpiritalis; vt inſinuat D. Thomas art.3. ad 3. Tamen reuerà ſolùm erit iniuſtitia; cùm enim lege iuſtitiæ ſolùm debeatur ſuſtentatio, ſi amplius exigas, erit contra iuſtitiam.

52 *Labor intrinſecus actioni ſacræ.* Sed difficultas ſupereſt de labore intrinſecus ſacræ actioni coniuncto, v.g. de labore in faciendo Sacro, in baptizãdo, confirmando, ordinando, conſecrando templo, orando, &c. Vtrùm pro eo aliquid paciſci vel exigere liceat?

Quidam cenſent id licere. Ita Adrianus quodlib.9. ar.1. littera D. Idem expreſsè docet Altiſiodorenſis 3. p. qu. penultima de ſimonia, Bonauentura diſt.25. quæſt. vltima de ſimonia, vbi dicit, *pro labore, qui eſt in celebratione Miſſarum & ſimilibus, poſſe pretium exigi.* Richardus eadẽ.d.ar.3. q.2. *dicit Epiſcopum recipere procurationem, dum conſecrat Eccleſias, tamquam debitam pro labore.* & *Clericos dicentes officium pro defunctis poſſe accipere mercedem pro ſuo labore.* quæſtione tertia excipit laborem, qui in adminiſtratione Sacramentorum: ſed non loquitur conſequenter. Armacanus l.10. quæſtionum Armen. c.10. probat ex Scripturis, laboranti in miniſtrandis Sacramentis, in officio prædicationis, & ſimilibus, licitum eſſe pro labore huiuſmodi per cenſum annuum, & oblationes, alioſque modos honeſtos neceſſaria vitæ ſumere, imò exigere, ſi aliunde non habeat; quia numerorũ 18. legitur, *Filijs Leui dedi omnes decimas pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi in tabernaculo fœderis.* & infrà, *Comedetis eas vos & familiæ veſtræ, quia pretium eſt pro miniſterio, quo ſeruietis in tabernaculo teſtimonij.* Gloſſa in cap. Significatum. 11. de præbendis, dicit *ſacerdotem poſſe recipere mercedem pro ſuo labore, ſi aliàs ratione beneficij ad illum non teneatur.* Idem confirmatur 1. quæſtio.2. cap. finali ex Concilio Agathenſi, vbi dicitur, *Clerici ſtipendia ſanctis laboribus debita ſecundùm ſeruitij ſui meritum à ſacerdotibus conſequantur.*

Alij verò docent eſſe ſimoniam, ſi pecunia pro hoc labore exigatur. Ita D. Thomas in 4. d. 25. q.3. art.2. & Durandus ibidem q.3. num.10. Palud. ibidem q.3. ar.3. Siluester v. Simonia q.9. Caiet. in ar.3. q.100. Sotus l.9. q.6. ar.1. Idem tenent Innocentius & Hoſtienſis in cap. Significatum, de præbendis, & paſſim Canoniſtæ. Probatur Primò, Quia hic labor ita coniunctus eſt actioni ſacræ vt ipſa ſine eo nullo modo fieri poſſit; eſt enim actio materialis, in qua conſideratur ineſſe ſanctitas, nempe locutio, motioque membrorum promanans ab intellectu & voluntate. vnde nihil eſt aliud quàm ipſa ſacra actio: ergo non poteſt vendi ſine iniuria ſanctitatis intimè coniunctæ. Secundò, Quia hic labor nullam habet æſtimationem inter homines, niſi ex ipſa ſanctitate actionis. labor enim, qui obitur à ſacerdote in muneribus ſacris, non æſtimatur, niſi ob gratiam ſpiritalem coniunctam, vel inde manantem. Pro reſolutione, Reſpondeo & *Aliorum ſententia.*

Dico Quartò, vtramque ſententiam rectè intellectam veram videri. ſi enim loquamur de pretio vel mercede ſuſtentationis, ſic vera eſt ſententia prior, neque id auctores ſecundæ ſententiæ intendunt negare, ſed ſolùm loquuntur de mercede quæ preciſè reſpondeat labori, tamquam rei vendibili non habita ratione ſuſtentationis, ſicut fit in rebus temporalibus. Quòd igitur verè & propriè pro labore, moleſtia, & temporis impendio, quæ in functionibus ſpiritalibus ſubeuntur, liceat exigere mercedem ad ſuſtentationem vitæ & ſtatus ſui, patet ex illa Domini ſententia Matthæi 10. *dignus eſt operarius cibo ſuo.* & Luc. 10. *dignus eſt operarius mercede ſua.* Idem repetit Apoſtolus 1. ad Timoth. 5. At quare dignus, niſi ratione laboris, moleſtiarum, fatigationum & impenſæ temporis, quæ ipſe ſubit in aliorum commodum? Confirmatur: quia non eſt dignus mercede temporalis ſuſtentationis ratione bonorum ſpiritalium, quæ ipſe aliis confert; neq; ratione actionis ſacrę quam confert: ſi enim hæc omnia poſſet conferre ſine labore, & abſque temporis detrimento, non poſſet exigere ſuſtentationis ſtipendium: imò eſſet vera ſimonia iuris diuini. Nam rem temporalem, nempe ſumptus alimẽtorum, exigeret pro re purè ſpiritali. Ex quo perſpicuum eſt, eſſe magnum diſcrimen inter actionem ſacram, qua parte ſacra eſt, & qua parte eſt laborioſa, requirens tempus, & impediens alias functiones lucroſas, quibus alioquin incumbere quis poſſet. quatenus enim ſacra eſt, non efficit dignum mercede temporali, nec vllum ius tribuit exigendæ compenſationis; quatenus autem laborioſa & diuturna, & cõſequenter aliorum lucrorum impeditiua, efficit propriè dignum pretio ad ſuſtentationem neceſſario, & ad illud ius tribuit non minùs quàm labor in re temporali. Si enim ei qui in cõmodum alterius in negotio temporali vires ſuas impendit, labores & fatigationes ſuſtinet, tempuſque inſumit, ex iuſtitia debetur merces; cur non etiam ei, qui eadem facit in negotio ſpiritali ſalutis? Quòd ſi operarius mercede dignus eſt, certè ipſum quoq; opus modo prædicto ſpectatum dignum eſt pretio ad ſuſtentationem neceſſario. nam operarius propter opus dignus eſt. hac igitur ratione qui facit Sacrum in gratiam alterius, qui concionatur, confeſſiones audit, 53 *Poſſe aliquid exigi pro labore, & quo modo.*

audit, &c. potest exigere aliquid temporale ad se alendum pro suo labore & tempore impenso, absque vitio simoniæ. Verùm quia non omnis labor qui in singulis actionibus ponitur, meretur integram illius diei sustentationem, seruandum est id quod vsu receptum est, & à Prælatis approbatum vel constitutum. Quòd si iam habent ob talia ministeria impensas debitas quibus se alant, v. g. ex beneficio, peccabunt contra iustitiam si aliquid ampliùs exigant causa sustentationis, & præsumetur in foro externo simonia. verè tamen non erit simonia iuris diuini, si solùm ratione laboris, non autem ratione sanctitatis rei id exigant, vt suprà num. 51. dictum est. Erit tamen simonia iuris humani, si id faciant contra prohibitionem Ecclesiæ vsu receptam & vigentem. Aduerte tamen, etsi labor
54 iam dictus dignus sit mercede & pretio ad sustentationem necessario, & pro eo merces exigi possit, quæ veræ mercedis rationem habeat; non tamen posse dici propriè venalem aut vendibilem. Ratio est, quia illud solùm censetur vendibile, quod aliquo modo in alterum transferri potest, vt ipse inde aliquid commodi percipiat; vt patet in cultore vineæ, cuius laboris commodum transit in dominum vineæ. at labor secundùm se non potest in alterum transferri, nec alteri esse vtilis, sed solùm ratione actionis cui coniungitur: quæ actio vendibilis est ratione commodi quod per eam in alterum transit, si tamen hoc commodum vendibile sit. Itaque labor non est vendibilis nisi ratione actionis cum qua censetur quid vnum: actio verò non est vendibilis nisi ratione commodi seu effectus, qui ex illa alteri prouenit. Vnde si illud commodum sit spiritale & inuendibile, actio quoque & labor inuendibilis est. Et hoc tantùm probat ratio Durandi, cùm ait: *Concomitantia illa maximè quæ inseparabilia sunt ab administratione Sacramentorum (vt labor corporalis) nullo modo vendi possunt sine vitio simoniæ, quia labor operantis numquam cadit sub venditionem, sed solùm opus, etiam in purè corporalibus*, &c. Vnde concludit, *cùm opus quatenus alteri vtile non est vendibile, nec laborem vendibilem esse*. quæ omnia sunt verissima, nec aliud videntur velle ceteri Doctores secundæ sententiæ, nec ampliùs probat primum argumentum ibi allatum. Verùm etsi labor ille vt commodus alteri in cuius gratiam fit, non possit vendi, nec tribuat ius ad exigendam mercedem, nec secundùm eam considerationem reddat ministrum dignum cibo aut sustentatione: hinc tamen non sequitur quin secundùm aliam considerationem, nimirum vt fatigationem & molestiam ministro adfert & tempus requirit, & vires in commodum alterius intendit & exhaurit, dignus sit mercede, & debeat compensari. Quamuis enim labor secundùm hanc considerationem non sit æstimabilis vt res vendibilis; est tamen æstimabilis secundùm se, vt incommodum quoddam, quod in gratiam alterius subditur, abstrahendo à conditione actionis aut vtilitatis quæ inde alteri prouenit. hac enim ratione est dignus mercede & compensatione. Quod etiam ex eo confirmari potest, quia quando ipsa actio & commodum eius vendi potest, vt cùm quis excolit agrum alterius, magna habetur ratio laboris subeundi, ita vt ratione illius æstimatio crescat: imò interdum parui æstimatur

Laborem illum non esse propriè venalem.

actio eiusque vtilitas per se, sed ratione laboris & temporis, magni; vt si litteræ in longinquum per loca difficilia sint deferendæ. labor itaque æstimari potest præcisè secundùm se, ita vt quicumque talem laborem in commodum alterius subit, siue in re temporali, siue in re spiritali, dignus sit mercede ad sustentationem necessaria; idq; pro ratione temporis, & conditione personæ, & laboris (quem actio requirit) magnitudine. Vnde negandum est quod assumitur in secunda ratione. Etsi enim verum sit illum laborem in ratione rei vendibilis & commodæ alteri non æstimari nisi ex actionis sanctitate, & sic pro eo nihil peti posse; id tamen non habet locum secundùm aliam considerationem, vt ostensum est. Quare qui intuitu solius laboris modo prædicto petit mercedem ad necessariam sui sustentationem, non committit simoniam Iuris diuini: quia seposita alia compensatione, hac mercede est dignus, eique debetur. Posset tamen Ecclesia prohibere, ne is qui aliunde se alere potest, quidquam possit exigere: & tunc esset simonia Iuris humani. Qui verò intuitu suæ actionis sacræ, quatenus est commoda alteri, aliquid exigit, committit simoniam Iuris diuini: quia sanctitatem sui operis vendit.

Ex his patet, Episcopos & Archiepiscopos non committere simoniam quando exigunt procurationes, seu expensas *pro consecratione Ecclesiarũ*, & *pro visitatione*: quia accipiunt in stipendium sustentationis, iure id concedente, vt patet ca. Cùm sit Romana 10. de simonia, vbi dicitur, *pro consecratione Ecclesiarum nihil posse capi præter procurationes* & cap. Roman. 1. §. Procurationes, de censibus in 6. vbi dicitur *procurationem pro visitatione debitam, non esse recipiendã in pecunia, sed in victualibus, idque moderatè*. Ibidem & cap. sequenti graues pœnæ contrà facienti imponuntur, nempe vt intra mensem restituat duplum, (etiamsi muneris nomine datũ sit) sub pœna interdicti ab ingressu Ecclesiæ: & vt nulla remissione vel condonatione possit hoc onere liberari: tamen cap. Felicis, proximo, permittitur vt possit recipere procurationem in pecunia, si offerant eam visitati, sed vno die, non posse recipere nisi vnam procurationem, etiamsi plura visitauerit loca: etsi nunc multis in locis consuetudo permittat tot accipi procurationes, quot loca visitantur; vt notat Glossa. Pro ordinatione, confirmatione & similibus nihil possunt exigere: quia Iure non permittitur, cùm decorè fiere nequeat, maximè cùm largum stipendium sustentationis Episcopatui sit annexum.

55 *Procurationes Episcoporum.*

Pœna contra excedentes.

DVBITATIO IX.

Vtrùm Prælati possint aliquid exigere pro dispensatione in votis, iuramentis, impedimentis matrimonij, aut quibusuis legibus ecclesiasticis.

RESpondeo & dico Primò, Simoniam esse si pro huiusmodi dispensationibus aliquid exegerint. 56

Est simonia.

Notandum est Primò, In his actibus nihil esse laboris vel molestiæ præuiæ, aut comitantis extrinsecùs annexæ, aut intrinsecùs coniunctæ: neque etiã per eos impediuntur alij actus, ex quibus lucrum

lucrum capi queat. Itaque hi tituli hîc locum non habent vt in superiori quæstione.

Secundò, Certum est nihil accipi posse in pretium seu compensationem talis dispensationis; quia est vsus spiritalis potestatis, qui vendi non potest, sicut nec vsus gratiarum gratis datarum, vt doni prophetiæ, vel miraculorum.

57 *Pro dispensatione nihil possunt accipere Prælati.* Tertiò, Certum est Prælatos inferiores nullo titulo quidquam accipere pro his actibus posse. Ita D. Thomas art.3.ad 3. & cõmuniter DD. Probatur; quia à Iure non permittuntur quidquam exigere, nisi procurationes pro consecratione Ecclesiarum & visitatione, vt iam dictum est. Deinde quia Concilium Trident. sess. 25. cap. 18. de reform. id expressè prohibet; *Si*, inquit, *vrgens, iustaque ratio, & maior quandoque vtilitas postulauerint cum aliquibus dispensandum esse, id causâ cognitâ, ac summa maturitate atque gratis à quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum; aliterque facta dispensatio subreptitia censeatur.*

Aduerte tamen, posse Episcopum imponere onus largiendi eleemosynam pauperibus vel monasterio: tantùm enim prohibet Concilium ne ipse inde commodum temporale captet.

58 *Pōtifex potest.* *Exemptio à lege communi, alio opere compensanda.* Quartò, Summus Pontifex potest à simonia excusari etiamsi causâ dispensationis aliquid accipiat, modò illud non in pretium dispensationis; sed veluti in quamdam mulctam, per quam alter compenset recessum à communi lege, exigat. Probatur, quia cupienti sibi concedi exemptionem à lege, licitum est imponere aliquod onus, quo compenset hanc deformitatem; v. g. vt soluat aliquam pecuniam ad piam causam, vt ieiunet, vt peregrinationem suscipiat: quod etiam Episcopi facere possunt. decet enim hanc exorbitantiam aliquo modo compensari & sarciri, & huiusmodi oneribus homines, veluti repagulis, intra leges communes coërceri. potest autem Pontifex hanc pecuniam suis necessitatibus applicare; quia nemini est debita, nisi cui ipse eam attribuerit. Idem possent Episcopi, nisi ipsis Iure positiuo esset prohibitum. Vnde si alicubi esset contraria consuetudo iam legitimè præscripta, vel Pontifice sciente & non contradicente per aliquot annos recepta, non esset damnandum simoniæ.

59 *Obiectio.* Dices, Pontifex decreta Concilij confirmauit: ergo tenetur illorum vi directiua.

Resp. Hinc tantùm sequitur Pontificē non posse quidquam pro suis vsibus exigere; (nisi subsit iusta causa) alioquin peccabit, saltē venialiter, non conformans se in hoc decreto aliis Prælatis.

Fideles possunt excusari. Notandum est, fideles obtinentes huiusmodi dispēsationes, & aliquam pecuniæ summam Prælatis exigentibus persoluentes, excusari à simonia, partim ratione ignorantiæ inculpatæ; partim quia dant in sustentationem Prælatorum & officialium; vel saltem in quamdam redemptionem vexationis, (præsertim si exigatur dispensatione iam obtenta) nullo modo volentes emere ipsam dispensationem. Hoc modo excusari possunt ante Concilium Tridentinū, qui soluebant aliquid Episcopo titulari in collatione Ordinū; qui abusus iam in plerisq; locis est sublatus. quamuis & ipsi Episcopi propter cōsuetudinē excusari potuerint. etsi enim sit abusus eò quòd speciem mali habeat, tamen non est absolutè malum, seposito Iure positiuo.

Petes, Vtrùm committant simoniam, si aliquid exegerint pro ferenda excommunicatione vel alia censura. Ratio dubitandi est, quia hîc non aliquid spiritale conferunt, sed auferunt; ac proinde non videtur hîc esse locus simoniæ. Resp. committere simoniam. quia excommunicare est vsus potestatis spiritalis, non minùs quàm ab excõmunicatione absoluere. Vnde Prȩlatus, si intuitu istius vsus exhibiti in gratiam alterius, qui v. g. suum debitorem vel aduersarium, à quo iniuriam patitur, hac pœna compelli petit, aliquid exigat, simoniam Iuris diuini committit. Cùm enim hîc nullus labor vel modicus subeūdus sit, ratione cuius videatur aliquid ad sustentationē posse exigi, solùm superest illa actio spiritalis, quæ vendibilis non est. Nec refert quòd commodum per illam proueniens ei in cuius gratiam fit, sit temporale, nimirum quòd alter cogatur soluere, vel abstinere ab iniuria. quia sufficit illam actionem ex parte sui principij vnde procedit, atque adeò in seipsa spiritalem esse; sic enim efficitur inuendibilis, etiam vt alteri vtilis: sicut vsus gratiæ sanitatum, qui alteri maximum commodum temporale adfert, inuēdibilis est, nec quidquam pro eo exigi potest. sicut enim hoc commodum temporale non præstatur nisi per actionem spiritalem; ita neque venditur, aut exigitur pro eo pecunia, nisi vt in illa actione tamquam in causa continetur.

Aduerte tamen, si ex vsu potestatis spiritalis graue incommodum proueniret vtenti, v.g. odia, calumniæ, pericula vitæ, famæ, fortunarum, &c. seposito Iure positiuo, non fore simoniā, si aliquid eo intuitu exigitur. Tunc enim nihil exigitur pro vsu potestatis spiritalis, sed pro incommodo, quod ipse patitur & subit, vtendo illa potestate. Atqui honor rebus spiritalibus debitus non postulat, vt dum quis in commodum alterius illis vtitur, non se curet seruari indemnem. Simili modo sacerdos periculo grauis incommodi se exponens faciendo Sacrum, posset illud æstimare absque vlla rei sacræ iniuria.

DVBITATIO X.

Vtrùm Episcopi vel eorum officiales possint aliquid exigere pro litteris Ordinis suscepti, vel dimissoriis, vel sigillo.

RESpondeo & dico Primò, Nec Episcopos nec eorum ministros (exceptis Notariis) quidquam posse pro his, etiam sponte oblatum accipere: si contrà fecerint, contrahent simoniam, saltem Iuris humani. 60 *Soli Notarij possunt pro litteris aliquid exigere.*

Prior pars est expressè Concilij Trident. sess. 21. c. 1. de reform. *Nihil*, inquit, *pro collatione quorumcumq; Ordinum, etiam clericalis tonsuræ, nec pro litteris dimissoriis, aut testimonialibus, nec pro sigillo, nec alia quacumque de causa, etiam sponte oblatum, Episcopi & alij Ordinum collatores, aut eorum ministri quouis prætextu accipiant.* vnde patet ne expensas quidem exigere posse, sicut in consecratione Ecclesiarum & visitatione.

Altera verò, *fore simoniam*, colligitur ex eodem loco Concilij: quia prohibet hæc, eò quòd prauitati simoniacæ faueant; & infligit pœnam excommunicationis ipso facto, olim Iure statutam. Idem patet ex Concilio Bracar. 2. cap. 3. vbi dicitur, *De ordinatione Clericorum Episcopi nulla munera accipiant,* 61

piant, sed sicut scriptum est, Gratis accepistis, gratis date, &c. *quia antiqua definitio Patrum ita de ecclesiasticis ordinationibus statuit dicens; Anathema sit danti & accipienti.* vide cap. 22. Placuit. 1. q. 1. Gregorius 1. cap. 4. Sicut Episcopũ. 1. q. 2. *Sicut Episcopum non decet manum, quam imponit vendere, ita minister vel Notarius non debet in eius ordinatione vocem suam vel calamum venumdare.* ibidem tamẽ permittit *sponte oblatum* accipi: quod tamen Concilium Tridentin. prohibet, & meritò; quia non censetur quid facilè tunc sponte dari, maximè ante ordinationem: & facilè persuaderet sibi cupiditas sponte dari quod coactè offertur. Non tamen erit simonia, si verè sponte detur, & vt tale accipiatur; quia cessat pactio & ratio debita, quæ necessaria ad simoniam.

Sponte oblatum.

62 Excipiuntur à Concil. Tridentino *Notarij*; sed in iis tantùm locis vbi est consuetudo aliquid accipiendi, & nullum salarium pro exercendo officio est constitutum. hîc enim pro singulis dimissoriis & testimonialibus litteris possunt accipere decimam partem aurei, non amplius, id est, sex asses; dummodò Episcopo nullum inde emolumentum obueniat. Quòd si eis salarium sit constitutum, simoniam committent aliquid accipiendo. Similiter si amplius acceperint. Nec potest eis suffragari contraria taxa, aut consuetudo, etiam immemorabilis; quam Concilium dicit esse corruptelam, prauitati simoniacæ fauentem: addens, *Qui secùs fecerint, tam dantes, quàm accipientes, vltra diuinam vindictam, pœnas à Iure inflictas ipso facto incurrant.* Hæc pœna est excommunicatio, vt patet ex 2. Concilio Bracarensi cap. 3. Quod de dantibus dicitur, intellige de iis, qui sponte dant; secùs qui coactè, iam obtento ordine.

Notarij.

Aduerte tamen, his non obstantibus, multis locis amplius exigi: vbi sanè dãtes omnino excusandi sunt; non enim est mens Concilij vt litteris illis careant. fortè etiam accipientes excusari possunt cõsuetudine; quæ etsi corruptela videatur ob speciem mali, tamẽ per se mala non est; quamuis meritò per Episcopos vt corruptela tolli deberet.

Dantes qui excusandi.

63 Dico Secundò, Prælati, qui habent reditus sufficientes, tenentur lege Iustitiæ suis officialibus iusta stipendia assignare, ne cogantur pro hisce ministeriis à subditis aliquid exigere. Ita docet Sotus l. 9. q. 6. a. 1. Probatur, quia Prælatis non sunt assignati tanti prouentus tot millium aureorum, vt ipsi soli inde viuant; sed vt etiam ministros suos, qui ad pastoralia munia ipsis sunt necessarij, sustentent. Porrò ministri, quibus salarium debitum est assignatum, peccant, etiam contra iustitiam, aliquid amplius exigendo. Verùm in his omnibus magnam vim habet consuetudo præscripta.

Prælati tenentur dare stipendia suis ministris.

DVBITATIO XI.

Vtrùm pro omissione actus spiritalis, aliquid dare vel exigere sit simonia.

64 RESpondeo & dico Primò, Non esse id propriè simoniam. Huius sententiæ dicitur fuisse Melchior Canus & Franciscus Victoria. ratio est, quia nuda omissio actus spiritalis, non est quid sacrum & supernaturale: ergo dum pro eo aliquid exigitur, non exigitur pro re sacra: vt si aliquid accipias vt omittas sacrum, vt non ordines, non confirmes, non absoluas, non baptizes, non excommunices, non suspendas, non subiicias interdicto. Imò interdum potest quis pecuniâ induci vt hæc omittat, v. g. ne eligat eum, quem scio ineptum, vel hæreticum, ne absoluat impœnitentem, ne celebret dum est in statu peccati. quod si fiat vt alteri noceatur, erit quidem graue peccatum, non tamen propriè simonia.

Dare pro omissione, non est simonia.

Nec obstat cap. Nemo presbyterorum. 14. de simonia, vbi dicitur *simoniacum esse pretio vel fauore celare peccatorem, vel reconciliare non pœnitentem, vel dignè pœnitentem à recõciliatione remouere.* quia nomen *simonia* ibi accipitur generatim & largè, quo modo collatio beneficij facta carnali affectu vel precibus interdũ simoniaca dicitur; vt patet c. 114. Ordinationes. 1. q. 1. Eodem modo collatio facta timore vocatur simoniaca à D. Thoma in 4. vt notauit Victoria n. 25. certum enim est fauore celare peccatorem, seu non deferre, non esse propriè simoniam: imò neque si pretio fiat. quia deferre vel non deferre non sunt actus spiritales, sed ciuiles. per accidens autem est quòd referãtur ad correptionem fratris vel punitionem; modò non ideò pluris æstimentur, vt patet ex dub. 8.

Dices, Quędam omissiones sunt vsus potestatis spiritalis, vt patet cùm quis pœnitentẽ & confessum nõ vult absoluere. ergo erit simonia si aliquid pro ea detur, vel exigatur. Resp. Numquam pura omissio, de qua nos loquimur, est vsus potestatis spiritalis. Vnde diximus *nudam omissionem actus spiritalis* non esse quid sacrum. Vt omissio censeatur vsus spiritalis auctoritatis, requiritur vt quis ex auctoritate aliquem repellat, vel saltem vt illi omissioni actus spiritalis censeatur cõiunctus, v. g. Si quis audita confessione alicuius illum repellat tamquam indignum, & sic deneget absolutionem, est actus spiritalis, & sic erit simonia iuris diuini pro tali omissione in fauorem alterius facta aliquid accipere. quo modo facilè intelligi potest d. cap. Presbyterorum: & sic *simonia* quo ad hunc casum poterit ibi propriè accipi. Non tamen erit vera simonia, si Sacerdos non repellat, nec iudicet indignum, sed dissimulanter se subducat, vel alio astu omittat absolutionem: sic enim non vtetur sua auctoritate. Similiter si Prælatus qui excommunicauit, pœnitentem repellat, tamquam indignum nolendo absoluere, vel etiã moras sine causa nectat, erit simonia. Nam huic omissioni coniuncta est continuatio effectus prioris sententiæ; & ita omittendo, assiduè & voluntariè censetur suæ auctoritatis sententia excommunicatum lædere. Sicut Prætor aliquem vinctum tenens, postquam venit tempus quo tenetur illum soluere, si omittat, positiuè eum lædit vsu publicæ potestatis. Itaque hoc ipso, quo datur aliquid pro tali omissione, datur pro continuatione læsionis, & consequenter pro continuato vsu illius potestatis.

Dico Secundò, Huic tamen contractui, quo aliquid datur vel exigitur pro omissione actus spiritalis, si fiat sine iusta causa, coniuncta est quædam turpitudo simoniæ affinis. ratio est, quia dum exigitur vel offertur pretium pro omissione actus spiritalis, tacitè insinuatur actum illum esse vendibilem; si enim est æstimabile pretio ipsum non fieri, etiam æstimabile pretio videtur ipsum fieri. Quare committitur irreuerentia in rem sacram per hunc contractum. quia tamen cõtractus non fit de re ipsa sacra, non est propriè simonia: non enim 65

Habet simoniæ imaginem.

enim est rei sacræ venditio, sed est contractus, quo insinuatur rem sacram esse vendibilem; quod in eius iniuriam cedit. Ex quibus patet, accedente præcepto Ecclesiæ quo vetetur acceptio vel oblatio pecuniæ pro huiusmodi omissionibus in reuerentiam sacrarum functionum, facilè in huiusmodi fore simoniam iuris humani.

Dixi, *si fiat sine iusta causa*. quia in multis casibus licitum est aliquid dare ministro ecclesiæ vt aliquem actum spiritalem omittat; modò illa omissio non sit connexa vsui spiritalis potestatis, vt suprà num. 64. dictum est. Possumus enim iniurias Dei pecunia oblata impedire. Idem dico de grauissimis iniuriis proximi, quæ aliter auerti nequeunt; vt si vellet aliquem iniustè excommunicare. Ipse tamen pecuniam licitè non potest exigere, nisi fortè in casu pro damni vel incommodi compensatione, quod omittendo subiturus esset.

DVBITATIO XII.

Vtrùm pro ingressu Religionis aliquid dare vel accipere sit simonia.

66 *Si pro statu religioso detur, est simonia.*

RESpondeo & dico Primò, Simonia est si pro ipso statu religioso aliquid offeratur vel accipiatur: est certa & communis DD. quia hic status est res omnino supernaturalis & cælestis.

Allicere ad Religionem muneribus.

Petes, Vtrùm idem dicendum sit, si donis & muneribus intendam te pertrahere ad religionem Catholicam, vel ad meum Monasterium?

Respondeo, Si solùm intendam allicere animum, vt sponte hæc complectaris, certum est non esse simoniam: licitum enim est beneficiis allicere ad salutem & salutaria omnia: modò tamen absit scãdalum, ne videantur pretio fieri Christiani vel Religiosi. Si verò intendam absolutè obligare, videtur esse simonia, vt insinuatur c. 2. Quàm pio. 1. qu. 2. vbi dicitur, *Nusquam legimus Domini discipulos, vel eorum ministerio conuersos, quempiam ad Dei cultum, muneris interuentu prouocasse*. Sed verius puto non esse propriè simoniam; quia pro temporali non obligo illum, vt mihi, vel alteri meo nomine, det aliquid spiritale: sed vt sibi ipsi consulat, & salutaria amplectatur. Confirmatur, quia turpitudo illius actus non est sita in eo quòd spiritale comparetur pretio temporali: alioquin ne sub conditione quidem obligari quis posset, nimirũ vt vel ingrediatur religionem, vel refundat 100. aureos quos in hunc finem ei dedi. Quando enim agitur de comparanda re spirituali, ne hoc quidem modo obligatio potest interuenire. At satis constat illud non esse illicitum, vt statim dicemus, & vsus quotidianus probat. Consistit igitur illius actus deformitas in eo quòd homo pretio temporali obligetur ad id quod liberè & ex affectu salutis animæ, non commodi temporalis, capessi debet. Vnde in aliis rebus spiritalibus admitti potest hæc absoluta obligatio absq; vitio simoniæ, v. g. vt talibus diebus facias Sacrum, tali loco, in tali altari, &c. ergo non est hîc propriè simonia, saltem iuris diuini. Cauendum tamen est, tum propter scandalum, vt dictum est; tum quia Religionis professio debet esse libera. vnde non potest ita obligari quin possit resilire, si in probatione viderit sibi non conuenire.

Quid si intendam obligare.

Simili modo non potest Monasterium inops pacisci cum opulento, vt pro Prælato, quẽ illi suppeditat, certam pecuniam rependat; qui est casus dicti capitis, Quàm pio: quia reuerà hîc daretur spiritale pro temporali. Vnde etiam videtur simonia, si Monasteriũ sui commodi spiritalis vel temporalis causâ, muneribus aliquem absolutè ad ingressum obstringeret; daret enim temporale, vt ipse in gratiam & commodum ipsorum capesseret spiritale. secùs si non absolutè. nam potest quis aliquid in studiis vel accipere commoda à Monasterio, ea lege vt posteà ingrediatur, vel si noluerit, teneatur illos sumptus refundere; si autem ingressus fuerit, liber sit ab hac obligatione. Patet, quia licet mutuare sub conditione vt non tenearis restituere, si Religionem ingressus fueris: tenearis verò si non fueris: nihil enim hîc datur pro ingressu Religionis tamquam pretium, sed datur gratis, & ingressus Religionis requiritur tamquam conditio, vt donatio vim habeat: quo modo etiam legatum quoduis relinqui potest. 67

Licitũ obligare alternatiuè.

Dico Secundò, Si Monasterium est opulentum, videtur esse simonia, saltem Iuris ecclesiastici, exigere aliquid pro sustentatione ingredientis. Docet hoc D. Thomas in 4. d. 25. qu. 3. art. 2. ad 7. vbi ait, *Si sine grauamine Monasterij possit recipi nouitius, simoniacum est aliquid exigere*. Adrianus quodlib. 9. littera V. Victoria relect. de simonia p. 2. n. 12. vbi dicit omnes DD. sentire hoc esse simoniam. Probatur Primò, Quia Ius viuendi de bonis Monasterij sic est annexum professioni sicut præbenda officio ecclesiastico: ergo sicuti pro præbenda non potest quidquam exigi, ita neque pro Iure sustentationis. 68

Si Monasterium est opulentum, videtur simonia.

Quidam negant antecedens, quia, inquiunt, Monachi olim non habebant ius viuendi ex bonis communibus, sed solùm ex opere manuum. Deinde Monasterium non tenetur monachum alere lege iustitiæ; sed solùm ex misericordia.

Sed contrà. Quia etsi olim non habebant ius, quando se omnes labore manuum sustentabant; tamen modò postquam Monasteria ad sustentationem fratrum sunt copiosè dotata, & auctoritate Ecclesiæ sic instituta, non video cur singuli Religiosi Ius non habeant ad alimenta ceteraque necessaria, & cur Monasterium nõ teneatur lege iustitiæ singulos alere; cùm singuli sint pars illius communitatis, quæ illorum bonorum dominium, vel certè liberum vsum habet. Idem tenet Nauarr. commentar. 2. de Regular. num. 29. 65. & alibi.

Habent ius ad alimenta.

Secundò probatur, Quia vel exigitur aliquid pro ipso statu, vel pro Iure alimẽtorum: si pro statu, est expressa simonia Iuris diuini: si pro Iure alimentorum, cùm hoc Ius sit debitum ratione status, censetur velle vendere ipsum statum, ex quo hoc Ius prouenit, sicut dictum est de beneficio, dubit. 2. & 4.

Notandum tamen quosdam sentire, hîc nullam esse veram simoniam, quando pecunia solùm pro sustentatione exigitur, sed solùm præsumi in foro externo. Ita Siluester v. simonia, quæst. 15. Toletus lib. 5. cap. 89. Sotus lib. 9. de Iust. quæst. 6. ar. 2. ad quartum, & multi alij recentiores. Confirmatur, quia non exigitur temporale pro spiritali tamquam pretium; sed solùm requiritur tamquam conditio vt Monasterium accessu aliorum non grauetur: cùm enim bona sint communia, 69

Quidam dicunt non esse simoniam.

neque

neque certi prouentus singulis professis sint attributi, fit vt opes communitatis, respectu singulorum, minuantur aliorum ingressu, neque tam commodè possint recipi pauperes, qui aliàs benè idonei. ad hoc igitur cauendum, paciscuntur cum iis, qui opes habent, vt inferant alimenta: quæ ratio non habet locum in beneficiis. Itaque non exigunt pro Iure alimentorum propriè, sed damni vitandi causa; & ne illorum accessu, pauciores alij possint admitti. hæc ratio benè ostendit non esse simoniam Iuris diuini. Quòd tamen aliquo modo sit simonia, videtur posse conuinci ex Canonibus, qui absolutè prohibent aliquid exigi ab ingredientibus, vel pactum fieri, & puniunt tum dantes, tum accipientes: hos enim iubent suspendi ab executione ordinis & officij, illos verò ad aliud Monasterium transferri; vt patet cap. Veniens ad nos. 19. & cap. Dilectus. 30. de simonia, & Extrauag. prima de simonia, vbi suspenduntur Conuentus & Capitula, quæ pastus, vel prandia, vel similia in Religionis ingressu, etiam ex consuetudine, (quam dicit esse corruptelam) exigunt; & illi, qui hæc dant, excommunicantur. Neque dici potest Canones loqui ex præsumptione: quia potiùs præsumendum est illa exigi non pro statu spirituali, sed vel ad leuamen Monasterij, vel tamquam conditionem, vt recreetur Conuentus in illis veluti nuptiis spiritualibus; & vt tractentur amici. non enim arbitrandum est illos velle pessimo modo facere, quando minùs malus

70 suppetit. Probabiliùs dici posset, olim fuisse simoniam Iuris humani, & adhuc esse, vbi illi Canones vigent; vbi verò longa consuetudine contrarium seruatur, illam simoniam desiisse. Semper tamen speciem simoniæ retinet, & verum auaritiæ est signum.

Videtur non esse simonia, vbi longa consuetudo contrarium seruat.

Dico Tertiò, Si Monasterium inopia premi-

71 tur, ita vt non possit plures sustentare, non est simonia pacisci cum ingredientibus de sustentatione. Ita D. Thomas q. 100. art. 3. ad 4. & in 4. sentent. loco citato, Siluester suprà q. 15. Idem tenent Victoria, Sotus, Caietan. Nauarrus, Ioannes Medina, & alij plerique. Ratio est, quia hîc nihil spiritale vendi censetur; illa enim pecunia solùm requiritur vt conditio quædam necessaria, vt alij Religiosi non grauentur: non enim par est vt maiorem inopiam subeant causâ eorum, qui petunt admitti, quando hi ipsi facilè possunt istud incommodum auertere. Nec obstat cap. Quoniam. 40. de simonia; quia ibi agitur de Monasterio, quod falsò prætendebat paupertatem, vt notauit Siluester. Dici etiam potest Iura antiqua in Monasteriis tenuibus per contrariam consuetudinem esse abrogata.

72 Circa prædicta Notandum Primò, Concilium Tridentinum sess. 25. c. 3. de reformatione Regul. statuisse, *vt in Monasteriis & domibus tam virorum quam feminarum, is tantùm numerus constituatur & conseruetur, qui ex propriis reditibus Monasteriorum vel consuetis eleemosynis commodè possit sustentari.* Vnde Superiores, & illis negligentibus Ordinarij deberent hunc numerum constituere, & non permittere vt plures admittantur; & consequenter ne fiant pacta de alimentis, aut de dote: (sic enim in Monasteriis feminarum vocari solet) quamuis enim Concilium hoc expressè non prohibuerit, tamen sequitur ex illius decreto, estque iure antiquo vetitum.

Dispositio Concil. de numero.

Notandum Secundò, Non videri peccatum, 73
saltem mortiferum, si plures admittantur vbi hic numerus nondum est constitutus, aut si paciscantur de dote, quando Monasterium est tenue: quia decretum illud nondum videtur receptum, & vsus contrarius non est contra rectam rationem, & Congregatio Cardinalium nihil ausa est hac de re definire, sed censuit ad Summum Pontificem deferendum.

Nec obstat cap. Periculoso vnic. §. Sanè, de statu Regul. in 6. *Districtiùs*, inquit Pôtifex, *prohibemus, ne in Monasteriis Ordinum non mendicantium aliquæ recipiantur in sorores, nisi quot poterunt de ipsorum Monasteriorum bonis, siue prouentibus absque penuria sustentari: si secùs actum fuerit, irritum decernentes.* quia responderi potest, Illa, quæ inferuntur, hoc ipso fieri bona Monasterij, & sic eam, quæ admittitur, ali posse de bonis Monasterij. Deinde non videtur vsu receptum; quia passim ignoratur dispositio huius Canonis.

Dubitatio XIII.

Vtrùm sit simonia exigere pretium pro doctrina theologica.

Respondeo & dico Primò, Exigere aliquid 74
pro doctrina theologiæ naturalis seu metaphysica, non est simonia. est ferè communis DD. Probatur, quia hæc doctrina non est res supernaturalis, sed est actus naturalis intellectus, voce explicatus, adducens alterum ad cognitionem naturalem: ac proinde non est materia simoniæ. Vnde potest æstimari non solùm ex labore, qui ponitur in studendo, sed etiam ex sublimitate rei & veritatis, ad quam mentem alterius eleuat; eoque amplius exigi, quò veritas illa est sublimior, magisque abdita, vt dictum est dubit. 1. vnde videmus professionibus sublimioribus maiora esse constituta auctoramenta. Idem sequitur ex sententia Altisiodorensis, & Alexandri de Ales, qui dicunt scientiam vendi non posse, laborem docendi posse; quia hic labor non habet æstimationem notabilem, nisi ex re in qua versatur.

Dices, Veritas illa est quid æternum & increa- 75
tum: ergo sine iniuria vendi non potest. Secundò, Non est mea vel tua, sed solius Dei, teste D. Augustino in confessionibus. Denique omnis veritas seu cognitio veritatis est à Spiritu sancto, teste D. Ambrosio.

Obiectiones.

Respondeo, Veritatem esse quid increatum & æternum vt est in obiecto æterno, & vt est in mente diuina; & hac ratione vendi non posse. Vt autem est in mente & in intelligentia docentis & discentis, est quid creatum: non tamen propriè dici potest vendi; ea enim quæ est in docente vel in actu intellectus illius non venditur; quia docens, suam cognitionem & veritatem non transfert in discentem, sed sibi eam retinet. ea verò, quæ nascitur in discente, non oritur solâ docentis operâ, vt qui extrinsecùs tantummodò obiectum proponat, sed ex vi luminis intellectus. propriè tamen dici potest vendere suum docendi laborem, industriam, & vocem, quatenus vtilis est ad obiectum tam nobile proponendum; & consequenter concedi potest veritatem indirectè vendi,

Resp.

Vendit laborem & vocem suã.

vendi, videlicet quatenus oritur ex labore & industria docentis, in mente discipuli, & vtilis est ad conuictum humanum, ad dignitatem & nominis existimationem, ad oblectationem, ad opes, ad famam.

76 Nec obstat quòd veritas sit virtus intellectus, ac proinde bonum honestum, quod nullam cum bonis temporalibus habet commensionem: quia non venditur quà honestum, sed quà vtile & delectabile.

Ad Secundum, Veritas, quæ est in obiecto, non est mea; ea tamen quæ est in meo intellectu, quodammodò mea est, per quam proponendo obiectum medio sermonis, aliam in mente alterius gigno, pro quo actu mercedem postulo.

Ad Tertium, Omnis veritas est à Spiritu sancto, non tamen per supernaturale donum. etiam sanitas, & vires, & artes à Spiritu sancto sunt.

77 Dico Secundò; Exigere aliquid pro simplici catechismo seu doctrina & veritate fidei tradenda, tamquam pretium, est simonia. Ratio est, quia hæc doctrina non æstimatur, nisi quatenus disponit ad salutem. Neque ordinariè fit solùm vt res fidei memoria teneantur (qua ratione fortè aliquid exigi posset) sed vt fideles sciant illis vti & applicare ad affectus & mores suos, tum in cultu diuino, tum in Christiana conuersatione componendos. Potest tamen exigi stipendium sustentationis pro labore qui subitur, vt suprà dubit. 8. dictum est.

Pro catechismo.

Dico Tertiò, Si theologia pro cognitione mysteriorum fidei & Scripturarum diuinitus infusa (qualis erat in Apostolis) accipiatur, exigere aliquid pro eius vsu tamquam pretium, est simonia. ratio est, quia hæc theologia erat gratia gratis data, qualis naturæ viribus haberi nequit: per hanc enim longè clariùs & certiùs sensus Scripturarum & mysteria fidei penetrabant, quàm vllo studio quis possit assequi. neque solùm consistebat in habitu, sed bonam partem in assistentia Spiritus sancti, pro tempore & loco illuminantis.

Pro vsu doni sapientiæ.

78 Dico Quartò, Si theologia accipiatur pro scientia, quæ ex principiis fidei per industriam rationis naturalis deducit conclusiones; pro quibusdam eius actibus pretium accipi potest, pro quibusdam non potest.

Theologia schol.

Vbi notandum, hanc theologiam habere quatuor functiones. Prima, Ex principiis fidei deducere conclusiones, siue necessariò siue probabiliter. Secunda, Ex sacris DD. interpretari Scripturas. Tertia, Docere doctrinam christianam, seu prædicare doctrinam euangelicam. Quarta, Dare responsa ad pacandas conscientias. Pro tertio & quarto actu pretium exigi non potest. Ratio est, quia hi duo actus immediatè referuntur ad excitandam fidem, spem, charitatem, pœnitentiam, aliosque actus supernaturales, & ad consolationem Spiritus sancti percipiendam: nec aliam habent æstimationem apud Christianos. vnde censentur res sacræ & supernaturales; quia immediatè ad supernaturalia ordinantur, & etiam quia fiunt ab homine, vt est instrumentum Spiritus sancti.

Quatuor functiones theolog.

Pro catechismo, concione, responsis ad pacem conscientiæ.

79 Aduerte tamen non fore simoniam, si pro labore præuio, qui in studendo scribendoque ponitur vt se comparet ad illos actus, aliquid accipiat; quia per accidens illis coniungitur: modò non pluris hunc laborem æstimet, eò quòd ad salutem vel conscientiæ tranquillitatem faciat. posset tamen eum æstimare, si idem ad commoda temporalia valeret; vt quando de contractibus respondetur: sicuti Iureconsultus eò pluris æstimat suum responsum & laborem, quò maior est causa ad quam iuuat.

Pro labore præuio.

Verùm si quis benè consideret, nihil est peculiare in illo studio præuio ad conciones vel catechesim. Si enim consideretur vt est vtile iis, quorum causa suscipitur, sic nihil pro eo exigi potest, sicut nec pro ipso actu concionandi. quia vtilitas hæc est omnino spiritalis; & sic æstimaretur hoc studium & venderetur ratione commodi spiritalis. Si autem spectetur vt adfert molestiam & requirit magnam animi attentionem & longum tempus, sic pro illo potest exigi pretium sustentationis. Sed eodem modo potest exigi pro labore ipsius concionis, vt patet ex dictis dubit. 8. num. 53. & 54. Itaque non est hîc facienda distinctio inter concionandi actum, & laborem præuium, qui ad illum actum ordinariè requiritur, vel suscipitur.

De primo & secundo actu theologiæ est difficultas. Quidam putant esse simoniam, si pro eis aliquid exigatur. Ita Siluester v. Simonia qu. 10. & Paludan. quem Siluester refert. Addit tamen Siluester duas limitationes. Prima est, Si doceatur ex officio magisterij; quia sic est, inquit, actus spiritalis ex parte principij. Secunda, Si ex pacto. Sed probabilius est non esse simoniam. Ita Adrianus quodlib. 9. art. 1. Sotus l. 9. quæst. 5. art. 1. & quæst. 6. art. 2. Caietan. in art. 3. D. Thomæ, Victoria num. 6. relect. 1. & alij. Ratio est, quia in actu docendi theologiam vel explicandi Scripturas, non habetur ratio vtrùm proueniat iste actus ex cognitione seu assensu supernaturali, neque vtrùm immediatè inducat ad assensum supernaturalem, vel ad alios pios motus; sed solùm laboris & sumptus, quo Doctor ad illam cognitionem peruenit; & laboris, quo illam tradit; & vtilitatis, honoris, oblectationis, quæ ex illa prouenire solent. 80

De primo & secundo actu.

In primo & secundo actu non est simonia.

Dices Primò, Hæc doctrina versatur circa obiecta supernaturalia, & ad eam concurrit in docente habitus supernaturalis, nempe fides; & ingenerat auditoribus assensum supernaturalem, si de illorum cooperante. Denique dirigit virtutes supernaturales, spem, charitatem, religionem; & fidem ipsam stabiliorem reddit, & mysteria fidei contra infideles tuetur: ergo hæc doctrina est sacra in seipsa, ac proinde inuendibilis. 81

Obiectio 1.

Respond. Non negamus quin multa sacra possint huic actui esse coniuncta, sed non ita coniuncta sunt, quin separari possint; vt patet in theologo, qui de aliquo articulo fidei voluntariè dubitat, vel etiam aliquem negat. hic enim fide supernaturali caret; tamen eruditè docere potest. Sicut etiam cantui artificioso coniunctæ sunt preces sacræ, quæ canuntur; tamen pro ipso cantu pretium exigi potest; quia per accidens coniunctæ sunt. Itaque etsi habitus fidei concurrat in docendo, non tamen eius habetur ratio, dum aliquid pro hac doctrina exigitur: sicut nec ratio habetur quòd fidem supernaturalem defendat, aut virtutes supernaturales dirigat; sed solùm quòd intellectum in cognitionem rerum abditissimarum, quæ sine magno labore nequit obti-

Resp.

Qua ratione pro doctrina theol. aliquid possit exigi.

obtineri, adducat, quæque obtenta, magnam oblectationem, honorem & commoda conciliet. Ob has considerationes Doctor aliquid exigere potest in pretium suæ doctrinæ, æstimando pluris suas operas, quia in sublimiori materia versantur.

82 Nec obstat quòd obiectum sit supernaturale; quia non habetur ratio vtrùm cognitio, qua illud attingitur, sit supernaturalis, an non; sed solùm quòd labore & industria naturali attingatur.

Obiectio 2. pro licentia docendi. Dices Secundò, Titulo de Magistris, per multa capita prohibetur ne aliquid accipiatur pro licentia docendi: ergo docere est actus spiritalis.

Resp. Resp. negando consequentiam; etsi enim nihil possit accipi pro huius licentiæ concessione, eò quòd ex potestate spiritali procedat; (est enim vsus potestatis spiritalis, sicut dispensatio cum Sacerdote ad chirurgiam exercendam) tamen pro ipso actu docendi aliquid accipi potest; sicut pro actu medendi. Adde, non solùm de licentia docendæ Theologiæ, sed etiam Grammaticæ & Dialecticæ ibi agi. Puto tamen non fore simoniam Iuris diuini, sed solùm humani, si aliquid pro licentia docendæ Theologiæ vel alterius scientiæ exigeretur, habita ratione lucri, quod ex ea professor percipiet: etsi enim concessio huius licentiæ seu facultatis docendi sit vsus potestatis seu iurisdictionis spiritalis, id non refert; quia *Vsus politicus potestatis spiritalis.* non est vsus spiritalis seu supernaturalis, sed politicus. Iurisdictio enim ecclesiastica ad multos actus politicos se extendit, ad quos etiam potestas politica; vt cùm punit crimina sui vel mixti fori pœnis ciuilibus, v. g. carcere, inedia, mulcta pecuniaria: cùm priuilegia ad opera lucrosa, quæ ad Ecclesiæ bonum propriè non pertinent, concedit. Itaque cùm pro huiusmodi pecunia exigitur, etsi id possit esse iniquum vel turpe lucrum, vel simonia Iuris humani, non tamen videtur simonia Iuris diuini. Confirmatur: quia quando Ius administrationis vel negotij temporalis competit alicui eminenter, nimirum in altiori officio, & ad finem altiorem; transferre illud in alterum, & in eo alteri suas quodammodò vices committere, non est propriè & essentialiter vsus potestatis spiritalis, quà spiritalis est, sed quatenus eminenter etiam est temporalis. Nec refert etiamsi illa potestas respiciat finem spiritalem, v.g. bonum spiritale ecclesiæ vel subditorum; quia etiam respicit bonum temporale, quod non amittit suam æstimationem etiamsi ordinetur ad spiritale. Sic nõ est simonia Iuris diuini si Episcopus vel Rector ecclesiæ vendat officium Sacristæ, Oeconomi, Aduocati, defensoris ecclesiæ: vt suprà dubit. 4. dictum est. quia hæc iura sunt in se temporalia, vtpote ad actus temporales, ac proinde pretio ęstimabilia; & eminenter competunt ipsi Prçlato. Quare dum ea in alios transfert, translatio illa, quoad suum terminum, est res temporalis, etsi à principio spiritali procedat. Sed per accidens est, quòd à tali principio proueniat. Nam potest fieri absque vlla iurisdictione; vt patet si ipse Sacrista hoc suum officium vendat, & in alterum transferat. Ad hoc enim sufficit dominium rei aliunde non impeditum. Sicut per accidens est calori quòd proueniat à sole, vel ab igne, & ad hunc vel illum à sua causa destinetur finem. Idem dicendum de officio Magistri: quia eadem prorsus videtur ratio, ac proinde idem dixerim de licentia docendi, & de aliis licentiis quæ consistunt in concessione alicuius Iuris temporalis pretio æstimabilis: secùs de illis quæ solùm in dispensatione legis, vt licentia medendi in Sacerdote. dispensatio enim vendi non potest. Confirmatur. Nam licentia docendi ob officio magistri non distinguitur, nisi quòd officium sit Ius docendi cum obligatione, licentia sine obligatione. Sed obligatio non quæritur, nec pro ea pecunia exigitur, aut datur, sed solùm pro ipso Iure docendi. Vnde Canones tit. de Magistris eodem modo de licentia & de officio docendi loquuntur, & sub grauibus pœnis pecuniam pro illis accipi vetant, idque quia talis exactio sordida, & contra profectum ecclesiasticum; vt ibidem dicitur, & iubent acceptum restitui: eum tamen, qui licentiam sic obtinuit, non priuant. Itaque satis indicant plus ibi esse iniuriæ & sordium quàm veræ simoniæ.

Dices Tertiò, Docere ex potestate magisterij seu doctoratus, est vsus potestatis spiritualis supernaturalis, vt ait Siluester: ergo est actus spiritalis. 83 *Obiectio 3.*

Respondeo, Magisterium non esse potestatem spiritalem seu supernaturalem, sed potiùs naturalem, vt insinuat D. Thomas quodlib. 3. art. 9. duo enim continet, titulum honorificum, seu Ius vt tali titulo compellœtur, collatum in testimonium scientiæ; & Ius docendi: vtrumque autem est eiusdem ordinis, cuius est ipsa scientia. Itaque cùm ipsa scientia, quatenus studio & labore paritur, naturalis censeatur, etiam testimonium illud humanum & potestas docendi naturalis est; id est, non supernaturalis. Nec refert, quòd à Pontifice descendat; quia etiam potestas medendi in Sacerdote est à potestate spiritali; non tamen ipsa ideò censetur spiritalis, & potestas regia potest conferri per potestatem supernaturalem Pontificis, tamen non est supernaturalis. potestas enim supernaturalis iurisdictionis, quæ est in Prælatis, & maximè in capite Ecclesiæ, extendit se ad multa, quæ sunt ordinis naturalis, idque eo modo, quo potestas politica. nam potestas Ecclesiæ continet in se potestatem politicam eminenter. *Resp. Magisterium, seu doctoratus.*

His explicatis, dicendum est de quibusdam modis simoniæ circa annexa spiritalibus, vt circa beneficia & pensiones.

DVBITATIO XIIII.

Vtrùm sit simonia resignare beneficium in fauorem tertij, id est, cum clausula, Non aliter nec aliàs.

Mvlti Doctores censent id esse simoniam, si resignatio fiat in manus Ordinarij. 84 *Sententia communior DD. esse simoniam.* ratio est, quia omnis pactio in spiritalibus simoniam continet. cap. fin. de pactis, & cap. Ex parte. 1. de officio Delegati. itaque debere hanc resignationem in manus Ordinarij fieri purè & absolutè; posse tamen offerri preces pro aliquo, sed illum non astringi huic conferre. secùs verò si fiat in manibus Pontificis, cuius præsentia potest simoniam purgare, & veluti sol tenebras dispellere. Ita Rebuffus, de beneficiis, §. De pura resignatione; addens beneficium resigna-

tum in fauorem coram Ordinario, & ab Ordinario collatum, posse impetrari à Papa, tamquam vacans per simoniam. Idem tenet Nauarr. cap. 23. num. 107. & passim Canonistæ cum Glossa in dictum cap. Ex parte. 12. quam sequuntur aliqui Theologi.

85 *Aliorum sententia, Non esse simoniam.* Alij verò tenent, talem resignationem in manus Ordinarij factam, nullam continere simoniam Iuris diuini vel humani; nec esse illicitam; modò is, in cuius fauorem fit, verè sit dignus. Ita Sotus lib. 9. qu. 7. art. 2. quem sequuntur multi Thomistæ, & Couarruuias lib. 1. variar. cap. 5. num. 5. & 6. vbi pro hac sententia citat D. Anton. & Siluestrum. Ratio est, quia qui ita renuntiat, nihil temporale dat vel accipit pro spirituali; sed solùm indicat se renuntiare, si collator velit conferre Petro: non renuntiare, si nolit. Confirmatur, quia in permutatione licitum est resignare in fauorem, etiam in manus Ordinarij, Clement. vnica de rerum permutatione: cur non etiam in simplici cessione? Neque obstat, quòd Episcopus videatur obligari. Primò, Quia etiam obligatur in permutatione, si eam admittat. Secundò, Hæc obligatio non est pretio æstimabilis, quando alter est verè dignus. Tertiò, Quia hæc obligatio solùm quæritur vt conditio, nec vllo modo censetur pretium renuntiationis: alioquin etiam censeretur pretium, quando fit cum Pontifice.

86 Respondeo & dico Primò, Hîc nullam esse simoniam Iuris diuini, vt patet ex rationibus allatis.

Dico Secundò, Non posse etiam ex Canonibus conuinci esse simoniam Iuris humani: quia nulla propriè hîc interuenit pactio: non enim requiritur promissio Prælati, sed solùm fit resignatio sub conditione, quam si Prælatus non acceptat, nihil actum est.

An Episcopus possit acceptare, reiecto modo. Aduerte tamen, plerosque DD. sentire, Episcopum posse acceptare talem resignationem, reiecto modo, & conferre cui voluerit: quia illa clausula habetur pro non adiecta; cùm resignatio in spiritalibus purè fieri debeat. Idem tenet Couarruuias suprà, & dicit esse sententiam communem.

Verius non posse. Contrarium tamen puto verius cum Rebuffo, §. de resignatione conditionali, nu. 7. & sequentibus. Primò, Quia quando fit actus cum aliqua adiectione, non potest pars illius altera recipi, & altera reiici, sed debet totus recipi, vel totus reiici; L. Aurelius. 28. §. Idem quæsiit. 12. ff. de liberatione legata: vbi vide Bartolum. Secundò, Quia apertè significatur resignationem esse nullam, nisi admittatur cum illo modo: vnde non potest ille modus vel conditio haberi pro non adiecta. Tertiò, Permutatio non valet, nisi beneficium conferatur compermutanti, eò quòd non aliter resignatum sit; Clement. vnica, de rerum permutatione: ergo nec renuntiatio simplex valebit, nisi conferatur ei, in cuius fauorem resignatum est.

Si tamen resignans sciret suam resignationem inualidam esse, eò quòd fit contra stylum Curiæ, posset Episcopus illam acceptare, reiecto modo; vt docet Flaminius l. 1. de resignat. q. 3. nu. 65. dicēs ita resolutum in Rota. Credo in pœnam illius conditionis contra stylum Curiæ adiectæ.

87 Dico Tertiò, Huiusmodi resignationes, ob imaginem simoniæ, iuxta stylum Curiæ non possunt fieri, nisi in manibus Summi Pontificis. Ita Nauarrus, & Rebuffus suprà, & Flaminius qu. 3. vnde sequitur non posse fieri coram Ordinario, saltem eo modo vt Ordinarius se possit obligare: nisi ex priuilegio vel consuetudine id ei sit concessum.

Vnde sequitur, resignationes seu cessiones reciprocas non posse coram illo fieri; v. g. resigno meum beneficium in fauorem tui nepotis, vt tu resignes tuum in fauorem mei nepotis; nam præterquam quòd hæc renuntiatio fit in fauorem, continet pactum resignationis reciprocæ, quod omnino extra casum permutationis est Iure vetitum; vt patet cap. Quæsitum, de rerum permutatione. *Cessiones reciprocæ.*

Idem dicendum de resignatione triangulari, vt vocant; v. g. renuntio meo beneficio in fauorem Petri, vt Petrus suo cedat Paulo, & Paulus cedat suo mihi: fieri enim potest vt Pauli beneficium sit commodius mihi, Petri verò sit commodius Paulo, & meum Petro; quo posito cupiunt inire dictam resignationem. Esse autem in huiusmodi resignatione simoniam Iuris humani, expressè docet Nauar. in cap. Si quando. de rescriptis. except. 4. n. 1. & in Enchiridio cap. 23. n. 100. §. Secundò, quòd. vbi pro eadem sententia citat Raimundum, Angelum, & Siluestrū, qui idem in simili casu, vbi tamen minor est imago pactionis simoniacæ, docent. Idem Nauar. in consil. lib. 5. consil. 22. tit. de simonia reprobat omnes resignationes triangulares & quadrangulares tamquam simoniacas; & dicit eas inducere pœnas iuris, si compleantur. Ratio est, quia notissimi iuris est, in spiritualibus omnem pactionem obligantem ad id quod iure non inest, esse illicitam & simoniacam: vt apertè colligitur cap. fin. de Pactis. vbi dicitur *in spiritualibus omnis pactio, omnisque conuentio debet omnino cessare.* & cap. Tua nos, de Simonia; & 1. q. 1. cap. Quàm pio, & alibi sæpè. atqui in permutatione triangulari est pactio obligans ad id quod iure non inest. nam primus obligat secundum vt resignet in fauorem tertij, & secundus obligat tertium vt resignet in fauorem primi. nullo ergo colore huiusmodi resignationes & permutationes defendi possunt. vide Flaminium lib. 14. qu. 7. num. 63. Potest tamen hæc resignatio fieri coram Summo Pontifice, quia non continet simoniam nisi Iuris humani; quam auctoritas summi Pastoris dissipat. Coram Ordinario non potest fieri, ob causam dictam. posset tamen duplici permutatione coram ipso facta, ad eumdem terminum perueniri; vt si ego permutem simpliciter cum Petro, & habito beneficio Petri permutem cum Paulo; sic enim Paulus habebit beneficium Petri sibi commodum, & ego Pauli, quod commodum mihi, & Petrus meum, quod commodum ipsi. 88 *Triangularis cessio.*

DVBITATIO XV.

Vtrùm licitum sit resignare beneficium reseruata pensione.

Respondeo, Id licitum esse, modò pensio sit moderata, & legitima auctoritate constituatur. est communis sententia, & patet ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Idem con- 89 *Resignatio, qua fit reseruata pensione.*

confirmat vsus quotidianus. Ratio est, quia sicut Pontifex potest titulo beneficij plures fructus annectere, ita eidem titulo potest fructuum portionem detrahere, & alteri Ius ad illos concedere, vel onus soluendi ex fructibus certam portionem ipsi titulo imponere, idque ad vitam resignantis; & tunc ad quem transibit beneficium, ad eumdem transibit onus soluendæ pensionis. Itaque resignare beneficium reseruata pensione, nihil est aliud quàm resignare sub ea lege & modo vt Superior partem fructuum à beneficio separet, vel vt onus pensionis illi imponat: quod cùm Superior Iure facere possit, nihil exigitur, nisi quod Iure fieri potest.

Pensio per ... imponi.

90 Dices, Prælatus hîc obligatur ex pacto.

An Prælatus obligetur.

Resp. Primò, Non obligari: non enim tenetur admittere resignationem sub tali modo. Secundò, Eâ admissâ, non est opus vt se obliget; sufficit vt liberè constituat pensionem: quòd si nolit, iam resoluitur renuntiatio. Tertiò, Etiamsi se obligaret, nihil referret; quia pensio non exigitur vt pretium beneficij aut resignationis, sed vt pars eius, quod dimittit: non enim paratus est renuntiare beneficio toti cum omnibus fructibus; sed cupit retinere partem. vnde non agit de lucro captando ex resignatione, sed de damno vitando; ac proinde non est simonia.

91 Sed difficultas est, qui possint pensionem causâ resignationis simplicis imponere.

Qui possint pensionem imponere.

Resp. Primò, Certum est Pontificem posse, cui plenaria dispositio beneficiorum competit. Secundò, Idem potest Legatus à latere, vt docet Rebuffus, §. de resignat. conditionali nu. 12. adeò vt nisi pensionem imposuerit, facta tali resignatione, collatio sit futura irrita. huic tamen non conceditur vt possit admittere resignationes in fauorem tertij, vt idem tradit. Tertiò, Vtrùm Episcopus possit, dictum est suprà ca. 34. dub. 38. Verius iudico & stylo Curiæ Romanæ, qui Ius facit, conformius, non posse; nisi priuilegium vel consuetudo præscripta id ei concesserit. cui apertè fauet Ius commune, quod statuit vt ecclesiastica beneficia sine imminutione conferantur. Extrau. cap. vnico, titulo Vt ecclesiast. benef. &c. Vnde sequitur non posse nisi vbi Ius id ei concedit. Vide suprà cap. 34. dubit. 38. n. 205.

92 Notandum est Primò, Quando quis vult resignare in fauorem tertij sub onere pensionis, posse illos inter se tractare; non tamen absolutè concludere, sed tantùm sub beneplacito Pontificis: si enim absolutè concluderent, esset simonia; quia pensio non potest solâ auctoritate partium imponi. vnde non potest resignatarius Iure esse illius debitor; & consequenter obligatur per resignantem ad aliquid temporale, quod Iure non debet. Quando autem imponenda est per legitimam auctoritatem, tunc Iure debebitur, ac proinde non obligatur nisi ad id, quod Iure inerit.

Possunt tractare.

93 Notandum Secundò, Interdum fieri resignationes in fauorem sub onere pensionis; & quia resignans metuit ne resignatarius malignè soluat, vult hypothecam sæcularem, vel fideiussorem, quem quauis difficultate suborta conuenire possit. Certum autem est, huiusmodi conditiones & onera pretio æstimabilia, quæ Iure non insunt, non solere nisi auctoritate Summi Pontificis admitti; quia continent simoniam Iuris humani, & habent quamdam speciem contractuum ciuilium. Vnde non dubito quin talis pensio ab Ordinario constituta, possit non solui; & beneficium tamquam vacans impetrari.

An hypotheca, & fideiussor exigi possit pro pensione.

Petes, Vtrùm si quis expensas fecerit in obtinendo beneficio litigioso, possit eas repetere, si beneficium velit resignare? 94

Quidam putant posse, si non petat aliquid pro ipso beneficio; sed tantùm pro expensis litis, vt se indemnem seruet: hæ enim totæ redundant in vtilitatem resignatarij, quasi in eius gratiam factæ essent. Ita quidam recentiores.

Mihi placet contraria sententia, quæ est communis DD. vt docet Flaminius lib. 14. q. 7. nu. 1. quia omne pactum in spiritalibus de onere temporali, quod Iure non est annexum, reprobatur, si absque auctoritate Superioris fiat; de quo vide suprà dubit. 2. & 4. Certè in foro externo non admittetur ista excusatio.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm licitum sit resignare vel conferre beneficium in confidentiam.

RESpondeo & dico Primò, Si resignes vel alio modo procures alicui beneficium, confidens ipsum aliquando illud nepoti vel amico tuo resignaturum; si nullam obligationem ipsi imponere intendas, non erit simonia; quamuis ob circumstantias possit esse illicitum. Docet hoc Nauarrus cap. 23. nu. 109. Viualdus, de simonia, num. 28. Hugolinus tabula 1. cap. 22. ratio est, quia nullum interuenit pactum, nec internum, nec externum: sine pacto autem non potest esse simonia, vt patet ex definitione. vnde quantumuis speret quis vel confidat, si nulla est occulta vel aperta conuentio, nulla intentio obligandi; nulla quoque est simonia. 95

Dico Secundò, Si resignes, conferas, vel aliter procures alicui beneficium cum intentione obligandi, vt post aliquod tempus nepoti vel alteri renuntiet, nullo tamen signo exteriùs hanc tuam intentionem insinues, erit simonia mentalis. Patet ex dictis dubit. 6. Hæc tamen non infert pœnas Iure constitutas. 96

Simonia confidentia interna.

Dico Tertiò, Si alicui beneficium aliqua ratione procures, eligendo, præsentando, postulando, resignando in fauorem, conferendo, instituendo, confirmando, vel commendando, cum pacto vt is, qui beneficium istud accepturus est, illud idem tibi vel alteri aliquando resignet, seu relinquat, aut vt pensionem ex eo vel fructus aliquos alteri præstet, erit simonia confidentiæ externa, quæ pœnas iuris infert. Patet ex Bulla Pij IIII. & maximè Pij V. quam refert Nauarrus cap. 23. n. 110. in qua ponuntur varij modi, quibus in foro externo præsumi possit & debeat hæc simonia esse commissa. Porrò reipsa, & in foro conscientiæ, solùm committitur duobus modis. Primò, Si procures alteri beneficium, vt illud tibi vel alteri aliquando renuntiet. Secundò, Si illud procures, vt fructus vel pensio ex eo alteri soluatur.

Externa.

Petes, Quid si procures beneficium cum pacto vt tibi reseruetur pensio, vel fructus aliqui? 97

Resp. Esse quidem simoniam, non tamen confidentiæ;

Si resignãs sibi reseruet fructus vel pensionem, nõ est confidentiæ simonia, sed simplex. fidentiæ; vt docet Hugolinus tabu. 1. cap. 22. & Nauarrus consil. 76. tit. de simonia. & colligitur ex verbis Bullæ Pij V. vbi sic dicitur, *Si quis beneficium aliquo dimittente receperit, vt illud eidem dimittenti vel alteri posteà conferatur, aut vt illius fructus alij vel alijs conferantur, vel pensiones soluantur ex eodem, confidentia censeatur.* hîc cùm de conuentione beneficij agitur, dicitur, *vt eidem dimittenti vel alteri conferatur:* cùm de pensione & fructibus dicitur *alij*, vel *alijs*.

Altera sententia probabilis. Altera tamen sententia est valdè probabilis, nam in Bulla Pij V. censetur simonia confidentiæ, quando aliquis præsentat, vel beneficium resignat aut confert, vt prouisus, illius fructus, aut partem fructuum, ad vtilitatem conferentis vel cedentis relinquat; vel pensionem ei, cui idem collator vel cedens voluerit, persoluat. Idem colligitur ex Bulla Pij IIII. vers. *ac sibi propterea pensiones annuas.* & vers. *ac fructuum & pensionum reseruationes*; quibus locis apertè indicat esse simoniam confidentiæ, cùm quis sibi absque legitima auctoritate pensionem reseruat. Crediderim tamen non esse in hac parte receptam.

98 *Retrocessiones prohibitæ.* Ex iisdem Bullis patet, in beneficiorum resignatione, præsentatione & collatione, illicitas esse & simoniacas hac specie, quasdam retrocessiones, quas vocant *accessus, regressus,* & *ingressus*, quibus significatur ex vna parte Ius quoddam in dimittente, repetẽdi pristinum beneficium; ex altera onus & veluti seruitus quædam in beneficio.

Regressus. *Regressum* dicar habere, si beneficio à me possesso cedam alteri, reseruato mihi Iure regrediendi ad illud beneficium, in euentum, quo resignatarius naturaliter, vel ciuiliter præmoriatur, aut fiat Episcopus, aut pensionem constitutam non soluerit.

Ingressus. *Ingressum*, si beneficium mihi collatum, alteri, ante captam eius possessionem, resignem, seruato mihi Iure ingrediendi possessionem huius beneficij, si ille præmoriatur, vel fiat Episcopus, &c.

Accessus. *Accessum*, si Prælatus mihi cupiat prouisum de beneficio; sed quia per ætatem vel alia de causa sum incapax, confert meo pædagogo, concesso mihi Iure, vt quamprimùm iustam ætatem habuero, propria auctoritate possim istud beneficium accipere vel accedere. Quicumque sibi vel alteri tale Ius reseruat sine expressa Pontificis auctoritate, committit simoniam huius speciei. Ad-
99 de, etiam Concilium Trident. sess. 25. cap. 7. de reform. valdè improbare istas retrocessiones, *veluti imaginem quamdam successionis hereditariæ referentes*; ac proinde, *vt sacris constitutionibus, Patrumque decretis contrarias*. Ob eamdem causam

Coadiutoria cum futura successione. improbat *Coadiutorias cum futura successione, nisi vrgens necessitas, aut euidens vtilitas aliud postulet: & tunc non nisi causa diligenter à Romano Pontifice cognita, concedi debere.*

DVBITATIO XVII.

Vtrùm licitum sit permutare beneficia, compensata fructum inæqualitate.

Respondeo & dico Primò, Permutatio beneficiorum facta sine auctoritate Prælati, est illicita: non tamen est simonia Iuris diuini naturalis, sed ecclesiastici. patet ex dictis suprà, dubitatione 4.

Vbi Notandum est, Cùm ex dispositione Canonum, permutantes nullam habeant potestatem sua beneficia vicissim transferendi, actum eorum esse planè irritum; ac proinde sicut propria auctoritate sua beneficia alienarunt, ita sua auctoritate posse ad ea redire. possunt tamen à Superiore per sententiam priuari, in pœnam illius criminis; vt patet cap. Cùm olim. 7. de rerum permut. non tamen amittunt ea ipso facto, nec incurrunt censuras. 100 *Possunt ad sua beneficia redire.*

Cuius auctoritate permutatio facienda sit, dictum est cap. 34. dubit. 36.

Dico Secundò, Si alterum beneficium sit altero dignius, & paritas sit redituum, est simonia Iuris diuini, si pecuniâ vel pensione excessus ille dignitatis compensetur. Ratio est, quia illa dignitas est omnino spiritalis. vide dub. 2.

Dico Tertiò, Si beneficia habent prouentus inæquales, possunt nihilominùs inter se commutari, excessu prouentuum alterius, pensione vel pecuniâ compensato. Ita Sotus li. 9. q. 7. ar. 2. Caiet. in art. 4. qu. 100. Siluester v. Permutatio 2. qu. 6. vbi citat Panorm. Angelus v. Permutatio, num. 6. & alij. Probatur ex cap. Ad quæstiones 6. de rerum permutatione, vbi Clemens III. approbat permutationem duarum Ecclesiarum parochialium, compensato excessu opulentioris, pecuniâ. 101 *Permutatio inæqualium.*

Contrarium tenere videtur Adrianus quodlib. 9. art. 3. ad 5. quem sequitur Couarruuias l. 1. variar. cap. 5. nu. 8. & 9. Sed si quis benè aduertat, nihil aliud velle videntur, quàm illum excessum non posse pecuniâ compensari, si consideretur vt manens annexus suo titulo; quod verum est: quia sic est quid spiritale; qua ratione nihil pro eo dari potest.

Notandum est, hanc compensationem posse tripliciter fieri. Primò, Si beneficium copiosius, non separatis prouentibus à titulo, commutetur cum tenui, & pro excessu prouentuum exigatur compensatio: & hoc non est licitum: quia iste excessus, hoc ipso, quo manet annexus titulo, est debitus isti titulo; & hoc ipso, quo titulus in alterum transfertur, simul transit iste excessus: ergo pro eo nihil potest exigi, quin id etiam pro ipso titulo exigi censeatur. & hoc est quod Adrianus & Couarr. velle videntur. 102 *Compensatio hæc vt fiat.*

Secundò, Si compensatio exigatur, non pro excessu manente annexo, sed pro incommodo temporali, quod subeo, spoliando me istis prouentibus. hanc enim ob causam possum petere à Pontifice, vt vel pensionem mihi reseruet ex beneficio, quod relinquo, onere pensionis imposito eidem beneficio; & sic simpliciter transferam illud beneficium, hoc onere grauatum: vel beneficiario imponat obligationem, vt ex alio beneficio, vel ex suo patrimonio aliquid mihi pro mea indemnitate soluat. Id enim Pontifex potest, cùm hoc non sit pretium beneficij, aut prouentuum annexorum, sed conditio quædam necessaria vt me seruem indemnem, sine qua indemnitate nolo commutare.

Tertiò, Si Iura prouentuum separentur à titulis, & primò ipsi tituli nudi, simpliciter permutentur: deinde alio contractu permutentur Iura prouentuum, compensato excessu opulentioris: iura enim prouentuum à suis titulis hoc modo separata, cùm non sint spiritalia, sed temporalia bona, possunt sub tali pacto commutari, vt incre- *Separantur prouentus à titulis.*

mentum

mentum alterius, pretio compensetur. Iuxta hunc modum intellige dictum cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Hîc tamen cauendum ne hi contractus misceantur, vt ait Pontifex; quod fieret, si in permutatione titulorum apponeretur pactum de permutatione prouentuum, & compensatione.

Petes, Quo modo, qui permutant titulos suos, possunt retinere iura prouentuum, cùm hæc Iura tantummodò ratione titulorum competant?

103 *Fit hoc iuris dispositione.* Resp. Retinere ex dispositione Iuris, idque tantisper donec illa inter se permutent, vt sic rursus coalescant cum suis primis titulis: nam solùm ad hunc finem & cum hoc onere conceditur, vt sine omni specie simoniæ, permutatio fiat.

104 *Beneficium nullos habens fructus potest permutari.* Dices, Iuxta hunc modum, sequetur posse permutari beneficium nullos habens fructus cum alio fructus habente, compensatis fructibus pecuniâ, quod videtur falsum; quia sic tota præbenda, id est, totum ius fructuum annexum titulo, posset pecuniâ emi.

Ad hoc respondet Caietanus art. 4. dupliciter. Sed secunda responsio est tenenda, nempe id fieri posse auctoritate Pontificis, etsi non inferioris Prælati. non tamen hinc sequitur quòd tunc propriè præbenda vendetur pecunia, quia iam supponimus Ius prouentuum esse à titulo legitima auctoritate separatum, factumque temporale, & desiisse esse propriè præbendam: quod per Pontificem posse fieri non est dubitandum, modò iusta causa subsit; vt rectè Sotus loco cit. q. 7. art. 2. in fine; & ostensum est suprà dubit. 2. vbi plura de hac re diximus.

Dico Quartò; Licitum est priuatim inire pactum de facienda legitimè permutatione, & se vicissim ad hoc obligare: à quo pacto posteà non potest alter altero inuito sine iusta causa resilire. Colligitur ex Sil. verbo permutatio. 2. q. 5. Ratio est, quia licitum est se obligare ad actum iure concessum: atqui permutare beneficia Superioris auctoritate, est actus iure concessus: ergo licitum est se ad illum obligare. Itaque non solùm licitum est priuatim tractare de permutatione facienda, & concludere tractatum adiecta clausula *sub beneplacito Superioris*; sed etiam coram Notario & testibus obligare se confecto instrumento ad illam faciendam, & ad non resiliendum ab hoc contractu. Aliud enim est priuata auctoritate commutare beneficia, quod est illicitum: aliud obligare se ad permutationem legitimè faciendam; quod nullo iure est prohibitum.

Nec obstat quòd permutatio sit actus spiritalis, & consequenter etiam obligatio ad permutandum spiritalis sit: quia hæc obligatio non suscipitur pro re temporali, sed pro spiritali, nimirum pro simili obligatione quam alter subit: quod nullo iure est prohibitum.

Dices, Ipsa permutatio fieri non potest absque Superioris auctoritate: ergo nec obligatio ad illam suscipi potest sine eadē auctoritate. Confirm. quia dum suscipitur talis obligatio, datur alteri ius ad illam permutationem, quod Ius est spiritale.

Respondeo, Est Dispar ratio. Ad permutationem enim requiritur Superioris auctoritas eò potissimùm nomine, quòd beneficium priuata auctoritate non possit in alterum conferri, Iure ita disponente ad varia incommoda vitanda. At verò in huiusmodi obligatione suscipienda, nihil est incommodi: quia tota executio ponitur in arbitrio Superioris, sine cuius consensu illa obligatio est inutilis ac euanida. Similiter omne Ius quod ex illa nascitur. Idem dicendum de aliis obligationibus ad alias res vel functiones spiritales commutandas; vt suprà dubit. 3. ostensum est.

Ex quibus sequi videtur non fore simoniam, nec per se illicitum, etiamsi addatur pœna conuentionalis, soluenda ab eo qui absque iusta causa à contractu recesserit, siue ante Superioris consensum, siue post: quia Iure gentium omni contractui iusto potest apponi pœna conuentionalis accommodata, ne iniquè ab illo recedatur, nisi id Iure sit prohibitum: sicut plerique sentiunt de pœna sponsalium contractui apposita. Atqui nullo Iure prohibitum est, ne huic contractui, de quo agimus, pœna apponatur. Ergo, &c.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm redemptio vexationis licita sit in beneficiis, & quousque.

NOtandum est, Aliud esse ius ad rem, aliud ius in re. *Ad rem ius habet* in beneficiis, remotum quidem, qui dignus est: propinquum verò, qui electus, vel præsentatus, vel postulatus, sed nondum confirmatus, aut institutus. *Ius in re habet*, qui iam est confirmatus, vel institutus, vel collationem factam acceptauit, quamuis nondum possessionem ceperit. Quibus positis 105 *Ius in re, & Ius ad rem.*

Respondeo & dico Primò, Qui nondum habet ius in re, non potest oblato pretio vexationem redimere ab his, qui nō tantùm possunt obesse, sed etiam prodesse. Ita communiter DD. & colligitur apertè cap. Matthæus, de simonia; vbi quidam electus à maiori parte Capituli, cùm pauci cōtradicerent, consensit vt vni ex electoribus contradicentibus daretur pecunia, vt conquiesceret; nimirum ne se opponeret eius confirmationi; in quo facto Pōtifex iudicauit eum simoniam commisisse, & ideò debere beneficium dimittere, si saluus esse velit. Ratio est, quia quando datur pecunia ei, qui potest prodesse, censetur illum inducere ad non opponendum quod Iure posset opponere, & ad præbendum consensum; & ita viam sibi sternere directè & propriè ad ipsum beneficium. sic si electus vel præsentatus reiicitur ab Episcopo, qui deberet illum confirmare vel instituere, non est licitum dare pecuniam vt ab hac iniuria cesset; quia hæc iniuria consistit in confirmationis negatione; negatio autem non tollitur nisi per affirmationem; quæ in proposito est ipsa confirmatio vel institutio; ac proinde dare vt cesset ab iniuria, est dare pro ipsa confirmatione. 106 *Habens Ius ad rem, non potest.*

Notandum tamen, si ille modis apertè iniquis conaretur impedire, v.g. infamando electum, vel corrumpendo alios pecuniâ, ne consentiant; non videri in foro conscientiæ simoniam, si electus vel alius ei pecuniam offerat, tantùm vt ab huiusmodi iniquo conatu desistat. si enim alteri dari potest pecunia ne iniquè noceat, cur non etiam huic? non enim directè aut indirectè censetur dari pro electione aut confirmatione, aut vt cesset ab actu, quem iure probabili poterat opponere: quæ sola causa est, cur censeri possit simonia. Si tamen ille posteà tali munere inductus, non solùm cesset ab iniuria, sed etiam suffrage- 107 *Si impediat modis iniquis.* *Si ob munus acceptum, det suffragium.*

tur; ſi quidem id faciat tamquam ſentiens ſe ob id obſtrictum tacito pacto, propter acceptam pecuniam, ſuffragium erit nullum, vtpote ſimoniacè datum: non tamen vitiabit electionem, ſi alij ſuffragantes ſufficiunt. Si verò non det ſuffragium niſi ex gratitudine, non erit irritum.

Dixi *modis apertè iniquis*; quia ſi iure aliquo probabili aut dubio nitatur, non licebit oppoſitionem illam pecunia redimere. Ratio eſt, quia talis oppoſitio facit ius tuum infirmum & ambiguum: ergo eo ipſo quo redimis illam, efficis ius tuum firmius & certius; ſicque directè paras tibi viam ad obtinendum beneficiũ. Secùs eſt quando alterius machinatio modis apertè iniquis nititur. Omnis enim iniuſta vexatio, qua parte manifeſtè iniuſta eſt, redimi poteſt, à quocumque inferatur.

108 *Nondum habens Ius in re poteſt redimere vexationem, &c.*

Dico Secundò, Qui nondum habet Ius in re, poteſt oblato pretio redimere vexationem ab his, qui ſolùm poſſunt obeſſe; ſiue vi & fraude obſint, ſiue muneribus & precibus, apud electores, vel collatorem.

Prior pars, id eſt, *ſi vi vel fraude obſint*, explicatur & probatur: detinet me quiſpiam per vim, ne me opponam in petitione beneficij, eius amico, vel poſtquam me oppoſui, cœpit me infamare apud Epiſcopum; poſſum ei offerre pecuniam vt deſinat nocere. Ita tenet Sotus in duobus iſtis caſibus lib. 9. qu. 6. ar. 1. in reſponſione ad 5. Ratio eſt, quia hoc non eſt directè aditum ſibi ad beneficium parare, ſed iniquam machinationem alterius impedire: datur enim pretium pro ceſſatione nocumenti. Confirmatur, quia iſte habet Ius acquiſitum in ſua libertate & fama: ergo ſi aliquid det ne ea iniquè violetur, verè redimit vexationem.

109 *Si precibus vel muneribus obſit.*

Poſterior pars, *ſi precibus vel muneribus obſint*, eſt contra Sotum.

Sed probatur primò, Quia etſi is, qui muneribus vel precibus peruertit electores in me propenſos, non faciat mihi iniuriam, ita vt ad reſtitutionem teneatur; tamen graue infert nocumentũ abſque iuſta cauſa: ergo poſſum illi aliquid offerre vt ceſſet ab hoc nocumento; præſertim cùm illa ceſſatio non ſit aliquid ſpiritale, nec directè viam ad ſpiritale ſternat.

Secundò, Quia ſi ei, qui ſolùm poteſt obeſſe, licitum eſt offerre pecuniam vt ceſſet à nocumento, quod eſt contra iuſtitiam, cur non etiam vt ceſſet à nocumento, quod eſt contra charitatem? non enim huius ceſſatio eſt magis ſpiritalis, aut viam ſternens ad ſpiritale, quàm ceſſatio illius. Itaque tam ante quàm poſt electionem licitum eſt hanc vexationem redimere.

Dices, Illa ceſſatio à precibus vel muneribus dandis, non eſt æſtimabilis niſi ratione beneficij: ergo qui dat pro illa pecuniam, cenſetur dare pro beneficio. Sicut qui dat pecuniam pro labore faciendi Sacri, cenſetur dare pro ipſo Sacro; quia labor iſte non eſt æſtimabilis niſi ratione Sacri.

Reſpondeo negando conſequentiam. quia illa ceſſatio non habet æſtimationem ex beneficio niſi remotè; nimirum ratione ſpei conceptæ de beneuolentia collatoris, ſi extrinſecus non impediatur. Sicut eſſe in familia Epiſcopi eſt pretio æſtimabile ratione ſpei obtinendi beneficij mediante ipſius beneuolentia. Sicut ergo qui dat pecuniam œconomo Epiſcopi, vt admittatur in familiam illius, eo fine vt habeat opportunitatem obtinendi beneficij ex beneuolentia Epiſcopi, quam bonis officiis poterit ſibi conciliare, non cenſetur dare pecuniam pro beneficio, ſed pro quadam opportunitate ordinata ad obtinendum purè beneficiũ; ita qui pro ceſſatione illius importunitatis dat pecuniam, non cenſetur dare pro beneficio, ſed pro deſitione impedimenti illiciti; qua poſita concipit ſpem obtinendi beneficij ex collatoris beneuolentia. Neque hoc eſt ſternere viam ad beneficium niſi indirectè & remotè; ſicut in exemplo allato. cuius ſignum eſt, quòd eo modo non magis inclinet aut determinet animum collatoris, quàm per ſe erat inclinatus. Vnde non eſt ſimile, ſi alicui des pecuniam ne alium idoneum aut ſe ipſum cõmendet: quia ius pro ſe vel alio ſollicitandi eſt ſpiritale, quo vt cedat das pecuniam, vt ſic tibi ſoli ius ſollicitandi ſuppetat; quod eſt directè parare viam obtinendi beneficij. Similiter non eſt ſimile, quod allatum eſt de labore ſacrificij: quia ille labor eſt omnino intrinſecus & per ſe coniunctus ſanctitati illius rei. Ceſſatio autem impedimenti ſupradicti eſt omnino extrinſeca & remota obtentioni beneficij. Denique ſi non eſt ſimonia cùm do pecuniã vt ceſſes à calumnia apud collatorem, cur ſit ſimonia cùm do vt ceſſes à precibus & muneribus, quibus me illicitè impedis; cùm ceſſatio illa à calumnia non æſtimetur à me hîc & nunc niſi ratione ſpei quam habeo obtinendi beneficij?

110 *Habens Ius in re poteſt redimere vexationem.*

Dico Tertiò, Qui habet Ius in re per confirmationem, vel inſtitutionem, vel liberam collationem, poteſt pretio redimere vexationem, ſi fortè aliquis illum à poſſeſſione capienda impediat. Eſt communis DD. Diui Thomę ar. 2. q. 100. Caietani tract. de ſimonia q. 3. Soti ſupra, Nauarri c. 23. nu. 102. & colligitur ex cap. Dilectus. 28. de ſimonia. Idem docent Canoniſtæ in d. cap. Dilectus. & in cap. Matthæus. 23.

Sotus tamen dubitat num hîc liceat redimere vexationem ab eo, cuius eſt in poſſeſſionem mittere. Ratio dubitandi eſt, quia dare aliquid tali ne impediat poſſeſſionem, eſt dare vt mittat in poſſeſſionem. non enim aliter definit impedire poſſeſſionẽ, quàm mittendo ſeu introducendo in eã: poſſeſſio autem eſt aliquid ſpiritale: vnde dare aliquid pro poſſeſſione, eſt aliquid dare pro re ſpiritali.

Poſſeſſio.

Sed communis ſententia eſt in contrarium. Vnde dicendum eſt, poſſeſſionem ſecundùm ſe nõ eſſe quid ſpiritale; ſed id habere ex titulo, cuius vi capitur: quem titulum cùm ille plenè iam teneat, accedente noua poſſeſſione, non accedit noua ratio ſpiritalis; ſed poſſeſſio ipſa per ſe adiaphora, fit ſpiritalis ex coniunctione cum titulo. vnde non dat pretium pro re ſpiritali.

111 *Exigentes aliquid dũ capitur poſſeſſio, &c. ſimonia pœnas incurrunt.*

Notandum hîc eſt ex Concilio Trident. ſeſſ. 24. c. 14. de reform. Capitulum aut alios nihil omnino poſſe exigere ab iis, qui ſunt electi, præſentati, inſtituti, vel inſtituendi, confirmati, vel confirmandi, vel poſſeſſionem ingreſſuri, aut diſtributiones recepturi, &c. niſi ex antiqua conſuetudine hæc in pios vſus ſolita ſint conuerti; alioquin cenſebitur ſimonia, & incurrent pœnas ſimoniacorum; vt ibidem Concilium: quod eſt diligenter notandum contra communem abuſum. Imò Pius V. declarauit, Epiſcopum, qui aliquid (etſi dulciaria dumtaxat) exigit in receptione alicuius in Canonicum, eſſe ſuſpenſum à Pontificalibus; & Capitulum talia exigens ſubiacere Interdicto: priuatas autem perſonas, ſententiæ excommunicationis. Et eos, qui ſic aliquid acceperint, ad reſti-

tutio-

tutionem accepti teneri, vt patet ex Bulla Pij V. declaratoria huius decreti, edita anno 1570. pridie Kal. Iunij. Video tamen passim non seruari, & omnino ignorari. Mandat tamen Concilium Episcopis, vt hæc in executionem deducant.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm licitum sit pecuniam offerre electoribus, volentibus eligere in Pontificem, Episcopum, Parochum, aliquem indignum seu ineptum, ne talem eligant, sed quempiam idoneum.

112 RESpondeo & dico Primò, Pro electione particularis personæ, etiam dignissimæ, non est licitum pecuniam offerre. ratio est, quia hoc esset emere actionem spiritalem, nempe electionem, & ipsum beneficium, sine vlla necessitate; neque censeretur esse redemptio vexationis. Excipio tamen casum necessitatis, de quo statim.

Vt non eligatur ineptus. Dico Secundò, Licitum tamen est offerre pecuniam vt non eligant ineptum. Est communior sententia. ratio est, tum quia hæc est mera redemptio iniuriæ, seu læsionis iniustæ. Ecclesia enim habet Ius vt non detur ei minister ineptus: tum quia non eligere ineptum, non est quid spiritale, nec directè munit viam ad spiritale.

113 *Vt eligatur dignus generatim.* Dico Tertiò, Etsi non videatur licitum offerre pretium pro electione particularis personæ, tamen licitum videtur offerre pro electione personæ idoneæ in genere. Ita Sotus l. 9. q. 6. a. 1. & Caietanus tract. de simonia q. 3. & alij.

Probatur Primò, quia vt rectè Caietanus, eiusdem rationis censetur offerre pretium ne eligant ineptum, & vt eligant aptum: si enim volunt eligere, hoc ipso, quo nõ eligunt ineptum, necesse est vt eligant idoneum: ergo si illud licet, etiam hoc.

Secundò, Ecclesia ius habet vt ei minister idoneus detur, & talis est ei maximè necessarius; ne videlicet multæ animæ pereant: ergo si non potest obtineri nisi electoribus pecunia detur, non censebitur esse vlla irreuerentia eam offerre, vti suprà dub. 7. dictum est de Sacramento baptismi.

Tertiò, Si electores nollent eligere vllum, liceret pretio eos ad eligendum inducere, eò quòd Ecclesiæ sit perniciosum carere ministro: ergo etiam vt eligant dignum in genere; quia Ecclesiæ perniciosum est carere ministro idoneo.

Quartò, Quando datur pecunia pro re sacra, necessaria ad grauissimum malum auertendum, censetur esse quædam redemptio vexationis: nam censetur dari pro malo auertendo; vti suprà dub. 7. ostensum est: ergo & hîc censebitur redemptio vexationis.

114 *Si solùm vnus sit idoneus.* Petes, Quid si vnus tantùm reperiatur idoneus, liceretne tunc offerre pretium vt eligatur, cùm electio eius sit necessaria ad malum Ecclesiæ auertendum?

Respondeo cum Soto suprà & Nauarro c. 23. nu. 102. id licere, quando nulla alia ratio obtinendi idonei suppetit: id enim rationes allatæ probant. Censetur enim redemptio vexationis. Nam non tam datur pecunia pro electione huius personæ, quàm vt auertatur electio indigni. Et quamuis hæc electio secundùm Iura non prosit, tamen potest à Pontifice peti confirmatio, & ita malo imminenti occurretur.

DVBITATIO XX.

Vtrùm licitum sit conferre beneficium, vel quid aliud spiritale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obsequio.

D. Thomas art. 5. q. 100.

RESpondeo non licere; quia omnia hæc sunt pretio æstimabilia. Vnde Vrbanus II. 1. qu. 3. cap. Saluator, *Quisquis res ecclesiasticas non ad quod instituta sunt, sed ad propria lucra, munere linguæ, vel obsequij, vel pecuniæ largitur, vel adipiscitur, simoniacus est*: quod sumptum est ex homil. quarta D. Gregorij in Euangelia.

Munus à manu, teste D. Gregorio loco notato, 115 est pecunia, & omne donum, quod datur collatori, electori, vel patrono, v. g. equus, torques, annulus, &c. De hoc munere *Munus à manu.*

Dico Primò, Si tale munus des ad conciliandum amicitiam dumtaxat, vt posteà tui memor, tibi ex amicitia conferat, non erit simonia in dante, similiter nec in collatore accipiente, si ea tamquam gratis donata accipiat, nec propter illa, quasi pacto obligatus, beneficium conferat. ratio est, quia tunc non interuenit pactum, sine quo non potest esse simonia. Dixi, *Quasi pacto obligatus*; quia etiamsi agnoscat se obligatione antidorali (quæ ex virtute gratitudinis oritur) astrictum; & conferat vt huic obligationi satisfaciat, non erit simonia; vt rectè Nauarrus c. 23. n. 106. & Couar. l. 1. varia. c. 20. n. 4. quia simonia requirit vt ex obligatione iustitiæ, seu ex pacto detur. Vtrũ sit simonia si des vel exigas beneficium pro mutuatione, dictum est suprà c. 20. dubit. 9. n. 64.

Aduertendum est, quamuis hæc vera sint in foro conscientiæ, tamen satis est periculosa in praxi: quia sæpè est magnũ periculum simoniæ, vel certè non probæ electionis, vbi munera intercedunt. vnde etiam in Scripturis & apud ethnicos auctores δωροδοκία seu munerum acceptio passim reprehenditur. Exodi 23. *Ne accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum.* Eccli. 20. *Xenia & dona excæcant oculos Iudicum, & quasi frænum in ore, auertunt correptiones eorum.* vide Platonem lib. 3. de Repub. Notum est illud Iugurthæ apud Sallustium, *O venalem vrbem, si emptorem inueniret!* 116

Dico Secundò, Si ea des cum intentione obligandi vt te præsentet, eligat, vel instituat, erit simonia, saltem mentalis, ex parte tua; similiter ex parte alterius, si eadem mente accipiat, vel posteà veluti ex pacto tacito beneficium conferat. 117

Quod dictum est de munere à manu, dicendum de omni obsequio, Ecclesiæ, collatori, electori, patrono, vel amicis eorum præstito, quod *munus ab obsequio* vocari solet: si enim præstes obsequium Episcopo, cum tacito quodam pacto vt beneficio compensetur, erit simonia: si verò vt ipse tuam scientiam & dexteritatem perspectam habens, moueatur ad conferendum tibi beneficium, non erit simonia in foro conscientiæ, etiamsi gratis vel exiguo pretio illi seruire velis, modò illum tacito aliquo pacto nõ intendas obstringere; nec ipse se obstrictum sentiat; non enim præstas obsequia vt Episcopum obliges, sed vt talenta tua ei innotescant. Idem videtur dicendum, si obsequium præstetur ad conciliandam eius amicitiam, modò strictè intelli- *Munus ab obsequio.* *Vt innotescat industria.*

intelligat se à te non obligari. Nec refert vtrùm præstetur ipsi, an consanguineis eius; modò nihil aliud immediatè intendas, quàm eius amicitiam, & per amicitiam beneficium. Ita Victoria nu. 37. ex Caietano art. 5. quamuis hoc in praxi sit periculosum, & exterius speciem referat simoniæ. Ipse quoque collator inducitur saltem indirectè, vt in collatione non tam dignitatem recipientis, quàm priuata cōmoda temporalia spectet: quam ob causam talis collatio dicitur interdum simonia, quamuis largè & impropriè. vt dictum est suprà dubit. 4. Hæc de munere à manu & ab obsequio. Per *munus à lingua* intelliguntur preces, laudes, commendationes, & similia. De his

Munus à lingua.

118 Dico Tertiò, Si beneficium detur propter munus à lingua, (id est, propter preces, laudes, commendationes) non erit simonia: nisi pactum aliquod tacitum vel expressum interueniat; vt si collator precibus flexus conferat beneficium, aut laudibus præteritis vel speratis inductus. Ita D. Thomas a. 5. & Victoria nu. 30. & plerique alij: quauis quidam, inter quos Durandus in 4. d. 25. qu. 4. & Adrian. quodlib. 9. existiment esse simoniam, si hæc habeant se instar causæ motiuæ principalis. Idem insinuat D. Th. ad 3. Sed verius est, propriè non esse, nisi intercedat pactū, vt patet ex definitiōne simoniæ. potest tamen dici simonia latè, quo modo videtur loqui D. Thomas ad 3.

Simonia latè.

Quòd si pactum aliquod expressum vel tacitum interueniat, iam erit simonia; quamuis Victoria nu. 35. aliquantulùm dubitet. Sed est communis sententia DD. ratio est, quia obligatio laudandi alterum vel cōmendandi apud Principem, vel rogandi pro illo, est pretio æstimabilis, & pro ea pretium accipi potest. quare quando deducitur in pactum contra rem spiritalem, constituit simoniam. Deinde etiamsi non esset pretio æstimabilis; (vt si esset commendatio ad Prælaturam) tamen si in pactum deduceretur pro beneficio, constitueret simoniam, vt patet ex dub. 16. Neque refert, vtrùm quis quærat laudem & commendationem propter seipsam, an propter aliquam vlteriorem vtilitatem, quam inde sperat; quia neutro modo in pactum deduci potest.

Si interueniat pactū.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm sit simonia conferre beneficium propter timorem.

119 RESpondeo & dico Primò, Conferre beneficium propter timorem, si nullum interueniat pactum, non est simonia. Est communis: sicut enim non est simonia spiritualia facere ex timore, v.g. confiteri, communicare, vt vites pœnam à Prælato constitutam; ita etiam nōn est simonia dare ex timore. Pro quo

Non est simonia si absit pactū.

Notandum, conferre beneficium ob timorem, est conferre ad euitandum aliquod malum: hoc autem malum potest esse, vel odium, quo alius te prosequitur; & ad hoc vitandum conferre beneficium, nihil est aliud quàm conferre vt alliciatur ad beneuolentiam: vel potest esse aliquod damnum externum in vita, fama, fortunis; & ad hoc vitandum conferre, si nulla intercedat obligatio, nihil etiam est aliud quàm allicere beneuolentiam, vt eā conciliata non noceat.

120 Dico Secundò, Si interueniat aliquod pactum, saltem occultum, per quod alter nouo modo in posterum censeatur manere obstrictus ad non nocendum, videtur esse simonia. Ita Sotus lib. 9. q. 7. ar. 3. & Victo. num. 25. Et quidem si alter Iure poterat mihi nocere, vt qui erat Iudex vel accusator, & ego crimen commiseram, omnino videtur simonia, si dem beneficium ne noceat; quia cessio illius Iuris est pretio digna. Si verò non poterat Iure nocere, vt si erat latro; nihilominùs videbitur simonia, si ratione beneficij, nouo modo illum obligem in posterum ad non nocendum. Primò, Quia illa obligatio est pretio æstimabilis; nam est vinculum nouum superadditum Iuri naturali, quo vinculo ille obstringitur lege Iustitiæ mihi non nocere. Secundò, Quia propter tales obligationes quotidie dantur latronibus exactiones menstruæ, tamquam pretia securitatis. si tamen nōn tam spectetur noua illa obligatio, quàm nocumenti iniqui euasio, alia est fortasse ratio.

Si pactum non nocendi intercedat.

Dico Tertiò, Si non intercedat aliqua obligatio in posterum, sed solùm agatur de præsenti euitatione mali, iniustè in eum finem intentati, non erit simonia, ad illud euadendum, beneficium conferre vel renuntiare. Insinuat Victoria nu. 25. & Sotus loco citato. Idem tenent multi recentiores, præsertim in metu amittendæ vitæ & famæ. Probatur, quia cap. Abbas. 2. de iis quæ vi metusque causa fiunt, iubet Alexander III. restitui Ecclesiam ei, qui ne patrimonio exueretur, eidem Ecclesiæ cum iuramento renuntiarat: ergo censet Pontifex eum non commisisse simoniam; alioquin potiùs priuasset eum. Simile habemus cap. Ad aures. & cap. Ad audientiam. eodem tit. vbi Innocentius III. hoc extendit ad omnem metum cadentem in constantem virum, docetque eum, qui resignauit beneficium ex tali metu, posse illud repetere. Ratio est Primò, Quia talis nihil censetur accipere, quod anteà non haberet: hoc ipso enim quo me non occidis, non infamas, non spolias, non das quidquam pretio æstimabile, ac proinde nihil à te accipio. Secundò, Quia beneficij resignatio vel collatio non quæritur tamquam pretium, cum quo cessationem iniuriæ commutet; sed vtitur minis tamquam medio ad gratis obtinendam collationem vel resignationem. Itaque tu vteris resignatione tamquam conditione necessaria vt malum euadas. Dixi, *In eum finem intentati*; quia si ob alium intentetur, & tu, vt euadas, offeras beneficium, maior videbitur simoniæ species. Puto tamen re vera non esse; quia nihil accipis pretio æstimabile: vnde est contractus gratuitus ex tua parte: quamuis nonnulla videater irreuerentia; nam ita vteris re spirituali ad redimendam vexationem, sicut solemus vti pecunia. Neque refert vtrùm malum nunc an paulò pòst sit inferendum: quia æquè est redemptio vexationis; nec quidquam noui acquiritur. 121

Si agatur solùm de præsenti euitatione, non est simonia.

Si alio fine intentetur.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm pensio possit vendi, aut redimi pecunia.

DIco Primò, Pensio quæ datur ad officium aliquod spiritale, non potest pretio vendi absque vitio simoniæ; nec etiam potest redimi. Est communis DD. Talis est ea pensio, quæ datur adiutori Episcopi, vel concionatori. ratio *cur vendi ne-* 122

di nequeat est, quia datur propter officium ecclesiasticum, in eoque fundatur; sicut in beneficiis, præbenda fundatur in officio spirituali. nec quidquam ei deest ad rationem beneficij, nisi quòd non sit perpetua. Vnde sicut pro præbenda non potest quidquam dari, ita nec pro tali pensione. *Non potest etiam redimi*, quia redemptione extingueretur obligatio pensionarij; supponitur autem debere hanc manere, vt officiū spirituale præstetur: quòd si pensionarius retineret suam obligationem, possent redimi fructus triennij, sicut & elocari. sed hoc non esset redimere pensionem, sed fructus.

123 Dico Secundò, Pensio illa quę fundatur in titulo merè temporali, potest redimi, & etiam sine simonia vendi pretio; Victoria relectione 1. de simonia, nu. 54. Sotus l. 9. qu. 7. ar. 2. & alij. Ratio est, quia nec in titulo spirituali fundatur, nec refertur ad functionem spiritalem.

Quatuor pensionum species. Sed difficultas est de reliquis pensionibus, quæ sunt quadruplices. Prima, quę datur Parocho seni, non valenti ampliùs deseruire, vt se sustentet, beneficio eius alteri collato. Secunda, quę datur pauperi Clerico ad sustentationem. Tertia, Quæ ad litem componendam. Quarta, Quę datur resignanti in fauorem, vel commutanti cum altero. Nunc

124 *Licitum redimere.* Dico Tertiò, Non est simonia, si is, qui aliquam ex his pensionibus debet, eam præsenti pecunia redimat. Ita docet Toletus lib. 5. c. 92. Caiet. to. 1. opusc. 31. resp. 10. & passim DD. in Clement. vnicam, §. Eadem quoque auctoritate, de supplendis negligent. Prælatorum: vbi vide Guilielmum Laudunensem, Anton. de Butrio, Zabar. & Imolam. Idem patet ex praxi recepta; qua huiusmodi pensiones solent redimi seu extingui, consentiente pensionario, quinque annatis. Neque ad hoc opus est alia facultate, vt inquit Toletus. Ratio est, quia redimere talem pensionem non est emere aliquod Ius spirituale, sed extinguere onus temporale; scilicet debitum soluendi quotannis certam summam.

Notandum tamen est, dum quis resignat beneficium sub onere pensionis, non posse fieri pactum vt constituta pensio redimatur; id enim apertam continet simoniam, vt docent Caiet. & Toletus suprà. estque euidens ex dictis dubit. 16. istud enim onus est pretio æstimabile. Pari modo simonia est, si pensionem redimas resignando vel conferendo beneficium; quia datur beneficium pro re temporali: eiusdem enim rationis est extinguere aliquod debitum seu onus temporale, & tantumdem acquirere.

125 *Pensio Parochi senis.* Dico Quartò, Probabilius est, si Ius antiquum spectemus, non esse simoniam, aliquam ex his pensionibus emere aut vendere. Ita tenet Caietanus & Canonistæ suprà, de pēsione, quæ datur Parocho seni; quæ tamen magis videtur annexa spiritalibus, quàm ceteræ. Sotus tamen l. 9. q. 7. a. 2. & Victor. n. 49. inclinant in contrariam sententiam de pensione Parochi, etsi nobiscum sentiant de ceteris. Sed probatur, quia illa pensio Parochi, non datur ad obeundum aliquod officium spiritale, sed solùm ad alimenta: ergo non est spiritalis, sed merè tēporalis, ex gratitudine vel misericordia à dispensatore bonorum ecclesiasticorū concessa.

Obiectio. Dices, Datur propter officium spiritale præteritum: ergo censetur spiritalis, non minùs quàm si pro futuro daretur. Ita Victoria dubitando ratiocinatur.

Respondeo Primò, Non datur propter officium præteritum, tamquam debita mediante officio; nam pro officio præterito mercedem sustentationis accepit; sed officium præteritum est conditio sine qua non daretur ei. datur autem ex misericordia seu gratitudine tamquam Ius merè temporale. sicut si daretur vsusfructus alicuius agri ad vitam, ob similem causam. *Respon.* 126

Respondeo Secundò, Ius ad certos prouentus non censeri spiritale, nisi quatenus habetur mediante officio spirituali præstando; non autem dum habetur mediante officio iam præstito, v. g. Parochus non habet Ius ad fructus anni sequentis, nisi ratione officij præstandi, ac proinde non habet ius immediatum, sed mediante officio spirituali; vnde non potest illud Ius vendere, nisi simul vendat officium, quod est Ius fundamentale, ex quo nasci debet Ius immediatum in fructus. officio autem præstito habet Ius immediatum in illos; quod ius tunc est merè temporale; non ampliùs connexum rei spirituali, vt quæ iam transierit. ex officio enim spirituali potest nasci Ius merè temporale, sicut & dominium, & possessio. non enim est ratio cur magis Ius ad 100. aureos ob officium spiritale præstitum sit spiritale, quàm dominium & possessio eorumdem centum aureorum iam receptorum: nam ius in re & ad rem sunt eiusdem ordinis: atqui certum est hoc dominium esse temporale sicut & possessionem: ergo & Ius ad illud est temporale. *Ius ad prouentus præstito officio, non est spiritale*

Dices, Quomodo ergo Ius præbendarum dicitur esse spiritale. 127

Resp. Quatenus continetur in officio tamquam in fundamento, & per officium possidetur. vnde sicut officium est spiritale, ita etiam Ius prębendę, ratione officij competens: quare sicut officiū vendi non potest; ita nec illud. postquam autem functio officij est prę stita, manet Ius formale merè temporale ad illos prouentus, quod per se immediatè & formaliter possidetur. vide suprà dub. 2. & 4. *Quomodo Ius præbendæ sit inuendibile.*

Quòd etiam ea pensio, quæ datur Clerico pauperi, non sit spiritalis, probatur, quia non datur propter officium spiritale, vti suppono, sed ad sola alimenta, ob paupertatem: titulus autem clericalis, solùm se habet concomitanter tamquam dispositio subiecti. sicut cùm quis relinquit legatum pauperibus Clericis, Ius ad illud legatum non efficitur spiritale ratione clericatus. Confirmatur, quia Ius fructuum datur personæ pauperi, non autem titulo clericali, quamuis hic sit causa sine qua non: quod etiam interdum accidit in bursis, vt vocant, Collegiorum.

Vbi Notandum, esse magnū discrimen vtrùm Ius fructuum immediatè detur personæ, quamuis in ea requiratur certa conditio spiritalis; an verò detur ipsi spiritali titulo. si enim titulo spiritali annectatur, ita vt qui illum titulum acquirit, simul acquirat Ius prouentuum, iam hoc Ius spiritale erit, nec vendi poterit; vt si statui clericali in tota Ecclesia, vel in aliqua diœcesi esset annexum Ius prouentuum ecclesiasticorum ad 100. florenos. Secùs autem si immediatè detur personæ. *Ius datur personæ vel titulo.*

De reliquis probatur eadem ratione, quia non dantur ob vllum officium spiritale, nec ob vllum alium titulum spiritalem, ex quo illud ius assiduè depēdeat. & de hisce pensionibus nobiscum sentit Sotus q. 7. a. 2. & confirmatur ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione, si quis illud benè expen-

expendat; nam possessiones, (id est, Iura possessionum) separatim ab officiis spiritalibus permittuntur redimi: eiusdem autem rationis est aliquid redimi & vendi.

Obiectio 1. Dices Primò, Beneficium potest commutari cum pensione: ergo pensio est quid spiritale. Antecedens probatur ex multorum vsu.

Respon. Respondeo, Si talis est vsus (quem tamen alij negant) illi sequuntur alteram opinionem, quæ censet pensionem esse quid spiritale.

128 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Pensio est magis spiritalis, quàm Ius patronatus; quia requirit titulum clericalem, & prouenit ex potestate spiritali, & pensionarius debet manere in statu ecclesiastico: alioquin si in minoribus constitutus init matrimonium; amittit ipso facto pensionem, sicut suprà cap. 34. du. 21. diximus, & docet Couarruuias, de sponsalibus p. 2. c. 6. §. 3. nu. 6.

Resp. Ius patronatus. Respondeo, Ius patronatus per se vendi non posse: quia suam æstimationem habet ex ordine ad officium spiritale: est enim Ius præsentandi: vnde est reuerà spiritale, sicut officium; quamuis ex Iure temporali dependeat, cum quo tum venditione, tum successione hereditaria transit. pensio autem est ius ad rem omnino temporalem. Nec refert, quòd à potestate spiritali cōcedatur; quia alioquin eleemosynæ à Papa concessę dominium esset spiritale. Status verò clericalis requiritur solùm vt conditio subiecti; sicut in bursis Collegiorum fieri potest. Vnde huiusmodi pensiones solent dici spiritales ratione subiecti.

129 *Constitutio Pij V. de pensionibus.* Notandum tamen, vbi Bulla Pij V. de pensionibus est recepta, ibi pensionem esse rem spiritalem. statuit enim Pius V. vt omnes pensionarij ratione pensionis teneantur recitare officium B. Virginis: qua ratione pēsio reuerà est quoddam beneficium; sed plerisque locis hæc Bulla non videtur recepta; quia à plurimis ignoratur, vel etsi sciatur, non est in praxim vnquam deducta.

Notandum Secundò, Etsi Bulla Pij V. recepta non sit, tamen huiusmodi pensiones vendi nō posse absque Pontificis facultate; quia stylo Curiæ est prohibitum, & vendens punitur vt simoniacus. permittuntur tamen redimi, teste Toleto suprà.

Sequitur tertia pars huius capitis, De pœnis simoniacorum.

DVBITATIO XXIII.

Quas pœnas inducat simonia commissa circa ingressum Religionis.

130 *Pœna Iuris solum contrahuntur ob simoniā in Ordine, beneficiis, & Religione.* NOtandum Primò, Nullam simoniam inducere pœnas Iuris ipso facto, nisi in *Ordine, beneficiis*, & *Religionis ingressu*, vt docet Nauarrus, c. 23. nu. 111. & Siluester v. Simonia quæst. 19. Vnde si quis in aliis Sacramentis conferendis, vel accipiendis, in consecrationibus, benedictionibus, dispensationibus, in pensione vendenda, vel emenda, vel redimenda, in vicaria temporali conferenda, simoniam committat, grauiter quidem peccabit; non tamen contrahet pœnam excommunicationis, suspensionis, aut inhabilitatis.

Simonia mentalis. Notandum Secundò, Etiam simoniam mentalem, quæ absq; externo aliquo contractu tacito vel expresso in Ordine, beneficiis, & Religione peragitur, nullas pœnas Iuris inducere, vt communiter DD. docent: imò pleriq; DD. sentiunt, Ecclesiam non posse simoniam internam, quæ nullo modo in opere externo ex natura rei deprehendi potest, punire; eò quòd eius Iurisdictio solùm ad opera externa præcipienda & vetanda, & consequenter ad punienda se extendat. quod an verum sit, alibi examinandum. Interim satis constat mentem Ecclesiæ non esse vt hæ pœnæ ob simoniam mentalem irrogentur, vt patet Extrauag. Cùm detestabile, de simonia, & cap. fin. eodem tit. in decretalibus.

His positis, Respondeo, Simoniam realem circa Religionis ingressum, Primò, Singularibus personis, tam dantibus, quàm accipientibus inducere excommunicationem. 131 *Realis simonia in Religione, pœnæ.*

Secundò, Conuentui seu Capitulo, si consenserit in hanc simoniam, suspensionem: (nimirum ab officio capitulari ad iurisdictionem vel administrationem ecclesiasticam pertinente) vtrumque patet Extrauag. Vrbani IIII. quæ incipit, Sanè ne in vinea Domini, de simonia: vbi sub pœna excōmunicationis ipso facto incurrenda præcipitur, *ne dentur, vel exigātur in Religionis ingressu, seu receptione personarum, pastus, prandia, pecunia, iocalia, aut res aliæ, etiam ad pium vsum deputandæ*, &c. vnde mirum est Nauarr. & Siluest. suprà docere, solam simoniā in Ordine & beneficiis inducere excommunicationē. nisi fortè velint insinuare hanc Extr. non esse receptam; quod credo esse verum.

Aduerte tamen, hanc censuram non habere locum in dote, quæ datur Monasteriis feminarum; ita enim statuit Martinus V. vt ex Archidiacono refert Siluester v. Simonia, n. 15. Idem concessit Clemens VII. vt refert Nauarrus cap. 27. nu. 106. Imò consuetudo illa exigendæ dotis, non pro ipso ingressu Religionis, sed pro alimentis Monialis, passim permittitur tamquam licita, maximè si Monasterium sit tenue. vide suprà dub. 12.

Tertiò, Simoniacè admissi ad Religionem, videntur Iure inhabiles ad manendum in illo Monasterio, vbi sic recepti sunt: nam egent dispensatione Ordinarij vt in eo possint permanere; vt patet dicta Extrauag. Secùs est si ipsis ignorantibus simonia commissa est. hoc tamen non ita est intelligendum quasi professio eorum sit nulla, aut quasi per simoniacam professionem non fiant veri Religiosi: sed quia non acquirunt Ius præbendæ regularis, seu portionis ordinariæ, & vocis actiuæ & passiuæ, quod Ius est instar præbendæ canonicæ. Ad hoc igitur egent dispensatione. Ita Nauarrus comment. 4. de Regular. nu. 25. 132 *Debent in aliud Monasterium detrudi.*

Aduerte tamen, eum, qui sic receptus est, posse in Monasterio illo remanere & frui ceterorum commodis, donec per Superiorem compellatur aliud ingredi; cùm enim professio eius sit valida, & per eam ad professorum onera obligetur, nimis durum videtur vt seipsum professorum commodis spoliare teneatur. Dignus est enim operarius cibo suo: nec pœnæ simoniæ, quæ in beneficiis committitur, hîc locum habent, cùm præbenda monachalis non sit propriè beneficium ecclesiasticum, sed nudum ius alimentorum, fundatum in statu regulari & professione, &c. *Nō tenetur se ipse spoliare.*

DVBITATIO XXIIII.

Quas pœnas inducat simonia realis in Ordinibus.

DIco Primò, Conferens Ordines per simoniam realem, est excommunicatus: Extrauag. 133

Conferens Ordines simoniacè, incurrit has pœnas. 1. Excommunicationem.

uag. Cùm detestabile, de simonia. Idem extēdunt quidam ad eos, qui pro prima tonsura, vel pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus, vel sigillo, aliquid simoniacè accipiunt; idque probant ex Conc. Trident. sess. 21. cap. 1. vbi cùm Concilium prohibuisset ne pro collatione quorumcumque Ordinum, etiam clericalis tonsuræ, aut pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus, aut pro sigillo, aliàve causa quidquam etiā sponte oblatum Episcopi aut eorum ministri, quouis prætextu acciperent, tandem subiicit; *si contrà fecerint, tam dantes quàm accipientes, pœnas à Iure inflictas incurrant.*

An idem ad alia extendatur.

Sed hæc extensio ita generaliter facta non placet. Primò, Quia non videtur rationi consentaneum vt incurrant excommunicationem quia soluo aliquid pro litteris testimonialibus aut sigillo, cùm hoc sit mera redemptio vexationis.

Secundò, Durum videtur vt Episcopus, aut ministri eamdem censuram incurrant, si aliquid sponte oblatum acceperint.

Tertiò, Nullo Iure pro his est pœna excommunicationis statuta. Concilium autem non videtur velle nouas pœnas inducere; (alioquin clariùs id explicuisset) sed solùm renouare quod olim Iure statutum erat. vnde illa verba, *Pœnas Iuris incurrant*, solùm referenda sunt ad eos, in quos Iure sunt statutæ, nempe ad conferentes vel accipientes Ordinem simoniacè. Idem colligitur apertè ex Nauarro cap. 23. num. 111.

134 Notandum est, Concilium apertè loqui de simonia reali, (id est, quæ vtrimque completa est) vt patet ex verbis, *tam dantes quàm accipientes*. de eadem loquitur Extrauagans, Cùm detestabile. vt patet ex verbis, *qui dando, vel recipiendo, simoniam commiserunt*. Vnde non est excommunicatus, qui per conuentionalem simoniam Ordinem confert; nisi res promissa soluta fuerit, vt rectè docet Nauarrus cap. 23. nu. 104. de quo infrà dub. 27.

Hæc intelligenda de reali vtrimque completa.

2. Suspensionem.

Secundò, Est suspensus à collatione cuiusuis Ordinis, etiam primæ tonsuræ. Ita habet Bulla Sixti V. edita in malè promouentes & promotos verb. *Ceterùm si quis Antistes.* & quamuis hæc in ceteris punctis redacta sit ad terminos Iuris communis à Clemente VIII. tamen in hoc de simoniacè promouentibus & promotis, relicta est in suo vigore, & ab eodem confirmata.

Tertiò, Est suspensus ab executione omnium munerum Pontificalium; ita Bulla Sixtina; vt à consecratione templorum, altarium, calicum, Abbatum, virginum, à benedictione vestium sacrarum, &c. Vtrùm autem Iure antiquo, seposita dicta constitutione, suspēsus sit, dubium est. Quidam affirmant, ob cap. penultimum de simonia, vbi per triennium Episcopus ab Ordinum collatione suspenditur, qui ab ordinando exigit iusiurandum vel promissionem, qua promittat se non petiturum ab illo prouisionem. Sed cùm in hoc casu sit peculiaris ratio, non debet ad alios dissimiles extendi; vnde cùm nihil Iure sit expressum, verius puto nón esse iure antiquo suspensum.

Vtrùm iure antiquo sit suspensus.

3. Interdictū ingressus Ecclesiæ.

Quartò, Interdictus est illi ingressus Ecclesiæ; ibidem.

Quintò, Si contra suspensionem vel Interdictum istud fecerit, est suspensus ab administratione suæ Ecclesiæ, & à perceptione fructuum omnium suorum beneficiorum; ibidem.

Sextò, Nemo potest illum absoluere, præter Romanum Pontificem; etiāsi delictum sit occultum: quia Pontifex id sibi reseruat, cum clausula derogatoria omnium priuilegiorum Regularibus datorum, & cōcessionis factæ Episcopis à Conc. Trid. sess. 24. c. 6. Puto tamen hanc Sixtinam plerisque locis ignorari, ac proinde non esse vsu receptam.

Dico Secundò, Qui Ordinem aliquem per simoniam realem susceperit; 135

Accipiens Ordines simoniacè, incurrit has pœnas.

Primò, est excommunicatus ipso facto; Extrau. Cùm detestabile.

Secundò, Est suspensus ab executione suorum Ordinum. Nec refert, vtrùm crimē sit occultum, an publicum, vt habetur dicta Extrauag. Vtrùm autem ab omnibus sit suspensus, an solùm ab eo, quem simoniacè suscepit, dubitari potest. Communior sententia DD. est, ab omnium Ordinum executione suspensum esse. Ita tenet Siluester v. Suspensio, nu. 7. & alij: nam supradicta Extrauagante dicitur, *simoniacè ordinati, ab executione suorum Ordinum sint suspensi.* Videri tamen queat contrarium non improbabile; quia Iure non videtur satis expressum. verba enim illa commodè posse intelligi de Ordinibus simoniacè susceptis; vt in quo quis peccauit, in eo puniatur. quare cùm pœnæ sint restringendæ, ita illa verba esse accipienda; alioquin dicendum fuisse, Ab omnium Ordinum etiam antè susceptorum executione sint suspensi. Verùm quia auctores non inuenio, placet sententia communis.

Quòd si alius te ignorante pro tua ordinatione pecuniam dederit, certum est te non fore suspensum ab aliis Ordinibus antè susceptis. multi tamen putant te fore suspensum ab Ordine sic suscepto; quam sententiam Felinus in cap. Per tuas, de simonia nu. 3. dicit communem. eamdem tenet Siluester v. Suspensio, num. 7. 136

Si alius te ignorante pecuniam dedit, non es suspēsus.

Sed contrarium videtur verius; quod tenet Nauarrus cap. 25. nu. 68. vbi pro hac sententia citat Bellamerum & Cardinalem. Ratio est, quia id Iure non est expressum: & aliàs æquum videtur, vt cùm ordinatio sit valida, nec possit ei auferri, non prohibeatur eius vsu per iniquitatem alterius. cur enim cogetur manere cœlebs vt sacerdos, non concesso sacerdotij vsu? nihil enim commeruit cur ei hæc pœna irrogetur.

Addo non incurrere excommunicationem aut suspensionem, etiamsi post ordinationem, id quod se inscio datum est ab amico pro ordinatione, eidem restituat, aut compenset: vt idem Nauarrus dicto nu. 68. contra Siluestrum docet.

Tertiò, Si præsumpserit in illa suspensione ministrare, efficitur irregularis: (vt qui censuram violet) deinde per Bullam Sixtinam ipso facto priuatur omnibus dignitatibus, beneficiis, officiis, & efficitur inhabilis ad omnia.

Quartò, Nemo præter Romanum Pontificem potest illum absoluere à censuris, aut cum eo dispensare; vt patet ex Bulla Sixti; vbi reuocat concessiones omnes & facultates per quas posset quis absolui. Seposita autem hac Bulla, potest Episcopus, si casus sit occultus, & necdum ad forum externum deductus, Concilium Trident. sess. 24. c. 6. quod verum est, etiam si cum ipso hæc simonia commissa esset; quia per hoc non est sua potestate priuatus aut suspensus.

Episcopus absoluit.

Quidam addunt, eum qui per simoniam ordinatur, fieri irregularem, eò quòd accipiat Ordines in excommunicatione. Ita Hugolinus tab. 4. c. 4.

Sed contrarium est verius, nam per susceptionem

Ordinatus simoniacè an irregularis. nem Ordinis incurrit excommunicationem; ac proinde per eamdem non potest incurrere irregularitatem; debent enim esse distincti actus. ideò enim incurritur irregularitas, quia in excommunicatione iam antè existens, ausus est Ordinem suscipere.

DVBITATIO XXV.

Quas pœnas inducat simonia realis in beneficiis.

137 *Procurans alteri beneficium per simoniam realem.* DIco Primò, Qui beneficium confert vel procurat alteri per simoniam realem, eligendo, præsentando, postulando, instituendo, confirmando, commendando, est ipso facto excommunicatus; Extrauag. Cùm detestabile. hoc tamen non habet locum in officiis ecclesiasticis, quæ non sunt beneficia, neque in pensionibus, vel vicariis temporalibus, quia dicta Extrauagans non loquitur de talibus. vide Nauarrum c.23. nu.111.

Nomine *beneficij* etiam comprehendimus Abbatiam, & Prioratum. quia secundùm Nauarrum sunt beneficia regularia, & Extrauagans expressè de illis loquitur. Idem dixerim de similibus prælaturis Regularium, quæ non consistunt in nuda commissione ad nutum reuocabili, sed in munere ordinario, vt est Rectoratus, Prouincialatus, Generalatus; quia eadem est ratio, & eadem incommoda imò grauiora ex simoniaca horum acquisitione sequerentur.

Accipiens. Dico Secundò, Qui verò beneficium per talem simoniam acquirit,

Primò, est ipso facto excõmunicatus, Extr. suprà.

Secundò, Omnis collatio & prouisio huiusmodi est nulla, nullumq; Ius tribuit, dicta Extrauag. vbi decernitur, vt *electiones, præsentationes, collationes, & aliæ prouisiones beneficiorum per simoniam realem facta, sint irrita, & nullum ius tribuant, & vt prouisi fructus non faciant suos; sed sub periculo animæ suæ ad eorum restitutionem teneantur.* Idem dicendum, si tu quidem simoniam non fecisti, sed te sciente & non contradicente facta est ab alio pro te. cap. Nobis fuit. 27. de simonia, iuncta Glossa, & ca. Sicut tuis. 33. eodem. vide Couarr. reg. Peccatum, p.2.§.8.num.7.

138 *Electio non est irrita, si simonia pro institutione committatur.* Petes, Quid si legitimè electus vel præsentatus committat simoniam pro confirmatione, vel institutione obtinenda, eritne etiam ipsa electio & præsentatio irrita?

Quidam putant esse irritam. Ita Hugolinus suprà. cap.5. ex Felino in cap. Sicut tuis, de simonia.

Sed contrarium puto verius, quia Iure non reperitur expressum: imò contrarium insinuatur c. Si confirmationem, de electione in 6. nõn enim si posterior actus est irritus, etiam prior irritus censeri debet. Vnde puto sufficere vt tollatur inhabilitas contracta per actum posteriorem; nec opus esse noua electione aut præsentatione. Si verò in priore actu simonia commissa sit, omnes sequentes sunt irriti; quia vano fundamento nituntur: procedũt enim ex suppositione validitatis prioris actus.

139 *Inhabilitas.* Tertiò, Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum, cap. Nobis fuit, de simonia, & cap. penult. de electione, vbi dicitur, Episcopum nõ posse dispensare vt habeas Prælaturum, quæ tibi per simoniam te ignorante commissam, collata fuit; secùs verò si sit beneficium simplex. quòd si hic eget dispensatione, multò magis is, qui sciuit, & non contradixit, vel per se commisit simoniam, dispensatione eget, ac proinde absque dispensatione inhabilis est. nemo enim eget dispensatione, id est, relaxatione Iuris, nisi qui Iure impeditur.

Petes, Quis possit hanc inhabilitatem tollere.

Resp. Certum est, si simonia sit publica, vel 140 *Quis eam tollat.* deducta ad forum externum & consentiente beneficiario commissa, inhabilitatem ex ea contractam non posse tolli pet Episcopum, sed per solum Papam. est communis sententia Doctorum: & satis colligitur ex Iuribus citatis. Si verò sit omnino occulta, quidam putant per Episcopum tolli posse; tum quia nullo iure reseruatur Summo Pontifici; tum quia etiamsi reseruata esset, videretur tamen cõcessa per Concil. Trident. sess. 24. c. 6. sub nomine suspensionis, vel irregularitatis, vel casus occulti. Ita Henriquez c. 56. de excommunicatione & quidam alij. Quæ sententia etsi videatur satis probabilis; contraria tamen est communior DD. tutior & praxi conformior.

Regula de triennali possessore. Quartò, Regula de triennali possessore non prodest simoniacè ingressis in beneficiũ, sicut nec intrusis, vt habetur in regul. cancellariæ, de triennali possessore. vide Gomezium q.12. in illã regulam. vnde etiã post triennij possessionem potest eis lis intentari, & beneficium adimi, etiamsi solùm simoniam conuentionalem admiserint; vt idem Gomezius docet. Secùs est de aliis, qui per tãtum temporis spatiũ colorato aliquo titulo beneficium possederunt. hi enim, si bona fide possederint, non solùm exceptione impetentes repellunt; sed etiam in foro conscientiæ beneficium retinere possunt. vt suprà cap.6. dub.10. probabiliter ostensum est. Prodest tamen hæc regula ei, quo ignorante simonia commissa est, vt idem Gomezius suprà docet: quia hic non peccauit. maximè si res sit occulta; quia tunc semper habet titulum coloratum.

Quintò, Mediatores in simonia beneficij & 141 *Mediatores.* Ordinis, incurrunt pœnam excommunicationis ipso facto, si ad executionem vtrimque ventũ fuerit, vt patet dicta Extrauag. Cũ detestabile; vt parẽtes, amici, procuratores, & omnes, qui suã operam interponunt vt beneficium simoniacè obtineatur.

Petes Primò, Vtrùm qui sua auctoritate beneficia permutant, has pœnas incurrant?

Commutantes sua auctoritate Respondeo, Communior sententia DD. est incurrere, quia hi in Iure dicuntur simoniaci, & suum contractum vtrimque complent.

Non incurrunt excõmunicationem. Contraria tamen sententia est probabilis, quam tenet Petrus Nauar. l.2.c.2.n.435. Arragon. in fine operis, & quidam alij recentiores. fauet Couarruuias l.1. var.c.5.nu.3. in fine, & n.5. Ratio est, quia hic non est propriè dicta simonia, cùm non detur temporale pro spirituali; sed generaliori modo simonia vocatur, vt suprà ostensum est: ergo quando Iura dicunt simoniacos esse ipso facto excommunicatos, non debet hoc extendi ad hanc simoniam; sed solùm ad eam, quæ propriè & strictè simonia dicitur, pœnæ enim sunt restringendæ. Confirmatur, quia Iura, quæ loquũtur de hac permutatione, non habent vllam pœnam ipso facto incurrendam, sed solùm loquũtur de pœna ferenda, vt patet cap. Cùm olim.7. de rerum permutatione. c. Cùm pridem.4. de pactis, ca. Sicut tuis. 33. cap. Tanta 7. & cap. De hoc autem.11. de simonia. Nec obstat, quod in Extrau. Cùm detestabile, dicatur, *qui quomodolibet dando vel accipiendo simoniam*

niam commiserint, &c. quia hoc intelligendum est de simonia propriè dicta.

Petes Secundò, Quid si per ignorantiam inculpatam simonia sit commissa?

142 *Si per ignorantiam commissa.* Resp. Si ab aliis te ignorante, tuâ causâ simonia commissa est, non incurris quidem pœnam excommunicationis; efficeris tamen inhabilis ad idem beneficium, ita vt absque dispensatione non possit tibi illa vice conferri; idque in pœnam illorum, qui simoniacè te promouere voluerunt; vt patet ex cap. Nobis fuit. & cap. Sicut tuis. iuncta Glossa, de simonia. Quòd si illi laborassent ignorantia inculpata, tunc neque inhabilis effeceris; quia nulla culpa commissa est, ob quam illa inhabilitas est constituta. vnde posset illud beneficium tibi secundò conferri absque vlla dispensatione. Idem videtur dicendum si contractus simoniacus ab ipso beneficiario per ignorantiã celebratus sit. In vtroq; tamen casu beneficium resignari debet, nisi secundò conferatur; quia prior collatio irrita fuit, vtpote per contractum irritum facta.

143 *Tres casus, quibus non debet resignari.* Notandi tamen sunt tres casus, quibus non teneris beneficium resignare, etsi illud dato pretio consecutus sis.

Primus est, Si inimicus tuus occultè per fraudem pecuniam dedit, eo fine vt collatio tibi facta, sit inualida, & tu inhabilis; vt habemus ca. Nobis fuit. & cap. Sicut tuis litteris, de simonia. Secùs si amicus vt tibi prodesset, vt solent parẽtes pro filiis. Tunc enim simulatque scieris, teneris dimittere, vt expressè habetur d. cap. Sicut tuis. Imò efficeris inhabilis ad idem beneficiũ, vt dictum est n. 139.

2. Casus. Secundus est, Si tu metuens ne quis pecuniam pro beneficio tibi impetrando daret, expresse contradixisti. Ita habemus c. Sicut tuis litteris, eodem. quod non tantùm locum habet quando pecunia datur pro confirmatione eius, qui iam est electus; sed etiam quãdo datur pro ipsa electione, vel præsentatione, vel collatione; vt docet Nauarr. in cap. fin. de simonia, & Lopez p. 2. c. 106. & colligitur ex D. Thom. q. 100. ar. 6. ad 3. Hæc tamen contradictio nihil proderit, si ea non obstãte, ante collationem scias pecuniam re vera datam, & nihilominùs illam acceptes. Tunc enim cùm scires collationem esse simoniacam, tenebaris eam nõ admittere. Vnde si admittas, peccas acceptando beneficium ex collatione simoniaca, & quamuis non incurras pœnam excommunicationis, quia non es causa simoniaci contractus; tamen teneris resignare, & efficeris inhabilis, vt patet ex dictis n. 139. & 142.

144 *An teneatur resignare si soluerit pecuniã ab alio promissam.* In hoc tamen casu difficultas est, Vtrùm si post obtentum beneficium consentias, soluendo pecuniam per alium promissam, vel refundendo solutam, tenearis resignare beneficium & restituere fructus perceptos.

Ad quam respondendum, Si non consentias in factum alterius, ratum habendo contractum, seu promissionẽ simoniacam amici, sed solùm ex amicitia soluas id, quod ipse amore tui dedit vel promisit, ne videlicet ipse tuâ causâ damnum sentiat; non teneris restituere, imò nec peccas; vt rectè Nauarrus l. 5. consil. 10. de simonia, probat. illud enim soluere ex amicitia, ne amicus grauetur, non est malum, neque est approbare factum amici: sicut parens soluendo debita filij, quæ ipse malè contraxit, non approbat facta illa, quibus cõtraxit; sed id facit ex amore filij, ne ipse infamis habeatur. Si verò consentias approbando factum *Nõ tenetur, si non approbat contractum.* amici, iam incurris simoniam, & teneris resignare beneficiũ, & fructus restituere; iuxta D. Thom. art. 6. ad 3. qui id colligit ex dicto cap. Sicut tuis. Idem sentit Panormit. & insinuat Nauarrus suprà.

Contrarium tamen, id est, quòd non teneatur etiam in hoc casu resignare, docet Adrianus quodlib. 9. ar. 3. littera C. Ratio est, quia illa ratificatio, quæ fit post legitimam collationem & ius acquisitum, non potest eam inficere, aut simoniacam efficere. *Sicut*, inquit, *si quis pro beneficio sibi gratis collato, posteà animo mercimoniali pecuniam solueret, non inficeretur, nec irrita redderetur prior collatio legitimè facta.* Idem tenet Tancredus, vt refert Glossa in dictum cap. Sicut. Nec obstat, *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato comparari*. reg. 10. in 6. quia id intelligendũ in iis, quę pendent à consensu ratificantis, non autem quæ anteà absolutè & plenè peracta. Similiter non officit dictum cap. Sicut, vbi sic habetur, *Ex eo, quòd contra prohibitionem & voluntatem tuam (à qua postmodum minimè recessisti) aliquis te penitus ignorante, pecuniam promisit, & exoluit, nihil debet tibi ad pœnam vel culpam imputari, nisi posteà consenseris pecuniam soluendò promissam, aut reddendo solutam.* quia hinc nihil aliud sequitur, quàm aliquid debere tibi in culpam vel pœnam imputari, si consenseris in factum alterius. *In pœnam vel culpam*, inquit, non autem *in pœnam & culpam*. & quamuis diceret *in pœnam & culpam*, non tamen inde sequitur collationem vel cõfirmationem priorem fuisse irritam, aut beneficium debere dimitti: potest enim intelligi de pœna ferenda. Hæc sententia videtur mihi valdè probabilis. Fateor tamen talem mereri priuari per sententiam causa cognita. Addi potest *Sententia Adriani.*

Tertius casus, Si Papa ad Papatum per simoniam peruenisset, non teneretur resignare; modò à duabus partibus Cardinalium concorditer electus fuerit. Probari potest ex cap. Licet. 6. de electione, vbi Alexander III. statuit, *vt ille absque vlla exceptione ab vniuersali Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui à duabus partibus Cardinalium concordantibus, electus fuerit & receptus.* Ratio est, quia si talis electio esset irrita, sæpè Ecclesia posset esse sine capite; saltem esset sæpè incerta. Hæc sententia est valdè probabilis. *3. Casus.* 145 *Pontifex simoniacè electus.*

Contraria tamen, nempe quòd talis non sit verus Pontifex & teneatur Pontificatum deponere, videtur quibusdam verior. Nam cap. Si quis pecuniâ, d. 79. Nicolaus II. statuit, *Si quis pecunia vel gratia humana, sine concordi & canonica electione, & Cardinalium, & sequentium religiosorum Clericorum fuerit Apostolicæ sedi inthronizatus; non Apostolicus, sed Apostaticus habeatur.* Glossa hoc intelligit de eo, qui per simoniam electus est ab illis, qui non habent potestatem eligendi, non à Cardinalibus. Sed primò, Hæc Glossa est contra textum, inquit Maior d. 25. dubit. 1. de pœna simoniacorum. Deinde qui per simoniam electus est, etiam à Cardinalibus, non est canonicè electus; quod tamen requirit iste Canon. Idem probari potest ex Concilio Lateran. sub Iulio II. sess. 5. vbi *sacro approbante Concilio statuitur, vt electio Romani Pontificis per simoniam facta, eo ipso nulla existat, & sic electio nulla in spiritualibus vel temporalibus tribuatur facultas.*

Aduerte tamen, etiamsi fortè ex parte rei non esset verè Pontifex ob hos vel similes Canones; 146
tamen hoc ipso, quo recipitur à duabus partibus

Cardinaliũ, esse habendum ab Ecclesia pro Pontifice, vt patet ex dicto capite Licet, & talis ratione tituli colorati, cõcurrente communi errore, in suis definitionibus habebit infallibilem auctoritatem, Deo illi propter commune bonum Ecclesiæ assistente. Vnde Ecclesia nõ erit incerta de suo capite; quia sciet quis ex parte rei verè sit caput, vel quis pro tali sit habendus. Sed vtra harum sentẽtiarum sit verior non est huius loci fusiùs examinare.

Deus illi assistet.

DVBITATIO XXVI.

Quas pœnas inducat simonia confidentiæ.

147 RESpondeo, Infert Primò Excommunicationem Papalem vtrique parti contrahenti. Secundò, Priuationem beneficij, in quo commissa est simonia.

Pœnæ, quas incurrunt confidentiarij.

Tertiò, Priuationem reliquorum beneficiorum antè obtentorum, & pensionum.

Aduerte tamen illum non teneri hæc beneficia vel pensiones dimittere ante sententiam: quia pœna, qua quis priuatur re sua iam possessa, non debetur ante sententiam, vt docet Glossa communiter recepta, in cap. 11. Fraternitas. 12. q. 2. qua de re suprà cap. 34. dubit. 34. & cap. 29. dubit. 8.

Quartò, Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cetera omnia. Hanc tamen inhabilitatem ad cetera, quidam intelligunt solùm post sententiam declaratoriam criminis: & ita puto vsu receptum, vide Sancium lib. 9. de matrimon. disp. 30.

Quintò, Omnia beneficia collata & accepta in confidentiam simoniacam, reseruata sunt Sedi Apostolicæ, ac proinde ordinarius collator non potest ea conferre.

Vnde sequitur, omnes illos, qui beneficia (in quibus anteà à decessore commissa fuit simonia confidentiæ) obtinent, ex alterius quàm Romani Pontificis collatione, non obtinere ea canonicè; quia non ab eo, qui poterat conferre: & consequẽter posse priuari, nisi per triennium fuerint in pacifica possessione. vide tamen quæ hac de re dicta sunt sup. c. 34. dub. 9. & iuxta ea hæc limita.

148 Petes, Quid si solùm contractus huius simoniæ sit celebratus, & neutra ex parte completus?

Debet contractus esse ex altera parte completus.

Resp. Tunc dictas pœnas nõ cõtrahi, vt insinuat Nauar. suprà, & colligitur ex ipsa Bulla; nam significatur beneficiũ debere esse simoniacè receptum.

Notandum est, priuationem omnium beneficiorum & inhabilitatem ad omnia, incurri in tribus casibus.

Priuatio omnium benef. in tribus euentis.

Primò, In simonia confidentiæ, vt dictum est.

Secundò, In simonia cõmissa in electione Papę, vt habemus in Conc. Lateran. sub Iulio II. sess. 5.

Tertiò, in simonia, quæ committitur quando examinatores ad parœcias, aliquid ab examinandis, occasione examinis accipiunt; vt statuit Concil. Tridentinum sess. 24. c. 18. vt sup. c. 34. dub. 16. diximus. In his tamen omnibus videtur vsu receptum vt non teneatur quis sua beneficia dimittere ante sententiam, vt suprà dictum est.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm simonia conuentionalis inducat pœnas iuris.

149 RESpondeo & dico Primò, Nulla simonia conuentionalis, excepta ea, quæ confidentiæ dicitur, inducit ipso facto vllas pœnas iuris positiui. Ita Nauarrus cap. 23. nu. 104. estque ferè communis DD. præsertim recentiorum, si de ea conuentionali loquamur, quæ neutra ex parte completa est, vel de ea, in qua datum est quidem pretium, sed nondum tradita res spiritalis.

Conuentionalis non inducit pœnas.

Verùm non consentiunt DD. de ea, in qua res spiritalis est tradita, & pretium nondum persolutum. Nam Sotus lib. 9. q. 8. art. 5. & Caietanus v. Simonia, existimant hanc inducere omnes pœnas iuris, perinde ac si vtrimque completa esset. Ratio est, quia emptio & venditio videtur perfecta, quando res est tradita, etiamsi pretium nondum sit persolutum.

Si res spiritalis tradita pretio nondum soluto.

Sed cõtrarium sine scrupulo teneri potest cum Nauarro, qui id benè probat, & soluit argumenta contraria. Eamdem tenent Ludouicus Gomezius, & Cassiodorus apud Nauarrum, & Couarruuias in Clementinam, Si furiosus, p. 1. §. 1. nu. 7. & p. 2. §. 3. num. 4. Hugolinus tabula 4. cap. 6. & alij recentiores. Probatur, quia etsi fortè ex rigore iuris videantur hæ pœnæ contrahi per simoniam conuentionalem, etiam neutra ex parte completam; (eò quòd ad substantiam contractus emptionis & venditionis sufficiat conuentio seu pactum; quia consensu perficitur) tamen iuxta stylum Curiæ Romanæ non censentur incursæ nisi per simoniam realem vtrimq; completam; vt testatur Nauarrus: non obstante Bulla Pij V. hac de re edita, quæ non videtur fuisse recepta. Cuius ratio esse videtur, quòd pœnæ (præsertim graues & quæ ipso facto incurruntur) quantum fieri potest sunt restringendæ; ac proinde pœnæ constitutæ iis, qui spiritalia emunt aut vendunt, restringendę sunt ad emptionem & venditionem completam; nisi expressè contrarium significetur. lex enim puniens aliquem actum, censenda est punire actum completum. Confirmatur Extrauag. Cùm detestabile, de simonia, vbi hæ pœnæ non statuuntur nisi in eos, *qui conuentione facta, quomodolibet dando vel accipiendo, simoniam cõmiserunt.* vide Nauar. in cap. Si quando. de Rescriptis, exceptione 4. n. 3. & 4.

Pœnæ restringendæ.

Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, 150
Non magis emptionem & venditionem censeri completam, quando res est tradita nondum soluto pretio, quàm dum pretium est solutum re nondum tradita. quod confirmatur supradicta Extrauagante, vbi hæ pœnæ statuuntur in eos, *qui dando vel accipiendo pretium in Ordine vel beneficio simoniam commiserint:* ergo non magis loquitur de eo casu, in quo beneficium est traditum, quàm in quo pretium est traditum, imò magis de hoc loqui videtur.

Dico Secundò, Si tamen posteà hæc simoniaca 151
pactio vtrimque in totum vel in partem completa fuerit, incurruntur pœnæ & retrotrahuntur ad tempus pactionis. v.g. collator conuenit cum Petro 100. aureis de dando illi beneficio, & statim illud contulit; sed Petrus nondum soluit pecuniam promissam; nondum incurrerunt pœnas Iuris, nec collatio est irrita. si tamen posteà etiam post menses vel annos Petrus soluerit, iam incursa censebitur excommunicatio ab vtroque, & inhabilitas à Petro ab initio contractus, & contractus censebitur ab initio nullus, & collatio inualida, vt ostendit Nauarrus cap. 23. num. 104. Ita enim seruat stylus Curiæ Romanæ, cui in hac re standum, inquit ille.

Pœnæ retrorsum aguntur.

Vbi

152 Vbi Notandus est casus, in quo excommunicatio lata pendet ab euentu futuro, & posito euentu retroagitur ad præteritum, & collatio purè facta similiter est pendens, ita vt neque sit absolutè valida, neque inualida; sed medio quodam & indifferenti modo se habens: posito autem euentu retrotrahitur. si enim pecunia promissa soluta fuerit, collatio resoluetur, censebiturque ab initio irrita, & excommunicatio & inhabilitas ab initio contracta. si autem negata fuerit, collatio ab initio iudicabitur valida, nec vlla censura aut inhabilitas videbitur contracta.

Excommunicatio pendens ab euentu futuro. Collatio pendens.

Explicatur exemplis.

Hoc autem explicari potest aliquot exemplis, Primò, in amissione emphyteusis ipso Iure incursa; (vt si emphyteuta per triennium soluere pensionem omiserit) quæ amissio ita pendet, vt si dominus directus declaret se velle vt res illa sit amissa, iudicetur amissa cum omnibus fructibus, idque ab eo tempore, quo triennium completum est, quando res Iure in commissum cecidit. si autem non declaret se velle illam restitui, non censebitur amissa, vt dictum est cap. 24. dub. 8.

Amissio emphyteusis.

Excommunicatio.

Secundò, In excõmunicatione lata contra eum, qui statuto tempore pẽsionem beneficiariam non soluerit: hæc enim excommunicatio, etiamsi sit latæ sententiæ, non censetur incursa, nisi pensionarius declaret se velle vt sit incursa. qua declaratione posita, retrotrahitur, ita vt censeatur incursa iam inde ab initio, quo cœpit esse in mora; vt docet Nauar. suprà, & Gigas q. 77. de pension.

Status captiui.

Tertiò, In statu captiui. si enim is, qui captus est ab hostibus, post aliquod tempus mortuus fuerit, censebitur mortuus fuisse ab initio captiuitatis; si verò postliminiò reuersus fuerit, perinde erit ac si semper fuisset in ciuitate. itaque status eius pendet. §. Eius, qui apud hostes, iũcta Glossa, Institut. Quibus nõ est permissa facultas testandi.

Venditio legati.

Quartò, In venditione legati: si enim legatum venditum fuerit ab herede, & legatarius repudiet legatum, valet venditio; si autem acceptet illud & velit restitui, non valet ab initio; L. Quædam sunt. ff. de rebus dubiis. Idem videre est in omnibus actibus, qui ab alterius ratihabitione pendent; iuxta ea, quæ diximus suprà c. 21. dub. 1.

153 Simili modo, in proposito pendet collatio, excommunicatio, & inhabilitas vsque ad euentum conditionis; qua posita retrotrahuntur hęc omnia.

Vnde inferunt DD. eum, qui per simoniam conuentionalem beneficium obtinuit, non teneri dimittere, quia collatio non est absolutè irrita, sed aliquo modo valida, depẽdenter tamen ab euentu futuro: quo posito, resoluetur ab initio; (sic enim habere stylum Curiæ Romanæ testatur Nauarrus n. 104.) ac proinde tenebitur beneficium dimittere; eritque excommunicatus & inhabilis ab initio.

Dices, Si excommunicatio illa & inhabilitas retrotrahitur: ergo si quis post contractum simoniacum ante eius impletionem celebret, erit irregularis; celebrat enim in excommunicatione.

Fictio retrotractionis non inducit irregularitatem.

Respondeo negando sequelam; quia hæc fictio retrotractionis censuræ non sufficit ad inducendam irregularitatem: vt enim incurras irregularitatem ex violatione censuræ, requiritur vt iam antè censura absolutè sit incursa; alioquin non violas censuram: non enim potest violari quod nondum est. Confirmatur, quia appellans à declaratione excommunicationis, de qua dubitari potest an valeat, celebrando non fit irregularis; etiamsi posteà iudicetur illa declaratio legitimè & verè facta; vt docet Felinus in cap. Rodulphus. 35. col. vlt. de rescriptis. similiter ignorans suam excommunicationem, celebrando non fit irregularis, cap. Apostolicæ. 9. de Clerico excommunicato: nempe quia bona fide egit, nec voluntariè censuram violauit: ergo multò minùs erit irregularis in casu nostro, in quo censura nondum est reipsa contracta. Hæc tamen retrotra- 154
ctio facit, vt si interim beneficium aliud collatum fuerit, collatio reddatur irrita, quasi tunc fuisset excommunicatus & inhabilis. Ratio diuersitatis est, quia irregularitas pertinet ad damnum, acquisitio beneficij ad lucrum: plus autem requiritur ad damnum incurrendum, quàm ad lucrum non captandum. Vnde etsi retrotractio illa non sufficiat ad damnum contrahendum; tamen ad lucrum non captãdum sufficit. Simili modo ignorantia Iuris excusat ad vitandam pœnam, non tamen ad captandum lucrum, L. Iuris ignorantia. 7. & sequent. ff. de Iuris & facti ignorãtia. Vnde collatio beneficij facta excommunicato ignoranti suam excommunicationem, est inualida; vt docet Glossa in dictum cap. Apostolicæ. & Couarr. in cap. Alma. p. 1. §. 7. n. 3. hic tamen celebrando non fit irregularis. Vide Hugolinum cap. 6. tab. 4.

Inhabilitas tamen.

Aduerte tamen, videri quibusdam hanc retro- 155
tractionem non habere locum in foro conscientiæ, quia Canones id non statuerunt, sed solùm in foro externo: nemo enim verè & coram Deo est excommunicatus ante contumaciam; verè autem non est contumax, nisi cùm fecerit illud, quod sub pœna excommunicationis ei erat prohibitum. Deinde contumacia non retrotrahitur: ergo nec excommunicatio, nec pœnæ illam sequentes. Denique hæc retrotractio solùm fit per quamdam fictionem Iuris, vt sic magis puniatur is, qui deliquit; & solùm per stylum Curiæ Romanę in quibusdam causis est introducta: quod est signum pertinere dumtaxat ad forum externum. Vnde in foro conscientiæ pœnæ simoniæ non censebuntur incursæ nisi à tempore completæ simoniæ, nec retrorsum trahentur. quare non tenebitur talis beneficiarius ad restitutionem fructuum interim perceptorum, nec censebitur fuisse inhabilis ad alia beneficia. quam sententiam insinuat Nauarrus cap. 23. n. 104. §. Non ignoro. & docet Henriquez, de excommunicatione cap. 19. & mihi non displicet.

Quorundam sententia.

DVBITATIO XXVIII.

Vtrùm pretium simoniacè acceptum, Iure diuino sit restituendum.

SVppono, si is, qui accepit pretium pro re spiri- 156
tali, tenebatur eam ex Iustitia gratis conferre, illum Iure diuino ad restitutionem pretij obligari: quia accipiendo pretium, non solùm virtutem religionis, sed etiam iustitiam commutatiuam læsit: sicut si Iudex pro iusta sententia, aut testis pro testimonio veritatis, pretium exigeret, teneretur ad restitutionem. Hinc Parochus, cui assignata est congrua sustentatio, tenetur ad restitutionem, si pro Sacramentorum administratione mercedem contra Ecclesiæ consuetudinem exigat. Hoc posito sunt duæ sententiæ valdè celebres.

157 *1. Sententia, non teneri ad restitutionem.* Prior est, Eum, qui accipit pretium pro re spirituali, iure diuino non teneri ad illius restitutionem. hanc tenet Nauarrus c. 23. nu. 103. & 104. & dicit eam esse communem Canonistarum & Theologorum vsque ad hoc tempus. eamdem tenet Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 8. n. 8. & censet esse communem, & Petrus Nauarra l. 2. c. 2. nu. 400. Siluester v. Simonia, q. 20. in principio. Victoria de simonia p. 2. n. 4. Caiet. ar. 6. & in Summa v. Simonia cap. 3. sub finem.

Probatur Primò, Quia accepta per simoniam mentalem non sunt iure diuino restituenda: ergo neque accepta per simoniam externam. consequentia probatur, quia eodem titulo pretium accipit simoniacus externus, quo internus. parumque refert vtrùm id verbis exprimant, an sola mente. Antecedens probatur ex cap. fin. de simonia, vbi Gregorius IX. à Legato suo consultus, *Cap. fin. de simonia.* Vtrùm Monachi simoniacè recepti, qui pretium dederant, & Abbates, qui receperant, teneantur ad restitutionem, & resignationem sic acceptorum, respondet, *Ad resignationes spiritalium & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi, vtrimque taliter acquiruntur, (in quo casu delinquentes sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori) eos pro simonia eiusmodi non teneri.* ex qua responsione Pontificis euidenter colligi videtur, simoniacos internos non teneri ad restitutionem, nec temporalium acceptorum pro spiritalibus, nec spiritualium acceptorum pro temporalibus. Ideò autem Pontifex dicit eos non teneri, quia iure diuino naturali non obligantur; ecclesiasticum enim in hoc casu locum non habet: quia non punit simoniam internam, nec irritam reddit talem conuentionem, sed solùm externam. Addit Caiet. v. Simonia cap. 3. responsum Pontificis vniuersè de omni simonia intelligendum.

Probatur Secundò, Si iure diuino deberet restitui, Pontifex non posset dispensare in retentione pretij, quod tamen est contra praxim, vt patet Extrauag. Sanè, in communibus de simonia, vbi Vrbanus IIII. dispensat vt accepta pro Religionis ingressu retineantur.

Tertiò, Qui exigit pretium pro re spiritali, quam ex officio ei præstare non tenebatur, non facit illi iniuriam, nam res, quæ datur, digna est pretio; & is, cui datur, non habebat ius exigendi illam gratis à tali; sed solùm fit iniuria Deo, & rei spiritali, vti dictum est. vide Victoriam suprà.

158 *2. Iure diuino teneri.* Altera sententia est, Simoniacum Iure diuino ad restitutionem pretij teneri. Ita tenet Henricus quodlib. 6. qu. 26. Adrianus quodlib. 9. ar. 3. littera H. Sotus lib. 9. quæst. 8. art. 1. Bartholom. Medina l. 2. Summæ. c. 14. §. 21. Ioannes Medina q. 4. de vsura restit. §. Ideò videtur. Hæc sententia mihi probatur, adhibita tamen distinctione. vnde

Acceptum pro damno nõ tenetur restituere. Dico Primò; Si quis in gratiam alterius priuet se aliqua re spiritali, & pro incommodo quod inde patitur compẽsationem temporalem exegerit, non tenetur iure diuino ad restitutionem. Et quidem si incommodum sit temporale, vt cùm quis se spoliat suo beneficio & in alterum resignat, res videtur clara. Hoc enim damnum per se est pretio æstimabile, ac proinde nulla erit iniuria, si pro eo exigatur compensatio. Idem dicendum de omni alio iure vel re spiritali, ex cuius priuatione incommodum temporale in honore vel fortunis obuenit. Verùm si res illa spiritalis nullum commodum temporale annexum habeat; ita vt ex eius priuatione sustineas solùm incommodum spiritale; res est magis obscura. Tamen adhuc valdè probabile est te iure diuino non teneri ad restitutionem, si pro eo incommodo quid acceperis. Vt si reliquiis Sanctorum vel corona benedicta te priues, nec similia possint recuperari. Probatur, quia nemo in me ius habet vt suâ causâ tenear talia damna gratis subire: ergo non facio illi iniuriam exigendo compensationem temporalem; maximè cùm priuare se bonis spiritualibus sit magnum damnum subire. Confirmatur, quia is, qui causâ alterius subit damnum temporale, potest exigere compensationem: ergo etiam qui subit damnum spiritale, quod est maioris momenti, & magis vitandum, non peccabit, saltem contra iustitiam.

Dices, Ergo licebit reliquias vendere.

Resp. negando consequ. quia agitur contra reuerentiam sanctitati illarum debitam, dum pretio humano æstimantur. non tamen fit iniuria illi, à quo pretium exigitur; quia Ius non habet vt sibi gratis dentur. quare multo magis si tibi per vim auferrentur, nec valeres recuperare, posses absque vlla iniuria exigere aliquam compensationem pecuniariam, iudicio prudentis taxandam, pro damno accepto. qui enim damno per iniuriam affectus est, potest exigere compensationem huiusmodi, qualem spes est posse obtinere, vel oblatam acceptare. 159

Vnde sequitur, Regem Burgundiæ non fuisse obligatum ad restituenda ea, quæ ipsi Imperator Henricus primus dedit pro lancea in qua clauus vnus Dominicæ crucis continebatur, quam precibus & minis ab eo extorserat; vt scribit Sigebertus ad annum Domini 929.

Dices, Incommodum spiritale non potest æstimari: ergo iniquum erit si aliquid temporale pro eo exigatur. Respõdeo, Dicitur non posse æstimari, non quasi sit infra omne pretium, sed quia per se omne pretium excedit, vtpote superioris ordinis. Sicut incommodum infamiæ est inæstimabile, tamen non est contra iustitiam exigere pro eo compensationem temporalem, si causa alterius sustineatur, vel si famam iniustè abstulit, & nolit restituere; quo casu potest absque iniustitia exigere quanti in animo suo hoc incommodum æstimat; vt si mallet amittere 100. aureos quàm illud incommodum sustinere.

Dico Secundò, Conferens pretio aliquid spiritale, quod annexum habet commodum temporale, Iure diuino non tenetur ad illius pretij restitutionem: vt si quis Canonicatum, Decanatum, Episcopatum venderet, si ad Religionem pretio admitteret: & in hoc casu sentio priorem sententiam esse veram. Et satis probari potest ex cap. illo finali; de tali enim casu loquitur Pontifex; admissio enim in Religionem, coniunctum habet cõmodum alimentorũ per totam vitam, quod sanè magno pretio apud homines æstimatur. si tamen hoc pretium esset iudicio prudentis excessiuum, ille excessus Iure naturæ esset restituendus; quod eo ferè modo in beneficiorum, quo in officiorum sæcularium venditione definiendum esset. 160 *Si res spiritalis habet commodum temporale.*

Dices, Collatores non sunt domini beneficiorum, sed solùm dispensatores: atqui dispensator tenetur gratis dispensare bona domini sui; præsertim quando pro officio suo stipendia assignata habet: alioquin pro eadem re duplex stipendium accipe- 161 *Obiectio. Collatores sunt dispẽsatores.*

acciperet. collatores autem beneficiorum habent amplissima stipendia, ratione quorum tenentur munia ecclesiastica (inter quæ est collatio beneficiorum) obire: ergo si aliquid amplius acceperint, Iure diuino tenentur ad restitutionem.

Resp. Respondeo, Tenetur quidem dispensator gratis dispensare vt non peccet; non tamen ita vt semper teneatur ad restitutionem, si gratis non fecerit: tum quia ordinariè stipendia illa non sunt ei assignata pro munere collationis, sed pro alijs functionibus ecclesiasticis; sicut Regi non dantur tributa pro munere distribuendi officia Reipub. sed pro regni administratione: tum quia non exigit illud pro illa functione, veluti mercedem illius operis; sed veluti compensationem pro emolumento, quod tibi conferre non tenebatur. Simile accidit in venditione officiorum. Quòd enim exclusis alijs te præferat, & suum affectum ad te determinet, magno pretio est æstimabile. Vnde sæpè munera non parua offerri solent ad affectum alterius alliciendum. Deinde priuat se potestate alteri gratificandi, à quo fortè maiorem beneuolentiam & gratitudinem expectabat. Addo non videri dubium, quin non sit contra iustitiam, si Ecclesia permittat. Sicut venditio officiorum publicorum non est contra iustitiam, permittente Regno vel Rege permissionem regni habente. Quia dominus potest permittere suo dispensatori in rebus maximi emolumenti, vt aliquam compensationem ab ijs, quos tanto beneficio afficit, exigat. Hanc tamen assertionem intellige de supremo collatore, qui est Pontifex; & de inferioribus, hoc supposito, quòd eis per Superiorem non sit potestas alicuius compensationis & emolumenti exigendi adempta. si enim hęc adempta sit, tenebuntur iure diuino ad restitutionem. vide supra dub. 2. & 4.

162 Dico Tertiò, Si quis pretio conferat aliquid spiritale absque suo incommodo, quod non habet annexum commodum temporale, (vt sunt Sacramenta & sacramentalia) iure diuino tenebitur ad restitutionem pretij, nisi vel putetur gratis donatum, vel non excedat rationabile stipendium sustentationis. Hanc tenent auctores secundæ sententiæ.

Si res non habet commoda temporalia annexa.

Probatur Primò, Quia tales res spiritales nō habēt aliquid temporale, ratione cuius iudicio communi possint censeri tanti vel tanti valere; ac proinde natura sua postulant vt gratis dispensentur: & ex altera parte fideles habent ad illas ius diuinitus concessum, vt à ministris Ecclesiæ possint eas petere, nec ad aliud teneantur, quàm ad ministrorum sustentationem: ergo si ministri aliquid amplius exigant, tenentur iure diuino ad restitutionem. si enim ministri illas dispensantes non habent ius nisi ad alimenta (eò quod non sint domini, sed dispensatores tantùm) euidens est eos non tantùm rei spiritali vel Deo facere iniuriam; sed etiam in proximum committere iniustitiam, si amplius exigant; & consequenter teneri ad restitutionem eius, quod supra alimenta acceperint. Rursus, si fideles pro administratione omnium Sacramentorum & sacramentalium iure naturæ non tenentur nisi ad ministrorum congruam sustentationem, iniuria illis fit, si amplius ab eis exigatur, ac proinde iure naturæ restitui debet.

Fideles solum tenentur ad sustentationem.

163 Secundò, Res spirituales superant omne pretium: ergo quantumuis magnum pretium quis exegerit, iure diuino non tenebitur ad restitutionem. non enim est ratio cur magis teneatur ad restitutionem si multùm exegerit, quàm si parum, si vtrumque superat congruentem sustentationem ministri, & vtrumq; detur non liberaliter, sed quia aliter res spiritalis, qua eget, obtineri nequit. Vnde si quis exegisset decem millia aureorum pro baptismo, absolutione, vel communione, non teneretur ad restitutionem: quod sanè absurdum est. quis enim non iudicet illum iniquè extorsisse tantam summam, eamque solùm datam quasi redimendæ vexationis causâ? Confirmatur, quia qui illam dedit, potest eam repetere tamquam iniustè exactam, & vti occulta compensatione, si alia ratio non suppetit recuperandi.

Res spirit. superant omne pretium.

Dices, Iste minister non tenetur hoc Sacramentum ex Iustitia huic administrare, cùm non sit eius Parochus vti suppono: ergo non facit huic iniuriam, si pro eo pretium exigat, modò non amplius exigat, quàm res valeat: sicut si non teneor tibi ex iustitia dare panem in extrema necessitate, non facio tibi iniuriam, si pro eo pretium exigam, nisi si amplius exigam quàm valeat. *Obiectio 1.*

Resp. Negando consequentiam: etsi enim non teneatur ex iustitia conferre; si tamen conferre velit, vel si contulit, tenetur ex iustitia non amplius exigere, quàm stipendium sustentationis: ad amplius enim Ius non habet. Neque simile est de pane; quia non teneor panem tibi dare gratis si habes quo soluas; est enim res natura sua & recepto hominum vsu vendibilis. *Solutio.*

Dices secundò, Qui soluit pretium pro Sacramento, soluit illud voluntariè: ergo transfert dominium: etsi enim mallet habere gratis; tamen omnibus consideratis, absolutè vult illam pecuniam soluere: vnde cùm hoc Sacramentum non sit ei ex iustitia debitum, & aliàs pluris valeat, censetur satis voluntariè dare ad dominium transferendum. 164 *Obiectio 2.*

Resp. Primò, Illud voluntarium esse extortum per iniuriam; (ideò enim vult dare, quia exigitur; in illa autem exactione est iniuria: sicut cùm quis exigit aliquid pro eo, quod gratis facere tenebatur) ac proinde non ita transfert dominium, quin possit repetere. imò alter sponte tenebitur restituere, propter iniuriam, qua extorsit. Secundò, Negari potest transferri dominium; quia non intendit donare, sed solùm soluere quatenus debet, seu quatenus alter iustè potest exigere; non enim intendit cedere Iure suo, quod habet, vel alteri dare amplius Iuris quàm habet: sicut qui soluit vsuras, non trāsfert dominium; quia non intendit vsurario plus Iuris dare, quàm ei debeatur: vt enim ibi deest titulus cur soluantur vsuræ, ita hîc deest Ius ad pretium exigendum.

Resp. Non datur voluntariè, nisi voluntate per iniuriam extorta.

Ex dictis facilè est soluere argumenta alterius sententiæ. 165

Ad argumenta initio allata.

Ad Primum, Illud caput variè à DD. explicatur. Vide Sotum l. 9. q. 8. ar. 1. ad sextum, vbi aliquot expositiones refert, & refutat: deinde ponit suam nihilo meliorem, quam fusè refutat Petrus Nauarra; & meritò, quia omnino falsa. Sed dicendum breuiter, Pontificem loqui de admisso ad Religionem pro pecunia, & hanc pecuniam non esse necessariò restituendam, nempe quia retineri potest à Monasterio pro alimētis Religiosi: nulla autem erat ratio vniuersè de omni simonia respon-

respondendi, quidquid Caietanus & alij dicant: quia non nisi de certa specie rogabatur: cur enim Pontifex sine vlla necessitate de re tam obscura vniuersè definiat?

Ad Secundum Respondeo, Pontificem non posse dispensare in retentione pretij, nisi quando res spiritalis aliquid temporale annexum habet pretio æstimabile, vel quando incommoda coniuncta eius alienationi, iuxta primam & secundam propositionem.

Ad Tertium: Satis constat ex dictis, eum, qui pretium exigit sustentationem superans, iniuriam facere; & quamuis alter non habeat Ius vt sibi conferatur omnino gratis, non tenetur tamen amplius dare, quàm quod ad conuenientem sustentationem pertineat.

DVBITATIO XXIX.

Vtrùm res spiritualis per simoniam acquisita, sit Iure diuino dimittenda.

166 QVidam DD. sentiunt esse dimittendam. Ita Adrianus quodlib. 9. ar. 3. littera I. Armacanus l. 10. quæstionum Armeniacarum cap. 23. vbi generatim docet, quoties peccatum dat causam prouisioni, prouisum teneri beneficium sic acquisitum resignare; vt si ambitione, mendacio, hypocrisi, vel adulatione adeptus est.

Non tenetur Iure diuino resignare. Sed communis ferè sententia DD. est, nõ teneri Iure diuino resignare. vide Nauarrum c.23.n.103. & 104. & Couarr. reg. Peccatum p.2. §.8. Probatur de beneficio, de quo potissimùm est difficultas; huius enim collatio fuit valida: nam in collatore fuit potestas & voluntas transferendi beneficij, v.g. in Petrum, & Petrus fuit capax, & habuit voluntatem acceptandi. hæc autem in quauis re sufficiunt ad transferendum dominium, seu Ius in re. Nec obstat Primò, Quòd aliquid pro illa translatione sit datum; quia etsi hoc sit contra honorem diuinum, non tamen adimit collatori potestatem conferendi, nec collatarium reddit incapacem ad acceptandum, vt patet in Sacramentis. Secundò, Per alia peccata homo non efficitur iure diuino incapax beneficij: ergo neque per peccatum simoniæ: ergo non tenetur resignare, modò pœniteat eum peccati. Tertiò, Si talis collatio esset irrita, sequeretur, eum, quo ignorante & prohibente simonia commissa est, teneri ad restitutionem, (quia obtinet per simoniam) quod tamen falsum esse constat ex cap. Sicut tuis litteris, de simonia. Quartò, Professus per simoniam est verè Religiosus, vt omnes docent: ergo etiam consecutus beneficium per simoniam, est verè beneficiarius, secluso Iure positiuo. Quintò, Probatur allata ratione; Ideò tenetur venditor rei spiritalis restituere pretium, quia per iniuriam exegit: atqui hæc ratio non habet locum in emptore, quia emptor nullam iniuriam facit venditori, si pretium offerat pro re spiritali: ergo non tenetur eam restituere.

Obiectio 1. Dices Primò, cap. 116. Si quis. 1. q. 1. Gregor. I. significat, eum, qui simoniacè sacerdotium vel dignitatem acceperit, nisi sponte reliquerit, in æternum periturum.

Respon. Respondeo, Inde non sequitur eum Iure diuino teneri resignare beneficium, aut esse suspensum ab executione sacerdotij; sed Iure ecclesiastico valdè antiquo, quod iam tempore Gregorij vigebat.

Dices Secundò, Ille accepit contra voluntatem Domini, qui sicut iubet gratis dari, ita etiam vult gratis accipi: ergo non potest retinere. 167 *Obiectio 2.*

Nõ retinet contra Domini voluntatem. Resp. Respond. Neg. consequentiam; etsi enim collatio & acceptio simoniaca sit contra Domini voluntatem; (quia cùm fit, absque debita reuerentia tractatur res spiritualis, dum instar rei prophanæ cum temporali commutatur) tamen postquam facta est, in retentione non est iniuria, nec agitur quidquam contra Domini voluntatem, modò debitè administretur. sicut qui Ordinem sacrum accipit in peccato, accipit illum contra Domini voluntatem, tamen non fungitur eo contra Domini voluntatem, vbi peccatum illud pœnitentiâ deleuerit.

DVBITATIO XXX.

Vtrùm omne id, quod simoniacè acceptum est, Iure ecclesiastico debeat restitui.

REspondeo & dico Primò, Si loquamur de re spiritali simoniacè accepta, non tenemur eam restituere; nisi sit beneficium ecclesiasticum: hoc enim debere dimitti Iure ecclesiastico, patet Extrauag. Cùm detestabile, de simonia. Sub *beneficio* aliqui pensionem spiritalem comprehendunt, quia videtur eadem ratio; maximè vbi Bulla Pij V. recepta. Sed contrarium verius. quia pensio non est verè beneficium ecclesiasticum, cùm non sit ius perpetuum; nam extinguitur cum pensionario, vtpote fauor personalis; vt dictum est suprà c. 34. n. 3. Cetera autem spiritalia vel dimitti non possunt, vt sunt Sacramenta; (nisi quoad vsum; quod solùm locum habet in Ordinibus, à quibus simoniacè ordinatus suspenditur) vel non sunt dimittenda ante sententiam, quia Canones aliud de illis non statuerunt. sic simoniacè admissus in Monasterium, non tenetur illud ante sententiam dimittere. Idem puto dicendum de reliquiis simoniacè comparatis, metallis benedictis, iure patronatus, licentia eligendi confessarij, &c. 168 *Solum beneficium dimittendum.*

Dices, Omnis pactio in spiritalibus est irrita, & nullius momenti; vt habetur cap. fin. de pactis, & cap. Præterea, de transactionibus, & alibi. *Obiectio.*

Respondeo, Inde tantùm sequi, rem spiritalem, quæ restitui potest, esse restituendam, si repetatur, & pretium pro ea datum restituatur; non autem altero non repetente, aut nolente pretium reddere: etsi enim pactum sit irritum, non tamen obligat ad mutuam restitutionem cum damno partis; nisi Superior in pœnam cogat.

Dico Secundò, Quod ad pretium attinet, illud Iure positiuo restituendum. 169 *Pretium restituendum.*

Primò, Si acceptum pro beneficio; vt patet cap. De hoc, de simonia. vbi Alexander III. Toletano Archiepiscopo scribens ait, *Regem & Principes eius debes inducere, vt si qua receperint à præfato Episcopo, vt eius electioni præstarent assensum, Ecclesiæ Exoniensi sine diminutione restituant, cùm ea sine graui suæ salutis periculo retinere non possint.*

Secundò, Si acceptum pro collatione Ordinum, vel aliorum Sacramentorum, aut sacramentalium; & notabiliter excedat id, quod pro sustentatione exigi poterat, iuxta ea, quæ diximus dubi-

bitat.

bitat 28. Sed hoc iure diuino potiùs quàm ecclesiastico restituendum. Imò ius ecclesiasticum nihil inuenitur ea de re dispofuiffe.

Non tamen ante sententiam, si pro admissione ad Religionem

Tertiò, Si acceptum pro admissione in Religionem; cap. Veniens. 19. de simonia. vbi Pontifex mandat, vt Abbas & Monachi compellantur restituere id, quod acceperant à quodam, vt eum in Monachum admitterent. Puto tamen eos ad hoc non teneri ante sententiam, si admissus in eo Monasterio permaneat; quia ratione alimentorum videtur posse retineri. Quod confirmatur, quia restitutio ante sententiam esset facienda ei, qui admissus est, vel parentibus, qui eius nomine dederunt; atqui hi consentiunt vt pro alimentis retineatur. Adde Vrbanum IIII. Extrauag. Sanè, in communibus de simonia, permittere vt sic acceptum retineatur, modò non in priuatum vsum Abbatis vel Abbatissæ, sed in communem vsum Conuentus conuertatur.

DVBITATIO XXXI.

Cui debeat fieri restitutio pretij, & an ante sententiam Iudicis.

170 *Datum, re spirituali nõ tradita, restituendum danti.*

SVppono, si aliquid temporale acceptum sit pro conferendo beneficio, vel alia re spirituali, non secuta collatione, Iure naturæ restituendum ei, à quo acceptum est. Ita Victoria, relectione de simonia, p. 2. n. 6. Caiet. v. Simonia, c. 3. Sotus l. 9. qu. 8. ar. 1. ratio est manifesta; quia deest titulus cur possit retineri, cùm illud, pro quo datum est, non præstetur, ac proinde debet reddi ei, à quo acceptum; cùm iura non iubeant alteri dari. Couarruuias tamen ad regul. Peccatum, p. 2. §. 2. nu. 7. in fine, putat restituendum in pios vsus. sed solùm probat non posse repeti in foro externo.

171 Si verò beneficium sit traditum, ita vt vtrimque simonia sit completa, sunt duæ sententiæ DD. Quidam enim putant pretium acceptum in hoc casu, ante sententiam Iudicis esse restituendum ei, qui dedit: post sententiam, cui Iudex addixerit. Ita Sotus l. 9. qu. 8. ar. 1. Bannes. 2. 2. q. 32. ar. 7. & multi DD. huius ætatis. Ratio est, quia is, qui pretium dedit, non amisit pretij dominium. non enim transtulit eius dominium in venditorem rei spiritualis; cùm hic Iure sit factus incapax illius dominij hoc titulo capiendi: neque ille intendit à se abdicare dominium alia ratione, quàm transferendo in venditorem: ergo cùm in hunc non sit translatum, verè mansit apud emptorem: ergo illi restituendum. Si dicas Ecclesiam illum priuasse dominio; Respondent, talem priuationem non fieri nisi per legem pœnalem, quæ neminem ante sententiam ita re sua priuat vt eius dominium amittat. Hæc sententia non est improbabilis.

Sententia Soti. &c.

Restituendum ei, qui dedit.

Altera verior, esse restituendum Ecclesiæ.

Contraria tamen, id est, etiam ante sententiam Iudicis pretium illud esse restituendum Ecclesiæ, est multò probabilior & verior. Tenet D. Thomas 2. 2. qu. 32. a. 7. vbi dicit, *pretium simoniacum non esse restituendum danti, sed in eleemosynas erogandum.* Idem expresè docet q. 62. ar. 5. ad secundum. neque intelligit post sententiam Iudicis, sed absolutè; explicat enim de quibus possit fieri eleemosyna. Siluester v. Simonia, q. 20. dicit *esse dandum Ecclesiæ, in cuius iniuriam simonia est commissa; nisi Episcopus & Capitulum sit particeps simoniæ; tunc enim dandum pauperibus, vel alteri Ecclesiæ.* Couar. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 2. n. 7. dicit hanc esse communem DD. sententiam. Idem tenent Victoria & Caiet. suprà. Denique DD. omnes, quod sciam, qui fuerunt ante Sotum; Canonistæ in cap. De hoc, & cap. Audiuimus. 41. de simonia. Probatur ex dicto cap. De hoc. 11. vbi Pontifex apertè dicit, *Regem & Principes inducendos vt restituant Ecclesiæ*; loquitur autem ante sententiam & in foro conscientiæ; & cap. Audiuimus, eodem tit. vbi præcipit vt Episcopi, *si aliquid exegerint vt permittant in Ecclesiis sibi subiectis Clericos institui, Monachos profiteri, mortuos sepeliri, restituant duplum, applicandum in vtilitatem loci, in cuius dispendium id factum.* Intelligit *ante sententiam*, quia ordinariè non est Iudex, qui Episcopos de his condemnet. & ita parum vtilis esset illa constitutio. Tertiò, Contra mentem Ecclesiæ est vt restituatur danti; quia Ecclesia intendit vtrumque punire. Nec obstat, quòd pœna non dicatur deberi ante sententiam; quia quòd ille teneatur rem illam, quæ sua non est, dare Ecclesiæ, vel expendere in pios vsus, non est pœna, sed simplex præceptum: cùm enim non possit eam retinere, graue non est ei quòd debeat illam tali modo expendere. Similiter non obstat, quòd non sit vlla constitutio Ecclesiæ, qua dans, hoc ipso, quo dat, amittat dominium, quia id non est necesse: fateor enim manere dominium apud dantem; & ideò si ei restituatur, posse retinere; quia non ipse, sed qui accepit, iubetur in pios vsus expendere: vnde non priuatur dominio vi legis immediatè, sed actu & restitutione facta per accipientem, ex præcepto legis. Lex enim potest iubere, vt rem alienam, quæ apud te est, expendas in pauperes, quando iusta causa subest, & hoc ipso, quo datur pauperibus, prior dominus amittit dominium. hæc est mens Canonum citatorum.

172 Ad argumenta.

Dices, cap. Veniens, de simonia, pretium iubetur restitui illi, à quo acceptum, nempe Monacho simoniacè recepto, qui illud dederat. 173 *Fructus cui restituendi.*

Respondeo, Id ideò factum, quia ille absque culpa dederat, (fuerat enim pecunia ab eo prætextu consuetudinis exacta) & volebat se ab eo Monasterio expedire; vt rectè Couarruuias suprà, & Hugolinus cap. 2. §. 1. tabul. 4. quòd si ipse peccasset, non fuisset ei restituta, sed fuisset conuertenda in vsus Ecclesiæ Monasterij, vel potiùs in eleemosynam pauperum.

Petes, Cui sunt restituendi fructus percepti ex beneficio simoniacè accepto?

Respondeo, Hi fructus restituendi sunt, etiam ante Iudicis condemnationem; quia ex re aliena non bona fide percepti. restituendi autem sunt vel ærario Apostolico; vnde super illis potest fieri compositio cum Pontifice; vel Ecclesiæ, vel in pios vsus; vt docet D. Thomas art. 6. ad quartum: vel etiam successori; vt docet Nauarrus lib. 5. consil. 62. de simonia. puta vbi est consuetudo vt fructus beneficij vacantis dentur successori. 174

SECTIO

SECTIO SEXTA.

DE RELIGIONE.

Religio prima pars Iustitiæ.

EXPLICATIS *ijs, quæ ad* Iustitiam *strictè acceptam pertinent, sequitur vt agamus de* Religione, *quæ inter partes Iustitiæ primum locum obtinet. Est enim* Religio, *vt hîc accipitur, Iustitia quædam creaturæ ad Deum, qua ipsa suo creatori debitum cultum & honorem persoluit. vnde ipsa primum & summum debitum, quod in homine nasci potest, respicit, hominemque inclinat, vt illud quantum fieri potest suo auctori exsoluat. Aliquando accipitur pro statu eorum, qui certis votis obstricti sunt Deo, de quo infrà suo loco. Continebit ista sectio capita decem. Primum erit, De religione in genere. Secundum, De oratione & laude Dei. Tertium, De sacrificio & adoratione. Quartum, De decimis. Quintum, De Voto. Sextum, De statu religioso. Septimum, De iuramento & adiuratione. Octauum, De superstitione, eiusque speciebus. Nonum, De magia. Decimum, De irreligiositate.*

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

Constat Dubitationibus 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit religio. *D. Thomas qu.* 81.

1 RELIGIO Græcis dicitur θρησκεία à Thracibus ducta origine, vt quidam volút, apud quos plurimùm cærimoniæ viguere, (hinc ἐθελοθρησκεία apud Apostolum ad Colossenses 2. id est, arbitrarius cultus) & θεοσέβεια, id est, cultus Dei. *Religio vnde dicta.* Nomen *Religio* ductum est, vel à *relegendo*, quòd ea, quæ ad Dei cultum pertinent, sæpè animo sint reuoluenda, & veluti relegenda, vt vult Isidorus lib. 10. Etymologiarum cap. 17. ex Cicerone: vel à *reeligendo*, quòd per eam, Deum, quem per peccatum reiecimus, reeligamus, vt inquit Augustinus lib. 10. de ciuitate cap. 4. vel à *religando*, quòd Deo nos astringat & alliget; ita Lactantius lib. 4. diuin. institut. c. 28. D. August. lib. 1. retract. c. 13. & D. Hieronymus in cap. 9. Amos, quæ deriuatio maximè videtur nomini & rei consentanea.

2 *Quid sit.* Definitur à D. Augustino l. 83. qq. q. 31. ex Cicerone hoc modo, *Religio est virtus, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, cultum, cærimoniamq; adfert.* Planiùs sic, *Religio est virtus, quæ debitum cultum Deo, tamquam primo rerum omnium principio exhibet*, vbi

Cur debeatur cultus. Notandum est, sicut hominibus ob potentiam, sapientiam, virtutem, & cuiusuis perfectionis excellentiam, debetur quidam cultus, seu honor, quo illam eminentiam cum quadam nostri demissione testemur; ita Deo ob singularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, quam habet vt Deus est, seu vt primum principium & supremus omnium Dominus, debetur quidam singularis honor, veluti tributum quoddam ab omni creatura rationali; quo illius excellentiam, & suam subiectionem & in omnibus dependentiam testetur. Ad hunc honorem exhibendum inclinat *religio*. Itaque obiectum religionis est omne testimonium, & signum siue internum, siue externum, quo diuinam excellentiam cum quadam nostri submissione protestamur. Dico, *cum quadam nostri submissione*, quia non solùm Deo debitum est vt ipsius excellentiam testemur nudè & abstractè; sed etiam vt eam testemur respectu nostri, profitendo nostram subiectionem & dependentiam ab ipso; vt ait D. Thomas a. 3. & hoc ipsum, nomen *cultus* insinuat, quod submissionem inuoluit. vnde *religio* vtrumque profitetur: ac proinde non potest esse nisi in creatura, & respectu sui principij. 3 *Obiectum religionis.* *Cui competat.*

Dices, Se alteri submittere, & hanc submissionem aliquo signo profiteri, est officium humilitatis: ergo non pertinet ad religionem. 4 *Actus humilitatis.*

Respondeo negando consequentiam; quia diuersa ratione ad diuersas virtutes spectare potest.

Est

Eſt enim actus humilitatis, ſi fiat quia congruit noſtræ vilitati, vt intra limites noſtræ conditionis nos contineamus, ne per elationem extra eos feramur. Eſt actus religionis, ſi fiat animo declarandi eminentiam diuinam, ſeu vt ipſam honoremus ſubmiſſione noſtri.

5 Ex his facilè poteſt intelligi definitio aſſignata. *Explicantur ſingulæ partes.* Eſt igitur religio *virtus*, quia habentem bonum efficit, eiuſque opus bonum reddit & laudabile; laudabile enim Deum colere. In hoc autem conſiſtit ratio virtutis, vt ſæpè docet D. Thomas ex *Cultus.* Ariſtot. 2. ethic. c. 6. *Quæ cultum exhibet. cultus* idem eſt hoc loco, quod honor, non ſimpliciter, ſed cum quadam ſubmiſſione noſtri exhibitus: quam ſubmiſſionē honor in genere non includit. Deus enim honorat Sanctos, non tamen colit. itaque honor eſt quid communius cultu. Porrò *honor* generatim nihil eſt aliud, quàm teſtimonium excellentiæ alterius, ſiue id verbis fiat; vt cùm aliquis laudatur, ſiue geſtu corporis; vt genuflexione, apertione capitis, ſubmiſſione corporis: ſiue rebus externis; vt erectione ſtatuæ, deſcriptione elogij, inſtitutione feſtorum, ludorum, & ſimilibus. hæc enim omnia ſunt ſigna quædam, quibus alterius excellentiam ſignificamus, ac proinde illum honoramus. *Deo debitum*; cùm enim Deus, quà Deus, infinitâ excellentiâ in omni genere perfectionis ſimplicis & puræ ſit præditus, peculiari honore ſupra omnes creaturas eſt dignus: cumque idem ſit primum principum, à quo omnia habent eſſe, vitam, & omnia; naſcitur in creatura rationali, quæ hoc poteſt apprehendere, obligatio & debitum vt hunc honorem ei deferat, & in Deo ius vt illum exigat. *Debitum religionis.* Itaque hoc debitum fundatur in eſſentiali dependentia creaturæ rationalis, & omnium bonorum eius à Deo. ſicut enim Principi, quia ab eo quodammodò depēdet tranquillitas publica, & felix ſtatus Reipublicæ, debetur honorarium quoddam tributum, quo eius poteſtatem & beneficentiam, noſtramque ſubiectionem profiteamur: ita Deo, quia ab ipſo dependet eſſe, vita, & bonum omne noſtrum, debetur ſingularis honor, veluti quoddam tributum, quo hoc ipſum cum profunda noſtri ſubmiſſione teſtemur. Itaq; illis verbis, *tamquam primo rerum omniū principio*, ſignificatur ſimul cauſa cur Deus hoc cultu ſit dignus, (ratio enim primi principij includit vel ſupponit omnem excellentiam perfectionis) & cur à creatura ei ſit debitus.

6 *Quatuor actus in officio religionis.* Vt hæc meliùs intelligantur, Notandum eſt, in officio religionis quatuor actus ſpectari poſſe, qui quò perfectiores ſunt, eò perfectior eſt huius virtutis functio. Primus eſt, Conſideratio infinitæ maieſtatis Dei, & omnia ab ipſa pendere. Secundus eſt, Conſideratio noſtri nihili; id eſt, nos ex nobis nihil eſſe, nihil habere; ſed quidquid ſumus & habemus, Dei eſſe, & à Deo aſſiduè pendere. Tertius, Profunda mentis ſubmiſſio & inclinatio coram Deo, qua mens hæc ipſa interiùs teſtetur. Quartus, Eorumdem profeſſio exterior, verbis, geſtu corporis, vel aliis modis.

Primus & ſecundus ſupponuntur religioni tamquam fundamentum.

Actus internus religionis. Tertius, nempe ſubmiſſio illa, eſt actus interior religionis, qui etiam in Angelis reperitur; & continet duos actus; alterum voluntatis, qui eſt affectus reuerentiæ, quo interna illa honoraria inclinatio eſt volita; alterum intellectus, quo eadem præſtatur & executioni mandatur. cùm enim Angeli non habeant corpora, non colunt Deum ſignis corporalibus, ſed ſpiritalibus, quę non videntur eſſe alia quàm apprehenſiones intellectus, aut locutiones ſpiritales: nulla enim in rebus ſpiritalibus poſſunt eſſe ſigna his meliora aut ſignificantiora. ſicut ergo homo alterum honorat, ſubmittendo ſe illi geſtu corporis; ita illi Deum honorant, ſubmittendo ſe illi ſignis ſpiritalibus, nempe profitendo ſpiritali locutione ipſius maieſtatem & ſuum nihilum reſpectu ipſius, & omne bonum ab ipſo deſcendere, ſeque totos ad ipſius obſequium offerendo. idem facit homo interiùs implicitè vel explicitè dum Deum honorat.

Quartus actus, ſcilicet exterior ſubmiſſio in hominibus, immediatè eſt ſignum internæ ſubmiſſionis. nam vt ait D. Auguſtinus l. 10. de ciuitate cap. 5. *ſacrificium viſibile, inuiſibilis ſacrificij eſt ſacramentum*, id eſt, *ſacrum ſignum*. mediatè verò eſt ſignum diuinæ excellentiæ, & dependentiæ rerum ab ipſa. Sic voces immediatè ſunt ſigna conceptuum & affectionum animi; mediatè verò ipſarum rerum.

DVBITATIO II.

Vtrùm religio à ceteris virtutibus diſtinguatur, & quomodo.

D. Thomas qu. 81. art. 3. 4. 5.

RESpondeo & dico Primò, Religionem diſtingui ab ijs virtutibus, quæ hominem rectè 7 componunt in ſeipſo, ſeu non ad alterum, vt *A temperantia & fortitudine.* temperantia & fortitudine: nam religio diſponit hominem ad functiones, quę in alterum tendunt: temperantia verò & fortitudo ad functiones, quę tantùm ipſum ſubiectum reſpiciunt.

Dico Secundò, Diſtinguitur etiam ab omnibus 8 ijs, quæ hominem diſponunt in officijs ad proximum; vt à miſericordia & Iuſtitia particulari. *A Iuſtitia & miſericordia.* quia religio diſponit hominem ad Deum.

Dices, Iacobi 1. dicitur, *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc eſt, viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo.* *Iacobi 1.* hîc religio conſtituitur in operibus miſericordiæ, quæ ſunt ad proximum, & in cuſtodia ſui à peccatis, quæ per omnes virtutes agitur.

Reſpondeo, Eſſe locutionem cauſalem: vera enim religio hos effectus parit, ideoque illorum nomen per metonymiam accipit, & hi effectus ſunt ſignum veræ religionis: nemo enim hæc præſtat, niſi vera religione imbutus. ſic prioris ad Corinth. 13. dicitur, *Charitas patiens eſt, benigna eſt*, &c. Adde, Apoſtolum non velle explicare quid ſit religio, ſed qualis religio conſtituat hominem mundum & immaculatum ante Deum; ea nimirum, quæ habet illos effectus.

Dico Tertiò, Diſtinguitur etiam à virtutibus 9 theologicis. Ita D. Thomas ar. 5. *A fide* quidem, *A theologicis.* quia fides eſt virtus intellectus, religio affectus. Sępè tamen *fides* vocatur *religio*, quia eſt religionis fundamentum, & regula. ſic vera fides dicitur vera religio; falſa fides, religio falſa. Verùm cùm fides non ſolùm ſit habitus intellectus, ſed complectatur etiam habitum quemdam voluntatis, nempe piam affectionem ad credendum Deo reue-

Affectio credendi, an distinguatur à Religione.

reuelanti, quæ actum fidei imperet, ratione cuius ipsum credere est liberum & meritorium; difficultas est quomodo religio ab hoc affectu distinguatur. Sanè parum videtur differre. quia actus fidei pertinet ad honorem primæ veritatis. Potest tamen inueniri aliquod discrimen. Primò, quia religio versatur circa suos actus externos, vt sunt signa diuinæ excellentiæ: sub ea enim ratione sunt à religione voliti. At affectus credendi non ita versatur circa actus fidei: non enim considerat actus fidei vt signa primæ veritatis, neque sub ea ratione illos vult; sed vt sunt vitales assensus, quos illud obiectum, nempe res credenda sic proposita, & à diuina auctoritate veluti informata, eleuata, & illustrata postulat. Secundò, quia tota ratio, cur religio suum actum externum imperet, est, vt Deo honorem deferat, eiusque excellentiam testetur. At ratio cur affectio credendi imperet ipsos actus fidei, non est vt honorem Deo exhibeat (etiamsi ob hunc finem possint imperari) sed quia materia ipsa diuina auctoritate confirmata, id postulat; vel (quod ferè idem est) quia obligatio ad illum actum orta ex reuelatione sufficienter proposita id requirit. Et sic est peculiaris virtus habens peculiarem materiam, in qua considerat propriam honesti rationem. Posset etiam dici hunc affectum pertinere ad quamdam iustitiam hominis erga Deum: quia actus ille debitus est primæ veritati tamquam necessarius, vt non censeatur contemni aut vilipendi. Nolle enim credere viro grauissimo affirmanti, est quodammodò contemnere, & paruam de illo habere existimationem. Qua in re esse iniuriam patet cōmuni hominum iudicio, qui hoc iniuriam interpretantur. & meritò. nam continet quemdam cōtemptum & vilipensionem alterius absq; causa, quæ non minùs est contra iustitiam quàm temerarium de illo iudicium. ***A spe & charitate*** distinguitur, quia hæ virtutes immediatè attingunt ipsum Deum, tamquam proprium obiectum: charitas enim amat Deum vt ipse est bonum suum: vult enim ipsam diuinitatem, & omne bonum, ipsi Deo, vt ipsi in se benè sit: spes illum desiderat & sperat vt est bonum nostrum. Itaque inclinant in actum internum, qui proximè versetur circa ipsum Deum. Religio verò non versatur immediatè circa Deum, sed circa cultum Dei, id est, circa signa interna vel externa, quibus Deus honoratur & colitur.

Obiectio I.

10 Dices Primò, Obiectum formale religionis est excellentia diuina: ergo versatur proximè circa Deum, ac proinde est virtus theologica. Antecedens probatur, quia sicut Deus propter suam bonitatem diligitur *charitate*; ita propter diuinitatis excellentiam colitur *religione*: & sicut Deo credimus per fidē, propter auctoritatem diuinam; ita ei honorem exhibemus ob excellentiam infinitam.

Respon. Religionis obiectum.

Respondeo, Excellentiam diuinam propriè non esse obiectum religionis; sed cultum diuinum, qui est actus externus religionis. illud enim est obiectum virtutis, in quod ipsa virtus immediatè tendit: atqui religio tendit immediatè non in excellentiam diuinam, sed in eius cultum: est enim affectus quidam erga cultum diuinum, quatenus Deo debitus est & congruens. vnde ratio debiti & congruentis Deo in cultu diuino spectata, est ratio formalis obiectiua religionis. cùm enim religio sit iustitię pars, necessariò respicit debitum alteri. Confirmatur à simili; nam ita se habet religio ad Deum, sicut Iustitia particularis ad proximum: atqui proprium obiectum Iustitiæ particularis non est proximus, sed res proximo debita: ergo similiter obiectum religionis non est Deus aut excellentia diuina; sed cultus Deo debitus; vt sacrificia, oblationes, laudes, orationes, vota, imagines, & omnes cærimoniæ, quibus diuinitas honoratur. excellentia tamen diuina est obiectum formale cultus diuini: est enim ratio cur Deus sit colendus. Quare cùm cultus diuinus sit actus externus religionis, quem religio tamquam proximum obiectum respicit, sequitur Deum esse obiectum remotum religionis, quia est id, cui ob suam excellentiam religio cultum defert. Vnde Caietanus ar. 5. & passim DD. distinguunt duplex obiectum religionis, propinquum, & remotum. Propinquum vocant *obiectum quod*; id est, quod ipsa virtus appetit & affectat; & hoc est cultus diuinus. Remotum, *obiectum cui*, id est, cui aliquid exhibet: hoc est ipse Deus, propter suam excellentiam.

Obiectum cultus diuini est excellentia diuina.

Obiectum quod, & obiectum cui.

Obiectum virt. theol.

At virtutes theologicæ proximè in Deum tendunt & ipsum immediatè per suum actum internum attingunt, vt ostensum est. Deinde si in illis velimus distinguere *obiectum quod* & *obiectum cui*, Deus non solùm est *obiectum cui*, vt in religione; sed etiam *obiectum quod*. Id enim quod charitas Deo vult, est potissimùm ipsa diuinitas, & diuinæ perfectiones: & quod fides credit, est Deus ipse, consideratus vel in seipso, vel vt est principium & finis omnium creaturarum. Sic etiam principale *obiectum quod* spei, est ipse Deus. Nec refert *obiectum cui* esse ipsum hominem; quia spes ad amorem concupiscentiæ pertinet, qui speciem ab *obiecto quod*, non *cui*, accipit. At totum *obiectum quod* religionis est creatum: quidquid enim ipsa vult, est opus nostrum.

Charitas.

Nec obstat, quòd charitas etiam bona extrinseca & creata Deo optet & velit. Primò, Quia hæc solùm sunt obiecta secundaria & materialia, à quibus virtus speciem non accipit. Simili modo quæ fides extra Deum credit, secundaria sunt.

Deinde quia proxima ratio formalis obiectiua in virtutibus theologicis est ipse Deus: charitas enim vult omne bonum Deo, immediatè ex affectu vt ipsi benè sit: fides credit omne verum, quod ipse reuelauit, propter ipsius auctoritatem. at proxima ratio obiectiua cur religio aliquid Deo velit, est ratio debiti: ideò enim vult cultum Deo exhibere, quia est veluti tributum, quod creatura debet suo creatori; sicut antè exemplo Iustitiæ particularis ostensum est. Neque verum est (si propriè loqui velimus) charitatem, debiti rationem in suo obiecto spectare: nam charitas non vult Deo bonum præcisè, quia illud ei est debitum, nihil aliud spectando, quàm vt huic debito fiat satis: hoc enim potiùs ad quamdam Iustitiam erga Deum, quàm ad charitatem pertinet; vt exemplis humanis facilè ostendi potest. sed solùm spectat ipsum benè esse Dei: ideò enim omne bonum illi vult, vt ipsi benè sit; sicut amicus vult amico bonum vt ei benè sit, non spectans an hoc sit illi debitum, an non: quamuis malit vt sit ei debitum quàm indebitum, quatenus hoc in dignitatem & maius bonum amici cedit. Hæc paulò fusiùs, quia res nonnihil difficilis, & à plerisque non satis explicata.

Ad

Ad probationem antecedentis: Ex eo quòd Deus dicatur coli propter ſuam diuinitatem, non ſequitur immediatè verſari circa Deum virtutem religionis, ſed ipſum cultum, qui eſt obiectum immediatum religionis. Hinc fit vt religio ſolùm mediatè circa Deum verſetur, non tamquam *obiectum quod*, ſed *cui*, vt dictum eſt. religio enim non inclinat immediatè in Deum, ſed in aliquid Deo exhibendum, quo ipſius maieſtatem ſignificet & teſtetur; ſicut Iuſtitia particularis non inclinat immediatè in proximum, ſed in aliquid proximo reddendum. Cùm dico *Deum eſſe obiectum cultus*, non eſt ita intelligendum, quaſi colere & honorare Deum, ſit actu vitali ipſum tamquam obiectum materiale, vel formale attingere, aut circa ipſum per modum actus vitalis verſari; (ſicut Deum amare, Deo credere) ſed eſt illum attingere aliquo ſigno, tamquam ſignatum; vel ſicut attingitur is, cui aliquid offertur.

Quomodo Deus ſit obiectum cultus.

11 Dices Secundò, Oratio & laus attingũt Deum immediatè, tamquam obiectum, & tamen ſunt actus religionis.

Obiectio 2.

Reſpon. 1.

Reſpondeo Primò, Non ſunt actus interni immediatè à virtute religionis eliciti, ſed externi ab ea imperati. externos voco reſpectu virtutis religionis, quæ eſt in voluntate; ſunt enim obiecta illius, in quæ affectus religionis immediatè tendit, & habent ſedem in intellectu. Obiectum autem proprium virtutis, ſpectandum eſt ex actu interno, in quem virtus immediatè inclinat, qui in propoſito eſt amor cultus diuini.

Reſpon. 2.

Quomodo actus externi relig. imperentur à variis virtutibus.

Secundò Reſpondeo, Illos duos actus non attingere Deum, ſicut actus vitalis ſuum obiectum, ſed ſicut ſignũ attingit ſignatum: ſunt enim actus religionis vt ſigna & teſtimonia diuinæ excellentiæ & noſtræ ſubiectionis. Hinc fit vt à variis virtutibus imperari poſſint. oratio enim, quatenus per eam implicitè teſtamur Deum eſſe auctorem omnium bonorum noſtrorum, habere omnium ſcientiam, & prouidentiam, (hoc enim orando Deum, ipſo facto inſinuamus) eſt actus religionis. quatenus per eam petimus ſalutem, & ad ſalutem opportuna, eſt actus imperatus ſpei. quatenus petimus amplificari gloriam Dei, eſt actus imperatus à charitate. proximè autem ſemper elicitur à ratione, mediante fide. Idem dicendum de voto & iuramento; quia ſunt locutiones quædam practicæ, in honorem Dei reſultantes, vt infrà cap. 40. num. 28. ex mente D. Thomæ oſtendetur. Actus autem virtutũ theologicarum longè aliter Deum attingunt, nempe vt obiectum cognitum & amatum propter ſemetipſum.

12 Dices Tertiò, Auguſtinus in Enchiridio cap. 3. dicit *Deum coli fide, ſpe, & charitate*: ergo religio eſt virtus generalis, complectens virtutes theologicas.

Obiectio 3.

Reſpon. 3. Deus colitur fide, ſpe, & charitate.

Reſpondetur Primò cum D. Thoma ar. 5. ad 1. dictum ſancti Auguſtini intelligendum cauſaliter, quia virtutes theologicæ cauſant in nobis virtutem religionis, qua Deus colitur, & actus eius imperant.

Secundò, Reſponderi poteſt & meliùs, religionem & cultum interdum accipi generatim pro omni virtutis officio, quo ordinamur ad Deum, quodque inſtar ſacrificij Deo eſt acceptum. Sic poteſt intelligi illud Iacobi 1. *Religio munda & immaculata*, &c. & paſſim in Scripturis pro eodem accipiuntur *colere Deum*, & *ſeruire Deo. ſeruitus* autem (Græci λατρείαν vel δουλείαν vocant) eſt nomen generale ad omnia bona opera, quibus Deo obedimus & placemus, vt ex plurimis locis conſtat; Pſal. 2. 21. 99. Lucæ 2. Matth. 6. & alibi. Hoc modo videtur ibi accipi à D. Auguſtino. & iuxta hanc rationem lib. 10. de ciuit. cap. 6. deſcribit ſacrificium, vt *ſit omne opus bonum, quod geritur, vt ſancta ſocietate Deo inhæreatur.* hoc modo paſſim accipitur in Scripturis.

Tertiò, Dici poteſt actus fidei, ſpei, & charitatis dupliciter ſpectari poſſe; Primò, Vt ſunt ſigna, quibus implicitè diuinam excellentiam profitemur: nam hoc ipſo, quo credimus Deo, inſinuamus illum eſſe primam veritatem: dum amamus ſupra omnia, ſignificamus eſſe ſummum bonum; & hac ratione ſpectari poſſe tamquam actus externos ſeu obiecta ad virtutem religionis. Secundò, Vt ſunt actus vitales, quibus immediatè Deo inhæremus, & tamquam obiecto vnimur; & ſic pertinere ad virtutes theologicas. Poſſe tamen ob rationem prædictam à virtute religionis imperari; & quamuis non imperentur, tamen tacitũ cultum continere. Nec obſtat, quod ait D. Thomas ar. 5. ad 1. virtutes theologicas, eò quòd verſentur circa finem vltimum, Deum, imperare actus religionis, & aliarum virtutum, quæ verſantur circa media: quia etſi hoc virtutibus illis per ſe conueniat, eò quòd per ſe & ex natura ſua circa finem vltimum verſentur; tamen per accidens cõtrarium fieri poteſt; vt ſi quis velit vti actu virtutis theologicæ ad finẽ virtutis inferioris. omnis enim actus, qui poteſt eſſe medium ad conſequendam virtutem aliquam, vel proprium eius finem, poteſt ab ea virtute imperari, ita vt ex affectu eius homo ſe applicet ad illum actum. Sic religio poteſt imperare actus fidei, ſpei, & charitatis; quia hi actus ſunt idonei ad finem religionis, qui eſt honorare Deum. Eoſdem imperare poteſt affectus temperantiæ, quatenus ad obtinendum à Deo huius virtutis donum ſunt idonei: eadem eſt ratio in ceteris. nam perfectio & finis intrinſecus inferioris virtutis poteſt intendi vt finis acquirendus per actus ſuperiorum virtutum, quotieſcumque hi actus per modum meriti vel diſpoſitionis aliquo modo ad illum valent. 13

Actus virt. theol. dupliciter cõſiderantur.

Virtutes theologicas poſſe ab alijs imperari.

Dices, Actus virtutum theologicarum ne vt ſigna quidem videntur ad religionis virtutem pertinere: quia etſi illis Deum eximiè honoremus, tamen non honoramus vt Superiorem, proteſtando noſtram ſubiectionem; quod tamen virtus religionis poſtulat: vnde pater etſi honoret filium, non tamen illum colit, quia ſuperiorem in nulla re agnoſcit.

Obiectio.

Reſpondeo, Illos actus vt à nobis fiunt, poſſe accipi vt ſigna ſubiectionis noſtræ; quia credimus Deo tamquã Superiori & magiſtro, cui ſubiicimus omne iudiciũ noſtrum: & amamus illum charitate, referendo & offerendo nos ipſos & omnia noſtra ad ipſius obſequium & gloriam; & ſperamus virtute ac omnipotentia ipſius ſummũ bonum noſtrum, id eſt, ipſummet. vnde patet in his actibus contineri profeſſionem excellentiæ ipſius, & noſtræ ſubiectionis ac dependentiæ ab ipſo.

Reſpon.

Quomodo iſti actus ſint nota ſubiectionis.

Ex his patet religionem, etſi virtus theologica nõ ſit, eſſe tamen virtutibus theologicis valdè affinem, & poſt eas primum locum obtinere. nam poſt fidem, ſpem, & charitatem nihil laudabilius quàm Deo debitũ cultum offerre. Confirmatur, eò enim 14

eò enim virtus quæque est præstantior, quò vicinius attingit Deũ: atqui post virtutes theologicas religio vicinius illum attingit; nempe tamquam obiectum, cui cultum defert: ergo, &c.

De pia affectione, obedientia, & pœnitentia. Dices, Pia affectio ad credendum primæ veritati, obedientia & pœnitentia eodem modo Deum attingunt, nimirum vt *obiectum cui*: ergo religio non est his præstantior. Nam illius affectionis opus est credere Deo, obedientiæ obedire Deo, pœnitentiæ satisfacere Deo.

Respondeo dupliciter. Primò, Cùm religio præfertur ceteris virtutibus, quæ non sunt theologicæ, eò quòd vicinius Deum attingat, accipitur paulò latius, vt omnem virtutem, qua Deo debitum reddimus, complectatur: & hoc modo prędictæ virtutes sub religione continentur. Idque meritò, quia opus illarum intrinsecè honorem Dei continet. Credere enim Deo pertinet ad honorem primæ veritatis: obedire Deo ad honorem diuinæ superioritatis & auctoritatis gubernandi: satisfacere Deo, pertinet ad honorem Dei instaurandum, qui peccato erat læsus: sicut petitio veniæ pertinet ad honorem eius, qui ab altero iniuriam accepit.

Quo modo Religio sit præstantior istis. Respondeo Secundò, Religionem, etiamsi strictè omnino & propriè sumatur vt ab istis virtutibus distinguitur, esse præstantiorem & vicinius attingere Deum, quàm vel obediētia vel pœnitentia. De *pia affectione* est alia ratio, quia est veluti pars virtutis theologicæ, nempe fidei, & ita sub fide comprehenditur; ac proinde non pertinet ad hanc comparationem. De illis ergo duabus prioribus patet. quia Religio considerat opus suum vt est signum diuinæ excellentiæ, illudque non solùm Deo exhibet, sed ita exhibet, vt velit illud circa Dum versari, & eius excellentiam signare. At obedientia etsi versetur aliquo modo circa Deum vt *obiectum cui* obedit: tamen non considerat opus suum, vt est signum & protestatio quædam diuinę excellentię, neque illud defert Deo vt munus quo ipse honoretur & ornetur; sed solùm considerat illud vt debitum, & necessarium propter auctoritatem diuinam præcipientem, ne videlicet si omittat, Dei auctoritatem videatur contemnere: vel præscindendo ab ista necessitate & obligatione, considerat opus vt habens specialem honestatem à diuina auctoritate illud volente & imperante. Sicut enim Deus, vt est prima veritas, aliquid reuelando facit illud dignum creditu, & credendum secundùm rectam rationem: ita vt est omnium superior aliquid præcipiendo, facit illud dignum factu, & omnino secundùm rectam rationem faciendum, estque hæc dignitas propria honestas obiectiua, quam respicit obedientia. *Pœnitentia* dupliciter considerari potest. Primò, quatenus dolet de peccato, vt est offensio Dei, eiusque malum, illudque conatur tollere tamquam ei displicens, & vt Deo reconcilietur. quo modo non distinguitur à charitate; sed est ipsa virtus charitatis inadæquatè concepta, nimirum vt versatur circa ablationem peccati, & reconciliationem cum Deo propter ipsum bonum Dei. Eiusdem enim virtutis est gaudere de bono alterius, illudque procurare; & dolere de eius malo, illudque depellere. Secundò, quatenus dolet de peccato præcisè, vt est iniuria Dei, & imperat opera satisfactoria ad hanc iniuriam sarciendam. hoc modo distinguitur à charitate, & pertinet ad quamdam iustitiam hominis erga Deum. Sed non considerat neque imperat opera satisfactoria, vt sunt formaliter signa diuinę excellentiæ, quibus Deum veluti ornet & honoret; sed vt sunt vindicta peccati, qua Deo pro iniuria illata satisfiat, & ius eius violatum quodammodò instauretur: sicut cùm quis homini pro iniuria illata satisfacit dolendo, & se accusando, affligendo, veniam petendo, non intendit per hoc formaliter illum honorare, sed pro iniuria satisfacere.

Dico Quartò, Religio non distinguitur à virtute *pietatis*, *obseruantiæ*, & *gratitudinis* in Deum. Colligitur ex D. Thoma q. 106. ar. 1. ad 1. vbi dicit, *Sicut religio est quadam superexcellens pietas*; *ita est quadam superexcellens gratitudo*, & ex Caietano quęst. 107. ar. 3. Probatur, quia *pietas* propriè est quæ debitum cultum reddit parentibus; *obseruantia* personis in dignitate constitutis; *gratitudo*, benefactoribus. ratio autem parentis, & personæ eminentis, & benefactoris continetur in Deo excellentissimè: ergo etiam debitum erga illum vt parentem, personam sublimem, & benefactorem est summum: atqui hoc debitum non distinguitur à debito erga primum principium: ergo virtus, quæ respicit hoc debitum, non distinguitur à virtute religionis, quæ respicit cultum, primo nostri & rerum omnium principio debitum. Vnde rectè Caietanus infrà qu. 107. ar. 3. notat, has virtutes, pietatem, obseruantiam, & gratitudinem dupliciter existere. Primò, Formaliter in suis propriis speciebus. Secundò, Eminenter, in superiore virtute, quæ est religio. ratio est, quia obiecta earũ (quibus deferunt suas functiones) continentur eminenter in obiecto, cui defert religio: & debita earum, ob quæ deferunt, in debito religionis. *Virtus religionis colit Deum vt parentem, vt Principem, & vt benefactorem.* *Dupliciter existũt istæ virtutes.*

Aduerte tamen esse valdè probabile, *Gratitudinem* per se esse virtutem distinctam à religione; quia formaliter respicit debitum ortum ex beneficio; religio autem hoc non respicit vt obiectum formale, sed vt motiuũ seu impulsiuum ad actum. vide infra cap. 47. dubit. 1.

Fidelitas. Idem dixerim de *fidelitate* erga Deum. hæc enim respicit debitum ortum ex promissione, illudq; soluit non ex affectu Deum honorandi propriè, sed ex affectu satisfaciendi debito ex promissione contracto: qui duo affectus videntur omnino distincti; quamuis actus alterius ab altero vicissim imperari possint. Nam ex affectu Deum honorandi possum velle soluere promissa, & gratias agere; & ex affectu soluendi promissum & referendi gratias pro beneficiis acceptis possum velle honorare. Rectè tamen hæ virtutes referuntur ad *Religionem*. Primò, quia versantur in materia religionis: nam quidquid promittimus Deo, vel pro beneficiis referimus, ad religionem pertinet, cùm nihil præter honorem ei donare possimus. Virtutes autem secundùm modum loquendi Patrum, censentur distingui vel non distingui ratione materiæ potiùs, quàm ratione interni affectus præcisè & formaliter considerati. Vnde iuramentum est actus religionis, etiamsi non fiat affectu religionis; similiter oratio, solutio decimarum, &c. Et ieiuniũ est opus temperantiæ, etiamsi non fiat affectu temperantiæ, sed iustitiæ vel pœnitentię. Secundò, quia debitum gratitudinis & fidelitatis erga Deum crescit ratione excellentiæ ipsius. Vnde in praxi dum nos gratos & fideles ipsi præstare volumus, maximè spectamus diui- *Quomodo pertineant ad Religionem.*

nam

nam excellentiam cui obstricti sumus, ne si neglexerimus, illam inhonorasse videamur. Denique hoc ipso quo quis rectè dispositus est ad debitum honorem Deo exhibendū, etiam benè dispositus est ad soluenda ei promissa, & gratiarum actionem: & neglectus horum censetur quædam Dei inhonoratio. Itaque videtur ratio religionis in illis quodammodò includi.

DVBITATIO III.

Vtrùm religio distinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti.

Eodem virtutis habitu coli Deū & Sanctos.

16 QVidam putant non distingui. Ita Marsilius in 3. qu. 8. ar. 1. in fine. Probat tribus rationibus, sed nullius momenti: nam vel falsum assumunt, vel aperta æquiuocatione laborant. Vnde aliter probatur, Primò, Quia eadem virtute charitatis amatur Deus & proximus: ergo etiam eadem virtute colitur, honoraturque Deus & proximus. Consequentia patet, quia sicut se habet bonitas supernaturalis, quæ est in proximo, ad bonitatem, quæ est in Deo; ita excellentia, quæ est in Sanctis, se habet ad excellentiam Dei; nempe tamquam participatio illius supernaturalis. Antecedens probatur, quia Deus diligit hominem vt amicum ex charitate, & tamen diligit illum propter suam bonitatem & gloriam: ergo ex eadem virtute. Confir. quia alioquin essent quatuor virtutes theologicæ. Nam amor proximi quo cupio illi ipsum bonum diuinum, versatur immediatè circa Deum non minùs quàm virtus spei, qua cupio Deum mihi. itaque non minùs erit virtus theologa quàm spes; ac proinde si distinguitur à charitate qua diligitur Deus, erunt quatuor theologæ virtutes contra communem sententiam Doctorum. Secundò, Cultus Sanctorum est religiosus, non ciuilis; ergo pertinet ad virtutem religionis. Tertiò, Hoc ipso, quo quis benè dispositus est ad cultum diuinum, etiam benè est dispositus ad cultum Sanctorum, qui sunt dij per participationem. Hæc sententia non est improbabilis.

Sed contraria est verior, quam tenet D. Thomas qu. 81. ar. 4. ad 3. & suprà qu. 25. ar. 1. ad 2. & infrà qu. 103. art. 3. ad 2. & passim Doctores in 3. d. 9. Pro qua

Sancti tripliciter coli possunt.

17 Notandum, dupliciter posse Sanctos coli. Primò, Propter excellentiam intrinsecam & participatam. Secundò, Propter excellentiam extrinsecam ipsius Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habēt. quod potest rursus fieri dupliciter; vel enim eo modo coluntur vt ipsi sint integer terminus cultus; vel eo modo vt Deus sit terminus & obiectum principale illius cultus, illi verò secundarium.

Si colantur ob excellentiā extrinsecam vt terminus secūdarius cultus.

18 Dico Primò, Si Sancti colantur propter excellentiam increatam Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent; sic eadem virtute coluntur, qua colitur Deus. Probatur Primò, de eo cultu, qui non sistit in Sanctis, sed transit immediatè in Deum; quia dum hoc modo coluntur, non tam ipsi coluntur quàm Deus in ipsis, tamquā in suis templis, tabernaculis, imaginibus. tunc enim Sancti considerantur non vt ipsi sunt cultus capaces, sed sicut res inanimæ spectari solēt, per quas Deus nobis repræsentatur. vnde etsi externum signum cultus ad ipsos dirigatur; tamen ibi non sistit: nam interior submissio fit Deo, quem in ipsis spectamus: ac proinde exterior etiam cultus, vt subest interno, ad Deum transit. hic enim cultus omnino similis est cultui crucis & imaginis Christi, quę non coluntur, nisi per accidens & cultu materiali, quatenus externum signū cultus ipsis fit; sed per illa colitur Deus, sicut dum res amici, v. g. equus benè tractatur propter amicum, hic actus non est formaliter beneuolētia aut beneficium in equum, sed in amicum, quamuis materialiter equo fiat; & sic etiam respectu illius, beneuolentię actus & beneficentia, & beneficium dici possit. Idem confirmari potest à simili in charitate; nam eadē est virtus qua diligitur Deus propter se, & qua diligitur proximus & omnes creaturæ propter Deum; vt dum proximo & omni creaturæ benè volumus, cuique pro sua conditione & capacitate, propter Dei gloriam: ergo etiam eadē est virtus, qua Deus colitur in seipso propter suam excellētiam increatam, & qua Sancti coluntur vt aliquid Dei, eius excellentiam nobis exhibentes: hoc enim nihil est aliud, quàm colere Deum in Sanctis, tamquam in suis templis & imaginibus. Sicut enim cùm volo proximo bonum propter Deum, illa dilectio non est formaliter dilectio & beneuolentia in proximum, (eò quòd ipsius bonum non diligatur vt est ipsius) sed in Deum: ita hic honor, quo honorantur Sancti vt Deum nobis repręsentant, formaliter est honor Dei, & latria.

Coluntur per accidēs & materialiter.

Charitas quo modo diligit proximū propter Deum.

Si colantur vt terminus primarius propter excellentiam diuinam.

Secundò, probatur de cultu, qui ipsis Sanctis tamquam integris terminis propter excellentiam diuinam tribuitur: quia tota ratio huius cultus est excellentia increata Dei, ad quam ipsi certum respectum & coniunctionem habent: ergo procedit à virtute religionis, quæ excellentiam diuinam tamquam rationem sui cultus spectat. omnis enim virtus respiciens aliquam rationem formalem obiectiuam seu motiuum principale, extendit se ad omne id, cui illa ratio formalis aliquo modo communicatur, vel coniungitur, vt patet inductione.

Obiectio.

Quomodo colantur ob causam extrinsecā.

Dices, Sancti non coluntur proximè propter excellentiam increatam Dei, sed propter dignitatem quamdam intrinsecam, quam accipiunt ex ordine ad Deum, vt filij, vt amici, vt heredes, vt templa, vt imagines Dei: ergo ratio formalis obiectiua huius cultus non est excellentia diuina; ac proinde non procedet à virtute religionis. 19

Respon. Dignitas moralis Sanctorum habet ordinem intrinsecum ad excellentiam diuinam.

Respon. Negando consequentiam, quia etsi ob illam moralem dignitatem colantur, tamen verè coluntur propter excellentiam Dei; eò quòd ille respectus, quem habent ad Deum, includat in sua ratione formali excellentiam diuinam, saltem in obliquo, ita vt sine ea concipi nequeat: sicut ratio boni vtilis includit bonitatem finis. Vnde sicut eadem virtus, & idem affectus habitualis inclinat in finem, & in media propter finem, eò quòd bonitas medij consistat in ordine ad finem; ita eadem virtus, quæ nos incitat ad cultum Dei, incitat etiam ad cultum Sanctorum; quia illorum excellentia consistit in coniunctione & respectu quodam ad Deum. vnde verè coluntur propter excellentiam diuinam, extrinsecùs illis applicatā: sicut medium amatur propter bonitatem finis ipsi extrinsecam; quamuis ille respectus, per quem fit ista applicatio, sit intrinsecus. Hoc modo plerumque à nobis coluntur Sancti; quia meliùs hanc excellentiam quàm eorum perfectiones physicas & in-

trinsecas apprehendimus. neq; solùm Sanctis cum Christo regnantes, sed etiam interdum homines mortales. sic enim colitur Pontifex dum consideratur vt Vicarius Christi; & sacerdotes vt ministri Christi; homines sancti vt amici Dei, tabernacula Spiritus sancti.

Imagines non sic possunt coli.

Imagines autem Christi & aliæ res inanimę hoc modo coli nequeunt; quia non sunt capaces honoris formalis, sicut nec contumelię aut iniuriæ, cùm non possint hæc apprehendere, nec sint capaces vllius excellentiæ supra naturam rationalem. vnde non potest quis se illis tamquam Superioribus subiicere, vt eruditè ostēdit Gabriel Vasquez, tract. de adoratione. Itaque solùm possunt coli per accidens, & actu materiali & externo honoris; qui vt ad illas terminatur non est honor formaliter, sed solùm materialis actus honoris; est autem formaliter honor vt terminatur ad exemplar.

Quomodo honor imaginis trāsit ad prototypum.

Hoc modo intellige quod dictum est in Nicena secunda, *Honor imaginis transit ad prototypum*: nimirum quia signum submissionis quod fit imagini, non est propriè & formaliter honor imaginis, sed prototypi. Sic beneficentia quæ fit cani vel equo intuitu domini, cuius sunt res & possessio, transit in dominum; quia non est propriè beneficentia in res istas ratione carentes (etsi opus externum materialiter ad illas dirigatur) sed in dominum. huic enim intendis gratificari & beneficium conferre. Quod vt meliùs intelligatur, Notandum est duobus modis posse alicui obsequium beneuolentiæ vel beneficium conferri. Primò, si opus externum immediatè impendatur ipsi personæ. v.g. illam excipiendo conuiuio, vel afficiendo aliquo obsequio, vel donando aliquo munere. Secundò, si opus externum immediatè impendatur rei alteri ad illam personam pertinenti; tamen illius intuitu, nimirū vt illi benefacias. Simili modo dupliciter potest præstari alicui officium iustitiæ: vt si ex contractu tenearis alere personam, vel eius equum, vtrouis tamen modo fiat siue immediatè ipsi personæ, siue eius rei, solùm erit formaliter actus iustitiæ, vel beneuolētię erga personam; & materialiter tantùm respectu rei cui immediatè propter personam impenditur. Simili modo dupliciter quis potest honorari. Primò, immediatè in sua persona, vt cùm actus externus, qui est signū submissionis internę & æstimationis animi de excellentia alterius, immediatè fit circa personam. Secundò, mediatè in imagine & per imaginē, cùm actus externus proximè agitur circa imaginē; qui tamen honor etsi materialiter non tendat immediatè in personam, tamen vt formaliter habet rationē honoris, immediatè illam attingit: sicut & interna submissio, & æstimatio excellentiæ, & affectus illam testandi versantur immediatè circa personam. Sic erigere alicui statuam, non est formaliter honorare statuam, sed personam, cui erigitur; etsi externi actus, v.g. collocatio in colūna, impositio coronæ, & similia circa statuam fiant. Idem dicendū si statuę aperias caput, flectas genua, appones flores, &c. His enim omnibus dicuntur quidem coli & honorari imagines propter actum materialē qui immediatè circa illas fit; tamen formaliter non habent isti actus rationē honoris, nisi respectu prototypi, cui se animus honorantis intēdit subiicere, & cuius excellentiam intendit his signis testari. Ex quibus patet eodem numero cultu quo coluntur imagines coli prototypum: quia id quod

Dupliciter defertur alicui obsequium.

Dupliciter quis honoratur.

Eodem cultu coluntur.

est cultus materialis respectu imaginis, est cultus formalis respectu prototypi. Nec obstat quòd imagines dicantur coli cultu minore quàm prototypum: quia id intelligendū est non de specie cultus formalis, sed de signo externo. Longè enim maiora sunt submissionis signa, quæ fiunt immediatè circa ipsum prototypū, quàm quæ circa imaginem eius: sicut longè alia sunt officia quę impenduntur personę regiæ immediatè, quàm quæ eius impenduntur equis, canibus, mancipiis, intuitu ipsius. Hinc tamen non sequitur, quin ista in ratione beneficentiæ sint eiusdē speciei. Simili modo cultus quo Christus colitur immediatè in Eucharistia, & quo colitur mediante cruce dum illa honoratur, est eiusdē rationis, nimirum cultus latriæ: etsi respectu crucis non dicatur propriè *latria*. quia hoc nomen, sicut & *doulia*, significat seruitutem & internam submissionem, quæ non habetur respectu crucis sed crucifixi. Sed de his plura in 3. parte.

Quo sensu cultus imaginum dicatur minor.

Notandum tamen est Primò, Hunc cultū multùm distingui à priore, etsi ab eadē virtute procedat, & ob eamdē rationem formalē tribuatur: quia hic cultus non est latria, sicut prior; sed longè inferior, qui doulia à DD. vocatur; non enim submittimus nos Sanctis tamquam diis, sed tāquam Dei amicis & domesticis, magna apud Deum gratia & auctoritate pollentibus. Simili modo intentio & electio, etsi ab eadē virtute procedant, multùm tamen distinguuntur. deinde quia hoc cultu non colitur directè & immediatè ipse Deus, sed Sancti. altero verò colitur immediatè Deus, quāuis actus externus in Deum per Sanctos tendat. 20

Distinguitur hic cultus à priore.

Notandum Secundò, Etsi hic cultus physicè terminetur ad ipsos Sanctos, tamquam ad integrum obiectum, quod colitur: tamen interpretatiuè & secundùm æstimationem moralem redundat in ipsum Deum; ita vt Deus magis censeatur honorari, quàm Sancti. Ratio est, quia tota ratio honorandi est Deus & excellentia diuina; atqui *propter quod vnumquodque, illud magis*. sicut cùm quis medicinam appetit propter sanitatem, magis ipsam sanitatem appetere censetur. Confirmatur ex Patribus. Athanasius lib. de virginitate sub finem, *Si homo iustus ades tuas ingreditur, cum timore & tremore occurres ei, & adorabis humi ad pedes illius; siquidem illum non adorabis*; (intellige principaliter) *sed Deum, qui illum mittit*. quamuis hoc possit intelligi de priore illo modo adorationis, quo adorātur materialiter vt res aliqua Deum nobis repræsentans. Leontius in dialogo qui recitatus est in Synodo 7. act. 4. *Sanctos veneramur vt Dei amicos; & honor, qui Sanctis impenditur, in Deū recurrit. qui martyrem colit, Deum ipsum colit; qui matrem illius adorat, ipsi honorem assignat.* Idem docet Damascenus lib. 4. de fide cap. 16. & 17. vnde in hoc cultu virtualis quædam & implicita latria continetur: sicut in eo cultu, quo quis colit sacerdotem Iouis propter Iouem, continetur tacita idololatria. Simili modo in electione continetur virtute & moraliter intentio: quia ex vi illius affectus procedit, & assiduè pendet, & speciem accipit. 21

In hoc cultu tacitè magis colitur Deus.

Dico Secundò, Si Sancti colantur propter intrinsecas & absolutas perfectiones, vt propter visionem Dei, charitatem, sanctitatem, statumque beatum; sic non coluntur virtute religionis, sed distincta, quæ à DD. *doulia* vocatur. est D. Thomæ suprà & ferè communis Doctorum. 22

Si colantur ob perfectionem intrinsecam.

Pro-

Probatur; quia religio ſpectat excellentiam increatam & propter eam cultum defert, vt docet D. Thomas locis citatis: ergo cultus ille, qui ob excellentiam creatam defertur, non eſt religionis, ſed alterius virtutis. conſequentia patet, quia vbi eſt diuerſum genus excellentiæ per ſe honorabile, ibi eſt diuerſum genus cultus, & conſequenter diuerſæ virtutes inclinantes ad illos cultus: atqui excellentia illa Sanctorum toto genere diſtinguitur ab excellentia diuina, eſtque per ſe honorabilis: ergo conſtituit obiectum diuerſæ virtutis: ſicut bona diuerſi generis per ſe expetenda, conſtituunt obiecta diuerſorū affectuum habitualium.

Doulia. Hæc autem virtus vocatur à Doctoribus *doulia*, quod nomen etſi generatim *ſeruitutem* ſignificet, ſicut & *latria*; tamen vſu ſcriptorum eccleſiaſticorum & Doctorum accommodatum eſt ad ſignificandum omnem cultum Sanctorum, qui ipſis propriè impenditur, ſiue procedat à virtute religionis, ſiue ab alia. Item ad peculiarem virtutem, qua Sancti propter intrinſecas perfectiones coluntur. *Latria* ad ſignificandum cultum diuinum & virtutem religionis, vt docet D. Auguſtinus lib. 10. de ciuit. cap. 1. & Iſidorus lib. 8. etymolog. cap. vltimo.

Ad argumenta initio allata. Ad primum argumentum contrariæ ſententiæ Reſpondeo, Proximum poſſe amari dupliciter.

23 *Amor proximi duplex.* Primò, Volendo illi bonum ſupernaturale, vt ipſi benè ſit, ibique ſiſtendo. & hic amor non eſt actus charitatis, quæ eſt virtus theologica, qua Deus amatur propter ſe; ſed beneuolentiæ ſeu amicitiæ ſupernaturalis proximi: neque video qua ratione id negari poſſit; cùm tota ratio amoris huius ſit non bonum aliquod Dei, ſed bonum proximi. hic amor reſpondet illi honori, qui exhibetur Sanctis ob intrinſecam & phyſicam excellentiam, abſque vllo reſpectu ad excellentiam increatam Dei.

Secundò, Poteſt amari proximus volendo illi bonum quoduis, ſiue naturale ſiue ſupernaturale, non ſiſtendo in eo vt ipſi benè ſit, ſed vt Deo benè ſit; nempe volendo hoc totum, quatenus eſt bonum quoddam Dei. ſicut dum amamus mancipium, eique benè volumus, quatenus bonum mancipij eſt bonum domini. & hic amor eſt actus charitatis; quia formaliter eſt beneuolentia erga Deum; & bonum diuinum eſt tota ratio amandi: bonum autem proximi ſolùm ſe habet per modū obiecti materialis concupiti propter bonum Dei. eſt enim obiectum illius amoris vt habet rationem concupiſcentiæ, non autem vt rationem amicitiæ & beneuolentiæ. Sic intellige D. Thomam q. 81. art. 4. ad tertium, cùm ait; *charitatem, qua diligitur Deus, non eſſe virtutem diſtinctam à charitate, qua diligitur proximus.* Huic amori reſpondet ille honor, quo Sancti & alia honorantur, quatenus excellentiam diuinam nobis veluti imagines repræſentant. ſicut enim charitate diligimus quidquid vllo modo cedit in bonum Dei; ita religione poſſumus venerari quidquid nobis excellentiam diuinam obiicit.

Ad probationem antecedentis. Ille affectus quo Deus diligit hominem vt amicum, vt ipſi benè ſit, eſt diſtinctus noſtro modo intelligēdi ab illo actu quo diligit illum propter ſuam bonitatem, totum ipſius bonum ad ſuam gloriam referens, & ad diuerſam virtutem pertinet. Non enim ſolùm eſt in Deo charitas & dilectio ſuę bonitatis qua illam & omnia propter illam diligat; ſed ſunt etiam aliæ virtutes, vt iuſtitia, miſericordia, manſuetudo, amor amicitiæ erga creaturam rationalem, &c. quatenus ipſius affectus in obiecta iſtarū virtutum propter ipſorū propriam honeſtatem & pulchritudinem fertur. Vnde amor quo diligit hominem iuſtum vt amicum, diſtinguitur ratione ab amore quo diligit illum ad ſuam gloriam. Ad confirmat. Spes ſiue amor quo quis Deum ſibi cupit, eſt virtus theologica, quia vnit affectum immediatè non ipſi amanti, ſed Deo amato & deſiderato. Ratio eſt, quia eſt amor concupiſcentiæ, qui immediatè tendit in bonum amatum, affectum amantis illi coniungens. Neque oritur ex affectu actuali erga ſeipſum, ſed proximè ex ipſius potentiæ inclinatione tendit in obiectum. Vnde non accipit ſpeciem ab ipſo amante cui bonum illud appetitur, ſed ab amato quod appetitur. Amor autem quo proximo volo bonum vt ipſi benè ſit, non coniungit affectum meum cum illo bono ſiſtendo in illo, ſed cum proximo; eſt enim amor beneuolentiæ: imò volitio illius boni oritur ex affectu erga proximum, eumque ſupponit quaſi per modum intentionis. Ideò enim volo illi tantum bonum, quia cupio, vt illi ſit quàm optimè. hoc autem non volo ob aliam cauſam, ſed propter ſe, quia id apprehendo vt per ſe bonum & expetendum propter affectum erga ipſam perſonam. Itaque in amore beneuolentiæ non ſiſtitur in bono quod volumus, ſed in eo cui volumus, & ab eo actus in ratione beneuolentiæ ſpeciem accipit. hinc patet non eſſe virtutem theologicam, ſed amicitiam humanam ſupernaturalem. *Cur amor, quo volo proximo poſſeſſionē diuinitatis, non ſit virtus theologica.*

Ad Secundum, Cultus Sanctorum poteſt dici religioſus ob tres cauſas. Primò, Quia non eſt ciuilis & politicus, qualis defertur Principibus, Magiſtratibus, & viris magnis in Republica; ſed eſt ſupernaturalis, ortū habens ex vera fide in Deum, quæ religio vocari ſolet. Secundò, Virtus, qua coluntur Sancti, vel eſt ipſa religio; vt quando immediatè propter Deum honorantur: vel à virtute religionis oritur; vt quando coluntur propter perfectiones abſolutas intrinſecas. ſicut enim excellentia Sanctorū oritur ab excellentia diuina, eſtque participatio quædam illius, ita etiam virtus illa, qua coluntur Sancti, oritur ex virtute religionis, eamque ſemper comitatur. Tertiò, Cultus Sanctorum ſemper in honorem Dei implicitè reſultat: valdè enim Deo honorificum eſt, quòd miniſtri ipſius, in quibus ſolùm eſt radius quidam ipſius excellentiæ, tantopere honorentur. quas ob cauſas Eccleſia cultum Sanctorum ita cultui diuino coniunxit, vt iiſdem rebus, quibus colere conſueuit Deum, etiam honoret Sanctos. Sic templa, altaria, dies feſti, ieiunia, vigiliæ, peregrinationes, inſtituuntur principaliter quidem ad cultum Dei, ſed ſecundariò ad honorem Sanctorum. 24 *Cultus Sanctorum cur religioſus dicatur.*

Ad Tertium, Religio non diſponit hominem proximè ad cultum Sanctorum, qui ob intrinſecam illorum excellentiam impenditur, ſed remotè ſolùm, & ob affinitatem & ſubordinationem obiectorum. ſicut virtus ſuperior ad actus inferioris ſibi ſubordinatæ; quo modo charitas Dei ad amicitiam cum proximo.

DVBITATIO IV.

Vtrùm ratione diuersarum perfectionum in Deo existentium, vel ratione diuersorum beneficiorum ex ipso procedentium, debeantur ei cultus diuersæ speciei.

25 *Diuersa beneficia.* RESpondeo & dico Primò, Ratione diuersorum beneficioru non debetur cultus diuersi, v.g. vt alius debeatur cultus ratione beneficij creationis, alius ratione redemptionis, alius ratione beneficiorum temporalium, alius ratione spiritualium. est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia ratio formalis ob quam Deus est colendus cultu latriæ non est beneficium; sed est excellentia ipsius increata & immensa. beneficia autem solùm sunt id per quod illa excellentia nobis applicatur, vt apprehendatur tamquam ad nos pertinens, & à nobis adoranda: nam sine beneficiis & dependentia ab ipso non essemus obligati ad eam adorandam, sicut neque ad amandam supra omnia; vt dictum est tract. de charitate. Vnde si per impossibile esset aliquod numen, à quo nobis nihil boni prouenisset, vt volebat Simon magus, non essemus obligati illud honorare cultu latriæ. Indicat hoc D. Petrus apud Clementem lib. 2. recognit. pag. 51. & 52. vbi dicit, *Ille verò, qui nihil nobiscum habet negotij, si vindicare velit in nos*, (scilicet quòd illum non adoramus) *quo modo bonus erit?* &c. Idem colligitur ex D. Thoma q. 81. ar. 3. vbi dicit, Religionem exhibere reuerentiam Deo vt primo principio creationis & gubernationis rerum: ergo si aliquis ab eo non dependeret, non deberet ei hanc reuerentiam. Ratio est; quia omne debitum saltem strictum & legale, quo alteri obstringimur, prouenit ex dependentia quadam ab ipso, siue secundùm esse, vt à Deo & parentibus; siue secundùm gubernationem, vt à Superioribus; siue secundùm alia quædam beneficia, vt à benefactoribus: vel certè ratione alicuius connexionis; vt erga liberos & consanguineos; vel ratione liberæ obligationis, vt in contractibus. vbi nihil horum interuenit, nullum potest esse strictum debitum. nihil enim possum debere illi, à quo nihil accepi, quicum nihil habeo cõmunionis aut commercij. Confirmatur, quia *latriâ* significamus nostram subiectionẽ & dependentiam à primo principio: ergo si illud numen non est principium nostrum, non debemus ei latriam: sicut neque tributum debetur Principi alieno.

Dependentia, & beneficia inducunt obligationem cultus latria.

Nec obstat, quòd Sancti sæpè in Deo colendo non spectent beneficia accepta, sed solam Dei maiestatem; quia etsi ad illum honorem exhibendum non moueantur beneficioru consideratione, tamen strictè ad hoc officiu non obligarentur, nisi ab eo dependerent: imò neque latriæ cultum ei exhiberent, sed alterius rationis; vt ex D. Thoma dicto articulo 3. & aliis locis colligitur. Adde, in ratione diuinæ maiestatis quodam modo comprehendi essentialem dependentiam nostri esse, sicut in ratione primi principij & entis per essentiam: ac proinde etsi sola maiestas in cultu spectetur, non tamen excluditur, sed potiùs includitur hæc dependentia, tamquam causa sine qua talis cultus non exhiberetur.

Dico Secundò, Ratione etiam diuersarum perfectionum seu attributorum non debentur adorationes diuersæ. Ita Halensis 3. p. qu. 30. num. 1. ar. 3. Gabriel in can. lect. 49. Colligitur ex D. Thoma q. 81. ar. 3. ad primum. & q. 84. ar. 1. ad 2 Probatur; ratio formalis cur Deus sit adorandus cultu latriæ est, esse principium primum rerum omnium: atqui primum principium directè includit omnes perfectiones omnium attributorum: nam id, quod est fons totius esse & omnis perfectionis, debet in se omnem rationem essendi continere; ergo pro diuersitate perfectionum non debetur diuersa latriæ adoratio: cùm ratio cur sit colendus latriâ, sit vnica & simplex. 26 *Diuersa attributa.*

Dices, Glossa in illud Psalmi 7. *Domine Deus meus, in te speraui*, ait, *Domine omnium per potentiam, cui debetur doulia, Deus omnium per creationem, cui debetur latria*; quod desumptum ex August. qu. 94. in Exodum: *Doulia*, inquit, *debetur Deo tamquam Domino, latria verò non nisi Deo tamquam Deo*: ergo diuersus cultus debetur ratione diuersorum attributorum. Confirmatur, quia per sacrificium testamur illum habere vitæ & mortis potestatem; adoratione, esse Dominum omnium; oratione, esse liberalem & omnipotentem; iuramento assertorio, esse veracem; promissorio, fidelem; laude, omnia attributa celebramus. 27 *Obiectio.*

Respond. Non æquè expressè omnia attributa singulis colendi modis honorantur, sed quædam aliis significantiùs. Hinc fit, vt sit quædam materialis differentia inter hosce modos colendi. vnde quidam nulli nisi Deo conueniunt, vt sacrificia, templa, altaria. quidam etiam aliis accommodari possunt, vt adorationes, orationes, &c. omnes tamen hi modi, quatenus sunt cultus latriæ, exhibentur Deo, vt omnibus perfectionibus plenissimus est, omnesque illas testantur & insinuant. nam exhibentur illi quatenus est primum principium nostri & reru omnium. Hinc patet responsio ad argumentum. *Respon. Diuersitas in modis colendi est materialis.*

Vbi tamen aduerte, *douliam* non accipi strictè, quatenus est actus obseruantiæ, debitus Sanctis; sed generatim pro cultu debito alicui, tamquam domino, qualecumque sit illud dominium. vnde sicut dominium conuenit Deo & creaturis analogicè, ita doulia. latria autem accipitur pro cultu, qui conuenit Deo, quatenus Deus est, seu quatenus est primum principium nostrum: vnde non potest communicari creaturis. Vide Gabrielem Vasquez de adorat. lib. 1. dub. 2. *Doulia.*

Quænam autem cultu latriæ vel douliæ colenda sint, in tertia parte quæstione 25. exactiùs tractandum est.

CAPVT

CAPVT XXXVII.

De actibus internis religionis, Deuotione, & Oratione.

Complectitur Dubitationes 12.

Actus religionis interni & externi.

DIVVS Thomas enumerat varios actus religionis, alios internos, alios externos. Internos ponit duos, *deuotionem*, & *orationem*. Externos facit reliquos, *adorationem*, *sacrificium*, *oblationem primitiarum & donorum*, *oblationem decimarum*, *votum*, *iuramentum*, *adiurationem*, *laudem*; quibus infrà adiungit *gratiarum actionem*. quæ duo postrema commodè sub oratione comprehendi & tractari possunt. nam secundùm Diuum Thomam quęst. 83. art. vlt. *gratiarum actio* est pars orationis; similiter laus, quæ ferè semper petitioni miscetur, ad orationem pertinet, tamquam pars vel species quædam illius.

Cur oratio inter actus internos.

Dices, *Adoratio*, *votum*, *iuramentum*, non minùs actu interno fieri possunt quàm *oratio*, & *oratio* non minùs actu externo quàm illa: cur ergo illa potiùs inter actus externos numeratur, quàm oratio? Rursus, *reuerentia* non minùs est actus internus religionis quàm *deuotio*, cur ergo reuerentiam prætermisit? Respond. Ideò D. Thomas *orationem* inter actus inter nos posuit, quia consistit in eleuatione mentis ad Deum, quæ interna est, & maximè requirit internam attentionem assiduam. *Adoratio* humana (de qua D. Thomas loquitur) consistit in signis externis honoris & submissionis sui. *Votum* etsi Deo fiat, tamen non requirit mentis eleuationem, nec attentionem internam, præter eam quæ necessaria est, vt homo aduertat quid agat. *Iuramentum* refertur ad homines, & ideò in actu externo consistit. Quòd ad *Reuerentiam* attinet, hoc nomen dupliciter accipi solet. Primò, vt significet omnem honorariam submissionem. Sic dicimur alicui exhibere *reuerentiam*, dum ei caput aperimus, genua flectimus, corpus inclinamus; quo modo non est actus distinctus ab adoratione, & interior affectus reuerētiæ nihil est aliud quàm affectus adorandi. Secundò, vt denotet quemdam timorem & fugam animi, qua quis refugit in rebus diuinis nimiam libertatem & licentiam, metuitque ne nimis liberè, nimis audacter, non satis humiliter, non satis congruenter tantæ Maiestati, & suæ vtilitati in rebus diuinis & coram Deo versetur. Sic Seraphim duabus alis velabant pedes, & duabus faciem ex reuerentia diuinæ Maiestatis, Esaię 6. Sic Moyses & Prophetæ loquentes cum Deo cadebant in faciem non audentes ex aduerso intueri formam, in qua Deus loquebatur. Hoc modo est actus internus religionis: quia *Religio* non solùm inclinat ad cultum Deo exhibendum, sed etiam ad conuenienti modo exhibēdum. Vnde fugit omnem modum, qui indicat minorem æstimationem Dei, & minorem sui demissionem; vt est nimis liberè, sine cura, sine circumspectione, sine attentione diuina tractare. Itaq. hic actus est generalis, & in omni religionis opere comitari debet. Omnis enim Dei cultus postulat, vt cum debita reuerentia fiat. Simile cernitur in actibus obseruantiæ erga principes, quia etiam hi cum reuerentia illorum dignitati accommodata fieri debent. D. Thomas autem non numerat *Reuerentiam* inter actus religionis: quia agit de actibus particularibus, non de generali, qui in omnibus reperiri debet. Deinde loquitur de actibus imperatis proximè à religione, quibus Deus colitur, non de ipso affectu elicito, quo homo inclinat & eligit diuinum cultum, aut fugit ea quæ diuino cultui non congruunt.

Reuerentia quid sit. (margin)

DVBITATIO I.

Quid sit deuotio.

D. Thomas quæst. 82.

Quo modo sit actus peculiaris.

1 RESPONDEO, Hoc nomen dupliciter accipi. Primò, vt significet specialem actum religionis; & sic *deuotio* nihil est aliud, quàm interna quædam sui ad cultū diuinum oblatio & traditio. sicut enim qui alicuius Principis obsequio totum se tradit & deuouet, deuotus dicitur illi Principi; ita qui ex affectu cultus & honoris diuini se totum mancipat Deo, facit actum peculiarem religionis, qui dicitur absolutè deuotio, & à quo dicitur quis Deo deuotus. Potest autem id fieri vel cum voto, vel sine voto: si cum voto vel iuramento fiat, nascitur obligatio; eritque deuotio magis perfecta. si autem fiat absque tali vinculo, non inducet obligationem; quia fiet solo proposito & huius propositi explicatione: sicut dum homo explicare volens suum affectum & animi propositum dicit Principi, Me totum trado tuo obsequio. vnde Diuus Thomas ar. 1. ad primum, rectè dicit *deuotionem esse actum voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei seruiendum.* Quod intellige non de solo actu voluntatis elicito, sed etiam imperato. quia oblatio sui non fit sola volitione, sed necessarius est actus intellectus, veluti locutio quædam, qua quis seipsum Deo tradat & addicat, sicuti in promissionibus, votis & donationibus, quæ non sola volitione perficiuntur.

Quomodo sit conditio actus religionis.

Secundò, Accipitur non pro actu peculiari, sed pro conditione quadam actus interni. sic *deuotio* nihil est aliud, quàm *promptitudo* quædam, & *feruor* affectus ad cultum diuinum, v. g. ad orationem, ad laudem, ad sacrificium, ad adorationem, ad soluenda vota, &c. vel affectus ad hæc promptus & feruens: quicumque enim promptè & feruenter hæc affectant & faciunt, dicuntur deuoti; idque meritò, quia ostendunt se esse addictos & mancipatos diuino cultui. *Promptitudo* requiritur vt superentur omnes difficultates, timores & perturbationes, quę hominem ad cultum Dei lentum faciunt: & consistit in affectu absoluto & deliberato vincente omnem timorem, fugam, & tergiuersa- 2

uersationem voluntatis; ita vt nihil ampliùs illam retardet ab executione, quando occasio se offert. quòd etiam feruor (qui nihil est aliud quam intentio, & vehementia affectus) requiratur, patet: nemo enim tepidos in oratione,cultuq diuino,deuotos dixerit; sed eos tantùm, qui feruenti affectu hoc præstant. vnde deuotè orare nihil videtur esse aliud,quàm cum feruenti affectu erga Deum,orationem fundere.

3 Nascitur vtraque deuotio ex parte nostra, ex contemplatione, præsertim duplici. Primò, Ex consideratione diuinæ excellentiæ, & beneficiorum, quæ tamquam ex perenni fonte in nos assiduè ab illa promanant. hinc enim videmus ipsum omni cultu & obsequio esse dignissimum, ipsiusq; beneficia à nobis hæc assiduè flagitare. Secundò, Ex consideratione inopiæ & miseriæ,quam ex nobis habemus:ex hac enim videmus nobis esse maximè congruum & expediens ipsi seruire: nam nemo præter illum nos iuuare & beare potest. vide D. Thomam qu. 82. art. 3.

Vnde nascatur.

DVBITATIO II.

Quid sit oratio.

Oratio quid.

RESpondeo, Omissis variis definitionibus, commodè sic definiri potest: *Oratio est desiderij coram Deo explicatio, vt aliquid ab ipso impetremus.* colligitur hæc definitio ex artic. 1. & 3. & ex Patribus. Basilius orat. in Iulittam martyrem, *Oratio est boni cuiusdam petitio, quæ à piis ad Deum effunditur.* Damascenus lib. 3. de fide orthodoxa cap. 24. *Oratio est ascensio mentis in Deum, siue decentium à Deo petitio.*

4 Vbi aduerte,in oratione tres actus spectari posse. Primus est, Desiderium nostrum, quo bonum aliquod nobis, aliisve conferri, aut malum auerti desideramus. Secundus, Huius desiderij practica quædam explicatio, qua Deum conamur inducere & permouere vt id præstet; quæ nihil aliud est quàm petitio quædam: cùm enim in potestate voluntatis nostræ non sit immediatè applicare diuinam virtutem, seu potentiam executiuam Dei ad operandum, sicuti vires animæ nostræ ad operandum applicamus: neque etiam mediatè & efficaciter, imponendo obligationem, sicut inferiorem applicamus, dum ei imperamus, & imperio illi obligationem imponimus; restat vt solùm id possimus mediatè & per modum deprecationis seu petitionis, quod fit explicando desiderium. Tertius, Collatio boni desiderati. ex hisce tribus oratio propriè est illa petitio, seu practica explicatio desiderij. per hanc enim conamur Deum permouere & inducere ad benefaciendum. Hinc Patres dicunt *orationem esse colloquium cum Deo*, vt Diuus Gregorius Nyssenus orat. 1. de orat. dominica, & D. Chrysost. lib. 1. de orando Deum.

Tres actus in oratione.

5 Ex his patet Primò, Orationem esse immediatè actum rationis: nam petitio est locutio quædam, qua desiderium nostrum explicamus; locutio autem interna est actus rationis; & consequenter etiam externa, quæ ab interna procedit, est rationis actus.

Oratio est locutio quædam & actus rationis practicæ.

Patet Secundò, Esse actum rationis practicæ, quia hæc locutio non fit vt Deus nostrum desiderium intelligat, sed vt eâ permoueatur ad rem desideratam præstandam. vnde in ea consideratur quædam vis mouendi & applicandi ad opus. Sicut enim iudicio practico & interna vel externa locutione seipsum homo ad aliquam functionem ordinat & dirigit, ita etiam alium: nempe imperando vel deprecando; quorum vtrumque locutio quædam practica est.

Nec obstat, quòd à Damasceno dicatur *oratio, mentis in Deum eleuatio*, & à D. Augustino sermone 230. de tempore, *ascensio animæ de terrestribus ad cælestia, inquisitio supernorum, inuisibilium desiderium*; hæc enim causaliter vel concomitanter accipienda sunt. oratio enim ex natura sua oritur ex desiderio inuisibilium, & intrinsecè coniuncta est cum eleuatione mentis ad Deum. vnde qui sine eleuatione mentis orat, solùm verbis orat: non enim possumus mente colloqui cum Deo, nisi mentem ad eum eleuemus, eumque quasi præsentem intueamur. 6

Patet Tertiò, Orationem esse actum religionis; nam per illam testamur ipsum esse auctorem bonorum nostrorum, & nos esse ipso inferiores, eoque egere; hoc enim includit petitio seu deprecatio. Hinc fit vt superbi ægrè orent. Deinde testamur ipsum omnia scire in particulari, omnium habere prouidentiam & dispositionem, omnia posse, omnium misereri, &c. 7

Est actus religionis.

Dices Primò, Oratio est actus spei: ergo non religionis; nam idem actus non potest esse duarum virtutum.

Obiectio 1.

Respond. Primò, Idem actus non potest esse elicitus immediatè à duabus virtutibus distinctis: quia non potest habere duas rationes formales specificas, aut duplicem speciem intrinsecam essentialem: potest tamen à duabus imperari, quia in vno opere externo duplex ratio honesti considerari & appeti potest. potest enim quis dare eleemosynam, tum vt proximi miseriam leuet, qua ratione erit actus misericordiæ; tum vt votum persoluat; & sic erit opus religionis. Simili modo, potest quis orare vt Deum honoret, & vt gratiam impetret. 8

Respon. 1.

An sit actus spei.

Respon. Secundò, Orationem explicitè & formaliter esse actum spei, sed implicitè & interpretatiuè esse actum religionis: quia non fit expressè ad Deum honorandum,sed ad impetrandum: implicitè tamen redundat in honorem Dei. vnde ad orationem necesse est concurrere internum actum spei, non autem internum religionis, saltem explicitè; quia non est necessè habere expressam voluntatem Deum honorandi: quamuis debeat adesse voluntas faciendi id, quod in honorem Dei cedit; quæ voluntas implicitè censetur esse voluntas honorandi Deum. Vnde apud omnes gentes oratio habetur pro cultu numinis. 2.

Dices Secundò, Deus est immutabilis, ac proinde orationibus nostris permoueri nequit: frustrà ergo funduntur. Confirmatur, quia ab æterno omnia sunt decreta & immutabiliter constituta: ergo orationes, quæ fiunt in tempore, nihil possunt mutare.

Obiectio 2.

Respond. Deus non potest ita permoueri orationibus, quasi nunc incipiat velle quod anteà nolebat, aut non volebat: hoc enim repugnat immutabilitati eius, ad quam requiritur vt omnis volitio etiam libera fuerit ab æterno in illo, sitque immutabiliter duratura in æternum. Dicitur tamen Deus permoueri orationibus, quia præuisis orationibus multa voluit & statuit ab æterno, quæ alio-

Resp. Immutabilitas Dei orationis efficaciæ nihil officit.

alioquin non voluisset; adeò vt oratio prçuisa, sit suo modo causa cur Deus anticipata illa voluntate sic velit; non secùs ac si modò nouam voluntatem conciperet.

Ad confirmationem: Omnia quidem sunt decreta ab æterno, nempe decreto quo velit res fieri, vel quo velit permittere fieri; sed hoc decretum non est factum de omnibus ante præuisionem nostrarum orationum; adeò vt orationes nostrç causa sint cur pleraque ad salutem opportuna hoc modo Deus decreuerit. Sed de hoc plura 1. p. quæst. 14. 19. & 23.

DVBITATIO III.

Vtrùm oratio sit ad salutem necessaria, & quando obliget.

D. Thomas art. 2.

9 SVnt hìc duo errores. Prior est Messalianorum, qui dicti sunt Euchitæ. hi volebant orationem solam ad salutem sufficere, ita vt nec Baptismum, nec Eucharistiç sacrç communionem necessariam dicerent, vt habet Theodoretus l.4. histor.c.10. & Damasc. lib. de 100. hæresibus.

Error Euchitarum.

Alter est Pelagianorum. Hi docebant, (saltem implicitè) orationem non esse necessariam ad salutem. hoc ipso enim, quo docebant gratiam diuinam non esse necessariam, & hominem solis naturæ viribus posse salutem promereri, cogebantur etiam fateri orationem non esse necessariam: cui enim opus non est auxilio, ei etiam petitione auxilij opus non est. vide D. Augustinum hęresi 88. non tamen negabant eam esse vtilem; nam etiam auxilium gratiæ vtile fatebantur. Eamdem quoque non esse necessariam fateri coguntur hæretici nostri temporis; idque ob duas causas, tum quia omnia tribuunt fidei speciali, ita vt nec opera bona requirant; tum quia omnia fato euenire volút. quod si verum est, superuacanea est orationis cura & studium: nam etsi non ores, omnia æquè euenient. quòd si Deus aliquid per orationem fieri velit; ipse etiam curabit vt & illa oratio fiat. vnde non oportet hominem de ea facienda esse solicitum. Vide Castro v. Oratio, hæresi 3.

Error Pelagianorū.

10 Sed fide tenendum est, orationem adultis ad salutem esse necessariam; (nisi fortè vitæ breuitas obstet) nec tamen sufficere.

Oratio necessaria ad salutem.

Quòd non sufficiat, patet; requiritur enim Baptismus, & mandatorum obseruatio, & pœnitentia in lapsis.

Quòd sit necessaria, colligitur ex multis Scripturç locis, quibus monemur semper orare. Ecclesiastici 18. *Ne impediaris orare semper.* q. d. ne sinas te vllo modo impediri à tam necessario exercitio. & Dominus Lucæ 18. *Oportet semper orare & numquam deficere.* nempe quantum pro humana fragilitate fieri potest. vel *semper*, id est, quotidie. 1. ad Thessalonicenses vltimo. *Sine intermissione orate*, id est, quantum fieri potest, vt Chrysostomus exponit. Ad Colossenses 4. *Orationi instate, vigilantes in ea.* & alibi sæpè. Non tam crebrò & seriò Scriptura hoc ingeminaret, nisi res esset apprimè necessaria: non enim ita loqui solet de consiliis.

Ratio huius necessitatis est, quia oratio est medium quoddam, sine quo auxilium ad salutem

Cur necessaria.

necessarium obtineri nequit. cùm enim etiam iustificati egeamus quotidiano auxilio ad vincendas tentationes, & ad perseuerandum; Deus non statuit hoc auxilium passim conferre, nisi orantibus & petentibus: idque meritò; nempe vt intelligamus à quo nobis salus & omne bonum proueniat, eique gratias agamus. vnde Dominus Matthæi 7. *Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis: omnis enim, qui petit, accipit*, &c. insinuans absque petitione non accepturos. Idem insinuat Dominus Ioan. 6. *Nolite murmurare inuicem, nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* quasi dicat, nolite murmurare ob ea, quç dixi, sed potiùs orate Deum vt vos illuminet; nemo enim potest credere in me, nisi quem Pater traxerit. vide D. Augustinum tract. 26. in Ioannem.

Sed dubium est quo tempore obliget. Durandus in 4.d.15. qu.12. docet, orationem priuatam cadere sub præcepto in genere absque determinatione loci, temporis, & modi orandi. Iure enim naturæ nos solùm obligari vt aliquando Deum oremus & necessaria ad salutem ab eo petamus, idque siue mente tantùm, siue etiam voce. quæ sententia vera est, si rectè intelligatur. nulla enim sunt certa tempora Iure naturæ determinata ad orandum; sicut Iure ecclesiastico sunt præscripta orationi publicç. Verùm vlteriùs difficultas restat, An non sint certi aliqui euentus, quibus teneamur orare, & quinam illi sint. 11

Quando obliget præceptum orandi.

Respondeo, Posse assignari aliquot euentus maximè probabiles.

Primus est, Quando peccator se ad gratiam disponere tenetur; vt quando ipse Sacramentum aliquod administrare vel suscipere debet: tunc enim tenetur petere veniam peccatorum & auxilium vt Deo reconcilietur. quod potissimùm locum habet si desit copia Sacramenti.

Certi euentus, quibus tenemur orare.

Secundus, In euidenti periculo mortis, præsertim si quis sit in peccato mortifero. si enim vmquam petenda venia peccatorum & auxilium diuinum, tunc maximè.

Tertius, In vehementi tentatione, cui alia ratione putat se non posse resistere. Ita Medina C. de orat. qu. 11. sub finem. Addit Nauarrus l. de orat. cap. 3. num. 14. alium casum, quando quis aduertit se alterius exitium impedire non posse, nisi oratione; vt si videat duos ad duellum properare, quibus non nisi oratione prodesse potest. quod verum est, si putet se hac ratione malum auertere posse; (quod rarum est) aliàs non tenetur. His addi potest, nos obligari vt non multo tempore oratione abstineamus, v.g. ad mensem vnum vel alterum, quia est signum magnæ negligentiæ suæ salutis. Porrò in his casibus, quibus oratio ad aliquod malum auertendum videtur necessaria, eius omissio non est peccatum, nisi quis aliquo modo aduertat suam obligationem: alioquin omissio non censebitur voluntaria vt est cõtra præceptum; vnde nec ad culpam imputabitur. Quando autem est culpabilis ratione periculi alterius peccati, non habet malitiam distinctam ab illo peccato: nam solùm est mala, quia est interpretatiua volitio illius peccati. 12

DVBI-

DVBITATIO IV.

Quænam in oratione sint petenda.

RESpondeo, Summam petendorum breuiter comprehẽsam esse oratione Dominica. Nam vt rectè D. Augustinus epist. 121. ad Probam ait, *Si per omnia sanctarum precationum verba discurras, quantum existimo nihil inuenies quod non ista contineat & concludat oratio.* non tamen omnia disertè continet, sed præcipua tantùm, quæ maximè nobis prę oculis habenda: decebat enim Christum vt ea doceret petere, quæ natura non suggerit, minimeque vulgaria sunt, ad quæ tamen reliqua facilè reduci possint.

Hanc diuinissimam orationem pulchrè explicat D. Thomas art. 9. possunt tamen quædam petitiones paulò aliter, nec minùs accommodatè ad mentem Domini exponi.

13 *Breuis explicatio orationis Dominicæ.* Constat hęc oratio compellatione Dei, ad quem dirigitur, septem petitionibus & clausula approbationis. Compellatio est, *Pater noster, qui es in cælis.* *Pater noster.* dicimus *Pater noster*, potiùs quàm Deus noster, quia patris nomen magis est idoneum ad excitandum in nobis amorem filialem, & fiduciam impetrandi; & ad Deum, intuitu adoptionis per Christum factæ, ad misericordiam flectendum.

Quid in cælis. *In cælis*; quia tantùm in cælis seu cælorum ciuibus seipsum aperit & præsentẽ exhibet. alibi non videtur, sed ita manet absconditus, ac si illic non esset. Hoc additur vt mentem sursum erigamus, & intelligamus verum patrem & patriam & hereditatem nostram illic esse.

Sequuntur petitiones, quarum tres primæ pertinent ad bonũ Dei, quatuor reliquæ ad nostrum.

14 *Sãctificare.* Prima est, *Sanctificetur nomen tuum*; id est, quidquid tu nominaris, quidquid es, id sanctè vbique celebretur: *sanctificare* enim, phrasi Hebræa, est celebre facere & colere. *Consistit in tribus.* hæc *sanctificatio* consistit in tribus. Primò, vt Deus, eiusque maiestas, potentia, sapientia, benignitas, prouidentia, iustitia, misericordia ab omnibus cognoscantur. Secundò, Vt Deus ab omnibus supra omnia timeatur & ametur. Tertiò, Vt ab omnibus dignè colatur & prædicetur.

15 *Regnum Dei.* Secunda, *Adueniat regnum tuum.* petimus impleri numerum Sanctorum, & inchoari beatum illud regnum, quo Deus subiectis omnibus inimicis & compressis aduersariis potestatibus solus regnabit, eritque omnia in omnibus, iuxta Apostolum 1. ad Corinth. 15. Insinuat hanc expositionem Tertullianus de oratione, Rupertus, & Theophylactus in hunc locum. Hoc regnum Deo maximè desiderare debemus, quia in eo gloria ipsius completa erit, nec aliquis ampliùs eam obscurabit, aut ei resistet, sicut modò fit, quando peccatores illum contemnunt.

16 *Voluntas Dei.* Tertia, *Fiat voluntas tua*, &c. Petimus vt sicut in cælo fit omne id quod Deo placitum est & gratum, nihil quod eius voluntati repugnet; ita etiam fiat in terris. Itaq; petimus Primò, Exactam (quantum humana fert conditio) mandatorũ obseruationem, non quidẽ nostrâ causâ vt est bonum nostrum, sed vt est quoddam bonũ Dei, quo ipse delectatur. vnde etiam implicitè petimus auxilium nobis & ceteris mortalibus ad hoc præstandũ; & vt Tertullianus ait, *Petimus substantiam & facultatem voluntatis suæ subministret nobis, vt salui simus & in cælis & in terris.* Deinde etiam in omnibus rebus aliis, diuinum beneplacitum præponimus nostris affectibus & commodis: vt si Deus velit nos esse pauperes, infirmos, inglorios, mori, viuere, si tollere vxorem, liberos, parentes, acquiescamus in eius sanctissima volũtate; & dicamus cum Christo, *Non mea, sed tua voluntas fiat*, & cum Machabæo, *Sicut fuerit voluntas in cælo, sic fiat.* & cum Iob, *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Cùm enim verba sint generalia, & faueat modus loquẽdi Scripturæ, non sunt ad mandatorum obseruationem restringenda: sed generatim de omni Dei beneplacito. vnde rectè Maldonatus, explicans hunc locum, *Petimus*, ait, *non solùm vt voluntas Dei fiat à nobis, sed etiam in nobis.* maioris enim momenti est etiam minimam voluntatem Dei impleri, quàm omne bonum creaturæ, quà est creaturæ. Hæc resignatio sui in diuinam voluntatem, est opus magnæ in Deum charitatis, & proinde magnę perfectionis. nam per eam vincit omnes suos affectus, & perfectissimè conformat se voluntati diuinæ. indicat apertè hunc sensum Tertullianus.

Quarta, *Panem nostrum*, &c. Petimus hîc nobis 17
quotidiana subsidia corporis & etiã animæ, vt plerique DD. explicant, præsertim panem illum cælestem, quo alimur ad vitam æternam. *Panis quotidianus.* Græcè est, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον. Hoc dupliciter verti potest, Primò, vt passim in oratione Dominica recitari solet, & Lucæ 11. habetur, *Panem nostrũ quotidianum.* quo modo ante D. Hieronymum verterunt passim Latini, Tertullianus, Cyprianus & alij. Secundò. Vt habetur Matth. 6. *Panem nostrum supersubstantialem*, quo modo vertit S. Hieronymus. vtraque versio bona est.

Sed aduerte, vocem *supersubstantialem*, non esse ita accipiendã, vt solùm significet id, quod est supra substantiam, quod Dionys. Areopagita passim ὑπερούσιον vocat; sic enim ea petitio solùm pertineret ad panem cælestẽ, vt Eucharistiæ & visionis diuinæ, nec peterentur subsidia temporalia; quod est contra communem fideliũ sensum. Deinde Apostoli non potuissent tunc tẽporis intelligere quid Dominus istis verbis sibi vellet: nondũ enim nouerant illũ cælestem panem. quare vox ista est accipienda vt planè respondeat voci ἐπιούσιον, & *super* accipiatur non pro *supra*, sed pro *ad*, seu *iuxta*, Gręcè ἐπὶ: & significetur omne alimentũ substãtiæ nostræ congruens: hoc enim propriè est ἐπιούσιον, vt rectè Suidas interpretatur: quasi dicas ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ ἁρμόζον. vnde idem rectè dicitur *quotidianus*, nam natura nostra quotidie refici debet, & alimento cõgruenti sustentari. quamuis ἐπιούσιον possit etiam deduci ἀπὸ τῆς ἐπιούσης, quod non solùm diem crastinum, sed etiam hodiernum, qua parte nondum pręsens est significat, à verbo ἐπιέναι, *accedere*, hinc ἐπιούσιον, quod ad diem accedentem pertinet. itaque ἄρτος ἐπιούσιος est qui diei accedenti est accõmodatus & necessarius. Sic enim expressa est hæc petitio, ac si prima luce fundenda esset. quare optimè interpres mentẽ Euangelistæ spectans (qui per ἐπιούσιον non volebat significare τὸ αὔριον, diem crastinũ, sed instantem) vertit quotidianum. additur *hodie*, tum vt significetur cauendam solicitudinem in crastinum; tum quia quotidie hæc oratio fundenda, & necessaria à Deo petenda; cùm assiduè ab ipsius beneficentia pendeamus.

Quinta,

18 Quinta, *Dimitte nobis*, &c. Petimus nobis condonari delicta nostra: *nam debitum in Scripturis delicti figura est*, vt ait Tertullianus, quia delicti effectus & germen. Nam ex delicto duplex debitum contrahitur, culpæ, & pœnæ. *Debitum culpæ* est obligatio compensandæ iniuriæ per peccatum Deo illatæ. hoc debitum si ex peccato mortifero ortum sit, nullo modo ad æqualitatem solui potest à nobis, sed à solo Christo, vt in 3. p. qu. 1. tradi solet. *Debitum pœnæ* est obligatio sustinendi pœnam æternam vel temporalem. vtrumque petimus nobis ignosci.

Duplex debitum.

19 *Sicut & nos dimittimus*, &c. Illud *sicut* non significat regulam, quam Deus in condonandis peccatis sequatur, quasi petamus vt Deus nō benigniùs & promptiùs, nec maiora condonet nobis quàm nos proximis nostris; sed causam inductiuam, vt patet ex Luca cap. 11. vbi sic dicitur, *Dimitte nobis debita nostra, siquidē & nos dimittimus omni debenti nobis.* est enim conditio quædam, quam Deus à nobis requirit. vnde apud Matth. immediatè post hanc orationem subdit Dominus, *si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cælestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Itaq. allegamus hîc à nobis impletā conditionem, non quòd nihil aliud ad remissionem peccatorum obtinendam requiratur; sed quia est dispositio maximè congrua, sine qua non est nobis venia speranda; & qua posita, omnino speranda est; nisi aliud quid impediat, vt defectus doloris, vel propositi emendationis.

Sicut.

Petes, Quid tenemur debitoribus nostris dimittere?

Quid condonandum proximo.

Respon. Non pecuniam, non famæ & honoris restitutionem; sed iniuriam nobis illatam, ita vt propter illam non prosequamur eos odio, nec velimus vindictam priuatam, nec etiam publicam, nisi quando bonum publicum aut recta ratio aliud postulabit.

20 Sexta, *Et ne nos inducas in tentationem.* Petimus ne Deus permittat nos vlla tentatione vinci, sicq; nos semper dirigat, vt numquam succumbamus: hoc enim est induci, seu vt Græcus textus habet, inferri in tentationem. μὴ εἰσενέγκῃς, ne inferas, id est, ne sinas inferri. Interdum enim dicitur Deus facere, quod permittit, quia fieri nisi ipso annuēte & manum omnipotentiæ suæ laxante, non potest. Sic Matth. 26. Dominus monet, *vigilate & orate ne intretis in tentationem*, id est, ne tentationi cedatis. causam addit, *quia spiritus* (id est, diabolus) *promptus est*, ad tentandum & incitandum ad peccatum; *caro autem*, (id est, homo) *infirma* ad resistendum, sine ope diuina.

Facere pro permittere.

Septima, *Sed libera nos à malo.* Petimus hîc liberari ab omnibus diaboli, & consequenter etiam malorum hominum, qui sunt membra eius, insidiis. à malo Græcè est ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, quo nomine diabolus significari solet in Scripturis: vt 1. Ioan. 5. *Malignus* (ὁ πονηρὸς) *non tangit eum.* & *Totius mundus in maligno positus est*; id, est, sub diaboli potestate. & 1. Ioann. 2. *Vicistis malignum.* Matth. 5. *Quod his abundantius est, à malo est*, & alibi.

Malignus.

Clausula *Amen*, quam Hieronymus vocat signaculum orationis Dominicæ, est approbantis & optantis vt ita fiat. Græcis γένοιτο. Psal. 40. *Benedictus Dominus Deus Israel à sæculo & in sæculum, fiat, fiat.* Græcè γένοιτο, γένοιτο. Idem habetur Psal. 71. versu vltimo, per se tamen idem valet, quod verè, teste Hieronymo.

Amen.

21 Notandum est ex D. Thoma ar. 5. Inter ea, quæ à Deo peti possunt, quędam absolutè petenda esse, vt ferè sunt ea, quæ oratione Dominica continentur. alia solùm sub conditione tacita vel expressa; vt sunt diuitiæ, honores, longa vita, opulenta matrimonia, vxor speciosa, pulchræ proles, & similia. hæc enim, quia sæpissimè hominibus sunt exitio, non sunt petenda absolutè, sed sub conditione, si nobis sint futura salutaria; quod soli Deo perspectum est. Vnde in istis optima orandi forma est rogare Deum vt nobiscum agat sicut nouit expedire ad suam gloriam & salutem nostram.

Duplicia sunt, quæ à Deo petuntur.

Petes, Vtrùm sit peccatum ea secundùm se desiderare & petere à Deo?

Respondeo, Si quis hęc ita desideret, vt non curet, sint ne ipsi futura salutaria an non, peccat; quia illa plus amat quàm suam salutem. Si tamen speret non obfutura saluti, non videtur desideriū, quo illa per se appetuntur, esse malum, modò eâ mensurâ appetantur, quæ non sit contra rectam rationem: quia sunt bona indifferentia. vnde si quis ea sic petat à Deo, non videtur peccare; nam Iudęi talia à Deo petebant, & talium bonorum in veteri Testamento promissiones pro legis obseruatione acceperunt. Si tamen desiderium & solicitudo modum excedant, peccatum est.

Si bona adiaphora per se petantur.

Dvbitatio V.

Quibus conueniens sit orare.

D. Thomas art. 3.

22 Respondeo, Conuenire soli naturæ rationali Superiorem agnoscenti, à quo aliquid boni sibi vel alteri expectare possit. Ratio est, quia oratio est petitio quædam ad Superiorem directa. petitio autem est actus rationis, quo desiderium exprimitur ad aliquid impetrandum.

Hinc patet Primò, Orationem non conuenire personis diuinis; tum quia Superiorem non habent, à quo sibi vel alteri aliquid possint expectare; tum quia singulæ sua auctoritate & potestate omnia possunt.

23 Patet Secundò, Eam conuenire tum Angelis sanctis; quia etsi nihil supersit quod sibi peculiariter petant, nobis tamen bona spiritalia & salutem expetunt, & Deo aduentum regni futuri: tum animabus beatis, quæ præterea sibi petunt resurrectionem corporum: tum viatoribus, quibus & sibi & aliis multa petenda: tum defunctis, qui sunt in purgatorio, quos pro se orare vt à pœnis soluantur non videtur dubitandum. quicumq. enim in graui afflictione constitutus scit esse aliqua remedia, quibus possit liberari, dubium non est quin roget ea sibi adhiberi. defuncti autem sciunt extare huiusmodi remedia, vt sacrificia, preces, ieiunia, eleemosynas fidelium, indulgentias, orationes Sanctorum: cur ergo non orent hæc sibi applicari, & vt Deus fideles ad hæc excitet? Vnde meritò Ecclesia illud Iob, *miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me*, applicat defunctis in purgatorio positis. An orent pro viuis, non satis constat. credibile est etiam pro illis orare; quia dubitandū non est quin pro suis sint soliciti: ad hoc enim charitas eos impellit. cur ergo illorum salutem

Conuenit Angelis, animabus beatis, viatoribus, & defunctis qui in purgatorio.

Defuncti orant pro nobis in purgatorio.

Deo non commendent? nos tamen eós non inuocamus, quia preces nostras ordinariè non possunt cognoscere; & sunt in eo statu vt magis egeant auxilio nostro, quàm vt possint nobis auxilium adferre. vt ait D. Thomas q. 83. ar. 11. ad 3.

An damnatis. Patet Tertiò, Damnatis orationem propriè non competere; tum quia carent pio affectu ex quo oratio debet procedere, vt sit actus virtutis: tum quia nihil illis boni à Deo expectandum. quamuis interdum aliqualis petitio in illis reperiatur; vt cùm Satan petiit tentare S. Iob; cùm diues petiit mitti Lazarum, &c.

24 Sed difficultas est, Vtrùm Christo secundùm humanam naturam in cælo conueniat. Quidam negant, Primò, Quia Christus totum negotium salutis nostræ exactè & minutè cum Patre in via composuit. Secundò, Quia aliàs liceret Christum rogare vt pro nobis oret. *An humanitati Christi.*

Sed verius videtur, Christi animam etiam modò rogare diuinitatem pro hominibus. Primò, Quia id non dedecet ipsam, cùm in via sæpissimè id fecerit, & statui beatitudinis non repugnet; vt patet in aliis beatis. Secundò, Vtitur in Deum laude, gratiarum actione, adoratione. sicut enim summa charitate, ita etiam summa humilitate erga Deum est prędita. cur etiam non vtatur oratione? Tertiò, Etsi data sit illi animæ sanctissimæ omnis potestas in cælo & in terra, Matth. 28. tamen executio huius potestatis non potest fieri virtute animæ, sed diuinitatis, vt patet in iustificatione & glorificatione: ergo decet vt id petat à diuinitate, saltem actu interno. Quartò, Sicut hostiæ veteres immolabantur in sancto sæculari, ita Christus semetipsum immolauit in hoc mundo: & sicut Pontifex veteris legis, sanguinem hostiæ inferebat in sancta sanctorum ad deprecandum Deum pro populo; ita Christus corpus & sanguinem suum intulit in cælum, vt appareat vultui Dei pro nobis, vt deducit Apostolus ad Hebræos 9. ergo Christus ibi apparet vt Pontifex, seu vt munere Pontificis post hostiæ sacrificium fungens; quod in eo consistit vt petatur sacrificij effectus; alioquin non esset apta analogia inter Christum & Pontificem veteris legis, quam intendit Apostolus. Quintò, Hæc sententia est magis consentanea Scripturę sacræ Ioannis 14. *Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum*, quasi dicat, nolite ob meum discessum ad Patrem, esse mœsti; quia cùm ad Patrem venero, rogabo eum vt alium meo loco mittat, qui nũquam discedet. 1. Ioan. 2. *Sed etsi quis peccauerit, aduocatũ habemus apud Patrem* IESVM *Christum iustũ:* quod propriè dici nequit, nisi aliquid pro nobis à Patre petat. Ad Roman. 8. *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Ad Hebr. 7. *Semper viuens ad interpellandum pro nobis.* quibus verbis satis insinuatur, hanc interpellationem non solùm fieri exhibitione & pręsentia obiectiua humanitatis & vulnerum, sic enim non esset quid distinctum à sessione ad dexteram, nec requireretur vt sit viuens; sed per actum animæ, quo nobis misericordiam & salutem petit, sic enim aliquid peculiare adfertur, quod nostram fiduciam erigat: hoc enim intendit Apostolus. Sextò, Eamdem sententiam insinuant Patres, Iustinus qu. 105. ad orthod. *Si enim superatis iam resurrectione, carnis infirmitatibus, vt Pontifex confessionis nostræ, interpellat pro nobis, nonne magis cùm adhuc subiaceret infirmitati carnis, egebat magno validoque clamore & lachrymis, cum quibus preces offerebat*? Ambrosius in illud ad Roman. 8. Qui etiam interpellat pro nobis, *Christus resurgens, semper causas nostras agit apud Patrem, cuius postulatio contemni non potest, quia in dextera Dei est, hoc est, in honore quod Deus est.* & infrà explicat quo modo interpellet pro nobis, nempe eo modo, quo rogauit pro Petro, vt non deficeret fides eius. & infra, *Interpellat pro nobis, ne inimicus aliquid violenter præsumat contra nos, vt arceatur insolentia eius.* In eadem sententia videtur esse Cyprianus epist. 8. & Augustinus præfat. in Psal. 85. Idem apertè docet D. Thomas in cap. 7. ad Hebr. lect. 4. D. Bonauentura, de vita Christi cap. 98. Toletus in cap. 16. Ioannis, annot. 35. & Suarez in 3. p. disput. 45. sect. 2.

Ad primam rationem in contrarium adductam: Christus omnia cum Patre composuit, quia exactè pro omnibus satisfecit, & meruit omne bonum, quod temporis successu hominibus confertur. Hinc tamen non sequitur quin modò possit orare vt illis bona conferantur. *Ad argumenta.*

Dices, Christus adhuc in vita mortali pręuidebat quidnam singulis hominibus expediens foret, & quid pro singulis esset petendum: ergo illud tunc poterat petere & pro singulis impetrare. Si poterat, credibile est fecisse. cur enim expectet tempus executionis? præsertim cùm hoc modo perfectius sit opus nostræ redemptionis, quod in hac vita est operatus. 25 *Obiectio.*

Respondeo, Hoc argumentum rectè probare non esse illi opus oratione, cùm iam omnia petierit & impetrauerit, quæ temporis successu mortalibus bona conferuntur. Hinc tamen non sequitur quin re ipsa oratione vtatur; non quia id necessarium, sed vt diuinitatem sic magis honoret, & omne bonũ in illam, tamquam in primum fontem referat. nam etiam ab initio conceptionis illa omnia præuidit, & vt verisimile est, petiit & impetrauit; (id enim facile ei erat) tamen sæpius in vita eadẽ rogauit, & impetrauit. nihil enim vetat quin idem sæpius possit rogari & obtineri ante executionem. Itaque potest etiam modò rogare vt fiat executio eorum, quæ antè meruit & impetrauit, quamuis nihil noui petat. *Respon. Christus non opus habet oratione.*

Ad Secundum Respondeo, Etsi per se non sit illicitum vt quis considerando Christum quà homo est, qui diuinitatem omni cultu veneratur, sic oret apud animum suum, Christe ora pro me, impetra mihi à Patre veniam & salutem; tamen absolutè non est hoc modo orandum, saltem publicè. Primò, Quia est contra morem Ecclesiæ. Secundò, Facilè insinuaretur error Arij, facientis Filium creaturam, vel Nestorij, constituentis duas in Christo personas. Tertiò, Insinuaretur Christum, sicut alios, egere oratione, nec habere in sua potestate nos saluare sine oratione. nemo enim illum, qui per se potest dare salutem, rogat vt oret, sed vt ipse det. Quartò, Oratio dirigitur ad personam, quæ est Deus, & sua auctoritate potest dare. Quintò, decet vt qui aliquid ab altero petit, præsertim publicè, summo titulo honoris compellet, & supremam illius potestatem agnoscat; alioquin videbitur illum potiùs irridere, quàm honorare. Denique quia nihil noui impetrare potest, quod iam antè non impetrauerit. itaque solùm rogandus est vt illud sua potestate diuina conferat. 26 *An Christus rogandus vt pro nobis oret.*

rat. Si tamen ipsa Christi anima per se spectetur, non absurdè priuatim rogari poterit; vt virtutes & salutem impetret, id est, faciat nobis per diuinitatem conferri. etsi enim ipse non egeat oratione, tamen ex humilitate ea libentissimè vtitur erga diuinitatem.

DVBITATIO VI.

Vtrùm Sancti sint orandi seu inuocandi.

D. Thomas quæst.83. art.11.

27 NEgarunt hoc multi hæretici. Primò, Vigilantius; qui docebat mortuorum preces pro aliis non exaudiri, teste Hieronymo. Vnde apertè sequitur inanem esse Sanctorum inuocationem.

Secundò, Quidam hæretici tempore D. Bernardi, dicti Apostolici, qui, vt refert Bernardus serm. 66. in Cantica, ridebant Catholicos quòd Sanctos inuocarent.

Tertiò, Quidam circa eadem tempora dicti Cathari & Patareni, qui nec Sanctos nec Angelos inuocandos esse docebant, teste Turrecremata l.4. de Ecclesia p.2. cap.35.

Quartò, VValdenses, seu Pauperes de Lugduno, qui paulò pòst orti, dicebant Sanctos nec audire, nec attendere ad preces nostras, teste Antonino 4.p.tit.11.cap.7.§.2.

Quintò, VViclef, qui dicebat esse inutile Sanctos inuocare, teste Thoma VValdensi to.3.c.108.

Hæretici nostri sæculi. Sextò, Hæretici nostri temporis, qui duo docent. Primò, Id esse inutile; eò quòd Sancti preces nostras non cognoscant. Secundò, Esse impium; quia obscuratur officium Mediatoris. Ita Caluinus l. 3. Instit. cap.20. §.20. & sequent. vsque ad 28. Idem docent ceteri.

Pro veritate Notandum est, Sanctos posse tripliciter inuocari.

28 Primò, Tamquam primarios auctores vitæ & salutis, quasi sua ipsi auctoritate & potestate possint remittere peccata, infundere virtutes, dare vitam æternam, &c.

Secundò, Tamquam adiutores, ad precandum Deum.

Tertiò, Tamquam administros quorumdam beneficiorum, quæ ipsi per se nobis conferre possunt; qualia sunt salutaria suggerere, dæmonis machinationes impedire, varia mala auertere, & similia. Nunc

Dico Primò, Nulla ratione licitum est Sanctos primo modo inuocare, nempe tamquam auctores primarios salutis: id enim esset aperta idololatria; nec quisquam Catholicorum ita vmquam illos inuocauit, aut inuocandos censuit, vt falsò illis imponit Caluinus num. 22.

Nec obstant illæ formulæ precandi, quas Caluinus obiicit tamquam intolerabiles, *S. Medarde, S. Eligi, respice seruos tuos, iuua è cælo*: quia intelligendæ sunt de auxilio precum, vel simili, quod ipsis congruat: illa autem, *vt sancta Virgo iubeat Filium facere quod petimus*, nullus Catholicus vtitur; nemo enim nescit Filium in cælo Matri subditum non esse; ac proinde nihil ei propriè iuberi posse. Quòd si quis tamen pia mente sic loqueretur, non esset magnopere reprehendendus: nam etiam Scriptura dicit Deum voci hominis obediuisse, latiore vocabuli significatu: & amicis dicere solemus vt iubeant & imperent nobis. Similiter non obstat quòd Virgini dicamus, *vita, dulcedo, & spes nostra*. id enim verum est ratione Filij, quem nobis peperit, per tropum, qui metonymia dicitur, vbi nomen effectus tribuitur ei, quod aliquo modo est causa; quod in Scripturis est frequẽs. omitto Apostolos lucẽ mundi à Domino vocari Mat. 5.

Dico Secundò, Pium tamen & salutare est eos inuocare secundo & tertio modo, tamquam amicos Dei charissimos, videlicet vt pro nobis orent, suamq; nobis opem porrigant. Est fide tenendum, & definitum in Concilio Trident. sess. 25. de inuocat. Sanctorum. Probatur Primò, Ex Scripturis; Genes.48. *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* Hîc Iacob inuocat Angelum suum. Iob 5. *Voca, si est qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* id est, ad aliquem Angelorum. Nec obstat, quòd hæc sint verba Eliphaz Themanitæ; quia Iob ea non reprehendit, cùm tamen alia minùs rectè dicta refutet. Exo. 32. *Recordare Abraham, Isaac & Israel seruorum tuorum*; vbi per merita Patriarcharum postulat, & exauditur. vnde sequitur infrà, *Placatus est Dominus ne faceret malum*, &c. hic modus orandi erat frequentissimus apud Iudæos. 29 *Probatur inuocatio Sanctorum*

Obiectio. Dices, Non orabant ipsos Patriarchas, sed Deum.

Resp. Respondeo, Verum est; quia nondum erant in statu beatitudinis, vt possent preces ad se directas cognoscere. sed quia allegabant eorum merita & obsequia vt propter illa Deus misereretur, satis insinuabant, ipsos, si per se orent, multò magis impetrare posse. Falsum est autem quod ait Caluinus, solùm allegari pactum, quod Deus habebat cum Patribus, vt patet Psalmo 131. *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius*; vbi merita allegantur. Idem patet cùm dicitur, *Seruorum tuorum, dilecti tui, Sancti tui*, Exodi 32. Daniel. 3. & alibi.

Secundò, Ex Scripturis constat Angelos & Sanctorum animas pro nobis orare: ergo rectè eos inuocamus, vt id crebrò & efficaciter præstent.

Orationũ oblatio. De Angelis, Tobiæ 12. Angelus dicit se obtulisse Deo orationes Tobiæ; quæ oblatio non fiebat nuda tantùm exhibitione coram Deo, cùm ipsi omnia sint præsentissima; sed cum deprecatione vt Deus illas exaudiret: quo modo per aulicos nobiles cupiunt homines suas preces offerri Principi. Zachar.1. Angelus orat Deum pro populo Iudaico, *Domine exercituum, vsquequò tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est.*

De aliis Sanctis patet 2. Machab. vltimo, vbi Onias apparuit Iudæ Machabæo, orans pro populo; & Ieremias, de quo Onias dicit, *Hic est qui multum orat pro populo, & sancta ciuitate Ierusalem*: & tamen nondum erant beati. quantò magis in statu beatitudinis orabunt, vbi charitas illorum longè feruentior?

Tertiò, Probatur ex Conciliis; Synodus 7. act.6. *Cum timore Dei omnia agamus, postulantes intercessiones incõtaminatæ Deiparæ & semper Virginis Dominæ nostræ Mariæ. Item sanctorum Angelorum, & omnium Sanctorum, salutantes venerandas illorum reliquias*, &c. Concilium Triden. sess.25. in principio, mandat populum Christianum doceri, *eos, qui negant Sanctos æterna felicitate fruentes inuocandos esse; & qui asserunt vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, vt pro nobis etiam singulis orent,* 30

inuocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, impiè sentire, &c.

Disputare contra Ecclesiæ vsum

Quartò, Idem probari potest ex perpetuo Ecclesiæ vsu: atqui *de eo, quod tota per orbem frequentat Ecclesia disputare an ita faciendum sit, insolentissimæ insaniæ est*, vt ait Augustinus epist. 118. ad Ianuarium. Idem patet ex Litaniis, quarum vsus in Ecclesia plusquam à mille annis viguit, vt patet ex Concilio Aurelianensi 1. cap. 20. & Toletano 5. cap. 1.

Locus Hieron. notandus.

Quintò, Ex Patribus: solùm vnum locum adferam ex Hieronymo contra Vigilantium, *Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro ceteris, quando de se adhuc debent esse soliciti; quanto magis post victorias, coronas & triumphos? vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat à Domino veniam; & Stephanus imitator Domini sui & primus martyr in Christo, persecutoribus veniam deprecatur: & postquam cum Domino esse cœperint, minus valebunt? Paulus Apostolus ducentas septuaginta sex sibi dicit in naui animas condonatas: & postquam resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est?* &c.

Probatur ratione.

Possunt orando prodesse.

Sextò, Probatur ratione; Sancti possunt nobis multùm prodesse, tum pro nobis orando, tum per se nobis opem ferendo: ergo pium est & vtile illos inuocare. Antecedens probatur Primò, Quòd orationibus suis nobis prodesse possint; quia si cùm adhuc essent mortales, exules, subiecti peccatis, soliciti & incerti suæ salutis, ita prodesse poterant, vt ex multis Scripturæ locis constat, vt Iob 42. vbi Iob iussu Dei orat pro amicis & impetrat; 1. Reg. 7. vbi populus rogat Samuelem vt pro ipso orare non cesset; ad Rom. 15. 2. ad Corinth. 1. ad Ephes. 6. ad Hebr. 13. Apostolus orationes fidelium pro suis negotiis flagitat: quantò magis nunc cum Christo regnantes, beati, securi, perfectissima charitate præditi, prodesse nobis suis orationibus poterunt? præcipua enim ratio impetrandi est amicitiæ coniunctio, quæ inter Deum & ipsos nunc omnino est consummata.

Et ope per se ferendo.

31 Quòd etiam per se multa nobis conferre possint, constat, Primò, ex officio Angelorum custodum, qui multa mortalibus beneficia præstant, vt Scriptura multis locis docet; vt in historia Tobiæ, in Prophetia Danielis cap. 3. 10. 14. Genesis 48. & alibi. Idem posse alios Sanctos post Christi mortem certissimum est: tum quia sunt similes Angelis, sapientia, charitate, potentia; neque sunt conclusi abditis quibusdam receptaculis, vt hæretici nostri cum Vigilantio somniant; sed possunt esse vbi vbi placuerit; vt docet Hieronymus lib. contra Vigilantium in principio, vbi sic ait: *Si agnus vbique, ergo hi, qui cum agno sunt, vbique*, (id est, vbicumque volunt) *esse credendi sunt: & cùm diabolus & dæmones toto vagentur in orbe, & celeritate nimia vbique præsentes sint; martyres post effusionem sanguinis sui, arcâ operientur inclusi & inde exire non poterunt?* Tum quia Scriptura docet, Sanctos post hanc vitam regere mortales, Apoc. 2. *Qui vicerit, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea.* Item *esse columnas in templo Dei*, Apocal. 3. id est, sustinere Ecclesiam. *Sedere cum Christo in throno*, eodem capite, id est, vnà cum ipso regere orbem. Denique infinitis exemplis & miraculis constat, quantum commodi ex inuocatione Sanctorum in corpore & anima mortalibus obuenerit.

Sanctos vbiuis esse posse.

Obiectio 1.

Sed contrà Obiicitur Primò, Sancti ignorant preces nostras; *non enim eousque illis longæ sunt aures vt ad voces nostras porrigantur*, inquit Caluinus suprà num. 24. 32

Respon.

Respondeo, Non ignorant, quantumuis occultè fiant. si enim Angeli eas norunt, vt qui eas Deo exhibeant, cur non etiam Sancti? Item si Angeli, qui in cælo sunt, sciunt omnes peccatorum in terris existentium conuersiones, deque illis gaudent, Lucæ 15. cur non etiam Sancti, qui Angelis pares?

Quo modo cognoscunt nostras preces.

Petes, Quomodo cognoscunt eas?

Respondeo, Vel in Verbo vt vult D. Thomas qu. 83. art. 4. ad 2. & Caietanus ibidem: vel per nouas & quotidianas reuelationes, vt Cyrillus, catechesi 16. Augustin. de cura pro mortuis c. 15. sic enim multi Sancti etiam in hac vita, occultissima cognouerunt; Elizæus factum Giezi, 4. Reg. 5. Petrus fraudem Ananiæ & Saphiræ, Act. 5. Benedictus Totilæ simulationem & futuros euentus, l. 2. dialog. Gregor. cap. 15. & totum mundum veluti sub vno solis radio collectum, lib. 2. dialog. cap. 35. Similia multa libro eodem recenset Gregorius. & plurimis Sanctorum hoc donum collatum fuisse ex historiis constat. Denique familiare erat Prophetis occultissima nosse: quantò magis in gloria cognoscent huiusmodi secreta, quando Deus erit omnia in omnibus? Ita ratiocinatur D. Augustinus lib. 22. de ciuit. cap. 29. 33

Vel denique cognoscunt nostras preces, dum ad ipsos diriguntur; eo modo, quo Angeli & animæ cognoscunt mutuas cogitationes, mediante locutione spiritali; præsertim cùm lumine supernaturali sint illustrati, nec corpus aut interuallum loci impediat. Si enim oculus corporeus tam procul intenditur, vt in cælum vsque pertingat; quantò magis oculus mentis luce diuina perfusus poterit ad remotissima, absque miraculo, vel ope extraordinaria pertingere?

Nec obstant loca Scripturæ, in quibus mortui dicuntur non cognoscere res viuentium, Ecclesiastæ 9. *Mortui nihil cognoscunt ampliùs.* simile insinuatur Iob 14. & 4. Reg. 22. hæc enim intelligenda sunt vel de cognitione naturali, vel de cognitione, quam habebant toto tempore veteris testamenti: tunc enim erant in limbo, nec fruebantur conspectu Dei, nec habebant illud admirabile lumen, quod illis post Christi mortem communicatum, quo omnia lustrare possunt. vide D. Augustinum de cura pro mortuis, cap. 13.

Obiectio 2.

Obiicitur Secundò, Christus est vnicus mediator noster, per quem habemus accessum ad Patrem: ergo non est recurrendum ad Sanctos; imò id videtur Christo iniurium, tamquam ipsius reconciliatio sit insufficiens, aut egeat auxilio Sanctorum. 34

Resp. Christus quomodo vnicus mediator.

Respondeo, Christus dicitur *vnicus mediator* noster, quia principalis, idque ob quatuor causas.

Primò, Quia non tantùm officio, sed etiam natura est mediator, seu medius inter Deum & hominem, vtpote vtriusque naturæ particeps; quam rationem adferunt Patres in illud 1. ad Timoth. 2. *vnus est Deus, vnus est mediator Dei & hominum, homo Christus* Iesvs. & August. lib. 9. de ciu. c. 17. Secundò, Quia nos reconciliauit; non deprecando, sed condignum pretium exhibendo & satisfaciẽdo. Tertiò, Quia ex propriis; habebat enim vim illam ex intrinseco, id est, ex natura sui suppositi.

Quar-

Quartò, Quia est mediator omnium: nam omnes, quantum ex parte ipsius, reconciliauit, & pro omnibus satisfecit. Sed hæ tres posteriores causæ pendent ex prima.

Sancti mediatores secundarij. Sancti dumtaxat sunt *mediatores secundarij*; quia nec ex propriis reconciliant nos Deo: (non enim ex iis, quæ à seipsis habent, sed ex iis, quæ per indebitam gratiam acceperunt) neque omnes reconciliant; neque per modum solutionis, sed deprecationis. Rectè tamen dicuntur *mediatores*, quia verè intercedunt pro nobis deprecando, & diuina munera nobis impetrando. Sicut Moyses dicitur sequester & medius inter Deum & populum, Deuteron. 5. quia pro populo ad Deum locutus est & pactum Dei ad populum detulit. Sic Cyrillus Apostolos & Prophetas vocat mediatores lib. 12. thesauri cap. 10. quicumque enim interuenit inter duos vt alter alteri reconcilietur, vt aliquid alteri ab altero impetretur, vel vt pactum inter eos ineatur, rectè dicitur mediator inter illos.

35 *Non obscurari officiũ mediatoris, sed illustrari.* Neque hæc intercessio vllo modo obscurat officium mediatoris Christi. Primò, Quia Angeli intercedunt pro nobis orando; imò etiam homines viui, vt ex Scriptura constat; & tamen hæc intercessio non obscurat illud. Secundò, Quia Sancti adhibentur vt comprecatores, nimirum vt suas orationes nostris iungant: quod non potest vllo modo in iniuriam Christi cedere. Tertiò, Quia omnem vim interueniendi & impetrandi, quam habent, acceperunt ex meritis Christi, eiusque intercessione. vnde potiùs ad honorem ipsius cedit, quòd possint esse secundarij mediatores; sicut ad honorem primæ causæ cedit, quòd creaturæ sint causæ secundæ: nam ita efficax est Christi mediatio, vt non tantùm reconciliet, sed etiam reconciliatores sub se, qui virtute ab ipso accepta reconcilient, efficiat. in omni enim reconciliatione operatur Christi meritum vt prima causa moralis, *Christi meritum operatur vt prima causa moralis.* sicut Deus in omni operatione creaturæ naturali. quod valdè notandum est contra hæreticos. Decet id etiam ordinem diuinæ sapientiæ, quæ inferiora per media disponit & ad perfectionem perducit. vide D. Thomam art. 11.

36 Petes, Quibus meritis nituntur Sancti pro nobis orantes, seu per quæ merita orant?

Quibus meritis nituntur. Respondeo, Principaliter per merita Christi: quidquid enim nobis datur, principaliter datur propter merita Christi, vt colligitur ex cap. 1. ad Ephes. *Qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo.* Secundariò etiam per merita sua. etsi enim ex condigno compẽsata sint, ita vt nihil illis debeatur ex Iustitia; tamen ex amicitia multa eis deberi possunt: vt patet exemplis humanis. Itaque hæc merita sunt ratio secunda- *Merita Sanctorum sunt ratio secundaria.* ria beneficiorum Dei: nam Deus applicat se ad benefaciendum nobis propter merita Christi, orationibus Sanctorum inductus. etsi enim Christi merita semper sint ratio principalis ob quæ Deus sua beneficia confert; tamen merita & preces Sanctorum sunt causa cur Deus hîc & nunc se applicet & determinet ad hæc vel illa beneficia danda ob Christi merita. Vnde etiam Sancti veteris Testamenti solent orare per merita Abrahæ, Isaac, Iacob, Dauid, &c. Exod. 32. *Recordare Domine Abraham, Isaac, & Iacob seruorum tuorum.* Daniel. 3. *Ne auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuũ, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum.* Psal. 131. *Memento Domine Dauid*, &c. nempe vt propter hæc Deus hîc & nunc se ad benefaciendum inclinaret. Sancti tamen in veteri Testamento inuocari nõ solebant vt in nouo; quia nondum erant in gloria vt possent nostras preces cognoscere; sicut neque illi, qui in purgatorio; quos ob hanc causam non solemus inuocare; vt colligitur ex D. Thoma ar. 4. ad. 3.

Obiicitur Tertiò, Qui confugit ad Sanctos, videtur diffidere de Dei benignitate & Christi meritis: ergo. 37 *Obiectio 3.*

Respondeo minimè diffidere; sicut neque diffidit, qui hominis mortalis preces flagitat, nec Angeli diffidunt, quando pro nobis orant. etsi enim sciamus Deum per se esse propensissimum ad benefaciendum, & Christi merita esse sufficientissima; tamen iudicamus nos indignos qui soli coram tanta maiestate compareamus; & non satis dispositos ad beneficia illius excipiẽda. vnde confugimus ad Sanctos vt nos veluti comitentur, nostrisque precibus suas iungant. qua in re Primò, Honoramus Sanctos. Secundò, Reueremur Dei maiestatem. Tertiò, Illa submissione nos disponimus ad faciliùs impetrandum. etsi enim Deus sit benignissimus, & Christi merita abundantissima, vt dictum est; tamen vult suam maiestatem & beneficia agnosci, nos ad ea disponi, & suos amicos honorari. vnde etiam vult vt ipsum oremus tum per nos, tum per alios, & maximè per Sanctos; idque vt ipsos honoret, & ostendat quanti eos faciat. Ex quo fit vt per diuersos Sanctos, ad illorum inuocationem, diuersa miracula operetur, & beneficia diuersa conferat. Simile cernimus in rebus humanis. gratissimum enim est etiam clementissimis Principibus, vt Rei, quibus parati sunt indulgere, vtantur interuentu eorum, qui ipsis sunt charissimi; & sæpè non aliter volunt ignoscere; & per diuersos diuersa concedunt. *Respon.* *Cur Deus velit nos vti Sanctorum suffragiis.*

DVBITATIO VII.

Vtrùm sit orandum pro omnibus.

D. Thomas art. 7. & 8.

Respondeo, Esse orandum pro omnibus, qui nondum sunt in termino, etiam inimicis 38 nostris. ratio est, quia omnibus salutem desiderare, & quantum commodè possumus procurare debemus: ergo etiam à Deo petere. confirmatur ex Apostolo 1. ad Timoth. 2. *Obsecro primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus.* hoc tamen non ita intelligendum quasi orare debeamus vt absolutè omnes salui fiant, & nemo damnetur; hoc enim frustrà & stultè oraretur; nam constat ex Scripturis contrarium euenturum. deinde nemo potest orare quod non potest sperare; hoc autem sperari non potest; nam spes supponit fidem vel opinionem fieri posse vt res eueniat: nemo enim sperat aliquid, quod certò nouit non euenturum. Potest tamen id affectu simplici & inefficaci optari. Alio igitur sensu orandum pro omnibus. Primò, Quia nemo ab orationibus communibus excludendus; vt si quis sic oret, Dimitte nobis debita nostra, præterquam Ioanni vel Petro: Libera nos à malo, excepto hoc vel illo: hoc enim est contra charitatem: vnde est præcepti hoc *Quo modo orandum pro omnibus.*

modo pro omnibus orare. Nec obstant imprecationes, quæ habentur in Scripturis, vt Psal.68. *Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.* & 108. multæ similes habentur, & alibi frequenter. hæ enim vel prophetice intelligendæ sunt, vt sint prædictiones, non imprecationes: vel in illis significatur confirmatio voluntatis cum decreto iustitiæ diuinæ circa damnationem impiorum. vide D. Thom. art. 8.

Secundò, Quia nullus est in toto genere humano, pro quo laudabile non sit speciatim orare; etsi enim in genere constet plurimos non saluandos, tamen id de nemine constat in particulari: vnde de nemine quamdiu viuit desperandum. quo fit vt etiam pro inimicis orandum sit; precando illis non quidem temporalia, vt honores, opes, vitam; (quæ sæpe rogare possumus ipsis adimi, si per ea noceant, vt multis Scripturæ exemplis constat) sed quæ ad salutem pertineant æternam. Nemo tamen ex præcepto tenetur orare in particulari pro inimico, nisi in extrema vel graui necessitate eius spiritali, quando præter orationem non se offert aliud remedium. tunc enim si aliqua probabilis spes sit per orationem subueniendi, tenemur. secùs si moraliter spes sit nulla. tenemur tamen ab orationibus communibus eos non excludere.

39 Tertiò, Quia orandus Deus pro omnibus in genere, vt omnes illuminet & ad salutem perducat, quantum ratio diuinæ prouidentiæ patitur. sicut enim Deus secundùm certum prouidentiæ modum, quantum in se, vult omnes homines saluos fieri, nemine excepto, idque etiam secundùm illam prouidentiæ mensuram procurat; & Christus est mediator omnium: qui seipsum dedit redemptionem pro omnibus, excluso nemine; ita nos etiam omnium salutem optare, & pro omnibus orare debemus; videlicet vt neminem excludamus, & omnibus quantum statuta diuinæ prouidentiæ fert mensura, salutis auxilia conferri rogemus. etsi enim fieri nequeat vt secundùm illam prouidentię rationem omnes simul salui fiant, hominum prauitate supposita; tamen multo plures, quàm reipsa saluentur, facilè salutem consequi possunt. Itaque vt quàm plurimi ex omnibus saluentur, rogandum est, & hoc sensu orandum pro omnibus. non tamen est præcepti vt sic pro omnibus ores; præterquam in liturgia, de qua Apostolus loco notato loquitur, testibus Chrysostomo, Theophyl. Oecumen.

Certam prouidētiæ mensuram adhibet Deus ad homines saluandos.

40 Dixi *orandum pro omnibus, qui nondum sunt in termino, tam viuis quàm defunctis*; quia hi omnes interdum auxilio egent, & spes est nostris orationibus iuuandos vt ad terminum perueniant: ceteri vel non egent, vt beati, pro quibus si quis oraret, indicaret eos beatos non esse: vnde illis iniuriam faceret, iuxta illud vulgatum, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre*; quod intellige de eo, qui iudicio Ecclesiæ martyr habetur. Vel spes non est fore iuuandos, vt damnati. Idem dicendum si de aliquo constaret ipsum reprobum esse; non enim possemus pro illius salute vel perseuerantia rogare; vt insinuat D. Augustinus lib. de corrept. & gratia cap. 15. quia spes non est illum adiutum iri.

Reprobus.

Cetera, quæ hîc dici possent, vide apud D. Thomam artic. 7. & 8.

DVBITATIO VIII.

Vtrum forma precandi, quæ horæ canonicæ vocatur, sit vtilis & retinenda in Ecclesia.

HOras canonicas vocamus eas preces & laudes diuinas, quæ ex præscripto Canonum ecclesiasticorum in Ecclesia certis horis diu noctuque canuntur. eædem vocantur *officium ecclesiasticum*, quia Ecclesiasticorum munus est illas recitare. 41

Horæ canonicæ.

Hæretici igitur huius temporis hanc formam reiiciunt tamquam inutilem; sed ratione nulla, solo Ecclesiæ Romanæ odio, & cæco furore concitati. Idem olim fecerunt VValdenses, dicti pauperes de Lugduno, teste Æneа Siluio de orig. Bohemorum ca. 35. & VViclef, teste Thoma VValdensi tomo 3. cap. 21.

Sed fide tenendum est hanc formam precandi esse piam & salutarem, ac proinde in Ecclesia retinendam. Probatur Primò, Quia iam inde ab exordio Ecclesiæ semper fuit aliqua publica precandi & laudandi Deum forma, quæ etsi non fuerit ita completa, & in ordinem digesta vt posterioribus sæculis; tamen seruabat eamdem ferè temporum distinctionem, & constabat iisdem partibus principalibus. Clemens lib. 8. constitut. Apostolicarum ca. 34. inter traditiones Apostolicas, Episcopo & Clero seruandas, refert hanc; *Precationes facite manè, hora tertia, ac sexta, & nona, & vespere, atque ad gallicantum. Manè gratias agentes, quòd illuminarit nos, nocte sublata & reddita die. Tertia, quòd eâ horâ Pilatus iudiciū aduersus Dominum pronuntiauerit. Sexta, quòd eâ hora in crucem actus sit. Nona, quòd tum omnia mota & tremefacta sint, Domino crucifixo; quia horrerent audaciam impiorum Iudæorum & contumeliam Domini ferre non possent. Vespere, quòd noctem dederit ad requiescendum à diurnis laboribus. Ad gallicantum, quòd ea hora nuntiet aduentum diei ad faciendū opera lucis.* Vbi notanda ratio, quæ in singulis horis dicendis est spectanda. vide Franciscum Turrianum in hunc locum. Hieronymus epist. 27. *Manè, hora tertia, sexta, nona, vespere, noctis medio, per ordinem psalterium cantabant.* loquitur de Monasterio Paulæ. Cassianus lib. 2. & 3. de Instit. cœnobiorum multa habet de canonico psallendi modo per distinctas horas, ostenditque per totum orientem & occidentem in vsu fuisse. Eiusdem consuetudinis meminit Basilius interrogat. 37. in regulis fusiùs disputatis. Beda in cap. 18. Lucæ, explicans quomodo oportet semper orare, sic ait, *dicendum cum semper orare, qui canonicis horis quotidie iuxta ritum ecclesiasticæ traditionis, psalmodiis, precibusque consuetis Dominum rogare & laudare nō desistit; & hoc esse, quod Psalmista dicebat, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.*

Esse piam precandi formam.

Ratio singularum horarum ex D. Clemente.

Secundò, Probatur, quia hæc forma precandi nihil continet quod non sit summè pium & salutare. continet enim omnes Psalmos, quibus nihil potest esse diuinius, vt qui dictati sint à Spiritu sancto, & contineant breuiter omnia Scripturæ mysteria per modum laudis, vt ait Dionysius lib. de eccles. hierar. cap. 3. p. 3. Deinde, Selectissima quæque totius veteris & noui Testamenti. Tertiò, Selecta Patrum documenta. Quartò, Præcipua quæ- 42

Quid contineat Breuiarium.

quæque gesta Sanctorum. Quintò, Breues precationes, quas Collectas vocant, quæ ferè à Summis Pontificibus compositæ fuere. Sextò, Hymnos aliquos à Patribus compositos. vnde meritò vocatur *Breuiarium*, quia est compendium omnium prædictorum admirabile. Deinde non solùm singula per se pia & salutaria sunt; sed etiam tam aptè inter se connexa, suisque temporibus & festis accommodata; vt magnam sua varietate legentibus animi voluptatem & spiritalem consolationem adferant: vt vel hinc perspici queat, singulari Spiritus sancti directione ita disposita fuisse. quod verum esse deprehendet, qui singula attentè considerauerit.

43 Tertiò; Quia Ecclesia recitando horas canonicas, quodammodò semper orat, semper Deum laudat, semper memoriam diuinorum beneficiorum celebrat, semper gratias agit;. & sic implet monitum illud Domini Lucæ 18. *Oportet semper orare & numquam deficere*. & Apost. 1. ad Thessalon. 5. *Sine intermissione orate.* & ad Ephes. 5. *Implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini* IESV *Christi, Deo & Patri*. Sic etiam imitatur regium Prophetam, qui de se dicit Psalm. 118. *Septies in die laudem dixi tibi.* &, *Media nocte surgebam ad confitendum nomini tuo.*

Quo modo semper oret

Quòd *semper oret*, & *Deum laudet*, patet, quia cùm nox constet quatuor interuallis, quæ dicuntur *vigiliæ*, & dies similiter quatuor partibus, seu horis sacris, quarum crebra mentio est in Scripturis; singula interualla suas preces habent: nam pro prima, secunda, & tertia vigilia noctis, sunt preces nocturnæ. hæ vel tribus partibus constant, quæ nocturna dicuntur, vt in festis; (sicut enim quæque vigilia cōtinet tres horas ciuiles, ita quodque nocturnum continet tres psalmos & tres lectiones; vt singulis horis singuli psalmi & singulæ lectiones respondeant) vel vno tantùm nocturno, sed duodecim psalmorum, & trium lectionum, ita vt ferè tribus nocturnis æquipolleat; vt in feriis & festis simplicibus. Pro quarta vigilia sunt laudes matutinæ. Pro prima hora diei, quæ durat ab ortu solis vsque ad tertiam exclusiuè, sunt preces primæ. Pro tertia, quæ durat à tertia vsque ad sextam exclusiuè, sunt preces tertiæ. Pro sexta, quæ durat à sexta diei vsque ad nonam, sunt preces sextæ. Pro nona, sunt preces nonæ. Pro vespera appetente, sunt preces vespertinæ. Pro initio noctis est completorium. Non tamen est necesse vt præcisè istis temporibus illæ preces dicantur: sufficit haberi respectum ad illa; & officium publicum, quantum commodè fieri potest, illis temporibus accommodari. ita enim passim nunc habet recepta consuetudo; quæ rerum huiusmodi est moderatrix. meliùs tamen est hæc tempora præuenire in priuato officio, quàm vlteriùs differre; vt passim Doctores notant. Imò si quis aduertat impedimentum occursurum, præsertim voluntarium, tenetur præuenire. si non sit voluntarium, (vt si febrim hora decima antemeridiana expectes) quidam putant non esse necesse præuenire: quod ego puto satis probabile; modò, si impedimentum cesset ante duodecimam noctis, prætermissa recites.

DVBITATIO IX.

Quinam ad preces canonicas obligentur, & quanta sit hæc obligatio.

RESpondeo & dico Primò, Tantùm tria hominum genera ad eas teneri, Clericos sacrorum ordinum, beneficiarios, & Religiosos ad chorum professos. est communis sententia Doctorum teste Nauarro, de horis canonicis cap. 7. num. 1. 44
De Clericis sacrorum ordinum probant Doctores. Primò ex cap. 1. de celebratione Missarum, vbi dicitur, *Presbyter manè, matutinali officio expleto, pensum seruitutis suæ canendo primā, tertiam, sextam, nonam, vesperamque persoluat*. Verùm hîc solùm agitur de presbytero, & quidem Parocho vel Rectore Ecclesiæ; vnde nihil probat de diacono vel subdiacono: præsertim cùm obligationes sint strictè interpretandæ.

Clericos sacrorum Ordinum teneri.

Secundò, Probant ex cap. 9. Si quis presbyter. d. 92. Verùm ibi non tantùm agitur de Clericis ordinum sacrorum; sed etiam de aliis; nam loquitur de omnibus Clericis alicui Ecclesiæ deputatis, id est, qui habent beneficia in aliqua Ecclesia, ratione cuius ei debent seruire. Item loquitur de officio publico, quod fit in Ecclesia; iubetque *à Clero deponi eum, qui ad quotidianum officium psallendi, matutinis & vespertinis horis non conuenerit.*

Tertiò, Probari potest ex cap. Dolentes. 9. de celebr. Missarum, vbi Innoc. III. cum Concilio generali præcipit *Prælatis & minoribus Clericis in virtute sanctæ obedientiæ, vt diuinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum eis dederit Deus, studiosè celebrent pariter & deuotè*. Sed hîc non exprimitur qui sint illi minores Clerici; & Concilium videtur loqui de officio publico.

Quartò, Probatur ex antiqua & generali totius Ecclesiæ consuetudine, qua non solùm presbyteri, sed etiam diaconi & subdiaconi censentur ad horas canonicas obligati. Itaque etsi nullus Canon scriptus extet, quo hi obligentur; (vt insinuat Nauarrus suprà) tamen hæc consuetudo cùm vim legis habeat, sufficit. & meritò hi obligantur; quia per ordinem sacrum accipiunt in Ecclesia statum, qui ad cultum & laudes diuinas celebrandas est institutus; vnde ratione status obligantur præ ceteris in genere. Ne autem in incertum ferrentur, determinatæ sunt illæ laudes & preces in horis canonicis: & ita accedente consuetudine inuecta est obligatio. Neque liberantur hac obligatione ratione excommunicationis, suspensionis, interdicti, aut etiam realis degradationis; vt docet Nauarrus dicto cap. 7. num. 17. & Siluester verbo Hora quæst. 3. quia par non est vt ex delicto commodum referant, & soluantur vinculo obligationis præcedentis; præsertim cùm recitatio horarum illi pœnæ non repugnet. Idem dicunt aliqui de damnatis ad triremes. sed puto vsum esse in contrarium: tum quia satis habent afflictionis, dum vi in illo supplicio detinentur; tum quia animus rarò talibus ad obsequendum est comparatus; tum quia id cederet in dedecus ordinis ecclesiastici, si in illa hominum colluuie ostenderent suum statum. 45

Diaconi & subdiaconi obligantur consuetudine.

Excommunicati & degradati.

46 Clerici verò minorum ordinum, ratione sui gradus ad horas canonicas non adstringuntur, quia nondum sortiti sunt statum inter Ecclesiæ mini-

Clerici minores ad quas preces obligentur.

ſtros; poſſunt enim matrimonio iungi. Quidam tamen putant eos teneri ad horas B. Virginis, vel ad ſeptem Pſalmos, vel ad canticum Graduum: ſed certum eſt neque iure communi, neque conſuetudine vniuerſali eos ad aliquid horum teneri. Si tamen in aliqua diœceſi eſſet generalis conſuetudo, quæ per modum legis ſit recepta, ibi tenerentur; vt docet Medina C. de orat. qu. 7. in fine. an autem ſit alicubi talis conſuetudo non conſtat. Sotus libro 10. de Iuſtitia qu. 5. ar. 3. putat non eſſe. Imò nec Epiſcopum ſuo præcepto vel ſtatuto poſſe introducere. Quod probari poteſt Primò, Quia quod Eccleſia vniuerſalis relinquit liberum, non poteſt Epiſcopus particularis in ſua Eccleſia facere præceptum, niſi in eo Eccleſia ſit peculiaris ratio; quæ in propoſito non occurrit. alioquin facilè fieret vt nimiùm grauarentur ſubditi, ſi non ſolùm Pontifex, ſed etiam ſinguli Epiſcopi poſſent onera perpetua imponere. Secundò, Quia omnes Ordines deſcendunt à Summo Pontifice in totam Eccleſiam: ergo ad illum ſolum pertinet diſponere de functionibus & obligationibus, quæ ratione Ordinis imponuntur. Tertiò, Quia alioquin non poſſet ſeruari vniformitas; quæ tamen multùm facit ad Eccleſię decus & vnionem. Hinc etiam fit vt Epiſcopus non poſſit ſtatuere de ætate vel temporibus ordinandorum, &c.

An Epiſcopus poſſit imponere.

Verùm etſi non poſſit onus perpetuum imponere, poteſt tamen præcipere ordinato, vt bis, térve illas preces recitet; ſicut ex cauſa poteſt aliquod ieiunium bis, térve in ſua diœceſi imponere: hoc enim neque graue cenſeri poteſt ſubdito, neque per illud receditur à conſuetudine vniuerſali.

47 Petes, Vtrùm Clericus primę tonſurę vel minorum ordinum teneatur ſaltè ad Pſalmũ Miſerere.

An ad Pſalmum Miſerere.

Reſp. Probabile eſſe teneri, ſaltem ſub peccato veniali, quia videtur eſſe conſuetudo generalis, & Prælati vbique imponunt.

Contraria tamen ſententia videtur verior; tum quia valdè pueri accipiunt tonſuram, quos non videtur Eccleſia velle ſub peccato ad hoc obligare; tum quia plerique non agnoſcunt hîc vllam ſtrictam obligationem, nec Doctores aut confeſſarij illam vrgere ſolent; tum denique quia ſi eſſet peccatum veniale ſemel omittere ob materiæ paruitatem, ſequeretur eſſe peccatum mortale ſi quis ſemper omitteret; vel ſi vna volitione vellet omittere per hebdomadam, quia eſſet materia ſatis magna. quæ ratio vim habet, ſi obligatio non eſt alligata diei, ita vt cum die expiret, ſicut in horis Canonicis. Itaque etſi ſit conſuetudo vt dicatur, hæc tamen non eſt per modum legis obligantis, ſed conſilij, & ex decoro.

An iure naturali teneantur ad amplius

Dices, Iure naturali tenentur ampliùs orare, quàm laici: tum quia diuino cultui ſunt addicti; tum quia fruuntur priuilegio clericali: ergo ſaltem tenentur ad aliquid indeterminatum.

Reſpon. Ita ſentiunt multi Doctores, inter quos Paludanus in 4.d.15.q.5.ar.1. concl.3. & Nauar. cap.7. de orat. num.14. vbi dicit *innumera peccata committi ab ordinatis prima tonſura, & quatuor minoribus, quia pleriq; non plus laudant Deum, nec amplius orant pro populo, quàm ſi ordinati nõ eſſent:* quæ ſententia eſt probabilis. Sotus tamen, quem multi ſequuntur, non vult eos teneri aliquo præcepto; ſed ſolùm ex decentia, quæ non obliget ad vllum peccatum: non enim Ius naturæ dictat illos obligari, ſed ſolùm decens eſſe vt id faciant.

De *beneficiariis* eſt communis ſententia Docto- 48
rum. vide Nauarrum, cap.7. de orat. num.27. ratio eſt, quia beneficium datur propter officium ſpiritale, quód vel totum vel magnam partem conſiſtit in horis canonicis. ſed de hoc dictum eſt ſuprà cap.34. dub.30. & 32.

Beneficiarij

De *Religioſis ad chorum profeſſis* nondum ordi- 49
natis eſt communis ſententia Doctorum. Sed difficultas eſt, quo Iure teneantur: non enim Iure Canonico ſcripto, cùm nullus Canon ea de re extet, vt Caietanus ait: nec Iure naturæ, quia non pertinet ad eſſentiam Religionis. Neque ex vi voti aut profeſſionis, quia voto ſe ad hoc non aſtringunt. Nec tenentur ratione eleemoſynarum, quibus viuunt; quia non dantur cum hoc onere, ſed vt viuant ſecundùm ſuum inſtitutum. Quòd ſi ſit aliqua talis fundatio, ea Conuentum obligat, non ſingulos. Itaque ſolùm videntur teneri præſcripto regulæ, vel certè conſuetudine vbique recepta. Idem dicendum de Monialibus choro mancipatis; vt docet Nauarrus ſuprà num. 21. Caietanus tamen ver. Horæ canonicæ, de conſuetudine dubitat; *Niſi*, inquit, *conſuetudo eas obliget, (de qua nihil ſcio) non tenentur ex profeſſione*. Idem tenet Ioannes Medina qu.7. de oratione ſub finem. vnde Petrus Arragon. qu.83. art. 11. putat non eſſe peccatum mortale, ſi bis térve priuatim officium omittant: quia hæc conſuetudo orta eſt ex ſtatuto regulari, quod ad peccatum mortale non ſolet obligare. Certum tamen eſt nouitios non teneri; quia nondum firmiter diuino obſequio mancipati. neque etiam illos, qui non ad chorum, ſed ad militiam vel ad alias functiones laicorum profitentur; vt ſunt milites variorum Ordinum, & ij, qui dicuntur Conuerſi; vt docet Nauarrus de horis canonicis c.7.nu.22.& in Enchir. ca.25. n.97.

Profeſſi ad chorum.

Petes, Vtrùm Monachus fugitiuus vel eiectus 50
teneatur, cùm à Monaſterio non alatur?

Fugitiuus.

Reſpondeo cum Nauarro num. 20. fugitiuum teneri, quia poteſt redire; & par non eſt vt ex ſua malitia, qua abeſt, commodum referat. eiectum tamen puto non teneri; (etſi Nauarro aliter videatur) quia ſuo arbitrio ſe non ſeparauit, & non eſt in ipſius poteſtate redire. deinde videtur non eſſe conſuetudo vt tales recitent horas, niſi ſint in ſacris. Ita Sotus.

Eiectus.

Petes, Vtrùm Superior poſſit in hac obligatio- 51
ne ex cauſa diſpenſare? v.g. ratione ſtudiorum aut negotiorum.

Reſp. Cùm hæc tota obligatio ex conſuetudine pendeat, credo poſſe diſpenſare, quando cauſa ſubeſt; ſicut in aliis ſtatutis, etiam obligatoriis, poteſt. Imò ſi in aliquo Ordine vel Monaſterio eſt conſuetudo vt profeſſi nondum ordinati, in ſtudiis verſantes, vel aliis negotiis occupati, propter quæ choro intereſſe nequeunt, non recitent officium; ibi non opus eſt diſpenſatione.

Diſpenſatio

Dico Secundò, Supradicti ita obligantur, vt 52
mortiferè peccent, ſi horas, vel ſemel abſque cauſa prætermittant. eſt cõmunis ſententia Doctorum. vt docet Nauarrus cap.7. num.5. Excipio Angelum ver. Hora §.10. & Richardum, quem ille citat: hi dicunt non eſſe peccatum mortale eas omittere, niſi quis conſuetudinem habeat omittendi, vel ex contemptu id faciat: quam ſententiam non auſim dicere probabilem, quia eſt contra torrentem Doctorum. Imò Nauarrus cap. 7. de orat. num.6. & alij; docent eſſe peccatum mortiferum, ſi vel

An peccent letaliter.

ſi vel vna hora negligatur, v.g. tertia, ſexta, nona, completorium. Quod autem idem Nauarrus & quidam alij volunt omiſſionem tertiæ partis vnius horæ, v.g. vnius Pſalmi cum hymno, eſſe peccatum mortale, id ſanè durum videtur. etſi enim vna hora ſit materia grauis & ſufficiens vt ſub peccato mortali præcipiatur; non tamen inde ſequitur tertiam eius partem talem eſſe; alioquin etiam tertia pars vnius Pſalmi talis dicenda eſſet. Itaque etſi omittere ſextam vel nonam integram, ſit peccatum mortiferum, quia multæ preces omittuntur, non tamen ſequitur mortiferum eſſe, ſi tertia pars ſextæ vel nonæ omittatur. Ita tenet Angelus ver. Hora. nu. 18. citans Palud. d. 15. q. 5.

Tertia pars vnius horæ.

An duplex peccatum.

Ex dictis ſequi videtur beneficiarium Ordinis ſacri duplex peccatum mortiferum admittere, omittendo officium; quia contra duas virtutes diuerſas peccat: nimirum contra iuſtitiam, & contra virtutem religionis. Ratione enim ordinis ſacri, tenetur lege religionis. illæ enim preces ordinatis præcipiuntur tamquam officium religionis congruens eorum ſtatui, & bono eccleſiæ. & hac ratione ad illas tenetur, etiam ceſſante quauis alia obligatione. Ratione verò beneficij tenetur lege iuſtitiæ; quia beneficium datur propter officium, & præbenda eſt veluti merces & ſtipendium illius operæ, iuxta modum ſuprà. cap. 34. dubit. 32. explicatum.

Contrarium tamen tenet Henriquez lib. 2. de pœnitentia cap. 5. n. 6. littera P. Quod ita probari poteſt: quia officium vnius diei, etſi in ſe, vt eſt opus religionis & cultus, ſit notabile quiddam ad quod ſub mortali obligemur, ſi præcipiatur: tamen non videtur ita notabile vt eſt materia iuſtitiæ, præſertim reſpectu Eccleſiæ cui eſt debitum. non enim videtur notabili iniuria vel damno eccleſiam afficere, ſi ſemel officium prætermittat. ergo ex hac parte non erit culpa mortifera. ſicut qui pro altero tenetur ieiunare ex promiſſo vel contractu, quia ab eo ſuſtentatur, non peccat mortiferè, etiamſi ſemel ieiunium omittat. quia non cenſetur notabilis læſio in illo genere. Vnde ſepoſito eccleſiæ præcepto, beneficiarius præcisè ex contractu ſeu obligatione iuſtitiæ ad eccleſiam non peccat mortiferè ſemel horas omittendo. Si tamen ſæpè omitteret, eſſet mortale, quia ex natura rei debita parua accumulantur, & efficiunt materiam magnam. ſicut is qui quotidie debet facere Sacrum, non eſt damnandus peccati mortiferi, ſi ſemel vel bis omittat etiam abſque cauſa. quia in iſto genere non cenſetur graue damnum, aut grauis læſio. Fateor tamen beneficiarios in ſacris conſtitutos grauiùs aliis ordinatis peccare; quamuis hic exceſſus non videatur mortalis.

Recitans cum ſocio.

Circa prædicta tamen aduerte, ſi cum ſocio alternis recites, non cenſeri omitti quod per ipſum legitur; quia id communione ſocij ſit tuum, modò illud audias: & Eccleſia hanc rationem in officiis diuinis permittit; quia ſic minore fatigatione, & attentiùs, & plerumque iucundiùs leguntur. Vnde hic modus etiam in recitanda corona B. Virginis, aliiſque precibus, vbi vel plurimi ſunt verſiculi, vel eadem ſæpiſſimè repetenda, adhiberi poteſt; etiamſi ex præcepto aut voto ad illas ſis obſtrictus: vt ſi ſeptem Pſalmos pœnitentiales vel totum Pſalterium legere debeas; vt fuſè probat Nauarrus tract. de orat. cap. 10. nu. 27. & ratio eſt, quia non minùs hîc excitatur deuotio, & obtinetur finis orationis, & moraliter totum legi cenſetur. Hoc tamen intellige, niſi aliud expreſsè ſit iniunctum; quod eſt rariſſimum.

Vnde hic mos manarit.

Introduxit hunc modum alternatim pſallendi in ſuam Eccleſiam, nimirum Antiochenam, primus B. Ignatius; vnde ſenſim in totum orientem dimanauit. Cauſam dedit viſio quædam cæleſtis, in qua Angelos ſanctam Trinitatem ἀντιφώνως, id eſt, alternis vocibus collaudantes audiuit, teſte Socrate lib. 6. hiſt. cap. 8. In occidente verò primus S. Ambroſius eamdem rationem in ſua Eccleſia inſtituit, teſte Iſidoro lib. 1. de offic. eccleſ. capite 7. quem reliquæ occidentis Eccleſiæ ſunt ſecutæ. anteà omnes ſimul canebant, nec erant in choros diſtincti.

Petes, Vtrùm omittere omnes horas vnius diei, ſit vnum peccatum an multa?

An omiſſio omnium horarum ſit vnum peccatum.

Nauarrus cap. 7. nu. 6. & multi alij docent eſſe 53
vnum peccatum; quia ſeptem horæ canonicæ vna tantùm ſunt oratio, vnum officium diuinum.

Sed hæc ratio difficilis eſt, Primò, Nam ſingulæ horæ ſunt diſtinctæ orationes, diſtincta officia, diſtinctis temporibus Deo ſoluenda, ad quorum ſingula obligamur ſub peccato mortali: ergo ſingulorum omiſſio eſt diſtinctum peccatum mortale.

Secundò, Singulorum recitatio eſt impletio præcepti, ſaltem virtute diſtincti: nam præceptum de dicendis horis implicitè continet ſeptem præcepta, quatenus ſeptem opera diſtincta, & inter ſe minimè connexa præcipiuntur. hinc fit vt poſſim implere præceptum de precibus primæ, etiamſi non impleam præceptum de horis tertiæ; præcepta enim ex diuerſis operibus præceptis multiplicantur: ergo ſingulorum omiſſio eſt diſtinctum peccatum mortiferum.

Tertiò, etiamſi ſit vna volitio, qua volo omittere omnes horas; tamen virtute eſt ſeptuplex; quia per eam ſeptem diſtinctę omiſſiones ſunt volitæ, & ab ea procedunt: ſingulæ autem omiſſiones ſunt diſtincta peccata externa. Vnde fit vt etiam in confeſſione explicandum ſit quot horæ ſint omiſſæ. Hanc ſententiam inſinuat Tabiena ver. Hora q. 18.

Cauſæ excuſantes.

Dixi, *Sine cauſa*, quia ſi cauſa iuſta prætermittendi ſubſit, nullum erit peccatum; vt ſi abſque 54
notabili dolore capitis vel oculorum, vel ſimili moleſtia dicere nequeas; ſi periculum grauis mali incurreres, vt inter hæreticos; ſi concio vel alia functio publica prætermitti deberet, vel conuenienti modo fieri nequiret, niſi horæ omittantur. Item ſi ob cæcitatem vel debilitatem nequeas dicere ſaltem maiorem partem, ad nihil teneris. ſi maiorem partem potes, teneris illam recitare. Ita Nauarrus de orat. cap. 11. num. 13. & ſeq. ſi ob infirmitatem non potes niſi ope ſocij, nec conſueueris eo vti; non teneris: ſecùs ſi conſueueris. Non tamen excuſatur quis, eò quòd in ſtudiis verſetur, aut iter faciat. Vide Nauarrum in Enchir. cap. 25. nu. 100. & ſequentibus; & tract. de oratione cap. 11.

DVBITATIO X.

Quo modo preces horariæ recitandæ.

Reſpondeo, Recitandas eſſe *ſtudioſè, & de-* 55
uotè: ita enim præcipitur in Concilio generali

rali sub Innocentio III. *Districtè præcipientes in virtute obedientiæ, vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & deuotè.* Et quamuis ibi videatur esse sermo de officio publico, idem tamen dicendum de eo, quod priuatim dicitur; quia est eadem ratio.

Quid requiratur vt studiosè. Vt *studiosè* celebretur, tria requiruntur. Primò, Vt absque syncopa, (vt ait Glossa) id est, absq; verborum omissione; vt fit, dum priora verba versiculi iunguntur vltimis, absorptis mediis. Secundò, Vt verba non mutilentur aut truncatim proferantur, abscissis quibusdam syllabis, præsertim vltimis. Tertiò, Vt absque interruptione.

56 *Syncopatio.* Quod ad primum attinet, si sit valdè magna *syncopatio*, erit peccatum mortiferum, maximè in officio publico; quia contra strictum præceptum Concilij in re graui. nisi enim esset res grauis, non præciperet in virtute obedientiæ. In officio priuato non facilè erit mortale, nisi sit enormis excessus, quo casu tenebitur etiam repetere. Si autem non sit magnus excessus, erit peccatum veniale, modò id voluntariè fiat. Si autem inuoluntariè, v.g. ex linguæ præcipitantia, balbutie, insolita consuetudine, quæ corrigi nequeat, vel ob iustam festinationem; non erit peccatum.

De secundo, *Absorbere syllabas* non est nisi peccatum veniale; manet enim integra precum substantia, ita vt intelligi possit. Si inuoluntariè fiat, nullum peccatum est.

57 *Intermissio.* De tertio, *Interruptio quæuis*, si fiat absque iusta causa, est peccatum; quia aliquam irreuerentiam continet: sed non videtur nisi veniale in officio priuato; manet enim substantia precum, etsi in medio cursu fiat aliqua intermissio. vnde etiamsi duret per vnam vel duas horas, non necessariò est repetendum quod antè recitatum est. Confirmatur, quia singuli psalmi, imò singuli pænè versiculi per se suum habent pondus & completam significationem; suntque per se vel precatio quædam, vel laudatio, vel sententia non habens necessariam cum aliis connexionem. Colligitur ex Caietano in Summa ver. Quando horæ, §. Quoad quartum, vbi dicit, *In huiusmodi circumstantiis non incurri peccatum mortale, sine contemptu; quia non spectant ad substantialia materiæ præcepta.* Idem censent multi viri docti ea de re consulti, & Peltanus lib. 3. de bonis operibus cap.6. in fine quartæ assertionis, Lælius Zeccus in Summa cap. 83. de officio diuino num. 10. dicit esse probabile, & citat Arragon.

Interruptio non est peccatū mort.

58 Dices, Quando est magna intermissio, priora & posteriora non efficiunt vnam orationē, vnum officium diuinum, ac proinde ex illis partibus non constituitur officium primæ vel tertiæ, &c. Ob hoc argumentum, Nauarrus de orat. cap.16.n.75. putat esse peccatum mortale, nisi fiat cum animo repetendi priora. Idem insinuat Ioannes Medina C. de orat. qu. 16. ar. 3.

Sed verius videtur quod diximus, quia non est de substantia singularum precum vt continuentur. Secùs est in formis Sacramentorum, vbi requiritur moralis continuatio.

Ad argumentum Nauarri, Resp. Ex partibus vnius longæ orationis tēpore seiunctis posse constitui vnam orationem, vnum officium diuinum; sicut ex omnibus horis constituitur vnum officium diuinum, & ex multis confessionibus vna confessio, & ex multis disputationibus vna integra disputatio. Sicut enim declamatio, confessio, vel disputatio non desinit esse vna, eò quòd diuidatur in diuersa tempora; ità nec officium primæ, vel tertiæ amittit suam necessariam vnitatem per hanc diuisionem: quia illa magis consistit in integritate, quàm in continuatione.

Dixi, *Si fiat absque iusta causa*, quia si iusta causa subsit, nullum est peccatum; vt si voceris à Superiore, si ex officio vel mandato Superioris, vel charitate proximi occurrat aliquod opus faciendum, quod non potest commodè differri. Quando tamen huiusmodi impedimenta sunt præuisa, debent vitari quantum commodè fieri potest; idque vel illa opera anticipando, vel horas alio tempore dicendo.

Petes, Vtrùm si quis interrumpat officium animo repetendi iam lecta, satisfaciat, si posteà non repetat, sed solùm sequentia adiungat? Medina quæst. 16. de oratione art. 3. & Nauarrus suprà num. 73. docent illum non satisfacere, nisi priora repetat. Idem censent quotiescumque aliquis facit opus præceptum animo non satisfaciendi obligationi præcepti. Probatur, quia is, qui debet mihi 100. non liberatur obligatione, si donet mihi 100. gratis, & absque animo soluendi debiti: ergo similiter qui debet aliquod opus ex pręcepto, non liberatur obligatione, si faciat illud animo non implendi præceptum. 59 *Si animo repetendi intermittat.*

Sed verius non est teneri repetere; sufficit enim vt mutet propositum & adiungat cetera. Simili modo, qui die festo audiuit Sacrum animo non satisfaciendi præcepto, & audiendi aliud, potest mutare animum & non audire. Ratio est, quia opus præceptum, non est, v.g. audire Sacrum animo implendi præceptum, sed simpliciter audire Sacrum attentè & deuotè. hoc autem fit, etiamsi fiat animo non implendi præcepti. Itaque satisfactum est intentioni Ecclesiæ quoad rem præceptam: vnde nec incurret censuram non audienti positam. Ne tamen censeatur præceptum ipsum in animo contemnere, debet explicitè vel implicitè intendere ei obedire & satisfacere per hoc opus vel per aliud. vnde si expresè intendat non satisfacere per hoc opus, debet habere animum satisfaciendi per aliud: alioquin peccat contra præceptum, non quidem omissione operis externi, sed interno contemptu; quia non vult obedire præcepto; quamuis reipsa ei obediat, faciendo opus. illum autem animum debet habere, quamdiu manet in priore proposito, quo vult non esse satisfactum præcepto, opere præcedenti. Itaque si mutet hoc propositum, non est necesse vt permaneat in voluntate operis iterandi; nec tenetur iterare: quia non ampliùs censebitur præceptum contemnere. Idem dicendum de precum repetitione.

Alia est ratio cùm aliquid debitum est ex iustitia: tunc enim is cui debetur, ius habet in suum commodum aliquid exigendi; quod Ius non extinguitur gratuita donatione. at cùm aliquid solùm est debitum ex præcepto, non in commodum præcipientis, sed solius subditi, satisfit huic debito, si opus absolutè fiat: quia eo ipso, quo præstatur, obtinetur id, quod præcepto intenditur, nimirum bonum ipsius subditi. sed de hoc plura tract. de legibus dicenda. 60 *Discrimen inter debitum obedientiæ & Iustitiæ.*

Altera conditio est *Deuotè.* vt autem *deuotè* celebre- *Deuotè.*

lebretur, duo requiruntur, *attentio*, & *reuerentia*; sola enim *attentio*, non sufficit; nam oratio est actus religionis, ac proinde requirit reuerentiam: aliud enim est orare, aliud attentè aliquid legere. Verùm magna difficultas est, qualis attentio, & qualis reuerentia requiratur. Vnde sit

DVBITATIO XI.

Quæ & quanta attentio requiratur in horis canonicis.

D. Thomas art. 13.

61 *Attentio externa.* NOtandum est Primò, *Attentionem* in oratione posse esse multiplicem: alia enim est interna, alia externa. Externam voco, quæ est circa externam pronuntiationem & totius corporis compositionem; qua quis exteriùs se gerit in speciem orantis, abstinetque ob operibus externis, cum quibus attentio interna consistere nequit.

Interna. Interna est, qua quis attendit animum ad Deum vel res diuinas, excitatque in se erga Deum reuerentiam.

Attentio quadruplex. Rursus, alia est circa verba, vt rectè pronuntientur; alia circa verborum sensum, vt mente percipiatur, & affectus illi applicetur: alia circa Deum, vt verba orationis ad ipsum dirigantur: alia ad id, quod petimus à Deo vel ad rem aliquam piam, per quam Deum laudari & affectum nostrum excitari cupimus. Denique quæuis ex his attentionibus potest esse vel actualis vel virtualis: item vel confusa vel distincta.

62 *Internam requiri.* Notandum Secundò, In omni oratione Iure diuino naturali requiri attentionem & reuerentiam internam: qui enim cum Deo colloqui, à Deo aliquid petere, Deum laudare intendit, conuenienti modo id facere debet; sicut qui hospitem aliquem recipit, eum pro sua dignitate, quantum commodè potest, tractare debet; alioquin non tam videtur illum honorare quàm contemnere. Itaque etsi non tenear nunc orare, si tamen velim, & orem; teneor debitam reuerentiam & attentionem adhibere. Hinc fit vt omnis voluntaria distractio in propriè dicta oratione, sit aliquod peccatum; vt rectè docet Caietanus art. 13. & Nauarrus cap.25.num.105. Hoc tamen peccatum non est nisi veniale, quando oratio est libera, vel saltem non obligatoria, nisi sub veniali. quòd si quis non tam intendat orare, quàm pio exercitio, recitando precum verba, se occupare; non peccabit, etiamsi sponte alia cogitet, & sæpè orationem interpellet.

Distractio voluntaria quando peccatum veniale.

Quando Iure diuino ad orationem obligamur sub peccato mortali; tunc voluntaria distractio erit peccatum mortiferum.

His positis, in quibus Doctores conueniunt, quæstio est, quando solùm præcepto Ecclesiæ obligamur ad orandum.

63 *Sententia quorumdã, Non requiri attentionem internam.* Multi Doctores putant non requiri ex præcepto Ecclesiæ attentionem internam. vnde etsi quis interiùs sponte distrahatur, non peccare mortiferè, nec teneri repetere, modò integrè omnia pronuntiet; & exteriùs, iis rebus, cum quibus interna attentio consistere nequit, non se occupet. Fundamentum huius sententiæ est, quia Ecclesia non potest præcipere aut vetare actus internos, sed solùm externos. Itaque non præcipit internam attentionem, nec vetat internam distractionem, sed solùm externam: vt cùm quis exteriùs facit ea, quæ non patiuntur internam attentionem, vt si fabuletur, scribat, pingat, &c. Ita Durandus in 4. dist.15. qu.12.num.6. *Si euagatio*, inquit, *sit solùm secundùm actum interiorem, licet sit temeraria & grauis, cùm sit ex proposito, fortè tamen non est peccatum mortale, nisi esset contemptus: quia Ecclesia non habet iudicare de actibus merè interioribus; & ideò non potest eam ponere sub præcepto. Vnde minister Ecclesiæ, si dicendo horas scienter cogitat aliud, non videtur transgressor præcepti Ecclesiæ, quantum est ex natura facti. Si autem euagatio mentis fit ex eo, quòd occupet se in actu exteriore, qui non compatitur secum attentionem orationis, tunc videtur esse culpa mortalis, & directè contra præceptum Ecclesiæ, quod habetur cap. Dolentes.* Idem iisdem verbis docent Paludanus, eadem distinct.qu.5. art.2. & D. Autoninus 3. p.tit. 13. cap.4.§. 8. Idem §.7. pro hac sententia adfert Hostiensem, Vmbertum, Glossam, & Archidiaconum. Idem tenet Angelus verbo Hora, num.27. Rosella, & Tabiena ver. Hora, §.3. Siluester ver. Hora, qu.11. Ioannes Medina. C.de orat. qu. 15. & multi alij recentiores. Hæc sententia non est improbabilis; tum ob rationem, qua nititur; tum ob multos & graues Doctores, qui eam tenent; tum quia sic mitigatur nonnihil asperitas, quæ videtur esse in præcepto Ecclesiæ, dum dicitur sub peccato mortali ad singulas horas obligare.

Contraria tamen sententia videtur verior & probabilior, videlicet requiri attentionem internam, adeò vt si quis interiùs sponte alienis cogitationibus se occupet, non satisfaciat præcepto Ecclesiæ de horis dicendis. hanc tenet Maior in 4. d.12. qu.7. Caiet. hac qu.83.ar.13. Sotus lib. 10. de iustitia qu.5.ar.5. conclus.7. Nauarr. tract. de orat.cap.13.num.18.19.20. & plerique recentiores. Eadem videtur esse D.Thomæ in 4.d.15.q.4. ar.2.quæstiuncula 4.ad 2. vbi dicit, *Si ad contrarium mens euagetur, etiam culpa mortalis erit.* 64 *Verius est requiri attentionem internam ex præceptò Ecclesiæ.*

Probatur hæc sententia Primò, Quia Ecclesia in Concilio Lateran.districtè præcepit, *vt officium diuinum celebretur studiosè pariter & deuotè*, vt patet cap. Dolentes: atqui *deuotio* consistit in actu interno, & requirit internam attentionem ad res diuinas. vnde Glossa, *Deuotè, quantum ad officium mentis.*

Dices, Solùm præcipi deuotionem externam, quæ sita est in eo vt quis se gerat in speciem orantis.

Contrà Primò, Quia deuotio externa sine interna, non est deuotio, sed simulatio deuotionis; vnde qui sic orat, non potest dici deuotè orare.

Secundò, Quia vt satisfiat præcepto Ecclesiæ, non requiritur externa deuotio, v. g. externus habitus precantis, genuflexio, &c. præsertim cùm officium priuatim recitatur: nam sufficit deuotio interna.

Probatur Secundò, Quia Ecclesia præcipit Clericis verum actum orationis & laudis diuinæ: atqui ad talem actum requiritur interna attentio & reuerentia; ergo simul præcipit internam attentionem. Minor probatur, quia oratio potissimùm consistit in actu interno, vt docet D.Thomas; est enim colloquium cum Deo: vnde requirit attentionem & reuerentiam erga Deum. Confirmatur, quia qui exteriùs profert verba orationis absque animo

animo orandi, verè non orat: ficut ergo requiritur animus orandi, ita etiam interna mentis attentio.

65 *Ecclesia potest actû internum præcipere concomitanter.* Tertiò, Probatur ex contrario fundamento: Ecclesia potest præcipere actus internos, præsertim si necessarij sunt vt actus externi sint actus virtutis: ergo potest præcipere internam attentionem & reuerentiam, sine qua actus exterior orationis non est virtutis opus.

Antecedens probatur Primò, Quia alioquin omnibus Ecclesiæ præceptis posset satisfieri per meram simulationẽ & hypocrisim. sic enim satisfaceret præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui accederet animo carpendi vel irridendi diuina mysteria; & præcepto de annua confessione, qui confiteretur omnino fictè & absque consensu in absolutionem, quod sanè videtur absurdum.

Secundò, Potestas Ecclesiæ præceptiua non extenderet se nisi ad externam disciplinam sanciendam, nec posset aliquid præcipere cum iis circumstantiis, quibus vtile est ad salutem; quod etiam absurdum videtur: tũ quia valdè parua esset Ecclesiæ potestas, contra illud Domini, Mat. 18. *Quidquid alligaueritis super terram, erit ligatum & in cælis*; tum quia omnis potestas gubernandi, si sit perfecta, potest præcipere vtilia ad suum finem: atqui finis, quem respicit potestas ecclesiastica, est salus animarum: sicut finis, quem intuetur potestas politica, est tranquillitas externa; ergo potest præcipere ea, quæ ad hunc finem sunt opportuna; sicut potestas politica potest præcipere ea, quæ ad publicam tranquillitatem sunt conducibilia.

Tertiò, Sicut homo constat animo & corpore, & Christianus, quà talis, fide interna & professione externa; ita opus vtriusque vt perfectum sit, debet constare actu interno veluti forma seu anima, & externo, veluti corpore. opus enim externum quantumuis magnum, sine bona voluntate interna, est veluti cadauer seu corpus priuatum vita, & nullius momenti ad finem Christiani: atqui Ecclesia potest præcipere actum completum, & vt ita dixerim, animatum hominis Christiani: ergo potest præcipere actum internum ad hoc necessarium. Confirmatur; quia potestas præcipiendi debet habere iustam proportionem cum conditione præcipientis, & eorum, quibus præcipitur: sed horum conditio est vt constent virtute interna, veluti anima, & professione externa veluti corpore: ergo potestas Ecclesiæ non solùm ad externos actus, sed etiam ad internos, tamquam necessarios ad constituendum integrum opus hominis Christiani, se extendit.

66 *Ad argumenta sententiæ diuersæ.* Ad fundamentum contrariæ sententiæ Respondetur Primò, Probabile esse, Ecclesiã posse quosdam actus internos etiam per se præcipere & vetare. tenet Adrianus quodlib. 8. qu. 1. & Albertus Pighius lib. 6. de ecclesiastica hierarchia cap. 16. quæ sententia multis rationibus probari posset: sed id ad 1. 2. quæst. 96. pertinet.

Quo modo possit præcipere actus internos. Respondetur Secundò, Etiamsi Ecclesia non possit actus internos per se & solitariè acceptos præcipere, potest tamen eosdem præcipere quatenus sunt necessarij ad externos debito modo præstandos, videlicet vt sint actus virtutum & idonei ad finem supernaturalem, siue vt fiat opus completum hominis Christiani. Itaque cùm possit præcipere orationem & auditionem Sacri, potest etiam præcipere eam attentionem & reuerentiam, sine qua oratio & auditio Sacri non sunt actus religionis. sic cùm possit præcipere confessionem annuam, potest etiam præcipere examen conscientiæ & internam contritionem, sine quibus confessio non est legitima.

Ex hac sententia sequitur, eum qui recitauerit 67 *Consectaria duo.*
non animo orandi, sed legendi tantùm aut ædiscendi, non satisfacere præcepto Ecclesiæ, ac proinde peccare mortiferè; quia non orauit, nec laudauit Deum, quod tamen ei præceptum erat. oratio enim sine animo orandi, non est oratio. Similiter, si sponte distractus fuit, etsi animo orandi dixerit, quia non deuotè recitauit. *Recitans absque animo orandi vel non deuotè.* Vnde vlteriùs sequi videtur, in vtroque casu teneri repetere, & nisi repetierit, non posse fructus percipere; quia opus præceptum non præstitit: præceptum enim erat vt deuotè recitaret. Ita Sotus, Nauarrus, & multi recentiores.

Aduerte tamen, quosdam DD. huius sententiæ 68 *Sententia quorumdã probabilis.*
non improbabiliter opinari, eum, qui recitauerit animo orandi; etsi sponte distractus fuerit & mortiferè peccarit, non teneri repetere; quia substantiam operis præcepti præstitit: deuotionem enim solùm præcipi vt circumstantiam, vt opus conuenienti modo fiat, sicut qui communicat indignè, satisfacit præcepto Ecclesiæ de annua communione; & qui reddit debitum ex odio, satisfacit obligationi Iustitiæ. multoque minùs teneri ad restitutionem fructuum; quia illi soli iubentur restituere, qui officium omiserunt; non qui negligenter vel distractè dixerunt. Ita Toletus lib. 2. ca. 12. & Medina C. de orat. quæst. 16.

Petes, Vtrùm attentio ad verba sufficiat? 69 *Attentio ad verba an sufficiat.*

Caietanus verbo Horæ, §. Quoad tertium, enumeratis quatuor supradictis attentionibus, ait quamuis ex illis sufficere. Idem sentiunt ferè ceteri Doctores. Sed hæc sententia nisi explicetur, non videtur differre à sententia eorum, qui non requirunt attentionem, nisi externam: si enim attentio ad verba sufficit, non opus est attentione interna; nisi aliàs periculum sit in verbis errandi. Deinde videtur esse contra D. Thomam, qui hoc art. 13. expressè ait *maximè necessariam esse attentionem circa finem orationis, id est, circa Deum, & ea, quæ à Deo petuntur.*

Respons. Resp. Attentionem ad verba sufficere, supposito animo orandi & vacandi Deo: hic enim animus includit attentionem quamdam, saltem confusam ad Deum, qui enim vult orare, hoc ipso etiam censetur velle attentionem & reuerentiam debitam adhibere. Confirmatur, quia oratio est *colloquium cum Deo, & petitio decentium à Deo*: atqui colloquium & petitio postulat attentionem saltem confusam ad eum, quicum colloqueris, & à quo petis; & vt verba ad ipsum cum reuerentia dirigas. Sic intellige prædictos DD. Itaque requiritur attentio, saltem confusa ad Deum, & ad verba, eaque sufficit. *Attentio confusa ad Deum & ad verba.* Vnde si quis cum hac posset simul ad alia attendere, (sicut illi, qui ternas, quaternas, vel plures simul epistolas dictant) satisfaceret præcepto Ecclesiæ, nec peccaret mortiferè. vt docet Nauarrus de oratione ca. 13. num. 23. peccaret tamen venialiter ob irreuerentiam.

Perfectissimus tamen modus recitandi horas 70 *Varij modi recitandi preces.*
est, quo ita recitas, vt sensum verum Psalmorum, & ceterorum percipias, illique affectum vbique accommodes. Proximus est, vt dum sensum non assequeris, intereà aliquid pij de diuinitate vel humanitate Christi mediteris: nam vt rectè Caietanus

nus art. 13. docet, licitum est dum sacra verba pronuntiantur aliquid pij meditari: non enim opus est circa verba attendere, nisi quantum opus vt in illis non erretur. Tertius & infimus est, quando nec sensum percipis, nec aliquid pij distinctè meditaris, sed solùm das operam vt sacra verba cum reuerentia in Deum pronunties, referendo mentem in genere ad sensum Ecclesiæ; nempe intendendo singula accipere in eum sensum, quo Ecclesia intelligit, & ea à Deo petere, quæ ipsa in illis petit, & iis laudibus illum celebrare, quibus ipsa celebrat.

Facilè est præcepto Ecclesiæ satisfacere. Hinc patet facilè esse præcepto Ecclesiæ in hac re satisfacere; quia nihil aliud requirit, quàm vt animo orandi & laudandi Deum, illa sacra verba recitemus, ad ipsum ea dirigendo, nec quidquam profanum sponte voluamus animo; quod attentionem necessariam ad verba & reuerentiam in Deum excludat.

Dico *Sponte*, quia si quis distrahatur inuitus, seu non aduertens se distrahi, non peccat; quod enim non est voluntarium, non potest esse peccatum.

71 *Quo modo sit virtualis attentio, dum animus distrahitur.* Nec obstat, quòd tunc in illa oratione non videatur esse attentio; quia etsi non sit actualis attentio, est tamen virtualis, quæ sicut in omni alio opere, ita etiam in oratione sufficit. Censetur autem ibi esse virtualis attentio, ratione propositi, ex quo illa oratio est inchoata & continuata. cùm enim ex intentione attentè & reuerenter orandi processerit, hoc propositum censetur manere per totam orationem, nisi expresè vel implicitè reuocatum fuerit. Expresè reuocatur, si expresè nolis ampliùs attendere. Implicitè, si aduertens tuas distractiones, negligas mentem reuocare. tunc enim quod post hunc neglectum recitas, non ampliùs sequitur ex primo illo proposito attentè orandi; sed alio, negligenter. Si primum propositum nullo modo reuocetur, vel si reuocatum instauretur, manet per totam orationem, quæ ex illo sequitur. quandocumque enim multæ actiones longa serie ex aliqua intentione sequuntur, illa intētio virtute per omnes illas actiones manere censetur, vt 1.2.qu.1. ostensum est. vnde patet etiam attentionem virtute manere; si enim propositum attentè orandi manet; etiam attentio in illo proposito tamquam in sua causa manet. Vbi tamen aduertendum est, non esse necessarium vt quis semper initio officij distinctè proponat recitare attentè & reuerenter; sufficit vt in genere velit dicere

72 *Sufficit vt confusè proponat.* officium more consueto. sicut ad alias actiones, quas ex habitu & consuetudine obimus, inchoandas, sufficit confusa apprehensio & generale propositum faciendi opus consuetum: cùm enim hęc consuetudo orta sit ex multis actibus distinctis & perfectis; id quod ex ea posteà agitur, ex vi præcedentium actuum fieri videtur.

DVBITATIO XII.

Quæ formula in horis canonicis seruanda, & quibus temporibus recitandæ.

73 *Breuiariũ Romanum.* RESpondeo & Dico Primò, Omnes, qui ad horas canonicas obligantur, tenentur eas recitare iuxta præscriptum Breuiarij Romani, iussu Pij V. editi: exceptis Capitulis & Conuentibus, qui iam à ducentis annis ante editionem illius alio vsi fuerunt. habetur expresè in Bulla Breuiario præfixa, vbi id præcipitur; & additur, *eos nisi hac sola formula satisfacere non posse.*

Vbi Notandum est Primò, Eos, qui alio Breuiario à ducentis annis sunt vsi, (vt sunt multæ illustres Ecclesiæ, & Ordines Regularium, vt Dominicani, Carmelitæ, Carthusiani, Benedictini) non teneri ad acceptandum Breuiarium Pij V. *Qui non teneantur acceptare Breuiariũ Pij V.* qui verò minore tempore, teneri; etiamsi eorum formula à Sede Apostolica fuisset approbata; quia Pontifex absolutè omnia abrogat, quæ ducentos annos non habent.

Notandum Secundò, Permitti Capitulis, quorum Breuiarium ducētos annos antecedit, vt cum 74 Romano illud commutent; si tamen Episcopus & vniuersum Capitulum consentiat. In Monasteriis tamen exemptis non requiritur consensus Episcopi, sed sufficit Capituli, & Prælati. Hinc sequi videtur, beneficiarios & Regulares illius Ecclesiæ, quæ Romanum nondum admisit, & suum legitimè retinet, non posse etiam dum priuatim extra chorum recitant, sequi Romanum: *An priuatim licitum sit officium Pij V.* quia quisque suæ Ecclesiæ se cōformare debet. vt docet D. Thomas quodlib. 6. artic. 8. & colligitur ex cap. De his 13. & cap. 14. Placuit d. 12. vbi statuitur, *vt omnes Clerici & Ecclesiæ Prouinciales eumdem in psallendo modum teneant, quem Metropolitanam habere cognouerint.* Confirmatur ex Clementina Dignum, de celebrat. Missarum, vbi Concilium Viennēse indulget Clericis & Religiosis habitantibus cum Episcopis & Cardinalibus, vt loco sui officij recitent officium sui Prælati: ergo seposita dispensatione tenentur ad officium suæ Ecclesiæ.

Nihilominùs contraria sententia est probabilis, videlicet posse priuatim Romanum Breuiarium ab illis recitari. *Probabile est licere.* Primò, Quia nulla est necessitas, nec vllum Ius expressum, cur priuatim teneantur se magis conformare Ecclesiæ particulari, quàm Ecclesiæ Romanæ, quæ est mater omnium Ecclesiarum, & cui omnes conformari expedit. Secundò, Quia pius V. etsi insinuet in Bulla, non esse mutandum officium publicum ducentorum annorum absque consensu Episcopi, & Capituli; nihil tamen dicit de priuato: tacitè ergo permittit illud mutari. Tertiò, Quia iam passim dicitur esse talis consuetudo; idemque licitum esse docent multi recentiores. Nec obstant in contrarium adducta; nam cap. De iis, & cap. Placuit, loquuntur apertè de officio publico, non de eo, quod priuatim dicitur. Clement. Dignum, permittit non tantùm vt dicant Romanum, sed etiam quoduis aliud, quod Cardinalis vel Episcopus, cui cohabitant, recitat; quod sine hac indulgentia non licuisset.

Tertiò, Qui nullum habent beneficium, sed titulo patrimonij sunt ordinati, secundùm Nauar. 75 cap.25.nu. 107. quoduis Breuiarium approbatum legere possunt; quia possunt se cuiuis Ecclesię conformare. Sed verius puto teneri ad Romanum, quia in Bulla Pij V. non videntur excepti. non enim sunt insiti alicui Ecclesiæ particulari, cuius vsus sit ducentorum annorum.

Quartò, Eos, qui officium nouum Pij V. le- 76 gunt, non obligari diebus in rubrica præscriptis ad horas paruas B. Virginis, nec ad officium defunctorum, nec ad Psalmos pœnitentiales, aut graduales; vt expresè habetur in Bulla. *Hora parua D.Virg. officium defunctorum, &c.* si tamen in aliqua Ecclesia iam erat consuetudo, vt officium

Beatæ Virginis in choro diceretur, vult Pontifex hanc consuetudinem in suo vigore permanere: quod intellige, quo ad illos dies, quibus secundùm rubricas Breuiarij noui est recitandum, non aliter, vt etiam notauit Petrus Arragon. quæst. 83. art. 11. decet enim vt rubricæ proprij Breuiarij seruentur. Vnde si alicubi talis consuetudo erat recepta instar legis, sub peccato mortali obligantis, etiam nunc post nouum Breuiarium obligauit. Secùs de consuetudine officij defunctorum, &c. Quicumque tamen fidelium diebus in Breuiario præscriptis legerit officium B. Virginis, vel Defunctorum, consequetur indulgentiam 100. dierum de pœnitentiis iniunctis; qui Psalmos pœnitentiales, vel graduales, 50. dierum. idque toties, quoties id præstiterit, vt ibidem habetur. quod valdè notandum. Qui verò officium Romanum vetus legunt, ij sub peccato mortali tenentur etiam ad officium B. Virginis ex consuetudine, vt quidam Doctores affirmant. Sed non puto hanc consuetudinem apud omnes tam strictè receptam: satis enim constat plurimis locis id non fuisse seruatum. vnde spectanda est consuetudo Ecclesiarum, & quo modo ea censeatur ibidem recepta; vt indicat Siluester ver. Hora qu. 5.

Indulgētia recitantibus.

77 *Mutatio officij non est peccatum mort.* Quintò, mutationem officij etiam deditâ operâ, non esse peccatum mortiferum; vt si loco officij de feria, dicatur de sanctissima Trinitate, vel de venerabili Sacramento, vel de B. Virgine. aut contrà loco officij de festo, dicatur de feria. Ita Caietanus ver. Horæ cap. 2. Siluest. ver. Hora num. 15. & alij passim. & Azorius lib. 10. Institut. moral. cap. 10. dub. 2. dicit hinc esse communē omnium sententiam. Nec refert etiamsi sit beneficiarius vel Religiosus; etsi Angelus hos excipiat. ratio est, quia id, quod Ecclesia primariò præcipit, est vt septem horæ canonicæ quotidie recitentur. vt autem dicatur de hoc vel illo festo, hac vel illa forma, solùm pertinet ad modum & circumstantiam secundariam officij, quæ non est tanti momenti. Itaque substantia præcepti seruatur, quodcumque officium Breuiarij cōcessi dicatur. Vnde qui etiam prudens omisso proprio aliud recitauit, non tenetur repetere, vt rectè Siluester suprà. quia quæ ad substantiam legis pertinent, etsi cum peccato veniali, iam impleuit. multò minùs tenebitur, si per inaduertentiam mutauit.

Valdè tamen laudabile est repetere vel totum officium, si aliud per errorem vel sponte recitatum est; vel saltem ea, quæ ad proprium officium pertinebant; etiamsi solùm esset hymnus, vel antiphona, vel lectio aliqua.

78 *Tempus.* Dico Secundò, Quod ad tempus attinet, in officio publico seruanda est consuetudo recepta; in priuato, etsi laudabile sit vt singulæ horæ suis temporibus & interuallis orentur; tamen ad vitandum peccatum mortiferum, sufficit vt recitentur eo interuallo, quod est inter medium noctis præcedentis & sequentis: qui enim intereà temporis horas recitauerit, siue initio, siue in medio, siue in fine, satisfacit substantiæ præcepti.

Vbi Notandum est Primò, Ex consuetudine licitum esse recitare preces nocturnas & laudes pridie ad vesperam; vt Caietanus, Nauarrus, & alij docent. imò etiam ante solis occasum, nempe post tempus vesperarum & completorij; vt docet diuus Thomas quodlib. 5. ar. 28. vnde vbi hæc absoluta sunt in Ecclesiis hora quarta pomeridiana, licitum erit priuatim nocturnum officium sequentis diei inchoare. huic laudes adiungi, vel seiungi & in alterum diem differri possunt. Paruæ horæ non possunt dici pridie, sed solùm post mediam noctem. possunt tamen omnes vsque ad vesperas exclusiuè ob aliquam honestam causam recitari manè, teste Nauarro; imò si causa iusta adsit, etiam vesperæ adiungi possunt, teste Caiet.; quod apertè habetur cap. 1. de celebratione Missarum, suprà citato; vt si instaret profectio, vel alia longa occupatio, vel amicorū interpellatio; imò maior quies & deuotio, posset legitima causa censeri, vt notat Caietanus. 79 *Preces matutinæ & laudes vesperi.* *Paruæ horæ, quando.*

Est tamen peccatum veniale, si vltra iustum tempus absque causa differantur.

Notandum Secundò, Non esse peccatum mortiferum mutare ordinem horarum, vt si prima dicatur ante laudes, vel vesperæ ante primam; quia ordo horarum extra chorum non est sub præcepto, nisi secundariò, & tamquam circumstantia minoris momenti. vnde etiam facilè datur iusta causa mutandi, vt si à viro graui inuiteris ad recitandas horas posteriores; vel si in choro dicantur, & tu priores nondum persolueris. Ita Toletus lib. 2. cap. 13. 80 *Mutatio ordinis precum.*

Notandum Tertiò, Non esse etiam peccatum mortiferū, facere Sacrum ante preces nocturnas, seu matutinum, iuxta Sotum lib. 10. quęst. 5. art. 4. quem sequuntur multi recentiores, Victoria, Canus, Mantius, Penna, Henriquez: vide ipsum li. 9. de Missa cap. 24. num. 7. quia nihil Iure de hoc præceptum, nec consuetudo contraria est recepta sub peccato mortali. non enim est vlla necessaria connexio aut dependentia sacrificij ab illis precibus, vt idcircò debeant præcedere. & sanè mirum esset inuersionem illius ordinis esse peccatū mortiferum, cùm nec ipsæ horæ inter se tam necessarium ordinem habeant. Vnde ex causa rationabili poterunt interdum postponi sacrificio absque omni peccato, vt docet Fumus v. Missa nu. 3. & Petrus Arragon. 2. 2. qu. 83. art. 12. 81 *Sacrum ante preces matutinas.*

CAPVT

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

Constat 4. Dubitationibus.

SEquuntur actus externi Religionis, inter quos primum locum obtinent *sacrificium* & *adoratio*; his enim manifestissimè cultus defertur: *sacrificio* per rem externam, *adoratione* per corporis gestum. *Sacrificio* affines sunt *oblationes* & *primitiæ*, de quibus etiam breuiter aliquid dicemus.

DVBITATIO I.

Quid sit adoratio.

1 *προσκυνήσις.* NOTANDVM Primò, *Adorationem* Græcè dici προσκυνησιν, quasi dicas adosculationē, à κυνέω, quòd idem est quod κύω osculor, vt ex Homero constat. solent enim antiqui venerari homines & deos, osculando genua, vel caput, vel humeros. Hebræi aliquando exprimunt per verbū הִשְׁתַּחֲוָה quod se incuruare significat, à verbo שָׁחָה aliquando per עָבַד, quod seruire. Hinc factum est vt 70. & scriptores sacri noui Testamenti *adorationis* actum sæpè exprimant per verbum δουλεύειν & λατρεύειν, (quę significant idem quod seruire) secuti Hebraïsmum.

2 *Nomina cultum significantia sunt communia Deo & creaturis.* Notandum Secundò, Omnia hæc nomina esse communia Deo & creaturis; & quemuis cultum honorarium, siue is religiosus sit siue politicus, significare. aliquando enim significant honorem, qui tribuitur hominibus vel Angelis: nam Genes. 18. Abraham *adorauit in terram Angelos*. & Gen. 19. Loth *adorauit Angelos* pronus in terram. 3. Reg. 1. *inclinauit se Bethsabee & adorauit Regem.* & infrà, *Nathan adorauit Regem pronus in terram.* & alibi sæpè. quibus locis apud 70. est προσεκύνησε, Hebraic. יִשְׁתַּחוּ. Eadē alibi significant honorem diuinum. Exod. 20. v. 5. *non adorabis ea.* 70. οὐ προσκυνήσεις. Hebraic. תִשְׁתַּחֲוֶה Sic Matth. 4. *Adoratio* & προσκύνησις accipiuntur pro cultu diuino. *δουλεία.* Pari modo δουλεία aliquando accipitur pro cultu diuino; ad Galat. 4. *iis, qui non sunt naturâ dij seruiebatis.* Græcè ἐδουλεύσατε; aliquando pro cultu & obsequio humano; ad Galat. 5. *per charitatem seruite inuicem*; Græcè δουλεύετε. sic λατρεύειν apud *λατρεύειν.* prophanos significat obsequia seruilia obire, famulari, & seruiliter aliquem colere; (vt ex Hesychio & Suida patet) tamen in nouo Testamento, & (exceptis duobus vel tribus locis) etiam in veteri semper accipitur pro cultu, qui Deo debetur. Vide D. Augustinum lib. 10. de ciuit. cap. 1. & Ludouicum Viuem ibidem.

3 Ex his patet, quando in Scripturis vel Patribus inuenitur nomen *adorationis* vel *cultus* vel *seruitutis*, vel aliud æquiualens, ex subiecta materia & circumstantiis iudicandum, vtrùm accipiatur pro cultu diuino, an pro inferiore; nam nomina ipsa per se generalia sunt, & nunc sic, nunc aliter vsurpantur: quod est valdè notandum contra hæreticos.

His positis, *Adoratio* dupliciter accipitur, Primò, Generatim, vt complectatur etiam sacrificium & oblationem. Sic Ioan. 4. *Venit hora quando neque in monte hoc neque in Ierosolymis adorabitis Patrem*; nempe per sacrificium. nam de loco, vbi Deo sacrificium offerri deberet, quærebat Samaritana: de eo enim erat quæstio inter Iudæos & Samaritas. sic sæpissimè accipitur in Scripturis. 4 *Adoratio generatim.*

Secundò, Propriè; & sic nihil est aliud quàm *honor externo corporis gestu exhibitus*, vt genuflexione, capitis apertione, inclinatione, osculo manus & pedū, corporis in terram prostratione, &c. his enim & similibus modis alios honoramus; testamur enim nostram submissionē & alterius excellentiam. Itaque *adoratio* propriè consistit in externo illo gestu, quatenus est signum internæ æstimationis, reuerentię & submissionis erga alterum, & consequenter illius quoque excellentiæ. *Speciatim*

Notandum est, etiam omnem externam *adorationem* secundùm se esse adiaphoram, & posse tam creaturis quàm Deo exhiberi: nam genuflexio, & totius corporis in terram prostratio, (quæ summæ videntur adorationes) etiam hominibus exhiberi solent; vt ex Scripturis patet, Genes. 43. & 50. 3. Reg. 1. 4. Reg. 4. Actor. 10. Itaque à sola intentione pendet, quòd per hæc, ista vel illa honoris species deferatur. si enim externâ illâ submissionis notâ intendas te alteri submittere tamquam Deo, & testari eius diuinitatem, erit cultus latriæ; si vt amico Dei, erit duliæ; si vt viro sapienti, potenti, erit obseruantia politica. Vnde idem actus externus, quatenus successiuè potest procedere à diuersa intentione, & accipi vt signum diuersæ excellentiæ in honoratis, & diuersæ æstimationis, reuerentiæ & submissionis in honorante, potest successiuè esse actus latriæ, duliæ, & obseruantiæ politicæ. 5 *Omnis externa adoratio per se adiaphora.*

DVBITATIO II.

Quid sit sacrificium propriè dictum.

HÆretici vt excludant vnicum & verum Ecclesiæ sacrificium, ita rationem sacrificij explicant, vt vel omne opus bonū, vel saltem omne id, quod Deo offertur, velint esse propriè dictum sacrificiū. vnde Philippus Melanchthon in locis communibus tit. de sacrificio eucharistico, *sacrificium* dicit *esse omne opus, quod Deo reddimus, vt eum honore afficiamus*. & Caluinus lib. 4. Institut. cap. 18. §. 13. 16. 17. omnem oblationem, etiamsi nulla fiat circa illam immolatio, vult esse verum sacrificium. Idem ferè docent alij hæretici, vt refert 6 *Hæreticorū sententia.*

fert Gregorius à Valentia apol. de sacrificio Missæ, & Bellarm. lib. 1. de Missa cap. 2.

7 Sed certum est, & fide tenendum, neque omne opus bonum, neque omnem oblationem esse verum & propriè dictum sacrificium.

Non omne opus bonū est propriè sacrificiū.

Prior pars probatur Primò, Quia apud omnes Gẽtes sacrificium est aliquod opus speciale, cuius laus in eo sita est, quòd per illud colatur diuinitas. nam vt D. Augustinus lib. 10. de ciuit. cap. 4. ait: *Nemo vmquam sacrificandum censuit, nisi ei, quem aut Deum sciuit, aut putauit, aut finxit.* hoc autem non conuenit cuiuis operi bono, vt ieiunio, eleemosynæ; hæc enim per se nullum cultum præ se ferunt, sed solùm castigationem carnis, & beneficentiam in proximum.

Ad sacrificium requiritur sacerdos & altare.

Secundò, Quia ad sacrificium requiritur sacerdos, & altare. *Sacerdos* quidem, quia offerre sacrificium est proprium munus sacerdotis, vt constat ex Apostolo ad Hebr. 5. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia.* Hinc Ozias Rex, cùm non esset sacerdos, & sacrificium offerre vellet, à Deo punitus fuit; quia officium sacerdotibus proprium vsurpauit, 2. Par. 14. & Saul ob eamdem causam à Deo reiectus & priuatus regno, 1. Reg. 13. Idem Confirmatur ex nominum affinitate; nam apud Latinos sacrificus & sacerdos idem valent: & apud Græcos *ἱερεύειν* sacrificare, dicitur ab *ἱερεὺς* quod sacerdotẽ significat: vnde perspicuum est, sacrificare esse proprium sacerdotum.

Altare requiri constat, tum vsu omnium Gentium: tum ex Scripturis, vbi altaria non leguntur erecta, nisi ad vsum vel ad significationem sacrificij. nam etiam illud filiorum Ruben & Gad, de quo Ios. 22. erectum fuit ad sacrificium, non quidem vt in illo offerretur; sed vt per illud posteritati significarent se habere ius offerendi sacrificij cum reliquis tribubus, quę transierant Iordanem: tum denique quia altare nomen habet à sacrificio, apud Græcos & Hebræos; Græcè enim altare dicitur θυσιαστήριον à θυσία, quod sacrificium significat: & Hebraicè altare dicitur מִזְבֵּחַ à זֶבַח quod sacrificium denotat.

Tertiò, Si omne opus bonum esset sacrificium, omnis homo iure naturæ propriè esset sacerdos; quia iure naturæ obligatur ad opera bona: atqui id est absurdum & contra commune iudicium generis humani: sic enim nascentur sacerdotes, non consecrabuntur, & feminæ sacerdotes erunt.

Dices opus bonum esse sacrificium, non quidem per se, sed vt fit ad honorem Dei; sic enim est cultus Dei.

8 Respondeo Primò, Nihilominùs sequitur omnem hominem iure naturæ esse propriè sacerdotem; quia Deum bonis operibus colere debet. Secundò, Hinc solùm conficitur, omne opus bonum à virtute Religionis imperari posse, & ad finem sacrificij (qui est honorare Deum) dirigi: esse autem imperatum à tali virtute, nihil ponit in actu externo, sed tantùm insinuat ipsum ab affectu latriæ procedere: quod non sufficit vt fiat propriè actus Religionis, (sicut adoratio, laus, votum, iusiurandum) cùm non ideò speciem cultus præ se ferat: multò minùs sufficit vt sit sacrificium, quod perfectissimum cultum continet.

9 Nec obstat quòd cõtritio, eleemosyna & quoduis opus iustitię, in Scripturis vocetur sacrificium; Psalm. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* & Psal. 4. *Sacrificate sacrificium iustitiæ.* Ad Heb. vlt. *Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur* (Græcè εὐαρεστεῖται, *placatur*) *Deus*: quia nomen sacrificij ibi largè sumitur pro omni opere, quod instar sacrificij Deum placat & conciliat. Vide Chrysostomum in Psal. 95. vbi decem genera talium sacrificiorum enumerat. Primum, Sacrificium martyrij. Secundum, Deprecationis. Tertium, Iubilationis. Quartum, Iustitię. Quintum, Eleemosynæ. Sextum, Laudis. Septimum, Compunctionis. Octauum, Humilitatis. Nonum, Prædicationis. Decimum, Beneficentiæ in Sanctos. Quando strictè & propriè accipitur, à bonis operibus distinguitur, 1. Reg. 15. *Melior est obedientia quàm victima.* Oze. 6. *Misericordiam volo, & non sacrificium*: Psal. 50. *Si voluisses, sacrificium dedissem.* Vide Melchiorem Canum lib. 12. de locis, cap. 13. Rursus non obstat illud Augustini lib. 10. de ciuitat. ca. 6. *Sacrificiū verum est omne opus bonum, quod agitur, vt sancta societate inhæreatur Deo, relatum scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus*: quia accipit nomẽ *sacrificij* latè pro omni opere, quo assequimur sacrificij finem seu effectum, qui est adhærere Deo, eique placere. vocat tale opus *sacrificium verum*, vt distinguatur à sacrificio externo animalium; non quòd perfectiorem rationem sacrificij habeat; sed quia effectum sacrificij perfectiùs præstat: meliùs enim Deum placat quàm externum solum. Hanc esse mentem Augustini patet ex cap. præcedente. Simili modo Dominus Ioan. 15. dicit, *Ego sum vitis vera*; nimirum quia mysticè præstat excellenter ea, quæ vitis sunt. Sic tyrannus dicitur verus leo; abstinere à peccatis, verum ieiunium, &c. huiusmodi formæ loquendi crebræ sunt non solùm in Scripturis, sed etiam in vsu quotidiano.

Obiectiones

Decem genera sacrificiorum.

Omne opus bonū quomodo sacrificium dicatur.

Altera pars probatur Primò, Quia Scriptura passim distinguit oblationes à sacrificiis. Psal. 50. *Oblationes & holocausta.* Psal. 39. *Sacrificium & oblationem noluisti.* Ad Hebr. 5. *Vt offerat dona & sacrificia.* Secundò, Quia multa in Scripturis dicuntur offerri, quæ tamen non possunt dici sacrificari; vt primogeniti, primitiæ variarum frugum, aurum, argentum, lapides pretiosi, byssus, & similia. Vide Exod. 25. & 35. ergo sacrificia differunt ab oblationibus. Tertiò, Quia ad sacrificium requiritur aliqua rei mutatio, vt statim ostendam: hoc autem non requiritur ad oblationem. Quartò, Sacrificare est proprium sacerdotum, oblationes facere quiuis potest. Quintò, Ad sacrificium requiritur altare; ad oblationes minimè. 10

Nō omnem oblationem esse sacrificium.

His refutatis, Notandum est ex Scripturis colligi, quinque ad perfectum & propriè dictum sacrificium requiri. Primum, Ex parte ministri. Secundum, Ex parte materiæ. Tertium, Ex parte formæ. Quartum, Ex parte finis. Quintum, Ex parte loci. 11

Quinque requiri ad perfectum sacrificiū.

Ex parte *ministri* requiritur vt sit sacerdos, vt ex Apostolo ad Hebr. 5. & ex aliis iam dictis num. 7. constat. Sacerdos dicitur qui legitima auctoritate ad offerendum sacrificium est deputatus. ratio est, quia cùm sacrificium sit præstantissimus cultus externus, quo diuinitas ab hominibus colitur; par est vt non fiat passim à quouis, sed à personis selectis, ad hoc peculiariter deputatis, vt nomine omnium faciant; per quos & ceteri censeantur numen colere & sacrificare. Vnde apud omnes Gẽtes sunt aliqui peculiariter deputati, vt numen, quod sibi delegerunt, publico nomine colant & placent.

Minister.

Horum est offerre sacrificia. Idem patet ex veteri testamento, vbi sacrificia non nisi à sacerdotibus offerebantur.

Confirmatur, quia sacrificium est præcipua cęrimonia externa, qua populus in vnum nomen religionis conspirat. per illud enim omnes simul instar vnius corporis Deum colunt, & religionem suam testantur. oportet enim aliquas esse actiones ac cærimonias externas, quibus non solùm singuli seorsim, sed etiam tota Respub. iunctim, veluti vnum corpus politicum vna eademque religione imbutum, diuinum numen veneretur, eiusq; summum principatum & suam subiectionem profiteatur; cùm etiam omnes simul Deo subiecti sint, & totum bonum commune ab ipso dependeat. Itaque cùm inter has primum locum teneat sacrificium, necesse est vt sint aliquæ personæ publico nomine ad hoc deputatæ, quæ sacerdotes dicũtur.

12 *Qui sacerdotes in lege naturæ fuerint.* Nec obstat quòd in lege naturæ non videantur fuisse sacerdotes, cùm tamen fuerint sacrificia: quia tunc vel primogeniti erãt sacerdotes, vt docet Hieronymus in quæst. Hebraicis, agens de Melchisedech, vbi dicit esse traditionem Hebręorum, omnes primogenitos à Noë vsque ad Aaron fuisse sacerdotes: iidem etiam habebant auctoritatem quasi regiam & multas alias prærogatiuas, vt eruditè ostendit noster Pererius to. 2. in Gen. cap. vlt. In eadem sententia est Eucherius, Glossa, & Lipomanus in illud Genes. 25. *Vende mihi primogenita tua*. Vel certè quiuis paterfamilias sicut habebat auctoritatem quasi regiam in suos, ita etiam sacerdotalem; quod etiam est valdè verisimile. illi enim optimè cõgruebat pro tota familia offerre. Sic Iob pro liberis suis sacrificabat, eosque sanctificabat, vt habetur cap. 1. lib. Iob. Adde, quosdam tunc etiam peculiari instinctu Dei fuisse ad sacrificandum impulsos, vt Abel, Abraham, Iacob & similes, qui hoc ipso fuere constituti sacerdotes, quo potestatem sacrificandi acceperunt. Similiter non obstat quòd in lege veteri agnus paschalis à singulis familiis immolabatur, vt constat Exod. 12. quia singuli patresfamilias ad hoc sacrificium erant sacerdotes: idque vel peculiari deputatione & ordinatione Dei; vel antiqua auctoritate, quę erat tempore legis naturæ, concessu Dei quoad hoc sacrificium perseuerante, in reliquis abolita; cuius signũ est, quòd sacrificium agni paschalis institutum fuerit ante legem veterem, & ante huius legis sacerdotium. vnde in eo instituendo seruata est consuetudo, quæ erat tempore legis naturæ; nempe vt à singulis capitibus familiarum offerretur: quæ paulò pòst in monte Sina quoad alia sacrificia est abolita, instituto sacerdotio Aaronico.

Sacerdos in sacrificio agni paschalis.

Res sensibilis. Secundò, Ex parte *materiæ* requiritur res aliqua sensibilis externa, viua vel inanima, omnia enim, quæ sensu gentium, vel in Scripturis dicuntur propriè sacrificia, versantur in re huiusmodi.

13 *Mutatio.* Tertiò, Ex parte *formæ* requiritur illus rei peremptio, vel aliqua alia conueniens mutatio. hoc enim potissimùm differt sacrificium ab oblationibus. Probatur Primò, Nam omnia sacrificia legis naturæ & veteris, quantum ex Scripturis colligi potest, fiebant nõ simplici oblatione ad altare Domini; nec sola eleuatione; sed rei destructione facta ad honorem Dei. quædam enim per occisionem sacrificabantur, vt viuentia; quædã per combustionem, vt carnes animalium occisorum, & res inanimæ solidæ, vt simila, sal, thus; quædam per effusionem, vt sanguis, vinum, aqua. vide cap. 1. & 2. Leuit. Idem patet ex sacrificiis ethnicorum. Secundò, Idem colligitur ex ipsis nominibus; nam *sacrificare* Græcis est θύειν, Hebræis זבח quorum vtrumque significat occidere, mactare: & nomen sacrificandi etsi dicatur à re aliqua sacra facienda, tamen sæpissimè accipitur pro occidere; quod signum est sacrificium vel ipsa rei interemptione fieri, vel cum ea coniunctum esse. Ratio est, quia cùm res perimitur, eripitur vsibus humanis, & perfectiùs videtur tota in honorem Dei cedere, & significare supremum eius in omnia dominatum, omniaque ab ipso pendere. Nec obstat, quòd in sacrificio panis & vini, quod obtulit Melchisedech Gen. 14. non videatur vlla facta mutatio: quia etsi Scriptura non explicet quomodo obtulerit; non videtur tamen dubitandum, quin eo modo, quo aliæ res inanimæ sacrificari solent, id fecerit, nimirum sistendo totum in altari coram Deo; deinde aliquam partem igne consumendo, vel libando: fruges enim in sacrificiis torreri, vel incendi solent, & liquida effundi. Nec opus erat totum ita consumi quando non erat holocaustum, sed particulam aliquam; reliquis reseruatis sacerdoti, & aliis, qui sacrificij debebant esse participes: vt fieri solet in hostiis pacificis.

Aduertendum tamen, non esse necessarium ad rationẽ sacrificij vt res perimatur. sicut enim peremptione rei ita etiam cõuersione vnius in alteram, supremum dominium & suprema potestas Dei, nostraque subiectio & seruitus designari potest: ac proinde talis conuersio, à Deo in sacrificium institui potest; ipsius enim est constituere, quibus rebus & signis coli debeat, & supremum suum principatum significari velit. vnde potest quasuis res, & quasuis mutationes ad hoc idoneas assumere. Sic in noua lege sacrificium constituit in conuersione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, per verba consecrationis; & simul potestatem ad sic offerendum dedit, sacerdotio ad hoc proportionato erecto. Simili modo potuisset instituere in conuersione aquæ in vinum, vel in sanguinem, lapidis in panem, plumbi in aurum, virgæ in serpentem, serpentis in ouem, &c. data hominibus potestate accommoda ad hæc per verba vel alia signa sensibilia efficienda. 14 *An debeat perimi.* *Sufficit conuersio.*

Petes, Cùm in conuersione vnius in aliud, duo sint, id quod conuertitur (quod definit esse secundùm suam speciem) & id in quod conuertitur, quod incipit esse vel absolutè, (vt si antè non erat) vel secundùm quamdam sui replicationem; vtrum ex duobus censeatur hostia?

Respondeo, Id in quo fit conuersio: id enim potissimùm intenditur per illam actionem; quia vt illud incipiat esse, alterum desinit; estque hoc illius veluti materia: vnde etiam Deus magis intendit honorari per illam actionem conuersiuam vt ponit terminum ad quem, quàm vt tollit terminum à quo. Exemplum habemus extra mysterium Eucharistiæ in oblatione thuris, quæ fit per conuersionem thuris in suffitum. hìc enim potiùs sacrificatur suffitus, in quem thus conuertitur, quàm ipsum thus, quod est suffitus materia. Idem cernitur in concrematione holocaustorum, & aliarum rerum, quæ per ignem offeruntur. Vnde non est mirandum in sacrificio Eucharistiæ hostiam esse corpus Christi, in quod fit conuersio; non panem, qui conuertitur: quamuis eadem actione etiam 15 *Id in quod fit cõuersio est principalis hostia.* *Oblatio thuris.*

X 2 offera-

offeratur panis secundariò & comitanter. totum enim, quod ibi fit, ad diuinum principatum, nostramque subiectionem testandam agitur. Quòd si in aliqua conuersione intenderet magis honorari desitione termini à quo; tunc terminus à quo esset hostia;& ratio sacrificij consisteret in actione conuersiua,quatenus illum tollit è medio. Exemplum dari posset in occisione animalium, si illa actio nō solùm esset destructiua, sed etiam productiua formæ cadaueris: (vt multi volunt) tunc enim esset verè & propriè conuersiua; & sic daretur conuersio,quæ primariò haberet rationem sacrificij, quatenus est destructiua termini à quo,scilicet animalis; secundariò verò vt est productiua cadaueris; quod etiam eadem actione offerri censeretur.

Ratio sacrificij in Eucharistia.

16 Hinc patet,in mysterio Eucharistiæ frustrà rationē sacrificij quæri in alia actione, quàm in consecratione: hæc enim abundè sufficit ad sacrificij rationem, siue sumptio dicenda sit pars illius sacrificij,vt à Christo est institutum,siue non. sicut enim sacrificium thymiamatis, & omnium eorum,quę igne offeruntur,consistit in conuersione illorum in suffitum, qui primariò ibi censetur offerri; ita sacrificium Eucharistiæ consistit in conuersione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, quæ ibi principaliter offeruntur. & sicut ibi ad rationem sacrificij non est opus dicere Offero tibi hoc incensum, &c. aut materiam sursum eleuare: ita nec ad rationem sacrificij altaris opus est vlla verbali oblatione, siue materiæ, siue rei consecratæ, nec vlla eleuatione; sed hæc adhibentur vt preces, & cæremoniæ, quibus vel petimus exaudiri, & consequi fructum sacrificij; vel nos & alios excitamus ad considerationem eorum, quæ reipsa geruntur, & ad internam reuerentiam. ipsa enim realis conuersio, ad honorem Dei à legitimo ministro facta, est sufficiens oblatio.

Nō opus est verbali oblatione.

Nec refert quòd exteriùs non præ se ferat speciem aliquam oblationis; quia nec ipsum sacrificium crucis exteriùs per se fert formam oblationis; sufficit vt habeat rationem oblationis, quatenus subest intentioni offerentis,legitimam ad hoc potestatem habentis. Sed exactior horum tractatio alium locum postulat.

Petes, Si ratio sacrificij consistit in peremptione vel mutatione,quomodo illa reperitur in sacrificio crucis,cùm Christus seipsum non interemerit?

De sacrificio crucis.

17 Respondeo, Etiamsi Christus seipsum propriè non interemit aut occidit (non enim plagas illas & vulnera ex quibus mors secuta est, sibi irrogauit; quod verbo occidendi significatur) tamen verè fuit causa voluntaria totius illius mutationis & mortis suæ:nam in potestate ipsius erat, vel tortorum vim infringere,vel eorum ictibus se subtrahere, vel efficere vt ictus inflicti nullam læsionem aut dolorem inferrent, vel vt dolore illato anima non migraret. Itaque cùm sponte corpus flagellis & crucifixioni obiecerit & assiduè exposuerit, nec vim ictuum, qui inferebantur infringere, aut sæuitiam tortorum impedire voluerit; hæc perpessio & mors prorsus ei libera erat, & ab ipso,tamquam à causa passum applicante,procedebat. sicut enim qui admouet thus igni, est causa suffitus, quem ignis naturaliter causat; ita qui corpus suum obiicit tormentis,est causa dolorum & vulnerum,quę per tormenta inferuntur; quæ ratio causandi omnino sufficiens est ad rationem sacrificij, si alia adsint; vt patet in holocaustis.

Dices, Ergo passiones Martyrum sunt vera sacrificia.

Martyrum mors non erat sacrificium.

Respondeo negando consequentiam;Tum quia non erant instituti à Deo sacerdotes ad huiusmodi sacrificium offerendum; tum quia perpessio & mors non erat in illorum potestate, nisi remotè; nempe quatenus poterant se tyrannis offerre, vel fuga eripere. Secùs in Christo Domino;qui à Deo erat institutus sacerdos ad seipsum in sacrificium offerendum, & omnem perpessionem in sua potestate proximè cōstitutam habebat. Vnde Ioan. 10. ait, *Nemo tollit eam* (animam) *à me, sed ego pono eam à meipso. & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.*

Finis intrinsecus sacrificij.

Quartò, Ex parte *finis* requiritur vt explicitè vel 18
implicitè referatur ad honorē Dei; si alio fine fiat, non erit sacrificium. sicut qui caput aperit nō causa honorādi, sed irridendi, vel captandæ auræ, non adorat. Ratio est, quia sacrificium est in genere signorū, quibus æstimationem internam excellentiæ alterius & affectum seruitutis erga illum exprimimus. Si ergo hæc æstimatio & affectus desit,non erit verum signū, sed vel non erit signum; (vt si non fiat animo significandi) vel erit falsum & mendax; vt si quis interiùs non habeat pro Deo, cui exteriùs adulatione vel timore sacrificat.

Quintò, Ex parte *loci* requiritur vt locus sit huic muneri dedicatus; qualem *altare & aram* vocamus. dignitas enim operis requirit locum specialem, ab vsibus prophanis segregatum; vt mos omnium gentium confirmat; de quo satis dictum suprà num. 7. Dixi ista quinque requiri ad sacrificium *perfectum*, prout Scriptura de eo loquitur; quia ad imperfectum quemdam sacrificij modum non videntur hæc omnia necessaria. tale enim fortasse singuli homines in lege naturæ offerre poterant, priuato nomine & auctoritate, & eo loco vbi placuisset: nam apud ethnicos simile quid videmus. sed talia non erant perfecta sacrificia; quia perfectio oblationis maximè pendet ex conditione offerentis.

Descriptio sacrificij.

Ex dictis intelligi potest quid sit *sacrificium*, & 19
posse hoc modo describi, *Sacrificium est oblatio rei sensibilis à legitimo ministro facta Deo per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium & nostram subiectionem. Est oblatio*; quia *oblatio* est genus sacrificij, vt docet D. Thomas q. 85. art. 3. ad 3. & communiter DD. quamuis hoc nomen aliquando strictè accipiatur pro oblatione, quæ solùm est oblatio, non sacrificium. *Rei sensibilis*, vt excludatur interna oblatio, qua mens se, suaque omnia Deo subiicit & offert; quæ non est propriè sacrificium, etsi perfectiùs fructum sacrificij prętet, quàm sacrificia externa, & idcircò interdū sacrificium vocetur, vt paulò antè dictū est. *A legitimo ministro*; quia sacrificium habet relationem ad sacerdotem; cùm enim sit excellentissimus & publicus Dei cultus, par est vt non fiat nisi à persona ad hoc publica auctoritate delecta. *Per realem immutationem*; tum quia est perfectissimus cultus; tum quia aliàs non distingueretur à simplici oblatione. *Ad testandum supremum*, &c. duo enim sacrificio significamus & testamur, diuinum principatum & nostram subiectionem. & hæc significatio est sacrificio essentialis. Præter hanc quædam sacrificia habent significationem accessoriam, quę mystica vel allegorica dici potest; vt, sacrificium sanctissimæ Eucharistiæ significat oblationem

Duo testamur sacrificio.

crucis;

crucis; & sacrificium Melchisedech præfigurabat sacrificium Eucharistiæ. & omnia sacrificia veteris legis præsignabant oblationem crucis vel Eucharistiæ. & valdè credibile est nullũ sacrificium instinctu diuino fuisse oblatum in lege naturæ, quod talem significationem allegoricam non habuerit: omnia enim erant vmbræ Christum obscurè insinuantes, & mentes hominum ad illum excitantes. hæc tamen significatio non pertinet ad rationem sacrificij vt sacrificium est. Vnde non fuisset, si Adam innocentiam conseruasset. Potest tamen dici pertinere ad sacrificium, vt est propria huius vel illius status cærimonia. sed vberior horum tractatio alium locum postulat.

20 *Sacrificia diis inferioribus oblata.* Dices, Ethnici etiam diis inferioribus, à quibus certa dumtaxat beneficia exspectabant, quiq; aliis subiecta erant, sacrificium offerebant, vt Cereri, Mineruæ, Plutoni, & aliis huiusmodi: ergo nõ solùm supremum principatum sacrificio testamur.

Respondeo, Ethnici in sua Religione, suoq; cultu multa ἀσύστατα & pugnantia inuoluebant; putabant enim diuinitatem esse in multa partitam, easque partes non esse eiusdem dignitatis & gradus, in omnibus tamen sacrificio colendam: qua in re partim errabant, partim verum iudicabant: etsi enim absurdissimum sit diuinitatem in partes secare, tamen generatim verum est omnem diuinitatem sacrificio esse dignam.

DVBITATIO III.

De diuisione sacrificij.

21 *1. Diuisio, ratione materiæ.* TRibus modis diuidi potest. Primò, Ratione *materiæ*; nã *materia* vel erat animal aliquod, vel erat res inanima; eaque vel solida vel liquida. Sacrificium animalis dicitur *victima* vel hostia. Vnde hæc nomina ducta Grammaticos consule. Oblatio rei inanimæ solidæ vocatur *immolatio*; quamuis hoc nomen etiam ad omne sacrificium extendatur. Oblatio rei liquidæ *libamen*.

Vbi aduerte, libamina & immolationes esse sacrificia imperfectiora, quàm victimas: vnde apud gentiles etiam diis minutioribus fiebant; quibus tamen victimas nõ offerebant, sed ordinariè tantùm duodecim diis maioribus. *Quibus rebus constabat.* Porrò in veteri lege victima solùm constabat animalibus mundis istis, oue, capra, hœdo, boue, vitulo, columba, passere, turture: neque aliud genus licitum erat sacrificare. Res autem inanimæ solidæ, quæ offerebantur in sacrificium, erant panis, simila, sal, thus, manipulus spicarum virentium, & triticum. patet Leuit. 2. & 6. Hæc leuabat sacerdos in altum, varieque conficiebat & immutabat; in qua immutatione consistebat ratio sacrificij: nam panis in frusta dissecabatur; simila sartagine, clibano, vel craticula coquebatur; sal vrebatur; thus adolebatur; manipulus spicarum torrebatur; triticum conterebatur. Liquidæ erant sanguis, vinum, oleum, aqua. hæc effusione offerebantur.

22 *2. Diuisio, ratione formæ. Holocaustum.* Secundò, Diuidi potest partim ex *forma*, partim ex *fine*, in *holocaustum, sacrificium pro peccato, & hostiam pacificam. Holocaustum* erat sacrificium perfectissimum; quia in eo tota res in fumum resoluta, sursum ad Deum ascendebat, nihilque ex eo vsibus cedebat humanis. vnde expressius per hoc significabatur omnia ipsius esse, & ab ipso prouenire. quare potissimùm ad hunc finem fiebat; quamuis etiam interdum fieret pro peccato populi & sacerdotum.

Sacrificium pro peccato partim cremabatur, partim cedebat in vsum sacerdotũ, qui in atrio templi ex eo vescebantur, offerebatur non pro peccatis internis, sed pro externis quibusdam; vt pro peccatis commissis per ignorantiam circa cærimonias; vt patet Leuit. 4. & 5. Item furti, periurij, calumniæ; vt patet ex cap. 6. 7. *Pro peccato*

Notandum autem est hoc genus sacrificij ab Hebræis vocari chattat, quæ vox etiam peccatum significat. Vnde Apostolus eleganter ad Hebræam vocem respiciens dixit, ad Rom. 8. *de peccato damnauit peccatum*; quasi dicat de chattat damnauit chattat, id est, per sacrificium crucis, quod erat pro peccato, deleuit peccatum. & 2. ad Cor. 5. *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatũ fecit*; id est, hostiam peccati constituit. 23

Hostia pacifica partim cremabatur, partim edebatur, tum à sacerdotibus, tum ab iis, qui obtulerant. Offerebatur vel in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, & tunc eodem die comedi debebat: vel ad noua beneficia impetranda, & tunc differri poterat eius consumptio in diem posterum, non tamen vlteriùs. *Hostia pacifica.*

Tertiò diuidi potest *ex fine* in λατρευτικὸν, εὐχαριστικὸν, impetratorium & propitiatorium. quæ diuisio parum differt à priore. λατρευτικὸν dicitur quod solùm fit ad Deum colendum, eiusque principatum & nostram seruitutem testandam. hoc potissimùm fit holocausto. εὐχαριστικὸν dicitur, quod fit in gratiarũ actionem pro beneficiis acceptis. Impetratorium pro beneficiis accipiendis. vtrumque dicebatur in veteri lege *hostia pacifica*. Propitiatorium siue ἱλαστικὸν est quod offertur pro peccatis, & pro peccatorum pœnis ac flagellis auertendis. Hoc idem est quod hostia pro peccato.

DVBITATIO IV.

Vtrùm hoc tempore licitum sit offerre agnum vel vitulum.

VIdetur id esse licitum; nam offerre sacrificium est legis naturæ, vt docet D. Thomas cum Caiet. art. 1. & 4. vndè etiam in statu nudę naturæ fuissent sacerdotes & sacrificia. fuisset enim cultus externus, quo Deum tamquam totius naturæ conditorem & Dominum fuissent venerati; qui cultus potissimùm consistit in sacrificio. 24

Resp. & dico Primò, Fore superstitionẽ si Christianus vel Iudæus huiusmodi sacrificium offerat. 25

De Iudæo patet, quia apud Iudæos hæc sacrificia continẽt in se protestationem Christi venturi: offerunt enim illa vt à Deo in veteri lege instituta, sic autem sunt signa Christi venturi, abolita per Christi mortem, & sacrificium nouæ legis.

De Christiano probatur Primò, Quia in Ecclesia tantùm est vnicum, verum, & propriè dictum sacrificium, quod omnibus veteribus sacrificiis successit, vt passim docent Patres. Vnde in collecta Ecclesiæ dicitur, *Deus, qui legalium differentiam hostiarum, vnius sacrificij perfectione sanxisti*. Sic D. Augustin. lib. 8. de ciuit. cap. vlt. probat, epulas illas, quæ à quibusdam sepulchris Martyrum solent imponi, nõ esse sacrificia Martyrum, eò quòd 26 *Non esse licitũ Christiano.*

X 3 vnicum

vnicum Ecclesiæ sit sacrificium; satis insinuans non posse aliud auctoritate humana addi. Vide Chrysostomum in Psal. 95. & Leonem serm.7. de Passione cap.1. & 3.

Secundò, Sacrificium Ecclesiæ est infinitæ dignitatis, continens in se omnium Sacrificioru virtutē: ergo superstitiosum esset velle aliud addere, quasi illud non abundè sufficiat. ideò enim plura instituuntur, quia vnum ad omnia non sufficit.

Tertiò, Sacerdotium, quod est in Ecclesia, est supernaturale, institutum à Christo: ergo non respicit sacrificium iuris naturæ, sed solùm supernaturale ab eodem Christo institutum: sacerdotium enim & sacrificium sunt correlatiua eiusdē rationis, & ordinis: vt ex cap.8. & 9. ad Hebr. colligitur.

Quartò, Alia sacrificia ex institutione diuina sunt signa Christi venturi: ergo qui ea vsurpat id sciens vel aliquo modo aduertens, externo ritu iudaïzat.

27 Quintò, Hoc ipso, quo Christus nostrum sacrificium & sacerdotium instituit, ademit potestatem Ecclesiæ alterius sacerdotij aut sacrificij instituendi. sicuti in veteri lege hoc ipso, quòd illorum sacerdotium & sacrificia præscripsit, ademit illis potestatem alia sacrificia adiungendi. Eodem modo si in lege naturæ Respublica institueret sacerdotium & sacrificia, eo ipso censeretur priuatos restringere, ne alia adiungerent: nam hæc res ad supremam potestatem propriè pertinet. Confir. quia sacrificium ad fundamēta religionis spectat, non minùs quàm Sacramenta: adeò vt Apostolus ad Hebr.7. dicat, *translato sacerdotio* (& consequenter etiam translato sacrificio, quod est connexum sacerdotio inseparabiliter) *necesse est vt & legis translatio fiat.* Vnde sicut Ecclesiæ non est relicta potestas instituendi alia Sacramenta; ita nec alia sacrificia. Vide Concilium Tridentinum sess.22. cap.2.

Nec obstat, quòd in Ecclesia thus offeratur; quia non offertur in sacrificium; (intentio enim sacrificandi abest) sed adoletur ad odorem, & ad significationem; & vt mentes excitentur ad venerationē & deuotionem. vnde fit hominibus etiam viuis, & ab iis, qui nō sunt sacerdotes. Latè tamen interdum sacrificium dicitur, vt notat Caiet. ar.4.

Dico Secundò, Probabile tamen est non fore 28
superstitionem apud ethnicos, qui legem Christi *Nō videtur*
ignorant, si vero Deo sacerdotes illorum talia sa- *illicitum*
crificia offerant: sic enim videtur sentire D. Augu- *ethnico.*
stinus, epist.49. qu.3. cùm ait, *qui Christianas litteras vtriusque testamenti sciunt, non hoc culpant in sacrilegis ritibus paganorum quod construant templa & instituant sacerdotia, & faciant sacrificia; sed quòd hæc idolis & dæmoniis exhibeant.* sentit ergo non fore superstitionem, si offerantur vero Deo; alioquin id etiam culpandum esset.

Probatur, Quia offerre Sacrificium est legis naturæ, vt docet D. Thomas q.85. art.1. quod dupliciter intelligi potest, Primò, Vt sit naturalis ad hoc obligatio, vel in singulis, quod minùs est verisimile; vel saltem in communitate, vt D. Thomas & Caietanus indicant. Secundò, Vt non sit quidem obligatio, sed ratio dictet id esse consentaneum, & suadeat. Lumen igitur naturale vel obstringit, vel suadet ethnicis sacrificiorum oblationem: atqui non apparet illis alia ratio sacrificandi, quæ sit conuenientior, quàm ea, qua offertur aliquid ex animalibus vel frugibus terræ: ergo.

Secundò, In statu nudæ naturæ huiusmodi sacrificia fuissent licita, quia non habuissent aptiora, aut congruentiora naturæ: cur non etiam modò sint licita apud Indos & Iaponios, cùm alia diuinitus instituta non habeant?

Petes, Vnde illi haberent sacerdotes ad huiusmodi sacrificia idoneos? 29

Respondeo, Ex electione & dedicatione Reipub. Sicut enim Respub. perfecta iure naturæ habet auctoritatem cōstituendi Principem, qui illam iustis legibus regat in iis, quæ ad politicam consuetudinem, & contractus pertinent: ita etiam potest constituere sacerdotem, qui eam regat in cultu diuino, & sacra administret, iuxta modum & capacitatem illius status. Et hic eam haberet potestatem in spiritualibus illi statui accōmodatis, quam Princeps in temporalibus; deberetque Princeps ei subesse in iis, quæ ad cultum diuinum pertinent: nisi fortè vnus idemque esset Summus Pontifex & Princeps; sicut Imperatores Romanorum olim erant; vt ex historiis constat.

CAPVT XXXIX.

De Decimis. *Habet Dubitat. 6.*

DVBITATIO PRIMA.

An populus Christianus teneatur decimas soluere, & quo iure.

D. Thomas art.1. quæst. 87.

1 *Sententia VViclefi.* THOMAS Waldensis lib.2. doct. fidei antiquæ cap.64. & 65. refert Wiclefum docuisse, Primò, Decimas non esse vllo iure sacerdotibus debitas; sed esse meras eleemosynas. Secundò, Populum ad libitum posse & debere eas negare sacerdotibus, propter eorum peccata.

Sed fide tenendum est decimas non esse elee- 2
mosynas, sed subsidium sacerdotibus debitū pro- *Decimæ n*
pter ministerium spiritualium. Vnde sententia illa *sunt elee-*
Wiclefi damnata est in Conc. Cōstantiensi sess.8. *mosinæ.*

Probatur, Quia iure diuino & naturali, ministrantibus populo spiritualia debetur sustentatio; vt ostendit D. Paulus, 1. ad Cor.9. vbi inter cetera ait, *si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos*

nos carnalia vestra metamus? & 1.ad Timoth.5.*qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt, maximè qui laborant in verbo & doctrina: dicit enim Scriptura, non infrænabis os boui trituranti.* Vbi Theophylactus, *Honorẽ vocat, necessariorum suppeditationem. Duplici honore dixit, viduarum respectu, vel Diaconorum, vel simpliciter duplici, pro multo*; Haymo; *duplici honore*, quia reuerẽtia & sustentatione. Denique Dominus Luc.10.*dignus est operarius cibo suo*. His, & aliis locis apertè significatur esse debitum, non gratiam, ministros Ecclesiæ sustentari.

Decimas deberi, ex iustitia positâ taxatione Ecclesiæ.

3 Porrò hæc sustentatio præstatur per decimas. cùm enim aliquid certi à singulis de populo dari debeat, vt sustentatio ministrorum sit stabilis & sufficiens, Ecclesia imitatione diuina in veteri testamento proposita, constituit decimam partem fructuum terræ huic rei esse segregandam. qua taxatione semel facta, singuli lege Iustitiæ decimas debent: sicut posita determinatione Principis, qua statuit quãtum à singulis ad ipsius statum sustentandum, vel ad bellũ gerendum, vel ad aliud opus necessarium contribuendum sit, singuli ex iustitia tenentur illam quantitatem dependere. Idem probatur Iure Canonico. vide in Decreto 16. qu.1.& in Decretalibus tit. de decimis, per multos Canones. Hinc Concilium Trid. sess.25. cap.12. iubet excommunicari eos, *qui decimas subtrahunt aut impediunt*; *neque ab hoc crimine*, inquit, *nisi plena restitutione secuta, absoluantur.* quod intelligit Nauarr.cap.21. n.32 de iis, qui restituere possunt ante mortem, vel ante tempus, quo tenentur sacrosanctum Domini corpus sumere.

Excommunicantur subtrahentes decimas.

4 Ex dictis patet, decimarum solutionem, si considerentur secundùm suam substantiam, nempe vt sunt necessaria sustentatio ministrorum rerum spiritualium, iure diuino & naturali esse debitam, nec vlla consuetudine posse tolli: si verò spectentur secundùm suam quotam, vt sunt decima pars fructuum; esse debitum saltem iure ecclesiastico.

An quota decimarũ debita sit iure diuino.

Canonistarum sententia.

5 Sed difficultas est, Vtrùm nõ etiam iure diuino hæc quota debeatur: in qua Canonistæ à Theologis dissentiunt. Illi enim ferè omnes docent etiam iure diuino deberi. Ita Innoc. in cap. vlt. de parœciis, Glossa in cap.1. de decimis in 6. Hostiensis in Summa, tit. de decimis, Ioannes Andreas, Panor. Antonius de Butrio, Petrus Ancharanus, & alij, quos Couarr. lib.1. variar. cap.17. recenset.

Probant Primò, Quia in Iure Canonico dicitur, *decimas constitutione diuina deberi*, cap. Tua.25. de decimis. Secundò, *Deum præcepisse decimas sibi solui in signum vniuersalis dominij, ideoque non posse minui*. c. Tua nobis.26. eodem. Tertiò, *Decimas esse iuris diuini, esse Dei, deberi Deo.* 16. qu.1. cap. fin. Quartò, Dominus Mat.23. cùm dixisset, *decimatis mentham & anethum*, subiunxit; *oportuit hæc facere, & illa non omittere.* vbi illud *oportuit*, indicat obligationẽ iuris diuini. Quintò, Dominus Mat.5. ait, *nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum*: ergo si illi soluebant decimas, multò magis nos in noua lege eas soluere debemus.

Deberi solo iure ecclesiastico, vel præcepto Apostolico.

6 Contraria sententia est communis Theologorum, qui docent illam quotam tẽpore legis euangelicæ, solo iure ecclesiastico (etsi antiquissimo, vtpote à temporibus Apostolorũ, vt patet ex constit. Clementis lib.2. cap.29.38.39.& l.8. cap.36.) deberi. Ita D. Thomas qu.87. art.1. Halensis 3. p. q.51. nu.1.2. & 3. Henricus quodlib.4. q.28. Antoninus 2.p. tit.4. cap.3.§.5. Sotus lib.9. de Iustit. qu.4. art.1.& alij. Idem tenet Nauarr. cap.21. Enchiridij, nu.28.& Couarr. suprà.

Probatur Primò, Quia in lege euangelica nullum extat præceptum de hac quantitate fructuum soluenda: solùm enim dicitur, administris rerum spiritualium deberi congruam sustentationem, vt patet 1.Cor.9. & Matth.10. Vtrùm autem danda eis sit decima pars fructuum, an vigesima, nusquam habetur.

Secundò, Præceptum istud non est naturale, vt per se patet: ergo positiuum: atque in lege noua non sunt vlla præcepta positiua, nisi de fide & Sacramentis; vt docet D. Thomas 1.2.q.108. art.2. & quodlib.4. art.13. ergo, &c.

Tertiò, Si esset iuris diuini, id esset maximè propter ea, quę habentur Exo.22. Leuit.27.& Nu.18. vbi Deus præcipit vt decimæ soluantur: sed hæc præcepta non pertinẽt ad tempus noui testamenti: tum quia sunt iudicialia, ad politiam illius populi spectantia; quare cessante synagoga, & forma illius populi in aliam mutata, necessariò cessare debuerunt; tum quia ibi solùm præcipitur vt soluantur Leuitis & sacerdotibus Aaronicis, nempe ministris illius legis; non autem ministris legis nouæ. Neque dici potest esse eamdem in his rationem: quia est alia lex, aliud sacerdotium, alia forma gubernandi: ac proinde præcepta pertinentia ad illam, non sunt extendenda ad nostram. deinde illi erant ferè decima pars populi, vtpote vna ex duodecim tribubus; nec acceperant partem suam in diuisione terræ, sicut aliæ tribus, vnde meritò fuit illis constituta decima pars fructuum terræ: quæ rationes cessant in ministris nouæ legis.

Quartò probatur, Hæc quota consuetudine potest tolli; cap. In aliquibus.32.§.fin. de decimis; & in quibusdam locis multorum fructuum decima est sublata: quod fieri non posset si iure diuino deberetur.

Ad primum argumentum Canonistarum Respondeo, Decimæ dicuntur deberi *constitutione diuina*; quia quòd debeantur, id ortum habet ex constitutione & lege diuina: Deus enim primitus pręcepit solui decimas in veteri testamento; ad cuius imitationem Ecclesia idem præcepit in nouo. Itaque quòd decimæ nunc debeantur, est ex lege diuina non immediatè, sed mediatè. 7

Ad argumenta.

Quomodo dicantur iure diuinò deberi.

Ad secundum, Eodem ferè modo respondendum: ideò nõ possunt minui, quia Deus olim hanc quotam taxauit in veteri testamento, quam posteà Ecclesia confirmauit, Deum imitata: vnde Deo irreuerentiam facere videtur, qui illam minuit, quamdiu Ecclesiæ lex viget. quia sicut Ecclesia in reuerentiam Dei illam sanxit, ita reuerentiâ Dei obligamur illam non accidere.

Ad tertium, Dicuntur esse *iuris diuini*, quia Deo cõsecratæ & dicatæ in ministris: sicut res sacræ dicuntur iuris diuini, quia peculiari modo ad Deum pertinent, in eiusque sunt dominio & iure.

Ad quartum, Quando Dominus Mat.23. ait, *oportuit hæc facere*, loquitur de tempore illius legis; tunc enim iure diuino decimæ erant soluendæ.

Iustitia nostra quomodo maior.

Ad quintum, Iustitia nostra debet esse maior iustitiâ Pharisęorum & Scribarum, non in soluenda decima; (alioquin deberemus plusquàm decimam soluere; nam illi accuratissimè decimam ex omnibus soluebãt, vt patet Matth.23.) sed in reformandis

dis affectibus internis: illorum enim iustitia solùm erat externa; nostra debet esse non tantùm externa, sed etiam interna. illi putabant sufficere si non occiderent, nō mœcharentur exteriùs: at nos etiam iram & concupiscentiam internam resecare debemus; vt ibidem Dominus explicat.

8 Ex dictis intelligi potest cuius virtutis actus sit solutio decimarum: si enim consideretur vt est debita sacerdotibus ob sacrum ministerium, sic immediatè est actus iustitiæ, mediatè Religionis. si verò vt per eam fouetur cultus diuinus, vel vt per eam protestamur Deum esse auctorem frugum terræ & rerum omnium, quibus vita humana sustentatur, (soluuntur enim decimæ in signum vniuersalis dominij, vt habetur c. Tua nobis, & c. Cùm nō sit in homine, de decimis) sic est solùm actus Religionis. vtroque modo fit à fidelibus.

Est actus Iustitiæ & Religionis.

DVBITATIO II.

Vtrùm Ecclesia iusta ratione hanc quotam constituerit.

9 Videri possit excedere iustum modum. Quòd enim in veteri testamento constituta fuit decima, id factum, tum quia filij Leui erant ferè decima pars populi: tum quia in distributione terræ non acceperant suam partem; tum quia habebant vxores & liberos. at in nouo testamento sacerdotes vix sunt sexagesima pars populi Christiani, & habent suas possessiones hereditarias vt ceteri; nec habent vxores & liberos alendos. Denique non omnibus sacerdotibus debentur decimæ, sed solis Episcopis & Parochis.

10 Respondeo, Ecclesiam iustissimis rationibus ad hanc portionem indicendam motam fuisse.

Rationes cur Ecclesia hanc quotam cōstituerit.

Primò, Quia vidit Deum in veteri lege decimam constituisse; & sanctos Patriarchas diuino instinctu etiam ante legem decimas dedisse: nam Gen. 14. Abraham dedit Melchisedech decimas ex omnibus, & Gen. 28. Iacob vouit Deo decimas cunctorum, quæ ab eo acciperet. Secundò, Quia Synagoga, in qua erat consuetudo huius quotæ, mutata est in Ecclesiam; & sic quodammodò sua sponte hæc consuetudo est continuata; Apostolis & Ecclesiæ Prælatis eam confirmantibus. Tertiò, Quia conueniebat vt non soli Episcopi & Parochi alerentur à populo; quamuis illis ante ceteros id debeatur) sed etiam multi alij ministri sacrorum, qui officia diuina obeant, pro populo orent, & sacrificia offerant: omnia enim horum munia in bonum populi cedunt. vnde Ecclesia tantum poterat imponere, quantum his omnibus aliquo modo posset esse satis. Quartò, In noua lege Episcopi, Parochi, & alij Ecclesiastici debēt esse patres pauperum, orphanorum, & viduarum. vnde non solùm debent habere quod ipsis sufficiat, sed etiam quo aliis subueniant. quod si nō fecerint cùm possunt, grauiter peccant; de quo plura suprà cap. 4. dubit. 6. Hanc rationem Caietanus vult esse potissimam cur Ecclesia meritò potuerit decimam imponere. Quintò, Ministri noui testamenti sunt multò digniores; vnde pluribus egent ad dignitatem sui status in populo tuendam. Videmus enim sacerdotes iis locis, vbi egestate premuntur, contemni, & nihil illis haberi abiectius: quo fit vt vilissimis ministeriis inseruire cogantur, & parum boni præstare possint. Sextò, Multo plus laborant, eorumque functiones sunt longè grauiores & excellentiores. Septimò, Opus est illis magna eruditione, ad quam comparandam requiruntur magni sumptus; & impediuntur aliæ rationes lucrandi, vt per mercaturam, & artes mechanicas, quas etiam non decet ab illis factitari. Octauò, Quia in lege veteri solùm erat vnum templum, idque omni suo instrumento probè instructum. in noua lege sunt innumerabilia, quorū singula suis ornamentis, & sacra supellectili instrui, & sarta tecta conseruari debent. Nonò, Sacerdotibus veteris legis maximū compendium erat ex innumeris sacrificiis, quæ offerebantur: nihil tale habent in nouo testamento. Decimò, In veteri lege decimæ manebant in familiis, quia transmittebantur ad posteros; vnde fiebant admodū diuites: secùs in lege noua. Vndecimò, Denarius significat perfectionem; est enim terminus numerorū simplicium, omnes illos continens: ceteri ex ipso semel vel sæpiùs repetito, & ex alio simplici, cōponuntur. Itaque qui decimam Deo in ministris soluit, sibi nouem retinens, significat se esse imperfectū, & exspectare perfectionē à Deo per ipsius ministros. Ob hanc fortè causam in lege naturæ & apud ethnicos decimę soluebantur. Vide Plinium lib. 19. cap. 14. Plutarchum in Lucullo, & in problemat. c. 16. Deniq; hanc ipsam Ecclesiæ taxationem Deus ipse sępè comprobauit fertilitatem concedens soluentibus, non soluentibus sterilitatem inferens. Vnde D. August. lib. 50. homiliarum, homil. 48. *Maiores*, inquit, *nostri, ideò omnibus copiis abundabant, quia Deo decimas dabāt, & Cæsari censum reddebant. modò autem quia discessit deuotio Dei, accessit indictio fisci. noluimus cum Deo partiri decimas, modò autem totum tollitur; hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.* Et serm. 219. De tempore: *Hæc est Domini iustissima consuetudo, vt si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam reuoceris.* vide totum illum sermonem.

Denarius symbolum perfectionis

Ex dictis patet respōsio ad rationem obiectam; 11
si enim spectentur omnes ministri Ecclesiæ & fideles egeni, quos Ecclesia vult ali decimis, aliisque prouentibus ecclesiasticis, sunt fortè plus quàm decima pars populi Christiani. Etsi enim sacerdotes non habeant vxores & filios naturales: habent tamen pauperes, qui sunt illis loco filiorum, quos ex præcepto Ecclesiæ & lege misericordiæ tenentur, de eo, quod superest, sustentare.

Ad argumentū initio positū.

DVBITATIO III.

Ex quibus rebus decimæ soluendæ, & quo modo.

D. Thomas art. 2.

Respondeo, Quod ad priorem partem attinet, 12
si Ius scriptum spectemus, decimæ sunt soluendæ ex omnibus rebus, quæ nobis diuino munere proueniūt; vt de fructibus, & quasi fructibus omnium rerum, quæ quodammodò nobis frugiferæ sunt, vt agrorum, arborū, animalium, domorum elocatarum, molendinorum, piscinarum, aucupiorum, omniumque negotiorum lucrosorum. patet ex cap. Non est. 22. de decimis; vbi Cælestinus III. sic ait, *sicut sancti Patres in suis tradiderūt scriptis, de vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, hortis, negotiatione, deque ipsa etiam militia, de venatione,*

De omni re, & opere frugifero.

natione, & de omnibus bonis decimæ sunt ministris Ecclesiæ tribuendæ. Et cap. Ex transmissa. 23. idem Cęlestinus ait; *fidelis homo de omnibus, quæ licitè potest acquirere, decimas erogare tenetur.* vnde iubet solui etiam ex iis, quæ proueniunt ex molendino, quod vento agitur. Cap. Pastoralis. 28. quod est Innoc. III. eodem tit. dicitur, *de molendinis, piscarijs, & lucro venditionis dandas decimas. neque deducendas expensas, quæ fiunt pro fructibus percipiendis.* D. Augustinus serm. 219. *Quòd si decimas non habes fructuum terrenorum, quodcumque te pascit ingenium Dei est, & inde decimas expetit, vnde viuis: de militia, de negotio, & de artificio redde decimas: aliud enim pro terra dependimus, aliud pro vsura vitæ pensamus.*

Triplices decimæ. Ex his Doctores collegêre triplices decimas; *Prædiales*, vt ex agris, piscinis, molendinis, ædium elocatione, & similibus: nomen enim *prædium* illa omnia comprehendit. *Personales*, ex negotiatione, artificio, militia, famulatu. *Mixtas*, ex animalibus; vt fœtus, lana, butyrum. horum enim fructus partim ex prædiis, partim ex industria hominis prouenit.

Aduerte tamen multis locis solas prædiales ex prædiis rusticis, & quasdam mixtas in vsu esse; reliquis consuetudine, & tacita condonatione Ecclesiæ abolitis, vnde in his spectanda potiùs est locorum consuetudo, quàm ius scriptum. *Spectanda cõsuetudo.*

13 *Cur de omnibus.* Petes, Cur Ecclesia in noua lege voluit dari decimas de omnibus, cùm in lege veteri solùm datæ fuerint de frugibus, & pomis arborum, & animalibus, quæ transeunt sub virga pastoris? vt colligitur Leuit. vlt. in fine.

Respond. In veteri testamento singulæ familiæ habebãt suos agros vnde decimas soluere possent, & ita non erat necesse exigere personales. secùs tempore noui testamenti, vbi non solùm familiæ multæ, sed etiam vrbes & Respublicæ quædam agris carent, vt Veneta, Genuensis, & similes. vnde oportuit decimas personales imperare: alioquin pleriq; nihil contribuissent, & vbi nulla sunt prædia rustica, Clerus sustentari non potuisset. Deinde quia singuli nunc longè plura à sacerdotibus accipiunt beneficia, quàm in veteri lege. Tertiò, Quia sacerdotes in nouo testamento longè pluribus egent, vt antè ostensum est. Quartò, Vt agnoscamus nõ solùm fructus terræ, sed etiam omnem alium quæstum licitum, Dei munere prouenire. *quodcumque enim te pascit, ingenium Dei est*, vt ait Augustinus, *& inde decimas exigit, vnde viuis.*

Notandum est, etsi ex iniustè acquisitis, v. g. ex vsuris, præda, spoliis iniquis, furtis, decimæ dari non debeant; tamen si quis fructus non decimatos accepisset, deberet ex eis decimas soluere. Similiter si agrum alienum iniustè occupatum coluisset. Ratio est, quia hoc ipso, quo fructus extant, decima pars eorum debetur Ecclesiæ, vt ex variis textibus constat, vt cap. Commissum. 4. cap. Tua nobis. 26. cap. Cùm non sit. 33. de decimis.

14 *An Ecclesia habeat dominium decimarũ.* Vtrùm verò Ecclesia habeat dominium decimarum ante separationem, dubitari potest. Glossa in cap. Tua nobis, de decimis, & cap. 23. Moderamine. 16. qu. 1. satis apertè indicat Ecclesiam non habere dominium. dicit enim verius esse decimas peti per Ecclesiam condictione ex Canone, vel officio Iudicis, quàm rei vindicatione. *condictio* autem ex Canone est actio personalis, vt patet §. Sic itaque. Instit. de actionibus. Idem tenent multi DD. antiqui & Fredericus consilio 74. vt testatur Panormitanus in d. cap. Tua nobis.

Panormitanus verò in cap. Commissum, & ca. Tua nobis, de decimis, tamquam probabilius docet Ecclesiam habere dominium decimarum, etiam antè quàm sint collectæ, idque probat tribus argumentis. Primò, Quia Deus dicit decimas & primitias esse *suas*. cap. Tua nobis: atqui *suum* indicat dominium. Item eum, qui eas retinet, dicit retinere *aliena* inuito domino; d. cap. Tua nobis. Secundò, Ecclesia dicitur posse decimas *vindicare*; cap. Moderamine 16. q. 1. sed *vindicatio* datur domino in rem suam; L. In rem. ff. de rei vindicatione. Tertiò, Venditio fructuum non decimatorum non est valida: nam Ecclesia semper potest ex illis suam portionem extrahere, cap. Pastoralis, de decimis: atqui huius non potest esse alia ratio, quàm quia Ecclesia habet dominium decimę partis in confuso: ergo, &c.

Neque obstat, quòd dominium non comparetur sine apprehensione: quia sicut Ecclesia habet priuilegium vt in rebus emptis, donatis, & legatis dominium acquirat sine apprehensione, vt habetur L. Vt inter Ius. C. de sacrosanct. Ecclesiis: ita etiam in decimis habere potest, & reipsa habere indicant Canones citati. Hæc sentẽtia est valdè probabilis. *Non requiri apprehensionem.*

Verùm, siue dicatur habere dominium, siue non, certum est Ecclesiam habere non solùm Ius ad rem, sed etiam in re, quod quodammodò æquiualeat dominio partiali; quod habent illi, quorum frumentum mutuo consensu est permixtum; quod ita fit commune vtrique, vt singula grana communicentur. §. Si duorum. Instit. de rerum diuisione. Probatur, quia apud quemcumque fructus non decimati extent, Ecclesia potest ex illis decimam partem detrahere; vt constat ex cap. Cùm non sit, de decimis, vbi dicitur, *Vel saltem hi, ad quos census vel tributa indecimata peruenerint, (quoniam res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimare cogantur Ecclesiis, quibus de Iure debetur.* Et cap. Pastoralis, eodem, *Fructus autem ipsos alienari posse non credimus, nisi cum onere decimarum.* Hoc autem ferè perinde est ac si habeas dominium decimæ partis pro indiuiso. 15 *Habet Ius penè æquiualens dominio.*

Nec obstat, quòd is, qui bello iusto incendit hostium segetes, non teneatur Ecclesiæ restituere decimam peremptam, vt docet Panormitanus in d. cap. Commissum. ex Ioanne Andrea: quia idem locum haberet, etiamsi Ecclesia vero dominio decimam illam pro indiuiso cum laico possideret; nam quòd pereat, est per accidens, ratione commixtionis cum re alterius. Hostis Iure suo vtitur vt victoria tandem potiatur, à quo non debet impediri propter admixtionem tantillæ portionis ad Ecclesiam pertinentis. Imò non desunt DD. qui dicant non teneri Ecclesiæ decimam sarcire, qui agricolam à serendo, aut piscatorem à piscando iniustè impediuit. quia decima solùm debetur de fructibus perceptis vel extantibus: hîc autem nulli fructus percepti. Idem dicunt de eo qui segetes inimici sui succẽdit, ob eamdem causam. Ita Molina disput. 49. recedens ea in re à Couarr. regul. Peccatum. p. 2. § 8. nu. 12. Et sanè ea restitutio non videtur esse in vsu. Sic qui fraude sententiam iudicis impediuit, non tenetur soluere pœnam. quia pœna non debetur ante condemnationem. Nec obstat quòd ecclesia ius habeat in fructibus adhuc crescentibus: quia illud ius adhuc pendet à collectione

ctione seu perceptione, qua non secuta euanescit, sicut ius fisci delicto non probato. quamuis hoc exemplum nõ sit omnino simile. Nam si quis segetes ita vastaret, vel agricolã impediret, vt ipso opere externo id odio Ecclesiæ, ne decimas inde consequatur, facere videatur, non putarem excusari posse quin teneatur eas compensare. quia actio illa directè tendit ad Ecclesiæ læsionem, & Ecclesia ius habet, vt ille tali modo non impediatur. Secùs si inimicitias priuatas persequens id fecerit.

Qua actione petat decimas. Ex his patet Ecclesiam duplici actione posse decimas collectis fructibus petere, vt docet Panorm. suprà. Primò, Condictione ex Canone, id est, quia per Canones impositũ est laicis onus & debitum illas soluendi. Secundò, Rei vindicatione, quæ est actio in rem, & cõceditur domino, L. In rem. ff. de rei vindicatione. Prior actio est personalis, eaque priùs vti debet, tum ne debitores turbentur, si res apprehendatur antequam ipsi conuenti fuerint; tum quia diuisio est per debitorem facienda. Si tamen hac via non procedat, potest rem apprehendere, & sibi inde decimam separare. Hinc fit vt quando fructus nondum decimati, sunt alienati, Ecclesia habeat actionem in vẽditorem & emptorẽ, vt apertè colligitur ex cap. Cùm non sit, de decimis, & D. Thoma q. 87. ar. 2. ad 4. In emptorem; quia habet rem Ecclesiæ debitam. In venditorem; quia Ecclesiam fraudauit, vt ibi D. Thomas ait.

16 *Quomodo soluenda.* Quod ad alteram partem dubit. attinet, Quomodo decimæ sint soluendæ; dicendum est

Primò, Integrè & sine diminutione soluendas, cap. Commissum, cap. Tua nobis. & aliis multis, de decimis. Qui fraudat in parte notabili, peccat mortiferè peccato iniustitiæ; quia retinet alienum, vel alteri debitum. Huic iniustitiæ annexa etiam est malitia quædam sacrilegij, quia decimę debentur Deo, seu causâ Dei; tum in signum vniuersalis dominij; tum ad cultum diuinum sustentandum. Vnde in Canonibus fraudatio decimarum vocatur *sacrilegium*. Inter fraudatores censendi, qui minores vel deteriores manipulos, vel partes fructuum assignant. sicut enim non tenentur seligere meliora pro decimis, ita nec possunt deteriora, sed mediocria & bona fide, prout res se offerunt; vt passim Doctores tradunt.

Ex fructibus integris. Secundò, Debent deduci ex fructibus integris, priusquam ex illis deducatur expensæ, vel tributa, vel cẽsus, aut vlla alia debita; vt habetur d. c. Cùm non sit. & cap. Tua nobis, de decimis. Ratio est, quia decimæ debentur in recognitionem & professionem dominij generalis; (vt dictis capitibus dicitur) quod sicuti reliqua omnia dominia & Iura antecedit, & ad omnes fructus enatos se extendit; ita ex omnibus fructibus, & ante reliqua Iura sibi satisfieri postulat. Itaque si tributa vel census, vel alia debita antè deducta & soluta sint, Ecclesia potest agere vel in dominum fructuum, qui ea deduxit, vt integram decimam omnium fructuum pendat; vel in eum, qui illa indecimata accepit, compellendo illum per censuras, vt decimam ex acceptis detrahat; vt d. cap. Cùm non sit, habetur. Simili modo, non possunt detrahi sumptus in colendo agro facti, nec seminis ęstimatio. Et quando decimæ soluuntur ex elocatione ædium, ex molendinis, piscinis, aliisve rebus, non possunt deduci expensæ factæ in reparationem aut meliorationem. habentur hæc omnia cap. Non est in potestate. cap. Tua nobis. & cap. Pastoralis, de decimis. Quando tamen soluuntur decimæ de negotiatione, tunc sunt deducendæ expensæ, vt dicto cap. Pastoralis, habetur. Ratio est; quia tunc solùm soluuntur decimæ de lucro: atqui id solùm in lucro censetur, quod manet deductis expensis, quæ factæ sunt in re facienda vel comparanda, reparanda, transferenda.

Tertiò, Quo loco, vel tempore soluendæ sint, & vtrùm sponte, an cùm exactæ fuerint: & vtrùm ad certum locum deferendæ, seruanda est consuetudo, quæ in hac vel illa specie pro loco & tempore recepta fuerit. Regulariter tamen prædiales dantur statim perceptis fructibus; idque in loco vbi natæ: personales in fine anni: mixtæ sequuntur naturam prædialium, excepto fœtu, qui fouendus vsque ad statum vtibilem.

DVBITATIO IV.

Quibus sint decimæ soluendæ.

D. Thomas art. 3.

RESpondeo, Decimas ex prima Ecclesiæ ordinatione deberi cœtui Clericorum in genere, 17
qui populo spiritualia administrant, vel aliquo modo in hac administratione iuuant, vel pro illo orant, sic tamen vt distributio pertineret ad Pręlatum, cuius auctoritate singulis quantum opus erat, tum ex decimis, tum ex aliis fidelium oblationibus dabatur; vt ex more antiquo Ecclesiæ patet, de quo plura cap. 4. dubit. 6. Postquam autem Ecclesia diuisionem fecit, erectis beneficiorum titulis, singulis ea portio debetur, quæ cuiusque titulo attributa & annexa est.

Dices, D. Thomas art. 3. insinuat solis illis deberi decimas, qui habent curam animarum: quia ius accipiendi decimas consequitur illud debitum, quo seminantibus spiritualia debentur temporalia. Idem expressè docet Caiet.

Respondeo, Solis iis, qui habent curam animarum deberi ex iustitia decimas, quoad sustentationem, idq; seposito omni Ecclesię pręcepto & taxatione: nõ enim populus ex iustitia alios præter hos & horum necessarios adiutores alere tenetur, seposito Ecclesiæ præcepto: quamuis lege Religionis & charitatis etiam ad aliorum Ecclesiæ ministrorum sustentationem contribuere teneatur. Posita autem Ecclesiæ taxatione & præcepto de decimis soluendis; decimæ secundùm quotam debentur non solùm habentibus curam animarum, sed cœtui Ecclesiasticorum in genere, vt dictum est: quia Ecclesia hos omnes initio ex decimis ali voluit; & omnium intuitu eas imperauit, eò quòd ab his omnibus multa in populum spiritualia bona proueniant. quia tamen multò strictiore iure alimenta debentur iis, qui curam animarum habent, ideò his ante omnes, vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel ex fidelium contributionibus, vel ex aliis bonis ecclesiasticis est prouidendum. Quòd si illis sufficienter prouisum non sit, & decimæ alioquin abundè sufficiant, sed aliis vsibus sunt applicatæ, v. g. alicui pio loco, vel canonicatui, non tenetur populus contribuere: quia quotannis quod abundè sufficiat ad eorum sustentationem per decimas soluunt. Nec refert quòd hoc ad ministros ipso-

Quomodo Parochis debeantur, & aliis Clericis.

ipſorum non perueniat, quia id non accidit eorum culpa ſed Superiorum, qui ex officio tenebantur illas rectè diſpenſare, & in primis ipſorum parochis & miniſtris prouidere. Hinc ſequitur Canonicos, quorum præbendis annexi ſunt paſtoratus, quos ipſi per Vicarios vel mercenarios (vt nunc loquuntur) adminiſtrant, ex iuſtitia teneri ad congruam ſuſtentationem illis præbendam: alioquin iniuriam faciunt tum ſuis Vicariis, qui totum laborem ſubeunt; tum populo, qui hac ratione cogitur ad illis ſubueniendum. Sed iniuria in populum maximè in eo ſita eſt, quòd cùm largas det decimas, quibus aptiſſimum miniſtrum habere poſſet, parum admodum Vicario aſſignetur. Quo fit, vt cùm viri idonei nolunt tam tenui ſtipendio onus ſubire, ſæpè indocti & improbi, qui alia ratione viuere nequeunt, præficiantur. Non enim quæruntur qui maximè populo videantur profuturi, & munus optimè adminiſtraturi, ſed qui minimo ſtipendio velint ſeruire. Hinc, prô dolor! multis locis tanta animarum clades.

Ius decimarum eſt ſpiritale.

18 Hinc patet Primò, Ius decimarum eſſe ſpiritale; naſcitur enim ex illo debito, quo omnibus miniſtris rerum ſpiritualium à populo viciſſim debetur ſuſtentatio, præſertim accedente Eccleſiæ præcepto, & populi Chriſtiani acceptatione. quod addo, quia abſque præcepto & acceptatione non eſt debitum iuſtitiæ, niſi ad alendos miniſtros verbi & Sacramentorum neceſſarios; licet poſſit eſſe debitum religionis & miſericordiæ reſpectu aliorum, vt dictum eſt.

Secundò, Cauſam decimarum ad Iudicem eccleſiaſticum pertinere, ſicut cauſæ beneficiariæ, & aliæ ſpirituales. Idem dicendum quãdo de aliquo iure, ex iure decimarum orto, controuerſia eſt: nam fundamentum cauſæ eſt ſpirituale; & acceſſorium ſequitur ſuum principale.

An poſſit laicis conuenire.

19 Petes, Vtrùm ius decimarum poſſit laicis competere?

Primariũ non poteſt, ſecundariũ poteſt.

Reſpon. Primarium ius decimarum laicis competere non poſſe; quia eſt ſpiritale, fundatum in titulo ſpiritali, nempe in miniſterio eccleſiaſtico, vt rectè D. Thomas & alij Doctores. De hoc intellige Canones; dum dicunt decimas nec detineri à laicis, nec vlla vſucapione vel præſcriptione ab illis poſſideri poſſe; vt cap. Cauſam. 7. de præſcriptionibus, & cap. Ad hæc. 15. de decimis; & ſimilia. Poteſt tamen illis conuenire ius quoddam ſecundarium decimarum, ortum ab illo primario. qui enim habet proprium ius decimarum, etſi hoc ipſum non poſſit in laicum conferre; tamen ex eo poteſt illi aliud ius ad fructus tribuere, v. g. donatione fructuum, elocatione, venditione: quod Ius diſtinctum eſt à primario illo & fundamentali, quod remanet penes Clericum vel Eccleſiam: oritur enim ex contractu humano; vnde nec eſt ſpiritale. tale eſt Ius feudale in decimis. hoc modo ius decimarum à laico præſcribi poteſt, cum titulo quidem ſpatio 40. annorum: ſine titulo, tempore, quod memoriam hominum ſuperet, vt patet ex dictis cap. 6. dubit. 10. Sic Pontifices interdum ſolent decimas dare Principibus viris in feudum etiam perpetuum; ob merita illorum in Eccleſiam, & vt in poſterum Eccleſiam defendant. Poterant id facere ante Concilium Lateranẽſe ſub Alexandro III. celebratum, etiam Epiſcopi, vt Doctores teſtantur. Verùm hæc poteſtas illis per Concilium eſt ſublata, vt colligitur ex cap. Quamuis. 17. de decimis, vbi iubetur ſuccidi, id eſt, ſuſpendi, qui id fecerit.

Præſcriptio decimarum capiendarũ.

An in feudũ concedi.

20

Laici poſſunt eas in pium locũ transferre cum conſenſu ſolius Epiſcopi.

Poſſunt tamen laici eas decimas retinere, quæ ipſis vel ante Concilium in feudum perpetuum, ab Epiſcopis fuere conceſſæ; vel poſt Concilium à Summo Pontifice. Poſſunt etiam eaſdem alicui Monaſterio vel pio loco donare, accedente dumtaxat Epiſcopi, ad cuius Eccleſiam pertinebant, conſenſu: qui conſenſus etſi ad hoc neceſſarius ſit, eò quòd Eccleſia illa amittat ſpem recuperandi; non tamen eſt neceſſarius conſenſus Capituli, aut tractatus, vt expreſsè habetur cap. Cùm Apoſtolica, de iis, quæ fiunt à Prælato. Ratio eſt, quia non cenſetur fieri alienatio, ſed reuocatio rei à laico detentæ, ad vſum eccleſiaſticum; vt ibidem dicitur.

Vtrùm autem poſſet eas in alium laicum tranſferre cum Epiſcopi cõſenſu dubium eſt. Gloſſa in cap. Prohibemus. 19. ver. Laicos, de decimis, ſentit poſſe; idem tenet Silueſt. v. Decima. qu. 10. Ratio eſt, quia tunc non dicitur Epiſcopus illas dare in feudum; ſed laicus, qui dat ſicut eas habet. Nec obſtat cap. Prohibemus; quia ſolùm ibi prohibetur *ne laici decimas cum periculo animarum ſuarum poſſidentes, in alios laicos transferant.* vnde non prohibentur qui legitimè eas poſſident.

Non in laicum.

Contraria ſententia videtur verior, quam tenet 21 Panormit. in d. cap. Prohibemus, & alij Doctores ibidem, vt ipſe teſtatur. Ratio eſt Primò; Quia id poſſet in maximum damnum Eccleſiæ cedere; vt ſi is, qui eas transfert, careat liberis; tunc enim neceſſariò deberent ad Eccleſiam redire. Secundò, Quia eo caſu reuerà Epiſcopus cenſetur eas dare in feudum; tantumdem enim facit ac ſi daret in feudum; cùm eius conſenſu fiat, ſine quo nihil agi poteſt; & ſecundus in quem transferuntur, iure feudi eas accipiat: efficitur enim feudatarius ſeu beneficiarius Eccleſiæ, non illius prioris laici: at prohibitum eſt Epiſcopis in Concilio ne bona Eccleſiæ laicis feudi iure cõcedant. Tertiò, Quia cap. Prohibemus, id abſolutè videtur prohiberi: nam ordinariè laici, qui decimas detinent, etiamſi eas ex aliquo conſenſu Eccleſiæ habuerint, præſumuntur illas cum periculo animarum ſuarum detinere; vt colligitur ex cap. Cùm Apoſtolica, de iis, quæ fiunt à Prælato. Ratio eſt, vel quia non prudenter nec in commodum Eccleſiæ ſunt conceſſæ; aut quia in illis concedendis interuenit aliqua coactio; vel quia laici poſteà non ea præſtant Eccleſiæ obſequia, quæ deberent.

DVBITATIO V.

Qui teneantur decimas ſoluere.

D. Thomas art. 4.

Omnes laici ſoluunt prædiales.

DIco Primò, Quod ad decimas prædiales attinet, omnes, qui titulo non ſpiritali habent 22 prædia alicui Eccleſiæ ſubiecta, tenentur has decimas ſoluere; idq; illi Eccleſiæ, cui prædia illa ſubiacent; niſi conſuetudo habeat vt alienæ Eccleſiæ ſoluantur: in hac enim re maximè conſuetudo ſpectanda eſt, vt habet cap. Ad Apoſtolicæ, 20. de decimis. Vnde Primò, Tenentur has decimas ſoluere omnes laici, etiam Iudæi & Pagani; quia eſt onus annexum rei, quam poſſident. Secundò, Etiam

Etiam Clerici.

Etiam Clerici, si illa prædia titulo patrimonij vel alio, modò non spirituali, possident; ita D. Thomas ad 1. Ratio est, quia illa prędia per se illi oneri subiecta sunt; res autem cum suo onere transit; præsertim cùm per accidens sit, quòd nunc à Clerico possideantur.

23 *Obiectio.* Dices, Cap. Nouum genus. 2. de decimis, dicitur ***nouum genus exactionis esse, vt Clerici à Clericis decimas exigant***: ergo Clericus non tenetur.

Respons. Respondeo, Ob hoc argumentum quidam sentiunt illum non teneri. & Siluester v. Decima, qu. 7. putat non teneri illi Ecclesiæ, cui inseruit. Tamen sententia Diui Thomæ est verior; quam etiam tenet Glossa in illud cap. & probat ex ca. 44. Si quis laicus. 16. qu. 1. vbi sanè id apertè supponitur. Idem confirmatur cap. Quicumque, ibidem. Ad illud, quod obiicitur, respondet Glossa, hoc intelligendum esse de dote Ecclesiæ, id est, de prædiis ecclesiasticis: de his enim Clericos non debere decimas. Idem sentit D. Thomas suprà. Sed hoc non videtur vniuersè verum: si enim laicus agrum suum, qui pendebat decimas Ecclesiæ S. Petri, det Ecclesię S. Michaëlis; cur ob hanc donationem Ecclesia S. Petri amittat suas decimas, cùm nullus Canon id statuat?

Verius igitur est, prædium huius Ecclesiæ debere decimas alteri Ecclesiæ, si antè quàm esset huius Ecclesiæ, eas alteri debebat. secùs si non debebat alteri Ecclesiæ, sed illi, cui posteà donatum est: tunc enim decimæ extinguuntur. Ita Panormitanus in cap. Nouũ genus, vbi in eamdem sententiam citat Innocentium. Vnde illud cap. intelligendum videtur de Clericis eiusdem Ecclesiæ, & prædiis ad eamdem Ecclesiam pertinentibus. Nec obstat quòd in fine illius cap. dicitur, *Clericos illos, qui à Clericis spiritualium ministeriorum labores accipiunt, decimas eis debere*; quia hoc intelligendum vel de decimis personalibus, vel bonorum patrimonialium, vel certè de Clericis coniugatis. Ita Glossa.

Monasteria. Tertiò, Tenentur ad has decimas etiam Monasteria & pia loca, nisi aliquo priuilegio vel præscriptione, vel cõpositione, vel transactione sint exempta. patet ex cap. Nuper. 34. de decimis; vbi decernitur, vt Cistercienses de terris, post Concilium Lateranense sub Innocentio III. celebratum, acquirendis, soluant decimas Ecclesiis, quibus anteà soluebantur; etsi eas propriis manibus colant; nisi aliter cum Ecclesiis componant. Priuilegio

24 *Priuilegio possunt eximi.* tamen eximi posse colligitur ex eodem cap. & ex multis aliis eodem titulo, vt cap. Suggestum. 9. & cap. Ex parte. 10. vbi dicitur *Romanos Pontifices ante Innocentium III. ferè omnibus Religiosis decimas laborum suorum concessisse*; id est, vt non soluerent decimas de prædiis, quæ ipsi colerent. Idem conceditur ibidem Cisterciensibus, Templariis, & Hospitalariis. Idem patet ex cap. Licet, cap. Ad audientiam, eodem. Denique posteà quibusdam Ordinibus concessum est vt de nullis prædiis, aut aliis bonis ab ipsis possessis teneantur vllam decimam, etiam Papalem soluere.

25 *Non fieri iniuriam.* Nec obstat quòd hoc videatur cedere in damnum Ecclesiarum, quæ anteà ex illis agris decimas percipiebant: quia sicut auctoritate sedis Apostolicæ factum est vt tale prædium teneretur ad solutionem decimæ; ita eadem auctoritate ob iustam causam potest liberari, vel illa decima alteri attribui. ita enim hoc onus est impositum, vt assiduè ab illa auctoritate dependeat: & sic non fit iniuria illi Ecclesiæ. non enim intendit hoc onus ita imponere in commodum huius vel illius Ecclesiæ vt sibi adimeret potestatem illius remittendi vel laxandi. Hinc fit vt Pontifex populum à soluendis decimis eximere possit, si ex aliis bonis ecclesiasticis, vel collationibus, quibus decimæ compensentur, clero sit satis prouisum; vt docet Couarr. lib. 1. variar. cap. 17. n. 9. *Pontifex potest eximere à decimis.* Præscriptione quoque & consuetudine tum Religiosi, tum laici à decimis eximi possunt: quia hæc quota non iure diuino vel naturali; sed humano dumtaxat debita est: quare (sicut alia, quæ lege humana constant) mutari & tolli contraria consuetudine potest. Imò si aliunde clero sit prospectum, fieri potest vt nulla pars fructuum ei debeatur: quia iure naturali solùm debetur sustentatio. Numquam tamen populus ita liberari à decimis potest, quin Summus Pontifex, quando opus fuerit, possit eas rursus imponere; quia hæc potestas ei conuenit quatenus est vniuersalis Pastor Ecclesiæ; quod ei iure diuino competit; contra quod Ius nulla præscriptio, aut lex humana valere potest.

Porrò ad præscribendam decimarum immunitatem, requiritur sine titulo quidem tempus memoriam hominum excedens, quia Iuris præsumptio est in cõtrarium. cap. 1. de præscriptione in 6. cum titulo verò, tempus 40. annorum, vt ibidem insinuatur. vt autem per consuetudinem non soluendi immunis fias, sufficit consuetudo 40. annorum: quia vt ipsa consuetudo sit legitimè præscripta, sufficit tempus 40. annorum. cap. fin. de cõsuetudine. nec ad eam requiritur titulus, etiamsi Iuris præsumptio ei aduersetur; imò nec bona fides ad eam inducendam requiritur. secùs si agatur de Iure præscriptionis ipsius rei, seu Iuris non soluendi. vt docet Couarruuias lib. 1. variar. cap. 17. nu. 8. §. Decimò his. & nu. 10. 26 *Præscriptio immunitatis decimarum.*

Aduerte tamen, vt vi consuetudinis libereris, non sufficere vt tu particularis non consueueris soluere per annos 40. quia sicuti consuetudo particularis non potest legem introducere, ita neque potest legem abrogare. Lex enim respicit communitatem. Vnde requiritur vt communitas per tantum tempus consueuerit non soluere. Neque requiritur titulus, aut bona fides, vt dictum est; sed sufficit ipsa communitatis consuetudo: quæ sicut potest legem inducere, ita etiam potest legem abrogare. Vnde censetur lex decimarum abrogata per talem consuetudinem, in illo populo. *Qualis debeat esse cõsuetudo.* Vtrùm autem requiratur tempus 40. annorum ad præscriptionem talis consuetudinis, dubium est: de quo vide suprà cap. 6. dubitat. 14. Vt autem vi præscriptionis eximaris, non requiritur consuetudo communis; quia exemptio præscriptionis non fit abrogatione legis, sicut exemptio consuetudinis; sed sine titulo quidem sufficit vt tu à tempore immemorabili non consueueris soluere, modò non constet id mala fide factum. Nam ex tanti temporis vsu præsumitur bona fides, & iustus titulus. v. g. quòd maiores tui ob iustam aliquam causam fuerint consecuti hoc priuilegium, vel pacto aliquo illud onus redemerint, &c. Quòd si titulum aliquem habeas, ob quem non solueris, (v. g. priuilegium, etsi inualidum ob excommunicationem, vel similem causam) sufficiunt anni 40. cum bona fide; vt patet ex iis quæ dicta sunt suprà cap. 6. dubit. 12.

Dico

27 *Personales à quibus soluenda.* Dico Secundò; Personales decimæ soluendæ ab ijs solis, qui Sacramenta percipiunt, & illi Ecclesiæ à qua recipiunt; idque iuxta consuetudinem receptam. colligitur ex cap. Ad Apostolicæ, de decimis. Sed aduerte, multis locis personales decimas esse sublatas; quibusdam eas solui solùm in fine vitę, vt Venetijs; alibi in fine anni. Simili modo multæ prædiales & mixtæ varijs locis abolitæ sunt. factum id videtur plerumque permissu Ecclesiæ, cùm videret homines ægrè soluere, nec iudicaret compellendos, ad vitandum scandalum: vel quia tam multa fuerunt sensim Ecclesiæ à viris potentibus aliisque fidelibus relicta, vt putarentur vel sola, vel cum certo decimarum genere sufficere posse.

28 *Episcopi & cæteri ecclesiastici, Pōtifici.* Dico Tertiò, Clerici omnes, etiam Episcopi tenentur soluere decimas de omnibus bonis ecclesiasticis Romano Pōtifici, si eas exigat. Ita D. Thomas a. 4. qui id probat exemplo veteris testamenti: nam Num. 18. Leuitis præcipitur vt summo sacerdoti decimam decimæ pendant. Ratio est Primò, *Triplici nomine potest Pontifex decimas exigere.* Quia ipse est Pastor vniuersalis omniū, etiam Episcoporum: huic enim in Petro dictum, *pasce oues meas*. quicumque ergo est ouis Christi, huic subest Pastori, ab eoque, verbo & Sacramētis mediatè vel immediatè pascitur. Secundò, Quia est supremus administrator omnium bonorum ecclesiasticorum: ergo quando bonum Ecclesiæ postulat, potest ex omnibus hisce bonis partē aliquam, prout iudicabitur conueniens, ad hunc finem applicare. neque restringitur ad vnam decimam, sed potest plures exigere pro rei grauitate. Tertiò, Quia est supremus Princeps in spiritualibus: ergo non solùm ab Ecclesiasticis, sed etiam ab omnibus Christianis potest exigere eam contributionem, quæ necessaria sit ad bonum spiritale Ecclesiæ tuendum: sicut supremus Princeps in temporalibus potest imponere tributa ad pacem publicam tuēdam necessaria. non enim minus potestatis habet Pontifex in omnes Christianos ad tuendum bonum spiritale Ecclesię, quàm Princeps sęcularis ad tuendum bonum temporale sui regni.

29 Non solet tamen hanc decimam ab Ecclesiasticis exigere, nisi necessitas Ecclesiæ id postulet: sed loco decimæ quotannis pendendæ, in beneficijs maioribus solet exigere fructus vnius anni pro toto tempore vitę; quos annatas vocant, quarū vsum esse valdè antiquum affirmant Panormitanus & Ioannes Andreas, in cap. Inter cetera. 15. de officio Iudicis ordinarij.

DVBITATIO VI.

De primitijs & oblationibus.

30 *Primitiæ.* PRimitiæ (quas Græci ἀπαρχὰς vocant) dicuntur primi fructus agrorum & arborum, vt patet Deuter. 26. vbi iubentur dare primitias; *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias & pones in cartallo.* In pecoribus primitiua vocantur primogenita, vt constat Exod. 13. vbi *omnia primogenita masculini sexus consecrantur Domino.*

Hinc patet primitias distingui à decimis: *primitiæ* enim sunt primi fructus; decimæ sunt decima pars fructuum. illæ immediatè offeruntur Deo in gratiarum actionem pro frugibus terræ; deinde cedunt in vsum ministrorum. hæ proximè sacerdotibus dantur in stipendium sustentationis ob ministerium spiritale.

Petes, Vtrùm aliquo iure teneantur fideles ad primitias? 31 *An Iure naturæ debeantur.*

Respondeo, Iure naturali non teneri, sicut nec ad quotam in decimis; sed solùm quatenus id necessarium est ad sustentationē ministrorum. Iure Canonico scripto videntur quidem teneri, vt colligi potest cap. Decimam. 1. de decimis, & cap. 67. Reuertimini. 16. qu. 1. ex Hieronymo; quibus locis videnda Glossa. sed consuetudine passim hoc ius est abolitum.

De quantitate nihil videtur vmquā fuisse constitutum, sed ea relicta fuit libera. quamuis in veteri testamento ex consuetudine vel maiorum decreto soliti fuerint dare inter quadragesimam & sexagesimam partem; ita vt maximæ primitiæ essent pars quadragesima fructuum; minimæ pars sexagesima, vt colligitur cap. Decimam. suprà. 32 *Quantitas primitiarum.*

Aduerte tamen solutionem primitiarum iuri & rationi naturali esse valdè consentaneam. ratio enim naturalis dictat decens esse vt Deo prima quæque offeramus. hinc etiam apud veteres Romanos non gustabant nouas fruges aut vina, antequam sacerdotes primitias libassent, vt ait Plinius lib. 18. cap. 2. 33

Differunt primitiæ & oblationes, quòd nomine *oblationis* significentur omnia, quæ Deo & Ecclesiæ offeruntur, vt sunt agri, oppida, dominia, fructus, pecuniæ, monilia, ornamenta, instrumentum sacrum, & similia; *primitiæ* dicantur soli primi fructus Deo oblati. 34 *Oblationes*

Nemo tenetur sepofito pacto aut voto ad oblationes nisi quibusdam casibus. Primò, si sint necessariæ ad sustentationem ministrorum; vt si decimæ non sufficiant. *Quando populus obligetur ad oblationes.* Quia iure naturæ populus tenetur alere eos, qui ipsis diuina administrant, siue id fiat per oblationes in Ecclesia factas, siue per aliquam collectam, siue alio modo. Modus enim iure naturæ est indeterminatus, sed determinatur pacto vel consuetudine, vel pręscripto Superioris. Vnde si determinatum fuerit, vt sustentatio siue tota, siue ex parte fiat per oblationes, populus ad eas tenebitur; & poterit ad eas cogi. Hinc fit vt multis locis teneantur aliquid offerre in benedictione nuptiarum, in fun. ribus, in Sacramentorum administratione. Secundò, si consuetudine sint introductæ, quamuis ad ministrorum sustentationem non sint necessariæ. *Cōsuetudo.* Nec refert etiamsi illa consuetudo initiò ex spontanea deuotione, & tamquam liberè sit inchoata absque intentione se obligandi; modò successu temporis sensim sit continuata, & vsurpata tamquam ex obligatione. sic enim acquisiuit vim legis, ab ipsis sponte receptæ: vel spontaneæ obligationis, qua se Ecclesiæ censentur liberè obstrinxisse. Si tamen illa continuatio proueniret ex errore, quòd putarent se obligatos, vel ex iniqua coactione & extortione, non obligarentur. Sicut enim qui ex errore, quo putat se debere, vel metu iniusto aliquid promittit, non tenetur: ita etiam qui ex simili causa in aliquam consuetudinem aliquid soluendi est inductus. Hoc tamen intellige, nisi accedat præscriptio, qua parochus vel ministri Ecclesiæ Ius recipiendi & exigendi tales oblationes vel pensiones tempore iure definito bona fide possederint ac vsuceperint. *Præscriptio* Possessio enim bona fide continuata talis iuris parit præscriptionem. continuatur

autem per talem consuetudinem. Quantum autem temporis requiratur ad eiusmodi iuris præscriptionem aduersus laicos, quæri potest. Puto sufficere decennium; sicut in præscriptione immobilium aduersus præsentes. De quo vide suprà cap. 6. dubit. 8. Accedit quòd consuetudo præscribatur decennio, vt ibidem cap. 14. ostensum est.

CAPVT XL.

De Voto. *Habet dubitat.* 20.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit votum. *D. Thomas quæst.* 88. *art.* 1.

1 RESPONDEO, *Votum esse promissionem Deo factam*; *vouere* enim est aliquid Deo sanctè promittere; vt constat ex auctoribus Latinis; vnde votum est promissio ipsa. Aliquando *vouere* accipitur pro desiderare; & votum pro desiderio; id enim, cuius causâ vouemus, valdè desideramus; sed primariò significat Deo aliquid promittere. Itaque omne votum est promissio quædam; non tamen contrà; nam promissio, quæ fit homini, non dicitur votum; sed ea tantùm quæ Deo.

Quinque requisita ad validã promissionem. Vt promissio sit valida, quinque requiruntur. Primò, Vt sit deliberata. Secundò, Vt libera. Tertiò, Vt fiat cum intentione se obligandi. Quartò, Vt sit de re grata promissario. Quintò, Vt promissor possit se obligare.

2 *1. Deliberata.* Primò, debet esse *deliberata*, non quòd opus sit longa mentis agitatione, vt quidam volunt; sed quia requiritur perfecta quædam animaduersio eius, quod agis: *perfecta*, inquam, quę talis sit, vt in materia praua sufficiat ad peccandum mortiferè, & in bona ad merendam salutem; vt communiter tradunt Doctores. Siluester v. Votum, 2. num. 13. Caietanus quæst. 88. art. 1. Sotus lib. 7. de Iustitia qu. 1. art. 2. Nauar. cap. 12. nu. 26. & alij. Ratio est, quia ea consideratio, quæ satis est ad obligandos nos diabolo, eiusq. seruituti dedicandos, meritò sufficiens censeri debet ad obligandos Deo. hæc breuissimo tempore fieri potest; &, vt quidam volunt, in momento; quod etsi locum habere possit *An in momento.* in Angelis; credo tamen vix fieri posse in mortalibus: quia vno momento rem non satis considerare possumus, vt eam liberè eligamus vel refutemus; vnde ordinariè aliquod tempus requiritur, etsi breuissimum.

Nec refert etiamsi paulò pòst pœniteat: id enim non est signum defuisse sufficientem deliberationem, vt vult Angelus v. Votum 1. nu. 6. quia mutatis circumstãtijs facilè hominem pœnitet, etiam eorũ, quę maturâ deliberatione fecit. quàm multi contrahunt matrimonium, aut ineunt contractus; quos statim pœnitet?

3 Ratio cur requiratur perfecta animaduersio est, quia promissio est lex quædam & onus, quod sibi quis spõte imponit: nemo autem censetur sibi aliquod onus velle assumere; nisi plenè aduertat quid *Vovẽs indeliberatè.* agat, quale onus capessat, quibus vinculis se constringat. Vnde si quis ex subito animi motu vel consuetudine, lingua mentem pręcurrẽte, voueat, non obligatur; sicut qui simili impetu malum alicui imprecantur, non peccant mortiferè. Idem dicendum si solùm semiplenè aduertat.

Dices, Cum imperfecta, seu semiplena animad- 4 *Imperfecta attentio.*
uersione potest quis contrahere peccatum veniale: ergo etiam obligationem, quæ sub veniali astringat; videtur enim par ratio.

Respondeo esse magnam hac in re disparitatem inter peccatum, & vinculum promissionis: promissio enim non inducit vinculum; (vel si inducit, facilè eliditur) quando vi vel fraude extorquetur: at hæc non excusant peccatum. Deinde promissio debet esse directè volita & acceptata: ad peccatum sufficit voluntarium indirectum & interpretatiuum. Denique peccatum contrahitur solâ negligentiâ in debito vsu potentiarum; cùm re oblata nõ satis attendimus animum; imò interdum sola omissione: at hæc non sufficiunt ad vinculum promissionis; sed requiritur actus positiuus & directus.

Simili modo, ad opus meritorium non sufficit imperfecta attentio: nam bonũ debet esse directè volitum, & quia tale; malum verò minimè. Deinde modus iste operandi est imperfectus, & ex peccato proueniens; vnde per se potiùs vituperationem quàm laudem meretur: nam homo tenetur perfectè attendere qualis res sit, priusquam illam acceptet, ne aliquando contingat illum decipi. Verùm plenior horum tractatio pertinet ad 1. 2.

Itaque etsi ad violandam obligationem voti sufficiat imperfecta consideratio, non tamen ad vinculum voti inuehendum.

Imperfecta consideratio hoc loco censetur, cùm solùm confusè & tenuiter aduertis quid agas, alteri rei intentus; ita vt res non offerat se qualis est, nec absolutè vt grauis. Vnde si antequam pleniùs eam introspicias, promittas, mirum non est te nõ obligari; quia videris quasi per ignorantiam promisisse, cùm rem promissam, formaliter non apprehenderis; nec aliquid occurrerit, quod te ad hoc satis excitauerit. vnde posteà aduertens pleniùs, miraris te promisisse, & statim reuocas.

Secundò, Debet esse *spontanea*, id est, non me- 5
tu vel dolo iniustè extorta. verùm de hoc fusiùs *2. Spontanea.*
dubit. 2. & 3.

Tertiò, Requiritur vt fiat *cum intentione se obli-* 6
gandi. actus enim agentium ex intentione, non *3. Cum intentione se obligandi.*
operantur vltra intentionem; cùm ab ea omnem suam

suam vim habeant. sicut enim lex non habet vim, nisi iuxta intentionem legislatoris; ita nec votum aliáve promissio (quę est veluti lex quędam, quam quis sibi imponit) vim habet, nisi iuxta intentionem promittētis. & sicut potestas Superioris non inducit obligationē subdito, nisi applicetur à voluntate, ad eam mediante pręcepto causandam; sic ius, quod quis in seipsum habet, non infert obligationem mediante promissione, nisi quis intēdat eā inferre. Vnde nec ampliùs, nec aliter, nec diutiùs quàm intendit. Nō tamen est necesse vt formaliter hoc intendat; sufficit vt implicitè, vt dum sciens & volens vouet: & in dubio semper præsumitur intentio; quia hæc formæ promissoriæ naturaliter & ex vsu omnium gentium est cōiuncta.

Intendens vouere, non tamen se obligare. Petes Primò, Quid si quis intendat vouere, tamen interiùs nolit se obligare, tenebitúrne voto? *Sententia Soti,* Sotus lib. 7. qu. 1. art. 2. putat teneri. ratio est, quia obligatio oritur ex voto, sicut effectus necessarius à sua causa: ergo posito voto, nequit impediri.

Sed contrarium est longè probabilius: tenet Nauarr. cap. 12. n. 27. Siluest. v. Metus, qu. 8. & v. Pactum, n. 4. Angelus v. Votum 1. q. 7. Glossa in cap. Litteraturam. 3. de voto & voti redempt. Richardus in 4. d. 38. qu. 3. circa tertium principale. Probatur Primò, Quia quando actui apponitur aliqua conditio vel clausula, quæ est contra substantiam actus, ille actus est irritus. sicut si quis dicat se vendere vel donare rem; ita tamen vt nolit eam à se alienare: si cōtrahat matrimonium, ita vt nolit obligari ad reddendum debitum. at hîc apponitur talis clausula voto, saltem tacitè, & ipso animo: ergo votum est irritum. Secundò, Qui vouet cum expressa intentione se non obligandi, reuerà non intendit vouere, sed fingere & simulare votum externa specie verborum, dicendo enim *voueo, promitto*, mentitur; quia contra mentem loquitur; cùm mens interiùs cōtradicat. Quòd si putet se posse vouere absq. obligatione, fallitur; quia quid nomine voti significetur, nō intelligit. vnde nec talis actus inducet obligationem; cùm procedat ex errore circa substantiā actus: & actus agentium non operentur vltra intentionem eorum.

Verum votū parit obligationē, non fictum. Ad argumentum Soti Respondeo, Obligationem nasci ex voto, si sit verum votum: at non est verum votum, sed simulatio voti, si mens interiùs nolit se obligare: ista enim interior voluntas est contra substantiam voti.

Dices, Hoc ipso, quo quis sciens naturam voti vult vouere, implicitè vult se obligare.

Respondeo Primò, Id verum esse si verè velit vouere: at is, qui habet animum non se obligandi, non vult verè vouere, sed simulat se vouere.

Respōdeo Secundò, Id verum esse, quando animus interiùs obligationi non contradicit. secùs quando expressè cōtradicit: non enim potest censeri implicita voluntas se obligandi, vbi adest expressa voluntas resistens obligationi.

7 *Quid si nō intendat implere.* Petes Secundò, Quid si vouens intendat quidem vouere, non tamen implere votum? *Quorūdā sententia.* Quidam viri docti putant etiam in hoc casu non teneri voto. Probant Primò, Quia D. Thomas art. 1. dicit, *Ad votum tria ex necessitate requiruntur, deliberatio, propositum voluntatis, & promissio.* loquitur autem de proposito non tantùm se obligandi, vt quidam volunt, sed de proposito exequendi: quia dicit *promissionem sequi ex proposito faciendi*. Secundò, Promittere nō solùm est se obligare, sed etiam significare se facturum quod promittitur: ergo qui habet animum non faciendi, non verè, sed fictè promittit; ac proinde non obligatur. Tertiò, Si quis promitteret & adderet se non habere animum implendi, videretur potiùs alteri illudere quàm promittere: ergo idem censendum si mente id ipsum addat.

Sed contraria sententia est communis Doctorum, Soti, Caiet. Nauarri. *Contraria verius.* Probatur Primò, Qui iurat se aliquid daturum, tenetur, etiamsi dum iurat non habeat animum dandi: ergo similiter qui promittit, tenetur, etiamsi dum promitteret, non haberet animum implendi promissum. Consequentia patet, quia in iuramento promissorio non minùs significas te habere animū implendi, quàm in simplici promissione: ergo si defectus illius animi, & mendacium in tali iuramento commissum non tollit vim iuramenti, nō tollet etiam vim promissionis. Secundò, Quando Superior aliquid præcipit, significat se velle vt ista res fiat, & tamen cōtingit interdum vt nolit illam executioni mandari; nec ob id, præceptum carebit vi obligandi: ergo potest quis etiam sibi ipsi imponere aliquam obligationem ad aliquid faciēdum; etiamsi careat animo exequendi. Tertiò, Possum aliquid alteri validè donare vel vendere absq; animo tradendi: cur non possim etiam validè promittere? Quartò, Denique multi sunt fortassis in quibusdam Ordinibus, præsertim militaribus, qui profitentur castitatem vel paupertatem absque proposito eam seruandi: quis tamen audeat dicere tales coram Deo non astringi suo voto? Quintò, Probatur allata ratione; quia sicut de ratione promissionis non est vt præstetur ipsa res, sed solùm vt detur aliquod ius remotum ad illam; ita neque de ratione ipsius est, vt habeas animum rem promissam pręstandi, sed solùm vt habeas animum cōferendi ius aliquod ad illam exigendam, & ad obligationem aliquam tibi imponendam.

Ad primum Respondeo, Illa tria requiri vt promissio legitimo modo, & absque peccato fiat. *Ad rationes*

Ad secundum, In promissione duo significantur. Primò, Quòd te ipsum obliges, ac proinde quòd habeas animum te obligandi. Secundò, Quòd sis facturus & habeas animum faciendi. Prior significatio pertinet ad essentiam promissionis. vnde vt promissio sit vera, debet quoque hæc significatio esse vera. Altera non pertinet ad rationem promissionis, vnde etiamsi vera non sit, non ideò promissio erit nulla.

Ad tertium, Qui suæ promissioni adderet se non habere animum implendi, putaretur non seriò, sed ioco promittere, nec velle obligari. alioquin si constaret illum seriò voluisse se obligare, posset cogi ad implendum quod promisit.

Ex supradicta tertia cōditione sequitur Primò, 8
Eum, qui aliquid vouit, si post votum aliquid se aperiat, quod antè latebat, vel quid noui eueniat, quod ille suo voto prudentum iudicio nō videtur voluisse comprehendere, ad illud non teneri. *Consectaria duo.* Ita docet Sotus lib. 7. qu. 2. art. 1. ad 3. ex D. Thoma. Nauarrus cap. 12. nu. 50. Lopez cap. 45. Fumus v. Religio, n. 9. v. g. vouisti peregrinationem, & interea viæ sunt redditæ infestæ latronibus; vouisti ingressum asperæ Religionis, & interuenit morbus, cum quo, medicorum iudicio, non poteris perferre; quibus euentis suspenditur executio. sed de hoc plura dubitatione secunda.

Votum non obligat vltra intentionem vouentis. Sequitur Secundò, Nullum votum obligare vltra expressam vel tacitam intentionem vouentis. Vnde qui professus est in Religione, vbi nõ seruabantur nisi essentialia, nõ intendens se vltra receptam consuetudinem astringere, non obligatur ad arctiora, vt docet Fumus, Nauar. & Lopez suprà, & Siluest. ex Panorm. Religio 3. q. 12. quod limita, Nisi fortè illa sint necessaria ad seruanda substantialia. talis tamen si nollet accedente reformatione duriora illa admittere, cogeretur aliud Monasterium, vel etiam aliam Religionem ingredi; quia propter tales non debet impediri reformatio.

4. Vt res sit grata. Quarta conditio est, Vt res promissa *sit grata* promissario: promittere enim cuipiam, quod ei displicet, non est promittere, sed minari.

5. Vt possit se obligare. Quinta est, Vt promissor *possit se obligare*: quidam enim per leges non possunt se promissione aut voto obligare, vel saltem non ita validè quin possit in irritum reuocari. Sed de his infrà.

DVBITATIO II.

Vtrùm votum cui error causam dedit, sit validum.

9 Videri possit votum ex errore profectũ, numquam esse validum. Primò, quia deest consensus; qui enim errat, non videtur consentire. L. Nihil cõsensui. 116. ff. de regulis Iuris. Secundò, quia DD. passim docent, votum non obligare vltra intentionem vouentis: ac proinde non obstringere in euentu, quem vouẽs excepisset, si cùm voueret, ei occurrisset: sicut in generali concessione non veniunt ea, quę quis verisimiliter in specie non esset concessurus. regul 81. de reg. Iuris in 6. Tertiò, Votum est promissio liberalis: ergo debet omnino esse libera: ac proinde nullo modo proficisci ex errore: nam ea ex parte caret libertate.

Pro solutione notandum est errorem posse esse, vel circa aliquid extrinsecum, & accidentarium rei promissæ, vt si res putetur facilior, iucundior, commodior, &c. vel circa aliquid pertinens aliquo modo ad rei substantiam. Nunc

10 *Error circa extrinseca.* Dico Primò, Si error sit solùm circa aliquid accidentarium, non tollit obligationẽ voti, quamuis sine illo errore non voluisses vouere. Colligitur ex dictis cap. 17. dub. 5. vbi ostensum est, errorem circa extrinseca, iure naturæ non violare contractũ. Idem docet Caiet. ver. Votũ. §. Ex parte. in fine. Sotus lib. 7. de Iustitia qu. 1. a. 2. ad 1. argumentũ. Nauar. in Summa cap. 12. num. 39. & alij passim. Confir. Quia si talis error tolleret obligationem, sequerentur grauissima incommoda, vt rectè docet Caiet. loco citato. plerique enim contractus humani possent dissolui; & pleræque professiones in irritum reuocari. plurima enim superueniunt, vel latet, quę si ab initio cognita fuissent, noluissent homines contrahere, aut vouere. & ita nihil in contractibus aut statibus hominum esset firmum aut stabile. Sufficit igitur ad obligationem notitia eorum, quæ rei vel actui sunt intrinseca, & aliquo modo ad substantiam pertinent; nisi lege positiua in quibusdam aliter statuatur.

11 *Error circa substantiã.* Dico Secundò, Si error sit circa substantiam voti, aut aliquo modo in substantiam redundet, sitque causa vouendi, irritum reddit votum. Est communis sententia DD. Censetur autem esse circa substantiam multis modis. Primò, si sit circa partem notabilem rei promissæ: vt si voueas peregrinationẽ Lauretanam, putans illam esse 10. dierum, cùm sit 20. non enim intendit nisi dimidiam operis partem. Secùs si error sit circa partem, quæ modica sit respectu totius; tunc enim excessus ignoratus non censetur exclusus, nisi de contraria intentione constet: vel si intendebat se absolutè ad tale opus obligare, non curando quantum esset; tunc enim error non est causa voti. Secundò, cùm erratur circa materiam operis; vt si voueas certum nummum, quem putas argẽteum cùm sit aureus. Si voueas ingredi certum monasterium putãs esse ordinis S. Benedicti, cùm sit Canonicorũ Regularium. Si putes disciplinam esse integram, cùm essentialia, aut alia principalia non seruentur. Secùs si deceptio solùm sit circa aliqua minutiora. ita Sotus suprà. Tertiò, cùm erratur circa personam cui opus præstandum; vt si voueas dare eleemosynam huic, quem putas esse Titium, cùm sit Caius. Quartò, cùm erratur circa causam formalem; vt si voueas dare eleemosynam Titio, putans esse pauperem, cùm sit diues. tunc enim non subest ratio formalis eleemosynæ, quam vouisti. Eleemosyna enim est subleuatio miseriæ paupertatis; quæ esse non potest, nisi vbi est paupertas quæ leuetur. Quintò, cùm erratur circa causam finalem vouendi extrinsecam. hoc enim modo error etiam in substantiam voti redundat; quamuis non semper: verùm tunc solùm quando votum fit ad aliquem finem à Deo impetrandum, qui expectetur à Deo tamquam merces operis voti. vt si voueas peregrinationem pro salute patris, quem putas ægrotare, cùm non ægrotet, vel iam obierit. Ratio est, quia peregrinatio non vouetur absolutè, sed vt medium & veluti pretium ad impetrãdam depulsionem morbi paterni. atqui re vera hîc & nũc non est medium ad illum finem, cùm finis sit impossibilis. non enim potest depelli morbus qui non est. ergo est deceptio circa substantiam eius quod formaliter vouetur. medium enim accipit rationem formalem ex fine. Confirmatur, quia tale votum habet hanc tacitam conditionem, si morbo laborat; si tali bono caret, &c. Nam vouetur peregrinatio non absolutè sed cum restrictione ad talem finem. Non enim totum votum est, voueo peregrinationem, sed voueo peregrinationem pro salute parentis. vbi apertè implicatur conditio votum determinans & conditionale efficiens: ergo si non extet, votum est irritum. Idem dicendum quando votum fit ad aliquem finem principalem obtinendum, & posteà contingit animum mutari. vt si vouisti peregrinationem Lauretanam vt felix tibi obtingat matrimonium, & posteà velis viuere cælebs. accessoriũ enim sequitur suum principale. vnde cessante fine cessat votum, quod se ad illum habebat accessoriè. Si autem finis expectetur non vt præmium voti, sed alio modo, vt ex industria vel fauore hominum, error circa finem non reddet votum irritum: quia non redundat vllo modo in substantiam voti. Neque refert vtrùm sit finis principalis quem sibi vouens proponit, an secundarius, quem vocant causam impulsiuam; nam vterque est prorsus extrinsecus voto, cùm non ingrediatur ipsum votum, nec illud afficiat aut restringat; vt si voueas Religionem principaliter eo fine vt peruenias ad

Præla-

Prælaturam, falsò persuasus monachos statuisse te eligere: si voueas peregrinationem ad limina Apostolorum, falsò persuasus hac ratione à Pontifice obtenturum te canonicatum: aut si id facias vt inuisas fratrem quem ignoras obijsse. Non enim consideratur quid moueat ad vouẽdum, sed quid absolutè sciens & volens promittas. Nec refert quòd ita sis affectus animo, vt si scires te decipi circa causam motiuam, nolles vouere: quia ille affectus re ipsa nihil operatur contra votum, cùm cõditio ad hoc requisita, nempe scientia veritatis, desit; & non obstante eo affectu habes alium affectum quo absolutè vis vouere, & voues. sicut si des eleemosynã pauperi existimans esse probum, cùm sit improbus; & ita sis affectus, vt si scires eius improbitatem, nolles dare; nihilominùs valida est donatio. quia reipsa das absolutè ad leuãdam inopiã, etsi probitatis opinio te ad dandum mouerit: affectus ille non dandi ex hypothesi si scires, est inefficax ob defectum conditionis. vnde nihil operatur contra votum. idque verum est, non tantùm de affectu habituali & implicito, sed etiam de actuali & expresso. Confir. quia error circa accessoria & extrinseca rei promissæ, non tollit consensum circa principale & substantiam. Idem cernitur in contractu matrimonij, & sponsalium.

Sextò, si sit error circa vim voti. vt si persuasus sis votum non obligare nisi sub peccato veniali: aut posse à te ipso relaxari facili negotio. talis enim ignorat naturam actus quem facit. Idem dicendum si quis putaret matrimonium solubile, sicut passim soluitur apud ethnicos. debet tamen error esse causa actus: alioquin non reddet illum irritum; cùm sit error speculatiuus & impertinens ad actum, qui censetur fieri absolutè iuxta conditionem suæ naturæ.

12 Ex his patet non esse constituendam differentiam in proposito inter votũ simplex & solemne: quia sicut votum solemne non est irritum ratione erroris, nisi error redundet aliquo modo in substantiam voti; ita neque votũ simplex est irritum, nisi error sit aliquo modo circa substantiam. Vnde si quis fraude alterius (v. g. falsis promissis) induceretur ad nuncupandum votum simplex continentiæ vel obedientiæ, non minùs esset validum, quàm si sic induceretur ad professionem religionis: qui est casus cap. fin. 20. qu. 3. Similiter in casu cap. Ex parte. 9. de conuers. coniugatorum. vbi susceptio veli seu professio ex causa falsa est valida, etiam votum simplex religionis validum esset. Idem dicendum in casu cap. Veniens. 16. eodem titulo. vbi professio mariti, in quam vxor dolo inducta consenserat, iudicatur valida; etiam votum simplex religionis, & castitatis validũ fuisset.

13 *Discrimen inter votũ & promissionem homini factã.* Dices Primò, Promissio homini facta non est valida, si ex errore procedat, quãuis ille error non sit contra substantiam; vt si res fiat difficilis, quæ putabatur facilis; si persona sit improba cui promisisti, cùm putares esse probã: ergo idem dicendum erit de promissione facta Deo. Resp. negando conseq. promissiones enim vulgares quæ inter homines fiunt, si ex aliquo errore procedant, dicuntur inualidæ, non quòd sint iure naturę irritæ, sed quia in irritum reuocari possunt arbitrio promittentis. ita enim vsu passim receptum est, ad vitandas multas difficultates (præterquam in quibusdam promissionibus, vt v. g. mutui inter mercatores) vt sicut homo homini facilè aliquid promittit, ita etiam facilè possit reuocare, si deprehendat se ex errore aliquo promisisse; vel aliquid detegatur, quod si anteà nosset, non promisisset. Secùs est in promissionibus quæ Deo fiunt. hæ enim hoc ipso quo semel valent, statim fiunt insolubiles, ita vt non nisi superiori potestate, & iusta causa relaxari queant: sicut matrimonium si semel valeat, insolubile est. Accedit quòd in promissionibus & cõtractibus humanis lex positiua sæpè tollat obligationẽ, vel ius illius tollendæ & elidendæ tribuat, si ex errore procedant. L. Et Eleganter. 7. ff. de dolo. & 15. q. 6. c. 1. de quo vide suprà c. 17. dub. 6. Id autem non facit in votis: idque meritò ob reuerentiam diuini numinis. Vnde Glossa in d. c. Ex parte, v. *Falsa sit causa*, dicit, *Dolum aduersarij in spiritualibus non vitiare contractum, nec considerari causam aut intentionem contrahentis*: quod maximè verum est in votis, iuramentis, matrimonij contractu, susceptione baptismi, &c.

Dices Secundò, Qui vouit ieiunium in certam diem, aut peregrinationem ad certum locum, non tenetur, si inde notabile damnum referret, vt si valetudo læderetur; si iter latronibus sit infestũ, &c. atqui hìc non est error, vel ignorantia circa substantiam, sed circa extrinseca. ergo, &c. Resp. Ista vota tali euentu non obligare, non quia ex errore, sed quia secundùm legem prudentiæ, & ex communi hominum vsu, atque adeò ipso iure habent tacitam cõditionem, *si absque notabili damno potero*: vt patet in præceptis Ecclesiæ de simili materia. Multæ enim difficultates extrinsecùs obuenire possunt, ob quas non expediat mandari executioni. Itaque ratione illarum conueniebat subesse tacitam conditionem. Difficultatum autem quæ ex intrinseca rei natura oriuntur, non ita habetur ratio, præsertim in voto rei maximæ, vt castitatis & religionis. Debuerunt enim antè esse præcogitatæ. vnde nec vsu, nec iure, ratione illarum subest tacita illa conditio.

Ad rationes. Ad Primam rationem initio propositam Resp. non deesse consensum necessarium; quia qui consentit in principale, censetur cõsentire in accessoria & coniuncta. qui errat non videtur consentire, si error sit circa rei substantiam: vel certè non ita. consentit, quin possit resilire, quando contractus est solubilis.

Ad Secundam: Votum non obligat vltra intentionem vouentis; sed quando error est circa accessoria, intentio vouẽtis etiam ad illa se extendit saltem virtualiter, vt dictum est. Non obstringi vouentem in euentu quem excepisset, verum est, si ex vi affectus quo votum fecit, illum euentum excepisset: secùs si excepisset solùm ex vi alterius affectus, quem actu vel habitu tunc habuit. Illa autem regula, In generali concessione, &c. intelligitur de concessione Principis vel Superioris facta inferioribus, & de ijs quæ non solent generalibus vel obscuris terminis concedi, ad quę iudicio prudentum intentio concedentis non se extendit.

Ad Tertiam: Non requiritur vt promissio liberalis sit omnino libera. potest enim fieri vt quis promittat aliquid gratis absque obligatione (quod est promittere liberaliter) & tamen id faciat ex metu vel errore aliquo. Aliud enim est liberè promittere, aliud liberaliter. quamuis eo euentu sæpè possit reuocari, vt dictum est. Et quamuis qua parte est ex errore, non sit libera formaliter; tamen est libera virtualiter, ratione sciẽtiæ circa principale.

DVBITATIO III.

Vtrùm metus votum irritum reddat, & quo iure.

14 NOtandum eſt *metum* alium dici *grauem*, vtpote grauis mali, & qui virum conſtantem percellat: alium *leuem*, qui in virum conſtantem non cadat; de quo vide ſuprà cap.17.dub.6. Rurſus alium iuſtè incuti, alium iniuſtè. Item alium incuti ad extorquendum votum, alium ex alia cauſa prouenire.

Si metus grauis ad hoc incuſſus. Quibus poſitis omnes DD. conueniunt, metum grauem iniuſtè incuſſum ad extorquendum votum, tollere voti obligationem, illudque omnino irritũ reddere. Colligitur ex cap. Perlatum. 1. & cap. Abbas. 2. de his quę vi metúſve cauſa fiũt. Ratio eſt, quia in ijs quæ ad ſtatum & votorum obligationem pertinent, homo eſt ſui iuris & arbitrij: vnde non poteſt ad illa cogi à cauſa extrinſeca. Vnde regul. 116. ff. de regulis Iuris dicitur: *Nihil conſenſui tam contrarium eſt, quàm vis atque metus; quem comprobare, contra bonos mores eſt.*

Iniuſtè incuſſus. Debet autem hic metus eſſe *iniuſtè incuſſus*, vt plerique DD. tradunt. Siluester v. Metus. qu. 6. Sotus lib.7. quęſt.2.a.1. ad. 1. Angelus v. Metus nu.8.& 10.& alij. Ratio eſt, quia hic ſolus cenſetur repugnare libertati, tamquam cauſa extrinſecùs cogens. Quare metus iuſtè incuſſus non irritabit votum; ſicut nec matrimoniũ, aut alios contractus irritos reddit. Vnde ſequitur, ſi maritus vxori in adulterio deprehenſæ priuata auctoritate mortem minetur, niſi profiteatur religionem, profeſſionem inde ſecutam fore irritam; vtpote metu iniuſtè irrogato extortam. Non enim poterat illam iure priuatim occidere. Si autem minetur accuſationem & mortem via iuris, profeſſio erit valida; quia iure poterat id facere. Pari modo, ſi reo mortis detur poteſtas redimendi ſupplicij profeſſione religionis, vel matrimonio puellę ſe offerentis, erit validum quod actum fuerit.

15 Aduerte tamen non deeſſe Doctores, qui putant metum grauem etiam iuſtè incuſſum irritam reddere profeſſionem Religionis, & matrimonium. Ratio eſt, quia hæc duo requirunt ſummam libertatem, quæ non minùs aufertur cùm iuſtè incutitur, quàm cùm iniuſtè. Ita Couarruuias in 4.p.2. cap.3. §. 5. num. 7. vbi citat Gloſſam in cap. Veniens. 2. de ſponſalib. & in cap.2. de ijs quæ vi, Felinum & alios. Pro qua ſententia Sanches lib. 4. diſput.13. citat Goffredum, Hoſtienſem, Ioannem Andream, Ancharanum, Henricum, Fortunium, & alios multos, dicitque eſſe probabilem. Alij exiſtimant metum iuſtè intentatum irritare profeſſionem & matrimonium, quando incutitur auctoritate priuata; non autem ſi incutiatur à lege vel iudice, præſcriptum legis exequente: vt ſi lex ſtatuat, vt violator virginis cogatur per Iudicem ad eam ducendam.

Si iuſtè poterat inferri. Sed verius eſt, quod iam diximus, metum numquam irritare votum aut matrimonium, quando malum, quod proponitur, iuſtè inferri poteſt: ita ferè ceteri Doctores. Ratio eſt, quia quando metus iuſtè irrogatur ob crimen, nõ tam cenſetur inferri ab extrinſeco, quã prouenire ab intrinſeco, nempe à propria voluntate, & natura delicti: & is qui votũ proponit, potiùs aufert quàm infert metum, oſtendens viam euadendi mali. id autem quod ex propria voluntate oritur, non cenſetur moraliter libertati repugnare. Confir. quia talis metus non reſcindit ceteros contractus, vt omnes fatentur: ergo nec votum, aut matrimonium: non enim maior libertas ad naturam profeſſionis vel matrimonij requiritur, quàm ad alios contractus; quamuis vt illa conuenienti modo fiant, maior requiratur, ob vinculi inſolubilitatẽ, & graue onus quod ſecum adferunt. Hinc patet reſponſio ad primam partem rationis contrariæ ſententiæ. Id autem quod ſubſumitur, falſum eſt, ſi res moraliter expendatur: nam metus iuſtus, cùm oriatur ab intrinſeco, non cenſetur libertati officere. De quo vide ſuprà cap.17. dub.6.

Pari modo debet hic metus non ſolùm eſſe incuſſus iniuſtè, ſed etiam aliquo modo ad votum eliciendum, ita vt is qui metum infert, nolit deſiſtere à malo iniuſtè irrogando niſi votum emittas. 16 *Ad votum eliciendum.* quòd ſi ob aliam cauſam incutiatur, v.g. ad vltionem iniuriæ (vt ſi voueas religionem, vt Deus te liberet è manibus Tyranni, aut inimici perſequẽtis) valet. Tunc enim votum non emittitur vt ſatisfiat voluntati inuaſoris, neque in eius gratiam exhibetur, vt ſit veluti pretium, quo ceſſet ab iniuria; ſed exhibetur Deo, vt ab eo impetretur auxilium: ſicut cùm quis iniuſtè oppreſſus ab inimico, promittit aliquid alteri vt auxilium ferat, tenetur: ſecùs ſi inimicus illum ad promittendum cogat. Ratio eſt, quia quando aliquis iniuſtè cogit promittere, promiſſio non eſt libera, nec ex ſpontaneo proueniens affectu, ſed extorta ab extrinſeco: ſecùs verò quando quis ex ſe promittit, vt opem ab aliquo impetret.

Non tamen eſt neceſſarium, vt metus incutiatur principaliter ad votum eliciendum, ſed ſatis eſt vt incutiatur iniuſtè, & concedatur votum ad redemptionem mali intentati, vt conſtat ex d. ca. Perlatum, de ijs quæ vi, &c. vbi mulieri ob ſuſpicionem adulterij intentatur mors à famulis mariti, & ex affectu miſericordiæ conceditur vt redimat mortem profeſſione religionis; quæ tamen profeſſio ibi declaratur irrita.

Ex dictis ſequi videtur, ſi alius qui metum non intulit votum poſtulet, vt opem ferat, votum fore validum: vt ſi inimico perſequente fugias ad monaſterium, & Abbas nolit concedere latebras aut aſylum, niſi voueas te fore monachum. Abbas enim non infert metum, ſed hic iam eſt illatus ab inimico, & ille proponit tibi rationem euadendi, ſpondetque opem (quam tibi ex iuſtitia nõ debet) ſi velis vouere; qua in re non facit tibi iniuriam. Nihilominùs contraria ſententia in hoc caſu eſt etiam probabilis. Nam Abbas recuſando aſylum cenſetur metum continuare. tenebatur enim concedere, etſi non ex iuſtitia, at certè lege charitatis, & quidem gratis, abſq; tali obligatione. Vnde iniquè recuſando eſt cauſa continuationis metus; idq; directè ad extorquendum votum. ſicut ſi alicui extrema inopia confecto nolim ſuccurrere, niſi religionem voueat, videbor metu mortis votum extorſiſſe. quare non obſtringet.

Sed difficultas eſt, quo iure metus votum irritum reddat. Multi cenſent id fieri iure naturali. 17 *Quo iure metus irritet votum.* Inſinuat Sotus lib.7.q.2.a.1. Nauar. cap.12.n.52. Gloſſa in c. Abbas. 2. de his quæ vi. Bonauentura in 3. diſt. 39.a.3.q.2. vbi dicit: *vota coacta eſſe irrita; quia Deus vult ſacrificia non coacta, ſed voluntaria.*

taria. Denique idem ſentire coguntur omnes, qui tenent metum iure naturæ irritum reddere matrimonium, vt D. Thomas, Scotus, Gabriel, Couar. Turrecremata, Antoninus, Richardus, & alij quos citat Sanches lib. 4. de matrimonio diſp. 14. Probari poteſt Primò, Quia nullus eſt canon, qui id ſtatuat: omnes enim ita loquuntur, vt videantur ſupponere tale votum per ſe irritum eſſe; vt patet d. cap. Perlatum. 1. de his quæ vi, & alijs Iuribus. Secundò, quia Deus promiſſiones per iniuriam extortas non acceptat, ne ſocius iniquorum & approbator iniuriæ eſſe videatur. Confir. quia nemo probus promiſſionem tali modo ſibi factam acceptaret, aut aliquid ex ea iuris prætenderet. Tertiò, quia talis promiſſio homini facta eſt irrita, vel ſaltem pro arbitrio promittentis reuocari poteſt; vt oſtenſum eſt cap. 17. dubit. 6. quia non refert à quo metus illatus ſit, quando conſtat metu factum: ergo etiam promiſſio Deo facta reuocari poteſt ob iniuriam quæ interceſſit.

Probabile eſt irritare iure natura. Hæc ſententia eſt ſatis probabilis; eaque poſita ſequitur, non ſolùm metum grauem, ſed etiam leuem, irritum reddere votum in foro conſcientię, ſi per iniuriam incuſſus ſit. Ratio eſt, quia iure naturę nõ eſt diſtinctio metus grauis & leuis, ſi eodem modo eſt cauſa conſenſus: ſed hoc diſcrimen pertinet ad forum externũ; vbi cùm metus eſt leuis, non præſumitur fuiſſe cauſa conſenſus, ſed libertas animi: vnde non iudicatur actus inualidus. Confir. quia metus grauis non reddit votum irritum quia grauis, (poteſt enim eſſe grauiſſimus & nõ irritare; vt patet cùm quis metu mortis in naufragio vouet; cap. Sicut nobis. 17. de Regular.) ſed quia per iniuriam incuſſus, ad extorquendũ conſenſum: ergo ſi metus leuis eodem modo ſit incuſſus, & eodem modo impellat ad conſenſum, cur non ſimiliter inualidum reddat? Hanc ſententiam *Metus leuis.* de leui metu expreſsè tenet Nauarrus, non ſolùm de voto per talem metũ extorto, ſed etiam de matrimonio, in Enchirid. cap. 22. n. 51. §. Septimum. & lib. 1. conſil. tit. 39. conſil. 1. num. 7. Vbi pro hac ſententia citat Hoſtienſem, Ioannem Andream, Adrianum, & Sotum. Eamdẽ in caſu matrimonij tenet Decius in cap. vlt. de appellationibus n. 3. & ſequent. & aliqui recentiores, quos refert Sanches lib. 4. de matrimonio diſp. 17. eorumque ſententiam ſatis probabilẽ iudicat. Si in matrimonio eſt probabilis, multò magis in voto & profeſſione; quia plurimi Doctores tenent profeſſionẽ irritam reddi metu reuerentiali, nõ tamen matrimonium: quos citat Couar. in 4. decret. c. 3. §. 6. n. 7. vbi dicit hanc ſentẽtiam eſſe communem. Itaq; metus, qui matrimoniũ reddit inualidum, etiã votum reddet.

Ex qua ſequitur, votum & profeſſionem, ſolo metu reuerentiali, quo quis per pudorem & reuerentiam non audet contradicere parenti vel Superiori, etiamſi aliud malum non timeat, eſſe inualida. Item eum, qui tali metu ordinatus fuit, non teneri voto caſtitatis, aut ad lectionem precum canonicarum, aut ad ſtatum eccleſiaſticum.

18 *Verius irritare iure poſitiuo.* Contrariam tamen puto veriorem; nimirum metum ſolo iure poſitiuo irritum reddere votum. Silueſt. v. Metus. qu. 8. Arragon. q. 88. a. 3. Henriq. lib. 1. de matrimonio cap. 9. nu. 1. & 3. & ferè quotquot ſentiunt matrimonium metu contractum, ſolo iure poſitiuo irritum eſſe.

Probatur Primò, quia metus iure naturæ non reddit irritos alios cõtractus, aut promiſſiones, ſed ſolùm dat poteſtatem irritandi propter iniuriam, quando contractus natura ſua eſt ſolubilis, vt oſtenſum eſt cap. 17. dub. 6. ergo neque votum iure naturæ inualidum reddet. Neque dici poteſt, ei qui ſic vouit, dari poteſtatem irritãdi, ſicut in alijs contractibus: quia votum eſt natura ſua inſolubile, ſicut matrimonium. quare ſicut matrimonium ſemel validè initum non poteſt ſolui arbitrio contrahentis, etiamſi dolo vel alia iniuria extortum ſit, eo quòd natura ſua ſit inſolubile; ita nec votum arbitrio vouẽtis. Confir. quia per tale votum Deo ius abſolutum & ab alio independens acquiritur: hoc autem Ius tolli non poteſt, niſi per ipſius condonationem.

Secundò, Deus nullã iniuriam intulit: ergo ratione iniurię reſcindi nequit. Nec obſtat quòd iniuria illata ſit à tertio, & alij contractus, ſi metus incuſſus ſit à tertio, reuocari poſſint: id enim prouenit vel quia illi ſunt ſolubiles; votum verò natura ſua inſolubile; vel quia homines non habẽt ius cogendi, Deus autem per ſe cogere poterat. vnde mirum non eſt, ſi ipſi ius irreuocabile acquiratur per coactionem iniuſtam alterius. vel deniq; quia hæc reuerentia debetur diuinæ maieſtati, vt quidquid illi quouis modo pleno iudicio promiſſum eſt; inſolubiliter, niſi ipſe condonauerit, ſeruandum ſit: id enim ad honorem diuinum pertinet. *Coactio tertij non impedit.*

Tertiò, Matrimonium metu graui extortum, ſolo iure naturæ ſpectato, eſt validum, ſecundùm veriorem ſentẽtiam; nec propria auctoritate ſolui poteſt; ſimiliter & iuramentum: ergo etiam votum ſimili metu expreſſum, eodem iure validum erit.

Hinc ſequitur, cùm Eccleſia id ſolùm ſtatuerit de metu graui, metum leuem non irritare; nec tribuere poteſtatem irritandi: quamuis in alijs contractibus ſufficiens ſit, vt metum paſſus, in foro conſcientiæ non obligetur, & metum inferens ad reſtitutionẽ teneatur; vt dictum eſt cap. 17. dub. 6. *Solus grauis irritat votum.*

Quòd ſolus metus grauis hoc faciat, colligitur ex cap. 1. de his quę vi; vbi requiritur *metus mortis*, vt profeſſio cenſeatur irrita. Sub *metu mortis*, intellige quemuis alium grauem: fit enim ibi ſolùm mentio metus mortis, quia ſpecies facti aliud non poſtulabat. Et cap. Cùm dilectus. 6. eodem, requiritur *metus cadens in conſtantem virum.* cap. final. Qui clerici vel vouentes, &c. inſinuatur *imperium parentum* non ſufficere vt votum ſit irritum. Idem dicit Gloſſa ibidem de *imperio regio.* quia etſi hęc metum aliquem cauſent, non tamen grauem. Hoc intelligendũ de ſimplici imperio, cùm nihil aliud mali timetur, quàm breuis aliqua offenſio, vt colligitur ex eodẽ cap. alioquin ſi timeatur perpetua offenſio, vel mala tractatio, vel ſimul adſint preces importunæ, ſufficiet tale imperium ad votum irritandum; quia gignet metum grauem. Sic intellige cap. 8. Puellæ. 20. q. 1. *Puellæ, quæ non coactæ parentum imperio habitum ſuſceperunt, ſi poſteà nuptias elegerint, præuaricantur.* vbi à contrario ſenſu inſinuatur non præuaricari, ſi *coactæ parentum imperio* fecerint.

Ad primam rationẽ pro diuerſa ſententia: nullus canon id expreſsè ſtatuit; quia fortè intercidit, vel numquam ſcripto editus eſt, ſed ſola cõſuetudine ſeruatus. ſicut etiam nullus canon extat, qui matrimonium metu contractum ſtatuat eſſe irritum; cùm tamen probabilius ſit hoc eſſe ex decreto Eccleſiæ. Idem dicendum de matrimonio fidelis cum infideli: de quo etiam non eſt dubitãdum 19 *Ad rationes.*

quin Ecclesia statuerit vt sit irritum; quamuis Canon non reperiatur.

Ad Secundam: Non ideò Deus censetur approbare iniuriam, quia acceptat tale votum; sicut nec approbat, dum acceptat iuramentũ sic extortum.

Ad Tertiam: patet ex dictis.

Aduerte tamen, æquitatem naturalem postulare vt huiusmodi vota facilè per Prælatos Ecclesiæ, nomine Dei, relaxentur. quamuis ob reuerentiam diuinæ Maiestatis, seposito ecclesiæ decreto, soli non possint propria auctoritate. posito tamen ecclesię statuto, quo talia vota reddit irrita, Deus illa non acceptat; & sic nullam obligationẽ inducunt.

DVBITATIO IV.

Vtrùm propositum aliquando habeat vim voti.

20 *Propositum perseuerandi.* PAludanus in 4. d. 38. qu. 1. conclus. 3. dicit *propositum* æquipollere voto simplici in vno casu, nempe quando quis intrat Religionem cum proposito perseuerandi, & Deo perpetuò famulandi. Idem tenet D. Antoninus 2. p. tit. 11. ca. 2. in principio. In eadem sentẽtia sunt ferè omnes Canonistæ: ex quibus plerique putant tale propositum cum susceptione habitus habere vim voti solemnis, vt refert Siluest. v. Religio 1. q. 8. & D. Anton. suprà.

Probatur Primò, Ex cap. Statuimus. 23. de Regularibus, vbi Gregorius IX. ait, *Nouitios posse liberè ad priorem statum intra annum redire, nisi euidenter appareat, quòd tales absolutè voluerint vitam mutare, & in Religione perpetuò Domino seruire.* & cap. Consulti. 20. eodem titulo Innoc. III. consultus sic respondet, *Licet super hoc senserint diuersi diuersa; nos tamen credimus distinguendum, Vtrùm is, qui conuertitur, proposuerit absolutè vitam mutare, vt sic in habitu regulari omnipotenti Deo de cetero famuletur; An conditionaliter experiri obseruantiam regularem, vt ita demum si intra annum ei placuerit, profiteatur ordinis disciplinam, aut fortè si non placuerit, moribus emendatis ad statum reuertatur pristinum. In primo casu debet, vt regulariter viuat, ad laxiorem saltem regulam pertransire.*

Secundò, Qui contra propositum tale facit, inconstans est in re magni momenti: ergo peccat, ac proinde tenebatur in proposito perseuerare.

Tertiò, Quòd habeat vim voti solemnis, probari videtur ex cap. Beneficium, de Regul. in Sexto, vbi dicitur, Beneficium eius, qui ingressus est annum probationis, posse alteri dari, *si constet absolutè voluisse vitam mutare*: at non daretur alteri, nisi ipse putaretur professus.

21 *Præter propositum requiri promissionem.* Verùm contraria sententia, scilicet non sufficere propositum, sed requiri vlteriùs promissionem, est ferè communis Theologorum, eamque tenet D. Thomas hoc loco art. 1. Bonauent. in 4. dist. 38. art. 1. qu. 1. Richardus eadem distin. q. 3. circa tertium princip. Abbas in cap. Litteraturam, de voto & voti redempt. Angelus, Votum 1. quæst. 7. Siluester, Votum 1. qu. 2. & Religio 5. qu. 8. Nauarr. cap. 12. num. 26. & passim recentiores.

Probatur Primò, Ex Scripturis, quę apertè indicant obligationem votorum nasci ex promissione, Deut. 23. *Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere. si nolueris polliceri, absque peccato eris.* Et infrà; *Facies sicut promisisti.* Eccles. 5. *Si quid vouisti Deo ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio.* nusquam dicit *propositum* obligare, sed promissionem.

Secundò, Probatur ex cap. Litteraturam, vbi dicitur, *eum, qui vltra propositum mutandæ vitæ non est progressus in voto, non teneri.*

Tertiò, Votum importat quamdam obligationem sui erga alterum: atqui homo non solet se alteri obligare solo proposito, sed promissione: nisi enim ad propositum accesserit promissio, non putat se alteri obstrictum. Confir. quia sicut imperando obligat quis alterum sibi, & ordinat quid ab ipso erga se fieri velit; ita promittendo obligat se erga alterum, & indicat quid à se alteri fieri velit.

Quartò, Nemo seipsum obligat nisi intendat seipsum obligare: quamuis nec intentio sufficiat: atqui solo proposito faciendi aliquid non me intendo obligare: ergo non habet vim voti.

Quintò, Quia Concilium Tridentinum sessione 25. cap. 15. & 16. concedit nouitijs annum probationis, & toto illo tempore vult illos manere liberos, vt si putent disciplinam sibi non conuenire, liberè possint egredi: ergo solo proposito non censet hominem astringi.

Ad primum Respondeo, Illos Canones intelligendos de proposito, quod fit animo vouendi, & se obligandi; etiamsi exteriùs verbis vel nullis, vel nullam voti speciem præ se ferentibus fuerit expressum: vt cùm quis dicit, Domine, Ego hîc perpetuò volo tibi seruire, intendens Deo se obligare. 22 *Ad argumenta. Intellectus Canonum.*

Colligi id potest ex illa distinctione, quæ habetur dicto cap. Consulti: nisi enim quis hoc modo proposuerit vt simul tacitè vouerit, non videtur omnino absolutè proposuisse; quia aliàs semper est aliqua saltem tacita conditio, nempe nisi animum mutare contigerit. Alij respondent (& eodem recidit) agi de proposito, quod promissione, seu voto firmatum est. *Propositum intentione vouendi expressum.*

Dici etiam potest, Olim ex vsu Ecclesiæ susceptionem habitus cum absoluto proposito mutandæ vitæ factam, habuisse vim voti supplicis. Dupliciter enim habitus suscipiebatur. Primò, Animo experiundi; & tunc liberè poterat resilire. Secundò, Non animo experiundi, sed perpetuò manendi; & tunc censebatur se tacitè obstringere saltem voto simplici. tale enim votum isti susceptioni habitus erat annexum: vnde non poterat redire ad sæculum, sed tenebatur regulariter viuere; ita tamen vt posset transire ad regulam laxiorem, vt colligitur ex cap. Consulti. Posteà tamen ille mos est abolitus, & Canones vtrisque vsque ad professionem liberum esse voluerunt, nisi votum expressum interuenisset; vt patet cap. Litteraturã. 3. de Voto. & cap. Qui post votum. 5. eodem in 6. habuisse id vim voti simplicis tantùm, non autem professionis, vt plurimi DD. Canonum tenuere; docet egregiè Panorm. in d. cap. Consulti. 22. de Regular. num. 3. citans pro eadem sententia Cardinalem Zabar. *Aptior responsio.*

Ad secundum Respondeo, Esse aliquam inconstantiam, si absque vlla causa, sola animi leuitate propositum mutes: sed hæc inconstantia non est nisi venialis. Si autem aliqua ratione nitaris, vt quia sentis incommoda, &c. non est propriè inconstantia, nec vllum peccatum: nemo enim tenetur persistere in bono, quantumuis illud magnum sit, ex solo proposito; sed vt teneatur, debet aliunde ad illud esse astrictus; v. g. præcepto, promissione, contractu. vide infrà lib. 3. cap. 6. dubit. 6. *Inconstantia.*

Ad

23 Ad tertium, Ex eodem illo cap. colligi poteſt, illud propoſitum in Nouitio nō habere vim profeſſionis; quia diſtinguitur à profeſſione tacita & expreſſa;ſic enim ait Pontifex, *Beneficium Nouitij intra annum probationis non eſſe alteri conferendum, niſi ipſius accedat aſſenſus, aut conſtet quòd vitam voluerit abſolutè mutare, vel profeſsionem expreſſam fecerit, vel ſcienter habitum receperit profeſſorum.* Vnde dico cum Panormitano in cap. Litteraturam, ibi agi de propoſito, quod voto ſimplici firmatum eſt, vel cum ſuſceptione habitus habet vim voti ſimplicis, vt dictum eſt. qui enim cum tali propoſito habitum ſuſcipit, cùm tacito voto ſe obſtringat, videtur beneficio renuntiare: & ita permittit Pontifex vt alteri conferatur.

Mutatio boni propoſiti.

24 Obijci etiam poteſt cap.4. Qui bona. 17. qu.1. vbi dicitur, *Qui bona agunt, ſi meliora agere deliberant, & poſt deliberata non faciunt; licet in bonis prioribus perſeuerent, in conſpectu tamen Dei ceciderunt ex deliberatione.*

Reſpondeo, Inde non ſequi propoſitum melioris boni habere vim voti, ſed vt ſummum inducere aliquam obligationem, etſi non grauem: non enim qui tale propoſitum deſerit, idcircò dicitur cadere coram oculis Dei, quòd peccet mortiferè; nam etiam qui venialiter peccat, *cadere* dicitur, iuxta illud, *Septies in die cadit iuſtus*: &, *Iuſtus ſi ceciderit, non collidetur.* Addo etiam dici *cadere* vel *retrocedere* (de quo ibi propriè agitur) qui perfectiora exercitia deſerit, quamuis id ſine peccato faciat. vnde ex illo loco non poteſt colligi in ea re commiſſum eſſe vel peccatum veniale. vide Gregorium homilia 3. in Ezech. ſub finem, vbi paulò aliter habetur quàm hîc à Gratiano refertur. nec dicit Gregorius tales *cadere* abſolutè, ſed *cadere in deliberatione*. *Hi*, inquit, *ante iudicia humana ſtare videntur in opere, ſed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione*: nimirum quia receſſerunt animo à perfectioribus, quæ propoſuerant: qui receſſus abſque peccato fieri poteſt, quando aliqua cauſa ſubeſt.

Multa in voto concurrunt.

Ex dictis patet, cùm multa in voto reperiantur, videlicet deliberatio, propoſitum boni operis, propoſitum vouendi, promiſſio, obligatio; ſolam promiſſionem eſſe votum; propoſitum & deliberationem eſſe quid præuium; obligationem, effectum.

DVBITATIO V.

Cuius virtutis actus ſit votum.

D. Thomas art. 5.

25 Ratio dubitandi eſt, quia fiunt etiam vota Sanctis, quorum cultus non procedit à virtute religionis, ſed douliæ vel obſeruantiæ. Deinde votum eſt promiſſio quædam: promiſſio autem vel eſt gratuita vel remuneratoria. promiſſio gratuita eſt actus liberalitatis, remuneratoria verò eſt actus gratitudinis.

Eſt actus religionis ob duas cauſas.

Reſpondeo, & dico Primò, Votum eſſe actum religionis, quando fit Deo. Probatur, quia non promittimus aliquid Deo, vt ipſi inde aliqua vtilitas proueniat, ſicut promittimus homini: ſed vt ipſum honoremus, & vt nos ipſos reuerentiâ Dei in bono firmemus. vtrumque autem ad religionis virtutem pertinet. Confir. Quia omnis laus, quæ eſt in actu vouendi, ex hiſce duabus cauſis pendet: ideò enim laudabile eſt vouere, quia laudabile eſt Deum honorare, & eius reuerentiâ ſe in bono propoſito firmare.

Quo modo Deus honoretur voto.

Sed obſcurum eſt quomodo Deus voto honoretur, præſertim ſi id, quod vouetur, non ſit cultus aliquis, v.g. ſacrificium, hymnus, &c. ſed aliquid ad alias virtutes pertinens, vt paupertas, caſtitas, obedientia, ieiunium, & ſimilia, quæ nullum cultum præ ſe ferunt.

Reſpondeo, Honoratur Deus ipſo actu vouendi, Primò, Quia voués, ſuo facto ſignificat ipſum habere cognitionem & prouidentiam rerum humanarum. Secundò, Teſtatur ipſum eſſe ad quem in anguſtijs ſit confugiendum; & qui ſolus poſſit opem ferre. Tertiò, Quia vouens, illâ ipſâ re, quam vouet, intendit illum honorare, & gratum obſequium exhibere: etſi enim illa res non ſit naturâ ſuâ cultus aliquis, ſtrictè accepto hoc nomine; eò quòd per ſe non ſignificet diuinam excellentiam, & noſtram ſubiectionem; tamen in cultum aſſumi à nobis poteſt: nam poſſumus eo animo facere vt teſtemur noſtram ſeruitutem & diuinum principatum. Sic ieiunium etſi nullũ cultum præ ſe ferat, tamen aſſumi poteſt ad honorandum Deum vel Sanctum aliquem, & ab omnibus gentibus in hunc finem vſurpatur. Idem dicendum de paupertate, caſtitate, & obedientia: quidquid enim ſcitur eſſe gratum numini, poteſt fieri ad eius honorem, & ad ſuam teſtandam ſeruitutem. nam etſi facere aliquid præciſè quia gratum alteri, potiùs ſit beneuolentię quàm honoris: tamen ſi facis hoc totum vt ſic declares tuum obſequium & affectum ſeruitutis erga alterum, eſt honor & cultus. Vnde olim virgines Veſtales in honorem Veſtæ ſeruabant virginitatem; idque ea mente factum, erat idololatria. Quartò, Quia vouens intendit ſe reuerentiâ Dei in bono propoſito confirmare. Inter ceteras enim cauſas, ideò vouemus Deo paupertatem, caſtitatem, & obedientiam perpetuam, vt memores cui promiſerimus, eius reuerentiâ non deflectamus à propoſito. continere autem ſe in bono reuerentiâ Dei, eſt religionis: eiuſdem enim virtutis eſt facere aliquid affectu honorandi alterius, vel ſoluendi promiſſi, & abſtinere à contrario, timore inhonorandi vel promiſſi violandi. quare cùm illud ſit ex virtute religionis, etiam hoc ex eadem virtute procedit.

Dico Secundò, Etiam quando votum fit Sanctis, eſt actus religionis. 27

Dupliciter vota Sanctis fiunt.

Vbi Nota, dupliciter intelligi poſſe vota fieri Sanctis, vel Prælatis. Primò, Quia fiunt coram ipſis vel tamquam teſtibus ad maiorem reuerentiam; vel tamquam patronis, quibus cupimus ea cordi eſſe, vt gratiam ad exequenda promiſſa nobis impetrent. Sic intelligi poteſt formula illa multis Religionibus vſitata, *Promitto Deo, B. Virgini, B. Auguſtino*, vel *B. Franciſco paupertatē*, &c. Hoc etiam modo eſt actus religionis; quia principaliter ad Deum dirigitur: quamuis qua parte etiam Sancti honorantur, poſſit eſſe actus obſeruantiæ, ſeu douliæ ſupernaturalis.

Quo modo Prælatis voueatur obedientia.

Secundò, Vt promiſſio ipſis facta cadat ſub votum materialiter; ita vt voueamus Deo, nos præſtituros quod Sanctis vel Prælatis promiſimus; Ita D. Thomas art. 5. ad 3. Sic intelligendũ votũ, quo Prælato vouemus obedientiã: per illud enim vouemus Deo nos id præſtituros, quod Prælato promit-

promittimus. vnde tale votũ respectu Prælati non habet rationem voti, sed nudæ promissionis, quæ inducit erga illum obligationẽ fidelitatis; respectu autem Dei habet rationem voti. Simili modo accipiendũ videtur votum, quo calicem vel statuam vouemus B. Virgini, B. Benedicto, vel alteri Sanctorũ: censemur enim vouere Deo (quem in Sanctis agnoscimus) nos præstituros quod ipsis promittimus. itaque respectu Dei est votum; respectu Sanctorũ promissio honoraria, pertinens ad cultum douliæ. Sic cùm quis vouet Deo, B. Virgini, B. Francisco, &c. paupertatẽ, castitatem, obedientiam; respectu Dei propriè est votum; respectu Sanctorum potest esse honoraria promissio.

Posset addi tertius modus, vt dicantur fieri Sanctis, quia fiunt Deo in Sanctis: sed hic modus non differt à secundo.

28 Petes, Cuius potentiæ actus est votum?

Est opus intellectus practici. Respondeo esse actum intellectus practici, vt rectè D. Thomas art. 1. quia est locutio quædam practica, qua quis seipsum alteri obligat. sicut enim præceptum & oratio sunt locutiones quædam, quibus alterum obligamus, vel mouemus ad aliquid; ita votum est locutio quędam interna vel externa, qua nos ipsos obligamus alteri. Confirm. Quia votum est promissio quædam: atqui promissio non est solùm volitio se obligandi, aut iudicium, sed locutio practica. cuius signum est, quòd quantumuis velit aliquis se obligare, & iudicet id expedire, non tamen obligetur quamdiu in his actibus sistit: sed oportet vt vlteriùs locutione quadam in alterum directa promittat. Hæc tamen locutio supponit voluntatem se obligandi, estque veluti instrumentum voluntatis, sine quo non potest sibi obligationem imponere; sicut nec alteri absque præcepto. Simili modo non potest alteri aliquid donare absque locutione, vel simili signo practico.

DVBITATIO VI.

De diuisione votorum.

29 MVltæ reperiuntur diuisiones voti apud Doctores.

1. In votum cõmune & singulare. Primò, Diuidunt in votum commune, & singulare. Ita Magister in 4. d. 38. D. Thomas, Durandus, Richardus, & alij, eadem distinctione.

Votum commune vocant actum illum, quo quis in baptismo profitetur se renuntiare satanę, & adhærere Christo: hic enim est omnibus communis; & quia est de rebus necessatarijs ad salutem, vocant etiam votum *necessitatis.* sed hic actus reuerà non est propriè votum, vt ijdem docent, & benè ostendit Caiet. art. 2. tum quia in verbis hominis baptizandi nulla continetur promissio; solùm enim dicit, *abrenuntio, credo, volo.* tum quia alioquin omne peccatum Christiani esset sacrilegium, & duplicem malitiæ seu peccati speciem contineret; quod est contra communẽ hominum sensum. Denique verum votum de talibus rebus ne in Sacramento quidem pœnitentię exigendum est; esset enim pœnitenti nouus laqueus, & causa grauioris lapsus absque necessitate. multò igitur minùs exigendum in baptismo.

Spõsio quæ fit in baptismo non est verum votum. Vocatur tamen interdum à Patribus & Doctoribus *votum, sponsio, promissio*; quia speciem promissionis habet. dum enim petitur à baptizando, Abrenuntias satanæ, & omnibus operibus eius, & omnibus pompis eius? respondet, *Abrenuntio:* vbi videtur promittere; verùm quia non intendit sibi nouam obligationem imponere, sed solùm declarat se acceptare eam, quæ iure diuino inest, non est propriè votum aut promissio. Sic dum rogamus pœnitentem an promittat emendationẽ, non exigimus votum, sed simplicem promissionis formam, (quæ non inducit nouum vinculum, saltem sub mortali obligans) vt eo modo firmiùs propositum concipiat, & meliùs declaret se acceptare, sibique cordi fore obligationem, quæ antè inerat.

Votum singulare vocant, quod quisque pro suo arbitratu de rebus non necessarijs concipit: vnde etiam dicitur votum voluntatis. quamuis reuerà hoc genus voti etiam ad res præceptas pertinere possit, quatenus nostro arbitrio subsunt, vt dictum est.

Secundò, Diuiditur votum in *conditionale*, & *absolutum.* Differunt autem hæc vota tripliciter. 30 *2. In conditionale & absolutum.* Primò, quòd votum cõditionale constet particula *si*, vel ęquipollente, quæ habet vim conditionis. absolutum verò minimè. quòd si hoc interdum *Discrimen inter hæc vota.* contineat talem particulam, ea non habet vim conditionis sed temporis; & idem valet, quod quando; vt cùm quis ita vouet, voueo me relicturum sæculum si mater obierit.

Secundò, Votum conditionale suspendit obligationem exequendi voti vsque ad euentum conditionis; quæ si non euenerit, penitus euanescit. parit tamen statim obligationem expectãdi euentum conditionis (sicut omnes alij contractus conditionales) à qua inuita parte non potes liberari. Votum absolutum non suspendit, sed statim omnem suam obligationem imponit: quamuis interdum executionem ipsam in diem certum vel incertum differat: vt, Voueo me religionem ingressurum cùm mater obierit.

Tertiò, In voto conditionali affectus vouentis non fertur directè in ipsum votum, sed in id quod mediante voto cupit obtinere, vel quod timore obligationis voti cupit vitare. In voto absoluto affectus directè fertur in ipsum votũ, etiamsi fortè ex alia causa ad illud emittendum moueatur.

Votum conditionale aliud est simpliciter *conditionale*, aliud *pœnale*. *Pœnale* est, quando quis vouet aliquid in pœnam delicti, si fortè in illud inciderit: vt timore oneris voti diligentiùs sibi caueat. quod potest fieri bifariam; Primò, Si solùm voueas pœnam delicti, non autem euitationem; vt, Voueo me daturũ eleemosynam, vel ingressurum Religionem, &c. si inebriatus fuero. & hoc est simplex votum pœnale. vnde talis non peccabit contra votum per ebrietatem; sed purificabitur cõditio, & absolutè ex voto tenebitur ad pœnam, quam si non præstiterit, tum demum votum violabit. Secundò, Si non solùm voueat pœnam in euentum delicti, sed etiam cautionem delicti; vt, Voueo non ampliùs inebriari, alioquin dabo largam eleemosynam. hoc votum non est simplex, sed duplex: quia duo vota continet, alterum absolutum de non inebriando; alterum conditionale, de eroganda eleemosyna. vnde si te inebries, peccabis contra votum absolutum, & purificabitur conditio voti pœnalis.

Votum simplex *conditionale* est, quod non fit sub cõditione delicti futuri veluti in pœnam, sed

sub

ſub alia; v. g. ſub conditione mali alicuius diuina ope vitandi, quaſi per modum contractus: vt, Voueo Religionis ingreſſum, ſi iſto morbo curatus fuero. quamuis hoc votum poſſit accipi tamquam abſolutum, ſi directè ex affectu Religionis ſic voueas; & tunc illud *Si*, deſignabit tempus non conditionem: quo modo ſæpè accipi ſolet, dum dicimus; Voueo ingredi religionem, ſi vxor, vel mater obierit, &c.

31 *3. In ſimplex & ſolemne.* Tertiò, In *ſimplex* & *ſolemne*. *Solemne* vocatur, quod ſuſceptioni ſtatus immutabilis coniunctum eſt. quale eſt illud, quod annexum eſt ex Eccleſiæ decreto ſuſceptioni Ordinis ſacri, per quem immutabiliter dedicatur quis ſtatui eccleſiaſtico; & illud, quod continetur profeſſione Religionis approbatæ. Ita habetur cap. vnico de voto & voti redemptione in Sexto. hæc enim duo, Ordo ſacer & profeſſio Religionis, ſunt ſolemnes quidam actus, à quibus votum ſolemne dicitur; & certam quamdam vim ſeu qualitatem ex decreto Eccleſiæ obtinet; nempe quòd votum caſtitatis irritum reddat matrimonium, ſi attentetur; paupertatis, incapacem faciat dominij, vt infrà dicetur cap. 41. dub. 8. Denique quòd ægerrimè poſſint laxari.

Simplex eſt omne aliud votum, etiamſi perpetuum ſit; quale eſt etiam profeſſio Religionis non approbatæ.

32 *4. In expreſſum & tacitum.* Quartò, Diuiditur in *expreſſum* & *tacitum*. *Expreſſum* eſt, quod verbis diſertis exprimitur. *Tacitum* eſt, quod cenſetur fieri eo ipſo, quo voluntariè aliquid agitur, cui ipſum connexum eſt, vel ſupponitur. tale eſt quod fit ſuſceptione Ordinis ſacri; & geſtatione habitus profeſſorum expleto anno probationis; de quo infrà cap. proximo, dubit. 7.

5. In perſonale, reale, mixtum. Quintò, Diuiditur in *perſonale*, *reale*, & *mixtum*. *Perſonale* eſt, vbi promittitur quod perſonam ſolam attingit, vt actio aliqua vel omiſſio. *Reale*, quo res aliqua externa promittitur. *Mixtum*, quo vtrumque, v. g. peregrinatio cum oblatione.

6. In perpetuum & temporale. Sextò, In *perpetuum* & *temporale*. Vbi aduerte, in quibuſdam pijs congregationibus emitti votum caſtitatis & obedientiæ, appellatum perpetuum; non quòd abſolutè perpetuum ſit; ſed quia tale eſt pro tempore, quo in illa congregatione manſerint. vnde tale votum non eget diſpenſatione; nam hoc ipſo, quo egrediuntur, ceſſat. Vide de his diuiſionibus Siluestrum, Votum 1. qu. 5. Angel. Votum 1. qu. 8. & alios.

DVBITATIO VII.

Quænam cadant ſub votum.

D. Thomas art. 2.

33 *Tria requiruntur ad materiam voti.* RESpondeo, Vt aliquid ſub votum cadat, tria requiri. Primò, Vt ſit in noſtra poteſtate. Secundò, Vt ſit bonum. Tertiò, Vt ſit melius quàm oppoſitum.

1. Vt ſit in noſtra poteſtate. Primò debet eſſe *in noſtra poteſtate*: ſtultè enim quis promittit alteri, quod in eius poteſtate nō eſt vt fiat vel nō fiat; vt ſi quis voueat ſe moriturum, aut non moriturum. Hinc fit vt votum de numquam peccando venialiter, non valeat; quia cum auxilio ordinario non eſt in noſtra poteſtate omne peccatum veniale vitare. ſi tamen intenderes te obligare ad vitanda omnia nō abſolutè, ſed quantum diuina gratia conſequi poſſes, & humana infirmitas permittit, eatenus eſſet validum. ſicut dum quis vouet ieiunare totum annum; tenetur omnibus diebus, quibus poteſt, etiamſi totum annum explere nequeat. Valet tamen votum de non peccando mortiferè; quia cum auxilio diuino poſſumus omne peccatum mortiferum per totam vitam cauere. Ob eamdem cauſam valet votum de non mentiendo iocosè, de cauenda diſtractione voluntaria, & ſimilibus, quæ auxilio diuino caueri poſſunt: quamuis ob rei difficultatem & periculum expediret huiuſmodi vota commutari. *Votum non peccandi venialiter.* *Non peccandi mortiferè.*

Petes, Quando votum non poteſt integrè impleri, Vtrùm non teneat ad partem quæ poteſt impleri? Reſpondeo, Non ſemper teneris ad partem, ſed ſolùm in duobus euentibus. Prior eſt, quando animus fuit obligandi ad partem, in euentum quo non poſſes præſtare totum. Votum enim obligat ſecundùm intentionem vouentis; vt ſi voueris extruere templum, eo animo vt ſi non poſſes totum, ſaltem te obſtringeres ad partem prout facultates ferrent. Secundò, ſi dubium ſit de animo, conſideranda eſt conditio rei, ad quam te obligaſti. In dubio enim interpretanda eſt obligatio iuxta conditionem obiecti. Non enim poteſt eſſe certior regula, vbi non conſtat de animo vouentis. Itaque ſi res eſt talis, vt obligatio ad illam more recepto ſoleat diuidi, teneris ad partem: ſi autem non ſolet diuidi, non teneris ad partem niſi poſſis præſtare totum. vt ſi vouiſti ieiunium per totum annum; etiamſi non poſſis niſi tertia parte anni, tamen teneris pro illa parte; quia hæc obligatio ſolet diuidi, tamquam ad diuerſa opera per ſe completa, vt patet in obligatione ieiunij quadrageſimalis impoſita ab Eccleſia. Si vouiſti ieiunare certo die, & tunc non potes abſtinere à carnibus, vel à ientaculo, non teneris etiam abſtinere à cœna; quia hæ obligationes in ieiunio ſunt connexæ, nec ſolent ſeparari. Si vouiſti recitare Preces canonicas die Dominico; etſi tunc non poſſis totum ob febrim vel profectionem, teneris tamen ad partem, quam commodè potes: quia obligatio eſt diuidua: ſic enim obligat Eccleſia. Secùs tamen in officio Defunctorum, & Pſalmis pœnitentialibus, vt notat Sancius lib. 9. de matrimonio diſputat. 35. Si vouiſti extruere templum vel monaſterium, & poſteà deprehendas te non poſſe id integrè præſtare ob damna rerum tuarum, vel alia de cauſa, non teneris ad partem; quia eſt obligatio vnius operis perfecti, quæ non ſolet diuidi. ita Sancius ſuprà. Hæc intellige quando dubius eſt animus; nam ſi conſtat de animo, is exequendus eſt. Si probabiles in vtramque partem habes rationes, potes te conformare vtrilibet parti. Prædicta doctrina applicari etiam poteſt illis votis in quibus apponitur aliqua circumſtantia, vel clauſula mala, indifferens aut impoſſibilis. Si enim animus fuit ita adhærere illi circumſtantiæ, vt ſine ea non volueris te obligare, votum eſt irritum: ſi autem non conſtet de animo, nec probabilis de eo ſit coniectura, præſumitur non voluiſſe inhærere, vtpote circum- 34 *An teneamur ad partem voti.*

circumstantiæ inutili, & alienæ ab obiecto voti, & sic locum habet illa regula Iuris 37. *Vtile non debet per inutile vitiari.*

35 *2. Vt sit opus bonum.* Secundò, Debet esse *opus bonum*: nemo enim aliquid promittit alteri nisi quod ei gratū est: Deo autem nihil gratum, nisi quod bonum est, seu honestum. Per *opus* intelligo etiam operis abstinentiam; vt ieiunium, paupertatem, castitatem, in quibus abstinentia aliquorum operum vouetur. res enim externæ non cadunt sub votum, nisi quatenus subsunt liberis actionibus vel omissionibus nostris. itaque votum immediatè est de actionibus vel omissionibus nostris.

1. Consect. de opere malo. Votum Iephte. Hinc sequitur Primò, Opus, quod ex se malum est, non esse materiam voti, vt sacrificare hominem. tale fuit votum Iephte, saltē implicitè; dum vouit offerre in holocaustum quidquid primùm ei fieret obuiàm reuertenti à victoria, vt habetur Iudicum 11. nam vi illius voti filiam obtulit in Sacrificium, vt communiter docent Patres. quamuis Lyranus & quidam recentiores velint non obtulisse occisione corporali, sed ciuili dumtaxat, eam ab hominum commercio secludendo. Idem dicendum de operibus, quę ex aliqua circumstantia ita mala sunt, vt ea exequi sicut in voto proponuntur, sit peccatum: vt si voueas eleemosynam ad obtinendam vindictam; petere enim à Deo auxilium ad priuatam vindictam, est peccatum: item dare eleemosynam ob illum finem; est enim Deum facere fautorem & opitulatorem iniquitatis. eadem est ratio si quis in gratiarum actionem pro huiusmodi vindicta obtenta, vel sub conditione illius obtinendæ aliquid Deo voueat. nam non solùm ipso actu vouendi, sed etiam solutione significat Deum esse adiutorem operum iniquorum.

Simili modo si voueas dare eleemosynam ob vanam gloriam, irritum est votum; quia dare ob hunc finem, malum est. secùs verò si voueas aliquid, quod non sit peccatum, eo modo, quo intendis illud exequi: quamuis enim ex prauo fine te ad illud vouendum applices, vt ita ipsum votum sit peccatum ex fine illo extrinseco; tamen validum erit votum. vt si quis ex ambitione seu cupiditate Prælaturæ voueat Religionem; vel ex affectu vanæ gloriæ voueat ædificare templum, Monasterium. vouet enim illa facere absolutè, non autem facere ob prauum finem; quamuis ex affectu praui finis motus fuerit ad hæc absolutè volenda & vouenda. etsi enim actus vouendi sit peccatum propter finem prauum, executio tamen voti non est peccatum.

36 *Dupliciter voueri potest bonum opus ob malum finem. Si malum sit finis operis.* Vt hæc meliùs intelligantur, Notandum est, duobus modis fieri posse vt quis voueat opus bonum ob malum finem. Primò, Si ita voueat, vt prauus ille finis sit non solùm finis voti, sed etiam operis, quod vouetur: & tunc votum est irritum; vt si voueas eleemosynam ad obtinendam vindictam, aut illicitos amores. opus enim, quod vouetur, nempe datio eleemosynæ, proponitur exequendum ob prauum finem, nempe ad petendam à Deo opem ad malum; quæ petitio peccatum est, & blasphemiam continet. Idem dicendum, si voueas sub conditione mali finis obtinendi, vel in gratiarum actionem pro obtento, vt dictum est.

Si sit finis vouendi. Secundò, Si ita voueat vt malus ille finis solùm sit finis voti, vel potiùs applicationis voluntatis ad vouendum: vt si profitearis in Religione vt lautè viuas: lautè enim viuere non est finis castitatis, paupertatis, & obedientiæ vt in voto proponitur; (non enim voues te hæc seruaturum ad illum finem, sed absolutè) verùm est finis, cur hîc & nunc applices te ad actum vouendi & profitendi: sicut diuitiæ puellæ, & forma sunt finis cur te applices ad matrimonium. vnde huiusmodi professio est quidem peccatum, non tamen est irrita: etsi enim fiat ex causa impulsiua praua, tamen id, quod vouetur, absolutè est bonum, & executio sancta. Caietanus art. 2. qu. 88. distinguit hos duos modos in tres; sed si quis benè aduertat; primus & tertius eius modus non distinguuntur, quantum ad præsens negotium.

Ex dictis patet, quid dicendum sit de quibusdam votis habentibus turpem conditionē: si enim opus bonum vouetur tamquam medium ad obtinendum à Deo malum finem, vel in gratiarum actionem pro tali fine obtento, votum erit irritum: nam executio praua est, & blasphemiam continēs. si autem voueatur non vt medium, sed vt quiddam, quod certo euentu malo posito sit consecuturum; sic erit validum; vt, Si in duello inimicum occidero, voueo me ingressurum Religionem. non solent tamen homines sic vouere, vt rectè ait Caietanus: sæpè tamen sic vouemus in pœnam praui operis vt, Si fornicatus fuero, voueo me ingressurum Religionem: quod votum est ratum, & posita conditione transit in absolutum. 37 *Conditio turpis.*

Quòd si finis non sit prauus, etsi coniunctus operi prauo, votum erit validum, etiamsi voueas opus bonum tamquam medium ad illum finem impetrandum: vt si voueas eleemosynam te daturum, si ex concubina prolem susceperis, vel si ex duello saluus euaseris: etsi enim malum sit fornicari, & duellum inire; tamen supposita voluntate hæc faciendi, nō est malum petere à Deo prolem, & salutem: vnde nec votum eo fine suscipere. 38 *Si finis coniunctus operi prauo.*

Petes, Quale peccatum sit vouere opus malum.

Respondeo, Si illud opus sit peccatum mortale, votum illius erit mortiferum, idque duplici ratione; tum propter affectum illius operis; tum ob irreuerentiam seu cōtumeliam, quæ per tale votum Deo irrogatur. Si opus sit veniale tantùm, multi DD. sentiunt votum illius esse solùm veniale. Ita Siluest. v. Iuramentum 2. q. 7. Sotus l. 7. de Iustitia q. 1. art. 3. Nauar. cap. 12. nu. 33. Primò, Quia materię paruitas videtur excusare. Secundò, Quia impletio talis voti solùm venialis est. 39 *Votum operis mali, peccatum.*

Sed contrarium videtur mihi verius cum Caietano in Summa v. Voti materia. si enim scias esse peccatum, & Deo id voueas, est grauis irreuerentia: nam vel est irrisio quædam; vt si promittas alicui tamquam gratum, quod scis esse ingratum: vel implicita blasphemia; quia dum seriò promittis Deo, quod scis esse malum, insinuas Deo placere peccatum, eoque coli & honorari. Similis irreuerentia erit, si eodem animo impleas. Confirmatur; Malach. 1. grauiter reprehenduntur qui victimam claudam, cæcam, vel alio defectu notabilem offerebant: quantò magis reprehensibilis esset, qui opus malum illi offerret? Idem dicendum de voto contra consilia. si tamen non voueas vt Deo gratum, sed solùm vt te confirmes, sicut fit interdum absque plena mali animaduersione, sic erit solùm veniale; vt si dicas, Voueo Deo me *Videtur peccatum mort.*

num-

numquam te alloquuturum: me numquam hanc domum ingressurum. Pari modo solùm veniale est si quis huiusmodi propositum iuramento confirmet, vt infrà dicemus.

40 Sequitur Secundò, Opus indifferens, id est, quod neque habet ratione honesti, nec praui, non cadere sub votum: quia Deo non magis est acceptum illud fieri, quàm omitti. v. g. vouisti Deo te numquam ingressurum domum Petri, eò quòd ibi suppetant occasiones peccandi, votum est ratum, quamdiu illæ durant; quia tamdiu abstinere domo illa est honestum & Deo gratum. sublatis occasionibus mali, desinit obligatio voti; quia tùc abstinere cœpit esse res adiaphora; quia ratio abstinendi sublata est. si posteà rursus incipiat esse bonum, ratione illa priore reuiuiscente, rursus incipiet obligatio voti. Ratio est, quia votum illud respicit totum tempus vitæ: vnde incipit vel desinit eius obligatio pro mutatione materiæ.

2. Cõsectar. de opere indifferente.

41 Petes, Quid si opus, quod anteà, cùm voueretur, erat adiaphorum, posteà fiat bonum: verbi gratia, vouisti abstinere perpetuò fraternis ędibus, ob aliquam offensionem in fratrem, deinde contingat ibi habitare aliquos, quorum consuetudo tibi foret noxia.

Si opus adiaphorum fiat bonum.

Respondeo, Tale votum numquam obligare. Ratio est, quia ab initio irritum fuit; nõ enim hoc promisisti Deo quia bonum & ipsi gratum, sed vt te in vindictâ fratris in proposito non bono confirmares: vnde etsi speciem voti habeat, tamen votum non est. Confirmatur ex regula Iuris 18. *Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.* Secùs esset, si boni alicuius intuitu ab initio vouisses, & posteà illa boni ratio mutetur in aliam. v. g. vouisti abstinere perpetuò tali domo, ob pericula impuritatis; posteà sublatis illis periculis succedunt pericula societatis in furtis vel inimicitiis. hoc euentu manet obligatio voti, quia periculum peccati & offensionis diuinæ & damnationis manet: & abstinere tali domo manet semper bonum & Deo gratum. Nec refert quòd alterius speciei bonitatem accipiat; quia vouetur absolutè quatenus Deo gratum; non autem præcisè quia huius vel illius speciei bonitatem obtinet.

Quid si ratio boni mutetur.

42 Tertiò, Requiritur vt id, quod vouetur, *sit melius* quàm eius oppositum, seu contradictorium. Ratio est, quia nemo promittit alteri aliquid, cui gratius esse nouit illud non fieri; & si tale quid promitti aliquando contigerit, nõ est seruandum; nam & ipse promissarius cupit non seruari. cuius ratio est clara, quia omnis promissio fit vt alteri gratificemur; ac proinde debet esse de eo, quod illi est gratius.

3. Requiritur vt sit melius opposito.

43 Hinc sequitur, votum de non mutuando, de non danda eleemosyna, de non ingredienda Religione, de non suscipiendis Ordinibus sacris non valere: quia contrarium eius, quod vouetur, est ex se melius & Deo acceptius.

Idem dicendum de voto matrimonij ineundi. etsi enim possit se quisquam voto astringere ad hanc pauperculam propter Deũ ducendam, supposita matrimonij constanti voluntate; (eò quòd perseuerante hac voluntate melius sit hanc ducere quàm aliam) si tamen eam voluntatem deponat, desinit obligatio voti, quia absolutè melius est nullam ducere. Eadem est ratio quorumdam aliorum actuum, qui etsi sint actus virtutum, tamen non cadunt absolutè sub votum; quia melius est propter Deum illis abstinere, & melioribus incumbere. vt sunt ea, quę multùm implicant mentem rebus inferioribus, v. g. capessere quæsturam Reipublicæ, militiam extra causam Religionis, officium Iudicis, & similia.

Votum matrimonij.

Sed difficultas est de eo, qui non potest continere, Vtrùm votum matrimonij ad vitandam fornicationem sit validum. Quidam docent validum esse. Ita Caiet. art. 2. Nauarrus cap. 12. num. 43. 44

Sed verius est non esse validum absolutè, ita vt non possit irritum reddi; sed solùm ex suppositione, nempe supposito quòd ipse nolit alia remedia aduersus carnis tentationes adhibere: tamdiu enim obligabitur ex voto ad matrimonium suscipiendum. Quòd si torporem illum excutiat, & alia remedia capessere velit, iam cessabit illius voti vinculum: quia iam est ei meliùs non ducere vxorem, quàm ducere. Nec puto auctores supradictos hoc velle negare.

Pari modo irritum est votum, si voueas te non amplius voturum: melius enim absolutè est vouere, quàm non vouere. Si tamen aliquis facilior sit ad vouendum, is validè vouere poterit se in posterum nõ voturum, nisi re prius cum prudente confessario communicata; melius enim est, prę sertim tali homini, vouere ex matura deliberatione cum viro prudẽte, quàm vouere absque huiusmodi deliberatione: vnde hoc ipsum potest cadere sub aliud votum. Quare ad huiusmodi leuitatem comprimendum, aulicis quibusdam, qui mirè se votis intricabant, auctor interdum fui talis voti faciendi, optimo sanè successu: fassi enim sunt, post huiusmodi votum numquam ampliùs aliquid leuiter vouisse; metu violandi illius voti, leuitatem animi ad vouendum, retundente. Si tamen post tale votum rursus ex animi leuitate vo-ueret, valeret hoc votum; modò ea consideratio adsit, quæ in aliis rebus ad peccatum mortiferum vel meritum sufficeret. peccaret tamen sic vouendo; quia prius illud votum, quo promiserat Deo non ampliùs sic vouere, violaret. Fortasse tamen hæc violatio non esset mortifera; quia sæpè contingit, vt adhibere vel prætermittere illam maturam deliberationem, non censeatur res magni momenti, præsertim quando res, quæ vouetur, facilis est. Simili modo valet votum, quo quis ad scrupulos, qui de votis ipsi solent occurrere, arcendos, vouet se non voturum, nisi verbo vel scripto expresserit se vouere; vt docet Siluester verb. Votum 2. quæst. 7. Angelus, Votum 3. quæstione 4. Richardus distinct. 38. quæst. 3. circa secundum principale. 45

Votum non vouendi.

Consilium aduersus leuitatem vouendi.

Petes, Vtrùm opera præceptorum cadant sub votum? 46

Opera præcepta.

Quidam Doctores vidẽtur negare. Probari potest, Primò, Quia votum à DD. definitur *promissio melioris boni ex deliberatione firmata*, vt refert D. Thomas in 4. dist. 39. q. 1. art. 1. Nomine *melioris boni* intelligunt opus consilij, seu supererogationis, vt patet ex D. Thoma ar. 2. q. 88. Secundò, Quia D. Thomas ibidem & art. 2. indicat huiusmodi vota esse solùm analogicè vota, vocatque ea vota communia, quasi non propriè, sed generali solùm ratione dicantur vota; sicut ea, quæ in baptismo fiunt. Idem docet Richardus eadem dist. circa tertiũ princip. q. 2. Tertiò, Ad opera præce-

pta iam antè obligamur, eaque obligatio est sufficiens; frustrà igitur homo sibi inducit vinculum voti. Quartò, Si votum inducit nouum vinculum supra vinculum præcepti; ergo etiam inducet nouum vinculum obligationi prioris voti: & ita si homo centies idem voueat, centuplici obligatione tenebitur, & violando votum, centuplum peccabit; quod est absurdum. Hæc sententia à quibusdam tribuitur Gersoni, & Tabienæ in Summa, v. Votum.

47 *Opera præcepti laudabiliter voueri.* Sed contrarium est omnino certum, nempe laudabiliter posse voueri Deo aliquid ad quod præcepto naturali vel positiuo astringimur, & per tale votum nouum vinculum induci. Colligitur ex D. Thoma qu. 88. ar. 2. vbi dicit, *ea opera, sine quibus salutem consequi non possumus, cadere sub votum, quatenus voluntariè fiunt.* Idem expressè docet Durandus in 4. d. 38. q. 1. n. 6. vbi sic ait, *bonum necessarium ad quod obligamur ex alterius auctoritate, nō pertinet propriè ad votum, cuius obligatio est ex mera voluntate. Verumtamen quia ad idem potest obligari pluribus obligationibus, ideò nihil prohibet quin ad illud ad quod obligamur per præceptum ex alterius auctoritate, obligemur etiam per votum ex propria voluntate. vnde firmiter tenendum est quòd vouens continentiam & committens fornicationem peccat dupliciter, videlicet peccato fornicationis & fractione voti.* Idem tenet Richardus suprà & ceteri DD. Probari potest Primò, Gen. 28. vbi Iacob vouit votū Domino, se illum solum culturum pro Deo, & nullos deos alienos; id enim significant verba illa, *erit mihi Dominus in Deum.* Secundò, Ex perpetuo vsu Ecclesiæ: vbi non solùm vouetur abstinentia à nuptiis, quæ non est præcepta; sed etiam abstinentia ab omnibus illicitis voluptatibus extra matrimonium, quæ omnibus est præcepta. Tertiò, Iuramento possumus nouum vinculum inducere ad seruanda ea, ad quæ aliàs tenebamur; cur non etiam voto? Quartò, Si homini debeam ex mutuo vel alio contractu, possum me rursus illi ad idem promissione obstringere: ergo similiter possum in iis, quæ Deo debemus. Denique opera præcepta sunt Deo gratissima: ergo possunt illi promitti, & hæc promissio nouum vinculum adferet. sicut enim creditor pluribus titulis potest idem exigere à debitore; ita debitor potest se pluribus nominibus ad idem obstringere.

48 *Ad rationes.* Ad primum Respondeo, Doctores facere vim in nomine *voti*, quasi eo significetur promissio rei liberæ, quam aliàs non tenemur præstare: concedunt tamen induci nouam obligationem; & rem præceptam cadere sub votum, si consideretur non vt est iam debita, sed vt est in nostra potestate eam facere vel omittere.

Ad secundum: D. Thomas solùm vult dicere promissionem illam, quæ fit in baptismo esse analogicè votum. nam ipsius sententiâ posse rem præceptam absolutè sub verum votum cadere, patet art. 2.

Ad tertium: Etsi obligatio præcepti sit absolutè sufficiens ad nos inducendos in eius obsequium; sæpè tamen expedit vinculum voti superinduci; tum vt languidam voluntatem nostram magis in bono firmemus, & à præcepti violatione auertamus, tum vt plus mereamur, dum duplici de causa facimus, duplicemq; virtutis rationem intuemur.

Duplex obligatio eiusdem speciei. Ad quartum Responderi potest Primò, Si is, qui secundò idem vouet, intendat se nouo modo obstringere, concedi potest fore nouam obligationem, etsi eiusdem speciei; vel certè priorem intra eamdem speciem auctū iri; sicque futurum vt duplùm peccet, si violet. Vnde probabile est Religiosum sacerdotem, si peccet contra votum castitatis, duplicem malitiam contra votum committere. Si tamen non intendat sibi nouam obligationem inducere, sed solùm renouare priorem, ad excitandum spiritum, sic non inducetur noua obligatio, nec crescet prior intra eamdem speciem; quia votum non operatur vltra intentionem vouentis.

Respondeo Secundò, Esse disparem rationem: aliud enim est vinculum præcepti, aliud voti, & diuersa ratione vtrumque nititur: sicut aliud est esse debitorem ex præcepto Iudicis, aliud ex propria promissione, vel stipulatione. vnde obligationi præcepti facilè noua obligatio ex voto superuenire potest. *Quando censeatur esse duplex obligatio.*

Cùm autem aliquid ex promissione cuipiam est debitum, si idem secundò illi promittatur, non nascitur nouum vinculum, aut nouum Ius; sicut neque cùm idem secundò alicui donatur vel venditur; nam primus actus omnem effectum, quem habere potest, iam posuit: ac proinde secūdus non potest aliquid noui causare; sed solùm confirmat & approbat obligationem & Ius inductum per priorem. Vnde sequitur non esse duplex peccatum, neque ita augeri intra eamdem speciem vt æquiualeat duabus voti violationibus. vide infrà lib. 4. cap. 3. dubit. 12.

Ex dictis patet, omnia ea sub votum cadere, 49 quæ gratiora sunt Deo, quàm ipsorum opposita; *Quæ cadāt sub votum.* qualia sunt omnia opera consilij; siue consistant in actione positiua, siue in omissione aliqua. Similiter opera omnia præceptorum; quamquam hæc non dicantur ita propriè materia voti, sicut ea quæ sunt consilij.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm sit bonum vouere, & ex voto aliquid facere animo colendi Deum, & quantum sit bonum.

D. Thomas ar. 4. 5. 6.

HÆretici huius temporis docent non esse bo- 50 num, sed impium vouere Deo, cum opinione cultus, aliquid quod non sit præceptum; posse *Sententia hæreticorū.* tamen tale quid voueri ob alium finem; v. g. ad vitandum aliquod peccatum vel molestiam, vel ad alia vitę negotia. Ratio illorum est, quia nihil vsurpandum ad cultum, nisi quod Deus præceperit: alioquin committeretur ἐθελοθρησκεία, id est, voluntarius cultus & superstitio; quam reprehendit Apostolus ad Coloss. 2. v. vltimo. Ita Caluinus lib. 4. Instit. cap. 13. num. 1. 2. 3. & sequentibus, & Lutherus de libertate Christiana, &c. Vnde inferunt vota Religiosorum impia esse & irrita: & SS. Franciscum, Dominicum, Bernardum, damnatos esse; nisi fortè commoditatis causâ, nempe vt liberi essent ab vxoris, filiorum, & rerum temporalium molestiis, non autem studio cultus, & sic placendi Deo, ea vota susceperint. Sed est stolidus error. Vnde

Dico Primò, Fide tenendum est, bonum esse 51 vouere Deo etiam opus non præceptum, animo *Vouere animo cultus.* deferendi

deferendi cultum, & illi placendi. Probatur Primò, Ex Scripturis, quæ ad hoc hortantur, Psal. 75. *Vouete & reddite Domino Deo vestro, omnes, qui in circuitu eius affertis munera: terribili, & ei qui aufert spiritum Principum*, &c. vbi etiam ponitur causa, cur ei meritò vouere & vota reddere debeamus, nempe quia *terribilis* est, & vitę necisq; in omnes summū ius habet: Isaiæ 19. *Cognoscent Ægyptij*, (id est, gentes conuersæ) *Dominum & colent eum in hostiis & in muneribus, & vota vouebunt Domino, & soluent.* Secundò, Probatur, quia contradictionem implicat, fieri votum, & non animo colendi, saltem implicitè: cùm votum intrinsecè sit quidam Dei cultus; nulla enim Deo fit promissio vel oblatio causâ leuandæ inopiæ, vel vtilitatis conferendæ, sed solùm causâ honorandi, & gratum deferendi obsequium, vt vsus omnium gentium testatur. Tertiò, Si ob aliam causam fieri potest, cur non etiam vt Deus honoretur, vtque Deo per hoc placeamus? nam & Apostolus hortatur vt omnia ad Dei gloriam faciamus; & ex Scripturis constat vota Deo placere: cur ergo non possimus ea facere animo cultus, id est, vt Deo per hoc placeamus, vt ei gratum obsequium deferamus? sic enim ipsi cultum interpretantur. Quartò, Ratio naturalis dictat bonum esse, numini vota facere, illudque sic honorari. vnde omnes gentes diis suis vota faciunt, & soluunt; putantque se hoc modo illos colere; & si ea non impleuerint, grauiter in illos delinquere.

52 *Soluere votum animo cultus.* Dico Secundò, Fide quoq; tenendum, non solùm bonum esse vouere, sed etiam vota animo colendi soluere. Probatur Primò, Ex Scripturis allatis, vbi dicitur *Vouete & reddite: vouebunt & soluent:* & Deuter. 23. *Si votum voueris, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus. si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. si nolueris polliceri, absque peccato eris.* vbi apertè loquitur de voto rei liberæ non pręceptæ. Secundò, Quia eiusdem virtutis est vouere & votum reddere; etsi enim promittere homini, & promissa soluere, non sint eiusdem virtutis, cùm illud sit liberalitatis, hoc fidelitatis; tamen promittere Deo & promissa soluere ad eamdem virtutem Religionis pertinet: vtroque enim actu Deum honoramus, & bonorū nostrorum auctorem profitemur; quamuis vouere sit voluntatis, soluere necessitatis. *Promittere & promissa soluere, an eiusdem virtutis.* Tertiò, Facere aliquid vt Deo seruemus fidem datam, est cultus Dei & bonum: sed facere ex voto est facere vt Deo seruetur fides: ergo facere ex voto est cultus Dei & bonum. *Cultus Dei quid.* Quartò, Omne opus bonum factum vt Deo placeamus, est cultus quidam Dei, iuxta modum loquendi Scripturæ: nam *visitare viduas & pupillos, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo* (vbi omnes virtutes continentur) *est vera Religio apud Deum*, Iacobi 1. *Beneficentia & eleemosyna* vocatur *hostia Deo acceptabilis*, ad Philippen. 4. & ad Hebr. 13. Ieiunium & obsecrationes vocatur *seruitus* & *latria*, Lucæ 2. Castitas & corporis castigatio *hostia sancta, rationabile obsequium*, seu *rationalis latria*, ad Rom. 12. atqui laudabile est hæc facere etiam dum non sunt præcepta: ergo possumus Deo cultū exhibere etiam quando non præcipit. Quintò, Iacob vouit Deo decimas, quas ipse non præceperat, Genes. 28. nec dubium quin etiam soluerit. Dauid vouit ædificare templum, Psalm. 131. Denique vota omnia, de quibus agitur Leuit. 27. Deuter. 12. 23. & alibi, sunt de rebus non præceptis. Imò res pręcepta non potest cadere sub votum, nisi quatenus consideratur vt subest nostræ libertati, vt infrà ostendetur. Sextò, Vouere idolo & soluere est idololatria: ergo vouere Deo & soluere est cultus Dei.

Ad argumentū hæreticorum. Ad rationem hęreticorum Respondeo, Absurdum esse nihil posse vsurpari ad colendum Deum, nisi quod est præceptum: contrarium enim constat exemplis Scripturę, & aperta ratione. Omne enim opus bonum fieri potest in honorem Dei. imò quò aliquid minùs est debitū, eò magis idoneum vt offeratur Deo, iuxta illud, *voluntariè sacrificabo tibi.* Neque illud est ἐθελοθρησκεία, de qua Apostolus; quia non quiuis cultus voluntariè assumptus vocatur ab Apostolo ἐθελοθρησκεία; sed is tantùm qui sola inuentione humana constat. quod fieri potest dupliciter: vel enim defertur numini falso, & ab hominibus inuento, qualis est cultus Angelorum, quem Platonici & Simon Magus eis deferebant, de quo ibi agit Apostolus, vt plerique interpretantur: vel exhibetur Deo vero; sed non est idonea cultus materia; vt si quis abstineat à cibis, quòd putet eos natura sua, vel legis veteris decreto, etiam in nouo testamento immundos: vel ponat vim in re aliqua vel circumstantia in qua non est ponenda, vt in numero, in situ, in colore, &c.

Dico Tertiò, Facere aliquid ex voto non solùm 53 est bonum, sed etiam melius quàm illud idem facere sine voto. *Opus ex voto est melius, quàm sine voto.* est fide tenendum. Probatur Primò, Quia Scriptura hortatur ad vouendum; quod non faceret, nisi opus ex voto præstitum esset Deo gratius. Secundò, Quando opus aliàs bonum fit ex voto, habet duplicem laudem; tum quia per se & secundùm suam speciem bonum est, vt dare eleemosynam, ieiunare: tum quia fit ex affectu Religionis in Deum, seu ex fide, quam Deo debemus. Tertiò, Qui vouet, & votum soluit, non solùm offert Deo bonum opus, sed etiam boni operis facultatem; nam priuat se facultate illius omittendi. Vnde similis est illi, qui donat non solùm fructus arboris, sed etiam ipsam arborem, vt ait Anselmus lib. de similitudinibus cap. 84. qui autem solum opus præstat absque voto, non dat Deo operis illius facultat[illegible] Quartò, Qui facit ex voto, operatur ex proposito firmiore, magisque immutabili. hoc autem est melius. vide D. Thomam ar. 6.

Dices Primò, Quod fit ex necessitate minùs 54 gratum est Deo quàm quod liberè: id autem quod fit ex voto, fit ex necessitate: ergo quod fit ex voto minùs est gratum Deo, quàm quod sine voto. *Obiectiones.* Maior probatur 2. ad Cor. 9. *Non ex tristitia aut necessitate; hilarem enim datorem diligit Deus.* Minor patet, tum quia votum inducit vinculum; tum quia Apostolus votum vocat *laqueum*, 1. ad Cor. 7. *Non vt laqueum vobis iniciam*; quasi dicat, hortor ad continentiam, non ad votum, ne sit vobis in laqueum.

Ex necessitate fieri tripliciter dicitur. Respondeo, Tribus modis dicitur aliquid fieri ex necessitate. Primò, Quia fit ex absoluta determinatione ad vnum: quomodo bestiæ ex necessitate operantur; & homo iuxta hæreticos ex necessitate agit quidquid agit, quia ad omnia & singula motione diuina impellitur, ita vt resistere nequeat, vt docet Caluinus lib. 1. Instit. cap. 18. §. 1. & 2. Secundò, Quia fit ex aliqua coactione. dicitur autem ex *coactione* fieri, quod fit repugnante voluntate;

voluntate; nollet enim voluntas, nisi timor alicuius mali, aut vis aliqua vrgeret. Nec refert quale id malum sit, temporale, an æternum. Tertiò, Quia fit ex obligatione, (siue ea proueniat ex præcepto, siue ex voto, siue aliunde) absque vllo affectu repugnante.

Quod fit ex necessitate primo modo, non est laudabile aut meritorium; quia non est nostri arbitrij, sed eius, qui determinationem illam impressit. Vnde si Deus hominem ad omnia opera sua prædeterminaret, nullum esset meritum, nullum demeritum. fieri tamen potest vt id, quod fit ex huiusmodi necessitate, sit maximum bonum; non quidem bonum morale, meritorium, laudabile; sed honorabile & diuinum; vt patet in visione & amore beatifico, in productione Filij & Spiritus sancti.

Quod fit coactè & timore seruili, non est malum. Quod secundo modo fit ex necessitate, etiam non est meritorium: quia non fit ex affectu honesti, sed timore incommodi temporalis: & consequenter ex affectu cõmodi temporalis, vt opum, honoris, sanitatis. non est tamen quod sic agitur malum; etsi affectus ille non faciendi, qui coniungitur, malus esse possit; vt quando opus est præceptum: quia affectus ille, quo nollet facere, nisi cogeretur, non influit in opus, sed solùm est quid comitans per accidens. Vnde etiam timor seruilis, & id, quod fit ex tali timore, malum non est: licet seruilitas eius, quæ in affectu illo coniuncto consistit, mala sit.

Tertius modus non repugnat bonitati operis, aut merito, vel laudi eius: imò quò plures sunt tales necessitates ex quibus opus agitur, eò est laudabilius & melius; modò non adsit affectus operi repugnans, nimirum quo nolles opus, nisi obligareris. Ratio est, quia quò plures spectantur obligationes, eò plures sunt rationes virtutum, quarum affectu opus agitur; sicque opus externum affectu omnium illarum virtutum informatur.

Applicatur distinctio. Ex dictis patet Responsio. Ad maiorem igitur dicendum; Id, quod fit ex necessitate coactionis esse minùs gratum Deo; (vt rectè D. Thomas a. 6. ad 1.) quia fit repugnante affectu. & de tali necessitate loquitur Apostolus, cùm ait, *non ex tristitia*; tristitia enim nascitur cùm aliquid fit affectu repugnante. *aut ex necessitate*, id est, non quasi coacti imperio aut timore dedecoris, repugnante voluntate. Et ad Philemonem; *ne velut ex necessitate bonum tuum sit, sed voluntarium*, id est, non coactum repugnante voluntate, sed ex proprio affectu. at quod fit ex voto non fit ex tali necessitate, sed ex necessitate obligationis, non inuisa, sed amata, cui non repugnet affectus, sed sponte consentiat: qui modus operandi est Deo gratior; quia ex affectu plurium virtutum. vt si des eleemosynam non solùm affectu misericordiæ, quia pauper eget; sed etiam affectu Religionis, quia Deo id promisisti; & affectu charitatis, quia Deo id placet. *Quo modo opus ex præcepto sit melius.* Vnde etiam melius est ceteris paribus facere opus bonum ex præcepto, quàm suo arbitrio absque præcepto. qui enim ieiunat ex præcepto, facit ex affectu temperantiæ, & obedientiæ; qui sine præcepto, temperantiæ tantùm. Hinc patet ad minorem: etsi enim votum inducat vinculum, tamen hoc est voluntarium, & necessitas amabilis, vtpote sponte suscepta. Neq; Apostolus 1. ad Corinth. 7. votum vocat *laqueum*, sed præceptum inuitis impositum. quamuis votum etiam possit dici *laqueus* iis, qui inuiti vouent, & qui post vota tepescunt, & retrò respiciunt: sed hoc modo etiam præcepta Iuris naturæ laquei sunt peccatoribus.

Petes, Quid si quis repugnante affectu faciat opus ex voto?

55 *Implens votum affectu repugnante.* Respondeo, Id posse fieri multis modis. Vel enim displicet opus secundùm se; vt quia asperum, molestum, verecundum; tamen quia vouit, vult facere. & hoc etiam modo opus ex voto melius est quàm sine voto. melius enim est ieiunare affectu Religionis, quàm affectu temperantiæ; vt rectè D. Thomas ad 2. Sic Religiosi facientes ex voto id, quod aliàs nollent facere, plus merentur quàm illi, qui id faciunt sponte sua.

Vel displicet etiam votum, ita vt homo vellet se non vouisse; tamen quia vouit, vult facere, vt voto suo satisfaciat. & sic quoque melius est facere ex voto: nam displicentia illa non influit in opus, sed solùm comitatur; nec est per se peccatum, quia potest interdum subesse iusta ratio dolendi de voto. Quòd si iusta ratio non subsit, est quidem peccatum; (quia est quædam in Deum ingratitudo dolere de tanto beneficio, de quo gratiæ maximæ essent agendæ) non tamen est peccatum mortiferum, modò propositum exequendi perseueret.

Vel ita displicet votum, vt non sit ei curę facere ex affectu voti; facit tamen timore peccati, ne grauiter Deum offendat. & hoc quoque modo opus factum ex voto potest esse melius, quàm idem opus factum sponte ex affectu suæ virtutis: quia timor peccati, vt offendit Deum, est actus charitatis: vnde tale opus fit ex affectu charitatis.

Vel denique facit opus ex voto tantummodò timore damnationis, aliàs non facturus. hoc modo opus non est melius, quia ex timore seruili; tamen non est malum; quia talis timor ex virtute fidei & spei excitatur. affectus tamen ille, qui comitatur opus, Nollem seruare votum, nisi metuerem damnari, est peccatum; quia est affectus & amor eius, quod per se malum est, & contemptus iustitię & rectitudinis: imò continet implicitè quemdam contemptum Dei, & diuinæ amicitiæ. secùs de illo affectu, Nollem facere nisi omissio esset peccatum, vel displiceret Deo.

Dices, Melius est aliquid donare gratis, quàm ex obligatione; ergo melius est facere sine voto. 56 *Obiectio.*

Resp. Obligatio ex promissione non repugnat liberalitati. Respondeo Primò, Si illa obligatio orta sit ex liberali promissione; quod ex ea datur, etiam gratis datur: non enim obligatio, quę nascitur ex promissione liberali repugnat liberalitati; sed est eius effectus.

Secundò, Etsi hominibus gratius sit vt aliquid ipsis detur gratis, quàm vt detur ex obligatione; (quia cùm gratis accipiunt, videntur aliquid lucrari) Deo tamen non est semper gratius: quia non quærit lucrum ex operibus nostris: sed id semper est ei gratius, quod ex pluribus vel melioribus affectibus procedit.

DVBI-

DVBITATIO IX.

Quale peccatum sit violare votum.

D. Thomas ar. 3.

57 RESpondeo, Ex genere suo esse peccatum mortale; quia est contra reuerentiam Deo debitam, & notabilem quemdam contemptum & vilipensionem Dei continere videtur: sicut qui fidem homini datam violat, censetur illum parui æstimare. si enim illum magni æstimaret, commoueretur ipsius reuerentiâ, ne fidem ipsi datam ausit fallere. fieri tamen potest vt ex paruitate materiæ, vel defectu animaduersionis sit veniale; sicut in ceteris peccatorum generibus accidit: vt si vouisti recitare Psalterium, & omittas paucos versiculos: & in hoc consentiunt Doctores.

Potest esse veniale ratione paruitatis materiæ, & defectu consideratio-nis.

58 Sed difficultas est Primò, Vtrùm violatio voti sit aliquando venialis ratione tenuitatis materiæ, quando totum violatur. vt si voueris salutationem Angelicam, & postea omittas. Caietanus q. 89. de iuramento art. 7. & Angelus, Votum 3. §. vltimo, existimant semper esse mortale, quando id, quod omittitur, est tota materia voti vel iuramenti.

Si tota materia sit tenuis.

Sed etsi hæc sententia sit probabilis; Contrariũ tamen est probabilius, nempe esse solùm veniale, quando materia est valdè exigua. Ita plerique recentiores hoc tempore, Nauarrus cap. 12. nu. 40. Sotus l. 8. qu. 1. art. 7. vbi acriter hoc tuetur. Probatur Primò, Quia etsi bona cogitatio, breuisque precatio sit res magni meriti; tamen ad vouendum, & inter ea, quæ voueri solent, censetur humano more materia parua. Secundò, Quia inter ea, quæ homini debentur ex iustitia, datur materia magna & parua; cur non etiam inter ea, quæ debita Deo? Tertiò, In ceteris peccatis contra virtutes, quæ non versantur immediatè circa Deum, inuenitur materia magna & parua; est enim superstitio magna & parua; omissio orationis magna & parua: item in decimis, & oblationibus fraudatio magna & parua: in voluptatibus prohibitis, magna & parua. cur non etiam in peccatis contra votum. Idem censendum de iuramento promissorio, vt quidam volunt. de quo infra, cap. 42. dubitat. 5.

Probabilius esse veniale.

59 Dices Primò, Nihil, quod ad Dei honorem pertinet, censendum est parui momenti, cùm vitam æternam promereatur: ergo ratione paruitatis materiæ non excusatur.

Obiectio 1.

Resp. Respond. Etsi non sit absolutè parui momenti respectu meriti, tamen ad vouendum, (id est, in ordine ad votum, & honorem Dei) paruum censetur. alioquin etiam mortale esset omittere aliquot versiculos, dum sunt pars materiæ votę: nam recitatio illorum tamquam partis materiæ, est tam meritoria, quàm recitatio illorum vt sunt tota materia; nec minùs Deum honorat, si pari affectu fiat.

Obiectio 2. Dices Secundò, Quando versiculi illi sunt pars materiæ, si omittantur, nondum violatur votum; quod per se primò respicit totam materiam; (v. g. cùm vouisti legere Psalterium) sed tantummodò cum quadam imperfectione soluitur: dum autem sunt tota materia, violatur totum votum: ergo est dispar ratio; nam totius voti violatio videtur esse magna irreuerentia.

Resp. Respondeo non esse disparitatem notabilem. ideò enim omittere istos versiculos est veniale; quia violatur votum in re parua, siue illa res parua sit tota materia, siue pars: hoc enim non facit illam strictiori obligatione deberi. Confirmatur, quia si quis promiserit 10. & non soluat nisi nouem, violat promissum in vno, & hæc violatio censetur esse in re parua; cur non etiam censeatur esse parua si non soluat, quando tantùm illud vnum promiserat? Nec refert quòd ille dicatur soluere votum; hic verò nullo modo: quia ille ita soluit, vt etiam ex parte violet, quæ pars tanti est, quanti tota materia alterius. Nec obstat quòd illa pars non fuerit per se primò vota; quia sufficit illam verè votam esse in toto. parum enim interest an aliquid sit promissum per se & solitariè, an cum multis aliis: quia non ideò plùs vel minùs est debitum, vt ex communi hominum sensu constat.

Dices Tertiò, Mendacium de peccato veniali, si sit tota materia confessionis, est peccatum mortale: non autem si solùm sit pars materiæ, vt communiter Doctores docent: ergo similiter quando aliquid est tota materia voti; si violetur, erit peccatum mortale. 60

Obiectio 3. Mendaciũ de peccato veniali in cõfessione.

Resp. Respondeo esse disparem rationem. Ideò enim tale mendaciũ est peccatum mortiferum, quando est tota materia confessionis, quia reddit irritum Sacramentum, quod est peculiare opus sacerdotij Christi, ab illo singularem sanctitatem habens. votum autem non est functio sacerdotij Christi, nec vllam sanctitatem habet, nisi à vouente. nec redditur irritum, cùm iam præterierit; sed solùm agitur contra obligationem eius remanentem; idque solùm in re parua.

Dices Quartò, Lege diuina tenemur soluere vota: sed violatio legis diuinæ est peccatum mortale. *Obiectio 4.*

Resp. Respondeo, Violatio legis diuinæ in re magna est peccatum mortale, non autem in re parua: nam lex diuina præcipit nihil furari, nihil, quod proximi sit, concupiscere; tamen contrarium facere in re parua non est peccatum mortale.

Violatio legis diuinæ in re parua.

Secundò difficultas est, cùm quis vouit aliquid minutum singulis diebus faciendum, Vtrùm sit peccatum mortiferum illud per vnum vel plures dies omittere?

Exiguum opus si frequentandum.

Resp. breuiter & dico Primò, Si ita intendat se obligare in singulos dies, vt obligatio sit diei affixa, & vnà cum die expiret, non erit peccatũ mortiferum, etiamsi per plures dies omittat; sed erunt tot peccata venialia, quot erunt omissiones, seu dies quibus omittit: vt si voueris singulis diebus Sabbati in honorem beatæ Virginis recitare Salue Regina, vel Aue maris stella. Ratio est, quia cùm obligatio non cõtinuetur, sed euanescat quotidie, non accumulantur quoque obiecta parua ad constituendum vnum magnum, sed manent diuisa, sicut & obligationes. itaq; cùm numquam sit obligatio ad obiectum magnum, numquam omissio erit peccatum mortale. Confir. Quia in huiusmodi votis, non est vna aliqua obligatio respiciens materiam magnam, sed sunt plurimę obligationes distinctæ respicientes distinctas materias paruas. Nam perinde se habent ac si quis singulis diebus faceret nouum votum de recitanda prece illo dumtaxat die: quo casu violatio plurium dierum non efficeret peccatum mortale, sed totidem venialia. Colligitur hæc doctrina ex Soto lib. 7. de iustit. qu. 2. art. 1. dubit. 2.

Si obligatio sit diei annexa.

Si non sit annexa diei.

61 Dico Secundò, Si ita se quis obliget in singulos dies vt obligatio non sit diei affixa, nec expiret cum die, sed continuetur; erit peccatum mortiferũ complures dies omittere. Vt si voueas quotidie dare assem in eleemosynam, si omittas per plurimos dies, accumulatur debitum, fitque materia notabilis, ac proinde erit peccatum mortale non soluere. Similiter si vouisti recitare quotidie orationem Dominicam, aut hymnum Veni creator, nõ affigens orationem diei, si diu omittas, crescit debitum, fitque notabile: quare erit peccatum mortiferum illud non soluere, aut vna volitione per multos dies talia minuta debita velle omittere. Idem dicendum quando alicui imponitur in pœnitentiam, vt per mensem recitet quotidie Psalmum Miserere. non enim obligatio affigitur diei tamquam proprius illius cultus (nisi aliud intendat Confessarius) sed diuiditur onus in plures dies, & singuli dies præfiguntur tamquam termini, vltra quos non fit executio differenda. Vnde si omittatur, non ideò euanescit obligatio.

Porrò in istis & similibus casibus, nõ solùm est peccatum velle per plurimos dies minuta & quotidiana illa omittere, aut omittere soluere debitum cùm excreuit; sed etiam omittere minutam precationẽ eo die quo hæc precatio cum reliquis omissis materiam magnam cõstituit, seu quo debitum esse notabile incipit. Exẽpli gratia, sint 20. precationes Dominicæ materia notabilis: omissio vigesimæ erit peccatũ mortiferum; quia hæc primùm complet quãtitatem notabilem, circa quam fit obligatio sub peccato mortali: sicut vigesimus assis v.g. in materia furti, constituit quantitatem notabilem: vnde qui antè sensim accepit vsq; ad octodecim vel nouemdecim, etsi nõ peccarit mortiferè, tamen accipiendo vigesimum voluntate retinendi vnà cum ceteris, peccatum mortiferum admittet. Vide suprà lib. 2. cap. 12. dubitat. 8.

Malitia violationis voti sunt eiusdem speciei.

His adde omnia peccata cõtra votum qua parte votum violant, esse eiusdem speciei. quia eiusdem rationis est irreuerentia & infidelitas erga Deum, siue in hac, siue in illa materia fiat. Vnde qui vouit castitatem, si contingat illum fornicari, vel pollui, & confessus fuerit hoc peccatum omissa per obliuionem circumstantia voti, sufficit vt posteà eidem vel alteri confessori explicet se votum in re graui violasse; vt multi DD. tradunt.

DVBITATIO X.

Vtrùm votum alterius possit alterum obstringere, vt parentis, filium; testatoris, heredem; decessoris, successorem.

VT respondeatur huic dubitationi, adhibenda est distinctio votorum in personale, reale, & mixtum; de qua suprà dubit. 4. Qua posita,

Vota personalia.

62 Dico Primò, Si votum sit *personale*, non obligat nisi personam vouentis. tale est votum ieiunij, peregrinationis, militiæ sacræ, ingrediendæ Religionis, & similia. Ratio est, quia hæc vota solùm sunt de actionibus personalibus, quæ à sola persona vouentis sunt exequendæ. hæ enim solæ promittuntur, nulla autem res externa: ergo non pertinent ad personam heredis. itaque si huiusmodi votis nondum solutis vouens decesserit, non tenetur heres.

An parentes obligent filios.

Sed difficultas est de parentibus, Vtrùm illi voto suo non possint obligare filios. Videntur posse; nam multis Canonibus habetur, filium, qui à parẽte in infantia sua Monasterio dicatus fuerit, non posse, cùm ad pubertatem venerit, egredi. Ita habetur 20. qu. 1. cap. 3. Monachum, ex Concilio Toletano 4. cap. 48. *Monachum aut paterna deuotio, aut propria professio facit. quidquid horũ fuerit, alligatum tenebit. proinde his ad mundum reuertendi intercludimus aditum, & omnes ad sæculum interdicimus regressus.* Idem habetur expressè cap. Addidistis. 2. & cap Quicumque. 4. & cap. Quem progenitores. 6. ibidem.

Resp.

Respondeo, Nec votum, nec oblationem parentis posse obligare filium impuberem ad Religionis ingressum, vel permansionem in ea, nisi filius cùm ad annos discretionis peruenerit, cõsenserit, & factum parentis ratum habuerit. 63 Ita Glossa in cap. Addidistis, vbi sic ait, *Intelligas hæc tria capit. de illis, qui post ætatem adultam consensum accommodarunt.* vnde patet responsio ad prædictos Canones. & habetur expressè cap. Cùm simus. 14. de Regularibus, quod est Cælestini III. & cap. 10. Illud autem. 20. qu. 1. quod est Marcelli. Colligitur etiam cap. Puellæ. 8. & cap. Sicut. 9. ibidem. Confirmatur ex Concilio Trident. sess. 25. ca. 17. de Regularibus, vbi statuit vt professio virginum liberrima sit. & ca. 18. excommunicat eos, qui aliquo modo virgines vel alias feminas ad ingrediendũ Monasterium, ad habitum, vel professionem cogunt, &c. Ratio est Primò, Quia nemo potest vouere aut promittere alteri, nisi quod habet in sua potestate: atqui arbitrium & actiones filij non sunt in potestate parentis. Vnde parens non potest aliud vouere, quàm se curaturum vt educetur dum adhuc impuber est, in Monasterio; & quãtum in se est inducturum ad Religionem amplectendam: quandocumq; enim aliquis promittit factum alienum ad quod cogere non potest, non censetur aliud promittere, quàm se, quantum poterit, inducturum alterum vt faciat; vt omnes Iurisperiti docent, & colligitur L. Stipulatio ista, ff. de verb. obligat. & institut. de similib. stipul. §. Si quis alium.

Deinde in his, quæ ad statum vitæ pertinent, quisq; est sui iuris, nec potest ad ea nisi suo cõsensu obligari; vt patet in matrimonio, sacerdotio, cœlibatu, &c. tantum enim onus, quod perpetuò homini adhęret, & in negotio salutis tantũ in vtramque partem momẽti habet, non ex alieno arbitrio pendere, sed spõte suscipi debet: ergo idem dicendum de statu Religionis. Denique quia Christus Dominus cõsilia sua voluit esse libera, idque tum propter illorum excellentiam; tum quia non sunt necessaria ad salutem. Vnde nulla potestas humana potest ad ea obligare. Itaq; Religio duplici nomine libertatem postulat, nimirũ quia & ad totius vitæ statum pertinet; & quia est bonum supernaturale consilia Christi complectens.

Quæ parens possit præcipere.

Nec obstat, quòd parens possit quædam filio pręcipere: quia non potest præcipere ingressum Religionis, sed ea tantùm, quæ ad domesticam disciplinam, & obseruationem mandatorum Dei pertinent. Deinde etsi ad hæc possit filium obligare præcepto, non tamen voto.

Si occurrat impedimẽtum.

Petes, Quid si voto personali implendo occurrat impedimentum; tenebitúrne vouens per alium implere? 64

Respondeo,

Respondeo, Non tenebitur, quia sola ipsius persona obligabatur; quæ iam per impedimentum excusatur. quòd si per alium fecerit, non ideò liber erit cessante impedimento; nisi commutetur votum. Excipe, nisi dum voueret, intendisset se obligare ad implendum per alium, in euentum, quo per se non posset; tunc enim teneretur id curare: & sic liberaretur.

65 *Si reale.* Dico Secundò, Si votum sit *reale*, nisi ante mortem persolutum fuerit, obligat heredem. colligitur ex cap. Si heredes, de testamentis; vbi dicitur, *heredes, qui iussa testatoris nõ impleuerint, esse interdicendos hereditate.* talia enim vota inter iussa ipsius censenda sunt. Idem patet ex L. 2. π. de pollicitationibus, vbi dicitur, *si decimam quis bonorum vouit, decima non prius in bonis desijt esse, quam fuerit separata, & si fortè qui decimam vouit, decesserit ante sepositionem, heres ipsius hereditario nomine obstrictus est decimæ: voti enim obligationem ad heredem transire constat.* Idem docent communiter DD. vide Siluestrum v. Votum 2. q. 11. Ratio est, quia sicut heres succedit in bonis, & in actionibus ac Iuribus defuncti; ita etiam in oneribus, quæ hereditatem attingunt, etiamsi nulla res per se sit obligata. Vnde sicut ea, quæ testator promisit homini, tenetur soluere; ita etiam quæ promisit Deo.

Votũ peregrinationis. Idem dicendum videtur, si defunctus vouerat aliquam peregrinationem, vel militiam sacram, ea intentione, vt si per se non posset exequi, per alium curaret: tunc enim sub conditione videtur tacitè vouisse se daturum sumptus ad hæc præstanda; & proinde fecisse votum reale; quare tenebitur heres; quod est notandum. idem dicendum quando testator ordinat vt heres mittat hominem.

Simile est, si quis vouit ædificare Monasterium, vel aliam piam fundationem instituere. Ita docet Abulensis q. 98. in cap. 30. Numerorum.

66 *Si heres negligat.* Petes, Quid si heres non curet fieri, peccabitne contra votum?

Respondeo, Non peccabit propriè contra votum, nec erit voti violator; quia ipse nihil vouit, aut promisit Deo; (sicut heres, qui tenetur promissione testatoris iuramento confirmata, non tenetur vinculo iuramenti) sed partim contra obligationem, qua defuncto obstringitur ratione hereditatis acceptæ, seu taciti pacti, quo eo ipso, quo hereditatem adit, acceptat onera defuncti: partim contra Religionem, quia non soluit quod Deo debet. etsi enim Deo non promiserit; tamen factus est Deo debitor, suscipiendo in se obligationem alterius Deo debentis. Sicut is, qui promittit se votum viuentis impleturum accepta mercede; si fallat, & ipsi & Deo iniuriam facit.

67 *Si mixtum* Dico Tertiò, Si votum sit *mixtum*, partim obligat, partim non obligat heredem: obligat quà reale, non obligat quà personale. vt si vouisti peregrinationem Lauretanam, & offerre ibidem calicem; heres tuus tenetur mittere calicem; non autem curare peregrinationem.

Sumptus itineris. Petes, An teneatur sumptus itineris in pios vsus conferre?

Respondeo non teneri: quia sunt accessorij voto personali; non enim sub illud cadunt, nisi indirectè, & vt necessarij ad expletionem voti personalis: illo igitur euanescente desinunt deberi. secùs si ille vouendo intendisset vt per aliũ expleretur. Horum tamen habenda ratio in commutatione votorum, teste Nauarro cap. 12. num. 77. & colligitur cap. Magnæ deuotionis, de voto. hoc tamen non videtur absolutè necessarium, sed decens.

DVBITATIO XI.

Quot modis possit quis voto solui.

Respondeo, Quinque modis, vt colligitur ex DD. vide Siluestrum, Votum 4. qu. 1. Nauar. cap. 12. n. 63. Primò, Desitione materiæ. Secundò, Absentiâ conditionis. Tertiò, Irritatione. Quartò, Commutatione. Quintò, Dispensatione seu absolutione. 68 *Quinque modis obligatio voti tollitur.*

Desitione materiæ soluitur, si id, quòd antè erat legitima materia, desinat esse materia voti, vel absolutè, vel respectu vouentis. vt si fiat impossibilis, si mala, si maioris boni impeditiua, si indifferens, si inutilis.

Desitione conditionis; vt si votum factum sit eueniente vel durante certa conditione, & illa non eueniat, vel desinat.

Irritatione, Quando materia, quam vouemus, vel voluntas vouentis, subiecta est aliquo modo alienæ potestati, & ab eius consensu depẽdens; talia enim habent hanc tacitam conditionem, nisi Superior, seu ille, cuius interest, contradixerit.

Commutatione, Quando obligatio voti ab vna materia transfertur in aliam. Quòd si obligatio voti personalis transferatur ad opus reale, vt ad eleemosynam vel ædificationem loci pij, dicetur *redemptio*.

Dispensatione, Quando auctoritate ecclesiastica quis omnino à voto absoluitur. Differunt hi tres modi, quòd irritatio non requirat auctoritatem ecclesiasticam, commutatio verò & dispensatio requirant.

DVBITATIO XII.

Quorum vota possint irrita reddi, & quale peccatum irritatio absque causa.

Respondeo, Generatim omnia illorum vota irritari posse, qui alteri vel perfectè & in omnibus; vel saltem quoad materiam, quam vouerunt, subiecti sunt. Ratio est, quia horum vota pendent à consensu alterius: ac proinde tacitam quamdam conditionem, vel ex natura rei, vel ex iuris dispositione includunt, nempe hanc, *Nisi superior vel ille, cuius interest, contradixerit.* quare si ille intelligens votum, repugnauerit, cessabit obligatio. 69

Vnde sequitur, ad irritationem non requiri causam, sed sufficere irritantis voluntatem, vt docent communiter DD. quia executio pendet ab eius consensu.

Vtrùm autem peccet qui sine causa irritum fecerit, non ita constat. Certum videtur non peccare mortiferè. Imò per se non videtur vllum peccatum; quia totum votum in ipsius arbitrium collatum est; nec vlla lege cogitur illud approbare. Denique suo Iure vtitur, siue probet, siue improbet. Ita docet Paludanus in 4. d. 38. qu. 4. art. 2. Siluester, Votum. 4. quæst. 2. Angelus, Votum 2. numero 10. *An sit peccatum.*

Dices, Irritare votum alterius sine causa, sal- 70

tem est actus otiosus, quia caret fine honesto: ergo est peccatum saltem veniale. Confirmatur Numer. cap. 3. v. 16. vbi dicitur, *Sin autem contradixerit, postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem eius.*

Responderi potest non esse propriè opus otiosum; quia non caret fine honesto, eo tempore, quo tenetur illum habere. Ad Confir. dicetur, Ibi agi de marito, qui sciens votum vxoris, diu dissimulauit, & posteà contradixit; cùm tamen statim id facere debuisset: *hic portabit iniquitatem vxoris*, quia voti violatio materialis nō imputabitur vxori, sed marito; qui pro illa punietur; vel quia impediuit voti validi executionem, vel quia votū in irritum reuocauit quando id ei minimè licuit; etsi valida voti irritatio fuerit. Crediderim tamen non excusari à peccato veniali, si absque vlla causa solo arbitratu suo votum subditi in irritum reuocet. quia sine causa bonum opus alterius impedire velle vituperabile est & malum. cùm enim alia causa non subest, videtur ex displicentia operis fieri quòd obligationem ad illud elidat.

71 Porrò votum semel in irritum reuocatum, numquam reuiuiscit, etiamsi Superior facultatem tribuat exequendi, & suam irritationem retractet: quia obligatio per veram irritationē non suspenditur, sed extinguitur. Secùs est, quando non est vera irritatio, sed dumtaxat suspensio executionis, vt fit in votis Nouitiorum, & in votis coniugis emissis ante contractum matrimonium. Ea enim vota non possunt irritari, sed solùm suspendi: quia emissa sunt ante subiectionem, cùm persona adhuc esset sui iuris. tunc enim cùm nec voluntas personæ vouētis, nec materia esset alteri subiecta, contracta est obligatio absolutè & independenter à consensu alterius; & ita non potest ab eo irritari. Secùs verò in iis quæ emittuntur quando vel voluntas personæ, vel materia est perfectè subiecta alteri. quia tunc non potest obligatio contrahi per actum vouendi, nisi sub tacita conditione consensus alterius; vt infrà magis constabit.

Non reuiuiscit.

72 Petes, Quomodo scietur sitne irritatio an suspensio dumtaxat? Qui enim potest irritare, potest etiam suspendere.

Respondeo, id ex ipsis verbis colligendum esse. Si enim is qui potestatem irritandi habet, dicat se irritare, vel dissoluere votum alterius, vel nolle vt voto obstrictus sit; non est dubium, quin sit vera irritatio. Similiter si ille sciens votum, dicat, Nolo id facias. quia cùm non restringat ad tempus, absolutè denegat executionem: vnde videtur simul tollere obligationem. Si autem non sit conscius voti, etsi deneget executionem operis, non ideò censetur irritare, quia voluntas non fertur in incognitū: imò nec suspendere ob eamdem causam. si enim sciret votum, fortè non prohiberet executionem. itaque teneris ei aperire vt probet, vel irritet, vel suspendat, prout ei visum fuerit. In dubio, censenda potiùs est suspensio quàm irritatio: quia votum est veluti in possessione obligandi; vnde pro voto interpretatio facienda. Porrò quod ad irritationem attinet, difficultas est de tribus votorum generibus: Religiosorum, Impuberum, & Coniugum. de quibus sint tres dubitationes sequentes.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm Prælatus possit omnia vota Religiosorum sibi subditorum irritare.

Svppono Religiosos validè & meritoriè posse multa vouere; nempe ea, quæ regulæ vel Superioris præcepto non repugnant: quia vouere per se est opus consilij, & aliàs non est Religiosis prohibitum. Vnde obligantur etiam antequam Superior consentiat, aut rescisсat, vt rectè Palud. in 4. d. 38. q. 4. a. 2. Siluest. Votum, 3. q. 3. Caiet. q. 88. a. 8. Sotus l. 7. de iustitia, q. 3. a. 1. Nauar. cap. 12. n. 67. & alij passim. 73

Possunt vouere.

Valet ante consensum Superioris.

Dices, cap. 2. Monacho, 20. q. 4. dicitur, *Monacho non licet vota vouere sine consensu Abbatis sui; si autem vouerit, frangendū erit.* Confir. Quia Monachus non habet propriam voluntatem, sed eam transtulit in Abbatem. Ob hoc argumentum Richardus distinct. 38. circa quartum principale q. 1. Maior eadem distinct. qu. 4. & Angelus Votum, 2. §. 3. putant Monachum non posse vouere sine Abbatis cōsensu, & ante illius consensum votum nō habere vim. Sed quod diximus est verius:

Vnde Respondeo, Canonem illum esse dubiæ auctoritatis: non enim est alicuius Pontificis aut Concilij: neque est S. Basilij magni; (etsi Gratianus id insinuet) quia in toto Basilio non est nomen Abbatis. Dici tamen potest cum Glossa, cap. illud intelligendum de voto abstinentiæ, quo scandalizantur ceteri. Ad confirmationem: Monachus non ita transtulit suam voluntatem in Superiorem, quin in multis, quæ Superior non vetuit, sui sit arbitrij.

Aduerte tamen, si vouisti aliquid regulæ repugnans, (vt orare ea hora in templo, qua debes esse in cubiculo) non posse te votu exequi antequam Superior consentiat, & in regula dispenset. Vnde teneris tale votum Superiori indicare: ad hoc enim censeris te tacitè obligasse; alioquin frustrà factum esset. quòd si illud ita voueris, vt clam Superiore intenderis exequi, est irritum; quia materia prohibita. Si autē vouisti aliquid, quod initio non erat prohibitum, posteà tamen prohibetur; non potes exequi eo tempore quo durat prohibitio: cessante tamen prohibitione, rursus teneris, & voti obligatio reuiuiscit. quia nōn fuit irritatum à Superiore; (cùm ignarus voti, id non intenderit) sed solùm consopitum ob mutationem materiæ.

Si regulæ repugnet.

Si materia mutetur.

His positis sunt duæ sententiæ DD. Prior est Caiet. art. 8. omnia vota Religiosorum à Prælato irritari posse, præter ea, quæ sunt de rebus necessariis; vt sunt illa quibus vouetur euitatio alicuius peccati venialis vel mortiferi contra præceptum Dei; vt non mentiri, non peierare: & præter votum transeundi ad Religionem arctiorem. Quòd autem hæc irritare nequeat, causa est, quia materia nullo modo est ei subiecta. neque enim potest præcipere contrarium, aut materiam reddere illicitam, neque potest aliquid imperare, quod executionem materiæ impediat. Hæc sententia est valdè probabilis. 74

Caietan.

Altera est, Omnia absolutè irritari posse à Prælato præter votum Religionis arctioris. Ita Angelus Votum, 2. n. 3. Siluest. Votum, 4. q. 2. Sotus suprà. Nauar. nu. 65. & alij, estque ferè communis. 75

Omnia possunt in irritū reuocari, &c.

Hæc

Hæc ſententia videtur verior, & colligitur ex D. Thoma art. 8. ad 3. vbi docet; *Nullum votum Religioſi eſſe firmum niſi de conſenſu Prælati.* etſi Caietanus id ſolùm intelligat de voto, quod fit de opere conſilij, non præcepti. Probatur, quia voluntas Religioſorũ debet eſſe perfectè ſubiecta & depẽdens à voluntate Superioris, in omnibus quę ad vitæ directionem pertinent: ergo etiam in nouis obligationibus ſuſcipiendis. Sed hęc ratio non videtur firma; ex ea enim ſequeretur Superiorem poſſe præcipere vel prohibere actus merè internos, quod tamen communiter negatur. Vnde non puto id validè poſſe probari ex natura rei, ſiue profeſſionis, ſiue ſtatus Religioſi; (nihil enim horum tantam ſubiectionem vel dependentiam voluntatis poſtulat) ſed cauſa referenda eſt in diſpoſitionem Iuris. ſicut enim ex diſpoſitione Iuris in omnibus votis impuberum eſt tacita conditio, *Si parens vel tutor non contradixerit*: ita in omnibus votis Religioſorum ex eiuſdem Iuris diſpoſitione videtur ineſſe hæc tacita conditio, *Niſi Prælatus contradixerit.* vt docet D. Thomas q. 81. a. 8. ad 4. Habet enim Eccleſia poteſtatem ita ſtatuendi in votis & iuramentis, quando iuſta cauſa ſubeſt: ſicut poteſtas ciuilis poteſt præſcribere formulas in contractibus, & apponere conditiones, quæ ſemper intelligi cenſeantur, etiamſi à cõtrahentibus additæ vel cogitatæ non fuerint. Subeſt autem hîc iuſta cauſa; quia vt meliùs Religioſi in via ſpirituali à ſuis Prælatis dirigantur, expedit vt in omnibus à directione ipſorum pendeant; nec poſſint ſe nouis obligationibus etiam circa materiam præceptam ita implicare, quin Prælatus poſſit eas tollere. Simili modo, quia expediebat eos, qui nondũ annos pubertatis impleuerunt, in omnibus dirigi à parentibus, vel iis qui ipſis loco parentum ſunt, (eò quòd ſæpè iudicium illius ætatis non ſit ſatis maturum) ſtatuit vt omnia illorum vota & iuramenta promiſſoria haberent tacitam conditionem, *Si parens non contradixerit*, vt infrà hoc cap. n. 78. & cap. 42. n. 61. dicetur.

Sed vnde conſtat Eccleſiam ita de votis Religioſorum ſtatuiſſe?

Reſpondeo id colligi ex vſu ipſo, & praxi recepta in Religionibus; quæ non poteſt aliunde quàm ex Eccleſiæ conceſſu prouenire.

Vot. ũ arctioris Religionis. Excipitur tamen votum arctioris Religionis; quia iura concedunt hunc tranſitum, etiam inuito Superiore; ac proinde non intendunt tale votum in illius arbitrio conſtituere. Abſurdum enim videtur vt illud votum in arbitrio Superioris ponatur, per quod extra illius poteſtatem eſt conſtituendus. Confir. quia neque ratione materiæ ſubeſt hoc votum arbitrio Prælati, vt conſtat; neque ratione perſonæ, quia perſona per executionem voti deſinit eſſe ſubdita, & non ampliùs ad Prælatum pertinet.

76 *An poſt conſenſum poſſit irritare.* Petes Primò, vtrùm poſtquam Prælatus conſenſit in votum, poſſit illud irritũ reddere. Rich. diſtinct. 38. circa 4. princip. q. 3. & quidam recentiores negant. Ratio ipſorũ eſt, Primò, quia poſtquam Prælatus conſenſit, non ampliùs votum eſt pendens, ſed tranſit in abſolutũ: tacita enim conditio, quæ inerat voto, eſt impleta. ergo Prælatus nihil ampliùs habet, quod circa illud agat. Secundò, Si ſubditus ex conſenſu Prælati aliquid homini promittat, non poteſt reuocari: ergo neque ſi Deo. Iuxta hanc ſententiam dicendum eſt, votum Prælato vetante & impediente ſolùm ſuſpendi, donec impedimentum iſtud tollatur: quo ſublato, vouentem teneri in futurum, ſi votum ad illud tempus ſe extendebat.

Contraria tamen ſententia videtur communior & probabilior; quamuis ſi abſque iuſta cauſa id faciat, peccet. Tenet Panorm. in cap. Chariſſimus. nu. 4. de conuerſione coniugatorum. Silu. Votum, 4. q. 2. Caiet. a. 8. Nauarr. n. 61. Sotus l. 7. q. 3. a. 1. Fumus v. Votum, n. 12. & alij. Probatur Primò, ex D. Auguſtino qu. 59. in Numeros, vbi apertè docet, Vxorem non teneri ampliùs voto, ſi vir contradixerit, etiamſi conceſſerat antè illud impleri. Loquitur autem D. Auguſt. de votis ieiuniorum, & ſimilibus, in quibus vir eſt caput mulieris. idem ergo dicendum de omnibus Superioribus. Secundò, Quia Superior per conſenſum priorem non deſinit eſſe Superior, nec cenſetur amiſiſſe ius illud, quod habet in ſubditum, quoad illam actionem. ſi ergo Superior illam vetet, inferior tenetur obedire. Tertiò, Si ſit iuſta cauſa, Superior poteſt irritare; atqui non eſt inferioris diſcutere an talis cauſa ſubſit: ergo quandocumque Superior irritauerit, poteſt inferior ſe abſolutè cenſere liberum. Quartò, Succeſſor poteſt irritare votum religioſi, in quod Prælatus deceſſor conſenſerat, vt ipſi fatentur: ergo idem poterat ipſe deceſſor, dum adhuc præeſt: non enim minùs pendebat à priori Prælato, quàm à poſteriore, nec minor eſt poteſtas prioris quàm poſterioris.

Nec refert, Etiamſi Superior, quando conſenſit in votum, dixerit ſe ea in re cedere iure ſuo, ſe eximere ſubditũ ea in re à ſua Iuriſdictione; quia inefficax eſt ea ceſſio & exemptio, ſi alter manet verè ſubditus. vnde tenetur obedire ſi contrarium imperet. Etſi enim Superior mediatus poſſit ſubditum à poteſtate Superioris immediati partim eximere, & partim illi ſubiicere: non tamen id poteſt reſpectu poteſtatis ſuæ, quia poteſtatem ſuam non habet à ſe, ſed ab alio; nec facultatis eius eſt aut arbitrij, illam partiri, minuere vel augere. Si tamen ſubditus in ea actione efficeretur ſui Iuris, & omnino independens à Superiore, tunc Superior non poſſet validè irritare. *Si ceſſit ſuo iure.*

Similiter non refert, etiamſi votum collatum ſit in tempus quo ampliùs non erit ſubditus; quia nihilominùs manet ſubiectus quoad perſonam; nec per executionem voti eſt eximendus. Vnde DD. hunc caſum non excipiunt, ſed generatim loquuntur.

Peccabit tamen Superior mortiferè, ſi abſque iuſta cauſa votum in quod conſenſerat irritet; vt rectè docet Caiet. a. 8. dub. 3. & Panormit. in cap. Chariſſimus. 11. n. de conuerſ. coniugat. & alij. Idem docet. D. Auguſt. ſuprà ex illis verbis Numer. 30. *Portabit ipſe iniquitatem eius*; id eſt, viro imputabitur violatio voti, non mulieri. Ratio eſt, quia etſi materia ſit viro ſubiecta, & in eius poteſtate, tamen ex eius conſenſu eſt Deo obſtricta. ipſe autem impedit ne Deo offeratur. Itaque ſi materia ſit talis, vt violatio voti ſit mortifera; irritatio quoque abſque cauſa, mortifera erit. Huius tamen ſucceſſor qui in votum non conſenſit, non videtur peccare tale votũ irritando: quia cùm non conſenſerit in illud, non eſt cur obligetur nõ irritare. ſicut enim iuramẽtũ & votũ prioris Superioris, quo promiſit non reuocare facultatem inferiori à ſe cõceſſam, non obſtringit ſucceſſorẽ; ita nec con- *Peccabit mort.* *An ſucceſſor peccet.*

consensus in votum inferioris. quia hæc obligatio personalis, nec transit in successorem. Confir. cap. Noluit. 33. q. 5. ex D. Aug. qu. 59. super Numeros. vbi D. August. apertè insinuat maritum posse elidere votum quod vxor in puellari ætate cum consensu patris emiserat; & DD. ibi notant id posse absque peccato.

Dices ibi agi de suspensione, non autem de irritatione. Sed si potest suspendere, cur non & irritare, quando votum tale est vt à successore irritari possit? non enim in illud consensit; si enim consensisset, ne quidem suspendere posset absq; iusta causa; sicut nec parens, qui consensit, suspendere potest. Sicut ergo prior Superior, quia consensit, absque causa iusta nec irritare potest nec suspendere; ita successor, quia non consensit, vtrumque poterit pro suo arbitrio.

77 *Ad rationes.* Ad primam rationem pro sententia Richardi: Non ita fit illud votum absolutum, vt à nulla ampliùs conditione dependeat; alioquin non posset irritari à Prælato successore. Itaque manet in illo hæc tacita conditio, Nisi aliquando Superior contradixerit: idque meritò; quia non decet vt sit litigium inter subditum & Superiorem in iis, in quibus aliàs ille Superior est.

Ad secundum, neganda consequentia: promissio enim homini facta ex consensu Superioris, validè reuocari à Superiore non potest; vt rectè docet Sancius lib. 9. de matrim. disput. 4. contra Arragon. 2. 2. q. 88. ar. 8. Ratio est, quia in regendo subdito non sustinet locum illius hominis, vt quasi vice illius Ius illi acquisitum possit remittere: regit tamen illum loco Dei, & ita potest tollere obligationem, quam ille sibi erga Deum imposuerat. Non tamen potest subditus repugnante Superiore exequi quod homini sic promisit; quia traditio rei & executio à Superioris nutu adhuc pendet.

78 *Quando censeatur consentire.* Petes Secundò, quando Superior censeatur consentire in votum subditi. Resp. non sufficere taciturnitatem & dissimulationem, quamuis sciat votum. nam potest id facere vt videat successum, vel vt maturiùs deliberet: & nihil est quod illum vrgeat statim consentire vel dissentire. imò etiam cùm expresse petitur consensus vouēdi, sæpè differt responsum. Pari modo non sufficit vt faciat subdito potestatem operis, si votum ignorat. quia etsi cōsentiat vt aliquod opus facias; non ideò consentit vt nouam tibi obligationem ad illud faciendum imponas. Si voti est conscius, & consentit in opus, præsumitur cōsentire in obligationem voti: quia ideò videtur consentire vt votum impleas. si non intenderet per hoc approbare votū, non confirmaretur. Sufficit etiam consensus Superioris in votū, etiamsi subdito non innotuerit. quia non requiritur acceptatio subditi, sicut in promissione, donatione & contractibus. siue enim subditus acceptet illum consensum, siue repudiet, si Superiori placet votum, verè ratificatur. Imò sufficit ad hoc consensus internus, vt rectè docet Sancius l. 9. de matrim. disput. 40. Ratio est, quia iste consensus primariò non respicit subditū, sed Deum, cui ius acquiritur. sicut si meus subditus tibi aliquid promittat sub meo beneplacito, & ego tibi clàm insinuem mihi placere, ille obligabitur, nec potero reuocare. E contrario si Superior fictè consentiat, exteriùs concedens, & interiùs contradicens, non ratificabitur; sed posteà liberè poterit irritare.

Petes Tertiò, Vtrùm sicut votis Religiosorum iure inest tacita conditio, *nisi Superior repugnauerit*, ita possit quis statuere vt suis votis similis conditio insit respectu confessarij. 79 *An in propriis talis conditio.*

Respōdeo, Quadam ratione id fieri posse; vt si quis ad vouendum procliuior, protestetur coram Deo se nullum votum velle absolutè esse firmum, nisi confessarius illud approbauerit. Quod confirmatur, quia potest quis ita statuere de promissionibus faciendis homini, præsertim si hanc suam ordinationem explicet illi, cui promissio facienda est; ergo etiam de promissionibus faciendis Deo. Itaque tale votum poterit à confessario irritari: nisi vouens renuntiauerit illi conditioni, seu nisi à priore mente recesserit: quod non censetur fecisse, nisi expressè intenderit; vel nisi ita affectus sit dum vouet, vt etiamsi recordaretur illius conditionis, nollet eam in hoc voto locū habere. quibus euentis votum censebitur absolutum, nec confessarius poterit irritum reddere.

Addo, Neminem posse vllo proposito vel protestatione votis futuris eam conditionem apponere, quin posteà, si velit, possit eam reuocare, & absoluta vota facere; nisi fortè se alteri quoad materiam voti anteà per obedientiam subiecerit, ita vt ea in re non ampliùs sit sui iuris; quia quàm diu manet sui iuris, potest prius propositum mutare, & absolutè absque vlla ad alterum dependentia se obstringere.

Petes Quartò, Vtrùm vota Nouitiorum possint 80 à Prælato irritari. Respondeo, Non posse irritari; *Vota Nouitiorum.* siue emissa sint ante ingressum, siue in ipso Nouitiatu. Ratio est, quia nec ratione imperij in voluntatem personæ, nec ratione materiæ sunt illi subiecta, cùm Nouitij adhuc sint sui iuris. Quòd si, cùm vota fecerunt, suberant parentibus vel curatoribus, qui ea potuissent irrita reddere, poterit etiam Prælatus, qui in potestatem parentum & curatorum ad regendam illorum voluntatem succedit; vt infrà dubit. 15. dicetur. Possunt tamen vota illorum cùm irritari nequeunt, à Prælato suspendi; quia subest iusta causa differendi executionem, cùm satis grauentur exercitiis probationis. quod intellige quando executio voti est impedimento probationi; aliàs non possunt, vt docet Siluest. Votum, 4. qu. 7. ex Paludano. Vnde vota realia non possunt à Prælato suspendi: possent tamen huiusmodi vota commutari in onera Religionis à Prælato vel Cōfessario, & vt quibusdam videtur, etiam ab ipso Nouitio; quia est commutatio in id quod apertè melius est. Hoc tamen casu tenebitur ex voto ad ea opera, in quæ commutatio facta fuerit.

Potest nihilominùs Prælatus in votis Nouitiorum dispensare; quia in illos habet iurisdictionem quasi episcopalem. non enim decet vt in difficultatibus, quę Nouitiis in probatione occurrunt, adeatur Episcopus. ita Sancius lib. 9. disput. 39. Imò potest Prælatus dispensare cum Nouitio vt promoueatur ad sacros Ordines, vt docet Siluest. v. Dispensatio, n. 20. Et Angelus eodem, nu. 8. & apertè constat cap. Monachus, d. 77. Vnde colligit Sancius posse cum Nouitiis dispensare in iis, in quibus cum professis. Imò potest cognoscere & iudicare eorum crimina etiam grauia, vt homicidia, adulteria tempore Nouitiatus perpetrata, vt docet Azorius lib. 12. cap. 2. qu. 11. ex Nauarro. quia fauore Religionis exempti sunt à ciuilibus magistra-

magistratibus. Potest etiam Episcopus in votis Nouitiorū dispensare, sicut in votis sæcularium; quia nondum ab eius iurisdictione planè exempti.

Quando votum fuit dumtaxat suspensum, reuiuiscit obligatio, si contingat illum egredi ante professionem. Si professionem fecerit, omnia ex dispositione iuris commutantur in votum professionis, vt infrà n. 106. dicetur.

81 Ex dictis responderi potest ad dubium illud: *Vota laicorum.* Vtrùm Summus Pontifex omnia vota laicorum irritare possit. Videtur posse, quia est omnium Superior; ac proinde eius auctoritas vbique videtur excepta.

Sed hæc sententia non est probabilis. vnde contrariam tradit D. Thomas q. 88. a. 2. ad 2. & Caiet. ibidem dub. 2. circa resp. ad 2. & alij passim. Probatur, quia neq; ratione materiæ omnia vota sunt illi subiecta; neque ratione subiectionis personæ. Non ratione materiæ; quia non omnia negotia priuata & publica singulorum, nec omnia bona opera siue præcepti sint siue consilij ab ipsius arbitrio pendent, sed ea tantùm, quæ totam Ecclesiam spectant. Vnde non potest impedire ne laicus ieiunet, ne peregrinetur, oret, humi cubet, eleemosynam largiatur, &c. Non ratione subiectionis personæ; quia non ita sunt illi subiecti vt habeat dominium in eorum voluntatem, possitque in omnibus illam regere, sicut Prælatus regularis regit voluntatem suorum subditorum. alioquin laici non minùs essent subiecti Pontifici in regimine vitæ, quàm religiosi suis Prælatis: & pro suo arbitrio posset, etiam sine causa, vota Religionis & castitatis in irritum reuocare. Itaque in votis illorum non inest illa tacita conditio, quæ eius consensum respiciat. Idem dicendum de votis Clericorum sęcularium: nisi materia voti ab ipsius arbitrio & dispositione pendeat. Vt si voueat quis resignare beneficium suum in fauorem monasterij: si Episcopus voueat longam peregrinationem, aut ingredi Religionem, aut non egredi suam diœcesim.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm vota impuberum possint irritari, & à quibus.

82 *Vota impuberum.* *Pater & tutor.* RESpondeo & dico Primò; Vota omnia impuberum, (id est marium vsque ad annum 14. expletum, feminarum vsque ad 12. expletum) in irritum reuocari possunt à patre. Colligunt id Doctores ex cap. 14. Mulier. 32. q. 2. & ex ca. 1. de Regularibus in 6. & cap. Ad nostram. 8. extra. eodem. est communis sententia. Idem dicendum de *tutore*, qui pupillo est loco patris. Mater tamen non potest, nisi mortuo patre sit loco tutoris; quia non ipsa, sed tutor habet patriam potestatem. Quidam putant idem posse magistrum vel herum, si pupillus parentibus & tutoribus careat; quia est loco patris: quod videtur rationi consonum. Ratio cur Iura sic statuerunt est, quia ante illud tempus non præsumūtur passim habere satis iudicij vt maturè de huiusmodi rebus statuere possint. itaq; ne imprudenter se votis inuoluant, voluit Ius omnia illorum vota esse subiecta potestati eorum, quibus subsunt; per tacitam conditionem, quæ votis insit.

83 Petes Primò, An hæc vota post illud tempus irritari ab iisdem possint? Sotus lib. 7. qu. 3. ar. 2. putat non posse; quia iam non ampliùs illis ita subsunt. sicut dominus votum serui emissum in seruitute, non potest irritum reddere post seruitutem; eò quòd iam sit extra ipsius potestatem. *An post tempus pubertatis.*

Sed contrarium est verius. Ita tenet Caietanus qu. 189. ar. 5. & Nauar. cap. 12. nu. 71. Lopez p. 1. cap. 48. & alij. Ratio est, quia illud votum ex interpretatione Iuris erat conditionatum; nempe *si parens vel tutor non contradixerit.* quam conditionem per tractum temporis non amisit. supponimus enim nullam circa ipsum votum mutationem esse factam, neque illud in ætate pubere fuisse ratificatum. Itaque cùm conditio adhuc maneat, & firmitatem voti quasi suspensam teneat; si parens nolit esse firmum, desinet obligatio. *Verius est posse irritari.*

Nec obstat quòd filius habuerit intentionem seruandi, aut posteà fortè illud renouauerit; quia hæc omnia ex errore prouenerunt, quo putauit votum suum ab initio firmum absolutè fuisse; vnde non sufficiunt ad ratificandum. Vt enim quis censeatur aliquid ratificare, necesse est vt sciens esse inualidum, velit esse validum; vel si nihil de ea re sciat, vt saltem intendat illud confirmare etiam eo euentu quo inualidum fuisset; vt rectè docet Nauarrus ex Caietano suprà. *Ratificatio.*

Ad rationem Soti, Respondeo esse disparem rationem: nam dominus solùm potest irritare votum serui, quatenus officit illius obsequiis; non quia iudicium illi non satis maturum. vnde quando non ampliùs potest officere, non potest irritare. vota autem impuberum possunt irritari, quia ea ætate emissa, quæ sæpè iudicij maturitate caret; quæ qualitas semper manet in illis votis, nisi de nouo confirmentur. *Ad rationē Soti.*

Petes Secundò, Quid dicendum de votis impuberum, quę conferūtur in tempus pubertatis; vt si voueant aliquid exequendum cùm adoleuerint. 84 *Vota collata in tempus pubertatis.*

Respondeo hæc eodem modo irritari posse. Ita sentit Siluester, Votum 4. q. 2. & Religio 2. n. 15. ex Panormitano in cap. Scripturæ 4. de voto & voti redempt. Nauarrus n. 67. Sotus lib. 7. qu. 3. art. 2. Ratio est, quia omnia vota impuberum habent tacitam conditionem ex dispositione iuris, ob ætatis illius imprudentiam; quæ in omnibus illorum votis locum habet. Idem dicendum de votis Religiosorum, quæ referuntur ad tempus, quo non suberunt Prælato; quia hæc vota in fauorem Religionis similem conditionem habent, vt antè dictum est, & tenent auctores prædicti.

Dico Secundò, Vota puberum, (id est, quæ nuncupata sunt pòst annum 14. impletum in mare, & 12. in femina) non possunt à parentibus irrita reddi, nisi quatenus disciplinæ familiæ, & patriæ potestati obsunt. Horum enim vota solùm subsunt parentibus ratione materiæ, non ratione dominij in voluntatem. Itaque votum Religionis, castitatis, sacrorum Ordinum, certarum precum, confessionis, communionis, & similia irritari non possunt. Secùs de votis ieiuniorum, præsertim multorum, peregrinationum, & similibus; quia hæc ad gubernationem domesticam pertinent. Realia quoque irritari possunt (nisi fortè habeant bona castrensia vel quasi castrensia) non solùm à parente, sed etiam à curatore vsq; ad vigesimumquintū ætatis, quia ante illud tempus non habent administrationem. Ita Siluester, Votum. 4. qu. 2. Nauarr. num. 64. Lopez c. 47. & alij. secùs tamen est de votis realibus relatis in tempus, quo erunt *Vota puberum.* 85

sui

sui iuris: quia non officiunt administrationi curatorum.

86 Dico Tertiò, Vota seruorum seu mancipiorum irritari possunt à domino, quatenus eius obsequio possunt esse impedimento, vt votum peregrinandi, recitandi horas canonicas. Si ante seruitutem cùm essent sui iuris emissa sint, non possunt irritari propriè, sed suspendi. Si non impediunt, non possunt; vt votum castitatis, votum se non inebriandi, signandi se cruce, commendandi se Deo, &c. & omnia illa, quæ referuntur ad tempus finitæ seruitutis.

Vota seruorum.

Votum serui complectens tempus libertatis & seruitutis.

Petes, Quid si ad vtrumq; tempus referatur? vt si seruus voueat toto tempore vitæ recitare officium diuinum. Siluester, Votum 4. qu. 2. §. Quintum, putat tale votum posse simpliciter à domino irritum reddi, sicut professio viri inuita vxore facta, est ita irrita, vt ne post mortem quidem illius teneatur ad Religionem redire; vt patet cap. Quidam, de conuer. coniugat. & cap. Placet nobis, eodem.

Sed verius est non posse irritari nisi pro tempore, quo domino erit subiectus; quia solùm illo tempore potest domino obesse: nihil autem ad dominum pertinet, quid posteà acturus sit.

Ad argumentū Siluestri Respondeo, Qui profitetur inuita vxore, non obligatur post mortem ingredi: quia id nullo modo promisit aut intendit; non enim mēs ipsius erat vt si nunc impediretur, teneretur ingredi vxore mortua, iam senex factus. Neque dici potest eum teneri ratione professionis; quia hæc Iure fuit inualida, vxore nolente consentire: nemo enim potest donare quod est alterius. Vnde etiam non tenetur ad paupertatem & obedientiam Prælati; quia hæc non habent locum nisi in Religione; nec alia ratione intendit se ad illa obstringere. Ad castitatem tamen tenetur ex interpretatione Iuris, quia hanc vouere poterat inuita vxore. Vnde ius præsumit illum voluisse hanc absolutè vouere. itaque non potest petere debitum: & post mortem vxoris non potest aliam ducere. Secùs tamen in conscientia, si non fuit animus se obstringere ad castitatem nisi in statu religioso. quia promissio non obligat vltra intentionem promittentis. Tenetur tamen petenti reddere; quia contrarium promittere non poterat sine ipsius consensu. at iste, de quo agimus, directè vouet facere perpetuò, id est, in seruitute & post. vnde pòst tenebitur voto; quia nemini obest: sicut ille post mortem vxoris tenetur seruare continentiam.

DVBITATIO XV.

Vtrùm coniunx possit omnia vota coniugis irrita reddere.

87 Notandum est, vota coniugum, de quibus hîc agitur posse esse emissa, vel ante coniugium initum, vel post coniugium ante consummationem, vel matrimonio iam consummato. Rursus, vel eo tempore, quo coniunx iam est sui iuris, vt quando alter commisit adulterium, aut damnatus est hæreseos: vel quando coniugi est obnoxius. Denique vel ita sunt emissa, vt sint exequenda constante matrimonio, vel collata sunt in tempus, quo vouens erit sui iuris.

His positis multi DD. sentiunt maritum posse irritare omnia vota vxoris constante matrimonio emissa, & implenda; sicut Prælatus potest irritare omnia vota Religiosi, & parens omnia vota puellæ impuberis. Ita expresè videtur tenere D. Tho. q. 88. art. 8. ad 3. *Nullum*, inquit, *votum Religiosi est firmū, nisi sit de consensu Prælati: sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu patris; nec vxoris, nisi sit de consensu viri.* Idem docent Panormitanus in cap. Charissimus. 11. num. 5. de conuers. coniugat. Sotus lib. 7. de Iustitia quæst. 3. ar. 1. Abulensis in cap. 30. Numerorum, quæst. 80. Lopez p. 1. cap 47. dicit esse satis tutam. Eamdem vt probabiliorem tenet Sancius lib. 9. disput. 39. & citat pro ea multos recentiores viros doctissimos. Probatur Primò, quia vir est caput vxoris in omnibus præterquam in actu coniugali. ad Ephes. 5. *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino; quoniam vir est caput mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus.* Secundò probari potest ex D. August. qu. 59. super Numeros, & Scriptura ipsa cap. 30. Numerorum. Nam eodem modo loquitur de voto vxoris, & puellæ quæ est in domo parentum; & vult neutram vllo voto teneri, si ille cui subsunt contradixerit. Tertiò, quia consentaneum erat Deum ita constituere ob leuitatem, inconstantiam, & imprudentiam sexus muliebris, qui se facilè votis implicat.

Maritum posse omnia irritare.

Hæc sententia est satis probabilis; & ex ea sequitur Primò, maritum etiam irritare posse votum continentiæ vxoris suo cōsensu factum. excipe tamen nisi ipse expresè cesserit iure petendi; aut nisi mutuo consensu & ex pacto vtrimque sit emissum, vt infrà dicetur. Cōfirmari potest ex loco illo Num. 30. Nec obstat, quòd ibi agatur de votis abstinentiæ. quia votum continentiæ est votum abstinentiæ, vt docet Panormitanus in d. ca. Charissimus, num. 5. idque probat ex cap. 24. Si tu abstines. 27. qu. 2. ergo cùm Ius diuinum & humanum det marito plenum ius in votis abstinentiæ, etiam dat in voto continentiæ. Confirm. quia vxor subiecta est viro non solùm ratione materiæ, sed etiam ratione directionis voluntatis; ne nouis obligationibus sese sua imprudentia & leuitate implicet, etiam circa materiam viro non subditam. 88

Est probabilis.

In voto continentiæ.

Secundò, Posse etiam irritare votum de rebus necessariis seu præceptis, vt de non mentiendo, non fornicando, de audiendo Sacro, & similia: ob eamdem causam, quia subest illi quoad directionem voluntatis.

In voto de necessariis.

Tertiò, Idem dicendum quando executio voti refertur in tempus, quo nec materia, nec persona erit coniugi subiecta. Sufficit enim vt eo tempore, quo votum fit, persona sit plenè subiecta: tunc enim obligatio contrahitur; ac proinde à marito pendet eius confirmatio vel irritatio. Nec refert etiamsi sit votum castitatis vel Religionis; nam eadem est ratio, vt supradicti auctores docent.

In voto relato in futurum.

Hæc sententia, vt dixi in praxi est probabilis.

Verùm contraria videtur verior & probabilior, 89 Ea tantùm vota vxoris à marito irritari posse, quæ vel iuri eius incommodant, vel ad familiæ administrationem pertinent. Ita expresè docet Angelus, Votum, 2. num. 8. Siluest. Votum, 5. num. 2. & 3. Nauar. cap. 12. Enchiridij num. 64. citans Angelum

Contrariū verius.

Angelum & Siluest. idem docet D. Antoninus p. 3. tit. 1. ca. 22. in principio, & passim Canonistę.

Probatur Primò, quia vxor non est subiecta viro, sicut subditus Prælato, aut impubes patri, sed sicut socia minor maiori. Nec est ea iudicij tenuitate vt in omnibus à viro dirigi debeat, sicut impubes à patre. Secundò, quia si tanta esset subiectio vxoris erga virum, id proueniret ex iure illo quod habetur Numerorũ 30. vnde Doctores hanc sententiam maximè probare solent. sed hoc ius est cærimoniale vel iudiciale pertinens ad politiam illius populi; ac proinde cessauit per mortem Christi, nec vllam modò vim habet. Confir. ex alijs, quæ ibidem habentur. Non enim est lex naturæ, vt pater possit omnia vota puellæ, quamdiu in eius domo manet, irrita reddere: neque vt sola taciturnitate parentis vel mariti vota firmentur; neque vt votũ ratum sit, si statim non contradixerint. est igitur ista lex cærimonialis. Adde loco illo Num. 30. agi tantùm de votis abstinentiæ quarumdam rerum, vt colligitur ex fine cap. & ex D. August. explicatione. Neque sub nomine *abstinentiæ* ibi videtur posse comprehendi *continentia*; quia tunc non erat tempus continendi. Idem expresse docet Gratianus 33. q. 5. cap. finali. Confir. secundò, quia ius naturale non dictat tantam subiectionem vxoris ad virum, cùm non solùm sit subdita, sed socia etiam in familiæ administratione, etsi viro subordinata. Imò nec in religiosis, nec in impuberibus, lex naturæ tantam subiectionem, nec tantum dominium in ipsorum voluntatem Prælato aut patri concedit. Vnde & illa distinctio quæ est in votis puberum & impuberum (de qua suprà dubit. 14.) non est ex lege naturæ, sed ex iure positiuo.

90 *Ad rationes.* Nec obstat, quòd *vir sit caput mulieris*; & quòd Apostolus ad Ephesios 5. præcipiat vt *mulieres viris suis subiectæ sint in omnibus, sicut Ecclesia Christo*. Hæc enim commodè intelligenda sunt, nimirum in ijs, quæ ad familiæ administrationem pertinent. In ijs enim quæ pertinent ad actum coniugalem non est ipsa magis subdita viro, quàm vir ipsi; itaque est viro par. Simili modo Apostolus ad Tit. 2. monet *seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, & in omnibus bonam fidem ostendentes*: non tamen idcircò dominus omnia seruorum vota irritare potest, sed solùm quæ iuri ipsius officiunt. Deinde in multis vxor non est subdita viro, nec tenetur ei morem gerere, nisi ratione scandali, vt vitentur odia, lites, blasphemiæ. Nullo enim iure potest ei maritus prohibere ne det eleemosynas de suis paraphernis, vt inquit Angelus & Siluest. suprà; aut ne interdum det eleemosynas de bonis communibus; ne moderatè corpus domet, ne vespere & manè oret. poterit ergo hæc vouere, & exequi etiam inuito marito. Cauere tamen debet ne hæc faciat cum ipsius scandalo; & huc maximè spectat Apostolus; cuius sententia non habet vim præcepti, nisi ratione materiæ vel scandali.

Itaque vir non poterit irritare vota vxoris de rebus præceptis, vt de non omittendo Sacro diebus festis; de non mentiendo, &c. neque ea quorum executio refertur ad tempus soluti matrimonij; quia nullo modo ipsius iuri incommodant; neque vota certarum precum, aut eleemosynarum de rebus quarum integram habet administrationẽ. potest tamẽ vota ieiuniorum, pręsertim quibus posset fieri ineptior ad vsũ matrimonij, peregrinationum, humi cubationum, habitus simplicioris, &c.

Vt autem hæc omnia distinctiùs explicentur,

Dico Primò, Vota quę facta sunt à muliere ante matrimonium initum, non possunt postea à viro irritari propriè, sed solùm suspendi. Ratio est, quia quando obligatio est contracta, ipsa erat sui iuris; neque ratione materię, neque ratione gubernationis voluntatis viro subdita. vnde non habebant tacitam illam cōditionem, Nisi maritus contradixerit. quare non possunt ab eo irritari; nisi irritatio accipiatur latè vt comprehendat etiam suspensionem, vt sæpè accipitur à Doctoribus. Possunt autẽ suspendi, vt apertè colligitur ca. 15. Noluit. 33. q. 5. ex D. Augustino q. 59. in Exodum. Ratio est, quia executio potest esse viro molesta; & non decet vt ea fiat ipso repugnante: soluto tamen matrimonio, vel vxore sui iuris effecta, reuiuiscit vis voti, & tenebitur exequi, si vsque ad illud tempus votum se extendebat. 91 *Vota ante matrimonium edita.*

Dico Secundò, Si tamen mulier erat impubes cùm votum faceret, vel si votum erat tale vt à parente vel tutore posset irritari; probabile est etiam à marito posse. Colligitur ex d. cap. Noluit. Nam agitur de voto puellæ facto cùm esset sub potestate patris, in quod pater etiam consenserat. multò ergo magis poterit irritare votum, si is cui suberat non consensit. Ratio est, quia maritus succedit in locum parentis, tutoris & curatoris ad gubernandam eamdem voluntatem, eiusque leuitati & imprudentię succurrendum. ergo sicut votum, quod emisit eo tempore quo parenti vel tutori erat subiecta, erat pendens ab eorum consensu; ita etiam pendet à consensu mariti, qui in horum potestatem succedit. Nam potestas prima quasi continuatur, etsi in diuersis subiectis. Vnde sequitur, si puella emisit votum castitatis aut religionis ante pubertatẽ, vel realia post pubertatẽ adhuc minor existens, id est, ante vigesimumquintum annum expletum, absq; eorum quibus suberat facultate; maritũ posse ea irritare, etiam ante consummatum matrimonium. quia statim per ipsum contractum matrimonij rati succedit in illorum potestatem. Ita Sancius lib. 9. de matrim. disput. 41. n. 4. Quæ omnia rectè procedunt secundùm priorem sententiam, quæ marito plenam potestatem in omnia vxoris vota cōcedit, quam diximus esse satis probabilem. In altera non procedunt nisi in votis quorum executio auctoritati mariti potest officere, in quibus vxor tenetur illi parere. 92 *Si ante pubertatem.* *Successor in eadem potestate.*

Dico Tertiò, Si carebat parentibus vel tutoribus cùm votum faceret, maritus contracto matrimonio adhuc poterit irritare, modò ipsa tunc temporis, cùm sibi obligationem imponeret, fuerit in ea ætate, in qua filiorum vota à parentibus, tutoribus, vel curatoribus irrita reddi possunt. Ratio est, quia toto illo tempore, quo secundùm leges congruit ei habere tutorem vel curatorem, votum pendet ab illius arbitrio, si contingat illum constitui: atqui maritus succedit in eamdem potestatem; ergo etiam ab eius arbitrio pendent. ita Sancius suprà. 93 *Si carebat tutore & curatore.*

Idem dicendum de alijs qui parentibus vel tutoribus carent, & alicui magistro, domino, vel Superiori posteà subesse incipiunt. Hinc dominus potest irritare vota serui impuberis omnia etiam personalia; & omnia realia puberis. quia est ei loco tutoris & curatoris. secùs si erat maior: tunc enim

solùm sibi præiudicantia, vt suprà dictum est. Simili modo si Nouitius in sæculo vel in Nouitiatu emisit vota in ea ætate, in qua parens, tutor, vel curator potuisset ea irritare: eadem poterunt etiam à Prælato Religionis irritari, cùm in illorum potestatem succedat, vt ibidem Sancius notat.

94 Dico Quartò, Vota vxoris emissa contracto matrimonio ante consummationem, possunt eodem modo irrita reddi à marito, sicut emissa consummato matrimonio, excepto voto castitatis & Religionis. Ratio est, quia auctoritas mariti in vxorem acquiritur per ipsum contractum. Itaque si vxor aliquod votum fecit in iis in quibus ipsi est superior & caput, potest illud ab eo in irritū reuocari.

Vota ante consummatū emissa.

Votum Religionis.

Excipio Primò, Votum ingrediēdæ Religionis; tum quia ius facit ei potestatem ingrediendi etiam inuito marito: tum quia per huius voti executionem constituenda est extra mariti potestatem. Vnde par non est vt maritus possit irritare. Si neglecto voto matrimonium consummarit, non poterit absque consensu mariti intrare. quia consummato matrimonio illud ius intrādi amisit, & tenetur marito adhærere eiq; debitum reddere. cumque non vouerit castitatem, poterit etiam petere. mortuo marito tenetur voto satisfacere: quia non fuit extinctum, sed suspensa executio. idem dico si maritus adulterium committat, aut velit pariter conuerti, vt infrà cap. 41. dubit. 5. dicetur.

Probabile tamen est, matrimonio consummato, maritum posse illud votum irritare. ita enim tenent DD. primæ sententiæ initio allatæ: quo casu non tenebitur marito mortuo intrare. Quòd si ante consummatum matrimonium voueat religionem in tempus soluti matrimonij; maritus poterit hoc votum, iuxta prædictam sententiam, irritare. quia per executionem huius voti vxor non erat constituenda extra illius potestatem. quòd si maritus non irritauerit, peccabit ipsa quidem mortiferè, si illo mortuo ad secundas nuptias transierit; quia faciet contra votum. hic tamen maritus secundus poterit illud irritare: quia in ius prioris mariti, à quo illud pendebat, successit.

Votum castitatis.

Secundò excipio Votum castitatis ante consummatum matrimonium ab vxore emissum. hoc enim, secundùm veriorem & communiorem sententiam, à marito non potest irritari. Vtrùm autem teneatur ingredi Religionem, vt voto faciat satis, dicetur infrà ca. 41. dub. 6. Si matrimonium consummauerit, non potest integram castitatem seruare, sed tenetur reddere debitum. itaq; ex hac parte non eget irritatione. non tamen potest petere, nec maritus votum illius quoad hoc irritare potest, vt plerique Doctores nobiscum sentiunt. Iuxta tamen aliorum probabilem sentētiam suprà n. 87. relatam poterit maritus hoc votum absolutè irritare ratione iuris quod habet non quidem in materiam, sed in personam; ac proinde etiam obligationem non petendi tollere: quo facto poterit ipsa, etiam petendo, matrimonium consummare.

95 Dico Quintò, Vota ab vxore consummato matrimonio facta, secundùm veriorem sententiam, non possunt irritari à marito, nisi quatenus eius iuri incommodant, vel materia eius iurisdictioni subest: secundùm tamen probabilem multorum opinionem possunt irritari omnia (vt patet ex supradictis) exceptis istis; quorum primum est, Votum castitatis vxoris factum non solùm consensu mariti, sed etiam ipso iure petendi cedente. quo casu cùm ipse non retineat ius petendi nisi remotum, & quasi in radice (quatenus videlicet vinculum essentiale matrimonij perseuerat) potest ipsa liberè negare petenti: ac proinde tenetur negare: quia tenetur seruare votum quantum potest.

Consummato matrimonio.

Prima exceptio, votū castitatis vxoris.

Dices, Maritus semper manet superior, ac proinde etsi non habeat ius in materiam, habet tamen ius in voluntatem vxoris ad eam in omnibus dirigendam. ergo poterit adhuc irritare: sicut Prælatus etsi iure suo cesserit apud inferiorem, nihilominùs votum eius irritare potest, vt suprà diximus. Resp. Hoc argumētum valdè confirmat sententiam nostram. quia videtur conuincere maritum non habere ius in voluntatem vxoris, quale habet Prælatus in voluntatem subditi, & pater in voluntatem filij impuberis: & consequenter non posse omnia vxoris vota irritare, quamuis absque consensu eius sint facta. Nihilominùs tenendo alterām sententiam, dici potest maritum posse restringere suam potestatem, quam habet in vxorem, faciendo illam ex parte sui iuris: hoc autem non potest facere Prælatus erga subditum. Ratio est, quia potestas Prælati est ex regula, & ex approbatione Ecclesiæ; quorum neutrum ipse potest mutare, aut vim & effectum priuato pacto impedire vel restringere: at potestas mariti in vxorem est ex contractu priuato. Vnde vel in ipso contractu limitari, (vt si addatur vt vxor habeat administrationem dotis,) vel posteà nouo pacto superueniente restringi aut suspendi potest.

Dixi *non solùm cōsensu*, &c. Consentiendo enim simpliciter, vt vxor voueat castitatem, non videtur cedere iure petendi, vt illius sententiæ auctores docent; quia non censetur sibi in tantum velle præiudicare, nisi id explicet: præsertim cùm ille consensus operetur aliquid: partim vt votum sit firmius, cùm ipse sine peccato mortali non possit irritare; partim vt licitè fiat. debet enim vouens seiungi thoro; alioquin exponeret se periculo violandi voti, nō potest autem thoro separari sine consensu mariti: quare nec licitè absque eius consensu tale votum edere. Hoc tamen votum solùm obligabit illam ad non petendum debitum, & ad abstinendum à fornicatione aliisq; peccatis luxuriæ: tenebitur tamen marito petenti reddere debitum; nec maritus petēdo peccabit; cùm nec ipse vouerit, nec iure suo cedere cogitauerit. Quòd si maritus hoc votū posteà irritauerit, peccabit quidem mortiferè; valida tamen erit irritatio, vt docet Sotus lib. 7. de iustitia q. 3. ar. 1. Arragon. q. 88. a. 8. Sancius lib. 9. de matrimonio disput. 40. n. 17. vbi pro hac sententia citat multos alios recētiores, ita vt hæc sentētia sit satis probabilis: etsi contrariam putem veriorem. Secundò excipitur Votum quo 96 vterque mutuo consensu & ex pacto vouet castitatem. tunc enim maritus non potest votum vxoris irritum reddere, nec vxor viri; vt expressè docet D. August. epist. 199. ad Ediciam. Consentiunt Doctores in 4. d. 32. & Canonistæ. Ratio est, quia vterque ita ex pacto vouendo, omni iure suo ad actum matrimonij cedere censetur, vel etiā expressè cedit, vt patet ex cap. Dudum, de cōuers. coniugat. Ideò enim mutuū consensum & votum exigunt, vt se omnino tutos præstent à mutua petitione: at non essent omnino tuti, nisi renuntiarent omni iuri, quod ad illum actum habent. qui enim iuri suo non renuntiauit, potest alterū cogere ad reddendum: eo autem renūtiato non potest.

Cōsentiendo vt vxor voueat, ... iure suo cedat.

Secunda exceptio.

Ad quod etiam non parum iuuat illud votum quo renuntians iuri erga coniugem, obstringit se Deo. Nam petendo non solùm iniuriam faceret coniugi, sed etiã esset sacrilegus & infidelis in Deum. Constituit ergo alter alterum extra ius suum & iurisdictionem, facitque omnino sui iuris in actu matrimonij. vnde non retinet vllam auctoritatem irritandi aut suspendendi voti alterius. Tertiò excipitur votum quo vterque ex pacto vouet ingressum religionis; vel maritus susceptionem Ordinis sacri, vxor castitatem in sæculo si est vetula, & extra periculum incontinentiæ; vel ingressum religionis, si est iuuenis aut in periculo. Ratio est, quia cùm hoc votum tendat ad perfectam separationem, & mutationem status in quo seruent perpetuam continentiam, videntur renuntiare iuri reuocandi. Ita Sancius suprà. Confirmatur, quia vterque per tale pactum voto firmatum acquisiuit ius iustitię ad exemptionem à iurisdictione & seruitute mutua, possuntque se mutuò ad executionem vrgere & cogere. ergo non videntur ius irritandi reseruasse. Secùs tamen est, si mutuo consensu voueant se soluto matrimonio seruaturos castitatem. quo casu docet Sancius maritum posse votum vxoris validè irritare; quia per executionem, status non est mutandus, sed supponitur mutatus, quando executio fiet, & aliàs nullum fit præiudicium vxori illa irritatione. peccaret tamen mortiferè irritando; quia antè consensit. Idem dicendum de alijs mutuo consensu factis, quæ non mutato statu sunt exequenda: quia vxor manet sub potestate viri.

Tertia exceptio.

97 Dico Sextò, Facto diuortio ob viri adulterium, aut condemnationem hæreseos, si vxor aliqua vota faciat, non poterit vir posteà reconciliatus illa irritare, sed tantùm suspendere, sicut si ante matrimonium emissa fuissent. Ita Sancius lib. 9. disput. 39. n. 40. Ratio est, quia cùm vxor vouit, erat sui iuris, & omnino independens à potestate mariti. vnde eius vota perinde se habent ac si ante matrimonium facta fuissent: in quibus maritus solùm habet ius suspendendi, vt dictum est suprà n. 91.

98 Dico Septimò, Vxor non potest vlla viri vota in irritum reuocare, nisi quatenus eius iuri officiunt. Est communis DD. Ratio est, quia cùm sit subdita, non habet vllam auctoritatem in virum, nisi quatenus habet ius in materiam, nempe in ijs in quibus vir ex lege matrimonij vel alterius contractus tenetur se vxori accommodare; vt in actu matrimonij, in coniunctione tori & domicilij, & similibus in quibus requiritur consensus vxoris. Vnde si vouit gestare habitum religiosum, si longa ieiunia, si cubare humi præsertim ad longum tempus, si longas peregrinationes absque graui causa, potest vxor irritare. si tamen subsit voto grauis causa, non potest irritare; vt si voueat assumere crucem in subsidium terræ sanctæ, vel contra hæreticos aut infideles, vt passim docent Doctores.

Quid possit vxor in vota viri.

99 Sed quid si maritus vouerit non petere debitum? Respondeo, Multi DD. putant vxorem tale votum posse irritum reddere: quia ipsi onerosum, & verecundum semper petere. Ita D. Thomas in 4. d. 32. q. vnica. a. 4. ad 1. vbi dicit hoc esse probabilius. Idem sequitur Nauarr. cap. 12. n. 60. & multi alij, estque satis probabile.

Votum mariti de non petendo debito.

Contrarium tamen videtur verius, & tenet D. Thomas quodlibet. 3. artic. 18. Gratianus in cap. fin. 33. qu. 5. & multi alij. Confirmat ex cap. Quidam. 3. de conuersione coniugatorum; vbi dicitur eum, qui inuita vxore professus fuerat, etsi professio non valuit, non posse petere debitum: *quia cùm esset in eius potestate id promittere, votum quoad hoc tenuit.* secùs tamen esse quoad non reddendum debitum: quia id non erat in eius potestate. Et cap. Placet. eodem tit. idem dicitur de muliere, quæ cùm maritum putaret mortuum, professionem fecit. Ratio est, tum quia onus petendi, quod imponitur coniugi, est parui momenti; potest enim minimo indicio petere; & alter tenetur se tunc paratum exhibere: tum quia etsi est alteri aliquod onus, tamen iure suo vtitur. non enim lege matrimonij tenetur petere, sed solùm petenti reddere.

Distinctio quam adfert Nauarr. inter petere & exigere, non videtur hìc habere locum: quia Pontifex apertè insinuat, ideò non posse exigere, quia quantum in se, tenetur seruare votum continentiæ. Vnde sequitur nec posse benignè petere, aut rogare. Qui tamen alteram sententiã tenere vellet, respondere posset, eum qui sic vouit non posse petere, nisi votum à coniuge irritetur. sed non videtur ea mens Pontificis. si enim tam facilè poterat votum elidi, cur tam seriò & absolutè respondetur non posse petere.

Ex his patet quid dicendum si maritus voueat 100 continentiam. Cùm enim non possit vouere continentiam absolutè absque facultate coniugis, hoc votum non habet vim, nisi quoad ea in quibus ipse est sui iuris, per quæ nullum fit præiudicium coniugi, nimirum quoad non petẽdum debitum, & abstinendum ab omni actu libidinis, præter eum in quo debet morem gerere vxori. Itaque etsi hoc votum, secũdùm probabilem sententiam iam dictam, possit irritum reddi ab vxore quoad non petendum debitum, non tamen quoad abstinendum ab alijs libidinibus, v.g. à sui pollutione, &c.

Votum continentiæ mariti.

Adde, votum continentiæ, & non petendi debitum ordinariè censeri illicitum & indiscretum in coniugio, nisi ex consensu coniugis, qui permittat vouenti vt seorsim cubet: tum quia exponit se periculo violandi voti, si assiduè cum coniuge cubet; tum quia alteri cõiugi sępè est molestum & odiosum tale votum, eò quòd semper cogatur petere. ita D. Thomas in 4. d. 32. suprà, & Durandus ibidem q. 2. & alij. non tamen idcircò desinit obligare; quia est de bono consilij, etsi absque periculo non mandetur executioni.

DVBITATIO XVI.

Quinam possint vota commutare, & quo modo.

Dico Primò, Quisque potest sua auctoritate 101 votum suum commutare in id, quod constat esse melius. Est communior sententia Doctorum: ita enim sentit Maior in 4. d. 38. qu. 3. Angelus, Votũ 4. q. 2. Caiet. q. 88. a. 12. Sotus l. 7. q. 4. art. 3. Couar. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 3. nu. 4. Nauarr. c. 12. n. 75. Probatur ex cap. Peruenit. 2. de iureiurando; *Propositum seu promissum non infringit, qui in melius illud commutat.* ratio est, quia in eo, quod melius est, censetur contineri quod minus est. vnde dando melius, excellenter soluit quod promiserat. Sic inter homines optimè soluit

Quisque potest in melius.

uit promissum, qui dat id, quod promissario est gratius; vt si loco canis promissi, des equum; vel loco ouis, bouem; loco nummi argentei, aureum.

Hinc fit vt votum orandi septem Psalmos, possim commutare in votum faciendi Sacrum; & peregrinationem ad S. Mariam Hallensem, in peregrinationem ad S. Mariam Lauretanam; & omnia vota personalia & realia in votum Religionis, & votum ingrediendæ Religionis laxioris, in strictiorem.

Melius quid. *Melius* voco, non quod ex genere suo est præstantius; sed quod omnibus expensis Deo gratius est nos facere. Etsi enim per se & ex suo genere melior sit oratio quàm ieiunium, & eleemosyna quàm carnis afflictio per cilicium; tamē qui vouit ieiuniū vel cilicium, non potest suo arbitrio ista in orationem aliquam vel eleemosynam commutare: quia non semper Deo gratius est nos id facere, quod per se est excellentius; sed quod pro tempore, loco, & dispositione nostra magis congruit ad nostram salutem à nobis fieri. Itaque in hoc poterit fieri commutatio: abundè enim satisfacit promissioni, qui loco rei promissæ, soluit promissario id, quod ei est gratius. Nisi fortè ex alio capite ad hoc soluendum erat obstrictus, & solutio huius non impediat voti executionem. tunc enim non potest votum in illud commutari, sed vtrumque præstandum est. non enim potest fieri commutatio voti in id, quod aliàs erat debitum; nisi quando executio vtriusque nequit constare: quamuis tunc non opus sit commutatione, cùm obligatio voti cesset, si alterum omitti nequeat.

102 *Obiectiones* Sed contrà Obijcitur Primò, Commutatio votorum pertinet ad auctoritatem Superioris, sicut & dispensatio, vt patet ca. 1. de voto & voti redempt. vbi dicitur *commutationem voti pendere ab arbitrio Superioris*: ergo sicut nemo priuata auctoritate potest in suo voto dispēsare, ita nec commutare. Secundò, Quia debitor soluens creditori rem meliorem, non liberatur obligatione, sed tenetur soluere quod debet; vt habetur L. 2. ff. Si certum petatur. Tertiò, Quia nemo potest esse Iudex in propria causa. Ob hæc argumenta quidam sentiunt vota non posse propria auctoritate, etiam in apertè melius commutari. Ita Siluester, Votum 4. q. 7. citat pro se Innocentium, Ioannem Andream, & Goffredum. Sed quod diximus est verius. vnde

Resp. Ad Primum Respondeo, Commutatio non requirit auctoritatem Superioris, nisi quando non constat id esse melius in quod fieri debet commutatio. vel enim requiritur Prælati auctoritas in commutatione, vt in persona Dei determinet quid sit Deo acceptum, vt docet S. Thomas art. 12. ac proinde non erit necessaria quando id per se satis notum est: vel requiritur vt nomine Dei condonet priorem obligationem pro posteriore; & hoc necessarium non est in proposito casu; quia promissio rei minoris abundè soluitur in re maiore, ita vt non sit opus condonationis beneficio.

Ad Secundum: Lex illa intelligenda de re meliore; quæ tamen non est gratior creditori. sæpè enim quod melius est, non est homini gratius: secùs in Deo, cui opera quò meliora, eò gratiora.

Ad Tertium: Nemo potest esse Iudex in propria causa, inuita parte, secùs si pars consentiat; vt in proposito.

Petes Primò, Vtrùm votum ingrediendæ Religionis possit propria auctoritate commutari in susceptionem Episcopatus? Quidam affirmant, vt Vivaldus nu. 73. Ratio est, quia Episcopatus est status perfectior, vtpote perfectionis acquisitæ. 103 *Commutatio in Episcopatum.*

Sed contrarium expressè habetur cap. penult. de voto: vbi Pontifex dicit, *eum, qui solemniter emisit votum suscipiendi habitum regularem, & posteà electus fuit Episcopus, debere Ecclesiæ regimen resignare, & votum implere, si conscientiæ suæ consultum velit*. Ratio est, quia Episcopi status dicitur perfectior, non quia hominem perfectiorem Deoq; gratiorem efficit quàm Religio, aut illum ad perfectionem magis adducit; sed quia secundùm rectum ordinem perfectionem supponit: est enim status postulans perfectam charitatem, qua animam suam ponat pro ouibus suis, & eas ad perfectionem nitatur adducere. Deinde quia munus Episcopi est conferre Sacramentum Confirmationis & Ordinis, quibus efficimur perfecti Christiani & ministri Ecclesiæ. Vnde temeritatis & arrogantiæ esse videtur ad Episcopatum aspirare; quia videtur sibi perfectionem, quam ille status supponit, arrogare, & se idoneum tanto muneri iudicare. Status autem Religionis adducit ad perfectionem, Deoque magis charum efficit. Itaque etsi ille status dicatur perfectior, tamen non est Deo gratius vt illum hîc & nunc amplectaris potiùs quàm statum Religionis; vel certè si gratius est in aliquo casu, id non constat. Idem docent passim Doctores, & Abulensis in cap. 30. Numerorum, quæst. 94. *Episcopatus quo modo dicatur status perfectionis.*

Petes Secundò, Vtrùm quis sua auctoritate votum reale factum in fauorem huius Ecclesiæ, vel piæ causæ, possit commutare in votum reale melius, quod sit in commodum alterius Ecclesiæ? vt si vouisti dare tres aureos Ecclesiæ S. Petri, an possis commutare in calicem dandum Ecclesiæ S. Martini, vel Monasterio? Quidam putant ne auctoritate quidem Episcopi id fieri posse. Ratio est, quia in causis pijs per promissionem ius acquiritur absenti vt possit rem promissam exigere vt patet L. Illud. & L. Vt inter. C. de sacrosanctis Ecclesijs. & ita tenent Archidiaconus & aliqui alij Canonistæ apud Siluestrum Votum 4. p. 7. §. Quartum. 104 *Votum factum in fauorem tertij, potest in melius commutari*

Respondeo, Verius esse, posse tale votum etiam ab ipso vouente in melius commutari; & ab Episcopo in æquale vel minus, etiam alterius generis. Ratio est, quia per tale votum nullum ius acquiritur pio loco vel Ecclesię, sed solùm Deo, cui ipsum votum fit; cui gratum est illud in melius commutari, vt eruditè ostendit Caietanus tomo 2. opusculo 11. de voto, q. 3.

Sed quid si addatur promissio, qua res promittitur Ecclesiæ, vel Sancto illius Ecclesiæ præsidi? *Si promissio ipsa dirigatur in Ecclesiam.*

Respondeo, Tunc esse distinguendum; si enim verba promissionis dirigantur ad Sanctum, solùm acquiritur ius ipsi Sancto; cui gratum est promissionem illam in melius commutari, teste Caietano suprà. Si autem dirigantur ad Ecclesiam vel Prælatum, Ecclesia nullum ius acquirit, nisi promissio acceptetur. Vnde ante acceptationem potest commutari in melius ad commodum alterius propria auctoritate. Post acceptationem non potest, nisi à Prælato vel Rectore Ecclesiæ: quia Ecclesiæ acquisitum erat ius per acceptationem Prælati. Potest autem huiusmodi promis-

promiſſiones abſenti factas ad piam cauſam acceptare quiuis; modò verba promiſſionis ad ipſum dirigantur; aliàs minimè, vt dictum eſt cap. 18. dubit. 7.

Hinc patet reſponſio ad rationem diuerſæ ſententiæ.

105 *Vtrùm in æquale.* Petes Tertiò, Vtrùm propria auctoritate poſſit votum commutari in æquale? Quidam cenſent id fieri poſſe, ſi cauſa iuſta ſubſit, modò conſtet non eſſe minus. Ita Sotus lib. 7. qu. 4. art. 3. & Lopez cap. 49. in fine: tutius tamen eſt vt id non fiat niſi auctoritate Superioris, vel ſaltem prudentis confeſſarij, vt docet Viualdus cap. 14. §. 15. ex plurium Doctorum ſententia.

106 *Poſſunt cōmutari in profeſſionē.* Dico Secundò, Omnia vota antè emiſſa commutari poſſunt propria auctoritate in vota Religionis, quæ in profeſſione fiunt: ſcilicet in votum paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ perpetuæ. Eſt communis DD. ex cap. Scripturæ, de voto, vbi Alexander III. ait: *Reus fracti voti aliquatenus non habetur, qui temporale obſequium in perpetuam Religionis obſeruantiam noſcitur commutare.* Vbi aduerte ſatis hîc inſinuari non requiri vllam ad hoc auctoritatem, ſed ex natura rei validam eſſe. Vnde hoc ipſo, quo quis profitetur, cenſetur hanc commutationem velle facere, vel certè ipſius iuris auctoritate ea fieri videtur; niſi explicitè contrarium intendat: quia dum totam vitam ſuam alterius directioni ſubijcit, non cenſetur priuatas illas obligationes retinere velle.

Hinc ſequitur, Etiam votum ſubſidij terræ ſanctæ commutari poſſe in votum Religionis; quia bonum Religionis eſt melius, Deoq; gratius: niſi fortè votum illud ab Epiſcopo vel Pontifice ſit acceptatum; tunc enim Ius acquiritur Eccleſiæ ad tale ſubſidium. vnde ſaltem ſumptus præſtandi erunt.

107 *Vota Nouitiorum.* Dico Tertiò, Vota Nouitiorum perſonalia antè emiſſa, poſſunt durante Nouitiatu, auctoritate Prælati (& fortè etiam priuata ipſorum) commutari in exercitia probationis, donec vel profiteantur, vel egrediantur. Quòd *auctoritate Prælati*, non eſt dubium; quia hic poteſt ea etiam ſuſpendere abſque vlla commutatione, vt meliùs per exercitia Ordinis probari poſſint, vt docet Silueſter, Votum 4. q. 7. & alij DD. idque ipſe vſus confirmat: non enim ſolent commutari, ſed ſuſpendi, donec per profeſſionem quodammodò expirent, & faceſſant in onus Religionis. Quòd etiam *auctoritate propria* commutari poſſint, probatur, quia hæc commutatio fit in illud, quod manifeſtè eſt melius. facta tamen huiuſmodi commutatione, ſi iſte egreſſus fuerit ante profeſſionem, redibit obligatio prior; ſicut quando fuit ſopita ſeu ſuſpenſa executio: quia ſolùm facta eſt commutatio pro tempore Nouitiatus.

De votis realibus Nouitij eſt maior difficultas. Puto tamen poſſe commutari in onera probationis auctoritate Prælati; quia cùm per illa nullum ius acquiſitum ſit tertio, non video cur non poſſint ſicut alia commutari.

108 *Qui poteſt diſpenſare, poteſt etiam cōmutare.* Dico Quartò, Quicumque habet poteſtatem diſpenſandi ordinariam vel delegatam, habet etiam poteſtatem commutandi; non tamen è contrario. De habēte poteſtatem *ordinariam* eſt communis ſententia DD. Sed de habente *delegatam* eſt diſſenſio. Nauarrus enim ca. 12. nu. 79. putat eum qui habet poteſtatem delegatam diſpenſandi, non continuò habere poteſtatem commutandi. Probat, quia hæ facultates ſunt omnino diſtinctæ: ergo cui conceditur vna, non eo ipſo conceditur altera. Confirmatur, quia maior prudentia requiritur ad rectè faciendam commutationem, quàm ad diſpenſationem. Nam in commutatione perpendendum an ſit æquiualens in quod votum commutetur: quod non eſt cuiuſuis iudicare.

Sed Contrarium eſt verius. tenet Paludanus in 4. d. 38. q. 4. ar. 3. Silueſt. Votum 4. q. 3. Sotus l. 7. q. 4. ar. 3. Couarr. de pactis 1. p. §. 3. nu. 10. Ratio eſt; quia commutatio eſt pars quædam diſpenſationis; eſt enim imperfecta quædam diſpenſatio, ſeu relaxatio, vt patet ex cap. 1. de Voto. Quod vt intelligatur,

Notandum eſt, *diſpenſare* in voto nihil aliud eſſe, quàm nomine Dei abſolutè condonare voti obligationem. *Commutare* verò eſt cōdonare cum onere, nempe vt loco prioris obligationis ſuſcipias aliam: ſecunda enim obligatio in quam fit commutatio, non tam naſcitur ex auctoritate Prælati commutantis (quod valdè notādum eſt) quàm ex conſenſu acceptantis, in quo conſenſu implicitè continetur votum alterius boni. Itaque in diſpenſatione Prælatus condonat abſolutè; in commutatione condonat ſolùm ſub conditione, nempe ſi voueas aliud. Vnde patet commutationem eſſe imperfectam diſpenſationem, & minus quiddam: atqui ei, cui licet quod amplius eſt, licet etiam quod minus eſt; vt qui poteſt diſpenſare in tertio gradu conſanguinitatis; poteſt etiam in tertio affinitatis: ergo, &c.

Ad rationem Nauarri Reſpondeo, Has facultates non eſſe omnino diſtinctas, ſed alteram in altera contineri; ſicut pars in toto, & minus continetur in maiore.

Ad confir. Non minor prudentia requiritur in diſpenſatione, quia expendi debet an ſubſit cauſa iuſta, vt omnino obligatio tollatur, & nihil in eius ſubſtituatur locum; quod ſanè difficilius eſt quàm aliquid inuenire quod videatur non minùs gratum Deo, & non minùs vtile: vt patebit infrà aſſertione 6.

Hinc conſtat altera pars aſſertionis: cùm enim longè minus ſit commutare, quàm omnino abſoluere & relaxare; non eo ipſo, quo quis poteſt commutare, poteſt diſpenſare, quod eſt abſoluere. Pari ratione, qui ex poteſtate delegata poteſt commutare vota, non eo ipſo poteſt commutare iuramenta: quia iuramentum nouum vinculum addit. quamuis contrarium non ſit improbabile, vt infrà cap. 42. dubit. 12. dicetur.

Addo, Quicumque ex poteſtate ordinaria vel delegata poteſt commutare votum, poſſe etiam commutare debitum, ſeu obligationem ex violatione voti contractam. v. g. vouiſti dare eleemoſynam 10. aureorum, ſi peccares contra caſtitatem: peccaſti deinde quinquies; & ita teneris in eleemoſynam dare 50. aureos. Qui poteſt commutare votum, poteſt etiam illud debitum in alia opera conuertere. Ratio eſt, quia illud debitum non debetur niſi ex vi voti: & aliàs materia non eſt reſeruata. Confirmatur, quia obligatio illa ſoluendi ex voto conditionali, impleta conditione, contracta, non eſt maior quàm obligatio voti, quo quis abſolutè & directè vouet dare 50. in eleemoſynam: ſed potiùs minor; cùm non procedat ex affectu ad illud opus; vt conſtat ex dictis ſuprà *Pœna ex voti violatione debita.*

dubit.6. n.30. & infra dubit.18. n.130.atqui hæc potest commutari à priuilegiatis; ergo & illa pœnalis. Confir.Secundò,Eiusdem rationis est obligatio ex voto ad soluendum in futurum,& ad soluendum præterita: vt cùm quis aliquot diebus omisit dare eleemosynam, quam vouit dare quotidie. sed obligatio ad futurum potest commutari; ergo & illa ad præteritum. Contrarium tenet Nauar. lib. 3. tit. de voto consil. 33. & 35. vbi docet eum qui potest commutare aut relaxare vota, non posse idcircò commutare aut relaxare pœnam,aut debitum ex fractione illius incursum. sed nulla firma ratione, quæ ex dictis non facilè soluatur. Nostram quoque sententiam tenet Sancius lib. 8. de matrim. disput. 15. num. 14.

109 *Modus cōmutandi.* Dico Quintò, Quod ad modum commutationis attinet; qui solùm habet potestatem commutandi,debet commutare in ęquale vel pęnè ęquale:si enim notabiliter esset minus, admisceretur dispensatio. Quamquam valdè probabile sit, priuilegium commutandi ita intelligẽdum, vt possit fieri in minus. nam vt fiat in æquale, multorum sententiâ non requiritur priuilegium. itaque parua dispensatio admiscetur. *Æquale* voco, quod æquè gratum est Deo à te hîc & nunc præstari.

Hinc sæpè fit, vt peregrinationes, etiam longinquæ, prudenter commutentur in ieiunia, largas eleemosynas, crebras cōfessiones,& sacræ Eucharistię perceptiones:quia plerumque hęc magis salutaria,Deoque magis grata.Et quamuis vota realia optimè commutentur in realia,& personalia in personalia; tamen etiam contrarium fieri potest, prout videbitur magis expedire ad Dei gloriam & salutem vouentis. Sic votum eleemosynæ corporalis potest ex causa commutari per Superiorem in eleemosynam spiritalem, per sacrificia, vel preces, vel bonam instructionem. Imò quando in Bulla vel Iubilæo dicitur commutatio votorum facienda in subsidium certæ rei, (v.g. belli contra infideles,vel hęreticos) potest fieri commutatio in subsidium spiritale per preces, sacrificia, ieiunia ad intentionem & finem Bullę, vt docet Viualdus, cap. 14. nu. 39. ex Deça; quæ sententia non est improbabilis, quando legitima causa subest. Ratio est, tum quia subsidium spiritale non est minùs præstans quàm temporale; tum quia alioquin vota pauperum tunc commutari non possent: nam nihil subsidij temporalis conferre possunt, vel certè adeò modicum vt pro nihilo reputetur. Securius tamen est, vt etiam aliquid subsidij temporalis conferant pro suo modulo: quia indulgentię nō sunt extendendę vltra verborũ proprietatem.

Commutatio in genere. Potest etiam fieri commutatio hoc modo: Cōmuto votum tuum in id quod talis vir doctus præscribet,nec refert, etiamsi non nisi exacto Iubilæo ille præscribat: quia commutatio antè facta est. ita Nauar. cap.26. num. 13. Neque peccabit contra votum,etiamsi ante præscriptionem nouæ materiæ contra prius votum fecerit: quia huius obligatio iam est extincta, & translata in aliam materiam in genere. Ille enim acceptando talem commutationem,implicitè vouit id quod ille doctor præscripturus est. Vbi etiam aduerte: *Si omissa in Iubilæo.* Si quis tempore Iubilæi per obliuionem, vel alia de causa non curauit vota sua commutari, vel relaxari, posse id posteà fieri, etiam post annum, si ipse intra tempus Iubilęi, opera ad Iubilęi consecutionem præscripta præstitit. Ratio est, quia hoc ipso, quo debito tempore fecit opera ad Iubilæi consecutionem necessaria, acquisiuit priuilegium, quo possint eius vota laxari, quod priuilegium non est certo tempori adstrictum, vt colligitur ex tenore verborum Iubilęi. Idem dicendum de absolutione à reseruatis, quæ tempore Iubilæi fuit oblitus. quia ius acquisiuit cuilibet ea confitendi. Ita Sancius lib.8. disput.15.num.17.& Suares de pœnit. disput.31. sect.4.

Dico Sextò, Quod ad causam attinet; ad commutationẽ minor requiritur causa, quàm ad dispensationem; quòd dispensatio omnino liberet, commutatio aliud subroget. Si fiat in melius, nulla alia causa requiritur. Si in æquale, & auctoritate Superioris; sufficit voluntatis maior in illud propensio. Si autem dubitetur an sit æquale, sufficit notabilis aliqua molestia in implendo, vel magna fragilitas cum periculo violandi, vel repugnantia parentis, aut mariti, vel simile quiddam, quod prudens æstimabit. 110 *Causa commutationis qualis esse debeat.*

Petes, Vtrùm facta commutatione possit vouens redire ad votum prius, omisso eo in quod facta est commutatio? 111 *Potest redire ad prius votum.*

Respondeo posse, tum quia facta est in ipsius fauorem; vnde potest ei renuntiare: alioquin non tam esset fauor quàm onus; tum quia solùm videtur facta sub conditione, si nolit prius votum implere.

Vnde sequitur, si sæpiùs facta sit commutatio, posse seruari quiduis illorum in quæ facta fuit; v.g. votum peregrinationis annuę commutatũ est in menstruam confessionem; menstrua confessio in ieiunium hebdomadarium; ieiunium hebdomadarium in certas preces quotidianas: potest vouens satisfacere voto, vel recitando illas preces, vel ieiunando singulis hebdomadis, vel confitendo singulis mensibus, vel annuam peregrinationem suscipiendo.

DVBITATIO XVII.

Quinam possint in votis dispensare, cum quibus, & quas ob causas.

SVppono primò *dispensare* in voto, (vt loquuntur Theologi & Canonistæ) non esse idem quod declarare materiam voti non esse Deo gratam; vt videtur velle D. Bonauentura d. 38. art. 1. qu. 3. & Palud. ibid. qu. 4. ar. 4. tum quia id potiùs ad Doctores pertinet quàm ad Prælatos Ecclesiæ: tum quia cùm materia Deo grata non est, obligatio voti per se euanescit, nec opus est dispensatione. Tum denique quia cum multis dispensatur, qui gratissimum Deo facerent, si votum executioni mandarent. Pari modo non est idem quod dispensare in lege humana, quam homo sibi imposuit vouendo, vt vult Sotus lib. 7. qu. 4. art. 1. quia votum non solùm est lex quædam priuata, sed etiam tribuit ius alteri; quod illi adimi non potest, nisi consentiat. Confirmatur, Quia dispensatio in lege humana fit per hoc, quòd is, qui sua auctoritate obligationem imposuit, eam in particulari tollat: hoc autem fieri non potest quando per eam alteri ius est acquisitum: id enim cederet in iniuriam tertij: ergo tali modo non potest tolli obligatio voti; alioquin ipse, qui vouit, posset sua auctoritate ab obligatione voti se eximere. 112

Quid dispensare in voto. Est igitur *dispensare* in voto nihil aliud quàm relaxare voti vinculum, & tollere eius obligationem, condonando nomine Dei debitum, quod erga Deum vouendo contraxisti; vt Caietanus insinuat art. 12. cùm enim vouendo te obstrinxeris Deo, eique factus sis debitor certi operis, solui eo debito nequis, nisi ipse vel alius eius nomine & auctoritate condonet: sicut videmus in promissionibus humanis.

113 Suppono Secundò, quando dubium est vtrùm votum emiseris, non opus esse dispensatione: quia in dubio nemo priuãdus est sua libertate, nec grauandus onere incerto. Idem dicendum in dubio legis, quando dubium est, vtrùm lex sit lata. Talia enim onera non tenemur acceptare, nisi quando constat causas, quibus imponuntur, exstare; ita vt non sit nobis probabile non exstare. Vnde non solùm in dubio negatiuo, quando neutram in partem habemus rationes probabiles, melior est conditio possidentis; sed etiam in positiuo, quando rationes probabiles habemus causam obligationis non exstare, quamuis ex altera parte magis inclinemur ad opinandum exstare; vt alibi fusiùs explicatum. Secùs est quando constat de voto, sed dubitas de intentione obligandi, vel de sufficientia considerationis, aut libertatis. Hæc enim cùm natura voti ea requirat, & secum trahat, præsumuntur adfuisse; nisi de contrario tibi constet, vel probabiles rationes habeas. itaque opus est dispensatione. His positis

114 *Hæc potestas est in Ecclesia.* Dico Primò, In Ecclesia esse potestatem dispensandi in votis, iuramentis & similibus obligationibus & debitis erga Deum contractis. Est fide tenendum; vt patet ex perpetuo vsu Ecclesiæ. Probatur Primò, Ex Scripturis, 2. ad Cor. 2. *Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi.* vbi Apost. significat se condonasse debitum pœnæ contractum ex culpa; quod Ecclesia facit conferendo indulgentias. Nec dubium quin Deus hanc donationem ratam habuerit. vnde meritò colligunt Doctores etiam in alijs debitis, ortis ex voto vel iuramento, Ecclesię Pręlatos nomine Dei condonare posse: ita D. Thomas ar. 12. colligit. Idem insinuatur in diplomatibus Pontificum, vbi potestati condonandi debita pœnarum per indulgentias, iungi solet potestas condonandi debita votorum: Matthæi 16. *Tibi dabo claues regni cælorum: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* & rursus Matthęi 18. *Amen dico vobis, quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis*; quę verba sicut generalia sunt, ita intelligi debent de omni vinculo, quod homo erga Deum contrahere potest, & aliquando solui expedit. Secundò, Probatur ratione: Si Dominus Ecclesiæ suæ contulit potestatem soluendi à vinculo culpæ & à vinculo pœnæ, vt ex Scripturis & Ecclesiæ traditione constat: cur non etiam à vinculo votorum & iuramentorum? præsertim cùm id sæpè ad salutem animarum, & suauem Ecclesiæ administrationem sit necessarium? Idem confirmari potest à simili in regno terreno. qui enim Principis locum tenet in regno vel Prouincia, potest condonare subditis aliqua Principi debita, quando id bonum commune postulat: ergo qui in Ecclesia locum Dei tenent, possunt condonare aliqua Deo debita, quando salus animarum, qui est finis spiritalis gubernationis, id poscit.

Dico Secundò, Hæc potestas iure ordinario competit solis Prælatis habentibus iurisdictionem in foro externo. 115 *Competit Prælatis.*

Probatur Primò, Quia pertinet ad externam Ecclesiæ gubernationem; sicut potestas relaxandi leges, conferendi indulgentias, excommunicandi: ergo ijs solis competit, qui Ecclesiæ administrandæ præsunt.

Secundò, Quia hæc potestas non est Ordinis, sed Iurisdictionis; vnde non competit cuiuis sacerdoti, nec ad eam requiritur sacerdotium, aut alius ordo sacer; sed solùm iurisdictio ecclesiastica in foro externo, qualis est in Episcopo confirmato, ante ordinationem. Ex delegatione tamen vel priuilegio Principis sacrorum potest etiam alijs conuenire, qui in foro externo iurisdictionem non habent: vt Ordinibus mendicantium, & alijs quibusdam, iuxta varia ipsorum priuilegia. Hinc patet in quorum votis Prælati dispensare possint, nimirum in votis suorum subditorum, in quos habent iurisdictionem; non autem in votis eorum, qui ipsis non sunt subditi.

Sed difficultas est, An Prælati possint directè dispensare in votis proprijs. 116 *An in suis votis.*

Dico *directè*, quia non est dubium quin Prælatus possit indirectè; nimirum dando alicui ex subditis potestatem, qua in ipsius voto dispenset. Sicut enim sacerdoti subdito potest dare potestatem, qua ipsum absoluat à peccatis, etiam à casibus reseruatis; vt colligitur ex cap. fin. de pœn. & remiss. vbi datur illis potestas eligendi confessorem: ita etiam qua liberet ipsum ab obligatione voti. Alioquin Superior esset deterioris conditionis quàm subditi.

Neque satisfacit, si dicas Papam tunc conferre potestatem confessori electo: quia etiam ipse potest sibi eligere; & sic idem in seipsum confert potestatem alteri.

Respondeo & dico Tertiò, Valdè probabile esse, posse Prelatum etiam directè in suis votis dispensare. *Potest in suis.* Probatur Primò, quia sicut potest dispensare cum suis subditis in legibus etiam Superiorum, quando id ei permittitur, vt in lege ieiunij, esus carnium, audiendi Sacri, recitandi officij: ita in iisdem potest dispensare secum, quando iusta causa subest. Ergo sicut potest dispensare in votis subditorum, potest etiam in votis suis. Non enim hîc plus iurisdictionis requiritur in seipsum, quã ibi. Secundò, Potest se eximere, quando causa subest, ab obligatione, quam iure naturæ cõtrahit occasione legis propriæ: cur non etiam ab obligatione, quam adfert votum proprium? Tertiò, Papa potest sibi ipse conferre indulgentias, absoluendo se à debito pœnæ etiam iniunctæ, vt docet Henriquez de indulgentiis cap. 32. ergo etiam potest se absoluere à debito voti. Quartò, Quia si quid obstaret, cur minùs posset Prælatus in voto suo dispensare, id esset defectus iurisdictionis in seipsum: nemo enim potest in seipsum iurisdictionem exercere. Vnde nemo potest seipsum à peccatis absoluere, nemo seipsum censuris ligare aut soluere. Atqui hic defectus non obstat. Primò, quia non magis requiritur hæc iurisdictio in dispensatione votorum, quàm in dispensatione legum, collatione indulgentiarum, & obligatione per suas leges. Atqui defectus iurisdictionis in seipsum non impedit quo minùs quis hæc possit in seipsum; vt patet ex dictis. Secundò, quia

quod iurisdictio postulet distinctionem personarum, est, vel quia est coactiua, quæ exercenda est in inuitum, vt est potestas inferendi censuram: vel quia est contentiosa, inter partes ius distribuens. non enim videtur æquum vt quis in sua causa sibi ius dicat contra ius aduersarij se opponentis; sic enim esset sibi & iudex & reus: vel quia pertinet ad absolutionem sacramentalem; quę iure diuino postulat distinctionem iudicis & rei. atqui iurisdictio illa quæ requiritur ad dispensationem voti, nihil horum est, vt per se patet; ergo non est cur requirat distinctionem personæ. Confirm. Primò, ex D. Thoma in 4.d.20.quæst.vnica. ar.5. versus finem ad 3. vbi dicit *neminem posse seipsum excommunicare, quia excommunicatio fertur per modum sententiæ, quam nemo in seipsum ferre potest, cùm idem non poßit esse iudex & reus: posse tamen sibi dare indulgentias; quia indulgentia non datur per modum sententiæ, sed per modum cuiusdam dispensationis.* Vnde clarè sequitur posse etiam se eximere ab obligatione sui voti, quia hîc est propriè dispensatio. Confir. Secundò, quia si in dispensationibus requireretur distinctio personarum, sicut in irrogandis & tollendis censuris, non posset quis esse particeps dispensationis & beneficij à se collati communitati, sicut non potest incurrere censuras à se constitutas in communitatem; quod est contra D. Thom. loco citato communiter ab alijs receptum. Confirm. Tertiò, quia dispensatio votorum, nihil est aliud quàm quædam condonatio nomine & auctoritate Dei facta: atque condonatio non postulat distinctionem personarum. Qui enim habet auctoritatem condonandi omnibus Regi aliquid debentibus, potest etiam condonare sibi. sicut qui aliquid habet distribuendum, potest etiam se numerare inter eos quibus facienda distributio, si eadem causa locum in ipso habeat: & quæstor sibi ipse soluere potest. Confir. Quartò, quia vt docet Panor. cap. Ex litteris. n.11. de probationibus, in iurisdictione voluntaria potest quis sustinere vices plurium, dummodò exercitium vnius actus non præstet impedimentum exercitio alterius. idq; probat ex L. Si consul. ff. de adoptionibus; vbi dicitur quòd filius familias si pręses sit, possit seipsum apud seipsum emãcipare, vel in adoptionem dare. & L. Vna. ff. de off. consul. vbi consul potest apud se manumittere seruum suum; & sic repręsentat personam consulis, & personam domini. Ratio est, quia idem secundùm diuersas qualitates & officia potest seipso esse superior & inferior: vt patet in Pontifice Summo qui simul est princeps sęcularis, & in Episcopo qui simul est canonicus; in Rege qui simul est Dux vel Comes coronæ subiectus seu vasallus. Idem cernitur in omni Prælato & Superiore: quia in eo est qualitas Superioris (vt Iurisperiti loquuntur) & qualitas personę priuatę. Itaque gratias & beneficia, quę in alios inferiores diffundit per illam eminentem conditionem, qua quodammodò similis est Deo, & veluti quoddam terrenum numen; potest etiam in seipsum, qua similis est alijs subditis, & ijsdem subiectus incommodis, diffundere. Nam vt superior habet veluti vim actiuam; vt persona priuata, capacitatem ad recipiendum. Neque id mirum videri debet; cùm etiam in naturalibus possit idem agere in seipsum, & esse agens & patiens, vt patet in actionibus vitalibus, &c.

Confirmantur hæc omnia, quia dispensatio hęc non requirit maiorem distinctionem quàm actus iustitiæ: atqui eiusdem in seipsum secundùm diuersas rationes & officia potest esse obligatio & actus iustitiæ; vt patet cùm quæstor vt debitor, nomine regis soluit sibi vt creditori; cùm Christus vt homo satisfecit sibi vt Deo.

Dices, Collator non potest sibi ipse beneficium 117 conferre, vt habetur cap. final. de institutionibus, *Obiectio.* quia, vt ibi inquit Pontifex, inter dantem & acci- *Collator.* pientem debet esse distinctio personalis. Similiter *Patronus.* patronus non potest seipsum præsentare, vt habetur cap. Per nostras. 26. de iure patronatus. ergo, &c.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, non posset Prælatus sui voti dispensationẽ alteri committere: sicut nec collator potest committere suam potestatem alteri, qui ipsi beneficium conferat; vt docet ibidem Panorm. nu. 6. Itaque hoc peculiariter statutum est in beneficiorum collatione & præsentatione; tum quia nemo debet se *ingerere ecclesiasticæ prælationis officijs, quantumuis sit idoneus*, vt habetur d. cap. Per nostras; tum quia esset perniciosum exemplum, si quis sibi prouideret, qui alijs conferre tenetur, vt ait Panorm. suprà. Potest tamen quis seipsum eligere (nisi fortè sit solus elector) quia id non est prohibitum; non enim à se solo tunc ius accipit, sed etiam à coëlectoribus; & rarissimè vsu venit, vt sic promoueatur. Quod autem quidam obijciunt ex L.1. ff. de auctorit. & consensu Tutorum, ad rem non facit: solùm enim dicitur, *In rem suam tutorem auctorem fieri non posse*; id est, non posse dare pupillo auctoritatem in negotio quod ad ipsum tutorem principaliter pertinet; non autem, vt illi citant, neminem posse præstare auctoritatem in suo facto. Id enim falsum esse patet in exemplis allatis, & multis alijs. Est tamen verum, quando agitur de alterius præiudicio. Vide Panorm. loco citato.

Ex dictis patet, non solùm Pontificem posse in 118 votis proprijs dispensare, sed etiam Episcopos; id- *Episcopi.* que in omnibus, in quibus possunt cum suis subditis; quia rationes supradictæ in illis locum habent. Idem dicendum de Pręlatis regularium, qui *Prælati regularium.* toti conuentui præsunt, vt sunt Priores, Præpositi, Rectores. imò etiam Vicepriores, & Vicerectores, qui in absentia aliorum regunt. quia hi omnes habent iurisdictionem quasi Episcopalem in suos, & sunt Pastores ordinarij suorum, sicut Episcopi sæcularium. ita Sancius suprà, & Molina disputat. 248. Vbi dicit *Superiorem monasterij quas facultates & dispensationes potest alijs concedere, ijsdem posse secum vti, quando aliud in ea religione non est statutum.* Emmanuel Sà v. Religio. *Prælati*, inquit, *in religione possunt secum dispensare, sicut cum subditis.* quam sententiam dicit esse rationabilem. Fumus v. Monachus num.9. Idem colligi potest ex Caietano 1.2.qu.96. art.5. dubio vlt. Siluestro v. Lex n.14. in fine. Soto lib.1. de iustitia quæst.6. art.1. & alijs, qui docent Superiorem posse dispensare secum in lege ieiunij, & alijs, in quibus potest cum suis inferioribus, ne sit deterioris conditionis quàm subditi: quare poterit etiam in votis, cùm sit eadem ratio.

Quod ad causam attinet,

Dico Quartò, Vt dispensatio sit valida, requiri- 119 tur vt subsit iusta causa. Est communis sententia *Causa iusta est necessaria.* DD. Docet D. Thomas ar.12. ad 2. & Caiet. ibid.

Sotus

Sotus. l. 7. qu. 4. art. 3. Nauar. n. 52. & alij omnes. Ratio est, quia nulla auctoritas potest validè condonare quod Deo debetur, si iusta causa condonandi non subsit; Deus enim huiusmodi condonationem ratam non habet: vt si quis absoluatur sine legitima dispositione, est inualida absolutio; & si Indulgentiæ dentur sine causa, vel supra causæ mensuram, eatenus vim non habent. Confirmatur, quia potestas dispensandi data est Ecclesiæ ad ædificationem, non ad destructionem: atqui in destructionem cederet, si valeret sine causa.

Sufficit bona fide iustã videri.

Sufficit tamen vt causa bona fide, adhibito congruo examine pro rei qualitate, à Prælato & subdito putetur iusta seu legitima. tunc enim valebit, etiamsi fortè postea deprehendatur non fuisse omnino sufficiens. Deus enim ab homine amplius non requirit, quàm vt faciat quod in se est: quo facto concedit ei vsum auctoritatis & potestatis suę. quod etiam locum habet in dispensatione iuramenti, impedimentorum matrimonij, & matrimonij dissolutione: vt inquit Sancius lib. 8. disput. 17. n. 8. Secùs tamen quando sententia est tantùm declaratoria, non dispensatoria.

Petes, Quę sit iusta causa dispensationis voti?

Quæ sint iustæ causæ.

120 Respondeo, Generatim iustæ causæ sunt vtilitas Ecclesiæ, & honor Dei, vt docet D. Thomas art. 12. item vtilitas vouentis, & magna fragilitas eiusdem, per quam timetur sæpè violaturus. Faciliorem impetrationem reddunt leuitas vouentis, (etiamsi non sit periculum violandi) inconsideratio, inconstantia, timor, vel alia perturbatio animi in vouendo. Vide Nauarrum nu. 77. Sotum q. 4. art. 3. Caiet. art. 12. Hoc etiam Notandum, rarò vtendum pura dispensatione seu relaxatione voti; quia rarò iusta causa subest vt sine vllo onere condonetur: quare plerumque vtendum commutatione, quæ dispensationem admixtam habeat; & extendatur iuxta tempus voti: vel saltem opus aliquod semel vel sæpiùs faciendum in compensationem sublati voti est imponendum.

DVBITATIO XVIII.

In quibus votis possint dispensare Episcopi & inferiores Prælati, siue sæculares, siue regulares: & quo modo.

121 DIco Primò, Episcopi iure ordinario possunt dispensare in omnibus votis suorum subditorum, exceptis ijs, quæ summo Pontifici sunt reseruata. Est communis sententia DD. Ratio est, quia Episcopus seposita reseruatione Pontificis, in sua diœcesi potest in ijs, quę sunt iurisdictionis, quidquid potest Pontifex in tota Ecclesia: est enim Princeps sacrorum in sua Ecclesia: ac proinde habet omnem potestatem necessariam ad eius rectam administrationem.

Subditi.

Subditi autem quoad hoc, sicut & quoad omnia Sacramenta (excepto Ordine) censentur omnes, qui in diœcesi habent domicilium; vt docet Nauarrus in ca. Placuit. 3. de pœnit. d. 6. num. 92. & sequentibus. Neque hi tantùm; (quia hi etiam ad Ordines suscipiendos subditi sunt) sed etiam qui etsi non habeant in diœcesi domicilium, tamen ibi habitant, cum animo ibidem permanendi maiore parte anni; vt docet Henriquez lib. 3. de pœnitentia cap. 14. Petrus Arragon. quæst. 88. art. 12. Sancius lib. 3. de matrimonio disput. 23. n. 13. & multi alij Doctores. nam etiam hoc modo valdè probabile est contrahi parœciã, & acquiri proprium Parochum non solùm ad Sacramenta, quæ Parochus confert, sed etiam ad sepulturam, vt fusè docet idem Sancius loco citato.

Propria parœcia.

Denique vagi, qui nusquam domicilium aut parœciam habent. hi enim sortiuntur diœcesim in qua se pro tempore reperiunt. vnde ab illius Episcopo dispensationem accipere possunt.

Vagi.

Petes, Quænam vota sint Pontifici reseruata? 122
D. Thomas dicit vota perpetua ei reseruari: quod Caietanus art. 10. & Fumus v. Dispensatio, nu. 18. intelligunt de voto continentiæ & Religionis, quæ natura sua perpetua sunt, cetera non item. His addit D. Thomas art. 12. in fine, votum peregrinationis terræ sanctæ. Quidam Doctor lib. 3. de conscientia cap. 23. dicit, *Ex consuetudine, quæ est optima legum interpres, Episcopi in omnibus votis, exceptis tribus, castitatis, Religionis, & peregrinationis Ierosolymitanæ dispensare possunt.*

Vota Pontifici reseruata.

Sed communis ferè sententia DD. est, Hæc quinque esse illi reseruata; *castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. Iacobum Compostellam, & vltramarinum, seu in terram sanctam.* Probari potest Extrauag. Etsi Dominici, vbi Sixtus IIII. inter cetera, sedi Apostolicæ horum quinque votorum absolutionem reseruat, & excommunicat eos, qui ab his præsumpserint absoluere. Sed responderi potest, ea solùm subtrahi confessarijs, qui prætextu facultatum à sede Apostolica concessarum absoluebant, quos etiam ibidem excommunicat. Verùm quamuis in iure non inueniatur expressè aliquod votum absolutè reseruari, nisi vltramarinum causâ subsidij (de quo cap. Quòd super his. 8. & cap. Ex multa, de voto) tamen stylus Curiæ Romanæ etiam cetera reseruat; cui parendum est, nisi alicubi alia sit consuetudo legitimè præscripta. Non desunt tamen Doctores, qui putent tria illa peregrinationum vota non reseruari Pontifici, nisi fiant in subsidium. Vnde si solùm fiant causâ deuotionis, posse Episcopum dispensare. Ita Panormitanus in d. cap. Ex multa. 9. Et Glossa ibidem, Fumus v. Dispensatio, nu. 16. Iosephus Angles de voto art. 8. difficult. 9. Viualdus cap. de voto nu. 55. Tabiena v. Dispensatio, n. 11. & quidam recentiores. Sed & hic consuetudo videtur esse in contrarium, etiamsi solùm deuotionis causâ facta sint. Idem dicendum de horum votorum commutatione, si ea in aliud opus quàm Religionis ingrediendæ facienda sit.

Quinque reseruãtur Pontifici.

Ex his patet, Episcopum posse dispensare, 123
Primò, in voto Religionis non approbatæ, & in voto paupertatis & obedientiæ perpetuæ in tali Religione: quia tale votum non est verè Religionis votum, cùm Religio non approbata à Sede Apostolica non sit Religio, vt infra cap. 41. dubit. 1. dicetur.

In quibus Episcopi potestatem habeant dispensandi.

Secundò, In voto castitatis non perpetuæ, vt 10. 15. 20. annorum, non autem 100. quia censetur perpetuum.

Tertiò, In voto non fornicandi, non petendi debitum: quia non sunt vota castitatis integræ, sed partis tantùm. Nec refert etiamsi communi consensu coniuges vouissent nec petere debitum,

Si communi cõsensu.

nec

nec reddere, nec fornicari; quia adhuc non est votum integræ castitatis. Relinquitur enim libertas transeundi ad secundas nuptias.

Idem dicendum, si consummato matrimonio, alter etiam cum alterius facultate voueat continentiam; quia nisi concedens facultatem simul cedat iure petendi, non erit votum integræ castitatis, cùm vouens non possit se eximere ab obligatione reddendi; vt patet ex dictis dubitat. 15.

124 Quartò, Idem dicendum de voto non nubendi; vt docent Angelus Votum 4. numero 9. Siluest. ibidem quæst. 4. Nauarr. cap. 12. nu. 76. (etsi Caietanus tom. 2. opusc. 11. quæst. 1. contrarium teneat) quia multùm differt à voto castitatis, cùm per fornicationem non violetur.

Si in gratiā alterius factum sit. Si tamen hoc votum factum sit solùm in gratiam alterius, v. g. coniugis, ob ipsius honorem, vel commodum prolium, & acceptatum ab eo in cuius fauorem factum; Episcopus non poterit inuito illo dispensare. quia non potest ius illud, per promissionem voto firmatam illi acquisitum, tollere. potest tamen ille, in cuius fauorem est factum, condonare; quia habet tacitam conditionem, *si tibi placuerit*: cupit enim illi gratificari. Quòd si non solùm in gratiam alterius, sed etiam intuitu pietatis factum sit, & acceptatum; adhuc Episcopus non poterit dispensare, nisi alter ius suum condonet. sed posita illa condonatione poterit. ita Sancius lib. 8. disput. 9. Idem dicendum de iuramento, vt docet Sotus lib. 8. de Iustitia quæst. 1. art. 9. ad 2. quia quatenus est in alterius fauorem, potest ab eo remitti; quatenus verò factum intuitu pietatis, habet vim voti: & ita cessante præiudicio tertij, potest in eo dispensare Episcopus; vt infrà cap. 42. dubit. 12. nu. 62. dicetur.

Quintò, In voto suscipiendi sacros Ordines; quia non est votum castitatis; etsi hoc votum susceptioni Ordinum sit annexum.

Sextò, Potest etiam dispensare in qualitatibus quibusdam substantiæ voti reseruati adiunctis; vt si vouisti ingredi Religionem strictam, potest commutare in laxiorem; hoc enim non est dispensare in voto Religionis: quia dispensatio est absolutio & liberatio; ille autem non liberatur à Religione, sed solùm à quadam Religionis qualitate. itaque non est dispensatio in voto vt ad substantiam Religionis obstringit, sed solùm vt ad illius quamdam qualitatem. ita Siluest. Votum 4. num. 3. §. Sextum. Similiter potest dispensare, vt professus in arctiori transeat ad laxiorem. quod intelligo, nisi statutum aliquod peculiare à Pontifice approbatum obstet. Idem potest Abbas cum consensu tamen conuentus, vt ibidem docet Siluest. & ijsdem verbis D. Antoninus, p. 2. tit. 11. cap. 2. §. 9. Idcircò autem requiritur consensus conuentus; quia (inquit D. Antoninus) non potest Abbas absque consensu conuentus alienare personam conuentus, nisi hoc habeat ex priuilegio speciali.

Septimò, Si Pontifex votum sibi reseruatum commutasset in aliud non reseruatum, posset Episcopus posteà in hoc dispensare; quia est nouum votum, per se non reseruatum. Nec post dici reseruatum ratione commutationis; quia non obligaris ex vi præcepti commutantis, sed ex proprio consensu: est enim nouum votum, quod suscipitur pro absolutione prioris.

Octauò, Potest etiam dispensare in voto virginitatis; si vouens nihil aliud intenderit quàm obligare se præcisè ad integritatem carnis conseruandam: tunc enim amissa virginitate per primum peccatum, extinguitur obligatio voti; quia res est impossibilis. Verùm communiter non sic intelligitur, sed vt inuoluit votum castitatis: vnde in dubio, sic interpretandum.

Petes, Vtrùm in nullo euentu Episcopus possit in voto integræ castitatis dispensare?

Respondeo posse assignari aliquos casus, in quibus videtur hanc potestatem habere. 125 *In voto castitatis.*

Primus est, Si aliquis habens votum simplex castitatis contraxit matrimonium, & consummauit; Episcopus ob periculum incontinentiæ potest dispensare vt petat debitum, vt plurimi recentiores docent. Imò, si nondum consummauit, ob idem periculum videtur posse dispensare vt consummet petendo debitum. nam valdè probabile est talem non teneri ingredi Religionem vt satisfaciat voto castitatis; (vt Sotus d. 38. quæst. 2. art. 1. & multi recentiores docent) eò quòd sit res longè difficilior, quam ille nullo modo vouere intendit. sed de hoc infrà cap. 41. dubit. 6. quo posito potest consummare matrimonium reddendo, absque dispensatione, (quod etiam tenet Angelus v. Impedimentum matrimonij 3. num. 2.) & cum dispensatione etiam petendo, vt ijdem auctores, & alij docent. Hic tamen mortua coniuge tenetur seruare castitatem. vnde hæc dispensatio non fuit integra, sed partialis tantùm, & ad tempus.

Secundus est, Si coniuges post contractum matrimonium, communi consensu vouerunt continentiam, & posteà idem periculum vtrique, vel saltem alteri eorum ingruat. Ita docet Angelus, Votum 4. num. 9. & notant Doctores in cap. Rursus. 6. Qui Clerici vel vouentes. Probari possunt supradicti casus, quia Episcopus non relaxat absolutè & simpliciter hoc votum, sed solùm ex parte & secundùm quid, nempe vt eius executio ad tempus differatur: vnde mortua coniuge redit vis voti, & tenetur seruare castitatem; quod est signum solùm fuisse sopitum, & executionem suspensam. Verùm nec hoc Episcopus posset, 126 *Quomodo Episcopus id possit.* si Summus Pontifex hoc votum in eo euentu rigidè sibi vellet reseruare: quia inferior non potest suspendere votum superiori reseruatum, nisi quatenus ipsius iuri officit. Sed credibile est núquam fuisse mentem suæ Sanctitatis hoc votum eo casu ita strictè reseruare, vt ab Episcopo non posset prædicto modo suspendi; idque tum propter periculum incontinentiæ, quod plerumque non patitur tam longam moram obtinendæ dispensationis: tum quia hæc res est valdè frequens. Accedit, quòd, etsi ab initio reseruationis id non fuisset eis concessum, tamen longo vsu & consuetudine etiam à tempore immemorabili ab Episcopis sit vsurpatum, præsertim consummato iam matrimonio, vt ex DD. constat: quamuis esset facilis ad Regulares priuilegio instructos, vel etiam ad Summum Pontificem recursus. atqui consuetudo ius tribuit & iurisdictionem, cap. Cùm contingat de foro competenti. Et quamuis hæc consuetudo ortum habuerit ex periculo peccati incontinentiæ, cui per alios occurri non poterat, tamen sensim absolutè obtinuit, ita vt Episcopus dispenset, etiamsi alius potestatem habens

habens adiri possit. Vnde hanc sententiam absolutè docent præter supradictos, Toletus lib. 7. Summæ c.14. Fumus v. Matrimonium, num. 55. vbi addit, ita *communiter tenere modernos in cap. Rursus. Qui clerici vel vouentes.* Rosella v. Impedimentum, 4. nu. 5. idem docet nu. 6. etiam cùm ambo votum continentiæ fecerunt, siue ante matrimonium, siue post. *Consulendum*, inquit, *est eis vt petant dispensationem ab Episcopo, maxime vbi timeretur de incontinentia amborum vel alterius.* Sotus in 4. d. 37. art. 1. in fine; & alij.

Aduerte tamen in secundo casu, Quando coniuges communi cõsensu vouerunt continentiam, etsi probabile sit Episcopum absolutè posse dispensare modo supradicto vt debitum petant & reddant; (ita enim præter Rosellam & Angelum tenet Maior in 4. d. 32. q. 2. col. 2. Emmanuel Sà v. Debitum coniugale, n. 2. & quidam alij recentiores) contrarium tamen videri verius, nimirum, Episcopum non posse, nisi quando in periculo incontinentiæ, non esset facilis recursus ad summum Pontificem, vel alium habẽtem potestatem, vt in quarto casu dicetur. Ita Sancius l. 8. disp. 11. num. 10. Ratio est, quia hæc res rariùs occurrit, estque maioris momenti; nam passim huiusmodi vota solent esse publica: & periculo sæpè aliter potest occurri, cùm neuter habeat ius petendi, possintque habitatione separari. Vnde non est ea consuetudo quæ in alijs, vbi res est occulta, & alter habet ius petendi, nec possunt separari. Nec fuit ratio id concedendi Episcopis ob periculum incontinentiæ, nisi quando ad Pontificem aditus non esset facilis. Si tamen coniuges condonarent sibi mutuo renuntiationem iuris quam sic vouendo fecerunt, restituendo sibi ius petendi quo vterque in alterum cesserat (quamuis id absque sacrilegio facere non possint, cùm in iniuriam voti ea condonatio seu restitutio cedat) tunc Episcopus absolutè posset dispensare ad petendum debitum, etiamsi facilis esset ad Pontificem recursus. ita Sancius num. 15. ratio est, quia tunc vterque, etiam absque dispensatione, tenetur reddere petenti. Vnde perinde se habent ac si vterque ante matrimonium, vel iam constante matrimonio cum mutua facultate absque cessione iuris, seorsim continentiam vouissent: quibus euentis Episcopus potest dispensare consuetudine id ei permittente ob periculum incontinentiæ. quando enim alter tenetur reddere, præsumitur ordinariè magnum & vrgens periculum peccati, nisi idem etiam possit petere. Vnde consuetudo permittit Episcopo absolutè in omni tali casu dispensare, non absolutè, sed ad petendum dumtaxat. quare talis si fornicetur, peccabit contra votum; quia hac ex parte non potuit ab Episcopo relaxari. neque etiam vt possit inire secundas nuptias; nisi sit periculum incontinentiæ, nec facilis sit ad Papam recursus, vt iam dicemus.

Si condonẽt mutuam renuntiationem.

127 Tertius, Si votum castitatis sit metu emissum, licet non omnino iusto seu graui, ratione cuius sit irritum, videtur Episcopus posse dispensare vt matrimonium contrahat. Ita Angelus, Votum 4. nu. 9. & Glossa in cap. Veniens 5. Qui Clerici vel vouentes. Nauarrus cap. 12. num. 59. Fumus v. Dispensatio n. 17. reseruatio enim videtur intelligenda de libero; ne ita reseruetur coactum sicut spontaneum.

Quartus, Quandocumque est magnum periculum incontinentiæ. Ita Cardinalis & Anton. de Butrio in d. cap. Veniens, Angelus suprà. Sed verius est hoc non sufficere, extra casus supradictos & similes, (maximè quando agitur de matrimonio contrahendo) nisi aliud concurrat, nempe vt non sit facilis aditus ad Summum Pontificem vel eius Delegatum; vt requirunt Siluester, Votum 4. q. 4. & v. Dispensatio nu. 15. Nauar. c. 12. nu. 59. & 76. Sotus lib. 1. de Iustitia qu. vlt. ar. vlt. & alij recentiores; tunc enim quia est necessitas, censetur Pontifex non intendere reseruare; sed permittere Episcopo, vt sua potestate ordinaria, quam seposita reseruatione habet, vtatur: non enim vult suam reseruationẽ esse in euersionem, sed in ædificationem animarum. Hoc tamen non censetur facere, quando facilis ad ipsum, vel Legatum eius, cui hanc potestatem commisit, est accessus. tunc enim nulla est necessitas tollendæ reseruationis.

128 Dico, *cui hanc potestatem commisit:* quia iure communi Legatus à latere non potest amplius in dispensationibus in prouincia suæ legationis, quàm Ordinarius in sua diœcesi; vt docet Panormitanus in cap. Dilecto. nu. 5. de præbendis, Couarr. de matrimonio cap. 6. §. 10. num. 25. inde probans non posse dispensare in gradibus prohibitis.

Legatus.

Nec refert, vnde proueniat quòd non sit facilis ad Papam recursus, ob paupertatem, an ob aliam causam; auctores enim generatim loquuntur. Idem docet Sancius lib. 8. disput. 9. num. 22. Idem locum habet quando, etsi possit facilè adire, tamen caret sumptibus necessarijs ad dispensationem impetrandam. est enim eadem ratio, quando ex mora adeundi graue incontinentiæ periculum imminet. quod etiam expresse tradit Siluest. Votum 4. qu. 4. & Sancius suprà, citans ad hoc alios DD.

129 Denique idem concedunt DD. non solùm quando est periculum incontinentiæ, sed etiam impendente scandalo, vel damno tertij ex mora. ita Sancius suprà: vbi ponit exemplum in iuuene voto religionis adstricto, qui virginem deflorauit, & grauidam fecit; quæ nisi ab eo ducta fuerit, infamabitur: & periculum est in mora, ne vel à suis consanguineis impediatur, vel voluntas eius mutetur. Ad huiusmodi enim mala vitanda, multa conceduntur, quæ aliàs minimè licerent: vt patet in Parocho celebrante in excommunicatione vel irregularitate occulta, vitandi scandali vel infamiæ causa: in Rectore alienante rem Ecclesiæ, quando periculum est in mora, sine facultate Superioris, & contra iuramentum suum de non alienando sine illius licentia; vt probat Panormit. in cap. fin. de ecclesijs ædificandis, nu. 8. in dispensationibus impedimentorum matrimonij, concurrentibus certis circumstantijs, vt DD. tradunt; & alijs multis casibus.

Si scandalum impendeat.

Quintus est, Quando votum castitatis est accessorium & dependens ab alio voto principali in quo Episcopus possit dispensare; tunc enim sublato principali, cessat alterum: vt si voueas non ludere, non inebriari, non fornicari, sub pœna seruandæ castitatis, aut ingrediendæ Religionis. Ita Nauarrus cap. 12. nu. 43. & 75. impleta tamen conditione putat Episcopum non posse dispensare. 130

Sextus

Sextus est, Si votum sit conditionale, & conditio nondum sit impleta. Ita Sotus lib. 7. de iust. qu. 4. art. 3. Toletus lib. 4. cap. 18. vbi citat pro hac sententia Franciscum Victoriam. Ratio est, quia votum conditionale pendente conditione est imperfectum: Pontifici autem non censetur reseruari nisi absolutum & perfectum.

Septimus est, Si votum sit non solùm conditionale, sed etiam pœnale; id est, emissum sub conditione in pœnam delicti; tunc enim probabile est Episcopum posse dispensare, non solùm ante impletam conditionem, vt vult Sotus suprà, sed etiam post. Ita tenet Lopez cap. 44. vbi pro hac sententia citat Melchiorem Canum, & Barthol. Medinam: Couarruuias in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 3. nu. 12. Petrus Arragon q. 88. ar. 12. Viualdus cap. 14. nu. 50. qui addit multos Theologos Salmanticenses consultos ita respondisse, & doctissimos quosque Hispaniæ Episcopos in praxi secutos. Ratio est, quia tale votum non fit ex affectu illius boni, cùm animus ab illo valdè abhorreat; sed solùm in pœnam, vt illius metu caueat à peccato. vnde non videtur tanti momenti, nec tam insolubile, quàm si spontaneo affectu nuncupatum esset; quale censendum quod Pontifici reseruatur. Confirmatur, quia cùm istæ reseruationes sint contra potestatem ordinariam Episcoporum, strictè sunt interpretandæ, vt Sotus ait. communiter autem per votum castitatis & Religionis non solet tale votum pœnale intelligi, sed quod directo affectu emissum.

131 *Vota conditionalia.* Sed difficultas est de alijs votis conditionalibus, impleta conditione: vt, Voueo religionem vel castitatem si hunc morbum euasero; si hoc periculo defungar. Multi putant, etiam tunc Episcopum posse dispensare. ratio est, quia non fit ex directo affectu ad rem votam, sed ad beneficium quod à Deo expectamus. Vnde obtento beneficio multi dolent se obstrictos voto, indicantes animum per se à voto auersum; sed solo timore mali impendentis incitatos, qui multa cogit quæ aliàs nollemus.

Nec refert, quòd conditione impleta videatur absolutum & perfectum; quia radix est imperfecta, quæ in illo voto intrinsecus imbibitur, quæ est affectus ille indirectus, vnde totum votum procedit. Non intelligitur autem reseruari nisi votum perfectum, nimirum, quod & in se iam perfectum est, non ampliùs pendens, & in sua radice tamquã ex affectu directo ad rem promissam procedens, ita Sancius lib. 8. disput. 10. nu. 13. vbi pro ea citat aliquot recentiores; addens eam teneri à viris doctissimis nostræ ætatis, esseque in praxi virorum sapientissimorum frequentissima receptam. Eamdem tenere videtur Toletus lib. 4. c. 18. citans pro ea Victoriam. *Notandum,* inquit, *quod notauit Victoria; ista quinque vota tunc reseruari Pontifici cùm absoluta sunt; cùm verò conditionata vel pœnalia, pertinent ad Episcopum.*

Verùm etsi hanc sententiam non negem esse probabilem, tamen contrariam puto veriorem; quia tale votum impleta conditione videtur arctiùs obligare, quàm simile factum absolutè. Ratio est: Nam factum est in modum contractus onerosi, & Deus præstitit contractum ex sua parte: vnde nisi ipse etiam impleat, est ingratus & iniquus in Deum. quare talis hac ex parte videtur magis reprehensibilis, quàm si gratis promisisset. sicut qui promittit Deo sacrificium gratuitum & voluntarium, non videtur tantum obligari, quantum qui promittit ad impetrandum aliquod beneficium, impetrato beneficio. Nec refert quòd affectus non sit principaliter ad votum, quia saltem est secundariò. amatur enim vt medium ad obtinendum id quod volumus. Itaque securius est in hoc casu adire Pontificem.

Octauus est, Si votum fiat disiunctiuè hoc modo, Vouens castitatem, vel ieiunium perpetuum: tunc enim in potestate vouentis est eligere alteram partem, in qua Episcopus potest dispensare. Iuxta regulam Iuris 70. *In alternatiuis electio est debitoris, & sufficit alterum impleri.* Quòd si eligat partem Pontifici reseruatam, Episcopus non potest: semel autem facta electione, non potest vouens mutare; vt docet Azorius lib. 11. cap. 19. qu. 10. Sancius lib. 8. de matrimonio disput. 9. num. 14. Cuius ratio est, quia iam obligationem determinauit ad materiam reseruatam, perinde ac si nihil aliud vouisset. Hanc enim vim habet illa electio. Nam in alternatiuis vouetur id quod posteà re meliùs considerata vouens est electurus. Simile est in promissione, quæ tali modo facta est homini. sicut enim vbi debitor semel elegit, idque creditori patefecit, non potest mutare illo inuito: ita, cùm Deus cor intueatur, si semel tacitus elegisti, non potes retractare; quia hoc vouisti. 132

Dico Secundò, Prælati Regularium habentes potestatem quasi Episcopalem in suos, possunt dispensare in votis Regularium, sicut Episcopus in votis suorum subditorum. Est communis sententia DD. Soti lib. 7. q. 4. art. 3. Nauar. num. 75. Silu. Votum 4. nu. 3. & aliorum. quando enim aliqua Religio vel Monasterium eximitur per Pontificem à iurisdictione Episcopi, conceduntur Prælato ea, quæ sunt iurisdictionis Episcopalis. Hinc fit vt etiam possint dispensare in voto transeundi ad Religionem arctiorem; quamuis fortè non possint illud irritare; & vt professus in arctiori, transeat ad laxiorem; si tamen consensus communis Capituli adsit, vt insinuat Sotus suprà, & docet expressè Siluest. Votum 4. num. 3. §. Sextum. 133 *Prælati Regulares.*

In votis Nouitiorum non possunt dispensare; nisi fortè habeant in omnes domesticos quasi Episcopalem auctoritatem; vt ferè Abbates exempti habere solent. Prælati non exempti non habent hanc potestatem; sed Episcopus, cui cum toto Monasterio subsunt. Insinuat Nauarrus suprà nu. 75. §. Tertiò.

Abbatissæ, etsi possint vota suarum Monialium irritare, non tamen possunt propriè in illis dispensare; quia iurisdictione spiritali carent, vt docet Sotus in 4. d. 20. quæst. 1. art. 4. Viualdus num. 95. & alij. vide Siluestrum v. Femina. num. 4.

Dico Tertiò, Confessores Ordinum mendicantium possunt ex priuilegio Pontificis dispensare in omnibus votis in quibus possunt Episcopi, excepto voto peregrinationis vltra duas dietas, (id est, 40. miliaria Italica) vt patet ex compendio priuilegiorum Fratrum Minorum nu. 115. quorum priuilegia cum reliquis Ordinibus mendicantium communicantur. Imò etiam in hoc voto possunt, si sint participes facultatis à Martino V. concessæ Benedictinis. Vide Nauarrum cap. 12. nu. 79. & Lopez cap. 50. Vnde etiam possunt dispensare 134 *Mendicantes.*

pensare in voto non petendi dispensationem; hoc enim non est reseruatum. Imò sæpè per se definit obligare; nempe quando ratio dictat expedire vt petatur. Hæ tamen facultates non competunt singulis personis, nisi per Superiorem & iuxta illius moderationem. Sed quid singuli Ordines possint, ex eorum priuilegiis colligendum est.

Non extenditur ad obligat. heredis. Aduerte tamen hanc facultatem dispensandi & commutandi in votis, non extendi ad obligationem quam testator imponit heredi. v.g. vt mittat hominem ad B. Virginem Lauretanam; aut quam heres ex voto reali ipsius defuncti contrahit. Nam hæc obligatio non est immediatè ex voto, sed quasi ex contractu. hoc ipso enim quo adit quis hereditatem, suscipit omnia onera quæ defunctus imponit, vel quæ ipse, si realia erant, iam contraxerat. hæc enim ad heredem transeunt. Sicut si promittam Titio me eius votum impleturum, non possum à regularibus hoc onere liberari; quia teneor ex pacto, & cederet in præiudicium tertij.

Nec obstat quòd origo sit ex voto, & votum possit commutari: quia non potest commutari nisi ex consensu vouentis, qui cùm non viuat non potest consentire.

135 *Parochi.* Dico Quartò, Parochi non habent potestatem, ne in articulo quidē mortis dispensandi, aut commutandi vota, præsertim in id, quod notabiliter minus est. Probatur, quia cùm careant iurisdictione fori externi, non habent potestatem ex officio; & cùm nulla extent hac de re eorum priuilegia, non possunt dici habere ex priuilegio. Idem dico de Archidiaconis & Decanis; nisi consuetudo legitimè præscripta aliquid illis hac in re alicubi tribuerit: quia per hanc ius Episcopale acquirere possunt, vt rectè Siluester, Votum 4. nu. 3. §. Septimum, ex Archidiacono & Paludano.

136 *Seruanda in forma dispensationis. Cognitio causæ.* Quod ad formam in dispensatione seruandam attinet, tria requiruntur. Primò, vt præcedat cognitio causæ; si enim causa iusta non subsit, non valet dispensatio. Etsi enim cùm quis in sua lege dispensat, non sit necessaria cognitio causæ, (nam valet etsi causa non subsit) quando tamen inferior dispensat in lege Superioris, vel in iis quæ ius Superioris concernunt, est necessaria, ob rationem allatam. Vnde etiam Summus Pontifex diligenter debet inquirere de causæ grauitate, priusquam dispenset in votis: quia agitur de iure diuino. Si tamen ex parte rei subsit iusta causa, dispensatio valet, etsi cognitio causæ non præcesserit. ita Fumus v. dispensatio, num. 14. in fine, Sancius l. 8. disput. 17. num. 11. citans pro hac sententia Innocent. & Ioannem Andr. in cap. Diuersis. 5. de clericis coniugatis: & alios. Ratio est, quia cognitio

Non est absolutè necessaria. ista non est absolutè necessaria, vt valeat dispensatio, sed vt legitimè & absque peccato fiat, nec se exponat periculo faciendi actum inualidum contra ius Dei, vel Superioris, & inuoluendi subditum multis peccatis, saltem materialibus.

Quòd non sit absolutè necessaria, patet: quia neque iure naturæ, cùm hac in re sufficiat potestas & voluntas dispensantis; neque iure positiuo, quia etsi hoc ius requirat causæ cognitionem, nusquam tamen irritum reddit, si contrarium fiat.

Nec obstat Concil. Trident. sess. 25. cap. 18. vbi dispensationem sine causæ cognitione factam vult censeri subreptitiam. quia loquitur de præsumptione fori externi. Idem statuit de dispensatione quæ non est gratis facta; & loquitur non tantùm de eâ quæ ab inferioribus Prælatis, sed etiam quæ à Summo Pontifice facta est. Valet autem lex temerè indicta, si causa boni communis intercedat; cur non etiam legis dispensatio? Item valet electio sine examine causæ, si re vera erat dignus; vt colligitur à contrario sensu, ca. Nihil. 44. de electione; ex illis verbis, *Deiiciendus est indignè promotus.* ergo, &c.

Secundò, vt fiat aliquo actu externo, qui possit 137 exterius percipi. debet enim ita fieri vt possit alteri *Actus externus.* innotescere; alioquin nihil ei proderit. Confirm. quia dispensatio est quędam condonatio & remissio debiti: sed condonatio non potest fieri inter homines, nisi mediante actu externo; sicut nec donatio, nec promissio. Sicut enim homines constant animo & corpore; ita actus, quibus inter se communicant, debent constare volitione interna, quæ est veluti anima operis, & opere externo. Non est tamen necessarium, vt verbis fiat (quamuis hæc sint maximè accommodata) potest enim fieri ipso *Potest fieri ipso opere.* opere. vt si Prælatus conscius voti, iubeat vel concedat vt contrarium fiat: tunc enim censetur velle dispensare, prȩsertim si iusta causa subsit; quamuis cognitio causæ non præcesserit. Simili enim modo potest dispensare in legibus & in irregularitate. Neque id solùm locum habet in Summo Pontifice, sed etiam in Episcopis, & aliis potestatem dispensandi habentibus: quia iure naturæ satis est, vt quouis signo suam voluntatem declarent; & nullo iure positiuo statuitur contrarium. Sic Episcopus ordinando eum quem scit esse irregularem, ipso facto cum eo dispensat, si aliàs poterat. Similiter Superior mittens subditum ad Ordines. ita Siluester ex Archidiacono v. Irregularitas, in fine; & v. Dispensatio, in fine. Idem generatim docet de dispensatione voti & quauis alia Siluester Votum, 4. num. 8. citans Paludanum & Archidiaconum; & D. Antoninus par. 2. tit. 11. cap. 2. §. 9. sequuntur passim recentiores. Imò si Superior sciens votum vel impedimentum *Potest fieri dissimulatione.* subditi videat illum facere contrarium, & non contradicat cùm facilè possit, censetur hac ipsa dissimulatione dispensare, vt expressè docet Paludanus in 4. d. 38. qu. 4. a. 4. *In omnibus*, inquit, *in quibus Prælatis non est taxatus modus cum formula dispensandi, eo ipso dispensant, quo faciunt effectum animo dispensandi; vel sciunt, & non contradicunt, quando facilè & liberè contradicere possunt.* Idem iisdem verbis docent D. Antoninus & Siluester loco citato, & multi recentiores. Ratio est, quia nisi tali dissimulatione intenderent dispensare, grauiter peccarent non reprehendendo, cùm nullam habeant causam tacendi, vt supponimus. Confirm. quia talis dissimulatio cen- *Ratihabitio de præsenti.* setur ratihabitio de præsenti; quæ etiam confert iurisdictionem ad assistendum matrimoniis, & ad audiendas confessiones, vt multis probat Sancius lib. 3. de matrimonio disput. 35. Vt cùm Parochus videt aliquem sacerdotem assistere matrimonio, vel audire confessiones, nec contradicit, cùm facilè possit. hac enim patientia & taciturnitate censetur ei conferre auctoritatem pro illis actibus, in quibus dissimulat. alioquin grauissimè peccaret non contradicendo. ergo eadem sufficiunt ad dispensationem.

Nec obstat, quòd ad absolutionem ab excommunicatione non sufficiat, vt Prælatus ipso facto ad communionem admittat, aut cum eo commu-

nicet, vt constat ex cap. Cùm consideres; & Panormitan. ibidem num.3.de sententia excommunicationis;& Clement. Si Summus Pontifex, eodem. quia forma verbalis, qua ea absolutio significetur, à iure est præscripta, vt ex illis locis constat; quamuis non certorum verborum formula. secùs in dispensationibus.

138 *Acceptatio.* Tertiò requiritur acceptatio eius qui vouit: sicut vt condonatio debiti valeat, requiritur acceptatio debitoris. Confirm. quia Deus non remittit obligationem voti nisi volenti eo solui; ita nec Prælato concessum remittere nomine Dei nisi volenti. Secùs est in dispensatione legum, impedimentorum matrimonij, irregularitatum, absolutione censurarum, & similium, quæ à sola volũtate Prælati pendent: in his enim non requiritur acceptatio nec consensus eius qui liberatur.

Fictè acceptans. Si quis fictè acceptauit dispensationẽ vel commutationem voti, non est liber: potest tamen se liberare mutando animum, & interiùs acceptando, vel priorem inualidam acceptationem ratificando. Idem locum habet in contractibus, quando quis fictè vel metu consensit, potest enim posteà etiam longo tempore interposito interiùs consentire. Ratio est, quia nihil defuit ad firmitatem actus præter consensum internum acceptantis, cùm exteriùs acceptauerit. atqui consensus internus semper præstari potest, quando alter manet in priore consensu. De quo vide suprà cap. 18. dubit. 7. in fine.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm Summus Pontifex possit dispensare in voto solemni castitatis, præsertim Religiosorum.

D. Thomas art. 11.

139 Votum solemne castitatis est duplex, aliud est annexum Ordini sacro; aliud in professione Religionis approbatæ nuncupatur.

Votum annexum Ordini sacro. Quod ad prius attinet, auctores ferè consentiunt (exceptis paucis qui continentiam iure diuino connexam putant Ordini sacro) Pontificem posse in hoc voto dispensare. hoc autem potest fieri dupliciter. Primo, tollendo legem cœlibatus ab ordinatione alicuius; seu concedendo vt ordinetur absque obligatione vel promissione continentiæ. Sed hoc non tam esset dispensare in voto continentiæ, quàm in lege ecclesiastica, per quam hoc votũ Ordini sacro est coniunctum. talis enim numquam vouit; sed solùm exemptus est ab obligatione vouendi & continendi, quæ obligatio est solùm ex lege Ecclesiæ. Vnde valet illa dispensatio etiamsi facta esset absque causa; &, si ille accepto Ordine matrimonium contraheret, esset validum: neque peccaret contrahendo matrimonium & petendo debitum, nisi sicut is qui vtitur dispensatione absque causa obtenta. Vnde seposito scandalo non esset peccatum mortale in illo contractu; quia solùm esset quædam inordinatio, quæ in eo sita est, quòd pars vna non sit conformis aliis in eodem corpore. multò minùs, in petitione debiti, cùm ille nullo voto aut præcepto positiuo impediatur.

Secundò, dispensando propriè in voto iam facto. Sed hæc dispensatio non erit valida ad tollendam obligationem continentiæ, si non subsit iusta causa: erit tamen valida ad tollendum impedimentum matrimonij. Vnde si contrahat matrimonium erit validum; non tamen poterit petere debitum: quia vis voti manet, quantum patitur status. tenebitur tamen reddere ob vinculum iustitiæ, quo coniugi est obstrictus: sicut is qui fecit votum simplex castitatis ante matrimonium. Nam votũ illius iam solùm habebit vim voti simplicis.

Votũ cast. religiosorũ. De altero, nimirum de voto castitatis Religiosorum, est maior difficultas. D. Thomas art. 11. docet Pontificem hoc votum non posse relaxare. 140 *Sententia D.Thomę, non posse.* Ratio ipsius est, quia votum castitatis statui religioso est essentialiter annexum; ac proinde non potest ab hoc statu diuelli. si non potest diuelli à statu, non potest etiam tolli ab homine habente illum statum; quia ille status ab homine tolli non potest. Quòd probatur, quia hic status consistit in quadam cõsecratione, per quam totus homo Deo consecratur: id autem quod semel Deo consecratum est, non potest ampliùs ad vsus humanos conuerti, nec potest desinere esse consecratum quamdiu integrum manet: vt patet in calice consecrato, & in homine consecrato in sacerdotem: ergo qui semel est consecratus Deo per votum solemne Religionis, non potest desinere esse Religiosus. Vnde vlteriùs infert D. Thomas, non posse dispensari in voto solemni paupertatis, & obedientiæ: quia etiam hæc vota essentialiter statui religioso sunt annexa, vel potiùs innexa, & intrinsecè inclusa. Hic est totus discursus D. Thomæ, *Duo fundamenta illius sententiæ.* qui consistit in duabus propositionibus: Prior est, Votum castitatis, seu debitum continentiæ essentialiter est annexum statui religioso. Hæc est verissima, & ab omnibus conceditur, & apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium. 6. de statu Monachorum. Altera est, Status religiosus non potest tolli ab homine, quamdiu viuit. Hæc est ambigua, & à multis negatur. Eamdem sententiam de voti castitatis insolubilitate, licet non eodem fundamento, tenet Altisiodorensis lib.3. Summæ cap.22. Glossa in d. cap. Cùm ad Monasterium. & in caput 1. de voto & voti redemptione. Albertus in 4.d.38.art.7. Almainus tract. de potestate Papæ cap.3. Siluest. v. Votum 4. qu.5. Sotus lib. 7. de Iustitia qu.4. ar.2. Petrus Arragon. qu.88. art.11. Armilla v. Dispensatio num. 12.

Probatio illius. Probatur hæc sententia Primò, Quia nihil est melius cõtinentiâ, quo possit pro ea fieri compensatio, iuxta illud Ecclesiastici 26. *Omnis ponderatio non est digna animæ continentis.* Ita Altisiodorensis & Glossa. Secundò, In voto solemni est traditio sui; in voto simplici solùm promissio: id autem quod semel est traditum non potest vmquam repeti. Tertiò, Apostolus Matthæus noluit dispensare cum Iphigenia Regis Æthiopum filia, vt Hirtaco nuberet, etiamsi ipse promitteret conuersionem sui, & regni. Quartò, Si posset dispensare in voto continentiæ solemni, fieri posset vt viuente priori vxore posset quis ducere secundam: vt si Petrus ducta vxore, ante matrimonium consummatum ingrediatur Religionem; deinde Papa dispensante egrediatur, & ducat secundam. Quintò, Si talis voti vinculum posset tollere, posset etiam vinculum matrimonij rati, quod soluitur professione: atqui hoc videtur absurdum: ergo.

Contraria verius. Verùm contraria sententia est multò probabilior, pro qua

Dico

141 Dico Primò, Summus Pontifex, si iusta causa subsit, potest relaxare votum solemne castitatis Religiosorum, & cõcedere vt matrimonium contrahant. Est communis sententia Canonistarum, teste Nauarro cap.12. num.77. & ferè communis Theologorum, Henrici quodlib. 5.q. 28. D.Thomæ in 4. d.38.quæst.1.art.4.quæstiuncula 1.ad 3. quamuis hìc mutarit sententiam, ex prauo intellectu Decretalis, Cùm ad Monasterium, teste Caietano, Richardi ead.dist.ar.9.qu.1. Scoti ibid. qu.vnica. Duran.ibid.qu. 2. Palud.ibidem qu.4. ar.4. concl. 11. & 12. Anton.2.p.tit.11.cap.2.§.9. Angeli, Votum 4.qu.5. Caiet.ar. 11. Idem tenent plerique recentiores.

Probatur Primò, Pontifex potest relaxare votum simplex castitatis perpetuę: ergo etiam solemne. Consequentia probatur, quia solemnitas voti sola Ecclesiæ constitutione est introducta; vt expressè habetur cap. vnico, de voto in 6. vbi Pontifex sic ait, *Quod votum debeat dici solemne, ac ad dirimendum matrimonium efficax, nos consulere voluisti. Nos igitur attendentes, quòd voti solemnitas ex sola Ecclesiæ constitutione est inuenta, matrimonij verò vinculum ab ipso Ecclesiæ capite, rerum omnium conditore, ipsum in paradiso & in statu innocentiæ instituente vnionem & indissolubilitatem acceperit; præsentis declarandum duximus oraculo sanctionis; Illud solum votum debere dici solemne, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod solemnizatum fuerit per susceptionem sacri Ordinis, aut professionem expressam vel tacitam alicui de Religionibus per Apostolicam Sedem approbatis.* Idem expresè habetur in constit. Gregorij XIII. quæ incipit, Ascendente Domino. Si solemnitas est ex sola Ecclesiæ constitutione: ergo potest ipsa in ea dispensare: quia potest relaxare suam constitutionem.

Votum solemne quod sit.

In quo solemnitas voti sita sit.

Ex his apertè colligitur voti solemnitatem consistere in eo, quòd ipsum coniunctum sit professioni Religionis approbatæ, vel susceptioni Ordinis sacri, & ex coniunctione cum tam præclaro actu, solemne dici: ait enim Pontifex *votum solemnizari per susceptionem Ordinis sacri, aut professionem Religionis*, id est, *solemne* fieri. consistit ergo *solemnitas* eius formaliter in hac cõiunctione. Sicut enim per Ordinem sacrum tradit quis sese irreuocabiliter statui Ecclesiastico: ita per professionem tradit se irreuocabiliter statui Religionis; ita vt nec ipse vnquam possit Religionem deserere, nec Religio possit illum dimittere sic, vt omni vinculo quo se obstrinxerat, maneat solutus. talem enim traditionem ex vsu recepto nomen professio insinuat. Dicitur autem hæc *solemnitas* esse ex constitutione Ecclesiæ: tum quia Ecclesia approbat Religiones; sine qua approbatione vota illa non essent solemnia, sed simplicia; & Ordini sacro annectit votum castitatis: tum quia statuit vt ratione huius coniunctionis censeantur solemnia, & certos effectus habeant, quos per se non haberent: nempe vt votum castitatis reddat inhabilem ad matrimoniũ, & votum paupertatis priuet omni dominio, & reddat illius incapacem; vt singula ex tribus inducant firmiorem, minusque solubilem obligationem: quæ omnia, ipsa per se non possent. Denique quia Ecclesia potest plura vel pauciora ad voti solemnitatem requirere; plures vel pauciores effectus ei tribuere; sicut etiam ad solemnitatem matrimonij plura vel pauciora potest exigere. Sic olim erat votum solemne, etiamsi Religio non esset à Sede Apostolica approbata; vt infrà dicetur.

Hinc patet solemnitatem voti Religiosorũ non consistere in aliqua *benedictione* vel consecratione, vt innuit D. Thomas: quia nulla benedictio aut consecratio est necessaria, præter eam, quæ fit ab ipso vouente per votum, quo se Deo consecrat; qualis reperitur etiam in voto simplici. Nec refert quòd in aliquibus Religionibus fiat aliqua benedictio à Superiore, quia hæc non fit in omnibus; non enim in Ordinibus mendicantium: nec est constitutiua rei sacræ; qua res accipiat quoddam esse sacrum, maneatque immobiliter ad vsum sacrum deputata; (qualis est benedictio aquæ, salis, vestium sacrarum) sed inuocatiua tantùm, vt Deus peculiariter ope sua Religioso adsistat; sicut benedictio Episcopi & Pontificis super populum, & benedictio mensæ, &c. de quo vide Caietanum artic. 11.

Nõ consistit in benedictione.

Non in traditione.

Neque etiam in *traditione* & acceptatione, vt volunt Sotus suprà, Arragonius, & quidam alij. Quia si loquamur de traditione respectu Dei, & acceptatione ipsius Dei, hæc non magis fit in voto solemni quàm simplici. Vtrumque enim votum est promissio alicuius rei. Nam votum generatim definitur promissio. quòd si votum solemne etiam est promissio, qua Deo aliquid promittitur soluendum: ergo non est illius traditio. Hæc enim inter se multùm differunt, & se habent sicut via & terminus; & sicut contrahere debitum & soluere. Nec obstat quòd in professione homo dicatur tradere seipsum ad cultum Dei. quia hæc traditio quatenus respicit Deum, nihil est aliud quàm deputatio vel obligatio sui ad talem cultum, nempe ad abstinentiam libidinis, & paupertatem, &c. quæ deputatio non priuat dominio corporis: & non minùs fieri potest voto simplici quàm solemni. Acceptatio quoque ipsius Dei, non minùs habet locum in voto simplici quàm solemni; vtrumque enim illi gratissimum: sicut non minùs acceptat promissiones quàm oblationes.

Si autem loquamur de traditione respectu Prælati, eiusque acceptatione, hæc non fit præcisè vi voti, sed est quid annexum voto in professione, maximè voto obedientiæ; vt dicetur cap. sequenti dubit.8. Sed hæc traditio potest etiam esse annexa voto simplici; vt patet in iis qui nuncupant tria vota substantialia in nostra Societate; statim enim emissis votis post biennium probationis in Societate, manet vouens eodem modo ligatus, quo Professus, & transit in Ius Religionis. Et sanè nulla fingi potest ratio cur homo non possit se tradere tum Deo, tum Prælato per votum simplex, ita vt Prælatus in illum ius acquirat, accedente præsertim ordinatione Ecclesiæ, qua hic modus approbetur & Prælato auctoritas acceptandi detur.

Secundò Probatur, Pontifex potest dispensare in voto solemni Clericorum; vt fatetur D. Tho. & communis sententia Doctorum, cur non etiam in voto Monachorum? non enim illud est minùs solemne, nec minùs continet sui traditionem, quàm hoc. Nec refert quòd illud non sit essentialiter annexum Ordini sacro, sicut hoc statui Religioso; quia inde solùm sequitur fieri non posse vt quis maneat Religiosus soluto voto; sicut fieri potest vt quis maneat ordinatus sublato voto. non autem sequitur votum tolli non posse vnà cum

statu religioso. imò conuincit ipsum quoque statum religiosum auferri posse; cùm hic non constet nisi votorum obligatione.

Exemplis probatur. Tertiò Probatur, Quia vt fide digni auctores referunt, Pontifex sæpe vsus est hac potestate. Primò, Cum Nicolao Iustiniano Monacho professo dispensauit Alexander III. vt posset vxorem ducere, ne familia tam illustris extingueretur, ex qua susceptis sex filiis & tribus filiabus, ad Monasterium rediit, miraculis posteà clarus. Habetur in vita S. Laurentij Iustiniani, & apud Volaterranum lib. 4. historiæ. Secundò, Cum rege Arragoniæ, qui cùm esset Monachus professus; & eius pater sine liberis obiisset, solutus est votis monasticis vt vxorem duceret, teste Paludano d. 38. qu. 4. art. 4. conclus. 11. & referunt annales Hispaniæ. Tertiò, Cum Constantia filia regis Siciliæ, Moniali professa, vt nuberet Henrico VI. refert Platina in Cælestino III. Omitto alios: atqui durum est dicere Pontifices in re tanti momenti errasse.

142 *In voto paupertatis & obedientiæ.* Dico Secundò, Potest etiam dispensare in voto soléni paupertatis & obedientiæ, si legitima causa subsit. non enim in his est maior difficultas, quàm in voto castitatis. Dixi *si subsit causa*, quia Nauar. comment. 2. de Regularibus num. 17. putat non posse iustam causam subesse, præsertim vt dispensetur in voto paupertatis; quia sufficit vt ei concedatur plena administratio absque dominio, quæ tamen sit aliquo modo depēdens ab arbitrio Pontificis: hæc enim sufficiens est ad omnes actus necessarios; vt ad donandum, ad acquirendum, ad contrahendum, ad condendum testamentū. Idem videtur dicendum de voto obedientiæ; non enim necesse est hoc vinculum laxari, sed satis est materiam subtrahi, tollendo subiectionem, quam habet subditus ad suum Prælatum. & tunc manebit soli Pontifici subiectus; sicut accidit quando Monachus fit Episcopus vel Cardinalis. Hæc sententia est valdè probabilis.

Contrariam tamen puto veriorem, nempe posse iustam causam subesse; vt si dispensetur vt Monachus fiat Princeps sæcularis & ducat vxorem; tunc enim est sufficiens causa vt votum paupertatis ei omnino laxetur, ne affectu proprietatis, largitionibus, sumptibus superfluis, aliisve modis, qui facilè in hoc statu possunt occurrere, peccet contra votum. Idem dico de voto obedientiæ: imò videtur hoc votum sponte cessare, hoc ipso, quo desinit esse Religiosus; quia non intelligitur nisi de iis, quæ continentur in regula, vel ad regulæ *Votum obedientiæ in Religioso Episcopo.* obseruationem diriguntur. In Episcopis tamen non desinit, sed mutatur in obedientiam congruentem illi statui, ipsorum tacito vel expresso consensu, vel nouo & formali voto.

143 *De Episcoporum paupertate.* Notandum est, Sotum lib. 10. de iustitia q. 5. art. 7. insinuare reipsa dispensatum esse cum Episcopis Monachis in voto paupertatis: nam quod ad prouētus ecclesiasticos attinet, Episcopi ex Monachis facti eodem modo obtinent portionem sibi assignatam, quo Episcopi sæculares suam: atqui sæculares ita suam obtinent vt eius habeant dominium, vt verior sententia tenet: ergo etiam Episcopi Monachi dominiū habent portionis suę. Idem probatur de bonis sęcularibus ex cap. 1. Statutum. 18. qu. 1. vbi sic dicitur, *Statutum est, vt Monachus, quem electio canonica à iugo regulæ & professionis monachalis absoluit, & sacra ordinatio de Monacho Episcopum fecit, velut legitimus heres paternam sibi hereditatem posteà iure vendicandi potestatem habeat.* Vbi duo dicuntur: Alterum est, Monachum per electionem canonicam (intellige confirmatam à Pontifice) *liberari à iugo regulæ,* *Liberatur à iugo regulæ.* ita vt non ampliùs teneatur ieiuniis, abstinentia à carnium, vsu laneorum, silentio, & reliquis monasticis obseruationibus in regula præscriptis. Excipio tamen *habitum*, quem vt seruent, statutum est cap. Clerici officia, de vita & honestate Clericorum: quamuis in quibusdam locis, vt in Italia, teste Soto, hoc non seruetur. Alterum est, *illum habere ius successionis hereditariæ*; quod intellige, *Succedit in hereditate.* etiāsi fortè illud fuerit quasi extinctum; vt si sit ex Ordine mendicantium: quia non fuit extinctum absolutè, sed sub conditione, nisi fieret Episcopus. Confirmatur, quia Pontifex huiusmodi Episcopis interdum concedit potestatem vt emant bona sæcularia, eaque relinquant quibus volunt; quod est signum dominij.

Sed verius est eos hoc voto non esse absolutos, *Verius est non esse liberos.* sicut nec voto obedientiæ; ita D. Thomas expressè art. 11. ad 4. estque communis sententia Doctorum, Nauarri, de reditibus qu. 3. monit. 12. Siluestri Religio 6. num. 10. Armillæ v. Religio num. 25. & aliorum. Ratio est, quia obligatio horum votorum est de essentia Religionis, vt apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium. Vnde cùm per Episcopatum non desinat esse Religiosus, non soluitur his votis.

Deinde quia necesse non est Religiosum Episcopum factum, esse dominum suæ portionis: satis est vt habeat administrationem, qualem Canones illi permittunt, tum ad suam sustentationem; tum ad pias causas: hæc enim administratio sufficit ad tales actus. Ius autem successionis non acquirit per Episcopatum; nam illud etiam antè habebat, existens Monachus, vt constat ex cap. 9. Si qua mulier. 19. qu. 3. & ex L. Deo nobis. C. de Episc. & Cler. sed per Episcopatum fit, vt si quid in posterum acquirat, id cedat non Monasterio, sicut antè; sed ipsius Ecclesiæ: & hoc est quod disponitur cap. Statutum. Quòd si ipse sit ex Ordine mendicantium, extinctum quidem aliquo modo fuit ius successionis, sed per Episcopatum reuiuiscit in commodum Ecclesiæ ipsius, ita vt Ecclesia habeat dominium rei sic acquisitæ, & ipse administrationem. Vide Siluestrum Religio 4. quæst. 10.

Ad argumentum D. Thomæ, Negandum est 144 *Ad argumenta.* statum religiosum non posse auferri ab homine: hic enim status non in aliqua consecratione di- *Status relig. potest tolli ab homine.* stincta ab obligatione votorum consistit, vt supponit argumentum; sed in ipsa votorum obligatione. vnde cùm obligatio huius voti possit auferri ab homine, (vt patet in voto sacris Ordinibus annexo) etiam consecratio illa, quæ est per votum. Quod confirmatur exemplo aliorum, quę sic Deo consecrantur, (vt sunt omnia, quæ ex voto offeruntur) quæ tamen ex causa ad vsus prophanos conuerti possunt. Sic etiam panes propositionis etsi Deo essent consecrati, & soli sacerdotes iis vesci possent; tamen in necessitate Dauid & socij illis vsi fuere. Idem sæpè factum in armis, vestibus Deo oblatis, in terra consecrata, & similibus. Addo valdè probabile esse, etiam alias consecratio- *Alias consecrationes tolli posse.* nes ab Ecclesia institutas, à rebus consecratis & benedictis tolli posse eiusdem Ecclesiæ auctoritate,

tate, rebus ipsis saluis manentibus; vt à templis, altaribus, calicibus, aqua benedicta, vestibus sacris, & similibus. Cur enim Ecclesia non possit constituere vt templum consecratum amittat consecrationem dum polluitur vel prophanatur? aut calix dum à fabro malleo tangitur? vel etiam vt consecratio non duret nisi ad certum tempus, & tunc per se euanescat? omnis enim talis benedictio & consecratio non videtur esse aliud quàm deputatio ad vsum sacrum, cum inuocatione diuinæ virtutis & assistentiæ vel ad debitum vsum, vel ad excitandam reuerentiam, & deuotionem, vel ad consequendum finem nostrarum precum: nam duo illa abundè sufficiunt vt res dicatur consecrata, & sacra. nec alia ratione videtur Ecclesia posse rei sanctitatem conferre extra Sacramentum: atqui illa, nimirum deputatio & inuocatio, non habent vim nec durationem, nisi secundùm intentionem deputantis & inuocantis.

Quid consecratio & benedictio.

Ad aliorum argumenta:

Ad argumenta aliorum.

Ad primum respondet D. Thomas, negando nihil esse, quo continentia possit compensari: oratio enim & contemplatio multò est præstantior, cùm sit finis continentiæ; & tamen votum horum potest relaxari. Adde aliam esse Scripturæ mentem: non enim continentiam ceteris virtutibus, sed talentis auri præfert.

145

Ad secundum: Etiam in voto simplici est traditio sui, non tantùm promissio; quia per votum simplex castitatis homo statim tenetur ad omnia ea, ad quæ per votum castitatis solemne. Imò per vota simplicia potest quis fieri verus Religiosus, si Sedes Apostolica ad hunc finem ea acceptet; vt infrà cap. 41. num. 8. ostendemus. Vnde verum non est, votum simplex se habere ad solemne sicut sponsalia ad matrimonium; nisi loquamur de certo & particulari illo voto simplici, quo quis vouet se fore Religiosum: hoc enim ad vota solemnia se habet vt sponsalia ad matrimonium, & de hoc intelligendus est D. Thomas ar. 11.

In voto aliquo simplici etiam esse traditio.

Ad tertium: Non est certum Hirtacum petiisse ab Apostolo vt cum Iphigenia dispensaret, vt Caietanus & alij testantur. Deinde si petiit, non videtur sincero animo promisisse conuersionem. Denique illis initiis Ecclesiæ fortè non erat expediens.

Ad quartum: Negandum est illum habiturum duas vxores viuas: nam prior desiit esse vxor, per professionem Religionis soluto vinculo coniugali.

146 Ad quintum: Non est absurdum, sed probabilius quàm oppositum, Pontificem ex causa posse dispensare in matrimonio rato non consummato. Ita tenent communiter Doctores Canonum & Legum, Nauarrus cap. 22. num. 21. dicit Paulum III. & Pium IIII. ter vel quater se petente dispensasse. Caietanus tom. 1. opusc. 28. dicit Pontifices suo tempore sæpè dispensasse. Henriquez, de matrimonio cap. 8. num. 11. dicit Gregorium XIII. dispensasse vno die cum vndecim. sed plura de hoc dicenda tractatu de matrimonio.

Potest dispensare in matrimonio rato non consummato.

DVBITATIO XX.

Vtrùm obligatio voti habentis tacitam vel expressam conditionem cesset, si conditio tollatur per vim vel fraudem vouentis.

Verbi gratia, vouit aliquis Deo & Superiori perpetuò seruire in hospitali, vel Monasterio, sub hac tacita, vel expressa conditione, Si Superior me voluerit retinere; & Superior hoc votum legitimè acceptauit; Quæritur Vtrùm obligatio voti cesset, si ipse de industria malè seruiendo, damna supellectili inferendo, & omnia turbando dimissionem extorserit. 147

PArs affirmans probari potest, Primò, Quia si Superior talem dimitteret sponte sua; ille ad nihil ampliùs teneretur, etiamsi nulla causa dimissionis subesset; idque ob tacitam conditionem, quæ voto ipsius subest: ergo similiter in casu proposito liber erit, cùm absolutè dimittatur.

Probatio partis aientis.

Secundò, Illud votum habebat tacitam conditionem, Si me retinere voluerit: ergo si retinere noluerit, & dimiserit, ero liber. Conseq. probatur, Quia non refert ex qua causa proueniat quòd nolit retinere, quando reuerà liberè dimittit.

Sed contrarium videtur omnino tenendum, scilicet talem non esse tutum, nisi paratus sit impedimenta per malitiam posita tollere, & rursum ad obsequium præstandum se offerat, si Superior velit eum admittere. Ita expressè docet Richardus in 4. dist. 38. ar. 5. qu. 3. Siluest. Votum 2. quæst. 2. Angelus Votum 1. num. 10. & alij passim. 148

Cōtrarium tenendum.

Probatur Primò, Si alicui elocarem operam ad decennium certo pretio, sub hac conditione si ille me volet in domo sua retinere; & posteà malè agerem, eo fine vt me domo sua eiiciat, vel conuitiis aut minis id extorquerem; nemo censeret me liberum, nisi rursus offerrem me ad præstandum contractum promissa emendatione; quia fraus & iniuria nemini debent patrocinari: & sicut contractus debent esse liberi, ita etiam distractus, seu contractuum dissolutiones. atqui hic noster casus est planè similis: non enim minor libertas requiritur ad condonationem voti & talis promissionis; quàm ad dissolutionem alterius contractus.

Dissolutio contractuū & condonationes debent esse liberæ.

Secundò, Si hac forma votum conciperem, Voueo Deo & tibi Prælato perpetuum obsequium in hoc Monasterio, si me voles retinere; ita tamen vt si fraude, minis, aliòve modo dimissionem extorsero, nolim vlteriùs obligari; imprudenter & irreligiosè conceptum censeretur, nec Prælatus vellet acceptare: atqui hoc modo intelligi deberet, si quiuis modus tollendæ conditionis, & obtinendæ missionis ad liberationem sufficeret.

Tertiò, Qui illo modo vouet non minùs obligatur ex parte sua, quàm si nulla talis conditio subesset: non enim illa conditio additur vt ipse vouens minùs sit obstrictus, aut faciliùs obligationem possit excutere; sed vt Prælato sit integrum, si aliquando deprehenderit ipsius obsequium minùs esse necessarium vel vtile, illum dimittere. atqui si illa conditio abesset, & eo modo dimissionem extorqueres, nemo te censeret liberum, nisi rursum te paratum exhibeas: ergo nec apposita tali conditione liber eris.

Quartò, Qui minis & fraudibus nititur extor- 149

quere dimissionem, facit iniuriam Prælato & Monasterio, adimendo illi libertatem, quam habere debet ad talem actum, & cogendo ad id, quod aliàs nollet: ergo tenetur illum restituere in priorem statum, reddita libertate vt faciat quod bonum illi videbitur. hoc autem fieri non potest, nisi paratus sit rursus ad obsequium recipi, & quantum in se est, omnia reddere infecta, ea in statum priorem reuocando. Confirmatur, quia quicumque per iniuriam cogit alterum ad aliquem contractum vel distractum, tenetur illum restituere suæ libertati, & paratum se exhibere ad omnia reducenda in priorem statum, vt omnes Doctores docent: de quo vide suprà cap. 17. dubit. 6. at in tali voto, inter Prælatum & vouentem est aliquis contractus, & hic cogit illum per iniuriam ad contractum dissoluendum: ergo. Nec refert vtrùm cogat per metum grauem, an leuem, modò iniuria sit causa sine qua alter nollet dissoluere. Pari modo qui per iniuriam extorquet ab aliquo condonationem eius rei, quam illi debet ex iustitia, vel alia stricta obligatione, non liberatur, nisi illum restituat suæ libertati, vt liberè condonet: at iste vouens ex iustitia tenetur manere; & extorquet dimissionem per iniuriam: ergo non liberatur, &c.

Vouens finem, vouet tacitè media. Quintò, Qui vouet aliquem finem, censetur tacitè etiam vouere media ad illum finem necessaria, vt per se patet: atqui medium necessarium est non ponere directè impedimenta implendi voti, & si posueris, ea tollere quantum potes: ergo qui vouit perpetuum obsequium in Monasterio, si directè aliqua impedimenta obiecerit, tenetur ea pro sua virili tollere; ac proinde mutatis moribus se rursus exhibere.

150 *Obiectio.* Dices id esse verum ante dimissionem, quando votum principale adhuc obligat: secùs quando sublatum est per dispensationem.

Respon. Respondeo, Certum est hoc votum non posse tolli per dispensationem; quia non subest iusta causa, vti supponimus, cuius defectu omnis dispensatio est irrita. Per irritationem tamen, vel potiùs desitionem conditionis, sub qua factum est, tolli potest: sed cùm hæc per iniuriam exorta sit, non potest ita tollere votum vt cesset omnis obligatio; nec potest alterum reddere securum, nisi paratus sit omnia in priorem statum reducere. Sicut si aliquid mihi, vel tertio in meum fauorem promisisti, & cogas me ad condonationem, non liberaris; vt antè dictum est.

Sextò, Talis non videtur posse verè pœnitere coram Deo, nisi paratus sit sarcire iniuriam, quam intulit Monasterio & Prælato, vtendo modis illis iniquis, & ita se ab obsequio promisso subtrahendo: præsertim cùm ei lege iustitiæ, vel quasi iustitiæ esset obstrictus; nam fides est pars quædam iustitiæ, vt suprà cap. 18. dubit. 8. ostensum est. Hoc enim habet omnis iniuria, vt non possimus de ea pœnitere sicut oportet ad salutem, nisi parati simus illam reparare vel tollere, si alter velit. Idem dico de iniuria facta Deo, cogendo Prælatum condonare quod ipsi promiserat: sed iniuria ista non potest sarciri nisi dolédo ex animo de eo quod factum est, & paratum se exhibendo ad omnia in integrum reuocanda quantum fieri potest.

Denique omnis promissio facta alicui sub conditione posita in arbitrio tertij, ita interpretanda est, vt illi tertio debeat relinqui libertas vt conditionem ponat, vel tollat; & si promissor cogat ad tollendam conditionem, non censebitur idcircò liber. v. g. promisisti puellæ nuptias, si parens eius consenserit; deinde cogis parentem vt non consentiat; non ideò censendus es liber; quia non sic ab initio cõditionem intellexisti. Item omnis conditio ita interpretanda est vt non det occasionem violandi voti vel contractus: atqui daretur maxima occasio violandi, si ita intelligeretur vt posset huiusmodi malis artibus euerti: ergo, &c.

Ad Primum: Prælatus eo casu dimittit quidem absolutè, sed coactè, non liberè: at quæ vi vel metu facta sunt, in irritum reuocanda sunt; cap. 2. de iis, quæ vi. 151 *Ad argumenta.*

Ad Secundum: Ideò illa dimissio est valida, quia sponte facta; tollitur enim illa conditio, quæ tacitè inerat, omnino liberè: hìc autem extorta est per iniuriam. Ad probat. conseq. Maximi refert à qua causa proueniat consensus in omni contractu: si enim extorqueatur per iniuriam, contractus est irritus, vel in irritum reuocabilis; & qui extorsit, tenetur reducere omnia ad priorem statum, si alter velit. Neque verum est hunc liberè dimitti ea libertate, quæ sufficiat vt actus sit omnino validus, reddatque alterum securum, vt patet in condonationibus simili modo extortis.

Petes, Quid si talis non solùm vouit obsequium & famulatum, sed etiam continentiam perpetuam, sub eadem tacita, vel expressa conditione; Vtrùm dimissione extorta teneatur adhuc voto castitatis? 152

Respondeo, Probabile est non teneri immediatè hoc voto; quia mens ipsius non videtur fuisse ad hanc se obstringere, nisi maneret in monasterij obsequio; non autem si contingeret illum dimitti. Tenetur tamen mediatè, quatenus obligatur se rursus exhibere, vt recipiatur ad præstandum seriò & bona fide famulatum, quem promisit. vbi enim receptus fuerit, rursùs tenebitur vi prioris voti. *Quid si vouit etiã continentiam.*

Contrarium tamen videri possit probabilius; quia conditio sub qua promisit non fuit sublata eo modo, quo debuit vt votum cessaret: mens enim vouentis erat se obligare, nisi sponte ipsum Superior dimitteret, seu quamdiu illum sponte retinere vellet: atqui nunc illum non dimisit sponte, sed coactus ab ipso per iniuriam; & adhuc cupit illum retinere quantum est ex parte sua: ergo conditio non est sublata eo modo, quo debebat tolli; ac proinde manet obligatio.

CAPVT

CAPVT XLI.

De Statu religioso.

Constat Dubitationibus 15.

EXplicato voto, sequitur vt dicamus de statu religioso, de quo D. Thomas quæst. 186. & tribus sequentibus. Tamen quia hic status totus constat voto, commodissimè hoc loco tractabitur.

Status Episcoporum in tractatu de sacramento Ordinis explicandus.

DVBITATIO I.

Quænam requirantur ad statum religiosum.

1 *Quid status, & quotuplex.* NOTANDVM Primò, Nomen *status* in proposito dupliciter accipi. Primò, Generatim: sic quæuis vitæ conditio, in qua homo ad tempus vel perpetuò perstat & permanet, *status* dicitur, vt status innocentiæ; status legis naturæ, status legis Mosaicæ & Euangelicæ; status huius vitæ, & vitæ futuræ; status beatorum, & status damnatorum; status incipientium, proficientium, perfectorum; status ecclesiasticus, & status sæcularis; status seruorum & liberorum; viduarum, & virginum, &c. Vide Caietanum qu. 183. ar. 1. Secundò, Strictè, pro conditione vitæ immobili, per quam alteri obstricti sumus: hoc enim nomen quamdam firmitatem denotat, vt docet D. Thomas q. 183. ar. 1. & passim alij Doctores. Hoc modo D. Thomas *Tres status* constituit tantùm tres status in Ecclesia, Episcoporum, Religiosorum, & coniugatorum; Episcopi enim perpetuo vinculo obstricti sunt obsequio suæ Ecclesiæ: Religiosi obsequio diuino: coniuges obsequio mutuo. ex his duo sunt spiritales, & vocantur status perfectionis: tertius est sæcularis.

2 *Religionis nomen tripliciter accipitur.* Notandum Secundò, Nomen *religionis* tripliciter accipi. Primò, Pro virtute, qua Deus colitur. de qua suprà cap. 36. Secundò, Pro formula cultus diuini omnibus communi, vel pro talis formulæ professione, per quam homo mancipatur obsequio diuino quantum præcisè necessarium est ad salutem; qualis est modò religio Christiana, & olim religio Iudaica. Tertiò, Pro peculiari quadam formula & professione, per quam homo ex libera sua electione penitus obsequio diuino mancipatur. hæc supponit omnia ad quæ obligat communis religio Christiana, & propriè includit aliqua alia, quæ maximè ad perfectionem conducunt. vnde peculiari ratione vindicat sibi nomen Religionis. huius professores propriè dicuntur *Religiosi*; quasi toti diuino cultui addicti. *Religiosi.* Dionysius de ecclesiastica hierarchia cap. 6. dicit *eos à suis ducibus*, id est, ab Apostolis *appellatos θεραπευτάς, à puro Dei obsequio & cultu.* *Cur dicti θεραπευταί.* eodem nomine vocat illos Philo in lib. de contemplatione; idque ob duas causas, vt ibi insinuat: tum quia cultui & obsequio numinis penitus dediti; tum quia toti sunt in animo suo curando & virtutibus excolendo. θεραπεύειν enim duo significat, *colere & curare*, seu mederi; eodemq; modo vsurpatur apud Græcos, quo hæc apud Latinos. Vocati sunt etiam ab Apostolis *Monachi*, teste Dionysio suprà, *à vita indiuisibili & singulari, qua in Deiformem monadem colliguntur & perficiuntur.* *Monachi.* Dicuntur etiam ἀσκηταί à D. Basilio & aliis, id est, *exercitores*, quia eorum munus est, se in virtutis palæstra exercere. *ἀσκηταί.* Hinc ἀσκητικά eiusdem Basilij, quæ ad instructionem Monachorum pertinet. Nomen tamen *Monachi* propriè non conuenit omnibus Religiosis, sed solis vitæ contemplatiuæ deditis. non enim Mendicantes propriè sunt Monachi, cùm assiduè inter homines versentur, & multò minùs qui ex instituto sunt Clerici seu sacerdotes, vt sunt Canonici regulares, & Religiosi Societatis IESV. alia enim est Religio Clericorum, alia Monachorum, vt constat ex cap. Licet. 18. de Regularibus, cap. Nullus. 1. & cap. 2. Mandamus. 19. qu. 3. & aliis multis Iuribus. In fauoribus tamen, nomine Monachorum veniunt omnes Religiosi, vt docet Panormitanus in cap. Ex parte. 2. de postulat. Prælat. & alij Doctores.

Patres. Vulgò in Italia, Hispania, & Gallia vocantur Patres; quod nomen potiùs est beneuolentiæ & charitatis, quàm honoris. vnde etiamsi sæcularibus sacerdotibus, & in primis Parochis tribui possit; tamen honoris causâ hi potiùs vocantur domini quàm Patres, sicut & Magnatum filij, patres suos dominos vocant. Itaque Religiosis, qui in plebem & pauperes quoslibet parentum affectum & officia præstant, & magis amoris, quo ad beneuolentiam excitentur, quàm honoris, quo intumescant, titulis delectari debent, hoc nomen propriè tribuitur.

Notandum Tertiò, Religionem, seu *statum religiosum*, sicut & quoduis officium dupliciter posse spectari. 3 Primò, In actu primo, seu in habitu; & sic nihil est aliud quàm debitum religiosè viuendi. Secundò, In actu secundo, & sic est ipsa religiosa vita voto firmata.

His positis, difficultas est de tribus votis, de solemnitate votorum, de regula, & de Pontificis approbatione.

Quod ad primum attinet, certum est ad statum Religionis essentialiter requiri tria vota, eaque perpetua, paupertatis, castitatis, & obedientiæ. *Ad essentiã Religionis requiri tria vota.* Est communis sententia Theologorum & Canonistarum. 4 Nec sufficit seruari hæc tria sine voto; quia sic non constituunt statum, cùm non habeant firmitatem: nec homo perfectè dedicatur Deo nuda illa obseruatione absque voto; quia libertatem resiliendi sibi retinet, quæ per votum abdicatur. Hinc Nazaræi, qui erant typus nostrorum Religiosorum, voto consecrabantur Domino, vt constat ex cap. 6. Numer. *Nazaræi.* Deinde ad perfectionem Religionis requiritur vt homo totam vitam suam

suam Deo consecret. nam vt Gregorius hom. 20. in Ezech. ait; *Cùm quis omne quod habet, omne quod viuit, omne quod sapit, omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est*; addens illud offerri ab his, qui sæculum deserunt, & relicta Ægypto sacrificium offerunt Domino in eremo, id est, in statu Religionis: atqui non potest quis vitam suam totam simul Deo consecrare ipso actu; quia non tota simul agitur, vt inquit D. Thomas qu. 186. art. 6. ad secundum: ergo id voto fieri debet. Nec sufficit votum, nisi sit perpetuum; quia alioquin est imperfecta sui mancipatio retrò respiciens, & ius retrocedendi retinens.

Quòd hæc tria requirantur, Probatur Primò, Quia Religio est forma quędam vitę, vel obligatio ad formam vitæ ducentem ad imitationem Christi, & ad perfectionem charitatis: sed hæc tria maximè sunt conuenientia ad imitationem Christi & perfectionē charitatis consequendam: ergo, &c. Maior per se patet. Minor probatur. Ac primùm quòd *paupertas* ad hoc sit maximè conueniens, constat ex illo Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo.* & infrà, *Amen dico vobis, quòd vos, qui reliquistis omnia, & secuti estis me, centuplum accipietis, & vitam æternam possidebitis.* Hinc Dominus Matth. 5. *pauperes spiritu* (id est, affectu & libera electione, non misera & ingrata necessitate) *beatos* vocat; quia ipsis regnum cælorum rependetur. hinc in primitiua Ecclesia omnia erant communia, nec quisquam aliquid suum esse dicebat, maximè apud Iudæos conuersos: idque voto videntur promisisse: alioquin Ananias & Saphira non adeò grauiter puniti fuissent, quòd aliquid de pretio sibi retinuissent; nec Petrus diceret illos *mentitos Deo, non hominibus. Mentiri* enim *Deo* est non seruare quod ei promiseris. Ita expressè docent Patres, Hieronymus epist. ad Demetriadem, Augustinus serm. 12. de diuersis, Chrysost. hom. 12. in Acta, & alij. Denique Apostoli paupertatem seruarunt, Matth. 19. *Ecce nos reliquimus omnia*: & Christus ipse pauperrimus fuit, Matth. 8. & Lucæ 9. *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.*

Paupertatē requiri.

Ananiæ & Saphiræ votum.

5 De *castitate*, Matth. 19. *Sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum Dei. qui potest capere capiat.* quasi dicat, res ista est valdè eximia, hortor vt quisque pro suo captu ad eam aspiret, & qui difficultatem paratus est vincere, amplectatur. dicimur enim *posse*, quando audemus & non sinimus nos difficultate rei superari; *non posse*, quando cedimus difficultati, quamuis eam possemus absolutè vincere. sic vulgò dicitur, non possum hanc iniuriam diutiùs ferre, non possum condonare, non possum tam tenuiter viuere, &c. 1. Corinth. 7. *De virginibus præceptum Domini nō habeo: consilium autem do tamquam misericordiam consecutus à Domino, vt sim fidelis. Beatior erit, si sic permanserit secundùm meum consilium.* Denique toto illo capite hortatur ad continentiam; quia hæc præbet facultatem Domino meliùs seruiendi. Vnde Dominus, Apostoli, & clarissimi Sanctorum, continentiam coluerunt. Quòd autem voto firmari soleat, patet ex Apost. 1. ad Tim. 5. *Adolescentiores viduas deuita*, (Grecè παραιτοῦ, recusa, non admitte) *cùm enim luxuriatæ fuerint in Christo* (id est, in iniuriam Christi sponsi sui fornicatæ) *nubere volunt*; *habentes damnationem, quia primam fidem* (quam Christo dederant vouendo continentiam) *irritam fecerunt.* Ita exponit hunc locum Concilium Carthaginense 4. cap. 104. & omnes Patres.

Castitatē requiri.

De *obedientia*, ad Philippen. 1. *Christus obediens fuit vsque ad mortem*: & qui Dominum vult sequi, debet *abnegare seipsum*, Matth. 16. quæ abnegatio maximè fit per obedientiam, dum iudicium & voluntatem nostram in omnibus Superiori subiicimus.

Obedientiā requiri.

Secundò Probatur; Status religiosus potest 6
considerari vel vt est quoddam *holocaustum*, quo homo omnia sua consecrat Deo; vel vt est *exercitium* tendens ad perfectionem, vel vt est *remotio impedimentorum* salutis. Si primo modo consideretur, requiruntur illa tria: nam per votum obedientiæ offert Deo animam, subiiciens iudicium & voluntatem in rebus agendis Superiori propter Deum. Per votum castitatis offert corpus, abstinens se causa Dei à voluptatibus carnis. Per votum paupertatis offert res exteriores, se illis propter Deum priuans. Si secundo modo, eadem requiruntur. vt enim homo exerceat se ad perfectionem, debet exuere affectum & solicitudinem rerum terrenarum; (vt multis docet Dominus, Matth. 6.) quod fit paupertate voluntaria. Debet abstinere à voluptatibus carnis, quæ mentem ad spiritualia reddunt maximè ineptam; (vt patet 1. ad Corinth. 7.) quod fit cultu castitatis. Denique debet dirigi tamquam discipulus, ne proprio iudicio & affectu fallatur; vt sæpè Scriptura monet, Prouerb. 19. 22. Eccles. 6. & alibi. hoc autem fit obedientiâ.

Probatur ratione.

Vt holocaustum.

Vt exercitium perfectionis.

Si tertio modo, eadem requiruntur. nam tria sunt quæ maximè salutem hominis impediunt, cupiditas rerum terrenarum, oblectationes carnis, & amor proprij iudicij & voluntatis; quæ tria insinuantur 1. Ioannis 2. *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Itaque cùm hæc tria tollantur votis Religionis, per Religionem exuitur mundus.

Vt remotio impedimentorum.

Denique eadem requiruntur vt mens hominis à solicitudine sæculi liberetur, & tranquillitatem assequatur. tota enim sæculi solicitudo versatur in rebus temporalibus, in vxore, & liberis, & in gubernatione vitæ propriæ. vide D. Thomam quæst. 186. art. 7.

Vt amotio solicitudinum.

Ex his patet, Illa Instituta, in quibus non faciunt votum castitatis absolutæ, sed solùm castitatis coniugalis; vt fit in quibusdam Ordinibus militaribus, non esse propriè & perfectè Religiones, sed solùm imperfectè, & secundùm quid: quia non continent primaria consilia Christi: castitas enim coniugalis non est consilij, sed præcepti. Vnde in tali Instituto nō fit holocaustum perfectum; quia corpus Deo non offertur. Deinde mens hominis non abducitur à delectationibus carnis, quæ maximè illam ad spiritalia reddunt ineptam: nec à studio placendi vxori, quod hominem diuidit, teste Apost. 1. ad Cor. 7. nec ab aliis solicitudinibus innumeris, quas status matrimonij ingerit, quæ hominem à rebus diuinis maximè auocant. Denique quicumque iam inde à temporibus Apostolorum se Deo dedicare voluerūt, ante omnia castitatem ei vouerunt, tamquam hac vna re potissimùm reddamur diuino obsequio idonei. Idem docet diuus Thomas qu. 186. ar. 4. ad 3. *Illi*, inquit, 7

Imperfectæ Religio.

inquit, *modi viuendi, secundùm quos homines matrimonio vtuntur, non sunt simpliciter, & absolutè loquendo, Religiones; sed secundum quid, in quantum scilicet in aliquo participant quædam, quæ ad statum Religionis pertinent.* Et Sotus lib. 7. de Iustitia qu. 5. ar. 3. In eadem est Glossa in Clement. Ex eo, de sentent. excomm. & alij. Quæ verò Nauarrus de reditibus quæst. 1. monito 55. adducit, solùm probant tales posse dici *personas Ecclesiasticas* & *Religiosos* imperfecto modo.

Obiectio. Dices cum Nauarro, Qui verè est Religiosus, non desinit esse talis ex eo quòd Papa cum illo super aliqua parte voti dispenset: sed Papa dispensauit cum illis vt possint ducere vxores: ergo, &c.

Respon. Resp. Maior vera est, si illa pars voti talis sit vt sine ea possit essentia Religionis consistere: at obligatio castitatis non est talis; vt apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium, de statu Monachorum, vbi dicitur, *Abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, adeò est annexa regulæ monachali, vt contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere:* quod Doctores passim intelligunt remanente statu Monachi, seu religioso.

Vnde vlteriùs sequitur, si eorũ professio ab initio fiat cum illa moderatione ad castitatem coniugalem, eos non fore propriè Religiosos. Cetera, quæ Nauar. adfert, omitto, quia parum vrgent.

8 *Solemnitas an sit necessaria.* Quod attinet ad secundum, nõ est necessarium ad essentiam status religiosi, vt vota ista sint solemnia; sufficit vt ab Ecclesia in eum finem acceptentur. Probatur Primò, Quia solemnitas votorum est ex institutione Ecclesiæ, vt suprà cap. 40. dubit. penult. ostensum est: quæ sicut in vna Religione potest aliquam solemnitatem vel conditionem requirere vt acceptet illam pro Religione, ita & in alia potest non requirere. Ea autem, quæ ipsi Religioni secundùm se essentialia sunt, iure diuino sunt constituta. Secundò, Quia illa solemnitas solùm inducit quamdam inhabilitatem ad proprietatem bonorum, & ad matrimonium: quæ inhabilitas non est necessaria ad statum perfectionis: nam potest quis esse verus Religiosus manente vinculo matrimonij, si præscindatur facultas eo vtendi, vt patet quando coniunx ex consensu alterius profitetur. Simili modo dominium non magis repugnat statui Religionis quàm vsus, si omni momento dependeat à nutu Superioris, ita vt ad omnem nutum illius sis paratus resignare. Tertiò, Quia per vota simplicia in Societate IESV post probationem emissa, efficiuntur veri Religiosi, vt motu proprio & ex certa scientia declarauit & definiuit Gregorius XIII. in sua constitutione, quæ incipit, Ascendente Domino, anno 1584. edita, vbi etiam excommunicat, & inhabiles ad omnia beneficia & officia sæcularia ac regularia reddit eos, qui contrarium ausi fuerint affirmare. Idem colligitur ex Concil. Tridentino sess. 25. cap. 16. de Regularibus, vbi agens de professione Nouitiorum, quomodo in aliis Religionibus fieri debeat, approbat peculiarem modum Societatis, (quam & Religionem Clericorum vocat) quo, peracto biennio probationis, emittunt vota simplicia, & desinunt esse Nouitij, habenturque Religiosi: ergo tacitè insinuat illos fieri verè Religiosos.

Cõstitutio Greg. 13.

Probatur ex litteris aliorum Pontif. Idem apertè colligitur ex aliorum Pontificum, Pauli III. Iulij III. Pij IIII. & Pij V. diplomatibus; quibus Primò totum Societatis institutum & modus procedendi approbatur & confirmatur.

Deinde declarantur apostatæ & excommunicati omnes eius desertores; quę declaratio falsa esset, nisi ipsi essent veri Religiosi. nemo enim in Iure vocatur apostata nisi qui religionem Christianam, vel Institutum religiosum ab Ecclesia approbatum, cui insitus erat, deserit. neque sententia excommunicationis in iure causâ desertionis cuiquam, nisi talibus infligitur.

Tertiò, Istis desertoribus aditus ad alios Ordines etiam mendicantium intercluditur, & professio in eis facta seu attentata decernitur irrita, præterquam in Religione Carthusianorum: atqui nemini, qui non sit in statu perfectionis aditus ad statum perfectionis est intercipiendus: ergo supponebant isti Pontifices illos iam esse in statu perfectionis. Ex quibus est perspicuum illos sensisse per ista vota simplicia fieri verè & propriè Religiosum. & sanè nisi ita esset, grauiter illi errassent, habendo apostatarum loco eos, qui egrediuntur, & excommunicationis sententiam, etiamsi alium Ordinem ingrediantur, in eos proferendo, & professionem irritam reddendo. quid enim hoc aliud esset quàm impedire statum perfectionis, & sequelam consiliorum Christi, & pro ea hominem eiicere extra Ecclesiam? Itaque de hac re non potest esse vlla dubitatio.

Quartò, Si per vota simplicia non posset quis fieri Religiosus, id esset vel quia per illa non fit traditio sui, sed solùm promissio: vel quia per illa non sortitur statum immobilem: vel quia non obligamur ad illas functiones perfectionis, ad quas obligamur per solemnia. Non primum, Quia per illa fit vera traditio, vt suprà ostensum est, & Ecclesia acceptat illa, mediante Prælato, cui hanc auctoritatem dedit. Non secundum, Quia qui sic se astrinxit, non potest se vllo modo illa obligatione eximere: vnde ex se est perpetua & immutabilis.

Nec obstat quòd possit dimitti, & votis liberari; quia etiam professi auctoritate Pontificia votis solemnibus eximi possunt, vt cap. 40. dubit. vlt. ostensum est. Ad statum sufficit, vt te ipse nõ possis ab ea vitæ conditione eripere; quamuis Superioris potestate præsertim suprema, eximi possis. Confir. exemplo serui, qui propriè est in statu seruitutis, quia seipsum ab eo eximere non potest; quãuis dominus possit illũ manumittere: & coniugum, qui mutuo cõsensu possunt ad Religionem transire, & solui obligatione mutui obsequij: sic etiam Episcopus potest auctoritate Pontificis Ecclesiam suam deserere, & sibi soli viuere. Non tertium, Quia vota simplicia possunt obligare ad omnia exercitia perfectionis, sicut solemnia.

Nec obstat quòd DD. passim requirant votum solemne; quia loquuntur de Religione secundùm Ius antiquum, quo iure non acceptatur votum simplex ad statum: non tamen negant quin auctoritate Ecclesiæ acceptari possit.

De tertio, Ad essentiam status religiosi absolutè non requiritur alia regula, præter eam, quæ diuinis mandatis & ipsis votis continetur. Ratio est, quia hæc absolutè sufficiunt vt ducant hominem ad perfectionem. Confirmatur, quia ad reliqua non est obligatio in singulis, præsertim essentialis: potest enim quis eximi à choro, ab vsu piscium, ab vsu laneorum, & similibus, manente essentia Religionis. Quia tamen ob multas causas Ecclesia 9 *An regula requiratur*

Ecclesia non consueuit huiusmodi statum approbare pro Religione, absque aliqua particulari regula, ea est necessaria, non per se, sed per accidens.

10 *An Ecclesiæ approbatio.* Quod ad quartum attinet; ad statum Religionis saltem perfectum necessaria est Ecclesiæ approbatio, & votorum admissio. Vnde etiam initio Ecclesiæ, Monachi per Episcopos initiabantur, vt patet ex Dionysio cap. 6. Ecclesiasticæ hierarchiæ, vbi formulam huius initiationis describit: & virgines ab Episcopis velabantur, teste Tertulliano, Cypriano, Ambrosio, & aliis. De quo ritu exstat decretum Pij I. qui vndecimus Papa fuit, cap. 15. Virgines. 20. qu. 1. nec vmquam fuit perfecta Religio, nisi quæ à Prælatis Ecclesiæ approbata fuit. *Cur approbatio necessaria.* Ratio est Primò, Quia sine hac approbatione non potest esse status spiritalis supra communem statum Christianorum, sed omnes merè sunt laici, subiecti potestati sæculari; nisi fortè aliqui ex illis sint Clerici vel sacerdotes; quod non competit illis per istam vitæ conditionem, sed aliunde. Religio autem perfecta est status spiritualis & supernaturalis, distinctus à communi statu Christianorum, & proinde à Christo peculiari modo descendere debet, idque mediante ipsius Vicario; sicut omnes gradus ecclesiastici, & omnis iurisdictio spiritalis; iuxta illud Apostoli ad Ephes. 4. ***Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis,*** &c. Secundò, Quia votum paupertatis & obedientiæ religiosæ respiciunt auctoritatem Prælati habentis iurisdictionem spiritalem: paupertas enim religiosa non potest vlla re vti, nisi dependenter à voluntate Prælati; obedientia verò præceptum Prælati intuetur. Itaque requirunt in Superiore spiritalem potestatem à Christo descendentem. Confirmatur, quia Religiosus obedit Prælato tamquam Christo, in eoque Christum intuetur; nimirum quia à Christo potestatem accepit, & Christi vices gerit.

11 *Obiectio.* Dices, Possum me alteri subiicere, eligendo illum in Superiorem, eique vouendo castitatem, obedientiam, & paupertatem, &c.

Respon. Respond. Eo casu non habebit ille potestatem spiritalem, sed solùm naturalem quam tu illi dedisti. sed hæc potestas non erit iurisdictionis, nec poterit imponere necessitatē parendi. Sicut enim nemo habet in seipsum iurisdictionem, qua se cogere, sibique obligationem præcepti imponere queat, ita nec eam potest alteri dare. Vnde solùm teneberis illi præcipienti obedire ratione voti; sicut si vouisses parere eius consiliis.

Nec refert etiamsi illi subieceris, & promiseris illi te eius mandatis pariturum: quia hoc totum non dat illi iurisdictionem: neque promissio illa, cùm tota sit in tuum fauorē, strictè obligat: quamuis ratione promissionis Deo factæ obligari possis. Denique huiusmodi priuata obedientia, ob multa incommoda & pericula plerumque improbatur à sapientibus. Vnde etiam in nostra Religione confessariis vetitum est ne eam admittant.

Quòd si plures in vnum corpus & communitatem coirent, possent vni potestatem ad illam regendam etiam in spiritualibus conferre; & tunc tota illa communitas, & singuli quamdiu essent pars illius communitatis, ei tenerentur obedire. Sed hæc potestas non esset spiritalis, sed politica, qualis est potestas Principum sæcularium, qui non habent aliam iurisdictionem, quàm quæ illis data est à Repub. Omnis enim Resp. & omnis communitas libera, iure naturæ habet potestatem in singula membra, sicut totum in singulas partes; & hanc potest conferre in vnum vel duos, qui ipsam gubernent. itaque hæc potestas est omnino naturalis, atqui talis est omnis potestas, quam Superiores accipiunt ab inferioribus; etiamsi ad aliquos spiritales actus imperandos se extendat. Hinc fit vt talis Superior non possit infligere pœnam spiritalem excommunicationis vel alterius censuræ; & vt possit ab inferioribus ea potestate priuari. quare non potest per hanc propriè Christum repræsentare, nec vices Christi gerere; cùm ab ipso potestatem illam non acceperit. vnde talis conditio vitæ non habebit eam cōnexionem aut dependentiam à Christo Domino, quam habet Religio approbata; nec ita ab ipso protegetur & gubernabitur. Tertiò, Quia sine hac approbatione non habet tantam immobilitatem: facilè enim talis congregatio potest dissolui: vt si nolint eligere Superiorem, &c. acceptatio quoque voti non est omnino firma: quia hoc ipso, quo ille renuntiabit suo iuri, vel eo spoliabitur, subditus desinet obligari. Quartò, Quia sine hac non habet securitatē; quia facilè potest continere errores; vt patet in Instituto Waldensium, qui initiò formam quamdam religiosæ vitæ meditabantur, quam cùm Summus Pontifex ob varios errores, qui in illa continebantur, approbare nollet, se ab Ecclesia, multis hæresibus excogitatis, segregarunt. de quo vide D. Antoninum p. 4. tit. 11. cap. 7. §. 2.

Ex quibus patet, absque hac approbatione magnum deesse Religioni ornamētum, & quamdam perfectionem non parui momenti.

Petes, Vtrùm pertineat ad Religionis essentiam?

Respondeo, Si nomine ***Religionis***, intelligamus statum & formam viuendi secundùm primaria Christi consilia, omnino stabilem habentem perfectionem supradictam, quomodo passim accipitur in iure; sic approbatio Ecclesiæ potest dici pertinere ad essentiam Religionis: quia sine hac non habet tantam stabilitatem, nec potestatem spiritalem; neque eximit hominem iurisdictioni sæculari: quod maximè verum est post constitutionem Concil. Lateran. qua inuentio nouarum Religionum prohibetur. *An approbatio sit de essentia.*

Nec obstat, quòd communiter dicatur Religio consistere solùm in tribus votis substantialibus; quia hoc intelligendum est de iis, quæ requirūtur ex parte vouentis, seu Religiosi: neque negatur quin necessaria sit auctoritas in eo, in cuius manibus vota illa fiunt, & eorum acceptatio; sed excluduntur aliæ obligationes Religiosi, v.g. ad cātum, ad carnium abstinentiam: essentia enim Religionis ex parte Religiosi nihil requirit, nisi obligationem trium votorum. Absolutè tamen aliquid amplius requiritur, nimirum ex parte eius, in cuius manibus hæc vota fiunt; qui nomine Ecclesiæ debet ea acceptare: alioquin non inducunt obligationem satis firmam, nec efficiunt statum spiritalem, & exemptum à iurisdictione laicorum.

Aduerte tamen non esse per se necessarium vt hæc approbatio fiat immediatè à Summo Pontifice: Religiones enim SS. Antonij, Basilij, Augustini, Benedicti, non videntur initiò fuisse sic approbatæ; sed ab Episcopis, quibus tunc suberant, ipso vsu admissæ sunt, non repugnante Pontifice: deinde sensim à Conciliis & Summo Pontifice laudatæ 12 *A quo hæc approbatio fieri debeat.*

laudatæ & confirmatæ. Ante admissionem Prælatorum non erant perfectæ Religiones, sed inchoatæ dumtaxat, & veluti mancæ.

13 Postea tamen Pontifices totam hanc causam sibi reseruarunt; idque ob iustissimas rationes.

Pontifex sibi reseruat approbationem.

Primò, Vt compescerent quorumdam hominum indiscretum ardorem, qui nouis Religionibus seu formulis viuendi excogitandis erant intenti, quæ res magnam confusionem, & alia incommoda in Ecclesiam potuisset inuehere.

Secundò, Ne irreperet aliqua Religio errores continens, aut aliter noxia Ecclesiæ vel saluti animarum: qualis erat Religio Waldensium.

Tertiò, Quia maiores Ecclesię causę Sedi Apostolicæ reseruandæ; cap. Maiores.3. de Baptismo & eius effectu: approbatio autem Religionũ, sicut & canonizatio Sanctorũ ad maiores Ecclesiæ causas pertinet. vnde in Concilio Lateran. sub Innocent.III.cap.vlt.Ne nimia, de religiosis domibus, sic dicitur, *Firmiter prohibemus, ne quis de cetero nouam Religionem inueniat*: intellige mandando eam executioni absque Pontificis approbatione; nam paulò pòst multę sunt inuentæ, & approbante Pontifice seruatæ, vt patet cap. Religionum, in Sexto. Idem cõstitutum in Concilio Lugdunensi, sub Gregorio X. vt habetur d. cap. Religionum; *Religionum* (inquit Concilium) *diuersitatẽ nimiam ne confusionem induceret, generale Concilium consulta prohibitione vetauit.* & infrà: *Repetita constitutione districtiùs inhibentes, ne quis de cetero nouum Ordinem, aut Religionem adinueniat, vel habitum noua Religionis assumat.*

14 Ex quibus sequi videtur, professionem in tali Religione fore inualidam; nec obligatum iri profitentem voto paupertatis, & obedientiæ. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam formulam viuendi & profitendi, nec tribuit potestatem acceptandi. hoc ipso enim, quo prohibet nouarum Religionum inuentionem, & susceptionem habitus in iisdem, prohibet etiam vsum illarum; & consequenter qui eam amplexi sunt, possunt illam deserere. imò videntur teneri, quamuis per bonam fidem possint excusari. Si possunt illam deserere, non tenentur voto paupertatis, ac obedientiæ; quia illud ad illam vitæ formulam restrinxerunt, non intendentes se obligare ad paupertatem vel obedientiam, nisi in illo Ordine, & iuxta Superiorum illius Ordinis directionem.

An professio ibi sit inualida.

De castitate fortè est alia ratio, quia huius executio non dependet à Superiorum potestate & directione. Verius tamen puto esse eamdem rationem; quia cùm Ecclesia absolutè prohibeat talem Religionem, cur professionem in ea factam acceptet quoad castitatem? Accedit, quòd ille non intendat vouere castitatem, nisi in Religione, vt sic vouendo fiat Religiosus: & si rogaretur, diceret non aliam esse suam mentem. quare cùm non sit Religio, sitque ipse in eo deceptus, non videtur teneri.

Habet vim votorum simplicium ex consuetudine.

Aduerte tamen, cùm aliquæ ex nouis illis Religionibus in Ecclesia longissimo tempore sint permissæ, & ipso vsu quodammodò confirmatæ, non vt Religiones, sed vt pia Instituta; videri professionem earum, ratione tacitæ approbationis, habere vim votorum simplicium: ac proinde subditos non posse redire ad sæculum sine dispensatione Episcopi, qui eos ex causa à voto paupertatis, obedientiæ, ac stabilitatis loci absoluere poterit; non tamen à voto castitatis, vt ex dictis ca.40. num.105. & 106. constat.

15 Ex his patet, ad essentiam Religionis perfectæ seu completæ, per se nihil necessariò requiri præter tria vota supradicta, & Ecclesię approbationem seu acceptationem. Nec obstat quòd obseruatio votorum aliquãdo dicatur pertinere ad essentiam Religionis: id enim intelligendum est vel quia essentia Religionis ad eam obligat; debitum enim & obligatio seruandi vota est Religioni essentiale: vel quia pertinet ad essentiam Religionis consideratæ in actu secundo.

Quæ ad essentiam Religionis pertineant.

Dubitatio II.

Vnde proueniat Ordinum religiosorum diuersitas, & quis sit inter eos perfectior.

D.Thomas quæst.188.ar.1.& seqq.

16 Respondeo & dico Primò, Diuersitas Ordinum religiosorum non prouenit ex aliquo, quod Religioni est essentiale, vt sunt tria vota essentialia, & approbatio Ecclesiæ. hæc enim omnibus sunt communia. Itaque si essentialia spectentur, omnes sunt eiusdem speciei: consistit enim omnium essentia in obligatione trium votorum ab Ecclesia acceptatorum.

17 Dico Secundò, Hæc diuersitas Ordinum prouenit ex duobus. Primò, Ex particulari fine seu functione, ad quem quisque Ordo speciatim est institutus. ita D. Thomas suprà art. 1. Quidam enim sunt instituti, vt præter obseruantiam votorum essentialium, potissimùm se exerceant in operibus vitæ contemplatiuæ. Tales ferè sunt quos antiquiores Patres instituerunt, Antonius, Pachomius, Basilius, Benedictus, Bruno, Ordo Cisterciensium, & Cluniacensium. Horum cultores propriè vocantur Monachi, quia vacant solitudini, & τῇ μονάδι, id est, vnitati, quæ Deus est, sunt intenti. Ad hos referendi Canonici regulares, quorum præcipua functio est horas canonicas in choro piè decantare. Alij instituti sunt ad opera vitæ actiuæ corporalia; vt ad redimẽdos captiuos, ad suscipiendos peregrinos, ad seruiendum infirmis, ad defendendam Ecclesiam contra hostes fidei. hæc enim omnia sunt opera charitatis, quibus tenditur ad perfectionem: vnde ad ea peculiari studio obeunda potest aliquis Ordo Religionis institui. Vide D. Thomam qu.189. Alij partim ad contemplationem, partim ad opera vitæ actiuæ, sed spiritualia, quæ contemplationem supponunt; vt sunt Ordines mendicantium, & Societas nostra, quæ etiam inter mendicantes auctoritate & iudicio Sedis Apostolicæ censenda est.

Diuersitas Ordinum Regul. ex duobus. 1. Ex fine. Contemplatiui Ordines.

Actiui.

Mixti.

18 Secundò, Ex particularibus mediis & ritibus, quibus vtuntur vel ad vota sua meliùs seruanda, vel ad functionem propriam meliùs obeundam. Sic inter Ordines ad contemplationem institutos, videmus magnam varietatem in habitu, victu, ieiuniis, aliisque piis exercitiis. Similiter inter Ordines mendicantium. Hinc fit vt diuersæ sint regulæ & constitutiones Religionum, quibus hæc omnia in particulari præscribuntur. Et quamuis non numerentur à DD. nisi quatuor regulæ approbatæ, sub quibus omnes Ordines religiosi militant, (prȩter Carthusianos, qui habent sua statuta, & Societatem IESV, quæ suas constitutiones) vide-

2. Ex mediis.

Regula approbata.

videlicet Basilij, Augustini, Benedicti, & Francisci: tamen singuli suæ regulæ proprias constitutiones adiunxerunt, quibus inter se discrepant, etiamsi eamdem regulam sequantur. sub regula enim D. Basilij viuunt pænè omnes Greci Monachi: sub regula B. Augustini omnes Canonici regulares, Dominicani, Augustiniani, Seruitæ, Hieronymiani, Hospitalarij, Cruciferi, & aliqui alij: sub regula S. Benedicti, Monachi nigri, Cluniacenses, Cistercienses, Camaldulenses, Cælestini, & alij. Hi tamen omnes propriis constitutionibus regulæ superadditis, & habitu multùm differunt. Vide Siluestrum, Religio 1. qu. 7.

19 Hæc autem varietas Ecclesiæ est ornamento. sicut enim Reipub. politicæ est ornamento habere omnia genera opificiorũ, quæ iuuent & oblectent vitam istam temporalem; ita Ecclesiam, quæ est diuina quædam Respublica, exornat tanta varietas opificiorum & exercitiorum spiritualium ad excolendam animam & vitam spiritalem inuentorum. Deinde est etiam summè vtilis; sic enim quamplurimis patet aditus ad statum perfectionis: nam qui non est idoneus ad hoc genus exercitij, v. g. ad contemplationem; est idoneus ad aliud, scilicet ad actionem; & contrà, &c.

Varietas Ordinum Religiosorum est Ecclesiæ ornamento.

20 Ex dictis facilè colligi potest quis Ordo Religionis sit perfectior: perfectio enim Religionis primariò spectatur ex fine: secundariò ex mediis. Illi igitur Ordines absolutè sunt perfectiores, qui ordinantur ad finem intrinsecum, seu functionem perfectiorem. Itaque Ordines illi, quorum proprius finis est vacare operibus vitæ contemplatiuæ, sunt perfectiores iis, qui operibus vitæ actiuæ; & qui non tantùm contemplationi vacant, sed etiam contemplata in alios transfundunt, perfectiores sunt, quàm qui soli cōtemplationi incumbunt. Tales sunt in Ecclesia Ordines illi, qui instituti sunt ad docendum, prædicandum, & Sacramenta administranda. Primò, Quia perfectius est illuminare, quàm lucere tantùm. Secundò, Quia illi maximè sunt affines statui Episcoporum, quorum est alios ad perfectionem adducere. Tertiò, Quia hoc fuit officium Apostolorum, & ipsius Christi Domini. Quartò, Quia nihil potest esse excellentius, vel Deo gratius, quàm studium salutis animarum: ob hanc enim Deus creauit mundum, factus est homo, tanta fecit & pertulit: ob hanc instituta Angelorum ministeria: ob hanc Euangelia, Sacramenta, & omnis ordo ecclesiasticus. Quintò, Quia illi ex vtraque vita sunt mixti, & continent excellentissimas functiones vtriusque. Denique sunt humanæ naturæ accommodatiores, quæ aliquam varietatem functionum postulat, & plerumque in vno genere torpescere solet. Et quamuis vacare soli Deo videatur esse quid melius quàm vacare proximo; tamen non semper. melius enim est humana conditione spectata, suis temporibus vacare Deo, & suis proximo, quàm semper vacare soli Deo; præsertim cùm vacare proximo propter Deum, sit excellens actus charitatis in Deum; & mens humana fatiscat, si assiduè in diuina sit intenta. Vnde D. Thomas qu. 188. art. 6. ita scribit, *Sic ergo summum gradum in Religionibus tenent, quæ ordinantur ad docendum, & prædicandum; quæ & propinquissimæ sunt perfectioni Episcoporum: sicut & in aliis rebus fines primorum coniunguntur principiis secundorum, vt Dionys. ait 7. cap. de diuin. nom. Secundum autem gradum tenent illæ, quæ ordinantur ad contemplationem. Tertius est earum, quæ occupantur circa exteriores actiones*, &c. Rursus inter eos Ordines, qui operibus vitæ contemplatiuæ vel actiuæ vacant, is est perfectior, qui pluribus vel perfectioribus vacat. Denique inter eos, qui eumdem finem habent, præstantior est, qui aptioribus mediis & exercitiis ad illum finem & ad vota sua præstanda vtitur.

Quæ Religio sit perfectior.

Hinc sequitur, perfectionem Religionis non esse austeritate metiendam, vt rectè D. Thomas art. 6. ad 3. quia fieri potest vt hęc austeritas minùs sit conueniens ad functionem principalem, ob quam Religio est instituta; vel vt etiam impediat mentem in spiritualibus exercitiis, quibus præcipuè perfectio comparatur. 21

Non ex austeritate.

Est tamen moderata corporis afflictio, præsertim per ieiunium, vtilis ad multa. Primò, Ad excutiendam mollitiem animi in rebus asperis. Secũdò, Ad domandam carnem & spiritui subigendam. Tertiò, Ad meditationem & amorem rerum diuinarum. Quartò, Ad varia beneficia à Deo impetranda, iuxta illud, *Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris & præmia.* vide infrà lib. 4. cap. 2. dub. 10.

Vtilitas moderatæ austeritatis.

Secundò, Neque etiam ex rigore paupertatis; vt quòd nihil omnino, ne communiter quidem possideant, vt docet D. Thomas art. 7. tum quia fieri potest vt hic paupertatis modus non sit ita commodus ad finem illius: tum quia religiosa paupertas non postulat vt nihil communiter possideant; (nam præterquam quòd Dominus & Apostoli loculos aliquando habuere, vt colligitur Ioannis 4. 6. & 13. sanctissimi viri Religiones suas bona in communi possidere voluerunt: vt Basilius, Pachomius, Augustinus, Benedictus, Bruno, Bernardus) sed vt singuli non habeant nisi necessaria, idque solùm cum assidua dependentia ab arbitrio Superioris. Ceteris tamen paribus, quò maior est paupertas, eò Religio est perfectior. 22

Non ex rigore paupertatis.

Denique ad perfectionem Religionis non esse necessarium chorum: (etsi cōtrarium parum considerate insinuet Sotus lib. 10. de Iustitia q. 5. ar. 3. vbi dicit Ordinem illum qui choro careat vix mereri nomen Religionis) Primò, Quia officium diuinum non minùs attentè & deuotè dici potest sine cantu, quàm cum cantu. Secundò, Quia fieri potest vt chorus impediat functiones principales, ad quas potissimùm talis Religio est instituta; vt prædicationem, administrationem Sacramentorum, institutionem rudium, Gentilium conuersionem. Vnde videmus etiam in Ordine Dominicano, & aliis, primarias personas, quæ illis ministeriis vacare possunt, passim à choro exemptas. Tertiò, Etiamsi Ecclesia non haberet cantum, posset tamen esse perfecta Religio. Quartò, Quia perfectio consistit in officiis charitatis erga Deum & proximum, quę omnia possunt sine cantu pręstari. Pari modo vota essentialia, & cetera pietatis exercitia non requirunt cantum. Quintò, Quia, vt inquit D. Thomas qu. 91. ar. 2. ad 3. *diaconi & Prælati, quibus competit per prædicationem & doctrinam animos hominum prouocare in Deum, non debent cantibus insistere, ne per hoc à maioribus retrahantur.* & cap. 2. In sancta Romana, dist. 92. dicitur esse *valdè reprehensibile vt cantui vacent, qui ad prædicationis officium sunt destinati.* ergo Ordo, qui huic officio incumbit, non debet habere chorum. 23

Non requiritur chorus.

rum. Vnde Caietanus q.188.ar.7.ait ad talem Religionem non debere omnes recipi ad professionem; sed solùm idoneos ad officium prædicandi, & confessiones audiendi, & ministros eorum necessarios.

DVBITATIO III.

Qui possint ingredi Religionem, qui non.

D. Thomas qu. 188.

24 RESpondeo eos posse absolutè ingredi, qui sui iuris sunt: qui autem alteri sunt obstricti, non possunt, nisi illius consensu. Tales sunt, Primò, Episcopi; hi enim iureiurando sunt obstricti obedire Romano Pontifici, vt patet ex forma iuramenti ipsorum; vnde sine illius consensu non possunt. Idem patet ex cap. Nisi cùm pridem. 10. de renuntiatione; vbi causâ ingrediendæ Religionis non permittitur Episcopus renuntiare Episcopatui, & ponuntur hæ solæ causæ ob quas renuntiatio conceditur, nimirum *conscientia criminis*, (videlicet quod etiam post pœnitentiam impedit executionem officij; vt Glossa notat) *debilitas corporis, defectus scientiæ, malitia plebis, graue scandalum*, & *irregularitas*. Deinde quia sunt obstricti suæ Ecclesiæ sicut maritus vxori; vnde & animam suam pro ea ponere tenentur, sicut Christus pro Ecclesia posuit, d. cap. Nisi cùm pridem. 10. quare sicut maritus non potest deserere vxorem absque eius consensu; ita nec Episcopus Ecclesiam absque consensu Ecclesiæ: quem consensum Pontifex, qui omnium Ecclesiarum curam habet, sibi reseruauit. Denique quia si pro arbitrio licitum ei esset Religionem intrare, posset id in magnum damnum Ecclesiæ cedere.

1. Episcopi

Aduerte tamen, si voueret Religionem, votum non fore inualidum; quia fieri potest vt id & ipsi & Ecclesiæ sit melius. Itaque tenetur Summo Pontifici suum votum aperire, & copiam exequendi petere: nam sub hac conditione, *Si Pontifex concesserit*, censetur factum. vnde etiam implicitè vouit eidem proponere: alioquin non serium, sed illusorium votum esset. Vide Siluestrum Relig. 2. qu. 8. & votum 3. qu. 3.

25 Secundò, Coniuges post consummatum matrimonium; cap. Quidam. 3. & cap. Placet. 12. de conuersione coniugat. vnde si alter altero ignorante vel saltem non consentiente profiteatur, alter potest coniugem repetere; & ille tenebitur redire, & debitum petenti reddere; non tamen poterit exigere, sed quantum in se est seruare castitatem; vt suprà cap. 40. n. 82. & 84. dictum est, & patet ex duobus cap. iam dictis. Ratio est, quia Ecclesia ita interpretatur ipsius professionem, vt absolutè valeat quoad seruandam castitatem, quatenus id non cedit in præiudicium alterius.

Coniuges.

Aduerte tamè, si ipse sibi conscius sit, saltem per rationes probabiles; quòd dum profiteretur, non voluerit se independenter à statu Religioso ad castitatem obligare, sed solùm supposito statu Religioso, non tenebitur à debiti petitione aut à secundis nuptiis abstinere: quia votum habuit tacitam conditionem; quæ cùm non extet, cessat obligatio. non enim obligat vltra intentionem vouentis. Ecclesia tamen in dubio interpretatur illum se voluisse absolutè, & quantum licitè posset, ad continentiam obstringere; vnde in foro conscientiæ idem in dubio præsumendum.

Si non voluit se absolutè obligare.

Vtrùm autem in ceteris professio illa censenda sit irrita, an valida sub conditione, si nimirum coniunx non repugnauerit (quomodo vota Religiosorum, impuberum, & vxoris valida esse diximus) dubium est. Multi DD. insinuant esse validam sub conditione, & solùm dici inualidam, quia est in irritum reuocabilis. Vnde si coniunx illum non reuocarit ad commercium coniugale, aut adulterio commisso ius reuocandi perdat, professionem confirmari, nec posse redire ad sæculum, quamuis illa repugnante, aut dolo metuque consentiente, sit professus. Colligitur ex d. cap. Placet. 12. de conuers. coniugat. vbi sic dicitur: *Redire verò ad sæculum in eius potestate non erat, sed in potestate mariti: & ideò quantum ad ipsam, tenuit votum; quod post viri obitum tenere non desiit*, &c. Idem colligitur ex cap. Constitutus. 15. & cap. Veniens. 16. eodem tit. Confirmatur, quia illa professio videtur habere tacitam conditionem, si coniunx non contradixerit. profitetur enim quantum in se est.

An in ceteris sit valida.

Verùm contraria sententia est valdè probabilis, nimirum talem professionem omnino esse irritam in foro conscientiæ, excepta obligatione castitatis iam dicta. Vnde etiamsi vxor, qua ignorante vel contradicente maritus professus est, non reuocet illum, aut etiam postea consentiat, non ideò conualescit professio, vt docet Sancius lib. 7. de matrim. Ratio est, quia per professionem homo se transfert in ius & potestatem Religionis. atqui is qui est in alterius potestate, non potest absque eius consensu se in potestatem Religionis transferre: id enim cederet in prioris iniuriam. ergo. Vnde nec coniunx absque consensu coniugis; nec seruus absque consensu domini profiteri validè potest. est ergo professio talis irrita: sicut si seruus alteri se venderet, aut alterius obsequio se obstringeret ignorante domino, contractus esset irritus. atqui, quod ab initio est irritum, tractu temporis non conualescit. regul. 18. de regul. iuris in 6.

Probabilius non esse validũ.

Neque sufficit si dicas talem professionem esse conditionalem: quia supponimus absolutè factam esse; quo modo iure & consuetudine fieri debet. Non enim solet conditionalis professio admitti in Ecclesia. Vnde etiam non rectè dicitur habere tacitam conditionem à iure: quia contra ius est, si aliqua conditio adiungatur; cùm eius effectus non possit esse pendens. Vnde ius requirit ætatem congruam, & annum probationis, & diligentem inquisitionem de conditione personæ, priusquam admittatur ad professionem: nimirum, quia per illam statim inducitur status immobilis. Vnde vlteriùs sequitur professionem nõ posse irritari sicut alia vota: quia non habet illam tacitam conditionem; ratione cuius alia possunt irritari, vt docet D. Thomas qu. 88. a. 8. ad 4. & suprà cap. 4. dubit. 13. ostensum est. Et confirmatur Primò; quia matrimonium carnale semel validum non potest vmquam in irritum reuocari: ergo nec professio, quæ est matrimonium spirituale. Hæc enim in iure quoad firmitatem solent æquiparari: imò professio videtur firmior; quia soluit matrimonium ratum. Confir. Secundò, quia si professio esset vllo modo valida, deberet redire ad Monasterium vxore mortua, sicuti tunc debet

seruare castitatem: atqui hoc est contra cap. Quidam. 3. & cap. Placet. 12. de conuers. coniugat. vbi dicitur, *Non teneri redire*. maior patet, quia mens vxoris non fuit irritare professionem, sed solùm vti suo iure quamdiu ipsa viueret, cohabitando marito. itaque si valuit illa professio, solùm fuit suspensa ad tempus: ac proinde tenebitur redire. quare cùm constet non teneri redire, rectè colligimus fuisse irritam. Neque etiam dici potest illam professionē habere vim voti simplicis: quia dicto cap. Quidam. dicitur, *Tale votum non tenuit; vnde ratione voti ad Monasteriū non tenetur redire*, &c. Vbi apertè insinuatur fuisse irritum quoad ceteras obligationes, præter illam castitatis. Eadem locum habent, quando consensit quidem coniunx, sed metu graui vel dolo inducta. talis enim consensus non officit iuri ipsius. De metu colligitur cap. Accedens. 17. de conuers. coniugat. Vnde Glossa in cap. Veniens, eodem tit. v. Captiosè asseruit, ait *licentiam profitendi minis extortam esse nullam:* idque probat ex cap. 2. Notificasti. 33. quæst. 5. De dolo docet Glossa d. cap. Veniens, v. Sponte supposuit. vbi dicit, *quòd votum ex toto non tenuit, eo quòd ipsa decepta licentiam marito dederit.* vnde maritum posse egredi, & adulteram recipere in gratiam.

Si metu vel dolo inducta consensit.

Nec obstat, quòd dolus in spiritualibus non noceat, vt ibidem Glossa v. Captiosè: tum quia id non est vniuersè verum; tum quia cessio iuris maritalis non est quid spiritale.

Ad argumenta sententia prioris. Illa sententia est probabilis.

Ad cap. Placet, pro sententia contraria adductum, Respondeo, ob illud cap. sententiam illam esse valdè probabilem: eamque sequitur Panorm. in illud cap. n. 3. Silu. v. Diuortium. q. 14. & Angelus Matrimonium 4. n. 13. Verùm dici potest illa verba sic intelligenda, vt *votum illud tenuerit*, non obligatione iustitiæ seu Religionis, sed decentiæ: quod apertè insinuatur verbis sequētibus, vbi dicit talem inducendam vt redeat ad Monasterium, vbi bona intentione professionem fecit, non tamē cogendam inuitam. idem satis insinuat Glossa ibidem, v. In eius potestate, & v. Non cogendam. sicque optimè conciliatur hoc cap. cum cap. Quidam, eodem. quo loco vide Innocent. n. 1. vbi, vt professio ista valeat, requirit, vt maritus non reuocatus, post mortem vxoris illam ratam habeat. Dici etiam potest illud votum ex parte vxoris tenuisse. quia Monasterium ratione illius ius habebat illam retinendi, nisi maritus illam repeteret, quamuis ipsa cessante scandalo posset occultè recedere. Sicut qui fictè contraxit, potest cogi vt impleat contractum, si potest. Colligitur hæc responsio ex Glossa d. cap. Veniens. v. Spontè supposuit.

Ad cap. Constitutus, Respondeo ibi solùm dici vxorem adulteram non posse maritum professum repetere: quod verum est etiamsi ante adulterium ea inuita fuisset professus. nam repetenti opponetur exceptio adulterij. In casu tamen illius cap. Si ordinatus & professus fuerat post adulterium; & ita valuit professio.

Hinc patet responsio ad cap. Veniens. Etsi enim illa dolo fuerat inducta ad præbendum consensum marito volenti profiteri, tamen quia posteà commisit adulterium, amisit ius repetendi, etiamsi nondum esset professus.

Aduerte tamen, quando vxor absque dolo & metu sponte consensit, valere promissionem vt colligitur c. Ex parte 1. de conuers. coniug. iuncta Glossa, & cap. Agathosa. 27. qu. 2. Si tamen ipsa non vouit, poterit officio iudicis illum repetere, ipse tamen mortua coniuge tenebitur reuerti ad Monasterium iuxta d. cap. Ex parte, de conuers. coniugatorum.

26 Possunt tamen coniuges ingredi Religionem duplici ratione. Primò, accedente mutuo consensu. Vxor nihilominùs consentiens in ingressum mariti, tenetur etiam ingredi, si iuuenis est, vel talis, vt in sæculo manenti meritò timeri possit de incontinentia. Si autem sit senex, aut certè talis vt non sit morale periculum in sæculo, sufficiet votum continentiæ in manibus Episcopi. vtrumque habetur cap. Cùm sis. 4. cap. Vxoratus. 8. cap. Ad Apostolicam. 13. de conuers. coniugat. quòd si ipsius consensu vir professus sit, & ipsa nec continentiam nec Religionis ingressum vouit, inducenda est vt id faciat. si nolit, & periculum sit incontinentiæ, debet Episcopus suspendere professionem viri ad vitam vxoris. vel donec ipsa faciat quod ius postulat; & illum vxori reddere. mortua vxore redit vis professionis, & tenetur redire ad Monasterium; quia cùm vxoris cōsensu facta sit, non potuit irritari, sed solùm ad tempus suspendi executio, cap. Consuluit. 10. cap. Ex parte. 9. de conuersione coniugat.

Quibus casibus possint intrare.

Possunt mutuo consensu.

Si ipsa non vouit continentiam.

Sed quid si ipsa iuris dispositionem sciuit cùm consentiret, videlicet se non posse consentire nisi Religionem intrare velit?

27 Respondeo, Eo casu si periculum sit incontinentiæ, posse compelli ad Religionem, vt colligunt DD. ex cap. significauit. 18. à contrario sensu. Hoc tamen non sic intelligendum puto vt possit cogi ad profitendum; quia nullo modo intendit se ad hoc obligare, vti suppono: & si rogata fuisset, respondisset non eam esse mentem suam; poterat enim cogitare ius sibi fore relaxandum: & illud cap. non loquitur tantùm de ea, quæ sciuit Iuris dispositionem; sed in genere. Vnde illud ita intelligo, vt si periculum incontinentiæ sit in sæculo, possit compelli habitare in Religione seu Monasterio, vbi custodiatur: nemo enim potest cogi ad professionem, nisi qui eam promisit; vt infra dubitat. 4. ostendemus.

Si sciuit Iuris statutum.

28 Circa prædicta aduerte, quòd sicut vxor consentiens in ingressum mariti tenetur ingredi, vel saltem profiteri continentiam; ita etiam maritus consentiens in ingressum vxoris; d. cap. Cùm sis. & cap. Quia. 25. cap. 26. Scripsit nobis. 27. qu. 2. & hæc omnia debent fieri auctoritate Episcopi, vt habetur cap. 23. Si vir. 27. q. 2. non tamen est irrita professio, si aliter facta fuerit.

Maritus tenetur etiam ingredi.

29 Secundò, Potest alter inuito altero ingredi, idq; potissimū quatuor euentis, Primò, Antequam matrimoniū sit consummatum, cap. Verùm. 2. & cap. Ex publico. 7. de conuers. coniugat. Secundò, Etiam post consummatum potest vxor ingredi, iuxta probabiliorem sententiam, si vir per vim consummauit ante expletos duos menses, qui ei à iure d.c. Ex publico, cōceduntur: quia ei grauem iniuriam intulit; ratione cuius non debet ipsa priuari suo iure. Paludanus in 4. d. 27. qu. 3. ar. 2. Panorm. in d. cap. Verùm, de conuers. coniug. Silu. v. Diuortium, qu. 5. Fumus eodem nu. 6. & alij multi, quos citat & sequitur Sanches l. 2. de matrimonio disput. 23. num. 6. Idem dicendum contra Siluestrum, si per metum grauem extorsit: quia est similis iniuria. Tertiò, Si alter coniugum committat

Potest altero inuito ingredi in 4. euentis.

Si per vim cōsummauit.

mittat

Adulterii. mittat adulterium, innocens potest Religionem ingredi, c.21. Agathosa.27. qu.2. Idem colligitur ex cap.15. 16. 17. de conuers. coniugat. idem dicendum de crimine Sodomiæ: vt communiter tradunt DD. in cap. maritis, de adult. vide Couar. de matrim. p.2. cap.7.§.9. Sed vt id ordinatè fiat, debet primò fieri separatio auctoritate Iudicis, causâ cognitâ; cap. Porrò 1. de diuortiis; idque partim ad vitandum scandalum, partim ne possit repeti, & cogi ad redeundum. Quòd si ipse quoque adulterium occultè commisit, non potest coniugem dimittere vt Religionem ingrediatur; quia paria delicta mutua compensatione tolluntur, cap. fin. de adult. Idem dicendum si cognito illius peccato debitum petiit, vel reddidit; quia illi censetur reconciliatus, & ius suum condonasse, 32. q. 1. cap. 1. Vide Siluestrum v. Diuortium q.8. & 9.

Hæresis. Quartò, Si alter incidat in hæresim, & iudicio Ecclesiæ separatio fiat: tunc enim innocens non tenetur illum admittere, sed potest ad Religionem transire, etiamsi ille conuerti voluerit; cap. final. de conuers. coniugat. Si tamen non fuit facta separatio iudicio Ecclesiæ, tenetur emendatum recipere; nec potest ingredi Religionem, cap. De illa.6. de diuortiis, & Glossa in d. cap. fin. Ratio est, quia pœnæ in hæreticos statutæ non sunt mandandæ executioni ante sententiam, vt patet ex cap. Cùm secundùm leges.19. de hæret. in.6. hæc autem priuatio iuris in coniugem est pœna: itaque requiritur aliqua sententia. Sufficit tamen sententia declaratoria criminis vt docet Alfonsus à Castro l.2. de iusta hæret. punit. c.7. & Couarru. de matrimonio p.2. cap.7.§. 8. quia ad reliquarum pœnarum executionem non plus requiritur, vt constat ex d. cap. Cùm secundùm leges. Idem colligitur ex cap. finali, eodem tit.

30 *3. Qui virginem decepit.* Tertio loco inter eos, qui non possunt ingredi Religionem est, qui virginem sub promissione matrimonij deflorauit. Nec refert vtrùm seriò an fictè promiserit: hic enim tenetur implere contractum, ob graue damnum, quod alioquin illa incurreret; de quo dictum est suprà cap.10. dub.4.

31 *4. Serui.* Quartò, Serui non possunt capessere statum Religiosum absque consensu dominorum, cap. Si quis. 17. qu.2. quia quoad actiones vtiles seruus totus est domini. vnde furtum sui faceret, si se illi subtraheret. quare etiamsi professionem fecisset, esset domino petenti restituendus. tenetur tamen tunc seruare castitatem; (si tamen intendit se ad illam absolutè & independenter à statu Religionis obligare) quia ad hanc se potuit obstringere domino inuito: non cetera; quia professio quoad illa fuit irrita. Hoc intellige de seruo, qui talis manet; non de eo, qui per fugam ad suos libertatem est consecutus.

Aduerte tamen, non esse restituendum, si triennio quæsitus non est, vt habetur d.c. Si quis: tunc tamen iusta compensatio domino facienda est, ne damnũ inde capiat; vt notat Glossa in d.c. Si quis. Hoc autem triennium numerandũ est non à tempore, quo dominus rescierit vbinam seruus existat, vt vult Siluester Religio 2. qu.3. & alij, quos ipse citat; sed ab inchoato anno probationis. vt Glossa tradit, & ex d.cap. Si quis, colligitur.

32 *5. Qui non soluendo.* Quintò, Qui creditoribus nõ est soluendo: hic enim non potest ingredi, si intra paucos annos manens in sæculo possit satisfacere. æquitas enim non patitur vt cum damno aliorum ingrediatur; si illud absque graui incommodo aliquamdiu in sæculo manens potest impedire. Si autem non est probabilis spes satisfaciendi intra illud tempus, vel manendo diutiùs in sęculo incurreret notabile periculum salutis, potest ingredi, relinquendo bona sua creditoribus diuidenda pro rata. vide sup. c.16. dub. 8. D.Th. q. vlt. a.6. ad 3. apertè docet non teneri in sæculo remanere vt soluat; sed sufficere si bonis præsentibus cedat creditoribus: quia persona hominis liberi non est pro pecunia obligata. Idem tenet Siluester Religio 2. qu.4. vbi pro hac sententia citat Palud. Vldericum, Archidiac. Summam confessorum, Innocentium, Raynerum, & Hostiensem. In eadem sententia sunt ceteri Summistæ, Astensis in Summa l.6. tit.19. q.6. Angelus v. Religiosus nu. 6. Rosella Religio 2. n.5. Fumus v. Religio n.5. vnde hæc sententia est probabilis. Vide Medinam C. de restitut. q.3. causa 8. vbi pro vtraque sententia rationes adducit. Si obstrictus debitis admissus fuerit, non tamen idcircò obligatur Monasterium, nisi quatenus ex ingressu factum est locupletius.

Sextò, Qui reddendis rationibus sunt obnoxij; quia illarum persona est ad illam functionem obstricta; estque solùm vna actio transiens, secùs si ad aliquod officium longo tempore obeundum se obstrinxit; v.g. ad docendum aliquot annos, ad seruiendum perpetuò in hospitali, ad Rempub. administrandam. In his & similibus contractibus videtur exceptus status perfectionis; vnde intelligitur tacita conditio, Nisi Religionem ingressus fuero; non enim illi contractus ita interpretandi sunt vt censeatur promissor sibi aditum ad statum perfectionis voluisse intercludere: id enim magnæ esset insipientię. Vnde etiamsi iuramento sint confirmati, nihilominùs potest intrare; quia iuramentum sequitur naturam promissionis, & actus super quem cadit, vt dictum est cap.17. dubit.7. Vide Siluestrum Religio 2, q.5. 33 *6. Quæstores.*

Septimò, Filius non potest intrare Religionem, si parens eius graui egestate prematur, & ipse nequeat illi, nisi manendo in sæculo, prouidere. Ratio est; quia iure naturæ tenetur eo casu parentem alere. Ita D. Thomas qu. vlt. ar.6. & quodlib. 3. art.16. Idem dicendum de parente, si filius simili necessitate prematur. Non tamen est ea obligatio erga fratres & sorores, quia non est inter illos vlla dependentia, sicut inter parentes & proles: parens enim proli alimenta debet iure naturæ, quia est fructus eius, cui dedit esse; vnde debet ei conseruationem & educationem donec se possit iuuare; vt videmus in animalibus. Item est veluti pars ipsius, vnde debet illi alimenta sicut sibi ipsi. Filius parenti, quia est principium ipsius & radix vnde accepit esse: quare lege gratitudinis tenetur. Sorores & fratres non habent inter se illud vinculum. 34 *7. Filius &c.* *Non tenetur alere fratres.*

Illud tamen quod dictum est, *Filium non posse Religionem intrare patre multum egente*, limitandum est, nisi fortè ita res sint constitutæ, vt non possit diutiùs in sæculo sine dispendio salutis, id est, absque probabili periculo peccati mortiferi, remanere; quia non tenetur causâ parentis se tali periculo exponere. Ita Siluester Religio 2. quęst.7. ex Richardo.

Si filius parente in graui necessitate constituto professus fuerit, tenetur egredi, si aliter ei subuenire non potest: quia ingredi non poterat, obligatione subueniendi iam contracta. Ita Nauarrus *Si professus fuerit dum parens est in graui egestate.*

cap. 14. num.14. & comment. 3. de Regularibus, num.45. & Ioannes Maior in 4.d.38. qu. 2. professio tamen non est irrita; sed suspenditur executio donec parenti prouiderit. Si verò inciderit parens ex improuiso in hanc egestatem post filij professionem, non tenetur filius egredi; nec verò potest repugnante Prælato. Ita D. Thomas quodlib.4. art.16. & 2. 2. quæst.101. art.4. ad 4. Caietanus ibidem, Siluester suprà. Ratio est, quia iam mutauit statum, nec subest ampliùs patriæ potestati, sed Prælato: vnde illi obligationi superuenienti non tenetur satisfacere, nisi quantum potest saluo statu. Sicut si esset coniunctus matrimonio, non teneretur deserere vxorem, ad subueniendum patri. Hoc intellige de egestate non extrema, sed minori, in qua potest vtcumque viuere, licet multa incommoda perferat: si enim esset extrema, teneretur filius omni modo subuenire, etiam egrediendo Religionem; petitâ tamen priùs licentiâ, etsi non obtenta: quia id etiam externo in pari necessitate præstare deberet. *Si in extrema.*

Dixi suprà ***non teneri egredi***, quia etsi non teneatur, tamen potest, obtenta licentia à Prælato. Hoc tamen casu non potest deserere habitum, nisi fortè in habitu non posset succurrere, de quo vide Nauarrum comment. 3.n.44.

35 Octauò, Pueri non possunt Religionem ingredi sine consensu parentum, vel tutorum, ante annos pubertatis: quia subsunt illis quoad vitæ dispositionem. Vbi verò ad annos pubertatis peruenerint, efficiuntur sui iuris in iis, quæ ad statum vitæ pertinent: vnde possunt Religionem ingredi, etiam inuitis parentibus; etsi ante 16. annum completum non possint professionem facere. de quo vide D.Thomam quæst.88. ar.9.& 101. a.4. & quæst. vlt. art.4. & Hieronymum Platum de bono status Religiosi. *8. Pueri.*

36 Supradictis exceptis, ceteri liberè possunt Religionem intrare; quia ab alterius consensu non pendent. potest tamen esse aliquod impedimentum ex parte Religionis; idque vel ratione Iuris communis, vel ratione propriarum constitutionum. Ratione iuris communis; vt si Monasterium vel domus non possit plures commodè alere ex suis reditibus vel consuetis eleemosynis. Ita Concilium Trid. sess.25. cap.4. Imò si Monasterium est feminarum, viuens ex reditibus, receptio est irrita, si plures recipiantur, quàm sine penuria possint sustentari, cap. Periculoso. §. Sanè de statu Regul. in Sexto. Huic tamen incommodo solet occurri per dotem, quam communiter exigunt huiusmodi Monasteria, de qua suprà cap.35. dubitat. 12. & 23. *Impedimentum à Iure.*

37 Illegitimus quoque non potest admitti in Religionem in qua pater eius siue ante siue post natiuitatem professus fuerit, si adhuc sit superstes; vt habet Gregorius XIIII. in sua constitut. in qua ea, quæ Sixtus V. statuerat de illegitimis, reuocantur ad terminos Iuris communis. *Illegitimus.*

Ratione propriarum constitutionum excluduntur à quibusdam Religionibus, homicidæ, infames, nati ex Iudæis, &c.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm aliquis possit compelli ad Religionem.

Respondeo neminem posse compelli, nisi qui expressè vel tacitè seipsum sponte obligauit. 38 Probatur Primò, Quia quisque in statu vitæ deligendo est sui iuris: non enim par est vt tantum onus ex alieno arbitrio pendeat. Secundò, Nemo potest compelli ad Religionem Christianam amplectendam, quam tamen Deus omnibus præcepit, tamquam necessariam ad salutem: ergo multò minùs ad statum vitæ religiosæ, quem Deus omnibus liberum esse voluit, quique ad salutem non est necessarius. vide suprà cap.40. dubitat.8. Tertiò, Quia hic status est eius conditionis vt non possit ei satisfieri nisi quis sponte sua, & ex interno affectu illum colat & seruet: magis enim pertinet ad internam reformationem affectuum, quàm ad disciplinam externam. Quartò, Quia eius excellentia & sublimitas postulat vt sponte & ex amore, non compulsione externa, suscipiatur. Vnde contra dignitatem eius esset, si quis aliàs non obligatus cogeretur hunc statum suscipere. Ob eamdem causam Deus noluit aliquem compelli ad religionem Christianam: vtilitas enim & excellentia, cum interna vocatione & illuminatione, abundè sufficit ad hominem alliciendum. vnde omnibus dicitur *qui potest capere capiat*. Denique si hic status inuitis imponi posset, & obligatio ad illum extorqueri, cederet in maximum animarum laqueum: quia vota Religionis non nisi à volentibus & animo benè ad illa affectis, seruari possunt. *Neminem posse compelli.*

Hinc Concilium Trid. sess.25. de Reg. c.16.17 & 18. vt libertati ingredientium consuleret, & omnem coactionem arceret, statuit sequentia: 39 *Decreta Concilij Trid. circa professionē, & renuntiat. bonorum.*

Primò, Cap.16. *vt nulla renuntiatio aut obligatio facta ante professionem, etiam cum iuramento, vel in fauorē cuiusuis piæ causæ valeat; nisi facta sit cum licentia Episcopi, vel eius Vicarij; idque intra duos mēses proximos ante professionem; & vt etiam sic facta non sortiatur effectum suum, nisi secuta professione. aliter facta, etiamsi cum expressa huius fauoris renuntiatione, etiam iurata, sit irrita & nullius effectus.* *Renuntiatio Nouitiorum irrita.*

Secundò, *Ne ante professionem, excepto victu & vestitu Nouitij vel Nouitiæ illius temporis, quo in probatione est, quocumque prætextu à parentibus vel propinquis aut curatoribus eius, Monasterio aliquid ex bonis eiusdem tribuatur*. idque præcipit dantibus & recipientibus *sub pœna anathematis.*

Tertiò, *Vt abeuntibus ante professionem, omnia, quæ sua erant, restituantur.*

Quartò, Statuit cap.17. *vt puella non suscipiat habitū nisi duodecim annis sit maior, nec emittat professionem, nisi Episcopus, vel eo absente, aut impedito eius Vicarius, aut aliquis, eorum sumptibus ab eis deputatus, diligenter explorauerit virginis voluntatem, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat. Præfecta autem tenetur Episcopum de tempore professionis vnum mensem antè certiorem reddere; si omiserit, est suspensa ab officio quamdiu Episcopo videbitur.* *Puellarum ingressus.*

Quintò, Cap.18. *Anathemati subiicit omnes quacumq; dignitate fungentes, qui quomodocumq; coëgerint aliquam virginē vel viduam, vel aliam mulierē inuitam* *Excommunicantur cogentes mulierem ingredi Monast.*

inuitam (præterquam in casibus in Iure expressis) ad ingrediendum Monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscumque Religionis: vel ad emittendam professionem. Item qui consilium, auxilium, vel fauorem dederint. Denique qui cōscij, eidem actui præsentiam vel consensum vel auctoritatem interposuerint.

Impediētes mulierem ingredi Monast.

Sextò, *Anathemati subiicit eos, qui sanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine iusta causa impediuerint.*

Testamentum. *Renūtiatio conditionalis.*

40 Circa prædicta, maximè circa primum, secundum, & tertium, Notandum est Primò, Non prohiberi testamentum: quia non est renuntiatio vel obligatio, nec adimit libertatem egrediendi, cùm nullam vim habeat ante professionem. Idem dicendum de omni alia dispositione conditionali, collata in tempus professionis.

Renuntiatio facta ante nouitiatum.

Secundò, Etsi Concilium non loquatur expressè nisi de renuntiatione & alienatione Nouitij; tamen idem intelligendum videtur de ea, quæ facta est ante nouitiatum, contemplatione Religionis ingrediendæ; nam eadem ratio locum habet; hæc enim potest non minùs cogere ad Religionem, quàm ea, quæ facta est in nouitiatu. Vnde etiam censebitur facta in fraudem huius Canonis.

Societas IESV.

41 Tertiò, Id non habere locum in Societate Iesv; nam Concilium expressè excipit Societatem, his verbis: *Per hæc tamen sancta Synodus non intendit aliquid innouare aut prohibere quin Religio Clericorum Societatis* Iesv, *iuxta pium eorum institutum à S. sede Apostolica approbatum, Domino & eius Ecclesiæ inseruire possint.* Itaque ante ingressum validè potest quiuis disponere in quascumque causas. Ingressus etiam potest disponere, sed iuxta formam in constitutionibus præscriptam, & à sede Apostolica confirmatam, quam Concilium hîc apertè approbat. Societas tamen nullum ius ad bona suorum prætendit.

42 Circa Quintum, vbi dicitur, *Præterquam in casibus iure expressis.* Notandum est Iure excipi, Primò, Eos, qui sponte Religionem vouerunt: hi enim compelli possunt vt votum impleant: sicut is, qui sponsalia contraxit, potest cōpelli vt procedat ad matrimonium. Deinde quando coniunx conscius dispositionis Iuris cōsensit vt alter profiteatur Religionem, vel sacros Ordines suscipiat; tunc enim cōpelli potest vt ingrediatur Monasterium, eo modo, quo suprà dub. 3. n. 27. dictum est. Tertiò, Qui crimen aliquod commiserunt, ob quod iubentur detrudi in Monasterium. hi quoque non tenentur profiteri, sed solùm pœnitentiæ opus impositum peragere, vt ex supradictis colligitur. Et Confirmatur Primò, Quia nemo potest in pœnam cogi ad matrimonium: ergo neque ad Religionem. Secundò, Quia status supernaturalis non potest habere rationem pœnæ, cùm requirat liberam electionem, pœna autem sit contra voluntatem. Itaque solùm ibi præcipitur inclusio & alia opera pœnitentiæ eidem imponenda.

Ob crimen non potest ad professionem compelli.

Dvbitatio V.

Ad quid teneatur qui vouit ingredi Religionem.

43 Notandum est posse voueri Religionem vel in genere, vel in particulari. In genere dupliciter. Primò; Indeterminatè, vt cùm eo animo voues, vt si non admittaris in vno Ordine, velis ingredi alium. Secundò, Determinatè, vt si dum voues, non determines hunc vel illum Ordinem; sed tamen non intendas ingredi nisi vnum, quem habita matura deliberatione seliges.

Dupliciter vouetur Religio in genere.

In particulari verò; cùm certus aliquis Ordo ab initio deligitur.

Si vouit in genere primo modo.

Qui primo modo vouit, hic si non admittitur in vno Ordine, debet tentare alium; idque ad tres, vel quatuor, prout expressè vel tacitè intendit. ita Siluester Religio 2. qu. 16. Sotus lib. 7. de Iustitia q. 2. ar. 1. ad 3. & alij. Dico *tacitè*; quia spectanda hîc est etiam habitualis affectio, in qua erat dum voueret, & quidnam rogatus, fuisset responsurus. Si in Ordinibus suæ Prouinciæ non admittitur, non tenetur quærere extra Prouinciam, nisi fortè id intenderit. In dubio non præsumitur intēdisse; quia est insolitum vt quis ita se Religioni ingrediendæ velit obstringere, vt non admissus in Ordinibus suæ Prouinciæ, teneri se velit ad foris extra patriam solicitandum. Si talis in probatione deprehendit se ad hunc ineptum, ideoque egressus fuerit; tenetur probare alium. si verisimile est illum fore accommodatiorem: Secùs si bona fide non speratur melior successus.

Si secundo modo.

Qui secundo modo vouit, non tenetur ingredi nisi illum, quem pòst delegit; non enim mens eius fuit ad amplius se obligare. vnde si in probatione deprehendit se ineptum, non tenetur alium tentare; sed manet liber à voto. Si vno loco illius Ordinis receptus non fuit, tenetur tentare duo vel tria alia loca eiusdem Ordinis; si tamen spes est admissionis. Secùs si nihil vel parum spei; quia non tenetur tentare, nisi cum spe probabili; nec ad amplius censetur se voluisse astringere. Itaque cessat obligatio voti, cùm ex parte sua fecerit totum illud, ad quod tali voto se intendit obligare. Nec refert quòd non sit ingressus; quia non vouit ingressum absolutè, sed sub hac tacita conditione *si admittar*, quæ conditio non est in ipsius potestate, nisi quatenus pendet ab ipsius solicitatione. vnde si per hanc posita non fuerit, censetur impossibilis.

Si tertio modo vouit

44 Qui tertio modo vouit, nempe determinando à principio particularem locum, si ibi non recipiatur, non tenetur alia tentare, sed absolutè cessat votum, quia conditio sub qua vouit ingredi non extat, nec est in ipsius potestate vt extet.

Quatuor obseruāda. *Si repulsus ob impedimentum temporale.*

Hîc tamen quatuor notanda. Primò, Si impedimento aliquo temporali tenebatur, ob quod repulsus est, obligatur eo cessante se rursus offerre: quia solùm videtur dilatus ad tempus. Secùs si absolutè repulsus est, tali impedimento non extante. quo casu non tenetur, etiamsi posteà illum reuocet; quia non videtur ipsius intentio fuisse se vlteriùs obligare, si absolutè repelleretur: alioquin semper deberet manere incertus & suspensus.

Si ipse est causa impedimenti.

Secundò, Si culpâ suâ impedimentum obiecit ne reciperetur, tenetur illud quantum potest tollere, & seriò adlaborare vt recipiatur. quia qui vouet ingredi, tacitè etiam vouet opportuna media ad hoc adhibere, & impedimenta quantum in se est amouere: alioquin non seriò, sed delusoriè videtur Deo promisisse.

Nō tenetur in sæculo seruare ea quæ sunt Religionis.

Tertiò, Qui repulsam tulit, non tenetur in sæculo seruare ea, quæ sunt Religionis, paupertatem, castitatem, obedientiam, &c. quia hæc non vouit,

uouit, sed solùm uouit se hæc uoturum si admissus fuerit. Vnde nec admissus ad hæc tenetur, sed solùm ad uotum horum peracta probatione faciendum: quo facto, tenebitur. Sic qui uouit suscipere Ordinem sacrum, non tenetur ad horas, nec ad castitatem, priusquam Ordinem illum susceperit. Ethnici quoque etsi teneantur ad religionem Christianam; non tamen ad Sacramenta Eucharistiæ vel Pœnitentiæ, antequam religionem illam cum baptismo susceperint. Hinc fit vt si quis post votum Religionis duxerit vxorem, & consummauerit matrimonium, non peccet petendo debitum; quia nondum tenetur vinculo seruandæ castitatis. ita Caietanus q.88.art.3. Nauar. cap.12. num.47. Sotus suprà, & alij. mortua tamen vxore tenetur Religionem ingredi. nisi fortè per ætatem vel corporis dispositionem factus sit ineptus, aut non possit nisi difficillimè duriorem illam vitæ rationem perferre: quam exceptionem tenet Lopez cap.44. Idem dicitur docuisse Franciscus Victoria. & ratio est, quia non videtur rebus ita notabiliter mutatis, se voluisse ad hoc obligare. ad cautelam tamen expedit petere dispensationem; quia nemo securus Iudex in sua causa.

An mortua vxore teneatur intrare Religionem.

Quartò, Qui vouit ingressum certi Monasterij, vbi essentialia non seruantur, non tenetur ingredi, si non sit spes breui futuræ reformationis: quia est ei periculum peruersionis. Nec refert etiamsi habeat propositum omnia integrè seruandi, quia æstus communis consuetudinis facilè abripit mentem. Excipe tamen, nisi sentiret se adeò firmum, vt prudenter putet sibi non esse probabile periculum; quin potiùs speret se alios conuersurum. vide Nauarrum cap.12. nu.46. & Maiorem in 4.d. 38. qu.2.

Si essentialia non seruentur.

45 Petes Primò, Quid si non admittatur, nisi ad statum laicorum?

Si non admittitur nisi vt laicus.

Respondeo, Spectandam esse tacitam vel expressam mentem ipsius: si enim solùm cogitauit de statu sacerdotum cùm voueret, vel ita erat affectus, vt si rogatus fuisset, noluisset nisi ad illum statum in Religione suscipiendum se obligare; non tenebitur ex voto ad statum laicorum. Si dubium sit, spectanda est conditio & cursus vitæ, & qualitates personæ, & ex his coniectura facienda: nobiles enim mediocriter litterati, & studiosi adolescentes præsumuntur intendisse statum sacerdotum; milites & mechanici statum laicorum.

Petes Secundò, Quid si non solùm vouit intrare, sed etiam profiteri & perseuerare?

Si vouit perseuerare.

1. Sententia, non differre.

Sunt duæ Sententiæ. Prima est, Hunc non obligari ad amplius quàm eum, qui solùm vouit ingredi: hoc est, ad bona fide probandum an ea vitæ norma ipsi sit coueniens; & si deprehendat eam minùs congruere, ob asperitatem vel aliam causam, non teneri. Ita Sotus l.7. q.2. ar.1. ad 3. & Ioannes Peña apud Lopezium cap. 45. & aliqui recentiores. Probatur Primò, Qui vouet ingredi Religionem, etiam tacitè vouet perseuerantiam; nam ingredi Religionem est fieri Religiosum: hoc autem perseuerantiam includit: ergo est eadem ratio vtriusque voti. Secundò, Votum ingrediendæ Religionis ex dispositione iuris includit hanc tacitam conditionem, *si bona fide deprehendero in probatione eam mihi conuenire*; ideò enim constitutus est annus probationis: atqui eamdem includit votum profitendi; quia vouens non intendit hoc votum exequi nisi secùdùm Iuris dispositionem, vtendo priuilegio anni probationis: alioquin frustrà esset probatio. Tertiò, Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 15. de Regul. irritam decernit professionem ante annum probationis impletum; ne videlicet adimatur Nouitio potestas retrocedendi, si intra annum deprehenderit formam illam viuendi sibi non congruere. Idem confirmatur ex cap.16. vbi omnes renuntiationes suspendit in tempus professionis. Ex quibus videtur colligi, mentem Concilij esse vt nemo possit se absolutè Religioni obstringere ante professionem; sed omnem talis voti promissionem intelligendam conditionaliter, nimirum, Si bona fide deprehendero illum Ordinem mihi conuenire.

Hæc sententia est probabilis, & iuxta illam 46 qui vouit perseuerantiam potest egredi, si bona fide in probatione putet sibi eam non esse accommodatam.

Contraria tamen est probabilior, quam expresse tenet D. Thomas 2. 2. quæst. vlt. art. 4. in corp. Caiet. ibid. Nauar. cap.12. num. 47. & alij.

Cōtraria probabilius.

Probatur Primò, Qui dicit, Voueo ingredi Religionem, & in ea profiteri vel perseuerare, amplius intendit promittere Deo, & se magis obligare quàm qui more consueto vouet solùm ingredi. cur enim hoc addat, nisi vt præscindat sibi libertatem egrediendi?

Secundò, Si quis impetraret dispensationem in voto Religionis, & non exprimeret se vouisse non solùm Religionis ingressum, sed etiam perseuerantiam, subreptitia censeretur dispensatio, vt docet Nauarrus suprà: ergo est amplius.

Tertiò, Etsi non possit quis ante exactum annum probationis obligari professione ad perseuerandum in ea Religione, potest tamen se obligare voto simplici: nusquam enim tale votum redditur irritum, nec restringitur vt vim non habeat in euentum si aliquid in Religione displicuerit.

Quartò, Qui vouet se ingressurum Religionem, solùm duo censetur promittere; nempe bona fide probare, & si in probatione deprehenderit eam sibi conuenire, profiteri. vnde si bona fide iudicet eam sibi minùs conuenientem, ob illius asperitatem, vel ingenium suum præfractius, vel quia metuit inconstantiam, non tenetur, vt docent Caietanus & Nauar. suprà. Imò non tenetur, si modus ille viuendi displiceat; vt Nauarrus ait; vel si ob aliquam causam non sit gratus; vt vult Caietanus. Quod tamen intelligendum est, si displicentia illa sit ex causa iusta, vel non possit facilè superari. Item nisi amplius, vouendo intendisset: tacita enim intentio potissimùm in huiusmodi expendenda. In dubio tamen non videtur amplius intendisse, quàm quod dictum est. Qui verò etiam perseuerantiam vouit, videtur se ita voluisse obstringere, vt non possit egredi vllo modo, si iudicaretur idoneus, & ratio viuendi esset tolerabilis; nam tantum se obligat quantum potest: ergo nisi tanta sit difficultas vt censeatur intolerabilis; & votum per se cesset ratione impossibilitatis, vel ineptitudinis, obligabitur. poterit tamen in hoc voto dispensare Episcopus, vt docet Sancius lib.8. de matrim. disp.9. num.18. quia hoc non est dispensare in voto Religionis, sed in modo exequendi.

Vouens ingredi Religionem.

Qui vouit perseuerantiam.

Ad primam rationem alterius sententiæ: Qui vouet solùm ingredi Religionem, non censetur se obstringere ad perseuerantiam, nisi sub hac conditione, Si deprehendero Religionem illam mihi conue-

conuenire. Itaque si ob aliquam causam minùs conueniat, non tenetur. alter verò obligat se absolutè, modò sit idoneus; quamuis enim ob aliquam causam minùs conueniat, paratus est id incommodi tolerare.

Ad secundam: Qui vouet profiteri, videtur renuntiare priuilegio probationis, quantum est ex parte sua: non tamen frustrà ei conceditur probatio; tum quia debet innotescere Religioni, vt sciant vtrùm ipsis conueniat; tum quia debet experiri an possit formam illam viuendi perferre.

Ad tertiam: Concilium non adimit potestatem sese obligandi voto simplici ad perseuerandum: sed solùm voto solemni.

47 Quæ diximus pertinent in genere ad quosuis qui Religionis votum habent. Sed peculiaris difficultas est de coniugibus voto Religionis obstrictis, quid possint, quid non possint, & ad quid teneantur.

Si coniunx votum Religionis habeat.

Si vouit ante consummationem.

Dico Primò, Qui ante consummatum matrimonium vouit ingressum Religionis, non potest illud consummare, siue petendo, siue reddendo. Ratio est, quia consummando redderet se impotentem implendi voti: semel tamen matrimonio consummato, potest liberè reddere, & etiam petere: quia id non est contra eius votum, nec voti executioni impedimentum obiicit, cùm hæc ei facta sit impossibilis. simulatque tamen ei liberum erit exequi, tenebitur, vt si coniunx simul velit cōuerti: si contingat coniugem committere adulterium, si ob suum adulterium repudietur à cōiuge, & licentia ingrediendi tacitè vel expressè detur: si contingat coniugem damnari hæreseos, vel mori.

Si vouit post consummationem.

Dico Secundò, Si consummato matrimonio coniunx, v.g. maritus, vouit Religionem; vel id fecit absque consensu vxoris, vel cum consensu. Si absque consensu vouit, vel intendit statim implere, & sic votum est irritum; quia de re illicita: vel non restrinxit suum votum ad certum tempus, & ita præsumendum est illud referri ad tempus, quo libera erit ei executio. Non enim præsumendum peruersè factum, quod rectè fieri potuit. Si cum consensu eius vouit, valet votum: non tamen inducit obligationem exequendi absolutè sed sub conditione, si nimirum vxor præstare voluerit quę ius requirit, id est, ingredi Religionem, si est iuuenis, vel talis vt in eam cadere possit suspicio incontinentiæ; aut vouere castitatem in sæculo, si est vetula, & expers periculi. itaque hoc votum habet tacitam conditionem à iure. ius enim non aliter permittit huius voti executionem. Vnde si vxor posteà nolit ea præstare quæ ius requirit, maritus non obligabitur; quia deest conditio iure requisita. Secus est in professione. hæc enim semper fit absolutè, vnde statim valet, vel est irrita. vt patet ex dictis dubit. 3. Quòd si maritus eo casu ingressus fuerit, & professionem fecerit, valebit professio, etsi contra ius facta sit. multa enim non rectè fiunt, quæ facta tenent. vt patet cap. Ad Apostolicam. 16. de Regular. & trans. Ita docet Glossa in cap. Ex parte, 9. de conuers. coniugat. Vtrùm verò eo casu sit restituendus vxori, dubium est.

Si professus fuerit.

An vir sit restituendus.

Videtur non restituendus, sed ipsa potiùs compellenda ad Religionem: nam consentiendo in ipsius ingressum, videtur tacitè vouisse Religionem, & ita sentiunt multi DD. de ea quæ iuris ignara non fuit, vt suprà dubit. 3. dictum est. Valdè tamen probabile est, quando vxor quæ consensit, non potest induci ad vouendam continentiam, vel Religionem ingrediendam, virum etiam professum ipsi esse restituendum. ita habetur expressè cap. 1. de conuers. coniugat. *Dicimus quòd nisi vxor ad Religionem transierit, aut perpetuam castitatem seruare promiserit, vir potest & debet de Monasterio reuocari.* Nec distinguit, sicut nec alij Canones vsquam distinguunt, inter eam quæ sciuit ius, & quæ ignorauit. Vnde sequitur, etiamsi ipsa illum non repetat, tamen esse restituendum. Si tamen ipsa vouit castitatem, non debet ei restitui. vt ex d. ca. 1. apertè colligitur. sed ipsa, si iuuenis sit, concludenda est in monasterio ad custodiam. si autem vouit ingressum Religionis, compellenda est vt exequatur.

Dico Tertiò, Si consummato matrimonio pari consensu & ex pacto vouerunt ingressum Religionis, valet votum. si tamen alter resiliat, alter non tenetur exequi: tum quia iure non potest alter absque altero statum mutare, vt patet ex dictis: tum quia tale votum habet tacitam conditionem, si coniunx perseuerauerit in proposito. Itaque etiamsi contingeret alterum qui resilijt mœchari, alter tamen non obligaretur: quia conditio sub qua votum obligabat, non extat. Cùm enim sic ex pacto vouent, mens illorum non est se obstringere seorsim & independenter ab altero, sed vtroque statum mutante, sicut ius præscribit; neque præsumuntur aliud intendisse nisi de ea intentione constet. Hoc tamen quod de mutatione status dicitur, intellige, quando vterque Religionem vouit. Si enim ex mutuo consensu vxor voueat continentiam tantùm, & maritus Religionem vel Ordinem sacrum, adhibenda est distinctio. Si enim vxor sit vetula, id est, sexagenaria, & expers periculi, vtriusque votum erit validum, & vir poterit votum suum exequi, etiamsi vxor suum seruare nolit. Ratio est, quia quando est vetula, iure non requiritur aliud ab vxore, quàm vt continentiam voueat. hoc enim sufficit, vt virum à suo iugo absoluat, & sui iuris efficiat. Si autem erat iuuenis, neutrius votum obligabit: non viri, quia iure non potest ordinari secundùm veriorem sententiam, nisi vxore vouente ingressum Religionis. quamuis enim id iure non sit expressum nisi de vxore eius qui promouendus ad Episcopatum; de qua id dicitur cap. Sanè, de conuers. coniugat. tamen de vxoribus omnium qui sacris initiandi, colligunt id DD. ex eo quòd non minor sed maior sit ratio, cùm vir promouetur ad Ordinem sacrum in sæculo, quàm cùm ipse ingreditur Religionem: ob maius periculum incontinentiæ ex libera conuersatione cum vxore manente in sæculo. Itaque si vxor debet ingredi Religionem, vt vir possit ingredi; potiori ratione debebit ingredi, vt vir possit ordinari. Non etiam obligat votum vxoris, quia pendet ab obligatione viri, cùm sit respectiuum: habet enim se per modum contractus, facio vt facias. Vnde si viri votum non obligat, nec vxoris.

48

Si pari consensu vouerunt.

Si vxor voueat continentiam & vir Religionem.

Aduerte tamen non esse improbabile vtriusque votum valere: quia probabile est, cùm agitur de ordinatione viri, sufficere votum continentiæ vxoris in sæculo; vt colligitur cap. Coniugatus, iuncta Glossa in fine. Secus cùm agitur de ingressu viri in Religionem, propter expressos textus in contrarium.

Petes, Vtrùm in prædictis euentis, possint coniuges

An possint petere debitum.

iuges petere & reddere debitum. Respondeo non esse dubium quin possint, quando communi consensu vouerunt ingressum Religionis. tunc enim vsus coniugij nullo modo repugnat voto, nec impedit eius executionem. Nec refert etiamsi matrimonium nōdum erat consummatum: quia etiam eo consummato possunt ingredi. quòd si vxor tunc nolit, peccat mortiferè, sed maritus excusatur; quia per ipsum non stat, quo minùs fiat executio. Similiter possunt, quando vxor vetula vouit continentiam, & maritus susceptionem Ordinis sacri. quia cùm votum vxoris sit respectiuum, referenda est eius executio ad tempus quo maritus ordinabitur. ita Sancius lib.9. de matrimon. disput. 37. num. 7. præsumitur enim, etsi nunc votum faciat, vouere solùm seruare castitatem in futurum, si vir ordinatus fuerit. vnde est pendens à conditione futuri; quæ si non extiterit, euanescit votum. itaque ante impletam conditionem non obligatur. hoc intelligo, nisi ipsa expressè aliud intenderit. In prædictis tamen casibus, non tenentur reddere debitum. quia videntur renuntiasse iuri exigendi & cogendi, hoc ipso quo dederunt sibi mutuo potestatem mutandi statum ad perpetuam continentiam: imò plerumque etiam expressè hæc renuntiatio fieri solet. vide cap. Dudum.20. de conuers.coniugat.

49 *Si vxor cōtinentiam, maritus Relig. voueat.* Dico Quartò, Quando ante consummatum matrimonium communi consensu vouerunt, vxor continentiam, maritus ingressum Religionis; si vxor erat vetula, non impediuntur petere & reddere debitum: si autem sit iuuenis, vir nec potest reddere nec petere.

Prior pars patet: quia vir nondum tenetur voto castitatis, nec actu coniugali redditur impos voti: votum enim continentiæ vxoris cum renuntiatione expressa vel tacita iuris coniugalis sufficit, vt possit ingredi Religionem, etiam consummato matrimonio. Similiter vxor non tenetur seruare castitatem ante mariti ordinationem vel professionem, vt ostensum est.

Altera pars probatur: quia maritus consummando matrimonium reddit se inhabilem ad votum suum præstandum. nam votum continentiæ vxoris iuuenis non sufficit vt consummato matrimonio possit maritus Religionem capessere. Imò non potest vxor eo casu debitū reddere marito petente, si nondum expletum est tempus constitutum exequendo voto. quia efficeret illum inhabilem executioni voti, & aliàs nullum ius habet ad illum actum, quàmdiu maritus non est in mora præstandi sui voti. quòd si tempus arbitrio prudentis effluxerit, ita vt maritus incipiat esse in mora, & monitus nolit ingredi, poterit vxor reddere debitum petenti, & etiam petere: quia marito nolēte ingredi iuxta conuenta, soluitur ipsa voto, nec tenetur diutiùs expectare, sed potest vti iure suo. Ita Sancius suprà n.8. Mora enim mariti ita illam eximit voto, vt ampliùs non obligetur. alioqui posset illam maritus semper suspensam tenere, & cogere sine fine expectare. Si tamen velit, potest ei negare debitum. quia potest velle vt stetur contractu, quo maritus iuri suo renuntiauit.

Porrò cōsummato semel matrimonio, vir non potest ingredi vxore iuuene inuita; quia & ipsa simul ingredi deberet ad quod cogi non potest, cùm non promiserit. Simulatque tamen licitè poterit, tenebitur; vt si contingat illam adulterium committere. itaque viri votum Religionis ingrediendę non extinguitur, sed solùm consopitur, & suspenditur per matrimonij consummationem. quia posito voto continentiæ vxoris in prædicto casu, fit absolutum, nec ampliùs pendet ab vlla conditione: sicut in contractibus alter tenetur absolutè, cùm alter suum munus præstitit. Votum autem castitatis vxoris extinguitur absolutè per moram viri; quia pendet à conditione futuri, nempe si vir constituto tempore religionem ingressus fuerit. Quòd si vir non fuerit in mora; non extinguitur. vnde etsi tunc consummet ipsa matrimonium siue petendo, siue reddendo, nihilominùs manet obligata voto ad seruandam castitatem, cùm ille Religionem debito modo ingressus fuerit. vt si facto diuortio ob adulterium vxoris, maritus votum suum impleat. quo etiam casu non poterit ipsa etiam petenti debitum reddere, ne rursus in eamdem inhabilitatem implendi voti illum coniiciat. vt notauit Sancius suprà.

DVBITATIO VI.

Ad quid teneatur qui obstrinxit se voto castitatis perpetuæ.

NOtandum est hoc votum factum esse vel ante initum matrimonium; vel post initum quidem, sed nondum consummatum; vel matrimonio iam consummato: idque vel seorsum vel ex mutuo consensu.

Dico Primò; Qui obstrinxit se voto castitatis ante matrimonium, tenetur ad multa.

Primò, Tenetur abstinere à matrimonio: si enim contrahit; vel id facit animo consummandi, & sic peccat contra votum; vel animo ingrediendi Religionem ante cōsummationem; & sic facit iniuriam, decipiendo coniugem; quæ si id sciuisset, noluisset contrahere: & fortè damnum incurret, quia fortasse putabitur deflorata, nec tam commodis potietur nuptiis, etsi enim coniunx possit intrare Religionem ante matrimonium consummatum, si Deus illi intereà hanc voluntatem inspiret: tamen quando contrahit non potest animum absolutè ingrediendi habere; neque ius id ei concedit: solùm tribuit Ius ingrediendi, supponēs contractum bona fide esse initum. Accedit quòd contrahens matrimonium ordinariè se exponat periculo consummandi, cui is, qui voto tenetur, se obiicere non potest. 50 *1. Tenetur abstinere matrimonio.*

Dices, Cap. Ex publico.7. de conuers. cōiugat. conceduntur nouis coniugibus duo menses, vt possint ingredi Religionem: ergo qui tali mente contrahit, vtitur iure suo; & cap. Commissum.16. de sponsalibus, dicitur, eum, qui iurauerat puellæ sponsalia, & postea volebat ingredi Religionem, tutiùs facturum si antè contraheret, & pòst ingrederetur Religionem: ergo nulla fit iniuria per talem contractum. Confirmatur, quia aliàs qui tali animo contraxisset matrimonium, non posset posteà Religionem intrare. *An possit contrahere animo ingrediendi.*

Ob has rationes quidam Doctores putant non esse peccatum post votum castitatis contrahere matrimonium animo firmo ingrediendi Religionem. Ita Guilielmus Altisiod. l. 3. Summæ tract. 2. q. 3. Scotus in 4. d. 38. versus finem, Angelus, Matrimonium 3. Impedimento 5. n. 1. Caiet. v. Matrimonium, c. 1. Iosephus Angles 2. p. q. 11. de impedim. matrimonij: quæ sentētia est satis probabilis. *Sententia quorūdam.*

Sed

Sed quod diximus est verius.

Respondetur ad rationes. Nec obstant rationes allatæ: nam cap. Ex publico, concedit quidem duos menses; (quia fieri potest vt Deus intereà alteri eorum inspiret propositum Religionis) non tamen concedit vt animo determinato intrandi contrahas. Cap. Commissum, loquitur de eo, qui non statuerat quidquam de ingredienda Religione, sed dubitabat; & tamen iurauerat se contracturum matrimonium cum quadam ad certum diem: hic enim vrgente iuramento tenebatur contrahere; quia non habebat determinatum propositum Religionis, quo excusaretur.

Ad Cōfirmationem: Quidam putant talem non posse Religionem ingredi, propter illam fraudem in contractu admissam. Sed verius est posse: *Potest intrare Religionem.* quia non fecit iniuriam nisi in contrahendo: imò propriè non fecit iniuriam eo animo contrahendo, sed solùm contra charitatem peccauit. animus enim interior nō facit actum externum iniustum, qui alioquin per se iustus erat: at ille contractus exterior per se erat iustus: ingrediendo quoque iniuriam non facit; quia ius id absolutè concedit. sed neque in eo contra charitatem peccat; quia non tenetur se tanto bono priuare ob aliquod incommodum, quod fortè alteri obueniet, cùm suo iure vtatur. quare si votum Religionis habebat; non solùm poterit, sed etiam tenebitur intrare, non obstante tali contractu. In ipso tamen contractu, contra charitatem, si causa iusta non suppetebat, peccauit, vt dictum est.

51 *Quādo licitum contrahere post votum castitatis.* Aduerte tamen licitum esse eo animo contrahere, si iusta causa subsit; vt si metu compellaris, qui tamen non cadit in virum constantem; si id facias vt proles antè suscepta legitimetur; si nō possis aliter parentum custodiam euadere, qui te continent ne Religionem ingrediaris, &c. si aliàs graue scandalum timeretur. de quo vide Sancium lib.1.de matrimonio disp.43. nu.8.& Henriquez lib.2.de matrimonio cap.2.

52 *1. Tenetur abstinere vsu matrimonij.* Secundò, Si voto castitatis obstrictus matrimonium contraxerit, tenetur abstinere illius vsu; ita vt non possit petere vmquam debitum; quamuis consummato matrimonio teneatur tacitè vel expressè petenti reddere. Est communis DD. vide Nauarr.cap.16.n.30.

An possit consummare reddēdo. Solùm dubium est, An possit consummare matrimonium reddendo? Plerique DD. docent non posse, sed teneri ante consummationem ingredi Religionem, vt possit voto suo satisfacere: hanc enim solam rationem illius seruandi superesse. Nauarrus cap.12.n.80.Silu.Matrimonium.7.q.5. & ferè ceteri Summistæ. Insinuat D.Thomas 2.2. q.vlt. a.8.in 3.argumento.

Posse consummare reddendo. Sed contrarium non minùs est probabile, & fortè verius, scilicet non teneri intrare Religionem vt votum castitatis seruet: & si coniugi castitatem persuadere nequit, posse reddendo consummare. Ita Sotus in 4. distinct. 38. q. 2. ar.1. Corduba in Summa qu. 136. Angelus Matrimon. 3. Imped. 5.num.2. & quidam alij recentiores. Probatur, Quia eo casu perfecta voti obseruatio censetur ei facta impossibilis; vnde non tenetur, nisi quatenus potest pro eo statu rerum, videlicet non petendo debitum. Antecedens probatur; quia illud censetur alicui iure impossibile, quod facere non potest per media ordinaria seu ad id ordinata: atqui iste est in eo statu vt per media ordinaria non possit absolutè cōtinentiam seruare: ergò, &c. Nec obstat quòd possit illam seruare capessendo statum Religionis: quia hic status non est medium ordinarium eò pertinens. Secundò, Quia iste nec expressè Religionem vouit, vt suppono, nec etiam implicitè; non enim censetur ei fuisse animus eo euentu se ad Religionem obstringere, nisi de contrario constet: non enim homo rem quantumuis arduam semper paratus est aggredi vt votum seruet. Tertiò, Religio est status supernaturalis, consistens maximè in interiore affectu & animi promptitudine; & obligans ad multa difficilia: ergo nemo ad eam cogendus, nisi qui sponte sciens & volens se ad illam obstrinxerit. Quartò, Quia alioquin qui vouisset Ordinem sacrum, & duxisset vxorem, cogendus esset ad Religionem. Nam non potest hoc votum ad executionem perduci, nisi Religionem ingrediatur: atqui id est nimis durum, nec DD. id fatentur. Quintò probari potest efficaciter cap. vnic. Extrau. de voto, vbi Ioannes XXII. statuit vt is qui post matrimonium ratum suscepit Ordinem sacrum, moneatur vt Religionem ingrediatur. Deinde addit: *Quòd si forsitan renuerit adimplere, ipsum, si sponsa eius institerit, per censuras Ecclesiasticas compellendum decernimus contractum matrimonium cōsummare.* Vbi expressè supponit quòd possit renuere, vt inquit Glossa ibidem v. Renuerit. alioquin deberet compelli. Itaque si is qui suscepit Ordinem sacrum, & habet solemne votum castitatis, non tenetur Religionem ingredi, vt voto suo satisfaciat; multo minùs qui solùm habet votum simplex castitatis. Denique si compelleretur ad Religionem, graue incommodum inferretur vxori, & malus exitus ex tali compulsione esset metuendus.

Idem dicendum, etiamsi contracto iam matrimonio rato votum fecerit: nisi fortè sciuerit se alia ratione continentiam seruare non posse, & nihilominùs, etsi id aduerteret, voluerit se voto ad illam obstringere. Tunc enim præsumitur se etiam ad Religionem voluisse obligare. qui enim adstringit se ad finem, etiam adstringit se ad medium sine quo videt finem obtineri non posse. Secùs si id actu non aduerteret. ita Sancius lib.9. de matrim. disput. 34. n.3.

Tertiò, Si coniunx adulterium committat, tenetur alter, qui votum castitatis habet, non redde- 53 *3. Tenetur nō reddere.*
re illi ampliùs debitum, sed perfectè seruare suum votum. Ratio est, quia tenetur illud seruare quantum potest sine iniuria coniugis; tunc autem potest sine iniuria. Idem dicendum secundùm quosdam, si alter ante contractum sciebat votum alterius: tunc enim non habet ius exigendi; quia mala fide contraxit: sciebat enim se non posse rem Deo consecratam ad vsum prophanum conuertere, & alterum non posse eam tradere. vnde sibi imputet quòd matrimonio suo vti non possit. secùs quando bona fide contraxit; quia absque culpa sua non tenetur seruare continentiam, quam non promisit.

Sed contrarium in priore casu verius puto; quia per matrimonium transiuit in alterius potestatem. Vnde etsi coniunx petendo peccet in Deum, vt ratio iusta probat; tamen alter tenetur reddere, quia sui corporis potestatem non habet, sed coniunx. nullo tamen modo potest petere, posset tamen alter in pœnam à Iudice priuari potestate petendi; quia id meretur.

Quartò,

Quartò, Si coniunx obierit, tenetur absolutè seruare castitatem, nec potest alteri rursus connubio iungi; quia obligatio est perpetua. i. vsque ad mortem; estque præstanda quantum status præsens patitur.

54 *5. Si votum præcedat sponsalia.* Quintò, Si votum castitatis vel Religionis præcedat sponsalia, reddit ea irrita, etsi iureiurando firmata fuerint, ratio est, quia executio est peccatum. quod enim Deo consecratum est, non potest sine sacrilegio alteri promitti vel donari. Estque communis sententia DD.

Si sequatur. Si verò sequatur post sponsalia, est dubium. Multi enim Doctores volunt sponsalia, etiam iurata dissolui per votum castitatis superueniens, eò quòd intelligatur exceptus status perfectior, qualis habetur per votum castitatis. Ita tenent Richardus in 4 d. 27. ar. 3. q. 4. Paludanus d. 38. q. 3. ar. 3. Maior dist. 27. qu. 5. Sotus ibidem qu. 2. ar. 5. Caiet. v. Periurium cap. 2. Henriquez lib. 1. de matrimonio c. 14. n. 4. & multi Canonistæ.

Alij negant sponsalia per votum castitatis superueniens dissolui, sed esse implenda volēte parte. Ratio est, quia tale votum fieri non potuit in præiudicium sponsæ: rem enim alteri promissam non posse Deo dicari per votum castitatis. secùs de voto Religionis; quia hoc votum in sponsalibus iure censetur exceptum, cùm ius tribuat facultatem ingrediendæ Religionis, etiam post matrimonium ratum nondum consummatum: hoc tamen non potest ostendi de voto castitatis. Ita Hostiensis, Innoc. Ioannes Andreas, Panormit. Archidiac. in cap. Rursus 6. Qui Cler. vel vouentes, &c. Palud. dist. 27. qu. 1. ar. 3. casu 5. Anton. 3. p. tit. 1. cap. 18. §. 2. Siluester Matrimonium 7. quæst. 5. dicto 5. & v. Sponsalia q. 7. Tabiena eodem, q. 10. Fumus eodem, num. 12. Nauarrus cap. 22. n. 27. & multi recentiores.

Vtraque sententia probabilis. Vtraque sententia est valdè probabilis, & secura in praxi. secunda tamen est iuri conformior: quia iure probari non potest, conditionem melioris vitæ in sponsalibus censeri exceptam, præter statum Religionis. imò Ecclesia talem cogere solet vel Religionem ingredi, vel sponsalia perficere. Sed hæc res non est huius loci: de qua vide plura apud Sancium nostrum lib. 1. de matrimonio disputat. 46.

55 *Si coniunx vouit castitat. ante cōsummat.* Dico Secundò, Si alter coniugum (v.g. vxor) post matrimonium ratum nondum consummatum vouit castitatem; vel id fecit animo ingrediēdi Religionem, vel absque tali animo. Si animo ingrediendi Religionem, tenetur ingredi; si tamen aduertit, cùm voueret, se aliter votum suum integrè implere non posse. Si autem id minimè aduertit, sed cùm haberet animum ad Religionem, & supponeret se ingressurum, vouit castitatem, non tenetur ad Religionem: quia ad hanc voto se non obstrinxit: neque propositum ingrediendi illum obligat, vt ex supradictis constat. Tenetur tamen ad castitatem non minùs quàm si ante matrimonium vouisset; censetur enim integram castitatem vouisse. Vnde non solùm non poterit petere debitum (quamuis teneatur reddere, nisi malit ante primum actum intrare Religionem) sed etiam si contingat virum mœchari, non poterit eum sibi conciliare. quia, quantum in se est, tenetur integram castitatem seruare. Si autem non cogitauit de Religione, solùm videtur vouisse castitatem partialem, quam matrimonij status permittit, nimirum, vt non possit petere debitum aut fornicari. Vnde si contingat virum fornicari, non tenetur ab eo diuertere, & potest separatum conciliare. vt docet Sancius lib. 9. disput. 35.

Contrarium tamen in hoc casu videri possit verius. si enim non afficiebatur matrimonio, & optabat esse libera ab illo iugo, & sic vouit castitatē (vt plerumq; fit) videtur vouisse absolutè seruare quātum in se est, & sine iniuria coniugis posset: vnde etiam post mortem ipsius non potest nubere alteri. quare si contingat cōiugem fornicari, tenebitur ab eo separari, si absque graui incommodo possit, nec dimissum poterit reconciliare. itaque spectanda est mens vouentis vtrùm intenderit vouere seruare castitatem quantum sine alterius iniuria posset.

Dico Tertiò, Si consummato matrimonio alter vel vterq; vouit continentiam, vel id factum absque alterius consensu; vel cum consensu, sed seorsum; vel mutuo consensu per modum pacti. Si primo modo factum sit, certum non esse nisi votum partiale castitatis, nimirum quantum est ex parte vouentis: quale in matrimonio seruari potest: siue vterque seorsim, siue alter tantùm vouerit. Si secundo modo, nimirum accedente consensu alterius, non tamen per modum mutui pacti: etiam erit solùm votum partiale, quale matrimonij status permittit. Et quamuis neuter tunc possit petere debitum, vterque tamē tenetur petenti reddere: quia neuter censetur renuntiasse iuri petendi, nisi fortè expresse aliud intenderint. Licentia enim vouendi data à coniuge, non est renuntiatio sui iuris vt suprà cap. 40. dub. 15. n. 95. ostensum est: & consentiunt plerique doctores. *Si post consummat.*

Si tertio modo factum sit, neuter potest petere aut reddere: quia ad hunc finem vterque iure suo cessit, & coniugem à iugo coniugalis seruitutis absoluit, vt sic integram continentiam perpetuò seruare posset, vt suprà dub. 15. n. 96. ostensum est. 56

Aduerte tamen, coniuges, alterum alteri posse hanc renuntiationem validè condonare, & ius pristinum in corpus restituere. etsi enim ea in re committant sacrilegium contra votum (quia quod semel Deo consecratum est, non potest alteri dari) tamen illa condonatio, & iuris restitutio valida erit. Nam si cùm femina est omnino sui iuris, validè potest ius sui corporis conferre in virum, etiamsi ipsa castitatem vouerit; multo magis iam matrimonio copulata poterit validè reddere viro ius, cui vir renuntiarat, cùm numquam ita renuntiare potuerit, quin apud eum habitu & in radice manserit. Ratio est, quia votum simplex quo vouit Deo castitatem non transfert dominium corporis in ius alterius (secùs est in professione, cui ex parte voti obedientiæ annexa est traditio in ius Religionis.) Vnde etsi vouerit castitatem, retinet tamen dominium corporis sibi (quamuis Deo obnoxium ratione voti) ac proinde potest illud validè marito reddere. similiter maritus vxori. Itaque hoc casu etsi neuter possit petere debitum, vterq; tamen tenetur petenti reddere; sicut cùm seorsim castitatem vouerunt. Tunc enim eorum votum ad similem statum est redactum. vide suprà cap. 40. dub. 18. n. 126. Si tamen contingat maritum mœchari, vxor non poterit ei ampliùs reddere debitum. quià ille rursus ius petendi amisit: & ita tenetur ipsa votum suum integrè seruare sicut priùs, antequam restituisset viro ius illud, quo ipse vouendo cesserat. *Si ius vicissim reddat.*

DVBI-

DVBITATIO VII.

Quid requiratur vt professio sit valida; & vt inualida ratificetur; & an non ratificans possit egredi.

57 NOtandum est professionem posse fieri vel *expressè*, vel *tacitè*. *Expressè*, cùm quis vtitur aliqua formula promissionis, qua mentem suam explicet & intendat Religioni incorporari. Nec refert ex natura rei quibus verbis vtatur; modò per illa intendat se Deo & Religioni obstringere ac tradere. idque ipsis aliqua ratione exprimatur. Sicut in absolutione ab excommunicatione, non refert quibus verbis vtatur Prælatus, modò significent effectum, quem per illa intendit. Vnde in multis Religionibus non vouent expressè paupertatem, & castitatem; sed promittunt solùm *seruare regulam*, (intellige de præceptis regulæ) vel *obedire regulæ*, vel *viuere secundùm regulam*: vel promittunt *obedientiam & conuersionem morum secundùm hanc vel illam regulam*. His aliqui adiungunt *stabilitatem*, vt Benedictini & Carthusiani, castitatem verò & paupertatem promittunt, tum in obedientia, tum in promissione regulæ; in qua illa exprimuntur.

Professio expressa. Tacita.

Varia formula professionis expressa.

Tacitè fit tripliciter. Primò, Cùm exacto probationis anno defert quis habitum professorum (vbi is aliquo signo externo distinctus est) per triduum; cap. Ad nostram. 8. de Regul. & cap. Constitutionem. 3. de Regul. in 6. Secundò, Si tali habitu suscepto faciat aliquod opus professis proprium; vt si in Capitulo suffragium dederit, statim fit professus, nec requiritur triduum; cap. Vidua. 4. de Reg. Tertiò, Si in ea Religione vbi nulla exteriùs est distinctio habitus, deferas habitum per totum annum, in termino anni censeris professus; c. Ex parte. 22. de Reg. & Clemēt. Eos qui, de Regul. vide Nauarr. comment. 4. de Reg. n. 73. & 74. Silu. Religio 3. q. 19. Debent autem hæc fieri animo saltem tacito profitendi; & consentiente illo, cuius est admittere, vt rectè iidem DD. & alij docent, & ex infrà dicendis patebit. Si talis animus non adsit, non erit coram Deo professus: etsi in foro externo præsumatur.

Professio tacita triplex.

58 His positis, vt professio sit valida multa requiruntur; Primò, Ætas. Secundò, Annus probationis. Tertiò, Animus profitendi. Quartò, Vt non metu vel fraude impulsus faciat. Quintò, Vt fiat auctoritate eius, cuius est admittere, & cum consilio eorum, quos tenetur adhibere. Sextò, Vt fiat in Religione approbata. Septimò, Vt tria vota substantialia saltem implicitè emittantur. Octauò, Vt nulla adsit conditio substantiæ Religionis repugnans. Nonò, Vt non habeat aliquod impedimentum, quod in ea Religione habeatur essentiale. Decimò, vt persona non sit alteri obstricta.

Requisita vt valida sit professio.

Primò, Requiritur ætas: hæc ante Concilium Tridēt. in feminis erat 12. annorū, in maribus 14. completorum. Ad Ordines tamen mendicantium requirebatur prætereà vnus annus, qui erat probationis. Itaque in illis Ordinibus ante annū 15. completum non erat valida professio; de quo vide Siluestrum Religio. 3. qu. 2. Verùm post Concilij Tridentini decretum, quod habetur sess. 25. c. 15. de Regul. requiruntur in omnibus Ordinibus anni 16. completi, *In quacumque*, ait, *Religione tam virorum, quàm mulierum, professio non fiat ante 16. annum completum: nec qui minore tempore quàm per annum post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur. professio autem anteà facta sit nulla, nullamque inducat obligationem ad alicuius regulæ vel Religionis vel Ordinis obseruationem, aut ad alios quoscumque effectus.*

1. Ætas.

Conc. Trident. requirit 16. annos completos.

Pari modo si quis ante pubertatem accipiat Ordinem sacrum, non obligatur voto continentiæ Ordini annexo, vt docet Panorm. cap. vnico, n. 3. de clerico per saltum promoto, secutus Hostiensem, Innocent. Archidiaconum, Hugonem, Goffredum. Ratio est, quia illa ætate non poterat se expressè obligare voto solemni continentiæ: ergo nec tacitè per susceptionem Ordinis. Vnde infertur, Si quis hoc tempore ordinaretur ante annum sextum decimum ætatis, non obligatum iri voto continentiæ; quia ante illud tempus nō valet professio; ac proinde nec teneri ad preces canonicas, & posse inire matrimonium. Idem docet Nauar. in Enchirid. cap. 22. num. 51. de ordinato metu maximo reuerentiali. Hoc ipso enim quo tenetur ad castitatem, non tenetur ad statum Ecclesiasticum; cùm Ecclesia hunc nemini permittat absque continentię voto. Si non tenetur ad statum ipsum, neque etiam ad ea quæ statui sunt connexa & accessoria. Hæc tamen intellige nisi completo anno sexto decimo ratificet Ordinis susceptionem. Neque sufficit antè ratificare, vt insinuat Panorm. ex Hostiensi; quia debet esse in ætate habili ad se obligandum. Censetur autem ratificare, si Ordine sacro tunc vtatur; nisi fortè vtatur ex ignorantia, qua putabat se teneri. Nemo enim ratificat quod ignorat.

Ordinatus ante pubertatem.

Secundò, Requiritur integer annus probationis post susceptum habitum. patet ex verbis Concilij. 59

2. Annus probationis.

Vbi Notandum Primò, Hunc annum posse inchoari & expleri ante annum sextumdecimum; quia iure antiquo poterat, & Concilium nihil circa hoc innouauit: non enim est opus vt statim expleto illo anno ad professionem admittatur. Nec obstat illud, quod cap. 16. dicitur, *Finito tempore nouitiatus, Superiores, Nouitios, quos habiles inuenerint ad profitendum admittant, aut è Monasterio eiiciant.* quia loquitur de iis, qui sunt habiles, in quibus non est iusta causa differendi vt declaratum est à Cardinalibus qui decretis Concilij interpretandis præsunt. non enim Concilium vetat differri professionem, si causa aliqua iusta subsit; vt si morbo aliquo laboret, si ætas desit, si in probatione non omnino satisfecerit) hoc enim esset contra rectam administrationem, & contra Monasterij ac ipsius Nouitij bonum.

Quando inchoādus.

Secundò, Hunc annum debere esse cōtinuum. Ita Siluester Religio 5. quæst. 4. Nauar. lib. 3. titul. de Regularib. consil. 34. & 37. & alij passim. Ratio est, quia quando Ius certum tempus, vt annum vel mensem requirit, intelligendum est de tempore continuo; vt docet Ioan. Andreas in c. 1. de elect. in 6. & alij. Deinde quia annus assignatur vt experiatur austeritates Religionis: has autem meliùs experitur cōtinuando, quàm diuidendo. Denique ita habet cōsuetudo. Glossa tamen in reg. Eum qui, de reg. Iuris in 6. tenet sufficere annum interpolatum; quod Panormitanus in cap. Ad Apostolicam. 16. de Regularib. n. 9. non reiicit, etsi

Debet esse continuus.

etsi contrarium putet verius. Idem tenet Barthol. Brix. vt refert Panor. & Speculat.p.4. tit. de statu monach.§.1.q.37. etiamsi longa fuerit intermissio. crediderim sanè paucorum dierum interpellationem non impedire. Ratio est,quia non minùs idcircò experitur austeritates Religionis, si posteà totidem dies, quot intermisit, suppleat. atqui tota ratio, cur annus debeat esse continuus, est, vt experiatur austeritates Religionis; vt alij DD. fatentur. accedit quòd paucorum dierum intermissio non censeatur impedire moralem continuationem.

In habitu. Tertiò,Hanc probationem debere fieri in habitu; (etsi Panormitanus id neget) quia est pars austeritatis Ordinis. Item in ipso Monasterio; nisi à Superiore ei concessum sit vt foris moretur, vt docet Siluester, Religio 5.q.5.

Quomodo computandus iste annus. Quartò, Annum probationis & annos sexdecim ætatis, computandos esse à momento ad momentum. vt si habitum acceperis primo Octobris post meridiem, non potes eodem die recurrente in termino anni profiteri ante meridiem,sed expectandum est punctum suscepti habitus. Similiter in ætate expectandum vt recurrat punctum natiuitatis. Colligitur ex L.3.§. Minorem,ff.de minoribus, vbi dicitur, *Minorē adhuc dici vltimo die anni 25. donec hora natiuitatis recurrat.* & ratio additur,*quia ante illam horam nondū compleuit 25. annos*. vnde colligit, *in huiusmodi à momento in momentum tempus spectari*. quòd maximè verum est, quando certum tempus, ab aliquo die determinato incipiens, alicui constitutum est in ipsius fauorem: v.g. vt possit restitui in integrum, vel vt non possit obligari aliquo contractu, vel lege. secùs si tantùm requiratur quia non putatur anteà satis idoneus; vt cùm requiruntur 7. anni ad sponsalia, & 14. ad matrimonium: tunc sufficit vltimū diem anni 7.vel 14. esse inchoatum; nec opus est expectare punctum natiuitatis, vt docet Sancius l. 1. de matrim.disp.16. n.2. Idem credo dū requiruntur anni 14. ad beneficium; quia id fauorabilius. vide Azonem in Summa,in L.2. Cod.Rubr.de in integrum restitutione minorum. n.1.2.3.4.

Bissextus. Hinc sequitur, si ætas annorum 16.compleatur anno bissexto 24. Februarij, non sufficere vigesimum quartum priorem; sed addendum esse alterum; (bis enim tunc vigesimusquartus numeratur, & bis dicitur sexto Kalendas; vnde etiam annus bissextus nomen accepit) quia hic est necessarius ad complendum quadriennium præcedens, cùm senæ horæ singulis annis defuerint. Ita in simili docet Molina disp. 573.

Professio tacita intra annum probationis sublata. Quintò, Per hoc decretū Concilij sublatam esse omnem professionem tacitam, quæ intra annum probationis fieri poterat, per quam profitens obligabatur non huic Religioni in qua erat, sed Religioni in genere;quamuis hęc Religio ipsi esset obstricta,si ipse vellet. de quo cap. Ad Apostolicā, de Reg.& cap.Constitutionē.3. in 6.eodem. Similiter sublata professio expressa intra illud tempus.

Sextò, Eum,qui in Ordinibus mendicantium aliquem admittit ad professionem ante expletum annum probationis, peccare mortiferè; quia id ei sub pœna excommunicationis ferendæ strictè prohibetur: & esse suspensum ab officio admittendi ad professionem, cap. Non solùm.2.de Regul. in 6.in aliis Ordinibus peccare quidem mortiferè; quia contra præceptum Concilij Trid. in re graui: non tamen esse suspensum, quia iure non est statutum.

Annus probationis in coniuge. Septimò, Annum probationis etiam habere locum, quando ante consummatum matrimonium alter cōiugum ingreditur Religionem. Etsi enim cap. Ex publico.7. de conuers.coniugat. non concedantur tunc nisi duo menses ad profitendum,vt tenet Glossa,quam cōmuniter sequuntur DD. teste Panorm.in illud c.n. 11. & ipse Panorm. ibid. tamen Concilium Trident. generaliter loquens & nihil excipiens requirit annum integrum, irritam reddens professionem, quæ ante finem anni facta fuerit. Vnde etiam in tali euentu annus requiretur. Confirmatur,quia ratio cur annus probationis sit statutus (nimirum *vt conuersus experiatur asperitates monasterij, & monasterium illius mores*; vt habetur cap. Ad Apostolicam. 16. de Regular.) non minùs habet locum in coniugatis quàm in solutis. Vnde sequitur vxore Religionem ingrediente, marito expectandum per annum, donec probatione peracta fecerit ipsa professionem. cumque professio non valeat ante annum sextum decimum completum, si vxor ingrediens sit solùm duodecim annorum, marito expectandum per quatuor annos.

Dices, d. Cap. Ad Apostolicam, dicitur hoc tempus constitutum in fauorem vtriusque, nimirum conuersi & monasterij: ac proinde vtriusque consensu posse hoc tempus accidi, & professionem citiùs fieri. quemuis enim posse renuntiare ei quod in suum fauorem est introductum.

Respondeo olim id quidem validè fieri potuisse: verùm per Concilium Trident.hoc est correctum. quod insinuant generales illæ locutiones & clausulæ irritantes: *non admittatur, professio sit nulla, nullum effectum operetur*. & quòd velit non valere renuntiationem bonorum anteà factam. ita Nauar.lib. 3.de Regul.consil. 33. Vnde concludit, etsi olim cùm quis transferebatur à Religione mendicante ad non mendicantem, vel non mendicante ad mendicantem, poterat renuntiare anno probationis; nunc tamen non posse.

Ad rationem allatam respondet,etsi olim annus probationis solùm videretur concessus ob fauorem priuatum, ac proinde tunc ei potuisse renuntiari, à Concilio tamen in eo statuendo spectari fauorem publicum, ob graues abusus contra bonum publicum ex illa renuntiatione prouenientes. v.g. vt quis fieret Abbas,qui vix paucis mensibus fuerat Nouitius;atque adeò vt fieret Magister perfectionis, qui nondum aut vix fuerat discipulus. Nemo autem potest renuntiare iuri quod in fauorem publicum introductum. Vide Panorm. in d.cap. Ad Apostolicam, n.10.

Aduerte tamen contrariam sententiam in vtroque casu non esse improbabilem,vt docet Sancius l.2.de matr.disp. 24. & insinuat Nauar.suprà, vbi argumenta varia in hanc adducit.

Aliud est vbi Concil. nō receptū. Octauò, Prædicta de ætate sexdecim annorum, & anno nouitiatus integro, procedere maximè vbi Concilium Trident. est receptum: vbi enim non est receptum, probabile est valere professionem ante annū nouitiatus exactum in Ordinibus non mendicantibus; ita docet Nauar. lib. 3. tit. de regular. consil. 28. num. 1. Similiter ante annum sextum decimum ætatis. nam eadem est ratio: nimirum quia lex non recepta vim non habet; & ita ius antiquum manet in vigore.

Tertiò,

60 Tertiò, Requiritur animus profitendi. si enim hic absit, ita vt nec tacitè nec expressè intendas profiteri, nulla est professio; quia nec votum, nec vlla promissio per se obligat sine voluntate obligandi; cùm tota hæc obligatio à libera voluntate pendeat, vt dictum est c. 40. nu. 5. & 6. Dico *per se*; quia potest obligari ratione scandali, vel damni vitandi, quod sequeretur si promissio exteriùs facta non præstaretur. vnde si horum periculum absit, qui sic professus est, posset fugere & recipere se ad exteras Prouincias.

3. Animus profitendi.

Quartò, Vt non fraude vel metu inductus, de quo suprà cap. 17. dubit. 5. & 6. & cap. 40. dubit. 2. & 3.

4. Nō fraude vel metu impulsus.

61 Quintò, Vt fiat consensu eius, cuius est incorporare Religioni. Ita Nauarrus cōment. 4. de Regul. n. 74. Silu. Religio 3. q. 19 & alij omnes. Ratio est, quia nulla professio est valida, nisi duæ personæ concurrant, quarū altera se obliget Religioni, tradendo se in Ius eius & obstringēdo ad manendum in ea; altera Religionem obliget illi, recipiendo illum in filium, & Iura reliquorū illi communicando. continet enim professio obligationem reciprocam inter eum, qui illam facit, & qui recipit; iuxta cap. Ad Apostolicam. 16. de Regul. & cap. Porrectum, eodem. vbi optimè Panor. nu. 10. & 11. & Nauarr. lib. 3. de Regularib. consilio 5. Debet autem hic consensus esse liber, non fraude aut metu iniusto extortus, sicut in alijs contractibus. Vnde si Prælatus metu graui iniustè ad id incusso cogatur aliquem admittere ad professionem, professio erit inualida. quia in contractibus ex vtraque parte requiritur libertas. Confir. quia ad valorem professionis non minùs requiritur admissio & receptio quàm traditio: ergo sicuti ad firmitatem professionis requiritur libertas in traditione; ita etiam in receptione. Hæc potestas ordinariè est apud Prelatum; eius enim est incorporare congregationi, huiusque priuilegia & Iura communicare, qui illi præsidet. Debet hîc etiam (nisi aliud consuetudo vel regula præscribat, aut priuilegium aliud concedat) adhibere consilium Capituli: quia regula Monachorum præscribit Abbatem prçcipua quçque cum consilio Capituli debere explere: admissio autem vnum est ex præcipuis. Vnde sequitur admissionem esse irritam iure communi, si absque illo consilio fiat: quia vbi à iure requiritur consilium, nisi adhibeatur, actus est nullus, cap. Nouit. 4. de his, quæ fiunt à Prælato, iuncta Glossa. non tamen tenetur consilium illud sequi, sed satis est exquirere & intelligere, vt docet Silu. v. Religio 3. qu. 13. Alij tamen putant non sufficere consilium, sed etiam requiri consensum. Probari potest ex cap. Ea noscitur. 6. de his, quæ fiunt à Prælatis, &c. vbi requiritur consensus maioris vel sanioris partis Conuentus, vt præsentatio vel collatio per Abbatem facta, sit valida. Vnde hęc sententia iure communi videtur verior. Verùm spectanda maximè est in huiusmodi recepta consuetudo, vt docet Panorm. in cap. Ad Apostolicam. nu. 11. de Regular. Episcopus etiam potest admittere ad professionem, sed tantùm in Monasterijs sibi subiectis; Siluester suprà qu. 14. quia est Superior, cui etiam Abbas subest. Si alius admittat absque mandato Prælati, professio est inualida; quia non potest Religioni incorporare. Si tamen nomine Prælati admiserit, potest Prælatus ratificare, vt docet idem Silu. Religio 3. q. 18. Ang. v. Professio nu. 1. & alij. Anteà tamen non habebit vim professionis, sed solùm voti simplicis, quia non obligat omnino & absolutè sicut professio; sed sub conditione, Si Prælatus ratum habuerit. Si autem nomine Prælati admissus non sit, non poterit Prælatus ratificare: quia *ratum nemo habere potest quod suo nomine gestum non est*, vt habetur reg. 9. de regulis Iuris in Sexto. itaque nisi rursus profiteatur, non erit professus.

5. Cōsensus Superioris.

Consilium Capituli.

Si non habens auctoritatem admiserit ad professionē.

Professus sine auctoritate admittentis.

Petes, Vtrùm ex huiusmodi professione maneat obligatus?

Respondeo, Probabile esse manere obligatum voto simplici ad ingrediendum, si velint illum recipere; quia obligauit se quantum potuit ex parte sua: cum hac tamen tacita conditione, si ipsi vicissim illum vellent recipere. vnde debet inquirere an velint; & si velint, rursus profiteri. si nolint, erit omnino liber.

Contrarium tamen etiam probabile est, & fortè verius; quia in contractibus reciprocis potest reuocari consensus & obligatio, quamdiu ab altera parte non est acceptata, nisi fortè tempus concessum sit ad deliberandum. atqui hîc non censetur acceptata; quia altera pars nullam potestatem ad acceptandum habuit. Idem accidit in emptionibus, venditionibus, & alijs contractibus. secùs est si fiat sub ratihabitione Superioris; quia tunc expectanda est illa ratihabitio, cùm in illam consenserint. vide Nauarrum l. 3. de Regul. consil. 6. nu. 4. & 5.

Sextò, Vt fiat in Religione approbata, cap. vnico, de voto, in 6. Non enim sufficit tria vota substātialia emittere, & regulam aliquam ab Ecclesia approbatam profiteri, sed debet etiam alicui Religioni approbatæ incorporari, eiusque membrum effici, idque ab eo qui incorporādi habet potestatem, vt dictum est. Vnde si quis in manibus Episcopi profiteretur regulā S. Benedicti, Augustini, vel Basilij, non ideò efficeretur verus Religiosus. Vide Nauar. lib. 3. consil. tit. de Regular. consil. 6. Si fiat in Religione prohibita, (qualis est ea omnis, quæ instituta est post Concilium Lateran. & non approbata) non est vera professio qualis iure requiritur. vnde nec irritum reddit matrimoniū, nec impedit dominij acquisitionē. obligat tamen talis professio ad Religionem in genere, iuxta Siluestrum Religio 3. qu. 10. ex Archidiacono. quod intellige, si illa fuit mens vouentis: secùs si voluit se huic soli obstringere, non vlli alteri: quo casu videtur totum iure irritum, & nulla obligatio; quia actus non operantur vltra intentionem agentium. Præsumitur autem se huic soli voluisse obligare, nisi expressè aliud intēderit. Aduerte tamen si talis Religio prohibita permittatur in Ecclesia vt pium institutum, professionem habituram vim votorum simplicium, vt suprà nu. 14. dictum est. 62

6. In Religione approbata.

Septimò, Vt tria vota substantialia nuncupet: quia sine his non est perfecta Religio, vt ostensum dubit. 1. sufficit tamen vt id faciat implicitè, vt suprà nu. 57. dictum est. vide Panor. cap. Porrectum. num. 3. de Regular.

7. Vota substantialia nuncupanda.

Octauò, Vt nulla adsit conditio Religionis substantiæ repugnans; vt si quis profiteatur ea lege vt possit retinere sua bona, viuere suo arbitratu, ducere vxorem moriente fratre, egredi si ferre non poterit: talis enim professio est irrita, nec vllam inducit obligationem. secùs si profiteatur absolutè, quamuis anteà pactus sit vt sibi

Conditio repugnans substantiæ Religionis.

concedatur aliquod peculium, vel vt maneat domi suæ, retineatque vsum bonorum suorum, dependenter tamen ab arbitrio Superioris, vt patet cap. Insinuante, Qui Clerici vel vouent. & cap. De viduis. 27. qu. 1. de quo vide Nauarrum comment. 2. de Regul. num. 15. & 16. Post Concilium tamen Tridentinum talia pacta non possunt fieri sine Pontificis auctoritate.

9. Si impedimentum essentiale subsit. Nonò, Vt non habeat aliquod impedimentum, quod in illo Ordine censeatur essentiale: hoc enim professionem redderet inualidam. Ratio est, quia per impedimentum redditur inhabilis ad professionem huius Religionis. sicut enim constituta sunt varia impedimenta dirimentia, quibus redditur quis inhabilis ad matrimonium, vel simpliciter, vel cum hac aut illa persona; ita etiam possunt constitui impedimenta, quæ reddant inhabilem ad professionem vel simpliciter, vel in hac aut illa Religione. Si tamen admittat is, qui potest dispensare, & nouit impedimentum, valebit professio: quia admittendo tacitè videtur dispensasse. Si autem ignorauit impedimentum, altero id in examine celante, non valebit; propter causam prædictam, nimirum quia mansit inhabilis. Idem dicendum quando fuit impedimentum, sed non potuit in eo dispensare. Porrò nullum impedimentum habet vim irritandi professionem, nisi à Pontifice sit constitutum vel confirmatum, vt fusè probat Nauarr. lib. 3. tit. de Regular. consil. 5. *Impedimētum à Papa solo constituitur.* Sicut enim ipsius solius est constituere impedimenta dirimentia matrimonij ita etiam professionis: præsertim cùm Religionis & professionis ratio ab eius approbatione dependeat, vt suprà dubit. 1. nu. 11. ostensum est. Posset tamen Prælatus aliquem admittere cum protestatione non esse sibi animum admittendi, si habeat hæc vel illa impedimenta: & tunc professio esset irrita, si tale impedimentum subesset, non quòd impedimentum subsit, sed quòd animus admittendi desit. ita Nauar. suprà. Quòd si impedimentum non reddat quidem irritam professionem; tamen fraudulenter sit suppressum in examine, eaque fraus dedit causam receptioni, poterit talis professus postea eijci à Religione. vt docet Nauar. lib. 3. tit. de Regular. consil. 25. quando enim dolus dedit causam contractui, vel est irritus, vel certè in irritum reuocabilis, iuxta ea quæ dicta sunt suprà cap. 17. dubit. 5. Nec obstat quòd professio semel valida, non possit irritari: quia id verum est, quoad obligationem erga Deum, non autem quoad illam quæ est inter Religiosum & monasterium.

Decimò, Vt persona sit sui iuris, alteri non obnoxia. hinc professio serui absque consensu domini, & viri absque consensu coniugis consummato matrimonio est inualida, vt patet ex dictis suprà dubit. 3. Ratio est, quia per professionē traditur potestas & quasi dominium corporis Religioni. atqui isti non habent potestatē sui corporis, ergo non possunt illam tradere. nemo enim potest id quod est alterius dare alteri absque eius cōsensu. itaque requiritur consensus expressus: nec in re tanti momenti & præiudicij sufficit dissimulatio. Etsi enim is qui tacet consentire videatur, quando agitur ipsius commodū: non tamen quando præiudicium. Deinde vt iste consensus non sit metu graui vel dolo extortus. Si vxor absque dolo alterius & sponte consensit, valebit quidem professio viri: si tamen ipsa non vouit continentiam aut ingressum Religionis, nec potest induci vt id faciat, restituendus ei erit maritus iuxta cap. 1. de conuers. coniugat. tenebitur tamen maritus redire ad Religionem, simulatque ab illius iugo liberatus fuerit. Vide suprà dubit. 3.

Petes Primò, Vtrùm quando professio fuit irrita defectu ætatis, vel quia professus est ante exactum annum probationis, vel quia metu fraudéve impulsus; & multos annos mansit in Religione, possit egredi? 63 *An possit egredi.*

Respondeo, Posse, si absit scandalum: quia vt habet regula Iuris, ***Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.*** Quod limita, nisi posteà sciens esse irritā, ratificauerit, vel certè nisi expressè ita apud se statuerit, Volo illam esse validam; etiamsi fortè ob aliquam causam ab initio valida non fuisset. nō enim sufficit illam ratificare ex eo quòd putet ab initio fuisse validam; quia hæc ratificatio proficiscitur ex errore; vnde non est libera, ac proinde non inducit nouam obligationem. Vide Nauarrum in Summa cap. 12. n. 71. & comment. 4. de Regul. num. 71. & 75. Vt autem hæc res absque scandalo fiat, & ne fraus aliqua subsit, statuit Concilium Trident. sess. 25. de Regularibus cap. 19. *Constitutio Conc. Trid.* ***vt quicumque Regularis prætendat se per vim & metum ingressum Religionem, aut etiam dicat ante ætatem debitam professum fuisse, aut quid simile: velitque habitum dimittere quacumque de causa, aut etiam cum habitu discedere sine licentia Superiorum; non audiatur, nisi intra quinquennium tantùm à die professionis; & tunc non aliter, nisi causas, quas prætenderit, deduxerit coram Superiore suo & Ordinario. Quòd si anteà habitum sponte dimiserit, nullatenus ad allegandam quamcumque causam admittatur, sed ad Monasterium redire cogatur, & tamquam apostata puniatur. Interim verò nullo priuilegio suæ Religionis iuuetur.*** hæc Concil.

Vbi notandum Primò, Tria requiri à Concilio, vt inualidè professus reclamans possit audiri. 64 *Tria requiri vt possit reclamare.*

Primum, Vt reclamet intra quinquennium, nimirum à tempore professionis computandum.

Secundum, Vt causas nullitatis quas prætendit, coram Superiore suo & Ordinario deducat.

Tertium, Vt non dimiserit habitum ante hanc deductionem.

Si aliquid horum absit, vult Concilium vt non audiatur, nimirum ad eum finem vt iuridicè declaretur liber à vinculo Religionis.

Notandum Secundò, Quod dicitur, ***Nullatenus audiendum si habitum dimiserit***; statutum esse in pœnam, vt patet ex verbis sequentibus. vnde non habet locum, si bona fide ad tempus habitum deposuerit: item si habitum resumat. intelligendum enim ex æquo & bono, nempe si habitum dimiserit ita vt non resumpserit. Si enim resumat, est audiendus, vt probat Nauar. comment. 4. de Regular. in fine. Similiter illud, ***Non esse audiendum nisi intra quinquennium***, &c. intelligendum videtur cum simili exceptione, nempe, nisi toto illo quinquennio impotentia reclamandi durauerit, vt docet in simili Glossa in cap. 2. de Regular. *Impotentia reclamādi.* Vbi statuitur, vt qui post annos pubertatis per vim clericus (id est monachus, vt Doctores communiter exponunt) factus est, permaneat in illo statu, nisi ipse, vel parentes eius intra annum apud Principem, Episcopum vel Nuntium Apostolicum reclamauerint. vbi Glossa, ***Intellige,*** inquit,

inquit, *si potuit reclamare*. Idem colligitur ex cap. 1. de ijs, quæ vi, &c. Vbi mulieri non obfuit quòd durante metu viri non reclamauerit. Confir. quia decretum Concilij nititur præsumptione ratificationis intra illud tempus factę. atqui hæc pręsumptio non habet locum, si impotentia reclamandi *Ignorantia* durauit. Ad hanc impotentiam videtur etiam pertinere ignorantia impedimenti: quia hæc non minùs reddit impotentem ad reclamandum quàm metus. Vnde Panorm. in cap. Vidua. 4. num. 7. de regular. dicit, Data ignorantia cessare præsumptionem. Itaque quando de impotentia constaret, putarem iure ordinario absque alia in integrum restitutione audiendum. Idem dicendum quando suberat impedimentum perpetuum, aut temporale durans vltra quinquennium. quia tunc non potest præsumi ratificatio.

Verùm quia regulariter de impotentia reclamandi non constat, opus est plerumque restitutione in integrum, vt quis audiri possit. Nam Concil. absolutè statuit post quinquennium non esse audiendum: puta, iure ordinario. Itaque hoc seruandum, nisi constet de impotentia reclamandi. Ratio est, quia Concil. intra illud tempus præsumit illum ratificasse professionem, & vult ita à iudicibus Ecclesiasticis præsumi, & illum pro professo *Præsumptio iuris & de iure.* haberi. Vnde silentium illud quinquennij inducit pręsumptionem iuris, & de iure; contra quod non admittitur probatio: idque ad tollendas inquietudines, sollicitationes, & scandala quæ euenirent, si sine fine liceret religiosis in iudicio suam professionem oppugnare.

Simili modo cap. 2. de regular. inducitur præsumptio iuris & de iure, ex eo quòd quis intra annum à professione per vim facta non reclamarit. Et cap. Vidua, eodem tit. inducitur similis præsumptio ex eo quòd vidua nouitia se actibus professarum immiscuit, inter velatas oblationem Deo offerendo.

Simili modo inducitur pręsumptio ratificationis matrimonij metu contracti ex habitatione sesquianni. cap. Ad id. 21. de sponsalibus. Et olim ante Concilium Trident. ex copula carnali post sponsalia habita, nascebatur præsumptio matrimonij. cap. Is qui. 30. eodem. Et contra huiusmodi præsumptionem non admittitur in foro externo iuramentum nec probatio per testes, vt habetur tribus proximè notatis cap. quia ius ex huiusmodi indicio pręsumit consensum (vnde vocatur præsumptio iuris) & statuit vt iudices consensum pręsumant, & ita iudicent: ideoque dicitur præsumptio de iure; nimirum quia iure constituta, vt ex ea in foro externo iudicetur. Et hæc est causa cur contra illam non admittatur probatio, aut iuramentum.

65 Notandum Tertiò, Non manere tamē tales sine remedio: etsi enim contra præsumptionem iuris, & de iure nō admittatur probatio in iudicio ordi- *Restitutio in integrum* nario; datur tamen ex causa restitutio in integrum iure extraordinario, vt ex Menochio probat Sancius lib. 7. de matrim. pag. 253. & colligitur apertè ex L. Si mater. 7. de except. rei iudicatæ. vbi datur restitutio contra sententiam, quæ transijt in rem iudicatam (quod locum habet etiamsi tres sententiæ conformes datæ fuerint,) & tamen pro tali sententia est præsumptio iuris, & de iure, per quam omne ius agēdi amittitur. Et cap. Coram. 7. de in integrum restitutione dicitur non audiendam Ecclesiam post terminum peremptorium; tamen ibidem per beneficium restitutionis conceditur eadem actio ad certum tempus. Pari modo *Restitutio minoris.* in præsenti casu potest restitui ius agendi, quod per lapsum quinquennij amissum erat, minoribus quidem duplici ex causa. Primò, ratione minoris ætatis, etiamsi intra illud tempus sciuerint suam professionem esse irritam, & potuerint reclamare: sicut ijsdē datur restitutio contra pręscriptionem, etiamsi illis scientibus & negligentibus facta sit. Secundò, ratione impotentiæ reclamandi, siue ex metu, siue ex ignorantia prouenerit. Maioribus *Maioris.* autem solùm ex vna causa, nimirum ratione impotentiæ reclamandi, quam prætendunt, siue ex metu, siue ex ignorantia. Ita Sancius suprà, & Nauar. d. comment. 4. n. 76. dicit, *si metus vel impotentia reclamandi plus quinquennio durauit, posse illum audiri vel iure vel restitutione.* vide suprà cap. 6. dubit. 18. vbi ostensum est quando maiori, & quando minori detur restitutio in integrum contra præscriptionem. Eadem est ratio in præsenti negotio. Ignorantia tamen iuris non proderit maiori in foro externo; quia non excusat, nisi sit rusticus, minor, vel mulier: in his enim ignorantia iuris toleratur, vt dictum est suprà ca. 6. nū. 17. Addit Sancius probabile esse in foro conscientiæ, maiorem, etsi intra quinquennium sciuit suam professionem esse inualidam, & non reclamauit, posse ni- *Potest negare se sciuisse.* hilominùs reclamare post quinquennium, & negare cum iuramento se sciuisse suam professionem fuisse inualidam, nimirū cum hac restrictione tacita, *ad eam ratificandam*; sicut innocens rogatus à iudice an illac transierit vbi cadauer iacebat, potest negare cum iuramento se illac transiuisse. Iudex enim rogat de transitu, vt ex eo sumat indicium homicidij: at ille non sic transiuit. simili modo qui ante Concil. Trident. cognouerat sponsam animo fornicario, rogatus à iudice poterat negare cum iuramento se eam cognouisse. Nam iudex rogabat de actu, vt ex eo præsumeret matrimonium. at ille talem actum qui matrimonium efficeret, non habuit. Idem dicendum quotiescumque iudex procedit ex falsa præsumptione, interrogans aliquid, vnde sumeret indicium falsum aut falsam præsumptionem facti. Vide suprà cap. 31. dubit. 3. num. 14.

Notandum Quartò, Eum qui non potest obti- *An possit fugere.* nere restitutionem vt audiatur, eò quòd non possit probare ignorantiam professionis inualidæ, aut aliud impedimentum, posse fugere, modò sine scandalo; nec teneri ad regulam, nisi ratione scandali, vt docent Nauar. comment. 4. num. 77. & 78. & Sancius suprà. quia re vera non est professus. Simile est in matrimonio pręsumpto. Potest enim vir fugere non obstante præcepto Ecclesiæ, vt passim tradunt Doctores. Neque sanè Conc. Trident. illum intendit obligare in conscientia ad manendum in religione. Nam præterquam quòd procedat ex præsumptione, totum præceptum suum dirigit ad iudices Ecclesiasticos, instruens eos quid in foro externo seruare debeant. Imò oblata commoda occasione tenetur fugere, vel ratificare suam professionem. quia non potest frui commodis Religionis & sustentatione, nisi velit esse Religiosus, aut nisi res ita sint constitutæ, vt non possit se subducere sine scandalo. quamdiu autem non potest se subducere, non tenetur ratificare suam professionem, etiamsi culpa ipsius

professio fuisset irrita; vt si fictè fuisset professus, vt docet Sancius suprà, & Henriques lib. 1. de matr.c.11. n.11.quia religio est res tanti momenti, vt non possit infligi in pœnam, sed spontè suscipi debeat, vt suprà dubit.4.ostensum est. Simili modo qui fictè contraxit matrimonium, non tenetur ratificare, si aliud damnum quod præponderet secutum non est. Quo casu expectando commodam occasionem, potest ille quidem alimenta percipere ex monasterio, sed cum animo compensandi, vel tunc sua industria, vel posteà: qui causam damni sua fictione dedit. Tenetur abstinere à Prælatura, quantum sine nota potest: si non potest, acceptet; & gesta per eum erunt valida ratione tituli colorati, communis erroris, & vitij occulti, iuxta ea quæ diximus cap. 29. dubit. 18. Tales tamen, præsertim quando culpa intercessit, non poterunt frui priuilegijs Religionis, vt indulgentijs, irritatione votorum à Prælato, ordinatione absque dimissorijs & similibus, vt notat Sancius: nisi quando id absque graui nota non possunt declinare.

66 *Ratificatio professionis.* Petes Secundò, quid requiratur ad ratificandum huiusmodi inualidam professionem. Resp. Primò requiritur notitia illius inualiditatis, alioquin ratificatio non erit libera: nisi quis fortè velit expressè illam esse ratam, etiamsi ab initio fuisset inualida, vt suprà nu.63. dictum est.

Secundò, vt intendat illam ratificare: est enim nouum votum. vnde requiritur formalis intentio: neque sufficit negatiuè se habere; quia voti vinculum non contrahitur nisi voluntate positiua, sicut nec matrimonij; maximè cùm hæc res sit maximi momenti, totum vitæ statum spectans. *In dubio teneris.* In dubio vtrùm consenseris, verius est te teneri; quia præsumptio iuris tibi aduersatur. itaque si post lapsum quinquennij dubitas an ratificaueris intra illud tempus, teneris. Idem dicendum, si dubitas an in actu professionis consenseris; item an liberè consenseris an metu. præsumitur enim consensus, & liber consensus ex ipso actu externo professionis tacitè vel expressè. quia naturaliter comitari solet. itaque teneris; nisi de contrario, saltem per probabiles rationes, tibi constet.

Contrarium insinuat Henriques lib. 1. de matrim.cap.11. Qui æquali, inquit, dubio nescit an consenserit (sicut olim quando sponsalia per copulam affectu maritali transibant in matrimonium) potest se liberum censere ab onere matrimonij; sicut ab onere dubij voti. sed quod diximus, verius est ob rationes allatas.

Tertiò, secundùm probabilem quorumdam sententiam, si nouitiatus fuit inualidus, requiritur eius repetitio; vt si ante completam pubertatem factus: si cum inhabilitate ad illum Ordinem. Ita tenet Nauar. lib.3.de regular. consil.5. nu.19.

Non requiritur repetitio nouitiatus. Sed contrarium est verius, vt rectè docet Sancius. Nouitiatus enim non requiritur, nisi vt ingressurus experiatur austeritates Ordinis, & Ordo ipsius mores; vt habetur cap. Ad Apostolicam. 16. de regular. atqui hoc fieri potest, etiamsi Nouitius sit inhabilis, aut aliud vitium subsit admissioni.

16 *Vtrū noua acceptatio Prælati.* Quartò, Requiritur noua acceptatio Prælati; sicut quando matrimonium fuit irritum ob aliquod impedimētum, requiritur nouus consensus vtriusque; ita Azorius lib.14.c.4.q.7. Sed contrarium est verius, siue ex fictione aut metu professio fuerit irrita (vt docet Sà v.Religio, n.23.& Nauar.lib.3.tit.de regular. consil.24.) siue ex inhabilitate aliqua temporali, ratione defectus ætatis, anni probationis, &c. vt docet Nauar. consil. 35.n.3.& 46. n.2. siue ex inhabilitate perpetua, vt docet Sancius; qualis in quibusdam religionibus est esse ortum ex Iudæis, vel Mauris; commisisse homicidium, &c. Sublata enim ista inhabilitate per dispensationem sufficit ratificatio Religiosi. Ratio est; nam in primo casu cùm ex fictione vel metu fuit inualida professio, cùm persona esset habilis, admissio fuit valida ex parte admittentis: vnde cùm maneat virtute (nam habetur à Prælato pro Religioso) solùm requiritur consensus ex parte admissi; sicut in matrimonio & alijs contractibus, vt ostensum est suprà, cap.17. dubit.11. In secundo & tertio, cùm persona est inhabilis, fuit etiam admissio, & consensus Prælati inualidus, ac proinde deberet repeti, nisi aliunde suppleretur. Sed hîc suppletur à Summo Pontifice, qui est supremus Prælatus omnium Religionum, habens potestatem admittendi omnes. Colligitur cap. 1. de regular.in 6.vbi statuit Innoc. IV. vt professio, quę erat irrita defectu ætatis, conualescat, si in legitima ętate eam expressè ratam habeat, vel professorum habitum suscipiat, & per triduum sine alia probatione gestet: vel vbi non est distinctio habitus Nouitiorum & Professorū, habitum per annum gestet. Idem de ratificatione statuitur ab Alex. III. cap. Ad nostram. 8. & cap. Significatum. 11. Extra. de regularibus. quibus locis non requirunt aliam Prælati admissionem: sed ipsi statuentes talem ratificationem expressam vel implicitam valere, Religiosum admittunt. Confirm. quia Concil. Trident. præsumit silentio quinquennij ratificari professionem. & cap.2. de regular. præsumitur ratificari silentio vnius anni. ergo non requiritur noua admissio. Secùs est in matrimonio, quando subest impedimentum. quia Pontifex non potest supplere defectum consensus coniugis, eius loco consentiendo: potest tamen supplere defectum consensus Prælati; quia est supremus Prælatus, vt dictum est.

Aduerte tamen hæc locum non habere, quando Superior, nullitate professionis intellecta, repugnat admissioni, volens ob aliquam causam illum eijcere. Non enim Pontifex intendit admittere ratificationem, Superiore positiuè repugnante; quæ species facti mihi nuper fuit proposita.

DVBITATIO VIII.

Quam vim habeat professio in Religione approbata.

IN professione continentur tria vota solemnia, quibus homo se totum Deo & Religioni obstringit & dedicat. Itaque ratione diuersorum votorum habet diuersos effectus. 67

Primò, Transfert Religiosum in Ius & potestatem Ordinis & Superiorum, faciens membrum illius: ita vt Superiores possint illum, si discesserit, apprehendere sua auctoritate tamquam rem suam, & reducere ac punire; sicut dux belli militem desertorem, maritus vxorem fugitiuam, dominus seruum fugitiuum. facit hoc professio ratione voti *obedientiæ*; non præcisè quatenus hoc 1. *Transfert Religiosum in Ius Ordinis*

votum

votum obligat Deo, sed quatenus continet tacitam vel expressam promissionem erga Superiorem, & sui traditionem in corpus Religionis, coniunctam cum legitima acceptatione Superioris. Idem facit in Societate votum obedientiæ simplex peracto biennio. Superior enim à Summo Pontifice habet omnem iurisdictionem ex parte principij agentis necessariam; sed per votum obedientiæ modo iam dicto fit applicatio materiæ, in quam hæc iurisdictio se exerat.

An fugiens peccet contra Iustitiam.

Hoc ius Superioris secundùm quosdam non est Iustitiæ strictæ, sicut ius ducis in militem, domini in seruum, mariti in vxorem; quorum obligatio est propter mutuum, vel alterius commodum; (quia Religiosus non obligauit se Ordini vel Superiori propter commodum ipsorum, sed propter suam salutem, vt ab ipsis rectè gubernetur) sed est ius obedientiæ, quod Superiori competit in inferiorem: vnde per fugam non peccat contra iustitiam, sed contra obedientiam & fidem debitam Superiori & Ordini, & contra Religionem debitam Deo. quæ sententia probabilis est, eamque tenet Bañes qu. 62. art. 2. dubit. 6. & quidam alij recentiores.

Verius tamen puto peccare etiam contra iustitiam; quia inter Religiosum & Religionem est contractus quidam, per quem ille se tradit in potestatem Religionis ad obsequium Ordinis, & vicissim Religio se illi obstringit ad illum tractandum tamquam filium: vt ostensum est dubit. 7. vnde in hoc contractu non solùm spectatur commodum priuatum Religiosi, sed etiam publicum communitatis. vide suprà c. 8. dub. 3.

68 *2. Inhabilitat ad matrimonium.* Secundò, Facit inhabilem ad matrimonium contrahendum, ita vt si tentet contrahere, sit irritum; cap. Quod votum, vnic. de voto in 6. habet hoc ratione voti *castitatis*; non præcisè, alioquin quoduis votum castitatis id efficeret; neque quia acceptatum ab Ecclesia; quia votum castitatis emissum publicè in manibus Episcopi id non facit, cùm tamen ab Ecclesia sit acceptatum: sed facit ex vi constitutionis Ecclesiæ, quæ vt illud votum meliùs seruaretur, illi in professione hanc vim annexuit, vt colligitur apertè ex dicto cap. Quod votum, vbi dicitur, *voti solemnitatem, quoad matrimonium dirimendum, ex sola Ecclesiæ constitutione esse inuectam.*

Obiectio. Dices, Homo per professionem tradit se Deo & Religioni: ergo si posteà tradat coniugi, iure naturæ est inualidum: sicut quod tibi donaui & tradidi non possum alteri validè donare.

Resp. Respondeo negando consequentiam, Non enim per vota tradit potestatem corporis sui ad vsum matrimonij, sed se tradit Religioni vt ab ea gubernetur; Deo verò, vt ipsi sit velut donarium consecratus; quæ traditiones non inducunt vinculum repugnans vinculo matrimonij, (nam hęc vincula simul stare possunt; vt patet quando coniuges communi consensu vouent continentiam, vel etiam profitentur in Religione) sed solùm repugnans vsui matrimonij. Itaque nec professio nec votum continentiæ irritum reddit contractum matrimonij superuenientem iure naturæ; sed solùm iure ecclesiastico. Hoc tamen ius antiquum esse colligitur ex Concil. Carthag. 4. cap. 104. cui D. Augustinus interfuit; & ex multis Canonibus 27. qu. 1. cap. Viduas. ex Gregorio, cap. Quæ autem. Innocentij I. cap. Impudicas. ex Concilio Triburiensi, &c.

Tertiò, Matrimonium ratum nondum consummatum anteà contractum dissoluit. Est fide tenendum, vt patet ex Concil. Trident. sess. 24. can. 6. *Si quis dixerit matrimonium ratum non consummatum, per solemnem Religionis professionem non dirimi, anathema sit.* Idem patet cap. Ex parte. Innocentij III. cap. Verùm. & cap. Ex publico. Alexandri III. de conuers. coniugat. 69 *3. Soluit matrimoniū ratum.*

Quo iure. Petes, Quo iure professio id faciat?

1. sententia, Iure naturæ. Est triplex sententia. Prima est, Iure naturæ id facere. ratio est, quia est mors quædam spiritualis; ac proinde potest dissoluere vinculum spiritale, quale est matrimonij rati, vtpote ex solo consensu ortum: sicut mors naturalis soluit vinculum matrimonij consummati, quod est carnale, ortum ex copula. Deinde quia iure naturæ licitum est transire ad statum perfectiorem; quando nulli per hoc fit iniuria. hîc autem nulli fit iniuria; quia Ius concedit: ergo, &c. Ita videntur sentire multi Doctores in 4. distinct. 27. D. Thomas, Richard. Durand. Palud. Lopez p. 2. cap. 39. & nonnulli alij. Hęc sententia non est improbabilis.

Sed verius est professionem non habere hanc vim iure naturæ. Primò, Quia hæc vincula non repugnant; possunt enim simul stare. Secundò, quia alioquin matrimonium iure naturæ potiùs dicendum esset solubile quàm insolubile; suppeteret enim commune quoddam remedium, quod vi sua naturali illud dissolueret. Tertiò, Si professio ideò soluit matrimonium ratum, quia est status perfectior; etiam soluet matrimonium consummatum, saltem quando nulla est proles, & coniunx consentit: hoc autem constat esse falsum. Quartò, Professio non est vera mors, sed metaphoricè dicitur mors, quia vita mundana deseritur. Vnde non sequitur solui matrimonium ratum: sicut nec aliç obligationes priores professione soluuntur. Quintò, Quia matrimonium est vinculum non omnino spiritale, cùm ex mutua corporum ad vsum corporalem traditione nascatur. quomodo ergo ex natura rei soluitur vinculo merè spiritali? Sextò, Si ratio naturalis consulatur, professio superueniens matrimonio potiùs videtur esse irrita, quàm matrimonium dissolui; quia res huic tradita, non potest validè tradi alteri. Denique professio iure naturę non dirimit matrimonium contrahendum: ergo multo minùs dirimit iam contractum. Antecedens patet. Quia quatenus professio respicit Deum, est solùm promissio sicut votum simplex; non autem propriè traditio: atqui promissio non priuat dominio rei promissæ. retinet ergo talis dominium sui corporis; ac proinde poterit validè illud tradere coniugi. Quatenus autem respicit Religionem, sic continet quidem traditionem sui, sed non magis priuat dominio corporis quàm seruitus. Quare sicut seruitus iure naturæ non dirimit matrimonium contrahendum; ita nec professio, sed id habet ex iure ecclesiastico.

2. Iure diuino. Secunda sententia est, Professionem habere hanc vim iure diuino positiuo: nam concessu & ordinatione Christi, matrimonij contractum habere hanc tacitam conditionem, Nisi ad Religionem ante consummationem me contulero. Ita

multi recentiores, Victoria, Sotus vterque, Ledesma vterque, Angelus, Corduba, Henriquez, & alij, quos citat & sequitur Sanches lib. 2. de matrimonio, disput. 19. nu. 3. Probatur, quia initium huius rei non inuenitur in iure ecclesiastico, sed à principio nascentis Ecclesiæ fuit in vsu: nam beata Thecla contracto matrimonio, & nondum consummato, sponsum deseruit, & se Deo consecrauit, teste Ambrosio lib. 2. de virg. col. 3. Idem fecerunt S. Alexius, teste Metaphraste, & S. Cæcilia, vt habetur in eius gestis, & S. Macharius, vt refert Gratianus ex Hieronymo cap. 26. Scripsit nobis. 27. qu. 2. Hæc quoque sententia est valdè probabilis.

3. Iure ecclesiastico. Tertia est, Id prouenire ex iure ecclesiastico iam inde à temporibus Apostolorum instituto: quæ sententia videtur verior; eamque docet Michael Medina lib. 5. de continentia sacrorum hominũ, cap. 86. & 87. Henricus quodlib. 5. qu. 35. Hostiensis, Ioannes Andreas, & Antonius de Butrio in cap. Ex publico, de conuersione coniugat. Felinus consil. 26. & multi alij. Probatur Primò, Si professio iure diuino dirimeret matrimonium ratum iam contractum, non solùm id faceret in Religione approbata, sed etiam in non approbata; quia hæc quoque est status perfectionis, (etsi non habeat omnem eam excellentiam, & firmitatem, quam habet Religio approbata) & continet consilia Christi, & multis sæculis non solent Religiones approbari, sed sensim ipso vsu permittebantur ab Episcopis, nec dabatur Superioribus Iurisdictio spiritualis. Confirmatur, quia professio in Religione approbata & non approbata non differunt iure diuino, sed solùm ecclesiastico. Secundò, Idem facerent vota simplicia in Societate, & vota Coadiutorum formatorum præcisa omni alia ordinatione Ecclesiæ; quia per hæc efficitur quis verus Religiosus Religionis approbatæ, vt suprà dubit. 1. ostensum est: atqui id verum non est; ergo, &c. Tertiò, Si professio iure diuino id facit, sine dubio id habet ratione voti castitatis; eò quòd vsus matrimonij repugnet huic voto: ergo etiam votum castitatis emissum in manibus Episcopi id faciet: quod constat esse falsum. Confirmatur, quia exempla, quæ ipsi adferunt magis probant de voto castitatis, quàm de professione Religionis approbatæ: illi enim Sancti non sunt professi aliquam Religionem approbatam; sed vel castitatem tantùm, vt sanctus Alexius, S. Cæcilia, & S. Thecla; (quamuis huius exemplum non vrgeat, cùm maritum ob infidelitatem relinquere potuerit) vel vitam eremiticam, vt S. Macharius. Quartò, Professio Religionis non reddit iure diuino irritum matrimonium contrahendum, sed solùm ex constitutione Ecclesiæ, cap. Quod votum, de voto in Sexto: ergo multò minùs illo iure dirimit iam contractum: hoc enim est multò difficilius. Confirmatur, quia professio hoc habet ratione solemnitatis; sed solemnitas est ex institutione Ecclesiæ: ergo habet ex institutione Ecclesiæ. Quintò, Pontifex potest ex causa graui dissoluere matrimonium ratum, vt probabilior opinio tenet: atque hîc est sufficiens causa, nimirũ transitus ad statum perfectionis, ad Christi consilia, & imitationẽ: ergo potuit statuere vt in hoc casu dissolueretur: ergo nõ est recurrendum ad ius diuinũ. Confir. Quia summus Pontifex debet habere omnem potestatem necessariam ad suauem & humanæ fragilitati accommodatam Ecclesiæ gubernationem; iugum enim Christi suaue est, & humanæ conditioni attemperatum. atqui suauis gubernatio Ecclesiæ, & saluti animarum accommodata postulat, vt vinculum matrimonij non consummati ob grauissimas causas interdum relaxetur, vt experientia constat. ergo oportuit summum Pontificem habere hanc potestatem. Idem dicendum de relaxatione votorum & professionis. Confirm. Secundò, quia cùm summus Pontifex sit Vicarius Christi Domini ad Ecclesiam in eius absentia regendam, nec ad Christum in hac vita sit recursus, quantauis inciderit difficultas; oportet illum habere omnem potestatem quam decet habere Vicarium perpetuum in regno remotissimo, cùm ad regem nullum est refugium, quæ potestas valdè est affinis potestati ipsius regis. Vnde sicut talis vicarius posset in quibusdam legibus sui regis grauissima aliqua causa vrgente dispensare: ita mirum videri non debet si Pontifex in quibusdam iuris diuini (nempe quorum obligatio non est à Deo immediatè imposita, sed nititur actu humano, illumque supponit sicut obligatio matrimonij rati & voti; & si maneret, saluti detrimentum vel impedimentum graue adferret) dispensare possit. Sed de hoc alibi plura.

Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo; Id solùm probare hoc Ius esse antiquissimum, sicut & multa alia, quæ Apostoli, vel Pontifices primis temporibus constituerunt, quorum institutio non inuenitur in iure scripto, vt suprà dictum est. Exempla illa, si quid probant, probant non solùm professionem Religionis approbatæ soluere matrimonium ratum, sed etiam professionem castitatis, & vitæ eremiticæ; & fortasse ita olim fuit ex ordinatione Ecclesiæ: sed posteà statutum est vt sola professio Religionis approbatæ hanc vim habeat.

Quartò, Professio priuat omni dominio bono- 70
rum mobilium & immobilium, & reddit inhabilem ad illud, cap. 7. Quia ingredientibus. 19. q. 3. & cap. 9. Si qua mulier. ibidem; quod cap. ex Iure Ciuili, Authent. de Sanctiss. Episcopis, collat. 9. §. Si qua mulier, translatum est, & Iure Canonico approbatum. *Dominio priuat*, ratione voti *paupertatis*, quia hoc votum in professione continet non solùm abdicationẽ vsus independentis, sed etiam omnis dominij: hoc enim perfecta paupertas requirit, estque secundum consilium Domini, Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus; & habebis thesaurum in cælo.* Idem statuit Ecclesia in Religione faciendum, vt tum ex dictis Canonibus patet, tum ex cap. Monachi. 2. cap. Super quodam. 4. & cap. Cùm ad Monast. 6. de statu Monachorum. *4. Priuat dominio.*

Dices, Quid si quispiam dum profitetur, intendat dominium non abdicare, sed retinere, saltem ad tempus?

Si intendat non abdicare dominium. Respondeo, Eo casu non fore validam professionem, ac proinde talem non fore Religiosum, spectato iure communi. & quidem si ita intendat retinere dominium, vt non sit paratus illud abdicare quando Superior iusserit, professio erit omnino irrita: quia non intendit se obligare ad id, quod est de substantia status religiosi.

abdi-

abdicatio enim dominij saltem in præparatione animi & quoad vinculum abdicandi, ad substantiam Religionis pertinet. Si verò solùm intendat retinere dominium ad tempus, & posteà quando Superiori videbitur illud à se alienare, maior difficultas est, quia id statui Religionis non repugnat. Nihilominùs certum videtur, stante Iure communi talem actum non habere vim professionis, nec constituere hominem in statu religioso. Primò, Quia professio iure communi includit actualem abdicationem; ita vt nulla fiat in Ecclesia sine tali abdicatione. vnde qui profitetur, hoc ipso priuatur dominio, perinde ac si naturaliter moreretur, & heredes ei tamquam mortuo succedunt. Secundò, Si quis non intenderet se in omnibus secundùm regulam subijcere Superiori, sed aliquid exciperet, in quo sit sui iuris & arbitrij; aut si pro certo tempore non vellet se obligare nisi ad castitatem coniugalem, non valeret professio: ergo etiam non valebit, si non velit abdicare dominium: Itra enim hæc omnia æquè ad professionem requirunt. Tertiò, Quia Prælatus non habet potestatem ad acceptandum talem actum tamquam sufficientem ad incorporandum Religioni; nam Ius ei resistit, & est contra essentialia regulæ.

Dupliciter potest haberi intētio proprij. Notandum tamen hanc intentionem retinendi proprium, posse dupliciter haberi in professione. Primò, ex errore priuato, ita tamen vt iste error non sit causa professionis, nec illam restringat, & tunc non irritat professionem; sed per accidens ei coniungitur. Ille enim intendit profiteri absolutè sicut oportet, sed priuato errore putat se posse retinere proprium saltem ad tempus: qui error non vitiat professionem, cùm illam non afficiat, neque limitet. Simile est in matrimonio, vt si putes te posse seruare continentiam in eo statu, vel ingredi religionem quando placebit, nihilominùs absolutè contrahas cum animo te obligandi absolutè, & absque limitatione, ad ea quæ ratio matrimonij requirit.

Secundò, Si error sit causa professionis; vel saltem si ita intendas, vt professionem restringas, nolendo te nisi hoc modo obligare; & tunc professio erit irrita. Error enim iste est circa substantiam professionis & obligationis. vnde tollit cōsensum necessarium, non minùs quàm cùm est error circa substātiam materię, vt patet ex dictis suprà ca. 40. dubit. 2. Pari modo intentio illa restringit vim professionis, tollendo id quod iure communi ad eius substantiam pertinet, nimirum vim abdicandi dominij. & retinet ius illi repugnans. Vnde puto nullam in foro cōscientię ex tali professione oriri obligationem, nisi fortè independenter à valore professionis intenderet se ad aliquid obligare.

Dixi, *stante Iure communi*, quia Ecclesia nouo iure vel priuilegio posset talem professionē, tamquam sufficientem ad incorporandum Religioni, & ad reliquos affectus professionis suo tempore inducendos, admittere; & tunc valida esset.

71 *Inducit inhabilitatē.* *Inhabilitatem ad dominium* inducit, non ratione voti paupertatis præcisè, quia non ideò quis est incapax Iuris & dominij quòd Deo paupertatem promiserit: nec ratione tacitæ renuntiationis; quia aliud est se dominio spoliare, aliud inhabilem se ad illud reddere; sed id prouenit ex duabus alijs causis. Prima est, Traditio sui in Ius Ordinis; ita enim se tradit Ordini, vt partim mancipio, partim filiosfamilias comparetur; quorum neuter sibi acquirit, sed ei in cuius potestate est; vt infrà dubit. 11. dicetur. Secunda est, Decretum Ecclesiæ professioni annexum. hoc enim non solùm traditionem illam confirmat, ita vt ille non possit veluti manumitti aut emancipari sicut seruus, vel filius; aut sui iuris effici, sed etiam illum directè incapacem dominij acquirendi facit, sicut eiusdem Ecclesiæ decretum reddit profitentem inhabilem ad matrimonium. Confirmatur; quia non apparet ratio, qua quis seipsum sua auctoritate ad huiusmodi inhabilem & incapacem facere possit. quantumuis enim quis promittat, voueat aut iuret, se numquam matrimonium cum hac vel illa contracturum, aut rem aliquam comparaturum; non ideò efficitur inhabilis, ita vt si contrà faciat, sit irritum. Idem dicendum de dominij abdicatione: debet igitur hæc res ex lege & potestate Superioris prouenire, sicut irregularitas & inhabilitas ad beneficia, vel officia; quam nemo sine Ecclesiæ constitutione sibi irrogare potest. Qui autem huiusmodi inhabilitates constituere possint, pertinet ad 1.2.qu.96. Similis inhabilitas annecti potest voto simplici, & reipsa annexa est votis Coadiutorum formatorum in nostra Societate.

Quintò, Priuat potestate vtendi rebus suo iure, 5. *Priuat potestate vtendi suo iure.* seu absque dependentia à voluntate Superioris. facit hoc præcisè per votum paupertatis: in hoc enim paupertas Religiosi essentialiter consistit, vt quis non possit vlla re vti aut vllam rem possidere absque Superioris arbitrio; & vt sit paratus omni momento omne ius à se abdicare. vt autem careat reipsa omni dominio, vel vt sit incapax illius, non est de essentia paupertatis religiosæ; sicut nec de essentia castitatis religiosæ est non esse coniugatum, aut esse incapacem coniugij.

Ex dictis sequitur Primò, Religiosum si aliquid *Cōsectaria.* donauerit vel alienauerit absque consensu Superioris, non solùm peccare mortiferè violando votum paupertatis, sed etiam dispositionem esse irri- *Non potest donare.* tam, & eos, qui acceperint, teneri ad restitutionem: quia caruit potestate disponendi. Idem dicendum, si fecit quidem ex consensu Superioris, sed Superior consensum dare non poterat: vt si expendit in rem turpem; vt suprà cap. 4. dubit. 5. & cap. 18. dubit. 11. dictum est.

Sequitur Secundò, Religiosum non posse va- *Non potest testari.* lidè testari; quod etiam habetur expressè cap. Quia ingredientibus. 19. qu. 3. & Authent. de Monachis. §. Illud quoque. Ratio est; tum quia per professionem priuatus est omni dominio & incapax illius redditus: tum quia quidquid acquirit, Monasterio acquirit: vnde nihil habere potest de quo testetur. vide Nauarrum comment. 2. de Regul. num. 44. & sequentibus. Potest tamen hæc facultas testandi de aliquibus rebus, quarum administrationem vel vsum habebat, ei concedi per Summum Pontificem; vt idem Nauarrus nu. 57. & 58. probat, & Couar. cap. 2. de testamentis num. 17. sicut enim potest ei fieri potestas alienandi donatione inter viuos; ita etiam donatione mortis causâ, & per testamentum: ad hoc enim non requiritur dominium, sed sufficit administratio, & consensus eius, qui illum dare potest. Sic Pontifex aliquando concedit potestatem testandi Religiosis beneficiarijs, vt extra Monasterium sua industria viuentibus, vel in

Monasterio administrationem aliquarum rerum in proprium commodum habentibus. vt tamen hoc licitè fiat, debet subesse iusta aliqua causa, quia est contra Canones. vnde solus Pontifex hanc facultatem concedere potest, vt docet Nauarrus suprà. Quidam putant esse quamdam voti relaxationem & dispensationem: sed verius est non esse; sicut.nec est dispensatio voti quando Pontifex alicui concedit peculium.

72 *6. Commutat vota.* Sextò, Professio soluit vota simplicia priora, etiam Religionis strictioris ingrediendæ, eaque commutat in vota solemnia Religionis illius in qua agitur; cap. Scripturæ.4. de voto,& cap. Qui post votum, 5. de Regularibus in 6. Simili modo matrimonium dissoluit sponsalia etiam iurata. vide suprà cap.40.dub.16.nu.106.

7. Delet omnia peccata. Septimò, Delet omnia peccata. Ita D.Thomas quæst.189.art.3. ad 3. & Caiet. ibidem. Antoninus 3. par. tit. 16. cap. 3. §. 3. vbi pro eadem sententia adfert Paludanum in 4. dist. 38. quæst. 4. art. 1. Thomas Waldensis de Sacramentis tit. 9. ca. 80. Angelus v.Religiosus nu.47. & alij Summistæ. Vide Hieronymum Platum lib.1. de bono status religiosi cap.13. vbi hoc eleganter explicat, & confirmat. Sed hoc intelligendum de reatu pœnæ,quæ remissâ culpâ manet: culpa enim,prę sertim mortifera, non remittitur, nisi per contritionem,vel vsum Sacramenti. Ratio est,tum quia per professionem vetus homo & veteres mores exuuntur, (saltem proposito & statu ipso) & induuntur noui; vnde censetur mors quædam vitæ mundanæ: tum quia qui se suaque omnia diuino obsequio mancipat & obstringit, huiusmodi beneficio dignus est. Hinc Patres susceptionem habitus monastici solent comparare baptismo; Hieronymus epist. 8. & 25. Leontius in vita Simeonis Abbatis, Anselmus lib. de similitudinibus cap. vltimo, Bernardus lib. de præcepto & dispensat. quorum testimonia refert Platus. ex quibus etiam colligas professionem habere hanc vim quasi ex opere operato, sicut martyrium, si nullus ponatur obex.

73 *8. Irregularitatem tollit.* Octauò, Tollit irregularitatem, quæ est ex defectu natalium, cap.1. de filijs presbyterorum. & cap.1.d.56.ceteras autem iure communi non tollit; quia iure non est expressum, vt docet Abbas in cap. Ex litterarum, de apostatis: aliæ verò tolluntur specialibus variorum Ordinum priuilegijs. Vnde falluntur qui putant tolli irregularitatem, quæ est ex homicidio, vel bigamia, vt benè notat Nauarrus comment.2.de Regul. n.60. Nec obstat Authent. de Monachis, vbi significatur,vt quidam dicunt,omnem irregularitatem Religionis ingressu tolli: quia non loquitur de irregularitate, sed de peccatis: ait enim *vitam Monachicam ita hominem Deo coniungere & appropriare, vt omnem humanam labem abradat & purum reddat:* vt patet ex textu Græco; σπίλος enim ἀνθρώπινος, apud Græcos sunt peccata, & peccatorum sordes, non irregularitas. Adde irregularitatem, quæ ex defectu natalium,non penitus tolli per professionem; (quia talis non potest eligi ad Prelaturam; vt ad Abbatiam virorum aut feminarum, nec ad beneficium habens curam animarum) sed solùm ex parte,vt possit ordinari, & beneficium simplex obtinere, vt rectè Nauar.suprà,ex cap.1. de filijs presbyt.

DVBITATIO IX.

Ad quid teneatur Religiosus ex vi cuiusque voti.

RESpondeo,Ratione voti obedientiæ tenetur, Primò, Ad præcepta regulæ. 74 *Votum obedientiæ ad quid obliget.*

Secundò, Tenetur non agere contra regulam aut mandatum Superioris ex contemptu:nam per votum obedientiæ subiecit se regulæ & potestati Superioris: ac proinde se obligauit generatim ad viuendum secundùm regulam, & ad obediendum Superiori præcipienti consentaneè regulæ: in qua obligatione primò omnium continetur vt regulam & mandata Superiorum non contemnat; sed generale propositum retineat ijs se conformandi; contemptus enim euertit rationem formalem obiectiuam, atque adeò totum fundamentum obedientiæ. Hinc passim DD. tradunt Regularem peccare mortiferè si ex contemptu regulam vel Superioris iussa violet. de quo vide D.Thomam 2.2.qu.186. art.9. ad primum, & Caiet. ibidem.

Ex contemptu peccare. Censetur autem ex contemptu violare,qui contrà facit, non ex negligentia, vel cupiditate, sed quia non vult regulę aut Superiori esse subiectus, vt ait Caietanus.deinde qui directè eo fine violat, vt Superioris mandatum, aut regulæ ordinationem ostendat se nihili facere: hæc sunt valdè grauia,nec possunt cadere nisi in malignum animum, Instituti sui, & iudicij, auctoritatisque Ecclesiæ, qua institutum est confirmatum,& potestas Superiori tradita,contemptorem. Putat tamen Caietanus v. Inobedientia,contemptum præcepti in re minima non esse peccatum mortale; de quo infrà cap.46. dubit.6. nu.45.

Præcepta Superioris. Tertiò, Tenetur ad omnia,quæ Superior iuxta regulam seu institutum præcipit. & quidem si præcipiat in virtute sanctæ obedientiæ, tenetur obedire sub peccato mortali; tunc enim Superior ex more Religionibus vsitato intendit illum obligare quantum potest, atque adeò sub peccato mortali. Si autem hac forma præcipiendi non vtatur, non videtur velle obligare sub peccato mortifero nisi id aliunde constet: videtur tamen obligare sub veniali,si aliquo modo mandet: tum quia non intendit consulere & suadere dumtaxat, sed aliquo modo præcipere & obligare, quamuis non tantum, quantum posset; (valdè autem probabile est Superiorem posse suam potestatem, suumque præceptum ita moderari vt solùm ad peccatum veniale obliget, etiamsi alioquin materia sit grauis) tum quia ipsa ratio disciplinę religiosæ postulat vt inferior obtemperet; etiamsi illi extremum præceptum non imponatur. Si tamen ita præcipiat vt non intendat absolutè obligare pro conditione materiæ, probabile est subditum non obligari sub aliqua culpa, sed solùm sub pœna & correctione regulari; quo modo ipsæ regulæ obligant; de quo plura 1.2. qu.96. tractat. de legibus.

Si contra regulam. Quartò, Si Superior præcipiat aliqua *contra regulam*, non tenetur inferior obtemperare, nisi fortè ille possit in ea parte regulæ dispensare, & legitima causa contrarium præcipiendi subsit. ita Caietanus, qu.104. art.5.

Quintò, Si præcipiat aliquid supra regulam, non

Si supra regulam, vel infra.

non tenetur inferior. Est communis sententia DD. vt ostendit Corduba in regulam S. Francisci c. 10. qu. 2. Idem dicendum si præcipiat *infra regulam*, id est laxiora quàm regula præscribat, nisi causa iusta subsit. Hinc D. Bernardus lib. 1. de præcepto & dispensat. col. 4. *Prælati iussio vel prohibitio non prætereat terminos professionis, nec vltrà extendi potest, nec contrahi citrà. Nihil me Prælatus prohibeat horum, quæ promisi, nec plus exigat quàm promisi. vota mea nec augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certa necessitate.* Et infrà: *Monentes eos, non cogentes ad celsiora, condescendentes eis, cùm necesse fuerit, ad remissiora.* Ratio est, quia Superior est custos regulę & instituti, non auctor; eique potestas datur vt subditos secundùm illam perficiat, non vt ad maiora obliget. quæuis enim Religio suam vitæ mensuram, suum exercitiorum modum sibi pręscriptum habet, qui regulis & constitutionibus cuiusque exprimitur, ad quem vt perducatur, instituuntur Superiores. Accedit quòd inferior ex vi voti sui non intendat se obligare nisi ad viuendum & obediendum secundùm proprium Institutum, vt docet D. Thomas quodl. 10. art. 10. & alij communiter.

Hinc sequitur non solùm Superiorem Regularem non posse ratione voti obedientiæ obligare subditum ad ea, quæ sunt *super* vel *contra* vel *infra regulam*; (nisi ex causa, quæ tamen sit secundùm regulam) sed nec Summum Pontificem: quia hic non potest ampliùs ex vi voti, quàm Superior Regularis; cùm inferior non magis illi quàm huic se intenderit per votum obedientiæ obligare. quamuis vt Pastor vniuersalis Ecclesiæ (cui Dominus omnem potestatem necessariam ad bonam Ecclesiæ administrationem in oues contulit) plura pręcipere possit quàm Superior Regularis, v.g. capessere Episcopatum, vel aliam dignitatem extra Religionem; quod tamen Prælatus Regularis præcipere non potest, vt ex D. Bernardi sententia apertè conuincitur.

Supra regulam quæ sint.

75 *Supra regulam*, iuxta Cordubam, sunt, ire ad infideles, vbi est manifestum periculum mortis, vel seruitutis, ieiunare longo tempore, abstinere à carnibus ad vnum mensem, quando regula non pręscribit, & similia.

Ob quas causas possint austeriora præcipi.

Clausura Monialiũ.

Hîc tamen duo Notanda sunt. Alterum est, Etiamsi huiusmodi longæ abstinentiæ & similia, quę non sunt secundùm regulam, non possint imponi ad exercitium virtutis; possunt tamen ob alias causas. Primò, In iustam pœnam alicuius criminis: id enim est secundùm regulam. Secundò, Si putentur necessaria ad seruanda vota. Sic præcipitur clausura Monialibus arctissima, etiamsi talem antè non vouerint; quia experientia docuit hanc esse necessariam ad custodiam castitatis, quam vouerunt. Sic etiam possunt præcipi ieiunia, & aliæ austeritates ad superandam aliquam tentationem. si tamen non putentur necessaria, non potest subditus ad ea obligari, vt docet Corduba suprà, & Siluester Religio 6. qu. 6. Tertiò, Ob aliquam publicam necessitatem possunt quædam austeriora ad tempus omnibus imponi; quia & hoc regulę consentaneum. Sic Ecclesia pręcipit ieiunia, vigilias, &c.

Alterum est, Regulas, & constitutiones in diuersis Religionibus esse varias; ac proinde potestatem præcipiendi & obligationem obediendi variam esse, & ad plura vel pauciora prout regula disponit, extendi; nam in regulis Minorum c. 10. præcipitur *vt obediant in omnibus, quæ non sunt contra regulam vel animam*: in constitutionibus Societatis IESV, *vt obediant in omnibus, in quibus non cernitur manifestum peccatum*. Itaque omnia supradicta, quando iusta causa præcipiendi subest, censentur secundùm regulam pręcipi, & subditus tenetur ex vi voti obedire. In alijs Ordinibus obligatio obediendi non tam latè patet.

Quando censeatur aliquid præcipi secundum regulam.

Dico *quando iusta causa subest*, quia nullus Superior, ne Pontifex quidem, potest ad aliquid obligare sub peccato mortali, nisi sit materia grauis, capax tantæ obligationis. *grauis*, inquam, vel per se, vel ratione circumstantiarum, quæ iustam causam sic præcipiendi adferant, vt docet Siluester suprà; estque communis sententia Doctorum. vnde nec præcepta diuina obligant sub tali peccato; nisi talis materia subsit.

Petes, Vtrùm in dubio sit obediendum Superiori? Videtur non esse. Primò, quia nemo potest cum dubia conscientia operari: alioquin exponit se periculo peccandi. Secundò, quia in dubio melior est conditio possidentis. at subditus est in possessione suæ libertatis. Tertiò, in dubio fauendum est reo, & illi de cuius præiudicio agitur. 76

An in dubio obediendum.

Dico Primò, Si dubium sit de potestate, nimirùm, vtrùm sit legitimus Superior, in tali dubio non est necesse parere. Et hîc locum habet secundum argumentum, *Melior est conditio possidentis*. subditus enim per se ab huius obedientia liber est; ergo non debet ei subijci, nisi moraliter constet esse Superiorem. sic nemo obligatur lege, de qua dubitatur an sit lex. In dubio tamen habendus est Superior, si communis præsumptio illi fauet; argumento in L. Barbarius. ff. de officio Prætoris.

Si dubium sit de potestate.

Dico Secundò, Si constat de potestate, sed dubitatur de materia, an sit licitum hoc facere; perseuerante hoc dubio, non potest obedire. Hoc probat primum argumentum. nullo enim casu licitum est facere id de quo dubitat an sit licitum. quia exponit se periculo peccati. Hoc modo intelligendus Adrianus quodlib. 2. ar. 2. littera D. cùm dicit; *Nullus dubitans de actu an sit mortalis an non, licitè obedit, ipso sic dubitante*.

Si dubitetur an sit licitum.

Dico Tertiò, Tenetur tamen subditus, si potest, consideratis omnibus circumstantijs & principijs practicis, hoc dubiũ deponere; quo facto tenetur obedire. & hoc sensu communiter docent DD. subditũ in dubio teneri Superiori suo obtemperare. D. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 6. in corp. & ad 2. Caiet. & Medina ibid. D. Bonauent. in 2. d. 39. a. 1. q. 3. in fine. Angelus v. Obedientia, nu. 6. Siluest. nu. 2. Fumus nu. 4. Sotus de secreto, nu. 3. qu. 2. Lopes 1. p. ca. 56. &c. Teneri subditum *deponere dubium* si potest, perspicuum est; quia tenetur considerare actum vt hîc & nunc faciendus præcipitur, id est, cum omnibus circumstãtijs occurrentibus, illumque expendere non solùm secundùm principia intrinseca & propria actui, sed etiam secundùm extrinseca & communia: & si secundùm hæc appareat esse licitum, tenetur facere. nam dubium tunc non perseuerat practicè sed solùm speculatiuè, nimirum, an per se absque istis circumstantijs, & consideratis principijs proprijs sit licitus: practicè autem constat esse licitum, & prudenti iudicio talis iudicatur. Confir. Quia Superior est in possessione iuris imperandi: & in

Tenetur dubium deponere.

& in dubio nemo eſt ſpoliandus iure ſuo:ergo parendum. Neque ſimiliter dici poteſt, etiam ſubditum eſſe in poſſeſſione ſuæ libertatis. quia generatim cõſtat illum abdicaſſe ſuam libertatem in Superiorem. Vnde cùm in ceteris Superiori ſubſit, præſumendum etiam in hoc caſu ſubeſſe, nec eſſe ſui iuris. Principia autem communia, vnde præceptum Superioris poſſit prudenter iudicari licitum, ſunt hæc: multum deferendum auctoritati & prudentiæ Superioris; Superiores à Deo ſingulari modo gubernari in ſubditis dirigendis; prudentis eſſe non ſuo iudicio in rebus proprijs confidere, ſed potiùs alterius, & maximè Superioris, quem loco Dei habet; ex recuſatione obedientiæ, cùm cauſa manifeſta aſſignari non poteſt, poſſe naſci ſcandalum aliorum, & ex duobus malis, quod minus eſt eligendum; & ſimilia, quibus etiam doctiſſimi viri ſeſe Superioris iudicio accommodare in dubio poſſunt.

Limitatio. Aduerte tamen, cùm diximus in dubio obtemperãdum, limitari à multis DD. vt à Soto, Medina, Lopezio, & alijs nonnullis: niſi obediendo aliquod graue incommodum in perſona, honore, vel rebus, ei qui obedit, vel alteri timeatur; non obediendo verò nihil incommodi metuendum ſit. tunc enim ſi dubium ſit de bonitate operis, vel de obligatione præcepti, non tenetur parere; ſed vt obligetur debet moraliter conſtare rem eſſe licitam, & præceptũ hîc & nunc eſſe obligatorium: vt cùm præceptum tendit ad punitionem, ſicut quãdo iudex reum & teſtes examinat criminaliter. Nam in dubio fauendum eſt reo, & ei de cuius damno agitur. etſi enim inferior non ſit in poſſeſſione ſuæ libertatis, eſt tamen in poſſeſſione ſuæ ſecuritatis, ſeu iuris, quo ſe poteſt in rebus periculoſis conſeruare. Confir. quia in dubio non debet præſumi auctoritas Superioris valere in alterius graue præiudicium, cùm nihil incommodi notabilis ex non obediẽdo ſequatur; vt patet in exemplo de reo & teſte; nam inobedientia eſt occulta, & punitio iſta non eſt neceſſaria. Idem dicendum in cauſa vectigalium, & ſimilibus, vbi agitur de graui ſubditorum præiudicio. Vide ſuprà cap. 33. dubit. 1. & 6. Si tamen par vel grauius incommodum ſequeretur ex non obediendo; in dubio teneretur obedire; vt ſi graue damnum publicè vel priuatim impendens non poſſit aliter impediri, iuxta ea quæ dicta ſunt cap. 29. dub. 15. & cap. 31. dub. 3. vbi vtrimque incommoda ſunt expendenda: & illis paribus, etiam in dubio obediendum.

Dico Quartò, Quando ſepoſito præcepto, ceteris omnibus circumſtantijs ſpectatis, probabile eſt opus eſſe illicitum, non tenetur ſubditus parere. Ratio eſt, quia poteſt ſe probabili ſententiæ conformare. Confir. quia in tali caſu, nec votum, nec iuramentum, nec ipſa lex diuina aut naturalis obligat: ergo nec præceptum Superioris. Poteſt tamen obedire, ſi contrarium etiam eſt probabile, vel ſi per extrinſeca principia ſibi iudicium prudens de opere formare poteſt.

77 *Votum castitatis.* Ex voto caſtitatis tenetur, Primò, Abſtinere à coniugio. Deinde ab omni actu interno & externo, qui ſit contra caſtitatem; vt à turpibus cogitationibus & delectatione moroſa, à pollutione, ab omni actu venereo, à turpi contactu, ab impudico aſpectu. Denique ab omnibus ijs, quæ aliquo modo ſunt contra virtutem caſtitatis. Quidquid enim in ſæcularibus extra coniugium eſt aliquo modo peccatum contra caſtitatem, eſt in Religioſo etiam ſacrilegium contra votum; ac proinde duplicem habens malitiam: ita tamen vt malitia ſacrilegij ſit mortalis in ijs actibus, in quibus malitia libidinis eſt mortalis; venialis verò, in quibus illa eſt venialis.

Ex voto paupertatis tenetur, Primò, Vt nihil velit habere, poſſidere, vel vti tamquam proprium, id eſt, affectu retinendi iure ſuo, ſeu independenter à voluntate Superioris; cap. Cùm ad Monaſterium, de ſtatu Monachorum. 78 *Votum paupertatis.*

Secundò, Vt ſit paratus exui poſſeſſione & vſu, omni momento, quo Superior iuſſerit, quia non poteſt hæc retinere niſi cum dependentia à voluntate Superioris; alioquin eſſet proprietarius, vt conſtat ex d. cap. Cùm ad Monaſterium.

Tertiò, Non poteſt aliquid dare vel alienare, niſi cum facultate Superioris, & ſi contrà fecerit, eſt irritum.

Quartò, Si eſt diſpenſator aliquarum rerum, non poteſt eas diſtribuere pro ſuo arbitratu, ſed ſolùm ex præcepto & mente Superioris, ita vt non det alia, nec plura vel pauciora, nec meliora vel deteriora, quàm ſcit Superiorem velle: qua parte enim recedit à mente Superioris, incurrit in vitium proprietatis; nam ita diſpenſat ac ſi eſſet dominus, & ab alterius arbitrio non penderet. *Diſpenſare, erogare.*

Quintò, Non poteſt mutuò vel commodatò quidquam ex ijs, quæ ad vſum ipſi permiſſa ſunt, dare alteri abſque Superioris facultate. Ratio eſt, quia eſt ſolùm vſuarius habens nudum vſum facti; (vt Nicolaus IIII. Extrauag. Exijt, ait) idque precariò, quamdiu Superiori videbitur. vſuarius autem non poteſt alteri vſum rei concedere; hoc enim non eſt vſuarij, ſed vſufructuarij. Inſtitut. de vſu & habitat. §. 1. & 2. In rebus tamen paruis & crebrò occurrentibus cenſetur eſſe facultas tacita vel generalis, ſaltem ad breue tempus. *Cõmodare.*

Sextò, Non poteſt ab externis vel domeſticis quidquam accipere abſque Superioris conſenſu: ſicut enim non poteſt quidquam retinere ſine illius conſenſu, ita nec acquirere, d. cap. Cùm ad Monaſter. §. Si quidquam alicui. *Ab alijs accipere.*

Septimò, Non poteſt ex rebus, quæ domi ſunt, ſine illius conſenſu aliquid ſibi vſurpare, ſiue ſint eſculenta, ſiue poculenta, ſiue libri, ſiue alia vtenſilia; cùm enim nihil iſtorũ ipſius ſit, ſed communitatis, cuius loco Superior habet adminiſtrationem omnium, non poteſt inuito Superiore quidquam ſibi vſurpare: alioquin furtum committit, vſurpans rem alienam inuito domino, ſeu adminiſtratore, qui eſt loco domini: & conſequenter peccat contra votum paupertatis: omne enim furtum in Religioſo eſt contra votum. & prout eſt mortale vel veniale in ratione furti; ita in ratione ſacrilegij, cùm eadem vtriuſque ſit materia. Deinde vſurpat rem tamquam proprietarius, quia abſque dependentia à Superiore: ergo, &c. *Vſurpare ſibi aliquid*

Octauò, Non poteſt quidquam abſcondere vt illud Superioris liberæ diſpoſitioni ſubducat: hoc enim ſemper iudicatum fuit continere culpam proprietatis. Colligitur cap. Super quodam. 4. & cap. Cùm ad Monaſt. 6. de ſtatu Monachorum; vbi Ioannes Andreas, Archid. & alij Doctores notant *proprium* dici quidquid celas Prælatum vel contra eius voluntatem tenes. *Abſcõdere.* *Proprium quid.*

Nonò, Non poteſt expendere in res illicitas aut *Expendere in vana.*

aut vanas, etiamsi Superior id ei permitteret. Ratio est, quia Iura & Canones non concedunt administrationem Regularibus, nisi ad res necessarias, vtiles, aut honestas: prohibent autem ad vanas & illicitas: atqui non habent maiorem facultatem quàm iura eis concedant; nec Superior potest aliquid contra iura concedere. Vnde peccat Regularis contra votum paupertatis si in huiusmodi expendat; v.g. si in turpia, si in vestes sericas, in sumptuosa conuiuia, in canes venaticos, falcones, equos generosos, in vanas picturas, lectisternia, &c. vide Clem. 1. de statu Monachorum.

Cōseruare. Decimò, Tenetur præstare eam diligentiam in rebus ipsi permissis conseruandis, quam vsuarius, qui precariò vtitur; vnde tenetur vitare culpam latam: hanc enim tenetur vitare omnis, qui aliquid precariò accepit; L. Quæsitum est. §. Eum quoque. ff. de precario: itaque si res ipsius negligentiâ pereat vel deterior fiat, peccat contra iustitiam, & consequenter contra obligationem voti. Quod confirmatur; quia si dolo illam destrueret, vel deteriorem redderet, peccaret contra votum: ergo etiamsi ex culpa lata; nam hæc ad eamdem speciem pertinent, & culpa lata dolo æquiparatur. Quòd si res concessa sit etiam in ipsius proprium commodum, videtur etiam teneri ex culpa leui; sicut in commodato, quod in vtilitatem commodantis & commodatarij præbetur, iuxta L. in rebus. v. Hoc itaque. ff. Commodati. & cap. vnico, de commodato. Sed non videtur hoc ita seuerè in Religione interpretandum.

Superfluū. Vndecimò, Denique tenetur cauere ne habeat superflua, saltem notabili quantitate, quæ religiosam mediocritatem notabiliter superent. quia nec Superior id ei concedere potest, cùm sit per Canones prohibitum. Idem dicendum de pretiosis vestibus, vt docet Nauarrus comment. 4. nu. 27. quia prohibentur Clement. 1. de statu Monachorum. si tamen ille paratus est omnia ad nutum Superioris relinquere, non est dicendus proprietarius, vt docet Siluester Religio 6. quæst. 7. vers. Quartò, ex Archidiacono.

79 *Facultas generalis.* Circa prædicta tria Notanda. Primum est, Considerandum esse in quibus rebus, & quousque censeatur in singulis Ordinibus & Monasteriis concessa facultas generalis: hæc enim sufficit vt non pecces contra votum, dando vel accipiendo, retinendo vel vtendo. In Monasteriis tamen benè ordinatis non conceditur hæc facultas passim omnibus, nisi in rebus minoris momenti & crebrò occurrentibus.

Ἐπιείκεια. Secundum est, Interdum excusari inferiorem per ἐπιείκειαν, à facultate petẽda; vt si res vrgeat, nec Superior præstò sit; tunc enim potest agere perinde ac si veniam expressam haberet: nam adest consensus præsumptus. non enim mens est Superioris, vt eo casu non agat quod ratio dictat, aut vt consensum expressum requirat. non tamen adest consensus præsumptus, quando res facilè differri potest, vel Superior adiri.

Obiectio. Dices, Si peterem à Superiore, consentiret.

Resp. An sufficiat quòd concederet, si peteres. Respondeo id satis non esse, alioquin omnes ferè donationes, acceptationes, & vsus, qui à Superioribus concedi solent petentibus, in Religione essent liciti absque expressa venia: quod est euertere obedientiam regularem. Ratio est, quia non ex eo cessat vinculum legis quòd Superior dispensaret si peteres; per hoc enim non dispensat reipsa. nec ideò rem istam retinere potes quia dominus eam donaret si rogares: nam per hoc non donat reipsa. cùm enim conditio illa non ponatur in re, non ponitur quoque id, quod ex ea sequeretur. eodem modo dicendum in nostro casu. Itaque requiritur, non solùm vt concederet si peteres, sed etiam vt reipsa censeatur concedere, quamuis non petas; & vt ipse non velit te cum illis circumstantijs petere. Sicut vt vinculum legis cesset per ἐπιείκειαν, requiritur vt mens legislatoris sit, hoc casu te non obligare vt agas secundùm verba legis, aut vt petas dispensationem.

Crediderim tamen non esse peccatum mortale, quando sciret, vel bona fide putaret inferior, eum erga se esse Superioris affectum, vt libenter esset concessurus, si sciret ipsum tali re egere, vel tale quid desiderare; tunc enim censetur habere ex voluntate Superioris, saltem virtuali, quæ in affectu illo latet. Peccat tamen venialiter; quia etsi illam rem habeat quodammodò ex voluntate Superioris; modus tamen illam sibi vsurpandi est contra eius voluntatem. Pari modo, in furto non est peccatum mortiferum, quando quis scit affectum domini in se talem esse; aut certè, quando dominus rem parui æstimat, aut ita in aliquem est affectus, vt nollet illum graui obligatione teneri; iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap. 12. dub. 8.

Tertium est, quando Religiosus peccat contra 80 votum, ferè semper esse duplex peccatum, cum *Peccatum Religiosi contra votum est duplex.* duplici malitia diuersæ speciei contra diuersas virtutes. Idque primùm manifestum est in peccatis contra votum castitatis: in quibus omnibus ratione materiæ est prauitas luxuriæ contra castitatem; & ratione voti malitia sacrilegij, aut infidelitatis in Deum contra virtutem Religionis. In ijs quæ sunt contra paupertatem, præter malignitatem violationis voti, ferè semper connexa est alia contra iustitiam, vt cùm rem alienam inuito domino sibi vsurpat, aut res monasterij clanculùm externis donat. Non tamen hæc absolutè semper adest, vt si clam Superiore aliquid ab externis accipiat & abscondat, quòd ille externus in ius monasterij venire nolit. Tunc enim etsi peccet contra votum vsurpando sibi istius rei dominium, & vsum independenter à Superiore; non tamen contra iustitiam. Si tamen illud absolutè daretur absque tali restrictione, transiret statim per acceptationem & traditionem in dominium monasterij. Nam quidquid Religiosus acquirit, monasterio, non sibi acquirit. vnde si tunc contra voluntatem Superioris sibi vsurpet, etiam furtum committet. Denique quando contra votum obedientiæ violando præceptum Superioris in re graui agit; peccat non solùm contra votum ac promissionem Deo factam, cui promisit huic homini tamquam eius vicario obedire; sed etiam contra virtutem obedientiæ, quam subditus omnis debet Speriori legitima potestate prædito. atqui Prælatus in Religione habet potestatem regendi & imperandi communicatam sibi à Summo Pontifice, vt suprà dubit. 1. num. 10. dictum: ac proinde hoc ipso quo sumus membrum communitatis illius, cui ipse præest, tenemur ei obedire. sicut si quis voueret Deo obedire Episcopo vel Principi legitimè præcipienti, duplex peccatum admitteret non obediendo. Secùs si confessario vel alteri nullam iurisdictionem in eam com-

communitatem, cuius est membrum, habenti; vt patet ex dictis dubit. 1. num. 10. tunc enim non obediendo solùm peccaretur contra votum.

Obiectio. Dices, Quòd ego sim membrum huius corporis, ac subditus Prælato, id totum prouenit ex voto. ergo solùm peccatur contra votum. tota enim ratio obligationis ex voto pendet. sicut cùm quis habens votum solemne contrahit matrimonium, solùm peccat contra votum, etiamsi contra legem impedimenti dirimentis faciat; quia impedimentum ex voto pendet, & propter votum inductum est. vbi enim vnum est propter vnum, ibi tantùm censetur esse vnum.

Resp. Resp. negando antecedens propriè loquendo. non enim formaliter per votum, sed per traditionem sui in ius Religionis, & acceptationem Superioris, fit membrum illius corporis & subditus: votum autem solùm est conditio. sicut promissio seruandi statuta collegij est conditio vt quis fiat collegialis, non tamen per illam formaliter inseritur collegio, sed per traditionem sui in ius collegij, & acceptationem Superioris. Itaque obligatio voti, & obligatio parendi Superiori habenti iurisdictionem, sunt diuersæ obligationes. Secùs si ille non haberet iurisdictionem. Quod autem adfertur de voto vt est impedimentum matrimonij; si loquamur de Religioso professo ducente vxorem, committit duplex peccatum, vel potiùs triplex. primò, contra religionem voti: secundò contra castitatem, præsertim si habet animum consummandi: tertiò, contra iustitiam. facit enim iniuriam Religioni cuius est membrum, & in cuius est potestate, tradendo se in potestatem alterius. si verò de ordinato sacris non religioso, peccat contra votum & castitatem. Neuter tamen committit peculiare peccatum contra legem matrimonij: quia tota ratio cur impediatur contrahere pendet ex voto, & ex eo quòd sit in potestate alterius: vnde in contrahendo non reperitur noua deformitas distincta à prædictis.

DVBITATIO X.

Vtrùm bona Religiosi transeant in Monasterium per professionem, si aliter de illis anteà non disposuerit.

81 RESpondeo, & dico Primò, Si Monasterium habet ius successionis, omnia bona Religiosi, de quibus ipse anteà non disposuit, per professionem iure communi transeunt in illud Monasterium. est communis sententia DD. vide Nauarrum comment. 2. nu. 44. & sequentib. Ius autem succedendi habent omnia Monasteria Regularium, præter Domos & Collegia Societatis Iesu, Minorum de obseruantia, & Capucinorum. Societas enim per suas constitutiones hoc iure caret, non solùm in Domibus professis, sed etiam in Collegijs: Minoritæ & Capucini per suas regulas. ceteris omnibus Ordinibus virorum & mulierum, etiam Mendicantibus concessit Concilium Trident. sess. 25. de Regul. cap. 3. vt bona immobilia possidere possint: vnde etiam vt in eis succedant. nam ante Concilium poterant ceteri Mendicantes succedere, sed tenebantur bona immobilia vendere, vt docet Nauarrus ex alijs num. 50. nunc autem possunt retinere.

Monasteria habentia ius succedendi.

Mendicantes qui succedant.

Probatur conclusio ex Nouella Iustiniani 5. quæ est de Monachis cap. 5. *Illud quoque decernimus, qui in Monasterium introire voluerit, antequam Monasterium ingrediatur, licentiam habere suis vti quo voluerit modo. ingredientem namque vnà sequentur omnino res, etiamsi non expressim dixerit se illas inducere: & non erit dominus illarum vlterius vllo modo:* quæ posteriora verba etiam habentur Authent. Ingressi, C. de Sacrosanctis Ecclesijs. Additur in prędicta Nouella; *Si filios habeat, ijs solùm legitimam deberi, cetera Monasterio.* Et Nouella 123. cap. 38. *Si qua mulier, aut vir Monasticam elegerit vitam, & intrauerit Monasterium, filijs non extantibus, Monasterio, quod ingreditur, res eius competere iubemus. Si verò talis persona filios habeat, & non antè quàm intret Monasterium de suis rebus fecerit dispositionem, & legitimam partem filijs deputauerit: etiam sic liceat ei postquam Monasterium intrauit, suam substantiam in proprios filios distribuere; ita tamen vt nulli filiorum suorum minuat legitimam partem. pars verò quam filijs non dederit, Monasterio competat. Si verò omnem substantiam inter filios diuidere voluerit, propria sua persona filijs connumerata, vnam sibi partem omnibus modis retineat, quæ iuri Monasterij competere debeat. Si verò in Monasterio degens moriatur antequam inter filios res suas distribuat, legitimam partem filij percipiant, reliqua vera substantiæ pars Monasterio competat.* eadem habentur Authent. Si qua mulier. de Sacrosf. Ecclesijs. & cap. 9. Si qua mulier. 19. qu. 3. Idem probatur c. 7. Quia ingredientibus. 19. quæst. 3. ex epist. 7. lib. 7. registri Gregorij magni, vbi sic dicitur; *Quia ingredientibus Monasterium conuertendi gratia, vlteriùs nulla sit testandi licentia, sed vt res eorum eiusdem Monasterij sint, aperta legis definitione decretum est.*

Est autem hæc constitutio rationi valdè con- 82 sentanea. Primò, Par enim non est vt dum quis se totum mancipat obsequio diuino, res suas faciat seruire mundo: & qui corpus suum tradit ad pœnitentiam, bona sua relinquat sæcularibus ad luxum. postulat enim ratio vt non solùm se, sed etiam omnia sua Deo seruire faciat. Secundò, Quia cùm in Monasterio viuere & ab eo alimenta percipere cupiat, par est vt illi potiùs res eius cedant, quàm alijs, quibus nihil debet, & à quibus nihil expectat. Tertiò, Quia cùm sit consilium Christi vt dentur pauperibus, nullis pauperibus conuenientiùs dari possunt, quàm ijs, qui sunt pauperes spiritu, quorum est regnum cælorum; & qui possint recipere in æterna tabernacula; quales sunt Religiosi. Denique quia sic augetur cultus diuinus & numerus Deo seruientium.

Ratio constitutionis Iustiniani.

Circa prædicta quædam sunt annotanda. Primò, Si is, qui profitetur, habet liberos, ei permitti vt distribuat eis sua bona post professionem, si id antè non fecit. facit autem hoc non vt dominus, sed vt administrator constitutus à iure ad hunc effectum, testari tamen tunc non potest, quia id ei non est permissum, vt docet Nauarrus commentar. 2. nu. 45. & meritò, quia factio testamenti maiorem præ se fert imaginem dominij, quàm nuda illa distributio.

Quo modo post professionem bona sua distribuat.

Dices, Hæc constitutio est iuris Ciuilis, per quod non potest concedi administratio aliqua Religioso professo.

Respon-

Respondeo, Eam non habere vim vt est iuris ciuilis, sed vt est recepta iure Canonico, seu approbata à summis Pontificibus. vnde etiam relata est in corpus Decreti à Gratiano, cap. Si qua mulier. 19. qu. 3. de quo vide Nauarrum comment. 2. n. 44. & sequentib. vbi hanc constitutionem explicat & expendit.

83 *Quando filiis danda legitima.* Secundò, Ex æquitate canonica legitimam filiis statim post professionem tradendam; nec esse expectandam mortem naturalem parentis, vt docet Nauarrus n. 48. & Couar. cap. 2. de testam. nu. 12. & colligitur ex cap. Cùm simus. 14. de Regularib. nimis enim durum esset, si filij deberent alimenta petere à monasterio.

Vsusfructus. Contraria tamen sententia non est improbabilis, quam tenent plerique Doctores, teste Couarruuia: vsusfructus tamen, quem fortè pater habebat in bonis aduentitiis suorum liberorum, transit in Monasterium vsque ad mortem eius naturalem, vt docet Nauarrus nu. 55. quia omnia transeunt, & ius nihil particulare de hoc disposuit. quamuis & in hoc contrarium probabiliter teneri possit; de quo videri potest Couarruuias nu. 14. Pari modo, pater in sæculo manens, vsumfructum, quem in bonis aduentitiis filij habebat, non amittit per filij professionem, vt idem Nauarrus docet, nam professio filij non potest officere iuri paterno iam antè acquisito. secùs est quando filius egreditur patriam potestatem ob crimen paternum; tunc enim amittit pater vsumfructum vnà cum patria potestate; vt rectè cum aliis docet Molina, de iustitia disput. 9.

Tertiò, Si is, qui profitetur, non habet liberos vel nepotes, sed patrem vel matrem, auum vel auiam, iure communi illis debet legitimam: nimirum si hoc ius eo loco sit receptum. Nec obstat, quòd Monasterium habeatur pro filio vel herede, vt colligitur cap. In præsentia. 8. de probationibus, & Nouella 123. cap. 37. ac proinde nihil videatur deberi ascendentibus; quia hoc non est verum, nisi ad effectus iure expressos, qualis non est iste, qui proponitur in casu.

84 *Fideicommissum.* Quartò, Non solùm bona tua libera, per professionem transeunt in Monasterium, sed etiam quædam grauata; vt si tibi relictum sit fideicommissum, cum onere vt si absque liberis discesseris, restituatur alicui tertio, vt fratri. si ingrediaris Monasterium, cedit Monasterio, quia est instar filij. Ita expressè habetur d. cap. In præsentia. & d. Nouella. Secùs si grauatum sit vt in aliam piam causam conferatur; vt ibidem habetur.

Feudum. Quintò, Etiam feudum cedit monasterio, modò sit francum, id est, liberum ab obsequio, vel concessum feminæ, vel cum onere obsequij, quod Monasterium præstare possit, vel concessum cum facultate præstandi per alium. Ita Nauarrus n. 55. & alij passim. Commoditas feudi durat solùm ad vitam illius Religiosi: eo enim mortuo deuoluitur ad proximos heredes, quibus ex sua institutione debetur; vel si desint, ad Dominum directum. Ita Clarus, §. Feudum. q. 78. n. 2. ex Baldo, qui tamen Clarus n. 3. addit, sibi non placere sententiam communem, scilicet feudum transire in Monasterium: sed ratio eius solùm probat de feudis, quæ requirunt seruitium sæculare, Religiosis indecorum & prohibitum.

Emphyteusis. Pari modo emphyteusis in Monasterium transit. si tamen dominus directus velit, tenebitur in alium transferre, qui non sit maiori priuilegio præditus, quàm prior emphyteuta. Ita Iulius Clarus, §. Emphyteusis. qu. 22. dicitque esse communem sententiam. Ratio est, quia conditio domini directi deterior redditur, cùm amittat spem laudemij, id est, trigesimam vel quadragesimam partem pretij, quam percipere solet quotiescumque venditur. vide suprà cap. 24. nu. 57.

Sextò, Non solùm dominium, sed etiam possessio transit in Monasterium per professionem. *Possessio.* Primò, Quia sicut persona transit in ius Monasterij; ita simul cum illa dominium, & possessio, quam illa habebat. Secundò, Quia Monasterium succedit non sicut heres extraneus, qui vt comparet dominium debet adire hereditatem, & vt possessionem capiat, debet apprehendere; sed sicut filius, seu vt heres, qui in iure dicitur *heres suus,* qui non comparat nouum dominium, sed continuat dominium, & possessionem eius, cui succedit. Ita Innocentius & alij in cap. In præsentia, de probationibus.

Dico Secundò, Si ante professionem per testamentum disposuit de bonis in heredes non necessarios, vt in fratres vel amicos, Monasterium iis fruetur vsque ad mortem ipsius naturalem, sicut ipse testator facturus erat si in sæculo mansisset. vnde si illi moriantur ante testatorem, euanescit dispositio, & bona pertinebunt absolutè ad Monasterium, nisi alia mens testatoris fuerit. Ita Nauarrus suprà nu. 54. & Couar. cap. 2. nu. 11. vbi dicit esse communem sententiam. 85 *Si disposuit in extraneos.*

86 *Si Monasterium caret Iure succedendi.* Dico Tertiò, Si Monasterium non habet ius successionis, omnia bona Religiosi (nisi ipse ante professionem aliter de illis disposuerit) statim per professionem deuoluuntur ad heredes ab intestato, perinde ac si ipse morte naturali defunctus esset. est communis sententia DD. quia cùm ipse per professionem se spoliet omni dominio & possessione, nec transeat hæc in Monasterium; sequitur ea iure deuolui ad alios heredes. non enim debent ea bona manere adespota & suspensa.

DVBITATIO XI.

Cui acquirat Religiosus post professionem.

SVppono Religiosum vel habere beneficium aliquod post professionem; vt Prioratum, Abbatiam, Parœciam, Episcopatum; vel non habere. 87

Si nô habet beneficium. Nunc Dico Primò, Si non habet beneficium, acquirit suo Monasterio vel Ordini, siue id ei ex industria proueniat, siue ex eleemosynis, siue hereditaria successione, siue alio modo. Colligitur apertè ex Iuribus suprà citatis, & ex ca. 16. Abbates. 18. q. 2. vbi dicitur, *omnia quæ Monachus acquisierit, ab eo auferenda, & hæc Monasterio profutura.* Dixi *siue hereditaria successione*; quia non minùs post professionem succedit ex testamento & ab intestato, quàm si esset in sæculo; nec possunt eum parentes legitima priuare; vt patet L. Deo nobis. §. Hoc etiam, de Episcopis & Clericis. ex qua L. etiam patet nec ob ingratitudinis culpam in sæculo admissam priuari posse: & meritò, quia hæc insigni illa vitæ mutatione videtur abstersa. idem patet ex cap. non Liceat. 19. qu. 3. *Potest Monachus iure communi succedere ab intestato.*

Dices, Quomodo potest succedere, cùm sit incapax dominij; & omne ius in Monasterium sit translatum?

Respondeo, Non habet ius vt in suum commodum succedat aut sibi aliquid acquirat; hoc enim totum in Monasterium translatum est; retinet tamen ius succedendi in commodum Monasterij, vt illi acquirat. Hinc fit vt Monasterium possit adire vel repudiare talem hereditatem etiam ignorante vel inuito Religioso. Imò si hereditas aliqua ante mortem Religiosi delata sit & nondum adita, potest Monasterium etiam post mortem illius eam adire, vt docet Couarruuias cap. 1. de testamentis nu. 31. ratio est, quia Ius adeundi ante mortem ipsius, Monasterio erat acquisitum, quod proinde per mortem ipsius non amittit. Religiosus autem ipse sine consensu Superioris validè illam adire non potest.

Religiosus comparatur partim seruo, partim filiofamilias.

Hinc Religiosus in acquirendo partim comparatur seruo, partim filiofamilias. Seruo, in eo, cui acquiritur. quia sicut seruus non acquirit sibi sed domino, ita Religiosus acquirit non sibi sed Monasterio. Filiofamilias, in modo acquirendi; quia sicut hereditas vel legatum delatum filio, potest acceptari à patre, ignorante, vel inuito filio; ita Religiosi delatum potest acceptari à Monasterio inuito Religioso. Hereditas tamen delata seruo non acquiritur domino, inuito seruo. vide Nauarrum comment. 2. nu. 4. & 30. & Molinam disp. 140. vbi alios refert.

Ius succedendi quomodo reuiuiscat.

88 Circa prædicta Notandum Primò, In Ordinibus, qui non habent ius succedendi, etsi Religiosi aliis modis possint acquirere Monasterio vel Ordini, non tamen successione ab intestato. nam per professionem omne tale ius amittitur, & quodammodò extinguitur; quamuis non omnino irrecuperabiliter. nam si contingat talem Religiosum transferri ad alium Ordinem, qui capax sit, reuiuisceт hoc ius in commodum illius Ordinis, & incipiet illi acquirere successione ab intestato. vnde non tam fuit extinctum quàm consopitum. Sed hoc intelligendum de hereditatibus, quæ post transitum ad alium Ordinem deferuntur, non autem de iis, quæ antè obtigerunt; vt docet Couarruuias cap. 1. de testamentis, nu. 28. & tribus sequentib. Idem dicendum si talis Religiosus fiat Episcopus, vt patet cap. Statutum. 18. qu. 1. & docet Siluester Religio 4. q. 10.

Regularis ab obedientia exemptus cui acquirit.

89 Notandum Secundò, Quosdam docere, eos Regulares, qui Summi Pontificis priuilegio sunt exempti à potestate Prælati, & foris viuunt, acquirere non Ordini, à cuius obedientia sunt exempti, sed Pontifici; idque siue acquirant ex aliqua pensione ipsis à Pontifice concessa, siue ex eleemosynis, siue sua industria, siue successione hereditaria. quæ sententia est satis rationi consentanea. Nauarrus tamen, qui pro hac sententia citatur, comment. 4. de Regul. nu. 68. id non docet, sed contrarium, nempe talia acquiri Monasterio. Sed spectanda est consuetudo recepta.

An ex delicto & contractu Monachi teneatur Monasterium.

90 Notandum Tertiò, Etiamsi Monachus acquirat Monasterio, Monasterium tamen non teneri ex delicto Monachi, quamuis sit Prælatus; nisi quatenus inde aliquid cōuersum est in Monasterij commodum; cap. Delictum 76. de regulis Iuris in 6. vbi dicitur, *Delictum personæ in damnum Ecclesiæ non esse conuertendum.* Ex contractu etiam Monachi non tenetur, nisi quatenus tacitè vel expressè ei cōmissa est aliqua administratio. Si vlterius suo vel Monasterij nomine contrahit, probabile est obligari naturaliter, ac teneri dare operam quantum in se est vt Prælatus approbet. Est tamen in potestate Prælati contractum ratificare vel irritare, prout commodiùs ipsi fuerit, vt docet Nauarrus comment. 2. nu. 41. Vnde is cum quo contraxit, non potest resilire, si Prælatus contractum approbet.

Contraria tamen sententia, scilicet ex tali contractu non nasci obligationem naturalem in Religioso, nisi damnum intulerit, est etiam valdè probabilis, & plurimorum Doctorum, quos citat Nauarrus. Iuxta quam dici potest, eum cum quo contraxit non teneri, & posse resilire, nisi post approbationem Prælati ipse quoque ratificet. vide suprà cap. 17. dubitat. 8

Dico Secundò, Si Religiosus habet beneficium extra suum Monasterium vel Ordinem, acquirit non Monasterio, sed beneficio. Est communis sententia DD. colligitur cap. 1. Statutum. 18. q. 1. vbi dicitur, *Religiosum prouectum ad Episcopatum acquirere non Monasterio, sed Episcopatui.* Idem dicendum si ad Abbatiam extra suum Monasterium vel ad Prioratum aut Parœciam, etiam illi Monasterio subiectam; vt docet Nauarrus comment. 2. n. 6. Vnde Prælatus nō potest illi pensionē de nouo imponere, vel fructus in vtilitatem Monasterij conuertere, quia ad beneficium pertinent; vt idem docet. Nec obstat quòd tale beneficium sit manuale, id est, quod nutu Superioris dari & auferri possit; quia quamdiu obtinetur, ipsi acquiritur, non Monasterio. si tamen iure vel consuetudine aliqua pensio annua Monasterio soluēda tali beneficio sit imposita, hanc exigere potest. 91

Si beneficiarius.

Petes, Vtrùm omnia, quæ promotus ad beneficium extra suum Monasterium vel Ordinem quouis modo acquirit, cedant beneficio? 92

An omnia beneficio.

Respondeo, Si sit Episcopatus, omnia cedunt beneficio; etiam ea, quæ successione vel donatione obtinet. Insinuatur d. cap. Statutum: & meritò, quia ab Ordine suo est exemptus. Idem dicendum si est Abbas vel Prior in alieno Monasterio; quia tunc est exemptus à suo. De ceteris est distinguendum; si enim habet Parœciam vel Canonicatum, vel aliud beneficium, quod habeat corpus bonorum seorsim ab aliis, tunc omnia cedent beneficio. Si autem beneficium non habeat corpus distinctum; tunc ea, quæ proueniunt ex beneficio, cedent beneficio; quæ verò aliunde, Monasterio. Ita Nauarrus comment. 4. de Regul. nu. 69. hoc modo concilians opinionem Bartoli in L. Seruus communis. ff. de stipulat. seruorum, (vbi dicit Bartolus Regularem beneficiarium, ea, quæ ex beneficio accepit, acquirere ipsi beneficio; ea, quæ aliunde, Monasterio) cum opinione communi Canonistarum, qui dicunt omnia acquiri beneficio, nihil Monasterio.

Ex prædictis infert Nauarrus comment. 2. de Regul. n. 10. & 11. & tract. de reditibus ecclesi. q. 3. monito 25. Regularem beneficiarium posse disponere de fructibus beneficij ad honestam sustentationem sui, & ad pias causas, perinde ac sæcularis potest de fructibus beneficij sui; & addit id firmè tenendum. Primò, Quia est sententia Card. Zabar. à toto orbe vsu recepta & à nemine in theoria reiecta. Secundò, Quia apertè insinuatur Clement. 2. §. Sed & tales, de vita & honestate 93

Regularis beneficiarius an possit disponere de fructibus.

nestate Clericorum: vbi ponitur differentia inter Regularem simplicem & beneficiarium, quòd hic absque facultate Superioris possit immediatè in opera pia impendere, ille nõn possit. Tertiò, Quia omnis titulus canonicus beneficij tribuit facultatem disponendi reditus in sui congruam sustentationem & opera pia. qui enim est administrator beneficij, est etiam administrator fructuum. Quartò, Quia Prælatus non potest illos fructus aut eorum partem mensæ suæ applicare, nec imponere nouas pensiones aut antiquas augere, vt expressè habetur Clement. 1. de suppl. negl. Prælatorum. quod intelligendum de omnibus Prioratibus, administrationibus, aliisque beneficiis, quæ mensæ Abbatis non sunt vnitæ, & à propriis Rectoribus administrari solent, etiamsi illi ad nutum Abbatis reuocari possint, vt ibidem dicitur. vbi tacitè insinuatur & supponitur, fructus horum administrandos esse ab ipsis beneficiariis.

94 Hæc sententia est certa; si loquamur de Regularibus, qui præsunt, & non subsunt Prælato Regulari à quo in aliis regantur; vel de iis, quibus à Summo Pontifice collatio est facta. Verùm non est ita certa de aliis, qui ad nutum Prælati possunt amoueri. etsi enim Prælatus non possit imponere beneficio pensionem; tamen postquam ex beneficio inferior fructus aliquos percepit, quos in commodum suæ Ecclesiæ non erat impensurus, non videtur à ratione alienum vt Prælatus de illis possit statuere, vel præscribere modum expendendi. vnde Franciscus Sarmiento defensionis suæ parte prima monito 11. contrarium tenet. Sed Nauarri sententia videtur verior, nisi priuilegio vel cõsuetudine memoriam hominum superante contrarium alicubi sit receptum. Idem docet Nauarrus cum limitatione & distinctione supradicta de omnibus aliis, quæ Religiosus beneficiarius aliunde acquirit. vide consil. 70. de Regul. Vbi tamen Religiosus amotus fuerit, non habet ampliùs administrationem. vnde si quid pecuniæ secum attulerit ad Monasterium, subest dispositioni Prælati.

An sententia Nauar. sit certa.

DVBITATIO XII.

Quorum beneficiorum ecclesiasticorum sint capaces.

95 Dico Primò, Regularis est capax beneficiorum regularium sui Ordinis; vt sunt Abbatia, Prioratus conuentualis, Prioratus claustralis, Præpositura, parœcia Monasterio annexa. nam vt Clement. 1. de suppl. negl. Prælat. dicitur, *beneficia regularia Regularibus conferenda sunt.* Imò sæculari clerico beneficiũ, quod per se regulare est, conferri non potest; quia iure incapax: nisi auctoritate Summi Pontificis; qui etiam idcircò non confert ea nisi in Commendam; quo modo videmus passim conferre Abbatias & Prioratus. quod autem sola annexione regulare est, vt sunt quædam parœciæ, potest conferri sæculari, si regularis non reperiatur idoneus.

Est capax beneficij regularis.

96 Dico Secundò, Est etiam Iure communi capax quorumdam beneficiorum sæcularium.

Etiam quorumdam sæculariũ.

Primò, Episcopatus, vt apertè habetur cap. Nullus Religiosus. 28. de electione, in 6. vbi etsi Pontifex, vt Religiosus sit capax Abbatiæ, requirat vt sit expressè professus, addit tamen id non esse necessarium vt possit eligi ad Episcopatum.

1. Episcopatus.

Vbi notandum est verbum *Eligi*; quo significatur iure communi esse idoneum. Si enim aliquid obstaret, non posset eligi, sed solùm postulari; cap. finali, de postulatione Prælatorum: de quo vide Siluestrum Religio 7. quæst. 6. Idem patet ex cap. Quorumdam. 24. de electione, in Sexto, vbi etiam statuitur vt nemo ex Ordine mendicantium aliquid iuris sibi acquirat ex electione, postulatione, prouisione, ad aliquam extra suum Ordinem Prælaturam, in discordia.

Aduertendum tamen, non posse Religiosum, 97
qui sub potestate Prælati est, consentire in electionem vel promotionem sui ad Episcopatum, vel ad aliud beneficium extra suum Monasterium, nisi petita & obtenta licentia sui Prælati; alioquin consensus est inualidus; & in pœnam illius præsumptionis, electio ipso facto est irrita; vt habetur cap. Si Religiosus. 27. de electione, in Sexto. Posset tamen Prælatus cogi per Superiorem ad concedendam facultatem, si necessitas vel vtilitas Ecclesiæ postularet, vt docet Glossa in illud cap. v. Obtenta, referens Tancredum & Bernardum; & Siluester suprà q. 3. & 4. Vel potiùs eo casu recurrendum esset ad Summum Pontificem, vt ipsemet, qui est Superior omnium Prælatorum Regularium, facultatem concedat. Porrò vt Prælatus consensum validum ad hoc præbeat, non opus est consilio aut consensu Conuentus, quamuis id vnum sit ex grauioribus monasterij causis: ita enim expressè statutum est dicto cap. Si Religiosus. §. Quia verò: idque *vt ordinationes Ecclesiarum ac Monasteriorum, in quibus tales electi extiterint, celerius & faciliùs valeant expediri*, vt ibidem Pontifex ait.

Requiritur facultas Prælati.

Secundò, Est capax curæ animarum, patet ex 98
cap. Doctos. 21. & multis sequentib. 16. quæst. 1. ex quibus constat à temporibus Ambrosij consueuisse Monachos ad curam animarum assumi. quòd si Monachi, qui ex Instituto vacant tantùm contemplationi, possunt ad talia beneficia promoueri, etiam possunt Mendicantes, & alij Regulares; quorum functiones isti officio sunt magis affines. Idem tenet Siluester Religio 7. quæst. 4. ex Panormitano. quod intellige, nisi aliquod particulare statutum Ordinis obstet.

2. Cura animarum.

Vbi notandum, Si hoc beneficium pleno iure subsit Monasterio, non requiri auctoritatem Episcopi vt Religiosus promoueatur; sed sufficere voluntatem Prælati Regularis, qui etiam quando placuerit, potest illum amouere, & alium substituere. posset tamen inferior excipere, si probare posset malo animo fieri, vt tradit Nauarrus lib. 3. consil. tit. de Regul. consil. 20. num. 15. Episcopi tamen est illum examinare & visitare, vt patet ex Concilio Trident. sess. 7. cap. 7. & 8. & sess. 24. cap. 3. & 18. de reformat. nisi fortè Prælatus Regularis ibi iurisdictionem quasi Episcopalem exerceat: nam iis locis ipsius est examinare ad beneficium parochiale, & approbare confessarios: quod & vsus ipse confirmat, cui Episcopi non contradicunt; & ratio quoque probat; nam talis actus est iurisdictionis, non Ordinis: quare cùm ille Prælatus Iurisdictionem habeat Episcopalem in suis locis seu terminis, ita vt subditi

Si Prælatus habeat iurisdict. Episcopalem.

ipsius non agnoscant vllum superiorem illo in spiritualibus præter summum Pontificem, non est cur illi potestas ad talem actum denegetur. qua de re vide nostrum Suarem tom. 2. de sacramentis disputat. 28. sect. 5. Si autem beneficium non subsit Monasterio, præter consensum Prælati requiritur & auctoritas Episcopi vt promoueatur; nec potest à Prælato deponi, quia exemptus est ab eius iurisdictione, & subiectus Episcopo. Colligunt Doctores ex cap. 31. In parœcia. 16. q. 1. vide Siluestrum Religio 7. q. 11. Quo casu veluti reiectus est à Monasterio, nec amplius eius commodis frui potest, nec habet vocem actiuam nec passiuam in Capitulo, vt docet Panor. in cap. 2. n. 3. de statu Monachorum. translatus enim est à Monasterio ad beneficium sæculare.

Sed quid dicendum si beneficium ita sit annexum monasterio, vt debeat à Religioso administrari, Abbas tamen non possit conferre, sed solùm præsentare vnum ex suis Religiosis, & institutio fieri debeat ab Episcopo? videtur enim tunc religiosus ille beneficiarius exemptus ab obedientia Abbatis, nec posse ab illo reuocari. Resp. ita sanè videri; quia non est pleno iure subiectus monasterio, sed solùm quoad ius patronatus actiuum & passiuum, vt ita loquar, id est vt monasterium præsentet & præsentetur. Vnde cùm Prælatus regularis non possit conferre, sed solùm præsentare, non videtur posse offerre. & ita tenet Nauarrus in cap. Non dicatis. num. 7. hoc tamen limitauerim dupliciter. Primò, nisi aliter in ipsa annexione vel institutione fuerit constitutum; nempe vt Religiosus ille non sit omnino ab obedientia sui Prælati exemptus, & ex causa reuocari ad Monasterium possit. alioquin huiusmodi annexiones essent valdè damnosæ Monasteriis, & daretur Religiosis illis beneficiariis occasio dissolutioris vitæ. Secundò, nisi Prælatus ius illud iam legitimè præscripserit seu vsuceperit. sufficit autem ad hoc possessio 40. annorum; si nimirum Abbas tanto tempore putauerit bona fide se hoc ius habere, gerendo se tamquam Superiorem erga illum Religiosum; & ille Religiosus se erga Abbatem tamquàm suum Superiorem gesserit, habueritque recursum ad Monasterium tamquam filius Monasterij: vel si Abbas interea aliquoties vsus fuerit auctoritate reuocandi, & nemo se opposuerit.

99 *3. Dignitatis.* Tertiò, Est capax dignitatis in Ecclesia sæculari, vt Præpositurae, & Decanatus, si propriè habent curam animarum sæcularium; quia ratione huius curæ, ad quam Religiosi in primis videntur idonei, iure illis concessum est vt possint beneficia habere.

Si verò non habent curam animarum nisi respectu Capituli, dubium est. Tamen probabile est esse capacem, quia nusquam prohibetur. Ita Siluester, Religio 7. quæst. 4. & 6. ex Panormitano, & meritò, quia hîc etiam ratio curæ & doctrinæ (ob quæ concessum est illis à Iure beneficia obtinere) locum habet. Ad hoc tamen & alia sæcularia beneficia non est Regularis promouendus, nisi necessitas, vel magna vtilitas Ecclesiæ postulet, ne & Monasteria præcipuis viris spolientur, & ambitioni porta aperiatur.

Canonicatus. Ad Canonicatum & alia beneficia sæcularia Iure communi non sunt habiles. Ita communiter DD. & Panor. in cap. Super eo. 9. de Regular. & in cap. Quod Dei timorem, de statu Monach. Ratio est, quia in beneficiis simplicibus cessat ratio curæ & doctrinæ, ob quam promotio Regularis ad Ecclesiam sæcularem est concessa, vt notat Panorm. in d. cap. Quod Dei timorem. 5. Vnde nec Episcopus in eo dispensare potest. Accedit, quòd hac ratione daretur occasio otij & mollioris vitæ, contra possessionem regularem.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm Regularis ex suo Ordine possit ad alium transire, & qua ratione.

D. Thomas qu. 189. art. 8.

Dico Primò, Omnibus Regularibus iure concessum est, vt possint ad Religionem arctiorem transire; cap. Licet. 18. de Regularibus. hoc tamen non est laudabile, nisi ob notabilem necessitatem vel vtilitatem. Primò, Quia monet Apost. 1. Cor. 7. *vt quisque in vocatione in qua vocatus est, permaneat*; quod maximè locum habet in statu perfectionis. Secundò, Quia ex hoc transitu plerumque scandalizantur illi qui relinquuntur. Tertiò, Quia faciliùs quisque proficit in Religione in qua consueuit, quàm in alia, cuius consuetudines illi sunt peregrinæ & insolentes, vt notat D. Thomas 2. 2. qu. 189. art. 8. Quod confirmatur sententiâ Abbatis Nesterotis apud Cassianum collat. 14. cap. 5. *Cuique vtile est*, ait ille, *vt secundùm propositum, quod elegit, summo studio ac diligentia ad operis arrepti perfectionem peruenire festinet, & nequaquam à sua, quam semel elegit professione, discedat.* 100 *Possunt transire ad arctiorem.*

Dico *arctiorem*, non perfectiorem, quia in hoc transitu non quæritur vtra sit absolutè perfectior; (etiamsi D. Thomas suprà, Siluester & alij quidam Doctores contrarium non improbabiliter tenere videantur) sed vtra arctioris obseruantiæ, in qua tutiùs & meliùs possit salutem suam operari, vt colligitur ex dicto cap. Licet. & tenent communiter Canonistæ. Hinc permittitur omnibus Religiosis etiam Mendicantibus, transitus ad Ordinem Carthusianorum, vt habetur Extrauagante Martini IIII. quæ incipit, Viam ambitiosæ, in communibus; quamuis absolutè hic Ordo non sit omnium perfectissimus. Non est tamen necesse vt illa Religio in omnibus sit arctior; nam Religio Minimorum in victu est arctior quàm Carthusianorum, quia non vtitur ouis nec lacticiniis; & tamen possunt huius cultores, cùm numerentur inter Mendicantes, transire ad Carthusianos. Idem dicendum de Capucinis. Religio tamen Carthusianorum est arctior in silentio, & solitudine, & Officij diuini prolixitate. *An debeat esse absolutè perfectior.* *Omnes possunt transire ad Ordinem Carthusian.*

Simili modo permittitur Canonicis regularibus vt transeant ad Religionem Monachorum, vbi disciplina benè seruatur; cap. Sanè. 10. de Regular. quia Monachorum Religio est strictior, vt habetur cap. Quod Dei timorem, de statu Monachorum. Nec obstat cap. Mandamus. 2. & cap. 1. Nullus. 19. quæst. 3. vbi id videtur prohiberi: quia solùm prohibetur ne transitus iste fiat cum detrimento Ecclesiæ, vel ex ira, odio, leuitate animi, aliave perturbatione, vt ibidem notat Glossa. *Canonici regulares ad Ordinē Monachorum.*

Glossa. ex Ordine etiam Cluniacensium possunt transire ad Cistercienses, cap. Licet, de Regular. Denique sicut Mendicantes possunt transire ad Carthusianos, ita vicissim Carthusiani ad Mendicantes; vt docet Nauarrus tit. de Regular. consil. 68. Siluester Religio, 4. qu. 6. Paludanus in 4. d. 38. q. 3. ar. 1. vbi probat ex omni alia Religione iure communi posse transiri ad Ordinem Prædicatorũ. Idẽ docet D. Antoninus 3. p. tit. 16. cap. 4. §. 4. citans Ioannem Dom. & Monaldum, qui dicit se vidisse Parisiis determinationem factam per Doctores Vniuersitatis illius, fratrem Carthusianũ posse iure communi transire ad Ordinem Prædicatorum regulariter viuentem. Idem docet D. Bonauentura Opusc. Determinatio qq. circa Regulam S. Francisci, cap. 12. vbi dicit ex quolibet Ordine posse iure communi Religiosum transire ad Ordinem S. Francisci. Hæc sententia est probabilis, & maximè procedit iuxta opinionem S. Thomæ & aliorum Theologorum qui putant in transitu isto non tam spectãdam austeritatem & solitudinem, quàm perfectionem Religionis & fructum. atqui religio Mendicantium est perfectior, vt probat Palud. & Anton. suprà. quia est Religio Christi & Apostolorum; nobilissimam & Deo gratissimam functionem, nimirum procurationem salutis animarum, miscens contemplationi. Hæc intellige de Religione vbi disciplina viget, & transitus sine lite aliove graui incommodo fieri potest.

Carthusiani ad Mendicantes.

101 Hîc tamen aliqua sunt notanda, Primò, Vt hic transitus fiat matura deliberatione, & studio melioris vitæ. Secundò, Vt petatur licentia à Prælato, (ne obedientia contemni videatur) qui tenetur eam dare. si non det, hoc ipso Ius concedit; vt habetur dicto cap. Licet. Si non petita facultate transeat, potest reduci ad prius Monasterium, vt faciat quod iure debet, iuxta Nauarrum de Regularibus, consilio 59. Si tamen non leuitate animi, sed matura deliberatione transiuit, non est reducendus, vt alij tradunt, & colligitur cap. Sanè, de Regularib. Tertiò, Vt Monasterium ad quod transit, non solùm Instituto, sed etiam vsu & obseruatione sit arctius. Ideò enim fit commutatio, vt ibi sanctiùs & tutiùs viuat. Quartò, Debet explere annum probationis, vt docet Nauar. lib. 3. consil. de Regular. consil. 3. quia Concilium Trident. generatim hunc annum requirit. quo expleto debet profiteri, & iuxta ordinem huius professionis obtinebit locum in Capitulo, vt idem docet consil. 60. quod intellige si transit ad Ordinem distinctum, vel ad Monasterium sui Ordinis in quo arctior disciplina. Si transeat vt sit Prælatus, sufficit professio tacita, nec requiritur annus probationis: imò non videtur requiri professio noua, quia substantialia sunt eadem: & ad cetera satis censetur obligari ea lege & consuetudine, qua Prælati Regulares tenentur se communi regulæ & statutis loci conformare. Ita tenet Fredericus apud Nauarrum consil. 3.

Cõditiones requisita in transitu.

102 Dico Secundò, Possunt etiam Regulares, si iusta causa subsit, cum facultate Prælati transire ad Ordinem laxiorem. Ita docet Panormitanus in cap. Non est. 7. & cap. Significatum. 11. de Regular. Innocent. ibidem, Hostiensis in Summa, Siluester Religio 4. quæst. 2. Nauarr. comment. 4. num. 11. vbi prædictos citat. Idem tenet Glossa in d. cap. Non est, de Regul. & vsus ipse confirmat.

Ad laxiorem.

Dico, *si iusta causa subsit*, quia sine causa nec Pontifex concedere potest; nam interuenit quædam votorum relaxatio, quæ sine causa validè fieri nequit. Cùm autem transitur ad strictiorem, vel illa est absolutè perfectior, & sic solùm fit commutatio in melius, in qua non est opus relaxatione; vel solùm est arctior, & sic etiam fit aliqua votorum relaxatio, quia liberatur ab obligatione operum perfectiorum, eaque commutantur in obligatione operum pœnitentiæ, quæ minùs sunt perfecta, quamuis illi ob fragilitatem magis salutaria. Causæ iustæ sunt; Primò, Si collapsa disciplina in striciore. Secundò, Si odia & simultates in ea vigeant. Tertiò, Si ipse aliis exosus. Quartò, Si ob corporis debilitatem non possit ferre rigorem.

Causæ iustæ.

Dico *cum facultate Prælati*, quia quando transitur ad Religionem laxiorem, non sufficit petiisse facultatem, sed oportet obtinuisse: nam ius non aliter hoc concedit. non tamen si absque facultate dimisso habitu transeat, censetur apostata, vt quidam volunt: quia non deserit absolutè statum religiosum, sed commutat.

Si absque facultate.

Vtrùm verò incurrat excommunicationem, dubitari potest. Quidam affirmant, ob cap. 2. Ne Clerici vel Monachi. in 6. ita Nauarrus cap. 27. Enchirid. num. 131. in fine, citans Siluestrum & Caiet. Sed contrarium verius ob similem rationem: quia non tam dimittit, quàm commutat habitum Religionis, præsertim quando immediatè assumit alium, neque id facit causâ euagandi, quæ fuit ratio tam seuerè id prohibendi. vnde cùm lex pœnalis strictè sit interpretanda, non videtur extendenda ad hunc casum. Sic tenent Angelus v. Religiosus, num. 37. Dominicus, & Ioannes Andreas in cap. 2. Ne Clerici vel Monachi in 6. Panormitanus in cap. Sanè, de Regularibus, & colligitur cap. Ex parte. 10. de tempor. ordin.

Non incurrit excommunicat.

Petes, Quis potest dare hanc potestatem? 103

Quis dat hanc facultatem.

Respondeo, Si Monasterium est subiectum Episcopo, hic dare potest. Si est exemptum, Prælatus, qui iurisdictionem quasi Episcopalem in suos habet, dare potest; cum consensu tamen Capituli. Ita Siluester Religio 4. quæst. 2. & Glossa in cap. Non est dubium. de Regular. Consensus Capituli requiritur, quia hæc res est vna de maioribus negotiis Monasterij, in quibus iuxta regulam & Canones requiritur Capituli consensus.

Dices, Concil. Tridentinum sess. 25. cap. 19. decernit vt nemo Regularis cuiuscumque facultatis vigore transferatur ad laxiorem Religionem.

Obiectio.

Respondet Nauarrus libro 3. consil. 56. de Regular. mentem Concilij esse solùm prohibere ne id fiat absque iusta causa, & sine consensu Conuentus, aut non præmissa causæ cognitione, vt olim interdum fiebat, quibusdam Prælatis id suo arbitratu concedentibus.

Resp.

Notandum tamen est, Mendicantes iure communi, etiam cum facultate sui Generalis non posse transire ad non Mendicantes (præterquam ad Carthusianos) absque facultate Pontificis: si contrà fecerint, tam recipientes quàm recepti sunt ipso facto excommunicati; & professio est 104

irrita; vt patet Extrau. 1. de Regular. quæ incipit, Viam ambitiosæ; in communibus. hæc tamen non videtur recepta; nam Nauarrus consilio 56. de Regularibus absolutè docet, Generalem Ordinis S. August. posse facere potestatem transeundi ad Religionem laxiorem, ex iusta causa; idque probat iure communi, nec meminit huius Extrauagantis, vel certè illa Extrauagans agit de iis, qui iustam causam non habent: quod insinuatur illis verbis, *fucatis coloribus, & vt liberius degant, & beneficia monastica consequi valeant.*

Dixi *Iure communi*, quia interdum Generales ex priuilegio possunt dare hanc licentiam.

105 *Mendicantes transeuntes, inhabiles ad officia, &c.* Circa Mendicantes illud quoque aduertendum; si aliquis ex Mendicantibus transeat ad Carthusianos, vel ad alium Ordinem non Mendicantem, etiam cum facultate Pontificis, redditur inhabilis ad omnes dignitates & beneficia intra vel extra Ordinem obtinenda, ad curam animarum, & ad omnia officia, etiam nomine vicario, seu vt locum tenens; & caret loco, & voce actiua ac passiua in Capitulo, vt patet Clementina 1. Vt Professores, de Regularibus, vbi sub nomine officij DD. intelligunt etiam officium prædicatoris, quidam & lectoris Theologiæ; hæc enim omnia dicuntur in Religione officia. *Omnes translati incapaces beneficiorum sæcularium.* Adde, generatim omnes Religiosos translatos ad aliam Religionem, etiam arctiorem, esse incapaces beneficiorum sæcularium, etiamsi curata sint; & debere perpetuò manere in claustro sub obedientia Superioris. Ita statuit Concilium Trident. sess. 14. cap. 11.

DVBITATIO XIIII.

Vtrùm Religiosus ob aliquas causas possit eiici, vel dimitti à Religione, & ob quas.

106 *Potest expelli.* DIco Primò, Certum est Religiosum ob aliquas causas posse expelli è Religione. Est contra Cardinalem Zabarel. qui, vt tradit Nauarrus, commentario 2. num. 33. docuit ob nullum crimen expelli posse, sed carceribus includendum.

Probatur Primò, Ex praxi omnium Religionum. Secundò, Quia Regula S. Augustini, ca. 20. & B. Benedicti cap. 28. expresè tradunt posse eiici, si nolit emendari. Tertiò, Regula S. Benedicti cap. 29. habet, Monachum tertiò fugientem, non esse ampliùs admittendum, quod perinde est, ac si reuersum expellas. Quartò, Idem præsupponitur in cap. vlt. de Regular. vbi Glossa & Panormitanus id expresè tradunt. Idem habetur cap. Cùm ad Monasterium. 6. de statu Monachorum. Ratio est, quia melius est vt pereat vnus, quàm vnitas, vt inquit S. Bernardus. & cap. Resecandæ. 24. quæst. 3. ex Hieron. dicitur, *Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, massa, corpus, & pecora, ardeat, corrumpatur, putrescat, intereant.* Vnde in Repub. sunt exilia, & in Ecclesia excommunicatio. Itaque hoc ius ex naturali iure descendit. Carcere autem omnes tales concludere nimis graue onus Religioni, & sæpè propter amicos fieri non potest; multaque alia incommoda secum trahit.

Causæ expulsionis. Causæ autem sunt, Prima, Nolle corrigi seu emendari. hæc sola iure communi expressa. Secundò, Commisisse aliquod crimen, propter quod in illa Religione constituta est eiectio, vel ratione cuius timetur infamia Ordini: sicut enim Ordo non tenetur retinere subditum cum damno disciplinæ, quando est incorrigibilis; ita neque cum damno famæ, si suis sceleribus factus sit infamis. Tertiò, Tacuisse aliquod impedimentum, quod in illa Religione censetur essentiale, vel valdè graue. Ratio est, quia dolus dedit causam admissioni; ac proinde Monasterium non tenetur eum retinere. Nec refert quòd hæ duæ causæ non sint iure expressæ, quia sufficit illas approbatas esse à iuris auctore Sede Apostolica, & cognitas cuilibet ante professionem. accedit quòd sint consentaneæ Iuri Gentium & naturali.

Petes, Vtrùm si Religio aliquem dimittat absque iusta causa, peccet contra iustitiam. 107 *An peccet contra iustitiam.*

Respondeo, Si ille est professus, & recusat dimitti, fit ei iniuria, & Religio Iustitiæ lege tenetur eum recipere. Ratio est, quia professio est contractus reciprocus, vt suprà ostensum est, per quem sicut Religiosus obstrictus est Ordini ad manendum & perseuerandum, ita Ordo vicissim obligatur ad illum retinendum, & tractandum tamquam filium, nisi contingat illum Ordini esse noxium.

Si verò nondum est professus, factus tamen est Religiosus per tria vota substantialia, fieri potest vt absque vlla iniuria dimitti queat, etiamsi alia causa non subsit, quàm quòd temporis decursu deprehenditur illi Ordini minùs conueniens. Ratio est, quia statui potest vt vota illa, quibus efficitur Religiosus, habeant tacitè vel expresè hanc conditionem, Si Religio me retinere voluerit: quo posito, etsi ipse obstringatur Ordini, & in ius eius transeat, Ordo tamen non obstringitur illi ex vi acceptationis voti, & contractus, qui in admissione initur. Vnde quantum est ex vi huius contractus, potest ille absque iniuria dimitti; quamuis ipse ex parte sua obligatus sit ad perseuerandum.

Quòd autem hoc absque vlla iniuria statui possit, Probatur Primò, Quia qui admittuntur, sciunt & acceptant tale statutum ab initio: at scienti & volenti non fit iniuria, vt habet Reg. Iuris 27. in Sexto. Secundò, in multis euentis iure fieri potest vt non sit vltrò citroque obligatio in contractu, sed solùm ex altera parte, quando causa subest. *Multi casus in quibus non est vltrò citroque obligatio.*

Primò, in contractu sponsalium impuberis cum pubere; nam puber resilire non potest; impuberi verò, vbi ad pubertatem venerit, licitum est à contractu recedere, vt communiter tradunt Doctores, & habetur cap. 7. De illis. 1. de desponsatione impuberum.

Secundò, in contractu pupilli sine auctoritate tutoris, & in contractu minoris inito cum maiore sine auctoritate curatoris. hi enim possunt maiorem sibi efficaciter obligare, etsi ipsi non possint obligari illi; vt expresè habetur Institut. de auctoritate tutorum, initio; & §. Pupillus, de inutilibus stipulat. & L. Non eò minùs, C. de procuratoribus; de quo dictum suprà cap. 17. dubit. 8.

Tertiò, In contractu sæcularis cum Religioso, teste

teste Nauarro, commen. 2. de Regul. num. 30. & 65. vt ibidem dictum est, & hoc cap. num. 90.

Quartò, In contractu ludentis creditò, cum eo, qui præsenti pecunia: hic enim in regno Castellæ post constitutionem Caroli V. si amittat, non potest repetere solutum: ille verò non tenetur soluere, ne quidem in foro conscientiæ, vt tradit Couarruuias ad regulam Peccatum, p. 2. §. 4. nu. 8. & Alphonsus Castro lib. 2. de potestate legis pœnal. cap. 2. coroll. 2. de quo suprà cap. 26. dubit. 2.

Quintò, In professione tacitè facta intra annum probationis, per susceptionem habitus professorum in Ordine non mendicantium, ante Concilium Trident. qui enim ita professus erat, non erat obstrictus illi Religioni: Religio tamen ipsi obstricta erat, ita vt teneretur illum retinere, si ipse manere vellet, vt tradunt DD. in cap. Constitutionem, de Regul. in Sexto.

Sextò, Multis est concessum priuilegium restitutionis in integrum, cum quibus si contrahas, non est par conditio; nam tibi hoc priuilegium non competit. de quo dictum est cap. 17. dubit. 9.

Quòd si in fauorem minoris ætatis, & eorum, qui in aliena sunt potestate, & ob similes causas minoris momenti, iure statui potest hæc inæqualitas, & alteri parti potestas recedendi à conuentione concedi, altera manente obstricta: cur eadem statui non poterit in admissione ad Religionem ob causas maximi momenti; nempe, vt Religio magnis & difficillimis muneribus addicta in Ecclesia, non grauetur personis inutilibus, vel parum idoneis, quique alijs possunt esse impedimento vel scandalo? sanè longè minus incommodi est tales dimitti, & eorum loco idoneos & selectos suffici, quàm Religionem huiusmodi hominibus grauari, cum magno præcipuarum functionum detrimento. Accedit quòd hac ratione singuli faciliùs contineantur in officio, & meliùs ad suum Institutum se applicent, dum vident se posse dimitti, si secùs fecerint. Denique experientia satis probat quàm salutare sit hoc statutum, adeò vt dubitari non possit, quin sit non solùm iustum, sed etiam diuinitus inspiratum: quod etiam satis constat per S. Sedis Apostolicæ & Concilij Tridentini luculentam approbationem.

Dixi *posse dimitti quantum est ex vi admissionis, & illius contractus*; quia si Constitutiones spectentur, non possunt dimitti nisi ob graues causas ibidem expressas. Itaque etsi Religio non obligetur ex vi admissionis, obligatur tamen ex vi Constitutionum.

108 Dices, Si possunt dimitti: ergo non sunt verè Religiosi; quia non habent statum firmum & immobilem. Deinde iniquum videtur vt postquam renuntiauerint bonis absque vlla spe recuperandi, eijciantur extra Religionem, & cogantur sibi quærere victum.

Respondeo ad Primum, negando consecutionem. Ad essentiam enim Religionis aut alterius status propriè dicti non requiritur tanta firmitas vt per Superiorem non possis solui; sed sufficit vt teipsum non possis soluere; vt patet in statu seruorum, qui tamen à Domino possunt manumitti; & in statu Religiosorum professorum, qui auctoritate Summi Pontificis liberari possunt. Itaque cùm illi seipsos nullo modo possint vinculis votorum eximere, habent eam firmitatem, quæ sufficiat ad statum perpetuum & immobilem. Fateor tamen non habere omnem firmitatem, quam habent professi; sed hæc non est ad essentiam Religionis necessaria, vt suprà dubit. 1. ostensum est. Vide Nauarrum comment. 1. num. 19.

Ad secundum: Ratione Constitutionum non possunt dimitti sine graui causa: vnde non plus est incommodi, quàm in dimissione professorum; & rarissimè contingit vt quis post renuntiationem dimittatur. ob hanc etiam causam interdum permittitur vt renuntiatio ad aliquod tempus differatur.

DVBITATIO XV.

Quid intersit inter eiectum, fugitiuum, & apostatam, & ad quid eiectus teneatur, quidve possit.

SVppono, *Eiectum* non esse *Apostatam*, nec censeri fugitiuum: *Fugitiuus* enim est, qui sponte discedit, idque vel animo deserendi Institutum, & sic est *apostata*; vel certè vt sit extra potestatem Superioris, & ad tempus liberè vagetur, cum animo redeundi; & sic solùm dicitur *fugitiuus*. Qui *eiicitur* non sponte recedit, sed iussus vel compulsus. Itaque qui eiectus vel dimissus discedit, non incurrit excommunicationem, aut alias pœnas apostatarum. 109 *Fugitiuus. Apostata. Eiectus.*

Qui verò fugit dimisso habitu, est excommunicatus; etsi non animo apostatandi id faciat, c. Vt periculosa. 2. ne Clerici vel Monachi. in 6. quia habitum suæ Religionis temerè dimittit. si tamen non dimittat habitum, non est excommunicatus, etsi fugiat ex Monasterio, nisi fortè animo apostatandi fugiat: quo casu secundùm quosdam erit excommunicatus, etiamsi habitum retineat. *Dimittens habitum.*

Sed veriùs puto Iure communi non esse excommunicatum. nam dicto cap. Vt periculosa, solùm excommunicatur is, qui temerè habitum dimittit. Vnde DD. fatentur quidem talem esse apostatam, quod per se euidens est; (*apostata* enim dicitur à desertione Instituti Religiosi; non autem ab habitus depositione) non tamen dicunt incurrere excommunicationem. Imò Siluester v. Apostasia, quæst. 8. & Caiet. in Summa, eodem verbo, apertè insinuant non esse excommunicatum nisi habitum dimiserit. Confirmatur, quia lex pœnalis non est extendenda vltra verborum proprietatem.

Dices, si est apostata; ergo incurrit pœnas apostatarum, inter quas est excommunicatio. *Obiectio.*

Respondeo, Posse puniri vt apostatam, videlicet excommunicatione, carceris inclusione, suspensione ab Ordinibus; non tamen incurrit pœnam excommunicationis latæ sententiæ, Iure communi, nisi habitum dimiserit; quod ordinariè fieri solet. *Resp.*

Dico *iure communi*, quia quædam Religiones habent priuilegia, quibus ipsarum apostatæ absolutè excommunicantur, etiamsi habitum retineant.

Quod autem ad *eiectos* attinet, quædam hîc sunt 110

Eiecti an teneantur redire. sunt notanda. Primò, Si quis solùm eiectus sit ad tempus, vt se emendet, hunc teneri se emendare, habilemque reddere, & tunc rursus se offerre Religioni vt denuò recipiatur. Si verò per sententiam absolutè eiectus sit, non teneri se offerre, imò nec posse compelli per Superiorem Monasterij vt redeat; iuxta Nauarrum consil. 51. de Regularibus, & comment. 2. nu. 33. & 36. Ratio ipsius est, quia per sententiam talem, Religiosus desinit esse membrum illius Ordinis, ac proinde eximitur eius iurisdictioni; sicut seruus eiectus à domino, efficitur sui iuris, & desinit esse sub domini potestate. *Sententia Nauarri.*

Si dicas, Cap. vltimum de Regular. (quod est Concilij Lugdun. sub Gregorio X.) iubet vt Visitatores, vel Abbates maiores, vel Priores requirant fugitiuos & eiectos; & cogant Monasteria vt eos recipiant; & si nolint reuerti, eos excommunicent.

Respondet Nauarrus locis citatis, hoc esse intelligendum de eiectis iniustè vel inordinatè, vel saltem non per sententiam definitiuam.

Alij dicunt dispositionem illius cap. non esse ampliùs in vsu: nam ne fugitiuos quidem requirere solent. etsi enim eiecti possint compelli ad reditum per Summum Pontificem, qui etiam statuere potest vt quærantur & reducantur; si tamen hoc statutum non est receptum; vel si contraria consuetudine abolitum, non obligat.

111 *Verius est teneri redire.* Verius tamen puto eos teneri reuerti, maximè si à suis Superioribus requisiti fuerint. Probatur Primò, Quia si nolint redire, possunt & debent excommunicari tamquam contumaces, vt expressè habetur d. cap. vlt. de Regular. vbi supponit Concilium eos saltem tunc teneri: non enim illis nouam obligationem imponit, sed eorum Superioribus, vt eos quærant & compellant. loquitur autem de omnibus eiectis & fugitiuis. Secundò, Facto diuortio per sententiam definitiuam, nocens tenetur reuerti, si innocens velit eum in gratiam recipere & sibi reconciliare; vt communiter Doctores tradunt. non enim innocens per diuortium iure suo priuatus est, cùm illud in fauorem ipsius factum sit. quod autem in fauorem alicuius inductum est, non debet in eius damnum retorqueri, vt habet reg. Iuris 61. in Sexto. ergo Religiosus per sententiam eiectus tenebitur reuerti, si Ordo illum repetat. sicut enim professio est spiritale coniugium, ita eiectio spiritale diuortium. Tertiò, Quia ex vi votorum & professionis suæ tenetur manere in Religione sua vsque ad mortem: ergo quantum in se est, tenetur id præstare, & impedimenta amouere: ac proinde cùm iam facta sit illi potestas redeundi, tenetur redire, vt soluat quod Deo promisit. Confirmatur, Quia anteà solùm excusabatur per impossibilitatem, eò quòd non esset in ipsius potestate ibi manere: ergo cùm iam id ei factum sit possibile, recurrit vis obligationis. Hanc sententiam insinuat Siluester Religio 6. quæst. 12. cùm ait, eiectum cogi posse vt redeat; & D. Bonauentura quæst. 2. in regulam S. Francisci. Si tamen alium Ordinem ingressus fuerit, non tenebitur redire, quia Prælatus hoc ipso quo illum expulit, & habitu priuauit, ei facultatem fecisse censetur alium Ordinem ingrediendi (non enim cupit illum manere in sæculo) quam reuocare non potest, quando res non est integra.

Secundò, Eiectum non teneri intrare aliud Monasterium. Ratio est, quia ad hoc se non obstrinxit. vel enim tenetur redire ad suum, cui erat obligatus; vel ad nullum. *Non tenetur aliud intrare.*

Dices, Quid si anteà vouerat Religionem in genere? *Si vouerat Religionem in genere.*

Respondeo; Quidam putant eo euentu illum teneri ingredi alium Ordinem, si in suo non recipitur; quia manet votum Religionis, cui tenetur & potest satisfacere. Insinuat hoc Sotus lib. 7. de Iustitia quæst. 2. ar. 1. ad 3. & quidam alij recentiores.

Sed verius est non teneri. Ratio est, quia hoc votum Religionis in genere, fuit extinctum per professionem factam in hac Religione: omnia enim vota simplicia commutantur in solemnia Religionis; vt suprà cap. 40. nu. 92. ostensum est. Adde, mentem ipsius non videri fuisse se obligare ad ingrediendam aliam Religionem, si post professionem contingeret eiici ex ista: nisi fortè id expressè cogitauerit, & apud se statuerit cùm voueret. quo casu si de eo constaret, putarem debere aliam Religionem capessere, nec posse in sæculo remanere: quia illud votum non fuit per professionem commutatum, cùm nulla ratio commutationis subfuerit. Executio enim eius non concurrit simul cum executione professionis, sed solùm inducitur in locum huius, si contingat hanc impediri.

Tertiò, Posse eiectum in sæculo vti veste clericali; quia spoliatus habitu suæ Religionis per sententiam, non tenetur, imò nec potest eo vti; vt docet Nauarrus comment. 2. num. 36. Superest igitur vt vtatur veste clericali, statui suo conuenienté. 112

Quartò, Non posse acquirere sibi alicuius rei dominium: quia manet verè Religiosus, obstrictus tribus votis substantialibus. Itaque est dominij incapax.

Petes, Cui ergo acquirit? Nauarrus comment. 2. num. 33. docet non acquirere Monasterio, quia non est ampliùs illius membrum, nec illi subiectus. sed si exemptus sit, acquirere Summo Pontifici: si non exemptus, Episcopo loci. Hæc sententia est probabilis. *Cui acquirat.*

Verius tamen puto cum Molina disputat. 140. ipsum acquirere Monasterio, vel dominium, si est capax; vel saltem commoditatem post mortem suam, si nō est capax. Ratio est, quia Monasterium per culpam & punitionem Religiosi, ius suum, quod in bona illius habebat, amittere non debuit. Nec est simile de seruo; tum quia seruus per eiectionem à domino efficitur planè liber, & dominij capax, Religiosus verò minimè: tum quia hic non ita præcisus est à Religione sua, quin teneatur reuerti, si Religio velit; & si se emendauerit, cogi possit Religio illum admittere, nisi iustas causas habeat recusandi. *Verius est acquirere Monasterio.*

Dices, si infans fuerit expositus à parente, eximitur à patria potestate, nec acquirit parenti; similiter si seruus à domino, efficitur liber, vt colligitur cap. vnico, de infant. & languidis; ergo pari modo si Religiosus eiectus fuerit è Monasterio, eximitur Iuri illius, nec acquirit illi, sed Pontifici vel Episcopo. *Infans & seruus expositus.*

Respondeo negando consequentiam; quia illud statutum est in pœnam crudelitatis parentum & dominorum: pœna autem non debet extendi vltra

vltra suum casum; præsertim cùm nulla sit crudelitas aut culpa in expulsione Religiosi. Deinde si hac in re est culpa aliqua, vel illa est in solo Prælato, & sic non debet nocere Monasterio; nam delictum personæ non debet in Ecclesiam redundare, vt habetur Regula.76.in Sexto. Idem dicendum si est in minore parte Capituli. Vel est in Capituli maiore parte; & sic, etsi Monasterium possit priuari, non tamen priuatum est iure suo ante sententiam. Quod si beneficium obtinuerit, acquiret beneficio & suæ Ecclesiæ.

De fugitiuis & apostatis, dubium non est hos Ordini acquirere; quia Monasterium eos à se non abdicauit.

113 Quintò, Religiosum eiectum, eorum, quæ acquirit, habere administrationem, tum ad alimenta, tum ad pias causas; hæc enim tacitè conceditur dum eiicitur, non tamen potest testari, quia iure ad hoc inhabilis.

Si expendat in illicita.

Dices, Quid si in illicita expenderit, tenebitúrne accipiens ab eo aliquid, ad restitutionem? Videtur teneri, quia ille non est dominus, sed solùm administrator: atqui ob hanc causam obnoxius est restitutioni quod Abbas vel alius Regularis illicitè expenderit, vt suprà dubit.9.dictum est. Hæc sententia est valdè probabilis: nam DD. generatim loquuntur.

Contrarium tamen magis est vsu receptum, idque verius esse docet Molina disput. 276. Ratio est, quia tota commoditas interim dum viuit ita ei relinquitur ac si Religiosus non esset; nec cuiquam curæ est quomodo expendat: nam Monasterium non censet res illius in bonis suis ante eius mortem.

Sextò, Verius est non recidere in obedientiam Episcopi ex vi sui voti, & professionis: etsi Nauarrus multis locis (vt comment.2.num. 34. 35.& alibi) contrarium probare nitatur; sed solùm teneri illi obedire, sicut alij de Clero. Ita Molina disp. 140. & Azor. lib.12. cap.16.qu.11. sic enim toto orbe vsu receptum; nec Episcopi aliquid peculiaris iuris in illos vsurpant. Ratio est, quia in professione non intendunt se obstringere Episcopo per votum obedientiæ, sed solùm suis Prælatis Regularibus, & Romano Pontifici, qui est omnium Religiosorum communis Superior, cùm ab ipso omnis iurisdictio spiritualis ad illos descendat. Itaque cùm promissio & votum non operetur vltra intentionem promittentis; non tenentur Episcopo ex vi voti; quod maximè locum habet in iis, qui erant ab Episcoporum iurisdictione exempti: nam in non exemptis valdè probabilis est sententia Nauarri; quia ex vi voti subsunt Episcopo. non tamen tenentur se illi offerre vt ipse eos dirigat; & ab ipso in omnibus dependeant, vt vult Nauarrus; quia hunc modum viuendi non vouerunt: sicut nec ad aliam Religionem tenentur; imò nec à Romano Pontifice compelli possunt vt aliam capessant, vt idem Nauarrus docet de Regular.consil.17. 114

An recidat in obedientiam Episcopi.

Septimò, Eiectum non esse solutum suis votis; etsi cesset ex parte executio ad defectum materiæ; nempe quia caret Superiore, à quo dirigatur, debet tamen ea seruare in præparatione animi. A reliquis verò monasticis obseruantiis, vt à ieiuniis, vigiliis, delectu ciborum, silentio, est liber: quia hæ comitantur vitam monasticam. 115

An solutus suis votis.

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adiuratione.

Constat Dubitationibus 14.

EXplicatâ naturâ voti, & status Religiosi, qui voto constat; sequitur alius religionis actus, qui iuramentum, iusiurandum, & interdum sacramentum (eò quòd sit rei sacræ attestatio) à iure & scriptoribus vocatur. Huic affinis est adiuratio, quæ etiam per aliquid sacrum fit, quam eodem capite tractabimus. de iuramento agit D. Thomas, quæst.89. de adiuratione, quæst.90.

DVBITATIO I.

Quid sit Iuramentum.

D.Thom.qu.89.art. 1.

1 IVRAMENTVM dicitur à *Iure*; quia instar Iuris habendum. vnde à Latinis passim vocatur Iusiurandum. Græcis dicitur ὅρκος quasi ἕρκος, & septum firmum, extra quod non liceat procedere.

Iuramentum.

Est autem *Iuramentum* nihil aliud quàm attestatio diuini numinis: vel inuocatio diuini testimonij ad fidem faciendam; vel promissionem firmandam.

Attestatio.

Est *attestatio*, id est, actio illa seu inuocatio, qua Deus adducitur in testem; quæ actio est opus intellectus, nam est locutio interior vel exterior, supponens actum voluntatis, quo intendimus illum in testem vocare.

Obiectio.

Dices, Ergo qui iurat, petit miraculum: Deum enim præbere testimonium dictis hominum; est res insolens supra naturæ ordinem. Deinde si iuramentum est inuocatio diuini testimonij: ergo est actus orationis; quia inuocatur Deus vt opem ferat ad persuadendum; ac proinde Sancti, quando inuocabant Deum vt miraculis prædicationem comprobaret, iurabant.

Resp. Non petit miraculũ.

Respondeo ad Primum, negando conseq. Non enim iurans petit absolutè vt Deus nunc testetur, sed quando ei placuerit; vel saltem *quando illuminabit abscondita tenebrarum, & reuelabit occulta cordium*, quod testimonium nulli deerit: hoc autem valet ad fidem faciendam; quia non facilè putatur quis ita esse improbus, vt ausit Deum facere testem falsi.

Ad secundum: Qui iurat, non inuocat diuinum testimonium per modum orantis, sed per modum testantis; sicut dicitur inuocare testimonium Principis vel populi, qui dicit, Testor Principem, testor populum. hoc enim non est propriè orare, deprecari, sed testem constituere, & quantum in se est ad testandum mouere. simili modo dicimus, Facio Deum meum Iudicem, meum patronum, procuratorem, vindicem, &c. exprimentes affectum, quo illum ad hæc, quantum in nobis est, mouemus, absque alia deprecatione.

3 Hinc patet Primò, Cur periurium sit graue peccatum; quia nimirum qui falsum iurat, quantum in se est facit Deum approbare falsum pro vero; quæ est atrox iniuria. Sicut enim, qui dicit, Deus sit meus socius, adiutor, fautor huius furti, homicidij, &c. affectu ipso & quantū in se est, facit ipsum auctorem & fautorem peccatorum; sic qui in mendacio dicit, Deus sit mihi testis, facit ipsum, quantum in se est, approbatorem mendacij.

Cur periurium graue peccatum.

4 Patet Secundò, Duo requiri ad essentiam iuramenti, intentionem iurandi, seu Deum testem faciendi, & locutionem, qua in testem vocetur. vnde si alterum horum absit, non erit iuramentum. Itaque illis formulis, *Per fidem meam*, *Fide boni viri*, *Fide boni Christiani* vel *sacerdotis*, vt ordinariè accipiuntur, non est iuramētum, vt docet Nauarrus ca. 12. num. 2. Caiet. qu. 89. art. 6. Sotus lib. 8. qu. 1. ar. 1. & alij multi. nam qui sic loquuntur, non intendunt iurare, sed solùm significare se loqui ex virtute fidei vel veritatis, quam vir probus, Christianus, sacerdos, in dictis & promissis suis adhibere debet; & si fallat, vt non habeatur verax aut fidelis. Si tamen intelligant fidem Catholicam, erit iuramentum: qui enim dicit, *Per fidem Catholicam, per sanctum Euangelium*, censetur auctorem illius in testem adducere. Nihilominùs si alio sensu & alia mente huiusmodi verbis vteretur, non esset iuramentum; vt si dicendo, *Per fidem meam* feci, dixi, faciam, &c. vellet significare causam efficientem vel impulsiuam. Neque in his est iuramentum, *Per meam conscientiam* (etsi Soto de hoc aliter videatur) *super meam conscientiam*, *in conscientia*, *in veritate*; tantùm enim significant se loqui ex conscientia & veritatis notitia. & idem valent, per conscientiam, & in conscientia, neque etiam in hac, *Amen, amen dico vobis*, iuxta probabiliorem sententiam: etsi Origenes tract. 35. in Matthæum, & quidam Patres illum secuti, & recentiores contrarium putent. Incredibile enim est Dominum tam sæpè iurasse; quin potiùs verisimile numquam iurasse, qui omne iuramentum, quantum fieri posset, vitandum docuit. tantum igitur volebat illâ formâ loquendi insinuare, se ex certissima veritatis notitia docere. Apud Grecos idem ferè valet ναὶ, id est, certè, verè, vt colligitur 2. ad Corinth. 1. v. 17. 18. 19.

Duo requiri ad iuramentum.

Variæ formulæ.

In istis verò, *Coram Deo* loquor, *Deus scit* ita esse, *Deus videt* me vera dicere, *videt meam conscientiam*, prout vulgò accipi solent, censetur esse iuramentum. Sic Apostolus ad Galat. 1. *Ecce coram Deo quia non mentior.* Si tamen quis non intendat iurare, sed solùm affirmare Deum ista scire, intueri, non erit iuramentum, quia deest intentio, vt rectè Caietanus ar. 1. & Sotus suprà.

Denique in his, *Ie renie Dieu*, vt Galli dicunt, & *Pese à Dios*, vt Hispani, & similibus potiùs est blasphemia, quàm iuramentum, vt docet Couar. in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 7. n. 12. etsi in illo secundo implicitè etiam contineatur iuramentum execratorium, vt ex eodem, & ex Soto suprà colligitur.

5 Dices, Quidam iurant per falsos deos, in quibus nihil est numinis, vel per creaturas: ergo non omne iuramentum est attestatio diuini numinis.

Obiectio. Iuramentū per falsos deos.

Resp. Respondeo, Iuramentum per falsos deos non esse verum iuramentum, nec obligare nisi ex conscientia erronea; quia nulla reuerentia illis debetur: nec metuendum est ne illos videamur fecisse testes falsi. Vnde non est per se peccatum mortale iurare falsum per Iouem, si scias Iouem nihil esse; quia verè non iuras; sed iocaris & ludis imagine iuramenti: perinde ac si chimæram testeris, vel rem aliquam ratione carentem; nisi fortè fiat seriò vel ad imperium tyranni, vel cum illius circumstantiis vt videaris Ioui honorem diuinum deferre. Infidelis tamen putans Iouem esse Deum, erit periurus, saltem affectu, & culpa, si falsum iuret vel promissa iurata non seruet. Vide Couarruuiam suprà num. 24.

Nec obstat quòd D. Augustinus serm. 30. de verbis Apostoli sub finem ait, *esse periurum qui falsum iurat per lapidem* (id est, *per Iouem*, vt patet ex antecedentibus) *etiamsi sciat Iouem nihil esse*; quia intelligi potest esse periurum ex opinione ethnici, cui tale iuramentum præstatur, & cui fides in contractibus seruanda, vel quia externa specie periurus videtur: nam seriò videtur iurare, sicut qui thus adolet Idolo, exteriùs est Idololatra, etiamsi in animo non habeat illud pro Deo, nec intendat illi honorem deferre. Iuramentum autem per creaturas est verum iuramentum: quia cùm sic iuramus, non volumus ipsas nobis esse testes, sed eum, qui in ipsis singulari modo præsidet & relucet; cuius ipsæ sunt templum, sedes, thronus, tabernaculum, scabellum pedum; vt patet Matthæi 5. & 23. de quo infrà dubit. 3. accipitur enim continens pro contento, & signum pro signato. Possumus tamen etiam Sanctos secundùm se in testes vocare; (vt testor B. Virginem, S. Petrum; & Apostolus 1. ad Timotheum 5. *Testor coram Deo, & Christo* IESV *& electis Angelis eius*) sed tunc non erit propriè iuramentum, aut actus Religionis, sed obseruantiæ, seu duliæ supernaturalis, sicut suprà dictum est de oratione & voto ad Sanctos directo. Ordinariè tamen tales formulæ ita accipiuntur vt illis censeatur primariò in testem vocari Deus, qui in Sanctis habitat, & secundariò ipsi Sancti, qui etiam res nostras cognoscunt: sicque idem actus externus, vt subest diuersis intentionibus, ad diuersas virtutes pertinet.

6 *Per creaturas.*

Additur in definitione, *ad fidem faciendam vel promissionem firmandam*, vt explicetur finis immediatus vsus iuramenti, qui duplex est, vnde etiam duplex est iuramentū, *assertorium* & *promissorium.* Docet id Gregor. Nyssenus in Cantica, explicans illud, Adiuro vos, &c. *Iusiurādum*, inquit, *est oratio per se confirmans veritatem. Est autem duplex iuramenti operatio: aut enim quispiam ei, quid audit, facit fidem veritatis; aut alius per iuramentum affert necessitatem vt minimè mentiatur; vt iurauit Dominus Dauid veritatem & non frustrabitur eum; hic fides promissi confirmatur iureiurando.* 7

Finis iuramenti.

Dices,

Dices, Multi iurant ex ira, qui non intendunt fidem facere, aut se ad aliquid obligare.

Respondeo, Illi non intendunt propriè iurare, sed potiùs imprecari malum vel patefacere iram.

DVBITATIO II.

De multiplici iuramenti diuisione.

1. Diuisio.

8 MVltæ sunt iuramenti diuisiones: aliud enim verbis concipitur; aliud nutu, vel alio signo; vt manu sublata. sicut enim votum & professio fit tacitè vel expresè, ita & iuramentum.

2. Diuisio. Per contestationem simplicem.

Deinde aliud est *per simplicem contestationem*, in quo Deus solùm vt testis vocatur, v. g. Testis mihi sit Deus, testor Deum, iuro per Deum, quæ omnia idem valent, vt docet D. Augustinus serm. 28. de verbis Apostoli.

Per execrationem.

Aliud *per execrationem*, in quo etiam vocatur in vindicem; vt puniendo testetur, si fallo. Sic Apostolus 2. ad Corin. 1. *Testem inuoco Deum in animam meam.* Item, peream, dispeream, ita me Deus amet, adiuuet, ita mihi sit propitius: nam in his non solùm significatur vt sit propitius, si est verum; sed etiam vt non sit propitius, si falsum. Item illud, quod olim frequens erat apud populum Iudaicum, *hæc mihi faciat Dominus & hæc addat*, eumdem sensum habet: sicut & ista *per animam meam, per caput meum, per vitam meam.* Simile videtur illud, quo Deus in veteri testamento aliquando vsus est, moribus humanis se accommodans, vt Psal. 94. *quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.* quasi dicat, *non sim Deus.* Alij tamen dicunt, *Si* accipi pro *Non.*

Aliquando non nostram personam, sed aliam nobis coniunctam obligamus Deo, vt in ea nos puniat, si fallimus, vt *per vitam filij, vxoris, per salutem Regis.*

Obiectio.

9 Dices, Hoc est imprecari malum; quod est contra charitatem.

Resp.

Respondeo esse contra charitatem, si mentimur; si autem verum est quod dicimus non est contra, sed potiùs secundùm charitatem: ostendimus enim quanti alterum faciamus, eumque sic honoramus. Neque solùm imprecamur malum si fallimus, sed etiam bonum si non fallimus. Itaque *per salutem Regis*, idem est ac si dicas: Ita Deus saluet vel non saluet Regem; saluet, si verum dico; non saluet, si fallo. vtrumque enim includitur. Idem dicendum de istis, Per animam meam; per caput meum; &c.

Petes, Vtrùm *execratorium* differat specie à *contestatorio.*

An differat specie.

Respondeo, Non differre specie in ratione iuramenti; quia vtroque Deus vocatur in testem; sed in cōtestatorio solùm vt generali modo testetur & veritatem aperiat: in execratorio, vt aperiat puniendo, si fallo. Periurium tamen execratorium videtur specialem malitiam continere contra charitatem sui, quatenus homo sibi ipsi imprecatur malum, Deumque ad illud infligendum expresè prouocat. vnde pro diuersitate mali, est diuersa malitia huic periurio coniuncta, vt rectè Caietanus art. 1. Hoc tamen intellige cum Caietano, si periculum sit præsentis punitionis, vt si fiat v. g. ad altare S. Antonij, vbi peierantes statim solent puniri. Alioquin si putetur non esse periculum, non habebit peculiarem malitiam contra charitatem ratione execrationis. Nam in omni iuramento tacitè includitur quædam execratio, quatenus se exponit vindictæ, si Deum faciat testem falsi. Itaq; omnia periuria sunt eiusdem speciei: quia deformitatem vnius rationis continent. Quare non est absolutè necessarium explicare in confessione an fuerit per execrationem, an per simplicem contestationem; excepto illo casu iam dicto: nisi fortè fuerit solemne in iudicio, quod quibusdam locis est reseruatum Ordinario.

Periuria omnia sunt eiusdem speciei.

Tertiò, Aliud est *per Deum*, aliud *per creaturam.* Potest autem creatura spectari quadrupliciter. Primò, Secundùm se. Secundò, Vt in ea elucet vel apprehenditur numen diuinum. Tertiò, Vt est aliquid ad nos pertinens, quod obligamus Deo. Quartò, Vt falsò putatur habere aliquid diuinitatis. 10

3 Creatura quadrupliciter spectari potest. Quadrupliciter per creaturam potest iurari.

1. Per creaturam secundùm se spectatam.

Si primo modo; Sic per creaturam non est verum iuramentum: quia vel ipsa per se testis esse non potest, vel non vt prima veritas. vel enim ipsa non cognoscit quid dicamus; & sic stultum est illam in testem adducere: de quo vide Nauarrum cap. 12. Enchirid. n. 5. vel cognoscit; (vt Sancti) & sic potest quidem vocari secundùm se in testem, sed non vt suprema veritas. vnde non est propriè iuramentum; sed actus duliæ, vt antè dictum est.

2. Per creaturam vt continet Deum.

Si secundo modo consideretur, vt continens singulari modo & simul quodammodò inuoluens diuinum numen; sic per illam est iuramentum. hoc modo qui iurat per cælum, censetur iurare per eum, qui in cælo habitat; qui per terram, per illum, qui terram suspendit de nihilo, cui ipsa instar pedum scabelli; qui per templum, per eum, qui ibi colitur, vt patet Matth. 23. vbi Dominus corrigit errorem Iudæorum, qui putabant iuramenta per creaturas (vt per templum, per altare) non obligare, nisi essent tales, quæ seruirent eorum commodis: vt per aurum templi; per donum, quod altari imponitur. Sic dum iuramus per euāgelia, intelligimus simul eorum auctorem; dum per crucem, crucifixum; per reliquias Sanctorum, numen diuinum ibi singulari modo assistēs, & in Sanctis habitans. Hoc modo si quis Deum in omni re norit contemplari, per omnem creaturam iurare potest; quia ipse omnium viuentium vita, & omnium existentium esse, & fundus essentialis, vt Dionysius loquitur; omnia creans, formans, sustentans, & assiduo influxu conseruans. Non tamen solemus iurare per res viles, vel sordidas, ob speciem indecentiæ; sed solùm per nobiliores, in quibus manifestiùs elucet, quæque absque indecentia adhiberi possunt.

3. Vt exponitur vindictæ.

Si tertio modo considerentur, erit iuramentum *execratorium*, vt cùm iuramus per animam, per vitam parentis, vel rem aliam nobis valdè caram. Sic Ioseph iurauit per salutem Pharaonis, (Genes. 42.) à qua ipsius felicitas pendebat, obligans illam Deo, si verum non esset quod dicebat. Quamuis hoc etiam possit intelligi per simplicem contestationem, vt docet D. Thomas art. 6.

4. Vt ipsa habet aliquid diuinitatis.

Si quarto modo spectetur, tamquam ipsa aliquid diuinitatis habeat; erit blasphemia & species idololatriæ. Similiter blasphemia erit, si quis inuerecundè iuret per membra Christi, & Sanctorum, quasi in illis sit aliquid pudendum. vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum. §. 1. numero 16. & 17.

Petes,

An sit eiusdem speciei. Petes, Vtrùm iuramentum per creaturas sit eiusdem speciei ac per Deum?

Respondeo esse, si ritè fiat; quia qui iurat per creaturam in modum simplicis cõtestationis, implicitè testatur ipsum Deum. qui per modum execrationis, etiam testatur Deum explicitè vel implicitè; etsi simul maledictionem inuoluat.

11 *4. Diuisio.* Quartò, Aliud est *simplex*, aliud *solemne*. Solemne est, quod habet aliquam notabilem circumstantiam externam, vt si fiat coram testibus vel Notario, vel in tribunali, vel tactis euangeliis, reliquiis, &c. Simplex, quod caret huiusmodi circumstantia. vtriusque eadem vis coram Deo. Si tamen solemne violetur, est maius peccatum ob scandalum.

5. Diuisio. Assertoriũ, promissorium, comminatorium. Quintò, Aliud est *assertorium*, aliud *promissorium*, aliud *comminatorium*. *Assertorium* adhibetur solùm vt credatur aliquid, quod aliter probare non possumus, siue sit præsens, siue præteritum, siue etiam futurum; etsi hoc rariùs: vt si iurem Petrum cras moriturum, aut futuram pluuiam, &c.

Promissorium est, quo intendimus nos alteri obstringere, seu quo confirmamus nostram promissionem.

Comminatorium est, quo minamur alteri pœnã.

Differunt hæc, quòd in assertorio nullam intendimus nobis imponere obligationem, sed solùm facere fidem, vt aliquid credatur. In promissorio intendimus nos obligare ei, cui promittimus. In comminatorio intendimus nos obligare non ei, cui minamur, sed absolutè ad infligendam alteri pœnam; nempe, vt constricti reuerentiâ iuramenti non audeamus condonare.

Veritas requisita in singulis. Deinde in primo requiritur tantùm vna veritas, quæ expressè asseritur. hæc si absit, semper est peccatum mortiferum, quantumuis res sit exigua: quia omnes veritates in ordine ad testimonium Dei eiusdem sunt rationis. In secundo & tertio requiritur duplex, nempe vna præsens, quòd habeas animum exequendi: altera futura, quę consistit in executione. Harum prior est principalis & necessariò requisita; si enim absit, erit periurium mortiferum. Altera est secundaria, & sæpè absque peccato abesse potest. Sæpè enim expedit, quod prudenter promissum vel comminatum est, non mandari executioni, mutatis circumstantiis. Sic Dauid iuramentum comminatorium aduersus Nabal non est executus, 1. Reg. 25. vel quia tacita suberat conditio, vel quia calore iracundiæ conceptum.

12 *6. Diuisio.* Sextò, Aliud est *absolutum*, aliud *conditionale*. hoc habet tacitam vel expressam conditionem. Tacita conditio subest vel ex iuris dispositione vel ex iurantis intentione.

Ratio harum diuisionum. Ratio harum diuisionum est: In iuramento quinque spectari possunt. Primò, Id, quod iuramento confirmatur, & ratione huius est diuisio quinta & sexta. Secundò, Id per quod iuratur, & sic est tertia. Tertiò, Modus, quo Deum testamur, & sic habetur secunda. Quartò, Circumstantia notabilis exterior, & sic habetur quarta. Quintò, Signa, quibus exprimitur, & sic habetur prima.

DVBITATIO III.

Vtrùm licitum sit iurare, siue per Deum, siue per res creatas.

D. Thomas art. 2. & 6.

Mvlti hæretici olim docuerunt non esse licitum iurare; vt Messalani, qui & Euchitæ dicti, Pelagiani, Waldenses; & nostro tempore idem docent Anabaptistæ, qui etiam id exactè seruant. Idem docuit Wiclef in contractibus humanis. Vide Castro contra hæreses v. Iuramentum, & Iansenium in concord. cap. 40. 13

Sed contrarium est fide tenendum. Primò, Quia in Scripturis legimus viros sanctissimos in contractibus iurasse; Genes. 21. Abraham fœdus init cum Abimelech, & illud iuramento confirmat; idem facit Isaac, Genes. 26. cum eodem Abimelech, vel eius successore; & Iacob, Genes. 31. cũ Laban. Alij ob alias causas sæpè iurarunt. Moyses Deut. 4. *testes inuoco cælum & terram citò vos perituros*: & cap. 3. idem repetit. Dauid sæpè iurauit, *viuit Dominus*, q. d. per vitam Dei. & Psal. 62. ait; *Laudabuntur omnes, qui iurant in eo*. id enim erat signum esse Dei veri cultores: & Deut. 6. *Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis*; Apostolus quoque in nouo testamento, ad Rom. 1. 2. ad Cor. 1. ad Philip. 1. 1. ad Tim. 5. Imò ipse Deus sæpè legitur iurasse, Psal 94. 109. &c. non quòd iuramentum Dei firmius sit quàm simplex assertio; (hæc enim omnem firmitatem habet, quæ à diuina auctoritate potest accedere) sed partim quia homines magis iurato credere solent, quàm iniurato; partim vt illis magis inculcet & ostendat immobilitatem consilij sui, vt ait Apostolus ad Hebr. 6. ne videlicet suspicentur subesse aliquam tacitam conditionem, cuius mutatione fieri possit vt non eueniat quod Deus promisit; vt interdum in prophetiis comminatoriis accidit. Ita D. Thom. in illum locum Apostoli. *Iuramentũ esse licitum.* *Cur Deus iuret.*

Secundò, Probatur ex vsu omnium gentium, & omnium tribunalium. omnis enim controuersiæ finis est iuramentum, teste Apostolo ad Hebræos 6.

Tertiò, Iuramentum est cultus latriæ apud omnes gentes: per hoc enim tacitè testamur Deum habere prouidentiam rerum humanarum, & omnium rerum cognitionem & potestatem.

Quartò, Iuramentum facit vt reuerentia & timore diuini numinis, veritatem dicamus, pacta custodiamus, fidem seruemus, pacem retineamus, ab iniurijs abstineamus, controuersias desinamus; quæ omnia valdè bona sunt & rebus humanis necessaria.

Obiicitur Primò, Matth. 5. *Audistis quia dictum est antiquis, non periurabis, reddes autem Domino iuramenta tua. ego autem dico vobis non iurare omnino; neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum eius; neque per Ierosolymam, quia ciuitas est magni Regis. sit autem sermo vester, Est, est; Non, non; quod autem his abundantius est, à malo est.* Et Iacobi 1. *Nolite iurare quodcumque iuramentum.* Omissis variis interpretationibus, quas videre est apud Iansenium, Maldonatum, & alios, 14 *Obiectiones. 1. Locus Matth. 5. de iuramento.*

Respondeo, Christum hîc corrigere duos errores Pharisæorum: quorum alter erat, Licitum esse *Resp. Duo errores Pharisæorum circa iuramentum.*

esse quauis occasione iurare per creaturas. Alter, Iuramentum per creaturas non obligare; vt suprà dictum est, ex cap.23. Matth. Itaque docet *non iurandum omnino*, id est, nullo iuramento, nec per Deum, nec per creaturas; intellige quantum in nobis est, seu nisi necessitas compellat. Iuramentum enim non est de genere eorum, quæ per se bona sunt & frequentanda, vt ieiunium, oratio, eleemosyna; sed quæ solùm bona censentur, posita necessitate, vt antidota & medicamenta, & sicut occidere hominem, capere alienum. Ratio est, quia irreuerentia est tantum testem adducere ad confirmandam rem parui momenti, aut quando necessitas non postulat, vt optimè ostendit Chrysostomus homilia 9. in Acta. Quando verò res est grauis, & alia ratio commoda non suppetit, bonum est iuramentum adhibere, si debita circumspectione & reuerentia fiat. Colligitur hæc expositio tum ex ipsa Scriptura, tum ex D. Augustino, lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 30. & 31. eodem modo intelligendus est locus Iacobi. Addit Dominus, *quod his abundantius est*, (extra necessitatem) *à malo est*, id est, à diabolo, ἐκ τοῦ πονηροῦ: qua voce diabolus significari consueuit, cùm πονηρὸν propriè non quamuis, sed morum malitiam denotet; vt suprà cap. 37. num. 20. dictum est. Ita hunc locum explicant aliqui Græci, & noster Maldonatus. Significat ergo Dominus, iuramentum extra necessitatem adhibitum, vbi simplex affirmatio vel negatio sufficit, à diabolo, non à Deo introductum esse; ideoque valdè cauendum. Vnde etiam in veteri Testamento fuit prohibitum; Ecclesiastici 23. *Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa.* & paulò pòst, *Vir multùm iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga*; & quæ sequuntur: quæ sanè à concionatoribus valdè sunt inculcanda. vide Chrysostomum homilia 4.5.6.7.8.9. & 10. ad populum Antioch. vbi omnibus viribus hanc consuetudinem exterminare conatur.

Quomodo iuramentū dicatur esse à malo.

15 Obiicitur Secundò, Multi Patres docent, *Iudæis tamquam paruulis esse permissum iurare per Deum, vt minus malum, ne iurarent per creaturas; sicut permissus illis fuit libellus repudij: Euangelicam autem veritatem non recipere iuramentum, cùm omnis sermo fidelis pro iureiurando sit.* Ita Hieronymus in cap. 5. Matthæi, Chrysostomus homil. 15. in Genesim, & homil. 9. in Acta. Basilius in illud Psal. 14. Qui iurat proximo suo & non decipit.

Obiectio 2.

Respondeo, Patres loquuntur de iuramento per Deum passim adhibendo absque necessitate; hoc enim illis causa maioris mali vitandi permissum fuit, ne videlicet more ethnicorum iurarent per creaturas & idola: Dominus autem hanc permissionem sustulit. itaque veritas euangelica non recipit iuramentum; intellige, absque necessitate; quo modo in vsu erat apud Iudæos. non enim in omni euentu volunt esse illicitum iuramentum, præsertim per Deum, vt ex Hieronymo & Basilio patet; sed solùm quando res sine iuramento potest expediri. Chrysostomus maximè insectatur iusiurandum per Deum, sed id facit vt in contrarium nitendo, consuetudinem prauam iurandi in populo reprimat.

Respon.

16 Obiicitur Tertiò, Cap. 9. Clericum. 22. qu. 1. Concilium Carthaginense 4. decernit *Clericum per creaturas iurantem esse acerrimè obiurgandum, & si perstiterit in vitio, excommunicandum.* Hieronymus etiam loco citato apertè docet, *Iudæos iurantes per creaturas, honore & obsequio diuino illas veneratos fuisse*, & Innocentius III. in cap. Etsi Christus, de iureiur. dicit *Dominum prohibuisse iuramentum non per Creatorem, sed per creaturas, ne per tale iuramentum transferretur ad creaturas honorificentia Creatoris.*

Obiect. 3.

Respondeo, Cap. illud Clericum, loqui de iurante per creaturas more ethnico, tamquam Deos quosdam; (vt per Iouem, per Mineruam, per Solem) quamuis enim non credantur dij, tamen turpe est Christiano, & scandalosum sic iurare; quia externo actu videtur illis deferri cultus diuinus; & periculum est ne sensim putetur aliquid diuinum illis inesse. simili modo videtur intelligendum cap. Etsi Christus.

Respon.

Quòd si Iudæi hoc modo per creaturas iurauerunt, id factum more ethnico & ex praua intelligentia. hinc tamen non sequitur quin benè fieri possit à rectè intelligente.

Obiicitur Quartò, Iuramentum est cultus quidam Dei: atqui non licet cultum diuinum ordinare ad res humanas: ergo non licet vti iuramento ad contractus. Omissa solutione Caietani,

Obiectio 4.

Respondeo Primò, Iuramentum esse cultum diuinum, non absolutè, sed in certo negotio, quando aliter fidem facere non possumus. sicut enim in aliis angustiis ad diuinam opem cōfugere possumus, ita in hac; idque Deo est honorificum. Secundò, Possumus vti re diuina ad finem humanum, quando alia ratio non suppetit, & illa res non æstimatur ex solo humano commodo. Sic ad sanitatem consequendam vtimur aliquando Sacramentis, reliquiis Sanctorum, votis, &c. & Deus ad hominum salutem vsus est incarnationis mysterio.

Ex his satis constat iuramentum esse licitum, etiam ad humanos contractus.

Vt tamen in vsu non peccetur, requiruntur tres comites, vt docet D. Thomas ar. 3. & ceteri Doctores videlicet, *veritas, iustitia, & iudicium*, quæ insinuantur Ieremiæ 4. *Iurabis, viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia.* quasi dicat, non iurabis tunc ampliùs per idola, sed per Deum verum, idque super re vera, & iusta, & cum debita discretione & reuerentia. 17

Tres comites iuramenti.

Si veritas desit, vel putetur deesse, vel dubia sit iuranti, est peccatum mortiferum. Debet enim esse moraliter certum id ad quod Deum in testem vocamus; alioquin exponimus nos periculo faciendi eum testem falsi. Fieri tamen potest vt sit peccatum veniale; vt si iures ex aliqua negligentia cognoscendæ veritatis, non tamen graui. Ita Siluester v. Periurium, quæst. 1.

Si veritas desit, &c.

Si iustitia desit, id est, si res non sit licita, erit peccatum mortale, vel veniale, pro grauitate materiæ, vt infrà num. 18. dicetur.

Si iudicium, vt si super re leui, vel quæ maius bonum impediat, ferè non erit plusquam veniale. ita communiter Doctores.

DVBITATIO IV.

Quando iuramentum promißorium liberè factum obliget, quando non.

18 NOtandum eſt, Id, quod promittitur, vel eſt bonum exequi, vel eſt malum, vel indifferens. Item vel promittitur ſub aliqua conditione, vel ſub nulla.

Dico Primò, Si executio eius, quod eſt promiſſum, eſt peccatum, iuramentum promiſſioni adiectum non obligat. inuoluit enim contradictionem obligari quempiam ad peccatum: tali iuramento dicitur deeſſe iuſtitia.

Iurans id, quod ſcit eſſe peccatum. Petes, Quale peccatum eſt, ſi iures te facturum aliquid, quod ſcis eſſe peccatum?

Reſpondeo, Si deſit animus exequendi, erit periurium, defectu veritatis primariò requiſitæ; ac proinde erit peccatum mortale. Si autem adſit animus, iam ratione illius affectus, quem includit, erit peccatum mortale vel veniale pro grauitate operis exequendi.

An iuramentum ſuper re illicita. An autem per ſe, quatenus eſt teſtificatio Dei ſuper re illicita facienda, habeat diſtinctam malitiam, dubitari poteſt. Multi doctores ſentiunt, ſi opus quod te iuras facturum ſit peccatum mortale, iuramentum quoque mortale futurum; ſi opus ſit veniale, iuramentum fore veniale. Ita Sotus lib.8.q.1.ar. 3. Caietan. ar.7. Anton.p. 2. tit. 10. cap.4.§.1. & alij. Sed hæc ſententia difficultatem habet: vel enim Deum adducis ſolùm vt teſtem propoſiti tui, & operis futuri; & ſic non videtur referre vtrùm opus ſit peccatum mortale an veniale; vel vt approbatorem & ſponſorem; & ſic vtrobique videtur eſſe peccatum mortale. nam facere Deum approbatorem peccati venialis, eſt blaſphemia. Deinde Deus non adducitur in iuramento vt approbator aut ſponſor, ſed ſolùm vt teſtis: qui enim aliquem teſtatur, non agit vt ille approbet vel ſpondeat, ſed ſolùm vt veritatem latentem aperiat, & vt idem dicat quod ipſe dicit: ergo ſi veritas ſubſit, non videtur in ratione iuramenti eſſe peccatum mortale.

Obiectio. Dices, In eo eſt magna irreuerentia, quòd auctoritate diuina ſe velit firmare in malo propoſito, quaſi Deo placeret, & ipſe vellet illud fieri.

Reſpon. Reſpondeo, Non apprehendit opus tamquam Deo placens, nec cupit vt Deus illud approbet; ſed concipit confusè, eſſe immutabile, quod iuramento confirmatum fuerit, & ſic adhibet illud vt ſuum malum propoſitum immutabile reddat. qua in re eſt quidem magna inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Verùm cùm contraria ſententia ferè ſit communis, ab ea non eſt recedendum. Itaque ſi id, quod iuramento quis proponit facere, ſit peccatum mortale, ipſum quoque iuramentum ex parte ſua malitiam mortalem habebit; niſi fortè inaduertentia excuſet.

19 Dico Secundò, Pari ratione non obligat, quando promiſſio, cui additur, tribuit licentiam peccandi, aut eſt contra legem, aut contra publicam vtilitatem. Vide ſuprà cap. 17. dubit. 7. numer. 54. vbi allata ſunt exempla, & ratio ſingulorum explicata.

Ex quibus ſequitur, Eum, qui promiſit latroni, ſe illũ non denuntiaturum iudici; ſi agitur de delictis committendis, non teneri: quia daretur licentia peccandi. Si autem de commiſſis, vel ille eſt ſtatus rerum vt denuntiatio ſit præcepti, & tunc ceſſat obligatio iuramenti: quia non obligat contra præceptum Superioris: vel ſolùm eſt conſilij, & tunc non videris poſſe denuntiare, niſi relaxetur vinculum iuramenti. quia cùm ſit in fauorem alterius & poſſit ſine peccato ſeruari, videtur obligare donec relaxetur. Niſi fortè agatur de denuntiatione Euangelica neceſſaria ad emendationem. Vide Panormitan. in cap. Quemadmodum. 25. de iureiur. num.7. & 14. Si tamen iuramentum de non accuſando vel denuntiando criminaliter ob crimen commiſſum eſſet metu extortum, probabile eſt non obligare; vt infrà numer. 26. dicetur. *Promittẽs latroni non denuntiare*

Dico Tertiò, Si quis iuret aliquid ſe facturum quod eſt indifferens vel quod non fieri eſt melius; non obligatur, niſi fortè ſit factum in fauorem alterius. Colligitur ex D. Thoma art. 7. Caietano ibidem, & in Summa v. Periurium. Nauarro cap. 12. n.12. Soto l.7. q.1. art.3. circa 2. concluſ. vbi dicit eſſe in hoc eamdem rationem voti, & iuramenti. 20 *Indifferẽs, & minus bonum.*

Probatur, Quia quando iuramentum non eſt in fauorem alterius, ſolùm poteſt obligare per modum voti, cùm ſolùm Deum reſpiciat: atqui votum de re tali non obligat; ergo nec iuramentum. Secundò, Quando iuramentum factum eſt in fauorem alterius, non obligat ipſo nolente, vel condonante debitum: ergo ſi factum ſit in proprium fauorem, non obligabit, ſi is, qui fecit, mutet propoſitum, & nolit impleri. Exempla ſunt, Si iures te hodie non ambulaturum, non egreſſurum domo; vel contrarium huius, nullo ſine honeſto, ſed vel ex indignatione, vel ob aliquod commodum aut incommodum naturæ. Item ſi iures te initurum matrimonium abſque vlla promiſſione alteri facta, non daturum eleemoſynam, non mutuaturum, &c.

Dices, Teneris facere ne Deum adduxeris in teſtem falſi: ſi enim non facis quod iuraſti, falſum erit, Deumque falſi teſtem feceris. 21 *Obiectio. Non iurat tunc falſum.*

Reſpondeo non fore falſum; quia huiuſmodi iuramenta habent tacitam conditionem, Niſi mutauero, Niſi aliter viſum fuerit. cùm enim nullius interſit ea impleri, præterquam iurantis; iure ſuo cedere poteſt, & ſibi ipſe condonare. *Reſpon.*

Dixi *Niſi factum ſit in fauorem alterius:* tunc enim obligat, etiamſi ſit de re indifferenti, niſi ille remittat; quia in promiſſione facta homini, ſpectatur quid gratius ſit homini: non quid in ſe melius. Secùs in promiſſione facta Deo; cui ſemper magis placet quod eſt melius.

Dico Quartò, Quando promiſſio vel propoſitum de re bona habet tacitam aliquam conditionem, vel reſtrictionem, ſiue ex mente loquentis, ſiue ex diſpoſitione iuris, vel recepta conſuetudine; iuramentum illi appoſitum cenſetur eamdem conditionem habere. eſt communis DD. de qua vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum. p. 2. §.4. in principio. Probatur, quia iuramentũ ſequitur naturam actus ſuper quem cadit; *acceſſorium enim ſequitur naturam principalis*, vt habet regula Iuris 42. in Sexto. Itaque ſi actus habet tacitam conditionem, etiam iuramentum habere cenſetur. Confirmatur, quia iuramentum non additur, 22 *Tacita cõditio vel reſtrictio.*

vt

vt promissio, propositum vel contractus aliter accipiatur quàm per se accipi solet, sed vt eo modo intellecta, quo solent intelligi, non possint reuocari. Itaque non tollit nec excludit solitas conditiones. Exempla sint, Iurasti Petro seruare promissa, subintelligitur tacitè, nisi ipse quæ tibi promisit non seruet. Facta pace cum inimico iurasti te illi non nociturum; nimirum ex causa præterita, siue, Nisi ipse causam nouis inimicitiis dederit, aut nisi ob flagitia proscribi contigerit, &c. Iurasti puellæ te illam ducturum, scilicet, Nisi ipsa fornicetur, vel in morbum incurabilem, paupertatem, infamiam, &c. incidat, vel nisi ipse Religionem ingressus fueris. Iurasti seruare secretum, scilicet, Nisi vergat in damnum alterius. Iurasti te castigaturum filium vel famulum, scilicet, Nisi fortè inde nasceretur maius incommodum, vel nisi veniam deprecando impetrauerint, vel ob aliquam causam aliud expediens visum fuerit. Iurasti parère Superiori, scilicet, Nisi excommunicetur, nisi officio priuetur. Iurasti honoris causâ te non præcessurum alterum, scilicet, Nisi te cogat: cùm enim sit in fauorem ipsius, censetur relaxare, dum non vult prior intrare; vel subintelligitur, quantum in te est, vt vult Caietanus art. 7. & Nauarr. numer. 5. Promisisti aliquid absenti cum iuramento; sed nemo iuramentum nomine ipsius acceptauit, vel certè is, qui acceptauit, non poterat validè acceptare; non teneris; quia promissio habet hanc tacitam conditionem, *Si validè acceptetur*. Hoc tamen intellige, nisi alia sit mens iurantis, vt si intendat illam tacitam conditionem excludere. tunc enim tenebitur, ne Deum faciat testem falsi; nisi is in cuius fauorem factum est, condonet: vel nisi iuramentum habeat vim voti, aut fiat intuitu pietatis: vt si iures te fore Religiosum. Si enim intendas id Deo promittere, habet vim voti. imò est tacitum votum iuramento confirmatum. itaque Deus illud acceptat, nec potes vllo colore resilire, cùm duplici vinculo tenearis. Si autem non intendas quidem promittere, sed solùm proponas intuitu pietatis, & vt te in proposito confirmes, apponis iuramentum, non habebit quidem vim voti, quia deest intentio promittendi; tamen necessariò seruandum iuramentum, ne Deum facias testem falsi: quia non habet tacitam conditionem, quæ falsitatem excludat. cùm enim factum sit studio salutis, redundat in honorem Dei: ac proinde interest Dei, propositum illud impleri. quare accedente iuramento, planè confirmatur. Itaque etsi propriè non habeat vim voti, est tamen voto simile. Quod dictum est de tacita conditione, idem dicendum de quauis alia restrictione seu limitatione. Iurasti seruare statuta Capituli, scilicet, Quæ nunc sunt in vigore, & maioris momenti, seu quæ ex vi iuramenti sunt in vsu: non enim se iuramento vult astringere ad minima; neque ad ea, quæ non seruantur, vel si seruentur, non ex religione iuramenti: neque etiam ad statuta futura, nisi aliud intenderit. Iuramentum enim strictam habet interpretationem ob periculum animæ; vt docet Panormitanus in cap. Clericus, de iureiurando, Siluester Iuramentum 4. qu. 23. Iurasti dicere in causa quidquid nosti, scilicet, Si secundùm ordinem iuris dici debet, non autem si occultum sit.

Varia exẽpla.

Mens iurantis spectanda.

Hæ & similes conditiones in iuramento promissorio sunt expendendæ vt sciatur eius obligatio. Insunt autem hæ conditiones promissioni cui iuramentum apponitur, interdum ex parte rei promissæ, siue ex dispositione iuris id fiat, siue ex natura rei, siue ex communi hominum intelligentia vel consuetudine; interdum ex parte ipsius promittentis, qui talem conditionem tacitè vel expressè apponit. Numquam autem iuramento apposito huiusmodi conditiones exclusæ censentur, nisi quando ipsum in eum finem apponitur, vt excludantur, ne promissor se per illas ab executione promissionis possit eximere.

DVBITATIO V.

Vtrùm violatio iuramenti promissorij, præsertim in re parua, sit peccatum mortale.

RESpondeo, Si promissio sit rei notabilis, violatio iuramenti erit peccatum mortiferum. 23
Est communis sententia Doctorũ. Probatur, Quia iurando, quantum in te est fecisti Deum testari non solùm te habere animum faciendi, sed etiam te facturum, nisi iustum impedimentum interueniat. Itaque nisi facias, quantum in te est, facis vt Deus falsum testatus sit.

Violatio iuramenti in re magna.

Sed difficultas est, si in re parua violetur. Caietanus ar. 7. distinguit, vel enim, inquit, res parua est tota materia promissionis, vel pars solùm: si sit tota materia, violatio iuramenti in re parua erit peccatum mortale; quia tota promissio violatur: vt si iuramento promiseris assem, & nihil soluas. si autem solùm sit pars materiæ, erit tantùm peccatũ veniale; vt si promiseris tres aureos, & vnum assem in solutione prætermittas. Idem tenet Couarruuias lib. 1. variar. cap. 1. num. 2. Simili modo distinguit in voto.

In re parua, an sit peccatum mortale. Sententia Caiet.

Alij generatim docent, si res promissa sit parua, siue ea sit tota materia siue pars tantùm; non fore nisi veniale; Siluester, Iuramentum 4. qu. 1. Sotus lib. 8. qu. 1. ar. 7. & qu. 2. ar. 3. Nauar. ca. 12. nu. 10. Idem tenet Antoninus p. 2. tit. 10. c. 4. §. 1. Vtraque sententia probabilis est.

Verius tamen videtur, violationem iuramenti in re parua, si seriò promissa sit, nec sit aliquid, quod excuset, esse peccatum mortale, siue sit tota materia, siue pars. Ita Gabriel in 3. d. 39. qu. 2. conclus. 4. & 7. Tabiena v. Iurament. nu. 11. Caietan. in Summa v. Periurium, Fumus eodem, num. 12. Valentia disp. 6. qu. 7. puncto 2.

Verius est esse peccatum mort.

Probatur Primò, Qui rei paruę promissionem, quam iuramẽto confirmauit, non implet, is quantum in se est, facit Deum testem falsi: hoc autem est peccatum mortale, cùm sit magna in Deum iniuria: ergo. Maior probatur, quia dum ita iuras, ipso affectu & quantum potes, facis Deum testari te hoc præstiturum: ergo si non præstes, cùm possis, facis quantum in te est vt Deus falsum testatus sit. Secundò, Eiusdem rationis est falsum reddere id, quod Deus anteà testatus est, & facere vt Deus in præsenti falsum testetur: atqui hoc est peccatum mortale, siue res sit parua, siue magna: ergo & illud. Tertiò, Homo sub peccato mortali tenetur curare vt sit veritas in iuramento assertorio, idque ideò ne Deum faciat testem falsi: ergo sub eadem obligatione tenetur curare vt etiam in promissorio sit veritas. Solùm est differẽtia, quòd

veritas iuramenti assertorij debeat esse præsens, & sit speculatiua: veritas promissorij sit futura, pendens ab ipso iurante. Sed hæc diuersitas non facit vt ipse non teneatur pari modo procurare, esseque solicitus vt verum sit quod iurauit. Quartò, Iuramentum respicit materiam non quatenus est magni vel parui momenti, multùm vel parùm vtilis homini; sed quatenus vera: ergo ex magnitudine vel paruitate materiæ non debet iudicari eius obligatio, sed ex veritate: atqui omnes veritates sunt eiusdem rationis in ordine ad testimonium diuinum: eiusdem enim rationis est in re parua, & in re magna falsum testari: ergo eiusdem rationis est in re magna & in parua Deum testem falsi facere.

24 *Si promissarius non curet.* Aduerte tamen non esse peccatū mortale, si putet promissarium non curare rem paruam, & facilè condonaturum; modò alioquin paratus sit soluere, si secùs esset. quo modo is, qui iurasset dare tres aureos, & in solutione omitteret vnum assem, posset excusari: vel si promissio habeat aliquam tacitam conditionem aut restrictionem; tunc enim iuramentum non violatur vlla ex parte, sed integrè impletur iuxta mentem iurantis.

25 *Differentia voti & iuramenti.* Petes, Cur iuramenti violatio in re parua potiùs est peccatum, quàm violatio voti in simili?

Respondeo, Quia in voto spectatur an res sit parua an magna in ordine ad honorem Dei. Si parua, non censetur honor Dei ex violatione voti nisi parum lædi; & sic solùm est veniale. in iuramento hoc non spectatur, sed solùm curatur vt sit verum, quod iuratur; quia Deus adducitur in testimonium veritatis.

DVBITATIO VI.

Vtrùm iuramentum promissorium metu graui extortum obliget.

26 VIdetur non obligare. Primò, Quia talis promissio est irrita, vel saltem arbitrio promittentis potest in irritum reuocari; vt ostensum est suprà cap. 17. dub. 6. ergo & iuramentum illi appositum: nam iuramentum sequitur naturā actus super quem cadit. Secundò, Votum tali metu extortum non obligat, vt ostensum est ca. 40. dub. 3. ergo nec iuramentum. Tertiò, Tali iuramento deest consensus; nihil enim tam contrarium consensui, quàm vis & metus; vt habetur L. Nihil consensui. ff. de regul. Iuris. Quartò, cap. Quamuis pactum. 2. de pactis, in 6. dicitur; *Pactum, si iuramento, nec vi nec dolo præstito, firmatum fuerit, omnino seruari debet.* ergo à contrario sensu, si vi vel dolo præstitum sit, non debet seruari. Confirmatur, quia iuramentum dolo elicitum non obligat, vt dicemus dubitatione sequenti. ergo neque metu extortum: quia vis & dolus æquiparantur. vt patet d. cap. Quamuis pactum. Quintò, L. 2. C. Si aduersus venditionem, dicitur: *Per vim autem vel metum iniustum extorta* (sacramenta) *etiam à maioribus, maximè ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant, nullius esse momenti iubemus.* vbi generatim Imperator Iustinianus omnia iuramenta metu extorta vult esse nullius momenti. Ob hæc & alia argumenta plurimi tenent huiusmodi iuramenta esse inualida, nec egere relaxatione. ita sentit Panor. in cap. Cùm contingat. 28. num. 3. de iureiur. vbi docet, quando actus secundùm se est lege prohibitus (id est iure irritus, vel in irritum reuocabilis, vt exponit Couarru. l. 1. variar. cap. 4. num. 6.) iuramentum quoque metu appositum esse irritum. pro qua sententia citat Vincentium Mediolanensem insignem Canonistam; Panorm. sequitur Alciatus in d. cap. Cùm contingat, not. 3. Felinus in cap. 2. de iureiur. Francus in cap. 2. de pactis, in 6. & D. Antoninus 2. p. tit. 10. cap. 6. §. Quintus casus. Hi omnes docent non esse opus absolutione, quando iuramentum metu præstitum fuit super contractu inualido, vt refert Couarruuias de matr. p. 2. c. 3. §. 5. nu. 2. Idem tenent multi alij quos citat Sancius lib. 4. de matrim. disput. 20. num. 3. dicitque sententiam esse probabilem, eamque in praxi seruari apud Iudices sęculares affirmat Couarr. lib. 1. variar. cap. 4. num. 7. nimirum quatenus eum, qui sic iurauit, admittunt ad agendum ante absolutionem à vinculo iuramenti.

Sententia multorum DD. non obligare.

Verùm contraria sententia est multò probabilior, & meo iudicio pænè certa; nempe tale iuramentum metu expressum obligare, modò factum sit animo obligandi, & de re licita. Est communis sententia Theologorum in 3. d. 39. D. Thom. & Caiet. qu. 89. ar. 7. Idem tenent plerique Canonistæ, quos citat Couar. de matrim. suprà, & Alex. Imolensis in cap. Verùm. 15. de iureiur. dicit esse opinionem communem. *Contraria tenenda.*

Probatur Primò, ex Canonibus cap. Si verò de iureiur. vbi de eo, qui grauissimo metu compulsus fuerat renuntiare beneficio suo, & eam renuntiationem religione iuramenti confirmare, dicitur debere petere absolutionem. & ratio additur, *Quia non est tutum quemlibet contra iuramentum suum venire, nisi tale sit, quod seruatum vergat in interitum salutis æternæ.* & cap. Verùm, eodem tit. dicitur; eos, qui inuiti pro vita aut rebus seruandis iuramenti vinculo se obstrinxerunt, esse absoluendos: ita enim consueuisse facere Romanos Pontifices. Vide plura suprà cap. 17. dubitat. 7. num. 51.

Probatur Secundò, ratione, quia iure naturæ tenemur efficere vt verum sit quod iurauimus, ne Deum faciamus testem falsi: hoc enim est magna iniuria in tantam Maiestatem; quam ne committamus, antè mors nobis præoptanda. Neque refert vtrùm id, quod iuramento promissum est, sit per se actus virtutis an nōn; sufficit rem esse indifferentem, quæ sine peccato posita promissione fieri possit. Quod confirmatur, quia soluere vsuras non est per se bonum, sed potiùs habet speciem mali, cùm præbeat occasionem maioris iniquitatis: & tamen si iuramento promisisti, teneris; cap. Debitores. 6. de iureiur.

Dixi, *modò factum sit animo se obligandi*, quia si absque tali animo factum sit, quidam docent non obligare: de quo infrà dubitat. 8. Idem dicendum si addiderit restrictionem aliquam, vel clausulam tacitam.

Hinc sequitur Primò, Eum, qui pro redimenda vita promisit cum iuramento latroni 100. aureos, teneri soluere, vt docet Caiet. ar. 9. Sotus l. 8. qu. 1. ar. 7. & alij. etsi enim latro ex hac promissione nihil iuris acquisierit, eique nulla iniuria fiat si non soluas; tamen Deus ius habet vt verifices id, ad quod illum testem adduxisti. Vbi tamen soluisti, potes repetere: quia momentanea solutione satisfacis, quando 27 *Promittens latroni 100*

quando iniuria causam dedit. quòd si latro condonet, etiam coactus metu, non teneris. Idem dicendum si Prælatus absoluat, vel Superior latronis relaxet. Ratio est, quia hæc omnia tacitè in tali iuramento subintelliguntur.

Iurans redire ad carcerem.

28 Sequitur Secundò, Eum, qui iureiurando promisit se rediturum ad carcerem, quamuis iniuriosum, teneri, etiamsi sciat se iniustè plectendum. Ita Caiet. & Sotus suprà, Silu. Iuramentũ 4.q.26. Toletus l.4.cap.22. Colligitur ex D.Thoma ar.7. ad 3. vbi dicit Iuramentum coactum in foro conscientiæ inducere obligationem, etiam cum damno temporali. Probatur Primò, Ista promissio fuit prudens; quia absque illa non poterat obtinere reditum ad res suas componendas: ergo eius executio est licita: licitum enim est exequi, quod prudenter promittitur. si licita: ergo si firmetur iuramento, est seruanda. Nec refert quòd res sint mutatæ, sublato metu & coactione; quia circa rem promissam non est facta mutatio: promisit enim redire absolutè, etiamsi coactio & metus tunc abfutura essent; & tamen prudenter promisit: ergo etiam prudenter exequi potest. executio enim nihil est aliud quàm promissionis completio. Secundò, Supposita promissione redeundi, iste reditus non solùm est licitus, sed etiam est honestus, vtpote opus virtutis fidei, veritatis & fortitudinis, vt ex sensu omnium gentium constat: ergo si iuramentum accedat, nascitur obligatio. Tertiò, Si quis violet tale iuramentum, communi iudicio censebitur periurus, & iniurius in numen diuinum, quod in testem adduxit; nisi fortè cum aliqua restrictione animo concepta iurauerit.

Quorumdam sententia.

29 Aduerte tamen, quosdam Doctores contrarium docere, scilicet non teneri redire, si carcer erat iniuriosus; vt tyranni vel Iudicis non competentis; vel Iudicis legitimi, sed non procedentis secundùm ordinem iuris. Ita Nauarrus c.12. nu.18. qui pro se adducit Tabienam v. Iurare.§.10. Panorm. in cap. Si verò. 8. de iureiur. Glossam communiter receptam in Clement. Pastoralis, de sententia & re iudicata v. Per violentiam. Io. Andream in spec. Rubr. de iureiur. Idem docet Couarr. l.1. var.c.2. num.7. vbi citat Baldum, Curtium seniorem, Ancharanum, & Maiorem in 4.d.15.q.22. additque non solùm non teneri redire; (de quo dicit non esse dubitandum) sed si redierit grauiter peccare. Fundamentum huius sententiæ est, quia redire in tali casu, est seipsum quodammodò occidere, & vitam suam prodigere: hoc autẽ est illicitum, quia tenetur homo vitam suam conseruare. Confirmatur Primò, Quia detentus tali carcere tenetur capessere fugam si potest: ergo si liber sit, non potest redire. Confirm. Secundò, Quia iuramentum non est seruandum quando vergit in deteriorẽ exitum, cap. Quintauallis, de iureiurando: at hîc vergit: ergo. Hinc sequitur non solùm non teneri, sed etiam non posse redire. Hæc sententia est probabilis & secura in praxi, propter Doctores.

Est sententia probabilis.

Sed quod diximus est verius ob rationes allatas, vnde

Ad rationes.

Respondeo, Illud fundamentum non esse verum. qui enim ob iustam causam se in certum vitę discrimen coniicit, non censetur seipsum occidere, aut vitam prodigere. Nec homo tenetur quouis euentu vitam conseruare; sed si cõmodè & decorè potest: hîc autem iusta causa subest; tum ne videatur mendax, & promissi violator, quod minimè decet virum grauem; tum ne censeatur periurus. Itaque exponit vitam propter opus virtutis, quod laudabile esse ostensum est suprà cap.9.dub.6.

Ad Primam Confirmationem: Non tenetur fugere, si promisit, præsertim cum iuramento, non fugere. imò etiamsi absque iuramento promiserit.

Ad Secundam: Tunc iuramẽtum censetur vergere in deteriorem exitum, quando executio est illicita; vel si sit licita, quando est maioris boni impeditiua, & iuramentum non est factum in fauorem tertij; vt si iurasti non ingredi Religionem. Colligitur ex D.Thoma ar.7. ad 2.

Quale peccatum violatio talis iuramenti.

Petes, Quale peccatum est violare tale iuramentum metu extortum? Multi Doctores præsertim Canonistæ putant esse solùm veniale. Ita Panormitanus in cap. Si verò. 8. de iureiuran. Ioannes Andreas, Hostiensis & alij in cap. Verùm. 18. eodem, Angelus v. Periurium, nu.7. vbi citat pro se Petrum Aureolum, Cardin. & I. Andream Probant ex dicto cap. Verùm. 18. de iureiur. vbi Pont. Cælestinus III. respondet, eos, qui inuiti pro vita vel rebus suis seruandis iurarunt, si non seruauerint, non esse tamquam pro mortali crimine puniendos. 30

Est peccatum mort.

Sed communis sententia Theologorum est, esse peccatum mortale, præsertim si materia sit grauis, & is in cuius fauorẽ factum est, vel alius potestatẽ habens, non relaxet. Ratio est, quia facere Deum testem falsi, est grauis iniuria. Caiet. & Sotus suprà. Nauar. nu.14. Siluest. Iuram.4. qu.7. & alij.

Ad cap. illud Respon. Tantùm vult dicere, in 31 foro ecclesiastico externo non esse puniendos pœna Canonib. in periuros constituta; sed mitiùs agendum; quia metus culpam attenuat, & venia ex parte dignos reddit. Ita Glossa; vel vt Caietanus ait, hoc pertinet ad iudicium præsentis clementiæ Pontificiæ; alioquin eodem cap. satis significatur eos esse periuros.

Ad argumenta initio proposita.

Ad primum argumentum nu. 26. positum Respondeo, Vt iuramentum obliget, non requiri vt promissio per se obligationem inducat; satis est vt executio eius sit licita.

Dicitur iuramentum sequi naturam contractus, 32 non quoad esse firmum vel irritum, vt per se notum est; sed quoad conditiones tacitas, & alias limitationes, quas contractus ex iure, consuetudine, vel contrahentium mente habet.

Dices, Promissio metu extorta habet hanc tacitam conditionem, Nisi ob iniuriam illatam reuocauero, aut obligationẽ elisero: ergo ratione istius cõditionis poterit iuramẽti vis elidi & nõ impleri.

Respon. Si talem conditionem dum iuraret expressè cogitauit, & saltem mente adiunxit, fateor non teneri. poterat enim ratione iniuriæ quam patitur, huiusmodi restrictionem facere. Si autem de ea non cogitauit, sed simpliciter iurauit, tenetur: quia iuramentum eo fine exigitur, vt talis conditio, quæ aliàs iure naturæ promissioni sic iniustè extortæ inerat, excludatur, & promissor non possit vti iure quod alioquin ratione illius conditionis competebat. Itaque per iuramentum censetur & præsumitur vsus istius iuris exclusus, nisi conditio illa expressa voluntate fuerit instaurata, siue interiùs in animo, siue exteriùs voce.

Ad Secundum: Alia est ratio voti, alia iuramẽti; nam in voto spectatur solùm vtrùm executio operis sit Deo gratior, an eius omissio. In iuramento, vtrùm executio sit licita & promissario commoda.

Ad Tertium: Non deest consensus, qui iure naturæ ad substantiam actus est necessarius: qui enim metu consentit, absolutè voluntariè & liberè consentit, secundùm quid inuoluntariè. hinc dicitur consentire voluntariè mixtè. vide suprà cap. 17. num. 43.

Ad Quartum: Solùm inde sequitur non debere seruari omnino; id est, ita vt non possit obtineri relaxatio. Illud enim omnino excludit dispensationem, vt inquit Glossa in cap. 2. de pactis. in 6. & Archidiaconus ibidem. Confirmatur. Etsi vis & dolus in multis aliis æquiparentur, tamen hac in re minimè. nam metus non excludit consensum plenum sicut dolus.

Ad Quintum: Illud Authent. non videri receptum ab Ecclesia, ne via sternatur periuriis. Imò expresse videtur ei derogatum per cap. Verùm. 15. & cap. Si verò. 8. de iureiur. & cap. 2. de pactis, in 6. quibus locis dicitur iuramẽtum seruandum, *quando non vergit in detrimentum salutis æternæ.* Excipiendum tamen videtur iuramentum de non facienda querimonia maleficij, id est, de accusando vel denuntiando; quod videtur statim irritum reddi, si metu sit extortum. Id enim bonum publicum postulare videtur. alioquin non posset hæc querimonia sine periurio fieri; quod in damnum publicum redundaret.

DVBITATIO VII.

Vtrùm iuramentum dolo vel errore extortum obliget.

33 *Si dolus circa substantiam.* NOtandum est, dolum & errorem posse versari vel circa substantiam rei vel circa qualitatem. Si circa substantiam, vt si putes vitrum esse gemmam, vel aurichalcum esse aurum; certum est, iuramentum appositum contractui, cui talis error causam dederit, irritum esse: quia deest consensus. itaque qui læsus est ex huiusmodi contractu vel promissione, non tenetur; quia mens ipsius non fuit contrahere super hac re, sed super alia.

34 *Si circa qualitatẽ.* Sed difficultas est, si dolus versetur solùm circa rei qualitatem, vel causam promissionis aut contractus. Doctores generatim docent, si dolus causam dederit, iuramentum non obligare. Probatur Primò, Quia vbi dolus est, excluditur voluntas; L. 1. ff. de dolo. Secundò, Quia iuramentum non obligat extra mentem & intẽtionem iurantis, cap. Quintauallis. & cap. Veniens, de iureiur. atqui intentio iurantis non est se hoc casu obligare; nam mens eius tacitè repugnat: si enim sciret rei qualitatẽ, nollet contrahere. Tertiò, Quia Deus non acceptat iuramentũ, nisi secundùm intentionẽ eius, qui bona fide iurat, non autem secundùm intentionem eius, qui fraude extorsit; cap. Humanę aures. 22. qu. 5. Ita Nauar. ca. 12. nu. 13. vbi insinuat hanc sententiam esse communem; Silu. Iuramentum 4. q. 8. ex Archid. Panorm. Ioan. Andrea, & Frederico. Idem q. 19. Emmanuel Sà v. Iuramentum. Idem expressim docet Panorm. in cap. Cùm contingat. 28. num. 3. & 23. de iureiurando; cuius opinionem esse communem fatetur Alciatus in illud notab. 3. D. Anton. p. 2. tit. 10. cap. 6. §. Quintus casus. Vbi docet, quando dolus dat causam contractui, iuramentũ non egere absolutione: vbi non dat causam (vt si voluisset contrahere, etiamsi non fuisset deceptus) tunc iuramentum requirere absolutionem: & hãc debere facilè dari in odium deceptoris. Couar. lib. 1. variar. cap. 4. n. 6. approbat sententiam Panormitani. omitto alios.

Est sententia probabilis. Hæc sententia mihi omnino videtur vera, tũ ob rationes allatas, tum maximè ob has. Primò, Quia promissio, cui error vel dolus causam dedit; etiamsi (quando non fuit error circa substantiam rei vel causam principalem, & quasi formalem ipsius actus) per se obliget donec reuocetur; tamen detecto errore potest in irritum reuocari, idque vel ob tacitam conditionem, quæ huiusmodi promissioni inesse censetur, scilicet, Nisi rem talem vel talem esse deprehendero; vel ob tacitum dissensum, & repugnantiam animi; vel quia prudenti iudicio talis euentus censetur exceptus: etsi hæc tria parum differant. Accedente autem iuramento, hęc conditio & exceptio non tollitur. iuramentum enim non additur vt mutet qualitatem actus; sed vt illum secundùm naturam ipsius confirmet. Vnde dici solet, Iuramentum sequi naturam actus super quem cadit. Itaque actus retinet omnes suas conditiones & tacitas restrictiones, quas aliàs per se habet: nisi iurans expressè aliud intendat, volens sibi etiam in illis libertatem adimere. Secundò, Quia iuramentum promissorium interpretandum, Si res in eodem statu permanserint, si notabiliter mutatæ non fuerint, vt docet Siluester Iuramentum 3. quęst. 1. §. Nam tertiò, ex communi sententia Doctorum. atqui non censentur manere in eodem statu, quando postea aliquid se aperit, quod anteà latebat: nam paria sunt in iure, aliquid superuenire, & apparere seu incipere cognosci: sicut è contrario, paria sunt non esse, & non apparere; vt colligitur L. 77. ff. de contrahenda empt. Denique quotiescumque post iuramentum aliquis casus euenit, quem prudenti iudicio non censeris voluisse tua promissione comprehendere, non obligaris ex vi iuramenti: ergo si ab initio idem casus subsit, sed ignoretur, non censetur comprehensus promissione, ita vt obligeris quando sciueris.

Explico exemplis. Primò, Iuramento promisisti puellæ nuptias, putans esse virginem; posteà intelligis occultè fornicatam; non teneris iuramento, quia error dedit causam promissioni: non enim voluisses promittere, si sciuisses; & iudicio prudentis hic euentus censetur exceptus. 35 *Exempla.*

Secundò, Iuramento promisisti emere domum Petri, quia putabas bonam; posteà deprehendis vitium in fundamentis, vel esse subiectam lemuribus; non teneris, ob eamdem causam.

Tertiò, Puella dolo inducta à fratribus renuntiauit cum iuramento hereditati paternæ pro certa dote; non tenetur, si hereditas multò pluris valebat; vt docet Fredericus consil. 115.

Quartò, Vendidisti domum tuam, & iuramento promisisti stare contractu: posteà deprehendis te grauiter læsum, potes agere ad suppletionem pretij: non enim iuramento intendisti cedere iure tuo, si deceptus esses in pretio; omitto alia. Neque contra hanc sententiam sic explicatam sunt vlla argumenta difficilia. Secùs nonnihil se res habet in votis, quia promissio fit Deo, vt patet ex dictis cap. 40. dubit. 2.

DVBI-

DVBITATIO VIII.

Vtrùm si quis ficto animo aliquid iuramento promittat, obligetur, & quale peccatum hoc sit.

36 NOtandum est, in iuramẽto promissorio posse distingui tria externa, scilicet iuramentum externum, promissionem, & executionem: & tria interna; scilicet intentionem iurandi, intentionem promittẽdi seu obligandi seipsum, & intentionem exequendi. Itaque tribus modis fieri potest vt quis animo ficto iuret. Primò, Si quis exteriùs iuret sine animo iurandi. Secundò, Si iuret animo quidem iurandi, non tamen se obligandi. Tertiò, Si iuret animo non implendi.

Tripliciter fictè iurari potest.

Si desit animus iurandi.

Si Primo modo iures, scilicet absque animo iurandi, non obligaris ex vi iuramenti coram Deo; quia reuerà non iuras, nec intendis iurare aut Deum testari, sed simulare & fingere te iurare. sicut qui fingit se contrahere matrimonium, exteriùs verba contractus pronuntians absq; animo cõtrahendi, non obligatur contractu matrimonij. Similiter qui fictè promittit, nõ obligatur vi promissionis. denique omnis actus, qui essentialiter requirit intentionẽ agentis, est inualidus, si ea intentio desit; vt patet in collatione Sacramentorum, excommunicatione, absolutione, &c. quod maximè locum habet in promissione, donatione, & contractibus, quorum vis tota ex intentione pendet.

Si hoc sit causa damni.

Aduerte tamen, si occasione talis iuramenti obueniat damnum parti, teneris illud sarcire, quia causam dedisti: nisi fortè per iniuriam extortum fuisset; tunc enim iure tuo aduersus illum vti censeris sic iurando. Similiter si scandalum iuramento non seruato nasceretur, teneris ratione scandali. Denique in foro externo cogeris seruare prout sonat; nisi fortè metu extortum fuisset: tunc enim est per Iudicem relaxandum.

Si desit intentio obligandi.

1. Sententia, non obligari.

37 De Secundo modo est maior difficultas; suntq. duæ sententiæ. Prior est, eum, qui iurat animo se non obligandi, non teneri vi iuramenti. Ita D. Bonauentura in 3. d. 39. ar. 3. q. 2. Scotus ibid. q. vnica, ar. 3. Siluest. Iuramentum 4. qu. 7. vbi citat Panormitan. & alios, & q. 19. Angel. Iuramentum 5. n. 32. vbi citat Richardum, & alios, Gabriel d. 39. quæst. 1. ar. 2. concl. 5.

Probari potest hæc sententia, Primò, Qui in aliquo contractu apponit clausulam, quæ sit contra substantiam contractus, non obligatur: quia talis clausula irritum reddit contractum; vt si contraham matrimonium, ita vt nolim obligari ad reddendum debitum, aut ad vinculum perpetuum; si vendam domũ, ea lege vt eam à me non alienem: si promittam alicui 100. aureos, sic tamen vt nolim teneri: atqui hîc apponitur clausula, quæ sit contra substantiam iuramenti: ergo iuramentum non obligat. Nec refert quòd verbis non exprimatur, quia exprimitur mente, à qua sola contractus vim habet. Secundò, Qui ita iurat, reuerà nõ habet animum seriò iurandi, sed solùm exteriùs verbis; sicut qui contrahit matrimonium cũ animo non se obligandi ad reddendum debitum, nõ censetur seriò velle contrahere: nemo enim potest simul intendere contradictoria. quòd si putet se posse sic contrahere, decipitur, nec ideò cõtractus vim habet. Tertiò, Deus non acceptat iuramentum, nisi secundùm hominis intentionem, cap. Humanæ aures. 22. quæst. 5. vbi dicitur, *diuina iudicia talia foris nostra verba audiunt, qualia ex intimis proferuntur.*

Hæc sententia est valdè probabilis, quia ferè communis, & rationibus probabilibus nititur.

Altera est verior.

Altera est, Tale iuramentum, si seria intentione 38
iurandi factum sit, obligare, etiamsi animus se obligandi defuerit. Ita Caietanus ar. 7. circa respons. ad 4. quem sequitur Sotus l. 8. q. 1. art. 7. & multi recentiores; quæ mihi videtur verior.

Probatur Primò, Quia obligatio est omnino inseparabilis à iuramento promissorio; nec est in potestate hominis efficere vt sit tale iuramentum, & ex eo non nascatur obligatio. Secundò, Quicumque aliquid iurat, tenetur efficere vt verũ sit quod iurat, nec vlla arte potest hanc obligationem euadere; quia cauendum ei quàm maximè, vt non adducat vel adduxerit Deum in testem falsi: ergo tenetur exequi quod iurauit se facturum, volente eo in cuius fauorẽ iurauit. Tertiò, In iuramento promissorio est duplex veritas; præsens, scilicet quòd habeas animum implendi: & futura; quòd reipsa implebis: sed non potes efficere vt non obligeris ad veritatem præsentem: ergo neque vt nõ astringaris ad futuram. Quartò, ex iuramento nascitur obligatio, non ratione intentionis obligandi; vt in contractibus; sed ex natura operis. sicut ex damno illato nascitur obligatio restitutionis: & ex facto vnde damnum metuitur, nascitur obligatio impediendi: ergo etiamsi intentio obligandi absit, nihilominùs orietur obligatio vi iuramenti.

Obligatio iuramenti non ex intentione, sed ex ipsius operis substantia nascitur.

Respõdetur ad rationes diuersæ sententiæ.

Ad primam rationem contrariæ sententiæ Re- 39
spondeo, Hoc esse verum in contractibus, quorum obligatio tota pendet ex intentione: nam hi consistunt in eo, quod est se obligare alteri, & alterum sibi: secùs in iuramento, quod consistit in eo, quòd Deum adducat in testem veritatis præsentis vel futuræ. hoc enim efficaciter facere potes, etiamsi dicas te eius reuerentiã nolle teneri ad exequẽdum; nam nihilominùs teneberis, ne eum facias testem falsi circa executionem. Itaq. talis clausula, Quòd nolis obligari, non potest efficaciter addi iuramẽto promissorio, sicut nec cõtumeliæ, nec detractioni, vel alteri actui, ex quo secuturum est damnum vel alia iniuria in alterum. Addo, illam clausulam non esse contra substantiã iuramenti; quia potest Deus verè in testem adduci, etiamsi nolis eius reuerentiã obstringi; sed vt summum est contra effectum.

Ad Secundum: Negandum est talem non habere animum iurandi; supponimus enim illum velle adducere Deum in testem, quamuis inde nolit obligari: nam simili modo potest quis testari Regem, & nolle teneri eius reuerentia vel sponsione.

Quomodo possint intendi contradictoria.

Ad Confirmationem: Non potest quis intendere contradictoria expresse, & efficaci effectu: potest tamen implicitè & inefficaciter; vt quando quis vult peccare, & tamen non vult esse reus mortis æternæ.

Ad Tertium: Deus non acceptat, &c. Hoc intelligendum est quoad id, quod quis iurat; non autem quoad modum obligandi, vel non obligandi.

Discrimen inter votũ & iuramentum.

Ex quibus apparet discrimen inter votum & iuramentum: qua in re falluntur Caietanus, Sotus, & quidam recentiores, putantes vtrobique esse eamdem rationem: nam obligatio promissionis pendet ex intentione, obligatio iuramenti ex ipso facto externo.

40 *Si absque animo implendi.* Si tertio modo iures, scilicet *absque animo implendi*, quidam insinuant non nasci obligationem. Silu. enim, Iuramentũ 4. qu. 26. ex Panorm. dicit, eum, qui iurauit se rediturum ad carcerem iniquum, non teneri, si iurauit animo euadendi. secùs si animo se obligandi; & D. Bonauent. in 3. d. 39. ar. 3. qu. 2. apertè insinuat; eum, qui iurauit non animo implendi, sed euadendi periculum, non teneri. Confirmatur, quia quicumque habet animum non implendi, censetur etiam se nolle obligare, vt docet Valentia disp. 6. qu. 7. p. 4. quorsum enim vellet se obligare, si nollet implere? Sanè si rogaretur, statim diceret hanc esse mentem suam. Itaque sicut probabile est non teneri eum, qui iurat absque animo se obligandi; ita probabile erit eum non teneri, qui animo non implendi; quia in hoc, illud tacitè censetur contineri.

41 *Animus implendi non requiritur ad obligationẽ.* Hæc sententia non videtur improbabilis; quando iuramentum iniquè extortum est. Contrarium tamen est verius & multò probabilius; vt patet ex iis, quæ suprà cap. 40. num. 7. de voto dicta sunt. Et probari potest, Primò, Quia est verum iuramentum, factum animo iurandi & adducendi Deum in testem: ergo inducit obligationem verificandi quod iuratum est, ne facias Deum testem falsi circa executionem. Nec refert vtrùm metu extortum sit an non: quia hæc obligatio prouenit ex natura iuramenti. Secundò, Quia in contractibus, animus non soluendi non tollit obligationem: ergo neque in iuramento. Tertiò, Priùs est obligari quàm exequi: obligatio enim non nascitur ab executione, sed executio ab obligatione; ergo ex eo quòd desit animus explendi non tollitur obligatio, nec animus obligandi: quia sublato posteriore non tollitur quod priùs est. Denique hæc est communis sententia Doctorum.

Ad Confirmat. Qui facit aliquem actum vnde necessariò nascitur obligatio, non potest præsumi nolle se obligare, nisi expresso actu id nolit; nam ipso actu contrarium facit: quod maximè locum habet in casu proposito; quia obligatio iuramenti non pendet ex intentione iurantis, vt dictum est; sed ex ipso facto. Nec obstat quòd diceret se nolle obligari, si rogetur; quia quiuis contrahens cũ intentione non soluendi, idem diceret, si rogaretur; tamen non ideò censetur se noluisse obligare, cùm absolutè intenderit contrahere & contrahendo se obligauerit. Itaque talis præsumptio locum non habet, quando factum contrarium obstat.

42 *De culpæ grauitate in 3. modo.* Quod ad grauitatem culpę attinet; si tertio modo fictè iures, videlicet absque animo implendi, erit periurium mortiferum: quia cùm duplex veritas requiratur in iuramẽto promissorio, præsens & futura, deest veritas præsens; nempe animus exequendi. quòd si posteà non exequaris, accedet noua culpa letalis, quia deerit veritas executionis, Deumque de nouo facies testem falsi.

In 2. modo. Si secundo modo, ita vt ipsa fictio versetur circa obligationem, (vt cùm non intendis te obligare) est etiam peccatum mortale, vt rectè Siluester Iuramentũ 4. q. 7. Primò, Quia deest veritas præsens, id est, animus exequendi; iurat enim se facturum quod non intendit facere. Secundò, Quia non intendit se obligare; in eo enim est peculiaris irreuerẽtia, quòd velit Deum adducere in testem, & tamen nolit eius testimonio obstringi. vnde videtur esse grauius peccatum sic iurare, quàm solùm animo non implendi. Confirmatur, quia si iurares animo implendi, nolendo te obligare non solùm homini promissione, sed neque Deo ratione iuramenti; insignem iniuriam Deo irrogares: ergo addit peculiarẽ malitiam. quòd si solùm intenderes te nõ obligare homini, aliquod ius ei tribuendo, sed soli Deo ratione iuramenti, cum intentione exequendi; erga hominem non videretur esse peccatum mortale, quia nihil falsi significatur verbis iuramenti, & non deest animus obligandi, quem natura iuramenti requirit, etiamsi desit animus promittendi homini.

Si primo modo, ita vt fictio sit circa actum iurandi, (vt cùm non intendis iurare, sed simulare iuramẽtum) distinguendum est: vel enim id, quod iuras, est verum, vel est falsum. si est verum, probabile est non esse peccatum mortale, siue iuramentum sit assertorium, siue promissorium; quia nec homini notabilis fit iniuria, nec Deo grauis irreuerentia. Non homini; quia in opere externo idem futurum est atque si ex animo iurasses; & si opus sit, in foro externo ex tali iuramento cogi potes. Non Deo; tum quia reuerà non adducitur in testem, sed solùm id fingitur & simulatur; tum quia etsi externo actu adducatur, adducitur solùm in testem veritatis. *In 1. modo.* *Iurãs verbis verum absque animo iurãdi.*

Contrarium tamen videtur verius, si iures mandato Iudicis, vel in contractu magni momenti: oportet enim tunc sincerè & ex animo iurare; alioquin censetur grauis deceptio, quæ etiam euertit vsum & finem iuramenti, rebus humanis tam necessarium. Ita Caietan. suprà ar. 7. ad 4. Sotus ar. 7. Si tamen iniquè exigeretur, non esset peccatum mortale sic iurare, vt Sotus docet contra Caietan. quia nulli fit iniuria.

Si verò sic falsum iures, plerique putant esse peccatum mortale. Ita Caietanus & Sotus suprà, Couatr. in cap. Quamuis pactum. 1. p. §. 5. nu. 3. & alij passim. Ratio est, quia externo actu Deus adducitur testis falsi; quod perinde est ac si quis offerret illi sacrificium Iudaicum, v. g. agnum vel vitulum, absque animo sacrificandi; vel adoleret thus idolo absque animo venerandi. Sed hæc ratio non videtur conuincere; alioquin esset peccatum mortale iurare in tali casu cum restrictione mentali: nam externo actu Deus adducitur in testem falsi; & cum simili restrictione adolere thus idolo, laudare Mahumetem, vel solemnia illa Turcarum verba pronuntiare, *Vnus Deus & propheta illius Mahumet*, est peccatum mortale. satis enim est in honore exhibendo actum externum ita fieri, & cum illis circumstantiis, vt meritò videri possit velle sacrificare, laudare, &c. Itaque contraria sententia videri possit non improbabilis, scilicet non esse id peccatum mortale, si per iniuriam cogaris, & falsitas sit penitus occulta: quia neque reipsa iuras falsum, cùm non intendas Deum in testem vocare, sed simulare; neque secundùm prudentem ęstimationem potes censeri iurasse falsum; tum quia falsitas est penitus ignota; tum quia iusta causa erat alia mente iurandi. & in hoc casu locum habere posset sententia Panormitani, Angeli, & aliorum, qui volebant iuramentum metu expressum non obligare sub mortali: de quo suprà dubit. 6. 43 *Iurãs verbis falsum.*

Verùm satius est tenere cum communi, ob rationem allatam.

DVBI-

DVBITATIO IX.

Vtrùm ſi alio ſenſu quàm alter intelligit iures, obligeris, & quale peccatum hoc ſit.

NOtandum eſt, hoc dupliciter fieri poſſe; Primò, Si oratio ſit ambigua, & tu de induſtria alium ſenſum intendas, quàm is, qui iuramentum exigit. Secundò, Si non ſit per ſe ambigua, ſed illi tacitè aliquam reſtrictionem addas. Rurſus vel ſponte iuras vel compulſus ab alio, idque vel iure vel iniuria.

44 Dico Primò, Qui alio ſenſu iurauit, non tenetur præciſè ex vi iuriſiurandi, niſi iuxta ſuum ſenſum. Ita Couarr. in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 5. in principio, Caietan. & Arragonius ar. 7. Sotus l. 8. quæſt. 1. ar. 7. circa 4. argumentum, & multi alij. Probatur Primò, Iuſiurandum vi ſua ſolùm obligat ad id, quod per ipſum eſt confirmatum & aſſertum; quia ad hoc ſolùm is, qui iurat, Deum in teſtem adduxit: ſed ſolùm id aſſertum eſt, quod iurans in mente habuit: ergo ſolùm ad illud præſtandum obſtringit. Secundò, Quia iuramentum ſequitur naturam promiſſionis, cui accedit: atqui promiſſio non obligat vltra intentionem promittentis: ergo nec iuramentum. Tertiò, *Humanæ aures talia verba noſtra iudicant, qualia foris ſonant. Diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. apud homines, cor ex verbis; apud Deum verò verba penſantur ex corde*; vt ait Gregorius l. 26. moral. cap. 7. & habetur 22. q. 5. cap. 11. Humanæ aures. ergo cùm ex intimis alio ſenſu proferantur, Deus etiam ſic ea accipit, & ita illa confirmare cenſetur.

Iuramentum vi ſua obligat ſecundùm mentem iurantis.

45 Dices, Reuerentia diuina obligat non ſolùm vt verifices id, quod intendiſti iurare, ſed etiam quod aliis rationabiliter viſus es iuraſſe: ſi enim id non ſerues, videberis periurus, & quantum in te, minues apud illos honorem diuinum. Confirmatur ex cap. 9. Quacumque arte. 22. queſt. 5. ex Iſidoro lib. 2. de ſummo bono ca. 31. *quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen, qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit, ſicut ille, cui iuratur, intelligit.*

Obiectio.

Reſpondeo, Ob hoc argumentum multi DD. videntur ſentire contrarium: ſed facilè poſſunt conciliari: nam etiamſi iuramentum non obliget per ſe & vi ſua niſi ſecundùm mentem iurantis, vt dictum eſt: tamen ratione damni, vel ſcandali ſecuturi, poteſt obligare iuxta mentem exigentis; & hoc ſolùm probat argumentum allatum. reuerentia enim diuina etiam obligat ad vitandum ſcandalum in materia religionis; & non ſolùm vt nihil agas quod contra honorem diuinum verè ſit; ſed neque quod videatur eſſe. Deus etiam accipit ſicut alter intelligit; quia cenſet te ad hoc obligatum non præciſè vi iuramenti; ſed quia teneris alterum non decipere, cauſam damni & ſcandali non dare. ſepoſito tamen periculo damni & ſcandali, nulla obligatio grauis naſcitur in foro conſcientiæ: nam deceptio illa per ſe non eſt mortifera. In foro tamen externo cogendus eſt implere quod ſecundùm verborum legitimam interpretationem viſus eſt promiſiſſe.

Reſpon.

Quomodo obliget iuxta mentem exigentis.

Vtrùm autem teneatur parere ſi res ſit integra, & impletio illi valdè detrimentoſa, & ſcandalum abſit, quæri poteſt. de quo vide ſuprà cap. 18. num. 61.

Dico Secundò, Quando quis ſe ſponte ſua offert ad iurandum vel legitimè ad hoc compellitur, peccat mortiferè, ſi alieno ſenſu iuret. Ita Nauarr. cap. 12. num. 8. Caietan. Sotus, Arragon. ſuprà & alij. quod maximè verum eſt in Iudiciis & contractibus: in his enim eſt grauis deceptio partis: in illis ſit contra obedientiam Superioris, & peruertitur Iudicium. Accedit, quòd quando non ſubeſt cauſa legitima vtendi illa calliditate, videatur falſum iuraſſe: præſumitur enim iuraſſe ad mentem exigentis, vt communiter fieri conſueuit. 46

Petes, An ſit peccatum mortale, quando inſtitores iurant rem ſibi tanti vel tanti ſtetiſſe, alio ſenſu, quàm emptores intelligant? Ratio dubitandi eſt, quia dicunt ſe alia ratione iuſtum pretium ab emptoribus non poſſe obtinere, nec per hoc velle aliquid iniuſti committere.

Inſtitores iurantes.

Reſpondeo, Non facilè id eſſe credendum; tamen ſi verum ſit, non videri eo caſu peccatum mortale; ſed tunc mortale cenſendum, quando hac ratione intendunt decipere, & extorquere ſupra iuſtum, vel obtinere pretium ſummum, quod alioquin emptor dare noluiſſet; vel alia ratione ſunt ei cauſa damni.

Dico Tertiò, Quandocùque aliquis iniuſtè cogitur ad iuramentum, vel aliàs habet iuſtam cauſam celandi mentem ſuam oratione ambigua, vel tacita reſtrictione; non peccat, etiamſi alieno ſenſu iuret. quod intellige, ſi neceſſitas vel vtilitas iuramentum exigat. De *oratione ambigua* eſt ferè communis ſententia, Soti, Caietan. Arragon. ſuprà, & aliorum. Ratio eſt, quia cùm non teneatur loqui ad mentem alterius, poteſt orationem in aliam ſententiam vſurpare, & aliena à propoſito alterius reſpondere: & cõſequenter ſi ratio poſtulet, poteſt illi in eo ſenſu adiungere iuramentum. 47

Si iuſta cauſa ſubſit.

De *reſtrictione occulta* negant Sotus, Caietanus, Arragon. & quidam alij; quia oratio illa, quæ exteriùs profertur, eſt falſa: vt ſi promittas latroni 100. tacitè addendo, ſi debeo, ſi ius habes, &c. exteriùs mentiris; quia oratio externa id non ſignificat.

Reſtrictio occulta.

Sed Contrarium eſt probabilius, & tenet Nauarrus cap. 12. nu. 8. 9. & 19. & comment. in cap. Humanę aures. 22. qu. 5. Siluester, Iuramentum 3. quæſt. 2. Iuramentum 4. qu. 7. Angelus, Iuramentum 5. num. 9. Adrianus in 4. qu. de ſigill. confeſſionis. Maior in 4. d. 15. quæſt. 18. Toletus lib. 4. cap. 21. & l. 5. cap. 58. à Valentia diſp. 5. q. 13. p. 2. & diſp. 6. qu. 7. p. 4. & alij multi. v. g. Si reus non iuridicè rogetur, poteſt dicere, Non feci; mente addendo, in carcere: Non habui complices; puta, in alio crimine. Ita Toletus cap. 58. Si venis ex loco, qui putatur falsò infectus peſte, potes cuſtodibus oppidorum reſpondere, te inde non venire, te illac non tranſiſſe, intelligendo vel addendo tacitè, Hoc die, vel vbi ſit infectio: ſic enim reſpondes ad intentionem eorum remotam; ita Silueſt. v. Iuramentum 3. quæſt. 2. Toletus lib. 4. ca. 21. Nauarr. ſuprà. Addit Toletus, *quamuis locus ſit infectus peſte, ſi tamen viator non ſit infectus, poteſt vti æquiuocatione; quia non facit contra præcipuam intentionem illorum.* quod intellige, ſi ſit omnino certus à ſe nihil eſſe periculi.

Exempla.

Probatur, Quia in his & ſimilibus euentis non tenetur homo totam mentem ſuam circa rem de qua interrogatur aperire: ergo nec tenetur omnia verba exprimere, quibus ea aperiatur. poterit igitur

Probatur eſſe licita.

igitur partem exprimere, & partem tacitus addere. Confirmatur, Quia non magis tenetur totã mentem suam exteriùs declarare corã isto, quàm dum solus agit & secum loquitur: cùm iste nihil ad hoc iuris habeat. sed dum secum loquitur, non tenetur totum exprimere; sed potest partem in animo retinere: ergo etiam cùm agit cum illis ad quorum mentem non tenetur respondere.

Nec obstat, quòd illud, quod exprimit, per se sit falsum; quia non intendit per se & solitariè affirmare, sed coniunctum cum eo, quod tacitus addit, cum quo est verum. quod enim exprimitur, solùm est pars totius orationis, quæ constat partim locutione mentali, partim externa. quòd autem talis coniunctio rectè fieri possit, si causa subsit, patet Primò, ex Gregorio homil. 1. in Ezechielem, vbi dicit, Prophetam connectere orationem externam cum interna, & ideò incipere suam prophetiam particulâ copulatiuâ *Et factum est*, &c. Secundò, Multis Scripturæ exemplis; Genes. 27. *Ego sum primogenitus tuus Esau*; scilicet iure & priuilegio. Iudith 10. quædam dicit sancta Iudith, quæ vix aliter à mendacio excusari possunt, quàm aliqua conditione, vel restrictione tacitùs addita. Marci 13. *De die illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius*; scilicet vt Legatus & hominum Doctor. Sic Legatus solet dicere se nescire, quod non habet in mandatis vt aperiat. Ioannis 7. *Ego non ascendam ad diem festum hunc*, scilicet modò, vel manifestè, vt soleo. neque etiam obstat, quòd alter inde decipiatur, quia non directè intendis decipere, sed tegere tuam intentionem, ne ipse eam cum tuo incommodo cognoscat. quòd autem ipse falsum iudicium sibi formet, ad hoc solùm permissiuè te habes, quia iure tuo vteris: & ipse si omnino prudenter agere voluisset, debuisset iudicium suspendere, & cogitare posse iustam causam celandæ veritatis subesse. accedit, quòd nihil incommodi ex illa deceptione ei proueniat.

48 *Quando fas adhibere iuramentum.* Ex his patet, quotiescumque licitum est vti oratione ambigua vel tacita restrictione; licitũ etiam esse vti iuramento, si necessitas vel notabilis causa postulet. numquam tamen licitum est vti hoc artificio orationis, nisi quando iustè possumus veritatem occultare; vt si aliquod malum vel incommodum aliter non possit auerti. Si absque iusta causa fiat, est abusio orationis contra virtutem veritatis, & ciuilem consuetudinem, ac proinde est peccatum; etsi propriè non sit mendacium.

Si ioci causa. Quòd si tali orationi, cùm iusta causa non subest, addatur iusiurandum; vt si iures Principem esse in oppido, intelligendo pictum, ioci causâ, erit graue peccatum; quia est magna irreuerentia, suis iocis Deum testem adhibere. Fortè tamen non erit mortiferum, si scandalum absit; nam reuerà non est periurium, cùm id, quod iurare intendis, falsum non sit. quia tamen falsum esse exteriùs videtur, in foro externo periurium esse præsumeretur.

Iurãs quòd se non commendarit. Ex dictis etiam colligitur quid dicendum sit, quando quis electus ad magistratum cogitur (vt quibusdam locis fit) sub graui pœna acceptare, & nihilominùs cogitur iure se nihil egisse vt commendaretur. Eo enim casu si contrà fecit, & res adhuc est integra, tenetur quantum in se est curare ne electores, apud quos se commendauit, habeant rationem illius commendationis, sed purè spectent bonum cõmune, & merita personarum. quod si illi fecerint; poterit iurare quòd se non commendauerit, intelligendo tacitè *commendatione efficaci*, ex qua sit electus. De tali enim intelligendum est statutum postulans iuramentum. verba enim cum effectu intelligenda sunt. actus enim inefficax perinde est ac si non fuerit. Non enim tenetur delictum occultum fateri quod est impertinens ad propositum. Sic si aliquid promisisti alicui electorum vt te eligeret in Prælatum; si ille te non eligat, vel tuæ promissionis nullam rationem habeat, electio non est vitiosa: & si cogaris, potes cum debita limitatione interna iurare te nihil promisisse. Ratio autem cur teneatur, re adhuc integra, reuocare suam commendationem, est, quia tenetur curare vt possit iurare secundùm mentem statuti, alioquin tacitè consentit in periurium, illius periculo sponte se exponens. Si autem res non est integra (vt si electio iam facta est) vel non possis reuocare quod fecisti; adhuc sentio te posse iurare cum restrictione mentali: nimirum, quia non fecisti publicè, vel eo modo vt sit probabile in iudicio. quia non teneris fateri crimen occultũ, cùm non est infamia, aut probatio semiplena, aut indicia æquipollentia; vt communiter Doctores tradunt. de quo suprà cap. 31. dub. 3. Confirmatur ex doctrina Alexan. Imolensis & Bartoli communiter recepta in L. 2. C. Si seruus aut libertus. nu. 2. Vbi docent eum qui eligendus est in iudicem, si interrogetur an habeat aliquod impedimentum, non teneri vitium occultum (v. g. infamiam ibi occultam) pandere: nimirum quando impedimentum est tale, vt non impediat officij administrationem. si non tenetur fateri, poterit etiam sano sensu iurare, se illius expertem, si necesse fuerit, vt si nec officium nec iuramentum detrectare possit.

Secùs est cùm quis rogatur de impedimento matrimonij vel Ordinum: tum quia hæc impedimenta impediunt executionem: tum quia sponte quis se ad illa offert. Quòd si sub graui aliqua pœna cogeretur matrimonium vel Ordinem capessere, non teneretur occultum impedimentum, vnde infamia gigneretur, patefacere: & sufficeret coactione cessante facere quod ius præscribit.

Addo tamen grauiter peccare eos qui vbi huiusmodi sunt statuta & iuramenta in vsu, se commendant: quia præterquam quòd faciunt contra statutum in re graui, faciunt etiam contra iuramentum futurum, quod intendunt iurare; & ita consentiunt in periurium. vnde & posteà tenentur suam commendationem irritam reddere, si res adhuc est integra: & in iurando non possunt vti restrictione interna, si vllo modo absque graui incommodo possunt illud vitare, etiam magistratum detrectando.

DVBITATIO X.

Vtrùm fas sit deferre iusiurandum ei, quem putas peieraturum.

RESpondeo fas non esse, nisi iusta causa subsit: quia quantum in nobis est, tenemur tantam Dei iniuriam, & proximi peccatum vitare & 49
impedire. vide D. Augustinum ser. 11. de Sanctis, vbi refert exemplum de quodam Tutolymeno, qui diuinitus in raptu flagris affectus fuit, eò quòd *Tutuslymenus.*
iura-

iuramentum à proximo in tali casu exegisset.

Casus quibus liceat. Potest tamen sæpè iusta causa subesse, ob quam hoc sit licitum. Primò, Si sis Iudex, & pars id postulet, vel aliàs ratio officij exigat; vt cùm adducuntur testes, vel proceditur via inquisitionis. Ita D. Thomas qu.98.art.4.& Caiet.ibidem. Couarr. in cap. Quamuis pactum, p.1.§.6.num. 3. & alij. Iudex enim non debet sequi priuatam scientiam, sed præscriptum Iuris, adhibendo ea, quibus solet elici veritas: alioquin daret iustam occasionem scandali; quod illi magis cauendum, quàm peccatum priuati. quando tamen Iudex id commodè potest declinare, (vt si aliud remedium facilè possit adhibere) tenetur. *Iudex Ecclesiasticus.* sic non potest exigere iuramentum à Clerico de relinquenda concubina, vt habetur cap. Clericos. 3. de cohabitatione Clericor. & mulier. quia metuendum est ne periurium incurrat; & alia remedia suppetunt. Secundò, Si alterius causam agas, & ratio officij tui postulet vt ab aduersario iusiurandum petas. si enim omittas, videberis præuaricari. Tertiò, Si speras illum reuerentiâ numinis non ausurum peierare, & aliàs magni tua intersit; D. Thomas suprà; quia quod exigitur per se licitum est, & finis, qui speratur, bonus, & iusta necessitas interuenit. Quartò, Addi potest, si eius periurio possis vti in tuum commodum, v. g. ad eius fraudes detegendas, & fidem ei detrahendam, vt sic iniuriam euadas, aut ius obtineas: tunc enim licitum est illius periurium permittere. Sic Deus ob bonos fines multa mala permittit: sic licitum permittere furtum famuli, vel filij, vt explores indolem, vt ipsos corrigas, vt tibi in posterum caueas.

50 Petes, Quid si norim illum iuraturum per Mahumetum, vel idolum? *Si per falsos deos.*

Respondeo, Nihilominùs in contractibus & alijs causis, vbi est iusta ratio ad damnum vel iniuriam cauendam, potes exigere, vel etiam cogere vt iuret; non quidem determinatè tali modo, sed absolutè & in genere: quod est quotidianum apud mercatores, qui cum infidelibus contrahūt. Sic Laban iniens fœdus cum Iacob, iurauit per Deum Abraham, & Deum Nachor. Gen. 31. sine tamen iusta causa non licet. Vide Augustinum epist. 154. ad Publicolam, & serm.30. de verbis Apostoli, qui totus est de iuramento.

51 Petes, Vtrùm sit maius peccatum iurare per verum Deum fallaciter, an per falsum veraciter? *Vtrum maius peccatum.*

Respondeo, Per se maius peccatum esse, iurare per falsum Deum veraciter, si ex animo iures: quia veneraris illum animo & affectu pro vero Deo, quod est idololatria. potest tamen minus esse peccatum, vel ratione ignorantiæ, per quam gentiles multùm excusantur; vel quia non iuras ex animo: & hoc modo intellige D. Augustin. epist. illa 154. vbi contrarium affirmare videtur.

DVBITATIO XI.

Vtrùm sit maior obligatio iuramenti quàm voti.

D. Thomas art.8.

52 *Iuramentū promissoriū* NOtandum est, hanc quæstionem potissimùm habere locū in iuramento promissorio, quo aliquid Deo vel homini promittitur. Ac primùm, si aliquid iuramento promittas Deo, certum est te magis obligari, quàm si solùm voueas Deo; quia illud iuramentum etiam continet votum. vnde est duplex in eo vinculum. Nec refert vtrùm expresse an tacitè promittas; vt si iures te daturum eleemosynam; quia tale iuramentum soli Deo factum, censetur continere votum: continet enim tacitam promissionem ad ipsum directam. Sed

Difficultas est, si nihil Deo promittas, sed solùm homini, vtrùm talis iuramenti maior sit obligatio, quàm voti, quo simile quid Deo voues. D. Thom. negat; quia magis tenemur esse fideles Deo in promissis, quàm reuerentes in verificando quod per nomen eius promisimus. *Sententia D. Thomæ.* qui enim est infidelis Deo, peccat contra reuerentiam & fidelitatem; qui autem non verificat quod per Deum iurauit, solùm contra reuerentiam Deo debitam. Hæc sententia est probabilis, eamque sequuntur Caietan. & alij Thomistæ, & multi DD. Sed contrà

Obiici potest Primò, Qui non implet quod iurauit, facit Deum testem falsi: at hoc est grauius, quàm ei non seruare fidem in promissis; per illud enim tribuitur Deo aliquid, quod ipsius naturæ repugnat; per hoc solùm officium debitum deseritur. 53 *Rationes ob quas iuramenti obligatio videtur maior.* Secundò, Periurium contra veritatem præsentem (vt cùm quis iuramento assertorio iurat falsum, vel promissorio absque animo implendi) est grauius peccatum quàm violatio voti: ergo iuramentum magis obligat, saltem ad illam veritatem procurandam, quàm votum ad soluendum promissum. Antecedens patet, tum ex grauissimis pœnis, quæ periuris apud omnes gentes statutæ sunt: plectuntur enim vel morte, vel manus aut linguæ præscissione, vel aliis modis corporaliter; & Iure Canonico depositione: tum quia sunt infames vel ex vno actu: tum denique quia in tali periurio censetur esse maior contemptus numinis. qui autem semel vel iterùm violat votum, non habetur ita sceleratus, nec infamis. Tertiò, Iuramentum duplicem obligationem inducit; obligat enim non solùm erga Deum, sed etiam erga hominem, cui fit iniuria, si violetur: votum solùm obligat Deo: ergo, &c.

Dices, Potest quis iurare nemini aliquid promittendo; vt si iures te daturum eleemosynam. *Obiectio.*

Respondeo, Tale iuramentum fit intuitu Dei, vt illi placeas; itaque continetur in eo tacita promissio erga Deum, quæ iuramento confirmatur: vnde erit in eo duplex vinculum. *Respon.* Quòd si quis tale iuramentum ita faciat vt nō intendat quidquam alicui promittere, sed solùm affirmare quid sit facturus, nihilominùs hoc vinculum per se fortius erit vt verificet quod dixit, quàm vinculum voti, vt ex secundo argumento patet.

Ob has rationes hæc sententia est valdè probabilis, quam tenet Ioannes Maior in 4. d.38.qu.5. Michaël Medina lib.5. de continentia c.22.& 23. & alij quidam recentiores. Nauarr. c.12.num.32. conatur has sententias conciliare; *Conciliatio Nauarri.* dicitque sententiam Maioris esse veram, quando vtrumque fit principaliter in honorem Dei, vel vtrumque principaliter in commodum proximi. sententiam autem D. Thomæ esse veram, quando votum fit principaliter in honorem Dei, iuramentum in commodum proximi. vbi satis indicat Nauarrus iuramentum per se & ceteris paribus maius vinculum inducere. quod si verum est, sequitur etiam in hoc vltimo casu (quando votum fit potissimùm in honorem Dei, & iuramentum in commodum proximi) magis obligare; nam in iura-

iuramento eſt duplex obligatio, ſcilicet religionis erga Deum, quæ per ſe eſt firmior; & iuſtitiæ erga proximum. in voto ſolùm eſt vna obligatio, ſcilicet religionis erga Deum.

Ad rationē contrariæ ſententiæ.

54 Ad rationem alterius ſententiæ: Periurium non ſolùm eſt contra ſimplicem reuerentiam Deo debitam, ſed etiam contra perfectionem diuinam: nam periurus, quantum in ſe eſt, facit Deum teſtem falſi. In violatione voti, eſſe contra reuerentiam & contra fidelitatem, non ſunt duæ malitiæ diſparatæ, ſed altera pendet ex altera; ideò enim eſt contra reuerentiam, quia eſt contra fidelitatem debitam ex promiſſione ſupremo Domino: violare enim fidem domino ſuo, irreuerentia eſt in illum. & quamuis eſſent diſtinctæ, non tamen omnino æquarent malitiam periurij.

Ratio tamen D. Thomæ benè probat opus, quod ex voto fit, eſſe Deo gratius, & magis meritorium quàm quod ex iuramento; quia illud immediatè offertur Deo, & ex affectu illum honorandi: itaque induit ſpeciem actus religionis. hoc verò ordinariè non procedit ex tali affectu, ſed ex affectu iuſtitiæ erga proximum, vel timore iniuſtitiæ, aut periurij; neque exhibetur Deo, ſed proximo.

DVBITATIO XII.

Quibus modis tollatur obligatio iuramenti, & cuius auctoritate.

Impeditur obligatio iuramenti per legem.

55 DVpliciter tolli poteſt obligatio à iuramento. Primò, Impediendo ne illam ab initio inducat. Secundò, Tollendo iam inductam. Impediri poteſt obligatio iuramenti per legem, ſi lex ſtatuat vt iuramentum contractui vel promiſſioni alicui adiectum, ſit irritum, & nullam inducat obligationem. Sic Concilium Trident. ſeſſ. 25. c. 16. de Regul. irritum reddit iuramentum adiectum renuntiationi bonorum, ſi fiat ante bimeſtre, quod præcedit profeſſionem: de quo ſuprà cap. 41. num. 39 40. Sic in regno Luſitaniæ irriti redduntur per legem omnes contractus, obligationes, conuentiones, promiſſiones, remiſſiones, & diſtractus iuramento confirmati, ſi alioquin ad forum ſæculare eorum cognitio pertinebat; niſi cum Regis facultate iuramentum appoſitum fuerit. Simili ferè modo in regno Caſtellæ; exceptis quibuſdam contractibus, vt refert Molina diſputat. 149. Quod ideò factum eſt, ne lites ſuper huiuſmodi contractibus traherentur ad forum eccleſiaſticum. iuramentum enim facit vt cauſa, quæ aliàs merè eſt ciuilis, fiat fori mixti. vt patet ex cap. fin. de foro comp. in 6.

Quomodo fiat vt obligatio impediatur.

56 Sed difficultas eſt quomodo poteſtas humana hoc poſſit, cùm obligatio naturaliter & neceſſariò reſultet ex iuramento; Iure enim naturæ tenemur cauere ne Deum faciamus teſtem falſi, vt ſuprà oſtenſum eſt num. 38. Omiſſis variis ſententiis, quæ rem non explicant, nec punctum tangunt,

1. Reddēdo inhabilem ad acceptandum.

Reſpondeo, Dupliciter intelligi poſſe id fieri. Primò, Eum in cuius fauorem fit, reddendo inhabilem ad acceptandum. cùm enim iuramentum promiſſorium non obliget, niſi promiſſio acceptetur ab eo in cuius fauorem factum eſt; ſi hic ſit inhabilis ad acceptandum, nulla poteſt naſci obligatio. Quòd autem talis inhabilitas etiam lege ciuili induci poſſit, non videtur dubitandum; quia lex ciuilis poteſt reddere inhabilem ad officia, ad contractus, ad alienationes, ad acquiſitionem bonorum, & ſimilia: cur non etiam ad validè acceptandum alterius promiſſionem?

2. Condonando obligationem.

Secundò, Intelligi poteſt id fieri condonando ſeu remittendo obligationem, hoc ipſo, quo iurans tentat illam inducere: cùm enim iuramentum promiſſorium non obliget, ſi ille, cui fit, ſtatim remittat, (nam ſub hac tacita conditione, *Si velis, ſi non remiſeris*, fieri cenſetur) etiam non obligabit, ſi Superior illius ex iuſta cauſa remittat. hęc enim remiſſio non eſt minùs efficax quàm remiſſio inferioris, cuius intereſt; & eam virtute continet: vnde non minùs reſiſtit obligationi, quàm illa. quare etiam lex irritans, eidem obligationi reſiſtet; cùm talem remiſſionem continere cenſeatur.

3. Prohibendo executionem.

Alio modo impediri poteſt obligatio, quando prohibetur executio, ita vt ſine peccato fieri non poſſit: quomodo putant multi impediri obligationem pœnæ conuentionalis ſponſalibus appoſitæ & iuramento confirmatæ, de quo ſuprà ca. 17. dubitat. 7.

Quomodo tollatur iuramentum inductum.

Obligatio iam inducta tolli poteſt quinque modis. 57

1. Mutatione materiæ.

Primò, Mutatione materiæ; vt ſi res iurata fiat impoſſibilis iuranti, aut illicita, Superiore vetante.

2. Condonatione.

Secundò, Condonatione; vt ſi is, in cuius fauorem factum eſt, remittat obligationem; quiuis enim poteſt condonare promiſſionem factam in ſuum fauorem, etiamſi facta ſit in modum voti; vt ſi voueas Deo, & iures te ducturum Catharinam pauperem, vel daturum illi dotem vt meliùs nubat. Contrarium tenet Sotus lib. 8. de Iuſtitia quæſt. 1. art. 9. & quidam alij.

Sed Probatur; quia qui facit tale votum vel iuramentum, non intendit ſe obligare niſi ſub tacita conditione, Si ille, de cuius commodo agitur, velit acceptare. non enim intendit inuitum ad beneficium acceptandum cogere, vel nolenti obtrudere: ergo ſi ille nolit, vel condonet, non obligatur; ceſſat enim conditio ſub qua obligatio inducta eſt.

3. Commutatione.

Tertiò, Commutatione; vt ſi ille, cui factum eſt, concedat aliud opus loco illius, quod iuramento promiſſum eſt, præſtari. Vbi Notandum eſt, quando talis commutatio facta eſt, iurantem non teneri ex vi iuramenti ad illud in quod facta eſt; quia illud iuramento non promiſit: ſed ex pacto, quo illud loco alterius acceptauit. Pari modo ſi iuraſti ſoluere ad certum diem, & creditor terminum proroget ad menſem, non teneris poſt illum diem ante finem menſis ex vi iuramenti, ſed ſolùm ex pacto. Secùs tamen eſt in commutatione voti: quia dum acceptas commutationem, tacitè Deo promittis id in quod fit commutatio; quæ promiſſio cùm Deo fiat, habet vim voti. Ratio eſt, quia Prælatus commutans non condonat nomine Dei priorem obligationem, niſi ea lege vt loco illius aliam ſuſcipias; non erga ſeipſum, ſed erga Deum; quia non ſuo, ſed Dei nomine agit: atqui hæc obligatio erga Deum eſt voti: ergo, &c. Confirmatur, quia ſi creditor commutet volente debitore aliquod debitum in aliud, hoc ipſo, quo debitor acceptat, cenſetur illud promittere & ſe obligare.

Diſcrimen inter commutationē voti & iuramenti.

Vt

58 *A quo fieri possit commutatio iuramenti.* Vt autem intelligatur à quo hæc commutatio fieri possit, Notandum est, omne iuramētum promissorium fieri vel in honorem Dei, & sic continet votum; vel in fauorem hominis; & tunc vel acceptatur, vel non acceptatur. Si fiat in honorem Dei, (vt si iures te auditurum Sacrum, daturum alicui pauperi eleemosynam, seruaturum continentiam) commutari potest ab eo, qui simile votum potestate ordinaria commutare potest, vt communiter docent DD.

Consectaria 3. Vnde sequitur Primò, Episcopum & alios Prælatos habentes iurisdictionem quasi Episcopalem in suos subditos, posse omnia talia iuramēta, præter ea, quę implicant votum Pontifici reseruatum, commutare. Secundò, Omnia talia iuramenta extingui professione Religionis approbatæ. Tertiò, Quemuis posse talia à se facta in melius commutare. quod colligitur apertè ex cap. Peruenit. 2. de iureiurando. Nec refert etiamsi tale iuramentum cedat in commodum tertij; quia si promissionis verba ad illum directa non sint, nullum ille ius acquirit, sicut suprà cap. 40. nu. 90. de voto dictum est. Si autem fiat in fauorem hominis, & validè sit acceptatum, non potest commutari ab alio, ipso inuito; nisi intercesserit iniuria, vel in pœnam iustam, vel bonum commune aliud postulet, vt statim dicemus.

59 *An regulares possint. Multorum sententiā possunt.* Petes, Vtrùm Regulares, qui ex priuilegio & potestate delegata commutant vota, possint etiam commutare iuramenta de eadem materia? Multi sentiunt posse. Primò, Quia iuramenti vinculum per se minus est, quàm voti, secundùm D. Thomam & plurimos DD. at cui cōcessum quod maius est, censetur etiam concessum quod minus. Secundò, Quia obligatio iuramenti promissorij per se euanescit, sublata promissione per condonationem vel commutationem: ergo qui potest vinculum promissionis seu voti tollere, potest etiam tollere vinculum iuramenti. Confirmatur, quia accessorium sequitur naturam principalis; reg. 42. de regulis Iuris in 6. sed iuramentum est accessorium voto: ergo sublato voto tollitur iuramentum. Tertiò, Quia huiusmodi iuramenta etiam sunt vota: ergo qui potest in omnibus votis, potest etiam in illis iuramentis. Hanc sententiam tenet Petrus Arragonius art. 12. Didacus Lopez tract. de voto qu. 5. nu. 42. Viualdus cap. 14. qu. 8. & alij multi recentiores. Idem sentire videntur, qui dicunt idem iudicandum de absolutione à voto, & à iuramento, vt Siluest. Iuram. 5. qu. 3. Sotus lib. 8. q. 1. art. 9. Fumus v. Iuram. nu. 19. & alij.

60 *Obiectio.* Dices, Hæc facultas commutandi & dispensandi est priuilegum: priuilegia autem sunt strictè *Priuilegia.* interpretanda, cap. Cùm in illis. 16. cap. Cui de non sacerdotali. 27. de præbendis, in 6. quia iuri communi derogant: vnde etiam dicuntur odia iuris: odia autem sunt restringenda, vt habetur regula 15. de regulis iuris, in 6.

Respon. Responderi potest talem facultatem concessam in fauorem aliquorum particularium censeri priuilegium, & odium Iuris; ac proinde strictè esse interpretandam: secùs verò quando concessa in fauorem publicum; etiamsi alicui particulari concessa sit; tunc enim censeri non priuilegium & odium Iuris, sed fauorē & beneficium Principis. vnde latè esse interpretandam, quantum verba patiuntur, iuxta regulam dictam *Odia restringi, fauores conuenit ampliari.* Ita Panormitanus in cap. final. de simonia, & Glossa ibid. & alij passim. quod multò magis locum habet, quando cōcessa est non particulari alicui, sed integro Ordini: tunc enim non solùm non censetur odium iuris; sed etiam æquatur iuri communi, inserto corpori Iuris, adeò vt per Bullas & alias reseruationes ei non derogetur, nisi habeant expressam clausulam derogatoriam: quod etiam signum est esse merum fauorem & beneficium, ac proinde latissimè interpretandum; beneficium inquam, nō tam Ordinis, quàm populi Christiani. Nec obstat si dicatur vinculum iuramenti esse fortius; hoc enim intelligendum manente vinculo promissionis: si tamen hoc per condonationem soluatur, statim per se euanescit vinculum iuramenti. Hinc videmus iisdem causis solui sponsalia iurata, quibus soluuntur simplicia; quia eamdem tacitam conditionem habent.

Contrarium tenet Nauarr. cap. 27. nu. 275. enchiridij, Ioannes Azorius lib. 11. cap. 10. qu. 2. & quidam alij recentiores, quorum sententia est magis cōformis stylo Curię Romanę. solet enim tamquam speciale priuilegium concedi potestas commutandi iuramenta.

Sed vtendum videtur distinctione. Si enim iuramentum fiat animo promittendi Deo, ita vt includat votum; commutari potest ab iis qui vota similia commutant. Ratio est, quia iuramentum est voto accessorium. vnde qui potest tollere obligationem voti, eo ipso potest tollere obligationem iuramenti. accessorium enim sequitur suum principale; & sublato fundamento, ruit quod illi innititur. Simili modo qui potest tollere promissionem factam homini, potest etiam iuramentum tollere, quo illa promissio confirmata fuit. Excipio promissionem minoris iuramento confirmatam. quia iuramentum dispositione legis facit ipsum quasi maiorem, vt infrà num. 61. dicetur. Si verò non fiat animo promittendi Deo, sed solùm firmandi se in bono proposito; vel si apponatur voto principaliter & non accessoriè; non potest commutari à priuilegiatis, nisi priuilegium habeat vt possint commutare iuramenta absque præiudicio tertij. Ratio est, quia tale iuramentum, vel non includit votum, vel saltem non est voto accessorium, sed additur principaliter & immediatè ad obligandum se ad opus. Vnde cùm vinculum iuramenti sit valdè diuersum à vinculo voti, potestas concessa circa vota non potest extendi ad iuramenta. Tunc autem iuramentum est voto accessorium, quando solùm fit ad confirmandum votum, ne videlicet contrà fiat quamdiu manet obligatio promissionis. & tunc iuramentum retinet omnes tacitas conditiones quas habet votum. itaque cùm votum habeat hanc conditionem, *nisi condonatum vel commutatum fuerit*, &c. posita hac conditione, cessat vis iuramenti. Similiter cessat, si quo casu desinat obligatio voti. nam iuramentum solùm obligat, quamdiu manet vis voti seu promissionis. Tunc verò non est accessorium sed principale vinculum, quando apponitur non solùm ad confirmationem voti, sed per se primò ad firmandum animū in bono opere siue cesset obligatio voti, siue non. Nam mens est obligare se ad opus, quia Deo gratum, salutare animæ, &c. Vnde non cessat obligatio talis iuramenti, nisi contingat opus non esse Deo gratum, vel maius bonum impediat, vel reddatur impossibile. Nec alias tacitas conditiones habet tale iuramentum.

Dupliciter apponitur iuramentum.

Quando sit accessorium voti.

Quando non sit accessorium.

61 *4. Irritatione.*

Quartò, Tolli poteſt irritatione, vt quando materia iuramenti promiſſorij ſubeſt alterius poteſtati, ſicut dictum eſt de voto. Hoc modo interdum irrita redduntur à Conciliis & Summis Pontificibus iuramenta, quæ fiunt in Capitulis à Canonicis de ſeruandis ſtatutis & conſuetudinibus, de acceptando vel non acceptando beneficio, & ſimilia. & quæ fiunt in Vniuerſitatibus à Baccalaureis de non ſuſcipiendis alibi gradibus, & alia id genus; vt notat Caietanus art. 9. cenſetur enim in huiuſmodi ſemper excepta poteſtas Superioris, quam inferiores per ſuum iuramentum reſtringere non poſſunt.

Hinc patet, omnes eos poſſe irritare iuramenta, qui vota eiuſdem materiæ irrita reddere poterant.

Iuramenta minorum non irritantur.

Hîc tamen excipienda iuramenta minorum: etſi enim curatores poſſint irrita reddere vota realia ipſorum, quatenus eorum adminiſtrationi officiunt, vt ſuprà cap. 40. dub. 14. dictum eſt: non tamen iuramenta, vt colligitur L. 1. & 2. C. Si aduerſus venditionem; vbi etiam non conceditur illis reſtitutio in integrum, etiamſi ex contractu læſi ſint, ſi iuramento illum confirmarunt: quia iuramentum ſupplet defectum ætatis, eoſque diſpoſitione legis efficit maiores, vt ibidem Doctores notant. Nec refert quòd prædictæ leges loquantur ſolùm de contractibus; quia eadem eſt ratio in votis, vt patet ex dicta L. 1. non enim minùs perfidia & periurium in votis locum habere poteſt, quàm in contractibus.

Impuberum tamen iuramenta irritari poſſunt à tutoribus ſicut & vota; quia nihil iura in contrarium ſtatuerunt, & aliàs non ſunt ſui iuris, ſed ſubſunt in omnibus regimini tutorum; & habetur expreſsè 22. qu. 5. cap. Pueri. 15.

De iuramentis filijfamilias dicendum ſicut de votis eiuſdem. Vnde ſicut pater poteſt in irritum reuocare vota filij de bonis aduentitiis, non ſolùm ante vigeſimumquintum annum facta, ſed etiam in vlteriore ætate; eò quòd illa iuri ipſius officiunt; ita etiam iuramenta de iiſdem: non enim per ætatem eximitur à patria poteſtate, vt cõmuniter tradunt DD. in L. vlt. §. Pupillus. ff. de verb. obligat. nec ratione illius acquirit vſumfructum aut adminiſtrationem ſuorũ aduentitiorum. Vide Sancium lib. 6. de matr. diſput. 39. num. 10.

62 *5. Diſpenſatione.*

Quintò, Diſpenſatione, ſeu abſolutione. hæc fit auctoritate Superioris. Et quidem ſi iuramentum habeat ſpeciem voti, abſoluere ab eo poteſt, qui poteſt à voto eiuſdẽ materiæ abſoluere ordinaria poteſtate. Si autem ſolùm delegatam poteſtatem à voto abſoluendi habeat, multorum quidem iudicium eſt etiam poſſe à iuramẽto eiuſdem materiæ. ſed dicendum eſt iuxta diſtinctionem datam ſuprà nu. 60. Si verò factum eſt in fauorem tertij & acceptatum, Superior abſoluere non poteſt, niſi legitima cauſa ſubſit; quia non poteſt Ius alterius tollere ſine iuſta cauſa. Cauſæ iuſtæ ſunt; Primò, Si metu vel fraude extortum. Secundò, Si alia iniuſtitia interceſſit; vt cùm vſurarius exigit iuramentum de ſoluendis vſuris. Item quando quis in contractu grauiter læſus eſt, & coactus eſt illum iuramento confirmare, vel non aduertens illam læſionem, ſponte confirmauit. Tertiò, In iuſtam pœnam. Quartò, Si bonum commune poſtulet; vt ſi filiusfamilias cum iuramẽto renuntiet Macedoniano; de quo ſuprà cap. 20. num. 9. ſi cum iuramento promittas non accuſare, &c.

Cauſæ diſpenſandi in iuramento præſtito in fauorem tertij.

Sed difficultas eſt qua ratione poſſit Superior in his euentis iuramenti vinculum relaxare. non enim ſicut Prælatus nomine Dei condonare poteſt promiſſionem Deo factam, ita etiam condonare poteſt obligationem, qua teneris Deum non facere teſtem falſi, cùm nec ipſe Deus hanc obligationem tollere poſſit: hoc enim eſſet dare licentiam periurij, ac irreuerentiæ & iniuriæ in Deum. 63

Quomodo poſſit vinculum iuramenti laxari.

Reſpondeo breuiter, Iuramenti vinculum non poſſe vllo modo tolli, niſi appoſitione vel ſubtractione alicuius conditionis, quæ tacitè cenſebatur incluſa promiſſioni; qui enim aliquid promittit alteri, tacitè ſubintelligit has conditiones, *Si velis, Niſi remittas, Niſi Superior, cui materia ſubeſt, contradicat, Niſi ipſe ſua auctoritate cõdonet,* & ſimiles. Hinc dici ſolet, in iuramento cenſeri exceptam auctoritatem Superioris. Itaq; quando metu vel fraude extortum eſt, ille Superior abſoluere poteſt, qui ſua auctoritate poteſt remittere ſolutionem. Sicut enim ſi is, qui extorſit, remittat, euaneſcit obligatio iuramenti; ita etiam ſi eius Superior, qui poteſt eum cogere ad remittendum, condonet; hæc enim condonatio Superioris ſupplet vicem condonationis inferioris.

Subtractione conditionis ſoluitur.

Superior illius, qui extorſit iuramentum.

Hac ratione à talibus iuramentis abſoluere poteſt Summus Pontifex, & etiam Epiſcopus vel auctoritatem quaſi Epiſcopalem habens; maximè ſi ille, qui ſic exegit, eſt illi ſubiectus; quia ſubditos ſuos cogere poteſt vt ab iniuria abſtineant, eamque relaxent. continere autem alterum tali iuramento obſtrictum aſſidua iniuria eſt, aſſiduumque tormentum. quòd ſi cogere illum poteſt vt relaxet, etiam ipſemet ſua auctoritate relaxare poteſt. ſicut quando inferior lege iuſtitiæ tenetur ad ſolutionem vel reſtitutionem, poteſt Superior ex bonis illius reſtituere, ſi illum ob abſentiam vel potentiam cogere ad hoc nequit.

Si autem qui extorſit non eſt ſubditus, eſt maior difficultas; nam mea condonatio non poteſt ſupplere condonationem alterius, qui mihi non ſubeſt, cùm ego nullum ius in illum habeam.

Superior eius à quo extortum.

Nihilominùs dicendum videtur te poſſe relaxare, ſi is, qui iniuriam paſſus eſt, ſit tuus ſubditus. tunc enim ratione iniuriæ ſubdito tuo illatæ, ius in alterum habes, quo illum ad iniuriam tollendam compellere potes, præſertim ſi Superior ipſius id facere nolit. quo caſu etiam ex bonis illius ſubdito tuo reſtitutionem facere poſſes, ſi damnum ſecutum eſſet. Imò credo non eſſe opus vt Superior illius, qui extorſit iuramentum, interpelletur vt ſubditum compellat ad iuramentum relaxandum; quia cùm tu ratione iniuriæ ſubdito tuo illatæ, ſatis iuris habeas ad illum compellendum; ſi non potes compellere ob abſentiam vel potentiam, potes ipſemet condonare.

Hinc Doctores in cap. Debitores. 6. de iureiurando, generatim docent, iuſiurandum, quo quis vſurario promiſit ſoluere vſuras, ab Epiſcopo relaxari poſſe. Poſſunt etiam huiuſmodi iuramenta relaxare illi, quibus per priuilegium ſedis Apoſtolicæ conceſſum eſt relaxare iuramenta, quorũ abſolutio non eſt in præiudicium tertij. quãdo enim per iniuriam extortum eſt, nullum ius propriè acquiritur extorquenti, aut alteri in cuius fauorẽ extortũ; ac proinde abſolutio nõ cenſetur eſſe in eius præiudicium, id eſt, in damnum iniquum. Ita Petrus Ledeſma, de matrimonio qu. 47. art. 3. dub. 3.

Priuilegiati.

In pœ-

64 In pœnam relaxari poteſt, quando is, cui præſtitum eſt, id meretur, ſiue quia iniquè exegit, ſiue quia commiſit aliquid, ob quod meretur bonis ſpoliari, ſiue quia contumax in Eccleſiam. Hoc modo Iudex, etiam ſæcularis, ad puniendum vſurarium, qui abſque Principis permiſſu vſuras feciſſet, poſſet relaxare iuramentum ipſi præſtitum à mutuatariis de vſuris ſoluendis. Idem dicendum de iuramentis vi extortis; vt patet ex L. 2. C. Si aduerſus vendit. vbi ſic dicitur, *Per vim antè vel per metum iuſtum extorta (ſacramenta) etiam à maioribus (maximè ne querimoniam maleficiorum commiſſorum faciant) nullius eſſe momenti iubemus*; vbi generatim videntur omnia huiuſmodi iuramenta irrita reddi; ac proinde non egere relaxatione Iudicis. Verius tamen puto non eſſe irrita, neque legem illam ab Eccleſia eo ſenſu receptam; præterquam in iuramento de non facienda querimonia maleficij, vt ſuprà dub.6. in fine dictum eſt.

In pœnam.

Iuramentū per vim & vel per metum, iuſtum, iure irritum.

In pœnam quoque relaxatur iuramentum ſubditorum, quo obſtricti ſunt Principi, vel alteri Superiori, quando ille priuatur per Summum Pontificem vel alium Superiorem officio, vel dignitate, ratione cuius ei præſtitum erat iuramentum. vel quando ſuſpenditur ab officij executione. *Sic abſoluti ſunt à debito fidelitatis dominij & obſequij, qui manifeſtè lapſis in hæreſim, aliquo pacto quacumque tandem firmitate vallato, tenebantur adſtricti*; vt habetur cap. Abſolutos. 16. de hæreticis: vt ſubditi, ſerui & vaſalli. Idem dicendum de iis, qui publicè excommunicatis hoc modo obſtricti erant, cap. 4. Nos Sanctorum. 15. qu. 6. ex Gregor. VII.

65 Denique interdum ratione boni communis relaxari poteſt; vt quando quis cum iuramento promiſit alicui ſponte vel coactè non accuſare, non denuntiare, non cōtra teſtari, & ſimilia. niſi enim talia relaxari poſſent, crimina detegi & puniri, iudicia exerceri, innocentia defendi, iniquitas opprimi non poſſet; quæ omnia ſunt contra bonum publicum. Itaq; huiuſmodi relaxare poteſt Summus Pontifex, Epiſcopus, & auctoritatem quaſi Epiſcopalem habens; & etiam Princeps ſæcularis; quia ratio officij ipſius poſtulat vt poſſit tollere obligationes, quę ipſius rectam adminiſtrationem impedirent. Hæc tamen iuramenta per ſe nō ceſſant, niſi quando eſt neceſſitas hęc officia præſtandi; ita vt ſub peccato ad ea tenearis; excepto eo, quod de non accuſando, quando per vim vel metum iuſtum extortum, vt dictum eſt.

Ratione boni communis.

66 Ex dictis patet, etiamſi iuramenti cognitio, quando agitur vtrùm obliget in cōſcientia, an non obliget; vtrùm poſſit relaxari, an non poſſit, ad forum eccleſiaſticum tantùm pertineat; vt patet cap. final. de foro competenti, in 6. tamen quando manifeſtè conſtat de iniuria, vel iniuſtitia exactoris, vel quando conſtat tale iuramentum bono publico noxium eſſe, poſſe etiam Principem ſæcularem, & aliquando Iudicem inferiorem, nō ſolùm præcipere vt ille remittat, ſed etiam ſua auctoritate remittere & relaxare: quia hæc poteſtas non eſt per ſe ſpiritualis, ſed generatim fundata eſt in poteſtate gubernandi. ſine enim hac poteſtate, gubernatio ciuilis prorſus imperfecta eſſet ac manca, & plurimis incommodis occurrere nequiret. Accedit, quòd poteſtas ciuilis ab initio poſſit obligationem iuramenti impedire ne naſcatur: ergo & natam poteſt ex iuſta cauſa tollere: hæc enim eiuſdem ſunt rationis & poteſtatis; præſertim cùm contractus ipſi, qui iuramento confirmantur, poteſtati ciuili ſubſint.

Ad quod forum pertinent.

Dubitatio XIII.

Quid ſit adiuratio, & in quæ competat.

D. Thomas quæſt. 90.

Reſpondeo & dico Primò, *Adiuratio* eſt rei ſacrę conteſtatio ad permouendum alterum. ſicut enim *iuramentum* eſt conteſtatio rei ſacræ, per quam homo alteri ſeipſum obligat & ordinat ad aliquid; ita *adiuratio* eſt, quando rem ſacram conteſtamur & veluti in rem præſentem adducimus, vt eius reuerentiâ permoueamus alterum ad aliquid faciendum vel non faciendum. dum enim adiuramus aliquem, Deum ipſum, eiuſq; numen, quantum in nobis eſt adducimus, vt eius reuerentia, timore vel amore, alterum permoueamus ad id, quod petimus, idque eo modo, vt ſi nolit, videatur Deum quaſi parui pendiſſe. ſic enim illum adducimus, vt ipſemet nobiſcum quaſi petere videatur. non tamen idcircò alter obligatur, niſi ſit inferior, cui poſſimus imperare, gratiſſimum tamen Deo eſt, ſi reuerentia vel amore ipſius, adiuranti obſequatur. 67

Adiuratio.

Dico Secundò, Adiuratio duobus modis fieri poteſt, præcipiendo, & deprecando, vt docet diuus Thomas art. 1. 68

Fit duobus modis.

Exemplum prioris eſt 2. ad Timoth. 4. vbi Paulus adiurat Timotheum, *Teſtificor coram Deo & Chriſto* IESV, *per aduentum ipſius & regnum eius, prædica verbum*, &c. & 1. ad Theſſalon. vlt. *Adiuro vos per Dominū, vt legatur epiſtola hæc.* Mat. 26. Princeps ſacerdotum adiurat Chriſtum *per Deum viuum.* Geneſ. 24. Abraham adiurat ſeruum *per Dominum cæli & terræ.* Denique ſic adiurantur dæmones in exorciſmis Eccleſiæ.

Exemplum poſterioris eſt in precationibus Eccleſiæ, quando per Chriſtum petit exaudiri. Item in Litaniis, Per *myſterium ſanctæ Incarnationis tuæ*, Per *aduentum tuum*, &c. Quamuis ſi propriè loqui velimus, hoc potius ſit obſecratio, quàm adiuratio. generatim tamē adiuratio dici poteſt, quando aliquid diuinum interponitur, vt eius reuerentia vel amore alterum flectamus.

Dico Tertiò, Sola natura rationalis eſt idonea, quæ per ſe adiuretur; quia hæc ſola poteſt percipere diuina, eorumque reuerentia & amore impelli ad agendum. ſic Deum adiuramus obſecrando per bonitatem, miſericordiam, & omnes miſerationes ipſius, per Chriſti paſſionem & merita, per merita B. Virginis, & Sanctorum omnium. quæ omnia allegamus, exhibemus, & veluti offerimus illi, vt horum intuitu, & amore permoueatur ad pręſtandum quod cupimus. Simili modo poſſumus adiurare Sanctos. 69

Sola rationalis natura adiuratur.

Vbi aduertendm eſt, dum Sanctos & eorum merita interponimus, tacitè etiam ipſum numen diuinum, quod illis eſt cauſa ſanctitatis & meritorum, ſubintelligi; alioquin ſi ſolùm bonitas, quæ eſt in meritis & ſanctitate illorum, ſpectetur, non tam eſt actus religionis, quàm obſeruantiæ in hac allegatione.

Dæmones quoque adiurari poſſunt, non obſecrando, ſed imperando & terrorem hac Dei & rerum 70

Dæmones adiurantur imperio. rum diuinarum contestatione incutiendo. adiuratio enim non tantùm fit vt quis amore vel affectu reuerentiæ in Deum, commoueatur; sed etiam vt timore concutiatur, & sic abscedat vel nocere desinat. Sic etiam Ecclesia per exorcismos, qui sunt adiurationes quædam solemnes ab Ecclesia institutæ, dæmones expellit tum ab hominibus, tum etiam ab aliis creaturis: estque in Ecclesia Ordo exorcistarum, ad hoc munus institutus. Imò hæc potestas est propria Ecclesiæ, & veræ religionis nota: nulla enim alia religio potest dæmones eiicere. Vide Iustinum apologia 1. pro Christianis, & dialogo cum Tryphone, Tertull. in Apologet. c.37. August. lib.10. de ciuit. cap. 22. Fuit quidem apud Iudæos ante Christi aduentum, cùm apud ipsos erat vera religio: sed posteà vnà cum religione desiit apud ipsos, & translata est ad Ecclesiam Christi, vt colligitur Act. 19.

71 *Commercium cum dæmone, cur illicitum.* Dixi, *non obsecrando*: quia obsecrare aliquem est se illi subiicere tamquam maiori, & illius beneuolentiam & societatem captare: vnde etiam est signum beneuolentiæ erga illum; nullo autem modo possumus nos dæmoni subiicere, aut illius fauorem expetere, aut beneuolentiam erga illum gerere. Primò, Quia est hostis Dei, omniumque Deo adhærentium; nihilque aliud nisi honorem Dei & salutem animarum impedire studet. itaque in iniuriam Dei cedit, si honor, aut aliqua beneuolentia ei deferatur: sicut iniurius est in Principem, qui hosti proscripto beneuolentiã politicam exhibet. Secundò, Quia nihil vnquam sponte facit, nisi vt decipiat & noceat saluti: itaque omne ipsius beneficium est maleficium. Hinc Apostolus 1. ad Cor. 10. *Nolo vos fieri socios dæmoniorum.* & 2. ad Cor. 2. *vt non circumueniamur à satana: non enim ignoramus cogitationes eius.* & B. Petrus epist. 1. cap. 5. *Aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.*

Quæ possint peti à dæmone in obsessis. Vnde sequitur, non esse licitum à dæmone in obsessis posito petere, nisi ea, quæ pertinent ad eius expulsionem; vt quod sit eius nomen, quàm sint multi, quare ingressus; (hæc enim petiit Dominus Marci 5.) vel ad aliorũ vtilitatem, vt docet D. Antoninus 2.p.tit.12.cap.1.§.5. qualia ab hoste absque vllo signo beneuolentiæ peti possunt. Si tamen aliqua solùm ex curiositate petantur, non videtur peccatum mortale; vt docet Nauarrus c.11.n.28. ex Caietano; quia quando ipse non aduocatur, sed se sponte offert in corpore assumpto, vel obsesso, non censetur talis collocutio signum societatis & beneuolentiæ, præsertim notabilis.

72 *Res inanimæ, quo modo adiurentur.* Res inanimæ per se & directè adiurari non possunt, quia non intelligunt; sed adiuratio dirigitur ad naturam rationalem, quæ illis præsidet, easque mouere potest, vt ait D. Thomas art. 3. Sic exorcizatur aqua, sal, domus: partim enim inuocatur virtus diuina, vt in vsu harum rerum assistat, & diaboli vim coërceat: partim per virtutem diuinam præcipitur diabolo vt abscedat, & in his non noceat. Item locustæ, mures, grandines, tempestates, & similes rerum humanarum noxæ, vt Deus damna eorum auertat, & diabolus per illa non noceat. Vide Sotum lib. 8. de Iustitia qu. 3. art. 3.

Huc pertinet adiuratio illa S. Brixij, qui infantem triginta dierum adiurauit vt diceret si ipse esset pater eius, vt quidam sparserant: cui infans respondit, *Non pater meus es tu*, vt refert Gregorius Turon. l. 2. histor. Franc. cap. 1. continebat hæc adiuratio tacitam orationem, qua Deus rogabatur vt infanti vocem daret.

DVBITATIO XIV.

Quid periurium, & quæ eius pœnæ.

NOmen *periurij* dupliciter accipitur. Primò, Propriè, pro iuramento, cui deest veritas, siue præsens, vt si falsum sciens confirmes; siue futura, vt si fidem datam & iuramento confirmatam sine iusta causa non serues. Secundò, Generatim, pro omni iuramento, cui ex tribus comitibus aliquid deest, siue *iustitia*, siue *iudicium*, siue *veritas*. Si enim iustitia desit, etiam quodammodò deest veritas: quia quod promittitur, seruari non potest. Si verò iudicium, tunc etsi fortè ex parte rei non desit veritas, tamen periculum est ne desit; vt cùm quis iurat re non satis perpensa. Quando tamen iura loquuntur de periurio, intelligunt primo modo. 73 *Periurium dupliciter accipitur.*

Inter periuria primum locum tenet cui deest veritas præsens, nempe quo quis sciens & volens falsum confirmat. Deinde cùm quis fidem iuramento promissam violat. Tertiò, Quando iurat cõtra iustitiam. Quartò, Quando absque iudicio. *Periurij 4. modi.*

Pœnæ periurij propriè dicti apud omnes nationes sunt valdè graues, vt docet Couarruuias in ca. Quamuis pactum. p.1.§.7.n. 2. Apud Scythas, & Ægyptios plectebatur pœna capitis. Apud Indos manuum pedumque extremorum accisione. In multis locis puniuntur præcisione manus. Iure Ciuili sunt infames, si periurium erat in nocumentum alterius; non autem si nemini noceat, vt docet Glossa in L. Si quis maior. 41. C. de transactionibus. Iure Canonico etiam sunt infames; cap. Infames. 16. & cap. 17. Quicumque. 6 qu. 1. quod intellige si res est notoria. Hæc tamen infamia non adducit propriè irregularitatem, nisi irrogata sit per sententiam Iudicis: vt si quis de periurio sit condemnatus; tunc enim irregularis est & eget dispensatione, etiam post vitæ mutationem. alia infamia tollitur bona vita, obliuione, & loci mutatione, vt Couarruuias & alij docent. Præterea in foro externo imponitur illis grauis pœnitentia; nam d. cap. Quicumque, dicitur, *quicumque sciens peierauerit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem annos pœniteat sequentes, & numquam sit sine pœnitentia; & numquam in testimonium recipiatur. communionem tamen post hoc recipiat.* 74 *Pœna periurij.*

Petes, Vtrùm periurium sit grauius homicidio? Quidam putant esse grauius. Ita Siluester v. Periurium, q.2. D. Thomas quodl. 1. a.18. & Sotus l.8. de Iustitia, q.2. ar.3. Primò, Quia hoc est contra Deum & virtutem religionis; illud contra proximum & iustitiam particularem. Secundò, Quia homicidæ interdum defertur iuramentum ad se purgandum, & ille mauult fateri homicidium, quàm incidere in periurium. Sed hæ rationes non conuincunt, vt ostendit Gabriel in 3. d. 39. qu. 2. ar. 3. dubit. 4. 75 *An periurium grauius homicidio.*

Itaque Contraria sententia est Gabrielis ibidem, vbi pro eadem adfert Richardum. Idem tenet Maior ibidem q. 5. & Angelus. Ratio illorum est, quia homicidium est directè cõtra charitatem: periurium contra religionem. sed neque hæc ratio conuincit. quia vt benè Siluester ait, homici-

micidium est directè contra iustitiam particularem. Deinde non est directè contra charitatem Dei, sed proximi; quæ non est præferenda virtuti religionis.

Vtraque sententia probabilis. Vtraque sententia est probabilis. Puto tamen homicidium omnibus spectatis esse grauius, & detestabilius; tum ob grauissimum & irreparabile damnum, quod proximo directè infertur; tum quia difficiliùs multò committitur: periurium autem facilè committitur, & solùm indirectè honor Dei læditur; non enim id intenditur. Accedit, quòd violatio voti non censeatur tantum peccatum, quantum homicidium, etsi honor Dei in eo lædatur. Est tamen periurium crimen valdè graue, dignum depositione; vt habetur cap. Cùm non ab homine. 10. de Iudiciis.

His adde omnia *periuria* propriè dicta, nimirum quę sunt contra veritatem, esse eiusdē speciei, quia eiusdem rationis deformitas & irreuerentia est, Deū facere testem falsi, siue res sit magni momenti, siue parui; siue id fiat in iuramento assertorio, siue promissorio. Potest tamen accedere alia deformitas ratione nocumenti, vel peruersionis Iudicij, &c. Vide suprà dubit. 2. nu. 9.

CAPVT XLIII.

De Superstitione, eiusque speciebus.

Complectitur Dubitationes 10.

EXplicatis functionibus religionis, dicendum est de vitiis oppositis. Hæc duplicia sunt: quædam per excessum cultus, quæ nomine *superstitionis* comprehenduntur; quædam per defectum vel cōtemptum, quæ nomine *irreligiositatis*: qualia sunt periurium, tentatio Dei, sacrilegium, & simonia. periurio enim & tentatione ipsi Deo in se iniuria irrogatur: sacrilegio verò & simonia (quæ est species sacrilegij) in rebus sacris. De periurio & simonia dictum est suprà; de tentatione & sacrilegio dicemus infrà cap. 45. hoc verò capite de superstitione.

DVBITATIO I.

Quid sit superstitio & quænam eius species.

D. Thomas q. 92. & 93.

1 *Superstitio vnde dicta.* SVperstitio dicta est vel ex eo quòd homines nimij erant in precando & immolando vt liberos relinquerent sibi superstites, vt vult Cicero lib. 2. de natura deorum: vel quòd relictis veteribus diis colerent superstitem memoriam suorum maiorum, vt placet Lactantio lib. 4. diuinarum Institut. cap. 28. vel certè quòd homines nimiùm timerent iram deorum supernè impendentem & quasi superstantem, vt vult Seruius in 8. Æneidos; quæ originatio videtur maximè accommoda. Porrò Lactantius reprehendit Ciceronem, quòd putarit superstitionem esse excessum in vera religione, cùm in hac excedi non possit: Deum enim non posse nimiùm coli. vnde ipse vult superstitionem tantùm esse cultum falsorum deorum, & eos solos superstitiosos, qui multos & falsos deos colunt: eos verò religiosos, qui vnum & verum.

Superstitio potest esse in cultu veri Dei. Verùm etsi maximè in cultu falsorum deorum *Superstitio* committatur; tamen etiam in cultu veri Dei hoc vitium locum habere potest; non enim Iudæi hoc tempore religiosi, sed superstitiosi dicendi sunt: & hæretici, qui aquam pro vino vel semen humanum, aut sanguinem infantum in Eucharistia offerebant, superstitiosi erant, etsi vero Deo hęc offerebāt. Itaque superstitio vtrumque complectitur, cultum falsorum deorum, & excessum in cultu veri Dei, vt rectè docet D. Thomas, art. 1. & D. August. lib. 3. de doct. Christiana cap. 18. & 20. *Excessum* dico, non quòd Deus vero cultu nimiùm coli possit, vel maiore quàm dignus sit; (omnis enim cultus, quem creatura ei exhibere potest, infinitè eius dignitate minor est) sed quia assumuntur alia quàm debent, quæ ad illum honorandum non sunt idonea. itaque est excessus non respectu dignitatis diuinæ; sicut cùm Comes vel Marchio afficitur honore regio; sed respectu eorum, quibus coli debet. *Excessus in cultu.*

Est igitur generatim *superstitio falsa religio*, id est, vitiosus cultus veri vel falsi numinis. Si quis excedat in vero cultu nimiùm continuando, v. g. orando ita diu & continenter vt se lædat, vel necessarium officium prætermittat, non est superstitio; quia cultus iste secundùm se bonus est: sed solùm vitiatur per circumstantiam extrinsecam, quæ in omni opere cauenda. 2 *Quid superstitio.*

Hinc patet, duas esse ipsius species, in quas immediatè diuiditur, scilicet superstitionem cultus indebiti, seu incongrui, & superstitionem ratione rei cultæ. illa est cultus peruersus veri numinis; hæc est cultus falsi. Dupliciter enim in cultu excedi potest; vel enim assumitur id, quòd non congruit; vel exhibetur ei, cui non congruit. Prior modus propriè dici potest ἐθελοθρησκεία, quasi dicas *religio voluntaria*, id est, mera voluntate, non iusta ratione assumpta. (quo nomine vtitur Apostolus ad Colossenses 2.) quamuis hoc nomen etiam possit generaliter accipi, vt simul cultum falsorum deorum comprehendat; quia hic quoque voluntate humana, non recta ratione constat; quomodo videtur illud Apostolus accipere, vt plerique interpretantur. Alter modus propriè dicitur δεισιδαιμονία, quasi dicas *dæmonum timor & reuerentia*: nam omnis cultus idolorum ferè est cultus dæmonum. hoc nomine Festus appellabat religionem Iudaicam; Act. 25. v. 19. & Paulus Act. 17. superstitionem Atheniensium. *Duæ eius species, superstitio cultus incongrui, & superstitio ratione rei cultæ*

3 *Superstitio cultus incongrui. Cultus falsus.* Rursus *superstitio cultus incongrui* diuiditur in superstitionem cultus falsi, & superstitionem cultus superflui.

Cultus falsus dicitur vel ratione falsæ significationis; vt si quis Deum colere vellet cærimoniis Iudaicis, quæ significant Christum venturum: vel quia imitatur & simulat verum cultum, cùm non sit; vt si quis falsis miraculis, vel testimoniis doctrinam fidei confirmare vellet, vel falsas reliquias proponeret. Item si quis mutaret formam vel materiam Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ, animo colendi Deum. Sic hæretici huius temporis superstitionem falsi cultus admittunt in sua cœna: profitentur enim se imitari Christum, & eius institutum sequi, cùm suas inuentiones suaque somnia pertinaciter sectentur.

4 *Quale peccatum cultus falsus.* Hæc superstitio ex genere suo est peccatū mortale, quia ex infidelitate, vel crassa ignorātia rerum fidei proficiscitur, & continet falsam significationem contra doctrinam fidei, vel certè notabilem irreuerentiam in Deum. Vide Nauarrum in Enchiridio cap. 11. n. 27. Fumum v. Superstitio, n. 2. Caiet. in Summa v. Superstitio, & 2. 2. quæst. 93. art. 2. Fieri tamen potest vt non sit mortiferum, vt si ex ignorantia excusabili proueniat. Sic multi Æthiopes excusari possunt, qui circumciduntur, putantes se per hoc Christum imitari; quia sic instituuntur à suis Episcopis & sacerdotibus; nec vmquam contrarium audiuerunt.

5 *Superfluus.* *Superstitio cultus superflui* est, cùm præter Ecclesiæ morem ponitur religio in quibusdam circumstantiis vel rebus, in quibus non est ponenda; vt in numero, colore, situ, v. g. vt tot sint candelæ, non plures; tot orationes dicantur, non plures; vt cera potiùs sit alba, quàm flaua, &c. Denique ad hanc speciem pertinere videtur, cùm quis in Horis dicēdis & Sacro faciendo, relictis rubricis, & directorio Ecclesiæ, alias cærimonias pro sua deuotione adhibet, vt docet Caietanus v. Superstitio, Toletus lib. 4. cap. 14. Nauarrus cap. 11. num. 23. *Est peccatū veniale.* Hæc tamen ordinariè non videntur esse plusquam venialia, vt iidem Doctores notant: quia ex bona intentione fiunt; nec videtur in his committi grauis irreuerentia, cùm diuino cultui non repugnent. posset tamen esse tanta in cærimoniis Missæ peruersio, vt à mortali culpa non esset excusanda.

6 *Superstitio ratione rei cultæ.* *Superstitio ratione rei cultæ* diuiditur in tres species, iuxta D. Thomam, *idololatriam, diuinationem, & obseruantiam superstitiosam.* vel enim colitur diabolus, vt honoretur tamquam numen, & hæc est idololatria: vel vt aliquid occultum reuelet, & sic est diuinatio: vel vt iuuet & dirigat in operando, & sic est superstitio vanarum obseruationum.

Magia. Vbi Aduerte, magiam debere referri ad superstitionem vanarum obseruationum, si omnes superstitiones his tribus speciebus complecti velimus: propriè tamen loquendo distinguitur à vanis obseruationibus, tamquam aliquid deterius. Itaque si hoc nomen vanarum obseruationum strictè sumamus, erunt quatuor species superstitionum ratione rei cultæ, & magia quartum locum obtinebit.

DVBITATIO II.

Quid sit idololatria, & quantum peccatum.

D. Thomas quæst. 94. art. 1. 2. 3.

NOtandum est Primò, *Idololatria* nomine significari omnem cultum falsorum deorum, vt dæmonum, solis, lunæ, siderum, hominum mortuorum, & similium. etsi enim hæc propriè non sint *idola*; tamen à gentibus plerumque non nisi in idolis colebātur. Itaque omnis cultus, quo creatura instar Dei colitur, *idololatria* dicitur; quia plerumq; in idolo, & per idolū exercebatur. 7 *Idololatria.*

Idolum. Est autem *idolum* imago vana & instabilis, vel rei, quæ non est; vnde Eustachius ait Homerum pro eodem accepisse εἴδωλον, σκιὰν, καὶ ὄνειρον, id est, idolum, vmbram, & somnium. imò apud Homerum εἴδωλον esse quiddam vmbra imbecillius, quia est vmbra rei, quæ non est; vt eius, qui videtur in somnio, vel hominis defuncti. sic εἴδωλα καμόντων, apud Homerum sunt defunctorum vmbræ. Vnde meritò imagines falsorū deorum vocantur εἴδωλα; quia sunt similitudines numinum, quæ non sunt. Imagines autem Sanctorum & Christi Domini, idola dici non possunt, quia sunt imagines rerum verarum, institutæ ad repræsentandum id, quod illis verè inest. Sicut nec imago Regis idolum dici potest, quia repræsentat id, quod est.

Notandum Secundò, Nomen *idololatriæ* dupliciter accipi. Primò, Speciatim & propriè pro cultu, quo creatura colitur loco Dei. Secundò, Generatim & metaphoricè, pro omni peccato, quo quis mortiferè inhæret creaturæ. Sic Apostolus ad Ephes. 5. *auaritiam* vocat *idololatriam.* & ad Philipp. 3. *quorum Deus venter est.* Et Hieronymus in cap. 2. Amos, explicans illud, Super tribus sceleribus Iudæ, *Auarus aurum, gulosus ventrem, libidinosus penem & Beelphegor colit. lasciua mulier, quæ cùm sit in deliciis, mortua est, adorat venereas voluptates.* Ratio est, quia id propter quod homo recedit à Deo vt ei adhæreat, censetur pluris facere quàm Deum; ac proinde illud habere loco Dei; & ita est illi instar idoli. 8 *Idololatria dupliciter accipitur. 1. Metaphoricè.*

2. Propriè. Verùm hoc loco accipimus *idololatriā* propriè; quo modo nihil est aliud quàm cultus, quo quis aliquid creatum colit loco Dei, seu eo cultu, qui soli Deo congruit. Hoc autem fit non tantùm sacrificio, quod per se soli Deo debetur; sed etiam quouis alio signo honoris, quo illi excellentiam aliquam Deo propriam tribuere, vel te illi tamquam deo vel deæ submittere intendis. vt si aperias caput ad statuam Mineruæ, tamquam numini belli & sapientiæ; si hymno celebres, si per illam iures, si aliquid illi voueas.

9 Vbi aduerte, Sicut in cultu religionis concurrunt tres vel quatuor actus; ita in idololatria. Primò, Opinio diuinitatis vel perfectionis Deo propriæ. Secundò, Affectus reuerentiæ, quo quis vult se illi tamquam numini submittere. Tertiò, Externum signum, quo interior existimatio & submissio significetur; quod signum quale sit non refert. nam omnia externa signa honoris præter sacrificium, communia sunt Deo & creaturis: sed ex intentione vtentis determinantur ad excellentiam diuinam vel creatam significandam, vt suprà cap. 36. dubit. 3. dictum est.

Hinc

10 *Grauitas huius peccati.* Hinc patet, peccatum idololatriæ genere suo grauissimum esse; quia honorem diuinum & diuinitatem ipsam quantum in se est, transfert ad creaturam: sicut grauissimum in Repub. censetur crimen, si quis alium quàm legitimum Principem pro Rege agnoscat & habeat, eique honorem regium deferat. Est itaque crimen læsæ maiestatis diuinæ, sicut illud humanæ.

Obiectio. An odium sit grauius. Dices, Odium Dei & blasphemia ex odio, est maius peccatū: ergo idololatria nō est maximum.

Respon. Resp. Esse maximum inter ea, quæ opponuntur cultui diuino & religioni. Deinde ex genere suo est maximum, quia si fiat ex perfecta notitia & libertate, includit odium & blasphemiam, vt docet D. Tho. ar. 3. vt si quis noscens verū Deum, vellet alium facere Deum, eique honorem diuinum tribuere, non posset id facere nisi quodammodò odisset verum Deum, & insinuaret non esse Deum; quod est summa blasphemia.

Dico *quodammodò*, quia hoc peccatum, etiamsi fiat cum plena scientia, non necessariò includit odium directū Dei: sicut qui alium Regem agnoscit, non est necesse vt legitimum directè oderit; quia non vult hoc vt ei malè sit, sed vt alteri benè, & vt se præstet ab illius potentia securum. Indirectum tamen odium includit, quia ex intentione malum infert, priuando Deum quantum in se est, suo honore singulari. *Odium directum Dei est grauius.* Si quis tamen formali odio directè in Deum feratur, optando illum non esse, vel esse miserum, &c. hoc peccatum est grauius idololatriâ: quia grauius est diuinitatem è medio absolutè tollere, quàm illam alteri tribuere. vnde grauius peccatū est ἀθεΐα, quàm πολυθεΐα. item grauius est velle alicui malū vt ei malè sit; quàm illud idem velle vt alteri benè sit. Quòd si fiat ex odio directo, tunc erit absolutè maximum peccatorum.

Sed etsi idololatria ex genere suo sit tantum peccatum; tamen ratione dispositionis subiecti, potest in plerisque idololatris esse minus peccatum, quàm sit hæresis in Christianis: quia illa potiùs ex ignorantia, quàm ex malo affectu erga Deum verum, aut veram religionem procedit. hæresis verò non ex ignorantia, sed ex malo affectu & contemptu veræ religionis & Ecclesiæ Dei. vide D. Augustinum lib. 21. de ciuit. cap. 25. & Chrysost. homil. 50. ad populū. *Idololatria exterior.* Simili modo fieri potest, vt idololatria exterior sit maius peccatum quàm ea, quæ ex interna infidelitate procedit: vt si fidelis committat idololatriam ex metu, vel vt placeat Principi. etsi enim interiùs non agnoscat idolum pro Deo, nec affectum reuerentiæ illi deferat, sicut infidelis; tamen externo actu tribuit illi diuinitatem, vel saltem simulat se tribuere, cùm sciat ei non competere, quod in maiorem iniuriam Dei & scandalum aliorum cedit.

Ob eamdem causam homicidium, adulterium, periurium, in Christianis potest esse maius peccatum quàm idololatria sit in ethnico; quia ignorantia valdè diminuit culpam. vnde Dominus Lucæ 12. *Seruus, qui cognouit voluntatem domini, & non fecit secundùm voluntatem eius, vapulabit multis. qui autem non cognouit & fecit digna plagis, vapulabit paucis.*

11 *An excommunicatus.* Aduerte tamen non esse verum; quod hîc art. 1. docet Caiet. fidelem, qui solo actu externo committit idololatriam esse excommunicatum: quia nusquam in Iure extat talis excommunicatio, de quo vide Siluestrum v. Hæresis 3. qu. 6. & Nauarr. cap. 11. nu. 27. Excommunicantur quidem hæretici, & apostatæ; sed hic hæreticus dici non potest, cùm hoc vitium in pertinaci assensu mentis consistat: nec etiam propriè apostata, quia reuerà fidem Christi non deserit, sed solùm externam professionem: quamuis ex actu externo præsumatur in foro externo fidem deserere, & consequenter in excommunicationem incurrere, præsertim quando metu graui non compulsus id committit.

DUBITATIO III.

Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progressus.

D. Thomas art. 4.

12 *Origo idololatriæ.* RESpondeo, Prima origo idololatriæ fuit desiderium præsentiæ mortuorum: nempe quo parens mortuum filiū prosequebatur, ei statuam erigens, in qua veluti præsentem retineret, & cerneret. *Primus idololatriæ modus, in cultu mortuorum.* Huic accedebat tyrannis, per quam iubebat eum à domesticis coli, vt nō mortuus, sed in deos relatus videretur. Colligitur hoc Sapientiæ 14. vbi sic dicitur, *Initiū fornicationis, exquisitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ est. neque enim erant ab initio, neq; erunt in perpetuū. superuacuitas enim hominum hæc adinuenit in orbe terrarum, & ideò breuis illorū finis est inuentus. acerbo enim luctu dolens pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem: & illū, qui tunc homo mortuus fuerat, nunc tamquam Deum colere cœpit; & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. deinde interueniente tempore, conualescente consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est; & tyrannorum imperio colebantur figmēta*, &c. Nec obstat quod quidam dicunt, primum, qui erexit idolum, fuisse Ninum, qui illud statuerit parenti suo Belo, vt pro deo coleretur; ita commentarius, qui tribuitur Ambros. in cap. 1. epist. ad Romanos, Eusebius in chron. Isidorus lib. 8. etymol. cap. 11. quia iste fuit fortè primus, qui publicè erexit, constructo templo, & potestate regia populos ad illius cultum compulit. cum hoc tamen stat vt priùs parens priuatim filio idolum & cultum constituerit, vt Sapiens refert. Imò si quis benè aduertat, vtramque originem insinuat, cùm ait; *Hæc fuit vitæ humanæ deceptio, aut affectui aut Regibus seruientes homines incommutabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.* affectui enim seruierunt, quando desiderio prolis mortuæ statuam erexerunt, & colere cœperunt. Regibus verò, quando statuas, vel illorum vel ab illis erectas coluerunt.

Ad hanc idololatriam pertinet genus theologiæ, quod fabulosum vocabat Varro, vt refert D. Augúst. li. 6. de ciuit. c. 5. & à poëtis tractatur. sic cœpit coli Iupiter, Mars, Mercurius, & similes; quibus poëtæ tribuunt adulteria, stupra, præposteram libidinem, fraudes, bella, & alia crimina grauissima; magno sanè diaboli artificio; vt homines dum similia faciunt, putent se deos imitari. Deinde hæc consuetudo sensim serpsit imitatione per genus humanum, accedente oblectatione, quæ capitur tum ex pulchritudine & artificio statuarum; tum quòd per eas, absentes nobis quasi præsentes sistamus, vt ibidem Sapiens ait: accedente etiam fraude diaboli, qui se statuis immiscebat, eisque motum, vocem, & quasi vitam dabat, ac responsa per eas edebat.

13 *Secundus in cultu statuarum.* Hinc ortus est secundus idololatriæ modus, quo ipsæ statuæ per se, tamquam numine plenæ & animatæ coli cœperunt,& quia diabolus statuis illis,mox vt dicatæ erant, se insinuabat; putabant ethnici se posse deos facere, quam potestatem miratur & extollit Mercurius Trismegistus, vt refert D.Aug. lib.8. de ciuit. cap.23. Ad hunc modum pertinet theologia ciuilis, iuxta Varronem, vt docet idem August.lib.6.cap.5.

3. In cultu partium mundi. Posteà capti pulchritudine & admiranda virtute corporum cælestium & elementorum, nec considerantes vnde eam haberent, etiam his cultum diuinum cœperunt exhibere, & eorum imagines dedicare. vnde Sap.13. *Vani sunt omnes homines,in quibus non subest scientia Dei: & de iis,quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est: neque operibus attendentes agnouerũt quis esset artifex: sed aut ignem,aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum,aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. quorum si specie delectati deos putauerunt, sciant quantò iis dominator eorum speciosior est.* Et hic est tertius idololatriæ modus, ad quem pertinet theologiæ genus physicum, iuxta Varronem suprà: quem non parum confirmarunt philosophi, præsertim Pythagorici & Platonici, qui putabant mundum esse animatum, singulasque eius partes habere animam, quã volebant esse numen quoddam & quamdam diuinitatem: quam sententiam etiam docuit Varro,teste Aug. l.7. de ciuit. cap.6.

14 *4. In cultu cuiusuis rei vtilis vel noxiæ.* Præterea crescente praua consuetudine eousque hæc idolomania inualuit, vt si aliquid esset, quod aliquam vtilitatem vel noxam adferret hominibus,mox pro Deo coleretur, vt commoda sui generis conferret, incommoda auerteret. Sic bouem, ouem, capram, canem, serpentem, crocodilum, murem Ægyptium, quem Ichneumonem vocant,imò febrem, & πορδὴν coluerunt. prouenìebat id ex falsa imaginatione, quòd putarent omnibus huiusmodi rebus vim aliquam inuisibilem præsidere, & connexam esse, à qua regerentur; quam proinde precibus & sacrificiis conciliandam & placandam censebant.

Denique omnibus ferè rebus & operibus, quæ ad vsum humanum pertinent, deos vel deas diuersas præficiebant vt meliùs succederent, vt ostendit D.Aug.li.4. cap.8. de ciuit.& lib. 6. c. 9. & lib. 7. cap. 23. Cùm enim persuasum haberent ad negotia huius vitæ vt rectè cedant, & aduersitates vitentur, occulta quadam directione alicuius numinis & inuisibilis cuiusdam virtutis opus esse (hæc enim apprehensio naturaliter omnibus est insita) hoc numen cùm nescirent esse simplex & vnicum, in partes innumeras pro diuersitate negotiorum vel operum secuere,& singulis negotiis singula numina præposuere. v.g. aliud rei bellicæ, aliud mercaturæ, aliud agriculturæ, aliud venationi, aliud nuptiis, &c. Rursus sicut negotia alia sunt aliis præstantiora, magisque vniuersalia & latiùs patentia; ita etiam numina statuerunt alia aliis maiora & præstantiora, singula tamen in suo ordine & ad proprium negotium putarunt esse suprema, & ab aliis independentia. Et quia spiritalia apprehendere non poterant, posuerunt hæc numina, seu virtutes inuisibiles, vel in hominibus mortuis, quos putabant ob aliquam industriam vel beneficium mortalibus collatum ad hoc eleuatos, vt tali vel tali numine pleni essent, eoque veluti animati; vel in statuis, quibus putabant numen certo modo connecti postquam in Deos erectæ & dedicatæ essent; vel in partibus mundi, v.g. sole, luna, stellis, mari, fontibus, fluminibus, quas putabant huiusmodi virtute quasi animari, aut assiduè possideri; vel in animalibus aut arboribus,quibus etiam numen sibi accommodatum præesse vel adesse putabant.

Ex dictis patet primam idololatriam fuisse cultum hominum mortuorum; qualis est cultus Iouis,Saturni,Martis,& similium. secundam,ipsarum statuarum, & dæmonum in statuis. tertiam, elementorum & partium mundi, vt solis, lunæ, siderum. quartam,aliarum rerum generi humano commodarum, vel noxiarum.

Petes,Quomodo ergo Psal.95. dicitur, *Omnes dij gentium dæmonia?* 15 *Omnes dij gentium dæmonia.*

Respondeo, Quia quidquid gentes colebant, per idola & in idolis colebant: hæc autem dæmoniis plena erant, quæ statuas ipsas veluti animabant: & ita dæmones in ipsis colebantur. Intendebant enim gentes honorem deferre numini, quod in statuis se manifestabat; quod ipsi quidem putabant esse numen solis, lunæ, Iouis, Veneris, aut alterius rei: tamen reuerà erat diabolus,qui illarum rerum & personarum nomina assumebat, vt ipse sub illis coleretur: de quo vide Lactantium lib.2.diuinarum instit.cap.16. & Euseb. de præparat.euangel. lib. 4. cap.16. Hinc Apostolus, 1.ad Corin.10.*Scimus quia nihil est idolum in mundo*; (id est, nulla est diuinitas in mundo, quæ per idolum repræsentetur) *sed quæ immolant gentes,dæmoniis immolant,* (nimirum qui in statuis se exhibent) *& non Deo: nolo vos socios fieri dæmoniorum.* Vide D.Augustinum l.8. de ciuit.ca.24. vbi hanc responsionem insinuat.

Aduerte tamen, pro *dæmonia* in Hebræo esse elilim, quæ vox etsi à 70. rectè vertatur *dæmonia,* tamen etiam significat *res vanas*, & consequenter idola,quia nihil his vanius aut imbecillius: & ita sensus est, *omnes dij gentium vani*; cui benè respondet altera pars versiculi per antithesim, *Dominus autem cælos fecit.* q.d. omnes dij gentiũ nullius virtutis, sed noster Deus est omnipotens, &c.

Nec obstat, quòd Platonici & alij Philosophi etiam coluerint Angelos, quos appellabant minores deos, & prætereà summum Deum, deorum minorum patrem & conditorem; idque absque statuis: quia Propheta loquebatur de diis populorum, qui publicè colebantur, non autem de diis aliquorum philosophorum, quos ipsi colebant priuatim,quamuis etiam dum hos se colere existimabant, diabolum, qui se fingebat esse de numero illorum, coluerint. Ita enim diabolus est auctor hominibus colendæ creaturæ loco Dei, vt hunc honorem aliqua arte ad se transferat,sibique impendi,etsi sub alieno nomine, curet; vt tradit D.Augustinus tum alibi, tum l.8. de ciuit. c.24. 16 *Platonici etiam summũ Deum colebant.*

DVBITATIO IV.

Vtrùm idololatria sit tantummodò in cultu, quo creatura instar Dei colitur.

QVidam hæretici docent, non solùm tũc propriè *idololatriam* committi, quando creatura colitur 17 *Sententia hæreticorũ.*

colitur loco Dei, sed etiam quando Deus verus colitur aliquo cultu, quem ipse non mandauit. vnde concludunt Catholicos idololatriam committere quando colunt Deum, vel Sanctos per imagines; quia Deus hoc non mandauit. Ita docet Herbrandus Lutheranus, vt refert noster Gregorius à Valentia, 2.2.dispu.6.q.11.puncto 1. quem ibi fusè refutat. Idem antè docuit Caluinus lib.1. Instit.c.11.n.8.& 9. vbi id etiam ex eo confirmat, quòd Iudæi adorãtes vitulum aureum in deserto, non intẽderint cultum deferre illi imagini, quam scirent nullam vim habere; (neque enim tam citò potuisse obliuisci eorum, quæ Deus fecerat in Ægypto & mari rubro) sed Deo vero per ipsam: iudicari tamen idololatras, quòd id fecissent per imaginẽ, quod Deus ipsis non mandauerat. Idem censet de paganis, quorum idololatriam vult in eo consistere, quòd Deum verum voluerint sibi præsentem habere per imagines, & in illis eum coluerint.

18 Sed hæc sententia non solùm est hæretica, sed etiam absurda & apertè falsa. *Est absurdum.*

Primò, Quia nomen *idololatria* in Scriptura sacra, & apud scriptores ecclesiasticos numquam accipitur nisi pro cultu, quo creatura colitur loco Dei, vel pro affectu, quo quis adhæret creaturę tamquam Deo, seu fini vltimo: adeò vt etiam quando metaphoricè capitur, (vt cùm auaritia vocatur idololatria) respiciat creaturam quodammodò tamquam Deum.

Ethnici. Secundò, Apertè falsum est Iudæos & paganos in idolis coluisse verum Deum: nam de gentibus dicitur ad Roman. 1. *seruierunt creaturæ potius quàm creatori.* 1.ad Cor.10. *quæ gẽtes immolant, dæmoniis immolant, & non Deo*; & alia innumera. De *Iudæi.* Iudæis, Deuter.32. *Immolauerunt dæmoniis & non Deo, dijs quos ignorabant: noui, recentesque venerunt, quos non coluerunt patres eorum. Deum, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.* quid dici potest clariùs contra illud figmentum Caluini? Idem habetur Psal. 105. Denique sexcentis locis reprehenduntur quòd Deum reliquerint, & deos, qui nihil possunt, nihil norunt, nihil sentiunt, adorent.

Tertiò, Si volebant fingere similitudinem veri Dei, vt per eam ipsius recordarentur, & cultum ad ipsum dirigerent, cur potiùs finxerunt formam vituli, quàm alterius rei, cùm Deus numquam sub hac forma illis apparuerit? Itaque hoc euidens signum est, voluisse illos colere primarium deum Ægyptiorum Apim, qui forma bouis pingebatur: idq; faciebant, quia putabãt illius ope se eductos, vt apertè Scriptura insinuat; & fortè eo fine faciebant, vt illius auxilio in Ægyptum redire possent.

Quartò, Iudæi habebant Deum verum præsentem per signa externa multò expressiora, scilicet per columnam ignis nocte, & per nubem interdiu, quæ diuino nutu mouebantur & sistebantur: non ergo credibile est eos fecisse similitudinem vituli, vt præsentem haberent Deum verum, sed deum Ægyptium.

19 Quintò, Ridiculum est dicere ideò aliquem cultum esse malum vel idololatriam, quia non est à Deo mandatus: multa enim sunt bona in omni genere virtutum, quæ non sunt mandata; vt in abstinentia, in eleemosyna, in oratione, in gratiarum actione, in laude, voto, &c. Nec vmquam aliquis sapiens obsequium sibi delatum iniuriæ loco habuit, aut repudiauit, eo solo nomine, quòd illud non mandasset. quæ enim esset ista exotica barbaries, nullum officium admittere, nisi sub pœna mortis præceptum? Imò subditus aut seruus, qui nullum obsequium aut cultum vult deferre suo Principi vel domino, nisi præcepto compulsus, hoc ipso parum obsequiosus, & parum amans honoris sui Principis, & parum illi addictus aut vtilis censetur. Vnde meritò Dominus Lucæ 17. *Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.*

Dicent fortè, non ideò malum esse quia Dominus non mandauit, sed quia vetuit omnem cultum, quem non mandauit: nam Deuter. 12. v.vlt. dicitur, *quod præcipio tibi hoc tãtum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas.* Hoc est antiquum eorum fundamentum, per quod, opus omne non præceptum volunt esse malum, si fiat cum opinione cultus, id est, animo placendi Deo. 20 *Fundamẽtum hæreticorum.*

Sed millies à Catholicis responsum est, ibi non excludi nisi ea, quæ diuinis præceptis aduersantur, vt sunt cærimoniæ gentilium, de quibus agitur ibidem; vt patet duobus versiculis immediatè præcedentibus: testimonia enim Scripturarum intelligenda sunt iuxta subiectam materiam. vnde ea, quæ sunt consentanea, vel iuuant ad præcepta diuina, non excluduntur. Confirmatur, quia non obstante hoc præcepto, Iudæi instituerunt aliquot dies festos, quos Deus non præceperat, vt patet Esther 9. Iudith 15. & 2.Machab. 10. & Apostolus 1.ad Cor.7. commendat abstinentiam coniugij tamquam Deo gratissimam; quam tamen ait non esse à Deo præceptam. *Aliquem cultum non præceptum esse licitũ.*

Sextò, Etiamsi nullus cultus esset licitus, præter eum, quem Deus præcepit, non tamen idcircò esset idololatria. sicut qui non colit Principem debita cærimonia, non eo ipso agnoscit alterum pro Principe, aut defert alteri honorẽ Principi debitũ.

Confirmatur Primò, Quia alioquin Iudęi modò dum circumciduntur, lauãtur, seruant Sabbatum, edunt agnum, & alias cærimonias obeunt, vt legem seruent & Deo placeant, dicerentur propriè cõmittere idololatriam, quod est contra communem hominum sensum. Secundò, Is, qui orat negligenter & animo vagabundo, esset idololatra: ille enim cultus non solùm est à Deo non præceptus, sed etiam vetitus. Tertiò, Ministri Lutherani & Caluinistæ obeuntes ministerium noui euangelij, committerent idololatriam; (vt rectè colligit Valentia) quia Deus nusquam hunc cultum eis præcepit. quamuis fortè multò deteriùs in hoc peccent, quàm si idololatriæ priuatim operam darent: tunc enim se solos perderent; nunc verò & infinitos secum in barathrum præcipitant, & totam Christi religionem ac doctrinam euertunt.

Argumenta illorum nullius sunt momenti, & solùm egent inspectione locorum Scripturę vnde desumpta: ex illis enim clarè liquet, ibidem agi non de cultu veri Dei, sed idolorum. Vide Valentiam suprà. 21

Obiectio. *An intendant colere verum Deum.*

Dices, Gentiles & Iudæi, quando adorabant idolum aliquod, putabant illud esse verum Deum: ergo ex intentione ipsorum cultus ille tendebat in verũ Deum. Sicut si diabolus in persona Christi loqueretur per imaginem crucifixi, & tu putans esse Christum, adorares ipsum, honor iste tenderet in Christum. Cõfirmatur, Propter quod vnumquodque & illud magis: sed ipsi colebant idola

idola propter diuinitatem: ergo magis colebant diuinitatem.

Respon.

Respondeo, negando primam consequentiam: inde enim solùm sequitur eos cultum suum direxisse in id, quòd stolidè putabant esse verũ Deum, non autem in verum Deum. Sicut si quis agnoscat & honoret pro Rege aliquem Regis hostem, sibi absque ratione persuadens illum esse verum Regem; non potest dici honorare verum Regem. Perinde enim faciunt idololatræ, ac si quispiam non factâ priùs diligenti inquisitione quis & qualis sit Rex, deligeret aliquem ex plebe in Regem, ob aliquod commodum ab ipso perceptum, eique honorem deferret: qui sanè non censeretur velle honorare eum, qui verè est Rex, sed alium, cui nefariè hanc dignitatem tribuit.

Ad probationem: Est dispar ratio; idololatra enim dirigit cultum externum, & internam submissionem ad personam vel rem creatam, cui diuinitatem absq; ratione attribuit; iste verò ad personam increatam, nempe ad Christum; non enim intendit se submittere diabolo, nec illi putat inesse diuinitatem, sed Christo. In eo tantùm fallitur, quòd diabolum apparentem in persona Christi putet esse Christum; & sic tribuit illi diuinitatem sub ratione formali personæ Christi: qui error non est Iuris, sed facti: potest tamen hîc etiam esse graue peccatum; si enim facilè possis aduertere non esse Christum, vel meritò dubites, & non adhibita inquisitione, vel debita cautione adores tamquam Christum, committes idololatriam, saltem interpretatiuè & æstimatione morali; ac proinde peccatũ mortale: etsi enim formaliter & expresse non intendas colere diabolum, sed Christum: tamen ita agis ac si intenderes aut certè parum curares vtri è duobus cultum deferas. Si verò non possis id facilè aduertere, ita vt ignorantia vel inconsideratio non censeatur crassa, sed leuis tantùm; non erit quidem peccatum mortale; quia non erit absolutè voluntarium: à veniali tamen excusari non poterit; quia erit volũtarium imperfectè, scilicet ratione illius negligentiæ in considerando. quòd si nulla negligentia interueniat, erit formaliter actus latriæ, & materialiter tãtùm idololatria; quia quòd tendat in creaturam nullo modo est volitum. Ad confirmationem: etsi gentes id, quod colebant, intendissent colere propter veram diuinitatem, & ipsa diuinitas fuisset ratio formalis obiectiua; tamen in eo peccassent, quòd hanc tribuerent rei creatæ, & colerent creaturam tamquam terminum integrum, & obiectum quod adorationis. Vt si quis haberet veram apprehensionem diuinitatis, & putaret eam conuenire alicui homini, vel alteri creaturæ, sicut inerat Christo, vel alio modo peculiari. Qua ratione Montanistæ qui putabant Montanum esse Paracletum, non poterant scelus idololatriæ effugere, si consentaneum suæ opinioni cultum ei deferebant. Similiter qui Simonem magum credebant esse virtutem illam magnam, quæ condidit Angelos, quam se esse iactabat. Idem dico, si Christus non esset verè in Eucharistia. nam adoraretur id quod ibi latet, ob veram diuinitatem quam non haberet, & ita latria tribueretur creaturæ, quod nihil est aliud quàm vera idololatria. Vnde ipse Ecclesiam suam perniciosissimè decepisset, dicendo, *Hoc est corpus meum.* nam his verbis necessariò impulisset eam in idololatriam. Deinde tantum scandalum Ecclesiæ per talia verba datum debuisset tandem aliquando tollere, & suam mentem clarè explicare, vt Ecclesia errare in re tanta desineret. sed id non fecit, quin potiùs infinitis modis eam in hac sententia & adoratione confirmauit. Quare tam absurdum & blasphemum est dicere Christum in Eucharistia verè non esse, quàm dicere Ecclesiam suam perniciosissimè decepisse, & fraudulenter fecisse idololatricam. Hoc obiter dixerim ob pestes huius æui. ex quibus patet quomodo possit idololatria esse, cùm creatura colitur ob veram diuinitatem, si hæc illi verè non competit. Sed reuerà Ethnici non colebant res creatas propter veram diuinitatem, sed propter tenuem diuinitatis speciem, & vmbram; quam putabant esse veram diuinitatem, nescientes quid sit vera diuinitas, & cui tribuenda: & ita non sequitur illos coluisse veram diuinitatem. Potest tamen dici veram diuinitatem ab eis cultam remotè, nimirum quatenus conceptus illius confusus mouet hominem ad cultum deorum; sicut conceptus confusus felicitatis mouet ad appetitionem tam falsæ quàm veræ felicitatis; & conceptus confusus boni, ad appetitionem boni, tam delectabilis quàm honesti.

DVBITATIO V.

Quid sit diuinatio, & quænam eius species.

D*Iuinatio*, propriè tantùm est futurorum, quæ 22
ex causis indeterminatis proueniunt, quorum prænotio est solius Dei. vnde dicitur diuinatio, quasi actio diuina & propria diuinitati. Græci μαντείαν vocant ἀπὸ τῆς μανίας, à furore, vt ait Cicero lib. 1. de diuinatione. fit autem vel reuelatione diuina, & sic vocatur *prophetia*; vel ope dæmonis, & sic propriè dicitur *diuinatio*, estque species superstitionis. Hoc modo passim accipitur in Scripturis; vbi soli illi vocantur diuini, qui ope dæmonis diuinant, vt notat Hieronymus in cap. 3. Micheæ. Hoc modo accepta *diuinatio*, nihil est aliud quàm illicita vsurpatio notitiæ vel prædictionis futurorum contingentium. sumitur tamen passim latiùs, vt extendat se etiam ad aliorum occultorum, quæ quis humano modo cognoscere non potest, illicitum studium & patefactionem: nam *diuini* vocantur, qui occultum furem indicant, qui res perditas ostendunt, qui causas occultas mortis, vel morbi animalium aperiunt, &c.

Itaque *diuinatio* est, quando quis ope vel disci- 23
plina dæmonis, de aliquo occulto, quod humano modo cognoscere non potest, inquirit.

Generatim accepta quid sit.

Vbi aduerte, etiamsi dæmones non possint certò cognoscere futura, quæ à libero arbitrio alterius pendent, vt docet D. August. lib. de diuinat. dæmonum cap. 5. & 6. & lib. 2. de Genes. ad litteram cap. 17. tamen possunt longè plura de rebus futuris, aliisque occultis nosse quàm homines, idque quinque modis.

Dæmones multis modis possunt plura de futuris nosse quàm homines.

Primò, Quia cognoscunt exactè omnes causas naturales & vim earum; vt solis, lunæ, siderum, elementorum, plantarum, animalium, &c. vnde facilè colligere possunt qui effectus ex iis secuturi sint, vel absolutè, vel si certo modo applicentur. Sic facilè possunt prædicere ventos, tempestates, naufragia, mortes.

Secundò,

Secundò, Quia sciunt quid ipsi & alij dæmones malorum socij, Deo permittente facturi sint. sic poterant prædicere euersionem familiæ Iob, & ipsius calamitates.

Tertiò, Quia summam habent experientiam; millies enim obseruarunt quid ex quo sequi in causis liberis soleat; quibus rebus voluntas humana huc vel illuc impelli: vnde sæpè fit vt de futuris liberis verè coniectent.

Quartò, Quia vident in longinquis locis causas iam positas vel effectus inchoatos, & possunt celeritate naturæ illos præuertere, & alibi prænuntiare. sic prædicere solent incrementa Nili in Ægypto, visa copia aquarum in Æthiopia, vt refert Athanasius in vita B. Antonij.

Quintò, Possunt interdũ aliquid de rebus futuris cognoscere ab Angelis, Deo permittente, vel ex Scripturis, quas meliùs intelligũt quàm homines.

Diuinatio fit dupliciter.

24 Porrò diuinatio fit bifariàm: Primò, Per expressam dæmonis inuocationem, vt cùm diuinator intendit, & eo fine aliquid agit, vt ipse se immisceat. Secundò, Sine expressa inuocatione, interueniente tamen quadam tacita: & hoc rursus dupliciter; vel enim fit per solam inspectionem dispositionis aliquarum rerum; vt motus, situs, figuræ, vocis, lineamentorum: vel per considerationem eius, quod ex aliqua actione humana ad hoc directa prouenit; vt cùm consideratur quæ figura in plumbo liquefacto aquæ iniecto resultet, aut quid in sortibus obueniat.

Tres species diuinationis.

Itaque generatim sunt tres species diuinationis. Ad primam pertinet *necromantia*: ad secundam *augurium*: ad tertiam *sortilegium*; singulæ autem harũ rursus habent multas species & modos.

1. Fit per expressam inuocationem. Variis modis inuocatur.

25 Prima enim species, in qua diabolus expressè inuocatur, cõplectitur multos modos, prout diabolus variis modis consulitur; aut consultus variis modis respondet. Primò, Consuli potest per sacrificia animalium; & tunc respondere solet per signa quædam apparentia in extis animalium: hoc genus vocatur *haruspicium*. Secundò, Per preces in idolis, & tunc respondere solet per idola; & vocatur *oraculum*. Tertiò, In suis prophetis, quos ipse possidet, qui vocantur *pythonici* & *pythonissæ* & ἐγγαστρίμυθοι, & tunc respondere consueuit per vmbilicum, vel per partes pudendas; (dignum sanè os tali numine) vt docet Origenes lib. 7. contra Celsum in principio. Quartò, Inuocari solet certo modo, vel loco, vel cum certa vnctione, aliisque cærimoniis, cubando, vt respondeat per somnia: & tunc facit hominem somniare ea, quæ vult ipsi persuadere, & vocatur ὀνειρομαντεία. Quintò, Sæpè inuocari solet vt excitet aliquem mortuum, qui respondeat: hæc vocatur νεκρομαντεία. Hac vsa est pythonissa, petente Saule cùm vellet sibi excitari Samuelem, 1. Reg. 28. quamuis non illius vi Samuel apparuerit. Sextò, Aliquando petitur vt respondeat per caput hominis mortui; & dicitur κρανιομαντεία. Septimò, Denique multis aliis modis per varias adiurationes, vnctiones, figuras, specula, aliaque signa, quæ ipse instituit, inuocari solet à diuinis, vt occulta patefaciant, & ipse variis modis respondet.

Primò, Per speciem aliquam præstigiosam, oculis obiectam. Secundò, Per vocem in auribus formatam, quam nemo alius audire potest. Hi duo modi pertinent ad *præstigium*. Tertiò, Per varia visa in imaginatione: hæc *pseudoprophetia* dici potest. Quartò, Per aliquam figurã externam, quam ipse in re aliqua inanima efficit, & conspici facit. quæ quidem si conspiciatur in terra, vel re terrestri, vt in metallo, lapide, planta; generatim vocatur γεωμαντεία; si in aqua ὑδρομαντεία; si in aëre ἀερομαντεία; si in igne πυρομαντεία. Huc pertinent diuinatio per cribrum, quæ Græcis dicitur κοσκινομαντεία; per peluim aqua plenam, quæ λεκανομαντεία; per speculum, quæ εἰσοπτρομαντεία; & similes, quibus dæmon inuocatur, & in quibus, signis quibusdam respondet. de quibus vide plura in erudito opere nostri P. Martini Delrionis.

Ex quibus patet, diabolum omnes ferè modos, 26
Diabolus imitatur modos reuelationis diuinæ.
quibus vera religio Deum cõsulit, & quibus Deus ipse vicissim suis seruis respondere solet, esse imitatum, vt hac ratione speciem aliquam diuinitatis captet & ostentet. Solet enim Deus respondere per propitiatorium, per sacrificia, per Prophetas numine diuino plenos, per somnia, per mortuos viuis apparentes, per Angelum specie humana indutum, per voces in auribus Prophetarum formatas, per visa imaginaria, per varias species & affectiones in elemẽtis procuratas, vt ex Scripturis, & historia Ecclesiastica facilè ostendi potest.

Petes, Quale peccatum sit in hac prima specie 27
Quale peccatum in prima specie diuinationis.
diuinationis.

Expressa societas cum dæmone cur graue peccatum.

Respondeo, In omnibus modis huius speciei esse graue peccatum mortiferum. Primò, Propter expressam societatem cum dæmone, quæ per se graue crimen est, ob duas causas. Prior est, quia est societas & amicitia cum professo & perpetuo hoste Dei; ac proinde redundat in iniuriam & contemptum Dei; (sicut in Republ. societas & commercium cum hoste Principis, est crimẽ læsæ maiestatis) maximè cùm omne studium diaboli in omnibus actionibus sit honorem Dei obscurare & animas perdere. Itaque cùm à diabolo opem petis, perinde facis atque si opem petas ab hoste Principis & Reipub. qui in ea ipsa ope ferenda conetur te perdere, & Principi contumeliam facere. Altera est, quia exponit se periculo apostasiæ à Deo, & damnationis æternæ. facilè enim diabolus, Deo permittente, hominem, qui societatem ipsius flagitat, suis artibus à Deo auertit, sibique obstringit, ita vt rarò contingat elabi, vt experientia docet. tanta enim est ipsius potentia, tam multiplex nocendi artificium, vt nisi Deus sua benignitate illum coërceret, facilè totum mundum breui tempore sit peruersurus: qui autem societatem cum illo petit, ingratus est in hanc Dei benignitatem: vnde meretur vt Deus permittat ipsum tyrannidi illius subiici. Vnde benè dixit Caietan. qu. 95. art. 4. quòd sicut consuetudo cum Angelis in hac vita est inchoatio quædam æternæ beatitudinis; ita commercium cum dæmonibus est initium quoddam æternæ damnationis, cuius etiam signum est fœditas, miseria, & horridus vultus eorum, qui ipsis obstricti sunt. Itaque omne commercium cum diabolo sacrilegum est, & religioni aduersum; quia contra fidem & honorem Deo debitum, qui postulat ne cum hoste tractemus. est etiam ex parte superstitiosum, tum quia periculum apostasiæ & superstitionis, qua diabolus pro Deo colatur, continet: tum quia plerumque cum eo tamquam cum numine quodam agitur. Hinc prohibetur hæc societas multis locis in Scripturis; Leuit. 19. Deut. 18. Eccles. 34. & alibi; & Leuit. 20. diuini iubentur interfici.

Commercium cum dæmone.

Secun-

28 *2.Causa.* Secundò, Est peccatum mortiferum in hac diuinatione, quia diabolo tribuitur id, quod Deo est proprium, quod intellige cùm ab illo quæritur de futuris liberis, quorum cognitio solius Dei est. Vnde Isa.41.dicitur, *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos.* Itaque cùm de huiusmodi consulitur, tribuitur ei honor diuinus, & committitur tacita blasphemia. Hoc tamen non habet locum, quando consulitur de aliis, quæ ipse naturaliter scire potest.

3.Causa. Tertiò, Sępè coniuncta est huic diuinationi infidelitas vel hæresis; vt si quis credat diabolū esse aliquod numen, vel non esse miserum, aut damnatum, aut scire futuros mortalium euentus, &c. sępè etiam pactum subest cum diabolo, in quo renuntiatur Christo, baptismo, & Sacramentis omnibus; & renuntians se tradit diabolo. aliquando idololatria & varia sacrilegia. Itaque de his omnibus isti diuini tum in foro pœnitentiæ, tum in foro externo sunt diligenter examinandi, vt infrà cap.44.dub. 4. de magis dicemus.

Quartò, Si diuinus de occultis inquirat vt ipse sanctus vel Propheta habeatur, accedit malitia sacrilegæ ambitionis & hypocriseos. si solùm vt ipse sciat, erit curiositas, quæ tamen per se non addit malitiam mortalem diuinationi.

29 Petes, Vtrùm sint excommunicati, qui diuinationes exercent, vel diuinos consulunt?

Respondeo, videri excommunicatos, propter Canonem, Si quis ariolos. 26.quæst.5. vbi dicitur ex decretis Gregorij III. *Si quis ariolos, haruspices, vel incantatores obseruauerit, aut phylacteriis eorum vsus fuerit, anathema sit.* & cap. Sortes, ibidem, prohibet Leo IIII. *Sortes diuinatorias*, sub anathematis interdicto. Quidam tamen, inter quos Siluest.v. Superstitio qu.vlt. putant non esse ipso facto excommunicatos, sed excommunicandos, vt eadem qu. in aliis Canonibus dicitur. nisi fortè huic facto coniuncta sit hæresis. Nec obstat ille Canon; quia *anathema sit*, potest significare excommunicationem ferendam, vt *sit exul, sit extorris*, id est, eiiciatur in exilium, &c. Vide Nauarr. cap.27.nu.12. Deinde hoc nomen non semper significat excōmunicationem propriè dictam; nam generatim denotat quidquid est valdè execrabile vel exitio deuotum. quomodo aliquando accipitur in sacris Canonibus antiquorū Conciliorum, & apud Apost. 1.Cor.12. *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema* IESV: vel vt Græca habent IESVM, id est, nemo IESVM execratur. & cap.16. *Si quis non amat Dominum nostrum* IESVM *Christum, sit anathema*, ad Roman.9.v.3.& alibi; vnde etiam in mortuos anathema dicitur, qui tamen excommunicari non possunt.

30 *De 2.specie diuinationis.* Altera species diuinationis, quæ continet inuocationem tacitam, & capitur ex sola dispositionis quarumdam rerum inspectione absq; alia hominis actione, tribus generatim modis agitur. Primò, Ex consideratione motus, situs, vel numeri aliquarum rerum. Secundò, Ex obseruatione vocis, aut cantus, aut soni alicuius. Tertiò, Ex lineamentis, figuris, coloribus.

Si primo modo fiat; vel consideratur motus & situs siderum ad diuinandum de futuris; & sic erit *astrologia iudiciaria*, cuius pars *genethlialogia*: vel motus, aut situs, aut numerus auium, & erit *auspicium*.

Si secundo modo; vel capitur ex garritu auium, & vocatur *augurium*; vel ex voce humana alia intentione prolata; aut ex hominis sternutatione; & hoc vocatur *omen*.

Si tertio modo; vel considerantur lineamenta manus, & hæc dicitur *χειρομαντεία*; vel frontis, & dicitur *μετωποσκοπία*; vel dorsi, & dicitur *νωτομαντεία*; & alia huius generis.

Ad hos modos reducitur diuinatio, quæ ex motu, situ, voce, numero, lineamentis aliorum animalium, vel aliarum rerum capitur; omnium enim eadem est ratio, nec differunt nisi materialiter.

Tertia species, quæ capitur ex iis, quæ fortuitò ex actione humana ad diuinandum directa proueniunt, fit etiam variis modis, vt rectè docet Diuus Thomas q.95.art. 3. sed omnes pertinent *ad sortes*, de quibus infrà dub.8. 31 *De 3.specie diuinationis.*

Notandum est, omnes modos diuinandi secundę & tertię speciei, ex genere suo esse peccata mortifera; vt docent omnes Doctores: cuius rationem infrà dubit. 5.& 6. adferam. Rarò autem per simplicitatem excusari possunt; quia qui volunt diuinare de futuris, non sunt simplices, sed versuti, & plerumque maligni. In vanis tamen obseruationibus ad praxim pertinentibus, est facilior excusatio; hic enim non intenditur prædictio, sed cautio alicuius mali, vel prosper successus; vt infrà dicetur; in quibus homines facilè sunt creduli, ex affectu commodi, vel incommodi timore. Quomodo in istis speciebus sit inuocatio implicita dæmonis & superstitio, dicetur infrà num. 36. 37. 47. 52. & 62.

DVBITATIO VI.

Vtrùm omnis prædictio ex astris sit illicita.

D. Thomas art.5.

RESpondeo breuiter, Non omnis prædictio ex astris per se illicita est, sed eorū tantùm euentuum, quorum astra causa esse non possunt; vt sunt ea, quæ ex libero arbitrio, tamquam integro vel partiali principio pendent. 32

Hinc distingui solet duplex astrologia, *naturalis & iudiciaria.* *Duplex astrologia.*

Naturalis est, quæ ex astrorum, maximè planetarum ortu, occasu, coniunctione, oppositione, varioque aspectu tum inter se, tum ad stellas fixas; item ex colore, scintillatione seu micatione, de futuris elementorum affectionibus coniectat; vt de serenitate, pluuiis, tempestatibus, niuibus, grandine, æstu, frigore, & similibus, quæ à cælo pendent, de quibus multa Virgilius in Georgicis, & Aratus in Phænomenis. Hæc non est quidem prohibita; tamen magna ex parte est incerta & parum vtilis; excepta ea parte, quę sumitur ex ortu, occasu, aspectu, & colore solis ac lunæ. nam virtus reliquorem astrorum est valdè obscura, & omnis experientia, quæ de illis haberi potest, incerta. Primò, Quia sciri non potest an talis effectus proueniat à sidere, v.g. Veneris, an Iouis, an aliunde. Secundò, Numquam hactenus idem aspectus siderum restitutus est; idque ob motum proprium sphæræ octauæ & nonæ: & sic nulla certa experientia capi potuit. Tertiò, Quia ex aliis causis, vt à ventis, vaporibus, æstu, frigore, aër potest esse variè affectus; *Naturalis quæ sit.* *Quæ pars te sit vtilis.* 33 *Cur incerta experientia.*

ctus; vnde facilè actionem siderum variabit; varia enim affectio medij mutat actiones causarum. Quartò, Denique vt quis aliquid certi in particulari possit prædicere ex astris, multa scire debet, quę humanam scientiam longè superant. Primùm enim perspectas habere debet omnes astrorum proprias virtutes: si enim aliquæ illum latent, non potest scire an effectus non impedietur. Deinde non solùm quid singula per se possunt, sed etiam quid coniunctim, & in quouis aspectu, v. g. in aspectu trigono, tetragono, hexagono, opposito, &c. qui aspectus infinitis modis variari potest. Præterea simul considerare debet, quid omnibus locis operentur, ne fortè alibi quid faciant, quod effectum hoc loco impediet. Sæpè videmus nubes imbrium grauidas & ad pluuiam proximè paratas, discuti à ventis alibi excitatis, ne hîc se effundant. Vnde patet quàm hæc res sit supra facultatem humanam, & quàm vanæ sint prædictiones, quæ quotannis euulgantur, per ephemerides: quamuis & hoc, ex euentu, qui rarò respondet, satis cognosci possit. Vnde Ioannes Picus lib. 2. contra astrologos cap. 9. ait, ex 130. prædictionibus nobilissimi cuiusdam mathematici de mutatione cæli & auræ, se adhibita accurata obseruatione, tantùm 7. veras deprehendisse, idque iureiurando confirmat.

Quænam noscenda ad prædictiones astrologicas.

34 Quòd si de pluuiis, ventis, & similibus, certò aut multùm probabiliter pronũtiare non possunt; multò minùs de inclinationibus hominum, eorumq; temperamentis; vt hunc fore iracundum, melancholicum, &c. quia horâ natiuitatis illius, talis vel talis erat siderum aspectus, qui procreat copiam bilis, melancholiæ, &c. quod confirmari potest, Primò, Nam istæ inclinationes multò magis pendent ex temperamento parentum & alimentis eorum, quàm ab astris. Deinde quia impossibile est notare exactè aspectum siderum in cælo, quem habent ipso natiuitatis puncto: quod tamen iuxta astrologos est necessarium: at minimus hac in re error totũ iudicium reddet falsum; nam in ictu oculi omnis aspectus siderũ mutatur, tum inter se, tum respectu prolis. cælum enim octauum inter centesimam vnius horæ particulam plusquam trecenta millia milliarium conficit; vt ex doctrina astronomorum patet: quam velocitatem inferiores orbes in suis gradibus non exæquant. Tertiò, Quia gemini simul editi sæpè diuersissimas habent propensiones, temperamenta, mores, euentus; vt patuit in Esau & Iacob.

De temperamento ex astris & hora natiuitatis non potest probabiliter iudicari.

Si dicas id fieri quia aliqua parua nascendi mora intercedit, quæ in tanta cæli pernicitate magnam adducit mutationem: iam singula membra debebunt habere diuersa temperamenta & fata; vt pulchrè contra astrologos ratiocinatur beatus Gregorius homil. 10. in euangel. Quartò; Quia ad hæc prædicenda non erat considerandũ punctum natiuitatis, sed animationis in vtero, quod sciri nequit. non enim minùs astra agunt in infantem, quando est in vtero, quàm dum egreditur. si enim vis eorum sese in profunda terræ penetrat, quantò magis in vterum maternum? Confirmatur, quia tunc maximè astra suos affectus imprimere debent, quando fœtus est tenerrimus; hoc autem est tempore animationis, & reliquo, quo existit in vtero. Itaq; mera amentia est ex aspectu siderum, qui tempore natiuitatis viget, velle de temperamento vel inclinationibus prolis iudicare.

Aduerte tamen, hoc iudicium, si vlteriùs non procedat, sed sistat in naturalibus affectibus & temperamento, non esse damnatum per Canones aut Leges; sed permitti, sicut multa alia friuola, quæ per se noxia non sunt, permittuntur.

Naturalis astrologia non est per se peccatũ.

Astrologia iudiciaria est, quæ aspectu siderum obseruato iudicat de futuris euentis à libero arbitrio aliqua ratione dependentibus; vt de conditione vitæ, de matrimoniis, de liberis, honoribus, opibus, de infortuniis, inimicitiis, prœliis, exilio, carcere, morte, aliisque casibus humanis. Interdum iudicat etiam de præteritis ex præsenti constellatione; vt docet Origenes apud Eusebium l. 6. præparat. euangel. cap. 9. vt quis huius sit parens, cuius fortunæ & conditionis fuerit, quis furtum vel homicidium commiserit. huius cultores vocantur astrologi, genethliaci, mathematici, (quamuis aliàs hoc nomen honestum sit) & aliquando Chaldæi; quia hi præcipuè huic vanitati erant dediti. Scriptura vocat *augures*, Isa. 47. 35

Astrologia iudiciaria.

Huius astrologiæ vsus est per se malus & graue peccatum mortiferum.

Est peccatũ mortiferũ.

Probatur Primò, Ex Scriptura, Deut. 18. *Gentes istæ, quarum possidebitis terram, augures & diuinos consulunt; tu autem aliter à Domino Deo tuo institutus es.* vbi per *augures* intelliguntur astrologi, vt docent Hebræi; & colligitur apertè Isa. 47. *Stent & saluent te augures cæli,* (70. astrologi cæli) *qui contemplabantur sidera & supputabant menses, vt tibi vera prædicerent.* Vbi etiam insinuat Propheta ex astris non posse calamitates bellorum & euersiones regnorum prædici. Ierem. 10. *A signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes: quia leges populorum vanæ sunt.*

Secundò, Probatur ex vtroq; iure: nam L. Nemo. & L. Etsi. C. de maleficis & mathematicis; iubentur puniri astrologi iudiciarij eodem modo, quo necromantici & alij magi. Et in Concilio Tolet. 1. c. vltim. dicitur, *Si quis astrologiæ vel mathesi credendum esse duxerit, anathema sit.* Vide plurima de his in Decreto 26. qu. 3. 4. 5.

Tertiò, Quia omnes Patres hanc damnant. Vide præ ceteris D. Augustinum lib. 2. de Genesi ad litteram cap. 17. & lib. 2. de doctrina Christ. ca. 21. 22. 23. 24. lib. 5. de ciuit. cap. 1. & sequentibus; quibus locis contra hanc vanitatem fusè disputat, & ostendit eam pertinere ad occulta cum dæmonibus commercia. Idem post expositionem Psal. 61. agit de pœnitentia cuiusdam mathematici, quem & libros comburere, & publicam pœnitentiam agere coëgit. Vide etiam Ciceronem lib. 2. de diuinat. & Phauorinum in disceptatione contra Chaldæos, apud Gellium lib. 14. noct. Atticarum cap. 1. vbi hæc astrologia refutatur: denique disputationem Bardesanis Syri & Origenis contra eosdem, apud Eusebium, de præparatione euang. lib. 6. cap. 8. & 9.

Quartò, Probatur ratione: Primò, Quia hæc diuinatio supponit actiones humanas pendere à stellis; quod est grauis error contra fidem; inducit enim fatum, & consequenter tollit liberum arbitrium, Deumque facit auctorem peccatorum; vt eleganter ostendit Origenes apud Eusebium, suprà. vnde omnes antiqui astrologi posuerunt *Fatum* tamquam fundamentum suæ artis, quod dicebant esse immutabilem omnium euentuum dispositionẽ, à stellis dependentem; vt testatur Origenes suprà, & Augustinus lib. 5. de ciuit. cap. 1. 36

Inducit fatum.

Regula astrol. à dæmone. & ita diabolus honoratur. Secundò, Vtendo hac diuinatione subiicis te disciplinæ diaboli, ex cuius traditione per homines curiosos ab ipso deceptos regulæ huius artis & similium processerunt; vt docet Lactantius lib. 2. diuinarum instit. cap. 17. Apuleius apud Augustinum lib. 8. de ciuit. cap. 16. & ipse D. Augustinus multis locis. non enim seria aliqua humana ingenij inquisitione inuentas esse vel ex eo patet, quòd nulla in his experientia capi possit, vt antè ostensum est: omnis autem inuentio humana est per experientiam. Itaque tacitè honoras diabolum, vtendo eius documentis, eique futurorum prænotionem, quæ soli Deo est propria, tribuis. & hac ratione est peccatum superstitionis.

Obiectio. Veritas illarum est à dæmone. Dices, Si diabolus aliquid veri tradat, possum illa veritate vti; quia veritas non est ipsius, sed Dei, & omnis notio veritatis à Deo est.

Resp. Respondeo ita esse, si id, quod traditur, per se verum sit; secùs si in se sit falsum & vanum; nec habeat veri speciem, nisi diabolo procurante. tales autem sunt regulæ astrologorum, aruspicum, chiromanticorum, & similium: in seipsis enim sunt vanissimæ, & nullam cum natura rerum affinitatem habent; sed vt veræ videantur, diabolus effectum procurat.

37 *Allicitur diabolus.* Tertiò, Quia per vsum huius artis allicitur diabolus vt procuret ea, quæ prædicuntur, vt docet D. Augustinus lib. 2. de doctrina Christ. cap. 24. loquens enim de mathematicis & aliis curiosis diuinatoribus, ait; *Illi enim spiritus, qui decipere volunt, talia procurant cuique, qualibus eum irretitum per suspiciones, & cōsensiones eius viderint.* Et paulò antè; *quæ omnia tantum valent, quantum præsumptione animorum,* (id est, anticipata opinione) *quasi communi quadam lingua, cum dæmonibus fœderata sunt. quæ tamen omnia plena sunt pestiferæ curiositatis, cruciantis solicitudinis, mortiferæ seruitutis. non enim quia valebant animaduersa sunt; sed animaduertendo & signando factum est vt valerent: & ideò diuersis diuersa proueniunt, secundùm cogitationes & præsumptiones suas,* &c. Cùm enim diabolus videt ista credi, dat operā vt eueniant, vel videantur euenire, vt homines in hac pestifera opinione cōfirmet. Vnde patet secundùm D. Augustinum in vsu astrologiæ subesse tacitum fœdus cum diabolo, quo ipse promittat astrologis se illa procuraturum, si credantur & prædicantur; ac proinde in eodem vsu contineri etiam tacitam inuocationem vt ista procuret, & dogmata sua verificet.

Hæ duæ rationes locum etiam habent in reliquis diuinationibus secundi & tertij generis, quæ fiunt absque expressa inuocatione: vnde etiam D. Augustinus de omnibus loquitur, & omnes eodem modo condemnat.

38 *Vtrùm astra possint poni saltem signa euentuum.* Dicet fortè aliquis astrologus, se non facere stellas causas futurorum euentuum, sicut faciebant antiqui; sed signa dumtaxat: Deum enim in cælo, veluti in tabula quadam, descripsisse omnes euentus etiam liberos, ab initio sæculi vsque in finem futuros; quo modo in membranis per Prophetas descripsit ea, quæ futura erant circa Christum & Ecclesiam: quam sententiam expresse tradit Origenes apud Eusebium suprà; vbi cùm fusè & eruditè ostendisset stellas non esse causas futurorum euētuum, eò quòd sic introducatur fatum, tollatur libertas, & Deus constituatur malorum auctor: docet tamen esse signa diuinitatis, instituta ad omnia futura præsignanda: signa enim non officere libertati, sed causas. Quemadmodū enim potestas arbitrij humani minimè tollitur, etsi Deus quæcumque facturi sumus præuiderit: ita quælibet signa ad præsignandum diuinitus constituta, libertati nostræ nequaquam obesse: statuit igitur Origenes vniuersum cælum quasi volumen quoddam apertum & membranam expansam, omnia futura in se descripta continentem. Probat Primò, Ex oratione Ioseph, vbi Patriarcha Iacob introducitur sic loquens; *Legi in tabulis cæli quæcumque contingent vobis, & filiis vestris.* Secundò, Ex illo Apoc. 6. *Complicabūtur cæli vt liber*; vbi declaratur, inquit, *significatiuas futurorum rationes adimpletas fore*, sicut prophetias adimpletas dicimus cùm iam euenerunt. Eamdem sententiam secutus est Albertus Magnus in speculo, (si tamen hic liber est illius) & Cardinalis ab Alliaco q. 30. in Genesim, & lib. de legibus & sectis; vbi etiam docet, totam Christi vitam, eiusque miracula ex astris prædici potuisse.

Respondeo Primò, Fundamentum huius sententiæ esse absurdum & impossibile. vel enim stellæ sunt signa naturaliter significantia, vel ex arbitraria Dei institutione. si naturalia sunt, necesse est vt sint vel causæ futurorum euentuum, vel effectus illorum; (quorum vtrumque est manifestus error contra fidem, & rationem naturalem) vel vt aliquam naturalem connexionem cum euentis futuris habeant, ratione eiusdem causæ communis; sicut iris est signum serenitatis, quia causa, quæ facit iridem, solet plerumque facere serenitatem: & sol *caruleus imbres denuntiat, igneus euros*, teste Virgilio; quia causa, cur hi colores in sole appareant, solet imbres, & ventos gignere: & hoc etiam modo sidera non possunt esse signa futurorum euentuum; quia Deus est agens liberum; vnde ex eo quòd talia sidera fecerit, eisque talem motum dederit, colligi non potest quòd tales vel tales euentus causabit. Secundò, Quia Deus non est per se causa operum humanorum, sed solùm per liberum arbitrium hominis. Tertiò, Quia non potest dici causa operum malorum; quare saltem hęc non poterunt sic præsignari. Quartò, Quia impossibile est tam infinitam varietatem euentuum humanorum significari distinctè rebus tam paucis, tam vniformiter se habentibus: nam ea, quæ semper eodem modo & necessariò fiunt, non possunt præsignare ea, quæ liberè, & numquam ferè eodem modo fiunt: signum enim debet accommodari signato, & illud quodammodò sequi, vt ei possit accommodari & respondere. Itaque cælestia illa vel non significāt actiones humanas, vel actiones humanæ necessariò eueniunt. 39 *Respon. Refutatur hæc sententia. Non esse signa naturalia. Tripliciter potest aliquid esse signum naturale.*

Si dicas ea significare ex diuina institutione; sicut voces inter homines, eadem obiici possunt: nam ea, quæ necessariò & vniformiter fiunt, non sunt idonea signa rerum contingentium & infinitam varietatem subeuntium; sed similem varietatem habere debent. vnde non minor pænè est vocum varietas quàm rerum. 40 *Nō esse arbitraria.*

Deinde nemo, ne Angelus quidem, hanc significationem poterit intelligere, nisi Deus eam reuelauerit. quis enim scire potest quid Deus hoc vel illo aspectu vel concursu stellarum velit significari, nisi ipse mentem suam patefaciat; cùm hæc significatio sit denominatio extrinseca ab actu diuino, nihil ponens in ipso signo? itaque inutilis erit tota illa descriptio, & superuacanea; cùm absque

que reuelatione nihil iuuet; & reuelatio sola sufficiat. Deniq; per se absurdum est & ridiculũ Deum in illis stellis describere, quis, quo loco, quibus parentibus nascetur, quibus nuptiis, honoribus, opibus potietur, quæ scelera commissurus, qua morte obiturus, & similes minutias, quæ mille modis in eodem variari possunt. Quare cùm hæc sententia nullam probabilitatem habeat, non possunt astrologi per eam excusari. Oratio autem Ioseph, quam citat Origenes, est apocrypha. Illud ex Apoc. c.6. *Cælum recessit sicut liber inuolutus*, solùm significat cælum oculis subductum fuisse & desiisse videri.

41 Respondeo Secundò, Etiamsi sententia ista probabilis esset, tamen excusari non possent astrologi à dæmonum commercio & superstitione; quia hanc significationem humanũ ingenium assequi non potest, vt etiam Origenes fatetur. Itaque necesse est vt eam norint vel diuina reuelatione, vel diaboli traditione. quòd autem illorũ regulæ non sint ex diuina reuelatione satis constat: tum quia sæpissimè falsæ sunt; tum quia sunt eædem, quæ aliorum astrologorum, qui stellas faciunt causas euentuũ; nisi quòd in illis loco *causa* dicatur *signa*, v.g. vbi alij astrologi dicunt *sidus Martis facere homicidam*, hi dicunt, *sidus Martis significare homicidam*; vt inquit D. Augustinus lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 1. vbi hanc sententiam refert & refutat: itaq; eadem prorsus est prædictio. Quare cùm eædem sint regulæ, (vno dumtaxat verbo mutato) & eædem omnino prædictiones; perspicuum est prouenire ab eodem magistro, qui hanc moderationem adhibuit ad dedecus artis & fraudes tegendas, & discipulos suos tutandos. Vnde etiam hîc diabolo tribuitur prænotio futurorum, quæ Dei est propria; quod ad superstitionẽ pertinet. Deinde tacitè inuocatur vt procuret quod prædicitur. cùm enim ipse præscire nequeat quid euenturum sit, nisi se immisceat, necesse est si regulas suas tueri velit, manum adhibeat.

Respons. 2. Hæc sententia non excusat astrologos.

Confirmantur hæc omnia, quia absolutè damnatur ab Ecclesia & sanctis Patribus omnis huiusmodi prædictio, siue tamquam ex causis, siue tamquam ex signis capiatur: nam reuerà eamdem solicitudinem, curiositatem, desperationẽ, animositatem, præfidentiam, religionis contemptũ, dæmonum societatem, apostasiam animis hominũ inducit. non enim tam curãt homines scire causas euẽtuum, quàm præscire ipsos euentus. quibus præscitis nihil non audẽt, vt præsciant nihil non agũt, si spes sit præsciendi. Denique hæc astrologia est fundamentum magiæ & omnis diuinationis; vt docet Agrippa magus lib. 2. occultæ philosophiæ cap. 54. nam signa magica plerumque sub aliquo synasterismo seu constellatione fabricanda sunt; & ea per quæ quis diuinat, similiter ad aliquos siderum aspectus referenda sunt & componenda.

Iudiciaria astrol. est fundamentũ magiæ.

42 Petes, Vtrùm sit peccatum mortiferum, etiamsi non prædicant tamquam certò euenturum?

Si non certò affirmant.

Respondeo, Si aliquid particulare prædicãt absolutè, v.g. hunc tali vel tali morte hoc tempore, vel loco periturum; hunc futurum homicidam, furem, Episcopum, & similia; grauiter peccant, & sunt puniendi, etiamsi posteà dicant se non certò sed probabiliter affirmare voluisse: quia alioquin omnes facilè se excusarent, & cõtra Iudices defenderent. Secundò, Si prædicunt aliquid, maximè in particulari, cum circumstantiis, quarum non possunt reddere rationem nisi ex regulis astrologiæ iudiciariæ; v. g. quia horâ natiuitatis erat talis cæli catastasis, non sunt excusandi, etiamsi solùm dixerint esse probabile aut verisimile: quia cùm reuerà nihil tale ex astris colligi possit, omnis talis prædictio referenda est ad disciplinam malignorum spirituum, & occultam eorum societatem. Et sanè perniciosum est putare regulas illas esse probabiles, cùm eadem ferè incommoda sequantur: & ipsi astrologi, quos Ecclesia damnat, sæpè non plus dicant. Fatentur enim suas prædictiones non esse semper certas, & posse interdum aliter euenire. nihilominùs meritò reiiciuntur tamquam impostores & occulta commercia cum diabolo habentes, fallacique eius disciplinæ dediti. Si verò solùm in genere pronuntient, ita vt probabilis ratio reddi possit ex ætate, dispositione corporis, temperamento, consuetudine vitæ, aut aëris affectione, quæ ex siderum concursu vel aspectu proueniat; non sunt condemnandi.

Petes, Vnde ergo fit vt astrologi interdum etiam in particulari vera prædicant? 43

Vnde prædicant vera.

Respondeo, Id fieri ex quatuor vel quinq; causis; vt colligi potest ex D. Augustino lib. de diuinat. dæmonum cap. 3. & habetur cap. Sciendum. 26. q.4. & lib. 2. de Genesi ad litteram, cap. 17. Primò, Id fit ex eo, quòd dęmon sæpè procuret quod prædictum est; vt pestiferam artem commendet. vnde maximè illi cauendi, qui sæpiùs vera dicũt, vt monet idem Augustinus lib. 2. de Genes. cap. 17. quia certius est illos cum dæmone habere cõmercium. Secundò, Quia interdum casu ita accidit, vt idem docet lib. 7. confess. cap. 6. Tertiò, Quia animus hominis, cui bona denuntiantur, excitatur ad audendum, omniaque tentanda vt assequatur; persuadet enim sibi fauorem cæli & numinis se habere: & è contrario cui mala, deiicitur in desperationem, putans numen sibi esse aduersum; & sic mirum non est si vtrique quod prædictum est obueniat. sic exercitus sæpè vicerũt & victi sunt. Quartò, Quia res sæpè ex aliis circumstantiis sagaci ingenio coniici potest. Quintò, Quia sæpè dæmon suggerit sibi nota, præsertim cùm hoc genus hominum plerumque expressum cum illo pactum & commercium habeat, vt docet D. Augustin. lib. 5. de ciuit. cap. 17. in fine. His adde, eos multò sæpiùs falsa prædicere quàm vera, sed illa non notari: imò Phauorinus apud Gellium lib. 14. c. 1. ait, partem millesimam eorum, quæ quotidie prædicunt, veram non esse. Vide de eadem re Ciceronem lib. 2. de diuinatione, vbi dicit, *promiserunt astrologi Pompeio, Crasso, & Cæsari lætissima omnia; non nisi iam senes domi cum summa gloria morituros: at quisque eorum infeliciter & immaturè periit.*

DVBITATIO VII.

Quousque diuinatio ex aliis signis, ad secundam speciem pertinentibus, vt ex motu, volatu, vocibus auium, vel aliorum animalium, aut hominum capi possit.

D. Thomas art. 7.

Notandum est Primò, Hæc signa non posse inspici tamquam causas euentuum futurorum, (neq; enim vllus vmquam haruspex aut chi- 44

Quomodo hæc signa inspiciantur.

romanticus ita illa accepit aut intellexit) & multò minùs tamquam effectus illorum euentuum, cùm præcedant illos. Itaque considerantur vt signa instituta & directa ab eadem causa, à qua euentus illi vel efficienter proueniunt, vel saltem vt res futuræ, præuisi sunt: quo modo Origenes dicebat aspectus siderum, futuros euentus præsignare.

Notandum Secundò, Hęc signa posse prouenire vel à sola causa naturali, vel ex peculiari directione diuina, vel procuratione dæmonis. His positis,

Possumus illis uti ut signis naturalibus.

45 Dico Primò, Licitum est ex huiusmodi signis prædicere omnes euentus, qui per illa, vt à causa naturali proueniunt, significari possunt; seu illos euentus, qui ab eadem causa naturali sequi solent. Sic ex volatu auium aut cantu prædici possunt tempestates, venti, pluuiæ, serenitates, de quibus multa rei rusticæ scriptores, & Virgilius in georgicis, & Aratus in phænomenis, versus finem. hi enim motus in auibus & aliis animalibus ex eo proueniunt quòd dum mutatio auræ ingruit,

Quomodo motus & cantus auium sit signum tempestatis.

Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris;

vt ait Virgilius. mutatio enim aëris afficit corpuscula auium, vel cerebrum aut spiritus animales, quam affectionem occulta naturæ consensione phantasia statim percipit, & per modũ conuenientis aut disconuenientis apprehendit, & exteriùs volatu vel voce significat: homines non ita præsentiunt ista, tum quia phantasia aliis est intenta; non enim gubernatur à rebus externis in homine vt in bestiis, sed à ratione & libera voluntate: tum quia insita non est hominibus (nisi fortè ratione morbi, debilitatæ partis, aut peculiaris temperamenti) occulta illa & peculiaris sympathia cum mutatione cæli, quam videmus in variis animantibus. Fatui tamen & stupidi, quia brutis affines, & sensibus non ratione reguntur, magis diuiuant de rebus naturalibus quàm prudentes; & dormientes magis quàm vigilantes; & morti propinqui (nisi fortè doloribus vel stupore sensuum impediantur) magis quàm sani: partim quia corpora faciliùs afficiuntur externis mutationibus; partim quia phantasia faciliùs percipit.

Huc etiam pertinent coniecturæ medicorum de temperamento, inclinationibus, ingenio, valetudine; longa breuique vita, quas ex habitu corporis, ex conformatione vultus & figura membrorum, ex colore & similibus capiunt. Item prædictiones illorum de morbis, morte, sanitate, crisi bona vel mala; ex pulsu, colore, sudore, aliisque naturæ excretionibus, suppressionibus, motibus, conturbationibus, & aliis signis, de quibus Hippocrates in coicis, & Galenus opusculo de crisibus & aliis locis.

Si dirigantur à Deo.

46 Dico Secundò, Quando certum est vel probabile aliqua signa prouenire à Deo, vel singulari eius prouidentia dirigi ad aliquid præsignandum, (quod tamen perrarum est) non est illicitum aliquam ex illis prædictionem capere de euentibus liberis. Sic columba deferens ramũ oliuæ virentibus foliis, erat signum placatum esse Dominum, & aquas diluuij exhaustas, Genes.8. Sic iris est signum non ampliùs delendi mundi per aquas, Genes.9. Verbum Rebeccæ, *Bibe domine mi, quin & camelis tuis hauriam aquam donec cuncti bibant*, erat signum ipsam fore vxorem Isaac, Gen.24. id enim pro signo petierat Eliezer famulus Abrahæ. Sic narratio somnij de pane subcinericio, Iudic.7. erat signum Gedeoni cædendorum hostium: & verba illa Philisthæorum, 1.Reg. 14. *Ascendite ad nos*, erant signum Ionathæ ipsos fore cædendos: Deus enim hæc ita dirigebat, & instituebat vt talia significarent; idque occulta inspiratione iis, qui inde omen caperent, significabat.

Si non diriguntur à Deo.

47 Dico Tertiò, Si non cõstet vel non sit probabile huiusmodi ex peculiari Dei prouidentia ad certum euentum liberum præsignandum destinari, superstitio est ex talibus diuinationē capere. Itaq; superstitio est ex volatu, garritu, situ, numero auiũ, aut aliorum animalium; ex lineamentis manus, vel aliarum partium corporis, secundùm regulas augurum & chiromanticorum, de futuris à causa libera pendentibus pronuntiare. Exempla complura vide apud Valerium Maximum lib.1.cap.4. 5.6. Ratio est, quia signa ista non significant illos euentus naturali modo, cùm neque sint illorum causæ, neque illorum effectus, neq; vnà cum illis ab aliqua communi causa pendeant: neque ex directione peculiari diuinæ prouidentiæ; tum quia plerumque sunt fallacia; tum quia sic potiùs à viris sanctis obseruarentur quàm à magis & incantatoribus: ergo significant illos euentus ex directione & institutione dæmonis, qui huiusmodi signa instituit, & euentum, quem præsignari voluit interdum procurat, vt mentes hominum superstitione & curiositate implicitas, quocumque lubet, impellat. Confirmat id D. Augustinus lib.2. doct.christ. cap.24. ex augurum ritu, *qui*, vt ipse ait, *& antequam obseruent, & posteà quàm obseruata signa tenuerint, id agunt ne videant volatus vel audiant voces auium*; quod est euidens argumentum hæc nihil valere nisi ex dæmonum pacto.

Ratio, cur sit superstitio.

Itaque qui ex talibus diuinat, Primò, Se subiicit disciplinæ diaboli, vtens regulis ab ipso traditis, tacitumque cum illo commercium habet. Deinde, attribuit illi futurorum liberorum prænotionem, quæ Deo soli est propria. Tertiò, Tacitè illum inuocat vt procuret quod prædictum est, ne ars fallere videatur. Huc pertinent omnia, quæ dubit.5. n.37. dicta sunt ex D. August. lib.2. de doct.christ. cap.23. & 24. Fieri tamen potest vt solùm sit veniale peccatum; vt si homo cogitet in hoc vel illo casu fieri posse vt talia signa sint à Deo ad aliquid ipsi insinuandum directa; & ideò aliquid faciat vel omittat vt sibi caueat vel cõsulat in omnem euentum: modò id per se licitum sit. hoc modo feminæ & homines parui iudicij huiusmodi signa obseruare solent, & actiones suas ex illis moderari.

Interdum est peccatũ veniale.

Quòd interdum vera ex huiusmodi prædicantur, prouenit ex iisdē causis, ex quibus suprà n.43. astrologos aliquando verum diuinare diximus. Vide exempla quædam huc spectantia apud Valerium Maximum locis suprà notatis.

Obiectio.

48 Obiicies Iob 37. *Qui in manu omnium hominum signat, vt singuli nouerint opera sua*; vbi videtur cõmendari chiromantia; & Gen. 44. Ioseph dicit fratribus, *An ignoratis quòd nõ sit similis mei in augurãdi scientia*? & œconomus eius, *Scyphus, quē furati estis, ipse est in quo bibit dominus meus & in quo augurari solet*: ergo Iosephus fuit augur, vel saltē videri voluit: non voluisset autem vir tam sanctus & sapiens talis esse vel videri, si id malum fuisset.

Respon.

Respondeo, illã sententiã ex lib. Iob adductã iuxta Lyranum & D. Thomam significari Deum imprimere varias inclinationes ad varia opera, in potentia

potentia operatiua vel in phantasia cuiusque, vt singuli norint quid sibi congruat. alij enim inclinationem habent ad mathesim, alij ad musicam, alij ad poësim, alij ad metaphysicam, alij ad hanc artem mechanicam, alij ad aliam. item pro temporũ diuersitate & opportunitate ad diuersa quoque incitantur aggredienda, vt in agricolis cõstat.

Quidam recentiores, vt Mercerus & Vatablus sic exponunt, qui *in manu*, id est, per potentiam suam, qua imbres, niues & tempestates inducit, *omnes homines signat*, id est, domi concludit, eos impediens ne possint visere operas suas in agris. Sed 70. & noster interpres intelligunt de *manu hominis*, non *Dei*. Deinde minutum est illud, quòd homo non possit suos visere operarios.

Vnde accommodatiùs sic intelligetur; *Qui in manu omnium signat*, id est, qui per tempestates, niues, imbres, manus omnium hominum claudit, & otiosas reddit, impediens ab operibus agriculturæ & pasturæ. *Signare in manu* dictum est more Hebræo, pro signare, & claudere manum. *Vt singuli sciant opera sua*, id est, vt singuli sibi prospiciant quid quouis tempore agere debeant. vel vt singuli sciant opera sua pendere à Deo: vnde 70. vertunt, *vt singuli norint infirmitatem suam*. Vide nostrum Pinedam hunc locum fusè & egregiè explicantem.

49 Ad locum Genesis dici potest cum D. Thoma art. 7. ad 1. & D. August. qq. in Genesim cap. 145. id à Iosepho ioco dictum; vel illum locutum ex vulgi opinione, qua summus augur habebatur. Adde, nomen *augurandi* esse generale; & extendi ad omnem diuinationem, etiam ex signis à Deo directis. Itaque Ioseph nõ voluit videri *augur* vel *diuinus* talis, quales erant alij in Ægypto, sed longè excellentior; vt qui spiritu Dei diuinaret, sicut iam antè aliquoties ostenderat; & pro tali illum habebant Ægyptij.

DVBITATIO VIII.

Quousque diuinatio ex somniis sit licita.

D. Thomas art. 6.

50 NOtandũ est, *somnia* posse prouenire ex quinque causis. Primò, Ex singulari Dei prouidentia. Secundò, Ex constitutione cæli vel aëris. Tertiò, Ex affectione corporis humani. Quartò, Ex præuiis cogitationibus. Quintò, Ex procuratione dæmonis. Nunc

Somnia ex quinque causis.

Dico Primò, Si constet vel probabile sit, somnium ex peculiari Dei prouidentia fuisse immissum, fas est homini ex eo capere futurorũ prænotionẽ: Deus enim illa non immittit, nisi ad aliquid significandũ, quo hominem moueat vel instruat.

Dupliciter in somnis aliquid significatur.

Potest autem id fieri duobus modis. Primò, Apprehensione verborum, quando Deus per Angelum facit vt phantasia vel sensus communis concipiat per modum auditus, & veluti alio loquente, certa verba, quibus quid fieri debeat, significetur: & simul mentem reddit certam, vel interna illustratione, vel occulto quodam gustu & experimento, non subesse fraudem. Tale fuit somnium Ioseph de Virgine non deserenda, de fuga in Ægyptum, & de reditu ex Ægypto, Matth. 1. & 2. & somnium Magorum de non redeundo ad Herodem: & alia plurima in Scripturis. Sæpissimè enim Deus in somnis loquebatur; vnde Num. 12. dicitur. *Si fuerit Propheta inter vos, per somnium loquar ad eum.* hoc genus somnij vocatur χρηματισμός, Latinè *oraculum*, vt docet Macrobius lib. 1. in somnium Scipionis.

Secundò, Apprehensione aliquarũ rerum, quæ vel similes sint rebus euenturis, vel aliquam saltem analogiam cum illis habeant. Hoc si perspicuè rem exhibet sicut futura est, vocatur ὅραμα, id est *visio*. Si obscurè & ænigmaticè, dicitur ὄνειρος, Latinè *somnium*. Tale fuit somniũ Iacob, Gen. 31. v. 10. de ouibus; vbi etiam prior modus admiscetur, nam loquitur ei Angelus in somnis; & somnia Ioseph, Gen. 37. Pincernæ & pistoris, Gen. 40. Pharaonis de 7. bobus & 7. spicis, Genes. 41. Nabuchodonosor de statua illa mystica, Daniel. 2. & alia in Scripturis & profanis auctoribus. Tale etiam fuit somnium Theodosij, quando adhuc priuatus per quietem vidit sibi coronam Imperij per Episcopum Meletium imponi, cùm tamen ea de re non cogitasset, nec Episcopum illum nosset; vt refert Theodoretus lib. 5. hist. cap. 6. & 7. & S. Polycarpi, cui in somnis suum ceruical comburi visum est; quo præsignatum fuit illi genus sui martyrij.

Petes, Vnde poterit cognosci vtrùm sit à Deo, an à dæmone? 51

Vnde possit discerni.

Respondeo, Id cognosci partim ex eo ad quod homo per somnium impellitur; vt si ad deserendum sæculum, ad timorem inferni, ad dolorem peccatorum incitetur, existimandum esse à Deo: partim ex affectu, qui relinquitur; vt si inde remaneat illustratio animi, consolatio sancta, promptitudo ad obsequium Dei: partim ex intimo quodam sapore & gustu; aliter enim afficiunt mentem somnia diuinitus immissa, aliter aliunde prouenientia, vt docet Gregorius lib. 4. dial. cap. 48. *Sancti*, inquit, *viri inter illusiones atq; reuelationes, ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore discernunt, vt sciant vel quid à bono spiritu percipiant, vel quid ab illusore patiantur.* vnde B. Monica (vt refert August. lib. 6. confess. cap. 13.) *dicebat se discernere intimo quodam sapore, quem verbis explicare nõ poterat, quid interesset inter reuelantem te, & animam suam somniantem.* cùm enim sint supernaturalia, sapiunt etiam plerumque aliquid diuinum & supernaturale, ita vt si homo diligenter consideret, facilè aduertere possit à Deo prouenire. Interdum tamen res est obscura, & tunc opus est consilio sapientum, ne fraude dæmonis, quod multis accidit, circumueniamur. Idem dicendum quando significatio est obscura. quando autem est clara, & simul constat esse à Deo, nullo modo est dubitandum de euentu.

Dico Secundò, Si non est probabile somnium esse à Deo, non est licitum ex eo capere prænotionem de euentis liberis. Ratio est, quia somnia non possunt illa futura præsignare naturâ suâ, nec etiam vt proueniunt à causis naturalibus, vt ex dictis patet: ergo solùm ex directione Dei vel malignorum spirituum: ergo quando non est probabile esse à Deo, si quis ex illis diuinet, subiicit se disciplinæ dæmonis, eique tribuit futurorum prænotionem, & tacitè illum allicit vt procuret quod ipse putat præsignatum. 52

Si non est probabile esse immissum à Deo.

Nec refert si dicas te hæc non intendere; quia ipso facto & interpretatiuè intendis; positis enim

illis circumstantiis, talis diuinatio ad nihil aliud valet, nec vllam habet speciem assequendæ veritatis, nisi eo modo accipiatur. Itaque ex genere suo est peccatum mortiferum; vnde prohibetur Leuit.21. *Non augurabimini, neque obseruabitis somnia.* & Ecclesi.34. *Vana spes & mendacium viro insensato, & somnia extollunt imprudentes,* &c. & infrà, *multos enim errare fecerunt somnia & exciderunt sperantes in illis.* quod quàm verum sit, ostendit Gregorius lib.4. dialog. cap.49. de quodam, *qui dum somnia vehementer attenderet, ei per somnium longa vitæ spatia promissa sunt: cumque multas pecunias pro longioris vitæ stipendiis collegisset; ita repentè defunctus est, vt intactas omnes relinqueret, & ipse secum nihil ex bono opere portaret.*

Est peccatũ mort. ex genere suo.

53 Potest tamen esse veniale. Primò, Ratione simplicitatis; quia homo rudis facilè putat esse à Deo. Secundò, Quia solùm tenuiter ipsis credit. Tertiò, Si propter somnium metuat aliquid aduersi, vel speret aliquid prosperi, cogitans secum (etsi nullo fundamento) illud fortè à Deo immissum, ideoque aliqua faciat vel omittat, modò ea non sint contra aliquod præceptum naturale vel positiuum; vt docet Caietanus in Summa v. Somniorum obseruatio, & Nauarr. cap.11. n.33. Si tamen quis ita deditus esset obseruationi somniorum, vt passim illâ in rebus agendis vteretur, non posset à peccato mortali excusari. Multò maius peccatum est, quando quis per somnia quærit diuinationem certo modo vel ritu se componendo ad somnium: hoc enim expressè est inuocare diabolũ. Sic olim ethnici præmisso ieiunio in pellibus cæsorum animalium dormire solebant, vt responsa in somnis acciperent. vnde Virgilius,

Potest esse peccatum veniale.

54 *Quærens diuinationem per somnia.*

Pellibus incubuit stratis, somnosque petiuit.

de quo vide Cælium Rhodiginum li.27. antiquarum lectionum cap.14. facilè autem est diabolo somnia qualia lubet immittere, cõcitando humores & spiritus; sic enim varia visa excitantur in febribus, in atra bile, in phrenesi, aliisque morbis & affectibus.

55 Dico Tertiò, Si somnia putantur esse ex causa naturali, licitum est ex illis coniecturam de euentis, quæ ab illa causa prouenire solent, facere: vt de mutationibus auræ, de morbis, de corporis temperamento, de humorum redundantia; de quibus multa scripsêre medici, Hippocrates de insomniis, & Galenus de præsagio ex insomniis. cælum enim & aër impressionem aliquam in corpus humanum, sanguinem & spiritus faciunt, ratione cuius per sympathiam phantasia consentanea visa apprehẽdit, maximè per quietem, dum sensuum externorum operatione non distrahitur, eo ferè modo, quo dictum est fieri in auibus vigilantibus.

Si fit à causa naturali.

56 Sæpius tamen & certius ex somniis capiuntur coniecturæ de affectionibus corporis, quàm de mutationibus cæli; quia immediatè ex corporis dispositione oriuntur. Hoc modo si quis incendia per somnium videat, flaua bile infestari iudicatur: si fumum, caliginem, profundas tenebras, funera & alia id genus tristia, atra bile: si pluuiam, niues, grãdines, glaciem; pituita vel frigido phlegmate: si somniet se volare aut velocissimè currere, signum est leuis & temperatæ complexionis. Si grauia onera ferre aut in angustis locis, vbi vix se mouere queat, versari, signum est vim animalem multitudine humorum grauari: si ea, quæ ad libidinem pertinent, signum est redundantiæ spermatis: si versari in cœno, fimo; indicium est abundare humoribus putridis, aut intestinorum excrementis. Sic qui somniarat crus effectum sibi lapideum, paulò pòst præter opinionem omnium factus est crure illo paralyticus. Sic etiam Galenus, eum, qui somniarat se in cisterna plena sanguine constitutum, coniecit plethora sanguinis laborare. Vide hæc & plura apud illum in libello de præsagiis somniorum.

Coniectura de corporis affectibus ex somniis.

Huc pertinet somnium illud, quo aliquod spectrum irruere & opprimere hominẽ videtur, quod ἐφιάλτην & πνιγαλίωνα medici vocant, Latini incubum. hoc enim prouenit à crasso tetroque vapore in cerebrũ irruente & vias spirituum animalium intercipiente; vt docet Galenus lib.3. de locis malè affectis, cap.4. Itaque signum est crassi & melancholici sanguinis, & cruditatum, & esse periculum epilepsiæ si quis crebrò patiatur. hoc genus vocatur *phantasma*, Cicero *visum* vocat.

Dico Quartò, Quando somnia proueniunt ex præuiis curis vel cogitationibus, nihil de futuris significant. sed solùm insinuant suam causam. hæc vocantur propriè ἐνύπνια, id est, *insomnia*.

Ex dictis constat quinque genera somniorum distingui posse, *oraculum, visionem, somnium, insomnium, phantasma*, de quibus fusè agit Macrobius ex sententia veterum, lib.1. in somnium Scipionis. sed quæ diximus ad nostrũ institutum sufficiunt.

DVBITATIO IX.

Vtrùm vsus sortium sit licitus.

D.Thomas art.8.

NOtandum Primò, *Sortes* dici, quãdo aliquid eo fine agitur vt eius euentu spectato, innotescat aliquid occultum, v.g. quid cui competere debeat. ad hoc autem necessarium est vt sortibus sua significatio imponatur; siue vt præcedat aliqua conuentio inter partes, (si inter plures aguntur) vel homini secum, quid quæque significare, quam vim habere debeat. 57

Sortes.

Sunt autem tres sortium species ex fine petitæ, *diuisoria, consultoria, diuinatoria. Diuisoriæ* sunt, quãdo iudicio sortium quæritur quid cui tribuendum, siue illud sit res possessa, siue honor, siue pœna, siue functio aliqua. *Consultoriæ*, quando inquiritur sortibus diuinum cõsilium, vt sciatur in negotio obscuro quid agendum. *Diuinatoriæ* sunt, quando per eas inquiritur de futuris euentis.

Tria sortiũ genera.

Notandum Secundò, Directionẽ sortium posse expectari vel à cælo, vel à casu, vel à Deo, vel à dæmone. His positis, 58

Dico Primò, Sortes diuisoriæ licitæ sunt, si euẽtus expectetur à casu, vel ex peculiari Dei prouidentia: non tamen in rebus omnibus licitæ sunt, sed in plerisque. Primò, In rebus externis & aliis, quæ aliter commodè non possunt distribui. Sic hereditates, & alia bona communia sæpissimè fortè diuiduntur. Huc pertinet contractus sponsionis & sortium, qui frequens est inter homines. cõsentiunt enim partes vt eius sit res vel electio, cui sors & casus fauerit. Secundò, In functionibus, vbi de honore vel periculo agitur; vt quando oppidum inuadendum, forte inter milites diuersarum

1. Sortes diuisoriæ.

In quibus habeant locum.

rum nationum decidi solet, quæ natio prior inuadere debeat. Sic D. Augustinus epist. 180. scribit sorte eligendum sacerdotem, qui tempore pestis & persecutionis maneat in oppido, & fidelibus res sacras administret. Tertiò, In dirimendis litibus, maximè de rebus sæcularibus, L. Si cùm ambo. ff. de Iudiciis. Quartò, In pœnis, vt cùm duo vel plures sunt rei mortis, & Princeps vt clementiam in sancienda disciplina adhibeat, vult aliquos punire, aliis ignoscere. Denique quotiescumq; non apparet ratio cur alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri. Vide D. August. lib. 1. de doctrina christiana cap. 28.

An in officiis. Officia tamen etiamsi sæcularia sint, regulariter non sunt sorte distribuenda, sed conferenda maximè idoneis, quos diligens inquisitio & examen rationis, non casus & cæca sors ostendit. nihilominùs si plures sint benè idonei & ferè pares, poterit res sorti committi. *In beneficiis.* Hoc tamen permissum non est in electionibus ad beneficia ecclesiastica, vt patet cap. Ecclesia, de sortilegiis, sub finem. Fortasse tamen ad litem beneficiariam, quando ratio commodior iniri non potest, terminandam, sortes non essent improbandæ; quia non est mens Ecclesiæ vt lites diu protrahantur, & aliàs iure naturę id non solùm est licitum, sed etiam optimum consilium; nec Ecclesia id vsquam prohibuit.

59 *Obiectio. Saül, Matthias.* Dices, Saül sorte electus est, 1. Reg. 10. & Matthias Apostolus, Act. 1.

Respon. Respondeo, Non esse dubitandum quin Saül ita electus sit inspiratione diuina: nam electioni eius præerat Samuel, qui illum antè vnxerat iussu Dei: vnde etiam sortes certissimè à Deo ita erant dirigendæ vt ipsum essent confirmaturæ. Idem de Matthia Apostolo: quod colligi potest tum ex mirabili illa exhortatione Petri, quæ tota erat à Spiritu sancto; tum ex communi oratione omnium, qua petebant vt Deus ostenderet quem elegisset. Quidam tamen ex textu Græco putant Matthiam non sortibus, sed suffragiis electum. sed manifestè repugnat textus Græcus & Latinus. nõ enim Græcè est, ἔδωκαν ψήφους αὐτοῖς, *dederunt eis suffragia:* sed ἔδωκαν κλήρους αὐτοῖς, *dederunt sortes eis*, vt interpres vertit: vnde sequitur καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν. *& cecidit sors super Matthiam.* Nec obstat quod subiungitur, καὶ συγκατεψηφίσθη, quod *per suffragia annumeratum* indicat; quia nihil aliud significatur quàm ipsum communi decreto vel cõsensu, postquam viderunt sortem in illum cecidisse, vndecim Apostolis connumeratum; quod nihil aliud fuit quàm iudicium sortium communi suffragio vel decreto fuisse approbatum. Accedit quòd sicut alij Apostoli immediatè à Christo, non suffragio humano, electi erant; sic etiam decuisse vt eligeretur is, qui in locum Iudæ succederet. Deniq; magna exteriùs apparebat paritas; vnde non facilè erat humano iudicio alterum alteri præferre. Dionysius Areopagita lib. de ecclesiastica hierar. ca. 5. parte 3. putat sortem appellari à Scriptura (quando dicitur, *cecidit sors super Matthiam) diuinum quoddam donum, insinuans illi cœtui, quem Deus elegisset:* fieri enim potest vt Deus sortem mox approbauerit, collato dono prophetiæ vel sapientiæ; vel vt sortes miraculosè omnibus aduertentibus direxerit. non enim negari potest quin verè sortes miserint; cùm expressè dicatur, *dederunt sortes illis*, quod de tali dono intelligi non potest. Item, *cecidit sors super Matthiam.*

Dico Secundò, *Consultoria* sortes regulariter 60 sunt illicitæ, nisi quando humanum cõsilium non *2. Consultoria.* suppetit, vel nisi Deus inspiret illis vtendum. ratio est, quia sine necessitate velle vt Deus suam voluntatem peculiari modo manifestet, pertinet ad Dei tentationem, vt D. Thomas ait. Deinde Deus non promisit se has sortes temperaturum: ergo vanum est inducere in animum hanc Dei esse voluntatem, quam sortes indicant: imò etiam est periculosum; quia facilè dæmon se immiscebit & hominem decipiet. vnde meritò hic vsus reprehenditur à D. Augustino epistola 119. cap. 20. & à Leone IIII. ad Episcopos Britanniæ; habetur cap. 7. Sortes. 26. qu. 5. *Sortes*, inquit, *quibus cuncta vos vestris discriminatis Prouinciis, quas Patres damnauerunt, nihil aliud quàm diuinationes & maleficia esse decernimus. quamobrem volumus illas omnino damnari, & inter Christianos vltrà nolumus nominari; & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.*

Quando tamen humanum consilium non suppetit, licitum est has sortes adhibere, cum bona *Si desit humanum consilium.* spe fore à Deo singulari prouidentia moderandas, iuxta illud Prou. 16. *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.* Hoc tamen faciendum cum magna reuerentia, & adhibita precatione vt Deus adesse & eas regere dignetur. Huc referri possunt exempla quędam superiùs posita de sortitione in oppugnatione oppidi, & in deligendo sacerdote tempore pestis, vel persecutionis, & similia: si tamen eo fine sortes iaciantur vt diuina voluntas exquiratur: secùs si euentus à casu expectetur; nemo enim casum consulit. itaque tunc ad diuisorias referentur. Item si diuina inspiratione mittantur; sicut dictum est de electione Saülis & S. Matthiæ Apostoli. quò etiam pertinet exemplum, quod habetur Ios. 7. vbi indicio sortium inuentus est Achan, qui de anathemate aliquid sibi vsurpauerat. Simili modo deprehensus est Ionas à nautis, Ion. 1. & quamuis hi ex inspiratione diuina id non facerent, nec euentum à Deo, sed à dæmonibus expectarent, Deus tamen propter Ionam eas moderatus est.

Dico Tertiò, Diuinatoriæ sortes omnino sunt 61 illicitæ: vnde prohibentur cap. 1. de sortilegiis. & *3. Diuinatoria.* 26. qu. 5. cap. Sortes, cap. Peruenit. 8. cap. Si quis Clericus. 3. cap. Contra. 18. cap. Episcopi. 12. quibus locis prohibentur sortilegia, sicut aliæ diuinationes & incantationes.

Ratio est, quia vel expectatur earum moderatio à Deo, vel à cælo, vel à casu, vel à dæmone: atqui non est expectanda à Deo; quia non est probabile Deum illas ad præsignanda futura vel occulta aperienda temperaturum: nusquam enim id promisit; & euentus sæpissimè contrarium ostendit. Denique nulla est necessitas ordinariè tam peculiaris concursus; vnde vanum est sine alio fundamento illum expectare. Nec à cęlo, quia hoc esset actiones humanas à cælo suspendere, & fato subiicere. non enim possunt sortes euentis futuris vi cælorum & astrorum accommodari, nisi vel vtraque à cælo necessariò proueniant, vel euentus ipsi cælo sint præcogniti, vt sortes iis possit aptare: quo modo Deus futura præsignare vel occulta declarare per sortes potest. Non etiam à casu moderatio earum expectatur; quia vt sortes casu sic vel sic cadunt nihil præsignare possunt: ergo expectatur à dæmone: ac proinde dæmoni tribui-

 tur fu-

tur futurorum prænotio, & ipse tacito quodam pacto & consensu inuocatur tum vt sortes regat, tum vt effectum præsignatū procuret. Quod autem Agrippa lib.2. occultæ philosophiæ cap.54. contendit, in anima humana esse sufficientem potestatem ad sortes dirigendas, præsertim si accedat cælestis opportunitas, id est, congrua constellatio, vanum est, & vnum ex magiæ fundamentis, vt infrà dicemus cap.44.dubit.2.

DVBITATIO X.

Quæ & quotuplices sint vanæ obseruationes, & quale in his peccatum.

D.Thomas quæst.69.

62 *Vanæ obseruationes.* VAnæ obseruationes dicūtur, cùm aliqua fiunt vel adhibentur ad aliquem effectū, ad quem nec à Deo nec à natura vllam vim habent: item cùm ex consideratione alicuius euentus fortuiti conijcit quis aliquid prosperi vel aduersi, & inde actiones suas moderatur. Harum tres sunt species, ad quas omnes reduci possunt, vt ex D.Thoma colligitur, *ars notoria, obseruantia sanitatum,* & *obseruantia euentuum.* *Ars notoria.* *Ars notoria* est ratio quædam consequendi scientiam infusam per quædam ieiunia, inspectiones figurarum, & similia adminicula vana & inefficacia.

Est peccatum mortiferum. Esse hoc peccatum mortale constat; quia saltem tacitè inuocatur diabolus, eique attribuitur potestas infundendi animæ subitò habitus scientiarū; quod solius esse Dei docet D.Augustinus lib.10. de ciuit. cap.9. ex testimonio ipsius Porphyrij; cùm enim hæ cærimoniæ non habeant illam vim à Deo, (si eam haberent, Ecclesia id non ignoraret) nec à natura rerum, quæ adhibentur, nec ab astris; consequens est effectum non posse expectari nisi à diabolo; cui proinde tribuitur potestas scientias animæ infundendi.

Nec obstat quòd aliqui repentè videantur operâ diaboli scientiam Scripturarum consecuti, quod experientia quotidiana confirmat apud Anabaptistas sumpro bolo detestabilis illius cœnæ; quia diabolus illos occupat, & per os illorū legit, Scripturas profert, & disputat; eosque ita dementat vt se hęc omnia nosse putent; quomodo quidam mania laborantes videntur sibi valdè sapientes, & omnia scire: cuius signum est quòd redeuntes ad fidem Catholicam, recedente spiritu nequam, sint rudes, vt erant ante hæresim.

63 *Cærimonia vana.* *Obseruatio sanitatum* est, quando adhibentur aliqua verba, vel alia signa, aut cærimoniæ inanes ad hominum vel aliorum animalium curandos morbos, sistendum sanguinem, mitigandos dolores; ad conseruandam vitam vel valetudinem; ad se præstandum immunē contra læsiones hostium vel casus fortuitos, & similia. Huc item pertinet cùm adhibentur quidem medicamenta naturalia, tamen iis aliqua friuola adiunguntur tamquam necessaria. *Amuleta.* Eodem etiam pertinent omnia periammata, amuleta, breuia, inuolucra, reliquiæ, verba sacra, preces descriptæ, quæ gestantur à quibusdam ne possint lædi, aut ne effluat sanguis, aut ob similes alios fines; *Circumstantia vana.* si contineant aliquas circumstantias parergas, tāquam necessarias. omnis enim circumstantia inutilis, si tamquam necessaria adhibetur, facit vt opus sit superstitiosum; cùm enim illa non iuuet vt causa; necesse est vt adhibeatur instar signi: quod cùm non sit à Deo, consequens est vt ad pacta occulta cum dæmonibus pertineat. Quod confirm. quia effectus non potest expectari à vi naturali illius rei; nec etiam à Deo, qui talia nec per se nec per Ecclesiam instituit: ergo expectatur à malignis spiritibus. *Imagines astronomicæ.* Eodē referendæ sunt imagines astronomicę sub certa constellatione fabricatæ; vt si quis sub signo leonis sculpat in auro figuram leonis, quam dicunt valere contra phantasmata melancholica, hydropem, pestem, febres, de quibus multa scribit Cornelius Agrippa lib.2. de occulta philosophia à cap.35. vsque ad 48. vnde mirū est quid Caietano hoc loco art.2.in mentem venerit vt eas defenderet. certum enim est figuram illam leonis, arte impressam, non facere aurum illud magis idoneum ad influxum & impressionem signi Zodiaci, quod leonem vocant, suscipiendam; quàm faceret figura bouis vel aquilæ. Itaque pertinet illa figura ad occulta pacta cum dæmonibus; qui viso tali charactere, tali modo & cærimonia insculpto, alliciuntur ex pacto à seipsis constituto ad præstanda illa, ad quæ ex ipsorum disciplina & regulis homines persuasi sunt ea valere. de quo plura cap. sequenti dubit. 2. *Reliquiæ cum certa persuasione effectus gestatæ.* Denique huc pertinet si quis aliquas reliquias, vel schedulas sacris verbis aut signo crucis inscriptas gestet, cum certa persuasione se propterea non posse lædi ab hostibus, aut mori sine confessione: quia etsi nihil superstitionis admisceatur exteriùs, animus tamen illis rebus superstitiosè vtitur; nempe ad effectū, quem neque naturâ sua, neque ordinatione diuina habent, scilicet ad certam salutem animi vel corporis, &c.

De Salutatoribus. Sed difficultas est, quid dicendum sit de quibusdam quos Hispani vocāt Salutatores; quorum quidam hîc ante aliquot menses multos milites grauiter vulneratos curabat. Primò faciebat tres cruces super vulnus, dicendo Hispanicè, In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti: idq; cum quadam inhalatione. Deinde prolato vino & oleo dicebat Hispanicè: In nocte sanctissimæ Natiuitatis Domini nostri Iesu Christi beata Virgo salua virginitate peperit Dominum nostrum. Per mysterium istud altissimum supplico diuinæ maiestati, vt hoc oleum & vinum benedicere dignetur ad vulnerum curationem, per istorum sanctissimorum verborum virtutem. Deinde applicabat vulneri, & breui admodum tempore sequebatur curatio.

Respon. De qua re consultus respondi cum distinctione: vel illa virtus putatur annexa isti formulæ verborum, ita vt à quocumque adhibeatur, effectum habeat; vel censetur annexa personæ, sic vt ab aliis eodem modo adhibita nihil operetur. *Si forma per se efficax.* Si priore modo se habeat, non dubito quin sit vitanda tamquam superstitiosa. Non enim habet hanc vim à natura, vt suppono & satis per se notum est: nec etiam à Deo; quia Deus nulla signa per se efficacia instituit præter Sacramenta; & hæc non ad curationem corporum sed animorum: neque etiam ab Ecclesia, vt constat; quia Ecclesia talem modum curandi non instituit, imò nec instituere potuit: quia nō potest signa per se efficacia instituere præsertim ad effectus corporales. Vnde etiam sacramentalia non habent vim nisi per modum impetrationis ad obtinendum à Deo aliquod auxilium

gratiæ

gratiæ præuenientis, vel diuinæ protectionis aduersus dæmonum infestationes, & similia incommoda. quò fit vt sæpè non habeant effectum. Accedit quòd illa debeant ab Ecclesiæ ministris, & nomine Ecclesiæ applicari.

Superest ergo, vt habeant vim ex institutione & occulto pacto dæmonis inuisibiliter concurrentis, & sanantis hominē remediis naturalibus, quæ ipse optimè nouit. Nam subitò vulnera curare non potest; nec absque adminiculis rerum naturalium, vt herbarum, liquorum, fossilium & similium. Sed quia potest ipse vim & quintam essentiam (vt vocant) facilè ex illis extrahere, & aptissimè applicare nemine aduertente; fit vt breuiori tempore, quàm vlli medici, curare possit.

Si efficacia est in persona. Si verò secundo modo formula illa se habeat; non ausim condemnare superstitionis. Primò, quia in omnibus signis à dæmone institutis, quæ ex pacto illius operantur, vis operandi est annexa ipsis signis immediatè; ita vt à quocumque applicentur, eumdem effectū habeant, modò applicatio cum tali animo fiat. Diabolus enim cupit cum omnibus concurrere, qui ipsius signa adhibent, vt omnes sibi obliget. Quòd si effectus aliquando non sequatur, id prouenit, vel quia signa ex præscripto ipsius non applicantur, vel aliqua conditio vel pactum ex parte personæ deest; vel quia diuinitus impeditur. Secundò, quia constat quibusdam à Deo concedi gratiam curationum, eamque non auferri etiamsi malæ sint vitæ. Itaque præsumi potest, istum de quo agitur hac gratia esse præditum, si nihil quod apertè sit superstitiosum, in vsu illius deprehendatur. At hîc nihil tale videtur adhiberi. Nam verba illa nihil continent præter inuocationem sanctissimæ Trinitatis, confessionem natiuitatis ex beata Virgine, & inuocationem diuinæ virtutis per mysterium sanctissimæ Natiuitatis Domini super oleum & vinum ad curationem vulnerum. Illud autem postremum; *Per virtutem istorum sanctissimorum verborum*: potest sano modo intelligi, nimirum de virtute rei significatæ, non autem de virtute quæ annexa sit sono verborum. possent etiam ista verba mutari in alia magis aperta. Similiter signum crucis non potest esse suspectū, nisi aliqua parerga ei coniungantur.

Inhalatio. Solùm difficultas superest, de inhalatione super vulnus. At hæc non videtur omnino damnanda. quia illa potest habere peculiarem vim etiam naturalem, siue naturalis ordinis ad talem effectum ratione temperamenti personæ, vel occultæ proprietatis quibusdam diuino munere insitæ: vt colligitur ex Francisco Victoria, Relectione de arte Magica, n.16. & confirmat exemplis ex Plinio de Psyllis & Marsis. Scribit enim Plinius lib. 28. historiæ naturalis cap.3. fuisse Psyllos in Africa, & in Italia Marsos, ex quorum familia qui ducebant originem, tales fuisse quorum corpora tactu ipso suctuque modico leuabant percussos à serpentibus, & manu imposita corpori venena extrahebant: alios verò fuisse quorum corpora solo aspectu erant terrori serpentibus; & quemdam in dolium coniectum experimenti causa circummulcentibus linguis illæsum penitus extitisse. alios item quorum sudor medebatur multis morbis; alios quorum saliua contra ictus serpentis valeret; &c. Idem lib.7.cap.2. docet aliquando aliquas partes humani corporis nasci ad aliqua mirabiles: sicut, inquit, Pyrrhi regis pollex in dextro pede tactus lienosis medebatur. Possem alia plura referre ex Cardano. Crediderim tamen hæc non esse ita naturalia, vt ex temperamento sequantur; sed pertinere ad occultas proprietates diuinitus insitas, vel dona quædam quæ dicuntur gratis data, & referri aliquo modo possunt ad gratiam sanitatum, concessa in commodum hominum quibusdam locis, maximè vbi id erat necessarium: vt de Psyllis scribitur, quorum regio serpentibus abundat. Sic quidam habent gratiam curandi strumas; quam passim habere putatur masculus, qui septimo loco continuato ordine nascitur. Sanè non est dubitandum, quin Deus possit quibusdam hominibus vel familiis eam vim concedere, vt suo tactu vel habitu vel odore possit aliquos morbos curare, sanguinem sistere, spiritus euanescentes cohibere, partem læsam corroborare, venena extrahere, & similia. Quare etsi gratia sanitatum plenè alicui concessa, sicut erat collata Apostolis, & aliis miraculorum patratoribus, non sit alligata istis externis actibus; tamen collata solùm ex parte, vel ad certum morbum, potest esse alligata externis actibus tamquam instrumentis necessariis. Sic Reges Galliæ non curant strumas, nisi contactu loci affecti, & Marsi ac Psylli non nisi contactu curabant. Omitto curationes mirabiles ad S. Hubertum. Ob has rationes videtur mihi iste vsus posse permitti, nisi alia aliqua, quæ putentur superstitiosa, interueniant. Idque maximè quòd auctores Hispani, qui de istis scribunt, & optimè res illas norunt, vtpote apud quos sunt vsitatæ, non audeant damnare, & dicant posse permitti. Ita Franciscus à Victoria suprà, cùm dixisset se dubitare, & aliqua attulisset in contrarium; nimirum tales curatores sæpè esse malæ vitæ, vnde verendum ne sint impostores, & effectus potiùs sit à dæmone quàm à Deo; statim subdit: Hęc dico non definiendo; nam gratiæ dantur propter bonum commune. fieri potest vt Dominus illam misericordiam velit impertiri hominibus per istos, qualescumque illi sint. Deinde alio modo excusat exemplo Psyllorum & Marsorum. Nauar.cap.11. num.36. absolutè dicit illos licitè posse fungi suo munere, quia est gratia gratis data; & citat Margaritam confessorum. Idem fusè docet noster Azor lib.9.moralium. cap.25. qu.2. allatis exemplis ex Plinio de Psyllis & Marsis.

De Marsis & Psyllis.

Petes, Quale peccatum est in huiusmodi obseruantiis?

64 Respondeo, Earum vsum ex genere suo esse peccatum mortale, maximè quando opus externum superstitiosum est. Ratione tamen ignorantiæ & bonæ fidei plerique excusantur à mortali; nisi ignorantia sit valdè crassa, vel adsit dolus; vt si moniti à Parocho vel aliis, quibus tenentur credere, nolint desistere, vel suborto dubio non inquirant. vide Nauarrum cap.11. nu.33.

65 *Obseruantia euentuum.* *Obseruantia euentuum* est, quando fortuitò aliquid occurrit vel accidit homini, ex quo sibi vel alteri aliquid aduersi vel læti coniectat, & inde actiones suas moderatur. vt si quis manè domo egrediens, pedem offendat, ideoque domum reuertatur, putans vel metuens iter infaustum fore: si calceos induēs sternutet, & idcircò lectum repetat vt omen auertat: si egresso foras prima occurrat virgo, & idcircò putet diem fore sterilem; prosperum verò & fœcundum, si meretrix. Vide hæc & plura exempla apud D. Augustinum lib. 2. de doctrina

doctrina Christiana ca.20.& Chrysost.homil.21. ad populum Antiochenum. Sic occursus vulpis, & canis prægnantis, vel Æthiopis censebantur infortunati. Similiter quidam putant dies aliquos infortunatos; vnde nihil illis aggredi audent; alios fortunatos. quo pertinent quidam Canones superstitiosi ad rem medicã pertinentes, quales multos habet Ioannes de Indagine lib. 4. vt, non abluendum caput diebus Martis: ad subuentionem hypochondriorum dies auspicatos esse Iouis, Lunæ & Solis; inauspicatos, Martis & Mercurij: natis in Leone, infaustos esse diem Iouis & Saturni: & similes næniæ sine iudicio confictæ. quasi verò planetæ cælestes dies istos peculiariter sibi vindicent, quibus suas vires effundant, quomodocumque calendaria ab hominibus disponantur.

66 Notandum est hunc modum superstitionis esse valdè affinem diuinationi; differt tamen in duobus. Primò, Quòd in diuinatione homo de industria quærat signa vnde diuinet; hìc verò non quæruntur, sed coniectura capitur ex iis, quæ fortuitò incidunt. Secundò, Quòd ibi quæratur principaliter notitia; hìc verò directio operationum. Est autem hæc obseruatio peccatum mortiferum ex genere suo: sæpè tamen est veniale, ratione ignorantiæ & bonæ fidei. homines enim communiter non apprehendunt in his quidquam mali, sed vtuntur tamquam regulis à maioribus traditis, & experientiâ comprobatis, & ad causas sibi ignotas referunt, vt docet Caietanus verb. Superstitio obseruationum. Addit Caietanus, posse hominem quandoq; absque omni peccato ex aliquo présagio cauere prudenter ab imminentibus, dubitando ne præsens occursus sit signum futuri, ex communi vtriusque causa, cælesti vel diuina; vt si quis cadens corporaliter, timeat aliquem casum sibi futurum in statu vel honore. Idem sentit in obseruatione somniorum, & diuinatione. Sed hoc limitandum posse fieri, quando adsunt circumstantiæ, ex quibus tale quid prudenter vel rationabiliter timeri aut suspicari possit. alioquin à peccato veniali excusari non potest; nam est gradus quidam ad superstitiones, & ad mentem curis vanis implicandam.

Discrimen inter diuinationem & vanam obseruationem.

Est peccatum mortiferum.

CAPVT XLIIII.

De Magia. *Constat Dubitationibus 6.*

DVBITATIO I.

Quid sit magia & quotuplex.

SEQVITVR *Magia*, quæ est quarta species superstitionis, per quam mira quædam & insolita ab hominibus fiunt, dæmonum operâ. Accipitur hoc nomen aliquando generaliter; & ita duplex
1 distinguitur *magia, naturalis* & *superstitiosa. Naturalis* est ratio quædam operandi mira per causas naturales, absque dæmonis opera. Huius extant multæ regulæ & exempla apud Cardanum de varietate rerum, Alexium Pedemontanũ, Baptistam à Porta, & alios: qui tamen auctores quædam superstitiosa passim admiscent. Et quamuis hæc *magia* per se mala non sit, tamen est periculosa; quia ingenia humana rebus curiosis & inutilibus implicat, & ex curiosis magis curiosa reddit, ac sensim ad magiam superstitiosam introducit: nã sub specie occultæ operationis naturæ, diabolus facilè se admiscet, & ita occultæ virtuti causæ naturalis tribuitur, quod ipsius præstigiis agitur. Vnde videmus maximos quosque magos velle haberi tantùm professores magiæ naturalis, & omnia sua conari tegere imagine quadam occultæ virtutis naturæ. etsi enim interdum quasdam causas naturales adhibent, hæ tamen vel nihil prorsus valent ad effectum intentum, vel insufficientes sunt; & sic necesse est quædam signa, quæ ad magiam superstitiosam pertineant, adiungere. quare meritò D.August.lib.8.de ciuit.cap.19.dicit, *omnia miracula magorum, doctrinis fiunt & operibus dæmonum.* & Apuleius apud Aug. eodem lib. cap.16.dicit, *ad dæmones pertinere diuinationes augurum, haruspicum, vatum, atque somniorum: ab his quoque esse miracula magorum.* & Lactantius lib.2. diuin. instit. cap.17.dicit, *inuenta dæmonum sunt astrologia, haruspicina & auguratio, & ipsa quæ dicuntur oracula, & necromantia, & ars magica.* & cap.14.*magorum ars omnis & potẽtia horum adspirationibus constat.* Idem docet Ioannes Franciscus Picus lib. 7. de prænotione rerum cap.2. Omnes itaque libri, qui magiam naturalem tradunt, suspecti habendi sunt, & tamquam periculosi vitandi iuuentuti.

Duplex magia.

Magia superstitiosa est ratio quædam operandi 2
mira per signa ope dæmonum. sicut enim magia naturalis vtitur causis naturalibus, ita hæc vtitur signis, quæ sunt causæ morales: his enim ex pacto allicitur dæmon vt faciat quod magus petit, & sic ipsa signa facere videntur. vnde D.August.lib.21. de ciuit. cap.6. *Alliciuntur dæmones per creaturas, quas non ipsi, sed Deus creauit; non vt animalia cibis, sed vt spiritus signis, quæ cuiusque delectationi congruunt, per varia genera herbarum, lapidum, lignorum, animalium, carminum, rituum.*

Magia superstitiosa.

Instituta autem sunt hæc signa & tota disciplina primùm à dęmonibus, vt ibid. August. docet. *Neq; enim potuit*, inquit, *nisi ipsis docentibus disci, quid quisque illorum appetat, quid exhorreat, quo inuitetur nomine, quo cogatur; vnde magicæ artes, earumq; artifices extiterunt.* Vbi tamen aduerte, dæmones non delectari signis per se spectatis, sed quatenus illis honorantur, aut ab eorum instituto pendent. hoc modo intellige Augustinũ. Idem luculentè docet Euseb.l.5. de præparatione euang.c.7. ex Porphyrio; & Cyprianus oratione de idolorum vanitate. Vnde parum refert quis inter homines inuẽtor primus, seu primum instrumentum per quod diabolus mundo hanc pestem infudit, extiterit. Greg. Turonensis lib.1.hist. Francorum c.6.scribit Cus primogenitũ Cham diabolo imbuente fuisse totius magicæ artis inuẽtorem, quẽ Persę ad se venientem vocauerũt Zoroastrem; hunc igne cælesti consum-

Est à dæmonibus instituta.

consumptum, ab ipsis pro Deo habitum. D. Clemens lib. 4. recognitionum, putat etiam ante diluuium viguisse, & post diluuium à Chamo traditam filio Mizraim, à quo Ægyptij, Babylonij, & Persæ genus ducunt, qui his artibus maximè dediti fuere. Hunc appellatum Zoroastrem communior opinio est, quam refert D. August. lib. 21. de ciuit. cap. 14. Zoroastrem inuentorem magiæ fuisse Regem Bactrianorum, vixisse temporibus Nini Regis Assyriorum, à quo & bello superatum; hunc solum in lucem editum mox risisse.

3 Hæc *magia* duplex est, vel potius duplicem finem habet: vel enim refertur ad ostentationem aliúdve commodum suum vel alienum; & sic vocatur nomine cõmuni *magia*: vel refertur ad aliquam noxam inferendam alteri, & propriè dicitur *maleficium* aut *veneficium*, qualis est, quę vulgò dicitur *sortiaria*. Græci hanc vocãt φαρμακείαν. i. *venenariam*; illam θεουργίαν, quasi dicas *diuinam operationem*, & τερατουργίαν. i. *operationem portentorum* & rerum mirabilium. De magia & aliis superstitionibus scripserũt eruditè nostri Bened. Pererius, & Mart. Delrio; ille breuiter, hic copiosissimè. nobis satis est fundamẽta aperire & selectiora dumtaxat persequi. qui plura volet, ab illis petat, licet.

DVBITATIO II.

Quæ sint magiæ fundamenta.

4 DIabolus, vt non statim appareret ipsum esse operum magicorum auctorem, & vt faciliùs hominibus curiosis hanc artem commendaret, excogitauit quædam principia & fundamenta, quibus positis, hæc ars videretur licita, & in naturalium rerum concursu, cooperatione, sympathia & antipathia fundata.

1. Fundamentum magorum.

Primum est, Mundum & singulas mundi partes esse animatas anima intelligente, quæ & ipsis vitam tribuat, & vim intelligendi & sentiendi habeat.

2. Fundamentum.

Secundum, Nomina deorum & dearum, vt Iouis, Iunonis, non esse nomina malorum dæmonum, sed animarum istarum naturalium. quatenus enim quæque animarum istarum habet vim intelligendi, eatenus vocari nomine masculino: quatenus autem animat corpus, feminino. Itaque Plutonem & Proserpinam, nihil esse aliud quàm animam terræ, quatenus duplicem illam vim habet: Neptunum & Thetym, animam aquæ: Iouem fulminatorem & Iunonem, animam aëris: Phanetam & auroram, animam ignis: nouem Musas & nouem Bacchos, esse animas nouem cælorum; animas septem planetarum significari nomine Saturni, Iouis, Martis, Solis, &c. quibus etiam alia nomina & epitheta tribuunt. vocant enim Saturnum patrem deorum, dominum temporis, dominum altum, magnum, sapientem, arcanæ contemplationis auctorem, absconditorem, custodem & ostensorem, auctorem vitæ & mortis. Lunam vocant Dianam, Lucinam, Proserpinam, Hecatem, reginam cæli, summam numinum, reginam manium, elementorũ omnium dominam, rectricem mundi, calcantem tartarum, &c. similia plurima epitheta diuinitati propria ceteris tribuunt.

Hæc duo fundamenta excogitata sunt, vt quando magi expresse inuocant dæmones, non videantur ipsos inuocare, sed animas stellarum, vel elementorum, quas dicunt esse bonas virtutes, à Deo in ministerium & vtilitatem hominis, qui illis vti nouerit, per mundum distributas.

Refutatur primum fundamentum.

Elementa non esse animata.

Sed hæc omninò vana sunt: Primò, Absurdum 5 enim est dicere terram, aquam, aërem, ignem esse animata anima rationali & sentiente, si enim habent animam sentientem, etiam debent habere vegetantem, quæ sentienti subseruit, & sanguinem, spiritumq; illius functionibus suppeditat. debent etiam habere organa suis figuris & temperamentis distincta. non enim potest esse sensio sine organo conuenienti, vt Aristoteles lib. 2. de anima probat, & omnia sentientia nobis nota declarant. Item si illa anima intelligit, bruta, plantæ, saxa & metalla non solùm sentient, sed etiam intelligent: erunt prædita sapientia, scientia, arte, prudentia: tenebũt logicam, physicam, metaphysicã, mathesim, theologiam, & similia, quæ nullus sanæ mentis dixerit. Rursus, partes elementorum dum separantur à toto, vel retinent animam, & sic erunt innumerabiles animæ in singulis elementis; vel amittunt eam, & rursus vnitæ toti recipiunt: & sic morientur assiduè, & resurgent. Denique illæ animæ cùm sint intelligentes, erunt liberi arbitrij; ergo iustæ vel iniustæ; beatæ vel miseræ; in via vel in termino; quorum nihil probabiliter dici potest.

Stellas non esse animatas.

Secun- 6 dò, Absurdum etiam est cælum & stellas animatas ponere: est enim contra communiorem sententiam SS. Patrum & Theologorum, & numeratur à D. Hieronymo epistola ad Pammachium, & Auitum, inter errores Origenis. Nicephorus etiam lib. 17. hist. c. 28. inter anathematismos, quos Synodus 5. Constant. contorsit in Origenem, ponit etiam hunc, *Si quis dicit cælum, & solem, & lunam, & stellas, & aquas, quæ supra cælos sunt, animatas quasdam esse & materiales virtutes, anathema sit.* Eadem sententia erroris damnata est à Facultate Parisiensi, tamquam occasionem idololatriæ præbens. Vnde Conradus Wimpina lib. de superstitione cap. 7. & 8. docet, diabolum philosophis inseruisse opinionem de anima mundi, vt cultum diuinum tribuerent creaturæ & partibus mundi. Hinc ferè omnes Platonici vel magi fuère vel magiæ fauère; adeò vt etiam Marsilius Ficinus ab hac peste non fuerit omnino immunis, vt patet ex lib. 3. de vita cælitus comparanda.

Præter rationes prædictas, quibus illud refutari 7 potest, hæc vna sufficiat, quòd sacra Scriptura & Religio Christiana nullas agnoscat creaturas rationales præter homines & Angelos. Si aliæ essent, non deberent ignorari, cùm ad eamdem societatem pertineant.

Ad rationes in contrarium.

Nec obstant quædam locutiones Scripturæ, vt docet Damascenus lib. 2. de fide orthodox. cap. 6. in fine, sic scribens, *Nullus etiam cælos aut luminaria arbitretur animata; inanima enim sunt & insensibilia; quare si Scriptura dicit, Lætentur cæli & exultet terra; Angelos, qui sunt in cælo, & homines, qui in terra ad lætitiam vocat. Nouit etiam Scriptura prosopopœia vti, & de rebus inanimis tamquam animatis disserere; vt, Mare vidit & fugit,* &c.

Similiter non obstat quòd quidam Patres cælo animam & spiritum tribuere videantur; quia intelligunt animam assistentem, non informantem, quæ nihil est aliud, quàm intelligentia motrix cæli, vt Peripatetici loquuntur. Vide D. Thomam 1. p. quæst. 70. art. 3. & comment. nostrorum Conimbr. in lib. 2. de cælo cap. 1. q. 2.

His

8 His adde, Etiamſi eſſent tales animæ, parum tamen iuuare poſſe magicas operationes; tum quia alligatæ eſſent ſuis corporibus, nec rebus humanis poſſent intereſſe; tum quia non poſſent iuuare niſi per virtutes aſtrorum, nimirum per lumen & influentias, (ſi tamen præter lumen & calorẽ ſunt influentiæ) quæ minimè ad effectus magicos ſufficiunt. Prætereà vel illæ animæ eſſent bonæ vel malæ; ſi bonæ, non vellent iuuare ad opera vana & noxia, qualia ferè ſunt magorum: ſi malæ, quid opus eſt ad illas confugere, cùm dæmones ad iuuandum in huiuſmodi ſint paratiſſimi?

Ex his patet, nominibus illis non animas inuocari, quæ nullæ ſunt, ſed dæmones, qui ſe fingunt eſſe animas ſtellarum & elementorum, vt ſub his nominibus ipſi colantur.

9 *3.Fundamentum.* Tertium fundamentum eſt, Præter Angelos bonos & dæmones malos, eſſe multa genera dæmonum bonorum, quorum alij ſint cæleſtes, & præſint ſtellis; & animabus illarum: alij elementares; ex quibus alij ſint ignei, alij aërij, alij aquatici, alij terreni. Ita tradit Agrippa lib. 3. cap. 16. Eadem eſt ſententia Platonicorum.

Sed eſt contra Scripturas, & Eccleſiæ doctrinam, quæ nullos dæmones niſi malos agnoſcit. vide D. Auguſt. lib. 8. de ciuit. cap. 13. & 14. & ſanè ſi boni ſunt, quomodo iuuant ad opera vana, & curioſa, ad oſtentationem, ad maleficia? quomodo homines decipiunt, & in varias fraudes impellunt? ſi boni, cur magia ſub pœna mortis in veteri Teſtamento probibita? cur damnata ab Eccleſia? cur olim proſcripta à Repub. Romana? ſtatim enim euangelio illuceſcente Reſpub. Romana, etſi perſiſteret in infidelitate & cultu idolorum; tamen magiam cœpit cognoſcere eſſe pernicioſam, & malorum ſpirituum auxilio ſubnixam; vt ex geſtis Martyrum conſtat, & L. 2. C. de maleficis & mathematicis.

10 *4.Fũdam.* Quartum fundamentum eſt, Animam humanam, quando in magnum deſiderium exardeſcit, habere ſufficientem poteſtatem ad imprimendam verbis, ſcripturis, imaginibus, & characteribus vim quamdam, quæ naturaliter efficax ſit & energiam habeat ad effectum deſideratum; modò illa proportionem quamdam ad hunc effectum habeant quæ in eo ſignificando ſita ſit. v.g. ſi alicui velis inferre noxam aliquam, adhibenda ſunt verba, vel alia ſigna, quæ noxam illam aliquo modo deſignent: ſi concitare ad amorem, debent ea adhiberi, quæ amorem ſignificent, depictis duobus ſeſe mutuò complectentibus, vel alia ratione: ſi ad odium, duobus inter ſe pugnantibus.

5.Fũdam. Quintum eſt, Imaginibus characteres ſiderum, & ſignorum cæleſtium ſub congrua ſibi conſtellatione fabricatos, concipere vim ſiderum, ad occultos & mirabiles effectus, ad quos ipſa ſidera valent. Hęc duo fundamenta excogitata ſunt ad perſuadendum, omnes incantationes, adiurationes, characteres, & ſigilla, quæ ab ipſis adhibentur, naturaliter operari per vim, ipſis à ſideribus vel ab ipſa anima impreſſam, atque adeò omnem operationem magorum per ſigna, eſſe naturalem.

11 *Refutãtur hæc duo fundam.* Sed hæc omnino vana eſſe, nec vlla probabili ratione niti, conſtat ex philoſophiæ principiis. Primò, Quia anima imaginando vel deſiderãdo non poteſt res externas alterare, aut illis aliquam qualitatem imprimere: nam actiones illæ ſunt immanentes, quæ nullum effectum in rem ſeparatam producunt. poſſunt quidem concitari ſpiritus & humores; ſed hæc ipſi ſubſtantiæ animæ ſunt præſentiſſima, & naturalem ad illam ſubiectionem habent. quod autem magi dicunt eſſe ſimilem ſubiectionem & obedientiam rerum externarum ad animam, quando vehementi deſiderio fertur, eſt contra rationem, & omnem experientiam, & contra illud Domini, Mat. 6. *Non poteſt ad ſtaturam ſuam adiicere cubitum vnum.* & Mat. 5. *Non potes vnum capillum album facere aut nigrum.* ſi non poſſumus rem tam coniunctam mutare; quomodo rebus externis vires effectrices imprimere?

Secundò, Verba non ſunt capacia talis virtutis; nam in ſubſtantia nihil ſunt aliud quàm voces & ſoni meri; quibus nihil magis euanidum, aut ineptum ſtellarũ virtutibus, aut aliis qualitatibus excipiendis. Vnde ſicut vox non poteſt eſſe propriè alba aut nigra, (alio enim ſenſu Gręci φωνὴν λευκὴν, & Latini claram vocẽ dicunt) lucida aut tenebroſa, calida aut frigida; ita nec accipere vires à ſtellis vel anima impreſſas, quibus corpora immutet. ſed nec ſignificatio quidquam ad hoc iuuare poteſt; quia nihil in ipſis vocibus ponit, cùm ſolùm ſit denominatio extrinſeca ab inſtitutione hominis, quæ præteriit. Vnde ridiculum eſt in vocibus requirere ſignificationem effectus, vt poſſint virtutẽ phyſicam ad effectum illum producendum recipere.

Idem dicendum de aliorum ſignorũ ſignificatione. cùm enim hæc nihil ſit aliud quàm extrinſeca quædam rationis ordinatio vel relatio circa vocem facta, non poteſt vllo modo eſſe diſpoſitio ad aliquam qualitatem realem ſuſcipiendam; nec iuuare quidquam ad phyſicam actionẽ, ſed ſolùm ad moralẽ, quæ fit alliciendo naturam intelligentem ad aliquid ex pacto efficiendum. Itaque pertinent omnia illa ſigna & ſignificationes ad pacta quædam cum ſpiritibus malignis, vt ſæpè oſtendit D. Auguſt. lib. 2. de doct. Chriſt. c. 21. & ſequent.

Tertiò, Etſi anima aliquid imprimeret illis ſignis; id tamen ſtatim euaneſceret, nec poſſet hærere & diu operari: at ſigna magica diutiſſimè vim habent. Denique non poſſent operari in res valdè diſſitas; quod tamen ſigna magica præſtant.

Vaniſſimum etiam eſt quod de imaginibus & characteribus aſtronomicis docent: vt cùm dicunt imaginem leonis inſculptam auro, ſole exiſtente in prima facie leonis, (id eſt, in aliquo ex decem primis gradibus illius ſigni) & manè exoriente concipere vim contra phantaſmata melancholica, hydropem, peſtem & febres. Eamdem, ſi fiat ſole in corde leonis exiſtente, & medium cęli obtinente, accipere vim contra calculum & nephriticos dolores, & alia huius generis innumera, quibus eorum libri ſunt pleni. 12 *De imaginibus & characteribus aſtronomicis.*

Hæc vana eſſe, Probatur Primò, Quia ipſa aſtra tales vires non habent, vel ſi habent, non conſtat quænam ex omnibus illa ſint: hoc enim nulla experientia deprehendi poteſt. Secundò, Etiamſi conſtaret quænam aſtra hanc vim habeant, tamen ea ab hominibus ſecerni, colligi, & veluti ſeorſim conuaſari non poteſt: nam omnia agunt in omnem partem, & effectus inter ſe miſcentur; vnde nullius aſtri mera & ſincera virtus colligi poteſt. Tertiò, Si quam vim habent, eam potiùs imprimunt herbis, lapillis, & metallis, in quæ lõgo temporum tractu aſſiduè agunt; quàm rebus arte factis, quæ ad breue tempus illis obiiciuntur. Item ſi quid iſtis imprimerent, id ſtatim euaneſceret, nec poſſet

poſſet ad vſum adhiberi. Quartò, Figura arte impreſſa non eſt idonea diſpoſitio ad qualitatem, aut virtutem phyſicam excipiendam: videmus enim ignem, ſolem, & alia ęquè agere in aurum, vitrum, & ſimilia ſubiecta, qualiſcumque demum figura in illis deſcripta ſit. vnde ſæpè Ariſtoteles docet, res mathematicas abſtrahere à materia ſenſibili. Itaque ſuperſtitioſum eſt inſculpere formam leonis, ſcorpij, aut alterius animalis, vt poſſit excipere vim illius aſtri, quod tali nomine ab hominibus vocatur. Quintò, In cælo non ſunt tales figuræ, quales ponunt mathematici, ſed illæ confictę ſunt ex aliqua confuſa & rudi ſimilitudine diſpoſitionis aſtrorum cum tali figura, vt omnia aſtra 48. figuris ſeu aſteriſmis poſſint comprehendi & exprimi. Itaque non magis eſt ibi imago leonis quàm vulpis, virginis quàm aſini, arietis quàm lupi, ſcorpij quàm catuli, & ita de ceteris. potuiſſent enim hæc alijs rebus aſſimilari, ſi mathematicis placuiſſet. Simili modo ponunt 36. facies in Zodiaco, quas mirificè deſcribunt, & miram vim habere aſſerunt. Ex quibus perſpicuum eſt ad excipiendam virtutem leonis cęleſtis, non magis valere imaginem leonis terreni, quàm bouis vel hominis: idemque dicendum in ceteris: vt mirum ſit Caietanum q. 96. a. 2. potuiſſe in mentem inducere huiuſmodi imagines aliquid valere. refutat eaſdem D. Aug. lib. 10. de ciuit. cap. 11. & D. Thomas q. 96. a. 2. & lib. 3. contra gentes cap. 105.

Alia cærimonia adhiberi ſolita. Adde, his imaginibus interdum adiungi alios characteres; interdum etiam illis adhiberi ſuffitus ex thure, galbano, ſtorace, aloë, & ſimilibus, vt vim habeant; quod eſt mera idololatria.

Ex his patet, effectus & operationes magorum non poſſe per hæc fundamenta reduci ad cauſas naturales. quare cùm alia non habeant, ſupereſt eas referendas ad malorum dæmonum opem, cum quibus plerique eorum etiam expreſſa pacta contrahunt.

DVBITATIO III.

Quomodo cognoſci poterit an aliqua operatio ad magiam pertineat, & quibus indicijs ſpiritus redeuntes diſcerni.

13 *Tribus modis id cognoſcitur.* RESpondeo, Id tribus modis cognoſci poſſe. Primò, Ex conditione cauſarum, quæ adhibentur. Secundò, Ex conditione operationis. Tertiò, Ex conditione effectus.

1. Ex conditione cauſæ. Quod ad primum attinet, Ipſa conditio & qualitas cauſę indicat magiam; Primò, Si expreſsè inuocetur diabolus. Secundò, Si preces adhibeantur, quibus falſa permixta ſunt; vt Chriſtum habuiſſe febres, & ſpaſmum. Tertiò, Si verba exotica. Quartò, Si characteres, imagines, ſigilla. Quintò, Si ligaturæ, ſi ſpecula, vnctiones, & ſimilia, præter Eccleſiæ morem: cùm enim effectus ad quem diriguntur non poſſit expectari ex virtute talium cauſarum, vt quę nullam in ſe habeant: nec etiā à Deo, cùm nec ab ipſo, nec ab Eccleſia, quæ ſpiritu Dei regitur, ſint inſtituta, imò ab ipſa Eccleſia reprobētur; ſequitur eū expectari à malignis ſpiritibus, qui huiuſmodi rebus tamquam ſignis alliciuntur ad præſtandum id ad quod ipſi ea inſtituerunt. itaque omnia iſta ſunt magicæ illecebræ, & tacitæ dęmonum inuocationes. Nec obſtat quòd interdum nihil niſi verba ſacra, aut verſiculus aliquis ſacræ Scripturæ adhibeatur; quia talis verſiculus non dirigitur ad Deum, nec eo ſenſu profertur, quo ſacer eſt; ſed animo profano, vt aliquis effectus vanus, vel alius, ad quem ex Deo vel Eccleſiæ inſtitutione non valet, proueniat. Sic illo verſiculo, *conſummatum eſt*, quidam vtuntur ad luxationes equorum curandas: & illo, *In chamo & fræno*, &c. ad ſopiendos canes. Itaque implicitè diriguntur ad dęmonem, qui etiam in rebus ſacris ſua ſigna inſtituit, vt & homines faciliùs decipiat, & Deo maiorem contumeliam faciat. *Dæmon aliquando in rebus ſacris ſua ſigna conſtituit.*

14 *2. Ex conditione operationis.* Secundò, Ex conditione operationis, vt cùm repentè curatur equus vel homo, abſque diuino miraculo; cùm breuiſſimo tempore multa milliaria conficiuntur; cùm operatio ad rem valdè diſtantem ſe extendit; vt ſi hîc pungatur imago cerea Petri & ille alibi doloribus conficiatur.

3. Ex conditione effectus. Tertiò, Ex conditione effectus, ſi hic induſtriam humanam ſuperet: ſunt autem huiuſmodi complura, quæ à magis operâ dęmonum, vel reipſa vel in ſpeciem fiunt, poſſuntque reduci ad tria genera. Vel enim fiunt circa elementa; vel circa alia corpora, præſertim hominum aut animalium; vel circa animas & ſpiritus. quęcumque autem exhibent reipſa, poſſunt etiam exhiberi in ſpeciem per præſtigium.

Circa elementa quid poſſint. Circa elementa excitare poſſunt tempeſtates, grandines, tonitrua, fulmina, ventos, iiſque lędere & euertere arbores, ſegetes, animalia, ædificia, & ſimilia; vt experientia quotidiana docet, & ex lib. Iob c. 1. euidenter colligitur. non enim difficile eſt illis ſpiritibus nubes alijs in regionibus collectas, & ventos alibi ſpirantes, huc vel illuc, quò Deus permiſerit, impellere, ibique ſiſtere, ſtipare, collidere. Simili modo poſſunt facere inundationes, terræmotus, ruinas ædium, repentina incendia, & ſimilia, ſi Deus id illis permittat. poſſunt excantare ſegetes, ſeu transferre ex agro in agrum; quod olim videtur fuiſſe adeò frequens, vt legibus duodecim tabularum apud Romanos vindicari debuerit. poſſunt transferre arbores & pomeria integrā: idque vel ſingulis tranſplantatis, vel ſuperficie terræ ad certam altitudinem ſimul abrepta & tranſlata. Vnde Plinius l. 17. ca. 25. dicit, *ſuo tempore Vectij Marcelli oliuetum vniuerſum viam publicam tranſgreſſum, & arua inde è contrario in locum oliueti profecta.* Neque hoc mirum videri debet; poſſunt enim plurimi ſimul ad huiuſmodi opus concurrere.

15 *Circa corpora hominum.* Circa corpora hominum & animalium: Primò, Poſſunt ea celerrimè transferre de loco ad locum; ſunt enim & ipſi celerrimi & potentiſſimi, quibus nulla poteſtas ſuper terram cōparari valeat; Iob 41.

An ſagæ reipſa trāſferantur. Hîc tamen Notandum eſt, non deeſſe qui negent ſagas reipſa transferri à dæmone, & eas, quę ſe putant transferri ad conuentus, dicunt decipi. hanc enim tranſlationem, & cetera quæ in conuentibus ſagarum fieri videntur, vt conuiuia, tripudia, adorationes dæmonis, nefarios concubitus, & ſimilia, non fieri reipſa exteriùs, ſed ſolùm in imaginatione: ſopiri enim ipſas, & dæmonem hæc omnia facultati phantaſticæ ita repræſentare, ac ſi reipſa fierent, ita vt illæ mulierculæ ſibi perſuadeant ſe hæc omnia reipſa egiſſe: quod confirmant exemplis quarumdam, quas conſtat ſopitas fuiſſe, quæ tamen poſteà excitatæ narrabant ſe mira feciſſe & vidiſſe.

Sententia perniciosa. Sed hęc ſententia falſa eſt,& Reipub. pernicioſa. Falſa; Primò, Quia repugnat innumeris experientijs,& exemplis eorum, quos tranſlatos fuiſſe reipſa deprehenſum eſt; de quo vide Alphonſum Caſtro l. 1. de iuſta hęreticorum punit. cap.16. & Malleum maleficarum Iacobi Sprengeri, & noſtrum Delrio l.2.diſquiſit. magic.q.16.Secundò, Repugnat innumeris reorum & non reorum confeſſionibus, non tantùm muliercularũ, ſed etiam virorum prudentum omnis ordinis, & conditionis. Tertiò, Repugnat etiam rationi. cur enim diabolus id nõ poſſit, cuius tanta potentia vt non ſit ei par in terra? aut cur Deus id non permittat, cùm magi & ſagæ in id cõſentiant, & diabolum ad hoc aduocent; & ipſe Dominus ſe permiſerit à diabolo ex deſerto deferri in pinnaculum templi, & inde in montem excelſum,vt ex cap. 4. Matth. colligitur,& Patres paſſim docent?

Eſt Reipub.pernicioſa;Primò, Quia patrocinatur crimini grauiſſimo & nocentiſſimo Reipub.& Eccleſiæ; & impedit illius dignam caſtigationem; Iudices enim,quibus hæc opinio eſt perſuaſa, vel non puniunt ſagas, vel non niſi leuiter; conceſſâ vitâ. hinc fit vt innumeri eo inficiantur,& diabolus tutò graſſetur. Secundò, Condemnat omnia pænè tribunalia orbis Chriſtiani tam Eccleſiaſtica, quàm ſæcularia, non ſolùm imperitiæ & imprudentiæ, quòd non poſſint diſtinguere inter ea, quæ fiunt reipſa, & quæ ſola imaginatione; ſed etiam iniuſtitiæ & crudelitatis, quòd tam ſæua morte afficiant homines ob maleficia, quæ ipſi re vera non fecerunt, ſed ſolùm ſomniarunt & illuſione diabolica ſibi viſi ſunt feciſſe. Itaque hæc opinio nullo modo eſt toleranda.

Nec obſtant exempla quarumdam, quæ adhibita vnctione conſopitæ fuerunt, & mira ſe interim egiſſe putarunt: quia hoc interdum diabolus facit vt idem putetur ſemper fieri, & ita perſuadeat Iudicibus totam hanc rem eſſe imaginationis, & nemini exteriùs nocere.

16 Dices, Si interdum deluduntur: ergo non poterunt tutò puniri;quia fortè ſunt innocentes: vnde enim conſtare poteſt hanc non deludi?

Reſpondeo negando conſequentiam: Primò, Quia rarum eſt vt ita deludantur. itaque pręſumi debent non deluſæ,niſi probetur contrarium: ſicut in alijs criminibus,qui fatetur,non pręſumitur deluſus,ſi eſt ſanæ mentis. & ſi alij de ipſo teſtantur,non poteſt præſumi diabolum loco illius fuiſſe ſuppoſitum; ſed hoc clarè tunc probandum; alioquin ſecundùm leges iudicandum.

Secundò, Plerique optimè norunt diſtinguere vtrùm ſola imaginatione, an reipſa quid actum ſit: cur ergo illis fides non adhibeatur? Tertiò,Ex indicijs & varijs circumſtantijs à prudente & perito Iudice facilè deprehendi poterit quomodo res geſta ſit. Sæpè enim apparet aliquis effectus exterior; ſæpè accedunt aliorum teſtimonia; ſæpè ipſæ perſonæ ſunt boni & integri ſenſus, & fatentur rem exteriùs geſtam; explicant cauſam,& modum,& locum,& tempus, & perſonas coram quibus,&c. Quartò, Quia etiam illæ,quæ in ſomno deluſæ, puniri poſſunt; tum propter expreſſum pactũ cum dæmone & apoſtaſiam ordinariè coniunctam; tum propter deſiderium & conatum faciendi ea,quę conſopitę videntur facere,& approbationem poſtquam ad ſe redierint: ideò enim ſe inungũt & ſigna magica ponũt vt illa fiant reipſa; & poſteà cùm putant facta, approbant & gaudẽt, & proponunt rurſus facere,quæ ſe iam feciſſe putant:inter quę ſunt idololatria,commercium cum dæmone, renuntiatio Chriſtianiſmi, ſtudium alijs in corpore vel ſubſtantia nocendi, & ſimilia. vidi plura de his apud Delrium l.5.ſect.16.

Similiter non obſtat cap.12. Epiſcopi.26. q.5. 17
Cap. Epiſcopi. vbi ſignificatur ſagas non reipſa transferri,aut alia ſimilia perpeti;ſed ſolùm imaginatione: quia non agitur illo cap. contra ſagas aut maleficas, quales noſtræ ſunt; (vt docet Alphonſus Caſtro dicto lib.1.cap.16.) ſed contra alias quaſdam mulierculas, *quæ deceptæ à diabolo varijs illuſionibus, credebant ſe nocturnis horis cùm Diana dea paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum equitare ſuper quaſdam beſtias,& multarum terrarum ſpatia intempeſtæ noctis ſilentio pertranſire; eiuſque iuſſionibus velut dominæ obedire, & certis noctibus ad eius ſeruitium euocari*;vt dicto cap.Epiſcopi, habetur. Si enim erant ſortiariæ & maleficæ, cur tam immane flagitium in illis non reprehenditur? cur ſola praua credulitas damnatur? Deinde etiamſi concederemus fuiſſe ſortiarias, nihil referret; quia non damnatur in illis quòd crederent ea,quæ noſtræ de ſe referunt; nimirum ſe à diabolo in ſpecie hirci, ad conuentum ſagarum transferri; ibidem conuiuia & tripudia cum ipſo & veneficis agitari, diabolum adorari, nefarios cum ipſo concubitus miſceri, &c. ſed quòd crederent longè alia; nimirum,hæc & ſimilia eſſe vera, Dianam & Herodiadem eſſe deas; illis honorem & obſequium eſſe exhibendum; poſſe ab his naturas rerum mutari & transformari;eſſe veras beſtias ab ipſis conditas, quarum ope per aërem veherentur. nihil horum credunt noſtræ ſagæ; ſciunt enim eſſe diabolum, quicum habent negotium. Denique ſi hic Canon aliquid contra noſtram ſententiam faceret, ſequeretur eum fidem perdere,& eſſe infidelem, qui crederet ſagas per diabolum ſpecie hirci transferri; quod omnino abſurdum eſt.

Secundò, Poſſunt etiam corpora hominum & 18
An poſſint corpora transformare. animalium transformare; non quidem intrinſecè figuram mutando; ſed extrinſecùs ex vaporibus aliam circumponendo. Sic aliqui operâ dæmonis conuertuntur in ſpeciem lupi & dicuntur λυκάνθρωποι,quaſi dicas lupihomines:accõmodant enim ſe ad ſpeciem beſtiæ quantum poſſunt, manibus & pedibus incedendo:& diabolus adijcit reliqua, circumpoſita alia figura, ita vt ſpeciem lupi exactè referant. deinde ingreditur, mutat phantaſiam, & animum ferinum inducit; quod ei perfacilè eſt, commotis humoribus & venenatis ſuccis adhibitis: denique agilitate lupina corpus regit, hinc fit vt tales inuadant, lacerent & deuorent homines, vt veri lupi ſolent. Poteſt etiam veram beſtiam, homine repentè ſublato, ſubſtituere; ita vt ipſe homo oculorum iudicio videatur in lupum conuerſus: quomodo D. Auguſtinus lib.18. de ciuit. cap. 18. docet, ſocios Diomedis conuerſos fuiſſe in aues, & Iphigeniam in ceruam. Simili modo credibile eſt virgas magorum fuiſſe conuerſas in ſerpentes: non enim diabolus cauſas naturales virgis applicãdo poterat tam breui tempore ex materia tam diſſimili veros ſerpentes efficere. Poteſt etiam, homine cõſopito, ipſemet formam beſtiæ aſſumere, & in ea varia miniſteria ſubire, & interim per alium dæmonem efficere vt

ille homo dormiens, videatur sibi in bestiam mutatus hęc omnia præstare. Hoc modo D. Augustinus loco citato putat socios Vlyssis mutatos à Circe venefica in porcos: & alios quosdam suo tempore, veneno in caseo accepto à feminis stabularijs, conuersos in iumenta, quæ onera gestabant quamdiu illæ volebant, & posteà videbantur sibi in formam humanam reuerti. Denique potest hanc mutationem facere nudo præstigio. sicut enim melancholici & phrenetici videntur sibi mira exteriùs videre, cùm totum sit interiùs ex qualitate & commotione humoris; ita etiam operâ dæmonis fieri potest vt mira exteriùs videantur vel audiantur sola humorum agitatione & infectione. hac ratione potest exhibere palatia, vrbes, exercitus, flumina, incendia, tempestates, fulmina, tonitrua, & similia.

Ex his patet, quatuor modis has transmutationes à magis operâ dæmonis fieri posse. non tamen est negandum quin possit dæmon aliquas veras transformationes efficere, applicando actiua passiuis; quales etiam ab hominibus fieri possunt. etsi ipse plura, subtiliora, & expeditiùs possit. sic potest efficere ranas, mures, muscas, &c. Item quæ ex semine; sed infusis seminibus in locum naturalem genituræ.

19 *Irrogare morbos.* Tertiò, Possunt inferre morbos occultos, qui nulla arte medica valeant curari. facilè enim diabolo est instillare venena ignota, eaque ita regere vt lentè operentur, vel infringere vim medicamentorum; vel si sinat illa operari, potest renouare quotidie noxam, intercipere vias spirituum & humorum, & alijs mille modis nocere: potest etiam inferre in corpus humanum pilorum villos, clauorum & vitrorum fragmenta, & alia huiusmodi, quæ maleficijs affecti excernunt. quamuis etiam præstigio facere possit vt hæc videantur è corpore eijci, cùm reuerà ibi non fuerint.

20 *Curare morbos.* Quartò, Possunt curare morbos omnes, qui naturalibus remedijs curari possunt, & omnes, qui à dęmonis actuali nocumento pendent. Possunt impedire sanguinis è vulnere effluxum. imò omnes læsiones, quæ gladio, igne, alijsque instrumentis irrogari possunt, si Deus permittat. facilè enim ipsi est ictum iuxta corpus hominis excipere, & impetum frangere, & ea, quæ vim ignis impediant assiduè interponere; sed Deus raró hæc permittit.

Eruere thesauros. Quintò, Possunt eruere thesauros occultos, & opes mari abditas; sed Deus rarissimè id permittit; quia esset maxima ad malum illecebra. vnde videmus omnes pænè magos & sagas esse pauperes, viles, abiectos.

21 *Reddere inuisibilem.* Sextò, Possunt etiam aliquo modo se efficere inuisibiles: idque vel efficiẽdo vt subitò transferantur aliò, astantibus non aduertentibus; quo modo fortè Apollonius se inuisibilem reddidit, quando à Domitiano capiendus erat; de quo Philostratus in vita ipsius: vel aliquod corpus instar veli interponendo, quod simile sit corporibus adiacẽtibus, v.g. parieti, tapeti, &c. vt ab illis non videatur distinctum; vel alienam figuram interponendo, vt etsi videatur, non agnoscatur: vel certè subtrahendo aut impediendo spiritus visorios, qua parte ad illius obiecti visionem debent concurrere.

22 *Immittere dæmones.* Septimò, Possunt immittere dæmones in hominem, & facere vt ab ijs obsideatur, Deo permittente. huius multa exempla extant in historijs. possunt etiam eosdem expellere, idque vel ex pacto cum ipsis & volentibus ijsdem; (quamuis simulent se cogi ad egrediendum vi incantationis) vel ex pacto cum dæmone potentiore, qui etiam inuitos expellere potest: de quo vide Gregorium lib. 1. dialog. cap. 10. hoc tamen numquam facit iste dæmon, nisi vt magis noceat; vt exemplo Gregorius docet.

Circa animam humanam coniunctam corpori, omnia ea possunt operâ dęmonum, quę ex corporis dispositione & imaginatione pendent; vt inferre amentiam, incitare ad amorem, odium, libidinem erga hunc vel illum, & similia. facile enim est dæmoni efficere vt obiectum aliquod assiduè obuersetur phantasiæ in modum conuenientis vel disconuenientis, & simul concitentur humores & spiritus consentaneè affectui amoris vel odij, &c. Huc pertinent philtra, & odiorum maleficia; de quibus vide Gregorium l. 1. dialog. cap. 4. 23 *Circa animam.*

Circa animas separatas nihil possunt magi, quia nec dæmones ipsi aliquid in has valent; præterquam quòd damnatis possint irrogare supplicia secundùm modum & mensuram à diuina iustitia pro meritis cuiusq; constitutam. Itaque non possunt illas ab inferis excitare, & viuis repręsentare; sicut nec tortor potest reum ducere quò liberit. quòd si id non possunt in animas damnatas, quantò minùs in sanctas, quæ ipsis, veluti domini & Iudices, sunt admodum formidabiles?

Nec obstat illud 1. Regum 28. vbi cùm Saul petijsset excitari Samuelem per pythonissam, ipse Samuel apparuit, vt verior sententia tenet, quæ maximè confirmatur Ecclesiastici 46. vbi Samuel dicitur post mortem prophetasse, & Regi interitum prędixisse. non enim Samuel vi magica excitus prodijt; sed iussu diuino in pœnam impij Regis; cuius signum est quòd magicam incantationem præuenerit: vnde & turbata fuit pythonissa; & rectus capite sursum elato, è terra emerserit, contra morem vmbrarum magicarum; quæ pedibus sursum versis, & capite deorsum prodire dicuntur. insinuare hoc videtur pythonissa cùm ait, *Deos vidi ascendentes è terra*; id est, virum instar Dei, vel similem Deo. etsi enim elohim sit numeri pluralis; tamen plerumque apud Hebræos accipitur pro vno; quo modo hìc accipi patet ex verbis proximis, *qualis est forma eius?* itaque non de vmbris, sed de Samuele augusto modo apparente loquitur pythonica. Spectra autem illa, quæ ad inuocationem magorum se exhibent, sunt dæmones, qui se horum vel illorum animas fingunt. 24 *An Samuel excitatus fuerit.*

Petes, Quibus indicijs poterunt spirituum apparitiones internosci, vt non decipiamur acceptantes malos pro bonis? 25

Respondeo, Indicia mali spiritus sunt ista: Primò, Si ad præsentiam vel vsum rerum sacrarum diffugiat, nimirum signi crucis, aquæ benedictæ, nominis IESV, B. Virginis, aut alicuius Sancti, sacrarum reliquiarum, sacrę imaginis, agni Dei, cerei benedicti, stolæ sacræ, & similium, quibus Ecclesia vti consueuit contra diabolicas fraudes, quæque veræ Religionis sunt τεκμήρια & certa signa. Item si hæc improbet aut dissuadeat. hæc enim indicia sunt manifesta dæmonem esse.

Secundò, Si falsam vel prauam causam suæ apparitioni prætendat, vt si dicat se redire imperio alicuius

alicuius magi: aut vt aliqua reuelet, quæ friuola sint, curiosa, vel noxia.

Tertiò, Si aliqua dicat, quæ sunt contra fidem & Ecclesiæ doctrinam; vel suadeat aliquid, quod sit à moribus Sanctorum alienum. sicut puella, quæ nuper prope Louanium repentè reuixit, & mira per triduum coram omnibus retulit. horum summa erat, se vidisse Sanctissimam Trinitatem, & ibi intellexisse parentibus & fratribus nullam superesse spem salutis, nisi ipsa rediret ad corpus & pro illis martyrium subiret, & illi deinde ex ordine idem martyrium paterentur. Modus martyrij erat iste: Imponendus erat faciei puluillus, deinde validè pedibus erat conculcanda, donec fracto capite vita exprimeretur. persuasit vt sibi id fieret. inde processum ad fratres, quorum primus cœptus calcari, grauiter est læsus; sed interuentu vicinorum res impedita. Exempla vetera extant plurima.

Quartò, Si sua oratione excitet mentem hominis ad superbiam, ad vanam gloriam, ad præsumptionem animi, ad desperationem, vel ad alium minùs ordinatum affectum. numquam ad talia alloquium boni spiritus excitabit.

Quintò, Si blandè accedat, sed posteà relinquat mœrorem, desolationem, turbationem animi, tenebras: hoc enim signum esse mali spiritus docuit B. P. N. Ignatius in suis Exercitijs, & D. Macarius hom. 7. sicut enim boni spiritus est illuminare, solari, & tranquillitatem animi adferre; ita maligni est relinquere in animo tenebras, mœrorem, perplexitatem, turbationem; nam quisque sibi consentanea operatur.

Sextò, Si rem non patitur tractari cum Superiore, vel confessario: boni enim spiritus non quærunt tenebras, nec volunt ordinem, quem sancti Patres & sacra Scriptura tradiderunt, peruerti: facilè enim ipsis est & Superiores permouere.

Septimò, Si in forma tetra aut abiecta appareat, v. g. Æthiopis, serpentis, bufonis, canis; vel cum fœtore, tumultu, horrore, clade discedat.

Octauò, Si vbi semel præstitum est quod subsidij causâ petijt, rursus quæsitis alijs occasionibus friuolis redeat: animę enim, vbi satisfeceris, vel non redeunt, vel semel tantùm redeunt, vt gratias agant. dęmones quia paucis congressibus conficere nequeunt quod volunt, varias occasiones quærunt vt sæpè appareant. vnde hæc crebritas debet esse suspecta. vide Thyræum lib.1. de apparit. spirit. cap. 16. Peltanum de purgat. cap. 5. & Delrium lib. 2. qu. 26. sect. 3. vide etiam infrà dubit. 5. alia quædam huc pertinentia.

DVBITATIO IIII.

Quale peccatum sit magia.

26 *Per se est mortiferũ.* RESpondeo, Ex genere suo esse mortale; quia continet tacitam vel expressam dæmonis inuocationem; ac proinde societatem & beneuolentiam erga illum. Fieri tamen potest vt aliqui actus magici excusentur à peccato mortali ratione ignorantiæ; vt si quis ignoret, vel non aduertat tacitam illam inuocationem, cùm hæc sæpè fit valdè occulta. *Ignorantia potest excusare.* plerumque tamen ingeritur homini aliqua suspicio latentis mali, ratione cuius tenetur abstinere donec pleniùs de re cognouerit: quòd si non faciat, peccat saltem venialiter. Ratione leuitatis materiæ præcisè non videtur vmquam esse veniale: quia quòd in re parua vel ludicra dæmon inuocetur, per se non minus crimen est, quàm si id fieret in magna. similiter tacita vel remota inuocatio, si plena consideratio adsit, est eiusdem rationis ac expressa. sæpè tamen contingit vt quando res est modica, non apprehendatur mali magnitudo; & sic potest esse veniale defectu animaduersionis.

Notandum est, huic crimini in ijs, qui ei sunt addicti, ordinariè alia crimina grauissima esse cōiuncta; de quibus à confessarijs & Iudicibus sunt interrogandi. 27 *Crimina coniuncta.* Primum est, Hæresis: multi enim ex his non credunt diabolum subiturum pœnas æternas, aut esse damnatum & miserum; & eos, qui ipsi adhærent esse damnandos, aut eum nihil posse nisi Dei permissu, & similia. Denique pauci ex his sunt firmi in fide; & pleriq; deprehenduntur vel hæretici, vel nullius religionis. Secundum, Apostasia; abnegant enim Christum & Christi fidem, & sæpè ipsum Deum: renuntiant Baptismo & Confirmationi, eaque conantur in se quibusdam cærimonijs extirpare. Tertium, Idololatria; accipiunt enim diabolum loco Dei; huic fidem spondent, se totos dedunt & mancipant, sacrificia offerunt, aliosque deferunt honores. Quartum, Blasphemiæ in Deum, in Christi humanitatem, in B. Virginem, & Sanctos omnes. Quintum, Sacrilegium; sæpè enim in suis incantationibus vtuntur rebus sacris, & interdum ipsa sanctissima Eucharistia. Sextum, Luxuria; vt nefariæ cum dæmone commixtiones. Septimum, Damna proximorum; vt homicidia, præsertim infantium, è quorum corpusculis decoctis conficiunt vnguina, pulueres, & alia magica symbola; varij morbi hominibus irrogati, mortes animalium, vastationes segetum, & similia. Ex quibus patet magos & sagas dignos esse morte, & omnino è Republica exterminandos ob apostasiam, idololatriam, nefandos concubitus, & similia, etiamsi fortè damna non intulerint. vnde etiam Exodi 22. præcipitur, *Maleficos non patieris viuere.*

DVBITATIO V.

Quæ remedia aduersus maleficia possint adhiberi.

REmedia maleficij esse possunt vel naturalia, vel supernaturalia, vel moralia. 28 *Remedia naturalia.* *Naturalia* plerumque paruam vim habent; quia diabolus facilè omnem illorum actionem eludit, si velit. bonum tamen est illa initio experiri, ex præscripto medicorum adhibendo ea, quæ ipsi ex symptomatibus congrua iudicabunt: vt si indicia sint veneni, si abundet humor melancholicus, vel alius, quo diabolus in hac affectione vti videtur: si alicui parti intemperies illata, & similia.

Supernaturalia, seu Ecclesiastica sunt optima. 29 *Ecclesiastica.* hæc decem numerari possunt.

Primum est, *Magna fides* & fiducia in diuina protectione. *Magna fides.* Colligitur hoc clarè ex Psalmo 90. *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur*, & quæ sequuntur; quibus docemur diabolum nihil posse in eos, qui omnem spem in Deo locant. Idem patet multis exemplis. vide Cassianum collat. 8. ca. 18. & 19. Paulinum in vita D. Ambrosij, Gregorium lib. 1. Dialog. c. 4.

Secundum

Baptismus. Secundum est, *Susceptio baptismi*, si non sis baptizatus. Huius extat memorabile exemplum in historia Peruana Petri Chieza p.1. c.18. Ratio est, quia baptismo exuimus veterem hominem, quem diabolus induxit, & induimus Christum: efficimur eius membra, eius filij, & domestici; transferimur de potestate tenebrarum in regnum filij Dei, vt Apostolus ad Coloss. 1. ait.

30 *Confessio.* Tertium, *Confessio peccatorum*. Sæpè enim ob peccata permittitur diabolo potestas in hominem, quibus deletis, illa quoque euanescit; quibus permanentibus, frustrà alia remedia adhibeas, vt docet Petrus Cluniacensis lib.1. de miraculis cap.6. de quo etiam vide lib.1. vitæ S. Bernardi c.8. Itaque qui maleficijs infestantur siue in se, siue in rebus suis, exhortandi ad accuratam peccatorum confessionem & vitæ emendationem.

Eucharistia. Quartum, *Sumptio Eucharistiæ*, vel eius præsentia: nulla enim conuentio lucis ad tenebras; nec Christi ad Belial. hoc pacto maleficia fuisse curata refertur in vita S. Bernardi l.1. c.10. & D. Augustinus l.22. de ciuit. c.8. scribit domum quamdam ab infestatione dæmonum liberatam oblato in ea sacrificio. Palladius l.1. histor. cap.19. refert S. Macharium, cùm ei oblata esset femina maleficio affecta, dixisse, Illud propterea vim in eam habuisse, quòd quinque septimanis à sacra Eucharistia abstinuisset.

31 *Exorcismus.* Quintum, *Exorcismi Ecclesiæ*. hi varij sunt; alij enim instituti sunt ad expellendum dæmonem à corporibus hominum, alij ab infestatione ædium, alij ad illum compescendum, ne damna per tempestates, vel alia ratione inferat. Horum autem maximam esse vim patet, tum ex vsu quotidiano: tum quia in Ecclesia est ordinatio specialiter instituta à Christo, vel (vt quidam volunt) ab Apostolis ad dæmones pellendos & coërcendos, vt patet ex Conc. Carthag.4. cap.7. & ex Cypriano epistola 2. 55. & 76. & alijs Patribus: tum quia preces illæ & adiurationes fiunt nomine Ecclesiæ Christi sponsę. refert Iosephus l.8. antiquit. ca.2. Salomonem quoque instituisse coniurationes, quibus dæmones fugentur. non tamen constat quales hæ fuerint, sanctæ an superstitiosæ: quia non extant, nec scitur quando instituerit, in cultu veri Dei, an in idololatria.

32 *Aqua benedicta.* Sextum, *Aqua benedicta*. hæc habet vim ex precibus Ecclesiæ, per quas factum est vt diuina virtus ei assistat, ac quodammodò insideat & connexa sit ad dæmonis infestationes auertendas. hoc remedio plurimi vsi sunt, vt B. Marcellus Episcopus, apud Theodoretum l.5. histor. cap.21. S. Macharius, apud Palladium lib.1. cap.19. S. Bernardus l.2. vitæ eius cap.3. & alij innumeri; estque modò frequentissimum apud Indos.

Reliquiæ Sanctorum. Septimum, *Reliquiæ Sanctorum*, & res aliæ ab Ecclesia benedictę; vt Agnus Dei, cerei sacri, panis & sal benedictum & similia. Horum exempla quotidie se offerunt.

33 *Signum Crucis.* Octauum, *Signum Crucis*. huius est vis magna contra omnes diaboli machinationes. Primò, Quia continet tacitam inuocationem Sanctissimę Trinitatis, per meritum passionis Christi. sicut enim voce, sic gestu Deum inuocare & mentem nostram exprimere possumus. Secundò, Quia continet totius doctrinæ Christianæ compendiariam professionem. significatur enim (præsertim adiuncta formula, *In nomine Patris*, &c. qua fieri solet) Primò, In Deo esse vnam essentiam, potentiam, maiestatem; & tres personas, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Deinde, Patrem esse principium, Filium procedere à Patre, Spiritum sanctum ab vtroque, & hunc esse amorem & vinculum vtriusque. Tertiò, Filium à Patre descendisse in vterum Virginis, hominem factum, & nos per mortem suam transtulisse à sinistris ad dexteram, à damnatione ad gloriam. hæc omnia Ecclesia, & fideles eius intendunt hoc signo insinuare & profiteri. Quartò, Quia crux est instrumentum, quo Christus diabolum vicit, & eius potentiam fregit; quod etiam ipsum Christum crucifixum refert & obijcit. Vnde crux triplici modo vim habet. Primò, In modum inuocationis. Secundò, Tamquam opus fidei & professio Religionis Christianæ. Tertiò, Ratione diuinæ virtutis ex ordinatione diuina assistentis: nam etiam in infidelibus vim habet, vt constat de Iuliano apostata ex historijs ecclesiast. & de quodam Iudæo ex lib.3. dialog. S. Gregorij cap.7. His addi potest quartus, scilicet, quatenus diabolo ingerit memoriam probri & ignominiæ, quam per crucem accepit, & timorem virtutis Christi. Hęc sufficiunt ad hoc signum contra hæreticos defendendum. Simili modo reliquæ cærimoniæ ecclesiasticæ defendi possunt. *Cærimoniæ Ecclesiæ.* nihil enim sunt aliud quàm professiones tacitæ veritatum fidei; & sacræ precationes: excitant etiam animum ad maiorem reuerentiam, & recreant sua varietate & pulchritudine. De efficacia crucis aduersus dęmones extant infinita exempla. vide Chrysostomum homil. 8. in epist. ad Coloss. Lactant. lib.4. cap.27. Cyprianum, vel quicumque est auctor, sermone de passione Domini, vitam D. Bernardi lib.2. cap.2. & 3. & nostrum Gretzerum, de cruce.

Nonum, *Inuocatio nominis* IESV, *B. Virginis*, Angeli custodis, & etiam aliorum Sanctorum. exempla plurima extant apud auctores. 34 *Inuocatio nominis IESV.*

Decimum, *Oratio*, præsertim coniuncta ieiunio. *Oratio.* Hæc valent etiam ad pessimum quoddam genus dæmoniorum expellendū, vt patet Matth.17. Vide Gregorium lib.3. dial. cap.33. & Palladium l.2. hist. c.28. Qui plura supradictorum exempla desiderat, consulat Delrio lib.6. cap.2.

Moralia remedia voco, quæ pertinent ad pactum cum dæmone dissoluendum, quando ex pacto nocet: quod fit amouendo signa magica, ad quorum pręsentiam nocumentum irrogat; de quo dubitatione sequenti.

DVBITATIO II.

Vtrùm liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorum, & alia signa malefica, posita à maleficis, eo fine vt diabolus desinat nocere.

HÆc quæstio ante complures annos ad me è longinquo missa fuit, multis argumentis pro parte negante (quam viri quidam docti & pij tenere dicebantur) instructa: quam deinde tractaui in materia de matrimonio, cap. de impedimento maleficij. verùm quia propria est huius loci, quę ibi dicta, huc transferenda, bonâ illorum, qui aliter sentiunt, veniâ, putaui: solius enim veritatis 35

& proximi iuuandi amore hæc à me tractantur: & eos qui secùs sentiunt non damno, sed pietatis, doctrinæ & dignitatis causa veneror. Fundamentum partis negantis præcipuum est; quòd tollere illa signa vt diabolus nocere desinat, videatur quædam implicita illius inuocatio, vel pactionis implendæ monitio. Sed

Signa magica non posse tolli maleficio. Angeli & Aureoli sententia.

Dico Primò, Nullo modo fas esse aliquo maleficio signa magica tollere, quamuis ad id paratum sese maleficus offerret. est certa, & communis DD. sententia, excepto Angelo v. Superstitio, §. 13. & Petro Aureolo, quem Angelus adducit. hi enim etsi cócedant non esse licitum facere incantationes, licitum tamen putant, alterius, qui ad id paratus sit, incátatione & maleficio vti, vt à nobis vel alijs noxam maleficij tollamus. Confirmatur hæc senteńtia, quia licitum est petere ad vsuram ab vsurario parato dare; & exigere iusiurandum ab eo, qui paratus est per falsos deos iurare: vt suprà ostensum. Sed horum sententia refutatur ab omnibus tamquam error. vide Caietanum tomo 2. opusc. 12. Silu. v. Maleficium qu. 8. & Castro l. 1. de iusta hæreticorum punit. ca. 15. Ratio est, quia illa malefici operatio est intrinsecè mala, cùm sit vsus artis magicæ, & tacita vel expressa dæmonis inuocatio ad aliquem effectum obtinendum: ac proinde nullo modo benè fieri potest: ergo nec petere, nec consentire potes vt fiat; iuxta illud ad Rom. 1. *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Secùs est cùm petitur iuramentum ab eo, qui putatur per falsos deos iuraturus, aut mutuum ab eo, qui solet exigere vsuras: nam id, quod hîc petitur, malum non est, & benè fieri potest, si velit is à quo petitur.

Posse amoueri industria naturali.

36 Dico Secundò, Ius tamen est cuique, tollere & destruere illa signa absque maleficio, vbi inuenta fuerint. Est communis sententia Doctorum, qui hanc doctrinam attingunt. Inter quos Henricus à Gandauo quodl. 5. q. 33. Scotus in 4. dist. 34. vbi dicit, *ridiculum esse quærere an liceat tollere maleficium intentione curandi maleficiatum: non enim*, inquit, *solùm licet, sed etiam est meritorium destruere opera diaboli.* Idem docet Gabriel ijsdem ferè verbis in 2. d. 8. q. 2. a. 4. dub. 2. Caiet. tom. 2. opusc. 12. *Duobus modis*, inquit, *contingit maleficium à maleficis solui. Primò, Per simplicem dissolutionem seu destructionem maleficij prius facti, puta dissoluendo ligaturam capillorum, cum annulo ligneo*, &c. *& hoc absque dubio licitum est, nec est opus malefici vt maleficus est, sed hominis scientis impedimentum boni proximi sui: quia hîc nulla euenit dæmonum inuocatio, sed sola dissolutio signi; quo durante diabolus statuerat malum alterius continuare. Secundò, Per inuocationem dæmonum, seu aliud maleficium: & hoc absque dubio peccatum est mortale.* hæc ille. Idem docet Silu. v. Maleficium, n. 2. Castro l. 1. de iusta hæret. punit. c. 15. valdè fusè. Dominicus Sotus d. 34. q. vni. art. 3. *Potest quisque conuenire maleficum & rogare, & pecuniâ ab illo extorquere, vt illas ligaturas, quas habet sepultas, aut suspensas, aut alicubi asseruatas, inde dimoueat; quia illud maleficum facere virtus est*, &c. Ioseph. Angles in florib. q. 6. de maleficiatis. Nauar. c. 11. n. 29. Petrus Binsfeldius in tit. de malef. & mathem. qu. 5. & alij. Hi omnes docent hanc sententiam vt indubitatam. incredibile autem est omnes decipi; præsertim cùm non agatur de positiuo aliquo dogmate, cuius ratio sola Dei sit voluntas, sed de veritate naturali ad moralem philosophiam, vbi ingenij acumen maximè valet, pertinente.

Probatur ratione.

Probatur ratione. Primò, Si esset illicitū amouere huiusmodi signa vt diabolus nocumentum desinat, id esset quòd ille actus amouendi censeretur esse tacita quædam dæmonis inuocatio: sed id verum non est: ergo non est illicitum amouere. 37
Maior est euidens, & conceditur ab auctoribus diuersæ sententiæ; nulla enim potest alia vel in speciem causa fingi; sepono enim scandalū, quod vbique vitandum est. Minor probatur, quia amotio illa signorum neque ex natura rei est inuocatio dæmonis, vt per se patet; neque ex intentione amouentis: non enim intendit dæmonem inuocare, sed inuocationem per magum illo signo factam impedire, & dissoluere. neque ex pacto aliquo antecedēte; quia qui amouet signum, non est pactus cum dæmone vt ad amotionem signi desinat nocere. Nec refert, quòd fortè magus id pactus sit; quia qui amouet signum, non intendit ex pacto ipsius magi operari, aut dæmonem inducere vt pactum cum mago initum seruet; sed solùm intendit pactum nocendi rescindere; quod licitè & meritoriè potest. Confirmatur à simili; si quis cum hoste esset pactus vt dato certo signo (v. g. suspenso funiculo coccineo, sicut fecit Raab, Iosue 2.) accurrat, & mœnia conscendat, vel ignem vrbi inijciat, & ego tale pactum scirem, possem illud signum tollere, nec vllo modo censerer consentire illorum pactis; sed potiùs illa odisse & destruere: ergo similiter, si sciam inter magum & dæmonem esse pactum vt dato certo signo (v. g. posito capillorum glomo sub limine) noceat, potero illum glomum tollere, vt euersa pacti conditione, non noceat: neque censebor vllo modo in illud pactum consentire: cur enim hîc potiùs quàm ibi consentire videar?

Secundò Probatur, Si quis verbis alliceret dæmonem vt mihi vel alteri noceat, possem omni ope impedire; similiter si per scripturam vel characteres: cur non etiam possum impedire si alijs signis illum accersat? quid enim interest, verbisne, an scriptis, an alijs quibusuis signis dæmonem allicias ad nocendum? possum igitur illa signa remouere & destruere vt dæmon desinat allici; & consequenter vt desinat nocere.

Tertiò, Qui habet pactum cum sicario, vt posito certo signo ad fenestram vel ostium Petri, ipsi vel rebus eius noxam inferat, tenetur signum, quod ad hunc finem ibi posuit, tollere, si aliter nocumentum impedire non potest; similiter & quiuis alius, qui illud nouit: ergo etiam qui tale pactum habet cum diabolo, & quicumque nouit signum pacti, tenetur illud tollere, vt damnum impediatur.

Sed contrà obijciuntur multa argumenta. 38

Primum: Est certum demoniorum genus, quod non eijcitur nisi in oratione & ieiunio, vt Dominus Matth. 17. ait: ergo si hoc genus ingressum esset per maleficium, non liceret eius egressum procurare per signi ablationem.

Respondeo Primò, Si hoc argumentum aliquid concludit, etiam conuincit non licere exorcismis agere in hoc casu. Secundò, Quomodo potest nobis constare an sit ex illo genere? fortasse enim est ex alio, ac proinde nihil vetat quin possim tentare per signorum amotionem. Tertiò, Dominus

minus agit de dęmonum eiectione, qui hominem possident, quos non legimus eijci per amotionem signorum, sicut neque permittuntur ingredi opera magorum, nisi fortè rarissimè, & interueniente nocumento, quod dæmon magicis signis illectus infert.

Secundum argumentum: Hieronymus in vita S. Hilarionis refert, cùm quædam puella per incantationes à dæmone obsessa adducta esset ad Hilarionem, ***noluisse virum sanctum, antequam purgaret virginem vel adolescentem, signa iubere perquiri; ne aut solitis incantationibus recessisse dæmon videretur, aut ipse sermoni eius accommodasse fidem***: ergo perquirere & tollere signa vt nocumentum cesset; ad incantationem pertinet.

Respondeo Primò, Hieronymum non dicere *ne solitis incantationibus recederet*, sed *recessisse videretur*, scilicet, vulgo spectanti, cui meritò id visum fuisset, si vir tantus ad hoc auxilium confugisset, maximè cùm dęmon hoc consilium suggessisset, indicato signorum loco, & dixisset se illis ligatum teneri, neque posse egredi illis nō sublatis.

Secundò, Hieron. disiunctiuè dicit, *ne aut solitis incantationibus recessisse videretur, aut ipse sermoni dæmonis accommodasse fidem*: verebatur enim Hilarion, ne si signa queri iussisset; alterum horum sequeretur. Adde, prorsus indignum fuisse tanto viro signa illa iubere inquiri, quasi absque illis non posset expellere, qui excellenti miraculorum dono prædictus erat.

39 Tertium argumentum: Qui signum tollit vt cesset noxa, miscet se pacto, quod malefico cum dæmone intercessit; quod est huiusmodi, vt signo posito dæmon nocere incipiat, ablato desinat.

Non miscet se pacto magico.

Respondeo Primò, Plerumque solùm est vnum pactum, scilicet vt posito tali signo noceat. quando enim diabolus aliquo signo debet allici vt faciat aliquid extraordinarium, non est opus nouo pacto vt desinat facere; sed satis est vt desinat allici; quod fit sublato signo. hinc enim sequitur vt desinat operari, eò quòd vis prioris pacti ex quo ad operandum est inductus, fit elisa. Secundò, Etsi fortè tale pactum esset inter magum & dęmonem, is tamen, qui signum tollit, id ignorat, & potest existimare tale pactum non esse; sicq; signum illud tamquam dæmonis illecebram submouere. Tertiò, Quamuis sciret esse tale pactum, non tamē idcircò se huic misceret, aut ei vllo modo consentiret: quia amotione signi non intendit dæmonem inducere ad pactum seruandum, neque vtitur amotione ligaturæ veluti signo alterius pacti; sed solùm intendit destruere signum prioris pacti, quo dęmon ad nocendum alliciebatur: hęc enim multùm distinguuntur: aliud enim est amouere signum ea mente vt moneas dæmonem vt seruet pactum, & ex fide data desinat nocere, aliud amouere vt destruas dęmonis quasi realem inuocationem, & pactum cum mago initum, vt per se patet. quando enim aliquod signum ex natura sua non est ordinatum ad aliquid significandū, facilè per intentionem aliò referri potest; vt patet in adoratione Naaman Syri, 4. Regum 5. qui adorante Rege in templo Remmon, simul flectebat genua ante idolum, vt Regi sibi innitenti se aptaret. quæ actio etsi videbatur esse idololatria, tamen reuerà non erat; quia non intentione adorandi idoli, sed sustentandi domini fiebat. Multò apertiùs id cernitur in proposito: cùm enim amotio signorum, facta eo fine vt cesset dæmonis noxa, non sit inuocatio dæmonis ex natura rei; sed potiùs euersio prioris pacti; neque etiam ex intentione amouentis, vt quæ illi prorsus sit contraria; nullo modo censeri potest illicita.

Quartum argumentum: Qui signum tollit spe nocumenti cessaturi, hunc effectum non expectat à causa naturali, neque ab humana voluntate, neque per miraculum à volūtate Dei: ergo expectat à diabolo: ac proinde est opus superstitiosum; nam perinde est ac si diabolo dicat, Pactus es amoto signo te cessaturum; ecce amoueo signum, præsta quod promisisti. 40

Effectus priuatiuus potest à dæmone expectari.

Respondeo, Effectus, qui hîc expectatur, non est aliqua actio positiua dæmonis, sed cessatio seu priuatio actionis, quem effectum licet à dæmone expectare: multa enim quotidie facimus vt diabolus aliquid non faciat, vel cesset facere, non solùm coactus diuina potestate, sed etiam quasi offensus & abhorrens; vt dum gestamus agnos Dei, & reliquias, dum vtimur aqua benedicta, dum benedicimus domos & templa: cur non etiam possimus destruere signa magica, vt desinat nocere, tamquā non amplius ad nocendum allectus? Itaque non quouis modo illicitū est expectare effectum priuatiuum à dæmone, sed expectare illum ex fide data & accepta; seu ex vi alicuius pacti cum dæmone initi; quod hîc non fit: non enim expectatur ex vi pacti, sed ex euersione pacti seu inuocationis: est enim effectus priuatiuus, qui sufficienter ex hoc sequitur, quòd non ampliùs per signum prouocetur, seu quòd prius pactum destruatur.

Vnde qui sic expectat cessationem à diabolo, non perinde facit ac si dicat, Præsta quod promisisti: sed potiùs perinde facit ac si dicat, Pactum tuum cum mago rescindo, signa tua, quæ instituisti ad nocendum, destruo; non est ergo quòd noceas ampliùs.

Quintum argumentum: Diabolus numquam cessat sponte à nocumento corporali, nisi vt grauiùs noceat in anima: beneficia enim illius nocentiora sunt omnibus vulneribus, vt testatur D. Leo serm. 19. de passione: ergo per cessationem nocumenti, quæ fit amoto signo, grauius damnum infert vel amouenti, vel maleficiato, vel vtrique. 41

Respondeo negando consequentiam; etsi enim diabolus id fortè intendat, non tamen semper assequitur quod intendit, præsertim cùm in nostra sit potestate per Dei gratiam ne in animo noceat. Neque verum est expectari cessationem tamquam beneficium eius; nisi quis dicat eum, qui amouet signum proditionis vrbis, expectare cessationem proditionis tamquam beneficium proditorum.

Sextum argumentum: Diabolus non est alligatus signis; potest enim nocere sine signis, & desinere nocere etiam positis signis, & non desinere sublatis signis: ergo frustrà tolluntur signa; nisi intercedat pactum, vt illis sublatis desinat nocere. 42

An possit nocere sine signis.

Resp. Primò, negando consequentiam: tolluntur enim signa vt euertatur pactum magicum & tacita dæmonis inuocatio, vt dictum est. Quòd autem diabolus possit continuare vel non continuare nocumentum, parum refert, modò constet semper vel ferè semper desinere nocumentum sublato signo.

Secundò, Sępè diabolus non potest nocere cor-

poraliter, niſi humana malitia ei cooperetur: ita enim ligata eſt eius poteſtas, vt nihil ferè ſolus poſſit in hominis corpus vel bona externa, vt patet ex hiſtoria Iob; niſi Deo id ei ſpecialiter permittente: quia tanta eſt eius malitia vt nihil prætermitteret mali, quod poſſet inferre; humana tamen poteſtas non ſic ligata eſt (quia homo homini reſiſtere poteſt) quæ dum dæmoni cooperatur, plura ei Deus permittit, quàm ſoli. Vnde Franciſcus Victoria relect. de arte mag. ſub finem, *Mirum*, inquit, *eſt & myſterium, quòd cùm dæmones per ſe nocere non permittantur; tamen non adeo impediuntur nocere per homines; vt magos, lamias, & alias maleficas*: quod etiam ceteri Doctores tradunt. Quare falſum eſt dæmonem ordinariè poſſe nocere ſine ſignis magicis, ſicut poteſt cum illis; vel poſſe continuare noxam ſublatis ſignis, ſicut poteſt poſitis ſignis. Hinc fit vt non fruſtrà tollantur; nam illi fortaſſe permiſſum non eſt ſublato ſigno nocere. Neque hinc ſequitur, Deum habere aliquod pactum cum dæmone: ſicut ſi Rex non impediat hoſtem in ijs, quæ facit cooperantibus ſubditis, non inde ſequitur Regem habere pactum cum ſuo hoſte.

43 Septimum argumentum: Si licet ſigna malefica amouere, vel ad eam rem malefici opem implorare: ergo qui maleficium patitur, tenetur id procurare, ſi aliud remedium non occurrat.

An teneatur procurare amotionem

Reſpondeo poſſe contingere vt tenear ſignum amouere, ſi ſciam, & commodè poſſim: maximè autem ad id tenetur maleficus, qui poſuit: nec video quomodo de hoc dubitari poſſit. neque refert quòd DD. hoc expreſsè non doceant; ſatis eſt id ex eorum doctrina ſequi. ſicut enim maleficus, qui diabolum inuocat verbis vel ſcriptis vt noceat cuipiam, tenetur ceſſare ab iſta inuocatione, non ſolùm quia ſuperſtitioſa, ſed etiam quia noxia; ita quoque tenetur ſigna poſita, quibus allicitur ad nocendum, tollere, ſi aliter nocumentum impediri nequit. Et confirmatur, quia ſicut is, qui poſuit puluerem tormentarium certo loco, vbi damnum illaturus eſt, tenetur illum tollere, ſi aliter damnum nequit auertere: ita qui ſignum poſuit, ex quo nocumentum ſequitur, illud amouere debet. quid enim refert quòd puluis vi naturali ſit nociturus, ſignum vi morali, ſeu vi pacti; quando æquè certò & efficaciter nocúmentum ſequitur? Sanè perinde ſe habet illud ſignum ac ſi vis diabolica illi eſſet alligata. vnde tamquam res nocentiſſima eſt tollendum.

44 Octauum argumentum: Si licet ſigna amouere: ergo rectè faciunt qui maleficis ad quæſtiones vocatis abradunt omnes pilos corporis, ne quo maleficij ſigno corpori adhæreſcente, reddantur inſenſibiles, & ita non poſſint cogi ad confeſſionem: atqui hoc eſt ſuperſtitioſum. Confirmatur ex Victoria relectione de magia, nu. 16. vbi dicit, *ſi ad expulſionem dæmonum radunt pilos aut capillos aut aliquid huiuſmodi, eſt magia manifeſta*.

Abradere pilos maleficarum.

Reſpondeo, Si id faciant ne ſub capillis aliquod tale ſignum occultatum lateat, non ſunt damnandi ſuperſtitionis. Vide Damhouderium. An ſatis decorè faciant, non diſputo.

Quod Franciſcus Victor. ait, ad propoſitum non facit: loquitur enim de expulſione dæmonũ è corporibus hominum, per gratiam gratis datam, qualem habent viri ſancti, ad quam expulſionem nihil facit raſura pilorum. non enim pili ſunt ſignum maleficum, ibi poſitum à mago; ac proinde non ſunt amouendi vt pactum aliquod magicum ceſſet.

Argumentum nonum. 33. quæſt. 1. cap. 4. Si per ſorciarios. Hincmarus Remenſis enumerat remedia contra maleficium concubitus coniugalis, nec meminit huius remedij, nec alij Patres meminerunt.

Reſp. Primò, Non eſt neceſſe huius remedij mentionem facere, quia vulgò ſatis notum ſemper fuit, nec decuit eos niſi remedia Eccleſiaſtica & diuina proponere. Secundò, Si illicitum putabant hoc remedium, non ſolùm debebant eius nullam facere mentionem, ſed etiam expreſsè prohibere; cùm ſcirent eſſe vulgare; quod nobis argumento eſt eos non improbaſſe. Adde, eos loqui in caſibus, in quibus humana auxilia non ſuppetunt: plerumque enim ignorantur ſigna & eorum loca, niſi à magis indicentur. Vnde niſi remedia eccleſiaſtica & diuina proſint, cenſent impedimentum maleficij eſſe perpetuum, iubentque eos ſeparari: quod tamen non facerent, ſi ſigna malefica cognita eſſent, & illis ſublatis maleficium poſſet ſolui. Communis enim Doctorum ſententia eſt, impedimentum non cenſeri perpetuum, quando ope humana ſine nouo maleficio tolli poteſt.

Dico Secundò, Non ſolùm fas eſt tollere ſigna 35
magica, ſed etiam, per ſe loquendo, ponere alia, quibus poſitis expirat vel deſtruitur pactũ prius, & diabolus deſinit nocere: vel certè priora ſigna vim ſuam amittunt. Colligitur ex ijſdem DD. & Probatur Primò, Quia licitum eſt aliquid facere, quo poſito finitur prauum pactum, & diabolus deſinit nocere: hoc enim non eſt ſignum pacti noui, ſed euerſio vel impedimentum antiqui. Nec refert vtrùm hoc proueniat ex eo quòd diabolus tali ſigno offendatur, an quòd ipſemet ſtatuerit vt tali re interueniente pactum non conſtet, ſi non fiat modo deprecatorio, aut affectu aliquo beneuolentiæ. Exempla ſint; ſi venefica te tangat, inficeris; ſi tamen illam mox repercutias, impeditur noxa; vel quia diabolus ſtatuit tunc non nocere; vel quia ſignum veneficæ non eſt tale, quale ipſe requirit. Item cùm à ſaga quis eſt infectus, dicitur ceſſare nocumentum, vel reddi inefficax, ſi infectus det illi panem & ſalem, vel ab illa panem accipiat; fortaſſe propter Euchariſtiæ myſterium. Nec refert quòd diabolus ipſe fortè hoc ſtatuerit; quia ſolùm ſtatuit his poſitis non nocere, & vt pactum præcedens expiret: atqui licitum eſt aliquid facere quod per ſe indifferens eſt, vt diaboli pactum expiret, & nocumentum ceſſet: hoc enim non eſt ſignum amicitiæ; quia etiam erga inimicum poteſt quis talibus ſignis vti abſque vlla ſpecie beneuolentiæ.

Dices, Hîc expectatur effectus à dæmone.

Reſp. Non expectatur vllus effectus poſitiuus, ſed ſolùm ceſſatio à malo, qualis effectus expectari poteſt, modò non ex amicitia. Secũdò, Licitum eſt tollere ſigna vt deſinat pactum & nocumentũ: ergo licitum eſt apponere alia ſigna ad eumdem finem. Tertiò, Licitum eſt petere verbo à diabolo vt deſinat nocere, modò id non petatur deprecando, aut ex amicitia aliqua, ſed indignando: ergo idem licitum eſt petere ſigno. Secùs eſt ſi petas vt aliquid agat; hoc enim eſt beneuolentiæ. Quartò, Si diabolus haberet tale pactum cum mago, vt poſito tali ſigno noceat donec ponatur ſignum

aliud

aliud contrarium, & non esset aliud remedium ad desinendum nocumentum, posset magus illud alterum signum adhibere; sicut enim posset diabolo dicere, Cessa; ita potest idipsum signo aliquo exprimere.

46 Hæc tamen omnia intelligenda sunt de pura cessatione; non autem de aliqua actione positiua, aut fauore eliciendo à diabolo. vnde si putaretur nocumentum per actionem positiuam eiusdem vel alterius dæmonis desinendum, non liceret: similiter si res sit dubia. non enim licitum est vti remedio superstitioso, aut de quo dubiũ est an contineat tacitam dęmonis inuocationem: hoc enim est se exponere manifesto periculo superstitionis; nisi fortè id fiat cum expressa voluntatis contrariæ protestatione. Pari modo fas non est à mago petere vt maleficiũ dissoluat, si dubitas an absque nouo maleficio id possit: quia id de quo dubium est an sine peccato fieri possit, sicut absolutè non est faciendum, ita nec absolutè ab alio petendum vt faciat. secùs quando constat sine peccato fieri posse: & causa iusta petendi subest, vt suprà ca. 42. dub. 10. dictum est. Nec refert etiamsi putem iniquo modo id facturum: id enim eius malitiæ imputandum, non meę petitioni, cùm petam id quod licito modo facere potest; sicut cùm exigo iuramentum ab eo, quem per falsos Deos vel pseudoprophetam Mahumetum iuraturum scio, non mihi imputatur illud sacrilegium; vt loco citato ostensum. Hinc patet non peccasse militem, qui equum suum misit curandum ad hippiatrum à quo naturaliter curari poterat; quamuis multùm formidaret id eum superstitiosè præstiturum, sicut & fecit. Si tamen miles pręsens fuisset, & vidisset illum signa superstitiosa parantem adhibere, non potuisset permittere: quia permittere vt circa te, vel rem tuam, te præsente magica medicatio fiat, est in illam consentire; quia sine tuo consensu nemo tibi vel rebus tuis in tuo conspectu medicamina applicare potest: imò est moraliter illis vti, & applicare. Medicus enim se habet instar instrumenti respectu eius qui eum adhibet qui per illum curare dicitur. Vnde propriè dicimus nos vti opera medicorum. *Si iniquo modo facturus sit.*

CAPVT XLV.

De Irreligiositate. *Habet 5. Dubitationes.*

EXpositis vitijs religioni oppositis per excessum; proximum est vt dicamus de ijs, quæ eidem opponuntur per defectum, quæ nomine *Irreligiositatis* comprehenduntur, & à D. Thoma quatuor numerantur; vt dictum est c. 43. in principio: *Tentatio Dei*, *Sacrilegium*, *Periurium*, *Simonia*. His adde *Blasphemiam* & *Infidelitatem*, id est, voti violationem. Etsi enim *blasphemia* à D. Thoma 2. 2. qu. 13. statuatur vitium confessioni fidei oppositum, tamen etiam opponitur religioni per defectum cultus, vel potiùs contemptum: sicut conuitium & contumelia in hominem opponitur obseruantiæ. Vnde propriè ad irreligiositatem pertinet. similiter *infidelitas*, quatenus hoc nomine significatur voti violatio. Alia enim deformitas est in eo quòd fides Deo data violetur & promissum non pręstetur; alia in rei sacræ Deoque consecratæ indigna contrectatione. Vnde videtur species à sacrilegio distincta, quamuis sacrilegium quoddam interdum sit coniunctum, vt infrà n. 11. dicetur. De *Periurio*, *Infidelitate*, & *Simonia* suprà satis dictum est. Itaque superest *Tentatio*, *Sacrilegium* & *Blasphemia*; de quibus hoc capite nobis est tractandum.

DVBITATIO I.

Quid sit tentatio Dei, & quale peccatum.

D. Thomas q. 97.

1 TENTATIO generatim est dictum vel factum ad capiendum de aliquo experimentum, vt sciatur qualis sit potentiâ, scientiâ, bonitate, voluntate, &c. vt cùm quis examinatur in aliqua scientia, vel cùm fit alicui contumelia, vt videatur quid facturus sit. neque tantùm dicitur quis tentare dum id facit vt ipse sciat, sed etiam quando aliorum causâ: quo modo Deus dicitur tentasse Abraham, Iob, Tobiam, & alios sanctos, vt mundo illorum virtutem manifestam faceret, & in exemplum proponeret. Aliquãdo *tentare* idem est quod ad malum incitare: inde enim capitur experimentum virtutis vel vitiositatis hominis: quomodo diabolus & concupiscentia dicitur hominem tentare, & Deus dicitur *intentator malorum*, *ἀπείραστος κακῶν* & *neminem tentare*, Iacobi 1. In proposito, *Tentatio Dei* est quando quis absque iusta causa aliquid dicit, vel facit ad capiendum experimentum diuinæ potentię, sapientię, iustitiæ, misericordiæ, voluntatis, aut alterius attributi. Colligitur ex D. Thoma art. 1. & sequenti. *Tentatio.*

2 *Tentatio Dei.*

Dico *absque iusta causa*. quia si iustam causam habeat, non erit tẽtatio; vt si fiat ex diuino instinctu, vel habeat quis donum miraculorum, aut sanitatum: vel si honor Dei & Religionis defensio postulet opus ad quod tale experimentum sit necessarium. Voco autem *experimentum* diuinæ potentiæ, &c. omne extraordinarium opus vel auxilium Dei supra communem rerum ordinem præstitum, quo eius potentia, sapientia, iustitia quasi experiendo cognoscitur. Debet autem hoc à Deo peti vel expectari: alioquin nõ dicetur fieri ad capiendum experimentum. vnde non erit tentatio Dei; vt si quis se conijciat in ignem, vt se interficiat, non expectans vt à Deo conseruetur illæsus. Hic enim non committit hoc peccatum, sed solùm sui homicidium. Consistit itaque huius vitij deformitas in illa irreuerentia, quę Deo fit, cùm absque iusta causa opus aliquod vel auxilium extraordinarium ab eo petitur vel expectatur. Vult enim Deus ordinem naturalem seruari, & causas naturales iam institutas adhiberi quantum fieri potest, neque absque necessitate statuit hunc ordinẽ prætermittere, nisi cùm ipsi ob causas occultas *Malitia huius vitij in quo sita.*

aliter visum fuerit. Itaque cùm nulla est necessitas, & nullum nobis suppetit indicium istius voluntatis, irreuerenter agimus extraordinariam opem ab eo petendo, vel expectando. Nimia est illa familiaritas, & veluti cum socio, non considerans illius maiestatem & nostram indignitatem, neque sese intra suum modum continens, & veluti dedignans modis ordinarijs vti. Sicut
Reuerentia Dei. enim reuerentia Dei in eo sita est, quòd considerata illius maiestate, & nostra vilitate, non audemus nos liberè & soluto curis animo rebus diuinis ingerere, diuina scrutari, cum Deo agere, ab eo quidlibet petere; sed semper metuimus & circumspicimus ne liberiùs, solutiùs, audaciùs quàm conueniat nostræ humilitati & illius celsitudini cum eo agamus: ita irreuerentia nascitur ex defectu illius considerationis, & consistit in quadam audacia & libertate tractandi diuina, vel agendi cum Deo, & quidlibet ab eo petendi, nulla habita ratione illius maiestatis, & propriæ vilitatis. Vnde patet hoc vitium esse contra reuerentiam diuinam, quatenus illi reuerentiæ aduersatur petitio auxilij extraordinarij absque necessitate.

3 *Fit dupliciter: expressè, implicitè* Potest autem hęc tentatio fieri dupliciter, Primò expressè, quando directa intentione talis experimenti capiendi aliquid agitur; vt si petas miraculum, vt tu vel alius sciat Dei in aliquo negotio voluntatem; si salias in puteum, vt experiaris an Deus te sinet lædi, quomodo fecit quidam Monachus apud Cassianum collat. 2. Abbatis Moysis c. 5. Si petas miraculum vt scias vtrùm Deus possit facere. quę tentatio eò grauior est, quòd coniunctam habeat infidelitatem, & ex ea procedat.

Secundò interpretatiuè, quando non intendis tale experimentum sciendi causâ, facis tamen aliquid ob alium finem, quod ex se auxilium Dei extraordinarium requirit, illudque temerè à Deo expectas & expetis. vt si quis vellet abstinere cibo & potu tota Quadragesima, vt Christum imitetur, persuasus Deum vires prębiturum; nisi diuino instinctu id in animum inducat, vt Simeon Stylites. si alicui alteri periculo sine necessitate se committat, à quo sine extraordinaria ope Dei non possit eripi, eamque opem à Deo temerè expectet. Huc pertinent purgationes vulgares, quæ fieri solent ferro candenti, vel aqua feruente, in quibus expectabatur incolumitas ab ope diuina extraordinario modo præstanda. quæ reprobantur à Iure cap. Omnibus. & c. Consuluisti. 2. q. 4. Item purgationes quę duello, in quo expectabatur vt Deus tueretur partem innocentem. quod damnatur cap. Monomachiam. ibidem. & c. 1. & 2. de purgatione vulgari, & à Concil. Trident. sess. 25. cap. 19. de reformatione.

4 *Quale peccatum.* Porrò hæc tentatio Dei, peccatum est; mortiferum quidem, Primò, Quando prouenit ex crassa ignorantia, vel dubitatione earum rerum, quas homo scire debet; vt potentiæ, sapientiæ, misericordiæ, iustitię, prouidentię, aut alicuius articuli fidei. Secundò, Quando coniunctum est cum aperto vitę periculo, aut grauis læsionis; vt si te ex turri des pręcipitē, putans Deum te excepturum, quod prohibitum est Deuter. 6. vt constat ex c. 4. Matthæi. Item si in graui morbo remedia naturalia spernas, temeraria persuasione expectans à Deo sanitatem supernaturali modo. Est autem in huiusmodi peccatis duplex malitia; nimirum propria huius vitij, quę in eo sita est, quòd homo non satis reuerenter agat cum Deo petendo vel expectando ab illo sine iusta causa opem extraordinariam, vt dictum est. quæ irreuerentia sæpè non est mortifera, sed venialis tantùm: & malitia alicuius alterius vitij, v. g. infidelitatis, vel læsionis aut occisionis sui, &c. pro ratione materiæ in qua versatur opus, aut finis qui intenditur, vel alterius circumstantiæ.

Nec obstat quòd Deus olim videatur sæpè purgationibus vulgaribus periculosissimis miraculo fauisse; vt ex multis historijs cōstat, quas commemorat noster Delrius l. 4. de magia cap. 4. quia id factum vel ob simplicitatē illius sæculi, cùm multi etiam Episcopi putarent in quibusdam euentis esse licitas; vnde etiam erant satis vsitatæ: vel quia innocentes suspecti ad eas cogebantur. interdum quoque euentus non respondebat.

Tertiò, Quando est periculum scandali; vt si quis publicè absq; necessitate offerat experimentum miraculosum ad confirmationem fidei; nisi fortè sentiret se dono miraculorum pręditum, vel peculiari instinctu Dei se ad hoc impelli.

Quartò, Si ex curiositate, vt videat res mirabiles, petat miracula: est enim magna in Deum irreuerentia; quia agit cum illo tamquam cum ludione, & fautore curiosorum. Veniale autem erit vel ratione ignorantiæ non crassę, aut inconsiderationis, vel ratione exiguitatis materiæ aut periculi. Vide Toletum lib. 4. c. 16. & Caietanum in Summa v. Tentatio.

Si iusta causa suppetit, non erit peccatum, nec 5
propriè tentatio Dei. Iusta causa est Primò, Diuina inspiratio. Sic Abraham Genesis 15. petijt à Deo signum, vnde sciret semen suum possessurum terram Chanaan, quam ei Dominus promittebat: & Gedeon, Iudicum 6. petijt bis signum in area & vellere, vnde cognosceret an reuerà Deus per ipsum vellet populum liberare, sicut Angelus dixerat. eodem pertinet illud Isaiæ 7. vbi Dominus videtur præcipere Achaz vt signum petat: *Pete*, inquit, *tibi signum*, (scilicet futurę liberationis) *à Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum suprà*. Quamuis dici possit Dominum non præcepisse, sed obtulisse. peccauit autem Achaz recusando petere, quia ex infidelitate noluit. Secundò, Necessitas; vt si infidelis, cui alia ratio cognoscendæ veritatis non occurrit, bona mente petat miraculum, vt sciat vtrùm hæc doctrina sit à Deo. Sic Epiphanius hæresi 30. narrat Christum apparuisse cuidam Iudæo, & præcepisse vt peteret miraculum; & sic crederet. *Si iusta causa subsit, non est propriè tentatio Dei.*

DVBITATIO II.

Quid sit sacrilegium.

D. Thomas qu. 99.

SAcrilegium dicitur à *sacris legendis*, id est sufurandis: græcè, ἱεροσυλία, quod idem valet, ac συλᾶν τὰ ἱερὰ, quod est prædari vel violare sacra: vtrumque enim συλᾶν seu συλεῖν denotat: accipitur interdum generatim, vt etiam contineat impios cultus. Sic sacrificia idolorum vocantur ab Augustino & alijs Patribus sacrilega sacra; & pacta cum dæmonibus, sacrilega pacta. Pro- 6 *Sacrilegiū unde dicatur.*

priè

prie tamen accipitur *pro violatione rei sacræ*, siue pro iniuria & irreuerentia quæ fit Deo indigna tractatione rei sacræ. Multis enim modis Deo iniuria irrogari potest, blasphemia, idololatria, magia, varijs superstitionibus, periurio, & indigna rerum sacrarum tractatione: sed ea sola quæ postremo modo fit, propriè *sacrilegium* dicitur. *Res sacra* vocatur, quæ ad cultum Dei peculiari modo dedicata est, siue sit persona aliqua, vt sacerdos, siue res alia, vt templum, altare, calix. Hęc dicitur *violari*, quando indignè seu contra reuerentiam Deo in rebus ipsi dicatis debitam tractatur. Hinc

Quid sit.

Violatio.

7 patet *sacrilegium* distingui à *periurio* & *tentatione*, quòd his ipsi Deo immediatè & in se iniuria irrogetur: *sacrilegio* verò in rebus ipsi dicatis. A *simonia* verò iuxta Caietanum distinguitur, sicut furtum vel rapina ab emptione rei alienæ à latrone. sicut enim furtum & rapina sonant commutationem inuoluntariam, emptio à latrone voluntariam; ita sacrilegium dicit circa rem sacram commutationem inuoluntariam: agitur enim inter Deum & hominem, & res Deo sacra contra ipsius voluntatem malè ab homine tractatur. simonia verò agitur inter duos homines, & fit consentiente parte.

Discrimen eius à ceteris.

8 Sed hoc discrimen benè probat in simonia aliquid amplius includi, quàm in ratione sacrilegij; tamen non conuincit in illa non contineri malitiam sacrilegij: nam qui vendit rem sacram, indignè eam tractat & violat eius sanctitatem contra voluntatem Dei, qui est illius dominus; ac proinde sacrilegium committit. Confirmatur, quia huiusmodi contractus est contra reuerentiam Deo in rebus sacris debitam, nec minùs cedit in ipsius iniuriam & contemptũ, quàm violatio loci sacri.

Simonia videtur species sacrilegij.

Nec refert quòd id fiat consentiente parte; inde enim benè sequitur non fieri parti iniuriam; non tamen tollit iniuriam quæ fit Deo, sed potiùs auget. quia etiam ipsa sanctitatem rerum illarum, emendo violat, & contra reuerentiam Deo in rebus illis debitam agit. Itaque simonia videtur species quædam sacrilegij: consistit enim in eo, quòd speciali modo, nempe emendo & vendendo, res sacra violetur. Confirmatur ex Gregorio, cap.1. Audiuimus 1.quæst.3. *A sacrilegio hoc facinus non dispar dixerim, cùm id, quod gratis fieri debuit, sub pecuniæ pactione causatur.* Vbi Glossa, *Dicitur hic quòd sacrilegium & simoniam committunt qui Ecclesias vel ecclesiastica beneficia per pecuniam acquirunt vel concedunt.*

DVBITATIO III.

Quomodo species sacrilegij sint distinguendæ.

D. Thomas art. 3.

9 Respondetur Esse distinguendas secundùm diuersitatem rerum sacrarũ, seu iuxta diuersam rationem sanctitatis, quę in rebus sacris reperitur. Ita D. Thomas ar.3. tantò enim, ceteris paribus, sacrilegium est grauius, quantò maiorem sanctitatem obtinet res ea, quæ violatur. Dico *ceteris paribus*; quia non tantùm consideranda est rei sanctitas, sed etiam conditio operis, quo violatur, vtrùm multum an parum illi sanctitati repugnet. maius enim peccatum est confringere imagines Sanctorum, quàm indeuotè accedere ad Eucharistiam.

Vnde sacrilegiorum distinctio.

Diuus Thomas ponit tria genera rerum sacrarum: tribuitur enim sanctitas *personis*, & *locis*, & *alijs rebus ad cultum Dei ordinatis*; & hoc modo statuit tres species sacrilegij. Primam, Qua violatur persona. Secundam, Qua locus. Tertiam, Qua res aliæ. Ad Primam speciem pertinet percussio Clerici, fornicatio ordine sacro initiati, Religiosi, & Religiosæ, & cuiuslibet votum castitatis habentis. Idem tenet Caietanus de violatione cuiuslibet voti personalis: hoc ipso enim quo aliquod opus virtutis Deo voues, teipsum illi dedicas & consecras, vt ei cultum exhibeas. itaque si omittas, violas tuam personam vt sacra est, iuxta Caietanum. 10

Tria genera rerum sacrarum.

Tres species sacrilegij.

1. Species.

Aduerte tamen, Præcipuam malitiam contra religionem in violatione votorum esse, non qua parte res Deo dicata indignè tractatur; (in qua indigna tractatione consistit sacrilegij ratio) sed qua parte non seruatur promissio Deo facta, & fides irrita redditur, vt Apostolus loquitur. Votum enim est promissio Deo facta, qua non tam sanctificatur aut sacra efficitur persona vouens, quàm res, quæ vouetur: atqui violatio promissionis per se non est sacrilegium, sed perfidia. Itaque perfidia in Deum est præcipua in huiusmodi peccatis: quæ potest accidere, etiamsi aliàs propriè nulla res sacra malè tractetur; vt fit quando per nudam omissionem rei votæ peccatur. Vnde peccatum contra votum, propriè & per se est perfidia in Deum, sicut peccatum contra iuramentum est periurium. 11

Præcipua malitia violationis voti in perfidia.

Est tamen etiam in omni violatione voti aliquo modo ratio sacrilegij, clariùs aut obscuriùs, perfectiùs vel minùs perfectè: qui enim vouet castitatem, corpus suum Deo consecrat, vt immune & purum maneat ab omni contaminatione libidinis: ex qua consecratione & dedicatione peculiarem sanctitatem contrahit; contra quam si agatur, erit propriè sacrilegium. hinc virgines Deo dicatæ dicuntur sponsæ Christi. In votis autem, quibus alios virtutum actus, vt paupertatem, obedientiam, orationem, peregrinationem, ieiunium, vouemus, non tam apertè cernitur hæc sanctificatio personæ. nihilominùs quia persona aliquo modo se dedicat cultui diuino, obligando se per votum ad cultum Deo tali opere exhibendum; videtur & ipsa quodammodò sacra fieri; & ita potest ibi sacrilegium aliquo modo locum habere, dum voluntariè contra illam sanctitatem agitur, vel omittitur id, quod ipsa postulabat: quamuis, vt verum fatear, parum propriè id sacrilegium dicatur. Aduerte tamen in huiusmodi, perfidiam & sacrilegium non esse duo peccata, sed vnum tantùm; quia alterum ex altero necessariò sequitur, soloque respectu distinguuntur. In votis realibus, res, quæ vouetur, sanctificari censetur. Vnde si hęc posteà ad profanum vsum applicetur, sacrilegium erit: nisi fortè illius fiat iusta redemptio. hoc tamen potiùs ad tertiam speciem pertinet.

Ad primam quoque sacrilegij speciem pertinet pertractio personarum ecclesiasticarum ad tribunal sæculare, exactio vectigalium ab ijsdem per 12

Principes sæculares, contra Canones; quia Ecclesia in reuerentiam status sacri voluit illas ab his esse immunes,& hac immunitate seruanda Deum in illis per sęculares honorari:quod meritò facere potuit,vt ostensum est suprà cap. 33. dubit. 3.

13 *2. Species.* Ad secundam speciem pertinent omnia, quæ fiunt contra sanctitatem loci sacri. Primò, Effractio vel incendium loci sacri, euersio altaris. Secundò, Effusio iniuriosa sanguinis, effusio seminis, excommunicati vel infidelis sepultura, extractio violenta personę,quæ asyli causa eò se contulit: quod intellige, nisi sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum,vel commiserit enorme maleficium in loco sacro fiduciâ asyli, de quibus vide Siluestrum,Immunitas 3. q. 2. Ratio est, quia Ecclesia in reuerentiam loci sacri & cultus diuini voluit loca sacra ab his esse libera, & huiusmodi priuilegio illa honorari. Tertiò, Huc etiam referri possunt mercatus, deambulationes, clamores, & alia huiusmodi profana, quæ per se cultum diuinum impediunt,cap. Decet. 2. de immunitate Eccles. in 6. quamuis in his posterioribus non semper sit peccatum mortale, maximè si scandalũ absit, & non sit grauis excessus, nec cultus diuinus impediatur. Quartò, Furtum in loco

14 *Furtum in loco sacro.* sacro, & quidem si asyli & securitatis causâ res ibi sit deposita,vt reuerentiâ loci tuta sit,circumstantia loci sacri addit furto malitiam sacrilegij mortiferam:quia sanctitas loci sacri violatur & contemnitur.acceperat enim locus sacer,vel potiùs Deus, quatenus loco sacro præsidet, rem illam in suam veluti fidem & custodiam. Si autem eam ob causam ibi deposita non sit,probabile est rationem sacrilegij mortiferam non esse; quia res illa custodiæ loci sacri non erat concredita, sed per accidens ibi posita. Quare non censetur loco per tale furtum maior iniuria irrogari quàm per confabulationes,risus,detractiones,contractus sæculares,& similia;in quibus tamen,si scandalum absit, & cultus diuinus non impediatur, non videtur malitia sacrilegij mortifera: non enim habent ista peculiarem repugnantiam cum loci sanctitate,sed solùm generalem, sicut omnia peccata externa; nec Ecclesia peculiariter statuit horum abstinentiâ locum sacrum honorari; sicut constituit ibi non fieri actum matrimonij, effusionem sanguinis, homicidium,&c.

15 *3. Species.* Ad tertiam pertinent ea peccata,quibus alię res sacræ temerantur. Dicuntur autem aliæ *res sacræ*, *Varijs modis res dicuntur sacræ.* vel quia sanctitatem efficiunt, vt Sacramenta: vel quia rebus sacris administrandis sunt instrumenta, vt vasa sacra, vestes sacræ, ornamenta: vel quia sacra significant, vt verba sacra: vel quia ea repræsentant, vt imagines Christi & Sanctorum: vel quia sunt particulæ aut res sacrorum, vt reliquiæ: vel quia sunt mensura actionum sacrarum, vt dies Dominici & festi: vel denique quia ad sustentationem sacrorum sunt dedicata,vt bona Ecclesiarum. Hæc omnia continentur nomine *rei sacræ*; vt distinguitur à persona; iuxta D. Thomam.

16 *Violatio Sacramentorum.* Inter hæc primum locum tenent Sacramenta. Itaque ad hanc speciem sacrilegij Primò referenda est omnis iniuria; omnisque abusio Sacramentorum: item perceptio & administratio eorũdem *Sanctiss. Eucharistia Sacr.* in statu peccati mortiferi.& quia inter Sacramenta supremum locum tenet Eucharistia, quæ non solùm sanctitatem efficit, sed etiam ipsum fontem sanctitatis realiter continet; violatio huius est grauissimum sacrilegium, vt rectè D. Thomas dixit. quod intellige de sacrilegijs, quæ cõmittuntur in res sacras, non autem quæ in personas: nam grauius est sacrilegium, quod committitur in ipsam Christi humanitatem in sua specie se exhibentem, quale erat Iudęorum,Christum malè tractantium & occidentium. Nec obstat quòd in Eucharistia sit etiam persona Christi, eiusque sanctissima humanitas viua & intelligens;quia non exhibet se in modum naturę intelligẽtis, sed rei inanimę. Vnde D. Thomas Eucharistiam refert inter res sacras, non inter personas sanctitatem habentes.

Secundò, Abusio & violatio vasorũ sacrorum; vt si quis vtatur calice consecrato ad potandum, sicut Baltazar vasis templi: si ex vestibus sacris conficiat sibi caligas vel thoraces, sicut multi fecerunt hæretici; si res huiusmodi surripiat.

Tertiò, Abusio sententiarum sacræ Scripturæ 17 ad superstitiones, ad facetias, ad amatoria, &c. *Abusio S. Scripturæ.* Item ad stabiliendas hæreses, vt docet D. Thomas ar. 2. vnde omnes hæretici hac ratione sunt sacri- *Hæretici sacrilegi.* legi; iniuriam enim faciunt verbo Dei, eo abutentes ad stabilienda perniciosa mendacia: qua in re etiam ipsum Deum auctorem mendacij faciunt, & sic tacitè etiam blasphemiam committunt. Item irreuerentia omnis,quę committitur in recitando vel cantando officio diuino, sacrisq; cærimonijs obeundis: hæc enim omnia reuerenter & decorè, tamquam res, quæ ratione significationis & institutionis suæ sacræ sint, peragi debent. eodem pertinet musica lasciua vel profana rebus di- *Musica profana.* uinis adhibita: qua in re multis locis peccatur, & meritò à Summo Pontifice & Prælatis Ecclesiæ remedium adhiberi deberet.

Quartò, Mala tractatio vel confractio imaginum sacrarum; si id fiat vt Sancti per eas non colantur, vel ex contemptu illorum;sicut fit ab hęreticis.si indecorè pingantur,vel sculpantur;vt cùm D. Virgo instar feminæ mundanæ exprimitur. in his etiam tacita blasphemia continetur.

Quintò, Si reliquiæ Sanctorum indecorè habeantur, si dissipentur,eo animo ne colantur.

Aduerte tamen,si hęc indigna tractatio reliquiarum & imaginum spectetur vt est iniuria in ipsos Sanctos, sic non esse sacrilegium, sed peccatum contra obseruantiam & reuerentiam Sanctis debitam ob eminẽtiam sui status,& opponitur douliæ. Sed habet rationem sacrilegij quatenus hoc ipsum redundat in iniuriam Dei,cuius sunt ministri, & filij cum ipso regnantes, & ipsius gloriæ consortes. Sicut enim ad honorem Dei pertinet, vt ipsius filij, quos ipse tantopere euexit, & tam sublimes fecit, ipsius intuitu honorentur; ita & multò magis illorum dedecoratio in ipsum refunditur. Sic domestici regis & familiares honorantur maximè ob respectum & coniunctionẽ quam habent cum rege,& contumelia ipsis temerè facta videtur ad regem pertinere.

Sextò,Si dies sacri operibus seruilibus,vel alijs 18 prohibitis violetur. Omissio Sacri non tam vide- *Omissio Sacri.* tur esse sacrilegiũ quàm cultus debiti neglectus. sacrilegium enim sonat indignam rei sacrę tractationem: vnde dicit aliquem positiuum actum circa rem sacram.Itaq; in operibus seruilibus potiùs cernitur ratio sacrilegij, quia per ea sanctitas diei *Sanctitas diei festi.*

(quæ

(quæ consistit in eo, quòd dies ille deputatus sit cultui diuino, per auditionem Sacri & abstinentiam operum seruilium, præstando) violatur & quasi contaminatur: quamuis & hîc satis imperfectè ratio sacrilegij reperiri videatur. Confirmatur, quia sacrilegium est contra præceptum negatiuum, *Non violabis sacra*; omissio Sacri contra affirmatiuum. Itaque est contra virtutem religionis, tamquam priuatio actus debiti religionis.

Septimò, Inuasio bonorum vel iurium ecclesiasticorum, retentio Ecclesiæ legatorum, &c. hæc enim sæpè in iure sacrilegia vocantur; vt patet multis Canonibus, 17. quęst. 4. etsi enim hęc bona nullam in se sanctitatem habeant, tamen iure naturæ & Canonico ob reuerentiam, quæ cultui diuino debetur, debent esse ab occupatione sæcularium immunia.

19 Circa prædicta aduerte, non omnia sacrilegia, quæ ad hunc tertium modum pertinent, esse eiusdem speciei propriè loquendo, sicut nec omnia, quæ ad primum, vel secundum. sicut enim longè aliter Sacramenta sunt sacra, quàm vestes sacræ vel verba sacra, vel reliquię Sanctorum; ita quoque indigna horum tractatio diuersę rationis malitiam continet. Dicuntur tamen eiusdem speciei nimirum generalis & subalternæ, quæ alias sub se species peculiares continet.

Dubitatio IV.

Quando sacrilegium censendum sit esse peccatum mortiferum, quando veniale.

20 *Quale peccatum.* Respondeo, Mortiferum esse, Primò, Quando procedit ex contemptu rei sacræ; vel cultus ad quem refertur: talia sunt sacrilegia hæreticorum, cùm vasa sacra, Sacramenta, altaria, templa, imagines Sanctorum, reliquias & similia violant, profanant, proterunt, vastant: cùm Sacerdotes, Religiosos, vel alios viros ecclesiasticos, quia tales sunt, malè tractant, cōtumelijs afficiunt, &c. tunc enim ipsum sacrilegium, seu violatio sanctitatis rei directè est intenta. Secundò, Quando fit aliquid voluntariè in materia graui, quod peculiarem repugnantiam habet cum rei sanctitate; vt si habens votum castitatis fornicetur, si actus matrimonij fiat in loco sacro, etsi occultè, extra casum necessitatis, &c. si longum opus seruile die festo.

Secùs si materia sit parua; vt si opus sit breue; vel si non habeat repugnantiam peculiarem cum sanctitate rei, sed solùm generalem. quo modo omnia peccata repugnant sanctitati loci & temporis, & personæ; vt si quis loco sacro, vel die sacro detrahat proximo, se inebriet, malum alteri imprecetur, contractum iniquum faciat, &c. tunc enim malitia sacrilegij per se non est nisi venialis, etiamsi peccatum, cui coniungitur, per se mortiferum sit. Tertiò, Quando ex ignorantia vel negligentia crassa fit aliqua notabilis iniuria rei sacræ; vt si quis malè baptizet, consecret, absoluat; si in irregularitate vel censura ordinetur vel ordinet; si in peccato mortali vel excommunicatione Sacramentum administret, vel accipiat, & alia huiusmodi. Si autem ignorantia vel inaduertentia, ex qua procedit opus, sit leuis, erit solùm veniale: si inculpata, nullum.

De pœnis sacrilegorum vide multa 17. qu. 4. 21

Solùm Notandum est hoc loco, non omnes sacrilegos incurrere pœnam excommunicationis latæ sententiæ ipso facto, sed quosdam tantùm. *Pœna sacrilegorum* Primò, Percussores Clericorum; cap. 27. Si quis suadente. 17. qu. 4. Secundò, Incendiarios, qui Ecclesias vel alia loca sacra incendūt & vastant; cap. Tua nos. 19. de sententia excommunicationis; estque communis sententia Canonistarum. Verùm iste Canon hoc non efficaciter probat, vt ostendit Caietanus v. Excommunicatio, cap. 22. & Nauarrus cap. 27. nu. 94. solùm enim dicitur, *etiam incendiarios, ex quo sunt per Ecclesiæ sententiam publicati, pro absolutionis beneficio ad Sedem Apostolicam mittēdos*: vnde Glossa dicit primùm excommunicandos per Episcopum, iuxta hunc canonem, & tunc publicandos. nullus autem alius canon est, per quem ipso facto excommunicentur, vt docent Caietanus, & Nauar. suprà. Itaque nisi consuetudine à Prælatis approbata (quæ ex communi sententia Doctorum orta esse potuit) excommunicati sint, videri possint non esse ipso facto excommunicati. Suares noster & quidam alij dicunt illos esse excommunicatos per cap. Conquesti. 22. de sentent. excomm. vbi excommunicantur qui effringunt & spoliant Ecclesias: qui enim incen- 22 dunt, possunt dici illas effringere, cùm omnino destruant; & spoliare, quia hoc nomine quæuis damnificatio rebus Ecclesiæ illata continetur; vt si quis frangat, vel laceret vel comburat imagines, vestes sacras, &c. non minùs spoliat quàm qui hęc secum asportat. Hęc sententia mihi probatur; cùm enim hic Canon editus sit in Ecclesiæ fauorem, verba amplè sunt interpretanda, quantum orationis proprietas patitur.

Tertiò, Qui effringunt & simul spoliant Ecclesiam vel alium locum pium; d. cap. Conquesti. 22. de sententia excōmunicationis. Vbi nota alterum non sufficere, sed vtrumque debere coniungi, effractionem & spoliationem; vt Caietanus cap. 21. v. Excommunicatio, & Nauar. nu. 94. docent.

Quartò, Qui gabellas, collectas, & similia imponunt Clericis, vel imposita exigunt, vel exigi curant absque Summi Pontificis concessu. de quo & alijs quibusdam contra libertatem ecclesiasticam, vide Bullam Cœnæ Domini. vide etiam Concilium Trident. sess. 22. cap. 11. de inuasoribus bonorum & Iurium ecclesiasticorum, & locorum piorum.

Dubitatio V.

Quid sit blasphemia, quotuplex, & quàm graue peccatum?

Blasphemia generatim significat omne conuitium & maledictum in aliquem, præsertim alicuius dignitatis & excellētiæ, vt ex auctoribus profanis constat, & ex Apostolo 1. ad Corinth. 4. *Blasphemamur & obsecramus*. & ad Titum 3. *Admone illos neminem blasphemare*: hoc est maledicere, conuitiari, vt Hieronymus ibidem docet. Tamen ex vsu Patrum & Theologorum ordinariè accipitur pro contumelia in Deum, qui est summę excellentiæ & dignitatis: nimirum cùm aliquid dicitur, quo eius honori derogatur. Vnde D. Augustinus lib. de moribus Manichæorum cap. 11. *Est autem blasphemia, cùm aliqua mala dicuntur de bonis.* 23

bonis. Itaque iam vulgò blasphemia non accipitur, nisi mala verba de Deo dicere De hominibus namque dubitari potest: Deus verò sine controuersia bonus est. Quod igitur in homines est contumelia, hoc in Deum est blasphemia. Nauar. cap. 12. num. 81. sic *Quid sit.* definit; *Blasphemare est tacitè vel expressè verbo vel scripto contra Deum vel Sanctos eius aliquid contumeliosum dicere.* Sed qua parte tendit in Sanctos, non tam videtur esse blasphemia, quæ Deum impetit, & religioni opponitur; quàm peccatum contra honorem Sanctorum, oppositum duliæ. Verum tamen est quod Nauarrus dicit. Nam contumelia Sanctorum in Deum redundat; & hac ratione habet rationem blasphemię, non autem quatenus sistit & terminatur in Sanctos. Formaliter itaque definiri potest: *Blasphemia est iniuriosa in Deũ*
24 *locutio*; siue *est locutio in Deum contumeliosa*; siue *Cõtumelia.* *est contumelia in Deum verbo irrogata. Contumelia* generatim dicitur omnis inhonoratio, seu omne signum vel factum, quo honori alterius derogatur. Directè enim opponitur honori. Nam etsi potissimùm fiat verbis, quę significandi principatum obtinent; sæpè tamen fit alijs signis, vt ex vsu probatorum auctorum constat, & docet diuus Thomas quęst. 72. art. 1. Alia enim est contumelia verborum, alia factorum; vt si quis alteri in faciem spuat, si alapa feriat, &c. Sed ea tantùm contumelia in Deum est *blasphemia*, quę verbis agitur: sicut non omnis honoratio Dei est laus, sed ea sola quæ verbis fit. Blasphemia autem directè opponitur laudi diuinæ. Itaque sicut *laus* est honor qui Deo verbis & sermone defertur, cùm excellentia eius prædicatur: ita *blasphemia* est contumelia quæ sermone infertur, cùm indignè de Deo quis loquitur. Potest autem iste sermo vel esse interior, & sic erit blasphemia cordis; vel exterior, & erit blasphemia oris. Potest etiam fieri instrumento Musico, vel scriptura. Omnibus enim his modis visitatum est inter homines loqui.

Contumelię quæ alijs signis fiunt, v.g. quas Iudæi Domino nostro inferebant conspuendo, velando, alapis cędendo, inter latrones crucifigendo, & similes, non erant propriè blasphemię, quia non erant iniurię verborum, sed factorum; neque consistebant in malè loquẽdo, sed in malè & iniuriosè ipsius personam tractando: quamuis simul plurimas verborum iniurias seu blasphemias his adiunxerint, erantq; non tam sacrilegia quæ versantur immediatè non circa ipsum Deum, sed circa res ipsi dicatas & consecratas; quàm infandæ contumelię in ipsam personã diuinam ob suam atrocitatem proprio nomine carentes & ineloquibiles.

25 *Est contra Religionem* Ex his patet blasphemiam propriè & formaliter esse contra religionem, cùm sit contumelia quædam verbalis in Deum, & eius turpitudo sita sit in eo quòd verbis honori diuino detrahatur.

Non obstat quòd D. Thomas 2.2. qu. 13. art. 1. velit blasphemiam opponi confessioni fidei; quia id verum est de ea quę ex animo infideli procedit, vt cùm hæreticus (quia sic sentit) dicit Filium esse minorem Patre; Deum esse auctorem malorum. Hæc enim blasphemia est confessio infidelitatis, ac proinde opponitur contrariè confessioni fidei; sicut infidelitas fidei. Ea verò quæ nõ procedit ex animo infideli, sed ex ira, præsertim si imprecando vel optando fiat, non opponitur propriè confessioni fidei. Non enim opponitur priuatiuè, sicut omissio confessionis fidei vrgente obligatione, vt per se constat: neque etiam contrariè, quia non censetur confessio infidelitatis, aut doctrinæ fidei denegatio, sed solùm contumelia quædam, & læsio honoris diuini. Cõfirmatur, quia talis nihil enuntiat, quod sit contra doctrinam fidei, sed solùm optat, & imprecatur, non quia putat id fieri posse, aut esse conueniens, sed vt se de Deo quodammodò vindicet. Simili modo qui odit Deum, optat illum non esse, aut non esse omnipotentem; non tamen agit contra fidem, aut eius professionem: quia non iudicat nec significat id ita esse, aut esse possibile, aut conueniens in se; quamuis iudicet esse conueniens suo affectui.

Addo etsi pleræque blasphemiæ etiam aliquid 26 contra fidem enuntient aut insinuent, hæc tamen *Est distincta malitia* deformitas formaliter est distincta ab ea quę constituit rationem blasphemiæ. Alia enim malitia est nolle credere, vel repugnare doctrinæ fidei; alia repugnare honori diuino. Nam illud est commune multis alijs quę non sunt contra honorem diuinum, nec vllam blasphemiam continent; v.g. negare purgatorium, indulgentias, Sacramentum matrimonij, & similia, est contra fidei confessionem, non tamen est blasphemia. Non enim omnes hęreses sunt blasphemię. Itaque ratio blasphemiæ consistit in eo quòd dicatur aliquid repugnãs non fidei confessioni, sed honori diuino. quamuis semper aliquo modo implicitè vel explicitè illud sit coniunctum. Idem confirmatur ex eo quòd blasphemo in confessione non sufficiat si dicat, Feci contra fidei confessionem, vel dixi hęresim; sed oportet dicere, Blasphemaui: & tamen omnia peccata quatenus pręcisè repugnant confessioni fidei sunt eiusdem speciei; sicut omnes hęreses vt sunt contra fidem sunt eiusdem speciei.

Blasphemia tripliciter diuidi potest. Primò, ex 27 parte actus, qui vel est interior vel exterior; & sic *Diuisio.* alia est *blasphemia cordis*, alia *oris*. Quidam addunt *blasphemiam operis*, cùm ipso opere falsum de Deo significatur; v.g. per idololatriã, vel alijs in Deum factorum contumelijs: sed hæc propriè non est blasphemia, vt dictum est: quia blasphemia est iniuria verborum, non factorum. Secundò, ex parte modi: & sic alia est *enuntiatiua*, alia *imprecatiua*, alia (vt sic dicam) *dehonestatiua*.

Enuntiatiua fit affirmando vel negando, idque tripliciter. Primò, cùm Deo aliquid tribuitur, quod eius excellentiæ non congruit; vt si dicatur auctor malorum, crudelis, iniustus: si probroso nomine compelletur. Secundò, cùm negatur id quod ipsi competit; vt cùm negatur trinitas personarum, vel generatio Filij, vel æqualitas Filij cum Patre, vel processio Spiritus sancti ex Filio. Eodem pertinet cùm dicitur, Renego Deum: quãuis quidam putent id dici per modum iuramenti; vt sensus sit, Nisi ita sit, nego Deum. Sed reuerà est blasphemia saltè conditionalis. Non enim adducitur Deus in testem, sed negatur existere, nisi quod dicitur sit verum. qua in re est maxima iniuria, quòd ex tam vili causa homo tam indignè de Deo loquatur, & paratus sit illi tantam contumeliam absolutè irrogare. Tertiò, cùm id quod proprium est Dei tribuitur creaturę; vt cùm Pharisæi dicebant, *In Beelzebub principe dæmoniorum eycit dæmonia.* quibus in verbis duplex erat blasphemia. Nam diabolo tribuebant id quod manifestè diuina fiebat virtute: & Christo, qui erat Deus, tribuebant commercium cum diabolo. Similiter cùm Idolo vel

vel creaturæ dicitur; Tu es Deus meus, tu me ab hostibus meis liberasti. Sic cùm Israëlitę dicebant de vitulo conflatili, *Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti:* Exodi 32. Hi tamen tres modi non distinguutur specie, sed sunt vnius rationis, vt docet D. Thomas quæst. 13. art. 1. ad 3. Nam attribuere Deo quod ei non conuenit, & remouere ab eo quod ei conuenit, non differunt nisi secundùm affirmationem & negationē, quæ non variant rationem iniurię vel contumelię, sicut nec rationem notitię vel erroris. Ea autē quę Deo sunt propria tribuere creaturæ, nihil videtur aliud, quā tribuere Deo quod ipsi non cōuenit, & significare ipsum non distingui à re creata, vt ibidem docet.

Imprecatiua blasphemia est, cùm quis optat siue imprecatur Deo malum. Talis est blasphemia damnatorum, & pessimorum hominum.

Dehonestatiua est, cùm quis membra Christi, vel Sanctorum, indecorè & inhonestè nominat. Vide Nauarr. cap. 12. nu. 85. & Caietan. in Summa v. Blasphemia.

28 Petes, Vtrùm sit blasphemia, cùm iuratur, vel ex ira dicitur, caput Dei, corpus Dei, sanguis, mors Dei: quibus loquendi modis milites lingua vulgari sæpè solent vti. Respond. Si velint indicare Deum ista habere secundùm diuinitatem, est vera blasphemia; quia tribuitur diuinitati, quod ei non congruit: si verò loquātur in genere, & velint significare illa in Deo esse, eo modo quo in ecclesia audiuerunt illa Deo competere, non est blasphemia; quia post incarnationem Domini illa verè Deo conueniunt. ita Caietan. & Nauarrus suprà. Sunt tamen pessimi modi, & valdè ad blasphemiam vergentes. quia illæ locutiones potiùs indicant ista per se conuenire diuinitati, & proferuntur modo satis indecoro.

29 Tertiò diuiditur ex parte termini; hoc modo alia est in Deum immediatè, alia immediatè in Sanctos, vel in creaturā, vt ad Deum pertinet, mediatè verò in Deum. Prior iam satis explicata est. Altera quæ in Sanctos, non habet rationem blasphemiæ propriè vt in ipsos terminatur; sed contumelię oppositę honori Sanctorum, & obseruantiæ ipsis debitæ. quatenus tamen in Deum redundat, habet rationem blasphemiæ, vt dictum est suprà.

Blasphemia in Sanctos.

Dices, Cultus & laus Sanctorum non habet rationem latriæ, sed douliæ tantùm & obseruantiæ supernaturalis: ergo neque cōtumelię Sanctorum habent rationem blasphemiæ. Respond. negando consequentiam: quia minus requiritur ad rationē peccati quàm virtutis. Vt enim dicatur latria, requiritur vt directè intendatur honor Dei tamquam principale motiuum: vt autē sit iniuria Dei & contumelia, non requiritur vt ea sit directè intēta, sed sufficit vt ex opere quodammodò redundet, idque sit animaduersum. Sicut si quis diceret aulicos Regis quos ipse magni facit, & honorari vult, esse homines imprudentes, vel mendaces, vel parum dignos illo gradu, &c. iniuriā faceret Regi: quia significaret Regem vel ignorare istos illorū defectus, vel talibus hominibus delectari, &c.

Maledicere creaturæ.

Pari modo, cùm quis maledicit creaturę, non est blasphemia, si id fiat absque respectu ad Deum. Vnde non est peccatū mortale, si absit iniuria alterius: si verò id fiat in ordine ad Deum, quatenus est res Dei, sic est blasphemia in Deum. nam est ipsi Deo imprecari malum in suis bonis externis; vt cùm quis maledicit rebus sui inimici, ipsi malum imprecatur. Similiter si quis aliquid in creaturis calumnietur tamquam non benè factum, vel quasi meliùs & perfectiùs in sua specie fieri potuerint. Maledicere autem creaturæ quatenus nobis fuit occasio peccati, vel magnarum calamitatum, per se non est peccatum. sic Iob maledixit diei natiuitatis suæ; & Dauid montibus Gelboë. secùs si molestia sit parua. Hęc enim non est iusta causa maledicendi; quomodo aurigæ maledicunt interdum suis equis, & nautæ ventis. Verùm ordinariè non est nisi peccatum veniale, vt docet Caiet. 2. 2. qu. 13. ar. 1. & Nauar. cap. 12. nu. 86. 30

Quod ad peccati huius grauitatem attinet, constat ex genere suo esse mortiferū valdè graue. Est enim contumelia in Deum, & ipsum Deum directè impetit. Cùm enim aliter Deo nocere nō possit homo, lingua sua veluti funda contumelias & verborum iacula in eum vibrat. Et quidem si sit directè volita, vt dum fit animo conuitiandi Deo, siue ex odio in Deum, siue ex furore iracundiæ, sic est grauissimum inter ea quæ religioni opponuntur; quia intenditur malum Dei: in ceteris autem hoc non intenditur. Vnde etiam est grauius idololatria, periurio, violatione voti, & sacrilegio. Hoc modo Glossa in cap. 18. Isaię ex Hieronymo dicit: *Omne peccatum comparatum blasphemiæ, leuius est.* Imò ex hac parte videtur grauius infidelitate: quia per infidelitatem non intenditur malum Dei. Si autem non fiat animo conuitiandi Deo, sed ex ira in hominem vel impatientia, sic non est grauius idololatria, & quibusdam alijs: est tamē peccatum mortiferum valdè graue; quia grauiter lędit honorem diuinum: sicut qui proximo detrahit, vel contumeliam facit aduertens quid agat, grauiter peccat; etiamsi directè non intendat illum lædere, sed ex quadam loquacitate, vel nimia libertate id fiat. Fieri tamen potest vt sit veniale. Primò, Si ioco vel in modum apologi dicatur; vt subinde fit in quibusdā narratiunculis. Tunc enim non est vera blasphemia: quia non intendit aliquid significare, quod sit Deo indignum, etsi modis loquendi non satis idoneis vtatur. Secundò, Si non aduertat saltem perfectè quid dicat; siue id fiat ex passione aliqua & subita indignatione, siue ex praua consuetudine, lingua mentē pręuertente: vt docet Nauar. num. 84. Hoc ipso enim quo deest animaduersio, deest nouum voluntariū, & noua libertas; ac proinde noua culpa letalis. Vnde si nullo modo aduertat, vacabit omni culpa etiā veniali. Cui tamen ex consuetudine id accidit, tenetur sub peccato mortali illam cōsuetudinem corrigere, & operam dare ne in huiusmodi actus etiam inculpatos prorumpat: quia sunt honori diuino iniuriosi. Vnde id omittendo censetur honorem Dei parui pendere, & parum curare quòd ipsi faciat contumeliam. Itaque etsi in confessione non teneatur illos actus explicare, cùm non sint voluntarij vt actus, sed vt effectus, & solùm cōfusè in illa omissione & negligentia; tamen tenetur explicare se habere talem cōsuetudinem, eamq; neglexisse emendare. Idem dicendum de simili consuetudine in iurando. 31

Grauitas peccati.

Potest esse veniale.

Petes Primò, Vtrùm blasphemia possit esse venialis ex materiæ paruitate? Respond. non posse, quia nulla in Deum contumelia potest esse parua, si cum plena animaduersione fiat. Sic neque periurium, neque idololatria venialis esse potest. 32

Petes Secundò, Vtrùm omnes blasphemiæ sint eiusdem speciei? Caietan. qu. 13. art. 1. affirmat. ait enim:

An eiusdem speciei.

enim : *Aduerte quòd quia species blasphemia non diuersificantur per Deum & Sanctos, nec per tria illa in littera numerata, nec per enuntiationem & desiderium, nec per honorem, famam & huiusmodi; in vna & eadem specie est blasphemia Dei & Sanctorũ, siue id fiat per modum maledictionis, siue contumelia, siue irrisionis, siue detractionis.* Et infrà: *Hinc habes confessor quod varietas blasphemiarũ pro diuersitate specifica non est inquirenda, sed pro maiori grauitate iudicanda.* Hęc sententia Caiet. est satis probabilis, si sola blasphemiæ malitia consideretur. Confirmatur; quia valdè probabile est omnes contumelias seu apertas iniurias contra honorem alterius esse eiusdem speciei: similiter omnes detractiones siue iniurias occultas, quibus fama læditur, vt docet Emmanuel Sà in vltima editione Romana: ergo idem dicendum de contumelijs in Deum. Et quamuis detractio & contumelia in homines distinguantur, sicut furtum & rapina: quia contumeliâ læditur honor violentè, nimirum in pręsentia hominis, vel vt ipse cognoscat & sentiat; detractione occultè, vt non sentiat: tamen in Deum hęc distinctio locum non habet. Nam omnia in eius præsentia fiunt. Vnde contumelia & detractio in Deum sunt eiusdem rationis, vt docet D. Thomas qu. 76. ar. 4. ad 1. & Caietan. hoc loco.

33 *Quomodo confitenda.* Addo tamen Primò, Si blasphemia procedat ex odio, vel desperatione, vel infidelitate, id esse necessariò in confessione explicandũ, quia etiamsi ipsa malitia blasphemię per se sit eiusdẽ rationis; tamen accedit noua & distincta malitia ex motiuo à quo procedit, & cuius affectu imperatur. Vnde cùm malitia horum actuum sit planè distincta à malitia propria blasphemiæ, accedit blasphemiæ noua deformitas, quatenus ab illis procedit, & tamquam actus externus informatur. Secundò, aperiendum quoque vtrùm procedat ex odio in Deum, vt fit in damnatis, & interdum in pessimis hominibus, an ex iracundiæ furore. Nam & hæc peccata sunt diuersæ rationis, & consequenter ipsi actui externo diuersam malitiam impertiunt. Tertiò, vtrùm fuerit directè volita, vt cùm fit animo faciendi contumeliã Deo; an indirectè solùm, vt cùm fit ex ira erga hominẽ ad ostendendam animi indignationẽ, vel ex impatientia absq; prauo motu in Deum. *Quando directè volitum efficiat distinctã speciem* Etsi enim indirectè volitũ censeatur absolutè voluntarium, & esse eiusdem speciei ac volitum directè; tamen id non habet locũ, quando obiectum volitum est aliqua iniuria vel deformitas honestati virtutis contraria; vt patet cùm inobediẽtia vel ingratitudo est volita directè. Longè enim alterius rationis peccatum est, cùm facis aliquid directa intentione vt legem vel præceptum Superioris violes; aliud cùm solũ indirectè id velle censeris: vt dum alia intẽtione vis & facis opus, quod contra legem esse nosti. Idem patet in violatione voti, iuramenti, & aliarum virtutum. Quare idem dicendum cùm quis directa intentione blasphemat, Dei contumeliam intendens. Hæc enim est formalissima blasphemia. Ratio est, quia cũ aliquid directè est volitũ, est peculiaris & positiuus affectus erga illud obiectum, qui ab illo speciem accipit: qui affectus nõ est in eo qui solùm indirectè & interpretatiuè illud vult. Vnde si illud obiectum sit aliqua malitia, affectus ille incõparabiliter peior est, quàm is quo solũ intenditur aliqua voluptas, vel aliud non per se malũ. habet enim positiuam tendentiam in malum tamquam in suum proprium obiectum: cumque in illud tendat tamquam in finem, respicit illud sub ratione illimitata, & non solùm vt est in hoc vel illo actu. Itaque altiori modo est malitia in actu, cùm est directè volita, quàm cùm indirectè solùm. Sic incomparabiliter peius est violare legem odio legis, quàm affectu voluptatis vel commodi: & facere alicui iniuriã affectu ipsi nocendi, quàm tibi consulendi. Pari itaque modo multò peius est blasphemare Deum vt ipsi contumeliã irroges, quàm vt iram tuam in hominem declares. Vnde non dubium est, quin hoc in confessione tamquam peculiaris species, in qua ipsa malitia est directè volita, sit aperiẽdum. Quartò, si fuerit blasphemia in Sanctos, id etiam aperiendum: quia etsi fortè qua parte redundat in Deum est eiusdem rationis ac aliæ blasphemiæ; tamen additur noua malitia quatenus ipsum Sanctum in se iniuria afficit. Verius tamen puto blasphemiam in Sanctos, etiam vt in Deum redundat, esse diuersę rationis; quia solùm mediatè circa Deum versatur, nisi fortè fiat expressè in ipsos quatenus habent respectum ad Deum.

De pœnis in blasphemos vide Castro lib. 1. de 24 iusta hęreticorum punitione cap. 12. In veteri lege *Pœna blasphemiæ.* iussit Dominus lapidibus obrui Leuit. 24. *Qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur: lapidibus opprimat eum omnis multitudo populi, siue ille ciuis siue peregrinus fuerit.* Iure etiam ciuili morte plectendi Authent. Vt non luxurientur. in fine. Sed hæc pœna his temporibus ob defectum religionis & iustitiæ non seruatur, vt ait Lucas de Penna in L. Omnes. C. de delatoribus. & Iulius Clarus §. Blasphemia, num. 3. atroces tamen quibusdam locis puniuntur morte; aliæ triremibus, exilio, linguæ abscissione vel pertusione, vt refert Clarus. Iure canonico laicis blasphemantibus olim erat constituta solemnis pœnitentia, vt patet cap. 2. de maledicis. Sed hæc modò non est in vsu. Concilium Lateranense sub Leone X. sess. 9. §. Ad *Pœnitentia* abolendam. iubet vt non absoluantur in foro conscientię absque grauissima pœnitentia. Hîc tamen prudentia opus, & conditio ac capacitas personarum consideranda. Fumus v. Blasphemia, in fine dicit, hoc non esse vsu probatum: vnde totum relinquitur prudentię confessoris, sicut in alijs criminibus. Ibidem statuitur vt qui blasphemantem *Corripiẽdi.* audierit, eum acriter obiurgare teneatur, si citra periculum id fieri possit. Ad quod etiam tenemur, etiamsi non speretur emendatio, modò aliud malum non timeatur; v. g. ne ampliùs blasphemet. Ratio est, quia tenemur honorem diuinum tueri. hîc tamen prudentia opus est. Sufficit plerumque rei grauitatem absque alia verborum asperitate ob oculos ponere. Nulla censura huic sceleri annexa, nec iure communi absolutio reseruata Episcopo. Quibusdam tamen locis Episcopi sibi reseruant: sed hoc DD. intelligunt de blasphemia publica.

Hactenus de Religione & vitijs ei aduersis.

SECTIO SEPTIMA.

DE RELIQVIS VIRTVTIBVS IVSTITIÆ ANNEXIS, IN QVIBVS EST RATIO DEBITI LEGALIS, VEL MORALIS.

ILLÆ *virtutes dicuntur esse annexæ Iustitiæ, eiusque veluti partes quædam, in quibus cernitur quidem aliquod debitum ad alterum; tamen illud vel est adeò magnum vt illi non possit satisfieri ad æqualitatem; vel est ità paruum vt non inducat obligationem legalem & strictam, sed solùm moralem, quæ ex quadam honestate virtutis procedit: estque talis, vt nisi illi satisfiat, honestas morum conseruari non possit, vel non commodè & decorè possit. vide D. Thomam qu. 80. art. vnico. Prioris generis sunt, Primò* Religio. *Secundò*, Pietas. *Tertiò*, Obseruantia. *Quartò*, Obedientia, *quæ est pars* obseruantiæ. *Posterioris, Primò*, Gratitudo. *Secundò*, Vindicatio. *Tertiò*, Veritas, *cui opponitur* mendacium & hypocrisis; iactantia & ironia. *Quartò*, Amicitia, *cui opponitur* adulatio & litigium. *Quintò*, Liberalitas, *cui opponitur* auaritia & profusio. *Sextò*, Ἐπιείκεια *seu* Æquitas. *De Religione iam dictum est, de ceteris nunc breuiter dicendum, vt singularum ratio constet. Fusior tractatio non est necessaria, quia pleræque difficultates alijs locis sparsim sunt tractatæ. Itaque hæc Sectio continebit duo capita. Prius erit de virtutibus prioris generis. Posterius de illis, quæ sunt generis posterioris.*

Quæ virtutes Iustitiæ annexæ.

Duplex debitum.

CAPVT XLVI.

De reliquis virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale.

Constat 6. Dubitationibus.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit pietas, & quæ eius officia.

D. Thomas qu. 101.

1 *Pietas pro religione.* NOTANDVM est, hoc nomen accipi tripliciter, vt colligitur ex D. Augustino lib. 10. de ciuit. cap. 1. Primò, vt sit idem quod Græcis εὐσέβεια & θεοσέβεια; & sic non distinguitur à *religione*, & idem est *esse pium*, quod esse *religiosum*, seu cultui diuino addictum. cumque omni opere bono Deus dicatur coli, iuxta D. Augustinum & Scripturæ phrasim, omne opus bonum dicitur opus *pietatis*. hoc modo accipitur passim in Scripturis, vt 1. ad Tim. 4. *Exerce te ipsum ad pietatem. pietas* (θεοσέβεια) *ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ.* vbi nomine *pietatis* videtur intelligere studium internæ deuotionis & sincerum affectum erga Deum & proximũ: opponit enim illam corporali exercitationi, quæ consistit in multis ieiunijs, vigilijs, labore manuum, alijsque corporis affli-

afflictionibus, vt rectè exponit Anselmus. Eodem modo sæpiùs accipitur in eadem epistola; & Isaiæ 11. *Spiritus scientiæ & pietatis*. 2. Machabæorum 12. *Qui cum pietate dormierunt*, & alibi sæpè. Hinc cultores Dei passim vocantur *pij*: idololatræ & peccatores, *impij*: quod nomen maximè in atheos competit, qui diuinitatem & omnem θεοσέβειαν tollunt.

Pro misericordia & benignitate

2 Secundò, Accipitur pro *misericordia*, seu benigno affectu, præsertim erga filios opis nostræ egentes. hoc modo *pietas* sæpè tribuitur Deo; vt quando dicitur *pius* Pater, *pius* Saluator; Ecclesiastici 2. *Quoniam pius & misericors*. 2. Paralip. 30. *Pius enim & clemens est Dominus*, vbi Græcè est ἐλεήμων, quod misericordiam significat.

Quid pietas.

3 Tertiò, Pro speciali virtute, qua colimus parentes, tamquam vitæ & educationis nobis secundùm Deum auctores. hoc modo accipitur hîc à diuo Thoma, & definitur à D. Augustino libro 83. qq. q. 3. ex Cicerone hoc modo, *Pietas est per quam sanguine iunctis patriæque beneuolis, officium & diligens tribuitur cultus*.

Vbi notandum est, *pietatem* Primò & principaliter respicere Parentes, quia hi post Deum sunt præcipui auctores ortus & educationis. Secundò, Patriam, quia etiam patria aliquo modo est principium ortus; tum quia parentes fouet, tum quia opportuna ad ortum & educationem suggerit. *patriam* voco oppidum, vicum, Prouinciam cum habitatoribus suis. Tertiò, Alios consanguineos: non quòd illi sint ortus principium, sed quia in illis quodammodò repræsentantur nobis parentes, qui mediatè vel immediatè nobis sunt ortus principium. ob eamdem rationem potest etiam extendi ad liberos & ad vxorem; quia in liberis repræsentantur nobis parentes nostri; & vxor est instrumentum per quod natura à parentibus accepta in posteros deriuatur. rarò tamen in praxi vtimur hac consideratione: filios enim diligimus & honoramus tamquam aliquid nostri; quia sunt veluti pars à nobis decisa, in qua natura nostra conseruetur. itaque nosipsos potiùs, quàm parentes nostros in illis intuemur & curamus. vxorem verò, quia vna caro nobiscum, & quia adiutrix ad procreationem liberorum, & ad omnia vitæ subsidia. nihilominùs tamen, quia in his consideratur coniunctio sanguinis & naturæ, rectè à Cicerone & D. Thoma hi affectus ad pietatem referuntur; quæ generatim ad omnes propagine coniunctos pertinere dicitur.

Pietas generatim ad omnes sanguine iunctos pertinet.

Debitum quod pietas intuetur.

4 Notandum Secundò, Rationem, quam *pietas* in suis obsequijs principaliter respicit, esse debitum illud, quod habemus erga parétes & erga patriam, quatenus sunt nobis principium ortus & educationis, (quæ etiam bonam institutionem complectitur) quod debitum, præsertim erga parentes, tale est, vt exhaurire illud nequeamus, reddendo illis æquiualens, iuxta Aristotelem. quod intellige in eodem rerum ordine & obsequijs ordinarijs: nam beneficium à parente & etiam à patria acceptum, obsequijs supernaturalibus, vel extraordinarijs compensari & etiam vinci potest: vt si filius conuertat parentem & patriam ad fidem Christi; vel si vitam pro eorum liberatione exponat. qua de re vide disputationem apud Senecam lib. 3. de beneficijs cap. 34. & 35. vbi ostendit beneficium paternum à filio etiam vinci posse. Hoc tamen non soluit filium obligati one naturali, qua patri obstringitur; quia semper manet filius. Adde, debitum illud, quo peculiariter patriæ nostræ præ reliquis Prouincijs vel locis obstricti dicimur ratione beneficij ortus, non esse ita magni momenti; vt pulchrè ostendit Lipsius in sua Constantia c. 11. quia hoc beneficium potiùs est astrorum & elementorum quàm angusti natalis soli. Hinc videmus viros sapientes vulgarem illum patriæ affectum non magni fecisse; quasi non hic vel ille vicus, aut oppidulum aliquod patria sit, sed mundus totus. quia tamen communia elementorum & cælorum beneficia ad nos non nisi per loca, quæ incolimus, perueniunt, non est, ceteris paribus, hic affectus patriæ omnino contemnendus.

Obiectum quod, & cui, ratio formalis obiectiua.

Ex dictis colligi potest Primò, Quod sit *obiectum quod*, & *obiectum cui*, & *ratio formalis obiectiua* huius virtutis; quæ tria, sicut in omni virtute ad Iustitiam pertinente, ita etiam in hac reperiri debent. *Obiectum* enim *quod* huius virtutis est cultus, & obsequium externum, ad quod hæc virtus ordinatur. actus enim externus virtutis habet se per modum obiecti respectu actus interni, & consequenter respectu ipsius habitus. Nec obstat, quòd idem actus sit opus eiusdem virtutis; quia virtutes operatiuæ faciunt suum obiectum; & in eo distinguuntur à speculatiuis, quæ illud supponunt, non faciunt. Deinde non est opus virtutis immediatè à virtute elicitũ; hoc enim non potest esse obiectum; sed imperatum & productum mediante alia potentia, cui operi non repugnat esse obiectum virtutis imperantis. consistit autem hic cultus partim in honore parentibus suo tempore & loco deferendo; partim in necessarijs vitæ subsidijs præbendis, quando ea aliundè non habent; vt si capti sint ab hostibus, liberentur; si egestate laborent, sustententur; si pressi mœrore, recreentur; vt colligitur Matth. 15. In quem locum vide Hieronymum & D. Thomam art. 2. cùm enim ipsi nobis sint causa vitæ & educationis, tenemur vicissim Iure naturali cuiusdam gratitudinis, illorum vitam & statum, si in periculo versetur, quantum in nobis est, conseruare. alioquin indignus est vita, qui vitæ suæ auctorem negligit: sicut è contrario dignus, qui fouet. vnde in lege promittitur longæuitas illis, qui parentes honorant. Neque solùm hæc naturalia obsequia continet ille cultus, sed etiam supernaturalia, quibus iuuentur ad salutem: nam etiam hæc illis præ ceteris debentur.

Qui cultus parentibus debitus.

Obiectum cui.

Obiectum cui sunt parentes & consanguinei, patria & patriæ beneuoli: pietas enim cultum defert parentibus, tamquam vitæ auctoribus, & propter parentes alijs consanguineis, quia in ipsis parentum sanguis existit. Deinde patriæ, & propter patriam socijs, & patriæ fœderatis: sicut enim consanguinei honore & obsequio digni sunt, quia parentes in ipsis quodammodò conspicimus; ita beneuoli patriæ, quia in ipsis fauorem & auxilium patriæ conspicimus. 6

Ratio obiectiua.

Ratio formalis obiectiua potest considerari vel in *obiecto quod*, vel in *obiecto cui*. In *obiecto quod* nihil est aliud quàm ratio *debiti*: hæc enim non solùm tenet se ex parte subiecti, sed etiam obiecti in Iustitiæ partibus. In *obiecto cui* est ratio *principij ortus nostri*; quæ rationes ita se habent, vt altera alteri subordinata sit. ideò enim pietas præstat cultum & obsequium parentibus & patriæ, quia hoc illis est debitum; ideò autem est debitum, quia ipsi 7

ipsi sunt principium ortus. unde hæc est prima ratio obiectiua, quam hæc virtus mediatè respicit. ab hac autem altera illa, (nempe ratio *debiti*) quam respicit immediatè, speciem accipit. unde etiam hæc virtus ab eadem speciem habet, etsi mediatè. habet igitur speciem ab vtraque ratione obiectiua, ab altera mediatè, ab altera proximè. Idem cernitur in alijs Iustitiæ partibus; vt supra c. 2. dub. 1. num. 7. dictum est.

Vtrùm autem filius aliquando propter officium pietatis impediatur ab ingredienda Religione, vel si ingressus sit, teneatur egredi, dictum est supra cap. 41. dub. 3. vide D. Thomam qu. 101. ar. 3.

8 Colligitur Secundò, Hanc virtutem meritò sibi primum locum post religionem vindicare; quia parentes sunt veluti secundarij quidam dij respectu filiorum, tamquam secundaria principia essentiæ, vitæ & doctrinæ. unde repræsentant filijs quodammodò ipsum Deum, qui est primarius & summus ommiū parens. Hinc fit vt post præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinet, primum secundę tabulę sit de honore parentibus exhibendo. Hæc tamen intellige considerato statu hominis naturali, & intra limites legis naturę; nam in ijs, quæ ad statum supernaturalem pertinent, parentum non est illa auctoritas.

9 *Pietas in parentes spiritales.* Vnde quæ dicta sunt de *pietate* in parentes carnales, accommodari possunt cuidam virtuti, quæ respicit debitū, quod parentibus spiritalibus (qui nobis secundùm Deum sunt auctores vitæ spiritalis, per quam sumus Christiani vel Religiosi) debemus, quæ etiam *pietas* dici potest, sicut illi *parentes* dicuntur: non enim his minùs debetur, quàm parentibus carnis; quia ab illis naturæ diuinæ communionem & vitam quamdam supernaturalem accepimus; sine qua parùm proderat totum id, quod à parentibus carnis nostrę habemus. sed hæc virtus non distinguitur ab *obseruantia* supernaturali.

DVBITATIO II.

Quid sit obseruantia.

D. Thomas qu. 102.

10 *Quibus deferenda.* RESpondeo, Sicut virtus *pietatis* defert cultum parentibus, quia sunt auctores vitæ & educationis, ita *obseruantia* omnibus Superioribus, quia sunt auctores nostrę gubernationis, quicumque enim nos aliqua in re gubernant, aliquo cultu digni sunt; & cultus eis, ratione huius eminentiæ coniunctæ cum beneficio gubernationis, est debitus. Sic honor & obsequium debetur magistro à discipulo, duci à milite, Magistratui à ciue, Principi à subdito, Abbati à Monacho, Episcopo à Clericis, domino à seruis. in his enim omnibus est excellentia quædam & auctoritas per quam gubernant alios.

11 *Obiectio.* Dices, Non solùm eos, qui nos gubernant, obseruantiæ cultu prosequimur, sed etiam eos, qui sapientia, sanctitate, virtute, vel auctoritate sunt insignes; quamuis nullam in nos iurisdictionem habeant, aut nulla in re nos dirigant: ergo hæc virtus non respicit debitum ex gubernatione proueniens.

Respon. Extendit se primariò ad eos, qui actu gubernāt: secundariò ad idoneos gubernare. Respondeo negando consequentiam; quia etsi isti actu nulla in re nos gubernent, tamen idonei sunt gubernare, ratione excellentię, quam habent: & ideò cultus illis debetur. Itaque obseruantia respicit tamquam *obiectum cui*, id, quod est principium gubernationis actu vel potentia, vt docet D. Thomas art. 1. ad 2. primariò tamen id, quod actu gubernat; secundariò quod aptum est gubernare. quare cùm omnis virtus ad hoc rectè disponat hominem, facit eum obseruantiæ cultu dignum, vt docet Caietanus qu. 103. art. 4. quamuis debitum erga hunc hominem non sit tantum, quantum erga illum, qui actu gubernat. cuius signum est, quòd si omittas cultum debitum Superiori, possis puniri per leges; secùs si cultum alijs debitum negligas; quamuis in hac omissione peccatum esse possit.

Hinc patet Primò Quid sit *obseruantia*; est enim virtus cultum deferens Superioribus & alijs personis excellentibus, quæ nos gubernant, vel gubernare sunt idoneę. vbi explicatur actus virtutis, & obiectum quod, & obiectum cui, & ratio obiectiua. actus enim est, *deferre cultum*, id est, honorem & obsequium, quando ratio postulat. Idem cultus est *obiectum quod*, cùm sit opus externum virtutis, quod virtus intendit. *Obiectum cui* est Superior & quæuis persona excellens. *ratio obiectiua* in obiecto cui est excellentia, vt est principium gubernationis actu vel potestate. hinc oritur *ratio obiectiua proxima*, quæ cernitur in *obiecto quod*, nempe ratio debiti ob talem causam. 12 *Quid sit obseruantia. Obiecta eius.*

Ex quibus facilè intelligi potest definitio illa, quam ex Cicerone refert D. Augustin. lib. 83. qq. qu. 31. *Obseruantia est per quam homines aliqua dignitate antecellētes, cultu quodā & honore dignamur.*

Patet Secundò Quid intersit inter pietatem, & obseruantiam: *pietas* enim defert cultum debitum alicui vt principio ortus & educationis; *obseruantia* debitum vt principio gubernationis: quæ debita sunt diuersæ rationis, sicut & beneficia & causæ ex quibus oriuntur. unde 13 *Discrimen pietatis & obseruātiæ.*

Patet Tertiò *Pietatem* esse præstantiorem obseruantia, per se loquendo; & ceteris paribus magis obligare, vt docet D. Thomas qu. 102. art. 3. quia maius, magisque intimum est beneficium ortus & educationis, quàm gubernationis reliquę vitæ, in eodem ordine rerum. 14

Dices, Magis obligamur erga Principem, quàm erga parentem: si enim vterque esset in extrema necessitate, Princeps esset parenti in ope ferenda præferendus: atque Princeps colitur *obseruantia*, parens *pietate*: ergo obseruantia magis obligat quàm pietas.

Respondeo Principem esse parenti præferendum, non præcisè vt me gubernat, quo modo illi debeo *obseruantiam*; sed vt patriam gubernat, & commune bonum continet, qua ratione illi debetur officium *pietatis*, vel *Iustitiæ legalis*. *Pietatis* quidem, quia hæc est etiam ad patriæ beneuolos & benefactores: *Iustitiæ legalis*, quia bonum commune continet. Pari modo patria colitur officio *pietatis*, si spectetur vt principium ortus; *Iustitia* verò *legali*, si spectetur vt quoddam totum, seu corpus politicum, cuius ego sum pars. respectus enim & debitum partis ad totum, ad Iustitiam legalem pertinet, vt supra cap. 1. dub. 3. ex D. Thoma dictum est. Denique etiam *obseruātiā* coli potest patria, si consideretur præcisè vt est mihi auctor gubernationis per suas leges & statuta. potiùs tamen erga patriam, sicut & erga parentem dicitur esse pietas, quàm obseruantia: vel quia ista 15 *Quomodo Princeps parenti præferēdus.*

virtus est præstantior & præuenit alteram; vel quia parens & patria potiùs sonant principium ortus, quàm gubernationis.

16 Porrò Primus gradus huius virtutis, sicut & pietatis est propositum, quo quis statuit parentibus & maioribus omnibus honorem & obsequium debitum impendere.

Gradus obseruantiæ & pietatis.

Secundus est, Æquo animo ferre eorum molestias, asperitatem, morositatem, iniurias; nec propterea ab officio desistere; iuxta monitum Sapientis, Ecclesiastici 3. *Fili, suscipe senectam patris tui, & non contristes illum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas illum in virtute tua, eleemosyna enim patris non erit in obliuione.* si tamen
17 in via Domini (vt in consilijs Christi sequendis) impedire vellent, non sunt hac in re tolerandi; vnde Dominus Lucæ 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores; adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* In quem locum vide Gregorium hom. 37. in Euang. Rectè Chrysostomus homil. 84. in Ioannem; *Sicut cùm spiritualia impediunt parentes, ne cognoscendi quidem sunt; ita cùm nihil impediunt, meritò omnia ipsis tribuenda, & omnibus anteponendi.* Hieronymus ep. 1. quæ est ad Heliodorum; *Licet paruulus ex collo pendeat nepos; licet sparso crine & scissis vestibus, vbera, quibus te nutrierat, mater ostendat; licet in limine pater iaceat; per calcatum perge patrem; siccis oculis ad vexillum crucis euola; solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem.* vide totam illam epistolam. Idem tradunt reliqui Patres.

Parentes si officiant pietati, non sunt audiendi.

Tertius est, Cum voluptate illis seruire, & incommoda eorum tolerare. vide plura apud nostrum Bernardinum Rossignolium lib. 4. de perfectione Christiana cap. 23.

DVBITATIO III.

De diuisione obseruantiæ.

18 MVLTÆ sunt obseruantiæ species, sicut & multæ dignitatum & excellentiarum. Illæ tamen magis interna æstimatione & affectu reuerentiæ distinguuntur, quàm opere externo, vt patet ex dictis cap. 36. dub. 2. Idem enim opus externum, vt procedit à diuerso affectu interno, & ad testandam diuersam excellentiam ordinatur, est diuersæ speciei moralis & diuersæ virtutis.

Primò igitur diuidi potest obseruantia in *politicam*, & *religiosam*. *Politica* est quæ ob dignitatem politicam vel excellentiam humanam cultum defert: talis est qua coluntur Principes, Magistratus, & alij dignitate sæculari conspicui: item magistri à discipulis, domini à seruis, patroni à clientibus.

Obseruantia politica.

19 *Religiosa* est, quæ ob dignitatem vel perfectionem cum religione coniunctam vel diuinum numen respicientem, cultum exhibet; vt quando quis honoratur vt sacerdos, vt Propheta, vt sanctus, vt beatus. Dicitur *religiosa*, non quia actus eius est à virtute religionis, sed quia ipsi religioni affinis, & cum ea coniunctus.

Religiosa.

Hæc rursus duplex est; alia enim est *naturalis*, qualis fuisset in statu nudæ naturæ, & modò esse potest vbi sacerdotium & cultus diuinus sola ratione naturali vel constat, vel æstimatur. Alia *supernaturalis*, quæ ob ministerium supernaturale, vel ob aliquam excellentiam supernaturalem cultum defert. talis est qua honorantur sacerdotes, Episcopi, Pontifices, & alij Ecclesiæ ministri & Religiosi; si tamen eorum dignitas apprehendatur & æstimetur vt oportet. cùm enim hæc non sit politica, sed supernaturalis, & ad Deum specialem ordinem habeat; necesse etiam est vt æstimatio interna, affectus reuerentiæ, animique submissio sit alterius rationis, quàm in cultu politico; & consequenter externus quoque cultus, quo hanc submissionem nostram & illorum excellentiam testamur, induit alterius virtutis rationem; signum enim accipit speciem ex ordine ad rem signatam. Multùm ergo falluntur hæretici, cùm putant homines in hac vita non posse nisi cultu politico coli. qui enim ob causam sacram & supernaturalem defertur, sacer est & supernaturalis, non politicus; etsi externa nota submissionis politico cultui accommodetur.

Naturalis.

Supernaturalis.

Supernaturalis obseruantia diuiditur in *duliam* & *hyperduliam*. *Dulia* dicitur, quæ cultum exhibet beatis, ob sanctitatem vel beatitudinis statum. 20
eamdem puto etiam extendi ad viatores, quando ob sanctitatem vel dignitatem supernaturalem honorantur: sanctitas enim huius vitæ & futuræ est eiusdem ordinis, etsi ibi sit perfectior.

Dulia.

Deferuntur tamen sanctis beatis quidam externi cultus, quibus eorum gloria significatur; qui non consueuerunt mortalibus tribui. Ad eumdem ordinem pertinent dignitates & officia Prælatorum, & aliorum ministrorum Ecclesiæ. Meritò autem vocatur hic cultus *dulia*, quia Sanctos debemus æstimare & reuereri tamquam nostros dominos, & summa animi demissione nos erga illos veluti serui erga dominos gerere; felices nos ducendo, si in seruos recipere dignentur.

Hyperdulia vocatur, quæ cultum exhibet creaturæ ob singularem & præcellentem ad Deum vnionem aut respectum; vt Beatæ Virgini, quia mater Dei; & humanitati Christi, quia Verbo diuino substantialiter vnita. esse enim matrem Dei, est singularis & suprema quædam dignitas, qua maior infra Deum, seu in supposito, quod non est Deus, cogitari non potest; ratione cuius debetur ei singularis æstimatio, reuerentia, & submissio animi, ab omni creatura rationali. vnio verò hypostatica cum Verbo, est summa dignitas creaturæ communicabilis, quia per eam creatura efficitur Deus. quia tamen non efficitur Deus per essentiam, sed per vnionem & communicationem idiomatum, ideò si ipsa consideretur præcisè vt terminus integer cultus, non colitur latriâ sed hyperduliâ. de quo plura diximus 3. p. qu. 25.

Hyperdulia.

Vtrùm autem sint habitus specie diuersi, à quibus hi cultus procedunt, non ita constat. valdè probabile est cultum hyperduliæ & etiam duliæ, qui defertur ob aliquam dignitatem vel relationem supernaturalem ad Deum, posse elici ab habitu religionis; quia tota ratio colendi est Deus, seu respectus ad Deum. quamuis etiam probabile sit dari proprium habitum & distinctum, qui absque consideratione Dei, immediatè possit, ob illas morales dignitates & excellentias, cultum internum & externum exhibere: sicut in habitibus intellectus, etiamsi ex vi assensus principiorum possis assentiri conclusioni, tamen datur habitus scientiæ, quo immediatè possimus assentiri conclusioni, absque consideratione principiorum. 21

Vtrùm sit vnus habitus.

Quod

Quod attinet ad cultum, qui defertur ob beatitudinem vel sanctitatem, hic omnino referendus est ad habitum à virtute religionis distinctum. vide supra cap. 36. dubit. 3.

DUBITATIO IV.

Quid obedientia, & quænam eius functiones.

D. Thomas q.104.

22 Notandum est *obedientiam* dici quasi *obaudientiam*, quòd vox & præceptum Superioris audiatur & admittatur: Græci ὑπακοὴν dicunt, quasi subauditionem. accipitur autem hoc nomen tum pro *obedientia formali*, tum pro *materiali*. *Materialis obedientia* est omne opus virtutis, quo impletur præceptum, etiamsi non ea intentione expressim fiat. satis enim est illa intentione fieri potuisse; quę intentio si adesset, illi formalē obedientiæ rationē superadderet. Hæc obedientia non est specialis virtus, sed omnes virtutes complectitur, quę aliquem actum cadentē sub pręceptū habent.

Materialis obedientia.

Formalis.

Formalis obedientia est, quæ ideò expresè aliquid facit, quia pręceptum est. hęc est virtus specialis; quia etsi ad omnis virtutis materiam se extendat, tamen sub speciali ratione honesti id facit, videlicet quatenus opus eius debitum est ratione præcepti.

23 Itaque *obiectum quod* huius virtutis, est omne opus pręceptum. ad hoc enim volendū & faciendum hęc virtus per se & directè inclinat. *Obiectum cui*, Superior; huic enim dicimur obedire. Vnde qui non habet vllum Superiorē cui possit obedire, is non habet obedientiam. quamobrē hæc virtus non conuenit Christo secundùm naturā diuinam, eò quòd Superiorem non habeat: quamuis secundùm naturam assumptā, quæ Superiorem habet, ei perfectissimè cōpetat. *Ratio obiectiua in obiecto quod*, est debitū auctoritati Superioris ratione pręcepti. obedientia enim vult & facit opus præceptum, quia ratione pręcepti cœpit certo modo esse debitum; non quidem ita quasi in commodum vel honorē Superioris faciendum sit, sicuti opus religionis: (plerumque enim in eo spectatur commodū inferioris) sed quia ratione præcepti ita fit necessarium, vt sine aliquo contemptu interpretatiuo & vilipensione auctoritatis Superioris non possit eius executio prętermitti. Sicut cùm Deus aliquid reuelat, illud obiectum ita fit necessarium ad credendum, vt sine iniuria aliqua primę veritatis, eius fides non possit prætermitti. Itaq; quia teneor vitare illam iniuriam Superioris, teneor non omittere sed exequi opus præceptum; & hoc debitum voco rationem formalē *obiecti quod*. Potest etiam dici, rationē *obiecti quod*, esse specialem illam honestatem, quam accipit ex eo quòd sit præceptum auctoritate Superioris. Sicut enim ex reuelatione diuina res fit digna creditu, & necessariò credenda: ita ex præcepto diuino res fit digna factu, & necessariò est facienda. Auctoritas enim diuina mediante præcepto illam materiam veluti informat, & hanc dignitatem ac bonitatem tribuit. Sed hic modus parum differt à priore, imò prior videtur conformior praxi: quia etsi obedientia faciat opus, quia dignum est fieri ob pręceptum Superioris; tamen non solùm dignitatem illam respicit, neque ea sola mouetur, sed potissimū mouetur necessitate; nimirum quia necessarium est factu, ne Superioris auctoritas violetur. Deinde de ratione præcepti est, vt non solùm faciat opus dignum factu ob diuinam auctoritatem, sed etiam necessarium: alioquin non tam erit præceptum, de cuius ratione est inducere obligationem, quàm consilium. *Ratio obiectiua in obiecto cui*, est auctoritas seu potestas Superioris. Ideò enim Superiori obediendum, quia Superior est, & potestate regendi præditus: sicut ideò credendum Deo, quia prima veritas est.

Hinc patet, primam *rationem formalem obiectiuam* in hac virtute esse *Ius & potestatem regēdi*, seu imperandi. circa quam potestatem cōsiderandum est eam ex triplici radice prouenire. Primò, Ex ratione *causæ & effectus*: causa enim naturaliter habet potestatem in effectum. hac ratione Deus potest imperare omni creaturæ rationali; quia ipse est auctor, & illa est opus & figmētum eius. Idem suo modo competit parentibus in filios. Secundò, Ex ratione *totius & partis*: pars enim naturaliter subest toti, & regitur à toto. hoc modo Respublica habet auctoritatem in singula membra. Tertiò, Ex ratione *agentis, & patientis, vel instrumenti*. Agentis enim est mouere patiens, & causæ principalis suum instrumentum. Sic marito competit potestas in vxorem, quia naturaliter præstantior, & in illa combinatione se habet instar agentis; & domino in seruum, quia seruus est instrumentum domini. Idem dicendum de hero & famulo conductitio. Ab his mediante commissione deriuatur ad alios, qui eam ex se non habent: ex prima enim radice descendit omnis potestas Ecclesiastica, hoc est ea quæ gubernat in cultu diuino, & in ordine ad vitam æternam. Nam primò à diuinitate (quæ omnem potestatem in creaturas habet à seipsa ratione causæ) descendit in humanitatem, idq; plenissimè & illimitatè iuxta illud Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra*. A Christi humanitate proximè deriuatur ad Summum Pontificem, sicut ab Ordinario in Vicarium. Vnde in eo est tota plenitudo potestatis ecclesiasticæ hominibus communicata. Ab hoc descendit vlteriùs ad omnes Rectores ecclesiarū & Religiosarum congregationum, secundùm varias restrictiones locorum, personarum, actionum. A secunda radice per commissionem prouenit omnis potestas politica Imperatorū, Regum, Principum, Magistratuum: & consequenter omnium eorum qui ab his auctoritatem habent. Respublica enim libera per se & ex natura rei habet potestatē regendi sui & omnia sua membra: vnde eam potest alteri committere siue vni siue pluribus; idq. secundùm varias limitationes & conditiones, prout ei expediens visum fuerit. Ex tertia per commissionem potest deriuari aliqua potestas priuatim aliquid imperādi, & certas aliquas functiones. Omnis enim cui primariò aliqua potestas imperandi conuenit, potest eam alteri committere, & suum in ea vtendo constituere vicarium; quia est ordinarius, cui vniuersè conuenit posse suam potestatem delegare.

24 *Ius imperandi ex triplici radice.*

Potestas Ecclesiastica.

Potestas Politica.

Omnis ordinarius potest delegare.

Neque his obstat quòd omnis potestas dicatur esse à Deo: quia Deus est prima radix. Prouenit autem ab eo dupliciter, per positiuā ordinationem & per naturalem institutionē rerum. Priore modo deriuatur ab ipso tota potestas Ecclesiastica seu supernaturalis; posteriore tota potestas politica. hoc ipso enim quo fecit singulos homines sui iuris,

25 *Quo modo omnis potestas à Deo.*

ris, & dedit inclinationem ad vitam communem & politicam, censetur etiam dedisse communitati, quæ ex singulis illis iunctis conflatur, potestatem regendi sui, & singula sua membra. Nam naturaliter ex potestate singulorum sic in societatem vitę coëuntium resultat potestas cõmunitatis. à communitate autem vlteriùs per commissionem deriuatur ad Reges & Principes; ab his ad officiales inferiores. Hoc sensu dicitur potestas politica esse à Deo; non quòd potestas Principũ aut etiam Reipublicæ sit ex immediata Dei commissione, sicut potestas Summi Pontificis, vt quidam parum peritè voluerunt tueri: sed ratione institutionis naturæ socialis conficientis vnum corpus politicum. Similiter potestas patris in filiũ, & mariti in vxorem, est à Deo mediante institutione qua instituit procreationem liberorum, & coniugium maris & feminæ. Domini in seruũ est à Deo mediante auctoritate Reipublicæ, qua seruitus & herilis potestas instituta; vel interueniente cessione, cùm quis libertatem suam sponte in ius alterius transfert, se illi seruum vel gratis vel pretio constituendo.

Ex his perspicuum est, potestatem imperandi esse quadruplicem. Alia enim est diuina, alia humana: & hęc vel est Ecclesiastica, vel Politica, vel domestica, quibus potest vinculum voti vel iuramẽti superuenire, ita vt tenearis obedire nõ solùm lege obedientiæ, sed etiã ex voto vel iureiurando.

26 *An quadruplex obedientia.* Dices, Si est quadruplex potestas imperãdi, ergo etiam est quadruplex species obedientiæ: sicut enim potestates sunt diuersę rationis, ita etiam affectus obediẽdi propter illas videtur esse diuersę rationis. nam potestas est ratio formalis in *obiecto cui*: obedimus enim Superiori propter illam potestatem. atqui diuersitas obiecti formalis inducit diuersitatẽ specificam in affectibus; ergo affectus obediendi sunt specie diuersi. Confirmatur: quia velle facere opus quia id debitum auctoritati diuinæ, est alterius rationis, quàm vel idem quia debitũ auctoritati humanæ. Simili modo possumus ratiocinari de auctoritate Ecclesiastica & Politica.

Responderi posset non esse magnum incommodum, si vbi diuersum est genus potestatis imperandi, diuersa quoque specie ponatur virtus obediendi. Sed verius videtur virtutẽ obediendi, quà obeditur præcepto diuino, & quà humano, nõ esse specie distinctam, sed eiusdem rationis. *Verius est esse vnius rationis.* quod indicat D. Bernardus tractatu de præcepto & dispẽsatione circa principium: *Siue Deus*, inquit, *siue homo vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum, vbi tamen Deo contraria non præcipit homo.* Ratio est, quia obedientię non est operari in commodum aut honorẽ Superioris, sicut facit religio; tunc enim deberet considerare diuersitatem auctoritatis, & cuique congrua deferre: sed operatur in commodum proprium propter obligationem præcepti sufficienti auctoritate impositam. Itaque respicit auctoritatem Superioris, non vt est tanta vel tanta, sed vt est sufficiens ab obligandum per pręceptum. grauitas enim pręcepti & obligationis in obedientiæ functionibus non sequitur magnitudinem potestatis, sed materię pręceptæ. Cuius ratio vlterior est, quòd in omni potestate imperãdi, quodammodò includatur potestas diuina, à qua illa descẽdit, & omnẽ vim obligãdi accipit; & in omni pręcepto humano (loquor de iusto & legitima auctoritate facto) includitur *Potestas diuina in omni Superiori quodammodò reperitur.* pręceptum diuinum, quo pręcipit Deus vt subditi suis legitimis Superioribus obtemperent, quod pręceptum est iuris diuini naturalis. Etsi enim non teneamur iure diuino ad ea quæ sunt iuris humani, si per se considerentur, seu in sensu diuiso; tamen supposito præcepto vel iure humano, tenemur ad ea iure diuino in sensu composito, hoc est, si cõsiderentur vt pręcepto humano substant: quia iure diuino iubemur implere iustum Superioris præceptum, & consequenter ipsum opus materiale, quod ipse præcepit. Itaque numquã obedimus præcepto humano, quin simul implicitè obediamus pręcepto diuino: & numquam violamus pręceptum humanũ, quin simul violemus pręceptum diuinum. Vnde non minùs violatur auctoritas diuina in transgressione præcepti humani, quàm in transgressione diuini; cùm in humano diuinum sit inclusum. Confirmatur: quia omnis potestas obligandi in præcepto humano est ex vi præcepti diuini. Quare non est quòd diuersas obedientiæ species pro diuersitate potestatum constituamus: quod etiam docet D. Thomas quæst. 104. art. 2. ad. 4. Quæ ibi adnotat Caietanus obscura sunt. Ex quibus patet, quomodo etiam in Superiore politico Deum intueri, & in eius præcepto diuinum præceptum agnoscere debeamus.

Ad argumentum in contrarium allatum patet ex dictis. Illa enim diuersitas potestatis habet se per accidens ad obedientiam, estque ratione illius extrinseca: quia obedientia in opere suo non spectat vt cuiq; potestati pro sua dignitate satisfaciat quasi honorem deferendo (hoc enim pertinet ad obseruantiam & religionem) sed vt præceptum Superioris impleat etiam in suum commodum, præscindendo à magnitudine potestatis à qua hoc præceptum est impositum. Accedit quòd potestas suprema includatur implicitè etiam in infima; & hac ratione vtraque eamdem speciẽ obligationem suo præcepto inducit; vt ostensum est.

Ad confirmationem. Si consideretur conditio & excellentia potestatis imperantis, & opus fiat affectu illi satisfaciendi; admiscetur alia virtus, qua talis potestas honoratur; vt si obedias mandato diuino, quia id debitum est tantæ maiestati, admiscetur virtus religionis: si mandato Pontificis, quia id postulat dignitas Vicarij Christi, erit actus obseruantiæ religiosę: si mandato Principis, quia id debitum eius dignitati, erit actus obseruantiæ politicæ. *Dupliciter potest quis obedire præcepto.* Itaque dum quis sic obedit, duæ virtutes concurrunt; virtus quidem obedientiæ, quatenus opus procedit ex affectu satisfaciendi præcepto præcisè considerato; virtus verò religionis, vel obseruantiæ, quatenus simul procedit ex affectu debitum honorem & obsequium soluendi tali vel tali dignitati, seu excellentiæ. Confirmatur: quia dum obedio præcepto Superioris, simul honorem & obsequium ei defero: nam tali modo operandi tacitè insinuo internam æstimationem, quam de illius excellentia habeo, & me illi subijcio. vnde possum idipsum in obediendo expressè intendere, idque iuxta conditionem potestatis, cui obedio: atqui hæc intentio pertinet ad virtutem, qua talis potestas honoratur: ergo in tali modo obediendi illa virtus admiscetur. Insinuat hæc diuus Thomas art. 3. ad 1.

Diximus suprà *obedientiam respicere præceptum Superioris.* Sed contrà facere videtur, quòd Religiosus non dicatur perfectè obediens Prelato, qui expe- 27 *An obedientia requirat præceptum.*

expectat præceptum, & absque eo nihil vult facere. similiter nec seruus domino, nec filius patri, nec vxor marito: imo sancti Patres commendant maximè eam obedientiam, quæ præceptum non expectans, ad nutum obedit. vide Basilium constitut. monast. cap. 23. & Bernardum de præcepto & dispensat. col. 4. ergo obedientia non solùm respicit præceptum, sed etiam nutum & inclinationem Superioris.

Obedientia dupliciter accipitur. Respondeo, *Obedientiam* sæpè accipi pro virtute, qua quis morem gerit alteri, præsertim Superiori, faciendo quod ille cupit, siue præcipiat, siue non. & hoc modo obedientia non solùm respicit præceptum; (nisi hoc nomen latè sumatur vt comprehendat *omne id, quod Superior fieri cupit,* etiamsi propriè non præcipiat) sed etiam inclinationem & nutum Superioris: nam huic in bonis & adiaphoris propter Deum se accommodare, per se honestum est & laudabile. *Nomē præcepti aliquando latè capitur.* Iuxta hunc modum non dicitur perfectè obediens, qui requirit præceptum propriè dictum, sed qui statim cognita propensione Superioris, facit opus. vnde Albertus cap. 3. de virtutibus, ait, *Verus obediens numquam præceptum expectat, sed solùm voluntatem Prælati sciens vel credens, feruenter exequitur pro præcepto; exemplo Domini nostri* IESV *Christi, cui voluntas & complacētia Patris summum præceptum fuit.* Talis obedientia maximè requiritur in Religiosis; estque necessaria, non solùm ad bonam & suauem gubernationem, sed etiam ad perfectionem religiosæ vitæ. sicut enim valdè imperfectus & reprehensibilis est Christianus, qui nihil vult facere, nisi quod Deus vel Ecclesia strictè præcepit: ita valdè rephrehensibilis est Religiosus, qui Superiori aut Regulis se non accommodat, nisi interueniat tale præceptum. ratio est, quia Superior locum Dei tenet, eique loco Dei inferior se subiecit. Itaque in illo Deum intueri debet, eiusque vocem tamquam Dei vocem accipere, iuxta illud Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit*; quod præclarè docet D. Bernardus lib. de præcepto & dispensat. col. 6. Sicut ergo si à Christo visibiliter regeretur, eius voluntati morem gerere deberet, etiam absque præcepto; (id enim perfectio charitatis & religionis, ad quam Religiosus adspirat, postularet) ita morem gerere debet voluntati Superioris, qui Christi locum tenet, & eius præest nomine.

28 Petes, Ad quam virtutem pertinet iste obediendi modus? non enim ad virtutem obedientiæ strictè acceptæ; quia non interuenit strictum præceptum. *Cuius virtutis opus sit.*

Respondeo, Pertinere ad virtutem illam, quæ generatim & vulgò obedientia dicitur, cuius ratio præcisè in eo consistit, quòd quis se voluntati Superioris in operando accommodet, siue præcipiat, siue non: hoc enim per se peculiarem honesti rationem & laudem habet. potest etiam esse actus imperatus religionis, charitatis & aliarum virtutum. Si enim obtemperes Superiori ex reuerentia erga Christum, cuius ille est vicarius, erit actus Religionis. Si autem quia Christo gratum, erit actus charitatis. pari modo, si facias ex reuerentia erga Prælatum, erit actus obseruantiæ: si quia illi gratum est, erit amicitiæ seu beneuolentiæ. vide Gregor. lib. 4. exposit. in 1. lib. Regum, cap. 10.

DVBITATIO V.

Quæ conditiones in obedientia, præsertim religiosa, maximè commendentur.

RESpondeo, Tres potissimùm, *cæcitatem, promptitudinem, fortitudinem: obedientia* enim perfecta debet esse *cæca, prompta, & fortis.* 29

Cæca dupliciter, Primò, Ad imperfectiones & vitia Superioris, vt hæc non consideret, nec ob hæc minùs ad obediendum parata sit; sed solùm consideret eum, cuius locum tenet: ad hunc enim quàm maximè oculatam esse decet. monet hoc Dominus, Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; omnia ergo quæcumque dixerint vobis seruate & facite; secundùm verò opera illorum nolite facere.* & Apostolus ad Ephesios 6. *Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum seruientes,* &c. multò ergo magis hoc requiritur in Religiosis respectu suorum Prælatorum. *1. Cæca obedientia.*

Secundò, Debet esse cæca ad rationes præcepti scrutandas; nempe vt non velit scire causas cur quid præcipiatur; sed satis ei sit præcipi vel proponi ab eo, qui locum Dei tenet, nec constet per se esse illicitum. hanc conditionem maximè commendant Patres; Basilius constitut. monastic. capite 23. *Quemadmodum pastori suo oues obtemperant, & viam quamcumque ille vult, ingrediuntur; sic qui ex Deo pietatis cultores sunt, moderatoribus suis obsequi debent, nihil omnino illorum iussa curiosiùs perscrutantes, quando libera sunt à peccato.* deinde docet Religiosos debere se gerere *sicut instrumentum in manu artificis,* quod sine repugnantia seruit ei ad omnia ad quæ voluerit. Cassianus de Institut. renuntiantium lib. 4. cap. 41. *Quartum hoc præ omnibus excole, vt stultū te secundùm Apostoli sententiam facias in hoc mundo, vt sis sapiens; nihil scilicet discernens, nihil dijudicans ex his, quæ tibi fuerint imperata; sed cum omni simplicitate & fide obedientiam semper exhibeas; illud tantummodò sanctum, illud vtile, illud sapiens esse iudicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel Superioris examen indixerit.* & cap. 10. loquens de Monachis Ægypti: *Vniuersa complere quæ fuerint ab eo præcepta, tamquam si à Deo sint cælitus edita, sine vlla disquisitione festinant.* *Superiori tamquam Deo obtemperandum.* D. Greg. l. 2. cap. 4. in 1. Regum; *Vera obedientia nec Præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit: quia qui omne vitæ suæ iudicium maiori subdidit, in hoc solo gaudet, si quod sibi præcipitur, operatur: nescit enim iudicare, quisquis perfectè didicerit obedire.* D. Bernardus l. de præcept. & dispensatione col. 6. *Siue Deus, siue homo vicarius Dei mandatū quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum; vbi tamen Deo contraria non præcipit homo.* & infrà: *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quàm si præcipiat Deus. quid enim interest, vtrùm per se, an per suos ministros, siue homines, siue Angelos, hominibus innotescat suum placitum Deus?* Idem alij passim; & in primis præclarè B. P. N. Ignatius in sua de obedientiæ virtute epistola.

30 Ratio cur hoc tantopere commendetur est, Primò, Quia sine tali modo obedientiæ vix potest con- *Cur cæca obedientia cōmendetur*

constare pax & bona administratio in congregatione religiosa: erunt enim assiduæ disputationes & altercationes inter subditos & Superiores.

Secundò, Quia est contra humilitatem & modestiam religiosam, velle à Superioribus rationes exigere mandatorum: hoc enim non est se gerere vt subditum, sed vt parem; neque facere opus quia præcipitur, sed quia iudicatur expediens; sicut cùm homo illud suo iudicio & arbitrio facit.

Tertiò, Quia debet in Superioribus agnoscere Christum, & illis tamquam Christo obedire; vt passim docent Patres, & D. Bernardus suprà. vnde in regula S. Benedicti dicitur, *Obedientia, quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur.* Idem colligitur ex Apostolo ad Ephes. 6. vbi iubet etiam seruos obedire dominis suis sicut Christo; & ex verbis Domini, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.*

Dices, Superior non est Christus, nec infallibiliter à Christo regitur: nam & falli in Dei voluntate de rebus dubijs percipienda, & in præcipienda fallere potest.

Quid si fallatur. Respondet D. Bernardus, *Quid hoc refert tuâ, qui conscius non es? præsertim cùm teneas de Scripturis, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirent; quia Angelus Domini exercituum est.* & infrà, *A quo denique diuina potiùs consilia requiruntur, quàm ab illo, cui credita est dispensatio mysteriorum Dei? Ipsum proinde quem pro Deo habemus, tamquam Deum, in his, quæ apertè non sunt contra Deum, audire debemus.* hæc ille. Itaque etiamsi absolutè falli possit Superior; tamen id non est vmquam in particulari præsumendum, nisi de eo constet; eò quòd singulari modo à Deo dirigatur; vtpote ab ipso ad alios in via salutis dirigendos constitutus.

In dubio obtemperandum. Vnde etiam quando res post diligentem discussionem manet dubia, & de nullius graui præiudicio agitur, debet inferior obedire, vt omnes Doctores tradūt; de quo suprà cap. 41. nu. 77. Deinde etiamsi fortè in aliquo falleretur, id tamen inferiori non nocebit, nec quidquam de merito ipsius detrahet; quia est error ipsi inculpatus, qui non impedit quo minùs obedientia sit actus virtutis ex charitate vel religione proficiscens. Sicut cùm quis dat eleemosynam homini opulento vel impio, putans esse pauperem vel sanctum: actus enim ex ipso motiuo, quo voluntas ad electionem operis impellitur, virtutis rationem accipiunt.

31 *Certior directio ad salutem in obedientia.* His accedit quarta ratio, quòd homo in hac vita nō possit scire quid sibi in particulari expediat ad salutem: sæpè enim illa exercitia, quæ ipsi videntur maximè salutaria, sunt occasio lapsus & perditionis. vnde cuique in hac vita maximè desiderandum est vt ita à Deo in omnibus dirigatur, sicut ipse nouit illius saluti expedire: in hoc enim situm est donum perseuerantiæ: atqui si hoc vllo modo à Deo obtineri potest, obtinetur per simplicem & cæcam obedientiam: ergo hæc maximi facienda. Minor probatur, quia si Christus per se ipsum visibiliter nos regeret in terris, & ad hunc finem prorsus illi nos permitteremus, & rogaremus ita ab illo regi; non est dubium quin nos ita regeret: ergo cùm suo loco costituerit Superiores, quibus tamquā sibiipsi voluit nos morem gerere; si nos illis totos permittamus propter Christum, fiduciâ bonitatis & prouidentiæ ipsius, non videtur dubitandum quin ita nos reget, sicut saluti expedire nouit. non enim minùs potest nos regere per suos Vicarios, quàm per suam præsentiam corporalē. alioquin magno nobis damno fuisset huius præsentiæ subtractio; quod tamen falsum esse constat ex Scripturis. Hæc ratio benè expensa maximè debet mouere Religiosum vt totam vitæ suæ directionem Superiori purè permittat; sibi persuadendo, illud, quod ipse constituerit, meliorem exitum in ordine ad salutem habiturum.

Altera conditio est *Promptitudo* ad exequendum; nempe vt non expectet strictum præceptum, non differat, non tergiuersetur, non excuset, non lentè & cum torpore ad opus accedat. hanc commendat Bernardus lib. de præcepto & dispens. col. 4. *Perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur, neque contenta angustijs professionis, largiori fertur voluntate in latitudinem charitatis, & ad omne, quod iniungitur, spontaneo vigore liberalis, alacrisque animi, modum non considerans, in infinitum extenditur.* & tamen Superior non potest obligare nisi ad ea, quæ intra terminos professionis continentur, vt idem docet. vnde loquitur de non obligatorijs. Idem sermone de virtute obedientiæ; *Verus obediens mandatum non procrastinat, sed parat aures auditui, linguam voci, manus operi, pedes itineri, & sic se totum intra se colligit, vt mandatum peragat imperantis.* Idem commendat Basilius cap. 23. constitut. monasticarum. 32 *2. Promptitudo.*

Valdè tamen notandū est, non in omnibus hanc promptitudinem exhibendam; sed in ijs tantùm quæ ad Religionis exercitia, vel regularē disciplinam, aut mortificationem pertinent. Si enim Prælatura, Episcopatus, vel aliud munus honorabile imponitur, non est ordinariè laudabile se promptum & alacrem exhibere; sed expedit modestè deprecari, & expectare etiam præceptum; præsertim si agatur de Prælatura extra Ordinem suscipienda: sic enim doctissimi & sanctissimi viri fecerunt, qui quantum potuerunt huiusmodi dignitates semper detrectarunt, nec nisi compulsi acceptarunt; ita fecerunt SS. Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius magnus, Bernardus, Anselmus, Thomas, Laurentius Iustinianus, & alij. Ratio est, quia tam multæ dotes requiruntur vt quis sit idoneus ad Prælaturam, præsertim ad Episcopatum, (vt patet ex Apost. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1.) vt arrogantiæ sit, putare se omnibus illis præditum. Accedit, quòd status ille multis expositus sit periculis, propter opes & honores, propter occasiones & potestatem malè agendi, propter onus conscientiæ alienæ, propter defectum monitorum, propter delitias & blandimenta carnis, propter assiduas curas, distractiones & rerum externarum tractationem, & alia id genus salutis turbamenta. 33 *In quibus hæc promptitudo exhibenda.* *Dignitates non facilè acceptandæ.*

Confirmatur hæc omnia ex D. Gregorio li. 35. siue vltimo moralium cap. 13. vbi docet, obedientiam in quibusdam rebus debere nihil propriæ affectionis habere, sed solo alterius imperio moueri; in alijs contrà, debere multū habere de suo: *quia,* inquit, *nonnumquā nobis huius mundi prospera, nonnumquam verò iubentur aduersa; sciendum summopere est, quòd obedientia aliquando si de suo aliquid habeat, nulla est; aliquando autem si de suo aliquid non habet, minima: nam cùm huius mundi successus præcipitur, cùm locus superior imperatur, is, qui ad percipienda hæc obedit, obedientiæ sibi virtutem euacuat, si ad hæc etiam proprio desiderio anhelat. rursum cùm mundi despectus præcipitur, cùm probra adipisci* *Confir. testim. Gregorij.*

adipisci & contumelia iubentur, nisi ex seipso animus hæc appetat, obedientiæ sibi meritum minuit, &c.

Idem cõfirmat exemplo Moysis & Pauli: Moyses enim à Deo ipso vocatus ad præfecturam populi, ex humilitate detrectat & excusat, & alium præfici rogat. Paulus verò ex diuina reuelatione Ierosolymam proficiscens, vbi grauia passurus erat, non detrectat, sed alacriter ad omnia se comparat. *Moyses itaque* (inquit Gregorius) *ad prospera de suo nihil habet, quia precibus renititur, ne Israeliticæ plebi præferatur. Paulus ad aduersa etiam ex suo voto ducitur; quia malorum imminentium cognitionem præcipit, sed deuotione spiritus etiam ad arctiora feruescit. ille præsentis potestatis gloriam Deo voluit iubente declinare: iste Deo dura & aspera disponente, se studuit ad grauiora præparare. Præeunte ergo vtrorumque ducum infracta virtute instruimur, vt si obedientiæ palmam apprehendere veraciter nitimur, prosperis huius sæculi ex sola iussione, aduersis autem etiam ex deuotione militemus.* Hæc ille.

34 Dices, Religiosus voluntatem Superioris ducere debet pro diuina: atqui fas non est diuinæ voluntati refragari: ergo.

Obiectio.

Respon.

Respond. Maior vera est, Primò, In præceptis. Secundò, Extra præceptum, in iis, quæ pertinent ad vitæ directionem, & exercitia Religionis. Tertiò, In honoribus verò & Prælaturis acceptandis, non est voluntas diuina vt statim acceptemus; sed vt quantum in nobis est declinemus, deprecemur, & expectemus præceptum. Idem placet prudenti Superiori, qui etiam huiusmodi declinationẽ laudare, & celerem acceptationem vituperare cõsueuit. facit enim inferior declinãdo huiusmodi, consentaneè suo statui; sicut & Superior imponendo: quare vterque facit laudabiliter. Itaq; inferior declinando non facit contra voluntatem Superioris, nisi materialiter, donec accedat præceptum. Quod cõfirmatur exemplo Moysis, qui detrectabat præfecturam populi, quam Deus illi volebat imponere; qua in re non faciebat contra voluntatem diuinam, nisi materialiter; nam Deo idipsum placebat, vt ex Gregorio dictum est, nisi cùm nimium tergiuersabatur; tunc enim dicitur iratus Dominus, Exodi 4. ver. 14. vt sciamus in hac quoque re modum seruandum.

Declinãdo non facit contra voluntatem rationabilẽ Superioris, nisi materialiter.

35 Tertia conditio est, Vt *sit fortis*, scilicet in opere præcepto aggrediendo, & perseuerando in illo; vt nõ detrectet exequi difficilia, & postquam inceperit, non resiliat ob difficultates occurrentes. Huius exemplar exhibuit *Dominus, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis*: ad Philip. 3. Hanc fortitudinem commendat D. Basilius cap. 20. monast. constitut. *Oportet*, inquit, *in primis, vt is, qui se ad vitæ huius rationem contulerit, stabili, firma, immobilique voluntatis constantia sit, iudicioque tali, vt à malignis spiritibus neque concuti, neque loco pelli queat. Deinde animi firmitate tanta, vt ad mortem vsque constantiam martyrum exhibeat, tum diuinis præceptis retinendis, tũ obedientia erga magistros suos conseruanda. hoc enim totius vitæ Instituti est caput.* Chrysost. ho. 3. in 2. ad Corinth. valdè fusè. Cassianus de Instit. renuntiant. lib. 4. c. 20. & alij.

3. Fortitudo.

36 Petes, Vtrùm obedientia sit præstantior ceteris virtutibus?

An sit aliis virtutibus præstãtior.

Respond. Posse id quæri, vel de obedientia omnibus Christianis cõmuni, quam *Christianam* vocare possumus: vel de *obedientia religiosa*. Si loquamur de *Christiana*, hæc est præstantior ceteris virtutibus moralibus, excepta religione. Ratio est, Primò, quia per hanc virtutem homo se subiicit Deo, Superioribus ecclesiasticis & temporalibus, in omnibus eorum præceptis exequẽdis, quæ subiectio valdè difficilis est, & ad plurima se extendit: hoc autem multò præstantius est, quàm restituere ablata, seruare modum in voluptatibus, & cetera, quæ per alias virtutes morales à religione distinctas, præstantur. Secundò, Quia continet actiones omnium virtutum, quatenus sunt in præcepto. respicit enim debitum, seu obligationem ex præcepto prouenientẽ in omni virtutis materia. Tertiò, Quia *obedientia sola virtus est, quæ ceteras menti inserit, insertasq; custodit*, vt S. Gregorius lib. vlt. moral. cap. 12. ait: ex motiuo enim obedientiæ homo impellitur ad officia & functiones omnium virtutum, v.g. nunc ad ieiuniũ, nunc ad audiendũ Sacrum, nunc ad frequentanda Sacramenta, nunc ad eleemosynã, & sic de ceteris) per quas functiones illæ virtutes generantur, augentur & cõseruantur.

Christiana obedientia præstantior ceteris moralibus, excepta religione.

Obedientia ceteras virtutes inserit.

Hinc tamen non sequitur esse omnibus virtutibus priorem: tum, quia illa necessariò prior est, qua auctoritas præcipientis innotescit, nempe fides: tum quia sæpè actus aliarum virtutum fiunt absque præcepto; tum quia infusio gratiæ & virtutum potest præcedere omne opus virtutis, vt patet in paruulis. Ita D. Thomas ar. 3. ad 2.

Nõ tamen est prima.

Similiter non sequitur eam esse præstantiorem theologicis, quia hę immediatè cum Deo mentem coniungunt, & ad omnes alias se extendunt; fides dirigendo; spes & charitas imperando; idq; ex altiori motiuo; nec tantùm ad opera præcepta, sed etiam ad consulta pertinent. Idem dico de virtute religionis: hæc enim ipsum Deum colit, cùm obedientia eius præceptum dumtaxat intueatur. Deinde religio officia aliarum virtutum non minùs ad suum finẽ, quàm obedientia refert. Nec obstat quòd *obedientia sola* dicatur ceteras virtutes menti inserere; quia *sola* obligat ad actus omnium virtutum, nimirum quando sub præceptum cadunt: & sola omnia præcepta intuetur; quæ dum seruantur, omnes virtutes acquiruntur.

Nõ est præstantior theologicis & religione.

Si de *obedientia religiosa* agatur, hæc etiam ceteris moralibus, etiam obedientia communi (non tamen religione) est excellentior. Primò, Quia per illam homo non solùm in communibus & aliàs præceptis; (vt obedientia communis) sed etiam in totius vitæ directione subiicit se alteri propter Deum. itaque deserit propriam voluntatem & potestatem viuendi arbitrio suo & consequenter omnia solatia & oblectamenta, quæ homines hinc capere solẽt. quod sanè maius est & difficilius, quàm relinquere opes, aut honores, aut carnis oblectationes. opes enim & honores sunt bona externa, quę interdum ethnici propter cognitionem rerum naturalium adipiscendam deseruerunt, oblectationes carnis solùm ad corpus & sensus externos pertinent, & cum turpitudine, verecundiaq; coniunctæ; vnde etiam à multis ethnicis spretæ. At potestas viuendi iudicio & arbitratu suo est bonum spiritale, & præcipuum homini, quà homo est, quod nullus vmquam philosophus sibi contemnendum aut deserendum duxit. Itaque hoc ipsum propter Deum relinquere, est maioris perfectionis & meriti, quàm relinquere opes, vel honores, vel carnis illecebras. 37

Obedientia religiosa præstãtia.

Confirmatur, quia in eo deseritur proprium iudicium & arbitrium in vitæ directione; ac proinde

omnia ea, quæ homo iudicio suo agere, pati, consequi, habere, retinere, elargiri potest. Itaque per hanc obedientiam homo non minùs deserit sponte, quàm per seruitutem amittit inuitè; quæ tamen morti æquiparari solet.

38 Secundò, Quia cùm in hac obedientia subiiciat se Religiosus homini propter Deum, includit ipsa non solùm nudam virtute obedientiæ, quæ respicit debitum præcepti, sed etiam virtuté religionis & charitatis; vt colligitur ex D. Thoma ar.3. ad 1.

Tertiò, Quia obedientia religiosa est ex voto: hæc enim subiectio Deo promittitur: vnde est instar sacrificij, quo homo seipsum totum, animam & corpus, intellectum & voluntatem, & totam vitæ rationem Deo offert. Itaque etiam hac ratione includit virtutem religionis.

Obedientia quomodo melior quã victima. Hinc facilè intelligi potest quomodo *melior sit obedientia quàm victima*: etsi enim oblatio victimarum sit actus religionis; tamen subiectio suæ voluntatis sub Deo (in qua consistit obedientia) est etiam actus religionis, si fiat ex voto, aut ex reuerentia erga maiestatem diuinam; vel charitatis, si studio gratificandi Deo. deinde res nobilior exhibetur: nam vt ait Gregorius lib.vlt.moral. c.12. hunc locum ad suum propositum exponens vel accommodans, *Per victimas aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur*, id est, propter Deum deseritur. Quamuis alium sensum videantur habere verba illa; (quæ sunt Samuelis & Saül 1.Reg.15.) nimirum melius esse omissis victimis non præceptis, facere quod Deus præcepit; quàm omisso diuino præcepto offerre victimas voluntarias, aut etiam prohibitas; sicut fecit Saül.

39 Ex dictis colligi possũt quatuor obediẽtię gradus.

Quatuor gradus obedientiæ. Primus est, Exequi exteriùs quod præcipitur.

Secundus est, Voluntatem suam omnino subiicere voluntati Superioris, ita vt libenter facias propter Deum, quidquid ipse mandauerit.

Tertius est, Subiicere iudicium suum iudicio Superioris, credendo id melius esse, vel meliorem exitum habiturum quod ipse iusserit.

Quartus, Hæc obseruare non solùm in iis, quæ strictè præcipit, sed etiam quæ non præcipit, sed solùm fieri desiderat.

Dubitatio VI.

Quid inobedientia, & quale peccatum.

D. Thomas qu.105.

40 *Omne peccatum inobedientia quadã est.* Sicut dictum est *obedientiam* dupliciter accipi; ita quoque *inobedientia* dupliciter vsurpatur, *materialiter* & *formaliter*. *Materialis inobedientia* est cuiusuis præcepti præuaricatio. hoc modo omne peccatum est inobedientia quædam; nam per omne peccatum violatur aliquod præceptum magnum vel paruum, in re graui vel leui, cum perfecta vel imperfecta animaduersione; adeò vt contradictionem implicet, esse peccatum, & non esse contra præceptum. Itaque hæc notio inobedientię includitur in omni peccato, tamquam ratio generica, vel vt circumstantia quædam generalis; iuxta diuersum modum explicandi rationẽ peccati. Simili modo in omni peccato est offensio Dei, quatenus est contra amicitiam & amorem ipsi debitum; vilipensio & quidam contemptus, vt est contra æstimationem Dei; irreligiositas, vt est contra reuerentiam & honorem; ingratitudo, vt est contra beneficiorum ipsius recognitionem. *Inobedientia* tamen ratio clariùs apparet in omni peccato, magisque videtur intrinseca: quia desciscere à lege & regula operandi, in omni genere peccatum dicitur. vnde *peccatum* ex D. Ambrosio definiri solet *cælestium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti*.

Multa turpitudines & malitia generales in omni peccato.

Formalis est, quando quis præceptum violat ea intentione vt illud violet, & ei suo facto aduersetur. hac ratione est propria species peccati ab aliis distincta, per quam contemnitur præceptum, vel ipse præcipiens. *Formalis inobedientia.*

Notandum autem est, hanc inobedientiam esse contra duplex præceptum, videlicet contra præceptum, quod expressa intentione violatur, à quo habet suam speciem, & rationem inobedientiæ formalis; & contra præceptum, quo talis violatio prohibetur; scilicet, Non contemnes præceptum Superioris, non violabis ex contemptu: & hinc habet rationem genericam, sicut alia peccata: nam hoc modo est contra præceptum materialiter, & solùm materialis inobedientia; cùm hoc præceptum non contemnatur. 41

Petes Primò, Vtrùm sicut datur præceptũ, quo vetatur inobedientia formalis, ita quoque detur præceptum, quo obedientia formalis præcipiatur. 42 *An obedientia formalis sit præcepta.*

Respondeo non dari, si loquamur de executione bonorum operum. ratio est, quia numquam est necessarium vt faciamus opus bonum præcisè quia debitum ex præcepto: sufficit vt illud faciamus propter intrinsecam ipsius honestatem, aut vt Deo placeamus; sic enim abundè satisfacimus præcepto: *plenitudo enim legis est dilectio*. Itaque nullum inuenitur præceptum Dei, aut Ecclesiæ, quo iubeamur facere opus hac intentione: omnia enim præcepta iubent opus fieri simpliciter secundùm propriam honestatem.

Nec obstat præceptum, quo iubemur *obedire Superioribus, eisque subiacere*: huic enim satisfit, 43 partim si ea, quæ iubent faciamus, etiamsi non illa intentione formali satisfaciendi præcepto: partim si velimus illis subesse; quod velle possumus propter amorem Dei, absque formali affectu obedientiæ. Dum tamen implemus aliquod præceptum, obligamur non habere intentionem impletioni contrariam: hoc enim esset contemnere præceptum. cum hac tamen intentione non implendi præcepti potest impleri præceptum re ipsa; ita vt non sis illius præuaricator, nec tenearis rursus opus præceptum exequi: nam per præceptum solùm intenditur vt opus virtutis fiat, non autem vt ex affectu satisfaciendi pręcepto fiat. vt tamen euites internum peccatum contra præceptum, requiritur vt reuoces animum non implendi præcepti; & ita cupias opere illo præterito satisfecisse obligationi. Ordinariè tamen homo non implet præceptum, nisi cum expressa, vel implicita intentione implendi: quia sine intuitu præcepti vix fieri potest vt opportunè se applicet ad operis præcepti executionem. In executione tamen non tenetur hoc motiuo vti, ita vt opus ex illo procedat, sed satis est vt procedat ex affectu propriæ honestatis.

Petes Secundò, Vtrũ Prælatus non possit imperare subdito suo Religioso, vt hoc modo operetur. 44 *An possit hic modus præcipi.*

Respond. Verius videri non posse. ratio est, quia iste modus operandi non est necessarius vt opus sit actus virtutis; potest enim esse actus virtutis ratione

tione propriæ bonitatis, vel quia fit ex affectu charitatis aut religionis, absque intuitu præcepti. vnde non videtur subesse iusta causa, cur talis modus operandi præcipi possit circa aliquod opus. Sed nec secundùm se præcipi potest, nempe vt velis & proponas sic operari. tum quia si non potest præcipi vt sic opereris, multò minùs vt sic velis operari; velle enim est propter operari; tum quia actus interni secundùm se præcipi humana potestate non possunt, sed solùm vt sunt necessarij ad cõstituendum actum externum in aliqua specie virtutis, vt plerique DD. tenent: vel si possunt præcipi, non tamen omnes, sed ij tantùm ad quos iure diuino vel naturali, absque determinatione tẽporis, loci, vel modi astringimur; in quibus potestas Ecclesiæ hæc potest determinare. de quo plura 1.2.q.96.

45 *Quale peccatum.* Petes Tertiò, Quale peccatum sit formalis inobedientia.

Respondeo, Ex genere suo esse peccatum mortale. potest tamen esse peccatum veniale, vel defectu perfectæ attentionis, vel ratione leuitatis materiæ. materia autem leuis hîc, est præceptum de re leui, vel quod solùm obligat sub peccato veniali. Ita Valentia disp.7.qu.3. puncto 3. Idem insinuat Caietanus in Summa v. Inobedientia, dicens, *in inobedientia formali interuenire peccatum veniale, propter imperfectionem actus, vel materiæ minimæ.* & Lopez 1.p.cap.55. in fine. Verùm hoc eget limitatione & explicatione. Dicendum igitur hanc inobedientiam nasci immediatè vel ex contemptu præcepti vel præcipientis. Si ex contemptu præcipientis, vel cõtemnitur expressè Deus ipse; & hoc est directè contra æstimationẽ & reuerentiam ipsi debitam, ac proinde cõtra virtutem religionis, quæ tota tali contemptu euertitur; vnde est graue peccatum mortale. Vel cõtemnitur homo, qui est Superior; & tunc considerandum est quomodo contemnatur. si enim contemnas ipsam potestatem, tamquam nullius momenti; vel ipsum hominem, (etiam ob aliam causam) ita vt absolutè nolis illi parêre, erit peccatum mortale. Si autem non contemnas potestatẽ, nec recuses parêre in rebus maioris momenti; etiamsi contẽnas personam ob defectum eruditionis, prudentiæ, nobilitatis, &c. & ex hoc contemptu aliquod præceptum eius in re leui violes, fortè non erit mortale. Similiter si offensus Superiori, quasi in vindictam id facias: negari tamen nequit quin sit graue peccatú veniale.

Cõtemptus præcepti & præcipientis.

Si autem nascatur ex contemptu præcepti tantùm; vel est præceptum rei grauis, & sic est etiam peccatum mortale: vel est rei leuis, & minoris momenti; estque vel præceptum diuinum vel humanum. si sit diuinum, & contemnas tamquam inutile aut vanum, & ideò nolis ei parêre; sine dubio est peccatum mortale: continet enim tacitam blasphemiam. Si non repútes inutile, sed solùm parui æstimes, quia non obligat sub peccato mortali; & ideò violes, fortè non erit peccatum mortale: erit tamen graue veniale, quia magna est inordinatio, si ideò pecces vt ostendas te peccatum veniale parui facere. Si autem non sit præceptum diuinum, sed humanum, & in materia leui, faciliùs potest eius contemptus esse peccatum veniale: quia homo potest in præcipiendo errare; & cum hoc stare potest obedientia, respectu præceptorum maioris momenti. 46

Cetera, quæ de præcepto & obedientia dici possent, pertinent ad 1. 2. qu.96.

CAPVT XLVII.

De virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est solùm debitum morale.

Constat Dubitationibus 9.

TAles sunt Gratitudo, Vindicatio, Veritas, Amicitia, Liberalitas, Æquitas; quibus sua vitia opposita adiungemus.

DVBITATIO I.

Quid sit gratitudo, & quod eius officium.

D. Thomas qu. 106.

1 *Gratitudo quid.* GRATITVDO generatim est virtus, quæ respicit debitum ex beneficio accepto natú, & vt illi aliquo modo satisfaciat, rependit aliquid benefactori; vt actionem gratiarum, obsequium, cultum, vel aliud beneficium. Itaque extendit se ad omnes, à quibus aliquid beneficij accepimus; nimirum ad Deum, parentes, Superiores, & homines priuatos.

Vtrùm autem sit vna virtus, vt ad omnes hos se extendit, an plures, ita tamen vt identificetur religioni, pietati, & obseruantiæ, quatenus earum obiecta respicit, dubium est.

2 Videri possit esse vna, Primò, Quia *obedientia* statuitur vna virtus, eò quòd respiciat debitum ortum ex præcepto; nec diuersa est pro diuersitate præcipientium, aut præceptorum: ergo similiter *gratitudo* erit vna virtus respiciens debitum prouenienes ex beneficio accepto, nec erit diuersa pro diuersitate beneficiorum, aut benefactorum. videtur sanè vtrobique eadem ratio. *An sit vna communis gratitudo.*

Secundò, Compensare pro suo modulo beneficium acceptum, à quocumq. demum acceptum sit, habet peculiarem rationem boni; sicut satisfacere præcepto, à quocumque demum sit impositum, specialem honestatem & laudem continet: ergo est aliqua peculiaris virtus, quæ hanc rationem honesti præcisè & nudè consideratam respiciat, nimirum virtus gratitudinis.

Tertiò, Etiamsi homo interdum se applicet ad colendum Deum ex intuitu beneficiorum; tamen ratio formalis cur Deum colat non sunt beneficia, sed eminentia primi principij. ideò enim cultu latriæ dignus est, eique hic cultus congruit, nõ quia beneficia contulit, sed quia habet excellentiam primi principij rerum. beneficia quidem obligant nos ad cultum; (non enim aliter possumus pro illis satisfacere, nisi reddendo cultum) ipse tamen cultus formaliter non impenditur ob beneficiorum *Beneficia sunt causa impulsiua ad actus religionis, pietatis, & obseruantiæ.*

rum collationem; sed beneficia sunt causa impulsiua & applicatiua animi ad cultum, sicut præceptum in omnibus virtutibus; non autem formalis ratio colendi. honoramus enim Regem propter beneficia, tamquam causam impulsiuam; propter dignitatem regiam, tamquam causam formalem. vnde consequens videtur, *gratitudinem*, qua grati sumus erga Deũ, distingui à virtute *religionis*; qua verò in parẽtes, à virtute *pietatis*; qua in Superiores, à virtute *obseruantiæ*. erit enim vna virtus, quæ vniformiter debitum ex beneficio natum respiciet, & pro eo satisfacere studebit; quamuis actus, quos ob hunc finem imperat, sint diuersarum virtutum. Hæc sententia est valdè probabilis, & facilè defendi potest.

Valdè probabile est esse vnam communem distinctam.

3 Nihilominùs contraria est diui Thomæ art. 1. qu. 106. nimirum *gratitudinem*, si erga Deum spectetur; non esse habitum à virtute *religionis* distinctum: si erga parentes, non distingui à *pietate*: si erga Superiores, non distingui ab *obseruantia*. Si tamen consideretur vt respicit priuatum benefactorem, & debitum ex eius beneficio proueniens, hac ratione esse virtutem specialem à supradictis distinctam; quia hac ratione respicit specialem rationem debiti, quæ non est tam stricta, quàm in prædictis virtutibus, nimirum erga Deum, parentes & Superiores: non enim est debitum legale, sed morale tantùm. Itaque iuxta hanc sententiam *gratitudo* est specialis virtus, quę propriè solùm respicit benefactorem particularem.

Contraria magis ex mente diui Thomæ.

Qua ratione sit virtus specialis.

Confirmatur hæc sententia, quia virtutes annexæ iustitiæ distinguendę sunt secundùm speciales rationes debiti ad alterum: atqui primum & principale debitũ est illud, quo obstringimur Deo, vt primo principio; quod debitũ intuetur religio. Secundo loco est illud, quo parenti & patriæ, vt principio secundario; quod respicit pietas. Tertio, quo Superioribus, vt principio gubernationis, & beneficiorum communium; cui respondet obseruantia. Quarto loco est illud, quo obstringimur priuatis, ratione beneficiorum particularium; & huic satisfacit gratitudo. Itaque *gratitudo* est virtus particularis distincta à supradictis: sicut quodlibet posterius distinguitur à priori tamquam deficiens ab eo. Ita D. Thomas ar. 1. vbi

4 Notandum est, Sicut in obiecto, cui *religio* defert cultum, continentur excellenti modo obiecta, quæ reliquæ tres virtutes respiciunt; (Deus enim vt est primum principium rerum, est *pater, dominus, & benefactor per excellentiam*) ita in *religione* continentur reliquæ tres virtutes eminenter. est enim *religio* eminens *pietas, doulia* & *gratitudo*. simili modo in obiecto *pietatis* continetur excellenter obiectum *obseruantiæ* & *gratitudinis*. parens enim vt est principium generationis, habet potestatem gubernandi, & est maximus benefactor. vnde *pietas* erga parentem est excellens quædam *obseruantia* & *gratitudo*. Denique in obiecto obseruantiæ continetur obiectum gratitudinis; quia gubernatio est magnum beneficium. vnde in virtute *obseruantiæ* quodammodò continetur *gratitudo*.

In religione continetur pietas, obseruantia & gratitudo eminenter.

Verùm hæc omnia solùm probant actus illarum virtutum esse actus gratitudinis materialiter, sicut sunt actus obedientię: quia etsi illis actibus beneficia accepta compensentur, non tamen respiciunt formaliter hanc compensationem. colere enim Deum, honorare parentes, vel Superiores, non est formaliter eorum beneficia compensare, sed materialiter tantùm; quia sunt actus, qui hac intentione fieri possunt, etsi in sua specie hanc intentionem non includant.

Nec obstat quòd *religio* dicatur eminens *gratitudo*, tum quia hoc nõ impedit quin detur aliquis actus, quo formaliter in Deum grati simus: tum quia etiamsi religio contineat eminenter rationem gratitudinis, vt hæc respicit priuatum benefactorem, non tamen vt respicit ipsum Deum: sic enim solùm est materialis gratitudo, vt patet ex dictis. Addo tamen *gratiarum actionem* erga Deum, esse actum religionis secundùm se, (etiamsi ex affectu compensandi beneficij proueniat) quatenus in illa agnoscimus & testamur illum esse primum principium & fontem beneficiorum acceptorum: sicut oratio per se est actus religionis, quatenus est quędam protestatio diuinæ potentiæ, prouidentiæ & bonitatis, etiamsi ex affectu spei procedat.

Officia gratitudinis sunt quinque: Primum, Beneficij æstimatio. Secundum, Benigna acceptatio. Tertium, Gratiarum actio. Quartum, Grata commemoratio. Quintum, Repensio. Colligitur ex D. Thoma ar. 3. qu. 5. 5

Officia gratitudinis.

Primum est *Beneficij æstimatio*; nempe vt ostendamus nos illud ęstimare, si non ex rei magnitudine, saltè ex affectu & animo donantis: hic enim in beneficiis gratuitis potissimùm est ponderandus. vnde conferentes aliquod beneficium, præsertim maioribus, solemus excusare & rogare, ne rem ipsam, quæ datur, sed affectũ, quo datur, intueantur: vnde Seneca l. 1. de benef. c. 6. *Beneficium non in eo, quod fit aut datur, consistit; sed in ipso dantis & facientis animo*: & Cicero lib. 1. de Offic. *Acceptorum beneficiorum sunt delectus habendi, & in primis quo quisq. studio vel beneuolẽtia fecerit, ponderandũ.*

Secundum, *Benigna acceptatio*; si enim repudies, vel absque indicio, quo significes gratum esse, acceptes, videris contemnere, vel certè parui facere beneficium & affectum donantis. Si autẽ benignè acceptes, ipso modo illum honoras, & affectui eius quodammodò satisfacis. vnde Seneca lib. 2. de benef. cap. 35. *Vis reddere beneficium? accipe benignè*; & cap. 24. *Qui gratè beneficium accipit, primam eius pensionem soluit*: gaudio enim afficitur donator, videns beneficium suũ gratum esse, & aliquid commodi vel oblectationis afferre donatario: tunc enim censet se non frustrà collocasse, & fructum, quem principaliter intendit, retulisse.

Tertium, *Gratiarum actio*: hæc nihil est aliud, quàm beneuola protestatio gratiæ acceptæ, seu beneficij gratis & absque debito dati, cum quadã sui subiectione & demissione, ad ipsum benefactorem directa. hæc actio est quædam beneficij compensatio; quia per illam honoratur benefactor, & alter se illi quodammodò submittit tamquam maiori: dare enim gratis est signum abundantiæ & perfectionis; accipere gratis est signum defectus & egestatis. secùs de muneribus, quæ honoris causa à subditis dantur Principibus: hæc enim non sunt beneficia; sed veluti honoraria tributa. Hinc fit vt gratiarum actio non semper sit necessaria, nec soleat vsurpari à magnatibus erga homines infimæ sortis. Vt autem conuenienter fiat, magis accommodanda est ad affectum benefactoris, quàm ad beneficij quantitatem, vt ostendit diuus Thomas art. 5. cuius ratio est, quia gratitudo respicit beneficium, prout est gratis impensum, id est, absque intuitu mercedis, vel debiti: hoc autem ex affectu pendet. 6

Gratiarum actio quid.

pendet. huic adde aliam; quia affectus benefactoris longè maior est, quàm beneficium externum; vellet enim longè maiora donare, si facultas vel opportunitas adesset.

Quartum est, *Grata commemoratio*, videlicet vt primò apud nos tempore & loco simus memores beneficij accepti, vt enim ait Seneca lib. 3. cap. 1. *Ingratißimus omnium est, qui beneficij oblitus est: cui enim totum beneficium elapsum est, gratus fieri numquam potest.* Deinde vt apud alios, quando occasio se offert, libenter referamus: hoc enim ad honorem & laudem benefactoris pertinet; vnde est quædam compensatio.

Beneficij relatio.

7 Quintum est, *Beneficij relatio*, quando vicissim beneficium re, vel obsequio redditur. circa quod

Notandum Primò, Si non suppetit quod rependas, reddendam huius loco bonam imprecationem; vt, *Deus remuneret, compenset in centuplum*, vel pias ad Deum pro salute benefactoris preces. hæc enim nemini desunt; & his vtcumque beneficia temporalia compensantur, & interdum etiam vincuntur.

Secundò, Si Suppetit aliquid, non statim referendum beneficium, sed opportunitas expectanda. ratio est, quia, vt inquit Seneca lib. 4. de beneficiis in fine; *qui festinat reddere, non animum habet grati hominis, sed debitoris*; nam non videtur æstimare id, quod in beneficio est præcipuum, scilicet gratuitum animum benefactoris: ita enim soluit, ac si ille non gratis, sed intuitu compensationis dedisset. deinde ostendit beneficium non esse gratum, & se illud animo reiicere; nam *reiiciendi genus est, protinus aliud in vicem mittere, & munus munere expungere*, vt ibidem Seneca ait. Deniq; es ingratus in benefactorem, dum videri beneficio affectus non vis, aut illi ratione beneficij obstrictus. Vnde Seneca suprà: *Qui nimis citò cupit soluere, inuitus debet; & qui inuitus debet, ingratus est*; nimirum quia non vult agnoscere beneficium. Sed hoc intellige, nisi alter expectet statim remunerationem; vt quando intuitu illius confertur; vel nisi aliæ circumstantiæ aliud poscant.

8 Tertiò, In compensando magis nobis spectandum animum benefactoris, quàm rem datam, curando pro nostra facultate vt beneficium, quod reddimus, respondeat potiùs illius affectui, quàm rei. Itaque si maior vel etiam æqualis potestas adsit, plus rependendū est, quàm sit acceptum. vnde Cicero lib 1. de Offic. *In referenda gratia (si modò Hesiodo credimus) imitari debemus agros fertiles, qui plus multò adferunt, quàm acceperunt:* si enim reddis æquale, non videtur esse redditio gratiæ, sed solutio debiti; tantumdem enim accepisti. Oportet igitur reddas amplius, vt ratione excessus sit beneficium; & ita beneficium beneficio compensetur; & affectus affectui respondeat.

DVBITATIO II.

Vtrùm innocens magis teneatur ad actionem gratiarum, quàm pœnitens; & quomodo gratitudo excitanda.

D. Thomas art. 2.

9 NOtandum est, hanc quæstionem supponere aliam, videlicet vter maius beneficium acceperit à Deo; qui enim maius accepit, tenetur magis ad actionem gratiarum. Dupliciter autem potest beneficium dici maius, Primò, Quia res, quæ datur, est melior, aut maioris æstimationis. Secundò, Quia magis datur gratis; vtrumque enim ratio beneficij complectitur. Similiter gratiarum actio dupliciter potest esse maior. Primò, Quia est professio maioris boni accepti. Secundò, Quia profitemur esse magis gratis datum. Vnde patet has magnitudines in beneficiis esse diuersarum rationum, similiter in actionibus gratiarum; cùm ex causis diuersarum rationum proueniant, vnde etiam non possunt commodè inter se comparari. His positis,

Beneficium maius dupliciter: similiter & actio gratiarum.

10 Respondeo, Innocentem teneri quodammodò ad maiorem actionem gratiarum, quatenus actio gratiarum est professio boni accepti, est enim innocentia maius bonum, quia includit continuam existentiam iustitiæ in homine, quæ magis optabilis est, quàm iustitia interrupta per peccatum mortale. Itaque si bona data spectentur, tenetur magis, & ad maiorem gratiarum actionem, profitendo se gratis maius bonum accepisse. Pœnitens verò magis tenetur, si spectentur gratiæ; quia enim ei maior gratia facta, seu magis gratis datum, tenetur id magis profiteri; & ita ipsius gratiarum actio debet esse maior in confessione gratiæ: alterius verò in confessione doni in se spectati.

Quomodo innocens teneatur ad maiorē actionem gratiarum.

11 Aduerte tamen, etsi bonum innocentiæ per se maius sit & optabilius; tamen bonum, quod confertur pœnitenti maius est respectu pœnitentis, quàm bonum collatum innocenti respectu ipsius. & hac ratione pœnitens absolutè magis obligatur ad gratiarum actionem, & non solùm ex parte. Primò, Quia pœnitenti vsque ad tempus lapsus collatū est æquale auxilium & æqualis protectio, vt supponimus. quod enim hic ceciderit, non prouenit ex defectu auxilij diuini, quasi illud minus fuerit, quàm in altero; sed ex propria libertate, qua potuit auxilio non vti, & illo præsente consentire peccato. itaq. vsque ad illud tēpus non debet Deo minores gratias, quàm innocens. A tempore verò lapsus vsque ad restitutionem iustitiæ inclusiuè, non accipit minus beneficiū quàm alter, sed multò maius, facta comparatione ad accipientes. ipsi enim longè maius est beneficium quòd à Deo toleretur dum est in peccatis; quòd ad gratiam excitetur, quòd pœnitentia inspiretur, peccata condonentur, iustitia restituatur; quàm alteri sit beneficium illud, quo à Deo intereà in iustitia accepta conseruatur. nam vel vna remissio peccatorū præcisè considerata tanti æstimanda est à peccatore, quanti Iustitia & spes vitæ æternæ ei, qui non est peccator. Sicut maleficus, qui liberatur à pœna ignis, cui iam erat addictus, nō minùs gaudet, nec minoris hoc beneficium æstimat, quàm vir probus gauderet, si conferretur ei regnum: liberatio enim à summo malo est instar summi boni. Itaque hac ratione tenetur absolutè ad maiorem gratiarum actionem. Deinde quia dona, quæ peccatori dantur, magis gratis dantur: gratis enim datur, quod absque meritis datur. quò ergo quis longiùs abest à merito, & ab omni dignitate, qua possit videri dignus munere; eò magis gratis ei datur: peccator autem longissimè abest ab omni dignitate, qua dignus sit venia & amicitia Dei: ergo hac ex parte summum est illius beneficium, & cōsequenter summam & humillimam debet gratiarū actionem. vnde etiam in compensationem huius beneficij

Quomodo pœnitens magis teneatur.

Beneficium remissionis peccatorū.

neficij tenetur ad humiliora obsequia & maiorem sui demissionem quàm innocens. Beneficiū enim, qua parte datur magis indigno, compensatur maximè demissione sui, confessione suæ indignitatis, & obsequiis humilibus: sicut qua parte est excellentius, compensatur maximè æstimatione, laude, prædicatione illius boni, & datoris; & obsequiis maioribus.

12 Illa autem distinctio Caietani inter *magis obligari ad gratiarum actionem*, & *obligari ad maiorem actionem gratiarum*; cùm ait pœnitentem magis obligari ad gratiarum actionem quàm innocentem; hunc tamen obligari ad maiorem gratiarum actionem; neque rem explicat, neque vera est: nam pœnitens etiam ad maiorem actionem gratiarum tenetur, quatenus debet confiteri sibi maiorem gratiam factam, magisque gratis donatum; & beneficia accepta respectu sui esse maiora. Deinde sicuti obligatio crescit ex magnitudine gratiæ, ita etiam ex magnitudine boni collati: ergo qui obligatur ad maiorem gratiarum actionem, ceteris paribus etiam magis obligatur.

13 Ex dictis colligi potest quomodo *gratitudo* in Deum sit excitanda.

Quomodo gratitudinis affectus excitādus.

Primò enim consideranda sunt ipsius dona in seipsis, quàm magna, quàm varia, quàm innumerabilia, siue quæ ad animam, siue quæ ad corpus pertinent. corporalia enim omnia facta sunt propter hominē, vt ab illis obsequium, commodum, oblectationem & auxilium aliquod ad salutē caperet; vt sol, luna, sidera, cæli ipsi, & motus eorum, elementa & omnia, quæ in eis, & ex eis: de quibus vide Senecam lib.4. de beneficiis c.5.& 6. Spiritales quoque substantiæ ad eius ministerium deputatæ; *omnes enim sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis*; ad Heb. 1. Itaque omnes creaturæ vel conditæ propter hominē, vel benignitate conditoris seruiunt homini, vt eum dirigant ad salutem; & hæc omnia externa sunt. Iam interna omnem æstimationem superant, præter enim integritatem corporis, & sensuum, quorū nullum vel cū regno amplissimo commutare velis, dedit animam immortalem & inexterminabilem, capacem vitæ æternæ: dedit vim intelligendi, qua totū mundum & ipsum Deū pulcherrimè in te depingas; & vim amandi, qua omnes virtutes atque adeò Dei amicitiam, omnis boni supernaturalis fontem, consequaris. Ad gloriæ suæ consortium te supra naturæ conditionem destinauit, in filium adoptauit, spiritus sui participem fecit; media salutis obtinendæ facilia contulit, assiduè sua benignitate ad bonum excitat ac iuuat, & à malis innumeris protegit. visionem sui, qua ipsi planè similes veluti quidā dij, diuinitate fulgentes, euadamus, promittit, & omnium bonorum suorum fruitionem. Adhęc iacentem in peccatis, & reum æternæ mortis, gratia sua excitauit & erexit, peccata condonauit, Iustitiam & ius vitæ beatæ restituit. hoc autem beneficium remissionis peccatorum tantum est, quantum malum est mors æterna. Constituit prætereà thesaurum meritorum suorum veluti fontem gratiarum perennem, quo à peccatis, quotiescumq; opus fuerit, ablui possimus, Sacramētis inclusum. Denique, quod omnem vincit admirationem, reliquit nobis sanctissimum Eucharistiæ Sacramētum, corpus & sanguinem ipsius, cum anima dotibusq; eius omnibus, cum vnione hypostatica & diuinitate perfectè continens & nobis repræsentans ac reipsa exhibens. Hæc si quis attentè consideret & expendat, abyssum beneficiorum inueniet.

Secundò, Considerandum est hæc omnia præstita indignis, ingratis, & supplicio dignis.

Tertiò, Consideranda maiestas & sublimitas Dei conferentis: quò enim maior est qui beneficium confert, eò pluris æstimatur beneficium; amari enim & æstimari à magnis, magnum per se est beneficium.

Quartò, Considerandus modus, quo Deus hæc præstitit; quàm extraordinariis viis, quantis difficultatibus & laboribus: ideò enim semetipsum exinaniuit & factus est homo; ideò tot labores, tot asperitates, tot probra, tot supplicia, & mortem denique crucis sustinuit; hoc enim mirificè auget beneficij rationem. magnum est beneficium si rex malefico ad mortem damnato benignè condonet & illū pristinæ dignitati restituat; sed incomparabiliter maius erit, si dum aliud remedium liberandi non suppetit, iubeat filium suū è solio descendere, vestibus regiis spoliari & morte plecti, vt ille liberetur.

Quintò, Considerandus affectus, quo Deus omnia beneficia sua nobis contulit, nimirum, vt non ipsi inde sit meliùs, sed vt nobis sit quàm optimè, & per ea ad beatitudinis suæ communionē aptet & disponat. vide Albertum de Virtutibus cap. 25. & nostrum Rossignolium lib.4. disciplinæ Christianæ cap. 25. vbi sententias quasdam SS. Patrum de gratitudine adducit.

Ex his diligenter perpensis intelliget homo infinita quadam obligatione & immenso debito se obstringi Deo, tum ad perpetuam & humillimam gratiarum actionem; tum ad vitam suam diuino obsequio penitus consecrandam, & honore ipsius omni industria promouendum. etsi enim tantum laborauerit pro gloria Dei, quantum Apostolus Paulus, nondum tamen millesimam diuinorum beneficiorum partem exæquauerit.

Aduerte tamen, hoc debitum ad ista omnia 14 præstanda non esse legale, seu strictum; nouerat enim Deus imbecillitatem & vanitatem sensus nostri, ideoque noluit imperare, etsi iustissimè potuisset; sed est debitum morale, seu decentiæ: hoc enim perfecta ratio gratitudinis postulat; ita vt sine eo præstito non possimus, nisi imperfectè, grati audire.

DVBITATIO III.

Quid ingratitudo, & quale peccatum.

D. Thomas quæstione 107.

DVpliciter admittitur *ingratitudo, formaliter* 15 & *materialiter*: hæc enim distinctiō non solùm in inobedientia; sed etiam in sacrilegio, impietate, inobseruantia, & similibus vitiis, in quibus contra virtutem oppositam peccari ex contemptu & alio fine contingit, locum habet.

Formalis ingratitudo est, quando beneficium, vel benefactoris animus contemnitur, vt non videaris ei obnoxius, seu debitor ratione beneficij: sicut formalis inobedientia est, quando contemnitur pręceptum, vel potestas Superioris, vt ei non videaris subesse, aut non pareas. hoc modo ingrati sunt, qui beneficium, vel affectum benefactoris

Formalis ingratitudo.

eleuant,

eleuant, aut sinistrè interpretantur, ne videantur ei aliquid debere, aut ne cogantur esse grati, agendo gratias; aut ne impediantur à malo ei rependendo. Iuxta hæc intellige quod habet D. Thomas ar.2.ad 1. & Caietan. ibidem, & in Summa v. Ingratitudo, non enim satis explicant in quo hæc ingratitudo consistat.

16 *Est mortale ex genere* Hæc ingratitudo ex genere suo est peccatum mortale, vt docet D. Thomas art.3.cum Caietano suprà: contemptus enim beneuoli affectus benefactoris, & sinistra interpretatio beneficij non videtur minùs peccatum, quàm iudicium temerarium, cùm tale iudicium inuoluat: iudicat enim affectum esse simulatum, vel alio quàm beneuolo animo rem dari. hoc autẽ iudicium ex genere suo est peccatum mortale, vt constat ex cõmuni DD. sententia; de quo suprà cap.29. dubit.2. Accedit, quòd homines longè magis offendantur huiusmodi contemptu, quàm iudicio temerario; vnde magis lædit charitatem. *Potest esse veniale aliunde.* potest tamen esse veniale, vel ob imperfectum consensum; vt quando ex repentino choleræ motu accidit; vel ob materię exiguitatem, vt si beneficium sit paruum; cõtemptus enim parui beneficij non censetur notabilis iniuria benefactoris; modò absit scandalum. si enim ita fieret vt benefactor grauiter offenderetur, posset esse peccatum mortale. *Varij gradus contemptus.* Adde, quòd varij sint gradus contemptus: contemnitur enim aliquid tamquam noxium, aliud vt vile & dignum probro, aliud tamquam minùs vtile vel dignũ quàm exteriùs videatur, vel gradus eius requirat. In omni autem contemptu est iudicium, quo res vel persona iudicatur talis, & voluntas tractandi illam exteriùs vel interiùs pro tali. Itaque si contemptus non sit grauis, sed leuis; vt si beneficium aliquod temporale & affectum benefactoris repútes minoris momenti, ne illi videaris obnoxius, non erit peccatum mortale; modò occasionem grauis offensionis ipsi non præbeas.

17 *Materialis ingratitudo.* *Materialis ingratitudo* est, quando absque contemptu, vel omittitur debitum gratitudinis officium, vel committitur aliquid contra benefactorem. colligitur ex D. Thoma art. 3. & Caietano ibidem. Officium autem gratitudinis est quintuplex vt suprà num. 5. & 6. dictum est. D.Thomas ar.2. reducit ad tria. Primum est, Beneficium agnoscere. Secundum, Laudare, & gratias agere. Tertium, Retribuere loco & tempore, pro sua facultate. *Tripliciter officiũ gratitudinis prætermittitur.* Itaque tripliciter officium gratitudinis prætermittitur: & quia id, quod est vltimum in generatione, est primum in resolutione, ideò (inquit D. Thomas) Primus gradus ingratitudinis est, Beneficium non retribuere. *Tres gradus ingratitudinis in omittendo.* Secundus, Dissimulare, non agendo gratias. Tertius, Nolle agnoscere. Circa quæ

18 Aduerte, non retribuere beneficium, non esse peccatum, nisi quando benefactor est in necessitate, & tu illi opem ferre potes, vel quando ex omissione putatur iure offendendus. beneficium enim, cùm gratis collatum sit, non inducit strictam obligationem; nisi quando benefactor eget opera nostra; vel id necessarium est ad vitãdum eius offensionem. vnde non erit peccatum mortiferum, nisi quando charitas sub peccato mortali ad tale officium obligaret. In gratiarum actione omittenda faciliùs peccatur; quia hæc omnibus est facilis, & statim fieri debet. seposita tamen offensione benefactoris, non videtur hæc omissio esse peccatum mortale; quia nihil inde notabilis incõmodi percipit. Loquor de ea, quæ facienda homini, non Deo: est enim gratiarum actio cultus quidam Deo ob immensitatem beneficiorũ eius debitus, quamuis tempus reddendi non sit determinatum; vnde de ea loquendum sicut de obligatione dilectionis super omnia.

Nolle agnoscere beneficium hominis priuati (de quo nobis est sermo) non videtur quoque per se mortale: quia parum incommodi adfert benefactori, sepolita ipsius offensione. posset tamen ratione grauis offensionis & turbationis, quæ inde prouentura putaretur, esse graue peccatum. 19

Porrò ad supradictos tres gradus ingratitudinis, qui in omittendo consistunt, addendi tres alij, qui in committendo. *Tres in cõmittendo.* Itaque Quartus est, Retribuere mala pro bonis. Quintus, Vituperare beneficium. Sextus, Reputare beneficium loco maleficij; qui est summus ingratitudinis gradus. hi tamen gradus, præsertim secundus & tertius, pertinent ad ingratitudinem formalem.

Ex dictis facilè intelligi potest qui sint gradus ingratitudinis erga Deum.

Primus enim est, Non conari obsequio & cultu diuina beneficia pro suo modulo compensare. 20 *Sex gradus ingratitudinis in Deum.*

Secundus, Rarò vel numquam gratias agere.

Tertius, Rarò vel numquam de diuinis beneficiis cogitare.

Quartus est, Malum pro bono reddere. Ad hunc gradum pertinet omne peccatum. vnde omne peccatum est ingratitudo in Deum; sicut & inobedientia: repugnat enim obligationi illi, qua ratione beneficiorum acceptorum ipsi obstringimur, ad ea cauenda, quæ ipsum offendunt.

Quintus est, Extenuare, negare vel vituperare beneficia Dei. huc pertinet, si neges beneficium redemptionis Christi & gratiæ necessitatem. qua ratione Pelagiani à sanctis Patribus vocabantur ingrati; contra quos D. Prosper scripsit opusculum aduersus ingratos.

Sextus, Illa loco maleficij æstimare: quod faciunt damnati; & etiam quidam impij huius sæculi, qui non reputant loco beneficij, sed potiùs maleficij, quòd Deus non sinat ipsos perpetuò hoc mundo frui.

DVBITATIO IV.

Quid sit vindicatio, & cuius virtutis opus.

*D. Thomas qu.*108.

V*Indicatio*, Græcè ἐκδίκησις, *est vltio iniuriæ*; 21 videlicet cùm pro iniuria rependitur pœna. Itaque est redditio mali pro malo; mali pœnalis pro malo culpabili. Latiùs accipitur apud D. Augustinum lib.83.qq. q. 31. cùm definitur *vindicatio, per quã vis aut iniuria, & omnino omne quod obfuturum est, defendendo aut vlciscendo propulsatur*: nam defensio priuata auctoritate fieri potest; nec in malum alterius tendit. secùs in vindicta: potest autem hæc fieri ob varias causas. *Vindicta ob varias causas irrogari potest.*

Primò, Ea intentione, vt ei, qui te læsit, malè sit, nihil aliud spectando. illi enim malè esse, apprehendis tamquam tuum bonum. hoc modo est actus odij & contra charitatem proximi.

Secundò, Vt emendetur; quo modo pater vindicat

dicat delicta filij & magister discipuli. hoc modò est actus charitatis proximi; *quæ charitas* (vt inquit D. Bernardus epist. 2.) *piè solet sæuire, sine dolo mulcere, patienter nouit irasci, humiliter indignari.* & Prouerb. 3. *quem diligit Dominus, corripit.*

Pœna congruit malefactori. Tertiò fieri potest, quia per se decens est malefactorem puniri; & pœna per se congruit & quodammodò debita est malefactori, sicut laus benefactori; idque vt rectus ordo seruetur, & quod extra ordinem recti prolapsum est, ad ordinem reuocetur. hac ratione est actus virtutis specialis; quia rationem specialē honesti respicit. Sic Deus per vindictam, omnes eos, qui ab ordine pulcherrimo Iustitiæ & legum diuinarum prolapsi sunt, & ordinatissimam dispositionem fœdè perturbarunt, ad ordinem Iustitiæ reducet, infligendo congruam pœnam; vt nihil in mundo remaneat informe, nihil inordinatum, nihil confusum, sed omnia pulchrè suis locis & gradibus sint disposita, vt sæpè docet D. Augustinus: vide illum lib. 5. de ciuit. cap. 9. & lib. 11. cap. 17. & 18. & lib. 1. de ordine, multis locis.

Reparatio iniuriæ. Quartò, Vt fiat aliqua reparatio iniuriæ, & satisfactio: dum enim ille punitur propter iniuriam illatam, restituitur ex parte honor parti læsæ, eique aliqua satisfactio exhibetur; qui enim lædit, plus iusto, suo affectui indulget, sibique sumit, & alteri detrahit: dum autem punitur, illud ei quodammodò adimitur, cùm contra voluntatem patiatur. Et quia id agitur in gratiam læsi, censetur ei donari: & sic fit nōnulla compensatio, vt experientia probat. tunc enim animus læsi acquiescit & sibi satisfactum putat. est igitur in vindicatione moralis quædam restitutio honoris, & iniuriæ reparatio. hic finis intimè coniunctus est cum tertio, & ex eo necessariò resultat.

Quintò, Vt qui læsit, & alij eius exemplo, in posterum ab iniuria coërceantur. hic finis est magis extrinsecus: vnde post hanc vitam non ampliùs spectabitur, sed solùm tertius & quartus. In hac tamen vita spectatur, tum à Deo, tum à Iudice humano, sicut tertius & quartus.

22 *Quomodo sit virtus specialis.* Igitur *vindicatio* facta intuitu tertij & quarti finis, videtur esse specialis virtus, qua inclinamur ad reddendum malefactori pœnam debitam pro iniuria; sicut gratitudine ad reddendum benefactori obsequium debitū pro beneficio: hoc autem debitum in quadam congruitate & decentia consistit. Si autē fiat intuitu quinti finis, scilicet vt coërceatur à maleficio, sic est actus eius virtutis, ad quam pertinet defensio Reip. vel priuati, vel suiipsius. est enim hæc *vindicatio* quædam defensio. Itaque sicut hæc defensio pertinere potest ad Iustitiam legalem, ad pietatem, ad amorē Reip. vel hominis priuati, vel suiipsius; ita etiam vindicatio.

23 *Debet fieri auctoritate non priuata sed publica.* Vt autem hæc meliùs percipiantur, Notandum est, *vindicationem*, vt sit actus virtutis, conuenienti modo fieri debere. si enim fiat priuata auctoritate, non est actus virtutis, sed vitij; quia est vsurpatio alienæ potestatis, nempe Superioris, ad quem solum executio huius actus pertinet: vnde illa multis locis in Scripturis prohibetur. Ad Romanos 12. *Non vosmetipsos defendentes* (Græcè ἐκδικοῦντες, id est, vlciscentes) *charissimi, sed date locum iræ: scriptum est enim, mihi vindictam, & ego retribuam,* &c.

Parua vindicta permissa. Permittuntur tamen passim in Repub. priuatæ quædam vindictæ paruæ, si fiant ex incontinenti, accepta iniuria: hoc enim aliquo modo putatur necessarium ad publicam pacem, vt quisque à minoribus iniuriis, quæ ad tribunalia non solent deferri, tutus sit. Hoc modo quidam Doctores eum, qui percutit alterum alapa, pugno vel baculo, dicunt statim posse repercuti, ne alter audacior in posterum ad similia euadat; esse enim hoc genus quoddam defensionis. Sed de hoc dictum suprà cap. 9. dubit. 12.

Eo autem seposito, priuatus non potest per se actum vindictæ facere, sed solùm curare fieri per publicam potestatem. Vt autem fit à publica potestate, potest pertinere ad varias virtutes. Si enim Iudex vindictam faciat, quia id debet Reip. ratione officij, quod gerit, erit actus Iustitiæ cōmutatiuæ Iudicis in ordine ad Rempub. quę illum ad Ius administrandum veluti conduxit: si autem quia id debet Reipub. ratione obligationis, quam habet erga illam vt pars ad totum, quatenus pars debet curare bonum totius, sic est actus Iustitiæ legalis: si quia debitum patriæ, est actus pietatis: si quia leges præscribunt, est actus obedientiæ: si quia pars postulat, est actus Iustitiæ commutatiuæ respectu partis. Porrò in ordine ad malefactorem erit actus virtutis particularis, quæ *iustitia vindicatiua* dicitur. Si Iudex faciat illam quia congruit eius meritis, aut vt fiat aliqua reparatio iniurię; ob eumdem finem pars læsa illam desiderare potest; eritque eiusdem virtutis actus. 24 *A publica potestate potest fieri ex varia virtute.*

Dices, desiderare vindictam vt reparetur iniuria, videtur esse actus odij, quia desideras alteri malum, vt illi sit malè, & hoc reputas tuum bonum; quod proprium est odij.

Respondeo esse magnum discrimen: in odio enim desideratur alteri malum, solùm vt ei sit malè; idque absque modo vel mensura, in vindicta, solùm secundùm mensuram delicti. ibi sistitur in malo proximi; hìc in recto ordine Iustitię. ibi non fit reparatio iniuriæ eo modo, quo debet fieri; sicut nec in damno, cùm quis propria auctoritate latronis bona inuadens, damnum acceptum sibi sarcit: hìc verò fit debito modo. 25 *Cur non sit actus odij.*

Aduerte tamen, quando pars læsa expetit vindictam ob iniuriam priuatam, hoc desiderium esse actum amoris proprij: id enim petit in proprium commodum vel honorem. Itaque cùm hoc desiderium non sit actus virtutis, sed quid indifferens, vindicatio, vt ex vi huius sequitur, non est actus virtutis, sed indifferens. huic tamen desiderio coniungitur aliud, quo quis non vult vindictam mandari executioni, nisi legitimo modo, scilicet per potestatem publicam, & iuxta mensuram delicti: & hic affectus est Iustitiæ vindicatiuæ; & consequenter ipsa vindicatio, vt ex vi huius sequitur: proprium enim opus Iustitię vindicatricis est non vindicta absolutè, sed debitus in vindicta modus. 26 *Appetitio vindictæ ex quo affectu procedat.*

Simili modo cùm quis petit solutionem debiti, vel damni reparationem, illud desiderium est ex affectu proprij commodi, & sic non est actus virtutis, sed quid adiaphorum: huic tamen coniunctus est alius affectus, quo non vult illam reparationem fieri, nisi secundùm regulas Iustitiæ, & hic est actus Iustitiæ. Id enim quod volumus affectu proprij commodi, possumus ex affectu Iustitię vel alterius virtutis velle exequi secundùm leges illius virtutis; & sic exécutio operis quoad modum est actus virtutis: quoad substantiam præcisè consideratum, non est. *Quo modo vindicatio sit actus virtutis.*

Ex

Melius ignoscere priuatas iniurias.

27 Ex dictis sequitur, multò melius esse propter Deum ignoscere, quàm vindictam expetere; nisi fortè publicum bonũ aliud postulet. ratio est, quia appetitio vindictæ ob iniuriam priuatam, per se non est virtus, cùm ex amore proprij commodi oriatur; vnde nemo propter hoc laudari solet. Ille autem affectus circa modum executionis, etiamsi sit actus virtutis, tamen hęc virtus est valdè parua, multum habens adiunctum ex amore proprio, à quo & ipsa applicatur ad moderandum actum punitionis. est hîc etiam periculum ne & affectus charitatis violetur, & odia excitentur. Denique res non est optimi exempli. In condonatione est officium charitatis in Deum & proximum, est imitatio Christi Domini & Patris cęlestis, est consilium euangelicum, est ædificatio proximi, est victoria sui, est magna pax animi & tranquillitas vitæ, est singularis fiducia impetrandæ remissionis à Deo: remissio enim peccatorum iis, qui proximis iniurias remittunt, peculiariter promissa est. Denique sępè est lucrum animæ malefactoris.

Aliquando vindicta expetenda.

Interdum tamen ratio postulat vt desideremus vindictam, vt diximus; tum vt malefactor in posterum coërceatur; tum ad exemplum aliorum, ne similia audeant attentare. hoc tamen magis in iniuriis Dei, quàm nostris faciendum. Interdum tamen etiam in nostris, ita tamen vt pœna, quam petimus irrogari, minor sit iniuriâ acceptâ. vide epistolam D. Basilij ad Candidianum.

Vitia opposita.

28 *Vindicationi* per excessum opponitur *crudelitas:* per defectum *omissio*, vel *nimia remissio* in malefactoribus castigandis, ex qua fit vt eorum audacia crescat.

DVBITATIO V.

Quid sit veritas & quæ eius functiones.

D. Thomas quæst. 109.

Veritas duplex.

29 V*Eritas* propriè est cõformitas iudicij ad rem iudicatam, vel signi ad rem significatam: sed hoc loco accipitur pro virtute, quæ procurat vt in sermone, scriptura, gestibus, aliisq; signis, quibus aliquid significare intendimus, sit veritas, saltem secundùm nostram conscientiam, seu prout eam nouimus: siue quę curat vt sit conformitas & consensio linguæ & mentis, signorum externorum & internæ conscientiæ. vnde hæc virtus dicitur *veritas*, quia veritatem in signis, quibus aliquid significare volumus, affectat & procurat. facit itaque nos rectè vti signis, quæ nobis data sunt ad mentem alteri patefaciendam; qui rectus vsus in eo consistit vt signa sint menti conformia.

Est virtus specialis.

30 Ex quibus patet Primò, Veritatem esse virtutem specialem à ceteris distinctam; quia speciale bonum rationis spectat, videlicet veritatem in dictis & factis; & specialis laus est in oratione & vita colere veritatem.

Patet Secundò, Esse virtutem annexam Iustitiæ: tum quia versatur circa ea, quæ diriguntur ad alterum, nimirum circa signa, quibus aliquid alteri intendimus significare: (signa enim non sunt data homini propter se, sed propter alterum, cui aliter mentem suam aperire nequit) tum quia spectat in his rationem debiti, non legalis seu stricti, sed moralis.

31 *Obiectum* igitur materiale huius virtutis est, signa externa, quibus mentem nostram patefacimus proximo. *Ratio obiectiua* est, esse verum, seu conforme menti, quatenus id, quodammodò debitum proximo. *debitum*, inquam, non ex parte ipsius, sicut benefactori debetur compensatio; sed ex parte nostra, ne nos turpes simus & parum ad vitam ciuilem idonei. nam Primò per se turpe est linguam à mente dissidere & cum ea veluti pugnare. Deinde sine veritate vita socialis non benè & commodè constare potest. Itaque hoc debitum est solùm morale & ex honestate virtutis proueniens. quod intellige de debito veritatis per se consideratæ, seposito omni alio vinculo: nam in contractibus debetur ex iustitia, in iureiurando, ex lege religionis.

Obiectum huius virtutis.

Obiectum cui, est proximus. huic enim debetur hæc veritas; quia talis est, quicum conuersatio & amicitia haberi possit.

Functiones veritatis.

Functiones huius virtutis sunt, Primò, Amor veritatis in dictis & factis. 32 hic est primus & intrinsecus actus huius virtutis: nam ipsa essentialiter in habituali amore veritatis consistit.

Secundò, Cautio ne quid contra iudicium mentis dicatur, aut significetur; ad hoc autem obligat lex huius virtutis pro omni tempore.

Tertiò, Patefacere iudicium mentis. ad hoc non obligat pro quouis tempore: nam sæpè expedit mentem non aperire, sed tegere: & multis aliis circumstantiis opus est vt patefacere mentem sit opus virtutis. vnde meliùs diceretur opus huius virtutis esse, quando mens patefacienda est, procurare vt oratio menti sit conformis. hoc enim est quod hæc virtus spectat tamquam proprium bonum in debita materia. materia autem debita non est, nisi adsint circumstantiæ, quæ efficiant vt mens honestè aliis patefieri possit.

Quartò, Inquirere veritatem rei, quando aliquid absolutè affirmandum vel negandum est? qui enim affirmat vel negat aliquid, cuius est nescius vel dubius, non est verax, quia dicta non sunt conformia menti, aliter enim loquitur, aliter sentit. Deinde quia omnis virtus, vt præstet opus suum, debet adhibere conuenientem circumspectionem & diligentiam, ne offendat.

Quintò, Exequi promissa: hoc enim necessarium vt promissio sit vera; quamuis ad hoc magis ex virtute fidei obligemur; quam esse distinctam à virtute veritatis, suprà cap. 18. dub. 8. ostensum est. hæc tamen intelligenda; nisi quid accidat quod excuset, vt ibidem dictum est: promissio enim multis euentis non est præstanda.

DVBITATIO VI.

Quid mendacium, quotuplex & quale peccatum.

D. Thomas qu. 110. 111. 112. 113.

Quid sit.

M*Endacium* propriè est locutio contra mentem, cùm videlicet aliud loquimur exteriùs, aliud interiùs sentimus. 33 Nomine *locutionis* accipi potest omnis significatio, siue verbis fiat, siue gestu, siue alia ratione. potest enim mendacium fieri nutibus & gestibus; his enim sæpè vice verborum vtimur. vnde *simulatio* est mendacium in gestu. Porrò sicuti ad actum veritatis tria requiruntur,

runtur; ſcilicet voluntas dicendi verum; (id eſt edendi ſignum conforme menti) ipſa locutio, & ſignificatio, mentis iudicio conformis. ita tria ad mendacium requiruntur, volũtas dicendi falſum, ipſa locutio, & ſignificatio mentis iudicio contraria. ex quibus conſequitur quartum, id eſt, *deceptio alterius*. ſed hoc non eſt neceſſarium ad rationem mendacij, ſicut nec intentio deceptionis, vt rectè diuus Thomas art. 1. poteſt enim quis velle mentiri, vt non poſſit conuinci ex propria confeſſione, etiamſi norit alterum non crediturum. regulariter tamen qui mentitur, intendit falſam opinionem alterius animo ingenerare, ſeu decipere. vnde deceptio eſt affectus ordinariè conſequens mendacium.

Tria ad mẽdacium requiruntur.

34 Ex his patet Primò, *Mendacium* formaliter & directè opponi *veritati*, ſeu veritatis actui; quia ſicut hæc procedit ex affectu veri, ſeu vt locutio ſit conformis menti; ita illud ex affectu falſi; nempe vt oratio à mentis iudicio diſſentiat: nõ quòd falſitas per ſe ametur; ſed quia abſolutè eſt volita, etſi propter aliud. & ſicut actus veritatis eſt expreſſio veri opinione noſtra; ita mendacium eſt expreſſio falſi opinione noſtra. Dico *opinione noſtra*; quia ſi dicas verum, cùm putes eſſe falſum, mentiris, & mendacium formaliter dicis; nam ex affectu falſi & intentione ſignificandi falſum loqueris; quamuis materialiter, ſeu præter intentionem verum ſit quod dicis. è contrario ſi dicas falſum, cùm putes verum, ex virtute veritatis & formaliter verum dicis; quia ex affectu veri, & intentione ſignificandi veri, etſi materialiter falſum ſit.

Mendaciũ actui veritatis opponitur formaliter.

Non ſemper opponitur materialiter.

35 Patet Secundò, Non eſſe mendacium cùm quis vtitur amphibologia, vel reſtrictione tacita: quia non intendit dicere falſum, nec loqui contra mentem; ſed vel mentem ſuam aliter exprimere quàm alter intelligit, vt in amphibologia: vel non totam exprimere, ſed ſolùm ex parte, altera parte orationis interiùs retenta; de quo dictum eſt ſuprà cap.42. dub. 9. & cap.31. dubit.3. & cap. 11. dubit. 20.

36 Tertiò, Malitiam huius peccati intrinſecã conſiſtere in abuſu ſignorum, quòd illis vtamur contra naturalem inſtitutionem & finem. cùm enim ſigna non ſint data niſi ad exprimẽdum iudicium mentis, vtimur illis contra iudicium mentis, ita vt ſit contradictio inter mentem & linguam. quod enim lingua affirmat, mens negat; & quod mens negat, lingua affirmat: atqui per ſe turpe eſt & vituperabile vt in vno eodemque homine inter interiora & exteriora ſit contradictio; cùm exteriora debeant interioribus cõformari. ſic ergo vti ſignis externis vt cõtradicant iudicio interno per ſe malum eſt. Ad hanc accedit alia, quòd mendacio proximus decipiatur; vnde offendit amicitiam & politicam cõuerſationem. Itaque omne mendacium malum eſt. Primò, Quia in eo eſt voluntas falſi & contradictionis, qua contradicit quis ſuæ conſcientiæ. Secundò, Quia regulariter in eo eſt voluntas deceptionis proximi. intendit enim, qui mentitur, alteri falſam opinionem ingenerare. Tertiò, Quia in eo eſt falſitas & repugnantia cum propria cõſcientia. Quartò, Quia eſt deceptiuum proximi & violatiuum amicitiæ. Ex his duo priora pertinent ad malitiam mendacij formalem, ratione cuius imputatur ad culpam; duo poſteriora ad obiectiuam, ratione cuius non poteſt vllo caſu rectè appeti.

Malitia mendacij.

Hinc omne mendacium prohibetur in Scripturis; Eccleſiaſtici 7. *Noli velle mentiri omne mendacium.* hic tamen locus non omnino conuincit de omni, vt oſtendit D. Auguſtinus lib. de mendacio cap.17. Prouerb. 13. *Verbum mendax iuſtus deteſtabitur.* & cap.30. *Vanitatem & verbum mendacij longè fac à te.* ad Coloſſ. 3. *Nolite mentiri inuicem.* hæ locutiones vim habent vniuerſalis. vnde Innocentius III. cap. Super eo, de vſura, dicit, *diuini præcepti verbo conſtanter vetari, ne quis etiam pro alterius vita ſeruanda mentiatur.* Idem fusè docet diuus Auguſtinus libris duobus ad Conſentium, quorum alter eſt de mendacio, alter contra mendacium. Denique eſt communis ſententia Patrum & Theologorum in 3. d. 37. & 38. quam & Ariſtoteles probè intellexit, quando ethicorum lib. 4. cap. 7. ait, *Per ſe autem mendacium quidem malum & vituperabile eſt: verum autem, & honeſtum & laudabile.* 37

Prohibetur in Scripturis.

Aduerte tamen olim non defuiſſe qui putauerint licitum eſſe mendacium, quando videtur neceſſarium ad vitandum aliquod graue incommodum, vel obtinendum maius bonum. Ita ſenſit Origenes in 6. ſtromatum, vbi approbat ſententiam Platonis, quam habet lib. 3. de Repub. *Deo quidem indecens & inutile eſſe mendacium; hominibus verò quandoque vtile & neceſſarium, vt eo tamquam medicamento vtantur.* Idem fusè tradit Abbas Ioſeph apud Caſſianum collat. 17. cap.8. vbi inter cetera dicit, *mendacio vtendum tamquam elleboro, quod ſumitur imminente aliquo exitiali morbo*, cui videtur Caſſianus conſentire. Eamdem ſententiam videtur approbare Chryſoſtomus in fine lib. 1. de ſacerdotio, & homil. 32. & 53. in Geneſim. Denique Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius & plerique Græci in cap. 2. ad Galatas, dum docent obiurgationem Pauli fuiſſe ſimulatam, & factam ex compoſito: licitum enim eſſe, boni alicuius causâ, vti ſimulationibus: atqui *ſimulatio eſt mendacium in facto.* 38

Qui putarint mendacium aliquando eſſe licitum.

Verùm hanc ſententiam eſſe falſam, & contra Scripturas fusè docet D. Auguſtinus, præſertim lib. priore, qui eſt de mendacio cap. 5. 6. 7. & ſequentibus; & ſatis patet ex dictis. Eamdem damnat Hieronymus apologia 1. contra Rufinum, arguens ob illam Origeniſtas. vide Sixtum Senenſem annotat. 89. & 107. Putarem pleroſq; ex prædictis Patribus excuſari poſſe, quòd *mendacium* vocent etiam orationem alio ſenſu dictam, vel habentem tacitam mentis limitationem, ita vt alter aliud intelligat & decipiatur; & nomine *ſimulationis* etiam *diſſimulationem* intelligant; vt patet ex Chryſoſtomi & Hieronymi exẽplis. poterat etiam illa obiurgatio Pauli fieri ex compoſito abſq; propriè dicto mendacio & vera ſimulatione: ſicut aliquando ex compoſito obiurgamus aliquem, vt tertius, qui offenſus eſt, placetur, vel ne audeat imitari factum ipſius. quæ obiurgatio intelligenda eſt ſecundùm externam ſpeciem facti, quod malum videtur, vel videri poſſit. ſed de hoc plura 1.2. qu.103. art.4. de ceſſatione legalium. 39

Eſt contra Scripturas.

Quomodo aliqui ex Patribus poſſint excuſari.

In exemplis aliis, quæ adferuntur ex Scripturis, vel ſatis clarum eſt non eſſe propriè dictum mendacium aut ſimulationem, ſed ſolùm veritatis occultationem; vt quando Abraham dixit Saram eſſe ſororem ſuam; quando Michol poſuit ſtatuam in lecto Dauid; quando Moyſes ſpoliauit Ægyptum; quando Paulus circumcidit Timotheum,

Exempla S. Scripturæ.

morheum, totondit caput in Cenchris, &c. Vel possunt excusari per restrictionem mentalem; vt cùm Iacob dixit se esse Esau primogenitum Isaac, & multa, quæ dixit Iudith ad Holofernem. Vel non est opus excusare; vt ea, quæ Dauid dixit ad Achimelech, quæ Ionathas ad Saul de Dauidis absentia, quæ Iehu ad sacerdotes Baal, quæ Raab pro exploratoribus, quæ obstetrices ad Pharaonem. hæc enim narrantur, non laudantur à Scriptura; etsi laudetur interdum bona intentio per se spectata.

40 *Mendaciũ per se est peccatum veniale tantùm.* Aduerte tamen mendacium per se non esse peccatum mortale, sed solùm veniale, quia inordinatio illa neminem grauiter lædit: & deceptio proximi, quando nihil interest sic an aliter res habeat, est parui momenti, nec euertit vitam socialem; etsi illi nonnihil incommodet.

Obiectio. Dices, Diuus Augustinus lib. de mendacio capite 6. & sequentibus, aperte indicat omne mendacium esse peccatũ mortiferum: nam vult etiam illum, qui pro vita corporali vel sua vel aliena conseruanda mentitur, amittere æternam; vnde sequitur esse mortiferum. quòd si tale mortiferum est, quod tamen inter omnia mendacia pænè est leuissimum, vt constat ex cap. 14. eiusdem libri; consequens est cetera quoque omnia mortifera esse. Et confirmatur ex illo Psalmi 5. *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* & Sapient. 1. *Os, quod mentitur, occidit animam.*

Respon. Respondeo, Bona pars eorum, quæ illo libro habentur, non dici asserendo, sed disputando: nam vt D. Augustinus lib. 1. Retract. cap. vltimo scribit, *istius libri magna pars in inquisitionis disputatione versatur.* neque ipsi omnino satisfecit; vnde etiam de opusculis suis librum illum auferre decreuerat, quia obscurus & anfractuosus, & omnino molestus ei videbatur: quam ob causam scripsit alterum contra mendacium, vt ibidem refert. Intentio ipsius solùm erat ostendere omne mendacium esse malum, adeò vt ob nullam causam sit licitum; ad quod probandum induxit quasdam Scripturæ sententias, quæ non de omni, sed de solo pernicioso contra Deum vel proximum sunt intelligendæ; quales sunt duæ illæ in confirmatione allatæ; vt facilè ex antecedentibus & sequentibus ostendi potest.

41 *1. Diuisio mendacij.* Quod ad diuisionem mendacij attinet, tripliciter diuidi potest. Primò, Secundùm propriam rationem, scilicet vt opponitur veritati. hoc modo diuiditur à D. Thoma ex Aristotele li. 4. ethic. c. 7. in *Iactantiam* & *Ironiam*. Sed hoc intellige non de omni mendacio, sed de eo, quo quis in iis, quæ ad laudem suam pertinent, mentitur.

Iactantia. *Iactantia* (Aristoteli ἀλαζονεία) est cùm quis maiora de se prædicat, quàm insint. hic Aristoteli vocatur ἀλαζών, id est, *iactator.*

Ironia. *Ironia* est, cùm minora quàm insint, vel cùm laudabilia, quæ insunt, negat. hi Aristoteli vocantur εἴρωνες, *dissimulatores.* si parua sunt & manifesta, quæ de se negat, dicitur Aristoteli βαυκοπανοῦργος, quasi dicas *delicatus veterator.* Si quis se iactet de malo, quod fecit, non est propriè iactantia, quia deest mendacium; sed est vana gloriatio, similis iactantiæ; eò peior, quò res de qua gloriatur peior est. Si autem illud non fecit, est peccatum iactantiæ; quia est mendacium, quo de se maiora prædicat quàm insint.

Nec obstat, quòd illud, quod de se dicit, malum sit; quia accipit illud instar boni, & laudabilis, & ita opinione ipsius bonum est.

Est autem *Iactantia* per se, seu ex genere suo peccatum veniale, continens malitiam mendacij & vanæ gloriæ. Potest tamen esse peccatum mortale quinque casibus, vt colligit Caietanus q. 112. art. 2. ex D. Thoma. 42 *Iactantia, quale peccatum.*

Primò, Si quis se iactet cum iniuria Dei, sibi tribuendo quod Dei est, sicut rex Tyri, qui dicebat, *Deus ego sum*, Ezech. 28. *Aliquando mortiferũ, idq; sex euentis.*

Secundò, Cum iniuria proximi, sicut Pharisæus Lucæ 18. qui contemnebat, se iactando, publicanum.

Tertiò, Si procedat ex superbia vel inani gloria mortifera; vt si quis glorietur de donis Dei, tamquam sit illis dignus.

Quartò, Si iactet se cum intentione nocendi proximo, aut emungendi pecunias iniustè, aut exponendi se periculo nocumenti; vt cùm quis se prædicat præclarum medicum, aduocatum, &c.

Quintò, Si ita sit addictus iactantiæ, vt paratus sit peierare vel aliud peccatum mortiferum committere. his adde

Sextum casum, Quando quis iactat se de opere, quod est peccatum mortiferum; nam videtur illud approbare. Si tamen solùm narret vt inde appareat eius dexteritas, ingenium, virilitas, absque approbatione vel affectu ipsius operis, non videtur esse mortiferum.

Iactantia peior est quàm *Ironia*, teste Aristotele suprà; quia regulariter ex turpiori causa procedit, nimirum ex cupiditate vanæ gloriæ vel lucri. Qui verò *ironiâ* vtitur, minùs dicendo, vel negando quæ insunt, plerumque id facit vt fastum & iactantiam fugiat, vt Aristoteles ait; sicut Socrates faciebat, qui, vt idem testatur, gloriosa omnia de se negabat. Fieri tamen potest vt ex peiore motiuo procedat, & tunc peior erit; vt si quis minora de se diceret, animo peruertendi alios; sicut hæretici faciunt, dum sibi omnia bona detrahunt, & omnia Deo soli tribuunt, vt videantur humiliores, & gloriæ Dei studiosiores; de quibus maximè intelligit illud Ecclesiastici 19. *Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo.* & Prouerbior. 26. *Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei, quoniam septem nequitiæ sunt in corde ipsius.* 43 *Est peior quàm ironia.*

Secundò, Diuidi potest ratione finis vel effectus, in *iocosum*, *officiosum*, & *perniciosum*. *Iocosum* est, quod causâ voluptatis vel suæ vel alienæ dicitur. *Officiosum*, quod causâ vtilitatis: vtrumque autem tale esse debet vt nemini noceat. *Perniciosum* est, quod alicui iniustè nocet, siue alteri prosit, siue non: seu quod est contra honorem Dei, vel bonum proximi. tale est omne mendacium in religione, in Sacramento Confessionis, in iuramentis, in detractione, in falso testimonio, in contractibus iniquis, &c. est autem hoc mendacium peccatum mortale, quia est contra charitatem Dei, vel proximi: ratione tamen materiæ, vt si nocumentum sit paruum, potest esse veniale; vt in parua detractione vel deceptione proximi. reliqua duo genera solùm sunt peccata venialia; nam culpa mendacij minuitur ex eo quòd ad aliquod bonum siue delectabile, siue vtile, siue ad alicuius mali auersionem absque vllius iniuria ordinetur. 44 *2. Diuisio. Iocosum. Officiosum. Perniciosum.*

45 *3.Diuisio.* *Simulatio.* Tertiò, Diuidi potest ratione signi, quo quis vtitur. hoc modo aliud consistit in verbis, aliud in factis. illud propriè vocatur ***mendacium***, de quo iam satis dictum est: hoc *simulatio*, quæ nihil est aliud quàm mendacium in actionibus vitæ; nimirum cùm quis per has intendit aliud significare, quàm interiùs in animo sentit. hoc modo mentiuntur, qui externis gestibus & actionibus præ se ferunt gaudium, dolorem, compassionem, amorem, amicitiam, & similia, cùm nihil tale subsit.

Hypocrisis. huius species est *hypocrisis*; quod nomen etsi propriè significet simulationem seu fictionem alienæ personæ, vt solet fieri in theatro & scena, vt docet D. Augustinus lib. 2. cap. 3 de serm. Domini in monte, tamen in sacra Scriptura & apud auctores ecclesiasticos accipitur pro ea, qua quis se simulat esse iustum, cùm non sit.

Quale peccatum. Est autem *hypocrisis* per se peccatũ veniale, sicut mendacium & iactantia: potest tamen esse peccatum mortale. Primò, Ratione finis; vt si quis simulet se iustum, sanctum, Prophetam, doctorem veritatis, vt falsam doctrinam seminet; sicut faciunt hæretici, præsertim ministri. hi sunt verissimi hypocritæ, interiùs lupi, exteriùs oues; quos in primis cauendos Dominus monuit, Matthæi 7. Item si talia simulet, vt ad ecclesiasticam dignitatem indignus irrepat, aut alio modo noceat.

46 Secundò, Si hoc nomen simul inuoluat cõtemptum sanctitatis vel religionis internæ, qui sæpè cum hypocrisi est coniunctus. Hoc modo multi politici huius ætatis sunt hypocritæ. solùm enim curant vt exteriùs videantur iusti vel Catholici, cùm internam religionem nihili faciant. talis hypocrisis est peccatũ mortale, ratione illius contemptus, quẽ includit. hoc modo sæpè reprehenditur in Scripturis, vt notat D. Thomas qu. 111. ar. 4. vt Matth. 6. & 23. Lucæ 12. & 16. Isaiæ 63. Iob 8. & 20. &c.

Gradus mendacij. Gradus mendacij à D. Augus t. lib. de mendacio cap. 14. ponuntur octo; quorum primus & infimus est, cùm quis mentitur ad impediendum stuprum seu castitatis violationem, sibi vel alteri inferendam. Secundò, Cùm ad impediendum homicidium. Tertiò, Ad impediendam fortunarum direptionem. Quartò, Cùm placendi cupiditate. Quintò, cùm sola mẽtiendi libidine. Sextò, Cùm quis ita mentitur, vt vni prosit & alteri obsit. Septimò, Cùm ita mentitur vt nulli prosit, & obsit alicui. Octauò, Quando mentitur in doctrina religionis. hi gradus ab infimo mendacio crescunt ad summum. tres primi gradus pertinent ad mendacium officiosum; quia nemini nocent, & prætereà aliquam vtilitatẽm adferunt, dum graue malum, vel stupri, vel mortis corporalis, vel amissionis pecuniarum vitatur.

Stuprum est morte deterius. Vbi aduerte, D. Augustin. insinuare maius malum esse pati stuprum quàm mortem; quod facilè admiserim; maximè propter periculum peccandi, quod illi voluptati coniunctum est. Vnde minus peccatum est mentiri ad vitandum stuprũ, quàm ad vitandam mortem: sicut minus est ad vitandam mortem, quàm ad cauendum damnum pecuniarium. Quo enim maius est bonum propter quod mentiris, eò mendacium est minus peccatum; quia malitia & deformitas illius minùs est voluntaria: qui enim nollet mentiri, nisi necessitas magni boni consequendi vel mali auertendi cogeret, satis ostendit sibi non placere per se mendacium, & se inuitum & cum displicentia illius per se consideranti, ad illud descendere: idq; eo magis, quò causa, qua impellitur, maior est vel saltem iustior apparet. Hinc dici solet bonitatem intentionis minuere malitiam operis. *Intentio bona minuit peccatum.*

Quartus & quintus gradus pertinent ad mendacium iocosum. minus tamen culpæ est in quarto quàm in quinto; quia minùs turpe est mentiri vt alterum oblectes, quàm vt libidini mentiendi satisfacias. Sextus, septimus & octauus pertinent ad mendacium perniciosum.

DVBITATIO VII.

Quid sit affabilitas, & quæ vitia illi aduersa.

D. Thomas quæst. 114. 115. & 116.

AFfabilitas est virtus, quæ procurat vt conuersatio nostra cum proximis in rebus seriis sit grata, & talis, qualem esse decet, spectata conditione nostra, personarum quibuscum agimus, negotiorum, & reliquis circumstantiis; ita vt neque nimis blandè neque nimis asperè in congressibus nos geramus. 47 *Affabilitas quid.*

Dico *in rebus seriis*, nam vt in *iocis* sit nostra conuersatio grata, præstat alia virtus, quam Aristoteles lib. 4. ethic. cap. 9. vocat εὐτραπελίαν, quæ nos decorè facit vti iocis & ludicris, quæ animi causa assumuntur; ita vt nec in illis modum excedamus, tamquam scurræ; nec ab illis abhorreamus tamquam agrestes quidam & rupicones. *Eutrapelia.*

Affabilitas apud Græcos proprio nomine caret, teste Aristotele cap. 6. non malè tamen quis εὐπροσηγορίαν vocauerit, ex Isocrate ad Dæmonicum. apud Latinos vocatur *affabilitas* & *comitas*; vt ex Cicerone 2. Offic constat. etsi enim non in solo alloquio consistat, sed etiam in aliis actionibus & officiis, quibus nos accommodamus proximo, vt ipsi nostra consuetudo grata sit; tamen potissimùm in sermone & affatu sese ostendit; sicut & ***adulatio*** & ***litigium***. addit Aristoteles esse similem ***amicitiæ***: nam exteriùs ita se ad omnes gerit tamquam ad amicos. 48 *Affabilitas*

Differt tamen ab ***amicitia*** propriè dicta; quia hæc nihil est aliud quàm mutua beneuolentia in peculiari quadam communione fundata; quæ cõmunio & consociatio causa est amandi alterum sicut seipsum, & comiter cum illo tractãdi. Sic inter milites est amicitia, ratione societatis & cõmunionis militiæ: inter eruditos, ratione communionis in eruditione: inter consanguineos, ratione communionis sanguinis: inter Religiosos, ratione societatis vitæ religiosę: inter Deum & hominem, ratione communionis bonorũ supernaturalium, & maximè ratione cõmunionis gloriæ, quam præstolamur in cælo, qua Deo erimus simillimi. Interdum cõmunio est causa inimicitiæ, non per se; sed quia impedit bonum alterius. Sic figulus figulum odit, & faber fabrum, iuxta Hesiodum. Denique quando communio ad nimis multos se extendit, laxior fit amicitia & facilè euanescit. sic cõmunio religionis Christianæ, quæ olim, cùm pauciores essent Christiani, erat vinculum arctissimæ amicitiæ, posteà cœpta est negligi, tamquam ad amicitiam, sine alio magis particulari nexu, insufficiens. Sed de his plura in tractatu de charitate, & apud Aristot. 8. ethic. 49 *Differt ab amicitia.*

At

At *affabilitas* non requirit talem communionem; neque ideò benignè cum alio tractat, quòd illi sit amicus, aut ei benè velit; sed quia ita congruit ad vitam socialem.

50 *Obiectum materiale.* *Obiectum* igitur materiale *affabilitatis* est tota conuersatio hominis cum proximo, consistens in colloquiis, conuictu, & actionibus, quibus cum illo tractamus. hæc omnia nititur affabilitas ita moderari, vt proximo nostra consuetudo grata sit & delectabilis; (seruata tamen decori ratione) idque ideò quia hoc debitum est, nō quidem ex parte proximi, quasi ipse aliquo beneficio id meruerit, vel ad hoc aliquod Ius habeat; (quomodo aliquid est debitum parentibus, Principibus, Superioribus, benefactoribus) sed ex parte nostra, quia naturæ socialis sumus, & sine hac moderatione non sumus benè idonei ad vitam socialem. sicut dicere *veritatem* extra contractus & alia negotia, in quibus haud magni interest nosse sic an sic res habeat, debitum est non ex parte proximi, cui loquimur; sed ex parte nostra, vt dictum est suprà dub. 6. Itaque hoc *debitum* solùm est morale, seu ex honestate virtutis; & minus quàm debitum gratitudinis, vel obseruantiæ.

Formale. Vnde patet, *obiectum formale*, seu rationem obiectiuam huius virtutis esse attemperationem nostræ conuersationis cum proximo, qua ita sit ei accommodata secundùm normam rationis, vt ei sit grata; idque quia hoc debitum vitæ sociali. hanc enim attemperationem hæc virtus in ipsa conuersatione tamquam in proxima materia intendit & procurat. Huic tamen virtuti non repugnat, si interdum seueriùs cum illo agamus, quando res postulat; non enim omni tempore tenemur nos affabiles cuiuis offerenti præstare; sed quando culpa illius vel iusta ratio aliud non postulat.

Obiectum cui, est proximus; huic debemus affabilitatem, quia nos & ipse ad vitam socialem & amicitiam apti sumus.

51 *Vitia opposita.* Dupliciter in hanc virtutem peccatur; excessu delectandi & defectu: id est, *blanditia* & *morositate*. quidam enim nimiùm student in conuictu esse blandi & placidi: vnde in omnibus se accommodant aliis, omnia probant, omnia laudant: qui si id *Adulatores.* faciant vtilitatis causa, vocātur *adulatores*, Aristoteli κόλακες, quibus Principes sæpè obsepti; magnarum aularum magna pestis. Si solùm vt placeant, *Blandi.* vocantur *blandi*, Aristoteli ἄρεσκοι, à studio placendi. Alij nimis parum curant placere, sed vbique sunt difficiles, vbique contradictores, nusquam se *Morosi.* accommodant: hi vocantur *morosi* & asperi, Aristoteli δύσκολοι καὶ δυσέριδες, genus hominum parum ad societatem & amicitiam idoneum. sunt tamen in hoc varij gradus; alij enim plus, alij minùs hoc absynthio morum sunt imbuti. D. Thomas hoc vitium vocat *litigium*, ex antiqua versione; proni enim sunt homines morosi ad contradicendum, & consequenter ad litigium: quam ob causam Aristoteles vocat eos δυσέριδες, id est, *contentiosos*, vel *pugnaces in contentionibus*.

52 *Quale peccatum adulatio.* *Adulatio* per se est solùm peccatum veniale; quia est tantùm excessus in studio placendi & oblectandi in communi congressu. potest tamen esse peccatum mortale trifariam, vt docet diuus Thomas qu. 115. ar. 2. Primò, Ratione materiæ; si laudes alicuius peccatum, præsertim mortiferū; iuxta illud, *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur.* Et Isaiæ 5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum*; vt cùm quis laudatur à constantia in hæresi, à rebellione, &c. Sic plerumq; adulatores vitia nominibus virtutum tamquam fuco honestant & laudant: de quo pulchrè D. Basilius in illud Psal. 61. *Cucurri in siti.* Secundò, Ratione finis; si aduleris vt noceas, vt ad libidines pertrahas, &c. Tertiò, Ratione effectus; vt cùm per adulationem præbetur occasio alicuius grauis peccati, etiam præter intentionem. nihil enim est quod tam facilè mentem hominis corrumpat, quàm adulatio; teste Hieronymo epist. ad Celantiam. vide plura de hoc vitio apud D. Antoninum par. 2. tit. 10. cap. 2. §. 2.

Morositas etiam, seu litigium per se est solùm 53 peccatum veniale; quia tantùm adfert proximo *Quale morositas & litigium.* nonnullam molestiam & tædium in congressibus; quę res non censetur grauis aut contra charitatem; nec euertit vitam socialem, etsi ei nonnihil incommodet, eamque minùs suauem reddat. est tamen deterior quàm adulatio, si vtrumque præcisè & per se spectetur; nam peius est esse molestum in congressibus, quàm nonnihil excedere blanditiis: illud enim longiùs abest ab officio huius virtutis, cuius est delectabilem efficere nostram consuetudinem. ratione tamen finis, vel materiæ, vel effectus consequentis, adulatio ordinariè est multò deterior: vnde magis ab adulatoribus, quàm ab asperis ingeniis cauendum, vt etiam insinuat Propheta Psal. 140. *Corripiet me iustus in misericordia & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

DVBITATIO VIII.

Quid sit liberalitas, & quæ vitia ei opposita.

D. Thomas qu. 117. 118. 119.

Liberalitas, Aristoteli ἐλευθεριότης, est virtus, quæ 54 moderatur amorem pecuniæ, & reddit nos *Quid liberalitas.* faciles & promptos ad eas expendendas quando ratio dictat: vt rectè docet D. Thomas quæst. 117. ar. 1. 2. & 3. ex Aristotele lib. 4. ethic. cap. 1. *Pecuniam* vocamus non solùm nummos, sed *omnia,* *Pecunia.* *quorum pretium pecunia metitur*, vt Aristoteles ibidem ait. cùm enim cupiditas pecuniæ & diuitiarum in hominibus admodum sit vehemens, & grauia inducat incommoda, (*omnium enim malorum radix est cupiditas*, teste Apostolo) oportuit esse aliquam virtutem, quę hanc cupiditatem moderaretur: hanc vocamus *liberalitatem*.

Itaque *liberalitas* immediatè versatur circa æstimationem & affectum diuitiarum, vtriq; modum *Circa quid versetur & quomodo.* imponendo, & faciendo eas æstimari & amari in suo gradu, non suprà, nec infrà; mediatè circa earum vsum: idque dupliciter. Primò, Tollendo impedimētum recti vsus. hoc ipso enim quo temperat amorem earum, promptiores nos reddit ad eas erogandas, quandocumq; casus inciderit quo id iudicetur conueniens: nimius enim earū amor & cupiditas promptam erogationem impediebat. Secundò, Inclinando directè ad earum elargitionem, vel potiùs ad certum in elargiendo modum. Liberales enim maximè ex eo vocantur, quòd libenter & hilariter de rebus suis largiantur aliis: idque non quia hi egent; hoc enim est misericordiæ; nec quia amici, hoc enim amicitiæ: neque ob bene-

beneficia, quia hoc gratitudinis: nec intuitu compensationis, quia hoc amoris concupiscentiæ, qui maximè repugnat liberalitati: sed quia hic modus elargiendi, in vita politica & sociali decet hominẽ, & consentaneus est eius affectui & habitui. Itaque inclinat propriè in modũ, qui in largiendo seruandus est, quatenus hic congruit illius affectui, siue vt effectus illius, siue vt signum; & vitæ sociali.

55 Ex quibus patet Primò, Hanc virtutem esse magni momenti, quod ad primarium eius officium attinet, nam res est summè vtilis & necessaria in hac vita, cupiditatem diuitiarum esse compressam, & secundùm rationis regulam temperatam. & hoc munus potest habere in omnibus, etiam pauperibus, imò in nullis magis, quàm in iis, qui voluntariè pauperes sunt, qui minimè cupiditate diuitiarum tenentur: quamuis in his aliquid maius sit quàm liberalitas vulgaris: quia est diuitiarum contemptus & fuga, propter amorem bonorum cælestium & Christi imitationem: qui est gradus heroicus liberalitatis. *Liberalitas in gradu heroico.*

Secundarium officium, scilicet elargitio & modus debitus in ea seruandus, quatenus præcisè declarant hunc moderatum affectum & quamdam vilipensionem diuitiarum, est minoris momenti; etsi per hanc liberalitas se maximè ostendat: nec omnibus conuenit; cùm non omnes habeant quæ largiantur.

56 *Considerationes incitantes ad hanc virtutem.* Porrò ad illam moderationem cupiditatis diuitiarum considerandum est Primò, Quid ipsæ sint in se, quàm viles, quàm exiguæ, quàm incertæ & instabiles. Secundò, Ad quid valeant; nimirum ad fastum, ad oblectationes sensuum, & ad omnem mali licentiam. Tertiò, Quantas curas & molestias secum trahant. Quartò, Quàm paucis natura contenta, & quàm multa illi superflua. Quintò, Denique melius & honestius esse dare, quàm accipere.

57 *Obiectum, & materia.* Patet Secundò, Obiectum materiale & immediatum huius virtutis, seu materiam proximam esse *cupiditatem pecuniæ*: huic enim cupiditati modum imponere, est primarius finis huius virtutis, & consequenter *modus* ille est obiectum formale. mediatum est *erogatio pecuniæ*: nam & huic modum imponere debet, vt libenter, hilariter & copiosè, prout ratio decori in vita ciuili postulat, fiat. vt tamen erogatio sit materia seu obiectum liberalitatis, debent adesse circumstantiæ illæ, cum quibus ipsa secundùm substantiam suam honestè fieri possit, alioquin circa illam non erit liberalitas, (cuius materia debet esse honesta) sed profusio. Hæc autem erogatio, quia tendit in alium, estque quodammodò debita ex honestate huius virtutis, vt per eam affectus internus se prodat, facit vt hæc virtus ex parte sit similis iustitiæ, & numeretur inter eas, quæ iustitiæ dicuntur annexæ. materia remotissima huius virtutis est *pecunia*: circa huius enim elargitionem & vsum versatur. quæ intellige non de ingenti summa; hæc enim ad magnificentiam pertinet, vt infrà lib.3.cap.2. dub.4. dicetur, sed de mediocri & ordinaria.

58 Petes, Vtrùm in Deo sit propriè liberalitas?

An liberalitas in Deo Respond. Si *liberalitas* accipiatur pro virtute moderãte cupiditatem diuitiarum, sic in Deo non est liberalitas, nisi metaphoricè, sicut nec ira: sed quia hoc nomen propriè & magis ordinariè accipi solet pro affectu ad promptè, copiosè, & absque intuitu compensationis de rebus suis erogandum aliis, siue interueniat cupiditatis moderatio, siue non; ideò absolutè dicendum est in Deo propriè esse *liberalitatem*; & quidem maximam; sicut & beneficia ipsius maxima sunt & propriissimè beneficia; quorum collatio est actus liberalitatis. ipse enim est propensissimus ad erogandũ, & quidem hilariter, copiosè & merè gratis, idq; quia decet ipsius benignitatem & beneficam naturam.

Liberalitati opponuntur duo vitia, *auaritia* & *profusio*. *Auaritia* (quæ ἀνελευθερία Aristoteli vocatur; quia res illibera & homine maximè indigna) excedit in æstimatione & amore diuitiarũ, & consequenter in illis nimiùm retinendis, vel nimio studio quærendis, vel per quæuis media, vt per fas & nefas: vnde apud Grecos etiam dicitur πλεονεξία, à studio plus habendi. opponitur tamen liberalitati per defectum; quia deficit in erogando; non enim erogat quando ratio postulat: ab erogatione autem potissimùm liberalitas appellatur. 59 *Vitia opposita. Auaritia.*

Hoc vitium etsi per se sit solùm peccatum veniale; vtpote inordinatus amor diuitiarum, tamen est valdè periculosum. facilè enim hic amor ita crescit, vt propter diuitias homo paruipendat præcepta diuina, paratus quiduis ad eas assequendas patrare. vnde crebrò & grauissimè reprehenditur in Scripturis: Ecclesiastici 10. *Auaro nihil est scelestius:* nimirũ, quia paratus est quamuis iniuriam facere propter diuitias, vt ex versu præcedente patet: deinde statim additur, *Nihil est iniquius quàm amare pecuniam: hic enim & animam suam venalem habet: quoniam in vita sua proiecit intima sua.* Ad Ephes.5 Apostolus dicit *auaritiã esse idololatriam*, quia auarus auro afficitur præ Deo; omnia paratus propter aurum agere & pati. 1. ad Timoth. 6. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. radix enim omnium malorum est cupiditas.* nimirum quia nullum est malum, ad quod cupiditas diuitiarum aliquando non impellat. *Est periculosa.*

Vnde meritò auaritia inter peccata capitalia numeratur, quæ sunt veluti fontes & radices multorum aliorũ. Hinc Greg. lib.31. moral. c.31. septem auaritiæ filias enumerat. *De auaritia*, inquit, *proditio, fraus, fallacia, periuria, inquietudo, violentiæ, & contra misericordiam obdurationes cordis oriuntur.* Quarum ratio sic breuiter iuxta D.Thomam explicari potest. *Auaritia* enim excedit in duobus, in retinendo, & in acquirendo. vt excedit in retinendo, parit filiam *obdurationẽ cordis*, claudens viscera sua ad preces pauperis: vt verò in acquirendo, sic in affectu quidem parit *inquietudinem*, & superuacaneas curas, semper in crastinum solicita. nam vt Ecclesiastæ 5. dicitur, *Auarus non implebitur pecunia.* In effectu autẽ interdum impellit vt *vim* proximo inferas; (vt faciunt fures & raptores) interdum vt dolo vtaris, vt sæpè fit in contractibus: qui dolus, si cõmittatur simplici verbo, erit *fallacia*; si additum fuerit iuramentum; erit *periurium*. Si verò committatur in opere; vel id fiet circa rem aliquam, & erit *fraus*; vel contra personam, & dicetur *proditio*. Ex quibus etiam patet prædictas filias ex auaritia oriri secundùm rationem causæ finalis: impellit enim auaritia ad ista peccata, sicut intẽtio ad electionem. omnia enim ista fiunt ex inordinato affectu pecuniæ vel retinendæ, vel acquirendæ: vnde cùm in moralibus finis habeat rationẽ principij, modus iste nascendi propriè est moralis. 60 *Est vitium capitale. Filiæ auaritiæ.*

Aduerte

Quale peccatum. Aduerte tamen, etsi hoc vitium dicatur capitale, non tamen idcirco putandum semper esse mortiferum; sed tunc solùm, cùm propter diuitias consequendas, vel retinendas, paratus fuerit aliquod præceptum obligans sub mortali, violare.

61 *Profusio.* *Profusio*, Aristoteli ἀσωτία, aduersatur liberalitati, tum defectu in opibus conseruandis, tum excessu in erogãdis: prodigus enim dat quibus non oportet; vt histrionibus, adulatoribus; vel plusquam oportet, vt cùm magnis expensis facit quæ paruis fieri possunt: vel in res friuolas multa expendit. *Per se est veniale.* hoc tamen vitium per se non est nisi veniale, quia homo est dominus suæ pecuniæ, & pecunia ex infimis bonis: *Est minus peccatum quàm auaritia.* estque minus quàm auaritia. Primò, Quia est vicinius liberalitati. Secundò, Prodigus est vtilis multis; auarus nec sibi nec aliis prodest. Tertiò, Quia faciliùs emendatur. His accedit, quòd auaritia sit ignominiosior, cùm per eam homo se faciat mancipium pecuniæ, rei infimæ: vnde Cicero quodam loco ait, *nihil esse tam angusti, tamque parui animi, quàm amare pecuniam.*

62 *Aliquando est mortiferum.* Potest tamen profusio esse peccatum mortale. Primò, Ratione finis, si ad finem referatur in quo est peccatum mortale. Secundò, Ratione effectus; cùm quis se reddit impotentem ad soluenda debita, vel quando, vt profusè expendat, omittit eleemosynas in casu extremæ vel grauis necessitatis. Tertiò, Ratione offensionis proximorum. Quartò, Ratione peculiaris obligationis expendendi superflua in pias causas. sic profusio ex bonis ecclesiasticis est peccatum mortale. *Profusio & auaritia se mutuò gignunt.* Denique sæpè profusio est causa auaritiæ: qui enim multa profundunt, cùm opes non sint ipsis inexhaustæ, coguntur malis artibus, auarisque modis aliunde conquirere, vt fomenta vitio profusionis suppeditent. hinc plerumque fit, vt qui sunt in quibusdam profusi, in aliis sint auari, parum vel nihil pauperibus erogando, & iniquè corrogando vt profusionem continuent. Exempla habemus in multis mercatoribus & nobilibus. vide Aristotelem 4. ethicorum cap. 1. sub finem.

DVBITATIO IX.

Quid sit ἐπιείκεια *seu æquitas.*

D. Thomas quæst. 120.

63 *Quid sit.* Ἐπιείκεια est quando aliquid agitur contra verba legis, eò quòd bonum commune, vel ratio virtutis id postulet. cùm enim leges vniuersaliter proponantur, & regulæ vniuersales multas patiantur exceptiones; sæpè casus incidũt in quibus malum esset verba legis sequi; v.g. lex sit, *Depositum esse reddendum*: accidit autem vt quis gladium depositum repetat causa pugnandi cum inimico; non est parendum verbis legis, sed contrà faciendum. hoc igitur est officium huius virtutis, quæ Græcis ἐπιείκεια, Latinis *æquitas* dici potest. Item lex sit, *Nemo mœnia transcendat*: incidit casus, vbi nisi mœnia transcendero, hostis vrbem capiet: æquitas iubet facere cõtra verba legis. Idem dicendnm de lege ieiunij, audiendi Sacri, confitendi & aliis innumeris. nec solùm in positiuis, sed etiam in naturalibus quibusdam generaliter expressis locum habet. *Est directiua legum & correctiua.* vt rectè Caietanus qu. 120. art. 1. docet, vt, *Non occides, depositum reddes*, &c. Hac ratione dicitur hæc virtus esse *directiua & correctiua* legum, quãdo ob suam vniuersalem expressionem 64 deficiunt à recto; quia inclinat vt contra verba legis agatur, idque ob altiorem quamdam considerationem. vnde patet, quando quis eximitur per dispensationem à lege, hanc virtutem non habere locum; quia non est opus correctione legis, cùm non cesset eius obligatio ob vniuersalitatem.

Iudicium, quo dirigitur hæc virtus, vocatur *gnome*; sicut iudiciũ, quo diriguntur ea, quæ fiunt secundùm verba legis, vocatur *synesis*; vt dictum est suprà lib. 1. cap. 2. de Prudentia, dub. 3. *Gnome eam dirigit.* *Synesis* enim secundùm D. Thomam, est iudiciũ rectum de rebus agendis, ductum ex consideratione verborum legis & finis proximi, quẽ lex respicit. *Synesis alias virtutes.* v.g. esse hodie mihi ieiunandum, quia Ecclesia præcipit, vel quia caro castiganda, & subiicienda spiritui. quòd si ieiunium grauiter læderet valetudinem, gnome ex altioris principij consideratione iudicat verba legis non esse hîc seruanda, sed esse comedendum; nempe ex eo, quòd lædere valetudinem sit contra charitatem sui, & impediat obsequium Dei vel proximi; quæ cùm sint maioris momenti, quàm id, quod legislator in sua lege intendebat, cessat obligatio verborum legis.

An sit vna virtus. Petes, Vtrùm æquitas sit vna aliqua virtus?

Respondeo, Valdè probabile est non esse vnam virtutem à reliquis distinctam, vel saltem talem 65 virtutem non esse necessariam. *Valdè probabile est non esse.* ratio est, quia *æquitas* in omni genere legum, & in omni materia virtutum, locum habet, & non respicit vnam rationem formalem; (sicut obedientia, quæ vbique intuetur debitum præcepti; & iustitia legalis, quæ debitum ciuis erga Rempublicam) sed diuersas rationes honesti (ob quas à verbis regis recedit) in diuersis materiis, imò in diuersis casibus circa eamdem legem intuetur: quod ex prędictis exemplis est perspicuum. nam legem illam de mœnibus non transiliendis, non seruat hoste imminente, ex affectu boni communis: depositum negat, ex affectu iustitiæ vel charitatis proximi: legem ieiunij non seruat, ex affectu charitatis sui, vel proximi, vel obsequij diuini, quod est religionis: aliquando etiam ex affectu iustitiæ erga proximum; vt si non possit aliter reddere debitum vxori, vel soluere creditoribus. Itaque cùm virtus speciem contrahat ex obiecto, cuius affectu operatur, & hoc obiectum sit valdè varium, & diuersorum generum, perspicuum est æquitatem quoque ad varias virtutes pertinere. Confirmatur, quia quando lex propter suam generalitatem offensura esset aliquam virtutem, nobis eius verba sequentibus; illa virtus sufficiens est vt contra verba legis honestè agamus, modò prudentia adsit, quæ dirigat; vt ex prædictis exemplis colligitur: ergo non est opus ad hoc aliqua peculiari virtute appetitus; sed solùm prudentiâ, quæ ostendat legis verba in hoc casu huic vel illi virtuti aduersari; ac proinde tali modo & fine contrà agendum; quæ prudentia multis deest, vel ob scrupulos, quibus implíciti, verbis legis ita præstringuntur, vt rationes altiores, ob quas in hoc vel illo euentu sequenda non sint, expendere nequeant; vel ob iudicij tenuitatem.

Singulæ virtutes vt habeant rationem æquitatis. Ex his sequitur, singulas virtutes habere rationem æquitatis, quatenus contra verba legum ex affectu propriè honestatis operantur. ac proinde non distingui ęquitatem à singulis, nisi ratione.

Dices Primò, Æquitas respicit correctionem 66 legis:

Obiectio. legis: atqui hæc eſt vna quædam ratio obiectiua. Secundò, Ariſtot.5.ethic.cap.10.dicit, ***æquum eſſe quoddam iuſtum & melius quàm iuſtum legitimum***; ***eſſe enim correctionem iuſti legitimi***. Item ***æquitatem eſſe quamdam iuſtitiam & iuſtitia legali meliorem***: hoc autem non poteſt dici de quauis virtute.

Reſpon. Reſpondeo ad Primum: ***Correctio*** legis propriè fit per prudentiam vel gnomen, quæ eſt pars prudentiæ, & regula huius virtutis. Dicitur autem fieri per hanc virtutem, tum quia fit per regulam, qua hæc virtus dirigitur: tum quia opus huius virtutis repugnat verbis legis, & ita ipſo opere lex corrigitur. vnde non eſt neceſſe hanc virtutem accipere ſpeciem ab hac correctione; quia non ideò facit opus vt legis verba non ſeruet, aut vt legem corrigat; ſed propter aliam rationem honeſti; quæ cogit à verbis legis recedere; quæ ratio varia eſſe poteſt.

67 *τὸ ἐπιεικές.* Ad Secundum: ***Æquum*** eſt quoddam Ius ſeu iuſtum; quia eſt conforme menti legiſlatoris, quæ eſt legis anima, vel potiùs altior quædã lex, quàm ipſis verbis contineatur. vnde etiam eſt melius quàm ***Ius legitimum***; quia altiorem finem reſpicit. ***legitimum*** enim ius, verbis legis & proximo legis fine continetur. ***æquum*** verò continetur ſola mente legiſlatoris, & altiorem finem habet. vnde etiam eſt correctio iuris legitimi: nam ius legitimum prætermittitur, vt æquitatis ratio ſeruetur; hic tamen finis altior non eſt vnius rationis: vnde nec vnam conſtituit virtutem. Simili modo ***æquitas eſt quædam iuſtitia***; quia ſatisfacit menti legiſlatoris; eſtque melior iuſtitia legali, ſi ***iuſtitia legalis*** accipiatur pro ea, quę ſolùm ſatisfacit legi ſcriptæ. melius enim eſt ſequi mentem legiſlatoris ſecundùm altiorem finem, quàm ſequi verba ſecundùm finem inferiorem. Si autem ***iuſtitia legalis*** accipiatur generatim pro virtute, quæ ſatisfacit verbis legis, vel menti legiſlatoris; ſic æquitas eſt pars iuſtitiæ legalis; vt rectè diuus Thomas art.2. ad 1. explicat.

Sed ex his non ſequitur eſſe vnam virtutem ſecundùm Ariſtotelem; quia neque iuſtitia legalis Ariſtoteli vna virtus eſt; ſed omnis virtus, quatenus legi ſatisfacit, vt ſuprà lib. 2. cap. 1. dubitat. 3. oſtenſum.

His tamen addo, Sicut ***obedientia*** conſtituitur vna virtus, quę reſpicit præceptum ſeu legem, maximè verbis expreſſam: ita ***æquitatem*** poſſe ſtatui vnam virtutem, quæ reſpiciat tacitam legiſlatoris mentem; quæ eſt, vt in certis euentis non agatur ſecundùm verba legis, ſed ſecundùm dictamen altioris finis: nam in omni materia virtutis poteſt quis hac conſideratione legem corrigere, & contra verba legis honeſtè operari, vt menti legiſlatoris obtemperet. ſicut enim per ſe honeſtum eſt præcepto expreſſo Superioris ſe conformare; ita etiam per ſe honeſtum eſt tacitæ menti Superioris ſe conformare, quando verba legis non ſunt ſequenda. Hoc modo videtur intelligendus diuus Thomas, qui ***æquitatem*** vnam virtutem ſtatuit, & præfert iuſtitiæ legali, quæ verbis legis obtemperat. vbi etiam per ***iuſtitiam legalem*** videtur intelligere ***obedientiam***. Eodem modo poteſt explicari Ariſtoteles. Iuxta hunc modum ***æquitas*** definiri poteſt, virtus inclinans ad recedendum à verbis legis, quando ob vniuerſale bonum deficit à recto, vt intentioni legiſlatoris nos accommodemus. Fatendum tamen eſt, quando æquitate vtimur, & à verbis legis recedimus intuitu altioris conſiderationis, nos id non facere principaliter vt nos menti legiſlatoris accommodemus; (quamuis eo motiuo vti poſſimus) ſed ne aliam virtutem offendamus. vnde ſuprà dixi, præter virtutes particulares non eſſe diſtinctam virtutem (quæ vocetur *ἐπιείκεια* ſeu æquitas) neceſſariam. ſed quamuis neceſſaria non ſit, eſt tamen vtilis, vt quis etiam illo motiuo operetur. 68 *Quomodo poſſit vna virtus ſtatui.* 69

Ex quibus patet, hanc virtutem eodem ferè modo Iuſtitiæ annexam eſſe, quo obedientia; quia ſicut hæc ſatisfacit legi & præcepto, eius verbis ſe conformando; ita illa ſatisfacit intentioni, à verbis legis recedendo. 70

Hæc dicta ſint de Iuſtitia & Iure, & virtutibus illi annexis: & ita finis eſto libri ſecundi.

LIBER

LIBER TERTIVS. DE FORTITVDINE, TERTIA VIRTVTE CARDINALI.

EXPLICATA PRVDENTIA & IVSTITIA, *sequitur* FORTITVDO, *quæ est tertia virtus cardinalis. Hæc posterior quidem est dignitate quàm Iustitia: quia Iustitia omnes vitæ nostræ actiones, quæ alium respiciunt, rectè componit; vnde & latissimè patet, & sine ea nec pax humano generi, nec vlla societas aut Respub. constare potest, vitaque hominum, ea sublata, merum erit latrocinium, qualis apud Cyclopes & Canibales: Fortitudo autem solùm in eo versatur, vt impedimenta quædam rectè operandi ex periculis & malis huius vitæ occurrentia remoueat, ne propter illa ab honesto recedamus: prior tamen quàm Temperantia; quia difficilius est timorem mortis & verberum vincere, quàm cupiditatem voluptatum refrænare. cuius signum est, teste Aristotele, quòd etiam immanes belluæ à maximis voluptatibus metu verberum abstineant. deinde quia functiones Fortitudinis magis ad bonum commune, defensionem patriæ, & Iustitiæ pertinent, quàm Temperantiæ.*

Constabit autem hic liber duobus capitibus. Prius erit de Fortitudine secundùm se, eius functionibus, & vitiis ei aduersantibus. Alterum de virtutibus Fortitudini affinibus, & vitiis iisdem oppositis.

CAPVT PRIMVM.

De Fortitudine secundùm se & eius functionibus.

Habet 6. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid fortitudo, & quæ illius officia.

D. Thomas quæst. 123.

I *Fortitudo dupliciter accipitur.* *1. Acceptio*

NOTANDVM, hoc nomen dupliciter accipi, vt docet D. Thom. ar. 2.

Primò, Pro firmitate animi in bono honesto. hoc modo vel est virtus generalis, nimirum obiecto & extensione materiæ, quamuis specialis essentia & habitu; sicut amor honesti in genere. vt enim possum habere firmum propositum sequendi in omni negotio bonum honestum, quod recta ratio dictabit; ita etiam perstandi in eo firmè, nec sinendi ab eo vllis incõmodis me auelli: quod propositum habitu permanens, videtur esse virtus quædam. Hoc modo accipit Ambros. lib. 1. de officiis cap. 36. cùm ait; *in duobus generibus fortitudo*

titudo spectatur animi. *Primò, Vt externa corporis pro minimis habeat, & quasi superflua despicienda magis, quàm expetenda ducat. Secundò, Vt ea, quæ summa sunt, omnesque res in quibus honestas & illud* πρέπον *cernitur, præclara animi intentione vsque ad effectum persequatur.* Itaque fortitudo, iuxta Ambrosium, complectitur contemptum diuitiarum, honorum, & voluptatum, & firmum propositum inhærendi bono honesto, sic vt nullis malis te sinas ab eo diuelli; vt idem fusiùs prosequitur.

2 Vel certè est conditio omnis virtutis: nam omnis virtus facit nos firmiter inhærere suo obiecto; si tamen perfecta sit. qui enim perfectè temperans est, ita amat bonum temperantiæ in opere suo, vt nullis malis impelli possit ad illud violandum.

Dixi, *Si perfecta sit*, seu *in gradu heroico*; quia etsi omnis virtus, quà habitus, aliquam firmitatē tribuat, iuxta Aristotelem; hæc tamē facilè expugnabitur, nisi alia perfectio accedat, qua bonum suum omnibus commodis & incommodis anteponat, idque firmo & inexpugnabili proposito; quo cùm peruenerit, dicitur esse in gradu heroico.

2. Acceptio

3 Secundò, Pro firmitate animi in sustinendis & repellendis iis, in quibus difficillimū est animum regere, & statum rationis retinere; vt sunt pericula mortis. Vbi enim est peculiaris difficultas in retinendo rationis præscripto, (quod rationis bonum dicitur) ibi necesse est nos peculiari virtute dirigi & iuuari: atqui in periculis mortis est peculiaris difficultas vt quis decorè & ex rationis norma interiùs & exteriùs se gerat: in his enim vel excitatur ingens timor ad mali fugam, quem difficillimum est ita coërcere vt non perturbet, & ad aliquid indecori compellat: vel excitatur motus audaciæ, ad mali repulsam; qui etiam moderandus est, ne temerè in periculum præcipitet: vel vtraque affectio, alternantibus animi motibus, & veluti inter se confligentibus (quod sæpissimè fit) exoritur; & tunc vtramque simul ad rationis præscriptum temperare oportet. Itaque opus est peculiari virtute, quæ has difficultates superet, & motus illos, secundùm rationis regulam moderetur. hanc vocamus *Fortitudinem*, ex analogia ad robur corporis. sicut enim magno robore corporis opus est, vt immotus sustineas vel etiam repellas id, quod corpus tuū validè impellit; ita magno animi robore opus est vt pericula mortis, quæ animum mediante apprehensione vehementer concutiunt, sustineas, aut repellas, immotus in honesto permanens.

Obiectio.

4 Dices, Virtutes singulæ ad hoc in sua materia sufficiunt, præsertim in gradu heroico: ergo hæc non est necessaria.

Respon.

Respondeo Primò, Negando consequentiam; quia pauci eas habent in illo gradu: itaque saltem ceteris est necessaria. Deinde aliæ virtutes non moderantur timores & audaciam, quia id per se bonum & congruum homini; sed quia necessarium ad finem ipsarum; vnde potiùs dicuntur id facere imperando quàm eliciendo: ergo debet esse aliqua virtus, quæ id faciat ex affectu illius per se boni, & eliciendo.

5 Vt autem penitiùs intelligatur quod sit officium huius virtutis,

Officium & functio fortitudinis.

Notandum Primò, Quòd sicut *Iustitia* versatur circa actiones, quæ alium respiciunt, modum & mensuram rationis, quam in se habet, illis imponendo, vt congruant habitui & deceant virum iustum; ita *Fortitudo* immediatè versatur circa passionem timoris & audaciæ in periculis mortis, debitam rationis mensuram sibi insitam illis imprimendo, vt respondeant fortitudinis virtuti, & deceant virum fortem. omnis enim virtutis habitualis finis est, imprimere similitudinem sui in actionem vel passionem animi, tamquam in propriam & proximam materiam, vt colligitur ex diuo Thoma qu.113.ar.7. modus enim rationis primò & essentialiter existit in virtute prudentiæ, & ab habitu transit in actum prudentiæ. Ab actu autem prudentiæ transit & veluti imprimitur actui interno voluntatis, qui alioquin vt à voluntate procedens, erat indifferens, capax illius & contrarij. Ab actu voluntatis interno transit in habitum, qui per actum in voluntate generatur. habitus verò genitus hanc rectitudinem intendit immediatè imprimere, vel actioni externæ, si circa eam immediatè versetur; vt in Iustitia; vel passioni, si hæc eius proxima sit materia: mediatè tamen etiam actioni externæ; nam huius moderatio est finis principalis virtutis illius.

Modus rationis quomodo descendat in opus.

Vnde patet Primò, Quo modo bonum prudentiæ, & rectitudo, quæ est in prudentia, veluti in regula, descendat in vim appetitiuam, & ibi habeat rationem virtutis; & à vi appetitiua in actiones & passiones. 6

Patet Secundò, Actiones externas & passiones animi internas ad virtutem se habere instar materiæ; sicut lignum & æs ad artem statuariam: sicut enim statuaria intendit æri vel ligno sui quamdam similitudinem imprimere; ita virtus moralis actionibus externis & affectionibus animi intendit sui speciem iuxta materiæ capacitatem inserere. Rursus, sicut proprium opus artis statuariæ non est lignum vel æs, sed forma statuæ impressa illi materię & ipsum compositum ex forma & materia; (quod etiam est proprium obiectum & proprius finis illius artis) ita proprium opus fortitudinis non est timere absolutè, vel audere, vel aggredi periculum; sed quando timendum vel audendum est, ponere in his rectitudinem rationis; & consequenter opus eius est compositum ex passione & illa rectitudine, quod est timere, & audere moderatè, sicut fortem decet. Insinuat hæc Aristoteles 3. ethicorum cap.7. cùm ait, *consentaneè enim habitui*, (Græcè κατ' ἕξιν, non κατ' ἀξίαν, vt Lambinus & alij quidam interpretes non rectè legunt) *& vt ratio præscribit, patitur & agit fortis: finis autem operationis omnis est congruere habitui*, &c.

Passiones internæ se habent instar materiæ circa quam.

Porrò sicut moderatur *timorem* & *audaciam*, antequam malum euenerit, vel quando superari potest; ita postquam euenit, & superari nequit, moderatur passionem *tristitiæ*, ne quis nimiùm se affligat, aut aliquid indecori ex mœrore agat. 7

Etiam tristitiā moderatur.

Patet Tertiò, Proximam fortitudinis materiam esse *timorem*, *audaciam* & *tristitiam* in periculis mortis; his enim moderationem & rationis mensuram imprimere ante omnia conatur. Remotiorem, *externam actionem* & *compositionem*, vt fugam, permansionem, adgressionem, totumque corporis motum, & gestum: nam conatur hæc omnia moderari, vt consentaneè viro forti fiant. non enim solam aggressionem fortitudo temperat; sed etiam fugam, quando ratio fugiendum esse dictat, & totam externam constitutionem. Remotissimam, *ipsa pericula*.

Notandum Secundò, Hæc pericula debere esse 8 talia

Pericula sint honesta. talia vt honestè suscipi vel sustineri possint; vt sunt ea, quæ pro salute Reipub. vel proximi, pro honore Dei, aut virtutis defensione suscipiuntur. vnde Aristoteles lib.3.cap.7. ait, *Qui ea, quæ oportet, & cuius causa oportet, & vt oportet, & quando, perfert, & timet, similiter & confidit, fortis est*. ratio est, nam materia virtutis non potest esse inhonesta; alioquin rationi virtutis repugnaret, & eius capax non esset. sicut materia, quæ repugnat figurationi, non est capax figuræ statuæ. Vnde latrones, grassatores, duella ineuntes, & iniqua bella gerentes, non sunt dicendi fortes, sed temerarij, feroces, crudeles: quia eorum audacia & aggressio est iniqua, plenaque temeritatis vel belluinæ immanitatis: ac proinde incapax honesti & decori fortitudinis. Vnde talis actus erit temeritatis & proiectæ audaciæ, non fortitudinis. Quare vt affectus interni vel actus externi sint materia fortitudinis, requiritur vt per se tales sint, vt accedente moderatione fortitudinis sint absolutè honesti, & rationi consentanei.

9 *Potissimùm in periculis bellicis enitet.* Notandum Tertiò, Fortitudinem potissimùm spectari in periculis bellicis, vt docet Aristoteles lib.3.ethic.cap.6. hæc enim honestissima & maxima censentur, & humanam conditionem non superant. Huc pertinent non solùm illa communia, quæ ad patriæ defensionem suscipiuntur in bello publico; sed etiam priuata, quæ ab iniquis hominibus, priuata impugnatione, propter Iustitiam inferuntur; vt rectè D. Thomas ar.5. Secundariò spectatur in aliis periculis siue mortis, siue aliorum malorum, & grauium calamitatum: qui enim benè ad illa bellica comparatus est, etiam alia, præsertim minora, facilè sustinebit. Itaque se ad omnia grauia & honesta, siue pericula, siue mala, vt mortis, mutilationis, flagellorum, exilij, morborum, vinculorum, sustinenda extendit. quamuis ex eo, quòd quis in periculo minoris mali confidenter agat, non sit absolutè fortis dicendus; vt si quis flagellis cædendus confidat, vt ait Aristoteles suprà cap.6. quia virtus ex perfectioribus actibus suis metienda est.

10 Notandum Quartò, Hanc moderationem fieri imperio virtutis fortitudinis, mediante consideratione rationis & imaginatione phantasiæ: non enim aliter appetitus inferior à superiore moueri potest; vt ostensum est 1.2.qu.17.art.7. *Quibus considerationibus excitetur fortitudo.* Considerandum igitur est, Primò, Mortem non esse tantum malum, quantum vulgò putatur, vt quæ tot malis hominem liberet, & maxima bona, si rectè obita fuerit, conciliet. Secundò, Melius esse gloriosè mori, quàm ignominiosè viuere. Tertiò, Proponenda exempla Sanctorum & Domini nostri, &c. talibus enim cogitationibus minuitur timor, excitatur fiducia; audacia, si nimia sit, comprimitur consideratione periculi, & quòd vita non sit sine causa proiicienda.

11 *Quid fortitudo.* Ex dictis perspicuum est quid sit *fortitudo*: est enim virtus, quæ motus animi in rebus terribilibus, præsertim periculis mortis sustinendis vel repellendis moderatur. D. Augustinus lib. 83. qq. qu.3. ex Cicerone illam definit *consideratam periculorum susceptionem & laborum perpessionem*. vbi per *consideratam* intellige *prudentem, congruam viro forti, & eo nomine amatam*. Si enim suscipias periculum amore patriæ, erit actus Iustitiæ legalis vel pietatis: si amore rectæ fidei, erit confessio fidei: si amore commodi, vel honoris, non erit opus virtutis, sed amoris sui commodi: si ex audacia & timoris vacuitate, erit temeritatis. Itaque vt sit formaliter opus fortitudinis, debes adire periculum amore boni fortitudinis, quod in illo opere obiectiuè relucet; nimirum vt illud effectiuè in eo ponas; quod bonum situm est in congruentia illius operis cum statu & conditione viri fortis, quà fortis; id est, cum virtute, vnde dicitur fortis. Passim tamen in Scripturis & Patribus non tam strictè hoc nomen vsurpatur: sed fortes dicuntur qui ex quauis causa honesta opus fortitudinis præstant, vt infrà dicetur.

DVBITATIO II.

Vtrùm martyrium sit opus fortitudinis.

D. Thomas qu.124.art.2.

Martyrium in genere idem est quod testimonium. Verùm hoc loco & passim apud scriptores Ecclesiasticos accipitur pro testimonio veritatis fidei, vel alicuius virtutis per mortis tolerantiam; nimirum cùm quis pro veritate fidei, vel opere virtutis mortem subit. Hoc autem dupliciter fieri potest. Primò, Cum aliquo actu, quo mors ipsa propter illum finem acceptetur, quo modo agitur in adultis ratione vtentibus. & hoc est martyrium perfectum & formale; quia sequitur ex intentione testificandi. Secundò, Absque vllo actu, sicut in paruulis propter Christum occisis; *quos in honorem martyrum receptos veneratur Ecclesia*, vt ait D. August. lib.3. de libero arbitrio, cap.23. & Origenes hom.3. in varios Euang. locos. vbi etiam dicit eos esse *primos martyres pro Domino occisos*; & *primitias martyrum*. sed hoc erat solùm *martyrium materiale*; nam intelligentia rei testificandæ & volũtas aberat. quia tamen illa mors propter Christum inferebatur & tolerabatur, *testimonium, quod nondum poterant sermone, perhibebant passione, & sufficit causa testimonio, licet non eloquio distinguatur*; vt pulchrè ait auctor sermonis de stella & magis apud Cyprianum. Idem significat Ecclesia in Collecta, *Deus, cuius præconium Innocentes martyres non loquendo, sed moriendo confessi sunt*, &c. vnde Deus acceptat illam mortem instar formalis martyrij; nimirum vt sicut voluntas & peccatum Adami illis obfuit, vt nascendo ex ipso contraherent peccatum; ita voluntas & meritum Christi illis prodesset, vt renascendo per ipsum consequerentur Iustitiam. 12 *Dupliciter subitur martyrium* *Martyriũ paruulorũ.*

Supplet igitur Christi meritum defectum propriæ voluntatis; quia dum pro ipso patiuntur, singulari modo ipsi conformantur, & ad ipsum, tamquam membra ad caput pertinent. & ita voluntas Christi, qui est caput, ipsis veluti membris tribuitur, cùm ipsi aliam habere nequeant. *Christi meritum supplet in illis defectum voluntatis propriæ.*

Verùm hac specie martyrij omissa, (cùm constet non esse opus virtutis in paruulis) quæstio est de martyrio adultorum; de quo Martinus apud Caietanum art. 2. contendit non esse opus fortitudinis, sed virtutis, quæ impugnatur, in gradu heroico constitutæ. quod sic probari potest. Nam quælibet virtus in eo gradu est sufficiens vt amore sui honesti mortem contemnat: in eo enim gradus heroicus virtutis magna ex parte consistit, quòd voluntatem ita firmè honesto faciat inhærere, vt illud vitæ anteponat. Itaque cùm quis solo 13 *Martyriũ esse opus virtutis, quæ oppugnatur à tyranno.*

amore Dei eligit mortis tolerantiam, erit actus charitatis; cùm amore fidei, erit actus fidei; cùm amore castitatis, erit actus temperantiæ.

Confirmatur Primò, Quia eiusdem virtutis est amare finem, & medium ad finem necessarium: atqui amare castitatem est virtutis temperantiæ: ergo & amare mortem, eamq; subire, quando hæc ad castitatem conseruandam est necessarium medium, est opus virtutis temperantiæ.

Respon. Caietani. Ad hoc respondet Caietanus, Maiorem non esse veram, quando medium & finis sunt diuersi generis: tunc enim amorem finis & medij non pertinere ad eamdem virtutem. quare cùm perpessio mortis sit bonum alterius generis, quàm castitas; amorem illius, & amorem castitatis non esse virtutis vnius, sed diuersarum. Sed hæc solutio solùm probat, ipsam secundùm se perpessionem mortis, esse actum materialem alterius virtutis & posse formaliter ab illa procedere, si fiat amore propriæ honestatis; non autem si fiat amore castitatis. si enim illam perpessionem solùm considers vt hîc & nunc est medium seruandæ castitatis, eamque sic eligas, haud dubiè hæc electio est virtutis temperantiæ; quia immediatè ex vi amoris castitatis procedit: & consequenter ipsa perpessio externa sequens illam electionem formaliter temperantiæ opus erit. intentio enim finis, electio medij, & executio ex vi electionis secuta, ad eumdem habitum pertinent; vt constat ex 1.2. qu.12. art. 4. Nec refert vtrùm medium per se sit eiusdem generis ac ipse finis, an diuersi; quia non consideratur per se & secundùm propriam honestatem; sed solùm vt medium vtile ad finem, & propter illum expetendum.

Confirmatur Secundò, Si possum moderari timorem mortis, eamque velle sustinere affectu boni fortitudinis, quod satis obscurè se ostendit, cur non etiam affectu castitatis, religionis & aliarum virtutum, quando euidens est id esse medium ad earum bonum tuendum necessarium? non enim minùs efficaces sunt affectus boni illarum virtutum, quàm boni fortitudinis; nec minùs perpessio mortis illo casu est necessaria ad bonum illarum, quàm ad bonum huius.

14 *Martyriū posse ex affectu variarum virtutum procedere.* Hæ rationes conuincunt, perpessionem mortis posse procedere ab aliis virtutibus, absque formali actu specialis virtutis fortitudinis. non est tamen negandum quin aliquando & plerumque ipsa virtus fortitudinis se immisceat, ita vt martyrium etiam ex proprio illius affectu procedat: quia rarò virtutes eum gradum perfectionis habent vt solæ ad hoc sufficiant; vnde aliarum adminiculo opus habent: & tunc idem actus externus à diuersis virtutibus internis (prout in actu illo externo per se vel in ordine ad diuersos fines, diuersæ rationes honesti possunt considerari) procedit: quod vt intelligatur in re proposita,

15 *Tria in martyrio.* Notandum est, in martyrio tria considerari posse. Primum est, Irrogatio mortis, odio fidei vel virtutis. Secundum, Acceptatio. Tertium, Perpessio. Primum non est opus virtutis, sed impietatis, & iniustitiæ: semper enim est contra iustitiam, quia fit grauis iniuria proximo, dum sine causa occiditur. est etiam contra eam virtutem, quæ impugnatur, & cuius odio supplicium infligitur.

Nec obstat quòd aliquæ mulieres seipsas amore virtutis occiderint, quæ tamen vt martyres coluntur; de quibus Eusebius lib.8. hist.c.12. & 17. & Ambrosius lib. 3. de virginibus, ante medium: quia etiam hę à tyrannis occisæ censentur; cùm ad hoc quodammodò ab illis compulsæ fuerint, stupri timore incusso; cui compulsioni meritò potuerunt cedere, seipsas interficiendo, Deo id illis suo instinctu permittente. non enim minùs testimonium perhibet virtuti, qui eius retinendæ causa, alio moliente auferre, seipsum occidit, si id ei licitum sit, quàm si ab alio se patiatur occidi. quod in primis locum habere potest in castitate, quæ & vi nobis inuitis eripi potest, (qua parte ad corpus pertinet) & in cuius ereptione est magnum discrimen salutis, ob voluptatem.

Secundum & tertium ad varias virtutes pertinere potest. si enim acceptatio & perpessio mortis consideretur quatenus fit ad testandam fidei veritatem in seipsa, vel in opere virtutis elucentem; (quo modo semper à martyribus mors acceptari & sustineri solet; hinc enim martyrium dicitur) sic est confessio fidei, procedens à virtute fidei. eiusdem enim virtutis est aliquid interiùs credere & exteriùs profiteri. Si spectetur vt fit ad placendum Deo, est actus charitatis: si vt præcepto diuino obedias, est obedientiæ: si vt fit conformitas inter signa externa & iudicium internum, est actus veritatis. Denique si fiat quia in tali rerum peristasi decet virum fortem acceptare & sustinere mortem; sic propriè procedit à virtute fortitudinis: hæc enim operatur ex affectu proprij boni, quod est similitudo seu conformitas cum habitu à quo fortis dicitur, vt suprà ex Aristotele ostensum est. Similiter moderatio timoris & tristitiæ, quæ etiam necessaria est vt mors fortiter sustineatur; & cohibitio animi intra limites patientiæ potest fieri affectu variæ virtutis: nec procedit à virtute fortitudinis, nisi fiat affectu proprij boni; nempe quia hoc per se honestum est, & congruum viro forti. In praxi autem, omnes supradictæ rationes & aliæ similes considerandæ sunt, & mors propter omnes & singulas acceptanda & sustinenda, passioque timoris & tristitiæ moderanda, sicque formaliter hi actus ad varias virtutes pertinebunt. 16 *Acceptatio & perpessio mortis ex affectu diuersarum virtutum.* *Item moderatio affectuum.*

Aduertendum tamen, siue hi actus (scilicet acceptatio & perpessio mortis causâ fidei, itemque timoris & tristitiæ in illis malis moderatio) procedant ab effectu specialis virtutis fortitudinis, siue alterius virtutis; semper tamen secundùm communem modum loquendi Patrum, esse dicendos actus fortitudinis; idque ob duas causas. Prior est, quia in his potissimùm actibus, robur & firmitas animi in bono, elucet; vnde etiam sunt propria fortitudinis materia. Altera est, quia reipsa procedunt ex summa animi in bono honesto firmitate: atqui ea firmitas, qua quis ita alicui bono honesto inhæret, vt paratus sit pro eo retinendo mortem oppetere, passim à Patribus vocatur fortitudo, vt constat ex Ambrosio lib. 1. de officiis cap. 36. Augustino lib. 1. de moribus Ecclesiæ cap.22. & 23. & aliis. nullus enim Patrum, fortitudinem ad eas angustias restringit, vt solùm id, quod decet virum fortem respiciat, eiusque solius intuitu operetur. 17 *Cur semper dicantur actus fortitudinis.*

Ex quibus perspicuum est, martyrium verè & propriè esse actum fortitudinis, etiamsi solius charitatis & fidei affectu subeatur; non simplicem & vulgarem, sed excellentissimum, quia in nobilissima fortitudinis materia; (vt etiam ex Aristotele 18 *Quo modo martyrium sit actus fortitudinis.*

tele lib. 3. ethic. cap. 6. colligitur) nimirum in periculis bellicis, iisque pulcherrimis versatur. In martyrio enim est bellum contra tyrannum pro defensione fidei & religionis, (iuxta illud Apostoli ad Hebr. 11. *Fortes facti sunt in bello*; vt diuus Thomas interpretatur) quod non inuadendo, sed tolerando conficiendum est: at multò difficilius tolerare quàm inuadere; vt docet Aristoteles suprà; idque ob tres causas. Primò, Quia qui tolerat, veluti à fortiore inuaditur & opprimitur: qui inuadit, aggreditur tamquam fortior. difficilius autem est cum fortiore pugnare quàm cum debiliore. Secundò, Qui tolerat, iam sentit malum præsens: qui inuadit, æstimat tamquam futurum. Tertiò, Tolerantia diu durat: inuasio fit motu repentino: vnde Prouerb. 16. *melior est patiens viro forti; & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium*. & D. Ambr. lib. 1. offic. cap. 41. fusè ostendit; fortitudinem plus in tolerando quàm in vincendo constare. Idem eleganter prosequitur Chrysostomus hom. 85. in Matth.

Difficilius est tolerare quàm inuadere.

DVBITATIO III.

Quænam ad martyrium requirantur.

19 RESpondendum cum distinctione martyrij paruulorum & adultorum: nam & ad *martyrium paruulorum* non requiritur aliud, quàm vt in odium Christi, aut religionis Christianæ occidantur. est communis sententia Doctorum & sensus Ecclesiæ, quæ innocentes pueros pro martyribus colit, eò quòd occisi sint propter Christum, de quo suprà num. 12. Si enim hi censendi sunt martyres ob hanc causam, cùm tamen nullam aliam relationem ad Christum haberent, quàm quòd Christus putaretur inter eos esse, & posse eorum indiscreta cæde inuolui; non minori Iure etiam censendi, qui maiorem coniunctionem cum illo habent; vt sunt illi, qui occiduntur quia Christiani, quia baptizati, quia filij Christianorum, &c. hi enim occiduntur quia inest illis certa cum Christo coniunctio, vel ad illum respectus; & ita ipsa mortis perpessione dant testimonium Christo & religioni eius.

Martyriũ paruulorũ.

20 Ad martyrium adultorum, vt sit quale oportet ad salutem, requiruntur quinque. Primò, Mortis irrogatio. Secundò, Acceptatio eiusdem ex pia causa. Tertiò, Vt non resistat tyranno. Quartò, Vt fide teneat veritatem pro qua patitur. Quintò, Status gratiæ.

Martyriũ adultorum quinque requirit.

Primò, Requiritur vt mors inferatur odio Christi, vel religionis Christianæ, vel alicuius veritatis fidei, vel propter opus virtutis. martyrium enim est testimonium externum, quod Christo vel doctrinæ eius præbetur, per hoc quòd mortem pro ea subimus. hoc autem fieri non potest, nisi aliquis mortem inferat, vt Christum vel eius doctrinam nobis auferat. Hinc hæretici, etiamsi putent se pro doctrina Christi occidi, non sunt martyres; quia mors illa non infertur illis odio doctrinæ Christi, sed hæreseos, quæ Christi doctrinæ repugnat. Vnde rectè D. Augustinus concione 2. in Psal. 34. ait: *Martyrem non pœna, sed causa facit: pœna enim communis est latroni & martyri, hæretico & Catholico, sed causa dispar*. Nec refert, quòd ipsi putent se iustam causam habere; tum quia est error culpabilis; tum quia supplicium non irrogatur odio veritatis, & ita moriendo non dant testimonium veritati.

1. Irrogatio mortis odio Christi.

Hæretici.

Sed dubium est, Vtrùm necesse sit reipsa mortem sequi. Martinus contendit id non esse necessarium; imò propositum sustinendæ mortis sufficere; quia martyrium est actus virtutis; hic autem à nostra libertate pendet: reipsa autem mortem subire non est in nostra potestate, sed pendet ab arbitrio tyranni. 21

An requiratur.

Verùm hoc benè refutat Caietanus art. 4. inde enim sequeretur, omnes illos, qui tale habent propositum, esse martyres: quod est contra communem sensum Ecclesiæ. Neque mirum est, fieri martyrem non esse in sola nostra potestate, quia est opus externum, supponens tyrannum in nos sæuientem. Simili modo sæpè fit vt non sit in potestate hominis baptizari, confiteri, ordinari, dare eleemosynam, &c.

Dicendum igitur est quatuor gradus martyrij distingui posse. 22

Quatuor gradus martyrij.

Primus & supremus est martyriũ omnino completum: hoc requirit vt mors reipsa sequatur; per hanc enim fit extrema & summa testificatio veritatis. quamdiu enim vita superest, semper restat aliquid, per quod vlteriùs testari possimus.

Secundus est, Cùm martyrium completum est ex parte causæ proximæ & intrinsecùs penetrantis; vt quando inflicta sunt vulnera lethalia, quæ nulla vi naturali prohiberi possunt à morte inferenda: hoc enim censendum verum martyrium, etiamsi cõtingat mortem diuinitus impediri: quia est proxima & necessaria ad mortem dispositio.

Tertius est, Cùm est completum ex parte tantùm causæ extrinsecùs applicatæ, etiamsi martyr nihil inde incommodi sentiat, tale fuit S. Ioannis, cùm in dolio feruentis olei positus fuit: hoc enim est subire mortem in causa per se efficaci, & naturaliter impediri nescia, vnde non est minùs efficax testimoniũ veritatis apud homines, quàm si reuerà mors secuta fuisset, quinimò quòd mors diuinitus impediatur, auget vim testimonij; nam per hoc omnibus fit manifestum, Deum illius causam approbare.

Quartus est, Quando martyrium seu perpessio mortis solùm est inchoata per tormenta; vt quando quis propter confessionem fidei coram tyranno, tormentis non lethalibus afflictus est. nam & tales passim à Cypriano, Tertulliano, & aliis martyres vocantur, & distinguuntur à confessoribus; qui etsi Christum confessi essent, nondum fuerant tormentis subiecti; quamuis in carcerem cõclusi, vel in exilium eiecti essent. vide Cyprianum ep. 9. quæ inscribitur *martyribus & confessoribus*. & 10. *honorem martyrum, & confessorum pudorem turbare conatur*. & infrà, *hi sublato honore, quem nobis beati martyres cum confessoribus seruant, contempta Dei lege, quam iidem martyres & confessores tuendam mandant*. &c. Idem apertè colligitur ex epistola 15. 30. 37. 81. & aliis. Tertullianus scripsit librum ad martyres, quos etiam vocat *designatos martyres*: & paulò pòst, *martyres*; cùm ait, *quam pacem quidam in Ecclesia non habentes, à martyribus in carcere exorare consueuerunt*. & lib. aduersus Praxeam, dicit *Praxeam de iactatione martyrij fuisse inflatum, ob breue carceris tædium*. Interdum iidem vocantur etiam *confessores*, vt patet ex epistola 17. quæ est Luciani, & 18. Cyprian. &c. nam martyrium etiam est confessio. quia tamen 23

Confessores

est

est eximia & qualificata, ordinariè distinguitur à nuda confessione.

Ex his patet, martyrium omnino perfectum requirere mortem; reliqua non. Posteriore tamen æuo non vocantur martyres, nisi qui mortem per tormenta, vel afflictiones pro Christo inflictas obierunt.

24 *2. Acceptatio.* Secundò, Requiritur mortis acceptatio ob causam honestam & piam. de acceptatione probatur, quia sicut adultus non potest absque suo consensu contaminari peccato, ita neque consequi Iustitiam. vnde nec baptismus quidem adulto prodest, nisi in illum consentiat, eumque acceptet. non tamen est necessarius consensus præsens; sufficit præcessisse, nec esse reuocatum mutatione propositi. *Occisus pro Christo in somnis.* vnde si quis ob fidem coniectus in vincula, statueret apud se, perpeti potiùs mortem, quàm fidem negare; & ille posteà in somnis odio fidei interficeretur, esset verè martyr, & haberet martyrij coronam: sicut patet in simili de baptismo: nam illam mortem acceptauit; eiusque perpessio est ei voluntaria, quatenus pendet à voluntate præcedente, & in habitu perseuerante. Si tamen nihil de morte anteà cogitarat, verisimilius est non esse propriè martyrem: sicut cùm quis baptizatur in somnis, vel amentia, qui nihil de baptismo cogitauit, hic non est verè baptizatus; quia defuit consensus. *Quid si antè nihil de martyrio cogitauerit.*

25 *Obiectio.* Dices, Datur Eucharistia & Extrema vnctio in periculo mortis, ei, qui repentè priuatus est vsu rationis, etiamsi anteà hæc non petierit; & hæc Sacramenta in illo vim habent; quia ille bona vita sua & modo viuendi Christianè, censetur petiisse: ergo similiter martyrium vim habebit si homo iustus in somnis interficiatur: nam hoc ipso quòd iustè vixit, videtur satis acceptasse mortem pro Christo sustinendam, si articulus necessitatis vrgeret. Hęc ratio facit hanc sententiam non improbabilem, eamque insinuat Caietanus 3.p. qu. 87. art. 1. & tenent aliqui recentiores. Contraria tamen videtur verior, ob rationem allatam, vnde

Respon. Respondeo esse magnum discrimen: nam illa Sacramenta sunt remedia salutis ordinaria, quæ omnes Christiani in extremis petere solent, si ratione vtantur; & antequam incidant in morbum, habent propositũ illis vtendi in eo articulo: quod propositum manet etiam dum ratione non vtuntur; quia numquam fuit reuocatum. Ipso etiam vsu Sacramentorum per vitam, satis declarant, quid sibi fieri velint in morte. At perpessio mortis pro fide non est remedium ordinarium, nec omnes ita sunt comparati vt id desiderent: neque ipso modo viuendi satis declarant se id cupere. Deinde etiamsi quis sæpè optaret mori pro Christo extra periculum positus; hoc tamen non sufficeret: tum quia qui extra periculum id optant, sæpè in mediis periculis animum mutant: tum quia de hac morte, quæ ei inopinatò infertur in somnis, nihil cogitauit, nec eam acceptauit. hæc enim acceptatio in eo consistit, quòd quis proposita morte & fidei negatione, vel alia impietate, eligat mortem tamquam minus malum: hoc autem ille non fecit, cùm id ei propositum non fuerit.

26 *Causa honesta.* Debet etiam hæc acceptatio fieri ob *causam honestam*, alioquin ipsa perpessio mortis non erit opus virtutis, nec grata Deo. vt si quis statueret mortem pro fide subire ad vanam gloriam, v. g. ad famam patientiæ aut sanctitatis, vel ad nobilitandam familiam. Et quamuis per se non sit peccatum mortale, huiusmodi finem intendere in mortis discrimine subeundo, si aliàs causa sit iusta; (quia quando opus per se licitum est, non est peccatum mortale, si quis ad illud ob finem indifferentem aut venialem se applicet, & per illud huiusmodi finem quærat; vt patet in milite bello iusto operam dante) tamen in proposito vix sine peccato mortali fieri potest: nam in huiusmodi negotio tenetur se ad Deum conuertere, & robur ab eo flagitare, vt susceptum agonem decorè decertet. quod quomodo faciet nisi opus illud tamquam Deo gratum præstare velit? Deinde in huiusmodi negotio occurrunt homini multæ rationes ob quas mors sit acceptanda; vt præceptum diuinum, præmium vitæ æternæ, euitatio damnationis, exemplum Christi & Sanctorum, dignitas religionis Christianæ, & similia: atqui moraliter fieri vix potest vt quis omnibus istis prætermissis, sola vana gloria moueatur in illo necessitatis articulo; nisi illas causas contemnat, & hanc vnam tanti faciat, vt ob eam paratus sit mori, quamuis alia causa non subesset. loquor enim in eo euentu in quo vana gloria vel similis finis est integrum motiuum hominis.

Denique debet esse *causa pia*, id est, quæ cum vera religione & fide coniuncta sit, verbi gratia, vt placeat Deo, ne Deum offendat, ne à Christi doctrina recedat, ne à vita æterna excidat, &c. vnde 1. Petri 4. dicitur; *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis; quoniam quod est honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui est eius spiritus, super vos requiescet. nemo autem vestrùm patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem vt Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine.* quibus verbis satis explicatur causam patiendi debere esse piam. Ratio est, quia alioquin non erit martyr Christi, sed sæculi vel philosophiæ: martyr enim Christi dicitur, qui dat testimonium doctrinæ Christi; quæ doctrina omnia, quæ ad piè viuendum pertinent, complectitur. Itaque si quis pro aliqua assertione philosophica mortem sustineat, non erit verè martyr, quia Christus eam non tradidit. Secùs si pro vitando in ea re mendacio, quatenus id est contra doctrinam Christi, qui docuit omne mendacium esse vitandum; vel quatenus id displicet Deo. Simili modo si quis pateretur pro aliqua virtute absque vllo respectu ad Christum vel Deum, non esset martyr Christi; quia non pateretur vt Christianus, vt cultor Dei, sed vt Philosophus, more Stoico: vt si quis nollet mentiri, vel peierare, quia id dedecet philosophum, sectatorem Epicteti aut Zenonis: secùs si quia indecens Christiano seu cultori Christi. Idem dicendum de ceteris virtutibus, vbi 27 *Causa pia.*

Aduertendum est, hoc ipso, quo quis patitur pro opere virtutis, cum respectu ad Christum vel religionem Christianam, pati etiam pro veritate fidei, quæ tale opus approbat vt Deo gratum; & contrarium improbat vt ei displicens. Itaq; martyr semper dat testimonium doctrinæ fidei, & patitur pro illa; nimirum in seipsa nudè, vel in opere virtutis (cuius ipsa est regula) spectata. vt rectè D.Thomas art. 5. qu. 124. 28 *Omnis causa patiendi in martyrio reducitur ad confessionẽ fidei.*

Dices, Quid si mors inferatur propter opus bonum iam factum; sicut sancto Ioanni Baptistæ accidit?

Respon-

29 *Martyriū pro opere transacto.* Respondeo, Tunc eam ita acceptari debere, vt malis eam subire, quàm factum tuum improbare. improbare enim opus bonum est contra doctrinam fidei, quæ habet, Tale opus esse laudabile & Deo gratum: vnde nolendo improbare, pro fide pateris, eique testimonium tua morte præbes. Nec est contra rationem martyrij, etiamsi doleas te id fecisse, (si ex præcepto non tenebaris) ob incommoda, quæ idcircò perfers, (quamuis id gloriam operis nonnihil obscuret) modò in eo perstes, esse opus bonum; & malis mortem oppetere, quàm id negare: quia in hoc testimonium veritatis situm est.

30 *Acceptatio debet esse à Spiritu sancto.* Petes Primò, Vtrùm actus acceptandi debeat esse supernaturalis?

Respondeo, Haud dubiè debere esse aliquo modo supernaturalē, seu ex motione Spiritus sancti; quia solis naturæ viribus non potest quis subire martyrium sicut oportet ad salutem; sicut nec alia pietatis opera facere: estque in martyrio peculiaris ratio ob summam difficultatē; & quia fidei Christianæ professionem continet, quam nemo sine auxilio Dei profiteri potest; vt ex Scripturis constat: *corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem:* actus autem quo quis salutem consequitur, sine gratia fieri nequit.

31 *An ex dilectione Dei supra omnia.* Petes Secundò, Vtrùm hæc acceptatio debeat procedere ex dilectione Dei super omnia? Ita videtur sentire Caietan. ar. 2. vbi contra Martinum conatur ostendere, martyrium ex genere suo esse actum charitatis imperatum. ratio ipsius est, *quia*, inquit, *qui ponit vitam pro Christo; ipso facto præponit Christum vitæ suæ, ac per hoc omnibus bonis vita minoribus*; & consequenter omnibus bonis exterioribus, opibus, honoribus, gloriæ, famæ.

Id non esse necessariū. Sed contrarium est verius. Primò, Quia multæ sunt aliæ causæ piæ, ob quas mors illa acceptari potest; vt præceptum diuinum, dignitas fidei, exemplum Christi, ædificatio proximi, promissio vitæ æternæ, comminatio damnationis: multi enim Martyres elegerunt mortem pro fide Christi, ne vita æterna exciderent, & æternam mortem pro momentanea incurrerent; vt ex gestis Martyrum constat. Sic Eleazarus lib. 2. Machab. cap. 6. *Etsi in præsenti tempore suppliciis hominū eripiar, sed manum Omnipotētis nec viuus, nec defunctus effugiam*: & hæc est præcipua ratio, quam Dominus ipse nobis ob oculos ponit, cùm ait Marci 8. *Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam; & qui perdiderit animam suam propter me & euangelium, saluam faciet eam.* quibus verbis efficacissimè nos deterret, ne in tormentis, vitæ saluandæ causa, fidem negemus, proposito æterno exitio; & animat ad constanter vitam temporalem profundendam, proposito vitæ æternæ præmio. Igitur qui hæc sibi in martyrio proponit, & ex his se firmat in confessione contra tormenta, facit ex mente Christi. Idem patet ex multis aliis Scripturæ locis, quibus excitamur ad patientiam in tribulationibus, per remunerationem; Lucæ 21. ad Hebræos 10. Iacobi 5. &c.

Secundò, Quia quando aliquid per se pium & religiosum est, nulla est necessitas vt id ex affectu charitatis fiat; (vt patet in actu fidei, spei, religionis) quia satis per se placet Deo: atqui eligere mortem pro fide Christi est per se pium; est enim opus fidei & fortitudinis Christianæ: ergo.

Tertiò, Matth. 10. Dominus ait; *Omnis, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo.* vbi non requirit vt hæc confessio procedat ex dilectione Dei super omnia.

Fateor tamen, ordinariè hanc acceptationem etiam ex charitate procedere; quia fit affectu placendi Deo, eique gratum obsequium exhibendi: qui affectus est charitatis: quo modo intellige diuum Thomam art. 2. ad 2. *martyrium esse actum charitatis vt imperantis:* imperare enim à charitate nihil est aliud, quàm procedere ex affectu charitatis. 32 *Ordinariè tamen procedit ex affectu charitatis.*

Hic tamen affectus non est idcircò dilectio Dei super omnia, quia non omnis affectus charitatis in Deum est dilectio super omnia: hæc enim includit propositum seruandi omnia mandata propter Deum, quod propositum non includitur in simplici affectu illi placendi per martyrium. aliud enim est velle placere Deo in illo opere, aliud velle placere in omnibus præceptis obseruandis. Vnde etiam velle ponere vitam pro fide Christi, non est dilectio Christi super omnia, vt vult Caietanus. Primò, Nam ex vi huius solius voluntatis non est paratus seruare omnia præcepta: multi enim mallent mori quàm fidem Christi negare; non tamen idcircò deserunt fornicationem, ebrietatem & similia peccata, quæ ipsi minoris æstimant, quàm Christi negationem: quod signum est illam voluntatem non includere propositum seruandi omnia mandata; ac proinde non esse dilectionem Dei super omnia. Confirmatur, quia qui horret maiora peccata, non statim hoc ipso etiam horret minora: & qui ita detestatur abnegationem Christi vt præoptet mortem, simul potest habere propositum fornicandi. Secundò, Si iste actus esset dilectio Dei super omnia, statim per eum homo consequeretur remissionem peccatorum, nec opus ei esset contritione: quia dilectio illa iustificat hominem, conformans eum perfectè legi diuinæ, & delet omnia peccata mortifera: atqui non est probabile eo ipso peccatorem iustificari, quo statuit secum potius mortem subire, quàm fidem negare: quia cum illo proposito potest consistere voluntas minoris peccati: ergo hoc propositum non est dilectio Dei super omnia. Tertiò, Esse paratum mori pro aliquo, non est illum diligere supra omnia; tum quia vita corporalis non est maximum hominis bonum; (multi enim pluris faciunt honorem, famam, posteritatis splendorem) tum quia qui pro amico vitam ponit, non diligit eum supra omnia: non enim habet illum pro vltimo fine suo. *Hic affectus non semper est dilectio Dei supra omnia.* 33 *Velle ponere vitam pro Christo nō est dilectio Christi supra omnia.*

Dices, Qui paratus est vitam fundere pro Christo, paratus etiam est cetera omnia, etiam voluptates suas, quibus fruitur in vita, propter ipsum deserere, atque adeò reipsa deserit illas, mortem acceptando: ergo acceptatio illa est dilectio Christi supra omnia. 34 *Obiectio.*

Respondeo, Inde vt summum sequi, illum malle omnia deserere quàm Christum negare; non autem velle absolutè omnia deserere vt Christo placeat: vnde non est dilectio super omnia. cuius signum est, quòd possit quis velle mori, ne fidem datam amico violet: hic tamen non ideò diliget amicum super omnia. Simili modo, possum affici in Christum absque dilectione super omnia. Nec obstat illud Domini, Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* quia hoc est intelligendum quando

absque

Maxima charitas in proximum. absque intuitu proprij commodi, sola dilectio amici, vt eum à malis liberes, vel bonis cumules, te ad ponendam animam impellit: tunc enim ponere animam pro amicis, est signũ maximæ dilectionis; non simpliciter; (non enim ideò diligit amicũ super omnia) sed quæ honestè ipsi impendi possit. quòd si proprium commodum ad hoc incitet, ne talis quidem maximæ dilectionis signum erit.

35 *Est Maximũ signum dilectionis.* Hinc patet, ponere animam pro Christo non esse per se infallibile signum dilectionis Christi super omnia: quamquam fatendum sit, inter signa dilectionis diuinæ, quæ homines exteriùs dare possunt, martyrium esse vel maximum. quia etsi per se illa mortis acceptatio non sit dilectio super omnia; hæc tamen illi ordinariè est coniuncta: tum quia Deus singulari modo hominem in illo articulo constitutum ad eam excitat: tum etiam quia homo se quantum potest disponit, & omnium virtutum præsidia ad illum agonem accersit.

Similiter non obstat illud Apostoli 1. ad Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest*. quia solùm vult docere, cetera omnia nihil prodesse, nisi charitas adsit in eodem homine; non autem omnia ex charitate debere procedere. Itaque hinc *Debet charitas adesse saltem in fine.* solùm colligitur, martyrium non prodesse, nisi saltem circa finem, dum adhuc durat, charitas adsit. Simili modo dicere potuisset baptismum sine charitate non prodesse.

36 *3. Non resistit.* Tertiò, Requiritur vt non resistat tyranno. hinc milites, quamuis pro fide pugnent, & multum mereantur, si pura intentione id faciant, non tamen sunt martyres, cùm in bello occumbunt; nec Ecclesia vmquam tales pro martyribus coluit. ratio est, quia martyr Christi debet in patiendo imitari Christum, cuius passio est exemplar martyrij. Vnde sicut ille dedit testimonium veritati patiendo, non repugnando; (*cùm enim pateretur non comminabatur*, sed *tamquam ouis coram tondente se, sine voce*) ita omnes, qui volunt esse martyres Christi, non debent persecutori armis repugnare, sed sinere se tranquillè occidi. Confirmatur, quia qui pugnans moritur, non eligit pro fide mortem perpeti, sed inferre; vnde reuerà non acceptat mortem, nisi indirectè, quatenus se periculo exponit. Deinde moriendo non dat testimonium veritatis fidei; quia non videtur mori vt Christianus, sed vt miles victus ab hoste: nec mortem eligit voluntariè sed patitur necessitate, eò quòd non potuit illam hosti inferre. erit tamen martyr, si iam victus, odio religionis occidatur, & ille ob eam causam mortem acceptet.

37 *4. Vt fide teneat veritatem.* Quartò, Requiritur vt fide supernaturali veritatem illam credat, pro qua potissimùm tuenda mortem eligit. Primò, Quia si proprio iudicio illam teneat, sicut hæretici, non tam tuetur doctrinam & auctoritatem Christi, quàm suam. non enim quia Christus ita docuit, sic sentit; sed quia ipsi ratione aliqua infirma ita videtur. Confirmatur, quia eadem ratione, qua illam veritatem credit, etiam suas hæreses credit, & pro illis paratus est mori: quod est signum illum reuerà non moueri auctoritate Christi, aut alia pia ratione ad ita firmiter credẽdum & mortem pro sua fide acceptandam sufficiente, licet exteriùs ita videatur.

Obiectio. Dices, Fieri potest vt patiatur mortem pro aliqua veritate fidei, quam ratione naturali nouit esse veram; vt pro confessione vnius Dei, vel detestatione idolorum, &c. quæ notitia & sufficiens est ad firmiter credendum & ad mortem subeundam.

Respond. Etsi hæc notitia sit sufficiens, tamen non ideò propriè erit martyr Christi, quia non credit propter auctoritatem Christi, vel Dei; sed propter rei perspicuitatem. *Resp.*

Secundò, Probatur, quia Patres docent, hæreticos, etiamsi pro nomine Christi mortẽ subeant, non esse veros Christi martyres; & extra Ecclesiam martyrium nihil prodesse: idque tum quia Christo per veram fidem non sunt coniuncti: tum quia charitate (quæ sine vera fide esse non potest, & sine qua mors pro Christo, iuxta Apostolum, nihil prodest) sunt destituti. Cyprianus epist. 73. ad Iubaianum; *Numquid potest vis baptismi esse maior, aut potior quàm confessio? quàm passio? vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & sanguine suo baptizetur? & tamen neque hoc baptisma hæretico prodest, quamuis Christum confessi, & extra Ecclesiam fuerint occisi; nisi si hæreticorum patroni & aduocati hæreticos in falsa confessione Christi interfectos, martyres prædicant*, &c. vocat *falsam confessionem*, quia non procedit ex vera fide, sed simulata & falsa. Idem docet epist. 52. ad Antonianum, & alibi sæpè. Idem tradunt D. Augustinus epist. 61. & 167. lib. 3. contra Crescon. grammat. cap. 47. lib. 4. contra Donatistas cap. 17. Hieron. in cap. 1. ad Galatas, Chrysostomus oratione prima contra Iudæos. 38 *Hæretici non sunt martyres.*

Quintò, Requiritur status gratiæ, vel saltem legitima ad gratiam dispositio: nam vt ex Apostolo 1. Cor. 13. & Patribus citatis constat, martyrium sine charitate nihil prodest. Nec refert quòd absque statu gratiæ possit esse actus martyrij, si solam operis substantiam spectes; quia cùm hic nihil prosit, nec Christus tales pro suis agnoscat, meritò non habentur pro veris martyribus. 39 *5. Status gratiæ, vel dispositio ad eam.*

Sed difficultas est, quænam sit illa dispositio; de qua sit

DVBITATIO IV.

Quænam dispositio in peccatore sit necessaria, vt martyrium ei prosit ad salutem.

SVnt tres sententiæ, Prima est, Necessariam esse veram contritionem ex dilectione Dei super omnia profectam. ratio est, quia putant auctores huius sententiæ martyrium non conferre gratiam per se & vi sua, sed solùm ex opere & affectu patientis. quare sicut peccator extra martyrium non potest iustificari sine vera contritione; (nisi Sacramentum pœnitentiæ suppleat) ita nec in martyrio. Ita sentit Paludanus in 4. d. 4. qu. 3. art. 1. vbi dicit, *Ad baptismum sanguinis non sufficit attritio, sed requiritur contritio. Ad baptismum aquæ sufficit attritio. & causa est, quia ille iustificat ex opere operato, iste ex opere operante.* 40 *1. Sententia, requiri contritionem.*

Nec obstat quòd paulò pòst dicat *martyriũ æquipollere baptismo aquæ in duobus effectibus priuatiuis, qui sunt amotio omnis culpæ, & remissio omnis pœnæ*; quia tribuit illi hos effectus ratione charitatis ex qua procedit. Bonauentura eadem dist. p. 2. quæst. 2. *Baptismus sanguinis solùm à veniali liberat, à mortali non; quia præsupponit charitatem; aliter nihil valeret ad salutem.* & infrà; *Gratiam non tribuit, sed consummat.* Alex. Halensis 4. p. qu. 22. memb.

memb. 5. art. 1. *Virtute martyrij non confertur gratia, sed collata confirmatur,* &c. eamdem sententiam sequitur Canus relect. de pœnit. par. 3. Probatur Primò, Quia non est Sacramentum: ergo non habet vim ex opere operato, sed solùm ex interno motu animi. Secundò, Quia Apostolus 1. Corinth. 13. ait; *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.*

2. Sententia. Sufficere volũtatem patiendi pro Christo.

41 Secunda est, Sufficere voluntatem patiendi pro Christo, nec opus esse alia pœnitentia; etiamsi homo recordetur suorum peccatorum. ratio est, tum quia hęc voluntas est virtualis quędam dilectio Dei super omnia, & peccatorum detestatio; tum quia non expedit hominem tunc occupari circa peccata sua, sed totum intentum esse martyrio sustinendo. Ita Vega lib. 6. in Concil. Tridentinum cap. 36. sub finem: vbi addit hanc rationem: Quando duo sunt remedia salutis per se sufficientia, possumus eligere vtrumlibet: sed martyrium per se est sufficiens: ergo possumus illud amplecti, omissa formali pœnitentia.

3. Requiri attritionẽ.

42 Tertia est, Requiri saltem attritionem, si homo sit conscius peccati.

Pro solutione Notandum est, contritionem posse dupliciter requiri ad fructum martyrij; Primò Directè, tamquam necessariam dispositionem. Secundò Indirectè, tamquam opus necessarium ad vitandum nouum peccatum. his positis,

Contritio requiritur indirectè.

Dico Primò, Si is, cui martyrium imminet, sit in peccato mortifero, necessaria est illi ad fructum martyrij contritio indirectè, (vel saltem attritio, quę putetur esse contritio) tamquam opus necessarium ad vitandum nouum peccatum, quod fructum illius impediret.

Probatur Primò, Quia si vmquam obligat pręceptum contritionis, maximè in periculo mortis: atqui is, qui subiturus est martyrium, est in periculo mortis: ergo ratione illius pręcepti tenetur tunc contritionem concipere: quare si id voluntariè omittat, peccat mortiferè, & continenter manet in actuali peccato, quamdiu omittit: vnde martyrium ei prodesse non potest. impossibile enim est hominem iustificari quamdiu manet in affectu peccati. Vnde patet contritionem requiri, si non per se vt dispositionem, saltem vt opus necessarium ad vitandum nouum peccatum contra pręceptum contritionis; quod tunc obligat, non propter fidei confessionem, sed generatim ob periculum mortis, ex quacumque causa id impendeat. Deinde attritionem, si putetur esse attritio, non sufficere; quia per eam non satisfit pręcepto contritionis. secus verò si bona fide putetur legitima contritio; quia ita ei satisfit vt contra illud non peccetur.

Obiectio.

43 Dices, Contritio non requiritur in periculo mortis, nisi propter iustificationem: atqui probabile est attritionem cum martyrio sufficere ad iustificationem, sicut sufficit cum baptismo & pœnitentia, vt statim dicemus: ergo sufficit attritio, etiam cognita pro tali. Confirmatur, Ille error non potest iuuare ad iustificationem: ergo est impertinens.

Resp.

Respondeo, Etsi sit probabile attritionem sufficere cum martyrio ad iustificationem, tamen non est certum; quia multi Doctores tenent contrarium. in illo tamen extremo ęternæ salutis discrimine homo non potest sequi vias dubias relictis certis, sed tenetur eligere certam quantum fieri potest: alioquin sine causa exponit se periculo damnationis: nam si illa opinio non sit vera; eius probabilitas non supplebit defectum necessarię dispositionis, & ita martyr ille non saluabitur. Secùs est in baptismo & pœnitentia: tum quia certius est attritionem ibi sufficere: tum quia non subest periculum præsens damnationis; loquimur enim extra casum mortis. Satis tamen probabile est, in simili discrimine, etiam in his opus esse contritione.

Tenetur homo in periculo mortis sequi viam certam quantum potest.

Error per accidens iuuat.

Ad confirmationem: Ille error iuuat ad iustificationem per accidens; quia excusat à violatione præcepti contritionis. Itaque cùm non peccet contra præceptum, si aliàs attritio est legitima dispositio, homo per martyrium iustificabitur.

Martyriũ supponit bonam constitutionem in homine.

Secundò Probatur, Martyrium non est institutum vt remedium delendi peccati, sicut baptismus & pœnitentia; sed est opus heroicum, supponens hominem benè constitutum ad mortem subeundam; est enim voluntaria mortis perpessio: ergo non tollit obligationem remediorum ordinariorum, sed potiùs ex se requirit vt homo quantum in se est faciat omnia, quæ Deus præscripsit ad gratiam ante mortem consequendam. vnde si non est baptizatus, tenetur quatenus ei facultas suppeditat, procurare baptismum; si non suppeditat, tenetur conuerti in Deum per dilectionem super omnia & concipere contritionem. Pari modo, si baptizatus est conscius peccati mortiferi, tenetur confiteri: si non potest, tenetur concipere contritionem: hæc enim omni tempore fuit medium necessarium ad remissionem peccati, præsertim quando Sacramentum externum, ad hunc effectum institutum (quod contritionis vicem suppleat) adhiberi nequiuit. 44

Non est directè necessaria.

Dico Secundò, Contritio non est necessaria per se & directè vt dispositio ad fructum martyrij, sed sufficit attritio. Est sententia D. Thomę. 3. p. qu. 87. ar. 1. ad 2. *Passio,* inquit, *pro Christo suscepta obtinet vim baptismi, & ideò purgat ab omni culpa veniali & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem.* Idem docet Caietanus ibidem & passim Thomistę sequuntur. 45

Martyriũ per se vim habere.

Probatur prior pars; quia fundamentum contrarię sententię, scilicet Martyrium per se nullam vim habere ad remissionem culpę mortiferę, sed solùm ex interno affectu patientis, videtur omnino falsum.

Primò, Quia alioquin etiam in paruulis sanctificandis nullam vim haberet; quod etsi Alexãder Halensis loco citato concedat, & Adrianus in 4. q. vltima de baptismo ad 3. probabile putet; est tamen contra sensum Ecclesiæ, quæ Innocentes pro Christo occisos, semper tamquam martyres sanctos coluit: & contra communem DD. & Patrum sententiam, qui docent, illos, dum pro Christo occiduntur, esse factos martyres Christi; consecutos statum melioris vitæ, regnum cælorum, gloriam martyrij, esse factos consortes Agni, &c. vt suprà ostensum est.

Neque dici potest paruulis esse factum particulare priuilegium præ adultis: quia priuilegium annexum martyrio non est concessum intuitu personæ, sed causæ; id est, non quia erat martyrium paruulorum; sed quia erat passio pro Christo & conformatio cũ Christo patiente; quæ causa perfectiùs cernitur in adultis, quàm in paruulis.

46 Secundò, Quia illud fundamentum non est consentaneum doctrinæ Patrum, qui martyrium adultorũ, in vi delendi peccati, æquant baptismo. Clemens lib. 5. constitutionum Apostolicarum cap. 5. *Qui martyrio habitus est dignus, is lætitiam in Domino percipiat, quod tantam coronam adeptus sit, & quod propter confessionem ex hac vita exeat. & si catechumenus sit, recedat ad Deum lætus; cruciatus, quo propter Deum afficitur, erit ei verior baptismus; quod is quidem experientia ipsa mortis commoritur Christo, reliqui verò mystica repræsentatione.* vbi non actum internum, sed ipsam mortem externam pro Christo obitam, præfert baptismo quoad efficaciam; quia est realis configuratio cum Christo. Tertullianus in Scorpiaco; *Martyribus nulla delicta posse imputari quibus in lauacro vita ipsa deponitur.* & in Apologet. sub finem; *Quis non pati exoptet vt totam Dei gratiam redimat, vt omnem veniam ab eo compensatione sui sanguinis expediat? omnia enim huic operi delicta donantur.* quibus locis causam remissionis peccatorum & iustificationis tribuit passioni & morti. Cyprianus epistola 73. *Numquid potest vis baptismi esse maior aut potior quam confessio? quam passio? vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & suo sanguine baptizetur?* Sanè si passio pro Christo non haberet vim nisi ex opere operantis, longè maior esset vis baptismi, qui per se ad salutem valet. D. Augustinus lib. 13. de ciuit. cap. 7. *Quicumque, etiam non percepto regenerationis lauacro, pro Christi confessione moriuntur, tantũ iis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte baptismatis.* quod probat, *quia qui dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. etiã dixit, Omnis qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.* Addit; *hinc est quòd scriptum est, Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius. quid enim pretiosius quàm mors, per quam fit vt delicta omnia dimittantur, & merita cumulatiùs augeantur?* Denique toto eo capite morti tribuit hoc priuilegium. & cap. 6. *Si pro pietate iustitiaque pendatur,* (mors) *fit gloria renascentis, & cùm sit mors peccati retributio, aliquando impetrat, vt nihil retribuatur peccato.* Idem docent alij Patres.

Æquatur baptismo à Ss. Patribus.

Vbi Notandum est, ipsam mortis perpessionem secundùm se comparari cum baptismo, eique non minorem vim tribui in peccatis abluendis, quàm baptismo; neque hanc vim tribui internę contritioni, sed operi externo: ergo sicut baptismus non requirit contritionem vt gratiam conferat, ita nec martyrium.

Tertiò, Si contritio esset necessaria, numquam martyrium posset conferre primam gratiam iustificationis; nam hęc haberetur iam per ipsam dispositionem. hoc tamen est contra sententiam Patrum, qui non minùs omnem culpam per martyrium deleri volunt, quàm per baptismum.

Quartò, Si solùm haberet vim ex opere operantis, nõ magis deleret peccatum quàm exilium pro Christo, carcer, direptio bonorum, eleemosyna Christi amore data: quod est contra Patres supradictos, & communem sensum Ecclesię.

Quintò, Non esset certum martyrio defunctos regnare cum Christo; imò posset meritò sępè de eo dubitari: quia si quis multa commiserit peccata, opus est longa satisfactione, vel feruentissimis actibus internis, vt ex opere operantis omne debitum pœnæ tollatur. Sępè autem fit vt martyr parum patiatur, & actus internos parum feruentes habeat. Itaque temerè faciet Ecclesia, quòd illos statim pro martyribus sine vllo discrimine habeat, & pro illis orari nolit. Neque rectè dixerit Innocentius III. c. Cùm Marthę, de celebrat. Missarum, §. finali, ex D. Augustino, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre.*

Dices, Martyrium in adultis habere id priuilegij vt per se tollat omnem pœnam; quia adimit tempus necessarium ad satisfactionem; non autem vt per se tollat omnem culpam: hanc enim momento temporis tolli posse per actum proprium hominis, dilectionem vel contritionem: vnde non fuisse opus vt ipsi martyrio per se hoc priuilegium daretur. vt enim martyrium deleat omnem culpam & pœnam, statimque cęlo inferat sicut facit baptismus, satis esse, si ratione actus interni, qui ordinariè adest, deleat culpam; & ratione passionis externę, reatum pœnę. In paruulis autem habere priuilegium delendę culpę originalis; tum quia hęc aliena voluntate contracta est, tum quia illi non sunt capaces actus proprij: vnde vt aliquem fructum possent ex martyrio reportare, necessarium fuit vt id ei concederetur. 47

Obiectio.

Hic modus dicendi non videtur improbabilis, & iuxta illum defendi posset sententia D. Bonauenturę, Paludani & aliorum, qui requirũt actum charitatis vel contritionis.

Est probabile.

Verùm Patres citati amplius velle videntur, dum ipsam perpessionem mortis non minorem vim ad salutem habere volunt, quàm baptismum: quod verum propriè non esset, nisi etiam per se haberet vim sanctificandi. Deinde non distinguunt de culpa & pœna, & generatim docent, omnem culpam etiam originalem, per illam passionem veluti per baptismum sanguineum deleri; idque quia est realis configuratio Christi. Si enim baptismus aquę, qui est tantum configuratio mystica, tantam vim habet; quomodo martyrium, quod est configuratio realis, non habebit?

Non satisfacit hic modus.

Denique alioquin sępè valdè incertum esset an martyr esset saluus; quia sępè fit vt non tam perfectos actus internos habeat, vt per eos omnia peccata deleri queant.

Ex his facilè probari potest altera pars, nimirum sufficere attritionem. Si enim non est necessaria contritio vt peccatori prosit martyrium ad salutem: ergo sufficit attritio; nam post contritionem & dilectionem Dei super omnia, non potest esse melior dispositio quàm attritio. 48

Sufficere attritionẽ ad martyrij fructum.

Quod confirmatur Primò, Quia attritio sufficit vt baptismus prosit: ergo etiam vt martyrium; cùm hoc non minorem vim habeat, vt patet ex dictis. Secundò, Nisi attritio sufficeret, numquam martyrium deleret peccata mortifera; hoc autem non est consentaneum sententiis Patrum: ergo. Tertiò, martyrium per se habet vim augendæ gratiæ: ergo confert primam iustificationis gratiam peccatori non ponenti obicem. consequentia patet à simili in Sacramentis omnibus, quæ conferunt primam gratiam non ponenti obicem, vt communiter Doctores tradunt, idque ideò quia per se & vi sua gratiam conferunt: atqui non ponitur obex, sed tollitur per attritionem; quia per hanc affectus absolutè recedit à peccato & conuertitur ad iustitiam: ergo

ergo sufficit attritio ad fructum martyrij. Confirmatur, quia attritio est vltima dispositio ad gratiam, inter eas, quæ per se gratiam non includunt vel adducunt: ergo est sufficiens vt martyrium, quod per se gratiæ est efficax, superueniens, primam iustificationis gratiam conferat. Quartò, Multi acceptant martyrium timore damnationis æternæ, & ex eadem causa dolorem peccatorum concipiunt: hi tamen coluntur pro sanctis martyribus, cùm solùm habuerint attritionem.

Neque dici potest Ecclesiam præsumere omnes, qui patiuntur pro Christo, si in peccatis sint, concipere perfectam contritionem; quia satis constat experientiâ, plurimos perstare metu dãnationis, idque sufficere ad fructum suprà ostensum ex verbis Domini *Qui amat animam suam*, &c.

Si aduertat esse attritionem. Notandum tamen, si martyr aduertat suum dolorem esse imperfectum, ob metum gehennæ, debere conari ad excitandum perfectiorem, quò certiori modo se disponat, vt antè dictũ est. si autẽ non aduertit, excusatur, & attritio per se sufficit.

49 *An voluntas patiẽdi pro Christo sufficiat.* Dico Tertiò, Etsi voluntas patiendi pro Christo, per se sufficiens sit ad fructum martyrij in iustis; non tamen videtur satis esse in peccatore. & primùm, si est sibi conscius peccati mortiferi, videtur certum; quia tenetur excitare in se dolorem & petere veniam, vt Deo reconcilietur. *Pœnitentia peccatori necessaria.* pœnitentia enim est medium per se necessarium ad reconciliationem, quando homo aduertit se esse in peccato. cuius ratio est, quia qui cupit reconciliari, debet factum suum, quo offendit, quantum in se est, abolere & reddere infectum; quod non fit, nisi illud detestando, & de eo dolendo, cum proposito emendationis: atqui martyrium non tollit obligationem adhibendi remedia salutis ordinaria, si adhiberi possunt; sed potiùs facit vt illa obligatio hîc & nunc vigorem habeat, cùm hominem in periculo mortis, & extremi certaminis constituat. Neque ille dolor distrahet animum aut debiliorem reddet circa martyrium; sed magis excitabit & confirmabit. *Dolor de peccatis nõ impedit considerationem necessariam martyri.* consideratio enim & dolor peccatorum efficiet, vt libentiùs mortem pro Christo feras: tum vt ingratitudinem præteritam corrigas; tum vt pro peccatis satisfacias, vt patet exemplo Bonifacij martyris & aliorum. Neque enim martyr ita debet esse intentus cogitationi mortis pro fide subeundæ, vt non cogitet varias rationes & motiua, cur eam subire & amplecti debeat.

50 *Peccator nõ aduertens se esse in peccato.* Quòd si non aduertat se esse in peccato, est maior difficultas. Sed vtendum distinctione: si enim voluntas patiendi pro Christo talis sit, vt ex vi illius necessariò sequeretur contritio vel attritio, occurrente peccato; sufficiet cum martyrio: quia est contritio vel attritio virtualis. si autem non sit talis per se, credibile est non sufficere. Exemplum hoc esse poterit: Sit catholicus aliquis feruens pro religione, sed vitio carnis vehementer deditus: hic ab hæreticis interceptus, repentè iubeatur abnegare fidem Ecclesiæ Romanæ, & iurare in sectam Caluini; & ille amore fidei orthodoxæ & odio hæresis eligat potiùs mori; & priusquam alia cogitet, occidatur. non enim illa voluntas moriendi pro fide videtur esse talis vt ex ea necessariò secuturus sit dolor de peccatis carnis, si illa memoriæ occurrerent.

Contrà obiici potest Primò, Dominus generaliter dixit, *Omnis, qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo: & quicumque perdiderit animam suam propter me, & propter Euangelium, viuificabit eam*: atqui hic confitetur Christum, & perdit animam suam propter illum: ergo. *Obiectiones.* Secundò, Quia D. Thomas 3. p. q. 87. ar. 1. ad 2. dicit, *Passio pro Christo suscepta, purgat ab omni culpa & veniali, & mortali, nisi actualiter voluntatẽ peccato inuenerit inhærentem*: atqui hic nõ inuenit voluntatẽ actualiter peccato inhærentem: ergo. Tertiò, Nisi talis sit saluus, meritò poterit Ecclesia de multis Martyribus dubitare; ac proinde etiam pro illis orare, quod est contra dictum Innocentij suprà allatum. Quartò, Decet diuinam bonitatem, vt illam bonitatem acceptet pro dispositione ad hoc sufficiente vt per realem conformationem cum Christo patiente gratiam consequatur. Nec refert quòd ad Baptismum requiratur attritio formalis vel virtualis, nec sufficiat illa voluntas; tum quia hæc voluntas non sufficit, nisi coniuncta cum opere externo, cui annexum est illud priuilegium: tum quia Patres maiorem vim tribuunt martyrio quàm baptismo: tum denique quia illa acceptatio mortis pro Christo in illis terroribus & doloribus, censeri potest virtualis quædam dilectio Dei opere ipso exhibita; ex qua sequeretur actualis dolor, si peccatum memoriæ occurreret.

Respondeo, Ob has rationes est satis probabile hanc voluntatem sufficere in casu proposito, & quotiescumque non aduertit quis se esse in peccato. & sanè ea videtur esse mens D. Thomæ, & Caiet. suprà, & Soti in 4. dist. 3. q. vnica ar. 11. vbi dicit martyrium in eo solùm differre à baptismo flaminis, (quòd sola contritione vel dilectione supra omnia cum voto baptismi constat) *quòd illud non requirat formalem detestationem, sed solùm hunc actum, Volo mortem pro Christo perpeti: hunc enim actum cum opere exteriori sufficere ad plenissimam indulgentiam omnium peccatorum quoad culpam & pœnam, si non opponatur obex complacentiæ vllius criminis.* 51 *Resp.* Hic tamen in duobus falli videtur. Primò, Quòd videatur existimare cũ Vega, martyrium non requirere formalem detestationem, etiamsi peccata memoriæ occurrerent; quod sine dubio falsum est. Secundò, Quòd putet illud solùm operari per modum meriti; vt patet ex verbis Soti, quæ paulò antè habet eodem art. inde enim sequeretur, peccatorem, dum vult pati pro Christo, mereri remissionem peccati mortalis; quod sanè falsum est; nisi quis impropriè & largè de merito loquatur, vt se extendit etiam ad dispositionem non vltimam & aptitudinem, cum qua consistere possit peccatum. Eamdem probabilem censet noster Suarez disput. 39. sect. 3. de Sacramentis. Facilè tamen argumenta proposita solui possunt.

Vnde ad Primum dicendum est: Generales huiusmodi sententias habere tacitam cõditionem vel limitationem, Si necessaria dispositio, & alia requisita adsint, vt multis exemplis ostendi potest. 52 Simili modo dicitur de baptismo, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit*: & tamen requiritur saltem attritio.

Ad secundum: D. Thomas ibi non plus tribuit martyrio quàm baptismo, ait enim: *Passio pro Christo suscepta obtinet vim baptismi: vnde purgat ab*

omni culpa,&c. Itaque ſupponit aliquam formalem vel virtualem pœnitentiam præceſſiſſe; ſicut in baptiſmo eſt neceſſarium.

Ad Tertium: Eccleſia nō ſtatim habet aliquem pro ſancto martyre, niſi conſtet illi quomodo in confeſſione & paſſione ſe geſſerit.

Adde rariſſimum eſſe vt non adſit ſaltē virtualis attritio; quia Deus ſingulari modo tunc opitulatur, iuxta illud Marci 13. *Dabitur vobis in illa hora quid loquamini; non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.*

DVBITATIO V.

Quam vim habeat martyrium, & quando conferat ſuum effectum.

53 IN martyrio duo ſunt cōſideranda; actus interni, & externa perpeſſio. Interni, ſunt affectus varij, ex quibus paſſio acceptatur. poteſt enim hæc acceptari ex affectu charitatis, vel obedientię, vel religionis, vel fidei, vel ſpei, vel fortitudinis chriſtianæ. quo poſito,

Actus interni in martyrio.

Dico Primò, Hi affectus & acceptatio ex vi illorum proueniens in iuſtis, ſunt meritorij vitæ æternæ; quia ſunt opera pietatis Chriſtianæ: & delent omnes culpas veniales, quarum continent virtualem deteſtationem. debitum pœnarum per ſe non tollunt integrè, ſed nonnihil minuunt, ſicut omnia bona opera, præſertim laborioſa & pœnalia. In peccatoribus verò ſolùm diſponunt ad gratiam iuſtificationis, idque vel proximè, vt affectus dilectionis ſuper omnia; vel remotè, vt ceteri.

54 Dico Secundò, Externa perpeſſio pro fide ſuſcepta, per ſe & quaſi ex opere operato habet vim delendi omnem culpam, & conferendi gratiam iuſtificationis, ſubiecto debitè diſpoſito; & tollēdi omnem reatum pœnæ, vt colligitur ex teſtimoniis Patrum & D. Thomæ ſuprà. Idem docet Durandus in 4. d. 4. q. 8. nu. 6. & 14. Richard. eadem diſt. ar. 2. q. 3. in fine. Maior ibidē q. 3. Suarez diſp. 39. & plerique alij recentiores. ratio eſt, quia ſi vis delendę omnis culpæ & pœnę collata eſt baptiſmo, eò quòd ſit myſtica quædam configuratio mortis Domini, vt ex Apoſtolo ad Roman. 6. conſtat, multò magis conueniebat hanc vim tribui martyrio, quæ eſt talis conformatio cum Chriſto moriente. hanc rationem apertè habet Clemens lib. 5. cap. 5. & reliqui Patres, qui martyrium vocant *baptiſmum ſanguinis*. Vnde rectè Durandus, ſuprà, num. 6. *Non minus*, inquit, *operatur paſſio Chriſti ad ſalutem in eo, qui ei cōformatur ſecundùm realem ſuſceptionem, quam in eo, qui conformatur ei ſolùm ſecundùm figuralem repræſentationem.* Et in fine; *Martyrium non ſolùm habet efficaciam à charitate patientis; (licet illa requiratur ſecundùm Apoſtolum) ſed ex cauſa patiendi, & ex conformitate ad paſſionē Chriſti: propter quæ virtus paſſionis Chriſti æquè plenè vel plenius cōmunicatur martyrio quàm baptiſmo.* vbi nota, Durandum requirere charitatem, nō ex qua martyrium procedat, ſed quæ adſit vnà cum martyrio, ſaltem in fine; quam ipſum martyrium adducere poteſt. quænam autē ad hoc diſpoſitio requiratur in peccatore, patet ex dub. 4.

Externa perpeſsio habet vim quaſi ex opere operato.

55 Hinc ſequitur, martyrium in homine iuſto habere vim augendæ gratiæ, & tollendæ omnis pœnæ: ſi enim habet vim delendi peccati, & conferendæ gratiæ inſtar baptiſmi, vbi non inuenit impedimentum; maximè eam conferet iuſtis, qui nihil habent gratiæ infuſioni repugnans: ac proinde in ipſis gratia augebitur. Confirmatur, quiá Iuſtitia eſt melior diſpoſitio ad ſuſcipiendum incrementum ſanctitatis quàm attritio (quæ ſimul conſiſtit cum peccato) ad primam ſanctificationem: ergo ſi homini attrito confert gratiam, multò magis iuſto conferet. Denique idipſum ſignificant Patres ſuprà citati.

In iuſto per ſe habet vim augēdæ gratiæ.

Petes, Vtrùm deleat etiam culpam omnem venialem?

An deleat per ſe culpā venialem.

Reſpondeo, Si affectus nullo modo ei inhæret, 56
valdè probabile eſt deleri; quia tunc voluntas patiendi pro Chriſto poteſt cenſeri ſufficiens diſpoſitio, vt accedente ipſa paſſione, illa peccata deleantur: quod ſanè multò credibilius eſt de venialibus, quàm de mortiferis.

Si verò affectus illi actu inhæret, quidam putant adhuc deleri, non quidem eo ipſo tempore, quo inhæret; (hoc enim contradictionem implicat) ſed poſteà, vel ſaltem poſt mortem; vt ſi affectus ille peccati venialis duret toto tempore martyrij. Ita Gregorius à Valentia diſp. 8. quæſt. 2. p. 2. Idem videtur ſentire Caietanus 3. p. q. 87. a. 1. vbi dicit, *Si quis iuiſſet dormitum cum propoſito dicendi manè mendacium officioſum, & interim dormiens occideretur pro Chriſto; crediderim ego ex diuina largitate etiam illius peccati pleniſsimam remiſsionem per martyrium conſequi; quamuis per baptiſmum illius remiſsionem non conſequeretur, propter voluntatem actualiter actualitate virtuali inhærentem.*

Sed hæc ſententia non videtur conſentanea D. Thomæ, qui eodem loco ad 2. ſatis inſinuat martyrium non habere maiorem vim delendi peccati, quàm baptiſmum; nec delere peccatum veniale, ſi voluntatem inuenerit ei actualiter inhærentem, ſicut hîc inuenit, ſaltem actu virtuali, vt Caietanus fatetur. Neq; etiam veritati, quia ad remiſſionem peccati actualis, ceſſante iam actuali vel virtuali inhæſione, ſemper requiritur aliquis motus animi, quo peccatum illud actu vel virtute diſpliceat; vt apertè docet D. Thomas ſuprà q. 87. art. 2. ad 2. qualis eſt contritio, attritio, diſplicentia peccati, dilectio Dei ſupra omnia, voluntaria ſuſceptio eius, quod peccati eſt remedium, v. g. ſuſceptio baptiſmi, pœnitentiæ, extremæ vnctionis, & aliorum Sacramentorum, iuxta D. Thomam eadem q. art. 3. denique acceptatio martyrij. ſed de hoc plura alibi.

Quod attinet ad momentum temporis, quo 57
martyrium ſuum effectum confert; Caietanus 2. 2. qu. 124. art. 4. ad 2. argumentum Martini, inſinuat conferri in inſtanti vitæ terminatiuo. Ratio ipſius eſt, quia in eo inſtanti martyrium terminatur, & adhuc exiſtit veluti in termino; & homo tunc adhuc meretur veluti in termino: ergo tunc effectum ſuum confert. Confirmari poteſt hæc ſententia; quia ſicut Sacramenta conferunt gratiam in inſtanti terminatiuo, quo perficiuntur, ita etiam martyrium: atqui hoc in martyrio eſt inſtans mortis: ergo, &c.

Quo momento confert martyrium ſuum effectum.

Sententia Caietani, dari in inſtanti vitæ terminatiuo.

Sed hęc ſententia non videtur probabilis, ſi illud momentum ponatur vitę extrinſecum, ſicut Caietanus ponit. Primò, Quia poſſet anima mereri & accipere gratię augmentum, iam ſeparata

Refutatur illa ſententia.

rata à corpore. Secundò, Fieri posset vt ipsa toto tempore, quo vnita est corpori, fuerit in peccato, & caruerit fide, spe, charitate, & primo momento, quo desinit esse in corpore, consequatur fidem, gratiam & remissionem, & immediatè post illud momentum videat Deum; vt patet in paruulis ante baptismum pro Christo occisis. Tertiò, Non omnes essent iudicandi secundùm statum, quem habuerunt in corpore; quod non est consentaneum illi sententię Apostoli 1. ad Cor. 5. *quemque relaturum propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum.* nam id, quod ille in corpore gessit vel passus est, non est tale vt possit delere peccatum, aut efficere dignum vita æterna; nisi accedat aliquid post vnionem corporis, quod iam non est in ipso homine, sed in partibus eius, anima & corpore, nimirum priuatio vnionis.

58 Dices, Hanc ipsam priuationem tribui homini, quia illam in vita acceptauit, & supplicia ad illam necessariò ducentia sustinuit.

Reiectio cuiusdam responsionis.

Sed Primò, Hoc non habet locum in paruulis. Deinde si ideò hoc dicitur gessisse in corpore, quia illud adhuc viuens acceptauit: ergo acceptatio illa & passio quam sustinuit in vita, erat digna vita æterna & gratia, ante separationem animæ: ergo tunc data fuit gratia: Deus enim ne momento quidem temporis differt condignum præmium ad quod satis dispositi sumus.

Quartò, Quia iuxta hanc sententiam dabitur aliquod momentum in quo anima poterit consequi gratiam & remissionem peccatorum, non tamen peccare: & ita status merendi & demerendi non erunt pares. quæ omnia sunt parum consentanea Scripturis & sensui Ecclesiæ & SS. Patrum.

59 Si tamen illud momentum ponatur vitæ intrinsecum, ita vt homo desinat per vltimum sui esse: (quæ sententia non est improbabilis) sic valdè probabiliter dici potest martyrium conferre gratiam in illo instanti; quia idem instans est terminus intrinsecus martyrij. consentaneum autem est vt effectum suum conferat in termino, sicut Sacramenta, quæ non in termino extrinseco, sed intrinseco complentur & gratiam conferunt. Si verò illud instans, quo vita terminatur, ponatur esse extrinsecum, ita vt homo desinat per primum non esse sui, sicut communior sententia habet; dicendum est gratiam conferri non in illo instanti; tum ob rationes dictas, tum quia illud instans non est intrinsecum passioni hominis & vitæ: sed vel in aliquo instanti, quod imperceptibiliter mortem antecedit, vel certè quando homo ex passione ita est constitutus, vt sine miraculo mors impediri nequeat. Ita docet Vega lib. 6. in Conc. Trident. cap. 37. in fine; Suarez 3. p. disput. 29. sect. 3. & passim recentiores. ratio est quia tunc martyrium censetur consummatum: mors enim extat in causa proxima & necessaria.

Si momentum terminans sit intrinsecum.

Quando detur gratia.

60 Dices, Tunc adhuc potest peccare & consequenter damnari.

An possit posteà peccare.

Respondeo, Moraliter non posse peccare, quia credibile est corpus ita esse perturbatum, vt non possit vti ratione, vel si potest vti, adest magna gratiæ copia, quæ illum custodiat, ita vt non peccet. Accedit, quòd confecto iam pænè certamine, & præsente æterno præmio, vix aliquid possit occurrere, quod hominem ad peccandum moueat. quòd si miraculo curetur & superuiuat, verisimile est singulari gratia custodiri, ne qui iam erat veluti in ianuis cæli, & præmium pænè manibus tenebat, occasione miraculi excidat.

Idem probabile est iustis à mortuis excitatis. alioquin si in eodem incerto versaturi essent, magnum incommodum ex illo beneficio reportarent: nec quisquam est, qui non summopere illud deprecaretur.

DVBITATIO VI.

Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum.

D. Thomas qu. 125. 126. 127.

Respondeo, Tria censeri à D. Thoma, & Aristotele 3. ethicorum cap. 7. *Timiditatem*, quam Aristoteles vocat δειλίαν, id est, Ignauiam: *Intimiditatem*, quam ille ἀφοβίαν, id est, timoris vacuitatem; & *Audaciam*. 61

Timiditas, seu *ignauia* est vitium excedens in timendo; (timet enim quod non oportet vel quando non oportet, vel plusquam oportet) & deficiens in audendo, vt rectè Aristoteles suprà: non enim audet aggredi quando ratio dictat, aut sicut dictat: & hac consideratione apud Latinos vocatur *ignauia*, priore verò *timiditas*.

Ignauia.

Hoc vitium si in seipso sistat, nec ad alium prauum affectum vel consensum impellat, est solùm peccatum veniale; sicut excessus aliarum passionum, qui nullam aliam noxam infert, nisi quòd mentem perturbet, & curis, cogitationibusque inutilibus impleat. Si verò impellat ad alterius peccati consensum, erit peccatum mortiferum, vel veniale, pro conditione illius ad quod impellit: vt si timore mortis (id est, vt mortem, quam times, euadas) paratus sis aliquid facere vel omittere, cuius commissio vel omissio est peccatum mortiferum, erit peccatum mortiferum: si veniale, erit veniale. Et hoc est quod vult D. Thomas ar. 2. qu. 125. Hunc timorē vetuit Dominus, Mat. 10. cùm ait; ***Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & post hæc non habent quod faciant.***

Quale peccatum.

Notandum est, non omnem inordinatum timorem opponi virtuti speciali fortitudinis; sed eum tantùm, qui est circa pericula mortis, vel grauium calamitatum: in his enim solis fortitudo versatur, vt suprà dubit. 1. ostensum est; ac proinde etiam vitia fortitudini aduersa. Itaque alij timores mali ad alia vitia pertinent. sicut enim in omni virtute est inordinatus amor, & consequenter etiam inordinatus timor; (omnis enim timor nascitur ex amore boni amati; & omnis amor parit timorem, si bonum amatum potest amitti; vt ex 1. 2. qu. 25. art. 1. & 2. constat) ita in omni vitio habituali est inordinatus amor alicuius boni creati, & consequenter inordinatus timor. vnde intemperans timet amittere suas voluptates, auarus pecunias, ambitiosus honores: solus autem timor inordinatus amittendæ vitæ in periculis mortis aduersatur fortitudini. 62

Timor inordinatus aliorum malorum.

Intimiditas, vel potiùs vacuitas iusti timoris est alterum vitium fortitudini oppositum, deficiens in timendo: non enim timet quando timendum aut quæ timenda. Fortitudo enim non solùm reprimit timorem, ne excedat, sed interdum etiam excitat, vt malum declinetur; vt quādo illud vires superat, 63

Intimiditas.

superat, nec est iusta ratio cur sustineatur. tale est terræmotus, fulmen, naufragium, vis hostilis longè superior. Denique omnia manifesta pericula mortis; quando deest causa subeundi. In huiusmodi ergo non timere vitiosum est; quia est causa cur malum non declinetur: timere autem laudabile, quia est causa declinandi. Huc pertinet securitas perniciosa eorum, qui se manifestis periculis mortis, cùm in peccato mortifero sunt, exponunt, nec æternam mortem timent.

64 *Ex qua causa proueniat.* Prouenit autem hoc vitium ex triplici causa. Primò, Ex eo quòd vitam suam minoris faciat, quàm oportet: qui enim aliquid parui æstimat, non multùm timet illud amittere, etiamsi periculo sit expositum. sicut autem vitiosum est pluris facere vitam quàm oportet; (vt cùm anteponitur virtuti) ita etiam vitiosum est eam minoris facere quàm oportet; vt cùm vanæ gloriæ vel rerum temporalium causâ manifesto periculo obiicitur; est enim bonis temporalibus longè præstantior: tum quia res temporales sunt propter vitam humanam, ad eam fouendam, solandam, ornandam: tum quia vita ista temporalis facultatem iustitiæ & meritorum vitæ æternæ suppeditat.

Secundò, Ex superbia; hæc enim facit vt homo sibi præfidat & alios contemnat; quasi ab illis lædi non possit; & ita non timet, iuxta illud Iob 41. *Factus est vt nullum timeat, omne sublime videt.*

Tertiò, Ex animi stoliditate: vnde Aristoteles 3. ethic. cap. 7. ait *furiosos nihil timere.* sic quidam milites nihil timent; quia per vecordiam non concipiunt animo quid sit mors, & quæ mortem sequantur. Hoc vitium est peccatum mortale vel veniale, pro ratione mali, & periculi, cui se defectu timoris exponit: si enim sit magnum malum, (v.g. mors) cui sine iusta causa se obiicit, erit peccatum mortale, nisi fortè per stuporem animi excusetur. si autem malum sit paruum, vel periculum non sit notabile, erit veniale. vide Caietanum in Summa verb. Intimiditas. Hæc tamen timoris vacuitas non est distinctum peccatum ab eo, quo quis se periculo exponit: solùm enim est peccatum quatenus est causa illius, continens tacitum in illud periculum consensum.

Audacia seu temeritas hîc accipitur pro excessu in audendo, & aggrediendo; cùm quis vt malum imminens repellat, aggreditur aliquid, quod non conuenit, vel quando non conuenit, vel quo modo non conuenit. Oritur hoc vitium ex iisdem causis ex quibus vacuitas timoris, quæ est maxima dispositio ad temeritatem. plerumque tamen ex cupiditate vanę gloriæ, sicut & *iactantia*, cui vt plurimùm hoc vitium est connexum: nam audaces ferè sunt iactabundi, & volunt videri fortes, cùm non sint. hinc fit vt plerique talium etiam sint timidi, quos Aristoteles θρασυδείλους vocat, quasi dicas *audacitimidos*; quia audaciam cum timiditate coniunctam habent. *Initio enim* (vt idem Aristoteles ait) *sunt præproperi, & antè quam res vrgeat, adire pericula volunt; in ipsis autem periculis cedunt & absistunt: at viri fortes, in factis ipsis sunt acres & celeres, ante facta sedati & quieti.* Quando verò cupiditati vanæ gloriæ simul coniunctus est vitæ contemptus, vel stoliditas animi, mortem non apprehendentis, tunc se in pericula cæco quodam impetu proiiciunt, & persistunt, etiamsi parua sit spes victoriæ. hos Aristoteles vocat ῥιψοκινδύνους, id est, proiectæ audaciæ homines, qui mortis pericula lusum faciunt & iocum, & instar belluarum depugnant. hoc vitium est peccatum pro ratione mali & periculi, cui se exponunt; sicut dictum est de timoris vacuitate. 65 *Audacia.*

Circa prædicta Aduerte, etsi solùm tria vitia *fortitudini* opposita numerentur, re vera tamen esse quatuor: sicut enim fortitudo moderatur timorem, ita etiam audaciam; vnde sicuti peccatur contra fortitudinem excessu & defectu timoris, ita etiam excessu & defectu audendi. Verùm defectus audendi continetur sub *timiditate*, qua parte hæc consistit in eo, quòd quis refugit aggredi quando oportet: & vocatur propriè *ignauia.* sed sicut inter *timoris vacuitatem* & *temeritatem* est magna affinitas, ita etiam inter *excessum timendi* & *defectum audendi.* Hinc apud Aristotelem eodem nomine continentur: vtrumque enim δειλίαν vocat. Latini habent nomina distincta; illud vocant *Timiditatem*, hoc *Ignauiam.* 66 *Quatuor vitia fortitudini aduersa.*

CAPVT II.

De Virtutibus fortitudini connexis, & vitiis oppositis.

Constat 6. Dubitationibus.

DVBITATIO PRIMA.

Quæ sint partes fortitudinis. *D. Thomas qu. 128.*

1 *Subiectiua partes.* NOTANDVM ex D. Thoma, virtuti triplices partes assignari posse, subiectiuas, integrantes, & potentiales. *Subiectiuas* fortitudo propriè, iuxta D. Thomam, non habet; quia ipsa est species specialissima, cùm versetur circa pericula mortis, quę omnia sunt eiusdem generis, etsi alia aliis maiora. Hoc tamen intellige de fortitudine vnius ordinis: nam si diuersos virtutum ordines spectemus, duplex erit fortitudinis virtus; alia enim est ordinis *naturalis*, qualis esse potest sine fide; hęc timorem mortis temperat, pericula & acerbitates sustinet, hac tantùm consideratione, quia decet hominem ratione præditum, vel Philosophiæ præceptis imbutum, vel illustri familia clarisque maioribus ortum. *Fortitudo naturalis.*

Alia *supernaturalis*, quæ fidem & affectum super- *Supernaturalis.*

pernaturalem ſupponit, & prudentia ſupernaturali vt regula vtitur. Hæc eadem ſuſtinet, quia decet Christianum, crucis Christi cultorem, immortalitatis candidatum, &c. etſi enim iſtæ fortitudines circa eadem pericula & circa eaſdem paſſiones moderandas, ac proinde circa eadem obiecta verſentur; tamen non eamdem prorſus rationem formalem in illis ſpectant. vnde nec ob eamdem cauſam ad ſuas functiones mouentur, ſed ob diuerſam, & affectibus planè diuerſis. qua ratione etiam in fortitudine naturali diſcrimen ſpecificum fortaſſe inueniri poſſet.

2 *Partes integrantes.* *Partes integrantes* vocat, non ex quibus ipſe habitus intrinſecè coaleſcat; ſed quæ neceſſariæ ad integrum fortitudinis officium.

Potẽtiales. *Potentiales* verò, quæ virtutem fortitudinis in materia minùs difficili imitantur. Porrò huiuſmodi partes quatuor numerantur à D. Auguſtino lib.83.qq.q.31.ex Cicerone, *Fortitudo*, inquit, *eſt conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum perpeſſio, cuius partes magnificentia, fidentia, patientia, perſeuerantia*; quod D. Thomas optimè declarat qu.128.art.vnico in corp.& ad 5. *Eſſe quatuor partes fortitudinis.*

Officium enim *fortitudinis* in duobus ſitum eſt; *in aggrediendo* & *in ſuſtinendo*. ad *aggrediendum* autem duo requiruntur. Primò, Promptitudo animi ad periculum ſuſcipiendum: hanc præſtat *fidentia*; qui enim confidit ſe malum imminens ſuperaturum, facilè periculum ſuſcipit. Secundò, Strenuitas in executione; hanc tribuit *magnificentia*, quæ teſte D. Auguſtino, ex Cicerone, *eſt rerum magnarum & excelſarum, cum animi ampla quadam & ſplendida propoſitione, cogitatio & adminiſtratio*. Itaque hæ duæ virtutes, quatenus verſantur in periculis mortis, ſunt partes integrantes fortitudinis, concurrentes ad actum aggreſſionis.

Similiter ad ſuſtinendum, qui eſt alter fortitudinis actus, duo requiruntur. Primum eſt, Ne animus difficultate & aſperitate malorum frangatur. ad hoc valet *patientia*, quæ triſtitias & dolores moderatur, animumque continet ne hiſce paſſionibus victus, à recto & decoro decidat.

Alterum eſt, Ne diuturnitate malorum fatiſcens, cœpta bona abrumpat & deſinat; & ad hoc eſt *perſeuerantia*: quo nomine hîc intelligimus non eam, quæ eſt Iuſtitiæ vſque ad finem continuatio, ſed propoſitum durantibus malis in cœpto perſeuerandi.

3 *Quo modo ſint integrantes.* Ex his patet, qua ratione hæ quatuor virtutes dicantur partes *integrantes* fortitudinis; nimirum ſi conſiderentur vt verſantur in propria fortitudinis materia, id eſt.in periculis mortis; ſic enim ad integrum illius officium concurrunt, ſuntque veluti quædam illius membra.

Quomodo potentiales. Si verò ſpectentur in aliis quibuſdam materiis minùs difficilibus, dicentur partes fortitudinis *potentiales*, quia fortitudinem imitantur, licet eius perfectionem non aſſequantur. vide ſuprà ca.46. dubit. 1. Sic *fidentia* eſt virtus, quæ in aliis rebus difficilibus extra pericula mortis, promptum animum præſtat; *magnificentia*, quæ talia ſplendidè exequitur; *patientia*, quæ tales difficultates tolerat; *perſeuerantia*, quæ in finem in illis perdurat.

4 *Reducũtur ad ſupradicta.* Notandum eſt Primò, Prædictis partibus fortitudinis tres alias adiici à Macrobio li.1.in ſomnium Scipionis; *magnanimitatem*, *ſecuritatem*, & *conſtantiam*. Verùm magnanimitas & ſecuritas ſub *fidentia* poſſunt comprehendi; *fidentia* enim continet credulitatem mali ſuperandi vel boni conſequendi, & ſpem conficiendi. vtrumque parit *magnanimitas*: facit enim vt id, quod arduum eſt, videatur confici poſſe, & ſimul eius deſiderium iniicit.

Securitas eſt perfectio quædam *fidentiæ*, excludens timorem & anxiam curam. tunc enim ſecurus eſt animus, quando ita confidit vt non ampliùs timeat vinci à malo, vel excidere à bono; item quando malum eſt ſuperatum.

Conſtantia ad *perſeuerantiam* pertinet. quid enim eſt aliud *perſeuerantia* quàm *conſtantia* vſque in finem? eòdem pertinet *longanimitas*, quæ ob mali diuturnitatem non ſinit animum à recto deſciſcere.

Notandum Secundò, Non omnes prædictas partes eſſe virtutes diſtinctas, ſed ſatis eſſe vt ſint actus diſtincti: eiuſdem enim habitus eſt præbere ſe magnanimum & confidentem in periculis, & ſecurum abſque anxietate. Item eiuſdem virtutis eſt efficere patientem, conſtantem, longanimem & perſeuerantem. 5 *Non ſunt omnes diſtincti habitus.*

Cetera vide apud D. Thomam in reſponſ.ad 6. vbi corruptè in multis exemplaribus legitur *lenia* pro *lema*, Græce λῆμα; quod non patientiam aut tolerantiam, ſed animi confidentiam & promptam audaciam ſignificat. Plerumque accipitur in bonum; aliquando etiam in malum; vt ex Græcis auctoribus conſtat.hinc λημματίας vir ſtrenuus & animo confidenti, quod eſt virtutis; vel etiam præfidenti, quod eſt vitij.

DVBITATIO II.

Quid ſit magnanimitas & qui eius actus.

*D.Thom.qu.*129.

MAgnanimitas, ſeu magnitudo animi, Græcè μεγαλοψυχία, eſt virtus ad opera magna & heroica in omni virtutum genere inclinans. Magnus enim dicitur animus, qui ad magna adſpirat, eaque ſola æſtimat, & cogitat: parua negligit vel deſpicit. ex affectu enim & ſtudio rerum magnarum vel paruarum, animus magnus vel paruus dicitur. nihil autem verè magnum in rebus humanis, præter virtutem, quæ ſola eſt hominis bonum, & ornamentum quà homo eſt, animum perficiens, & æternùm permanens, æternamque vitam concilians: cetera omnia, vt diuitiæ, voluptates, honores huius mundi, parui ſunt momenti, vtpote ad vitam iſtam corporalem dumtaxat, & temporalem pertinentia. Et quamuis omnia virtutum opera ad res temporales collata magna ſint bona; tamen non omnia in ſuo genere ſunt magna vel ardua: ſunt enim minora & maiora, facilia & difficilia. propriè autem dicuntur *magna*, quæ in ſingulis virtutum generibus magna ſeu ardua cenſentur, magnoque honore ſunt digna; vt ſunt magnæ abſtinentiæ, magna vitæ auſteritas, magni labores pro ſalute animarum, eximia patientia in magnis calamitatibus, eximium orationis ſtudium, &c. Itaque virtus illa, quæ magnitudo animi dicitur, ad hæc inclinat. 6 *Quid magnanimitas.* *Quid verè magnum.*

Nec obſtat, quòd omnis virtus, ſi perfecta ſit, ad opera magna ſui generis incitet; (magna enim virtus abſtinentiæ, ad magna ieiunia; magna 7

 religio,

religio, ad magna in Deum pietatis officia impellit) quia aliam rationem formalem, seu aliud motiuum intrinsecũ alię virtutes in suis obiectis spectant, aliud magnitudo animi. hæc enim inclinat ad opera magna virtutum, non quia in illis elucet honestas peculiaris illius vel illius virtutis, v.g. bonum abstinentiæ, vel Religionis; sed quia magna sunt & ardua; id est, quia consentanea animo magno & generoso, magnis gratiæ præsidiis adiuto, magna rerum cælestium cognitione instructo, magnis præmiis illecto, magnis exemplis prouocato. qui enim hæc perpendit, facilè videt magna virtutum officia sibi congruere, & decorum esse non nisi magna cogitare, æstimare, affectare, moliri. Itaque esse *magnum*, seu *arduum* in operibus virtutum aliarum, est ratio formalis obiectiua huius virtutis, ob quam ad illa inclinat, & quam in illis efficere & veluti in sua materia imprimere conatur. Reliquæ verò virtutes, si perfectæ sint, seu in gradu heroico, inclinant ad opera magna sui generis; non ratione magnitudinis, sed ratione peculiaris honestatis, quam habent ex sua materia, quæ honestas in magnis operibus est illustrior. Itaque magnitudo operum non se habet tamquam motiuum principale seu formale illarum virtutum, sed vt circumstantia obiecti, ratione cuius honestas obiecti magis elucet; & vt circumstantia operis, in executione respondens circumstantiæ quæ est in causa. sicut enim magnus ignis magnum calorem generat, ita magna virtus Iustitiæ, fortitudinis, temperantiæ, magna opera sui generis.

Quomodo hæc virtus inclinet ad magna opera virtutum.

Ratio formalis obiectiua huius virtutis.

Quo modo aliæ virtutes inclinẽt ad magna.

8 Hinc patet, virtutem hanc, etsi ad opera illustriora aliarum virtutum inclinet; tamen ab illis distingui specie, & esse virtutem specialem: habet enim distinctum obiectum formale, à quo suam speciem accipit: & illa opera solùm se habent instar materiæ, cui suam formam inserat, quæ est, esse magnum & arduum.

Distinguitur specie ab aliis.

Hanc doctrinã expressè tradit Caietanus q. 129. ar. 1. & 4. & est D. Thomæ ibidem. sed clariùs in 3. caput lib. 4. ethicorum, exponens illa verba Aristotelis, *Etiã viri magnanimi esse videatur quod in quaque virtute magnum est*; vbi dicit, *Per hoc magnitudo est specialis virtus distincta ab alijs, quia tendit ad rationem magni in cuiuslibet virtutis opere, v. g. fortitudo intendit fortiter agere; magnanimitas intendit magna operari in fortiter agendo*, & sic de aliis. Idem docet qu. 134. art. 1. ad 2. Eadem est mens Aristotelis in verbis allatis; & infrà cùm ait, *videtur animi magnitudo quasi quoddam virtutum omnium ornamentum; nam & maiores eas amplioresq; facit, & sine illis constare nullo modo potest.*

9 Dices, Aristoteles cap. illo 3. & D. Thomas q. 129. ar. 2. 3. & 4. docent *magnanimitatem* versari circa *magnos honores*, ideoque esse virtutem specialem: ergo non extendit se ad actus eximios aliarum virtutum.

Obiectio.

Respondeo negando consequentiam: aliter enim versatur circa honores, aliter circa actus virtutum. Circa honores enim versatur non quidem eos propter se expetendo; (hoc enim laudabile non esset) sed tamquam circa materiam remotam; moderando appetitum honorum, vt eis rectè vtamur, nec pluris, quàm par est æstimemus: sicut liberalitas versatur circa diuitias, & fortitudo circa pericula mortis. circa verò actus virtutum versatur tamquam circa obiectum materiale, seu materiã propinquam, magnitudinem & excellentiam quamdam in illis appetendo, procurando & efficiendo. Sicut enim fortitudo moderatur timorem & audaciam in periculis, vt fortiter agat; & liberalitas amorem pecuniæ, vt ea rectè vti possit, & facilè donare vbi ratio dictat: ita magnitudo animi temperat appetitum magnorum honorum, vt opera magna sincero affectu designet; ne vel si honor absit, desistat; vel si adsit, eius affectu potissimùm moueatur. qui enim magna præstare in aliquo virtutum genere student; potissimùm infestantur appetitu honoris, qui illustria facta comitari solet, & vehementer affectum ad se trahit; itaque eget moderatione, quam efficit hæc virtus. eiusdem enim virtutis est bonum opus operari, & intrinseca eius impedimenta, quæ ratione materiæ proueniunt, tollere: tale autem impedimentum est honoris immodicus appetitus. neque solùm in honoribus moderationem animi parit hæc virtus, sed etiam in contumeliis & omni fortunæ conditione; vt Aristoteles loco citato docet. *Maximè*, inquit, *in honoribus versatur vir magnanimus. verùm tamen in diuitiis quoque & principatu, in omni denique secunda & aduersa fortuna quidquid acciderit, in eo se moderatum præbebit: neque in rebus secundis lætitia efferetur, neque in aduersis mœrore contrahetur; nam ne in honorem quidem sic animatus est; qui tamen quàm maxima res est.*

Resp. Quo modo versetur in magnis honoribus.

Etiam in contumeliis & fortuna aduersa.

Ex his perspicuum est Primò, Quodnam huius virtutis sit officium: principale enim munus 10 eius, quod ipsa potissimùm intendit, est opera magna, seu quæ magno honore sint digna efficere, non propter honorem huius mundi (non enim est vera virtus, quæ honorem humanum sibi propositum habet, vt docet D. Augustinus lib. 5. de ciuit. cap. 12. quia est res caduca, fragilis, fallax, bonis & malis communis) sed propter ipsorum operum excellentiam, ratione cuius honore sunt digna.

Officium magnanimi.

Secundum munus eius est, appetitum honorum moderari, ita vt eos neque multùm appetat, neque plusquam par est refugiat: si deferantur, iis non extolli, non exultare lætitia, sed moderatè se gerere. vnde Aristoteles ait, *Magnis honoribus & iis, qui à viris bonis deferentur, modicè delectabitur, tamquã sibi accommodatis: qui autem à vulgo & ob res paruas tribuentur, prorsus cõtemnet.*

Tertium, In omni prospera & aduersa fortuna moderatè agere. cùm enim nihil magni æstimet, nisi quod verè magnum est, fit vt omnia temporalia parui pendat, ac proinde non multùm curet illorum secundos vel contrarios successus.

Quamuis autem magnanimus honorem hu- 11 ius mundi parui æstimet, neque propter illum operetur; maximi tamen facit honorem cælestem, vt apud Deum & Angelos magnus habeatur & sit. hic enim honor est pars nostræ felicitatis, & præmium virtutis; & inter bona nostra externa maximum. Itaque propter illum honestè operari potest, & ad ardua virtutum conniti: vnde 2. Corinth. 10. dicitur, *Qui gloriatur, in Domino glorietur; non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* & Ioannes 5. ver. 38. apertè indicatur, *gloriam, quæ à solo Deo est,* esse quærendam.

Quem honorem possit magnanimus quærere.

12 Patet secundò, Hanc virtutem maximè reperiri in iis, qui spretis omnibus, quæ in mundo sunt, Christi

Quibus insit hæc virtus.

Christi consilia sunt secuti, & ad eius imitationem vitam componunt. magnitudo enim animi potissimùm in duobus sita est; in contemptu earum rerum, quæ maximi vulgò æstimantur, & quæruntur, vt sunt diuitiæ, voluptates & honores; & in conatu, nisuque ad ea, quæ sunt maximè ardua & honore cælesti digna; vt sunt consilia Domini, & perfectio vitæ Christianæ.

13 *Fidentia & securitas.* Patet Tertiò, Ad hanc virtutem pertinere *fidentiam* & *securitatem. Fidentiam* quidē, quia non potest quis ardua generosè aggredi, nisi multùm confidat se posse conficere. Deinde *fidentia* oritur ex eo quòd quis aduertat sibi suppetere vires & auxilia ad res arduas peragendas, & quòd earum perficiendarum desiderio teneatur; quorum vtrumque est in hac virtute. *Securitatem* verò, quia qui res humanas non multùm curat, & solis æternis est intentus, ad quas satis opis & præsidij à Deo se habere sentit; multis curis est solutus, & magna animi securitate fruitur. magna quoque confidentia securitatem parit.

14 *Mores magnanimi.* Vt meliùs huius virtutis indoles intelligatur, Notandum est, ab Aristotele assignari viginti mores, seu conditiones viri magnanimi, quæ nobis breuiter explicandæ: sunt enim notæ quædam eximiæ huius virtutis, meritò vitâ & moribus exprimendæ.

Prima, *Dignum se magno honore existimare*, intellige spectato officio, quod gerit, vel donis Dei, quibus est ornatus: cum hoc tamen stare potest vt sit humillimus coram Deo, dum considerat se ex seipso nihil boni habere, nihil posse, nihil esse; sine Deo in profundum malorum, imò in nihilum ruere, &c. Sic Sancti in cælis & humillimi sunt, & tamen ab hominibus coli volunt, diuersa sui consideratione.

Secunda, *Modicè honoribus, etiam magnis, & à bonis viris oblatis delectari, à vulgo & ob res paruas delatos contemnere.*

Tertia, *In prosperis & aduersis moderatum se præbere.*

Quarta, *Non offerre se casibus paruorum periculorum, nec amare pericula, eò quòd paucas res magni faciat; magnis tamen*, vbi de rebus præclaris agitur, *se exponere & tunc vitæ non parcere.* Aristoteles tribus verbis, οὐκ ἔστι δὲ μικροκίνδυνος οὐδὲ φιλοκίνδυνος, μεγαλοκίνδυνος δέ.

Quinta, *Acceptum beneficium maiore beneficio compensare.* vnde fit vt non multùm meminerit beneficiorum acceptorum; quia maioribus illa beneficiis obruit. quod intellige de beneficiis humanis & vulgaribus, quæ ipse facilè potest vincere.

Sexta, *Neminem, aut vix quemquam rogare.* vel enim parua sunt quæ ab aliis potest accipere; & ita non curat: vel certè sua industria potest consequi; & sic non vult ab alio pendere, nec alteri molestus esse.

Septima, *Libenter alteri operam dare atque inseruire*: hoc enim est perfectionis, & αὐταρκείας signū.

Octaua, *Cum viris Principibus & opulentis præstare se magnum & excelsum*; nimirum illis non adulando, nec sinendo suam libertatem opprimi eorum auctoritate. *cum mediocribus & infimis modestum ac moderatum.* sic enim Deum quodam modo imitatur, *qui humilia respicit.*

Nona, *Non se locis aut functionibus honoratioribus ingerere*: hoc enim potiùs ambitiosi, quàm magnanimi.

Decima, *Cunctari & quietem agere, nisi res magna sit proposita*; quia parua non moratur; vnde fit *vt pauca faciat, sed magna.*

Vndecima, *Aperte odisse & apertè amare*; puta quæ odio vel amore digna: Græcè est τὸ φανερόμισον καὶ φανερόφιλον, *quia timentis est, fronte occultare sententiam.*

Duodecima, *Apertè omnia dicere & agere*: intellige intra limites prudentię. Addit Aristoteles, *amat enim orationis libertatem, quia ad alios contemnendos est propensus*, id est, cùm res humanas parui faciat, facilè ita se gerit, vt etiam alios parui pendere videatur. quod intellige, quando de veritate, vel iustitia agitur: exempla habemus in martyribus, & aliis viris sanctissimis.

Decimatertia, *Vti dissimulatione in vulgus*: non enim sua patefacit omnibus, sed tegit; non enim quærit vulgi laudes.

Decimaquarta, *Non posse alterius nutu viuere, nisi amici*: seruile enim id est, nec sine assentatione fieri potest; à qua ille longissimè abest. quòd si amici nutu viuere potest, multò magis nutu Superioris, qui & maximè est amicus, (cùm omne bonum subdito ex sincera beneuolentia velit ac procuret) & loco Dei prędidet. vnde patet religiosam obedientiam cum magnanimitate non pugnare, sed ei consentaneam esse. 15

Decimaquinta, *Non facilè admirari: nihil enim ei magnum est*, inquit Aristoteles, puta in rebus humanis.

Decimasexta, *Non meminisse iniuriarū: viri enim magnanimi non est*, ait idem, *memorem esse, præsertim iniuriarum & malorum, sed ea potius pro nihilo putare.* Itaque viles animę sunt, Aristotelis sententiâ, qui iniurias priuatas sine fine persequuntur, quo modo enim non viles, quorum status & dignitas omnis vno verbo labefactatur, nec nisi eo vindicato, constare potest? quantò generosius est statum suum extra fortunę aleam repositum ducere; nec se à quoquam nisi à seipso lędi posse? Multùm igitur errat vulgus, qui illos generosos & magnanimos putat. 16

Decimaseptima, *Non cupidè loqui de hominibus; quia neque vt laudetur solicitus est, nec vt alij vituperentur. nec aliorum laudator est, nec maledicus, ne in inimicos quidem, nisi accepta contumelia.* vbi Aristoteles permittit illis rependere κακολογίαν, id est, probrum seu conuitium, acceptâ contumeliâ ab inimico: tunc enim non videtur esse contra virtutem, si moderatè & absque scandalo fiat, vt sic contumelia repellatur, plerumque tamen melius est dissimulare, ne videamur reddere malum pro malo, aut maledictum pro maledicto, contra prę- ceptum Apostoli, & Domini nostri: idque maioris animi est signum. *leo ad latratus canum vix lentus respicit.* 17

Decimaoctaua, *In rebus, quæ necessariò perferendæ, vel quæ exiguæ sunt, non esse queribundum aut supplicem: quia est animi nimium rebus humanis addicti.*

Decimanona, *Malle possidere res honestas quàm fructuosas, hoc enim magis proprium est hominis seipso contenti.*

Vigesima, *Habere motum tardū, vocem grauem, orationem stabilem ac sedatam: quia festinare nō solet, qui paucis rebus studet; nec vehementer contendere, cui nihil magnum esse videtur.* Ita Aristoteles.

DVBITATIO III.

Quæ vitia magnanimitati aduersentur.

D. Thomas qu. 130. *&* 131.

18 OPponuntur magnanimitati tria vitia per excessum, *præsumptio, ambitio,* & *inanis gloria.* *Præsumptio* respicit propriè opus aliquod: *Ambitio* honorem: *Inanis gloria* opinionem & famam. Vnum per defectum, *Pusillanimitas*; quæ tamen illis tribus respondet.

Præsumptio quid sit. *Præsumptio*, quam etiam *præsidentiam* Latini vocant, est nimia suarũ virium confidentia, qua fit vt quis aggrediatur aliquid, vel paratus sit aggredi, quod est supra ipsius vires. *Vires ipsius* intellige quas vel in se ipso, vel in alijs paratas habet. quod enim per amicos possumus, nos ipsi posse dicimur. consistunt autem vel in facultate naturali, vel in virtute aliqua infusa aut acquisita, vel in arte aliqua, vel in gratia gratis data, vel in potestate Ordinis, vel in potestate iurisdictionis: nam ratione horum omniũ si quis aliquid supra suam facultatem tentet, erit vitium præsumptionis; vt patet ex Caietano ver. Præsumptio, in Summa.

19 *Supponit falsam opinionem.* Hoc vitium in intellectu supponit opinionem falsam de suis viribus, ex culpabili ignorantia vel inconsideratione ortam: si enim hæc non esset culpabilis, neque opinio inde nascens, neque affectus voluntatis consequens culpabilis esset; vt cùm quis bona fide ignorans rei conditionem, aliquid supra suam facultatem tentat. In voluntate verò requirit affectum vel absolutè exequendi tale opus: vel sub conditione, si nimirum res ad se pertineret, si tempus & locus posceret, &c.

In quibus hoc vitiũ. Hoc modo præsumptuosi & præfidentes censendi hæretici, qui Scripturas audent exponere non præuio longo studio, vel sanctorum Patrum lectione: qui tentant miracula vel futurorum prædictionem, absque dono miraculorum vel prophetiæ: qui solis naturæ viribus putant se posse benè viuere & legem implere. Item qui absque debita peritia suscipiunt officium medici, aduocati, parochi, confessoris, &c. qui vsurpant sibi potestatem, quam non habent, vel maiorem quàm habent; vt si diaconus vellet offerre sacrificium, absoluere, baptizare coram sacerdote; si Iudex sæcularis cognoscere de causis ecclesiasticis.

Esse peccatum. Hoc autem peccatum esse probat D. Thomas, quia per illud violatur lex naturæ, orta ex lege æterna, quam omnes res naturales tenent: hæ enim omnes ex diuina ordinatione hanc seruant legem, vt nihil conentur supra suam facultatem; sed solùm inclinent ad opera viribus suis commensa: præsumptio verò impellit ad id, quod est supra facultatem.

20 Est peccatum mortiferum, quando fit cum periculo vel iniuria alterius, sicut præsumptio medici, Iudicis, confessoris: vel quando prouenit ex errore contra fidem, sicut præsumptio hæreticorum in multis actibus. extra tales euentus ferè est peccatum veniale. Ita Caietanus supra.

Præsumptio misericordiæ. *Præsumptio de misericordia Dei*, (quæ dicitur peccatum in Spiritũ sanctum) qua quis non curat diuinam Iustitiam, confidens Deum ipsi præstiturum veniam, etiamsi non sit solicitus de conuersione vitæ, potiùs opponitur spei quàm magnanimitati; excedit enim modum in sperando, indebitè confidens de diuina bonitate, non de sua virtute; sicut desperatio deficit non satis de ea confidens. nisi fortè hæc præsumptio proueniat quòd sibi tale Dei beneficium deberi putet; tunc enim immediatè præsumit & præfidit de sua virtute, per eam volens consequi id, quod longè illam superat; & sic erit contra magnanimitatem.

Ambitio est inordinatus appetitus honoris: *honor* autem est testimonium excellentiæ; quod multis modis deferri potest, vt detectione capitis, inclinatione corporis, genuflexione, concessione loci honoratioris, erectione statuæ, delatione officij, magistratus, principatus, &c. vt dictum est suprà cap. 36. dub. 3. hos omnes modos respicit ambitio; qui enim aliquid horum sibi inordinatè appetit deferri, est ambitiosus. 21 *Ambitio.*

Porrò honor tripliciter inordinatè potest appeti. Primò, si appetas honorem ob rem, quę tibi non conuenit: vel notabiliter maiorem, quàm par sit: vt si quis velit honorari ob gradum vel doctrinam, quam non habet: si laicus velit præcedere sacerdotem aut Episcopum: si adspires ad officium honorabile, quo es indignus; aut velis præferri multò dignioribus: si ratione diuitiarum velis tibi magnum honorem haberi. Secundò, *Si* quęras honorem ex re, quę tibi conuenit, sed illicita, v. g. ex rebellione, quòd audeas resistere tuo Principi; ex arte magica, &c. Tertiò, *Si* ita ames honorem vt paratus sis Deum offendere causâ illius acquirendi vel conseruandi: vt si Episcopatum compares per simoniam, Principatum per bella iniqua: si vt officium retineas, iniquum præstes iusiurandum, &c. *Inordinatè appetitur honor trifariàm.*

In primo est peccatum veniale tantùm, nisi appetatur cum iniuria alterius. In secundo est peccatum mortale vel veniale pro ratione materię, ex qua honorem captat. In tertio similiter, pro ratione mediorum, quibus vtitur vel paratus est vti. 22 *Quale peccatum.*

Reprehenditur hoc vitium à Domino, Mat. 23. *Amãt primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi: vos autem nolite vocari Rabbi*, &c. & Ecclesiastici 7. *Noli quærere ab homine ducatum, nec à Rege cathedram honoris.*

Oritur hoc vitium ex superbia. sicut enim superbia est inordinatus appetitus excellentię; ita ambitio est inordinatus appetitus honoris; qui est testimonium excellentię: vnde omnes ambitiosi sunt superbi, & omnes superbi ambitiosi. habet enim se ad superbiam vt propria passio, vel vt effectus adęquatus. *Oritur ex superbia.*

Si autem honor appetatur moderatè ex re bona, nullum erit peccatum, etiamsi nullus alius finis spectetur, vt colligitur ex D. Thoma q. 131. art. 1. ad 3. quia per se est obiectum indifferens, proximè accedens ad rationem honesti, cùm sit testimonium & imago quędam virtutis.

Inanis gloria, quam Græci κενοδοξίαν vocant, hoc loco accipitur pro vanę glorię cupiditate: alioqui propriè ipsa non est peccatum, sed peccati obiectum, in alio existens. *Gloria est clara cum laude notitia*, inquit Cicero: puta de excellẽtia alicuius. Itaque complectitur *opinionem* & *laudem*, & consequenter *famam*; quia bona fama in laude consistit: supponit autẽ excellentiam aliquam veram his dignam, tamquam materiam & obiectum 23 *Inanis gloria.*

opi-

opinionis & famæ. vnde patet gloriam ab honore distingui, & consequenter ambitionem à cenodoxia seu vanæ gloriæ cupiditate. Gloria enim in notitia excellentiæ alterius, & laude, quæ verbis agitur, sita est. Honor verò in dignitatibus, magistratibus, & aliis testimoniis excellentiæ, quæ signis exhibentur. quando tamen vana gloria statuitur vitium capitale, etiam ambitio hoc nomine intelligenda est.

Potest autem gloria tripliciter esse vana in proposito. Primò, Si de simulata excellẽtia quæratur opinio vel fama; sicut faciunt hypocritæ, & omnes, qui se fingũt peritos alicuius disciplinæ, cùm non sint. Secundò, Si maior quæratur quàm par sit, aut de rebus aliàs indignis; sicut faciunt iactabundi, & omnes qui de opibus & rebus friuolis gloriantur. Tertiò, Si apud eos, qui de rebus non possunt rectè iudicare: sicut si quis coram imperitis disputaret, vt sapiens ab eis habeatur; nisi fortè id ad vlteriorem finem honestum referret.

24 *Quale peccatum sit.* Erit autem hæc cupiditas peccatum mortale, Primò, Si hæc vana gloria appetatur ex facto, quod est peccatum mortiferum; vt de magia, de adulterio, de duello, de homicidio; nam talis gloriatio includit facti approbationem. si tamen non de ipso facto, sed de robore corporis, audacia, ingenio; quæ tali facto patefiunt, gloria quæreretur, non esset per se peccatum mortale; quia cum eo stare potest facti praui detestatio. Secundò, Si ob illam acquirendam vel retinendam negligat ea, quæ ad salutem sunt necessaria; vel aliter paratus sit mortiferè peccare: quales erant multi ex primoribus Iudæorum, de quibus Ioannis 12. dicitur, *Dilexerunt magis gloriam hominum, quàm gloriam Dei.* & Ioannis 5. *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est non quæritis?* Extra hos casus solùm est veniale, vt docet Caietanus verb. Gloriæ humanæ appetitus: nam per se veniale est; neque fit mortale, nisi ratione alterius peccati, quod interdum in affectu vanæ gloriæ inuoluitur.

25 *Est vitium capitale.* Numeratur *vana gloria* inter vitia principalia seu capitalia, à D. Gregorio lib. 31. moralium cap. 31. quem sequitur D. Thomas q. 132. ar. 4. & 5. & ceteri Doctores; quia *vitium capitale* dicitur ex quo tamquam radice virulenta, multa alia vitia veluti propagines venenatæ nascuntur. talia sunt quæ versantur circa obiectum valdè appetibile, cuius causa plerique mortalium parati sunt multa mala facere & pati; vt circa gloriam, (sub qua etiam famam & honorem intellige) diuitias, voluptates gustus, voluptates tactus. hinc vitia capitalia sunt *cupiditas vanæ gloriæ, auaritia, gula* & *luxuria.* Item quæ versantur circa obiectum valdè molestum, saltem in imaginatione, cuius mali pellendi, vel molestiæ solandæ causâ, etiam multa mala facere solent, vt sunt *Inuidia, ira* & *tristitia.*

26 *Septem filiæ vanæ gloriæ.* Sic igitur vanæ gloriæ cupiditas est vitium capitale; ex qua nascuntur hę septem filię, iuxta D. Gregorium, *inobedientia, iactantia, hypocrisis, contentiones, pertinacia, discordia,* & *nouitatum præsumptiones.* Ratio est, quia *vana gloria* consistit in manifestatione suæ excellentiæ siue veræ, siue fictæ. Dupliciter autem excellentiam tuam inordinatè patefacere potes. Primò, *Directè*, idque vel per verba; & sic est *iactantia*; vel per facta: quæ si vera sint, & aliquid admirationis habeant, erit *præsumptio nouitatum*; (has enim solent homines magis admirari) si falsa sint, erit *hypocrisis.* Secundò, *Indirectè*, quatenus videlicet vis ostendere te non esse altero minorem, idque quadrupliciter. Primò, Ratione intellectus; quod fit *pertinacia*, qua quis nimis inhęret suæ sententiæ, nolens cedere meliori. Secundò, Ratione voluntatis; quod fit *discordia*, qua quis non vult alteri consentire. Tertiò, Quoad verba; sicque est *contentio.* Quartò, Quoad facta; dum quis non vult exequi pręceptum Superioris, ne videatur minor, quod fit per *inobedientiam.* vide D. Thomam ar. 5. q. 132.

Quod autem hęc tria vitia magnanimitati aduersentur, perspicuum est ex dictis. *Magnanimitas* enim versatur circa tria. Primò & principaliter circa magnum opus, ad quod iuxta mensuram suarum virium tendit. hac ratione aduersatur ei *præsumptio*, quę ad idem supra vires tendit. Secundò, Versatur circa honorem, tamquam materiam, cuius appetitum moderatur; sic opponitur ei *ambitio*, quæ immodicè in honorem tendit. Tertiò, Circa gloriam, laudem & famam, quorum etiam moderatur affectum; hęc enim ad eamdem virtutem, ad quam honor, pertinent. sic opponitur ei *cupiditas vanæ gloriæ*, quæ ex quibusuis rebus, etiam ex mustaceo, & apud quosuis gloriolam captat. Aristoteles non expressit distinctè omnia vitia, quę magnitudini per excessum opponuntur, sed solùm vnum, quod ille χαυνότητα vocat, quo is, qui est indignus, seipsum dignum magnis honoribus ęstimat, splendoreque vestium & opum ostentatione honores vbique captat. hos vocat χαύνους. quasi dicat, laxos aut tumidos, vel περὶ τὰς τιμὰς κεχηνότες, honoribus inhiantes; χαῦνον enim à χαίνειν hiare, ductum. eosdem dicit esse stolidos, & seipsos ignorare. 27 *Aduersantur magnanimitati tria prædicta vitia.*

Pusillanimitas, quam Aristoteles μικροψυχίαν vocat, est alterum extremum magnanimitati directè oppositum. hoc vitium supponit apprehensionem, qua quis omnia tamquam nimis magna, & suam facultatem vel dignitatem excedentia concipit: vnde fit vt diffidens viribus suis refugiat officia ad quæ probè est idoneus, & detrectet bona opera aliquid difficultatis habentia, quæ facilè alioquin posset præstare. Si vocetur à Deo ad religionem, imaginatur rem esse nimis grauem, tristem, intolerabilem; nec audet capessere. Rursus considerans suam conditionem, putat se indignum honore, qui defertur, (quasi honor sit magnum quiddam) nec vult illum admittere, etiamsi recta ratio aliud postulet; seque nimiùm abiicit, non habita ratione officij vel gradus, in quo est constitutus. Eodem modo se habet etiam ad gloriam, laudem, & famam; etsi his verè sit dignus. vnde perspicuum est hoc vitium respondere in altero extremo tribus illis vitiis explicatis, præsumptioni, ambitioni, & vanę glorię. vt enim nimiùm refugit opera & officia suis viribus commensa, repugnat presumptioni: vt nimis honorem, ambitioni: vt veram gloriam & famam, vanę gloriæ. 28 *Pusillanimitas.*

Hoc vitium est peccatum mortale, si id, quod detrectat, tale sit, vt ad illud suscipiendum sub peccato mortifero teneatur. si autem solùm teneatur sub veniali, erit veniale. Idem dicendum etiamsi res sit consilij tantùm; nam etsi non tenearis amplecti, tamen ex pusillanimitate animi refugere, 29 *Quale peccatum.*

refugere, quasi vires, quas Deus tibi dedit vel paratus est dare, superet, malum est.

Contra pusillanimitatem.

Aduersus *pusillanimitatem* facit consideratio diuini auxilij, quod in his, quæ ad salutem, aut vocationem nostram pertinent, nobis præstò est; exempla Sanctorum, magnitudo præmiorum, & alia, quæ fiduciam augent.

DVBITATIO IIII.

Quid magnificentia, & quod vitium ei aduersetur.

D. Thom. q. 134. 135.

Dupliciter accipitur. *1. Generatim.*

30 NOmen *Magnificentia* dupliciter accipi potest, vt colligitur ex D. Thoma, q. 134. art. 1. Primò in genere, pro quauis virtute, quę facit res magnas; siue illæ sint actiones, quas Græci πράξεις vocant; siue res effectæ, quæ ποιητά. *facere* enim aliquando generatim sumitur, vt actiones & effectiones comprehendat. hoc modo *magnificentia* non est virtus specialis, & conuenit etiam Deo & Christo; cerniturque in opere creationis, redemptionis, gubernationis, sanctificationis, glorificationis. hæc enim valdè magna sunt; & horum ratione Scriptura tribuit Deo & Christo *magnificētiam*, 1. Paralip. 29. Psal. 8. 110. 144. & alibi.

2. Speciatim.

31 Secundò, Pro virtute humana, quæ magnis sumptibus in externa materia aliquid magni efficit. hoc modo est peculiaris virtus, quam explicat hîc D. Thomas, & Aristoteles lib. 4. ethicorum cap. 2. eamque vocat μεγαλοπρέπειαν, q. d. *magnidecentiam.*

Quo modo distinguatur à magnanimitate.

Distinguitur à *magnanimitate*, secundùm Caietanum ar. 2. quòd hæc intendat magnitudinem in actione virtutis; (hanc enim vult magnam & splendidam efficere: vnde dicit Aristoteles ipsam esse omnium virtutum ornamentum; nimirum quia earum actiones illustriores facit) illa verò intendit magnitudinem in opere externo, quatenus est opus artis, vel vsibus humanis accommodatum, magnos sumptus requirens, vt in extruendis Templis, Monasteriis, Collegiis, in constituendis piis fundationibus, in epulo publico exhibendo, quando ratio postulat. De huiusmodi intellige definitionem Ciceronis, quam refert D. Augustinus, q. 31. tract. 83. qq. *Magnificentia est rerum magnarum & excelsarum, cum ampla quadam & splendida propositione cogitatio, atque administratio.* In iisdem tamen versari etiam potest magnanimitas, si spectentur vt sunt magna virtutum opera, vt expressè docet D. Thomas art. 2. ad 2. cùm ait, *Ad magnanimitatem pertinet non solùm tendere in magnum, sed etiam in omnibus virtutibus magnum operari, vel faciēdo, vel qualitercumque agēdo, vt in 4. ethic. dicitur.* Itaque *magnificentia* videtur vel pars quædam esse magnanimitatis; vel parum ab ea distingui, vt versatur in tali materia.

Officium magnificentia.

32 Officium primarium huius virtutis est, res magnas, ad quas magno sumptu opus est, efficere, quando ratio id postulat, vel suadet. Deinde huius rei causâ affectum copiosæ pecuniæ ad id necessariæ moderari, ne per illum vel opus non audeat suscipere quando oportet, vel susceptum relinquat, vel non decorè perficiat. tota enim difficultas in huiusmodi splendidis operibus suscipiendis, & perficiendis prouenit ex affectu pecuniæ non mediocris, sed grandis, & ingentis summæ, quę impendenda: hic enim affectus facit vt homini valdè difficile sit tantam copiam profundere, quantum opus postulat. Itaque requiritur aliqua virtus quæ hanc difficultatem vincat. neque ad hoc sufficit *liberalitas*; quia hæc solùm moderatur affectum circa mediocres & ordinarias expensas; tollitque difficultatem, quam homo in illis sentire solet, non ex affectu magnitudinis summæ; sed simpliciter ex affectu pecuniæ: at longè alia sentitur dum magnæ expensæ faciendæ; vnde oportuit maiorem quamdam esse virtutem, quæ id præstet in magnis, quod *liberalitas* in mediocribus: hanc *magnificentiam* vocamus. Simile cernitur in honoribus: affectum enim in magnis honoribus regit *magnanimitas*: in mediocribus virtus ἀνώνυμος, quam φιλοτιμίαν vocare possumus, hoc nomine in bonam partem accepto. vide Aristot. lib. 4. ethic. c. 4. & D. Thomam, q. 129. art. 2.

Duplex virtus circa honores, & duplex circa pecunias.

Petes, Cur non simili modo ponitur duplex 33
virtus circa voluptates corporis, altera circa maximas, altera circa mediocres?

Cur non duplex circa voluptates, &c.

Respondeo, Quia illa virtus, quæ affectum moderatur in maximis voluptatibus, sufficiens est vt illum moderetur etiam in mediocribus, v. g. ciborum vel venereorum. cuius ratio est, quia idem motiuum, seu obiectum formale in vtrisque spectatur, siue enim cibi sint multùm delicati, siue parum, hoc tantùm agitur vt eorum vsus externus sit temperatus, & interna affectio sub hac ratione in eorum vsum feratur. Itaque solùm opus est vna virtute abstinentiæ, quæ sicut affectum & vsum temperat in magnis ciborum voluptatibus, ita & in paruis. Similiter in rebus venereis moderādis idem motiuum spectatur; siue magna in illis sit voluptas, siue parua: vnde eadem virtus castitatis vtrique moderandæ sufficit. Pari modo fortitudo, quæ maximos timores mortis temperat, etiam ad mediocres pertinet: & mansuetudo, quæ maximas iras domat, etiam mediocres regit. Istę enim virtutes non spectant nisi vnum obiectum formale, siue passio magna sit, siue mediocris. Cùm enim voluptates magnæ, & timores magni, & iræ magnæ omnibus sint communes; nec in his magnitudo & mediocritas diuersum faciant hominis statū, sufficit vna ratio honesti in quoque horum genere, quæ principaliter moderetur affectum in magnis, & secundariò se extendat ad moderandum in mediocribus.

Circa voluptates gustus. *Circa voluptates tactus.* *Circa timores.* *Circa iras.*

Secùs verò res habet in affectu pecuniæ & honoris: magni enim honores & magnæ diuitię sunt paucorum; vnde diuersum efficiunt statum, & consequenter mutant rationem decori & honesti. Hinc fit vt qui magnis honoribus sunt digni, vel magnas expensas facturi sunt, aliam rationem honesti in moderando affectu, & in vsu talium honorum vel opum spectent & adhibeant, quàm passim solent homines in mediocribus. Itaque alia est virtus circa magnos honores, alia circa mediocres. Confirmatur, quia magni honores pertinent ad eos tantùm qui magna cogitant & moliuntur; hi enim soli magnis honoribus sunt digni: atqui magna moliri est proprium magnanimitatis: ergo moderatio affectus circa magnos honores, & rectus eorum vsus pertinet ad magnanimitatem. 34

Circa honores & opes.

Simili modo expensio magnarum opum secundùm

cundùm rectam rationem non solet fieri nisi ad magnifica opera externa, quæ magnos sumptus requirunt; talia autem pertinent ad magnificentiam: vnde etiam ad eamdem pertinet affectum in huiusmodi sumptibus regere. Longè autem aliud spectant homines vt moderentur affectum in mediocribus tum honoribus, tum sumptibus, vt per se satis constat. Non tamen negauerim, quin ex eodem motiuo, quo magnæ opes vel magni honores cõtemnuntur, possint etiam contemni parui. Verùm quia plerumque aliud motiuum respicitur, quando de magnis agitur, aliud quando de mediocribus: ideò ad vsum humanum & moralem diuersa virtute opus fuit. Vide D. Thom. q. 129. art. 2. vbi tamen paulò aliter hæc explicat, etsi in re non sit discrepantia.

35 *Per excessum. βαναυσία.* Opponuntur magnificentiæ duo vitia, alterum per excessum, quod Aristoteles vocat *βαναυσίαν*, q.d. operariam & indecoram diligentiam in sumptu faciendo; vt cùm quis de industria sumptus auget supra quàm res poscat, aut decorum patiatur; sicut faciebat ille, qui in filij epulo natali, omnes cibos cum patinis argenteis, cùm referrentur è mensa, proijciebat in Tiberim. Item qui in res paruas sumptus magnos facit, aut inconcinnè splendorem & magnificentiam ostentat; sicut ille, qui scenæ præpositus substernebat histrionibus purpuram; & mercator, qui conuiuis ad cœnam vocatis, cùm hiems esset, faciebat ignem ex cinnamomo, &c. hos etiam *ἀπειροκάλους* vocat Aristoteles, id est, decori inexpertos & ignaros.

36 *Per defectũ μικροπρέπεια.* Alterum per defectum, quod Aristoteles vocat *μικροπρέπειαν*. D. Thomas *paruificentiam*, cùm quis præ angustia animi, operi magno pares sumptus non exhibet: vt si templo, vel Cœnobio, quod extruendum suscepit, vellet facere parietes cratitios, aut tectum stramineum, vt minus expendat. *hic* (vt Aristoteles ait) *magna pecunia consumpta, in parua honestum omne perdet, & extinguet: quidquid facturus est, procrastinans, & cunctabundus efficiet, & qua ratione quàm minimo sumptu id conficere possit, considerabit; & in his lamentabitur, & ingemiscet, omniaque se efficere maiora quàm oporteat arbitrabitur.*

Est peccatũ veniale. Hoc vitium per se non est nisi peccatum veniale; nisi fortè ex voto, testamento, vel alia ratione ad opus illud magnificum, in quo perficiendo deficit, sit obstrictus.

DVBITATIO V.

Quid patientia, & longanimitas: & de illius incitamentis & gradibus.

D. Thomas q.136.

PAtientia dupliciter, iuxta D. Thomam, accipitur.

37 *Patientia quomodo sit pars integralis.* Primò, Pro virtute, quæ firmat animum aduersus timores, & dolores mortis, & malorum mortem inferentium; quæ enituit maximè in Martyribus: hæc est pars fortitudinis integralis, vel ipsa virtus fortitudinis inadæquatè concepta. de qua suprà cap.1. dub.1. huius libri tertij.

Quomodo potentialis. Secundò, Pro virtute, quæ in alijs malis animum confirmat, moderando mœrores qui ex illis percipi solent; ne videlicet propter hos à præscripto rationis recedat, seu aliquid indecori agat: vt in morte parentum, filiorum, amicorum; in exilio, in damnis, in morbis, in contumelijs, alijsque id genus malis: hęc enim magnos mœrores adferre solent, qui hominem sæpè ab arce rationis, & officio virtutis deturbant, & ad malum concitant. hoc modo est virtus annexa fortitudini, vt secundaria principali.

Proxima igitur huius virtutis materia est tristitia & afflictio animi ob mala prædicta incidere solita: hanc enim vel planè comprimit; vel moderatur, ei quamdam sui similitudinem veluti formam imprimens, & ita eam temperans vt recta ratio præscribit, & virum patientem decet; nimirum, vt rationem plenè sui compotem relinquat, nec virtutes alias in suis officijs impediat. Remota sunt actiones, verba, & gestus externi, quæ ita regit, vt interna moderatio in eis eluceat; ita vt per tristitiam nihil indecori foris agat; sed mala se æquo animo ferre ostendat. Remotissima autem, sunt ipsa mala: hæc enim dicuntur materia patientiæ; non quòd patientia illis formam, seu modum virtutis imprimat; (hanc enim solis affectibus internis, & actionibus externis communicat) sed quia sunt obiectum, & causa tristitiæ, quæ proxima patientiæ est materia. Simili modo pericula mortis dicuntur materia fortitudinis. *Materia.*

Sed Notandum est hanc moderationem posse fieri dupliciter. 38 *Ex vario affectu possumus moderari tristitiam.*

Primò, Ex affectu solius honestatis, quæ in illa relucet. moderari enim tristitiam, & mentem in quadam æquanimitate conseruare, statumque externum corporis huic conformem reddere, per se bonum est & honestum. & hoc modo patientia est virtus specialis, à ceteris distincta.

Secundò, Ex affectu alicuius peculiaris virtutis, quæ per tristitiam & afflictiones oppugnatur. & hoc modo, quod ad internum affectum actualem vel habitualem attinet, non est virtus distincta à ceteris: nam quęuis virtus sicut amat honestum sui generis; ita ex vi huius amoris resistit ijs, quæ illi directè vel indirectè repugnant, animumque aduersus ea firmat. hoc modo passim accipitur in Scripturis, & Patrum scriptis, & in sermone vulgari. quicumque enim affectu alicuius virtutis moderatè fert afflictiones, patiens dicitur.

Hoc modo definitur à D. Augustino q. illa 31. ex Cicerone, cùm ait, *Patientia est honestatis aut vtilitatis causâ, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio.* vbi illud, *honestatis*, intellige generatim de omni honesto, quod propter se expetitur. *Vtilitatis*, de eo, quod ad aliud honestũ vtile est; vt si patiaris pecunię consequendæ causa, qua soluas creditori: nam solius vtilitatis causa, si vtile ab honesto distinctum sit, pati, non est virtutis patientiæ. *Voluntaria*, non quòd semper sit in potestate non pati; sed quia in potestate est malle pati quàm ab officio rationis desciscere, quàm improbè vel indecorè agere. *Diuturna*; intellige vel in re vel in animi præparatione. debet enim patiens esse animo comparatus ad patiendum longo tempore, si opus sit. Eòdem pertinet descriptio D. Augustini, quam habet lib. de patientia (quem ex indiculo constat esse ipsius, etsi Erasmus reclamet) cap.2. *Patientia hominis est, qua mala æquo animo toleramus, ne animo iniquo bona deseramus, per quæ ad meliora perueniamus.* *Definitio Ciceronis.*

39 *Necessitas huius virtutis.* Ex his perspicuum est quàm patientia sit necessaria. tam enim est necessaria ad salutem, quàm est necessarium, hominem per huius vitæ mala, quæ vel nostra mortalitas inuehit, vel ab alijs irrogantur, à bono non abstrahi, aut ad malum non impelli. & quia huiusmodi mala maximè oppugnant Christianos vt rectam religionem deserant, aut iuxta eius præscriptum non viuant; ideò his maximè necessaria est, iuxta illud Domini, *In patientia vestra possidebitis animas vestras*. quo significatur salutem animæ non nisi per patientiam acquiri posse. *possidere*, phrasi Hebræa accipitur pro acquirere; sicut ibi, *Possedi hominem per Deum*, Genesis 4. &, *Dominus possedit me in initio viarum suarum*, Prouerb. 8. Parum aptè hunc locum explicat Martinus, de perfecto animæ dominio per patientiam. non tamen refert vtrùm hæc tolerantia malorum affectu solius honestatis, quę propriè ad hanc virtutem pertinet, an illius, quę oppugnatur, an vtriusque fiat: nihil enim horum peculiariter est præceptum. expedit tamen quamplurimas rationes sibi propositas habere, ob quas mala fortiter sint perferenda: efficaciùs enim multa bona, quàm vnum mouent.

40 *Longanimitas.* *Longanimitas*, quam Græci μακροθυμίαν vocant, potiùs est pars patientiæ, vel ipsa virtus patientiæ inadæquatè concepta, (vt ex D. Thoma art. 5. colligitur) quàm virtus distincta: nam inter mala, quæ patientia æquanimiter tolerat, vnum est molestia, quæ percipitur ex rei expectatę dilatione; huius autem mali, seu incommodi tolerantia vocatur longanimitas. Itaque *longanimitas* nihil est aliud, quàm patientia, vt circa tale malum versatur, spectata. Sic Deus longanimis dicitur, quatenus dum nos ad pœnitentiam inuitat & expectat, moras nostras & tergiuersationes tolerat, quę illi quodammodò molestiam adferunt.

41 *Vitia patientiæ aduersa. Insensibilitas.* Vitia patientię aduersa, sunt *Insensibilitas*, & *Impatientia*, illud per defectum: non enim est laudabile, nec naturę humanę consentaneum, nullis malis neque tuis, neque proximorum tangi; id enim signum est vel brutę stoliditatis, vel inhumanę duritiei: nec congruit amicitię & vitę politicę. Hoc verò per excessum: vt cùm quis nimiùm *Impatiẽtia.* dolet, aut etiam ex dolore à recto discedit. Quicumque enim ob dolorem vel mœrorem, vt illum vitet, pellat, aut soletur, animoque suo sic affecto indulgeat, aliquid mali facit, *impatiens* est; iustum dolendi modum, quem patientia pręscribit, exuperans. *Impatiens* etiam dici solet, qui ira vel indignatione excedit, pręsertim si hunc motum animi sui foris ostendat: nam ira etiam tristitiam & afflictionem includit. è contrario, qui non facilè irascitur, patiens. quamuis hic potiùs mansuetus sit dicendus, alter iracundus, vt infrà lib. 4 cap. 4. ostendetur.

Quale peccatum sit. Est autem hoc vitium per se peccatum veniale tantùm; quia solùm est excessus in dolore, vel iracundiæ motu, signo externo expressus. potest tamen esse mortiferum vel ratione scandali, vel ratione mali, quod quis ex impatientia facit. *Insensibilitas* seu durities rarò est peccatum mortale; certè per se non potest esse nisi veniale.

42 *Patientiæ adminicula sex.* Quia verò patientię virtus maximè est homini Christiano necessaria, notanda duxi ex Scripturis & Patribus quædam præcipua eius incitamenta, quæ ad eius cultum & exercitationẽ vehementer possint commouere. Primum sit patientia ipsius *Patientia Dei.* Dei: in qua duo potissimùm consideranda. Alterum, quòd tanta beneficia assiduè in peccatores conferat. Alterum, quòd eorum iniurias tam benignè toleret. Vtrumque eleganter expressit Tertullianus libro de patientia, cùm ait: *Nobis exercendæ patientiæ auctoritatem*, &c. *diuina dispositio delegat, Deum ipsum ostendens patientiæ exemplum: iam primum qui florem lucis huius super iustos & iniustos æqualiter spargit: qui temporum officia, elementorum seruitia, totius geniture tributa dignis simul & indignis patitur similiter occurrere: sustinens ingratissimas nationes, ludibria artium, & opera manuum suarum adorantes, nomen & familiam ipsius persequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie insolescentem, vt sua sibi patientia detrahat: plures enim Dominum idcirco non credunt, quia sæculo iratum tam diu nesciunt.* Eumdem locum pulcherrimè prosequitur Cyprianus libro de bono patientiæ, in principio. *Si Dominus*, inquit, *nobis Pater & Deus est, sectemur patientiam domini pariter & patris: quia & seruos oportet esse obsequentes; & filios non decet esse degeneres. Qualis verò in Deo & quanta patientia, quod in contumeliam suæ maiestatis & honoris instituta ab hominibus profana templa, & terrena figmenta, & sacra sacrilega patientissimè sustinens, super bonos & malos æqualiter facit diem nasci, & lumen solis oboriri: & cùm imbribus terras rigat, nemo à beneficijs eius excluditur, quo minùs iustis simul & iniustis indiscretas pluuias largiatur. videmus inseparabili æqualitate patientiæ nocentibus & innoxijs, religiosis & impijs, gratias agentibus & ingratis, Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum; exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere; & cùm crebris, imò continuis exacerbetur offensis Deus, indignationem suam temperat, & præstitutum semel retributionis diem patienter expectat*, &c.

Dices, Hanc patientiam esse alterius rationis: 43 Deum enim non esse capacem mœroris aut mole- *Obiectio.* stiæ, quam patientiã sustineat: ac proinde non debere nobis in exemplum proponi.

Resp. Respondeo, In patientia duo posse considerari. Primò, Compressionem tristitiæ ex iniuria, *Quomodo patientia Dei sit nobis exemplo.* vel malo, quod nobis accidit, obortæ. Secundò, Compressionem vindictæ, cum affectu quodam benigno coniunctam. Primum non inuenitur in patientia Dei; quia in illum tristitia non cadit, quam patientiã soletur. vnde neque hac ratione ipsius patientia proponitur nobis imitanda. Alterum verò maximè in patientia Dei relucet; quò enim ipsius Maiestas est maior, & creatura indignior, magisque ipsi obnoxia; eò iniuria in ipsum est grauior; ac proinde magis ipsum prouocat ad indignationem & vindictam: vt nihil sit admirabilius quàm Deum cohibere manus, iramque in peccatores non effundere, & beneficia sua protelare. & hac ratione proponitur nobis patientia Dei imitanda, nimirum vt ad exemplum ipsius cohibeamus vindictam, continuemus beneficia, & benignum retineamus affectum in eos, qui iniuria nos affecerint: *vt sitis*, inquit, *filij Patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos*; Matth. 5.

Secun-

Patientia Christi. Secundum, Patientia Christi, *in quo Deus*, vt inquit Tertullianus, *spiritum suum cum tota patientia collocauit*, cuius tota vita eximium fuit patientiæ speculum; passio verò supremum exemplar. *Saginari enim*, vt idem Tertullianus ait, *voluptate patientiæ discessurus volebat*. Prosequitur hoc pulcherrimè Cyprianus loco citato. Hîc considerandum quis patiatur; & quantus, quid, à quibus, pro quibus, cur, vbi & quando.

Patientia Sãctorum. Tertium, Patientia Sanctorum veteris testamenti, Abelis, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moysis, Dauid, Tobiæ, & in primis S. Iob, *qui*, vt Tertullianus loquitur, *omnem patientiæ speciem aduersus omnem diaboli vim expunxit, quem non abacti greges, non illæ in pecore diuitiæ, non filij vno ruina impetu adempti, non ipsius denique corporis in vulnere cruciatus à patientia fide Domino dedita exclusit.* & infrà: *Quale in illo viro feretrum Deus de diabolo exstruxit, quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cùm ille homo ad omnem acerbum nuntium, nihil ex ore promeret, nisi Deo gratias?* &c.

Quòd si illi, rudi illo sæculo, ante Christi doctrinam & exemplum, tantam in aduersis patientiam præstitere; quantum nos perpetrare oportet (vt Tertulliani verbo vtar) in luce euangelij, in schola Christi, in hac copia gratiæ, inter infinita exempla Sanctorum noui testamenti?

Patientiæ fructus. Quartum, Maximus patientiæ fructus, cùm in hac vita, tum in futura. in hac enim vita, Primò, Parit satisfactionem pro peccatis: exiguâ enim tolerantiâ maximas futuri sæculi pœnas redimimus. facilè toleratur iactura decem aureorum, qua redimitur confiscatio decem millium. vide Concilium Tridentinum sessione 14. cap. 9. & Gratianum de pœnitentia dist. 3. Secundò, Iuuat omnes virtutes, easque reddit stabiles & perficit: qui enim virtutis bonum in aduersis retinet, ostendit affectum suum illi perfectè & firmiter inhærere, & quouis alio casu inhæsurum. declarat hoc Tertullianus, *Patientia*, inquit, *fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem instruit, pœnitentiam expectat, exomologesin assignat, carnem regit, spiritum seruat, linguam frænat, manum continet, tentationes inculcat, scandala pellit, martyria consummat*, &c.

Similia habet Cyprianus libro de bono patientiæ. hinc Iacobi 1. dicitur; *Omne gaudium existimate, fratres, cùm in tentationes varias incideritis, scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur; patientia autem opus perfectum habet: vt sitis perfecti & integri in nullo deficientes.*

In futura vita maximam adducet gloriam; nam vt Apostolus 2. ad Corinth. 4. ait, *Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis; non contemplantibus nobis quæ videntur; sed quæ non videntur.* vbi in verbis illis, *momentaneum* & *æternum*, *leue* & *pondus*, *tribulationis* & *gloriæ*, *in præsenti* & *sublimitate*, emphasin & antithesin considera.

Eòdem pertinet illud Domini, Matth. 5. *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati estis cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes, propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.*

Omitto alia Scripturæ testimonia. pulchrè in hanc sententiam dixit Tertullianus; *Adeò satis idoneus patientiæ sequester Deus: si iniuriã deposueris penes eum, vltor est: si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mortem, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, vt Deum habeat debitorem!*

Tormenta inferni. Quintum, Tormenta inferorum, quibus sæpè digni fuimus, & tamen euasimus: qui enim hæc attentè considerat, omnia huius vitæ incommoda nihili æstimabit; sed veluti in delicijs ponet. Sicut qui considerat maximam calamitatem, qua plurimi sunt oppressi, se cum paucis euasisse, modicam iacturam nihili facit; sed se cum illa felicem reputat, sibique gratulatur, quòd licuerit tam paruo incommodo elabi. Vide Albertum de virtutibus cap. 4.

Impatientiæ incommoda. Sextum, Impatientiæ incommoda. Nam Primò, Amittis meritum patientiæ. Secundò, Afflictio non minuitur per impatientiam, sed exasperatur: maius enim ipsa tormentum, & diriùs animum excrucians quàm ipsum originale malum, vnde impatientia excitatur. è contrario per patientiam dolor valdè mitescit. Tertiò, Impellit ad omne genus peccati; ad blasphemiam, contumeliam, homicidium, adulterium, furtum, &c. Vnde Tertullianus; *Vt compendio dictum sit, omne peccatum impatientiæ asscribendum: malum impatientia est boni.* hîc tamen nomen istud paulò laxiùs vsurpatur. Idem prosequitur Cyprianus. Hæc de patientiæ incitamentis, nam minutiora prætermitto. vide infrà lib. 4. cap. 4. dubitat. 3. de mansuetudine.

Gradus patientiæ. Quod ad gradus patientiæ attinet, varijs modis assignari possunt. Primò, Ex parte malorum, 44 quæ quis patitur: & sic Primus gradus est, Cùm patientiam retinemus in damnis fortunarum. Secundus, In detrimentis famæ. Tertius, In detrimentis corporis & vitæ; quò pertinet patientia Iob, & Sanctorum martyrum, & in primis Christi Domini.

Secundò, Ex parte modi perferendi: sic Primus gradus est, Tolerare sine murmuratione. Secundus, sine lamentatione & querimonijs apud alios. Tertius, Cum gaudio; sicut Apostoli *qui ibant gaudentes à conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine* IESV *contumeliam pati.* Ad hunc hortatur Apostolus Iacobus capite 1. suæ epistolæ; *Omne gaudium existimate, fratres*, &c.

Tertiò, Ex parte causæ ipsius mali, quod patimur. Hoc modo Primus gradus est, Si patienter feramus mala, quæ pro culpis nostris, siue à Deo siue ab hominibus irrogantur. Secundus, Si absque nostra culpa ab inimicis, vel alijs, qui nobis obstricti non sunt, illa patiamur. Tertius, Si inferantur ab ijs, qui multis beneficijs à nobis affecti fuerunt: illa enim ingratitudo maximè auget iniuriæ atrocitatem & prouocat iram. vnde difficillimum est erga tales retinere patientiam. Quartus est, Huiusmodi iniurias non solùm æquo, sed etiam libenti animo perferre, & etiam desiderare; vt sic aliquo modo Dominum nostrum imitemur, qui omnia iniuriarum & afflictionum genera ab ijs quos summis beneficijs affecerat, patientissimè sustinuit, & pro ijsdem etiam Patrem rogauit. vide Cyprianum & Tertullianum locis citatis.

DVBITATIO VI.

De perseuerantia, & constantia, vitiisque oppositis.

D. Thomas qu. 137.138.

45 *Perseuerātia dupliciter accipitur.* *1. Cōtinuatio Iustitiæ.*

PErseuerantia dupliciter accipitur. Primò, Pro continuatione Iustitiæ vsque ad mortem; & sic non est peculiaris virtus, sed conditio quędam, seu circumstantia virtutis, in eo consistens, quòd iustitia adhæreat homini vsque ad mortem. hanc perseuerantiam nemo habet complete & in actu secundo, nisi in termino vitæ: estque magnum illud donum proprium electorum, de quo D. Augustinus lib. de bono perseuerantiæ.

2. Propositum persistendi in opere.

Secundò, Pro proposito perseuerandi in bono opere, quamdiu ratio dictabit. hoc autem dupliciter fieri potest. Primò, Ex affectu peculiaris honestatis, quæ in illo opere spectari potest; vt cùm quis vult perseuerare in ieiunio quadragesimæ vsque ad finem, vel vt carnem domet, vel vt pro peccatis satisfaciat, vel vt obediat Ecclesiæ, &c. aut in aliquo alio pio exercitio, bonaque consuetudine, ob peculiare bonum illius. hac ratione etiam non est vna aliqua virtus, sed omnis; nam omnis virtus ex affectu proprij boni potest velle operis sui continuationem & durationem vsque ad finem: omnis autem volitio, quæ ex affectu peculiaris boni alicuius virtutis oritur, ad illam virtutem pertinet: electio enim & intentio eiusdem sunt virtutis.

46 *Quomodo sit virtus peculiaris.*

Secundò, Præcisè, ex affectu ipsius perseuerantiæ & continuationis. nam vsque ad finem constitutum in bono opere perseuerare & continuare, per se honestum est, peculiaremque laudem meretur. hoc modo *perseuerantia* est virtus peculiaris, de qua hoc loco D. Thomas. sicut enim *magnanimitas* est peculiaris virtus, quia in opere virtutis peculiarem rationem honesti intēdit, & efficit, (nimirum vt magnum sit, & animo generoso congruens) & impedimentum ex honoris immodico affectu proueniens tollit: ita *perseuerantia*, cùm in opere virtutis intendat, & efficiat peculiarem rationem honesti, nimirum diuturnitatem & continuationem vsque in finem; vincatque tædium & molestiam, quæ ex diuturnitate obrepere solet, est virtus peculiaris.

47 *Materia huius virtutis.*

Huius igitur virtutis principalis materia est opus bonum cuiusuis virtutis. forma, quam huic inserere intendit, est illius continuatio vsque in finem, quem ratio præscripserit; siue ille sit finis vitæ, siue certi negotij, vel temporis præfiniti. *Continuationem* voco, non qua opus numquam interpelletur (hæc enim homini ad longum tempus non est possibilis) sed qua suis temporibus repetatur; & non omittatur, dum statæ vices recurrūt.

Secundaria autem materia est molestia animi, quæ ex illa diuturnitate rei laboriosæ & difficilis capitur; hanc enim moderatè fert & vincit hæc virtus: sicut patientia vincit molestias aliorum malorum. Dixi *materiam secundariam*, quia præcipuum officium huius virtutis cernitur circa opera bona; vnde & nomen ab his contraxit, non à molestiis, quas sustinet. secùs in patientia, cuius cùm præcipuum munus sit mala ęquanimiter ferre, ab illorum perpessione etiam nomen sortitur. Quæ autem hìc Martinus apud Caietanum contra D. Thomam disputat, parui sunt momenti, sicut & alia pleraque eiusdem auctoris, cùm D. Thomam oppugnat: est enim in illis vt plurimùm vel mera logomachia, vel aliena intelligentia.

48 *Constantia.*

Constantia parum à perseuerantia differre videtur, in eaque includi. quid enim est aliud *perseuerare*, quàm vsque in finem *constantem esse*, sibique in bono constare? nisi fortè quis ita velit distinguere, quòd *constantia* vincat difficultatem continuandi boni, quæ prouenit ex naturali quadam animi mutabilitate, & impedimentis extrinsecis incidentibus: vt sunt blanditiæ, promissiones, displicendi timor, placendi cupiditas, &c. *Perseuerantia* verò difficultatem, quæ ex diuturnitate rei molestæ & laboriosæ oritur. Sed hæc distinctio, neque ab auctoribus, neque vulgò seruari solet; estque in re morali satis minuta: nam propriè ille etiam constans dicitur, qui in re ardua vsque ad finem perstat: & perseuerans, quæ ab externis impedimentis non vincitur. distinguuntur tamen ratione & conceptibus: ratio enim *constantia* in eo sita est, quòd homo sibi in bono proposito constet, sibique similis permaneat contra omnes difficultates occurrentes, idque quamdiu ratio dictabit. *Perseuerantia* verò in eo, quod in cœptis pergat, eaque vsque ad finem continuet.

49 *Vitia extrema.*

His virtutibus duo extrema aduersantur, *pertinacia* & *mollities* animi, vel *inconstantia*: hæc per defectum, illa per excessum. qui enim perseuerat & firmus manet in proposito siue sentiendi, siue agendi vbi non oportet, vel plus quàm oportet, *pertinax* dicitur Aristoteli 7. ethic. cap. 9. ἰσχυρογνώμων, quòd fortiùs æquo suæ sententiæ inhæreat, & ἰδιογνώμων, quia suæ sententiæ amantior: estque hoc veniale vel mortale, pro materiæ grauitate; vt cùm quis non vult mutare fidem aut religionem falsam, quam semel suscepit, ne videatur inconstans; cùm Princeps non vult reuocare legem, quam vsus deprehendit perniciosam, &c.

Pertinacia.

Inconstantia. *Quale peccatum.*

Qui verò facilè mutat propositum, vocatur *inconstans*. si id faciat tædio diuturnitatis, vel similis incommodi, *mollis*. Est peccatum mortiferum, si tenebaris ex voto, vel præcepto, & materia sit grauis; vt cùm quis deserit Institutum religiosum, &c. Si verò sit leuis, veniale. si nullo modo tenebaris, non erit peccatum mutare propositum, & relinquere primum exercitium: nisi fortè id fiat ex inordinata aliqua passione; tunc enim inordinatè à bono proposito desistis; vt rectè Caietanus v. Inconstantia: de quo vide Gregorium homilia 3. in Ezechielem, sub finem.

Hactenus de fortitudine.

LIBER

LIBER QVARTVS. DE QVARTA VIRTVTE CARDINALI TEMPERANTIA.

HIC liber constabit quatuor capitibus. Primum erit de Temperantia, eiusque partibus in genere. Secundum, De speciebus Temperantiæ, seu partibus illi subiectis, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, & Virginitate. Tertium, De vitijs, quæ Temperantiæ speciebus aduersantur; scilicet Gula, Ebrietate, Luxuria. Quartum, De virtutibus Temperantiæ annexis, Continentia, Clementia, Modestia, vitijsque oppositis.

CAPVT PRIMVM.

De Temperantia, eiúsque partibus in genere.

Habet Dubitationes 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Temperantia, & quod eius officium.

D. Thomas qu. 141.

1 *Temperantia dupliciter accipitur.* TEMPERANTIA, Græcè σωφροσύνη, dupliciter accipitur, vt notat D. Thomas art. 2. in corp. Primò, Secundùm amplitudinem suæ significationis, pro virtute, quæ refrænat affectum ab his, quæ ipsum contra præscriptum rationis alliciunt. *Temperantia* enim insinuat quamdam *temperiem* & moderationem, quam ratio actionibus & affectibus humanis imponit. quo modo non est virtus specialis; nam omnis virtus moralis id præstat. Iustitia enim retrahit affectum à furtis, à rapinis, ab iniquis contractibus & similibus, quæ ipsum ratione lucri ad se trahunt: fortitudo, à fuga: magnanimitas, à sectandis rebus caducis, & honoribus humanis, &c.

2 Secundò, Strictè, & κατ᾽ ἐξοχὴν, pro virtute, quæ refrænat appetitum in his quæ maximè alliciunt: & sic est virtus magis specialis, & cardinalis, de qua hîc agendum.

Materia. Huius virtutis materia sunt delectationes corporales, non omnes, sed quæ tactu percipiuntur ex esculentis, & poculentis, & rebus venereis.

3 *Delectationes duplices.* Vbi Notandum est ex Aristotele 3. ethicorum cap. 10. quasdam delectationes esse *spiritales*, quasdam *corporales*. *Spiritales* dicuntur quę sequuntur operationem mentis, vel phantasię; vt sunt omnes, quæ ex contemplatione rerum diuinarum, vel naturalium, vel cuiusuis veritatis nascuntur. Item ex honoribus, & fabularum narratione, &c. circa huiusmodi non est propriè temperantia: nemo enim dicitur temperans, aut intemperãs, quòd huiusmodi oblectationes moderatè, vel pręter modum quęrat; sed vel curiosus, vel ambitiosus, vel alio nomine. impropriè tamen & metaphoricè possunt dici intemperantes, qui in rebus spiritualibus sensibilem quamdam suauitatem nimiùm sectantur; quasi hæc sit præcipuus illius fructus. non quòd talis delectatio sit mala, vel prohibita; sed quia pluris, quàm oportet, æstimatur, & solidæ virtuti præponitur.

Delectationes corporales. *Corporales* sunt quæ capiuntur per sensus externos. sed neque circa has omnes versatur hæc virtus:

virtus: quia nemo iudicatur temperans, aut intemperans, quòd aspectu cælorum & figurarum, aut cantu, aut odoribus moderatè aut immodicè delectetur; nisi quatenus hæc incitant ad delectationes gustatus, vel tactus. restant igitur horum duorum sensuum voluptates; inter quas & illas hęc est differentia, quòd hę sint homini cum reliquis animalibus communes, reliquorum verò sensuum homini propriȩ. solus enim homo delectatur coloribus, & vocibus, & odoribus, propter ipsam obiectorum suauitatem, & perfectionem, absque vllo respectu ad voluptates tactus, aut gustatus: cetera verò animalia nequaquam; sed solùm vt hęc imaginationem cibi, aut commixtionis ingerunt, horumque simul cupiditatem excitant. non enim lupus delectatur figura ouis per se, aut balatu, aut odore; sed esca; & illis per accidens tantùm, quatenus apprehensionem escæ vicinæ concitant. Sic aues cantu, non ob dulcedinem & proportionem, sed vt excitat ad coniunctionem: cuius signum est, quòd non delectentur nisi voce sui generis; non enim passer cantu lusciniæ; sed suę speciei gaudet, eique respondet.

4 *Voluptates gustus & tactus.* Igitur temperantia primariò versatur in voluptatibus gustus, & tactus moderandis: hæ enim & vehementissimæ sunt, & à ratione longissimè abducunt; sunt enim nobis cum bestijs communes, & ea parte, qua cum illis conuenimus, percipiuntur: vnde etiam maximè turpitudinem, & dedecus coniunctum habent, cùm similes brutis faciant. quare maximè necessaria fuit virtus, quę has frænaret, & secundùm rationis pręscriptum, (quæ humanarum actionum est mensura) vt homine sint dignæ, moderaretur. Secundariò tamen etiam in oblectatione aliorum sensuum; nimirum quatenus horum obiecta ad voluptatem tactus, vel gustatus mediante imaginatione incitant: eiusdem enim virtutis est moderari finem, & ea quæ sunt ad finem.

5 Aduerte tamen, voluptatem gustatus, si per se & solitariè spectetur, non esse sufficientem materiam temperantiæ; tum quia hæc non magni æstimatur, neque magnam difficultatem adfert, vt patet in ijs, qui vina probandi causâ degustant, aut obsonia condiunt; tum quia non dicitur quis intemperans (Grȩcis ἀκόλασ⊙) quòd in delicijs ciborum, & saporum oblectamentis excedat, si in alijs modum seruet; sed delicatus & τρυφερὸς: tum quia præcipua oblectatio cibi, & potus non est in gustando, sed in fruendo; quæ fruitio fit per contactum, maximè dum traijciuntur per œsophagum. Vnde helluo quidam Philoxenus nominȩ, optabat sibi collum longius collo gruis, vt qui contactu cibi, quàm gustatu magis delectaretur; vt Aristoteles 3. ethic. cap. 10. refert. Itaque hæc voluptas non sufficit, nisi accedat ea, quæ est per sensum tangendi. Verùm quia etiam ex saporibus per sensum gustatus magna voluptas capitur, & propter hanc multi intemperanter edunt & bibunt, vtramque ad materiam temperantiæ dicimus pertinere: maximè cùm gustatio fiat per contactum, & Aristoteles dicat gustatum esse quemdam tactum.

6 *Proxima materia teperantiæ.* Ex his patet Primò, Quæ sit proxima huius virtutis materia, cui suam formam imprimit: cùm enim circa delectabilia tactus, id est, esculenta, poculenta, & venerea versetur, vt in horum appetitione, delectatione & vsu externo modum rationis seruemus; sequitur proximam temperantię materiam esse horum appetitionem & delectationem: his enim animi affectibus immediatè modum rationis imponit, eos frȩnando, & coërcendo, ne debitum modum excedant, ne vim menti inferant; sed tales sint, vt animum sui compotem, suæque spontis relinquant.

Remotior, est ipse externus vsus: huic quoque modum imponit, faciendo vt talis sit, qualis temperantem virum decet.

Remotissima autem, sunt ipsa obiecta delectabilia.

Itaque officium temperantiæ est, moderatè se habere in illis delectabilibus, non solùm vsu, & actu externo, sed etiam affectibus internis; nimirum interiùs appetendo quantum, quale, vbi, quando, & quo modo oportet, & similiter exteriùs vsurpando, sicut principale officium fortitudinis, fortiter agere, non solùm exteriùs in opere, sed etiam interiùs in affectibus. Idem docet D. Augustinus lib. de morib. Eccles. cap. 19. *Munus eius* (temperantiæ) *est in coërcendis, sedandisque cupiditatibus, quibus inhiamus in ea, quæ nos auertunt à legibus Dei, & à fructu bonitatis eius, quod est beata vita.* Fusiùs & distinctiùs officium huius virtutis expressit D. Prosper li. 3. de vita cōtemplat. cap. 19. *Temperantia,* inquit, *temperantem facit, abstinentem, parcum, sobrium, moderatū, pudicum, tacitum, serium, verecundum. hæc virtus si in animo habitat, libidines frænat, affectus temperat, desideria sancta multiplicat, vitiosa castigat, omnia intra nos confusa ordinat, ordinata corroborat, cogitationes prauas remouet, inserit sanctas, ignem libidinosæ voluptatis extinguit, animi teporem desiderio futuræ remunerationis accendit, mentem placida tranquillitate componit, & totam semper ab omni vitiorum tempestate defendit,* &c. vbi quasdam functiones tribuit temperantiæ, (vt, cogitationes sanctas inserere, desideria sancta multiplicare, animi teporem accendere, mentem ab omni vitiorum tempestate defendere) non quòd ipsa hos actus eliciat, sed quia est optima dispositio hominem ad eos præparans, & expeditum reddens: facit enim mentem maximè idoneam rerum diuinarum meditationi; ex meditatione autem & ex consideratione omnes reliquæ virtutes procedunt: nam omnia pænè vitia, & peccata proueniunt ex defectu considerationis; quòd bona & mala pro meritis non expendantur. vnde videmus omnes pænè Sanctos per abstinentiam ad virtutum culmen peruenisse; eamque esse ceterarum veluti fundamentum. vnde Philo in libello de supplicum virtutibus, *Continentiam primum tamquam fundamentum in anima collocant, deinde ceteras virtutes superstruunt;* & Menander ipsam ἀρετῆς ταμεῖον penum virtutis vocat; quia omnis virtus ex illa facilè veluti ex quodam penu depromitur. 7 *Officium temperātiæ.* *Omnia peccata quomodo ex defectu considerationis.*

Patet Secundò, Temperantiam meritò dici virtutem *cardinalem,* seu principalem. sicut enim fortitudo est virtus cardinalis, quia cōfirmat animum aduersus ea, quæ inter omnia ardua contra rationem maximè absterrent; ita temperantia, quia coërcet in ijs, quæ inter omnia delectabilia maximè contra rationem alliciunt. sicut enim illa versatur in principali arduo, & terribili, animum contra illud confirmando; ita hæc in principali delectabili, appetitum coërcendo. 8 *Est virtus cardinalis.*

DVBITATIO II.

Quæ sit regula temperantiæ statuenda.

D. Thomas art. 6.

9 RESpondeo, Hanc à sanctis Patribus & Scriptura sacra statui in ipsa rerum ad hanc vitam & huius vitæ officia pertinentium necessitate. Ita D. Augustinus lib. de moribus Ecclesiæ cap. 21. *Habet*, inquit, *vir temperans, in huiusmodi rebus mortalibus & fluentibus, vitæ regulam, vtroque Testamento firmatam; vt eorum nihil deligat, nihil per se appetendum putet; sed ad vitæ huius atque officiorum necessitatem, quantum satis est vsurpet, vtentis modestia, non amantis affectu.* vbi nota illud, *Vitæ & officiorum necessitatem.* Hieronymus in cap. 44. Ezech. explicans illud, *Et dices ad exasperantem; Caro similiter circumciditur, vt nequaquam faciamus terrena opera, quæ pro necessitate corporis facere compellimur; cibum capere, & potum & somnum, & vti vestibus: quæ tunc circumcidimus, si non ad delitias & ad luxuriam, & ad inertiam, sed ad necessitatem naturæ, & corporis istius sustentaculum cuncta faciamus. qui bibit vinum modicum propter stomachum & frequentes infirmitates, & odit ebrietatem, circumcidit carnem suam,* &c. Idem tradũt alij.

Regula tēperantiæ.

Hîc tamen sub *necessitate* intelligunt etiam vtilitatem & conuenientiam. non enim illud solùm dicitur necessarium vitæ humanæ, eiusque officijs, sine quo viuere, aut ea officia obire non potes, sed etiam sine quo non potes commodè & conuenienter tuo statui, spectata conditione loci, personarum quibuscum viuis, & negotiorum occurrentium. eodem pertinent multæ sententiæ Scripturarum; Ecclesiastici 29. *Initium vitæ hominis aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem.* Initium, id est, caput & summa eorum, quæ vitæ hominis sunt necessaria. simili phrasi dictum est Psal. 110. *Initium sapientiæ timor Domini.* & Psal. 118. *Principium verborum tuorum veritas.* 1. ad Cor. 7. *Hoc itaque dico, fratres: tempus breue est: reliquum est vt & qui habent vxores, tamquam non habentes sint, & qui gaudent, tamquam non gaudentes, & qui vtuntur hoc mundo tamquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi.* & 1. ad Tim. 6. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.* & similia.

Necessitas quæ.

Vt autem clariùs quænam sit temperantiæ regula intelligatur,

10 Notandum est aliam esse eius regulam vt versatur in esculentis & poculentis; aliam vt in venereis. nam alius debet esse finis in horum vsu, alius in illorum. Vt igitur circa cibum & potum versatur, eius regula sumenda est ex fine, ob quem illa vsurpantur: hic autem est bona corporis valetudo, & mentis ad suas functiones idonea dispositio; quorum vtrumque indicauit D. Augustinus illis verbis, *ad vitæ & officiorum necessitatem.* ob hanc enim causam, & quatenus ad hunc finem expedit, secundùm rectam rationem est edendum & bibendum; non amplius, nec alio modo: nisi fortè in aliquo casu, vbi id necessarium foret ad finem maioris momenti: (v. g. ad euadendam mortem, vel aliud graue malum.) Nec etiam minùs, nisi ob similem causam, vel nisi finis altior intendatur, v.g. satisfactio pro peccatis, &c. ratio est, quia cibus & potus, & omnis voluptas, quæ est in illis, à natura, seu à Deo naturæ conditore ordinata est ad corporis assiduas, quas calor efficit, ruinas sarciendas; illudque quantum ista mortalitas patitur, in sua integritate, & vigore conseruandum. corporis autem bona constitutio est propter animæ functiones; nam si *corpus corruptibile aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*; multò magis id faciet si mala affectio accesserit. quare mensura in appetitione, delectatione & vsu ciborum seruanda, ex hoc fine sumenda est. Itaque qui plus comedit aut bibit, vel sæpiùs, vel alio modo, vel res alias, quàm congruit valetudini, aut mentis functionibus, non seruat temperantiæ regulam. Idem dicendum de eo, qui solius voluptatis causâ; vt ex testimonio D. Augustini colligitur. appetere enim vel facere aliquid solius voluptatis causa, etiamsi ea licita sit, non est opus virtutis, aut vlla laude dignum; quia hoc motiuum non est per se honestum, sed inferioris ordinis; quale etiam in brutis locum habeat.

Explicatur clariùs.

Qua verò parte versatur in re venerea; temperantiæ regula extra coniugium est ab his penitus abstinere: in coniugio eatenus vti, quatenus expedit prolis causâ, non voluptatis. vide D. Augustinum lib. de bono coniugali cap. 6. & 7. 11

DVBITATIO III.

Quæ vitia temperantiæ in genere aduersentur.

D. Thomas quæst. 142.

RESpondeo, hæc duo ei aduersari, *Intemperantiam* & *Stuporem*. hoc D. Thomas vocat *Insensibilitatem*; id enim sonat ἀναισθησία, quòd Latinè vsitatiùs *stupor* dicitur. *Stupidi* enim dicuntur, qui parum sentiunt. Illud opponitur temperantiæ per excessum, hoc per defectum. *Stupor* enim est, cùm quis ita auersatur & fugit delectationes tactus & gustus, vt nolit eis vti, quando, vel vbi, vel quantum secundùm rectam rationem oportet: quod vitium rarum est. pauci enim in voluptatibus ideò peccant quòd parum eas expetant, vt Aristoteles ait lib. 2. ethic. cap. 7. Erit peccatum mortiferum, si ex eo prætermittat quis id, ad quod sub peccato mortifero obligatur; quale est reddere debitum coniugi exigenti, sumere cibum ad vitam necessarium. Veniale, si ad illud obligetur sub veniali. vide Caietanum ver. Insensibilitas. Denique peccatum erit, saltem veniale, quamuis non obligetur, si omnem delectationem gustatus fugere velit, tamquam per se malam & peccatum; nisi ignorantia excuset: quia hoc iudicium est contra rectam rationem, & ex falso fundamento procedit; est enim delectatio illa per se bonum indifferens; non autem bonum vel malum morale. Secùs, si ob aliquam iustam causam, v.g. causâ castigandi corporis, satisfaciendi pro peccatis, &c. sicut multi Sanctorum fecere. 12

Stupor.

Quale peccatum.

Intemperantia (Aristoteli ἀκολασία) est excessus in concupiscendis vel fruendis delectationibus gustus vel tactus: vt cùm appetuntur, vel vsurpantur, quando, vel vbi non oportet, vel plusquam oportet, vel non eo modo, quo oportet, vel quas non oportet. estque peccatum mortiferum, aut 13

Intemperantia.

veniale, pro conditione materię in qua versatur; vt infrà ex speciebus eius constabit.

14 Notandum autem Primò, hoc vitium inter omnia vitia humana esse maximè probrosum & infame; vt docet Aristoteles 3.ethic.c.12.ratio est, tum quia homo vincitur à delectationibus infimis, quas cum brutis habet communes; & ita similis fit brutis, & in eorum ordinem redigitur, humanæ naturæ dignitate, & rationis luce veluti extincta, fit mancipium ventris & gulæ; & rerum vilissimarum seruus: *à quo enim quis victus est, huius & seruus efficitur*, Apostolo teste. tum quia in illis voluptatibus fruendis, nihil, sicut in alijs vitijs, elucet ingenij, nihil industriæ, nihil generositatis, nihil quod hominem deceat; sed brutus sine ratione impetus, & cæca sui ad pastum & venerem abiectio. Dixi, *inter vitia humana*, id est, quæ hominis naturæ aliquo modo sunt conformia; quia magis probrosa sunt quæ à natura humana prorsus abhorrent; vt delectari esca carnis humanæ, vel brutorum aut masculorum concubitu: quæ vitia Aristoteli lib.7.ethic.cap.5. non sunt humana, sed ferina, vel morbosa, (quia ex praua dispositione, & corrupta phantasia fit vt videantur delectabilia, à quibus natura aliàs maximè abhorret) & ideò sunt peiora quàm simplex intemperantia. non tamen negat ea ad intemperantiam pertinere: sed potiùs vult in illis summam intemperantiam esse, vt quæ modum humanum excedat.

Est vitium probrosum.

15 Notandum Secundò, Idem vitium ab Aristotele lib.3. ethic. cap.12. ad puerilia vitia referri; quia concupiscentia est similis puero; idque ob quatuor causas, quas ibi attingit. Primò, Quia sicut puer impetu fertur ad ea, quę oblectant, absque rationis directione; ita concupiscentia. Secundò, Puer si suo arbitrio permittatur, crescit in propria voluntate, magisque fit in dies rebellis, iuxta illud Ecclesiastici 30. *Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit præceps:* concupiscentia, si suis motibus sinatur, augetur indies, magisque fit rationi refractaria. Tertiò, Puer emendatur, si coërceatur: concupiscentia, si coërceatur & comprimatur, ad debitum honestatis modum perducitur. Quartò, Puer debet viuere ex præscripto pædagogi; concupiscens animæ facultas, ex imperio rationis.

Esse vitium puerile.

DVBITATIO IV.

Quæ sint partes temperantiæ.

D. Thomas qu. 143.

16 Diuus Thomas partes triplices statuit huius virtutis, sicut suprà fortitudinis; integrantes, subiectiuas, & potentiales. *Integrantes* duas, *verecundiam* & *honestatem*: nam integrum officium temperantiæ duabus partibus constat; fugâ turpitudinis intemperantiæ, & amore decoris temperantię: ad fugam turpitudinis iuuat verecundia: ad amorem decoris, honestas.

Integrantes

Vbi aduerte, *verecundiam* non esse propriè virtutem, sed passionem; dici tamen latè virtutem, quatenus laudabile est fugere turpia & probro digna; quod facit hęc passio. est enim timor probri ex consideratione rei vel facti turpis seu probrosi. Itaque cùm probrum fugiat, facit etiam vt vitemus ea, quæ probro sunt digna; qualia maximè sunt peccata intemperantiæ: & hac ratione iuuat virtutem temperantiæ; estque aliqualis ad eam dispositio.

Verecundia

Honestum in moralibus dupliciter accipitur. 17
Primò, Generatim, & sic conuenit omni operi virtutis: nam ratio honesti moralis consistit in conformitate cum iudicio rectæ rationis, tamquam regulâ operationis naturæ rationalis; & cum ipsa natura rationalj vt fundamento illius regulæ. hæc autem conformitas rationem virtutis constituit in operibus humanis; ac proinde reperitur in omni actu virtutis. differt autem à ratione delectabilis, quæ est in eodem opere, consideratione. ratio enim delectabilis in eo sita est, quòd aptum sit parere delectationem. ratio honesti, in conformitate cum iudicio recto. Verùm hæc est causa & fundamentum illius in opere virtutis: quia delectatio sequitur ex eo, quòd obiectum sit conforme. Itaque honestum, cùm sit conforme rationi, erit etiam delectabile rationali parti: sicut ea, quæ sensibus sunt consentanea, sunt delectabilia parti sensitiuæ: omnis enim delectabilitas nascitur ex conformitate & consensione vel cum ratione, vel cum sensu, vel cum natura, vel cum aliqua dispositione ingenita, aut acquisita naturæ sentientis, aut intelligentis.

Honestum. *Delectabile* *Honestum est fundamentũ delectabilis.*

Secundò, Capitur honestum strictè, pro eo 18
in quo peculiariter elucet decor temperantiæ; hic autem decor elucet, Primò, In operibus temperantiæ: hæc enim habent peculiarem pulchritudinem, quatenus excludunt ea, quæ hominem maximè dedecorant; vt sunt voluptates brutorum. Secundò, In ipso habitu virtutis, quatenus ad opera temperantiæ inclinat. Tertiò, In quadam inclinatione speciali, quam quidam habent ad castitatem, & alia temperantiæ opera: videntur enim quidam natura casti & sobrij. Si primo modo spectetur, est conditio quædam operum temperantiæ. Si secundo modo, sic potest dici pars temperantiæ; quia reipsa non videtur distingui ab habitu, sed esse ipsemet habitus temperantię inadęquatè conceptus; quatenus nimirum inclinat ad honestum sui generis. sicut enim sunt duo officia huius virtutis, fugere turpia, & sectari honesta; ita etiam possunt duæ eius partes statui vt ad hæc se extendit. Si tertio modo, sic etiam potest dici pars temperantiæ, quia iuuat ad sectandum temperantiæ decus; sicut verecundia iuuat ad fugiendam eius turpitudinem. vide D. Thomam qu. 145. art. 4. vbi satis breuiter & obscurè hanc rem expedit.

Honestum strictum.

Partes subiectiuæ, seu species temperantiæ sunt, 19
abstinentia, *sobrietas*, *castitas* & *pudicitia*: quod ex D. Thoma sic ostendi potest. Species enim virtutum, distinctionem accipiunt, ex ordine ad diuersa obiecta vel materias; materia autem temperantiæ sunt delectationes tactus, quarum duo sunt genera: quædam enim pertinent ad alimentum, quod constat cibo & potu; & in his quoad cibum, est *abstinentia*; quoad potum, *sobrietas*. Aliæ delectationes pertinent ad vim gignendi; quarum alia est principalis ex ipso actu coniunctionis; & circa hanc versatur *castitas*. Alię secundariæ, ex osculis, tactibus, amplexibus: circa has est *pudicitia*.

Partes subiectiuæ quatuor.

Ex quibus patet, temperantiam, secundùm D. Thomam, nō sic esse virtutem specialem, quasi sit species specialissima; (cùm alias species sub se com-

complectatur) sed quia non est communis, sicut quando significat communem virtutis conditionem; nec ad materiam alterius generis se extendit.

20 *Partes potentiales sex.* Partes potentiales temperantiæ sunt virtutes quædam secundariæ, quæ modum illum, quem temperantia seruat in frænanda cupiditate circa maximas & principales voluptates, retinent circa materias secundarias. Itaque omnis virtus refrænans appetitum in aliquid inordinatè tendentem, & efficiens in aliqua materia moderationem, potest dici pars temperantiæ, seu virtus ei adiuncta. Tribus autem modis potest fieri hæc moderatio. Primò, in motibus animi internis. Secundò, In motibus externis. Tertiò, In rebus externis. Motus interni, quibus anima prosequitur aliquid, (prȩter concupiscentiam, quam moderatur temperantia) sunt tres. Primus est, Motus voluntatis concitatæ impetu passionis: & hunc refrænat *continentia*; qua fit vt licet pars inferior patiatur magnos impetus concupiscentiæ, superior tamen non vincatur. Secundus est, Motus spei, tendentis inordinatè in excellentiam aliquam: hunc refrænat *humilitas*. Tertius est, Motus iræ tendens in vindictam: hunc coërcet *mansuetudo*, cui affinis est *clementia*. Externa autem quæ moderatione indigent, sunt duo, motus externi, & cultus externus. Motus externos (sub quibus etiam verba intellige) temperat virtus quædam, quæ *modestia morum* dici potest. Cultum autem externum & omnem apparatum externum regit alia virtus, quam *modestiam cultus* vocare possumus. Itaque partes potentiales temperantiæ sunt *continentia*, *humilitas*, *mansuetudo*, *clementia*, & *modestia* duplex. Interdum tamen *modestia* accipitur generaliùs, vt contineat etiam humilitatem & studiositatem, vt patet ex D. Thoma quæst. 143. & 160. art. 2. vbi quatuor ponit species modestiæ.

CAPVT II.

De speciebus Temperantiæ, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, Pudicitia.

Habet Dubitationes 16.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit abstinentia.

D. Thomas qu. 146.

1 *Abstinetia.* ABSTINENTIA in materia temperantiȩ significat propriè alimentorum subtractionem, quȩ maior sit, quàm ratio temperantiæ per se postulet. non enim qui temperatè bis vescitur carnibus per diem, sumpto fortè manè ientaculo, dicitur abstinere, vel esse abstinens, sed temperans. vnde propriè significat maiorem quemdam & insigniorem virtutis temperantiȩ, circa cibos versantis, actum, & hanc ipsam virtutem, qua parte ad talem actum se extendit: hoc modo passim accipitur à Patribus, qui de abstinentia loquuntur, & 2. Petri 1. *Ministrate in scientia abstinentiam.* Tamen D. Thomas hoc loco accipit hoc nomen vt significet integram virtutem temperantiæ circa cibos; quæ alioquin nomine specifico caret, & solet nomine communi temperantiæ appellari.

2 *Quid sit.* *Abstinentia* igitur hoc modo accepta, est virtus, cupiditates & delectationes esculentorum inordinatas refrȩnans, & in ipso vsu debitam moderationem constituens. *Inordinatæ* autem illæ esse possunt, vel quia trahunt ad id, quod est illicitum, (v.g. ad vescendum cibo vetito) vel loco, aut tempore incongruo; vel ad nimiam quantitatem; vel ad modum indecorum; vel quia nimis sunt vehementes & importunæ, non sinentes hominem aliud quàm de cibo & ventre cogitare. Hæc igitur omnia resecat & tollit virtus abstinentiæ. facit autem hoc eo modo, quo ratio & appetitus superior rationi conformis, appetitum inferiorem regere & coërcere solet, de quo suprà lib. 3. cap. 1. num. 5. & 6. & 1.2. qu. 9. ar. 2.

Debita moderatio in ipso vsu requisita est, quæ valetudine & officijs mentis cōgruit. vnde D. August. lib. 10. confess. cap. 31. *Hoc me docuisti, vt quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam*, vel certè quæ congruit castigationi corporis & carni subiugandæ spiritui, absque notabili valetudinis læsione. etsi enim delectationes ciborum non sint appetendæ aut vsurpandæ, nisi quatenus valetudini corporis & idoneȩ dispositioni mentis ad suas functiones obeundas congruit; (nisi fortè in casu aliquo particulari, ob causam extrinsecam ratio aliud poscat) tamen hȩc mensura non semper est seruanda in illis subtrahendis: possunt enim occurrere circumstātiȩ & iustȩ causæ, ob quas expediat abstinere etiam plus quàm valetudini cōgruit, v.g. vt caro castigetur & spiritui subijciatur; vt pro peccatis satisfiat, &c. etiamsi vires corporis minuantur: modò tamē non grauiter breui tēpore valetudo frangatur, ita vt mens reddatur ad suas functiones ineptior: ea enim bona est corporis valetudo, quȩ optimè menti seruit; nam corpus est propter animæ functiones. 3

Notandum tamen est, quando abstinentia est maior, quàm ratio temperantiȩ per se postulat, non semper illā fieri ex affectu virtutis, quæ sit species tem- 4 *Ex varia virtutis affectu fieri potest.*

temperantię;ac proinde nec esse semper actum talis speciei formaliter: si enim fiat tantùm affectu placendi Deo, erit formaliter opus charitatis; si vt satisfacias pro peccatis, erit opus pœnitentię; si vt carnē subijcias spiritui, erit opus castitatis, huius enim est frangere libidinem, ac motus carnis inde sequentes, & facere illam rationi parere; si autem quia congruit tibi ad hoc vt mens sit magis idonea ad suas functiones, sic erit propriè actus huius virtutis. Ex cuiuscumque tamen virtutis affectu procedat, semper dicetur actus temperantiæ & abstinentiæ; quia est actus virtutis in materia abstinentiæ.

5 Porrò qui abstinentię sunt dediti, his duo vitia potissimùm vitanda sunt, *impatientia*, & *superbia*; vt eleganter docet D. Gregorius, 3. parte pastoralis, admonit. 20. *Impatientia* quidē, quia abstinentia exsiccat corpus, humores accendit, & biliosos efficit. *Superbia* verò, quia magni æstimantur ab hominibus: est enim res vulgo ardua, foris apparens, & speciem eximiæ sanctitatis præ se ferens. vide plura hac de re loco notato, & apud D. Augustinum lib. 10. confess. cap. 30.

DVBITATIO II.

Quid sit ieiunium, & quænam ad eius legitimam obseruationem requirantur.

D. Thomas quæst. 147.

6 NOmen *ieiunij* abstinentiam ciborum importat: vnde per metaphoram transfertur ad abstinentiam vitiorum. Sic D. Basilius hom. 1. de ieiunio dixit, *Verum ieiunium est ab omnibus vitijs esse alienum.* & D. Augustinus tract. 17. in Ioan. *Ieiunium magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus sæculi.*

Ieiunium quid. Propriè autem significat maiorem quamdam victus parsimoniam & abstinentiam, quàm communis temperantiæ regula postulet; *maiorem* inquam, tum temporis diuturnitate, tum ciborum qualitate: vt enim quis propriè dicatur ieiunare, aut ieiunium colere iuxta modum loquendi Scripturæ, & SS. Patrum; requiruntur hæc duo, abstinentia longior, & victus ratio durior. vnde Danielis 10. de tali ieiunio dicitur; *Panem desiderabilem non comedi; & caro & vinum non introierunt in os meum.*

7 Potest hoc varijs modis fieri, vt patet ex gestis Eremitarum & Monachorum; quorum plerique solo pane & sale ad cibum, & aqua ad potum vtebantur: alij etiam pane abstinebant, radicibus, herbis, vel leguminibus contenti: alij semel in die, idque ad vesperam reficiebantur: alij alternis: alij duobus, tribus, quatuor, aut pluribus interpositis; sicut Simeon Stylites, qui extra tempus quadragesimæ, solùm octauo die cibum sumebat, lupinos nimirum aqua maceratos; per totum tempus quadragesimæ nihil omnino; vt refert Theodoretus in vita ipsius. Quòd si fiat eo modo, quo Ecclesia omnibus fidelibus præscribit, dicetur propriè *ieiunium ecclesiasticum.* *Ieiunium ecclesiasticum.*

8 Vt autem eo modo fiat, tria requiruntur. Primò, Abstinentia ciborum certi generis. Secundò, Abstinentia plurium refectionum. Tertiò, Certa refectionis hora. *Tria requirit.*

Quod ad primum attinet; cibi à quibus abstinendum, sunt in primis carnes vulgò dictæ; nempe vt carnes distinguuntur à piscibus. nam & pisces suam carnem habent, sed vulgò caro non vocatur. Secundo loco, oua; sed tempore quadragesimæ; nam extra hoc tempus iure communi non sunt vetita, sed solæ carnes, teste D. Thoma art. vltimo; quibusdam tamen locis, consuetudo ea non permittit in ieiunijs, etiam extra quadragesimam, vt in Hispania, & quibusdam partibus Galliæ, teste Nauarro cap. 21. nu. 15. vnde ibi ab illis abstinendum. Tertio, lacticinia: sed iure communi solùm tempore quadragesimæ vetantur, extra illud permittuntur. quibusdam tamen locis consuetudo permittit lacticinia, etiam in quadragesima, exceptis paucis diebus, vt in Belgio: alijs non permittit; etiam extra quadragesimam, sicut de ouis dictum est. *Cibi à quibus abstinendum.*

Porrò hæc tria genera prohiberi tempore quadragesimæ, patet cap. 7. Denique. dist. 4. ex Gregorio I. *Par est, vt nos, qui his diebus à carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementiuam trahunt originem carnis, ieiunemus; à lacte videlicet, caseo & ouis.* Verùm consuetudo hæc mitigare, sicut & alia Iura humana, potuit; cuius quanta sit auctoritas in Ecclesia, docet D. Augustinus epist. 86. ad Casulanum, & 119. ad Ianuarium. Itaque generatim dicendum est, ab illis cibis abstinendum tempore ieiunij, quorum vsum consuetudo loci non permittit. secus de ijs, quos permittit. Neque requiritur vt consuetudo ius commune relaxans quadraginta annorum spatio bona fide fuerit obseruata, sed sufficit aliquot annorum spatium, si Prælati, præsertim Summus Pontifex sciat & non contradicat: de quo suprà cap. 6. dub. 14. vide Medinam, de Ieiunio qu. 8. Olim etiam à vino abstinebant, vt colligitur ex Cyrillo catechesi 3. Theophilo Alex. epist. 3. de cyclo Paschali, & Chrysost. homil. 6. ad populum. Verùm modò non est obligatio talis abstinentiæ saltem in Ecclesia Latina.

Secundò, Requiritur abstinentia plurium refectionum, ita vt intra spatium diei naturalis non nisi semel corpus cibo reficias. hoc etsi iure non videatur expressum, vsus tamē Ecclesiæ antiquissimus, & ratio ipsa docet: ita enim Ecclesia vult per ieiunium corpus castigari & concupiscentiam coërceri, vt tamen natura ipsa non notabiliter lædatur: læderetur autem, nisi vna refectio permitteretur: & corpus non castigaretur, si permitterentur duæ. Refectionem intelligo sumptionem cibi ad alendum corpus. 9 *Vna refectio.*

Ex his infertur Primò, Potus sumptionem crebriorem non vetari; vt notat D. Thomas art. 6. ad secundum: quia potus ordinatur potiùs ad cibi per corpus distributionem, & sanguinis refrigerium, quàm vt per se corpus alat. quod si interdum alat, id per accidens est; & non tantum alit, quantum cibus. vnde Ecclesia eius rationem non habuit. quare etiamsi quis eo fine vtatur, etiam immoderatè, non violabit præceptum Ecclesiæ de ieiunio; etsi contra temperantiam peccet. 10 *Sumptio potus.*

Petes, Vtrùm immoderato potus vel cibi vsu amittatur meritum ieiunij, sicut insinuat D. Thomas art. 6. ad 2.

Respondeo, Si tātus sit excessus vt peccet mortiferè, amittit meritum ieiunij, sicut & aliorum bonorum operum. si autem non peccet mortiferè, non *An meritū perdatur ieiunij.*

non amittit absolutè, sed solùm ex parte. quia qua parte voluntariè abstinet à cibis vetitis, & à secunda refectione propter Ecclesię præceptum, meretur; quod meritum non eliditur, etiamsi in vsu cibi vel potus non seruet debitam moderationem. qua tamen parte excedit, non meretur. Idem videre est in plurimis alijs operibus externis, quæ multis partibus constant, vt in oratione, Sacro audiendo, distribuenda eleemosyna, concionando, studendo, &c.

Infertur Secundò, Non prohiberi etiam vsum electuariorum, & conditorum; quia non sumuntur vt alimenta; sed vt medicamenta. nisi quis hęc sumat magna copia in fraudem ieiunij; vt D. Thomas art. 6. ad 3. ait.

Lectores.

11 Infertur Tertiò, Excusari lectores, & ministros mensę in Monasterijs, aliquid pręsumentes, secundùm Caietanum ver. Ieiunium, & Nauar. cap. 21. nu. 13. tum quia id faciunt ne vires notabiliter debilitentur: tum quia illud est inchoatio quædam prandij; & illa diuisio seu interpositio temporis fit ex iusta causa.

Cœnula.

Item sumentes collatiunculam vespertinam; etiamsi id faciant non solùm ne potus noceat, vt olim; sed etiam alendi causâ, & absque potu: quia consuetudo permittit. Ita Nauarrus & Caietanus suprà, & Medina C. de ieiunio qu. 8. mensura autem huius est, quam pro varietate locorum & personarum, consuetudo recepta tenet. non tamen permissum est vt collatiuncula illa sumatur manè, aut meridie, cœnâ in vesperam dilatâ; iuxta Caietanum & Nauarrum suprà: quia est contra Ius; & consuetudo id non concedit, nisi fortè aliqua causa iusta subsit; vt ratione debilitatis, negotiorum per diem agendorum, studiorum, &c. Si tamen absque causa fiat, non erit nisi veniale, iuxta Toletum lib. 6. cap. 2. quia non violatur ieiunij substantia, sed solùm circumstantia illius cœnulæ mutatur.

Interruptio refectionis.

Infertur Quartò, Qui ante iustam refectionem auocatur, potest negotio illo absoluto perficere, donec satis habeat: nam ex intentione censetur vna solùm refectio. secùs si satis sumpserat, & surrexerit animo non redeundi: nisi fortè prandium adhuc duraret. tunc enim, si mutata intentione rediret ad conuiuas à quibus recesserat, non censeretur bis prandere; quia est vnicum prandium.

Infertur Quintò, Etsi semel vel iterùm comedere paucas buccellas extra tempus prandij non sit peccatum mortiferũ, si tamen id sępiùs fiat eodem die, v. g. septies vel octies, poterit esse peccatum mortiferum. Ratio est, quia crebrę illę comestiunculę æquiualent notabili refectioni. Nam effectus singularum manet, & ita corroborant naturam, & tollunt ieiunij difficultatem perinde ac si simul fieret. sicuti etsi furtum vnius vel duorum assium, non sit nisi veniale; tamen si quis sæpè furtum vnius assis committeret, tandem peccaret mortiferè; quia multi efficiunt quantitatem notabilem, cuius retentio est peccatum mortale.

Hora refectionis.

12 De tertio, Requiritur certa refectionis hora. hæc ex consuetudine iam passim recepta, est circa meridiem. olim erat circa nonam diei, id est, tertiam pomeridianam; vt colligitur cap. Solent, de consecr. dist. 1. ex Concilio Cabilonensi: quę consuetudo adhuc tempore D. Thomæ durabat, vt patet ex artic. septimo. Hanc horam dico requiri, non positiuè, quasi necesse sit ea hora cibum capere; quia possumus toto die abstinere, si velimus: sed negatiuè, ne videlicet ante illam sumamus, notabili temporis spatio illam præuertentes.

Petes, Vtrùm notabilis anticipatio, v. g. per 13
vnam vel duas horas, sit peccatum mortiferum? Plerique Doctores putant esse peccatum mortale, si absque iusta causa fiat. Ita Couarruuias lib. 4. variar. cap. 20. num. 16. & Nauar. cap. 21. n. 27. citant hi duo auctores glossam in ca. Vnum. dist. 25. v. Ieiunantibus. Sed vt notat Archidiaconus, Glossa quærit, non asserit. Idem sentire videtur Paludanus dist. 15. quęst. 4. art. 4. vbi dicit, notabili anticipatione sine causa facta, frangi ieiunium; & Caietanus in Summa, horam conuenientem tamquam vnam ex principalibus conditionibus requirit. Ratio esse potest, quia terminus ille præscriptus est, tamquam notabiliter faciens ad mortificationem carnis, & augens ieiunij difficultatem, & meritum: hoc autem tollitur illa præuentione.

Contraria tamen sententia, id esse tantùm veniale peccatum, est probabilis; quam tenet Angelus verb. Ieiunium num. 2. & Innocentius in Rubricam de obseruat. ieiuniorum nu. 3. Alexander Halensis pag. 4. quęst. 103. m. 3. Palacius in Summam Caietani verb. Ieiunium; Toletus lib. 6. Instruct. cap. 2. & alij quidam recentiores. Ratio est, quia non violatur substantia ieiunij; (quæ solùm in duobus sita est; in abstinentia ciborum vetitorum, & abstinentia secundæ refectionis) sed circumstantia quædam accidentalis: quæ manente ieiunij substantia variari potest; & successu temporis magnam varietatem in Ecclesia habuit. Nec obstat quòd dilatio prandij multùm videatur facere ad ieiunij difficultatem & carnis mortificationem: quia sicut anticipatio minuit difficultatem, quæ ante meridiem sentiri solet; ita auget eam, quæ percipitur ad vesperam: & sic omnibus consideratis non notabiliter impedit mortificationem, quæ per ieiunium intenditur.

Quòd si iusta aliqua causa subsit, (verbi gratia, si iter ineundum, si hospites dimittendi) non erit peccatum; vt Nauarrus suprà & alij notarunt; addentes quamuis honestam causam ad hoc sufficere. In multis Monasterijs ex priuilegio vel consuetudine receptum est, vt sesquihora vel ampliùs ante meridiem in ieiunio prandeant.

Porrò Ius est cuique pro arbitrio tempus refe- 14
ctionis prorogare, vt Caietanus notat; id enim ieiunij difficultatem auget; & conformius est moribus veteris Ecclesiæ: nam ex indulgentia hora vicinior concessa est.

DVBITATIO III.

Vtrùm in ieiunio ita vetentur plures refectiones, vt in singulis peccetur mortiferè.

D. Thomas q. 147. ar. 6.

QVidam docet toties peccari mortiferè, quo- 15
ties plus quàm semel comeditur. Ita Ioannes à Neapoli, teste Angelo ver. Ieiunium, nu. 22. quam sententiam Medina quæst. 5. de ieiunio, & Couarruuias lib. 4. variar. cap. 20. num. 13. putant probabiliorem. Probatur hæc sententia; nam in alijs

Singulis peccari refectionibus.

alijs omnibus rebus, quando vetamur aliquid sæpiùs quàm semel, vno eodemque die, vel intra certum tempus facere, non solùm vetamur facere secundò, sed etiam tertiò & quartò; sicut cùm sacerdos vetatur sæpiùs quàm semel eodem die celebrare, aut fidelis sæpiùs communicare; aut sæpiùs in vita baptizari, confirmari aut ordinari; sæpiùs quàm semel in eodem morbi statu inungi. his enim & similibus euentis, non solùm secundo, sed etiam tertio & quarto actu peccatur contra præceptum. Accedit, quòd etsi ieiunium non possit perfectè seruari post secundam refectionem, potest tamen imperfectè, scilicet reliqua diei parte.

Cōtrarium probabilius Contraria tamen sententia est probabilior, Non peccari, saltem mortiferè, nisi in secunda. hanc tenet Durandus in 4.d.15.qu.11.nu.9. Gabr. in 4. d. 16. qu. 3. dub. 5. Angelus ver. Ieiunium, nu. 22. vbi dicit hanc esse communiorem, Siluest. eodem, nu. 22. Caiet. in Summa, eodem, & q.147. ar.8. Nauar. cap. 21. nu. 14. quam passim sequuntur recentiores.

16 Probatur Primò, Quia nemo obligatur ad impossibile: at post secundam comestionem ieiunium est impossibile illo die: ergo. Ita Angelus. Sed hæc ratio videri possit parum firma: quia qui semel comedit carnes, non potest eo die seruare ieiunium, vt ab Ecclesia præscribitur? non tamen ideò potest secundò comedere siue carnes, siue pisces. deinde etiamsi non possit seruare præceptum ieiunij quatenus vetat secundam comestionem, potest tamen seruare quatenus reliquas; sicut patet in simili de sacerdote, qui sine necessitate bis celebrauit: etsi enim hic non possit seruare præceptum Ecclesiæ, quo prohibetur plusquam semel sacrificium offerre; potest tamen illud seruare vt vetat tertiam, quartam, quintam oblationem.

Secundò probatur, Non vetantur plures comestiones absolutè; sed solùm vt per eas transgredimur limitem in ieiunio præstitutum, qui est vnica refectio: atqui per solam secundam hunc limitem transilimus: ergo solùm secunda prohibetur. Confirmatur à simili: si certus limes constituatur, vltra quem veteris progredi, eò quòd oporteat intra illum consistere, parum interest (si illum transilias) vtrùm decem, 20. an. 100. passus vlteriùs procedas. ita parum refert, si limitem ieiunij per secundam refectionem transeas, vtrùm bis, ter, an quater comedas. Ita ferè Durandus & alij. Sed non satis explicant cur per solam secundam illum limitem transeamus.

17 *Solidior probatio.* Tertiò, igitur probari potest, & clariùs, Plures refectiones non prohibentur in ieiunio, nisi quatenus earum abstinentia videtur pertinere ad mortificationem carnis: sed solùm abstinentia à secunda videtur ad hoc aliquid valere; non autem à tertia vel quarta, nisi fortè valdè parum: passim enim homines extra tempus ieiunij (exceptis mechanicis) non nisi bis comedunt: & qui bis comedit, non potest, abstinendo à tertia, videri aliquid notabile facere, quod ad mortificationem carnis pertineat. Itaque sola secunda principaliter subtrahenda erat, vt ieiunij ratio constaret, non tertia, vel quarta. Confirmatur Primò, Quia in confessione non solet explicari, nec rogari numerus refectionum; (quod tamen erat necessarium, si singulæ refectiones sunt peccata mortifera) sed simpliciter dici solet non seruatum ieiunium. Confirmatur Secundò, Qui ratione debilitatis vel ætatis excusatur à lege ieiunij, ita vt bis possit comedere, potest etiam ter vel quater comedere, vt passim Doctores notant: quod signum est in præcepto ieiunij non haberi rationem nisi secundæ refectionis. hic tamen non excusatur à ciborum vetitorum abstinentia; sed toties peccat, quoties illis vtitur. harum enim abstinentia absolutè præcipitur: quia siue vna, siue duabus aut tribus refectionibus vtaris, semper abstinentia carnium ad mortificationem pertinet. Denique Ecclesia potuit hoc modo ieiunium instituere, & expediens erat ita fieri propter hominum fragilitatem.

Credibile tamen est, in tertia & quarta refectione esse aliquod peccatum, saltem veniale: etsi enim hæ non sint primariò prohibitæ, quasi earum abstinentia magnum ad corporis castigationem momentum habeat; tamen videntur prohibitæ secundariò: tum quia per eas longiùs itur vltra ieiunij limitem, & magis receditur à fine intrinseco ieiunij, quàm per secundam solam; (vnde etiam communi hominum iudicio magis censetur violare ieiunij legem qui quater comedit, quàm qui bis tantùm) tum etiam quia illa abstinentia est nonnulla corporis castigatio, præsertim gula incitante.

Ex dictis inferunt aliqui Doctores, eum, qui 18 die ieiunij sciens sumpsit ientaculum, siue id cum *Sumens ientaculum* culpa fecerit, siue absque culpa, (vt causâ profectionis) non teneri eo die ieiunare, etiamsi contingat non proficisci. ratio est, quia ieiunium iam est voluntariè violatum; vel certè causa violandi data, nec potest illud reparari. Ita Nauar. cap. 21. nu. 27. Paludanus in 4. dist. 15. qu. 4. ar. 5. Viualdus, de ieiunio, num. 60. Siluester, ver. Ieiunium, nu. 21. quæ sententia est probabilis; maximè si ponamus illum non posse reliquum diei sine cibo transigere; si enim id sine incommodo posset, videretur teneri; quia ieiunium adhuc quoad vnicam refectionem seruari posset.

Quod autem Paludanus addit, talem teneri alio die ieiunare; passim ab omnibus reijcitur: nam omnia Ecclesiæ ieiunia sunt certis diebus affixa, tamquam proprij illorum cultus, sicut & festorum celebratio.

Qui verò nesciens esse ieiunium, manè comedit, tenetur reliquo tempore seruare ieiunium, eo 19 modo, quo alij, perinde ac si nihil sumpsisset: vnde *Sumens ientaculum nesciens esse ieiunium.* potest cum alijs prandere. ratio est, quia illa prior comestio, cùm prorsus fuerit inuoluntaria respectu violationis ieiunij, non computatur: non enim violatur præceptum nisi per actum aliquo modo voluntarium. Ita Nauarrus, Palud. Siluest. Viualdus, suprà.

Putarem tamen illum non posse prandere cum alijs, aut cœnare, si commodè possit abstinere; quia tunc absolutè posset seruare ieiunium, quoad vnicam refectionem. deinde si potest prandere, cur non potest etiam cœnare, sicut ille, qui absque culpa sumpsit ientaculum causâ profectionis, & posteà non est profectus? qui enim bonum ientaculum & prandium sumpsit, non potest seruare præceptum de vnica refectione; & parum videtur referre vtrùm addat tertiam. Nihilominùs DD. sententia, quam attulimus, probabilis est.

20 *An amicus possit inuitari.* Petes, Vtrùm si tibi ratione laboris vel debilitatis sit licita cœna die ieiunij, possis inuitare amicum ad cœnam, quem scis solere violare ieiunium domi cœnando?

Nauarrus cap. 21. num. 24. ex Caietano docet, licitum esse; eum, qui paratus est cœnare, inuitare causâ vrbanitatis, vel hospitalitatis, ad cœnam, quatenus cœna est actus secúdùm se indifferens. Id probat Primò: Licitum est inuitare ad actum per se bonum, vel indifferentem, quando iusta causa subest. Secundò, Quia Deus inuitat & iuuat ad agendum aliqua, quatenus sunt entia, quæ aliàs etiam sunt peccata. Tertiò, Quia licitum est gaudere de occisione Christi, qua parte est nostra redemptio; etsi de illa doleamus vt fuit peccatum. Quartò, Licitum est egenti petere mutuum ab vsurario; & parochiano Sacramenta à suo Parocho, quem putat peccaturum, &c.

21 *Non potest seriò inuitari.* Nihilominùs dicendùm est non posse talem seriò & absolutè inuitari vt tecum cœnet; nec in mensa vrgeri vt comedat. ratio est; quia nemo potest inuitari, aut incitari ad id, quod sine peccato præstare non potest: atqui hic non potest sine peccato comedere, vt supponitur.

Ad rationes. Vnde patet responsio ad Primum; quia etsi cœnare in genere sit actus per se indifferens, non tamen est indifferens vt hîc & nunc à tali agitur; sed malus.

Ad Secundum: Deus numquam inuitat ad aliquid, quod sine peccato fieri nequit, ne vt ens quidem est: nec ad illud iuuat, nisi auxilio generali, & per se indifferente; vt alibi fusiùs ostensum est.

Ad Tertium: Licitum est quidem gaudere de occisione Christi, sub illa ratione; non tamen licitum fuit ad illam incitare, aut inuitare Iudæos: gaudium enim potest esse de bono præcisè & per se considerato, absque approbatione causæ vel circumstantiæ prauæ; nō autem incitatio, & inuitatio.

Ad Quartum: Id quod ibi petitur, sine peccato præstari potest. Idem dicendum de elocatione domus facta meretrici, & aliis, quæ ibi adfert Nauarrus.

DVBITATIO IIII.

Vtrùm caupo peccet, si die ieiunij cœnam apponat, aut cibos vetitos.

Res est frequentissima per Germaniam & in locis hæreticorum.

22 *Apponere cibos vetitos.* REspondeo, Quod ad cibos vetitos attinet, In locis Catholicorum eos apponere, præsertim carnes, est graue peccatum; & grauiter punirentur si qui id facerent; quia ibi censetur hæreseos quędam tacita professio. nisi fortè in casu aliquo particulari ratione euidentis necessitatis, vel si nihil aliud suppeteret, vel si aliquis hospitum, qui videretur fide dignus, diceret id sibi à Superioribus indultum.

23 In locis verò hæreticorum, vbi passim ab aliis solent apponi, credo id esse licitū cauponi catholico; positis tamen duabus conditionibus. Prima, Si hospites petant: non enim ingeri possunt non petentibus; hoc enim esset illos ad illicita inuitare. nisi fortè simul apponat carnes & pisces, vt plerique illis locis, maximè Catholici faciunt, vt vtrique parti faciant satis, quemque suę conscientiæ relinquentes.

Secunda, Si non potest recusare sine suo notabili incommodo: vt si alioquin ab hospitibus esset deserendus, vel aliquid incommodi passurus à Magistratu. Ratio est, quia id per se malum non est, sed quiddam indifferens: ergo supposita legitima causa fieri potest sine peccato. hæc enim facit vt non censeatur esse professio hæreseos, aut cooperatio ad malum. Confirmatur, quia hac ratione excusantur à DD. ancillæ dominorum hæreticorum, quæ diebus ieiuniorum carnes coquunt, & cœnam apponunt; quia id sine notabili incommodo suo non possunt detrectare; & auriga vehens dominam suam ad locum adulterij; & Naaman Syrus comitans dominum suum ad locum idoli, eumque in adoratione sustentans & veluti iuuans; de quo alibi dictum est: etsi enim hæc & similia speciem mali habeant, & reuerà mala sint, quando commodè vitari possunt; quia censentur fieri affectu cooperationis ad malū: tamen quando absque notabili incommodo non possunt detrectari, non sunt mala; non enim tunc censentur fieri causâ cooperationis, sed vitandi incommodi, & inuoluntariè. Huc pertinent rationes, quas congerit Nauarrus cap. 21. n. 25. vide suprà lib. 2. cap. 13. num. 29. & sequent. & cap. 9. n. 122.

De cœna apponenda est distinguendum; vel enim constat istos nō teneri ad ieiuniū, vel constat teneri, vel est dubium. Si primum, potest eis cœna dari; modò scandalum absit; quod vbique exceptū volo. Si secundum, non potest; si tamen absque incommodo possit negari. hoc fusissimè probat Gabriel in 4. dist. 16. q. 3. dub. 6. & ratio est, quia tenetur impedire offensionem Dei & lapsum proximorum, quātum commodè potest: atqui in hoc casu non solùm non impedit, sed etiam cooperatur, præbens illis instrumentum peccandi, quod facilè potuisset negare. hoc tamen maximè locum habet quando illi alibi habere nō possunt; si enim aliò ituri, & ibi cœnaturi erant, non est necesse recusare; quia peccatum nō potest sic impediri; iuxta ea, quæ scribit Nauarrus c. 21. n. 24. & Caietanus q. 147. a. 4. Idem dicendum si grauiùs offensuri essent Deum murmurando, conuitiando, maledicendo, cœnâ negatâ. quo modo excusantur interdum patresfamilias, famulis & domesticis cœnam permittentes, vt Gabriel notat. 24 *Cœnam apponere.*

Si tertium; vel decorè possunt interrogari an excusentur à ieiunio; vel non possunt: si possunt, sunt interrogandi, & iuxta quod responderint, faciendum. Si non possunt, propter auctoritatem, præsumendum excusari. ratio est, quia in dubio nemo præsumitur velle peccare, L. Meritò. ff. Pro socio; & dubia in meliorem partem sunt interpretanda: de quo suprà lib. 2. cap. 29. dub. 4.

DVBITATIO V.

Quo iure obligemur ieiunare, & quanta sit hæc obligatio.

D. Thomas qu. 47. ar. 3.

SVnt tres sententiæ. Prima est hæreticorum nostri temporis, qui docent, fideles nullo iure ad ieiunia adstringi, sed omnia esse libera. ratio ipsorum est, quia obligatio ieiuniorum pertinet ad 25 *1. Sententia est hæreticorum.*

iugum & seruitutem legis veteris, à qua per Christum liberati sumus; cui Ecclesia non potest nos rursus subiicere. Vnde inferunt esse superstitionem, si veluti ex obligatione ieiunes; quia id est professio quædam seruitutis legalis. Ita Caluinus libro 4. Institut. cap. 12. & Confessio Augustana art. 26. Idem ob eamdem rationem docuit olim Aërius, vt referunt S. Epiphanius hæresi 75. & S. Augustinus lib. de hæresibus cap. 53.

26 *Refutatur.* Sed hæc sententia est aperta hæresis, olim à Patribus in Aërio damnata, quam etiam consensus & vsus omnium sæculorum iam inde à temporibus Apostolorũ refutat; nam ab eo tempore semper in Ecclesia multa ieiunia vt obligatoria seruata fuere; nõ ad satisfaciendum præcepto legis veteris; (nusquam enim in lege veteri quadragesimale ieiunium, aut vigiliarum pręceptum fuit) sed ad obediendum præcepto Prælatorum Ecclesiæ, quibus dictum est à Domino, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.* & Matthæi 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quæcumque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo.* & Ioan. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* id est, simili cum potestate ad Ecclesiam gubernandam. quibus locis apertè significatur potestas pręcipiendi, & præceptis obligandi, vt Patres omnes explicant.

27 Nec obstat, quòd ieiunia in veteri lege præcepta fuere: si enim bona sunt & salutaria, cur non possit Ecclesia illa præcipere etiam in noua lege? alioquin non poterit etiam præcipere orationem, aut eleemosynam; quia hæc in veteri lege præcepta fuere. *Ieiunia legis veteris habent aliquid cærimoniale.* Nec refert, quòd ieiunia illa vetera aliquid cærimoniale habuerint illi legi proprium, quia cum tali circumstantia ab Ecclesia non præcipiuntur; & ipsa secundùm se illam non requirunt, cùm ad Ius naturæ pertineant, & apud omnes gentes vsurpentur.

Nõ pertinet ad iugum legis veteris. Neque hęc obligatio dici potest pertinere ad iugum legis veteris; sicut nec obligatio, qua potestatibus sæcularibus in variis rebus, solùm ad disciplinam externam & commodum temporale pertinentibus, obedire tenemur, ad seruitutem illius legis pertinet. Quòd si hæc obligatio, quæ etiam cõscientiam vinctam tenet, (vt Apostolus expressè ad Rom. 13. ait) ad illam seruitutem non pertinet; multò minùs ea, qua tenemur obedire Prælatis Ecclesiæ, quorum potestas directè descendit à Christo, & dirigit nos ad salutem.

28 *Respõsio ad argumentũ hæreticorũ.* Hinc patet responsio ad fundamentum hæreticorum: nam libertas Euangelica, qua Christus nos liberauit, non soluit nos à lege ieiunij, neque ab aliis, quæ ab Ecclesiæ Prælatis imponuntur; (sicut neque à legibus ciuilibus & Principum subiectione) hæ enim obligationes non sunt fugiendæ; neque ab his liberandi eramus, cùm ad Iustitiæ seruitutem pertineant: sed ab aliis quibusdam vinculis; *Libertas euangelica à quintuplici seruitute nos soluit.* nimirum à quintuplici seruitute. Primò, A seruitute peccati, quod duplici vinculo nos firmiter constrictos tenebat, vinculo culpæ & vinculo pœnæ seu reatu. à neutro nos eripere poteramus: ab vtroque liberauit nos per mortem suam Christus. Secundò, A tyrannide diaboli, cui propter peccatum eramus subiecti, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. *A quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.* Tertiò, A seruitute concupiscentiæ, cui gratia destituti seruiebamus: & consequenter à necessitate peccandi. Hęc tria insinuantur ab Apostolo, ad Rom. 6. *Liberati à peccato, serui facti estis Iustitiæ.* Liberatio enim à peccato secum trahit, vel includit liberationem à tyrannide dæmonis, & à seruitute concupiscentiæ, quam etiam Apostolus passim nomine peccati comprehendit. Quartò, A seruitute legis moralis, partim quatenus nos sua pœna vinctos tenebat; de quo Apostolus ad Galatas 3. *Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* partim quatenus solo timore (quod seruile est) ei obediebatur. vnde Apostolus ad Gal. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege,* nimirum seruili modo, sicut mãcipium subest domino amara necessitate; sed sicut filius patri spontaneo amore. Item *non estis sub lege,* quoad vim puniendi: quia non dominatur iustis infligendo pœnam. & ad Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterùm in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.* Quintò, A seruitute legis veteris, præsertim cærimonialis, cuius iugum erat valdè graue & quasi importabile, vt constat ex verbis D. Petri, Actorum 15. præsertim cùm absque gratia esset inutile ad salutem. De hac sæpissimè loquitur Apostolus in Epistola ad Galatas & alibi. In his igitur Christiana consistit libertas; non in libertate à ieiuniis & præceptis Prælatorum, quibus libertas spiritus iuuatur, & conseruatur.

Secunda sententia est quorumdam, qui etsi concedant cetera ieiunia esse iuris humani; tamen ieiunium quadragesimæ putant esse iuris diuini. 29 *2. Sent. Ieiuniũ quadragesimæ esse iuris diuini.* Primò, Quia nusquam inuenitur eius institutio: imò Iura quæ illius meminerunt, insinuant & supponunt iam anteà institutum. Secundò, Quia aliqui Patres id apertè indicant; D. Augustinus in Psal. 110. dicit *quadragesimã nobis præcipi ex lege, & ex Prophetis, & ex ipso Euangelio.* D. Ambrosius Serm. 23. dicit *quadragesimam à Domino consecratam.* Ser. 25. *Non leue peccatum est fidelibus, indictam quadragesimam à Domino, non ieiunare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere.* & Serm. 27. *Istud autem præceptum eius est primum, vt his quadraginta diebus, ieiuniis, orationibus, vigiliis operam commodemus.* D. Leo. Serm. 12. de quadragesima, vocat illam *ieiunia diuinitus instituta.* Sed hæc sententia est parum probabilis, vt statim patebit.

Tertia sententia est communis DD. & nobis amplectenda; 30 *3. Sent. Omnia esse iuris humani.* Omnia Ecclesiæ ieiunia, etiam quadragesimæ esse iure humano instituta, eoque solo obligare. Sub *iure humano* comprehendo etiam ordinationes Apostolorum, quas ipsi vt Ecclesiarum Rectores fecere. *Probatur.* Probatur Primò, Quia Patres passim docent ieiunium quadragesimæ esse ab Apostolis institutum, & Ecclesiæ traditum: S. Hieronymus epist. 56. ad Marcellam, de erroribus Montani, *Nos vnam quadragesimam, secundùm traditionem Apostolorum, toto anno, tempore congruo ieiunamus.* D. Leo, Serm. 6. de quadragesima, *Apostolica institutio quadraginta dierum ieiuniis impleatur.* Idem indicat Epiphanius hæresi 75. in fine. Eiusdem meminit S. Ignatius epist. ad Philadelphios, & Clemens lib. 5. Const. Apost. cap. 12.

Secundò, Si esset à Domino institutum, non posset in illud incidere tanta variatio quoad tempus, modum, cibos, ætatem ieiunantium, exemptiones plurimorum, quantam consuetudine

dine variis tẽporibus & locis videmus inductam; sed ab omnibus eodẽ modo seruari deberet: nam ius diuinum non potest consuetudine mutari.

Tertiò, Si Christus instituit, id fecit solùm exemplo, vt Patres indicant: nullum enim aliud in Euangelio huius rei habemus vestigium: sed exemplo non instituit; quia illud nimiùm à nostro ieiunio discrepat: ille enim nullam discretionem ciborum habuit; sed per 40. dies & noctes omni cibo & potu abstinuit; nos delectum ciborum habemus, & quotidie semel comedimus, & sæpiùs bibere possumus: ille nullum diem excepit; nos dominico non ieiunamus: ille statim post baptismũ & in deserto ieiunauit; nos ante Pascha inter homines versantes. Itaque etsi hoc exemplo nos prouocauerit ad ieiunium totidem dierum pro modulo nostro suscipiendum; (vt aperte tradit Ambrosius) non tamen præcepit, nec instituit nostrum; sed id Apostolis, & Rectoribus Ecclesiæ reliquit, sicut & cetera, quæ ad Ecclesiæ disciplinam pertinent. satis enim erat Domino fundamenta Religionis, quæ inconcussa manere debebant, per se instituisse.

31 *Respõdetur ad Patrum dicta.* Nec obstant dicta Patrum: Dicitur enim *præcipi ex lege*, &c. tum quia ad imitationem Moysis, Eliæ & Christi pręcipitur; tum quia occasio pręcipiendi, ex lege, Prophetis, & Euangelio accepta est. Dicitur *à Domino consecrata*: quia hunc dierum numerum suo facto sacrum & religiosum fecit; & hunc explendo, imitamur & colimus Christũ. Dicitur *indicta* à Domino & ab eo *præcepta*; quia exemplo suo eam nobis commendauit; quod exemplum nobis debet esse instar præcepti, præsertim accedente mandato Apostolico. Item, quia Apostoli instinctu diuino præceperunt. Dicitur etiam non esse *humana cogitatione* inuenta; quia numerus iste dierum primitus à Deo constitutus fuit in ieiunio Moysis, Eliæ, & Domini nostri. Denique Patres interdum indicant ieiunium esse *à Deo institutum*; quia Iure diuino est nobis præceptum in genere absque determinatione temporis, & modi; quæ relicta est Ecclesiæ dispositioni. Seposita autem hac determinatione tenemur Iure diuino ieiunare, quando id putatur necessarium ad aliquas tentationes, præsertim carnis, superandas, & eam spiritui subiiciendam, vel ad flagella impendentia auertenda.

32 *Quantum obliget.* Quod ad alteram dubitationis partem attinet; *Quanta sit huius præcepti obligatio*: Quidam putant non obligare ad mortale, nisi vt non agatur contra ex contemptu. Idem dicunt de omnibus præceptis humanis. vnde si quis ea violet absque contemptu, non peccare mortiferè; sed solùm venialiter. *Ex contemptu* autem violare dicunt non solùm illum, qui eo fine id facit vt Ecclesiæ potestatem, vel ieiunij opus contemnat; sed etiam qui facit ex consuetudine: quia consuetudo peccandi est quidam interpretatiuus contemptus præcepti. Ita Angelus v. Ieiunium num. 14. vbi citat pro hac sententia Cardinalem Zabar. & v. Inobedientia, vbi citat pro ea D. Thomam, Richard. Archidiac. Geminianum, & alios. *Sententia quorũdam.* Confirmatur, quia qui habet propositum seruandi ieiunij præcepti, & ordinariè seruat, sed ex infirmitate, dum superuenit tentatio, labitur, & statim concepto dolore rursus proponit, & conatur implere, multò magis venia dignus est, quàm is, cui nullo modo præceptum est cordi, & liberè illud violat: nec videtur mens legislatoris illi laqueum culpæ mortalis iniicere, præsertim cùm finẽ principalem sui præcepti in illo magna ex parte assequatur, qui est, vt subditus quantũ fert cõmunis fragilitas benè agat.

Verùm communis & recepta DD. sententia 33 est, hoc præceptum ita obligare ad mortale, vt si *Refutatur.* absque causa violes, mortaliter pecces, quamuis *Obligat sub mortali.* id nõ ex consuetudine, sed ex aliqua tentatione, & semel tantùm facias. ratio est, quia res præcepta capax est huius obligationis; (est enim opus virtutis, homini ad salutem necessarium, aut valdè expediens, & in suo genere graue) & Ecclesia absolutè pręcipit, nec temperat obligationem secundùm hunc vel illum modum violandi: ergo imponit obligationem sub mortali. Consequentia patet ex communi regula, Præcepta obligare pro materiæ capacitate & grauitate: quæ nisi admittatur, nulla alia superest norma discernendæ obligationis: nam cõfugere ad intentionem legislatoris, est diuinare; præsertim cùm hæc se accommodet materiæ, nisi disertè aliud in lege exprimatur. Confirmatur, quia præcepta diuina obligant absolutè in re graui, sub mortali, etiamsi vel semel violentur, nec admittunt illam distinctionem, *ex consuetudine & ex infirmitate*: ergo etiam humana: consequentia patet, quia pręcepta humana debent imitari diuina, & Deus non est minùs in præcipiendo suauis, nec minùs se infirmitati humanæ accommodat, quàm Ecclesia. Hinc patet responsio ad fundamentum sententiæ aduersæ.

Idem confirmatur ex sensu veteris Ecclesiæ: 34 nam Canone 68. Apostolorum dicitur, *Si quis E- Probatur piscopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut ex sensu cantor sacram quadragesimam Pascha, aut quartam veteris Ecclesiæ. feriam, aut parasceuen non ieiunauerit, deponitor: præterquam si imbecillitate impeditur corporis. si laicus sit, communione priuator.* Vbi nota, tunc temporis & aliquot sæculis pòst, etiam feria quarta & sexta solitum ieiunari per annum. vide Epiphaniũ, hæresi 75. Sexta Synodus in Trullo, Græcis dicta πενθέκτη, q.d. quinisexta. can. 56. *Visum est, vt omnis Dei Ecclesia, quæ est in vniuerso terrarũ orbe, vnum ordinem sequens, ieiunium perficiat,* (quadragesimale) *& abstineat sicut ab omni mactabili, sic ab ouis & caseo: quæ quidem sunt fructus eorũ, à quibus abstinemus. Qui autem hoc nõ seruauerint, si quidem sint Clerici, deponantur: si autem laici, segregentur.* Hîc violatores ieiunij iubet deponi, vel excõmunicari. Conciliũ Gangrẽse ante annos 1200. can. 19. *Si quis ieiunia, quæ communiter ab Ecclesia custodiũtur, dissoluat, anathema sit.* Ambrosius serm. 25. *Si ignorans Ionathas indictum à patre ieiunium, quia resoluerit, morti addicitur; qui sciens à Christo indictum resoluit, quid meretur?* Eodem pertinent testimonia, suprà in secunda sententia allata.

Si quis tamen putaret subesse iustam causam non ieiunandi, & ita bona fide comederet, non peccaret, saltem mortiferè; quamuis in ea re fallatur, suæq; sensualitati indulgeat, vt notauit Caietanus in art. 3. & Nauarrus cap. 21. nu. 20. quod intelligo, modò non sit ignorantia crassa, quæ dolo ęquiparari possit. In dubio an causa sit iusta, tenetur inquirere veritatem; & manente dubio debet seruare ieiunium, nisi petat à Superiore, potestatem habente, dispensationem: quia in dubio tenetur legem seruare; cùm illa sit veluti in possessione libertatis subditi; vt constat ex dictis lib. 2. cap. 41. dubit. 9.

35 *Vesci carnibus.* Grauissimum autem semper in Ecclesia iudicatum fuit, tempore ieiunij vesci carnibus; vt cōstat ex Cōcilio Tolet.8.can.9 & ex d.can. Apostolorū 68.& Synodo Trullana can.56. Vnde non facilè Catholicus eas comedet, etiā inter hæreticos: quia id facere non possunt, si absque graui periculo possint vitare, & alij cibi suppetant. Quare grauiter reprehendendi mercatores Belgæ, qui dum in Quadragesima ad nundinas Francfurtenses proficiscuntur, carnibus liberè cum aliis vescuntur; cùm alij cibi suppetant; modò petant.

Dixi, *si absque graui periculo possint vitare*: quia si ceteris carne vescentibus, ipsi abstinendo incurrerent graue periculum vitæ aut fortunarum, vt interdum accidit vbi viget persecutio in Catholicos, possent comedere, ne abstinendo se prodant: modò id nō fiat in contemptum potestatis Ecclesiæ, aut cum damno Religionis. Numquam enim quouis periculo posito comedi possunt in contemptum Religionis, aut cum eius præiudicio, vt aliàs sæpè in similibus monuimus.

DVBITATIO VI.

Qui teneantur ieiunij ecclesiastici præcepto, & qui excusentur.

D. Thomas art.4.

36 *Sententia Begardorū, &c.* QVidam hæretici, circa annum Domini 1310. tempore Clementis V. ex Begardis & Beguinis, docuerunt posse hominem in hac vita ad eam perfectionem conscendere, vt sit impeccabilis & non ampliùs proficere possit; quò cùm peruenerit, non teneri ampliùs ieiunare, vel orare, sed posse concedere corpori quidquid lubet. Vnde solos imperfectos ad ieiunia obligari volebant. Ita refert Turrecremata l.4.de Ecclesia p.2.ca.36. & D.Antonin.p.4.tit.11.cap.7. §.4.

37 *Est hæresis.* Sed hæc doctrina tamquam hæretica damnata est in Concilio Viennensi à Clemente V. vt habetur Clement. Ad nostrum, de hæreticis. Et facilè refutari potest. Primò, Quia fundamentum eius falsum est, & hæreticum; quamdiu enim in hac vita sumus, peccare possumus, & proficere, vt ex multis Scripturis constat. vnde Apostolus 1. ad Corinth.9. qui tamen perfectus erat, si quis alius in hac vita, *Castigo*, inquit, *corpus meum & in seruitutem redigo, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* & Apocalyp. vltimo, *Qui sanctus est, sanctificetur adhuc; & qui iustus est, iustificetur adhuc.*

Secundò, Etiamsi quis ratione suæ perfectionis & tranquillitatis carnis, non egeret ieiunio, nō tamen idcircò à præcepto esset exemptus: quamuis enim ratio præcepti in aliquibus cesset, non tamen idcircò desinit illos obstringere; nisi ex eius obseruatione aliquid, quod sit contra intentionem legislatoris, sequatur; vel certè nisi ratio præcepti vniuersè vel in plerisque ita cesset, vt lex censeatur inutilis; de quo plura 1.2. q.96.

Tertiò, Quia qui maximè in hac vita perfecti fuerunt, maximè ieiunarunt, vt Ioannes Baptista, Apostoli, SS. Patres, Eremitæ, Fundatores Ordinum. Denique hanc hęresim cum suo fundamento refutat D. Leo ser.11.de Quadragesima; *Adest*, inquit, *maximum, sacratissimumque ieiunium, quod obseruantiam sui vniuersis fidelibus sine exceptione denuntiat; quia nemo tam sanctus est, vt non sanctior; nemo tam deuotus est, vt non debeat esse deuotior*, &c.

Hoc igitur errore refutato, Respondeo, Omnes Christianos, cuiuscumq; sint perfectionis aut dignitatis, præcepto ieiunij obstringi; nisi iusta aliqua causa excusentur. Ita cōmuniter DD. D. Thomas hîc, art. 4. & ceteri in 4. d. 15. vel 16. Innocentius & Canonistæ in Rubr. de obseruat. ieiuniorum, Summistę v. Ieiunium; & colligitur apertè ex testimoniis suprà allatis; maximè ex can. 68. Apostolorū, & Synodo in Trullo, can. 56. & dicto serm. S. Leonis. Ratio est, quia causa huius præcepti in omnibus locū habet, vt benè ostendit Caietanus; omnes enim egent castigatione carnis, vt spiritui sit subiecta, satisfactione pro peccatis, & aptitudine mentis ad orandum. & quamuis aliqui interdum pro aliquo tempore his omnibus non egeant; tamen vt plurimùm egent, & semper sunt valdè vtilia. Itaq; Ecclesia potuit omnibus præcipere id, quod ad istos fines iudicabat maximè opportunum, quod est ieiunium, vt dub.8. dicemus. 38 *Omnes obstringi.*

Dixi, *nisi iusta causa excusentur*: quia etsi in præceptis diuinis non facilè cadat excusatio, cùm sint de necessariis ad salutem; vt patet in præcepto fidei, baptismi, pœnitentiæ, Eucharistiæ: tamen in humanis, quæ versantur circa vtilia dumtaxat, vel circa determinationem præceptorum diuinorum, sæpè multæ causæ possunt incidere, ob quas cesset obligatio. 39

Reduci autem possunt ad tria capita, *impotentiam, laborem*, & *pietatem*. *Causæ excusantes à ieiunio.*

Ob *impotentiam* excusantur quotquot sine notabili noxa non possunt ieiunare; vt sunt infirmi, conualescentes, & debiles, præsertim medicorum accedente iudicio; quia crebriore refectione opus habent: prægnātes, & lactentes; quia pro se & pro fœtu egent. Denique pauperes, qui iustam refectionem non habent: non enim mens Ecclesiæ est, cum graui dolore vel læsione naturæ ad ieiunium obstringere; cùm ad medendum non solùm animis, sed etiam corporibus illud instituerit. 40 *1. Impotentia.*

Ob eamdem causam, D. Thomas ad 2. & communiter DD. excusant pueros & adolescentes vsque ad finem tertij septennij; quia cùm vsque ad illud tempus magnis incremētis augescat corpus, eget copioso alimento: vnde sępius capere cibum debent, ne accretio & perfectio naturæ intercipiatur. Et quamuis valdè conueniat vt interdum ieiunent, præsertim cùm ętas illa vitiis carnis sępè sit valdè subiecta, quibus ieiunium est optimum remedium; tamen Ecclesia non voluit generatim aliquid statuere; sed hanc rem prudentię confessariorum & Rectorum reliquit, vt quibus, & quando videbitur esse opus, præscribant. *Adolescentes.*

Excusantur etiam senes, iuxta communem DD. sententiam; quia senectus ipsa est morbus, & quidem incurabilis, & opus habet refectione crebra & modica. Ætas autem qua incipit hæc senectus non est determinata, vt multi DD. notant: quia, vt inquit Caietanus, alij trigesimo anno senescunt, alij quadragesimo, alij quinquagesimo. Secundùm medicos prima senectus incipit circa annum quinquagesimum, & in quibusdam circa quadragesimumquintum, nimirum quando vires & calor naturalis notabiliter incipiunt minui, & humor primæuus absumi. Vnde puto paucos excusari anno 30. vel 40. ob senium. Omnes autem 41 *Senes.*

conue-

conueniunt, excusari ordinariè sexagenarios: hac enim ætate est media senectus, iuxta medicos: in qua natura facilè inedia & repletione grauiter læditur, & præcipitatur. Vnde nisi constet euidenter (teste Caietano) alicuius naturam adeò tunc esse viridem & vegetam vt nō sit lędenda ieiunio, non tenetur. neque in dubio tenetur tentare, iuxta eumdem auctorem; quia in illa ætate præsumitur non posse, nisi de contrario constet; præsertim cùm experimentum sit periculosum.

42 *2. Labor.* Ob *laborem* eximuntur, Primò, Quotquot labore suo victitant, cum quo probè ieiunium consistere nequit; quales sunt agricolę, & ferè mechanici omnes. Nec refert vtrùm diuites sint, an pauperes: quia hoc ipso, quòd ex officio laborant, possunt æquè diebus ieiunij ac aliis laborare; ac proinde à ieiunio excusantur, si reipsa laborem subeant. Ita declarauit Eugenius IIII. (teste Siluestro, v. Ieiunium, q.21. & Rosella, quem citat ibidem) quia multi DD. anteà putabant non excusari, nisi qui necessitate aliqua compulsi, diebus illis laborarent. Vnde famuli & ancillæ solita ministeria, etiā diebus ieiunij præstare debēt, volentibus dominis; etiamsi cum illis ieiunium cōstare nequeat.

43 Dixi *ferè omnes*; quia si qui sint mechanici, vel alij, quorum labor sit exiguus, hi non sunt excusandi; vt sunt pictores, quorum opus est ingenij potiùs quàm virium, & ars ferè liberalis; sculptores, tonsores, sartores; quibus Toletus addit etiā sutores; quorum tamen ars videtur laboriosa.

Deinde eximuntur, qui damni vitandi, vel notabilis lucri (cuius occasio non semper datur) captandi causa laborant, etiamsi ex officio non soleant: vt qui ad nundinas proficiscuntur, præsertim pedites; vel ad alia negotia, quæ commodè differri nequeunt. Denique omnes, qui officio suo fungi nequeunt cum ieiunio, etiamsi labor non sit nisi ingenij: quia parum refert qualis sit labor, si non patitur secum ieiunij vsum.

44 *3. Pietas.* Ob *pietatem* excusantur omnes, qui operibus præstantioribus vel maioris momenti incumbūt, quæ ipsi vnà cum ieiunio perficere non possunt: qualia sunt opera misericordię spiritalia & corporalia, & opera Religionis; vt cōcionari, docere, visitare infirmos, administrare Sacramenta, ornare templa, peregrinari ad loca sancta: si tamen hæc non possint commodè differri. Ratio est; quia Ecclesia ita præcipit ieiunia, vt alia officia pietatis, quæ pro tempore & loco se offerunt, nolit impedire. vnde non est necesse vt hæc fiant ex voto, aut præcepto Superioris, vt docet Nauarrus num.18. Malè tamen facit, qui peregrinationem, quam cōmodè poterat differre, potiùs instante ieiunio, quàm alio tempore suscipit, vt ieiunio non teneatur. Excusatur etiam coniunx, qui cum ieiunio debitum reddere coniugi non potest: & vxor, quam maritus ieiunare non permittit, eò quòd metuat eius valetudini, vel formæ, aut quia putat esse nimis debilem, &c. vt notat Tabiena, v. Ieiunium, num.20. & Siluester nu.15. Nauarr. n.16. secùs si forte maritus id faciat in contemptum Ecclesiæ; vt si hæreticus vellet vxorem cœnare, vt hac ratione ostendat vxoris facto se potestatem Ecclesiæ aspernari; tunc enim potiùs mors oppetenda quàm parendum.

45 Circa prædicta Notandum est, cùm ieiunium Ecclesiæ duo contineat, abstinentiam à cibis vetitis, & abstinentiam à secunda refectione, vt dubitat. 3. dictum est; quæ de exemptione ab ieiunij præcepto dicta sunt, intelligenda potissimùm de exemptione à præcepto, qua parte vetat abstinentiam à secunda refectione; non autem quà abstinentiam à carnibus & cibis vetitis: hæc enim sunt distincta pręcepta. pauci enim sunt quibus concedatur vsus ciborum vetitorum; plurimi quibus secunda refectio. Vbi tamen est euidens necessitas, etiam cibi vetiti conceduntur, absque vlla Superioris dispensatione. *Exemptio à ieiunio quo modo intelligēda.* In dubio opus est dispensatione Superioris, qui respectu sæcularium est Ordinarius, & illo absente, Parochus: nam & huic ob creberrimos & quotidianos casus, potestas in hac lege Ecclesiæ dispensandi concessa est; vt passim DD. notant: respectu Religiosorum, Prælatus Regularis. *In dubio.* Quibus tamen cōcessus vsus carnium, his etiam censetur permissa secunda refectio, vt docet Toletus lib.6.cap.3. quod tamen ex sententia Caietani & Nauarri limitauerim habere locum, si ratione debilitatis naturæ, vel corroborationis id concessum sit: non autem, si quis à piscibus abhorret, vel putantur nocere temperamento: tunc enim causa non subest cur gemina refectio concedatur. *Si concessus vsus carnium.*

DVBITATIO VII.

Vtrùm peregrini teneantur speciali ieiunio loci in quo versantur.

HÆc quæstio pendet ex illa generali, Vtrùm peregrini, ratione transitus vel hospitij teneantur consuetudinibus loci, vbi versantur, quam fusè tractat noster Sancius lib. 3. de matrimonio disput. 18.

Respondeo breuiter & dico Primò, Si peregrinus venerit eò vt ibidem constituat domicilium, statim contracto domicilio tenetur seruare ieiunia, festa, & alias loci illius consuetudines, sicut alij ciues. In hoc conueniunt omnes DD. nam hoc ipso, quo ibi constituit vel contrahit domicilium, desinit esse peregrinus, & fit incola, & pars illius Reipub. ac proinde incipit obligari illius legibus & consuetudinibus. 46 *Constituēs domiciliū.*

Ad contrahendum autem alicubi nouum *domicilium*, requiritur vt incipias ibi habitare cum animo perpetuò manendi, vt ex communi sententia DD. docet Siluester v. Domicilium n.2. & Sancius l.3. de matrim. disput.23. Vnde si venias cum animo manendi solùm ad tempus aliquot annorum, sicut studiosi ad Academias, non contraxisti domicilium. In dubio tamen an statuerit quis manere perpetuò, præsumitur voluisse (ac proinde habere domicilium) ex habitatione decennali, vt iidem tradunt. Quòd si quis duobus locis vicissim habitet cum animo ita perpetuò faciendi, in vtroque domicilium habebit, vt Siluester nu. 2. & alij docent. Vnde consuetudinibus loci, vbi præsens fuerit, tenebitur. Domicilium autem semel contractum non amittitur animo recedendi; sed requiritur vt reipsa deserat, ita vt non dicatur ibi ampliùs habitare. vnde non desinet obligari, donec reipsa recedat.

Dico Secundò, Etiamsi non constituat ibi domicilium, sed solùm cogitet manere per maiorem anni partem, tenetur similiter ieiuniis loci & aliis consuetudinibus. Hanc etiam credo esse 47 *Manens per maiorem anni partē.*

communem sententiam; quia plerique DD. etiam strictiùs loquuntur. Probatur, quia etsi talis habitatio non est sufficiens ad contrahendum domicilium absolutè; sufficit tamē ad domicilium parochiale, & ad contrahēdam parœciam quoad omnia Sacramēta necessaria, vt docet Siluester v. Domicilium n. 2. & Angelus eodē, & vterque v. Parochia. nam hoc ipso, quo quis cum tali animo incipit habitare alicubi, fit parochianus illius loci, & subiectus illi parœciæ. quod non solùm verum est quoad Sacramenta necessaria; sed simpliciter quoad omnia ecclesiastica, vt Confirmationem, Matrimonium, sepulturam, dispensationem votorum, &c. præter Sacramentum Ordinis; (sub quo intellige etiam primam tonsuram) vt benè ostendit Sancius disp. 23. & tenent plerique recentiores, vsusque confirmat: ergo etiam talis habitatio est sufficiens ad contrahendam obligationem statutorum & consuetudinum loci.

48 Sed difficultas est, Vtrùm obligetur, si non steterit ibi tanto tempore manere; sed minore anni parte? Sancius probabiliùs censet non teneri, si scandalum absit, & illa in loco domicilij non obligent. Primò, Quia tali mansione non contrahitur parœcia, seu obligatio Sacramentorum in illo loco percipiendorum: ergo nec consuetudinum loci: nō enim videtur esse maior ratio in his, quàm in illis. Secundò, Quia illæ consuetudines solùm obligant ibi habitantes: sed qui solùm minore parte anni ibi versatur, non censetur ibi habitare: ergo. Maiorem docet Ioan. Medina C. de ieiunio, qu. 10. dicens non obligari eos, qui illuc aliunde conueniunt non animo habitandi. Idem apertè insinuat Paludanus d. 15. q. 4. a. 3. D. Anton. p. 2. tit. 6. c. 2. §. 2. Siluester v. Ieiuniū n. 7. & multi alij. Quod confirmatur, quia Episcopus loci & Magistratus nō possunt obligare nisi suos subditos, qui sunt soli incolæ. Minor probatur, quia à minore parte non fit denominatio; sed solùm à maiore. Tertiò, Quia hæc sententia est media inter eam, quæ requirit domicilium; quæ est nimis laxa, & inter eam, quæ solùm transitum, vel vnius diei præsentiam; quę est nimis stricta: nec commodior terminus videtur posse assignari, quàm is, qui à DD. assignatur ad contrahendam parœciam. Nec obstat versiculus ille vulgatus,

Si fueris Romæ, Romano viuito more,
Et si sis alibi, viuito sicut ibi. Nec illud D. Ambrosij, quod refert D. Augustinus epist. 118. c. 2. *Ad quamcumque Ecclesiam veneris, eius morem serua.* quia hæc continent non præceptum, sed bonum consilium seposito scandalo, vt ex toto Augustini discursu, & ex Glossa in cap. Illa. dist. 12. colligitur.

Si minore anni parte.

Sententia quorūdam non obligari tales.

49 Hæc sententia est probabilis; eaque non solùm de peregrinis, qui alibi fixum domicilium habent, sed etiam de vagis, qui nusquam firmam sedem obtinent, intelligi potest. Nam eadem ratio in illis locum habet, nimirum quia non sunt incolæ aut inhabitantes; & DD. generaliter loquuntur, nec distinguunt hoc loco inter peregrinos & vagos; sed volunt omnes alienigenas, qui veniunt animo non manendi, non teneri. Ita Paludanus, D. Anton. Siluester, & Medina suprà. Nec obstat quòd possint percipere Sacramenta vbicumque se inueniunt; quia illud est priuilegium, non obligatio: ad nullam enim in particulari astringūtur parœciam; nisi per maiorem anni partem alicubi … quo loco cōsistere decreuerint. Neque absurdum videri debet, eum, qui nusquam sistit, nullis statutis particularium locorum teneri. Verùm etsi hæc probabilia sint, tamen

Est probabilis.

Dico Tertiò, Contrariam videri veriorem, spectata consuetudine fidelium passim recepta. Probatur Primò, Quia fideles non solùm rudes, sed etiam doctiores passim vbique putant se obligari ad ieiunia & festa locorum, vbi ipsos versari contigerit, si constituerint ibi ad aliquot dies manere: adeò vt si quis deprehenderetur vesci carnibus die ieiunij, vel violare festa, puniretur ab Ordinario tamquam transgressor: maximè si duos vel tres menses ibi mansisset: atqui consuetudo ex tali opinione orta inducit obligationem, non minùs quàm lex vniuersalis; non enim alio modo id, quod antè non obligabat, incipit per consuetudinem esse obligatorium, quàm quòd homines putent se obligari, & incipiant illud passim tamquam obligatorium seruare, vt communiter DD. tradunt. Itaque cùm consuetudo seruandi aliquod statutum, vel consuetudinem, etiam liberam, ex opinione obligationis inducat obligationem; & hæc consuetudo talis sit; videtur omnino inducere obligationem. Nec refert, quòd hæc consuetudo orta sit ad scandalum vitandum; quia non respicitur ex qua occasione, vel causa impulsiua inducta sit, quando tamquam absolutè obligatoria est inducta: sicut enim vitatio scandali est sufficiens ratio ad aliquid absolutè vetandum per legem; ita etiam ad absolutè vetandum per consuetudinem. 50

Contraria videtur verior.

Dices, Consuetudo populi non potest inducere obligationem legis ecclesiasticæ; quia populus non potest ferre legem ecclesiasticam. Eiusdem autem potestatis est obligare consuetudine & obligare lege. Respondeo, Consuetudinem talem non habere vim legis directè ex voluntate populi, sed ex tacito vel expresso consensu Ordinarij loci: qui hoc ipso quo scit illam obseruari tamquam obligatoriam, & non contradicit, censetur eam approbare, eique vim legis dare; & potest populum cogere vt eam seruet. Nec obstat quòd Ordinarius non videatur peregrinos posse obligare, sed solùm incolas; quia quamdiu in loco ipsius iurisdictionis versantur, potest eos communibus statutis, quatenus id ad bonam administrationem sui populi est necessarium aut expediens, obstringere. Imò iure gentium id videtur receptum, vt omnis princeps possit in sua ditione exteros, quamdiu ibi versantur, legibus suis constringere, & delinquentes punire. Id enim est necessarium ad bonum commune, ne illi suis moribus vel actibus populo sint damno vel scandalo. Sic constituuntur à magistratibus in diuersis locis pretia rerum, quæ etiam externi in vendendis suis mercibus seruare tenentur. Sic prohibetur armorum certi generis delatio, rerum quarumdam exportatio, importatio, distractio, & similia, quæ etiam ad externos transeuntes pertinent. Simili modò prohibentur vitia sub grauibus pœnis, quæ etiam externis ea committentibus infliguntur, etiamsi inter se absque iniuria alicuius incolæ peccauerint. Ex quibus fit vt etiam statuta particularia ieiuniorum & festorum externos obstringere possint, qui eo tempore intra diœcesim vel oppidum, vbi seruanda sunt, versantur.

Cōsuetudo.

An Ordinarius possit obligare peregrinos.

Secundò

Secundò, Quia id eſt magis conſentaneum rationi,& moraliter neceſſarium, vt alij præceptum ſeruent: ſi enim peregrini poſſent veſci carnibus & cœnare, magna daretur occaſio iis, apud quos verſantur, ſe illis causâ hoſpitalitatis & amicitiæ adiungendi, & violandi præcepti; idque probat quotidiana experientia, quando aliquis tempore ieiunij accedit foris, vel recedit: nam ſub prætextu tractandi amici, qui cauſa itineris non obligatur, hoſpes & domeſtici ſimul comedunt, & præceptum ieiunij violant. Vnde ob hanc cauſam puto Epiſcopum loci poſſe etiam peregrinos ibidem per aliquot dies ſubſiſtentes obligare vt ſe aliis accommodent.

Tertiò, Quando quis eſt extra ſuum oppidum, non obligatur ampliùs ieiuniis & feſtis oppidi, vt ſtatim dicemus: ergo par eſt vt ſubeat obligationem loci, in quo verſatur: qui enim ſentit commodum, debet etiam ſentire onus, iuxta 55. regulam Iuris.

Hanc ſententiam tenet Driedo lib. 1. de libertate Chriſtiana cap. 17. circa medium, vbi probat illam ex D. Auguſtino, Couarruuias lib. 4. variar. cap. 20. num. 8. vbi pro ea adducit Imolam, Bonifacium & Zabarel. in Clement. 2. de celebratione Miſſarum, & Maiorem d. 15. quæſtione 5. eamque probat ex cap. Illa. d. 12. vbi referuntur verba D. Auguſtini ex epiſt. 118. cap. 2. Nauarrus cap. 13. num. 5. in fine & cap 23. numero 120. vbi præter dictos adducit Panormitanum, addens communi conſuetudine ita ſeruari. Lopez 1. p. cap. 52. & alij multi.

51 *Non ſufficit ſimplex tranſitus.* Non tamen ita ſtrictè intelligendam puto, vt ratione ſimplicis tranſitus obligetur: non enim conſuetudo id tam ſtrictè obſeruat. Vnde ſi eodem die, quo venit, vel poſtridie cogitet diſcedere, non tenetur. ſecùs ſi integro die, vel pluribus ibi manere ſtatuerit: multoque magis, ſi aliquot hebdomadis, vel menſibus; tunc enim poſtridie quàm venit, debet ſe conformare: quia talis dicitur ibi manere, & habitare pro tempore. quòd ſi ab initio non ſtatuit ibi manere, & ſingulis diebus captet occaſionem redeundi, non puto teneri; etiamſi fortè non proficiſcatur; quia non cenſetur ibi vllo die manere, ſed eſſe aſſiduè veluti in tranſitu. Quod intelligo ſi putet ſe eo die profecturum. alioquin ſi putat ſe manſurum, videtur teneri ad ieiunium illius diei; quia pro illo die non ſe habet per modum tranſeuntis, ſed manet ibi toto tempore quo præceptum obligat. Similiter videtur teneri in dubio an ſit profecturus: quia certus eſt ſe iam eſſe in loco vbi præceptum ieiunij obligat, & non cõſtat ei de profectione, per quam eſſet excuſandus. Idem dixerim de Sacro, ſi die feſto particulari illius loci maneat ibi toto tempore, quo hoc præceptum implendum eſt, hoc eſt, vſque ad meridiem. alioquin ſi durante illo tempore exiuerit terminos loci, extra quos non extendit ſe illud feſtum, non videtur teneri.

52 *Qui ieiunium vno loco expleuit.* Petes, Vtrùm is, qui expleuit ieiunium quadrageſimæ, vel aliud, ſi venerit ad locum vbi nõdum illud eſt peractum, (vt ſæpè modò fit ratione noui Kalendarij, nõ vbique recepti) teneatur ibidem rurſus ieiunare & à carnibus abſtinere?

Reſpondeo non teneri; quia præceptum illud iam impleuit in ſua Eccleſia. vnde etiamſi conſtitueret ibi domicilium, non teneretur: quia etiamſi per hoc domicilium dicatur contrahere omnes obligationes ciuium illius loci; id tamen ſolùm eſt intelligendum de obligationibus particularium ſtatutorum & conſuetudinum loci, non autem præceptorum communium toti populo Chriſtiano, quibus iam ſatisfecit. Cauendum tamen ne alij inde ſcandalizentur. Idem dicendum de celebratione feſtorum & communione paſchali.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ciuis teneatur peculiari ieiunio ſui oppidi, dum abſens eſt.

PAludanus d. 15. q. 4. ar. 3. putat eum teneri, donec alibi incipiat habitare, & ſtatutis illius loci obligari. Ratio ipſius eſt, quia par eſt quemque obligari ſtatutis ſui loci, donec incipiat aſtringi ſtatutis loci alterius: ſicut Iudæi tenebantur ad legalia, donec poſt Chriſti mortem cœperunt obligari ad euangelica Sacramenta: atqui non incipit obligari ſtatutis loci alterius, niſi incipiat ibi eſſe animo habitandi: ergo ſi ſolùm tranſeat, vel maneat ad breue tempus, manet obſtrictus legibus & conſuetudinibus ſui loci. Idem ex Paludano docet D. Antoninus p. 2. tit. 7. cap. 2. §. 2. in fine, & Siluester v. Ieiunium num. 7. 53

Sed contraria ſententia eſt multò probabilior & ferè communis, quam tenent Driedo, Nauarrus, Couarr. & Lopez ſuprà, & alij, quos iſti citant. Denique Sancius lib. 3. diſput. 8. vbi complures adducit. Probant DD. communiter ex cap. Illa. d. 12. deſumpto ex D. Auguſtino epiſt. 118. cap. 2. vbi adducit Ambroſium reſpondentem ſibi in hæc verba: *Cùm Romam venio, ſabbato ieiuno; cùm Mediolani ſum, non ieiuno: ſic & tu ad quamcumque fortè Eccleſiam veneris, eius morem ſerua, ſi cuiquam non vis eſſe ſcandalum, nec quemquam tibi.* Vbi apertè indicat licitum fuiſſe B. Monicæ, exiſtenti Mediolani, non ſeruare ieiunium ſuæ patriæ, eò quòd in loco, vbi tunc præſens erat, non ieiunaretur. Idem confirmatur ex illo verſiculo, *Si fueris Romæ*, &c. Ratio eſt, quia ſtatuta & conſuetudines locales ſunt veluti affixa loco, & ligant ratione exiſtentiæ in loco. vnde ſtatuta Epiſcopi non ligant extra territorium; & excommunicatio ab eo lata in fures, non incurritur à ſubditis furtum extra territorium committentibus, vt habetur cap. 2. de conſtitution. in 6. quia extra territorium Ius dicenti non paretur impunè, vt ibidem dicitur. 54 *Probabilius eſt peregrinum non teneri ſtatutis ſui loci.*

Hinc ſequitur Primò, Vbi incolæ, vel parochiani poſſunt veſci carnibus, vel ouis, certis diebus, ibidem id poſſe etiam peregrinos, etſi illo tempore in oppido, vel parœcia illorum non liceat, & illi eodem die domum ſint reuerſuri, vel ab ea diſceſſerint. Vnde Luſitani & Nauarri per Caſtellam iter agentes, poſſunt diebus ſabbati comedere extrema & viſcera animalium; quamuis id in patria eorum ſit illicitum; vt Nauarrus cap. 13. numero 5. Couarruuias ſuprà & alij DD. Hiſpani tradunt. 55 *Poſſunt ſe accommodare incolis in cibis.*

Secundò, Quando eſt feſtum in vna parœcia oppidi, in altera autem non eſt, vt interdum fit, poſſunt ſubditi parœciæ in qua eſt feſtum, extra limites ſuæ parœciæ laborare. Hi tamen manè debent audire Sacrum, iuxta Nauarrum ſuprà; *In feſtis celebrandis.*

 quia

quia præceptum, in loco vbi vim habet, ipsum deprehendit. Confirmatur, quia præscius impedimenti superuenturi, quod ab implendo præcepto impediet, tenetur præuenire: vt si tempore paschali posterioribus septem diebus à communione es impediendus, teneris prioribus communicare, vt præceptum impleas.

56 Aduerte tamen, etsi hæc sententia Nauarri sit tutior, alteram tamen esse valdè probabilem, vt Sancius ex quibusdam doctis recentioribus testatur; nimirum tales non teneri ad Sacrum, si durante adhuc commoditate implendi præcepti sint futuri extra limites loci: nam quamdiu adhuc superest illa commoditas, non peccant contra præceptum non audiendo; dum verò sunt extra limites loci, desinunt obligari. Neque tenentur præuenire, audiendo ante abitum; quia tunc solùm tenemur præuenire, quando manente vi præcepti, seu nostra subiectione, impediendi sumus: vt cùm quis manens in loco, vbi viget præceptum, videt se horis posterioribus impeditum iri. secùs verò quando intra tempus implendi desinet esse subditus præcepto. Ratio est, quia quando præcipitur vt intra tale tempus hoc vel illud facias, intelligitur tacita conditio, Si toto illo tempore subditus præcepto manseris. vnde si te contigerit intereà eximi à subiectione præcepti; siue per dispensationem, siue alio modo, non teneberis tempus exemptionis præuenire. Ex quibus patet responsio ad argumentum.

An teneatur audire Sacrum.

57 Tertiò, Qui manè discedit ex oppido, vbi non est ieiunium, potest comedere, etiam carnes vt alij, etiãsi vesperi, vel meridie peruenturus sit ad oppidum domicilij vbi abstinetur. hoc tamen loco nō poterit carnibus vesci; quia in loco domicilij statim eius legibus tenetur. Poterit tamen cœnare, quia ieiunio semel violato nō tenetur à cœna abstinere. quòd si nondum violatum est, tenetur illud seruare, & à secunda refectione abstinere.

Discedens ex oppido vbi non est ieiunium.

58 Quartò, Qui discedit manè ex oppido domicilij vbi est ieiunium, peruenturus ad locum, vbi nō est ieiunium, non potest quidem in loco domicilij vesci carnibus; quia quamdiu ibi est, obligatur præcepto abstinendi à carnibus, sicut alij; potest tamen sumere ientaculum, vt rectè docet Sancius, si certus sit se peruenturum ad locum illi præcepto non subiectum. ratio est, quia non tenetur illo die abstinere à secunda refectione, cùm in loco, quò peruenturus est, possit secundò & tertiò comedere: ergo potest primam refectionem sumere manè antequam discedat. quicumque enim potest intra diem bis comedere, non tenetur illo die prȩcepto ieiunij quoad vnicam refectionem, vt suprà dubit. 3. ostensum est.

59 Petes, Vtrùm is, qui durante quadragesima in oppido vbi versabatur, recedit aliò, vbi illa iam est transacta, teneatur ibi eam perficere. Res est, quæ quotannis accidit ob mutationem calendarij, quibusdam locis non recepti. Videntur teneri; quia hoc præceptum est generale: ergo obligat vbique, & vbique impleri debet.

Qui recedit è loco vbi adhuc durat quadragesima in alium vbi transacta.

Contrariũ verius fortasse alicui videri possit, ob rationem illam generalem, quòd possit se moribus eorum, quibuscum viuit, accommodare. Cōfirmatur; quia qui primis quatuor diebus quadragesimæ veniunt Mediolanum, non tenentur ieiunare, vt communis in Italia est opinio; eò quòd ieiunium illud ibi nondum sit inchoatum: ergo etiam qui veniunt aliquò, vbi iam est transactum, non tenentur; sed possunt se incolis accommodare. Idem dicendum de festorum celebratione.

Non obligari.

De confessione annua, & communione, alia est ratio; nam qui in Paschate non impleuit, tenetur posteà ad primam opportunitatem, iuxta veriorem sententiam: hoc enim onus absolutè personam, absque respectu ad locum, afficit.

Ad rationem Respondeo, Etsi ieiunium quadragesimæ obliget omnes, & vbique; non tamen omnino absolutè, sed sub tacita conditione; si sint in loco vbi nondum est expletum, sicut festa communia. Hæc sententia videtur satis probabilis, si loquamur de iis, qui non in fraudem ieiunij, sed bona fide negotiorum causa locum mutant; præsertim cùm valdè difficile sit in conuictu humano seorsim ab aliis seruare ieiunium, ceteris omnibus à ieiunij lege solutis, & minimè ieiunantibus. 60

Ad rationem.

Contrariam tamen sententiam etiam valdè probabilem sentio, & in praxi suadendam: neque dubium est quin Ecclesia sic possit obligare.

DVBITATIO IX.

Vtrùm tempora ieiunij ab Ecclesia sint rectè determinata.

D. Thomas ar. 5.

RESpondeo affirmatiuè: cùm enim ieiunium vsurpetur ad expiationem peccatorum, & eleuationem mentis in Deum, illis maximè temporibus indicitur ab Ecclesia, quibus in hæc præcipuo quodam studio est incumbēdum; nimirum ante solemnitatem paschalem, quatuor anni temporibus, quibus Ecclesiæ ministri ordinandi, & in vigiliis maiorum Ecclesiæ festorum. 61

Ac Primò quidem, ieiunium quadragesimæ indicitur tempore verno ante solemnitatem Paschę, ob quatuor potissimùm causas. Primò, Quia maximè illo tempore vacandum fidelibus orationi & recolendis iis, quę Dominus pro nobis gessit; præsertim passione, morte, & resurrectione; ad hoc autem præstandum aptissima dispositio est ieiunium. Secundò, Quia tunc debent se parare ad confessionem, & Eucharistiam, agendo pœnitentiam castigando carnem, & gratiam à Domino vitæ emendandæ impetrando; ad quæ omnia nihil accommodatius ieiunio: vnde in Collecta dicitur, *Deus, qui Ecclesiam tuam annua quadragesimali obseruatione purificas.* Tertiò, Istud tempus est ieiunio accommodatissimum, ratione castitatis, & vt caro non dominetur spiritui. nam verno tempore natura maximè incitari solet ad libidinem, ob sanguinis & spirituum augmentum, ac feruorem. Itaque parsimonia victus & vsu ciborum refrigerantium, minusque alentium, comprimenda. Quartò, Est aptissimum ratione valetudinis, vt nuper Clar. medicus D. Viringus edito libello eruditè ostendit: tunc enim humores augeri, & efferuescere incipiunt: vnde opus est detractione, & temperatione per medicamenta cathartica, & sanguinis missionem; quorum locum saluberrimè supplet ieiunium, vt inquit D. Basilius orat. 2. de ieiunio. 62

Ieiunium quadragesimæ cur tempore verno.

Porrò

63 Porrò hic numerus dierum potiùs quàm alius est definitus, Primò, Vt Dominum aliquo modo imitemur, qui vnico solido ieiunio hunc numerum impleuit. Secundò, Ob varia mysteria huius numeri, quibus designatur tempus huius vitæ esse tempus pœnitentiæ. vnde & Moyses 40. dies in deserto ieiunauit, vt legem acciperet: & Elias totidem dies, per desertum fugiens Iezabel, & ad montem Dei Oreb proficiscens. Filij Israël 40. annos in deserto peregrinati sunt, & 42. mansionibus ad terram promissionis peruenerunt. Denique diluuium 40. dierum pluuiâ totum mundum inundauit, eumque peccatis expiauit. vide Ambrosium ser. 23. 24. & 34. Chrysost. hom. 1. in Genesim, Cyprianum, serm. de ieiunio Christi. Tertiò, Quia sic Domino, cui de omnibus decimas dari lex iubet, soluimus decimas dierum anni; vt pulchrè tradit Gregorius hom. 16. in Euangelia. constat enim annus diebus 365. huius numeri decima pars sunt 36. Primis Ecclesiæ temporibus, quadragesimæ ieiunium propriè solùm cõstabat sex hebdomadibus seu 36. diebus, & inchoabatur à dominica quadragesimæ, vt habetur cap. Quadragesima. dist. 5. dicebatur tamen ieiunium quadragesimæ includendo dominicas; etsi illis non ieiunabatur. Posteà Telesphorus, qui fuit nonus Pontifex addidit septimam hebdomadam pro Clericis, nimirum eam, quæ est à dominica quinquagesimæ, vt patet cap. Statuimus. d. 5. Verùm quia hęc lex moribus vtentium non est approbata, (vt Gratianus ad cap. In istis, ait) vel certè contraria consuetudine est abolita, præterquam in quibusdam Monasteriis, modò non obligat. Multi tamen pij viri abstinentiam carnium à quinquagesima incipiũt.

Cur eo dierum numero.

64 Mansit autem in Ecclesia consuetudo inchoandi hoc ieiuniũ à feria quarta quinquagesimæ; tum vt 40. dies ieiunij expleantur; tùm quia olim per totum annum extra tempus paschale, feria quarta & sabbato ieiunabatur: & ita etiamsi solùm 36. dies propriè ad quadragesimam dicerentur pertinere; tamen reipsa erant 39. assumptis tribus ex hebdomade quinquagesimæ.

Ieiunium feriæ 4. & 6.

De ieiunio feriæ quartæ & sextę constat ex Epiphanio hęresi 75. vbi dicit hoc ab Apostolis institutum, & toto orbe receptum.

Sabbati ieiunium.

Sabbati ieiunium etsi non vbique, tamen in Ecclesia Romana & in Africa receptum erat, vt constat ex D. Augustino epist. 118. cap. 2.

Quatuor temporum.

65 Ieiunium Quatuor temporum respondet quatuor anni quadrantibus, quibus insignes existunt aëris & corporum mutationes; nimirum veri, ęstati, autumno, hiemi. Olim solùm ter celebrabatur; sed Calixtus I. epist. 1. constituit quater fieri, vt habetur c. 1. Ieiunium, d. 76. Quibus autem temporibus fieri debeat, statuit Vrbanus I. cap. 4. Statuimus. d. 76. vbi multa alia de hoc videre licet; & apud Couarr. lib. 4. variar cap. 20. n. 9.

Ex his colligi videtur, ieiunium feriæ quartæ, sextæ, & sabbati per annum non ita strictè obligasse, nisi ad abstinentiam carnium: alioquin superfluum fuisset instituere ieiunium Quatuor temporum.

Ieiunia vigiliarum.

66 Ieiunia vigiliarum sunt ista, vigiliæ natiuitatis Domini, & assumptionis B. Virginis: vtrumque habetur cap. 1. de obseruat. ieiun. Vigiliæ omnium Apostolorum, excepta vigilia Philippi & Iacobi, & Ioannis Euangelistæ. Ita habemus cap. 2. eodem, vbi Innocentius III. *Consultationi tuæ taliter respondemus, quòd omnium Apostolorum vigiliæ sunt in obseruatione ieiunij celebrandæ, præter vigilias Apostolorum Philippi & Iacobi, & B. Ioannis Euangelistæ: quoniam ipsorum solemnitas intra solemnitatem paschalem, istius autem intra natalem Domini celebratur.* Vnde patet Concilium Prouinciale non posse ieiunium vigiliæ SS. Bartholomæi, Matthiæ, Iacobi, vel Thomæ tollere; quia non potest tollere legem aut consuetudinem Ecclesiæ vniuersalis. Si tamen in aliquo loco longa consuetudine receptum esset vt illis diebus nõ ieiunetur, excusaret à peccato: sicut enim consuetudo potest tollere obligationem seruandi festi S. Bartholomæi, vt habetur d. ca. 2. ita etiam obligationem ieiunij. eadem est ratio aliorum festorum & ieiuniorum; quamquam difficilius sit consuetudinem contra illustriora inualescere, quàm contra minùs illustria.

Quatuor ieiunia ex consuetudine.

Præter hæc sunt quatuor ieiunia, quæ etsi iure scripto non contineantur; tamen generali Ecclesiæ consuetudine seruantur; Vigilia S. Ioannis Baptistæ, S. Laurentij, omnium Sanctorum, & Pentecostes, vt communiter tradunt Doctores.

Ex his patet, ieiunia, ad quæ Iure scripto obligamur, esse 56. nimirũ quadraginta in quadragesima, nouem ratione quatuor tẽporum, (nam tria incidunt in quadragesimam) & septem vigiliarũ. 67
His adde quatuor vigiliarum ex consuetudine; & præterea quæ cuique loco sunt peculiaria. *Ieiunia 60.*

An die dominico.

Petes, Vtrùm Dominico die fas sit ieiunare?
Respondeo, Si non fiat ex aliquo errore, vt fiebat à Manichæis; nec ex cõtemptu moris ecclesiastici, & scandalum absit, posse ex aliquo honesto motiuo fieri. vnde & multi Eremitæ diebus Dominicis ieiunabant, vt ex vitis Patrum constat. 68

DVBITATIO X.

De ieiunij commodis.

MAxima commoda adfert ieiunium, sed potissimùm quinque. Primò, Præstat corpori bonam valetudinem, & agilitatem; arcendo omne pænè genus morborum: nam ferè omnes morbi ex eo proueniunt, quòd homo plus ingerat quàm natura possit rectè conficere ac dispensare, & superflua discutere. Hinc vertigines, apoplexia, paralysis, & varij capitis dolores: hinc tusses, asthmata, & phthisis, & pectoris mala: hinc variæ cruditates & lancinationes in stomacho: ileus, colica, dysenteria, diarrhœa in intestinis: obstructiones in mesentereo, in hepate, in splene: calculi in renibus: hinc omnes morbi articulares: hinc crudis humoribus corruptis multæ febrium species. vnde meritò dixit Demetrius Epagomenus ἀδδηφαγία καὶ πολυποσία πλεῖστων νοσημάτων αἴτια. Saturitas & larga potio plurimorum morborũ causæ; & vulgò dici solet, *Plures occidit gula, quàm gladio.* 69

1. Bona valetudo.

Ieiunium verò causas morborum tollit: nam facit vt perfecta sit concoctio, & facilè consumit & discutit quidquid ex prima, secunda, vel tertia concoctione est superfluum; quod alioquin istorum morborum est causa. Hinc Cyprianus, vel quicumque est auctor serm. de ieiunio Christi, *Ieiunium carnes azymas mundat, & solidat; & putredines, quæ ex adipe prodeunt, consumit & siccat.*

Secundò, Longæuitatem præstat: dum enim arcet vel consumit humores naturam grauãtes & calorem 70

2. Longæuitas.

calorem natiuum opprimentes, vis naturæ manet integra & sui iuris, vitamque extendit quamdiu naturaliter produci potest: ita vt homo non nisi mero senio, & naturæ defectu viuere desinat. Cõfirmatur, quia plerique ante istam ætatem morbis oppressi decedunt; quos morbos ieiunium excludit. Denique exemplo sunt Eremitæ, & multi SS. Patrum, qui vitam per ieiunium in extremam ætatem extenderunt, vt Paulus, Antonius, Hilarion, Hieronymus, Romualdus, Franciscus à Paula, & alij innumeri.

Neque est quòd hîc recurrat quis ad miraculũ; quia ferè omnes ieiunio dediti, qui aliis laboribus fracti non fuere, longæui fuere. Noui Monasteriũ feminarum, tenuissimo victu vtẽtium, vbi etiam sexagenariæ & septuagenariæ nõdum inter seniores censentur: vt meritò dixerit Sapiens, Ecclesiastici 37. *Qui abstinens est, adiiciet vitam.*

71 *3. Tẽtationes carnis sedat.* Tertiò, Carnis tentationes extinguit, eamque spiritui subiicit: hę enim ferè proueniunt ex copia humidi & calidi redundantis: ieiunium autem siccat & refrigerat. Ita natura comparatum est, vt sanguis & succus alendo corpori redundans, dispensetur in semen ad procreationem. tantum enim natura appetit in alimentis, quantum satis est & ad proprij indiuidui conseruationem & ad speciei propagationem. Sed istud vbi in sanguinem conuersum fuerit, ita distribuitur, vt primò inde quantum opus cedat alendo corpori: deinde quod superest facescit in semen ad generationem. Hinc illi stimuli libidinis, & imaginationes eo pertinentes. semen enim copiosum sollicitat ad expulsionem, & simul vim phantasticam congruentibus ad hoc imaginibus implet; vt difficillimum sit illam aliò diuertere. Itaque qui his carere cupit, illi gula ieiunio frænanda, vt non plus alimenti sumat quàm opus est ad corporis sustentationem; ita vt nihil vel parum succi supersit quod in sperma abeat. Cyprianus ser. de ieiunio; *Ieiuniis vitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, concupiscentiæ languent, fugitiuæ abeunt voluptates, extinguitur ardentis Ætnæ incendium, & flammiuomi fornax Vulcani extincta intrinsecùs, montes conterminos non adurit. ieiunium si discretione regatur, omnem carnis rebellionem edomat, & tyrannidem gulæ spoliat & exarmat. ieiunium extraordinarios motus in cippo claudit & arctat, & appetitus vagos distringit & ligat.* Basil. ora. 1. de ieiunio; *An ignoras, quòd perinde atque in acie hinc atque hinc instructa ad conflictum, qui alteri parti fert suppetias, facit vt altera vincatur? ita qui carni se adiungit, expugnat spiritum: & qui stat à spiritu, carnem in seruitutem redigit. proinde si cupis mentem reddere validam, fac vt carnem domes ieiunio.* Augustinus lib. de vtilitate ieiunij tomo 9. (videtur esse sermo ad plebem) cùm dixisset non esse audiendum tentatorem suggerentem, *Quid facis, quia ieiunas? defraudas animam tuam, tibi ipse ingeris pœnam, tuus ipse tortor es*, &c. subiicit, *Responde ei per hanc similitudinem, Si iumento fortè insideres, si equo vtereris, qui te gestando posset præcipitare, nonne vt securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares quem fræno non posses? caro mea iumentum est: iter ago in Ierusalem: plerumque me rapit, & de via conatur excludere: via autem mea Christus est. ita exultantem non cohibebo ieiunio?* Denique omnes Sancti hoc præcipuè remedio ad carnem domandam vsi sunt.

Quartò, Sensus externos & internos exacuit, ac proinde etiam intellectum serenat, & ad omnes suas functiones aptiorem reddit: cõsumptis enim humoribus & vaporibus caput opplentibus, magna serenitas oboritur menti, & facilitas ad studia pulcherrimarũ disciplinarum, ad orationem, meditationem, & rerum diuinarum contemplationem, vt quotidiana experiẽtia docet. Idem testantur Patres, Chrysostomus homil. 1. in Genesim, *Ieiunium leues pennas animæ producit, vt in sublime feratur, & summa contemplari queat, voluptatibusque & omnibus, quæ in hoc mundo habentur suauia, ipsa fit superior. & sicut leuiores naues maria faciliùs transeunt; contrà multis oneribus grauatæ submerguntur: ita ieiunium leuiorem reddens mentem, efficit vt faciliùs huius vitæ pelagus transmittat, & in cælum, ac ea, quæ in cælis sunt, respiciat, & nihili faciat præsentia; sed vt vmbras & somnia, & si quid minus, diffugere censeat*, &c. 72 *4. Sensus exacuit.* Leo serm. 2. de ieiunio decimi mensis, *Semper virtuti cibus ieiunium fuit, de abstinentia prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubria consilia: & per voluntarias afflictiones caro concupiscentiis moritur, virtutibus spiritus innouatur.* Vbi aduerte, vocari *cibum virtutis*; quia virtus alitur & crescit ieiunio. Sic ieiunium est alimentum animæ: sicut enim cibus iste corporalis impinguat corpus; ita ieiunium animam habiliorem & valentiorem reddit.

Quintò, Animam ad diuinas illustrationes, aliaque charismata præparat: idque duplici ratione. 73 *5. Illustrationibus animam aptat.* Primò, Quia mens in sereno versans, aptior est à Deo tangi, & cælestia sentire. etsi enim Deo volẽti illuminare nullum impedimentum, aut ineptitudo hominis possit obsistere; ordinariè tamẽ requirit vt homo se disponat, & quantum potest idoneũ reddat. Secundò, Qui se à carnis solatiis auocant, merentur solatia spiritus. Cyprianus suprà, *Quotquot viros virtutum vidimus, sine ieiunio nõ legimus ascendisse: nec aliquid magnum moliti sunt, nisi prius abstinentia præcessisset.* & paulò antè, *Ieiuniũ Scripturarum delitiis pascitur, contemplatione reficitur, gratia stabilitur, cælesti pane nutritur. Danieli interpretatio somniorũ reuelatur ieiunio, & tres pueri de Babylonio egrediuntur incendio.* Basilius orat. de ieiunio, fusè hunc locum prosequitur, allatis exemplis Scripturæ. Primùm de Moyse, qui 40. dierum ieiunio cùm animum præparasset, admissus est ad colloquium Dei, & legem accepit: idq; tabulis ob peccatũ populi fractis, secundò factum est. Deinde de Elia, *Eliam*, inquit, *magni illius miraculi spectatorẽ ieiunium fecit*, &c. De Daniele sic ait, *Ac ne Daniel quidẽ ille sapiens visiones videre meruisset, nisi ieiunio reddidisset animam limpidiorem. siquidem è copiosiore pastu, ceu fumosi quidã vapores exhalantur, qui lucem S. Spiritus in hominis mentẽ irradiantẽ, quasi densa nubẽs interueniens, intercipiunt.* Eadem habet Chrysostomus hom. 1. in Genesim. Adde donum prophetiæ & miraculorum vix vlli cõcessum, qui non eximius ieiunij cultor fuerit.

Sextò, Flagella impendentia auertit, & pro peccati reatu satisfacit. cõstat exemplo Niniuitarum, Ionæ 3. & Regis Achab, 3. Regum 21. qui flagellum impendens ieiunio redemerũt. Denique Prophetæ passim ad hunc finem ieiuniũ prædicabant; 74 *6. Flagella auertit.* Ioël. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu; & scindite corda vestra*, &c. Matth. 3. *Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructum dignum*

gnum pœnitentiæ. Inter *fructus*, seu opera pœnitentiæ, maximè semper habitum est ieiunium, vt constat exemplis allatis, & aliorum, qui pœnitentiæ se dederunt.

75 Septimò, Quæuis beneficia impetrat, præsertim orationi coniunctum. Cyprianus id fusè declarat; *Quoties* (viri sancti) *aliquid à Deo obtinere conati sunt, ieiuniis incubuere & lacrymis, & pernoctantes in orationibus, ciliciis carni hærentibus, supplices beneficia postularunt, nec defuit prouentus,* &c. Danielis 10. *Noli metuere Daniel; quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua.* Illa autem afflictio erat per ieiunium, vt ex verbis præcedentibus constat. Matth. 13. de pessimo genere dæmoniorum dicitur, *Hoc genus in nullo eiicitur, nisi in oratione, & ieiunio.* D. Thomas in difficultatibus sacræ Scripturæ orationi iungebat ieiunium, vt à Domino intelligentiam impetraret, vt refertur in vitæ ipsius historia.

7. Impetrādi vim habet.

76 Octauò, Est meritorium mercedis apud Deum, etiam vitæ æternæ, Matth. 6. *Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito: & Pater tuus, qui est in abscondito, reddet tibi;* nimirum mercedem cælestem, de qua mox subdit, *Thesaurizate vobis thesauros in cælo,* &c. Ieremiæ 35. Rechabitis, quòd obediuissent patri in abstinentia vini, & mansione in tabernaculis, promittitur luculenta merces; nimirum vt non deficiat ex stirpe eorum stans in conspectu Domini cunctis diebus. Denique, esse meritorium, est commune omnibus operibus bonis, in statu gratiæ factis; vt orationi, & eleemosynæ, vt ex Scripturis constat quibus virtus orationis, & eleemosynæ commendatur: ergo etiam ieiunio; est enim opus bonum & commendatur cum ceteris. Tobiæ 12. *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere.*

8. Est meritorium.

Ex his patet quantum bonum sit ieiunium.

Porrò has, & alias commoditates quidam Patres confertim expressere, vt simul menti propositæ magis alliciant. Basilius oratione 1. *Ieiunium Prophetas generat, potentibus robur addit. Ieiunium legumlatoribus subministrat sapientiam, bona animæ custodia, corpori tutus conuictor, armatura fortiter bellantibus, athletis exercitatio. hoc tentationes depellit, hoc vngit ad pietatem, vigiliæ familiaris comes, sobrietatis architectus, in bellis addit fortitudinem, in pace docet quietem, Nazaræum sanctificat, sacerdotem reddit sacris idoneum,* &c. Chrysostomus Homil. 1. de ieiunio, tom. 5. *Ieiunium Angelorum imitatio est pro nostra virili, contemptus præsentium, schola precum, alimonia animæ, frænum oris: & mitigat concupiscentias; sciunt qui ieiunant: & mitigat voluptates; non ignorant qui tentarunt: mollit furorem, compescit iram, sedat fluctus naturæ, excitat rationem, claram facit animam, alleuiat carnem, fugat nocturnas fœditates, ab ebrietate liberat, capitis dolores tollit, claros adfert & colores & aspectus:* & alia, quæ sequuntur. Vide plura apud prædictos Patres, & Ambros. lib. de Elia & ieiunio.

DVBITATIO XI.

Quid hæretici in ieiunio Catholicorum reprehendant, & eorum breuis refutatio.

HÆretici huius temporis, sex quasdam conditiones vel circumstantias in nostro ieiunio calumniātur. Primò, Quòd in eo seruemus delectum ciborum, abstinentes à carnibus, & etiam ab ouis & lacticiniis in quadragesima: esse enim doctrinam dæmoniorū *abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis, qui cognouerunt veritatem;* vt inquit Apost. 1. ad Tim. 4. quod confirmant, *quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei & orationem.* vnde Matth. 15. *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Deinde delectum ciborum pertinere ad seruitutem legis veteris & Iudaicas cærimonias. Ad Coloss. 2. *Nemo vos iudicet in cibo, & potu, & parte diei festi,* &c. 77

Hæretici in nostro ieiunio sex conditiones calumniantur.

1. Delectū ciborum.

Ad hoc respondendum est, Nos non abstinere à carnibus, aut aliis cibis tamquam immundis, sicut ab illis abstinebant Iudęi, & quidam hæretici; (alioquin numquam illis vesceremur, sicut nec illi vescebantur) verùm causâ domandi corporis, & vacandi meliùs orationi; & ob alios fines suprà dictos: vt docet D. August. contra Adimantium cap. 14. & contra Faustum lib. 30. cap. 5. & Theodoretus, de diuinis decretis ca. vlt. quo modo Daniel à carne, vino & pane delicatiore per tres hebdomadas abstinuit, Daniel. 10. & Rechabitæ à vino, Ieremiæ 35. & Nazaræi ab omni eo, quod inebriare posset, Num. 6. & Ioannes Baptista ab omnibus deliciis, solo melle siluestri & locustis contentus: quo modo ab initio nascentis Ecclesiæ viri sancti, & fideles omnes, in ieiunio, à carnibus & aliis quibusdam cibis abstinuerunt; vt ex supradictis constat. 78

Resp.

Ad testimoniū Apostoli Respondeo, Ipsum loqui de abstinentia, quæ fit à cibis tamquam naturâ suâ immundis. prædicit enim spiritu prophetico fore hæreticos, qui instinctu dæmonum iuberent abstinere à nuptiis, tamquam malis, & à cibis quibusdam, tamquam immundis. Tales fuerunt posteà Tatiani, qui & nuptias damnabant, (vnde dicti Encratitæ, quasi continentes) & à carnibus, tamquam immundis abstinendum docebant, teste D. August. hæresi 25. Tales Manichæi, qui similiter damnabant nuptias, & *vinum* dicebant esse *fel Principum tenebrarum;* vnde ab eo prorsus abstinendum. Item *à carnibus, tamquam de mortuis, vel occisis fugerit diuina substantia, tantumq; ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in electorum ventre purgari;* vt inquit D. August. hæresi 46. & ab ouis, *quasi & ipsa cùm franguntur, expirent;* vt ibidem ait. Tales etiam Priscillianistę quoque, qui & nuptias detestabantur, & *carnes tamquam immundas escas vitabant,* teste eodem, hæresi 70. De his & similibus loquitur Apostolus; & contra eos valet eius ratio. Ita passim hunc locum exponunt Patres, Augustinus contra Adimantium, cap. 14. Chrysostomus Homil. 12. in 1. ad Timoth. Ambrosius, Theodoretus, & alij in hunc locum. 79

Locus Apostoli explicatur.

Ad confirmationem: Illo loco Matthæi solùm significatur hominem non coinquinari ex eo, quod 80

Ad locum Matthæi.

quòd non lotis manibus manducet, ſicut Phariſæi putabant: non enim agitur ibi de ciborum delectu; neque Phariſæi reprehendebant diſcipulos quòd cibis lege vetitis vterentur. Poteſt tamen illa ſententia etiam generaliter accommodari: etſi enim durante lege veteri eſſent aliqui cibi, qui cenſerentur immundi, non naturâ, ſed myſterio, & ſignificatione, ex illius legis decreto; tamen poſt mortem Chriſti omnis hæc immunditia eſt ſublata; vnde Actorum 10. dicitur Petro, *quæ Deus purificauit, tu ne commune dixeris.* & Apoſtolus ad Titum 1. *Omnia munda mundis.* Itaque modò à nullo cibo tamquam immundo abſtinendum eſt: quia neque natura immundus eſt, vt hæretici volebant, neq; ſignificatione, vt tempore legis veteris. Quare *nihil, quod intrat in os, coinquinat hominem*; nimirum per ſe, & vi ſuâ, ſicut Iudæi putabant: poteſt tamen coinquinare ratione inobedientiæ, qua ſumitur; ſicut poteſt ratione ſcandali, cum quo ſumitur: quo modo veſci carnibus die ieiunij coinquinat animam.

Ad alterum Reſpondeo, Iudaicum eſſe abſtinere à certis cibis tamquam ex lege immundis: hæreticum autem, tamquam natura immundis: Chriſtianum & Catholicum, tamquam per ſe bonis; ſed mortificationi carnis non ſatis accommodis, & ob eam cauſam ab Eccleſia certis diebus vetitis. Apoſtolus autem loco iſto ad Coloſſ. 2. loquitur de primo & ſecundo modo abſtinendi; non de tertio.

82 Secundò, Reprehendunt quòd certis diebus ieiunia ſint dicata more Iudaico. Idem olim criminatus eſt Aërius, vt patet ex Epiphanio, hæreſi 75. & Auguſtino, hæreſi 53. *2. Delectū dierum.*

Ad quod Reſpondeo, Nos neq; iiſdem diebus, quibus Iudæi, neque ob eaſdem cauſas ieiunare: itaque nihil hîc Iudaicū. Quinā verò ſint illi dies, & quas ob cauſas delecti, ſuprà dub. 9. dictum eſt.

83 Tertiò, Quòd ex præcepto ieiunemus: hoc enim pertinere ad iugum legis veteris, non ſolùm noſtri hæretici, ſed etiam olim Aëriani docuerūt; vt ex Epiphanio & Auguſtino locis notatis cōſtat. Sed hoc ſatis ſuprà refutatum eſt dubit. 5. & ſanè ſi ieiunium liberè obitum bonum eſt, nulla eſt ratio cur reddatur malum ratione præcepti: præceptum enim operi bono non aufert bonitatem, quam per ſe habet, ſed potiùs nouam addit; dum facit vt agatur non ſolùm ex affectu boni proprij, ſed etiam ex affectu obedientiæ. *3. Quòd ex obligatione.*

Obiectio. Dices, Si quis ieiunet ex præcepto legis veteris, peccat ſuperſtitione: ergo præceptum poteſt opus aliàs bonum efficere malum.

Reſp. Reſpondeo negando conſequentiam, ſi loquamur de vero præcepto: præceptum enim legis veteris non eſt præceptum huius temporis, ſed ſolùm valet pro tempore veteris teſtamenti. vnde ex affectu illius nunc ieiunare eſt ſuperſtitio; quia eſt profeſſio doctrinæ pernicioſæ, nimirum legem veterem adhuc durare. Secus autem cùm ex præcepto Eccleſiæ, quia tali modo nullum errorem profitemur; ſed agnoſcimus Eccleſiæ poteſtatem ad huiuſmodi opera bona & ſalutaria præcipienda, quam poteſtatem, illam habere conſtat ex Scripturis, vt ſuprà dubit. 5. dictum eſt.

Neque per hoc præceptum Eccleſia nos ſeruituti legis ſubiicit; quia non præcipit tamquam cęrimoniam legis; ſed tamquam opus morale, pertinēs ad legem naturæ, & ſimul tamquam cultum quemdam nouæ legi accommodatum: ſicut nec per cultum diei Dominicæ, & aliorum feſtorum; nec per ſolutionem decimarum, vel primitiarum legi veteri ſubiicimur.

Quartò, Quòd ieiunemus cū opinione cultus, putantes per hoc nos Deo placere: hoc enim putant eſſe ſuperſtitioſum; nihil enim ad cultum adhibendum, niſi quod Deus præceperit. 84 *4. Quòd cū opinione cultus.*

Sed reſpondendum eſt, Id fundamentum eſſe vaniſſimum: non enim ideò opus eſt bonum, & Deo placens, quia præceptum; ſed ideò præcipitur, quia bonum, & quia placet. Deinde quis vmquam Princeps noluit ſibi deferri vllum obſequium, niſi quod ipſe præcepiſſet? vel repudiauit ſponte oblatum, eò quòd ipſe nō mandaſſet? quinimò gratiora ſolent eſſe obſequia ſponte oblata, quàm quæ ſolius præcepti auctoritate exprimuntur. Verùm de hoc plura ſuprà l. 2. cap. 40. dub. 6.

Itaque etſi ieiunium non ſit à Deo præceptum, tamen optimè fit ad eius cultum; Primò, Quia in Scripturis commendatur, ſicut oratio, & eleemoſyna, quibus Deus colitur, Tobiæ 12. Danielis 10. Ioëlis 2. Matth. 6. Actor. 13. Secūdò, Quia Lucæ 2. expreſsè dicitur de Anna Propheteiſſa, *Non diſcedebat de templo, ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens nocte & die.* quibus verbis apertè ſignificatur ieiunium eſſe cultum & ſeruitutē Dei: nam Grecè eſt λατρεύουσα, quod cultum latriæ ſignificat. Idem inſinuatur Act. 13. & 2. ad Corinth. 6. Tertiò, Idem comprobat vſus omnium gentium, quæ ieiuniis numen ſe colere putant. Quartò, Quia omne opus bonum, quod fit ſtudio honorandi Deum, vel illi placendi, vocatur cultus & ſeruitus in Scripturis; vt ſuprà oſtenſum eſt, & ipſi hæretici fatentur: tale autem eſt ieiunium.

Quintò, Quòd vſurpemus ieiunium ad ſatiſfaciendum pro peccatis. Sed ad hoc valere colligitur Ioëlis 2. & Ionæ 3. & ex aliis locis. vide dubitat. 10. 85 *5. Quòd pro peccatis.*

Sextò, Quòd illo vtamur ad aliquid à Deo promerendum vel impetrandum. de quo ſuprà dubit. 10. Hæ duæ poſtremæ criminationes, non ad ſolum ieiunium; ſed generatim ad omnia bona opera pertinent: de quibus plura 1. 2. qu. 114. & 3. p. tractatu de ſatisfactione. *6. Quòd ad promerendum.*

DVBITATIO XII.

Quid ſobrietas, & quod eius officium.

D. Thomas q. 149.

HOc nomen tripliciter accipitur, Primò, Generatim pro virtute temperantiæ: Sapien. 8. *Sobrietatem & prudentiam docet*, vbi Grecè eſt σωφροσύνην id eſt, temperantiam. Simili modo accipitur ad Titum 2. *Sobriè, & iuſtè, & piè viuamus*; Græcè σωφρόνως. Secundò, Magis ſtrictè, pro temperantia cibi & potus. ita vulgò dicuntur *ſobrij*, nō ſolùm qui parcè bibunt, ſed etiā qui parum comedunt. Tertiò, Strictiſſimè & propriè pro moderatione potus valentis inebriare. propriè enim *ſobrij* dicuntur, (Græcè νηφάλιοι) qui in potu inebriante ita ſibi temperant, vt iudicij ſerenitatem conſeruent. ſicut è contrario *ebrij*, qui debitam menſuram excedunt; ita vt iudicium notabiliter offuſcetur: ſic accipitur crebrò in Scripturis; Eccleſiaſtici 31. ad Titum 2. 1. Pet. 5. & alibi. 86 *Accipitur tripliciter.*

Hoc

87 Hoc modo accepta *sobrietas est virtus, quæ affectum & vsum potionis inebriare valentis, debitè moderatur. Affectum*; quia cùm sit species temperantię, versatur immediatè circa passiones. *Vsum*; quia in vsu externo materiæ perficitur opus virtutis moralis: nimirùm quando formam suam, hoc est, rationis regulam non solùm affectui interno; sed etiam operi externo imprimit, vt suprà sæpius ostensùm est. Imò ideò formantur affectus interni ad virtutis normam, vt illorum moderatio in opera externa redundet.

Materia sobrietatis. *Potus inebriare valentis*; hæc enim est propria materia, etsi remota, huius virtutis. si non possit inebriare, non pertinebit ad hanc virtutem: neque excessus erit contra *sobrietatem*; sed contra virtutem *abstinentiæ*, vt rectè D. Thom. art. 2. ad 1. vt si quis excedat in potu aquæ ob voluptatem, quam percipit vel ex refrigerio, vel ex eius dulcedine, si sit saccarata.

Officium sobrietatis. *Debitè moderatur*. Vt hæc moderatio debito modo fiat, debet congruere serenitati mentis & iudicij, ita vt eam nullo modo lædat, aut notabiliter obtenebret. hoc enim propriè est officium huius virtutis, eâ mensurâ vti potu inebriante, quando eo vtendum est, quæ mentis functiones non impediat, vel offendat.

88 *Obiectio.* Dices, Ergo hæc virtus non distinguitur à virtute abstinentiæ; quia etiam huius officium est vti moderatè cibo & potu, vt congruit valetudini & functionibus mentis.

Resp. Respondeo, Si nomen abstinentiæ sumatur vt vulgò solet, & sicut à Sanctis Patribus passim vsurpatur, *sobrietas* est pars abstinentiæ: nemo enim dicitur habere virtutem abstinentiæ, qui est intemperans vini, vel alterius potus inebriantis, quantumuis alioquin sit moderatus in vsu cibi & potus imbecillioris.

Si verò hoc nomen strictissimè sumatur, vt accipit D. Thomas, sic potest inueniri aliqua distinctio: nam congrua moderatio in vsu vini (sub vino intellige omnem potum vinosum, & inebriantem) habet peculiarem difficultatem, quæ non est in moderatione cibi & potus alterius: tum quia homines passim sunt magis procliues ad excessum in vino, quàm in cibo: tum quia excessus in illo est multò facilior: tum deniq; quia est grauior & maiorem noxam infert; vt Prouerb. 23. dicitur, *Ingreditur blandè, & in nouissimo mordebit vt coluber*. Hinc fit vt in eius vsu requiratur peculiaris virtus, quæ hæc præstet; quam propriè vocamus *sobrietatem*, à seruanda bria; (quæ vox mensuram vini significat, iuxta Donatum) eò quòd maximè in vsu vini, moderatio seu mensura sit adhibenda. Quæ verò moderationem adhibet in vsu cibi & potus alterius, (v.g. aquæ, vel lactis) in qua non est tanta difficultas nec tantum periculi, communi nomine dicetur *abstinentia*.

89 Petes, In quibus maximè hęc virtus requiratur.

Quibus hæc virtus maximè necessaria. Respondeo, Esse quidem aliquo modo necessariam omnibus, peculiari tamen ratione Episcopis, Principibus, & senibus; prætereà feminis, & adolescentibus, vt rectè D. Thomas ar. 4. Prima pars patet, tum quia omnes debent resistere tentationibus carnis, quas absque hac virtute moraliter impossibile est vincere: *Luxuriosa* enim *res vinum*, vt ait Sapiens, Prouerbiorum 20. (nimirum si immoderatè sumatur) & Apostolus ad Ephes. 5. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*: tum quia omnes debent esse vigilantes, & excubare animo aduersus insidias diaboli; quod absque hac virtute fieri nequit. vnde Apost. Petrus epist. 1. cap. 5. *Sobrij estote*, (Græcè νήψατε) *& vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide.* & 1. ad Thessal. 5. *Nos, qui diei sumus, sobrij simus*; Græcè νήφωμεν: tum denique quia *ebriosi regnum Dei non possidebunt*, 1. ad Cor. 6.

Secunda pars probatur: Episcopi enim, Principes, & senes præ ceteris ad functiones sibi proprias requirunt mentis serenitatem, quam præstat sobrietas. 90

Episcopi quidem, (sub quibus intelligendi ceteri Ecclesiæ ministri; vt notat D. Thomas) quia ipsorum est vacare orationi, lectioni sacræ, erudiendo populo, & Sacramentorum administrationi; quæ omnia mentem puram, serenam, & peruigilem requirunt. Vnde Apostolus inter cetera, quæ in Episcopis requirit, ponit sobrietatem.

Principes, quia debent populum sibi subditum iustè gubernare: ad quod summa vigilantia opus est, tum vt idoneos ministros constituant; tum vt iam constitutis inuigilent, vt hi officium præstent, ne priuatis potiùs commodis, quàm bono publico studeant. tum denique vt peculiariter curent ne causæ pauperum negligantur, vel peruertantur. Vnde Prouerb. 31. *Noli Regibus, ô Lamuel, noli Regibus dare vinum; quia nullum secretum est, vbi regnat ebrietas.* &, *Ne fortè bibant & obliuiscantur iudiciorum, & mutent causam filiorum pauperis.* Vide de hoc plura apud Alexandrum ab Alexandro lib. 3. cap. 11.

Denique senes, quia in his ratio vigere debet ad aliorum eruditionem: nihil enim turpius ebrioso & fatuo sene. vnde Apostolus ad Titum 2. iubet moneri *senes vt sobrij sint*.

Tertia pars patet; adolescentibus enim est necessaria sobrietas, ob feruorem illius ætatis. vnde ante annum trigesimum vinum bibere, etiam viris, apud Romanos criminosum erat, vt Alexander ab Alexandro loco citato refert. 91

Feminis verò ob iudicij debilitatem, quod facilè vsu vini perturbatur: eo verò perturbato, facilè aliquid indecori committunt. vnde olim apud Romanos mulieribus vinum bibere non licebat, teste Plinio lib. 14. cap. 13. & Valerio Max. lib. 2. cap. 1.

DVBITATIO XIII.

Quid castitas, & in quibus rebus versetur.

D. Thomas q. 151.

CAstitas propriè significat puritatem quamdam, à voluptatibus & actibus carnalibus, in quibus est peculiaris quædam turpitudo & impuritas, alienam. Generatim verò, vel potiùs per metaphoram, puritatem animi ab omni amore & delectatione inordinata creaturarum; atque adeò ab omni labe peccati, quę in amore creaturarum malè ordinato consistit. quo modo dixit Apostolus 2. ad Corinth. 11. *Despondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo.* Sic D. Augustinus 1. de mendacio, cap. 20. *Castitas animi est amor ordinatus, non subdens maiora minoribus.* & hanc dicit 92 *Castitas generalis.*

 pudici-

pudicitiæ corporis anteferendam. Verùm nos hîc de *castitate* propriè loquimur, quæ circa voluptates carnis versatur.

Officium castitatis.

93 Igitur sicut abstinentia moderatur affectum & vsum in esculentis, sobrietas in poculentis; ita *castitas* in venereis, ne plus, alio tempore, loco, modo illis delectemur, vel vtamur, quàm rectæ rationis præscripto secundùm præsentem statum cõgruit.

Castitas perfecta.

Est autem *castitas* alia perfecta, alia imperfecta. *Perfecta* est quæ ab omnibus voluptatibus carnis, tam licitis quàm illicitis, perpetuò abstinere proponit: vnde etiam affectum nuptiarum excludit.

Imperfecta

Imperfecta est, quę vel solùm ad tempus id proponit, vel solùm ab illicitis abstinere, & licitis moderatè vti, vt in matrimonio. Hæc autem moderatio consistit in debito loco, tempore, modo, & fine. qui enim cum hisce circumstantiis matrimonio vtitur, ab aliis abstinet, castitate coniugali prędìtus est.

Castitas coniugalis.

Obiectio.

94 Dices, Etsi abstinere à voluptatibus illicitis, & in licitis adhibere debitam moderationem sit per se honestum, ac proinde virtutis obiectum; tamen non videtur per se honestum abstinere licitis & moderatis: tum quia nemo in statu innocentiæ ab illis abstinuisset, cùm pertineant ad speciei humanæ propagationem; tum quia vsus illarum est actus virtutis; ac proinde abstinentia illarum non potest esse virtutis opus; quia virtus virtuti non est contraria.

Resp.

Resp. Si *per se honestum* dicatur id, quod in omni statu, & cum quibusuis circumstantiis honestum est; sic abstinere ab illis voluptatibus non est per se honestũ; quia initio mundi, genere humano nondum satis propagato honestum non fuisset: sicut neque ieiunia, aliæque afflictiones honestæ fuissent in statu innocentiæ. Si verò per se honestum dicatur, quod in præsenti statu cum circumstantiis nunc passim occurrentibus, absque relatione ad finem extrinsecum, honestum est; sic abstinere à licitis voluptatibus matrimonij est per se honestum, quia non solùm quatenus fit propter Deum est honestum, sed etiam ex propria ratione, quatenus id per se hominem liberat multis rerum sæcularium curis, & reddit magis idoneum & expeditum ad functiones mentis, facitque similiorem spiritibus Angelicis. & hac ratione est obiectum virtutis castitatis. Vnde castitas perfecta videtur specie distingui à castitate coniugali; (quod etiam insinuat D. Thomas q. 152. art. 3.) quia alia ratio honesti & laudabilis reperitur in absoluta abstinentia, alia in moderato vsu.

Castitas coniugalis specie distinguitur à perfecta.

Materia castitatis.

95 Ex dictis facilè intelligas quę sit castitatis materia, & quod officium. Proxima enim materia sunt interni concupiscentiæ motus; hos enim vel comprimit, vel secũdùm rationis normam componit.

Remotior sunt actus externi, qui vel sunt præuij cõiunctioni, vt aspectus, oscula, tactus; vel sunt ipsa coniunctio. Et quidem vt hæc virtus circa ipsam coniunctionem versatur, affectum ab ea auocando, vel debito modo ea vtẽdo, vocatur *castitas*: vt verò circa actus præuios simili modo se habet, *pudicitia*, vt D. Thomas annotauit. est tamen vna eademque virtus circa præuia, & circa principale. Vel certè dicitur *castitas*, quatenus inordinatum affectum & vsum venereorum resecat; *pudicitia*, quatenus pudori, qui in vsu illorum esse solet, est cõformis. De laude castitatis vide D. Augustinum serm. 249. de tempore.

Pudicitia.

DVBITATIO XIIII.

Quid sit virginitas.

D. Thomas qu. 152.

VIrginitas à virore dicta putatur, quia denotat immunitatẽ à concupiscentię adustione: quę adustio fit cùm homo illius motibus cõsentit.

Dupliciter hoc nomẽ accipitur. Primò, Pro carnis integritate, libidinosæ contagionis experte: & sic non est virtus, sed quid naturale, cum quo nascimur; quod etiam inuiti perdere possumus. 96

Dupliciter accipitur.

Secundò, Pro voluntate & proposito illius integritatis & puritatis seruandę, vel perpetuò, vel saltem vsque ad tempus coniugij: & hoc modo virtus est. & quidem si vsque ad tempus coniugij dumtaxat, nõ est propriè virginitatis virtus; (nam simul consistit cum proposito virginitatis & integritatis violandæ) sed status quidam castitatis, vt inquit Caietanus art. 1. §. Ad euidentiam: vbi ad virginitatem, vt denotat statum castitatis, duo requirit: Ex parte quidem corporis, non esse voluntariè pollutum: Ex parte animi, propositum ita se seruandi, nisi matrimonio iungatur.

At virtus *virginitatis* prorsus tale propositum excludit: quia neque in re, neque in affectu cum violatione stare potest. Hanc D. Augustinus lib. de sancta virginitate cap. 13. sic definit: *Virginitas est in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio.* Itaque hæc virtus in subiecto supponit & connotat *integritatem carnis*, & *immunitatem* à contagio libidinis, & formaliter in eo sita est, quòd hanc perpetuò tueri intendat, omnia illi contraria vitando. 97

Definitio virginitatis.

Meditationem vocat, quia est propositum multam curam & meditationem postulans, vt illum thesaurum conseruet.

Dices, Illa integritas, & puritas est quid naturale: ergo eius conseruatio non est virtus; sed quiddam per se indifferens. Confirmatur, quia habere illam nõ est obiectũ per se honestum: ergo circa illam per se nõ versatur aliqua virtus; omnis enim virtus est amor & affectus boni per se honesti. 98

Obiectio. Integritas carnis.

Respondeo, Illam integritatem carnis dupliciter spectari posse. Primò, Vt est à natura, vel vt eius conseruatio non est in nostra potestate: & hoc modo non est obiectum huius virtutis, quia non est laude aut vituperio digna. & hac ratione rectè dixit D. Thomas ar. 1. Integritatem carnis per accidens se habere ad virtutem virginitatis; nam sine huius virtutis amissione potest amitti.

Resp.

Secundò, Vt subest nostræ potestati: & sic est obiectum virtutis; quia laudabile est, cùm in potestate tua fuerit libidinis contagione inquinari, nõ esse tamen inquinatum: sicut laudabile est cùm potueris transgredi, non esse transgressum, & seruasse innocentiam: nam illud ipsum per se est dignitas quædam & ornamentum naturæ rationalis, per quod & longiùs recedit à conditione brutorum, & propiùs accedit ad similitudinem Angelorum, vt dictum est de castitate.

Quomodo sit obiectum virtutis.

Dices, Innocentia, quæ consistit in numquam peccasse mortiferè, est res laudabilis, & magnum ornamentum naturę; non tamen requirit aliquam peculiarem virtutem, sed sufficiunt illæ virtutes, quæ impediunt peccata, quibus amittitur innocẽtia: ergo similiter integritas illa non requirit aliquam 99

Obiectio. Innocentia quid.

quam virtutem, præter eam, quæ impedit actus carnales, quibus illa amittitur, quæ est castitas.

Responsio. Virginitas quomodo à castitate distinguatur.

Respondeo, Hoc argumēto rectè probari, virtutem *virginitatis* non distingui à *castitate*, nisi connotato; sed esse ipsam virtutē castitatis in subiecto incorrupto. vtriusque enim officium est vitare omnem libidinis contagionem, & subiectum seruare immune in posterum à tali labe. Sed virginitas vlteriùs connotat hoc subiectū numquam anteà fuisse libidine contaminatum: quod non includit ratio castitatis. Itaque *virginitas*, vt est virtus, nihil est aliud quàm castitas perfecta, integritati & puritati carnis coniuncta. *Perfectam* voco, quæ consistit in proposito abstinendi perpetuò ab omni voluptate carnali tam licita quàm illicita. Imperfecta enim est, quæ solùm ab illicita, vel ad tempus abstinere proponit.

Ad castitatem coniugalē se habet vt magnificentia ad liberalitatem.

100 Nec obstat, quòd D. Thomas ar. 3. in corp. dicat virginitatem se habere ad castitatem sicut magnificentia ad liberalitatem; quia loquitur de castitate imperfecta, quatenus dicit propositum abstinendi à voluptatibus illicitis, seu *ab inordinatione venereæ voluptatis*, vt ipse inquit: respectu enim huius virginitas habet quamdam excellētiam, sicut magnificentia ad liberalitatem: quia sicut liberalitas versatur circa sumptus, & opera mediocria, magnificentia circa magna; ita castitas illa solùm mediocre aliquid præstat; dum illicitas dumtaxat voluptates abdicat: virginitas verò magnū quiddam & arduum, etiam concessas, perpetuò repudians. Proportio tamen non tenet in omnibus; quia virginitas non respicit suum obiectum sub ratione magni & ardui, sicut magnificentia: neque hoc D. Thomas intendit, vt rectè Caietanus art. 3. contra Martinum.

Obiectum virginitatis.

101 Notandum est, etiamsi obiectum virginitatis, nempe conseruatio integritatis & puritatis carnis, per se honestum sit; tamen quia est valdè difficile, & nuda ratio honestatis, quæ illi per se inest, non satis virium habet ad animos hominum absque maioris boni spe alliciendos, raros vel fortè nullos in mundo esse, qui solo intuitu honestatis illius, rem tam difficilem amplectantur. Itaque plura motiua, & consequenter plures virtutum rationes concurrunt ad animum permouendum, v. g. quia Deo gratum; quia ipsi, voto dicatum; quia præbet facultatem meliùs Deo seruiendi; quia liberat à multis inutilibus & superfluis curis. Vnde ad diuersas virtutes iste integritatis affectus pertinere potest. Et hac ratione D. Thomas indicat virginitatem, vt est virtus, importare propositum integritatis perpetuę voto firmatum; (sub hac enim consideratione passim colitur) quo modo formaliter ad Religionem, & ratione solùm materiæ ad temperantiam pertinet. Non tamen negat D. Thomas, quin virginitas etiam sit virtus absque voto, ratione propriæ honestatis, & pulchritudinis sui obiecti.

DVBITATIO XV.

Vtrùm virginitas sit præstantior matrimonio.

D. Thomas q. 152. art. 4.

102 COmparatio fit non inter Sacramentum matrimonij (quod consistit in ipso contractu) & virginitatem, sed inter statum matrimonij & statum virginitatis, vt diuersas viuendi formas continent. In statu virginitatis generatim cœlibatum intellige.

Iouinianus, etsi fateretur propter huius vitæ necessitatem, ne coniugales patiamur molestias, virginitatem esse præferēdam; vnde nec ipse vxorem habere volebat, vt refert D. Augustinus hæresi 82. tamen apud Deum hos status pares fecit, affirmans non maioris esse meriti cultum virginitatis, quàm matrimonij. *Dicit*, inquit Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, *virgines, viduas, & maritatas, quæ semel in Christo lotæ sunt, si non discrepent ceteris operibus, eiusdem esse meriti.* Eadem docent hæretici nostri temporis, quibus addunt etiam deteriora. Primò, Virginitatem non solùm non esse maioris meriti apud Deum; sed esse impiam superstitionē, si cum opinione cultus, id est, veluti obsequiū Deo gratum seruetur: quia, inquiunt, omnis cultus à Deo non præceptus est superstitio. Secundò, Si seruetur ob huius vitæ commoditatem, vel ob Euangelij prædicationem commodiùs obeundam, non esse quidem per se malam; stultum tamen esse se ad illam obstringere, aut illam velle seruare, nisi quis habeat singulare quoddam donum continentiæ, quod paucissimis detur, & sciat se illud habere. Ita Lutherus in libello, quem inscripsit Epithalamium. & Caluinus libro 4. Institutionum cap. 13. §. 17. 18. & 19.

Sententia Iouiniani. *Sententia nostrorum hæreticorū.*

Sed fide tenendum est statum virginitatis coniugio esse præferendum, non solùm ratione commoditatis huius vitæ, sed etiam propter fructum spiritalem & maius meritum apud Deum, atque adeò propter vitam æternam. Probat id fusè D. Hieronymus libro 1. contra Iouinianum, & D. Augustinus lib. de bono coniugali, & lib. de sancta virginitate. Nos præcipua dumtaxat argumenta adducemus. 103

Sententia Catholica.

Probatur ergo Primò, Ex Scripturis. Matth. 19. cùm discipuli dixissent; *Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere*; Dominus dixit illis, *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est: sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt; & sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum; qui potest capere, capiat.*

1. Probatur ex Scripturis.

Ex hoc loco tria perspicuè colliguntur. Primò, Virginitatem esse coniugio præferendam; approbat enim Dominus quod dixerant discipuli, Non expedit nubere. Si non expedit nubere; ergo expedit non nubere, vt Hieronymus inquit: melior ergo virginitas nuptiis.

Secundò, Virginitatem esse præferendam propter regnum cælorum, id est, vitam æternam, & non tantùm propter vitæ huius commoditatem. Hæretici per *regnum cælorum* intelligunt prædicationem Euangelij. Sed contrà. Quia sic castratio illa, quam Christus commendat, non pertineret ad feminas; (his enim non competit euangelij prædicatio) sed ad solos viros, eosq; paucissimos, nimirum verbi diuini prædicatores. quod repugnat ipsi Caluino, qui suprà nu. 18. & 19. professionem cœlibatus etiam feminis, sed senioribus permittit. Deinde est contra communem sententiam Patrum, qui hîc præmium vitæ æternæ intelligunt. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum exponens hæc verba: *Proponit*, inquit, ἀγωνοθέτης

Quid sit propter regnum cælorum.

Omnes inuitantur. *præmium, inuitat ad cursum, tenet in manu virginitatis brauium, ostendit purissimum fontem, & clamitat; Qui sitit, veniat & bibat.* D. August. l. de sancta virginit. cap. 23. *Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, veritas dicit, eos, qui pio proposito ab vxore ducenda se continuerint, castrare seipsos propter regnum cælorum: & cōtrà, humana vanitas impia temeritate contendit*, (notent hoc hæretici) *eos, qui hoc faciunt, præsentem tantummodò necessitatem molestiarum coniugalium deuitare, in regno cælorum amplius quidquam ceteris non habere.* Chrysostomus hom. 63. in Matth. *His omnibus ad optandam eligendamque virginitatem inducit. Possibile namque id esse hominibus, hoc ferè modo confirmat. Cogita tecum, si aut a natura eunuchus esses, aut iniuria hominum sic effectus: quid faceres, cùm & huiusmodi voluptate careres, & nullam carendo mercedem consequereris? Gratias igitur Deo agas, quia magna præmia, rutilantesque coronas habebis, si ita viues, quemadmodum sine aliquo præmio illi*, &c. D. Basilius lib. de vera virginitate, de istis spadonibus loquens: *Ipsi semet propter regna cælorum ad virginitatis præclarum certamen exercent: coniugiumque & simul omne sæculum, eius seruandæ causa, contemnunt, regnum cæleste cum sudore & gloriosis laboribus capessunt.* Omitto ceteros; omnes enim idem docent.

Merces virginitatis.

Virginitatē omnibus esse possibilem.

104 Tertiò, Colligitur virginitatem proponi omnibus, illamque seruare, per gratiam Dei esse in nostra potestate: omnes enim ad illā inuitat, cùm ait: *Qui potest capere, capiat*: sicut omnes inuitat ad fidem & doctrinæ suæ considerationem, cùm ait: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Ita docent Patres omnes, Hieronymus & Chrysost. in verbis allatis, & idem Chrysost. homilia illa 63. explicās illa verba; *Qui potest capere, capiat. Ita*, inquit, *magis animat atque incendit; vel quia magnitudinem virtutis ostēdit; vel quia inæstimabili misericordia sua noluit rem in necessitatem legis cōcludere. Et ad hac possibile id esse monstrat, vt eligendi cupiditas crescere possit.* Deinde obiicit; *Si electionis opus id est, inquies, quo modo dixit; Non omnes capiunt, sed quibus datum est?* Respondet, *Vt singulare id esse certamen perdiscas, non vt sorte datam necessitatem suspiceris. his enim datum est, qui sponte id eligunt. quod ideò dixit, vt ostenderet superiore auxilio nobis opus esse; quod quidem omnibus paratum est, si volumus in hac lucta superiores euadere. solitus quippe est, quādo res ardua proponitur, vti hoc modo dicendi.* similia habet Cyprianus lib. de habitu virginum; Basilius lib. de vera virginitate & alij, qui docent generatim omnes ad continentiam inuitari.

Quibus datum est capere.

Obiectio. Dices, Si omnes id possunt capere, quo modo dicit Dominus: *Qui potest capere, capiat?*

Quo modo omnes possunt vel nō possunt capere. Respondeo, *Capere* hoc loco est practicè intelligere, i. iudicare hoc sibi expediens esse ad salutē, ita vt affectus quoque in id trahatur. Itaq; non omnes possunt *capere*, nimirum potentia propinqua & sufficiente: quia non omnes satis sunt instructi vt tantum bonum intelligant, nec diuinitus excitati vt illud ament. omnes tamen possunt *capere* potentiā remotā, quæ in actum reduci valeat, si velint. omnes enim (de Christianis loquor) cùm audiunt virginitatis fructus prædicari, possunt petere à Deo vt illuminentur, & illam valeant amplecti. Simili modo, omnes qui audiunt fidei prædicationem, possunt credere, quamuis fides non minùs sit donum Dei quàm continentia. cur autem tali modo loquendi vtatur, suprà explicatum ex Chrysostomo.

Eadem veritas probari potest ex cap. 7. prioris ad Corinth. vbi multa in hanc sententiam habentur. Apostolus enim quæstionibus Corinthiorum respondens dicit, Primò, *Bonum est homini mulierem non tangere.* vnde infert Hieronymus: ergo malum est tangere, id est, minus bonum. Nec obstat quod subdit Apostolus; *Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat.* Non enim vult dicere vt quisque propter fornicationem ducat vxorem; alioquin vt rectè Hieronymus ait, *hac excusatione libidini fræna laxasset, vt quotiescumque vxor moritur, toties ducēda sit alia, ne fornicemur: sed suam*, inquit, *habeat, id est, sua vtatur, quam habebat antequam crederet*, quod sequentibus verbis fusiùs explicat; *Vxori vir debitum reddat*, &c. 105

Probatur ex cap. 7. prioris ad Corinth.

Secundò dicit, *Volo omnes vos esse sicut meipsum*, id est, opto vos omnes esse cœlibes: præfert ergo cœlibatum coniugio.

Tertiò, *Dico autem non nuptis & viduis; bonum est illis, si sic permaneant, sicut & ego.* Hîc rursus cœlibatum præfert.

Quartò, *De virginibus præceptum Domini non habeo*; (nimirum vt maneant in virginitate) *consilium autē do tamquam misericordiam consecutus à Domino, vt sim fidelis.* Nec obstat quod subdit; *Existimo enim hoc bonū esse propter instantē necessitatem*: quasi virginitatem præferat propter necessitates huius vitæ. nam per *instantem necessitatem* intelligit necessitatem moriendi quotidie impendentem, & vitæ huius breuitatem; vt ipsemet paulò pòst explicat, cùm ait; *Hoc itaque dico, fratres, tempus breue est; reliquum est, vt & qui habent vxores, tamquam non habentes sint*, &c. vt ergo tempus redimamus, & breue illud incertumque spatium vitæ, quod nobis superest, saluberrimè expendamus, nobis vtilissima est virginitas.

Instans necessitas.

Quintò, *Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem*, &c.

Sextò, *Qui matrimonio iungit virginem suam, benè facit; & qui non iungit, melius facit.*

Septimò, *Beatior erit, si sic permanserit*, (nimirum libera à viro) *secundùm meum consilium: puto autem quòd & ego spiritum Dei habeam.*

Denique probat idipsum Apostolus hac ratione; *Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu; quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat viro*, &c. vbi rationem adfert cur virginitas matrimonio sit præstantior: nimirum quia illa liberat hominem vinculis sæculi & præbet facultatem perfectè seruiendi & vacandi Deo; hoc verò sæculi vinculis astringit, & istam facultatem eripit.

Idem probatur Apocalypsis 14. *Nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. hi sequuntur agnum quocumque ierit.* Vbi insinuatur eximium quoddam præmium præparatum virginibus, quod aliis non dabitur. quem locum eleganter tractat Augustinus lib. de sancta virginit. cap. 27. 28. & 29. & Hieronymus suprà.

Secundò Probari potest ex Patribus, quorum testimonia sunt infinita, nec hæretici diffitentur. Vide Augustinum, & Hieronymum locis citatis, Cyprianum de habitu virginum, Ambrosium

2. Ex Patribus.

sium l. 1. de virginibus, Basil. de vera virginitate.

106 Tertiò Probatur ratione. Primò, Coniugium per se non est bonum virtutis, sed naturæ, & indifferens, per se nulla laude dignum. Vnde Hieronymus, *Non peccat*, inquit, *si ducit vxorem*; *non tamen benè facit, si duxerit*: intellige *non benè facere* per se loquendo, nempe si nihil aliud quàm ipsum matrimonium, eiusque commoda, voluptates & sobolem spectauerit, vt passim homines solent: nam nec amor sobolis & posteritatis per se est virtutis, sed naturæ tantùm affectus. vnde omnibus communis; & nemo inde præcisè laudem meretur. Idem colligitur ex lib. 3. hypognost. vbi inter cetera, quæ de bono naturæ oriuntur, & adiaphora censentur, numeratur *velle ducere vxorem*. Virginitas verò est bonum honestum, eximiæ virtutis obiectum, adeò vt apud omnes gentes semper in admiratione fuerit habitum, quasi humanam conditionem superans, & soli numini dicandum, vt constat de Vestalibus Romanorum, de Bonziis Iaponensium & Sinensium, de Monachis Turcorum, &c.

3. Probatio ex ratione.

Secundò, Matrimonium quoad vsum & inclinationem conuenit homini secundùm portionem inferiorem, qua similis est brutis: virginitas autem conuenit homini magis secundùm portionem superiorem, qua similis est Angelis. Etsi enim integritas incorruptionis sit in carne; inclinatio tamen ad illam & affectus non inest carni, sed spiritui; neque est naturalis, sed supernaturalis, & cælestis, vt pulchrè explicat Ambrosius libro 1. de virginibus. Vnde similes facit Angelis, iuxta illud Domini, Matth. 22. *In resurrectione non nubent, neque nubetur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo.* Et D. Augustinus libro de sancta virginitate c. 13. *Habeant coniugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honestè, quia licitè, quia pudicè, quia socialiter procreant, & procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia tori fidem inuicem seruant, quia sacramentum connubij non violant: hæc tamen omnia humani officij sunt munera. Virginalis autem integritas, & per piam continentiam ab omni concubitu immunitas, angelica portio est; & in carne corruptibili, incorruptionis perpetua meditatio. Cedat huic omnis fœcunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis*, &c.

Est angelica portio.

Tertiò, Actus proprius & præcipuus matrimonij habet coniunctam maximam verecundiam: vnde etiam requirit secretum; nec quisquam est tam impudens, quin testes omnes, famulos, cognatos, paranymphos, etiam suos liberos, qui sunt ipsius matrimonij fructus, abesse velit, quando illi actui dat operam; vt docet D. Augustinus lib. 14. de ciuitate, cap. 18. & 20. quod est euidens signum in hoc opere inesse turpitudinem & dedecus, illudque minùs decere hominem, quà homo est: non enim nisi de re turpi & dedecorosa erubescimus. Ratio est, Tum quia præterquam quòd iste actus conuenit homini, qua parte similis est brutis, membra in illo non obediunt rationi: de qua inobedientia, cùm sit pœna peccati, inflicta propter inobedientiam mentis erga Deum, erubescit animus; vt docet D. Augustinus dicto lib. 14. cap. 17. & sequentibus. Quamquam non dubitauerim etiam in statu naturæ nudæ talem verecundiam fuisse futuram. Turpe enim est animo carnem suam regere non posse: tunc tamen non fuisset pœna peccati, sed naturæ imperfectio. Deinde quia in actu illo *penè omnis acies & quasi vigilia cogitationis obruitur*; vt Augustinus ait. Indecorum autem est menti ita à carnis voluptate vinci, vt quasi sui compos, suique iuris non sit.

Duplex causa erubescendi.

Quartò, Matrimonium implicat hominem voluptatibus carnis, quæ maximè mentem à studio orationis & rebus spiritualibus impediunt. vt enim D. Augustinus libro 14. de ciuitate, cap. 16. docet, illa voluptas hominem intrinsecùs & extrinsecùs sibi vindicat, totumque commouet, animi simul affectu cum carnis appetitu coniuncto atque permixto: vnde animus efficitur carnalis, plenus cogitationibus & affectibus carnalibus. Itaque Apostolus 1. ad Corinthios 7. monet abstinere ab vsu coniugij, quando orationi vacandum. Et Hieronymus, *Oro te*, inquit, *quale illud bonum est, quod orare prohibet? quod corpus Christi accipi non permittit? quamdiu impleo mariti officium, non impleo Christiani*, &c. 107

Quintò, Implicat solicitudinibus huius sæculi. Primò, Vt alter alteri placeat. Secundò, Vt ipsi cum familia honoratè inter suos viuant. Tertiò, Vt proles decenter educent. Quartò, Vt amplam hereditatem illis relinquant: quibus in rebus videmus coniuges passim adeò occupari, vt vix dimidiam horam per hebdomadam seruitio diuino impendere queant. Colligitur ex Apostolo suprà. Declarat hoc D. Basilius libro de vera virginitate: *Quæ*, inquit, *mortali connubio coniuncta est, ad suam ipsius curam, viri quoque alterâ adiectâ, geminam in vna anima ex coniuncto sibi corpore solicitudinem necessariò sustinet; nec ea vnius tantùm corporis causa laborat; sed in vna anima, & ad suum, & ad viri corpus curandum iugiter intenta diuiditur. Vbi verò filios post cubiculi solemnia, & secreta commercia parturire, ac in lucem edere cœperit, per vnumquemque nascentem animo scinditur, & præsentibus miserijs, nascituri cura semper adijcitur*, &c.

Sextò, Affert intolerabile onus viuendi semper cum eodem coniuge, & ei in officio coniugali obsequendi. Nisi enim summa sit morum consensio, diuturna illa cohabitatio parit mutuum fastidium: & multæ intercurrunt offensiones, quæ animos diuellunt, & veluti antipathiam quamdam ingenerant, vt sæpè mutuum conspectum vix ferre possint: nihilominùs matrimonij nexu tamquam compedibus vincti, non possunt se inuicem effugere, sed coguntur semper vnà manere, vnà viuere, comedere, bibere, dormire, & vel inuiti in actu coniugali sibi mutuò obsequi: vt meritò dixerit Sapiens, Ecclesiastæ 7. *Inueni amariorem morte mulierem.*

Ex his discriminibus possumus sic ratiocinari. 108 Id est melius & Deo gratius, per quod homo magis auocatur à voluptatibus carnis & curis huius sæculi: sed virginitas est talis: ergo est præstantior & gratior Deo quàm coniugium. Secundò, Id est melius & Deo charius, quod maximè præbet facultatem orandi, & Deo seruiendi: sed virginitas talem facultatem maximè præbet, & matrimonium eamdem impedit, vt patet ex dictis, & docet expresè Apostolus 1. ad Corinthios 7. ergo, &c. Tertiò, Id est melius, & Deo charius, per quod homo propter Deum abstinet à maximis carnis voluptatibus, & se totum Deo consecrat, quàm id per quod se totum rebus sæculi & voluptatibus immergit: atqui talis est virginitas: ergo, &c. Denique id est melius, quod Dominus noster,

Rationes in forma.

quod Apostoli, & præcipui Sanctorum complexi sunt: sed hi complexi sunt virginitatem, vel si aliqui eorum iuncti erant matrimonio, abstinuerunt ab vsu coniugij, vt Hieronymus de Apostolis ait: ergo, &c.

109 *Obiectiones.* 1. Sed contrà obiicitur Primò, Genesis 1. *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Hîc Dominus videtur dare præceptum coniugij, ac proinde vetare virginitatem. Confirmatur ex Apostolo 1. ad Timotheum 5. *Volo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse.*

Resp. 1. Respondeo Primò, Præcepto illo Geneseos non imponi obligationem singulis, sed primò & per se ipsi multitudini, seu generi humano; vnde non tenentur singuli illud exequi, sed sufficit satis multos esse in genere humano, qui huic officio non desint, quantum nimirum opus est ad generis humani propagationem. Ita D. Thomas artic. 4. ad 1. Et sanè si hoc argumentum aliquam vim haberet, sequeretur Christum Dominum, vtrumque sanctum Ioannem, & præcipuos Sanctorum contra præceptum diuinum fecisse.

Resp. 2. Respondeo Secundò, Illis verbis non tam significari præceptum, quàm benedictionem, per quam tribuit eis generãdi facultatem & fœcunditatem; *Est benedictio, non præceptum.* quod aperte indicant illa verba: *Benedixitque illis Deus & ait, Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini piscibus maris*, &c. Sunt ergo verba benedicentis, fœcunditatem & dominium tribuentis, non præcipientis. Simili modo paulò antè benedixit piscibus & auibus, dicens; *Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auesque multiplicentur super terrã.* vide D. August. lib. 14. de ciuitate Dei cap. 21. Fateor tamen initio mundi non vi illius præcepti, sed iure naturali ob necessitatem propagandæ naturæ singulos ad matrimonium contrahendum fuisse obstrictos: qua necessitate, propagato iam satis humano genere, cessante, cessauit etiam obligatio illius præcepti: sicut cessante necessitate & inopia pauperis, desinit obligatio præcepti naturalis eleemosynæ. *Desinit*, inquam, non in actu primo; (manet enim semper habitualis obligatio pro tempore, quo posset incidere necessitas) sed in actu secundo; quia hîc & nunc non tenemur ad opus. Pari modo non tenemur hîc & nunc ad matrimonium, nisi fortè posita tali necessitate, qualis erat initio mundi, & statim post diluuium.

Ad locum Apostoli Respondeo, Illum loqui de iunioribus feminis, maximè viduis, quæ se non continebant; vt patet ex illis verbis: *nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia*, id est, ne malè viuendo & fornicando dent occasionem gentilibus malè loquendi de Christianis, & eorum religionem calumniandi. has expedit nubere, quia id melius est, quàm sub specie cœlibatus malâ vitâ religionem Christianam infamare.

110 *2. Obiectio.* Obiicitur Secundò, Id est melius, quod plus boni confert mundo: sed matrimonium plus boni in mundum adducit, quàm virginitas: parit enim multas proles, quæ posteà piè institutæ multa ad gloriam Dei acturæ sunt, & Deum perpetuò in beatitudine laudaturæ. Confirmatur, quia totum bonum generis humani est ex matrimonio: sublato enim matrimonij officio periret mundus, & omnia bona opera conciderent.

Resp. Respondeo, Si hoc argumentum valeret, probaret etiam opus matrimonij omnibus aliis operibus bonis esse præferendum: quia sine illo cetera omnia concident: priùs enim quisque debet nasci, quod fit per vsum matrimonij, quàm possit aliquid boni operari. vnde etiam expediet ducere quàm plurimas vxores, vt plurimæ proles suscipi possint, quæ posteà saluæ fiant. vide D. Augustinum de sancta virginitate cap. 9. vbi hoc argumentum soluit. Primùm igitur negari potest maior in sensu ad nostrum propositum accommodato. *An coniugium plus boni conferat mundo.* *Melius* enim hîc vocamus, quod est magis salutare, magisque expediens homini ad salutem: quo modo non semper est melius, quod plus boni confert mundo, vt patet in cura pastorali, in administratione regni, aliisque functionibus publicis, per quas etsi multum boni possit fieri in mundo; tamen melius & perfectius est seruire Deo in Religione. Sic qui pecunia sua emit multos seruos ethnicos vt eos faciat Christianos, non audebit pecuniam suam comparare muneri sacræ virginitatis, vt Augustinus ait. Id enim melius, quod hominem magis cum Deo coniungit, eique magis gratum efficit: quale non est matrimonium, sed virginitas. Secundò, Negari potest minor: matrimonium enim non plus boni confert mundo, quàm virginitas, sed multò minus. matrimonium enim per se solùm producit peccatores & filios iræ, virginitas autem producit eosdem in esse Christiani & filij Dei: sanctificatio enim illorum per Sacramenta, & pia institutio fit per ministros Ecclesiæ, qui virginitatem seu cœlibatum colunt. Deinde plus boni est vacare Deo, eiusque obsequio totum esse addictum, quod facit virginitas, quàm vacare liberorum procreationi. minimum enim bonum diuinum maioris est momenti, quàm totum bonum creaturarum. Denique Deus, mundo iam satis repleto, non quærit qui filios hominum & peccatores procreent, quorum satis magnus est numerus; sed qui illos conuertant & regenerent in filios Dei: ad quod aptissima dispositio est virginitas, non matrimonium. sicut enim matrimonium est institutum ad replendam terram, ita virginitas ad replendum cælum; vt Hieronymus ait lib. 1. contra Iouinianum, & Tertullianus lib. de monogamia.

Ad confirmationem. Bonum virtutis est ex matrimonio solùm remotè, quatenus natura supponitur gratiæ. vnde non potest ex hoc colligi eius perfectio: sicut nec perfectio carnis aut sensuum externorum, ex eo quòd sine his concideret mundus, & non possemus mereri. Addo virginitatem esse præferendam per se, & quamdiu non est periculum defectu coniugij periturum mundum.

Obiicitur Tertiò, Nihil assumendum in cultum, nisi quod Deus præcepit; iuxta illud Deuteronomij 12. *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas*: sed Deus virginitatem non præcepit: ergo non potest assumi ad colendum, & gratum obsequium Deo exhibendum, quinimò est superstitio & ἐθελοθρησκεία. *3. Obiectio.*

Resp. Maiorem esse non solùm falsam, sed etiam fatuam, & omni specie veritatis destitutam; vt suprà lib. 2. cap. 40. dub. 6. ostensum est. *Responsio.*

Obiicitur Quartò, Nemo potest continere, nisi habeat donum continentiæ; Matth. 19. *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.* & Sapientiæ 8. *Nemo potest esse continens nisi Deus det:* 111 *4. Obiectio.*

det: sed hoc donum non omnibus datur: ergo stultè facit, qui continentiæ se addicit, nesciens an hoc donum habeat. stultum enim est se obstringere ad id, quod nescit an possit implere.

Responsio. Respondeo Primò, Si hoc argumentum valeret, nemo etiam posset amplecti fidem Christi, nisi antè sciret se donum fidei & perseuerantiæ habere: nec quisquam posset iungi matrimonio, nisi sciret se donum continentiæ coniugalis habere, quæ non minùs est donum Dei, quàm continentia virginalis, iuxta illud Apostoli 1. ad Corinth. 7. *Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius verò sic.*

Dupliciter haberi potest donum cōtinentiæ. Respondeo Secundò, Sicut auxilium amici dupliciter haberi potest, nimirum in actu primo, cū amicus est paratus ferre opem, si rogetur; & in actu secundo, cùm re ipsa iuuat: ita donum continentiæ dupliciter haberi potest; in actu primo, seu in præparatione diuina, & in actu secundo. Omnes igitur qui cupiunt continere, habent donum continentiæ in actu primo: Deus enim ex parte sua paratus est illos iuuare, vt reipsa continentiam præstent; ac proinde in potestate illorum est habere donum continentiæ in actu secundo, si ex parte sua collaborare, & idonea remedia adhibere voluerint; vt docet D.Chrysostomus suprà homilia 63. in Matthæum, Hieronymus in caput 19. Matthæi, Augustinus libro 6. confessionum, cap. 11. in fine.

Remedia contra tentationes carnis ex parte nostra. Remedia autem quæ ex parte sua adhibere debent, potissimùm sunt tria; *oratio, ieiunium,* & *feminarum deuitatio.* cùm enim tentationes carnis oriantur vel ex suggestione diaboli, vel ex redundantia cibi & potus, vel ex feminarum aspectu & consuetudine; contra primum adhibenda oratio, (sub qua comprehendimus etiam Sacramentorum, præsertim Sanctissimæ Eucharistiæ, vsum: hoc enim est *frumentum electorum, & vinum germinans virgines,* Zachariæ 9.) Contra secundum, ieiunium. Contra tertium, vitatio aspectus, & nimiæ familiaritatis feminarum. quibus ex parte nostra adhibitis, non deerit donum continentiæ in actu secundo, quo facili negotio continentiam præstemus.

DVBITATIO XVI.

Quibus modis virginitas amittatur.

112 DIco Primò, Virginitatis virtutem amitti omnibus illis modis, quibus amittitur castitas: quia reipsa ab hac non distinguitur, sed solùm ratione & connotato, vt dictum est. vnde etiam desideriis turpibus perditur: quod confirmatur ex D.Augustino lib.1.de ciuit.cap.18.vbi docet etiam corporis sanctitatem amitti per consensum in opus turpe. Idem dicendum de morosa delectatione.

113 Petes, An etiam voluntate nubendi?

Virginitatis virtus, non status nudo consensu amittitur. Respondeo, Ipsam virtutem virginitatis amitti; quia hæc in proposito abstinendi perpetuò, etiam à concessa voluptate consistit. *Virginitas* tamen amitti vulgò non dicitur; quia manet corporis integritas, atque adeo ipse status, qui communiter nominatur virginitas.

114 Dico Secundò, Non amitti violatione carnis, si hæc nullo modo est voluntaria. est communis sententia DD. quam pulchrè docet D. Augustinus suprà, *Quis,* inquit, *sana mente putauerit se perdere pudicitiam, si fortè in apprehensa, vel oppressa carne sua exerceatur & expleatur libido non sua? si enim hoc modo pudicitia perit, profectò pudicitia virtus animi non erit, nec pertinebit ad ea bona, quibus rectè viuitur, sed in bonis corporis numerabitur: qualia sunt vires, pulchritudo,* &c. *Si autem animi bonum est, etiam oppresso corpore non amittitur.* & infrà: *Et ideo cùm eis* (concupiscentiis) *non cedere inconcussa intentione persistit, nec de ipso corpore perit castitas, quia eo sanctè vtendi perseuerat voluntas, & quantum in ipso est, etiam facultas.*

Petes, An ergo talis virgo, quæ vi oppressa fuit, possit accipere velum consecrationis?

Respondeo, Si ipsa est certa se nullo modo delectationi isti consensisse, & res est occulta, videtur posse consecrari: nam vt ait D. Thomas art. 1. ad 3. si contingat præter animi propositum, aliquo casu membri integritatem corrumpi; non magis præiudicat virginitati, quàm si manus, vel pes corrumpatur. vnde talis potest dicere se incorruptam, nimirum corruptione voluntaria. Confirmatur ex D.Augustino suprà, vbi dicit, tali virgini *nihil de corporis sanctitate periisse:* eamque parem facit illi, *cuius integritatem obstetrix, ex iusta causa, manu velut explorans, casu, dum inspicit, perdidit:* atqui non est dubitandum hanc posse velari: ergo & illa poterit. 115 *An possit consecrari.*

Nec obstat decretum Leonis, quod refertur capite, Illæ autem. 32. quæst. 5. quia loquitur quando res erat notoria: tunc enim ob suspicionem consensus, & indecentiam externam non sunt velandæ. Deinde non tam videtur esse præceptum, quàm consilium; sic enim ait, *Illæ autem famulæ Dei, quæ integritatem pudoris oppressione barbarica perdiderunt, laudabiliores erunt in humilitate, ac verecundia, si se incontaminatis non audeant comparare virginibus. quamuis enim omne peccatum ex voluntate nascatur, & potuerit corruptione carnis mens inuita non pollui; minùs tamen hoc illis oberit, si quod potuerunt animo non amittere, se doleant vel corpore perdidisse.*

Dico Tertiò, Si violatio integritatis, vel puritatis carnis fuit voluntaria, amittitur virginitas irrecuperabiliter. 116 *Amissio irrecuperabilis.* est cōmunis sententia DD. D.Thomæ art. 3. ad 3. Caiet. ibidem. & colligitur ex D. Hieronymo, epist. 22. quæ est ad Eustochium, de custodia virginitatis, *Audenter loquar; cùm omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam: valet quidem liberare de pœna, sed non vult coronare corruptam.* Idem docet D. Basilius libro de vera virginitate; *Ceterùm,* inquit, *si hoc amittas patrimonium integerrimæ castitatis, quamuis illa omnia facias quæ dixi, cælumque ac terras, maria & abyssos, immensumque aerem peruagata fueris, nulla omnino ratione hoc recuperare iam poteris. Quo enim pacto quod corruptum semel, incorruptum fiet? qua ratione quæ cognouit virū, quasi non agnouerit, existimabitur?* Et infrà: *Pœnitentiâ quidem peccatū relaxari certum est: verùm quæ corrupta est, quasi inuiolata perstiterit, redintegrari omnino non valens, dum viuit, lugebit.* Ratio est, quia sicut innocentia denotat animam numquam peccato mortifero fuisse contaminatā: ita virginitas includit, vel connotat carnem numquam voluntariè esse violatam, aut libidine pollutam. vnde sicut vno peccato mortifero, irrecuperabiliter perit innocentia; ita virginitas *Cur non possit recuperari.*

nitas vno actu libidinis. sicut tamen omnes virtutes, quæ cum innocentia erant, & quidquid est positiuæ perfectionis, recuperari possunt; ita etiam quidquid est positiuæ perfectionis in virtute virginitatis, recuperari potest: non tamen dicetur virginitas; quia hoc nomen negationem experientiæ voluntariæ libidinis denotat. tota enim ratio cur innocentia & virginitas recuperari nequeant, est, quia negationem connotant, quæ semel ablata nequit restitui: quia ad actum præteritum, quo ablata est, tollendum, non est vlla potentia: qui enim semel ruit, fieri nequit vt numquam ruerit.

117 Petes, Quibus modis ita amittitur, vt non possit absolutè recuperari?

Quibus modis amittitur. 1. Per copulam.

Respondeo, Primò, Ex parte viri, per copulam carnalem: ex parte feminæ, per voluntariam claustri virginalis violationem, siue in matrimonio, siue extra; idque siue per copulam, siue per aliam turpitudinem. Hic modus est maximè notus, adeò vt etiam vulgò sciatur hac ratione virginitatem in perpetuum amitti.

Talis non potest velari.

Vnde tali modo corrupta non potest vmquam velari; nimirum velo consecrationis, quod ab Episcopo anno 25. ætatis accipitur: de quo est Canon Pij Papæ cap. Virgines. 15. & Gelasij cap. Deuotis. 11. & Concilij Africani 3. c. 14. Placuit. 20. quæst. 1. Huius consecrationis forma habetur in Pontificali Romano pag. 186. & sequentibus. Secùs de velo professionis. Nec refert etiamsi res sit occulta, & passim habeatur virgo, sitque pro virgine admissa & professa; & scandalum nasceretur, si reiiceretur; vt multi DD. tradunt, D. Thomas in 4. d. 14. q. 1. art. 5. & Caietanus in Summa, v. Virginum consecratio, Fumus eodem, num. 3. Siluester v. Consecratio virginum, num. 2. quia vt iidem aiunt, in sacramentalibus Ecclesiæ actionibus nõ debet interuenire fictio, sicut nec in Sacramentis: atqui fictio esset, si ea, quæ verè non est virgo, vocaretur virgo. Deinde illa consecratio est propria virginum: ergo nullo modo potest non virginibus applicari; sicut consecratio aquæ non potest applicari vino.

Addunt tamen, hoc casu, quando esset periculum scandali, posse illas benedici, omissis iis, quæ sunt de substantia consecrationis, & mutato nomine virginitatis, in nomen castitatis, vel continentiæ.

118 Dices, Quid si Episcopus rem norit ex sola confessione? Quid si illa cautela nihil prosit ad virginis famam tuendam, & re detecta impendeant grauissima incommoda? Deinde si nomina, quæ ponuntur in forma, sic commutari possunt, cur non etiam eorum significatio absque commutatione potest extendi, vt per virginitatem etiam intelligatur virginitas putatiua; & appelletur virgo, quæ passim talis putatur & vocatur; sicuti dicitur Doctor, Prætor, Comes, qui talis passim habetur, & sicut Ioseph in Scriptura vocatur pater Christi?

Obiectio. Si res solùm ex confessione cõstet.

Respondeo, In priore casu, Episcopum, si illi persuadere non potest vt sponte abstineat, posse & debere illam more aliarum consecrare, nihil mutando, vel omittendo: quia alioquin illam apud eos, qui adsunt, periculo suspicionum exponeret, & secreta confessionis facto suo panderet: quod nullo casu est licitum.

Idem videri possit dicendum in secundo casu, quando scandalum impendens esset graue, & nulla alia ratio illius euitandi suppeteret; quod tamen rarum est. Hoc probari videtur ratione adducta: & confirmari potest; quia preces, & cetera, quæ in consecratione virginum adhibentur, solùm habent vim per modum deprecationis factæ in persona Ecclesiæ, concurrente ad hoc ipso ordine Episcopali; & tota significatio cærimoniarum est ex institutione Ecclesiæ: ergo in potestate Ecclesiæ est, hanc formam consecrandi, quando periculum grauissimi incommodi ita postulat, etiam illis accommodare, quæ publicè virgines habentur: nam & hæ quoque suo modo possunt esse sponsæ Christi; & sunt omnium gratiarum, quæ ibi postulantur, capaces. Hanc sententiam tenent aliqui antiqui, vt patet ex Siluestro; & quidam recentiores.

Secundus modus est per voluntariam pollutionem, etiamsi fiat absque copula. hac enim virginitatem perire absque spe recuperandi, docet D. Thomas a. 1. ad 4. & a. 3. ad 3. Caietanus ibidem, & passim alij Doctores. Probatur, quia præcipua voluptas carnalis in hac consistit, & omnes alij actus, etiam copula, & violatio claustri, ob illius voluptatem fiunt: ergo si vllo actu amittitur, maximè isto, qui est ceterorum finis. Neque ad hoc requiritur alius actus exterior, quo hic excitetur, vt putat Martinus, quem refutat Caietanus art. 1. in 3. quæstione: quia alioquin qui sola imaginatione huiusmodi fœditatem sponte in se procuraret, etiamsi millies id fecisset, esset virgo, & habiturus esset laureolam virginitatis post pœnitentiam: quod est absurdum; etsi enim cum mulieribus non sit coinquinatus, non minùs tamen fœdè, imò turpiùs, & magis contra virtutem castitatis; vt infrà cap. 3. dicemus. 119

2. Voluntaria pollutione amittitur.

Nec refert, etiamsi in somno contingat, modò in vigilia procurata fuerit: vt si quis eo fine certo genere cibi vel potionis sit vsus. Secùs tamen si non fuit procurata, sed præter intentionem absque culpa, saltem letali euenerit: etiamsi fortè posteà placeat; quia approbatio illa superueniens, non facit actum illum præteritum esse voluntarium, vt rectè Caietanus ar. 1. dub. 3.

Si in somnis accidat.

Aduerte tamen, puellam, quæ hoc modo, vel etiam accedente contactu externo polluta fuit, si carnis integritatem retinet, posse velari; vt rectè docet Caietanus in Summa, v. Virginum consecratio, Siluester, & Fumus, suprà. Ratio est, quia etsi coram Deo non sit virgo, nec habitura sit laureolam; tamen apud homines censetur virgo. omnes enim vocant virginem, quæ claustrum virginale retinet illæsum, etiamsi sæpiùs intra se spermatis effusione sit contaminata: quamuis enim non sit virgo virtute; est tamen virgo statu, vt inquit Caietanus. Vnde Ecclesia, quæ vtitur nominibus vt plures, idem per nomen *virgo & virginitas* intelligit, quod vulgò intelligi solet: cuius signum est, quòd in Pontificali Romano, vbi de hac consecratione agitur, non dicatur roganda de aliqua contaminatione, sed *de vita, conscientia, & carnis integritate*, vt notat Caietanus. Itaque non requirit Ecclesia nisi carnis integritatem. 120

Polluta potest velari.

Tertius modus est per turpes contactus, animo libidinoso factos, vel admissos; nimirum si tales sint, & eo modo fiant, vt in natura sana necessariò pollutionem excitarent: quamuis fortè 121

3. Per contactus impudicos.

reipsa

reipsa in hoc homine ob naturæ debilitatem, vel morbum id non faciant: id enim per accidens est. Confirmatur, Quia nō videtur dubium quin per sodomiam amittatur illa carnis puritas, quam postulat virginitas, etiamsi fortasse non adsit pollutio; quia actus ille ob eam causam fit, & ex se est ad hoc sufficiens in tali ætate. Idem dicendum de aliis turpibus cōtactibus. Ita sentit Rosella v. Virginitas, citans Vldericum & insinuat Caietanus articulo 1. versus finem, ad 5. quamuis paulò pòst dubitet de viro. In puero tamen, cui ratione ætatis deest potestas seminandi, sentit nullo actu turpi virginitatem ex parte corporis amitti. Contrarium fortè verius, si adsit perfectus rationis vsus. Ex his patet, qua ratione virginitas sit recuperabilis, qua non sit.

122 *Obiectio. An virtus possit recuperari.* Dices, Etiam ipsa virtutis species non videtur posse recuperari: nam hæc consistit in proposito seruandæ integritatis: hoc autem propositum amissa integritate est impossibile; quia conseruari non potest quod non potest recuperari. Ob hoc argumentum Martinus, etiam ipsam virtutem, quà talis est speciei, irrecuperabilem esse tradit contra D. Thomam.

Respondeo Primò, Hoc argumento solùm probari, non posse hanc virtutem recuperari actibus efficacibus; non autem non posse inefficacibus, qui in simplici affectu & bonis desideriis consistunt: hi enim sufficiunt ad virtutem comparandam, & suo modo exercendam. sic pauper potest comparare virtutem magnificentiæ, etiamsi illi materia ad opus externum necessaria desit. *Resp. 1.*

Respondeo Secundò, Etiam posse recuperari efficacibus actibus, non quibus velit conseruare integritatem; sed quibus velit in posterum abstinere ab omni actu, quo posset violari integritas; si esset. Virtus enim virginitatis non aliter conseruat integritatem carnis, quàm cauendo omnia, quæ illam possent lædere. quare cùm eadem omnia, etiam amissa integritate caueri possint, potest habere omnes actus, quos antè habebat. Non tamen dicetur *virginitas*, quia hoc nomen connotat integritatem. *Resp. 2.*

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

Habet Dubitationes 15.

HÆc vitia virtutibus superiore capite expositis opponuntur; gula abstinentiæ; ebrietas sobrietati; luxuria castitati.

DVBITATIO I.

Quid gula, & quale peccatum.

D. Thomas q. 148.

1 HOc nomen dupliciter accipitur, Primò, Generaliùs, vt etiam comprehendat inordinationem, quæ contingit in potu: & hoc modo diuiditur à quibusdam in *comessationem* & *ebrietatem*, tamquam in species; quarum meminit Apostolus ad Roman. 13. *Non in comessationibus & ebrietatibus.* puto tamen *comessationem* ibi amplius inuoluere; κῶμος enim (qua voce ibi vtitur Apostolus) significat lasciuam compotationem cum impuro cantu, aliisque temulentis dictis & factis; vt ex scholiis Photij, Theophylacto, & aliis auctoribus Græcis constat. hoc apud Latinos vocatur comessatio, non tam à comedendo, quàm à κωμάζειν, quod est compotationi lasciuæ deditum esse. *Comessatio.*

Secundò, Strictè, vt opponitur virtuti *abstinentiæ* strictè acceptæ: & hoc modo sicut abstinentia est virtus, quæ facit nos moderatè appetere & vti cibo, & potu non inebriante; ita *gula* est vitium in appetitione & vsu delectationis cibi & potus debitum modum, id est, præscriptum rationis, excedens.

2 Hoc autem fieri potest quinque modis, vt pulchrè ostendit D. Thomas art. 4. ex D. Gregorio lib. 30. moralium cap. 27. qui hoc versiculo continentur, *Præproperè, lautè, nimis, ardenter, studiosè.* nam excessus spectari potest vel circa ipsum cibum, qui huic homini non congruit, vel circa illius sumptionem. circa cibum, vel ratione substantiæ, vel qualitatis, vel quantitatis. *Quinque modis exceditur.*

Ratione *substantiæ* est excessus, cum appetuntur cibi pretiosiores, quàm conueniat statui; vt si Religiosus contemptis aliis cibis, nolit comedere nisi perdices, phasianos, ficedulas. hoc insinuatur per *lautè.*

Ratione *qualitatis*; vt cùm in condimentis & studio præparandi est excessus: vt si nolit comedere, nisi multo saccaro, vel succis variis sit conditum. hoc indicat *studiosè.*

Ratione *quantitatis*; cùm nimiùm comeditur, id est, plus quàm natura requirat: qui modus est frequentissimus.

Circa ipsam *sumptionem* potest esse excessus, vel ratione *modi*; vt si quis voraciter comedat, cibos non mansos deuorando, sicut canes, & leones. hoc significat *ardenter.*

Vel ratione *temporis*, debitum tempus præueniendo; vel etiam sæpiùs quàm deceat comedendo. quod indicat *præproperè.*

Differunt autem hæ inordinationes specie, secundùm D. Thomam; vnde etiam diuersæ in diuersis reperiuntur: alij enim solùm peccant in pretiositate ciborum, quia nihil illis sapit, nisi peregrinum & sumptuosum: alij in qualitate, & palati teneritudine: alij in quantitate: alij in voracitate: alij in crebritate sumendi: alij in pluribus horum: alij in paucioribus. Expressit hos quinque modos D. Gregorius loco cit. his verbis: *Quinque modis nos gula vitium tentat: aliquando namque indigentiæ* 3 *Discrimen illorũ modorum.*

digentia tempora praeuenit: aliquando lautiores cibos quarit: aliquando quae sumenda sunt, accuratiùs praeparari appetit: aliquando in ipsa quantitate sumendi, mensuram refectionis excedit: aliquando in ipso aestu immensi desiderij aliquis peccat.

4 Petes, Vtrùm his modis omnes gulae species cōtineantur; videntur enim esse aliquae aliae: nam qui comedit carnes tempore vetito, peccat peccato gulae; similiter qui comedit ante cōmunionem: & tamen nullo horum modorum peccant. Idem videtur de illo, qui loco indebito, v.g. in templo, vel in foro comedit. Item qui cibis noxiis vtitur. Denique qui carne humana, vel carbonibus, aliisque cibis execrandis delectatur.

Obiectio. An omnes species contineantur.

Respondeo, Illas solas esse gulae species, quae constituuntur per circumstantias inducentes diuersas inordinationes, oppositas virtuti abstinentiae. tales autem videntur esse solùm quinque supradicta; quia inordinatio, quam inducunt, non repugnat propriè alteri virtuti quàm abstinentiae. Circumstantiae verò, quae inducunt inordinationem repugnantem alteri virtuti, non constituunt speciem gulae, sed alterius vitij, ad quod illa inordinatio per se pertinet. v.g. ex eo quòd cibus sit noxius, non constituitur species gulae; quia nocere naturae suae non est contra virtutem abstinentiae, sed contra charitatem sui. Vnde in vsu talis cibi non est alia inordinatio propria gulae, quàm quòd cibus nimis ardenter appetatur; ita vt ex eius affectu homo velit nocere valetudini. Itaque in casibus propositis non constituitur distincta species gulae, sed inordinatio gulae, quae in illis reperitur, pertinet ad aliquem ex modis praedictis; etsi in quibusdam, alterius speciei malitia sit coniuncta.

Resp. Quae dicantur propriè vitij alicuius species.

5 Itaque in primo casu est species gulae, quatenus comeditur *praepropere*, seu quia conueniens tempus vtendi tali cibo praeuenitur. Caietanus respondens Martino refert ad primum modum, vbi cibus ratione substantiae non congruit homini: sed hîc re vera congruit ratione substantiae, sed solùm ratione temporis non congruit; sicuti cùm debitum tempus praeuenitur.

Quo modo in praedictis casibus sit species gulae.

In secundo similiter praeuenitur tempus conueniens. vel dicito potiùs esse peccatum sacrilegij quàm gulae; quia non tam peccat tunc comedendo, quàm volendo post cibum communicare.

In tertio casu, cùm in loco incongruo, si id fiat affectu gulae; vt quia non potest differre donec venerit domum, reducitur ad praepropere, vel nimis ardenter. Circumstantia autem loci illius non constituit speciem propriam gulę, quia non inducit inordinationem contra abstinentiam; sed contra religionem vel modestiam.

De quarto, cùm quis cibo notabiliter noxio vtitur, iam dictum est.

In quinto non tam est vitium gulae humanum, quàm feritas belluina, praua consuetudine contracta, vel affectio morbida, aut belluinae naturae constitutio. Ex his ferè soluas multas minutias, quas contra istos quinque modos obiicit Martinus.

Vtrùm verò istae inordinationes sint species vltimae, vt vult Caietanus; an alias sub se habeant, vt contendit Martinus, parui est momenti, & nihil facit ad negotium morale.

6 Quod ad alteram partem dubitationis attinet, Quale peccatum sit gula; Dicendum est esse peccatum mortiferum, si quis in illa delectatione vltimum finem constituat. Hoc autem fieri potest tripliciter. Primò, Expresse, vt cùm quis expresse, seu in actu signato illam voluptatem summum esse bonum iudicat; sicut olim Epicurei. Secundò, Implicitè; cùm id quidem expresse non iudicat; tamen erga illam sic afficitur, vt paratus sit propter illam omnia humana & diuina iura violare. Tales sunt multi hoc tempore haereseos ministri, qui sanam doctrinam & Religionem propter ventrem adulterant, cauponantes verbum Dei: de qualibus dicit Apostolus ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter est.* Tertiò Interpretatiuè; vt cùm quis affectu gulae paratus est non quidem quoduis, sed aliquod peccatum mortiferum admittere. hic enim etsi minùs perfectè & propriè ponat vltimum finem in voluptate ciborum, quàm secundus, qui omnia ad illam refert; tamen aliquo modo id conuincitur facere: nam hoc ipso, quo mortiferè peccat, Deum propter voluptatem deserit, & hanc illi suo facto praeponit: vnde etiam de talibus dici potest; *Quorum Deus venter est.* Sed de hoc plura 1.2.quaest.1. art. 5.

Quale peccatum sit gula. Potest tripliciter finis vltimus poni in delectatione gulae.

Porrò tertius iste modus in multis casibus locum habet. 7 Primò, Quando propter gulae voluptates furatur, vel iniquos contractus facit. Secūdò, Cùm omittit id, ad quod ex praecepto diuino tenebatur; vt si non soluat creditoribus vt opiparè victitet. Tertiò, Quando violat ieiunia Ecclesiae, vescendo carnibus, vel saepiùs comedendo. Quartò, Quando ex gula grauem noxam infert valetudini, id aduertens, vel saltem suspicās euenturum. Si nocumentum non sit graue, erit solùm peccatum veniale. Quintò, Si cum scandalo proximi: vnde Apostolus 1.Cor.8. *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in aeternum, ne fratrem meum scandalizem.* Sextò, Quando probabiliter timetur aliquod peccatum mortiferum, ex quantitate vel qualitate cibi sumpti cōmittendum: vt si experientia nosses te inde ad turpia solere concitari & consentire. Si tamen omnino putares te satis firmum ad resistendum, & solius gulae affectu vescereris, non esset mortiferū. Imò quando quis ex certo genere cibi, aut potus putat se nocturnam pollutionem passurum, non peccat mortiferè, si non eo fine vtatur, nec sit ei periculum consensus in delectationem, vt post Nauarrum & alios docet Toletus de 7. peccatis mortalibus c.60. Sed de hoc infrà dubit. 14.

Varij casus in quibus gula est peccatum mortiferū.

Septimò, Si quis vesceretur carnibus humanis. Verùm quia hoc habet peculiarem difficultatem, instituemus de eo alteram dubitationem.

Numeratur etiam gula inter peccata capitalia, 8 quia ex hoc vitio, tamquam radice, multa alia velut rami pullulant, quae gulae filiae appellantur. Cibus enim & potus, circa quae gula versatur, duplici ex causa trahunt affectum hominis, & maximi aestimantur. Primò, Per se; quatenus sunt media necessaria conseruandae vitae, quae homini prae ceteris rebus est chara. Secundò, Ratione voluptatis, quae quia est quaedam felicitatis proprietas, etiam maximè appetitur. Hinc fit, vt horum causa homines plurima & facere & pati soleant; adeò vt totus ferè labor humanae vitae ad cibum & potum referatur, iuxta illud Ecclesiastae 6. *Omnis labor hominis in ore eius.*

Est vitium capitale.

D. Gregorius lib. 31. quinque gulae filias recenset;

Quinque filiæ gulæ. ſet; quarum ratio ſic accipi poteſt. Gula cōſiſtit in eo, quòd immoderato vſu cibi & potus ſuperflua delectatio quæratur. Ergo ea vitia inter filias gulæ numeranda ſunt, quæ ex tali immodico vſu naſcuntur. Porrò ex immodico vſu cibi & potus & ſuperflua delectatione coniuncta, primùm in intellectu naſcitur *hebetudo mentis*; idque tum ratione vaporum, quibus cerebrum oppletur: tum quia affectus & imaginatio eſt tota in ollis & patinis, nec de aliis mentem cogitare ſinit. Deinde in appetitu naſcitur *inepta lætitia*, & alij motus animi, qui ad hanc referuntur. Cùm enim mens hebetata non percipit altiora, & in voluptate illa magnum bonum imaginatur, exultat animus, tamquā partem quamdam felicitatis in cibo & potu adeptus, & exteriùs per riſum & alia ſigna lætitiæ ſe effundit. Tertiò, In ore parit *ſtultiloquium* & *ſcurrilitatem. Stultiloquium*, quia ratio, cibi & potus ſuffuſa vaporibus & voluptati intenta, non conſiderat quid dicat, ſed facilè quidquid videtur iucundum effutit. *Scurrilitatem*, quia inepta lætitia excitat ad indecora vel turpia agenda vel dicenda, riſus mouendi causâ. Denique in corpore parit *immunditiam*; tum quia ex ſaturitate naſcuntur vitia carnis; tum quia gula ſæpè parit vomitus, & alias ſuperfluorum fœdas excretiones. Vide D. Thom. q. 148. art. 6. Nec obſtat quòd idem art. 5. dicat iſta vitia oriri ex gula ſecundùm rationem finis, cùm potiùs videantur naſci ex ea ſecundùm rationem cauſæ efficientis: quia etiamſi iſta vitia per ſe non fiant propter gulam tamquam propter finem; ac proinde neque vt media, neque vt electiones mediorum ex ipſa ſequantur; tamen eorum acceptatio & permiſſio, ex affectu gulæ ſequitur, nam ex affectu voluptatis gulæ fit, vt quis paratus ſit illa vitia in ſe permittere, eaque acceptare, vt rectè explicat Caietanus.

Quomodo naſcantur ſecundùm rationem finis.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliquando licitum ſit veſci carne humana.

9 *Extra neceſſitatem.* RESpondeo & dico Primò, Extra grauiſſimam neceſſitatem veſci carne humana eſt peccatum mortiferum. Ita paſſim DD. qui hoc attingunt, Caietanus q. 148. ar. 2. ad 2. Victoria relect. de temperantia n. 5. Nauarrus cap. 23. num. 122. Valentia diſp. 9. qu. 1. puncto 1. Toletus de peccatis mortalib. cap. 60. & alij.

Probant id aliqui ex ſententia illa Domini, Geneſ. 9. *Omne, quod mouetur & viuit, erit vobis in eſcam. quaſi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quòd carnem cum ſanguine non comedetis.* niſi enim hìc prohiberetur vſus carnis humanæ, id quod ſequitur, nō rectè cohæreret; *Sanguinē enim animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum, & de manu hominis: de manu viri & fratris eius requiram animam hominis: quicumque effuderit ſanguinem humanum ſuper terram, fundetur ſanguis illius.* Ita locum illum intelligunt Lyranus & Burgenſis. Sed verius eſt loco illo prohiberi nō eſum carnis alicuius coctæ, ſed eſum ſanguinis, non ſolùm humani, ſed etiam pecorini, ſicut prohibitum poſteà fuit Leuit. 7. & 17. & Actor. 15. Vnde Caietanus putat non prioribus, ſed ſequentibus verbis, *ſanguinem enim*, &c. vſum carnis humanæ prohiberi. Et ſanè ex illis poteſt vtcumque colligi: (etſi non putem Scripturam eò ſpectare) ſi enim per ſe licitum eſſet humana carne veſci, etiam fas eſſet viuam occidere: quidquid enim in cibum conceſſum eſt, licitum eſt occidere & præparare. Vnde Petro, Act. 10. dicebatur, *occide & manduca*: at nullo modo licitum occidere viuam: ergo nec mortuam comedere.

Secundò, Alimentum debet eſſe ignobilius alito, ſecundùm rectum ordinem, vt ex inferiore gradu ad ſuperiorem euehatur; plantæ enim aluntur ex ſucco terræ; animalia ex plantis: perfectiora & robuſtiora animalia, ex ſpeciebus animalium debiliorum & imperfectiorum: homo ex plantarum & animalium genere. Quòd ſi aliquando animalia hominem deuorent, id ex peccato eſt: ergo ſimiliter eſt contra naturæ ordinem, ſi homo veſcatur carne humana.

Tertiò, Confunderetur magna ex parte diſtinctio corporum in reſurrectione.

Quartò, Quia omnes gentes, apud quas aliquid ciuilitatis fuit, ἀνθρωποφαγίαν rem extremæ barbariei & feritatis ſemper cenſuerunt; vt colligitur ex Homero, & Virgilio de Cyclopibus; & Ariſtotele lib. 7. ethic. cap. 5.

Denique eſt contra naturalem pietatem corporibus defunctorum debitam, quibus impendendum eſt officium ſepulturæ.

Sed difficultas eſt, Vtrùm ſaltem in extrema neceſſitate id fieri poſſit? 10 *An in extrema neceſſitate.*

Dico Secundò, Vtraque pars eſt probabilis: Affirmans tamen videtur omnino verior. Negantem tenet Victoria nu. 6. & probat multis rationibus. Affirmans placet Caietano q. 148. ar. 2. ad 2. Martini. Eamdem inſinuat Martinus q. 2. de gula, & Nauarrus ſuprà. Eamdem docet Abulenſis in 4. Reg. cap. 6. & Toletus, de peccat. mortalib. ca. 60. mihique probatur præ altera. Primò, Quia licitum eſt causâ morbi vti carne humana in medicamentis, vt vſus receptus declarat in mumia, quæ nihil eſt aliud quàm caro corporis humani, cum pretioſis vnguentis ſepulti: cur non etiam in extrema neceſſitate famis, quæ morbi maximi eſt inſtar, licitum ſit vti non condita?

Secundò, Licitum eſt haurire ſanguinem humanum ex vena adoleſcentis detractum, causâ cōciliandi vigoris corpori ſenili, & ſenectutis prorogandæ: vnde quidam medici (inter quos Marſilius Ficinus, lib. de ſanitate tuenda) hoc tamquam ſingulare remedium ad iſtum finem præſcribunt; etſi fortè in ratione medica decipiantur: cur non etiam ob ſimilem cauſam liceret vti carne humana, ſi ars medica præſcriberet?

Tertiò, Quia caro mortua eſt res inferior, & licitum eſt eam exponere feris, & auibus dilaniandam, quando viui ob crimina ſunt commeriti: cur eo caſu non poſſit homo ex ea ſumere, extrema vrgente fame? ceſſat enim hìc ratio iniuriæ, & aliunde ſuccurritur extremæ neceſſitati.

Quartò, In extrema neceſſitate Iudæi potuiſſent veſci carne immunda, v. g. ſuilla, equina, coruina, (vt docet Victoria ſuprà, n. 10.) quod tamen extra illam fuiſſet nefas; ergo etiam hìc extrema neceſſitas excuſabit.

Dices Primò, Ergo licebit etiam hominem eo fine occidere. Secundò, Si barbari compellant, licebit veſci. Tertiò, Cur in obſidione Ieroſolymitana nō ſunt vſi, vbi erant tot corpora mortuorum? 11 *Obiectiones.*

rum? Cur tam horribile visum quòd mater comederit filium? vt refert Iosephus lib. 7. de bello Iudaico cap. 8. Denique si tunc fas est vti: ergo quisque tenetur; quia tenemur omni modo vitam conseruare.

Resp. Ad 1. Ad Primum Respondeo negando consequentiam, quia homo non est destinatus homini in cibum, sicut cetera animalia. Vnde etsi medicamenti causâ sit opus carne vel adipe humano; non tamen idcircò licitum occidere; nisi aliàs sit meritus mortem, & executio debito modo fiat.

Ad 2. Ad Secundum: Negatur; quia illa compulsio fieret in odium nostri moris, & illius virtutis, per quam ab huiusmodi extra necessitatem abstinemus. Simili modo si cogerent vesci idolothytis, non liceret obsequi.

Ad 3. Ad Tertium: In illa obsidione non sunt vsi nisi paucissimi; quia reputabant huiusmodi cadauera maximè immunda. Deinde quia res videtur belluina, & natura abhorret ob insolentiam, & anticipatas opiniones. Factum illius mulieris visum valdè horribile, non quia cadauer hominis per se mortui comederat; sed quia oblita maternæ pietatis, proprium filium, vt comederet, occiderat, & reipsa iam medium deuorauerat.

12 *Ad 4. Non tenemur quouis modo vitā conseruare.* Ad vltimum: Neganda consequentia; non enim tenemur omni modo licito vitam cōseruare; sed possumus illam negligere, vel exponere, quando honesta ratio suppetit; vt benè docet Victoria d. relect. de temper. num. 9. ratio est, quia bonum virtutis est præstantius vita: vnde propter illud potest vita deseri. deinde cùm vita non sit ex bonis supremis, & semel necessariò deserenda, non tenemur eam nisi mediis ordinariis secundùm proportionem nostræ conditionis fouere & prorogare. Explicatur & probatur exemplis. v.g. non tenemur in obsidione vesci canibus, felibus, muribus, calceorum segmentis, &c. nec tenemur pretiosissimis vti medicamentis vel cibis, ad morbi, aliàs lethalis, curationem. non teneor me tueri contra inuasorem, si non possum sine ipsius interitu. non teneor mutare solum patrium, etiamsi medici id dicant necessarium ad vitam conseruandam, teste Victoria suprà. potest vxor ministrare marito in peste, ad coniugalem amorem demonstrandum, etiamsi eius opera non sit marito necessaria.

Carthusianus an in necessitate teneatur vesci carne? Denique potest Carthusianus, etiam in extrema necessitate abstinere à carnibus, (etsi possit iisdem etiam vesci) propter exemplum virtutis & decus abstinentiæ in suo Ordine tuendum; ne videlicet aperiatur aditus dispensationibus & interpretationibus; sicq; sensim relaxetur ille cōmunis abstinentiæ rigor, vt docet Victoria, suprà nu. 10. Idque verum puto, etiamsi illa necessitas proueniat ex fame, & nullus alius cibus suppeteret. sicut enim si à morbo proueniret, non censeretur à se, sed à morbo perimi, vt ibidem rectè ait Victoria; ita etiam cùm prouenit à fame, censetur fame vel calore interno absumi: non enim magis tenetur famem tali esca pellere, quàm morbū, ceteris paribus. Confirmatur, quia vt idem docet, Iudæi, tempore Machabæorum in solitudine versantes, non tenebantur vesci cibis lege vetitis, etiamsi fame alioquin fuissent morituri; tamen potuissent iis vesci? poterāt enim vesci ob necessitatem extremam, & poterant abstinere ob reuerentiam diuinę legis: ergo idem dici poterit de Carthusiano in simili casu; maximè cùm non nudo statuto humano, sed etiam voto videatur obstrictus; dum vouet obedientiam secundùm statuta. Itaque ob reuerentiam statuti, quod strictissimè abstinentiam præcipit, & etiam in extremis morbis in Ordine seruatur; & ob reuerentiam Dei, cui se per votum obstrinxit, & ob commune decus Religionis tuendum poterit abstinere.

Dixi obiter Carthusianum posse vesci carnibus in extrema necessitate; siue ea necessitas proueniat ex morbo (quam quidam putant non dari, si alij cibi suppetant) siue ex aliorum ciborum inopia. Quia statutum humanum non obligat cum periculo mortis vt communiter DD. tradunt: nisi vel necessitas boni communis postulet (quod hîc non fit) vt cùm præcipitur militi ne stationem deserat, ne fugam capessat: vel nisi scandalum graue impendeat, cui aliter occurri non possit; quod etiam hîc locum non habet. nec refert etiamsi illud statutum voto aut iuramento firmatum sit; quia periculum mortis censetur exceptum. vt patet in voto ieiunij, peregrinationis, obedientiæ, non ducendæ vxoris, &c. Si tamen expressè vouisset se nullo euentu, etiamsi mors impenderet, carnes esurum, puto non posse comedere; quia votum, meo iudicio est validum, vt ex supradictis colligitur; ac proinde seruandum in tali periculo. existimo tamen nullum huiusmodi votum in ordine illo fieri; quia multi DD. censent inualidum & illicitum.

DVBITATIO III.

Quid ebrietas, & quale peccatum.

D. Thomas q. 150.

EBrietas dupliciter accipitur, vt notat D. Thomas art. 1. Primò, Pro defectu vsus rationis, nimio potu inducto, vnde dicitur quis *ebrius.* & sic non est peccatum propriè, sed peccati effectus: Secundò, Pro ipsa potatione, quæ hunc defectum efficit. sic est peccatum, & definiri potest hoc modo, 13

Ebrietas est excessus in potando, causâ voluptatis, vsque ad violentam vsus rationis priuationem. vel sic; Est violenta rationis interceptio per nimium potum, causâ voluptatis assumptum. *Ebrietas pro peccato quid.*

Hæc definitio habet tres partes. Prima, *Est excessus in potando*: sicut enim gula consistit in excessu in cibo & potu non inebriante; ita ebrietas in excessu vini, vel cuiusuis alterius potus inebriantis. Hinc *ebrietas*, iuxta D. Thomam, dicta est, quasi *extra briam*, quòd debitam vini mensuram excedat. Vnde dum quis odore lupuli salictarij, vel suffitu tabaci, vel opio, aliisque narcoticis priuatur vsu rationis, non est ebrietas; quia hoc non fit excessu potandi.

Secundò, *Causâ voluptatis*: si enim causâ medicinæ, ex præscripto medicorum, nō esset ebrietas, etiamsi vsque ad interceptam mentem sumeretur, vt rectè docet Caietanus art. 2. ad 3. & in Summa v. Ebrietas, Siluester v. Ieiunium, q. 3. Nauarrus cap. 23. n. 119. vt si in subito pestis terrore, aliis remediis æquè commodis non suppetentibus, magnus haustus vini generosi sumatur; vel aduersus venenum frigidum (vt opium, solanum, cicutam, hyoscyamum) aut contra cantharides magna vini copia *Si causâ medicinæ.*

copia

copia bibenda, ex qua rationis vſus ſit impediendus, præſcribatur. non enim eſt exceſſus reſpectu talis ſubiecti, & ad talem finem: neque causâ delectationis guſtus vel tactus, palati, vel œſophagi ſumitur: vnde non repugnat temperantiæ, quæ circa tales delectationes verſatur.

Ob eamdem non peccat peccato gulæ, qui iudicio medicorum varia edulia inordinatè & copiosè ingerit, ad vomitionem mouendam: quia neque ob delectationem id agitur, neque modus rationis reſpectu talis ſubiecti exceditur.

14 Tertiò, *Vſque ad violentam*, &c. Dupliciter aufertur rationis vſus, modo naturali, & violento. *naturali* per ſomnum, ſpiritibus animalibus in centrum retractis, & neruis ſenſoriis, qui in ſenſuum externorum organa terminantur, vapore quodam frigido occupatis. Hic modus à natura eſt inſtitutus ad ſpirituum, & conſequenter ad virium inſtaurationem: nam per quietem nulla fit diſſipatio, & copioſa nouorum ſpirituum generatio. *violentè* aufertur, quando tanta vaporum copia cerebrum implet, vt etiam in vigilia, ratione vti non poſſit. Idem interdum accidit vel ex nimio ſpirituum feruore, vt in phrenitide; vel ex humore maligno, cerebrum per idiopathiam aſſiduè occupante, vt in melancholia primaria; vel ex vapore noxio, cerebrum per interualla petente, vt in melancholia hypochondriaca.

Duplex vſus rationis priuatio.

15 Quod ad alteram partem attinet, dicendum eſt talem ebrietatem, ſi voluntaria ſit, eſſe peccatum mortiferum. Ita D. Thomas art. 2. quem omnes alij ſequuntur. Eſt autem voluntaria, Primò, Directè, quando quis ebrietatem intendit. Secundò, Indirectè, vt quando quidem expreſsè non cupit inebriari, ſed tantum bibit, quantum poteſt, non curans an ſequatur ebrietas, an non. Item quando aduertit ſe inebriandum, ſi pergat potare, nihilominùs non deſiſtit.

Eſt peccatũ mortiferũ.

Nunc probatur id eſſe peccatum mortiferum. Primò, Ex Scripturis, Prouerb. 23. *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui fouea? cui ſine causa vulnera? cui ſuffuſio oculorum? nonne his, qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?* vbi breuiter attinguntur mala, quæ ebrietas, etiam in hac vita infert. Eſt igitur & ipſa graue malum in moribus. Ibidem, *Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cùm ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber; & ſicut regulus venena diffundet:* nimirũ quia ſicut illa venena ſunt corpori letifera, ita vinum in fine mortem æternam adferet animæ & corpori. Sequitur, *Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruerſa.* Vbi ſignificatur, ex multo vino ſequi fornicationes & adulteria, maledicta & blaſphemias, &c. Eccleſiaſtici 19. *Vinũ & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, & arguent ſenſatos*, id eſt, facient reprehenſioni obnoxios. Et cap. 31. *Vinum multum potatum, irritationem, & iram, & ruinas multas facit.* vide plura ibidem. Iſaiæ 5. *Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam, & ad potandum vſque ad veſperam.* & infrà, *Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem*, quaſi dicat, qui ſtrenuè incumbitis compotationibus. *væ* autem in Scripturis paſſim comminationem damnationis æternæ ſignificat. 1. ad Corint. 6. *Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt.* hic ebrietatem connumerat aliis vitiis mortiferis, & pari modo à regno excludere affirmat.

Probatur ex Scripturis.

Nec obſtat, quòd *ebrioſus*, non ebrium, ſed deditum ebrietati deſignet; ac proinde requirat conſuetudinem: *ebrioſus* enim dicitur non qui ſemel aut bis ebrius eſt, ſed qui ebrietati eſt deditus: hoc, inquam, non obſtat, quia Græcè eſt μέθυσοι, quod ebrium ſignificat, & idem valet ac μεθύων, vnde ſicut is, qui alia illa vitia vel ſemel commiſerit, excludetur à regno, niſi pœnitentiam egerit; ita etiam qui vel ſemel ebrius fuerit. Ad Galat. 5. *ebrietates* ponuntur inter opera carnis, quæ à regno Dei alienum reddunt.

Secundò, Probatur ex Patribus, D. Auguſtin. ſerm. 231. de tempore, ſæpiùs dicit, per ebrietatem *perire animam, hominem Deo fieri inimicum, & reum in die iudicij.* Similia habent alij Patres, vt S. Baſilius hom. in ebrietatem, D. Ambroſius de Elia & ieiunio cap. 14. S. Chryſoſt. homil. contra luxum & crapulam, & alij. Prætereà D. Auguſtinus ſermone illo citato ſic ait, *Qui contra calumniam & amicam ſuam ebrietatem loquentibus iraſcuntur, libera à nobis voce audiant; quia quicumque ebrioſus pœnitentiam de ipſa non egerit, ſed vſque ad mortem ſuam in ipſa ebrietate permanſerit, in æternum profectò peribit; quia non mentitur Spiritus ſanctus per Apoſtolum dicens, Neque ebrioſi regnum Dei poſſidebunt.* Deinde docet quomodo auxiliũ diuinum ſit ebrioſo implorandum, vt eripiatur de luto fæcis, & cloaca ebrietatis, nimirũ dicendo totis animæ viribus cum Propheta, *Eripe me de luto fæcis, vt non inhæream.* &; *Non me demergat tẽpeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum, neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum.* & rationem ſubdens, cur ita illam vocet, addit, *Ebrietas enim quaſi inferni puteus, quoſcumq; ſuſceperit, niſi digna ſubuenerit pœnitẽtia, & emendatio fuerit ſubſecuta, ita fortiter ſibi vendicat, vt eoſdem ipſos de inferni tenebroſo puteo, ad charitatis vel ſobrietatis lucem redire ſine pœnitentia non permittat.* Idem ſerm. 232. *Qui credit ebrietatẽ eſſe paruum peccatum; ſi ſe non emendauerit, & pro ipſa ebrietate pœnitentiam nõ egerit, cum adulteris & homicidis æterna illum pœna cruciabit.* idque probat ex Apoſtolo, 1. Corinth. 9. & ad Epheſ. 5. 16

Ex Patribus.

Dices, D. Auguſtinus ſer. 41. de Sanctis, crimina enumerans capitalia, non ponit ebrietatem abſolutè; ſed cum reſtrictione; *Ebrietas*, inquit, *ſi aſſidua ſit*, &c. vbi videtur inſinuare ſi non ſit aſſidua, ſed rara, non eſſe peccatum mortiferum.

Obiectio.

Reſpondeo, D. Auguſtinum ſolùm enumerare ibi aliqua crimina capitalia, de quibus non poterat eſſe controuerſia apud populum: nam ſimili modo ponit iracundiam; *Si longo tempore*, inquit, *teneatur iracundia*; & tamen certum eſt, etiam breuem iracundiam, ſi plenè ſit voluntaria, & graue malum imprecetur, eſſe crimen capitale, ſeu mortiferum. vel certè, vt D. Thomas art. 2. ait, addit illam reſtrictionem, vt indicet ſe loqui de ebrietate plenè voluntaria. qui enim rarò inebriantur, non videntur id voluntariè, ſed præter mentem pati, nimirum ex eo quòd ignorent vim potus, vel debitam menſuram, aut non aduertant ebrietatis periculum.

Reſpon.

Tertiò Probatur ratione, Primò, Quia ſe inebrians priuat ſe violentè non ſolùm vſu rationis; ſed etiam poteſtate propinqua vtendi; impe- 17

Probatur ratione. 1. Ratio.

dimentum & veluti vinculum menti suæ iniiciendo, vt etiam vigilans ratione vti nequeat, idque causâ voluptatis: vnde propter voluptatem se ad brutorum abiicit stoliditatem. hoc autem censetur maximum malum & grauis inordinatio; quia præcipuum bonum hominis, & quo à brutis distinguitur, est posse vti ratione, & sua omnia hac regula dirigere: quod valdè ponderat D. Basilius, & alij Patres, vt infrà dicemus. Confirmatur, quia si quis alteri hanc potestatem etiam ad aliquot horas eriperet, graue inferret illi iniuriam, & peccaret mortiferè: ergo etiam qui sibi ipse illã adimit.

Obiectio 1. Dices Primò, Est dispar ratio, quia quisque cedere potest iure suo, & nemo sibi ipse facit iniuriam: sed non potest cedere iure alterius.

18 *Respon.* Respondeo, Etsi quisque possit cedere iure, quod habet ad vsum rationis hîc & nunc adhibendum; & ita possit se illo vsu priuare, dormiendo, vel nolendo mentem applicare; tamen non potest cedere iure, quod habet ad potestatem vtendi: huius enim non est dominus; sicut nec integritatis membrorum, aut sensuum. Vnde non minùs peccat dum sibi hanc potestatem eripit, quàm dum alteri id facit. etsi non enim non sit propriè iniuria, dum sibi hanc potestatem adimit, cùm non fiat nolenti; est tamen contra charitatem, & debitum custodiendi sui, & suæ naturalis integritatis.

Alia est ratio somni. Hinc patet responsio ad obiectionem de somno: etsi enim somnus priuet vsu rationis; non tamen potestate propinqua vtendi; quia relinquit organa expedita, vt statim secutâ vigiliâ mens possit ratione vti: ebrietas verò ita ligat & obsidet, vt etiam secutâ vigiliâ, ratione vti nequeat. Accedit quòd somnus est institutus in bonũ naturæ, vt illa quiete vires tum sensitiuæ, tũ motiuæ reficiantur, corpus roboretur, & officiis mentis instrumentũ debitum, id est, spiritus animalis reparetur. Vnde etiamsi vsus rationis in somno tollatur; tamen hoc detrimentum multis commodis compensatur.

19 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Suffitu peti seu tabaci tollitur violentè potestas vtendi ratione; similiter odore lupuli, si quis in eo cubet; & tamen in his non est peccatum mortiferum.

Respon. Respondeo, Illo suffitu non tolli potestatem vtendi extra somnum, sicut per ebrietatem; sed solùm in somno (qui modus est naturalis) sua facultate refrigerante & constringente inducendo soporem: est enim ex genere narcaticorum, sicut & hyoscyamus. vnde etiamsi suffitus ille hauriatur causâ voluptatis, quam Indi dicuntur in illo sapore percipere, non erit mortiferum. Odor lupuli turbat quidem caput, non tamen puto planè inebriare. si re vera inebriaret, sicut ipse potus, putarem eodem modo vitandum; maximè quando nulla est in eo cubandi necessitas.

20 *2. Ratio. Mala ebrietatis.* Secundò Probatur: Ebrietas multa alia grauia mala secum trahit, ob quæ meritò graue crimen censeri debeat. Primò, Facultates exhaurit, Prouerb. 23. *Qui amat vinum & pinguia non ditabitur.* & cap. 25. *Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt: quia vacantes potibus, & dantes symbola consumuntur, & vestietur pannis dormitatio.* Hinc sequitur grauis familiæ afflictio, liberorum neglectus, creditorum fraudatio, furta, latrocinia, &c. vt quotidiana experientia docet.

1. Exhaurit substantiã.

2. Eneruat & fœdat corpus. Secundò, Corpus fœdum, imbecillũ & morbidum efficit: hinc enim est oculorum lippitudo, narium coryza, oris graueolentia, anima fœtida, membra tremula. hinc capitis destillationes, tusses, fœdique screatus. hinc apoplexia, & paralysis membrorum, & articulares morbi. D. Chrysostomus homil. contra crapulam tomo 5. *Oculi, nares, & os, coryza, muco & putredine, & his, quæ intus generatur cænosis & impuris affectibus sunt plena: & ipsa carnis substantia laxior fit, quàm naturæ proportio requirat, & fœtida, ac inutilis*; *atque ad omne opus bonum inepta.* confirmat similitudine. *Etenim & terra aquarum abundantia oppressa, innatum perdit calorem, perdit & suas vires, neque ad suum opus vel procreationem est idonea. hinc & incurabilibus & difficillimis implicantur morbis, tremoribus, palloribus, podagra, chiragra, & aliis pluribus*, &c. *Obnoxij morbis.* addens tanta esse illa mala, vt etiamsi nulla esset gehenna, nullúmve aliud incommodum, meritò propter illa ebrietas sit fugienda. D. Augustinus serm. 231. *Est in illis oculorum caligo, vertigo, fatigatio, & dolor capitis, suffusio vultus, membrorum omnium tremor, anima ac mentis stupor. In talibus impletur quod scriptum est, Cui væ, cui tumultus, cui iræ, cui rixæ, cui sine causa vulnera, cui suffusio oculorum, nonne his, qui morantur in vino, & student calicibus epotandis?* Similia habet D. Basilius homil. in ebrietatem, circa medium, & S. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 16. *Incõmoda corporis ex ebrietate.*

Tertiò, Reddit hominem ad bonum inutilem, 21 nimirum non solùm ad opera pietatis; sed etiam *3. Ad omnia reddit inutilem.* ad studia litterarum, ad politica, ad mechanica: denique ad omnem vitæ vsum. Docet hoc pulcherrimè D. Augustinus suprà. *Quia*, inquit, *corpora nostra terrena sunt*; *quo modo pluuia nimiùm grandis & diuturna si fuerit, terra infunditur, & in lutum resoluitur, vt nulla in ea cultura fieri possit: sic & caro nostra quando abundantiore potu fuerit inebriata, nec spiritalem culturam accipere, nec fructus animæ necessarios poterit exhibere.* Vnde infert, *Si velimus vt ager corporis nostri bonos fructus proferat, non plus bibendum quàm oportet, ne per nimiam*, inquit, *ebrietatem ipsa corporis terra velut in paludem conuersa, magis vermes & serpentes generare, quàm fructus bonorum possit afferre.* Deinde subdit, *Omnes ebriosi tales sunt, quales paludes esse videntur: quod enim in paludibus nascitur, nullum fructum habere cognoscitur. nascuntur ibi serpentes, sanguisugæ: nascũtur ibi ranæ & diuersa genera vermium, quæ magis horrorem possint generare, quàm aliquid ad victum exhibere. istæ enim herbæ, vel arbores, quæ aut in ipsis paludibus, aut circa ripas nasci solent, nihil vtilitatis habere videntur*; *intantum vt annis singulis incendio concrementur. Videte, quod de ebrietate nascitur, igni præparatur.* Eamdem similitudinem attingit D. Chrysostomus loco citato, D. Basilius homil. in ebrietatem; *Periculum, ô miser, est, ne pro homine cœnum lutumque fias: sic penitus vino deditus marcescis, ac quotidianam crapulam haud aliter quàm vasa putida oles.* *Simile ab agris.* *Sunt similes stagnis.*

Quartò, Facit hominem bestiis similem; & 22 etiam viliorem. D. Augustinus suprà. *Considerent ebriosi, si non peiores animalibus iudicandi sunt. cùm enim animalia amplius quàm eis opus est, bibere nolint, illi & duplum, & triplum, quàm eis expedit, potum accipiunt. & vnde trium vel quatuor dierum refectionem poterant habere, vno die cum grandi peccato contendunt perdere potiùs quàm expendere. & vtinam potum tantummodò perderent, & non etiam ipsi perirent.* D. Basilius sup. *Qua in re, dic homo miser,* *4. Assimilat brutis.*

miser, à brutis differs? nonne rationis munere, quam à Deo omnium conditore accepisti, reliquæ creaturæ factus dominus & Imperator? hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem priuans, inter bestias ratione carentes numerari poteris, & illis similis videri. Hæc sanè est præcipua iniuria, quam ebrietas per se & proximè dignitati naturæ rationalis, qua parte est imago Dei, infert; ob quam maximè diximus esse peccatum mortiferum. Addit S. Basilius, *Imò & bestiis lōgè peiores existimauerim eos, qui ab ebrietate superantur; cùm illæ coëundi statas habeant leges & horas; hi verò nullius temporis & horæ rationem habentes, nequissimis complexibus & amoribus inter se vtuntur.* Idem ostendit ex vsu sensuum, *Nec solùm eò peiores brutis, quòd mente insani, sed etiam quòd sensibus lōgè infra illa deficere videantur. an non vmbras sæpenumerò tamquam fossas, vel loca prærupta transiliunt? aures terrifico sonitu, tāquam fluctuantis maris refertas habent; terra interdum insurgere & in rectū erigi; montes verò circumagi videntur?* &c. *His somni sunt graues, ac reuerà morti vicini: vigiliæ verò somnis stupidiores. Insomnium quoddam est vita ipsorum,* &c. D. Chrysostomus hom. 58. in Matth. *Quantò melior asinus ebrioso est? quanto canis præstantior? omnes certè animantes, quæ rationis expertes sunt, cùm bibunt aut comedunt, vltra quàm satis, etiāsi mille homines cogerent, nūquam elabuntur. peiores igitur irrationabilibus vos estis, qui inebriamini;* quòd fusiùs deinde prosequitur.

Brutis peiores.

5. Secreta pandit.

Quintò, Secreta prodit, Prouerb. 31. *Nullum secretum vbi regnat ebrietas.* Huius rei multæ extant historiæ: hinc Horatius,

Reges dicuntur magnis vrgere culullis
Et torquere mero, quos perspexisse laborant.

D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 17. *Plerique etiā vino vtuntur vt equuleo; & quibus tormenta non eliciunt vocē proditionis, eos tentāt bibendo; vt patriæ statum, salutem ciuium, defensionis suæ prodant consilia. quis inter cyathos texit quod latere cupiebat?*

6. Est causa multorum criminum.

23 Sextò, Ad mores absurdos & grauia crimina excitat. hos exprimit ex parte diuus Basilius suprà. D. Hieronymus in cap. 1. Epist. ad Titum, explicans illud, Non vinolētum, *Longum est ire per singula, & insanias, quas ebrietas suggerit, explicare. Videas alios pocula in tela vertentes, scyphum in faciem iacere conuiuæ: alios scissis vestibus in vulnera aliena proruere, alios clamare, alios dormitare. qui plus biberit, fortior computatur: accusationis occasio est, adiuratum per Regem, frequentiùs non bibisse. vomunt vt bibant, bibunt vt vomant. digestio ventris & guttur vno occupantur officio.* Deinde addit: *Hoc nunc dixisse sufficiant, quòd secundùm Apostolum, in vino luxuria est, & vbicumque saturitas atq; ebrietas fuerint, ibi libido dominetur. Specta ventrem & genitalia; pro qualitate vitiorum, ordo membrorum. numquam ego ebrium castum putabo.* Nota grauissima verba tanti Doctoris. D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 16. *Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum insaniæ, ebrietas venenum insipientiæ; hæc sensus hominum mutat & format; per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. si quidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam, vini calore flāmati cohibere se non queunt, & in bestiales libidines excitantur:* & cetera, quæ elegantissimè persequitur. Similia habes cap. 12. & apud D. Chrysostomum homil. 58. in Matth. sub finem. S. Basilius homil. in ebrietatem; *Ebrietas dæmon est voluntarius, ex voluptate animabus nostris inditus. Ebrietas malitiæ mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, ex temperato lasciuum, iustitiam ignorat, prudentiam extinguit,* &c.

Pugnæ ex ebrietate.

Fœditas ebriosorū.

Ebriosus numquam castus.

Libidines.

Septimò, Difficillimè curatur: ratio est, quia vinum corporis habitum immutat, hepar accendit, fauces exsiccat, & siticulosos reddit; quo fit vt sitis bibendo augeatur, faucibus magis & magis arescentibus. D. Basilius, *Denique huius mali finis est nullus: ipsum namque merum inexplebilem continuò sitim addit; nec necessarium quærit vsum, sed ad aliam irrefragabiliter potum inuitat, cùm ardentes ebrios & semper bibendi cupidiores reddit.* Diuus Ambrosius cap. 14. *Meritò Deus per Moysen non solùm veneno, sed etiam draconum veneno vinum comparauit, dicens, Furor draconum vinum eorum, & ira aspidum insanabilis. & pulchrè additur, insanabilis: multi enim reliquorum serpentum veneno curantur, nemo ebrietate.*

7. Difficillimè curatur.

Vbi Aduerte, locum illum Deuteronom. 32. positum ab Ambrosio iuxta editionem 70. Nostra lectio sic habet, *Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.*

Quomodo autem his curatio adhiberi possit, 24 docet pulchrè diuus Augustinus serm. 231. *Qui se de hoc malo desiderat liberare, quo modo sibi interuallo dierum potum addendo, ad ebrietatis tenebras peruenit; ita paulatim subtrahendo ad sobrietatis lucem redeat. qui si simul totum, quod amplius accipiebat, subtraxerit, vbi nimia siti cœperit exardescere, cum grandi amaritudine clamet & dicat, malle se mori, quàm sibi bibendi & inebriandi consuetudinem tollere: nec attendit quòd tolerabilius erat illi carne mori, quàm in anima per ebrietatem interfici. Et ideò vt nec ardorem nimium patiatur, & de tam graui malo liberetur, per interualla dierum, sicut diximus, aliquid de nimietate potus subtrahat, quousque ad rationabilem bibendi consuetudinem redeat.*

Quo modo possit curari.

Hæc paulò fusiùs ex Patribus dixerim, propter fœdam huius æui apud multas gentes sese inebriandi consuetudinem. plura licet videre apud citatos, maximè Ambrosium & Basilium.

Petes Primò, Vtrùm ea, quæ homines in ebrietate committunt, sint peccata, ita vt imputentur ad culpam? 25

An cōmissa in ebrietate sint peccata.

Respondeo, Vel ebrietas est voluntaria, seu culpabilis, vel non est voluntaria. Rursus, vel malum inde secuturum poterat præuideri, vel non poterat. Si non est vllo modo voluntaria, ita vt sit prorsus inculpata, quidquid ex ea secutū fuerit, etiam culpā vacat; non minùs quàm id, quod committitur ab amente. ratio est, quia nullo modo est liberum. nec enim per se liberum est; nam cùm agitur, deest vsus rationis. nec etiam in causa; quia supponimus causam non esse voluntariam. talis erat nuditas Noë, ex ebrietate inculpata, consecuta: ignorabat enim vini efficacitatem, vt Patres docent. Ita communiter D. Thomas qu. 150. ar. 4. Caietanus ibidem, D. Bonauentura in 2. d. 22. ar. 2. qu. 3. ad vltimum, & alij.

Si nullo modo voluntaria.

Si verò ebrietas sit aliquo modo culpabilis, & 26 malum præuideri poterat, (vt si aliàs erat expertus, in simili dispositione tale quid à se commissum; vel si dubitans non adhibuit sibi custodem, vel aliam cautionem) etiam ipsum ad culpam imputabitur. Et quidem si solùm venialiter peccauit se inebriando, malum inde secutum solùm erit veniale. Si verò mortaliter, mortale. Ratio est, quia

Si sit aliquo modo voluntaria.

Si ebrietas sit venialis, effectus non potest nisi venialis censeri.

quia illud malum (v. g. homicidium in ebrietate commissum) non est in seipso voluntarium, seu liberum; cùm ab eo patretur, qui iam vsu rationis caret: sicuti quod fit à dormiente; sed solùm est voluntarium in causa, quæ est ebrietas: ergo non potest maiorē contrahere culpam, quàm ipsa causa hîc & nunc habeat, atque adeò quàm voluntas illa, à qua ebrietas illa dicitur voluntaria: ergo si hæc voluntas solùm est venialis, illud malum, etiamsi fortè sit homicidium, non imputabitur nisi ad culpam venialem. Confirmatur, quia tota culpa est in illa voluntate: & solùm per denominationem extrinsecam tribuitur ebrietati & effectui secuto: nam ebrietas, & opus secutum solùm imputatur ad culpam, quatenus ab illa voluntate pendet. Vnde euidens est, non posse esse maiorem culpam in opere secuto, quàm in voluntate illa præuia ebrietati. Vnde patet fieri non posse vt ebrietas sit peccatum veniale; & opus ex ea secutum imputetur vt mortiferum.

Si malum non poterat prauideri, non imputatur.

27 Fieri tamen potest vt ebrietas sit mortifera, & malum ex ea secutum, etiam aliàs per se grauissimum, non imputetur ad culpam, vel saltem non nisi ad venialem. ad nullam culpam, si malum nulla ratione præuideri poterat: quod enim nullo modo est cognitum, nullo modo censetur volitum, aut voluntarium; vt si nihil ei occurrit quod excitaret dubitationem vel timorem talis mali euenturi: quod facilè accidit ei, qui nihil tale est anteà expertus: vel si occurrit, humano modo sufficientem cautionem adhibuit: quo modo incestus Loth videtur fuisse inculpatus, etsi fortè ebrietas eius excusari non possit. Vnde D. Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 44. dicit; *Inebriauerunt eum, & se nescienti miscuerunt: quapropter culpandus est quidem, non quantum ille incestus, sed quantum illa merebatur ebrietas*. Idem docet S. Chrysostomus homil. 44. in Genesim.

Si præuisum imperfectè, erit veniale.

28 *Ad venialem* imputabitur, si aliquo modo præuideri poterat, (vt si aliqua leuis de eo dubitatio incessit animum) & per venialem negligentiam maior consideratio fuit prætermissa. Ratio est, quia etsi tenebatur ebrietatem sub peccato mortifero vitare, ob intrinsecam ipsius malitiam, eius periculo satis animaduerso; non tamen pari obligatione tenebatur illam vitare ob malum v.g. homicidij; eò quòd non satis eius periculum aduerterit; sed solùm leuiter: & in eo neglectu non peccauerit nisi venialiter, vti suppono. Confirmatur, quia in homicidio casuali potest esse peccatum veniale, ob defectum considerationis necessariæ ad culpam letalem: atqui tale homicidium est casuale respectu illius hominis & voluntatis præcedentis; ergo, &c.

Si perfectè animaduersum.

Quando autem perfectè quis aduertit periculum mali; si hoc malum graue sit, tenetur sub peccato mortali vitare periculum. Vnde si hoc etiam per se sit peccatum mortiferum, sicut est ebrietas; in voluntate illa præuia, qua periculum acceptat vel non vitat, erit duplex malitia mortalis; altera quatenus terminatur expressè vel implicitè ad ebrietatem: altera vt respicit malum inde secuturum: quarum alteram habet ab ebrietate, vt per se spectatur; alteram ab eadem vt est causa continens periculum alterius mali.

An rationis defectus & mala secuta sint peccata.

29 Vtrùm autem ebrietas, vt rationis defectum denotat, & mala secuta dicenda sint peccata, potiùs ad modum loquēdi, quàm ad rem ipsam pertinet; quia constat totam malitiam moralem & culpam esse in voluntate, quæ ebrietatem antecessit. Si tamen propriè loqui velimus, potiùs dicenda sunt effectus peccatorū, quàm formaliter peccata. Ratio est, quia non dependent à voluntate, vt actiones liberæ; sed vt effectus consequentes, qui positâ semel causâ, non sunt ampliùs in nostra potestate. posito enim potu largiore vini, eoque in stomachum infuso, non est in nostra potestate vt non sequatur mentis defectus: & posito tali defectu non sunt in nostra potestate opera, quæ inde sequuntur: atqui de ratione peccati est esse liberum & in nostra potestate. Confirmatur, quia aliter actiones externæ peccatorum dependent à voluntate libera, aliter hæc opera. illæ enim ita dependent, vt omni momento sit in nostra potestate eas inchoare, vel non inchoare, & inchoatas abrumpere, vel continuare. Vnde ipsæ per se sunt propriè voluntariæ, laudabiles vel vituperabiles, peccata, vel merita: quia secundùm se assiduè à voluntate pendent, & conseruantur; & consequenter ab ea informantur, & veluti animantur ad vnū perfectum opus morale constituendum. Hæc verò non sic, sed remotè solùm à voluntate libera pendent, nimirum quatenus liberè facta est applicatio causæ: qua posita, necessariò sunt secutura, nec ampliùs est in potestate nostra ea inchoare vel differre. Vnde per se non sunt peccata, sed solùm vt considerantur in libera applicatione causæ inebriantis, in qua dicuntur voluntaria.

Quatuor actus considerandi.

Quod vt meliùs intelligatur, notandi sunt in proposito quatuor actus. Primus est, Voluntas illa, qua quis expresſè vel implicitè vult se inebriare; etiamsi videat periculum ex ebrietate impendere. Secundus, Actus potandi. Tertius est, Operatio vini, qua tollitur vsus rationis. Quartus est, Homicidium ex ebrietate commissum. Primus est fons totius mali, & in eo residet tota culpa. Secundus est actio libera, assiduè pendens ex illa voluntate: vnde cum illa constituit integrum & completum opus morale. Tertius est effectus secundi, qui posito secundo naturaliter & necessariò sequitur. Quartus sequitur ex tertio. Itaque cùm tertius & quartus per se non pendens à voluntate libera, sed solùm ratione secundi; non sunt etiam per se peccata, sed solùm vt continentur in secundo, vt in causa.

Idem dicendum de omissione, quando ex aliqua causa libera sequitur necessariò, ita vt non maneat ampliùs libera: vt cùm ex ebrietate omittitur Sacrum, vel lectio precum: vel abiecto sponte Breuiario lectio facta est impossibilis. Verùm de his fusiùs agendum 1.2. qu. 20.

Petes Secundò, Quibus signis cognosci poterit an quis fuerit ebrius? 30

Signa pridiana ebrietatis.

Respondeo Primò, Quando quis postridie non meminit quid dixerit, egerit; quomodo domum venerit, aut cubitum concesserit, à quo deductus, vel adiutus, aliàs autem id probè meminisse solet; magnum signum habet hesternæ ebrietatis. Ratio est, quia dum quis ratione vtitur, reflectit mentem super suos actus, & ita retinet gestorum memoriam. Vnde si non retinuit memoriam, non videtur rationis compos fuisse.

Secundò, Si commisit quæ numquam integra mente solet: vt si locutus aut fecit turpia & absurda, cùm aliàs sit castus & prudens: si iurauit, blasphemauit, vxorem & familiam turbauit, cùm aliàs

aliàs sit modestus & benignus: indicia enim hæc sunt rationem & prudentiam fuisse consopitam, & hos insolitos motus, ex vino perturbata imaginatione processisse.

Tertiò, Qui nouit discernere inter bonum & malum, licitum & illicitum, vitare mala, ac eligere bona, non videtur esse ebrius; etiamsi non possit rectà incedere, & omnes domus ei verti videantur: talis enim descretio non potest cum defectu rationis consistere. Pari modo si adhuc solita officia possit vtcumque exequi, etsi cum vertigine & difficultate. Vide Caietanum v. Ebrietas, & alios Summistas.

DVBITATIO IV.

Vtrùm sit peccatum prouocare ad æquales calices, & an fas respondere.

31 *Est contra rationem.* RESpondeo & dico Primò, Prouocationem illam sonare per se quid alienum à ratione, & in moribus turpe: nam regula bibendi statuitur non ratio, non necessitas naturæ, non bona valetudo, non animi vigor, aut sensuum alacritas; sed venter alterius, vel tota ventris, viscerum, & venarum capacitas. *vtres* vel *lagenas* (vt eos vocat diuus Basilius) rectiùs hos dixeris, aut certè *tubos*, vel potiùs *cloacas*, quàm homines; solùm ad hoc idoneos, vt plurimum vini tamquam lagenæ capiant, vel per corpus tamquam per tubum aut cloacam transfundant & perdant. Et mirum non simili modo institui certamina comedendi, dormiendi, & aliorum naturæ officiorum.

32 *Est peccatũ mortiferũ.* Dico Secundò, Prouocationem illam esse peccatum mortiferum, si eam facias animo te vel alterum inebriandi, vel si aduertas aut facilè aduertere possis inde in te vel altero ebrietatem secuturam; etiamsi non eo animo facias: nisi fortè causa aliqua iusta excuset. sequitur ex dictis dubitat.3. si enim inebriare seipsum directa vel indirecta voluntate est peccatum mortiferum, etiam inebriare alterum. & quia plerumque vbi tales prouocationes & certamina potandi fiunt, sequitur ebrietas, & alia peccata non leuia, ideò grauissimè hæc consuetudo à Sanctis Patribus reprehenditur.

D. Basilius homil. in ebrietatem; *Deinde potatione procedente eò veniunt, vt de augenda hac insania certent, & de ebrietate per ambitionem contendant: cuius auctorem legis, diabolum habent; victoria verò præmium, peccatum. nam qui plus hauserit meri, is præ ceteris laudatur, is victoriam refert: atque ita gloriam in ignominia captant. Inter se namque contendunt, & velut in Iudicio aliquo defensitant. Quisnam sermo, eorum quæ hîc fiunt turpitudinem vmquam satis explicet?* &c.

D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap.13. eadem elegantissimè prosequitur, & morem nostri sæculi ad amussim describit in conuiuiorum apparatu, ministrorum obsequiis, vasorum ordine & ostentatione, certamine potandi & aliis insaniis. *Primò*, inquit, *minoribus poculis velut velitari pugna præluditur. Verùm hæc non sobrietatis est species, sed disciplina bibendi, vt irritent sitim*, &c. *ergo vbi recalere cœperint, poscunt maioribus poculis, feruor inardescit*. Et infrà; *Deinde procedente potu longiùs, contentiones diuersæ, & magna certamina, quis biben-* *Certamina potatorum.* *do præcellat. nota grauis, si quis se excusat, si quis temperandum forte vinum putet. & hæc donec ad mensas perueniatur secundas. At vbi consummatæ fuerint epulæ, putes iam esse surgendum: tunc de integro potum instaurant suum, & cùm consummauerint, tunc inchoare se dicunt, tunc deferuntur phialæ, tunc maximi crateres, quasi instrumenta bellorum. ac ne immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur sub Iudice, sub lege decernitur. agonothetes illic furor est, stipendium debilitas, victoriæ præmium culpa. pendet anceps diu & dubius belli euentus*, &c. Idem cap.14. *Nec vos excusamini, qui vocatis vt amicos, & emittitis vt inimicos, quantò meliùs in terram tua vina fudisses? quid te delectant damna sine gratia? rogas ad iucunditatem, cogis ad mortem; inuitas ad prandium, efferre vis ad sepulchrum; cibos promittis, tormenta irrogas; vina prætendis, venena suffundis*; &c. *Reiicitur excusatio.*

D. Augustinus serm.231. *Maiora pocula prouidentur, certa bibendi lege contenditur; qui poterit vincere, laudem meretur ex crimine.* Et infrà, adfert illorum excusationem; *Sed illi, qui tales esse volunt, miserabiliter se excusare conantur dicentes; Ingratum habeo amicum meum, si quoties illum ad conuiuium vocauero, potum ei quantum voluerit, non dedero.* quam sic refutat; *Et non sit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui & tuus & suus est inimicus. si & te & alium inebriaueris, habebis hominem amicum, habebis Deum inimicum; & ideò sapienter considera, si iustum sit vt te à Deo separes, dum te ebrioso coniungis; cùm extremum, tu eum noli adiurare, noli cogere; sed in potestate illius dimitte, vt quantum sibi placuerit, bibat, & si sic se inebriare voluerit, vel solus pereat, & non ambo pereatis. ô infelicitas generis humani*, &c. Et in fine sermonis; *Ergo fratres carissimi, dum hæc suggero, me absoluo apud Deum. quicumque me audire comtempserit, & ab bibendum pronus fuerit, vel in conuiuio suo alios adiurare, vel cogere voluerit, & pro se & pro illis in die Iudicij reus erit. Et quia, quoad peius est, aliqui etiam Clerici, qui hoc deberent prohibere, cogunt alios bibere plus quàm expedit; amodò incipiant & seipsos corrigere & alios castigare, vt cùm ante Christi tribunal venerint, nec de sua, nec de aliorum ebrietate incurrant supplicium.* Idem serm.232. *Solent ebriosi ita se excusare vt dicant, Persona potens me coëgit vt amplius bibam, & in conuiuio Regis nõ potui aliud facere. ad excusandas excusationes in peccatis ista prætendimus, & quod implere nolumus, non potuisse nos dicimus. nolle in culpa est nostra, & non posse prætenditur. Etiamsi ad hoc veniretur, Aut bibas, aut morieris, melius erat vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur*, &c. *Excusatio quorũdam.* *Reiicitur.* *Esse peccatum mortiferum.* *Excusatio quorũdam.*

Petes, Quid si grande aliquod malum impendens non possit alia ratione impediri, nisi inebriando auctorem, qui illud machinatur; vtrùm tunc licitum sit illum inebriare? v. g. aliqui meditantur proditionem oppidi in certam horam, vel impedient ne oppidum, quod est in rebellium hæreticorum potestate, suo Principi, condicto tempore tradatur; nec suppetit mihi vlla facultas id auertendi, nisi eos lautè excipiendo & sopiendo per potum. Item captus à volonibus deducor ad tabernam, & spes est euadendi, si eos inebriauero. 33 *Vtrùm ad graue malum impediendum, possit quis alterum inebriare.*

Respondeo & dico Tertiò, Hoc casu videri licitum prouocare ad æquales haustus, & alterum inebriare, hoc est potu consopire: ideoq; in secunda

aſſertione dixi, *Niſi iuſta cauſa excuſet*. Probatur, quia licitum eſt ſuadere & inducere ad minus malum vt impediatur maius, vt cõmuniter DD. tradunt: atque hîc nihil aliud fit: ergo, &c.

34 *Obiectio.* Dices, Tùnc ſolùm fas eſt ſuadere minus, quando hoc fit vt mens alterius auocetur ab eo, quod eſt maius; illa enim eſt bona commutatio: hîc verò non auocatur.

Reſpon. Reſpondeo, Non ſolùm id eſſe licitum ad mutandam ipſius mentem; ſed etiam ad impediendum maius malum, quamuis mens eius non ſit mutanda: volenti enim occidere Petrum, poſſum ſuadere vt primùm ſpoliet eius domum, vel abigat pecora, vt intereà illum ſubducam; ſi copia liberandi aliter non datur. Et paranti prodere vrbem, poſſum ſuadere vt expilet ærarium, vt interim proditio impediatur. Et captus à latronibus poteſt eis ſuadere vt alium quemdam inſequatur, (quem certò ſcit euaſurum ratione celeritatis, vel ob inſidias eo loco poſitas) vt ipſe interim poſſit fugere, vel vt illi incidentes in occultatos capiantur. Sic Iudas fratribus occidere Ioſeph volentibus auctor fuit vt demitterent in ciſternam veterem, ibiq; fame emori ſinerent, Gen. 37. Vbi non minus, ſed æquale peccatum ſuaſit; vt etiamſi in illa voluntate mortis per famem inferendæ perſtarent, effectum tamen ipſe impediret. Denique quando non poteſt quis in ſeipſo impedire quin faciat id, quod per ſe eſt peccatum, licitum ei amplecti id, quod re prudenter expenſâ videtur minus; vt colligitur ex cap. Dominus. 2. de ſecundis nuptiis. & cap. Inquiſitionis. 44. de ſententia excomm. Ergo quando non poteſt impedire in altero quin è duobus peccatis alterum committat, poteſt illi ſuadere quod eſt minus.

Nec refert, quòd minus malum in illo caſu videatur abſolutè ſuaderi, cùm ſolùm comparatiuè id facere liceat; v. g. fac hoc potiùs quàm illud: quia non eſt opus id exprimere, quando nihil ad malum impediendum prodeſſet; vt cùm vides planè obfirmatum: ſed ſufficit vt mens tua ſit, illud minus obiicere velut illecebram, vt dum circa illud occupatur, poſſit impediri maius. Itaque non ſuades illud eo animo vt abſolutè faciat, ſed vt potiùs faciat, quàm illud maius; quamuis ob iuſtas cauſas id non exprimas. Et ſanè ſi poſſum ei dicere, Fac hoc potius quàm illud, & vt faciat, rogare, cur non poſſum, non expreſſa comparatione tali, rogare vt hoc, quod minus eſt, faciat, vt intereà impediam maius, quando video non poſſe à propoſito abduci? Sic medici in morbis quibuſdam deſperatis, vt mortem auertant, venena quædam minorem noxam inferentia adhibent.

35 Dices, Non ſunt facienda mala vt eueniant bona: ergo neque vt vitentur mala.

Reſpondeo, Nemini quidem fas eſſe vt ipſe malum faciat, vt aliud malum à ſe vel alio faciendum impediat: poteſt tamen alteri ſuadere minus malum, vt impediat in illo maius, quod alia ratione impedire nequit: illa enim ſuaſio mala non eſt, ſed bona; quia non tendit ad hoc vt minus malum fiat abſolutè, ſed vt præferatur malo maiori; licet id non ſemper exprimatur: imò ſi quis benè aduertat, talis ſuaſor ſolùm permiſſiuè ad illius conſenſum in minus malũ ſe habet: vtitur enim ſuaſione vt propoſitione obiecti, vt alter à maiore malo abducatur; non intendens vt conſentiat in minus, ſed id permittens, vt relinquat maius. vnde etiam minus diſſuaderet & impediret, ſi poſſet abſque maiori vel pari incommodo. vide ſuprà lib. 2. cap. 13. dubit. 3.

Iuxta hæc excuſari poterit quidam, qui ante aliquot annos captus à volonibus hæreticis & ductus ad tabernam, cœpit ſtrenuè cum illis potitare, vt eos inebriaret: & ſe fugâ proriperet: quod ita eſt conſecutum.

Sed hinc alia dubitatio naſcitur, Vtrùm causâ vitæ ſaluandæ poſſit quis ſeipſum inebriare, vel potando, ſe periculo ebrietatis exponere; vt in caſu propoſito, vel cùm quis cogitur ab altero. quibuſdam enim locis dicuntur eſſe adeò barbari, vt niſi æquali cyatho reſpondeas, prouocent ad duellum, vel inuadant gladio. 36 *Vtrùm aliquando liceat ſe inebriare.*

Videtur ſanè id non eſſe licitum; nam ob nullam cauſam fas eſt facere peccatum: atqui ſe inebriare peccatum eſt; & quidem mortiferum, vt dictum eſt. Confirmatur ex D. Auguſtino ſer. 232. *Etiamſi*, inquit, *ad hoc veniretur, vt tibi diceretur, Aut bibas, aut morieris; melius erat vt caro tua ſobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur.* vbi apertè dicit hoc non eſſe licitum, & indicat eſſe peccatum mortiferum. Idem docet Caietanus ar. 2. in reſponſ. ad 3.

Contrarium tamen videtur verius, loquendo de ebrietate vt ſolùm dicit priuationem vſus rationis ex potu, quæ per ſe non eſt peccatum. Ita mecum tenent multi viri docti in hac Vniuerſitate conſulti. Probatur Primò, Quia id licitum eſt cauſa medicinæ (vt ſuprà ex Caietano & aliis oſtenſum eſt) ad pellendum vel arcendum morbum: cur non etiam ad vitandam mortem ab alio intentatam? 37

Reſpondet Caietanus, quia non eſt medium per ſe ordinatum ad hoc, ſicut ad illud: vnde ibi ille potus non cenſetur immoderatus; hîc verò cenſetur. Sed hoc non ſatisfacit: nam licitum eſt ad vitandam mortem multa facere, quæ per ſe ad hoc non ſunt ordinata, ſed ſolùm ex malitia alterius. Sic ſuprà lib. 2. cap. 9. dub. 14. oſtenſum eſt, probabile eſſe licere ſibi amputare manum vel digitum iubente tyranno ad mortẽ redimendam; & tamen hoc nullo modo per ſe eſt ad iſtud idoneum, & extra illud periculum, eſt etiam graue peccatum. Secundò, Ob ſimilem cauſam poſſum ieiunare plus quàm valetudo ferat, aut ratio virtutis abſtinentiæ extra illũ caſum: cur non ſimiliter amplius comedere & bibere? Tertiò, Poſſum veſci fungis aut aliis rebus noxiis, bibere copiam vini eliquati, etiam cum periculo febris; poſſum haurire medicamentum valetudini noxium, & ſimilia; quæ tamen extra illam neceſſitatem nullo modo eſſent licita. ſicut ergo iſta non ſunt contra virtutem, quando ſunt neceſſaria ad mortem vitandam; ita nec immoderatus potus contra virtutem erit: quia cum omnibus illis circumſtantiis, in ordine ad ſalutem corporis re vera immoderatus non eſt. ſicut enim licitum eſt lædere ſanitatem, & corporis integritatem ad vitandam mortem ex alterius malignitate impendentem; ita etiam licitum eſt lædere rationis vſum ad breue tempus, ob eamdem cauſam. etſi enim dominium iſtorum non habeat; tamen habet cuſtodiam in ordine ad bonum totius; ac proinde poteſt de illis diſponere prout neceſſarium ad ſalutem totius. denique priuatio rationis hîc non eſt intenta, ſed ſolùm permiſſa; quam non tenetur cum tanto ſuo malo impedire.

38 Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, In eo casu non esse peccatum, saltem mortiferum, sicut nec quando fit causa medicinæ.

Ad rationē contraria sententia.

Ad testimonium D. Augustini Respondeo, Illud esse intelligendum quando quis cogit bibere in contemptum virtutis, vt sobrietatem & modestiam suggillet: non autē cùm id solùm facit quòd putet se contemni, aut sibi fieri iniuriam, nisi tantumdem bibatur quantum ipse propinauit: vel certè quando is, qui initio coactus bibit, posteà causâ delectationis sponte pergit in potando, vt sæpè fieri solet: vel quando facilè potest se subducere vt ad ebrietatem non perueniat. talis enim si inebrietur, non potest excusari.

DVBITATIO V.

Quid luxuria, & quale peccatum.

D. Thomas qu. 153.

39 LVxuria vel luxuries à *luxu* dicitur, & ab auctoribus æquè generatim accipitur: quo modo significat omnem excessum non solùm in re venerea; sed etiam in vestitu, epulis, vnctionibus, & similibus delitiis. Græci ἀσωτίαν vocant.

Luxuria dupliciter accipitur.

Strictè autem, pro excessu in re venerea accipitur: nam luxuriosus dicitur, teste diuo Thoma, quasi luxatus & solutus in voluptates: maximè autem animum hominis dissoluunt voluptates venereæ. Hoc modo passim vsurpatur à Theologis, & opponitur castitati, & vocatur ab Apostolo ad Galatas 5. ἀσέλγεια, quod intemperantiam libidinis significat.

40 Porrò hoc vitium genere suo est peccatum mortiferum, & præterea vitium capitale. Esse peccatum mortiferum colligitur ex Apostolo ad Galatas 5. vbi *luxuria* ponitur inter *opera carnis*, de quibus ibidem affirmat Apostolus, *quòd qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*. Et probatur ratione: Vsus rei venereæ ex natura sua est opus necessarium ad naturam propagandam & perennandam, sicut vsus ciborum ad conseruandū indiuiduum. nam vt inquit D. Augustinus de bono coniugali cap. 6. *Quod est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis*: ergo hic vsus censetur res grauis & magni momenti in rebus humanis: ergo inordinatio in hoc vsu, est in re graui; ac proinde ex genere suo est mortifera. Confirmatur, quò enim bonum est excellentius, quod ex opere prouenit, eò maioris momenti censetur illud opus; & maius peccatum & grauior error, qui in opere committitur: atqui propagatio naturæ & conseruatio generis est bonum excellentius quàm conseruatio indiuidui: ergo inordinatio, quæ committitur circa opus illud, est grauior, quàm quæ circa cibum & potum. Sed de hoc plura infrà, cùm de speciebus agetur.

Est peccatū mortiferū.

41 Esse autem luxuriam vitium capitale, docet diuus Gregorius lib. 31. moral. cap. 31. & ratio est, quia ex hac, tamquam ex fonte, plura alia vitia manant: nam ex affectu delectationis venereę homo multa alia peccata facit; vel certè finit se in illa incidere, vt rectè hîc explicat Caietanus art. 4. non enim est necesse vt omnes filiæ alicuius vitij capitalis oriantur ex affectu illius, sicut electiones mediorum ex affectu finis, vt obiicit Martinus; quia quædam vitia non sunt media ad consequendam v. g. delectationem luxuriæ, vel gulæ, quæ tamen ponuntur illarum filiæ: sed sufficit vt homo ex affectu illius paratus sit alia illa viria incurrere. Si tamen mentem B. Gregorij spectemus, non est opus filias vitiorum capitalium restringere ad modum nascendi secundùm rationem finis. nam quædam multò euidentiùs nascuntur secundùm rationem causæ efficientis, aut dispositiuæ; vt cæcitas mentis, & similia, ex luxuria: mentis hebetudo & scurrilitas, &c. ex gula. Sed hæc res est parui momenti.

Est vitium capitale.

Numerantur filiæ luxuriæ octo à D. Gregorio 42
suprà, quarum rationem reddit eleganter D. Thomas art. 5. nimirum *cæcitas mentis*, *præcipitatio*, *inconsideratio*, *inconstantia*, *amor sui*, *odium Dei*, *affectus præsentis sæculi* & *horror futuri*. Ratio horum sic accipi potest: quatuor priora pertinent ad intellectum: quatuor posteriora ad voluntatem. In intellectu enim sunt quatuor operationes. Prima est, Simplex consideratio, v. g. boni spiritalis, per quam homo dicitur benè apprehendere & intelligere quàm bonū sit rectè viuere, seruire Deo, relinquere sæculum, & similia. Secunda est, Bona consultatio de mediis ad hoc exequendum. Tertia, Examen & iudicium de modis & mediis occurrentibus. Quarta, Imperium, quo ratio dat operam vt mandentur executioni. Hæ quatuor functiones turbantur & impediuntur per luxuriam; tum quia voluptas illa est vehementissima, & consequenter impedit considerationem & attentionem circa spiritalia, vtpote totam animam & omnes eius vires ad se violentè rapiens: tum quia est infima, & secundùm infimum sensum, & communis cum brutis; vnde etiam mentem maximè deprimit, & in brutalem indolem format, peruersâ phantasiâ, & affectu hominis. Et quidem vt mentem reddit ineptam ad cōsiderationem rerum spiritalium, earumque dignitatem apprehendendam, generat *cæcitatem mentis*: vt ad consultandum de mediis, *præcipitationem*; immersus enim rebus carnalibus, ineptus redditur ad consultandum non solùm de modo rectè viuendi; sed etiam de aliis rebus: & ita præcipitanter omnia agit. Vt autem reddit ineptum ad rectè iudicandum de mediis salutis, eaque expendenda, *inconsiderationem*. Vt verò mollem & debilem ad exequenda bona proposita, ob speciem quamdam difficultatis, *inconstantiam*. etsi enim sæpè aliquid boni proponant, tamen quando animus imperare debet executionem, statim retrocedunt, asperitatis specie territi; vt pulchrè D. Augustinus sui exemplo ostendit lib. 8. confess. cap. 5. & 11.

Filiæ luxuriæ octo.

Ratio earum.

Hinc patet, hoc vitio maximè euerti *prudentiam*: nam actus supradicti ad prudentiam pertinent, & totam eius vim & functionem comprehendunt. quod confirmatur ex Aristotele libro 7. ethic. cap. 11. *Prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudentiam impediunt voluptates, eoque magis, quò quisque magis delectatur: qualis est ea, quæ ex rebus venereis percipitur: in hac enim neminem posse quid intelligere*. Hinc patet quàm perniciosum sit hoc vitium omnibus, qui prudentia vel sapientia ceteris antecellere debent; vt sunt Prælati, Principes, Gubernatores, Iudices, Consiliarij, Doctores, Parochi, & similes.

Luxuria totam prudentiam euertit.

In voluntate sunt operationes duæ, Intentio fi- 43
nis, & Electio mediorum. Intentionem peruertit hoc vitium, voluntatem trahendo ad delectatio-

nes carnis; & sic ingenerando *amorem sui:* quod intellige, non tantùm quia homo hoc ipso, quo appetit voluptates venereas, inordinatè se amat; sed etiam quia ita sensim æstimat carnem suam, eiusque voluptates, vt in eis finem vltimum collocet, omnes suas cogitationes & curas ad eas consequendas referendo. Hinc mox sequitur *odium Dei*, qui voluptates illas grauiter prohibet, & punit. Electionem peruertit, ingenerando *amorem huius sæculi*, id est, vitæ præsentis, & rerum hanc vitam oblectantium, quo ita istis inhærent, vt hîc perpetuò manere exoptent. vnde statim nascitur *horror & desperatio futuri*. *Horror* quidem, quia norunt se ibi his voluptatibus priuandos, & earum loco pœnas grauissimas subituros. Hinc nemo magis horret mortem, quàm homines voluptuarij, iuxta illud Ecclesiastici 41. *O mors, quàm amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis: viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum.*

Desperatio, quia vinculis concupiscentiæ constricti, desperant se posse eripere & salutem consequi.

44 Præter has luxuriæ filias, quæ internæ sunt, ponuntur ab Isidoro quatuor externæ, *turpiloquia, scurrilia, ludicra, stultiloquia.*

Turpiloquium.

Turpiloquia, quia *ex abundantia cordis os loquitur*, vt Dominus ait Matth. 12. cor autem hominis luxuriosi (id est, cogitatio & affectus) turpitudine plenum est.

Scurrilia.

Scurrilia sunt verba aut facta parum honesta, risum mouentia: hæc ex eodem nascuntur fonte: sicut enim fœdi homines delectantur verbis turpibus, quibus actus venerei exprimantur; ita etiam aliis, eodem, etsi remotiùs, pertinentibus, iisque risum mouere student.

Ludicra.

Nec solùm parum honestis, sed etiam *ludicris*, aliàs indifferentibus quæ ad iocos pertinent, impensiùs delectantur. vnde videmus quosdam libidini addictos ex variis libris colligere turpes, scurriles, & ludicras narrationes & facta, vt ea in promptu habeant, cùm in consortio sunt aliorum.

Stultiloquium.

Stultiloquium sequitur ex cæcitate mentis; mens enim libidine cæca, multa stulta, seu ratione carentia effutit. Vide diuum Thomam art. 5. ad 4. & D. Hieronymum in ca. 5. ad Ephesios, vbi explicat quid sit stultiloquium, & scurrilitas.

DVBITATIO VI.

Quæ sint luxuriæ species.

D. Thomas qu. 154. art. 1.

Species luxuriæ.

45 Diuus Thomas ex Gratiano 36. qu. 1. cap. Lex illa, sex species luxuriæ assignat; *fornicationem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, & vitium contra naturam*. cuius numeri ratio vt intelligatur, Notandum est, principalem actum venereum, ad quem reliqui referuntur, esse spermatisin, seu seminationem: in quo dupliciter potest committi inordinatio. Primò, Quoad substãtiam illius actus; vt cùm non fit in organo naturali, vel cum persona legitima. Secundò, Quoad modum, vel alias circumstantias; vt cùm inter coniuges in eo tantùm peccatur, quòd debitus modus in congressu, aut debita moderatio, vel congruum tempus, aut locus non seruetur, &c. Luxuria generatim vtramque inordinationem complectitur; sed hîc accipitur, & assignantur ei species vt dicit inordinationem quoad substantiam actus: hæc enim absolutè vocatur luxuria, estque peccatum secundùm speciem suam letale. Inordinatio quoad modum, per se est solùm luxuria secundùm quid, & peccatum veniale in ratione luxuriæ; quamuis ratione sacrilegij annexi, vel scandali, vel praui affectus possit esse mortifera; vt benè ostendit Caietanus in art. primum. Hinc soluas plurima, quæ hîc obiicit Martinus.

Ratio istarum specierum.

Ratio autem harum specierum sic accipi potest: vel enim est inordinatio circa actum principalem, quòd ita fiat vt non possit sequi generatio; & sic est peccatum *contra naturam*: aut quia ita sit vt non possit sequi commoda institutio & promotio prolis vsque ad statum perfectum; & ita est *simplex fornicatio*, quæ est soluti cum soluta: aut quia fit cum persona incongrua: idq; quadrupliciter, Primò, Quia nimiùm propinqua; & ita est *incestus*. Secundò, Quia alteri iuncta; & sic est *adulterium*. Tertiò, Quia sub potestate parentis; & ita est *stuprum*. Quartò, Quia non consentit; & sic est *raptus*. Simili ferè modo D. Thomas artic. 1.

Vtrùm tamen stuprum sit species distincta à simplici fornicatione, quando puella consentit, dictum est suprà cap. 10. dub. 1.

Sacrilegum concubitum refert diuus Thomas ad adulterium; quia personæ sacræ, connubio quodam spiritali Deo sunt coniunctæ.

Inordinatio, quæ in tactibus & osculis impuris sita est, & *impudicitia* dici solet, refertur ad illam speciem, ad quam disponit; vt si fiat cum alterius coniuge, refertur ad adulterium; si cum consanguinea, ad incestum.

An sit aliqua species ratione distantiæ.

Dices, Sicuti propinquitas facit vt persona sit incongrua, ita etiam nimia distantia; vt si discrepet religione. maius enim peccatũ est habere commercium cum Iudæa, quàm cum meretrice Christiana: ergo est statuenda aliqua species ratione discrepantiæ, sicut ratione propinquitatis.

Resp. Hoc peccatum pertinere ad sacrilegium: quia illa coniunctio est prohibita in honorẽ Christianismi ab Ecclesia. Simili modo, quando ex aliqua alia causa est inhabilitas seu impedimentum dirimens constitutum ratione peculiaris inordinationis, quæ reperitur in copula, ad aliquam ex prædictis speciebus reducitur. v. g. si est inhabilitas ratione publicæ honestatis, ad incestum; ob speciem quamdam affinitatis: si ratione cognationis spiritalis; ad incestum, vel ad sacrilegium: si ratione cognationis legalis, quæ ex adoptione, ad incestum: si ratione impotentiæ, ad peccatum contra naturam. Vbi autem inhabilitas illa non est inducta ob peculiarem inordinationem in copula, sed ob aliam causam, v. g. ob crimen, ignorantiam, metum; est simplex fornicatio: vt cùm est impedimentum criminis, vel metus, vel erroris personæ, aut conditionis seruilis, vel raptus. Circa prædicta

Notandum ex Caiet. ar. 1. *adulteriũ, incestum,*
raptum, stuprum, & *sacrilegium* non esse propriè & 46
metaphysicè species luxuriæ, sed solùm morali & vulgata ratione loquendi, qua minùs communia species dicuntur, etiamsi solùm per accidens communem aliquam rationem contrahant. Nam deformitas, quam addit circumstantia illa personæ,

vel

Quomodo dicantur species.

vel loci luxuriam contrahens, non est contra castitatem, sed contra aliam virtutē: in *adulterio, raptu, & stupro*, contra Iustitiam: in *sacrilegio* contra Religionem: in *incestu* contra pietatem, quæ parentibus & sanguine iunctis debitam reuerentiam defert. Fieri autem nequit vt circūstantia vel deformitas, quæ est contra aliud genus virtutis, ita contrahat malitiam luxuriæ, vt simul cum ea propriè dictam speciem constituat. vna enim species non potest esse in diuersis generibus: nec vnum genus potest contrahi per differentiam alterius generis. itaq; circūstantia propriam luxuriæ speciem constituens debet addere deformitatē, quæ solùm sit contra castitatem; qualis est circūstantia vasis indebiti, & personarum debito vinculo non connexarum. Hinc infert Caietan. huiusmodi actus propriè esse sub duplici genere: adulterium enim ratione iniuriæ, quæ fit coniugi, esse speciem Iniustitiæ: ratione carentiæ vinculi coniugalis inter personas, esse speciem luxuriæ. idem dicendum in ceteris. Dicūtur tamen species luxuriæ potiùs quàm iniustitiæ, vel sacrilegij, ob duas causas. Prior est, quam adfert D. Thomas, quia luxuria magis est formalis, cùm se habeat in illis peccatis per modum finis: Iniustitia verò & sacrilegium magis se habet materialiter & per accidens. adulterium enim committitur non vt fiat iniuria, sed propter voluptatem carnalem: similiter sacrilegium, & alię species. Quòd si quis adulterium committeret eo fine vt contumeliam inferat marito; vel sacrilegum concubitum, vt iniuriam Deo vel rebus sacris, &c. tunc potiùs dicerentur species Iniustitiæ, vel irreligiositatis, quàm luxuriæ: quia finis non esset luxuria; sed iniuria & violatio rei sacræ: luxuriæ autem peccatum se haberet instar medij. Altera causa est, quia illa peccata committuntur in materia luxuriæ, & per actū eius, & ita potiùs dicūtur species luxuriæ, quàm Iniustitiæ, &c. luxuria enim magis ibi elucet. In raptu tamen res paulò aliter se habet; nam iniuria præcedit, & luxuria sequitur.

Sunt sub duplici genere.

Cur dicantur species luxuriæ.

Malitia luxuriæ in speciebus naturalibus.

Ex dictis sequitur, malitiam luxuriæ in prædictis speciebus naturalibus, quę aliis virtutibus opponuntur, si præcisè consideretur qua castitati repugnat, esse eiusdem rationis, & pertinere ad fornicationem: quamuis ex parte affectus humani diuersam grauitatem sortiatur, vt ex D. Thoma art. 1. colligitur. nam quò quis plura vel grauiora peccata in se admittere paratus est affectu venereæ voluptatis, eò affectus ille est peior. nam in illo tamquam in causa continentur. vnde infert, illas circumstantias, etsi sint contra alias virtutes, non tamen omnino per accidens se ad luxuriam habere. vide Caietanum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm fornicatio sit peccatum mortiferum.

47 QVidam hæretici docuerunt fornicationem non esse peccatum. Ita Nicolaitæ, & mulier illa, quæ se Propheten dicebat temporibus Apostolorum: de quibus Apocalyp. 2. & Gnostici, qui etiam alias impuritates admittebant; vnde dicti Borboritæ; de quibus Epiphanius hæresi 26. Et Gręci schismatici, teste Guidone in Catalogo. Denique nostri temporis Anabaptistę, qui non solùm fornicationem, sed etiam promiscuum concubitum, spiritu instigante, permittunt, & patrant.

Fornicationem esse peccatum mortiferū.

Sed fide tenendum est, esse peccatum mortiferum. Probatur Primò ex Scripturis: 1. ad Corinth. 6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare; neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, &c. regnum Dei possidebunt.* Ad Galat. 5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Ad Ephes. 5. *Hoc autem scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei. nemo vos seducat inanibus verbis, &c.*

Idem docent omnes Patres, & DD. Scholastici.

Nec obstat, quòd aliqui Iurisperiti concubinatum dicant esse *coitum legitimum*: ita Bartolus in L. penult. ff. de concubinis, & quidam alij; quia solùm volunt dicere, legibus permitti, & non puniri: vt enim in d. L. penult. dicitur, *quia cōcubinatus per leges nomen assumpsit, extra legis pœnam est.* vnde meliùs diceret esse lege permissum, quàm legitimum; vt notat Cou. de sponsalibus, p. 1. c. 4. n. 8.

Sicut vis gignendi, ita etiam matrimoniū à Deo.

Vt autem ratione probetur, Notandum est, sicut 48 Deus instituit id, quod erat necessariū ad prolem concipiendam & pariendam, nimirum vim generandi & organa opportuna; ita etiam instituit id, quod erat necessarium ad prolem rectè educādam & promouendam ad perfectum statum hominis. nam finis generationis humanæ est proles perfecta: hoc autem est vinculū insolubile maris & feminæ, posito mutuo cōsensu, quod matrimonium vocamus. sine enim tali vinculo, humano more fieri non poterat vt proles rectè educaretur; cùm ad hoc non solùm materna, sed etiam paterna cura sit necessaria. vnde etiam in aliis animantibus, vbi vtriusque parentis cura ad sobolis educationē requiritur, (vt in feris quibusdam, & in auium genere) videmus quamdam matrimonij speciem in maris & feminæ societate, nec eas vti vago concubitu. Et sanè nisi hunc instinctū & inclinationem accepissent, non fuisset illis in necessariis ad speciem propagandam & conseruandā satis prospectum: nam ferè semper soboles moreretur, cùm mater illi educandæ & fouendæ sola non sufficiat. Simili modo nisi in genere humano esset illud vinculum, proles rarò benè posset educari, & ad statum hominis perfectum adduci; nam cura paterna plerumque abesset; vt experientia docet.

Probatur ratione.

His positis, sic possumus ratiocinari: In forni- 49 catione prætermittitur illa conditio, quam naturæ lex in generatione humana ad eius finem, qui est bona prolis institutio, obtinendum requirit; ac proinde ipsa repugnat illi fini: atqui hæc inordinatio est grauis & in re graui: ergo est peccatum mortiferum.

Extrinseca prouisio non sufficit.

Nec refert quòd incommodo prolis educandæ alia ratione possit occurri; vt si cum certa pensione constituatur vir probus, qui curam prolis suscipiat: tum quia in paucioribus id locum habet, nimirum in diuitibus: & ita his solis, non autē pauperibus licita, vel non mortifera erit fornicatio; & quò quis erit ditior, eò cum pluribus fornicari poterit; quæ sunt absurda. tum quia id non tollit inordinationem, quam actus per se habet, quatenus in eo prætermittitur illa conditio personarum, quam ipsa natura instituit, & requirit in illo actu

ad prolis suscipiendæ perfectionem. Confirmatur, quia sicuti esset grauis inordinatio in natura rerum, si animantes, quæ habẽt instinctum vt certis vtantur coniugiis, inciperent vago modo coniungi: ita etiam censenda est grauis inordinatio, si homines vago concubitu vtantur. sicut enim natura humana est sublimior quàm brutorum, & eius conueniens propagatio, institutio & perfectio est maximi momenti: ita etiam vinculum coniugij est sublimius, & magis necessarium ad actum generationis; ac proinde maior erit peruersio recti ordinis, si ille actus sine eo fiat.

50 Hinc sequitur, fornicationem iure naturæ non solùm esse malam; sed etiam esse graue malum, & consequenter peccatum mortiferum: quia caret conuenienti ordine & habitudine, quam natura requirit ad prolis educationem & perfectionem; quæ habitudo est magni momenti, sicut & prolis bona instructio.

Opinio Durandi, Non esse iure naturæ peccatum mortiferum. Durandus in 4. dist. 33. q. 2. nu. 10. fatetur fornicationem iure naturæ esse quidem malam & inordinatam; non tamen esse malum, quod sit peccatum mortiferum; sed hoc habere à lege positiua Dei. Ratio ipsius est, *Nam fornicatio simplex non meretur mortem æternam secundùm legẽ naturalem; quia lex naturalis nihil dicit, nec nominat aliquid de morte æterna: & ideò quòd fornicatio simplex sit peccatum mortale, hoc procedit ex iure diuino pluribus locis expresso*. Eiusdem sententiæ est Martinus à Magistris apud Caietan. art. 2. licet non ob rationem Durandi; sed quia quando educationi prolis aliunde prospicitur, non videtur grauis inordinatio. Confirmatur, quia neque est contra dilectionem Dei, neque proximi, neque sui ipsius.

Refutatur. Sed satis ostensum est hanc inordinationem esse grauem, cùm sit omissio debiti ordinis, quæ iure & instituto naturæ est necessaria in illo actu ad prolis complementum. Et sanè si leuis esset iure naturæ, ius diuinum superueniens non efficeret grauem; sed relinqueret eam in suo gradu. nam Deus prohibens aliquid iure naturę illicitum, non facit illud peius, sed eius malitiam inculcat, & expressiùs proponit: non enim ideò malum est quia prohibetur, sed quia malum ideò prohibetur; vt patet in mendacio, verbo otioso, & similibus, quæ ex genere suo leuia sunt.

Soluitur ratio Durandi. Ratio autem Durandi nullius est momenti: ex ea enim sequeretur nec homicidium, nec adulterium, nec Sodomiam fore peccata mortifera, nisi iure diuino positiuo essent prohibita. Imò seposito iure positiuo nullum esse peccatum mortale: quod omnino absurdum est.

Nec est necesse vt ratione naturali non constet tale peccatum mereri mortem æternam; sufficit vt illa dictet esse graue peccatum, & Deo grauiter displicere. inde enim ratione naturali est coniicere graues pœnas, & quæ offensioni tantæ maiestatis respondeant, mereri.

Ad confirmationem: Reducitur ad ea peccata, quæ sunt cõtra charitatem proximi; cùm sit contra bonum prolis nascituræ, vt inquit D. Tho. ar. 4.

Nec refert, quòd illi, qui conueniunt, fortè sint steriles, idque sciant: quia actus ex se talis est vt careat ordine debito, quem natura propter bonum prolis requirit, siue reipsa sit secutura proles siue non.

51 *Obiectio.* Dices, Melius est proli sic esse, quàm non esse: atqui in potestate parentum erat vt non esset, abstinendo ab illo actu: ergo non videntur ei nocuisse. Deinde possunt impedire ne id nocumentum reipsa sequatur; sicut nõ magnam infert iniuriam, qui accendit domum, sed statim cauet ne comburatur; incendio extincto.

Respondeo, Etsi melius sit proli sic esse quàm non esse; tamen si parentes velint dare operam generationi, debent id ita facere, vt opus habeat conuenientem ordinem non solùm ad prolem suscipiendam, sed etiam ad educandam & instruendam: vnde si careat illo ordine, priuant quantum est ex vi actus prolem hoc bono: nam hoc ex tali actu non est natum sequi, sed contrarium. *Respon.*

Nec obstat quòd illud nocumentum possit aliquando impediri; quia id per accidens est; nec impedit quin illi quantum est ex vi operis censeantur proli nocuisse, prætermittendo in eo illam conditionem, quam propter bonum prolis tenebantur adhibere. quando enim aliquid ob certum finem est absolutè præceptum, qui illud omittit, facit contra illum finem, etiamsi alia ratione illum procurare nitatur. Alia argumenta obiicit Martinus, quæ vide apud Caietan. ar. 3.

Dices Secundò, Dominus, Oseæ 1. præcipit Prophetæ his verbis, *Sume tibi vxorẽ fornicationum, & fac filios fornicationũ*: ergo non est semper illicita. 52 *Obiectio 2.*

Respondeo Primò, Inde vt summum sequi, diuina dispensatione posse fieri licitam; vt inquit D. Thomas ar. 2. ad 2. Secundò, & meliùs, Ibi solùm præcipi vt sumat meretricem, seu mulierem, quæ valdè dedita fuerat fornicationi, in vxorem, (id enim Hebraismo illo significatur) & ex ea procreet filios, qui suis nominibus & ordine nascendi repræsentaturi sint filios Israël, (qui erant verè filij fornicationum, per assiduam & multiplicem idololatriam fornicantes à Deo) & vltionem diuinam illis impendentem. vnde hîc non agitur de actu carnali fornicationis permittendo. *Respon.*

Porrò præter ea, quæ diximus, quatuor hîc sunt Notanda: Primò, Fornicationem in Christianis habere peculiarem deformitatem, ratione Baptismi & Confirmationis, quibus corpora nostra facta sunt membra Christi, & in templum Spiritui sancto consecrata. Vnde Apostolus 1. ad Corin. 6. *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? absit*, &c. & infrà, *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? empti enim estis pretio magno*. vbi tribus argumentis deterret à fornicatione. Ex quibus colligitur, in hoc actu, dum à Christianis fit, esse peculiarem ingratitudinem, & irreuerentiam in Deum; & consequenter speciem quamdam sacrilegij (latiùs accepto hoc nomine) vnde est multò grauius peccatum in illis quàm in ethnicis. 53 *Fornicatio Christianorum est grauior quã ethnicorum.*

Secundò, Fornicationem non esse grauius peccatum, quàm cetera, quæ sunt contra Deum vel proximum, vt rectè ostendit D. Thomas ar. 3. grauitas enim peccati per se spectatur ex magnitudine boni, cui ipsum opponitur: maius autem est bonum diuinum quàm humanũ. vnde peccata, quibus bonũ diuinum contemnitur, vt ea, quæ repugnant directè virtutibus theologicis, vel religioni, sunt deteriora secundùm suã speciem, quàm fornicatio, quæ bono humano repugnat. Rursus inter ea, quæ bonum humanum violant, peiora sunt quæ tendunt in nocumentum vitę hominis, quàm 54 *An sit grauius peccatum ceteris contra proximum.*

quæ

quæ in damnum fortunarum, & quæ contra vitam hominis nati, quàm quæ contra vitam nascituri. vnde infert D. Thomas: Cùm fornicatio ex se tendat ad læsionem vitæ, & quidem certæ prolis, nimirum quæ ex hoc actu nasci potest, est deterior furto, quo solùm fortunæ læduntur: minor tamen est homicidio; quia per hoc læditur vita hominis iam nati; per illam nascituri. Hæc tamen comparatio furti & fornicationis non parum habet difficultatis. Primò, Quia furtum est contra iustitiam, fornicatio solùm contra castitatem: atqui peccatum est eò grauius, quò præstantiori virtuti opponitur, vt constat ex 1.2.qu.72. art.4. Secundò, Per furtum læditur homo iam existens in re actu possessa: per fornicationem nemo propriè læditur: nam proles non est, & nihil ei detrahitur, imò meliùs est ei sic esse quàm non esse. Solùm in eo peccatur, quòd actus ille careat conuenienti ordine ad prolis futuræ educationem, cuius ordinis carentia est contra castitatem, non contra iustitiam: quod signum est non esse propriè læsionem. Ob hæc & alia argumenta Martinus apud Caietanum tenet contrarium: cuius sententia est etiam valdè probabilis.

Nec obstat quòd fornicatio in Christianis præ se ferat speciem sacrilegij; quia simile quid etiam in reliquis illorum peccatis inuenitur, etiamsi spiritalia sint: sicut enim membra nostra sunt membra Christi, & templum Spiritus sancti; ita etiam spiritus noster est vnum cum Christo; (*qui enim adhæret Deo vnus spiritus est*, 1.ad Corinth.6.) & est templum Spiritus sancti.

Quomodo censetur ex maximis peccatis. Tertiò, Etsi fornicatio non sit ex maximis peccatis mortalibus; tamen quadam ratione posse dici maximum; quia hominem maximè detinet, & difficillimè superatur; idq; propter concupiscentiam homini congenitam, cuius motus sunt maximè importuni. Vnde D. Isidorus lib.2.de summo bono cap.39. dicit, *Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur diabolo, quàm per aliquod aliud peccatum*. Et D. Augustinus, de honestate mulierum cap.2. *Inter omnia Christianorum certamina, sola dura sunt prælia castitatis, vbi quotidiana pugna, & rara victoria.* vnde præcipua industria in eo collocanda vt hoc vitium superetur.

55 *Retractio.* Quartò, Eum, qui versatur in ipso actu huius flagitij, tenere se retrahere ante spermatismum, etiamsi complex iam seminarit; imò etiamsi ex vi prioris commotionis, post retractionem esset futura seminatio extra vas. Ratio est, quia omni momento tenetur opus prauum abrumpere. Nec refert quòd inde sequatur aliud incómodum, quod sit contra naturam generationis: quia illud per accidens & præter intentionem obuenit. nullo enim modo erat intenta effusio illa extra vas, sed solùm abruptio operis mali; ex qua illud præter intentionem sequitur. Simili modo tenetur abstinere à copula, etiamsi dum se ad illam præparauit, ita esset concitatus, vt nisi pergat, sit futura effusio extrà. Confir. quia ante spermatismum actus est solùm inchoatus & imperfectus in genere luxuriæ: ergo voluntariè continuando committit nouam culpam. nam finis & consummatio operis illius est in seminatione. quod confir. quia iniuria prolis est in seminatione: ex hac enim sequuntur incommoda supradicta. Aliqui tamen in supradicto casu contrarium tenent; quia retrahere se est contra naturam generationis, quorũ sententiam esse probabilem affirmat noster Sancius lib.9.de matrim. disput.19. nu.7. Sed quod diximus est verius, & ipsi quoque placet. nam quod directè ibi fit, non est contra naturam generationis positiuè, sed negatiuè, quia actus inchoatus non completur: sed huius rei subest iusta causa. imò nec maritus semper actum inchoatum complere tenetur, vt statim dicemus.

In actu coniugali huiusmodi retractio fieri non potest; nisi fortè in mora sit periculum vitæ (vt si hostis repentè irruat;) vel insignis verecũdiæ, vt si amici vel alij ex improuiso superueniant. tũc enim incommoda inde secuta non sunt voluntaria; vnde nec imputantur ad culpam. Potest tamen fieri absque peccato mortali in duobus euentis, extra prædicta pericula. Primò, Si mulier viri suscepta genitura se retrahat, priusquã ipsa suam conferat. Ratio est; tum quia secundùm veriorem & probabiliorem sententiam, sperma muliebre etsi sit valdè conueniens, non tamen est necessarium ad generationem. tum quia si ipsa in actu nihil effecit, potest statim se ad illud excitare, cùm hoc nihil sit aliud quàm actum coniugalem complere; vt infrà dubit.14. dicetur.

Secundò, Si vir se retrahat muliere consentiente. nam absque eius adsensu fieri nõ posse certum est, cùm ius habeat maximè ad genituram viri, & ad talem actum vnde possit sequi procreatio liberorum. Hìc tamen duæ debent adesse circũstantię. Prior, vt in muliere seminatio non sit facta, neque sit periculum illius, ex vi concitationis præuiæ. Altera, vt marito post retractionem non impendeat periculum effusionis extrà. His concurrentibus cùm ob paupertatem nõ possunt plures alere proles, dicunt multi DD. non damnandos coniuges peccati mortalis si se in opere retraxerint. ita Angelus v.debitum, num.26. citans Paludanum, qui id docet in 4.d.31. qu.3. concl.5. Siluest.v. debitum, nu.9. Fumus eodem, nu.9. Fauet Caietanus qu.154.ar.11. versus finem. Hæc breuiter in materia verecũnda verecundè dixerim ob confessarios, qui ob crebros euentus hęc non debent ignorare. Vide Sancium lib.9.de matrim.disp.19. qui rem hanc fusè & doctè prosequitur.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm in osculis, tactibus, & aspectibus sit peccatum mortiferum.

D. Thomas qu.154. art. 4.

Notandum est, Osculum posse fieri tripliciter. Primò, In signum amicitiæ. Secundò, Causâ delectationis cõcubitus. Tertiò, Causâ delectationis ipsius osculi secundùm se considerati. Idem dicendum de contactu partis honestæ. 56 *Osculum tripliciter fieri potest.*

Contactus etiam partis verendæ potest fieri totidem modis. Primò, Causâ medicandi, vel aliâ necessariâ. Secundò, Causâ voluptatis cõcubitus. Tertiò, Causâ voluptatis illius contactus per se spectati. His positis,

Dico Primò, Osculũ causâ amicitiæ, secundùm consuetudinem patriæ, per se est licitum; similiter & delectatio inde consequens. Est communis sententia DD. & patet ex Scripturis & vsu generis humani. Ratio est, quia hoc nihil est aliud, quàm testari signo externo beneuolentiam, & vnioné animorũ, (cuius osculum est symbolum) fundatam in *Osculum causa amicitiæ.*

coniun-

coniunctione sanguinis, vel professionis; vt olim inter Christianos; vel in alia causa honesta. vnde etiam delectatio hinc consequens, licita est. Sicut enim licitum est delectari amicitia & coniunctione, ex qua amicitia est orta, & præsentiâ amici; ita etiam testificatione & vsu signi illius amicitiæ. seruandum tamen hîc decorum, & consuetudo recepta, cauendumque scandalum: non enim decet viros Ecclesiasticos, maximè Religiosos hoc modo testari amicitiam erga feminas; etiamsi aliquo modo sanguine iunctæ essent; vel pueros, ex quibus aliquid periculi vel scandali nasci posset.

57 *Causâ delectationis concubitus.* Dico Secundò, Oscula, si fiant causa delectationis concubitus, extra matrimonium, sunt peccata mortifera, & pertinêt ad speciem illius actus, ad cuius delectationem referuntur. Ita D. Thomas hoc art.4. & alij Doctores omnes. Potest autem id fieri dupliciter. Primò, Si quis vtatur osculo tamquam dispositione ad concubitum; nimirum cum animo per illas blanditias ad concubitum excitandi; & de hoc est res manifesta; nam ordinatur ad finem mortiferum: vnde pertinebit ad speciem illius actus ad quem ordinatur, & disponit; siue ille sit fornicatio simplex, siue adulterium, siue incestus, siue alterius speciei.

Secundò, Si vtatur tamquam signo, quo phantasiæ repræsentetur ipse concubitus, vt sic voluptate concubitus in signo fruatur. Hoc modo constat etiam esse mortale: quia exhibet voluptatem actus illiciti tamquam præsentis, simili modo corpus commouens, & ad seminationem spiritus concitans.

Nec refert quòd ille non cupiat vlteriùs progredi; quia etsi non cupiat opus ipsum facere exteriùs, tamen vult illud habere præsens in imaginatione, eoque sic frui: quo modo fit in delectatione morosa absque signo externo, vt infrà dubit. 15. dicemus.

58 *De osculo per se spectato.* Sed difficultas est de osculo, quatenus ipsum per se est actus delectabilis carni, & remotè disponens ad seminationem; Vtrùm si quis hac ratione illo vtatur, non intendens vlteriorem voluptatem, quàm quæ præcisè ex ipso osculo nascitur, peccet mortiferè, seposito periculo pollutionis, & vlterioris consensus.

Videtur enim non tam grauiter peccare. Primò, Quia non intendit frui voluptate concubitus, aut seminationis; neque alia, quæ ad hanc propinquè excitet, (qualis est in contactu turpi) sed longè minore, & quæ solùm remotè ad illam disponat: ergo non pertinet ad eamdem speciem, nec est peccatum mortiferum: sicuti nec ea, quæ ad alia peccata longinquè dirigunt, vt ad ebrietatem, furtum, homicidium, sunt peccata mortifera: vnde nec denegatur absolutio sacramentalis iis, qui ab huiusmodi nolunt abstinere.

Secundò, in aliis peccatorum generibus dantur non solùm peccata grauia, sed etiam leuia, ratione paruitatis materiæ; vt patet in furto, in detractione, in contumelia, in læsione corporali, in timiditate, seu ignauia, in impatientia, in gula, in sacrilegio, in votorum & iuramentorum violatione, & aliis peccatis; exceptis illis, quæ directè opponuntur virtutibus theologicis, quarum materia vel obiectum est Deus: cur non etiam in peccatis luxuriæ detur paruum ratione materiæ, quod non sit nisi veniale, etiamsi cum plena deliberatione fiat? Sanè non videtur posse dari vlla ratio cur id sit peculiare in hoc genere peccati; præsertim cùm in materia eius sint diuersi gradus, tum actuum tum voluptatum, ordine quodam secundùm magis & minùs se habentium.

Tertiò, Sponsis de futuro conceditur ea voluptas, quæ præcisè ex osculo & contactu manus vel faciei percipitur; ita vt nec venialiter quidem in ea peccent, vt docet Nauarr. cap. 16. nu. 12. Toletus lib. 5. cap. 14. Valentia disput. 9. qu. 3. p. 3. (quamuis Caiet. art. 4. insinuet esse peccatum veniale:) quia cùm sponsalia sint dispositio ad matrimonium, sponsi ius habent ad id, quod est dispositio & præparatio ad actum matrimonij, vt iidem docent: atq; id nullo modo eis esset licitum, nisi esset dispositio & voluptas remota, & parua in hoc genere, & ex se insufficiens ad excitandum actum principalem. Itaque hoc signum est non esse peccatum mortiferum inter non sponsos.

Dices, Osculum tale, naturâ suâ ordinatur ad concubitum; vt etiam patet ex vsu & instinctu quorumdam animantium, in quibus huiusmodi signa solent præcedere: ergo qui consentit in illud, censetur consentire in voluptatem concubitus; ac proinde peccat mortiferè. *Obiectio.*

Respondeo negando consequentiam: etsi enim naturâ suâ eò tendat; tamen hæc tendentia est remota, & ab agente non eò refertur, sed sistitur in voluptate, quam actus ipse per se habet: quæ multùm distinguitur à voluptate concubitus. Vnde non est necesse vt qui in illam consentit, etiam videatur in hanc consentire. sicut qui consentit in litigium, non ideò consentit in homicidium; aut qui in potum largiorem quàm necessitas postulet, in ebrietatem. Confirmatur, quia alioquin etiam inter sponsos essent illiciti; cùm hi nô possint consentire in voluptatem concubitus præsentem. *Respon. Remotè tendunt ad concubitum.*

Hæc sententia videri possit alicui probabilis; vnde in eam valdè inclinat Nauarrus, de pœnitent. d. 1. cap. Si cui 30. in fine, eamque tenet Martinus de Magistris, & aliqui recentiores, quibus idem videtur de visu; eò quòd hic sensus sit magis spiritalis, nec ita moueat aut alteret naturam ad carnalia, vt contactus turpis. 59

Verùm communior sententia est, in istis esse peccatum mortiferum; quæ & mihi probatur: tum quia cômunior; tum quia tutius est vt omnia ista quàm maximè vitentur: tum quia sæpè est periculum vlterioris consensus, vel morosæ delectationis, vel etiam pollutionis, ratione temperamenti, aut peculiaris dispositionis corporis; quam ob causam expedit in huiusmodi non esse laxum. Vnde etiam inter sponsos censeo planè dissuadenda, si causâ voluptatis fiant. Confirm. hæc sententia; Primò, Ratione suprà indicata. quia osculum vt est delectabile carni, naturâ suâ est signum copulæ vel instantis vel futuræ: vt etiam ex vsu animalium cônstat. sicut enim osculum amicitię, signum est vnionis animorum; ita carnale, coniunctionis corporum. explicatur enim hoc signo interior affectus; & priùs quodammodò fit in signo, quod posteà implendum in opere. itaque in eo contineri videtur tacitus quidam consensus in copulam. Secundò, Quia materia non debet censeri remota, quæ tantam vim habet ad libidinis ignem excitandum, & ciendum spermatismum. Alia tamen est ratio adspectus, vt rectè Caietan. v. Impudicitia, sub finem. quia natura sua eò non tendit, vnde nec habet tam sensibilem voluptatem, nec corpus *Sententia recepta.*

ita

ita commouet. Tertiò, Quia talis contactus est impudicitia quædã. Nam fit causa voluptatis impuræ. atqui impudicitia excludit à regno cælorum; vt infrà ex Apostolo dicetur: ita Caiet. suprà. Itaque sententiam illam non dixerim probabilem. idem sentiendum de amplexibus.

Ad Primam rationem pro ea adductam, negandum est esse dispositionem remotam in natura sanguinea, aut feruente. Ad secundam, etiam hîc fortè potest dari materia parua, vt si contactus sit adeò leuis & breuis, vt non sit aptus notabilem commotionẽ excitare. dici etiã potest, etsi in contactu non sit materia leuis, posse tamen eam dari in visu; & hoc sufficere. Ad Tertiam, Sponsis conceditur, quia est signũ copulæ futuræ, in quam ratione matrimonij inchoati consentire possunt.

Contactus partium inhonestarũ, ex causa iusta.

60 Dico Tertiò, Contactus partium verendarum, si fiat causâ medicandi, vel alia, quæ censeatur necessaria, aut iusta, nullum est peccatum. est communis sententia DD. talis enim contactus est honestus moraliter, quia consentaneus rectæ rationi.

Nec refert quòd interim aliqua delectatio vel motus turpis suboriatur; quia id est planè inuoluntarium.

Aduerte tamen, mulieres, præsertim virgines, non teneri huiusmodi genus medicandi in locis secretioribus à viris admittere, vt rectè docet Nauarrus d. cap. Si cui. nu. 13. ratio est, quia nemo tenetur admittere curationem, à qua non minùs abhorret quàm ab ipso morbo, vel morte: at multæ virgines pudicæ malunt tolerare morbum, vel mortem, quàm à viris contingi. Deinde nemo tenetur admittere id, cui coniunctum est periculum turpis motus, aut delectationis carnalis: imò ad heroicum castitatis gradum pertinet malle mori, quàm permittere in se turpes imagines, aut sensum vllum libidinis.

Si causâ voluptatis, est peccatũ mortiferũ.

Dico Quartò, Si talis contactus fiat causâ voluptatis eius, quæ præcisè ex ipso nascitur, est peccatum mortiferum, etiamsi desit vlterior intentio. est communis DD. D. Thomæ & Caietani ar. 4. Nauarri suprà, & in Enchiridio, cap. 16. nu. 13.

1. Ex Scripturis.

61 Probatur Primò, Ex Scripturis: ad Galatas 5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria,* &c. vbi *impudicitia* ponitur inter peccata, quæ excludunt à regno, atqui *impudicitia* propriè consistit in turpibus contactibus, vt D. Thomas docet. Aduerte tamen in Græco non haberi *impudicitiam*; sic enim ibi legimus ἅτινά ἐστι μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια: Latinè, *quæ sunt adulterium, fornicatio, immunditia, luxuria.* sed rectè hoc genus impudicitiæ per ἀσέλγειαν significatur, quod generatim omnem luxuriæ intemperantiam complectitur; vel per ἀκαθαρσίαν, quæ omnem turpitudinem & impuritatem designat. Vnde etiam alibi sub hoc nomine ista turpitudo damnari intelligenda est: vt ad Ephes. 5. *Fornicatio, & omnis immunditia nec nominetur in vobis.* &c. & infrà: *Hoc autem scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus,* &c. *non habet hereditatem in regno Christi & Dei.* non enim Apostolo est curæ, omnes libidinum species à fornicatione & adulterio distinctas propriis nominibus exprimere; sed satis ei est verbis generalibus indicare; vt notat D. Hieronymus in cap. 5. ad Galatas, explicans illud, *Manifesta autem sunt opera carnis.*

2. Ex Patribus.

Secundò, Probatur ex Patribus: D. Cyprianus epist. 62. ad Pomponium, *Certè ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio, & osculatio, & coniacentium duorum turpis & fœda dormitio, quantum dedecoris & criminis confitetur?* quibus verbis docet esse graue crimen virgini, dormire cum masculo, etiamsi ab eo non corrumpatur; propter complexus, oscula, & fœdam corporum nudorum vicinitatem, quibus voluptas carnalis quæritur.

D. Basilius lib. de vera virginitate, *Tactum verò vt sensuum omniũ perniciosissimũ, & sauissimè blandientem, sensusque reliquos in suas illecebras pellicientem, immaculatum quàm maxima poterit cura seruabit.* loquitur de virgine. Vide sequentia. Vbi etiam ostendit, aspectum non allicere ad voluptatem, nisi per tactum quemdam; *Iactis enim,* inquit, *luminum radijs, veluti quibusdam incorporeis manibus, quemcumque voluerit eminus tangit; & quæ corporeis manibus attingere non potest, oculorum iactibus pathicos complectitur,* &c.

Tertiò, Ratione: Primò, Quia huiusmodi contactus non solent fieri nisi propter voluptatem resolutionis seminis: atqui intendere hanc voluptatem extra matrimonium, est peccatum mortiferum: ergo, &c. 62

3. Ratione.

Secundò, Quia per se & proximè ad hanc disponunt, & hæc ordinariè ex illis sequitur, vt passim Doctores tradunt: ergo pertinent ad eamdem speciem moralem, tamquam occasio & causa propinqua.

Si causâ curiositatis fiat.

Aduerte tamen, secundùm quosdam, si talis contactus non fiat causâ voluptatis carnalis, sed solius curiositatis, per se non esse peccatum mortiferum; præsertim si periculum pollutionis absit: quia tunc sub alia ratione magis spiritali, & eleuata apprehenditur, quæ tantam vim ad naturam concitandam non habet: & affectus non quærit in eo voluptatem carnalem, sed curiosæ cognitionis. Videntur id insinuare DD. cùm dicunt illa esse peccata mortifera, si causâ voluptatis fiant: quàm restrictionem non adderent, si idem putarent, dum causâ curiositatis. Verùm talis curiositas est periculosa: vnde non solùm vt peccatum veniale; sed etiam ob periculum mortalis caueda.

Petes Primò, Vtrùm in turpiloquio sit peccatum mortiferum. 63

Vtrùm turpiloquiũ sit peccatum mortiferũ.

Respondeo, Si fiat animo se oblectandi rebus ipsis narratis, & imaginationi obiectis tamquam præsentibus, est peccatum mortiferum; sicut & ipsa delectatio morosa, cuius causâ fit. Similiter si animo excitandi se, vel alios ad turpia, vel cum periculo in illa consentiendi, etiamsi animus iste desit. Si verò solùm fiat ob voluptatem, quæ præcisè ex ipsa narratione capitur, absque vlteriore intentione, est peccatum veniale; vt docet Toletus lib. 5. cap. 14. Ratio est, quia est solùm voluptas remota, ex confusa apprehẽsione rerum narratarum, tamquam absentium, proueniens, solùm remotè ad turpia disponens, non enim narrata & audita leuiter, ita mouent vt visa; & multò minùs quàm contacta. Nec refert etsi fortè talia dicens vel audiens rideat, videaturque illis affici, modò re vera nõ delectationis venereæ, sed ioci causâ id faciat, & vrbanitatis. Non tamen excusandi, qui volunt videri turpibus dediti, & inde æstimari. nam de letali peccato gloriam quærere est letale, ob illus complacentiam. Si complacentia in turpitudinem absit, & solùm velit apud socios videri fuisse huiusmodi deditus, vt æstimetur

tur ingenium, dexteritas, virilitas, experientia, seposito scandalo non videtur damnandus peccati mortiferi, vt dictum est sup. lib. 2. cap. 47. nu. 42. Numquam tamen castus animus huiusmodi narrationibus & iocis sciens & volens delectabitur.

Si contactus per se honestus, ex affectu turpi procedat.

64 Petes Secundò, Vtrùm femina aduertens se tangi ab alio affectu libidinoso, teneatur sub peccato mortali se retrahere, vel impedire talem contactum.

Respondeo, Si contactus sit exteriùs honestus, & iuxta receptum patriæ morem fiat; vt cùm in aduentu, vel recessu amicorum, osculum figitur, vel dextera apprehenditur; non tenetur illum refugere, etiamsi impurum alterius animum nouerit, vt rectè Caiet. hoc loco docet. Ratio est, quia hic actus per se est licitus.

Nec refert, quòd iste praua intentione faciat; quia quando duo ad vnum opus concurrunt, potest alter facere, vel pati bona intentione, quod alter facit malâ: vt multis exemplis ostendi potest. Quod generaliter verum est, quotiescumque ille iustam causam habet non detrectandi; qualis in proposito est patriæ consuetudo, & amicitia, vel consanguinitas. Idem dicendum de contactu locorum secretorum, cùm medicamenta applicãda, vel alia causa iusta intercedit; quia actus externus cum istis circumstantiis est honestus. Hæc intellige, quantum est ex lege virtutis temperantiæ. nam lege charitatis, ne videlicet alter peccet, tenetur huiusmodi contactus, si commodè potest, declinare.

Si per se inhonestus.

Si autem contactus per se, & spectatis externis circumstantiis sit inhonestus, tenetur sub peccato mortali illum vitare, si potest. Ratio est, quia sicuti lege castitatis tenemur vitare pollutionem, ita etiam id, quod ad eam proximè excitat: atqui non minùs ad eam excitat talis contactus passiuus quàm actiuus, id est, non minùs ita tangi quàm tangere; ergo sicuti tenemur vitare actiuum sub mortali, ita etiam passiuum. Dicitur autem non posse vitare, quando sine graui incommodo non potest: quod incommodum debet esse tale, vt perpessioni istius contactus, vel violationis præponderet, vel saltem sit æquale: vt si periculum mortis, infamiæ, vel amissionis bonorum non permittenti impendeat. Vide Caietanum art. 4. sub finem.

Aspectus.

65 Quod ad aspectum attinet, si versetur circa partes honestas, nullum in eo per se præcisè est peccatum, nisi fortè actus otiosi, aut si ad concupiscendum fiat; vt docet Caiet. v. impudicitia. Et ratio est, quia cùm aspectus sit sensus magis eleuatus & spiritalis, per se non mouet ad voluptatem carnalem. Potest tamen esse peccatum ratione periculi, maximè si sit diuturnus. v. g. circa feminam pulchram. Nam aspectus facit vt phantasia apprehendat rem illam non solùm vt delectabilem visui, sed etiam vt delectabilem tactui, & carni: ex qua imaginatione naturaliter sequitur in affectu complacentia & delectatio, in spiritibus & sanguine commotio, & hinc in membris rebellio. Itaque curiosi aspectus sunt valdè vitandi. nam innumeri ex illis sunt perducti ad lapsum. Hinc Psalm. 118. *Auerte oculos meos ne videant vanitatẽ: in via tua viuifica me.* & Ecclesiastici 31. *Nequius oculo quid creatum est?* Iob 31. *Pepigi fœdus cum oculis meis, ne vmquam cogitarem de virgine.* Admiscet se plerumque diabolus, & facit vt species visa assiduè obuersetur phantasiæ, quæ sensim affectum allicit, & naturam commouet.

Periculum ex aspectu.

Si autem versetur circa partes inhonestas, etsi non tantam vim habet, quantam contactus, nec tam directè moueat; tamen plerumque naturam concitat, & voluptatem carnalem excitat, quam sine peccato mortifero intendere non potes, vt docet Siluest. v. delectatio, q. 4. Si autem ob causam necessariam vel vtilem fiat, & nulla talis voluptas intendatur, non erit peccatum, etsi ea præter intentionem subrepat.

Ex curiositate.

Si autem ex curiositate fiat, non potest excusari à peccato veniali; imò nec à mortali, si circa diuersum sexum: quia est res valdè fœda contra naturalem honestatem, & valdè libidinem prouocans. Idem ob eamdem rationem dicendum, si fiat specie mortificationis; vt docet D. Anton. 2. p. tit. 5. cap. 1. §. De quibusdam qui huiusmodi prætextu feminam coram se nudari faciebant. adeò enim id repugnat naturali honestati, vt primi parentes statim post transgressionem non sint passi se nudos videri, vt idem ait. Circa eumdem sexum, si ex curiositate fiat, est minor indecentia; tamen potest esse peccatum mortale ratione periculi consensus in voluptatem, vel in actum turpem, aut ratione scandali.

DVBITATIO IX.

Quale peccatum sit stuprum & raptus.

D. Thomas art. 6. & 7.

Stuprũ generatim.

66 STuprum generatim significat omnem concubitum legibus vetitum. vnde passim apud auctores *adulterium, incestus, & libido præpostera* stuprum vocantur: vt ex Plauto, Cicerone, & aliis constat.

Strictè.

Strictè verò accipitur pro virginis violatione, maximè si per vim fiat: quo modo addit malitiam mortiferam contra iustitiam, actui fornicationis; estque graue crimen, quod etiam morte per leges punitur; siue virgo sit, cui vis illata est, siue corrupta. Grauius tamen est in virgine, propter florem pudicitiæ vi ereptum.

Si verò non fiat per vim, sed ipsa sponte consentiente, probabilius est circumstantiam virginitatis non addere malitiam mortiferam, vt ostensum est lib. 2. cap. 10. dubit. 1. quo cap. de hoc vitio & obligatione iustitiæ ex eo orta sat multa diximus.

Raptus.

Raptus propriè dicitur, cùm persona aliqua libidinis causâ, vi illata abducitur, siue sit masculus, siue femina; siue nupta, siue innupta; siue vis inferatur soli abductæ, siue iis, quorum potestati subest, siue vtrisque: vt colligit Gratianus ex cap. 3. De raptoribus. 36. q. 1. Ad raptũ enim tria requiruntur; nimirum vis illata, abductio, & vt fiat causâ concubitus, aut alterius libidinis.

Si non abducatur, sed in loco violetur, non propriè dicetur *rapta*, sed vim, seu *stuprum* passa: quamuis generatim id etiam raptus vocetur, iuxta D. Thomam art. 7. & Nauar. cap. 16. num. 3. & Gratianũ d. cap. 3. De raptoribus. 36. qu. 1. quem sequuntur alij. vnde & pœnæ raptorum ad tales pertinent. Similiter si nulla vis inferatur, sed ipsa sponte discedat cum amasio, parentibus nescientibus,

tibus, non erit propriè raptus, sed voluntaria fuga. Itaque requiritur vt vis inferatur vel ipsi, vel saltem ijs, ad quos pertinet, v. g. parenti, marito, sponso, curatori; abducendo illam ipsis contradicentibus, & repugnantibus.

Si abducatur non causâ libidinis, sed redigendi in seruitutem, & vindicandi dominij, dicetur *plagium*, non raptus: est enim furtum hominis, non luxuria. non tamen requiritur ad raptum vt reipsa concubitus sit secutus; sufficit vt eo fine rapta sit, vt ex varijs textibus Iuris colligitur.

67 *Quomodo pertineat ad luxuriam.* Petes, Quomodo ergo *raptus* ponitur species luxuriæ, cùm potiùs sit species iniuriæ?

Respondeo, Ratione intentionis pertinere ad luxuriam; quia libidinis causâ fit: ipse tamen actus exterior secundùm se, solùm est contra iustitiam, nisi ei coniungatur violatio. Vel certè dicendum est raptum completum esse speciem luxuriæ; completur enim per concubitum, ad quem proximè tendit: & sic ratione sui termini pertinet illud opus externum ad luxuriam, veluti quædam species eius; non tamen est propriè, seu metaphysicè loquendo species; quia circumstantia illa, per quam contrahitur communis ratio luxuriæ in raptu, non est propriè contra castitatem, sed contra iustitiam.

In raptu est duplex malitia. Ex his patet, duplicem malitiam in hoc actu includi; alteram contra iustitiam, alteram contra castitatem: ac proinde ad vtrumque vitium pertinere; quamuis ratione finis inter species luxuriæ numeretur.

68 *Pœnæ in raptores.* Notandum est, graues pœnas vtroque Iure in raptores esse constitutas, L. vnica, C. de raptu virginum, &c. pro raptu puellæ, vel mulieris honestæ, siue nuptæ, siue innuptæ statuitur supplicium capitis tum raptori, tum ijs, qui ipsi auxilio fuerint: & bona eorum addicenda per Iudicem mulieri raptæ. Deprehensus in flagranti crimine, potest à coniunctis personis, & à tutoribus, vel curatoribus raptæ impunè interfici. Si rapta sit serua, etiam supplicium capitis decernitur, absque tamen bonorum addictione. Hìc sub raptu Doctores etiam vim illatam libidinis causâ, etsi persona non sit abducta, intelligunt.

Iure verò Canonico cap. Raptor. 33. & cap. 34. Statutum. 27. q. 2. statuitur, Primò, Vt raptor alienæ sponsæ publica pœnitentia mulctetur.

Est impedimentum impediens. Secundò, Vt sine spe coniugij maneat. Itaque est impedimentum non quidem dirimens, sed impediens ab omni coniugio. Potest tamen Episcopus in eo dispensare. imò quibusdam locis non est hoc impedimentum in vsu; vt Nauarrus notauit ca. 22. num. 74.

Sunt excõmunicati. Tertiò, Raptor alicuius puellę, vel mulieris cuiuscumque, & omnes illi consilium, auxilium & fauorem præbentes sunt ipso iure excommunicati, & perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces; & si Clerici fuerint, de proprio gradu deijciendi. Ita Concilium Trident. sess. 24. de reform. matrim. cap. 6.

69 *Est impedimentum pro tempore dirimẽs.* Quartò, Inter raptorem & raptam, quamdiu ipsa in eius potestate manserit, nullum potest consistere matrimonium; etiamsi ipsa liberè consenserit; vnde pro eo tempore est impedimentum dirimens. Vbi tamen à raptore fuerit separata, & in loco tuto & libero constituta, potest illi nubere, si velit. Ita Concilium suprà. quo casu putant quidam tolli infamiam, & incapacitatem ad dignitates, per raptum contractam: alioquin rapta cogeretur nubere viro infami; quod esset in ipsius grauamen, contra fauorem, quem Concilium intendit dare matrimonio. vide Henriquez lib. 2. de matrim. cap. vlt. *An per nuptias cum rapta, tollatur infamia.*

Contrarium puto verius: nam Concilium id apertè videtur excludere; sic enim ait; *Quòd si rapta, à raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in vxorem habeat; & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium, fauorem præbentes, sint ipso iure excommunicati, ac perpetuò infames*, &c. quasi dicat, etiamsi illam duxerit, incurrat in has pœnas.

Ad rationem in contrarium dico non cogi illam nubere infami, sed posse abstinere, si velit. imò iure ciuili non poterit ei nubere, vt patet C. de raptu virginum; quod fuit confirmatum Iure Canonico antiquo, cap. Raptores. 2. & cap. 11. Placuit. 36. q. 2. quamuis id posteà reuocatum fuerit; vt constat ex cap. fin. de raptoribus. vnde Concilium non cupit illi matrimonio fauorem præstare; sed restringit concessionem d. cap. finalis, vbi non requiritur vt constituatur in loco tuto, sed solùm vt liberè consentiat. *Ad rationem.*

Circa prædictum decretum tria notanda. Primum, Valdè probabile videri, illud non habere locum in raptu, qui fit tantùm causâ libidinis explendæ; de quo iam dictum est: sed dumtaxat in eo qui dirigitur ad contrahendum matrimonium. ita docet Sancius lib. 7. de matrim. disput. 13. n. 4. Congruum enim erat, vt ille raptus esset matrimonij impedimentum, qui propter matrimonium attentatur; nimirum, vt nemo audeat attentare per quod se suo fine videt frustrandum. quę ratio non habet locum in raptu causâ libidinis facto. Accedit quòd rariùs ex tali sequatur matrimonium; nam plerumque raptam, vbi libidinem expleuerint, repellunt. Confir. quia verba intelligenda iuxta pręsentem materiam. alioqui dicendum erit, etiam ex raptu seruiendi causa facto, impedimentum nasci. 70

Secũdum, Non habere etiam locum, cùm puella sponte consentit abductioni, etiamsi parentibus repugnantibus fiat. Ratio est, tum quia propriè non est raptus; quamuis ratione violentiæ quæ fit parentibus, sub quorum cura est, raptus dicatur, & Iure ciuili puniatur: tum quia iste raptus non repugnat vllo modo libertati matrimonij, cui Concilium eo decreto solùm voluit consultum; cuius signum est, quòd semper permittat matrimonium, quando puella suæ libertati est restituta, nec requirat consensum parentum.

Tertium, Non habere locum in raptu, quo sponsus rapit propriam sponsam; quia id in Iure non vocatur crimen *raptus*; eò quòd ex desponsatione aliquid iuris in eam habeat; vt rectè notat D. Thomas art. 6. ad quartum, & reliqui Doctores. Vnde Gelasius Papa (vt habetur 36. quæst. 1. cap. Lex illa. 2.) dicit, *Lex illa præteritorum Principum, ibi raptum dicit esse commissum, vbi puella, de cuius nuptijs antè nihil actum fuerat, videbatur abducta.* *Si sponsus rapiat sponsam.*

DVBITATIO X.

Quid adulterium & quale peccatum.

D. Thomas art. 8.

71 A*Dulterium* iuxta D. Thomam, dictum est quasi *ad alienum torum* accessio: nihil enim est aliud quàm alieni tori violatio. vnde requiritur vt vterque vel alter sit iunctus matrimonio; nam circumstantia coniugij in viro vel in femina facit vt actus luxuriæ dicatur adulterium.

Est peccatũ mort.

Porrò hunc actum esse peccatum mortiferum constat ex plurimis sacræ Scripturæ locis; Exodi 20. *Non mœchaberis.* Leuit. 20. *Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriatur & mœchus & adultera.* Idem habetur Deuter. 22. & 27. *Maledictus qui dormierit cum vxore proximi sui.* Iob 31. *Si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum: scortum alterius sit vxor mea, & super illam incuruentur alij: hoc enim nefas est & iniquitas maxima. Ignis est vsque ad perditionem deuorans; & omnia eradicans genimina.*

Bruta nonnulla adulterium plectunt.

Vide pulcherrima in hanc sententiam Ecclesiastici 23. Prouerb. 6. Ieremiæ 5. 1. ad Cor. 6. *Nolite errare, neque fornicarij, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt.* Addo etiam animalia quædam adulterium detestari & vindicare, vt Guilielmus Parisiensis primæ partis de vniuerso, parte 3. cap. 8. de ciconiis testatur: *Tempore,* inquit, *meo, ciconia tamquam de adulterio conuicta per olfactum masculi sui, congregata multitudine ciconiarum, nescio qualiter accusante masculo, vel detegente eius crimen, à tota illa multitudine deplumata atque dilacerata est, tamquam concilio aut iudicio omnium esset adulterij iudicata.*

Cur sit peccatum mortale.

72 Ratio est manifesta, quia continet totam malignitatem fornicationis, quam ostendimus esse mortiferam; & prætereà iniuriam in coniugem. quatenus enim est inter personas nullo vinculo coniugali copulatas, habet deformitatẽ & omnia incommoda fornicationis: quatenus verò est contra ius coniugis in re graui, est grauis iniuria contra iustitiam admissa: nam *vir non habet potestatem corporis sui, sed vxor*; & contrà, *vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir*; vt docet Apost. 1. ad Cor. 7. Consistit autem hæc potestas, seu hoc ius in duobus. Primò, Quòd alter teneatur alteri volenti debitum coniugale persoluere. Secundò, Quòd teneatur à persona extranea abstinere. Itaq; duobus modis fit coniugi grauis iniuria in causa matrimonij. Primò, Si nolit petenti debitum reddere; tunc enim ei denegat vsum rei suæ. Secundò, Si se alteri copulet; tunc enim id, quod est coniugis quoad vsum, tribuit alteri: imò cùm sit vna caro cum coniuge, carnem coniugis miscet & vnit carni extraneæ. quanta autem sit hæc iniuria, patet ex communi hominum æstimatione, qui illam tanti faciunt, vt putent vix posse irrogari maiorem: vnde etiam morte vel perpetuo diuortio illam vindicare solent.

Ius coniugis.

Dupliciter fit coniugi iniuria.

Si coniunx cedat iure suo.

73 Dices, Quid si coniunx cedat iure suo, vel etiam fiat leno suæ vxoris vt sit particeps pretij, vel alterius commodi?

Respondeo, Eo quidem casu non fore propriè iniuriam in personã coniugis, vt constat ex dictis sup. cap. 7. dubit. 3. *Scienti enim & consentienti non fit iniuria*; vt habet regula Iuris 27. l. 6. de Regu. Iuris: nihilominùs erit iniuria in ipsum matrimonij statum & ordinem coniugatorum: sicut si Clericus cedat iure suæ exemptionis, quo non potest conueniri coram Iudice sæculari, & sponte sinat se ad tribunal sæculare pertrahi, non fiet ei propriè iniuria; sed statui clericali & ordini ecclesiastico. Simili modo qui occidit hominem volentem, non facit illi propriè iniuriam; sed peccat in naturam humanam. Vnde patet, in illo actu adhuc remanere duplicem malitiam, alteram contra castitatem, alterã contra matrimonij statum; etsi non dicatur propriè iniuria in personam coniugis, v.g. in Petrum; eò quòd non fiat ipso nolente & inuito, (quod tamen propriè hoc nomen connotat) nec obliget ad restitutionem vel satisfactionem, ob præuiam condonationem: tamen verè est contra iustitiam; quia est cõtra ius coniugij, & cõiugis vt coniunx est, quo ille cedere efficaciter non potest; eò quòd competat ipsi non ad bonum priuatũ, sed ratione status, qui est communis. vnde cùm cessio sit nulla, ius manet: & ita contra illud peccatur.

Adulteriũ tripliciter patratur.

Notandum est, adulterium triplici modo posse 74
committi. Primò, Ex parte viri tantùm. Secundò, Ex parte feminæ tantùm. Tertiò, Ex parte vtriusque.

Cur vna nõ possit iungi pluribus.

Si primo modo fiat, (vt si coniugatus solutæ copuletur) erit quidem graue peccatum mortiferum, vt ex dictis patet; minus tamen, quàm si cõiugata soluto. Ratio est, quia longè magis repugnat iuri naturæ vt vna femina iungatur duobus viris, quàm vt vnus vir duabus feminis. vnde etiamsi hoc aliquando fuerit concessum; (vt patet in Patribus veteris Testamenti, qui habebant plures vxores) illud tamen numquam. Causa cur magis repugnet, est Primò, Quia vna mulier pluribus viris satisfacere nequit, quin ordinariè impediatur generatio, quę est finis istius coniunctionis. Secundò, Quia etsi fortè interdum generatio non impediatur; tamen erit contra certitudinem prolis: nam incertum erit vtri viro proles sit assignanda, marito an adultero: quod est contra bonam prolis educationem, quæ maximè paterna opera indiget. Tertiò, Quia fit peculiaris iniuria marito, dum ei aliena proles supponitur; vel saltem ipsa se constituit in periculo id faciendi. Quartò, Fit iniuria proli legitimæ, adducto à matre in partitionem hereditatis extraneo. Hæc incommoda non sequuntur ex adulterio viri cum soluta. Hinc fit vt adulterium coniugatæ vindicetur morte, si maritus illam iure prosequatur; coniugati verò nequaquam. quamquam in veteri lege vterque morti addicebatur, vt patet Leuitici 20. & Deuteron. 22.

Si vterque matrimonio iunctus.

Grauissimum autem erit, si tertio modo fiat, nimirum vtroque coniugij vinculis adstricto: tunc enim in illo actu est duplex iniuria mortifera; nam duorum matrimoniorum iura violantur, & duobus coniugibus iniuria irrogatur. Vnde eo casu in confessione non sufficit accusatio sui de adulterio in genere; sed explicanda est illa circumstantia, ratione cuius iniuria duplicatur.

Nec refert, etiamsi illæ iniuriæ sint eiusdem speciei; quia non solùm species peccati, sed etiam numerus explicandus; non tantùm numerus actuum materialium, sed etiam numerus malitiarum, quæ sunt in vno actu; vt si quis vno ictu occidat

occidat duos homines, vel duobus maledicat, detrahat, conuitietur.

Adulteriũ, ex parte feminæ. Pari modo, quando est adulterium ratione solius feminæ, puto id explicandum, propter peculiarem deformitatem & mala coniuncta; ob quæ hoc videtur longè grauius.

Nec obstat, quòd vir in hoc actu nihil agat contra fidem à se datam, cùm nulli fidem coniugalem dederit: quia satis est quòd feminæ cooperetur in violanda fide, quam ipsa suo dedit marito; & ad alia damna, quæ inde sequuntur.

DVBITATIO XI.

Quid incestus & quale peccatum.

D. Thom. art. 9.

75 *Incestus.* INcestus est congressus cum consanguinea, vel affine intra gradus prohibitos: quales sunt omnes gradus consanguinitatis & affinitatis ex matrimonio contractæ, vsque ad quartum gradum, vt communiter DD. tradunt: ex fornicatione verò vsque ad secundum; vt constat ex Concilio Tridentino sess. 24. cap. 4.

Gradus autem cognationis legalis, quæ nascitur ex adoptione, & cognationis spiritalis, quæ ex Baptismo & Confirmatione, propriè ad hoc vitium non pertinent; quia sunt vincula magis spiritalia, nec faciunt coniunctionem carnis & sanguinis, sicut consanguinitas & affinitas. negari tamen non potest quin violatio talis cognationis per actum luxuriæ habeat specialem deformitatem; cùm illa cognatio constituat impedimentum dirimens: vnde talis actus poterit etiam dici *incestus*; paulò latiùs extensa hac voce: quia fit cum persona, cui ratione istius coniunctionis specialis debebatur reuerentia in ista materia; nec est aliud nomen, quod ei meliùs conueniat, si cognatio sit ex adoptione. si verò sit ex Sacramento, rectiùs referetur ad sacrilegium.

76 *Est peccatum mortale.* Porrò *incestum* esse graue peccatum constat ex Scripturis: 1. ad Corinth. 5. *Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes: ita vt vxorem patris aliquis habeat. & vos inflati estis, & non magis luctum habuistis; vt tollatur de medio vestrûm, qui hoc opus fecit*, &c. vbi etiam Apostolus illum tradit satanæ, eiiciendo extra Ecclesiam: & vult totam Ecclesiam ob tale facinus esse in luctu. Leuit. 18. *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, vt reuelet turpitudinem eius: ego Dominus Deus vester.* Deinde recensentur omnes gradus, iure diuino pro illo tempore vetiti, & prohibetur coniunctio: & cap. 20. constituitur pœna mortis in transgressores; additur causa, *quia rem illicitam, rem nefariam operati sunt.*

77 *Qui gradus vetabantur in Leuitico.* Vetabatur autem illo tempore inter consanguineos quidem primus & secundus gradus; præterquam inter neptem & patruum, vel auunculum: & inter consobrinos. Inter affines, primus & secundus lineæ rectæ; vt inter nouercam & priuignum, eiusque filium: inter vitricum & priuignam, eiusque vel priuigni filiam. Item primus gradus lineæ transuersæ; vt inter maritum & sororem vxoris; inter vxorem & fratrem mariti. mortuo tamen marito sine liberis, poterat frater eius accipere vxorem defuncti, vt patet Deut. 25. Similiter mortua vxore, videtur maritus defunctæ potuisse accipere sororem illius; vnde d. c. 18. signatè dicitur, *Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius, adhuc ea viuente*: indicando, *post mortem* non esse impedimentum.

Ratio cur hoc tantum peccatum sit, est; quia est contra reuerentiam & honorem debitum, in hoc genere actuum, consanguinitati; quam causam passim indicat Scriptura, cùm ait, *Ne discooperias, ne reueles turpitudinem* matris, sororis, &c. cùm enim in consanguineis & affinibus principium ortus nostri intueamur, vt suprà lib. 2. ca. 46. dub. 1. dictum est, debetur illis certa quædam reuerentia, quoad ea, quæ ad actum gignendi pertinent. Hinc filij Noë, Sem, & Iaphet, cum tanta cautione & eulabia virilia patris texerũt; & Cham maledictionem patris ob irreuerentiam & irrisionem incurrit; Gen. 9. Imò etiam quibusdam animantibus similis quidam reuerentiæ instinctus erga parentes est ingenitus; vt Aristoteles lib. 9. historiæ animalium, cap. 47. docet: vbi refert camelos nec vi adigi posse vt matribus congrediantur: cumque fraude camelarij pullus quidam contectam matrem, ne posset agnosci, inscendisset, & posteà detracto tegumento eam cognouisset, morsu interfecisse auctorem. Ibidem narrat equum quemdam generosissimum regis Scytharum cùm matri congredi nollet, simili artificio deceptum, posteà re detecta fugisse, & ex alto se præcipitem datũ elisisse. Simile refert Guilielmus Parisiensis primæ partis de Vniuerso parte 3. c. 8. de quodam equo, qui pari modo admissus in matrem, sibi genitalia mordicus præscidit: natura ipsa testante quàm id sit graue piaculum. 78 *Est contra reuerentiam iuri sanguinis debitam.*

Accedit, quòd per illum actum ex duobus fiat vna caro, & veluti vnus homo completus. vnde natura quærit eos, inter quos antè non erat coniunctio carnalis; & refugit, qui iam antè ratione consanguinitatis vel affinitatis erant vna caro. Denique ad illud opus requiruntur mas & femina, tamquam duo principia partialia distincta: at per consanguinitatem & affinitatem duo sunt veluti vnum quid, tenens se ex parte alterius principij; vel potiùs abstrahens ab hoc vel illo sexu: nam frater & soror non aliter sunt vnum, quàm duo fratres, vel duæ sorores, &c.

Grauior tamen multò est incestus cum consanguinea, quàm cum affine in eodem gradu, v. g. cum sorore sua, quàm cum sorore vxoris: quia illud vinculum est multò arctius: nam plus est esse coniunctum aliis ratione proprij sanguinis, quàm ratione sanguinis vxoris: maior enim est vnio ad suam carnem quàm ad carnem vxoris; vnde etiam hoc vinculum est magis naturale.

Dubium tamen est, vtrùm id faciat diuersitatem specificam in incestu. 79 *An diuersitas graduum faciat diuersitatem specificam in incestu.*

Caietanus in artic. 9. negat, & vult solùm esse circumstantiam aggrauantem; sicut maior quantitas rei ablatæ in furto. Idem docet de diuersitate graduum vtriusque: addens non oportere esse solicitum in ea explicanda in confessione. Idem sentiunt aliqui recentiores.

Sed verius est esse diuersitatem specificam. Primò, Ratione consanguinitatis & affinitatis: hæc enim vincula specie differunt, sicut vnio mediata & immediata, naturalis & voluntaria. Confirmatur, quia multò immanior censetur incestus cum matre, quàm cum nouerca; cum sorore, quàm cum vxore fratris. Secundò, Ratione lineæ

lineæ rectæ & lateralis; nam nullo vmquam casu fuit licitus concubitus inter consanguineos in linea recta. Et confirmatur, quia longè alia reuerentia debita est matri, alia sorori, & longè fœdior illius, quàm huius violatio. Tertiò, Ratione primi gradus consanguinitatis lineæ lateralis & reliquorum. item ratione primi gradus affinitatis lineæ rectæ, & reliquorum, præsertim lineæ transuersæ; vt colligitur ex Apostolo 1. Cor. 5. Ratio est, quia illi iure naturæ prohibiti, & matrimonium dirimunt; hi solùm iure positiuo.

80 Quod ad gradus reliquos attinet, qui solo iure positiuo prohibiti sunt, etsi probabilis sit sententia Nauarri cap. 16. nu. 3. & multorum aliorum, omnes specie differre, & efficere incestum specie diuersum; tamen contrarium est probabile, nimirum illos gradus in consanguinitate esse eiusdem inter se speciei, similiter in affinitate. Ratio est, quia nullus horum iure naturæ matrimonio repugnat, & omnis repugnantia, quam habent ad illum actum, est solùm ex iure illo positiuo; quod ob easdem causas, eademque motiua eos vetuit; quorum præcipuum est, vt propinquis in illis gradibus reuerentia deferatur; accessoria, vt affinitates ac amicitiæ multiplicentur, occasiones libidinis inter propinquos (qui sæpè cohabitare solent) vitentur, & amor carnalis vinculis multiplicatis non nimiùm increscat; vt ex D. Thoma ar. 9. & Caietano ibidem colligitur. Et quamuis hæ rationes eò magis appareant & locum habeant, quò gradus est propinquior; vt in secundo, plus quàm in tertio, & in tertio quàm in quarto; hoc tamen non conuincit diuersitatem specificam, sed solùm differentiam secundùm magis & minùs intra eamdem speciem.

81 Notandum est, etsi incestus cum sua consanguinea sit grauior quàm cum affine, consanguinea vxoris, ceteris paribus; tamen hic habet peculiarem effectum, eumque duplicem. Prior est, quòd impediat petitionem debiti; eò quòd cognoscendo consanguineam vxoris, factus sit vxoris affinis eo gradu, quo ipsa vxori erat sanguine iuncta. Hoc tamen intelligendum, nisi fortè ignorabas esse affinem: tunc enim non esset formaliter incestus, sed simplex fornicatio; vnde nec pœnam incestui constitutam, vt est non posse petere debitum, induceret.

Impedimentum ex incestu cũ consanguinea vxoris.

Vbi tamen aduerte petitionem debiti post Concil. Trident. non impediri, nisi sit consanguinea vxori in primo vel secundo gradu: non autem si in tertio vel quarto. Concil. enim sess. 24. cap. 4. de reform. matr. constituit vt affinitas ex illicita copula non dirimat matrimonium vltra secundum gradum: & Pius V. Extrauag. Ad Romanam. anno 1566. declarauit vltra illum gradum ne impedire quidem. Vnde sequitur nec petitionem debiti, qui est vsus matrimonij, impedire. cui enim cõceditur quod maius est, conceditur etiam quod minus est, & in illo maiore inclusum.

Alter est, quòd mortua vxore non possit aliam ducere, & si duxerit, non poterit exigere debitum absque dispensatione. inducit enim hoc peccatum impedimentum, non quidem dirimens, sed impediens. vtrumq; colligitur cap. Transmissæ. 4. de eo qui cognou. consang. vxoris, & 32. quæst. 7. multis capitulis.

82 Vtrùm verò simile impedimentum inducat incestus cum consanguinea, disputatur inter DD. D. Thomas in 4. d. 34. q. 1. art. vltimo negat, quem communiter sequuntur Theologi, teste Nauarro cap. 22. n. 74. & Couarruuias in epitome 4. decret. cap. 7. in princ. num. 4. Idem tenet Toletus lib. 5. cap. 12. & Siluester, Matrimonium 7. num. 6. cum Rosella & Archidiacono. Nauarrus verò & plerique Canonistæ cum Panormitano in ca. 1. & 2. de eo, qui cogno. consang. vxoris, affirmant. Sed certum est incestum cum sua consanguinea non inducere affinitatem cũ vxore, nisi fortè illa etiam sit consanguinea vxoris in primo vel secundo gradu: ac proinde nec impediri debiti petitionem. Itaque si impedit secundas nuptias, id aliunde, nimirum ex vi peculiaris ordinationis Ecclesiæ prouenit. & quamuis Canonistarum sententia sit probabilis, mihi placet sententia Theologorum: nam cap. 8. de incestis. 35. q. 3. imposita pro tanto crimine satisfactione, additur in fine, *Sanè quibus coniunctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris coniugij libertatem.* Vbi generatim omnibus id conceditur. & cap. 4. Si duo. 35. qu. 6. de incestuosis iam separatis dicitur, *Qui iuuenes sunt, alia matrimonia contrahere non prohibeantur.* Vbi, vt benè notat Caietanus contra Glossam, non disponitur vt si non sint iuuenes, prohibeantur; sed determinatur causa, cur in futurum illi non sint prohibendi. Olim tamen aliquando in pœnam prohibebantur contrahere secundas nuptias, sicut & alij, qui pœnitentiam publicam egerant; quod videtur adhuc seruari in curia Romana. nam quando dispensatur inter consanguineos vt possint contrahere; si præcessit copula, additur clausula, vt mortuo coniuge, alter maneat cœlebs. Quidam tamen dicunt id non obstare in foro conscientiæ: esse enim clausulam ordinariam. Imò omnia impedimenta iure humano impedientia, vsu contrario esse abrogata, ita vt non necessariò petenda sit dispensatio.

Incestus cũ consanguinea propria.

DVBITATIO XII.

Quid sacrilegium in materia luxuriæ & quale peccatum.

D. Thomas art. 10.

SAcrilegium hoc loco nihil est aliud, quàm violatio rei sacræ per actum venereum. *Rem sacram* voco personam Deo per votum castitatis dicatam, & locum, vel aliam rem consecratam. *Violatio* est cùm aliquid agitur, quod peculiariter sanctitati illius vel reuerentiæ illi vel potiùs diuino in illa numini debitæ, repugnat. tunc enim illa res, quantum ex facto hominis quodammodò contaminatur, polluitur, & veluti prophana efficitur. Potest autem res sacra dupliciter violari. 83

Res sacra. *Violatio.*

Primò, Actione, quæ fit contra aliam virtutem, v.g. contra iustitiam, vel castitatem; vt si persona sacra verberetur, vel occidatur; si res consecrata furto surripiatur; si reus ad locum sacrum confugiens, vi inde contra ius abstrahatur; si persona sacra se polluat: & tunc opus habet duplicem malitiam & duplicem speciem, & sub duobus vitiorum generibus ponitur, iuxta ea, quæ dubitat. 4. diximus.

Dupliciter res sacra violatur.

Secundò, Actione, quæ non sit contra aliam virtutem, sed solùm inde malitiam contrahat, quòd rem sacram indignè tractet; vt si opus matrimonij

trimonij in loco sacro absque necessitate fiat. Nos hîc solùm de violatione illa rei sacræ agimus, quæ fit per *actum venereum* internum, vel externum, siue ille simul sit directè contra castitatem, vel iustitiam, siue non sit. De aliis sacrilegiis dictum est lib. 2. cap. 45.

84 Hoc autem fieri potest quinque modis. Primò, Si persona sacra in turpe opus externum, vel etiam in delectationem internam consentiat: violat enim sanctitatem suæ personæ, quæ in eo sita est, quòd Deo per votum castitatis sit cōsecrata.

Quinque modis fit hoc sacrilegium.

Secundò, Si persona non sacra consentiat in turpe opus circa personam sacram.

Tertiò, Si vtraque sit sacra: tunc enim duplex est sacrilegium; sicuti est duplex adulterium, cùm vterque est coniugio copulatus.

Quartò, Cùm fit in loco sacro absque necessitate, etiamsi sint coniuges.

Quintò, Cùm fit circa aliam rem sacram; vel eius interuentu: vt olim fecerunt quidam hæretici excipientes sperma calice, horrendo prorsus sacrilegio.

85 Dixi in quarto modo, *absque necessitate*; quia si longo tempore maneant conclusi in loco sacro, ratione belli vel concussionis militaris, & immineat alteri periculum incontinentiæ, non erit peccatum reddere, aut etiam petere debitum in loco sacro, si alibi non est opportunitas: vt docet Siluester v. Debitum, nu. 5. & v. Consecratio, 2. num. 5. Richardus in 4. d. 32. ar. 3. qu. 2. Alphonsus à Castro lib. 1. de potest. legis pœnal. cap. 7. docum. 2. Couarruuias, de sponsalib. p. 2. cap. 7. §. 2. num. 3. Toletus lib. 5. cap. 12. (quamuis Paludanus in 4. d. 32. qu. 4. & quidam alij, putent esse peccatum mortiferum.) Ratio est, quia in eo casu id non censetur ab Ecclesia vetitum; hoc enim nimis esset durum, nec satis congruum indulgentię Apostoli, 1. ad Corinth. 7. *Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram*: quando ergo est periculum incontinentiæ, non est id prohibendum. Vnde etiam Ecclesia tunc non polluitur, vt rectè docet Castro suprà, & alij: sicut nec cùm sanguis licitè in sui, vel rerum sacrarum defensionem effunditur, aut semen per pollutionem nocturnam; quia vbi nulla est culpa contra loci sanctitatem, nulla est violatio. Danda tamen est opera vt quàm occultissimè fiat, propter scandalum.

Si coniuges longo tempore in loco sacro conclusi.

86 Si tamen nullum sit periculum incontinentiæ, non videtur licitum; quia in eo loco tenentur abstinere quantum commodè possunt. Vnde passim DD. requirunt vt actus ille sit necessarius ad vitandam incontinentiam. Hinc infert Toletus cum Siluestro, fore peccatum mortiferum, si sobolis vel delectationis causâ conueniant; quod intellige de petente: nam reddens faciliùs excusari potest, cùm nesciat alterius dispositionem.

Si non sit periculum incontinētiæ.

Contrarium tamen non videtur improbabile, quod docet Angelus v. Debitum, num. vlt. citans pro se Richardum & Alexandrum. hominibus enim plebeiis maior quædam licentia est necessaria; vix enim possunt definire quando sit periculum sufficiens incontinentiæ, ad petendum. Deinde alter non potest scire an in petente sit re vera periculum, an fingat; nec petens id facilè fatebitur. prætereà nisi interdum conueniant, facilè incident in tale periculum. vnde Apostolus insinuat vt reuertantur in idipsum, ne in periculum incidant. Denique res illa satis est in praxi intricata & perplexa. Quare quando diu sunt conclusi, v. g. per 15. vel 20. dies, puto illos non solùm liberè posse reddere, sed etiam petere; idque non tantùm in fine illius temporis, sed etiam in medio; imò etiam in principio, quando putatur conclusio tam diuturna futura: secùs si paucorum dierum.

Adde quosdam DD. existimare copulam coniugalem in loco sacro si occultè fiat, etiam cùm non sunt conclusi, non esse peculiare peccatum sacrilegij. quam sentētiam satis videri probabilem affirmat Gabriel Vasquez 1. 2. disp. 98. ca. 3. nu. 6. Idem dicit de occulta effusione sanguinis. quia, inquit, secundùm communem sententiam solùm violatur locus sacer pollutione & sanguinis effusione notoria; ergo cùm in his solùm sit sacrilegiū; quia locus sacer per hæc profanatur; solùm erit peccatū sacrilegij, cùm sunt notoria. Vnde sequitur etiam fornicationem & pollutionem in loco sacro, si omnino occultè fiat, non fore sacrilegium mortiferum; vt expresè ibidem tradit. Eamdem sententiam insinuat Sotus in 4. d. 32. col. penult. & Angles in floribus de matrimonio pag. 313.

Sed contraria sententia mihi probatur cum alijs DD. quia etsi occulto actu non ita polluatur locus sacer, vt teneamur eo abstinere; tamē re vera polluitur, id est, sanctitas eius violatur; adeò vt simulatque res in notitiam aut famam publicam venerit, egeat reconciliatione; vt colligitur cap. Significasti, de adulteriis. Confir. quia notitia hominum non polluit locum, sed factum precedens, licet cùm occultū esset, non teneamur tamquam à polluto loco abstinere. Simile est in peccato occulto, cui annexa excōmunicatio. Hoc enim verè inducit excommunicationem, etiamsi non teneamur illum vitare, nisi res deueniat in publicam hominum notitiam. Confir. quia Ecclesia ob reuerētiam loci sacri non solùm tales actus ibi publicè fieri, sed absolutè ibi fieri vetuit. voluit enim immunitate talium operum loci sanctitatem honorari. quamuis ad vitandos scrupulos & molestias noluit expiationem esse necessariam, nisi res in publicum deueniret. Quamdiu enim res manet occulta, etsi quàm maximè contra sanctitatem & reuerentiam loci actum sit, tamen eius sanctitas non est læsa in mentibus hominum, vnde non eget reconciliatione, quæ propter hominum apprehensionem est introducta.

Petes, Vtrùm si is, qui peccat luxuriæ peccato, sit sacerdos simul & Religiosus, committat duplex sacrilegium, alterum contra sanctitatem, 87 quæ est ex voto castitatis, alterum contra sanctitatem Ordinis? Videtur enim esse duplex, quia illæ rationes sunt specie diuersæ: aliter enim Religiosus, ratione voti dicitur persona sacra, aliter ratione sacerdotij: ergo etiam erit diuersa obligatio vitandi actum venereum. Confirmatur, quia constitutio illa, qua Ecclesia ob honorem Ordinis sacri vetat illum actum, constituit illum in specie sacrilegij, & imponit obligationem Religionis: atqui hæc obligatio est specie diuersa ab ea, quæ inducitur per votum castitatis in Religione: sicut obligatio audiendi Sacri ex voto, & ex præcepto Ecclesiæ est diuersa: ergo sicut hîc est duplex sacrilegium, si Sacrum omittatur; ita ibi, si contra illam duplicem obligationem peccetur.

Si sacerdos monachus fornicetur.

Probabile est esse duplex sacrilegium. Ob hoc argumentum hæc sententia videtur mihi valdè probabilis, & iuxta eam vtraque circumstantia distinctè in confessione explicanda.

Cōtrarium etiam probabile. Multi tamen recentiores tenent esse solùm simplex sacrilegium: etsi altera circumstantia alteram nonnihil iuuet ad augendum peccatum intra eamdem speciem. Ratio est, Quia illę obligationes sunt eiusdem rationis, vel potiùs non sunt nisi vna obligatio: sicut cùm idem bis eidem diuersis occasionibus promittitur; si posteà fides violetur, non est duplex iniustitia, aut duplex peccatum contra fidem, sed simplex: quia secunda promissio non inducit nouam obligationem promittenti, nec tribuit nouum ius promissario; cùm omnis obligatio, & ius omne, quod tali actu induci potest, iam priori actu sit inductum; sed confertur idem quod antè, repetito eodem titulo. Simile est, cùm idem bis donatur: secundus enim actus est inefficax respectu noui iuris, cùm iam totus effectus eius sit productus. Vnde sequitur, votum castitatis Ordini sacro annexum, non inducere nouam obligationem distinctam ab ea, quam induxit professio Religionis; sed eamdem per illud confirmatam, & veluti repetitam.

Hæc sententia est valdè probabilis, si ponamus non esse peculiare præceptum Ecclesiæ, quo ordinati teneantur continere sine voto; sed totam obligationem esse ex voto, sacris Ordinibus constitutione Ecclesiæ annexo. Sed hæc pertinent ad disputationem de Ordinibus sacris.

88 *Pœna in sollicitatores & corruptores virginum sacrarum.* Notandum, graues pœnas in sollicitatores & corruptores sacrarum virginum, & in eos, qui consilium, vel auxilium præbuerint, esse constitutas, vt patet 27.q.1.cap. Si quis rapuerit: nimirum supplicium capitis, & bonorum priuationem Monasterio addicendorum. Acceptum est hoc caput ex Nouellis Iustiniani.

DVBITATIO XIII.

Quæ peccata luxuriæ dicantur esse contra naturam.

89 *Dupliciter dicitur peccatum contra naturam.* DVpliciter peccatum dicitur esse *contra naturam*. Primò, Generatim, quia est contra dictamen rationis naturalis: & hoc modo, etiam fornicatio, incestus, adulterium, raptus & sacrilegium dicuntur esse contra naturam. Secundò, Strictè, quia est contra ordinem, quem natura, etiam in ceteris animantibus requirit; seu quem natura illius actus postulat, vt possit sequi conceptus. Cùm enim hic ordo ita peruertitur vt conceptio fieri nequeat, dicitur propriè peccatum *contra naturam*. natura autem actus venerei, vt ex eo possit conceptio fieri prolis eiusdem speciei, postulat quinque. Primò, Coniunctionem duorum. Secundò, Eamdem in vtroque naturam. Tertiò, Sexum diuersum. Quartò, Organa, seu vasa congrua. Quintò, Debitum modum. Hinc *Quinque modis potest peccatum esse contra naturam.* fit vt quinque modis possit esse peccatum contra naturam in hac materia.

Primò, Si quæratur voluptas carnalis per sui corruptionem absque coniunctione. Hoc vocatur *mollities*, vel *pollutio*.

Secundò, Si quæratur in coniunctione cum re alterius naturæ, v. g. cum bruto, vel dæmone. quod rursus diuersis modis fieri potest; vt dæmone comparente in forma bruti (v.g. hirci) vel hominis, vel alicuius dei gentilium, Iouis, Martis, Saturni; vt olim quibusdam feminis. Item vel in vase naturali, vel contra naturam. Vnde possunt hîc plures turpitudines ratione diuersarum circumstantiarum concurrere.

Tertiò, Si in eodem sexu: vt si mas cum mare, femina cum femina. cùm enim est idem sexus, coniunctio non solùm repugnat naturæ generationis, ratione vasorum, seu organorum; sed etiam ratione personarum, quæ secundùm se sunt prorsus ineptæ.

Quartò, Si in diuerso sexu eiusdem speciei, sed non in congruo vase, vel instrumento. Hi duo posteriores modi ad *sodomiam* pertinent, tertius tamen est grauior, & iuxta D. Thomam & Caietanum continet deformitatem alterius speciei, ratione circumstantiæ eiusdem sexus.

Quintò, Si coniunctio quoad cetera sit naturalis, sed inordinatio sit in modo, (vt si auersè fiat, vel viro succumbente) ita vt non possit sequi generatio, nimirum quia genitura non potest recipi vel attrahi. eodem pertinet si vir de industria, in congressu, genituræ emissionem impediat: vel ante illam factam se retrahat. est enim contra naturam generationis. secùs tamē si mulier suscepta genitura se retrahat, modò id fiat absque periculo viri; vt suprà dubit. 7. in fine dictum est. Si autem nō sit tanta peruersio in modo, quin possit sequi conceptus, non erit per se peccatum mortiferum, neque dicetur peccatum contra naturam, sed præter naturam. Quòd si ratione constitutionis corporis coniuges non possint seruare modum vsitatum: non peccabunt vtendo altero; modò fieri possit conceptio, genitura in matricem attracta: quia tunc iste modus non erit incongruus; sed conueniens illorum dispositioni. Imò etiamsi possent facilè vsitatum modum seruare, non erit culpa mortifera in peruersione modi, si conceptio fieri possit. Ita multi DD. D. Anton. 3. p. tit. 1. ca. 20. §. 3. vbi pro hac sētētia citat Albertum Magnum, qui in 4. d. 31. dicit, *nihil eorum quæ faciunt maritus cum vxore seruato debito vase esse de se peccatum mortiferum.* Angelus v. Debitum, n. 24. Siluest. v. Debitum, n. 7. Caiet. q. 154. art. 1. §. ad 2. de modo. Nauarr. cap. 16. n. 41. Omnes tamen iudicant esse valdè reprehensibile, & culpam venialem; cùm etiam bestiæ naturalem modum seruent. vnde credo vxorem non teneri reddere sic petenti: quia non tenetur quouis modo soluere debitum, sicut nec alius quiuis debitor, sed modo congruo & rationabili. Neque Caiet. loco citato contrarium docet, vt quidam volunt. cùm enim dicit vxorem esse ad omnem modum, ex quo potest sequi generatio; solùm vult dicere, talem modum non egredi limites vsus matrimonialis, & solutionis debiti. Inde tamen non sequitur, vxorem ad talem modum posse cogi, nisi subsit rationabilis causa, vt cùm aliter commodè fieri nequit.

Notandum est, suprà dictos modos specie distingui; quia singuli continent peculiarem & distinctam turpitudinem repugnantem castitati, vt ex dictis colligitur: cui turpitudini coniungi possunt aliæ deformitates, quibus constituuntur species luxuriæ naturalis; nempe *adulterium*, *stuprum*, *raptus*, *incestus*, *sacrilegium*, vt benè declarat Caietanus. si enim vxor alterius cognoscatur in vase non naturali, erit non solùm peccatum sodomiæ, sed etiam adulterij; quia per luxuriam fit 90 *Distinguūtur specie.*

Si modus sit contra naturam.

iniuria

iniuria toro coniugali, quamuis non propriè dicatur adulterium, eò quòd hoc nomen violationem tori per luxuriam naturalem denotet. continet tamen similem iniuriam; etsi non parem, secundùm Caietanum; quia proprium vas coniugale non violatur. Idem dicendum proportione in *raptu, stupro, & incestu*: nam circumstantia personæ, & vis illata talem malitiam addent luxuriæ contra naturam, qualem naturali; etsi non omnino parem, & nomina illa non soleant tribui nisi naturali. Similiter in *sacrilegio*: nisi quòd hoc nomen æquè propriè dicitur de luxuria contra naturam, si per eam locus sacer, vel persona Deo dicata violetur, atque de naturali.

91 Quòd autem omnes istæ species sint peccata mortifera, est communis sententia DD. & colligitur manifestè ex Scripturis. nam de tertia & quarta specie, quæ sodomia dicitur, multa habentur Leuitici 18. & 20. & constituitur illi pœna mortis: & Apostolus ad Romanos 1. valdè exaggerat grauitatem istius peccati; docetque Deum permisisse gentilium Sapientes in tantam turpitudinem & ignominiam labi, in pœnam idololatriç. ad Gal. 5. *Opera carnis sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, &c. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* vbi sub *immunditia* hoc peccatum comprehenditur; nam ita vocat illud ad Rom. 1. Similia de *immundis* habet ad Ephes. 5. Idem patet ex vindicta qua Deus olim hoc peccatum persecutus est igne sulphureo in pentapolim cælitus immisso, & oppidis illis cum omnibus habitatoribus suis momento deletis, Genes. 19. In historiis Perüanis legimus nationem quamdam robustam, & giganteæ staturæ, ob idem flagitium, simili ferè modo deletam; immisso de cælo iuuene quodam instar solis splendido, qui fulminibus in eos vibratis omnes exusserit; & huius facti multa adhuc extare vestigia. Hinc passim receptum apud Christianos vt hoc crimen flammis expietur. & iam olim à temporibus Constantini, vel Constantij, morte plecti consueuit; vt patet ff. ad L. Iuliam de adul. lib. 31. *Cùm vir nubit in feminam viris porrecturam, quid cupiatur, vbi sexus perdidit locum? vbi scelus est id quod non proficit scire? vbi venus mutatur in alteram formam? vbi amor quæritur nec videtur? iubemus insurgere leges, armari iura gladio vltore; vt exquisitis pœnis subdantur infames, qui sunt, vel futuri sunt rei.* Imò non ita multò pòst edita est cõstitutio ab Imperatoribus qua plectuntur pœna ignis, vt constat ex C. Theodosiano lib. 9. tit. 7. vbi sic habetur: *Imperatores Valentinianus, Theodosius & Arcadius A. A. A. Orontio Vicario vrbis Rom. Omnes, quibus flagitij vsus est, virile corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientia (nihil enim discretum videtur habere cum feminis) huiusmodi scelus spectante populo flammæ vindices expiabunt.*

Esse peccata mortifera.

Vltio diuina in sodomitas.

Eidem flagitio iure communi constituta est ipso facto confiscatio bonorum, iuxta Glossam in cap. Cùm secundum. 19. v. Naturæ contrarias. de hæret. in 6. quam communiter à DD. approbari ait Bermon. de concubitu fol. 123. n. 27. Denique est sufficiens causa diuortij perpetui, sicut adulterium, cap. 7. Omnes causationes. 32. q. 7. estque communis sententia DD. idque siue agendo siue patiendo commissum sit, quia violatur fides matrimonij, per quam coniunx coniugi totum corpus suum tenetur castum seruare; ita saltem vt illud alteri aliquo genere concubitus non misceat, nec carnem suam in alterum diuidat.

Ex quibus patet, etiam secundam speciem, quæ duas infra se comprehendit, concubitum cùm bruto, & cùm dæmone, esse peccatum mortiferum; quia hæc sunt grauiora, quàm sodomia; cùm diuersitas speciei magis repugnet illi congressui. Complectitur ista Apostolus generali nomine *immunditiæ* vel *luxuriæ*. Concubitus cum bruto prohibetur expressè Leuit. 18. & 20. sub pœna mortis, & iubetur quoque brutum interfici: quod etiamnum vsu receptum apud Christianos.

De quinta specie est etiam communis DD. sententia; quia iste modus repugnat conceptui, & naturæ generationis: vnde non est minus peccatum, quàm pollutio. Confirmatur, ex Scriptura Genes. 38. Vbi Dominus ob simile peccatum puniuit morte Onam filium Iudæ: quamuis ibi aliud quoque crimen accesserit, nimirum inuidia in fratrem, ne illi nasceretur semen.

De mollitie dicemus dubit. sequenti.

Ex his facilè potest intelligi quis sit ordo inter hæc peccata: nam grauissimum est *congressus cum dæmone*: tum quia cùm sit spiritus, longissimè abest à debita proportione, quæ requiritur inter congredientes; tum propter commercium & societatem cum ipso, quæ est contra virtutem religionis. Deinde *bestialitas*. Tertiò, *Sodomia* cum eodem sexu. Quartò, *Cum diuerso sexu*. Quintò, Quando *modus est contra naturam*. Sextò, *Pollutio simplex*. 92

Quod ex his sit grauissimum.

Porrò omnes hæ species sunt peiores quàm reliquæ supradictæ si considerentur qua parte sunt contra castitatem: non autem si spectentur absolutè vt inuoluunt malitiam alterius speciei, contra iustitiam, pietatem vel Religionem: simplex enim pollutio, vel inordinatus concubitus cum vxore, non est absolutè maius peccatum, quàm concubitus cum matre, vel cum moniali: est tamen maius in ratione luxuriæ; quia per se magis est contra naturam generationis; cùm ista non sint contra naturam illius actus, sed solùm contra conuenientem ordinem requisitum ad prolis educationem, & contra alias virtutes. Hoc modo intellige DD. qui omnia peccata contra naturam videntur ceteris facere maiora. alia tamen ratione in istis videri possit esse maior luxuria; nimirum ex parte affectus: qui enim voluptatis causâ paratus est adulterium & incestum admittere, non abstinebit etiam à sui pollutione. pronitas quoque & facilitas ad pollutionem nonnihil minuit in ea luxuriæ culpam. 93

DVBITATIO XIV.

Quale peccatum sit pollutio voluntaria, & quibus euentis possit excusari.

RESPONDEO, Eam, si plenè voluntaria sit, esse peccatum mortiferum: si autem non sit plenè voluntaria, solùm veniale, vel nullum. Est communis sententia DD. 94

Pollutio est peccatum mortiferũ.

Probatur prior pars ex Scripturis; 1. ad Cor. 6. *Nolite errare: Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, &c. regnum Dei possidebunt.*

Vbi DD. passim per *molles* intelligunt huic peccato deditos; quod etiam inde vocant *mollitiem*. Verùm Græci per *molles* (μαλακοὺς) intelligunt pathicos, seu turpia patientes, quibus respondét masculorũ concubitores (ἀρσενοκοῖται.) Neq; vsquam alibi in Scriptura hoc nomẽ pro crimine libidinis ponitur. nihilominùs satis probabile est etiam istud peccatum significari: nam est signum peculiare mollitiei animi. Deinde probari potest ex iis locis, vbi *immunditia* damnatur, vt ad Gal. 5. & ad Ephes. 5. nam hoc nomine omnes anonymæ libidines significantur, vt D. Hieronymus notat: & alioquin est quoque specialis quædam impuritas in hoc actu.

Denique ratione probatur, quia iste actus est contra primarium finem, ob quem à natura est institutus; qui est generatio, vel conceptio hominis. vnde caret principali ordine, & habitudine quam natura in eo requirit: ac proinde grauem inordinationem continet. Confirmatur, quia si fornicatio est peccatum mortiferum, quæ tamen solùm caret debito ordine ad prolis educationem; multò magis hic actus, qui repugnat conceptioni.

Hinc patet mulierem non admittere hoc peccatum, aut aliud præsertim mortiferum, quando in actu coniugali suscepto virili spermate, ipsa non seminauit, si immediatè pôst ad hoc se concitet: quia id nullo modo est contra naturã generationis, sed illi maximè consentaneum. Est enim complementum actus coniugalis, & multùm iuuat ad perfectionem prolis, vt medici tradunt. Confir. quia alioquin grauissimo periculo peccati mortalis feminæ per actum coniugalem exponerentur. Sępè enim fit vt vel ratione tardioris naturæ, vel quia voluptatem paruam sentiunt, in actu illo non seminent, & tamen inde maneant plurimùm incitatæ. ita Sancius lib. 9. de matrim. disput. 17. & aliqui alij DD.

95 *Dupliciter est voluntarius. 1. Per se.* Potest autem hic actus dupliciter esse voluntarius. Primò, Per se. Secundò, In causa. *Per se*, vt cùm directè est volitus & procuratus. Dico, & *procuratus*: quia vt actus dicatur voluntarius, non sufficit esse volitum, sed etiam requiritur vt ab illa voluntate procedat. Hoc modo est peccatum mortiferum, etsi non voluptatis, sed solius sanitatis, vel tentationis mitigandæ causâ procuretur; vt communiter DD. tradunt. *Si causâ sanitatis vel molestiæ carnis mitigandæ.* Confirmatur, quòd enim tentationis causâ non liceat, patet; tum quia sic non vincitur tentatio, sed ei ceditur & succumbitur; tum quia si id licitum est, cur Sancti tantam inediam & alias asperitates carnis domandæ causa subierunt? Cur hoc certamen durissimum & præcipuum hominis Christiani à sanctis patribus est habitum? tum denique, quia si quis aliis præsidiis vti nolit, hoc opus concessum est quidem in remedium concupiscentiæ; sed in legitimo coniugio, non extra. non enim naturalis institutio peruertenda est ob finem extrinsecum & accidentarium. Vnde si quis hoc opere in hunc finem vti velit, debet capessere matrimonium. Confirmatur, quia finis primarius illius operis est proles: ac proinde postulat eum statum in quo proles suscipi & rectè educari possit, qui est matrimonium.

Ob eamdem causam non est etiam licitus sanitatis ergô, nisi in legitimo coniugio.

Nec obstat, quòd fas sit detrahere sanguinem ob hunc finem, & etiam secare membrum; quia *Licitum emittere sãguinem, nõ ita semen.* hæc solùm sunt instituta propter bonum indiuidui: partes enim sunt propter bonum totius; vnde de illis disponere possumus prout expedit saluti indiuidui. genitura autem solùm propter naturæ propagationem: vnde illa vti non possumus, nisi eo modo vt possit sequi generatio.

96 *Obiectio.* Dices, Ipsa vasa spermatica sunt instituta ad propagationem, tamen propter salutem corporis possunt exscindi, vel intercipi: cur non etiam emitti quod illis continetur, si corporis saluti officere incipiat.

Resp. Respondeo, Est dispar ratio: quia illa vasa etiam sunt pars corporis: vnde de illis, sicut de aliis partibus statuere possumus: at semen non est pars corporis, nec propter illius bonum est institutum, sed sobolis causâ, tamquam eius rudimentum. Deinde etsi fortè semen in illo casu detrahi posset medicamento cathartico; (si tamen eo modo, quo bilis, pituita, & melancholia absque libidinis sensu subduci potest, quod ego non puto) tamen non potest pelli eo actu & impetu, quem natura fecit illi proprium: quia hic solius sobolis causâ institutus est: vnde nec à medicis præscribi pharmacum eo fine vt naturam ad illum impetum concitet.

97 *2. In causa.* *In causa voluntarius* est, quando præuidetur ex aliqua causa secuturus; & illam idcircò tenemur vitare, nec tamen vitamus.

Vt peccatũ sit voluntarium in causa tria requiri. Vbi Aduerte, tria requiri vt aliquod peccatum sit voluntarium in causa. Primò, Vt aliquo modo præuisum sit illud secuturum: quod enim nullo modo est cognitum, non potest censeri voluntarium, seu liberũ; ac proinde nec potest imputari: *1. Vt sit præuisum.* atqui hîc non esse præuisum, est non esse cognitum: agitur enim de effectu secuturo ex aliqua causa, qui non cognoscitur nisi præuidẽdo. Itaque etiamsi causa sit culpabilis; si tamen nullo modo suspicabaris inde talem effectum secuturum, non imputabitur tibi ad culpam; quia non erit voluntarius. etsi enim erat in tua potestate vitare causam & non vitare, & consequenter pecces in ea quantum ipsa secundùm se peccatum est; non tamen erat in tua potestate illam vitare vt est causa talis effectus; quia sic non erat tibi cognita.

98 *2. Vt causam tenearis vitare.* Secundò, Vt causam, propter illum effectum, tenearis vitare. si enim causam vitare non teneris, iam effectus ille non potest tibi imputari ad culpam; vnde non censebitur tibi voluntarius, sed solùm permissus maioris boni causâ.

Quãdo nõ tenearis vitare. Non teneor causam vitare, quando ipsa secundùm se est licita, præsertim si sit consentanea officio vel pietati, vel habeat notabilem commoditatem, vel finem honestum. Sic DD. passim tradunt, confessarium non teneri vitare suam functionem, nec studiosum sua studia, etiamsi inde tale quid patiantur: de quo vide Nauarrum c. 16. nu. 7. vbi idem docet de veredario, cui id ex equitatione obuenire solebat; & alibi de medicis, chirurgis, & aliis, qui infirmos tractant. Et meritò; quia hæc omnia non sunt ex natura rei dispositiones ad illum effectum, sicut nec ad turpem vllum motum; sed solùm ex miseria naturæ, per peccatum originale contracta, quæ non est culpa, sed pœna; cui interdum accidit peculiare corporis temperamentum, vel praua consuetudo olim contracta, eôdem iuuans. Itaque hic effectus planè per accidens se habet ad illam causam, sicut defe-

ctus

ctus prouenient ex conditione materiæ, ad operationem artificis in ea materia operantis, v. g. vt rubigo obueniens cultro ad intentionem & actionem cultrarij; vt rectè dixit Caietanus opusc. 22. Vnde sicut artifex non debet relinquere opus ob defectum, quem contrahet ex necessitate materiæ; ita nec homo tenetur honestas actiones vitare ob turpem motum, vel pollutionem ex conditione naturæ corruptæ, illarum occasione obuenientem.

Si absit periculum consensus. Hoc tamen intelligendum si absit morale periculum consensus: vt cùm quis se satis firmum credit vt huiusmodi illecebrâ non sit voluntas rationalis permoueǹda. Si subsit morale periculum, ita vt non confidat se fore satis firmum, tenetur causam vitare, non enim ob vllam rem potest se formali periculo peccandi exponere, iuxta illud Ecclesiastici 3. *Qui amat periculum, peribit in illo.*

99 *Si causa aliunde sit illicita.* Petes, Quid si ob alium finem tenear vitare causam & non vitem; censebitúrne tunc pollutio inde secuta voluntaria & mortifera? Exemplum sit in esu copioso bulborum, vel aliorum ciborum calidorum, & flatulentorum, & in largiore potu vini affectu gulæ? in studio rerum medicarum, vel anatomicorum, ex affectu curiosæ cognitionis.

Videri possit hoc casu non esse voluntaria, etiamsi putetur secutura. Primò, Quia illæ causæ vt sic fiunt, non sunt naturâ suâ dispositiones propinquæ aut remotæ ad illam; sed solùm per accidens ex naturæ imbecillitate, vel peculiari temperamento: non enim fiunt eo modo, vel eo fine, quo ad venerem fieri solent: vnde motus, qui inde sequuntur, potiùs veluti necessitate materiæ, quàm ex illis causis sequuntur: ergo non eo ipso, quo quis illas vult, censetur velle istum effectum.

Secundò, Si illæ actiones per se essent licitæ, non essent vitandæ ob effectum illum euenturum, eò quòd per accidens sequi censeatur: atqui non minùs per accidens sequitur, dum illæ ponuntur ob causam alterius generis illicitæ; cùm illarum deformitas non repugnet castitati, & planè per accidens se ad hunc effectum habeat: ergo etiamsi sint vitandæ ob propriam malitiam, non tamen ob illum effectum.

100 *Effectus censetur aliquo modo voluntarius.* Respondeo breuiter, In hoc euentu pollutionem censeri aliquo modo voluntariam, nimirum in sua causa, etsi remota; ac proinde in illa esse peccatum. quod non tantùm verum esse puto quando causa ex alio capite est illicita; sed etiam quando est honesta, & sine vllo incommodo omitti, vel differri potest. Ratio est, quia etsi ille effectus non sit ita per se malus vt adulterium, homicidium, furtum; tamen habet indecentiam, & mentem ad malum allicit: ergo quantum commodè possumus, vitare tenemur: atqui in præsenti casu possumus sine notabili incõmodo causam vitare: ergo, &c. quod confirmatur communi sensu & vsu omnium castitatem amantium, qui semper ab eo multùm abhorrent.

Non videri mortiferũ. Crediderim tamen ex hac parte non esse peccatum mortiferum in causa, nisi ipsa ex intentione eò dirigatur, vel nisi per se sit propinqua dispositio; vt contactus turpis. quod apertè docet Nauarrus cap. 16. nu. 8. vbi dicit non esse peccatum mortale comedere nimis, aut edulia calida, vnde pollutio euenit; dummodò non comedat eo fine vt eueniat, sed vt suæ gulæ satisfaciat. Idem ante illum iisdem pæne verbis docuit D. Antoninus p. 2. tit. 6. cap. 5. Angelus v. Pollutio, nu. 2. Siluester, eodem verbo. Idem tenet Toletus lib. 5. c. 13. Lopez p. 1. cap. 74. & alij multi. Et quamuis aliqui ex his DD. requirant vt dubium sit an ille effectus sequetur, an non, vt Angelus, Siluester, Toletus; alij tamen id non requirunt: vnde Lopez supponit illum solitum ex tali causa sequi. Idem indicat Nauarrus; & meritò; si enim in causa est peccatum mortale, dum valdè probabile est talem effectum secuturum; etiam erit dum est dubium; vt patet in periculo homicidij, vel adulterij: quia sicut non licet se exponere periculo manifesto, ita nec dubio, in quo non potest hîc & nunc prudenter confidere se vitaturum incommodum.

Ratio cur non videatur mortiferum, est quia illa causa non est propinqua dispositio, sed remota ex natura rei; & effectus ex illa per accidens & præter intentionem prouenit, nimirum ratione dispositionis corporis, & veluti necessitate materiæ: vnde valdè imperfectè censetur volitus in causa. Deinde quia effectum illum hoc modo prouenire veluti necessitate materiæ absque vlla intentione vel dispositione ad illam directa, non cẽsetur graue incommodum; imò per se non est obiectiuè malum, etsi ad malum incitet, vt statim dicetur: ergo nec permittere, vel non impedire ne sic eueniat, nõ censetur grauis culpa. Confirmatur, quia si id per se esset malum, non liceret, etiam dum causa est honesta, permittere; sicut non licet in se permittere homicidium, vel adulterium; & si timeas tale quid à te committendum in somnis, teneris omni ratione euitare: secùs tamen in hoc effectu. Ratio huius discriminis est, quia hic effectus prouenit necessitate materiæ, vt dictum est: nam in natura est causa ad illum sufficiens absque vlla cooperatione voluntatis: & aliàs etiam habet sua commoda, ob quæ natura sic est instituta. Homicidium verò, adulterium, & similia, non habent similem causam in natura, nec similia commoda: quamuis etiam hæc ob grande aliquod bonum permitti aliquando possint, vt infrà dicetur. 101

Tertium, quod requiritur ad voluntarium in causa, est vt causa non vitetur. Hæc causa potest esse vel positiua, vel priuatiua. *Positiua*, vt cùm quis liberè vacat alicui actioni, v. g. cogitationi vel operi, ex quo sequitur talis naturæ concitatio. 102 *3. Vt non vitetur. Causa positiua.*

Priuatiua, cùm præter voluntatem incidit vehemens imaginatio naturam incitans, quam neque fouet, neque conatur diuertere; sed negatiuè se habet. In priore modo tenetur abstinere ab illa actione: & si in illa pergat, effectus secutus censebitur in illa volitus & voluntarius: volitio enim, qua vult continuare istam actionem cum tali periculo, virtute est etiam volitio effectus; & eo ipso, quo illa actio ab ista volitione procedit, censetur effectus, vt in causa existens, voluntariè fieri. *Priuatiua.*

Vbi ad clariorem horum omnium intelligentiam aduerte, Si actio illa, seu causa sit per se propinqua dispositio ad pollutionem (qualis est contactus & aspectus partium inhonestarum, &c.) tenemur illam ratione pollutionis sub peccato mortali vitare, nisi aliqua necessitas ad illam actionem nos cogat. Ratio est, quia eiusdem moris est, per se loquendo, consentire in effectum & in causam eius propinquam. quando tamen subest alia iusta causa illius actionis, tunc effectus ille non censetur *Propinqua dispositio.*

tur volitus, sed solùm permissus, vtpote præter intentionem obueniens. Confir. in proposito, nam contactus ille non mouet nisi vt apprehensus à phantasia; sed apprehensus à phantasia, v. g. vt medium necessarium ad curandum, non habet vim concitandi libidinem. quòd si cum ea apprehensione simul subrepat alia vt rei delectabilis, eaque moueat; id per accidens est, ex miseria naturæ, & præter intentionem agentis; non ex natura obiecti sub ratione medij ad sanitatem considerati. vnde ob talem effectum non tenemur nos eo commodo priuare. Dicitur autem per se dispositio seu causa propinqua; quia quando secundùm se, non vt medium ad alium finem apprehenditur, talis est.

Remota. Si verò causa illa sit dispositio remota, nō tenemur illā ratione huius effectus sub peccato mortali vitare; etiamsi fortè ob aliam causam vitare teneamur. Tales sunt omnes actiones, quæ per se ad luxuriam non pertinent, vt nimiùm, aut nimis calida comedere, bibere; nimiùm dormire, equitare? Idem dicendum quādo actio illa per se pertinet quidem ad luxuriam, tamen non est nisi peccatum veniale, vel ratione tenuitatis materiæ, vel ratione semiplenæ attentionis; vt rectè Caiet. 2. 2. q. 64 a. 8. vbi dicit; ***Actus materialiter mortalis, quando non est voluntarius nisi indirectè & in causa, iudicandus est secundùm illam causam: & ideo effusionem seminis humani extra matrimonij actum posse esse solùm veniale definitum est, quando actus in causa solùm fuit peccatum veniale; vt patet in pollutione nocturna ex delectatione veniali per diem habita consequente.*** Emanuel Sà v. Luxuriam n. 9. ***Si pollutionis inuoluntariæ causa, quæ vitari debuit, est peccatum veniale solùm; vt adspectus curiosus feminæ, aut lectio turpis; & ipsa solum venialis est, etiamsi quis prauiderit inde secuturam, sed contra voluntatem.*** Idem expresè docet Henriquez lib. 1. de matrim. cap. 16. nu. 6. Et fusè Sancius lib. 9. de matrim. disput. 45. n. 19. & DD. qui culpam pollutionis non intentæ, ex causa metiendam tradunt. vt Sotus in 4. d. 12. q. 1. a. 7. Ledesma in 4. p. 1. q. 21. a. 1. D. Thomas 3. p. q. 80. a. 7. Nauar. suprà & alij: quod intellige, si causa ad genus luxuriæ pertinet. Si enim non pertinet ad genus luxuriæ, fieri potest, vt causa (ratione alterius deformitatis) sit peccatum mortale; & pollutio sit solùm venialis; eò quòd illam causam ratione pollutionis non teneamur, nisi sub veniali vitare, cùm sit causa remota, & per accidens, vt suprà dictum est.

In altero modo cùm causa est priuatiua, nempe negligentia amoliendi causam positiuā inuoluntariam, v. g. turpem cogitationem, tenetur homo illam apprehensionem excutere, mentemque aliò transferre quantum potest: quòd si omittat, illa omissio erit causa voluntaria effectus. sicut negligentia nauarchi est causa submersionis nauis. quæ quidem in genere physico est causa per accidens; tamen in moralibus censetur quasi per se, quia subest intentio interpretatiua.

Hîc tamen aduerte, Si opus illud, vnde præter intentionem oritur illa imaginatio turpis, sit licitum, non teneris illud ad eam vitandam prætermittere, modò absit periculum consensus; vt ex supradictis constat. Si autem non sit licitum, tenemur illud omittere etiam propter illum effectum per accidens prouenientem, non tamen sub mortali (nisi opus sit mortale, & secundùm se ad luxuriam pertinens) sed sub veniali; vt cùm opus per se ad luxuriam non pertinet, vel, si pertinet, solùm est veniale, iuxta supradicta. Non enim magis teneris vitare talem imaginationem, quàm pollutionem; cùm illa solùm sit medium & via, hæc verò finis & terminus. Vnde sicut istas actiones nō tenetur sub peccato mortali vitare ob periculum pollutionis præter intentionem secuturæ; ita nec propter imaginationem & voluptatem inde præter intentionem consurgentem; seposito tamen in omnibus periculo consensus.

Si tamen alia ratione, opere priore non intermisso, facilè potes huiusmodi imaginationem & voluptatem partis sensitiuæ depellere, teneris, & quidem sub peccato mortali. Vnde non potes tūc habere te negatiuè, id est, medio modo absq; consensu & positiua displicentia. Ratio est, quia non depellendo cùm commodè potes, interpretatiuè in eam consentis. quare cùm obiectum per se sit graue, erit peccatum mortiferum. Neque hîc est consensus dumtaxat in causam, sicut cùm causa non amouetur; sed est consensus immediatus in ipsam delectationem. quia etiam manente causa, facilè potes eam tollere, vel impedire. **Si opere non intermisso posses depellere.**

Idem dicendum de pollutione. Vtrùm autem quando tolli non potest nisi amotione causæ, & causam non tenemur tollere sub peccato mortali, eò quòd sit causa remota, aut per accidens, possimus nos negatiuè circa illam delectationem habere, ita vt per hoc non peccetur nouo peccato, aut saltem non mortaliter, dubitari potest. **An negatiuè se habere possit.**

Resp. breuiter, non fore peccatum mortale, si absit periculum consensus. Ratio est, quia tunc negatiuè se habere, non est vllo modo consentire nisi in causa, quem consensum ponimus ex dictis non esse mortiferum. Confir. quia non potest depelli nisi amotione causæ vt supponitur; ergo non teneor conari illam aliter depellere. non enim teneor conari quod mihi moraliter impossibile; ergo neque teneor positiuam illius habere displicentiam. Hæc enim erit inefficax ad depellendum, & ex alia parte minimè est necessaria ad impediendum consensum. In praxi tamen, quia magna est hominis fragilitas, & facilè durante diu delectatione trahitur in consensum, vitanda est hæc subtilitas, & excitanda quàm primùm detestatio illius voluptatis.

Altera pars assertionis initio positæ, nimirum ***Pollutionem non esse peccatum mortale, quando non est plenè voluntaria***, est etiam certa & communis DD. id enim commune est omnibus peccatis. Potest autem id fieri dupliciter. 103 **Altera pars assertionis.**

Primò, Si nullo modo aduertas, ex actione in qua versaris, (siue ea sit externa, siue cogitatio) periculum illius impendere; vel illam actionem ratione periculi esse illicitam. & tunc si sequatur, nullum omnino erit peccatum: quia quod non est cognitum, non est voluntarium; vt antè dictū est. Hoc maximè locum habet in ea, quæ fit in somnis ex cibo, potu, vel cogitationibus præuijs in vigilia. Interdum etiā in ea, quæ accidit vigilanti; præsertim antequā ille habeat rerum suarū experiētiam. **Dupliciter non plenè voluntaria.**

Secundò, Si aliquo modo aduertas periculum, & actionem idcirco esse illicitam; tamen confusè & imperfectè, animo ad alia intento: & tunc est quidem peccatum, sed veniale: imperfecta enim consideratio facit vt res vel obligatio non appareat grauis.

Duo-

Dupliciter res non apprehēditur vt grauis. Duobus enim modis fit vt res non offerat se tamquam grauis. Primò, ratione ignorantiæ, quæ grauitatem ita occultat. vt etiamsi mens plenè attendat, non tamen aduertat. Secundò, Ratione imperfectæ considerationis, seu attentionis animi: dum enim imperfectè & obiter, & quasi eminus aliquid videtur, eius magnitudo non percipitur.

Imperfectio attentionis Potest hæc imperfectio esse vel in consideratione periculi; vt cùm parum apprehenditur periculum euentus; vel in apprehensione illiciti in actione; vt cùm parum consideratur, actionem, ex qua periculum, esse ob hanc causam illicitam; quod interdum accidit inexpertis. Vtrouis modo fiat, effectus non erit nisi venialis; quia effectus non habet vllam culpam, nisi in causa, cùm in illa solùm sit voluntarius; at causa hîc solùm est peccatum veniale: ergo, &c. Potest tamen effectus interdum imputari vt veniale, quamuis causa sit mortifera: quamuis tunc hæc culpa in causa, proueniat non ex ordine causæ ad illum effectum, sed aliunde, nimirum ratione materiæ vel finis, aut alterius circumstantiæ; vt constat ex ijs, quæ de admissis in ebrietate dicta sunt suprà dubit. 3. num. 26.

Tertiò, Si solùm sit voluntarium in causa remota. quo casu est imperfectè voluntarium, & potiùs permissum quàm volitum. quia tamen tenemur (etsi imperfecta obligatione) causam vitare, propter periculum talis effectus, ideò si non vitetur causa, censetur effectus aliquo modo voluntarius in causa, vt suprà explicuimus. Notandum tamen cùm effectus ille non sit secundùm se voluntarius (cùm enim fit, non pendet vllo modo à voluntate libera) solùm censetur voluntarius in causa; quatenus continetur in causa, quæ à libera voluntate dependet. *Effectus.* Vnde sequitur Primò, Esse valdè imperfectè voluntarium: quia in causa illa valdè imperfectè continetur, ac proinde consensus in causam valdè imperfectè ad illum effectum extenditur; & ratione huius imperfecti consensus dicitur peccatum veniale, cùm tamen ipsa causa ex ordine ad talem effectum potiùs sit dicenda peccatum veniale.

Sequitur Secundò, Totam culpam esse in consensu in causam, ita vt effectus superueniens nihil culpæ addat. vbi enim non est noua libertas, ibi non potest esse noua culpa: atqui tota libertas hîc est in consensu in causam.

Sequitur Tertiò, Illam pollutionem non posse dici propriè peccatum, quia non pendet à voluntate libera vt actio, sed vt effectus: vnde non constituit vnum opus morale cum interna voluntate à qua proficiscitur, sicut consensus internus & opus externū; sed solùm est effectus quidam per accidens operis moralis; & dicitur peccatum, quia est effectus peccati, & obiectum aliquo modo volitum. vnde propriè dicitur peccatum in causa tantùm: in se verò peccati effectus; vt docet D. Thomas q. 154. a. 5.

104 *An licitum desiderare, gaudere.* Petes, Vtrùm licitum sit aliquando desiderare vt tibi vel alteri eueniat pollutio, vel quòd euenerit, gaudere?

Quidam negant Ita Sotus in 4. d. 12. qu. 1. ar. 7. & Lopez suprà cap. 74. putat hanc sententiam esse probabiliorem, citans pro ea Cordubam, Adrianum & Medinam. sed Adrianum aliter sentire constabit infrà.

Probatur Primò, Quod licet desiderare, fas etiam est procurare vt fiat, saltem per alios: atqui nullo modo possumus procurare vt fiat pollutio: ergo non licet eam desiderare. Secundò, Id, quod per se est illicitum, non potest desiderari propter bonum finem, vt patet in adulterio, mendacio, homicidio: sed pollutio per se est illicita: ergo. Tertiò, Quando id, quod per se malum est, ita fit per somnum, furiam, vel ignorantiam, vt excusemur à culpa, non est licitum in illud consentire, aut de eo posteà gaudere, vt passim Doctores tradunt, & patet in alijs peccatis: ergo.

Contraria tamen sententia videtur verior; pro qua

Dico Primò, Causâ voluptatis nullo modo licitum est illam desiderare, aut de ea iam facta gaudere, etiamsi sine culpa acciderit: consensus enim in illam delectationem, secundùm omnes Doctores est peccatum mortale.

Dico Secundò, Nullo etiam modo fas est illam procurare, aut aliquo modo ad illam iuuare, aut aliquid eo fine vt eueniat, facere. patet ex dictis. *Non est fas ad eam iuuare.* Vnde medicus non potest aliquid eo fine præscribere, aut infirmo suadere. nec vlla ratione potest quis eam ita sibi desiderare, vt ex vi illius desiderij disponatur aut incitetur ad illam. vnde debet hoc desiderium esse omnino inefficax: sicut earum rerum, quę nec ipsę sunt in nostra potestate, nec vlla ad eas dispositio.

Dico Tertiò, Probabile est licitum esse illam desiderare simplici affectu, causâ alicuius boni effectus cum ea coniuncti; verbi gratia, causâ sanitatis, sedandæ tentationis, obtinendæ tranquillitatis animi, &c. 105 *Potest desiderari simplici affectu.* Ita docet Nauarrus cap. 16. num. 7. Toletus lib. 5. cap. 13. Angelus v. Pollutio, num. 2. D. Antoninus par. 2. tit. 6. cap. 5. Adrianus in quarto, tractatu de Eucharist. quæst. de consensu in opus prauum in furia, vel somno committendum, sub finem, & alij. Ratio est, quia id, quòd hîc desideratur, non est peccatum, sed per se indifferens: desideratur enim vt fiat via naturali per causas à natura constitutas, sine omni libera cooperatione: & finis, ob quem desideratur, est bonus & verè optabilis: ergo in tali desiderio nullum est peccatum. Ego tamen huiusmodi desideria admitti, cuipiam non sum auctor: tum quia etsi per se mala non sint, tamen imperfectum indicāt castitatis affectum: tum quia sanctiora remedia, & à sanctis viris vsurpata non desunt. idem dixerim de gaudio, de quo in 4. asserto. cauenda quoque in omnibus huiusmodi, vt iam sæpè monuimus, omnis cooperatio, & periculum consensus.

Dico Quartò, Simili modo licitum gaudere de illa iam facta: docent ijdem Doctores, & Paludanus in 4. dist. 9. quęst. 3. ar. 1. (qui tamen non admittit de desiderio) & D. Thomas ibidem ar. 4. ad quintum. *Gaudere de facta.* Probatur, quia quod licitum est desiderare vt fiat, licitum etiam est de eo gaudere quòd factum sit: & contrà, si fas gaudere de facto, etiam licitum desiderare vt fiat. hæc enim sunt eiusdem moris; nam gaudium necessariò resultat ex bono desiderio obtento, & supponit, vel implicitè desiderium includit. Confirmatur, quia obiectum materiale huius gaudij non est malum, & formale est bonum: ergo gaudium de eo conceptum non est malum. Neque

solùm licitum est gaudere de ipso affectu bono, vt quidam volunt; v.g. quòd molestia illa, seu tentatio eeßet; (quamuis hîc sit ratio formalis obiectiua, seu totum motiuum desiderij & gaudij, considerâtus cum conditione futuri vel præsentis) sed etiam de ipsamet causa propter effectum: sicut gaudemus non solùm de tranquillitate publica, sed etiam de morte illius, qui eam turbabat, & de facto illius, qui eam intulit, si innocenter fecit: etsi tota ratio gaudendi sit bonum publicum.

Obiectum gaudij. Quod vt meliùs intelligatur, notandum est, Obiectum gaudij (sicut & desiderij, & aliarum affectionum voluntatis) esse quid complexum. includit enim coniunctionem boni & remotionem mali. Gaudemus enim quòd illa res sit, vel non sit; sit talis, aut non talis; quòd mihi vel alteri insit, vel quòd absit; quòd aliquid efficiat, vel non efficiat; &c. Itaque cùm quis dicitur gaudere de opere malo quatenus illud est causa boni, dupliciter potest intelligi. Primò, quòd ob bonum effectum gaudeat illud opus esse, vel fuisse, vel à se factum esse: & hoc omnino est illicitum, si illud opus erat intrinsecè peccatum. quia hoc est approbare peccatum, & illius habere complacentiam propter bonum finem. Sic nullo modo licitum est gaudere de peccato Adami, quantumuis magnum inde bonum sit secutum. Sicut enim effectus ille, vel respectus ad illum effectum non potest efficere, vt illud opus, quod est intrinsecè peccatum, sit licitum aut bonum; ita neque vt sit dignum gaudio aut complacentia. possumus tamen ob huiusmodi effectum gaudere de permissione peccati; hæc enim bona est, & Deus illam vult ob bonos effectus inde resultantes. Item si opus non sit peccatum, vel absque peccato sit factum; possumus ob iustas causas de eo sic facto gaudere. Si autem cum peccato per accidens tantùm factum sit, possumus de eo gaudere secundùm se & præciso peccato, quia secundùm se peccatum non est. Secundò potest intelligi, quòd gaudeat illud opus prauum, talem effectum bonum habuisse vel habere: & sic est licitum gaudere de opere malo. Non enim gaudemus illud opus malum factum esse; sed supposito quòd factum sit, gaudemus quòd boni effectus causam dederit. verè enim gaudio dignum est, quòd diuina bonitate etiam ex pessimis operibus maxima bona proueniant. sed hoc est potiùs gaudere de effectu quàm de opere, etsi etiam gaudeamus de causatione boni, quæ tali operi competit.

Ad rationem. Ad primam rationem sententię contrariæ: Non semper qui potest aliquid desiderare vt fiat, potest etiam procurare vt fiat: vt patet in passione Christi, & in morte multorum. quando enim nemo est qui ius habeat faciendi, procurari non potest. cùm tamen est aliquis, qui tale ius habet, fas est illum inducere vt faciat.

106 Ad secundam: Primò, Concessa maiore potest negari minor: pollutionem enim sic fieri non est quid per se malum, sed indifferẽs, vt antè dictum est. Secundò, Potest negari maior. etsi enim aliquid per se sit illicitũ si cum iudicio rationis fiat, ac proinde non possit desiderari ob bonum finem vt ita fiat; tamen si fiat absque iudicio seu culpa, poterit aliquando desiderari causâ alicuius magni boni, quod inde proueniat, v. g. vt tyrannus pereat manu furiosi; vt matrimonium inter duos Principes inculpatè contrahatur, quamuis inualidè, & proles suscipiatur, si inde pax regni secutura putetur. *Potest res per se illicita desiderari vt fiat inculpatè.* Docet hoc Adrianus suprà, *Nullo*, inquit, *modo licet consentire consensu, qui sit causa actus, in aliquid, quod de se esset mortale; si in vigilia fieret; vt in homicidium pro tempore furiæ, vel somni perpetrandum, aut in stuprationem virginis, vel pollutionem in somno committendam: sed consensu nudæ complacentiæ licet in tale præteritum vel futurum consentire propter bonum inde secutum vel secuturum.* Idem sequitur ex sententia eorum, qui id admittunt in pollutione; quia eadem est ratio: tota enim ratio cur hæc ob bonum finem possit appeti sic fieri, est, quia eam sic fieri non est peccatum, & subest aliquod commodum, quod illud materiale incommodum compenset: atqui idem locum habet in exemplis prædictis. Idem expresse docet noster Vasquez 1.2. disput. 115. cap. 2.

Ad tertiam, Quando id, quod per se malum est, ita fit, vt per somnum, furiam, vel ignorantiam excusetur, non est licitum antè vel pòst liberè in illud consentire: Respondeo, Hoc esse intelligendum de consensu, quo istud placeat per se & absolutè, vt docet Adrianus suprà: sic enim consentires in illud prout est obiectiuè malum, & consequenter consensus traheret inde malitiam formalem. Hoc modo fas non est gaudere de pollutione vel homicidio secundùm se considerato; sed solùm ob aliquod bonum, quo illud incommodum rependatur.

DVBITATIO XV.

Vtrùm delectatio, quæ ex imaginatione operis venerei percipitur, sit peccatum mortiferum.

NOtandum Primò, In imaginatione (sub qua 107 intellige quamuis aliam apprehensionem & *In imaginatione operis illiciti duo spectari.* notitiam per intellectum, vel sensum) operis illiciti duo considerari posse: nimirum ipsam imaginationem, quę est actus vitalis, ac notitia quędam; & opus illicitum, eius obiectum. vnde duobus modis percipi potest delectatio.

Primò, Ex ipsa imaginatione, quatenus est notitia seu apprehensio veritatis, aut rei pulchræ, *Delectatio ex ipsa imaginatione.* subtilis, raræ, exoticæ, admirandæ: talis enim notitia delectat, & magni inter homines æstimatur: vnde magno studio ad huiusmodi spectacula solent concurrere.

Secundò, ex ipsa re, seu obiecto imaginato. Inter hos modos est hoc discrimen, quòd in priore *Delectatio ex re imaginata.* ipsa imaginatio vel perceptio rei per intellectum aut sensum sit immediatum obiectum delectationis; vt apertè indicant diuus Thomas 1. 2. *Discrimen harum.* quæst. 74. articulo 8. Gabriel in 4. distinct. 15. quæst. 13. art. 3. dubit. 3. & alij Doctores. Delectamur enim huiusmodi res intelligere, videre, vel audire narrari; etiamsi ipsas detestemur, ac tristissimas iudicemus. vnde sola notitia talis rei apprehenditur vt bonum delectabile; non autem res ipsa secundùm se, nisi quatenus subit rationem veri, rari, admirandi: quo modo est obiectum notitiæ, & mediante notitia oblectat. sed hoc nihil aliud est quàm ipsam notitiam delectare, & esse immediatum talis delectationis obiectum.

In altero modo, immediatum obiectum delectationis est ipsa res imaginata, (hęc enim concipitur vt bonum delectabile) & imaginatio solùm se habet vt applicans & proponens obiectum. nulla enim res potest ciere delectationem, nisi per sensum vel intellectum fuerit apprehensa, & affectui applicata.

Hæc est similis illi, quæ ex rei præsentia.

Vnde vlteriùs fit, vt hæc delectatio sit planè similis illi, quæ ex rei præsentia & actuali fruitione percipitur; & sequatur ex affectu & amore erga ipsam rem. Nam dupliciter potest à nobis aliquid fieri, vel esse prę́sens: Primò, Reipsa. Secundò, Vi phantastica per imaginationem: & vterque modus eamdem delectationem parit; vt constat ex ijs, quę nobis in somnis accidunt; cùm videmur nobis comedere, bibere, loqui cum amicis, &c. quod etiam docet D. Augustinus lib. 12. de Trinit. ca. 9. Ratio est, quia phantasia habet vim sensuum exteriorum, vt apertè etiam somnia testantur. Vnde sicut res, dum actu fit, vel præsens est, percepta sensibus externis, delectationem causat; ita etiam dum vi phantasiæ percipitur vt præsens, etiamsi re vera non existat.

Altera verò delectatio, cuius obiectum est ipsa imaginatio vel notitia, longè alterius est generis, vtpote magis spiritalis, & sequens ex affectu non erga rem, sed erga rei cognitionem. His positis,

108 *Delectatio de ipsa imaginatione.*

Dico Primò, Si priore modo delectatio percipiatur, non est per se peccatum. Est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia delectatio sequitur conditionem operis ex quo nascitur: talis enim est delectatio, quale est opus vnde oritur; iuxta Aristotelem 10. ethic. cap. 4. est enim quiddam necessariò ex operatione nobis congrua resultans: atqui opus, ex quo nascitur, non est malum, sed bonum, vel quid indifferens; nimirum notitia veritatis, vel rei raræ aut admirandæ visio; quam notitiam & visionem homines magni æstimant, etiamsi obiectum, circa quod versatur, maximè execrentur: ergo talis delectatio non est per se mala. Hoc modo delectantur homines lectione, vel narratione præliorum, duellorum, & rerum admirandarum, quæ per artem magicam fiunt: vel eorum, quę pertinent ad opus generationis, & conceptum prolis, absque tamen vllo affectu ad res ipsas.

Dixi, *per se*, quia potest esse peccatum ratione curiositatis, vel etiam periculi vlterioris: vt si quis talium rerum cognitione tantopere delectaretur, vt desideraret easdem in se experiri, vel ab alijs fieri, vel esset periculum ne ipsæ per se placere incipiant. talia enim ex nimia curiositate sequi solent.

109 *Delectatio ex re imaginaria.*

Dico Secundò, Si altero modo delectatio percipiatur, & voluntas in eam consentiat; erit peccatum mortiferum, vel veniale pro ratione obiecti mortiferi vel venialis. Est communis sententia Doctorum, quam docet D. Thomas 1. 2. q. 74. ar. 8. & ibidem Caietanus, Conradus, & Medina. Idem docet Magister in 2. dist. 24. ex D. Augustino, quem sequuntur ibidem Doctores Scholastici, Bonauentura, Richardus, Durandus, & Scotus, in 2. dist. 42. quæst. 4. §. Sequitur. vbi dicit: *Quando voluntas imperat cogitationem alicuius illiciti, qua vult vt obiectum sit sibi præsens ad continuandam delectationem & complacentiam in illo; si illud cogitatum sit illicitum, in complacentia plena illius est peccatum mortale. Et hoc non solùm de carnalibus, vt cogitare luxuriam; sed etiam in actibus intellectus, respectu aliorum obiectorum, vt imaginari & morari cum delectatione & cogitatione mortis inimicorum*, &c. Angelus v. Cogitatio, nu. 2. vbi pro hac sententia citat Bonauenturam, Richardum, Alexandrum, & D. Thómam. Caietanus v. Delectatio, & passim Summistæ eodem verbo, & ceteri recentiores; vnde contraria sententia non est probabilis.

Et probatur clarè ex D. Augustino lib. 12. de Trinitate cap. 12. quem etiam adducit Magister in 2. dist. 24. *Nec sanè*, inquit, *cùm sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidē decernens esse facienda, tenens tamen & volens libenter, quæ statim vt attigerunt animum respui debuerunt, negandum est esse peccatum; sed longè minùs quàm si & opere statuatur implendum. & ideò de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, pectusque percutiendum & dicendum; Dimitte nobis debita nostra*, &c. *Probatur ex D. Augustino.*

Dices, Illis verbis insinuat D. Augustinus hoc esse peccatum veniale.

Respondeo negando assumptum: nam vt diuus Thomas ait, oratio Dominica etiam valet contra mortifera. Tantùm vult dicere esse minus peccatum, & faciliùs veniam impetrare, quàm propositum operis exequendi. nam esse mortiferum manifestè indicat verbis sequentibus, cùm ait; *Neque enim sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat; & ideò si sola mulier cibum edisset illicitum, sola vtique mortis supplicio plecteretur: ita dici potest in vno homine, si delectationibus illicitis, à quibus continuò se deberet auertere, cogitatio libenter sola pascatur, nec facienda decernat mala, sed tamen suauiter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnari. absit hoc credere. Hic quippe vna persona est, vnus homo est, totusque damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur.* Quibus verbis (quod etiam loco notato aduertit Scotus) apertè docet consensum in delectationem esse peccatum mortiferum: nam dicit *totum hominem propter illud damnandum*, nisi per gratiam mediatoris fuerit remissum: sicut mulier etiamsi sola pomum illicitum edisset, morte fuisset plectenda. Idem probari potest ex Gregorio in pastorali par. 1. cap. 11. vbi docet eum, qui huiusmodi delectationibus, etiam absque proposito operis inquinatur, non esse idoneum ad offerendum Deo sacrificium, aut ad aliena peccata diluenda, *cùm ipsum vastent sua*; apertè significans esse peccatum mortiferum.

Idem probatur ratione. Primò, Illa delectatio, quæ hoc modo ex imaginatione rei turpis existit, est planè similis ei, quæ ex rei ipsius præsentia & vsu nascitur: cuius signum est, quòd simili modo corpus immutet, & ad illicita concitet: atqui delectatio, quæ ex vsu talis rei percipitur, est mortifera; ergo etiam illa, quæ ex imaginatione. 110 *Probatur ratione.*

Secundò, Contactus turpis, & opera venerea externa sunt peccata mortifera; quia sunt propinqua dispositio ad illicitam genituræ profusionem, vt suprà dubit. 8. ostensum est: atqui turpis imaginatio, & delectatio subsequa etiam disponunt naturam ad eumdem effectum: nam delectatio non sequitur ex opere imaginario, nisi *Excitat ad pollutionē.*

quatenus ipsum est dispositio naturam commouens & ad seminationem excitans:ergo,&c.

Tertiò, Qui ex imaginatione occisionis inimici vel crudelis tractationis ita delectatur & interiùs afficitur, sicut affici solet is, qui inimicum reipsa in potestate habet, & malè tractat, peccat mortiferè contra charitatem; quia placet illi malum inimici: illa enim delectatio oritur ex affectu odij, seu complacentia erga malum inimici: ergo similiter qui cogitatione turpi ita sensibiliter delectatur, sicut is, qui ipsi operi incumbit, peccat mortiferè contra castitatem; quia habet complacentiam circa opus, quod castitati repugnat. Neque dici potest hoc esse peccatum veniale; quia versatur in materia graui contra castitatem; v.g. circa turpem contactum, vel copulam: vnde si est peccatum,(sicuti manifestè constat esse) est mortiferum, non veniale.

111 Quartò, Probant aliqui hac ratione: delectatio sequitur ipsum opus: ergo hoc ipso, quo consentis in delectationem, consentis tacitè in opus, eiusque executionem; etiamsi ob aliam causam nolis exequi.

Vtrum consentiens in delectationem, consentiat in opus.

Verùm hæc ratio non videtur firma. Primò, Quia constat interdum aliquos delectari imaginatione operis, qui tamen nullo modo vellent opus explere: ac proinde non consentiunt in opus. Secundò, Quia alioqui Carthusianus oblectans se imaginariis carnium epulis, vel per somnium tali voluptate frui desiderans, consentiret in opus externum comestionis; & ita peccaret mortiferè contra votum, vel contra regulæ præceptum. Similiter qui die ieiunij tali imaginatione delectaretur, peccaret contra præceptum Ecclesiæ. Hoc autem etsi quidam concedant, parum tamen videtur verisimile: quia non est illis vetitum frui delectatione carnium per somnium, vel imaginationem; sed solùm exteriùs vesci, & velle vesci. Tertiò, Alioqui Sacerdos fingens se esse Iudicem, & plectere sontes, qui turbant Rempublicam, eoque figmento se oblectans, consentiret in opus externum ipsi vetitum, & peccaret mortiferè. Idem dicendum esset de iis, qui imaginario regno, ludo, prælio, vel alio opere ipsis ratione status illicito, delectarentur.

Consentit in opus re vel imaginatione præsens.

Hæc argumenta benè probant in consensu in delectationem non necessariò inferri determinatè consensum in opus vt reipsa exequendum; sed solùm sub disiunctione, vt re vel imaginatione præsens.

112 *Requiritur affectus in opus, seu simplex operis complacentia.*

Verùm quia opus imaginatione propositum non potest placere, ac proinde nec oblectare, nisi ipsum secundùm se sit conforme affectui voluntatis, vel appetitus inferioris, vt rectè docet D.Thomas 1. 2. qu. 74. art.8.(ideò enim res per imaginationem præsens delectat, quia ipsa per se est conformis affectui, & apprehenditur vt bonum hominis) hinc fit vt eo ipso, quo consentis in delectationem, etiam consentias in affectum & complacentiam operis externi, qua illud opus, qua parte est obiectum delectabile, placet affectui. Vnde si talis complacentia sit illicita, necesse est etiam consensum in illam illicitum esse; idque pro grauitate vel leuitate illius complacentiæ, quæ pendet ex conditione obiecti, seu operis externi, quod placet. Itaque cùm affectio & complacentia circa res venereas in materia graui sit illicita & censeatur grauis, consensus in illam erit peccatum mortale. Idem dicendum de complacentia occisionis inimici, & aliorum operum, quæ lege naturæ sunt prohibita. Vnde manifestè sequitur etiam delectationem, quæ ex horum imaginatione percipitur, si materia grauis sit, mortiferam esse.

Ex his intelligi potest, cur is, qui imaginatione rei venereæ delectatur, potiùs mortiferè peccet quàm Carthusianus imaginario carnium esu; supposito neutrum velle ad opus externum procedere. Ratio enim est, quia ille consentit in venerem imaginariam, & phantasticam fornicationem, (vt D. Aug. lib. 12. de Trinit.cap.9.loquitur) & consequenter in corporis commotionem, ac libidinosam pruriginem, quæ ex tali imaginatione naturaliter sequi solet, & ex qua immediatè illa sensibilis voluptas fluit: atqui phantastica illa actio, sicut & corporalis immutatio inde consequens, est illicita; cùm ad pollutionem disponat; ac proinde etiam voluptas inde resultans illicita est. Item consentit in complacentiam operis externi, qua parte est delectabile; sine qua complacentia non apprehenderetur illud opus vt delectabile: atqui hæc complacentia etiam est obiectum sufficiens peccati mortalis: nam affectum habere conformem operi, quod per se est peccatum mortale, est graue malum: & consequenter consensus in illud, mortalis. 113

Discrimen delectationis venereæ, & esu carnium.

Carthusianus autē ille solùm consentit in imaginarias carnium epulas, & in corporalem commotionem, (si qua fortè in spiritibus, humoribus, aut corde sequatur) & in voluptatem hinc resultantem; quorum nihil illi est prohibitum. sola enim actio externa illi vetita, idque nō tam causâ vitandæ voluptatis, quàm mortificandæ carnis per externam abstinentiam. Itaque satisfacit præcepto exteriùs abstinendo, & volendo abstinere: quantumuis imaginario esu & sapore delectetur.

Nec obstat quòd videatur consentire in affectum erga carnes: quia hic affectus malus non est: sicut nec affectus comedendi tempore ieiunij. Sepono omne periculum vlterioris consensus in opus externum. est tamen in huiusmodi sæpè peccatum veniale; quia superflua delectatio quæritur.

Confirmari hæc possunt ex iis, quæ tradit Gabriel in 4. dist.15.q.13.ar.3.dub.3.vbi ex Rosella v.Ludus.§.2.docet nō esse peccatum mortiferum delectari opere cogitato vel viso, si illud non iure naturæ; sed solo positiuo est prohibitū: vt cū quis imaginatione vel aspectione ludi vetiti recreatur. Quod intellige, etiamsi illa recreatio talis sit, qualem ipsi ludentes percipiunt. Secùs esse cùm opus iure naturæ est illicitum. Ex qua doctrina sequitur delectationem illam ex imaginario carnium esu non esse peccatum mortiferum, cùm realis earum esus iure naturæ non sit illicitus. 114

Si opus solo iure positiuo vetitum.

Petes, Quæ sit ratio huius discriminis.

Respondeo, Quia id quod per se malum est, non solùm exteriùs & re ipsa facere non licet; sed neque interiùs vi phantastica per imaginationem; neutro enim modo licitum illud appetere, aut voluntatem ei habere conformem. Non vt fit exteriùs, quia per se malum est: non etiam vt faciendum per imaginationem, quia affectus in opus imaginarium includit affectum operis in se considerati. Non enim potest placere opus in imaginatione, nisi etiam placeat in seipso: atqui 115

Ratio discriminis.

omnis

omnis affectus & simplex complacentia obiecti per se mali, est mala, & tentatio, quæ non est à Deo; iuxta illud Iacob.1. *Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat*; eamque oportet à se depellere, & nullo modo ei consentire. Quod autem solo iure positiuo est illicitum, id non est vetitum practicari per imaginationem, cùm solùm externum exercitium operis prohibeatur. Suppono enim iure positiuo non prohiberi reipsa actus merè internos. Neque affectus ille ad opus externum in se spectatum malus est, quando solùm est simplex complacētia appetitus inferioris, non mouens ad externam executionem prohibitam. Affectus enim naturales ad bona adiaphora, per se mali non sunt, etiamsi voto vel præcepto positiuo veteris illa sectari; vt affectus cibi vel potus tempore ieiunij; affectus opum, honorum, dignitatum; affectus vitæ, longæuitatis, &c. vnde tales affectus interdum sine peccato directè appeti & excitari possunt; vt si quis appetat famem vel sitim, vt difficultate ieiunij plus mereatur. Sic Dominus in seipso naturalem affectum vitæ & horrorem mortis excitauit, quamuis præceptum de morte subeunda haberet. Quando autem obiectum per se est illicitum, eius affectus seu complacentia nullo modo appeti potest aut voluntariè excitari.

His adde, cùm opus solo iure positiuo vetitum est, facilè posse à ratione illiciti præscindi, & solitariè tamquam licitum menti obijci; quę pręcisio in opere per se malo fieri nequit.

Ex quibus infertur, eum, qui vouit abstinere ab vsu feminæ, solùm intendens se voto illo obstringere ad abstinentiam actus externi, non peccare peccato sacrilegij contra votum, etiamsi interiùs morosè delectetur: quia per votum hanc delectationem sibi non præscidit, sed solum opus externum. Idem dicendum in alijs similibus. Secùs si absolutè vouit continentiam, non intendens votum suum ad actum externum restringere.

116 *Qualis debeat esse consensus.* Dixi, *Si voluntas in eam consentiat*, quia absque consensu peccatum esse nequit. Debet autem iste consensus esse ex plena deliberatione, seu animaduersione intellectus. Si enim nullo modo aduertas illam cogitationem aut delectationem esse illicitam, nullum erit peccatum, etiamsi per diem in ea verseris; vt passim DD. tradunt. quia vt illicita, nullo modo est voluntaria. quod enim nullo modo est cognitum, non potest esse volitum. Si imperfectè aduertas, erit solùm veniale. Imperfectus enim rationis vsus in opere aliquo non potest nisi imperfectum consensum, & consequenter imperfectum peccatum causare. talis autem animaduersio est cùm res confusè se offert, instar mali certi vel dubij, sed mens alijs intenta & vix sui compos, tenuiter id apprehendit, ita vt ad pleniorem considerationem remissè & languidè excitetur. Si plenè aduertas quid agas, & opus esse illicitum, etiamsi sub dubio se offerat, tamen si voluntas consentiat, & positiuè illa delectatio placeat; erit peccatum mortiferum, & tunc propriè dicetur delectatio *morosa*, eò quòd homo illi post plenam considerationem immoretur, quamuis breuissimo tempore id fiat.

117 *Si voluntas se haberet negatiuè.* Sed dubium est, Si voluntas non consentiat positiuè, nec etiam positiuè dissentiat, sed permissiuè se habeat, an sit peccatum mortale? Quidam DD. negant, putantes necessariam esse positiuam complacentiam. Ita Caietanus v. Delectatio morosa, vbi dicit; *Si ex complacentia illius delectationis prouenit quod negligas prohibere illius continuationem, voluntaria sit delectatio, & verè morosa. Si autem non ex complacentia, sed ex non æstimatione commotæ cogitationis & delectationis, negligētia prouenit, (puta quia scit voluntatem suam constantem, & confidit quòd propter huiusmodi commotiones phantasiæ & concupiscentiæ non ruet in consensum malum) peccat quidem, non tamen mortaliter*, &c. *Caietani sententia.* Idem docet Angelus v. Cogitatio, nu. 2. *Quando*, inquit, *non imminet periculum casus, non est mortale peccatum si non repellit; est tamen periculosum.* Eamdem refert D. Bonauentura in 2. dist. 24. p. 2. art. 2. q. 2. nec omnino reijcit; quamuis contrariam dicat tutiorem.

Probabilius est teneri repellere. Verùm probabilius est hominem teneri positiuè dissentire, & etiam conari repellere. Ita docet D. Thomas 1. 2. q. 74. art. 6. vbi dicit rationem in directione passionum dupliciter deficere. Primò, Imperando illicitas passiones. Secundò, Illas non reprimendo. vnde concludit peccatum morosæ delectationis esse dupliciter in ratione: sentit igitur esse peccatum morosæ delectationis, quando voluntas negatiuè se habet. Idem docet D. Bonauentura suprà; vbi dicit talem *interpretatiuè consentire*. & D. Antoninus p. 2. tit. 5. §. 5. in fine. & passim recentiores. Probatur, Quia talis delectatio est illicita & contra castitatem: ergo tenetur homo illam in se non permittere: & consequenter tenetur excitare in se illius displicentiam, & illam expellere. Confirmatur, Quia ob hanc causam tenetur impedire in se contactus turpes ab alio illatos, etiamsi ipse nullo modo positiuè ad illos concurrat; nimirum quia isti contactus castitati repugnant, & ad luxuriam excitant: ergo cùm talis delectatio etiam ad luxuriam excitet, imò ipsamet essentialiter sit luxuriosa, repelli debet. Neque dici potest hanc obligationem esse leuem; cùm in materia graui & sufficiente ad peccatum mortale versetur. Confirmatur, Quia expressus consensus in talem delectationem est peccatum mortale: ergo etiam interpretatiuus, quo quis negligit eam reprimere: hi enim consensus sunt eiusdem moris; nam indirectum & interpretatiuum in moralibus reducuntur ad speciem expressi; cùm idem habeant obiectum. Neque verum est quod ait Caietanus, *talem in veritate dissentire virtualiter saltem.* quia cùm non habeat illius positiuam displicentiam, nullus in eo potest assignari actus, qui hunc virtualem dissensum contineat. Nec refert quòd parui illam æstimet, & non metuat ab illa superari: quia illam interim sponte in se permittit, & locum ei in animo suo tribuit. vnde etiamsi non consentiat in id ad quod ipsa solicitat, consentit tamen vt secum moretur: cumque nullam causam extrinsecam habeat illius in se permittendæ, censetur ex affectu erga illam id facere; ac proinde interpretatiuè consentit.

Aduerte tamen, si causa iusta subsit insistendi alicui operi vel cogitationi, vnde talis delectatio præter intentionem nascatur, non fore peccatum eam non repellere; vt passim Doctores tradunt, & dubitatione superiore dictum est. Quòd si causa non sit quidem iusta, tamen aliquid commodi, vel humanæ vtilitatis habeat, ratione cuius illi actioni incumbitur, erit quidem 118 *Si causa subsit.*

peccatum: probabile tamen est non fore mortale; modò affectu illam detesteris, & prudenter confidere possis te non consensurum. ratio est, quia tunc nec expressè, nec etiam interpretatiuè videris in illam consentire, cùm aliunde causam habeas, cuius affectu operi incumbis, tibique displiceat quòd talis delectatio, vel commotio in parte inferiore exurgat. Exemplum sit in studio curioso artis medicæ vel anatomicæ. Vide suprà dubit. 14. vbi id probauimus in similí multis auctoribus adductis, & in tali euentu sententia Caietani locum habere posset.

116 Dico Tertiò, Quod ad rationem peccati attinet, talis cuique est delectatio venerea imaginatione percepta, quale est ipsum opus secundùm se in præsentia: vnde cui ipsum opus in præsenti est mortale, ei quoque delectatio est mortifera: cui veniale, venialis. Est communis sententia Doctorum, & sequitur ex dictis. Ratio est, quia præcisò iure positiuo, delectatio sequitur conditionem operis, ex cuius præsentia reali, vel imaginaria resultat. est enim veluti passio quędam appetitus necessariò ex opere apprehenso tamquam præsenti, & adamato efflorescens, ac proinde eiusdem moris. Confirmatur Primò, Quia talis est delectatio, qualis est amor seu complacentia operis: talis est autem complacentia operis, quale est ipsum opus, seposito iure positiuo, quo solum opus externum vetatur: ergo talis est delectatio, quale est ipsum opus vt præsens spectatum. Confirmatur Secundò, Quia delectatio operis vt reipsa præsentis, & delectatio eiusdem vt præsentis per imaginationem, sunt eiusdem rationis. eodem enim ferè modo corpus & sensualitatem afficiunt: atqui delectatio operis vt re ipsa præsentis talis est, quale est ipsum opus: ergo etiam delectatio operis vt præsentis per imaginationem.

Quale peccatum respectu cuiusque sit illa delectatio.

120 Ex his infertur Primò, Sponsos de fururo non posse se oblectare imaginatione copulæ futuræ, eam tamquam pręsentem fingẽdo. Ratio est, quia cùm hoc opus, & corporis immutatio, quæ inde sequitur, illis sit illicita in hoc statu; etiam illicita est voluptas, quę inde proximè resultat. Si tamen illam apprehendant solùm tamquam futuram, possunt de ea gaudere. Hoc enim nihil est aliud, quàm gaudere spe & expectatione boni futuri; quæ spes modò præsens est, & per se licita.

Sponsi de futuro.

Secundò, Viduam non posse delectari actu coniugij præterito, si illum tamquam præsentem & nunc exercitum per imaginationem constituat; quia ille actus, & corporis immutatio, quæ inde sequitur, in hoc statu illi non sunt concessa. Secùs si solùm gaudeat de illo tamquam de re præterita: hoc enim nihil est aliud, quàm consentire in rem licitam, seu approbare actum præteritum, & gaudere de cognitione, experientia, vel simili effectu bono, ex tali actu consecuto. nam de præterito non potest esse gaudium, vel delectatio, nisi vel illud vi apprehensiua statuatur tamquam præsens, in quo modò verseris; (qua ratione similem parit voluptatem ac si reipsa præsens esset) & hoc modo diximus illam non posse delectari: vel ratione alicuius effectus, v. g. experientiæ, famæ, honoris, vel similis rei inde relictæ, quæ mala non est. Et hoc modo intellige auctores, qui dicunt viduam de copula præterita gaudere posse, vt Angelum v. Cogitatio, n. 2. Nauarrum cap. 16. nu. 10. Caietanum tomo 1. opusc. 14. quæst. 1. & 2. & in Summa v. Delectatio morosa, & alios.

Vidua.

Tertiò, Coniugem in absentia coniugis non peccare mortiferè, etiamsi imaginaria copula oblectetur, modò absit omne periculum pollutionis. Nam qui est in eo statu, vt ei opus externum reipsa præstitum sit permissum, ei quoque permissum est opus imaginarium, seu vi phantastica pręstandum, alijs incommodis seclusis. Ita docet Caietanus suprà v. Delectatio morosa, §. Rursus. Fumus eodem v. nu. 4. Idem indicat Paludanus in quartum, d. 9. q. 3. 121

Coniuges.

Quia tamen periculosum est huiusmodi cogitationibus immorari absente coniuge, sæpè potest esse mortale; & ideò quidam Doctores strictiùs hac de re loquuntur; nec facilè est permittẽdum. In præsentia tamen coniugis, vbi periculum illicitæ pollutionis abest, non est vmquam peccatum mortale: vt colligitur ex D. Chrysostomo hom. 17. in Matthæum, explicante illud: *Qui viderit mulierem,* &c. *Neque propterea*, inquit, *tibi Deus oculos effinxit, vt per illos ad animum adulteria transmittas; sed vt creaturas eius aspiciens mireris auctorem. Sicut ergo est temerè irasci; ita etiam temerè videre, si id ad libidinem facias.* Deinde addit: *Si enim vis videre, atque ex visu capere voluptatem; aspice propriam coniugem, & illius vsque amore perfruere: hoc enim nulla lex prohibet omnino. Si verò alterius venustatem penitiùs intuebere, etiam tuam iniuria afficis, à qua in aliam oculos auertis; & illam quoque quam contueris, nefariè eam tangens. Etsi enim illam non attrectasti manu, at oculis tamen & voluntate palpasti,* &c. Vbi Chrysostomus apertè insinuat delectationem ex aspectu coniugis non esse peccatum: (saltem mortale) eam tamen quæ ex aspectu capitur alienæ, mortiferam esse. Videri tamen possit Chrysostomus loqui de consensu in opus, cùm ait, *voluntate palpasti.* Sed hoc intelligi potest de voluntate tangendi per oculos, tamquam per longas quasdam manus. Vasquez pro *voluntate* legit *voluptate.* sed voluptate potiùs dicimur tangi quàm tangere.

Petes, Vtrùm peccatum delectationis pertineat ad eamdem speciem, ad quam peccatum operis? 122

An peccati delectationis & operis sint eiusdem speciei.

Respondeo, Si delectatio talis sit, qualis ex ipso opere præsente ab eius auctore percipi solet, ad eamdem speciem pertinere, ad quam ipsum opus, vt est obiectum formale illius delectationis, pertinet. Est communis sententia DD. Ratio est, quam suprà attingimus; quia delectatio sequitur complacentiam operis, estque eiusdem moris: complacentia autem operis pertinet ad speciem operis, qua parte opus est illius obiectum: ergo etiam delectatio ad illam speciem pertinebit. Et confirmatur, quia in consensu delectationis est tacita approbatio operis; quod proxima delectationis est causa.

Hinc sequitur, delectationem ex cogitatione fornicationis pertinere ad speciem fornicationis; & quæ ex cogitatione peccati contra naturam, ad speciem peccati contra naturam; quę ex imaginaria occisione inimici, ad speciem homicidij; quæ ex phantasia indebitæ excellentiæ, ad speciem superbiæ; & sic de ceteris.

Dubium tamen est, Vtrùm si opus duplicem malitiam habeat, etiam delectatio vtramque contrahat, quamuis circa illud solùm sub vna ratione versetur? vt si quis delectetur cogitatione coniugis 123

An duplicem habeat malitiam.

iugis alienę absq; desiderio operis explendi, vtrũ illa delectatio habeat non solùm deformitatem contra castitatem, sed etiam contra iustitiam, sicut ipsum opus adulterij. Idē quęri potest de reliquis luxuriæ naturalis speciebus; vt de stupro, raptu, incestu, & sacrilegio: quę vt suprà dubit. 6. ostensum est, in ratione luxuriæ sunt eiusdem speciei.

Argumenta pro parte negante. Videri possit non habere duplicem speciem malitię, sed vnicam tantùm; nimirũ luxurię. Primò, Quia non versatur circa illud obiectum quatenus est iniuriosum alteri; (non enim delectatur quòd persona sit iuncta matrimonio, aut quòd marito fiat iniuria) sed solùm quatenus est delectabile secundùm tactum, nimirum quia mulier pulchra: ergo non contrahit deformitatem ab illa circumstantia. Consequentia patet, Quia in illa delectatione neque expresse, neque interpretatiuè approbatur iniuria in maritum; cùm nullo modo consentiatur in opus externum, vt reipsa exequendum, quo solo iniuria irrogatur. Idem videtur dicendum si persona sit affinis, vel Religiosa: præscinditur enim ab hac circumstantia, nec ea quidquam confert ad illam delectationem.

Secundò, Qui videt inimicum suum malè tractari & vulnerari in loco sacro, & delectatur illa inimici calamitate absque consideratione loci sacri, peccat solùm peccato odij inimici, & non sacrilegij; quamuis sacrilegium sit circumstantia obiecti: ergo similiter qui delectatur circa vxorem alterius peccat solùm peccato luxuriæ, non autem iniustitiæ.

Tertiò, Qui delectatur verbis contumeliosis in alterum dictis, non vt contumeliæ sunt, sed vt facetiæ, non peccat contra iustitiam: similiter si illa verba sint impura; & ex illis voluptatem capiat, vt impura sunt, non vt contumeliosa, vel detractoria: ergo similiter qui cogitatione vel narratione adulterij delectatur, non vt est adulterium, sed præcisè vt est opus libidinosum, non peccabit contra iustitiam sicut adulter, sed solùm contra castitatem. Simile argumentum fieri potest de eo, qui videt personam sacram fornicantem, eoque aspectu delectatur.

Denique, ideò consensus in executionem operis siue efficax sit, siue inefficax per modum desiderij, contrahit duplicem operis malitiam; quia in executione neutra potest ab altera separari: vnde qui vult executionem, consentit in vtramque executioni necessariò coniunctam. At hæc ratio non habet locum quando quis consentit in delectationem. facilè enim mens potest diuersas illas rationes (v. g. luxuriæ & iniuriæ, delectabilis secundùm tactum, & iniuriosi in proximum) in opere distinguere, & alteram sine altera sibi proponere, & circa eam absque vllo affectu ad alteram, per complacentiam & delectationem versari.

Hæc sententia ob has rationes mihi semper visa est valdè probabilis, eamque docet Angelus v. Luxuria, n. 2. quamuis ibi etiam amplius videatur velle, nimirum consensum in opus in omni luxuria naturali esse eiusdem speciei. Eamdem eruditè tradit Vasquez 1. 2. disput. 112. Ex qua sequitur in confessione delectationis morosę circa species luxurię naturalis non esse necessarium explicare circumstantiam personæ imaginationi obiectæ; eò quòd hæc non mutet speciem illius delectationis, quando abest consensus in executionem operis.

Verùm quia altera est magis recepta, & ferè communis Doctorum, ac proinde tutior in praxi, mihi quoque placet; maximè quia huiusmodi delectationibus morosis dediti plerumque etiam optant operis executionem, & solùm abstinent ob periculum infamiæ vel alterius incommodi. Itaque in confessione talium delectationum explicanda est etiam conditio personæ, quæ animo fuit proposita: v. g. An fuerit coniugata, consanguinea, affinis, Religiosa. Quæ sententia confirmari potest ex D. Chrysostomo suprà hom. 17. in Matth. vbi insinuat: *eum, qui ad hoc aspicit mulierem vt oblectet aspectum, iam in corde esse mœchatum.* Sic enim illa verba, *Qui viderit mulierem,* &c. interpretatur. & hoc modo intellectâ illâ communiori sententiâ, argumenta prædicta contra illam vim non habent.

CAPVT IIII.

De partibus Temperantię potentialibus, Continentia, Mansuetudine, Clementia, Modestia; & vitijs oppositis.

Constat Dubitationibus 14.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Continentia. *D. Thomas qu.* 155.

1 *Continentia dupliciter accipitur.* NOMEN *continentia* dupliciter accipitur. Primò, Vt significet virtutem quamdam, qua quis sese ab omni delectatione venerea cohibet: quomodo passim accipitur in Scriptura sacra, & apud sanctos Patres: nec differt à castitate. & hac ratione tres continentiæ gradus à DD. ponuntur, virginalis, vidualis, & coniugalis; de quibus suprà cap. 2. dubit. 13. & 14.

Secundò, Vt significet firmitatem animi contra impetus passionum. hanc Aristoteles 7. ethicorum vocat ἐγκράτειαν, & de ea sicut & de eius opposito fusè toto eo libro disputat. Hoc modo 2 accipitur in hac quæstione: & nihil est aliud quàm firmum propositum animi, quo quis se conti-

continet in bono rationis contra impulsus concupiscentię, quibus ad voluptates tactus, & pręsertim venereas impellitur. *Est propositum*, quia omnis virtus & bona dispositio voluntatis consistit in proposito seu affectu honesti: in hoc enim sita est huius potentię perfectio: atqui continentia est virtus vel dispositio voluntatis, & in ea sedem suam habet, vt docet D. Thomas art. 3. Debet autem hoc propositum esse *firmum*; quia alioquin facilè concupiscentiæ motibus expugnabitur; sicut in eo, qui est incontinens, qui etiam bonum propositum habet, sed infirmum: vnde facilè suis cupiditatibus cedit.

Continet in bono rationis. Isto proposito *se continet voluntas in bono rationis*; quatenus vult inhærere ei, quod ratio dictat, nec sinere se impetu concupiscentiæ abripi ad illicita: quorum alterum ex altero sequitur. Ex eo enim quòd quis firmè alicui rei inhæret, consequens est vt à contrarijs non sinat se aliorsum abduci. *Contra impetus concupiscentiæ*, &c. Quia hi motus maximè voluntatem ad bona sensibilia contra rationis præscriptum alliciunt; & propensioni naturali, quæ homini ad conseruationem indiuidui & speciei insita est, sunt maximè conformes. Itaque in ijs, qui nondum virtutem moralem, qua isti motus comprimantur, adepti sunt, præcipuè opus fuit quadam dispositione animi, qua voluntas se in bono contineret, ne ab illis ad illicita abriperetur; quam *continentiam* vocamus.

Obiectio. An circa alias passiones sit continentia. Dices, Etiam aliæ passiones magnam vim habent voluntatem à rationis præscripto abducendi; vt cupiditas honorum, opum, vindictę, & similes: ergo in quibus per virtutes morales illæ passiones nondum sunt compressæ, ijs etiam opus est *continentia*, quę illis resistat, & voluntatem à recto discedere non sinat.

3 *Resp.* Respondeo, Hoc argumento rectè probari similem quamdam animi dispositionem contra illos affectus ponendam: hæc tamen non vocatur absolutè *continentia*, neque ab ea dicitur quis simpliciter *continens*, sed secundùm quid, seu cum restrictione; vt continens iræ, continens cupiditatis honorum, opum, &c. Ratio est, quia istæ passiones neque sunt ita consentaneæ naturali propensioni vt concupiscentiæ delectabilium tactus; (vnde etiam non sunt tam importunæ & assiduæ) neque hominem ita ad turpia trahunt. Quare in continendo se ab istis non est illa peculiaris laus & difficultas, quæ est in resistendo gulæ, & veneris cupiditatibus.

4 *An distinguatur à temperantia.* Petes, Vtrùm continentia distinguatur à temperantia, & qua ratione? Videtur enim non distingui, quia versatur circa eadem, circa quæ temperantia, vt docet Aristoteles lib. 7. ethic. cap. 4. & idem officium præstat: nam etiam temperantiæ est voluntatem in bono honesto continere aduersus voluptates.

Respondeo, Continentiam absolutè dictam non distingui à temperantia, nisi vt imperfectum & inchoatum à perfecto & completo; & sicut dispositio distinguitur ab habitu; vt docet D. Tho. art. 4. in corpore, & Caietanus in art. 3. *Temperantia* enim consistit in firmo proposito continendi se in bono rationis, per quod passiones iam sunt domitæ & rationi subiectæ; vnde includit (saltem in obliquo) habitum illum appetitus inferioris, quo motus huius appetitus rationi conformatur. *Continentia* verò est propositum simile, sed quod nondum eò peruenit vt passiones edomuerit, & rationi subiecerit: vnde adhuc pugnat cum hoste; cùm temperantia de illo victoriam obtinuerit, & subiecerit seruituti. Quare continens similis est illi, qui feras agrestes cicurandas accepit: temperans ei, qui iam cicurauit. Per temperantiam bonum rationis descendit non solùm in voluntatem, sed etiam in appetitum inferiorem: per continentiam in solam voluntatem. Vnde patet continentiam esse inchoatam quamdam temperantiam. quod maximè locum habet in sententia eorum, qui sedem temperantiæ & fortitudinis faciunt ipsam voluntatem, & has virtutes non pertinere ad appetitum inferiorem, nisi per quamdam extensionem, & veluti ramum sui.

Hæc tamen non sic intelligenda sunt, quasi 5 temperans nullos ampliùs concupiscentiæ motus patiatur; (hoc enim non est huius mortalitatis) sed quòd rariùs patiatur, & ordinariè non tam vehementes: est enim intrinsecus multò meliùs compositus quàm continens; tum quia habitus voluntatis est firmior; tum quia præter hunc includit habitum appetitus inferioris, per quem compressis passionibus, appetitus iste rationi subijcitur. Hinc fit vt ab intrinseco non possint magnæ passiones exurgere. Hæc tamen interdum excitari possunt à causa extrinseca; vt à dæmone, humores & spiritus commouente, & obiectum delectabile assiduè phantasiæ proponente: quo casu virtus temperantiæ sese exeret, & munus continentiæ pręstabit, perfectiori tamen modo quàm ipsa.

Quod attinet ad continentiam secundùm quid, 6 *Continentia secundùm quid.* quæ circa alias passiones versatur, hęc eodem modo se habet ad virtutes illarum passionum moderatrices, sicut se habet continentia simpliciter dicta ad temperantiam. Itaque continentia iræ nihil est aliud quàm inchoatio mansuetudinis: continentia cupiditatis honorum, vel opum nihil est aliud quàm inchoatio magnanimitatis, magnificentiæ, liberalitatis; vt apertè colligitur ex D. Thoma, & Caietano, art. 2. Eædem enim virtutes, quæ vbi completę fuerint appetitum inferiorem rationi subiectum & passiones compressas tenent, iam primùm inchoatę & quasi in cunabulis constitutę passionibus nondum edomitis resistunt, & voluntatem in bono rationis aduersus illas continent, idque eiusdem honesti amore.

Ex dictis intelligi potest, Vtrùm continentia sit 7 dicenda virtus. *An sit virtus.* Si enim virtus dicatur habitus completè potentiam circa aliquam materiā (v. g. circa passiones) perficiens; continentia non tam est virtus, quàm virtutis inchoatio & rudimentum. Vnde Aristot. 4. ethic. cap. vltimo in fine, dicit *continentiam non esse virtutem, sed quiddam virtutis habere admixtum*. nimirum quia voluntatem quidem rationi conformat, sed appetitum inferiorem, contra quem pugnat, rationi non subijcit, & ita à perfectione virtutis moralis deficit. Si tamen nomen virtutis accipiatur communiùs (vt passim solet) pro dispositione animi ad opus rectæ rationi consonum, seu pro principio laudabilium operum, vt inquit D. Thomas, sic continentia est virtus; disponit enim voluntatem ad rationis dictamen sectandum, & passionibus repugnandum, quod est honestum & laude dignum.

Notandum tamen est, *Continentiam* posse con- 8 stitui virtutem quamdam generalem, (non essentia

Quomodo possit esse virtus generalis. tia & attributione, sed obiecto & extensione) qua voluntas bono rationis in genere contra quaslibet passiones inhærere decernit: illud enim obiectum habet quamdam communem rationem honesti per se expetendam, ac proinde potest constituere virtutem, atque adeò certam virtutis speciem: affectus enim & propositum voluntatis ex ordine ad tale obiectum certam speciem contrahit; & hæc virtus ex eo quòd voluntatem in bono honesto contra passionum illecebras & impetus continet, rectè continentia dicetur. quamuis hoc nomen præcipuè ei conueniat, quatenus delectationibus tactus resistit. Hoc modo videtur explicari continentiæ ratio à Martino; sed non ex mente Aristotelis, vt rectè ostendit Caietanus art. 2.

Neque hic modus est consentaneus praxi: non enim solent homines ex nudo illo & generali motiuo honesti passionibus resistere; sed ob particularem aliquam boni honesti rationem, quę pro diuersitate materiæ se offert.

9 *Incitamēta cōtinentiæ.* Quæ ad continentię cultum possint nos incitare, multa sunt, vt videre est apud D. Antonin. p.4. tit.4.ca.2.§.4.& Guil. Peraldum in Summa tit. de Beatitudinibus, parte 61. è quibus sex præcipua recensebimus. *Continentiam* accipio generatim pro refrænatione animi à voluptatibus. Primum

1. Exemplū Christi. sit exemplum Christi & Sanctorum: *Christus enim qui falli non potest, vtpote ipsa Dei Sapientia, voluptates contempsit, & quod carni molestius est, elegit. Id ergo est melius, id vtilius, id potius eligendum; & quisquis aliud doceat vel suadeat, ab eo tamquam à seductore cauendum*; vt sermone 3. de natali Domini D. Bernardus ait.

2. Pœna voluptatis. Secundum, Exemplum eorum, quibus voluptas noxam attulit, vt exemplum Euæ, de qua Gen. 3. dicitur, *Vidit mulier quòd bonū esset lignum ad vescendum*, &c. quæ voluptati consentiens mundum perdidit; marito simul in præuaricationem pertracto. Exemplum generis humani diluuio propter voluptates deleti: Sodomitarum, qui cælesti igne propter voluptates consumpti: Salomonis, qui per voluptates infatuatus, & cultor idolorum effectus est: denique quia maior pars mundi per voluptates perit.

3. Locus. Tertium, Consideratio loci in quo degimus, nimirum nos esse in loco exilij, in valle lacrymarum, non delitiarum; qualis erat Gehennom, id est, vallis Ennom, à qua putatur dicta gehenna: & meritò, nam delitias tormentum gehennæ sequitur.

4. Tempus. Quartum, Consideratio præsentis temporis: vniuersum enim vitæ nostræ spatium est tempus pœnitentiæ, & tamquam peruigilium quoddam magnæ illius solemnitatis, & æterni sabbati, quod pręstolamur: vigilia autem non est tempus voluptatis, sed ieiunij, & afflictionis carnis. Huc referri potest illud Apostoli, *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.*

10 *5. Conditio voluptatis.* Quintum, Consideratio conditionis ipsius voluptatis, quàm sit vilis, quàm breuis, quàm permixta doloribus, quàm inutilis. Vilitas eius ex eo cōspicitur, quòd in ea nihil sit magnificum, nihil generosum, nihil masculum; & brutis nos similes efficiat, carni dumtaxat & sensibus externis lenocinans; vnde etiam pudorem & dedecus homini inijcit. Breuitas, quia sequitur operationem transeuntem; & quò auidius hauritur, eò citius in contrarium recidit. Doloris permixtio; tum quia magno labore comparatur; tum quia omnis voluptas corporis nihil est aliud quàm mitigatio quædam & solatium molestiarū, vt rectè Aristoteles dixit; tum quia relinquit quamdam amaritudinem & veluti aculeum in animo, ac tacitum quoddam conscientię flagellum. vnde rectè Genes. 1. Dominus in typo *congregationes aquarum appellauit maria*; quia tota delectationum huius mundi congeries, quæ instar aquarum diffluit, multam habet admixtam amaritudinē. Et Ecclesiastæ 7. dicitur, *Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est*, &c. nimirum ratione voluptatis. Inutilitas, seu vanitas; quia desiderium non satiat, sed magis accendit & animi inquietudinem relinquit. Vnde Ecclesiastę 2. *Dixi in corde meo, Vadam & affluam delitijs, & fruar bonis: & vidi quòd hoc quoque esset vanitas. Risum reputaui errorem, & gaudio dixi, Quid frustrà deciperis?*

Sextum, Consideratio malorum, quæ ipsa secum trahit: nam corpus eneruat, & effeminatum reddit; spiritum carni subijcit; obliuionem salutis inducit; mentem obtenebrat, & sapientiæ percipiendę ineptam reddit; vt meritò dictum sit Iob 28. *Sapientiam in terra suauiter viuentium non inueniri*: bonorum operum sterilem reddit: diuinis consolationibus priuat; æternam afflictionem adducit. Momentaneum enim est quod delectat, sed æternum quod cruciat, vt quodam loco dixit Gregorius. *6. Mala comitantia.*

DVBITATIO II.

Quid sit incontinentia, & quale peccatum.

D. Thomas qu. 156.

INcontinentia, vt opponitur continentiæ suprà explicatæ, est, quando passio, præsertim ea, quæ versatur circa delectationes tactus, vincit rationem, vsu rationis manente. Dico *Rationis vsu manente*: Dupliciter enim passio rationem vincere potest. Primò, Si adeò sit vehemens, vt iudicium rationis impediat, & consequenter moralem libertatem adimat: sicut fit in ijs, qui amore fiunt amentes: quo casu non est propriè incontinentia. Sicut enim bestiæ non dicuntur *incontinentes*: ita nec illi, qui rationis vsum amiserunt, quantumuis turpia committant. Confirmatur, quia *incontinens* est, qui non continet se in bono rationis, cùm possit & debeat: atqui talis non potest: ergo, &c. Dicitur enim incontinentia quasi per priuationem continentiæ: priuatio autem locum non habet, nisi vbi & quando habitus adesse deberet. 11 *Manere debet vsus rationis.*

Secundò, Si rationis vsum non tollat: & tunc locum habet *incontinentia*, si voluntas passionem sequatur. Ratio est, quia manēte rationis vsu semper potest homo passionibus resistere, & in rationis præscripto se continere, quantumuis illæ vehementes fuerint; vt rectè docet D. Thomas qu. 156. art. 1. Si potest: ergo debet: si debet continere & non facit, iam est incontinens: deest enim continentia, vbi & quando debebat inesse. *Manente vsu rationis potest resistere.*

Porrò dupliciter passio rationem vincit, manente rationis vsu; vt colligitur ex Aristotele l. 7. ethicorum cap. 7. & D. Thoma ar. 1. Primò, Si impetu suo rapiat ad se voluntatem, priusquam ratio consultet, 12

consultet, aut exactiùs deliberet; & hæc vocatur effrænata concupiscentia, & incontinentia. Accidit autem hoc, vel ob passionis celeritatem, vt in cholericis; quia humor iste ob tenuitatem & calorem facilis est moueri & accendi: vel ob illius vehementiam; vt fit in melancholicis, qui ob siccam & terrestrem constitutionem vehementem accenduntur. In huiusmodi igitur voluntas nô diu cunctatur, neque finit negotium ratione expendi; sed statim cedit: satis tamen in confuso aduertens malum esse quod proponitur.

Secundò, Si voluntas tenuiter bono rationis inhæreat: tunc enim etsi passio magnum impetum non habeat, facilè tamen voluntatem ad se trahit; vt fit in mulieribus, & ijs quorum constitutio mollior est, & feminea: vt sunt phlegmatici, teste D. Thoma art. 1. ad 2. & Aristot. suprà.

13 Petes, Quomodo passio potest vincere rationem, manente rationis vsu, quo res iudicatur esse illicita?

Respondeo, Rationem non ita vinci quin possit resistere; & ideò meritò illi imputari, quòd se vinci sinat, vel potiùs quòd sponte cedat & consentiat. Passio enim solùm allicit, blanditur, & suadet per modum propositionis obiecti; facit enim vt obiectum appareat valdè suaue & conueniens homini. Hinc per sympathiam potentiarum intellectus simili modo illud apprehendit, & voluntati proponit. Et quamuis ex altera parte iudicet illud esse illicitum, nihilominùs quia apprehensio delectabilis est vehementior magisq; sensibilis, ac naturalis, & ex ratione illiciti non cernitur præsens periculum, vincit ista apprehensio, & voluntati persuadet vt delectabile hîc & nunc honesto præponat, passioniquе consentiat. In potestate tamen voluntatis erat se continere & illam delectationem contemnere; tum quia satis per rationem aduertit esse illicitam, tum quia minimè sibi necessariam.

14 Ex his colligitur Primò, Incontinentiam esse peccatum; tum quia turpe est rationem vinci à passione, & voluntatem deserere bonum rationis, vt inhæreat bono delectabili: tum quia voluntas trahitur ad infimas delectationes, quæ homini cum brutis sunt communes. vnde etiam hoc vitium peculiarem turpitudinem continet; vt docet D. Thom. art. 2. & Aristoteles lib. 7. ethic. cap. 8. est autem mortale vel veniale pro ratione materiæ.

Incontinentia est peccatum.

15 Secundò, Incontinentiam ceteris paribus esse minus malum quàm intemperantiam. Primò, Quia *intemperans* non peccat ex passione, sed spontanea electione, & propriæ voluntatis malitia: *incontinens* verò ex impulsu passionis, tamquam ab intrinseco contra suam voluntatem incitatus: nam & ante & post passionem voluntati displicet opus, eoque commisso statim pœnitentiâ ducitur. Secundò, *Intemperans* habet intellectum prauè dispositum quoad iudicium obiecti, (non enim reputat illud inhonestum, vel certè parui æstimat, tamquam exiguum malum) & voluntatem prauè dispositam habitu vitioso, & appetitum inferiorem similiter: *incontinens* verò iudicium habet rectum & voluntatem rectam extra passionem, & appetitus inferior non est adeò corruptus. Nec refert quòd incontinens sæpè vincatur; ex actibus autem frequentatis nascatur habitus: quia etsi dum labitur, aliqua praua dispositio voluntati & appetitui inferiori per actus prauos veluti affricetur; hoc tamen paulò pòst displicentia & dolore commissi abstergitur, vt in habitum solidum non facessat. Denique intemperans multò difficiliùs emendatur quàm incontinens, propter iudicij & voluntatis inolitam longa consuetudine peruersitatem.

Est minus malum, quàm intemperantia vitium.

Tertiò, Incontinentiam concupiscentiæ plus habere probri & dedecoris, quàm incontinentiam iræ; turpius enim est à voluptatibus quàm ab ira superari: idque propter quatuor rationes, quas profert Aristoteles lib. 7. ethic. cap. 6. & D. Thomas art. 4: Prima est, Quia motus iræ habet aliquam speciem & imaginem rationis; (offert enim se vindicta menti specie iustitiæ) sed in eo deficit, quòd modum, qui à ratione præscribitur non attendat. sicut veloces famuli, qui simul atque dominum aliquid imperantem audiunt, anticipant, & priusquam totum imperium perceperint, ruunt ad executionem. Motus autem concupiscentiæ nullam habet rationis speciem, sed totus est secundùm sensum, totus mollis, femineus, carnalis, ad hoc solùm tendens vt carni & sensualitati seruiatur. 16

Incontinentiâ iræ minùs decorosa.

Secunda, Quia motus iræ magis sequitur corporis temperamentum, & humoris conditionem, propter choleræ (quæ huic passioni seruit) tenuitatem & calorem. Hinc enim fit vt posita apprehensione iniuriæ humor biliosus statim efferuescat, & concitetur ad vindictam. concupiscentiæ verò deseruit sanguis & pituita, quorum motus lentior; nec ita accenduntur. Itaque motus iræ magis est venia dignus quàm concupiscentiæ, qui non ita ratione corporalis dispositionis concitatur. 17

Tertia, Quia ira quærit manifestè operari, quasi in opere nihil sit dedecoris; concupiscentia verò quærit latebras, veluti conscia suæ turpitudinis.

Quarta, Quia concupiscentia quærit voluptatem superfluam; ira verò repellit malum immeritum. Plus autem habet excusationis qui in malo à se depellendo modum rationis excedit, quàm qui in voluptate superflua adsciscenda.

Incontinentia tamen iræ plus habet periculi; propter malum proximi, ad quod irrogandum ira prosilit. hinc enim seditiones, bella, cædes, incendia, & tota ferè generis humani turbatio. vnde vt plurimùm incontinentia iræ absolutè est grauior.

Incõtinentia iræ periculosior.

DVBITATIO III.

De mansuetudine.

D. Thomas qu. 157.

Mansuetudo (quæ Græcis πραότης & ἠπιότης dicitur) *est virtus irarum moderatrix*: vel 18 vt Glossa in cap. 5. Matthæi explicans illud, beati mites, ait: *Mansuetudo est dulcedo animi, quam non vincit amaritudo.* Sicut enim temperantia moderatur cupiditates delectationum gulæ & veneris, appetitum inferiorem ita rationi subijciens, vt etiam oblatis occasionibus non plus quàm par est concupiscat: ita *mansuetudo* moderatur iram, subijciens rationi appetitum inferiorem, ita vt oblatis irritantibus, in motum iræ non prorumpat, vel saltem

Materia proxima mansuetudinis. saltem iustum modum in eo teneat. Proxima igitur materia huius virtutis est ira, cui modum à ratione præscriptum veluti formam quamdam imponit; nimirum, vt irascamur quando, & cui oportet, quam ob causam, quantum, & quo modo oportet: & cùm non irascendum, iram omnino comprimamus.

Hæc virtus multis locis commendatur in Scripturis, vt Ecclesiastici 10. *Fili in mansuetudine serua animam tuam, & da illi honorem secundùm meritum suum.* Psal. 36. *Mansueti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* & Matth. 5. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

19 *Incitamēta mansuetudinis.* Ad hanc colendam sex potissimùm considerationes possunt nos impellere. Primò, Consideratio mansuetudinis diuinæ, quæ infinitis mortalium peccatis prouocata iram cohibet, & solita beneficia largissimè effundere non cessat; iuxta illud Matth. 5. *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* *1. Mansuetudo Dei.*

2. Mansuetudo Christi. Secundò, Consideratio mansuetudinis Christi, *Qui cùm malediceretur non maledicebat, cùm pateretur non comminabatur; tradebat autem iudicanti se iniustè*, vt ait B. Petrus epist. 1. cap. 2. Qui etiam Matthæi 11. de se inquit, *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* Hæc eius mansuetudo tota vita in conuersatione cum peccatoribus & rudibus enituit; sed maximè in iniurijs & contumelijs atrocissimis, quas toto tempore prædicationis, & præsertim in passione sustinuit, cùm tamen facillimè se vindicare posset.

20 *3. Nocumentum iniurij.* Tertium est, Consideratio nocumenti, quod sibi ipse infert, qui iniuriam facit. Hic enim se antè grauissimè lædit, quàm alteri nocere possit. nam ipsa nocendi voluntate coram Deo occidit suam animam, perdidit æternam vitam, & reum se æternæ mortis constituit: *Coram hominibus verò dedecore & infamia se afficit, & multorum aduersus seipsum aperit ora, tibique maiores texit coronas, & multos patientiæ ac magnanimitatis tuæ constituit præcones*; vt pulchrè docet Chrysostomus homil. 62. in Matth. Vnde rectè Psalm. 10. dicitur, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam:* nimirum, quia ante omnia illam grauissimè lædit. itaque magis commiseratione quàm ira dignus est: sicut si quis vt tibi talitrum inferat, vel pomum eripiat, per medios rueret enses, & in spicula se indueret, potiùs miserandus quàm plectendus esset.

21 *4. Noxa irascentis.* Quartum, Consideratio nocumenti, quod accipies, si illi irascaris, quod longè maius est quàm quidquid aduersarius inferre potuit. pulchrè enim à Chrysostomo demonstratum est; neminem lædi nisi à seipso. Itaque si irasceris, aduersarium iuuas, & crudelior tibi ipse es, quàm ille fuerit: si iram contines, irritum ipsius conatum reddideris, & illæsum te custodieris, & præclarè illum non solùm viceris, sed etiam vltus eris. Docet hoc pulcherrimè Chrysostomus homil. 85. in Matth. *Illa*, inquit, *fulgentissima victoria est, qua iniuriam inferentem, patiendo superasti. Sic scopuli fluctibus cæsi facilè ipsos dissoluunt: sic Sancti omnes præclaro coronati præconio, trophæa præclara statuerunt, hanc victoriam laboris expertem consecuti; non enim luctari te aut laborare oportet. Deus eas tibi vires concessit, vt non manuum consertione, sed patientia vincas*, &c.

Quintum est, Consideratio illa B. Thomę Mori: Vel bonus est, cui irasceris, vel malus. Si bonus, immeritò illi irasceris, vt quem Deus amet, qui Dei sit amicus & filius. Si malus est, vel talis erit in æternitate, vel mutabitur, & erit bonus: si semper erit malus, sat habebit miseriarum æternis incendijs addictus, vnde magis commiseratione quàm ira dignus; si verò in æternitate futurus est bonus, iniquum est illi irasci, qui æterna amicitia tibi futurus sit deuinctus, Deoque charissimus. *5. Consideratio B. Thomæ Mori.*

Sextum, Consideratio bonorum, quæ mansuetudo secum adfert. Primò enim, facit similem Deo & Christo Domino, qui infinitam mansuetudinem erga peccatores præstant. Secundò, Meretur remissionem peccatorum, (iuxta illud Matth. 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater cælestis peccata vestra*) & beatæ patrię possessionem: vnde Matth. 5. dicitur, *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram:* nimirum terram viuentium, de qua pelli non poterunt, vt D. Augustinus & alij communiter explicant. Tertiò, Reddit vitam in hoc mundo tranquillam & pacatam: quod insinuatur Psalm. 36. *Mansueti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* quod etsi potissimùm in futura vita impleatur, tamen etiam in ista locum habet. Et Ecclesiastici 3. *Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris.* quasi dicat, consequēris gloriam & amicitiam apud homines. Denique omnes pænè mortalium turbæ, dissensiones & bella ex ira procedunt, quam mansuetudo præcidit. Quartò, Reddit animam serenam, & idoneam percipiendæ veritati, quam ira maximè perturbat, & impedit. vnde Iacobi 1. dicitur, *In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.* Mansuetudo enim facit vt homo non contradicat doctrinæ veritatis, quod plerique ex commotione iræ faciunt. vnde D. Augustinus lib. 2. de doct. christ. cap. 7. ait, *Opus est mitescere, neque contradicere diuinæ Scripturæ, siue intellectæ, si aliqua vitia nostra percutit; siue non intellectæ, quasi nos meliùs sapere, veriusque percipere possimus: sed cogitare potiùs & credere id esse melius & verius, quod ibi scriptum est, etiamsi lateat; quàm id, quod per nosipsos sapere possumus.* Vide D. Thomam art. 4. ad 1. Idipsum confirmat experientia: nihil enim adeò impedit hæreticos quòminùs conuertantur ad fidem, quàm iracundia in Ecclesiam Romanam, qua fit vt tranquillo animo eius doctrinam audire vel expendere nequeant. 22 *6. Bona mansuetudinis.*

DVBITATIO IV.

De ira & iracundia.

D. Thomas quæst. 158.

MAnsuetudini, sicut & alijs virtutibus, quæ passiones moderantur, duo vitia opponuntur; *ira* vel potiùs *iracundia* (quæ actum & habitum vitiosum irascendi designat) per excessum, & lentitudo per defectum. Ira per se nec bona est, nec etiam mala, sed quiddam indifferens, quo benè & malè vti possumus; sicut & reliquæ passiones. Malam non esse vel ex eo constat, quia naturæ est apprimè vtilis ad ardua facta, 23 *Ira est quid indifferens.* *Vtilitas ira.*

&c ad

& ad sui conseruationem. Sicut enim passio amoris data est homini ad boni prosecutionem: ita passio iræ ad repulsionem malorum & nocentium; ne ea in re natura sit torpida, & languida. Itaque habet eum locum in homine, quem miles in Republica. Vnde pulchrè Nemesius lib. de natura hominis cap 21. dixit, ὅτι ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικόν ἐστι τοῦ λογισμοῦ, *Iram esse satellitium rationis.* Nec obstat quòd rationem turbet, & sanum consilium ac iudicium de rebus impediat; quia non debet excitari nec adhiberi nisi post consilium; nimirum quando veniendum est ad executionem: sicut miles non adhibetur nisi post Senatus vel Principis decretum; sed iubetur quiescere, donec accersatur ad opus. Deinde ira nihil est aliud quàm appetitio vindictæ: atqui vindicta bona est, si debito modo fiat.

24 *Quale peccatum sit.* Erit peccatum, si modum à ratione præscriptum non seruet, & tunc dicetur propriè *iracundia*, quam Aristoteles vocat ὀργιλότητα, distinguens eam à simplici ira, quæ ὀργὴ dicitur. Dupliciter autem fieri potest vt ira præscriptum rationis non seruet. Primò, Ex parte obiecti, si iniustam vindictam appetas; vt ob causam non legitimam, vel maiorem quàm oportet, vel absque publica auctoritate exequendam. Et hoc modo ex genere suo est peccatum mortiferum; quia contra proximi charitatem & iustitiam. Potest tamen esse veniale ob imperfectionem actus; quæ spectatur vel ex parte voluntarij, vt cùm motus iræ perfectum rationis iudicium præuertit: vel ex parte obiecti seu materiæ; vt cùm quis modicam vindictam appetit; v. g. si parum trahas puerum per capillos, vt inquit D. Thomas: modicum enim instar nihili reputatur. Nec obstat quòd ex genere suo dicatur mortifera; quia hoc intelligendum de actu perfecto tam ex parte voluntarij quàm ex parte obiecti, vt rectè explicat Caietanus; nimirum vt actus sit ex pleno iudicio rationis, & obiectum sit notabilis quantitatis: hoc enim modo accipiendus est actus, cùm ex genere suo dicitur mortalis vel venialis.

25 Secundò, Potest præscriptum rationis non seruari ex parte ipsius motus; vt si nimiùm interiùs irâ exardescas, vel exteriùs eam per signa nimiùm patefacias. Hoc modo non est quidem ex genere suo mortale, potest tamen esse mortale, vel ratione affectus & præparationis animi, quam inducit; vt si tantum irâ accendaris, vt paratus sis aliquid facere, quod sit peccatum mortale: vel ratione scandali; vt interdum accidere potest in Prælatis, vel iis, qui in infidelibus conuertendis occupantur.

26 *Obiectio.* Dices, Omnis ira videtur esse peccatum mortiferum; nam Dominus, Mat. 5. generatim dicit: *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Quibus verbis significatur illum mereri condemnationem mortis, nimirum æternæ: nam *reus Iudicio* Hebræis dicitur, qui dignus est condemnatione, puta mortis: illa enim est præcipua, & absolutè dicitur condemnatio, & Iudicium: vnde translata ad tribunal Dei designat damnationem æternam.

Resp. Respondeo, Dominum ibi loqui non de omni ira; sed de ea, quæ tendit ad homicidium: complet enim illud præceptum, *Non occides*; addens, non solùm externum homicidium esse peccatum mortiferum in iudicio diuino, sed etiam occultam iram, qua quis proximi mortem optat: vt rectè D. Thomas art. 3. ad 2.

De eadem ira intelligendum id, quod sequitur, *Qui dixerit fratri suo raca, qui dixerit fatue*, &c. nimirum ex ira, qua mortem illius desiderat: vt idem D. Thomas aduertit art. 5. ad 3. ponit enim Dominus tres gradus ad homicidium. Primus est, Ira interna optans mortem proximi. Secundus, eadem ira prorumpens in contumeliam sed leuiorem. Tertius, Eadem erumpens in contumeliam grauem. In quarto est ipsum homicidium, & quodlibet aliud graue nocumentum.

Vt autem quale sit peccatum iræ meliùs intelligatur, notandum est, illud per se minus esse peccatum, quàm odium vel inuidiam: vt docet D. Thomas ar. 4. *Odium* enim appetit malū proximi, quia malum; & eo dumtaxat fine vt ei sit malè. illi enim malè esse apprehendit tamquam suum bonum. Hinc fit vt nulla mali mensura satietur. quia quæ per se appetuntur, fine mensura & termino appetuntur; sicut auarus appetit diuitias, & voluptuarius delectationes sine termino. *Ira* verò appetit malum alterius sub ratione iustæ vindictæ: nimirum, vt qui offendit, sentiat & doleat se malè fecisse, & ita fiat compensatio. Vnde non appetit malum alterius nisi secundùm certam mensuram; nimirum ad æqualitatem iniuriæ, vt pœna sit commensa culpæ. cuius signum est, quòd si vindicta hanc mensuram excesserit, ira vertatur in misericordiam. Itaque spectat in obiecto imaginem quamdam iustitiæ, vt iustitiam vindicatiuam imitari videatur. Sicut enim hæc appetit malum proximi sub ratione iustæ vindictæ; sic ira sub specie & imagine iustæ vindictæ. sed in eo est discrimen, quòd Iustitia illa regatur vera prudentia: Ira non verâ, sed imagine dumtaxat prudentiæ. vnde etiam in obiecto non spectat veram rationem iustæ vindictæ, sicut iustitia vindicatiua; sed speciem tantùm iustæ vindictæ. *Inuidia* dolet de bono alterius; quatenus id aliquo modo propriam excellentiam videtur obscurare. Vnde desiderat illi malum, nempe illius boni priuationem, vt suam existimationem & excellentiam illibatam conseruet; ac proinde affectu proprij boni mouetur. Vnde patet *inuidiam*, quæ non appetit alteri malum vt ei sit malè, sed vt sibi sit benè, esse minus quidem malum quàm *odium*, quod solùm appetit vt alteri sit malè: maius tamē quàm *iram*: nam ira spectat imaginem iustitiæ; & omnis irascens iustam causam iræ suæ prætendit, qua se excuset. Vnde etiam iudicio generis humani minùs probrosa aut inhonesta quàm inuidia, quæ nullam iustitiæ vel honesti speciem præfert. Ob eamdem causam ira censetur honestior, seu minùs dedecorosa quàm concupiscentia, vt suprà dub. 2. n. 16. dictum est. 27 *Discrimen iræ ab odio & inuidia.* *Ira imitatur Iustitiam.* *Inuidia.*

Aduerte tamen, etsi ira ex parte obiecti formalis sit minùs mala vel minùs dedecorosa quàm odium, inuidia, & concupiscentia; tamen ex parte modi, cum quo fit, habet præ reliquis passionibus peculiarem quamdam inordinationem. Primò, quia maximè rationem perturbat. Secundò, quia maximum in agendo habet impetum. Tertiò, quia corpus maximè immutat, adeò vt hominem furiosæ belluæ similem efficiat. Vnde Prouerb. 27. *Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor; & impetum concitati spiritus ferre quis poterit?* Et Gregorius lib. 5. moralium cap. 31. 28 *Rationes modi ira habet peculiarem ἀταξίας.*

Per

Per iram ſapientia perditur, vt quid, quóve ordine agendum ſit, omnino neſciatur; ſicut Scriptum eſt; Ira in ſinu ſtulti requieſcit, quia nimirum intelligentiæ lucem ſubtrahit, cum mentem permouendo confundit. Et infrà: *Nam ira ſuæ ſtimulis accenſum cor palpitat, corpus tremit, lingua ſe præpedit, facies igneſcit, exaſperantur oculi, & nequaquam recognoſcuntur noti: lingua quidem clamorem format, ſed ſenſus quid loquatur, ignorat. In quo itaque iſte ab arreptitiis longè eſt, qui actionis ſuæ conſcius non eſt?* &c. Ratio eſt, quia ſicut amori, deſiderio & gaudio deſeruit ſanguis; odio, timori, triſtitiæ melancholia; ita bilis deſeruit iræ. Hæc enim, motu iræ inſurgente, ſtatim efferueſcit, & concitatur, tamquam in malum præſens factura impetum. Motus enim ſpirituum & humorum reſpondent motibus animorum, propter mutuam corporis & animæ conſenſionem, & illius ad hanc naturalem ſubordinationem. Rationem igitur perturbat, non ſolùm, vt aliæ paſſiones, faciendo obiectum aliter quàm in ſe ſit, apprehendi; ſed etiam, quia ſuo calore ſpiritus accendit, & commouet: qui tamen vt functionibus mentis ſint idonei, debent eſſe temperati & tranquilli; deinde quia nimiùm calefactis humoribus fumi excitantur, qui caput opplent & offuſcant. Dat impetum paſſioni, ratione caloris & incitationis: ſicut enim paſſio bilem cōcitat, ita viciſſim bilis concitata paſſionem auget per quamdam ſympathiam, mediante tamen imaginatione, qua res vehementiùs apprehendatur. denique corpus immutat, quia calidiſſima: vnde accendit ſpiritus & ſanguinem, & ſimul cum illis veluti foras contra malum ruitura, exteriùs, in vultu præſertim, & oculis, ſeſe prodit.

Cur ira maximè perturbet mentem.

29 Notandum Secundò, ab Ariſtotele 4. ethic. c. 5. poni quatuor ſpecies, ſeu modos iræ; etſi D. Thomas ar. 5. tres ſolùm enumeret, ſecutus in eo Gregorium Nyſſenum, vel potiùs Nemeſium lib. de natura hominis cap. 21. & Damaſcenum lib 2. fidei orthodoxæ cap. 16.

Species iræ apud Ariſt.

Prima eſt eorum, qui ſimpliciter dicuntur *iracundi*, Ariſtoteli ὀργίλοι, qui celeriter iraſcuntur, & quibus non oportet, & quam ob cauſam non oportet, & vehementiùs quàm oportet; ſed paulò pòſt placantur.

ἀκρόχολοι. Secunda eſt eorum, qui dicuntur ἀκρόχολοι, id eſt, *ſummè iracundi*, qui celerrimè, ad omnia, & ob quamuis cauſam iracundia exardeſcunt. Hi duo modi fundamentum habent in temperamento benioſo, & in copia humoris bilioſi, eiuſque feruore, & tenuitate. Hinc enim prouenit illa celeritas iraſcendi ad minimas quaſlibet occaſiones. *Hi*, iuxta Gregorium lib. 5. moralium capite 32. *accenſis calamis ſimiles, dum vocibus perſtrepunt, quaſi quoſdam accenſionis ſuæ ſonitus reddunt, & citiùs quidem flammam faciunt, ſed protinus in fauillam frigeſcunt.*

πικρόχολοι. Tertia eſt eorum, qui dicuntur πικρόχολοι, quaſi dicas, *amarobilarij*, qui poſtquam excanduerint, propemodum ſunt implacabiles. cuius ratio eſt, quia cùm laborent humore melancholico, diu triſtitiam ex offenſione conceptam retinent; & conſequenter retinent iram, quæ triſtitiæ quærit medicinam: tollitur autem illa triſtitia, vel temporis tractu concocta & euaneſcens; vel vindicta obtenta: vtrumque enim, & tempus & vltio eſt triſtitiæ illius medicina. De his intelligi poteſt quod ait Gregorius ſuprà: *Alij lignis grauioribus durioribuſque non diſpares, accenſionem tardè ſuſcipiunt; ſed tamen accenſi ſemel, difficiliùs extinguuntur: & quia ſe tardiùs in aſperitatem concitant, furoris ſui diutiùs ignem ſeruant.*

Quarta eſt eorum, qui χαλεποί, id eſt, *ſæui & difficiles*, qui numquam placantur, niſi iniuriam vlti ſint: non propter triſtitiam, vt iſti priores; ſed quia imaginationem in vltionem defixam habent. His rectè aptaueris illud Gregorij: *Alij, quod nequius eſt, & citiùs iracundiæ flammas accipiunt, & tardiùs deponunt.* quamuis & hoc interdum in prioribus, nimirum πικροχόλοις, locum habeat. χαλεποί.

In prima igitur & ſecunda ſpecie eſt inordinatio, ratione nimiæ celeritatis, quia fit vt rationis præſcriptum non expectetur: quæ celeritas in prima eſt maior quàm oportet, ſed nō ſumma: in ſecunda eſt ſumma, ſeu in ſummo gradu. In tertia & quarta ſpecie eſt inordinatio ratione diuturnitatis; quæ in tertia quidem prouenit ex triſtitia; in quarta ex vehementi imaginatione vindictæ.

Nemeſius loco citato tres iræ ſpecies conſti- 30 tuit. Primam vocat ὀργὴν & χολὴν, quam *excandeſcentiam* vocare poſſumus: eſtque nihil aliud quàm ira, principium & motum habens. Hæc primam & ſecundam ſpeciem Ariſtotelis complectitur. Secundam vocat μῆνιν παρὰ τὸ μένειν, quòd diu maneat: quæ nihil eſt aliud quàm ira inueteraſcens, & *ſimultas* dici poteſt. Hæc pertinet ad tertiam Ariſtotelis. Tertiam vocat κότον ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, quòd vindictam repoſitam habeat: quæ eſt ira obſeruans occaſionem vlciſcendi. hæc *Inimicitia* vocari poteſt; & pertinet ad quartam Ariſtotelis.

Diuiſio Nemeſij & Damaſceni.

Poſſunt ſupradicti modi conſiderari vel vt ha- 31 bent initium, & veluti fundamentum in naturæ diſpoſitione: & ſic ſunt paſſiones, quæ per ſe moraliter nec bonæ nec malæ ſunt. vel vt proueniunt ex diſpoſitione voluntaria, aut aliquo modo à conſenſu voluntatis pendent: & ſic ſunt diſtincta peccata, habentia inordinationes ſpecie diſtinctas, vt rectè oſtendit Caietanus, & ſatis colligitur ex dictis. quod intellige de ſecundo, tertio, & quarto modo; nam primus & ſecundus non videntur ſpecie, ſed ſolùm ſecundùm magis & minùs diſtincti.

Qua ratione ſint paſſiones, & qua vitia.

Notandum Tertiò, Iram ſeu iracundiam po- 32 ni à DD. vitium capitale; quia ordinariè plura alia ex eo naſci conſueuerunt: idque duplici ratione. Primò, Ex parte obiecti, quod eſt vindicta, habens ſpeciem iuſtitiæ: ratione cuius homines multa facere conſueuerunt. nam & appetitui naturali, vt eſt depulſio mali; & rationali, vt habet ſpecimen iuſtitiæ, eſt valdè conformis. Secundò, Ratione illius impetus, quo mentem ad multa inordinatè agenda, & ad quiduis audendum vindictæ deſiderio præcipitat. Huius vitij D. Gregorius lib. 31. moralium cap. 31. recenſet has ſex filias: *De ira*, inquit, *rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blaſphemiæ proferuntur.* Quarum ratio, iuxta D. Thomam, ſic accipi poteſt: Ira poteſt tripliciter conſiderari. Primò, Vt eſt in corde: ibi parit *indignationem & tumorem mentis. Indignatio* eſt, qua is, cui iraſcimur, contemnitur, & vilipenditur tamquam indignus à quo tale quid patiamur. *Tumor mentis* eſt quo ſeipſum iraſcens extollit, & alteri præfert.

Eſſe vitiū capitale.

Filiæ iræ ſex.

Facit enim ira vt is, qui offensus est, se apprehendat vt magnum, & extollat; eum verò qui offendit, vt vilem, & contemnat. sic animalia in ira intumescunt, & se extollunt.

Secundò, Vt est in ore; & sic parit *clamorem, contumeliam*, & *blasphemiam. Clamorem*, faciendo vt vocem extollamus, multa inordinatè & confusè iactantes: *contumeliam*, iactando conuitia verborum in proximum, *blasphemiam* contra Deum.

Tertiò, Vt procedit ad factum; & sic parit *rixas*, seu *pugnas*, & quæ ex rixis sequuntur, vulnera, homicidia, &c.

33 *Remedia iræ.* Notandum Quartò, Remedia iræ esse eadem, quæ sunt adminicula ad mansuetudinem, de quibus dubit. 3. Inter omnia autem meritò Primum locum tenet consideratio illa, qua perpendimus nobiscum, quoties & quàm grauiter ipsi Deū post infinitâ ab eo percepta beneficia offenderimus; & tamen quòd exigua vel nulla satisfactione oblata cupiamus nobis ignosci, & Deus promptè ignoscat. Quantæ igitur impudentiæ erit, si fratri, qui nihil vel parum beneficij à nobis accepit, exigua in nos peccanti nō condonauerimus? Deus decem millia talentorum ad primam petitionem statim nobis condonat: nos fratri pauca minuta nobis debenti non ignoscemus? hanc considerationem proponit Dominus, Matth. 18. Secundum locum tenet exemplum Christi, qui tot & tantas iniurias ab iis, in quos tanta beneficia contulerat, sustinuit: & iisdem etiam veniam & pacē à Patre rogauit. Gregorius libro 5. moral. cap. 32. duos modos frangendæ iræ recenset. *Primus*, inquit, *est, vt mens solicita antequam quidlibet agere incipiat, omnes sibi, quas pati potest, contumelias proponat, quatenus redemptoris sui probra cogitans, ad aduersa se præparet*, &c. *Secundus est, vt cùm alienos excessus aspicimus, nostra, quibus in alios excessimus, delicta cogitemus. considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena*, &c.

34 *Alterū extremū per defectum. Lentitudo.* Quod ad alterum extremum mansuetudini oppositum attinet, id proprio nomine caret; sed dici potest *lentitudo*, vel *stupor*; vitium non ita frequēs. Aristoteles vocat ἀοργησίαν, quasi dicas, *Inirascentiam*, vel iræ vacuitatem; nimirum cùm quis ita insensilis est mali & iniuriarum, vt non excitetur ad iram, quando etiam secundùm rectam rationem oporteret. Est autem id signum stoliditatis, iuxta Aristotelem, quia tales non videntur habere sensum mali, aut apprehendere iniuriam. quod intellige, si id à stupore quodam naturæ proueniat: secùs, si philosophica consideratione, & exercitio comparatum; vt in aliquo fortasse è Stoica disciplina, quæ omnem iram vult exclusam, & ἀπάθειαν profitetur.

35 *Non est per se vitiosa.* Hæc tamen iræ vacuitas non est per se vitiosa. Sicut enim irasci non est per se bonum: ita nec iræ motu vacare, aut esse ad irascendum stupidum, est malum. Potest tamen esse vitiosum, quatenus est causa, vt quis defectu iræ, & animositatis, prętermittat aliquod officium iustitiæ, vel charitatis, ad quod erat obstrictus: vt monere, corripere, castigare, retundere contumaces, occurrere malis, &c. In quibus etiam Dominus interdum ira vsus legitur; vt Marci 3. *Circumspiciens eos cum ira.* & Ioannis 2. cùm eiecit vendentes è templo. Quando enim ad tale quid obligamur, si per se friget animus, & detrectat tamquam rem arduā, excitanda est ira, quæ addat calorem & audaciam, torpore illo excusso. Ea enim est humana conditio, vt sine huiusmodi stimulo & præsidio, ad ardua exequenda vix excitemur; nam ira est satellitium rationis; sine satellite in Repub. mala non impediuntur: nec sine ira ratio in homine contra malum strenuè insurgit. vnde in eiusmodi euentis non excitare iram est vitiosum, & contrarium mansuetudini per defectum. mansuetudinis enim est non solùm iram comprimere, sed etiam cùm opus est, excitare & assumere: quamuis hoc nomen magis compressionem insinuet. illa tamen iræ vacuitas non habet distinctam malitiam à malitia, quæ est in omissione officij debiti, cuius est causa: nam solùm est mala, quatenus in ea omissio debitæ actionis censetur volita.

DVBITATIO V.

De clementia, & crudelitate.

D. Thomas qu. 157. *&* 159.

Clementia est virtus mansuetudini affinis; non tamen eadem, iuxta D. Thomam. Distinguitur enim obiecto formali, & materia proxima. Mansuetudo enim proximè versatur circa iram: clementia circa vindictam externam. Illius officium est iræ imponere moderationem, & cum recta ratione conformitatem: huius verò diminuere, seu mitigare externam punitionem, quantum iustitiæ ratio patitur. Illa pertinet non minùs ad subditos & infimos quàm ad Superiores: hæc propria est virtus Superiorum & maximè Principum. 36 *Distinctio clementiæ, & mansuetudinis.*

Dices, Eiusdem virtutis est moderari affectum internum, & opus externum, ad quod ille affectus inclinabat. Eadem enim virtus temperantiæ, quæ concupiscentias voluptatum carnis refrænat, etiam vsum externum temperat: & eadem fortitudinis virtus, quæ timorem & audaciam moderatur, etiam fugam & aggressionem dirigit. Similiter liberalitas, quæ diuitiarum cupiditatem, etiam externam largitionem moderatur. Idem cernitur in φιλοτιμίᾳ, (prout est virtus circa honores mediocres occupata) magnanimitate, & magnificentia: ergo etiam virtus illa, quæ moderatur iram, nempe mansuetudo, etiam moderabitur externam punitionem, minuendo eam consentaneè suo affectui, ac proinde non distinguetur à clementia. Cōfirmatur, quia ira est cupiditas vindictæ & punitionis: at qui minuit cupiditatem vindictæ, hoc ipso etiam externam vindictam, quæ ex illa cupiditate sequitur, minuit. 37 *Obiectio.*

Ob hoc argumentum videri posset alicui idem habitus virtutis, qui quatenus temperat iram, dicatur *mansuetudo*; quatenus verò externam punitionem, *clementia*. Quæ sententia confirmari potest; quia vterque, nimirum mansuetus & clemens, videtur quærere in seipso benignitatem quamdam & suauitatem affectus in proximum, (vnde etiam vocantur lenes, & habitus eorum lenitas) & ex eodem affectu operari. *Esse eūdem habitum.*

Nihilominùs placet sententia D. Thomæ. Vnde respondeo, dupliciter fieri posse vt quis incitetur ad maiorem vindictam quàm conueniat. Primò, Ex impetu iræ. Et hoc modo vindictam minuit 38 *Responsio. Videri distinctos habitus.*

minuit mansuetudo; vt rectè probat argumentum. imminuta enim vindictæ cupiditate, sequitur imminutio vindictæ. sicuti imminuta concupiscentia delectationum, sequitur moraliter imminutio in ipsarum vsu externo.

Secundò, Ex consideratione suæ potestatis, qua inclinatur ad intemperanter ea vtendum: ita enim est humanum ingenium, vt delectetur ostentatione potestatis, & aliorum sub se depressione, & miseria. Hoc modo mitigat punitionem clementia, quæ retinet animum ne tota potestate in vindicta inferenda vtatur.

Spectāt diuersa obiecta formalia.

Vnde patet has virtutes diuersas rationes formales spectare. *Mansuetudo* enim vindictam mitigat ne obtemperet iræ, & quia id consentaneum animo iræ dominanti: *clementia* verò, quia id consentaneum & decorum homini, potestate in alium prædito. Decet enim in malis, pœnisque inferendis non vti tota potestate, sed aliquid remittere, & infra meritum punire: sicut è cōtrario in præmiis conferendis honestum est etiam supra merita remunerare: vt benignitas præmio aliquid adiiciat, & supplicio aliquid detrahat. Sic Deus dicitur punire citra condignum, & vltra condignum premiare. Cùm enim pœna sit malum, & præter Dei primæuam institutionem, decet eam minui quantum ratio boni patitur. Et è contrario cùm præmium sit bonum, & ex primo Dei instituto ac intentione, decet illud augeri quantum iusta proportio & bona gubernatio permittit.

Mala minuenda, quia contra naturam.

39 Ex his facilè intelligas quid sit clementia. Seneca libro 2. de clementia, capite 3. sic definit: *Clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi: vel lenitas Superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis*. Et infrà: *Clementia*, inquit, *est moderatio, aliquid ex merita ac debita pœna remittens*.

Definitiones clementiæ.

Tria ad clementiam requisita.

Quæ definitiones idoneæ sunt, & insinuant tria ad clementiam, vt in actum externum exire possit, requiri. Primò, Potestatem puniendi; quæ tantùm reperitur in Superioribus: vnde hæc virtus est propria Superiorum, & maximè Principū, qui pœnas legibus definitas possunt mitigare.

Secundò, Vt mitior pœna irrogetur, quàm iure irrogari posset. Est enim clementia quædam gratia, & condonatio, non perfecta, (distinguitur enim à venia) sed ex parte, ita vt iustitiæ vindicatiuę officium non excludat, sed solùm asperitatem nonnihil mitiget.

Tertiò, Vt id proueniat ex animi lenitate; qua fit vt quis proximo benignè afficiatur, eiusque commodis faueat, incommoda abhorreat. Itaque si quis pœnā sonti mitiget inductus pecunia, vel amicitia, vel timore; non erit formale officium clementiæ: quia non ex affectu huius virtutis, sed ex alio motiuo id facit. dicetur tamen actus clementiæ, quia ratione materiæ ad hanc virtutem pertinet.

40 Porrò quæ ad clementiam moueant, præcipua sunt ista. Primum, Exemplum Dei, in quo maximè hæc virtus elucet. quàm exigua pœna finit in hac vita innumerabilia peccata lui, quorum singula æternos cruciatus merebantur? vnde meritò Psal. 144. *Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius*. & Sap. 11. *Parcis omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. O quàm bonus & suauis est Domine spiritus tuus in omnibus!* In futura vita etsi summam seueritatem exerceat, quatenus de pœna statuta nihil remittit; in eo tamen est aliquid clementiæ, quòd minorem statuit quàm iure potuisset, non continens in ira misericordiam suam; vt communiter Theologi tradunt.

Motiua clementiæ. 1. Exemplū Dei.

2. Miseria delinquentis.

Secundum est, Consideratio modi, quo peccatum commissum est; vt si perpetratum ex aliqua ignorantia, vel passione; quò pertinet, si ex paupertate, ex praua institutione, ex graui tentatione, si iniuria prouocatus, si ex ebrietate vel inconsideratione. hæc enim omnia apta sunt flectere animum ad clementiam, & ad mitiora in pœna statuenda.

Tertium, Cogitatio illa, qua quisque apud se statuere debet, similia vel grauiora fortasse se perpetraturum fuisse, si diuina gratia destitutus, & in similibus occasionibus deprehensus fuisset. nullum enim peccatum facit homo, quod non faceret alius homo, nisi iuuaretur ab eo, per quem factus est homo, vt quodam loco D. Augustinus ait.

Quartum est, Clementiæ fructus: conciliat enim Principi amorem subditorum, præstat ei securitatem, & confirmat regnum. Vnde Prouer. 28. dicitur: *Misericordia & veritas custodiunt regem, & clementia roboratur thronus eius*. E contrario crudelitas alienat animos, parit odia, & inimicos plurimos, à quibus assidua pericula & euersio status impendent. *Sicut enim præcisæ arbores plurimis ramis pullulant; ita Principis crudelitas auget numerum inimicorum*, vt rectè quodam loco dixit Seneca.

41 Aduerte tamen, quibusdam euentis bono publico magis expedire *seueritatem* quàm clementiam. Est autem *seueritas* inflexilis animi rigor, nihil de merita vel statuta pœna remittens. Hac vtendum, Primò, *In militia*: hìc enim omne erratum capitale est, propter publicum periculum. vnde exactè disciplina seruanda, vt si semel peccatum fuerit, saltem non contingat secundò; vt quidam ait; quod absque rigore fieri non potest. Accedit, quòd illa hominum colluuies, nisi seueritate & præfractis imperiis regi non possit. Refert in hanc sententiam nonnulla Valerius Maximus l. 2. c. 2. & l. 6. c. 3. & Lampridius in Alexandro Seuero. sed in primis memorabilis fuit seueritas disciplinæ militaris in Aureliano Imperatore, quæ ita militi formidolosa erat, vt post vnam castrensem animaduersionem nemo sub eo deliquerit ampliùs. Illius epistola ad Tribunum militum, quem præsidio præfecerat, talis extat: *Si vis Tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo attingat, vuam nullus auferat, segetem nemo deterat: oleum, salem, ligna nemo exigat: sua quilibet sit annona contentus. Hostili præda, non prouincialium lacrymis ditescant: arma detersa sint, calceamenta fortia: noua vestis veterem excludat; stipendium habeat in baltheo, non in pompa.*

Quando vtendum seueritate.

1. In militia.

Disciplina militaris.

Secundò, In præfectos & ministros iustitiæ, præsertim qui muneribus corrupti iustitiam peruertunt, & ius omne venale habent. Hi enim potestate publica, qua, tamquam sacrosancta, castissimè vti deberent, abutuntur ad oppressionem innocentum, & priuatum compendium. Huius seueritatis præclarum exemplum refert Herodotus in Terpsichore, seu lib. 5. & Valerius Maximus l. 6. c. 3. attingit: *Otanem*, inquit Herodotus,

2. In præfectos.

Darius Rex, oræ maritimæ præfecerat. Huius patrem Sisamnem vnum è regiis Iudicibus, quòd iniuste ob pecuniam iudicasset, Rex Cambyses, qui ante Darium fuit, interemit, interemptoque detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicarat, intendit, ibidemque filium eius Otanem sedere Iudicem iussit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.

Tertiò, Cùm populi ingenium est malignum & refractarium, ita vt in officio aliter contineri nequeat. ob hanc causam tota lex vetus, cuius ipse Deus erat auctor, & qua populum Iudaicum regi volebat, erat seuera, & acres pœnas infligebat, vt pro adulterio, pro violatione Sabbati, pro esu panis fermentati tempore paschatis, &c. pœnam mortis: quia populus iste duræ ceruicis erat, vt Scriptura loquitur. Item quando crimen ex pura malitia commissum: tunc enim clementiam non meretur. Denique seueritate vtendum, quando id magis iudicatur expediens vel ad emendationem delinquentis, vel certè ad publicam disciplinam sanciendam. hic enim est finis punitionis: ac proinde mensura vindictæ hinc capienda. finis enim est mensura eorum, quæ sunt ad finem. alioquin decet vt animus ex se propensior sit ad clementiam, eamque adhibeat, quando bonum publicum, vel correctio delinquentis aliud non postulat.

42 *Vitia opposita clementiæ.* *Clementiæ* opponuntur duo extrema, *Crudelitas*, per excessum, & *Nimia lenitas*, per defectum. *Crudelitas* nihil est aliud quàm atrocitas animi in exigendis pœnis. Sicut enim clementia minuit pœnam quantum ratio permittit: ita crudelitas illam supra iustum modum exaggerat: idque ex animi quadam asperitate, malo alterius minimè compatientis.

Supponit hoc vitium in opere suo potestatem puniendi, siue legitimam, siue vsurpatam. nam in eo consistit quòd in vsu istius potestatis modus excedatur, dum pœna maior infligitur quàm culpa meretur. Secundò, Supponit etiam causam, nimirum iniuriam, quæ vindicetur, aut delictum quod puniatur. Vnde Seneca libro 2. de clementia cap. 4. *Illos*, inquit, *crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt, non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sæuisse.*

Crudelitas enim est excessus in pœnis exigendis. pœna autem delictum vel speciem delicti supponit. ita crudelitas propriè respicit ad aliquam culpam, & prætendit speciem quamdam iustitiæ.

43 *Obiectio.* Dices, Quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen videntur, tamquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed occidendi causa occidunt; nec interficere contenti, sæuiunt, vt Busiris ille, & Procrustes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt: ita Seneca obiicit.

Respon. *Feritas.* Respondeo cum eodem Seneca, Tales non tam esse *crudeles* quàm *feros*, & vitium eorum *feritatem*, cui voluptati est sæuitia. Sicut enim immanes belluæ dilaniant homines, & ea re delectantur, nullam iustitiæ aut rationis speciem attendentes, sed solam voluptatem pastus: ita qui non vindictæ causa (quæ aliquam iustitiæ imaginem præfert) cruciatus inferunt, sed quia tormentis & sanguine humano delectantur, meritò dicuntur feri, & sæui, vtpote belluis quàm hominibus affectu & truculentia morum similiores. tales se præstant quidam hæretici in catholicos, præsertim sacerdotes, inusitatis suppliciis eos afficientes, non vt puniant aut vindicent aliquam iniuriam, (quæ enim iniuria est antiquam religionem toto orbe diffusam, & tot sæculis florentem colere?) sed vt animum tormentis & sanguine eorum expleant. Latronum sæuitia, qui propter compendium homines torquent & occidunt, magis ad feritatem, quàm ad crudelitatem referenda est: quia nō vindictæ aut punitionis causa id faciunt, sed sui commodi, sicuti immanes feræ, quæ ob pastum occidunt.

Alterum extremum clementiæ oppositum est 44 *Nimia lenitas.*
nimia lenitas. Hæc inconsultè pœnam mitigat, vel omnino remittit, etiam cùm bonum delinquentis, & exemplum aliorum aliud requirit: vitium non minùs Reipublicæ perniciosum quàm crudelitas. Inde enim criminosi, & turbatores pacis publicæ inualescunt. vulgò tamen *clementia* vocatur, cùm potiùs crudelitas sit in Rempub. quàm clementia in priuatos. Prouenit hoc vitium ex nimia alieni mali compassione; cùm fortuna & calamitas, quam patitur, non causa spectatur. hanc Seneca vocat *misericordiam*, nomine non satis in eum sensum, præterquam apud Stoicos, vsitato. potest etiam prouenire ex naturæ quadam lentitudine & stupore, culpæ magnitudinem non percipiente; de quo suprà dubit. 4. denique ex amore alicuius commodi vel timore incommodi. vt cùm Iudex muneribus corruptus, vel metu officij amittendi impulsus sontibus parcit, quamuis hîc non tam sit vitium nimiæ lenitatis, quàm auaritiæ vel ambitionis.

DVBITATIO VI.

Quid modestia, & quæ eius species.

D. Thomas quæstione 160.

MOdestus vocari solet, qui intra modum 45
& limites sui status, ingenij, & fortunæ se continet, suo modulo contentus. Vnde *modestia* *Modestia.* est virtus, qua quis hanc mediocritatē in se amat & præstat, motus suos internos & externos, & omnem rerum suarum apparatum, intra mensuram sibi congruam coërcens. Hinc patet modestiam esse affinem & annexam temperantiæ. Sicut enim temperantia moderationem adhibet in iis in quibus difficillimum est adhibere, nimirum, in delectationibus tactus: ita modestia in aliis quibusdam modum ponit, vbi id minùs quidem est difficile, tamen ad rectè præstādum opus est virtute. D. Thomas huius virtutis quatuor statuit species; *humilitatem*, *studiositatem*, *modestiam motuum exteriorum*, & *modestiam externi apparatus*. Moderatis enim delectationibus carnis per *temperantiam*; & impetu iræ per *mansuetudinem*; quatuor supererant, quæ potissimùm moderatione quadam, & intra certos limites restrictione egere videbantur. inter quæ Primum est, motus animi ad excelsa, ad quem coërcendum est *humilitas*. Secūdum, Nimium desiderium cognitionis, præsertim curiosæ: hoc refrænat *studiositas*. Tertium, Motus & gestus externi corporis: hos com-

componit *modestia morum.* Quartum, Externus cultus & apparatus in vestibus, conuiuijs, supellectili: hunc moderatur alia quædam modestiæ species, quæ *modestia cultus* dici potest.

DVBITATIO VII.

Quid sit humilitas, & quod eius officium.

D. Thomas qu. 161.

46 *Humilitas duplex.* HVMILITAS ab humo dicitur, quia per illam ad ima, & veluti ad humum vsque deprimimur. Dupliciter autem id fieri potest.

Primò, Si contra voluntatem ab alio depressus sit; & hoc modo humilitas est pœna: sicque dictum est, *Omnis qui se exaltat, humiliabitur.*

Secundò, Si quis sua sponte ex consideratione suorum defectuum se deprimat; & hoc modo est virtus, quæ varijs modis definiri potest. D. Tho. art. 1. ad 1. *Humilitas*, inquit, *est virtus, qua quis defectum suum considerans, se in infimis secundùm modum suum continet.* Idem ad 2. *Est laudabilis sui ad ima deiectio.* Ioannes Rusbrochius lib. de præcipuis virt. cap. 1. *Humilitas est animi demissio, id est, interna quædam & profunda cordis & animi coram celsissima Dei maiestate inclinatio & submissio.* Aptissimè D. Bernardus lib. de gradibus humilitatis in principio, *Humilitas est virtus, qua quis verissima sui cognitione sibiipsi vilescit.* *Humilitatis definitiones.*

47 *Supponit notitiam sui.* Ex quibus patet, humilitatem supponere cognitionem sui, id est, suæ imperfectionis, suique defectus. Hæc *sui cognitio* comparatur, dum quis se coram Deo & Angelis constituens, considerat qualis sit tum animo, tum corpore: quàm ignorans, quàm ad malum pronus, ad bonum lentus & infirmus, quàm rebus infimis addictus, quàm leuis & instabilis: quantis peccatis obnoxius, quantis miseriis subiectus, quàm in Deum ingratus: præterea se ex se nihil boni habere, nihil posse, nihil esse: sua omnia assiduè à diuina bonitate pendere, sicut imago in speculo pendet ab obiecto; sicut pondus suspensum in aëre à manu tenentis; sicut lumen à sole; & sicut vmbra à corpore; denique sine assiduo Dei influxu se in nihilum ruere. *Quo modo illa notitia habeatur.*

Dixi, Coram Deo hanc considerationem faciendam; *quia ad illud lumen veritatis constitutus homo, seipsum & sine dissimulatione inspicit, & sine palpatione diiudicat*, vt inquit D. Bernardus ser. 42. in Cantica. Sicut, vt quis næuos omnes sui corporis perspectos habeat, seipsum soli exponit, vt in eius lumine omnia detegantur.

48 *Actus humilitatis.* Hac cognitione posita in intellectu, sequuntur in voluntate multi affectus & motus, qui sunt humilitatis actus & functiones.

Primò, Vilipensio & contemptus sui, per quem se, quoad ea, quæ ex seipso habet, nihil æstimet.

Secundò, Reputat se omnibus Dei donis indignum, & ad omnia ineptum: idque sine falsitate, vt docet D. Thomas art. 6. ad 1. Talis enim reuerà est secundùm ea, quæ ex seipso habet.

Tertiò, Hinc sequitur, vt veritatis amore impulsus, non cupiat ab aliis magni æstimari, honorari, vel laudari: quia videt id sibi non congruere, sed ei à quo omne bonum accepit. Vnde cum Apostolo dicit; *Regi sæculorum immortali & inuisibili, soli Deo honor & gloria.* non enim imago vel pictura laudem meretur, sed pictor; nec olla, sed plastes.

Quartò, Quantum in ipso est, desiderat etiam vilis haberi, & ab aliis contemni. talem enim cupit se ab aliis iudicari & æstimari, qualem se veritatis sententia, & in oculis Dei nouit esse. Vnde D. Bernardus serm. 16. in Cantica; *Verus humilis vilis vult reputari, non humilis prædicari: gaudet contemptu sui, hoc solo sanè superbus, quòd laudes contemnat.* Dixi, *quantum in ipso est*, quia non semper expedit vt alij nostros defectus nouerint, aut nihili nos æstiment; propter ædificationem, & fructum aliorum: vt D. Bernardus sermone 42. in Cantica notat.

Quintò, Cùm videt se magni fieri vel honorari, dolet; nec illum honorem in animo sibi attrahit, imò nec admittit, nisi fortè ratione officij aut doni, quod habet; & ita illum in Deum, saltem implicitè, refert.

Sextò, Conferendo se alijs, censet se omnibus viliorem & deteriorem: considerat enim se iuxta ea, quæ ex seipso habet; alios verò secundùm ea, quæ ipsi ex Deo; & sic illos sibi præponit; vt benè D. Thomas art. 3. declarat. Hoc enim est ingenium humilitatis, in se intueri sua mala, in alijs, eorum bona. Sicut è contrario superbiæ indoles est, intendere in sua bona, & in aliorum mala. quisque autem secùdùm sua est deterior quàm sint alij secundùm ea, quæ sunt Dei; vt benè docet Anselmus lib. de similitudinibus cap. 109. & D. Thomas art. 6. ad primum, & Caietanus ibidem contra Martinum.

Septimò, Subijcit se Deo veluti infimum mancipium, vel potiùs, sicut testa figulo, & opus suo factori, vt de se disponat pro suo beneplacito in omnibus, præsertim quę ad hanc vitam pertinent: verbi gratia, quod ad paupertatem vel diuitias, sanitatem vel morbum, infamiam vel gloriam, mortem vel vitam attinet. vnde 1. Petri 5. *Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis.*

Octauò, Subijcit se hominibus propter Deum, sinens se ab illis tamquam instrumentis Dei gubernari. Vnde 1. Petri 2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi, quasi præcellenti*, &c.

Nonò, Denique in externis rebus & functionibus, quantum in se est, amplectitur semper id, quod est abiectius, & minùs honoratum. v.g. locum inferiorem in consessibus, latus sinistrum in congressibus, socios simpliciores, officia vulgò minùs honorata, vestes, supellectilem, &c. In vsu tamen externo debet habere rationem decori & officij, quod gerit, vt antè dictum est. Hæ sunt actiones humilitatis, & hoc ferè ordine ad ipsam virtutem comparantur, ab eaque procedunt.

Notandum est, à D. Bernardo sermone 42. in Cant. duplicem humilitatem distingui, alteram iudicij, quæ adhuc imperfecta est: alteram affectus, quæ perfecta. Iudicij humilitas est, qua quis seipsum ad lumen veritatis intuens agnoscit suam vilitatem, & se coram Deo dimittit; non tamen vult ab aliis vilis haberi aut contemni, sed potiùs magni æstimari & honorari. dicitur *iudicij*, non quòd nullo modo transeat ad affectum; (demittit enim se in abscondito coram Deo) sed quia 49 *Duplex humilitas. Iudicij.*

non ita efficaciter transit, vt ſicut ſe vilem iudicat, ſic quoque ab aliis vilis haberi cupiat. vnde potiſſimùm in iudicio remanet. *Affectus.* Affectus humilitas eſt, qua quis etiam ab aliis talem ſe haberi cupit, qualem ſe coram Deo cognoſcit. De his ita Bernardus loco citato; *Eſt humilitas, quam nobis veritas parit, & non habet calorem: & eſt humilitas, quam charitas format & inflammat: atque hæc quidem in affectu, illa in cogitatione conſiſtit. Etenim tu, ſi temetipſum intus ad lumen veritatis & ſine diſſimulatione inſpicias, & ſine palpatione diiudices,* *Humilis de opere veritatis & de charitate veritatis.* *non dubito quin humilieris & tu in oculis tuis, factus vilior tibi ex hac vera cognitione tui: quamuis necdum fortaſſe id eſſe patiaris in oculis aliorum. Eris igitur humilis, ſed de opere interim veritatis, & minime adhuc de amoris infuſione. Nam ſi veritatis ipſius, quæ te tibi veraciter atque ſalubriter demonſtrauit, ſicut ſplendore illuminatus, ita amore affectus fuiſſes: voluiſſes procul dubio, quod in te eſt, eamdem de te omnes tenere ſententiam, quam ipſam apud te veritatem habere cognoſcis.* Et infrà, reprehendit eos, qui ſolam iudicij ſeu veritatis humilitatem habent. *Pondus,* inquit, *& pondus, abominatio eſt apud Deum. Quid enim? Tu te depretiaris in ſecreto apud teipſum, veritatis trutina ponderatus: & foris alterius pretij mentiens, maiori te pondere vendis nobis quàm ab ipſa accepiſti? Time Deum, & noli hanc rem peſſimam facere, vt quem humiliat veritas, extollat voluntas: hoc enim eſt reſiſtere veritati, hoc pugnare contra Deum,* &c.

50 Dices Primò, Humilitatis eſt cohibere affectum, ne feratur ad excelſa ſupra conditionem & proportionem hominis: atqui idem præſtat magnanimitas: ergo non videtur diſtingui à magnanimitate. *Obiectio 1. An diſtinguatur à magnanimitate.* Ob hoc argumentum Martinus ponit humilitatem virtutem reipsâ non diſcrepantem à magnanimitate. ſed fallitur; vt rectè oſtendit Caietanus. *Reſpon.* Primò, Quia virtutes ex principalibus functionibus ſuis diſtinguendæ ſunt: atqui principalis functio *magnanimitatis* eſt, non coërcere affectum, ſed impellere ad ardua & magna, quibus homo eſt dignus; ſecundariò autem retrahit ab his, quæ dignitatem ipſius ſuperant. *Humilitatis* autem primarium munus eſt non impellere, ſed retrahere animum inordinatè ad excelſa tendentem, & intra ſuam menſuram coërcere, vt iis, quæ hominis vilitati congruunt, acquieſcat. Itaque hæ virtutes contrario modo procedunt; magnanimitas impellendo ad ardua, quæ ſua difficultate animum abſterrent, & deſperationem iniiciunt: humilitas retrahendo à magnis, quæ ſplendore & excellentiâ ſuâ animum alliciunt. Itaque ad quod magnanimitas affectum impellit, ab eo humilitas retrahit, licet ſub diuerſa ratione. Deinde etiamſi magnanimitas ſecundariò à quibuſdam animum retrahat, à quibus retrahit etiam humilitas, ſub alia tamen ratione formali id facit. Illa enim retrahit animum à quibuſdam excelſis, quatenus ſuperant proportionem, quam habet homo ad illa ex parte donorum Dei: (non enim vult magnanimus maiora quàm ipſi ratione donorum, quibus prædictus eſt, congruant) hæc verò retrahit animum ab omnibus excelſis, quatenus ſuperant proportionem, quam habet homo ex parte ſui. Ratio itaque coërcendi & retrahendi animi eſt diuerſa, nimirum exceſſus obiecti reſpectu eius, quod homo habet à Deo: & exceſſus obiecti reſpectu eius, quod homo habet ex ſeipſo. Hunc reſpicit humilitas, illum magnanimitas. Vide Caietanum art. 1. ad ſecundum.

Dices Secundò, Si humilitas coërcet affectum ne feratur ad aliquid, quod eſt ſupra proportionem & menſuram hominis, quam ex ſeipſo habet: ergo non permittet hominem quidquam magni agere, conari, vel appetere; quia omne bonum ſuperat hanc proportionem: ac proinde impediet præcipuam functionem magnanimitatis. 51 *Obiectio 2. An humilitas impediat magnanimitatem.*

Reſpon. Reſpondeo, Non poſſe hominem quidquam appetere, vel conari, tamquam ipſe per ea, quæ præcisè ex ſe habet, eo ſit dignus, aut illud poſſit efficere: poteſt tamen, quatenus per id, quod accepit à Deo, ſufficientem ad illud proportionem habet. Hinc fit vt is, qui ex ſe eſt humillimus, ex dono Dei ſit ſummè magnanimus. *Summè humilis eſt ſummè magnanimus.* Etſi enim ex ſe nihil poſſit, nulloque bono aut honore dignus ſit; tamen ex dono & auxilio Dei plurima poteſt, (iuxta illud Apoſtoli: *Omnia poſſum in eo, qui me confortat*) & maximis bonis, honoribusque dignus eſt, & ſe dignum iudicat. Declarat hoc Gregorius lib. 6. in 1. Regum cap. 3. explicans illa verba cap. 16. *Adhuc reliquus eſt paruulus & paſcit oues. Meritò,* inquit, *paruulus iſte dicitur oues paſcere; quia electus quiſque humilis eſt, & ſterilis non eſt: quia quotidie magna agit, ſed de ſe magna non ſentit. Meritò ergo nō ſolùm paruulus, ſed paſtor aſſeritur; quia qui verè humiles ſunt, foris ſe deiiciunt, ſed per internam ſocietatem in ſummis & æternis paſcuis immorantur; nam ſcriptum eſt; Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Quæ autem gratia, niſi vt ſumma videant & cognoſcant, cognoſcant & diligant, atque ad ipſa dilecta quaſi fortes & pingues currant.* Idem cernitur in omnibus beatis. ſunt enim & ex ſe humillimi, & ex donis Dei ſummè magnanimi. Imò nulli ſunt magis magnanimi quàm illi, qui verè ſunt humiles. Cùm enim non ſuis viribus, ſed Dei tantùm auxilio, cui ſe penitus ſubiecere, nitantur, eiuſque omnipotentiam & bonitatem aſſiduè cogitent; nihil eſt quod hac ratione illis impoſſibile aut valdè arduum appareat: ac proinde etiam quiduis aggredi, cùm honor Dei poſtulat, non dubitant. Exemplo nobis ſunt maximi quique Sanctorum, & in primis Apoſtoli, qui ſtupenda, Deo confiſi, ſunt aggreſſi, & perfecerunt. Itaque humilitas non reddit ſegnem, aut timidum, aut puſillanimem, ſed ad veram animi magnitudinem diſponit. mundi magnanimitas, quia ſuis viribus nititur, ſuperbia potiùs eſt, quàm magnanimitas.

Ex dictis colligi poteſt, Primò, Fundamentum humilitatis eſſe notitiam ſui, quæ vt ſit perfecta, poſtulat etiam cognitionem Dei; vnde fit vt coniunctiſſimę ſint humilitas & charitas: ſicut cognitio ſui & cognitio Dei non poſſunt à ſe inuicem ſeparari. 52 *Fundamentum humilitatis.* humilitas enim ſequitur cognitionem ſui; charitas cognitionem Dei. Itaque rectè dictum à D. Auguſtino: *Nouerim te, nouerim me; vt amem te, & contemnam me.*

Secundò, Hanc virtutem eſſe non in intellectu ſed in voluntate. Inclinat enim voluntatem vt ſe intra menſuram ſui ſuppoſiti contineat, nec ad aliquid per motum ſpei vel deſiderij ſupra illam feratur.

Tertiò, Obiectum huius virtutis eſſe id, quod congruit noſtræ vilitati. *Obiectum humilitatis.* hoc enim eſt quod per humilitatem & interiùs appetitur, & exteriùs agitur.

Dices

53 Dices hoc non esse appetibile. esse enim vile vel probrosum, non est bonum neque laudabile, ac proinde nō potest esse obiectum virtutis; quod debet esse honestum & honore dignum. Hæc res non videtur satis à Doctoribus explicata.

Obiectio.

Respon.

Respondeo tamen, Id, quod vile est, non esse quidem per se expetendum, aut honestum; posse tamen sub alia consideratione, honesti rationem induere. Primò, Si spectetur vt est cōgruens nostræ conditioni: honestum enim est amplecti sibi congruentia. In hac tamen congruentia non consistit totum bonum & honestum humilitatis: non enim per se est magnæ laudis vilem vilia amplecti, quòd hæc ipsi congruant. Itaque adhuc vlterior ratio formalis requiritur, respectu cuius prior illa se habeat instar fundamēti quasi materialiter. Secundò igitur, Id, quod vile est, seu amplecti vilia, potest honesti rationem induere vt est professio quædam seu testificatio nostri nihili, qua profitemur nos ex nobis nihil boni habere, nihil posse, nihil esse: & consequenter omne bonum nostrum esse ex Deo, ad ipsum veluti auctorem omnia referenda, in ipsum omnem laudem & honorem, qui nobis tribuitur, refundendum. Hoc ipso enim quo nostrā vilitatem profitemur, tacitè etiam significamus omne bonum nostrum Deo assignandum. Sub hac igitur ratione vilia & probrosa sunt obiectum humilitatis, quatenus nimirum per illa nostram sortem, & tacitè diuinam in nos benignitatem testamur: quod sanè honestum est, & valdè laudabile; tum quia est professio veritatis, maximè in vita necessariæ: iuxta illud; *Nosce teipsum*; tum quia id redundat in honorem Dei, vt dictum est.

Quo modo illud obiectum sit expetendū & honestum.

54 Quartò, Hinc patet, humilitatem sic rectè definiri: *Humilitas est virtus inclinans nos, ad nostram vilitatem signis vel factis profitendam. Signis* siue internis, siue externis; vt locutione spiritali, vel corporali submissione corporis, prostratione humi, genuflexione, &c. Factis, vt humilibus obsequiis, humili loco, humili sodalitio, &c.

Nec obstat, quòd humilitas non solùm inclinet in hanc professionem, vt procedit ab ipsius supposito, sed etiam amet illam vt procedit ab alio, & auersetur quod illi est contrarium. (humilis enim non solùm se ipse vilipendit, & variis modis suam vilitatem testatur, sed etiam gaudet & amat contemni ab aliis, & laudari dolet) Hoc, inquam, non obstat: quia virtus bonum sui obiecti amat non solùm in suo supposito, sed etiā in quouis alio, & vbicumque illud inuenerit, quamuis primariò in illud inclinet, vt à proprio subiecto procedit.

Iuxta hanc definitionem facilè est omnes supradictos actus humilitati assignare, & ostendere quomodo ab ea procedant. in omnibus enim illis est professio suæ vilitatis, vel certè inclinatio & amor in illam, iuxta modum nunc explicatum.

55 Quintò, Colligitur humilitatem esse virtutem valdè excellentem. Primò, Quia inclinat ad subiiciendum nos Deo in omnibus, & nostris superioribus tamquam Dei instrumentis. Cùm enim inclinet generatim ad omnia, quibus nostram vilitatem testamur, maximè inclinat in hanc subiectionem, per quam vniuersalius nostrum gradum profitemur. Hoc modo intelligendus est D.Thomas articulo 4. cùm excellentiam humilitatis in eo constituit, *quòd ordinationi iustitiæ legalis faciat hominem benè subiectum in vniuersali quantum ad omnia; cùm qualibet alia virtus moralis id faciat solùm quantum ad aliquam materiam specialem.* Secundò, Quia, vt dictum est, eo ipso, quo profitemur nostram vilitatem, & nihil boni nos habere ex nobis, implicitè testamur omne bonum nostrum esse à Deo; & ita Deum honoramus.

Excellentia humilitatis.

Itaque humilitas inclinat ad quosdam actus, qui tacitam continent religionem, cùm implicitè Deum honorent; etsi non ex formali affectu religionis procedant. sicut enim actus Religionis primariò & formaliter continent professionem diuinæ excellentiæ, secundariò verò & quasi materialiter professionem nostræ vilitatis, &, vt ita dixerim, infirmitatis: ita è contrario præcipuus actus humilitatis (qui est vilipensio sui & veluti annihilatio coram diuina maiestate) continet formaliter & primariò professionem nostræ vilitatis; secundariò verò & ex consequenti, professionem diuinæ excellentiæ. Tertiò, Denique signum excellentiæ virtutis huius est, quòd Philosophi eam non agnouerint. Non enim intellexerunt, nisi fortè perpauci, quo modo homo nihil ex se boni, sed solùm defectum & malum habeat: & quo modo omne bonum ex liberali Dei munere dependeat.

Aduerte tamen, hanc virtutem non esse præstantiorem theologicis; quia hæ proximè nos Deo coniungunt. neque religione; quia præstantius est Deum colere, eique honorem & reuerentiam exhibere, quàm suam abiectionem profiteri, & cohibere se ab inordinato affectu excellentiæ. Ob eamdem causam non est præstantior obedientiā; quia hæc benè ordinat affectum ad totam legem, illum legi conformans. neque Iustitia legali; quia vel hæc non distinguitur ab obedientia, vt suprà lib.2. cap.1. dubit.3. ostensum est: vel si distinguitur, respicit bonum commune, & ad omnia, quæ ad bonum commune pertinent, rectè nos ordinat. Humilitas verò non conformat nos formaliter legi; neque intendit bonum commune, sed facit hominem benè subiectum Superiori, & ordinationi tum legis tum Iustitiæ legalis, vt D.Thomas art.5. in corp. indicat. Est tamen præstantior fortitudine & temperātia, vt docet Caiet. art.5. sub finem, ex sententia D. Thomæ; quia in illa maius bonum rationis cernitur. reddit enim humilitas hominem subditum & patulum bono rationis, non in hac vel illa materia, sed vniuersè: quod est præstantius quàm rectè se habere circa pericula mortis vel voluptates tactus. Ob eamdem rationem videtur etiam præstantior Iustitia particulari, etsi Caietanus dissentiat. Notandum tamen has virtutes non posse exactè inter se comparari, cùm habeant proprias excellentias diuersorum generum, quibus se mutuò excedunt, & exceduntur. vnde quæ vna ratione videtur præstantior, altera est inferior. 56

Comparatio eius cum aliis virtutibus.

Incitamenta humilitatis præcipua sunt tria. Primum, Ratio veritatis. hæc enim si ad eius libellam nos appenderimus, quodammodò ad humilitatem nos cogit. Quis enim dum suam vilitatem, prauitatem, imbecillitatem, suumque nihilum intuetur, se magni æstimare queat? vt suprà ex D.Bernardo ostensum est. 57

Incitamēta humilitatis.

1. Professio veritatis.

2. *Exemplū Christi.* Secundum, Exemplum Christi, qui etsi omnium esset summus, tamen in natura humana fuit humillimus; Matthæi 11. ***Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde.*** Vbi allicit omnes ad suam capessendam disciplinam; ex eo quòd cùm ipse sit mitis & humilis, consequens etiam est, vt eius disciplina, eiusque iugum suaue sit & onus leue: mitis enim & humilis aspera & intolerabilia non imponit. D. August. lib. 14. de ciuit. cap. 13. ***Nunc in ciuitate Dei & ciuitati Dei in hoc sæculo peregrinanti maximè commendatur humilitas, & in eius rege, qui est Christus, maximè prædicatur: contrariumque huic virtuti elationis vitium in eius aduersario, qui est diabolus, maximè dominari Sacris litteris edocetur.*** Hæc humilitas mirificè elucet in tota eius vita & passione, tamquam in absoluto quodam exemplari. Vnde meritò Ecclesia in Collecta dicit, ***Deus, qui ad imitandum humilitatis exemplum Saluatorem nostrum carnem sumere & crucem subire fecisti,*** &c.

Obiectio. An Dominus fuerit humilis interno iudicio. Dices, Non videtur Dominus verè humilis fuisse interno iudicio, sed solùm externa conuersatione. humilitas enim supponit iudicium vilitatis & imperfectionis sui: atqui Dominus non poterat se vilem aut imperfectum iudicare. Confirmatur ex D. Bernardo sermone 42. in Cantic. *Ipse*, inquit, ***se exinaniuit, ipse se humiliauit non necessitate iudicij, sed nostri charitate. poterat nimirum vilem se & contemptibilem demonstrare, sed planè non reputare, quoniam sciebat seipsum. Voluntate proinde humilis fuit & non iudicio, qui talem se obtulit, qualem esse nesciuit: magis autem placuit minimum reputari, qui se summum non ignorabat.***

Dupliciter potest quis se vilem iudicare. Respondeo, Dupliciter posse quempiam se vilem & contemptibilem iudicare. Primò, Absolutè; vt cùm quis iudicat se esse peccatorem, posse peccare, esse dignum probro & supplicio. Secundò, Ex parte, & secundùm quid, nimirum consideratis iis, quæ præcisè à se, & non à Deo habet. Priore modo humanitas Christi non iudicabat seipsam vilem, quia sciebat suam excellentiam, quam ex vnione Verbi habebat, & ratione illius se omni honore esse dignam. Hoc modo intelligendus est Bernardus cùm ait, Dominum non fuisse humilem iudicio, sed affectu. Vnde paulò pòst subdit: ***Nō enim quo modo ego vel tu inuenimus nos in veritate dignos dedecore & contemptu, dignos omni extremitate & inferioritate, dignos etiam supplicijs, dignos plagis: non, inquam, ita & ille; quæ tamen omnia expertus est quia voluit, tamquam humilis corde.***

Altero modo poterat se vili, imò nihili reputare. Sciebat enim illa illuminatissima humanitas se nihil ex se boni habere, sed omne suū bonum à diuinitate prouenire: imò si à diuinitate, eiusque donis desereretur, se relapsuram repentè in ignorantiam, pronitatem peccandi, atque adeò in peccatum, & posse damnari: subtracto quoque influxu illo substantifico, quo conseruatur, se in suum nihilum redituram. Itaque hac ratione diuinitati se profundissimè submittit, eique omne suum bonum acceptum refert, in eam omnem honorem & gloriam sibi exhibitam refundens. Ex simili consideratione est humilitas in sanctis Angelis, & Beatis. Vnde & coronas suas mittunt ante thronum, dicentes, ***Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt***; vt Apocalyp. 4. dicitur. Verùm sicut Christi humanitas antecellit omnibus cognitione diuinitatis, & consequenter charitate: ita etiam cognitione sui, & dependentiæ, quâ ipsa cum omnibus donis suis à Deo dependet; ac proinde etiam vera humilitate, quam etiam præ omnibus declarauit, humiliando se vsque ad mortem crucis, & ad omnes illas indignitates quas Iudæi intulerunt.

Tertium, Quia humilitas est fundamentum virtutum. *Virtutum*, inquit D. Bernardus lib. 5. 58 3. *Quia virtutum fundamentum.*
de consideratione in fine, ***bonum quoddam & stabile fundamentum est humilitas.*** D. Augustinus lib. 1. de verbis Domini serm. 10. ***Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento priùs cogita humilitatis.*** Et infrà: ***Hoc in te fodi fundamentum humilitatis, & peruenies ad fastigium charitatis.*** diuus Basilius Constitut. monastic. capite 17. dicit ***humilitatem esse θησαυροφυλάκιον virtutum***, quo virtutes tutissimè custodiantur. Est fundamentum virtutum non quidem directè & principaliter; (sic enim sola fides est supernaturalium virtutum fundamentum, iuxta illud Apostoli ad Hebræos 11. ***Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est***) sed indirectè & dispositiuè. Indirectè quidem, quatenus remouet virtutum impedimentum, quod est superbia. Dispositiuè verò, quatenus facit hominem Deo subditum, ac paratum ad eius gratiæ influxum recipiendum, qui est virtutum semen, origo, & conseruatio.

Vtrumque insinuat D. Iacobus in sua Epistola cap. 4. ***Deus***, inquit, ***superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.*** Si Deus illis resistit: non ergo dat illis gratiam. Impedit igitur superbia influxum diuinæ gratiæ: & consequenter virtutum studium, quod sine auxilio gratiæ constare nequit. Humilitas verò influxum illum attrahit, excipit & colligit. Vnde D. Augustinus serm. 27. de verbis Domini: ***Confluit aqua ad humilitatem vallis, denatat de tumoribus collis.*** & serm. 175. de tempore: ***Videte magnum miraculum, altus est Deus, erigis te, & fugit à te: humilias te, & descendit ad te. quare hoc? quia excelsus Dominus, & humilia respicit vt attollat: alta, id est, superba de longè cognoscit vt deprimat.*** vide eumdem de S. virginitate, capite 39. Præterea humilitas sicut facit vt homo seipsum vilipendat, ita etiam omnia terrena parui facit æstimari: atqui æstimatio terrenorum maximè impedit studium virtutis: tollit igitur humilitas virtutum impedimentum. Denique sola humilitas euadit omnes diaboli laqueos, quibus totum mundum plenum vidit B. Antonius, per quos virtutes eliduntur & perimuntur. habet autem hoc, partim quia subiicit hominem Deo, facitque illum niti in omnibus diuino auxilio, partim quia affectum auocat ab omnibus illis, quorum obiectu diabolus tentationes solet excitare.

DVBITATIO VIII.

Quid sit superbia, & quomodo ab aliis vitiis distinguatur. Item de nimia sui abiectione.

D. Thomas q. 162.

59 HVmilitati opponuntur duo extrema vitia; *Superbia*, per excessum; & nimia *sui abiectio*, per defectum.

Superbia, dicitur à *super*, & *eo*: quòd supra suam mensuram eat, iuxta illud Psal. 130. *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.*

Definitio. Definitur à D. Augustino lib. 14. de ciuit. c. 3. *Quid est*, inquit, *superbia, nisi peruersa celsitudinis appetitus*? & à Prospero sententia 292. *Superbia est amor excellentiæ propriæ*, nempe inordinatus.

Peruersam celsitudinem vocat, non quæ in seipsa, sed quæ respectu appetentis peruersa sit; eò quòd ipsi non congruat. Vnde cùm dicitur, *peruersa celsitudinis appetitus*, idem valet ac si diceretur, *appetitus peruersè excellendi*. superbus enim appetit excellere, sed peruerso modo, id est, qui sit contra rectam rationem. vnde & ipse appetitus peruersus est. Si enim obiectum est prauum, etiam appetitio eius praua est.

60 *Qualis excellentia.* Sed difficultas est quo modo excellentia hîc accipiatur, absolutè an relatè; id est, vtrùm superbia sit appetitus excellendi absolutè, an solùm præcellendi aliis. Martinus, vt refert Caietanus, putat superbum solùm appetere præcellere aliis; vnde definit superbiam *amorem excellentiæ despectiuæ*, id est, quo ita amat excellere, vt alios præ se contemnat. Sed verius est superbiam ad hoc non esse restringendam, vt rectè ostendit Caietanus. Potest enim quis esse superbus, etsi nemini explicitè se præferat. Superbia enim est æquare se maioribus, & non solùm illis se præferre; quamuis implicitè in actu superbiæ semper aliqua contineatur prælatio. Effert enim se supra se, ac consequenter supra alios eiusdẽ sortis: vnde fit vt quotiescumque se cum æqualibus confert, se illis etiam expressè præferat. sed de implicita illa prælatione hîc non est quæstio. explicita verò non habet locum nisi in quibusdam actibus. Itaque obiectum superbiæ adæquatum, est *excellentia in genere*, vt extendit se ad excellentiam absolutam & relatiuam, ab vtraque tamen per se abstrahens; sicut obiectum Metaphysicæ est ens communiter se habens ad absolutum & relatiuum, vt inquit Caietanus.

Excellentia in genere est obiectũ superbiæ.

Quo modo ab aliis vitiis distinguatur. Dices, Etiam quædam alia vitia spectant excellentiam tamquam obiectum. *Præsumptio*, in functionibus: inclinat enim ad functiones, quæ proprias vires superant: *Ambitio*, in dignitatibus & honoribus, tẽdens ad dignitates proportionem subiecti excedentes: Denique *cenodoxia* in fama & gloria. Virtus quoque *magnanimitatis* in iisdem rebus magnitudinem & excellentiam spectat: inclinat enim ad excellentes functiones; ad excellentes dignitates & honores; ad excellentem famam & gloriam; vt patet ex dictis suprà l. 3. cap. 2. dubit. 3. Quo modo ergo ab his distinguitur superbia; cùm hæc quoque excellentiam spectent & pro obiecto habeant?

Respondeo, Superbiam ab istis vitiis distingui, quòd ipsius obiectum sit in genere excellentia personæ: istorum verò, excellentia non personæ, sed functionis, vel dignitatis, vel famæ, applicata nimirum ratione excellentiæ & magnitudinis ad certam materiam. Quod vt meliùs intelligatur, *Respon.*

Notandum est, personam posse tripliciter ad virtutes & vitia comparari. Primò, vt subiectum. Secundò, vt obiectum. Tertiò, vt mensuram obiecti, siue vt terminum commensurationis illius, quæ in obiecto spectatur. Primus modus est communis omnibus virtutibus & vitiis. Persona enim, seu suppositum se habet ad omnia tamquam subiectum; cùm ipsa nihil sint aliud quàm bona vel mala dispositio suppositi ad suum opus. Tertius modus est communis respectu omnium virtutum & vitiorum, in quibus medium constituitur in obiecto ex ordine ad proprium suppositum; vt in temperantia, quæ inclinat ad cibum & potum secundùm eam mensuram, quæ congruit supposito: & in magnanimitate, quæ inclinat ad magnas virtutum functiones; tamen iuxta mensuram propriæ personæ. præsumptio verò inclinat ad magnas functiones, sed supra personæ mensuram. intemperantia ad cibum & potum, sed supposito non commensum. Secundus modus est proprius superbię & humilitatis, hęc enim respiciunt suum suppositum per modum obiecti: superbia enim intendit illius exaltationem, humilitas depressionem. Vnde in definitione superbiæ signatè dicitur *Excellentia propria*, id est, quæ primò & per se circa personam consideretur. Confirmatur, quia per superbiam ipsa persona sese inflat & extollit; & si quid in operibus externis magni vel splendidi faciat, huc refert, nimirum vt ipsa magni fiat. Itaque generatim excellentia personæ est obiectum superbiæ: præsumptionis verò obiectum est excellentia operis: ambitionis excellentia in dignitate: & inanis gloriæ, in fama & opinione. 61

Tripliciter suppositum cõparatur ad virtutẽ & vitium.

Aduerte tamen hæc vitia non ita distingui à superbia quin ipsius sint fructus, qui ex ipsa nascantur, eamque supponant. Nam ex inordinato appetitu excellentiæ personæ fit vt quis aggrediatur opera præsumptuosa & ad magnas dignitates, honoresque supra suam proportionem adspiret. Ideò enim hæc appetuntur vt ipsum suppositum excellens videatur. itaque ex affectu superbiæ procedunt, & ad illius finem ordinantur: & sic ad superbiam pertinent, saltem tamquam actus imperati, ex natura rei illi maximè coniuncti. Magnanimitas manifestè à superbia distinguitur; tum quia non appetit principaliter magnitudinem personæ sed operis; tum quia magnitudinem illam non appetit, nisi secundùm præscriptum rectæ rationis, & commensionem ad proprium subiectum; quorum vtrumque contrario modo se habet in superbia. *Nascuntur ex superbia.*

Porrò vt natura, & functiones superbiæ meliùs intelligantur, Notandum est, quòd sicut humilitas supponit considerationem suæ imperfectionis, & ex ea oritur: ita superbia considerationem suæ perfectionis (sub qua intellige quidquid vllo modo ad excellentiam facit) & ex hac consideratione nascitur. Dum enim quis suam perfectionem considerat dissimulatis imperfectionibus, & non aduertit se illam à Deo habere, videtur sibi multò 62

Fundamentum superbiæ.

multò excellentior quàm reuerà sit: sicut & merces præstantiores videntur emptoribus, quando vitia non considerant. Nam purum bonum multò est excellentius quàm imperfectionibus permixtum. Hinc nascitur amor istius excellentiæ apprehensæ, quo illa placet homini, & homo propter illam sibi plus quàm oportet: ex his verò æstimatio sui, qua pluris se facit quàm oportet. Atque hic est primus superbiæ actus in animo completus. Sicut enim primus actus humilitatis est vilipensio sui: ita primus superbiæ est magnipensio sui, qua quis seipsum æstimat supra id quod est: qui actus non consistit in solo iudicio vel apprehensione, sed etiam in affectu, quo erga se tamquam quid magnum afficitur, & talem quodammodò se facit, qualem apprehendit. Vnde superbus dicitur seipsum inflare, tumefacere, exaltare: quia quantum in se est, affectu & apprehensione, vt affectui seruit, maiorem se facit & celsiorem quàm reipsa sit. Dixi esse *primum actum completum*, quia affectio illa voluntatis, quæ præcedit hanc æstimationem, non est actus completus, à quo quis dicitur superbire & se eleuare; sed est inclinatio interna ad actum completum. sicut inclinatio religionis ad cultum Dei non est actus completus Religionis, sed ipse actus colendi. est igitur hic ordo actuum animi. Primò, Est consideratio perfectionum coniuncta cum defectu considerationis imperfectionum, & dependentiæ à Deo. Secundò, Apprehensio maioris excellentiæ quàm insit. Tertiò, Amor illius, seu simplex complacetia. Quartò, Æstimatio sui ex illa apprehensione & amore orta. amor enim accedens illi apprehensioni facit excellentiam maiorem videri & pluris æstimari.

Primus actus completus superbiæ.

Hæc igitur æstimatio sui est Primus actus superbiæ completus, & fundamentum ceterorum qui superbiæ tribuuntur.

Secundò, Hinc sequitur, vt æstimet se dignum & idoneum rebus magnis, suamque mensuram excedentibus.

Tertiò, Vt inordinatè appetat dignitates, & alia, quæ ad excellentiam pertinent, tamquam sibi congruentia.

Quartò, Vt ab aliis quoque velit magni fieri, honorari, & laudari.

Quintò, Si videat id se non obtinere, indignatur, irascitur, dolet.

Sextò, Conferendo se aliis, censet se meliorem, doctiorem, potentiorem, &c. vnde & alios contemnit, & quæ ab aliis fiunt paruipendit. Ad suos enim defectus clausos habet oculos; & ad suas perfectiones apertos: contrario verò modo gerit se in iis, quæ sunt proximi. Hinc fit vt sua pluris æstimet, & præferat rebus proximorum, & seipsum personæ proximi.

Septimò, Recusat se subiicere Superioribus, quasi id ipso sit indignum: persuadens sibi, se illis esse prudentiorem, & meliùs seipsum gubernaturum.

Octauò, Recusat etiam se Deo subiicere, apprehendens illud tamquam sit contra suam dignitatem; &c. volens suo arbitratu viuere, quasi Deo opus non habeat. Hi sunt actus huius vitij, & hoc ferè ordine ab illo procedunt.

63 Ex dictis colligitur hoc vitium esse speciale. habet enim speciale obiectum per quod à ceteris distinguitur, vt ostesum est; & speciales functiones, quas modò recensuimus. quadam tamen ratione potest dici vitium generale, nimirum potestate causandi; quatenus ex superbia quoduis peccatū nasci potest. Id autem fieri potest dupliciter, vt explicat D. Thomas ar. 2. Primò, Directè, vt si quis peccet eo fine vt videatur excellens & neminem curare, neminem timere. tunc enim directè ex affectu superbiæ illud peccatum imperatur. Secundò, Indirectè, & quasi per accidens, scilicet remouendo prohibens, quatenus semel per superbiam diuina lege, qua à peccando prohibebatur, abiecta, veluti remoto fræno, facilis est homo in quoduis peccatum ruere, iuxta illud Ieremiæ 2. *Confregisti iugum, rupisti vincula, dixisti, Non seruiam.* priore modo peccatum est ex contemptu. hoc verò ex affectu voluptatis, commodi, honoris, &c. His adde quadam ratione posse dici generale essentia & attributione; quia omne peccatum tacitam quamdam superbiam continet ipso opere: magna enim est præsumptio audere Deum offendere, & veluti contra se lacessere, non timere fulmen maledictionis, non curare præsentem maiestatem. Simili modo omne peccatum est quidam Dei contemptus interpretatiuus.

Est vitium speciale.

Generale tamen causalitate.

Directè.

Indirectè.

Alterum vitium humilitati oppositum est *inordinata sui abiectio.* Humilitas enim etsi inclinet ad sui abiectionem, non tamen quouis modo, sed prudenter; nimirum, cum iis circumstantiis, quibus debet. debet enim ita fieri vt non redundet in iniuriam status, vel officij quod geris, vel talenti quo præditus es, aut in eorum incommodum, quibus prodesse potes vel debes. Si ergo aliqua talis circūstantia desit, erit vitium humilitati oppositum per defectum; quatenus nimis parum tuam dignitatem & excellētiam curas: vt si sacerdos subiiciat se iudicio sæculari: si Superior flexis genibus petat veniam ab inferiore: si Episcopus præponat sibi sacerdotem vel diaconum, &c. 64

Dices, Talis abiectio sui videtur opponi humilitati per excessum: nimiùm enim se humiliat.

Quomodo opponatur humilitati.

Respondeo, Humilitatem dupliciter posse considerari. Primò, Quatenus refrænat appetitum excellentiæ; & hoc modo *superbia* ei opponitur per excessum; nimia verò *abiectio* per defectum. Sicut enim superbia nimiùm appetit ea, quæ ad excellentiam pertinent; ita nimia sui abiectio nimis parum. Humilitas verò inter hæc extrema medium rationis tenet. Secundò, Quatenus inclinat ad ea, quibus suam vilitatem profitetur. hoc modo nimia sui abiectio opponitur humilitati per excessum, superbia verò per defectum. quamuis deformitas superbiæ magis consistat in nimio excellentiæ appetitu, quàm in humilitatis defectu.

Nec obstat quòd nimia sui abiectio videatur pertinere ad pusillanimitatem, quæ opponitur non propriè humilitati, sed magnanimitati: quia si fiat ex nimio affectu ad se dimittendum, opponitur humilitati: si verò ex nimia honoris, tamquam rei nimis magnæ, fuga; opponitur magnanimitati, & pertinet ad pusillanimitatem. quale autem hoc sit peccatum, patet ex dictis libro 3. capite 2. dubitat. 3. æstimandum enim est ex iniuria quæ fit statui, & incommodo quod sequitur, &c.

An pertineat ad pusillanimitatem.

DVBITATIO IX.

De speciebus superbiæ, & quale peccatum sit superbia.

D. Thomas art. 4. & seqq. q. 162.

65 DIuus Gregorius lib. 23. moralium ca. 7. quatuor species superbiæ constituit. *Quatuor,* inquit, *sunt species, quibus omnis tumor arrogãtium demonstratur, cùm bonum aut à semetipsis habere se æstimant: aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant: aut certè cùm iactant se habere quod non habent: aut despectis ceteris singulariter videri appetunt habere quod habent.* Ratio harum specierum est. Superbia consistit in eo quòd homo se æstimet excellentiorem quàm reuerà sit: hoc autem fieri potest tripliciter. Primò, Si putet se esse causam sui boni: magni enim refert ad excellentiam, si sua industria vel meritis bonum illud sit consecutus. Secundò, Si putet se habere bonum, quod non habet. Tertiò, Si putet se habere tam excellenti gradu, vt id, quod est in ceteris, quasi nihili reputet respectu boni sui. Et quidem si putet se causam sui boni; vel censet se causam illius physicam, (v. g. se industria, ingenio & labore suo id comparasse, cùm aliunde acceperit) & sic erit prima species: vel causam meritoriam; & sic erit secunda species. Si putet se habere bonum, quod non habet, vel in eo sitam excellentiam, quæ non est, & inde se extollat, erit tertia species. Denique si putet se illud habere tam excellenti gradu, respectu aliorum, vt illorum bona non videantur ipsi cum suo posse conferri, erit quarta species.

Ratio istarum specierum.

An seriò debeat iudicare.

Vbi aduerte, non esse necessarium ad istas species, vt quis apud animum suum seriò iudicet se bona à se habere, aut suis meritis absque Dei gratia obtinuisse: (sic enim deberet esse hæreticus) sed satis est vt apprehendat illa tamquam sua & à se dependentia, absque formali iudicio, & simul non cõsideret quo modo illa acceperit. tunc enim poterit se ita gerere, & in animo se extollere, ac si sola sua industria haberet: vt patet in paupere, qui alienis opibus affatim fruens, non aliter se effert, quàm si essent suæ, vel sua industria partæ. quia non meminit, vel certè non aduertit esse beneficium alterius; quamuis expresse id non neget, nec contrarium iudicet.

66 Dices, Si indignus affectet Doctoratum vel Episcopatum propter dignitatem, committit peccatum superbiæ, & tamen in nulla dictarum specierum; similiter si tanti Doctoratum iam obtentum faciat, vt malit peccare mortiferè quàm illum gradum perdere.

Obiectio.

Respondeo, Priorem modum pertinere ad tertiam speciem. Dum enim adspirat ad gradum, quo est indignus, intumescit de bono, quod non habet: quia effert & gerit se tamquam idoneum cùm sit ineptus. De altero modo respondet Caietanus, eum non comprehendi speciebus enumeratis; eò quòd in illo non sit inordinatio ex parte obiecti, sed solùm ex parte appetentis: species autem istæ sunt assignatæ ex parte obiecti. Posset tamen referri ad tertiam speciem: quia qui tanti facit gradum, tribuit illi excellentiam, quam reuerà non habet. Sicuti cùm diues sese effert propter diuitias, & parem facit aliis sapientia vel sanctitate conspicuis, tribuit sibi per diuitias sua æstimatione quod non habet in veritate.

Notandum est supradictas species singulas posse quatuor modis exerceri. Primò, Si æstimes bonum tuum iuxta aliquam istarum specierum in animo tuo, & ibi te extollas, v. g. te illud industria tua parasse, vel ex meritis habere, vel illud maius esse quàm sit, vel ceteris te per hoc longè præstare. 67

Possũt singula quatuor modis exerceri.

Secundò, Si velis vt ita etiam æstimetur in animo alterius.

Tertiò, Si coneris illud ipsum opere declarare: vt si ita te opere externo geras, ita loquaris, ac si illud bonum tali modo, tali gradu ac perfectione haberes.

Quartò, Si aduertens te tali modo non habere, optes saltè ita habere vt inde te possis extollere & gloriari: item si desideres id aliis esse persuasum. vide aliqua in hanc sententiam apud Toletũ libro de septem peccatis mortalibus, cap. 4.

Quod ad alteram partem dubitationis attinet, quale peccatum sit Superbia: D. Thomas art. 5. docet ex genere suo esse peccatum mortiferum; & art. 6. docet esse grauissimum peccatorum. Sed hoc intelligendum est de superbia in gradu completo, quæ omnem humilitatem & subiectionem excludit; vt cùm quis tantum sese effert, vt nolit etiam Deo & legi diuinæ esse subiectus, qualis est in diabolo, & in hominibus quibusdam pessimis. Hæc sola est superbia completa: quia quamdiu homo vult manere Deo subiectus, adhuc habet aliquid humilitatis, ac proinde superbia eius est adhuc imperfecta. 68

Quale peccatum sit.

Superbia completa.

Dicitur grauissimum peccatorum, non quòd inter omnes peccatorum species sit grauissimum, cùm odium Dei sit grauius: sed quia ad genus grauissimorum pertinet, nempe eorum in quibus auersio à Deo est directè volita. Itaque dicitur grauissimum respectu eorum in quibus auersio solùm censetur volita interpretatiuè; vt sunt quæ ex ignorantia, infirmitate, vel alicuius boni temporalis amore committuntur: vt rectè D. Thomas art. 6. docet. Quod autem auersio directè sit volita in superbia, patet; quia nolle subiici Deo est directè auertere voluntatem ab eius subiectione & consequenter ab eius obedientia & regimine, ac nolle illum habere superiorem ac rectorem. Prouenit autem hæc auersio ex amore peruersæ excellentiæ, quam affectat per hoc, quod est esse planè liberum & sui iuris: cui libertati repugnat omnis subiectio. itaque recusat subiectionem, quatenus hæc repugnat excellentiæ libertatis, quam quærit. Potest etiam ista auersio prouenire ex ira in Deum, vel odio; sicut ex iisdem causis potest quis recusare subiectionem alicuius Principis terreni.

Grauissimum peccatorum.

Si verò loquamur de superbia incompleta, hæc non semper est peccatum mortale, nisi quatenus nobis est causa alicuius peccati mortalis; v. g. violandi alicuius alterius præcepti diuini, vel subtrahendi se ab obedientia Ecclesiæ aut alterius Superioris, vel in integrum, vel ex parte; quoad aliquod præceptum obligans sub mortali: vel si fiat cum notabili iniuria aut contemptu proximi. Extra hos casus superbia solùm est peccatum veniale: vt docet Nauar. capite 23. num. 6. Toletus de peccatis mort. cap. 4. Caiet. v. Superbia & passim

passim alij. nam in genere pluris se facere quàm oporteat, per se non est grauis inordinatio. Est tamen hoc peccatum valdè periculosum; quia facilè parit contemptum aliorum & inobedientiam erga Superiores: redditque hominem ineptum ad bonam instructionem capescendam, & ad functiones aliarum virtutum, quæ absque humilitate vix fiunt.

69 Notandum est, Superbiam esse primum mundi peccatum: Ecclesiastici 10. *Initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem.* Et Tobiæ 4. *Superbiam numquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas; in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.* nam primum peccatum fuit Luciferi, qui peccauit superbia, diuinam similitudinē peruersè appetendo. Colligitur Isaiæ 14. & Ezechielis 28. à peccato autem Luciferi reliqua manarunt tum in alios Angelos, qui etiam primò superbia creduntur peccasse; tum in genus humanum, cuius etiam primum peccatum superbia fuit, vt communiter Theologi tradunt.

Nec obstat quòd 1. ad Timotheum 6. *Cupiditas omnium malorum radix* dicatur; non enim vult Apostolus cupiditatem opum, de qua ibi loquitur, esse primum peccatum generis humani; sed ex hac cupiditate omne genus peccati committi posse, & pleraque in genere humano reipsa committi: vt suprà lib. 2. cap. 47. dubit. 8. ostensum est.

70 Notandum Secundò, Superbiam à D. Gregorio l. 31. moralium cap. 31. non annumerari aliis vitiis capitalibus, sed poni reginam & matrem omnium vitiorum, propter vniuersalem eius influentiam, quam habet in omnia vitia; & quia interpretatiuè in omni vitio includitur; vt superiori dubitatione ostensum est. Vnde Gregorius loco citato, *Tentantia*, inquit, *vitia, quæ inuisibili contra nos prælio regnanti super se superbiæ militant, alia more ducum præeunt, alia more exercitus sequuntur.* Et infrà: *Ipsa namque vitiorum regina superbia; cùm deuictum plenè cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis, quasi quibusdam suis ducibus deuastandum tradit.* Rursum infrà: *Radix cuncti mali superbia; primæ autem eius soboles, septem nimirum principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur.* A quibusdam tamen, vt à Cassiano lib. 5. cap. 1. numeratur inter vitia capitalia, eaque octo statuuntur: sed modus Gregorij est magis receptus.

71 Notandum Tertiò, Eadem esse ex parte nostra superbiæ remedia, quæ humilitatis adiumenta; præcipua tamen sunt hæc septem. Primum est, Consideratio suæ vilitatis & miseriæ tum in anima, tum in corpore, quæ tanta est, vt vtrumque nihil videatur aliud quàm omnis miseriæ & mali lacuna: in corpus enim influit omnis miseria corporalis; in animum, omnis spiritalis. Vnde meritò quisque sibi dicat illud Ecclesiastici 10. *Quid superbit terra & cinis?*

Secundum, Consideratio magnitudinis diuinæ, ad quam omnia sunt instar nihili. Item perfectionis Angelicæ, & quàm modica sint omnia nostra ad illorum excellentiam.

Tertium, Quàm imperfecta sint & vilia ex quibus superbimus. Quid enim sunt diuitiæ? lutum, mixtura terræ & aquæ. Quid scientia? opinio. Fama? ventus. Gloria? fumus. Vita vniuersa? vapor ad modicum parens: modica scintilla ad commouendum cor nostrum. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri*, Isaiæ 40. Hæc tria insinuat D. Thomas ar. 5. ad 1.

Quartum, Omnia bona, quæ habemus, esse Dei, gratis ab eo accepta, & precariò possessa: vnde & aufert illa quando placet.

Quintum, Superbiam esse vitium diabolicum, & notam eorum, qui ad ipsum pertinent, id est ciuitatis diaboli, qui dicitur *rex super omnes filios superbiæ*. Iob 41. Vnde Apostolus 1. ad Timotheum 3. vetat ordinari neophytum; *ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli*: apertè insinuans superbiam esse diaboli vitium. E contrario humilitas est propria virtus Christi, & eorum, qui ad Christum pertinent; de qua re vide D. Augustinum lib. 14. de ciuit. cap. 13. vbi docet duas illas ciuitates, societatem nimirum iustorum & impiorum, & duas ipsarum duces Christum & diabolum, his notis potissimùm, superbia & humilitate distingui.

Sextum, Superbiæ nocumenta; vt, quòd Deus superbis resistat, superbos disperdat & humiliet: vt benè explicatur Ecclesiastici 10. & plurimis constat Scripturæ exemplis: vt in Lucifero & sociis, in primis parentibus, in Pharaone, in Dathan & Abiron, in Saule, in Roboam, in Sennacherib, in Nabuchodonosor, in Holoferne, in Aman, in Antiocho, in Herode, &c. Item quòd diuinas inspirationes impediat, & cetera, quæ suprà insinuauimus, de quibus videri potest Cassianus lib. 12. c. 27. Tantum enim malum est superbia, vt Deus ad illam curandam permittat interdum hominem cadere in alia peccata, vt agnita sua miseria humilietur. Vnde D. Augustinus loco citato: *Audeo*, inquit, *dicere, superbis esse vtile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum, vnde sibi displiceant, qui iam sibi placendo ceciderant. salubriùs enim Petrus sibi displicuit, quando fleuit; quàm sibi placuit quando præsumpsit. Hoc dicit & sacer Psalmus: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.*

Septimum, Exercitium operum humilium: contraria enim contrariis optimè curantur. vide Cassianum suprà cap. 32. & 33.

DVBITATIO X.

De gradibus humilitatis, & superbiæ.

D. Thomas qu. 161. art. 6.

Gradus humilitatis variis modis assignari possunt. Primò, Ex parte obiecti, cui ipsa se subiicit; sic Glossa in illud Matth. 3. *Sine modo; sic enim decet nos implere*, &c. constituit tres gradus. Primus est, Subdere se maiori, & nō præferre se æquali. Secundus est, Subdere se æquali, nec præferre se minori. Tertius est, Subiicere se minori. Primus, inquit, est sufficiens, secundus abundans; in tertio est omnis iustitia. Per primum subiicimus nos omnibus Superioribus tam sæcularibus, quàm Ecclesiasticis, debitam obediētiam illis præstantes. Cum æqualibus verò socialiter & æquabiliter viuimus, nolentes illis præferri, aut maiores videri, nec ad nostrum sensum aut modum eos pertrahere. 72

Tres gradus humilitatis ex parte obiecti cui.

Per se-

Per ſecundum ita nos æqualibus ſubiicimus, vt eos nobis in animo præferamus, eos honoremus, honoratiorem locum libenter concedamus, & facilè in rebus honeſtis nos ipſis accommodemus.

Per tertium præponimus nobis inferiores, tum interiùs in animo; tum etiam exteriùs, quando id decorè fieri poteſt, libenter profitendo illos nobis doctiores, ſanctiores, &c.

Tres gradus ſuperbiæ his oppoſiti.

His opponuntur tres gradus ſuperbiæ. Primus eſt, Præferre ſe minoribus, non ſimpliciter, ſed cum ſupercilio & contemptu, quaſi nihil ſint reſpectu noſtri, vel indigni quibuſcum agamus. Secundus eſt, Præferre ſe æqualibus, nec poſſe cum eis pacificè viuere, niſi ipſi ſe nobis in omnibus accommodent. Tertius eſt, Præferre ſe etiam maioribus, vel ſaltem illis ſe æquare: vt ſi diaconus velit præcedere presbyterum, presbyter Epiſcopum, diſcipulus magiſtrum.

73 Secundò, Aſſignari poſſunt humilitatis gradus iuxta naturalem ordinem actionum, quibus ad perfectiſſimum humilitatis actum aſcenditur. Hoc modo à D. Anſelmo lib. de ſimilitudinibus à cap. 99. vſque ad 108. ponuntur ſeptem gradus, quos ſigillatim ibidem explicat.

Septẽ gradus humilitatis ex parte functionum.

Primus eſt, Cognitio ſui, nimirum quoad peccata & defectus culpabiles. Hæc cognitio eſt humilitatis fundamentum, vt ſuprà oſtenſum eſt. Secundus eſt, Dolor de ſuis peccatis, & imperfectionibus. Tertius, Confeſſio illorum; nempe, non ſolùm in Sacramento, ſed etiam cùm rogatur à Superiore, & aliàs quando ratio dictat. Nolle enim culpam fateri, ſignum eſt arrogantiæ. Quartus, vt non ſolùm fateamur nos peccaſſe, ſed vt etiam velimus id ab aliis credi. Quintus eſt, Vt patienter feramus hoc de nobis dici. quidam enim ſemetipſos ſatis iudicant, inquit Anſelmus, & culpam fatentur; ſed ferre nequeunt vt tale quid ab aliis dicatur, vel ab aliis vituperentur. Sextus, Patienter ferre ſe pro ſua culpa contemptim tractari, vel puniri. Septimus eſt, Deſiderare culpam in nobis vindicari, & de eo gaudere. Ille enim perfectiſſimè pro culpa ſe humiliat, qui non ſolùm ſe culpabilem & dignum punitione fatetur, & pœnam ſine murmuratione ſuſtinet; ſed etiam ipſam punitionem amat.

Septẽ gradus ſuperbiæ illis reſpondentes.

Gradus ſuperbiæ his aduerſi, contrario modo ſunt ſtatuendi. Sicut enim bonum procedit conſtruendo: ita malum deſtruendo: id autem quod in conſtructione eſt vltimum, in deſtructione eſt primum: v.g. in domo conſtruenda, à fundamento proceditur ad culmen; in deſtruenda, à culmine ad fundamentum. Itaque primus gradus eſt, Etiamſi conſtet de peccato, nolle tamen ob id puniri. Secundus, Impatienter ferre punitionem. Tertius, Impatienter ferre ſi ab aliis dicatur te deliquiſſe. Quartus, Agere vt alij non credant te peccaſſe. Quintus, Si nolis fateri, præſertim Superiori, tuam culpam. Sextus, Nullum ſignum doloris oſtendere. Septimus, Si peccatum tuum defendas tamquam bonum factum.

74 Tertiò, Statui poſſunt ſecundùm ordinem, quo humilitas ab interioribus ad exteriora progrediens primò moderatur animum in maioribus; deinde in minoribus, donec ad minima quæque pertingat. Hoc modo D. Benedictus in Regula cap. 7. duodecim gradus diſponit. Primus eſt,

12. Ratione exercitiorũ quibus acquiritur.

Dei timorem habere præ oculis; & memorem eſſe omnium, quæ ipſe præcepit. Secundus eſt, Delectari implere non ſuam voluntatem, ſed diuinam. Tertius eſt, Pro Dei amore, omni obedientia ſe ſubdere maiori. Quartus eſt, In duris & aſperis non recedere ab obedientia, ſed amplecti præſidium patientiæ. Quintus eſt, Prauas cogitationes, & mala à ſe in occulto commiſſa, humiliter Superiori confiteri. Sextus eſt, Ad omnia ſe indignum & inutilem iudicare. Septimus eſt, Omnibus ſe inferiorem & viliorem non ſolùm lingua pronuntiare; ſed etiam intimo cordis affectu credere. Octauus, Accommodare ſe communi regulæ, ſingularitate vitata. Nonus eſt, Seruare taciturnitatem vſque ad interrogationem. Decimus, Non eſſe facilem, aut promptum ad riſum. Vndecimus, Pauca verba & rationabilia loqui, non clamoſa voce. Duodecimus eſt, Non ſolùm corde, ſed etiam corpore humilitatem vbique præſeferre, inclinato in terram aſpectu.

Ratio horum graduum eſt: Ad perfectam humilitatem, præſertim Religioſorum, de qua in regula D. Benedicti eſt ſermo, tria requiruntur. 75

Ratio iſtorum graduum.

1. Vt hominem benè ſubiiciat Deo; quod fit 1. Per Dei timorem: qui eſt primus humilitatis Chriſtianæ gradus, omnibus maximè neceſſarius, vtpote totius vitæ Chriſtianæ fundamentum. 2. Per ſtudium implendæ non ſuæ, ſed diuinæ voluntatis: quod fit gradu ſecundo. 2. Vt hominem faciat benè ſubditum ſuis Superioribus, quod fit quatuor gradibus ſequentibus. Primùm enim oportet vt Superiori ſuam voluntatem per obedientiam ſubiiciat, quod fit tertio gradu. 2. Vt in hoc, quod ſemel Deo & Superiori promiſit, ſit firmus; ita vt propter dura & aſpera ab obedientia non recedat: quod fit gradu quarto. 3. Vt etiam in ceteris, quæ ad conſcientiam pertinent, à Superiore, tamquam Dei locum tenente, dirigi velit, ad hoc eſt gradus quintus, quo quis arcana conſcientiæ ſuæ illi vult patefacere. 4. Vt medicinam à Superiore adhibitam humiliter excipiat, & ſeruet; nec ſua prudentia aut induſtria in via ſpiritali vllo modo fidat. quod fiet, ſi defectibus ſuis benè expenſis ſe ad omnia indignum & inutilem iudicet: qui eſt gradus ſextus. 3. Requiritur vt benè illum ordinet ad proximos, tum quoad internam æſtimationem; quod fit gradu ſeptimo, dum quis ſe omnibus viliorem ex animo credit: tum quoad externam conuerſationem: quod fit quinque gradibus ſequentibus, quibus exteriora noſtra ad humilitatem formantur. 1. In accommodando ſe in iis, quæ vitam communem attingunt, ceteris, & vitanda ſingularitate. 2. in taciturnitate & ſeruando ſilentio. 3. in vitando riſu, & aliis ineptæ lætitiæ ſignis. 4. In vitando multiloquio, & elatiori voce in loquendo. 5. In modeſtia aſpectus. Paulò aliter hæc explicat diuus Thomas, ſed nonnihil intricatè. noſtra explicatio conſentit omnino cum ea, quam inſinuat D. Bernardus gradu 10.

Idem D. Bernardus, tractatu de gradibus humilitatis, conſtituit duodecim gradus ſuperbiæ, prædictis humilitatis gradibus directè oppoſitos, quos etiam pulcherrimè explicat. 1. eſt Curioſitas. 2. Leuitas animi. 3. Inepta lætitia. 4. Iactantia. 5. Singularitas. 6. Arrogantia. 7. Præſumptio. 8. Defenſio peccatorum. 9. Simulata confeſſio. 76

Gradus ſuperbiæ 12. illis oppoſiti.

feſſio. 10. Rebellio. 11. Libertas peccandi. 12. Conſuetudo peccandi. Procedunt autem hi gradus contrario ordine, nimirum humilitatis ædificium deſtruendo, ob cauſam ſupradictam. Vnde primus opponitur duodecimo, eumque euertit; ſecundus vndecimo; tertius decimo; quartus nono; & ſic deinceps.

1. Curioſitas. Primus eſt, *Curioſitas*; quæ conſiſtit in hoc, quòd quis huc illuc vago adſpectu circumſpiciat, cupidus omnia videndi & audiendi. *Si videris*, inquit Bernardus, *monachum, de quo priùs benè confidebas, vbicumque ſtat, ambulat, ſedet, oculis incipientem vagari, caput erectum, aures portare ſuſpenſas; è motibus exterioris hominis interiorem immutatum agnoſcas*. Adfert exemplum Dinæ, quæ ſua curioſitate perdidit virginitatem.

2. Leuitas animi. Secundus eſt, *Leuitas animi*. Hæc in eo conſiſtit, quòd quis ſit facilis ad iudicandum de aliorum factis, & ad ſuam ſententiam de illis proferendam; ad quiduis effutiendum, ad facilè aliis contradicendum, ad ſua ſine fine tuenda. Vide de hoc pulcherrima apud D. Bernardum.

3. Inepta lætitia. Tertius eſt, *Inepta lætitia*. Naſcitur ex proſperis ſucceſſibus, & ex eo quòd homo non conſiderat ſua mala, ſed ſolùm bona, læta, & ſuæ vanitati conſentanea. *Illum*, inquit Bernardus, *qui eiuſmodi eſt, aut numquam, aut rarò gementem audies, aut lacrymantem videbis; in ſignis ſcurrilitas; in fronte hilaritas; vanitas apparet in inceſſu. Pronus ad iocum, facilis ac promptus in riſum*, &c. Deinde dicit eum eſſe ſimilem veſicæ vento inflatę, quę puncto perforata dum ſubinde ſtringitur, varios crepitus emittit, &c.

4. Iactãtia. Quartus eſt, *Iactantia*. Qui ad hunc gradum conſcendit, *plenus eſt ſermonibus*, inquit Bernardus, *& coarctat eum ſpiritus vteri ſui. Eſurit & ſitit auditores, quibus ſuas iactitet vanitates, quibus omne quod ſentit, effundat, quibus, qualis & quantus ſit, innoteſcat. Inuenta autem occaſione loquendi, ſi de litteris ſermo exoritur, vetera proferuntur & noua, volant ſententiæ, verba reſonant ampulloſa. Præuenit interrogantem, non quærenti reſpondet; ipſe quærit, ipſe ſoluit, & verba collocutoris imperfecta præſcindit*, &c. Eodem pertinet libenter de ſuis rebus, quæ aliquam admirationem vel commendationem habere videntur, loqui vel audire.

5. Singularitas. Quintus eſt, *Singularitas*; cùm ſcilicet aliquis agit aliqua vltra communia, vt præ ceteris æſtimetur. Huc pertinet, teſte Antonino p.2.tit.3. cap.3.§.8. ſi in ſermone vtaris verbis peregrinis & obſcuris; in diſputatione nouas ſecteris opiniones; in tractatione cum aliis de rebus agendis, diſcrepes à communi iudicio aliorum, vt aliis doctior, ſubtilior, prudentior videare.

6. Arrogantia. Sextus eſt, *Arrogantia*; qua quis ſibi plura tribuens quàm habet, aliis ſe præſtantiorem æſtimat ſcientiâ, virtute, nobilitate, aliâve re, quæ inter homines ſit in pretio. Hic quidquid de ſe laudatum agnouerit, non ignorantiæ aut beneuolentiæ laudatoris, ſed ſuis meritis adſcribit.

7. Præſumptio. Septimus eſt, *Præſumptio*, qua quis ad omnia ſe parem æſtimat, & multa ſupra vires audet. *qui enim*, inquit D. Bernardus, *aliis ſe præcellere putat, quo modo non plus de ſe quàm de aliis præſumat? Primus in conuentibus reſidet; in conciliis primus reſpondet, non vocatus accedit, non miſſus ſe intromittit, reordinat ordinata, reficit facta. Quidquid ipſe non fecerit aut ordinauerit, nec rectè factum, nec pulchrè exiſtimat ordinatum, iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis.*

8. Defenſio peccati. Octauus eſt, *Defenſio peccatorum*. ſub qua etiam friuolas excuſationes, quas procaciter quis prætendit, intellige. *Multis verò modis*, vt inquit Bernardus, *fiunt excuſationes in peccatis. aut enim dicit, qui ſe excuſat, Non feci: aut feci quidem, ſed benè feci: aut ſi malè, non multum malè: aut ſi multum malè, non mala intentione.*

9. Simulata cõfeſſio. Nonus eſt, *Simulata confeſſio*, nempe cùm quis manifeſtus peccati vel conuictus & videns excuſationi non eſſe locum, fatetur delictum, & etiam fortaſſe exaggerat, præ ſe ferens magna ſigna doloris & emendationis, vt hac ratione exiſtimetur humilis & verè pœnitens. Glorioſa enim res humilitas, qua ipſa quoque ſuperbia palliare ſe appetit, ne vileſcat. Hæc hypocriſis ſic detegitur: *Cuius ſimulata confeſſio eſt*, inquit Bernardus, *vna vel leui contumelia, vel exigua pœna interrogatus, iam humilitatem ſimulare, iam ſimulationem diſſimulare non poteſt: murmurat, frendet, iraſcitur: nec in quarto ſtare humilitatis, ſed in nonum ſuperbiæ gradum corruiſſe probatur.*

10. Rebellio. Decimus eſt, *Rebellio*, id eſt, nolle Superioribus obedire; mandata eorum paruipendere. Oritur hic gradus ex priore: vbi enim ſimulatio pœnitentiæ retecta fuerit, videns ſe hac ratione non poſſe honorem ſuum tueri, ad impudentiam ſe conuertit, & tanto deteriùs quanto deſperatiùs in decimum gradum Rebellionem corruit: quique priùs latenter arrogans fratres contempſerat, iam patenter inobediens etiam magiſtrum contemnit.

11. Libertas peccandi. Vndecimus eſt, *Libertas peccandi*. excuſſo enim Superioris, quem timebat, iugo, & fratribus, quos reuerebatur, remotis, quanto ſecuriùs, tanto liberiùs ſua deſideria implet.

12. Conſuetudo peccandi. Duodecimus eſt, *Conſuetudo peccandi*: cùm quis reiecto penitus Dei timore, in omne genus peccati ſe præcipitat, & in eo continuat, donec eum praua conſuetudo penitus conſtringat. *Poſtquam*, inquit Bernardus, *terribili Dei iudicio, prima flagitia impunitas ſequitur, experta voluptas libenter repetitur, repetita blanditur, concupiſcentia reuiuiſcit, ſopitur ratio, ligat conſuetudo; trahitur miſer in profundum malorum, traditur captiuus tyrannidi vitiorum; ita vt carnalium voragine deſideriorum abſorptus, ſuæ rationis diuinique timoris oblitus dicat inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus*. Qui plura de his deſiderat, videat D. Bernardum. Hoc ſolùm addam, iſtos duodecim gradus poſſe ad tres reuocari. nam in ſex primis eſt contemptus fratrum; in quatuor ſequentibus contemptus Superioris; in duobus poſtremis contemptus Dei; vt notat idem Bernardus gradu 10.

DVBITATIO XI.

De ſtudioſitate & curioſitate.

D. Thomas qu. 166. 167.

Studioſitas eſt virtus ſecundùm diuum Thomam, quæ affectum & ſtudium cognoſcendi 77 *Studioſitas*
iuxta

Materia eius. iuxta rectæ rationis normam temperat. Proxima huius materia non est ipsa per se cognitio; (hæc enim non est libera, nec eget vlla moderatione vt in se sit qualis esse debet) sed studium cognoscendi: hoc enim est actus liber, elicitus vel imperatus à voluntate, & rationis moderatione indigens vt sit actus virtutis. *Studium.* Nam *studium* cognoscendi nihil est aliud quàm vehemens animi applicatio ad aliquid cognoscendum; quæ applicatio fit per voluntatem. huius enim est reliquas potentias, quarum liberum est exercitium, ad suas functiones applicare, iisque ad suum finem vti. In ista autem applicatione duo actus continentur; affectus sciendi, & conatus. Affectus est in voluntate, & vocatur vsus actiuus: nam per ipsum velle, potentiæ actiuè applicantur. Conatus, in ipsis potentiis cognitiuis, & dicitur vsus passiuus vel formalis; quo ipsæ potentiæ intrinsecè & formaliter applicantur ad suum opus. Nihil enim est aliud quàm ipse actus cognitionis, vel certè productio eius, vt voluntati subest: vt colligitur ex 1. 2. quæst. 16. artic. 1. Itaque studium hoc loco continet & vsum actiuum, quo voluntas actiuè potentias cognitiuas ad suas functiones applicat; nimirum oculos ad legendum, aures ad audiendum, phantasiam ad imaginandum & apprehendendum, intellectum ad considerandum & iudicandum: & vsum passiuum, nimirum actus istarum potentiarum vel actuum productiones, vt vsui actiuo subsunt, ab eoque dependent, & moraliter informantur; hi enim propriè studium dicuntur.

78 *Officium huius virtutis.* Officium igitur huius virtutis est, Primò, Moderari appetitum sciendi, vt quis non velit plura aut altiora scire, quàm ipsius conditioni & capacitati conueniat; nec pluris faciat scientiam, quàm oportet, præponendo illam virtuti, aut rebus ad salutem necessariis; sed vt illam æstimet & amet in suo gradu.

Secundò, Moderari ipsum studium, & conatum animi in acquirenda scientia, vel ea vtenda, rectæ rationis regulam illi imponendo; nimirum vt studeamus ea diligentia, qua oportet, & eo fine, quo oportet, & illis rebus, quibus oportet, illis adminiculis, illis etiam locis & temporibus, quibus oportet.

Tertiò, Non solùm refrænare affectum & moderari studium; sed etiam interdum vtrumque impellere & incitare: nempe quando quis ob laborem coniunctum, studium sibi necessarium vel congruum refugit, vel in eo languidè se gerit, vel si congrua adminicula non adhibeat. Et quia hoc plerisque accidit, (plures enim in rebus necessariis vel vtilibus addiscendis deficiunt quàm excedunt) ideò hæc virtus potiùs ab impellendo quàm à refrænando dicitur.

79 *Est annexa temperantiæ, & quodammodò fortitudini.* Ex his colligitur, hanc virtutem, qua parte refrænat affectum ne nimiùm in scientiarum studium feratur, annexum esse temperantiæ; cuius munus est moderari affectum ne nimiùm in voluptates corporis se effundat: magna enim est voluptas cognitionis; vnde & *omnes homines naturaliter scire desiderant*, Aristotele teste: itaque oportuit hunc affectum aliqua virtute tẽperari & veluti cohiberi, ne modum excedat. qua verò contra laborem impellit, posse reduci ad fortitudinem. Opus enim est aliquo animi robore ad difficultates studiorum superandas; quod robur non debet alteri virtuti assignari quàm huic; quia ordinatus sciendi affectus ad illud sufficit.

Studiositati duo vitia opponuntur, *Curiositas* & *Negligentia*; illa per excessum, hæc per defectum. 80

Curiosus. *Curiosus* generatim dicitur, qui maiorem curam circa rem aliquam inutilem cognoscendam, vel efficiendam, vel comparandam adhibet, quàm ratio postulet. sic dicimus aliquem curiosum in vestibus, in supellectile, in sermone, in rebus peregrinis conquirendis, in arte sua, & similibus. Itaque *curiositas* generatim denotat superfluam diligentiam circa res inutiles, vel qualitatem earum, minimè necessariam. Propriè verò locum habet in studio & amore cognitionis nihil ad nos pertinentis: *Curiositas strictè.* nimirum cùm quis superfluam diligentiam adhibet vt aliquid sciat, quod nihil ad ipsum scire attinet, vel quod captum ipsius superat; idque affectu solius cognitionis. tales enim propriè curiosi dicuntur; vt sunt qui res alienas scire cupiunt & inuestigant, tantùm vt illas sciant. Quòd si non affectu cognitionis, sed operationis scire conentur; verbi gratiâ, vt aliis noceant, vel sibi consulant, non erit propriè curiositas, nec illi dicentur curiosi. Vnde patet, non omnem inordinatum affectum sciendi, nec omnem excessum in studiis esse curiositatem: sed illum, qui tendit in ipsam scientiam propter se, maximè in eam, quæ est homini inutilis.

Et quia omnis ferè nostra cognitio parui est momenti, si in sola speculatione maneat, nec ad vsum vitę, vel ad rectè viuendum, Deumque cognoscendum adhibeatur; ideò curiosi etiam dicuntur, qui cognitionem aliquam philosophicam, vel etiam theologicam quærunt, vt in sola sterili speculatione sistant. vnde diuus Augustinus lib. de vera religione cap. 29. ait: *Non frustrà & inaniter intueri oportet pulchritudinem cœli, ordinem siderum, candorem lucis, dierum & noctium vicissitudines, lunæ menstrua curricula, anni quadrifariam temperationem quadripartitis elementis congruentem, tantam vim seminum, species numerosque gignentium, & omnia in suo genere modum proprium naturamque seruantia. in quorum consideratione non vana & peritura curiositas exercenda est; sed gradus ad immortalia, & semper permanentia faciendus.* Vbi apertè D. Augustinus talem cognitionem curiosam vocat. 81

Obiectio. Dices, Talis cognitio, v. g. Physica vel Mathesis, est virtus intellectus: ergo per se appeti potest: ergo illam per se appetere, & in illa sistere non est curiositas. *An cognitio philosophica sit per se appetenda.*

Respondeo, Non esse curiositatem, saltem vitiosam, illam per se appetere, modò æstimetur in suo gradu, seu non pluris quàm oportet: secùs verò si ita appetatur & quæratur quasi in ea magna quædam felicitatis portio consistat; sicut fit à vanis hominibus & philosophis ethnicis. Item si sic quæratur vt Dei vel rerum ad salutem pertinentium cognitio vel cura negligatur. Hoc igitur modo in illa sistere curiositatis est.

Addo, etiamsi æstimetur in suo gradu, nec ita quæratur vt necessaria ad salutem prætermittantur, tamen appetitum & studium sciendi propter nudum scire non esse laude dignum; ac proinde neque opus virtutis: sed pertinere ad quamdam

curiositatem, si non malam, at certè adiaphoram. Nec refert quòd scientiæ dicantur virtutes; quia non sunt virtutes simpliciter quæ hominem reddant probum, sicut iustitia, temperantia, fortitudo: sed secundùm quid; quia perficiunt intellectum ad suas operationes, & in ordine ad proprium obiectum. alioquin inter bona naturalia & adiaphora censendæ sunt, sicut viuere, sentire, intelligere, propter quæ nemo laude, vel vituperio dignus est, etsi hæc per se sint expetenda. Vnde patet, curiositatem esse, si quis maiorem partem cogitationum & curarum suarum in hac tanta vitæ breuitate, & incertitudine, in illas expendere velit, nisi ad meliorem vsum referantur: quia re vera tanta temporis & industriæ iactura non sunt per se dignæ. & hæc videtur mens diui Augustini.

82 *Curiositas sensuum.* Neque solùm in cognitione intellectus, sed etiam in notitia sensuum curiositas locum habet; nimirum, cùm quis appetit videre, audire, olfacere, gustare, tangere, sciendi, iudicandi, vel discernendi causâ, ea, quorum notitia ad ipsum nihil attinet.

Si cupias sensu percipere non causâ notitiæ, sed voluptatis, vel actionis. Dico *sciendi* vel *iudicandi causâ*, quia si non causâ notitiæ, sed voluptatis, quæ ex ipsa re percipitur, vel actionis, videre vel alio sensu apprehendere quid velis; non erit propriè curiositas; sed poterit esse alterius generis peccatum, vel etiam quid adiaphorum: vt si musicam audire velis, non vt iudices de vocibus, symphonia vel alia re simili, sed vt voluptatem auribus captes. Simile est in aliis sensibus, etiam in tactu; aliud enim est tangere causâ noscendi, vt discernas inter calidum & frigidum, humidum & siccum, durum & molle, elatum & depressum, aliasque qualitates tactiles & figuras: aliud voluptatis causâ. Itaque sensuum vsus pertinet ad curiositatem, quatenus ordinatur ad nudam notitiam, & discretionem sensibilium; nec per illum quæritur voluptas illa, quam ipsa res per se affert. cuius signum est, quòd ex curiositate non minùs ea, quæ offendunt, quàm quæ delectant sentire velimus. Vnde facilè est distinguere vtrùm aspectus vel contactus ad libidinem, an ad curiositatem pertineat.

83 *Quale peccatum.* Petes, Quale peccatum sit curiositas.

Respondeo, Per se solùm esse veniale: quia non est magna inordinatio quòd homo appetat scire quæ ad se non pertinent, aut superfluam in huiusmodi rebus operam ponat, modò necessaria non negligat. *Quãdo sit mortiferũ.* Ratione tamen circumstantiarum potest esse mortale.

1 Ratione prohibitionis. Primò, Ratione prohibitionis; vt si tale quid legere, audire, spectare sit prohibitum. vt si quis legat libros vetitos: si spectet duella, vel ludos spectari vetitos: si velit audire vel cognoscere quę dicuntur in confessione, absque consensu pœnitentis: si Religiosus exeat Monasterium vt audiat ius ciuile, vel medicinam: similiter si sacerdos, vel beneficiarius habens Dignitatem, vel Personatum, easdem disciplinas publicè audiat; & sunt hi tres ipso facto excommunicati, si per duos menses continuent; vt patet ex cap. Non magnopere. 3. & cap. Super specula. 10. Ne clerici vel Monachi negot. sæcul. & cap. 1. eodem, in Sexto. Non tamen peccant si isti priuatim ob bonum finem huiusmodi disciplinis vacent. Crediderim quoque aspectum duelli, vel alterius spectaculi prohibiti non esse mortale peccatum, si quis casu aliquo ex occulto spectet; ac proinde talem non esse excommunicatum per Concilium Tridentin. sess. 25. cap. 19. vbi spectatores duellorum excommunicantur: quia talis inter spectatores non censetur. nam spectatores vocari non solent, nisi qui in publico se exhibent, & sua præsentia spectaculum cohonestant: & aliàs pœnæ sunt restringendæ.

Secundò, Ratione materiæ, idque tripliciter: 84 vel enim materia est per se illicita; vt si contineat *2. Ratione materiæ.* occultum pactum cum dæmone, vt sunt omnia magica, & pleraque astrologica, chiromantica, hydromantica, & similia ad prædictiones futurorum, vel patefactionem occultorum pertinentia: hæc enim propriissimè dicuntur *curiosa*: quia omnino superuacanea, plena superfluis curis, & vanis imaginationibus; de quibus Actorum 19. *Multi ex iis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus.* Vel materia est periculosa, vtpote inductiua in peccatum: hoc modo lectio curiosa de rebus amatoriis potest esse peccatum mortiferum, ob probabile periculum consensus. Similiter visus & contactus curiosus. Vel est intellectui improportionata; vt sunt mysteria fidei, quæ si quis ingenio suo scrutari velit, & de illis iudicium ferre, erit mortifera curiositas: qualis est in hæreticis, qui nihil volunt credere, nisi priùs à se examinatum deprehenderint suis phantasiis conforme. Hanc curiositatem vitare monemur Ecclesiastici 3. *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris*: nempe animo illa perfectè capiendi, aut de illis iudicandi, aut nimio studio & conatu, *sed quæ præcepit tibi Deus illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus*. Et infrà: *Multos quoque supplantauit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus eorum*, id est multi decepti sunt, & vani effecti, cùm putarent se capere quæ non intelligebant. Græca hìc paulò aliter habent, sed sensus eòdem redit. Huc etiam pertinet illud Prouerb. 25. *Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria*; & illud Apostoli ad Romanos cap. 12. *Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei.*

Tertiò, Ratione mediorum; vt si quis illicitis *3. Ratione mediorum.* mediis notitiam aliquam parare velit: verbi gratia, arte notoria, vel magisterio dæmonis. Item si non possis scire nisi alterum ad malum inducas; vt si velis scire arcanum alteri commissum, vel quod ipse patefacere non potest, præsertim si iuramento prohibeatur. Si, vt spectes mira, alterum inducas vt magia vtatur, vel desideres, vel consentias vt vtatur. secùs si tibi non placeat ipsum ista facere; nec possis impedire.

Quartò, Ratione praui finis; vt si intentione *4. Ratione finis.* decipiendi, vel alicui notabiliter nocendi aliquid scire velis. quamuis propriè tunc non sit curiositas, nisi materialiter; quia non affectu sciendi quæritur notitia, sed operandi.

Quintò, Ratione incommodi connexi; vt si ita *5. Ratione incommodi coniuncti.* alicui studio minùs vtili incumberet, vt ea quæ necessaria sunt ad salutem discere vel exequi prætermitteret; vel si cum scandalo aliorum studium aliquod tractaret.

Deni-

Denique, Quandocumque appetitus sciendi est illi causa committendi alicuius peccati mortiferi; quacumque ratione id fiat, est peccatum mortiferum.

85 *Alterum extremum negligẽtia.* Alterum extremum est *negligentia* studiorum; quæ nihil est aliud quàm voluntaria omissio discendi illius, quod discere vel scire tenetur; vt si quis negligat discere articulos fidei, & alia ad salutem necessaria: si Medicus, Aduocatus, Parochus, Episcopus, negligant ea discere, quæ suum cuiusque officium attingunt; si studiosus negligat sua studia.

Quale peccatum. Est autem hæc negligentia per se, quatenus procedit ex tædio laboris, & defectu amoris ad cognitionem sibi congruentem, peccatum veniale; sæpè tamen potest esse mortale ratione materiæ, nimirum si sub peccato mortali ad eam discendam, iure diuino vel humano erat obstrictus. quòd si solùm sub veniali tenebatur, erit veniale.

DVBITATIO XII.

De Modestia in motibus externis.

D. Thomas quæst. 168.

86 MOdestia, à modo scientiæ quid deceret hominem appellata est, teste D. Ambrosio libro 1. offic. cap. 18. vel à modo nostris motibus imponendo. Græci vocant εὐταξίαν. à Stoicis apud Ciceronem lib. 1. officior. sic definitur: *Modestia est scientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur loco suo collocandarum.* dicunt esse *scientiam,* quia virtutes omnes sciẽtias esse putant, eò quòd prudentia est omnium bonarum actionum regula. Meliùs sic definietur: *Modestia est virtus, externos motus & gestus corporis ex præscripto rectæ rationis temperans.* vel sic: *Est virtus decorum in externis motibus & gestibus seruans.*

87 *Materia.* Materia ergo huius virtutis est motus corporis & gestus exterior sensibus obuius; vt incessus, statio, cessio, motus capitis, contractio & explanatio vultus, membrorum iactatio, vox, risus, aspectus. Vnde Cicero lib. 1. offic. *ex oculorum obtutu, superciliorum aut contractione aut remissione, ex mœstitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, & submissione, ex ceteris similibus facilè iudicabimus quid aptè eorum fiat, quid ab officio naturaque discrepet.*

Ratio est, quia motus externi membrorum sunt liberi; ac proinde subsunt rationis ordinationi. id autem quod subest rationis ordinationi, cùm rectè & prauè ordinari possit, est materia virtutis & vitij.

88 *Forma.* Forma verò quam huic materiæ modestia imprimit, est congruentia ad personam spectatam tum absolutè, tum in ordine ad eos, cum quibus, vel coram quibus agitur; ad locum, tempus, & negotia, de quibus agitur.

Primùm enim debent hi motus & gestus ita fieri, vt congruant personæ, cuius sunt. Decorum enim est, quod congruit naturæ rationali in eo, cui inest: seu quod secundùm rectam rationem congruit ei, cui decorum dicitur. Vnde Ambrosius lib. 1. cap. 19. *Hoc est,* inquit, *pulchritudinem viuendi tenere, conuenientia cuique sexui & personæ reddere.* Debet etiam congruenter fieri ad alios; quia pro diuersitate personarum, quibuscum agitur, diuerso quoque modo tota conuersatio, & ratio agendi est moderanda. Similiter pro diuersitate temporis & loci. Vnde Stoici modestiam in eo constituebant, vt omnia suis temporibus & locis agantur & dicantur: quod Cicero explicans; *Tanta,* inquit, *vis est & temporis & loci, vt si quis cùm causam sit acturus, in itinere aut in ambulatione secum ipse meditetur, non reprehendatur: at hoc idem si in conuiuio faciat, inhumanus videatur, inscientia temporis.*

Officium igitur huius virtutis est ista omnia sic moderari, vt congruant personæ tum in se consideratæ; tum vt habet ordinem & respectum ad circumstantes, ad locum, tempus, & negotium præsens. 89 *Officium.*

Et quidem quod ad gressum, qualis esse debeat in viro graui, docet luculentè Ambrosius lib. 1. offic. cap. 18. vbi inter cetera ait: *Est etiam gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis, grauitatisque pondus, tranquillitatis vestigium; ita tamen si studium desit, atque affectatio: sed motus sit purus ac simplex, (nihil enim fucatum placet) motum natura informet. Si quid sanè in natura vitij est, industria emendet, vt ars desit, non desit correctio.* quod postremum in ceteris externis formandis tamquam regula est adhibendum. *Moderatio gressus.*

De voce cap. 19. sic ait: *Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil femineum sonans, qualem multi grauitatis specie simulare consueuerunt; sed formam quamdam & regulam, ac succum virilem reseruans.* Et infrà: *Vt molliculum & infractum, aut vocis sonum, aut gestum corporis non probo: ita neque agrestem ac rusticum. naturam imitemur, eius effigies formula disciplinæ, forma honestatis est.* *Moderatio vocis.*

Oratio qualis esse debeat, siue in colloquiis, siue in tractatu seu concione, docet cap. 22. his verbis: *In vtroque seruandum ne sit aliqua perturbatio, sed tamquam mitis & placidus, beneuolentiæ plenus & gratiæ, sine vlla sermo ducatur contumelia: absit pertinax in familiari sermone contentio.* Et infrà: *Disceptatio sine ira, suauitas sine amaritudine, monitio sine asperitate, hortatio sine offensione.* Et infrà, qualis esse debeat oratio concionatoris: *Oratio sit pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis, non affectata elegantia, sed non intermissa gratia.* Vide plura apud eumdem ad huius virtutis officium pertinentia. *Moderatio orationis.*

Ex quibus constat quanti hæc virtus sit momenti, vtpote necessaria ad bonum nomen, ad 90 proximi ædificationem, & ad amicitiam, vitamque communem. Nam vt idem Ambrosius c. 18. ait, *Habitus mentis in corporis statu cernitur. hinc homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior: aut contrà grauior, & constantior, & purior, & maturior æstimatur. Itaque vox quædam est animi, corporis motus.* Idem insinuat illud Ecclesiastici 19. *Ex visu cognoscitur vir; & ab occursu faciei cognoscitur sensatus.* Denique in hac totum ferè externum decorum, & pulchritudo vitæ consistit.

Notandum tamen hanc externam moderationem ex diuersarum virtutum affectu præstari 91 posse, eaque ratione ad diuersas pertinere virtutes. Si enim externam modestiam præstes, vt talem *Potest à diuersis virtutibus imperari.*

talem te foris exhibeas, qualem te intus esse putas, pertinebit ad virtutem veritatis: sicuti hypocrisis est aliud foris simulare, aliud animo gerere. Si id facias vt te aliis commodum, & suauem in conuersatione exhibeas; erit officium amicitiæ, seu affabilitatis: si vt reuerentiam rebus sacris habeas, erit officium religionis. Ratione tamen materiæ semper dicetur modestia: ad quam etiam formaliter pertinebit, si fiat affectu congruentiæ, quam habet ad ipsam personam, cui inest, cum circumstantiis occurrentibus spectatam.

92 *Vitia modestiæ opposita. Per excessum.*

Contra hanc virtutem peccatur per excessum & defectum. Per excessum, cùm plus agitur, quàm præscriptum rationis habeat. Primò, Si externi motus vel gestus communem modum excedant. hoc vocatur vulgò *petulantia*, vel *insolentia*. Secundò, Si alienum modum tibi non congruentem assumas; vt si Religiosus vtatur moribus aulicis. quò pertinet mollities quædam in voce, gressu, gestibus, quam D. Ambrosius sæpè reprehendit. Tertiò, Si ficto animo modum aliquem assumas; quod est hypocrisis. Ceterùm in his non est peccatum mortale, nisi ratione praui finis, vel scandali, vel alterius grauis nocumenti.

Per defectum.

Per defectum peccatur contra hanc virtutem, morum ruditate & rusticitate: hæc per se non est peccatum nisi veniale; per accidens tamen mortale esse potest: v. g. ob scandalum vel offensionem, cùm alij putant se tali ratione contemni.

DVBITATIO XIII.

De Eutrapelia.

*D.Thomas quæst.*168.*art.*2.3.4.

93 OMnes motus gestusque externi vel seriò fiunt, vel ludi iocíve causâ. *Seriò* fieri dicuntur, cùm non ad ludum vel iocum. *Ludus* propriè in factis, iocus in verbis est. Generatim tamen *ludi* nomine etiam *iocum* intelligimus: nam verbis quoque ludere dicimur, & ludere hominem, & in hominem.

Ludus.

Moderatio eorum, quæ seriò aguntur.

Si seriò agantur, eorum moderatio ad virtutem, quæ communi nomine dicitur modestia, pertinet. Si ludi causâ, moderatio quidem ad modestiam pertinet; tamen vt sit distinctio inter hanc modestiam, quæ est in ludicris, & illam, quæ in seriis, hæc proprio nomine vocari solet εὐτραπελία, & qui ea præditi, εὐτράπελοι, quasi εὔτροποι, (vt Aristoteles lib. 4. ethicorum cap.8. ait) id est, flexibili ac versatili ingenio: quia dicta & facta quædam, dextrè ad recreationem animi conuertere norunt. Est igitur eutrapelia species modestiæ. Vnde definiri potest, vt sit *modestia in ludicris*: vel hoc modo; *eutrapelia est virtus quæ ludis & iocis rationis modum imponit*: vel sic; *quæ in ludicris decorum seruat*. aliter hoc nomine vtitur Apostolus ad Ephes. 5. nimirum pro scurrilitate. facilis enim in iocis ad scurrilitatem lapsus.

Quid eutrapelia.

94 *Materia eutrapeliæ.*

Itaque materia huius virtutis sunt *actiones ludicræ*, siue in factis, siue in dictis sitæ: sunt enim istæ actiones liberæ, vt constat, & per se non illicitæ, sed indifferentes; ac proinde capaces ordinis recti, vel praui à ratione imponendi, in quo ratio virtutis & vitij consistit. Quòd autem etiam viris grauibus tales actiones interdum illicitæ non sint, patet: quia sicut corpus fatigatur corporali labore, propter consumptionem spirituum, & membrorum exsiccationem; ita anima rebus seriis intenta fatigatur labore spiritali. cogitando enim attentè, consumuntur spiritus animales, quibus ipsa vtitur ad functiones, non quidem ipsius per se intellectus, sed phantasiæ, à quibus omnis functio intellectus dependet. Ipsum quoque cerebrum incalescit & exsiccatur. vnde sicut corpus eget quiete ad refectionem spirituum, & virium instaurationem: ita etiam anima sua quiete opus habet: quies autem animæ propria est ludus & iocus, quia in his non laborat, cùm magnam attentionem non requirant, & voluptate quadam sensus internos afficiant: & intereà dum animus ita recreatur, natura nouos spiritus suppeditat, & organa ad temperiem priorem reducit. Hinc Cicero lib. 1. officiorum: *Ludo*, inquit, *& ioco vti illo quidem licet; sed sicut somno, & quiete, tum, cùm grauibus seriisque rebus satisfecerimus*. Vnde sequitur, eos, qui grauibus studiis, & rebus spiritualibus multùm intendunt, hoc solatio subinde vti posse. quod etiam docet Cassianus collatione 24. seu vltima cap. 20. idque confirmat cap. 21. exemplo & responso B. Ioannis Euangelistæ, qui similitudine arcus assiduè intenti & numquam laxati hanc rem declarabat. Idem insinuat D. Augustinus lib. 2. de musica, in fine, cùm ait: *Volo tandem tibi parcas: sapientem enim interdum remittere aciem, rebus agendis intentam, decet*. Constat igitur materiam istam licitam esse.

Forma, quam hæc virtus ludo inserit, est *congruentia*, ad personam ludentem, tum in se spectatam, nimirum vt eius dignitati non repugnet; tum in ordine ad alios, & ad locum, tempus ac negotium præsens. Facit enim vt ludus sit congruens personæ cum istis circumstantiis spectatæ: sicut modestia reliquos motus & gestus conuenienter personæ disponit. 95 *Forma.*

Porrò tria hîc sunt maximè cauenda. Primò, Vt absit omnis iniuria, obscœnitas, & illiberalitas. 96 *Tria cauenda circa materiam & formã.* Vnde Cicero suprà: *Vt pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, quæ ab honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat.* Deinde explicans quales ioci vitandi, addit: *Duplex omnino est iocandi genus: alterum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, vrbanum, ingeniosum, facetum. Illiberale* vocat, quod homine ingenuo est indignum; quale aurigarum, nautarum, & similium, ex hominum fæce, qui sordibus & nugis delectantur. *Petulans*, quod habet contumeliam. *Flagitiosum* quod blasphemiam, vel aliud graue crimen implicat. *Obscœnum*, quod impuritatem.

Secundò, Ne nimiùm in ludicra simus profusi. Vnde Ambrosius lib. 1. offic. c. 20. *Caueamus ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam & quasi concentum quemdam bonorum operum*. Et Cicero: *Ipsum genus iocandi non profusum, nec immodestum; sed ingenuum & facetum esse debet.*

Tertiò,

Tertiò, Ne ista adhibeantur in rebus sacris, verbi gratia in concionibus, neque per sacra exerceantur. quod, iuxta D. Thomam, insinuat Ambrosius l. 1. offic. cap. 23. cùm ait: *Nam licet interdum honesta ioca ac suauia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula.* Et sanè graue peccatum est in sacris concionibus iocos adhibere: est enim contra reuerentiam & attentionem verbo diuino debitam; nam in ioco est remissio attentionis, & reuerentiæ, in eoque assumitur quædam libertas, & tamquam si cum æqualibus de nullo serio negotio ageretur. est etiam contra fructum & ædificationem; quia vis verbi diuini in animis auditorum veluti retunditur, & impressio mentibus eorum facta euanescit. Denique concionator existimationem suam amittit, & vanitatis à populo damnatur. Similiter graue peccatum est verbis sacris ad iocos & facetias vti. vnde Concilium Trident. sess. 4. in fine *mandat & præcipit, ne de cetero quisquam vllis sacræ Scripturæ locis vtatur ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones, impias & diabolicas incantationes, diuinationes, sortes, libellos etiam famosos*; & iubet eos puniri per Episcopos. sæpè tamen ex leuitate materiæ, vel ratione inconsiderationis, huiusmodi ioci sunt peccata venialia.

97 *Vitia opposita eutrapeliæ. Excessus dupliciter. 1. Ex specie actionis.*

Porrò sicut in ludis & iocis potest esse moderatio: ita excessus & defectus. Excessus est, cùm quis ampliùs in istis sibi indulget quàm ratio recta permittit. Defectus, cùm minùs. Dupliciter autem potest esse excessus, vt docet D. Thomas art. 3. Primò, Ex ipsa specie actionum, quæ ad ludum assumuntur, nec tamen ad hoc sunt idoneæ: idque vel quia per se sunt peccata; (vt cùm ludi iocive causâ quis vtitur verbis, vel factis obscœnis, vel proximo noxiis) vel quia sunt sacra; & maiorem reuerentiam postulant. Quòd si verba illa vel facta per se sint peccata mortifera, excessus erit lethalis; quia non ideò propriam malitiam amittunt, quòd ad ludum & recreationem ordinentur. Si autem illa per se tantùm sint venialia; erit excessus venialis: quia ordinatio ad ludum superueniens, non addit culpam letalem. Vnde simplex turpiloquium ex ioco profectum non est peccatum mortale, vt rectè Caietanus art. 3. Secùs si animo trahendi ad libidinem. Si verba sint sacra, & absit scurrilitas, contumelia, infamatio; iocus plerumque est venialis; nisi fortè esset magnus excessus, ita vt grauis videatur irreuerentia.

98 *2. Ex circumstantiis.*

Secundò, Potest esse excessus ex circumstantiis, scilicet personæ, loci, temporis, finis, qualitatis ludi, & modi ludendi. Primò, Ratione circumstantiæ personæ; vt si propter dignitatem dedeceat personam sic ludere. sic aleæ lusus vetatur Clericis ob dignitatem personæ. Non tamen est peccatum mortiferum, si absque scandalo, recreationis causâ interdum fiat; quia vsus permittit. neque etiam si ob pecuniam; modò scandalum absit, & de ea liberè possint disponere. Secùs tamen si aleæ sint dediti. de quo vide suprà li. 2. cap. 26. dubit. 1. & Nauarrum in Enchiridio cap. 20. n. 3. Ob eamdem causam illicitus est illis laruarum vsus, quamuis non videatur peccatum mortale, si scandalum & prauus finis absit, vt indicat Caietanus in Summa v. Laruarum vsus. Secundò, Ratione loci, vt si fiat in loco sacro: non tamen erit peccatum mortiferum, nisi vel ratione scandali, vel quia diuina officia impediuntur, vel quia speciatim prohibitum est talem ludum ibi fieri; sicuti vetitum est de ludis theatralibus, vt patet cap. Cùm decorem. 12. de vita & honest. Cleric. Tertiò, Ratione temporis; vt si quis bonam diei festi partem ludis absumat. Hoc tamen non erit mortiferum, si Sacrum & si quod aliud officium diuinum præceptum sit, non omittat: vt docet Nauarrus cap. 20. nu. 3. & Caietanus a. 3. Ludus enim, etsi operosus sit & laboriosus, vt ludus pilæ, prælij vmbratilis, & similes, tamen non est opus seruile, aut aliàs speciatim ob cultum festi prohibitum. Quartò, Ratione finis; vt si quis ludat animo ad malum pertrahendi. Si finis principalis sit lucrum, erit peccatum, iuxta Caietanum art. 3. Silu. v. Ludus. q. 4. & alios quosdam. quorum ratio est, quia cùm ludus natura sua ad recreationem & animi quietem referatur, abusio est illum ordinare ad lucrum. vnde etiam huiusmodi lucrum volunt esse sordidum & illiberale, vtpote acquisitum per id, quod natura aliò destinauit. Fatentur tamen non esse peccatum mortiferum. Contrarium tamen est verius; vt suprà lib. 2. cap. 26. dubit. 1. ostensum est. nam ludus etiam includit vel supponit contractum, estque illius executio. Itaque possunt eo sic vti, qui rerum suarum liberam habent administrationem. quare nullum per se est peccatum illo ad lucrum vti. plerumque tamen quando quis ad talem finem vtitur, est aliquod peccatum, ratione immodicæ cupiditatis, ex qua ordinariè tunc procedit. Quintò, Ratione qualitatis materiæ prohibitæ ad ludum vsurpari. Sic olim ludus alearum (quo nomine omnes fortuitum euentum habentes continentur) prohibitus erat ob varia incommoda, quæ inde sequebantur. illa tamen lex iam pridem contrario vsu est abrogata. Tales enim ludi maximè rationem ludi habent. quia animum attentione non fatigant, & incerto euentu excitant ac recreant. Qui autem multa attentione opus habent; vt est ludus latrunculorum, pessimi sunt ad finem ludi, vt Caietanus ait: ad vitandum tamen otium optimi. Vnde huiusmodi numquam vetiti; quia vitatio otij maximè necessaria. Sextò, Ratione modi; vt si quis vtatur fraude contra leges ludendi; de quo suprà lib. 2. c. 26. d. 2.

Defectu quoque in his peccari potest. Primò, Quando quis eget hac animi remissione, & eam præ austeritate animi non vult admittere. Secundò, Quando aliis sua austeritate molestum se exhibet, honestos eorum ludos & iocos non admittens: hoc tamen vitium minus est peccatum quàm excessus: sicuti minus malum est nimis aspernari voluptates, quàm nimis easdem sectari. Tales vocat Aristoteles lib. 4. ethicorum cap. 8. σκληρούς καὶ ἀγρίους, duros & agrestes: & qui iocis excedunt, βωμολόχους, scurriles. 99 *Peccatur defectu.*

DVBITATIO XIV.

De modestia circa res externas, & præsertim ornatum corporis.

D. Thomas qu. 169.

Sicut circa motus & gestus externos tum in seriis, tum in ludicris versatur quædam virtus 100

& vitium, eò quòd secundùm normam rationis, vel contrà temperari possunt: ita circa exteriorem apparatum & cultum (quatenus hic nostris actionibus, & consequenter dispositioni rationis subest) est virtus quædam, quæ est species modestiæ, & vocari potest *modestia cultus*. Ea sic definiri potest: *Modestia cultus est, qua in rerum externarum apparatu, rationis moderationem adhibet.* vel sic: *quæ decorum in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatu seruat.*

101 Materia huius virtutis est, remota quidem externus apparatus, consistens maximè in cultu, ornatuque corporis, domus, supellectilis, & conuiuiorum: proxima verò sunt nostræ actiones, quibus ista procuramus & vtimur. Forma verò, quam huic materiæ imprimit, est congruentia ad personam, ad receptam consuetudinem, ad tempus, locum, negotium præsens, &c. Facit enim hæc virtus, vt exterior apparatus talis sit vt congruat personæ, spectatæ in ordine ad consuetudinem, locum, tempus, & reliquas circumstantias, idque ex affectu honestatis, quę in ea re elucet. si enim alio affectu fieret, non esset actus huius virtutis, nisi ratione materiæ.

Materia.

Forma.

Peccari contra hanc virtutem circa eamdem materiam potest per excessum, & defectum.

Peccatur dupliciter.

Per excessum dupliciter. Primò, Ratione ipsius cultus, nimirum quando per se talis est, vt non congruat receptę consuetudini proborum in tali loco. Quò pertinet omnis insolentia apparatus in conuiuiis, in vestibus, & similibus, à peregrinis gentibus mutuata, & à consuetudine patriæ abhorrens: & quidquid in loco vbi viuit, censetur supra conditionem status: vtrumque enim est inordinatum, & vanitatem vel delicias redolens. Accedit etiam *quòd turpis sit omnis pars suo vniuerso non congruens,* vt dicit D. Augustinus lib. 3. confess. c. 8.

1. Per excessum. Si contra consuetudinem vel supra statum.

102 Secundò, Ratione affectus ipsius hominis, qui istis rebus ambitiosè, delitiosè, vel luxuriosè vtitur. vnde D. Augustinus l. 3. de doct. christ. c. 12. ait: *In omnibus talibus* (scilicet externis) *non vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est.* Et infrà: *In omnibus rebus, non ex earum rerum natura, quibus vtimur; sed ex causa vtendi, & modo appetendi vel probandum est, vel improbandum quod facimus.* Potest autem iste affectus esse inordinatus, vel ex parte finis, vel ex parte agentis. Ex parte finis, vel propinqui & quasi intrinseci; vt si ex cultu corporis quærat vanam gloriam apud homines; vel delicias apud se. (ad vtrumque enim horum cultus corporis referri potest: quia est corporis & ornamentum & fomentum: vt ornamentum, ad vanam gloriam; vt fomentum, ad delicias) Vel ex parte finis remoti & extrinseci; vt si per talem cultum intendat pellicere ad impuros amores.

Si ex affectus inordinatione.

103 Ex parte agentis affectus est inordinatus, quando nimium studium in huiusmodi rebus ponitur; vt sæpè faciunt feminæ, aliquot horas in se ornandis ponentes; & molliculi iuuenes vt femina compti. hoc ad quamdam curiositatem pertinet. sed hęc inordinatio rarò est sola; quia ferè semper ad vanam gloriam, vel delicias, vel ad libidinem, vel ad hæc omnia simul ordinatur.

104 Per defectum quoque dupliciter hîc peccatur. Primò, Ex parte agentis, ratione negligentiæ; cùm quis præter decorum, in cultu corporis & rerum suarum est negligentior. Secundò, Ex parte finis, vt si ex vilitate cultus quæratur vana gloria, quod ad hypocrisim pertinet. De quo D. Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte cap. 19. *In hoc*, inquit, *capitulo maximè aduertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse iactantiam; & eò periculosiorem, quò sub nomine seruitutis Dei decipit.* Idem lib. 3. de doctrina Christ. cap. 12. *Quisquis*, inquit, *rebus prætereuntibus restrictiùs vtitur quàm sese habent mores eorum, cum quibus viuit, aut temperans, aut superstitiosus est. Superstitiosum* vocat, quòd putet huiusmodi re externa numen coli, qua ille ad vanam gloriam abutitur.

2. Per defectum.

Quod ad rationem peccati attinet, Aduertendum est esse peculiarem difficultatem de excessu ornatus feminarum per pigmenta & comam appostitiam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea & gemmata, per nouas vestium formas; pręsertim si his vtantur supra statum, vel præter receptam consuetudinem. Videtur enim talis excessus per se esse letalis, etiamsi nullus malus finis extrinsecus intendatur. Primò, Propter scandalum, quia talis ornatus allicit intuentes ad libidinem, & istarum concupiscentiam. Secundò, Quia adulterant opus Dei, & illud emendare volunt; quod in iniuriam cedit auctoris. Tertiò, Quia Scriptura & Patres hunc excessum grauiter reprehendunt: nam 1. Petr. 3. sic dicitur; *Quarum non sit extrinsecùs capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorúmve cultus.* Vbi prohibetur cultus; id est, ornatus (Græcè κόσμος) capillaturę, monilium aureorum, & indumentorum. In quem locum Glossa ex Cypriano, *Serico & purpura indutæ Christum sincerè induere non possunt: auro & margaritis adornatæ & monilibus, ornamenta mentis & corporis perdiderunt.* Et 1. ad Timoth. 2. *Similiter & mulieres in habitu ornato,* (id est, decoro) *cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa; sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona.* Cyprianus lib. de disciplina & habitu virginum: *Ceterùm*, inquit, *si tu te sumptuosiùs comas, & per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuuentutis illicias, suspiria adolescentium post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, suspirandi fomenta succendas; vt, etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas, & velut gladium te ac venenum videntibus prabeas: excusari non potes quasi mente casta sis, & pudica.* vbi agit contra illas, quæ etiam nullo malo fine se ornant, & vult id esse non solùm scandalum, sed etiam contra castitatem. Idem docet artem fucandi à diabolo mortalibus traditam. *Illi*, scilicet dæmones, *& oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem, corruptelæ sua impugnatione docuerunt.* Deinde ostendens per hoc Deo fieri iniuriam, ait: *Manus Deo inferunt, quando id, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes quia Dei opus est omne quod nascitur; diaboli quodcumque mutatur.* Declarat id exemplo periti pictoris, qui iure indignatur, si quis impe-

105 *De ornatu feminarũ.*

Cur videri possit peccatũ mortiferum.

Ars fucandi inuentum dæmonum.

Fit iniuria Deo.

imperitus opus eius iam perfectum emendare velit. deinde addit: *Tu te existimas impunè laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Vt enim impudica circa homines, & incesta fucis lenocinantibus non sis; corruptis violatisque quæ Dei sunt, peior adultera detineris*. & infrà: *Audaci conatu, & sacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præsagio futurorum capillos tibi flammeos auspicaris*. & paulò pòst: *Deum videre non poteris, quando oculi tibi non sunt quos Deus fecit; sed quos diabolus infecit. Illum tu sectata es, rutilos atque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter & arsura*. Quæ omnia indicant id esse peccatum mortale. Denique mortale esse videtur commutatio vestium inter virum & feminam, vt colligitur Deuteronomij 22. *Non induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste feminea: abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc*: atqui non minor est inordinatio in excessu ornamentorum: ergo, &c.

Peior adultera. *Non potest videre Deum.*

106 Ob hæc argumenta quidam Doctores putant in tali excessu esse peccatum mortale. Primò, Quando pulchritudo quæritur apertione pectoris & mammillarum. Secundò, Quando per fucos. Tertiò, Quando curiosis, pretiosis & superfluis vestibus supra conditionem status. Ita Angelus v. Ornatus, nu. 3. 4. & 6. citatque Alexandrum Halensem.

Sententia quorūdam.

Sed contraria sententia est communior Doctorum. Pro qua Notandum est, Cultum corporis posse ordinari ad quatuor fines. Primus est, Fouere corpus, & contra iniurias aëris defendere. Secundus, Tegere verecunda naturæ. Ex his duobus illud est necessitatis, hoc communis honestatis. Tertius est, Ornare hominem secundùm suum statum. Quartus, Efficere pulchrum, & delectabilem aspectu. His positis,

Contraria verior. *Quadruplex finis vestium.*

107 Dico Primò, Quiuis potest petere & procurare cultum corporis non solùm necessarium ad corporis fomentum & tegumentum; sed etiam ad sui status decorum, nimirum vt pro conditione sui status decorè compareat. Ratio est, quia hoc est laudabile: contrarium verò dedecorosum. Dictat enim ratio vt in vita politica membra singula in suo ordine se aliis accommodent, vt aptè sibi mutuò respondeant & decorè inter se versari possint. Item vt suum statum in Repub. ornent. Hinc viri nobiles & Magistratus vtuntur splendidioribus vestibus quàm alij, vt suam nobilitatem, vel officij dignitatem declarent. Sic in rebus diuinis adhibent sacerdotes pretiosum apparatum, ad declarandam officij illius excellentiam, & maiestatem eius, cui seruiunt.

Ornatus decori.

108 Dico Secundò, Præter hos fines possunt mulieres matrimonio iunctæ, vel ad id aspirantes, in cultu corporis intendere etiam ornatum pulchritudinis. Ita D. Thomas art. 2. ad 4. vbi dicit: *Mulieres licitè posse se ornare, vt conseruent decentiam sui status*; (quod pertinet ad finem tertium) *vel etiam aliquid superaddere vt placeant viris*. Vbi apertè præter ornatum necessarium ad decorum status, permittit ornatum, qui fit ob solam pulchritudinem. Idem docet Caietanus in illum locum, Nauarrus cap. 23. num. 18. & sequentibus, & alij passim.

Ornatus pulchritudinis.

Probatur Primò, Quia sicut in viris commendatur robur corporis, & forma mascula; ita in feminis pulchritudo, vt à viris suis amentur, eosque ab extraneis auertant, & ad opus coniugale aspectu sui alliciant: vnde natura pulchritudinem in feminis posuit, tamquam propriam illius sexus dotem, & veluti illecebram amoris & officij coniugalis, & delectabilioris conuersationis: ergo femina potest eam desiderare ac procurare, & si minor sit, arte iuuare & augere; ita tamen vt ea in re modum non excedat.

Secundò, Quia vxor potest appetere viro suo placere, & ea de re esse solicita. Vnde Apostolus 1. ad Corinth. 7. *Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro*: atqui inter cetera, quibus maximè viro placere solet mulier, est pulchritudo. Vnde sequitur etiam eas, quæ nondum nuptæ sunt, sed nubere cogitant, ornamenta pulchritudinis sibi posse adsciscere, vt virorum adspectibus placeant, ad commodas nuptias consequendas; nam iusta ratio subest: secùs est in iis, quæ nubere nolunt; præsertim si votum non nubendi habeant: hæ enim non possunt se, vt viris placeant, ornare; quia causam ad hoc non habent. imò hoc esset illis dare incentiuum peccandi, vt D. Thomas ait.

Confirmatur vtrumque ex D. Augustino ep. 73. ad Possidium: *Nolo*, inquit, *de ornamentis auri vel vestis præproperam habeas in prohibendo sententiam: nisi in eos, qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo*. Vbi non vult huiusmodi ornamenta facilè prohiberi coniugatis, aut ad coniugium adspirantibus, quòd sine peccato his vti possint; sed iis tantùm, qui coniugium nolunt: quia in his non subest iusta ratio vtendi.

Si tamen istæ sese ornent non vt à viris concupiscantur, sed vt censeantur inter pulchras, & laudentur vt pulchræ, non peccant mortiferè, vt apertè docent D. Thomas & Caietanus locis citatis, Siluester v. Ornatus, quæst. 4. Rosella num. 12. Fumus num. 1. Nauarrus cap. 23. num. 18. quamuis in eo notabiliter modum excedant, vt Caietanus & Nauarrus notant. Ratio est, quia id per se non continet grauem inordinationem, sed solùm iactantiam & vanam quamdam gloriam. Pari ratione non est peccatum mortiferum in adolescentibus & viris, pulchritudinis esse studiosum, si nullo alio malo fine, sed solùm ex simili vanitate id fiat. Est tamen in his magis reprehensibile; quia feminarum est, non virorum, pulchritudinem affectare: vnde etiam ethnici id turpe iudicabant, iuxta illud; 109

Sint procul à nobis iuuenes vt femina compti.

Dico Tertiò, Excessus in hoc ornatu per se non est peccatum mortale, sed solùm veniale. Ita expressè diuus Thomas, & Caietanus suprà; & reliqui locis citatis. 110

Probatur Primò, Quia quando aliquid non est per se malum, sed indifferens, excessus in appetitu vel vsu illius, (seposita omni alia malitia extrinseca) non est nisi peccatum veniale; vt patet in appetitu & vsu diuitiarum, honorum, voluptatum. vnde & excessus in potu non est peccatum mortale, nisi ratione nocumenti, quod infert, priuando vsu rationis, &c. atqui esse pulchrum, lautum, splendidū in cultu corporis per se non est malum, sed indifferens: ergo inordinatio, quæ est in nudo excessu istorum non est mortifera; sed pertinet

ad quotidiana peccata, quæ homines in amandis, vtendisque temporalibus plerumque solent committere: difficile enim est in huiusmodi mensuram rationis seruare.

Secundò, Quia talis excessus neque est contra charitatem Dei, neque proximi, neque ipsius vtentis; neque enim honor Dei læditur, nec proximus, nec ipse vtens: & potest quis cum tali excessu seruare præcepta Dei & Ecclesiæ, & suæ salutis curam gerere: ergo non est peccatum mortiferum.

111 *De pigmentis.* Nec refert quòd adhibeatur fucus & varia pigmenta, & ita interueniat quædam fictio, qua intuentes decipiuntur. quia fictio, quando in nullius cedit detrimentum, non est mortifera. Deinde non est propriè fictio, nisi id fiat eo fine vt intuentes putent hunc colorem esse natiuum: at plerumque non eo fine id faciunt, sed solùm vt sint & appareant pulchræ, abstrahendo à causa vnde id proueniat. vnde etiam fieri potest vt sine peccato vtantur. Primò, Causâ tegendæ alicuius maculæ. Secundò, Si maritus iubeat, nimirum vt vxor inter alias magis decora appareat: etsi enim mariti non cupiant adulterina illa fallacia decipi, vt D. Augustinus loquitur; sæpè tamen vxores suas cupiunt sic ornari. Tertiò, Si aliqua alia rationabilis causa subsit: sicut Iudith & Hester omni genere ornamentorum sibi pulchritudinem conciliarunt, quam & ipse Dominus adauxit. Et quamuis fortè aliqui decipiantur, putantes illam pulchritudinem adscititiam esse natiuam, parum id refert: tum quia deceptio non est intenta, sed permissa; & vsus istorum est adeò frequens, vt intuentes facilè illud artis mangonium possint suspicari: tum quia etiamsi deceptio esset intenta, parum interesset, cùm sit innoxia, nec limites mendacij officiosi excedat. Denique pingere faciem, eique varios colores inducere non est per se malum, sed indifferens: similiter per hoc intendere pulchritudinem, & artificio iuuare ac exornare opus naturæ: ergo nihil hîc est mali, nisi ratione excessus in affectu & vsu rei indifferentis: qua in re non est peccatum mortiferum; vt ostensum est. Idem dicendum de vsu comæ adoptiuæ, futilisque capillamenti, vt Tertullianus loquitur. Sicut enim pellibus & crinibus animantium ad ornatum vti licet; ita etiam capillis humanis arte compositis.

De vsu vestis pretiosæ, annulorum, catenarum, & aliorum monilium, horumque multitudine & varietate, eadem ferè est ratio; excessus enim in his solùm est peccatum ratione profusionis opum, & inordinati affectus erga pulchritudinem. Itaque sicut in his non est per se peccatum mortale: ita nec in illorum vsu. Nec refert etiamsi forma sit noua, & non vsitata eo loco: quia etiamsi maius tunc sit peccatum, eò quòd aliis datur exemplum vanitatis: non tamen est per se mortale; ob rationem supradictam. Vnde nec inuentores nouarum formarum mortiferè peccant: quia illæ formæ per se malæ non sunt; & bonum vsum habere possunt, etiamsi multi abutantur ad vanam gloriam vel alium prauum finem.

112 *Quando sit peccatū mortiferū.* Dico Quartò, Potest tamen in excessu istius ornatus esse peccatum mortiferum per accidens, ratione alicuius prauitatis connexæ.

Primò, Ratione mali finis; vt si fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundò, Ratione præcepti positiui; vt si talis excessus esset vetitus aliqua lege sub pœna excommunicationis, eaque seruaretur. Quòd si lex non habeat annexam pœnam, vel saltem non grauem, non erit plus quàm veniale: imò credibile est plerasque leges ciuiles de huiusmodi, quæ passim variis locis habentur, esse solùm pœnales, & obligare tantùm ad mulctam.

Tertiò, Ratione scandali; vt si quis vteretur veste adeò tenui, vel ita conformata, vt per eam pudenda non satis tegerētur: id enim iudicio morali non tam esset pulchritudinem ostētare, quàm homines directè ad libidinem allicere. Secùs est in nudando pectore, vt Caietanus, Fumus, & Nauarrus notant; præsertim vbi est ea consuetudo: nam pars illa honesta censetur, nec natura, aut pudor humanus postulat illam absolutè tegi. Graue tamen peccatum esset huiusmodi morem introducere vbi id non est consuetum: insolita enim magis mouent; & res ipsa meritò ob periculum, etiam vbi est recepta, tamquam illicium libidinis esset abroganda, vt Doctores monent.

Notandum tamen, non ex eo censeri ornatum scandalosum, quòd multi occasione illius puten- 113 *Ornatus scandalosus.* tur ad praua desideria prouocandi, vt rectè prædicti Doctores tradunt: alioquin etiam pulchritudo naturalis scandalosa esset: nam multò magis prouocat quàm artificiosa; cùm natura longè superet artem. Itaque etiamsi femina putet aliquos peccaturos, non tamen idcircò sub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere: sicut is, qui à multis odio habetur, non tenetur à publico abstinere vt inimicis non detur occasio odij. Ratio est, quia ornatus iste solùm remotè ad malum prouocat: ergo non tenetur ab eo abstinere ne alij peccènt: alioqui perpetuò abstinere deberet, (cùm illa occasio sit perpetua & vniuersalis,) quod nimis graue esset humanæ conditioni. sufficit igitur vt ei peccatum proximi displiceat: & illius salutem non contemnat. Et confirmatur, quia quòd illi peccent, ex eorum prouenit malitia, non ex conditione ornatus: sicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximiæ pulchritudinis: atqui id, quod ex aliorum malitia prouenit, non tenemur cum tanto grauamine nostro impedire. secùs si aliquo casu ad breue solùm tempus ob peculiare periculum alicuius abstinendum esset: tunc enim charitas postularet vt pro eo tempore talem ornatum superfluum omittam, ne proximus, qui alioquin putatur non peccaturus, inde peccandi occasionem habeat.

Quartò, Ratione contemptus proximi; vt si quis ita propter ornatum se extollat, vt proximos despiciat, vel affectu ornatus proximi salutem nihili pendat, non curans an scandalizetur, an non.

Quintò, Ratione effectus; vt si ornatus esset illi causa furandi, non soluendi debita, non dandi eleemosynam, quando sub peccato mortali tenetur.

Sextò, Ratione affectus; si nimirum ita afficiatur ornatui, vt in eo vltimum finem collocet: siue vt paratus sit propterea mortiferè peccare: qui modus ceteros ferè complectitur.

Nunc ad rationes respondendum. Ad Primam: 114 patet

Respondetur ad rationes. Patet responsio ex dictis; ostensum enim est id per se non esse scandalosum. Ad Secundam: Non propriè dicitur adulterare opus Dei, quia non facit illud deterius, sed solùm facit videri pulchrius. neque id facit intentione emendandæ artis diuinæ, vel operis Dei, quà Dei est; sed supplendi defectus naturæ, vel iuuandi opus naturæ, quà naturæ est. Potest enim naturali pulchritudini aliquid ab arte apponi, & natura per artem iuuari. Ad Tertiam: Scripturæ illæ vel continent exhortationem, cùm nullum verbum præceptiuum habeant; vel si continent præceptum, agitur de illis, quæ se ornabant vt aliis placerent, vt notat diuus Thomas ex Glossa: vel certè propter ædificationem ethnicorum expediebat illo tempore præcipi. Cyprianus verò loquitur de illis, quæ ornabant se propter lasciuiam, vel in contemptum Dei, vt diuus Thomas ad secundum ait; vel quæ id faciebant cum contemptu salutis proximi, quo modo primum eius testimonium videtur intelligendum. Addo, illis temporibus propter exemplum ethnicorum, huiusmodi moderationem fuisse magis necessariam, ideoque potuisse à Prælatis Ecclesiæ præcipi. Ad Quartam: Vsus vestis alieni sexus non est intrinsecè malus: vnde ob causam iustam fieri potest, verbi gratia si alia desit, vel opus sit se occultare ab hoste, vel causâ repræsentationis, vt in comœdiis; si ex leuitate fiat, erit peccatum veniale. Nec obstat locus Deuteronomij; quia pertinet ad cærimonias vel politiam illius populi. vide diuum Thomam ad tertium, & Caietanum ibidem.

Ex his patet quomodo confessarij se in huiusmodi gerere debeant: etsi enim omnes sint hortandi ad moderandum cultum corporis, totumque externum apparatum iuxta conditionem sui status; (*nam verus ornatus Christianorum & Christianarum non fucus mendax, non auri vestisque pompa, sed mores boni sunt*; vt ait diuus Augustinus epist.73.) non tamen aliquis cogendus est superfluum ornatum deponere, denegata ei absolutione; nisi constet aliunde connexum esse peccatum mortale: quod ex prædictis causis est iudicandum.

Hactenus de temperantia; atque hîc esto finis totius de Virtutibus cardinalibus tractationis, ad gloriam eius, qui virtutis omnis largitor est, conseruator, adiutor, altor, & merces.

FINIS.

INDEX CAPITVM ET DVBITATIONVM.

LIBER PRIMVS.

DE PRVDENTIA.

CAPVT PRIMVM.

De Prudentia in se spectata.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit prudentia? pagina 1.
2 *Quomodo prudentia ab aliis virtutibus distinguatur.* pag. 3.
3 *Quænam sint functiones prudentiæ.* 4.
4 *Vtrùm prudentia pendeat à virtutibus moralibus, & quomodo.* 6.

CAPVT II.

De partibus Prudentiæ, & vitiis oppositis.

DVB. 1 *Quæ sint partes subiectæ prudentiæ, id est, in quas species diuidatur.* 7.
2 *Quænam sint partes integrantes prudentiæ.* 8.
3 *Quæ sint partes potentiales prudentiæ.* 8.
4 *Quot & quibus modis peccatur contra prudentiam.* 9.

LIBER II.

DE IVSTITIA ET IVRE.

CAPVT PRIMVM.

De Iustitia generatim.

DVB. 1 *Quid sit Iustitia.* 14.
2 *Vtrùm Iustitia tantùm versetur circa actiones, an etiam circa passiones.* 15.
3 *Vtrùm præter Iustitiam particularem sit aliqua Iustitia generalis, quæ legalis dicatur, & quid illa sit.* 16.
4 *Vtrùm Iustitia particularis rectè diuidatur in Distributiuam & Cõmutatiuam.* 18.

CAPVT II.

De ipso Iure in genere.

DVB. 1 *Quid sit Ius, & quodnam sit Iustitiæ obiectum.* 19.
2 *Quomodo Ius secundùm varias acceptiones diuidatur.* 20.

CAPVT III.

De speciebus Iuris realis; vt sunt dominium, vsusfructus, vsus, possessio, & alia quædam.

DVB. 1 *Quid sit dominium in genere, & quænam eius species.* 21.
2 *Quid sit dominium perfectum, seu plenum.* 21.
3 *Quænam requirantur ad dominij acquisitionem.* 22.
4 *Quidnam sit vsusfructus.* 23.
5 *Quomodo vsusfructus amittatur.* 24.
6 *Quid sit vsus.* 24.
7 *Quid sit seruitus apud Iurisperitos.* 25.
8 *Vtrùm distinguatur vsus à dominio in rebus, quæ ipso vsu consumuntur.* 25.
9 *Quid sit possessio.* 26.
10 *Quomodo diuidatur possessio.* 27.
11 *Quibus modis acquiratur possessio.* 27.
12 *Quomodo amittatur possessio tum mobilium tum immobilium.* 28.
13 *Quid priuilegij conferat possessio.* 28.

CAPVT IIII.

Quibus & in quæ dominiũ competat.

DVB. 1 *Vtrùm soli naturæ rationali dominium competat.* 29.
2 *Vtrùm paruuli ante vsum rationis habeant verum dominium.* 30.
3 *Vtrùm filijfamilias sub patria potestate cõstituti habeant dominiũ, & quarũ rerũ.* 30.
4 *Vtrùm serui habeant dominium aliquarum rerum.* 31.
5 *Vtrùm Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.* 32.
6 *Vtrùm Clerici non Religiosi habeant aliquorum bonorũ dominium, & quorum.* 34.
7 *Vtrùm Clerici habeant dominium bonorum immobilium Ecclesiæ & supellectilis sacræ.* 39.
8 *Vtrùm omnia homine inferiora cadant sub eius dominium.* 39.
9 *Vtrùm homo cadat sub dominium alterius hominis.* 40.
10 *Vtrùm homo sit dominus vitæ suæ & membrorum.* 40.
11 *Vtrùm homo sit dominus suæ famæ, & honoris.* 40.

CAPVT V.

De modo acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes sunt: vbi de mancipiis, venatione piscatione, aucupio, thesauris.

DVB. 1 *Quomodo facta sit prima rerum diuisio seu distinctio dominiorum.* 41.
2 *Vtrùm hæc diuisio dominiorum licita fuerit, & commoda humano generi.* 41.
3 *Quo Iure facta sit hæc diuisio.* 42.
4 *Quibus modis acquiritur dominium in homines seu mancipia.* 43.
5 *Vtrùm serui ita transeant in dominorum potestatem, vt non possint fugere.* 44.
6 *Quæ animalia licitè occupentur venatione, piscatione, aucupio.* 45.
7 *Vtrùm Principes possint iustè prohibere venationem, piscationem, & aucupium in locis publici iuris.* 46.
8 *Vtrùm quis possit venari in prædio vel saltu alieno.* 47.
9 *Quomodo peccet & an teneatur ad restitutionem is, qui contra iustam prohibitionem venatur, aucupatur, piscatur.* 48.
10 *Vtrùm fera à me vulnerata, & posteà ab alio capta, sit mea, an capientis.* 50.
11 *Vtrùm fera meo laqueo capta, sit mea, an eius, qui fortè superueniens laqueo exemit & abstulit.* 50.
12 *Vtrùm venæ metallicæ auri & argenti, censeri debeant in nullius dominio, sicut feræ; & fiant primò occupantis.* 50.
13 *Vtrùm iustè prohiberi possit pastio, & lignatio, in pascuo, vel silua Reipublicæ.* 51.
14 *Quale peccatum sit, contra iustam prohibitionem pascere, vel ligna cædere.* 51.
15 *Quomodo acquiratur dominium in thesauros.* 51.
16 *Cui cedet, si in loco publico, vel sacro inueniatur.* 52.
17 *Quid si per magiam repertus sit.* 53.
18 *Quænam dicantur haberi pro derelicto, ita vt dominium eorum concedatur primò occupanti.* 53.

CAPVT VI.

De modo acquirendi dominij in rem alterius absque eius consensu; quod fit præscriptione.

DVB. 1 *Quid sit præscriptio & vsucapio.* 54.
2 *Quæ conditiones requirantur ad præscriptionem seu vsucapionem.* 55.
3 *Vtrùm dubitans an res sit sua, censeatur bona fide eam possidere.* 56.
4 *Si quis dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, vtrùm bona fide continuet possessionem, an mala.* 56.
5 *Vtrùm si quis ex ignorantia Iuris rem vsurpet vt suam, suamq́, esse existimet, habeat bonam fidem sufficientem ad præscribendum.* 57.
6 *Vtrùm aliquando cum mala fide procedat præscriptio.* 59.
7 *Quantum temporis requiratur ad vsucapionem rerum mobilium.* 60.
8 *Quantum tẽporis requiratur ad immobilium præscriptionem, siue contra priuatum, siue contra Ecclesiam, vel piam causam.* 62.
9 *Quanto tempore præscribantur seruitutes, & quanto amittantur.* 63.
10 *Quanto tempore præscribatur ius Patronatus, (.i. ius præsentandi ad beneficium) & beneficium ipsum.* 64.
11 *Quanto tempore præscribantur debita, actiones, hypothecæ, legata, fideicommissa, & maioratus.* 64.
12 *Quanto tempore possit præscribi aduersus Principem.* 66.
13 *Quanto tempore præscribat, qui rem accepit à possessore malæ fidei, vel eo, qui mala fide tradidit.* 67.
14 *Quantum temporis requiratur vt consuetudo præscribat contra legem.* 69.
15 *Quæ res non possint præscribi.* 71.
16 *Quando præscriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi.* 72.
17 *Vtrùm qui legitimè præscripsit rem aliquã, si termino præscriptionis elapso constet fuisse alienam, teneatur eam restituere.* 72.
18 *Quibusnam aduersus præscriptionem restitutio in integrum concedatur.* 73.

CAPVT VII.

De Iniuria & Restitutione in genere.

DVB. 1 *Quid sit iniustitia & iniuria.* 74.
2 *Vtrùm aliquis dicatur iniustus, eo ipso quòd faciat aliquid iniustum.* 75.
3 *Vtrũ aliquis possit pati iniustũ volens.* 75.
4 *Quid sit restitutio, & cuius virtutis actus.* 77.
5 *Ex quibus capitibus generatim nascatur obligatio restitutionis.* 77.
6 *Vtrùm nascatur obligatio restitutionis ex damno dato absque culpa, vel per culpam leuem, extra officium & contractum.* 77.
7 *Vtrùm nascatur obligatio restituendi ex damno, culpa leui vel leuissima in officio vel consilio dando commissa.* 79.
8 *Vtrũ nascatur obligatio restitutionis damni ex culpa leui, vel leuissima, quando intercessit contractus commodati, conducti, depositi, pignoris, vel alterius similis.* 80.

9 Vtrùm

9 *Vtrùm oriatur obligatio restitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante.* 82.
10 *Vtrùm restitutio sit necessaria ad salutem.* 82.

CAPVT VIII.

De iniuriis & damnis in rebus spiritualibus, & necessaria restitutione.

DVB. 1 *Vtrùm is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo sensu, vel vsu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad restitutionem.* 83.
2 *Vtrùm is, qui alterum grauiter læsit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam restitutionem.* 83.
3 *Vtrùm is qui auertit aliquem à Religione, quam volebat ingredi, vel ingressum extraxit, teneatur ad aliquã restitutionẽ.* 84.

CAPVT IX.

De iniuriis in corpus proximi per homicidium vel mutilationem; & de necessaria restitutione.

DVB. 1 *Vtrũ liceat occidere aliquid viuẽs.* 86.
2 *Vtrùm liceat occidere peccatores.* 87.
3 *Vtrùm priuata auctoritate liceat interficere maleficos.* 87.
4 *Vtrùm homini priuato liceat interficere tyrannum.* 87.
5 *Vtrùm licitum sit occidere filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum.* 88.
6 *Vtrùm liceat seipsum interficere.* 89.
7 *Vtrùm aliquo euentu liceat interficere innocentem.* 92.
8 *Vtrùm liceat alterum occidere in vitæ suæ defensionem.* 93.
9 *Si is, qui inuaditur non possit se tueri, nisi cum periculo innocentis, quo inuasor se protegit, Vtrùm ei liceat se cum illo periculo defendere.* 95.
10 *Vtrùm ad conseruationem vitæ matris, liceat præbere pharmacum, quo proles putetur moritura.* 95.
11 *Vtrùm liceat occidere furem, in defensionem suarum facultatum.* 97.
12 *Vtrùm pro defensione pudicitiæ & honoris, liceat occidere eum, qui tentat violare.* 98.
13 *Vtrùm pro defensione alterius, liceat occidere inuasorem, & an ad hoc teneamur.* 100.
14 *Vtrùm aliquando licitum sit se mutilare, & quibus euentis.* 101.
15 *Quando homicidium casuale sit peccatum, & quando non.* 103.
16 *Vtrùm mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur.* 104.
17 *Vtrùm homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mãcipium tuum, vel animal, tibi imputetur; & quid si per filium.* 105.
18 *Vtrùm homicidia & damna, quæ inferuntur per triremes Turcarum, imputentur remigibus Christianis ibi captis, ita vt peccent contra Iustitiam, vel saltem contra charitatem.* 106.
19 *Quantum teneatur homicida vel mutilator restituere.* 105.
20 *Quomodo æstimatio lucri futuri facienda est, cum ignoretur quamdiu fuisset victurus.* 107.
21 *Quantum teneatur restituere, qui modum iustæ defensionis excessit.* 108.
22 *Vtrùm quando homicida sustinuit pœnam talionis, debeat fieri damnorum compensatio.* 108.
23 *Vtrùm sit aliquid restituendum pro vita, membro, vel cicatrice.* 109.
24 *Vtrùm aliquid restituendum pro expensis funeris.* 110.
25 *Vtrùm animæ occisi aliquid restituendum ex Iustitia.* 110.
26 *Vtrùm tantummodò vxori & liberis, an etiam aliis restituere teneatur, vt creditoribus, & iis, quos occisus alebat.* 110.

CAPVT X.

De iniuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, deque congrua restitutione.

DVB. 1 *Vtrùm stuprum, si fiat consentiente puella, contineat specialem deformitatem, vel iniuriam supra simplicem fornicationem.* 112.
2 *Ad quid teneatur corruptor virginis, si non promisit ei coniugium.* 113.
3 *Ad quid teneatur corruptor, si eam decepit promissione coniugij.* 114.
4 *Vtrùm is, qui antè vouerat ingredi Religionem, si posteà puellam sub promissione vera vel ficta deceperit, possit ingredi.* 115.
5 *Vtrùm adulter teneatur aliquid restituere marito adulteræ pro iniuria, si partus non sit secutus.* 116.
6 *Vtrũ si secutus sit partus, teneatur adulter ad restauranda damna, quæ consequuntur marito vel heredibus legitimis ex sustentatione eius & hereditatis partitione.* 116.
7 *Ad quid teneatur adultera, si partus secutus sit.* 117.

CAPVT XI.

De iniuriis famæ, & honoris, per detractionem & contumeliam, deque necessaria restitutione.

DVB. 1 *Quid sit fama & honor, & quomodo distinguantur.* 119.

2 *Quid sit detractio.* 120.
3 *Quale peccatum sit detractio.* 120.
4 *Vtrùm auditor detractoris peccet mortaliter.* 121.
5 *Vtrùm audita, vel alia qualibet referens absque asseueratione & dubitanter, peccet mortaliter, & teneatur restituere.* 121.
6 *Vtrùm sit peccatum mortale, infamare seipsum.* 122.
7 *Vtrũ posit quis sibi falsò crimen imponere, ad vitanda tormenta; præsertim si ob id esset extremo supplicio afficiendus.* 122.
8 *Vtrùm ad vitanda grauia tormenta possis alterius peccatum occultum, vel aliud secretum pandere, præsertim si ipsi inde mors immineat.* 124.
9 *Vtrùm posim manifestare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens.* 125.
10 *Vtrùm liceat infamare eum, qui fictis virtutibus sibi famam parauit.* 125.
11 *Vtrùm reuelare crimen proximi vni vel duobus, quibus dicere perinde sit ac si nulli diceretur, sit peccatum mortiferum.* 126.
12 *Vtrùm iniuriam sibi ab aliquo factam referens amico, peccet.* 127.
13 *Vtrùm crimen proximi, quod publicum est in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere, vbi ignoratur.* 127.
14 *Vtrùm eum, qui vno aut altero crimine infamis est, liceat de aliis infamare.* 128.
15 *Vtrùm fama cum periculo vitæ sit restituenda.* 128.
16 *Vtrùm si fama restitui nequeat, debeat pecunia compensari.* 129.
17 *Vtrùm si fama alia via sit reconciliata, teneatur infamator eam restituere, v.g. si virorum grauium testimonio, vel probitate vitæ penitus absterserit infamiam.* 130.
18 *Vtrùm si infamia iam penitus abierit in obliuionem sit restituenda. v.g. infamauit adolescens puellam, se illi pudicitiam eripuisse, deinde temporis successu homines penitus obliuiscuntur.* 130.
19 *Vtrùm totum damnum, quod sequitur ex infamia, sit compensandum.* 130.
20 *Quo modo fama sit restituenda.* 131.
21 *Vtrùm heredes infamatoris teneantur ad famæ restitutionem, si ipse eam non restituit.* 132.
22 *Vtrùm is teneatur ad restitutionem famæ, qui bona fide existimans esse verum & publicum, narrauit & infamauit proximum: item quid si auditores de alio intellexerint?* 132.
23 *Vtrùm Prælatus non impediens infamatorem teneatur ad restitutionem.* 133.
24 *Vtrùm restitutio famæ posit condonari, præsertim à Prælato.* 134.
25 *Vtrùm in restitutione famæ fieri posit compensatio.* 134.
26 *Quænam excusent famæ restitutionem.* 135.
27 *Vtrùm honor sit restituendus, & quomodo.* 136.

CAPVT XII.

De iniuriis fortunarũ, per furtũ, rapinam, damnúmve illatũ: & de necessaria restitutione ob hãc causam.

DVB. 1 *Quid sit furtum.* 137.
2 *Vtrùm furtum & rapina differant specie.* 137.
3 *Vtrùm fur & raptor continuò peccent donec restituant.* 138.
4 *Quibus modis istud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.* 139.
5 *Vtrùm dum quis vtitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato, quotiescumque id facit.* 140.
6 *Quale peccatum sit furtum.* 140.
7 *Vtrùm is, qui minutis furtis intendit surripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.* 141.
8 *Vtrùm is, qui per furta minima nõ intẽdit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea committit, peccet mortiferè.* 142.
9 *Quãdo plures vni per minuta furta graue damnum inferunt, vt cùm multi vineam prætereuntes botrum vnum vel duos carpunt; vtrùm singuli peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem.* 143.
10 *Vtrùm occultè vindicare rem suam, vel sibi debitam, surripiendo eam alteri, sit peccatum mortiferum.* 144.
11 *Vtrùm aliquãdo liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuã obtinere.* 145.
12 *Vtrùm in extrema vel etiam in graui necessitate licitum sit aliena surripere.* 145.
13 *Quando filius peccet mortiferè accipiendo vel expendendo bona paterna, & quando non.* 146.
14 *Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet administrationem, & quando non.* 147.
15 *Vtrùm si res furtiua pereat, fur teneatur ad restitutionem.* 148.
16 *Vtrùm fur & quiuis alius iniquus possessor teneatur restitutionem facere iuxta summam æstimationem, quam tempore detentionis habuit.* 150.
17 *Vtrùm fur & quiuis alius malæ fidei possessor, fructus perceptos, & eos, qui percipi poterant, teneatur restituere.* 152.
18 *Vtrùm is, qui alteri est causa damni, siue impediendo ab aliquo bono, siue alia aliqua*

qua ratione, teneatur ad restitutionem. 153.

19 *Vtrùm si quis damnum intulerit in re adhuc indies crescente, teneatur integrè, perinde ac si adulta esset, rependere.* 158.

20 *Vtrùm qui in tēpestate eiicit merces alienas, teneatur ad sarciendum damnum.* 158.

CAPVT XIII.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

DVB. I *Quot modis censeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.* 158.

2 *Vtrùm ij, qui positiuè cooperantur, semper teneantur ad restitutionem: an solùm quando sunt causa sine qua damnum non fieret.* 159.

3 *Quomodo oporteat positiuè cooperari, nempe consilio, iussione, consensu, palpatione, receptione, & participatione, vt censearis causa damni.* 160.

4 *Vtrùm is, qui aliquo horum sex modorum cooperatur, teneatur in solidum.* 163.

5 *Quo ordine teneantur isti in solidum restitutionem facere.* 164.

6 *Vtrùm inter causas secundarias, quæ tenentur post executorem, videlicet inter consultorem, consentientem, animantem, receptatorem, & subministrantem sit aliquis ordo in restituendo.* 165.

7 *Quando plures sunt causæ damni æquè principales, vel æquè secundariæ, quæ videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ teneantur.* 166.

8 *Vtrùm si is, qui damnum accepit, vni sociorum obligationem restituendi condonet, reliqui maneant liberi.* 166.

9 *Quomodo censeatur quis causa damni negatiuè.* 166.

10 *Vtrùm qui hoc modo causa damni fuere, semper teneantur ad restitutionem.* 167.

11 *Vtrùm hi teneantur in solidum, & quo ordine.* 169.

CAPVT XIIII.

De restitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda restitutio.

DVB. I *Vtrùm is, qui bona fide rem consumpsit, vel alienauit, teneatur posteà ad restitutionem.* 169.

2 *Vtrùm possessor bonæ fidei teneatur etiam fructus perceptos restituere.* 170.

3 *Vtrùm si emeris rem furtiuam bona fide, tenearis eam domino reddere; an verò possis dissoluere contractum, recepto pretio.* 170.

4 *Vtrùm si dubites an res sit aliena, possis eam accipere, retinere, alienare.* 172.

5 *Vtrùm qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparēte teneatur contractum venditionis rescindere, reddito pretio emptori, cui vendidit: an sufficiat cedere ei sua actione.* 172.

6 *Vtrùm bona, & debita incerta, id est, quorum ignotus est dominus vel creditor, sint pauperibus restituenda.* 173.

7 *Cui facienda restitutio inuentorum, habentium dominum, sed incertum, & an inuentor possit ea sibi retinere.* 175.

8 *Vtrùm acceptum ob turpem causam sit necessariò restituendum, & cui.* 175.

9 *Vtrùm acceptum ob causam honestam, ad quam tamen obligabaris, (v.g. vt facias vel omittas quod tenebaris facere vel omittere) debeat restitui.* 177.

CAPVT XV.

De ordine in restitutione seruando, deque loco & expensis.

DVB. I *Vtrùm debita certa sint priùs soluenda quàm incerta.* 178.

2 *Vtrùm inter debitores certos, priùs soluendum sit venditori, cui pretium nondum est solutum, re vendita extante.* 179.

3 *Vtrùm debita ex delicto præferenda sint debitis ex iusto contractu.* 180.

4 *Quis ordo sit seruandus in solutione certorum debitorum.* 181.

5 *Vtrùm priùs petenti liceat priùs soluere.* 183.

6 *Vtrùm regula illa Iuris,* Qui prior est tempore, potior est Iure, *possit extendi ad creditores personales.* 183.

7 *Vtrùm inter chirographiarios carentes priuilegio prælationis, possit satisfieri pauperi, omissis ditioribus.* 184.

8 *Quo loco & cuius expensis facienda sit restitutio.* 184.

CAPVT XVI.

De causis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus.

DVB. I *Quæ inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione.* 186.

2 *Vtrùm remißio creditoris excuset.* 189.

3 *Vtrùm cessio bonorum excuset à restitutione.* 190.

4 *Vtrùm si restitutio putetur creditori vel alteri nocitura, possit differri.* 191.

5 *Vtrùm si id quod tibi debeo, soluam tuo creditori, liberer à restitutione tibi facienda.* 192.

6 *Vtrùm rei debitæ interitus excuset.* 192.

7 *Vtrùm iuris vel Iudicis auctoritas excuset à restitutione.* 192.

8 *Vtrùm ingressus in Religionem liberet à restitutione.* 193.

9 *Vtrùm excommunicatio creditoris liberet à restitutione.* 193.
10 *Vtrùm creditorum incertitudo excuset à restitutione.* 194.
11 *Vtrùm dispensatio vel compositio cum Prælato excuset.* 194.
12 *Vtrùm compensatio excuset.* 195.

CAPVT XVII.

De Contractibus in genere.

DVB. 1 *Quid sit contractus, quid pactum.* 195.
2 *Quot modis perficiantur contractus.* 196.
3 *Quomodo diuiditur contractus & pactum.* 196.
4 *Vtrùm omnis contractus pariat obligationem in foro conscientiæ & externo.* 197.
5 *Vtrùm contractus, cui error vel dolus causam dederit, sit validus.* 198.
6 *Vtrùm contractus, cui metus causam dederit, sit validus.* 201.
7 *Vtrùm contractus per se inualidi confirmentur iuramento.* 205.
8 *Quinam possint contrahere.* 210.
9 *Quibus concedatur restitutio in integrum, si ex aliquo contractu damnum notabile acceperint.* 212.
10 *Vtrùm in hac in integrum restitutione comprehendantur etiam fructus percepti.* 213.
11 *Quando contractus fuit inualidus, quomodo possit ratificari.* 214.

CAPVT XVIII.

De Promissione & Donatione.

DVB. 1 *Quid sit promissio.* 216.
2 *Quid sit donatio, & quomodo differant donatio promissio, pollicitatio, pactum, & stipulatio.* 217.
3 *Vtrùm promissio ob turpem causam, seu propter opus malum (v.g. ob fornicationem, homicidium) obliget.* 218.
4 *Quænam promissiones sint irritæ iure positiuo.* 218.
5 *Vtrùm promissio vel donatio interna obliget nos homini.* 219.
6 *Vtrùm promissio vel donatio externa obliget ante acceptationem, & quomodo acceptanda dum fit absenti.* 219.
7 *Qui possint promissionẽ vel donationem absenti factam acceptare: siue, vt Iurisperiti loquuntur, Qui possint pro absente stipulari.* 222.
8 *Quantum obliget promissio externa legitimè acceptata.* 223.
9 *Vtrùm promissioni vel donationi iam acceptatæ possit apponi aliquod onus, vel impositum tolli.* 226.
10 *Quibus euentis promissio acceptata & antea valida desinat obligare.* 226.
11 *Quinam possint donare, qui non.* 227.
12 *Vtrùm donatio inter coniuges & inter liberos & parentes sit valida.* 228.
13 *Quantũ possit quis validè donare.* 229.
14 *Quibus euentis donatio possit reuocari.* 230.
15 *Vtrùm promissio vel donatio conditionalis sit valida, & quam vim habeant conditiones appositæ.* 232.
16 *Vtrùm donatio facta ad certum vsum vel finem, vel sub certo onere; si illud onus, vel ille finis non præstetur, sit valida.* 234.
17 *Vtrùm donatio ob causam præteritam vel præsentẽ sit valida, si causa non subsit.* 235.

CAPVT XIX.

De Testamento & Legatis.

DVB. 1 *Quid sit testamentum, & quomodo à codicillo differat.* 236.
2 *Vtrùm testamentum factum ad piam causam sit validum; si ei desint solemnitates, quas requirit Ius ciuile.* 236.
3 *Vtrùm testamentum factum ad causam non piam sit validum in foro conscientiæ, si ei desint solemnitates iure positiuo requisitæ.* 237.
4 *Quinam non possint testari.* 240.
5 *Quinam non possint testamento institui heredes vel legatarij.* 241.
6 *Vtrũ illegitimus possit institui heres.* 242.
7 *Quibus modis potest aliquis heredi substitui.* 244.
8 *Vtrùm testamentum possit semper reuocari.* 245.

CAPVT XX.

De Mutuo & Vsura.

DVB. 1 *Quid mutuum.* 246.
2 *Vtrũ aliqui ex mutuo nõ obligentur.* 24 .
3 *Quid sit vsura.* 248.
4 *Quo iure sint prohibitæ vsuræ.* 248.
5 *Vtrùm licitum sit sperare lucrum ex mutuo.* 249.
6 *Vtrùm qui animo vsurario aliquid accepit pro mutuo, sine vllo externo pacto, teneatur ad restitutionem.* 250.
7 *Vtrùm licitum sit mutuare alteri cum pacto vt pœnam debitam, vel famæ, honorísue violati restitutionem condonet.* 251.
8 *Vtrùm sit vsura, si tibi mutuem vt mihi vicissim remutues, aut vt ex mea officina quæ tibi opus sunt emas, aut meo molendino molas.* 252.
9 *Vtrùm liceat mutuare cum pacto vt mihi vel alteri officium vel beneficium conferas.* 253.
10 *Vtrùm ratione damni emergentis ex mutuo, possit mutuator aliquid supra sortem exigere.* 254.

11 *Vtrùm ratione lucri cessantis liceat vltra sortem exigere.* 255.

12 *Vtrùm qui bona fide fecit contractum vsurarium, vel aliàs iniquum, quem si talem sciuisset, fecisset alium iustum; posit ratione lucri cessantis, veritate comperta, tantum retinere, quantum contractu illo iusto lucraturus fuisset.* 258.

13 *Vtrùm ratione periculi sortis, vel difficultatum aut expensarum, quæ in ea recuperanda metuuntur, liceat aliquid vltra sortem exigere.* 259.

14 *Vtrùm ratione carentiæ pecuniæ, seu obligationis nõ repetendi ante certum tempus, possit aliquid exigi : vt si mutuem tibi* 1000. *aureos ad vnum annum, priuans me non solùm pecunia, sed etiam facultate repetendi per tantum tempus.* 260.

15 *Vtrùm in mutuo pœna conuentionalis locum habeat; siue, vtrùm licitum sit pacisci, vt mutuarius, si ad terminum statutum non restituerit, aliquid soluat in pœnam suæ moræ vltra sortem.* 261.

16 *Vtrùm is, qui pignus ab alio habet, si fructus ex eo perceperit, teneatur eos in sortem putare.* 262.

17 *Vtrùm licitum semper sit in mutuo pacisci vt res restituatur in eadem mensura, etiamsi pretium eius tempore restitutionis creuerit.* 263.

18 *Vtrùm dominium vsurarum transferatur in vsurarium.* 265.

19 *Quænam possimus ab vsurariis titulo gratuito vel oneroso accipere.* 266.

20 *Vtrùm heredes vsurarij teneantur in solidum.* 267.

21 *Quinam ex cooperantibus ad vsuras teneantur ad restitutionem.* 267.

22 *Quænã pœnæ sint vsurarijs cõstitutæ.* 269.

23 *Vtrùm montes, qui dicuntur pietatis, excusentur ab vsura, & qua ratione.* 269.

24 *Vtrùm si vsurarius, qui mihi est debitor* 100. *librarũ, assignet mihi solutionẽ petendam ab eo, qui vsuræ nomine ei debet tantumdem, possim acceptare & exigere.* 271.

CAPVT XXI.

De Emptione & Venditione.

DVB. 1 *Quid emptio, venditio, negotiatio, & hæc quibus prohibita.* 272.

2 *Quodnam censendum sit æquale, seu iustum pretium rerum venalium.* 274.

3 *Vtrùm res eæ, quæ non habent pretium legitimum, vel vulgare, (vt sunt quædam gemmæ, insignes canes, falcones, aues Indicæ, picturæ veteres, & similia) possint vendi quanti volet dominus.* 275.

4 *Vtrùm liceat interdum pluris vendere vel minoris emere quàm valeat.* 276.

5 *Vtrùm si sciam pretium mercis mox minuendum, possim eam vendere pretio currente.* 278.

6 *Vtrùm liceat cariùs vendere dilata solutione, seu creditò, quàm vendi soleat præsenti pecunia.* 279.

7 *Vtrùm liceat minoris emere ob anticipatam solutionem.* 280.

8 *An chirographa, seu credita possint emi minoris quàm contineant, v. g. vtrùm ius ad* 100. *aureos soluẽdos intra annum, possit modò emi minoris, vt* 96. *vel* 97. 282.

9 *Vtrùm chirographa, seu librantiæ, vt vocant, possint interdum emi dimidio pretio, si difficilis vel ambigua sit solutio.* 283.

10 *Vtrùm si sciam occultè debitorem meum non esse soluendo, possim vẽdere illud debitũ ijs qui id nesciunt pretio ordinario.* 283.

11 *Vtrùm venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire.* 284.

12 *Vtrùm si res vendita pereat, vel deterior fiat, pereat emptori, an venditori.* 285.

13 *Vtrùm venditor possit percipere fructus vel vtilitates rei à se venditæ, donec soluatur pretium.* 286.

14 *Vtrùm licita sit emptio & venditio cum pacto retrouẽditionis, vel redẽptionis.* 288.

15 *Ad quem pertineant fructus medij temporis, quando venditionis contractus dissoluitur.* 289.

16 *Vtrùm venditiones & emptiones reciprocæ eiusdem rei diuerso pretio, quas Hispani vocãt Baratas & Mohatras, sint licitæ.* 291.

17 *Vtrùm is, qui vendidit rem alienam possit retinere pretium.* 291.

18 *Vtrùm licitum sit aliquam rem alienam emere & emptam retinere.* 292.

19 *Vtrùm is, cui aliquid traditum est vendendum, possit sibi aliquid ex pretio retinere, si pluris vendiderit, quàm ei est præscriptum.* 293.

20 *Quando res in solidum ex interuallo duobus fuit vendita, vtri debeatur.* 293.

21 *Vtrùm omnia monopolia sint iniqua.* 294.

CAPVT XXII.

De Censibus seu Reditibus annuis.

DVB. 1 *Quid sit census.* 296.

2 *Quotuplex sit census; seu de variis censuum generibus.* 296.

3 *Vtrùm emptio census noui sit licita.* 297.

4 *Vtrùm iure naturæ emptio census personalis sit licita.* 297.

5 *Vtrùm emptio census perpetui irredimibilis, sit licita minore pretio, quàm sint pensiones speratæ.* 300.

6 *Vtrùm census temporalis possit emi minoris, quàm sint omnes pensiones simul iunctæ.* 301.

7 *Vtrùm census licitè poßit emi minore pretio, aut vendi maiore, quàm fuerit ab initio constitutus.* 301.
8 *Vtrùm licitum sit emere censum cũ pacto vt venditor, quando voluerit redimere, teneatur redimere eadem moneta.* 302.
9 *Vtrùm emptio census, cum pacto vt non poßit redimi, nisi ante vel post certum tempus, sit licita.* 302.
10 *Vtrùm licita sit emptio census vtrimque redimibilis,* 303.
11 *Vtrùm alia quædam pacta, quibusdam locis contractui censuali addi consueta, sint licita.* 305.
12 *Quæ conditiones iure positiuo requirantur in emptione censuum.* 306.
13 *Vtrùm hæ conditiones obligent vbique.* 309.
14 *Quomodo constituendum sit iustum pretium censuum.* 309.
15 *Vtrùm si census emptus fuerit minoris iusto, pensiones sint restituendæ quatenus superant pretium datum.* 310.

CAPVT XXIII.

De Cambiis.

DVB. 1 *Quid sit cambium & quotuplex.* 310.
2 *Vtrùm in cambio minuto liceat aliquid accipere supra valorem nummi lege definitum.* 311.
3 *Vtrùm in cambio locali, quando campsor prior accipit, vt alibi restituat, poßit aliquid lucrari, & quo titulo.* 313.
4 *Vtrùm quãdo campsor dat prior, vt alibi recipiat, poßit lucrari, & quo titulo.* 314.
5 *De praxi cambiorum, quæ hoc tempore viget.* 316.
6 *Vtrùm Cambium Francofurtense & similia, in quibus pretium variatur pro maiore, vel minore temporis intercapedine, sint licita.* 317.
7 *Vtrùm cambium Bisuntinum sit licitum.* 318.
8 *Vtrùm prouisiones, quas solent campsores & bancarij accipere, iustè accipiantur.* 320.
9 *Vtrùm poßit fieri pactum de eo quod interest campsoris, vel de recambio, si campsarius fuerit in mora.* 321.
10 *Vtrùm campsor, quãdo post multa cambia & recãbia, debitor ei soluit partem aliquã, teneatur illam acceptare in sortem, antequam sit satisfactũ detrimentis cambij.* 322.
11 *De conditionibus, quas requirit Pius V. in sua Bulla de cãbiis, & an omnes obligẽt.* 322.

CAPVT XXIIII.

De Locatione & Conductione, Emphyteusi & Feudo.

DVB. 1 *Quid locatio, conductio, emphyteusis, feudum, & liuellus.* 323.
2 *Vtrùm si conductor impediatur ab vsu vel cultura rei absque sua culpa, teneatur soluere pensionem.* 324.
3 *Vtrùm locator rei fructiferæ teneatur remittere de pensione conuenta, si sterilitas, vel calamitas absque culpa conductoris obuenerit.* 324.
4 *Quodnam censeatur iustum stipendium operarij, famuli, & eius, qui aliquod officium habet.* 325.
5 *Vtrùm is, qui pluribus operam suam locauit, poßit plura stipendia accipere.* 326.
6 *Ex qua culpa teneatur locator conductori, & conductor locatori.* 328.
7 *Quas ob causas licitum sit conductorem expellere, vel priuare conducto.* 328.
8 *Vtrùm licitum sit locare domum vel rem aliam ei, qui putatur ea abusurus ad peccatum mortiferum.* 329.
9 *Quænam conditiones iure communi requirantur od contractũ emphyteuticũ.* 329.
10 *Quæ conditiones requirantur ad contractum feudalem.* 331.
11. *Vtrùm res Ecclesiæ poßint in feudum, vel emphyteusim à Prælatis dari, vel ad longum tempus locari, & quomodo.* 331.

CAPVT XXV.

De Contractu societatis.

DVB. 1 *Quid sit societas, & quibus modis contrahatur.* 334.
2 *Quomodo contractus societatis iniri debeat, quando alter confert sortem, alter operam; & quomodo diuisio in fine faciẽda.* 334.
3 *Vtrùm in societate licitum sit pactum cum sociis vt saluam præstet sortem, & reddant quotannis certum lucrum paruum, pro incerto magno.* 336.
4 *Quæ damna & expensæ ponentis operam sint communes, quæ non.* 342.

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponsionibus.

DVB. 1 *Quid ludus, quid sponsio, & vtrùm hi contractus sint liciti.* 343.
2 *Quæ conditiones requirantur ad iustitiam huius contractus.* 343.
3 *Vtrùm is, qui ludo vetito aliquid est lucratus, teneatur ad illius restitutionẽ.* 345.
4 *Vtrùm is, qui ludo vetito perdidit, teneatur soluere in foro conscientiæ.* 346.
5 *Vtrùm per ludum & sponsiones poßit lucrari is, qui non potest perdere.* 346.

CAPVT XXVII.

De Deposito & Commodato.

DVB. 1 *Quid sit depositum, quid commodatum.* 348.
2 *Vtrũ depositarius poßit deposito vti.* 348.

3 Ex

3 *Ex qua culpa depositarius teneatur, si depositum periit vel deterius effectum est.* 349.
4 *Quando depositori repetenti depositum posit non reddi.* 349.
5 *Vtrùm commodatum posit repeti ante tempus, cum damno commodatarij, si commodanti simile damnum impendeat.* 350.
6 *Vtrùm commodatarius & depositarius posint praeferre res suas rebus cõmodatis & depositis, si vtrasque saluare nequeat.* 350.

CAPVT XXVIII.

De Fideiussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca.

DVB. 1 *Quid sit fideiussio, & quas conditiones requirat.* 351.
2 *Qui posint validè fideiubere, qui non.* 352.
3 *Vtrùm singuli fideiussores teneantur in solidum.* 353.
4 *Quid sit contractus assecurationis, & quidnam ad eius iustitiam requiratur.* 354.
5 *Quid sit pignus & hypotheca.* 355.
6 *Quot modis contrahatur hypotheca.* 355.
7 *Quae posint vel non posint esse pignori.* 356.

DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

CAPVT XXIX.

De Iudice.

DVB. 1 *Vtrùm Iudicium sit actus Iustitiae.* 357.
2 *Vtrùm iudicium temerarium sit peccatum mortiferum.* 358.
3 *Vtrùm dubitatio & suspicio temeraria sit peccatum mortiferum.* 359.
4 *Vtrùm dubia in partem meliorem sint interpretanda.* 361.
5 *Vtrùm liceat aliquando iudicare non secundùm leges scriptas.* 363.
6 *Quinam peccet vsurpatione Iudicij.* 364.
7 *Vtrùm Iudex excommunicatus peccet vsurpatione iudicij, si iudicia exerceat.* 365.
8 *Vtrum Iudex, qui propter crimen ipso iure est priuatus titulo, vel solùm habet titulum putatiuum, peccet vsurpatione Iudicij iudicando, ita vt sententia eius sit irrita.* 367.
9 *Vtrùm tyrannus peccet vsurpatione iudicij, eiusq́ sententiae sint irritae.* 370.
10 *Vtrùm Iudex posit condemnare reum, qui per testes legitimè est probatus criminosus, v. g. homicida; quem tamen certò nouit innocentem.* 371.
11 *Vtrùm Iudex posit aliquem ex priuata scientia, aut certè non citatum & auditum condemnare.* 374.
12 *Quot modis Iudex iuridicè procedat aduersus crimina.* 375.
13 *Quando procedit Iudex via inquisitionis generalis, vtrùm debeat praecedere infamia personae vel delicti.* 376.
14 *Vtrùm quando crimen est publicum, sed auctor ignoratur, Iudex posit inquirere quis fecerit.* 377.
15 *Vtrùm ad inquisitionem specialem necesse sit infamiam praecedere.* 378.
16 *Quibus modis aperiatur via Iudici, praesertim saeculari, ad inquisitionem.* 381.
17 *Ex quibus indiciis posit Iudex reum subiicere torturae.* 382.
18 *Vtrùm Iudex teneatur ad restitutionem heredibus rei, si postquam praeter ordinem Iuris crimen vel extorsit vel deprehendit, reum condemnet.* 385.

CAPVT XXX.

De Accusatore & Teste.

DVB. 1 *Quid sit accusatio, & quas requirat solemnitates.* 387.
2 *Vtrùm accusationem debeat praecedere secreta monitio.* 388.
3 *Vtrùm accusator posit desistere ab accusatione incepta, & quas ob causas.* 388.
4 *Quot testes in causis criminalibus requirantur, & quomodo plenè probent.* 389.
5 *Quinam sint testes idonei; qui minùs idonei.* 391.
6 *Vtrùm semper teneatur quis testari vel denuntiare Iudice praecipiente, vel iuramentum deferente.* 392.
7 *Vtrùm testis ratione falsi testimonij teneatur ad restitutionem.* 393.
8 *Vtrùm testis teneatur ad restitutionem, si nolit testari, vel si veritatem occultet.* 393.

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

DVB. 1 *Vtrùm licitum sit reo & aduocato, occulta crimina testium detegere ad labefactandum eorum testimonium.* 394.
2 *Vtrùm reus, si impingat accusatori crimen mendacij seu calumniae, peccet & teneatur ad restitutionem.* 395.
3 *Vtrùm reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem.* 395.
4 *Vtrùm reus condemnatus secundùm allegata & probata, teneatur obtemperare sententiae.* 397.
5 *Vtrùm reus posit fugere ex carcere, & vincula, carceremq́ effringere.* 398.
6 *Vtrùm alij posint reo fugam è carcere cõsulere, & auxilium ad eam praebere.* 400.
7 *Vtrùm Aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis.* 400.
8 *Quando Aduocatus teneatur ad restitutionem parti.* 400.
9 *Vtrùm Aduocatus posit causam dubiam tueri.* 401.

DE

DE OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBVTIVÆ.

CAPVT XXXII.

De Acceptione personarum.

DVB. I *Quid sit acceptio personarum & quale peccatum.* 402.
2 *In quorum bonorum distributione potissimùm locum habeat acceptio personarum.* 403.
3 *Vtrùm illi, qui cõferunt officia sæcularia, peccent mortiferè peccato acceptionis personarum, si non eligant dignissimos quosque.* 404.
4 *Vtrùm officia sæcularia poßint vẽdi.* 406.

CAPVT XXXIII.

De Tributis & Vectigalibus.

DVB. I *Quæ conditiones requirantur vt vectigal seu tributum generatim acceptum censeatur iustum.* 407.
2 *In quibus existit hæc potestas legitima vectigalis imponendi.* 408.
3 *An Ecclesiastici à vectigalibus sint exempti.* 409.
4 *Quo Iure Ecclesiastici sint exempti à vectigalibus.* 411.
5 *Quinam Clerici sint exempti.* 412.
6 *Quæ sit legitima causa imponendi vectigalis.* 413.
7 *Vtrùm vectigalia constituta super eis rebus, quæ ad vsum necessarium familiæ emũtur, aut venduntur, aut aduehuntur, sint iusta.* 414.
8 *Vtrùm qui vectigal, quod rebus venditis, vel in proprium vsum comparatis impositum est, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem.* 415.
9 *Vtrùm is, qui emit à mercatore, quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur ex mercibus emptis illud soluere, principali non soluente.* 417.
10 *Vtrùm is, cui Princeps debet, nec potest solutionem impetrare, poßit fraudatione vectigalium sibi compensare.* 418.
11 *Vtrùm actores mercatorũ teneãtur ad restitutionem suis dominis, si cum Gabellariis transigãt, & sibi vectigalia retineant.* 419.

CAPVT XXXIIII.

De Beneficiis.

DVB. I *Quid sit beneficium.* 419.
2 *Quotuplex sit beneficium.* 420.
3 *Quibus modis beneficia acquirãtur.* 420.
4 *Quid & quotuplex est Ius patronatus.* 421.
5 *Quibus modis acquiritur Ius patronatus respectu Ecclesiæ vel beneficij.* 421.
6 *Intra quantum temporis teneatur patronus præsentare, beneficio vacante.* 422.
7 *Qualem teneatur patronus præsentare.* 422.
8 *Si multi præsententur, quisnam ex illis sit instituendus.* 423.
9 *Vtrùm Pontifex poßit derogare Iuri patronatus, conferendo beneficia non præsentatis.* 423.
10 *Quibus competat Ius collationis beneficiorum.* 424.
11 *Si Episcopus conferat beneficium absenti per litteras aut nuntium, Vtrùm poßit reuocare collationem, & alteri conferre antequam iste acceptauerit.* 425.
12 *Vtrùm aliquando liceat conferre beneficium indignis.* 425.
13 *Vtrùm prætermißis dignioribus, liceat interdum conferre dignis.* 426.
14 *Vtrùm extra hos casus beneficia semper sint conferenda dignißimis.* 426.
15 *Vtrùm is, qui sibi vel alteri minùs digno procurat beneficium omisso digniore, teneatur digniori aliquid restituere.* 428.
16 *Quæ formula seruanda in conferendis Ecclesiis parochialibus.* 429.
17 *Quæ conditiones requirantur in particulari, vt quis censeatur idoneus ad beneficium.* 430.
18 *Quomodo requiratur legitimus torus.* 430.
19 *Quomodo requiratur clericatus, seu ordo in singulis beneficiis.* 431.
20 *Quænam ætas ad singula beneficia sit necessaria.* 434.
21 *Quomodo requiratur cælibatus ad beneficium.* 434.
22 *Vtrùm requiratur vt non sit vlla censura irretitus.* 435.
23 *Vtrùm requiratur morum probitas.* 440.
24 *Quænam scientia sit necessaria.* 440.
25 *Quæ aptitudo ex parte corporis sit necessaria.* 440.
26 *Quæ & qualis intentio sit necessaria.* 440.
27 *Vtrùm licitum sit habere plura beneficia, & qualia.* 441.
28 *Vtrùm per dispensationem Pontificis licitum sit habere plura beneficia requirentia residentiam.* 443.
29 *Vtrùm teneantur beneficiarij ad residentiam, & non residentes amittant fructus.* 444.
30 *Vtrùm beneficiarij omnes teneantur ad preces canonicas.* 446.
31 *Quæ excusent beneficiarium à precibus horariis, & quæ non excusent.* 446.
32 *Vtrùm beneficiarij non recitantes preces canonicas, teneantur ad restitutionem fructuum.* 447.
33 *Vtrùm Canonici non canentes in choro Offi-*

officium diuinum, teneantur ad restitutionem distributionum. 449.
34 *Quibus modis beneficia amittantur.* 450.
35 *Quid resignatio in beneficiis, & quæ ad illam requirantur.* 450.
36 *Quid permutatio, & quæ ad eam requisita.* 451.
37 *Quid & quotuplex sit pensio.* 453.
38 *Quænam requirantur vt pensio ecclesiastica posit obtineri.* 453

CAPVT XXXV.

De Simonia.

DVB. 1 *Quid simonia.* 454
2 *Vtrùm omnis venditio aut commutatio rerum spiritualium pro temporalibus, sit simonia Iure diuino prohibita.* 456.
3 *Vtrùm permutatio rerum spiritualium inter se, sit simonia Iuris diuini.* 458.
4 *Vtrùm sit aliqua simonia Iuris humani, & in quibus contractibus ea cernatur.* 458.
5 *Vtrùm Papa posit esse simoniacus.* 460.
6 *Quotuplex sit simonia.* 460.
7 *Vtrùm in graui vel extrema necessitate liceat dare pretium pro Sacramentis.* 461.
8 *Vtrùm pro spiritalibus functionibus, quibus labor aliquis coniunctus est, liceat pecuniam dare vel accipere.* 462.
9 *Vtrùm Prælati possint aliquid exigere pro dispensatione in votis, iuramentis, impedimentis matrimonij, aut quibusuis legibus ecclesiasticis.* 465.
10 *Vtrùm Episcopi vel eorum officiales possint aliquid exigere pro litteris Ordinis suscepti, vel dimissoriis, vel sigillo.* 466.
11 *Vtrùm pro omissione actus spiritalis aliquid dare vel exigere sit simonia.* 467.
12 *Vtrùm pro ingressu Religionis aliquid dare vel accipere sit simonia.* 468.
13 *Vtrùm sit simonia exigere pretium pro doctrina Theologica.* 469.
14 *Vtrùm sit simonia resignare beneficium in fauorem tertij, id est, cum clausula Non aliter nec aliàs.* 471.
15 *Vtrùm licitum sit resignare beneficium reseruata pensione.* 472.
16 *Vtrùm licitum sit resignare vel conferre beneficium in confidentiam.* 473.
17 *Vtrùm licitum sit permutare beneficia, compensata fructuum inæqualitate.* 474.
18 *Vtrùm redemptio vexationis licita sit in beneficiis, & quousque.* 475.
19 *Vtrùm licitum sit pecuniam offerre electoribus, volentibus eligere in Pontificem, Episcopum, Parochum, aliquem indignum seu ineptum, ne talem eligant, sed quempiam idoneum.* 477.
20 *Vtrùm licitum sit conferre beneficium, vel quid aliud spiritale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obsequio.* 477.
21 *Vtrùm sit simonia conferre beneficium propter timorem.* 478.
22 *Vtrùm pensio posit vendi, aut redimi pecunia.* 478.
23 *Quas pœnas inducat simonia commissa circa ingressum Religionis.* 480.
24 *Quas pœnas inducat simonia realis in Ordinibus.* 480.
25 *Quas pœnas inducat simonia realis in beneficiis.* 482.
26 *Quas pœnas inducat simonia confidentiæ.* 484.
27 *Vtrùm simonia conuentionalis inducat pœnas iuris.* 484.
28 *Vtrùm pretium simoniacè acceptum, Iure diuino sit restituendum.* 485.
29 *Vtrùm res spiritualis per simoniam acquisita, sit Iure diuino dimittenda.* 488.
30 *Vtrùm omne id quod simoniacè acceptum est, Iure ecclesiastico debeat restitui.* 488.
31 *Cui debeat fieri restitutio pretij, & an ante sententiam Iudicis.* 489.

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

DVB. 1 *Quid sit religio.* 490.
2 *Vtrùm religio à ceteris virtutibus distinguatur, & quomodo.* 491.
3 *Vtrùm religio distinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti.* 495.
4 *Vtrùm ratione diuersarum perfectionum in Deo existentium, vel ratione diuersorum beneficiorum ex ipso procedentium, debeantur ei cultus diuersæ speciei.* 498.

CAPVT XXXVII.

De actibus internis religionis, Deuotione, & Oratione.

DVB. 1 *Quid sit deuotio.* 499.
2 *Quid sit oratio.* 500.
3 *Vtrùm oratio sit ad salutem necessaria, & quando obliget.* 501.
4 *Quænam in oratione sint petenda.* 502.
5 *Quibus conueniens sit orare.* 503.
6 *Vtrùm Sancti sint orandi seu inuocandi.* 505.
7 *Vtrùm sit orandum pro omnibus.* 507.
8 *Vtrùm forma precandi, quæ Horæ canonicæ vocatur, sit vtilis & retinenda in Ecclesia.* 508.
9 *Quinam ad preces canonicas obligentur, & quanta sit hæc obligatio.* 509.
10 *Quo modo preces horariæ recitandæ.* 511.
11 *Quæ & quanta attentio requiratur in Horis canonicis.* 513.
12 *Quæ formula in Horis canonicis seruanda, & quibus temporibus recitandæ.* 515.

CA-

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

DVB. 1 *Quid sit adoratio.* 517.
2 *Quid sit sacrificium propriè dictum.* 517.
3 *De diuisione sacrificij.* 521.
4 *Vtrùm hoc tempore licitum sit offerre agnum vel vitulum.* 521.

CAPVT XXXIX.

De Decimis.

DVB. 1 *An populus Christianus teneatur decimas soluere, & quo iure.* 522.
2 *Vtrùm Ecclesia iusta ratione hanc quotam constituerit.* 524.
3 *Ex quibus rebus decimæ soluendæ, & quo modo.* 524.
4 *Quibus sint decimæ soluendæ.* 526.
5 *Qui teneantur decimas soluere.* 527.
6 *De primitiis & oblationibus.* 529.

CAPVT XL.

De Voto.

DVB. 1 *Quid sit votum.* 530.
2 *Vtrùm votum cui error dedit causam sit validum.* 532.
3 *Vtrùm metus votum irritum reddat, & quo iure.* 534.
4 *Vtrùm propositum aliquando habeat vim voti.* 536.
5 *Cuius virtutis actus sit votum.* 537.
6 *De diuisione votorum.* 538.
7 *Quænam cadant sub votum.* 539.
8 *Vtrùm sit bonum vouere, & ex voto aliquid facere animo colendi Deum, & quantum sit bonum.* 542.
9 *Quale peccatum sit violare votum.* 545.
10 *Vtrùm votum alterius possit alterum obstringere: vt parentis, filium; testatoris, heredem; decessoris, successorem.* 546.
11 *Quot modis possit quis voto solui.* 547.
12 *Quorum vota possint irrita reddi, & à quibus.* 547.
13 *Vtrùm Prælatus possit vota omnia Religiosorum sibi subditorum irritare.* 548
14 *Vtrùm vota impuberum possint irritari, & à quibus.* 551.
15 *Vtrùm coniunx possit omnia vota coniugis irrita reddere.* 552.
16 *Quinam possint vota commutare, & quo modo.* 555.
17 *Quinam possint in votis dispensare, & cum quibus, & quas ob causas.* 558.
18 *In quibus votis possint dispensare Episcopi & inferiores Prælati, siue sæculares, siue regulares, & quo modo.* 561.
19 *Vtrùm Summus Pôtifex possit dispensare in voto solemni castitatis Religiosorũ.* 566.
20 *Vtrùm obligatio voti habentis tacitam vel expressam cõditionem cesset, si conditio tollatur per vim vel fraudẽ vouentis.* 569.

CAPVT XLI.

De Statu religioso.

DVB. 1 *Quænam requirantur ad statum religiosum.* 571.
2 *Vnde proueniat Ordinum religiosorum diuersitas, & quis sit inter eos perfectior.* 575.
3 *Qui possint ingredi Religionem, qui non.* 577.
4 *Vtrùm aliquis possit compelli ad Religionem.* 580.
5 *Ad quid teneatur qui vouit ingredi Religionem.* 581.
6 *Ad quid teneatur qui obstrinxit se voto castitatis perpetuæ.* 584.
7 *Quid requiratur vt professio sit valida.* 587.
8 *Quam vim habeat professio in Religione approbata.* 592.
9 *Ad quid teneatur Religiosus ex vi cuiusque voti.* 596.
10 *Vtrùm bona Religiosi transeant in Monasterium per professionem, si aliter de illis anteà non disposuerit.* 600.
11 *Cui acquirat Religiosus post professionem.* 601.
12 *Quorum beneficiorum ecclesiasticorum sint capaces.* 603.
13 *Vtrùm Regularis ex suo Ordine possit ad alium transire, & qua ratione.* 604.
14 *Vtrùm Religiosus ob aliquas causas possit eiici, vel dimitti à Religione, & ob quas.* 606.
15 *Quid intersit inter eiectum, fugitiuum, & apostatam, & ad quid eiectus teneatur, quidve possit.* 607.

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adiuratione.

DVB. 1 *Quid sit iuramentum.* 609.
2 *De multiplici iuramenti diuisione.* 611.
3 *Vtrùm licitum sit iurare, siue per Deum, siue per res creatas.* 612.
4 *Quando iuramentum promissorium liberè factum obliget, quando non.* 614.
5 *Vtrùm violatio iuramenti promissorij, præsertim in re parua, sit peccatum mortale.* 615.
6 *Vtrùm iuramentum promissorium metu graui extortum obliget.* 616.
7 *Vtrùm iuramentum dolo vel errore extortum obliget.* 618.
8 *Vtrùm si quis ficto animo aliquid iuramento promittat, obligetur, & quale peccatum hoc sit.* 619.
9 *Vtrùm si alio sensu quàm alter intelligit, iures, obligeris, & quale peccatum hoc sit.* 621.

10 *Vtrùm*

10 *Vtrùm fas sit deferre iusiurandum ei, quem putas peieraturum.* 622
11 *Vtrùm sit maior obligatio iuramenti quàm voti.* 623.
12 *Quibus modis tollatur obligatio iuramenti.* 624.
13 *Quid sit adiuratio, & in quæ cõpetat.* 627.
14 *Quid periurium, & quæ eius pœnæ.* 628.

CAPVT XLIII.
De Superstitione, eiusque speciebus.

DVB. I *Quid sit superstitio & quænam eius species.* 629.
2 *Quid sit idololatria, & quantum peccatum.* 630.
3 *Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progressus.* 631.
4 *Vtrùm idololatria sit tantummodò in cultu, quo creatura instar Dei colitur.* 632.
5 *Quid sit diuinatio, & quænam eius species.* 634.
6 *Vtrùm omnis prædictio ex astris sit illicita.* 636.
7 *Quousque diuinatio ex alijs signis ad secundam speciem pertinentibus; vt ex motu, volatu, vocibus auium, vel aliorum animalium aut hominum capi possit.* 639.
8 *Quousque diuinatio ex somnijs sit licita.* 641.
9 *Vtrùm vsus sortium sit licitus.* 642.
10 *Quæ & quotuplices sint vanæ obseruationes, & quale in his peccatum.* 644.

CAPVT XLIIII.
De Magia.

DVB. I *Quid sit magia & quotuplex.* 646.
2 *Quæ sint magiæ fundamenta.* 647.
3 *Quomodo cognosci poterit an aliqua operatio ad magiam pertineat, & quibus indicijs spiritus redeuntes discerni.* 649.
4 *Quale peccatum sit magia.* 652.
5 *Quæ remedia aduersus maleficia possint adhiberi.* 652.
6 *Vtrùm liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorum, & alia signa malefica, posita à maleficis, eo fine vt diabolus desinat nocere.* 653.

CAPVT XLV.
De Irreligiositate.

DVB. I *Quid sit tentatio Dei, & quale peccatum.* 657.
2 *Quid sit sacrilegium.* 658.
3 *Quomodo species sacrilegij sint distinguendæ.* 659.
4 *Quando sacrilegium censendum sit esse peccatum mortiferum, quando veniale.* 661.
5 *Quid sit blasphemia, quotuplex & quale peccatum.* 661.

CAPVT XLVI.
De reliquis virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale.

DVB. I *Quid sit pietas & quæ eius officia.* 665.
2 *Quid sit obseruantia.* 667.
3 *De diuisione obseruantiæ.* 668.
4 *Quid obedientia, & quænam eius functiones.* 669.
5 *Quæ conditiones in obedientia, præsertim religiosa, maximè commendentur.* 671.
6 *Quid inobedientia, & quale peccatũ.* 674.

CAPVT XLVII.
De Virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est solum debitum morale.

DVB. I *Quid sit gratitudo, & quod eius officium.* 675.
2 *Vtrùm innocens magis teneatur ad actionem gratiarum quàm pœnitens; & quomodo gratitudo excitanda.* 677.
3 *Quid ingratitudo & quale peccatum.* 678.
4 *Quid sit vindicatio, & cuius virtutis opus.* 679.
5 *Quid sit veritas & quæ eius functiones.* 681.
6 *Quid mendacium, quotuplex, & quale peccatum.* 681.
7 *Quid sit affabilitas, & quæ vitia illi aduersa.* 684.
8 *Quid sit liberalitas, & quæ vitia ei opposita.* 685.
9 *Quid sit ἐπιείκεια seu æquitas.* 687.

LIB. III. DE FORTITVDINE.

CAPVT PRIMVM.
De Fortitudine secundùm se, & eius functionibus.

DVB. I *Quid fortitudo, & quæ illius officia.* 689.
2 *Vtrùm martyriũ sit opus fortitudinis.* 691.
3 *Quænam ad martyrium requirantur.* 693.
4 *Quænam dispositio in peccatore sit necessaria vt martyrium ei prosit ad salutem.* 696.
5 *Quam vim habeat martyrium, & quando conferat suum effectum.* 700.
6 *Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum.* 701.

CAPVT II.
De Virtutibus Fortitudini connexis, & vitiis oppositis.

DVB. I *Quæ sint partes fortitudinis.* 702.
2 *Quid sit magnanimitas & qui eius actus.* 703.
3 *Quæ vitia magnanimitati aduersentur.* 706.

4 *Quid magnificentia, & quod vitium ei aduersetur.* 708.
5 *Quid patientia & longanimitas: & de illius incitamentis & gradibus.* 709.
6 *De perseuerantia, & constantia, vitiisque oppositis.* 712.

LIB. IIII. DE TEMPERANTIA.

CAPVT PRIMVM.

De Temperantia, eiusque partibus in genere.

DVB. 1 *Quid sit temperantia, & quod eius officium.* 713.
2 *Quæ sit regula temperantiæ statuenda.* 715.
3 *Quæ vitia temperantiæ in genere aduersentur.* 715.
4 *Quæ sint partes temperantiæ.* 716.

CAP. II.

De speciebus Temperantiæ, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, Pudicitia.

DVB. 1 *Quid sit abstinentia.* 717.
2 *Quid sit ieiunium, & quænam ad eius legitimam obseruationem requirantur.* 718.
3 *Vtrùm in ieiunio ita vetentur plures refectiones, vt in singulis peccetur mortiferè.* 719.
4 *Vtrùm caupo peccet, si die ieiunij cœnam apponat, aut cibos vetitos.* 721.
5 *Quo iure obligemur ieiunare, & quanta sit hæc obligatio.* 721.
6 *Qui teneantur ieiunij ecclesiastici præcepto, & qui excusentur.* 724.
7 *Vtrùm peregrini teneantur speciali ieiunio loci in quo versantur.* 725.
8 *Vtrùm ciuis teneatur peculiari ieiunio sui oppidi, dum absens est.* 727.
9 *Vtrùm tempora ieiunij ab Ecclesia sint rectè determinata.* 728.
10 *De ieiunij commodis.* 729.
11 *Quid hæretici in ieiunio Catholicorum reprehendant, & eorum breuis refutatio.* 731.
12 *Quid sobrietas, & quod eius officium.* 732.
13 *Quid castitas, & in quibus rebus versetur.* 733.
14 *Quid sit virginitas.* 734.
15 *Vtrùm virginitas sit præstantior matrimonio.* 735.
16 *Quibus modis virginitas amittatur.* 739.

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

DVB. 1 *Quid gula, & quale peccatum.* 741.
2 *Vtrùm aliquando licitum sit vesci carne humana.* 743.
3 *Quid ebrietas & quale peccatum.* 744.
4 *Vtrùm sit peccatum prouocare ad æquales calices, & an fas respondere.* 749.
5 *Quid luxuria, & quale peccatum.* 751.
6 *Quæ sint luxriæ species.* 752.
7 *Vtrùm fornicatio sit peccatum mortiferum.* 753.
8 *Vtrùm in osculis, tactibus, & aspectibus sit peccatum mortiferum.* 755.
9 *Quale peccatũ sit stuprum & raptus.* 758.
10 *Quid adulterium & quale peccatum.* 760.
11 *Quid incestus & quale peccatum.* 761.
12 *Quid sacrilegium in materia luxuriæ & quale peccatum.* 762.
13 *Quæ peccata luxuriæ dicantur esse contra naturam.* 764.
14 *Quale peccatum sit pollutio voluntaria, & quibus euentis possit excusari.* 765.
15 *Vtrùm delectatio, quæ ex imaginatione operis venerei percipitur, sit peccatum mortiferum.* 770.

CAPVT IIII.

De partibus Temperantiæ potentialibus, Continentia, Mansuetudine, Clementia, Modestia; & vitiis oppositis.

DVB. 1 *Quid sit continentia.* 775.
2 *Quid sit incontinentia, & quale peccatum.* 777.
3 *De mansuetudine.* 778.
4 *De ira & iracundia.* 779.
5 *De clementia & crudelitate.* 789.
6 *Quid modestia, & quæ eius species.* 782.
7 *Quid sit humilitas, & quod eius officium.* 785.
8 *Quid sit superbia, & quomodo ab aliјs vitijs distinguatur. Item de nimia sui abiectione.* 789.
9 *De speciebus superbiæ, & quale peccatum sit superbia.* 791.
10 *De gradibus humilitatis, & superbiæ.* 792.
11 *De studiositate & curiositate.* 794.
12 *De modestia in motibus externis.* 797.
13 *De Eutrapelia.* 798.
14 *De modestia circa res externas, & præsertim ornatum corporis.* 799.

INDICIS CAP. ET DVBITAT. FINIS.

INDEX

RERVM PRAECIPVARVM, QVÆ HOC VOLVMINE TRACTANTVR, RECOGNITVS ET AVCTVS.

Prior numerus, paginam; poſterior, marginalem paginæ numerum denotat. Vbi numerus marginalis ſolùm apponitur, ad proximè deſignatam paginam refertur.

Abductio.

ABDVCENS aliquem à Religione ad quid teneatur. pag. 85. num. 12.

Abiectio ſui.

Abiectio ſui inordinata. 790.64. quomodo opponatur humilitati. ibidem. an pertineat ad puſillanimitatem. ibid.

Ablatio.

Ablatio iniqua rei alienæ non obligat ad reſtitutionem, niſi quia damnoſa. 149.92.

Abortus.

An liceat procurare abortum indirectè. 96.61.

Abrenuntiatio.

Abrenuntiatio ſimplex non priuat quemquam iure, quod leges ei in bonum commune tribuunt. 346.26.

Abſens.

Abſentes vel præſentes reſpectu præſcriptionis qui dicantur. 62. 23.

Abeſſe quàm diu poſſit beneficiarius. 444.155.

Abſtinentia.

Abſtinentia quid. 717. 1. 2. Ei deditos oppugnant impatientia & ſuperbia. 718. 5. Requirit abſtinentiam longiorem, & victum duriorem. n.6.

Abſtinentia quorumdam Monachorum. n.7.

olim in ieiunio à vino Abſtinebatur. n.8.

Acceptio perſonarum.

Acceptio perſonarum quid ſit. 402.1. in Deo non eſt perſonarum Acceptio. n.3. ex genere ſuo eſt peccatum mortiferum: in exigua tamen materia poteſt eſſe veniale. 403.4. in quorum bonorum diſtributione potiſſimùm locum habeat. n.5. & ſeqq.

in diſtributione iuris, quam facit Iudex partibus ius dicens, quando is peccet vitio Acceptionis perſonarum. ibidem.

Accepta.

Acceptio iniuſta generatim quid ſit. 77.9.

Accepta ab auctore malæ fidei quanto tempore præſcribantur. 67.42. Accepta ob turpem cauſam an ſint reſtituenda. 175.52. Accipiens mercedem operis turpis patrati, non neceſſariò approbat opus. 218.19. Accepta ob cauſam honeſtam, ad quam obligabaris ex iuſtitia, ſunt reſtituenda. 177.62. item ſi ex charitate obligabaris; niſi ſit opus ſumptuoſum & laborioſum. 178.69. ſecùs ob ea, quæ cedunt in honorem ſolius Dei aut vtilitatem proximi. nu. 70. poſſunt tamen data vt facinus lege punibile committatur, in Iudicio repeti. n.71. Liberaliter data non ſunt reſtituenda, niſi lege ſtatuente. 72.

Accepta à Religioſo an retineri poſſint. 599.78. Accipere ab eiecto è Religione an quis poſſit. 609.113.

Acceptare, Acceptilatio.

Acceptare promiſſionem vel donationem qui poſſint. 220. 35. & 222. 47.

Acceptans non poteſt eam condonare. 223. 50.

Acceptatio promiſſionis vel dationis abſenti facta quomodo fieri debeat. 221. 42.

An poſſit fieri poſt mortẽ promittẽtis vel dantis. n 45.

Acceptare promiſſionem oneroſam ſolus promiſſarius validè poteſt. 223.51.

Acceptilatio quid ſit. 197.18.

Acceptare quiuis poteſt promiſſionem ad ſe directam. 556.104.

Actio, Agere.

Agere & facere quomodo differant. 3. 14.

Agere qui non poſſint. 72.49.

Agere licet de quauis iniuria vindicanda, non autem de quouis damno compenſando. 110. 146.

Agere contra ius alterius ex cauſa licet. 191.54. contra Actionem vt poſſit præſcribi quæ poſſeſſio neceſſaria. 55.7. Actio quando cenſeatur cauſa damni. 104.113. Actiones externæ in re graui vix fiunt ex inconſideratione, quæ ſit peccatum veniale. 78.29. Internæ ſæpiùs. ibidem.

Actio adulterij quanto tempore præſcribatur. 65. 36. item Actio accuſandi alia crimina. ibidem.

Actiones humanæ non pendent ab aſtris. 637. 36.

Agere aliquid in hoſtium interitum, vbi tibi certa mors ſequatur, licet. 91.32.

Accuſatio, Accuſator.

Accuſantem falsò, occidere an licitum. 94.47.

Accuſatoris vicem quæ ſuppleant: & quis dicatur accuſator virtualis. 376. 104.

Accuſatio quid ſit. 387. 1. ad Accuſationem quæ requirantur ſolemnitates. n.2. & 3. Dies admiſſi criminis an exprimi debeat. n.4.5.

inſcriptio Accuſantis in foro ſæculari non eſt neceſſaria: ſecùs in foro eccleſiaſtico. 388. 8. 9. quandocumque crimen eſt probabile in Iudicio, an teneatur Accuſator ex iuſtitia præmittere ſecretam monitionem. n. 10. & 12. Denuntiatio euangelica à iudiciali quomodo differat. n. 11.

Quando debeat accusator desistere ab accusatione incepta & quas ob causas possit. n.14.
Quibus euentis accusationem Iudex abolere posit. n.15.16.
In causa ciuili quando posit actor à lite recedere. 389.17. In causa criminali quando licitum sit desistere per gratiam. n.18. In crimine publico capitali quando transigere sit licitum. n.20.

Addictio.

Addictionis pactum in diem in venditione quod dicatur. 290.125.

Adiuratio.

Adiuratio quid.627.67. Preces Ecclesiæ potius sunt obsecratio quàm adiuratio. n. 68. Sola rationalis natura adiuratur. n.69.
Dæmones adiurantur imperio. n.70. Res inanimæ quomodo adiurentur.628.72.
Adiuratio quid sit,& quantum obliget.627.67. Dupliciter fit.n.68. Quænã adiurari posint.n.69.

Adolescens.

Adolescentibus necessaria sobrietas.733.91. Romani ante annum trigesimum vinum non bibebant. ibid. Studiosi pulchritudinis an peccent.801.109. 110. Acceptantes inuiti beneficium an ad horas teneantur.447.174.

Adoratio.

Adoratio quid sit: variè accipitur. 517.1.2.
In quo propriè consistat. n. 4.
Externa adoratio per se adiaphora. n.5.

Aduentitia.

Aduentitia bona filij præscribi non possunt.71.48.

Aduertentia.

Qualis requiratur ad peccatum. 358.9.
Aduertens damnum ex sua actione secuturum an teneatur ad restitutionem.104.112.

Adulatio, Adulator.

Adulatio quale peccatum. 685. 52.
Adulator quando teneatur ad restitutionem.162.25.
Adulatores qui dicantur.685.51.

Adulter, Adulterium.

Adulterium quid. 760.71. Est peccatum mortale. ibidem. Tripliciter patratur.n.74. Bruta quædam id plectunt. n.71.
Adulterium necessariò semper duplicem malitiam includit. 112.4.
Adulteram filiam & adulterum occidere an licitum. 88.14 16. An vxorem.88.15.
Adulterij actio quanto tempore præscribatur. 65.36. Coniunx si consentiente marito adulterium committat an faciat iniuriam.76.12.
Adulterorum pœnæ. 89.15. Transactio pro adulterio an valeat.116.37.
Adulter ad quid teneatur si adultera nothum supponat. 117.46.
Adulter inuasus à marito potest se defendere. 103. 106. Si prauiderit inde mortem marito imminere,tenebatur etiã ex charitate abstinere. 103. 107.
Adulter ad quid teneatur. 116.35.
transactio occulta pecuniaria pro hac iniuria valet. 116. 38.
Quid si partus sit secutus. n.39.& 41.
Non censetur causa abortus, nisi suaserit.n.43.
Adultera secuto partu ad quid teneatur. 118. 47. 50. &c. Adultera an teneatur se prodere ne spurius succedat. 118.53.

Adultus.

Adultus neque contaminari peccato, neque iustitiam consequi sine suo consensu potest. 694.24.

Aduocatus.

In extrema necessitate pauperis Aduocatus tenetur ei succurrere gratis.400.45. Item in graui,si habeat superfluum. n. 46. Quando eius negligentia vel imperitia cliens iusta causa excidit, tenetur ei de damno. n. 47. Si tuetur causam iniquam, tenetur de damno,quod parti obuenit ratione illius patrocinij: tenetur etiam suo clienti, si eum non monuit de causæ iniustitia.401.48.
Aduocatus debet clientem deserere monitum de causæ iniustitia, si nolit desistere. n.49.
Aduocatus rei, qui ipsum fraudibus contra fiscum defendit, non tenetur fisco compensare emolumentum, nec reus ipse tenetur. n. 50.
An Aduocatus fisco teneatur, si causam eius negligenter agat. n.51.
Aduocatus clientem ita defendens, vt accusator non posit conuincere, quamuis accusator damnetur ad pœnam talionis, non tenetur ad restitutionem illius damni, nec efficitur irregularis. n.52.
Aduocatus fisci an teneatur restituere. 401. 51.
Si Rei & Actoris causa æquè est probabilis, potest Aduocatus suscipere vtriusuis patrocinium. ibid. & num. 53.

Æqualitas.

Æqualitas alia arithmetica; alia geometrica.20.5.

Æquitas.

Æquitas seu ἐπιείκεια quid sit.687.63. Dirigitur à iudicio seu gnome.64.
Æquum quid sit. 688.67.

Æstimatio.

Æstimatio laboris & lucri, quod occisus faciebat, quomodo facienda.107.125.128. Potest variari secundùm diuersos contractus.300.33.

Ætas.

Ætas requisita in Abbatissa vel Priorissa. 434.107.
Ætas requisita ad professionem. 587.58.
Ætas requisita ad Ordines sacros, Vide Beneficiũ.

Affabilitas.

Affabilitas quid sit. 684. 47. Eius obiectum. n.50. Dupliciter in eam peccatur. 685.51.

Affectus.

Affectus quomodo mutet iudicium. 6. 31.
Cum prauo affectu potest aliquando esse rectum iudicium in particulari. n. 32.
Affectus erga rem an pretium augeat. 276. 18. & 277.27.

Alea.

Alearum nomine qui lusus in iure intelligantur. 343. 4. Sub quanto peccato prohibiti. num. 5. & 799.98. Sub quanto laicis. n.6. Olim omnibus prohibita alea. 799.98.

Alieni detentor.

Alieni iniquus detentor continuè peccat. 139. 11.
Alienam rem emptam bona fide vendens tenetur restituere pretium emptori. 172.26.
Alienam rem vendens fit dominus pretij accepti.265. 162.163. Aliena pecunia aliquid emens fit eius dominus. n.161.

Alimenta.

Adulter an ad alimenta prolis teneatur. 117. 42. & 243.67.70.

Ambitio.

Ambitio quid sit.706.21. Est triplex. ibidem.
Quale peccatum. n.22.
Oritur ex superbia. ibidem.

Amicitia, Amicus, Amor.

Amicitia quid sit. 684.49.

Offerre

Offerre se morti pro amico. 91.30.
Amicitiam alicuius appetere propter lucrum licitum est. 250.38.39.
Amor proximi duplex; & vter sit actus charitatis. 497.23.

Anabaptistæ.

Anabaptistas quando occupet diabolus. 644.62.
Vxores ferè habent communes. 43.11.

Anima, Animatio.

Salus animæ proximi quando saluti proprij corporis præferenda. 94.51.
Animæ defuncti ab occisore nihil ex iustitia restituendum. 110.148.
Animatio fœtus quoto die fiat. 97.65.

Animalia.

Animalia alia mansueta & serua; alia siluestria & libera. 46.28. *Licitè occiduntur.* 86.1. *abstinendum tamen crudelitate.* n.2.

Animus.

Animus malus, siue intentio non obligat ad restitutionem. 141.35.155.128.

Annus.

Probationis annus an debeat esse continuus. 587.58. 95. *Quomodo computandus. ibidem. Quid si in annum bissextilem incidat. ibidem.*
Annus bissextilis in professione spectandus. n.59.

Antinomiæ.

Antinomiæ in Pandectis ob varias Iurisconsultorum sententias reperiuntur. 170.11.

Apes.

Examina apum quando liceat capere. 46.32.

Apostata.

Apostata quis dicatur. 607.109.
Apostata, fugitiuus, & eiectus Religiosus quomodo differant. ibidem.
Apostata & fugitiuus Ordini acquirit. 608.112.

Apostolus.

Apostoli & præcipui Sanctorum vel virgines; & qui coniugati, abstinebant coniugij vsu. 737.108.

Apparitiones.

Apparitiones spirituum quomodo possint internosci. (651.25.

Apprehensio.

Apprehensio alia vera, alia ficta. 27.46.
Vbi ficta locum habeat. n.47.
Apprehensio iurium duplex. 28.49.
Dupliciter res non apprehenditur vt grauis. 769.103

Approbatio.

Approbatio an sit de essentia religiosi status. 574.11.
A quo fieri debeat. nu. 12. *Pontifex eam sibi reseruat.* 575.13.

Arma.

Arma deferentes ad Turcas fiunt serui Christianorum eos capientium. 43.14.
Arma vendens ad bellum iniustum. 163.31.

Arrogantia.

Arrogantia quid. 794.76.

Ars.

Ars quid sit: quomodo differat à prudentia. 3.13.
Ars notoria quid sit. 644.62. *Quale peccatum. ibid.*

Assecuratio.

Assecuratio quid sit; quidque ad eius iustitiam requiratur. 314.25.26. & 354.24
Assecurationis pactum etiam in censibus licitum. 305.66.
Assecurans merces, quas fingit se aliquis habere in aliqua naui, si nauis pereat, an teneatur ad pretium conuentum. 354.28.
Quid si plures assecurent easdem. 355.30.

Assignatio.

Assignationē mihi ab vsurario factā super debitas vsuras an possim acceptare, & eas exigere. 271.195.

Astra, Astrologia.

Astrologia duplex; naturalis, iudiciaria. 636.32.
Cur incerta experiētia naturalis. n.33. *Quænam noscenda ad prædictiones astrologicas. ibid. Ex* 130. *prædictionibus tantùm* 7. *vera deprehensa. ibid.*
Ex astris & hora natiuitatis non potest probabiliter iudicari de temperamento. 637.34.
Naturalis astrologia non est per se peccatum. ibid.
Iudiciariæ vsus semper est per se peccatū mort. n.35.
In eius vsu est tacitū fœdus cum dæmone. 638.37.
Astra non sunt causa humanarū actionum. 637.36.
An possint poni saltem signa euentuum. 636.39.
Iudiciaria astrologia est fundamentū magiæ. 639.41.
Quid si non certò affirment euenturum. n.42. *Vnde fit vt vera prædicant.* n.43.
Cantus & motus auium quomodo signum tempestatū. 640.45. *Quando signa à Deo diriguntur.* n.46.
Ioseph an augur fuerit. 641.49.

Astutia.

Astutia quid sit. 11.24. *Quale peccatum. ibidem.*

Asylum.

Asylo non gaudet latro publicus. 660.13.

Attentio.

Attentio in omni oratione requiritur. 513.62.
Attentio quadruplex. n.61. *Attentio ad verba an sufficiat.* 514.69. *Quomodo sit virtualis dum animus distrahitur.* 515.71. *An requiratur propositum distinctum attentionis.* n.72.
Attentio imperfecta non sufficit ad opus meritorium. 530.4. *Secùs ad violandam voti promissionem. ib.*
Attentionis imperfectio in tentatione. 769.103.

Attritio.

Attritio sufficit ad martyrij fructum. 698.84. *An voluntas patiendi pro Christo sufficiat.* n.49.

Auaritia.

Auaritia quid sit. 686.59. *Quale peccatum.* n. 59. & 60. *Eius filiæ. ibidem.*
Græcorum sacerdotum auaritia. 82.47.

Auctio.

In auctione rem pluris quandoque vendere quàm valeat an licitum. 278.35.

Aucupium.

Aucupium quomodo & vbi licitū. 45.28. & 47.39.
Aucupans contra iustam prohibitionem quomodo peccet. 47.40.

Audacia.

Audacia quid. 702.65.

Audire.

Audiens detractorē quomodo peccet. 121.20. & seqq.
Audita referens quomodo peccet. n.24. & seqq.

Austeritas.

Austeritatis moderatæ vtilitates. 576.21.

Banniti.

BAnniti an occidi possint, & à quo. 87.6. & 89.14.

Baptismus.

Baptismus, exorcismus, &c. remedia sunt aduersus maleficia. 586.28.

Baratæ & Mohatræ.

Baratæ & Mohatræ an licitæ. 291.130.

Bellum.

Bellum an detur vtrimque iustum. 163.30.
Bello capti serui fugere possunt. 45.24. *Fugientes iuuare licitum.* 45.25. *Quando belli iustitia ambigua, an vtrimque fiant serui.* 43.12.

Beneficium.

Beneficium quid sit. 419.1.
Aliud est sæculare, aliud regulare. Aliud simplex, aliud duplex; & quid ea sint. 420.5. *& seqq.*
Beneficium procurans indigno ad quid teneatur. 155.129.
Beneficium, aut officium non vacat ante sententiam, etiamsi in lege dicatur, ipso facto sit priuatus. 367.63.
Beneficia sex modis acquiruntur; Præsentatione, electione & confirmatione, postulatione & confirmatione, collatione libera, permutatione, resignatione in fauorem cum secuta collatione: & quid illa sint. 420.11. *& seqq.*
Sibi vel alteri minus digno procurans beneficium omisso digniore, an teneatur aliquid restituere digniori vel Ecclesiæ. 428.72.
Beneficiarius si putet verè se dignum, non tenetur resignare beneficium. 429.76.
Decem conditiones requisitæ vt quis censeatur ad beneficium idoneus. 430.86.
Ante omne beneficium requiritur Clericatus, *seu prima tonsura.* 431.92.
Si beneficium ex institutione requirat certum ordinem, eo carens est inhabilis ad illud n. 91.
In ceteris beneficijs sufficit prima tonsura, & habilitas ad suscipiendum intra annum ordinem beneficio congruentem. 432.98.
Adeptus Episcopatum si munus consecrationis intra tres menses non susceperit, ad fructuum restitutionem tenetur. Si totidem posteà menses idem neglexerit, Episcopatu ipso iure priuatus est. n. 99.
Adeptus Ecclesiam parochialem tenetur ordinari ad sacerdotium intra annum: aliàs ipso iure beneficio est priuatus. n. 100.
Obtinentes beneficia in Ecclesiis cathedralibus, vel collegiatis, vel regularibus, quibus varia annexa sunt onera, tenentur intra annum suscipere ordines officio conuenientes. 433.105.
Quæ ætas ad singula beneficia sit necessaria. 434.107. *& seqq.*
Cœlibatus quomodo requiratur ad beneficium. n. 111.
Quæ scientia. 440.127.
Intrusus ad beneficium quis dicatur. 439.123.
Collatio beneficij facta omnino illiterato est irrita. n. 129. *Aptitudo corporis ea requiritur, quæ necessaria ad decenter præstandum officium. n.* 130.
Ad omne beneficium requiritur determinata intentio status ecclesiastici, & Ordinis muneri suo necessarij. n. 131.
Accipiens beneficium vt eius fructibus alatur donec studia absoluerit, peccat mortiferè, nec potest illud retinere. 441.132.
Qui accepit beneficium porochiale sine animo suscipiendi intra annum sacerdotij, tenetur fructus restituere; nisi voluntate mutata intra annum promotus fuerit. n. 133.
Beneficium parochiale accipiens animo non residendi, peccat, non tamen est ipso facto priuatus. n. 136.
Beneficia plura habere non est intrinsecè malum, sed speciem mali præsefert; cohonestari potest. Nullus tamen potest recipere, & simul retinere plures Episcopatus in titulum, commendam, aut alio titulo. 442.138.
Electus ad Episcopatum, obtenta bonorum administratione, & consecratione, vel saltem elapso tempore consecrationi præfixo, amittit omnia beneficia, quæ antè obtinebat. n. 139.
Beneficia alia sunt incompatibilia primi generis; alia secundi: & quæ illa sint. n. 140.
Habens beneficium incompatibile primi generis, si secundum huius generis acceperit, obtenta pacifica possessione secundi, vacat prius. ibidem.
Reliqua beneficia residentiam postulantia non sunt incompatibilia primi generis. n. 144.
Quatuor casibus licet habere plura beneficia. 443. 147. 148. *Per dispensationem licitum habere plura beneficia residentiam requirentia, si adsint iustæ causæ dispensandi.* 443.149. *Aliàs non est tutus.* 444.151.
Habentes beneficia cum cura animarum, tenentur iure diuino residere, & per se officium administrare. n. 153. *Episcopi possunt quotannis à suis Ecclesiis ex iusta causa tribus mensibus abesse. n.* 155.
Si necessarium diutiùs abesse, à quo debeant causæ approbari. n. 156. *Aliàs fructus pro rata temporis absentiæ non faciunt suos. n.* 157.
Parochi si vltra duos menses absint, an peccent, & fructus amittant. 445.159.
Qui in Ecclesijs cathedralibus vel collegiatis obtinent dignitates, canonicatus, præbendas vel portiones, non possunt quolibet anno abesse vltra tres menses. n. 162. *Causæ excusantes à residentia. n.* 163.
Beneficiarij omnes ad horas canonicas tenentur. 446. 166. *Ea obligatio quando incipiat. n.* 167.
Ii excusantur à lectione horarum, qui nec per se, nec per suos, vllos fructus percipiunt, nec percepturi sunt; si per eos tamen non steterit quò minùs percepturi sint. n. 168.
Probabile etiam excusari eos, qui valdè parum recipiunt, vt si beneficium non habeat vltra 8. *aureos. Tenentur tamen qui aliquid recipiunt, aliquoties per annum, v. g. festis & dominicis. n.* 169.
Non excusatur beneficiarius à precibus primo & secundo anno, eò quòd fructus beneficij horum annorum in quibusdam ecclesijs debeatur fabricæ, vel decessori mortuo. 447.170.
Quid si non sacerdotes expendant maiorem partem prouentuum in substitutum, qui sacra faciat. num. 127.
Beneficiarij qui sunt in possessione non excusantur à precibus, eò quòd beneficium sit litigiosum, aut quòd fructus sint sequestrati, vel ab alio percipiantur; si tamen probabile sit ipsos in lite fore superiores, & fructus illos obtenturos. n. 173.
Qui nihil recipiunt, eò quòd non resideant cùm possint, non excusantur. ibidem.
Adolescentes, qui parentum auctoritate coguntur acceptare beneficium, cùm tamen non habeant animum status ecclesiastici, an ad officium teneantur. n. 174.
Beneficiarij omittentes preces canonicas tenentur ad restitutionem fructuum pro rata omißionis. n. 175.
Habentes beneficia curata & capellas, non tenentur iure naturæ ad restitutionem, etiamsi preces canonicas omiserint: at habentes beneficia, quorum præcipua functio est precatio canonica, non tenentur sponte restituere, nisi Ecclesia significet se velle. 448.179.
Ecclesia imponit restitutionem fructuum per modum oneris, seu conditionis. 449.182.
Beneficiarij non habent absolutũ dominium fructuum, etiam antè perceptorum, nisi post dictum officium, aut certè absque culpa prætermissum. n. 183.
Canonici non canentes in choro vbi id consuetum, non merentur distributiones, etiamsi domi preces recitent,

tent, aut submiſſè in Eccleſia dicant. n. 184.
Quid ſi conſuetudo habeat vt per Vicarios officium peragant. n. 185.
Superiores Canonicorum habentes iuriſdictionem in Capitula, tenentur curare vt Canonici per ſe diuina officia obeant. n. 186. *Modi quatuordecim, quibus beneficia amittuntur.* 450. 187. *an ratione abſentiæ amittantur. n.* 188.
Beneficiatorum bona triplicia. 34. 35. *Vtrùm ipſi bonorum ſuorum dominium habeant. n.* 36 *& ſeqq.*
Congrua eorum ſuſtentatio. 35. 40.
Peccant mortaliter ſuperflua profanè expendentes. 38. 47. *Cur eorum bona dicantur res Dei. ibid.*
Beneficio metu renuntians non tenetur legere horas, nec poteſt ad eius titulum ordinari. 202. 37.
Beneficiati de quibus & quomodo poſſint teſtari. 241. 41. 42. 43.
De ſuperfluis ſui beneficij ex conſuetudine etiam in cauſas non pias validè, ſed illicitè teſtantur. n. 44.
Item ſi ea ex inteſtato diuitibus amicis relinquant. ib.
Heredes tamen non peccant accipiendo. n. 48.
Beneficiũ vnũ maius altero dupliciter dicitur. 677. 9.
Beneficio indignus quis dicatur, quis etiam digniſſimus. 425. 52.
Quorum beneficiorum ſit capax regularis. 603. 95.
Reſignatio in beneficijs quid. 450. 189. *Fit tacitè, vel expreſſè. ibidem.*
Vt conditionalis, & id quod ex vi illius ſecutum fuerit, ſit validum, nouem requiruntur conditiones. 451. 190. *& ſeqq.*
Beneficium qua ratione ſit inuendibile iure diuino, & qua ratione ſit vendibile per Pontificem abſque ſimonia iuris diuini. Vide V. Simonia.
Beneficij relatio. 677. 7.
Beneficium non retribuere quando peccatum. 679. 18.
Vtrùm Deus maius beneficium innocenti quàm pœnitenti conferat. 677. 10.

Blanditiæ.

Blanditijs vel precibus aliquem ad maleficium permouens, ſi antequam patretur, ea reuocet, ad nihil tenetur. 161. 17.

Blaſphemia.

Blaſphemia quid, quotuplex, quale peccatum. 661. 23. *&* 663. 31. *quomodo confitenda.* 664. 33. *Eius pœna. n.* 34. *quomodo corripiendi. ibidem.*

Bona.

Bonorum ſpiritualium dignitas conſideranda. 12. 29.
Bona filijfamilias quadruplicia, caſtrenſia, quaſi caſtrenſia, aduentitia, profectitia. 30. 7. *& ſeqq.*
Bona Principum quintuplicia, & quomodo ſingula præſcribantur. 66. 41.
Ob bonorum conſeruationem an liceat tyrannum occidere. 88. 11. *&* 94. 49. *an furem.* 97. 66.
Bona incerta quæ dicantur. 173. 31. 32. *Poſt inquiſitionem diſtribuenda pauperibus. n.* 33. *Non tamen iure naturæ. n.* 36. *Quæ bona incerta quibuſdam locis Principibus applicentur. ibid. Quæ non habentur per delictum retineri poſſe probabile. n.* 38. *Quo iure Pontifex poſſit de his diſponere. n.* 40. *Cenſentur adeſpota. ibid. Si poſſeſſor pauper ſit, poteſt ea ſibi retinere. n.* 41.
Bona incerta pauperibus diſtribuens, domino comparente ad quid teneatur. 173. 31. *&* 43.
Per hanc diſtributionem non transfertur plenum dominium. 174. 45.
Conſultum in ea vti conſilio confeſſarij. n. 47.
Inuentor talium rerum an poſt diligentem inquiſitionem poſſit eas ſibi retinere. n. 48. *&* 49.
Bona Religioſi per profeſſionem tranſeunt in Monaſterium 600. 81. *& quare. n.* 82. *Quomodo bona diſtribuenda poſt profeſſionem. ibid.*
Bona eccleſiaſtica ementes in Anglia & Hollandia an peccent. 292. 135.
Bona mariti & vxoris an communia; quid ſi maritus ſit diſſipator. 342. 37.
Etiam bonorum poſſeſſio tranſit in Monaſterium. 601. 84. *Dominium quando continuetur, & quando debeat apprehendi. ibidem.*
Bona adiaphora an per ſe peti poſſint. 503. 21. *Vide V.* Clericorum bona.

Bona fides.

Bona fide rem furtiuam emens, eam ſine pretio domino tenetur reddere. 169. 2. *Si conſumpſerit vel alienauerit, in quantum factus eſt ditior tenetur reſtituere. n.* 3. 4.
Si perijt etiam ipſius culpa, ad nihil tenetur. 170. 6.
Vide Res Furtiua.

Breuiarium.

Breuiarium quid contineat. 508. 42.
Breuiario Romano qui vti poſſint. 515. 73. *Qui non teneantur illud acceptare. ibidem.*
An priuatim eo omnes vti poſſint. n. 74.
An qui eo vtuntur, teneantur ad Pſalmos graduales, &c. n. 76.

Bruta.

Bruta nonnulla adulterium plectunt. 760. 71.

Calumniator.

C*Alumniatorẽ occidere an licitũ.* 94. 47. *&* 99. 82. *Duellum cum eo acceptare licitũ.* 94. 49.

Cambium, Campſor.

Cambium quid ſit. 310. 1. *Eius diuiſio. n.* 5. *Refertur ad varios contractus. n* 4.
Cambium ſiccum quid ſit. 311. 5. *Reale. ibidem. Minutum & locale. n.* 6.
Cambio minuto varias ob cauſas aliquid lucrari licitum. n. 7.
Campſor minutus poteſt aliquid lucrari, etiam ſi ſponte id officium ſubeat. n. 9. *Etiam ob numerationem pecuniæ. n.* 10.
Campſor in cambio locali prior pecuniam accipiens quo titulo poſſit lucrari. 313. 19. 20. *Quantum poſſit accipere num.* 21. *Quomodo transferat pecuniam. num.* 21. 22.
Debet aſſecurare pecuniam. n. 26.
Campſor prior dans pecuniam alibi recipiendam an poſſit lucrari. 314. 27. *Quo titulo. n.* 28. *&* 34.
Non tenetur ſuam commoditatem in eo æſtimare. num. 32. *Poteſt lucrari etiam dans ad locum intra idem regnum conſtitutum. num.* 33. *Poteſt lucrari ratione duplicis tituli.* 315. 39. 41. *Quem titulum maximè ſpectent mercatores.* 316. 43.
Cambiorum praxis hoc tempore. num. 47. *Quæ perſonæ requiſitæ. num.* 48. *Quo genere nummorum regantur. n.* 51.
Cambia quorum pretia variantur pro diuerſa diſtantia nundinarum ad quas dantur, an licita. 317. 53. *&* 54.
Cambia mercatorum cum Rege an iuſta. 318. 58.
Cambium Biſuntinum, ſeu Placentinum quid ſit. n. 59. *An licitum. n.* 60. *&* 320. 68.
Campſorum prouiſiones quæ dicantur. nu. 73. *An poſſint exigi in pacto de recambio.* 322. 84.
Campſor poteſt facere pactum de intereſſe, ſi alter ſit in mora. 321. 81.
An de recambio. num. 82. *An poſſit tunc prouiſiones exigere. nu.* 84. *An poſſit debita adijcere ſorti.*

sorti. 322.85. *An teneatur partem solutionis computare pro sorte. n.*86.
*Cambiorum conditiones à Pio V. requisitæ. n.*88. *Vix sunt receptæ. n.*93.
Campsorum prouisiones an iustæ. 320.73. *An possint exigi in recambio ex pacto facto.* 322.84.

Canonicus.

Canonicus non assistens diuino officio, tenetur ad restitutionem distributionum, etiamsi ei fiat remissio ab alijs. 190.41.
Canonici an in choro cantare teneantur. Vide Beneficium.

Capitis minutio.

Capitis diminutio quid sit. 24. *n.*21.

Caro.

Carne humana an vesci liceat in necessitate. 91.28. & 743.9. *Non licet quemquam occidere vt eius carne vtaris in medicamentis. n.* 10. *Ob crimina auibus & feris proijci potest. ibidem.*
Idolothytis an vesci liceat. 91.29.
Immunda carne Iudæi potuissent vesci in necessitate. ibid. Non tamen tenebantur. 744.12.
Carnibus vesci in morbo non tenetur Carthusianus. Potest tamen. ibidem.
Caro est iumentum: quomodo regendum. 730.71.

Carthusianus.

Ad Carthusianorum Ordinem possunt omnes alij Religiosi transire. 604.100. *Ipsi verò ad Mendicantes. ibid. Cõditiones in trãsitu requisitæ. n.*101.
Si transeat quis ad alium Ordinem vt sit Prælatus, an requiratur annus probationis & noua professio. num. 101.
*Transire potest quis ad laxiorem cum venia Prælati, si causa iusta subsit. n.*102. *Si absque venia, an sit apostata & excommunicatus. ibid. Quis veniam dare possit. n.*103.
Mendicantes non possunt transire nisi ad Carthusianos. n. 104. *Si secùs faciant, an recipientes & recepti sint excommunicati, & professio irrita. ibid.*
Canonici Regulares possunt transire ad Ordinem Monachorum, vbi disciplina benè seruatur. n. 101.
Carthusianus an possit se delectare esu carnium imaginario. 772.111.113.

Castitas.

Castitas quid. Eius officium. Perfecta, Imperfecta: coniugalis: materia castitatis. 733.92. & *seqq.*
Castitatis votum ad quid obliget. 598.77.

Castrensia bona.

Castrensia, vel quasi castrensia bona quæ dicantur. 30.7. *an de iis possint disponere minores inscio tutore.* 211.62.

Causa.

Causa vera damni vel rei quæ sit. 159.3.9.11.
Causa principali damni restituente reliquæ sunt liberæ. 165.41.45.
Causæ æquè principales æqualiter tenentur. 166. 52.54.
Causa damni negatiua ad quid teneatur. 166.62.
Vni ex causis condonatione facta ad quid teneantur reliquæ. 166.57.60. *Ex causa turpi accepta an restituenda.* 175.52.
Causæ excusantes à restitutione. 186.1. *Non semper sufficiunt vt fureris.* 188.27.
Causam pollutionis quando non teneamur vitare. 768.98. *Quid si absit periculum consensus. n.*98. *Si causa aliunde sit illicita. n.*99. *Turpem ob causam acceptum opere impleto non est restituendum.* 175.52. *Nisi communem æstimationem excedat. n.*53. *Nec etiam iure positiuo restituendum. n.*56.
*Leges quæ talia pacta rescindunt quomodo intelligendæ. n.*57. *Talia quædam esse restituenda probabile.* 177.60. *Cui. n.*61. *Ante peccatum patratum, pro eo accepta restituenda sunt.* 176.55.

Censuræ.

Censuras an incurrat qui mandat occidere clericum, si pœniteat ante executionem. 161.17.

Census.

Census quid sit. 296.1.2. *Variè diuiditur. n.*4. *Reseruatiuus quid. ibid. Differt ab emphyteusi. num.* 5. *Quid consignatiuus. ibid. Variè diuiditur. nu.*6. *Quid sit realis.* 296.6. *Quid personalis. num.*7. *Quid mixtus. n.*8. *Quid fructuarius, quid pecuniarius. n.*9. *Quid certus vel incertus. n.* 10. *Quid vitalitius. n.* 11.
Census quo loco soluendi. 185.57.
Censum non soluens an teneatur de interesse. 189.33.
Censuum pretiũ an possit mutari. 277.34. & 282.68.
Census noui emptio licita. 297.13. *Immediatè in eo emitur non pensio, sed ius ad eam. n.*14. *Conditiones iure positiuo in ea requisitæ.* 302.47.
Census personalis emptio licita. 298.18.20. *Qualis debeat esse persona super quam constituitur. n.*21. *Hypothecam in ea exigere licitum est. n.*22.
*Census mixti emptio licita. n.*23.
Census realis irredimibilis emptio licita. 300.34. *Etiam pecuniarij. n.*36.
Census realis perit pereunte re super qua fundatur. 300.34. *Res talis non est hypotheca. n.*35. *An possit in tali censu exigi hypotheca. n.*36.
Census personalis irredimibilis licitus. 300.37.
Census temporalis quid. 301.40. *An licitus. ibidem.*
*Census vitalitij pretium. n.*41.
Census quando emi possit minore pretio, quàm quo fuit initio constitutus. 301.45. & *seqq.*
Census noui irredimibiles non possunt in Belgio constitui. 310.105. *Res noua an censui subijciatur.* 308.91.
Censum emere cum pacto vt eodem genere monetæ redimatur, an licitum. 302.49. *An cum pacto vt non possit redimi nisi ante vel post certum tempus.* 302.51.53.
Census vtrimque redimibilis an licitus. 303.56.
Census redimibilis arbitrio solius emptoris an licitus. 305.64.
Census super alium censum fundari potest. 306.77.
Censui addi solita pacta, an licita. 305.65.
Conditiones iure positiuo requisitæ in censibus. 306. 75. & *seqq. An obligent in conscientia.* 308.92. & *seqq.*
Census pensiones non soluens an teneatur ad lucrum cessans vel damnum emergens. 307.85.86.
Censui reali subiecta re pereunte, si alia eius loco ædificetur, hæc non erit censui subiecta. 308.91. *Si illa culpa censuarij pereat, ipse tenebitur soluere pensiones. n.*91. *Si diuidatur in plures partes, ex singulis partibus tota pensio exigi potest.* 89.
Censuum iustum pretium quomodo constituendum. 309.102.104. *Si minori fuerit emptus, quid agendum.* 310.106.107.
Census soluendi eo loco vbi est res super quam sunt constituti. 185.57.

Certum.

Certum quid dicatur. 116.39.

Cessio iuris & bonorum.

Cedere bonis an Clericus teneatur. 191.50.
Cessio iuris debet esse libera. 76.12.
Cessio bonorum quatenus excuset à restitut. 190.42.

Non

Non est introducta nisi pro ijs qui aliàs satisfacere nequeunt. 193.72.

Cessio simplex non priuat hominem iure, quod lex ei in bonum commune tribuit. 346.26.

Charitas.

Charitas maxima in proximum quæ. 695.34.

Charitas adesse debet in martyrio, saltem in fine. n.35.

Chirographum.

Chirographa minoris emere quàm valeant an licitum. 282.65. & 70. *Chirographa vsurariorum an emi possint.* 271. 195.

Chirographarij creditores. 183.35.

Chorus.

Chorus non requiritur ad perfectum statum. 576.23.

Christus, Christiani.

Christi defensio cur Petro prohibita. 94.50.

An passus sit iniuriam à malis. 76.14.

Christus quomodo sit vnicus mediator noster. 507.34.

Christi humanitati an conueniat orare. 504.24.

Christus an aliquando iurarit. 610.4.

Christi patientia. 711.43.

Christi mansuetudo vbi eluxerit. 779.19. *Humilis fuit in natura humana.* 788.57. *An fuerit humilis interno iudicio. ibid. Eius propria virtus est humilitas.* 792. 71.

Christiani bello capti an fiant serui & quando. 43. 12.

A Turcis capti, possunt eos spoliare & fugere. 44.18.

Cibus.

Cibus quomodo ratione inobedientiæ coinquinet hominem. 731.80. *Debet esse ignobilior alito; & quare.* 743.9.

An in obsidione teneamur vesci cibis incõmodis. 744. 12. *an idolothytis.* 91.29.

Circumcisio.

Circumcidentes se Æthiopes ex ignorantia an excusandi. 630.4.

Ciuitatum bona.

Ciuitatũ bona & iura quomodo præscribãtur. 67.41.

Clementia.

Clementia quid. 783.39. *Tria ad eam requisita. ibid. Eius motiua.* n.40. *Vitia ei opposita.* 784.42.

Clericus, Clericorum bona.

Clericorum bona triplicia. 34. 35. *Vtrùm habeant dominium* n.36. *Congrua eorum sustentatio qualis.* 35.40. *Peccant mortaliter si superflua beneficij expendant in vsus profanos.* 38.47. *Cur eorum bona dicantur esse res Dei.* 38.47. *An habeant dominium sacræ supellectilis.* 39.51. *In graui necessitate tenentur superflua sustentationi suæ, pauperibus dare, aliàs in pias causas erogare.* 38.47.

Clerici sunt veluti patres & tutores pauperum & orphanorum. 38.47. *Acquisita ex fructibus beneficiorum pertinent ad Ecclesiam.* 39.50.

An bona patrimonialia clerici præscribi possint. 67.41.

An possint occidere in defensionem bonorum. 98.72.

Clericis quomodo prohibita sit venatio. 48. 42. & 103. 104. *Clerici etiam ante Clement. ob iustam sui defensionem occidentes non incurrebant irregularitatem.* 94.52.

Clericus inops non tenetur bonis cedere, nec potest ob debita in carcerem coniici. 191.50.

Clerici quinam gaudeant priuilegio fori. 191.51.

Clericis sacris initiatis negotiatio prohibita. 274.4. *Quarum rerum venditio illis permissa. num.* 5. *Possunt tamen per alios negotiari, sed parum decenter.* n.6.

Clerici vel Episcopi non possunt fideiubere in damnum Ecclesiæ, sed benè in suum. 353.19.

Clerici minorum Ordinum an ad statas aliquas preces teneantur. 509.46. *An ratione tonsuræ.* n.47.

Clerici quibus de rebus & quomodo testari possint. 241.41.

Eis vetitus aleæ lusus & laruarum. 343. 5. & 779. 98. *Vide* Beneficium.

Coactio.

Coactus non cedit iure suo. 76.12.

Cogi possumus ad multa ad quæ non tenemur ex iustitia. 92.38. & 146.75.

Cogi nullus potest ad Religionis ingressum. 85.14.

Codicillus.

Codicilli quomodo differant à testamento. 236.2.

Collator.

in quaque diœcesi Episcopus est proprius Collator omnium beneficiorum; nisi ex fundatione, vel præscriptione hoc ius alteri competat. 424. 43.

Summus Pontifex est generalis collator beneficiorum in quauis diœcesi. n 44.

Tribus modis potest Pontifex ea conferre. n.45.

Dignitates infra Episcopatum & Abbatiam, & alia beneficia regulariter cõferri debent intra sex menses; alioqui deuoluuntur ad Superiorem: Si autem Electores per tres menses neglexerint eligere ad Episcopatum, vel Abbatiam, deuoluitur collatio ad proximum Superiorem, qui cum consilio Capituli sui Ecclesiæ prouidebit. n.46. & 47.

Cur rariùs Pontifex iure præuentionis & concursus vtatur: & cur aliqua beneficia sibi reseruauerit, suoque iure interdum in conferendo vtatur. n.48.

Episcopi existentes in curia Romana non possunt vlla conferre, etiamsi vacent in propria diœcesi; sed necesse est vt Curiam exeant ad ea conferenda; possunt tamen in aliena diœcesi. 425.49.

Capitulum, sede Episcopali vacante, non potest conferre beneficia, quæ ad liberam ipsius Episcopi collationem pertinebant. n.50.

Si Episcopus conferat beneficium absenti per litteras aut nuntium, vtrùm possit reuocare collationem, & alteri conferre antequam iste acceptauerit. num. 51.

Non licet beneficium ecclesiasticum conferre indignis; modò aliqui reperiantur digni quibus conferri possit. Dignum faciunt beneficio habente curam animarum ætas conueniens, probitas morum, & scientia debita. n.53.

Conferri indigno ad maiora mala impedienda quando possit. num. 55.

Vt collator sit securus debet positiuè scire collatarium esse dignum. 426.56. *Non omnis conditio reddens hominem indignum beneficio, reddit ipso facto collationem irritam:* n 57.

In quinque euentis licitum est prætermissis dignioribus beneficia conferre indignis. n. 58. & seqq.

Electores, Præsentatores, & Collatores semper tenentur curare vt beneficia dignissimis conferantur. num.62.

Ad beneficia habentia curam animarum, vel aliam functionem magni momenti in Ecclesia, eligere, postulare aut præsentare dignum omisso digniore, est peccatum mortale. Idem dicendum de conferente qui liberè confert. 427.64.

In ceteris beneficijs non videtur peccatum mortale, semel vel bis prætermittere digniorem. Videtur tamen esse mort. si quis id passim faciat, aut si rarò curet vt digniores præferantur. n.66.

Collatio beneficij facta excommunicato, aut suspenso, aut interdicto, est nulla; & etiam electio, præsentatio & po-

& postulatio excommunicati, suspensi, & interdicti, & resignatio in eius fauorem est irrita. 435.116.
an electio & Collatio beneficij facta ei, qui ignorat se excommunicatum ignorantia probabili sit irrita. 436.117.
existens in excommunicatione an validè acceptet beneficium. n. 118.
an sit inualida acceptatio eius, qui in excommunicatione est electus aut præsentatus; & posteà fit capax per absolutionem, priusquam acceptet electionem vel præsentationem. n. 119.
irregulari facta Collatio est nulla. 437.120.
Hæretici, credentes, receptatores, defensores & fautores, ipsorumq; filij & nepotes per lineam masculam sunt inhabiles ad omne beneficium ecclesiasticum, & officium publicum. Item qui ad preces talium ecclesiasticum beneficium scienter obtinuerunt. 438.123.
ad Collationem beneficij iure naturæ requiritur morum probitas. 440.125.
Collatio tamen facta criminoso, non est ipso iure irrita; nisi crimen annexam habeat censuram, vel irregularitatem. n. 126.
Collatio beneficiorum & officiorum, quibus deest solemnitas, an sit valida in conscientia. 239.32. & 240.35.
in Conferendis Ecclesijs parochialibus quæ formula seruanda. 429.78. & seqq.
si quis esset priuatus beneficio per sententiam secundum allegata & probata latam, & illud tibi à legitimo Collatore collatum esset; probabile est te non teneri ad restitutionem, etiamsi scires sententiam falsis probationibus niti. 398.27.

Colonus.

Quomodo præscribat agrum alterius. 65.36.

Columbæ, Columbaria.

Columbaria permissa sunt. 46.29. an Columbas liceat arte attrahere. 46.28.
Columba aliena quomodo fiant tua. 46.30.

Comessatio.

Comessatio quid. 741.1.

Commissoria lex.

Commissoria lex in venditione quid sit. 290.124.
Commissoria lex in pignoribus est prohibita. 262.133. An licita in censibus. 305.68.

Commodatum.

Commodatum restituendum eo loco, quo acceptum, impensis commodatarij. 185.54.
Commodatum quid sit. 348.4. differt à mutuo & precario. ibid. an possit repeti ante tempus. 350.17.
Commodatarius an possit rem suam præferre alienæ, quando vtramque nequit seruare. n. 22.
Cōmodatarius quando teneatur ex culpa leui. 80.37.

Communio rerum.

Communio rerum in statu innocentiæ non fuit præcepta. 42.3. Vbi sit ea expediens. 43.9.
quàm sit vtilis in monasterijs. ibid.
Communio rerum vbi sit commoda. 43.9.

Commutatio.

Commutare vota qui possint. 555.101. quomodo possint Commutare. 556.104. Causa Commutationis qualis esse debeat. 558.110. Facta Commutatione potest redire ad prius votum. n. 111.
Commutare quisque potest vota in melius. 555.101.
Regulares qui possunt vota Commutare, an etiam possint iurata de eadem materia. 625.59.
voto Commutato teneris ex voto ad id in quod est commutatum. 624.57.

Compensatio.

Compensatio in restitutione famæ licita. 135.131. etiam cum damno pecuniario. 135.136.
Compensatio occulta an fieri possit in deposito vel commodato. 350.16. Compensatio in restitutione an licita. 195.85. & 418.75. Compensatio an in promissis locum habeat. 227.75.

Compositio.

Compositio de incertis an fieri possit cum Pontifice. 173.36. & 174.40. & 194.83.

Compulsio.

Compelli ad Religionem nemo potest. 580.38.

Concilium.

Concilium Prouinciale an possit tollere ieiunia Iuris communis. 729.66.
Concilij etiam generalis decreta, vbi decennio non sunt recepta, non obligant. 309.98. Conciliorum definitio ad quæ se extendat. 270.192.

Concio.

iocus in Concionibus sacris graue peccatum. 799.96.

Concupiscentia.

Concupiscentia est vitium puerile. 716.15.

Conditio.

Conditio generalis obiecti non tribuit actui specialem malitiam, nisi expressè volita. 74.2.
Cōditio potestatiua quæ dicatur. 273.3. & 291.129.
Conditio addita donationi vel contractui, si sit de præterito aut de præsenti, aut necessariò futuro, non suspendit ea. 232.117. si de futuro incerto, suspendit. n. 118.
ius tamen tribuitur donatario ne reuocetur ac grauetur donatio. n. 118. non impleta Conditione fiunt planè irrita. n. 119. Conditio impossibilis reddit irrita. n. 121. excipe matrimonium quoad forum externū. n. 122. & vltimam voluntatem. 233.123.
Conditio turpis de futuro reddit contractum irritum; non tamen de præterito. 232.121.
Conditio, Si nupseris, an debeat haberi pro non adiecta. 234.123.
Conditio duobus modis dicitur impossibilis. n. 121.
Conditio turpis an votum impediat. 540.37.

Condonatio.

læsus an Condonare possit lædenti omnem restitutionem. 111.158.
Condonare famæ restitutionem qui possint. num. 134. 124. 127. Condonatio generalis damnorum & iniuriarum ad quæ se extendat. 136.146.
puella an possit Condonare quod pacta erat vt pateretur se violari. 114.19. Condonans vni restitutionem an censeatur etiam alijs condonare. 166.57.

Conductio.

Conductio quid sit. 323.2. Conductor impeditus ab vsu rei an teneatur ad pensionem. 324.7.
Conductor rei fructiferæ ob sterilitatem nihil ex ea percipiens an teneatur soluere pensionem. 324.12.
eadem est ratio quando fructus collecti casu pereunt. 325.18. ex qua culpa teneatur de damno. 327.29.
Cōductor quādo possit ex re conducta expelli. 328.32. quid si pactus sit ne expellatur. 329.37. an tunc teneatur ad integram pensionem. n. 38.

Confessio, Confessarius.

Confessarius quomodo se geret erga fures. 143.50. Si male cōsulat ex ignorātia, ad quid teneatur. 80.33.
Confessarij non cogentes pœnitentes ad restitutionem, an teneantur de damno, si ex officio curam animarū habeant. 168.77. secus de alijs. n. 78. quomodo se geret circa excedentes in ornatu. 803.114.
qui non Confessus est, aut non cōmunicauit in paschate, post-

te, posteà tenetur. 728. 59.
Confessio simulata, filia superbiæ. 794. 76.
in Confessione an possis aperire circumstantiam complicis. 126.70.
Quomodo confiteberis peccati interruptiones. 139.20.
si Confessarius non restituat quod ei dedisti vt restitueret, an tenearis. 193.65.
ex Confessione sacramentali non potest formari inquisitio aut tortura. 383.160.

Confiscatio.

Confiscatio priuat dominio & proprietate, non possessione & vsu. 367. 64. *Eam impediens ad quid tenetur.* 156.134.

Coniugium.

Coniugum altero Religionem ingrediente, alter debet etiam ingredi, aut saltem vouere castitatem. 577.25.26.
quibus casibus alter sine alterius consensu ingredi possit. 578. 29.
Coniunx hæretici an possit Religionem intrare. n. 29.
Coniuges pari consensu voventes continentiam an mutua vota irritent. 553.87.
Coniunx in absentia coniugis an possit se delectare imaginatione copulæ. 774.121.

Consecratio virginum.

in Consecratione virginum preces vim habent solùm per modum deprecationis. 740.118.
Consecrari potest per vim corrupta. 379.115.
non autem si voluntariè. n. 117. *quid si id notum tantùm ex confessione. n.*118.

Consentiens.

Consentiens in læsionem suam, suo iure cedit, eique non fit iniuria. 75.11.12.
*Coactus non cedit iure suo. num.*12.
Consentiens quãdo cẽseatur causa damni. 162.22. 23.
Consensus in opus malum debet esse ex plena deliberatione. 359.10. & 773. 116.

Consideratio.

omnia peccata ex defectu Considerationis oriuntur. 714.7.
Consideratio imperfecta respectu voti quæ dicatur. 531.4.

Consilium.

Consilium præbens in re quam ignorat. 80.33.
Consilium ni adhibeatur vbi ius requirit, actus est nullus. 589.61.
Consilium ad leuitatem vitandã in vouendo. 541.45.

Constantia.

Constantia quid sit. 712.48. *Vitia opposita. n.*49.

Constitutio.

Constitutio Gregorij XIII. *de votis Societatis* IESV. 573. 8.

Consuetudo.

Consuetudo contra legem quanto tempore præscribat. 69.45. *quomodo tollat vim legis. n.*45. & 46.
Consuetudo quomodo inducatur. 727.50.
quid si orta ex scandalo. ibidem.
Consuetudo paucorum annorum moderatur ieiunium. 718.8.
Consuetudo peccandi. 794.76.

Consulens.

Consulens damnum ad quid teneatur. 116.41.160.14.
*quid si reuocet. n.*15.
Consulere minus malum an liceat. 161. 19.
Consulens diuinos an sit excommunicatus. 636.29.

Contemptus.

Contemptus explicitus legis tribuit specialem malitiam peccato. 74.2.
Contemptus præcepti & præcipientis. 675.45.
Contemni res aliqua varijs modis potest. 679.16.
ex Contemptu *peccare quid.* 596.74.

Continentia.

Continentia quid. 775.1. & 776.4. *an distinguatur à temperantia. n.*4.
*Continentia secundùm quid. n.*6.
*an Continentia sit virtus. num.*7. *incitamenta Continentiæ: Exemplum Christi: pœna voluptatis: locus: tempus: conditio voluptatum: mala comitantia.* 777.9.

Continuatio.

Continuatio formalis peccati requirit actualem libertatem. 139. 19. *Tripliciter interrumpitur. n.*21.
*Quomodo confitendæ hæ interruptiones. n.*24.

Contradictoria.

Contradictoria possunt implicitè & inefficaciter intendi. 619. 39.

Contractus.

quando intercessit Cõtractus cõmodati, conducti, &c. quibus casibus quis teneatur ad restitutionem ob damnum. 80.36. & *seqq. Vtrùm hæ leges obligent in conscientia.* 82.43.44.
Contractus quid sit. 195. 1.2. *Generatim comprehendit donationem & promissionem. n.*4. *Et sic non differt à pacto. n.*5. *Dupliciter dicitur perfectus. n.*6. *Quatuor modis perficitur, re, scriptura, verbis, consensu. n.*7.8.
Contractus diuisio. 196.12. *Innominati quatuor sunt species. n.*13. *Innominatus parit obligationem naturalem, non ciuilem. n.*14.
Contractus bonæ fidei quid sit. 197. 15. *Quid stricti iuris. ibid. Quid nudus, quid vestitus. n.*17. *Vestitur sex modis. n.*18. *Non est differentia inter hos in foro conscientiæ. n.*19. *In foro ciuili pactum nudum non obligat. n.*21. *Ius positiuum potest pacta aliàs valida reddere irrita vel irritabilia. n.* 20.
*Contractus nudi pariũt quatuor effectus. n.*23. *Quidam etiam dant actionem in foro externo. n.*24.
Contractus quinque modis dissolui potest. 289.122. *Ad quem fructus medij temporis pertineant. n.*122.123.
Contractus societatis quid sit. 334.1.
Contractus illicitus non semper irritus. 345.18.
Contractus seu pactum nudum iuramento confirmatum parit actionem in vtroque foro. 198.25.
An idem dicendum de pollicitatione iuramento firmata. ibidem.
Contractum dolus vel error tripliciter afficit. 198.27. *Error circa substantiam eum irritat. ibid. Circa accidens non. n.*28. *Si tamen sit causa contractus, & alter contrahentium sit eius causa vel particeps, à decepto irritari potest. n.*29. *Deceptor tenetur ad restitutionem rei & fructuum. num.* 30. *si emptor deceptus sit vltra dimidium pretij, non est irritus contractus, sed ad æqualitatem reuocandus. n.*28.
Contractus quibus dolus circa accidens causam dedit, non sunt iure positiuo irriti, sed irritabiles. 199.31. *Deceptus si velit potest alterum cogere vt stet contractui. ibid. Si alter non fuit particeps doli, sunt omnino validi.* 200.33. *An deceptus possit eum irritare. ibidem.*
Contractus ob metum grauem initus non est omnino irritus. 201. 36. *Aliqui casus excipiuntur. n.*37. *Vide* Metus.
Contractum iuramento validari, & iuramentum

super eo factum esse validum non sunt idem. 205. 50. *Vide* Iuramentum.
Contractus minoris an firmetur iuramento. 209. 56. *An pupilli. n.* 56. *An prodigi. ibidem.*
Contractus vel actus contra iuramentum factus est validus, si aliàs valuisset. 209. 57.
Contractus mercatorum huius temporis cum Rege an iusti. 318. 58.
Contrahere validè quinam possint. 210. 60.
Contrahens cum minore tenetur ei rem magni pretij restituere, si repetat ante sententiam. n. 61. *Non tamen non recepto pretio soluto. ibidem.*
Contractus inter coniuges validi, donationes autem inualidæ. 228 86. *Confirmantur morte donantis vel iuramento. n.* 87. 88. *Excipiuntur aliquot casus. n.* 89.
Contractum minùs solemnem esse validum in foro conscientiæ donec per sententiam infirmetur, probabile. 239. 32. *Contrarium verius.* 240. 35. 36.
Contractui naturalem obligationem inducenti potest fideiussor accedere. n. 35. *Alijs non. ibidem.*
Contractum iniquum bona fide iniens, qui aliàs iustum æquè lucrosum iniisset, an possit lucrum retinere. 258. 104. 105. *&* 305. 62. *Titulus iustus tripliciter in contractu potest intendi. n.* 106.
Contractus cui deest aliqua solemnitas an valeat. 239. 32.
Contractus ex alterius ratihabitione pendens non est perfectus, donec in illum consenserit. 273. 3.
Contractuum dissolutio & condonationes debent esse liberæ. 561. 119.
Contractus multi in quibus non est vltrò citroq; obligatio. 606. 107.
quid si Contractus sit tantùm in tuam vtilitatem. 81. 40.
Contractus irriti in Lusitania, quibus apponitur iuramentum absque venia regis. 624. 55.

Contritio.

Contritio ad martyriũ indirectè requiritur. 697. 42. *Non autem directè. n.* 45.

Contumelia.

Contumelia quid. 120. 7.

Cooperans.

Cooperari an dicatur qui facit id quod ex se est indifferens. 106. 122.
Cooperans quiuis damno alieno an teneatur ad restitutionem. 159. 2. 4. 8. *Quid si metu cogatur.* 162. 29. 30. *An possit occidi. ibidem.*
Cooperatio necessaria vt sis causa damni. 160. 11. 12. *&* 162. 24. *&* 29.
Cooperantes consilio, iussione, consensu, laudando, receptando, tenentur in solidum de damno. 163. 32. *Quo ordine.* 164. 39. 41. *&* 165. 48. *& seqq.*
Cooperans peccato & vehens dominam ad locum adulterij quomodo peccent. 653. 23.
vsurario Cooperantes, qui teneantur ad restitutionem. 267. 178.

Correctio legis.

Correctio legis propriè fit per gnomen. 688. 66.

Corruptor.

Corruptor virginis ad quid teneatur. 113. 1. 5. 4. 9. 10. 12. *Quid si matrimonium promiserit.* 114. 20. 23. 26. *An possit religionem quam antè vouerat ingredi.* 115. 32.

Creditor.

Creditor quando dicatur fidem emptoris sequi. 179. 9.
Creditoribus quo ordine satisfaciendum. 178. 1. *&* 172. 7. *&* 181. 21. *Cuius res in specie adhuc extat, probabile ei primò ex ea satisfaciendum.* 180. 11. *Hypothecam habentibus ante alios soluendum.* 181. 22. *Inter eos qui non habent hypothecas quo ordine soluendum.* 182 34. *An prius petenti liceat priùs soluere.* 183. 38. 39. *An pauperi priùs liceat satisfacere cum damno ditioris.* 184. 46.
Creditores personales an præferendi. 182. 34.
Creditorem impediens ne soluat an possit occidi. 98. 75
Creditoribus occisi an aliquid restituendum. 110. 151.
Creditoribus quo loco, quibúsve impensis satisfaciendum. 185. 48. 51. 52.

Crimen.

Crimen occultum patefacere seruato ordine iuris an sit detractio. 120. 9. *&* 154. 124.
actio cõtra Crimen quãto tẽpore præscribatur. 65. 36.
Crimen falsum sibi imponere ad vitanda tormenta an liceat. 122. 35. 39 41. *An vt amicum morte eripias. n.* 40. *An verum ob has causas fateri. nu.* 36. *An alteri imponere.* 124. 46.
Crimen alterius occultum reuelare ad vitanda tormenta an liceat. 124. 51. 53. *An ad vitandum damnum tertij.* 125. 57. 60. *An ad tuendam famam.* 135. 131.
Crimen occultum alterius vni vel duobus reuelare quale peccatum. 126. 68. 70.
Crimen alibi publicũ, vbi secretum est reuelare quale peccatum. 127. 73. 78. *An reuelans teneatur ortum damnum restituere.* 128. 81.
Crimen tripliciter dicitur publicum. 127. 73.
Crimen olim publicum reuelare quale peccatum. 128. 82. *Quod crimen dicatur publicum, quod priuatum.* 389. 10. *Tribus modis crimen per publicam scientiam constare potest. n.* 23.
ob Crimen an possit quis compelli ad professionem. 581. 42.
Crimen patris eximit filium patria potestate. 601. 83.
Crimina magiæ coniuncta. 652. 27.
Criminosi an possint testari. 240 39.

Culpa.

Culpa, alia ex contractu, alia ex officio, alia extra vtrumque. 78. 22. *Alia Theologica, alia Iuridica. ibidem. Diuiditur in latam, latiorem, latissimam, leuem, leuissimam. ibid. Earum definitiones. n.* 23. *lata requiritur ad necessariam restitutionem. n.* 24. *& vt sit peccatum mort.* 79. 27. *In damno graui censetur pecc. mort. ibidem.*
Culpa vnde iudicetur grauis. 80. 32.
Culpa leuissima sæpè punitur in foro externo. 79. 30.
Culpa leuis non est peccatum. 78. 24.
Culpa venialis non est perfecta iniuria. 79. 27.
an quis aliquando teneatur ex Culpa leuissima. 80. 32. *&* 168. 78.
Culpa lata vel leuis respectu eorum qui tenentur ex officio quanam dicatur, & quanam ad restitutionem obliget. 79. 31. *Qualis requiratur in contractibus ad restitutionem.* 81. 40.
Culpã venialem an deleat per se martyrium. 700. 55.

Cultus.

Cultus religionis quomodo differat ab honore. 491. 5.
quomodo feratur in Deum. 493. 10.
non est diuersus ratione diuersorum beneficiorum aut attributorum Dei. 498. 25. 26. *Non deberetur Deo, si nihil ab eo accepissemus. n.* 25.
Cultus Sanctorum an sit actus religionis. 495. 16. *&* 497. 24. *Est duplex.* 495. 18. *&* 498. 22.
Cultus imaginum qualis. 496. 19.
Cultus diuinus etiã non præceptus est licitus. 653. 19.

Solutio Scripturarum quæ obiiciuntur. n.20.
Nomina cultum significantia communia Deo & creaturis. 517.2.
Cultus Dei quid. 543.52.
Deo cur debeatur Cultus. 490.2.
Cultus falsus quale peccatum. 630.4.

Curiosus, Curiositas.

Curiosè audiens detractorem quantũ peccet. 121.20.
Curiosa petere à dæmone hominem possidente quale peccatum. 628.71.
Curiositas in quo consistat. 795.76.80.81. quale peccatum. 795.83.
Curiositas sensuum. n.82.

Custos vineæ.

Custodes vinearum, siluarum, portuum, &c. non tenentur soluere multam constitutam iis qui venantur, furantur, merces efferunt, &c. 168.73.

Damnum, damnatus.

DAmnum illatum debet compensari, nõ restitui. 77.15. tripliciter alteri mea culpa obuenire potest. n. 22. vt tenear resarcire requiritur culpa lata. n.24. An damnum omne ex iniuria sequens obliget ad restitutionem. 86.19. An damnum ex infamia vera ortum restituendum. 131.104.
Damni intentio cum sufficientis diligentiæ adhibitione consistere potest. 78.25. Non obligat ad restitutionem. ibidem.
In damno graui, culpa ordinariè mortalis censetur. 79.27.
Damnum datum per ignorantiam concomitantem an debeat resarciri. 82.46.
Damnum ex iniuria sequens per actionem non iniuriosam non obligat ad restitutionem. 77.19.
Damnatus ad mortem an se possit occidere. 91.26. potest se sistere Iudici & non fugere ex carcere. 91.28. item abstinere cibo clanculum oblato. n.29.
Damnum proueniens tertio ex tuo maleficio an tibi imputetur. 104.110. & seqq.
Damnum illatum per tuum mancipium vel iumentum an tibi imputetur. 105.115.117. An tenearis tale animal vel mancipium tradere noxæ. n. 118.
Damnum resarcire ex bonis diuersi generis nemo tenetur. 109.144.
Damnum ex infamia sequens an integrè resarciendum. 130.101. & seqq.
Damnificatio non omnis est furtum. 137.6.
Damni causam dans impediendo bonum ad quid teneatur. 154.123.
Damnum ab alio inchoatum complens ad quid teneatur. 143.53.
Damnum inferens rei crescenti ad quid teneatur. 158.137.
Damno alieno cooperans an semper teneatur ad restitutionem. 159.2. Debet moraliter esse certus quòd damno causam dederit. 164.38.
Damno alieno cooperantes quo ordine teneantur ad restitutionem. 164.39.41. & 165.48.
Damnum non impediens ad quid teneatur. 166.62. & seqq.
Damni causa quomodo quis negatiuè censeatur. 166.62.
Damna impedire qui ex officio teneantur. 167.69.
Damnum emergens quid sit. 254.68. Potest mutuator eius ratione aliquid exigere. n.69.
Damnum an teneatur sarcire fictè iurans. 619.36.

Debitum, Debitor.

Debita quomodo præscribantur. 59.19.
Debitori vim inferre an liceat. 145.64.
Debita incerta quæ dicantur. 173.31. & 178.2. Vide Bona incerta.
Variis modis dicuntur incerta. 178.2. cui restituenda. ibid. & n.3. Quæ in specie restituenda ante certa debita. n.3. Aliàs certa priùs sunt restituenda. n.4.
Debita certa quo ordine soluenda. 179.7. & 181.21.
Debita ex delicto non sunt præponenda debitis ex contractu, nec contrà. 181.16.
Debitũ priùs peteti an liceat priùs soluere. 183.38.39.
Debitum ex delicto soluendum impensis damnificatoris. 184.48. Secùs de alio. n.51.
Debitum ex contractu vbi restituendum & cuius impensis. n.53.54.55. Solutio fit loco venditionis. 185.56.
Debita minoris emere quàm valeant an licitum. 282. 65.70.
Debitum alteri vendere, quòd scis debitorem non posse soluere, an sit contra iustitiã. 283.79. & 284.81.
Debitor ex diuersis causis potest priùs satisfacere pro debito quod voluerit. 322.86. Secùs si vnum ex alio nascatur. n.87.
Debitum vnde proueniat. 498.25. Est duplex, culpæ, & pœnæ. 503.18.

Debitum coniugale.

Debitum coniugale quando in loco sacro reddi possit. 763.85.

Dæmon.

Dæmonis amicitiam expetere, aut beneuolentiam illi ostendere illicitum. 629.71.
Quænã à dæmone hominẽ possidente petere liceat. ibid.
Dæmones quænam futura possint prædicere. 635.23. omne commercium cum iis sacrilegum est. n. 27. artem ab iis traditam an liceat discere. 637.36.
Dæmon rebus sacris operationes suas sæpè immiscet. 649.13. quomodo aliquorum corpora transformet. 650.18.
Potest multa facere inuitatus à magis, quæ per se non potest. 655.42.
Dæmon imitatur modos reuelationis diuinæ. 635.26. Potest somnia immittere. 642.54. Occupat Anabaptistas sumpta cœna. 644.62.
Dæmon transtulit oliuetum Vetii Marcelli. 649.14. potest irrogare & curare morbos. 651.19.20. thesauros eruere. ibid. inuisibilem reddere. n.21. incitare ad amorem, odium, &c. n.23. circa animas separatas nihil potest. ibid.
à Dæmone expectari potest effectus priuatiuus. 655.40.

Deceptio.

Deceptio pertrahens aliquem ad peccatum est contra iustitiam. 84.3. Continet duplicem malitiam. n.4.
Decepto in emendo vel vendendo citra dimidium iusti pretii non datur actio in foro externo. 276.20. alter tamen tenetur supplere vel reddere pretium in conscientia. n.21.
Voluntariè deceptus an quid prætendere possit. 84.5.
Deceptus an teneatur stare contractu. 199.29.

Decimæ.

Decimas impediens an teneatur restituere aliquid Ecclesiæ. 47.38. Hospitalariis data à Rege adiudicantur Episcopo. 57.17.
Decimæ an possint vsucapi sine titulo. 62.23. & 71. 48. An possint præscribi à laico. 72.48.
Decimæ non sunt eleemosynæ. 522.2.
Decimæ sacerdotibus à Christiano populo debentur. 523.3. Quo iure. 37.45. & 523.5.6.

Decimarum persolutio cuius virtutis sit actus. 524.8.
*Vtrũ Ecclesia iustè hanc quotã constituerit.n.*9.10.
Ex quibus rebus soluendæ sint decimæ. n. 12.
An Ecclesia habeat dominium decimarum ante separationem earum. 525.14.15.
Quomodo soluendæ sint decimæ. 526. 16.
Quibus soluendæ. n. 17.
Decimarum ius est spiritale. 527.18.
*An laicis possit competere.n.*19.*&* 55.6.
Decimas soluere quinam teneantur. 527.22.
Quanto tempore immunitas ab iis possit præscribi. 528.26.
Decimarum præscriptio 66.41.
Decimæ an in feudum possint cõcedi. 527.19. *Laicus potest eas in pium locum transferre cum consensu Episcopi.n.*20. *Non autem in laicum.n.* 21.
Pontifex potest populum à soluendis decimis eximere. 528.25. *Personales à quibus soluendæ.* 529. 27. *Episcopi & Clerici eas debent Pontifici. n.* 28. *Triplici nomine potest eas exigere. ibidem.*

Decretum.

Decreta Concilij etiam generalis, vbi per decennium non sunt recepta, ibi non obligant. 309. 98.

Defectus.

Defectus mercium an debeas aperire 284.82.
Defectus alicuius naturales, vel natalium alicui narrare quale peccatum. 120.14.15.
Quale sit obijcere eosdem. ibidem. Quando possis eos detegere. 154.124.

Defensio.

*Defensio sui cõtra quẽuis concessa.*93.41. *Etiã monachis.ibid. Quæ sit inculpata.n.*43. *Vide* Occisio. *Licet in ea mortem inuasoris intendere.* 95. 53.
Defensio Christi quare Petro prohibita. 94. 50.
Defensio innocentis cum periculo inuasoris licita, & si ille vellet, occidi potest. 100. 87. 88. *Non tamen ad eam teneor si priuatus sum.*101.92. *Nec quisquam cum periculo vitæ suæ. n.*91.
*Defendere bona proximi ex charitate quiuis tenetur, si commodè possit.*101.93. *Non tamen omnes ex iustitia.ibid. Qui teneantur ex iustitia.* 94.

Delectatio.

Delectationes aliæ sunt spirituales, aliæ corporales. 713.3.
*Delectationes gustus & tactus homini & brutis communes.*714.4.
Delectationes morosæ in virgine, & corrupta sunt eiusdem speciei. 113.8.
*Delectatio ex ipsa imaginatione; Delectatio ex re imaginata; discrimen harum.*770.107.
*Delectatio ex re imaginaria excitat ad pollutionem. n.*109.110.
*Vtrùm consentiens in delectationem consentiat in opus.*771.111.
*Requiritur affectus in opus, seu simplex operis complacentia.n.*112.
*Delectationis venereæ & esus carnium discrimen. n.*113. *Si opus solo iure positiuo vetitum.n.*114.
Qualis debeat esse consensus. 773.116.
Si causa subsit insistendi operi ex quo oritur delectatio. n. 118.
*Quale peccatum sit respectu cuiusque talis delectatio.*774. 119.
Peccatum operis & delectationis eiusdem sunt speciei. n. 122.

Deliberatio.

Deliberatio plena ad consensum requiritur. 773. 116.

Delictum.

Delicto filij non tenetur pater. 105.121.

Depositum.

Depositarius strictiùs obligatur rem alienam custodire quàm fur. 149.94.95.
Depositum debet restitui impensis deponentis, nisi depositarij culpa remotiùs ablatum sit. 185.54.55.
Deponens pecunias apud vsurarium non tenetur ad restitutionem, nisi vsuras suadeat. 268.184.
Depositum quid sit. 348.1.
Depositarius an possit deposito vti.n. 5. *Ex qua culpa teneatur.* 349.9.
*Quando possit depositori repetenti non reddere depositum.n.*14. *An possit rem suam præferre deposita si vtramque nequeat saluare.* 350.22.

Derelicta.

Derelicta quæ dicantur. 53.67.

Desiderare.

Potest res per se illicita desiderari vt fiat inculpatè. 770.106.

Detentio, Detentor.

Detentor iniquus rei alienæ continuò peccat. 138.11.
Non tamen nouo peccato. n. 15.20.24.
Non excommunicatur si impossibilis restitutio. 139. 21.
Detentio iniqua rei alienæ quando interrumpatur. ibidem.
Detentor iniquus qua æstimatione debeat rem alienam restituere. 150.100.108.
An ex ea possit fructus percipere. 152. 110.

Detractio.

Detractio quid sit. 120.6. *Quì differt à calumnia. n.* 7.
*Minus est peccatum.ibidem. fit octo modis. n.*8.
Quale sit peccatum. n. 10.12. *Quæ materia sit grauis. n.*13.14.
*Detractionẽ audiens quomodo peccet.*121.19. *&* 20.
Non resistens ei. n. 21. *Audita referens quomodo peccet.*121. *n.* 24.*& seqq.*
*Detractoris heredes ad quid teneātur.*132.112.113.
*Defunctis fama restituenda. n.*114.
Detractorem non impediens ad quid teneatur. 133. 120.122.
*Quando Superior teneatur eum cogere ad restitutionem famæ.n.*121 123.

Deuotio.

*Deuotio quid sit & quotuplex.*499.1.2.
Vnde nascatur. n. 3.

Devs.

Deus potest pro arbitrio etiam innocentes occidere. 40.58.
An ex iustitia possit homini obligari. 225.57.
Deus ob diuersa beneficia non est diuerso cultu colendus. 498.25. *Si tamen nulla in re ab eo dependeremus, non teneremur eum colere. ibidem.*
*Mouetur nostris orationibus.*500.8.
*Dei patientia.*711.42. *Quomodo ea nobis sit exemplo. n.*43.

Dies.

Dies aliqui an infortunati. 645.65.

Dignitas.

Dignitatis damnum an restituendum. 136.141.
Dignitates non facilè acceptandæ. 672.33.
*Declinando eas non facit quis contra voluntatem rationabilem Superioris, nisi materialiter.*673.34.
Dignitatem vel Personatum habens sacerdos excommunicatur, si ius ciuile vel medicinam audiat. 796.83.

Dij.

Dij gentium quare dæmonia dicti.632.15.

Dilectio Dei.

An dilectio Dei super omnia requiratur ad martyrium.695.31.35.

Velle ponere vitam pro Christo non est amor Dei super omnia.n.33.

Diligentia.

Diligentiam indebitam omittens, etiam damnum intendendo, non tenetur ad restitutionem.78.25.

Diligentia in damno alieno cauendo extra officium qualis requiratur.ibid.nu.24.25.28.

Qualis in officio. 79. 31. 32. Qualis in contractu. n.35.36. Vtrùm leges de hac diligentia seruanda obligent in conscientia.82.43. Diligentia an periculum excludat.103.n.103.

Diœcesis.

Diœcesim quomodo sortiantur vagi.561.121.

Dispensatio.

Dispensandi modus.559.112.113.

Dispensare in votis quid sit. ibidem.

Qui possint dispensare. ibidem.

Potestas dispensandi iure ordinario cõpetit solis Prælatis.n.114. Causa iusta necessaria.n.115.

Quænam illa sit.561.120.

An sit tutus in conscientia cum quo sine causa dispensatur.444.151.

In quibus votis Episcopi possint dispensare.561.121.123. An in voto castitatis.562.125.

An in votis conditionalibus.564.131.

Prælati regulares in quibus possint dispensare.n.133.

An in votis Nouitiorum. ibidem.

Abbatissa quid in votis possint.564.133.

Mendicantes in quibus dispensent.n.134.

In quibus Parochi.565.135.

Summus Pontifex potest dispensare in voto solemni continentiæ.566.139.

Itẽ in matrimonio rato non consummato.569.145.

Disputare.

Disputare contra vsum Ecclesiæ insanum.506.30.

Distractio.

Distractio in oratione quale peccatum.513.62.

Distributio.

Distributiones an possit Canonicus absens retinere. 190.41.& 446.164.

Diues.

Diues an propter diuitias honorandus.404.10.

Diuinatio.

Diuinatio quid sit. 634. 23. Est rerum futurarum. n.22. Dupliciter fit. 635.24.

Diuinationis variæ species.n.24.25.& 636.30.

Quale peccatum sint singulæ.535.27.& 637.35.

Diuinationes exercẽtes an sint excõmunicati.636.29.

Diuinatio ex diuersis signis concepta quænam sit licita.639.44. Explicantur Scripturæ pro vana diuinatione allatæ.640.48.

Diuinatio ex somniis an sit licita.641.50.

Diuinans ex actionibus quæ fortuitò eueniunt an peccet mortaliter.636.31.

An diuinationem per somnia quærens.642.54.

Diuisio.

Diuisio rerum an licita sit & vtilis.41.2.

Quo iure facta.42.7.

Diuortium.

Diuortio facto per sententiam, tenetur nocens redire, si innocens velit.608.111.

Dolus.

Dolus quid sit.11.25.& 78.23. Ignorantia ab eo excusat.ibid. Quando ipsi culpa æquiparetur.ibid.

Dolus potest tripliciter afficere contractum; vt sit circa substantiam contractus, vel circa accidens: vt sit causa eius, vel tantùm occasio; vt contrahens eius sit particeps, vel non. 198. 27.& 214. 64. Vide Error.

Dominium, Dominus.

Dominium in genere.21.1. Eiusdem diuisio. n.2.

Dominium proprietatis duplex. n.4. Quid directum sit, quid vtile.ibidem.

Dominium perfectum dictum olim mancipium. 21.6.

Eius definitio.22.7.

Eius vsus aliquando lege impeditur.22.9.

Ad eius acquisitionem quæ requirantur. n.12.

Exceptiones ab hac regula.23.16.

Dominium quibus competat.29.1.

Quale Dei dominiũ.n.2. Quale Angelorum.n.3.

Quale hominum. n.4. Quale infantium. 30.6.

Quibus in rebus competat filiisfamilias.30.7.8.

An seruis competat.31.15.16.

An competat Religiosis.26.35.& 32.18.

An Clericis competat.35.36.

An omnia homine inferiora cadant sub eius dominium. 39.52.

An homo cadat sub dominium alterius.40.54.

Tantùm est in eas res quas nostra industria possumus acquirere.40.57.

Vita fundamentum dominij. ibidem.

Dominiorum & rerum diuisio quomodo sit facta. 41.1. An sit licita.n.2. Vtilis fuit hominibus.42.3.

An potuisset esse in statu innocentiæ. ibid.

Quo iure facta sit. 42.7.

Quomodo dicitur facta Iure Imperatorũ.43.10.

Dominia rerum quot modis transferantur.54.1.

Dominium in homines seu mancipia, quatuor modis acquiritur.43.12.

Dominium an transferatur in causas pias per solum contractum.294.141.

Dominium quomodo redeat ad venditorem.290.126.

Domino suo res quæuis melioratur.150.100.& 105.

Expensæ tamen restituendæ.n.101.& 152.112.

Domicilium.

Domui locatæ inuecta, pro pẽsionibus annuis, & damnis in domum datis oppignorata sunt.180.11.

Domicilium nouum quando quis constituat, & quæ ad id requirantur.725.46.

Donatio.

Donatio quid sit.217. 11. Alia realis, alia verbalis. ibidem. Per hanc non transfertur dominium.n.12.

Differt à promissione.n.15.

Donatio absenti facta quomodo acceptetur. 221.42.

An vt possit reuocari ante acceptationem debeat nuntio reuocatio innotescere. n. 44. An donante mortuo possit acceptari.n.45.46. Quinam possint eam acceptare. n.47. Debet aliquo modo dirigi ad præsentem. 224. 49. Acceptans non potest eam condonare.n.50.

Donationi potest ante acceptationem onus apponi, posteà non sine consensu donatarij.226.62.63.

Si acceptes cum onere in fauorem tertij, ipse hoc ipso acquirit ius vt id ei præstes.n.64.

Donatum quo loco persoluendum.185.59.

Donare an alteri possis res creditori tuo necessarias. 193.70.

Donare qui possint, qui non. 227.77.

Donationes coniugum inter se sunt inualidæ.228.86.

Confirmantur morte vel iuramento donantis. n.87.88. Excipiuntur sex casus.n.89.

Donatio patris in filiũfamilias est inualida. 229. 90.
Confirmatur morte vel iuramento. ibidem.
Excipiuntur aliquot casus. n. 91.
Donare quantum quis possit. 229. 93. 97.
Donatio omnium bonorum præsentium & futurorum est inualida. n. 93. *Nisi fiat causa mortis.* (*hæc enim institutionem heredis non impedit.*) *n.* 94.
Aut in pios vsus. n. 95. *Aut iuramento firmetur. n.* 96.
Donatio excessiua quibus casibus valeat. 230. 100.
Donatio quibus casibus reuocari possit. 231. 104.
Donatio alia inter viuos, alia causa mortis. 230. 103.
Donatio inofficiosa quæ sit, & quantum valeat. 231. 112. *Est illicita; etsi vsque ad mortem parentis valida. n.* 113.
Donatio mortis causa tribus casibus reuocatur. 232. 114. *Si donator promittat non reuocare, transit in donationem inter viuos. n.* 116.
Donatio conditionata quantum valeat. 232. 117.
Donatio in certum vsum, vel finem, vel cum onere quatenus valeat. 234. 124. 126.
Donatio ob causam præteritam vel præsentem si non subsit, an valeat. 235. 129. 131.
Donum ex liberalitate factum non semper melius, quàm quod fit ex obligatione. 544. 56.

Dormiens.

Dormiens quomodo possit peccare. 139. 17. & 18.

Dos.

Dos an cadat in commissum. 157. 135. & 263. 141.
Dos an spuriæ debeatur. 243. 68.
Dotalis fundus non præscribitur. 71. 48.
Dotalis hypotheca quibus præferatur. 182. 26. 27.
Fundi dotalis alienatio an firmetur iuramento. 208. 56.

Dubitatio, Dubium.

Dubitans an res sit sua, an bona fide possideat. 56. 10.
In dubio melior est conditio possidentis. 116. 40.
Dubitans an debeat ad nihil tenetur. 178. 2.
Dubitans cui ex duobus debeat, vtrique rem diuidat. ibidem.
Dubitans an causa damni fuerit, ad nihil tenetur. 164. 38.
Dubitans an habeat rem alienam ad quid teneatur. 172. 23.
An possit accipere rem, quam dubitat esse alienam. nu. 24. 25.
Dubium aliud positiuum, aliud negatiuum. 251. 45.
Dubitatio quid sit, & quomodo animus dubitare dicatur. 358. 6.
Dubitatio de probitate alicuius quando peccatum sit mortiferum; quando veniale tantùm. 361. 25.
Temerè dubitans iniuriam facit proximo. n. 26.
Temerè dubitans cui & quomodo restitutionem facere debeat. n. 27.
In dubio de personis possumus nos habere quadrupliciter. n. 30.
Dubia de rebus non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis æstimanda momentis. 362. 31.
Dubia de personis ad bonam vel malam existimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda. 361. 23.
In dubio non tenemur speculatiuè iudicare aliquem esse probum, vel non improbum. 362. 33.
Occurrente dubio nõ tenemur etiam semper actu positiuo practicè iudicare proximum esse probum; sed possumus iudicium nostrum suspendere. n. 34.
Tenemur lege iustitiæ dubia interpretari in potiorem partem negatiuè & practicè, ita vt propter dubium non habeamus proximum pro improbo. n. 36.
Negatiuè & speculatiuè dubia in meliorem partem interpretari lege iustitiæ non tenemur, quando dubium est positiuum: ex charitate tamen aliquo modo tenemur. 363. 37. 38.
Non videtur contra iustitiam, si quis propter dubium non tanti æstimet hominem, quanti anteà. n. 41.
Quando agitur de vitando aliquo damno, vel remedio adhibendo, dubia quomodo sunt in deteriorem partem accipienda. n. 42.
Quando agitur de interna solùm æstimatione & reuerentia erga proximum, dubia sunt in potiorem partem interpretanda. n. 44.

Duellum.

Duellum contra calumniatorem acceptare quando liceat. 94. 47.
Quando contra iniustè inuadentem. n. 49.
Duellum acceptare ne habearis ignauus an liceat. 100. 84.
Duella spectantes excommunicati. 796. 83.
Quid si ex occulto tantùm spectent. ibidem.

Duratio.

Duratio quomodo augeat omne peccatum vel meritum. 138. 16.

Ebrietas.

Ebrietas quid. 744. 13. *Quid si causa medicinæ inebrieris. ibidem. Ingurgitans se indicio medici quomodo peccet. ibid. Est peccatum mortale.* 745. 15. *Septem grauia mala secum trahit.* 746. 20. *Præcipua iniuria est quòd priuet vsu rationis. n.* 22. *Quomodo curetur.* 747. 24.
Ebriosi similes stagnis; brutis peiores. 646. 21.
Fœditas eorum. 747. 13. *Non sunt casti. ibid.*
An in ebrietate commissa imputentur ad culpam. n. 25. 27.
Signa pridianæ ebrietatis. 748. 30. *Prouocatio ad æquales haustus quando mortalis. n.* 31.

Ecclesia.

Ecclesia minoris vel pupilli priuilegio gaudet. 73. 52.
Ecclesiastica bona dicuntur res Dei. 38. 47. 48.
Ecclesia vtitur in contractibus priuilegio minoris. 211. 62.
Ex eius contractu si desit solemnitas nulla ipsi oritur obligatio. ibidem.
Ecclesia in donationibus est instar filij. 231. 109.
Ecclesiæ quando teneantur ex mutuo. 247. 12.
Ecclesiæ res an possint in feudum vel emphyteusim dari. 331. 59. *Vt hoc vel alio modo alienentur duo requiruntur.* 332. 63. 64. *An qui sine illis aliquid acceperunt, teneantur restituere.* 333. 66.
Ecclesiæ res quanto tempore elocari possint. n. 67.
Contra Ecclesiæ vsum disputare, insanum. 506. 30.
Ecclesia potest præcipere actum internum concomitanter, & quomodo. 514. 65. 66.

Effectus.

Effectus quando censeatur voluntarius in causa. 769. 103.

Eiectus.

Eiectus à religione cui acquirat. 608. 112.
Habet acquisitorum administrationem. n. 113.
An teneatur redire. n. 110. 111.
An teneatur intrare alium ordinem. ibidem.
Potest vti veste clericali. n. 112.
Eiectus à religione an recidat in obedientiam Episcopi. 609. 114. *Non est solutus votis. n.* 115.

Electio.

Electio Prælati, cui deest solemnitas, an sit valida. 239. 32. 34.

an pro Electione particularis personæ in Pontificem,&c. licitum sit pecuniam offerre. 476. 112.
Eligi non potest Religiosus ad Episcopatum, nec ad beneficium extra ordinem sine facultate Prælati. 603.97.

Eleemosyna.

ad Eleemosynam faciendam ex fructibus beneficiorum maxime tenentur Episcopi & parochi & etiam alij clerici. 38.47.
præcepto Eleemosynæ an satisfiat mutuando. 187.11.
an debeam dare Eleemosynā excommunicato. 194.80.
Ad eam an possis cogi. 146.75.
Eleemosynam accipiens simulando sanctitatem an teneatur restituere. 235. 131.
Eleemosyna paupertatis simulatione obtenta cui restituenda. 236.133.
Eleemosyna an à restitutione liberet. 82.47.

Elementum.

Elementa non sunt animata. 647.5.
Quid circa ea dæmon possit. 649.14.

Emphyteusis.

Emphyteuticæ rei sibi in pignus datæ fructus potest dominus directus percipere. 263.139.
Tres conditiones necessariæ. n. 140.
Emphyteusis quid sit. 323.3. Quomodo differat à locatione. 323.4.
Emphyteuticam rem vendens tenetur soluere laudemium, & si faciat inscio domino directo perdit rem. n. 5.
Emphyteuta quid sit. n. 3. Non potest præscribere dominium directum. 329.44.
Emphyteuta laicus habens rem ecclesiasticam per emphyteusim, tenetur soluere tributa laicis imposita. n.44. Potest rem emphyteuticam vendere vel donare alteri. n. 44. Si certo tempore pensionem non soluerit, perdit rem cum omnibus meliorationibus. n. 45.46. Tenetur recedere ante sententiam, non tamen ante domini petitionem. n. 44. Quibus detur restitutio in integrum. 330. 48. Quid si res integrè, vel ex parte perierit. n. 49. An possit eam alienare non monito domino. n. 52. Rem Ecclesiæ non potest oppignerare, neque locare ad decennium. n. 54.56. Qui eam emit, debet soluere laudemium directo domino. n. 57.
Emphyteusis an in monasterium transire possit. 601.84.

Emptio, Emptor.

Emptio quid sit. 272.1.
Emens aliquid pecunia aliena fit eius dominus. 265. 161.
Emere pignora vsurariis relicta an licitum. 266.166.
Emere rem minoris ob anticipatam solutionem an liceat. 280. 59. Causæ ob quas licet aliquando ita emere vilius. 281.60.61.
Emere debita vel chirographa minoris quàm valeant an liceat. 282.65.70.
Emere librantias dimidio pretio an liceat. 283.74.
Emere pretio vili rem pretiosam, si eo loci communiter ob ignorantiam tanti æstimatur, vel ob eum vsum, in quem vendi vulgò solet, non pluris valet, est licitum. 284.80. Secùs si esset priuata ignorantia venditoris. n.84.
Empta res ante traditionem cui pereat. 285.95.
Emptæ rei fructus ante solutionem pretij ad quem pertineant. 289.99.100.& 287. 109.
Emptio cum pacto retrouenditionis est licita. 288. 113.
Emptio reciproca diuerso pretio an licita. 291. 130.
Ementes ecclesiastica bona inter hæreticos & rursus vendentes ad quid teneantur. 292. 133. 135. & 293.137.
Ementes omnes merces, easque deinde prementes vt caritatem inducant an peccent contra iustitiam. 295.150.151.
Emens à fure an possit ei restituere. 164.41.
A piratis rapta an emi possint. 293.137.
Ἐπιείκεια quid sit. 9.15.& 687.63. Dirigitur à iudicio seu gnome. n.64. Singulæ virtutes habent aliquam rationem æquitatis. ibidem. Quomodo iustitiæ annectatur. 688.70.
Ἐπιείκεια quando locum habeat. 599.79.

Episcopus.

Episcopus visitans Ecclesias, si præter sumptus aliquid accipiat, tenetur restituere duplum. 190.37.
Quo modo præscribat locum alterius Episcopatus. 65.36.
Episcopi an possint testari. 241.41.
Heredes profani ex testamento vel intestato an possint sibi relicta retinere. n.44.45. Possunt fideiubere suo periculo, non Ecclesiæ. 353.19.
Quis dicatur Episcopus domicilij, originis, beneficij. 431.92.
Episcopus an iuri patronatus derogare possit. Vide Patronatus.
Episcopi an possint Religionem ingredi. 577. 24.
Tenentur votum aperire Pontifici. ibid.

Error.

Error iuris qualis impediat præscriptionem. 57.14.
Errorem, id quem alium pertraxisti, teneris ex iustitia tollere. 83.3.
Error tripliciter efficit contractum. 198. 27.
Error circa substantiam contractus eum irritat. ibid. Non tamen circa accidens. n.28. Si alter contrahens eius causa vel particeps sit, potest arbitrio decepti irritari. n.29. Deceptorque tenetur ad restitutionem rei & fructuum. n.30.
Error irritat votum. 531.5. An irritet iuramentum. 618.33.34.
Error per accidens iuuat. 697.43.

Eucharistia.

Eucharistiam petendi ius propriè non habet existens in peccato mortali, sed ne infametur. 191.55.
Eucharistia datur in periculo mortis ei qui repentè priuatur vsu rationis. 694.25.

Euictio.

An detur actio in rem ex pacto retrouenditionis. 289.121.

Eutrapelia.

Eutrapelia quid. 798.93. Vitia ei opposita. nu. 97.
Defectu contra eam peccatur. n.99.

Examen.

Examinandi qui præsentantur, & à quibus. 429.79. & 430.82.& 440.128.

Excellentia.

Excellentia honoranda in quibus consistat. 119.3.

Exceptio.

Exceptio quid sit. 54. 2. Alia dilatoria, alia peremptoria. ibidem.
Excipere an possit inferior contra Superiorē. 603. 98.

Excommunicatio.

Excommunicatio non ligat eum qui parere non potest, etsi aliàs nollet. 139. 21. Non impedientes vim clericis illatam, an excommunicentur. 167.65.
Excommunicatio an retrotrahatur. 484.152.
An eum liget qui in compensationem rem alienam accepit. 144.61.

Animo hæretico aliquid dicens an excommunicetur. 155.128.
Excõmunicato an tenear dare eleemosynã. 194.80.
Excommunicatio creditoris an liberet à solutione. 193.77.79.
Excommunicantur cogentes mulierem ingredi religionem. 580.39. *& etiam impedientes. ibidem.*

Executor.

Exequens damnificationem alieno nomine tantùm, tenetur satisfacere secundo loco. 164.42.43.
Executor sententiæ & minister iustitiæ quando non possit mandare executioni sententiam, quam scit esse iniustam, & quando possit. 372.83.& 374.91.

Exemptio.

Exemptio à potestate alicuius quomodo præscribatur. 66.41.

Expensæ.

Expensæ funeris an restituendæ ab occisore. 110.147.
Expensæ quas fecit læsus an detrahendæ. 106.124.
Expẽsæ an detrahẽdæ à fure in restitutione. 150.101.

Expositus.

Expositus infãs eximitur à patria potestate. 608.112.

Exprobratio.

Exprobrans ignauiam quando teneatur ad restitutionem. 162.25.

Extrema necessitas.

Extrema necessitate pressus an possit aliena surripere. 145.66.
Extrema necessitas excusat à restitutione. 186.2.
Vide Necessitas.

Facultas.

Facultas generalis Superioris quando præsumi possit. 597.78. *In quibus concessa censeatur.* 599.79.

Fallacia.

Fallacia quid sit. 78.23.

Falcidia.

Falcidiam detrahere quid sit. 229.94. & 245.91.

Fama, Famosum.

Fama quid sit. 119.1. *Differt ab honore. n.* 5.
Famæ suæ homo est dominus. 40.59.
Multis casibus possumus eam proiicere. 41.59.
*Fama nostra tripliciter proximo necessaria. n.*60.
Famosi libelli auctor morte punitur. 120.11.
Famam fictis virtutibus paratam alicui tollere an liceat. 125.63.
Famosum quid dicatur. 127.73.
Fama est quid compositum ex variis. 128.85.
Fama an restituenda sit cum periculo vitæ. 129.86. 90.91.
Famæ vel vitæ alienæ potes aliquando ingentem pecuniam prudenter præferre, non tuæ. 129.88.
Fama læsa non est compensanda pecunia. 129.92.
Nisi ex quadam æquitate. 130.96.
Fama alia via recuperata nõ est restituenda. 130.98.
*Quid si infamia obliuioni tradita. n.*100.
Fama quomodo debeat restitui. 131.106.109.110.111.
An possit pecunia compensari. 130.97.
An ab heredibus infamatoris debeat restitui. 132. 112. *Defunctis etiam restituenda est.* 132.114.
Famæ restitutio à quibus donari possit. 134.124.
Compensationem admittit. n. 131. *Etiam cum damno pecuniæ.* 135.136. *Quænam ab ea excusent. n.*137.

Fames.

Fame perire malle quàm idolothyta comedere licitũ.
Item vt iustam sententiam exequaris. 91.29.
Item vt alteri vitam serues. ibidem.

Famulus.

Actio famuli ad petendã mercedem in iudicio quanto tempore extinguatur. 65.36.
Famuli quando possint occultè augere sua stipendia. 145.63.
Famuli damnum domini non impedientes ad quid teneantur. 168.75.
Famulus ob aliquod impedimẽtum non præstans operam conductã an possit petere mercedem. 324.7.8.
Famulorum stipendia vnde iusta æstimanda. 325. 23.24.
Quando poterũt vti compensatione occulta. n. 24.
Debent attingere saltem infimum gradum iustæ mercedis, aliàs dominus tenetur augere. n. 25.
*Duo casus excipiuntur. n.*26. *Si minus stipendium exigant vt dominum alliciant ad beneficium vel officium conferendum, ad quid dominus teneatur.* 326.28. *Domini non stantes promissis tenentur eis ad restitutionem damnorum. n.* 31.
Famuli vsurariorum an teneantur ad restitutionem. 268.181.
Famulus vel factor potest pecuniam quam à domino accepit campsando lucrari. 313.18. *Nisi mens domini fuerit vt eamdem specie pecuniam daret. ibidem.*

Fauor.

Fauor concessus alicui ordini æquatur iuri communi. 625.60.

Femina.

Feminis cur necessaria sobrietas. 733.91.
Iis apud Romanos vinum interdicebatur. ibidem.
Ornantes se an peccent. 800.105.106. *Vide reliqua V.*Mulier.

Feræ.

Feræ cicuratæ capi non possunt. 46.28. *Secùs quando desinunt esse cicures. n.* 30. *Quamdiu quis censeatur feræ captæ dominus. n.*31.
Feram tuum agrum vastantem an possis occidere. 47.37.
Fera icta ab vno, capta ab altero, cuius sit. 50.47.
Item vnius laqueo capta, ab alio erepta, cuius sit. 50.49.

Feudum.

Feudum quid sit. 323.5. *Differt ab emphyteusi. ibid.*
Si in pignus accipias feudum, an eius fructus possis percipere. 263.138.
Quas conditiones requirat. 330.50. *An res ecclesiæ in feudum dari possint. n.*59.
Feudum an possit cedere Monasterio. 601.84.

Fideicommissum.

Fideicommissum quando transeat in Monasterium. 601.84.
Fideicommissum quomodo præscribatur. 66.39.

Fideiussio, Fideiussor.

Fideiussio quid sit. 351.1. *Quas conditiones requirat. n.*2. *Obligat aliquando magis quàm principalis contractus.* 352.6.
*Fideiussor indemnitatis quis dicatur. n.*8.
*Fideiussor non potest conueniri nisi priùs excutiatur principalis debitor, & non sit soluendo. n.*8.
*Excipiuntur aliquot casus. n.*8.9.
Fideiubere validè qui possint. 211.61.& 352.11.
Si plures fideiubeant, an singuli teneantur in solidum. 353.21.
Fideiubens pro altero in causa criminis, non potest pro illo plecti nisi pecuniaria multa. 356.41.
Fideiussio mulieris an firmetur iuramento. 208.56.
Fideiussor non obligatur, si is pro quo fideiubet nullo modo

modo obligetur. 211.61.
Fideiussor quibus cõtractibus possit accedere. 355.35.

Fidelitas.

Fidelitas ex se tantùm obligat ad veniale. 224 43. *In promissis tamen obligat sub peccato mortali, & largo modo iustitia dicitur. n.* 57. *Quomodo à stricta iustitia differat. ibidem.*

Fides bona, Mala.

Fides bona in præscriptione quid sit. 56.9.11. *An dubitans rem esse suam censeatur bona fide possidere.ibid.n.* 10.& 57. 13.
An inter bonã & malam fidem detur mediũ. 56. 12. *Mala propriè loquẽdo numquã præscribit.* 59.19. *Contra fiscum vel seruitutem quæ sit bona fides.* 60.21.
Fideicommissoria substitutio quid sit. 245. 85.

Filius.

Filius emancipatur si pater fiat hæreticus. 24. 23. & 31.11.
Filiusfamilias quarum rerum dominium habeat. 30.7. *Quadruplex genus peculij habere potest. ibidem. An sibi acquirat.* 27.42. *Potest à parente vendi.*44.17. *Operã Patri præstitã quomodo lucrari possit.* 147. 81. *Quãdo teneatur patri seruire gratis. ibidem.*
Filiam adulteram occidere an licitum. 88.14.15.
Filij delicto non tenetur parens. 105.121.
Filius non tenetur credere matri dicenti ipsum esse illegitimum. 118.51. *Nisi conuincatur. Et tunc non potest adire hereditatem.n.* 52.
*Filiusfamilias an possit aliquid ludo perdere vel lucrari.*347.34. & 348. 38.
*Filiusfamilias quando mortiferè peccet expendendo bona parentum.*146.76.79. *Quomodo sæpè excusetur à restit.n.*78. *Non est absolutè dominus pecuniarum,quas expendendas accepit. n.*77. *Non tenetur reddere mutuum quod accepit & consumpsit.* 247.6. *Nisi iurarit.n.*9.
Filiusfamilias an gratis patris negotia tractare teneatur. 147. 81.
Filius non potest ingredi Religionem patre in graui necessitate relicto. 579. 34. *Quando ratione paternæ necessitatis teneatur egredi. ibidem.*
Filiusfamilias de quibus possit testari. 240. 37.
*Filius naturalis quis dicatur.*242.55. *An possit heres institui à parentibus.*243.71. *Naturalis filius an succedat patri ab intestato. Matri succedit instar legitimi.* 244.75.
Filiis quando danda legitima. 600. 83.
Filij iuramenta de bonis aduentitiis irritare potest pater,etiam post annũ vigesimumquintũ. 626.61.

Finis.

Finis secundarius an obsit primario. 235.127.

Fiscus.

Fisco addicta bona alterius apud se habens cui teneatur restituere. 349.14.
Quanto tempore præscribatur contra fisci actionem. 65. 38.
An teneatur quis sua tradere fisco ante sententiam. 157.135.
Cum fisco contrahentis bona an maneant ei obligata. 182.31.

Fœnus.

Fœnus quid significet. 248.1. *Vide* Vsura.

Fœtus.

*Fœtus quo die animetur.*97.65.

Formido, *Vide* Timor.

Quæ formido consistat cum prudenti iudicio. 2. 5.

Fornicatio.

Fornicatio est peccatũ mortale. 573.47. *In Christianis est grauius peccatum quàm in Ethnicis.* 754. 53. *Quomodo censeatur ex maximis peccatis. n.* 55.

Fortitudo.

Fortitudo quid sit. 691. 11. *Dupliciter accipitur.* 689.1.3. *Eius officium n.*5. *Circa quid versetur.* 690.5.6. *Respicit tantùm pericula honesta, & maximè bellica.* 691.8.9. *Quibus considerationibus excitetur. n.*10. *Quæ vitia ipsi opponantur.* 701.61.
*Fortitudinis partes.*702. 1. 2.
Fortitudo alia naturalis,alia supernaturalis. n. 1. *Eius officium in duobus situm.n.*2.

Franciscani.

Franciscani an possint heredes institui. 241.54.

Fraus.

*Fraus quid sit.*11.26.*Nõ fit scienti & cõsentienti.ib.*
Fraus & dolus nemini patrocinantur. ibidem.
*Quando fraus dicatur fieri contra legẽ,vel legi.n.*27.

Fructus.

Fructus præscribuntur triennio bona fide possessi. 57.15.
*Fructus rei furtiuæ an vsucapiantur.*61.22. *An fructus beneficiorum qui sustentationi supersunt debeant impendi in pias causas.* 37.44.
Fructus alicuius rei qui dicantur. 23.17.
Fructus ex re aliena percepti cui cedant. 152. 111. 114.& 170.8.
Fructus alij rei,alij industriæ. 152.110.
Fructus rei venditæ ante solutionem pretij ad quem pertineant. 286.99. 100. 108.
Fructus medij temporis quando contractus dissoluitur,ad quem pertineant. 289. 122.
*Fructus beneficiorum possunt vendi vel elocari in multos annos.*333.70. *Sed elocatio morte venditoris expirat. ibidem.*
Fructus pignoris quomodo possint percipi. 263. 138. *Tres conditiones requisitæ vt possit dominus rei in pignus datæ fructus percipere.* 263.140.
De fruct.beneficij an possit regularis disponere. 602. 93.94.

Fuga, Fugere.

Fugere ne inuasorem occidant qui teneantur. 93.44. & 100.85.86. *Alienum equum fugiendo interimens tenetur ad restitutionem, si probabile erat periculum.*187.10.
Fugere an possint bello capti. 44.25. *Quid si dederint fidem de non fugiendo. ibidem. Debent fugere ad suos. ibidem. Quid si capiantur iterùm antequam perueniant. ibidem. An possit fugere damnatus ad exilium.* 45. 26.
Fugiens ex religione an peccet cõtra iustitiã. 593.67.

Funus.

Funeris expensæ an restituendæ. 110. 147.

Furtum,Fur.

Furto ablata quanto tempore præscribantur. 67. 42.
Furem occidere in defensionẽ facultatum an licitum. 97.66.& *seqq. An etiam Clericis. nu.* 72. *An occisor incurrat irregularitatem. n.*73. *Quamdiu liceat occidere. n.* 74. 78.
*Furtis parans sibi honorabilem statum tenetur restituere cum eius iactura.*129. 89. *Quid sit furtum.* 137.1. *Est peccatum, quia damnum infert. n.* 6. *Differt à damnificatione.ibid. Quando sit sacrilegiũ.n.*7. *Differt à rapina.n.*8. *Minus est peccatũ. ibid. Differt ab iniquis contractibus.*138.9. *Generatim accipitur pro omni iniqua ablatione.*138.10.

Fur continuè peccat dum sponte non restituit. 138.11. *Non tamen nouo peccato.* n. 16. *Non excommunicatur, si non possit restituere.* 139.21.
Furtum quale peccatum sit. 140.27.
Quæ in eo materia sit notabilis. n. 29.31.33.
Furta multa minuta an constituant peccatum mort. 141.36.39. *Qui talia commisit cui debeat restituere.* 142.41.
Furtum minutum complens notabilem summam per se non constituit peccatum mortale. 142.43.
Furta multa venialia committens, sub peccato mortali tenetur restituere. 142.45. *Maior tamen quantitas requiritur quàm in vno furto.* n. 46. *Item quando à diuersis quàm si ab vno.* 143.47.
Furta esculentorum quando sint peccatum mort. 143.48.49.
Furta famulorum, vxorum, liberorum, quando sint peccatũ mortale. 143.49.50. & 146.76. & 147.82.
Furantes minuta multi ab vno quomodo peccent. 143.51.52.
Furtiua re pereunte an fur teneatur ad restitutionem. 149.90.92. & 150.96.
Furtum non inducit obligationem restituendi, nisi quia damnosum. 149.92.
Fur non tenetur tam strictè rem alienam custodire ac depositarius. 149.94. *An teneatur ad summam æstimationem, quam res furtiua habuit.* 150.99.
Furtiuam rem bona fide emens vel possidens, tenetur eam domino agnito reddere sine pretio. 169.2. *Si consumpsit, vendiderit, vel eius culpa perierit, tantum restituat quanto factus est ditior.* 169.3.4.6.7. *Tenetur etiam restituere omnes fructus rei exstantes, vel quanto ex iis factus est ditior.* 170.8.9. *Non tenetur ad fructus neglectos.* n. 12.
Furtiuam rem emens potest eam furi reddere vt pretium recipiat. n. 14. *Potest tamen cogi per Iudicem vt domino reddat.* 171.18. *Nec potest alteri vendere.* n. 16. *Si gratis habet, vel sciuerit esse alienam, tenetur reddere domino sine pretio.* n. 13.19. *Nisi paruo emerit vt eam domino recuperaret.* n. 20. *Mala fide ementem posse reddere furi probabile.* n. 21.
Furtiua res propriis permista transit in dominium. n. 21. *Dubitans an rem furtiuam habeat ad quid teneatur.* 172.23.24. *An possit ab alio talem accipere.* n. 24.25.
Furtiuam rem emptam bona fide vendens tenetur emptori restituere pretium. n. 26. *Nisi ipse præproperè eam restituendo causa fuerit cur alter pretium recuperare non potuit.* 173.28. *Emptore non comparente ad nihil tenetur domino rei, nisi factus sit ditior.* n. 29. *Si post venditionem dominum agnoscat, non tenetur quemquam monere.* n. 30.
Furtiuam rem tradens confessario restituendam, si ille non restituat, alter non liberatur. 192.65. *Contrarium tamen probabile.* n. 67.
Furis res non sunt hypothecatæ pro furtis: quare licet eas emere vel accipere ab eo. 266.167. *Nisi fiat impotentior ad soluendum.* n. 168.169.
Furtum in loco sacro an sacrilegium. 660.14.

Gabellæ.

Gabellas Ecclesiasticis imponentes an excommunicati ipso facto. 661.22.

Gehenna.

Gehenna vnde dicta. 777.9.

Gemmæ.

Gemmarum, falconum, &c. quale pretium sit iustum. 275.16.

Gloria.

Gloria quid sit. 706.23. *Quid inanis gloria.* ibidem. *Quale peccatum.* n. 24. *Gloria tripliciter est vana.* n. 23. *Eius filiæ.* n. 26.

Gnome.

Gnome quid sit. 8.12. & 9.15. *Ab* ἐπιεικεία *quid differat.* ibid. *Dirigit* ἐπιεικείαν. 687.64. *Corrigit leges.* n. 66.

Gradus.

Quando gradus requiritur ad beneficium obtinendum, an necesse sit de facto haberi vel esse in proxima potentia ad accipiendum. 433.106.
Gradus in Leuitico vetiti. 761.77.
Gradus solo iure positiuo prohibiti in consanguinitate & affinitate specie non differunt. 762.80.
Graduũ diuersitas facit diuersitatẽ specificam. n. 79.

Gratitudo.

Gratitudo quid sit. 675.1. *An sit vna virtus.* n. 2.3. *Eius officia sunt beneficij æstimatio.* 676.5. *Benigna acceptatio.* ibid. *Gratiarum actio.* n. 6. *Grata cõmemoratio.* ibid. *Beneficij relatio.* 677.7.
Vter debeat esse gratior in Deum innocens an pœnitens. n. 10.11.
Gratitudo quomodo in Deum excitanda. 678.13.
Officium gratitudinis tripliciter prætermittitur. 679.17.

Guarantigium.

Guarantigium quid sit. 352.4.

Gula.

Collum gruis optabat sibi helluo Philoxenus. 714.5.
Quinque modis exceditur. 742.5.
Gula est peccatum mortale. n. 6.7. *Tripliciter in ea ponitur finis vltimus.* ibidem. *Quid si ex cibo timeatur nocturna pollutio.* n. 7. *Est vitium capitale.* n. 8. *Eius quinque filiæ.* ibid. *Carne humana an vesci liceat.* n. 9.

Habitus.

Habitum distinctum esse circa finem & media probabile est. 5.28.
Habitum religiosum dimittens est excommunicatus. 607.102.

Hæreticus.

Hæreticus quomodo amittat vsumfructum. 24.23.
Hæretici qui negarint posse quid proprium possideri. 42.2.
Hæretici seruus an fiat liber. 44.20.
Hæretici bona an possint præscribi cõtra fiscũ. 66.38.
Hæretico an tenear soluere debitum. 194.84.
Hæretici an possint testamentum facere. 241.50.
Hæretici & Politici dediti suspicionibus prauis vt bonos contemnant, &c. 360.21.
Hæretici sacrilegi sunt. 660.17. *Non sunt martyres.* 693.20. & 696.38.
Hæreticorum de ieiunio errores. 721.25. *Item de ieiunij obligatione.* 724.36. *Sex in ieiunio conditiones reprehendunt.* 731.77. *Refelluntur.* 78. & seqq.
Hæretici coniunx an possit religionẽ intrare. 579.29.
Hæreticorum errores circa orationem. 501.9. *Circa Sanctorum inuocationem.* 505.27. *Circa horas canonicas.* 508.41. *Circa sacrificium.* 517.6. *Circa iuramentum.* 612.13. *Circa decimas.* 522.1. *Circa vota.* 542.50. *Iouiniani error de virginitate.* 735.102.
Hæreticorum sententia de idololatria. 632.17.

Refu-

Refutatur.n.18.& seqq. Fundamentum hæreticorum.n.20. Refutatur.ibid. Sunt sacrilegi, quia abutuntur sacra Scriptura.660.17.

Hæreticorum quid retardet conuersionem.779.22.

Hæretici crudeles in Catholicos.784.43.

Manichæorum error circa occisionẽ animalium.86.1.

Donatistarum error circa suiipsius occisionem.89.19.

Sanctos inuocandos qui hæretici negent.505.27.

Hereditas, Heres.

Hereditas quomodo adeatur.23.16. Non requiritur traditio ad dominium acquirendum.ibidem.

Heres possessoris malæ fidei an præscribat.67.42.

Heres suus *quis dicatur.68.43.*

Heredibus an quid restituendum pro vita occisi.109.142.

Heres ab intestato heredi testamento minus solemni instituto, si sciat institutum, tenetur cedere in conscientia hereditate.238.21. Potest tamẽ Trebellianam, id est, quartam partem sibi retinere.n.23. Si dubitet de voluntate testatoris, debet diuidere hereditatem.n.21.

Heredes testamento institui quinam non possint.241.50. Non tenentur tamen sic accepta restituere ante sententiam.n.52.

Heredes beneficiatorum licitè iis succedunt, etiam in iis bonis, quæ illi illicitè relinquunt.241.48.

Heres ex testamento institutus cum onere vt hereditatem spurio restituat, ad nihil tenetur.242.60. Nec fisco ante sententiam.n.61. Ipse tamen id promittendo, & testator exigendo peccarunt mortaliter.n.62. Potest tamen eam hereditatem spontè tradere spurio.ibidem.

Heredi substitui sex modis quis potest.244.76.

Heredes vsurarij ad quid teneantur.267.173.

Ad heredes ab intestato quando bona religiosi deuoluantur.601.86.

Hereditatem adire potest monasterium post mortem religiosi.n.87.

Hereditas delata seruo, non acquiritur domino, inuito seruo.ibidem.

Heres si votũ negligat, an peccet contra votũ.547.66.

Herus.

Herus ad quid teneatur famulo, si merces sit minor iusto constituta, vel heri arbitrio relicta.326.25.& seq. Quid si non stet promissis.328.31.

Holocaustum.

Holocaustum quid.521.22.

Homicidium, Homicida.

Homicidiũ casuale quãdo sit peccatũ.103.102.103.108. Quando adferat irregularitatẽ.n.103.104.

Homicida quid teneatur restituere.106.124. Quid si pœnam talionis sustinuit, an teneatur.108.138.139. Ad quid teneatur pro vita, membro, cicatrice.109.140. Tenetur ad solum damnum pecuniarium.n.145. Nisi fortè ex charitate.ibidem. Pro expensis funeris ordinariè nihil debet restituere.110.147. Nihil tenetur ex iustitia restituere animæ defuncti.n.148.

Homicida quibus teneatur restituere.n.151.& seqq.

Homo.

Homo potest habere dominium rerum omnium externarum quæ ipsius vsibus seruiunt.39.52. Potest etiam cadere sub alterius dominium.40.55. Non est dominus vitæ.40.57. Est dominus suæ famæ.40.59. Homines omnes naturæ conditione pares.40.54. Potest se homo infamare ad humiliationem, &c.41.59. Homini cur debitus cultus.490.2. Quomodo colatur.495.19.

Honestum.

Honestum quid sit.716.17.18.& 734.94. Est fundamentum delectabilis.ibid.

Honestum est aliquid certo modo dispositio quod aliàs non esset.2.3.

Honor.

Honorem tueri cum periculo alterius qua ratione sit licitum.99.78.79.

Honor quid sit.118.2.& 491.5. Differt à fama.118.5. Quibus debeatur.n.3.4. Quo modo lædatur.136.139. Qua ratione restituendus.n.143. Omissio honoris debiti quando sit contra iustitiam commutatiuam.n.142. Quænam satisfactio ante sententiam, quæ post sit debita.n.145.

Honor cur debitus & cui.403.9.

Honor inordinatè tripliciter appetitur.706.21.

Quale peccatum.n.22. Oritur ex superbia.ibidem. In quibus situs honor.n.23.

Horæ canonicæ.

Horæ canonicæ quæ dicantur.508.41. An vtiles sint.ibid. Quinam ad eas obligentur.509.44. Nemo liberatur ab hac obligatione ratione censurarum, quas incurrit.n.45. Quale peccatum eas vel earum partem omittere.511.52.53. Quæ sit iusta causa omittendi horas.n.54.

Horæ canonicæ quomodo sint recitandæ.n.55. Interruptio horarum quale peccatum.512.57. Non requiritur intentio satisfaciendi præcepto.n.59. Quæ attentio in iis requiratur.513.61.& 514.69. An spontè distractus teneatur eas repetere aut fructus restituere.n.67.68.

Horæ canonicæ secundùm quem vsum recitandæ sint.515.73.74. Vtrùm obligent horæ paruæ B.Virginis, officium Defunctorum, &c.n.76.

Vnũ officiũ legens pro alio, an teneatur repetere.51[illegible] 77. Beneficiarij quando teneantur ad preces ca[illegible]nicas.446.167. Quo tẽpore legendæ sint.516.[illegible]

Ordinem earum inuertere, & Sacrum ante M[illegible]tinum recitare ex causa licet.n.80.81.

Varij modi recitandi preces.514.70. Quom[illegible]sit virtualis attentio dũ animus distrahitur.5[illegible]1.

An in confessione explicandũ quot horæ sint [illegible]ssæ.511.53.

Horarum singularum ratio.508.41. Br[illegible]rium quid contineat.n.42. Melius præue[illegible]horas in priuato officio quàm differre.n.43. Quando quis teneatur præuenire.ibid. [illegible]ecitans cum socio satisfacit.510.52. Quis e[illegible]modum introduxerit.511.52.

Consuetudo obligat diaconos & subdia[illegible]d horas.509.45.

Clerici ad triremes damnati an ad hor[illegible]eneantur; an excommunicati; an degradati.ibid.

Clerici minorum Ordinum ad quas pre[illegible] obligẽtur.n.46. An Episcopus eas possit impon[illegible] ibidem.

Omittens vnũ Psalmũ an peccet morta[illegible]er.511.52.

Hospitale.

An spurius possit poni in hospitali pau[illegible]ũ.243.69.

Hostia.

Hostia pacifica quid.521.23.

Humilitas.

Humilitas quid.785.46.& 787.5. eius excellentia.n.55.

Latro quidam vt se humiliaret, pblicè grauissima crimina confessus est.41.59.

Humilitatis actus.n.48.

Humilitas duplex; Iudicij & affectus.n.49.

Summè humilis est summè magnanimus.n.51.

Fundamentum humilitatis. n. 52. Comparatio eius cum aliis virtutibus. n. 56. Eius incitamenta. n. 57. Est fundamentum virtutum. 58.
Septem gradus humilitatis ex parte functionum. 793.73. Eius excellentiam non agnouerunt Philosophi. 787. 55.

Hypocrisis.

Hypocrisis quid sit & quale peccatum. 684.45.

Hypotheca.

Hypotheca quid sit. 355.31. Differt à pignore. ibid.
Hypothecam destruens ad quid teneatur. 111. 153.
Quot modis contrahatur. 355.33.
Tacita multis modis contrahitur. nu. 34.
Alia vniuersalis, alia particularis. 356.38.
Hypotheca prior etiam tacita praefertur posteriori etiam expressae. 181. 23.
Quaedam tamen posteriores praeferuntur prioribus. 182.26.
Hypothecas tacitas qui habeant. n. 26. & seqq. Nulla est hypotheca tacita iure naturae. 266.167.

Iactantia.

IActantia quid sit. 683.41. Quale peccatum. n. 42. In sex euentis est peccatum. ibid. Est peior ironia. n. 43.
Iactare se de peccato mortali an semper mortale. n. 42.

Idolum, Idolothyta, Idololatria.

Idolum quid significet. 630.7.
Idololatria quid significet. n. 7.8. Quid sit. n. 8.
Tres actus in ea concurrunt. n. 9. Quantum sit peccatum. 631.10. An grauius haeresi. n. 10. Eam solo actu externo committens, nec est apostata, nec excommunicatus. n. 11. Quae eius origo & progressus. n. 12.
Idololatria non est colere Deum alio cultu quàm quem mandauit. 632.17.
Scripturae obiecta soluuntur. 633.20.
Idolothyta nolle comedere etiam in certo vitae periculo licitum. 91.29.
Idolum erigens vel iniquam legem ferens continuè peccat. 138.14.

Ieiunium.

Ieiunium quid. 718. 6. Oua in eo non permissa in Hispania & Galliae partibus quibusdam. n. 8.
Impatientia infestat sobrios. n. 5. Potus permittitur in ieiunio. n. 10.
An condita & electuaria. n. 10.
Lectoribus & ministris mensae aliquid praesumere an licitum. 719. 11. An vespertina collatio. ibidem.
Si manè sumatur aut meridie sine causa, est tantùm peccatum veniale. ibidem. Interrumpens refectionem quî peccet. ibid. Anticipationem horae probabile est esse tantùm venialem. n. 13.
Ieiunium non violatur nisi secunda refectione. n. 15.
Excusatus à ieiunio an possit bis, ter, quatérve comedere. 720.17.
Qui causa profectionis ientatus est, an teneatur ieiunare si non proficiscatur. n. 18.
Nesciens esse ieiunium, si sumpsit ientaculum, tenetur posteà ieiunare. n. 19.
An possit prandere. ibidem.
Non potest amicus seriò inuitari ad coenam à non ieiunante. 721.20.21.
Cibos vetitos apponere in locis Catholicorum illicitum. n. 22. Apud haereticos quando permissum. n. 23. An coena apponi possit. n. 24.
Iter faciens per Germaniam, vel alia loca haeretica non potest vesci carnibus tempore vetito, si alij cibi haberi possint. 724. 35.
Haereticorũ de ieiunio errores. 721.25. quid in ieiunio Catholicorum reprehendant, eorumque refutatio. 731.77. & seqq.
Ieiunium nostrum non pertinet ad iugum legis veteris. 722.27. Nec est contra libertatem euangelicam. n. 28.
Ieiunium nostrum est iuris humani. 30.
Explicatur sententia eorum, qui videntur dicere esse iuris diuini. 723.31.
Ieiunij praeceptum obligat ad mortale. n. 33. & 724. 38. Olim ieiunabatur feria quarta & sexta per annum. n. 34. & 729. 64.65.
Non ieiunans clericus iubetur deponi, laicus excommunicari. 723.34.
Bona fide putans se non teneri ieiunare, excusatur. In dubio tenetur, nisi petat dispensationem. n. 34.
Vesci carnibus ieiunij tempore graue peccatum. 724. 35. Cur eae vetentur. 731.78.
Etiam perfectus non liberatur à ieiunio. 724. 37.
Causae excusantes à ieiunio. n. 40.
Adolescentes non tenentur ante expletum annum vigesimum primum. ibidem. Senes quando desinant obligari. n. 41.
Excusantur laborantes, etiamsi sint diuites. 725. 42.
Pictores, sculptores, tonsores, sartores, &c. non excusantur. n. 43. An etiam sutores teneantur. ibid.
Excusantur qui ad negotia proficiscuntur pedites. ibid. Item qui cum ieiunio nequeunt fungi officio suo. ibidem.
Peregrinationem suscipiens tenetur, si poterat commodè eam differre. n. 44.
Coniunx an à ieiunio excusetur. ibidem.
Quid si haereticus maritus in contemptum Ecclesiae iubeat eam coenare. ibidem.
Cibos vetitos concedit euidens necessitas. n. 45.
In dubio dispensat Episcopus vel Parochus. ibid.
Cui concessus carnium vsus, an etiam concessa secunda refectio. ibidem.
Peregrinus an teneatur loci ieiunio. n. 46.
An ieiunio loci vnde discessit. 725. 53.
Qui satisfecit ieiunio vno loco, non tenetur alibi, modò absit scandalum. n. 52. Potest se accommodare in cibis, &c. incolis loci in quo est. n. 55.
Extremis & visceribus animalium vescuntur Castellani. ibidem.
Discedens manè ex loco vbi non est ieiunium, potest comedere carnes, etiamsi sit ieiunium in loco ad quem se confert. 728.57. Quid si sit ieiunium in loco vnde discedit. n. 58.
An qui in loco vnde discedit non expleuit ieiunium Quadragesimae, alibi teneatur, si illud ibi iam sit expletum. n. 59.
Ieiunia commodo tempore instituta. n. 61. Cur tempore verno. 62. Cur tali numero dierum. 729.63.
Ieiunium olim erat tantùm 36. dierum ante Pascha. posteà 44. dierum. Sabbati ieiunium in Ecclesia Romana & Africa. 729.64. Quatuor tẽpora. n. 65.
Ieiunia vigiliarum. 729.66. Concilium Prouinciale an possit tollere ieiunia SS. Bartholomaei, Matthaei, Iacobi, Thomae. ibidem. Quatuor ieiunia ex consuetudine. ibid. Ieiunia sexaginta. n. 67.
An die Dominico liceat ieiunare. n. 68.
Ieiunij commoda; morbos curat, longaeuitatem praestat, tentationes carnis sedat, sensus exacuit. n. 69. & seqq.
Illustrationibus animam aptat, flagella auertit, impetrandi vim habet, est meritorium, est cibus virtutis. 730.72. & seqq.

*Rechabitis à vino abstinētibus, promissa merces.n.*76.

Iephte.

*Jephte an voto tenebatur.*540.35.

Ignauia.

Ignauia quid & quale peccatum. 701.61.

Ignorantia.

Ignorantia iuris qualis impediat præscriptionem. 57.14.16.

Ignorantia crassa quos obliget ad restitutionem. 80.33.34.

Ignorantia concomitans an obliget ad restit. 82.46.

Illegitimus.

*Illegitimi alij naturales, alij spurij.*242.55.

An possint heredes à parentibus institui. n. 58. & 243.64.*& seqq.*

*Illegitimi an in hospitali infamia vitandæ causa exponi possint.n.*69.

*Primo triennio debent ali à matre, reliquo tempore à patre, donec sibi prouidere possint.n.*70.

*Illegitimus an possit religionem intrare.*580.37.

Illicitum.

Illicitè multa fiunt quæ facta tenent. 345.18.

Imaginatio.

*In imaginatione operis illiciti duo spectātur.*771.107.

Delectatio ex ipsa imaginatione. n. 107.108.

*Delectatio ex re imaginaria excitat ad pollutionem.*771.109.110.

Imaginatione copulæ futuræ an sponsi oblectare se possint: An vidua præteritæ: An coniunx in absentia coniugis. 774.120.121.

Imago.

*Imagines quomodo colantur.*496.19.

*Imagines astronomicæ.*644.6;. & 648.12.

*Imagines sacras frangere, vel indecorè pingere quale peccatum.*660.17.

Immobilia.

*Immobilia bona quæ dicantur.*62.25.

Immutabilitas.

*Immutabilitas Dei orationis efficaciæ nō obest.*500.8.

Impatientia.

*Impatientia quid sit, & quale peccatum.*710.41.

Impedimentum, *Vide* Matrimonium.

Impediens.

Impediens aliquem vi, ne alteri benefaciat, quando teneatur de damno. 111. 154. & 154. 123. & 156.133.

Impediens aliquem à bono consequendo, ad quid teneatur. 154. 123. *& seqq.* & 156. 133.

Impedire damnum omittens ad quid teneatur. 166. 62.64.

*Quid si accipiat pretium ne impediat.*167.68.

Non impediens iniicientes manus in clericos excommunicatur, si tenebatur ex officio impedire: aliàs non. 167.65.

*Magistratus non impedientes furta & latrocinia, si sine graui damno possunt, tenentur ad restitutionem.*167. 70. *Item ad id conducti.n.*71. *Non tamen tenentur soluere multam statutam iis, qui damna rebus, quas seruant, inferunt.n.*73.

*Non impedientes quo ordine teneantur ad restitutionem.*169.80.

*Impediri quis ne peccet quomodo licitè possit.*191.54.

Impedire peccatum proximi cum graui tuo incommodo non teneris.n. 58.

Imperium, Imperare.

*Imperandi ius ex triplici causa nascitur.*669.24.

*Imperandi potestas quadruplex.n.*25.

*Imperium prudentiæ quale sit.*4.23.& 5.24.

*Imperij coronam vidit sibi in somnis imponi Theodosius.*641.50.

Impuberes.

Impuberum vota irritari possunt à patre. 551. 82.

An à matre. ibidem.

an possint testamentum condere. 240. 37.

Inanis gloria.

*Inanis gloria quid sit.*707.23. *Quale peccatū. n.*24. *Est vitium capitale. n.* 25. *Septem eius filiæ. Aduersatur magnanimitati. n.* 27.

Incendium.

*Incendere puluerē ad comburendam nauem ne in potestatem hostium veniat, an licitum.*91.32.

*Incendio grassante potes te ex fenestra cum certa morte demittere.*91.35.

*Incendiarij, effractores Ecclesiæ, &c. an excommunicati.*661.22.

Incerta.

*Incerta bona quæ dicantur.*173.31.

*quænam fisco applicentur.nu.*36.

Incestus.

*Incestus quid.*761.75. *Est contra reuerentiam iuri sanguinis debitam.n.*78.

Incestū animalia quædā detestantur & puniunt.ibid.

Impedimentum ex incestu cum consanguinea vxoris. 762.81. *Cum consanguinea propria. n.* 82.

Inconsideratio.

Inconsideratio quando sit peccatum mortale. 10. 20.

*Frequentiùs accidit in motibus animi internis quàm in opere externo, & quare.*79.29.

Inconsideratio naturalis excusat à restitutione. 79. 29. *Vix est peccatum veniale in actionibus externis in materia graui.n.*29.

Inconstantia.

Inconstantia quid sit, & quale peccatum. 712.49.

*Quando sit peccatum mortale.*10.20.

Incontinentia.

Incontinentia quid. 777.11. *Est peccatum.* 778.14.

*Est minus malum quàm intemperantia.n.*15.

Magis dedecorosa quàm ira; est tamen periculosior. n. 16. 17.

Incubus.

*Incubus vnde proueniat.*642.56.

Indigentia.

Indigentia siue necessitas hominum reddit merces pretiosiores; non vnius in particulari, sed multorum. 282.67.

Inducens.

Inducens alterum in errorem aut peccatum ad quid teneatur. 83.3. *& seqq.*

Inducens alios ad damnum inferendum vi vel fraude, vel in suam vtilitatem, tenetur primo loco restituere. 164.41.42.

*Si liberè induxit vt communi nomine facerent, æqualiter cum aliis.*166. 54.

Indulgentiæ.

Indulgentiæ recitantibus horas B. Mariæ, &c. 516.76.

Inebriare.

Inebriare alterum an liceat. 122.29. & 749.33.

*an liceat se inebriare. n.*36.

Infamia, Infamatio.

*Infamare se multis casibus licitum.*40.59.

Qui alium infamauit, tenetur ei restituere famam etiam cum sua infamia. 41. 59.

*ad vitandam Infamiam an possis aliū occidere.*99.81.

Infamator non tenetur dicta reuocare, nisi probabile sit profuturum. 124.52.

Infamans

Infamans aliquem ne officium consequatur, ad quid teneatur. 154.124. *& seqq.*
Infamare seipsum quale peccatum. 122.30.
An liceat ad vitanda tormenta. 122.34.
Infamare eum, qui fictis virtutibus sibi famam comparauit an licitum. 125.63.
Infamem ob vnum vel alterum crimen an liceat de aliis infamare. 128.83.
Quando infamia in obliuionem abiit, an restituenda sit fama. 130.100.
Infamatoris heredes ad quid teneantur. 132. 112.113.
Infamans alium sine sua culpa ad quid teneatur. n.115.116.
Infamatorem non impediens ad quid teneatur. 133.120.
Quando teneatur eum Superior cogere ad restitutionem famæ. 134.123.
Infamare infamatorem quando licitum. n.130.
Infames sunt vsurarij. 269.186.

Ingratitudo.

Propter ingratitudinem an possit donatio reuocari. 231.104.
Ingratitudo alia formalis, alia materialis. 678.15.
Quale sit peccatum. 679.16.
Materialis quale sit peccatum. n.17.
Ingratitudinis diuersi gradus. n.18.20.

Iniuria, Iniustitia.

Iniuria quid. 19.3.
Iniurias priuatas ignoscere meliúsne quàm vindictam petere. 681.27.
Iniustitia duobus modis accipitur. 74.1. *Generatim accepta non distinguitur ab inobedientia.* n.2. *Est communis omni peccato. ibidem.*
Iniustitia alia actualis, alia habitualis; vtriusque definitio. 75.4. *Dupliciter committitur, actione & omissione.* n.5.
Iniustus est qui sciens aliquid iniustum facit, non tamen qui ex ignorantia inculpata. 75.7.
Iniustum formaliter quid sit. 75.10.
Iniustitia non fit volenti & scienti. 75.11.
Iniuria & iniustitia includunt formaliter rationem voluntarij; vnde nec ab ignorante, nec volenti fieri possunt. ibidem.
Iniuriam sibi nemo facere potest. 76.13.
Iniuriam passus Christus & Sancti. 76.14.
Iniustum facere potest quis ei, qui iniuriam non patitur. 76.14.
Iniuria non fit volenti etiam in re, quam secundùm legem Dei deberet nolle. 84.8.
ex Iniuria sequens damnum non per actionem iniuriosam non est restituendum. 86.19.
ex Iniuriæ quantitate non est spectanda quantitas restituenda. 108.134.
Iniuriam sibi factam alteri referre quale peccatum. 127.72.
Iniuria nemini immediatè tollit ius suum, sed mediatè. 127.77.
Iniuriarum generalis condonatio ad quas se extendat. 136.146.
Iniuriam faciens quàm sibi noceat. 779.20.
Iniuriarum actio quanto tempore excludatur. 65.36.
Iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad restitutionem, nisi quatenus damnosa. 149.92.
Iniquus detentor rei alienæ qua æstimatione teneatur eam restituere. 150.99. *& seq.*
An ex ea possit fructus percipere. 152.110.111.

Innocens, Innocentia.

Innocens aliquo modo tenetur ad maiorem gratiarum actionem quàm pœnitens. 677.10.
Innocentes aliquãdo in seruitutẽ rapi possunt. 43.12.
Innocentem occidere an aliquando liceat. 92.36. *& seqq.*
quomodo liceat eum periculo vitæ exponere. ibid.
Innocentem priuatum cum periculo vitæ suæ nemo tenetur defendere. 101.90. *Nec priuatus cum periculo inuasoris.* n.92.
Innocentia quid sit. 734.99.
Innocentes pro Christo occisi sunt martyres. 697.45.

Inobedientia.

Inobedientia alia materialis, quæ continet omne peccatum; alia formalis. 674.40. *Est duplex peccatum.* n.41.
quantum peccatum sit. n.45.
Inobedientia generatim accepta in omni peccato reperitur, nec ei specialem malitiam tribuit. 74.2.
Secùs si explicitè sit volita. ibidem.
Inobedientia membrorũ causa verecundiæ. 736.106.
cibus propter Inobedientiam quomodo coinquinet. 731.80.

Inquisitio.

Inquisitionis prætextu pecunias extorquens tenetur restituere, etiamsi fiat ei remissio. 190.40.
Inquisitio est triplex. 376.107.

Insensibilitas.

Insensibilitas patientiæ opposita. 710.41.
quale peccatum. ibidem.

Insinuatio.

Insinuatio in excessiua donatione qualis requiratur. 230.97.

Intentio.

Intendens damnum ex actione non iniuriosa an teneatur ad aliquid. 104.113.
Intentio mala per se non obligat ad restitutionem. 155.128.
carens Intentione obligandi se iuramento, an obligetur. 619.38.

Interesse.

Interesse quid sit. 254.68.

Intemperantia.

Intemperantia quid. 715.13. *Est vitium maximè probrosum & infame.* n.14. *Est puerile vitium.* 716.15.

Interpretatio.

Interpretari aliquid de personis quadrupliciter possumus. 361.30. *Interpretari in peiorem partem aliquid possumus dupliciter; speculatiuè & practicè. ibidem.*
Quando in deteriorem, quando in potiorem partem aliquid interpretari debeamus. 363.42.44.

Intimiditas.

Intimiditas quid. 701.63. *Vnde proueniat.* n.64.

Intrusio.

Intrusio in beneficium quid. 439.123.

Inuasor.

Inuasorem iniustum occidere est licitum. 93.41.
Etiam eius mortem intendendo. 95.53. *Idque priuata auctoritate.* 95.54. *Salutare sæpè consilium potiùs occumbere.* n.55. *Nisi quis sit in peccato mortali.* n.56. *Vide* occisio.
Inuasus iniustè, potest se tueri cum periculo innocentis. 95.57. *& seqq.*
Inuasorem iniustum pro defensione alterius occidere licitum 100.87. *Etiamsi ille vellet occidi.* n.88.
Inuasorem occidens tenetur restituere, si modum iustæ

iustæ defensionis excesserit. 108. 134. *Non tamen si noluerit fugere ne occideret. ibidem.*
Inuasionis varij modi. 98. 73.

Inuenta.

Inuenta an possint retineri. 175. 48.

Inuidia.

Inuidia quale peccatum. 780. 27.

Inutile.

Inutiliter relinqui quid dicatur. 237. 15.

Iocus.

Iocus in sacris concionibus graue peccatum. 799. 76.

Ira.

Ira subita excusat occidentem aliquando à restitutione. 79. 28.
Iræ vtilitas. 779. 23. *Est satellitium rationis. ibidem.*
Quando sit peccatum. n. 24.
Ira est minus dedecorosa quàm incontinentia; est tamen periculosior. 778. 16. 17. *&* 780. 28.
Iræ discrimen ab odio & inuidia. n. 27.
Ira imitatur iustitiam. ibidem.
Cur maximè perturbet mentem. n. 28.
Irascentis noxa. 779. 21. *B. Thomæ Mori consideratio contra iram. ibidem. Iræ species.* 781. 29. 30.
Quæ remedia. n. 33.

Ironia.

Ironia quid. 683. 41.

Irregularitas.

Consulens homicidium an fiat irregularis. 84. 11.
Irregularis an sit clericus furem occidens. 98. 73.
Si reuocet mandatum occidendi, an incurrat censuras. 161. 17.
Irregularitas ex defectu natalium tollitur per professionem Religionis. 596. 75.

Iudex, Iudicium.

Iudex an possit per sententiam iniungere restitutionem quæ antè non debebatur. 105. 118.
Iudex compellens soluere vsuras excommunicatus. 267. 179.
Iudicium rectum in particulari cum affectu prauo difficulter: aliquando tamen consistit. 6. 31. 32.
Iudex tenetur restituere accepta pro sententia iusta ferenda. 177. 64. *Non tamen pro iniusta.* 176. 55.
Non tenetur gratis præstare officium, nisi statutum sit ipsi stipendium. 178. 68.
Iudex delegatus si quid præter modica esculenta, aut sumptus necessarios, aut à pauperibus acceperit, tenetur ad restitutionem, etiamsi ei fiat remissio. 190. 39.
Iudicium quid sit, & quot modis accipiatur. 357. 1. 2
Iudicium strictè sumptum est actus scientiæ iuris & iustitiæ, idque dupliciter. n. 3. 4.
Temerarium iudicium quale peccatum. 127. 71.
Iudicium temerarium quid sit, & de quibus rebus fiat. 358. 5.
Iudicij temerarij vel suspicionis gradus tres ponuntur à D. Thoma. n. 6. *Imò quinq. poni possunt.* 361. 28.
Iudicium temerarium Iudicis prodiens in actum externum per sententiam semper est peccatum mortiferum contra iustitiam. 358. 8.
Iudicium temerarium internum quando sit peccatum mortale, quando non. n. 9. *& seqq. &* 361. 28.
Iudicium practicum an sequatur ex speculatiuo. 363. 40.
Iudex quando secundùm leges scriptas iudicare teneatur. 363. 45.
Iudex inferior quando recedere à lege scripta possit iudicando contra verba legis, quando non. n. 47.
Ad iudicium iustum tria requiruntur. 364. 48.
Iudicij vsurpatione peccant, qui iudicant sibi non subditum, vel non in iis causis, in quibus eum iudicant, estque illorum sententia irrita. n. 49.
Qui iudicium vsurpare censeantur. n. 51. 52.
Peccatum vsurpationis iudicij ex genere suo est mortiferum. 365. 53.
Iudex excommunicatus, si sententia excommunicationis est occulta, non peccat vsurpatione iudicij, & sententia, ceteraque eius acta publica sunt valida. n. 54.
Si excommunicatio sit publica, verius est non peccare vsurpatione iudicij, nisi sit denuntiatus nominatim; vel notorius percussor clerici. n. 56.
Iudicem excommunicatum excommunicatione publica & notoria verius videtur peccare mortiferè ratione communicationis, nisi ignorantia, vel inconsideratio, vel functionis breuitas excuset. 366. 59.
Iudex nominatim denuntiatus & manifestus clerici percussor peccat vsurpatione iudicij contra iustitiam, & omnia eius acta sunt irrita. n. 60.
Si denuntiatus aliò se conferat, vbi eius censura est ignota, fiatque Iudex, acta eius erunt valida. 367. 62.
Iudex ipso iure ob crimen priuatus titulo validè obit actus iudiciarios. n. 64.
Vt Iudicis putatiui acta valeant, quæ requirantur. n. 65. *Iurisdictio occultè ablata non reddit actus habentis titulum coloratum inualidos.* 369. 67.
Inferiores Iudices à tyranno, qui inuasit Remp. constituti, si eius tyrannidem non sustentent, aut iuuent, non peccant ius dicendo, modò alioqui omnia iure agant. 371. 75.
Verius videtur Iudicem non posse vllo modo condemnare ad mortem reum, cuius innocentiam certò nouit. n. 78. *&* 372. 82.
In causis ciuilibus & criminalibus minoribus, an possit ex probationibus sententiam ferre. 373. 84.
Iudex inferior non potest aliquem ex priuata scientia, aut certè non citatum & auditum condemnare. 374. 92. *Verius quoque est nec Iudicem supremum posse aliquem condemnare ex sola sua scientia priuata. n.* 94.
Iudex iuridicè aduersus crimina tribus modis procedit. 375. 103.
Iudex non potest condemnare sine accusatore generatim sumpto. n. 104.
In quibus criminibus procedatur à Iudice ex officio. n. 106.
Inquisitio triplex. 1. *Omnino generalis.* 2. *Omnino specialis.* 3. *Mixta. n.* 107.
Vt Iudex faciat inquisitionem omnino generalem, non est necesse vt aliqua infamia præcesserit. n. 108.
Cùm Iudex inquisitionem omnino generalem facit, subditi interrogati non debent patefacere criminosos occultos. n. 109. *& seqq.*
Quando crimen est manifestum, sed auctor ignoratur, ius est Iudici quærere in genere quis fecerit. 377. 114.
Subditi tamen non tenentur patefacere auctorem, si nulla laboret infamia, vel nihil mali in posterum timeatur. 378. 118.
Vt Iudex possit instituere inquisitionē specialem contra aliquem tendentem ad punitionem criminum, debet præcedere aliqua infamia auctoris. n. 121.
Quanta illa esse debeat. n. 123.
Quibus casibus non requiritur ad specialem inquisitionem infamia praua de illo crimine. 379. 124. *& seqq.*

Praxis Iudicum sæcularium, qui ex denuntiatione publici Officialis, aut ad querelam partis offensæ procedunt ad capiendas informationes & indicia, quibus habitis formant libellum inquisitionis, an damnanda. n. 131.132.
Hæc Iudicum praxis an necessaria. 380.135.
Iudex ecclesiasticus non debet procedere ad inquisitionem absque præuia infamia. n. 139.140.
Quibus modis aperiatur via Iudici ad inquisitionem. 381.143. *& seqq.*
Duo circa inquisitionem faciendam notanda. 382. 148.
Indiciorum quinque gradus. n. 150. *Quæ sufficiant ad torturam. n.* 153. *& seqq.*
Ex indicio verius est non posse condemnari reum ad pœnam ordinariam criminis. 385.170.
Iudex condemnans ad mortem non subditum, vel in crimine exempto, tenetur ad restitutionem heredibus. n. 171.
Iudex etiam proprius condemnans reum vel ex priuata scientia, vel ex cognitione per iniuriam extorta, ad restitutionem tenetur. 386.172.
Si tamen Iudici, qui per iniuriam crimen extorsit, suppetebant aliæ rationes, ex quibus reum iuridicè damnare poterat, non tenetur ad restitutionem. n. 174.
Si Princeps patefacto iam crimine iubeat omnino condemnari illum, cuius crimen per Iudicem inferiorem per iniuriam est extortum; possitne is obedire Principi & teneatur ad restitutionem. n. 175.
Iudicij vsurpatione generatim dici possunt peccare, qui solum titulum coloratum habent. 370.68.
Iudicem iniquum fecit Cambyses excoriari. 783.41.

Iuramentum, Iusiurandum.

Iuramentum an roboret pactum nudum. 198.25.
Iuramentum quid sit. 609.1. *Non est petitio miraculi, nec actus orationis. n.* 2. *Duo ad essentiam eius requiruntur.* 610.4. *An iuret qui dicit per fidem, coram Deo, &c. ibid.*
Iurare per falsos deos quale sit peccatum. n. 5.
Iurare per creaturas an sit verum iuramentum. n. 6.
Iuramenti finis. n. 7.
Iuramentum aliud contestatorium; aliud etiam execratorium. 611.8. *An differant specie. n.* 9. *Tale periurium continet diuersam malitiam. ibid.*
Iuramentum aliud per Deum, aliud per creaturam, quod quadrupliciter fit. n. 10. *An sit eiusdem speciei cum illo. ibid. Aliud simplex, aliud solemne.* 612.11. *Aliud assertorium, aliud promissorium, aliud comminatorium. n.* 11. *Quomodo hæc differant. ibidem. aliud conditionale. n.* 12.
Iurare per membra Christi quando sit blasphemia. n. 10.
Iurare per Deum vel creaturas an licitum. n. 13.
Est cultus latriæ. ibid. Tres conditiones requisitæ, & quale peccatum eas non seruare. 613.17.
Iuramentum promissorium liberè factum quando obliget. 614. 18. *& seqq. Eius violatio in re parua an sit peccatum mort.* 615.23. *Differentia voti & iuramenti. n.* 25.
An metu extortum obliget. 616.26.
Casus superueniens ipsum irritat. 618.34.
Iurare se facturum aliquod peccatum, quale peccatum sit. 614.18.
Iurans latroni se eum non accusaturum an teneatur. n. 19.
Iurans se daturum latroni certam pecuniam, tenetur. 616.27.
Item iurans se rediturum ad iniquum carcerem. 617.28.
Iuramentum vi extortũ violare quale peccatũ. n. 30.
Iuramentum dolo vel errore extortum an obliget. 618.33.
Iuramenti obligatio non pendet tota ex intentione. 619.39.
Qua ratione differat à voto. ibid.
Iurans fictè an teneatur iuramento. n. 36.
Quantum peccet. 620.42.
Iurans verbis sine intentione se obligandi, an obligetur. 619.38.
Iurans alio sensu quàm alter intelligit, an teneatur. 621.44. *Quantum peccet. n* 46.48.
Iusiurandum deferre ei, quem putas peieraturum an liceat. 622.49. *An iuraturo per falsum deum.* 623. 50. *Vtrùm iuramentum sit maius peccatum. n.* 51.
Iuramentum an magis obliget quàm votum. n. 52.
Quomodo eius obligatio tollatur. 624.55.56.
Quiuis in sui gratiam factũ potest remittere. n. 57.
Si commutetur eius materia in aliam, non tenetur ad eam ex iuramento; secùs in voto. 57. *Quis commutare possit.* 625. 58. *Quis ea irritare.* 626.61.
Quis in iis dispensare possit. 626.62.64.
Qua ratione seu auctoritate possit quis dispensare. 627. 67.
Qua ratione cognitio iuramenti ad ciuile etiam forum pertineat. n. 66.
Iuramenti vinculum quomodo possit laxari. 626.61.
Conditionis subtractione soluitur. ibid.
Iuramẽtum per vim & metũ an iure irritũ. 627.64.
An de non accusando etiam sit irritum. ibid.
Filij iuramentum de bonis aduentitiis irritare potest pater, etiam post 25. *annum.* 626.61.
Iuramentum de re licita semper validum, de re illicita inualidum. Excipe duos casus. 205.50.52.
Non idem est iuramentum super contractu esse validum, & validare contractum. ibid.
Iuramentum quando dicatur esse contra bonos mores. 205. 50. *Si vi extortum, validum est, sed peti potest dispensatio. ibidem.* 51.
Iuramentum super contractu factum eius naturam induit. 206.52. *Quando validet contractum aliàs irritum. n.* 55. *&* 56.
Iuramentum generatim factum super re illicita, non obligat ad licitam aliquam eius speciem. nu. 54.
Iuramentũ dupliciter addi potest contractui. 208.56.
Merè assertorium non firmat contractum, secùs de promissorio. ibidem.
Iurans se soluturum non priuat se iure posteà repetendi. ibidem.
Iuramentum præcedens non inualidat actum vel contractum sequentem. nu. 57.
An secundus irritet prius. n. 58.59.
Iuramentum sequitur naturam actus cui adiungitur. 206. 52.
Iuramentũ prius an à posteriore infirmetur. 209.57.
Iurans non reuocare testamentum, an possit reuocare. 246.95.
Iurata promissio patitur easdem exceptiones, quas iniurata. 227.73.
Iurans quid indifferens vel minus bonum an teneatur. 614.20.
Exempla iuramentorum, quibus inest tacita conditio. 614.22.
Cũ quis iurat se fore religiosum, tenetur, etiamsi nullus acceptet iuramentum, quia à Deo acceptatur. ibid.

Iurans

Iurans seruare statuta Capituli. ibid.
Mercatores iurantes rem sibi tanti constare, &c. 621. 46.
*Quomodo iurabit qui transit per locu infectum.n.*47.
*Quando fas adhibere iuramentum.*622.48.
*Ioci causâ ambiguè iurans. n.*48.

Iurisdictio.

*Iurisdictio metu extorta est valida.*202.37.
*Actu interno dari non potest.*219.33.

Ius patronatus.

Ius patronatus quid sit, & quotuplex. 421. 17. *Vide* Patronatus.
*Ius collationis beneficiorum quibus competat.*424.43.

Iustitia, Ius, Iustum.

Iuris naturâ aliquid dicitur tripliciter. 42. 8.
Ius ad pecuniam vel aliam rem emi potest, etiamsi res ipsa non ematur. 299. 26. 27.
Ius imperandi ex triplici causa nascitur. 669.24.
*Imperandi potestas quadruplex n.*25.
*Iustitia tribus modis accipitur.*14.1.
Iustitiæ definitio. 15.2. *Differt à ceteris. n.* 5.
Iustitia formaliter disponit suum subiectum ad alterum, effectiuè alterum ad se. 15.4.
*Iustitia non est hominis ad se, nec filij ad patrem.*15.6.
Nec inter dominum & seruum quà tales. ibid.
*Iustitiæ obiectum.*15.7. *Quomodo posit passiones moderari.*16.*n.*8. *Attingit medium rei. n.*9.
Iustitia legalis quid sit. 16.11.& 17.15.19.
Videtur non differre à pietate. n. 12.
Aliter est in Principe, aliter in subditis.n. 13.
Quomodo à pietate differat. 17.14.
Iustitiæ particularis diuisio. 18. 20. *Distributiua propriè est in Magistratibus. ibid. Distinguitur à commutatiua.n.*21. *Illa spectat medium rationis, hæc rei. ibid.*
Illa hanc interdum includit. n. 23.
*Ius triplex.*19.1. *Eius definitio. n.* 2.& 20.6.7.
Variè diuiditur. 20.8.
Quid sit ius naturale, quid positiuum. n. 9.
Quid ius ad rem. n. 11. *quid ius in re. n.*12.
Iustum generatim acceptum est obiectum obedientiæ. 19. 4.
Speciatim est obiectum iustitiæ particularis. n. 5.
Aliud spectat æqualitatem arithmeticam, aliud geometricam. 20. 5.
Iure naturæ nemo seruus. 40. 54.
*Quomodo iure naturæ omnia sint communia.*42.3.4.
Ius naturæ immutabile. 42. 3. *Quomodo differant Ius naturale & positiuum. ibidem.*
*Ius gentium quid.*42.9. *Quomodo facta sit eo iure diuisio rerum. ibid. Dicitur aliquando ius naturæ.* 43. 10.
*Iura quomodo præscribantur.*60.20.
Ius legitimandi & vectigalia imponendi quomodo præscribatur. 66.41.
Iuris cessio debet esse libera. 75.12.
Iustitia commutatiua tantùm postulat vt satisfacias alteri in bonis in quibus eum læsisti. 129.87.
Ius gentium supponit, non euertit, ius naturale. 145.68.
*Ad quæ ex iustitia obligaris, pro iis nihil potes accipere.*177.63. *Ne quidem vt in gratiam tertij facias. n.* 67.
Ius ad prouentus, præstito officio non est spiritale. 479.126.
*Ius succedendi quomodo reuiuiscat.*603.88.
Iustitia quomodo dicatur versari circa actus externos. 361.27.
Iustitia nostra quomodo maior iustitiâ Pharisæorum. 523.7.
*Sui iuris quisque est in iis, quæ ad statum vitæ pertinent.*547.63.
*Ius quomodo acquiratur in non subditum per iniuriam ab eo factam.*626.63.
*Iuris ecclesiastici violatio an sacrilega.*660.18.
Iustos à mortuis excitatos probabile est singulari gratia custodiri, ne excidant à gloria. 701. 60.

Labor.

Laboris eius qui occisus æstimatio quomodo facienda. 107. 125.

Læsus.

Læsus ex contractu quis dicatur. 213. 69.

Lætitia.

*Lætitia inepta vnde nascatur.*794.76.

Laicus.

Laicus an possit possidere rem sacram. 27. 40.& 42.
An præscribat decimas. 72. 48. *an posit occidere furem in defensionem bonorum.*97.66.

Lana.

*Lanarũ emptio an licita anticipata solutione.*281.61.

Lapicidina.

*Lapicidinæ sunt eius, cuius est fundus.*51.53.

Laruæ.

Laruarum vsus. 799. 98.

Latro.

Latro publicus non gaudet asylo. 660.13.

Laudemium.

Laudemium quid sit. 296.5.& 331.57.

Lectio.

*Librorum prohibitorum lectio inducit excommunicationem.*796.83.
Lectio curiosa quando mortalis. nu. 84.

Legatum.

*Legata soluenda eo loco vbi legantur.*185.59.
*Quanto tempore præscribantur.*66.39. *Soluenda legata quæ ponuntur in testamento.*237.9.
Legatarij vsurarij ad quid teneantur. 267.176.

Legitimus.

Legitimus publicè habitus non tenetur credere matri se esse illegitimum. 118. 51.
*Legitima an danda filiis statim post patris professionem.*601.83.
Profitens an debeat matri, auo, &c. relinquere legitimam, si liberis careat. ibid.

Lenitas.

*Lenitas nimia vitanda.*784.44.

Lentitudo.

Lentitudo quando sit vitium. 782.34.35.

Leuitas.

Leuitas animi in quo sita sit. 794.76.

Lex.

Lege naturæ quomodo omnia communia. 42. 3.
Lex naturæ est immutabilis. ibid.
Lex contra legem quomodo præscribatur. 69.44.
*Quomodo consuetudo eius vim tollat. n.*45.
Leges quædam obligant tantùm post sententiam. 82. 44.
*Vtrùm leges de damno ex culpa dato resarciendo obligent in conscientia. n.*43. & 45.
Legem iniquam ferens continuè peccat. 138.14.
Non tamen semper nouo peccato. n. 15.
Lex pœnalis quædam obligat ante sententiam. 190. 38.
*Lex commissoria in pignoribus est prohibita.*262.133.
An licita in censibus. 305.68.
Lex commissoria in venditione quæ sit. 290. 124.

Lex ante promulgationem an obliget. 309.98.

Leges, quibus additur, ipso iure priuetur beneficio vel officio, priuant titulo, non possessione. 367.64.

Libelli, Libellaticus.

Libelli famosi. 120.11.

Libellus seu liuellus, vel libellaticus contractus quid sit. 323.6.

Liberalitas.

Liberalitati non repugnat debitum ex gratitudine, sed ex iustitia. 217.14.

Liberalitas quid sit. 685.54. *Eius obiectum.* n. 54.57. *Eius necessitas.* n. 55. *Quæ possint ad eam nos incitare.* 686.56. *Reperitur etiam in Deo.* n. 58. *Vitia illi opposita.* n. 59. & *seqq.*

Libertas, Liber.

Libertas non debet vendi sine causa. 44.15.

Libertas actualis necessaria ad continuationem peccati. 139.19.

Liber homo non potest pignori dari, vel ob debita in seruitutem rapi. 356.40.

Libertas Euangelica à quintuplici seruitute nos soluit. 722.28.

Libertate se abdicant religiosi propter Christum. 44.15.

Libertas peccandi. 794.76.

Librantia.

Librantias dimidio pretio emere an licitum. 283.74. *Earum pretium æstimandum non ex commoditate vel difficultate vnius vel alterius, sed ex publica æstimatione.* n. 76. *Non possunt tam vili pretio emi ab iis, quorum est eas soluere.* n. 78.

Libri.

Libros sacros an liceat tyranno tradere comburendos. 93.40.

Libros comburere iussus mathematicus, & publicam pœnitentiam agere. 637.35.

Libri magiam naturalem tradentes suspecti, & vitandi iuuentuti. 647.1.

Lignatio.

Lignari, vel pascere pecus in loco publico an possit prohiberi. 51.54. *Contra iustam prohibitionem id agere quale peccatum.* n. 55. *Quale in loco alieno.* n. 56.

Litare.

Litare hoc tempore agno vel vitulo an licitũ. 521.25.

Litigium.

Litigium quid sit. 685.51. *Quale peccatum.* n. 53.

Litteræ.

Litteras alterius reserans ad quid teneatur. 156.131.

Locatio, Locator.

Fur locans torquem aureum an teneatur restituere pretium locationis. 153.114.

Locator rei fructiferæ an teneatur ob sterilitatem remittere de pretio. 324.12. *An quando casu fructus collecti pereunt.* 325.18. *An ratione vbertatis possit augere.* n. 21.

Locator ex qua culpa teneatur de damno. 326.29. *Quando possit conductorem expellere.* n. 32. *Quid si promiserit non expellere.* 329.37. *An teneatur minuere pensionem.* n. 38.

Locare rem alicui qui putatur abusurus ad peccatum an liceat. 329.39.

Locare domum vsurariis an liceat. n. 41.

Locari res Ecclesiæ quanto tempore possint. 333.68.

Longanimitas.

Longanimitas est pars patientiæ. 710.40.

Lucifer.

Lucifer peccauit superbia. 792.69.

Lucrum.

Lucri æstimatio quomodo facienda. 107.128. & *seqq.*

Lucra mariti & vxoris quando fiant communia. 148.87.

Lucrum sperare ex mutuo an licitum. 249.35.

Lucrum cessans quid sit. 254.68. *An pro eo mutuator possit aliquid exigere.* 255.79.80. *Quando dicatur cessare.* n. 83. *Tres conditiones necessariæ eius qui occisus est.* n. 84.

Ludus.

Maritus an possit inuita vxore in ludo pecuniam exponere. 148.88.

Ludus quid sit. 343.1. *Iure naturæ licitus.* n. 3.

Ludi quidam prohibiti iure ciuili. n. 4. *Quantum in singulis lusibus sine commissione liceat exponere.* ibidem.

Ludus aleæ sub quanto peccato prohibitus clericis vel laicis. n. 5.6.

Ludus vt sit licitus quas conditiones requirat. n. 7. *Impellens iniuria alium ad lusum tenetur restituere.* 344.9.12. *Item fraudem faciens in lusu.* n. 13. *Quæ fraudes licitæ.* n. 15.

Ludo vetito acquisita non debent restitui ante sententiam. 345.17. *Quid si victor impediat sententiam.* n. 21.

Ludo vetito amittens si non audeat soluta repetere in iudicio, an possit occultè accipere. 346.22. *An possit minando repetitionem alterum cogere ad restitutionem partis.* 346.23. *An teneatur soluere in conscientia.* n. 24. *Quid si vterque renuntiauerit beneficio legis.* n. 26. *Quid si iurauerit se soluturum, an possit iuramentum relaxari.* n. 27.

Ludo vel sponsione an possit lucrari qui non potest perdere. n. 28.30. *An religiosus.* 347.32.37. *An filius familias.* n. 34.37.

Ludi theatrales vetiti in loco sacro. 799.98.

Ludus non est opus seruile. n. 98. *Quid si lucri causâ ludatur.* ibidem.

Luxuria.

Luxuria est peccatum mortale. 751.40. *Est vitium capitale.* ibid. *Eius filiæ octo.* n. 42. *Euertit prudentiam.* ibid. *Species eius sunt sex.* 752.45.

Machinatio.

M*Achinatio quid sit.* 78.23.

Mancipium.

Mancipium quid. 21.6.

Mancipium nemo est iure naturæ. 51.55. *Quot modis quis fiat mancipium.* 43.11.

Magia.

Magia naturalis quid sit. 646.1. *Quid superstitiosa.* n. 2. *Quæ sint eius fundamenta.* 647.4. *Quibus indiciis cognosci poterit an aliqua ad magiam pertineant.* 649.13. *Quale sit peccatum.* 652.26. *Quæ crimina coniuncta habeat.* n. 27. *Quæ remedia contra eam adhibenda.* n. 28.

Magi omnia elementa ac cælos dicunt animata, & illarum animarum virtute se operari. 647.4. *Variæ ipsorum operationes.* 649.14. *Quomodo possint corpora transmutare.* 650.18. *An possint in homines dæmones immittere, & ab iis eiicere.* 651.22. *Quænam possint circa animam hominis.* n. 23.

Magica signa tollere vt diabolus desinat nocere an sit licitum. 653.35.

An liceat contraria ad eumdẽ effectũ ponere. 656.45.

Quomodo cognoscatur an aliquid sit magicum. 649.13. & *seq.*

Magorum virga an conuersæ in serpentes. 650.18.

A Magia haud immunis Marsilius Ficinus. 647.6.

Magistratus.

Magistratus non impedientes latrocinia, furta, &c. si commodè possint, tenetur ad restitutionē. 167.70.

Magnanimitas.

Magnanimitas quid sit. 703.6. Ratio eius formalis. n. 7. Differt ab aliis virtutibus. n. 8. Quomodo versetur circa honores. 704.9. Eius officium. n. 10. Quibus insit. n. 12. Fidentiam & securitatem gignit. 705.13.

Magnanimus solos cælestes honores magni facit. n. 11. Functiones ipsius. 705.14.

Magnanimitati quæ vitia aduersentur. 706. 18. & 707. 27. Differt à magnificentia. 708. 31.

Summè humilis est summè magnanimus. 786.51.

Magnificentia.

Magnificentia quid sit. 703.2.&. 708.30.31. Differt à magnanimitate. n. 31. Eius officium. n. 32. Vitia opposita. 709.35.36.

Maleficus.

Maleficam vt signa tollat verberibus cogere licitum. 94.48.

Mandans.

Mandans damnum ad quid teneatur. 160.11.

Ad quid mandatum reuocans. n. 12.

Mandans damnum tenetur primo loco satisfacere, executore ipso deficiente. 164.42.44.

Mandatum.

Mandatum reuocans ante executionem ad quid teneatur. 160.12.

Mandatum reuocans an teneatur alium monere vt sibi caueat. 161.18.

Mandatum an expiret morte mandantis. 222.46.

Manifestum, Manifestare.

Manifestare occultum alterius crimen, vt damnum proprium vel tertij auertas an liceat. 124. 51. & 125. 57.

Manifestare crimen alicuius vni vel duobus quale peccatum. 126. 68.

Manifestum & occultum mutāt species iniuriarum. 137.3.

Mansuetudo.

Mansuetudinis sex incitamenta. 779. 19.

Christi mansuetudo vbi eluxerit. ibid.

Maritus.

Maritus vxoris bona in suum commodum administrat, secùs de tutore. 147.83. Tenetur ad restitutionem vxori si ea dissipet. 148.87. Si ludo perdit, damnum est commune, nisi ordinariè perdat. n. 88.

Maritus prodigè administrans bona communia tenetur vxori restituere, eoque deficiente heredes. 342. 37. Et vxor poterit vti occulta cōpensatione. n. 37.

Maritus non habet in bona communia plus iuris præ vxore, præter ius administrandi. ibidem.

Martyr, Martyrium.

Martyres qui seipsos occiderunt. 90.24.

Martyriū quid sit. 691.12. Dupliciter subitur. ibid.

In martyrio paruulorum, Christi meritum supplet actum voluntatis eorum. n. 12. 693.19. Cuius virtutis sit actus. n. 13.14. Tria in eo consideranda. n. 15. Cur semper dicatur actus fortitudinis. 692. 18. Quænam ad illud requirantur. 693. 19. & 696.37. & seq. Quatuor eius gradus. 693. 22. Quænam requirantur in peccatore. 696. 40. 42. & 698. 48. & seq.

Martyrium obire ob vanam gloriam quale peccatum. 694. 26.

Martyrium subiens pro aliqua virtute, implicitè etiam illud subit pro fide. n. 28. Qui occiditur ob opus bonum iam factum, etsi doleat se illud fecisse, modò malit pati mortem quam negare esse opus bonum, an martyr censeatur. 695.29. Actus acceptandi mortem debet aliquo modo esse supernaturalis. n. 30. Non tamen necessariò actus charitatis. n. 31.32. Et quamquam sit signum dilectionis Dei super omnia, nō tamē infallibile. n. 33. & seqq.

Martyrium habet ex se vim delendi peccatum, & conferendi primam gratiam. 697. 45. & 700. 54. Quando conferat effectum. n. 57.

Milites pro fide pugnātes nō sunt martyres. 696.36.

Martyrum mors non est sacrificium. 692.17.

Martyrium Polycarpi præsignatum, cui in somnis ceruical visum comburi. 641.50.

In iusto martyrium per se habet vim augendæ gratiæ. 700. 35.

An per se deleat culpam venialem. ibid.

Si curetur miraculosè, probabile est singulari gratia custodiri ne excidat à gloria. 701.60.

Martyrium S. Ioannis Apostoli. 693.22.

Innocentes sunt martyres. 697.45.

Martyrium æquatur baptismo. n. 46.

Mater.

Mater an possit filium vendere. 44.17.

Mater potest accipere pharmaca saluti necessaria cum periculo fœtus. 96. 62.

Non tamen intendendo abortum. n. 61.

Nec post animationem prolis. 63.

Nisi aliàs vtraque periret. n. 64.

Mater non potest substituere pupillariter. 244.80.

Materia.

Materia grauis in furto quæ sit. 140.29.

Quæ sit respectu filiorum, vxorum, &c. 146.76.

Matrimonium.

Matrimonium promittens vt virginem decipiat ad quid teneatur. 114.20. & seqq. An possit religionem, quam antè vouerat, ingredi. 115.32.

Matrimonium irritatur metu graui, nisi iure incussus sit. 202.37. Quomodo validetur. 214.74.75.

Conditio quæ addita matrimonio illud impediat. 233. 122.

Matrimonium metu leui contractum an valeat. 204.47.

Matrimonium omnia bona communia faciens, non facit ea damna communia quæ alterius culpa proueniunt. 334.4. &. 342.37.

Matrimonium contrahere post votum castitatis animo statim ingrediēdi religionem an liceat. 584.49.

Matrimonio contracto conceduntur duo menses intra quos licitum sit religionem ingredi. n. 50. Quando licitum contrahere matrimonium post votum castitatis. 585.51.

Matrimonium contrahens post votum castitatis, an possit altero petente debitum, consummare. nu. 52. Si coniunx adulterium committat, tenetur non reddere. ibidem.

Matrimoniū dissoluit sponsalia etiā iurata. 593. 69.

Matrimonium quoad vsum & inclinationem conuenit homini qua parte similis est brutis. 737.106. Eius vsus habet adiunctam maximam verecundiam. ibidem. Eius incommoda. n. 107.108.

Non plus boni confert mundo quam virginitas. n. 110. Sicut vis gignendi, ita etiam matrimonium est à Deo. 754.48.

Cur mulier vna nō possit pluribus viris iūgi. 760.74.

Mediator.

Mediator vnicus cur Christus dicatur. 506.34.

Sancti mediatores secundarij. ibid.

Medicamentum, Medicus.
Medicamentis pretiosissimis non tenemur vti in morbo.744.12.
Medicus si malè curet vulneratum.103.*n*.103.
Melius.
Melius quid dicatur.556.87.& 738.110.
Membrum.
Membra secari in morbo an tenearis permittere.101.96. *an iubente Tyranno*. 102.101.
Mendacium, Mentiri.
Mentiri maius peccatum est quàm non facere quod affirmasti te facturum.224.53.
Mendacium in confessione super re leui quando sit peccatum mortale.545.59.
Mendacium quid sit.681.33. *Tria ad ipsum requiruntur. ibid. Quomodo opponatur veritati*. 682.34. *Amphibologicus sermo non est mendacium. n*.35. *In quo consistat mendacij malitia. n*.36.
Nullum vmquam est licitum. n. 37. 39.
Per se est tantùm peccatum veniale. 683.40.
Tripliciter diuiditur. 41. & *seqq*.
Gradus mendacij. 684. 46.
Mercator.
Mercator an possit rem pluris vendere quàm alij. 276. 24.
Mercatorum contractus cum Rege hoc tempore an iustus. 318.58.
Mercatores iurantes rem sibi tanti constare, quantum peccent. 621.46.
Merx.
Merces alienas in tempestate eiiciens ad quid teneatur.158.138.
Merx quid sit. 272.1.
Mercium pretium non pendet ex commoditate vel difficultate, inopia vel abundantia vnius, sed communi. 282.67. & 283.76.
Merces omnes coëmentes & deinde prementes vt caritatem inducant an peccent contra iustitiam. 295.150.
Merces habentes secundùm se certam æstimationem, non ideò pluris valent quia maiore sumptu ab aliquo comparandæ. 319.66.
Metallicæ venæ.
Domini fundi an sint domini venæ metalli. 50.51.
Metus.
Metus alius leuis, alius grauis, qui cadit in constantem virum. 201.35. *Respectiuè grauis. ibid. Reuerentialis est absolutè grauis. ibid.*
Metus grauis non reddit contractum omnino irritum. 201. 36. *Excipiuntur aliquot casus. n*. 37.
Metus iustus non irritat matrimonium. 202.37.
Nec iniustus sponsalia, iurisdictionem, promissionem, donationem, renuntiationem beneficij, sed irritabilia facit. 37. 38.
Metu coactus an furem possit iuuare. 162.29.
Etsi alter, metus causa sit. 202.39.
Metus iustè incussus non irritat contractum. n. 41. *etiamsi terrendi tantùm causa incussus sit. n*.42.
Metus iustè incussus non ita reddit contractum inuoluntariam, sicut iniustè incussus. 203.43. *Nec obligatio ex illo inita potest reuocari in irritum. nu*. 44. *nisi ius alterius excedat. n*. 45. *Nihil refert in conscientia an alter seriò an ioco metum incutiat. n*.45.
Metu leui iniusto initus contractus, in foro conscientiæ reuocari potest. 204. 46. *Excepto matrimonio, iuxta probabiliorem sententiam*. 47. *Et voto. nu*. 47.
Metus quo iure votum irritat. 535.17.18.
An metus grauis irritet professionem. ibidem.
Quid si non ad votum eliciendum incussus. ibid.
Metu expressum iuramentum obligat. 616. 26. & 617. 30.
Miles, Militia.
Miles in certo vitæ periculo non potest deserere stationem. 91. 27. *an possit torqueri*. 383. 154.
Miles gregarius tantum tenetur de damno quod per se in bello iniusto intulit. 164. 37.
Milites pro fide pugnantes non sunt martyres. 696. 36.
Milites an dentes sibi possint excutere cùm desunt glandes plumbeæ. 102.100.
Militum priuilegium. 176.58.
Militi mutuum dans an præferendus, &c. 182. 32.
In militia requiritur seueritas. 783.41.
Disciplina militaris. ibid.
Minister.
Ministri iustitiæ delinquentes & corrupti muneribus, puniendi.783.41.
Minor.
Minores qui dicantur. 73.52.
Minor in suum commodum sine venia curatoris validè contrahit, non tamen in incommodũ. 210. 60. *In quibus contractibus obligetur*. 61. *Si velit rem venditam sibi redhiberi an teneatur restituere pretium. ibid. An maior ei teneatur ante sententiam rem restituere sine pretio. ibid. De castrensibus vel quasi castrensibus potest validè sua auctoritate contrahere*. 211. 62. *Quando teneatur ex mutuo*. 248. 15. 17. *Quando ex fideiussione*. 353. 18.
Minor qui subest curatori, de non castrensibus sine eius venia donare non potest: raro tamen profusione peccat mortaliter, Nec donatarius tenetur restituere priusquam petatur. 227. 81.
Minoritæ.
Minoritæ habent vsum rerum suarum, non tamen dominium.25.34.
Miraculum.
Miraculum quando liceat petere.657.4.5.
Missa.
Missam audire an teneatur, qui è loco vbi est festum discedit ad locum vbi non est festum.728.56.
Missam audiens animo non satisfaciendi præcepto ad quid teneatur. 512.59.
Mixtio.
Miscens rem alienam suæ, ita vt discerni nequeat, sine eius consensu, totius dominium acquirit; ita tamen vt alter habeat ius in rem, vt illâ ipsi satisfiat.265.157.
Mixta res vtriusque consensu, fit communis. n.157.
Moderatio.
Moderatio gressus, vocis, orationis. 797.89.
Modestia.
Modestia quid sit.784.45. & 797.86.
Eius officium. n.89. *Vitia opposita. n*.92.
Quando peccetur contra eam per defectum. ibid.
Modestia cultus quid.799.100. *Si contra consuetudinem vel supra statum. n*.101. *Deficiens in ornatu*. 800.104.
Monachus.
Monachi vnde dicti. 571.2.
Monachis negotiatio interdicta. 274.4.
Quarum rerum venditio illis permissa. n.5.
Possunt tamen per alios negotiari, licet parum decenter. n. 6.
Monachorum quorumdam abstinentia.718.7.

Monachus potest succedere ab intestato, etiam post professionem. 602.87.

Monasterium.

Monasterium ex delicto vel contractu monachi quatenus teneatur. 602.90. *An procurare debeat vt Prælatus eius contractum approbet. ibidem.*

Monialis.

Moniales septuagenariæ alicubi non censentur inter seniores. 730.70.

Monialium clausura an possit induci, si eam non voluerint. 597.75.

Monopolium.

Monopolium quid sit. 294.144.

*Fit quatuor modis. n.*144.

*Quando & quale peccatum. n.*145. *& seqq.*

Montes pietatis.

Montes pietatis an liciti. 269.189.

Morbus.

Morbi ex varia comestione varij. 729.69.

Morbum adducit ebrietas. 746.20.

Morbos irrogare & curare potest diabolus. 651.19.20

Mores.

Mores boni alij ciuiles, alij naturales. 219.26.

Morositas.

Morositas quid sit. 685.51. *Quale peccatum. n.*53.

Mors.

Mortem sibi ex causa optare licitum, etsi non inferre. 89.20.

Morti se offerre pro iniustè damnato licitum. 91.30.

Morti certæ se obiicere ad frangendas inimicorum vires, vel facere aliquid vnde certa mors sequatur, licet. 91.32.

Mortem inuasoris ob iustam sui defensionem licet intendere. 95.53.

Mors tertio proueniens ex tuo maleficio, an tibi imputetur. 104.110. *& seqq.*

Tenetur homo in mortis periculo sequi viam certam, quantum potest. 697.43.

Mulier.

Mulier an possit fideiubere. 352.12. *Ornatus mulierum. Vide* Ornatus.

Mulier scienter contrahens cum sacris initiato potest rapi in seruitutem. 43.14.

Munus.

Munus aliud est à manu, aliud ab obsequio, aliud à lingua. 477.115. *& seqq. Vide* Simonia.

Musica.

Musicam profanam adhibere rebus sacris habet speciem sacrilegij. 660.17.

Mutilatio.

Mutilare seipsum quibus euentis liceat. 101.96. *&* 102.101.

*Qui teneantur ferre mutilationem ob vitæ conseruationem. n.*97. *S. Marcus an se mutilarit.* 102.99.

An possis te mutilare ob causam religionis tyranno iubente. 102.101.

Mutilator vel homicida quid teneatur restituere. 106.124.

Nihil tenetur pro vita vel membro. 109.140.

*Tenetur ad solum damnum pecuniarium. n.*145.

Mutuum.

Mutuatarius obligari non potest ex vi mutui vt alio loco satisfaciat. 185.57.

Mutuum quid sit. 247.3. *Non reperitur in solis rebus vsu consumptibilibus. n.* 4.

*Quinam ex eo obligentur. n.*6. *Ex eo lucrum sperare an licitum.* 249. 35. *Accipiens aliquid pro eo, animo vsurario, an teneatur restituere.* 250.41.

Mutuare cum pacto vt alter pœnam debitam vel famæ restitutionem remittat, an sit vsura. 251.47.

Mutuare cum pacto vt alter vicissim mutuet, vel ex eius officina merces emat, an sit vsura. 253.62.

Mutuans minori an possit eum cogere ad soluendum. 212.63.

Mutuatarius quando dicatur esse in mora. 254.69.

Mutuator potest aliquid exigere ratione damni emergentis. n. 69. *Potest etiam ob probabile periculum, de certa pecunia ab initio pacisci. n.*72.

*Si non deduxerit in pactum, nihil potest exigere, nisi alter fuerit in mora. n.*77. *Vtrùm possit exigere vsuras, quas pro pecunia mutuata soluit. n.*78.

Mutuator potest aliquid exigere ratione lucri cessantis. 255.79. *Et initio de eo pacisci. n.*80.

Tres conditiones necessariæ. n. 84. *Item ratione periculi sortis, aut expensarum in recuperando.* 259.111. *Tria necessaria vt iustè fiat. n.* 112.

Mutuum quomodo gratis debeat fieri. 255.82.

Mutuator non potest aliquid exigere ratione solius carentiæ pecuniæ, vel obligationis non repetendi certo tempore. 261.126.127.

Potest tamen pacisci de certa pecunia in pœnam soluenda, si stato tempore alter non soluerit. n. 128.

Quatuor conditiones necessariæ. n. 130.

Debetur ante sententiam Iudicis. 262.135.

*Non tamen ante petitionem partis. n.*136. *An teneatur restituere fructus ex pignore perceptos. n.*137. *&* 263.141.

An possit pacisci vt res quouis casu, eadem mensura restituatur. 251.44.

Mutuans 1600. *non potest per partes accipere* 1700. 299.32.

Naaman.

Naaman comitans dominum ad locum idoli an peccarit. 673.21.

Naaman Syri actio non erat idololatria. 655.39.

Naufragium.

Naufragantiũ bona nõ habetur pro derelictis. 53.67.

Nec pro adespotis. 175.50. *In naufragio alteri necessaria ad vitam seruandam tabula cedere licet.* 91.31. *Quis ius habeat tabulam seruandi. ibid.*

Naufragorum bona an possint capi. 175.49.

Nazaræi.

Nazaræi qui. 571.4.

Necessitas.

Necessitate extrema pressus an possit aliena surripere. 145.66.67. *An etiam graui. n.* 71.

Necessitas extrema excusat à restitutione. 186.2.

*Ea sublata quibus euentis tenearis restituere. n.*3. *& seqq. &* 192.63. *Item grauis.* 187.15.

Si dominium rei in extremam necessitatem rei suæ subtractione conieceris, teneris eam reddere, etiam cum tuo interitu, aliàs non. n. 12.13.

Necessitas siue indigentia hominum reddit merces cariores, non vnius, sed communis. 282.67.

Necessitas qualis minuat bonitatem operis. 543.54.

Quando liceat minùs comedere quàm necessitas poscat. 715.10.

Ex necessitate fieri aliquid tripliciter dicitur. 543.54

Necromantia.

Necromantia quid sit. 635.24.

Negligentia.

Negligentia quando peccatum mortale. 10.20. *&* 79.30.

Negligentia studiorum. 797.85.

Negotiatio.

Negotiatio quid sit. 274.4. *Clericis prohibita est. ibid.*

Nepos.

Nepos est in potestate aui iure communi. 244. 80.

Notarius.

Notarius vsurarum instrumentum conficiens peccat mortaliter, rarò tamen tenetur ad restitutionem. 268. 180.

Nothus.

Nothus quis dicatur. 242. 57.

Notitia.

An de rebus singularibus haberi possit. 2. 4.

Notorium.

Notorium iure vel facto quid dicatur. 127. 73. *&* 269. 185.

Nouitius.

Nouitij nec ante professionem bonis validè cedere possunt, nec monasterio de ijs præter victum & amictum dare. 580. 39.

Nouitiorum vota non possunt à Prælato irritari. 550. 80. *Commutantur tempore nouitiatus in onera religionis. ibidem.*

Nouitium abducens à religione, ad quid teneatur. 85. 12.

Numeratio pecuniæ. *Vide* Pecunia.

Numeratio pecuniæ quando alterius gratia fit, pretio æstimabilis. 311. 10.

Nuptiæ.

Nuptias etiam iuratus promittens ei, quam virginem putat, si deprehendit vitiatam, non tenetur. 227. 73.

Obedientia.

OBedientia vnde dicta. 669. 22. *Est in magna admiratione.* 17. 19.

Contra obedientiam præscribi non potest. 66. 41.

Eius obiectum. 669. 23.

Ratio formalis. n. 24.

Respicit necessariò præceptum. 670. 27.

Conditiones in ea commendatæ. 671. 29.

Ius naturæ iubet Superiori obediendum. 43. 10.

Obediendi necessitas maior vel minor non sequitur auctoritatem præcipientis, sed materiæ præceptæ. 669. 25.

In dubio obediendum Superiori. 597. 76. *&* 672. 30.

Non est contra hanc promptitudinem declinare honores. 672. 33.

Quomodo debeat esse fortis. 673. 35.

Obedientia quomodo debeat esse cæca. 671. 29.

Quomodo prompta. 672. 32.

Obedientiæ cum aliis virtutibus cōparatio. 673. 36.

Quomodo melior victimis. 674. 38.

Quatuor eius gradus. n. 39.

Obedientia formalis non est præcepta. n. 42.

An Prælatus eam possit præcipere. n. 44.

Obedientia Rechabitarum. 731. 76.

Obiectum.

Obiectum prudentiæ & finis, & effectus idem. 3. 8.

Obiectum aliud quod, aliud cui. 20. 7.

Obiectum virtutis ex quo actu spectandum. 493. 11.

Oblatio.

Oblationes quænam debitæ Ecclesiis. 529. 34.

Offerre in sacrificio agnum vel vitulum an hoc tempore licitum. 521. 25.

Oblatio thuris quid. 519. 15.

Obligatio.

Obligatio naturalis vnde oriatur. 237. 12.

Obligatio amicitiæ supra sortem ex pacto imposita constituit vsuram. 253. 62.

Obligatio datur etiam ad negationes actuum. 260. 121.

Obligari quemquam ad peccatum contradictionem implicat. 217. 8.

Obligare nos homini sine actu externo non possumus. 219. 33.

Nec sine eius acceptatione. n. 34.

Obligatio naturalis quid sit. 237. 12.

Obligatio iustitiæ & amicitiæ quid sint. 251. 48.

Obligatio restituendæ famæ pretio æstimabilis. n. 49.

Obligatio mutua potest peti pro obligatione. 304. 58.

Obligatio naturalis quomodo desinat. 738. 109.

Non obligat in conscientia sententia reipsa iniqua, vt quia nititur falsa præsumptione, aut falsis probationibus, quamuis secundùm ordinem iuris lata. 397. 24.

Obligatio voti quinque modis tollitur. 547. 68.

Obligatio ex promissione repugnat liberalitati. 544. 66.

Obligatio duplex eiusdem speciei. 542. 48.

Quando censeatur adesse. ibidem.

Ad obligationem non requiritur animus implendi. 620. 41.

Obligatio iuramenti impeditur per legem. 624. 55. 56.

Obligatio per iuramentum inducta tollitur quinque modis. n. 57. *& seqq.*

Obliuio.

Obliuio naturalis excusat à restitutione. 78. 26.

Obsequium.

Obsequia sponte oblata gratiora. 732. 84.

Obseruantia.

Obseruantiæ debitum quale. 15. 5.

Obseruantia quid sit. 667. 12.

Quibus deferenda. n. 10. *Differt à pietate. n.* 13.

Gradus obseruantiæ. 668. 16.

Variæ eius species. nu. 18.

An omnium vnus sit habitus. n. 21.

Obseruatio vana.

Obseruationes vanæ quæ dicantur. 644. 62.

Sunt triplices; scilicet, Ars notoria. n. 62.

Obseruatio sanitatum. n. 63.

Obseruantia euentuum. n. 65. *An cauere quis possit à futuro ob præsagium.* 646. 66.

Obses.

Obsides occidi non possunt, si sine eorum culpa ij à quibus traditi sunt, pacta violent. 356. 40.

Possunt tamen in seruitutem rapi. ibidem.

Occasio.

Occasionem præbens mali ad quid teneatur. 155. 130.

Occisio.

Occidere viuentia non licere Manichæorum error. 86. 1. *Abstinendum crudelitate in occisione bestiarum. n.* 2.

Occidere peccatores licitum, non tamen priuata auctoritate. 87. 3. 5.

Occidere tyrannum an priuato licitum. 87. 7.

Occidere filiam in adulterio deprehensam vel adulterum an licitum. 88. 14. *An vxorem.* 88. 15.

Occidere seipsum an licitum. 76. 12.

An sit contra ius Reipub. n. 21.

An contra ius diuinum. n. 22.

An reo liceat se occidere. 90. 25.

Occidens hominem putans esse feram vel inimicum. 78. 25.

Occidens ex subita ira. 79. 28.

Occidere seipsum indirectè & non ex intentione licitum. 91. 27.

Occidere alterum in vita defensionem licitum. 93. 41.

Etiam Monachis & Clericis. ibid.

Etiam

Etiam Principem. ibidem.
Quod etiam in bestiis locum habet. n.42.
Quæ cautio adhibenda. 43.
Qui teneantur fugere, ne cogantur occidere. n.44.
Licet etiam alterius mortem intendere. 95.53.
Etiam cum periculo innocentis. 95. 57. &c.
Amentes & furiosos te inuadentes an possis occidere. 93. 42.
Quid de martyribus qui se occiderunt. 90.23.
Sampson an se occiderit. 91. 33.
Incendere puluerem tormentarium, ne ab hostibus capiaris, an licitum. 91.32.
Occidere falsò accusantem num licitum. 94.47.
Occiditur inuasor priuata auctoritate. 95. 54.
Sæpè est salutare consilium permittere se potiùs occidi. n. 55. Nisi sis in peccato mortali. n. 56.
Occidere furem pro defensione facultatum an liceat. 97 66. & seqq. An etiam clericis. n.72.
Occidere in defensionem pudicitiæ licitum. 98.76.
Item in defensionem honoris. ibidem.
Occidere iniustè alium inuadentem licitum. 100.87.
Etsi ille vellet occidi. n. 88.
Item nitentem inferre stuprum filiæ vel vxori, etiam volentibus. ibidem.
Non tamen licet occidere vxorem volentem adulterari. n. 89.
Occidens prouocantem se ad pugnam nihil tenetur restituere. 108. 133.
Inuasorem occidens tenetur damna restituere, si modum iustæ defensionis excesserit. n. 134.
Nemo ex iustitia tenetur fugere ne occidat. n. 136.
Occidens rem alienam mox perituram non tenetur ad restitutionem. 149. 93.
Mulieres quædam amore virtutis se occiderunt. 692. 15.
Occisus pro Christo in somnis an sit martyr. 694.24.

Occultum.

Occultum alterius peccatum aperire ad proprium vel tertij damnum auertendum an liceat. 122. 54. 57.
Occultum & manifestum iniuriarum species mutant. 137.3.
Occultè rem suam vindicare an liceat. 144. 56. 57.

Oeconomus.

Oeconomus ex fidelitate tenetur quærere maxima cōmoda domini, ob tacitam promissionem. 225.57.

Oenopola.

Oenopolæ miscentes aquam vino an semper peccent. 284.82.83.

Officium.

Officium vtrùm te obliget ad vitam pro alio ponendam. 100.91.
Officium vnum pro altero legens non tenetur repetere. 516.77.
In officio quinque considerari possunt. 406. 24.
Officia sæcularia vendere per se non est illicitum. n. 25.
Ea vendere plerumque est illicitum & perniciosum; maximè si aliquam iustitiæ administrationem habeant. n. 28.
Eorum venditio licita quatuor requirit conditiones. n. 29.
Officij alicuius administrationem suscipiens ad duo se obligare videtur. 405. 16. Quæ conditiones in officialibus constituendis requirantur. n. 19.

Omissio.

Omissio sequens ex actu libero. 748.29.
Omittens alium defendere an peccet. 101.93.

Operæ.

Operam suam aliqua in re locans non tenetur eam minoris æstimare quia ipsi commodum est id agere. 320.75.
Operam pluribus locans quantum possit accipere. 326.27.

Opinio.

Opinio quid sit. 358.6.
Opinio honesti non est iudicium prudentiæ. 2.2.
Opinio non habet ex intrinseco modo tendendi quòd sit vera. ibidem.
Opinio Doctorum probabilis efficit vt Ecclesia det iurisdictionem, etiamsi fortè opinio illa sit falsa. 370.68.
An etiam valeant acta, etiamsi populus dubitet an superior sit officio priuatus. ibidem.

Opus.

Opus malum qua ratione delectabile vel vtile, vendibile est. 175.52.
Opus vni ex iustitia debitum non potest vendi tertio. 178.67.
Opus malum vel sacrum potest habere in se quædam pretio æstimabilia. 218. 17.
Operis turpis patrati mercedem pactam dans vel accipiens non necessariò approbat ipsum opus. n. 19.
Secùs ante opus. ibidem.
Opus bonum potest tribus modis dici fieri ex necessitate. 543. 54. Melius factum ex voto quàm sine eo. n. 53.
Etiamsi fiat repugnante affectu. 544.55.
Quomodo opus ex præcepto sit melius. n. 54.
Operis solo iure positiuo prohibiti imaginatione an possit quis delectari. 772.114.
Quid si causa subsit insistendi operi ex quo oritur ea delectatio. 773.118.

Oratio.

Oratio est actus religionis externus, & attingit Deum vt signum signatum. 501. 11. Eius definitio. 500. 3. Est actus rationis practicæ. n. 5.
An sit actus spei. n. 8.
Quomodo Deus nostris orationibus moueatur. ibid.
Oratio ad salutem est necessaria. 501.10.
Quibus euentis ad eam obligemur. n. 11.
Quæ per orationem petenda sint. n. 12.
Orationis Dominicæ explicatio. 502.13.
Oratio quibus conueniat. 503.22.
Pro quibus orandum sit. 507. 38.
Distrahi in oratione quale peccatum. 513 61.
Oratio matrimonij vsu impeditur. 731.76.
Oratio requirit promptitudinem. 499.2.
Orationi non obest Dei immutabilitas. 500. 8.
Est causa quorumdam Dei decretorum. ibidem.
Solam sufficere aiebant hæretici. ibid.
Errores hæreticorum circa illam. 501.9.
Duplicia petuntur in oratione Dominica. 503.21.
Orant defuncti in purgatorio pro nobis. n.23.
Cur damnatis non conueniat. ibidem.
Oratio conuenit Christi humanitati. 504.24.
Et quare modò oret. n. 25.
An rogandus vt pro nobis oret. n. 26.
Orandi formulæ exponuntur. 505.28.
Orationum oblatio. n. 29.
Orat semper Ecclesia dum horas canonicas legit. 509.43.

Ordo Religiosus, Ordinis Sacramentum.

Ordines à quo possint conferri. 431.92.
Ordinatus Ordine sacro ante annum 16. an teneatur voto. 587. 58.

Ordo religiosus quid sit. 571.2.

Ornatus.

Ornans se ad vanam gloriam. 800.102.

Deficiens in ornatu. n. 104.

Ornatus feminarum. n. 105. *&* 801.107. *& seqq.*

Adolescentum ornatus. n. 109.

Quadruplex finis vestium. n. 106.

Ornatus scandalosus. 802.113.

Ornatum quando quis cogendus deponere. 803.114.

Osculum.

Osculum an sit peccatum. 755.56.

Otium.

Otium suadens Religioso vel seruo ad quid teneatur. 86.20.

Oua.

Oua ieiunij tempore non permissa in Hispania, & quibusdam Galliæ partibus. 718.8.

Vide verbo Ieiunium.

Pactum.

PActum nudum non transfert dominium. 22.12.

Neque obligationes parit. 198.21.

Pactum pecuniarium pro restitutione famæ. 130.97.

Pacta turpia an per leges irritentur. 176.57.

Pacti definitio. 196.5.

Pactum nudum & vestitum quid. 197.17.

*Vestitur sex modis. n.*18.

Pacta mutuò non pugnantia quæ possunt separatim fieri, possunt etiam simul fieri. 304.59.

Pacta censibus addi solita assecurationis fructuum legis commissoriæ an licita. 305.66.

An alia quædam pacta. n. 71. *& seqq.*

Pactum iustitiæ & pactũ amicitiæ quid sint. 251.48.

Pactum commissoriæ legis in pignoribus prohibitum. 262.133.

Palpo.

Palpo quando teneatur ad restitutionem. 162.25.

Panis.

Panis quotidianus quid. 502.17.

Papa.

Papa est administrator vniuersalis bonorum ecclesiasticorum. 39.51. *An possit bona Ecclesiæ ad alios vsus & Episcopatus transferre. ibidem.*

An possit præscribi cõtra obedientiã ei debitã. 66.41.

Papa de bonis incertis quo iure possit disponere. 174.40.

Papa non potest plura præcipere Religiosis quàm eorum Prælatus. 597.74.

Papa an possit derogare iuri patronatus conferendo beneficia non præsentatis. Vide Patronatus.

Papa an simoniæ culpam, vel pœnas incurrere possit. Vide Simonia.

Parens.

Parens potest filium vendere. 44.17.

Parentes an tenellos pueros possint secum in lecto permittere. 79.30.

Parens non tenetur filios alere ex iustitia, sed lege pietatis. 110.152.

Parentibus qualis cultus debitus. 666.5.

Princeps & patria iis præferenda. 667.15.

Si obsint diuino cultui non sunt audiendi. 668.17.

Parœcia.

Parœcia quomodo contrahatur quoad Sacramenta recipienda. 725.47.

Parœcia propria quæ. 561.121.

Participans.

Participat quis malefico duobus modis, & ad quid teneatur. 162.28.

Quando teneatur in solidum. 163.34. *&c.*

Passio.

Passio dupliciter vincit rationem. 777.11.

& quomodo. num. 13.

Pastio.

Pastio in pascuo reip. an licita. 51.54.

Patientia.

Patientia quid sit. 709.38. *Vitia opposita.* 710.41.

Patientia pars fortitudinis. 703.2. *&* 709.37.

*Dupliciter accipitur. ibid. Eius materia. n.*37.

Patientia Dei quomodo possit nobis esse exemplo. 710.43.

Patientiæ fructus. ibidem.

*Quæ ad eam nos excitent. n.*42.43.

Eius gradus. 711.44.

Patria.

Patria præferenda parenti, & quare. 17.14.

Patriæ affectus vulgaris non magni fit à sapientibus. 666.4.

Patronatus.

Quomodo præscribatur cõtra ius patronatus. 71.48.

Ius Patronatus dupliciter accipitur in iure. Primò, pro Iure quod habent patroni in libertos ex manumissione. Secundò, pro iure præsentandi ad beneficium. 421.17.

Ius Patronatus secundo modo sumpti, est potestas præsentandi instituendum ad beneficium ecclesiasticum vacans. ibid. Hoc ius duplex est, videlicet, patronatus ecclesiastici, & laici. n. 18.19. *Patronatus laicus quomodo fiat ecclesiasticus. n.* 20.

Ius patronatus quinque modis acquiritur. Primò, Si quis Ecclesiæ construendæ fundum concedat. Secundò, Si eam cum consensu Episcopi construat. Tertiò, Si eam dotet, vel beneficium aliquod erigat. Quartò, Multiplicatis præsentationibus per tempus quod hominum memoriam excedat. Quintò, Concessione Pontificis. n. 22.

*Circa iuris patronatus acquisitionem, possessionem, alienationem multa constituit Concil. Trident. sess.*14.*cap.*12.422.24.

Si patronatus sit laicus, patronus intra quatuor menses à vacatione beneficij, vel ecclesiæ, tenetur præsentationem facere: si autem sit ecclesiasticus, intra sex. n. 26. *Sex item menses conceduntur, si patronatus partim sit laicus, partim ecclesiasticus. ibid.*

Si patroni intra tempus constitutum aliquem scientes non præsentauerint, in Episcopi voluntate est conferre beneficium cui voluerit. n. 27.

*Patronus dignum præsentare tenetur. n.*29.

Si multi præsententur, siue vnus post alium ab eodem patrono, siue diuersi simul à diuersis patronis, cui ex iis beneficium conferendum. 423.31.

*Si verò multi sint patroni, nec sint inter se concordes, is instituendus est, in quem plures consentiunt, siue illi præsentent per modum vnius corporis, siue seorsum. n.*33.

Pontifex potest derogare iuri patronatus, conferendo beneficia non præsentatis, siue patronatus sit laicus, siue ecclesiasticus. n. 35. *Si tamen patronatus sit laicus, non censetur ei derogatum, etiamsi de facto Pontifex alteri conferat beneficium, nisi id disertè per clausulam derogatoriam in litteris exprimatur. n.* 36.

Legatus à latere, & consequenter Nuntius Apostolicus cum potestate Legati à latere potest derogare patronatui Ecclesiasticorum, non tamen Laicorum. n. 38. *At Episcopus nec patroni laici, nec Ecclesiastici iuri derogare potest.* 424.39.

Quòd si ius patronatus partim sit laici, partim Eccle-

Ecclesiæ, nec tunc censebitur ei facta derogatio absque expressa clausula. n. 40.
Si ius patronatus solùm priuilegio vel præscriptione acquisitum sit, potest Pontifex ei derogare absque expressa clausula derogatoria, etiamsi sit laicorum: modò tamen non constet à laico esse fundatum. Imò etiam Legatus à latere potest tale beneficium sine præsentatione conferre. n. 42.

Paupertas, Pauper.

Paupertatis essentia non reddit hominem incapacem dominij, sed vsus independentis. 33.27.
Pauper qui obest suo mendacio alteri ad quid teneatur. 279. 43.
Pauper pro loco & tempore quis. 175. 46.
Pauperibus quos alebat occisus an debeat occisor aliquid. 111. 154.
Pauperibus an quarta pars fructuum bonorum ecclesiasticorum debeatur. 39.49.
Pauperum nomine in restitutione facienda intelliguntur quæuis opera pia. 173.43.
Paupertatem adducit ebrietas. 476. 20.
Paupertas ad quid religiosum obliget. 598.78.

Peccatum.

Peccatum omne inobedientia quædam est. 674.40.
Peccatum non semper præsupponit iudicium imprudens. 9. 16.
Quomodo omnis peccans dicitur imprudens. n. 17.
Peccatum omne aliquo modo iniustitia est. 74. 1.
Peccatum ex contemptu legis specialem malitiam habet, & quando. 74.2.
Peccatum non committitur ex culpa leui. 78.24.
Inducens alium ad peccatum ad quid teneatur. 83.3. & 84.7.
Quid de eo qui vult permanere in peccato. 84.9.
Peccatores licitè occiduntur, non tamen priuata auctoritate. 87. 3. 5.
Peccati continuatio formalis requirit actualem libertatē. 139.19. Quando constituat diuersum numero peccatū. n. 20. Tripliciter interrumpitur. n. 21.
Peccati interruptiones & resumptiones quomodo confitendæ. 139.24.
Peccati interruptio quomodo confitenda. 139. 20.
Peccatum idem quomodo veniale & mortale. 142.40.
Peccata aliena. 158.1.
Peccatum alterius quando tenearis impedire. 191.58.
Peccati remissio maius Dei beneficium quàm conseruatio innocentiæ. 677.11.
Peccatum potest habere in se quædam pretio æstimabilia. 218.19.
Peccata contra naturam quæ. 764.89.
Fiunt quinque modis. ibidem.
Quid si inordinatio sit tantùm in modo. n. 89.
Quod sit grauissimum in peccatis contra naturam. 765.92.
Peccata omnia delet professio in Religione, & quare. 596.72.
Peccatum operis & delectationis an eiusdem speciei. 774. 122.
An duplicem malitiam habeat. n. 123.
Peccati defensio. 794.76.
Peccandi libertas & consuetudo. ibidem.

Pectus.

Pectoris denudatio an sit peccatum. 802.112.

Peculium.

Peculium aliud castrense, aliud quasi castrense, aliud aduentitium, aliud profectitium. 30.7.

Pecunia.

Pecunia ingens aliena fama vel vita aliquando prudenter præfertur, non tamen propriæ. 129.88.
Pecunia quarum rerum mensura sit. 129.94.
Pecunia est etiam merx. 311.4.
Pecunia quid. 685. 54.
Pecuniam currenti pretio potes exponere, etsi decreto Magistratus iam condito, & mox promulgando, illud scias minuendum. 279.44.46.
Pecunia quomodo vendi possit. 299.27. & 311.4.
Pecunia præsens pluris valet quàm ius ad illam. 299. 30.
Pecunia ratione puritatis materiæ, & commoditatis transferendi à campsore pluris æstimari potest. 312 11. 12. Pretium eius aliquando crescit vulgi æstimatione. n. 14.
Pecuniæ æstimatio duplex. 315. 34. Æstimatio extrinseca ob quatuor causas variatur. n. 35.
Legitima non est nisi respectu pecuniæ eiusdem loci. n. 37.
Pecunia tripliciter lucro destinatur. 256. 86.
Pecunia pupillorum & viduarum alteri mutuo ex consuetudine data, an iustè lucretur 6. in centum. 258.107. & 305.62.
Pecunia an dari possit pro Sacramētis. Vide Simonia.

Pedagium.

Pedagium quid sit. 407. 2.

Pensio.

Pensio in beneficijs est ius percipiendi fructus ex alieno beneficio. 453.201.
Est triplex, temporalis, spiritualis, media. n. 202.
Quænam requirantur vt pensio ecclesiastica possit obtineri. n. 203.
Pensionarius etsi iure antiquo non tenebatur ad aliquas preces, nunc tamen post Constitutionem Pij V. vbi ea recepta est, tenetur recitare Officium B. Virginis; quod omittens fructus non facit suos. 454.208.
Pensionem an possit Abbas Prioratui, vel beneficio Religiosi imponere. 602.91.

Percussor.

Percussor clerici ipso facto est excommunicatus. 661. 21.

Peregrinus.

Peregrini an à ieiunio excusentur. Vide Ieiunium.
An ieiunio loci teneantur. 725. 46.
Puniri possunt ab Ordinario loci. 726. 50.
Et obligari ad ieiunia, festa, &c. ibidem.
Secùs si tantùm transeant. n. 51.
An teneantur ieiunio loci vnde discesserunt. 54.

Perfectus.

Perfecti à ieiunio non liberantur. 724.37.
Maximè perfecti maximè ieiunant. ibidem.

Periculum.

Periclitans res nostra semper manet nostra donec perierit. 53. 67.
Periculo cuicumque alterum exponens ad nihil tenetur, nisi damnum sequatur. 113.16. Pacta tamen de eo pendente facta obligant. 114. 17.
Periculo se exponens quomodo peccet. 658 .3.
Pericula quæ suscipiuntur honesta esse debent. 691.8.
Tenetur homo in periculo mortis sequi viam certam quantum potest. 697. 43.

Periurium.

Periurium quid sit. 628.73. Quæ eius pœna. n.74.
An grauius sit homicidio. n.75.
Periurium cur graue peccatum. 610.3.
Execratorium continet specialem malitiam. 611.9.
Periurio alterius an in tuum commodum vti possis. 622. 49.

Periu-

Periuris constituta pœna grauissima: mors, depositio. 623. 53. & 628. 74. Iurans facere id quod est peccatum, an sit periurus. 614. 18.

Permutatio.

Permutatio requirit vtrimque rei traditionem, & ita differt à mutuo. 310. 2.

Permutari potest res existens cum futura. n. 3.

Permutatio triangularis. 436. 88.

Permutatio in beneficijs est certa rei ad alteram facta mutua præstatio. Ad hanc quænam requirantur. 451. 195. Vtrùm ius ad rem possit permutari. v. g. Ius præsentationis, vel gratia expectatiua cum simili iure, vel cum beneficio. 452. 199.

Si quis velit suum beneficium resignare in meum fauorem, & Ordinarius nolit admittere talem resignationem, vt ipse possit beneficium alteri conferre, Vtrùm ego possim vti permutatione ficta, resignando causa permutationis beneficium quod non habeo. 452. 200.

Pactum de permutandis beneficijs vtrùm licitum. 475. n. 103.

Permutatio rerum spiritualium quando sit simonia, quando non. Vide V. Simonia.

Perseuerantia.

Perseuerantia tripliciter accipitur. 716. 45.

Quomodo sit virtus specialis. 710. 40. Eius materia. 712. 47. Vitia opposita. 716. 49.

Pertinacia.

Pertinacia quid. 716. 49. Est constantiæ opposita. ibidem. Quale peccatum. ibidem.

Pestis.

Veniens ex loco peste infecto, an & quomodo iurare possit. 621. 47.

Peste infectis an possis seruire cũ tuo periculo. 91. 31.

Peste laboranti marito an posit vxor ministrare. 744. 12.

Pharmacum.

Pharmacum præbere matri cum periculo prolis an liceat. 96. 61.

Philosophi.

Philosophi humilitatis excellentiam non agnouerunt. 787. 55.

Philoxenus.

Philoxenus helluo. 714. 5.

Pietas.

Pietas est excellentior in Principe quàm in subditis. 17. 13.

Quomodo conueniat cum iustitia legali. 16. 12.

Quomodo differat. 17. 14. Pietas quid sit. 665. 1.

Tripliciter accipitur. ibidem.

Quale debitum respiciat. 666. 4. Eius obiectum. n. 5. Ratio formalis obiectiua. n. 7.

Est prima virtus post religionem. 667. 8.

Pietas in parentes spirituales. n. 9.

Pigmenta.

Pigmentis an vti liceat. 802. 111.

Pignus.

Qualem diligentiam teneatur quis adhibere in pignore custodiendo. 81. 41.

Pignus quid sit. 355. 31. Quot modis cõtrahatur. n. 33.

Quænam non possint dari in pignus. 356. 39.

Fructus pignoris quinam sint oppignorati. n. 43.

Pignus potest dari tertio in pignus. n. 44.

Pignoris fructus an à creditore possint percipi. 262. 137. & 263. 141.

Pignora ab vsurarijs emere an licitum. 266. 165. 166

Piscatio.

Piscatio quando & vbi licita. 45. 28. & 50. n. 50.

Quomodo peccet qui contra iustam prohibitionem piscatur. 47. 40.

An diebus festis vel ieiunij licita. 48. 42.

Plagium.

Plagium quid sit. 137. 5.

Platonici.

Platonici ferè omnes vel magi, vel magiæ fauentes. 647. 6

Pœna.

Pœnam seruitutis qui incurrant. 43. 14.

Pœnam vtrùm quis vltrò subire teneatur. 44. 22.

Pœna talionis non infligitur à Iudice vt læsis satisfiat, sed vt iniuria puniatur, quare non eximit à restitutione. 108. 138.

Pœna sponsalibus apposita an debeatur post iuramentum. 209. 56.

Pœnam an tenear fateri me incurrisse. 243. 61.

Pœna conuentionalis an ante sententiam debeatur. 261. 136.

Pœna non retrotrahitur, nisi vbi id lege expressum. 330. 46.

Pœnam alicui iniungere inuito solus superior potest: consentienti etiam priuatus. 261. 129.

Neuter tamen innoxio. n. 131.

Pœnæ vsurariis constitutæ. 269. 185.

Pœnam adulteris & incestis quædam bruta infligunt. 760. 71.

Pœnæ in corruptores virginum. 764. 88.

De pœnis simoniæ. Vide V. Simonia. *480. 130.*

Pœna congruit malefactori. 680. 21.

Per eam fit reparatio iniuriæ. ibidem.

Pœna minuenda quantum ratio boni patitur. 783. 38.

Pollicitatio.

Pollicitatio iuramento firmata an ius tribuat. 198. 25. & 206. 52. Pollicitatio quid sit. 218. 16.

Pollutio.

An possis vesci cibis pollutionẽ prouocantibus. 96. 62.

Pollutio voluntaria est peccatum mortale. 765. 94.

Quid si causa sanitatis, vel molestiæ carnis mitigandæ. 766. 95. & 96. 61.

Pollutio dupliciter non plenè voluntaria. 768. 103.

An licitum eam desiderare, aut de ea gaudere. 769. 104. Non est fas eam iuuare. ibidem.

Potest desiderari simplici affectu. n. 105. Licitum gaudere de iam facta. ibidem. Ad eam excitat delectatio ex re imaginaria. 771. 110.

Populus.

Populus refractarius quomodo in officio continendus. 783. 41.

Portorium.

Portorium quid sit. 407. 2.

Possessio, Possessor.

Possessio vnde dicatur. 26. 39. Alia facti, alia iuris. ibidem. Quid sit possessio facti. n. 40. Quid iuris. n. 41. Quid requiratur vt per alium quis aliquid possideat. 27. 42. Alia est ciuilis, alia naturalis. 27. 43. 44. Alia ciuilissima. n. 45. & 28. 48.

Tribus modis acquiritur. 27. 46.

Possessio iuriũ duobus modis apprehenditur. 28. 49.

Possessio mobilium quatuor modis amittitur. 28. 50.

Possessio quid priuilegij conferat. 28. 52. A malæ fidei possessore accepta quanto tempore præscribantur. 67. 42.

Possessionis initium considerandum. 63. 28.

Possessa alieno nomine an possint præscribi. 71. 48.

Potus.

Potus non soluit ieiunium. 718. 9.

An perdat meritum ieiunij. n. 10.

Preca-

Precarium.

Precarium quid sit, & quomodo differat à commodato. 81.39. & 348.4.

Præceptum.

Præcepti nomen aliquando latè capitur. 670.27.

Præceptum restitutionis est affirmatiuum. 83.48.

Præceptum impleri potest etsi non habeas intentionem implendi. 512. 59.

Præcepta opera cadunt sub votum. 542. 47.

Præcepta violare ex contemptu quis dicatur, & quale peccatum. 596.74.

Præcipi res grauis potest sub veniali peccato. ibidem.

Non tamen leuis sub mortali. 597.75.

Præcipiendi ius ex triplici causa nascitur. 669.24.

Præcepto satisfacit qui opus præceptum facit, etsi contrarium intendat. 674. 42.

Præcepta obligant pro materiæ capacitate, & grauitate. 723. 33.

Etiamsi ratio præcepti in aliquo cesset, ipsum tamen non cessat. 724.37.

In præceptis diuinis non facilè cadit excusatio. n. 39.

Præceptum operi bono nouam addit bonitatē. 732. 83.

Præceptum in virtute obedientiæ obligat ad mortale. 596. 74.

Quid si præcipiatur supra, vel infra regulā. ibid.

Et quæ sint supra regulam. n.77.

Ob quas causas possint austeriora præcipi. ibidem.

Quando censeatur aliquid præcipi secundum regulam. ibidem.

Preces.

Preces importunæ quæ dicantur, & quem contractum irritum faciant. 205.48.

Præcipitatio.

Præcipitatio quando peccatum mortale. 10. 20.

Prædictio.

Prædictio ex astris quænam sit illicita. 636. 32. & 637. 35.

Prælatus, Prælatura.

Prælati vendentes bona Ecclesiæ sine consensu Pontificis, quas pœnas incurrant. 332. 64.

Nec sufficit consensus Legati à latere. ibidem.

Prælati in venditione bonorum Ecclesiæ quæ teneantur seruare. 331. 59. & seq. An sine illis conditionibus possit repudiare hereditatem vel legatum. 332. 65. An qui sine illis aliquid acceperunt, teneantur restituere. 333.66. Quanto tempore possint res Ecclesiæ elocare. n.68.

Successor tenetur eo contractu. n.71.

Prælatus quænam possit religiosis præcipere. 596. 74.

Prælati religiosi etiā cum consensu conuentus non possunt validè donare, nisi in causas pias. 228.83.

Prælaturam accipiens in excommunicatione, vel alio impedimento occulto, validos exercet actus iurisdictionis, si titulum habeat coloratum, communi errori populi coniunctum. 368.66.

Præscriptio.

Præscriptio quid sit. 54. 2. 3. Quomodo differat ab vsucapione. ibid. Quatuor conditiones requirūtur ad præscriptionem. 55.5. Laicus res sacras non potest præscribere; nec religiosus quidquam. n.6. Quando incipiat præscriptio. ibid. An possessio necessaria in præscriptione contra actionem. n. 7.

An dubitans censeatur bona fide possidere. 56.10.

Princeps an possit præscribere ius inferendi damnum in venatione. 48.41. Quomodo Ecclesia præscribit aduersus hæreticos. 54. 2. Præscriptio tibi numquam obstabit si probes tuo nomine rem ab alio fuisse possessam. 55.6.

Ius vtilitatis an possit præscribi. ibidem.

Præscriptio ordinaria in minore, milite, an procedat cum ignorantia iuris. 58. 17.

Dominus quādo præscribat stipendium contra famulum. 60. 19. 20. Contra pupillum & minorem an præscribatur. 62. 24. An præscribatur contra Ecclesiam Romanam. 61. 22. & 62. 24.

Quomodo præscribat vnus Episcopus locum alterius episcopatus. 65. 36. Contra ciuitates, ecclesias, pia loca quot annis præscribatur. 62.25. Quanto tempore præscribatur actio Reip. contra Quæstores & administratores. 65.36. Actio iniuriarum quanto tempore præscribatur. 65.36.

Quomodo præscribatur contra debita. 59.19.

Quomodo contra iura. 60. 20. Quantum temporis requiratur ad præscriptionem in mobilibus. 60. 22.

Quantum in immobilibus. n.23. Præsentes vel absentes respectu præscriptionis qui dicantur. 62.23.

Quomodo præscribantur seruitutes. 63.26. Quomodo præscribatur patronatus, ius præsentandi, &c. 64. 31. Quomodo beneficia. 64. 33.

Quo tempore præscribantur debita, legata, actiones, hypothecæ, fidei commissa, &c. 65. 36.37.

Quomodo & quæ bona Principis possint præscribi. 66. 41. Quomodo contra legem. 69. 45.

Exemptio à potestate spiritali Pontificis nullo modo præscribi potest. Secus est de exemptione à potestate sæculari. 66. 41. Possessoris malæ fidei heres numquam præscribit, nisi fortè triginta annis. 66.42.

Secus de ijs qui alio titulo ab eo acceperunt. n. 43.

Excipiuntur duo casus. ibid. Præscribi quæ non possint. 71. 48. Præscriptio quando dicatur dormire, non procedere, interrumpi. 72.49.

Præscribens rem aliquam potest eam retinere, etsi alienam fuisse cognoscat. 72. 50. Contra præscriptionem quibus concedatur restitutio in integrum. 73.52. Beneficium quomodo præscribatur. 420.8.

Præscriptio decimarum. 527. 19. Et immunitatis earum. 528. 26.

Præstigium.

Præstigium quid sit. 635.25.

Præsumptio.

Præsumptio vsurarum. 289.119.

Præsumptio quid sit. 706. 18. & 794.76. Supponit falsam opinionem. 706. 19. In quibus reperiatur. ibidem. Quando sit peccatum mortale. n.20.

Præsumptio de misericordia Dei. ibidem.

Pretium.

Pretium accipiens ne furem impediat, tenetur de damno. 167.68. Pretium iustum rerum venalium quod sit. 274. 7. Aliud legitimum, aliud vulgare seu naturale. n.7. 8. 9. Ex quibus capitibus crescat, aut minuatur. n. 8. Legitimum consistit in indiuisibili, non tamen vulgare. n. 10. Quando alterum altero maius, vtrum liceat accipere. 275. 13.

Pretium acceptum pro turpi opere an restituendum. 176.53.59.

Et cui restituendum. 177. 61.

Pretium iustum quale sit earum rerum, quæ certum non habent. 275. 15.

Pretium mercium mox minuendum sciens, possum tamen currenti pretio vendere. 278. 39.

Etsi magistratus decreto minuendum sciam. 279.46.

Non ex vnius commodo aut indigentia, sed ex communi æstimandum. 282. 67. & 283. 76.

Pretium iustum censuum quomodo constituendum. 309. 102.

Pretium pro re spirituali accipiens an iure diuino ad illius

illius restitutionem teneatur. 485.157.
Pretium iure positiuo quando restituẽdum. 488.169.

Primitiæ.

Primitiæ quid sint. 529.30.
An debitæ Ecclesiis. n. 33.

Princeps.

Princeps comparatur ad Rempub. sicut custos conductus ad personam custodiendam. 17.13. *Ob varias causas tenetur curare obseruationem legum.* 17.18.
Princeps in bello potest exponere subditorum vitam. 40.58.
Princeps in iis quæ agit in proprium cõmodum cõparatur ad subditos vt priuatus ad priuatũ. 48.40. *Si alienum prædiũ vertat in viam publicam, &c. an teneatur compensare.* 48.40. *An præscriptione tutari se possit.* 48.41. *An possit princeps dare priuilegiũ in mercibus importandis, &c.* 295.149.
Principes sæculares non possunt suis legibus præiudicare piis causis. 230.102.
Principibus necessaria sobrietas. 733.90.
Principis assertio in testamentis vel cõtractibus æquiualere potest pluribus testibus: non tamen in causis criminalibus, quando agitur de aliquo condemnando. 375.95.
Principi posset Respub. concedere auctoritatem vt ex priuata scientia absoluere & condemnare posset. 375.97. *Quãtumuis sit certus de crimine, non potest ordinariè condẽnare nisi citatũ & auditũ. n.* 99
Principes & Gubernatores assumẽtes ad officia sæcularia maiora eos, qui putantur malè munus administraturi, peccant mort. & tenentur Reipub. ad sarcienda damna inde secuta. 404.13. *Omissis aptioribus minùs idoneos assumentes, peccant quidem & sæpè mortaliter, non tamen tenentur ad restitutionem, si isti verè erant idonei. n.* 15.
Principis præcipuum munus est curare vt quàm maximè idoneos ministros habeat, idque pro statu præsenti. 405.20.21.
Princeps quomodo parenti præferendus. 667.15.

Prior.

Prior tempore potior est iure, de quibus intelligendum. 181.22. & 183 42.44.

Priuilegium.

Priuilegium militum. 176.58.
Priuilegium impetratum à Principe vt vni soli liceat aliquas merces vendere an licitum. 295.148.

Prodigus.

Prodigus est instar pupilli, & ex eius contractu nulla ipsi oritur obligatio. 211.62.
Prodiga largitio etsi in libero sit peccatum, non tamen in eo qui se promittendo obstrinxit. 217.10.
Prodigalitas quando mortalis. 687.62.

Professio.

Actio ad reclamandum contra professionem quanto tempore extinguatur. 65.36.
Professũ à religione abducẽs ad quid teneatur. 85.16.
Professio serui, vel coniugis consummato matrimonio, domino, vel coniuge inuito, est irrita. 193.70.
Professio coniugum an valida. 577.25.
Professio viri inuita vxore est irrita, etiam post mortem vxoris. 554.94.
Item professio in religione non approbata. 575.14.
Professio fit tacitè vel expressè. 587.57.
Quæ requiratur vt sit valida. n. 58. *Quæ ætas. ibid.*
Qualis probatio. n. 59. *Animus profitẽdi.* 588.60.
Libertas profitentis, & consensus Prælati. ibidem.
Vt fiat in religione approbata. n. 62.
Vt tria vota substantialia emittantur. ibidem.
Vt non sit conditio repugnans. n. 63.
Nec insit profitenti impedimentum ordini repugnans. n. 64. *Cum quibus pactis possit fieri. n.* 63.
Professus inualidè, postquam aliquot deinde annos mansit in religione potest egredi. 591.65.
Quæ in egressu seruanda. ibidem.
Professio facta in religione non approbata an habeat vim voti simplicis. 589.62.
Professio in religione approbata quam vim habeat. 592.67. *Tradit religiosum Deo. n.* 67.
Facit inhabilem ad matrimonium. 593.68.
Irritat matrimonium ratum. n. 69.
Ex natura sua non repugnat contractui matrimonij. n. 68.69. *Priuat omni dominio.* 594.70.
Soluit vota simplicia. n. 74. *Delet peccata. ibidem.*
Tollit irregularitatem ex defectu nataliũ. 597.75.
Profitens in religione cum intentione retinendi dominium rerum suarũ an validè profiteatur. 594.70.
Ad professionem an possit quis compelli ob crimen. 581.42.
In professione spectandus annus bissextilis. 587.59.
Professio in religione baptismo similis. 597.74.
Inualidè profitetur impedimentũ celans. 590.64.
Professus an testari possit. 596.73.
An aliquid donare. ibidem.
An post professionem patris statim filijs legitima sit danda. 601.83. *Profitẽs an debeat matri, auo, &c. relinquere legitimam, si liberis careat. ibidem.*
Professio fidei quibusdam beneficiarijs necessaria. 446.165.

Profusio.

Profusio quid sit. 687.61. *Quale peccatum. n.* 62.
Gignit auaritiam. ibidem.

Proles.

Proles quando non contrahat seruitutem. 43.13.
Subit conditionem matris. 45.22. *Quando animetur.* 97.65. *Spurius an possit esse heres.* 117.43.

Promissio.

Promissis aliquem ad maleficium prouocans, si antequam patretur ea reuocet, ad nihil tenetur. 160.17.
Promissio & pollicitatio nondum acceptata nullam obligationem inducit. 198.25.
Promissam rem an possis occultè capere. 203.44.
Promissa iurata an obligent ante acceptationem. 206.52.
Promissio solutionis pœnæ in sponsalibus an firmetur iuramento. 208.56.
Promissæ rei solutio potest esse licita, etsi promissio erat illicita. ibidem.
Promissio generatim sumpta quid sit. 216.1.
Quid speciatim. n. 2.
Non obligat vltra intentionem promittentis. n. 6.
In dubio inclinandum in fauorem promittẽtis. n. 7.
Quo casu desinit obligare. 350.20.
Promissio prodiga quando obliget. 217.9.
Executio eius non semper est peccatum. ibidem.
Et tunc ius tribuit promissario. ibidem.
Promissio quomodo differat à donatione verbali, pacto, pollicitatione, stipulatione. 217.15.
Legitimè acceptata quantum obliget. 223.52. & c.
Forma stipulationis nõ reddit eam firmiorem in foro interno, sed in externo tribuit actionem. 224.55.
Promittens nuptias impari cum indignatione familiæ peccat, tenetur tamen exequi. 217.9.
Promissio ob turpem causam ante opus patratum est inualida. 218.17.
Post opus patratum obligat. n. 18.
Contrarium probabile in opere lege punibili. n. 20.

Pro-

Promissiones iure naturæ vel positiuo quænam sint irritæ. 218. 22. 23. *Cum iuramento firmatæ quæ executioni mandari possint. n.* 25.
Promissio interna iure naturæ non obligat nos homini 219. 30.
Obligaret tamen si homo posset cognoscere internas locutiones, vt Angeli, vel Deus. n. 32. *Nec externa ordinariè obligat ante acceptationem. n.* 34. 39. *Quædam excipiuntur. n.* 36. *Mortuo promissario vel nuntio an possit acceptari. n.* 35.
Promissio ad pias causas ante acceptationem an valeat. 220. 38. 39.
Promissio absenti facta quomodo acceptetur. 221. 42.
An vt validè acceptetur, debeat acceptatio innotescere promittenti. n. 43. *An vt validè reuocetur, debeat reuocatio innotescere nuntio. n* 44. *An possit acceptari mortuo promittente. n.* 45. *Quinam possint eam acceptare. n.* 47. *Debet aliquo modo dirigi ad præsentem vt possit eam acceptare.* 222. 49. *Acceptans non potest eam condonare. n.* 50.
Promissionem onerosam solus promissarius validè acceptat. 223. 51. & 224. 55.
Promittere non est tantùm affirmare se facturum. 223. 52.
Promissa res debet esse maior quàm in furto, vt obliget sub peccato mortali. 225. 56.
Promissio minùs obligat quàm stricta iustitia. n. 57.
Promittens aliquid etiam in contractu onerosô non animo verè promittendi, etsi possit ob animum decipiendi peccare mortaliter, non tamen tenetur sub mortali promissis stare. 225. 58. 61.
Nisi alter inde damnum incurreret. n. 59.
Aut contractum ex sua parte implesset. n. 60.
Promittens fictè alicui nuptias, si alter nullum damnum incurrat, potest iurare se non promisisse, & solum vertere ne contrahat. 225. 61.
Promissio vt sit valida quinque requirit. 530. 1.
Qualis in ea deliberatio requiratur. n. 2.
Debet esse directè volita. n. 4. & *spontanea. n.* 5.
Promissioni vel dationi ante acceptationem potest onus apponi, posteà non sine consensu alterius. 226. 62.
Si eam acceptes cum onere in fauorem tertij, ipso hoc ipso acquirit ius vt id ei præstes. n. 64.
Hoc tamen posse à donatore tibi remitti donec non est acceptatum à tertio, probabile. n. 65.
Promissio acceptata quibus euentis desinat obligare. n. 69. & *seqq.* & 350. 20.
Promissio iurata patitur easdem exceptiones quas iniurata. 227. 73.
Promittens etiam iuratus puellæ, quam virginem putat, nuptias, non tenetur si deprehendit vitiatam. num 73.
Promissio bis facta non tribuit duplex ius. 763. 87.
Promittere & promissa soluere eiusdem est virtutis. 543. 52.

Propositum.

Propositum an habeat aliquando vim voti. 536. 20.
Propositum vouendi non sufficit ad votum. num. 21. & *seqq.*
Quando quis possit à proposito resilire. n. 22.

Proprium.

Proprium non posse possideri hæresis fuit Apostolicorum & Pelagij. 42. 2.

Prouidentia.

Prouidentia & benignitas Dei in homines. 12. 30.

Proximus.

An pro defensione proximi possis alium occidere. 100. 87.
Proximi amor duplex. 497. 23. *Quid ei condonandum.* 503. 19.

Prudentia.

Prudētia vnde dicatur. 1. 1. *Dupliciter accipitur. ibid.*
Prudentiæ definitiones. ibidem.
Prudentia falli nequit circa proprium obiectum. 2. 2.
Formidinem excludit, non scrupulum. ibidem.
Cum prudenti iudicio quæ formido cōsistat. n. 5. 6.
Prudentia versatur circa actiones singulas. n. 7.
Prudentiæ obiectum, effectus, & finis idem. 3. 8.
Differt à virtutibus moralibus. n. 11.
Ab intellectualibus. n. 13.
Quomodo sit virtus moralis. n. 12.
Est regula virtutum moralium. n. 11.
Respicit honestas actiones sub ratione veri. ibidem.
Dupliciter respicit opus honestum. ibidem.
Postulat affectum ordinatum. num. 13. & *diligentiam.* 4. *n.* 17.
Prudentiæ functiones triplices. 4. 17.
Prudentia medium virtutibus præscribit. 4. 18.
Quomodo finem præscribat. n. 20.
Synteresin & principium suum supponit. ibid.
Quomodo imperet virtutibus. n. 23. 24.
Quomodo ab iisdem pendeat. 6. 30.
Duobus modis dicitur completa. 6. 34.
Non potest esse nisi in probis. n. 35.
Alia naturalis, alia supernaturalis. 7. 2.
Partes prudentiæ triplices. 7. 1.
Species seu partes subiectæ quinque. 7. 3.
Integrantes octo. 8. 10. *Potentiales tres. n.* 12.
Prudentia personalis sola dicitur absolutè prudentia. 7. 5.
Si omnino completa sit, complectitur ceteras. 8. 7.
Contra prudentiam dupliciter peccatur. 10. 18.
Prudentia carnis quid sit. 10. 21.
Quale peccatum. 11. 23.
Prudentior hominibus suæ sortis nemo tenetur esse. 79. 24.

Pubertas.

Pubertati proximi validè contrahunt in suum commodum sine consensu tutoris. 210. 60.
Qui dicantur pubertati proximi. ibidem.
In quibus contractibus obligentur. n. 61.
An teneantur ex mutuo. 248. 15.
Pubertas masculis incipit 14. *feminis* 12. *anno.* 210. 60.

Publicum.

Publicum aliquid tripliciter dicitur. 127. 73.

Pudicitia.

Pudicitia quid 734. 95. *An pro ea tuenda possis occidere alium.* 98. 76.

Puer.

Puer an possit perdere virginitatem. 741. 121.
Pueri an possint intrare religionem. 580. 35.
Puellæ quando possint. n. 39.

Pupillus.

Pupilli pecunia emptū an sit ei obligatū, &c. 181. 30.
Pupilli contractus an firmetur iuramento. 208. 56.
Pupillaris substitutio quid sit. 244 79.
Hac mater non potest substituere. n. 80.

Purgatio.

Purgare se ferro candenti, vel aqua feruenti illicitum. 658. 3. 4.

Purgatorium.

In purgatorio orant iusti pro nobis. 503. 23.

Pusillanimitas.

Pusillanimitas quid sit. 707. 28. *Quale peccatum. num.* 29. *Quæ contra eam iuuent. ibidem.*

Quæstor.

QVæstor quomodo peccat, & ad quid teneatur dum malignè soluit & munera extorquet. 404.14. an possit Religionem intrare. 579.33.

Rapina.

RApina differt specie à furto. 137.8.
Grauius est peccatum. ibidem.
Differt ab iniquis contractibus. n.9.

Raptus.

Raptus quid sit. 137.5.
In raptu duplex malitia. 759.67.
Pœnæ in raptores. n. 68. Deprehensus in flagranti crimine potest à coniunctis personis occidi. ibid.
Per nuptias cum rapta non tollitur infamia. n. 69.
Quid si sponsus rapiat sponsam. n. 70.
Raptor puellæ in seruitutem deditur. 43.14.

Ratificatio.

Ratificatio quid requirat. 214 72. & 550.79.

Ratihabitio.

Vtens re aliena sub ratihabitione. 81.37.
Ratihabitio ad quæ extendatur. 81.37. & 273.3.
Ratihabitio æquiualet mandato. 160.13.

Rationis vsus.

Rationis vsus priuatio duplex. 745.14.
Non potest quis cedere iure, quod habet ad potestatem vtendi ratione. 746.18.
Rationem dupliciter vincit passio. 777.11.12. & quomodo. n.13.

Rebellio.

Rebellio quid. 794.76.

Rechabitæ.

Rechabitis à vino abstinentibus promissa merces. 731.76.

Recursus.

Recursum præbēs malefico ad quid teneatur. 162.26.

Regnum.

Regnum Dei quid. 502.15.

Regula.

Regula an necessaria ad statum religiosum. 573.9.
Regulæ approbatæ quæ sint. 575.18.

Religio, Religionis status, Religiosus.

Religio vnde dicta. 490.1. Quid sit. num. 2. Eius obiectum. n.3. & 492.10.
Non potest esse nisi in creatura respectu sui principij. Eius actus sunt quatuor. 491.6.
Religio ab aliis virtutibus differt. n. 7.
Non versatur immediatè circa Deum. n.9.10.
Proximè accedit ad virtutes Theologicas. 493.14.
An religio cōplectatur cultū Sacramentorū. 495.16.
Religio dimittens professum sine causa peccat contra iustitiam. 606. 107. Non tamen si nondum professum. ibid.
Ad religionis essentiam non requiritur tanta firmitas vt quis per Superiorē solui nequeat. 607. 108.
Religionis nomen tripliciter accipitur. 570.2.
Religiosus status quid sit. ibidem.
Quæ ad eum requirantur. n.4.
Solēnitas votorū non est ad eum necessaria. 573.8.
An approbatio sit ad eum necessaria. 574.10.
Religiosus propter Christū se libertate abdicat. 44.15.
Religiosorum ordinum diuersitas vnde proueniat. 575.16. Quis sit perfectior. 576.16. Moderata corporis afflictio in eo vtile. n. 21. Non requiritur in eo chorus. n.23.
Religionem non approbatam intrans an ad castitatem teneatur. 575.14.
Religionem qui possint ingredi. 577.24.
Qui non. n.25. & 579.30.
Ad religionem compelli nemo potest. 580.38.
Excipe aliquot casus. 581.42.
Vouens religionem ingredi ad quid teneatur. n.43.
Religiosus an habeat aliquarū rerum dominiū. 32.18.
Nihil potest alienare, nec consentiente Prælato, in res turpes. 595.71.
Religiosus ad quid per singula vota obligetur. 596. 74. & seqq.
Religiosi singuli tantùm habent vsum sine dominio rerum quibus vtuntur. 26.35.
Quo iure sint incapaces dominij & matrimonij. 32.22.
Non sunt incapaces iurium spiritalium. 33.26.
Religiosi beneficiati habent ius dispensandi fructus suorum beneficiorum, non tamē dominium. 34.29.
Quomodo eos possint expendere. ibidem. Bona immobilia à superioribus ipsis concedi non possunt. 34. 30. Quomodo census vitalitij ipsis possint permitti. 34.31.
Religiosus an possit aliquid ludo perdere vel lucrari. 347.32.33.
A Religione aliquem abducens ad quid teneatur. 84. 12.13.
Religionis status debet liberè suscipi. 85.14.
Est status perfectionis. ibid.
Religiosus non tenetur laborare ex iustitia, sed tantùm ex virtute religionis. 86.18.
Religiosus propriè quærere tenetur suum bonum spirituale. 86.20.
An teneatur fugere ne percutiatur. 93.44.
An possit furem occidere. 98.72.
An ad vitandam ignominiam. 100.85.86.
Exiens monasterio ad audiendum ius ciuile vel medicinam est excommunicatus. 796.83.
Religionem ingrediens an liberetur à restitutione. 193.70. &c.
Religionem ingredi non potest seruus domino inuito, nec coniunx consummato matrimonio. 193.70.
Nec debitor qui aliàs commodè posset breui satisfacere. num. 72. Secùs si non nisi post longum tempus. nu. 72.
Religiosi contractum sine suo consensu factum potest suo arbitrio Prælatus infirmare vel validare. 212.62.
Religiosi subditi non possunt sine consensu Prælati donare validè, etiam in pias causas: nec Prælati in causas profanas, etiam consentiente Conuentu. 228.85. In quibus censeatur tacitus Prælati consensus. n.83.
Religiosi testari non possunt sine consensu Pontificis, & cum eo tantùm in causas pias. 241.40.
An possint fideiubere. 353.20.
Religiosi quinam teneantur legere Horas. 510.49.
An Prælatus possit dispensare. n. 51.
Religiosi bona an transeant ad monasterium per professionem. 600.81. Potest bona sua distribuere liberis, si habeat. n.82.
Religiosus an post professionem acquirat omnia monasterio. 601.87. An possit succedere in hereditatem. ibid.
Comparatur partim seruo, partim filio familias. ibidem.
Religiosi delicto non tenetur monasterium. 602.90.
Nec ex contractu, nisi quatenus in eum consensit. ibidem.
Religiosus beneficiatus cui acquirat ea quæ acquirit. num. 91.
Quorum beneficiorum sit capax. 603.95.

Quando

Quando requiratur consensus Prælati. n.97.
An requiratur auctoritas Episcopi.604.98.
Religiosus ordinem mutare quando possit, & in qualem transire. n.100.
Quænam obseruanda.605.101.
Religiosus transiens ad alium ordinem est incapax omnis beneficij sæcularis. 606.105.
Religiosus potest eiici ob iustam causam è religione. num. 106.
Religiosus eiectus, fugitiuus & apostata qui differant. 607. 109. An eiectus præsertim requisitus, teneatur redire. n. 110.
Non tamen tenetur aliud monasterium ingredi. 608. 111. Potest vti habitu clerici sæcularis, nō autem suo. n. 112. Cui acquirat ea quæ acquirit. ibid. Habet eorum administrationem. 609. 113.
Non potest testari. ibid. Quid si in illicita expendat. ibidem. Non recidit sub obedientiam Episcopi. n. 114. Non est liber à votis, sed ab obseruatione regularum. n. 115.
Religiosus an possit ob culpam in sæculo commissam exheredari.601.87.
Intra duos menses à matrimonio contracto potest quis religionem ingredi. 584.50.
Translati ex ordine Mendicantium ad Carthusianos, vel ad ordinem non mēdicantem, inhabiles ad officia, &c.606.105. Omnes translati incapaces beneficiorum sæcularium. ibid.
Religiosus eligi non potest ad beneficium extra monasterium sine consensu Prælati.603.97.
Est capax curæ animarum. 604. 98. An etiam dignitatis. n.99. Est inhabilis ad canonicatum, & beneficia sæcularia. ibid.
Religiosus trāsire potest ad arctiorem ordinem. n. 100. Id tamen non est laudabile, nisi sit necessarium, & vtile. ibidem. An ordo ad quem transit debeat esse perfectior. n. 100. Omnes possunt transire ad Carthusianos. ibid. & Carthusiani ad Mendicantes. ibidem.

Remedium.

Remedium contra carnis tentationes. 739. 111.
Remedia aduersus maleficia.652.28.
Remedia contra pusillanimitatem.708.29.

Remiges.

Remiges Christiani non tenentur ad damna quæ inferunt Turcarum triremes.106.122. An possint occidi.163.30.

Renuntiatio.

Renuntiatio successionis an firmetur iuramento. 208. 56.
Renuntiatio simplex non priuat quemquam iure, quod ei leges concedunt in bonum commune. 346.26.
Renuntiatio bonorum facta cum iuramento bimestri ante professionem non valet. 624.55.

Reparatio.

Reparatio iniuriæ fit per pœnam. 680.21.

Res.

Rerum diuisio quomodo sit facta, & an sit licita. 41. 1.2. Fuit vtilis hominibus. 42.3.
Rei illicitæ dans operam & casu occidens an incurrat irregularitatem. 103.103.
Res superioris ordinis numquam est necessariò periculo exponenda pro re inferioris ordinis. 119.56.
Rei alienæ iniquus detentor continuè peccat. 138.11.
Rem suam occultè vindicare an liceat. 144.61.
Res domino suo melioratur. 150. 100.
Rem furtiuam emens ad quid teneatur. 169.1.2.3.
Res eadem secundùm varios contractus variam æstimationem habet. 300. 33.
Rebus diuinis vti in finem humanum an licitum. 613.16.
Res vilis quomodo appeti possit. 787.53.
An toties peccet quis, quoties re aliena vtitur inuito domino. 140. 25.

Respublica.

Reipub. pars dupliciter comparatur. 16. 10.
Quomodo Respub. comparetur ad Principem. 17. 13. Triplex in ea habitudo, ex qua triplex iustitia. 18. 20.
Respub. an possit tradere innocentem. 92.40.

Resignatio. *Vide* Beneficium, & Simonia.

Restitutio.

Restitutio an necessaria sit si pascas vel ligneris in loco alieno. 51.56. Suadens fugam seruo furi, tenetur de damno, & etiam restituere seruum. 45.23.
Restitutio in integrum contra præscriptionem quid sit. 73.52. Quibus concedatur. ibid.
Restitutionis definitio. 77.15.
Apud Theologos sumitur etiam pro compensatione. ibid. Est actus iustitiæ commutatiuæ. n. 16.
Quomodo à solutione vel satisfactione. n.17.
Respicit rem, satisfactio personam. n. 18.
Deo propriè fieri nō potest, benè tamē satisfactio. ib.
Ex duplici capite nascitur. n. 19.
Generatim accepta nascitur ex triplici capite. 77. 20. Discrimen inter hæc capita. n. 21.
Restitutio ratione damni requirit latam culpam. 78. 24. Quæ sit peccatum mortale. 79. 27. In contractibus sufficit leuis & aliquando leuissima. 80. 32. & seqq. Quid si promiserit quis maiorem operam adhibere. 80. 32.
Quando excuset naturalis inconsideratio. 78. 26.
Quando ignorantia concomitans. 82.46.
Restitutio externa necessaria ad salutem. 82.47.
Restitutionis præceptum an sit affirmatiuum. 83. 49.
Vtrùm facienda sit pro sensu, vel rationis vsu per iniuriam ablato. 83.1.2.
Vtrùm pro bonis naturæ. n. 3.
Quis ordo in ea seruandus sit. 178.1.
Restitutionis quantitas non est spectanda ex quantitate iniuriæ. 108.134.
Restitutionem famæ condonare qui possint. 136.124.
An liceat compensare. n. 131. An cum damno pecuniario. 135. 136. Quænam ab ea excusent. n. 137
Quo ordine restituet consultor, consentiens, &c. 165.48.
Restitutio omnis iure naturæ debita est certæ alicui personæ, aut communitati. 174.37.
Iure tamen positiuo potest aliquid deberi incertis. ibidem.
Restituenda accepta pro iis ad quæ tenebaris ex iustitia. 177.63.
Restitutio cuius expensis & quo loco facienda sit. 184. 48. &c. Quæ causæ ab ea excusent. 186.1.
Prima causa est extrema necessitas. n.2.
Quibus euentis hac sublata tenearis restituere. num. 6.7. Excusat etiam grauis quamdiu durat. 187. 15. Nisi creditor sit in eadem necessitate. nu. 19. Probabile nec tunc te teneri, quando eius non es causa. n.20.
2. causa, Periculum salutis, fortunarum, status. 188. 21. Lucrum tamen cessans non excusat. 188. 24.
Nec periculum status, si ad eas angustias tua culpa sis redactus. 188. 28. Vel si status iniquè partus. nu. 29. Vel si creditor sit in eodem periculo. n. 31.
Hac tamen non sufficiunt vt aliena auferas. n. 27.

An damna ex solutionis dilatione orta tenearis soluere. 189. 32.
3. *causa, Remißio creditoris.* 179. 34.
Quæ debet esse libera. n. 35.
Facta ab habente potestatem. n. 36.
Non obsistente iure. n. 37.
Quod fit tribus casibus. ibidem.
4. *causa, Cessio bonorum.* 190. 42.
5. *causa, Si restitutio putetur nocitura creditori.* 191. 53. *Nisi grauius timeatur incommodum. num.* 57.
6. *causa, Solutio facta creditori creditoris, in foro conscientiæ. n.* 60.
7. *causa, Interitus rei debitæ in specie, extra contractum vel culpam.* 192. 62.
8. *causa, Iudicis auctoritas quatuor casibus.* 192. 68.
9. *causa, Ingressus religionis.* 193. 70. *& seqq.*
10. *causa, Excommunicatio creditoris, vt possit nonnihil differri. num.* 77. *Non tamen debitoris. num.* 79.
11. *causa, Incertitudo creditorum, vide* Debita incerta.
12. *causa, Compositio cum Prælato.* 194. 83.
13. *causa, Compensatio. n.* 85.
Restituens rem furtiuam per confessarium, qui eam retinet, an teneatur secundò restituere. 192. 65.
Restitutio in integrum conceditur minoribus vsque ad annum 29. completum. 212. 63. *Ecclesiis. n.* 66. *&* 332. 65. *Reipub.* 213. 67. *Supremis Principibus, Vniuersitatibus, interdum etiam rudibus. ibidem.*
Dupliciter petitur. num. 68. *Per eam fructus rei contractu gratuito alienati repetuntur. n.* 70.
Secùs in oneroso. n. 71.
Nisi infra iustum pretium vendita sit. ibidem.
An ad restitutionẽ iure diuino teneatur, qui pretium pro re spiritali accepit. 485. 157.
Pretiũ quando iure positiuo restituendũ. 488. 169.

Retrotractio.

Retrotractio excommunicationis & inhabilitatis in simonia conuentionali, non inducit irregularitatem in eo, qui post contractum simoniacum, ante eius impletionem celebrauit. 485. 153. *Efficit tamen vt collatio interim alterius beneficij reddatur irrita, quasi tunc fuisset inhabilis. n.* 154.
Quibusdam videtur solùm habere locum in foro externo. n. 155.

Retrouenditio.

Pactum retrouenditionis an licitum. 288. 113. *&* 290. 123.

Reuelatio.

Reuelare occultum crimen alterius aut secretum ad vitanda tormenta an liceat. 124. 51.
An ad damnum tertij auertendum. 125. 57. *&c.*

Reus.

Reus an possit præscribere quando bona cecidere in commissum. 65. 38.
Reus an possit recusare cibum oblatum. 91. 29.
an teneatur ipsemet exsequi sententiam. 44. 22. *&* 90. 25.
Reus quãdo condemnari possit non auditus. 375. 100.
Reus reuelans occulta crimina testium ad infirmandum testimoniũ, an faciat contra iustitiam. 394. 1.
Fieri tamen potest vt sit contra charitatem talia crimina patefacere. n. 2.
Reus habet ius repellendi testem quouis modo magis idoneo. 395. 4.
Saltem ex charitate ita tenetur respondere & se defendere, vt quàm minimùm accusatorem lædat. num. 5.
Reus accusatus de crimine, quod iuridicè probari nequit, non peccat contra iustitiam, si neget crimen, aut dicat accusatorem mentiri & calumniari. num. 6.
Illicitè patefactum etiam extra iudicium quadam ratione negari potest. n. 7.
Reus non tenetur fateri veritatem, aut iurare de calumnia, si Iudex non interroget iuridicè. n. 8.
Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat vtrùm Iudex iuridicè interroget. 396. 10.
Reus tenetur veritatem fateri, etiamsi capite plectendus esset, quando ei notum est Iudicem iuridicè interrogare. num. 12.
Contrarium tamen non est improbabile, præsertim in causa capitali, quamdiu est spes euadendi. 397. 16.
Quando non est spes euadendi, tunc tenetur veritatem fateri. n. 19.
An reus possit per vim se defendere contra Iudicem aut Ministros, ne sententiam iniquam exequantur. 398. 29. 30.
Reus ante sententiam fugere potest, nisi iurauerit se permansurum. n. 31.
Etiam post sententiam, si damnatus ad pœnam mortis vel mutilationis. n. 33.
Qui licitè fugere potest, potest etiam vincula rumpere, & carcerem pertundere. 399. 36.
Reus damnatus ad pœnam carceris temporariam non potest fugere. Probabile tamen est damnatum ad carcerem perpetuum, grauem præsertim; item damnatum ad triremes, fugere posse. n. 39.
Reo, cui fas est fugere, possunt alij fugam & vinculorum diruptionem consulere; modò non sint potestatis publicæ ministri. 400. 40.
Probabile etiam est licitum esse eisdem captiuo instrumenta porrigere, quibus vincula incidat & carcerem effringat. n. 41.
Non tamen possunt alij reum iuuare exteriùs effringendo carceres & vincula rumpendo. n. 44.
Reus conuictus non torquetur, exceptis duobus casibus. 382. 152.
Vtrùm reus possit sæpiùs torqueri. 384. 168.
An vt socij detegantur. n. 162.

Sacrum, Res sacra, Sacrificium, Sacerdos.

SAcras res tyranno tradere an licitum. 83. 40.
Sacrum, ante Matutinum dictum, ex causa celebrare licet. 516. 81.
Sacrificium quid sit. 517. 6. *&* 520. 19.
Quinque ad id requiruntur. 518. 11.
Qualis mutatio hostiæ in eo requiratur. 519. 13.
Quando vna res mutatur in aliam, quæ censeatur hostia. n. 15.
Sacrificiũ in Missa consistit in consecratione. 520. 16.
Sacerdotes quinam in lege naturæ, & immolatione agni paschalis fuerint. 519. 12.
Sacrificij vera ratio reperitur in passione Christi. 520. 17.
Non tamen in passione martyrum. ibid.
Sacrificium tribus modis diuidi potest. 521. 21.
Quænam res in veteri lege per sacrificium offerebantur. ibid.
Sacrificare hoc tempore agnum vel vitulum an licitum. nu. 26.
Sacris rebus sæpè dæmon suas operationes velat. 649. 13.
Sacrarum rerum tria genera. 659. 10. *&* 660. 15.
Earum temeratio graue peccatum. n. 15. 16. 17.
Sacerdos an pecuniam accipere possit pro Sacramentis admi-

administrandis. *Vide* Simonia.
Non omne opus bonum est sacrificium. 518.7.
Ad sacrificium requiritur sacerdos & altare. ibid.
*Qua ratione opera bona dicantur sacrificia. n.*9.
Sacrificiorum decem genera. ibid.
*Non omnis oblatio est sacrificium. n.*10.
Finis intrinsecus sacrificij. 520.18.
Descriptio sacrificij. n. 19. *Duo testamur sacrificio. ibidem.*
Sacrificia diis inferioribus oblata. 521.20.
*Sacerdotium Ecclesiæ est supernaturale. n.*26.
Christus ademit potestatem alterius sacrificij instituendi. 522.27.
Sacramentorum perceptio & administratio in peccato mortali est sacrilegium. 660.16.
Sacris verbis ad facetias uti graue peccatū. 799.96.

Sacrilegium.

Sacrilegium quid sit. 137.7. & 658.6.
Tres sunt eius species. 659.10.
Quando sit peccatum mortale, quando veniale. 661.20.
*Sacrilegorum pœna. n.*21. & 764.88.
Qui ipso facto incurrant excommunicationem latæ sententiæ ibidem.
Sacrilegium quinque modis fit. 763.84.
Voto obstrictus & sacerdotio insignitus an duplex committat sacrilegium. 764.87.

Saga.

Sagam, si per dæmonem noceat, an possis occidere. 94.48. *An possit demergi in aquam ad eliciendam criminis confessionem.* 384.167.
Sagæ reipsa à dæmone transferuntur. 649.15.
Quomodo transmutentur. 650.18.
Quæ remedia contra earum maleficia adhibenda. 652.29.
Sagæ possunt multa per dæmonem facere, quæ ipse solus non posset. 655.42.
Sagam te percutientem repercutere licitum. 656.45.

Salus.

Salus animæ proximi quando saluti propriæ præferenda. 94.51.

Samuel.

Samuel post mortem verè apparuit Sauli. 651.24.

Sanctus.

Sancti iniuriam passi sunt. 76.14.
Sancti qua ratione inuocandi sint. 505.28.
Quomodo cognoscant nostras preces. 506.33.
Quibus potissimùm meritis nitantur, dum orant pro nobis. 507.36.
Orando prosunt. 505.30.
Sancti tripliciter coli possunt. 502.17.
Cur eorum cultus religiosus dicatur. 504.24.
Sanctis dupliciter vota fiunt. 505.27.
Sanctorum patientia. 711.43.

Sanguis.

Sanguis è corpore occisi emissus an sufficiat ad capturam, &c. 384.167.
Sanguis adolescentis corpus senile fouet. 743.10.

Sanitas, Sanitatum obseruatio.

Sanitatum obseruatio quid sit. 644.63.
Quale peccatum. n. 64.
Sanitatis causa non tenemur mutare aërem. 744.12.

Satisfactio.

Satisfactio differt à restitutione. 77.18.
Respicit illa personam, hæc rem. ibidem.
Fieri potest Deo, non tamen restitutio. ibidem.
Confessarius an possit iniungere vt des pauperibus acceptum ob turpem causam. 177.61.
Satisfacere creditoribus quomodo oporteat. Vide Creditores.

Scriptura.

Explicatur locus Apostoli 1. *Timoth* 6. *Radix omnium malorum est cupiditas.* 686.59.
Explicantur Scripturæ, quas hæretici contra ieiunium obiiciunt. 731.78.
Explicatur locus Apostoli de virginitate. 1. *Cor.* 7. 736.105. & *seqq.*
Explicantur Scripturæ allatæ contra castitatem. 737.109.
Locus Genes. Crescite & multiplicamini, benedictio est, non præceptum. ibidem.
Explicatur locus Matth. 5. *de iuramento.* 612.14.
Explicatur locus Iob 37. *Qui in manu omnium hominū signat, vt nouerint singuli opera sua.* 640.48.
Scriptura sacra abutentes peccant. 660.17.

Scrupulus.

An scrupulum excludat prudentia. 2.2.
Scrupuli vnde oriantur. 2.6.

Secretum.

Secretum alterius an possis aperire. 124.54.

Securitas.

Securitas quid sit. 703. 4. *Vnde oriatur.* 705.13.

Senex.

Senibus necessaria sobrietas. 733.90.

Sepultura.

Sepeliens ecclesiastica sepultura manifestum vsurarium est ipso facto excommunicatus. 269.188.

Seruus, Seruitus, Seruile opus.

Seruitus pœna quid sit. 24.21.
Qua parte sublata sit. ibidem.
Seruitus in rebus quid sit. 24.26.
Quid sit seruitus causalis. 25.27.
Seruitutis diuisio & definitio. 25.28.
Seruus an possidere quid possit. 27.42.
Serui an dominij capaces. 31.13. &c.
Quomodo aliqui dicatur natura serui, alij domini. 40.54. *In statu innocētiæ nulla fuisset seruitus. ibid.*
Seruitus quomodo contra naturam. 40.56.
Seruus nemo est lege naturæ. 40.54.
Seruitus quomodo sit contra legem naturæ. n. 56.
Quot modis contrahatur. 43.12.
In seruitutem aliquando rapi possunt innocentes. num. 12.
*Quando contrahatur natiuitate. n.*13.
Quomodo venditione. 44.15.
Christiani bello capti non fiunt serui. 43.12.
Ex ancilla natus contrahit seruitutem. 43.13.
Seruitutis pœnam qui incurrant. 43.14.
Serui qui ad peccatum sollicitantur an possint fugere. 44.19. *an teneantur reuerti cessante periculo. item an & illi qui durè tractantur. ibidem.*
Seruus hæretici an possit fugere & fiat liber. 44.20.
Serui infidelium an fugere possint ad Ecclesiam vt fiant liberi. 44.20.
Quomodo possit seruus iustè plecti si fugerit. 45.27.
Serui qui fugere possint. 44.19.
Bello capti fugere possunt. 45.24.
Potest quis eos iuuare. 45.25.
*Quomodo in fuga prehensi possint puniri. n.*27.
Seruitutes quomodo præscribantur. 60.20.
Seruitus alia continua, alia discontinua. 63.28.
Quomodo extinguatur. n. 30.
Seruitus affirmatiua, negatiua. 63.29.
Seruo fugam suadens tenetur ad restitutionem; non tamen suadens otium. 86.20.
Seruus non tenetur laborare ex iustitia. ibidem.

*Seruus à domino suo eiectus fit liber.*608.112.
A seruitute quintuplici nos liberat euangelica libertas. 722.28.
*Seruile opus potest facere, qui vadit ad locum in quo non est festum.*727.55.
*An teneatur priùs audire Sacrum. n.*56.
Seruus an possit religionem intrare. 579.31.
Serui professio sine consensu domini est irrita. 193. 70.
Seruorum vota quis irritet. 552.86.
*Seruilia opera in festis cur illicita.*660.18.

Seueritas.

*Seueritate quando vtendum.*783.41.

Signum.

Signa magica tollere vt diabolus desinat nocere an licitum 654.38. *An aliquis teneatur.*656.43.
*An liceat ad eumdem finem contraria signa ponere. num.*45.
Signi crucis effectus. 653.33.

Simonia.

Simonia est species sacrilegij. 659.8.
*Simonia ob quas causas à Simone mago nomen acceperit.*454.1. *Est studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spiritale, vel spiritali annexum. n.*3. *Sola supernaturalia censentur esse materia eius.*455.6.
*Simonia non est vendere doctrinam vel notitiam cuiusuis veritatis naturali industria comparabilis. n.*7. *In statu innocentiæ non fuisset simonia propriè dicta. n.*8. *Non est simonia dare alicui beneficium ob amorem humanum; vt quia sanguine vel amicitia iunctus. n.*9.
*Non est simonia quando sacerdos præstat ministeria sacra, etiam principaliter ob lucrum temporale, modò nullum pactum tacitum vel expressum interueniat. n.*10.
*Nec est simonia si quis animo non quidem verè emendi aut soluendi, sed decipiendi dumtaxat, promittat aliquid temporale pro beneficio.*456.11.
*Res spiritalis vel sacra, ita vt materia sit simoniæ, quatuor modis dicitur. n.*12.
Omnis venditio & commutatio rerum spiritalium cuiusuis generis pro pretio temporali, si in ea habeatur ratio consecrationis, vel eius quod supra naturam est, est simonia iure diuino prohibita. n. 14.
Beneficium si consideretur planè formaliter, quatenus est ius fructuum obtingens per officium sacrum, sic iure diuino est inuendibile. 457.17.
Si consideretur materialiter, nempe pro iure ad illos fructus, qui officio sunt annexi; sic beneficium vendi potest per Pontificem absque simonia iuris diuini. num. 19.
*Non est simonia iuris diuini, nisi quis intendat ius fructuum vendere mediante officio. n.*21.
Permutatio rerum spiritalium, si nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat, non est simonia iuris diuini. 458.22.
Probabilius est aliquam esse veram & propriè dictam simoniam solo iure ecclesiastico introductam. n. 25.
Hæc simonia iuris humani in quibus locum habeat. 459. 26.
*Permutatio beneficiorum non propriè simonia dicitur, sed tantùm ratione generali, & imitatione quadam. n.*30.
Permutationes aliarum rerum spiritalium non sunt simoniacæ. 460.31.
*Papa non potest incurrere pœnas simoniæ iure ecclesiastico statutas. n.*32.
Potest contrahere culpam simoniæ iuris diuini. ibid.
Verius quoque incurrere culpam simoniæ iuris humani, exigendo pecuniam officijs iure vendi prohibitis. num. 33.
Simonia alia est iuris humani, alia diuini. Item mentalis, conuentionalis & realis. Quid mentalis. num. 35.
*Conuentionalis duplex est, purè videlicet conuentionalis, & mixta. Quid illæ sint.*461.36.
*Etiam in graui vel extrema necessitate non potest dari pecunia pro baptismo, tamquam pretium æquiualens. n.*38.
Sacerdoti nolenti administrare hoc vel aliud Sacramentum, nisi pro pecunia, an possim eam dare. ibid.
Simoniæ turpitudo in quo sita. 462.40.
*Pro actionibus spiritalibus, quà spiritales sunt, aliquid accipere vel dare simonia est. n.*45.
Non est simonia aliquid dare vel accipere pro laboribus extrinsecis actioni sacræ. ibid. Nec est, si des aliquid pro sustentatione ministri sub obligatione rei spiritalis. 463.47.
Iure naturæ non est simonia, si minister rerum spiritalium, siue sit pauper, siue diues, paciscatur de certo stipendio ad sustentationem. n. 47.
*Iure antiquo fuit simonia sic pacisci: huic tamen Iure per contrariam consuetudinem in quibusdam derogatum. n.*48.
*Quòd si nimium exigatur pro sustentatione, non erit simonia, sed iniustitia.*464 51.
*Pro labore intrinsecùs actioni sacræ coniuncto, v.g. pro labore in faciendo Sacro, baptizando, confirmando, &c. pretium exigere, vel de eo pacisci, quodam sensu simonia est. n.*52. *& seqq.*
Episcopi & Archiepiscopi non committunt simoniam, quando exigunt procurationes seu expensas pro consecratione ecclesiarum, & pro visitatione. 465. 55.
*Secùs si exigant aliquid in commodum suum temporale pro dispensatione in votis, &c. n.*56.
*Pontifex à simonia excusari potest, etiamsi causa dispensationis aliquid accipiat veluti in quamdam mulctam, per quam alter compenset recessum à communi lege.*466.58.
*Nec Episcopi nec eorum ministri (exceptis Notarijs) quidquam accipere possunt, etiam sponte oblatum, vel pro litteris Ordinis suscepti, vel dimissorijs, vel sigillo.*466.60.
*Qui reditus habent sufficientes, tenentur lege iustitiæ suis officialibus iusta stipendia assignare.*467.63.
Simonia propriè non est, dare vel exigere aliquid pro omissione actus spiritalis. n. 64.
*Huic tamen contractui, si sine iusta causa fiat, coniuncta est quadam turpitudo simoniæ affinis. n.*65.
*Simonia est, si pro ipso statu religioso aliquid offeratur vel accipiatur.*468.66.
Si muneribus solùm intendas allicere animum alicuius ad monasterium vel fidem Catholicam, vt sponte hæc amplectatur, non est simonia. ibidem.
Si monasterium est opulentum, videtur esse simonia, exigere aliquid pro sustentatione ingredientis. 469.71.
*Non est simonia aliquid exigere pro doctrina Theologiæ naturalis seu metaphysica. n.*74. *Secùs est aliquid exigere pro catechismo, seu doctrina & veritate fidei tradenda, tamquam pretium.*470.77.
Si Theologia pro cognitione mysteriorũ fidei & Scripturarum diuinitus infusa accipiatur, exigere aliquid pro vsu tamquam pretium est simonia. ibid.
Sin Theologia accipiatur pro scientia, quæ ex principis

pis

piis fidei per industriam rationis naturalis deducit conclusiones, pro quibusdam eius actibus pretium accipi potest, pro quibusdam non. n.78.

Resignare beneficium in fauorem tertij, id est, cum clausula Non aliter, nec aliàs, *non est simonia iuris diuini, nec humani. 472.86.*

Huiusmodi tamen resignationes, ob imaginem simoniæ, iuxta stylum Curiæ non possunt fieri, nisi in manibus Summi Pontificis. n.87.

Licitum est resignare beneficium reseruata pensione, modò sit moderata, & legitima auctoritate constituatur. n.89.

Potest Pontifex imponere pensionem causâ simplicis resignationis. 473.91.

Idem dici potest de Legato à latere. Episcopum autem verius est nō posse, nisi priuilegium aut consuetudo præscripta id ei concesserit. ibidem.

Quando quis vult resignare in fauorem tertij sub onere pensionis, possunt illi inter se tractare, non tamen absolutè concludere, sed tantùm sub beneplacito Pontificis. n.92.

Si quis expensas fecerit in obtinendo beneficio litigioso an possit illas repetere. n.94.

Si resignes, conferas, vel aliter procures alicui beneficium cum intentione obligandi vt post aliquod tempus nepoti vel alteri renuntiet, erit simonia mentalis. n.96.

Si alicui beneficium procures aliqua ratione eligendo, præsentando, &c. cum pacto vt is, qui beneficium istud accepturus est, illud idem tibi vel alteri aliquando resignet: aut vt pensionem ex eo, vel fructus aliquos alteri præstet, erit simonia confidentiæ externa, quæ pœnas iuris infert. n. 96.

Si procures beneficium cum pacto vt tibi reseruetur pensio vel fructus aliqui, an sit simonia. n.97.

Ex bullis Pij IIII. & Pij V. patet in beneficiorum resignatione, præsentatione & collatione, illicitas esse, ob speciem simoniæ confidentiæ, quasdam retrocessiones, quas vocant accessus. 474.98.

Permutatio beneficiorum facta sine auctoritate Prælati est illicita. n. 100.

Si alterum beneficium sit altero dignius, & paritas sit redituum, est simonia iuris diuini, si pecunia vel pensione excessus ille compensetur. ibidem.

Si beneficia habent prouentus inæquales, possunt nihilominus inter se commutari. n. 101.

Qui nondum habet ius in re, non potest oblato pretio vexationem redimere ab his, qui non tantum obesse possunt, sed etiam prodesse. 475.106.

At potest oblato pretio vexationem redimere ab his, qui solùm possunt obesse. 476. 108.

Qui habet ius in re per confirmationem, vel institutionem, vel collationem liberam, potest pretio redimere vexationem. n. 110.

Pro electione in Pontificem, Episcopum, vel Parochum, particularis persona etiam dignissima non est licitum offerre pecuniam electoribus: licitum tamen est, vt non eligant ineptum. 477. 112.

Videtur quoque licitum pro electione personæ idoneæ in genere. n.113.

Item si vnus tantùm idoneus reperiretur. n. 114.

Si munus à manu des ad conciliandam solùm amicitiam, vt posteà tui memor tibi ex amicitia conferat, non erit simonia in dante. similiter nec in collatore accipiente, si id tamquam gratis donatum accipiat. n.115.

Si id des cum intentione obligandi vt te præsentet, &c. erit simonia, saltem mentalis, ex parte tua: similiter ex parte alterius, si eadem accipiat. n.117.

Idem dicendum de omni obsequio Ecclesiæ, Collatori, &c. præstito. ibid.

Si beneficium detur propter munus à lingua, non erit simonia, nisi pactum aliquod tacitum vel expressum interueniat. 478.118.

Conferre beneficium propter timorem, si nullum interueniat pactum, non est simonia. n.119.

Si interueniat pactum, saltem occultum, per quod alter nouo modo in posterum censeatur manere obstrictus ad non nocendum, videtur esse simonia. num. 120.

Sin solùm agatur de præsenti euitatione mali iniustè in eum finem intentati, non erit simonia ad illud euadendum beneficium conferre, vel renuntiare. num. 121.

Pensio, quæ datur ad officium aliquod spiritale, non potest pretio vendi absque vitio simoniæ, nec etiam redimi. n. 122. Quæ verò fundata in titulo merè temporali, potest redimi & etiam vendi pretio, sine simonia. 479.123.

Non est simonia, si is, qui aliquam pensionem debet ex iis, quæ vel Parocho seni non valenti ampliùs deseruire datur, vt se sustentet, beneficio eius alteri collato. n. 124.

Aliquam ex his pensionibus emere aut vendere probabilius est non esse simoniā. n. 125. Huiusmodi tamen pensiones vendere, stylo Curiæ est prohibitum, & vendens punitur vt simoniacus. 480.129.

Nulla simonia inducit pœnas iuris ipso facto, nisi in ordine, beneficiis, & religionis ingressu. n. 130.

Sed nec in his, si sit mentalis tantùm. ibidem.

Simonia realis circa Religionis ingressum, singularibus personis inducit excommunicationem; & Conuentui seu Capitulo, si consenserit, suspensionem. num. 131.

Simoniacè admissi ad religionem, videntur iure inhabiles ad manendum in monasterio vbi sic recepti sunt. n. 132.

Conferens ordines per simoniam realem est excommunicatus. nu. 133. 2. Est suspensus à collatione cuiusuis ordinis, etiam prima tonsura. 3. Est suspensus ab executione omnium munerum Pontificalium. 4. Interdictus est illi Ecclesiæ ingressus.

5. Si contra suspensionem vel interdictum istud fecerit, est suspensus ab administratione suæ ecclesiæ, & à perceptione fructuum omnium suorū beneficiorum. 6. Nemo potest illum absoluere præter Romanum Pontificem. 481.134.

Qui ordinem aliquem per simoniam realem susceperit, 1. Est excommunicatus ipso facto. 2. Est suspensus ab executione suorum Ordinum. 3. Si præsumpserit in illa suspensione ministrare, efficitur irregularis. 4. Nemo præter Romanum Pontificem potest illum absoluere à censuris, aut cum eo dispensare. 481.136.

Qui beneficium confert vel procurat alteri per simoniam realem, eligendo, præsentando, &c. est ipso facto excommunicatus. 482.137.

Qui beneficium per simoniam realem acquirit, 1. Est ipso facto excommunicatus. 2. Omnis prouisio & collatio huiusmodi est nulla, nullumque ius tribuit. 3. Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum. n.137. & seqq.

Si simonia sit publica vel deducta ad forum externum, & consentiente beneficiario commissa, inhabilitas per eam contracta non potest tolli per Episcopum, sed per solum Papam. n.140.

Regula

Regula de triennali possessore non prodest simoniacè ingressis in beneficium, sicut nec intrusis. ibid.

Mediatores in simonia beneficij & Ordinis incurrũt pœnam excommunicationis ipso facto, si ad executionem vtrimque ventum fuerit. n. 141.

Qui sua auctoritate beneficia permutant, communior DD. sententia est, eos prædictas pœnas incurrere: contraria tamen sententia est etiam probabilis. ibidem.

Si ab aliis te ignorante, tua causa simonia commissa est, non incurris quidem pœnam excommunicationis; tamen absque dispensatione non potest tibi illa vice beneficium conferri. n. 483. 142.

Qui non consentit in factum amici, ratum habendo contractum ipsius, sed solùm ex amicitia soluens id quod ipse amore eius dedit vel promisit, an incurrat simoniam. n. 144.

Tribus casibus non tenetur quis beneficium resignare, etsi illud dato pretio consecutus sit. 483. 143. & 145.

Simonia confidentiæ infert, 1. Excommunicationem Papalem vtrique parti contrahenti. 2. Priuationem beneficij in quo commissa est simonia. 3. Priuationem reliquorũ beneficiorum antè obtentorum & pensionum. 4. Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cetera omnia. 5. Omnia beneficia collata & accepta in confidentiam simoniacam reseruata sunt Sedi Apostolicæ. 484. 147.

Priuatio omnium beneficiorum & inhabilitas ad omnia incurritur in tribus casibus. 1. In simonia confidentiæ. 2. In simonia commissa in electione Papæ. 3. In simonia, quæ committitur quando examinatores ad parœcias aliquid ab examinandis ratione examinis accipiunt. Non tamen tenetur quis in his casibus beneficia sua dimittere ante sententiam. nu. 148.

Nulla simonia conuentionalis, excepta ea, quæ confidentiæ dicitur, inducit ipso facto vllas pœnas iuris positiui. n. 149. Si tamen posteà hæc simoniaca pactio vtrimque in totum, vel in partem completa fuerit, incurruntur pœnæ, & retrotrahuntur ad tempus pactionis. n. 151.

Retrotractio excommunicationis & inhabilitatis in simonia conuentionali non inducit irregularitatem in eo qui post contractum simoniacum, ante eius impletionem celebrauit. 485. 153.

Hæc tamen retrotractio facit vt si interim beneficium aliud collatum fuerit, collatio reddatur irrita, quasi tunc fuisset excommunicatus & inhabilis. n. 154. Quibusdam tamen videtur hæc retrotractio non habere locum in foro conscientiæ, sed solùm in foro externo. n. 155.

Accipiens pretium pro re spirituali, an iure diuino teneatur ad illius restitutionem. 486. 157.

Priuans se aliqua re spirituali in gratiam alterius, & pro eo damno pretium accipiens, non tenetur iure diuino ad restitutionem. n. 158.

Conferens pretio aliquid spirituale, quod annexum habet commodum temporale, iure diuino non tenetur ad illius pretij restitutionem. n. 160. Secùs de conferente pretio aliquid spirituale absque suo incommodo, quòd non habet annexum commodum temporale. n. 162.

Res spiritualis per simoniam acquisita an iure diuino dimittenda. 488. 166.

Non tamen res spirituales simoniacè acceptas iure ecclesiastico tenemur restituere, saltem ante sententiam, nisi sit beneficium. n. 168.

Pretium autem iure positiuo restituendum, 1. Si acceptum sit pro beneficio. 2. Si acceptum pro collatione Ordinum, vel aliorum Sacramentorum, aut Sacramentalium, & notabiliter excedat id quod pro sustentatione exigi poterat. 3. Si acceptum pro admissione in Religionem. ibidem.

Temporale acceptum pro conferendo beneficio, vel alia re spirituali, non secuta collatione, iure naturæ restituendum ei, à quo acceptum. 489. 170.

Si vtrimque simonia sit completa, an pretium acceptum, ante sententiam Iudicis restituendum sit. 489. 171.

Fructus percepti ex beneficio simoniacè accepto, etiam ante Iudicis sententiam restituendi sunt. n. 174.

Simulatio.

Simulationem alterius an possis pandere. 125. 63.

Simulatio quid sit. 684. 45.

Simulatione paupertatis, sanctitatis, obsequij, aliquid obtinens an teneatur restituere. 235. 132.

Singulare.

De singularibus potest esse certa notitia. 2. 4.

Sobrietas.

Sobrietas quid. 732. 86. & 733. 87. Eius officium. ibidem. Maximè necessaria Episcopis, Principibus, senibus, feminis & adolescentibus: & quare. 733. 89. 91.

Societas.

Societas in contractu quid sit. 334. 1. Quatuor requiruntur. num. 2. Variis modis contrahitur. nu. 4. In societate bonorum damna sunt communia, nisi ex alterius culpa proueniant. n. 4. Non transit ad heredes hæc societas, etsi ita pactum. n. 5. Nisi iuramento firmata. n. 6. Potest iniri pactum vt socij præstent periculum sortis, & dent certum lucrum pro incerto. 338. 24.

Societas sortis & operæ quomodo initur. 335. 9. 12.

Locum habet etiam in grege & pascuis. 336. 21.

Societas per tres contractus an licita. 338. 24.

Dominium sortis in ea non transfertur. n. 25.

Non est necesse semper explicitè fieri. n. 31.

Debent tamen hi contractus saltem implicitè intendi. n. 32. Quare potest ita dari pecunia etiam ei qui non est negotiaturus. n. 32.

Potest etiam circa greges fieri. n. 35.

Societas quænam damna & expensas faciat communia. 342. 34.

Societas IESV *caret iure succedendi in bona. 600. 81.*

Sodomia.

Vltio diuina in Sodomitas. 765. 91.

Solicitudo.

Solicitudo temporalium quale peccatum. 12. 31.

Moderata solicitudo bona est. ibidem.

Solutio.

Solutio debet fieri eo loco vbi res vendita est. 185. 56.

Soluendi census eo loco vbi res est, super quam sunt constituti. 185. 57.

Solutio facta creditori creditoris liberat debitorem. 192. 60. Non tamen semper in foro externo. ibid.

Solutio rei promissæ potest esse licita, etsi res promissa fuerit illicita. 208. 56.

Soluens vsuras non intendit absolutè earum transferre dominium, sed quatenus debitæ. 265. 159.

Solutione dilata cariùs vendere an licitum. 279. 52.

Solutio anticipata an pretium minuat. 280. 59.

Somnium.

Somnia ex quinque causis proueniunt. 641. 50.

An ex iis liceat futura conijcere. ibidem.

Quomodo diuina à vanis discernantur. n. 51.

Quale

Quale peccatum ex vanis conijcere futura. n. 52.
Quærens diuinationem per somnia. 642. 54.
Somniorum quinque genera. 643. 59.
Coniectura de corporis affectibus ex somnijs. ibid.

Sors.

An sors in diuisione prima rerum locum habuerit. 41. 1.
Sors quid. 642. 57. In quibus locum habeat. n. 58.
Sorte eligendus sacerdos qui tempore pestis maneat in oppido. ibidem.
Sorte electi Saul & Matthias. 643. 59. Consultoria illicita. n. 60. Quid si desit humanũ consilium. ibid.
Sortes diuinatoriæ omnino illicitæ. n. 61.

Species.

Species vitij quæ propriè dicantur. 742. 4.

Spiritus.

Spiritus apparentes quibus indicijs possint dignosci. 651. 25. De puella quæ reuixit & mira dixit. ibid.
Spiritalis res per simoniam acquisita an iure diuino dimittenda. 488. 166.

Spoliatio.

Spoliare se re sua ob dubiam obligationem nemo tenetur. 116. 40.

Sponsalia.

Sponsalia non tenetur deceptus implere, si subsit id, quod si sciuisset, non contraxisset. 200. 33. & 227. 72.
Sponsalia an reddantur irrita per votum castitatis. 586. 55.
Sponsalia metu extorta an valeant. 201. 37.
Si quis iurat se secundam ducturum, an teneatur primæ cui non iurauit. 210. 59.
Sponsalia iurata ijsdem de causis soluuntur quibus simplicia. 625. 60.

Sponsio.

Sponsio quid sit. 343. 2. Iure naturæ licita. n. 3.
Sponsione vel ludo an possit lucrari qui non potest perdere. 346. 28.
Sponsio quæ fit in baptismo non est votum. 538. 29.

Sponsus.

Sponsi de futuro an possint se delectare imaginatione copulæ futuræ. 774. 120.
Sponsum deseruit sancta Thecla & alij. 594. 69.

Spurius.

Spurius quis dicatur. 242. 56.
Præter alimẽta nihil potest à patre accipere. n. 58.
Pupillari tamen institutione fratri potest succedere. nu. 59. An matri possit succedere. 243. 64.
An alimenta ei debeantur. n. 67.

Statio.

Stationem deserere etiam in certo vitæ periculo militi illicitum. 91. 27.

Status.

Status diminutio quatenus excuset à restitutione. 189. 25.
Status dupliciter accipitur. 571. 1. & 573. 8.
Quid status religiosus. n. 2.
Quæ ad eum requirantur. n. 4.
In ijs quæ ad statum vitæ pertinent quisque est sui iuris. 546. 63.

Sterilitas.

Sterilitas quænam dicenda magna. 325. 17.
An ob eam remittenda sit pensio. n. 22.

Stipendium.

Stipendia augere suis famulis quando teneatur dominus. 145. 63.
Stipendia iusta famulorũ vnde æstimanda. 325. 23.
Si sint infra infimum gradum iustæ mercedis, teneantur domini ea augere, etsi non fuerit conuentum. 325. 25. Duo casus excipiuntur. n. 26.
Stipendium quantum possit accipere pluribus seruiens. 326. 28.

Stipulatio.

Stipulatio quid sit. 196. 9. Qui possint stipulari. 222. 47.

Studiositas.

Studiositas quid. 793. 73. Eius officium. n. 78.
Studium quid. ibidem.

Stuprum.

Stuprum an supra fornicationem specialem malitiam contineat. 112. 2. 5. Quid sit propriè stuprum. n. 6. Quomodo differat à raptu. 113. 7.
Est morte deterius. 684. 46.

Suasio.

Suadens damnum ad quid teneatur. 160. 14.
Quid si reuocet consilium. n. 15. Quando censeatur sua suasione cooperatus. 163. 33.
Suadere minus malum an liceat. 161. 19. 750. 35.
Suadens volenti furari 10. vt furetur 20. tantùm tenetur ad decem. 163. 33.

Subditus.

Subditi qui dicantur. 561. 121.
Subditus quomodo quis fiat alteri per iniuriam factam. 627. 63.

Subiectio.

Subiectionis modi quinque. 364. 50.

Substitutio, Successio.

Substitutio vulgaris quid sit. 244. 77. Quid pupillaris. n. 79. Quinam hac possint substituere. n. 80. Quid exemplaris. n. 83. Qui hac possint substituere. n 84. Quid fidei cõmissoria. n. 85. Potest per codicillos fieri. 245. 86. Cuius fidei res commissa, potest Trebellianam; id est, quartam partem sibi retinere. n. 87. Nisi substitutus sit pia causa. n. 88. Vel testator prohibeat. n. 89. Quid sit reciproca, seu breuiloqua. n. 92. Quid compendiosa. n. 93.
Quomodo succedat religiosus in bona. 601. 87.
Ius succendi quomodo reuiuiscat. n. 88.

Suffragium.

Suffragium ferens ad rem iniustam, quando censeatur causa damni. 162. 23.

Superbia.

Superbia vnde dicta. 789. 59. Quid sit. ibid. Quomodo ab alijs vitijs distinguatur. n. 60. Eius fundamentum. n. 62. Primus actus completus superbia. ibid. Eius species. 791. 65.
Superbia completa. nu. 68. Quomodo dicatur grauissimum peccatorum. ibidem.
Est primum mundi peccatum. 792. 69.
Est regina vitiorum. n. 70.
Eius remedia septem. n. 71.
Gradus superbiæ. 793. 73. 76.

Superior.

Superior ad quæ cogere possit inferiorem. 92. 39.
An teneatur alios defendere. 101. 95.
Superior non impediens detrahentem ad quid teneatur. 121. 22. Quando cogere eum ad restitutionem teneatur. 134. 123.
Superior an debeat dubia in meliorem partem interpretari. 363. 43.
Superior quænam possit religiosis suis præcipere. 596. 74.
Superior non potest dare veniam vt religiosus aliquid in res vanas expendat. 599. 79. Nec potest superflua concedere. ibidem.
Superiori tamquam Deo obtemperandum. 671. 29.

Quid

Quid si fallatur. n. 30.
In dubio ei obtemperandum. ibidem.

Superstitio.

Superstitio vnde dicatur. 629. 1. Quid sit. n. 2.
Posset etiam reperire in veri Dei cultu. n. 1.
Duæ sunt eius species. n. 2.
Ex genere suo est peccatum mortale. 630. 4.
Aliquando veniale. n. 5.
Superstitiones adhiberi solitæ ad sanitatem tuendam, & ad prosperam fortunam, qualia peccata sint. 644. 63. 64.

Suspicio.

Suspicionis, vel iudicij temerarij gradus tres distinguuntur à D. Thoma. Imò quinque poni possunt. 358. 6. Suspicio quid sit. ibidem.
Dupliciter potest quis suspicari. 359. 16.
Suspicio dupliciter voluntaria. 360. 17.
Suspicio temeraria quando tantùm sit peccatum veniale. n. 18.
Quando sit peccatum mortiferum. n. 21.
Quale sit peccatum ex genere suo. n. 23.
Temerè suspicans cui & quomodo restitutionem facere debeat. 361. 27.

Synesis.

Synesis quid sit. 8. 12. & 687. 64.

Synteresis.

Synteresis quid sit. 3. 13. & 4. 20.
Est principium prudentiæ. ibidem.
Supponitur à virtutibus moralibus. n. 21.

Tactus.

TActus partium verecundarum ex causa iusta. 757. 60. Quid si causâ curiositatis. n. 62.

Temeritas.

Temeritas quid sit. 702. 65.

Temperantia.

Temperantia quid. 713. 1. Eius officium. 714. 7.
Regula temperantiæ. n. 9. Quando minùs liceat comedere. n. 10. Vitia temperantiæ contraria. num. 12.

Tempestas.

Tempestate oborta merces alienas eijciens ad quid teneatur. 158. 136.

Tempus.

Tempus requisitum ad præscriptionem. 60. 22. 23.
Quod sit longum, quod longissimum. ibidem.
Quando incipiat tempus præscriptionis. 63. 29.
Tempus præsens est pœnitentiæ, & peruigilium magnæ solemnitatis, & æterni sabbati. 777. 9.

Tentatio.

Tentatio quid sit. 657. 1. Quid tentare Deum. n. 2.
Fit dupliciter. 658. 3. Quale peccatum. n. 4.

Testamentum.

Testamenti definitio. 236. 1.
Differt à codicillis. n. 2. Non requiritur solemnitas vt valeat in pijs causis. n. 4. 7. 8.
Si factum non ad causas pias inualidum sit defectu solemnitatis, valent in eo legata pia. n. 9.
Item legata profana in testamento pio minùs solemni. 237. 9.
Testamentum minùs solemne ad causas non pias valere in foro conscientiæ probabilius. n. 12.
Testari quinam possint. 240. 37.
Testantur Clerici validè ex consuetudine de bonis sui beneficij in causas profanas, sed mortiferè peccant. 241. 40. Heredes tamen non peccant accipiendo. n. 48.
Testamento heredes institui quinam non possint. 241. 50.
An tales teneantur ante sententiam sic accepta restituere. n. 52. & 242. 58.
Testamento heres institutus cum onere vt spurio hereditatem restituat, potest eam retinere. n. 58. 60.
Testamentum semper per se reuocari potest. 245. 94.
Nisi iuramentum obstet. n. 95.
An tunc validè reuocetur. 246. 98.
Testari an possit religiosus. 595. 73.
Si per testamentum de bonis disposuit religiosus ante ingressum, an fruetur ijs monasterium. 601. 85.
Testamentum facere possitne ingrediens religionem. 581. 40.

Testis.

Testis impediens sententiam iustam ad quid teneatur. 157. 136.
Testis in iudicio non aperiens veritatem an teneatur restituere. 168. 76.
Testis accipiens vt verum testimonium dicat. 177. 65.
Quando per testes veritas inquiritur in causis criminalibus, sufficiunt duo testes legitimi. 389. 24.
Duos testes requiri & sufficere ad condemnandum iure gentium receptum est. n. 25. 26.
Plures tamen duobus ad Ecclesiasticos condemnandos requiruntur. n. 27.
Vtrùm etiam iure diuino positiuo hic numerus testium sit definitus. 390. 28. 30.
Solo Iure ciuili & canonico duo testes requiruntur præter accusatorem. n. 29.
Vt duo testes plenè probent quæ requirantur. n. 32. & seq.
Qui nam testes sint idonei, qui minùs idonei. 391. 35.
Nouem hominum genera iure à testimonio ferendo repelluntur. n. 36. & seqq.
Socius criminis quibus casibus admittatur vt testis idoneus. n. 39.
Testes minùs idonei sæpè faciunt indicium. n. 40. 41.
Testari & denuntiare quinque casibus tenetur subditus posito præcepto Iudicis. 392. 43. 44.
Multis tamen casibus non tenetur. n. 45. & seqq.
In omnibus casibus, in quibus non tenetur quis iniuratus aliquid reuelare, non tenetur etiam iuratus. 393. 51.
Testis si sciens dixit falsum testimonium, tenetur ad restitutionem. n. 52.
Qui falsum testimonium dixit, an teneatur reuocare, quamuis ipsi similis pœna periculũ crearetur. n. 53.
Qui falsum testimonium dixit ex ignorantia, an teneatur ad restitutionem. n. 55.
Verius videtur testem, qui se occultat vel fugit, priusquam Iudicis præceptum aut citatio ei legitimè denuntietur, non teneri ad restitutionem damni, defectu testificationis secuti. 394. 58.
Qui iurauit se dicturum veritatem, an ex iustitia veritatem dicere teneatur. n. 60.

Thesaurus.

Thesaurus quid sit. 51. 57. An sit inuentoris. 52. 58. & seq. Quid si inueniatur in re mobili. 52. 62. Vel in loco sacro. 53. 64. Quid si arte magica reperiatur. 53. 65.

Timiditas.

Timiditas quale peccatum. 701. 62.

Titulus.

Titulus quid sit. 22. 13. & 367. 64.
Effectus traditionis & tituli. ibidem. 22. 14.
Titulus iustus in contractu tripliciter potest intendi. 258. 106.
Titulus coloratus coniunctus communi errori populi facit

facit vt valida sint acta habentium talem titulum. 368.66.
Qui solum titulum coloratum habent, dici possunt generatim peccare vsurpatione Iudicij. 369.40.
Titulus ob quem alicui honor debetur quid sit. 403.9.
Titulus beneficij quomodo reualidetur. 438. 120.

Tortura.

Tortura an licita. 382.151. *Reus conuictus non torquetur, exceptis duobus casibus. n.* 152. *Quidam iure torqueri prohibentur. n.* 154.
Quæ indicia ad torturam sufficiant. n. 153. 156. *& seqq.*
Vtrùm tortura adhiberi possit vt socij detegantur. 384. 162.
Vtrùm sit sufficiens indicium ad capturam & torturam emissio sanguinis è corpore occisi ad præsentiam alicuius: similiter immersio veneficarum in aquam. n. 167.
Vtrùm reus possit sæpiùs torqueri. n. 168.

Traditio.

Traditio realis necessaria ad transferendum dominium. 22.12.13.
Traditio nuda non transfert dominium. ibid.
In quibusdam non requiritur. 23.16.

Transactio.

Transactio cum parte an licita post accusationem. 389.20. *&* 401.49.

Trebellianica.

Trebellianica quæ dicatur. 236.3. *&* 245.87.

Tributum.

Tributum generatim, & strictè sumptum quid sit. 407.1.
Tributa præscribi non possunt. 66.41.
Tributum ex emptione aut venditione debitum est statim à contractu celebrato. 273.3.
Tributum an in conscientia tyranno solui debeat. 371.74.
Tributum honorarium Principi debitum. 491.5.
Vide Vectigal.

Tristitia.

Tristitiam ex vario affectu moderari possumus. 709. 38.

Turpis causa. *Vide V.* Causa.

Turpiloquium.

Turpiloquium an sit mortale peccatum. 757.63.*&* 799.97.

Tutor.

Tutor non tenetur ex culpa leui. 80. 31.
Tutores tenentur de damnis, eorum negligentia pupillis illatis. 168.74.
Tutorem non posse agere pro pupillo contra testamentum minùs solemne probabilius. 339.29.
Contrarium tamen probabile. n. 30.

Tyrannus.

Tyrannus an possit vsucapere ius imperij in populum liberum. 48. 41.
Tyrannus potest quis esse dupliciter. 87.7. *An licitè possit occidi. ibid. Triplex cautio adhibenda. n.* 9.
An in defensionem fortunarum possit interfici. 88.11.
Tyranno tradere innocentem an licitum. 92.38.
An virginem vel res sacras. n. 40.
Tyrannus duplex; Vsurpatione potestatis: vsu regiminis. 370.69.
Tyrannus qui Rempub. inuasit, peccat vsurpatione iudicij ius dicendo. 370.70.
Tyrannus non peccat peccato homicidij, nec tenetur ad restitutionem, si sontes secundùm ordinem iuris interficiat, aut bonis spoliet. 371.76.
An teneatur quis in conscientia tyranno tributum soluere. n. 74.

Vagus.

Vagi quomodo sortiantur diœcesim. 561.121.

Vectigal.

Vectigal propriè sumptum quid sit & quotuplex. 407.2. *Vt sit iustum quinque requirit conditiones, iuxta Caietanum. n.* 56.
Medina solùm tres requirit. 408.8.
Potestas legitima vectigalis imponendi in quibus existat. n. 9. *& seqq.*
Ciuitates etiā subiectæ possunt suis ciuibus ob bonum publicum imponere quædam onera. 409. 15.
Episcopus cum cōsensu Capituli posset in ecclesiis sibi pleno iure subiectis aliquam collectam imponere ad reparationem ecclesiarum, &c. n. 16.
Qui sine legitima potestate in suis terris noua pedagia seu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibitæ sunt imponi vel augeri, exigunt, tenentur ad restitutionem. n. 17.
Ecclesiæ & ecclesiasticæ personæ, & res illarum à vectigalibus soluendis sunt exemptæ. n. 18.
Patrimonialia bona, & alia sæcularia, quæ ad ecclesiasticos, vel ecclesias, aut ad monasteria deueniunt, immunia sunt à nouis vectigalibus imponēdis. n. 19
In quibusdam tamen casibus Ecclesiastici non sunt exempti à vectigalibus. 410.23. *& seqq.*
Ecclesiastici non ita exempti sunt à vectigalibus iure diuino, vt absque vlla alia exemptione non sint subditi Principibus sæcularibus. 411.28.
Quadam tamen ratione dici possunt iure diuino exempti à vectigalibus; quadam iure canonico & ciuili. n. 30.
Exemptio à vectigalibus Ecclesiasticis ab Imperatoribus concessa, à successoribus reuocari non potest. 412. 35.
Etiamsi Principes consentire noluissent in exemptionem à vectigalibus Ecclesiasticis concedendam, Summi tamen Pontifices, & Concilia œcumenica habebant auctoritatem eam inducendi. n. 36.
Quinam Clerici sint exempti. n. 37. *& seqq.*
Causa legitima imponēdi vectigalis duplex est; Prior, Necessitas publica. 413.41.
Altera, Compensatio sumptuum & damnorum acceptorum, & iusta vindicta. 414.49.
Quatuor conditiones ad causam legitimam vectigalium requiruntur. 413. 42.
Vectigalium exactor, qui est subditus Principis, & obedientia compulsus exigit, si dubium sit an vectigal sit iustum vel iniustum; quando peccet, & teneatur ad restitutionem, quando non. n. 45.46.
Quando dubitatio de iustitia vectigalis oritur ex dubitatione de potestate imponentis, vtrùm exactor sit excommunicatus. n. 47.
An Princeps qui sua culpa ærarium exhausit, vrgente necessitate noua tributa possit imponere. 414.48.
Etsi vectigalia constituta super eis rebus, quæ ad vsum familiæ necessarium emuntur, aut venduntur, aut aduehuntur ordinariè sint iniusta: quatuor tamen casus sunt, in quibus talia vectigalia imponi possunt. 414. 50. *& seqq.*
Qui vectigal rebus venditis, vel in vsum proprium comparatis impositum fraudant in summa notabili, quando constat illud iustè esse impositum, & vtiliter impendi, verius est eos mortiferè peccare, & teneri ad restitutionem. 415. 56.
An vectigal soluendum pro rebus de loco in locum transuectis. 416.61.

An qui rem aliquam defert, emit, aut vendit ad solatium suæ extremæ vel magnæ necessitatis, debeat in conscientia vectigal. n. 62.
Vt subditi teneantur ad solutionem vectigalis noui, an debeat constare esse iustum. n. 64.
Vtrùm is, qui emit à mercatore, quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur vel ex mercibus emptis, vel pecunia illud soluere, principali non soluente. 417.69. *& seqq.*
Vtrùm is, cui Princeps debet, nec potest solutionem impetrare, possit fraudatione vectigalium sibi compensare. 418.75. *& seqq.*
Vtrùm actores mercatorum teneantur ad restitutionem dominis suis, si cum gabellariis transigant, & sibi vectigalia retineant. 419.81.82.
In vectigalibus soluendis subditi agunt non vt subditi, sed vt debitores. 418.77.

Velum.

An velari possit virgo polluta. 740.120.

Venatio.

Venatio qualium animalium licita. 45.28.
An possit à Principibus populo prohiberi. 46.33.
Quomodo obligentur ad cauenda damna, quæ feræ possent inferre vicinorum agris. 47.37.
Iniustè alium à venatione prohibens ad quid teneatur. 47.38. *An in saltu alieno sit licita. n.* 39.
Dum feræ damnum inferunt, an prohibitio venandi curanda. 47.39.
Venari an possit Princeps *cum damno aliorum, & an præscriptio valeat.* 48.40.41.
Venari an liceat in ieiuniis & festis. ibidem.
Quomodo peccet qui contra iustam prohibitionem venatur. n. 40. *Qualis prohibita sit clericis.* 48.42.
Quatuor de causis prohibetur. ibid.

Venæ metallicæ.

Venæ metallicæ an sint domini fundi. 50.51.

Venditio.

Vendere seipsum an licitum. 44.15. *Et cum quibus conditionibus. ibid. S. Paulinus se vendidit. ibid.*
Parens potest filium vendere. 44.17.
Vendens arma iniustè pugnantibus, vel maleficis venenum, ad quid teneatur. 163.31.
Vendere non potest meretrix vsuram corporis supra communem æstimationem: secus de honesta. 176.52.
Venditio quid sit. 272.1.
Vendere res curiosas quanti possumus an licitum. 275.16.
Vendere rem pluris quàm valeat an licitum. 276.20.
An ratione mercaturæ. n. 24. *An ratione affectus erga rem.* 276.26. *An ratione expensarum in ea factarum.* 277.29.
An ratione copiæ emptorum. n. 30.
Vendere merces pretio currenti, quando scis illud statim minuendum, est licitum. 278.40. *Etsi sciam decreto Magistratus minuendum.* 279.46.
Vendere cariùs ob dilatam solutionem an liceat. n. 50. *&* 280.56.
Vendere alteri debitum eius qui soluendo non est, an sit contra iustitiam. 283.79. *&* 284.81.
Vendere rem quam scis mox perituram an licitum. nu. 80.
Vendere res vitiosas æquali pretio cum integris illicitum. n. 82.
Venditor quos rei defectus teneatur aperire. n. 86.91.
Si occultauerit ipsius defectus, tenetur alteri ad omnia damna. 285.88.
Quandoque etiam rescindere contractum. n. 89.
Laudans rem supra meritum, vel parua vitia occultans ad quid teneatur. n. 90.
Vendita res cui pereat. 285.95.
Venditæ rei fructus ante solutionem ad quem pertineant. 286.99.100. *&* 287.108. *Venditor an possit venditæ rei fructus percipere, donec pretium soluatur.* 286.99. *&* 287.108.
Venditio cum pacto redemptionis est licita. 288.113.
Quæ conditiones requisitæ. n. 114. *& seqq.*
An venditor habeat actionem in talem rem. 289. 121.
Venditione dissoluta ad quem pertineant fructus medij temporis. n. 122.
Venditio cum pacto legis commissoriæ quæ dicatur. 290.124. *An vectigal ex ea debeatur. n.* 127.
Venditio cum pacto addictionis in diem. n. 125.
An vectigal ex ea debeatur. n. 127.
Vendens rem alienam iussu domini an possit aliquid lucrari ex pretio. 292.136.
Vendens eamdem rem duobus, cui debeat eam tradere. 293.138.
Vendens vinum mistum pro puro, vel vnum pro alio, quando peccet. 284.82. *& seqq.*
Venditio reciproca diuerso pretio facta an licita. 291.130.
Vendens res alienas an sit dominus pretij. 265.163.
An possit retinere. 291.133. *& seqq.*
Si vendiderit bona fide, postea rem cognoscens non tenetur monere emptorem. ibidem.
Venditione sola dominium rei non transfertur. 293.140. *Excipiuntur aliquot casus. n.* 140.
Vendita res vni, & alteri tradita, est secundi. 293.140. *Excipiuntur aliquot casus. n.* 141.
Quibusdam casibus prior emptor habet actionem in rem. n. 141.142.
Vendi potest res nondum exstans. 297.14.

Venefica.

Veneficam te percutientem repercutere an liceat. 656.45. *Vide* Saga.

Verecundia.

Verecundia an sit virtus. 716.16. *Coniuncta est vsui matrimonij.* 737.106. *Fuisset in statu naturæ nudæ vt imperfectio. ibid.*

Veritas.

Veritatis virtus ad duo nos obligat. 224.53.
Veritas quid sit. 681.29. *Est virtus specialis. n.* 30. *Eius obiectum. n.* 31. *Eius functiones. n.* 23.
Qua ratione debita. n. 31.

Vestes.

Vestium quadruplex finis. 801.106. *Excessus in vestibus quale peccatum.* 802.111.112.
Veste tenui vtens vt transpareant pudenda. nu. 112.
Vti veste alieni sexus an peccatum. n. 114.

Vidua.

Viduam qui seduxit, ad quid teneatur. 116.35.
Vidua an possit delectari imaginatione copulæ præteritæ. 774.120.

Vindicatio.

Vindicare sibi occultè rem suam an liceat. 144.56.
Potest peccari accipiendo, & non retinendo. n. 61.
An talis possit negare Iudici se accepisse. n. 62.
Vindicatio quid sit. 679.21. *Varia intentione fieri potest. ibidem. Quæ virtus sit. ibidem. &* 680.22.
Quæ requirantur vt sit actus virtutis. n. 23.
Opponuntur ei crudelitas & remissio. 681.28.

Vindicta.

Vindicta an sumi possit priuata auctoritate. 88.8. *&* 680.23.24. *An possit expeti sine odio vel culpa. n.* 25.26.

Melius

Melius est priuatas iniurias ignoscere. 681.27.
Vindicta aliquando expetenda. n.17.

Vinea, Vinum.

Vineam deuastantes ad quid teneantur. 143.53.
Vinum vnius generis pro alio vendens. 285.89.
Vino olim in ieiunio abstinebatur. 718.8.
Vinum multorum causa incommodorum. 747.23.

Violatio.

Violator virginis ad quid teneatur, & quomodo peccet. 112.2. *& seqq.* & 113.9. *&c.*
Quid si matrimonium promiserit. 114.20. *& seqq.*
An possit religionem, quam antè vouerat, ingredi. 115.32.

Virga.

Virgæ magorum Ægypti an conuersæ in serpentes. 650.18.

Virgo, Virginitas.

Virginem tyranno tradere an licitum. 92 40.
Quædam Virgines nares sibi præciderunt. 102.101.
Virginitas dicta à virore, quia præseruat à concupiscentiæ adustione. 734.96. *Quomodo à castitate distinguatur.* n.99. *Eius obiectum.* 735.101. *Eius motiua. ibid. Est præstantior matrimonio.* n.103. *Ad eam omnes inuitantur.* 736.103. *Eius merces.ibid. Omnibus possibilis.ibid & n* 104. *Quomodo omnes possint, vel non possint eam capere. ibidem.*
Virginitas apud omnes gentes est in admiratione. Soli numini dicanda. 737.106. *Conuenit homini qua parte est Angelis similis. ibid. Facit similem Angelis. Est angelica portio. ibidem.*
Virginitas quomodo amittatur. 739.112. *Eius status non amittitur violatione carnis inuoluntaria. num.* 114. *Eius amissio irrecuperabilis: & quare. num.* 116. *Quomodo amittatur irrecuperabiliter.* 740.117. *Amittitur voluntaria pollutione, etiamsi in somno fiat, si in vigilia fuit procurata.* n.119. *Item per contactus impudicos.* n.121. *An puer possit eam amittere.* 741.121.
Quomodo possit recuperari. n.122.

Virtus.

Virtus moralis supponit synteresin. 4.21.
Perficit per se primò intentionem. 5.28. *Eadem virtus circa finem & media, etsi sit habitus diuersus. ibidem. Quomodo virtus moralis præcipiat prudentiæ.* n 29.
Virtutum moralium officium. 6.31.
Virtutes morales quomodo supponant prudentiam. 6.33. *Dupliciter dicuntur completæ.* n.34.
Virtutes omnes se mutuò iuuant. 16.7. *Omnis virtus ob suum finem intrinsecum potest quosuis actus externos aliarum virtutum ad illum idoneos imperare.* n.8.
Omnis virtus attingit medium rationis, excepta iustitia. num.9. Possunt illarum actus à religione imperari. 393.13.
Virtutum Theologicarum obiectum immediatum est ipse Deus. 492.10.
Virtutes singulæ respiciunt aliquam rationem æquitatis. 687.65.
Triplices habent partes. 702.1.
Virtus duplex circa honores, & duplex circa pecunias. 708.32.

Vis.

Vi impediens alterum ne tertio benefaciat, quando teneatur de damno. 111.154.
Vim facere debitori an liceat. 145.65.
Vi vel fraude aliquē à bono consequendo impediens ad quid teneatur. 111.154. & 154.123. & 156.133.
Vim clericis illatam non impedientes excommunicantur, si tenebantur ex officio; aliàs non. 167.65.

Vita.

Vita est fundamentum dominij omnis humani. 40.57.
Vitæ suæ nemo dominus. ibidem.
Nec Princeps, nec Respub. dominus est vitæ suorum subditorum vel seruorum. n.58.
Vita communis consentanea iuri naturæ. 42.5. *quàm vtilis* 43.8.
Vitæ omnium æqualis dignitatis. 109.143.
Vita prolongatur ieiunio. 729.70.
Probatur exemplis.ibid.
Vitam non tenemur quouis modo conseruare, sed medijs ordinarijs. 744.12.
Vitam non tenetur quis conseruare in omni euentu. (617 29.

Vitium.

Vitia fortitudini opposita. 701.61.
Vitia contra naturam non sunt humana, sed ferina & morbosa. 716.14.

Volitum, Voluntarium, Voluntas.

Voluntas bonum honestum etiam clarè propositum non necessariò amplectitur. 9.17.
Voluntas in moralibus est instar formæ. 75.10.
Volens nemo patitur iniustitiam. n.11.
Etiam in re quam deberet nolle. n.8.
Volitum & voluntarium differunt. 139.21.
Voluntas immediatè nos alteri non obligat, nec per se sufficit. 219.33.
Voluntas vltima. 233.123.
Voluntarium peccatum tria requirit. 766.97.
Voluntas Dei quomodo impletur. 502.16.
Voluntas patiendi pro Christo an ad martyrium sufficiat. 699.49.
Voluntas si se habeat negatiuè circa opus malum an peccet. 773.117.

Voluptas.

Voluptatis solius causa comedens peccat. 715.10.

Votum.

Voto castitatis obstrictus peccat contrahendo, non tamen posteà debitum reddendo. 103.107. & 584.49.528 49. *&c.*
Vouens aliquid Deo an possit præponere debiti alterius solutionem. 115.32.
Vouens generatim rem illicitam, non tenetur ad licitam eius speciem. 206.54.
Votum cum imperfecta deliberatione factum, ne quidem sub veniali obligat; licet validi trangressio cum tali deliberatione sit venialis. 216.3.
Votum quid sit. 530.1. *Vt sit validum quinque requirit. ibidem.*
Qualis deliberatio in eo requiratur. n.2.4.
Quo iure votum metu extortum sit irritum. n.6.7.
Quis metus requiratur vt sit irritum. n.7.8.10.
Semel ratum est natura sua insolubile. n.8.
Cuius virtutis actus sit. 537.25.
Vouere intendens & nolens obligari an teneatur voto. 533.13.
Secus de eo qui habet intentionem se obligandi, sed non implendi. 534.15.
Votum non obligat vltra expressam vel tacitam intentionem vouentis. 535.19.
Vnde non ad casus quos prudenti iudicio iudicatur fuisse exclusurus, si præuidisset. n.18.
Votum consistit præcisè in promissione. 538.29.
Aliud conditionale, aliud absolutum: aliud pœnale, aliud non pœnale. n.30. *Aliud simplex, aliud solemne.* 539.31.

Aliud expressum, aliud tacitum. n.32. Diuiditur etiam in personale, reale, & mixtum. Item in perpetuum & temporale. n.32.
An votum magis obliget quàm iuramentum. 523.52.
Voti materia qualis. 539.33. & 541.40.41.
Votum Iephte. 540.35.
Vouere opus bonum ob malum finem dupliciter quis potest. 540.36. Vouere opus malum quale peccatum. n.39.
Votum matrimonij factum ab incontinente an validum. 541.44.
Vouens secundò idem an nouam contrahat obligationem. 542.48.
Vouere aliquid Deo an sit ipsi gratum. n.49.
opus ex voto est melius. 543.53.
Etsi fiat repugnante affectu. 544.55.
Votum violare quale peccatum. 545.57.
Quid si materia sit leuis. n.58.
Continet aliqua ratione sacrilegium. 659.11.
Votum vnius an possit alterum obstringere. 546.62. & seq. An filij votis parentum obligentur. ibid.
Voto personali obstrictus, si non possit implere, non tenetur per alium implere. n.64.
Nec si per alium impleuit, ablato impedimento erit liber. ibidem.
Voto liberari quot modis quis possit. 547.68.
Quorum vota, & à quibus irritari possint. n.69.
An peccet sine causa irritans. ibidem.
An possit Superior irritare votum in quod consensit. 549.75.
An posit quis omnia sua vota subijcere iudicio & voluntati confessarij, sicut vota religiosi subijciuntur Superiori. n.76.
Vota nouitiorum an subijciantur Prælato. 550.77.
Impuberum vota qui, & quando irritare possint. n.78.79.
Vota filiorum puberum. 551.81.
Vota seruorum. n.82.
Vota coniugum. n.82. & seqq.
Vota commutare quinam possint & quomodo. 552.87. 554.95.
Quod opus hîc dicendum sit melius. 556.101.
Votum intrandi religionem non potest commutari in susceptionem Episcopatus. n.103.
Votum factũ in fauorem Ecclesiæ alicuius, aut terræ sanctæ, quomodo possit commutari. nu.104.
Vota nouitiorum quomodo commutari posint. 557.107. Quæ causa requiratur ad commutationem. 558.110. Cuius votum commutatum est in aliud, potest vtrũlibet facere. n.111. Tenetur tamen ad alterutrum ex voto; secus in iuramento. 624.57.
In votis dispensare quis posit. 559.114.
Quid sit dispensatio. ibidem. Quæ causæ debeant subesse. 561.120. In quibus possint Episcopi dispensare. n.121. In quorum votis. ibid. In quibus Religiosi priuilegiati. 564.134.
Vota quinque Pontifici reseruata. 561.122.
An possit dispensare in voto solemni castitatis. 566.139.
Voti solemnitas in quo consistat. 567.141. Est tantùm iuris humani. ibid. Non consistit in benedictione, neque in traditione. ibidem.
Voto paupertatis & obedientiæ an liberentur Religiosi facti Episcopi. 568.143.
Voti conditionati obligatio non cessat sublata conditione, si fraude vouentis tollatur. 569.147.
Vouens finem, censetur vouere media necessaria. 570.147.
Vota simplicia castitatis, obedientiæ, & paupertatis, non tantùm continent promissionem, sed etiam veram traditionem hominis. 573.8.
Religio in genere dupliciter vouetur. 581.43.
Vouens Religionem ingredi ad quid teneatur. ibidem.
Si ante ingressum contrahat matrimonium & consummet, viuente coniuge ad nihil tenetur. 582.45.
Vouens etiam perseuerare ad quid ampliùs teneatur. 583.47.
Vouens perpetuam castitatem ad quid teneatur. 584.49.
An si matrimonium deinde contrahat, possit illud altero petente consummare. 585.52.
Non potest reddere debitum post adulterium coniugis. n.55. An posit reddere petenti coniugi conscio voti ante contractum. 586.54.
Votum castitatis præcedens sponsalia, facit ea irrita. num. 55.
Quid si subsequatur. ibidem.
Qui voueant stabilitatem loci. 587.57.
Votum castitatis ad quid obliget. 598.77.
Voto quomodo Deus honoretur. 537.25.
Vota Sanctis dupliciter fiunt. n.27.
Votum obedientiæ Prælato factum quomodo intelligendum. num. 27. Est opus intellectus practici. 538.2.
Vota religiosorum an obligent ante consensum Prælati. 548.73.
Quid si votum repugnet regulæ. n.72.74.
Non potest Prælatus dispensare in voto arctioris Religionis. 549.75.
Voti relaxatio fit in transitu ad laxiorem ordinem. 604.102.
Commutare potest quisque in melius. 555.101.
Melius quid dicatur. 556.101.
Peccatum contra votum propriè & per se est perfidia in Deum. 659.11.
Per votum persona fit quodammodò sacra. ibidem.
Res vota non potest ad profanum vsum applicari. ibidem.
Qui vouit abstinere vsu externo tantùm fœminæ, an peccet contra votum, si interiùs morosè delectetur. 773.115.

Vsucapio.

Vsucapere an possit tyrannus ius imperij in populum liberum. 48.41.
Vsucapio quid sit. 54.3. Quomodo differat à præscriptione. ibid. & n.4.
Vsucapionis mobilium tituli decem. 60.22.
Vsucapi an possit fructus rei furtiuæ. 61.22.
quanto tempore vsucapiantur res mobiles Ecclesiæ Romanæ. 61.22.

Vsura.

Vsuras soluens an cedat iure suo. 76.12.
Vsura quid significet. 249.1.
Capitur aliquando in bonam partem. n.2.
Quid sit. 248. n.18.22.
Quo iure sit illicita. n.23.26.
Nullam dari meri iuris humani probabilius. 259.97.
Vsurario animo aliquid accipiens pro mutuo, an teneatur restituere. 250.41.
Quid si dubitet quo animo alter dederit. 251.45.
Vsurarius mentalis quis dicatur. n.41.
Vsurarium contractum bona fide iniens, qui, si sciuisset, iniisset alium æquè lucrosum, possitne lucrum inde acceptum retinere. 258.102.104.
Vsurarum dominium an in vsurarium transferatur.

tur. 265. 156. *Fructus etiam istiusmodi rerum restituendi. n.* 160.

Vsuraria pecunia mercando lucrũ suum facit. n. 161.

Vsuras soluens non intendit earum dominium aliter transferre quàm quatenus debitum, & ideò non validè transfert. n. 159.

Vsurarius res alienas vendens acquirit dominium pretij rei, tamen dominium non transfert. n. 163. *Quænam ab eo possimus emere, vel gratis accipere.* 266. 165. *Assignationem mihi ab eo factam an possim exigere.* 271. 195.

Vsurarij bona nõ sũt hypothecata pro vsuris. 266. 167. *An liceat ea ab ipso accipere vel emere. n.* 167. 168.

Vsurarij heredes ad quid teneantur. 267. 173. *An legatarij & donatarij. n.* 176.

Vsurario cooperantes qui teneantur ad restitutionem. n. 178.

Vsurarij manifesti qui dicantur. 269. 185. *Pœnæ ijsdem constitutæ. n.* 186. *Non sunt iure communi excommunicati, nec ab officio diuino, sed à participatione sacramenti arcendi. ibidem. & à confessione, donec satisfecerint. n.* 187.

Vsurarium manifestum scienter sepeliens est ipso facto excommunicatus. 269. 188.

Vsuræ lucratoriæ & compensatoriæ. 287. 104.

Vsurarum præscriptio. 289. 119.

Vsura iuris humani an detur. 308. 79.

Vsurarijs locare domum an liceat. 329. 40. 41.

Vsurpatio Iudicij.

Vsurpatione iudicij qui peccent. 364. 49.

Vsurpare iudicium quinam censeantur. n. 51. 52.

Vsurpatio iudicij est peccatum mortiferum ex genere suo. 365. 53.

Vsusfructus, Vsus.

Vsusfructus quid sit. 23. 17. *Duobus modis acquiritur.* 24. 19. *Quomodo amittatur. n.* 20.

Vsufructuarius ad quatuor obligatur. 23. 18. *An sit dominus loci vbi thesaurus inuenitur.* 52. 61.

Vsus quid sit. 24. 24. *Quomodo differt ab vsufructu. n.* 25. *An in vsu consumptibilibus differat à dominio.* 25. 31. *Dupliciter concedi potest. n.* 32. *Alius iuris, alius facti. n.* 33. & 26. 36. *An vsus facti separatim vendi possit.* 26. 37.

Vsu consumptibilia quæ dicantur. 247. 4.

Vsusfructus bonorum religiosi an transeat in monasterium. 601. 83.

Vsumfructum bonorum aduentitiorum filij retinet pater etiam post filij professionem. ibidem.

Vxor.

Vxor an possit fugere si durè tractetur. 44. 19. *Vel maritum præuertere qui eam vult occidere.* 93. 45.

Vxor capiendo bona mariti quando peccet mortaliter. 147. 82. 84. *Quæ possit liberè expendere. n.* 84. 85. *Honesta eius sustentatio quid requirat. n.* 85. *Administratio bonorum ad ipsam deuoluitur.* 147. 85. 86. *Lucra sunt ei cum marito communia. n.* 87. & 342. 37. *Potest ex bonis communibus suos decenter sustentare. n.* 88.

Vxor potest ministrare marito in peste. 744. 14.

Zelus.

Z*Elus animarum Deo gratus.* 738. 110.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD VIDVAM ET FILIOS
IOANNIS MORETI.
M. DC. XII.

LABORE ET CONSTANTIA

Lessius, Leonardus,

De iustitia et iure libri IV

Antverpia 1612

Res/2 Mor. 113 m
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10869963-1